ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

ЗА ГОДИНУ 1891.

УРЕЂУЈЕ

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

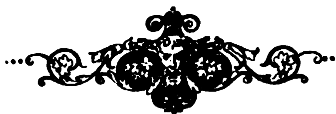

У НОВОМ САДУ.
Издање и штампа А. Пајевића
1891.

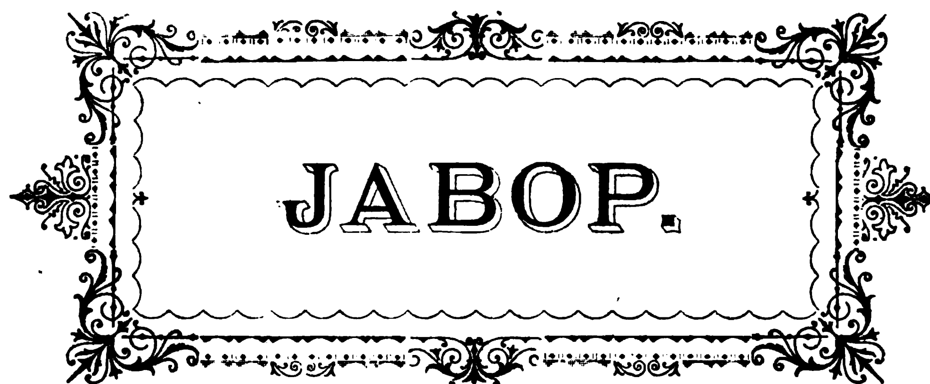
ЈАВОР.

САДРЖАЈ.

ПЕСМЕ.

НОВЕЛЕ, ПРИПОВЕТКЕ, ДРАМЕ, СЛИКЕ.

а) Оригиналне.

б.) Преведене.

ПУТОПИСИ, ЖИВОТОПИСИ.

НАРОДОПИС, ПОВЕСНИЦА

НАУКА О ЈЕЗИКУ, ИСТОРИЈА КЊИЖЕВНОСТИ.

ПРИРОДНЕ НАУКЕ.

ФИЛОЗОФИЈА.

КЊИЖЕВНОСТ.

РАЗЛИЧНИ ЧЛАНЦИ.

ЛИСТАК.

Различни чланци.

Књижевне ситнице

Друштва.

Читуља.

Разно.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 1. У НОВОМ САДУ 6. ЈАНУАРА 1891. Год. XVIII.

ЈЕ́ЛИНА ГУДУРА.

СЛИКА ИЗ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

Од П. АДАМОВА.

Било је то у пударини. . .

— Хај; ала је то живот! Да сам царев син, не би' опет ниш' друго био већ пудар!

Тако а од свег срца уздахну Гига пред Кумријом.

— И писи ни за што друго!

Тако би му, за цело, одговорио ко, да је то Гига рекао пред другим ким, па на прилику у селу.

— Иди збогом, Гиго! Говориш којешта!

Тако му је одговорила Кумрија, јер је то Гига рекао у пударини, па осим ње није друго ко ни чуо, а она нит' је хтела нит' знала што друго да му каже.

Гига, до душе, и каже неки пут баш којешта, као да му је памрак дошао у главу, па кад неки пут и паметну избаци, њима опет — којешта. Тако и говоре за њим свашта, само ретко кад лепо.

Оно — да је Гига иком ишта зло учинио, то није. „Ал'," што рекла његова напа „некако нема среће код света." „Па као вели: „Само кад нисам у селу!"

Ту је Гига — „свој господар!"

У селу . . . спомене л' само „свој господар", — граја!

Бадава га уверава Вемија, мати његова:

— Море синко, ни са̂м цар, Бож' опрости, није свој господар; и над њим је још Господ на небу.

— Поред Господа на небу, — њој ће Гига, — још је увек доста пространо на земљи, да није господе ни господичића.

— Ћути, језик ти не отп'о! — прсне на њега мати. — А да те ко чује?

— Па нек чује! — одмахне просто Гига, па се с тим обично и сврши распра с матером.

Ал' не тако лако и с осталим светом.

Њега тишти једно, а свет о десетом.

Његови вршњаци . . већ сваки зна свој рогаљ, па се воле. Шта друго још и треба момку његова доба, који већ и сам зна, да оре и на̂ сту̂к и на̂ склад и на̂ разор! Нека се његова браћа у његовим годинама и оженила.

Е, и Гига већ недељом провлачи на рамена крајеве од свилене поше кроз порамке свог пршњака, и он носи свилен шешир и панталоне подсавите до пола са́ра́, зна и цигаретлу да направи, а научио је то, још како је почео био да гази око куће Стане Пржићеве.

Многи је око Стане Пржићеве почепао, а исто толико ваљда њих и платило Станино намигивање жртвом своје прве љубави.

Да! И Гига је волео. Шта друго, Боже, и треба сеоском момку, кад дорасте до плуга и до̂ кола! Па је гледао „своју цуру" као зеницу. Миловао је, као што се милује мало дете, кад се бојиш, да се не расплаче. .

Куд погледа, без ње му је тама. Па кад Гига тако у дерту обори главу, па нити

слуша шта ко говори, нити ће он коме штогод рећи, — већ се нашао ко да зуцне:

— Слуша Гига, како трава расте!

Само Гиги онда сунце сине, кад види своју Стану, па је гледа па је гледа, па — ништа не каже. Него кад оде од ње, па с ким се сретне, сад разговара као са својим најбољим, а сад опет одмах за тим прође поред свога најбољега као мимо турско гробље, — кажу:

— Продаје Гига зјала!

Ништа то Гиги, док није видио први пут код Стане писара. Из прва га подиђоше само жмарци. Кад, богме, писар учеста, Гиги као да ђаво кожу дере.

На светог Николу славила црква. Пред црквом колачар, а око цркве народ, и мало и велико, као да није стегао мраз.

Гига под колачареву шатру, а писар купио велико срце од медених колача с огледалом, па даје Стани Пржићевој.

Гига пребледи, па умаче. Изашао ван света, стискао песнице, па гледа у небо, као да се заверава.

— Еј, Гиго, — викну му неко од момака, — запећеш носом за небо!

Гига оде, и не осврну се.

— Тај не ће умрети на земљи! — примети други.

— Е него?

— Који педаљ изнад земље.

У први мах се није схватила та шала.

— К'о оно Сима Боровац пре две године, — дода онај.

Сад тек прснуше у смех.

(Сима је Боровац издахнуо пре две године на вешалима.)

— Не ће, не ће. — уплете се Зâре Ристин. — Овај је паметнији, па још сад надилази на дуж њива, кад осети кудељу, смрди му.

— Умаћи ће јој к'о Јоја Џомбић од Јоје Патлиџана! — умеша се Моца зидар.

И опет смех, да се опросте.

(А Јоја Џомбин се сто пута заверавао часним причешћем, да не ће више ни присмрдити у крчму. Чим пак дође до Патлиџанове, стане. Као вели: „Ако је причест крв Христова претворена од вина, зар се код мога имењака Патлиџана једаред после вина пролила крв.“ И — Бож' опрости, — хајд' унутра!)

Каже деда Загорица, онај, што зна сву библију на изуст, каже:

— Кад свет порама у поштењу или у другом чему, а он се — каже, — поштапа на шалу к'о 'ром на штаку.

— Још и којекако — вели опет деда Матија Оморац, црквењак, док је штака штака, ал' јао, кад се окрене дебљи крај, па се прометне у батину!

А Гига је сиромах окоштао већ штаку, па богме већ и батину.

— Има света и горег и бољег, па пролази на миру. А на мог Гигу тако. . . Баш нема среће код света! — мисли Вемија, а не сме сирота ником ни да се потужи.

— Од ото доба се опучио Гига на „господу и господичиће“, па поче у њему да management ври, као у зачепљену бурету ново вино.

Е, избиће чеп. А то ће бити одмах о Божићу.

Појахали момци коње, па „вијају Божић“. А писар — не лези враже! И он узјахао нечију бедевију, па му се прохтело, да се утркује с момцима.

„Е, не ћеш!“ помисли у себи Гига, а писар му дошао сав мораст и бесан. Те полеже по свом путку, па таман стиже до писара, окрену пиштољ, те прас коњу испред очију. Љута бедевија зазре, па ђидимке скочи, те господина писара насред раскршћа, где се искупило било таман највише девојака, трес у снег, па одјезди без јахача (— „На муштулук!“ подсмехнуше се тада момци —) у шталу свога господара.

После тога је одувао Гига своје у бувари до малог Божића.

Од то доба отворено вели: — треба то бити свој господар.

Кад о малом Божићу дошао Гига кући, а није се код куће ни загрејао, већ хајд' Стани.

Стана лепом господском придевачом иглом приденула вунену плетену мараму на груди. Гига је само још у писара видио пре тога исту таку иглу на поши.

— А . . . — зину, да нешто каже, па се загрцну, поцрвени, а поглед му се укочи у издајничко лице Станино.

— Што бленеш у мене, ко теле у шарена врата? — осече се девојка на њега.

Он се збуни, па поће да је милује по образима.

— Што ме гладиш, к'о Шваба керицу? — обрецну се она опет, па се врцну.

И како се онда врцнула, како му онда

окренула леђа, није јој Гига више ни загледао у лице.

Него од оно доба дуго струјаше у њему срџба и на Стану, и на писара, и на цео свет, а из срџбе те пробијаше по каткад као кључ узвреле воде, кад не може никуд изван лонца, већ се губи у пару, — пробијаше тобож пркос свима и свакоме — „свој господар!“ Уз то се, дакако, омицали — из почетка наравно чешћи и дубљи мало по мало ређи и тањи уздисаји, док није уздишући дошао ево у пударину, да му се пред Кумријином колибом изгуби срећом и последњи спомен на оне мучне дане до малог Божића, па са планинским ветром оде и последњи уздисај за Станом. . .

* * *

У пударини Гига као риба у бистрој води.

Оно . . . до душе, бива и ту, да сад пева, све јечи планина, а сад се загледа некуд па се и не миче; или се извали у траву, па, мислиш, притајао се, да, што рекли, „слуша, како трава расте;“ понда опет ђипи, те хајд' у какву суседну колибу, да негде ћути као заливен, негде ћерета, као дете кад стече свој језик. Ал' бар нема ко да му броји кораке и мери речи, те може да ради и да живи по милој вољи, као — „свој господар“. Ако се загледа, то се највише окреће оној колиби преко од свог винограда. Ако где ћерета, највише ћерета баш опет код оне колибе тамо преко од свог винограда. И ту, до душе, чује, ето, кадгод на своје речи одговор: „Говориш, Гиго, којешта!“ Али то друкчије овде звони него у селу, јер се то канда друкче и каже

Кад полази по воду, сврне тамо, и ако га пут на извор води баш на противну страну, па или зове са собом и Кумрију, или понесе и њен суд, те сам донесе и њој и себи. Отићи ће, макар да упита, треба л' сувади, па то накреше Гига по парлозима и по берковима, а вере се онуда као коза. Е, па отићи ће јој више пута, и тек да упита за здравље. Има облапорних суседа пудара, па хоће који да упадне, дакако крадом, баш у туђе небрано грожђе те набере у свој чабар, па намуља себи кисељака. Понда се искупе браћа сад код једног сад код другог, вуку на цев кроз комину, пијуцкају и нагваждају од Кулина бана, а сваки се у себи потајно смеје, како части своје другове њиховим вином, док они овамо тобож мисле, да је бојаги вино из његова винограда. Таки чабар има обично сваки — поштен пудар, само нема, на прилику, Гига. Е, па хоће тако какав незван гост да нарње и у Гигин виноград, а још чешће у онај преко од његова, као да је тамо грожђе слађе него друге. Ту, дакако, треба бити на опрезу. Па Гига и чува оба винограда као онај змај вилинско благо. Ето ти га често и ноћу кроз Кумријин виноград, па и до Кумријине колибе, поседи ту мало; ако је Кумрија будна, проговоре коју, понда Гига хајд' опет даље.

За што не би? Сама женска глава рећи, у пустињи! Оно — јесте, тамо на оном чоту има једна баба, а иза оне гудуре у земуници нека друга Кумријина, и још која женска душа, па — свој свога нађе. Кумрија кад год и ноћи тамо код бабе на чоту или код другарице у земуници. Оде у вече, искупи их се и више на посело, па бабе приповедају, па кадгод и тако страшно приповедају, да Кумрија не сме ни за живу главу да се врати у своју колибу, те, како је тамо ухвати и неко доба ноћи, и преноћи с бабом на чоту или с другом у земуници.

Али Гиги из најпре нешто празно кад зна, да Кумрија није у својој колиби у његову суседству, . . . мало мало па му баш криво, . . . и најпосле пусто, па једва чека, да засвити зора, те и Кумрија дође у свој виноград. И од неко доба, чим сумрачак, а Гига код Кумрије.

Ни Кумрија му то не брани, бар никад још није ни помислила, да му не да прећи њену бразду. Баш кад би момак и појео који гроздак с њена чокота, чудна ми чуда! Ал' није! Не би тај дирнуо у туђе пуце, па да је . . . не, што је од грожђа, као што је, већ да је огубало самим дробним бисером, кад би баш и толико бисера више вредило, него што вреде оне Кумријине веселе очи, па плећа, па. . . Ех, морао би човек бити слеп, да то не види!

А да Гига није слеп код онака два здрава и јасна ока, што их има испод смеђих обрва, то најбоље зна баш сама Кумрија. . Шта је пута осетила, како јој чисто до самога срца продру његови погледи, да сва претрне! Понда се тако запури, тако је полије по лицу неки пламен, па кад хоће баш и да одржи његов поглед, — некако јој горње трепавице и саме клону, а очи се оборе

*

к земљи. Баш ништа не може да јој падне на памет, да му каже, заборави се некако, па баш ништа. А Гига, мислиш, расте, плива, кад она тако. Станч није марила за таки поглед.

Кад је сама, дође јој каткад, па и почешће, па мисли, за што он њу тако гледа? Понда науми, да га један пут пита. Кад он опет тако, а она опет ништа.

— Ама за што тако говоре онамо у селу за њега? — мисли Кумрија неки пут. — Оно јест каже кадгод тако штогод, ал'. . . Тако паметно гледа! Па има . . . тако умиљате очи! . . . Па је тако добар! . . .

Дотле, па даље ни запети. Ту јој се мисли збркају, па никада да је на чисто. Само јој највећма на Гигу жао, што се некако тобож — туђи. Још да је лепо не погледа, био би као дрво према њој. Шта пута иде, или стоји поред ње, па дрми; или оде од ње, па ни помозбог, кад дође, ни збогом, кад пође! Као да се споречкали! А не би она, . . . гле јако, . . . не може ружно ни да га погледи, ни да му помисли прéке, тек да му рекне, — Бог ми с тобом!

Није то, дабогме! Него тако некако . . . тај Гига . . . завеже му се језик неки пут, срце заигра, па лупа, лупа. . . . понда — чистац! Она гледа за њим, гледа, па би чисто да га врати, . . . а после јој и самој милије, што је отишао.

Тек Гига, кад је после сам, па се сети, поцрвени као она пударска цев у кисељаку, поцрвени, а не знаш, прели л' га то — стид или — гњев!

Кад се опет састану. весео он, весела она, па видиш, мило им је, па се рашћеретају, као оно у пролеће ласте, кад се опет нађу на свом старом гнезду, па се расцвркутају. Е, јáви, срца им на мери.

Па — тако је било то једаред у вече, кад је Гига рекао Кумрији:

— Хај, ала је то живот! Да сам царев син, не би' опет ниш' друго био већ пудар!

Па ту се насмејала Кумрија:

— Иди збогом, Гиго! Говориш којешта!..

Вечерас је код Кумрије посéло, па ће доћи баба с чота, она дрỳга Кумријина из земунице и можда још ко.

Приставила Кумрија гвоздењак. Заклала и последњу кокош, па ће да зготови паприкаш. (Петла сваки пудар чува до последњег дана, да му има ко ноћу бар огласити, кад је које доба. Те ако не ће остати у винограду, док не загрне, заклаће га о завршаоници. А од куће јој били ту ономад, па уговорили, да прекосутра дођу у бербу.) Гига јој накрцкао сувади, накрњао лозе, па се извалио испред колибе, па гледа, како она слатко редује, да му чорба иде на уста.

— Зар би се ти мењала сад с каквом принцезлом? — настави он. — Бога ми, ти мислиш, ваљда, да принцезла зна, шта је то овака ноћ под ведрим небом у пударини?

— Ваљда је луда, да то проба, кад она има лепше тамо ди је, — одговори Кумрија, па изручи исечено месо у гвоздењак на прни лукац, те сирово месо запршта у врелом гвоздењаку и уприганом луку, а отуд замириса пријатна пара.

— Мислиш? Ајд' нек дође ко, да —

— Иди збогом, Гиго! Па шта мислиш ти, кад се тако извалиш? Ваљда не бројиш звезде? — насмену се девојка, окренувши се лицем њему.

— Ти мислиш, ја мислим што. А ваљда сам луд, да бројим звезде! Баш онда не ћу ништа да мислим, већ зажмурим, па жмурим. а то ми изалазе пред очи свакојаке слике, час пуно небо звезда, час пуна црква свећа, па појају тако лепо, а ми слушамо, понда се створи то наша кућа, па као Божић је. а ми носимо сламу у кућу, па нáна ту, па ја, па ти, а ми сви вичемо: „Кво кво," а за нама се неколико њих похватало, па пијучу: „Пи, пи, пи". . .

— Ха-ха-ха! — прсну Кумрија у смех. — Баш си! Ха-ха-ха!

— Е, смеј се! Ајд' смеј се још, молим те.

А девојци се дало на смех, па јој све дрхћу груди, па брише сузе, што јој ударише. И што би могла од смеха, ал' јој се нешто не да, да проговори штогод.

— Па кад отворим очи, — опет ће Гига, — а преда мном овако. . .

Он се диже.

Девојка се смеје, а то смех све . . као да није смех. Дрхће глас, дрхћу груди, док се у грудима нешто стиште, глас занеми, као да ће да се угуши, а недра се почеше високо надимати.

(Свршиће се.)

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

Лица: Сафа.
Ф: он.
Евхарида } робиње Сафине.
Мелита }
Рамнес, роб.
Један сељак.
Робиње, робови и сељаци.

ПРВА РАДЊА.

Слободан предео. У дну море, којем се равна обала према левој страни диже у облику стеновитих ступања. Тик уз обалу олтар Афродитин. Десно напред улаз у пештеру, обрастао жбуњем и ладолежем; даље натраг стубовник са степеницама, што воде дому Сафину. На левој страни напред висок жбун ружа а пред њим бусења клупа.

ПРВА ПОЈАВА.

Цимбали и флауте и неразговетно клицање народа у даљини.

Рамнес (улети нагло).

Иза сна с' диж'те! Дође, ево је!
Што само жеље крила имају,
А ход нам спор, ма живне срдашце!
Хеј, ленивице, амо! Где ли сте?
Брзоплетне вас не бих корио,
А баш сте младе!

Евхарида, Мелита и **робиње** из стубовника.

Мелита.

Што нас ружиш то?
Та ето ту смо!

Рамнес.

Она долази!

Мелита.

А ко то?

Рамнес.

Сафа!

Клицање (изнутра).

Добро дошла нам!

Рамнес.

Да, добро дошла! Честит народе!

Мелита.

Шта значи то —?

Рамнес.

Шта значи?! Душе ми!
Чуднốвато ли питаш, девојко!
Свом дому греде из Олимпије,
А ѝзвојева венац победни;
Пред лицем свега грчког народа,
Као сведок борби што се скупио,
С најбоље песме доби награду.
Па с тог јој народ кличе у сусрет,
На лаких крилих клика весела
У звезде диже дично име јој!
Па *ова* рука, *ова* уста њу
Научише из струнâ мамити
И низати по реду гласове,
Везйвати их слатким сагласјем!

Народ (изнутра).

Да живи Сафа!

Рамнес (девојкама).

Радујте се бре! —
Видите л' венац?

Мелита.

Видим само њу!
Хајде́мо прѐд њу!

Рамнес.

Боље остајте!
Шта њојзи вре́ди вајна радост вам?
За мало друге клике зна вам та!
Де редујте ви боље пò кући,
Тек робујући штује госу роб.

Мелита.

Узà њу гледни —!

Рамнес.

Шта?

Мелита.

Зар не видиш!
Лик онај други крај ње узорит?
Приказује се тако свирке бог
На сликама

Рамнес

Да, видим. Одлаз'те!

Мелита.

Та тек нас дозва!

Рамнес.

Јесте, дозвах вас,
Да знате, да нам иде госпођа,
Да знате па да с' радујете њој.
Ал у кући се ви веселите!
Мушкарац гласно радост казује
И милу главу с добродошлицом
Дочекује, а за женскадију
Приличније је, у тишини сву
Изрећи милост вредним хатањем!

Мелита.

Окани се.

Рамнес.

Е да! Хајд', у кућу!

(истера девојке)

Нек дође сад! Бар сад блебетање
Помутити јој неће свечан дан!

ДРУГА ПОЈАВА.

Сафа, у дивну руху, на колих, у која су упрегнути бељци; у руци јој златна лира, на глави победни венац. Крај ње стоји **Фаон** у просту оделу. Народ унаоколо кличе на сав глас.

Народ (улазећи).

Благословена да си!

Рамнес (помеша се међу народ).

Слава ти!

Сафа.

Земљаци моји драги, хвала вам!
Рад вас се дичим венцем овим ја,
Јер *грађан* само њим се поноси,
За *песника* је терет; с тог тек посред вас
Ја кажем: мој је лепи украс тај!
Е ту, где прве смеле накане,
Где зачињања жудња нестална,
Заносљиви са дочињања ђор
Пред занету ми душу излазе;
Е ту, где с гроба родитеља ми
Ћипарис шапће поздрав тихани;
Е ту, где многи сад се одмара,
У раду мом што негда нађе сласт,
У вашем кругу, посред милих вас,
Е ту, ја мним, тај венац није зло,
Ту тапти урес дика ми је сад.

Један од народа.

Да лепе среће, што си наша ти!
Разуместе ли скромну беседу?
Све Грчке више реч је подичи.

Рамнес (прогура се до ње).

Ти узорита, здраво да си ми!

Сафа

(силазећи с кола и свима се унаоколо јављајући).

Мој верни Рамне, здраво! — Артандру,
Зар и ти ту, ти тако стар и слаб?
Калисте гле! — Ти плачеш, Родопо?
За сузе — сузе — Смилујте ми се!

Један од народа.

На завичаја старом земљишту
Буди нам здраво међу својима!

Сафа.

Захваљује вам друга грађанка
Те грађанина нова доводи:
Ово је Фаоп. Рода ј' честита,
Међ честите вам смело стати сме!
Младића кажу њега године,
Ал речју већ и делом доказа,
Да зрео јесте, ваљан делија.
Где ратника вам треба оштри мач,
Реч беседника, уста песника,
Помагач јак и мудар пријатељ,
Потраж'те њега —

Фаон.

Ти ме застиди!
Та чим сам хвалу ту заврёдио?
Неискушан па тако прѐузнет!

Сафа.

Румениш ето, то те издаје!

Фаон.

Од чуда само пониснути знам.

Сафа.

Сигураш себи то, што одбијаш,
Та ћутање је братац заслузи.
Јест, пријатељи! Што да не кажем!
Одабрах њега, јер га љубим ја!
Одредила га судба, да ме он
Са недогледних виса̂ песништва
У цветне до̀ље жића овога
И против воље моје домами.
Уз њега ја ћу ту међу вама
Живовати као проста пастирка,
Замењујући ловор миртама,
И славећ тиху радост домаћу
Изливаће се с лире гласови.
Ви дивисте се њима до сада,
Прирасгиће вам од сад за̀ срце.

Народ.

Ој слава теби, Сафо, слава ти!

Сафа.

А сад је доста! Браћо, хвала вам!
За слугом мојим пођ'те у мој дом,
Заложите се, поиграјте ми,
Веселећи се прославите дан,
Та сеја вам се данас вратила!
Остајте здраво! — Ти! — на ти! сви! сви!

(Рамнес оде с народом).

(Наставиће се.)

ГОСПОДИН ЈОВАН.

НОВЕЛА ЈАНКА КРСНИКА.

Са словеначког превео **Александар Ј. Ђурчић** богослов.

Благо оном, ког не гане,
Не помути слика лепа;
Ком су јади непознати,
Непозната љубав слепа!
Левстик.

I.

Под широким брдом, тамо дубоко доле у лепој Долењској, лежи малено сеоце *Грм*. На брду, скоро испод самог врха, подиже се лепа недавно окречена црквица, са ниском звонаром, која је покривена широким, црвено обојадисаним даскама. Јабука и крстић на звонари такођер су поново позлаћени, те се дивно сјаје, кад проспе по њима сунце своје злаћане зраке. Још из далека се може видети, како је све обновљено и оправљено.

Исто се тако и оближњи парохијски дом бели кроз густо грање засађеног дрвећа, што га са свију страна опкољава На стрехи парохијског дома виде се широке пруге новог црепа, очевидни доказ, да је не давно све поправљено. Но ако би можда хтео когод да посумња у то, може га најлакше уверити број године, што је од новог црепа направљен на стрехи, јер тај нам број казује годину, кад се све то оправило, а уједно нам показује годину, кад започиње и наша приповетка.

Иза парохијског се дома подиже мален шталог сакривен у густом грању грдних ораха, који такођер припада грмском жупнику. Нешто мало даље према сеоцету је још једна кућа, обрасла виновом лозом — стан црквењаков. Но тај црквењаков стан је био уједно и школа, јер Грм није имао учитеља и школе, него се жупници бавили обучавањем, а црквењак је морао да уступи за школу своју доста велику собу.

Иза парохијског дома — по гребену јужног брда простираше се велик врт. Поред путања засађене су високе, разнобојне георгине, али већ доста свеле, јер се јесен приближаваше. На крају врта диже се зелена сеница, исплетена виновом лозом, на којој је небројено грдних гроздова, а не далеко од сенице стоји висок човек, на ограду од дрвета наслоњен, па упире поглед далеко у долину. То је грмски жупник — *господин Јован*.

Са те се ограде види далеко у долину, по којој се вијуга сребрни поток као трака, а поред потока се опет протеже прашњав, бео пут.

Господин Јован је упр'о поглед па гледаше у долину на прашни пут, а час по подигне обе руке и наднесе их изнад очију, да боље види. Међу тим непрестано пуши из дугачке дрвене луле.

Иза њега не далеко копа земљу неко мрко псето, препеличар, и хваташе мишеве.

Читав сахат се већ бавио жупник у врту, и непрестано долажаше до ограде и упираше поглед у долину; очекиваше некога. И као што се већ више пута данас, тако се исто и сада окренуо од ограде са намргођеним лицем и пође песковитим путем према парохијском дому и врати се опет натраг.

„Нема га још!“ рече полугласно и запали угашену лулу.

Био је — као што већ рекосмо — висок човек, нешто преко тридесет година, коштат и сувоњав. Лице му не беше бледо, а испод густих црних обрва гледаху два лепа црна ока. На глави имађаше малу, црну капицу, а обучен беше у дугачко црно одело.

Застаде опет код ограде. Далеко у долини онде, где се пут мало нагињао, подиже се облак прашине, а одмах за тим указаше се из њега лака кола, у којима беше упрегнут брз коњичак.

„Но једва један пут!“ рече жупник некако весело, јер је познао своја кола, која су требала да донесу оног, кога он већ тако дуго очекиваше. Брзим корацима се врати у кућу и повика гласно: „Урша, Урша, је ли све спремљено? Ево Петар већ долази!“

Јака жена, обучена у сељачко одело, за коју би свако на први поглед рекао да је жупникова сестра, истрчи на врата.

„Све, све!“ одговори веселим гласом: „Бог зна, какав је Петар? Толико година га већ нисам видела!“

И обадвоје, и брат и сестра одоше до баштенске ограде и погледаше у долину, одакле долажаху кола. За часак стигоше кола испод брда, а неколико минута доцније застадоше пред кућом.

С кола сиђе елегантно обучен човек и журно поздрави жупника, што му је журио на сусрет. Беху обоје једне величине, па и једнаких година; густа, дугачка црна брада покриваше госту пола лица, а на глави указа му се мала ћела, кад је весело скинуо шешир.

„Добро дошао, Петре. Како се радујем!“ рече жупник и поведе госта до степеница.

У том прође и Урша.

И она хтеде да пружи госту руку, но спа-

зивши пред собом човека, кога јој машта мало пре сасвим друкчије насликала, застаде, па у великој неприлици рече:

„Ах, Петре — господине Петре! Готово човек да вас не позна!“

„За што не — ваљда брада, брада?“ одговори он весело. „Али на страну с господством! Реци ми ти, као што си ми говорила и некада, пре петнаест година — толико мислим, да се нисмо видели — ако нећеш, то ћу и ја теби говорити ви!“

Мало доцније сеђаху пријатељи при чашици вина, Урша пак уређиваше собу, одређену за госта, и радознало посматраше мали кожњи леп, оковани ковчег, што га је донео момак с кола.

„Дакле овде станујеш ти?“ запита жупника између осталог разговора гост и погледа по соби.

„Да, да, овде!“ одговори му смешећи се жупник и започе пунити поново лулу своју.

„Вране и зечеве ваљда још тучеш?“ рече гост показујући на лепу пушку, што је висила на зиду.

„Још, ха, ха!“

А поред тога — душе лечиш! „Ха, ха!“

Жупник се на ту последњу примедбу свог госта није смејао, него као муња баци поглед на-њ, као да би хтео да му у душу проникне, да види, еда ли се шали. Но Петар гледаше у велики отворени долап у буџаку, где је видео много књига и међу њима небројено часописа, све у неком пријатном нереду, као што је то већ обичај код људи, који много читају и љубе наглу промену у тој душевној храни.

„Колико има година већ од тог доба, од како се последњи пут видесмо, Јоване?“ запита Петар после кратког ћутања.

„Лако је то израчунати! Прве године кад сам започео служити службу Богу, посетио си ме у Горењској, тада си баш ступио у државну службу, — и ја сам ето већ дванаест година жупник. Биће од прилике десет година!“

„Да, да, тако је! И Уршу већ нисам видео, од како сам отишао на свеучилиште. Па увек је — једна и иста. Кад си је узео к себи?“

„Летос, кад сам постао сам свој госа!“

„Ах, летос!“

„Научила је нешто да кува и да води кућу — а и остарила је већ!“ рече — смешећи се, господин Јован.

„Канонична лета! Да, да,“ потврђаваше Петар; „па како је код ваших? Отац ти је умр'о, а шта ради мајка?“

„И она је умрла! Брат је сада господар. Но нисам био већ одавна ондс.“

„Као и код наших! И ја већ давно нисам био.“

Заћуташе неко време, удубише се у неке дубоке мисли, па можда обоје у једнаке.

Петар се први трже.

„Јеси ли задовољан, Јоване?“ запита га нагло и упре свој мрачни поглед у озбиљно жупниково лице.

Жупник се насмеја, не усиљено, него мирно, природно и весело, и погледа у пријатеља

„Да, Петре, задовољан сам! — — Шта ми фали?“ рече после кратког ћутања.

Петар погледа на другу страну. Поглед и речи жупникове беху тако убедљиве, да није знао, шта ће да одговори. Но он беше радостан после тих речи.

„А ти?“ запита га жупник.

„Ах, ја, ја —! А шта је задовољство? А шта је то — срећа?“

Чело му се намрачило и он шчепа чашу и напуни је вином. Но није пио, него је врћаше између прстију и гледаше у зид.

Па и жупник је упр'о поглед у облаке дима, што се подизаху густо из његове луле. Не беше му више по вољи, да се и даље продужи тај разговор.

„Неко ћеш време ваљда остати код мене, Петре?“ запита га пријатељ.

„Дуго не могу, неколико дана можда, — ако ме будеш примио. Допуст мој ће брзо проћи, а за тим и тако нећу бити далеко од тебе.“

„Имаш добар сахат до Крижа. Ко би од нас двоје и помислио пре неколико година, да ћемо бити кад год тако близу, и да ћемо кад год тако разнолико делати?“

„Доиста! Али разлика ипак није толика!“ смејаше се опет Петар. „Ја сам судац, окружни судац за овај свет — ти пак радиш за онај.“

„Ти си увек онај стари —“ примети путник лако смешећи се.

„Грешник — зар не?“ доврши Петар његову мисао.

Жупникова сестра уђе у собу, а за њом бојажљиво служавка, донели су вечеру. Урша на позив Петров седе за сто и разговор се поведе о негдашњим срећним дечјим и младићским годинама, што проведоше сви у месту свога рођења.

За тим се кренуше пријатељи мало у шетњу долином.

Месец сијаше кроз густо грање засађеног дрвећа, што се подизаше покрај пута, који је водио преко брежуљака, а по оближњим винроградима кричаху зрикавци своју једнолику песму.

„Да ли још певаш и стихове кујеш?“ запита Петар жупника.

Да је било мало светлије, видео би био Петар, како је лака румен облила жупниково лице.

„Још!“ рече жупник брзо, и одмах додаде: „Али да прекратим време!“

„Срећни човече, кад имаш довољна времена и за то!“

„Кујем их, за тим их — спаљујем!“

„Ах, зар још онако?“ насмеја се Петар? За тим се поведе разговор о другим стварима.

(Наставиће се.)

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ОПТИКЕ.

Од МИТЕ ПЕТРОВИЋА.

Прва лекција.

Колико је овај свет велик, леп и красан, ипак не бисмо могли од све те красоте ништа видети, да не бејаше све могуће речи Господа: Да буде светлост! Без светлости не бисмо могли једно другом да гледамо у очи, у којима се тако често зрцали цела душа човечанска. Сва раскошна лепота и све дивне чари природе остале би за нас затворена књига. Без светлости неби ништа вредила за лепе читалице ни она силна огледала, што се данас праве и која им чине тако велике услуге при тоалети и без којих неби никад могле стећи усрећавајуће уверење о лепоти и красоти, којом су их тако бујно спољашње обдарили природа и кројачица. И колико важнијих ствари, колико узвишенијих тајана створења остале би скривене пред очима људи, који су тако жедни сазнања, да небо није земљи поклонило вечну, недостижну, бескрајну светлост!

Сунце на небу најиздашнији је извор светлости за нашу земљу. Оно је распростире на све стране у светлим зрацима, од којих многи дођу и на нашу земљу, те је осветле и све предмете на њој. Светли зраци распростиру се кроз наш земаљски ваздух увек у правим линијама. О том се можемо лако уверити, кад између сунца и ока ставимо какву даску. Нећемо сунце видети, јер се у правој између нас и сунца налази непровидна даска.

Сунце светли само собом, тако и све многобројне звезде некретнице, што их видимо на небу. Сама собом светле и сва тела, која горе пламеном или су усијана. Светлост њихова управља се по истим оним законима, по којима и сунчана светлост, дакле је једна и иста.

Брзина, којом се светлост распростире, огромна је. За 1 секунду пређе она 315.000 миља. То је тако ужасна брзина, да на земљи прелази увек и највећа растојања за нечувено кратко време. Време то може се само тада исказати, кад се тиче великих растојања у васиони, кроз која светлост пролази. Тако треба светлост да дође од сунца до земље 8 мин. 11 сек., а до најудаљеније планете Нептуна 4 сата 19 мин. Догађаје на сунцу видимо ми дакле за 8′ 11″ доцније, него што су се збиља збили. Звезде непокретнице ужасно су далеко од нас. Ипак су измерили за неке растојање. Тако су нашли, да је једна звезда у звезданом лику Лабуда, који баш сада можемо почетком ноћи лепо да видимо горе на небу скоро над нашом главом, удаљена од земље за 592.200 пречника земљаних и да светлост треба 9 година и 3 месеца, да дође са ње до нас. Кад бисмо дакле имали такве справе, да до те звезде догледамо, ми бисмо онда посматрали на њој догађаје, који су се збивали пре 9 година и 3 месеца. Могла се међутим та звезда утрнути и нестати као што и то бива гдекад у васиони, ми бисмо ипак сада још све на њој гледали и видели.

Сунчаној светлости и светлости пламенова и усијаних тела имамо да захвалимо, што и друга тела можемо да видимо. Кад светли зраци дођу до неког тела, онда може двоје наступити. Они или прођу кроз то тело и наставе свој пут даље. За таква тела кажемо да су *провидна* као што је ваздух, вода, стакло, алем-камен и т. д. За она тела, кроз која не може светлост да пролази, кажемо да су *непровидна*. Таква су тела н. пр. метали, дрво, много камење. Потпуно провидних и непровидних тела нема управо; у ком ће степечу бити ово или оно, зависи у многом од њихове дебљине. И кроз танак листић од злата може се донекле провидети, а и у најбистрију морску воду не може светлост да продре даље од 3—400 метара. За тела, кроз која светлост може само у малом степену да пролази, кажемо да су *прозрачна* или *транспарентна*. Таква су тела н.пр. мутно углачано стакло, какво се ставља на лампе и уљем напојен папир.

Велика већина тела влада се према светлим зрацима тако, да их раздели у два дела на својој површини. Један део истих уђе унутра у тело, које погоде и или прођу кроз њега или буду од тела прогутани, о чем ћемо се другом једном приликом разговарати. Други део зракова враћа се натраг одкуд је дошао, дакле обично у ваздух. Тада велимо, да су се ти светли зраци од тела *одбили* или

рефлектовали. Кад светлост падне дакле на какав предмет од метала, на воду, на стакло итд., онда се она одбије.

Ако је површина тих тела храпава, пуна малих, неравних и неправилних места, као што је то случај код дрвета, камена, земље, папира, храпавих метала, мутног стакла, облака итд., онда се светлост, која дође на њих, одбија на све стране, свејудно, ма у ком правцу дошла она до њих. Та појава зове се *расуто одбијање* или *расута рефлексија*. Она је управо узрок, да ми таква тела у опште и видимо, јер зраци, који са једне или са више страна падну на такве предмете, буду на све стране одбијени и дођу тако и у наше око, ма где се оно налазило. На тај начин може са свакога места да се види тај предмет т ј. светлост, која се од њега одбила. Тако одбијају сунчану светлост на све стране облаци, делићи ваздуха и сви предмети на земљи и отуд долази *општа дневна светлост, дан*, на ком можемо ми и оне предмете на земљи да видимо, које не погоди непосредно сунчана светлост, који не леже као што кажемо на сунцу. Из истих разлога видимо и предмете у иначе осветљеним просторима (собама, дворанама, осветљеним улицама итд.)

За оне предмете, који на дану или при дугом осветлењу одбијају саразмерно много светлих зракова, кажемо да су *јасне, отворене, беле* боје (бео папир, креда, отворене боје одело, јасно зелено младо лишће, бели цветови). За она тела, пак, која врло мало светлости одбијају, велимо да су *тавна, тавне боје* (тела мрке, суре и смеђе боје, земља итд.), а за предмете, који скоро ни мало неодбијају светлост, кажемо да су *црна*. Нема *савршено* црног тела, које неби ни мало светлости одбијало. Такво тело неби се могло видети ни при најјачем осветлењу, јер од њега неби долазило ни најмање светлости у наше очи. Међу најцрња тела спадају туш и чађ.

Тако као што је описано владају се према светлости сва тела храпавих, неправилних површина, а тела глатких површина владају се друкчије. Иста не расипају наиме светле зраке на све стране, него их одбијају од себе по извесним законима у са свим одређеном правцу. Потпуно глатке површине зову се *огледала* или *зрцала*. Да савршено одбијају светлост, морају огледала бити непровидна. Због тога се она праве од метала или од стакла, које се остраг постави танким слојем каквога метала. Кад им је површина равна, онда се зову *равна огледала* и код тих огледала ћемо се најпре забавити.

Кад светли зраци са неког предмета, који је осветљен, дођу до равног огледала, онда се они одбијају од њега на другу страну и то у истом углу, у ком су дошли. И упадни и одбијени зрак леже у истој равнини. Само онај зрак, који управо погоди огледало, одбиће се у истом правцу натраг у ком је дошао, јер само тада биће једнаки угао одбијања. *Дођу ли дакле са неке осветљене тачке светли зраци, који се разлазе, на огледало, онда се морају по том закону разлазити (дивергговати) и одбијени зраци и то тако, као да долазе од једне тачке, која лежи иза огледала исто тако далеко као осветљена тачка пред њим.* То место врло је лако наћи, јер се налази у продужењу оне одвесне праве, коју замишљамо себи повучену од осветљеног места до огледала.

Кад се дакле неки осветљен предмет налази пред огледалом, онда се зраци, који долазе са свакога његовог места тако одбијају од огледала, да изгледа као да долазе са места, која су исто тако удаљена иза огледала као и дотична места предмета пред огледалом. Око, које се налази пред огледалом, има због тога утисак, као да су та места са којих му се чини да долазе осветљени зраци, и сама осветљена. Свако место од предмета види зато око и иза огледала као *лик* дотичног места пред огледалом. То важи за сва места тога предмета без разлике и тако из свију тих ликова од појединих места постане *лик од предмета у огледалу*, који предмету тако верно наличи, да је то постала већ пословица.

Да тај лик у духу (или на папиру цртежом) представимо замислимо себи са сваког места на предмету повучену одвесну праву на равнину огледала и продужену за толико иза огледала, колико су она места пред њим удаљена. Стоји ли дакле ко пред огледалом, онда он види свој сопствен лик, веран по величини, облику и боји и то исто тако далеко иза огледала колико је он удаљен пред огледалом. Ипак није лик у огледалу потпуно једнак свом оригиналу, јер кад би лице, које из огледала гледа, могло иза њега напред да изађе, онда бисмо приметили, да је наша десна рука на њему на левој страни и да је у опште наша десна страна на лику лева и обратно. Лик десне руке у огледалу изгледа као лева рука. Огледало обрне дакле стране предмета. Исто ће тако слова у лику какве књиге ићи с десна на лево, а не с лева на десно као у самој књизи.

Употреба равних огледала у свакидањем животу опште је позната. Они немају задаћу, да служе само сујети, много пута уображеној, него треба да послуже и уредности, на коју и спољашње треба сваки пристојан човек, мушко и женско, да пази. Само оно огледало биће добро, у ког је стак-

лена површина потпуно равна, а стакло скроз истог квалитета. Је ли то, о том ћемо се уверити, ако у огледалу посматрамо лик какве праве линије н. пр. једне ивице од оплате на прозору. Ако је огледало добро, онда мора та ивица изгледати са свим права, ни најмање искривљена, ма како око помицали. Стакло би требало да буде управо што тање, јер светлост се не одбија само од стражње металом покривене површине, него — истина нешто слабије — и од предње. Увек постају дакле два лика од једног предмета. Оба не леже на истом месту, него су за двоструку дебљину огледалне плоче један од другог удаљени, не покривају се дакле потпуно, нарочито кад се мало косо гледа у огледалу и отуд се лик замути, те не изгледа јасан. По растојању тих ликова можемо дакле дознати и колика је дебљина огледала, а да не морамо да га вадимо из оплате. Стакло за огледало треба да буде без боје; кад се парче белог платна држи пред огледалом и исто упореди са његовим ликом у огледалу, онда се по боји тога листа (зеленкаста или црвенкаста) позна, какве је боје стакло, од ког је начињено огледало.

Те мане немају метална огледала. Она одбијају светлост само на њиховој предњој страни, ликови су им зато јасно омеђашени и због тога се за гдекоје сврхе претпостављају. Метална огледала дају се и најбоље углачати, те су ради тога најсавршенија огледала. Такве потпуно глатке површине издају само ликове, а саме оне не виде се.

Употреби ли се као огледало привидна плоча од стакла без металне поставе, онда се иза исте сем лика, који се привидно иза ње налази, виде у исто време и они предмети, који се збиља иза ње налазе, јер то стакло не одбија само светлост, него је и пропушта. Тада се може догодити, да два разна предмета видимо привидно на једном истом месту. Утврдимо н. пр. једну стаклену плочу (обично окно за прозоре) тако, да она пред гледаоцима стоји усправљена, али не напред него са стране у углу од прилике од 45°. Пред исту може се поставити табак крута папира, из ког је у средини доста велик четворокут изрезан, да се кроз њега још лепо на стакло гледати може Крут овај папир намести се тако, да се заклони од огледала свећа, постављена пред огледало и крајеви стаклене плоче, а да видети могу само велику боцу напуњену водом и намештену иза стакла баш на оном месту, где ће постати лик од запаљене свеће. Тако се удеси, да лик целог светњака и пламена дође са свим у воду Гледаоци, који за ту опрему ништа не знају, мислиће да гледе свећу, која гори у боци пуној воде. Обмана ова најбоље испада за руком, кад се покушај прави у вече и кад се близу свеће не налазе никакви други предмети, које би она осветљавала, те би се и њихови ликови могли видети иза стакла.

На сличан начин изводе пред нас опсенари и у позоришту духове и авети Велика једна плоча од стакла, од каквог се праве огледала, али непостављена металом, намештена је тако, да крајеве њене прикрива ма каква декорација и да публика види лице, које представља духа, само кроз стаклену плочу, али њега самог не. Пред плочом налази се отворено место у позорници; и то место мора се различитим декорационим стварима прикрити тако, да га публика не види Стаклена плоча није као код нашег пређашњег огледа намештена са стране, него је напред нагнута у углу од 45°, тако да публика у њој види лик у огледалу од лица или предмета, који се испод рупе у позорници налазе и који морају бити доста јасно осветљени. Тако се можемо дивити анђелима, који на позорници у ваздуху плове или лете, а у ствари под оном рупом на леђима леже у положају, који одговара летењу. По ономе, што је напред речено о цртању ликова, који постају у огледалу, моћи ће љубопитљиве читалице себи лако разјаснити ту опсенарску појаву малим цртежом.

Пошто се одбијени зраци од лика иза огледала исто тако распростиру као да се на месту лика налази збиља какав предмет, то се сваки лик неког огледала може владати као предмет за које друго огледало. Кад се зато два огледала поставе једно према другом, онда се од предмета између њих сем непосредна два лика виде још и више других ликова. Кад се н. пр. између два огледала, која стоје једно према другом паралелно, стави запаљена свећа онда се у сваком огледалу види непрегледан ред пламенова, који се за наше очи губи у безконачној даљини. Тај ред изгледа са свим прав, ако су огледала тачно паралелна, а ако су ма најмање нагнута, онда ред пламенова изгледа искривљен. Ако оба огледала чине угао, онда је број ликова ограничен Ако тај угао износи 90° (прав угао), онда се добију 3 лика, ако 60° тад 5, ако 45° тада 7 ликова, који скупа са предметом представљају правилну фигуру од 4, 6 или 8 кутова.

На том правилном поретку ликова оснивају се пријатне појаве у калеидоскопу. Исти се састоји из два узка у углу од 60° нагнута огледала, која се налазе у једној цеви. Цев је та изнутра црна. На једном њеном крају налази се мала рупа за гледање, а на другом крају између две стаклене плоче, од којих је спољашна мутно углачана, налазе се неколико бојадисаних парчета стакла и друге ситне шарене стварчице. Кад се кроз рупу гле-

да, виде се те ствари ушестостручене, поређане као шестозрачна звезда, која кад се справица мало затресе непрестано све нов и нов облик добија и тим пред очи износи неисцрпно богатство најкразнијих узорака (мустара), којима се нарочито служе у фабрикама тапета. Лепши узорци добијају се, кад се календоскоп не држи као обично ваше мање положено, него кад се управо доле у њега гледа при чем се мора помоћу каквог огледала одоздо осветлити или од прозора или од какве лампе. Калеидоскопи много се продају и у трговинама за дечије сиграчке.

Ликови, што их видимо у равним огледалима, не постоје у ствари, јер светли зраци не пролазе кроз огледала. Ликови ти зову се с тога *привидни*.

Стакло за огледала готови се или духањем као обично стакло или се лије између металних плоча. Од ливеног стакла праве се скупоценија огледала. Особито се мора на то пазити, да материјал за то стакло буде што чистији. Најтежи је посао брушење и глачање ливених плоча. Просечно изгубе оне при том половину од своје дебљине, па дакле и од тежине. Све стаклене плоче, које треба да буду огледала, морају добити још и металну поставу т. ј. морају се снабдети *амалгамом од калаја*, да би се светли зраци што потпуније одбијали од огледала. Жива, која се узима за тај посао, мора бити са свим чиста, а калај се употребљује у облику калајног листа (станијола), који мора бити са свим читав и чист и белити се као углађено сребро. Чим се стаклена плоча, одређена за огледало, мало охлади, простре се преко ње калајни лист и на њега се спусти мало живе, коју раденик крпом од сукна разастре по целом листу. Тако постане амалгам, који се чврсто прилепи за још врело стакло. Посао је тај по себи прост и лак, али захтева пажњу, увежбаност и чистоту.

Од новијег доба замењује се код многих огледала амалгам калаја *посребравањем*. Највише се за ту сврху употребљује амонијакалан раствор сребрног нитрата. Сребрна кожица, која се из тог раствора начини на стакленој плочи, најпре је црна, али на скоро се зрцали. Кад се једном осуши, прелепи се тако јако за стакло, да се даје добро углачати.

Праве још и *платинисана огледала*. Стаклене плоче постављене су код истих платином, која се просто у исте ужеже, тако да ту металну површину ништа више са стакла скинути не може. Платина се донесе у виду хлорида, на стакло, које после дође у пећ. Огледала су та јефтина, што се има особито том приписати, да се све погрешне стаклене плоче могу за исте употребити, ако се само на једној страни дају брусити и угладити. Платина је на њима ужежена на предњој страни, а стражња страна може ма каква бити, нити је нужно, да су обе стране паралелне. Пошто је слој платине код тих огледала врло тежак, што иначе не смета да дају добре ликове, кад се у њих гледа, то су она ипак кад се држе према светлости провидна, тако да кроз њих можемо провидети, а да нас саме не виде. Ово платинисано стакло врло се много употребљује особито у Паризу у трговинама и становима.

СРПСКА ИГРАНКА У ПОЛУПРОШЛОМ ДОБУ.

Године 1844. августа 31. био је у новосадској грађанској стрељачкој дворани свечан српски „бал“ у корист оснивања *српске читаонице*. Читаоница новосадска, која и данас постоји, основана је г. 1846. Председник одбора, што је забаву ову приредио беше *Јован Рајић*, у оно време адвокат у Новоме Саду. Овај Рајић је био некад (1841.) професор права у београдском лицеју, па је г. 1842. с кнезом Михаилом оставио Србију и адвоцирао је за тим у Новом Саду (од 1842. до 1848.). Радио је и на књижевноме пољу. Написао је за своје ученике „Начела основне полиције,“ превео је Гетеовог „Вертера“ и написао је (у календару Ружици за 1834. г.) шаљиви спев „Шиподер-војвода,“ за који М. Ђ. Милићевић вели, да је то српски Дон-Гихот и да би га вредно било прештампати. Рајић је умрьо 1856. године у Темишвару, као секретар наместништва. Јован Рајић је дакле био председник овога бала, а заштитница беше мајорица *грофица Бранковић*. У савременом једном листу описује ову игранку на дугачко у читава четири новинарска ступца *Рада Страшимировић* из Кулпина, такођер књижевник српски, писац књиге „Осветљење урбаријалног питања“ и преводилац „Војничког бегунца“ од Сиглигетије. Описујући почетак забаве ове пише Стратимировић: „Шум колесница, на којима је грофица и мајорица Бранковић дојездила, појави се, гди њу пред великим вратма одсланије једно по кратком поздраву у среду своју прими и у пратњи

свирке грађанске с маршом српским из потпура српски песама стављеним до г. Јоана Рајића предсједатеља и осталог друштва, који су њу пред двокрилним вратма зданија увеселителног очекивали — са гласом ура! да живи! допрате: а г. предсједатељ племениту грофицу под десном руком уведе у зачеље саале, на место за њу приуготовљено, које је било столица на два степена узвишена и у свилу преобучена, а над њом венац од цвећа различити боја — које су боје сљедујућу силу изражавале:

Љубав, вјерност прама рода српског
Подрањује дивна мати с друштвом!“

За тим описује Рада Стратимировић како су започеле игре. Музика започе *бачко коло* свирати. Мушка и женска омладина ухвати се око грофице Бранковићке у коло, „као зраци около осовине српског сунца.“ На то се повикало „ура! да живе играчице!“ и „свака се српска душа сад почела напајавати давно жељеном сладошћу, с отим више, *што до сад су српска кола само онда се играла*, кад би се које године сдесило, да наше месојеђе зимске претеку римокатолическе (и то о одмору *као кријући*), не узимајући у смотреније, да је и наша народна игра доста пути лепша, нежели Ланс и Кадрил — особито кад њу оваке особе, које су се овде десиле, поведу. Кола, бачко, сремско, банатско, подунавско и коло *Лепе Маце* србијанско, предводили су учредник Српски београдски новина г. Милош Поповић са господина предсједатеља супругом и топлом Српкињом.“ Даље прича извештач са ове игранке, да су „предсједатељ и друштво ученог реда“ као домаћи имали „прса украшена с прибоденом тробојном пантљиком од боја *беле, црвене* и *плаве*,“ и тако исто „да су лепородне играчице имале китење на глави с косом сплетене исте тробојне пантљике, и око појасева су се за украшеније такове развијале.“ За тим су између игара и за време шетње мушки певали песму „Ја сам Србин српски син,“ а женске „Ја сам млада Српкиња.“ У дворани беху дивно осветљени транспаренти: од који су славног *Доситеја Обрадовића*, као просветитеља српског; *Лукијана Мушицког*, као прославитеља литерарног; *Гундулића* Рагузанца и списатеља Османиде; *Саве Текелије*, као потпоре и *Марка Сервицког*, као дике рода ликови у величаствено украшеној светлости блистали.“

На овој игранци био је и добротвор српски *Ђорђе Сервицки* од Турске Кањиже, за којега извештач вели: Високоблагородни г. Георги Сервицки свето је обећање заложио, да ће *читаоницу српску, која се жели у Новом Саду иодићи* — и на коју је [illegible]ь увеселеније ово основано било, *с великим соучастијем потпорити.*“ Стратимировић завршује свој извештај здравицом грађанина новосадског и „вјерног Србљина“ г. Јована Теодоровића, која је гласила: „Да бог живи Србље и све племиће под круном мађарском сушче, да и' бог сложи и умложи! а младежи нашој ученог реда, да бог дарује срећу с небеса, која ће им навјек бити вјерна!!“ — Да ли је Ђорђе Сервицки, оснивач српских стипендија, заиста приложио што на српску новосадску читаоницу, није нам познато. Но међутим даване су у Новом Саду у оно време и позоришне представе у корист читаонице и око године 1837.—38. постојала је нека читаоница, која је од прихода са позоришних представа основана. Поштована гђа Ана Добрићка рођ. Поповићева причала нам је, да је добровољна дилетантска дружина, у којој је и она играла, и о чему је писано пре неколико година и у Матичином „Летопису,“ давала своје представе у корист оснивања српске читаонице у Новом Саду, и она се врло добро сећа, да је таква читаоница око г. 1838. заиста и постојала, и да је библиотекар био Глиша Новаковић, некадањи учитељ у Новом Саду. Она се сећа, да је читаоница имала и своју књижницу са делима Чокеа, Кастели-а и других. И тако ова данашња читаоница новосадска, за коју се зна да је основана 1846. није наставак оне старе, што је подигнута прилозима од чистога прихода позоришних представа. Поменута госпођа се сећа, да је њихова дружина давала међу осталим и ове комаде: „Турци у Босни,“ од оца поменуте госпође (Косте Поповића), „Два оца,“ „Књаз од Херцеговине,“ „Пастирка“ и т. д.

Тако је на томе српском „балу“ године 1844. владало велико српско одушевљење: српска свирка, српске игре, српске песме, српске тробојнице, Српкиња грофица патронеса бала и т. д. И то беше можда прва забава тако чисто српска. Извештаји од „балова“ у Новом Саду и у Варадину и то у истој години, осуђују српске „фрајле,“ и „госпоје,“ како само туђим језиком говоре, туђе игре играју и немају ни мало поноса народног. Млади школовани људи преокренуше ту страпутичну струју на добро и тако се и Српкиње стадоше одушевљавати за оно што је српско и народно.

Дао бог, да нас тај понос никада не остави, докле и једнога Србина буде на свету! ***О.***

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **„Балканска царица“**, позната драма црногорскога кнеза Николе, како јављају „Московскија вједомости“, стављена је у ноте. Компоновао ју је неки грчки музичар Д. Гиоргиос. Први пут и то наскоро певаће се ова опера у Београду.

= У новије доба почеле су се по наредби дабро-босан-

ског митрополита Ђорђа Николајевића наше *црквене књиге* прештампавати у Сарајеву. Неки наши и руски листови повикали су на то, као да г митрополит чини то као аустријско оруђе. На ово је митрополит Николајевић изјавио, да се те књиге прештампавају у Сарајеву по неизмењеном руском типу, а са знањем цариградске патријаршије и св. синода и под најстрожијим надзором митрополитовим и за тај посао састављеног одбора. О овој ствари има и чланак Дим. Руварца у последњим бројевима „Новог времена" од пр. год.

═ Као двадесетосма свеска зборника позоришних дела, који издаје управа српског народног позоришта, угледао је света стари *Сиглигетијев „Војнички бегунац"* у преводу, управо посрби покојног *Радивоја ил. Страшимировића.* Недавно је као двадесетседма свеска истог Зборника изашао *„Роман сиромашног младића"* од скора преминулог Француза *Октава Фељеша* у преводу *Световара Савковића* Оба су та комада већ добру двадесетину година на репертоару нашег народног позоришта

═ Из парне штампарије народне радикалне странке у Београду изашла је ово дана прва књига приповедака даровитога младог приповедача *Илије И. Вукићевића.* У ту је књигу ушло пет приповедака, и то две прештампане из „Стражилова" (Све сам знао!" и „Под багреном") једна из „Кола" („Је ли жив?") и две из „Отаџбине" („Два растанка" и „Подсвојче"). Не знамо, шта је писца руководило у избору приповедака за ову прву књигу те се чудимо, што није лепе своје приповетке у збирци издао оним редом, којим их је написао. За општи суд о дару Вукићевићеву било би то добро дошло. Осим тога нам је пало у очи, да нема т. зв. чистог натписа на књизи, па кад смо ту своју опаску саопштили једном свом и Вукићевићевом пријатељу Београђанину, чули смо од истога да је томе крив неки — осујећен предговор. Сад то све што му драго, главно је, да су Вукићевићеве приповетке одиста лепе у сваком погледу те заслужују да буду препоручене сваком пријатељу здраве и једре забаве у књизи.

═ Чланак бечког професора Обрштајнера о **„Хипнотизму"**, што је у преводу Војислава М. Суботића изишао крајем прошле године у нашем листу, отштампан је о трошку г. Милутина Николића, свештеника рамаћског, из „Јавора" у засебну књигу. Ко се интересује за чудновату појаву „хипнотизма", и за његов значај код болесника и у судским случајевима, може набавити ову књижицу за 25 новч. или 50 пара дин.

═ Изишла је у Нишу накладом књижаре и штампарије Д. Баложића нова књига *М. Ђ. Призренца* под натписом: **„Крвав јаглук"**, приповетка по истинитом догађају из најновијих дана. Догађај, који се у овој приповеци описује, догодио се пре кратког времена. Главне су личности једна дивна Арнауткиња и њен драган млади Србин. Радња почиње и развија се у једном селу у Старој Србији, наставила се у Србији и трагично се свршава онде. где се почела. Да би слика што вернија била, писац је нарочито путовао на границу, да испита све појединости овог трагичног догађаја Писац се у суштини приче држао верно догађаја, и само се у толико послужио песничком слободом, у колико је било неопходно потребно,да се задовољи белетристичким захтевима.

═ Наш драги сарадник г. *Александар Ј. Ђурчић* позива на претплату на дивну приповетку најбољег приповедача словеначког *Јанка Крсника*, под именом: **„Рошлин и Врљанко"**. Кроз приповетке овога на гласу приповедача словеначког провејава прави народни живот, у њима се црта право стање друштвено, изнашају се врлине и мане људске, али не на онакав начин, као што то бива у западњачким романима. Приповетка ће ова изнети 10 табака, а стаје само 50 новч. Претплата се шаље преводиоцу, богослову у Ср. Карловцима.

═ У првом овогодишњем броју бечкога часописа *„An der schönen blauen Donau"* изишла је балада нашега песника Лазе Костића **„Минадир"** у немачком преводу Ђуре Ђурковића. Овај преводилац је превео још неке песме српске с добрим успехом на немачки, а и „Минадир" му је пошао вешто за руком.

═ *Иван Иваниħ* јавља, да је рад да изда у збирци своје приче и црте, које су „писане у фељтонском облику а сиже им узет из живота оних радника и штићеника, којима је суђено, да се роде, живе и сврше у јаду, невољи и мраку, где су и постали". Збирци ће бити натпис **„Из та е живота"** а биће у њој прича из „затвора, емиграције, војничког живота, српске прошлости и из друштвеног живота". Књига ће изнети три штампана табака а цена ће бити 25 новчића.

═ **Српски рад у страној стручној књижевности.** У октобарској свесци мађарског листа *„Természettudományi közlöny"*, што га издаје кр. угарско природњачко друштво у Пешти, изашла је на челу листа расправа проф. *Мите Петровића* „A pálinka az Alföldön és környékén". У главном је то расправа „Производња ракије у нашем народу", која је од истога писца изашла у 157. и 158 књизи „Летописа Матице Српске". — И друга једна расправа проф. *Мите Петровића*, која је штампана у 149. књизи „Летописа" под насловом „Баре у Бачкој", изашла је у немачком преводу под насловом „Die Sümpfe in der Bácska" у шестој свесци „Mathematische und naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn", које издаје кр. мађ. Академија и у којима износи пред стран свет у француском или немачком преводу најзнатније радове угарских стручњака. Стручни радови проф. Петровића на немачком језику, од којих гдекоји на српском језику нису ни публиковани, излазе иначе већином у „Zeitschrift für analytische Chemie", коју уређује професор Фрезенијус у Висбадену.

═ Наш омиљени песник Војислав Илијћ покреће наново лист **„Преодницу"** у Београду, коју је пре неколико година уређивао онде брат му Драгутин.

═ Г Радослав Поповић, учитељ у школи за глувонеме у Митровици, након је издавати и уређивати нов стручан лист под натписом **„Добротвор"**, који ће, ако се публика одазове, доносити чланке из специјалне педагогије и извештаје о раду завода за глувонеме, обзиром на словенске земље. Претплата је на целу годину 1 ф. 50 н. и лист ће излазити само онда, ако се довољан број претплатника јави.

═ Јефта Угричић у Београду покренуо је под натписом **„Мале књиге"** збирку најодабранијих приповедака из стране и како вели „колико је бог дао из наше" књижевности „Мале књиге" ће доносити приповетке, па и романе из свију страних књижевности, највише из руске и француске. Бираће се, колико је год могуће, да се донесе све што је боље. Из руске литературе ући ће у мале књиге само оно, што је мање и махом од млађих писаца; веће приповетке и романи руски остављаће се за „Словенску библиотеку", коју исти г. преводилац мисли од нове године покренути Прва „Мала књига" већ је изишла и донела приповетку славног Тургењева *„Два пријатеља"*. По овој првој књизи види се, да је г. Угричић добар преводилац. „Мале књиге" излазиће без одређена рока, кад која буде готова, а цена ће се удешавати према величини књиге.

═ У Загребу је изишао први број новога листа **„Pobratima"**, што га је покренуо Јосиф Витановић, професор вел. реалке загребачке, а који је намењен ученицима средњих школа ради поуке и васпитања. На ово је устао један критичар у „Obzoru" и судећи по овом првом броју осуђује овај

часопис сасвим, одриче му љубав према отаџбини и Хрватству, осуђује му језик и вели међу осталим, да би се могло чинити, да је овај часопис намењен кинеској, а не хрватској младежи. „Позив и већина чланака писани су некако укочено и древенасто, без правога полета и заноса, као да писци имају пред очима седамдесетогодишње старце, а не четрнаестогодишње младиће“.

═ У исто доба, кад се појавио у братској нам књижевности хрватској лист „Побратим“, намењен ученицима средњих завода, изиђе оглас на други часопис истога смера, под натписом „*Loror*“, што га намерава издавати И. Менцин, професор у Петрињи. Блажена конкуренција! Само да публика не повиче: „Одступите, много вас је!“

═ Гроф *Лав Толстој* довршио је нову једну социјалну драму, која ће изићи у великом издању код Голдшмита у Лондону на руском и енглеском језику. То је издање удесила жена Толстојева.

═ *Ф. Шћепански* у Петрограду саставио је реперторијум целе француске, енглеске, немачке, аустро-угарске и американске техничке књижевности заједно са одношајима њеним према законодавству, хигијени и свакидашњем животу. Тај вадемекум састављен је француски, енглески и немачки.

БЕЛЕШКЕ.

(Руска академија у Паризу). Као што страни листови јављају, руски цар намерава, да у Паризу установи академију за руске уметнике и музичаре.

(Др. Емил Холуб), славни путник по Африци наумио је да овога лета приреди у Бечу изложбу, на којој ће изложити у ротунди своје богате збирке, што их је донео собом из Африке. Да би се постарао за трошак око те изложбе, који ће износити на 120.000 фор. заишао је већ сада по главнијим градовима и држи јавна предавања о јужно-африканским племенима и њиховом животу.

(Прослава). Како „Б. Вила“ јавља, прославила је 14. октобра пр. г. српска православна општина у Дубровнику стогодишњицу свога опстанка, а на светковини било је доста и Срба римокатоличке вере. Српски парох г. Ј. Бућин приређује и књижицу, у којој би била оцртана историја и развитак ове српске општине, која данас тако лепо напредује.

(У корист сиромашних ђака). У Бечу су српски грађани и ученици на великим школама основали „Друштво за потпомагање сиромашних Срба ђака на великим школама у Бечу.“ Познато је, с каквим неприликама и сметњама има да се бори сиромашан ђак у туђем свету. Доста је младих Срба, који да задовоље неодољиву тежњу за образовањем и бољитком свога народа, спремају се за будући живот уз малу материјалну потпору, борећи се са страшном немани. Очајна је то борба, у којој многи подлегне морално и физички. Та невоља је побудила родољубе бечке да оснују речено друштво. Председник је томе друштву родољубиви трговац бечки г. Светозар Адамовић, остали чланови одбора су ученици великих школа у Бечу. Родољуби српски у свима крајевима српства позивају се да потпомогну ово добротворно друштво. Сваки и најмањи дарак примиће се са захвалношћу и обнародовати, а ваља га слати на адресу: Serbischer Studenten Unterstützungsverein Wien I Universität.

(На јубиларној господарско-шумарској изложби), која ће се ове године приредити у Загребу, учествоваће и имовна општина бивше петроварадинске пуковније и изложиће на истој међу осталим и збирку шумског земљишта из разних стојбина и мочвара. Као што смо извештени, позвала је управа имовне општине, којој је седиште у Митровици, познатог нашег стручњака професора Миту Петровића у Сомбору, да анализује сва та земљишта, како би се иста заједно са анализама на изложбу послати могла.

УМЕТНОСТ.

— П. Чајковскога **„Пиковска дама“**, за коју је либрето по Пушкиновој приповеци истога имена, коју смо и ми недавно донели у „Јавору“, израдио пријатељ уметников М. Чајковски, певала се с великим успехом први пут у Петроградском Маријинском позоришту 7. децембра пр. г. У либрето су уметнуте и неке песме Баћушкове, Жуковскога и Риљева.

СТАТИСТИКА.

(Колико листова има на свету?) Међу најкарактеристичније појаве нашега времена спада велика распрострањеност дневне штампе. Новине, које су пре, бавећи се највише објавама, у ужим круговима од руке до руке ишле, сад су једна од најважнијих потреба нашег друштвеног живота. Брзо и тачно саопштавање новости има одлучан утисак на ширење идеја. Крај свег тога нема сумње, да штампу често употребљавају на унапређење политичке покварености. Али не ваља само гледати на трагичну страну ствари, јер најзад се не може порећи благотворан утицај дневне штампе. У реду занимљивих статистичких података, који су приликом лањске светске изложбе у Паризу саопштени, у најпрвом је реду статистика дневне штампе, коју кад подробно проучимо, можемо извести факта велике важности. Пре свега се исказало, да у пркос досадашњим претпоставкама не припада првенство Француској, него Немачкој, где излази 5500 периодичних листова, и међу овима 800 дневних листова. Најстарије су новине „Frankfurter Postzeitung“ (од године 1616.), а највише се чита „Berliner Tageblatt“ (у 55.000 примерака). За Немачком долази Енглеска са 3000 периодичних и 809 дневних листова. У Француској по званичном исказу излази 2819 листова, међу тима 708 дневних. На четвртом је месту Талијанска са 1400 новина. Међу овима излазе у Риму 100, у Милану 140, у Напуљу 120, у Турину 94; у Фијоренцији 79 Најстарија је „Gazetta di Senora“ (од године 1797.) У Аустро-Угарској излази 1200 новина, од којих има 150 дневних. Шпањолска има 850 новина, од којих трећина излази сваки дан. У почетку су новине, што се звале relationes, слепци продавали по улицама и певајући су рецитовали кратак садржај листова. У Русији има само 800 листова, од којих 200 излазе у Петрограду а 75 у Москви. У Грчкој сразмерно излази доста новина. Скоро свака већа паланка има онде свој лист. У Атини излазе 54 листа. У Швајцарској излазе 450 новина, скоро исто толико у Белгији и Холандској. У Норвешкој, Шведској и Португалској дневна је штампа сразмерно ретка, но у Турској показује велик напредак. У Јевропи свега има 20.000 новина. У Азији се штампа 3000 листова; већи део ових излази у Јапану и Енглеској Индији. У Кини осим званичнога листа под натписом „Кинг-пау“, који у Пекингу излази сваки дан по три пут и то сваки дан на артији друге боје, издају још у Шангају и Кореји по једне новине. Јапан има 1500 листова, међу тима и ова четир: „Хочисимбун“, „Нічиничисимбун“, „Чојасимбун“ и „Мајничисимбун“. Овај последњи је орган радикалне странке. У Кохинхини, Токингу и Индији излазе по једне француске новине. У Белуџистану и Афганистану нема новина, напротив у Персији издају шест листова. У Африци има свега 200 новина, од ових тридесет у Мисиру, остале у јевропским насеобинама. Према свему може се Америка по-

хвалити са грдним бројем новина. У Сједињеним Државама има 12.500 новина, међу овима 1000 дневних листова. Најстарије су американске новине излазиле у Бостону године 1701. под натписом „Бостон Њус“. До 1780. излазило је у Сједињеним Државама само 200 новина, али им се у овом веку нагло дигао број. 1840. године излазило је 1630 новина а 1860. године било их је већ 4000; од то се доба (до краја октобра 1890.) дигао број на 12.500. Већи део новина што излазе у Канади, писан је француским језиком. У Мексику и Бразилији с дана у дан напредује новинарство, шта више у Аргентинској републици излази сад већ 60 дневних листова. Што се тиче американске журналистике, има још занимљивих података. У Сједињеним Државама наиме излазе 120 таквих новина, које искључиво уређују и издају Црнци. Међу тима је најстарији „Elevator“, који излази већ осамнаест година. У Оцеанији излази врло мало новина па и те уређују јевропски насељеници У Аустралији има 700 новина, у Сандвишким острвима и то у престоници Хонолулу излазе 5 новина на енглеском и 3 на хавајском језику. Од прилике долази на целом земљешару по један лист на 82,600 људи.

РАЗНО.

(Доде — „књижевни крадец“?) Познати француски новелиста *Монтепен* пише листу „Голоа“, да најновији комад Алфонза Додета „L' Obstacle“ у својим главним деловима ванредно је налик на Монтепеново дело „Le dernier Duc d' Hallali“, што је изишло у подлиску тога листа. Али Монтепен изриком вели, да он не мисли да је Доде „књижевни крадец“, него он то само с тога спомиње, што је он из тога свога списа направио позоришни комад, који ће се скорим престављати. Много грубље поступа господин *Морис Монтеги* са Додетом. Он се тужи у „Фигару,“ да је „L' Obstacle“ плагијат његовог дела „Le Fou,“ што га је он пре десет година написао, али тај комад још није даван у позоришту. Он вели, да је Доде покрао његове мисли, те апелује на читајућу публику и задржава себи право, да се и другом суду обрати.

(Ракијска палата.) Пијанство је, каже *Монтескје*, распрострањено преко целе земље и то саразмерно хладнођи и влази поднебја. То тврђење је можда мало претерано. Клима може имати без сумње врло приметан утицај на тај порок и збиља га извршује, али мање, него што се у опште мисли. Како било да било, тек то стоји, да пијанство сваким даном све већма напредује. У Паризу је број крчама врло велик, али у Лондону је број сличних месности просто огроман; множина истих далеко превазилази све пекарнице, месарнице и рибарнице укупно. *E. Buret* овако описује пијанство међу раденичким светом у Великој Британији: Ракијска трговина, или као што Француз каже „Le palais du Genièvre“ — „Gin Palace“*) енглески, налази се у великим улицама, у које улазе сокачићи и дворишта, препуњена јадницима. Пређе ли се преко прага, онда се види на једној страни огроман ред врло великих, разним бојама обојених бачава. Пред бачвама налази се дуж целе просторије, која износи често до 100 стопа у дужину, трпеза од лакованог дрвета, обично од храстовине, висока као ограда; то је трпеза за плаћање, „бар“. Пред њом стоји муштерија, дочим је множина келнера у послу, да славине, које се у кратким растојањима налазе, на трпези за точење одврћу и свакоме захтевану ракију наточе. Међу муштеријама налази се обично исто толико женских колико мушких, а често су прве у већини. Ко хоће да пије, приближи се тупаво бару са новцем у руци и каже, какво пиће жели. Чим келнер прими новац, окрене славину и наточи чашу. Тишина и озбиљност, која прати пиће те јаке течности, чине чисто страшан утисак. Човек би мислио, да тај свет ту свршује какву религиозну церемонију. Кад је жртва принета, онда се свако посади на једну клупу, која се пружа дуж целе баријере На истој седи пијанац непомично, увек нем, као у некој врсти надземаљског усхићења. Али после неколико минута враћа се опет натраг трпези за точење, пије поново и понавља тај поступак, догод му то дозвољавају његова новчана средства. Да се опије, има пијанац жалосну одважност, да себе и своју децу изложи смрти од глади. Познато је, како строго држава и црква у Енглеској изводе недељни мир; изузете су од тог само крчме. Све трговине, сва места за уживање и наставу, као н. пр. ботаничке баште и музеји морају бити затворени; само ракијска палата, Gin Palace, отвара се љубазно свима, који траже утехе. Наиме за њу је доста, ако је само привидно притворена; и на основу те претваралачке пажње властан је крчмар, да цео божји дан, не изузимајући ни један сат, точи своју ракију. И у тој земљи светкују жељезнице у време пословних часова — у славу недеље.

Није ли то чудновато, да је само простом свету дозвољено, да се сам собом опија. *М. П.*

*) „Genièvre“ у француском „ракија од фење“; у енглеском то исто „gin“.

НОВЕ КЊИГЕ.

Пчела, живот и развиће њено. Од *Доброслава М. Ружића*. Београд, парна штампарија нар. радик. странке 1890. На 16-ни, стр. 69. Цена 50 пр. дин.

О цвећу. Предавање *Доброслава М. Ружића*. (На по се штампано из „Отаџбине“). У Београду. У штампарији краљевине Србије. 1890. На 8-ни, стр. 12.

Београдска трговачка омладина. IV. књига **Рад** VII. и VIII. главне ред. Скупштине, држате 10 априла 1889. и 23 априла 1890. г. Београд. Парна штампарија Д. Димитријевића. Јеленска ул. бр. 1. 1890. На 16-ни, стр. 87.

Крвав јаглук. Приповетка по истинитом догађају из најновијих дана. Написао *М. Б. Призренац*. Накладом књижаре и штампарије Д. Валожића. Ниш. Штампарија Д. Валожића. 1890. На 8-ни, стр. 104. Цена 1 динар

Хипнотизам с особитим обзиром на његов клинични и форенсични значај од професора дра Хејнриха Оберштајнера у Бечу. С допуштењем пишчевим, с немачкога превео *Војислав М. Суботић*, медицинар у Бечу. (Отштампано из „Јавора“). У Новом Саду, Штампарија А. Пајевића. 1891. На 8-ни, стр. 66. Цена 25 н. или 50 пара дин.

Књиге за народ. Издаје „Матица српска“ из задужбине Петра Коњевића Свеска 28. **Српски књижевници.** I. део. За народ написао *Мита Калић*. Накладом срп. књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новом Саду, 1890. На 8 ни стр. 72. Цена 10 новч.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 2. У НОВОМ САДУ 13. ЈАНУАРА 1891. Год. XVIII.

Др. Лаза К. Лазаревић

српски приповедач.

У суботу 29. децембра прошле године зла коб српска оте нам за навек првака међу српским књижевницима приповедачима, песника, у чијим је делима српска приповедачка књижевност до данас постигла врхунац свог уметничког песничког савршенства.

Нема више Лазе Лазаревића.

Од ***Бранка Радичевића***, — од ***Вука Караџића***, — од ***Корнелија Станковића***, — од ***Ђуре Даничића*** и ***Јосифа Панчића*** до ***Лазе Лазаревића*** књижевност и уметност наша једва да имаде да заплаче за таким великаном.

Као што се нико пре оних великана не показа у својој струци тако великим, тако нико до Лазаревића не умеде да душу српског народа онако фино психолошки аналише у приповеци као он.

Мало имадемо приповедака од Лазаревића. „*Први пут с оцем на јутрење*“, „*Школска икона*“, „*У добри час хајдуци*“, „*На бунару*“, „*Вертер*“ „*Све ће то народ позлатити*“, (свих шест у засебној књизи), „*Ветар*“ (у „Отаџбини“) и „*Он све зна*“ (у засебну издању срп. кр академије), — то је све, што је Лазаревић за свога века написао. Али је свака за себе не само плод необичног дара песничког, него и научне збиље. Из њих ће да уче млађи, како свој дар треба челичити још и научном спремом. У нас је доста даровитих, али мало спремних. Само таком и било је намењено, да удари темељ реалној нашој новелистици.

Нама је суђено, да таке снаге губимо, тек што им се обрадујемо као озебао сунцу. Остаје нам само, да се под претешким ударцем, који нас је задесио, тешимо оним, што нам је велик ум његов оставио, а оставио нам је након себе заиста

светао и вечан спомен!

СТАРИ ЈАДИ.

На на свету ништа лако,
Борити се мора свако;
Од Дунава па до Ниша
Нигде мира ни ласниша.
Садиш ружу, пелен роди;
Нико ником да угоди!
Од богова свак' би више —
Све му мало досудише,
А златника кад се тиче,
И на самог Бога виче!
Па опета хвал'те Бога!
Није само тако сад;
Тако вам је од Створења,
То је *стари, светски јад!*

Док бејаше — јаој мукâ! —
Кнез-Милоша чврста рука,
„Не може се просто више“
(Многе рђе завапише)
„Шта се народ тиче мене,
„Дај другога, дај промене!“
Дође други, дође трећи,
Свима опет терет већи;
Дође најзад „ново време“
И гле! — нема шећерлеме.
Па опета хвал'те Бога!
Није само тако сад:
Тако вам је од Створења,
То је *стари, светски јад!*

Новинарска дође вика,
И скупштина, и критика,
Па многога, што се беси,
Дај кроз шаке па протреси!
Што год хоћеш, пиши, брате!
Не ћеш? — нико не тера те.
Збори л' ти се? само стани
На улици, у механи,
Збори много, збори вешто —
И гле! — опет тешко нешто!
Утеши се, хвали Бога!
Није само тако сад:
Тако вам је од Створења,
То је *стари, светски јад!*

Све ће бити па и проћи,
За јадом ће радост доћи;
Дерт са мутне душе скини, —
Ништа црно к'о што с' чини!
Буди чио, добре воље!
Данас добро, сутра боље!
О златноме добу снивај,
Ал' држ' овај па уживај!
Тешко оном, кога не је —
Сретан, кога сунце греје!
И сви Богу захвалимо
Што то није тако сад:
То је тако од Створења,
То је *стари, светски јад!*

У Београду, 1. јануара, 1891.

М. П. Шапчанин.

ЈЕЛИНА ГУДУРА.

СЛИКА ИЗ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

Од П. АДАМОВА.

(Наставак)

Гига стао, занемио. Не зна ни сам, како му је. Скроз по њему струји, а у лепим очима као да нешто кључа.

Око њих бруји ноћна тишина.

У гвозденњаку се расклоктао паприкаш, па клокоће, — милина! А испод гвозденњака праска грање и лоза, праска, па каткад каква сирова гранчица, превијајући се и извијајући се на ватри, запишти, као што пишти у Гигиним ушима.

Нико од њих двоје не примети, како се закрши нешто иза колибе. Тек . . . тик поред њих паде неки рапав глас:

— Девојко, у добри час, загореће ти у гвозденњаку!

А други у исти мах, као звоно уз разбијен тигањ:

— Добар вече!

— Јух! — трже се Кумрија, па поскочи.

Трже се мало и Гига, па се промешкољи на свом месту.

Беху то баба с чота и Кумријина друга из земунице.

— Добро вам седење! — опет баба, па жмирну испод повезаче то на Гигу то на Кумрију.

Гига нешто одгунђа.

Бо'ме си се ти зајапурила! — приметиће друга Кумрији.

А Кумрија румена, мислиш, прснуће јој образи као зрела вишња. Ушепртљила, не знаш, шта је с њом.

— Од ватре! — промуца, те оде да преврне паприкаш у гвоздењаку и да га долије водом. . . .

* * *

Красно је то вече било. Није до душе, прво тако, ал' није од других, пређашњих заостало у разговору, у шали, у смеху и у песми. Паприкаш су појели у медени кус. Чак је и баба певала једну још из старог доба, како се најмио Раде, да говеда чува, па како се подигао за кабаницу, за пар опанака, „еј, и да љуби редом газдарице". Рашћеретала се и Кумрија. Рашћеретао се и Гига.

— Је л', Бога ти, бако! — запитаће Кумрија бабу. — Је л' истина, да је у старо време било боље нег данас?

— Е, ћерко, како да ти кажем, — одговори баба. — Једно само: свет је, чинимиске, лакше живио: бар ја нисам запамтила оволиког терета к'о данас. А иначе да кажем,.. к'о и данас. И биће 'вако, догод буде на свету мушкараца и девојака. Јелина гудура. . знате... Ето, није далеко од нас, а зна се за њу од вајкаде.

Млађи прснуше у смех.

— Па нема ваљда света на свету, ди је само мушкарачко или само девојачко царство.

— Нема, да како, децо, да нема. Па то вам је и добро и зло.

— Иди, бако! — засмејаше се млађи.

— Гле деце јако; — одговори баба, — не разумете ме, па се зато и смејете. А није л' зло, да имаш, на прилику, само сламе, а немаш ватре, да потпалиш сламу!

— Па што ће ми онда слама? — рећи ће неко.

— Да! а шта ћеш опет, кад ти се у невреме сама ватра дочепа сламе?.... Је л', добро је имати и сламе и ватре, кад ти треба; него кад ватра обузме сламу, па букне у з'о час, онда ти се чини, да би боље било ли једно или друго. Ватра је, к'о вода, добар слуга, ал' зао господар. Тешко оном, ко зна, да је у згодан мах савлада! А благо ном, ко је употреби к'о благослов божји! ушкарци и девојке су једно поред другог атра и слама. . .

Тишина. Или је изазва то, што ни сад можда млађи не разумеше бабина мудровања, или разумеше, па им баш то, као и озбиљност бабина, којом је рекла те речи, не даде области, да се и опет закликоћу.

Било како му драго, Кумрија се очевидно дала у мисли.

Гига се извалио поред њих па ћути и једва чека да се разиђу.

Она из земунице подстиче ватру. . .

Кумријин петао заклепета крилима и јави се и други пут.

И опет ће баба прва узети реч.

— Време је, децо, да се разилазимо.

Ћутећки се сви подигоше.

Отпратише прво бабу на чот, па онда другу до земунице.

Гига и Кумрија се вратише натраг сами.

Кумрија жури, као да бега. Гига је ухватио за руку, па иде с њом напоредо.

Ћуте.

Код Јелине гудуре задрхта Кумријина рука.

— Што дрхћеш? — проговори Гига.

— Увек ме стра', кад овуда прођем.

— Ајд' не слушај увек, што бабе гатају.

Баба с чота приповедала им је на једној седељци о Јелиној гудури.

Кобан је спомен привезао то име за ону гудуру. Ал се чува и сад, ма да је, кажу, било то давно, давно. Нека девојка Јела скочила је стрмоглавце с врх стрмине у понор и сломила врат; осрамоћена у пударини није имала образа, да се врати у село. . .

— 'вала ти, Гиго! — рече Кумрија Гиги, кад одмакоше од тог несретног места — Сад могу ја и сама до своје колебе Ето видиш, не дрхћем више.

Па истрже своју руку из његове, али више за то, да сакрије дрхтавицу, која је баш тим већма спопадаше, што иђаху ближе њену винограду.

— Заборавио сам чобању код твоје колебе — одговори Гига. — Знаш да нисам ни ишао кући, како сам још пре вечере донео и теби и себи воде!

Дошли пред колибу.

— Гиго, молим те, обиђи још једаред најпре мој виноград, — мољаше га девојка. — Ја ћу још да поспремам ове судове и гвоздењаке.

Гига забаци свој дуги пударски бич за леђа, па оде да обиђе виноград. Између о-

*

бале свог и њена винограда пуче два трипут бичем, па се врати натраг пред колибу.

Овде још све онако, како је и било, ал' нема девојке.

Стао Гига. Завирује у колибу, — нема Кумрије.

— Кумрија! — дозива је обичним гласом

Нема Кумрије.

— Кумрија! — повика јачим гласом.

Тишина.

— О-о Кумрија-а!

Глас се разли по долу и одби се о гудуре, али нема њена одзива. Из далека само допре граја, одунд, где већ почели брати виноград. па несташне берачице дигле ноћ на главу.

(Свршиће се.)

ИЗ НАУКЕ О РАЗВИЋУ ОРГАНИЗАМА.

ПРИКАЗАНО
госпођици Ч. П. из В. К.

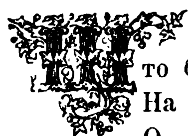
то библијом Мојсеј збори,
На почетку што јој пише,
О *„стварању“* како гуди,
(Чудно време мења ћуди!)
Да-л' је вере у то више!?
Друго време —
Ново бреме:
Наука се супрот жури,
Да прибави души хране;
Ну ко прима, нек не жмури!
Већ нек чудно кушa семе,
Да са тајне вео скине,
Да ***истина*** права сине;
Да га варком, на тенане,
Не би вргла на јабане,
Место да му са ње сване! . . .
Али јао!
Што наука вољно дадне,
Срце чисто то нападне:
Ко ће наћи права пута,
Противника оба љута
Да измири, да их *здружи?*
У науке силна збиља,
Ја је куша',
Па ми где кад срце, душа
Из дубљине захитила;
Опет срце не хте увек
Са науком сложно поћи:
Наука ми једно ***вели,***
Срце с душом друкче ***жели*** —
Ко ће туде к циљу доћи!?
Тај ми раздор муком бе'ше,
Мучио ме ка'но змија,
Док у неке ја млидија':
Јест, ако се
Њени гласи с осећаји
Наши кад год (ко то таји!)
Хоће хладно да покосе:
Осећаји, лака чета,
Нек с' притају — зар то смета?
Док не дође велик' час,
Где наука с осећаји
Плете дивно *један* глас!
Посред му̑ка̑ помоћ стиже;
Њом си, вељах, смеру ближе. . .
Вере ево:
Таквих згода пружила ми
Научина хладна збиља
Пуних краса, вере, миља
Безбројано до данас.
Па и хоћу ево касти
(Са постига ва̑с усхићен)
Једну згоду такве сласти:
Како нови нађе пут,
Да укаже, чим бејаше,
Којим ***првим цветом*** кићен
Овог света *рајски* кут!

* * *

На истоку, где се срета,
Иза гора, чак са мора,
С оних страна,
С океjана
Дивног сунца светлост света
И одоре златне зора;
У питому, нежну крају,
Кавкаскому ђулистану
У близини, домашају —
На поласку овог света,
Кад сунчева са окрета
Струјну живот широм свега:
Сунчева је блага нега
Биљку једну погледала,
(Глед би доста, да јој сване!)
Поникла је слаба, мала,
Па је рајем самовала
У те своје прве дане.
Редом текли часи свету.
Сваке зоре, белог дана,

Сунце нађе лаку мену:
Биљка с' мала
Подизала.
Бисер-росом обасјана
Удиљ враћа у замену
По бисерју све по сунце
Мало, светло, нежно, мило
И прѐтило. . .
Ал' се збило
Још и ово: биљка мала
Указала
Искру жара,
Што тињала
Сред недара
Нит се лако скрити дала.

Омилео сунцу цветак,
Одбирало зрака редак,
Најнежнији сплео сплетак,
Сплетком ми се цветку ближи,
А цветак се живље креће:
Здрављи бива, лепши бива
Нег све друго рајско цвеће,
Што *позније* на свет крочи,
Да уреси прамалеће
Рајске среће. . .

То је било на уранку
Миомирну мајском данку,
Искра жара, пупољ чили,
Тек да први поглед мили
Шаљне пут већ зоре бледе:
А сунце ми цветку греде,
Па му тихим жаром пружа
Зрака сплетак,
А прима га *први цветак*
У пупољку прва ружа! . . .

*

Не застаје на по пута
Научина збиља крута;
Својем смеру вечно жуди,
И к циљу се живо труди,
О постигу 'вако гуди.

*

Од тренутка оног веља,
Кад се сунца хвати жеља,
Да исплете зрачни сплетак —
Замрси му мисли цветак.
Замрси му, чудне среће,
Али ево коби веће:
Кад на првом на састанку
С рујном зором на растанку
Зачу прве руже клик —
Побледео, задрхтао
Светлог сунца дивни лик!

Ал за мало . . . на га румен
Обасула у заман:
Лепоти се сунце чуди,
Милота је облик њен,
Немо јој се диве диви,
Надимљу се дивске груди,
У њима се чудно гуди. . .
Покреће се *душин* бо̂. . .
Мила боља, слатка боља:
У души се — *љубав* буди. . .
Прва љубав бејаше то,
Прво *срцу* светлило.

*

Гледало је сунце нежно
Своју ружу на обдан;
У висинах својег царства
Сањало је царски сан:
О љубави руже мале,
О мирису, што га пружа,
О румени, што је ружа
Скромно мирно, без похвале
Једва став‌ља на видик;
О красоти, о милоти
И о бодљу (овој слоти!)
Увек, свугде њезин лик!

А *невинка?*
Мирна, тија, .
— Клони је се рајска змија! —
Ни не снева сунчев' мара
Нит љубави искре жара. . .
На рајскому вечном виру
Ништ' не прети њену миру:
Та чува је питом мај,
А још више сунчев сјај. . .
Ал да! Сунце,
То је оно,
Што ће такнут' чудно споно,
У љубави што се плете;
Ево гле'те:
Прво јутро сунце греде
Пуно мира, пуно сете
И зраке му чудно бледе:
Месечева слика права!
Уморна му царска глава.
К ружи крочи лаким кроком,
Боља му се ваја оком:
Вечним царством ко му злоби?
Васељеном ко му ко би?
Ко му жељам' хитра лета
Овог света
Дрзнуо се стат' на пут!?
Где је снага таквог соја,
Да окуша крила своја,

Те им спречи овапут!? . . .
Васељеном све му служи,
Оданост га од свуд кружи —
Али цигла жеља вела,
Силна, моћна, жарка, цела
На јуриш га обузела,
Па сапела! . . .
Да-л' га ружи?
Све је мисли, жиће, биће
Уиравио ирвој ружи!
Али ружа, рајског краса,
Не да гласа:
На сунчеве уздисаје,
На све слатке, речи миле,
Што се слиле,
Како ли је лепо моли,
Да га само мало — воли . . .
Погледи га бајним оком:
Не разуме па се смути,
Ил као вечност само ћути,
Ништ' не слути!
Али сунце тешко ћути,
Блесак-глед му с' болом мути:
Олуј с' отме гневом, хуком,
Муње бесним са фијуком
Потресају даљне горе
Шибајући пусто море
Исполинском жестином . . .
Помркује сунцу лице,
А удара немилице
На све стране силни гром!
Ружа гледи, снужди с', бледи,
У страви се чуди, стрепи,
Крадимице *иоглед* лепи
Баца гневном светском цару,
На лице му потамнело,
На суморно зорно чело:
Боже мили!
За тренутак ока тили,
Као на крили,
Затрептао танки зрак:
(Сретан знак!)
Од *иогледа* тога мека
Супрот бурам' сто лека —
Стишао се бол и гнев! . .
И још мали још облачак,
(Бône муке задњи зрачак)
И последњи мувин сев:
И она га гледа ведра,
(Распознаје с' сваки руб)
Надимају с' мирис-недра,
Узбуђена већ да клоне —
А сунце се смеши . . . тоне. . .

Као уморан кад се спушта
За планину бео голуб. . .

* * *

Први зраци раног сунца,
Што слетеше са врхунца
Предалеких плавих гора
Као лахорна жуборика,
Не познаше цвету лика.
Бледило је обасуло,
У оку јој нема сета —
Од куд тога *иреокреша?*
Кад је сунце гласе чуло,
Журно тече, да је вида,
Да бледила слику скида,
Поврати јој лишцу крас.
Ал кад стиже
К ружи ближе,
Застаде му први глас:
Ово лице, поглед ови,
Ох, па усне! . . .
Нови снови,
Нове жеље спопале га
Самом њему на ужас:
„Сад је лепша, слађа, миља,
„Ој како бих сред окриља
„Тога рајског миомира,
„Што ми бôну душу дира
„Са вечита са извира
„Снево сан!
„Ој како би диван био
„Сред окриља тога дан! . . .
„Један поглед, па ме на ма
„Оставила дивска моћ. . .
„Ој, како би рајска била
„Крај те душе чарна ноћ,
„Ал овако, гле лепоте,
„А са њоме све страхоте,
„Где те вуче хитру клизу
„Али к себи нигда близу! . . .
„Ал што зборим!?
„Боље себе да укорим:
„Где је *снага,* да са себе
„Чини скинем?
„Где је *снага,* ако ј' требе
„Сваки оков да раскинем!?
„*Снага!?*
„***Драга!*** . . .
„*То је снага!* . . .
„Не ћу себе ту да корим,
„Нећу даље да се борим;
„Не можеш јој супрот стати
„Заман супрот снагу страти:

„Већ ме има *мала* сила —
„*Голема је, јер ми ј' мила! . . .*“
Сунце гледа, још се ломи;
А она га нежно гледне,
Ма да су јој црте ледне
И дрхат се хвата бедне —
Стазом сунце ближе к ружи
К њој све ближе тихо кружи,
Да му буде одумин;
Ну тек ближе
К ружи стиже —
А ружа ка' бели крин!
Задрхташе усне жаром,
Дотаче је с' бујним маром,
Слатки наде!
Први пољуб у свет паде,
Први пољуб бићу њену,
Што задиви васељену. . .
Ал што ј' саде?
Сунце стаде.
Што му било?
Као да се скаменило!
За што стаде?
Створи-л јаде?
Што познаде?
Новој слици глед се краде.
Пред њим стоји (дивна мена!)
Место руже, прве руже
У красоти,
У милоти
Трепти ***мома,***
Прва жена! . . .

* * *

Наука је чудне ћуди,
Верују јој силни људи;
О *женскињу* тако пише,
После има још и више —
И то ј' доста.
Али реци, како поста
Први човек, *мушка* глава?
Ништ' не вели, све бадава!
Ну ком жеља није сита:
Тај Мојсија нека чита
Нек верује његов каз,
Нек му буде права спас.
Наука је гесло наше!
Ко с' оружем њеним наше
Далеко ће стићи тај.
Њим браним женску страну;
Ако-л' мушки на то плану,
Биће с нама женски крај.

6. (18.) авг. 1890.

Др. Л. С—ћ. Омладински.

ГОСПОДИН ЈОВАН.

НОВЕЛА ЈАНКА КРСНИКА.

Са словеначког превео **Александар Ј. Ђурчић** богослов.

(Наставак.)

II.

Већ је пет дана прошло, од како је жупников гост дошао у Грм. С почетка изгледаше да неће дуго остати — жупникова сестра бар тако пророковаше, јер јој се учинило, да је Петру дуго време и несносно, — но сваки дан беше све боље и боље, и најзад једном приликом шапну Урша Јовану, да је Петру можда по вољи овде у Грму.

Господин Јован се само насмешио.

Но још тог истог дана после вечере окрену се пријатељ Јовану и рече тужно: „Време пролази, мој драги; два, три дана још можда, па ћу се морати вратити натраг!“

„А што ћеш да идеш? Допуст ти излази тек за три недеље, па што онда хоћеш да одлазиш? Па ти није можда дуго време овде!“

„Е, није него још нешто! О том немој ни мислити; о, кад бих могао само увек тако мирно живети, као овде код тебе!“

„Ах, само чекај! Кад доведеш у ред стан и твоју писарницу у Крижу, кад станеш као окружни судија радити — како ће ти онда мирно пролазити часови; шта више нећеш марити, ни да ме опет обиђеш, осим ако те ја силом не довучем!“

Жупник се смејаше и спремаше фигуре за шах, којим се свако вече забављаху.

„Кад би ти знао, како је пуст и празан наш живот, како је сухопаран наш посао!“

„Можда ћеш се још и оженити!“ шално се Јован и насмеја се.

Да је у том тренутку погледао свог пријатеља, видео би, како је мрачан облак прелетио му преко чела. Али жупник говораше то без икакове намере, па с тога и не хтеде посматрати свог пријатеља.

„Доцкан је то за мене!“ рече Петар усиљеним осмехом.

„Чудновато, да још ниси помишљао на то!“ јави се опет Јован.

„А још је чудноватије, што ме ти подсећаш на то,“ насмеја се Петар.

„А за што? Ја сам већ одавна мислио, да ћу те ја венчати, — и сад би била најзгоднија прилика, јер сам ти тако близу.“

„Немој се шалити, пријашко мој! И за мене важи оно, као и за тебе: coelebs manebis —

„Видећемо!“ одговори му жупник и започне игру.

Петар сеђаше замишљено на столици и гледаше преда се.

„Како ти мислиш о — љубави?“ запита га за тим и мало застаде, пре него што изговори последњу реч.

Јована је то питање изненадило, наслонио се полагано на зид, а своје чисте очи је упр'о у пријатеља.

„О — љубави? Ја те не појмим, како мислиш ти то?“

„Шта је љубав?“

„Смешно питање! Да ти философски протумачим — — —“

„Не, не! Ја не марим ни твоје назоре о моралу, ни твоје изреке из св. Писма, — реци ми, како судиш ти о том осећају по твом мишљењу, по твом убеђењу, рецимо по твом искуству!“

„Искуство?“ насмеја се жупник; „тек ваљда нећеш оне наше гимназијске глупе љубави називати искуством! А убеђење? Знај, да ја о том питању никад нисам размишљао и — ха, ха — и то ми можеш лако веровати, да никад нисам био заљубљен у правом значају те речи. Но — љубав, љубав, полна љубав! И ја је не могу другчије растумачити, него навиком, и као што можеш да манеш вино да не пијеш, кад хоћеш, тако исто можеш да се одречеш и љубави, само ако ти је воља јака.“

„Ах, Јоване, Јоване! И ти си зар песник?“

Петар се скоро горко насмејао.

„Је-ли нужно да упозна песник све страсти?“

Жупник се још непрестано смејао, но ипак се могло приметити, да му разговор није по вољи. И Петар ућута и започеше игру своју.

И кад се почеше разилазити да спавају, не беше више говора о пређашњем предмету.

Сутра дан заповеди жупник, да му се упрегне коњ, да се одвезе до неког свог старог познаника-духовника, који беше у селу два часа далеко од Грма. Петар није хт'о да иде тамо; но како је жупник морао проћи кроз село, у чијој близини беше мало, но ипак од странаца доста добро посећено купатило, одлучи и он, да се одвезе донде, па кад се Јован врати да га дочека

Беше красно јутро, и они се вожаху равним путем поред росних ливада и лепих винограда, где је баш дозревало грожђе. Жупник показиваше свом пријатељу села и засеока, што лежаху по оближњим брдима, и варошице, чије се беле кућице виделе кроз густо зеленило.

За час дођоше до места, где беше купка и где хтеде да остане Петар. После кратког договора, где и кад ће се опет састати, крену се Петар у купку, а жупник се одвезе даље.

Међу тим, док Петар корача широким прашним путем, имамо времена, да упознамо читаоце мало више с његовом особом, и ако нам не остаје још много новог да кажемо о њему.

Петар је био довршио свеучилиште у Бечу, па је пропутовао за то време а и доцније још једну годину с неком богатом немачком породицом, у којој беше домаћи учитељ, велики део западне Европе; на послетку ступи у државну службу, с почетка у Бечу, а доцније дође у своју малу домовину. Као вредном раденику испаде му за руком — а нешто има да благодари и свом познанству с меродавним особама — да за кратко време би наименован за судију у Крижу, у чији делокруг спадаше и нурија његовог пријатеља Јована. Своју нову службу баш је тада био започео, и како му се даде прилика да добије допуста, то га одмах затражи, јер хтеде неко време да проведе код старог свог друга из школе и најближег сродника, господина Јована.

Данас беше необично добре воље а од синоћњег мрачног облака не беше ни трага на његовом челу. Звиждукаше весело неку песмицу и витлаше палицом по ваздуху. Људи, што пролажаху путем поздрављаху га уљудно, и он им отпоздрављаше, и тако доспе после кратког времена до окуке, испод које се простираше леп предео, а у долини тик окуке лежаше малена купка,

Кад кажемо купка, тим не мислимо Бог зна шта. Нешто мало лепше сазиданих кућа, као што их налазимо по нашим малим местима, то беше све. Но топли извори, који ту извираху, и који по тврђењу лечника беху лековити, примамљиваху сваке године све више и више странаца, понајвише болесника, који су долазили зарад здравља, а не зарад забаве; но по кад кад долажаху у купку по гдекоји, који беху ради, да утуку дуго време.

Петар стајаше неко време на узвишици близу окуке и посматраше село у долини.

Клопот кола га натера, да се окрене, но у том истом тренутку заустави кочијаш — мало необично

обучен човек, средњевечан, по свој прилици какав мали поседник из околине, — своје ниске, но вредне коњичке

„Ах, господине судијо, од куда ви овде?“ повиче странац с кола; „ходите седите на кола — ако сте пошли у купку?“

„Да, господине Иванићу, али идем радије пешице, село је и тако близу“.

„Не, не, само седите! Морамо се одвести доле, јер доле има много господе и —“ при том је поседник пукнуо задовољно језиком — „неколико лепих госпа. Морамо се одвести, као што се и приличи господи. Јака!“

При тим речима се окрене слузи, који сеђаше у упрљаној ливреји за њим на колима.

Јака скочи с кола и помогне судији на неко рђаво седиште поред поседника, и кола заклопоташе низбрдицом доле.

(Наставиће се.)

О ПОДЕЛИ РАДА И ДРЖАВНОМ УСТРОЈСТВУ КОД ПЧЕЛА.

ДОБРОСЛАВУ М. РУЖИЋУ

приказао Јован Живановић.

Знам да ће се какви старовоља намрштити кад види натпис овога чланка и помислити: Та овај мора бити да је социјалиста кад му се прохтело да пише о подели рада. Нека мисли како ко хоће. Ја овде хоћу да прибележим оно што сам кроз толико година видео у кошници и што сам о пчели све читао. То ћу написати, а из тога не допуштам никоме да ме прибраја социјалистама, комунистама, радикалцима, либералцима и т. д. Ја ово пишем из искуства и из искуства других, а не што бих ја хтео какву странку да узвисим, а другу да обарам. То није мој посао. Али ипак морам казати да би боље било да смо мање политику терали, а више економију подизали. Економно је благостање темељ сваком напретку. То су од нас наша браћа Хрвати боље схватили, јер кад се код њих почела будити свест народна за илирскога доба, прва им је брига била да се економско друштво оснује. И они су то учинили 1841. 24. новембра. Па после 1842. основали су матицу илирску, 1850. друштво за југославенску повесницу, 1867. ванредним родољубљем владике Штросмајера југославенску академију. Ове године навршује се 50 година, како су Хрвати основали економско друштво и како је у првој седници тога друштва главни покретач његов и први председник, тадашњи бискуп загребачки Јурај Хаулик 24. нов. 1841. изрекао ове знамените речи: „Већ је велики Sully пољско господарство именовао дојкињом државе. Добро уређено пољодјељство сигуран је темељ државе, а марљив и разборит господар његов је утемељитељ. Број становника у држави и с њим њезина снага повећава се напредовањем образовања. У њој пољско господарство заузима узвишено мјесто и благо оној држави, која на њем темељ своје среће полаже.*)“

*) Види: Poziv k sudjelovanju kod jubilarne gospodarsko-šumarske izložbe godine 1891. u Zagrebu.

То друштво броји данас 60 подружница и ове ће године да покаже економску снагу своје земље на јубиларној господарско-шумарској изложби у Загребу. А запитајмо се, како ми стојимо са економијом? Нама је канда девета брига о економији. Али како нам је била девета брига економија, онако је и наступила данас нека малаксалост код нас у сваком погледу, а то је зато што немамо чврстога темеља економнога, на којем почива сваки сталан напредак. Да ово неколико речи речем, дала ми је повода књига, којој је натпис „Пчела, живот и развиће њено од Доброслава М. Ружића, Београд парна штампарија нар. радик. странке 1890.“ и која је написана са чисто теоријскога гледишта али ипак између редова види се да и њезин писац здраво цени економску страну пчеле. О пракси у овој књизи нема ништа, али ипак она није само за природњаке писана него и за пчеларе, јер онај, који не зна теорију пчеларства, никад не ће бити добар пчелар. Ни о једној животињи није се толико писало колико о пчели, па ево и у нашој литератури од неколико година може се казати да се прилично писало о пчели. Па ево и година 1890. донела нам је књижицу о пчели од Доброслава М. Ружића. На овој ће књижици бити захвални г. Доброславу М. Ружићу не само они, који се баве природним наукама него и пчелари. А ја не ћу ништа друго рећи о њој него једино да је препоручујем од свега срца свима онима, који се желе упознати са врло интересантном животињицом пчелом, а и пчеларима, јер у колико се буду с овом животињицом боље упознали, у толико ће више имати од ње материјалне користи. У место да о овој књизи говорим, ја ћу неколико речи написати о подели рада и државном устројству код пчела, јер ће држим ово већма занимати читаоце „Јавора“ него сухопарно разлагање из теорије о пчели.

Пчела сама за себе не може живети. Она сама за себе није ништа. Нити се може расплођавати, нити хранити, нити топлину одржавати. Она може живети само у заједници, у друштву. То долази отуда што у самом расплођавању видимо поделу рада. У народу пчелињем једна је мати, која носи јаја и расплођава друштво, а то је матица. Без ње не може бити друштва, јер она је једина мајка, којој је природа одредила да само друштво размножава. Пропадне ли она, пропало је и друштво. Прво дакле извор животу друштвеном лежи у матици. Друго друштво пчелиње у одређено време има мужјака, трутова, који ће матицу оплодити и њихова је задаћа једина та, да матицу оплоде. Пировање траје три месеца: мај, јуније, јулије. За то време живе трутови пирујући само. Али кад време прође, преседне им пировање. Пчеле их као лењивце из своје заједнице изгоне и потуку. Они су свршили свој посао, оплодили су матице и постали су по партеногенези излишни у друштву, зато морају главом платити. Пчеле, које су ступ држави својој, оличена су вредноћа, у њима је оличен рад. Оне не знају за веће весеље, за већу радост од рада, зато у њихову друштву немају места дембели, кад су једном свршили своју задаћу. Треће су главни ступ државе пчелиње пчеле. Оне су неразвијене женке. Њини су органи за спаривање и оплођавање неразвијени, али су зато њини органи за рад савршени, јер природа је њих једино упутила на неуморни рад. Оне су у својој домовини ступ главни. Оне су дојиље и дадиље, оне су радилице, које излећу напоље, сабирају медљани сок, рђу, лем, воду носе, брину се дакле за хлеб насушни. Оне су неимари, вештачки зидари, који граде себи дивне зграде у облику саћа, какво није кадар ни сам човек правити нити му се може ум да довије како би га могао саградити. Оне су наоружани војници који бране јуначки своју домовину презирући живот свој, кад је домовина у опасности. Свака је пчела неуморни раденик, свака је пчела дадиља и дојиља, свака је вештачки зидар, свака је храбар војник, који је привезан за своју домовину неисказаном љубављу, оданошћу и крајњим пожртвовањем. Али оне су и саветници санитета Оне се брину да се највећа чистоћа држи у њиховој кући. Чисте кућу од сваке нечистоће Ако је предмет тако велики да га напоље извући не могу, оне ће га лепом (смолом) тако обавити и обмотати да се смрад не ће ни осетити у кошници. То је случај кад н. п. миш уђе у кошницу. Оне га убију својим отровом и облепе га тако да им не може својим смрадом и трухлежем окужити куће Ако је велика врућина, оне стану на лето и лепршају крилима чинећи промаху у кошници и промахујући рђав ваздух напоље.

(Свршиће се.)

ГРГЕЧ.

„Све се њиве зелене, а аласке *црне*,
Алас капу накривио, у меану гледи;
Чунови му водом плове, а исполци звече;
Кесеге му коло воде, а гргечи гледе; . . ."
(*Вук*, I. књига, стр. 512 и 513)

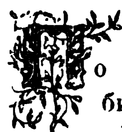
о ритовима и јендецима (јаругама) расте биљка рогоз; а кад исцвјета, из далека се већ види, јер на врху обле а високе стабљике има њешто налик на кукурушчић, а то је *палачник* или *палацка*. Кад се под јесен стане прстима муждрити (скидати) палацка, лети на све стране као њеко перје, а то је *кунадра* или *кека* *) Ово напоменух ради тога, да знамо још боље чим рогозе гргеча, а и да имамо два народна имена за ону вуницу око сјемена.

Вук је прибиљежио у рјечнику, „да гргечу набоду рогоза на леђа *да не може потонути*", па сам и ја питао земунске рибаре, знаду ли што и о томе. Том приликом прочитао сам им горњу пјесмицу, па им чисто би криво, што се цјева у њој, да се њихове њиве „црне". „Наше *се њиве беле*, а не црне се; нама је *вода* све до скора била све и сва".

„Гргеч" је доиста риба „Kaulbarsch" (Acerina vulgaris Cuv.), но има још имена осим овога. Он има 12—14 бодљика у леђној пераји (перу), које су оштре као игле, а и у још њеким перајама нађе се по која бодљика, па и љуске (крљушти) и шкржни поклопци запињу за прсте, кад уз тијело његово руком махнемо. Кад се гргеч „најежи", чувају га се рибари као живе ватре, јер кад их он којом бодљиком боцне, веле да је горе него кад пчела убоде жаоком. Не дао Бог да погоди убости испод нокта, отпао би нокат; а ако се рана нада на зло, остане човјек и кљаст. Сами рибари суде, да су те бодљике отровне; а и да не боли тако јако кад убоде *бијели гргеч* као кад тукају на *илавешнога гргеча*. По њихову описивању биће ово различите варијетете једне те исте врсте.

*) „Ако не ћеш чешљати (чијати) перје, добићеш *кеке* у јастук". — „Ја ћу теби палацке у јастук". Овако се говори у Сријему. 31. 8. 1889. год. затекао сам Кукојевчанина, гдје таре рогоз испод села, па и он ми рече, да је она вуница „*кека*".

Да да, те бодљике гргечу су оружје, којим се брани од прождрљивих риба, а особито од сома, који не прашта ни једној риби. Кад он онако нaјежен опази голишава сома, причају рибари, да му из далека још довикује: „Склон' се, куме, с пута“.

Ко зло ради, нека се добру и не нада! Тако и нашем гргечу и дјеца и одрасли рибари враћају мило за драго, т. ј. одсијеку мало рогозне стабљике (а и од сите), па му тај комадић натуку на бодљикаву леђну пераjу. Мора да је онда на великим мукама; а како и не ће бити, кад му је за бадава *иловило* или *пуцаљка* (бешика) Па још кад на њ навали птичија, онда тек види, колико му јада задаје оно мало рогоза или сите.

Кад рибари хоће да остружу гргеча, туре му варјачу (њеку врсту жлице) на уста, и стиснувши га једном руком око усана лакше га онда онако најежена раставе с љускама. Па баш и њега не поре као ни *бадеља***), већ му „на уши“ (т. ј. на шкрге) извуку малена цријева. Но мећу га и у млаку воду и тада тек пусти балу; а она му даде лијепо име *„балавац“* или *„балави гргеч“*. Од њега је добра јуха (чорба), а у месу није баш ствари, тако веле моји казивачи.

Пјесмица нам каже, да „гргечи гледе“, како аласу (халасу, рибару) кесеге коло воде; тако и сеоска господа гледају, кад се момци и дјевојке у колу надигравају. Да су гргечи доиста господскога рода, увјерићемо се и из овога разговора, што се заметне између риба, кад стану рибари преграђивати „грло“ или „фок“.

— *Ко шо луаа*, запиткује штука.

— *Бобме шо је алас*, рећи ће карас.

— *То је велика бесједа*, додаће кесега.

— *А гле, аласи заградили бару*, јавља деверика (јер она је брза, па је већ разгледала шта се ради).

— *Знам ја, шта је моје: шаран на аласки таван* (т. ј. да ће га калати и сушити, па осушена оставити на таван).

— *Сомина највећа ломина*, говори о себи сом.

— *Ја ћу шрц фрц па кроз око*, тјеши се кесега (т. ј. да ће утећи кроз око од пређе или мреже, јер тада се мећe „престор“ или „пристор“).

— *Ја ћу кијак па у блато*, вели лињак (сакриће се у блато, па га не ће наћи).

А чим пријети наш гргеч?

— *Ја сам гргеч, носићу писмо у Беч* (јамачно да тужи рибаре, што заграђују баре).

Е па срећан му пут!

И требало би његовим непријатељима скројити капу, та тјешњу од свакога „честара“, јер због њихова неразумнога ловљења тешко да ће се и када повратити оно златно вријеме, када су „загажњама“ на кола хватане рибе, и када је н. пр. у ријеци Тиси било „два дијела рибе, а трећи воде“.

Проф. **Мојо Медић.**

**) *Бадељ* је „нека риба, у које је *глава као у змије*, тешко се струже и не пори се, него јој се цријева извлаче на уши“ (Вуков рјечник). Ја сам за једну рибу, по имену *жујац*, чуо: да има *главу као у змије*, да је има у „гату“, да живи у глибу и да је хватају решетом. Поуздано је врста рода Cobitis L.; кад ми је покажу, лако ћу одредити која је. Судећи по *глави* биће и „бадељ“ риба тога рода, и то *Cobitis taenia L.* (Steinbeisser); та у ње је „*Suborbitaldorn* doppelt“ („две *бодље* на подочном колуту“). На *њих* се човјек може *убости;* особито на стражњу, јер је већа. А као да ће *„жујци“* бити иста та рибица. Ја бих молио да нам се јави о њима, ако ко зна што боље. — И ако је коријен имена бадељ „бости“, опет за то *не ће* „то бити иста риба, која се зове и „балавац“ и гргеч (бодљиви)“, као што стоји у „Rječniku hrv. ili srp. jezika“. А ко не вјерује, нека рибу Cobitis taenia L. поглади око очију, па ће му се она „рашљаста бодљика“ забости у прст.

КЊИЖЕВНОСТ.

(**„Крвав јаглук“**. Приповетка по истинитом догађају из најновијих дана. Написао *М Ђ. Призренац*. Ниш. Штампа Д Валожића 1890.)

По непобитноме оном „Свако чудо за три дана“ давно би већ до сад „забораву била предана“ трагична згода бујне Арнауткиње Фате Фазли-Ахметовића, да се не лати Манојло Ђорђевић-Призренац, да име те делије-девојке овековечи, приказавши је читалачком свету српском тако, да ће јој многа друга, као оно Александар Велики на гробу хитроногога Ахилеја, са нешто мало зависти и злобе ускликнути: „Благо теби, те нађе „praeconem virtutis tuae!“ Па то мало зависти и злобе не може најпосле нико тако баш ни замерити. Та колико их је таквих „истинитих догађаја из најновијих дана“, који би Призренцу могли послужити као леп доказни материјал за теорију његове „божанствене благодати, која се обележава једном скромном и маленом речју: *љубав*“! Има их те колико, јо, али, што рекао стари Хорациje, „si chartae sileant, quod bene feceris, mercedem non tuleris.“

Лепу је Фату Призренац обвезао на вечиту захвалност, но то је, крај све трагичне јој судбине,

која на сва уста изазива на саучешће према њој, чисто њена лична ствар, као што је, по Призренцу, опет ствар, управо моћ и сила неког „правог или уображеног међународног резона“ „разорити и нешто више од љубави и среће двају младих срдаца!“ Резоновати против тога, било сад правог или само „уображенога“ резона није се много упео ни сам Призренац — осим ако за уметника приповедача у изнашању голих факата, у очајном кукању бедне Фатиме и у оном једном: *невина жртва* не лежи снажан резонман, којем не треба даљег коментара. Овде то ништа не спада строго на ствар. Мене се бар у читању и оцењивању Призренчеве приповетке ништа не тиче ни „истинитост догађаја из најновијих дана“ ни тај „прави или само уображени међународни резон.“ Са писцем „Слободарке“ ја и сувише рачунам као са солидним и темељним књижевним радником, а да бих имао разлога спотицати се о споредности. Нек се не чуди Призренац. Отворено му велим, да је у *уметничкој* приповетци истинитост догађаја за мене споредна ствар. Нисам до душе ни од оних, који су Призренцу „са много страна честитали,“ кад је свој „Пиштољ“ године 1884, пошто пуних тринаест година није „ни мислио да пише приповетке,“ саопштио у Загребачком „Српском Забавнику“; нисам одобрио ни „понуду“ уредништва неких Загребачких листова, да у засебној књизи изда своје четир божићње приповетке, а то све зато, што сам се од дара Призренчева надао зрелу и слатку плоду, те нисам био вољан загризати у још незрело и опоро воће. Држао сам све: књижевник багре Призренчеве мора напредовати, мора се истаћи, мора потпуно успети. Па сад, након пуних двадесет година од првога белетристичнога покушаја Призренчева у „Младој Србадији“, још никако право да сазре плод на гранатом дрвету дара Призренчева! Та ето се Призренац дао на то, да прича „истините догађаје најновијих дана“ па да и том приликом, не знам већ по који пут, даје одушке оној некој чудној очајничкој ресигнацији и мрзовољности, која му провејава чак и предговор у издање божићњих му приповедака да и не спомињем четврту приповетку те збирке, коју је по страном мотиву израдио за „читаоце после двеста година.“ Но баш је та приповетка овде од значаја јер је њен мотив скоро од слова до слова поновљен у уводу у „Крвав јаглук“; ту ти је, што но рекао неумрли Вук: исто то, само мало друкчије.

Кад сам прочитао „Крвав јаглук“ а никако се за њ нисам могао одушевити, стао сам премишљати, као шта би био разлог, т[illegible]ми је Призренац тако застао, па сам дошао на ту сумњу, да даровити тај писац ништа не учи, ништа, што но рекли, не студира. Ја бар иначе не могу да разложим оно сирово, оно неуглађено, оно неукусно, оно детињасто романтичко у његовим приповеткама. Или је он заиста тако нехрабар, да још води рачуна о укусу велике публике. Ако је тако, нема право. Ја бар мислим, да се на данашњу нашу публику може са свим применити оно, што је Грилпалцер у своје време рекао за немачку. Немачки тај књижевни великан осуђује ту публику као кукавичку, која нема самостална мишљења и суђења него се поводи за котеријама, не обзирући се на питање „допада ли се“ или „не допада ли се“ Па таквој публици да чини тако опасне концесије један Призренац! Зар и он хоће да понесе на души то, што се на жалост код нас обистинила оштроумна она реч истога Грилпарцера, да наиме „ein feiges Publicum erzeugt endlich eine urverschämte Literatur“?! Или зар сме ко порећи, да велик део оне књижевне продукције, коју велика публика у нас данас чита, није „unverschämt?“

Кад је оно године 1885. Vienac немилице напао на Призренчеву „Златну гривну“, одричући јој сваку драмску радњу те је гурајући међу Schauerromane, ја сам у свом „Стражилову“ (у 14. броју године 1885.) покушао да одбраним Призренца од убилачке оцене Vienčeve, но сад ме „Крвав јаглук“ гони да признам, да сам с одбраном том мало пренаглио. Јесте, Призренац и у приповетци бегенише „грдне маглуштине бомбастичних говора“ — види само „Препорођену“, другу међу његовим божићњим приповеткама — он и у приповетци иде за ефектом по што по то, а то све на уштрб уметничкој лепоти својих дела.

По моме мишљењу најновије ово дело Призренчево нема права захтевати, да се урачуна међу иоле боље производе књижевности, која се сме подичити са осам таквих зрна бисера, као што су чеда покојнога Л. К. Лазаревића; но не само да „Крвав јаглук“ није пристао у то друштво, него му мало фали па да се уброји у онај књижевни пролетаријат, у који је Vienac мислио да сме вргнути „Златну гривну“.

Рефлексије, које је Призренац уплео у свој „Крвав јаглук“, на брзу су руку канда бачене на хартију, јер су доста нејасне, погдегде богме и нелогичне.

Не показује нужне скромности и фина укуса то, што писац као неки мото првој глави своје приповетке меће стихове из свога једног пређашњег дела. О томе, какве моћи има љубав, рекло их је много њих већ и много снажније и пре „Слободарке“, међу осталим аукторитетима и сам апостол Павле у својој једној посланици Коринћанима.

Ма да „оригинал рукописа“ „Крвавог јаглука“ није „дотериван у уредништвима Загребачких листова по начину писања у тим уредништвима“, као што је то било са четир божићње приповетке, ипак и у њему има трагова још реминисценцијама тога дотеривања. Међу осталим је оно консеквентно мењање глаголских прилога садашњега времена кадро читаоца извести из флегме. Ту ти је „облажавајућа и усрећујућа, подижућа и спасавајућа“ љубав (стр. 6.). ту: „ред господујућих“ (стр. 10.), ту: „тресућим се гласом“ (стр. 23.), ту: „умируће матере“ (стр. 51), ту: „молећим гласом“ (стр. 52.), ту: „трепerећим срцем“ (стр. 68.), ту: „дршћућим уснама“ стр. 90.). А и осим тога има још доста грешака, које је Призренац могао избећи, само да је мало више пазио те дело своје умио и очешљао. Но нека га у томе теши то, што ту, хвала буди нашем патентираном српском шлендријану, није усамљен.

На крају бих дао израза нади, да ће Призренац новим радом што скорије побити замерке моје, но чујем да се озбиљно решио, да перо баци у трње. Ма да одлучно осуђујем такву, озбиљна радника недостојну књижевну ретираду, не могу ипак да не изјавим, да је штета за Призренчев дар.

Јован Грчић.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

I.

Шта значи ријеч „шушањ“?

Ја сам 1887. г. у „Стражилову“ написао неколико књижевних бележака, међу којима се налази једна и о Вуковој пословици *Снијела вода шушањ, пак начинила олош*, и том приликом рекао сам е сумњам да ју је Вук овако погрешно чути и објаснити могао; јер ако је истина да *олош* значи свакојако ђубре што вода снесе, од куда онда прва половина пословице може гласити: Снијела вода шушањ (а не олош?). „Ја мислим — стоји даље у мојој белешци — да шушањ не значи *опало лишће*, него значи свакојако ђубре (а но највише опало лишће) што ветар на згодном месту накупи, навеје; а тако исто и *олош* не значи само свакојако ђубре, што вода снесе, него значи и свакојако ђубре, што водом плови. Горња пословица дакле правилно треба да гласи: *Снијела вода олош, пак начинила шушањ;* јер реч *шушањ* стоји место гомила олоша, који је вода испљускала.

На ову моју белешку обазрео се г. Мојо Медић професор, у 45. бр. „Јавора“ пр. г., пак доказује, да сам ја погрешио исправљајући ову Вукову пословицу, и учећи ме шта значи реч *шушањ*, шаље ме у Лику да то од тамошње „мале дјеце“ научим. „Исправљати — вели — оно што није добро, против тога нема нико ништа; али кварити оно, што је Вук добро чуо и објаснио, то не смије нико, па ни сам г. Св. Мл. Бајић.

Молим г. уредника, да смем рећи још неколико речи у „Јавору“ о тој ствари.

Пословицу „Снела вода олош, пак начинила шушањ“, чуо сам ја у Банату непосредно из народних уста и забележио још 1870. г. кад је пок. Ђорђе Рајковић почео издавати лист „Земљак“, и послао сам је њему са многима другима, које су у 119. књизи Летописа наштампане. Међу тим је Рајковић ту пословицу испустио из реда, можда за то, што је видео да је има Вук већ прибележену, или је зар истога мишљења био, које г. Мојо Медић данас заступа; не знам, јер га о тој ствари несам даље питао. Али сад било једно или друго, тек ја несам у стању ово посведочити, пошто је Рајковић међу тим умрьо. Но то мени није ни потребно. Ако само пођемо по Банату, и данас ћемо чути ову пословицу овако како ја кажем, а не како ју је Вук записао *Ако је* — дакле — *далеко Багдад, близу је аршин*, па ко год мени не верује, широко му поље, нека испита и види, а ја са мирном савести ево јавно исповедам и признајем, да што год сам до сада народнога забележио, не изузимајући ни ове пословице, да је то све народна својина, и да ту мојега нема ни колико црнога иза нокта А цигла погрешка моја стоји у томе, што у белешци својој случајно несам казао да сам ту пословицу у Банату тако чуо од народа. Да сам то онда назначио, не верујем да би г. Мојо Медић онако безобзирно бацио рукавицу и мени и народу српскоме, банатскоме.

На оно, што г. Мојо Медић мисли да треба у Лику да идем, па од тамошње „мале дјеце“ да научим шта је *шушањ*, не ћу јетко да одговарам, само питам г. професора: мисли ли он озбиљно да је Лика у чему боља од осталих српских крајева? Или можда рачуна да се Банаћани доселили из

Шварцвалда и Саксоније, пак не могу знати шта је то *шушањ* и имати те речи у својем говору?!

Код нас у Банату, колико ја један знадем, реч *шушањ* по највише значи оно исто што у Вука реч *шумарица* т. ј. мекани, неуглавичени купус („Није то купус ни дај-боже, већ сам шушањ.") А после, чује се та реч и онда, кад хоће да се каже *мала гомила сена, сламе*, или другога чега, и кад се навалице не ће да употребе речи: бреме, наручје, мравињак, андаћ, ћутак, навиљак, пластић и т. д. Па хоћемо ли се онда и даље препирати о томе, ко има право: Личани или Банаћани?

Ја и опет кажем, е ми се чини и сада да у горњој пословици *шушањ* стоји место *гомила о гоша*, и то ће ми веровати сваки наш Банаћанин, тим пре, кад га подсетим на реч: нашушањити. нашушурити, што значи овлаш набацану и у врх извршену гомилу. И кад ме овај прости народ буде разумео и буде ми веровао, народ, који исто тако самостално као и Личани по својој вољи и својем укусу речи ствара, кује и прекаљује, — шта ми је онда стало до појединаца, ако ће ме по сто пута обедити да кварим оно што је добро и савршено!

У Панчеву о Божићу 1890.

Светозар Мл. Бајић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Код чика-Јовиног листа **„Невена"** биће од ове нове године неке промене. и то такве, које могу само на унапређење тога омиљеног дечијег листа служити. *„Невен"* ће од сада излазити у Београду, а стајаће само 3 фор. (6. дин.) на годину. Родитељи, који своју децу љубе и којима је одиста стало, да им се деца чему лепом и корисном поуче, похитаће да се претплате на „Невен", лист, који се и до сада могао мерити са сличним листовима ма које веће и благословеније књижевности. Но од сада ће на „Невену" радити још и нови сарадници, на које се чика Јова обраћа да га потпомогну умом и трудом својим. Претплата се шаље Дру Јовану Јовановићу-Змају у Београду. Ако по новом штампарском закону у Србији остане — вели чика Јова у своме позиву на претплату — да онај, који није држављанин србијски, не може у Србији издавати и уређивати листа, онда ћу, док ми се то не омогући, наћи кога, који ће према закону носити одговорност уредничку и издавалачку, а према публици остаће, као и до сада, на мени одговорност и једна и друга. Чика Јова се обраћа на све пријатеље нашег подмлатка, пријатеље наше будућности, а нарочито учитеље српске, да прокрчују пута уласку овога листа у све крајеве, у све слојеве српске. — С наше стране само додајемо, да ни код једног народа нема примера, да му се тако за дечију књижевност и поуку заузима први песник народни.

— У Пожези је изишла нова књига са натписом **„Listovi iz Afrike"**, а то су путничка писма Драгутина Лермана, Пожежанина, члана Стенлијеве Конго-експедиције. У предговору се црта у кратко живот Лерманов и како се он дао на путовање у Африку. Тај је предговор писао пријатељ путников Јулије Кемпф, учитељ у Пожези. А Лерман сам пише у облику писама своје доживљаје у Африци, где се сада по други пут бави као истраживач и чиновник у Конго-држави. Ту се занимљиво описује живот афричанских урођеника и иначе се доносе многе вести о самој Африци.

— **„Нова Зета"**, месечни часопис, што га веома вешто и озбиљно уређује честити родољуб српски др. Лазо Томановић на Цетињу навршила је другу годину свога излажења и улазећи у трећу годину, позива српске читаоце на претплату Ми овај Томановићев лист, који доноси лепе песме и приповетке, добре, занимљиве и корисне чланке из науке о језику и књижевности, и велику пажњу обраћа нашој критици, топло препоручујемо свакој српској кући. Цена је листу за Црну Гору 2 фор., иначе 3 ф. на читаву годину.

— Недавно је изишла књига **„Требник"** или како се иначе зове **„Парохијалник"** са дозволом београдског митрополита Михаила, а саставио ју, као што се у наслову изриком вели: **„на всякую парохіяскую потребу"**, архимандрит *Фирмилијан.* Књига је штампана о трошку београдских кројача свештеничкога одела Витомира Марковића и Павловића. О књизи овој добили смо од једнога свештеника белешку, из које се види, да књига ова не одговара потпуно својој задаћи и да не намирује „сваку парохијску потребу", као што се то у наслову каже. Белешка та гласи: „Ова је књига у лепом повезу од кадифе и послата је ово дана и нашим архијерејима са умољењем, да ју подручном свештенству ради набавке препоруче. Ја сам је узео да прегледим и прегледавши ју летимично нашао сам, да не пружа парохијалном свештенству оно, што је у наслову обећано. Тако н пр. нема у њој — као што би требало у оваквој књизи — како треба опојати умрлог свештеника; нема молитве, како да се освети врбица на Цветну недељу; нема правила, како треба превести римокатолика у нашу православну веру, који је миром помазан и који није миропомазан, или из друге које хришћанске вере, и уз то нема ни формулара, како треба да о том своме делу званично извести своју претпостављену власт и дотичнога пароха, у чијој је вери био дотични пре преласка у православље, како би га онај могао из своје матрикуле избрисати; нема правила, како треба Јудејанина примати у православну веру; нема правила, како Турчина, или кога, ко је истина крштен, али је из рана детињства свог ван православне вере васпитан, ако на то дотични парох од свог архијереја дозволу или и упутство добије и т. д. Оволико сам опазио на први поглед, но послови ми моји не допуштају да књигу ову потанко прегледим и претресем. Ако се нађе когод доспешнији, да књигу ту строжијој критици подвргне, можда ће још и више недостатака наћи, из којих ће се још и боље видети, да „Парохијалник" овај намењеној цели потпуно не одговара. *П. пл. М.*

— Добили смо први број дечијега листа **„Ђаче"**, што га издаје и уређује *Пет. М. Никетић* у Београду са намером," да потпомогне што боље образовање наше омладине; да у њој гори родољубље и љубав за све оно, што је лепо, племенито и добро". Цена је листу на годину 2 дин. или 1 фор. Лист ће излазити једанпут у месецу.

= Загребачки „Vienac" доноси добро погођен лик песника *Јована Храниловића*, са чланком дра Миливоја Шрепела, у којем темељно и врло повољно оцењује песнички рад Храниловићев, који је године 1873. са првим својим песмама изишао у „Буњевачкој и шокачкој вили." Јов. Храниловић је познат и у српској књижевности, нарочито са својих „песама свакиданака" које су изишле у матичином „Летопису". За ове песме каже др. Шрепел: „У овим је песмама Храниловић ступио на ново поље. Овде нам приказује неке обичне друштве-

не ране нашега рода и времена. И из ових песама, премда су црне, пробија зрака боље наде. И оне су никле из сузе, суза им је мајка. Храниловић је показао у овим песмама, да је дубоко својим чуством и мислима заронио у модерна друштвена питања, те је своја уверења и чуства у уметничкој метаморфози изнео пред нас. Он хоће не само да нас дира, него и уверава. За то је у њима друкчији тон него у „Жумберачким елегијама." Типност је појединих мана наводила писца на то, да с лириком споји дидактику. Свакако су ове песме красан дар, којим нас је песник обдарио. Уједно су јасан доказ, да Храниловић напредује и да му се хоризонт непрестано раширује."

— Познати хрватски песник А. Харамбашић превео је гласовити роман Л. Толстоја **„Војна и мир"**, на који превод изишла је врло неповољна оцена у Јагићевом „Архиву", коју „Vienac" доноси у изводу и у којој се међу осталим истиче чињеница, да Словени у опште најгоре преводе дела из књижевности других словенских народа. Ти су преводи или одвише ропски или сасвим површни. У опште се мисли, да се може веома лако научити други словенски језик, за који не треба толико знања, као за који несловенски језик, ако мислиш добро преводити. Мало има људи међу Словенима, који би темељито познавали више словенских језика. Писац је сравнио хрватски превод „Војне и мира" (1. књ.) с изворником, па је напао, да је преводилац по некуда *лакоумно приступио к овому послу без озбиљне приправе и довољна знања рускога језика.* Тако ради већина словенских књижевника. Суде ћи по првој књизи није преводилац показао, да је изворник с поштовањем проучио и преводио, јер се иначе не би од њега удаљивао, тежа места испуштао или их описивао и кварио прави смисао. *Превод његов нема књижевне вредности.* Пун је нетачности, протусловља и несмисла. Ово доказује на четири ситно штампане странице. — Кад је тако, као што учени Јагић наваља, онда би ми желели, да што пре изиђе на свет српски превод овога романа у преводу г. Јефте Угричића, који је недавно покренуо у Београду збирку омањих приповедака под натписом „Мале књиге", а осим тога и збирку већих приповедака и романа, за које је међу осталим превео и „Рат и мир" Толстојев, који је г. преводилац и нама за „Јавор" понудио, но због дужине његове држасмо да није за овако мали часопис, него ће нам г. Угричић уступити у место тога друге омање руске приповетке и романе.

— У Загребу је изишла 21. књига хисторијских споменика, и то **„Листине о одношајима између јужнога Славенства и млетачке републике од академика С. Љубића."** „Obzor" објављујући ову књигу пише: „Ова књига у 31 арку обухваћа година 1423—1452, те је прави рудник хисторијског права за ово важно доба балканскога полуотока, у које Србија бијаше на издаху, Босна на умору, Хрватска и Славонија у тразавици. Извори за то доба јесу тако обилни у тој књизи, да теку од године до године, од месеца до месеца, те хисторику не треба друго, него да из њих граби. И у овој деветој књизи дао је пребогати архив некадашње републике св. Марка претежни део хисторијске грађе, а наш неуморни академик Љубић попунио ју грађом из бечкога дворскога и из задарскога земаљскога архива. Овај архив исцрпљује Љубић први за перијоду летачку, и то, како ова књига потврђује, добрим успехом. задарском на име архиву сачувале су се многе исправе, је попуњују млетачке, те се особито тичу одношаја млетаке Далмације са суседном Хрватском И ове листине потврју, што је из прећашњих познато било, како је мудра реблика св. Марка умела на своју корист употребити унуашње размирице у Србији и Босни.

— **Григорије Чики́ја,** познати мађарски писац. од кога и ми имамо у преводу и на репертоару нашег народног позоришта неких седам до осам комада, написао је нову шаљиву игру у три радње, која ће се месеца марта ове године приказати на мађарском народном позоришту у Будимпешти. Шаљивој је тој игри натпис „A nagymama."

БЕЛЕШКЕ.

(**Грилпарцерова прослава.**) У спомен стогодишњици од рођења свога великога песника Грилпалцера, који се родио 15. јануара по р. 1791., приредили су Бечлије пре неколико дана лепу свечаност. На позорници дворског позоришта — Hofburgtheater-а — и прекјуче отвореног Deutsches Volkstheater, а приређен је том приликом читав циклус приказа̂ Грилпарцерових комада. — Од многих красних драма̂ тога песника имамо ми у српском преводу до сад само први део трилогије под натписом „Златно руно" — превео Стева Токин и саопштио године 1885. у нашем листу у бројевима 41—47. — и жалосну игру „Сафу", коју ове године саопштавамо читаоцима нашега листа.

ЧИТУЉА.

(**Л. К. Лазаревић**), неумрли српски књижевник приповедач, који је у четрдесетој години века свога на вељу штету књизи српској променио овај живот бољим, сахрањен је у Београду на новом гробљу у породичној костурници. Погреб му је, као што пишу Београдски листови, био величанствен. Надгробно је слово говорио уредник „Отаџбине" др. Владан Ђорђевић. — О животу покојнога Лазаревића читамо у Београдским листовима ове податке: Лазаревић се родио године 1851. 1. маја у Шапцу од оца Кузмана и матере Јулијане. Отац му је рано умрьо те се мати морала бринути да Лазу изведе на пут. Лазаревић је прве школе изучио у Шапцу, за тим је дошао у Београд и пошто је ту свршио гимназију, учио је правне науке на Великој Школи. Но после оде у Берлин где изучи медицину и добије докторску диплому. Као практичан лекар живио је у Београду и уживао највеће поверење и у највишим круговима. Био је и лични лечник краља Александра. — Књижевни рад Лазаревићев не да се тако тек у неколико потеза достојно оценити. Но без зазора се сме рећи, да је све, што је Лазаревић написао, ваљано те му до сад нема равна у српској књижевности. Написао је свега осам приповедака, све сам дробни бисер, једна лепша и краснија од друге. На првих његових „шест приповедака," које је у збирци издао године 1886., написали су овде у нас, колико се ми сећамо, оцене: Н. Адамов у „Стражилову" у 34 броју године 1886. и Милан Савић у Летопису Матице Српске у 147. књизи. Последње му две приповетке угледале су света прекјуче и лане, и то једна под натписом „Ветар" у „Отаџбини" у 84. свесци а друга под натписом „Он зна све" у засебној књизи са „Новим оружјем" Сима Матавуља, са којим је у исти мах добила награду од српске краљевске академије из Мариновићевог фонда.

РАЗНО.

(**Честитање о новој години.**) Давање поклона о новој години обичај је, који стоји већ стотинама година у културном животу разних народа. Овај лепи обичај је поникао у старим римским временима. И узајамно честитање при прелазу из старе године у нову пореклом је из римских

времена. Најпре је морао сваки клијенат ономе патрицију, којега је изабрао за свога заштитника, донети какав поклон. Тај се састојао највише у урмама, смоквама или меду. Тај обичај се после све већма ширио. Кад се дигло благостање и развио раскош, онда су и поклони почели бивати све разноврснији и скупоценији. Радо се даваху новци и медаље од племенитог метала. Доцније се за ове дарове старало највише сликарство. Најомиљеније беху слике, што представљаху колаче и воће. Познато је, како је холандска школа у свом највећем цветању одгојила читав низ вештака, који су скоро рећи само такве слике правили. У старом Риму звали су се дарови ове врсте рентама. Радо су се правиле ствари и од воска и Плиније приповеда о неком Пози у Риму, који је тако вешто умео од воска да прави воће, да није нико то воће могао да разликује од правог. Напослетку се и песништво у Риму старало за поклоне о новом лету. Ту се узимао најрадије облик дистихона и ту се дотерало врло далеко, као што нам сачувани стихови и данас сведоче. Те честитке о новој години у епиграматичном облику ненадмашене су до сада ни од једног народа. Садањи стихови ове врсте не дају се ни упоредити са оним старим. Исто и слике на картама за честитање.

(Двобој због неповољне критике.) Пишу из Јаша: Између кнеза Евђена Ђике и тајника овдашњег руског конзулата г. Лермонтова био је ових дана двобој на пиштоље, у ком је кнез Ђика лако рањен. Узрок је двобоју, што се кнез Ђика неповољно изразио о књизи „Јунак нашег доба" од Лермонтова, чији је потомак овај Лермонтов, што је тајник у конзулату руском у Јашу.

(Рукавице.) Има већ неколико хиљада година како се носе рукавице, што нам у осталом и библија сведочи. У књизи Руте, у глави четвртој, вели се н. пр., да је код Израиљћана од вајкада обичај био скинути рукавицу и дати је другима онда, кад ко из ма кога узрока, на прилику због презадужености, неће да прими какво наследство. „И наследник рече Воасу: купи га ти, и скине своју рукавицу. Рукавица није била само залога и знак поверења, него и кавге. Давид је на пример бацио рукавицу преко Едома, као што су доцније хришћански витезови бацали рукавицу пред ноге својих непријатеља.

(Наши листови пре 25 година). Пре четврт столећа, дакле године 1866. имали смо ми Срби: 9 политичких листова („Српске новине", „Световид" и „Видов-дан" у Београду; „Напредак" и „Србобран" у Новом Саду; „Српска слобода" у Женеви; „Босна" и „Босански вјестник" у Сарајеву и „Застава" у Пешти); 4 књижевна, белетристична листа („Даница" и „Матица" у Новоме Саду; „Вила" и „Београдске илустроване новине" у Београду); 2 педагошка („Школски лист" и „Пријатељ српске младежи" у Сомбору); 1 економски („Сељак" у Новом Саду); 1 војнички („Војин" у Београду); 5 хумористичних („Комарац", „Домишљан" и „Рен" у Новом Саду; „Змај" у Пешти; „Ружа" у Београду). Свега дакле имасмо онда 22 периодична списа (осим годишњака, као „Летопис", „Гласник", „Магазин далматински" и забавних библиотека).

== **(Морталитет људства.)** Хиљада и пет стотина милијона људи, што живе на земноме шару, имају до хиљаду религија и 3064 језика. Сваке године просеком умре тридесет и четир до тридесет и пет милијона, на дан 92.000, на сахат 5000, на минут 60 до 70 а сваког секунда 1—2.

НОВЕ КЊИГЕ.

Приповетке Антона Чехова. Превод с руског. Београд 1890. Штампарија Св. Николића (Горња Јованова ул. бр. 10.). На 8-ни, стр. 67. — У овој збирци су три приповетке: *„Ђаволи"*, *„Невријатност"* и *„Волођа"*. Име преводиоца није назначено. Приповетке су прештампане из „Дневног листа" београдског. Цена је књизи 50 пара дин.

Ursprung und Einwanderung der Serben und Bulgaren und die ersten Anfänge ihres staatlichen und socialen Lebens. Vortrag, gehalten im wissenschaftlichen Club in Wien am 20. November 1890. von *Theodor Ritter von Stefanović-Vilovsky*. Wien. Druck und Verlag von Adolf Holzhausen. 1890. На великој 8-ни, стр. 15. — Садржај овога предавања донели смо ми у своје време опширније у „Јавору".

ОДГОВОРИ.

Гђци М. П. у О. — *Лујза Милбахова* није право име те списатељице, него је псеудоним, а име јој је било *Клара Милерова рођ. Мунт* (Mundt). Отац јој је био градоначелник у Најбранденбургу, а умрла је у Берлину 1873. Девојком још беше одушевљена за Хајне-а, Гуцкова, Берне-а, а особито за Теодора Мунта, јер се овај јако борио за интересе женскиња, те је с њиме ступила у преписку, а после се (1839.) и удала за њега. И Немци сами не цене њезине радове никако Имала је манију да много пише, и у њеним списима игра велику улогу отров, мач, страсти и томе подобно, чиме се шира публика придобија. Боље читајте руске романе, па ма и у преводу.

Г. Вл. Рад. у Београду. — Вашу гомилу песама примили смо и сад смо бар добили појма, шта је то појезија. То нам разјашњују Ваши стихови, као што су ови:

„Да је: свети Методије;
— Иначе га зову и — Метође!? —
На светог с' Илију, — 20 Јула —
А и пре и после тога, —
— Ал нарочито тада —
Многи ту свет скупи!" и т. д.

Па онда у другој песми:

„И од тога прича је постала
Да господ Бог једе!"
Да ли је истина!"

Овим стиховима ни мало не уступају ни оне друге Ваше песме, што сте нам их — као што велите — *„за сад"* послали, и с којима мислите „да свом роду користите", као што у својој скромности кажете. На ону последњу песму: *„Шта да радим?"*, која се завршује;

И *најпосле* узех перо,
Те ов' з' успомену написа!...

имамо Вам одговорити: Шта да радите? — Учите лекцију а маните се ћорава посла!

Г. Фед. Мих. у М. — Док не добијемо целу приповетку, не можемо се ни упуштати у читање овога почетка, а камо ли штампања. А зашто онако туђински натпис и несрпски псеудоним?

Г. С. З у К. — Флорентин Цукалмађо (Zuccalmaglio) издао је године 1838. на немачком језику *„Словенску балалајку"*, а то је збирка *руских, пољских* и *српских* народних песама. Он је био васпитач у кући кнеза Горчакова, те је провео код њега осам година у Варшави, Москви, Петрограду и на путу. И његов брат Вићентије био је немачки народни списатељ.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 3. У НОВОМ САДУ 20. ЈАНУАРА 1891. Год. XVIII.

ЗАЛУТАО АНЂЕО.

(По француском.)

Анђелак један мали, ведра и светла чела
Развио крила видећ' широки простор свуд;
Први пут ето рају окренуо је леђа
И летео је, ни сам не знајући куд.

Кроз јата добрих звезда, крај сунца, крај месеца, —
Разглед'о ј' све, што до сад није вид'о, знао;
Већ близу наше земље осетио умор,
Привлачила га земља, и међ људе је пао.

Ту нађе пуно греха, нигде покајања,
Завишћу, мржњом, злобом оскврњен сваки кут;
Анђео хтеде натраг, ал већ не мога наћи
Из овог земског глиба натраг у небо пут.

И засузи му око, и замути му с' чело,
Уздахнуо је горко: „Изгубио сам рај!"
Ох, ноћ је била црна, тама је била густа,
Ни од куд један зрачак, ни путоказни сјај.

Тапајућ' по тој тмини колиби једној приђе,
Отвори трошна врата, униђе уздрхтан:
Овде је мален жижак тињао једва, једва, —
Анђелку се чињаше ка' да је сван'о дан.

Сиротиња ј' ту крајна, невоља тешка, горка, —
На одру болна мајка, а уз њу мала кћи;
Заборавила студен, невољу, глад и јаде, —
Топло се богу моли, да мајка оздрави.

„О, хоће, хоће, хоће! Добар је господ вишњи,
Окрепиће ти мајку, исцелиће је, знај!"
Разведрио се анђ'о — јер нађе светлост чисту
Која му тако лепо показа пут у рај.

З. J. J.

ЈЕЛИНА ГУДУРА.

СЛИКА ИЗ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

Од П. АДАМОВА.

(Свршетак.)

Момку нешто залупа срце. Понда се гласно насмеја, те ће обичним гласом:

— Кумрија, немој правити шале! Ди си се сакрила?

Поноћни ветрић у лознику отшапута му нејасан одговор као у подсмех.

Не може да верује.

Гига се дао сав у ухо, еда би л' зар што јасније чуо. Тако мора да лав прислушкује свој плен! Понда прогунђа нешто. Обиђе све џбунове и шипраге око колибе. Заман!

Прогунђа и опет нешто. Понда се упути трагом, којим су дошли.

Дође тако до бабе на чоту.

— Да се није Кумрија вратила овамо!

— Каква Кумрија? — проговори баба испод ћилима, а била се већ удушкала и удесила у хркање, које се „као глас тестере“ помешало било у зрикање планинских зрикаваца.

Заиста није ту.

Хајд’ у земуницу.

Кумријина дру́га спава у шеснаест.

Није ни ту.

Опет се врати натраг, да још једном покуша.

Нигде Кумрије.

Из Јѐлине гудуре прну сова ваљда за слепим мишем. Јасан њен крик пропара ноћну тишину, па и њега нестаде.

Гига најпосле нешто опсова, забаци и опет бич, па што постиђен, што срдит хајд’ својој колиби. Пође неколико корака, па застане, да прислушне или да се осврне назад, бечећи очи у помрчину, као мачак кад осети, да негде нешто шушне.

Још из далека га осетио пас, верни му заменик, па помислио зар, сад се и он сме маћи од колибе, где га Гига оставио, да бди, док он не дође, те полетио свом господару у сусрет, вијући и умиљавајући се као луд од радости.

Гига га немилостиво ошину бичем, да пас оде цичући на своје место пред колибу те га ту покорно дочека пузећи четвороношке и крадом погледајући срдитога господара испод дуге длаке над очима

Пудар седе на банак пред колибу, баци бич од себе, па се наже на лакат. Утону у мисли, да је заборавио и свом заменику дати уобичајени и једва очекивани залогај: коју суху кору отврдла хлеба

Не потраја тако дуго, па ђипи на једаред као опарен с банка те у виноград, па овамо онамо и удари опет на Кумријину колибу.

И опет стоји онде све, као што је и било, а девојке нема. . . Врати се крадом и на прстима, као кад се ко стиди или боји, да га нико не примети.

То је била дуга ноћ! . . .

Сутра дан рано изнад Кумријине колибе, као обично кад плаши чворке, ма да у овај мах не беше нигде клѐтога ни догледати, зaори се Кумријин глас:

— Хај-хај!

Гига се трже, па погледа онамо, па се насмеши. Потеже за својим бичем, али се у мах предосети, те се не одазва њим као обично.

Пас се загледао у њега, мислећи, газда њему штогод говори, а Гига гунђа сам себи:

— Ваљда сам ја чија луда! . . . Кога ћеш ти вући за нос? . . . Не дам се ја ни од кога вући за нос. . . Није мене још нико вук’о за нос . . . Немој ти мислити да сам ја’, к’о шт’ има неки’! . . . Хе, зла! . . . Бега од мене, ваљда је Гига курјак! Мислиш, не знам ја, ди си ти била? Хм! Ајд’, ајд’. . . .

И на срце му се сави пакосна љубомора као хладна гуја.

— Хај хај! — заори се и опет с Кумријине колибе.

Гига се гласно насмеја, па пуче бичем, што игда могао. Понда се опет трже, те одмах за тим ошину пса. . . Бајаги! . . .

А Кумрија гледа овамо преко, па се смеши. Уђе у колибу, па се смеши Па сваки час излази из колибе и гледа што враголасто што жељно онамо преко. Него се најпосле престала смешити. Око подне почела да се срди. Срди се, а као не зна, за што се срди.

Сунце прешло преко подне, а Гиге нема њеној колиби. Страшно јој необично. Немирна је, нестрпељива. Сто пута је ушла у колибу, а не зна, шта ће у њој, и толико је пута изашла одмах из ње, а не зна, куда ће.

Стане, па мисли, за што се Гига срди на њу, јер ето за цело се срди на њу, кад га толико нема, па јој жао. Пoнда се опет на једаред осети тако сретна, тако спокојна, па јој баш мило, што се ноћас сакрила, те се, ни сама не зна за што, узе обазирати око себе, гледа у своју колибу, гледа према себи, гледа изнад себе, и све јој је још исто онако мило, свуда сме да слободно погледа. Ама као да није до сад баш тако ни узимала на ум, како је све светло око ње, како је лепо небо, кад је ведро, како дивно изгледа пуно грожђе на чокоћу и на вињагама, како је милина погледати на јѐдром зрњевљу чисти пепѐљак. Гледа она све то, а то јој се груди све већма напуњују неким миљем, па се надимају, док се миље не сли у неку тугу, испод трепавица као да плапу плам, а одунда се прелише сузе, зар да утишају тај плам и оладе тугу. Осети, као да је неку опасност претурила преко главе и

добила у једно необичну снагу у души својој. Пред ноћ је певушила и неку песмицу, па је наипосле легла, да без бриге одспава ноћ. . .

Сутра дан се Гига рано и рано пробудио. Сан као да му је окупао срце у самом миљу. Легао је био с помраченом душом, с несносним осећајем, помешаним осећајем неког нејаснога греха и осећањем тешка кајања. Још га само подухваташе стид, кад помисли на јучерању ноћ и на јучерању срдњу своју. Али тим већма само плану у њему старо осећање према предмету своје љубави, освећено и препорођено новим за њега донде непознатим чувством. Је ли то чувство било поштовање према њој или друго нешто? Сад му тек изађе пред очи Стана Пржићева у својој правој боји. Како му одурна дође сада она баш због тога, што смеде некад онако смела да буде према једном момку! Колико ли му опет Кумрија сину чистија баш због тога, што као женска слаба страна узмиче испред њега! Тим је до душе ћутке признала своју женску бојазан од мушке надмоћи, али у једно показала и јачину, да је кадра сама своје најдражије благо сачувати. Невиност је, кажу, познавање страсти, али и знати одолети им. Мушкарци се сиграју с невиношћу, која не зна, „на чем трава расте,“ која је „у кавезу расла“; одвратна им је невиност, кад хоће да им се силом прикаже као таква и хвата се у коштац с њима; она их само осваја, која признаје њихну надмоћ, па их се клони, јер има толико снаге у себи.

Оно, што је некад као кроз маглу слутио, освану му с овим божијим јутром, па му дође светло и јасно пред очи. Као да је цео свет црква, па однекуд неко дивним гласом, лепшим и умилнијим него оно црквени појац деда Андрија, пева „блажени“. „Блажени чисти срцем, јако ти Бога узрјат!“ Погледа Кумријиној колиби, а тамо од истока као да се збиља небеса отварају. Момак се занео онамо. Мрка танка копрена све се већма шири, а иза ње ослављује зора, најпре је бледа па светла, понда је пође преливати руменило, док не блисну први сјајни зрак, с њим задрхта и први јутарњи ветрић, те пoли Гигу по лицу; па тргавши њега из помисли, отишче се доле плачином од џбуна до џбуна, да буди живот. . .

У Кумријину винограду затекло је сунце бераче и берачице. Тим је и Гиги лакше било отићи онамо.

С Кумријом није ни речи проговорио, кад су се састали. Погледали су се. У њену погледу видила се слобода и љубав чисте душе девојачке без икаква трага и најмањем прекору, пре би нашао речи: „Не срди се! Тако је морало бити.“ Њему је то доста било. Он је одржао поглед њезин из најпре до душе благим изразом молбе и стида, али кад прочита, шта њена душа збори, сину му у очима одсјај онога осећаја, што га је научио осећати јутрос зори на уранку. И њој је то доста било. Тако су се цео дан налазили једно код другог, а томе су умели наћи прилике.

Ако је да се чабар носи, Кумрија ће млађем брату:

— Немој, брâто, ти, ја ћу!

И чабар носи она с Гигом.

Ако је да се евењке праве, Гига ће сећи штапове. Те Гига и Кумрија праве евењке . . .

* * *

Кад се Гига вратио у село, — или се променило то село или Гига? Гиги прав цео свет, а свету Гига као и други.

Ако нико, Гига се заиста променио, па се, Бога ми, променио и свет према њему. Нити он „слуша, како трава расте“, нити му они мере кораке. Па на што и да му их мере, кад сви знају, куда иде. Иде Кумрији.

Прошла је и кукуружња берба, а по селу се заори сватовац. Једног дана певале су енђе у једним сватовима:

„Паун шет'о, војно ле, на венчање.“

Паун је тај био Гига, а пауница Кумрија.

Једва после неког времена усудиће се Гига да запита Кумрију:

— Ајд' ми сад кажи, душо, ди си се сакрила била оне ноћи у пударини?

Кумрија се насмеши, па му погледа у очи.

— Код бабе на чоту.

— А за што?

Она обори очи, па сакри своје лице на његове груди. Није умела да му и једне речи одговори на то питање. Прећутала му је и то, како је самртни страх претрпила, док је прошла и одмакла од Јéлине гудуре, како се непрестано крстила и како је баба сакрила у своју колибу.

Он је узе обасипати пољупцима, па јој љуби косу, очи, усне, врат, љуби . . . . љуби . . .

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак)

ТРЕЋА ПОЈАВА

Сафа Фаон.

Сафа.

Мој друже, видиш, то је живот мој!
Што добра чиним, признаје ми се,
За љубав мени љубав враћају.
Ја сретна бејах, пресретна сам сад,
Од добивена полу вратиш ли
И обманута себе не сматраш. —
Не имати и губити ја знам!
Изгубила сам рано родитеље
И сестрице и браћу рођену,
Што груд ми верну сви позледише.
Кривица пола, пола судбе ћуд
До Ахеронта ода̀гна их све.
Незахвалништво и лицемера
Колико тишти, ја искусих већ.
У овим груд'ма ја већ осетих,
Да пријатељство уме варати;
Не имати и губити ја знам!
Ал једно не бих свикла никада
Изгубити и бити бѐз тога:
Без тебе, драги, и без срца твог.
Па с тога себе добро испитај!
Не познајеш ти овај неизмер,
Што за̀таласа, за̀буни ми крв.
Ој, никад не дај, да се уверим,
Узаврело ми срце пунано
О празну твоју да се одби груд!

Фаон.

Ти дична жено!

Сафа.

Само тако зар?
Зар не знаш мени слађег имена?

Фаон.

Ван себе сам те зборим бесвесно.
Обневидих од сјаја сунчева
Добротом твојом куд се попех сад!
Прваци залуд теже овамо
А ја већ горе на врхунцу том.
Па ненадни ме усхит за̀несе,
Не могу да се нађем у̑ срећи.
Плаветни виси, ниске колибе,
Као да ми беже испред очију,
И шуме тако, тако обале.
Ја једва умем уверити се,
Да све то стоји, а ја да сам то,
Ком вали среће љуљушкају ум.

Сафа.

Ма слатко ласкаш, ипак ласкаш ти!

Фаон.

Зар дична жена ти си одиста,
До звезда што је диже славопој,
Са Пелопова даљњег острва
Па све до дивљих бр̑да Тракије,
На Јѐладу где дивну нижу се,
Гдегод је рука Кроновићева
У грчко море недаљ земљице
Посадила од света подаље,
По азијскому жалу убаву,
Та свуда, где но певка грчка реч
Божанственим се звуком разлеже?
Па јеси ли та жена одиста,
На мене од куд паде поглед твој?
Без имена, без славе младић сам,
Не вредим више, него — лира та,
Што штују њу, јер *ти* је до̀дирну.

Сафа.

Да клете ли ми раздешенице!
Сопствѐној својој господарици
У славу само зна одјекнути.

Фаон.

Ох, од кад памтим, од кад рука ми
Испитујући пре́ђе стру̑не те,
Твој лик божански стоји пре́да мном!
На родитељском ниском огњишту
Кад поседамо - својта наша сва —
Па сеја ми Теана с полице
Одмота свежањ, да нам казује
Од тебе песму: како ли се тад
Утишају ми браћа нестапша,
Девојане се збију, не би ли
Сву зрнцад злата тога сабрали.
Па кад тек почне: Афродитин пев
О момку лепом, с кога мораде
Саморана сву ноћцу пребдити,
Атиде игру и Андромеде —
Ох, како ли је с пажњом слушасмо!
Од сласти нам се надимаше груд
А ми у себи ропташ на сам дах,
У пажњи што нас буни тобоже.
Тад сеја моја главу завали,
Пред себе гледећ' вако прозбори:
„Да ми је знати, какав јој је лик!

Све мислим: ево, ту је преда мном!
Међ хиљадама бих је познала!“
Е, ту се свима језик одреши
Те у̑ опкладу удри погађај,
Све нову теби дарујући драж,
Од Паладе ти око дајући,
Од Ире руку, Афродите ча̑с;
А ја ни речи, него изађем
У тихо царство ноћи па тек ту,
Спавањивим на грудма природе,
У моћном кругу чара њезина,
Ту раширим ја руке за тобом;
Па кад облака̑ паперјасти снег,
Ветрића благи дах, брегова ми̑р,
И месечева светлост сребрна
У једно слије с' око чела мог,
Ја осетим тад, да си близу ти,
Ја лик твој видим тад на облацих.

Сафа.

Ти красиш мене својим обиљем.
Ох тешко мени, ако устражиш,
Да икада ти вратим зајам тај.

Фаон.

Па кад ме бабо у Олимпију
На тркалиште млада посладе
И путем дочух, лира Сафина
У натецању да ће с' отимат'
О награду, о круну песништва
Те супарнике све победиће:
Тад срце ми у чежњи на̑буја,
Помањкаше на путу хати ми,
Пре но што градске куле угледах.
И стигох у Олимпију, но сад
Не распитивах ја за награду,
Ко извојева њу на кочијах,
У хрвању ил игри дискосом.
Мој ум је био ли̑ занесен тим,
Што њу ћу видит' овом приликом,
Тај алем камен међу женама.
И певачког мегдана дође дан,
Анакреонт и Алкеј прегоше,
Заметоше љут уметнички бој.
Но заман све! Не загрејаше ме.
Тад светином се заталаса шум
И гомила се стаде делити.
Тренутак онај то би одсудни.
Са златном лиром жену угледах
Кроз тишму како греде поносно.
Ка̑о снег на њојзи бела одећа
До чланака се спушта кријућ' их,
По цветном брежју жубор-поточић.
Зелено грање ловорово руб,
Са ловором се пљма шљубила,
Он славу прича, она збори мир
Те казују, што треба песнику
И што за рад је њему награда.
Црвенкасти ка̑о зором облаци
Око сунца што сјајног стеку се.
Огртач тако боје скрлетне
Њу обви сву а косе црна ноћ
Од блиставога дијадимата
Ка̑о месечином расветљена би.
То знамење јој власт казиваше.
У мени срце кличе: то је та!
И ти то беше. Не изрекох још
Те слатке слутње, већ је потврди
Свег света онде урнебесни клик.
У песми за тим како надјача
И савршенства круне достаде;
Са победе ти одушевљеној
Из руке како лира исклизну
А ја кроз народ гурајући се
Потекох да те дичну поздравим
Па згођен жарким твојим погледом
Застидих се, мал не обнесвеснух —
То знаш ти боље него јадник ја,
Што и̑ сад јоште питам себе сам
— Ка̑о полусан још да ми мрачи свест —:
Од свега тога шта се збиља зби
А шта је игра маште моје тек!

Сафа.

Знам, како стаде застрашен и нем,
У очи ти се живот слегао вас,
Из њих кад једва диже их са тла,
Прочитах јасно жар незагашен.
Ја позвах тебе, пође за мном ти
Занесен, збуњен, чисто бесвесно.

Фаон.

Зар могаше и веровати ко,
Јеладе целе први женски створ
На момка да ће зрети последњег!

Сафа.

Судбину вређаш тако зборећи,
И себи саму криво чиниш тим.
Не презри златне даре богова,
У порођају што их дају већ,
Кад дете које на то одреде,
Да сласти жића све проуживa,
На образе и чело миља драж,
У груд и срце левајући мар.
На одмет није лепа тела лик,
А ништа лепше, ништа дивније,
Већ кад се живот мили човеку.
Дух смео, јак, одважност, жива жуд
За оним што постоји, уз то још
Кад машта слуша као веран роб —

То кити жићу стазе трновне.
А *живити* је жићу први смер.
Бадава није дичних муза̂ збор
Без плода ловор узео за крас.
Тај тишти главу, јер без мириса
И без топлине не зна годити,
А накнаду је зар обрицао
За многу жртву, многу обману.
Стрмоглаван је човечанства вис
Те вечно мора јадна уметност
(рашири руке према Фаону)
Просјачити од жића обиље!

Фаон.

Шта, чаровнице лепа, рећи знаш,
Што човек не би сматрао истином
Са твојих уста кад се одрони?

Сафа.

Е дела дакле. љубавниче мој,
Од *обојега* венце плетимо,
Обавимо их око чела свог!
Вештина̂ пехар нек нам лије сласт
А живот нек нам буде уметност.
Гле овај крај, простоте тихи стан,
И подземља и земље скровиште,
У пештерама тим хладовитим,
Међ ружама и красним стубима,
Благоваћемо као бесмртни,
За које нема глади никада
И никад сити да се осете.
Ла̂ вечној сласти, ла̂ уживању
Нас двоје ћемо сложно живети
Па моје што је, то ј' и твоје све.
Употребиш ли, служиш ли се њим,
Тек онда чиниш, да ја уживам.
Без тебе с блага немам вајде ја.
Господар ти си дому овом ту,
Приказаћу те таква слугама
Па пример њихне господарице
Научиће их, теби служити.
Девојање, де амо! Робови,
Изађите ми!

Фаон.

Ти божанствена!
Да л могу икад вратити ти то?
Задужујеш ме а тај грдни дуг
Што већи расте, јаче свањује.

(Наставић е се.)

ГОСПОДИН ЈОВАН.

НОВЕЛА ЈАНКА КРСНИКА.

Са словеначког превео **Александар Ј. Ђурчић** богослов.

(Наставак.)

„А како дођосте овамо и — за што?“ запита Иванић поново Петра.

Петар му разложи историју свог допуста.

„Ах, у Грму сте, — код Јована, код господина Јована?“ запита га затегнуто поседник; „добар је то господин, врло добар!“ достави за тим нагло.

„Да-ли га познајете?“

„Ох, да — а не, не! Сам не знам, како бих казао — видели смо се можда само један пут! Но други много причају о њему! Ах, погледајте, госпе се већ шетају — јутарња променада, јутарња променада!“ Погледа за тим кокетно две, три госпе, међу којима беше и једна постарија госпа.

„Честитам, честитам, господине Иванићу — но тек тој ваљда нећете курисати“, смејао се судац.

„Ко зна — ко зна? Само се претрпите до ручка! То ће вам бити забава — говоре, да је нека богата Рускиња или Францускиња овде у купатилу; — ја не знам управо добро, али кажу да је богата, врло богата!“

„И њој ћете по својој прилици жртвовати читав данашњи дан?“ шалио се Петар.

„Ко зна, ко зна?“

Затегну при том узде коњима. те они подигоше главу и репове, па јурнуше у бесном трку према великој гостионици, где намераваше Иванић да одседне.

„Овде вам је table d' hôte: дођите овамо око подна — овде се све види — забављаћемо се добро, а и — Рускиња ће доћи“.

„Знате-л' то за извесно?“ запита га иронично Петар.

„Ах, ми! Ко зна, ко зна? Ми имамо свуда стражаре своје и уходе. Дакле до виђења!“

Поседник оде у гостионицу. Петар се крену пешице по селу.

Па и овде, и ако је био данас први пут у том крају, не беше му суђено, да остане сам и непознат, као што то он жељаше. На крају села крене он стрмом, дебелом прашином покривеном улицом у малени парк — ако смемо крстити тако примитиван врт — у ком се подизаше на средини једнобојна, лепо окречена кућа. Високо изнад крова се вила црвено-бела застава, и по њој суђаше

Петар, да је то купка и врт, а покрај ње парк и шеталиште. Чим ступи у нутра, већ га поздрави женски глас:

„А, господине, то је врло лепо то је красно, што сте дошли! Ко би то и помислио! Па видите, баш сам ноћас сањала о вама — ах, па сада ћете остати овде, — зар не — а где сте нашли стан, можда близу нас?“

„Не, не, милостива“, прекиде Петар речитој госпи бескрајан нит свакојаких питања, „само ћу данас бити овде, само данас. После подне ћу се већ вратити. Но вама баш добро чини купка — баш добро изгледате“.

„Мислите? Но ипак нас тек тако олако не ћете оставити! ту је још госпођа Млакарјева са својом ћерком, госпа апотекарка са сином својим, много, много познаника.“

Петар је одлучио ма на који начин да се избави тог друштва, од ког је очекивао мало, врло мало забаве. Разговорна познаница његова беше жена поштарског адјункта из Крижа, те Петар премишљаше, како би се што лакше изговорио, најзад рече, да има много посла и обећа да ће доцније доћи с другима на table d' hôte.

„За што нисам отишао с Јованом?“ запита сам себе, кад се хитајући поред купке упутио у оближњу шумицу. Бојао се да се не сретне још с којим познаником.

По шуми беху многи путеви исечени, и на сваком савијутку беше намештен од неотесаног дрвета сто и клупа. Ишао је по шуми дуго, најзад седне на клупу, но и ту му беше несносно и дуго време, те с тога одлучи, да се врати натраг у купку, па ма наишао на хиљаду несносних познаника.

Не далеко иза себе чу у један пут весео француски говор и изненађено се окрену.

Два господина и две госпе иђаху за њим. Беху неки странци.

Петар не марећи ништа за њих, иђаше полагано даље. Но странци морадоше проћи поред њега.

Господа иђаху напред и радознало погледаше у Петра, што је лагано корачао. Исто тако учини и прва госпа, а друга свезиваше киту пољског цвећа, па га и не узимаше на ум. Па и Петар њу не погледа, него корачаше лагано доле. Но кад она дође на спрам њега, погледа је брзо, за тим спусти очи уморно доле, но у један пут нешто непојмљиво покрену га да опет погледа у то лепо лице и у том тренутку и она погледа у њега.

Чудноватан утисак учини тај узајамни поглед на обоје.

Судац се стресао, као листак у вечерњем поветарцу, и блед као смрт застаде одмах; а за тим у један пут шину му сва крв у лице, а око стиснутих уста указа се израз силног презрења и непријатељства.

Странкиња не застаде. И она беше веома узбуђена те корачаше брзо за осталима.

На првом савијутку се окрену у пола, као човек, који хоће да се баш увери, је-л' добро видео или не. Уверила се, да је очи нису превариле. Остали из друштва нису смотрили тај призор.

Доле, на крају шуме чуо се њихов весели разговор, а Петар још непрестано стајаше на оном истом месту наслоњен на грабово стабло покрај пута.

„Тај сусрет, тај сусрет!“ шапуташе он и стисну бели рубац, којим брисаше зној са чела.

„За што нисам отишао с Јованом? Па шта — шта сада, шта сада? Не, не, ја не желим да је више видим, идем, идем, да је више никада не видим!“

Упутио се брзо у село.

(Наставиће се.)

СА СЕЛА.

Ала нешто да сам бела ружа!
Тад бих цвета̑о на њезиним грудма;
Река̑о б' драгој још да је залева:
Да с мирисом ружа не издише,
Већ на груди вечно да мирише!

— —

Воле̑о сам је као очи
Ил' румену ка' јабуку;
Па где год је, брате, видим,
Ја осетим неку муку.

Тад би пио а и јео
— Глад ме јача све обара —
И што у њу дуже гледам,
Апетит се чудан ствара:

Поје̑о бих је ка' јабуку
Ил' ка' оно зрелу гуњу —
Ето тако ја осећам,
Кад погледам, брате, у њу!

— —

Имам врулу — у свету је нема! —
Ал три песме она само свира;
Прва песма: дођи мени, драга
Јер без тебе нигде немам мира!

Друга песма: дошла бих ти, драги,
Ал ме ето богат газда тражи;
Родитељи мене њему дају,
Јер богатство код њих много важи.

Трећа песма: бадава! не могу!
Већ за тобом ето ме у лугу —
Те три песме моја врула свира
А свирати не зна песму другу!

М. Ј. Илијћ.

О ПОДЕЛИ РАДА И ДРЖАВНОМ УСТРОЈСТВУ КОД ПЧЕЛА.

ДОБРОСЛАВУ М. РУЖИЋУ

приказао Јован Живановић.

(Свршетак.)

Оне пазе на ред у кошници. Свака пчела мора радити и оне су заиста од природе на то и одређене. Свака и јесте вредна и од ње нема вреднијега створа под овим сунцем на земљи. Свака ради без престанка и без санка дању ноћу. Никад нема мира, никад нема одмора. Она живи само да ради, и она се за шест недеља тако изради, тако од рада ѕрга, да постане неспособна за даљи рад. Многим радом провлачећи се кроз грање или јој какви непријатељ искрза крило или што друго, те постане неспособна за рад. Пчеле ће овакога инвалида одмах из своје заједнице искључити. Истераће га из кошнице и тим ће га изложити непријатељима да му животу учине крај. Пчеле немају болница него своје болеснике и инвалиде излажу шпартански њиховим непријатељима на погибао. За члана њихове заједнице, који не може радити, оне немају милосрђа. Свака пчела мора радити, свака мора бити чила, здрава и само као таква има места у заједници, у роју. Рoју је пчелињем једина наслада рад, јер се само радом могу одржати. Без рада нема напретка у друштву. Рад је извор свему напретку друштвеном, рад је извор свију врлина њихових. Кад оваку заједницу пчелину узмемо на око, онда морамо запитати: Има ли какво друштво људско на земљи, које би овако било уређено као што је друштво пчелиње? Многи држе да је друштво пчелиње налик на апсолутну монархију и веле да је у кошници друштво уређено као што је апсолутна монархија код људи. Они веле: Матица је господарица у кошници. Њој се покоравају све пчеле, њу служе, хране и негују. Она има увек око себе пратиоце своје. Речју она управља целим друштвом и њој се цело друштво покорава. Ово пак није истина. Ко је добро познат са пчелом, са животом пчелињим, тај мора то порицати. Најмање је матица у кошници господарица. Што неки хоће да је матица господарица у друштву, то долази отуда што су површно рад и живот пчелињи посматрали, те с тога нису ни дошли до потпунога сазнања живота и развитка пчелињега. Матица никако није господарица у кошници. Она има свој одређен круг делања. Она је опћа мајка целога друштва и више ништа, а пчеле су чланови друштва, који раде, хране, бране и заповедају. Пчеле хране, негују, лицкају и чувају матицу донде, докле она свој одређени посао ради и докле може радити. Како пак матица изгуби плодовитост и постане неспособна у своме кругу делања, пчеле ће је убити и заменити другом плодном матицом, која ће друштво умножавати и не ће дати да друштво угине. У кошници је подељен рад. Матица је одређена од природе да само умножава друштво, да је права мати друштву. Није ли кадра то бити, друштво ће је убити, и заменити онаквом, која ће моћи од користи друштву бити извршујући оно, што друшво множи, без којега не може бити никаквога напретка у заједници њиховој. Ко је бадрим оком гледао у кошницу, ко је неуморно пратио живот и развитак пчелињи, тај је морао у друштву пчелињем видети да су пчеле прави господари у кошници. Ја ћу још један пример навести, из којега ће се јасно видети, да матица није господарица у кошници. Врло су добро српски пчелари загледали у кошницу и једном речју одредили круг делања матици, назвавши је матицом. Прости немачки пчелари већ нису имали таких бистрих и оштрих очију као што су имали прости српски пчелари, јер они назваше матицу у својем језику речју der Weisel, а то ће рећи да је матица онај члан друштва пчелињега, који изводи рој напоље из кошнице, који показује пут роју, и за ким рој мора да иде. А то баш није истина. Кад је време ројидби и кад је матица запљувала матичњаке, а друштво се тако умножило, да свима члановима нема места у кошници, онда у матицу уђе неки немир, и хоће матичњаке, из којих ће младе матице изаћи, да поруши. Али шта раде сада пчеле? Оне не даду јој ни близу до матичњака да дође него шта више нагоне је да мора с једним делом друштва да излети напоље, да се с једним делом друштва одели те да себи другу колонију оснује. Кад се првенац роји, пчеле прво почну излетати из кошнице напоље и матица кад ви-

ди да није друкчије, мора и она за њима. Пчеле њу нагоне да своју стару домовину остави и да у заједници са целим друштвом нову колонију оснује. Пчеле су хранитељи и браничи матице и целе домовине, оне су дакле и господари. Други опет као н. п. Бихнер, вели о пчелиној заједници овако: Aber nicht blos hierin, sondern auch in allen übrigen Einrichtungen charakterisirt sich der Bienenstaat als eine Monarchie mit sehr demokratishen Institutionen. Man könnte sie geradezu eine kommunistische oder socialdemokratische Monarchie nennen — also eine Art von politischer Staatsgestaltung, wie sie Napoleon III. eine Zeitlang, als er mit den Arbeitermassen kokettirte, in Frankreich einzuführen die Absicht gehabt zu haben scheint.*) Али и ово испоређење Бихнерово није никакво. То је врло неодређено кад се каже eine Monarchie mit *sehr* demokratischen Institutionen. Да није менархија, ми смо мало час изнели доказе, који нас не могу о томе да увере, јер смо пчелу сами пажљиво посматрали кроз више година. Ја ћу дакле покушати још један пут да опишем пчелину заједницу, не би ли јој могли наћи сличности у људским установама. Ја сам напред казао да пчела сама за себе није ништа. Она само у заједници има вредности. Заједница је пчелина нешто, а свака пчела за себе не вреди ништа, нити је кадра што радити, нити може сама за себе живети. Све пчеле дакле раде за заједницу, за државу своју. У заједници пчелињој не ради се за поједине чланове, него сви чланови раде само за државу. Свака поједина пчела што заради, то донесе у копшницу и полаже у државну ризницу. Из те заједничке, државне ризнице свака пчела добива онолико хране, колико јој треба. Свака пчела мора радити за опће благо државно, а не за себе, јер у опћем напредовању државном види се напредак и живот, а сама за себе пчела нити сме нити по природи може сабирати блага. Кад ово узмемо на око, онда нам се чини као да су пчеле ученице социјалнога демократе Ласала, као да им је он учитељ био, као да су код њега у школу ишле. И заиста оваквом би уређењу државном, кад би га било, најналичнија била заједница пчелиња. Али кад се узме на око да сви чланови заједнице пчелиње имају једнаку способност, т. ј. сви су чланови вешти, храбри војници, сви су готови у свако доба жртвовати се за заједницу државну, сви неизмерно и једнако љубе своју домовину, сви обављају све послове једнаком вештином и једнаким трудом у заједници државној, сви су једнако изврсни неимари у архитектури, сви раде једнаком љубављу за заједницу државну а не сваки за себе, сви су једне партаје, раздора и себичности међу њима нема, свима је постављен заједнички сто, као некад код Шпартанаца, за којим они седе у највећој љубави једући умерено само онолико, колико им треба, лењиваца међу њима нема нити може бити него сви с једнаким трудом и напором непрестано дању, ноћу раде и у раду налазе спас свој, одржање заједнице своје. Таке заједнице људи на земљи немају, него могу само тежити да се полако њој приближују. А кад јој се један пут приближе, кад се један пут уреде, као што је пчелиња заједница, онда ће заиста бити рај на земљи. Али то ће тешко икад бити.

*) Види стр. 247: Aus dem Geistesleben der Thiere oder Staaten und Thaten der Kleinen, Von Prof. D. Ludwig Büchner, Verfasser von „Kraft und Stoff." Leipzig 1880.

НАРОДНА ПЕСМА.

Од Драгутина Блажека.

Познато је, да природа веома упливише на нарав и мисао појединога човека и целих народа. Уплив тај појављује се поглавито у песничким и музичким плодовима појединих племена и народа. О истини ове изреке може се сваки уверити, који себи на пример представи красно поднебље и вечито пролетње доба у Италији, после ватрену нарав становника у истој земљи, његово песништво и особито његову музику, пуну осећаја и љубави.

Ко се пак даље сети једноставне, понајвише непријатне природе у Русији, великих планина и народа, који се понајвише пољоделством бави — на његово песништво пуно славних догађаја и на његову народну песму, пуну туге; ко се сети наше земље пуне планина, шума, ливада, брегова, у летњем добу пуне живота и красоте, зими пак покривене снегом и тужне, и да у тој земљи живи народ искрен, раден и по нарави здрав и једар, тај себи лако може разјаснити, зашто имамо тако много народних песама и за што су те песме величанствене, веселе и тужне. Нећу да тврдим, да на песничку мисао народа, на његов музички дар има само природа уплива. Примећујем само то, да је слободнији политички живот згоднији за науку и песништво, а пошто је песништво душа музике, дакле и за музику, а напротив народ под јармом мало пева, а пева ли, умеша тугу и плач у песму. Социјални

живот и занимање су у томе главни фактори, и да је то тако, сведочи нам већ српска народна песма, која је постала из живота народног под упливом појединих великих догађаја као на пр : о косовским догађајима познато је, да је прошлост српске државе, гажење и уништавање вере и народности од стране Турака и борба појединих јунака против истих упливисала највећма на српску песму и народну појезију и да није настала борба за живот и опстанак српског народа, стајала би данас српска музика на висини, на којој стоји код других народа.

Но задаћа ми је, да прозборим о народној песми. Народне песме су све песме у опште, које се могу у народу певати и то црквене песме и све оне, које нису за цркву а односе се на историјско-народне догађаје, приче, обичаје и домаћи живот. Честимице садржавају значаје од особитог карактера и озбиљности, туге, осетљивости, весеља и живости. Мелодије народних песама произлазе или са текстом из народа самог, ил су прешле од познатих ил непознатих складалаца у народ.

Често се догађа, да песме, које су н. пр. у $^4/_4$ или $^3/_4$ такту написане, биле од народа по своме укусу у $^3/_4$ или $^3/_8$ такт претворене. Također мелодије буду у разним крајевима претворене. У разним земљама има често једна и иста песма сасвим другу мелодију.

Характер народних песама је у простом току гласова, у ритму и модулацији. Човек се мора дивити, како тај народ, који правила хармоније, по којима уметник своје мелодије ствара, не познаје — свагда прави тренутак осећаја погоди.

И ако су народне песме способне за хармонијску пратњу, опет зато им не треба исте. Народ створи себи други глас, помоћу природног певања.

Многе славенске песме могуће је само unisono (једногласно) певати и тешко их је згодном хармонизацијом украсити, наиме код српских песама Занимљиво је, што песме романце почињу обично речима на пр : Био је, стајао је, хтео је, дошао је, био је једаред и т. д. Нарочито говори се у овим песмама, које племените осећаје показују, о краљевима, краљицама и јунацима.

Народне песме су излив мисли и осећаја према своме владару ил исказују у снажним изразима ражарену љубав према отаџбини, зато се зову такођер патријотске песме. Овакве песме имале су у сваком добу великог уплива на политички живот народа и служиле су као средство, да учине преврат у држави. Само се треба сетити народних песама француске републике У оваком критичном тренутку и постану овакве песме, које су јака полуга за ослобођење од насилничког јарма. Такођер ратне и победне песме одушевљавају војнике на јунаштво и победу.

Често има једна и иста народна песма више него једну мелодију, јер је њима која позната мелодија подметнута била.

Народне песме у јужним пределима разликују се у мелодији од песама у северним пределима, јер у јужним је мелодија више чулна него у северним, које су већином више озбиљне и једре. Певају се на жалост често и онаке песме, које ми зовемо сокачким песмама и разликују се од народних песама тиме, што је садржај истих тривијалан и испод достојанства Неправо је назвати оне песме сокачкима, које су од вештих музичара компоноване и због лаке и разумљиве мелодије исте народ пева а није им садржај тривијалан. Може бити, да је овај израз „сокачке песме“ постао већ из пређашњих времена, кад је било таквих певача, који су песме јавно по сокацима певали, да слушаоце забављају. Грци су звали такве певаче рапсодима, Скандинавци скалдима, Енглези мунстрелсима, Французи трубадурима и Немци Minnesänger, Meistersänger.

Наше народне српске песме признате су свуда као ремек своје струке како по савршенству форме тако и по важности и ваљаности предмета.

Најлепше су јуначке песме, јер кроз њих провејава велика мисао српског народа. Садржај истих изражава срећу и тугу народа и народну борбу за слободу и опстанак.

Данашње мелодије јасно сведоче, да су морале већ од вајкада бити лепе према самој песми и према осећању народа, што је најбољи доказ, да су признате од целог ученог света, ма да су за неке „фине“ уши и модерне писце монотоне.

Народне песме деле се на љубавне, сватовске, шаљиве, напитнице, свечарске, бербанске, чобанске, ловачке, ђачке, хајдучке, убојне, патријотичне, јуначке, тужне, нарицаљке, погребне, побожне, свечане и др.

Горе сам навео, да су јуначке песме најлепше али и љубавне су лепе. Они изражавају безбрижни и несташни живот, што га проводи сеоски момак и девојка пре женидбе и удаје.

А шта да речем о колу, оној карактеристичној народној игри, која сваког Србина и Српкињу усхићава? Ево на пример „Бранковог кола“ од нашег уметника др. Ј. Пачу-а, које јасно сведочи, како тежи Србин за својом песмом, јер се пева у свима крајевима Српства. О том сам колу намерио главне податке на јавност изнети.

Бранково коло написао је др Ј. Пачу 1874. год., дакле пре 16 година и то под именом „Коло из Ђачког растанка Бранка Радичевића“ а народ га

је, када је већ ушло у народ, прозвао „Бранковим колом“.

Бранково коло певано је при свима великим свечаностима, при преносу Бранкових костију, на банкету у Карловцима у присуству Срба из свију крајева, као што и каже Бранково коло, да спаја у једно коло све Србе, при прослави стогодишњице Доситија Обрадовића у Бечу и приликом двадесетпетгодишње светковине народног позоришта у Новом Саду. Ваљало је такођер да се пева и о косовској прослави у Загребу, јер је хрватско певачко друштво уврстило било и Бранково коло у програм, но беседа се не могаше одржати.

У Бачкој, Банату, Срему, Славонији, Босни и Херцеговини, Далмацији, Србији и Црној Гори нема ваљда места, у ком се не зна за Бранково коло. Оно је прешло у народ тако, да га и мала деца на изуст знају. И у далекој Русији одјекнуло је Бранково коло приликом славенског концерта у Кијеву. Између свију песама великоруских, малоруских, пољских, чешких, бугарских и српских, изазвало је Бранково коло најбурније допадање. Бранково коло било је за др. Ј. Пачу-а најбоља препорука у Русији, јер се Руси одмах у почетку за њ распитивали. Још за време бављења нашег велеуваженог уметника дра Ј. Пачу-а у Сомбору, писао сам у „Јавору“ о његовим композицијама, па и о Бранковом колу и том приликом споменуо сам, да за Бранково коло скоро свако веће српско место зна и онда се одазвао у „Јавору“ један господин из удаљенијег краја Србије, напоменувши, да за Бранково коло знају већ и мала деца, која још ни речи добро не изговарају, па певају: коло, коло, и т. д

Као што сам већ навео, нема ваљда српског места, у којем се није певало Бранково коло, у неким местима често једно за другим, као на пр. у Мостару се обично сваком свечаном приликом пева и ако се добро опомињем, тамо се на светосавским беседама већ трипут узастопце певало. Слободно се дакле може рећи, да од Беча почевши пак чак до Подгорице и Бара, где Србин живи, свугде се зна и пева Бранково коло.

Српска песма јако карактерише Србина у његовом одношају према Богу, породици, у друштву, весељу, љубави, жалости и у срећи.

Негујмо дакле српску народну песму, јер сваки народ ужива у својим народним песмама па такођер и српски народ. Гусле и песма, то је била увек алијанција, која је имала велик утисак на народ српски, да сачува своје обичаје па и сам живот.

Нека нам дакле буде увек девиза:

„Песмом срцу, срцем роду!“

ЈЕДНА „ПРЕМИЈЕРА“
на београдској позорници.

Кад сам 14. октобра прошле године хитао у вече у позориште на заказану „премијеру“ „*Душана*“, најновије историјске трагедије Милоша Цветића, не знам за што, тек ми и невољно падоше на ум веома поучне рефлексије некога критичара, који се разрачунавао са једним драмским песником, кога је урнебеско одушевљење публике предусрело одмах, чим је стао ногом на драмску стазу. Ну, као у физици, тако и у моралу реакција је равна акцији, те што је агресивни покрет силнији, у толико је реакција неоправданија и огорченија. И она нега публика, која је песнику пљескала, славила га, цала му усхите и венце код његовог првенчета, ı му хладно вели: Сад је на вас ред, да ми симıтије вратите песничким ентузијазмом, јер жалим, то сте рђаво протумачили моју наклоност, узимаући је као награду вашег првенчета, у место да сте је сматрали за напред примљену плату на рачун вашег будућег бољег, савршенијег и часнијег рада!“

Сећајући се ове, у осталом потпуно оправдане, критичареве малициозности, ја сам се сећао онога шума, оне славе, оних венаца, онога урнебеса и овација, који бише приређени у славу писца „Немање“, у славу његове ловориком окићене драме, која му електричном брзином разнесе по српскоме свету име драмскога писца. Сетио сам се оних дана пред прву заказану преставу „Немање“, оних тајанствених реклама, оног грозничавог очекивања и нагађања о садржини и о писцу драме, којој су шест српских виђених књижевника признали венац. Тада сам се уверио, да одушевљење, занетост, неизвесност и предубеђење делују на душу као и алкохол. Још се и данас смејем, како ми је на првој преставаи „Немање“ један наш одлични драмски песник, са неком скоро тријумфирајућом скромношћу

рекао да је „Немања“ одиста једна од најбољих оригиналних драма у нас, просто савршенство, и да је Цветић далеко надмашио и претекао све своје раније руветлије! Ето, колико је кадро било душевно пијанство да утиче на хладно и правилно расуђивање, кад је победило и збунило, ма и моментано, чак и једнога стручњака! Тек кад се стишала врева, отрезнило одушевљење, и утулила симпатија, а остала садржина, да се о њеној вредности непристрасна оцена донесе, тек се тада видело да анатомски критичарев нож запире о многе недостатке, о неупутности, те најзад изађе, да је та драма веома далеко од савршенства, да је за многе и данас још загонетка, шта је могло руководити књижевнике, који га ценише, да му стазу до позорнице поспу цвећем и лавором. И та филистарска публика тек се тада показала како је у ствари грозан каматар. И ако је сам „Немања“ још, колико толико, био поштеђен да не осети на себи разочарања од минуле славе, зар из неког необјашњивог пијетета и доброћудности, да се ореол славе не скида тако одмах са већ окруњених глава, — то је за то већ друга трагедија Цветићева „Лазар“ претрпила такав фијаско, да се већ мислило да Цветић неће више изаћи као писац на позорницу, и да је јако погрешио, што није остао при своме првенчету „Немањи“ И критика и публика, па и они књижевници увидеше тада да су погрешили, што су Цветићу дали већ за „Немању“ онолико á conto награде, кад он примљену своту не може да одради

Од величанствене Косовске катастрофе, по суштини свога херојизма, по поучности, и оних, до идеала узоритих карактера, Цветић је у „Лазару“ на кратко рећи, изопачио и историју и традицију, накарадно карактере, профанисао тужно Косово, занесен нерасудним хвалама, и не помишљајући колики је то тежак и озбиљан посао посветити се драматском песништву. Па ко је томе крив?

На првоме месту начин и пут, којим је „Немања“ успео, она новинарска хука, која је изазвала прецењивање сопственог успеха и подавање оном сујетном искушењу, коме се никада не подају људи истински спремни, запојени божанским даром и скромним уверењем, да својим радовима служе једино узвишенијем циљу своје идеалне душе, посвећујући се томе раду са потпуном преданошћу, која никад не рачуна на ташту славу, нити се користи рекламом.

Ну, при свему томе, што ми је све ово било и сувише добро познато, ја сам, полазећи у позориште, себе тешио, да ће ипак „Душан“ бити бољи од „Лазара“, јер је и предмет, управо материјал срећнији, па ме при томе ни мало није бунило што је позоришни оцењивачки одбор одбио „Душану“ право на награду, и што су о појединим печатаним сценама из „Душана“ биле изашле оштре критике стварајући један преседенс за неуспех. Знао сам, да наш позоришни одбор нема свакад једног одсечног па ако хоћете ни правилног, ни праведног, мерила при оцењивању, као и то, да наша савремена критика обично удара у две крајности, што је збиља последица једностраности, оскудице озбиљне воље, а бога ми, и потребне ауторитарности.

Морам искрено признати, да нисам имао намере писати рецензију на „Душана“, најмање ми је та намера могла бити у вољи, кад сам већ видио и створио уверење о тој трагедији. Да кажем за што. Бавећи се раније, за ђачких година, позоришном критиком, једном приликом замерио сам (и данас држим са свим умесно) Цветићу на погрешном извођењу једне улоге на позорници. Рачунајући Цветића у своје одане пријатеље, нисам никад помишљао да ће се та моја замерка тако јако дотаћи његове осетљивости, тим пре, што је она потекла из једног невиног уверења, да јавни рад појединаца можемо без устезања процењивати, без обзира на личне односе. Ја и Цветић и данас смо пријатељи, па ме је то заустављало да не пишем о „Душану“. Али кад сам моје назоре о „Душану“ изнео једном нашем академичару, и старом књижевном ветерану, кога ја високо ценим и поштујем, нисам се могао одбранити, док му, на његово наваљивање, не обећах да ћу писати о томе. Поред тога обећао сам ту оцену и моме добром пријатељу уреднику „Јавора“ г. Огњановићу, па ме ево справна да се обојици одужим; не презајући да истину кажем и не бојећи се замерака, већ искрено желећи, да се у будуће писци српских драма посвећују овоме раду свом збиљом и марљивошћу, е да би се једном и наша изворна драма задахнула правим, уметничким духом, и подигла у висине класичности.

Држим, да не грешим што мислим, да је Цветића руководио при писању историјских драма и тај факт, што се та роба данас у нас добро прима и цени на пијаци јавности, у новинарским ступцима и на политичкој позорници.

Да се разумемо.

Свака поједина генерација, у животу једнога народа има своје извесне идеале у јавноме животу, којима тежи, за које улаже своје интересовање, управља своју пажњу, и групише своје моћи на олтар тих својих идеала, који се тада сматрају као символ општега добра, коме народи теже, већ

по урођеној жељи за што потпунијим развитком физичких, умних и моралних снага својих.

Ну, та јавна свест, и општи дух није увек исти, нити је сталан, но се управља и мења према политичким културним, етнографским и др. приликама, према развићу појмова, сазнања, кад кад и страстима, које често цепају друштвену снагу, а други пут опет развијају општу свест и помажу друштвеноме развитку. Што је појединим генерацијама идеал среће, који их доводи до свести о општем добру, то исто, као и путеви, којим се остварењу тога идеала иде, друге генерације гледају као утопију, која им спречава ширење друштвеног и народносног напретка, или га никад неће достићи. Колико је жртава, снаге, рада и заблуда требало, да кочи и покреће точак општег напретка, док није спремљен велики научни и литерарни препорођај 16. столећа, који беше камен темељац за данашње принципе слободе и правичности?

Ово је било нужно да напоменем, нарочито с тога, што се у опште писци драма не смеју ни пошто на ове освртати. Уносећи политику и тенденцију у своје уметничке производе, они рачунају на моментани ефекат, који се, душе ваља, тим путем може да постигне, али који је веома сумњиве, ништавне вредности, јер је пролазан. Такви умотвори тиме ништа не добијају као уметничка целина, док у ствари много више губе. Рачунајући на успех, који ће произвести у јавноме мишљењу, налазећи потребне сугласности у политичким тежњама и идеалима, које живе у савремености, они могу лако да изгубе из вида праву задаћу било драме, било кога другога строго уметничко-литерарног производа, те да превиде избећи многе важније омашке, и унети оне неопходно нужне саставке и услове, које би им делу зајемчили дуг живот, и трајну вредност на обзорју литерарном. Такве драме немају оних општих, узвишених карактерних црта, које су својствене човечанству, његовим ширим идеалима, и које проистичу из психологијске анализе човечје душе, његових појмова, тежња и сукоба. Без тих црта оне су ствари локалне природе, које, као и бенгалско осветлење, производе ефекат сличан каквоме вешто написаноме политичкоме чланку о коме врелом питању, које само данас занима духове. Политика и тенденција немају места у храмовима уметности у опште, а најмање се дају изнити код оваких врста песничких умотвара.

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се.)

ГРАЂА ЗА ИСТОРИЈУ.

I.

Бомбардовање Београда 1862. године.

Писмо А. Николића дру Јовану Хаџићу-Светићу.

Београдъ, 16-га Юния 1862.

Високопочитаеми Господине и Драги Куме!

Едва се примири и уграби времена, да Вамъ се на Ваше любезно писмо, кое самь у найвећой муци примио, одзовемъ. Чули сте и читалисте изъ новина наше яде. Ово ние нашимъ поводомъ учинђно, но то е приятель Портинъ порадио, да Србия пре времена, докъ се іоштъ ние достойно спремила, изазвана буде. Оружие турски' низама изазвало е овай догађай, па се после мораде бой развити. И кадъ конзули посредоваше други данъ, да се низами, кои су се іоштъ у турской полиции и у Стамболъ капии држали, повуку у градъ и Србска войска до далѣгъ рѣшения да заузме варошъ, то беше Турскомъ приятелю противно, па советоваше паши да избаци неколико топова на варошъ, па ће Срби побећи, а низами да изиђу и да заузму опетъ капие и свою полицию, те да се поставе у пређашнѣ станѣ, па онда да се уговара. У вароши бия'у вторникъ една рота егера и една пешака, што чува'у варошъ и у 9 саати дође една ротта изъ касарне и една ротта жандара на пияцу ради укопа погинувшегъ жандарскогъ официра и драгомана Полицие, па у 9 саати позвати бия'у конзули Паши на неку конференцию Спроводъ текъ што е до Стамболъ-капие дошао, и конзули скупляше се у нашой Полиции да иду у градъ, а низами изъ града изишавши на калимейданъ припуца'у изъ пушака и одма се поче варош бомбардирати. На ово одма оне две ротте наше на пияци бивше заузму позиције и жестоко одговара'у низамима, па се таки и жандари и трећа ротта пешака' съ пратнѣ поврати и подкрепи ватру на низаме, те и' у градъ стераю. Ту се одма донесе ашова' и будакова' те се траюћой ватри правише барикаде по свима сокацима одъ калимейдана, и како се нешто барикада начини, наши егери увате буссие, па изъ буссия почну гађати и добро обарати турске топџие, да су неке баттерие нѣине морале умукнути и пуцанѣ съ града све ређе биваше. То видивши приятель Турски да му рачунъ не изиђе за рукомъ, дотрчи у градъ и советова паши да престане пуцати и тако ватра застане.

Я самь съ моима, као што сте и' видили, едва као што смо се десили избегли, али самъ имъ трећи данъ послао кошулѣ и альине и наредио те су отишли у Панчево кодъ Радотића, да онде пребуду, докъ видимо шта ће бити. Ви сте имали доброту

понудити мою фамилию да иде у Н Садъ вашой кући; хвала вамъ велика на томъ саучастию. У Панчеву су ми ближе.

Я самь био три дана одређенъ у Топчедеръ као комессаръ кад збегомъ, а мой е Шандорь овде Шанчеве одъ калимейдана градио. Садъ самь овде ради продуженя мое раднѣ, али се садъ живлѣ ради и крои на случай крайности. Дошло е било до 20.000 Срба овамо наоружани, али е све отпуштено, само су задржани изслужени солдати съ новимъ пушкама. Оваковe регуларне войске, спремне за одпоръ имамо 10.000. Комессарь съ конзулима и съ Гарашаниномь преговоре води, али нема изгледа да ће се моћи изравнати еръ Срби попустити неће, а Турци ће мучно пристати на рушенѣ градова. Ако гарантне силе не ускоре, да се ова ватра утиша, букнуће на све стране и крвава борба намъ предстои на Полуострову Балканскомъ. Саучастия и симпатие за чудо имамо са свию страна, и ма да смо увучени пре времена у борбу, ми се надамо у Бога да ћемо поредъ свию незгода осветлати образъ. Будућност и срећа оружия у Божиой е руци.

Београдъ у Шанцу са свимъ е пустъ и празанъ, тамо су сами наши солдати. Еснапи и покућанство све е извучено изъ вароши, и већъ е решено Београдъ жертвовати, на кое и грађани радо пристаю. По овоме већъ видите, да смо се на крайность решили. Да ние овога, болѣ би било, али већъ кадъ е, мора се теглити, па што Богъ да.

У целој Турской европской, да знате, садъ е савршена анархия; турски войници разбегши се одъ црногорски ятагана у четама хараю и плячкаю по целомъ полуострову, а нигди ђрaане нема. У дибри е ока кукуруза два гроша. Ево ориенталногъ питаня у пуной мери.

Камо лепе среће, да нисамь децу покретао изъ Н. Сада; али понеже тако благоволи Господь, морамъ мою судбину сносити. А шта е тешко за мили родъ трпити? Ниѣ ми за мене, али кадъ помислимъ на мою фамилию, можете себи представити муке мое.

Бата Лака васъ поздравля и вели да вамъ кажемъ, да е јошъ живъ.

Поздравляюћи и любећи сву вашу мени високопочитаему фамилию остаемъ вашъ

слуга покорни
А. Николић.

Атанасије Николић, писац овога писма, то је познати *чича-Срећко,* књижевник српски, који је неколико година уређивао *Чича-Срећков лист,* написао *Искусног земљеделца* (3 свеске), ***Буквицу среће и блаженства,*** позоришне игре: *„Краљевић Марко и Арапин“* и *„Краљевић Марко и Вуча Џенерале“*, *„Елементарну геометрију“* и т. д. (Рођен је у Брестовцу у Бачкој 1803, а умрьо у Београду 1882.)

Баталака, који се у писму спомиње, то је *Лазар Арсенијевић* (рођ. 1793†1869. год,) Њему пева Сима Милутиновић (у „Србијанци“):

„Ој Лазаре Арсенијевићу
Степенита слова и мишљења!“

Лазар Арсенијевић је био саветник и неколико пута министар правде и просвете у Србији. *Баталаком* га је прозвао Димитрије Давидовић 1828. године у Крагујевцу.

О Баталакиној романтичној женидби и иначе о његову животу може се читати опширније у „Поменику“ М. Ђ. Милићевића.

После њега је остала у рукопису историја Србије од 1804. до 1812. у 300 табака, а писао је и своје „Мемоаре“, који се налазе сада у дра Николе Крстића у Београду.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Од ове године покреће се по закључку св синода недељни црквено-просветни орган за овострану српску митрополију под именом **„Српски Сион“** под заштитом патријара српског Георгија Бранковића. Часопис овај доносиће наредбе и окружнице, огласе, стечајеве и т. д. свих наших нижих и виших автономних народно-црквених власти, као и извештаје о њиховом раду, а расправљаће и питања, која се тичу нашег црквено-просветног и народно-автономног живота. Осим тога доносиће чланке, расправе и вести, које спадају у црквену књижевност, а наћи ће у њему места и добре црквене беседе, хришћанске поуке, животописи знаменитих по цркву нашу људи, а уз то и историјске старине и листине и т. д. Патријарх је поверио уређивање овога листа Сави Петровићу, досадањем вредном и вештом уреднику „Гласа истине“, а издавање штампарији А. Пајевића у Новом Саду Листу је цена на годину 4 фор., што је заиста врло јефтино и ваља да га живо потпомогну наше општине и наши свештеници, па богме и свака православна кућа, те да се лист одржи, а да не пође стопама некадањег ефемерног „Митрополитског Гласника“, који је скоро рећи пре престао, него што је почео излазити.

— У прошломе броју споменули смо два дечја листа, што ће излазити од ове нове године у Београду, а међу тим нам дође из Сомбора и први број **„Голуба“**, што га уређује Јов. Благојевић, а издаје књижара Миливоја Каракашевића. И „Голуб“ је познат већ нашој деци као добар њихов учитељ и васпитач, а цена му је тако мала (1 фор. на читаву годину), да га могу и сиромашнији родитељи својој деци набавити.

— У Бечу излази већ од двадесет година књижеван летопис првог чиновничког удружења аустро-угарске монархије под натписом **„Die Dioskuren“**. који доноси врло занимљив литераран садржај. У последњој својој свесци доноси тај годишњак из пера немачког песника ветерана *Лудвика Аугуста Франкла,* који се увек интересовао за српске народне песме и у свези стојао с неким српским књижевницима, као са Ђорђем Рајковићем, Милицом Стојадиновићевом

и др., чланак под насловом: „*Ein Charakterbild der österreich-serbischen Dichterin Miliza Stojadinović*“. Исти бечки часопис донео је у својој свесци од 1889. године трагедију *Фауста Пахлера* из српске историје под натписом: „*König Lazar und sein Haus*“ (први и други чин). Трагедија није писана у стиховима и вредно би било, да се који наш вешти преводилац склони да је преведе на српски.

-- „Матица Хрватска“ обрадовала је ових дана своје чланове лепим даром, а то је својим књигама за 1890., којих је на броју *осам*, а које су по садржини својој и по укусној спољашњости заиста сваке похвале вредне. Матица није штедела ни трошка ни труда, да своје чланове што боље задовољи. Садржај је књига: Изабране *песме Петра Прерадовића*, друга књига, *Слика из општега земљописа* од дра Ивана Хоића (са сликама и мапама), *Бихаћ и бихаћка крајина* од Радослава Лопашића, *Одабране цртице и приповести* Николе Тординца, *Из приморског живота*, приповетке Сима Матавуља, *Демостенови изабрани говори*, *Заблуда матере* и *Кита цвећа* од Хермине Томићеве и *На рођеној груди*, слике од Ксавера Шандора Ђалског. Све су ове књиге заиста вредне и по избору писаца и предмета и по штампарској и техничкој изради, да их сваки пријатељ књиге и просвете набави и проучи. Матица чини овим књигама својим члановима лепу услугу и красан дар, јер им свих осам књига даје за чланарину од 3 фор., док је дућанска цена овим књигама око 12 фор. Од Матавуљевих приповедака је ушло у ову збирку ових пет: Љубав није шала ни у Ребесињу, Свраимантија, Је ли се Чеврља огријешио? У туђинству и Пошљедњи витезови. Одбор Матице хрватске приредно је већ и књижевне дарове за текућу 1891. годину, те их жели што скорије предати у штампу, што стоји до тога, ако се ове књиге за 1890. што скорије распачају, дакле би ваљало да се публика што живље одазове овим лепим Матичиним издањима. Нама се чини, да би и наша српска „Матица“ могла мало друкчије удесити своја издања, како би се народ за ова што већма заинтересовао. Кад би се белетристика из „Летописа“ искључила, те приповетке, позоришне игре и забавни чланци у засебним књигама издавали, а „Летопис“ боље удешавао према првобитној задаћи његовој — упознавање са историјом, етнографијом и књижевношћу свију словенских народа, нема сумње, да би се оне од Матице награђене приповетке, драме и т. д. у засебним издањима боље рашириле у народу, него овако у корицама „Летопис“-овим, који се тек ипак рачуна у озбиљне књиге, које нису намењене широј публици.

== Петроградско географско друштво покренуло је етнографски журнал „**Живаја старина.**“ Уредник му је познати научењак *Вл. И. Ламански*. У журналу том изишла је критика Флоринског на Гопчевићево дело о Македонији.

-- У Москви ће излазити од ове године почињући ови нови руски журнали: „**Вопроси философији и психологији**“ (пет пута на годину), „**Руское обозрјеније**“ (месечни часопис под уредништвом кнеза Цермењева) и „**Зарја**“ (излазиће једанпут, а можда и двапут недељно).

-- Малоруски лист „Нови Галичанин,“ што излази у Лавову, доноси у своме последњем броју за прошлу годину на првоме месту две српске народне приповетке у преводу, а под натписом: **Из народних сербских розсказов.**“ Уредник је тога листа малоруски романсијер Петар Пољански.

— У Лондону је изишло дело Л. Толстоја „**Трудитеэ.**“ Ту се описује живот древних Хришћана и као да је Толстој ту хтео да изнесе правац своје странке, која је почела да живи по његовом упутству и назорима, и људи те странке зову се „*Толстојевци.*“ Значајно је, да су Толстојевци понајвише врло образовани људи, а не простаци, па ипак раде најпростије послове и радње. Они не признају заклетве, ратове, освету, судове, св. тајне; а признају рад, строги морал, смртност душе, братство народа. Они уважавају и умни рад, али и телесни рад сматрају као обвезу свакога човека.

== У Мисиру су нађени у најновије доба нови свитци од папируса, у којима је нађена **расправа Аристотелова о државном уставу у Атини** и то се сада узноси као велики литераран догађај. Расправа ова спада у ону збирку историјских списа о уставима, која се састоји из 158 делова и коју је Аристотел или сам написао или дао написати, као основ и разјашњење својих политичних начела. Многи су од ових устава тамо у кратко нацртани, а овај Атински је опширно изведен од самога Аристотела. Расправа ће се ова издати путем штампе, има у њојзи 63 главе, а величина им је онаква, као што је обично у Тукидида и Плутарха. Од тих 63 глава има у 41 хронолошки нацрт развитка атинског устава, док оне друге главе доносе званичне дужности чиновника и јавних тела онога доба. Крај је ове расправе исварен, али није толико ни важан, пошто су га грчки лексикографи много употребљавали, те је тако већ и познат. Предњи део ипак врло је занимљив и баца многу светлост на неке непознате стране. Расправа почиње завером *Килоновом*. У историји краљева много је што шта разјашњено, а *Дракон* нам сад долази сасвим друкчији. До сад смо га сматрали само као реформатора казненога права. Аристотел нас овде поучава, прво да је Дракон био много више шта, а друго да је погрешно, што није узео у обзир економско стање Атине. Свитци ових папируса су сада у Лондону у британском музеју положени, снимиће се фотографски, а за који дан ће м цело дело изнићи штампано са уводом и примедбама.

== Изишло је друго, исправљено и попуњено издање: **Историческіе очерки: Характеристики литаратурныхъ мнѣній отъ двадцатыхъ до пятидесятыхъ годовъ од А. Х. Пыпина.** (Ст-Петербург 1890., стр. 519, 3·50 руб.). „Ове цртице (очерки) — говори писац под крај књиге — „нису историја *уметничке* стране књижевности руске; њихова је задаћа била, да покажу *друштвену* страну развоја руске књижевности. Ми смо настојали, да покажемо тешку борбу, што ју је требало да искуша друштвено мњење посред веома неповољних прилика, које су кад када штетно деловале и на сам смер уметности. Чињенице, што смо их показали, често се неугодно доимљу, но зар би боље било, да смо их сакривали, или у лепшем светлу приказивали? Зар бисмо тиме показали, да поштујемо књижевност — и историју?“ — Писац на танко говори о *романтицизму* и *Жуковском*, о *Пушкину, службеној народности*, о знаменитом *Чаадаеву, како се научно изучавали народност* о *слављанофилству* (у два поглавља), о *Гогољу*, *Белинском*, а закључује од прилике онако, како смо горе казали, додајући: „Кад се једанпут почне процес развијања, не може га ништа зауставити. Ми смо хтели показати, каквим је мотивима и с коликим напрезањем књижевност овог доба (1820—50.) могла да послужи стварању друштвених назора и како је саздала ону *предају*, коју настоје да постигну најбољи друштвени напрезаји *нашега* времена. Што смо код тога желили, разумеће свако, кому је на срцу широки развитак и процват наше књижевности.“

РАЗНО.

(**Ђура Даничић као сиромашан ђак**). Познато је да се Ђура Даничић презивао управо „Поповић“ и да је име „Даничић“ употребио први пут на своме гласовитом спису „Рат за српски језик и правопис“ (1847. г.). Ђура Дани-

чић је учио основну школу и гимназију у Новоме Саду, где се и родио (у златној греди куће бр. 1925., по новом бр 33), а филозофију је слушао у Пожуну. Бавећи се у Пожуну проводио је Ђуро Даничић-Поповић дане своје у сиромаштву, што се најбоље види из једнога писма, што га је писао из Пожуна године 1842. Дру Јовану Хаџићу-Светићу у Нови Сад, који је у оно време многе сиромашне ђаке потпомагао, међу осталима и Светозара Милетића. Ево шта пише Даничић дру Хаџићу: **Благорожный Господине, отмѣнно почитаемый! Представляюћи себи велика она благодѣянія, коя многи младићи србски одъ Васъ и чрезъ Васъ уживаю, и сада iошъ вьима се дично поносе, источникомъ сређе своє Васъ праведно почитуюћи; узео самъ и я себи слободу Благородію Вашемъ, коме є худо мое станѣ найболѣ познато, нити є потребно да нужду породице мое Вами опи сујемъ, узео самъ, велимъ, слободу у милостиве руке Ваше срећу мою положити, и са овде приложеномъ покорномъ молбомъ на Господина Митрополита, милости Вашой приступити, да бы сте, по урођеной Вамъ ревности: добро чинити, кодъ нѣговогъ Высокопреосвященства мени штипендіумъ издѣйствовали Надежда ме пита, да ћу у Вами Заштитника, и Покровителя наћи. У прочемъ благой Вашой наклоности, и топломъ покровителству препоручуюћи се, старой Майки, Тетки и Уйни милостиву десницу цѣлуюћи, и сву мени почитаему породицу Вашу поздрављаюћи єсам благородія Вашегъ покорный слуга Ђорђе Поповићъ у Лицеуму Еванђ. I. год. мудролюб. Слушатель. У Пожуну 14. р. Октобра 1842.** — Даничић је рођен 1825. године, те му је дакле било истом 17 година, кад је у Пожуну почео да учи филозофију и кад је оно писмо Хаџићу писао. Године 1845. отишао је Ђура у Беч и одмах се упознао с Вуком Караџићем и Миклошићем, који је заменио Копитара. Та околина је направила од Ђуре оно, што је он после био. Већ 1847. излази Даничић са својим „Ратом за српски језик и правопис“ као младић од 22 године и решава љуту борбу, што беше између Вука и мало час поменутога Јована Хаџића кров толике десетине година вођена. Копитар је умрьо 1844., дакле пре доласка Ђурина у Беч. Овом приликом ћемо да донесемо белешку једног сувременог српског листа о смрти Копитаревој и о доласку Миклошића на његово место. У 63. броју „Срп. народних новина“ Тодора Павловића за год. 1844. читамо ове врсте под рубриком: Аустрија. Беч: Г. Копитар, ц. к. дѣйствителни придворни совјетник и перви хранитељ ц. к. дворске библиотеке, преселио се у вјечност 11. августа по рим. у 64-тој години свога живота. Заслуге Копитара не само у смотренију славенског књижества воособ (да споменемо само участије његово при писању српског Вуковог рјечника) очевидније су, него да би о њима много говорити требало. Смрћу Копитара најјаснија је једна исчезла звјезда славенског књижества. Вјечна му памет и лака црна земља!! — Затим у 71. броју тога листа има опет допис из Беча, у којем се међу осталим каже: „Овде је на место покојног ц. советника Вартоломеја Копитара постао ценвором славенски књига новопоставши чиновник у царској библиотеци доктор права немачки, г. *Миклошић*, родом такође Крањац, који осим знања првих европејски језика, као немачког, француског, талијанског, латинског, старог и новог грчког и свију други славенски наречија, зна и санскритски језик, који последњи није ни Копитар знао.“ За тим се још топло говори о врлинама и знању овога и данас живог словенског научењака.

(Молитва дра Јов. Хаџића-Светића.) Међу рукописима пок. Ј. Хаџића-Светића нашла се у рукопису ова његова *молитва јутрења*, која је у рукопису старим Хаџићевим, а ми ју доносимо данашњим правописом: „Преблаги небесни оче! Велика је твоја милост, коју ти на сва смртна створења изливаш. Ти даде сунцу светлост, ти дарова човечијој души силу разума. Сјајно је лице твоје божествено, оно осветљава херувиме. Твоја рука зору јутрењу сваки дан изводи; тобом светлоет њена по земљи светли, и свему и свакоме нови живот даје. Ти страхоте ноћне разгониш, ти сан смрти подобан милостиво уклањаш; и ми добијамо нову силу и снагу, како да на путу живота нашега ходимо.

Ти чуваш и заклањаш децу људску од тисуће опасности, које и дан и ноћ на слабе смртнике невидимо наилазе. Твоја божествена рука, о небесни оче, нас милостиво руководи, и кад видимо и невидимо. Заповести твоје то су прави анђели хранитељи живота нашега; и ми неразумно против њи често устајасмо и грешисмо; и себе неблагодарнима показивасмо. *Вера* светлост наша небеше, ни *надежда* утеха наша, нити *љубав* живот наш. Место доброте ми често сујету и лаж примасмо и присвајасмо. Речи наши биваху лажне и вероломна дела наша божественој вољи твојој противна. И ми тако живисмо као да би држали, да другога живота и нема.

Без заслуге наше излива се милост твоја свако јутро на нас. Па како да ти благодаримо, како да пред лице твоје изиђемо? Ми ћемо испитати срца наша, ми ћемо загледати у савест нашу, и ту ћемо чути гласа Божија. И кад тако себе познамо и исправимо, онда ћемо тек моћи обратити очи наше к светлости твојој.

Јутром рано овако мислећи припадам ја к теби, Боже мој, да ти за благодејанија твоја благодарност одам, и молим ти се, да ми чисто срце дарујеш, и умереност у срећи и стрпљење и постојанство у патњи. Даj да мотрим на дела моја, и да праштам ближњим мојим, те да ја нађем благост у очима Божијима и људскима. Слава теби, о превечни, који твојима створењима свако јутро нову силу дајеш.

(Руска академија уметности у Петрограду,) како разабирамо из извешћа читанога у свечаној седници дне 6. т. м., бројала је ове године 250 академичара, међу њима 7 жена; затим 203 вањска слушаоца, а међу овима 23 жене, дакле укупно 453 члана. Од ових је учило сликарство 320 академичара и 16 академичарака, вајарство 9, градитељство 110, резбарство 5, декоративну уметност 5 и т. д. У књижници академије занимало се 7.633, у музејима сликарства снимало 1.331, у музејима вајарства 120; посетише академијске музеје и галерију до 4.371 не рачунајући посетитеље годишње изложбе умотворина. Председник је академије велики кнез Владимир Александровић, потпредседник гроф А. А. Бобрински.

(Друштво св. Мохора.) Словеначко друштво св. Мохора у Целовцу, основано г. 1852. пок. А. Ајншпилером уз сурадњу бискупа Сломшека, напредује ванредно. Год. 1890. бројило је друштво 48.084 члана, ва 2042 више него ли г. 1889. Највише је чланова у љубљанској бискупији (18.873), онда у лавантинској (15.493), па горичкој (5.819), кршкој (4.120), тршћанској (2.386) итд. Дохотка је имало 49,777 ф. 14 н. У год. 1890. добио је сваки члан за годишњи принос 1 фор. шест књижица.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 4. У НОВОМ САДУ 27. ЈАНУАРА 1891. Год. XVIII.

НА ГРОБУ ЈОВАНА ХАЏИЋА-СВЕТИЋА.

ОД † МИЛИЦЕ СТОЈАДИНОВИЋЕВЕ СРПКИЊЕ*).

На тамном небу књижества српског
Кад оно прве засјаше звезде
Ретке ал' сјајне, које дођоше
Да умне путе српству просветле —

На том обзорју и Твоје име
С богатством духа засјаји, врстни!
И с жаром срца за мило српство
Постаде љубљен пјесник млађани.

Глас-звучне харфе из Шишатовца
Сродника душе поздрави мило,
А ти бесмртни окити вјенци
За Њим сад тужна, о! српска вило.

Духови с' рађају, с дан'ма премину,
И Ти си у гробу Светићу, славни!
Ал је над гробом бесмртно име,
Које Ти стече Твој живот хвални:

†

Богати плод Твојих умних дјела
Ко бисер ретки роду Ти оста,
Уснувша звезда Твог драгог жића
На српском небу празнина поста. —

Али заслугам' ко Твоје што су
Достојни вјенац тешко је свити. —
Дјела Ти Твоја сама су вјенац,
Који Ти име бесмрт'јем кити.

Ти си сад тамо са они сродни,
Који у роду именом живе.
Грли Те Мушицки, ком болну душу
Сладише Твоје виспрене пјесме.

А овде код свих племенитих душа
Остаје Т' вјечни спомен и слава.
Од так'ви на вјек савијаће се
На Твоме гробу лаврова грана!!!

*) Ову је песму нашао наш књижевник др. Милан Савић међу хартијама своје пок. матере, госпође Ане (Нине) Николић-Десанчићеве. Песма је писана Миличином руком на табачићу хартије за писма са црним оквиром На првој страни је наслов песме и посвета, на другој и трећој песма, а последња је страна празна. Правопис је стари, а ми лакшег читања ради преносимо га на данашњи. Наслов и посвета гласе: „На гробу у књижеству српском неумрлог пјесника: Јована Хаџића М Светића посвећено тужећој супруги Високородној госпођи Марији Хаџића Светића а за спомен Високородној госпођи Нини Николића Десанчића шаље *М. С. Српкиња.*“ Милица је рођена 1830. у Врднику, а умрла је 1878. у Београду. В. „Јавор“ за 1878. бр. 45. Хаџић је преминуо 1869. у Н. Саду **Ур. Јавора.**

ГРИВНА.

ПРИПОВИЈЕТКА ИЗ УСТАНКА БОСАНСКОГ.

НАПИСАО Ђ. ЈОВАНОВИЋ.

Причаћу вам из онога земана, кад но се раја са горским булбулима дружила, кад но јој сухо лишће и маховина беху меки душеци, а ведро небо аспурли-покривач. Пушка и гусле кад но јој беху једино благо земаљско.

— Таки вакат бијаше прије одјека пушке невесињске.

Присјежем се да вам нећу измишљавати, већ праву истину приповиједати, што сам до сад за вољу некима тевдилио. . .

Немило је мени бити аберџија њезине невоље, ал на души ми је да чујете, кака то бијаше цура прије осамнаест Божића.

Она да зна, е ћу ја сада мртве у земљи вријеђати, е да зна, та не би марила алвалук ми пружити, само да ју на глас не износим.

Сад јој се навршило свега тридесет и седам часних постова, а то је учинила прије осамнаест Божића, баш у онај земан, кад је раја привлачила јапију да гради цркву у Језеру.

* * *

Бијаше тада валија силни Дервиш-паша.

Сав аскер, башибозук и редифа, пазили су на миг мрачног ока његовог. Нико није живот ни крв жалио, само да силном валији угове, да га пред Мухамедом омиљѐ, да би му светац најмилији џенетски цвет поклонио.

Оџе су са мунара и тенефата разносиле силу и славу његову. Кајмаками и мутасерифи учили су рају да у корану и ћитабу пише: да раја и очи своје мора дати, ако их само силни Дервиш-Ибрахим-паша усхте примити

Раја је дрхтала и све до кошуље бацала пред ноге господару свом. Све је давала, само пушке и гусле сакривала је по густом корову и зеленом дрвљу. . .

Босна је пиштала а глас јој се разлегао Волгом и Дунавом, преко Ловћена и Авале..

Од шуштања лишћа и жубора водиног, дрхћући глас бијаше неразумљив. . . Само са голог Ловћена дојекивао је ехо преко Невесиња на Суву Међу босанску. . .

Крајишници заплакаше. . .

* * *

Плач се крајишнички разлијегао по конаку силног Дервиш паше.

Паша се следио од тога лелека. . . Ни једна кадуна у богатом харему његовом не раскрави му срце.

— Ђе ти је жар, звијездо источна? Ђе ти је мирис, гонџе ружичин? Ђе су ти робиње, лијепа Зибио?

— Све је ту, господару мој!

— Ту је, велиш? А мене хоће студен да умори.

— Ваљда ти је аберџија зле вијести донио? Ил можда какав неваљалац те ражљутио?

— Сеиз су вијести што ми гавази у акшам донесоше. Раја из кадилука Бихаћког опет се диже на оружје. Опет ми уздрмаше рахатан живот мој, а овај мах чини ми се, Зибио моја, да раја неће као прије затезати и тевдилити. Дигла се Сува Међа, оно голо робље, што у сред најјаче студени пушта: да му се снијег на голим грудима растапа. Тих голијех синова нећу се лако алалити!

— Ја ћу ти и под шатором живот сладити, господару мој! Моја мека рука биће ти узглавље и на сред поља Бихаћког! Алах ће дати па ћеш се као побједилац, као илдис, у Сарајево вратити!

— Гризе ме што та фукара сама себи гробницу спрема. Све ћу на колац! Ником милости неће бити! Дадох им све што тражише; дадох им испод поноса мога и ферман да богомољу у Језеру граде, ал власима ни то није доста!! Ваљда би је у сред тврдога Бишћа дизали? Па још можда мунару до облака извели? И то све оно Приточко псето мути, онај Борко Козарац! . . . Чујеш ли, Зибио?! Ако сам ти драг ко саба зора Шеваљска у Стамболу, а ти викни, лупни тијем хуријиним ручицама, да ти робиње уђу, и заповиједи да се мангале са усијаним угљевљем унесу. Студен ми се са срца не крави.

Зибиа нареди по жељи Дервишевој.

— Па гле!! Ђе су ти шаркије и дајире? Ђе ти је мирис ђурђијански да га по душецима разлијеш? Сутра ћу на пут међу те одметнике па зар ни пјесме ваше да не чујем?! Зови их! Викни све кадуне моје, али и онај бонбул Босфорски да ми је овђе; она нек пјесму води! Тако сребрне мангале са живом ватром јавор-дрвета, то ће ме ваљда разгрејати, јер то суво мртво дрво

греје толико хиљада голишаве раје... Јавор! Гусле! Та за десет дана па ни једним јавором неће ми се ни Требевић ни Козара ругати! Зибио, зраче ђунешев! Агапо, харемски алеме мој! Севдах ми је пао на срце, а север и сеир грло стегли. Нек се кадифа спусти преко мушебака, а пјесма и шаркије сарај у рахатлук претворе!

И лијепа Агапа запјева заношљиво:

Пјевај ми, златни булбулу,
На Босфорскоме зумбулу!
Бисером ћу ти перје китити
А дојком грло квасити —
Зумбуле, ђуле, булбуле!

Паша је заспао на крилу Гркињином...

* * *

Тек саба са истока зарудила, да разблажи спарину љетне ноћи, а Дервиш-паша ишетао да изда заповјести за полазак на крајину.

Јасакџије и калаузи ужурбали се по авлији, а Арапин на златној табли носи шербе и наргилу на миндерлук под зелену јешику.

— Јел долазио од јутрос онај влах са Сане? Не блеји бе! Онај, што ми синоћ у акшам дође.

— Није.

— Кад дође, пошљи га амо и донеси му мрку кафу са наргилом и тулбећијом.

И не потраја ни челрег сата, још ни шербе силни паша не носрка, а слуга му се јави:

— Твој најверније роб, господару, очекује заповјести твоје. Ти само изреци па ћу као вијеран пас десет ноћи сабу будан дочекивати.

— Не думани, чоче! Влах си, па тако ми свеца Мухамеда и пашалука мога, јазук ти вијеровати.

— А тако ми корана, ком се клањаш, и тако ми ћабе пророкове, мој живот није мој, већ твој, силни и најбољи господару?

— Сједи! Ето ти шећерли кава и наргила са најбољом тулбећијом стамболском. Срчи и приповиједај, што ми још ниси испричао. Дакле раја се у гору одмеће, велиш?

— Само они, који се не могоше код куће беслеисати. Само раја око Унца, Притоке Језера. То је прах, који ће сила твоја само кад дахнеш отпирити.

— Бислилах и рахман и рахим! А колико мислиш да их је на броју?

— У Бобари свега је седам пута по двадесет-и-пет, а у Црвљивци девет пута по тридесет.

— Вела хауле! Сила је то, влаше! Црвљивица је јака за обрану; јача од тврдог Бишћа на Крајини... Но де за њу ми коју теслими, за оно гонџе ђерзовско! Кајил сам њен резил слушати! Она је што ми срце језом обвија; њено ме јунаштво још у већи севдах баца, у севдах таки: да ми је Алах моје биране хануме у сарају моме окрвио. Њу моје срце хоће! Том голом девојчуром морам мој харем окитити! Тај соргуч, не, већ беар ђурђијански мора у мом харему мирисати! Чујеш ли, влаше? Мора!

— Разумем твоју бесједу, господару! Ал' само ћеш је силом моћи добити. Ја сам са Борком кардеш алиџић, и све сам чинио да ју приволим, али она не хтједе семамета већ ускочи у Црвљивицу: да пуни пушке хајдуцима. За њом мораде и брат јој старији, јер јазук би био, а и власи би га убили, да је он остао у Притоци, а сестра му женско чељаде да хајдукује. Ето он се за невољу одметнуо, а поред тога је и плашљивица.

— Алвалука ћеш толико добити, да ћеш цио безистан сарајевски моћи прикупити, ако будеш бољи аберџија тога хајдучког лијегла. Ја крећем аскер на Уначко поље, а ти прије него што трећи пут саба забијели, да си у Црвљивици да их пријеваром доведеш на гробље спасовско. Иди.

* * *

Сунце већ било високо одскочило, кад се пашин ухода ухватио Кобиље Главе изнад Сарајева

Вјетрић је шумско лишће пиркао, ање му врео зној са чела сушио. Тице су безазлено цвркутале, а он је брижно рачунао: колико ће му паша дати кад ће моћи цео безистан сарајевски прикупити.

У таким мислима, махнито трчећи и корачајући, већ се и трећа јација приближивала, а он бијаше још неколико сати од Црвљивице .

Ноћ бијаше тамна и глуха, само ју по која крешталица узнемириваше. Лист је од лахоровог ћарлијања шуштао па се са жубором најближих поточића мешао, да обоје ћеретају о тајним говорима црвљивичких осветника...

Путник се малаксао сруши поред дебеле букве, на коју бијаше у тами натрчао.

*

После чергсата, опрао је раскрвављено чело и опет у трку кренуо поред поточића уз брдо.

На брду беше видније.

Преко Книна провиривало је приморско небеско руменило, а из долине свијетлиле су хајдучке ватре.

Још неколико скокова преко потока, неколико стазица кроз гулеж и кршеве и он бијаше на пушкомет најближој ватри...

Застао је да одахне и снагу прикупи, па онда викну:

— О стражо аранбашина! О!

— Кога вичеш? — одазва се неко од ватре.

— Попа Карана и Стојана Борка Козарца из Притоке.

— А ко си?

— Пејо Козарац из Сане.

— Долази!

— Пејо скине фес и гологлав дође међу хајдуке.

— Добра вам срећа, слободо српска!

— Боже дај бољу! — поздравише га неколико.

— Јели међу вама аранбаша?

У средини је чете своје и до зоре не можеш пред њега, Ал' ако си дошао да се светиш диндушманину своме, ти прими со и хљеб па ево ти бенсилав и пушке, каке ни један нема у дружини.

— Ја примам со и љеб, ал само прије морам са аранбашом говорити, јер донесох абер за њега.

— Кад друкче није, а ти ходи!

Аранбаша је лежао будан покрај ватре, а Стојан Козарац чистио му малу пушку.

— Стриче! Зар и ти у дружину? — узвикну Стојан кад виде Пеју.

— А ко неће, синовче? Зар мене није затиштало, кад сам ону жалосну вијест донео од кајмакама Бихаћког у вашу кућу? Онда сам морао оно чинити, а сад ћу са фишеком онај свој гријех искупити.

— Какав ми абер носиш, брате Србине? Ја сам Пеција аранбаша, па збори отворено.

— Прошле ноћи пао је Дервиш-паша са војском испод Козаре, а још ове ноћи, веле, да ће у Црвљивицу. Преклињем те, аранбашо, да кренеш дружину на Црне Потоке! Ако одмах кренеш, већ у саба бићеш на спасовском гробљу на Уницу, а у акшам па Црним Потоцима.

— Док се не предомислим, отиди са Јовом у Триве Амелице чету!

* * *

Кад Пејо оде, аранбаша сједе поред ватре, а Стојану заповједи да ништа дружини не говори већ да легне и мирно спава.

Пецција је око четрдесет година, смеђ а средњег темељног раста; широких плећа и повелике главе. Смеђи дебели брци нешто му накострешени, а обрве намргођене.

Тамне сијевајуће очи лутале су му пријеко спавајућег друга у аспирли кабаници.

Врхом ханџара прочарао је тињајући пањ, па се налегао на руку и дубоко замислио...

— Зар ти стражариш, аранбашо? — трже га спавајући глас.

— Кад сви спавају.

— Хоћеш ли, да те заменем?

— Хоћу.

Испод кабанице устаде дјевојка.

Намаче фес на очи, а прегачу повуче испод тканице, па сједе покрај ватре.

Црне очи сијевале су јој пријеко аранбашиног опаљеног лица, а набујане уснице јој дрхтаху од хладне ноћи.

— Озебла си ноћас?

— Нијесам толико колико сам се од сна преплашила. Турци, све ми Турци пред очима! Ноћас сам гледала ђе ми са живог старог оца месо сијеку и гладним псима бацају.

— Па и у самој кошуљи заспала си. Обуци зубун и пресуши опанке и чарапе, јер ћеш, дијете, језавицу ухватити.

Дјевојка је сушила обућу, а Пецција је испод ока мотрио, како јој се лице спрам ватре зажарило.

Уснице јој заруменеле а дах дизао крајеве раздрљеног зубуна; бјео врат окитио јој се увојцима црних курјука, а уска ланена кошуља притегла јој се преко бокова испод тканице...

— Гривна!

— Чујем, аранбашо!

— Ти си већи јунак од мене!

Њој иза усница провирише бијели зуби.

— Ја нијесам више онај стари Пецција! Срамота је што сам тога допао, ал ја сам, од како ти дође, кукавица!

— Што, аранбашо?

— Од зла си у гору ускочила, ал и овђе си на зло наишла. Овђе ти оно исто пријети што ти је и у Притоци од паше пријетило. Гривна, ја сам те замиловао!

— Аранбашо?

— Ја немам мира кад те не гледам, а немам санка кад ти безбрижно сањаш. Гривна, ја сам кукавица, јер ми долазаше на ум: дал ил' тебе ил' себе убијем. . . Дошао сам у Црвљивицу да браћу соколим, да слободу стару српску извојујем, а ја ево роб сам твој. Кад дође да са својом четом на Турке ударим, онда ме неки подмукао страх хвата: да ће ти ко овђе што криво учинити, ил застрепим од пушке непријатељске, да ће ме погодити а теби се нијесам исповиједио Свети, увијек ти пред очима! Прије неких тринајест година у оном првом устанку, ја нијесам био страшљивица, ја сам међу најљуће чете турске ударао, и онда се име Пецијино разносило по цијелој српској земљи. А данас? Стидим се оне славе. . .

— А мени није ни до тебе, аранбашо, нит' и до једног ђерза у цијелој несрећној Босни! Кад оно Дервиш-паша по моме амици поручи оцу, да се црква у Језеру гради, ал да му мене на пешкеш у харем пошаље, онда се нађох увређена. Из срца ми прође свака будалаштина и ја само крви, турске крви хоћу! Па ако и ти снујеш да ми образ у слободној Црвљивици оцрниш, онда и јеси кукавица! Онда ме боље уби, ил предај мени чету своју, да јој ја будем аранбаша!

— Тако ти бога, Гривна, саслушај ме прво! Ево ћу ти се присјећи на ватри овој, да те од мене неће никад глава заболети, само ми обреци, хоћеш ли икад бити моја? Дошао ми аберџија ево, па вели: да ће нам Турци ноћас Црвљивицу опколити, а ја не избављам ни себе ни дружину! Па обећај ми, кад се ово хајдуковање наше смири, обећај ми: да ћеш ми бити љуба и ја ћу онда опет моћи борити се.

— Добро, аранбашо! Ја ти обећавам, ал само ако будеш јунак! Ну, де покажи се ноћас кад су ти Турци у походе дошли!

— А аберџија ми вели: да се сам паша на ме дигао и савјетова ми, да се са дружином повучем у Црне Потоке. Таки ми глас донесе. Ето слетих са памети, а те глас донесе ми твој амица са Сане. И он је нама ускочио.

— Зар Пејо Козарац?

— Ено га у Амелициној чети.

— Онда не крећи чету Црним Потоцима. Скоро ће зора, ако ћеш прилећи, ја ћу стражарити.

Пеција оде под своју липу. . .

(Свршиће се.)

СУМОРАН ДАН.

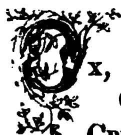

Ох, ал овде некад беше миље!
 Све су лале покрај стазе цвале;
Свуда беше босиље и смиље;
 Свуд су руже дивно мирисале!
Пун врт беше лептирова лаки',
 А песма се разлегала с грана,
Пун милина беше жбунић сваки —
 А сад башта маглом обмотана.
Нигде песме ни песмине дражи,
 Нигде цвета ни мириса дивна,
Заман око старо миље тражи —
 Сва је башта тужна жалостивна.
Место дрва са руменим родом —
 По гранама иње попануло;
Место песме — ветрић с непогодом;
 Место ружа — трње остануло.

Ох тако је и у срцу моме,
 К'о у овој опустелој башти!
Место среће на врхунцу своме;
 Место снова, што године машти;
Место наде и радости миле —
 Јоште стоје само тешки ваји.
Све ме жеље давно оставиле —
 Заостали само уздисаји.
Па и песма побегла из груди,
 К'о што тице селице одлете,
Како зима започне да студи,
 Па се дани мочарни осете.
Као зими што магле навале,
 Тако сада туга пада на ме;
Све су руже за ме прецветале —
 Свуд остале само бодље саме.

Вл. М. Јов.

ГОСПОДИН ЈОВАН.

НОВЕЛА ЈАНКА КРСНИКА.

Са словеначког превео **Александар Ј. Ђурчић** богослов.

(Наставак.)

III.

реба да се осврнемо за пуних десет година у натраг.

Било је то једног лепог, топлог септембарског вечера, кад се наш познаник, тадашњи домаћи учитељ и путни пратилац неке богате бечке породице, шетао сам по дивном новом тргу славног рајнског места — Колоње. Отресао се на неколико часова свакидашњег мучног посла, поучавања и праћења раскалашних ученика својих, и ко год зна, како је то несносан посао, појмиће, како је весео и расположен био Петар, кад је знао, да данас има неколико слободних тренутака. Хтео је да види један пут место по свом начину, а не по строгом програму, по ком се морао равнати скоро сваки дан. Младом, веселом човеку, као што беше он, задаваше то много мука и брига, него другом каковом у истом положају, али — хлеб, хлеб — свакидашњи хлеб!

Више пута размишљаше, шећући се по густом хладу грдних дрвета, — размишљаше о деди свом, који причаше „о божјем путу у Келморајн“ — како његов деда и не сањаше, да ће његов унук кад год ићи по том славном пределу.

Двапут већ пређе нови трг и крену се за тим у споредне улице, што су водиле ка Рајни, не имајући никаква плана, него пуштајући слепом случају на вољу.

Но нешто ипак намераваше! Хтео је да доживи нешто особитог, нешто занимљивог, нешто пикантног. Беше му једва двадесет и три године — па ко му може и замерити, што је жудио за нечим необичним — па још овде у туђини, у старој Колоњи! До сад му усуд још не беше у том погледу наклоњен, можда је у својој уобразиљи и сувише захтевао од њега. Па још нешто! Тај млади човек још не знађаше шта је то љубав. Срце му је додуше већ више пута закуцало, кад га је погледала госпа бароница, мати његових ученика, очи те красне жене беху чудновате. — Петар их се бојаше и увек спушташе своје очи, кад би га она погледала Па и гувернанта, бледа нека госпођица, две године сторија од Петра, и она га довађаше у неприлику, и неколико се пута сећаше, како ју је двапут трипут сањао, па шта више и пољубио у сну, — али љубав, љубав му беше непозната. А он тако жељаше, да је упозна и окуси, жуђаше за њом, па ето и данас жељаше и тражаше нечег романтичног и најзад — заљубљеног.

Већ се беше сумрачило и по улицама се запалише светиљке

У један пут спази Петар пред собом девојче, обучено скромно, а ипак укусно; лепог, витког раста, и колико могаше у мраку пресудити, још доста младо. Цело лице јој још није могао видети. Убрза и нехотице своје кораке и насмеши се, надајући се, да ће се догодити што год романтично.

Девојче ношаше мален завој, и било да није добро пазила — завој јој изненада испадне из руку на земљу, и из њега испадну разноврсне ствари за шав, клупчићи и парче платна.

Петар брзо пријђе и помогне девојчету да покупи те ствари.

Она беше у великој неприлици.

„Хвала вам, хвала!“ журила се она и трпаше маказе и конце у завежљај не пазећи на ред.

Петар је био изгубио урођену му бојажљивост и не даде се баш тако шале отпратити.

„Ако вам што фали, причекајте, да потражим?“

„Не, не, ништа ми не фали! Хвала лепо!“

Хтеде даље ићи.

Али Петар беше и опет покрај ње.

„Дозволите,“ рече страшљиво „да вас пратим; можда ће вам се опет — — — — — —“ достави у неприлици

„Ах, ви мислите, да ћу још једанпут непажњом испустити ствари,“ насмеја се девојче весело.

„Ах, не! Него ако ми допустите, да идем с вами?“

Опет му застадоше речи.

Она брзо погледа у њега испитујући те у лицу и особи биће да је нашла довољно поуздања, јер рече брзо:

„Не станујем далеко! Тамо на крају улице!“

Петар сматраше то за дозволу, те пође с њом али она је ипак убрзала своје кораке.

Разговараху се о лепим јесењим данима, о времену — шта више и о рату — (тада баш беше рат у Немачкој) — и при том је опазио Петар, да има то девојче лепо, младо лице и очи, које му се учиниле, да се зажариле као огањ. И ко то не би веровао?

Није јој се преставио, а и њу није запитао за име, није марио, ништа за то, па није хтео ни да зна Само је то осећао, да је њим овладао неки

чудноват осећај. Разговараху се и немачки и француски, како им беше кад згодније.

Петров немачки и француски акценат учинише те га она запита:

„Ви сте странац — зар не?“

„Јесам, јесам!“ рече Петар, и пре него што могаше наставити говор, застаде она пред неку високу кућу.

„Ево, овде је мој стан! Хвала вам још једанпут, господине!“

Она му пружи руку.

Петар не знађаше ништа друго, до ли да јој се поклони, а ње као муње нестаде у мрачном ходнику.

Као да сања, но ипак весео, необично весео врати се Петар. Кући још није хтео нити је могао ићи. На крају улице окренуо се и нехотице, за тим је прошао том улицом још двапут, трипут; у кући, где се растао с девојчетом, горело је много свећа, многи прозори беху осветљени, а ко би и знао, иза ког се скриваше његова нова познаница!

За тим се започе љутити, што јој се није преставио, и што је није запитао, ко је и шта је итд. — — — — — —

Најзад је морао кући. — — — — —

Сутра дан пред вече опет се шетао по новом тргу, па је и опет прошао улицом, у којој становаше његова непозната познаница; тако исто чињаше и трећи дан, али увек узаман. Девојче није могао да види.

Четвртог дана шеташе се Петар са својим питомцима по вароши. Беше баш пред ручак. Као и обично вођаше неуморно Петар ученике своје по оближњим познатим улицама, надајући се, да ће је наћи, но кад га и опет превари нада, упути се он са својим ученицима у ону улицу, у коју долазаше он само у вече. И нада га није преварила. У дрвореду виде он у један пут своју познаницу. И она њега познаде одмах, и кад јој се он јави, поцрвени и спусти очи доле, а за тим опет подиже главу и одјави му се учтиво.

„Ко је та госпођица?“ запита га радознало један од ученика.

„Не знам,“ рече искрено Петар, но ипак беше мало у неприлици.

„Па за што јој се јављате?“ рече му наивно старији барон.

„Разговарао сам се негде с њом, али биће да сам се преварио у — особи!“

На то се сви троје насмејаше, а код куће при ручку причаше матери старији барон Хуго, шта се догодило господину учитељу.

Петар беше у великој неприлици, јер осећаше инстинктивно, да га бароница строго посматра. Но он одмах рече, да се преварио у — особи.

Пред вече дође Петар опет у ону улицу, јер мишљаше, да ће се данас морати састати с њом, јер се мора вратити кући с посла. И није се преварио. Она се враћаше кући и он је одмах познаде.

Петар је одмах ослови, и њему се учини, као да га не гледа зачуђено, него као неког давнашњег познаника.

Тог дана рече јој, ко је и од куда је, и толико говораше сам о себи, да у говору том није ни приметио, како дођоше већ и до њезиног стана, а још није дознао, како је и њој име. Тек сада се сети да је запита:

„А ви?“ рече јој скоро плашљиво. „Хоћете-л’ ми рећи своје име?“

„Јелена!“ одговори му полугласно.

„Хвала вам! А хоћу-л’ вас још кад год видети? Још четрнаест дана, а можда и три недеље, остаћу овде у Колоњи, — а за тим отићићу далеко, далеко одавде — — па ко зна, хоћемо ли се још кад год видети у животу.“

Изговорио је то лаким некако болним осмехом.

Но и она беше после тих речи некако немирна.

„Сутра можда?“ запита је опет Петар.

„Зар ћете тако брзо да одете?“ запита га Јелена, не одговоривши му на његово питање.

„Да. Па с тога ми дозволите, да вас сутра опет чекам.“

„Не, не! Шта ће тетка рећи, кад за то дочује? Него, дођите к нама — — — ах, и то не иде!“

Петру се учинише те последње речи некако неприродне, измајсторисане.

„На послетку очекујте ме сутра у ово исто време тамо горе на новом тргу у четвртом дрвореду.“ Рече му невољно.

„Онде, где смо се срели данас?

„Да, да! Лаку ноћ!“

Петар је ухвати за меку ручицу, — али је за тим одмах испусти и ње нестаде у кући.

Сутра дан дознаде Петар све. Девојче му рече, да има само тетку, с којом заједно станује, и да ручним радом заслужује свој свакидашњи хлеб. Све му то говораше с некаквом дечјом поверљивошћу, да га је скоро потресла. Још је и то дознао од ње, да јој је тек седамнаст година, и да су јој родитељи пре кратког времена помрли. Отац јој беше богат трговац, но несрећна подузећа уништише му имање па и — живот. Мати јој је одмах умрла после оца, јер не могаше да поднесе тај двоструки губитак, те она, на коју су родитељи врло много потрошили, морала је да иде да шије, па да тако храни и себе и своју тетку.

Поучавала је и децу многих познатих породица, те је и тим доста зарађивала.

„Видите само, та ми смо скоро колеге," кликну Петар весело, па и девојчету после тих речи нестаде онај тужан израз с лица, који јој се свио, кад се сетила тих тужних успомена.

По часа им тако брзо прође да и не осетише. При опроштају понови Петар своје обично питање, када ће се опет видети.

„Походите нас!" рече му Јелена. „Причала сам тетци о вами, и она допушта, да нам дођете!"

„Али ја могу само у вече —" рече јој Петар.

„Добро, па дођите у вече! Можете одмах сада, ако је по вољи!"

Петру се тај позив мало чудноват чињаше, али ипак пође за девојчетом по осветљеним степеницама.

„Ми станујемо високо горе!" смејаше се Јелена, опазивши, како се Петар у трећем боју освrће, неће ли једном бити краја степеницама.

У четвртом боју отвори Јелена врата од ходника и мало за тим ступи Петар у ниску, али доста пошироку собу и виде једну остарију госпу, која га посматраше неповерљиво и ћутећки.

„То је онај господин, који ми је покупио ствари, кад сам их просула," насмеја се Јелена.

„Дозволите — ја — не знам — али ме је позвала — опростите!" Петар није умео да се нађе.

„Зар око овог доба, Јелена?" запита старица с прекором.

„Али господин сада има времена! Он мора децу да поучава, као и ја?" шалило се девојче.

„Нема времена дању?" питаше старица.

„Да, тако је, милостива!" потврђаваше и Петар, још непрестано стојећи са шеширом у руци на сред собе.

„Па седите, седите, господине," опомињаше га Јелена, која оде у оближњу собицу, да остави огртач и шешир.

За час се развеза разговор, и кад се Петар после по сахата диже да иде, старица га не посматраше више онако љутито.

Долажаше за тим свако вече, па остајаше с почетка по један сахат, доцније богме и по два, но у вароши никад се више не састајаше с Јеленом. Девојче не хтеде друкчије, него само у присуству теткином, јер по целом њезином понашању изгледаше, као да се плаши, да се с њим на само разговара.

Тако пролажаше дан за даном, па најзад дође доба, да и Петар оде из Колоње. У очи поласка дође у вече Петар, и њих двоје сеђаху немо поред слабе светлости у Јелениној соби. Тетка имађаше посла у кухињи.

„Дакле у јутру?" питаше га тихо Јелена и не погледавши у њега.

„Да, да!" одговори јој и он исто тако лагано. За тим ћутаху неко време.

У један пут подиже девојче главу, устаде од стола, и гласно јецајући се баци Петру око врата.

„Јелена, Јелена!" кликну он. Неки бол и страсна радост испунише му душу.

Но она се одмах изви из загрљаја и отрча брзо прозору, па на хладно стакло наслони главицу.

Петар приђе к њој.

Није се усудио, да је загрли и пољуби; — него застаде и он крај прозора па гледаше на поље у дивну летњу ноћ.

Но ипак се нагну ближе к њој.

„Јелена, да-л' ме љубиш, као што љубим ја тебе? Јелена, да-л' ме љубиш?" —

Она окрену румено, сузно лишце њему. Петар баш хтеде да је пригрли и пољуби, али уђе тетка у собу.

Остаде још неко време да попије чај, што га је скувала тетка — па за тим диже се да иде.

Јелена га испрати до степеница.

„Да-л' се можемо видети у јутру?" запита је Петар и ухвати је за ручицу „Ја сам слободан, слободан, читав дан, а пред вече ћемо отпутовати.

Девојче премишљаше.

„Да, да!" рече му она, „али не овде близу, него тако код моста, ако хоћете — ако хоћеш — одмах после подне, и за тим ћемо прећи преко Рајне у Дајц, јер ме тамо нико не познаје, а код тетке ћу се већ изговорити."

„Добро! Чекаћу те — — —."

„Лаку ноћ!" рече она брзо, и Петар осети топао пољубац на својим уснама —

Сутра дан после подне очекиваше Петар дуго своју Јелену. Корачао је непрестано горе-доле испред лепог, гвозденог моста, што спаја Колоњу са Дајцом с друге стране Рајне. Код куће беше све спремио, што је имао, свој ковчежић је предао слузи, и сад беше у истини слободан до мрклог вечера, кад се кретао влак.

Око четир часа дође Јелена. — Беше нешто узнемирена, но ипак весела . . . . .

Ухватила се чврсто за руку његову, и тако корачаху преко моста ништа не говорећи.

„Куда ћемо?" Питаше је Петар с оне стране моста.

„На поље, на поље изван места — тамо у оне горе!"

После кратког времена корачаху између дивних вртова, што се простираху по брдима покрај Рајне. Беше ту тако тихо, а они баш и нису желили никакво друштво. Седоше на клупу под неким густим орахом, од куда се видела дубоко доле у равници грдна Рајна, са које одсеваху злаћани зраци сунца на заходу.

Али њих двоје не гледаху тамо доле. Говораху о својој љубави, о будућности, о скорашњем састанку, — и Петар је обгрлио вито тело Јеленино а она му стискаваше снажну десницу својим нежним ручицама.

„Хоћеш-ли ме чекати, док опет не дођем?“

„Зар можеш још питати?“

„И не ћеш ме заборавити?“

„Тебе! Никада, никада! А ти?“

„Јелена!“ — — — — — —

Сумрачило се већ, кад се вратише кући. Код стана Јелениног опростише се; девојче је започело тихо плакати, а и он је једва могао изговорити: „С Богом, с Богом, Бог нека те чува — — —“

После тога писаху непрестано једно другом. Петар доврши своје правничке студије и испите и постане приставом код суда у околини Беча. Тада и не помишљаше да се врати у своју домовину, јер осим брата не имађеше никаквих других сродника. Родитељи му беху већ давно помрли.

Први допуст, што га доби, употреби на то, да отпутује у Колоњу. Онде затече све онако, као што беше и пре три године, само му се Јелена чињаше још лепшом и краснијом него што пре беше. Тетка јој беше болесна, али јој болест не беше баш опасна. Тада Потар запроси Јелену од тетке и договори се, да се после по године венчају.

Срећан и весео враћаше се Петар, кад му прође допуст, из Колоње, и код куће поче све припремати, што му беше потребно за брак. После неколико недеља доби од Јелене писмо, у којем му јавља, да је тетка након кратког боловања умрла, и да је она, пошто не могаше остати сама самохрана, ступила као васпитачица код неке племићске породице, али само дотле, док не дође да се венчају.

Петру не беше последња вест баш по вољи и он би најрадије отишао одмах по своју невесту, али му околности не допуштаху; мораде још причекати неколико месеци.

Од тог доба долажаху њезина писма све ређе, и кад јој Петар то пребацио, одговори му она, да има много посла. Петар беше на то раздражен, али никакво зло не слућаше. Љубљаше Јелену са страшћу, какву познаје само прва љубав.

Но у једанпут прекиде Јелена писање, читав месец му већ ништа не јављаше, па ни онда му ништа не одговараше, кад јој Петар писао сваки боговетни дан. Пет недеља доцније дође му опет писмо од ње. Петар га примио у писарницу, али као што га мало пре онако жељно очекиваше, — ипак се не усуди, да га ту прочита. Код своје куће је тек отворио писмо дршћућом руком. Читаше га двапут, трипут, — с почетка тихо, за тим на глас, и скочи у висину и као бесан поче јурити по соби.

Писмо је то овако гласило:

„Драги мој, опрости ми! Ја сам данас жена другога; — било је ваљда суђено тако! Не распитуј о мени и заборави, шта је било, као што покушавам и ја да заборавим! Опрости ми и не презири ме! *Јелена.*“

С дивљим смехом заустави се опет Петар покрај сточића на који беше бацио писмо.

„Идем онамо, одмах, одмах, за њом, а за тим“ — грчевито стискаваше песницу.

Те ноћи није склопио очију, но сутра дан беше ипак мирнији. Премишљаше о свему хладнокрвније и лагано се привикну том јадном ударцу.

О Јелени не распитиваше. С почетка мишљаше да јој одговори, али и то доцније напусти. У неуморном раду покушаваше да заборави прву своју љубав, а покрај тога започе уживати сласти живота, колико му допуштаху — време и скромни иметак. Но и то му је додијало. За две године промену се он у мирна, озбиљна човека, као што га упознасмо у првим главама ове приповетке —

Данас пак тај — сусрет!

Страњкиња, што је видео у шуми изнад купке, та страњкиња беше — Јелена!

(Наставиће се.)

ДАХ ЈЕСЕНИ.

Јесен тиха и мирна. Умук'о славуј, дрозд;
На лози жутолисној сазрева сочни грозд
С раних воћака круни с' увео листак лак
И на ветрним крил'ма спушта с', к'о болник свак'.

Трњина модра, родна и ситан, црвен глог
И шљива плавопрашна просули пород мног,
Небо поглéда благо на ситу земљу дол' . . .
И ја је ганут гледам, а душом мине бол.

Да сам ти, небо, ближе, на вис сам овај стао.
Зашто самоћу тражим? Ко ме је овде звао?
Да ли ме догна амо човек сујетан, ташт?
Овде ми тако драго, ја не знам, небо, зашт'.
Клонулу душу текне тугом замедљан вај,
Мис'о се у даљ губи, а за њом уздисај,
И гледам оком сузним у онај зелен луг:
Тамо је њива божја и у њој многи друг,
Жртва младости бурне, рано покошен цвет —
У овом дану јесењем ала је тужан свет! . . .

М. П. Шапчанин.

О КЊИЖЕВНОМ РАДУ МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

(Говор у свечаној седници књижевног одељења „Матице Српске“ о св. Сави 1891. год.)

Данашњом приликом, кад ми ваља говорити о књижевном раду Мише Димитријевића, бојим се, да ме с једне стране пријатељство не наведе, да му рад не оценим баш на основи пријатељства, а с друге стране опет, да ме нека ревност и бојазан не одведу на противан начин. Бојим се дакле, да баш према раду Мише Димитријевића не ћу имати ону чисту објективност, која се при оцени сваког рада, па и књижевног, мора захтевати.

То да постигнем, морам себе ограничити само и само на књижевну продукцију Мише Димитријевића. Човека, пријатеља, новинара и политичара остављам у овај мах са свим на страну — у књижевном друштву то друкче и не иде. И мени одмерени правац и давнашњи обичај иду на руку: у спомен књижевнику може се у књижевном друштву говорити само о књижевном раду тог књижевника. Тога се држимо сви, којима је књижевно одељење „Матице Српске“ поверило, да говоре у овој свечаној седници; тог сам се држао и ја, кад сам говорио у спомен књижевницима нашим, Мити Поповићу и Јакову Игњатовићу.

*

Као књижевник, Миша Димитријевић заузима са свим засебан положај и колико је мени познато, не заузима тај положај ни један од наших књижевника, који је стекао себи већег гласа. Он се књижевношћу бавио тек као готовим продуктом; самостално дело а из сопствене побуде он није створио. Као махом рефлективан те тако и демонстративан дух бавио се Миша Димитријевић књижевношћу тек на основи књижевних производа других. Песничко дело какво било је дакле она побуда, која га је навела на књижеван рад. Али та побуда са стране била је онда тако снажна, да је у своје рефлексије и резонмане могао и сам улити истинитог осећаја и песничког полета. Књижевне расправе његове имале су с тога и облик и садржај самосталних књижевних дела. У том му је од велике помоћи био стил, начин и облик писања и приказа. Тај његов стил био је такав, да је могао својом слашћу и својим блеском да накнади и допуни самосвојну песничку способност. Стилиста је ту заменио песника, и то тако бујно и снажно, да се недостатак сопственог песничког врела није ни спазио. Његове речи, изазване туђом појезијом, одаваху опет појезију, као израз истинитог одушевљења.

Према таквој способности беху му и расправе онакве, какви беху и извори, који су га навели на писање. У првом реду даје се то опазити на спољашњем облику, на начину, на стилу његовом; одсјај оригиналне појезије приказао се ту опет као појезија. Али — а то је баш важно — критичка језгра његових расправа одлучује се са свим од те посредности; резонер је стао у један ред са стилистом — он није био свагда истог мишљења, ког беху песници и књижевници, о којима је писао. У томе је он баш задржао своју самосталност, и та је управо, која му са стилом у свези даје обележје књижевничке индивидуалности.

Све једно то, писао он новинарске чланке, фељтоне, књижевне расправе или путописе — јер све те разне врсте имају један исти корен а тај је: побуда са стране; оне постају на основи конкретних примера; оне су од других понуђена тема. Такве побуде са стране, такве дане теме, тек су добро дошле рефлективном духу, и он се онда може око тог стожера окретати како му је воља.

Према томе даје се онда оценити и вредност путописа. Путописе може писати да како само онај, који је путовао — као год што књижевне критике може опет писати онај, који је читао какво књижевно дело. И у једном и у другом случају хоће тај писац да прикаже своје утиске, доживљаје, своје мишљење. Но док му је при приказу песничког дела хоризонат ужи ако не ће да упадне у излишност — у излишност према приказаном делу, дотле му је при приказу Божије природе хоризонат куд и камо шири, машти му је дозвољен слободнији полет — он сам може постати песником. А такав је и био Миша Димитријевић особито у описивању свог првог пута. Величанственост при

роде пробудила и разбуктала је у њему латентну песничку искру — он је био у свом правом елементу.

*

Може се, до душе, и то с правом, рећи, да су песничка дела и највећих песника поникла тек неком побудом са стране, с поља, и док је једном песнику довољна само апстрактна побуда, може другог тек конкретан чин да наведе на даље стварање. Према том и према оном, што сам казао горе о књижевној продукцији Мише Димитријевића, не би дакле било разлике из међу њега и самосвојног песника, пошто је и његов књижеван рад поникао побудом са стране.

Али то само тако изгледа, тако се чини у први мах. Разлика из међу њега и стваралачког песника велика је и то баш у суштини урођене способности.

Стваралачки песник црпи до душе са стране; али док он утиске своје у себи прекува, преиначи, развије и искити, те нам после са свим што друго са свим што ново прикаже, дотле рефлективан резонер не мења на утиску ништа, он остаје у истој сфери те га даје у истом облику, бар у истој суштини. У првом случају ствара и мала побуда велико дело, на ком нема ни трага од оне мале побуде; у другом случају остаје побуда онака каква је а вештија рука у стању је око ње удесити лепу драперију, те нам тако и побуду прикладније изнети пред очи.

Побуде дакле мора бити, било за песника, била за приказивача. Лирски песници, песници љубави н. пр. морају себи барем замислити какав идеал, као што се то тврди за Петрарка. Драмски песници пак оснивају своје дело већ на каквом чину или догађају, или бар на каквој замишљеној теми, на теми, која се тако рећи налази у ваздуху и које се треба само латити. Појава Пере Сегединца за правника је криминалан случај, за историка доследан догађај, за филистра револуционарно страшило а за песника дивна побуда за трагедију. Та трагедија је пак за есејисту побуда, да напише књижевну расправу, коју пише опет према својим способностима, остављајући при свем том ту трагедију онакву каква је а истичући и приказујући на свој начин врлине или мане њене.

Да како, да се од оног, који хоће да прикаже што на свету, а камо ли песничко дело, у првом реду захтева разумевање оног, што хоће да прикаже. Па не само разумевање, већ баш и неко душевно сродство. И у његовој души мора се заталасати и мора одјекнути струна на живо размахање генија. Да Миша Димитријевић није био у стању схватити и разумети појезију зар би могао и умео онако писати о песништву Змај-Јована Јовановића?! Да није могао схватити и занети се чаром мајке природе, зар би је могао и умео онако описати?!

За иста — не!

*

И сад нам се све то већма намеће питање: Како то. да човек, који је имао у себи песничкога дара, није ступио на поље стваралачке књижевности?

По мом мишљењу два су узрока, који су га задржали од тог; један је унутрашњи, нарав његова а други је спољашњи, прилике.

Миша Димитријевић је у оно доба напустио песнички рад, кад га је и започео Једном новелом је ушао у књижевност а одмах за тим и прешао на приказ, да се те струке у разним варијацијама својим све до краја придржава. То је он онда још учинио по чистој наклоности к рефлексији и резонману, дакле к философском посматрању и расправљању. У души му је било, да око каквог питања води дискусију и препирку. Он је дакле био књижевник, што се повео за тадашњом струјом; али нагон његов к рефлексији и философирању био је већи од нагона к појезији. Према том је он онда спојио обоје, те постаде расправљач књижевности.

Разне прилике одведоше га у новинаре. Е, ко се ту нађе, тај је за лепу књижевност, за песништво, изгубљен — српски новинар нема времена да култивише лепшу сестру новинарства, појезију.

Тако онда видимо, да се Миша Димитријевић у последње доба бавио дневном књижевношћу, фељтоном, а то опет на онај начин, који је њему био својствен. Ту је могао онда бавити се и критиком и литературом, и рефлексијом и појезијом, не имајући маха да се упусти у опширно расправљање и песничко приказивање, јер дневна штампа не може с тим да се сложи.

*

Но и ако Миша Димитријевић као књижевник није створио самостално дело — а колико их има у нас, који су створили дело од трајне вредности! — његова заслуга за то није мања. Он је у својим разним оценама и расправама показао пут, којим треба да иде књижевност наша. Као контролор рада књижевног пазио је он, да се у књижевност не увуку дела, која не спадају у њу. Скромније почетнике убедио је на благ начин, да им дело нема оне вредности, коју му они приписују. Према уображенима био је већ строжи, а разметала је неумитно осудио Ни лична наклоност, ни пријатељство није га могло навести, да које дело препоручи, ако

за иста није за препоруку. Он није штедио труда, да назоре и разлоге своје ма и опширно изнесе, како му се не би можда подметало, да га на осуду воде други разлози а не само књижевни. Песник Мита Поповић срдио се на све своје критичаре, само не на Мишу Димитријевића. Пред разложном оценом Димитријевићевом поклонио се и признао је. А то је онда за иста тријумф критичарев, кад му сам писац признаје, да има право. За то му је и „Матица Српска“ врло радо поверила на оцену она дела, која су стизала на расписану награду, знајући, да ће његов суд бити строг и праведан а приказ тих дела бити само добитак за нашу критичку књижевност.

Слава Миши Димитријевићу, књижевнику српском!

Милан Савић.

ПРИЛОГ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

Г. Вељко Р. штампао је у „Новој Зети“ (год. I. св. IV., стр. 159) народну песму *„Двоје чобанчади“* из Новога:

„Овце чува млад' Јоване
Двије године,
Поред њега добра пољка
Добра ђевојка.
. . . .“

Код речи *Пољка* застао је и у примедби под (2) рекао овако: „Ријеч *пољка* не знам да ли долази од *Пољске* или од *поља*; али ја мислим, свакако прије од поља него ли од *Пољске.*“ Кад сам ову примедбу г. Вељка онда прочитао, било ми је доста чудно да се девојка, која се опева у приморју и која се налазила око чобана и оваца, назове *пољка* од Пољске, па ми одмах пала мисао на диминутивно властито име, које је у обичају у извесним нашим крајевима од властитог имена Полексија, те сам неколико речи казао у потврду тога својега мишљења у истоме часопису (свеска VII., стр. 266).

После ових мојих неколико речи, поводом горње примедбе г. Вељка, јави се г. Вељко у „Н. З.“ (год. II. св. II. стр. 77 и 78) с неком љутњом, не знам за што?! и ту улази у нека повторавања и говоре без нужде, побијајући и самога себе. Кад је штампао поменуту песму, ништа друго није казао до оне примедбе, а сад пак казује овако: „Чим сам пјесму убиљежио од ђевојке Стане Кукавичића, запитао сам исту: шта подразумијева под ријечју *пољка?* На што ми иста одговори: То је ђевојка, која чува баштине, или која живи у пољу.“ Дакле, чим је песму прибележио казала му је девојка шта значи *пољка*, а он то тада и не помиње већ само пита у примедби: Да ли је *пољка* од Пољске или од поља! Да је бар одмах, казао ову народну мисао, па је онда могао ићи чак и у Пољску и тражити пољку, али он то чини после мојега мишљења по његовој сакатој примедби, и после пуних 10 месеца! А где је *чим?!*“

Из свега што је до сад по овоме писао г. В. Радојевић, изгледа ми да се држао споредних и излишних мисли, а главне су му осуствовале Ту му страну лепо карактерише и она његова примедба, којом се извињава за одговор, како га је слао у Сарајево „Вили“, како му се изгубио оригинал итд.!

Кад сам прочитао ово, заблагодарих му у „Н. З“ (год. II., св VII. стр. 271. и 272.) што је привео значење *пољке* по народном тумачу да се правилније разбере, и да се не иде код моје Полексије и чак у Грчку, остављајући друге празне говоре г. Радојевића, питао сам не само њега него и друге из онога краја, да распитују и кажу шта *пољка* означава и како се она разуме у оној песми, јер г. Радојевић ништа није одређено казао, већ само „ђевојка, која чува поља — усјеве —, или која живи — која је настањена кућом — у пољу.“ Из ових кратких и испрекиданих реченица несам мога разумети право значење, с тога сам поново запитао, не би ли се све ближе пришло крају.

По том јави се г. Радојевић с одговором у истоме часопису стр. 399 и 400. Ту г. Радојевић већ по својем обичају, како смо га уочили, изврће и увија своја казивања, подстакнут доводи значење *пољке* ближе к истини и разумевању, и све: не рекох ли ја овако, не рекох ли тако и т. д., као оно што је у први мах рекао, па одјездио чак у Пољску! И сада напомиње да она девојка у песми: „не може бити девојка, која чува поља, усјеве — али може: девојка, која живи — која је настањена кућом — у пољу, још боље: ћи родитеља, чије је огњиште (у ширем смислу ове ријечи) у пољу — — судећи барем по мом народном наведеном изразу: aut — aut. Зар брђанка не остаје увијек брђанком? Ја мислим да је логично.“

Дакле сад је сваки разумео шта је *пољка!* „aut — aut“! Паде ми на ум: „Лијепо ли ова сабља чита, ...“

Лепо је питао војнике из Далмације, и они му казали да се у њиховоме крају каже и *„доњопољка* (женскиње из доњег поља), и *горњопољка* (женскиње из горњег поља)“, али што не рече јасније односе и значења ових речи, да и ми овамо смрт-

ни у „Доњој земљи“ сазнамо, већ само помиње голе речи: огњиште, кућа, ћи родитеља и т. д.

Из ових голих речи могао сам нагађати само да је та девојка у песми, или и друга која, била те среће да јој је кућа очева постојала у пољу каквом, и тамо живела са својом родбином. Међу тим несам могао закључити насигурно, да ли је само по једна таква кућа, или по неколико у пољу, или је читаво село. Ко зове девојке *пољкама*, како се остали људи зову, који станују по пољима и т. д.; али су ми наведене речи: *„доњопољка“* и *горњопољка“* наговестиле, да су оне из неких села у Далмацији, која постоје у долинама, у пољима, а несу на брдима и планинама.

За тим оставих ту ствар, јер видим да се развила некорисна полемика. Ну пре неколико дана, преврћући моје артије, наиђем међу *усменим народним песмама* и песму из Крушева, у битољској нахији, овакy:

. . . .
. . . .

Да видиш, да видиш
Чудо големо—ј, леле,
Да видиш, да видиш
Чудо големо.

Стадоно, стадоно,
Офци без офчар, леле,
Стадоно, стадоно,
Офци без офчар.

Саде јет. саде јет.
Едно пољанче—ј, леле,
Саде јет, саде јет
Едно пољанче.

И това, и това
Напрет одеше—ј, леле,
И това, и това
Напрет одеше

Со шарен, со шарен
Кавел свиреше—ј, леле,
Со шарен, со шарен
Кавел свиреше.

. . . .
. . . .

Со свирка, со свирка
Стадо му пасит, леле,
Со свирка, со свирка
Стадо му пасит.

Офчарче, офчарче
Само си велит, леле,
Офчарче, офчарче
Само си велит:

Паси ми, паси ми
Бело облаче—ј, леле,
Паси ми, паси ми
Бело облаче.

Као што се види из ове песме, *пољанче* се спомиње као *овчарче*, те ме је *пољанче* из јужне Старе Србије опоменуло на *пољку* далматинску и приморску. Песме из крушевског краја, које сам највише прибилежио од Р. Гроздановића из Крушева, још несам сравнио с другим којим из Крушева, да видим је ли потпунце тачан изговор, и је ли значење локалних речи тачно; те сам питао Гроздановића шта означава *пољанче?* И он ми је одговорио овако: „да је *пољанче* момче (дечко) из поља, т. ј. из села које је у равници, у пољу испред Крушева“ Дакле то је момче било из неког од оних села што су долинама, пољима Каже се *прилепско поље* и *битољско поље*, на људе из тих села, што су у овим пољима, (Крушевљани) називљу *пољанима*. Тако зову и породицу, која се досели у Крушево из тих села. Крушево је на високом брду, управо на планини, а испреда њ је пукло поље, те се из Крушева види доста разговетно где је Прилеп па и сама црква близу Прилепа. Крушевчани као планинци, а и као грађани називљу сељаке из поља (долина) *пољанима*.

Ево шта вели и г. Р. Огњановић учитељ из Галичника, у дебарској нахији: Летос путујући за Битољ свратих у Крушево код своје тетке, коју несам видео одавно. По што се упитасмо за здравље, запитах је: за кога је удата њена ћерка, а моја сестра од тетке? Тетка ми одговори: за једнога пољанца. Где? Овде у граду. Мени беше неразговетно, па је упитах! какав је то пољанац? Одговори ми: та за једнога пољанца од оних, што су се овде доселили из села . . . , онда се тек разабрах, да је то некаква породица досељена оздо из села испод Крушева.“

Из даљег разговора г. Огњановића тачно се дознаје, да Крушевчани зову свакога сељака из ма ког села и поља прилепског и битољског, *пољанцем*. Тако, по локалном изговору, кажу човека: *пољан* и *пољанац* (номинатив једн.), *пољани* и *пољанци* (номинатив множ.); жену и девојку: *пољанка*; дете, младића и девојче: *пољанче*.

Из свега што сам по овоме разабрао, речи: *пољан* и *пољанац*, *пољанка* и *пољанче* у обичају су у брдским и планинским крајевима где мало има долина и поља, па они чија су села и градови на брдима и планинским огранцима зову ове из поља и долина, ма била та поља и најмања, *пољанима*. Отуда је јамачно и у приморју Јадранскоме *пољка* у песми „Двоје чобанчади“, као што је г. Радојевић и наговештавао, али све некако неодређено и нејасно.

У краљевини Србији не знам да ли су ове

речи у обичају, али ће бити по свој прилици да несу, а ако су и биле, да су застареле; јер ја знам, да људи из Мораве зову оне на планинама *планинцима*, а ови њи *Моравцима*; па тако: Ибровци, Топличани, Расинци, Гружани, Тимочани, Подринци и т. д.

Ово је мислим довољно о *пољци*. Ако би се што и друкчије у ком крају разумевало, не ће бити на одмет да се прикаже. А што сам ја прво рекао да је *пољка* диминутивно властито име, не кајем се, нити је то на одмет, јер таквих имена има доста; а друкчије несам ни мога мислити, кад ме г. Радојевић упућује у Пољску, ја немајући воље да путујем дуго, окренух у суседну Грчку!

Ону срдњу г. Радојевића, и ако вели да је „уображена“ (али се она сама показује), као и оно игнорисање прелазим ћутке, нити имам воље да о томе с ким водим разговоре, ни времена за то. Тек само ово напомињем: да људи од знања цене рад, а слабо разбирају, да ли је који што учио и има ли на то дипломе, а најмање да ли је то и то читао.

Најзад нек се помене опет узгред *писарка*, да се више не чуди онолико г. Радојевић; и нека се зна онамо где то, може бити, није познато, да она значи сада само жену писареву, а што није судбина да се зове „писаревица“ или „писаровица“, ја сам најмање крив. Та је реч нова; с новом управом наше подмлађене државе и она је добила грађанско право. Друга је пак ствар за што је то тако.

У *Цариграду*, 6. јануара 1891. год.

М. В. Веселиновић.

ЈЕДНА „ПРЕМИЈЕРА“
на београдској позорници.
(Наставак).

Узмите Јакшићеве патриотске стихове. На данашње генерације они не чине никаква утиска. (? Ур.) Појмљиво је, да никоме на ум не пада да сада треба *„устајати на оружје,“* *„стресати ланце петвековног робовања“* и светити се *„вековном душманину“* Турчину. Политичке прилике, у којима се налази данас српски народ, са свим су измењене и политички производи прошлога доба, надахнути сличном патриотском тенденцијом, имају само вредности за литерарног историка. (Зар само? Ур.)

Може ко год узети Цветића у обрану против ове замерке, наводећи, да то није никакав грех, што је он мотиве за своје драме узео из најсјајнијег доба српске историје, јер су то чинили и други пре њега Ма да то, по себи, збиља, није грех, опет не треба сметнути с ума да је, мал' те не, једини успех „Немање“ лежао у избору градива историјског, и да је практична мудрост пишчева тим начином знала извојевати награде свим трима драмама својим.

Доба и политичке прилике, у којима се Српство данас налази, идеје, које се кроз његов јавни живот, и кроз све слојеве народне шире, и у коме су ухватиле чврста корена, писац је види се добро разумео, кад је на супрот, не баш ружичастим изгледима у садашњости, изнео на позорницу сјајно доба величине снаге и моћи српскога народа у четрнајстом веку. Доказ овоме лежи још више у патриотским усклицима, које у „Душану“ налазимо. Тако на пример војвода руднички Алтоман овако беседи у већу: *Наша је сва Македонија. Била је наша, и мора бити опет, читава, неокрњена!“* Сличне енунцијације има и у „Немањи,“ где је реч о Босни. Кад овако што чујемо на позорници, наравно да је то довољно да заголица наше одушевљење, и да нас побуди на аплауз Публика је тада слична Танталу, који гладан пред очима својим гледа најпикантнија јестива, која му се измичу испред уста

Патриотске енунцијације, и патриотизам, овако схваћен кад кроз неко дело провејава, само је онда оправдан, док има за крајњи и једини циљ што живље подстакнуће и изазивање извесне идеје, коју диктира неопходна политичка нужност и потреба. Може се, како вели Виктор *Хиго*, политика удруживати са уметношћу, дозвољено је кад и кад и вештину ставити у службу политике, али онда треба бити обазрив, да се не би уметност са свим унизила, јер то није њен позив. Ну, не мора ни „патриотизам“ бити увек овакав, чисто политичког карактера, какав се обично данас разуме, и за који се ми, имајући пред очима извесне идеале, боримо, ломећи своја копља на дневном политичком мегдану. Нисам сагласан с онима, који би хтели да уметност подвргну у службу оваквих тежњâ. Патриотизам, којим хоћемо да се служимо у литератури, не дâ се окарактерисати, и свести у овакве уске границе.

Овако једнострано он се не сме разумети, јер тада књижевност постаје тенденциозна, и као таква она је далеко од тога да постигне оне стварне користи и ресултате, који су јој намењени, и којима она служи. Пробуђени дух народни, то је свест племенито васпитаних генерација; свест о слободи, правди, љубави, самопрегоревању. А може ли ко силније да делује на развитак ове самосвести тога народног духа, него наука, уметност и лепа књижевност, кад се, не силазећи са светиње амвона у прашину свакидашњости, бори за велике светле идеале слободе и хуманитарности? Нека политичари и државници делују мудрошћу, користећи се политичким приликама, нека војска спрема „свијетло оружје,“ али истински трудбеници на пољу уметности, науке, и вештине, на пољу литерарном, будећи опште, светле идеале хуманитарности, делују на општи дух мађијском силом, полако али сигурно, као узорити апостоли љубави, правде и свију грађанских врлина.

Ето како ја разумем патриотизам у књижевности.

Нећу да поричем да има доба у животу народа, кад смо сви скупа, свима моралним снагама својим позвани, да порадимо на ширењу и о остварењу извесне политичке идеје и тада се, као што поменух, може тенденција у књижевности и опростити.

Ми данас н. пр. не можемо ни приближно замислити, какав су утисак чинили српски комади, на нашим првим дилетантским преставама у Београду у години 1858, 1859 и 1862-гој. Кад је покојни Ђорђе *Малетић* изашао са својом драмом: „Преходница српске слободе“ или „Српски хајдуци,“ који су представљани 1859 године у Београду, гледаоци су били толико усхићени, да су онога часа могли из позоришта отићи да се бију с Турцима. Онај мучан и чемеран живот, они грдни јади и страдања нашега народа од Турака, дирао је много јаче, — парао је тако рећи наше срце онда, кад су нам Турци као господари земље пред очима били, па кад и кад и понављали своја зверска дела Онда су хајдуци, као осветници народни, будили на позорници освету према нашим крвницима, а огњену љубав према јунацима, — вели позоришни хроничар

Кад је ваљало распалити успавана срца своје браће за слободу, онда се није имало кад пазити драматску технику. Таква дела као *Малетићеви* ајдуци,“ *Стеријин*, „Бој на Косову“ и „Сан Краљића Марка,“ треба оцењивати према свом вре-у, последицама и према постигнутој цељи. Са ..ром на време и околности њима се мора хвала ати.

Али пођимо даље.

Писање драма у опште, а историјских драма на по се, није никако тако лака ствар, како се обично замишља. Није без основа речено, да је драма највиши песнички умотвор, вршак свеколикоме песништву, јер удружује собом остале вештине.

Испунити све оне неизбежне конвенције, које драму чине вештачким, уметничким делом, изнети пред гледаоце и догађај достојан драме са радњом пуном живости и конфликта, са педантном карактеристиком личности, психолошком мотивацијом, погодним ситуацијама, природним током радње, сценичком вештином, — речју створити уметничко дело, и естетички лепо, и логично, и интересантно, све је то превелик и тежак задатак драмскога песника.

Посао, који чека драмскога песника, далеко је тежи, опаснији, и финији, кад овај грађу узима из историје. Ако се не варам, баш је *Гете* рекао, да је историјска драма кушаоница песничка. Писац историјске драме мора да удвостручи своју пажњу у распореду материјала, као и при извођењу главнога јунака. Он је у опасности, да се не огреши о какву историјску личност, било да то учини произвољно, придајући му мане или врлине, које овај није имао, било да се поведе за народном традицијом, или за научним истраживањем историје, која је често у опреци са традицијом И сам немачки драматичар Густав *Фрајтаг*, који је са успехом радио на историјској драми, вели, „да је приказивање историјских јунака, које сваки познаје, веома мучно“ Доиста тако је. Историјска драма мора узети своје градиво из историје, а по историји мора се дати свакоме оно и онолико, што му по правди припада. Пред том правдом често пута губе се идеали, али још више она смета лиценцији појетичкој да створи доследан карактер, који се развија пред нама, у вештачкој радњи. Узмите за пример Краљевића Марка Драмски песник, држећи се историје, морао би да устане, по правди, обарати идеал, који живи у традицији српскога народа. Ах, како је то неблагодаран посао где драмски песник мора да руши оно, што је епски песник стотинама година у небеса подизао! Сложити дакле историју и вештину ствар је доста тешка. Из историјских личности ваља да се развијају и догађаји историјски. И ако драма није за то, да из ње учимо историју, ипак за то историјска драма ваља да нам нарише одношаје историјских личности онако, како би у тим односима видели време, у коме живе историјске личности, јер иначе драма неће бити никако историјска драма.

Друга незгода при писању историјске драме у томе је, што се опет ни сама историја, не дâ развијати на позорници, често ни онолико, колико је

најнужније, те у допуну тога писац мора да прибегне *приповедању* историје, а колико то худи драми, није нужно ни да доказујем. Кад запетост и интересовање везано за радњу, усредоточену у главноме јунаку, почне слабити, кад се дакле пажња гледалаца приповедањем одвуче од радње, онда то не изазива само досаду и нестрпљење, но је ту и успех сумњив.

Нешто је лакше, кад је историја местимично нејасна и нерасветљена, те се поједином лицу могу дати извесне произвољне особине, којима се историја неће противити. Али баш сјајно доба српске државе у четрнаестоме веку, доба краљевања и царовања Душана „силног" расветљено је доста тачно лучем историје, те баш у избору градива лежи незгода, у ограничености песничке слободе, за драматисањем. Хоће се нарочитих великана, те да ову незгоду преброде својим уметничким талентом.

И велики *Шекспир*, тај ненадмашни master of the human heart,*) писао је историјске драме, али такве драме „у којима се историја преображава у појезију, а опет остаје историја" вели лепо један литерарни историчар. Силом свога творачког генија он је знао изнети блиске и даљне историјске догађаје, и да их престави једном истом снагом свога индивидуалисања.

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У овој рубрици, а у првоме овогодишњем броју нашега листа, донели смо белешку, у којој се по руским новинама „Московскија вједомости" јавља, да је драму црногорскога кнеза Николе „Балканску царицу" неки грчки музичар „Д. Гиоргиос" компоновао и да ће се као опера певати скорим у Београду. Но сада дознајемо из „Гласа Црногорца", да је овај глас, кога су у осталом и многи други страни и српски листови донели, посве неистинит и да је постао услед неспоразума. У „Гласу Црногорца" изјављује *Дионисије де Сарно С. Ђорђо* (Dionisio de Sarno San Giorgio) у писму једном из Котора, да је *он* по допуштењу кнеза Николе компоновао „Балканску царицу" и да ће се поједини одломци свирати у Котору на Беседи, и једна ће госпођица певати Даничину арију: „У далеком Дренопољу." Од његовог имена San *Giorgio* направиле су без сумње „Моск. Вједомости" Грка *Георгиоса*, који дакле и не постоји. Овим исправљамо и ми ону белешку о невидимом Грку „Гиоргиосу" и његовој композицији „Балканске царице", коју је белешку у осталом и „Глас Црногорца" донео био по „Моск. вједомостима."

— *Јован Шарић* из Церања у Далмацији јавља, да излази друго умножено издање његових песама у књизи „*Црногорска вила.*" Ту је опевано војевање у Херцеговини и Албанији у годинама 1876—1878. Писац се нада „што већем са братском одзиву и куповини" и то не из свога интереса, него „обзиром на важност онијех бесмртнијех јунака, које ово дјело заступа." — Да ли ћемо, Боже; доживети кадгод и „друго умножено издање" *Змајеве* „Певаније", кад се *Шарићеве* песме ево већ по други пут штампају!

— У Дубровнику су накладом књижаре Д. Претнера изишле „*Херцеговачке народне песме,*" које само Срби Мухамедове вере певају. Песме је ове скупио и на свет изнео *Вук вишег Врчевић*. Не знамо да ли су већ кадгод штампане и шта је с њима до сада било после Врчевићеве смрти. У књизи су овој ове три песме: „Ђерђелез Алија", „Женидба Рњице Алила и приморца Илије" и „Бојчић Алија и Задранин Тодор."

БЕЛЕШКЕ.

(**Споменик Људевиту Гају.**) У Крапини, где се родио славни Људевит Гај, душевни препородитељ хрватскога народа, склопио се одбор, да подигне Гају достојан споменик. Добро познати уметник Рендић израдио је Гајево попрсје и ово ће се наместити на згодноме месту у Крапини. Власник онога поседа, на којем је и кућа, где се Гај родио, склонио се да прода тај посед, па се сада предлаже, да се кућа та откупи, и с тога ће се на ту цељ купити по народу прилози.

(† **Моја Гавриловић**), државни саветник у миру умрьо је 3. јан о. г. у 93 години живота свога. Покојник је рођен у Ср. Карловцима, али је још г. 1830. прешао у Србију. Покојник је међу осталим легатима учинио и лепе дарове појединим заводима и друштвима. Тако је оставио српској карловачкој гимназији 5000 динара, „Друштву св. Саве" исто толико, и т. д.

СТАТИСТИКА.

(**Колико се потроши алкохоличног пића у Енглеској**). Народна жеђ у Великој Британији и Ирској (са 38 милијона душа од прилике) потребовала је године 1888. укупно $27^1/_2$ милијона барела (барел 150 до 160 литара) пива или просечно 122 литре на главу. Сем тога потрошило се вина и других шпиритуова $48^1/_2$ милијона галона или 220,385.500 литара Да су живи и здрави!

РАЗНО.

(**Највеће библиотеке у Европи.**) По извештају генералног управника француске народне библиотеке у Паризу има тај завод сада 2,078.000 свезака, дочим је „Британски Музеј" достигао једва 1 милијон свезака. Библиотека у Минхену има 800.000, у Берлину 700.000, у Дрездену 500.000, а бечка 300.000 свезака. У ватиканској библиотеци у Риму налазе се само 30.000 свезака, али зато 25.000 врло важних рукописа.

ИСПРАВАК.

У 3. бр. „Јавора" на првој страни у песми „Залудни анђео" у првоме реду друге строфе у место „добрих звезда" треба „дробних звезда."

*) Уметник срца људског.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 5. У НОВОМ САДУ 3. ФЕБРУАРА 1891. **Год. XVIII.**

СТАРА КУЋА.

То ли је та кућа, где је срећа цвала!
Зар се тако прошлост и садашњост грли?!
Сад ни крова нема, тек рогови голи —
Укућани стари, сви су већ помрли.

Још се оџак види: Ко страшило вири,
На ком стоји рода дугокљуна, ено,
Заклепета тужно, па одлети даље,
Кад угледа гњездо своје разрушено . .

Одавно ме жеља у ту кућу вуче,
Рад бих видет' како унутри је саде.
И ја пођох ево брзо кући старој,
Задовољство жељи да ми мира даде.

Са потајном стравом пошао сам у њу:
Кад у кујну ступих, туга груд ми стиште
Нема ту ни трага о негдашњем жићу,
Заман оком тражих бар старо огњиште!

Где је можда некад огњиште и било,
Сад се тамо черпић го̂ без лѐпа види. . . .
Крекетуша једна сакри с' кад ме спази
Као да с' и она свога стана стиди.

Из кујне сам пошао у избицу до ње,
Кад отворих врата стара препукнута,
Прашина се диже са пода па поче
Кроз разбијен прозор вани да с' колута.

Кад у избу ступих и затворих врата,
окогаче*) скочи тичурина нека,
Закрешта у чуду, па слети кроз прозор,
Кад у изби смотри код врата менека.

То јејина беше, што ј' побуних тако
Одавно на миру, у том стану њену.
То је дакле чувар, сад прошлости лепе!
Така ми се мис'о у глави покрену.

Стадох на сред избе, па с болом у души
Гледао сам немо дуварове голе:
Како их је киша ишарала тужно
Са млазеви своји' од горе до доле.

Гле! Још банак стоји, покрај трошне пећи,
Хтео би ми причат' из прошлости сјајне
Многе доживљаје, многу лепу слику,
Многе лепе среће, слатко-малотрајне.

Можда би ми прич'о, — да причати знаде —
О богаству, сјају, задовољству, срећи,
О надама, жељи укућана оних,
Што мораше ето сви у земљу лећи.

Можда би ми реко — искуство га прати —
Како ј' срећа кратка, како се све мења:
Где је данас цвеће, сутра коров ниче,
Где су били двори, гомила камења.

Што је некад сјајем и чистотом сјало,
Данас исто сива прашина покрива;
Ко је некад гордо небу диз'о главу,
Сад у земљи мирно вечни санак снива. . .

— Ја изађох тужан из одаје ове,
Па кроз вреву прођох од гомиле света,
Видех многе људе, охоле и силне —
Ал' сујета људска мени ништ' не смета.

Лазар Николић.

*) Окогача или слемењача зове се у Срему она греда, на којој су друге греде од таванице у накрст положене.

ГРИВНА.

ПРИПОВИЈЕТКА ИЗ УСТАНКА БОСАНСКОГ.

НАПИСАО Ђ. ЈОВАНОВИЋ.

(Свршетак.)

Сунце већ почело кроз разгранате липе и букве провиривати, а хајдуци безбрижно чистише оружје попијевајући:

Од како је горе Црвљивице,
Није бољег имала јунака
Него што је Пеција хајдуче;
Кад се шета, сва се гора тресе,
Кад говори, земља се пролама,
А кад пуца, стотину обара.
Ал се јунак гори не услужи
Већ услужи најмлађи од друга,
Услужи се Гривна Приточанка,
Због ње гора зелени се листом,
Због ње цвета Црвљивицом цвјеће,
Због ње тице пјевају на грању.
Кад се Гривна у гори засмије,
И гора се онда засмијава,
А кад Гривна за бабом нариче
И гора јој бабу оплакује.
Од како је Гривне Црвљивици,
Гривна јој и тијело и душа,
Јер од како зелени се листом,
Није у њој женско хајдук било.

Пејо Козарац зашкрипи зубима. Безбрижна пјесма хајдучка мозак му је мутила.

Пропао му план. . . Пропао му бакшиш силног Дервиш паше!. . Живот му је о концу.

Смишљао је други план, а добивене пушке на љебу и сољу задјевао за бенсилав

Тумарао је од чете до чете; верао се од стазе до стазе; мотрио дрво до дрвета. . .

И ником од хајдука не паде на ум, да пази на новога друга само Гривнино срце што јаче куцаше, од кад јој аранбаша рече: да им и амица њен у дружину ускочио

Зачудила се томе. . Задрктала. .

Нешто јој шаптало: да јој је амица тур ска улизица, па га мотрила.

Цио дан бијаше Пејо узнемирен и тек пред вече оде до Стојана да као са рођаком коју проеглениште.

Тако мало посједоше па Пејо оде под љескин жбун иза камењака, а Стојан узе букару па ће на извор.

Гривна се осмехнула невесело Легла у бујадику па пузећи као змија вукла се камењаку.

Сутон се хватао, а ватре почеше пуцкарати. Јањци клали и пушке потпрашивале, а Пеција издавао заповијест: да чим ороз кукурекне, све буде на ногама, да се удари на Војводин Кланац.

* * *

Наредба аранбашина развеселила је цијелу дружину. Сви хтједоше будни да дочекају кад пјетао кукурекне.

И харамбаша бијаше се раздрагао, само Гривна ни ријечи не прозбори. .

Усне јој од љутине чисто поблиједиле, а округли румени образи кад-кад задркћу, а жила на бијелом врату јој набрекне. . .

— Аранбашо!

— Шта, дијете?

— Мене је већ стид ваше пушке пунити и ја бих да гађам у душмане. Дошла сам да се светим, а још се ником освијетила нијесам! Поклони ми двије пушке па ћеш виђети, како и женској за тканицом доликује. Хвала! У сутрашњем боју борићу се и за брата мога Стојана. Сутра ћу можда и погинути, а нијесам казала за што сам дошла да хајдукујем Слушајте, браћо, у злу другови! Кад оно дође ферман од Дервиш-паше да се црква српска у Језеру гради, онда дође и један човјек мом старом Борку, па му каза: ако хоће да му кућа на миру буде, да мене паши на пешкеш пошаље А зар да Србин стидом својим себи богомољу купује?! Ја не знам књиге читати али знам да то ни у једној књизи не пише. Таки вакат ни у једној земљи наступио није. Буд вам имања изотимаше ваша, зар да вам цурама и женама образ каљају?! Завјерите се браћо, да ћемо сви до једнога изгинути, ал слободне ове Црвљивице да не остављамо, док се не ослободимо злијех господара наших! Закунимо се, да смо рђе над рђама ако и један изневјери хајдучијом!

— Заклињемо се! — захорило се из преко триста грла.

— Чујте сад добро! Вечерас у саму јацију присјегао се мој брат Станко пред једним хајдуком за камењаком: да ће нас на Унац доварати и пашином ескеру издати. Слушајте још! Присјегао се, да ће мене, сво-

ју сестру, предати Бихаћком кајмакаму да ме пачи на пешкеш пошаље. За то све обећао му паша педесет кућа кмета!! Јел тако, брате Станко?

Хајдуци ћутаху као заливени, а Станко дрхташе као љесково жбуње за камењаком.

— Кад си ти кукавица, хоћу јутра да се са пушком у руци борим, а ко се бори, тај и смрт у загрљај зове. Можда ћу погинути, па хоћу на поласку да ти братинско чело цијеливам, и то овако!

Пушка засвијетли спрам пламичка ватриног, а Станко се сруши мртав на земљу.

Хајдуци се скаменише, а Пеција сијевну оком по дружини и викну:

— Оно друго псето утекло нам је!

Пеје Козарца не бејаше у дружини...

* * *

Паша се са губитком вратио у Петровац, да јави султану, како се раја осилила, јер и жене дигле се на оружје...

Тражио је љутих башибозука у помоћ: а султан му мјесто помоћи, пошаље ферман, да се у Румелију врати, јер је у путу нови валија босански Мехмед-Решид-паша, који неће водити битку из харема..

Ибрахим-Дервиш-паша постао је заточеник Румелијски.

Лијепа Агапа неће га више пјесмом соколити, а Зибиа му неће више старе дане својим брбљањем сладити...

Цио харем са двадесет и шест бираних була остаће му пуст, ка што су Притока и Језеро опустели...

Одао је теман силној вољи султановој и ферман на уста подпио, па се одмах кренуо на далеки пут...

Остадоше му толике жеље не испуњене. Остаде и Пејо Козарац не награђен...

* * *

Устанак се и под новим валијом све више ширио, а Пецијина чета почела се множити Црногорцима и Шумадинцима...

Пецијино јунаштво проносило се опет о српским земљама, а Босфор и Златни Рог грепише пред њим.

Гривна се поносила његовом славом, а Пецција њеном одважношћу. Јуначка им срца дружила су се, па удружена куцаху за слободу народа свога и договараху се, како ће у тој слободи једно крај другог почивати..

И вјесник им поквари те договоре:

— Јуче га на колац ударише — јави јој.

Гривна је писнула да се до бога чуло.

— Аранбашо! Чујеш ли? Мој Борко на коцу издахнуо! Не благослови ме у цркви Језерској... Не опрости ми крв Станкову...

И опет Пеција нове славе придобијаше, а паше се из Стамбола непрестано мјењаху, ни један не смеде у Црвљивицу и Бобару завирити.

* * *

Султан се већ више не осмејиваше, већ искупи лале и везире, миралаје и младе мулезиле, па упита, има ли јунака међу њима, да Пецију у Стамбол доведе.

И Ахмед-Хамид паша, већ за две године шести, бијаше се пред Аја-џамијом заклео: да ће рају са камџијом у руци у прах нагонити...

Са педесет хиљада десница и камџија кренуо се преко Новог Пазара у одметнуту Босну султанову.

Тице га путем поздрављаху, таламбаси и борије задаваху страх горским кошутама, а усташи му се обрадоваху па га поздравише са пушком Невесињском...

— — — — — — — — —

Ловћен и Авала затресли се од праха пушчаног, а Волга запљуснула шипраг око своје обале.

Пеција остави Црвљивицу и Бобару, Гривни и Амелици, па се слеже са четом на Турке Дубичане..

На Гашници срећа га изневери, не сачува му токе на прсима, већ га даде пушци јаничарској, да му крвцу по Уни разлије...

Јунак Пеција погину на Гашници, а остадоше му толике жеље не испуњене. Остаде Босна не ослобођена, остаде Гривна не збринута без оца и пријатеља.

* * *

Црвљивица је већ неколико пута лишће мијењала, а „Пецијину Липу" козари су потпалили, па јој се китњасто грање више никад неће зеленити.

Само још на љески иза камењака што вјетар пирка неколико дугих праменова црне Гривнине косе, коју је она плетући искидала и на грање побацала...

Дрвена црквица из Језера у Бихаћ је

пренесена, а Грвна се у њој прије десет божића вјенчала са Ристом Качавендом.

Кака је год прије била јунакиња, тако је сад мајка Српкиња.

Цио Бихаћ са њом се поноси.

* *

Пеју Козарца ухватио је војвода Голуб као турског калауза на Црним Потоцима и стрцјељао.

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА.

Евхарида. Мелита. Рамнес. Робови и робиње. Пређошњи.

Рамнес.

Ти позва нас, о господарице!

Сафа.

Да господара вама прикажем

Рамнес (зачуђено, полугласно).

Шта? Господара?

Сафа.

Ко то говори?
Шта желиш?

Рамнес (повлачећи се).

Ништа!

Сафа.

И не збори ништ'.
Ев' ово вам је сад господар ваш.
Штогод зажели, што заповеди,
Као моју сматраћете заповест.
Не послуша л' га који, тешко том!
Облачак чело њему помрачи л',
Ја виновнике љуто казнићу.
Опростит' могу, *мене* вређа л' ко,
Вред *њему* нанет будиће ми гнев. —
А сад, мој друже, отпочини ми,
Од пута, видим, ти си уморан.
Нек дворе тебе, госта милог мог,
Дар први Сафин слатко уживај.

Фаон.

Да могу живот свој досадашњи
Изменути као рухо с тела свог,
Шат јасна мени поврати се *свест*,
Да будем сав, што сад сам бити рад!
Е здраво дакле! Који само час

Сафа.

Очекујем те! Ти, Мелито, стој!

(Фаон, Евхарида, робови и робиње изађу.)

ПЕТА ПОЈАВА.

Сафа. Мелита.

Сафа (пошто је дуго за њима гледала).

Мелито! Но?

Мелита

Шта желиш, госпођо?

Сафа.

То крв у овим само жилах ври,
У срцу других место ње је лед?
И видеше га, чуше његов глас,
Тај зрак, што њему чело освежи,
И њихну пусту миловаше груд.
Па јадно то: шта желиш, госпођо?
Са усана се прво откиде!
Ох, чисто си ми мрска! — Одлази!

(Мелита пође ћутећки, Сафа седне на бусењу клупу.)

Ал стани! — Кажи, збиља не знаш зар
Ма шта ми рећи, да се радујем?
На њему ништа ти зар не виде,
О чему би се могло причати?
Та где ти беху очи, девојко?

(Узме је за руку па је привуче себи на колена).

Мелита.

Још ваљда знаш, што чешће рече нам,
За моме да је најприличније
Пред туђинима зрети преда се.

Сафа.

И ти си, јадо, очи спустила?

(Пољуби је.)

То дакле беше? Ја за старије,
За живље дадох ону поуку.
Швигарици још младој приличи,
Срамота што је за удавачу. —
Но гледај, гле! Од кад те оставих,
Променила си ми се у многом.
Не познајем те више, већа си
Нарасла нешто —

(Опет је пољуби.)

Ти голубице!
Ти право рече: онај савет мој
И теби вреди, да га послушаш!

(Устане.)

Што свеђ још тако нема, плашљива?
Не беше таква. Чега с' плашиш сад?

То није Сафа, горда владарка,
То Сафа друга збори са тобом!
Поношљивост, частољубље и гнев
И друго све, што у ме беше зла,
У овај натраг не донесох дом;
У крило вала још утопих све,
Кад брођах с њим по мору дебелом.
То и јест' моћ и снага љубави,
Да све племени, што јој дирне дах,
Као сунце јарко, кога златни зрак
И облак тмаст у злато претвара.
Увредих ли те наглом речи кад
Ил иначе ма чим — опрости ми!
Као сестре ћемо од сад рођене
Проводити уз њега заједно.
У једном само бићу боља ја:
Уживати ћу љубав његову.
Па добра бићу као добар дан!

Мелита.

Зар ниси сад, не беше л' свагда зар?

Сафа.

Толико добра, зла што нисам још!
Но мало то је, да одговори
Тој награди, што живот краси мој
Он срећан, мислиш, биће уза ме?

Мелита.

А може л' с тобом срећан не бити?

Сафа.

Шта имам јадна ја да њему дам?
У јеку он је бујне младости,
Најлепшим цвећем жића закићен
Пробудила се истом јасна свест
Те задивљено снаге пребраја,
Високо диже лет у недоглед
На смелих крилих кано орао сур.
Штогод је лепо, часно, велико,
Јунаково је, његов сав је свет!
А ја! — Ох чујте, с неба бози сви!
Повратите ми дане минуле!
Угасите у грудих овим траг
Радости старих, старих болова.
Што осетих, учиних, препатих,
Нек није више, ни у спомену.
У оне дајте да се вратим дне,
С округлим кад још образчићима
У нов свет уђох нове душе ја,
Неодређен и таван осећај
Кад раздирати стаде груди ми;
Кад слутња само, не познање још,
Што донде мучи, мир док не сруши,
Са струна мојих одјекиваше;
Вилистан кад ми беше милошта,
За мене стран, вилистан непознат.

(Наслони се на Мелитине груди.)

Мелита.

Ти мора да си болна, госпођо!

Сафа.

На ивици сам јаза широког,
Што међу њим и мноме страшно зја;
Ја видим преко златни онај крај
И сижем оком, али ногом не! —
Ох, тешко сваком, кога ташта сен
Частољубља и славе привлачи
Те не милује својих тихи круг!
По узрујану мору броди тај
На лаку чуну. Нема цвећа ту
Ни усева ни дрвља зеленог,
Са свију страна сиње безмерје.
Тек из далека види обалу,
Са хуком вала тмуло помешан
До њега једва стиже милих глас.
Па кад се најзад он предомисли
И поврати у мили завичај,
Премалећа и цвећа нема већ,

(скине венац па га жалостиво стане гледати.)

Тек сувог лишћа шушањ чује тад.

Мелита.

Тај лепи венац! Надземаљски крас!
За њиме теже хиљадама њих
А добити га једва може ко.

Сафа.

За њиме теже хиљадама њих
А добити га једва може ко.
Је л да је тако? Хиљадама, јест',
За њиме теже, али у залуд!

(метне венац опет на главу.)

Ко славе има, нек је не ружи,
Ох, није она безначајан звук,
Божанске снаге даје додир њен!
Ја нисам тако ни сиромашна,
Од мене није он богатији.
Та садашњости дичи мене дар
И прошлости и будућности цвет!
Не поимаш ме, чудиш ми се, је л?
И боље ти је не разумети!

Мелита.

Ти љутиш ми се?

Сафа.

Не љутим се, не!
Сад иди, чедо, па обзнани ми,
Господар твој кад за ме запита.

(Мелита оде.)

ШЕСТА ПОЈАВА.

Сафа сама.

(Утонула у мисли, чело наслонила на руку; седне за тим на бусену клупу, узме лиру те поједини акордима стане пратити речи своје.)

Златног престола Афродито,
Зевсова ћери домишљава ти,
Не дај, да ми терете душу
Бриге, невоље, очај и страх.

Него сађи, ако те икад
Струна мојих занесе глас!
Ти ми слушаше свирку често,
Кад очин златни оставиш дом.

Знам, кад упрегнеш у кола сјајна,
Зауздаш несташних врабаца пар,
Чило машући црнкасти крили
Полете с тобом са неба доле.

Дођеш тако; умилан осмех
Челом ти дичним разаспе сјај,
Питаш ме, о што тужим и венем,
Какав ли тишти то срдашце јад.

За ким гинем у чежњи бујној,
Кога рада је немирна груд
Благо да освоји мрежом сласти;
Ко то Сафи занесе ум?

Клони л' се сад још, за тобом мреће,
Дарова сад неће ли, даваће сам,
Не љуби л' тебе, љубиће скоро,
Послушно пазећ' на сваки миг.

Дођи и сад, јаде разагнај,
Који срце ми распињу зло,
Дај да ми буде, за чим сад тежим,
Помоћи дај ми за сладосни бој.

(Уморно завали главу.)

Завеса пада

ГОСПОДИН ЈОВАН.

НОВЕЛА ЈАНКА КРСНИКА.

Са словеначког превео **Александар Ј. Ђурчић** богослов.

(Наставак.)

IV.

Петар се био упутио натраг у село Али као што је брзо мало пре одлучио, да остави одмах купку, да се не би још један пут састао с оном женом, исто тако је брзо и нестало те одлуке, јер му се повратио пређашњи мирни расположај, и он окрете хотелу, где се растао с Иванићем.

„Ха, ха, а чега да се бојим! Нећу је ја тражити, а ако је баш сретнем — нећу оборити стидљиво очи! Али шта ради она овде, како је дошла овамо — овамо у ове крајеве?“

Тако размишљаше Петар и последња питања га почеше још јаче занимати.

У гостијоници седе за мали сточић поред прозора, за којим беше места само за два госта. Он није желео друштва. Иванића, ако дође, радо ће примити.

И доиста он није морао на Иванића дуго чекати. Дошао је брзо, али не сам. Петар га на велико своје изненађење опазио у друштву оних дамâ и господе, што их је мало пре срео у шуми Иванић га поздрави уљудно, и у том тренутку погледала га је и Јелена, и њему се учини, као да је мало поруменила.

Цело то друштво изабере сто чак на крају велике гостијоничке дворане. Јелена — било случајно или хотимично — заузела је место тако, да је могла прегледати читаву дворану, па наравно и место, где је Петар седео

Но Петра је обузео некакав гнев; није могао да остане миран и спокојан, па да би ту раздраженост утопио у себи, испио је једно за другим две чаше јака и добра вина; за тим се окренуо на страну и гледаше кроз прозор на широки пут, са кога је ветар подизао густе облаке прашине. Разговор оних, што су седели на крају дворане, није могао да чује, тек час по допираше му до ушију кричећи глас Иванићев. Учини му се у једанпут, да једну од госпођа назва Иванић „бароницом“, али не могаше разазнати, на коју се односи тај назив. Говораху час немачки, а час опет, кад би заћутао Иванић и француски

Неколико пута бацаше Петар своје погледе тамо на сто, и увек би се сусрео с погледима Јелениним. И за дивно чудо! Онај оштри израз презирања и непријатељства, што му мало пре сијаш на лицу, изгину полагано, а место њега дође израз пун мекоће и туге. Како му само брзо паде н ум оно красно после подне, кад се шеташе с Јеленом између оних красних вртова на рајнским бр дима, кад ју је уздрхталу љубио и притискивао н

своје груди — а доле под њима пак у долини се светљаху вали величанствене реке у заходу сунчевом! А доцније! Кад је обишао опет после неколико година, како беху тада срећни, пуни најлепших нада! А за тим оно грозно писмо!

При тој помисли стиште опет грчевито руку.

Одлучио је да дочека Иванића, кад се опрости с оним друштвом; хтео је још данас да дозна, где је сада Јелена, како је дошла у ову купку, па најзад и све друго, што год зна о њојзи Иванић. Још је чуо и то, да су заповедили да се преже. И заиста застадоше мало доцније лепа кола пред гостијоницу, у којима беху ухваћена два велика коња. Коњска опрема а тако исто и кочијашева ливреја — све то беше елегантно и по најновијој моди.

Друштво устаде и Иванић их испрати до кола, но при изласку даде Петру знак, да ће се одмах вратити.

„Но је ли то та ваша Рускиња?“ запита га Петар усиљеним осмехом, кад се Иванић натраг вратио.

„Ах, Боже сачувај! То нису странци, то су наши људи!“ Одговори му Иванић.

„Шта — одавде? Та није могуће!“

Петар се јако зачудио, а при том га је обузео осећај задовољства и тихог весеља

„А за што не? Ваљда што говоре француски и немачки? Та то чини свако — ко зна и може!“

Петра је љутило Иванићево мудровање.

„Но реците ми — ко је — ко су ти људи?“ запита га нестрпељиво Петар.

Иванић га погледа пажљиво

„Ко зна, — ко зна? Та можда вас још и занимају! Ах, да није мала бароница Јелена, што је седела vis-à-vis вама, и тако исто ме питала, ко и шта сте — ви! Ха, ха, ко зна, ко зна?“

Иванић се сам смејаше својој бистроумности.

„Маните се шале!“ одговори му Петар скоро срдито, но увидео је одмах, да с тим код Иванићеве багре неће ништа постићи. Заноче се дакле и сам шалити.

„Ви би ме можда били и приказали, — али се можда бојите утакмице.“

Иванић му одговори злурадим осмехом.

„А за што ми то нисте пре казали. Ко зна, ко зна?“

„Па чекајте, — хајдемо те тамо — сутра, прекосутра, кад год хоћете. Та они су ту у Руднику. Онај с плавом косом је барон Милде, немачки барон, Прус са Рајне, па пфуј, то вам је неки клерикалац, чудновато, да вам господин Јован још није причао о њему.“

„Да ли се он познаје с њима?“

„Разуме се, та до Рудника има једва три четврти часа“

„Ах!“

Иванић запали смотку, а Петар дотле врћаше нестрпељиво чашу међу прстима.

„Но, а онај други?“ питаше опет Петар.

„Онај? То је баронов зет и жена његова Милдејева сестра. Дошли су оданде некуд — ко зна, ко зна, — од Рајне, и остаће по свој прилици читав месец у Руднику.“

Тад је дознао Петар, да је Јелена — бароница Милдејева.

„Како дођоше ти Немци овамо?“ запита га Петар по изгледу равнодушно, а у истини са силном жудњом, да би дознао што више о негдашњој својој Јелени

„Како? А ко то зна, ко зна! Има много новаца тај пруски јункер, па је купио пре три године руднички спахилук и скупо га је платио. Па и мој је хтео да купи — ко зна, ко зна?“

„А, имају-л' — деце?“ запита га и опет Петар. Сам не знађаше за што, али тек то питање је једва изговорио.

„Ах, немају, немају! Али, ко зна, ко зна?“

Самом Иванићу се то његово непрестано „ко зна, ко зна“ тако смешно учинило, да се почео гласно смејати.

„Дакле, кад ћемо ићи тамо у — Рудник?“

„Не знам; допуст ће ми скоро истећи — па можда ћу отићи са жупником тамо!“

„Ах, разумем! Можда мислите, да ће вас господин Јован боље препоручити. Код барона као клерикалац може бити, — али код лепе баронице?“

Петра је ражљутило то силно брбљање.

Један пут се сети, да је време да иде Јовану на сусрет, па се опрости с Иванићем, који намераваше да остане још до вечере у купци

Брзим корацима се враћаше Петар путем, којим дође то јутро, и како сасвим друкчији беше његов душевни положај сад, кад се кући враћаше, од оног, кад је у купку долазио.

„Јелена, Јелена!“ шапутаху му већ по стоти пут уста, а и сам не знађаше да то говори. Све његове мисли врзле се око овог јединог питања: „Хоћеш ли ићи тамо?“

„Ићи ћу, ићи ћу!“ рече брзо, па удари штапом по џбуну, што беше покрај пута.

И том задњом одлуком повратила му се и пређашња мирноћа. Ништа није питао себе, шта намерава с тим што ће је походити, шта му напослетку може сада и помоћи, и најзад за што да раздире и своје и њезине старе ране, кад је то све већ доцкан.

„Па нека буде, што Бог хоће!“ рече после дугог размишљања, и тим се предаде неумитној својој судбини. . . . . .

Јована не очекиваше дуго. Чим стиже с коли на одређено место, Петар скочи одмах на кола, и путем причаху једно другом, што су тај дан доживели. Али о госпи Милдејевој, то се већ разуме, није Петар рекао му, шта је имао с њом, него говораше само оно, што је чуо од Иванића

„Ја се не сетих пре Милдејевих“, рече му жупник, „иначе бих те одвео већ тамо. Познат сам с њима, добри су то људи.“

„Па хајдемо сутра или —“

„Кад год ти је воља!“ —

За вечером беше Петар ћутљив, и одмах после вечере оде у своју собу; но заспао није — дуго.

(Наставиће се.)

ОЈ МЛАДОСТИ!

ј, младости, слатка чашо —
Из које се нектар пије!
Ој, младости, златни данци,
Гђе нам срећа вјенце вије!

К'о перивој топлог југа
Тебе само цв'јеће краси;
Ти си света, као што су
Херувимски свети гласи!

Слатке жеље, слатке наде
Сјају посред срца жива,
А под крилом златног санка
У рају ти душа бива.

К'о прољеће милоцвјетно,
Кад се лахор гором вије —
Као небо, као звјезде
Ти си пуна појезије! . . .

Ти љубави дижеш храме
И чистом их вјером кадиш, —
Загрљајем, миловањем
И пољупцем душу сладиш . . .

Ој, младости — ој радости,
Ти си само живот прави!
Друзи, браћо, куцнимо се,
Нек се бујна младост слави!

У *Мостару* 21. дек. 1890.

Алекса Шантић.

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ОПТИКЕ.

Од МИТЕ ПЕТРОВИЋА

Друга лекција.*)

гледала, с којима смо се на првом нашем састанку занимали, имала су равну површину и због тога смо их назвали равна огледала. Али и све друге глатке површине, ма и не биле равне, одбијају светлост, што до њих дође, по опредељеним законима. Ради тога дају и обле углађене површине ликове од предмета, који се пред њима налазе, као што сваки час можемо видети на винским боцама од тавнога стакла, на сјајним металним пуцетима (дугметима) на оделу и многим другим облим а глатким предметима, које имамо прилике око себе да посматрамо. И обле површине владају се дакле као огледала. За разлику од равних огледала зову се она *обла огледала*.

Кад се огледамо у поменутим облим предметима, онда ћемо одмах приметити, да нам лик изгледа са свим другчији него што нам га издаје обично равно огледало и да се много мења по положају гледаоца. Ликови, што их дају обла огледала, различни су дакле од ликова у равним огледалима. Све облине ни не дају једнако чисте и јасне ликове, него више мање наказне. Најчистије и најјасније, који најверније одговарају предмету, добијамо од оних облих површина, које су са свим правилно округле, које су т. ј. тако начињене, да се могу сматрати као делови једне куглине површине. Уз то захтева јасноћа слика, да су те површине само мало испупчене или удубљене, да се могу дакле сматрати као делови што већих кугала. Таква правилно округла огледала називају се *сферична огледала*. Име то долази од израза сфер- који у грчком језику значи кугла

Ако код сферичног огледала или зрцала зрца. унутарња страна, онда се оно зове *издубљено* и. шупље *огледало* Зрцали ли спољашња страна, он, се такво огледало зове *испупчено*.

Кад замислимо себи праве линије, које сп јају поједина места сферичног огледала са ср

*) У последњем одеску прве лекције, која је изашла у 1. броју, на стр. 12. у десном ступцу у 7. реду оздо треба читати „*танак*“ у место „тежак“ као што је тамо наштампано.

диштем замишљене кугле, од које је оно један део, онда се такве праве линије називају у оптици *осовине* огледала. Сваки светао зрак, који у правцу које од тих осовина иде, дође на огледало одвесно и по ономе, што смо чули код равних огледала, мора сам у себи да се одбије т. ј. у истом правцу, у ком је дошао и да се врати од огледала. Она од тих осовина, која погађа огледало управо у његову средишту, зове се *главна осовина*. Средиште замишљене кугле, којој припада огледало, зове се *средиште облине*.

Пошто смо се упознали са овим изразима, расмотримо најпре, како се одбијају зраци од издубљених огледала, која су и за науку важнија. Кад се такво једно огледало намести тако пред сунце, да сунчани зраци на њега падају, онда се они тако одбију од издубљеног огледала, да се сви састану у једној тачци, која се налази пред огледалом и то на његовој главној осовини тачно у средини између огледала и замишљеног средишта облине. Лако ћемо то место изнаћи, ако пред огледалом пажљиво помичемо листић папира. Кад исти дође на оно место, видећемо на папиру белу једну тачку засењујућег сјаја, јер у њој су се састали сви светли зраци, који су пали са сунца на огледало Али пошто су ти зраци као што је познато уједно и топли, то је у тој тачци скупљена и њихова сва топлота, те ћемо за кратко време опазити, како ће се папир на том месту ужећи и изгорети. Место то, на ком се сунчани зраци после одбијања од издубљеног огледала састају, зове се зато *жижа* тога огледала. Растојање њено од огледала зове се *жижина даљина*.

То је разлог, да се издубљена огледала називају и *сажижљива огледала*. Температура у жижи зависи од величине огледала, јер штогод је веће, у толико више светлости и топлоте сунчане моћи ће оно сабрати Издубљено огледало од 6 центиметра у пречнику и са 26—30 центиметра жижине даљине даје већ доста топлоте, да труд ужеже. Помоћу великих издубљених огледала може тако велика жега да се произведе, да се њом дају истопити и сагорети и такве материје, које се најтеже топе и пале. Велика издубљена огледала употребљују се шта више и за то, да помоћу сабра- ... сунчане топлоте ложе мале парне кот..ове. Преч... истих мери 2 метра и више, а у близини ... жиже намести се мали, с поља чађом нагарав... папирни котао Сунчана топлота је довољна, ... испари воду и да паром тера малу парну ...ину. Издубљено огледало тако се намести, ...е може обртати према ходу сунца. Још из стa... времена прича се, да је славни Архимед год. 213. пре Хр. непријатељске римске лађе пред Сиракузом запалио сажижљивим огледалом, које је по свој прилици сложио из малих равних огледала.

Сунце, а тако и све звезде на небу, тако су јако удаљене од земље, да се може узети, да светли зраци од њих, саразмерно малој величини издубљеног огледала, долазе сви један са другим паралелно на огледало у правцу његове главне осовине. Чули смо, да се сви такви светли зраци, који паралелно са главном осовином падну на издубљено огледало, тако од њега одбију, да се после одбијања у његовој жижи састану. Кад се пак обратно у жижи неког издубљеног огледала налази какво светло тело, онда се зраци, који од њега падају на огледало, тако одбију, да се од огледала врате натраг у правцу, који је паралелан са главном осовином. Тим начином могу они да се распростру до у велику даљину, а да им светлост приметно не ослаби. То је разлог, што се издубљена огледала употребљују као рефлектори за осветљење на ручним лампама на дувару.

До сада смо чули, како се одбију или рефлектују светли зраци, кад паралелно са главном осовином или из жиже падају на огледало. Сад да видимо, шта бива са зрацима, који у другим правцима долазе на издубљено огледало. И они се наравски одбијају од огледала и граде ликове од осветљених предмета, који се налазе пред огледалом. Али учинци тога одбијања нешто су друкчији него што их видимо на равним огледалима, те због тога су друкчији и ликови, што их дају издубљена огледала Најпре ће нам упасти у очи њихова величина, која није увек иста, него се мења по даљини предмета од огледала

Лако ћемо себи разјаснити, од куд то долази. За зраке, који долазе паралелно са осовином, чули смо, да се после одбијања састају у жижи, дочим се обратно зраци, који из жиже падају на огледало, од њега одбију паралелно са осовином. Сви други светли зраци друкчије се владају. Пошто не долазе одвесно на огледало, него косо, то морају косо да се одбију и натраг. Налази ли се н. пр. какво светло место између жиже и средишта облине, онда светли зраци од њега падају мање косо на огледало него ли кад су долазили из жиже, те се мање косо и одбију од осовине, тако да не теку после одбијања са њом паралелно, него је секу даље иза средишта облине и то сви у једној тачци, која се види и зове *лик* онога светлог места. Да се светло тело налазило обратно у тој тачци, у којој је сад био лик, онда бисмо за тај други му положај добили очевидно његов лик на оном првом месту т. ј између жиже и средишта облине.

Пошто за свако место светлога или осветљенога предмета, који се налази пред издубљеним огледалом, постаје лик, који лежи на припадајућој му осовини, то из груписања ликова свију тих предметових места постане лик целога предмета Какав ће бити, зависи од тог, на ком се месту налази пред огледалом. Ако се н. пр. предмет налази између жиже и средишта облине, онда се при том положају предмета зраци, који с његових горњих места падају на огледало, састају после одбијања доле испод главне осовине и обратно они са доњих места предмета горе над осовином. Ликови горњих места биће дакле доле, ликови доњих горе. Због тога се онда, кад се предмет налази између жиже и средишта облине, иза тог средишта добије *увећан и обрнут лик* од предмета. Мали цртеж на папиру лако ће то разјаснити вредним читалицама, које траже поуку.

Кад се напротив осветљен предмет налази за више од две жижине даљине, дакле даље него средиште облине удаљен од огледала, онда ћемо се на основу истога посматрања, али у обрнутом реду, уверити, да ће се од тог предмета добити *умањен обрнут лик* између жиже и средишта облине.

Ликови, који се добијају у оба ова случаја, јако се разликују од ликова, што их дају равна огледала. Као што смо чули, постају они отуд, што се зраци, који долазе од сваке тачке предмета на огледало, после одбијања *збиља* у једној тачци пред огледалом *споје* или *саберу*. Ликови ти могу се због тога ухватити на каквом штиту и виде се тада са свију страна, ако је тај штит прозрачан, као слика изведена у најнежнијим бојама. Ти ликови зову се због тога *стварни* или *сабирни* ликови. А издубљена огледала, пошто светле зраке сабирају, називају се још и *сабирна огледала*.

Најлакше даје се све то видети у мрачној соби са запаљеном свећом, која се ставља пред издубљено огледало. Да се добије велико увећање, може се лик свеће у место на штиту ухватити и на собњем дувару. Јако умањени ликови најлакше се добију дању, кад се лик од једног прозора, што постаје пред огледалом, које се држи што подаље од прозора, ухвати на каквом малом штиту, за који може са свим добро послужити листић белог непровидног папира. Прозрачан штит, пошто добија сувише светлости непосредно од прозора, не би показао јасну слику ни на једној страни.

Ликови разних огледала су дакле нешто са свим друго. Као што смо чули на првом нашем састанку постају они од зракова, који се разиђу и распу пред огледалом, тако да *изгледа* као да долазе са места, која се налазе *иза* огледала, те се с тога само тада виде, кад ти зраци непосредно дођу у око т. ј. кад гледамо у огледало. Због тога смо и рекли за њих, да су *привидни* или *расипни* ликови. Пошто леже иза огледала, не могу се никад на штиту ухватити.

Иначе се могу и стварни ликови сабирних огледала исто тако и код равних и без штита непосредно посматрати. Треба само очима доћи у правац зракова, који се после састанка од сваке тачке лика опет разлазе. Тада нам се чини као да лик плови пред огледалом у ваздуху. Умањен лик лакше се даје наћи него увећан.

Видећемо да су ликови, што смо их у оба описана случаја добили, слични предметима и да им се величине њихове односе као растојања им од огледала. Што се већма предмет удаљује од огледала, у толико ближе жижи леже ликови и у толико су мањи. Лик од неизмерно удаљеног предмета н. пр. од какве звезде постаје управо у самој жижи. Оно сјајно место у жижи издубљеног огледала, на које смо пустили сунчане зраке да падају, није дакле ништа друго него мален лик сунца.

Ове сабирне ликове даје издубљено огледало само од оних предмета, који су удаљени за више него што му износи жижина даљина. Ако пак предмет стоји пред жижом, онда зраци са њега падају тако јако косо на огледало, да се при одбијању не могу више да састану у једној тачци пред огледалом, него се разлазе (дивергују) као што смо оно видели код равних огледала и то и овде тако, да се чини да долазе од једне тачке иза огледала. Због тога и издубљено огледало може од предмета, који се ближе пред њим налази, дати само *привидан лик*, који се кад се гледа у огледало види привидно иза огледала и усправљен, али се ипак од ликова равних огледала одликује тим, што је *већи него сам предмет*. Из тог разлога називају се издубљена огледала и *увећавајућа огледала*.

Издубљена огледала, која су начињена од искривљеног стакла са поставом од живе, не дају са свим лепе ликове. Много лепши и чистији су код издубљених огледала од метала или од стакла, које је на предњој страни превучено сребрним слојем, који се зрцали Од у јачој мери издубљених огледала ликови су увек мало искривљени или нејасни. Тачно израђена издубљена огледала, као што их требају за прављење већих дурбина, врло је тешко зготовити и због тога су јако скупа.

Шупља огледала много се употребљују. Лечници се њима служе, да јако осветле унутарњост ока или увета, стражњег дела ждрела или грла, да би болест испитати могли. При том гледе они кроз једну малу рупу, која се налази у средини огледала

Даље се употребљује издубљено огледало за *осветљење удаљених предмета*. Поменули смо већ напред, да кад се каква јако светла лампа стави у жижу издубљеног огледала, онда се одбије сва светлост, која падне на огледало у правцу, паралелном са осовином и тако се може какво удаљено место добро осветлити. Али строжије узев није та одбијена светлост потпуно паралелна, него нешто се разлази (дивергује) и то због тога, што је немогуће наместити лампу тачно у жижу, што пламен није само светла тачка, него светло место, те се од разних тачака долазећи зраци разно и одбијају. Да се што више светлости са таквим издубљеним рефлектором ухвати и изашље, праве их што веће, али и то има своје границе. Не би н. пр. ништа користило, да се издубљеном огледалу даде облик полукугле, јер зраци, који близу краја падају, тако се јако удаљавају од жељеног правца, да немају за осветлење никакве вредности.

Због тога се не употребљују никад издубљена огледала преко 60° ширине, него кад је потребно сакупити и рефлектовати врло много светлости, онда се употребљују сада *параболична огледала*. Каква су то огледала? Врсне моје слушалице одмах ће то схватити. Кад се лопта баци косо у вис, па се добро пази, какав пут описује, онда се види да је тај пут нека крива линија. Лако је можемо оловком нацртати на папиру и изрезати отуд облик, који окружује. Крива та линија зове се у геометрији *парабола*. Тако рећи отеловљену можете је видети на бунарима, код којих из праве луле цури вода на земљу. Вода од ушћа луле до земље описује један лук, који представља половину једне параболе. Додајмо јој у земљи још другу исту такву половину, па имамо пред собом целу параболу, јер она изгледа једнако с једне и с друге стране, горе је удубљена, доле са свим отворена. Правом једном, коју повучемо из најдубљег њеног места, можемо онај изрезани облик лако преполовити. Та права зове се *осовина* параболе. Ако је око исте окрећемо, онда ћемо видети, да од тог обртања постаје једно округло тело. Тело то зове се *параболојид* и у том облику праве се параболична издубљена огледала. Таква огледала имају наиме својство, да зраке, које из њихове жиже падају на огледало, тачно паралелно рефлектују (одбију) Осветљава ли се пламеном, ког се све тачке не могу налазити у жижи онда и код њих светлост знатно дивергује. А кад се употреби електрична светлост у виду светлог електричног лука, онда је тај светао лук тако мали (неколико милиметара), да рефлектована светлост само мало може дивергovати. Уз то може да ухвати огледало врло велик део електричне светлости и због тога шаље оно пред собом врло много светлости са малом дивергенцијом. Тим се постиже, да се и врло удаљени предмети могу још врло добро осветлити. Тим начином употребљује се сада електрична светлост у рату и на светилницима на мору, који на више километара даљине осветљавају у свако доба море. Огњеном млазу светлости радовали су се и радују многи кушани морнари, јер им много пута лађама у невољи доноси жељно ишчекивано спасење Поред свију морских обала налазе се такви светилници.

Лампе на челу локомотива, које је у њиховом красном путујућем црвенилу тако лепо видети у ноћи, имају задаћу, да осветле велики део железничке пруге, која напред лежи. Исте су сада већином састављене из врло многих малих равних огледалаца, која су на једном искривљеном лиму тако прилепљена, да што боље одговарају параболичној површини Сврха осветљавања постиже се врло добро тим путем.

Издубљена огледала, која су само у малој мери крива, употребљују се као *тоалетна огледала, огледала за бријање* и т. д. Пред иста мора се тако близу поставити, да се дође између жиже и огледала. Тада се види налик као у равном огледалу сопствена, привидна, усправљена слика, али овде *увећана*.

О употреби удубљених огледала на дурбинима разговараћемо се на другом једном састанку.

Одмах у почетку поменули смо, да сем издубљених сферичних огледала има и *испупчених*. Она се са свим другчије владају. Пошто испупчено огледало светле зраке, који до њега дођу, увек тако одбија (рефлектује), да се од једне привидно иза огледала лежеће тачке још већма разлазе него пре, то може то огледало дати од предмета само *привидне ликове*, који се виде иза огледала у *усправљеном* положају. Ти ликови увек су *мањи* него предмет и због тог се испупчена огледала зову и *умаљујућа*.

Испупчена огледала употребљују се или као потпуне кугле или као делови од исте. Тако их врло често виђамо као шупље, изнутра црнилом премазане или живом постављене *кугле од стакла* у гостионичким вртовима, често у многим бојама. Нарочито пружају оне красно уживање за очи, кад су намештене на местима, од куд је леп изглед. Да утисак буде чаровнији, узимају се наравски велике кугле. У њима се може у један мах видети врло лепа мала слика целе околине са свим животом, који у њој у онај пар влада.

Колико лепо издају ове кугле предмете, ко-

ји се налазе у даљини, толико нагрднији су ликови од блиских предмета. Због тога не треба пред њим држати сувише близу предмете, који нису знатно мањи или су можда чак већи него испупчено огледало, ако нећемо да добијемо наказне слике. Узрок томе грдилу лежи у том, што су ликови од удаљених места мањи него од ближих. Од већих тела, која се налазе близу пред огледалом, биће увек нека места огледалу ближа и због тога ће изгледати у лику у мањој мери умаљена него друга места истога тела. Отуд онакажен лик. Приближимо ли н. пр лице каквом не одвећ великом испупченом огледалу, онда изгледа у лику нос, који је најближи огледалу, много већи према осталом лицу, које постаје на тај начин права карикатура. Ужасно наказни изгледају тако из близа и прсти.

Мања испупчена огледала употребљују се такођер ради њихових красних ликова као *тоалетна огледала* (за џеп, на џепним чешљевима и другим стварима). Врлина им је, што се у њима, ма да су мала, може ипак цело лице видети у један пут, и ако умаљено.

ЛИСТАК.

ЈЕДНА „ПРЕМИЈЕРА“
на београдској позорници.
(Наставак).

Прави уметник имаће савладати препреке, које долазе од срећивања грађе историјске, кад од ове ствара уметничку целину, подиже зграду, која у исто време почива на темељу реалности, и подиже се у сфере чистих идеала, служећи својим вештачким обликом идеји лепога

Право је рекао *Лесинг*, да је правоме песнику са свим довољан по један само моменат или догађај, те да отуда створи, силом своје душе, свога талента, уметничку целину у роману, драми или приповетци. Као што се ископана руда топи, да се на ватри очисти свију непотребних примеса, тако се у песниковој души претапа позајмљени материјал прве замисли. Ко је већи мајстор, тај ће силније ватру подгрејати, тај ће пажљивије одвојити најчистији материјал, добити драгоцени метал. Обратно ће бити са лошијим мајсторима. Док је Калдероновим трагедијама основа судбина и фаталне хаветиње, дотле се у Шекспира напротив судбина развија из слободног самоопредељења човечијег. Случајности, фаталитета, неприродности, и екстраваганције не налазите у делима правих, великих уметника. Бојазан од оскудице материјала не мучи праве песнике. Из незнатних причица Шекспир је стварао своје генијалне умотворе. За „Лира“ је узео материјал из старинских северних прича, а за најсилнију трагедију љубави, која ће вазда потресати срца људска, за свога „Ромеа и Јулију“ узео је мисао из сирове грађе у талијанским новелетама

Mais quoi doac? Да нисмо можда ради да и Цветића меримо шекспировим кантаром? Не, далеко смо од те помисли. Наше је било да укажемо прстом на један факт, како душа, осећање, мисли и полет песника даје вештачки облик делу његовом. И дијамант је тек онда добио праву вредност, кад га је рука мајстора вештачки угладила!

Ја сам хтео сада да проговорим неколико речи о *трагичности* у опште, за тим да видимо, је ли, и у колико „Душан“ трагичан карактер, кад је писац већ своје дело крстио трагедијом. Но то ми се види неугодно да учиним сад у овоме уводу. Боље ће бити да то одложим за доцније, управо да о томе буде реч онда, пошто се поближе упознамо са самом садржином ове трагедије, њеним главним јунаком, и карактерима споредних, допуњујућих особа, које делају, утичући на развој и заплет у радњи. Онда ће нам бити лакше да се јасније разумемо.

Нека ми се не замери, што сам се оволико забавио на уводу. Сматрао сам, да је одиста нужно, да изнесем своје погледе о неким општијим условима, те да из раније још назначим становиште, с тога ћемо проматрати ово дело, и донети о њему свој суд.

У излагању садржине бићу што је могуће краћи. Дело је доста познато, јер се до сада много пута представљало, а поред тога наградио га је и штампао књижевни фонд пок. И. Коларца у Београду. Критичар износи свој суд за оне, којима је дело познато, за то ћу ја садржину прећи летимично.

Доста је било начелне дебате, време је да пређемо на специјалну расправу. Још у римскоме праву важило је начело, да нико не може бити осуђен, док не буде саслушан! Поштујући ово начело правичности, које и данас важи како пред

законима државним тако и пред литерарним, ми пуштамо Цветића да говори.

Трагедија почиње у престоној дворани, у Скопљу. Маћеха Душанова, краљица Марија, која се по смрти Дечанскога преудала за Угљешу, отпочиње комад доста дугим, и досадним монологом. Она нам открива своју паклену душу. Казује нам како је она, „кћи Палеологова, најчувенија лепотица у пространој царевини византијској“, пошла за седог „варварскога краља“ (Дечанскога) да и њега и његов народ себи потчини. По смрти његовој преудала се за непознатог војводу, да би лакше осигурала престо и круну своме јединцу Симеону. Има да уклони две сметње: Душана, с којим води већ одавно скривену борбу, и Кантакузена, који се налази на двору Душановом, камо је дошао, да од њега тражи помоћи, како би се дочепао престола византијског.

Али, како да сатре, Душана? премишља Марија. Душан нема махна! Он је „мудар владалац, редак војвода и државник,“ а поред тога и „јунак, у кога је дивско срце.“ Али је Душан и — човек! Ето помоћи Марији. Дакле „Душана ваља поткопати са човечије стране, разорити му домаћи мир и срећу,“ — јер нема човека под сунцем „коме неће око сенути грешним сјајем — кад угледа женску лепоту и дражи. — Марија се дакле решава да Душана намами на једну своју рођаку, принцезу Анђелију, која је дошла у Србију као посланик царице Ане, и нејаког јој сина Јована, да спречи савез између Душана и Кантакузена. Кад успе да Душана замађија лепом Анђелијом, тада ће му разорити домаћу срећу, убити му углед пред властелом и народом и створити неслогу у држави, јер ће се тада на Душана подићи својта и браћа краљичина.

У овоме чину сазнајемо за љубав Милице, кћери Југа Богдана и кнеза Лазара Хребељановића, Душановог посинка.

Долази и Душан окружен великашима. На двору Душановом су две партије међу српском властелом. Једна од њих ради за грчког великаша Кантакузена, а друга за Ану Палеологову, која брани престо своме младолетноме сину Јовану, од истог узурпатора Кантакузена. Обе партије живо раде за своје кандидате, препирући се пред Ду-аном. На послетку партија, која ради за царицу А-у, и на челу које стоји Вукашин, успева, да Душан ово прими и саслуша посланика Аниног и Јованог, лепу царевну Анђелију. На томе и остане. Ма ја се у потаји радује, што јој се чини, да је нђелија већ својом првом појавом успела, да се падне Душану. Али Душан не обећава ништа ђелији, јер сад ће доћи на договор Кантакузен, но је не лишава ни наде. Долази и Кантакузен и настаје државно веће, где има пресудну реч краљица Јелена, која стаје на страну Кантакузена, бранећи га од велике уцене, коју му Душан тражи за помоћ да га попне на византијски престол. Најзад и Душан „да би поштедео и себе и њу“ (краљицу) пристане на савез по оцену Христопоља, и удаје Оливерове кћери за сина Кантакузенова, који ће остати као талац на двору Душановом. Но док је Душан испраћао великог госта, дотле се међу српским великашима изроди таква свађа, да у мало не дође до крви, и Душан, при повратку једном брилантном беседом утишава раздор, и мири завађене великаше, причајући при томе о својим намерама са Византијом, и о своме оцу, кога је уклонио с престола.

У *другоме* чину видимо како се Душану почиње плести замка. Уз сина кантакузеновог на двору Душановом налази се и лекар — видар — Зено. Из Византије вратила се опет лепа Анђелија, са новим понудама од царице Ане. — Политичарка — подводница Марија већ се с њоме договара, како ће Душана ухватити у замке. Ту је и Кантакузен. Он је упропастио под Серезом и своју, и помоћну војску Душанову. Побеђен и осрамоћен сумња да ће му Душан више дати помоћи. Он се решава на клизав пут. Мислећи да ће краљицу Јелену завести да буде његова, он изјављује љубав жени Душановој. Али ту наседне. Поштена и узорита краљица гнуша се понуде Кантакузенове и оставља му — презирање. Кантакузену остаје последње, да тражи помоћи у Турака.

Али ту је још и папин посланик, кардинал Патски, који преко Зена уговара с Маријом заједничку акцију против Душана. Патски обећава папину помоћ, да Маријин син седне на српски престо, а Марија опет да проведе Србију под папине скуте.

Душан се враћа из Босне, где је угушио буну, и прима лепу Анђелију, која, заљубљена у њега, брзо заборавља своје посланичке поруке, и мами га себи у склоњену одају, „у миру и самоћи, кад се спусти тиха ноћ,“ да „слађе“ већају о државним пословима Душан обећава, да ће доћи, а краљица Јелена затиче их баш онда, кад се „лепи“ посланик веша о врат Душану. Међу тим мало пре овога краљица Марија разјарила је Душана, својим причањем о оној сцени, између краљице и Кантакузена, коју је она прислушкивала. Душан због тога хоће да се освети својој жени, коју назива „неверницом.“

Али када се спрема да иде на тај састанак, да проведе ноћ код лепе Анђелије, иза сцене зачу се глас његовог сина: „Оче, оче мој!“ Душан се

тргне, узвикну: „Природа ми заповеда да се вратим“, — и грли сина. . . .

У *трећем* чину прима Душан у аудијенцију папиног посланика, Патског, који нуди Душану за освојење Цариграда десет хиљада оклопника папиних најамника, за тим сву војску угарског краља, војску немачких и хришћанских владалаца, но цену да пристане на верску унију. Душан не пристаје, а папин посланик, у име светога оца папе, баца на њега проклетство и на његов народ. Душан анатему прима са смехом, и задржава Патског на своме двору!! После овога настаје опет причање из историје и измирење Душана са женом.

Друга промена овога чина је једна од најпомпезнијих сцена, које сам икад на позорници гледао. Цео церемонијал Душанова крунисања у Скопљу тако је вештачки и пажљиво инсцениран, да заноси гледаоце својим бинским ефектом. Ту се Душан с војском и властелом решава, да удари на Цариград.

У *четвртоме* чину гледамо опет, како Марија, Анђелија, Патски и Зено лове Душана својим интригама. Душана јуре великаши, и опет се на широко и на дугачко говори о „државним стварима“. И као у пређашњим чиновима ми слушамо тачно и детаљно историјске податке Интриганти смишљају и извршују овако лукавство. У дворском врту у Сересу Душан радо проводи ноћу на једном усамљеном месту, где размишља у самоћи. Ту краљица Марија облачи у бело, и изводи као „духа“ или „анђела“ лепу Анђелију, која је врло дражесна, јер излази расплетених коса, и „деколте“. Патски, папин посланик облачи се у рухо Душановог оца, Дечанскога, излази као дух, као сен покојникова, која се Душану често привиђа, од кад га гризе савест за насилничку смрт очеву. Дух — Патски — саветује Душану: да прими погодбе папине, да узме Анђелију, па ће добити опроштај и Цариград! Но Душан се брзо прибере, сумња да је то баш оригиналан дух оца му, „свест му се буди“, те хвата за јаку лажног духа, позна у њему Патског, позна и Анђелију, те Патског, предаје стражи и умирује царицу „да је једним кроком згазио две змије!“

У *петом* чину смо на бојноме пољу, у логору код села Дјавола. Ту је не само Патски и Зено, већ и бутун све жене из двора Душанова. Патски нам прича, како ће помоћу Зеновом да отрује не само Душана, већ и Марију, која као саучесница зна за његове тајне. Из борбе враћа се Душан да обиђе дворске даме. Жедан је, и испија пехар руменике, које му предаје сама царица, али је пре тога Зено усуо отрова. Душан одлази у борбу, пошто је пустио Патског у слободу. Тада Зено повраћа свест царици Марији, коју је дотле неком биљком залудио. Но ова га убије и опет полуди. Али се и битка свршила. Још само један корак па је Цариград српски. Дошли су већ и посланици цара Јована. Нуде Душану мир, и дају му све земље до Цариграда. Кад се Душан заклиње посланицима да ће цару Јовану „оставити ахајске и јелинске области, и да ће га бранити од Латина и Османа,“ падне и умре! Из његових последњих речи чујемо, да он сам своју смрт сматра као казну Божију, за оно што је учинио своме оцу, Дечанскоме!

Хвала Богу! Ето нас на крају трагедије. Ја сам нарочито у краћим цртама извео садржину, придржавајући се најважнијих ствари, да се у главноме упознамо са током и целином ове трагедије. Појединости сам прелазио остављајући да о њима говорим кад будемо расклапали део по део, и кад буде речи о појединим сценама и типовима. Где буде потребније, ми ћемо се дуже задржати и подробније разговарати.

А сад хајдмо даље.

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

II.

Опет о шушњу.

Послије Вука појави се и г. Св. Мл. Бајић као скупљач народних умотворина. Вук је *овога посла ради* путовао *„по разним крајевима народа нашега“*, а г. Бајић као да се из Баната није никуда ни макао. Па будући да Банаћани не казаше г. Бајићу познату нам пословицу онако, као што ју је Вук негдје на страни чуо и ухватио у перо, не имаде г. Бајић пречега посла него да и њу тобоже поправи. Покојни Рајковић није мјерио само на *банатски* кантар, па је забацио ту поправку, али г. Бајићу не даде њешто мира, па огласи њу и још њеке приговоре овакве врсте преко „Стражилова“.

Госп. проф Живановић *протумачио* је г. Бајићу, да „нема никаквога смисла“, е је реч *„толковати* постало од *толико = колико“;* а тадашњи мој књижевни пријатељ један био је добио вољу, да му докаже, *е је Вуку „било* изближе *познато,* како се *погача пашире“*. Још онда хтио сам и ја да довикнем г. Бајићу: није се сав народ наш слегао у Банат!

Јесенаске сам опет листао „Стражилово“, па сам одмах написао оно, што је изишло тек у бр. 45. овога листа. Одговор г. Бајића веома ме је изненадио; но нека помисли само, како би тек Вуку

било, да је доживио овако оцјењивање свога рада. Биљежити све, што народ говори и зна, није рђаво; али при поређењу туђе радове трпати у запећак, *и то само за то, што Банаћани друкчије причају*, то је оно што не ваља и што није имао онај пар на уму г. Бајић. Вук је прибиљежио онако, како се и данас н. пр. чује по Сријему, а г. Бајић требао је казати, да се та пословица чује по Банату онако, као што ју је он објавио. И тада не би нико ни ухом макао; али Вука поправљати и подметати му да није „изближе“ знао ово или оно, не би онда било прилике. А то је, чини ми се, и навело г. Бајића, те је узео *банатску* „народну својину“ за мјерило и Вукова рада.

Срамота је, да се око „шушња“ препиремо, јер је „шушањ“ и у „Њемачко-српском рјечнику“ Вукову „*abgefallenes Laub*“; а да у *пренесеном* смислу може и ова ријеч имати више значења, то је опет нешто друго. Но да бар колико толико ублажим г. Бајића, јављам му, да ријеч „*пармак*“ долази и у Вукову рјечнику и да значи „повјесма, што се извлаче из великога власа“. Али гдје је сакривена, не ћу да кажем; но ко је буде тражио, нека добро отвори очи.

М. Медић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

═ У Вел. Кикинди је покренута нова збирка књижица за поуку и забаву под натписом **„Ратарке“**, а намењена српском ратарском свету. Не зна се, ко покреће ове читанчице за народ, само је назначено „Накладна штампарија у Вел. Кикинди“. Биће ваљда то штампарија родољуба српског Јована Радака. Изишле су на једанпут три свеске, но не каже се нигде, шта је намера и цељ овој збирци, већ ако да по посвети „српским ратарима“ не узмемо, да ово мисли бити библиотека за наш ратарски свет. Ове три свеске доносе свака по једну приповечицу Лава Толстоја, у преводу М. П. Туторова, које су све три прештампане из „Садашњости“, а две од ових изишле су већ и пре тога у српском преводу. Те су три приповетке ово: *„Бог види истину, но не каже одмах“*, *„Где је љубав тамо је и Бог“* и *„Два старца“* Цена је књигама тако малена, да их заиста може сваки ратар лако набавити: прва свеска стаје 4 н., друга 6 н., а трећа 8 новч.

═ У Београду се покреће лист **„Право“**, часопис за правне и друштвене науке, који ће излазити једанпут месечно. Уредници ће бити Андра Ђорђевић, Ст. Максимовић и др. Миленко Р. Веснић. Уредници „сматрају за излишно“ да доказују „неопходност једног оваквог стручног часописа“. [М]ожда би популаран правнички лист неопходнији био у нас [о]д „стручног“, да поучи свет наш о правничким потребама [сво]7, као што су поједини чланци у календарима нашим увек [до]бро дошли.

═ У Задру је покренуо Никола Шимић опет поново [св]ој лист **„Iskru“**, која је већ излазила пређашњих година. [З]тога не знамо, што се сад рачуна на листу опет „Година [I]“. Други број „Iskre“ доноси међу осталим чланак из пера [Бо]кше Чедомила *„Змај Јован Јовановић“*. У чланку се вели, да код Змаја „кроз толико година певања му, још ни цигла једна струна на дивној гусли није попуцала“, и да је он песник, „кому код Срба и Хрвата нема равна, колико их је живих песника“.

ЧИТУЉА.

(† **Василијан Петровић**), епископ бачки, преминуо је изненада ноћу између 17. и 18. јануара о. г. Покојник се родио на нову годину 1820. а епископом је постао о Петрову дну 1882. Тело му је балзамовано и укопано у новосадској саборној цркви у гробници владике Хранислава. Укоп му је био врло свечан. По свршеној служби божјој држано је свечано опело, којему је на челу био сам патријарх Ђ. Бранковић. На спровод се слегао многобројан народ одавде и са стране. За владику Василијана кажу да је био пријатељ наше црквено-народне аутономије и човек добра срца. Нека му је леп спомен у народу његову!

БЕЛЕШКЕ.

(**„Agence slave“**). Под овим именом постоји у Бечу од журналисте Кучере ново створени новинарски уред, који је на темељу својих многобројних директних свеза у стању да даје сваком интересантна, тачна извешћа о свим политичким, књижевним, знанственим и економским односајима сваког словенског народа. „Agence slave“ има своје заступнике у свима главним градовима словенским, па је за то у стању сваком ма какав извештај брже и лакше прибавити, него што је то појединцу могуће. Књижевно одељење ове агенције даје извешћа у свима гранама литературе и приређује преводе у све словенске језике. Когод какву информацију треба, нека се обрати на споменути уред под адресом: В. Кучера, власник „Agence slave“ у Бечу (Wien, I. Hauptpost, Fach).

УМЕТНОСТ.

═ **Роберт Толингер,** који се бави на Цетињу, јавља, да од нове године намерава издавати своје нове композиције за гласовир за две руке под натписом **„Са Ловћена,“** у свескама тромесечним. У свакој од ових свезака биће по једна већа композиција. Цељ је Толингеру, да овим пружи прилог нашој српској домаћој музици Композиције ће с тога имати за основ наше народне мелодије и за то ће по својој садржини одговарати поглавито српској мисли и осећању. Садржина првих двају свезака биће парафразе на две србијанске и две босанске народне мелодије, којима ће следити у другој половини ове године композиције на црногорске мелодије, које су оригиналне, а врло мало познате. Претплата на читаву годину износи 4 фор.

РАЗНО.

(**Дневница саборским посланицима г. 1837.**) У једноме извештају са сабора г. 1837, на којем је за митрополита изабран био епископ бачки Стеван Станковић, читамо ову белешку о дневницама: „Сва ова господа имали су од онога дана, како су се од својих домова кренули, док опет натраг дошли нису, крај подвова још посведневне дијурне. Командирендер на дан 20 ф., његов секретар 8, национални секретар 5, генерал 6 ф., обрштер како и обрстлајтн. 5, мајор 4 ф., а сви остали без разлике чина и стања сваки дан 3 ф. у сребру, — то је после по учинитом размјерију од свију домова наше цркве сакупито и *царству* натраг вратито.

(Владика Георгије Хранислав). Приликом укопа преминулог епископа бачког Василијана Петровића отворена је костурница Георгија Хранислава, најпре пакрачког, а затим бачког епископа, који је сахрањен у новосадској саборној цркви између леве певнице и престола матере божје. Сандук је Хранислављев дрвен и изнутра свилом постављен још добро одржан нађен, те и ако је труо, одржао је ипак свој облик и целину. Свилена митра нађена је мекана и спљоштена, а на њојзи златан крст са јабучицом, а осим тога још један златан крст на грудима И одежда је свилена црвенкаста добро одржана, и ако јој је боја посукнула. Грудни кош владичин остао је у целини и тек при додиру се размакнуо и попустио. Покрај сандука владике овога нађене су још неке кости, но не зна се чије су, без сумње опет којега црквенога великодостојника из прошлога столећа, јер у овоме столећу сахрањен је у саборној цркви само још епископ Гедеон, али се за овога зна, да је укопан на десној страни, код владичинога стола и десне певнице. Владика пак Јован Јовановић умрьо је приликом канoничне визитације у Сомбору, те је онде и погребен; остале бачке владике (Станковић, Анђелић) постали су митрополитима, те су умрли у Карловцима. Платон Атанацковић је сазидао себи на алмашком гробљу црквицу, у којој је сахрањен са својим сином и синовцем. У костурници Георгија Хранислава нашла се и урва, у којој му је смештен дроб, из чега се види, да је био балзамован, и ако непотпуно и ваљда без довољно конзервирајућег материјала, пошто су му лубања и друге кости остале голе и сухе. — Овом приликом ћемо споменути да је владици Храниславу наш песник Сила Милутиновић Сарајлија спевао оду, која је засебно штампана у штампарији Павла Јанковића у Новом Саду под насловом: Усклик на инсталацију његовог преосвјашченства високодостојњејшег господина Георгија Хранислава православног епископа бачког, сегединског и јегарског 28. јануара 1840. Од Чубре Чојковића Черногорца. — Осим тога писали су му и друге оде и славопоје, тако и Јован Чокор, професор мађарског језика на гимназији новосадској, Филип Пејић и Милош Поповић. Овај последњи приликом доласка владичиног (из Пакраца) у Нови Сад 19. септембра 1839. — По смрти митрополита Станковића био је владика Хранислав администратор митрополије до избора Јосифа Рајачића за митрополита на сабору 1842. Познато је, да је на овоме сабору Рајачић изабран *већином гласова*, а не једнодушно. Он је добио 50, а Пантелеимон Живковић, темишварски владика, 24 гласа (сомборски сенатор Коњевић гласао је за архим. Плат. Атанацковића). Кад је обављено гласање, онда су — каже се — епископи Живковић, Јовановић, Атанацковић и Рац потписали протест против Рајачића, те га још истог вечера куриром послали у Беч, а истом приликом је администратор митрополије владика Георгије Хранислав *„сам за себе* устројивши прошеније, *да би он као најзаслужнији* височајше за дјејствителног архиепископа и митрополита *наименован* био, к његовом ц. кр. величанству отправио.“ (Види Достопамјатност у јерархији карловачкој. Народни сабор 1842. год. у Н. Саду 1845. стр. 69). Цар је за тим потврдио кандидата већине Јосифа Рајачића за митрополита. У споменутој књижици осуђују се још неки поступци владике Хранислава. Онога дана, кад је стигла потврда Рајачића (која се назива „деноминацијом“, наименовањем), држао је Хранислав неправилну седницу конзисторије, на којој је било само три члана, два монашког реда и прота митровачки Ивановић (писац „Новог Плутарха“) те је ту три преступа учинио: попунио је путем *симоније* протопопство карловачко и игуманство јазачко особама, које су му се препоручиле митом, и осим тога одузео је парохију једноме посланику свештенику, што овај није гласао при избору за њега, или за онога, за кога му је он саветовао. Сада приликом смрти владике Василијана морала се гробница владике Хранислава *тражити*, јер нема ни на једноме гробу назначено, где је гроб и чији је. И за Гедеонов зна се само по причању врло старих људи. С тога би требало, да се на мраморној плочици назначи сад и на Хранислављеву и Василијанову гробу ко ту почива, а ваљало би и Гедеонов гроб забележити. Уједно ћемо приметити, да држимо да је погрешка била сада отварати костурницу Хранислављеву, отварати сандук му и дирати мошти му, одело и оправу, јер се тиме пореметило и помицало тело његово и срушило, што је још било у целини, јер је гробница врло малена, грађена је за једнога самртника, те да би и пок. Василијан се сместити могао, морало се све помаћи и претиснути. Кад нема велике костурнице за наше црквене поглавице, онда би ваљало за свакога нову градити, а не туђу кварити и кости дробити. — За владику Хранислава зна се, да се нешто и књижевношћу бавио. На књижевности је радио још пре него што се закалуђерио. Писао се најпре *Гаврило Хранисављевић*, а после краће Гаврило *Хранислав*. У калуђерству је добио име *Георгије*. Први су му стихови изишли још 1798. године у похвалу Стевану Авакумовићу, кад је примио „жезл архијерејски.“ То је писао као јуриста у Пешти. Други му је рад изишао године 1802., а то беше: „Цвјет на гроб Јоана Раича ковиљскаго архим. дне 11. дек. 1801. усопшаго.“ Шафарик напомиње, да је ово писано хексаметрима и пентаметрима на слик, а у строфу иде по пет стихова. Први хексаметар није у сликовању, 2. и 5. стих пентаметар су и сликују се. Године 1804. (Шафарик држи да ова година није поуздана) издао је Хранислав кувара, што га је превео с немачког под натписом: „Поварнаја книга, по немецкому кохбух, первим опитом — — с њемецкаго на славено-сербски во Вијење преведена, ижд. Дамјана Каулицији.“ (Овде се потписао „Хранислав“, а дотле је било „Хранисављевић“.) У години 1808. изишле су од њега „Рјечи надгробнија“ (Шафарик 468). Године 1815. изишле су две радњице његове: „На смерт високоблагор. госпожи Јосифи Стратимировић от Кулпин, рожденија Текели“ и „Преосв. г. Стеф. от Авакумовић Еп. Карлшт.“ Умрьо је наскоро после сабора од 1842. године, који је завршен месеца октобра, а за администратора намештен му је био данашњи епископ будимски, старина наша Арсеније Стојковић.

(Зидање кад је мраз) И при врло ниским температурама (— 15⁰ R) могу се по мишљењу норвешког друштва енжињера и архитекта добре грађње извршивати, ако се с потребном пажњом зготови материјал за зидање. За прављење истога треба узети негашен креч. Што је нижа температура, у толико више креча треба. Малтер треба направити непосредно пред употребом и то само у малој множини, те употребити га док се још у њему држи топлота, која је постала од гашена креча. Опеке морају увек лежати под кровом и најгорњи слој опека, који се дневно наслаже на зид, мора бити увек заштићен од снега и кише. *М. П.*

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: а читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 6. У НОВОМ САДУ 10. ФЕБРУАРА 1891. Год. XVIII.

РАТ У МИРНО ДОБА.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В. Милан Марић.

I.

У селу беше све мирно. Све је текло својим редом, ни да би се коме што учинило криво, ни да би се, да речеш, за онога малога трунка, што га једва приметиш, ни да би се за њега когод зажалио. После љуте битке, после многих препиракâ, кортешовања,једа и бриге, нададе се по свом селу мир и тишина. Умореним духовима требало је, после силних напрега, починка и одмора, како би се за будући рад и посао што боље спремили и недај Боже, ако би наступила какова непогода, што је у овом злослутном времену тако често похађала овај народ, да би се онда што боље одморнији и спремнији одупрли и отклонили је, како би и на даље кусати могли слатки плод своје борбе и војевања.

У општини је седео началник, и сељани, зар што већ навикнуше на њега, на његово строго, чиновничко лице, ускорише и сами мир и ред, а како већ беху огуглали на његове заповести и управу, мирно, као да речеш, са неком урођеном покорношћу вр п ху и на даље своје грађанске дужности.

Закон, ех закон!.. Беше он за њих н појмљиво чудо и нешто, нешто, што је зар Б гом дано, што је морало бити. Свака за п зест оснивала се на томе закону, те беше з њих света. „Тако закон налаже“, или „у з кону је тако“, или најпосле „то је закон“, и беше доста да их убеди.

— „Брате, закону се не сме нико противити!“

А деда Липа тек, па се усуди и даље.

— „А што ми је то .. то ... кажеш: закон?“

— „Закон, то је воља високог царства!“

Море!.. воља високог царства!... Ех, ту се онда није шалити. То је истинито, то је свето. А де ми реци тог јунака, који би се и противио тој вољи високог царства, а? Па још народ, ми, сељани, ’ваки Срби... ајак, не иде.

И после протумачише:

„Закон је закон.“

Млађи тубили од старијих, па млађи нараштај беше још мирнији и покорнији. То тумачење беше за њих довољно.

Али, у селу остадоше још оних неколико старих војака из оних љутих времена, кад се онако народ силно борио за своја права, кад су и царство и пристојник и судац питали за вољу народску. Е, беше онда славно доба.. Па велим, још њих неколико, у својој памети, умствоваху и даље:

— „Закон је закон... то кажеш... добро кажеш, то и јесте. Али, де молим те, кажи ми, ко и напише тај закон тако у ту књигу!?“

Деда Иган стао, па сав цвокоће од љуте зиме. Брци му се смрзли, а отуд са шора нададе се некакав северац па није да те бије, мислиш следиће ти се и крв у жилама.

Мало час пошао кући, па га ево овај на путу предусретну са тим питањем.

— Питаш: ко пише! . . Ама море и ко ће други, него господа.

— А, је л' кажеш: господа; па зар је и онда закон закон?! . .

Ех, шта опет он! . . Ама, јеси ли ти при себи! . . Скупе се господа па измисле закон.

— А! то је онда то! . . Па је л' то воља високог царства? . .

Деда Иван дрхтнуо.

— Све је то лепо и добро, само дед' да ми пожуримо кући Море, ма'ни се и разговора, кад ми је зима. . . .

И оде

А сељак умствоваше и на даље.

Једном му рече господин началник:

— Ти ћеш, Јосиме, у шуму по дрва.

— По чија дрва?

— По општинска.

— Овај . . . к'о ја бих . . . к'о молио, имам за сад нешто и свог посла . . . па после

— Али ти мораш! . .

— Па други пут, к'о за љубав.

— Какво други пут и за љубав! . . Није него! . . Ти сад мораш, јер је то закон, а закон је закон.

Јосим ућута, ни да би се усудио шта приметити. Осетио, како га је началник победио и убедио. Јер закон . . . ех, да само није закона, друкчије би он. . .

Имали тамо негде у долу један бунар. Беше он општински, јер се на њему појила сеоска стока А и сељани су тамо терали своје коње, јер је био близу села.

Кад једном, а бунара нестаде. Беше затрпан, а ђерам извађен и лежаше мирно на свом старом месту, али положено.

Дигоше се неки и пођоше у општину Због бунара беху огорчени, и међ собом уговорише, како ће да плану, како да протестирају. Тек уз пут по кад-кад стану, да се надухају од многе љутине.

И уђоше унутра.

Сам господин началник седео је у писарни.

— 'бар дан.

И поворка уђезе у писарну.

— Бог добро дао! . .

И стали Тек видиш како се гуркају, који ће први да почне.

— А које добро?

Опет се гуркају.

Онда ће Петар.

— Дед' ти, Јоване, ти си понајстарији.

Е! . . смрче се Јовану, што га овај опомену, па би као да плане на њега.

— Нећу . . . вели . . . ето почни ти!

— Ја . . . велиш: ја! . . Ама ти си нас овамо и позвао.

— Ја? Бо'ме се вараш. . . Ама, људи, за Бога, је л он мало час рекао, да ће он да почне.

— Није тако, Јоване, ајак. К'о он је теби приметио, а ти си казао, да ћеш све у име нас.

— А шта то? пита их началник.

Опет ућуташе, а очима се погледају.

А 'ча Вићентије кашљуцну. Онда се обрисa руком преко очију, па опет гутну пљувачку.

— Срамота је, браћо . . . к'о на пример, велим, срамота је. Искупили смо се ево овде, лепо, братски, да коју рекнемо у нашу корист у нашу похвалу, па сад, ето сви заћутасмо Кад је тако, онда боље, да смо и остали код куће . .

— Велиш: код куће! . . Па што си и долазио, а? пита га Јован озлојеђено.

— Дошао сам, јер си нас ти и звао.

— Ја тебе звао! . . Ама, Вићо, што све којешта и диваниш, ето људи па нека говоре.

— Тако ти, Јоване, тако ти, велим, увек и радиш. Теби је све неправо, неправо. па што је теби, то хоћеш, да је и нама, Више си пута нас подметнуо, а ти си се из сваког зла знао тако лепо извући. То не ваља! . . Ако ти је што неправо, а ти, ето, ту смо ми, па реци, реци да и господин началник чује.

И опет наста тишина

— Но, шта је, Јоване, шта је, шта си то и хтео? пита га началник

Јован погледа и кад виде, да сви у њега гледе, ушепртљи се.

— Овај . . . молим . . . ја ћу . . . кад сви тако веле . . Ја ћу, као што на прилику и долази . . Ја ћу . . . да опростите, онако све, да вам и кажем . . Кад није другачије, — право ми је.

— А шта ти фали?

— Овај . . . молим, мени не фали, да речем, ништа. Фала Богу све ми је на миру, а даће Бог и опет, па ће и на даље бити . . Ономад сам мало покрио ону своју кућицу,

па велим: сад како Бог да. Деца ме слушају, раде...

— А шта овима овде овој браћи, шта фали њима?

— Њима!.. То не знам. Ето, господине, па их ти питај.

— Но, браћо, шта вама фали?

Сви се насмешише.

— А шта би нам и фалило, господине.

— Фала Богу, за сад нам је добро.

— Па што сте и дошли?

Сви погледаше у Јована.

— Дед' говори!.. гурнуше га.

— Овај... молим...

— Та говори, човече!..

Јован кашљуцне. Онда се усправи и уозбиљи.

— Молим, господин началник!..

— Ајд', ајд', шта је?

— Ви сте нам бунар затрпали

— Који бунар?

— Доле у долу.

— Морао сам га.

— А к'о за што, на прилику?

— За што? За то што је на путу.

— Па... овај... и до сад је био на путу. па шта је и фалило! Ето, људи... а да бо'ме, и они су сви к'о ја... па нек рекну, а што нам је и до сад било...

— Али, браћо, тај је бунар био на путу. Пут узан, па кад се стока на појиште са купи, не мо'ш кола протерати.

— Мо'ш, мо'ш... ето лепо, па полагацко...

— Али то не сме бити!..

— А к'о на пример: и за што?

— За то, јер то закон заповеда. А закон је закон, с њим се није шалити.

Сви дрмнуше главама:

— И јес'... право, право...

— А да бо'ме, тако је.

— Закон је светиња.

— Брате, царска заповест!

Онда началник зачe:

— Но, разумете л' сада?

— Разумемо, разумемо.

— Е, онда, па лепо идите.

— 'Оћемо, 'оћемо.

— Збогом, господине!

— Збогом пошли!

— Немојте што замерити...

— А и за што да замерам?

— К'о ви велите: закон... е па онда немамо ми ништа на против. Збогом!

И одоше.

На пољу веле једно другом:

— Ама, ја сам то одмах и знао. Царска воља...

— Бо'ме тако је.

— Ал' само, да нам је знати, од куд високо царство и зна, к'о на пример, ето, и за овај наш бунар, па да изда заповест.

— Е, зна, зна, мора знати. К'о мислиш оно се и не брине за свој народ. Зна ти, брате, оно, зна за сваки трунак у својој земљи. Па што не ваља, то одмах изда и закон: да то не ваља. Ето за наш бунар, каже: ту и ту не стоји добро, преместите га на друго место. То је закон!..

— А да.

— Закон је закон.

И задовољни одоше сваки своме дому.

(Наставиће се.)

ЈАД ЈАДУЈЕМ, СЕЈО МИЛА...

(Препевано).

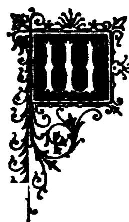

Што те, брате, туга мори?
На чело ти брига села,
Разгали се, разговори,
Виш и ја сам — невесела!...
Ти си увек вес'о бив'о
Певао си цео дан,
А често си сâм казив'о:
Не знаш бити суморан.

Па који те јади стисли?
Какве тужне снове снујеш?
Какове те муче мисли?
За што сеји не казујеш?
О, кад братско срце пати,
Сеја знаће мелем дати.
Сеја зна саосећати,
Зна ублажит' речи круте,
Ражљубити, разбајати
И највеће боле љуте....

Прамалетних зарад снова
— сносим јаде,
Не за оном, што разрова
— снове младе.

За дрветом сад без лишћа
— трпим јаде.
Не за дахом студен-мраза
— с кога паде.
Обесвећеног због храма
— сносим јаде
Не због оне, обесветит'
— што га знаде
За животом отрованим
— јадим јаде
Не за руком, што ми горки
— отров даде.
Јад јадујем за поздрављем
— пуним вере
Не за оном, којој шиљах
— и без мере.
Јадикујем за пољупцем
— сваким врелим,
Не за пламен - усницама,
— лицем белим.
Јад јадујем за звуцима
— лире моје,
Не за оном, којој певах
— песме своје.
И јад јадим за песмама
— њих ми жао,
Не за оном, песмом што сам
— уздизао.
Не; — за оном ја не тужим,
— *лаж* је с њоме.
Презирем је у свом болу
— великоме.
Већ ме оног њена лика
— врло жао,
Ал' са душом, с каквом сам је
— сниват' знао!

Јован Радивојевић-Вачић.

ГОСПОДИН ЈОВАН.

НОВЕЛА ЈАНКА КРСНИКА.

Са словеначког превео **Александар Ј. Ђурчић** богослов.

(Наставак.)

V.

Сутра дан се Петар није дуго пробудио из тврдог сна. Жупник беше већ одавна одслужио своју јутарњу мису, и при доручку питаше узнемирено своју сестру, шта је то с Петром те не устаје већ. За тим оде својим послом у неко оближње село у планини.

Мало доцније изађе и Петар из собе. У долини подизаше се још густа магла, а јасни сунчани зраци, што продираху кроз облаке густе магле, причаху, да ће бити леп дан.

Кад Петар чу, да жупник неће до подне доћи кући, крену се на подужу шетњу; — куда — то с почетка и сам не знађаше. У опште беше добро расположен, те корачаше весело звиждукајући према мосту у долини, и преко њега на другу страну, па се за тим упути у мала брда, куда га још није водио пријатељ му Јован, од како се бавио под његовим кровом.

Петар вам је био данас са свим друкчији човек. Беше вам весео, расположен — но можда се претвараше? Или можда баш у истини? Раздражености не беше ни трага, па шта више ни невољности, као што има обично сваки човек после тешких душевних потреса. Петар беше данас још одлучнији у својој намери; јер јучер у вече не имађаше ни времена, да размишља о кораку, што је наумио да предузме.

„Данас или сутра ићи ћу у Рудник," рече сам себи, и додаде за тим поругљивим осмехом: „А за тим — било ма шта!"

Дошао је на брежуљак, с ког је спазио леп, посут, колски пут, који се с једне стране губио у малом, у густом дрвећу скривеном сеоцету, а с друге стране нестајаше га изненада иза једне окуке.

„Смео бих се кладити, да је овде у близини какав градић, па можда баш и сам Рудник!" премишљаше Петар. „Па овде негде и мора бити, јер сам све већ обишао с Јованом, само још овај крај не!"

У селу је питао, камо води тај пут.

„У град!" одговори му неко босоного дериште.

„Какав град?" питаше га механично судац.

„У Рудник!"

Петар је и очекивао такав одговор. И нехотице се упутио према граду. Но одмах после неколико корачаја, рече сам себи: „Шта ћеш ти он[illegible] сам? После подне ћеш ићи с Јованом!"

Но ишао је ипак даље.

Дошавши до неког гребена, откри му се пр[illegible] очима дугачка и широка долина, а на сред доли[illegible] уздизаше се на малом брежуљку бео градић с в[illegible]соким зиданим кулама, на којима беше небројен[illegible]

малених прозорчића, који се бљештаху у светлости сунчевој; око градића се простирала букова шума, а иза шуме по јужном брду протезали се зелени виногради.

„Дакле овде је, овде је она — Јелена!“

Тако уздисаше Петар наслоњен на ограду покрај пута. Опет му дође мисао, да сад одмах иде у градић — па за што и не би отишао? По провинцијама су такове посете већ одавна у обичају. Започе тражити по џеповима рукавице, но у том опази неке људе између дрвећа, што се уздизаху на путу у градић.

„Не, не, ићи ћу с Јованом!“

Проговоривши то скоро гласно врати се кући.

За ручком беху оба пријатеља врло добро расположени.

Петар причаше разне шаљиве доживљаје из свог живота као судија а и жупник му причаше опет из свог живота. А кад дође кава на сто, — у жупниковој кући редовно се пила кава после ручка — сети се Јован синоћњег разговора.

„А шта је с Рудником?“

„Шта?“ одговори полагано Петар пушећи своју смотку.

„Хоћеш-ли да идемо? Данас немам посла, а и наш коњичак је одморан!“

„Па добро!“

Петар је то рекао тако мирно и хладнокрвно, да се Јован необично изненадио

„Ја те нећу да приморавам, одговори му Јован брзо и брижно, „ако баш немаш воље, онда да останемо дома!“

„Не, не — морам се већ једном упознати са својим округом!“ пожури се Петар да му одговори, па се за тим подигне са свог места и приђе прозору да му пријатељ не види руменило, што му се осуло по лицу.

Један час доцније упутише се на колима у Рудник. Петар је непрестано путем причао, да би сакрио свој немир, но што се ближе приближиваху Милдејевом градићу, тим је све мање могао говорити и причати.

Јован није пазио на то.

Слуга, што је од жупника пред градићем узео узде из руку, рече им, да су домаћини код куће. Но то им баш није морао ни рећи, јер им је у том истом тренутку изашао на сусрет и сам барон Милде поздравивши радосно жупника, а тако исто и пријатеља му.

„Видео сам вас јуче, па и господин Иванић ми је причао о вама“, рече барон окренувши се Петру. „Мени је особито мило, што сте нас посетили!“

Журио се напред по степницама.

„Бароница је нешто мало болесна — мигрена, опет мигрена — та ви то већ знате, господине жупниче!“ продужаваше барон разговор и отвори у ходнику врата, што су водила у дворану, у којој беше на средини застрвен сто с полупразним боцама и другим остатцима од богате ужине.

Сва тројица седоше за сто, барон наточи гостима чаше.

„Добро ми дошли!“ рече им и куцне се с Петром.

Петра је обузео неки непријатан осећај, љутио се сам на себе.

„Шта ћеш ти овде?“ помисли љутито.

Но опет се куцнуо с бароном и испио је своје вино.

Мало доцније уђе у собу и Милдејев зет, бивши пруски часник, обичан свакидашњи човек, уљудног и пријатног понашања, који није никад никог дирао, док не би га ко год увредио. Разговор се врзао о обичним стварима, о цени хране, нешто мало и о политици, а много више о суседима из обližњих градића и замака.

Петра је све то врло мало занимало, пушио је хладнокрвно баронове смотке упуштајући се тек кад и-кад у разговор, колико је баш било потребно.

За тим изађоше да се мало прођу до оближње букове шумице. Кад се вратили натраг изиђе лајући пред њих у врту, што је са три стране опкољавао градић, велико псето:

„О — Нерo, Нерo! Мора бити и бароница у врту!“ рече зет Милдејев.

„Зацело!“ потврђаваше и барон.

И одиста мало за тим опазише господа дошавши до високог и дебелог буковља, две госпе, од којих им се једна журила на сусрет.

Била је то Јелена.

Дознала је мало пре, ко је дошао данас у Рудник, па је изашла да га поздрави.

Мало је поруменила у лицу, кад јој је муж представио Петра.

„Јучер сте били и ви у купатилу!“ рече она и за тренутак је упрла поглед свој у Петра, који не скидаше својих очију с њезина лица.

Одговорио јој нешто, али ни он сам није знао шта; остало друштво није ни пазило на то. Међу тим дође до њих и баронова сестра и друштво се поче за тим шетати по врту.

Жупник, барон и зет му опет почеше говорити о политици. али сад много жешће и дубље, него пре; Петар је пак ишао с госпама. Баронова сестра је по највише говорила од њих троје, а оно

двоје корачаху немо једно поред другога, као да обоје носе какав тежак, несносан терет.

Но Јелена се прва охрабрила.

„Ово вам је красна земља!“ рече она продужујући заовичину примедбу, како је врло лепо живети у Руднику; „странкиња сам, али сам се ипак већ тако научила овде, као да сам се и родила!“

„Колико је година већ, од како сте овде?“ питаше је судац.

„Већ су три прошле!“

„Пре сте били у Немачкој?“

„Била сам — у околини рајнској! Но имање, што смо имали онде, продао је барон!“

Петру беше тај разговор несносан, јер се бојао, да не изда и нехотице каковом примедбом своју и Јеленину тајну. Јер он је одмах видео, да је сав њихов негдашњи одношај још тајна за све остале.

У један мах дође му на ум мисао, како би могао с Јеленом да се проразговара — насамо.

Случај му је помогао. Заова јој оде у градић, да приправи малену ужину, остала господа се упутише из врта доле на другу страну планине, а судац и Јелена остадоше сами близу оног дебелог и високог буковља, где се мало пре и поздравили.

„Уморна сам!“ рече она и седне у наслоњачу, што је била у сеници испод буковља; „јучерашњи излет можда —“

Умукнула је, јер се Петар ни макнуо није са свог места испред сенице.

„Одите, седите овде!“ рече бароница и покаже му место поред себе.

Петар је послушао немо, као каково дете.

Седели су немо неколико тренутака и судија је са својом палицом тукао по ситном шљунку, с којим беше тле у сеници дебело посуто. Сва енергија га је напустила.

У један пут се окрену бароница к њему.

„Хвала вам — господине Петре — по хиљаду пута вам хвала, што сте дошли к нама, што сте дошли .... мени!“ Глас јој је лагано дрхтао, но тим је мелодичније звучао у ушима Петровим; то је био онај њему познати мили глас, што га је последњи пут слушао далеко, далеко тамо на високом брду велике немачке реке; и њему се опет учинило, као да се све то тек синоћ догодило.

Но ипак није могао погледати у њу.

„Хвала вам!“ понови она опет.

„За што, чему?“ говораше Петар полугласно и скоро рапаво.

„За што, чему? Јер сам јучер, кад сам вас видела у шуми изнад купатила, јер сам јучер па и данас још до оног тренутка, кад сте дошли к нама, непрестано мислила, да ме презирете; да ме презирете онако, као .... као што сам вам јучер прочитала с лица! — — — —“

„А ко вам рече, да вас не —“ рече он и устане.

„Не — не тако!“ заустави га она и дође до њега. „Ви ме осуђујете, али ме не презирете, јер кад би ви знали .... ох .....“

Очи јој се напунише сузама.

По стази иза сенице зачуше се тешки кораци; вртар је ишао поред сенице.

Бароница је убрисала очи и брзо је погледала за вртарем, што је отишао мало напред, но он је није ни погледао.

„Хајдмо! Хајдмо за онима!“ рече бароница узнемирено. Но при изласку из сенице се опет окренула судији и пружила му своју малу руку. Петар ју је стиснуо чврсто, пред очима му у један пут настаде мрак и у својој узбуђености хтеде да загрли Јелену и да јој каже, да се љубав спрам ње још није угасила у његовом срцу, да се сада распламтела још већма, и да је све заборављено .... заборављено .....

Но она је већ изашла из сенице, а и из даљине се чуо говор господе, која се враћала натраг.

Наши пријатељи се доцне кренуше из града.

„Па обиђите нас више пута, господине судијо. Та Криж баш није тако далеко, да би се могли тим изговарати!“ рече му барон Милде при опроштају.

„Да, да, дођите нам више пута!“ дода и Јелена обичном љубазношћу и Петар је осетио, кад ју је пољубио у руку, да му је лако стиснула руку.

„Доћи ћу, зацело ћу доћи!“ обећа им некако ватрено, тако да га је жупник и нехотице погледао.

(Свршиће се.)

ЗАТАЈЕНА ТУГА.

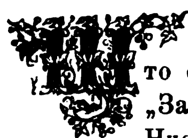

Што си сетан?“ питате ме —
„За чим твоје срце жали?“
Нисам тужан, не видите л?
Е па рец'те, шта ми фали?

Не чујете л да вам певам?
А то што ми грло стеже,
Није ништа — ја сам весо,
Са радости оно беше.

„Твоје мутне, сузне очи
Неку силну тугу таје“
Није туга, није сета. —
Е па рец'те, са чега је?

Та ја певам! Не чујете л?
А та суза, што сад пада —
Не мислите ваљда да је
Суза туге, суза јада?

Не видите л, колико сам
Од *радости* чаша скрес'о?
И смејем се ево: ха ха!
Не видите л, да сам вес'о?

Карловци. **Бошко Петровић.**

ЈЕВСТАХИЈА ил. АРСИЋА роћ. ЦИНЦИЋЕВА.

ПРВА СРПСКА СПИСАТЕЉИЦА.

ао што има у књижевности других ве ћих народа, тако има и у нашој маленој литератури и по гдекоје женско име, које се окушало, а богме и радило на пољу, на којем иначе само мушке главе раде.

Нека сваки мисли шта хоће о томе, да ли требају женске да се мешају у овај посао и да ли оне тиме прелазе свој делокруг и своје женско определење. али тек сваки признати мора, да оно женскиње, које се бави књигом и пером, показује очевидно да је даровито и да има слободнији поглед у свет, да осећајући се у свом правом делокругу као у неком тесном окову, хоће и ван тога домашаја да развија свој дух и да користи своме роду у што ширем хоризонту.

Да споменемо само имена као што су *Милица Стојадиновићева*, *Емилија Лазићева*, *Елодија Мијатовићка*, *кнегињица Ана Ј. Обреновићева*, *Драга Д. Деановића*, *Софија Стефановићева*, а особито *Драга Гавриловићева* и *Милева Симићева*, које две последње у новије доба написаше по неколико приповедака, а Симићева и неколико дечијих позоришних игара, из којих се радова види, да су им пера извеџбана, да имају својих лепих оригиналних мисли и рефлексија, и по прилици здраве тенденције. Уз то се види тежња, да цртају живот наших грађанских сталежа и да су им приче, односно позоришне игре, пуне морала, који се из радња и последица лако сам по себи без пружања прстом извести даје.

Међу списатељицама, које су се у српској књизи до сада појавиле, не рачунајући ту дубровачку књижевност, прва се чула и читала *Јевстахија ил. Арсићка*.

Године 1815. изишла је засебно штампана једна песма (на четири листа) од *Григорија Јакшића*, која носи овај натпис: Пѣснь Ихъ Благор. Г. Сави Арсичу и Его супруги Г. Евстахіи, яко до нынѣ первой списателници сербской.“ Ови стихови штампани су у Будиму. (Шафарик „Geschichte des serbischen Schriftthums 387).

А ко је била та Јевстахија Арсићка?

Нигде нисам могао да нађем што о њезину животу и раду, до ли по нешто у овим изворима:

1. Животоописаније и чрезвичајна приключенија Јоакима Вујића. (1833 год)
2. Пештанско-будимски „Скоротеча“, што га је Дим. Јовановић уређивао године 1842.
3. Библиографија Стојана Новаковића. (1867.)
4 Арсићкина књижица „Совјет матерни.“ (1814. г.)

Из ових овде наведених списа види се, да се наша Јевстахија није само бавила писањем, и то у педагошкој, моралној струци, него да је она била и добротворка српске књиге и просвете.

Јоаким Вујић описујући „первоје своје с рањавом ногом преко Кроације у Тријест путешествије“ прича како је нашао у Горњим Карловцима на имућнога онде трговца Тому Радовановића, који га хтеде наместити својим упливом за варошког чиновника, „јербо“ — вели Радовановић, „ми толики Сербли немамо барем једнога канцелисту от наше стране“; а други родољубиви Србин горњокарловачки Сима Скелеџић понуди му своју синовицу Цвету, кућу и новаца, само да се склони да се настани у Гор. Карловцима. Но Јоакима је вукло срце у Трст да учи талијански и друге стране језике, не никако не хтеде остати у Карловцу. Ту је остао само док није своју

рањаву ногу излечио, па хтеде даље, но изненада му дође отац из Баје са тужбом, да са синовци гоне да им плати део неког наследства, у износу 600 фор., те је дошао сину, да му помогне Но Јоаким не имајући тога новца реши се, да се врати с оцем кући у Бају, те да гледи да примири потраживаче, па кад ће већ поћи с оцем кући, онда тек први пут спомиње у своме иначе врло опширноме „животоописанију“ домаћицу „*госиожу Сшаку*,“ жену свога добротвора Томе Радовановића (стр. 97.)

А ова „*Сшака*,“ то ће после да буде српска списатељица *Јевсшахија Арсићка*.

Тај састанак Вујићев са „госпожом Стаком“ био је године 1797., а први књижевни рад њезин изишао је 1814. „Животоописаније“ пак Јоакимово штампано је истом године 1833. и то о трошку ове исте „*Сшаке*“ као што ће се доцније видети.

Полазећи Вујић из Г. Карловаца и кад је у својој автобиографији — „животоописанију“ — споменуо први пут име „госпоже Стаке“ он под звездицом на истој страни приповеда ово:

„Под овим именем Стака, разумева се благородна госпожа *Евсшахија ош Арсич*, рождена Цинцич, моја же штедрољубива и милостива благодјетелица, која ми је при иждивенију ове моје садашње книге штедра и благодјетелна рука помошти била, за које њено ово усердно благодјејаније, ја јој до кончини живота моего топлосердечно остајем благодаран. — Ова иста госпожа Евстахија родила се јест около љета 1772.*) у мјесту Иригу, у слав. комитату сремскоме, а у доминијуму фиршта Одашкалки (sic) Италијана. — Она је била перви крат удата у Копривницу за некога терговца, именем Лацковича; обаче после смерти овога, ступи она у втори брак с блаженопочившим Томом Радовановичем, мојим же штедрим благодјетељем, понеже да његова перва супруга Мара прежде тога била се преставила; тако ова госпожа Стака по бракосочетанију с Радовановичем, пренесе се из Копривнице у Карлштат. Није много времена било прошло, умре јој и други овај њен супруг Радованович, а она после смерти овога *бракосочеша се и с трећим њеним супругом благородним г. Савом ош Арсич*, гражданином и сенатором Арадским, и сада она у Араду пребива Обаче да је ова великодушна, блага и милостива госпожа Сербкиња Евстахија у супружеству весма нешчастна била, то престави се њој на презјелну њену печал и жалост и овај трећи њен добри супруг, и тако сада она у вдовическом состојанију живи.“

*) Те се године родио и Јоаким Вујић.

Дакле је Јевстахија рођена у Иригу, први пут се удала у Копривницу за Лацковића; други пут у Г. Карловце за Радовановића и напослетку за сенатора Саву пл Арсића у Арад.

Године 1815. изишла је она споменута ода Јакшићева Сави и Евстахији, дакле је Сава онда још жив био а 1833. г, кад је изишла Јоакимова автобиографија, већ се Јевстахија спомиње као удовица, и то у Араду, као што Вујић вели „обаче гди (у Араду) она саде у њеном сопственом притјажанију обитава“.

Кад је Јевстахија умрла није ми познато, али је сигурно, да је 1842. године још живела, јер у „Скоротечи“ од септембра месеца те године (бр. 22.) прича се у једном допису из Арада, како је врховни школски надзорник Евђеније Ђурковић дошао у Арад да обави школске испите, па је био на ручку код Саве Текелије*), а за тим је „посјетио и благородну госпоју *Евсшахију од Арсич*, која је на славу божију и *на ползу народњу дом инсшишушу педагогическом* још 1825. год. поклонила“.

Још ћу дословце да наведем речи Јоакима Вујића о Арсићки, као меценаткињи српске књиге. Вујић набраја своје добротворе, који су му помагали при издавању његових разних књижевних дела, те дошав до Јевстахије пише о њој овако: „Јеја благородије и благоразумије госпожа *Евсшахија ош Арсич*, рождена *Цинцич*, гражданка Арадкиња, *Славено-сербска сиисашељица*. и книжества славено-сербскаго љубитељица; јест мени на ову моју книгу Животоописаније благоусердствовала 450 фор. сребра поклонити.“

„Животоописаније“ Јоакима Вујића и посвећено је Јевстахији Арсићки, која је трошак дала на издавање тога дела Вујићевог

Посвета је на француском и српском језику написана и српски текст гласи: „Је благородију госпожи госпожи *Евсшахији о Арсич*, рожденој *Цинцич*, мојеј первјеј и једињеј покровителици, јакоже и *списашелиц* **многи дјела** *на Славено-сербском језику* п

*) Сава је те (1842.) године умрьо.

свјашчава сије дјело с глубочајшим високопочитанијем покорњејши и повињејши издатељ."

Из ове посвете види се уједно, да Арсенћка није писала само „*Совјет матерни*", него и друге још ствари, шта више још „*многа дјела*", но ја нисам нигде могао да нађем, шта је још писала Јевстахија.

Осим горњих речи у посвети, има још и читава страна текста на француском, и исто то опет на српском — славено-српском — језику, управљено на Јевстахију из пишчеве благодарности и признања.

Јевстахија је дакле, док је још у Г Карловцу била за Радовановићем, примила Аћима Вујића, као сиромашног ђака и путника у кућу, издржавала га; доцније му о својем трошку књиге издавала, уз то (по „Скоротечи") поклонила кућу у Араду за препарандију, те се из свега тога види, да је наша Јевстахија била велики добротвор српске књиге и просвете, и да јој је тешко наћи примера и данас у српском народу.

Има ли данас имућне Српкиње, која ће дати на једанпут неколико стотина форината, да се изда на свет која српска књига? Или која би се данас побуђена нашла, да за живота свога поклони кућу на подизање каквог просветног завода?

„Педагошки институт", о којем је реч у „Скоротечи", био је румунски — *влашка препарандија* у Араду; али као православан завод био је такођер под надзором Ђурко вићевим.

Сад да прегледамо мало *књижевни рад* Јевстахијин.

Шта је Јевстахија још писала, осим књижице „*Совјет матерни*", што сам ју споменуо, није ми познато.

Потпун наслов ове књижице ово је:

„Совѣтъ матерній предрагой обоего пола юности сербской и валахійской, аки исчадіе нѣжнаго чувствованія, имже благо и щастіе отрасли рода своего обимаетъ сочинителница".

Књижица је штампана 1814. у Будиму, сменима краљевског угарског свеучилишта.

Ако се Јевстахија заиста родила око дине 1772., као што Јоаким Вујић каже, да јој је било око 42 године, кад је ову ижицу издала.

Књижица је посвећена *Урошу Стефану есторовићу*, краљ. саветнику и школском надзорнику, те осим посветног листа, има још и две стране у славено-српској прози, па онда близу две стране у стиховима у славу Несторовићеву. У прози се вели, да Несторовићу треба да хвалу одаје и мушки и женски пол, и данас и по данас који се буду родили У стиховима овим, као и у другим стиховима ове књижице, језик је много чистији и српскији, него у оним деловима, који су у прози писани.

Ево једнога одломка из песме, што је Јевстахија пева Несторовићу:

Муза се је потрудила,
Докле те је отдојила.
Нацијам те поклонила
Име твоје прославила.
Ти си сада роду познан,
Име твоје бесмртно је.
Младе младе вјенце вијте,
Дјевојчице песне појте.
Млада јуност воскликните,
Тимпан гласни ударајте.
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
Живи, живи славо многа,
О *Уроше* узрок тога.
Сердечна ти хвала буди,
Господине здрав нам буди.
Много љета надзиравај,
Препаранде просвјешчавај.

После овога долази „*Предисловије*," које се почиње речима: „Зјело велију радост чувствују о просвјешченији мужевскаго и женскаго пола. Род наш да не хвалитсја просвјешченијем, до коље не снабдјејетсја во обшче мудрим свјашченством и родителницама, јако от тјех зависит роду просвјешченије."

И тако она највећу важност на то полаже, да се образују добри *свештеници* и добре *матере*, па тек се онда може српски род надати, да ће доћи до *просвете*.

За тим долази читав низ лепих здравих моралних и философских мисли, тако, да се човек дивити мора, да се те мисли рађају у женској глави, јер то — бар у нас није обична ствар

И „Предисловије" се свршује стиховима, па се онда без новог каквог натписа прелази на саму тему — *савети матерински* деци обојега пола. Савети су ови педагошки, пуни цитата из св. писма и спомињу се ту и наши стари писци Доситије, Рајић, Стојковић, Кен-

гелац. Јевстахија одаје славу и хвалу писцима нашим старим — и спомиње како Доситије жели, да свака девојка научи историју, географију, логику и моралну философију. Ученом Кенгелцу вели: Молим те ори и сеј пером, а ми ћемо пожњети и наслађавати се плодовима труда твога.

За тим даје савет девојкама, да се вежбају у читању, те да красне књиге не стоје „пауковим убрусцем свјазане." Женски пол је — вели — цвеће у башти божјој на земљи, разне врсте, неке имају лепо лице, али су без мириса, друге миришу зло и оштро, а свакп се лакоми за красну ружицу, а за младиће је опасно да их беру, јер имају трња, те родитељи ваља да чисте трње страсти са деце своје и тако да младићи онда њима украшавају своје груди. А младићима опет вели, да се удостоје тога цвећа својим просвећењем, добродетељима, вредноћом, поштењем.

И овај се део завршује песмом, под којом је потписана *Јевстахија Арсич*, иначе на слову књиге нема њеног имена.

После овог долази још једна песма без потписа и онда у овом егземплару, што га ја имам пред собом, нема више ништа. Књижица се тим свршује. Но у библиографији Стојана Новаковића назначено је да књижица ова има 34. стране, а у овом примерку је последња страна 30, те је лако могуће, да су овде последња два листа изгубљена.

Нека не буде никоме досадно, што сам *на крају* овога столећа споменуо овим једну српску ватрену родољупкињу *из почетка* овога века, која је без сваке сумње заслужила да јој кликнемо:

Слава ти и леп спомен у народу твоме, честита Српкињо наша!

Др. И. О.

МЕЛОДИЈА БИЉАКА.

Кад нам музика душу разбуди и фантазији даде крила; када слушајући музику заборављамо обично и свакидашње; када нас из прозе обичног живота музика пренесе у неки виши идеалан свет: тада, ма како да нас је друштво својим уштапљеним животом одрвенило, буди се у нама изгубљено детинско чуство, обнавља се красна невиност нашег некадашњег млађаног раја. На неколико тренутака постанемо опет деца, простодушна, наивна деца. Снови идеала из некадашњих минулих дана душеве нас и састају се са новим сновима и идеалима, који нам у чаробним сликама износе сретнију будућност. Ми не *резонишемо* (мислимо) више, ми *осећамо:* ми смо под тренутним утиском.

Исто је тако и дете под утиском у онај мах, када се први пут упозна са спољашњим светом; тада му је природа музика, о којој наравно врло мало шта разуме; но кад су њезини гласови њежни осећа се дете задовољно и сретно, а када се природа мргоди и срди, тада се дете плашљиво крије у крило своје миле мајке. Дете посматра природу само с поља и најјачи утисци најпре погоде. Тако исто и *мелодија природе*, а то су *боје* најпре разбуде дечију душу. Радује се њеним шареним сликама, диви се јутрашњој и вечерњој црвени и лепо обојеном цвећу; тако н. пр. детињасти становник са острва у јужном мору шара (тетовира) своје тело сваковрсним фигурама, а Индијанац на Ориноку у јужној Америци фарба своју кожу црвеним соком из биљке Bignonia.

Па и образован човек, човек који мисли показује да воле боје. У његовим хаљинама, у његовом обиталишту, а особито у његовом цвећу наћићемо доказа, да ужива посматрајући разношарне боје — шта више у томе је јемство, да га интереси друштвеног живота нису сасвим оковали; једном речи, да и у његовој души има још појезије.

Додуше где разум не долази с микроскопом, ножем и теразијама да испитује, да дозна, откуда да је природа таква према нашој души — ту фантазија сама себи ствара узроке и облачи их у тајанствени вео, и хоће свуда у природи да види своје рођене слике и символе. То исто опажамо опет и код детета и код необразованог човека.

Они народи, где образованост стоји или где је образованост сапета, природу па дакле и боје виде све у нешто увијене, понајвише у неке символе. *Жуто* је Кинезима света боја, као што је зелено мухамеданцима. Из боје цвећа које коцком добију, девојке у Грчкој пророкују, какви ће им бити њихови мужеви. Ако је цвет *црвен*, биће муж добар, а ако је цвет *жут*, биће удовац. Када је витез у средњем веку полазио у бој за девојку срца свога, облачио се у *црвено*; а када се враћао кући, из

далека је *црвено, зелено* и *љубичасто* казивало, да је у боју победио.

Но када човек дозна шта је битно када кроз вео символике загледи у голу збиљу, када разум завлада над слепим осећајем, када од деце будемо људи: тада нам природа није више извор сујеверију, него ризница истине; тада јасно прозремо у дивну мелодију, којом биљке најбрже и најјаче утичу на нашу душу и срце.

Када музика умукне и разум узме опет врховну управу у своје руке, тада човек сам себе пита: која је то моћна рука, што тако згодно дира и најскривеније струне у срцу нашем? Како више тонова заједно могу тако што да произведу? Откуд толика моћ музике над мојом душом, те да музику слушајући заборављам и свет и јаву око мене? — Таква питања изазивају нас, да испитујемо; место детињског уживања долази разумно посматрање; ми нисмо више под утиском, него је утисак под нама: *од детета постаје човек.*

Онај, који волије да буде и даље дете; ко несме вела да дигне из страха, е ће с уништењем тајанственог можда нестати и све појезије у животу, — тај нека суди, није ли можда иза тога вела скривена каква племенитија, узвишенија, мушкија појезија, када му будемо испричали мелодију биља.

Но да ли је реч *мелодија,* која се иначе у музици употребљује, овде на своме месту? Можемо ли разноликост у бојама биљака назвати мелодијом? Има ли чега, у чему се слаже н пр. песма славујева и красота боја у каквог цвета? Слаже ли се и у чему тон и светлост?

Одговор на ово наћи ћемо у самим бојама разгледајмо дакле шта су управо боје.

У мислима ајдмо на најдаља места наше земље, где још има жива света. У поларним крајевима где је лето кратко, има тек врло малених промена у току једне године; тамо се развија бледа и незнатна вегетација. Ниски џбунови и зелене јеле заклањају својим сеном некоје ситне биљке, које плашљиво из снега издижу своју главу, а кржљаве су зато, што је земља тврда и тешко из ње избијају. Овде онде виде се и некоји ситни цветићи, но ипак ни ти цветићи не оживљују монотону покрајину, јер су бели, какав је и ледени медвед који их својом шапом гази. Бела боја је белега флоре у поларним крајевима. У земљи западних ескимо-а, а о је најсевернији крај у Америци, има 142 врсте иљака са белим или зеленкасто белим цветовима, само 10 врста са ружичастим или црвеним цвеовима. Таква је сиромаштина у бојама и у јужним оларним крајевима, наравно колико се до данас могли ти крајеви испитати. Но што се више приближујемо екватору, све се више мења тај одношај. Где је лето по више месеци, има веће разлике а и јачег интензитета у бојама биљним; велике ледине (Haidefelder) северне Европе све гору од разношарних боја ситних цветића (Haideblümchen), а у северној Америци плава боја астера и лупина меша се са црвеном бојом рибеса и жутилом солидагоса. У јужној Француској зре грозд црвен као пурпур, у Италији цвета наранџа а око ње свуда мрко зеленило, у Грчкој светли као крв црвена анемона (Anemone pavania Dec.) Што ближе обртницима, то све пуније и бујније су боје. Наш красни споменак губи се испред свога угасито плавог брата на азорима, испред Nemophila у Калифорнији, чији као небо плав цвет заиста пријатно нас изненађује у сувом тамошњем песку, дивија ружа, иначе украс наших брежуљака, у Хини и Хиндостану расте у најугаситијим нијансама. Нашу нежну алпску ружу замењују у северној Индији најбујнији рододендрони, и тамо, где сунце жарко сија сву годину дана, тамо разноликости и диботи боја нема краја. Мексико има своје мактеје, своје пурпурне ипомеје и ватрене поансетије, Бразилија своје хеликоније и стрелиције, своје бегоније, меластоме и геснеријацеје; на Панами цвета дивно плава Petraea volubilis, у јужној Африци дивна Amaryllis и алоје у многим бојама, у новој Холандији црвени Epacris и као крв црвени Metrosideros; на острвима јужнога мора цвета господствена Barringtonia и умиљата Scaevola, а орхидеје, којих свуда има по топлим крајевима, цветају у разноврсним, и, кад што, у необичним бојама.

У оним крајевима, где сунце најјаче утиче на биљке, тамо су и боје најбујније и најчистије; та сунце и ствара боје, када његова светлост дође у наше око, коју су предходно предмети око нас изменили и поделили. Да нема те измене (модификације) ми не би видили никаквих боја, исто тако као што неби чули ни разних тонова, да нема модификације у звуку.

Што су тонови код звука, то су боје у светлости, и ако површан осећај онажа, да је између звука и светлости така разлика као што је далеко небо од земље, па ипак темељитим истраживањем нашло се и у постанку обојих и у законима, којих се држе, да између светлости и звука постоји јака заједница.

Звук постаје, када какво еластично тело јаче или слабије дотакнемо којим другим телом, те се честице његове заталасају, а то таласање ваздух прихваћа и разноси на све стране; ваздушне честице иду тамо амо, ваздушни слојеви шире се и

скупљају се, али свога места не остављају. И када ти ваздушни таласи дођу у наше уво и заталасају у нашем уву бубну кожицу итд. тада *чујемо.* Тон постаје од више брзих заталасавања, који долазе једно за другим, и збивају се увек за исто време. Што више заталасавања у једном истом времену, тим је виши тон, или другим речима, најдужи таласи издају најдубље, а најкраћи таласи највише тонове.

Но осим ваздуха има око нас још једна много финија течна материја, која је тако исто еластична и има је свуда по свој васиони, та се материја зове *светски етар.* И та материја може да се заталасава, но само та су заталасавања, кад их сравнимо са заталасавањима ваздушним, непојмљиво брза. Свако тело, које може етар да заталаса, зовемо *светлим* телом, а учинак, који изазива то заталасавање у нашем оку, зовемо *светлошћу.* Као што ваздушни таласи нису увек једнаки, те дају од себе разне тонове, исто су тако и етарска заталасавања неједнаке дужине, дакле су дужа или краћа, те према томе у нама изазивају разне осећаје, које ми зовемо *бојама.* Етарска заталасавања која у нашем оку изазивају осећај црвенога, јесу најдужа; затим по дужини долазе наранџасто, жуто, зелено, плаво и љубичасто уза све многобројне прелазе из једне боје у другу. Узмемо-ли, да су црвено, жуто и плаво три главне боје, из којих састављањем све остале боје можемо добити и које са гледишта практичног сасвим можемо усвојити, тада те три главне боје заједно јесу бела боја, онаква, какву нам сунце шаље, и коју ми осећамо у нашем оку онда, када сви могући таласи етерови у исти мах дођу управо у наше око, или када их одбаци какав предмет и добаци у наше око. Што више светлости која површина од себе одбацује, то је бела, црна је пак боја онда, када сву светлост, која падне на коју површину, сама та површина прогута. Но ако површина каква само некоје таласе етерове прогута, а неке од себе одбаци, тада та површина има извесну боју. Н. пр. ако цвет упије плаву и жуту боју, а црвену одбије, биће нам тај цвет црвен. Ако каква површина прогута црвену боју, а плаву и жуту од себе одбије, тада ми утиске те две боје сваћамо као нешто једно, јер таласи и једне и друге боје, тако су брзи, те не можемо да видимо као две боје; зато и не осећамо сваку ту боју за себе; ми не осећамо ни плаво ни жуто, него неку другу, али једну боју која из оне две боје постаје, а то је зелена.

Ако плава боја буде прогутана, а црвена и жута одбијена, ми ћемо осетити једну боју, боју наранџасту, која постаје, када се слију уједно црвена и жута боја. А ако буде прогутана жута боја, а црвена и плава одбијена, постаће из те две боје боја љубичаста.

Споменуте три главне боје: црвена, жута и плава, могу се дакле свести на две боје, и то једну главну и другу сложену, која постаје привидним сливањем две и две главне боје: црвену и зелену, плаву и наранџасту, жуту и љубичасту.

Зашто нам се црвена ружа у зеленом лишћу тако јако допада? Зато, што црвено и зелено заједно у себи имају све боје; зато, што оно, што нам ружа не да, накнађује се зеленим лишћем, јер лист управо ону боју од себе одбија, коју ружа гута. Дакле, обоје заједно рађа неку целину у бојама, обоје јесте у равнотежи, која је нама угодна и зато обоје заједно смемо и то с правом назвати мелодијом боја.

Исто се види и код цвета од „дан и ноћ“, (Viola tricolor) који својом жутом и љубичастом бојом буди у нама пријатан осећај, који нас задовољава.

Боје су у толико својства биљака, у колико их светлост обасјава, и то је по себи разумљиво. Првобитно пак боје су управо својства светлости. Боје тела нису увек једнаке, јер се мењају према томе, каква их светлост обасјава. Кад гледамо у светлост од лампе често нећемо моћи разликовати зелено и плаво, и цвет, који је на белој сунчаној светлости црвен, биће без боје ако га осијава жути пламен какве лампе са шпиритусом у чијем стењку има обичне куњске соли.

Но да ли су биљке у томе обзиру баш тако пасивна равнодушна створења, којима се свака боја допада, коју им сунце поклања?

Или биљке волу већма ову или ону боју? Могу ли цветови, као оно гиздаве девојке, своју главу дићи сунцу и завапити му: Сунце јарко, дај нам белу, или црвену, или плаву хаљину?! Ако је тако, тада би сунце као каква паметна мати одговорило: све ћу вас оденути, вас све, који цветате пред мојим очима, али онако, како коме доликује.

Тако исто и биљке имају своје особине, неке разлике у својем организму, које им даје права на ову или ону боју. Боје биљака стоје у тесној свези са хемијским својстима биљака, са њиховим особинама, са њиховим унутрашњим животом.

Под речи „боја“ ваља увек нешто релативно да разумемо, јер боје су боје само за наше око а не и за биљке. За биљке управо боја и нема. Светлост утиче на биљке сасвим друкчије а не онако како утиче на наше очи. Ми овде ваља дакле да одвојимо нашу представу о некој ствари од бића те ствари. Но, докле год ми немамо одређену

представу о бићу саме ствари, морамо се ми испомоћи с нашом представом о бојама.

Светлост пада на цветове Један део светлости буде апсорбован (прогутан) а други део одбачен те упада у наше око као боја; ако је одбачена сва бела светлост, цвет ће нам бити бео.

Чисто сасвим беле боје тако исто нема у царству биљака, као што нема ни сасвим црне боје Држимо ли бео какав цвет испред беле артије, опазићемо увек, како кроз бело просијава као нешто плаво, црвено или зелено. Крин додуше изгледа као да је сасвим бео, али кад његов цветни лист изгњечимо између прстију, опазићемо неку особиту боју, прљаво зеленкасто белу. Што ту боју иначе не видимо долази отуд, што је у горњем слоју цветног листа у крина пуно ћелијица испуњених једино ваздухом. Исто тако нема у биљном царству ни сасвим црно; оно црно, што се види на цвету бобовом (Vicia faba) није ипак црно, него само угасито мрка или љубичаста боја.

Но па који је то део биљке или цвета који може светлост тако да преобрази? Која је то материја, које кад нема цвет или лист јесте бео, ако је има у изобиљу, тада цвет блиста у најразноврснијим и најразношарнијим бојама? Које су то честице у биљци или, да останемо при нашем сравнењу, који су то инструменти у биљци, који из беле светлости иснивају и извијају најумилније мелодије?

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

III.

„Снела вода шушањ, пак начинила олош.“

Овако стоји у Вуковом „Рјечнику“. И Вук има право! А с њиме и г. М. Медић.

Пре свега морамо за доказ узети реч „олош“ по њеном значењу. Олош само велика, поплавна вода собом носи, па ће га код ражњева или стубова моста, или испред гата у реци нанети, и ту ће се све више и више нагомилавати и узводно назидати тако, да смо ми деца у Опаву на Тамишу, док је постајао пре шест година још онај дрвени ратни мост путем у Сурдук, по том олошу као по сплаву трчали и тражили трске омедљане. Обично је такав олошни сплав био пун неопасних змија. Олош се састојао од трске, рогоза, сламе, лишћа, сена и трулог и нетрулог дрвећа и клада. — Народ није никад и ни за шта могао олош употребити. Ни оно дрвеће не, јер је одвећ водом натопљено било. И ми данас, кад хоћемо да изразимо, да је што ништаво и без сваке цене, ми кажемо: то је *олош*.

Олош је производ велике воде. Без поплаве нема олоша у реци.

Шушањ је суво лишће по низама, трска, ро-, сено по ритових, који су при малој води обично ни. Кад надође вода, она сав тај шушањ узме и несе, *снесе* га у реку, и ова га носи даље.

У оној пословици значи „снела“ санети, саноси: као при сену кад се купи: одовуд омут, оnud навиљак санети.

Ал народ, кад је пословицу смислио, хтео је да се титра речима.

Кокош „снела“ јаје. Рецимо н. пр.

„Снела кока јаје, пак излегла пиле.“

„Снела вода шушањ, пак начинила олош.“

Ја држим, да хоће ова пословица сасвим оно да искаже, што латинска пословица:

„Тресли се брегови, родио се миш.“

У обе пословице: следство, производ дела и догађаја: ништавост, мајушност.

И није далеко од оног, што наш народ хоће да каже: нашла шљука прдавца.

Вук је дакле сасвим по праву и правилно од народа чуо и написао ону пословицу:

„Снела вода шушањ, пак начинила олош“ а не обратно.

У Бечу, 30. Јан. 1891.

Ј. С. В.
ц. и кр. мајор.

IV.

Шта значи реч „шушањ?“*)

Ја као шумар имадем сваке јесени прилике, да од народа чујем реч „шушањ.“ Ту реч сам чуо од нашег народа, у горњој бив крајини, у приморју, Хрватској, Славонији и Босни, па зато бих и ја

*) Ова реч је до душе већ много „шуштања“ у „Јавору“ направила, но ипак доносимо и ову белешку, пошто је и она са непартајичне стране дошла, и пошто се у њој бележи и по неки обичај у народу нашем, који није познат у свима крајевима српским. Но с овим нека је ово источно питање решено и свршено.

Ур. „Јавора“.

о тој речи прозборити хтео, те се надам, да ће ми сл уредништво то и дозволити.

Шта је *„шушањ?“* Јесен долази, шума губи своје тавно зеленило, а на место зеленила све већма отимљу разноврсне боје; раст је још увек зелена листа, јасен светло жутог, брест црвенкастог и т. д. једном речју шума се прелева у хиљадама боја. Чим је јесен касније све се већма губе разне боје, док у саму зиму завлада једина *тамна жута* боја. У ово доба тај посве суви жути лист почне да опада и то тако једнако и непрекидно, да цела шума *шуми* од њега, као кад вода пада *шуштећи низ слап.* Тај жути суви лист зове наш народ *„шушањ“* и то је све једно, да ли је тај суви лист још на стаблу, или је већ на тле опао. Каже се на пример: „беже срне од старе (високе) шуме, пада *шушањ*, па их плаши,“ а вели се опет „тешко је ловити, пашчад губе траг по *шушњу*.“

Чисто се види значење речи „шушња“ у горским пределима, н. пр. у Приморју, где народ не сије житарице, те н ма сламе, него за простирање (стељу) под стоку, употребљава лист, *шушањ* како народ зове. Услед урбарских одношаја имаде народ право у државним шумама госпоштине Фужинске (приморске) купити шушањ, те га богме и купи, јер без њега пропаде му стока, а и оно жалосно господарство без ђубрета. Купљење шушња обавља се помоћу грабаља у буковим шумама. Граби се низ брдо све донде, док хрпицу не направи од шушња, за тим се одмах вози кући и справља у „шушу“. Купљење шушња је у горама најважнији посао у јесен, као код нас берба.

Шума, кад је доба купљењу шушња у јесени, чисто оживи, песме веселих купљача оре се по гори, као да се одбијају од једне стене на другу. Сав народ на један пут уграби лепо јесенско време, да напуни своју „шушу“ лепим сувим шушњем, јер кад једном удари јесенска киша, нестаће шушња, однеће га пљусак са стрмих страна, а с њим ће на путу покупити суво грање, шљунак и ситно камење, па све скупа однети у дубоке долине, где ћеш га на крају, са страна брдских летећих јарака, замуљеног наћи, ал не као „шушањ“ него као готово ђубре или боље рећи *„олош.“*

Са овим мислим да је доста доказано да је Вукова пословица „Снијела вода шушањ, пак начинила олош“ врло добро забележена и само овако може имати смисла, зато би г. Св. Мл. Бајић добро учинио, да послуша г. М Медића, те да отиђе у Лику да тамо то научи. Зато човек не мора мислити да је Лика боља од других српских крајева, ал може се дозволити, да и тај сиромашни српски крај имаде својих особујности, у којима му треба првенство дати а да се не увреде Банаћани.

У *Јасеновцу* (у Славонији) на св. Саву.

Н. Михалџић
управитељ к. шумског котара.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Кад смо добили у своје време декембарску, 105. свеску **„Отаџбине“** *Владана Ђорђевића* и на њеним корицама прочитали, да „Отаџбина“ ову, 1890., годину завршује са три хиљаде динара дуга и да ће у год. 1891. излазити само под условом, ако се у току Јануара осигурају свих дванаест свезака — ми смо и опет морали помислити на чемерну судбу наше књижевности. Зар „Отаџбина,“ тај једини месечни часопис у нас, који је за девет година толики огроман и квалитативно тако одличан материјал изнео пред српску публику, као ни један часопис до сад, зар да угине са немара нашег! Стара песма о тој старој невољи нашој зујала нам је у ушима, и нама беше, да бацимо перо у трње, да више не кукамо, већ да слегнемо раменима и мирно да чекамо повратак оног доба, кад нисмо имали ни књижевног листа, ни часописа, ни штампарије — кад нисмо знали ни читати ни писати. Били су до душе красни изгледи, која нам се показиваху: идилски живот без новина и новинарске зађевице, поред фруле чувајући стадо и слушајући немогуће догађаје, које нам ветар доноси из других крајева, да у њима живе чудовишта, која су по изгледу као и ми, али су друкче обучена и држе у рукама неке справе, с којима се немо разговарају. И тада би се који седи старац сетио, како је слушао од свог деде, да је и у нас било од прилике тако, али давно, врло давно ...

Из тог идилског дремежа разбуди нас пријатно једна дебела свеска, „Отаџбина“ за јануар и фебруар 1891.

Има дакле ипак још Срба, који не желе повратак оног стања, кад смо се доселили на балканско полуострво; има их. који хоће да одрже бар садашње стање а можда чак и напредак! Та ево, „Отаџбина“ ће и на даље излазити и — Богу хвала, што ће излазити. Па каква ли је ова свеска! О покојном књижевнику Лази К. Лазаревићу говори на 84 страна а остали садржај је тако исто биран, као и у дојакошњим свескама. Напомињемо само где којег сарадника: ђенерала К. С. Протића, Симу Матавуља, дра Миленка Веснића, дра Милана Јовановића, Николу Ђорића, Данила Живаљевића и друге многе.

Ми не ћемо да кажемо, да је „Јавор“ у сјајним приликама, али да има још и мање претплатника, опет бисмо радо подигли свој глас, да позовемо наш овострани српски свет, да потпомогне подузеће, као што је „Отаџбина“. Она стаје за целу годину 10 фор. ав. вр.; за по године 6 фор.; за четврт године 3 фор. 50 новч. а за поједине свеске 1 фор. 50 новч. Београд није далеко, а ко не зна, јављамо му, да „Отаџбина“ излази у Београду.

И опет велимо, да би била велика штета, кад би морао угинути такав часопис. У 36. броју нашег листа од год. 1890. приказали смо нашем свету „Отаџбину“ приликом њене стотините свеске; до српског света је стало, да доживи и другу стотину па и тако даље. „Отаџбина“ није часопис само за краљевину Србију, то је часопис за цело Српство, те га цело и треба да помогне. *С.*

= Лавовски „Нови Галичанин“ доноси у своме најновијем (3.) броју од ове године на првој страни добро погођен

лик нашега *Вука Ст. Караџића* и чланак о његову животу и раду. Ту се вели, да је Вуково име одмах првих година његова рада познато већ било не само осталом словенском свету, него и иноплеменицима, који се баве књижевношћу. Писац је овога чланчића у забуни кад каже, да је у изради речника од 1818. помагао Вуку (Копитар и) *Ђуро Даничић*. Даничић се *родио* 1825. Оно издање од 1852. „Нови Галичанин“ не спомиње. Погрешка је и то, да је Вук умрьо 1862. године, јер је он преминуо 26. јануара 1864. Мило нам је, што овај лист братскога нам народа малоруског од некога доба поклања више пажње српској литератури, тако је недавно донео једну српску хумореску у малоруском преводу, па, као што смо пре споменули, неколико српских народних песама, па ево сада чини помен и нашем старини Вуку. Књижевна узајмност Словена и међусобно упознавање нешто је, што се одавно жели, а слабо на томе ради.

= Приликом „Беседе српске више дев. школе“ у Новом Саду изишла је књижица „**Полажение**“, позоришна игра за децу у једном чину, што ју је написала *Милева Симићева*, учитељица више девојачке школе за своје ученице. Ово није првина нашој даровитој списатељици, па као што су јој пређашњи дечији позоришни комади пуни ефекта и моралне поуке, тако је и овај најновији, који се продаје по 20 новчића.

РАЗНО.

(**О деци, која пуше**). Име талијанскога професора *Павла Мантегаце* на свеучилишту у Фиоренци биће без сумње познато већ и многим нашим читаоцима, јер је тај научењак погодио тако занимљив начин за популарну израду понајинтересантнијих одсека из хигијене, да је у том погледу надмашио све књижевнике те струке у садањости. Све његове књиге преводе се на друге језике и више извода из његових дела, па и поједина дела, (тако „Глава“ у Широлином преводу) излазила су и на српском или хрватском језику. Што он напише, то се може у сласт читати, која је спојена са много користи. Ту недавно дође ми у руку немачки превод новијег му дела „Хигијена куса“ и оно, што у истом пише о деци, која пуше, то је вредно, да сви родитељи, а и многа млада господа и код нас чују од речи до речи.

„Кад на улици сретнем каквог безобразног дерана или голобрадог младића са лулом или цигаром у устима, одвраћам увек свој поглед од сцене, која ми улива гађење и ужас. Зар ти несретници немају оца, немају матер? Зар немају никога, који ће се за њих заузети, кад на оним нежним и ружичним уснама, којима је природа поклонила миомирис цвећа и воћа, мирише гадан мирис никотина? — Ко допушта, да они бисерни зуби, који су створени као у орашара да гризу слатке орахе, постају црни од дима никотинске биљке? Ко може да трпи, да она кадифаста уста, која се у балзаму чистоте и ружичном мирису такмаче са трешњама и јагодама, постају црна надимљена пештера? Ви несретници! Да бисте рано постали људи, угушујете ви поезију живота још пре, но што је изашла из својих пелена. Бенасто хоћете себи да присвојите мушки изглед, а кад би вам то требало би ете мање мушки него други људи и онда ћете од стране женскога пола претрпити највећу каштигу. Као деца хоћете да представљате одрасле људе, а као људи бићете дерлад најпре смешни, после немоћни, без снаге, а гадиће вас се ви и пре и после. — А ви, родитељи и учитељи, који сте ради да дате вашој деци или питомцима живот срца и духа, пазите са свом строгости на то, да пре двадесете године не мећу цигару или лулу у уста. Не дајте се обмањивати, испитујте оне усне, претражујте књиге и одело. Докле вам закон и године дају право на она нежна тела, дотле им бар сачувајте главни балзам бића, здравље, без ког је богатство ипак тек тако једна ствар и без кога и наука може само сиромашним плодовима да роди.“

Тако *Мантегаца*. Пушење неодраслих, које је у свима земљама у последње време обузело толики мах, баца заиста у бригу све, који мисле на будућност омладине. У Немачкој је то прерано пушење на многим местима полицајно забрањено, тако на многим местима и у Француској и другим европским државама, а у држави Њу-Јорк у Америци изишао је и прокламован 1. септембра прошле године додатак 7 параграфу 291. кривичног законика, који дословно гласи: „Ни једно дете, које је у ствари или на очи испод 16 година старо не сме на јавним улицама, на трговима и у јавним просторијама пушити нити на икоји начин употребљавати цигару, цигарету или дуван ма у којој форми. Ко погреши против ове наредбе, учинио је преступ, који се сваки пут има казнити глобом са не више од 6 и не мање од 2 долара.“ Начело, које је ову наредбу диктовало, без сумње је добро и ми би смо скоро желели, да јој се и код нас подражава, само мислимо, да би умеснији био кратак поступак од стране полиције према „надежди будућности,“ која пуши, него новчана глоба, која већином неће задесити невањалу децу, него њихове родитеље. *М. П.*

(**Највећи барометар у садањости**) начињен је недавно у Француској и налази се у торњу св. Жака у Паризу. Исти није напуњен као обични барометри живом, него водом. Тај највећи барометар висок је 12·65 метара. Направили су га у Ст. Денису, од куд су га шест радника на јаким дрвеним носилима донели с великом пажњом у Париз. Исти је одређен за веће огледе, напуњен је бојадисаном водом, коју на површини покрива слој густога уља, да се тим спречи ветрење. Колико је лакше на таквом огромном барометру читати и сама мала колебања притиска него на барометру од живе, нека се по томе суди, што се код последњег простиру годишња колебања ваздушног притиска на простор од својих 40 милиметара, дочим ће за исте податке на барометру од воде служити простор од више него 50 центиметара. (М. П.)

(**Утицај светлости на пиво.**) Ако су извесне врсте пива као што су минхенско, бечко и плзанско у посуди без боје изложене непосредно сунчаној светлости, онда оне после мало минута добију рђав мирис и кус. Од расуте дневне светлости буде то исто, само спорије. Пиво би дакле требало остављати само у боцама тавномрке црвене боје.

(**Петролеум за ложење.**) Већ пре две године могло се по новинама читати, како је једном хемичару у Пруској пошло за руком, да произведе *петролеум у крутом стању за ложење*. Он је то постигао додатком од 3% сапуна јако загрејаном течном петролеуму. Прошле године јавило се за сличан изум двају француских хемичара, али се није навело тачније, на који начин доводе они петролеум у круто стање, доста то, да се њиховим поступком може петролеуму дати форма, каква се год хоће. Од њега се праве брикете (као оне од угљена у облику опека, које се без велике муке дају ножем пресећи, али су иначе тако јаке, да се без сваког омотача могу ма на који начин преносити. Највећа је корист у уштеди простора: једна брикета развија толико топлоте колико три исто толике брикете од каменог угља. Употреба крутог петролеума показаће се по том као најкориснија за пароброде и локомотиве, код којих је претоваривање и транспортовање угљена скопчано са великим неугодностима.

(**Џепни сатови као компас**). Ако хоћемо да дознамо, на којој је страни југ, и на којој север, треба само џепни сат тако равно да држимо да је сатна казаљка управ-

њена управо на ону страну, на којој се баш онда сунце налази. Тада је југ управо у средини између правца оне сатне казаљке и цифре XII на сатном писму. Н. пр. кушамо то у 4 сата; сатној казаљци дајмо правац на сунце и југ се тада налази у правцу цифре II на писму. Или гледамо у 8 сати пре подне; сатну казаљку управили смо опет на сунце а југ је у правцу цифре X. На подне, дакле у 12 сати, разуме се да сама сатна казаљка у њеном тадањем положају показује на југ

(**Најдубља рупа, која је до сада бушена у земљу**) налази се у Шладебаху, између Мерзебурга и Лајпцига. Дубина њена износи 1748·48 метара. Температура расте у тој рупи просечно за свих 46·09 м. веће дубине за 1° Р. У тој рупи нађена је у дубини од 1716 метара највиша температура, која је до сада у унутрашњости земљиној у опште посматрана, а та је 45·3° Р = 56·6° Ц.

(**Главни језици у Европи**). Што се тиче броја људи, који говоре европске главне језике, показао се у току овога века врло чудан обрт. За годину 1·01. може се рећи да их је тада говорило француски њих 31.500,000, руски 31.000,000, немачки 30.000,000, шпањолски 26.000.000, енглески 21.000.000, талијански 16.000.000. Напротив данас говоре енглески њих 125.000.000, руски и немачки њих до 70.000,000, француски 50.000,000, шпањолски 40.000,000, талијански 30.000,000. Грдни прирастак, што га је за то кратко време добио енглески језик, у првој се линији мора приписати необичном напретку североамеричке уније, на коју пада прилично тачно половина горњега броја.

(**Како живи гроф Лав Толстој код своје куће**.) „Кирски листок“ прича многе занимљивости о т ме, како живи гроф Л. Толстој на добру своме у Јасној Пољани, и ево нешто из тога његовог причања: Руски овај песник устаје и лети и зими у пет сахата у јутру са своје постеље, која му је намештена на дивану, превученом зеленом кожом. Богати овај руски аристрократа задовољава се са једном једином собом, која му је уједно и спаваћа и радничка соба и примаоница. Ту влада највећи неред. Ту вам је разбацано по целој соби неке платнене крпе, неке виле за сено, ципеларски шан и други алат, тако да ко не зна ко ту станује, морао би мислити, да ту живи каква ципеларска, или тикачка или ратарска породица. Само богата библиотека са дивно увезаним књигама говори, да ту станује научењак, кога је бог земаљским благом благословио. Странац, кад види Толстоја, тешко ће помислити да је он тај богати научењак. А и ко би још мислио, да је онај човек у шареној плавој кошуљи, у широким ланеним чакширама и дебелим тежачким чизмама гроф Толстој! Такво се одело брзо може да навуче и гроф. Толстој се онда без оклевања ода на омиљени свој посао — на умивање. Дуже од четврт с: хата полива песник своје лице, главу и врат леденом водом Чешљање иде код грофа много брже, а бива тако, да прстима прође неколико пута кроз косу. Кад је све то обавио, изиђе Толстој из собе и оде у први спрат у трапезарију, где су се већ искупили ученици и гости, којих је увек много у Јасној пољани, на теј. Толстој у осталом није каве, коју он није по источњачки онако са талогом. Они остали пију теја, а уз то имају бела хлеба, масла, доброг скорупа и неког сира, што мирише на јетру и што га сам Толстој својеручно прави. Међу сталне госте грофове спада грофица Ана Михајловна и две млађе кћери грофове, грофице Надежда и Љубав Толстојеве. При доручку се врло добро забавља, разговор се води живо, али само о обичним свакидашњим стварима. Тему о својој науци, о својим новим идејама и о делима, на којима ради, највољие гроф Толстој у својој соби при чаши особито доброг тежачког кваса сам да претреса Овом приликом јављамо, да гроф Толстој ради на новом великом делу „Живот“, које ће скоро бити довршено и без сумње и на свет издано. Подела часова његових од прилике је овака: Од 5 до 6 доручкује, од 6—12 шије чизме, чисти снег, склапа пећи и ради друге телесне послове. Од 12 до 1 руча. Од 1 до 3 разговара са ученицима и гостима. А на писање одређено је време до 6 сахата у вече, али нам је приметити, да грофу на читање и писање једва остаје два сахата на дан. Око 6 часова вечера. Ручак и вечера састоји му се — као и доручак — из хлеба, млека, масла и сира. Гроф Толстој је вегетаријанац и он држи, да ми немамо права убијати живо створење и јести га. Међутим он се са особитом вољом бави прављењем обуће и ни мало се не устручава, да употребљује на то кожу од убијених животиња.

(**Вавилонска кула**). Вавилонска кула, која већ хиљадама година стоји развађена, сад је нечим обогаћена. Један калуђер мисионар реда Кармелићанског дао је метнути на врх куле статуу „Победоносне девице“, коју је још папа Пије IX. осветио. Као што је познато, вавилонски торањ, који је имао осам спратова, има их сада још само два, али је још тако висок, да се види из даљине од 80 километара. На основи својој заузима кула 194 квадратна метра. На цигљама којима је зидина вавилонска кула, имају клинаста писмена, која су урезана у њима пре него што се цигља пекла. Катран, што се уместо каје при зидању употребио, вађен је из извора, који и данас још постоји близу куле. Горе споменута статуа метнута је врло свечано и били су присутни и многи мусломани.

(**240 старих гробова**). Као што јавља брзојав из Каира, нађена је голема гробница у кречним стенама либијског брега западно од Тиве, близу Дерелбарија, на оном истом месту, где је године 1881. Хенрик *Брукш* нашао оне славне краљевске мумије. Ову грдну костурницу нашао је сада управитељ мисирског старинарског одељења *Гребб* и ту су нађени гробови великосвећеника, што су служили богу Амону. Костурница је 25 метара испод земље, има два вајата, од којих онај горњи још није отворен, а у доњем се нашло већ 240 саркофага, од којих је најстарији из једанаесте династије и има му око 2500 година Осим тога нашло се у гробници стотину свитака од папируса, неколико великих статуа тиванских богова и богиња Озириса, Изиса и Нефтиса и врло много неоштећених статуета и табла споменица.

(**Број живих врста тица**) кажу да је сад од прилике шест хиљада. Од тог великог броја пада на Европу само 553, на Сједињене државе у Америци 471 врста.

НОВЕ КЊИГЕ.

Сличице из српских крајева. Написао *Иван Вујић Световарев*. Са сликом Драгутина Илијћа. На 8-ни, стр. 4[illegible] Половина чистог прихода уступљена је „Друштву Велике Ср[illegible]бије“ и „Друштву св. Саве.“ Цена је књижици 50 пара дин[illegible]

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 ф[illegible] 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: [illegible] читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 7. У НОВОМ САДУ 17. ФЕБРУАРА 1891. Год. XVIII.

ПЕСМА † ДРА ЈОВАНА СУБОТИЋА.

Још нештампана.*)

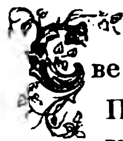

ве крај има, што има почело,
Пак и наше мора престат' прело:
Крају свому наша спѣши жица,
Ова ће је прекинут' седмица.

Бар у овом овдѣ свѣтлом двору
Данас крај је тому нашем збору:
У госпође нестало је лана,
Што с' јошт нађе, опрешће га сама.

Лијепа су наша прела била!
Све се сама мека прела свила!
Лака шала и ведро весеље
Меке свиле красне бјаху пређе

Какве миле имасмо часове
У дружини обитељи ове:
А и ко с' ту развеселит' неће,
Кад га дивно окружава цвеће.

Домаћица убава ружица,
Јасна једна из раја душица,
Лѣпо прима, мудро разговара,
У доброти непознаје пара.

А домаћин — дика рода свога,
Славног свога рода хрватскога —
Рекнемо л' му да је струк од лѣра,
На ласку му ова реч несмѣра.

Ко ли незна грану рузмарина,
Милутина, наде пуног сина?
Уз рузмарин плави се љубица,
Млада Олга, мила јединица.

А зар овај споменути нећу
Најнѣжнији пупољак у цвећу,
Ком се крас, лист, и мирис тек ствара, —
Оног малог сладког Божидара? —

Прело пређе, а спомен остаје,
Спомен прошлом ново жиће даје.
Зато од нас пѣсму — спомен најте!
А Ви нас се љубовно сѣћајте!

*) Песму ову написао је пок. Суботић године 1865. једној пријатељској породици хрватској у Загребу. Концепт ове песме имала нам је доброту уступити велеуважена удовица пок. Ј. Суботића гђа Савка, на чему нека јој је најтоплија хвала наша. Не можемо да не споменемо, како се из овога концепта види, како је Суботићу лако ишло певање. Свега 2-3 поправљене речи, иначе све чисто као да је преписано. Ур.

РАТ У МИРНО ДОБА.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В. Милан Марин.

(Наставак.)

II.

Деда Иган, човек, па већ остарио Издала га снага, а бо'ме, како и да не. Толике године навалио на своја плећа, па под теретом њиховим сав се, да речеш, пресомитио Иде, а сав се земљи пригиба Коса му седа а цело му чело ишарано са борама. Беше то јасан знак његових силних бригама и мислима, што их је некад у својој памети прометнуо.

О, некад, некад Некад се деда-Иган знао тако дично борити и бринути, не за себе и своју породицу, већ и за цело село. Много је он што-шта доброг починио за своју општину, много је за њу препатио, наједио се, много је грдњи и прекора од стране господе претрпио, па . . . није ни чудо, што је већ и дошло време, да изнемогне, да клоне. Црвоточина све мало по мало подгриза стари храст, док му најзад и последњу жилу не подгризе, па да се онда стропошта доле на земљу.

Врнимо се само за десетак, велим, само за десетак година натраг.

О, беше онда деда Иган другачији човек. Не, то не беше човек, већ то беше ватра од човека. Мудар, паметан, свака му реч на своме месту, правичан, искрен, а сваком је знао праву истину у брк откресати. Није он гледао ни на кога; у лажи, у превари у пороцима, беше пред њим свак једнак и он их је шибао силом својих значајних речи, кога је год пре дочепао. Распаљен, огањ му буктио у грудима, искре му севале у сваком погледу, а мудрим саветима покоравао је грешнике.

Онако су и стрепили од њега.

Сваки га се бојао, сваки се од њега крио Па и своје замишљаје зарањали у дно огрезле душе своје а дрхтали пред њим, зар што мишљаху, е је његов проницави поглед и у душу им продрьо и онде пронашао читаво јато себичњачких намера, користољубивих умишљаја, и злобних и претваралачких мисли и жеља.

„Ти, Несторе, — рекао је једном овоме, — не ваља што радиш. Као заклетник у месноме суду злобно си устао против Стевана. А зашто, брате?! . . Зар што је Стеван бољи газда од тебе, а једнаким сте имањем почели? Зар што је он више радио, што се више знојио него ти, зар си зато киван на њега, а? То не ваља, Несторе, душе ти твоје, не ваља Хоћеш да га упропастиш, па му на сваком путу точак кочиш, свугде му запињеш, свугде га оптужујеш и стотину ђавола дижеш на њега Ти си злобан. Ама из сваке ти речи данас у суду, вирила злоба, а уста ти мислиш пуна једа, па би као да га излијеш на Стевана. Знаш шта кажу: не жели другом оно, што ниси себи рад, па се другом злу не смејао, јер дуг је век, па ћеш још теже осетити радост других кад се и сам увалиш у зло. . .“

Нестор само гутао. Хтео нешто да рекне, тек да се одбрани, али шта ли, у свој својој памети није могао ни једну реч у корист своју, за право своје да нађе.

Није веровао деда-Игану.

„Стар па све којешта трабуња. Лако је њему другога учити памети, кад није на моме месту.“

Тако онда, али после уверио се брзо, да је деда Иган имао право

Учио је, световао је, где год је само могао Беше он по село као неки богодани учитељ, уређитељ. Поникао из народа, а живео у народу оним истим оделом, оним истим радом, оним истим положајем, па му народ пре и поверовао Имао вере у њему, јер и он сам беше члан онога сталежа, који се знојем лица свога борио за свој опстанак, који је рукама својим рио ону црну земљу из које је намиривао своје животне потребе и све своје грађанске дужности. А беше га природа наместила за путевођу оне масе, која се тако потиштеном осећала и која је телесну снагу претпостављала умној снази, и у својој непросвећеној памети, из дна душе своје, мрзила на све што је „капутско,“ из једнога свога разлога, што је тај сталеж једино за то ту, да угњетава народ, да од њега отима, да се, као оно трутови, хране са његове грбаче. О, беше то јадан појам о садашњој просвећености, друштвеном уређењу! Зинарало се у сваком кутку и огор-

чењу не би краја. Све се натрашке тумачило и сваки покрет за бољитак народног благостања беше их дирао у живац, који је огрезао у окорелој материјалности . . . Али деда-Иган . . ех, беше то човек не слеп код здравих очију, већ који је својим погледом још даље видео, предвидео и увидео, разумео, знао осетио и одобравао.

Оно огорчење, кад се је још један учитељ довео у село беше он умирио и разуверио.

— „Кажете, шта ће нам још један учитељ, је л'?"

— „И кажемо, јес' кажемо."

— „Кажеш, а не знаш ни сам зашто."

— „Но, ваљ'да још имам толико памети, да видим куда то води Хоћу да ти говорим о користи, та наша ће деца, и да их има двадест, опет бити паори, као што и јесу. Није то за нас. А и све и да је, шта би нам и требао још један учитељ. А и не питаш ко ће га платити, а? Еј, еј, тешко нами, тешко нами . .

— „Велиш: што не разумеш."

— „Опет ти дед'-Игане то. Ама ја разумео или не разумео, то је све једно. Неће се мене питати, ни тебе, већ кад те убележе у витигаљ, онда ћеш знати. О, људи, за Бога, није то ни шала! Ама, па сваке године зарећали, те све више и више. Лане било четрјест, а сад ево и четрјест и два, до године опет и четрјест и четир, па све више и више. Пропаст, страданије, чудо! . . Е, није него; дошло ми је и да не живим, да се жив закопам па да па мах скапам, не да се то више сносити. Довуку нам сваке године по коју гладну скитницу, па дај да га ми хранимо и одевамо. А не знам, зашто. Ваљ'да тек што нам оно мало нешто надрља на папиру, па ето, плаћај А дед, ти брајко, ако си тако жељан јела и пића, дед' дођи овамо, да видиш како се оно горко и заслужује. Лако је писати у топлој соби, али је тешко снег одгртати па земљу орати, то је то а да! . .“

Деда-Иган ћутао.

Кад је овај изговорио, он што само климну главом, па се горко насмеја

— „Не'маш право брајко, не'маш право то говориш ни 'волико. Еј, камо среће, да нам онда така била времена, као што су сада, друкчије би ти сада говорио. Знао би сада све то боље и правије, него што сад знаш. Ниси школе ни видео, па ето онда како и схваћаш све оно што иде на бољитак народа. Што је зло, што је погрешно, то онда и ја кривим, и ја псујем, и грдим, и не дам; али што знам да нам је корисно и ако не за нас, ал бар за нашу децу, е онда, онда, брајко, нема се куд, ћути па све лепо испуњавај. Вичеш на школу, али без узрока. Еј мој, рођаче, ту немаш право. Твоје дете биће видовито, а ти слеп код здравих очију. Донесу ти шта из општине, а ти стао па блејиш у 'артију, као у какво шаренило. Трчиш, молиш, преклињеш, плаћаш, па са свога неразума и страдаш, а?“

И ту почео деда-Иган, да им хвали и предочује корист од школе.

Неки га разумели, а неки не.

Разумни преносили даље његово тумачење и узносили свеђер међ неразумне. И за кратко време ових последњих почео је број осетно опадати. Деда-Иган беше задовољан.

Једном у седници десио се и он као већник Говорило се, да се купи, од суседа општинске куће један део његовог дворишта, који је био за продају, те да се прошири и онако већ велико општинско двориште.

Сви климали главом, сам деда-Иган ћутао Задубио се у сто пред собом и зар као скупљао мисли, да увиди корист или непотребу тога купа.

— А шта би нам и требао тај део? питао у седници.

— За општину.

— Довољно је и то. Пространо, таман к'о што треба. Укорениће се и онако по њему сам коров и дикица, па онда издадосмо новац у лудо.

О, мај. . . неки премишљају, добро се деда-Иган и досетио. Гле, ми и приборавили, а он. . . Па баш право, а и што би нам и требао, ето гле, толико нам је и само двориште.

И паста жагор међу већницима

Али бележник и начелник бранили су свој предлог свим могућим силама. И кад је дошло до оштрих речи, осврну се деда Иган са прозора и заче:

— Али нашто би нам и требало толико двориште?

— Нек' се нађе, неће бити згорег, — одговара бележник.

— Требати нам неће никад!

— Али је нужно! . .

— Није.
— Јесте
И кад је бележник већ видео, да ће му се предлог одбити, изађе са голом истином на среду.
— О, људи, а и што говорите које шта Није нужно, није нужно, као да ја и не знам шта нам треба, а шта не. Дали сте ми стан, ево ту у општинској кући. Какав је да је, тек нећу вам сада о њему ништа ни говорити. Али ја крај стана немам баште!..
— Ха! . . . упаде деда Иган, — ја сам то одмах и знао. Дакле то је то, зашто нам дакле и треба ово двориште. А питам ја вас а да шта вам је ено оно тамо парче, него башта.
— Јесте башта, али колика?!
— Таман довољна за вас. Ето отидите мојој кући, немам ни ја веће.
— То није ништа, — вели бележник и угризе се за усну.
Нешто се кувало у њему, па зар што се само уздржава, да не плане на деда-Игана духао је јаче него обично.
— Пре вас, био је и онај господин са том баштом задовољан, а ви нисте.
— Нисам, а и нећу никад. . . Купити се мора! . . .
И опет наста жагор.
Али деда-Иган добро је знао, шта би одатле потекло, па да не остане на томе, досети се за час нечем.
— Браћо! . . и окрене се већиницима. У прошлој седници говорио нам је господин предстојник, како је дошла запо вест на све општине, да се подигну општинске баште, за ту 'мериканску лозу. То ћемо морати, а пре а после, па ја као велим, кад је тако, онда би најбоље и било, да ово дво риште, што је крај општине, купимо за ту башту. . . То би било и најзгодније место
Стаде и заврши, те очекиваше одобрење или негодовање. Његов предлог беше у згодан час добро дошао и већиници га на мах прихватише, и покрај наговарања бележниковог.
Ствар се реши и против воље бележника, а на корист целога села.
Од тог доба налазио бележник у деда-Игану свога највећег противника и најмоћнијег непријатеља.
Наведох ову ствар тек мимогред. Беше она мала, да нарише и истакне по борничку страну деда-Игана и његов труд око благостања ове општине. И у другим, већим или мањим стварима знао је деда-Иган мудро се владати и кад год је увидео да би се која ствар, која се тицала целе општине, у корист појединаца знала изврнути, храбро је и неустрашимо устао против тога, повукавши својим разлагањем са собом све позваније и онда бих као из небуха повикао на користољупца и шпекуланта: стој — то не ваља! . . . знам шта хоћеш — али тако не иде! . . . даље прсте! . . .
Беше он као неки трун у оку многих и многих, као неки јаз, преко којег се није могло олако прећи, и у који се многи и многи са свима својим себичним намерама сурвали и након се тога опаметили.
„Онај, онај, онај матори филозоф! . . рекао би тек за њега господин бележник горко насменувши се и у себи тражећи смера и начина, како би му доскочио и како би га се опростио.
Али све беше заман
Деда-Иган беше као будни стражар свога села. За њим се вукла у дугом низу читава поворка сељана, који свеђер беху готови на његов миг и у борбу ступити, али без многог размишљања, пошто су добро знали, да је свака реч, свако дело, видимо или невидимо, деда-Иганово мудро и спасоносно по све њих.
Али, нуто беде и невоље.
Летеше дани за данима, године за годинама и стари војник клону под њиховим теретом. Сјајна звезда над селом овим потамну, а будни стражар, спасоносни учитељ овога села изнемогну, изнемогну сад па за навек.
Деда Иган остари.
Седе власи, изнемогло памтење, малаксалост нагонише га, да се повуче са бојишта. Сва се средства оставише на страну, и деда Иган мирно и задовољно сеђаше крај топле пећи, пушећи из своје луле и премишљајући ли само о своме добру, о својој тековини и породици.
Како га оно једном пред општином оједи господин начелник, он, на чудо свију присутних не одговараше му ништа. Ћуташе као мало дете, а у себи се љуто борио. Онда се осврнуо и кад угледа за собом читаву руљу млађег нараштаја, који са покорношћу и са страхом гледаше у господина

начелника и који дрхтаху, као оно шибљике од силе вихорове, он тек само што климну главом. Онда се окрену, горко се насменувши и — одјури кући.

Стари војак застрашио се од хладнокрвности, од покорности и мирноће млађега нараштаја.

Сиромах, увидео, да му се ваља уклонити.

Нестаде старе гарде, и за чудо изгледаше самом себи и смешан и глупав у новом покољењу, и реши се, да му се ваља са свим повући.

Кад је улазио у своје двориште, стаде на праг а гледаше дуж целога шора. Сузе му навреше на старачке очи и он као да шапуташе:

„Збогом, моје село! .. Бог нека те на даље чува! .. “

И од тог доба никуд више није ни ишао. Махнуо се свега и једино се стараше за своју породицу.

Деда Иган беше жив, али мртав за своје село.

А стегнути духови у општини — оживеше новим, слободнијим полетом. . .

(Наставиће се.)

ГОСПОДИН ЈОВАН.

НОВЕЛА ЈАНКА КРСНИКА.

Са словеначког превео **Александар Ј. Ђурчић** богослов.

(Свршетак.)

VI.

После четрнаест дана је добио Петар поштом кратко писамце, чији садржај не беше ништа друго, него лаконска изрека:

„За што вас нема?“

Потписа није било, но судија је и без тога познао руку Јеленину.

Петар је већ у велико отпочео посао у Крижу. Из Грма је одмах отишао сутра дан после похода код Милдејевих, и од тог доба није ништа чуо о својим познаницима и пријатељима. Имао је врло много посла, па с тога није тако много ни мислио о — Руднику. Но то писмо га је опет узбунило. Било је јутро, кад га је примио, и мало доцније му је дошао у звање и поседник Иванић.

„То је непаметно! То је непаметно! Ко зна .... ко зна?“ кричаше он још с врата; „па ваљда ме тек нећете затворити — ко зна, ко зна!“

„А шта вам то није по вољи?“

„Што сте на такав дан заказали рочиште! Боље је, да сам мануо се тих неколико форината, него што сам дошао да се ту препирем!“

„А шта је данас?“

„Лов, велики лов у Јабланици! Има вам тамо неколико лепих срндаћа и вечерас је последња хајка — ху! — изврсно вино, класично јело, ко зна, ко зна! Но до последње хајке морам и ја стићи! Зар ви нисте ловац?“

„Нисам!“

„Штета! Господин Јован, ваш пријатељ ће ићи тамо и барон Милде и сви суседи; Милдејев је већ отишао —“

„Је ли отишао?“ запита га Петар брзо.

„Да, да, пре неколико дана!“

Петар се брзо одлучио. Боље прилике да иде у Рудник, и да се онде састане с Јеленом на само, није имао, него што је данас Јован није код куће, — код њега ће дакле оставити своја кола а под изговором, да је хтео да посети Јована, отићи ће пешице у градић Јелени, јер ни барона ни зета му и сестре неће бити у градићу.

И као што је наумио, то је и учинио.

Око три сахата по подне био је већ у Грму и онде му је Урша са великом жалошћу јавила, да је жупник на великом лову у Јабланици.

Петар је играо своју улогу врло добро. Задржавао се неко време код жупникове сестре, а за тим рече, да иде мало у шетњу.

Отишао је познатим путем у Рудник.

Густо лишће му је шуштало под ногама, кад је корачао кланцем према граду и кроз густо грање високих кестенова упираше свој поглед у мале прозорчиће, што се светљаху у вечерњим зрацима сунчевим.

У један мах му се учини, да види у једном прозорчићу — Јелену и сва крв му је појурила срцу. Но он се преварио.

Пред градом га је поздравио Неро гласним лајањем и иза угла се указао стари вртар. Вртар му рече, да господин није код куће. Судија се није скоро смео усудити, да га и по други пут упита; него сам стари вртар додаде:

„Госпа бароница је пак горе!“

„Па пријавите ме њојзи!“

„А, то није нужно!“ рече му старчић доброћудио. „Покуцајте на прва врата у ходнику!“

Петар се насмешио и пошао је онамо куд му је старчић рекао. Ушао је у собу, у коју га је с Јованом био довео барон Милде кад је оно дошао први пут у посету; но у соби не беше никога. Из оближње собе се чула свирка на гласовиру.

Неро, који је ишао за судијом отрчао је у собу брзо, и свирачица је одмах прекинула свирку.

„А шта је — Нероне? Од куда ти дође?“ рече она и изненађено устаде, чувши у предњој соби кораке.

У вратима стајаше већ Петар.

„Ви, ви сте?“ кликну бароница и румен јој се осу по лицу.

„Послушао сам вас!“ рече јој Петар у очитој неприлици и одмах се покаја због тих афектираних речи.

„Одите, одите,“ пожури се она пред њим кроз друга двоја врата у свој мали салон. Салон је био на јужној страни града и сунце га на заходу осветљаваше својим црвеним зрацима. С прозора се могло видети у долину далеко .... далеко ...,

Кад су дошли у салон, окренула се Јелена опет Петру, на лицу њезином беше обична, свакидашња веселост а од оне пређашње румени не беше ни трага.

Немо понуди Петру ониску наслоњачу, сама пак седе близу прозора.

„Да вам се правдам?“ рече за тим полагано „та ви ме зацело нисте криво разумели, нити ме осудили због мог писма!“

„Ја сам протумачио оне редиће тако, као да желите да се разговорите са мном ....“ одговори јој Петар привидном ладнокрвношћу.

„Тако је! Хоћу да говорим с вама, морам; — последњи пут то није могло бити!“

Играла се својом свиленом марамом и гледаше кроз прозор на поље.

Петар није знао, шта ће да одговори. Двапут, трипут је убрисао зној с чела и није смео да погледа у лепу жену. Све друго, па и саму тугу је заборавио, што је препатио због ње.

„Да ли смем говорити о — прошлости?“ запита га она после кратког ћутања и погледа га својим крупним црним очима, рукама је пак притиснула груди своје.

„О прошлости?“ одговори судац механично и гледаше у земљу.

„Да, да,“ пожури се бароница, „растала сам се — растала сам се тако, да кад се сетим тога, а мене боле и пече, што се то тако догодило. Јел' те да сам искрена?“

Петар се злобно насмејао, али она то није опазила.

„Ох, ја сам већ била кажњена за све то, љуто кажњена; у нашој кући нема среће! Кад нас човек погледа, да, да — онда смо срећни и имамо, што год желимо, али ипак ....“

У њезиним очима не беше суза, но глас јој је дрхтао а Петру је продирао дубоко у срце.

„Шта хоћете?“ питаше је он полугласно.

Мислио је, да ће га запитати да ли јој прашта, што га је изневерила. То би јој потврдио из свег срца, јер му је у срцу опет planула љубав спрам ње, љубав, која све прашта и која све заборавља — па и своје поштење!

Али она то није питала.

„Јесте ли заборавили на мене?“ прошапута она и покри лице рукама.

„Никада, никада, Јелена!“ кликну он, дође брзо до ње и скине јој руке с лица.

Она му је то допустила. Повуче је лако себи, загрли је и пољуби је, као што је љубио пре толико година, кад му беше још невеста, кад се далеко, далеко тамо прашташе с њом, у њезиној немачкој домовини. Но сад није мислио на то, да је она — жена другога.

„Да ли ме љубиш, Јелена?“ питаше је он.

Она му није одговорила, него му се обесила о врат и топао пољубац њезин му је казао много више, него да му је говорила много, много часова о својој љубави —

Мрак се већ био спустио на земљу, и оно двоје сеђаху још непрестано близу прозора једно поред другог не примећујући да се већ смркло; а тако исто нису чули, да су кланцем дојурила кола и стала пред градом. Па исто тако нису чули ни ход по простиркама у оближњој соби — и у један пут неко уђе у мали салон.

Пред њима је стојао — господин Јован.

Бароница је одмах пустила Петрову руку па скочила горе; али је и сувише касно било. Није могла да превари жупниково добро око. Но жупник је и сам био много престрашенији него оно двоје. Није могао ни речице да проговори.

„Тако вам Бога! Шта је — где је барон, где је мој муж?“ кликну после првог изненађења Јелена.

„Зар ви можете још и питати за њега?“ одговори јој жупник срдито.

Јелена хтеде поносито да подигне главу и да му оштро одговори, али пред Јовановим погледом је морала да обори очи. Но слутња, да се нешто зло догодило, победило је све друго.

„Шта је с бароном?“ питаше она поново, одлучно, скоро заповедајући.

Јован није имао вољу да јој одмах одговори. Он је стиснуо гњевно усне и презирући посматраше оно двоје.

„Барон?“ рече за тим лагано; „због њега и долазим овамо сам. Несрећа, мала несрећа —“

Јелена дође бледа као зид до духовника и тешком силом изусти: говорите, говорите!“

„Немојте се плашити, несрећа није велика. Барон је, кад смо се враћали с лова, оклизнуо са стене и изгрувао се — но лечник је рекао да није опасно.“

„А где је? Где је?“

Хтеде поред жупника да изађе на поље из собе

„Останите!“ рече јој он срдито; „за који час ће га довести овамо, а онда —“

При тим речима је погледао Јован у Петра, који је за читаво време стојао немо на страни.

Бароница је разумела тај поглед.

„Ја морам доле, ја морам изаћи на сусрет!“ рече одлучно и изјури из собе.

Пријатељи остадоше сами.

Петар беше први, што је прекинуо мучно ћутање.

„Шта је с бароном?“ запита лагано

„Угрувао се, љуто се угрувао! Но, за што ти то и питаш? — Иди, иди, за тебе овде нема места!“

Жупник је био сада судија

Петар је погнуо главу, јер није имао снаге да погледа пријатељу у очи. Окренуо се вратима.

„Чекај ме код куће!“ рече му Јован при поласку.

Он га је чуо, али му није одговорио.

Чудновато му је куцало срце, кад је корачао журно кланцем доле. Беше га стид и срамота и кајао се — но поред свега тога стојаше пред његовим душевним очима још непрестано дивна слика Јеленина.

Дошао је сав узбуђен до краја дрвореда у долини и кад је изашао на чистину, спази изненада пред собом бароницу. Журила је непрестано мужу на сусрет.

Петар је застао покрај ње.

„Јелена, Јелена!“ прошапута Петар и покуша да је ухвати за руку.

Но она се плачући окренула на страну.

„Пустите ме и избегавајте! Видите, казна је ећ ту!“

„Ох, ја те нећу пустити, нећу те заборавити?“ ›ворио је он страсно А за тим продужи:

„Хајде са мном, Јелена! Одвешћу те, куда год оћеш, све ћу напустити због тебе, вредан сам а ет је широк, — хајде са мном!“

Није могао мирно да промисли, шта ће да говори, него је говорио оно, што му је страст шаптала.

Али она одмахиваше главом.

„Маните ме, господине!“ рече мирно и тако озбиљно, да је Петар морао и против своје воље да уступи корак даље „Зар не осећате, да нисмо намењени једно другом? Па шта и говорим? Видите — ја сам вас оставила, јер ми је било по вољи богатство и име бароново — ох, да, одиста сам тако подло рачунала!“

Петар се стресао при тим речима.

„Није истина, кажите, да није истина, што сте сада говорили!“ кликну он рапаво.

„Истина је!“ понови она немилостиво; „и данас, када сам хтела да постанем неверна свом мужу, да окаљам његово име — а за што? Да вам вратим нанесену увреду? Не, не, то не могу више — —“

У том се зачу клопотање кола и бароница појури напред.

Судија се упути стрампутицом, руком притисну чело и батргаше се даље по мраку.

VII.

Мало пре Јована је дошао у курију. Он није чуо да га је Урша ословила, него је устрчао по степеницама на први бој, запалио свећу у предњој великој соби па ту очекиваше Јована.

Кад је Јован ушао у собу, пође му Петар на сусрет.

„Шта је с бароном?“ запита га полугласно.

„Ја мислим, да ће оздравити, па тако исто и лечник вели!“ рече Јован не погледавши пријатеља.

„Јоване!“ кликну Петар гласно и ухвати га за руку.

Јован га погледа озбиљним погледом.

„Саслушај ме, Јоване! Ти ме мораш саслушати! Сав мој живот је познат теби, само ти није познат један и то најжалоснији догађај из њега. Па данас, данас више не смем прећутати ти о том и да тајим, особито теби не!“

Жупник се изненађено окрену Петру. Седоше за сто и Петар отпочне причати тужну причу своје прве и једине љубави. Описиваше му своје сретне дане у Колоњи, изненадно неверство своје драгане, доцнији живот свој, све, све је открио пријатељу свом. Па за тим како се поново сусрео с њом а и данашњу посету своју у Руднику.

Што год је даље причао Петар, тим је све мекши бивао израз на жупниковом лицу и неко тужно сажаљевање је било из његових очију.

„Па шта ћу сада?“ заврши Петар своју страсну приповетку.

„Па ћеш сада? А да-л’ се још сећаш оног

првог вечера, кад си ми дошао у госте и кад смо седели овде за столом у живом разговору? Запитали смо тада један другог: „„Јеси ли срећан?““ Па какви су били наши одговори? Ти си рекао онда: „„А шта је то срећа, а шта је то задовољство?““ А ја сам ти одговорио искрено од свег срца, да сам срећан! Да ли се још сећаш, Петре?“

„Сећам се!“ климаше главом замишљено Петар.

„Па видиш, пријатељу, разлика је између нас двоје само та што сам ја већ одавна угушио и победио ту страст, што сада ето у тeби кипи. Тешко, горко и жалосно је то, па како смо само ниски и прљави сви на свету у својим страстима и чежњама својим, а како на против постајемо срећни и пуни задовољства, кад можемо да угушимо своје страсти. А то све може човек, кад хоће!“

Петар се незадовољно окренуо пријатељу.

„Не, Петре! Ја ти нећу придиковати! Па напослетку нисам ни ја први, који те учи, да је права срећа у одрицању, а нисам ни последњи, који је дошао до тог уверења. Но па и морално становиште оставимо на миру! Останимо на твом голом, реалном земљишту! Шта ћеш с бароницом? Твоја жена не може бити, догод јој живи муж — а тај ће богме још живети; — милосница твоја пак не сме бити —“

„За што не?“

„Јер ће те барон убити! Па ако ти и то још није доста, што бих те и ја презирао из све душе своје!“

Обојица скочише горе.

„Јоване!“ кликну Петар.

„Да, да! Избрисао бих те из успомена својих, и кад би покушао кад год. . . .“

„Доста је, доста је!“ —

Мало за тим је отпутовао Петар. — — —

— — — — — — — — — — — — — —

Већ неколико месеца није било Петра у Грму, а и жупник Јован није имао прилике, да га обиђе у Крижу.

Барон Милде је оздравио, но још у болести својој је био одлучио, да прода Рудник и да се пресели у Немачку.

Јелени је било право.

Купац се брзо нашао и тек што се отопио снег са јужних брда око Рудника, напустише Милдејеви свој град Пре одласка посетише жупника Јована и у тренутку, кад Јелена остаде сама са жуником у соби, преда му завијутак писама. „Подајте то . . . . Петру!“ прошапута „То су негдашња његова писма!“

Жупник их је примио, но ништа није одговорио.

У вече се чудила Урша, шта баца то Јован у пећ и за што стоји тако дуго пред њом, док није постало све оно, што је бацио — пепео, сам пепео.

А Петар?

Дошао је опет у Грм. Пролеће је већ наступило и виногради око грмске нурије су се дивно зеленили; у жупниковом врту мирисале су беле љубичице.

Тада је дошао Петар старом — јединим свом пријатељу.

Па тако долази више пута преко године и данас! Но не више с пролећа, него у „позној“ јесени, кад сазре грожђе на грмским брдима и узре вино у подрумима, тада напушта Петар своје прашно звање и тешки, и ако високи свој посао, па се одмара по неколико недеља код доброг свог пријатеља — господина Јована

О ЉУБАВИ.

ПРИКАЗАО проф. МОЈИ МЕДИЋУ

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

Dem Reinen ist Alles rein und vor der wissenschaftlichen Wahrheit wird kein Reiner erröthen. Für die Unreinen haben wir nicht geforscht und werden wir auch nicht schreiben.

Dr. Arnold Dodel-Port.

Пре неколико година написао сам ја чланак с натписом: „О спаривању и оплођивању у животиња у опће, а особито о партеногенези у пчела.“ Неки, који су читали овај мој чланак, слегоше раменима, па им то не би доста, него рекоше: О! шта би човеку да о таким стварима пише. Чудише се мени и мојем безобразлуку по њихову мишљењу. Ја их пак сад упућујем на мото овога мојега чланка, које ће их обезоружати да се не би чудили и овому мојему чланку. Али ја сам тима људима ипак нешто попустио као што се види из натписа овога мојега чланка што га сад пишем, премда ће и поред овога углађенијега натписа ипак испасти стара песма. Ја сам у пређашњем

чланку у „Јавору“ говорио о подели рада код пчела, али ту сам поделу узео више са сполне стране код пчела, па сам казао да пчеле радилице имају све једнаку способност за све послове. То што сам казао може се узети да јесте тако а може се и казати да није. Истина је да све пчеле имају једнаку способност за сваки рад, али ипак има неке разлике између младих пчела, које су се сада из ћелица ишчауриле и оних старијих пчела, које излећу на пашу. Младе пчеле, које су се из ћелица сада ишчауриле, не излећу из кошнице на пашу пре десетога дана, него обављају послове у кошници. Особито граде саће и кухају у својем хилус-стомаку рђу и мед, из чега постаје млеч (Chulys, Futtersaft), који служи за храну матици, трутовима и уљевима Млеч дакле стварају у својем хилус-стомаку младе пчеле, док још не могу излетати напоље на пашу, а кад после дванаест дана почну излетати напоље на пашу, онда им се хилус-стомак одучи од стварања млеча и други им се органи телесни развију на паши. Тако постају на паши вешти сабирачи медљанога сока (нектара) и рђе (цветнога прашка). И овај рад њин, сабирање медљанога сока и рђе врло је значајан. При тој радњи пчеле не само што пчелару велику корист донашају него у исти мах сабирајући медљани сок и рђу по цветовима велику благодет чине биљу. Кад у пролеће изидемо на какву ливаду, па погледамо на дивно шаренило разноврсних цветова, морамо сами себе запитати: ко их обуче у тако дивно одело, у какво се не обуче ни Соломун у свој својој слави (Мат. VI. 29.) Па кад те обаспу балзамским мирисама не ћеш ли запитати: Ко им даде таке мирисе? Па кад им загледаш у њихове чашице те ти засветли медљани сок у њима, не ћеш ли запитати: ко им даде тај божански нектар? Знам да ћеш при оваком погледу и на такво питање из дубине побожне душе своје запевати: Хвалите имя Господне! И заиста Бог их обуче у тако дивно одело, Бог их обасу балзамским мирисима, Бог им наточи у чашице божанскога нектара. Али како је то Бог све дивно удесио зашто је тако удесио, то су научници тек наше дане показали и доказали Драги читаоче! читај славнога Дарвина дела: Die verhiedenen Einrichtungen, durch welche Orchideen von Insecten befruchtet werden. Uebersetzt aus dem Englischen von J. Victor Carus; die Wirkungen der Kreutz- und Selbstbefruchtung im Pflanzenreich, aus dem Englischen übersetzt von J Viktor Carus, читај Др. Хермана Милера дело: Die Befruchtung der Blumen durch Insekten und die gegenseitige Anpassung beider: читај Џона Лубока дело Blumen und Insekten in ihre Wechselbeziehung, aus dem Englischen übersetzt v. A Passov; читај Др. Арнолда Додел Порта дело: Illustrirtes Pflanzenleben, читај ове књиге па ћеш се уверити да су инсекти а особито наше вредне пчелице ти вештачки вртари, који су наше ливаде дивним шаренилом заодели, који су наше вртове рајски украсили. Пчелама треба да смо захвални што уживамо у лепоти разноврснога цвећа кад изидемо у своје вртове. Пчелама треба да захвалимо што нас у вртовима, на ливадама, у шумама обасипљу балзамски мириси из шарених цветова разноврсних биљака. Пчелама имамо да захвалимо што можемо хладити своје грло божанским нектаром, који нам пружају у чашицама својим разноврсно цвеће, што можемо осладити своје грло оном слашћу, којом су сладили своје грло само богови на Олимпу, као што некад мишљаху Грци и Римљани. Јест, пчеле су заоделе биље у тако дивно одело, пчеле су их обасуле мирисима балзамским, пчела је нагонила биљку да јој у чашици својој слађани сок пружа Јест, биљка не може бити без пчеле, а пчела не може бити без биљке Што су некад тек из далека слутили песници, то је данас науком потврђено. Кад се поља у пролеће заодену биљем и кад биље у својем шаренилу стане свој балзамски мирис да расипа на све стране, а пчелице стану зузукати са једнога цвета на други, таки призор мора да раздрага душу песничку и при таком призору могла је божанска искра слутње из душе песникове сенути и у ове се речи завити:

Ein Blumenglöckchen
vom Boden hervor
war früh gesprosset
in lieblichem Flor.
Da kam ein Bienchen
und naschte fein: —
Die müssen wohl beide
für einander sein.

Овако је Гете слутио у својој песничкој души о цвету и пчели а наука је то данас заиста и доказала, да пчела не може бити без цвета, а цвет ни толико без пчеле. Ја сам натпис овому чланку дао „о љубави“, а

сад додајем да ће бити говора у овом чланку „О љубави међу биљем“. И биљке су мушке и женске. Није то само тако код животиња. И по томе и међу биљем има љубави Као што код где којих птица лепа боја њихова перја, као што зрикање код зрикавца, као што дивно прижељкивање славујево изазива другу половину на љубав, тако су исто и код биља разноврсно шаренило, балзамски мирис и божански нектар знаци, који изазивају на љубав. Само код биља не може бити љубави без посредника. Који су то посредници? Пре него што кажемо то, морамо казати нешто о биљкама. И биљке су мушке и женске. Биљка, која има у цвету само прашнике (stamina) са прашницама (antherae) јесте мушка, а биљка која има у цвету само тучак (pistillus) јесте женска, али има биљака, које имају и прашнике и тучак у једном истом цвету и те су биљке сустринци. Да биљка може донети плода, семена, мора прах из прашница мушкога цвета доспети на тучак женскога цвета. А да може прах мушкога цвета доспети на тучак женскога цвета мора бити посредника за тај посао. Посредници при тој радњи јесу: вода, ветар и животиње Из биљака, које расту у води падне прах из мушких цветова на воду и водом доспе до женских цветова. Такове биљке зову се Hydrophilae. Код других биљака опет као н. пр. код жита посредник је ветар између мушких и женских цветова. Таке се биљке зову Anemophilae. Посредници су међу мушким и женским цветовима на послетку животиње (Zoidophilae). Прах са мушких цветова могу пренети на женски цвет пужеви и те се биљке зову malacophilae; друго птице и те се биљке зову ornithophilae; треће инсекти и те се биљке зову entomophilae Биљке, које су прилагођене великим пчелама, које се дакле оплођавају преко великих пчела, зову се Melittophilae, које су прилагођене за оплођавање преко малих пчела зову се Micromelittophilae, које су прилагођене за оплођавање преко diptera зову се Myiophilae, које су прилагођене за оплођавање преко малих diptera зову се Micromyiophilae, које су прилагођене за оплођавање преко муха, које иду на стрвине и поган, зову се Sapromyiophilae. Вредно је споменути да те биљке смрде на стрвину. Друге су опет биљке прилагођене за оплођавање преко лептирова и зову се Psyhophilae и на послетку има биљака, које су прилагођене за оплођавање преко ноћних лептирова (вештица) и зову се Sphingophilae Знаменито је да биљке, којима су посредници при оплођавању вода и ветар, скоро без изузетка немају шарених цветова. Шаренило цветова и мирис постали су код оних биљака, које се оплођавају преко инсекта а особито преко пчела. Шаренило и мирис постали су природним избором преко инсеката, а особито преко пчела. Шаренило и мирис, то су мамац, који привлачи инсекте а особито пчеле на биљке, у чијим цветовима траже оне нектар и цветни прах. Мирис а особито шаренило у цвету показују пчели пут да дођу до чашице, у којој ће наћи медљани сок. А тражећи медљани сок и сабирајући цветни прах чине оне биљкама велику службу т. ј. оне преносе цветни прах из прашница мушких цветова на тучак женских цветова. Преко пчела дакле бива оплођење код многих биљака. Да нема пчела, многе би биљке ишчезле са лица земље, јер се не могу без њих оплодити. Пчеле су проводаџије, посреднице између мушких и женских цветова код биљака. Где је дакле пчеларство развијено, ту је и плодовитост воћа осигурана Дивно је привезана пчела за цвет и цвет за пчелу. Пчела кад излети на пашу и почне са једнога цвета да сабира прах цветни, она ће онда једнако догод корпе на стражњим ногама не напуни цветним прахом долетати са једнога цвета на други једне исте врсте и само је тако могуће оплођавање биљака по врстама.

Дивно је уредио творац ову нашу земљу. Све што је на њој, стоји у тесној свези међу собом и чини неизмеран ланац, у којега су колути тако чврсти и јаки да се не могу раскинути. Ко би рекао да се преко инсекта оплођавају биљке те тим да биљке у тесној свези стоје са инсектима? Биљке би многе морале без инсеката угинути, а многи би инсекти опет без медљанога сока и цветнога праха ишчезли са лица земље. Каква дакле свеза тесна међу инсектима и биљкама, д' једно без другога не може опстати. Ово ј лепо схватио наш народ, зато уз цвет уве спомиње и пчелу. Тако народна песма каж да ће смак света бити:

Кад нестане пчеле и цвијета (II. 184

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Стара Србија и Македонија од *Спиридона Гопчевића*. Са 70 оригинал. слика (12 табла, 2 дупле слике, 56 слика у тексту), статистичким табелама и етнографском картом (1:300.000) Превео с немачког *Милан Касумовић*. Београд. Парна штампарија Дим Димитријевића. — „Јеленска ул." бр 1. На 8-ни. Део први и други стр XXII. 370 Цена 10 дин.

Кад је дело ово год. '89. изашло на немачком језику, изазвало је општи интерес у целом свету. Особито је пак заинтересовало дело ово српски народ а у већој мери још бугарски. Ствар је сасвим јасна

Књига је у етнографском погледу изнела толико новина у свет, да се слободно казати може, е је она начинила читаву револуцију, узрујала је цео свет.

Цела књига подељена је у два дела.

Први део је просто путни извештај Гопчевићев а у другом је спор српско-бугарски у Старој Србији и Маћедонији.

У другом делу је историјски развитак борбе између Срба и Бугара о наведене земље, даље је језик, обичаји, навика и ношња, народне песме Старо Србијанаца и Македонаца и онда историја оних крајева; на послетку је бачено много светлости на бугарску пропаганду у Старој Србији и Маћедонији.

До данас је више путника путовало по Балканском полуострву у намери да га испитају како који: са етнографске, географске, топографске, статистичке, економне и политичне стране Сви досадањи описи, особито Старе Србије и Македоније. нису били тачни. Нетачност та, да не кажемо неистинитост, отуда је, што неки пређашњи путници не ударише добрим путем. Они нису прво научили српски језик, да могу разумети тамошњи народ и ı могу из уста народних чути о односима, који у народу; ови путници су узимали тумаче, који њином рђаво тумачаху исказе самога становништ. Неки путници хотимице не хтедоше рећи праву ину о тим земљама.

Дело Гопчевићево износи нам највернијe и тачније податке из етнографије Старе Србије и ‹едоније; дело ово јесте а и биће још дуго времена најпоузданији и најсигурнији извор о правом стању народном у Старој Србији и Македонији.

Г. Спиридон Гопчевић писао је много већ о славенским народностима на Балканском полуострву Он је писао о Црној Гори, о Србији, Арбанији, Источној Румелији па и о Бугарској; најновије му је а уједно и највеће дело Стара Србија и Македонија. У почетку првога дела има животопис писчев, где се потанко наводи сав његов рад на књижевном пољу.

Сматрамо за дужност, да наведемо читаоцима, шта је дало повода Гопчевићу, да напише ово дело пуно тако грдне вредности: Бугарин Димитрије Петров позвао је г. Гопчевића, да пропутује о трошку Петровљеву споменуте земље и да Гопчевић изнесе праву истину о етнографским односајима. Петров се надао, да ће по горњим земљама наћи саме Бугаре. и да ће глас Гопчевићев у научном свету много ићи у прилог бугарској ствари, но преварио се; он је дошао до неповољног резултата.

О делу г Гопчевића било је већ више говора, чим је изашло на немачком језику, скоро да нам није нужде понављати туђе похвалне речи о делу томе па ипак ћемо да кажемо коју.

Г. Гопчевић се одао тешком послу — испитивању етнографском у Ст. Србији и Македонији, по он је задатак ипак решио Тежак је посао био за то, што је о тим крајевима све погрешно досад научном свету саопштавано, као што рекосмо и ненамерно и намерно. Те криве појмове исправити било је тешко; тешко је извести кога на прави пут, кад је далеко заишао у кривоме.

Г. Гопчевић је морао скоро на сваком кораку да побија неистините и једностране исказе пређашњих писаца; он је морао доказивати, како су они радили свој посао, — овоме су доказ и накараћена имена места, брегова, река и других ствари по Старој Србији и Македонији; да би омаловажио површне работнике по наведеним земљама, исмева их на више места — поред тога, што износи стварних доказа против њих.

Цељ књизи је, да изнесе етнографију Старе Србије и Македоније и да сузбије бугарску пропаганду.

Прву половину задатка решио је г. Гопчевић таким начином, да се јасно видети може, какав је он вешт писац.

Г. Гопчевић је језиком, статистиком, славом крсном, примерима из народних умотворина (именито песмама) јасно доказао, да су становници Старе Србије и Македоније грдном већином по пореклу Срби, од којих су неки појелињени а други потурчени. Српски живаљ у оних крајевих зове већином сам себе Бугарима но не Блгарима: г. Гопчевић као и оно г. Милојевић наводе нам и откуд то име, које је дало Бугарима толико повода, да рачунају становнике Старе Србије и Македоније у Блгаре.

Дело г. Гопчевића писано је таким слогом, да ти се чини, кад га читаш, да то није дело научно, но да је занимљива каква приповетка, роман какав. Г. Гопчевић описује занимљиво и живо, пријатно је читати без икаква велика напрезања; ни најсухопарнија места нису тешка. А где су тек места, која су зачињена хумором? Тај лаки начин приказивања праве истине привлачи и човек не може чисто да остави књигу из руку. Лектира је лака и опет пуна науке и опет пуна — горке истине

Колико г. Гопчевић благо пише у опште у толико јаче избија његов праведан гњев онде, где пребацује позванима, што се слабо брину за становнике онамошње у сваком погледу, а особито у просветном. Он се не стиди, већ сваком у брк чита Суд му је понекад и сувише оштар али је праведан.

Ко је год рад, да добије чистијег појма о становницима у Старој Србији и Македонији — а то треба да је сваки рад — нека набави и нека прочита дело Гопчевићево и — кајати се неће.

Дело је ово у српском преводу тешко изашло. Преводилац наводи у почетку књизи опширно, шта је све препатио, док је могао издати превод. Главни је добротвор књизи трговац београдски Михајило Павловић.

Превод је, можемо рећи, добар. Други део није тако добар као први, а то је зацело отуда, што је први део нека приповетка а други је више научан.

Етнографска карта народа у Старој Србији и Македонији, која је делу додана у пет листова, могла је боља и јаснија бити у српском издању.

Што се тачности тиче, зацело је боља но ма која друга, која је тенденцијозно састављена Више нам је на спољашњост приметити и жао нам је што у том погледу морамо замерити карти.

Разумемо, да се не могу имена у карти и у књизи увек слагати, но свакојако је књига аутентична, што се тиче имена географских. Нејасноћи је крива много и курзивност писмена.

У осталом уверени смо, да су имена куд и камо и по изговору и по писању тачнија него ма и најбоља карта у страном ком језику. Г. Гопчевић је и у самој генерал-штабној карти исправио преко 2000 имена.

Боје нису такође јасне; шта више нису ни једнако израђене: једно исто треба да означе па једна је блеђа а друга јаснија тако, да кад човек састави карту а оно му изгледа, да не живи један народ по свима крајевима једнако — треба бар — обележеним. Боје су у опште блеђе употребљене, с тога је још више требало на карту пазити.

А шта да кажемо даље о томе, што листови не падају добро један уз други, не даду се сложити, да целина испадне као што треба: на једном месту добро је а на другом не ваља.

Чудно и чисто смешно нам изгледа, како је карта издељена у пет делова; таке поделе још нисмо видели: није пресечена с лева на десно правом линијом! Па онда оставити онако за око ружан изглед у врху десне стране!

Баш за то, што има и других карата за исту ствар но нетачних, требало је пазити овде јако и на јасноћу и на спољашњу чистоту.

Сваку српску библиотеку јавну као и приватну треба да краси ова књига. **М.**

ЈЕДНА „ПРЕМИЈЕРА“
на београдској позорници.
(Наставак).

Још је *Аристотел* у својој појетици рекао, да нам се у трагедији показује борба човека са људским удесом, да се плаховито и страсно боре противности, у којој борби — трагедији — ми узимамо жива учешћа, и где најзад постижемо душевно задовољство, кад у страдању и борби победи оне, што се својом величином и лепотом уздиже изнад свега, што му на пут стаје. А то душевно задовољство, како вели Аристотел „чисти“ душу и срце људско.

Када се удубимо у суштину трагедије, као

вештачкога дела, видећемо, да нас у тој борби специјално интересује сама радња, коју је песник оживотворио у трагичноме јунаку, на извесан песнички начин. Јунак трагедије обраћа и привлачи дакле на себе свуколику пажњу нашу. Он је носилац те радње, он је повод и циљ страховитој борби, у којој подлеже. Он се уздиже пред нама својом узвишеношћу, а својим страдањем изазива наше дивљење, симпатију, поштовање, речју, оно душевно задовољство, за које Аристотел вели, да чисти душу и срце.

Кад се дакле у трагедији истиче тако главни јунак, и кад је пажња концентрисана у радњи, које је носилац у борби, у којој пада, онда је несумњено, да узрок његове пропасти, *кривица*, због које страда, јесте баш онај елеменат, око кога се највише задржавају посматрачи и критичари, кад процењују какво песничко дело било са етичког, или са естетичког становишта.

Трагичан песник тежи да нагони гледаоца да симпатише баш томе кривцу, и ту онда лежи она фактичка тешкоћа, да се у главноме јунаку оличи такав карактар, који својом узвишеношћу, лепотом, племенитошћу, и својим естетичним врлинама показује до краја стереотипирану, конзеквентну целину. Трагичан кривац пропада за то, што је готов да положи чак и живот свој за оно, чему тежи, и што жели постићи, а да међу тим ни са моралног, ни естетичног гледишта не уништи до краја своју битност, самониклост своје душе, самосталност, и унутарњу хармонију свога карактера.

Der Held muss einen bestimmten Charakter haben; durch diesen kommt er in gewisse Situationen, die in ihm die Leidenschaften wecken; diese nöthigen ihn im Drange der äussern Ereignisse, sich selbst zu überschreiten, und so geht er unter — вели врло лепо један немачки естетичар.

Модерно схваћање трагичне кривице, на супрот античкој трагедији, не гледа само у „судбини“, која јунака обара, некакво повраћање хармоније у моралноме свету, коју је јунак кривицом својом нарушио! Данас се не мисли више онако, као што су то мислили преставници античке драме почев од Есхила и Софокла, па до Аристотела и Сенеке. Већ Шекспир и Лесинг не узимају више једнострано борбу и пропаст трагичног јунака. Они иду даље, и обарају дух старе драме. Морална правда, која у старој драми врши свој посао, мотивишући пропаст главнога јунака, као неку моралну нужду, е да би се одржао морални светски ред, више није пресудна за вредност и правичну оцену једне трагедије. Трагедија је вештачко дело. Успе ли дакле песник, да своме делу даде такав облик, чија ће целина учинити на нас повољан утисак, онда модерна критика одаје хвалу уметнику, без обзира на то, што нас грађа не задовољава са моралног гледишта, против чега ће се увек бунити „совјест“ шире, безазлене и необразоване публике, која не располаже финијим укусом, те да би се могла понети, у мислима, до идеалног заноса, с које тачке естетичари пресуђују песнички створене карактере у трагедији.

Према свему до сада реченоме, јасно је, да трагедију као дело песничке уметности треба нарочито ценити са естетичког гледишта. Ми тражимо најстрожију конзеквенцу у карактеру песнички оживотвореног бића, посматрамо унутарњу хармонију. по којој је тај карактер релативно самостална, и од моралног закона независна целина.

„Да ли јунак иде каквој моралној или неморалној мети, да ли му карактер, као целина, заслужује или не заслужује, да се нама с *моралне* стране допадне, до тога је исто толико стало, као и до тога, да ли је он плав или црномањаст“ — вели са свим умесно Др. *Мазинг*, у својој ванредно интересантној студији о трагичној кривици.

По себи се разуме да овако естетичко гледиште, на коме Мазинг стоји, не може и не сме бити пресуђујуће у истинскоме свету, јер би то тада било одиста неморално.

Шекспир нам је у своме „*Ричарду III.*“ дао еклатантне потврде овом схваћању трагичне кривице са гледишта естетике. Ричард III. је зликовац најужасније врсте, а поред тога и физичкаругоба, гнусан у свакоме обзиру. Па ипак нам је у Шекспировој трагедији Ричардов карактер изнесен као узвишен велик и леп, т. ј. леп као целина, у оквиру своје делатности радње и борбе, која је до краја у потпуној хармонији. Ричардова несавесна снага у вољи, и готовост да жртвује и живот свој у борби за нешто, што му је драже од живота, идеализовали су његову неморалност, те нас карактер његов заноси и задовољава са естетичног становишта.

Али за све ово треба имати необичне песничке снаге — „*Ђе је витез, ту је и тврдиња*“ — пева Сима Милутиновић-Сарајлија. А на овоме пољу и побеђују само витезови, које је надахнула искра божанске поезије. Кепеци, имитатори, и песници друге и треће класе скрхаће се увек пре, но што ће подићи „тврдињу“, прихватив се овога, у истини дивскога посла. За дивски посао треба и дивскога духа. И велики Виктор *Хиго* положио је свој мач, када је хтео неморални карактер *Лукреције Борџије* да идеализује у моралан, тиме, што је гнусној неваљалици дао људску црту: материн

сву љубав! Такав карактер вређа наше чуло за лепоту, јер нам оскудева естетичко идеализовање. Напротив, у *Милтоновом* епу „The Paradise lost“, наше су симпатије уз сатану. Ми волимо тога дрског разбојника, који се пустио у страшну борбу против божијег господства над светом, па не само да он осваја нашу љубав, већ чисто и нас саме гони да постанемо упорни, и безбожни.

Тако исто одушевљава нас *Бајроноа „Каин“*, који громко протестује против закона у природи, против жалосне организације човечије природе. Тај паклени безбожник, који кличе: ја не осећам милости Божије, ја његове мудрости не увиђам! Ја видим да је у свету, који је он створио, правда, кривда, и да се на олтар тога Бога приноси људска крв!“ Ова сатанска величанственост и упорство у џиновској борби против постојећег реда у природи нас заноси и удивљује, и ако су савременици бацали на њега анатему, што им изгледаше безбожан и неморалан.

Ово све поменусмо овде за то, да би лакше оценили, и били на чисто с тиме, да ли се у опште може историјски Душан узети за трагичног јунака, и на по̂ се, да ли га је Цветић у своме делу направио трагичним, и на који га је начин трагизирао?

Nunc animi opus, Aenea, nunc pectore firmo!

Душан, по моме схватању, не може да буде никако трагичан јунак. Душан чак не може послужити ни као згодан предмет за уметничку историјску драму. Цео Душанов рад такав је, да се не може употребити као погодан за драму, али још мање за трагедију. Душан би пре могао бити предмет каквоме *епу*, ма да видимо, да га и народни епос не пева као јунака.

Да видимо за што?

Историја и савременици казују нам, да је Душан „силни“ био најузвишенија личност, најзнатнији и најпатриотичнији владалац свога доба; у њему беху сједињене све потребне врлине, које чине човека великим, владара силним. Беше то уман човек, који се одликоваше силном енергијом, тврдом вољом, необичном храброшћу, војничком женијалношћу и мудрошћу политичком. Нарочито му помињу две одличне особине: владу над страстима, и бистар поглед на време, у коме је живео.

Доиста, само човек, у коме су као владару била спојена ова драгоцена својства, могаше бити у стању, да свој народ учини великим и славним, своју државу непобедном, а себе „силним“ царем „*Македоније, самодржцем Срба, Грка, Бугара, Приморја и Западних страна*“, чији је двоглави бели орао прекриљавао земље од Дунава до Јегејског и од Јадранског до Црнога мора!

Душан „силни“ знао је овако да подигне спољни значај своје државе, водећи толике сретне ратове са разним непријатељима, на своју корист. Он је умео необичним лукавством и срећом да се користи спољним приликама, као најопрезнији, и најумешнији политичар. Он је знао да Србију и изнутра преобрази, унесавши у њу начела државнога живота својим чувеним закоником, који најјасније сведочи, до кога је савршенства дошао био грађански живот онда, кад Србија стајаше на врхунцу своје снаге. Не само то! Тај се Душан дрзнуо да обузме народним предањима освештано право српској властели, да има учешћа у земаљској управи, и да сву власт концентрише у својој самодржавној личности, и да срушив последње остатке племенскога живота пође као цар на Цариград, те да наследи и замени трулу Византију; тај Душан, који је све то извршио, и народ свој узвисио до оне тачке силе и развитка, до кога је то, у опште. за онда било могуће, — он, велим, не може бити *трагичан* карактер! Историја би се томе живо противила. Онај, који је бележио у својој владавини успехе за успесима, који је славним победама и успесима прибирао себи и своме народу ловорове венце, тај владалац није за трагичног јунака. Он нема у своме делању трагичне кривице, с које би морао да пропадне, те да његова смрт, по схватању античке драме поврати морални ред у свету, који је он радом порушио, тежећи нечему што се косило с тим редом; нити је опет пропаст његова оправдана са естетичког гледишта, није бар овде оправдана, како је Цветић ту пропаст трагички мотивисао.

Идеја, историјска идеја, које је Душан носилац био, и за коју је улагао све своје силе, и управљао свој рад, та је идеја за трагедију неудесна, јер у истој не лежи никаква трагична *кривица*, да би јунак морао због исте пасти као жртва. Што Душан неуморно, дању и ноћу, ради за славу, величину и срећу целог српског народа, што ради за мајку — Србију, је ли то *кривица?* Није Може ли то бити *трагична кривица?* Никако. Тако га изнети, значило би огрешити се о његов патриотизам, јер Душан није тежио нечему немогућем, каквој апстракцији, која се не да остварити, већ на против ономе, што је према датим околностима било могућно, као што смо и видели.

Па где онда да тражимо ту моралну Ахилову пету, где да пронађемо и погодимо трагичну кривицу Душанову?

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— После смрти великог књижевника и родољуба српског, дра Јована Суботића, остали су у рукопису његови *мемоари*. Садржај тих мемоара, или боље рећи, наслове појединих одељака, доносимо ево: *Први део.* Идила. Поћ пред три Јерарха. Поп Аћим. Попадија Сара. Отац Василије. Из малог детинства. Два учитеља. Добриначки живот. Карловци. Ђаковање. Сегедин. Пешта. *Други део.* Живот. А. Пролеће. I. Пешта II. Покрет. Б. Лето. Прва епоха: адвокат. Друга епоха: Управљајући вицишпан. Трећа епоха: Септембар. Четврта епоха: Тискар. Новинар. Избори сремски 1867. Сабор од године 1868. у Загребу. Живот у Н. Саду. Матица српска. Рестаурација магистрата у Н. Саду. Делање у журналистици. Срп. правосл. општина у Н. Саду. Мој избор на црквени сабор 1869. год. Сабор од год. 1869. Патронат новосадске гимназије. Предрадња на сабор од год. 1870. Саборско деловање год 1870. Говор о земунском избору. Сремски избори. Говор дра Ј. Суботића у седници срп. нар. сабора 1870. год. о месту сабора. Народно црквени сабор од г. 1871. На адресу кр. уг. министра правосуђа. Митинг у Н. Саду и његов значај. Политички избори у Хрватској и Славонији. Шта хоће народна странка у Срему? Шта не сме чинити влада при изборима за сабор? Бедековић. Министар гроф Пејачевић. Поравнање с Романима. Именовање Германа Анђелића. Из садржаја овог се већ види, какавог ли су замашаја сами мемоари; они су *историја* новијег доба нашег а писани од човека, који је ту историју не само проживео већ јој у многом и правац дао. Да би наш свет могао знати, какви су ти мемоари, донећемо доцнијом приликом један или други одељак из њих. Оригиналан рукопис налази се у каси Српског ученог друштва у Београду а препис код удовице покојникове, гђе Савке Суботићке.

Рукопис је огроман; да се штампа било би најмање 70 штам. табака. То је можда и разлог, што се не може да нађе накладник. Према том била би управо дужност, да једно од наших већих књижевних друштава изда о свом трошку Суботићеве мемоаре, како би и садашњи нараштај имао прилике, доћи до њих.

Осим тих мемоара написао је Суботић и *политички тестаменат*, и то у Загребу, неко време пред саму смрт. Рукопис тог тестамента остао је случајно у столу Суботићеве собе у хотелу „Аустриски цар“ у Загребу. Тамо је и пропао, јер на писање Суботићево из Земуна доби из Загреба одговор, да рукописа нема никако. То је било год. 1885. Суботић је у опште имао несрећу са својим рукописима. Кад се год. 1874. преселио у Осек и привремено настанио у хотел гарни, однеше му лупежи једне ноћи све хаљине, рубље и многе драгоцености а с њима и све дипломе, сва писма од угледних личности и већи део рукописа. Међу овима беху до 200 нештампаних песама, шаљива балада „Циганин“ и драма „Бранковић“. Сличне судбе беше и његова „Српска граматика“, коју је написао још год. 1847. Где је та граматика, не зна се никако, тек је нема. Она беше огледало тадашње струје, кад се прелазило са старог правописа и језика на нови.

Ми смо овлаштени од поштоване гђе Савке Суботићке, да замолимо ону господу, у којих има Суботићевих писама, да их пошљу нама, било у оригиналу, било у верном препису, да их можемо саопштити српском свету.

Осим српских песама писао је Суботић и немачке и латинске; али су и те песме изгубљене. Овом приликом да споменемо занимљив догађај. Год. 1880. или 81. бавио се Суботић у Ораховици у Славонији а у друштву беше и г. Велфер (Wölfer), проф. из Граца. Код манастира а у селу има стара рушевина а с њоме у свези и једна гатка. Госпођа Јелена, супруга професорова, написала је, да како на немачком језику, песму на тим развалинама а Суботић опет на немачком језику, описао гатку у стиховима и предао рукопис гђи Јелени, код које се и сад налази. Госпођа ће по својој прилици бити тако љубазна, те нам послати препис тог рукописа — ако јој дође овај број „Јавора“ до руку. Ми то желимо.

БЕЛЕШКЕ.

(Испити). Г. *Душан Милић* из Новога Сада промовиран је 2. фебруара о. г. на будимпештанском свеучилишту за доктора права. — Госп. *Благоје Бранчић*, професор на вел. срп. гимназији новосадској, положио је на колошварском университету професорски испит из латинског и мађарског језика. Приметити нам је да је он први Србин, који је положио професорски испит из мађарског језика. Сада су сви професори ове наше велике гимназије положили професорске испите, тако да на заводу томе нема више ни једнога суплента. — Живила ова два наша честита Србина и од користи били своме народу!

(Стипендија.) Патријар српски Георгије подарио је стипендију од 600 фор, што ју је сабор одредио из правосл. клирикалног школског фонда за образовање још једног кандидата професуре на богословији, *Добривоју Бранковићу*, богослову у Карловцима, и одредио је, да овај питомац има на свеучилишту у Атини, у краљевини Грчкој, спремати се за професора богословије.

РАЗНО.

(Надгробно Јована Стерије Поповића самоме себи). Међу хартијама пок. књижевника српског Јована Хаџића-Светића нашло се једно писмо Ђорђа Ст. Поповића из Вршца, брата Јована Ст Поповића, писано Јов. Хаџићу и у њему један епитаф, за који брат песников држи, да га је Стерија самоме себи написао као надгробни натпис. Ево шта пише брат песников Ј. Хаџићу међу осталим: „Поред тог нашао сам и ово *Надгробије*, и мал' да пред своју смрт за себе је спраљао, јербо је у болести врло очајавао и лутио се на самог себе, говорећи ми: ја изврћем памет и мозак да залуђавам свет, и кад погледим шта је, *ништа, ништа* и *ништа;* благословен мирни грађанин занаџија, који своје послове гледи и слави бога по свом уверењу“ „Надгробије“ то гласи:

Ништа из ништа згрувано у ништа
Даје све ништа;
Каже т' овај гроб,
Шта желиш више
Од ишчезлог ништа?
Пламен кратко траје
Вечно гаси се.
Стихотворац, ретор,
Професор, правдослов,
У књигама име
Вечно остаје т';
Но тело нам ништа,
Ум такође ништа,
Све је дакле ништа,
Сенка и ништа.

Писмо Ђорђа Ст. Поповића, у којем се налази на башка цедуљици овај натпис, писано је 7. маја, 1864.

(**Једна мала импровизација дра Јов. Суботића**). Једнога дана дође породици пок. Јована Суботића једна госпођа из пријатељске породице и у осталом разговору веома се тужаше, како јој је угинуло керче, које је врло лепо било и које је она неизмерно волела. Др. Суботић оде у другу собу и за час напише и преда госпођи ради утехе ове стихове:

Била је мала, лепа је била,
К'о да је жива бела свила,
Пуна памети, пуна милина,
Звала се — Јасмина.

(**Кућа, где се Фауст родио**). У Роди, у алтенбуршком округу, има стародревна кућа на страни једној, за коју веле да се у њој родио стари мађионичар др. Фауст. Ту древну зграду купила је сад тамошња општина ради проширења улице. А и стари хроничар Шпис пише године 1587. у своме делу „Историја о дру Јовану Фаусту", да је овај рођен у Роди, као син једнога тежака.

(**Споменик Чоке у**). Једва једанпут се накупила свота од 25.000 франака, после дугогодишњег скупљања, да се подигне споменик Хенрику Чокеу, писцу немачком, чије је име и код нас врло добро познато, јер су његове приповетке и романи много превођени на српски језик. Тако имамо осим многих његових новела и приповедака по подлисцима наших листова, особито београдских из пређашњих деценија, још и ове његове веће радове: „Златотворно село," „Бегунац у Јури," „Аламонтад," „Самоглед" и т. д. Чоке се родио 1771. године у Магдебургу, а умрьо је 1848. Споменик ће се дићи у Аарау-у у Швајцарској, где је Чоке најдуже провео и умрьо. Приповетке су његове пуне топла осећања и врло су занимљиве, те су се у своје време јако читале и преводиле. Ради нацрта споменика позвани су да поднесу своје израде вајари Роберто Дорер у Бадену и Алфред Ланц у Паризу.

(**Материје за хаљине и вода.**) Научењак *Мензе* чинио је покушаје о томе, како се која материја држи према квашењу. Он је увидео, да *свила* највећма увлачи у себе воду; напротив *вуна* се најтеже кваси, а у средини између обојега је *ланена* и *памучна* материја. Опазило се у опште, да теже или лакше примање течности у себе стоји до површине материја, и да се глатке површине лако покваee, а храпаве теже. Свила има већином глатку површину, а вуна храпаву. За ланене и вунене материје од велике је важности да ли су удешене фабрички (апретиране) или не. Неапретиране (неуглађене, неукрућене) материје пре упијају течност у се него апретиране. И испаравање течности из разних материја бива по истом реду, тако да се оне материје најбрже суше, које се најлакше квасе, а које тешко увлаче воду у себе, те ју тврђе држе и спорије испуштају. Фланел и Јегерово рубље једнако је у овом обзиру.

(**Како је постало име Америка.**) О томе пише Француз Дезире Шаме у часопису „Bulletin de la societé de géographie commerciale de Paris". Спомиње неко дело Томе Сенбрива из Њујорка, које садржи научну, темељиту и оштроумну студију о имену Америке. То је име — вели се ту — без сумње индијанско и изведено је од имена, која су пређашњи урођеници дали континенту. Кундин-Амарка у Колумбији, Америјо-капана. Амарка у Венецуели, Марака или Тамарака у Бразилији, Америкапана значе: земља Америка. По Шамеју је сличност тих имена са разноврсним именима Веспучијевим: Америго, Мериго, Алберицо, Америкус, Албертачијо и т. д. дала повода малом географском друштву у Вогезима године 1506., или 1507., да новом континенту надену једно од имена Веспучијевих. Једном речи, та књига није ништа друго, до ли обрана, која би Веспучија опрала од оптужбе да је Колумбу отео славу великог његовог открића.

(**Скупе зграде**) Париска опера стала је шеснаест, Лондонски парламенат тридесет и пет, Брисељска судница шеснаест, Бечка варошка кућа тринаест, Париска варошка кућа шеснаест, Париска пошта тринаест, Лондонска судница девет милијона фораната.

(**Животиње у појезији.**) Француз Легуве́ написао је у „Revue de la famille" студију о животињама у појезији. Легуве́ истражује, како су поједини песници у својим делима приказивали животиње. За Лафонтена вели, да је мотрио животиње, ако му се случајно десила прилика у шетњи, али да сам никад није имао ни кокошију ни паса. Виктор Иго их је проучавао као философски песник. Једино је Ламартин љубио од свег срца па је спевао строфу, која почиње са стихом: Oh mon chien! Dieu seul sait la distance entre nous (О моје псето! Бог сам зна разлику међу нама), а свршује: Frère, à quelque degré qu'ait voulu la nature (Брате, колико је природа хтела, да ми будеш брат). На другом месту вели, да у појединим важним приликама човек и пас гледајући један другога осећају, да су сродна бића. Легуве завршује своју занимљиву студију овим речима: Било је песника који су боље знали приказивати животиње, али је једини Ламартин био њихов песник. — Ту се сећамо песме нашега Вл. М. Јовановића под натписом „Осамљени паћеник", што је изашла у 17. броју „Стражилова" године 1887.

НОВЕ КЊИГЕ.

Худим душама и Башка, На шихану и Родитељска крв. Приповетке Д. Мамина-Сибиряка. Прештампано из листа „Садашњост". На 16 ни, стр. 227. Цена 70 новч. У Вел. Кикинди. Издање накладне штампарије.

И опет о „чакавштини" у опће а напосе о „чакавштини" у Дубровнику. Написао *проф. др. Милан Решетар.* Отштампано из „Нове Зете". Цетиње, 1891. Књ. црног. државна штампарија. На 8 ни, стр. 16.

Летопис Матице Српске. Уређује *А. Хаџић.* Књига 164. Свеска четврта за годину 1890. Садржај: I. Српска демократија у средњем веку. Од Драгутина Ј. Илијћа (Свршетак). II. Др. Јосиф Панчић као педагог. Од Ј. Миодраговића. III. Кринка. Трагедија Н. В. Ђорића. IV. Књижевност. V. Читуља (Васа Јагазовић). VI. Радња „Матице Српске". Цена 70 новч.

ИСПРАВЦИ.

У чланку „Једна премијера на београдској позорници" поткрале су се неке штампарске погрешке, од којих ове исправљамо: У бр 4. стр. 62. ред 8. место „политички производи" треба да стоји: „*песнички* производи." У бр. 5. стр. 76. ред први, у место: „прави уметник имаће савладати," треба да стоји: „*умеће* савладати." У реду 31. место quoi doac? треба: quoi *donc?* Остале ће погрешке и сам читалац лако поправити.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 8. У НОВОМ САДУ 24. ФЕБРУАРА 1891. Год. XVIII.

Србском пѣснику

на дан, у кои се пре 56 год. родио.
(8. септ. 1856.)

од

србског пѣсника.

[Ова се песма нашла међу хартиіама пок. *дра Јована Хаџића-Светића*, а писана руком пок. *дра Јована Суботића*, који је под песмом и потписан. Адрес је на писму овако исписан: Господину Дру Јовану Хаџићу да отвори 8. септ. 1856. кад напије прву здравицу, — у Н. Саду].

1.

На страну се ви послови
Пуни муке и терета!
Новим пером, лѣпши слови
Сад ће пѣсна да ћерета!

2.

Друг пѣсана данак слави,
Кои га даде свѣту овом,
Да саплете вѣнац глави
Сладком пѣсном, силним словом.

3.

И одпѣва пѣсну многу,
И послужи правди често,
И написа закон роду,
И ухвати души мѣсто.

4.

Ко га воли, ко му с' чуди,
Како у жељи коме стои;
Мени туга стеже груди,
Кад ми ћути, а непои!

5.

На славу ме данас зове,
На славу му дођ' немогу,
Већ му шиљем стихе ове
Да их читне, брзо, с ногу.

6.

Обазри се, друже! баци
Око на дне, што су прошли,
Наши дни су њини ђаци,
Неб' без оних ови дошли.

7.

Јест многа ти суза пала,
Суза чиста од сироте,
Кад од бѣде црна зјала
Моћним пером ти је оте;

8.

Славно ти је име Сава
Одјекнула доста пута,
Кад Србији књигу права
Твоја даде глава мудра:

9.

Ал' тек једна ситна пѣсна
Одби ће ти смрт од гласа,
Пѣсна би ће ти труба вѣчна,
Док је србског грла и гласа!

10.

Зато ти данас велим, друже!
Сва на страну дѣла мећи;
Нек ти мисли пѣсни служе,
Ил' хтѣо устат ил хтѣо лећи!

11.

Јесен твоја клони с' зими,
Иње главе снѣг ти каже:
Негуб' часа, сѣвни, сини,
Пѣсну зрѣо ум помаже!

Др. Субботић с. р.

БАЈКА.

Од † дра Јована Суботића *)

Одем ја једаред са моим отцем и матером на дедин салаш на Сајлову Ту на салашу има сила божија воћа свакојака, јабука, крушака, кајсија, бресака, трешања. вишања, и јошт другог од сваке струке. Али на сред баште стои један велики гранат орах, пун ораја.

Ја сам мислио, да ћемо се ми као и други пут у вече вратити кући, али отац каже, нећемо данас ићи кући, него ћемо овде спавати.

Вече лепо, месечина као дан, а небо пуно звезда. Отац и мати седе у соби за столом па се разговарају после вечере, а ја изишао пред кућу, па сео на клупу и гледам у месец, како лепо сија Предамном стои округ, дрвима ограђен, па се из њега на све стране путови, ситним жутим песком посути, отварају. А око путова свуда су зидови од рибизли и огроза

Кад ја погледам а на сред округа на песку миче се нешто мало црнкасто Ја се уплашим па скочим да побегнем у собу код отца и матере, али се и оно од мене поплаши, па одтрчи мало даље на један пут, па тамо стане.

Сад ја видим, да је то мала лепа веверица. Онда ти ја станем, па гледам на њу; а она села на две стражње ноге, па држи нешто сјајно у предњим ногама, и гризка, а неможе да прогризе

Кад ја мало боље погледим, а то гризе она златан орах, али се бадава мучи, орах тврд па се неда прогристи.

Ја волим веверицу, а волим орах златан; па мислим, да је поплашим изпусти ће орах, па ето мени ораха. Али таки затим сетим се, да може она за једно са орахом побећи, па онда немам ни веверице ни златнога ораха.

Ајд да зађем за дрва и рибизле, па онда да се полагано привучем до близу ње, па онда наједаред да скочим, и да је ухватим, — то ће бити најбоље.

Одем ја полагано до првог дрвета, па онда све пузећки до рибизли, па за тим брзо скочим веверици, и већ пружим руке, да је зграбим, али она скочи. па заједно са златним орахом побеже, а ја стоим па гледим, како она бежи.

Али веверица одтрчи само на једно десет корачаи, пак опет седе на путу на стражње ноге, и стане се са орахом мучити. Кад ја видим, да она даље небежи, а ја корак по корак све полагано њој ближе, и већ тако близу дођем, да сам мислио, ха сад сам је ухватио, — али она скочи, па управо к мом великом ораху побеже.

Ја пођем опет за њом, а кад близу дођем, а она скочи на орах. па се попне на њега. Ја погледим за њом на орах али имам шта и видети: пун орах златних ораја па се сјају спрам месеца, да их је милина гледати.

Кад ја дођем код дрвета, а оно дрво мало, и чини се да се с лаком лашћу може на њега попети. Хајд да покушам срећу попети се, па ће бити ораха. Ухватим се за дрво ногама и рукама, и почнем се уз њега пужати. Пужам се, пужам се, а никако да се до прве гране допужам; кад ја погледим доле, а ја ти се већ на два хвата узпужао.

*) Године 1858. провео је др. Јован Суботић са супругом и са сином Дејаном неко време на салашу свога таста, госп. Јована Полита. Ту добије Дејан, ком беше тада 6 година, од одаџије веверицу у кавезу. Отац, да сину омили ту малу животињу а знајући, како Дејан воли слушати приповетке, поче му приповедати ову лепу бајку. Та се бајка допала и младој матери те наговори сутра дан свог мужа, да је напише. Суботић то и учини, али како га послови одаваше у Нови Сад, прекине писање и — ствар на том и остане. Недовршен рукопис буде некако забачен и са свим заборављен, као да га и нема. Тек не давно нађе га гђа Савка међу књигама и хартијама, и уступи нам га на употребу. Ми смо госпођи врло благодарни и жалимо само, што рукопис није довршен, јер та бајка била би једна од најлепших, што их има књижевност наша. Као што је познато, Суботић је употребљавао „ѣ", иначе је писао са свим по Вуку. Он је хтео да то „ѣ" сваки чита по своме наречју: један као *е*. други *и*, а трећи *ије (је)*. Но ми смо то „ѣ" ради лакшега читања изоставили, иначе смо задржали правопис пишчев.
Ур. „Јавора".

Сад ја опазим, да се дрво све више у висину пружи, што се више ја пужам Упнем се из све снаге, и станем се јаче пужати; али што ја брже горе то орах све више у вис. Кад ја по други пут доле погледим, а ја видим да сам се на пет шест хвати високо попео.

Већ ми се све шаке ужириле, и стале ме бодети. Шта ћеш сад болан? Горе није вредило, јер проклето дрво све даље бега; а доле је теже ићи него горе, јер орах није гладак, па да се човек тек спусти уз њега, него је храпав; а тешко се држати.

Ухватим се добро колени о дрво, па пљунем у шаку, да се на ново пужам. У тај пар чујем, гди се две веверице горе на дрвету кољу, па циче. Погледим горе, да видим, шта раде, а једна од њих склизне с гране, па падне управо на мене. Ја је брже с једном руком ухватим, а она пође уз дрво горе бегати, па и мене за собом повуче. Како сам почео са веверицом пужати се, одмах сам видио, да ближе грани долазим, и тако пружим руке да се ухватим за грану И срећно се гране дочепам али ми веверица из руке утече.

Станем на грану. и станем мало, да се одморим; пак онда се попнем на грану и пођем орасе брати. Али како до ораха руком дођем, а он пукне као пушка, па га у диму нестане. Тргнем се да мало ни сам с дрвета пао; али кад све на миру видим, а ја онда пружим руку за други. Но чим га руком додирнем, а он пукне као пушка, па се сав у дим разпе. Тако и трећи и четврти

Шта ћу сад помислим у себи; залуд толика мука. Штета што сам жуљио руке. Ораси око мене све се сјају као звезде, а ја несмем да макнем руком већ сам стоим, па гледим у њих.

Већ и станем мислити, како ћу доле силазити, кад моја веверица цикати стане. Погледим одмах тамо од куд сам цикање чуо; кад ал једна велика веверица зграбила моју малу за врат па је черупа, кад ја то видим, а ја одкинем једну подебелу грану од дрвета, па се полагано приближим, и ударим ону велику веверицу по глави, тако, да је одмах мртва на земљу пала.

Како она велика веверица падне, а то се дрво спусти, па буде опет онолико, колико у почетку. Мала моја веверица попне се горе на једну гранчицу, па онда седне на њу, и стане гледати, шта ћу ја да радим.

А ја опет помислим, хајде, да покушам срећу на ново. Пружим руку да узберем један златни орах, али и овај пукне као пушка, па се у диму разспе.

На то моја веверица проговори: Неберу се ти ораси тако.

Ја се чисто уплашим, кад чујем, да веверица говори. Али се таки за тим окуражим, па је запитам: А да како?

На то она одговори: Ти си мене од мога душманина ослободио за то ћу ти бити пријатељ, где год могу. Ти се ораси беру само устнама. Па онда добро слушај, шта ћу ти казати. Од других ораха набери колико хоћеш; али најбоље ћеш проћи, ако неузбереш више од пет. Но на сваки начин гледај да онај велики, што се на врху тамо блиста, узбереш.

Мислим се хоћу ли нећу ли веверицу послушати. Боим се, да ми орах пред усти непукне и све зубе неизбије. Али најпосле знајући, да ми рукама ништа било није, одважим се и приближим уста ораху, кои ми се најближе десио И заиста орах се даде узабрати, и ја нисам знао од радости, шта да радим, кад ти леп златан орах у руке добијем, и у џеп спремим.

Затим узберем јошт четири друга, па онда станем гледати, како ћу онај велики на врху да добијем. Мучио сам се дуго, али најпосле ми изиђе за руком, те ти и њега добавим

Сад погледим, хоћу ли моју веверицу видити, али она некуд оладила. А ја на то све с гране на грану, док недођем на најдољњу; па се онда за њу рукама ухватим и на земљу скочим.

На ово чујем, где ме отац и мати по имену вичу. Ја хоћу да им се одзовем, али како се уплашим, кад видим да немогу гласа дати ма се како напињао. Шта наопако! помислим у себи. Ја набрах златних ораха, али изгубих свој глас. Шта ћу сад?

Пробије ме зној но челу, заборавим и на веверицу и на орахе, и станем трчати кући. Али помислите само, како се узверим, кад наједаред опазим, да предамном широк и дубок јарак стои. кога нити могу прескочити ни прећи. Потрчим на другу страну, али јарак и ту, и свуда у наокруг око ораха. Шта ћу сад мајко моја? Поћ ту, а ја не могу кући Хоћеш златних ораја? Ето ти их сад! До врага с орасима; та могао сам јошт ода-

*

вно видити, да с њима није чист посао. Турим руку у џеп, да их све побацам. Узмем један, извадим га из џепа, и лупим га о земљу.

Орах се разбије, ал да видите сад чуда Наједаннут нестане ораха, дрва и дедине баште, него се створи прекрасан двор од самога кристала, па у собама свуда свеће сјају у златним полиелеима, а по собама седе, стоје, иду, и играју људи и госпође, а све мале као моја педаљ. Музика им пак свира, да је милина слушати.

Око двора прекрасна башта. Путови све ситним бисером посути, а покрај путова свакојако цвеће И свуда гору велики пламени, па један је црвен, други зелен, трећи плаветан, четврти жут. Пођем мало путом, да се како прекријем, да ме одмах невиде, док се непромислим шта да радим; ал нисам дуго ишао, кад на једно језеро дођем, које се спрам месеца као огледало блистало.

У крају језера стојао је сребрн лак чун, а кад ја то видим, а ја га одрешим, па онда седнем на њега, па вози се по језеру, иде чун, куд ја хоћу, па кад ја лагано веслом повезем, а он иде као стрела

Кад ја тако на сред језера дођем, а мој чун наједаред стане, па ни да се макне. Веслам и веслам али он стои, као да је на сувој земљи. Пружам весло у воду, да видим, да није насео, али се дно дохватити недаде; видим дакле, да није насео, него да је што друго

Шта ћу да радим? Метнем весло у чун, седнем на сребрну даску, и метем руке у крило, па се мислим, шта да радим. Кад у једаред, а оно посукти у ваздух једна ракетла Охо! То је лепо! Како се повукао млаз ватрен од земље, тако се пружио чак далеко у висину. Наједаред ракетла у ваздуху пукне, па из ње излети једно мало лепо девојче, у белу свилу обучено, на златни крили и с венцем у рукама

Ја гледим, а она стане летити, па управо к мени у чун доле, и седне на спрам мене.

У тај пар суне и друга ракетла, и одлети високо, пукне; па онда из ње излети друга мала девојчица са златни крили, у црвеној свиленој хаљиници, са венцем у рукама. И ова се спусти к мени у чун и стане код оне прве.

И трећа ракетла оде у висину, и пукне, па онда из ње излети мала девојчица, у плаветну свилу обучена, са венцем у руци. И ова се спусти на мој чун, и седне иза мене на други крај.

Најпосле одлети и четврта ракетла, па из ње излети четврта мала девојка у жутој свили као злато, и спусти се до оне треће у мој чун а у руци држи и она венац. Ове четири девојчице одвију своје венце, па пребаце крајеве у накрст преко моје главе и тако се створи прекрасан кров од самога цвећа надамном.

У тај пар запевају на брегу језера особито пријатни гласови, музика са свију страна стане свирати, а мој чун стане се самном и са оним девојчицама дизати горе у вис.

За један час нестане језера из мојих очију, и изгубише се гласови од песме и музике; а чун све даље и даље у висину иде, и управо ме к месецу носи.

Кад дођемо близу месеца, а он сија као жива ватра, а ја руке на очи, да неослепим Сад осетим да чун стане; уклоним руке с очију, и полагано прожмирим е да видим могу ли гледати, а то могу. Отворим са свим очи, и видим да је чун стао баш код месеца, да се може из њега на месец изскочити.

Лепа ливада пуна свакојакога цвећа пружила се покрај чуна предамном. Хајде да скочим мало на поље из чуна, да наберем цвећа са месеца, па кад се спустим на земљу, да покажем отцу и матери. да се чуде и крсте. Тако помислим, па онда изиђем из чуна, и скочим на месец.

По тек што ја на поље изиђем из чуна, а овај се отисне, и стане доле спуштати.

Станте! Станте! почнем се дерати; како ћу ја доле сићи! Тако сам викао девојчицама у чуну; али оне ћуте, па се само руком са мном праштају, а чун се као стрела спушта доле, па за тили часак нестане ми га из очију.

Сад ја станем плакати, бацим се на земљу, и станем главом о земљу ударати. Али осетим да земља на месецу није тако мекана као на нашој земљи, него тврда као гвожђе. Прогледим, и пипам рукама, али она тврда као мермер, и глатка као мермер. Пружим руку да видим какво је цвеће, а то цвеће није као наше, него стабло му је од злата а цветови све из камења, које се сија као код нас драго камење, па има га свакојаке боје.

Мало даље видим неколико дрва. Одем тамо да видим, каква су дрва на месецу; а

кад ја тамо, имам шта и видити. Дебла од сребра, а лишће од злата; па једно пуно крупних јабука, друго пуно дгуња. Пружим руку па узберем једну јабуку; а кад је погледам из ближе, а оно није јабука, него велики прекрасан рубин, па изгледа као наша јабука. Метнем ту јабуку у џеп, па узберем дгуњу, а та дгуња од сувога злата Стрпам и дгуњу у џеп, па хајд даље. Наиђем на једно дрво, а на њем зелене шљиве, али као моја песница велике. Узберем једну да видим, али имам шта и видити; нема ту од шљиве ништа, него је то велики један смарагд. Најпосле дођем под једно високо дрво, и на њему неко воће, што спрам светлости чисто гори. Дохватим једну грану, и узберем воће, кад тамо, али то брилијант, да му нема на свету пара. Метнем ја и смарагд и брилијант у мој џеп, па онда отрчим, од куд сам дошао, да седнем на чун па да брже идем на земљу, да се похвалим, шта сам нашао. Али ја заборавио, да ми је чун отишао; кад уђем тамо, где сам из чуна изишао, а ја се тек онда сетим моје жалости.

Преседне ми одмах и месец и све драго камење, и станем на ново плакати. Седнем на земљу, плачем, плачем. па најпосле тако у плачу и заспим. Кад се ја пробудим, и очи отворим, имам шта и видити Скупило се око мене сила божија свакојаких створења.

Једни имају главу као људи, па онда долази врат, а из врата им израсла крила, па више ништа немају.

Други имају ноге, трбух и прса као људи, али главу имају као птице, а место руку нарастила им крила.

Опет код други виде се ноге и тело као код птица, па место крила имају руке, па онда један има главу као лав, други као слон, трећи као коњ, и т. д

Најпосле видим неке, што имају ноге као људи, а после се пружаше као змије, па онда опет имају главу као људи.

Било је ту и јошт других свакојаких; али ја нисам имао кад све разгледати. Сви с[…] купили око мене, па изкривили вратове н[…]ене као ћуркови па гледе и чуде се

Кад ја њих видим, а ја скочим. А да в[…]ш сад комешања. Пренуше сви куд које, п[…]онда издалека кои стои, кои седи, кои л[…] и гледе, какво је то чудо. Гачу, кakoћу, сикћу, дрече, мече, ричу, вичу, да оглувим. А све их се више купи.

Ако ја ту дуго будем стојао, док се окураже, биће из мене вечере, помислим у себи. Шта да радим?

На то се сетим, да је мене златан орах овамо довео. Турим руку у џеп, извадим други орах, и ударим га о земљу.

Орах пукне, и то стане један крилат леп коњ, бео као млеко, пред мене.

Куда тако, господару? запита ме коњ.

Хвала Богу, кад чујем поштену реч! рекнем ја, са овим се могу барем разговарати; а они тамо гагоћу као гуске на дедином салашу. Лети доле на земљу, рекнем коњу, да седнем на њега.

Како ја седнем на коња, а он разшири крила, па скочи с месеца, и стане као стрела летити. Видим пред собом једну светлу лопту, десет пути већу од месеца, кад је пун, и запитам коња: Шта то? каква је то сјајна лопта?

То је земља, рекне ми коњ. — Што ми ближе тој сјајној лопти, то она све већа, док најпосле нема краја. У то осетим ја некакав пријатан мирис, и познам, да сам већ у оном ваздуху, у ком сам се родио.

Гледим свуда на све стране, а негледим под себе, куда идемо. Кад у један мах, бацим очи и тамо, али мал нисам од стра умро. Под нама се пружило море, невидим му краја ни конца, а мој коњ тера управо у море.

Не у море, не у море! вичем ја, али то је већ доцкан било. Мој коњ пљусне са мном заједно у воду, и ја помислим, ту ми је и тутило. Али у једанпут створим се у једном двору на дну мора, и ту нас дочека једна риба — девојка. Глава јој је и прси и руке као у најлепше девојке, а даље доле изгледа као риба. Како види мога коња а она се обрадује, па брже к њему, и стане га у очи љубити. Мој коњ њој нешто рекне, а она брже оде у двор, и донесе једну чашицу.

Узми ту чашицу и попи то, што је у њој; рекне мени мој коњ, па онда можеш слободно с мене сићи, неће ти вода ништа чинити.

Послушам га, и попијем, и тако осетим читаву неку сласт у води, и могао сам по њој ићи и у њој дисати, и ништа ми није било.

(Даље нема).

РАТ У МИРНО ДОБА.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В. Милан Марин.

(Наставак.)

III.

У селу беше мир.

Или зар она хладнокрвност, она озбиљност, оно ћутање не беху знаци тога мира, који се као тавна магла тихо спушташе на ово село. Онај свечани мир, она нема тишина што се тако често јавља по селих, као да се за увек настанише овде, па некад ово тако бурно село уљуљаше лаким санком, као оно мајка своје јединче у своме криоцу.

На основу тога пророци овога села прорицаху лепши живот, бољу будућност, у којој би се сви тако задовољни и сретни осећали. На обзорју им не беше ни једног облачка, који би их бар за тренут смутио, већ ведро, смело гледаху у своју будућност, хваљаху Бога што их је свих беда и невоља ослободио, и оставио их, да у миру напредују и да се развијају, сваки по своме начину, по својим обичајима, и својим околностима и приликама.

Тек кад кад планула би из гомиле по која искра, али, да речеш, у час, пошто би се после на мах и утрнула. Кажу: човек као човек, дође му кад кад, и кад мисли да је најзадовољнији, да плане, па надовезују: Боже, грешни смо ти ми, та колико људи, толико и ћуди, а има нас и свакојаких. Ал' и јесте. . . и кад му говеш и кад му сладиш, опет, па се намршти, нешто му се недопада . . . па му срце грануло, плануло. Да речеш рад чега, али ни зашта, така је то фела.

Учинило се тако некојима неправо, што се земља узугарила. Дигли људи хуку-буку, па им се после још и више њих надовезало, те се побунише.

У горњем шору скупили се на диван, па им неправо.

Вели тако н. пр. онај Аћим Човек, да речеш имућан, припознат, већ нико, ама чуј нико; човек, па као и други честичари са два-три јутра земље.

Дигао хуку-буку, па се, чуда људи као разјапио од беса и једа. Така то фајта, пуна говора, пуна, пуна, а кад се размислиш о свему, а оно ништа. . . ама могао бих с њиме сламу млатити.

Каже он:

— А што би ми земљу и угарили, кад нам није нужно? Земља, као земља, како ју је бог створио, па она . . . није да речеш брате за то је ту, већ мора да роди. А Бог је дао и ђубре, па ђубри, па. . . па не вали. Ни бриге те Роди брате, роди, да је и Богу мило, а камо ли не нама, божијим створењима, који смо ту за то да је и радимо. А велим, лако је тамо оним газдама. Угари полак, а полак му роди, али шта ћемо ми, ми са два три, и четир, па и са пет јутра. Ако све узугариш, шта ћеш и орати. Али ако полак, шта ће ти и остати Па де онда реци: живи, — е — није него Од куд, кад нема! . . .

Јоца Сукњарев па одмах и прихватио, па се још њих неколико нађоше Умствоваше, бистрише, док се тако у разговору и не нађоше пред општином.

— Шта је, људи, шта се препирете? — питао их началник, кад је пошао из општине на ручак и нуз пут их срео.

Они се покорно машише шешира.

— Та. . . овај. . . као ништа.

— Како ништа, кад ето видим, да се нешто мрштите.

— Да речем, јесте нешто, па опет овај, да опростите. . . реч по реч, па се као и развукло. . .

— А о чему то?

— Та. . . овај. . . ето: ми као о угару решпектамо.

— А! о угару! . . А зашто? — криво вам је?

— О, није, да речеш криво, већ, па баш нам је и неправо . . . Сиротиња, господине. . . а горко је то.

— Е, брате, шта ћемо, кад су већници тако и закључили. Ено њих, па их питајте. А и закон налаже, да се ослабљена земља мора угарити. То је закон а закон је закон!. .

Ох, опет то, те то! . . .

И оде кући на ручак.

А Аћим се ухвати руком за чело, па онда се чешкаше и кроз зубе шапуташе:

„Закон је закон! . . Ама шта је то, шта то значи? !“

Њему то није ишло у главу.

— Ама и јес' тако... јес' тако... вели Јоца.

— Нема се куд. Кад закон....

И Аћим не мишљаше даље Беше и сувише туп, а да реши тај уобичајени доказ.

И планула варница утрну се

Мир по селу опет заузео свој положај

О, како мирно беше онда!

'Ча-Алимпије запалио свој чибук, па се задовољно шета испред своје куће Кад-кад тек наврне се у оближњу крчму код лепе снаш-Марице, па му се чисто брк насмеши кад му донесе флашицу рујна вина.

— Та и вода је из твоје руке слатка! вели јој, а гледа је жудним погледом.

— И ако је!...

— Па седи.. Ето ту. Седи! Ту крај мене.

— Нећу.

— Ама само малко

— Па хајд', да ти учиним по вољи.

И седне баш до њега. А, обешеница, није да га мери, погледом ђаволастим, мамним, лукавим.

— Ајд' о'ш пити?.. пита је.

— Нећу.

— Е, кад нећеш, а оно ћу ја.

— Па зато сам ти га и донела.

Он тек што сркну.

— Ама, што ваља, ваља!..

— Е, па моје је

— Лепо к'о и ти.

— И има на кога

— Ви'ш, молим те само, па како си румена — и жуљавом је руком ухвати за образ.

— Као увек

Рече, и не отимаше се од њега.

Он је миловаше, а сав горео од жудне страсти. Осећаше неки особити мирис, неки заносљиви дах из њених устих.

— Ама, погинуо бих за тебе, тако си ми некако ... као даречем ... к'о своји смо ... А волем кад те видим. Ех, само да сам млађи, па ти тако, да си и ти девојка, моја, па моја — ама отео бих те.

И огрлио је око паса.

А она се лукаво смешкаше.

— Ех, ти тако ... само кад си ту код мене ... Али кад одеш кући, знам те, знам те као стару крајцару .... волијеш ону твоју Макру, него ...

— Ама Марице, друго је то, а друго је оно Деца, па, знаш ... овај ... Али, шта ми она крај тебе ... Дед', дед', дед', седи ближе!

И повуче је ближе, а сав се нагнуо над њом.

Беше у тај мах готово као ван себе и кад се врата са улице отворише, он се отрже од ње.

Наопако! ...

Пред њим стајаше његова Макрена.

— И-ју свете и народу, шта је ово!..

И подбочила се рукама за пасом.

— И-ју, човече!.. ђаволи те вукли!..

И сва сикташе:

— О, Господе та је ли то истина!.. Алимпије! ти! ... Марице!.. О, часни вас крст потрьо!.. Бог вас убио, несретниче, хуљо! ...

А 'ча Алимпије дреждаше пред њом покуњен А у себи мишљаше: „но људи, ако ова жена није дук, шта ли ... ето ко би се и надао, опет ме ухватила!..“

А Марица се само смешкаше.

— Но, ти жено ... кости ти се ... Бог да!.. О, што нисам моћна сад би те ту .. Гле ти само ђубрета, одвара ми мога мужа.

— О-два р'о ти се и сам...

— О, лепа си ми, рођо, нацифрала се, налорфала се као молерај, а 'вамо си матора к'о куја, па се ипак...

— У мене не за-гле-дао твој слатки!

— Загледао се ђаво у тебе, аспидо неверска!... Уф!..

И за час се изроди кавга.

'Ча-Алимпије из почетка мирно пио своје вино, а кад је видео, до чега ће доћи, приђе својој жени, узе је за рукав.

— А ти да ми кушујеш!.. па кући!..

И одвуче је до куће...

— Ту, сад да ћутиш, ни да ми се мрднеш!... Само лани!...

И Макра и на даље гунђала. Беше то њен обичан посао, а дело њеног мужа обичан догађај. Гунђала, па се смирила.

И 'ча-Алимпије и на даље шеташе пред својом кућом. Тад вребао згодну прилику, да се и опет, као обично, одшуња до крчме.

Не тако вина ради, већ....

Беше то већ јавна тајна.

. . . .

Господин началник беше свечар.

Кад су ишли, у очи тога дана, са седнице, осврну се, па као обично заче већницима:

— Е, браћо и пријатељи, позивам вас сутра све на ручак.

Већници климнуше главом.

— Ни један да ми не фали! . . 'Оћемо се онако лепо, братски провеселити! . .

— Е, па хвала.

— Видећемо.

— Како Бог да.

— И разиђоше се.

А кад сутра дан, они се сви искупише код началника Беше баш ручано доба.

Сви, ни да би и један фалио.

Беху то све млади људи, ни да би се ко год нашао од старијих. Данас година дана, како су их за већнике изабрали, пуни вере и наде, да ће у њима, као у младима и одрешитима, наћи своје заштитнике и мудре заступнике.

Али млади, као млади.

Беху као оно зелено класје. Под силом лахоровом, не одолевши својом снагом, пригибали се, тек да се сачувају од пропасти и несреће, која им сваког маха претила.

Прво се деда Иван повукао са већништва, па за њиме сви редом. Оставише тај часни позив и чин млађима, шат они буду мудрији, па започети посао и наставили смелије, снажније и паметније.

Беше ту, код господина началника, весело, весело и сувише. Песме се ориле, а наздравицама не беше ни краја, ни конца. Млади, па орни и вољни за весеље, да речеш смело, али свеђер пристојно уздржавали весеље без престанка.

Бележник беше сео међу њих и живахно се разговараше с њима. Са обичних ствари пређоше и на општинске па све дубље и дубље зароњиваше у сваки закутак.

— Све је лепо, све, све . . . . говораше им бележник . . . . само ми се једно не допада.

— А шта то?

— Не допада се ни мени, а ни ником другом. Толико странаца, па толико господе, па и они из котара, — ама сваки ми је то исто приметио.

— Да није: пут, друм?

— Не, није то.

— Ама шта би друго и било! . . .

И сви се замислише.

Онда упаде Милоје:

— Ха! знам! . . . Ви, мислите општинску кућу.

— Да, то, то Општинску кућу, је л'? Хо, људи, ако и' вас није срамота. Толико село, та ено гле каква вам је и општина. Мала, јадна. ерлава, стара, опала . . . чудо, људи, чудо . . . Ама, па ми свако примети: каква нам је гадна. Ето обиђите сву околину, па ако још где такову нађете, ево одсеците ми главу. Сра-мо-та, права срамота! . .

Беше их дирнуо у живац. Млади, па на мах планули.

— Ама, нећемо ни ми више бити срамотни Што јесте, јесте, право кажете. Таке куће нема нигди. Море, браћо, та сложимо се, па да нас види Бог!

— И 'оћемо!

— За цело?

— За цело!

— Та подићи ћемо је као град, јаку, нека нам буде дика

— И понос целога села.

— То не фали.

— Нек нас види свет.

— Па нек се и приповеда.

— Само прва седница, па не фали,

— Али морате сви.

— Сви, сви, као што нас ето сад овде видиш.

Бележник се задовољно осмехиваше.

— Е, онда живили! . . .

— Дај Боже.

— Живила свест ваша! . . .

— Живилаааа! . . .

И за час засноваше, да назидају нову општинску кућу.

Ех, млади, па уживају у лепоме. А најпосле, што је жеља и воља господе, то је и њихова. И лепо је, а и треба да се пазе. Та они су већници, а њих се и пита, па што они реше, то . . . .

А народ?! . .

Народ ће и на даље ћутати.

(Свршиће се.)

О ЉУБАВИ.

ПРИКАЗАО проф. МОЈИ МЕДИЋУ

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Свршетак.)

Др. Ђорђе Сајдлиц*) каже: Све врсте животиња и биља не стоје само за себе изолиране него су једно с другим скопчане ради опстанка свог као што су точкови на сату. По томе разуме се да и наша пчела вредна не стоји сама за себе изолирана, него је привезана од природе за биљку а биљка опет за њу. Дођимо у јануару ка кошници, у којој је жив рој, и прислонимо ухо на њу, нећемо чути ништа нити ћемо приметити да има трунке од живота у њој. Лупнемо ли пак прстом о кошницу, то ће нам рој одмах на то одговорити својим брујањем, које нам показује да у кошници има живота. Живот пчелин у јануару месецу сведен је на најнижи ступањ. Кад испоредимо живот пчелин у овом месецу са животом биљке, онда видимо да је и живот биљке у овом месецу на најнижем ступњу. У овом месецу неће се наћи ни једне биљке, која би свој цвет баш у том месецу развила. Дођимо пак у почетку фебруара на кованлук и приближимо се кошницама, то ћемо без лупања чути полагано брујање у њој. А лупнемо ли по кошници, то не само да ћемо тим изазвати јако брујање у кошници, него ће се где које пчеле спустити са клупчета доле на лето да се одупру ономе, који узнемирива кошницу, али ће се морати одмах повратити на клупче не могавши издржати хладноће. Али кад око половине фебруара сине сунце и ваздух се мало боље угреје, излећу пчеле из кошнице да се иччисте, весело зујећи и веселећи свога пчелара. У ово време већ и биљке друкчије стоје. Четрнаест фанерогама већ су своје цветове развили и стоје већ приправне да из својих чашица послуже пчеле слађаним соком и цветним својим прашком, а за ову послугу биће награђене од пчела тим, што ће пчеле преносећи прах цвет[illegible] са прашника на тучак, одржавати биљке у плодовитости, а без њих многа би биљка угинула не могавши се оплодити. Дођемо ли у марту месецу на пчелињак, наћи ћемо већ на већи и бујнији живот где се журно рђа скупља и у кошницу носи да се црв храни, али и природу ћемо наћи већ куд и камо бујнију. Деведесет и седам*) фанерогама надмећу се који ће пре послужити вредну пчелицу слађаним соком или цветним прашком. И тако што нам се природа све бујнија и бујнија показује, тим се живот и рад пчелин све већма развија. У априлу месецу већ цветају 319 фанерогама, у мају 861, у јунију 1164, у јулију 1524. У августу удара природа већ натраг, јер у том месецу цветају само 469 фанерогама, у септембру 126, у октобру 36, у новембру 9, у декемвру 3. И кад цвет удари натраг, удара натраг живот и рад пчелин, док заједно пчела са цветом у јануару месецу не доспу на најнижи ступањ свога живота. Из овога види се да је пчела скопчана за цвет, јер са бујнијим развитком цвета појављује се и бујнији живот у пчеле, али у колико пчела не може бити без цвета, јер у њему храну налази, у толико и цвет не може бити без пчеле, јер без ње многи се не би могао оплодити, а тим би морао угинути сасвим. Да бих могао што боље ову неизмерну корист показати, коју целој земљи донаша пчела, до које стоји плодовитост биљака, потребно је да неколико речи речемо како се биљке оплођују. Први, који је приметио свезу између инсеката и биља при оплођавању, јест Кристијан Конрад Спренгл. Како инсекти оплођују биљке, разложио је он у својем делу Das entdeckte Geheimniss der Natur im Baue und der Befruchtung der Blumen, Berlin 1793. Али на ову се књигу није нико ни обазирао, док се није појавио славни Енглез Дарвин, који је управо први показао и истакао то, да инсекти преносе цветни прах са једне биљке на тучак не једне исте биљке, него друге биљке, чим се долази до укрштаја. Што засеца у ову ствар, написао је Дарвин: Die verschiedenen Einrichtungen durch welche Orchideen von Insecten befruchtet werden. Übersetzt aus dem Englischen, von J. Viktor Carus. Die Wirkungen der Kreuz- und Selbst-Befruchtung im Pflanzenreich, aus dem Engli-

---

*) Die Darwinsche Theorie, Elf Vorlesungen über die Entstehung der Thiere und Pflanzen durch Naturzüchtung von Georg Seidlitz. Leipzig 1875. стр. 70, —

*) Вид. Die Biene in ihren Beziehungen zur Kulturgeschichte von August Menzel, Prof. Nördlingen. 1869. стр. 47.

schen übersetzt von J. Viktor Carus У овом послу осим Дарвина особито се одликује др. Херман Милер са својим делом: Die Befruchtung der Blumen durch Insecten und die gegenseitigen Anpassungen beider. Славан је у овом послу и његов брат Фриц Милер и Фр Хилдебранд, Федерико Делпино и Северин Аксел. Осим ових спомињемо и красно дело, које се тиче ове ствари, од Џона Лубока: Blumen und Insecten in ihrer Wechselbeziehung, aus dem Englischen übersetzt v. A. Passov.

Да видимо пак сад свезу између инсеката и биља.

Биљке се деле по својим спољним органима на два раздела: На биљке на којима су спољни мушки органи засебно у једном цвету, а у другом опет цвету засебно женски органи. Оваке се биљке зову у науци диклинске и те се биљке не могу саме собом оплодити, него или су тако устројене да се ветром оплођују или су инсекти, а особито пчеле, које пренашају прах цветни са мушких сполних органа на сполни орган женски. Сполни органи мушки представљају прашни кончићи у цвету и онај цвет, који има само прашне кончиће, зове се мушки цвет. Цвет пак, који има само тучак, који се зове у науци пистил, јесте женски цвет Има пак биљака које имају у цвету једном и истом и прашне кончиће и тучак и такове би биљке могле назвати сустримцима. Да се пак биљка може оплодити, те да може донети плода (семена), мора прах цветни доспети са антера на тучак женски. Биљке, које имају у једном истом цвету и прашне кончиће и тучак, зову се у науци моноклинске Биљке диклинске, које се ветром оплођавају, немају шарене цветове као оне биљке које су од природе тако удешене да се преко инсекта оплођују, јер шаренило цвећа изазива инсекте на посету. Осим шаренила које маме инсекте, највиглавији је мамац за инсекте и пчеле слатки сок, који се налази у биљкама и који се једино за то налази у биљци да примами инсекат на себе, те тим да дође до оплођења. Биљкама, које се ветром оплођују, несу цветови шареним бојама урешени, јер несу им потребни инсекти, да би им потребно било шаренило, којем би их намамљивали на себе, и Дарвин каже да биљке, које се ветром оплођују без изузетка немају шарене цветове. Биљке, које су по свима својим цветовима само мушке т. ј. које имају у свима својим цветовима само прашнике са прашницама или на против опет које су по свима својим цветовима само женске т. ј. које имају у свима својим цветовима само тучке (пистиле), зову се дводоме биљке. Кад су пак цветови на једној истој биљци разнога рода т. ј. један цвет мушки а други женски, такова се биљка зове једнодома Оваке биљке не могу се саме собом оплодити јер прах са прашница не може доспети сам на тучак. јер су одвојени у разним цветовима Оваке биљке ако несу удешене да се ветром оплођују, морају се преко инсекта а особито преко пчела оплођавати, јер није могуће да прах са мушкога цвета доспе на тучак женскога цвета, на који други начин, него једино само може доспети, кад га какав инсекат или пчела пренесе са антера на пистил. Из овога се види, какву велику улогу имају пчеле у природи Кад је у пролеће влажно време те кад се због влаге згусне прах на цветовима, онда и биљкама, које се ветром оплођавају, стоји до пчела њихово оплођавање, јер кад се прах покваси, онда га ветар не може да разноси онамо куда треба Дакле биљке, које се ветром оплођавају, несу тако сигурне за своје оплођење, кад је пролеће влажно, докле оне биљке које је природа тако удесила да се преко инсеката оплођавају, најсигурније су да ће се оплодити, а особито су сигурне биљке у оним крајевима где је пчеларење јако раширено Где је дакле пчеларење јаче раширено, ту је и плодовитост биљака већма осигурана. Да видимо сад како стојимо са моноклинским биљкама т ј. са оним биљкама, код којих у сваком цвету има и тучак и прашница т ј. код којих сваки цвет уједно има органе и мушке и женске за оплођивање. Моноклинске биљке деле се на дихогамске т. ј. такове биљке, које истина имају сполне органе и мушке и женске у једном и истом цвету, али се не развију у једно исто време, него им се пре сполни органи мушки развију, па тек после кад ови увену, онда се развије женски орган тучак, или прво се развије женски орган сполни, тучак, па тек кад овај увене, онда се развију мушки сполни органи, антери, прашнице. Биљке, којима се прво мушки сполни органи, антери, развију, па после тек женски, тучак, зову се у науци протерандијске, а којима се пре развије тучак, зову се у науци протерогинске биљке. Оваке биљке ма да имају сполне органе мушке и

женске у једној истој биљци, него ако инсекти а особито вредна пчела не пренесе прах цветни са цвета, у којем су се развиле прашнице, на други цвет женски, у којем је развијен тучак, морају остати не оплођене. Пчелу дакле ваља неговати, јер она је најглавнији преносилац мушкога праха на женски тучак код биљака, до пчела дакле стоји плодовитост биљака Код дихогамских дакле биљака побринула се природа да не може бити самооплођавања. Осим оваких биљака има још и друкчије удешених. Има биљака и моноклинских, код којих тучак и прашници са прашницама заједно доспевају, па се опет не могу саме оплодити т ј. не може прах са прашница да доспе на тучак у једном истом цвету. Оваке биљке, којима у једном истом цвету тучак и прашнице у једно исто време доспевају, зову се у науци хомогамске. Биљке хомогамске где које су тако удешене да ма да припадају једној истој врсти ипак су код неких цветова тучци дужи а код других краћи. Оваке су биљке удешене баш за укрштај јер пчеле пренашају прах цветни са оних цветова, који имају дуг тучак на оне, који имају кратак тучак Осим оваких хомогамских биљака има и такових, који имају једну дужину тучкова и прашника, па се ипак не могу саме оплодити, јер су прашници доле оборени да прах не може доспети на тучак истога цвета, него пчела мора донети прах са другога цвета на њега. Али има и такових цветова, у којима прашници стоје уз тучак тако да се биљка мора сама оплодити али може бити и укрштаја преко пчела. А има на послетку и такових биљака, код којих не може бити укрштаја него се могу оплодити једино самоплођењем. Такове се биљке зову у науци клејстогамске биљке. Шта видимо из овога, што смо до сад казали о биљу? Видимо какву дивну улогу имају инсекти а особито пчеле, што се тиче оплођења биљака. Даље има и биљака, код којих кад дође цветни прах на пистил истога цвета не само да не може ту никаквога оплођавања бити, него шта више прах цвет ни кад доспе на тучак истога цвета, има силу отровну и цвет тај увене и угине. Ово бива код неких орхидеја као што сведочи Дарвин и Фриц Милер Али ипак има и таковых биљака, које се саме оплођавају као што смо напред казали, а друго има такових случајева и то код оних биљака, које се водом оплођују, да је баш потребно самоплођење, јер иначе би морале угинути. Кад на пример вода преко мере дође па прах, не може доспети водом од једнога цвета до другог него цвет остане под водом, онда у оваком случају бива самооплођавање. Хилдебрандо и Делпино кажу да се природа уопће гнушава од самооплођавања, докле се Дарвин блажије о овој ствари изражава и то овако: Природа мрзи на непрестано, једнако самооплођавање. Најбоље пак држим да вели Аксел о овој ствари: Укрштај је бољи него самооплођавање код биљака, али је опет самооплођавање боље него никакво оплођавање, које потпуну неплодност за собом повлачи Ма како ми узели, свакако наше пчеле имају велику улогу у оплођавању биљака, јер до њих стоји укрштај, који је свакако бољи и благодетнији од самооплођавања. Вредна пчела тражећи мед у биљци несвесно укрштава биљке, оплођава биљке. А осим тога — као што каже Лубок — инсектима а особито пчелама имамо ми да захвалимо, што су нам тако урешени разном бојом наши вртови и што нам ливаде распростиру балзамски мирис Њима дугују, што имају данас такови спољашњи облик.*) Из свега досад реченога видимо да има љубави и међу биљем и међу цвећем, а такође видимо да су пчеле посредници, који љубав међу биљем покрећу и одржавају. Без инсекта а особито без пчела не би било љубави међу цвећем а кад не би било љубави не би било ни плода. Без пчела би се плодовитост воћака угасила. Без пчеле би увело цвеће, а без цвећа угинула би пчела. О! да дивне свезе! Тебѣ подобаетъ пѣснь, Боже въ Сіѡнѣ.

*) Вид Привреда. 1880.

МЕЛОДИЈА БИЉАКА.

(Наставак.)

Последњи снег отишао је већ, топла киша јавља нам да је дошло ново, увек младо пролеће. Али сиромашна је та природа, жалосно је то пролеће кад их сравнимо са бујном природом с вечитим пролећем у Мексици или на Мадејри. Но ми сећамо се те разлике, кад чујемо прву роду како клепеће; а кад нас песма кукавичина пренесе у нашу постојбину; када се тихог вечера мукање крава и волова и крекетање жаба слије у добро познату но никад незаборављену мелодију; када нам први тонови, из мелодије биљака дођу на сусрет и млађано зеленило кад нам узвикне: Зашто твоје срце није више млађано?

Зелена боја, која је у пролеће тако свежа и љупка, и чије угаситије нијансе у лето нам говоре више озбиљно, већма узвишено — јесте главни и основни тон у мелодији биљака. С једне стране јаснијим својим нијансама приближује се жутој боји, а с друге стране кроз плаво-зелено приближује се плавој боји. По дужини зелених таласа, који су краћи него ли што су таласи код жуте боје, а дужи, него што су код плаве боје — зелена боја је управо у средини свију боја, којих има у сунчаној светлости. Зелена боја за наше око нити је јака, нити је слаба, зелена боја изазива дакле у нама осећај мира и задовољења, које је у сугласију са каквом тихом надом, као што је некад у старо време била символ тихе наде.

Многи сунђери, маховине и морске биљке немају зелене боје, па и неке савршеније биљке немају зелене боје, но ипак код велике већине биљака јесте зелена боја, боја младих стабала и лишћа. Без светлости зелена боја не може се образовати; корен и жиле, што су у земљи, немају зелене боје. Кромпир и друге биљке, кад у подруму клијају и расту, имају белу боју; изнесемо ли их на сунце, белило њихово доста се брзо преобрази у зеленило. У исти мах, кад се та боја појави збивају се у биљци и кемијске промене које такођер долазе од сунца. Троја наша чула могу нам то доказати. Кад биљку цихорију у подруму негујемо, како би добила меко, бело и вкусно лишће и затим је изнесемо на сунце, не само да ће постати зелена, него ће постати и горчија и тврђа — доказ заиста, да сунце не изазива само својом светлошћу промене у биљном организму, него и друкчије да још утиче на њих сад било као топлота, било као кемијски надражај. Толико је барем доказано, да биљка у онај мах, кад стече зелену боју, почиње пуштати из себе кисеоник а примати угљену киселину.

Дакле сунце својим утицајем обавља у биљци неки посао, и тај посао бива унутра у самим ћелијицама. Тамо је нека материја, што се зове клорофил или лисно зеленило и та је маса без облика или као ситно зрневље прилепљена по унутрашњим дуваровима ћелијице. Но та материја није сасвим кемијски чиста, наиме у њој има и других разних материја, које се од клорофила могу само кемијским путем одвојити. Кад оставимо пак клорофил сам себи, на сунчаној светлости на брзо побледи и пожути.

Због клорофила су зелене наше шуме и ливаде; сву плодну земљу, па кад кад и само море клорофил озелењава, то се види на оним местима у мору, где расту разне морске траве; клорофил је зелено одело наше лепе земље. Где има клорофила, тамо је светлости, живота и уживања; где га нема, тамо је пешчана пустиња и пусти поларни крај, тамо влада мртва тишина, тамо човек и животиња могу једва и кукавно да животаре.

Вредно је споменути шарено и ишарано лишће. Такви листови постају, кад и где нема клорофила, те тако на разним местима листови буду бледо-жути или бели, и ма како да нам је пријатна та промена код шарених палма, брестова и кестеновых дрва, ипак та појава показује, да је тамо у тог дрвета нешто погрешно, нешто болесно. Те биљке нису у нормалном стању; а да је тако сведоџба је у томе, што су те биљке врло слабе и нежног склопа, које се особито опажа код оних потомака тих биљака, које се изведу из семена. Код таквих болешљивих биљних врста, више нас занима нешто страно, а не лепо, и утисак њихов на нас, нит је јак, нити природан. Напротив, много бољи, шта више кадикад величанствен је утисак оних биљака, које имају угасито црвено лишће као што је случај н. пр. са оном дивном, као крв црвеном буквом. Ту је место клорофила нека друга материја за бојење и зове се Еритрофил (лисно црвенило).

Па и онде, где лисно шаренило више лежи у природи саме биљке, више нам се попада милије је.

Кане (Canna) као крв црвене, или ватрени пругама ишаране или са три боје, дршкови на лишћ бразилијанске репе, банана са шареним лишће (Musa zebrina), затим Calathea zebrina, нежна Cole Blumei са острва Јаве, која на своме отворено зеленом лишћу има дивне црвено-угасите пеге, М ranta, Zembrina pendula, многе бегоније, Аcub japonica — све су то миле промене у монотон

зеленилу, те због тога данас се те биљке све више и више негују у лонцима по собама и баштама.

У Тибету расте коендрво са шареним лишћем, и од тога дрвета нађен је само један једини примерак, који јако поштују следбеници будини. На сваком листићу тога дрвета има по једно писмо из светог језика тибетског, тако барем тврде свештеници, који то дрво чувају а порекло тога дрвета почива у појезији неке скаске. Tsong-kaba, велики реформатор будаизма у Тибету (живео је око 14 века), пре него што је посветио свој живот једино посту и молитви, дао је своју косу ошишати, како би тиме богочовеку, коме се заветовао, исказао своје страхопоштовање, и из те косе постало је свето дрво, које му још и данас разне хаџије у походе долазе

Но свеже зеленило, које је некада наговешћивало пролеће, не задржи дуго своју првобитну чистоту и које је као такво неко време било украс наше васкрсле природе; доцније не изазива у нама тако велику радост, као у почетку, јер због непрестаног утицаја светлости изгуби њежност младости. Полагано, па то зеленило бива угаситије, не упада нам тако јако у очи и напослетку буде само постоље, на којем се издижу сјајна деца летова — цвеће. Тада, око тихог подна, када сунце прижеже, под угасито плавим небом, поред цвркутања тица и зујања пчела — тада и биљке певају своју тиху похвалну песму, своју нему мелодију.

То су осећали још и стари Германи, којима још није Хришћанство озарило ум и срце, када су гледајући како се лелуја различак и турчинак на њиви, мислили, да су око њих добри благодетни духови; то су осећали и Индијанци, када су се пред светим лотовим цветом (Nelumbium speciosum), том седишту Исваре — природе што живот буди — дубоко и са страхопоштовањем клањали; то су осећали стари Грци, када им црвена анемона говораше о рано преминулом Адонису, када из Gladiolus-а одјекиваше последња запевка над Теламоновим сином.

Али образовани и просвећени, зар ми ништа не осећамо, када нам око наше застане на којем цвету? Је ли Хришћанство као какав ледени ветар, погазило сво цвеће пређашње појезије? Је ли јаснија светлост истине разгнала сав сутон, у којем је било као увијено људство у младићству своме? Или треба ли можда, ми натраг да желимо овај сутон па да радимо оно, што раде у Хришћанство преобраћени Индијанци са Панаме, који сујеверно клањају дивном цвећу са биљке Peristera elata, које изгледа као голуб, те дакле симболично представља св. духа. — Тога би зацело требало жалити, који би на та питања могао одговорити са „јесте“ или „треба“, и који би у подне свога живота и људства, посматрајући цвеће, главу покуњио и јадиковао, како му је доба мужанско проза, и да му пада на терет и тугу.

Не, није тако, ми смо задовољни, и ми се од свег срца радујемо, што је постигнут тај напредак. Ми не желимо никако, да нам се поврати било какво нестало сујеверије, па ипак наши осећаји нису мртви. И ми имамо појезије, и то још лепше и узвишеније, него што је пре била. И у нашој појезији има нечег тајанственог, без чега не може бити никакве појезије, те због чега нам је појезија тако и мила; та царство лепоте има у себи нешто тајанствено, нешто што нам срце и душу нашу заноси и очарава, па тако исто и боје цветова имају у себи нешто, што ми не можемо да схватимо, него само осећамо, нешто, што нашу душу уздиже са земље, и као нека слатка музика узноси нас у сфере неког идеалног света

Погледајмо споменак у његовом украсу од зеленог лишћа. Па и кад не би било никакве скаске о постанку његову; зар нећемо одма осећати како му име дивно одговара његовом бићу? Бели крин, слика невиности, што никако неприличи бурбонцима у њиховом грбу, зар нас не очарава својом дивотом?

То што нас у бојама цвећа највише очарава, јесте неки њихов темпераменат, који у њима влада, тај се темпераменат састоји или из танке покожице или из тачке навлаке неке материје налик на восак, која покрива ћелијице, у којима се крије материја за боју. Да не би тога било, много би нам цвеће наше очи вређало својим неѕграпним бојама, као што заиста и јесте код светлуцавих боја драгог камења, које кадикад скоро не можемо ни да поднесемо Тако много воће (плод) н. пр. у шљива и грожђа замотано је као у неки воштани огртач, те је сад то воће много лепше видити. Где покожица цветна својом тананошћу боје тек у малој мери смањује, ту се тај недостатак надокнађује благо светлуцавим сјајем, онако као што можемо видити код лале и амаралиса. Тај је сјај кадикад као сјај у кадифе и постанак му је у ситним врло близу једно до друго поређаним ноједнаким грбама или у ситним бешичицама на површини.

Као што је познато, материја за боју у биљци, није баш сама боја него је само орган, који боју одбија (рефлектује). Аристотел је држао, да су материје за боју баш саме боје, и као да постају неким кувањем у самој биљци. Наше знање о светлости, учи нас, да је то друкчије. Боје нису ни-

каква тела, то су нека осећања; то нису, да останемо при нашој слици, музикални инштрументи него су мелодије, које музикални инструменти (овде материје за боју) од себе дају.

Колико има боја у цвећу? Раденици у Италији, који с мозаиком раде имају камичака, с којима раде у 15.000 разних боја, а те боје опет у неких 75.000 нијанса; но да ли је тај број доста, па да нам представи богатство боја у цвећу?

Па ипак све те силне нијансе, могу се све свести на три главне боје: *црвену, жуту и плаву.*

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Na rodjenoj grudi. Ladanjske slike. Написао *Шандор Ксавер-Ђалски.* Загреб 1890. Цена 75 новч. (Ово је CXXXII.—CXXXIV. свезак „Забавне књижице Матице Хрватске“.)

Грехота је, да наши читаоци, да Срби не познају доста Ксавера Шандора Ђалскога. „Стражилово“ 1887 донело је од њега једну од његових најлепших радња, дивну цртицу „Нају“ „Коло“ је у 3. св. 1890. прибележило кратак преглед његова књижевног рада, а из оштрога пера Јована Храниловића. „Отаџбина“ у 106. и 107. свесци (првој) о. г. у „Кратком прегледу „Српске и хрватске књижевности у 1890 години“ од Дан. А. Живаљевића даде међу хрватским приповедачима првенство Јевђену Кумичићу (Јенију Сисолском) и Љуби пл. Бабићу (Ксаверу Шандору Ђалскоме), те приказа у кратко његову приповетку „Маричон“-у и ову, што је исписасмо овим рецима на челу, по речима данас првога међу литерарним историчарима и критичарима хрватским, младога али даровитога и вреднога дра Миливоја Шрепела То је, колико нам је познато, све, што је доспело до наше читалачке публике о томе необичноме приповедачу. А то је — осим његове „Наје“ — по све мало Па да ли је, Боже мој, бар интелигентнији део наше читалачке публике у „Наји“ назрео колико толико ђевијалнога песника, којега данас Хрвати међу на прво место међу својим приповедачима, а Чеси и Пољаци им то потпуно одобравају, преводећи листом и анализујући с највећом пажњом његова дела? А што питам, кад сам и сам у неколико наших „отмјених“ кућа поред лепо увезаних н. пр. „Gartenlaube“-а и Хаклендерових дела једва где нашао и „Јавор“ или „Стражилово“ или „Коло“, ако не лепо повезано оно бар — нерасечено. Што питам, кад сам се уверио, да и нашег Лазу Лазаревића (Опрости ми, блажена душо великога покојника!) више хвале, него што читају!

Ми чекамо канда, да Ђалскога најпре проуче још и Немци и Французи, да преведу његова дела, да му они одреде достојно место поред својих, поред светских великих романсијера, — е, онда ћемо ми тек прислухнути и распитивати се, ко је тај? То ми, до душе, не ћемо канда још дуго морати чекати, али зар и да чекамо? Та Ђалски нам је тако близу, та Ђалски је „наше горе лист“, или — или ми нисмо браћа, Хрват и Србин није *један* народ! Изгубисмо Лазаревића, па зар ни сад да не сазнамо за Ђалскога?

Ксавер Шандор Ђалски је књижевничко име Љубомира пл. Бабића, који је име Шандор Ђалски узео у књижевности, јер му је мајка из породице пл Шандора Ђалских. Он је котарски чиновник на Сушаку код Реке (Фијуме). Има десетак година, како вредно ради у хрватској књижевности Написао је леп низ приповедака, што мањих што већих.

У свакој својој радњи истиче се Ђалски као прави песник, који треба само да захити у живот, па да створи песничко дело; као дубок психолог, који уме да вештачки приказује карактере; као уметник, који зна да красно удеси композицију свога дела. Он је родољубац и човекољубац. Као родољубац иде за тим, да својим читаоцима омили свој народ. Као човекољубац хоће да пріцепи умне тековине великих духова на бољитак данашњега друштва. То га диже на висину данашњег модерног белетристичног појма. И он је потегао за највећим данас умовима, који иду за тим, да доведу у друштво армонију ума и срца. Баш белетристика, рецни, ако канда још и није потпуно признато, и биће најзгодније средство за васпитање ширега круга у том правцу, бар помоћница науци у решавању друштвених питања Наравно, таквом задатку мора и белетристика дорасти. По свему судећи, Ђалски сваким својим новијим делом показује, да се својски труди, да му дорасти, — он очевидно у томе успева и напредује, и то много значи.

Ја ћу сад да завршим.

— Е, па ми нисмо још ништа чули о „На рођеној груди“. Сад ипак тек ми морамо читати од Ђалскога, да се заиста уверимо, је л' то све тако, рећи ће који читалац ових врста.

Него! *То* је скромном приказивачу и била права намера, још пре него што је написао натпис најновијег дела Ђалскога. Он жели, да Срби читају и његову приповетку „Маричону“ („Vienac“, 1884., а 1890. и у засебну издању) и збирку приповедака: „Под старими кровови“, и „Јанка Борковића“, и другу збирку „Биједне приче“ (1889. у издању „Матице Хрватске“), и „Ђурђицу Агићеву“ („Vienac“, 1889.)

Постигне ли то, — „а куда ћеш више?“

— x.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

V.

Из полупрошлости.

Године 1842. пише *Милош Поповић*, новинар и доцније уредник „*Видов-дана*“ и званичних „*Српских новина*“ у Београду, писмо дру Јовану Хаџићу-Светићу, у којем међу осталим вели: „Хоћу л' добити одјек Прављубу? Молим Вас то ми учините, нарочито сад пред пренумерацију, да виде Србљи, да се и ја — као учредник — илирству противим, будући прилоге против њи стављам. Павловић је разнео глас, да ћу ја са Скоротечом да поилирим Србље. Овај лажни глас ваља ми оправдати. Ја радим на једном подужем саставку „*Сербизам и Илиризам*“: но тај прије нове године тешко ће моћи на свет изићи.“ (8. окт. 1842 Писмо међу хартијама Хаџићевим)

Оно место, где се спомиње „*Праволуб*“ тиче се некога *С. Д—ћа*, alias „*Праволуба*“, који је у оно време у „Даници Илирској“ (у Загребу) плидирао за „илиризам“, и којему је Хаџић-Светић одговарао у 14. 15. и 16. броју „Скоротече“ од те године 1842.

„*Пештанско-будимски Скоротеча*“ је почео да излази 2. јула 1842., па га је најпре уређивао Димитрије Јовановић, а од 37. броја почињући *Милош Поповић*, а Димитријевић је остао издавач. Но то је — као што пише Стојан Новаковић, било тако само до 48. броја (лист је излазио двапут недељно), а после се уредник није више потписивао. Ст Новаковић примећује у својој „Библиографији“ (стр. 139.) за Скоротечу: „У почетку је био за *оно вријеме* добро уређиван, пуштао је слободу правописа, имао неколике чланке од Вука и радио за слогу с Хрватима; а послије је постао као и остали листови српски онога времена, не могавши се одржати у оном правцу.“

„Скоротеча“ је излазио до 1844., али већ године 1843 видимо Милоша Поповића као уредника „*Годунавке*“, која је излазила као додатак „Српским новинама“, које је такођер Милош уређивао.

Павловић, што се у писму спомиње, то је Тоша Павловић, уредник „Срп. народних новина“ и „*Српског народног листа*“, којему је „*Скоротеча*“ био конкуренат, те им се уредници нису добро гледали и како је Милош Поповић хтео слогу са Хрватима, то је Павловић — као што Милош у писму свом вели — изнео, да овај хоће Србе да *поилири*.

Као што је познато, Тоша Павловић се у своме листу жестоко борио против оне навале, да Срби приме име „Илира“, но од српских писаца само је био један једини *др. Петар Јовановић*, уредник „Бачке виле“, који је пристао и пуштао, да се у српској књизи потписују српски писци: Илир из Срема, Илир из Баната, Бачке и т. д.

У истом писму Милоша Поповића налази се и ово занимљиво место, које ћемо узгред овде да испишемо: Гд. Вељков и сви родољупци и пријатељи Ваши учтиво умољавају Вас, да би сте ма на који начин овамо дошли на Текелин парастос, који ће се 31. т. м држати овде (у Пешти). Текелија је силне новце оставио заведенију свом (до 300.000 фр ср.), које је Матици подврго. Онда о парастосу чиниће Матица уредбу, како ће с новцем располагати. Павловићевци већ се радују, да ће се и они осмочити моћи. Из овог узрока мислим да би велику задужбину роду учинили, кад би сте се овамо доћи потрудили. Ако не то, а оно — моле — да им барем инштрукцију пошаљете, шта чинити имају“ **О.**

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Прошле године донели смо ми у „Јавору“ шаљиву позоришну игру „*Шљиве за брашно*“ од *Симе Сарајлије*, као што се „писац“ потписао. Но сада читамо у „Застави“ да нас је тај недостојни имењак песника „Србијанке“ лажно обмахнуо, јер тај позоришни комад није његов оригиналан књижевни посао, него је братац узео дело Оскара Тајшера (2217. свеска универзалне библиотеке) под натписом „*Eine eheliche Anleihe*“, те га превео, посрбио имена и додао неке песме и стихове, па нама дао као свој изворан посао за „Јавор“. Наравна је ствар, да уредник листа, особито кад му је уређивање са свим узгредан посао, не може прочитати све позоришне игре, новеле и друге производе свију страних литература и добро их запамтити, да га не би когод обмахнуо, па тако је било и са овим послом. Кураж господина Симе у толико нам је сада импозантнија, кад се сетимо, да нам је

он „дело своје“ сам лично донео из Београда, па како је оно неколико месеца лежало у нашој дубокој фијоци и чекало „реда“, то нас је госп. Сима сваки час и то врло оштро и категорички ургирао, да му дело што пре штампамо, шта више и да га сепаратно у књигу отштампамо, јер г. Сими је стало било, да му се име што пре раструби по свету. Него г. Сима Сарајлија може ипак тврдити да је ово његов оригинал: јер је писац дела „*Тајшер*.“ а и г. Сима је заиста неки „*тајшер*“ (од täuschen — *варати)*, а наслов би се уместо „Eine *eheliche* Anleihe“ могао према поступку г. Симе прометнути у „Eine *literarische* Anleihe“. Међутим смо љубопитљиви како ће тај имењак Чубре Чојковића пред публиком, у којој му се име прославило, оправдати свој поступак, који заслужује осуду сваког пристојног човека.

= Велики немачки историк **Леополд Ранке** оставио је после себе у рукопису збирку писама и дневник, који је не давно угледао света: „Zur eigenen Lebensgeschichte.“ Von Leopold v. Ranke. Herausgegeben von Alfred Dove. Leipzig, Duncker & Humblot, 1891. — Писац „Историје српске револуције“ није само онај хладни, одмерени и трезвени истраживач, каквог га знамо из његових дела, Ранке је — а то се види из тог дневника — мио, симпатичан, пун шале и човечности, шта више, он је и песник. Из богатог врела тих субјективних бележака вадимо онај део, који нас може већма занимати. Из доба Берлинског конгреса стоји на једном листу ово: „Таман је педесет година, да сам у Бечу дан на дан мог незаборављеног пријатеља Вука чуо, како се пење на басамаке — имао је дрвену ногу — да ми приповеда српске ствари. Данас ме је посетио човек снажна изгледа, црне браде, који ми приповедаше, да је год. 1851. код мене слушао историју средњег века. То беше српски министар Ристић, али ми нисмо говорили о старим предавањима, већ о садашњости Србије. Ристић се упустио у разговор и рече ми што о рату с Турцима пре конгреса. Том приликом је споменуо и онај израз цара Александра II, којим је омаловажио Србе, и рече, да је то било услед једног телеграма Черњајева, који је цар добио баш кад се кренуо на збор у Московску варошку кућу. Цар је приписао погибију Руса неодважности Срба а овамо је прави узрок, што су били пијани, јер им се српска ракија попела у главу. О кнезу Милану рече Ристић, да показује много интелигенције, више него и Михаило, али се не може човек на њега ослонити (er flösse nicht dasselbe Vertrauen ein).“

= Маџарски илустровани лист „**Vasárnapi ujság**“ доноси у свом четвртом броју слику пречасног госп. *Стевана Анђелића*, великог добротвора српског, и слику нове гимназије карловачке. Опис зграде и историја развитка гимназије у том листу из пера је српског књижевника Стевана В. Поповића.

= Ми смо у своје време објавили најновији „*Требник*,“ што га је „уредио архимандрит Фирмилијан“ у Београду, а издали га београдски кројачи Марковић и Павловић. Сада најављује јеромонах *Сава Грбовић* по новинама, да је он још 1885. године прибрао сав материјал „*за ручну свештеничку књигу или Требник*,“ те га предао тадашњем протосинђелу Фирмилијану, да га доведе у ред и води коректуру. За тим је јеромонах Сава уговорио са горе именованим кројачима свештеничког одела, да они о своме трошку књигу издаду и то *под именом Савиним*. Вративши се сада с пута по Европи јако се изненадио, наишав на књигу издату под Фирмилијановим именом, те се обратио на суд због прекршене погодбе, а уједно ће јеромонах Сава да изда потпунији „Требник“ и у по цене јефтиније да га продаје, него што је овај, те умољава свештенике да се стрпе са куповањем ове скупе књиге (12 динара), те да пречекају док и његова потпунија и јефтинија (6 дин.) изиђе, па онда да се решавају, коју ће купити. Празнине у ономе „Требнику“ навео је у „Јавору“ свештеник г. П. пл. М.

= У „Viencu“ излазе под насловом „Filologičke sitnice“ разне и врло потребне поуке о правилном писању. Не чудимо се, што су примери, који показују, како треба добро *хрватски* писати, вађени махом из *српских* извора; али се чудимо, да писац и сам греши, и то одмах у наслову. Он вели „filologičke“ а то је очевидно германизам, јер долази од philologisch“. Правилно би било, да каже „filološke“ или „filologiske,“ од „филолога“ или „филологије.“ Упозоравамо писца на ту „ситницу“.

РАЗНО.

(Надгробно Исидору Николићу Србоградском.) Исидор Николић (Џавер) био је адвокат и велики бележник бачке жупаније. Био је и књижевник, те је написао: трагедију „Цар Лазар“ (1835.). „Спомени народу српском у византијским списатељима“ (1843.), „Војводство Срба аустријских“ (1849. г.), „Историју великог жупанства бачко-торонталско-вршачког“ (1849—1852.) и т. д. Ову последњу је књигу власт узаптила и уништила. У заосталим рукописима дра Јована Хаџића-Светића нашли смо његовом руком написан надгробни натпис Исидору Николићу са стиховима посвећеним овоме доброме Србину. Без сумње је породица замолила песника да напише надгробни натпис, те можда је тај натпис са тим стиховима и изрезан на надгробном крсту или плочи у Сомбору. О овоме би нас који тамошњи пријатељ могао известити. Натпис Хаџићев гласи: Споменик овај *Исидору Николићу Србоградском*, рођеном у Сентомашу 4. фебр. 1805.*), преминувшем у Сомбору 2. фебр. 1862. 57 година поживевшем на част и славу роду и отечеству печална супруга са два тужна сина постави.

Чуј Србине србоградског гласа!
Љуби род свој до последњег часа.
Ако м' тјело и под земљом гније,
Душа ми се на небеси вије.
И Краљевић једном паде Марко.
Што послужи роду српском жарко.
Ал' га тамо узнесоше крила,
Куда злобе недопире сила.

*) Дакле ће погрешка бити у Милићевићевом „Поменику“, где се каже да је Исидор рођен 1806. године.

НОВЕ КЊИГЕ.

Српска краљевска велика школа. Наставничко особље свију факултета и преглед предавања за 1890—91. школску годину. Београд. Парна штампарија народне радикалне странке. 1891. На 8-ни, стр. 40. — У књизи је осим именика професора и прегледа предавања још и говор ректора С. М. Лозанића о томе, *одговара ли наша индустрија позиву свом*. Говор је држан о св. Сави о. г. у дворници велике школе.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 9. У НОВОМ САДУ 3. МАРТА 1891. Год. XVIII.

Највећи учитељ словенских језика и историје књижевности свесловенске

доктор права и философије

Фрања витез Миклошић

Њег. цар. и крањ Величанства прави тајни саветник, витез аустр. цар. ордена гвоздене круне II. реда, аустр. царског Леополдова ордена, власник почасног знамења уметности и наука, члан реда мира, краљ. пруског ордена за заслуге од знања и уметности, власник царск. руског Станисављева ордена II. реда са звездом и царск руског свете Ане ордена II. реда, великокрсник краљ. српског ордена светога Саве II. реда, командир ордена звезде од Румуније, витез краљ. баварског Максимилијанова ордена за науке и уметност и царск. мексиканског ордена преблажене Госпојине од Гаделупе, власник од више медаља —
цар. краљ. *дворски саветник,* некадањи *ректор* и редовни аустријски *професор* на Бечкој Великој Школи у м., члан царск. академије наука у Бечу, академија у Паризу, Берлину, Прагу, Будимпешти, Монакову, Петрограду, Кракову, Копенхагену, Букарешту, Загребу, Београду, Риму, *почасни члан Матице Српске* и књижев. одељења, и многих других учених друштава и зборова у овом царству и краљевству и у иноземству и т. д.

умре у суботу 23. фебруара (7. марта) ове године, у Бечу, у 78-ој години старости своје, после дужег боловања, и сахрањен је у понедељак 25. фебруара (9. марта,) на дан словенских апостола *Ћирила и Методија,* у централном гробљу бечком.

Посинак, пријатељ и помагач старине Вука Стев. Караџића, учитељ језикословља свесловенског, утемељитељ данашњег изучавања језика у свих грана и племена словенских — доконао је свој огромни, горостасни рад око правцедавања и унапређења те најдивније, *прве* умотворине свесловенске — *језика словенског,* од памтивека и разгранака му потоњих; преминуо је, отишао је на онај свет у насеља вечита на збор и сабор великих учитеља словенских: Дубровскога, Востокова, Копитара, Шафарика, Караџића, Срезњевскога, Ханке, Даничића, Кукуљевића и других и других, славних и великих у Словенству, у свету словенском! . . .

Потресени изненада гласом овим од жалости големе, свесловенске, не умемо за овај, први мах наћи праве речи жалостивне и тужавне запевке нарицаље — да искажемо читаоцима листа овога, шта је изгубило свеколико Словенство, шта-ли нарочито Српство, смрћу овога великога језикословца свесловенског и књижевника славнога и преславног — др-а *Фрање Миклошића*. . .

шта је, и колико је урадио Миклошић у препорођају народне нам књиге српске народне — помажући нашем старини Вуку у радњи му око језика и издавања на свет језичкога блага народног; како је и докле је упутио у рад благодетни свога достојнога ученика *Ђуру Даничића* — једном речи: *какав је и колики је пријатељ био* дугог века свога народу српском, свему и свуда! . .

Exegit monumentum aere perennius — себи у свету *полустолетним* радом својим на *књизи свесловенској;* наша *Monumenta Serbica* и *Lex Dušani* и славословље српских народних песама јесу такођер станац-кам темељни у постољу горостасг спономеника тог! . .

Ученика је његових небројених свуд у Словенству, потоњих и данашњих учитеља језика и књижевности, сваког у свом племену; у нас Срба његови су ученици и последници професори: *Јован Бошковић* на Великој Школи у Београду, *Јован Живановић* у српској великој гимназији сремско-карловачкој и богословији, *Александар Сандић* у српској великој гимназији новосадској, и т. д. и т. д.

Док се мало приберемо у жалости овој, рећи ћемо по дужности и захвалности реч достојну у спомен и славу и част тому великому учитељу свесловенском — ***дру Фрањи Миклошићу***, којему буди и сад и свагда и вавек *вечан помен у свеколиком свету словенском!* . . **И.**

*
* *

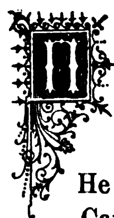

Под покровом снежним природа почива
И суморно сунце у тами се скрива,
Не трепери зрак,
Не ори се песма из даљине степне,
Само узвик јекне или бронза клепне
Кроз вечерњи мрак.
И светило дана у таму се скрива,
Под покровом снежним природа почива
Мртви, тешки, сан.
Тако вече пада, тако зора стиже
И тако се страшно, као мртвац, диже
Омрачени дан.
Али песма моја, под тежином јада,
Још пролеће чека, весељу се нада
И развија лет —
Као жива клица под лавином снежном,
Што лагано клија са стабљиком нежном
И постаје цвет.

Војислав.

КЕРСКИ ЛИР.

ЦРТИЦА ИЗ ЖИВОТА.

Од Милана Савића.

Село Стари Кер лежи у доњој Бачкој а простор између њега и Новог Сада пројури брзи влак за двадесет и девет минута. Становници, махом ратари, у пола су Срби а у пола Немци, који се ни сами не зову тако, већ „Швабе“; друге нације у Старом Керу нема. И по имању су наједнаки, само што се у новије доба опажа, да Срби боље напредују, управо, да се опорављају, јер многе газде купују од Шваба земље натраг, које су им пре много година продали; шта може да учини добар свештеник и добри учитељи.

Но Срби се нас у овај мах не тичу много, више нас се тиче она друга половина керских становника а у тој половини опет један стари Шваба, по имену Данијел Хајнц

Чудан је то светац и разликује се до

ста од осталих саплеменика својих Бркова до душе нема ни он, као ни цела швапска половина керска а носи се тако исто, као и сва половина од те половине: кратак гуњ, „јанкл“, и узане чакшире загасито-плаветне боје, зими чизме и шубару а лети папуче и клопав шешир. Тако се носе све Швабе у Бачкој, да их је, обријане, тешко разликовати и с лица а камо ли с леђа. Но Данијела је лако познати. Пре свега је врло мршав и не кочопери се улицом; погурен је а из смежураног лица отео се у вис велик и кукаст нос, с обе стране, под густим обрвама, цакле се необичним трепетом мале, скоро беличасте очи. Из под орловског носа пружа се дугачка, врло танка и неправилна пруга — уста Данијелова.

У своје млађе доба био је и он ратар, па се и оженио и изродио са женом многу децу; доцније пак живео је на свој начин Од деце му остадоше три кћери; две старије, Јула и Ката, служиле су у Новом Саду а најмлађа, Криста, беше удата у Срему, у селу Бешки, које лежи на железници У прво доба, кад му кћери одоше у службу, напустио је Хајнц тежак ратарски посао и живео је са својом домаћицом у малој кући на крај села; ту је терао неки дунђерски занат. Но кад сахрани домаћицу, напусти и то, и поче живети не радећи ништа. Од деце је дизао заслугу њихову а често и одлазио у Нови Сад и мимо рока, кад му кћери добијаху месечну плату. Но и то престаде, и Данијел је живео сад усамљен и мргодан, не дружећи се ни с ким.

Кад је ишао улицом, онако погурен, сваки му је свртао с пута и редовно се окренуо за њим, слегао раменима и прогунђао: „Лир!“

У селу, ратари, па Лир!

Тај надимак добио је од једног српског учитеља, који је знао, за што га је тако назвао; што су га пак сви сељаци, и Швабе и Срби, тако звали, беше узрок живахна прилепчивост тог тако лаког имена. За што баш „Лир“, то се њих није даље тицало; њима је доста било, што је Хајнц стар и особењак, и што га је тако назвао учитељ. Тај ћр мора знати за што!

И Хајнц је знао, да га тако зову; али тако није знао, за што, није се даље ни обзирао. Две године је носио тај надимак, док и нестаде из Кера. Сељаци се чудили, што га нема а учитељ рече у себи: за цело је код Корделије! Тако и треба; зна Лир шта ради.

Ту целу тајанствену ствар дочуо сам пре кратког времена од самог тог учитеља, и нек вам он и сад прича, тако, као што је мени причао, кад смо седели при чаши вина.

*

Знаш — тако ми рече учитељ — цела ствар с тим чудноватим сељаком дала би се скоро драмски израдити и била би нека луда пародија на „Краља Лира“ Шекспировог. То ме и наведе, те му дадох име „Лир,“ „Керски Лир“ или као што рече један мој колега „лирски кер.“ Као и онај загонетни британски краљ, тако је и овај керски Шваба насео са својим кћерима, само, да како, са свим на други начин Овај није имао да дели војводине — шта војводине! Нема тај ни кера, већ је хтео да живи од својих девојака; али његова Гонерила и његова Регана учинише с њиме, што и оне праве са својим оцем. Уз то се и њима нашао неки Едмунд, у виду хонведског форишице, па, брате, читава парада! Добро здравље!

Као што ти мало пре рекох, Лирове две старије кћери служише у Новом Саду; тамо су и сад. Гонерила, иначе Јула, вешта је куварица и добијала је месечно по десет форината; Регана, иначе Ката, окретна је собарица, па ако и није добијала толико, колико Гонерила, ипак је добијала доста. Овај матори Лир не само да је дизао заслуге својих кћери, већ, мало-мало, а он хајд њима у посету. Па не само да је ишао он, него ти поведе сад комшију, сад кума — као оно прави Лир своје витезове Оде ти тај керски Лир са својом пратњом управо у кујну или у чељадску собу, ту се раскомоте, изваде луле и почну својим смрдљивим крџаком да каде сву околину. Они горе, домаћин и домаћица чудили се, што им печење удара на дуван, или за што нема овог или оног парчета, најлепшег Лир је да како гурман, па кад Гонерила сече печење а њега мирис почне тако секирати, да није могао а да не узме које парче, случајно свагда најлепше. Па и од вина је фалило — услужна и послушна Гонерила макне коју чашу, па свом обријаном бабајку.

И код Регане је било тако исто. До душе куварица, с којом је Регана служила, није била тако ћерински расположена, али

*

својој колегиници за љубав чинила је и она, што је могла

Да како, да то није трпила ни једна домаћица, те је казала служавкама, да је поштеди стари са својим визитама. Лир се на то свагда нашао страшно очепљен, те натерао кћери да откажу службу. Тако ти се, брате, сељакале Гонерила и Регана из једне службе у другу; на послетку су их домаћице већ и сазнале, те их не хтедоше ни примити. То беше белај за целу Лирову фамилију. Добро здравље!

У то критичко доба дође у Нови Сад нов хонведски мајор а Гонерила и Регана понуде им се у службу. Госпођа мајорица прими обадве, не знајући да како, с ким има посла. Недељу дана ишло је све у свом реду. Гонерила је у кујни управљала варјачом, обележјем свог краљевског потомства а Регана крпом по собама. Госпођа мајорица задовољна на сву меру. Кад, ал' једног лепог дана, ево ти керског Лира с пратњом. Случајно се десио мајор у ходнику, кад је Лир, тек овлаш климнући главом, ушао и запитао за своје кћери.

— А шта хоћете с њима? запита мајор доста осорно.

— Па да их видим, ја сам им отац, одговори Лир и зачуди се.

— А јесте л' им и ви отац? настави мајор и погледи витешку пратњу.

— Ово ми је комшија а ово ми је кум, примети Лир и зачуди се још већма.

— Добро, рече мајор после мале почивке; ви, старче, можете ићи у кујну али само на пет минута, ви пак остали причекајте старог, и то на улици. Јесте ли ме разумели?

Керски Швабови разрогачише очи и почеше зверати један у другог; али мајорове речи беху тако одсудне, нагласак тако одмерен, да се „витезови" повукоше натраг и само Лиру дадоше прилике да оде у кујну.

Лир, машући главом, упути се својој кћери. Гонерила се није баш здраво обрадовала, кад је видела свог оца, и између њих се развије овај разговор:

— Помисли само, шта ми је казао мајор, рече Лир и исприча Гонерили све.

— Па шта ћемо сад? запита Гонерила.

— Тражити другу службу, одговори Лир. Кад ни твој отац не сме доћи амо, не треба ни ти да си ту. Има још кућа у Новоме Саду.

— Али, отац, ми смо биле већ у свим бољим кућама, усуди се Гонерила; па нико не ће то да трпи а још мање, да долазе кум и комшија.

— Моји су другови честити људи. А где је Ката?

— Горе у соби.

— Кажи јој, шта сам теби казао . . .

— Пет минута је прошло, зачује се у тај мах громки глас мајоров.

— Ето видиш, с Богом!

И Лир се покупи и оде а остави Гонерилу да премишља о тој наредби Лировој.

По сата доцније дође и Регана у кујну, и Гонерила јој исприча све што се десило. Регана се замисли.

— Наш отац нема призрења с нама, рече на послетку.

— Где ћемо наћи још такву службу!

— Не ће нас нигде ни примити.

— Доста смо биле без службе.

— Да кажемо оцу. . .

— Морамо у Кер. . .

— Па иди ти.

— Не ће пристати.

— Код њега не можемо.

— Добро, ја идем у недељу. . .

— Ако те пусти госпоја. . .

— Онда не ћу ни ићи. . .

— Да му пишемо!

— Ха, то је најбоље.

У тај мах се отворе кујнска врата и унутра уђе мајоров слуга, форишица, Едмунд наших краљевских девојака Добро здравље!

Знаш, тај Едмунд је лепо момче, Шваба, као и оне две, и. брате, Гонерила и Регана се богме заљубиле у њега. То је био и прави узрок, што су сестре показале опозиционог духа. Њих је било жао оставити Едмунда, који се иначе звао Јокеле, а уз то су и ревновале једна на другу. Свака је имала своје личне, своје приватне врлине, којима се могла истаћи пред Едмундом. Регана је млађа и много лепша од Гонериле, али ова има већу плату и — куварица је. А то својство јако претеже. Кад је Едмунд био гладан, онда је свагда осећао већу симпатију према Гонерили, кад је пак био сит, онда беше осетљивији према Реганиним дражима. Брате, од прилике као и онај прави Едмунд у Шекспировој трагедији.

Његов улазак прекине разговор сестара.

— Је л' то био ваш отац? запита Едмунд.

— Јесте.

— Ал' је мајор био бесан а и мајорица рече мало пре, да она не трпи визите, не ће да јој долази пô Кера у госте.

— Па и право је, примети Регана.

— Он је наш отац, дода Гонерила.

— Ал' није мајоров, рече Едмунд.

— Мајорица нас плаћа, поче Регана.

— Ми оца потпомажемо, Гонерила ће.

— Да мајор не плаћа, не би ни он добијао, Едмунд ће.

Ждронцање телеграфа разбије разговор, Регана оде горе а Едмунд се приближи Гонерили; било је пред ручак.

— Немој ићи одавде, рече тихо.

— Писаћу оцу, шапне Гонерила.

— Остани на сваки начин.

— И ти то желиш?

То питање поткрепи лепа крофна, која нестаде у Едмундовим чељустима. Како су му уста била пуна, није могао рећи ништа, само је живо махао главом, да жели — не зна се сад, или да остане Гонерила или да му дâ још једну крофну.

Пред вече, кад је Гонерила кувала вечеру, стајао је Едмунд с Реганом под капијом. Мора да су му крофне од пре ручка још биле у памети, јер хватајући Регану око паса, сравнио је образе њене с крофнама. А Регана се цифрала и Едмунду обрекла, да ће она на сваки начин остати а сестри како је драго, ако хоће да иде, нек иде. — Едмунду падоше сад баш крофне за јело на ум и оћута своје мисли, и ако је био већ отворио уста. Добро здравље!

Гонерила је писала Лиру, али одговора није добила неколико дана Била је у бризи, да се не разљути на њу; али на послетку, ако се баш и расрди, она нема воље, да седи у Керу и да једе куље и мандаре. Па онда — Гонерила се насмеши и наврне главу на једну страну — да остави Едмунда, с ким је тек почела познанство!

Писма није добила, али јој дође сам Лир. Из беличастих очију његових севао је неки блед пламен а нос као да му се са неколико милиметра приближио устима. Да је имао ону традиционалну седу браду и дугачку, разбарушену косу, могао би га још когод и држати за Лирову сенку. Мајора није било код куће, те је овај обријани и ћелави Лир мирно дошао до кујне. У авлији је видео Едмунда, како чибука мајорове чакшире.

Гонерила сва претрне, кад види Лира а Регана се извуче из чељадске собе.

— Јеси л' заиста ти писала то писмо? рече Лир неким свечаним гласом.

— Ја, отац.

— И остајеш ли при том?

— Али, отац, ти . . . . .

— На питање ми одговори!

— Па морам . . . . .

— Ти си непослушна бештија! Твог оца, који те је научио и кувати и шити . . . . .

— А мати покојна . . . . .

— Језик за зубе! Још говори! Ниси ми више кћи. ако не оставиш ову службу.

— Немојте тако, отац. Ја ћу вам од своје заслуге слати као и до сад, само ме оставите . . . . .

— Хм, ти ћеш ми и даље слати?

— Хоћу, како не бих!

— А оно, што откинеш од новца за пијацу?

— И то.

— Где је она друга?

Регана се појави на обзору.

— Јеси ли чула, шта сам казао Јули?

— Јесам.

— Шта мислиш ти радити?

— Оно што и Јула.

— Добро. Сад се не срдим тако страшно и не ћу вас проклети; али сваког месеца чекам — знате већ.

— Знамо, рекоше Гонерила и Регана као из једног грла.

Лир погледа поносито своје кћери и удали се а не рече више ни речи.

— Само кад је отишао, рекоше обе, опет као из једног грла.

Лир још није био ни на улици а Едмунд се створио у чељадској соби, држећи своју шпанску трску у руци.

— Шта вели старац?

Гонерила му рече, али само један део, т. ј. да ће остати; о новцу није говорила ништа. И Регана је нашла за добро, да тај део свог уговора с оцем прећути. Добро здравље!

Два месеца је добијао Лир своју „плату“ у целини, трећег месеца само половину а четвртог ништа. Што је тако дошло, имало је, наравно свог узрока — Едмунду је требало новаца.

Љубав Гонерилина и Реганина разбук-

тала се у велико а с њоме је расла и љубомора равним начином. Сестре не само да се свађале већ се једног вечера и потукле. Као успех тога двобоја имала је Гонерила модро десно око и „одсутност“ већег дела својих шишака; Регана је пак имала на левом образу четир греботине од Гонерилиних ноктију, тако лепе и правилне, да би каквом композитору дошао ћеф, да по њима пише ноте.

А Едмунд? Он је био као оно умиљато јагње. Кад се приближио Гонерили, давала му је Регана новаца, обично све, што је имала; кад је осетио, да ова нема ни пребијене мангуре, приближио би се тек онда њојзи, да од Гонериле искамчи паре. Тако је он дипломатски лавирао на десно и на лево, љубио и Гонерилу и Регану, и њихову муку трпао у свој џеп. Да како, да за Лира није онда било новаца. Оне недеље, кад је Гонерила имала излазак, ишао је Едмунд с њоме код „Шварц-шптера“ на игранку; друге недеље опет с Реганом. А дао Бог, те је клипан Едмунд био у свако доба и гладан и жедан, особито жедан.

Сестре су се и свађале и мириле али су Едмунда једнако љубиле а овом никад боље, бубрег у лоју.

Лир је међу тим чекао и чекао на своје новце; али кад не дођоше баш никако, он пут под ноге па у варош. Страшно се био накострешио, кад је ушао у кућу. Ни сад није затекао мајора у ходнику, те се упути управо у кујну.

И једну и другу кћер као да је сам Нептун полио најхладнијом водом па онда одмах за тим најврелијом.

Из почетка не рече Лир ништа, већ поче ћутке мерити своју децу. Ове ни живе ни мртве. Прва дође Гонерила к себи и приступи оцу, да га пољуби у руку; али та рука се диже у пети мах а њезин длан се залепи за Гонерилин образ. Регана чучну под стô; али ту је погоди Лирова нога, те се јецајући диже у вис са столом заједно.

— Бештије а не кћери, рикне Лир и, знаш, брате, сад би ти могао читати ону клетву правог Лира, само преведену на паорски и „шпиковану“ масним српским псовкама. Да, српским; јер наше Швабе говоре до душе немачки, али кад се разјаре и побију, онда ти лете српске псовке кроз ваздух, да им ни Стапарци не би могли штогод замерити.

Еле, тандара мандара, ствар се сврши у том, да су кћери отказале оцу сваку припомоћ, и овај би их можда и љуто осакатио, да није на ту вику и дреку наишао мајор и с њиме Едмунд, те избацише маторог и разјареног Лира најпре у авлију а за тим и на улицу. Ту је стајао Лир, запевајући све свеце, млатајући рукама као луд — Шекспиров Лир у махнитом стању, само без венца од сламе; док не наиђе конштаблер те га одведе у бувару. Сад је био миран. Гонерили и Регани пак хтеде госпођа мајорица да откаже службу, и само на мољакање и сваковрсно обећање остави их још код себе. Добро здравље!

Казао сам ти већ, да Лир има још једну кћер, удату у Срему. Сад се сетио и те. Чим је изашао из буваре, седе на железницу и оде у Бешку. Учини се болестан. Краљ француски, његов зет и Корделија, управо Кристина, његова кћи, дочекају га доста хладно; знали су од прилике шта ће.

— Ах, ах! поче Лир стењати.

— Шта је опет? запита Корделија и погледи га сумњиво.

— Пао сам у велику рупу и прилично сам се угрувао; али — и Лир поче опет да хуче — тамо сам нашао новаца . .

— Шта!?! рече француски краљ, иначе механџија.

— Да, нашао сам новаца. . .

— А знају л' оне две?

— Не зна нико то. Оне бештије, оне . . . оне . . . не ћу да знам за њих.

— И право је, рече француски краљ и погледи Корделију.

— Али ја сам стар, па не могу сам да живим. . . .

— Дођите к нама . . .

— А колико сте нашли?

— Много, за мене старца и сувише.

Тако је, брате, текао разговор. Лир је преварио и зета и кћер, и после кратког времена распродао је све своје у Керу и отишао кћери у Бешку. И сад живи тамо, код своје Корделије. Ова га до душе сваки дан гони, да им бар покаже новац; али Лир, наравно, не ће ни да чује. Овима то опет није право, те дође до речи. Кад се Лир нађе у теснацу, он им пружи петицу и утиша их на неко време. Како ће се свршити цела комендија,

Бог би је знао. Али на сваки начин је занимљив прилог к психологији наших сељака. Добро здравље!

*

Учитељ је довршио своју причу, но ми смо још и даље седели при чаши вина, разговарајући се о том керском Лиру. Ако дознам штогод о судбини Лировој и његових кћери, саопштићу вам; али сумњам. Та доста је и то.

ДА Л' ТЕ ЉУБИМ?.....

Да л' те љубим?... А што питаш,
Кад у оку моме читаш
Одговор и сам?!...
Та кад видим, име моје,
То анђелско лишце твоје,
Ја сам живи плам!

Да л' те љубим?... А што питаш,
Кад на лицу моме читаш
Бујних груди страст?!...
Та ти си ми, душо моја,
Слађа него макар која
Овог света сласт!

Да л' те љубим?... А што питаш,
Кад у моме срцу читаш
Што већ знају сви:
Да од свију земних дражи,
С којима се душа блажи,
Најдража си ти!

Васа Крстић-Љубисав.

РАТ У МИРНО ДОБА.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Написао В Милан Марин.

(Свршетак.)

IV.

Кад су деда Игану јавили нову вест, да ће се општинска кућа зидати, он само што одмахну главом.

— Еј, жалосно је то, деда-Игане, жалосно!

— Па кад имају новаца, нека и зидају. Нама беше добра и стара, а сад им већ није ни ова добра. Нека раде, како знаду.

— Али ћемо ми издирати.

— Па ако ме устраже, даћу им ето два три форинта, па нека ме више и не траже.

— Еј, да бар хоће толико, него ту ће бити и више. . . .

Али деда Иган ћуташе и мирно намириваше и на даље своју стоку.

Том вешћу и село се нешто узнемири.

Плануше, али их после умирише.

— Та нећете ви ни крајцаре дати. Назидаће се то и без вашег џепа.

Ха! . . . мишљаху, као и зашто не би зидали и зидали — Ето, веле, нећемо ми ни крајцаре дати, па нека зидају. И треба.

Али како?

Беше сваки љубопитљив на то.

Распитиваху, али све узалуд. Ни да би им као шта рекао, а ни да би се и сами којем начину досетили.

Очекиваху будућу седницу, на њој ће се то питање решити.

Ту ће пасти о том реч.

Онда ће и они чути.

И љубопитљиви духови смирише се и на даље. У највећем миру очекивали су ту скорашњу седницу, која се мало по мало и приближиваше

Тога дана беше се искупило мало те не све село пред општином. Зар што из љубопитства не могаху остати код куће, већ сви појурили ево овамо, да чују како и којим ће се начином назидати нова општинска кућа.

И кад „сеоски оци“ уђоше у општину, настаде пред њом жагор од многа разговора.

Нестрпељиво очекиваху решење.

*

Међу тим деда Иган мирно настављаше свој посао код куће.

Сад мало час латио се оштре сикире, у намери, да одеље једно стабло на дрвљанику. Сео старац и лагано удараше сикиром по дрвету. Исечено иверје падаше свеђер око њега, на све стране, све то у већој множини,

баш као и његове мисли, што су се овога маха јатиле, множиле.

Чега ли се само не сећаше.

Превrташе тако у памети све прошасте догађаје из оних старих, сретних времена и увераваше с њима самога себе, шта и ко је све он био у овоме селу.

Па и сад, — али се ево сад повукао Ну осећаше у себи још довољно снаге, да се одбрани од насртљивости свачега, ако би до тога само дошло. Али, и зашто се он све и повукао. Зашто? Беше то јасно. Увидео, да га млађи већ тако не слушају, већ да се поводе за самим собом; увидео, да се ево све почело, промењивати, стари се обичаји и закони затрпаше; а нови поникоше, којих он ни мало није разумевао.

Увидео и уклонио се.

Доста је свега било

Нека раде како мисле да је најбоље али само да га не дарну у живац. Учине ли то, е — онда онда... Онда би зло било. Онда би се морао и он дигнути. Дигнути, па или победити, или подлећи.

Деда-Иган дуго размишљаше.

И кад једном, а врата се од дворишта отворише.

У двориште упадоше њих неколико. Беху то све постарији људи, некадањи, који су под њиме војевали.

Он престаде са тесањем и зачуђено их гледаше.

— Добар дан, деда-Игане!

— Бог добро дао!

— Сретна ти радња!

— Хвала!

— Јеси ли се што уморио?

— Бо'ме да видите браћо и јесам и нисам Отимам се 'вако стар, док не клонем.

И седоше, где је ко могао, по дрвима.

— А шта то дељеш?

— Даречеш: не знам ни сам. Почео сам руду, па што испадне, већ како Бог да... Већ ви, браћо, ајдете у собу.

— Нека нас, нека. Хвала!

— Што вам драго. Можемо и ту.

Онда ућуташе.

Тек ће ча-Петар, да почне.

— Море, деда-Игане... Ти си ваљ'да већ дочуо.

— А што то?

— Да ћемо нову општинску кућу зидати.

— Да. Јесам.

— Па?

— Па нека зидају.

— Велиш?

— И треба. Кад им се не допада ова, нека раде што знају.

— Али ће нас и коштати!

— Коштала не коштала, платићу им свој део, па нека ме оставе на миру.

— Платити, ех — платити, да је тако и Бож' помози, већ ето засноваше нешто грђе.

— А шта то?

— Море, чуј, па се диви... Е није да нам је неправо, већ не знамо шта ћемо. Горко је то, деда Игане горко... Гле ти молим те само, 'ди ће нас баш растерати са наших огњишта.

— Растерати!... Та ваљда баш неће.

— И оће.

— Бо'ме, све горе, али то само не

— Само ћеш ти видети.. А де молим те, и реци, зар то није растерање, кад ето хоће, да нам оцене пашњак.

— А зашто то?

— Па да од аренде назидају ту кућу, ту општинску.

— Па мало, неће много. Шта ће ту и требати? Неколико ланаца ..

— Ех да је само толико, ни дај Боже. Али ето, неће то бити кућа к'о и друга кућа већ прави град. Веле они, биће на рогаљ, па велика, па у њој канцеларије, па квартири, па аришта, отећи ће се од краја до краја...

— Хм... вели деда Иган, а лепо се види, како му је предлог неправичан. Беше се озловољио.

— Па колико и мисле?

— Колико мисле, тек не знам. Веле, да нам неће ни четврт пашњака на миру остати. А и шта су наше ледине! Мало — па спахија, пођеш овамо, опет спахија, ето с оне стране дô, с ове опет спахија... Па помисли: однеће нам све...

— Све!.. грмну деда-Иган.

— Бо'ме све.. А наша марва?!..

— Еј наопако!... уздахну Иган, а и сам имао доста стоке

Та га вест беше зло погодила. Не мешаше се више у посао, који га се није тицао, не разбираше за решење, које беше тако, да се и сносити могло, не ропташе на вољу и закон, који их је и нешто нешто и са материјалне стране жацао, већ мирно сносио све

намете и даџије, све беде и невоље. Али их у живац не дираше нико. Беху и крај свег тога мирни свеђер весело гледајући у своју стоку, у то своје благо, које за чудо веома љубљаху и које им много и много користи доносило, како безбрижно по лединах пландује и како се све то више и више множи.

О, они беху одрасли тако рећи са том стоком. Беху сурове материјалисте у томе погледу, и беху готови и себе жртвовати за то своје благо. Огрезли у користољубљу, у зависти и себичности, у оној пукој простоти као да једино живљаху за ту своју стоку. Немилосрдно друштвено уређење, природа и околности беху их понизили до стоке и они зар што налажаху једино у њој сигурна извора за свој опстанак, беху је пригрлили тако жарко, тако жудно, да почеше и сами оживљавати животом њеним. Не вероватно, али горка истина.

Беше она њин живац.

И ево и у њега их дирнуше.

Одузети им ледине, па их преорати, то би толико значило, као дати им торбе, па их отерати у просјаке

Не имађаху много пашњака, не имађаху ни сами доста сена и ине хране, а имати доста стоке, па сад и њу утаманити, пошто не би имала више где пасти, пландовати и хранити се, — беше грозно и помислити.

Е — ал' већници, шта њима беше до тога стало? Лепим, слатким и мамним доказима за час се преврнуше, па да се после и сами горко покају. Не испекоше прво, па тек онда да закључе, већ лакомислено похрлише својој пропасти у наручја.

И деда-Иган дуго се премишљаше. Беше му у онај мах, као да ти већници не беху сељани и људи њи'ног сталежа, пријатељи свога народа, већ прави душмани и угњетачи. Сећаше се своје лепе стоке, коју је у задње време и сам почео тимарити, њоме се газдити и срећити своје синове и која се беше ево за ово кратко време тако умножила. Сећаше се свега тога — и ужасну се од грозних посљедица. У грудих га заче нешто пропињати, а старачка му крв појури у главу, и он тек што рече од љутине:

— То неће бити, док сам ја још овде!...

Јест, он осећаше у себи још довољно снаге да супрот стане навали очите пропасти. Уздахну из дубине и опет писну:

— Море, то је много! . .

— Пропаст, страданије! . . . жалосно шаптаху и сељаци за њим.

— Па и ко је све то и намислио учинити?

— Па већници.

— О! . . . не било их . . О! . . . и вајкаше се горко

Онда се прену:

— Ама ви сте били онде, па што им пре тога не рекосте шта, па што им и не забранисте, а? Ако су они вољни, ми нисмо вољни, ми не ћемо ни за чију љубав, а камо ли за љубав једне пусте кућерине, да пропадамо!.. Ви сте били пре тога с њима, па што их и пустисте, да пристану на такав предлог. О, луде, луде! . . гле молим те, како се они лепо и дадоше обмахнути и наговорити! . .

— Велиш: ми. Ама море Игане, нису ни они знали, како ће се 'то и свршити. Из почетка говорили: да ће нам и високо царство нешто нешто поклонити, а остало ће село накрмити. Тако рекоше пре, и гле само, ко би се томе и надао, уђоше у седницу, и као да је у њих какав нови дук ушао, навукоше не себе, већ ето и цело село на танак лед.

— А Алимпије, је л' он био онде?

— Ех Алимпије . . . само да је он тамо био, тешко, да би се то тако и учинило. Али то је оно зло, што њега није било онде, а и ко зна и где је он сада! . . .

— Тешко нами, тешко нами! . . јадиковаше деда-Иган . . . Пошљи младо лудо, па да се после и покајеш . . . Еј оно време, оно време! . . . беше онда све другојачије. А сад! . . . Како који нараштај, па све луђи и грђи . . . О, Алимпије, о зашто не оде тамо, шта те и задржа код куће?! . .

И сви ћутаху.

Љута их борба беше распињала и беху као громом утучени.

— Па шта ћемо сад? питаху се најзад.

Онда деда-Иган скочи.

Јесте л' ви оданде дошли?

— Јесмо.

— Је л' свршена седница?

— Још није. Тешко. Сви су остали тамо.

Он се задуби у пањ.

У себи се љуто борио Беше нешто двојио

Онда се прену. Гледаше у њих, а из ока му светлуцаше љути огањ.

— 'Ајд'мо!..

И пође

А они сви за њим.

О, за то они и беху дошли. Гоњени невољом осећали у себи довољно снаге, да ће моћи деда-Игана кренути, зар последњи пут, у кога још имађаху наде, наде, да ће их бар он моћи од ове беде спасти. Његово: „ајд'мо“ — једва дочекали и кад се деда навратио из собе са палицом у руци, сви, ћутећки, ни да би ко год шта приметио, пођоше са њим напред.

Боже, да ли деда-Иган нуз пут примећаваше оно чуђење, онај жагор од света, који гледаше у њега као у какво чудо.

Не, он беше и сувише задубљен у своје мисли. Жалост, шта ли беше га љуто потресла и он се упињаше, да задржи сузе, које му се множиле у очима Да, љуто се гризао у себи.

А свет?

И старо и младо трчаше из кућа на улицу да га виде. Беше им он као неко чудо, као нека загонетка, човек, шта ли, који се ево овога маха придиже из гроба, из заборава, па прохуја туда поред њихових кућа. О, беше то давна, кад је деда-Иган овуда често, врло често пролазио. Беше онда бурно доба, кад је он. било као победилац, који се овуда победоносно враћао своме дому, или као вођа који је, поред тисућ благослова од стране народа, хрлио овуда у општину, да онде стане на браник народни, те да каже све у име народа, да га спасе и да му бољу и успешнију садашњост осигура. Беше то давна... И од тог доба не виђаху га, тако рећи, никад. Беше он мртав за ово село. Беше он у своме дому сељак као и други сељак.

Али сад!

Сад у ово мирно доба, кад мишљаху да је наступило време народног благостања, сад кад је све почело мирним током тећи, сад наједном... искрсну деда-Иган.

Жене и младе пљеснуше се од чуда и трли очи, да га што боље виде. Беше им све невероватно, све загонетно.

Куда?

Ех, то их: „куда“ морило.

Па још: зашто?

Беше им све нејасно.

Сновали: да се морало ма шта рђава догодити.

Јер иначе и шта би деда-Иган са овим сељацима у општину ишао Он, деда-Иган који се одрекао свега, свега општинскога, па се зарио у своме дому, — он, он, па да сад од једном искрсне

Љубопитљивци нахрнуше за њим, и за час се изроди читава множина.

Жене, момци, па и људи оставише сав посао на страну, те и сами пођоше за гомилом.

Код општине беше их доста незадовољника и кад угледаше деда Игана, на мах као да се променуше.

Нада, она тврда, она радосна нада, његовим доласком озари их све.

Беху то све људи од оне врсте, који су крили у себи нечег дволичнога, страшљивога. Беху незадовољни у гомили, и са оне стране врата беху готови и буну дигнути, а кад је дошло да се сами пред којим господином нађу, беху онда и сувише мирни, покорни и за чудо све оно што им мало час беше незадовољно и на чега викаху, све то после одобраваху и хваљаху.

Смејали се, кад се и господа смејала, а мрштили се кад је и овима нешто неправо. Клањали главом на сваком кораку и лизали прах са ногу њихових. О, а у души!.. Беше то грозан пример гадне дволичности.

Одушевљено дочекали деда-Игана.

И баш кад се седница завршила, изађоше два-три већника на поље.

Ту их дочекао жагор од светине.

Они сиђоше међ народ и спремаху се да пођу кући, али како се зачудише кад пред собом угледаше деда-Игана.

— Синови!.. заче он, а старачки му глас дрхтао. Беше то призор ганутљив, жалостан.

— Синови!.. синови моји!..

Они се укочише.

— Видите л' овај народ?

Они ћутаху.

— Тај вас је народ изабрао, да за његову срећу и напредак радите... Место њега ви сте ту бичи, и вас се све питало... Вас се питало, а ви не хтедосте народ питати. Лакомислено дадосте своју реч, којом ево хоћете да упропастите и себе и тај народ. Узесте му и последњу кору хлеба, узесте му и последњу корист, из које је до са[illegible] живео, узесте му пашњак, а све за љуба[illegible] једне лепе куће, од које ми нећемо толи[illegible] користи имати...

Реч му стаде у грлу, и он ућута

А већници?

Ником поникоше и зар што се збунише од присутности деда-Игнанове, ћутаху као мала дечица.

А из жагора народског разви се и говор. Много говор, па се чак начини граја. Беше то као зачетак сеоскога рата

— Ми не дамо ледине!..

— У ледине нам не сме нико дирнути.

— То је свију нас!..

— Не дамо.

И на жагор отворише се врата од општине, а на излазу указа се господин начелник, господин бележник и сви остали већници.

Један поглед начелников и граја се на мах уталожи.

— Но, шта је људи? Шта сте се искупили?

И за чудо нико не проговори ни речи.

— Зар ви код своје куће немате посла, већ се ту искуписте као на буну?

Онда се један усуди:

— Ми . . . овај . . . ледине

— Какве ледине!.. Јесте л' ви људи при себи. А ко је вас и питао за то? Таки, да идете испред општине!..

А већници се смејаху.

Покоран народ, па ни да би речи.

— Ајд'!..

И сви се почеху разилазити.

Још остадоше њих неколико, а међу њима и деда-Иган

— Гле, па и ти, Игане, ту!.. Море, човече, не чудим се ево овима, већ теби . . . Од куд ти?!.. чудио се начелник.

Деда-Иган заче нешто, али без смисла и свезе. У телу беше сав дрхтао од једа и љутине, па му мислиш уста пуна говора, тек не може да изрекне.

— Шта? шта? шта говориш?

— Тога није нигди било... господине... стока... марва... за што ето толико плаћамо... па опет: још и то... А и не питате... од куд ћемо онда...

— Море, човече, јасније говори, ја те не разумем.

И деда Иган писну као гуја. Зачене што, али опет без свезе, а од љутих грдња беше све пореметио...

Онда се начелник насмеја:

— Ама, човече, иди ти лепо кући, па остани и где си. Ниси требао овамо са тим лудим светом ни долазити, тебе нико није ни дирао.

И онда се окрену осталима:

— Шта ћемо! Ето стар, па и *излапио* .

И не изрече добро, а млађи нараштај сав прсну у смех.

— Излапио... А да бо'ме и године су.

— Излапио ..

А деда-Иган преврну очима, врисну као очајник и — одјури као бесомучан пут своје куће.

А светина гледаше за њим и смејаше се у глас.

— Гле, деда-Иган *полудио*!

— Тешко да није ..

И смех народа праћаше спротог старца, све до његове куће.

Беше ли то зар његова награда од стране народа, за сва дела и за све подвиге и за сав труд његов?!

. . . .

Тога дана беше се за чудо ускомешало село.

Беше дан радњи, па опет.

Свет је врио и свеђер знао нешто причати, грдити и роптати.

Онако мирно село, па се ево за час узбуни. Немирни се духови ускомешаше и изроди се прави жагор Ишло се од куће до куће на диван и свугде се препирало. Беху до зла Бога озлојеђени. огорчени.

Код своје куће. Ех, *ту* су могли и смели. Шта се ту све није и наразговарало. Викало се на све стране, а незадовољство кипило је од-а-свуд.

Онако мирно село. Мирно, да речеш до јуче, па гле сад!

Бегаш, кријеш се, само да не чујеш свађу и псовку.

Сам 'ча-Алимпије говораше пред својом кућом. Беше се он шетао и грабио прилику, да шмукне код лепе Марице, али га ево овај народ, што је долазио из општине, спречи у томе.

Он говораше:

— Та ја сам то све знао и унапред. Шта је, шта хоћете, куд сте се подигли? Јесте ли ви људи. а? Па што не мирујете! Ено вам ваше жене и ваше дечице код куће, па се старајте о њима. Чувај своју кућу, а махни се онога што није твоје, већ свију нас. Не мо'ш ти један, па и два и три, преокренути оно, што су толике учене главе скројиле: То је закон, а закон је закон!..“

Опет то!

„Закон је закон! . . “

— И јес', па баш право, право Право то и кажеш Баш смо луди.

— Идите ви лепо својој кући, — вели Алимпије, па чувајте своју кућу. Нисте се требали из ње ни помаћи. Ето ја. И већник сам и одборник, па велим: што ћу! Нећу. Лепше је мени овде бити, него тамо, да нас је онда више луда у колима упрегнута. . .“

И народ се крену кући.

„Једва једном! . . помисли Алимпије. . . Развезли ту диван, па никад да се разиђу. . . . Но сад ћу бар лепо, неће ме и онако нико видити.“

Осврну се на све стране, и кад опази да га нико више не гледа, јурну у крчму код снаш-Марице.

Али у зао час.

Јер не прођоше ни по сата, а крчмар-Јошка указа се са дна шора.

Љут, бесан, као обично, али сада нешто раније, журио је својој крчми. Имао је тамо негде у једном засеоку посла, да покупи од пудара вересију, па како није могао ни новчића добити, беше се јако разгњевио.

Беше он Мађар и душом и телом. Бркови му се у овај мах укоштише, а од љутине сав се запурио у лицу.

О, кад га види такова жена му, снаш Марица, сиротица сва ће се поплашити. А бојала га се врло.

Кад је дошао пред своју крчму, уђе лагано у нутра.

И . . .

После тренутне тишине, на једном се зачу у њој дрека.

— Таки да ми се торњаш из крчме! . .

— А зашто?

— Ebadta! a gazember! . Таки се вуци, док те нисам . .

— Гле јако! . .

— Ти да седиш до моје жене и да је милујеш. . о! . . Сад сам те ухватио! . . О! . .

И за час се изроди псовка.

То крчмар Јошка грдио 'ча-Алимпију, кога је затекао код своје жене, где је грли и љуби.

— На поље! . .

— Чекај, док попијем своје вино.

— На поље! . .

И изгура га на улицу.

Али 'ча Алимпије грмну на једном. У очи му наврела крв, те се у мах распомамио.

И изроди се туча.

За час, па и Макрена као вихор дојури из своје куће. Беше рада да их разведи, али као нехотице и сама се умеша у бој.

Беху ту летиле псовке, грдње, ћушке, као киша.

Свет се искупио, па, да речеш, као са неком урођеном понизношћу и мирноћом посматраше овај бој, ни да би се когод усудио, да се бар и мало умеша у њега.

Тек кад стигоше рођаци 'ча-Алимпијини, настаде права битка Као у договору полетеше на крчмар-Јошку и би га смлатили, да не дојуриште отуд са „неверске“ стране и два три Мађара.

Беше то бој, прави бој.

Опћински сережани имали су муке, док су их разводили.

— Ајд' у општину! . . рекоше им обојици.

И они се повиноваше.

Беху обоје на чисто са оном узречицом: „закон је закон. . .“

. . . .

Дани за данима пројурише и после свега тога настаде опет мир у селу.

Сваки је радио свој посао мирно, вољно ни да би на чега зажалио, зароптао.

Стара опћинска кућа рушила се, а нова се почела зидати.

И за чудо и онда сви ћутаху.

Или што нису смели, или, и ако су смели, нису могли. Старији давали млађима поуку:

„Закон је закон и не смеш му се противити, ако хоћеш да останеш у миру. Плати своје, па ћути, а не роптај на оно што *мораш* учинити. Шта смо ми? — ништа. Ко би те слушао? — нико. А ако би дошао до злога, сви би ти се пријатељи повукли, и ти би сам морао кијати за *све*. . .“

А деда-Иган?

Сеђаше и на даље крај своје топле пећи и мирно пушаше из своје луле. Гледајући дим, што се у недоглед ширио по зраку у соби, беше се и сам задубио уњ У тој појави налажаше себи сличнога.

Тако се у недоглед губила и његова прошлост.

О, беху то онда дани лепи, дани сретни, али и дани, који се никад неће повратити! . .

ДРУГА КЊИГА ЈЕВСТАХИЈЕ АРСИЋКЕ.

У 6. броју „Јавора" штампао је његов уредник чланак: „Јевстахија пл. Арсића, рођ. Цинцићева, прва српска списатељица". Овај чланак врло је леп прилог за проучавање наших старијих писаца, који и ако данас не светле више својим некадашњим сјајем, опет су заслужили нашу пошту и признање, па ми је мило што и сам могу нешто допринети овоме и допунити у неколико поменути чланак.

Говорећи о књижевном раду Јевстахијином, писац вели: „Шта је Јевстахија још писала, осим књижице „*Совјет матерни*", што сам ју споменуо, није ми познато". — Међу тим у „Српској библиографији" Стојана Новаковића, на стр. 103. забележена је још једна књига Јевстахије Арсићке. Потпун натпис ове књиге гласи:

„Полезная размышленія о четырехъ годищныхъ временехъ, съ особеннымъ прибавленіемъ о Трудолюбіи человѣка, и оттуду происходящей Всеобщей ползѣ, Сочиненна и на свѣтъ издана Еустахіею отъ Арсичь. — Въ Будимѣ, Писмены Крал. Всеучилища Пештанскогъ 1816. — 8. стр. 159. и 2 л.

Ово би, дакле, била друга књига Јевстахијина, ако узмемо да јој је прва „Совјет матерни", која је, као што је и писац напоменуо, штампана 1814. године, те вреди и ову другу књигу приказати читаоцима, те ће свакојако имати потпунији преглед књижевна рада ове српске списатељице.

Одмах, после натписног листа долази „Предсловіе", које почиње овим речима: „Сія малая книжица исходитъ на позориште сего великаго свѣта", па упоређује свет са позориштем, у коме сваки игра своју улогу, био он цар, кнез, високоучени, велможа и т. д; али свима овима, не треба веровати њиховим речима, него делима После „Предсловија" долази чланчић (скоро четири странице) „Слава", у коме одаје славу „Франчишку Первоме Многомилостивјеишему и человјекољубивому *Отцу* Отечества, Избавитељу Европе, и Освободитељу крвопролића рода человјеческаго, кое двадесет љет невино проливасја," те изгледа, као да је ова књига њему и приказана, и ако то не стоји изреком.

Даље је садржина књиге ова: Четири Возраста человјеческа (I Младенец — II. Јуноша — III Муж — IV. Старец); Философија; Человјек во обштени живот; Человјек во обштени с Богом чрез закон; Четири времена годишња (Весна [пролеће] — Љето — Есен — Зима); О трудољубију; Человјек одарени разумом, упражњавајушћисја в наукахи художествах; О удожествији; Человјек; О Природи человјека; Просвјешћеније Нацији и человјеческаго рода; Из согледанија Природи (I. Невидимэе кругообрашћеније.— II. Приуготовленије сока нерв. — III Смерт. — IV. О молчанији природи — V. О увјеренији всјех народов о будушћем. — VI. Из жизни челов ека. — VII О опредјеленији человјека по смерти. — VIII. О будушћих откровенијах. — IX. Заклученије); Молитва опходња ко сну; Нoшћнија размишленија; Гроб (у стиховима); Слово над гробное (у стиховима); и Тестамент.

Из исписатих натписа лако се може закључити и о самој садржини ове књиге Јевстахије Арсићке. Цела је књига низ дидактичноидиличних слика, са много моралних и философских искрица. Она у овој својој књизи поучава младеж свему доброме, а бори се и за напредак. Но она је у овој књизи више космополиткиња но српкиња. Важно је напоменути како се она већ у почетку овога века бори за васпитање женскиња, те у одељку под натписом „Есен", љути се на оне: кои говоре, да женскому полу не потребует учити читати и писати, да пишу љубавником писма, за женско е вели преслица, јошт прави њеке дивије кармине, није, вели, за Мару Итика Јерополитика, ни за магарца сено", па, поред осталога, и ово вели: „Благо нашем роду, кад буде свака (женска) знала читати правоучителне књижице, коих хвала Богу имамо и доста и сваки дан се умножавају, да Бог поживи списатеље, нека се умножавају: то е наша радост и шћастије, родители су гости дома, а просвјешћене родителнице чада воспитавају, како начнут говорити, да добро говоре, а сљепа мати своеји деци очи вади".

Говорећи о годишњим временима: свако је доба започела песмом, а лету је, сем почетне, посветила још једну песму. Ево почетака тих песама:

Пролећу:

Створитељу тебје хвала буди на дарма.
Красна весна сад настае весеље свима, ...

Лету:
Из вјечнија страни етира исходит чадо солнца,
Блистателно љето, гордо шествует оно; . . .

Јесени:
Плодами увјенчанаја есен весело идет на поља наша,
Она совершает труди зими, весни и љета . . . . .

Зими:
Возљубленнаја нјежнаја сердца Јуности,
Пјевала сам вам радости весеннија,
Веселое красно љето и влажну есен,
Сад воспјевам сердцем вашим грозноју зиму, ...

Под ова четири натписа она свога читаоца води у поље и тамо му показује шта се ради, а одводи га и у кућу, да и тамо види како се зима проводи, па му прича како изображени људи зиму на добро употребљавају учећи и занимајући се књигом. Да би своме читаоцу засладила ову лектиру, уплела је под натписом „Лето“ и „Јесен“ по једну причицу морално-романтичне садржине. Овде налазимо и разне поуке из хигијене.

У даљим одељцима, она се упушта у психолошка разматрања, даје лекције из природе, па се не устручава говорити и о самој антропологији. — У „тестаменту“ су опет морални савети.

Две последње песме („Гроб“ и „Слово над гробное“) доста су слабе, а о песмама Јевстахије Арсићке могао је читалац створити суд из оно неколико стихова, што смо мало више исписали, као што ће из њих и видети, да је Арсићка и сувише била „славено-сербска“ списатељица.

Много и много има мисли у овој Арсићкиној књизи, које данас не могу издржати критику; али ова књига у исто доба и сведочи, да је Јевстахија Арсићка била врло изображена жена, јер она многа научна питања са свим лако трактира.

На завршетку напоменућемо, да се књига, коју приказасмо, налази у београдској Народној библиотеци под бр. 878.

И ово неколико речи нека послуже као прилог познавању књижевног рада Јевстахије Арсићке, а ко зна,ваља да ће неко бити боље среће, па ће нам о овој вредној српској списатељици још што шта открити.

У Београду.

Дан. А. Живаљевић.*)

*) С великом радошћу увршћавамо овај чланчић у „Јавор“ прво с тога, што се њиме допуњује познавање наше прве списатељице, а друго што овим чланком улази у ред наших поштованих сарадника и г. *Дан. А. Живаљевић*, бивши уредник београдског „Кола“, који је радом својим књижевно-критичким показао, да заслужује свако поштовање и да се сваки онај лист поносити може, који међу своје сараднике и овог врсног књижевника нашег бројити може. — Те друге Арсићкине књиге нема у Новоме Саду ни у Матичиној ни у гимназијској библиотеци, где ју је писац чланка у бр. 6. „Јавора“ у своје време потражио. Међутим се надамо још ближих података о Арсићки добити са оне стране, на коју се писац обратио и обећање добио, да ће се потражити и распитати, нарочито из Арада, где је Арсићка највише живела, радила и умрла.

Уредн.

ЛИСТАК.

ЈЕДНА „ПРЕМИЈЕРА“
на београдској позорници.

(Наставак.)

Каква је борба, коју би Душан, као трагични јунак, имао да издржи, и да у њој пропадне, носећи у души самоникли карактер, независан од фатума, у коме леже одлучне противности, које ову борбу изазивају?

Каква је трагична идеја Душанова, која потиче из заблуде његова духа?

Да то није његова тежња за освајањем Цариграда, и уједињењем народа на европскоме истоку? То већ, по себи, не би могла бити потпуна трагична идеја, јер узвишена мисао јунакова овде није такве природе, да је он не би могао постићи, и остварити. Душана овде не руководи нека вечита и узвишена идеја над свима временима, која вечито живи, која нема особите епохе, и која је, како вели *Брахфогел* све већа, а никад није готова. Вечита, непостижна идеја била би н. пр. кад би се јунак заложио, да ослободи свет од окова друштвене неправде и уређења, а то, као што је познато, Душан није хтео. Ма да је оваква апстрактна идеја веома непогодан покретач у драми, са своје недраматичности, ипак се идеја, које је Душан у истини носилац био, битно разликује од поменуте апстракције, те зато Душан у овоме смислу нема трагичне кривице. Што је он хтео, чему је тежио, то је већим делом и остварио, јер је то било и остварљиво по својој суштини.

Према томе дакле излази, да је трагична страст далеко погоднија за трагедију, за трагичну криви-

цу Људи су смртни и грешни. Само у рају има анђела. — „Сви патимо од живота. Сви у опште имамо слабости, врлине су свакого особице“ — вели *Гете*.

Људске страсти и слабости повод су трагичној кривици, која изазива пропаст, те тиме одушевљава, прекаљује и узвишава.

Шта видимо код Душана? Каквим је страстима он подложан? Је ли славољубив као Магбет, те га цигло славољубље гони за освајањем? Да није гнусни зликовац као Ричард III, је ли лакоуман као Егмонт, или је пак жртва љубоморе као млетачки црнац Отело?

Ни једно од тога! Ми га не видимо, и не познајемо као носиоца једне од оних људских слабости, које су повод трагичној кривици, због којих он подлеже и пропада у борби, те изазива у нама трагично жаљење, и постаје наш идеал.

По историји Душан нам се не јавља као такав. Лепо. То најзад и ако је сметња, ипак не може зауставити лиценцију појетичку. Песник може на свој начин обрадити драму као уметничку целину, придајући јунаку и произвољне особине, узимајући га легендарно и са свим независно од његова јавна рада, о коме је повесница донела већ тачну пресуду. Ми смо напред поменули, да баш у ограничености употребе материјала лежи она фактичка тешкоћа за писањем добре историјске драме. Међутим ако песник створи доследан карактер, као целину, ако успешно до краја изведе једну идеју, коју је узео за мету целом драмском развоју, онда је потпуно савладао све тешкоће, и достигао сву узвишеност драмске поезије.

Ако је код историјског Душана тешко наћи трагичне идеје, јер ова може понићи само из заблуде духа, онда се песник може помоћи и на други начин, тражећи, управо стварајући у њему какву трагичну страст, којом би мотивисао његову пропаст у трагедији, јер би она била тада последица извесне трагичне кривице. У нама живе два различна света: осећај и мисао, сирово уживање, и апстрактна идеалност.

Па шта више има да захтева један песник од те две супротне природе, које леже у грудима човечијим? Зар у томе пребогатоме врелу драмске материје, у тој разноврсности двају природа, које у најразличнијим варијацијама нијансирају, потичући ипак једна из друге, зар је одатле тешко право песнику црпети и стварати драмске карактере Материјал је ту, али га треба средити и саставити. У пространим морским дубинама пуно је бисерних шкољака, али треба вештих гњураца, да их отуда проберу и извуку.

С гледишта трагичне страсти Душан се може створити трагичним јунаком. И он је човек од крви и меса, и у његовој души може се наћи онај притајани вулкан слабости и људских страсти, које, превлађујући срцем, гоне га на извесну радњу, која га најзад сатире. — Errare humanum est — рекли су још стари Латини.

И да се Цветић послужио овим материјалом, да је ма у коме правцу из срца Душанова пустио врелу лаву какве страсти, која би га најзад спржила и уништила, али би изашли нешто задовољнији из позоришта, но овако! Какав професор историје могао би протестовати против таквога Душана, јер произвољно стварајући повод за трагичну смрт његову, писац би му морао дати сасма други карактер, а тада би морао дати и други правац јавноме раду његовом за срећу и величину српскога народа. Наравно, да је ово веома незгодно, ма да би нам и то милије било, јер би тада процењивали дело са естетичког гледишта, као вештачки створ, него што можемо бити задовољни сада оваким Душаном, каквога је Цветић изнео у својој историјској трагедији.

Ми ћемо после видети, да би се ипак могло наћи кривице којом би се могла мотивисати трагична смрт Душанова.

Напред смо поменули, да су за то погодне људске страсти. Али код Душана имаде још нечега. И Цветић се тога прихватио, али врло несигурно, слабо, недовољно, да је готово боље, да се тога није ни дотицао.

Душан би могао бити трагичан јунак због смрти свога оца Стевана Дечанског, кога је збацио с престола и убио. Али да ли је само то довољан мотив трагичности? После ћемо видети. Пре но што би изнели наше гледиште, како би се ово имало извести, боље ће бити да речемо како је Цветић оцртао свога Душана

Говорили смо већ, и није нам нужно да понављамо, како неумитна историјска Немезида говори о Душану као човеку и владару. У осталом о томе дају најбољу сведоџбу сами успеси његови у раду око унапређења српскога народа и српске државе.

И у Цветићевој трагедији Душан нам излази онакав, каквога из историје знамо. И овде је Душан мудар политичар, еминентан војсковођа, узорити патриота, речју савршенство од човека и владара.

Краљица Марија вели за њега: „Душан је мудар владалац, редак војсковођа и државник. Душан је јунак; у њега је дивско срце. Душан је редак човек, и т. д.

Кантакузен га назива „мудрим, витешким и моћним краљем, чији је мач на далеко чувен“.

А папин посланик Петар Патски вели за Душана: „Та једва чекам да видим то чудо од човека, о коме се проноси глас с краја до на крај света! Да видим тог ретког јунака и владара, коме данас нема равна под сунцем Ох! да нам је само њега придобити — наш би био сав свет!“

Али — то није све. У целој трагедији Душан нам се, збиља, приказује као полубог. Све што тај велики човек од почетка до краја чини, то је не обичан напор за срећу и славу Српства. Он вазда говори и премишља о државним пословима. Он се не бори са својим непријатељима, већ са непријатељима народа српскога. Где се само појави, он све препоне руши, сваку незгоду умешно савлађује. Својим личним ауторитетом он чврсто држи у својим рукама узде државног јединства, љубави, слоге и поданичке верности у целој пространој држави српској. Њега обожавају, диве му се, воле га, и боје га се подједнако и поданици, и непријатељи. Његова мудрост и његов мач несу запамтили пораза. Спољашње непријатеље он успешно сатире, па га видимо где умире на бојноме пољу, као јунак дивскога срца, као увенчани победилац, дошав до врхунца својих тежња! До последњег издисаја он је чедо среће! — Е, па дотле, па куда ћеш више! Нигде боље не пристају ове Бранкове речи но овде.

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Краљевска српска академија издала је седму књигу свога *„Споменика“*, у коју је доспео опис *„Стогодишњице Вука Караџића,“* која је прослављена у Београду г. 1888, и коју је за штампу уредио *М. Ђ. Милићевић* па додао при крају врло занимљив чланак о Вуку Ст. Караџићу, у којем нам по својем лепом начину прича о песми о Павлу Чотрићу, о шабачком диздару и Вуку Караџићу, о кнезу Михаилу и селу Тршићу, о Вуковој жени на његову огњишту, о Вукову бављењу у Лозници 1855, о Вуку и старцу Максиму и о Вуковом сину Димитрију. „Споменик“ је донео опис Вукове стогодишњице као грађу за историју књижевности и просвете у Срба.

= Изишла је 102 књига **„Rada“** југословенске академије, у којој је чланак дра М. Шрепела: „Аналогија у синтакси граматичких падежа латинскога и хрватског језика“; чланак дра Т. Марстића „Славенски номинални акценат с обзиром на литавски, грчки и староиндијски“; „Прилог к нагласу у новословенском језику“ од М.Ваљавца, и т. д.

= У Берлину у издању Касирера и Данцигера изићи ће нов спис *Лава Толстоја* на руском језику под натписом *„Црква и држава.“*

= Задарски „Српски Глас“ јавља, да је у Буенос-Ајресу у Америци покренут лист под натписом: **„Славјански Глас“**, као гласило словенске насеобине у републици Аргентини. Лист је намењен потребама словенске колоније и проповедаће словенску заједницу. У верском погледу либералан је, јер одлучно пише против Језуита. Правац је у опште похвалан и неговаће овај лист народно чуство наше браће у далеком свету. Лист се пише врло слободно. Критички без околишења претреса рад и пређашње и садање владе. *„Славјански Глас“* се штампа латиницом, као што „Српски Глас“ вели, *без* рошчића, и стаје на годину 40 франака. Адреса је: Buenos Aires, Corientes 363..

БЕЛЕШКЕ.

(Промоција). На будапештанском универзитету промовисан је 16. фебр о. г. свршени правник г. *Стеван Адамовић*, син уваженог грађанина новосадског г. Александра Адамовића, за доктора права. Живео!

(Српско-пољопривредно друштво у Београду) изабрало је на свом збору, одржаном 30. јан. о. г. професора Јована Живановића из Карловаца за члана сточарске секције и професора Миту Петровића из Сомбора за редовног друштвеног члана у секцији технологије и примењених наука у пољској привреди.

(Др. Александар Огоновски), професор на лавовском универзитету и вођа младоруске странке, умрьо је ових дана.

СТАТИСТИКА.

(Кретање људства у Новом Саду године 1890). Прошле године родило се у Новом Саду свега 980 деце, и то 365 православне, 369 римокатоличке, 8 грчко-католичке, 103 евангеличке, 89 реформирате и 46 мојсијеве вероисповести, а умрло је 318 православних, 270 римокатолика, 10 грчко-католика, 61 евангелика, 65 реформата и 26 чивута, свега дакле 750 особа, дакле се 230 особа више родило, него што је умрло. Православних се 47 више родило, него што је умрло, римокатолика пак родило се 99 више, него што је преминуло. — Мртво се родило 55 деце, и то 47 законите, а 8 ванбрачно. — Венчања је било 195, и међу тима 82 у православној цркви, међу којима 6 парова различне вере.

НОВЕ КЊИГЕ.

Ускоци, драма у пет чинова од *Борка Брђанина*, Београд. Парна штампарија народно-радикалне странке. 1891. Награђена од „Матице српске“ са 200 фор. На 8-ни, стр. 227. и 2. л. — Добити се може у Београду код *Свет. Љ. Гавриловића*. Цена 1.50 дин.

Цар Јован, историјска трагедија у пет чинова. Написао *Мита Живковић*. Ова је књига награђена из књижевног фонда Илије М. Коларца. Београд Народна штампарија Љуб. Ј Бојовића, 1891. На 8-ни, стр. 120. Цена 2 динара.

Ловац у заседи или борба бика с курјацима. Истинити догађај из живота једног фрушкогорског ловца. Спевао *Васа Пантелић* трговац. Нови Сад. Штампарија Др. Павловића и Јоцића. 1891. На 16-ни, стр. 19.

Српска краљевска академија. Глас. XXIII. *Прилог теорији интегралења помоћу бесконачних редова.* Од *Дим. Нешића*, професора велике школе. У Београду. У српској краљевској државној штампарији. 1890. На 8-ни, стр 10.

— — — **Глас.** XXVII. *О ароматичним дитиокарбаматима Од С. М. Лозанића.* Саопштено у свечаној седници Академије 4. Новембра 1890. У Београду, 1890. На 8-ни, стр. 27.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. **За стране земље:** на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 10. У НОВОМ САДУ 10. МАРТА 1891. Год. XVIII.

ЗЛОБА И НЕВИНОСТ.

Гора страшна лево десно,
По долини вода лије,
Украј воде неизвесно
Тамо, амо, пут се вије.

Сунце зашло, тек по вису
Још се виде златни сјаји;
Ишчезнули јоште нису
Белог данка опроштаји.

Гора страшна али тија,
Само онде — више јужно —
Голуб један још се вија
И све цичи, пишти тужно

Пишти јадан и прелеће
С једне стране горе к другој,
Јер за њим се јастреб креће:
Гонећ' га по доли дугој.

Рâнио га још при зори —
Напавши га изненада,
Па га гони сад по гори,
Вребајући, да га свлада.

Чим се голуб даље крене,
Тражећ' места да се крије,
Јастреб одмах за њим севне
Па га кљуца, крили бије.

Ја се нашâо баш на путу
У долини поред воде,
Па кад видех напаст љуту,
Станем; манем даље ходе.

Гледао сам неједнаку
Борбу крвну и неправу;
Гледâо нежну и нејаку
Невиност у смртном страву.

Око ми је севат' стало,
Крвца ми је узаврела,
Срце ми је уздрхтало,
Кâо да га је стекла стрела.

„Ој! Та дај ми, боже, крила,
Да се дигнем у висину
Те да спасем створа мила
А да смрвим перну псину!

Ено, ено сад се диже!
Склапа, крвник, крила лака;
Ено, сад се спушта ниже
Кано муња из облака.“

Кличе крвник; голуб пишти,
Кљуцају се, туку, гребу —
А менека срце тишти,
Пак сам руке дигао к небу:

„Не дај, боже! Не дај!“ викну'. . .
У тај мах се голуб оте . . .
А са стране пушка цикну. . . .
Јастреб паде... голуб... оде...

Ој господе, боже мили!
Прими хвалу твога роба!
Твојој правди, твојој сили
Дивићу се све до гроба!

Светозар Манојловић,
капетан.

ЧИНИ.

ПРИПОВЕТКА СА СЕЛА.

Сергији Попићу приказује Ђ Јовановић.

I.

Славе ми, пресенетио сам се, кад сам чуо, шта је она Чигра за Лелу разбубала а цело село познаје обе. Та ко не зна Тинчу Кајићеву? Реци само *Чигра*, па је зна цела жупанија. Па зар та Тинча да искрза онај добар глас за Лелом Пантином?!

Што јест, јест, ал' ја сам се забезекнуо од чуда, што је наш свет тако туп, па нико да промићурне у чигрино лапрњање него скочише као на белу врану: тако је, па то ти је!...

Е да вид'те, да није така!

Да вам ја о њој натенане исприповедам, онда реците! А мене знате, да сам у њихову кућу долазио од *вајкада*, а знате, и како ме почитују, од кад сам им ископао чини испод прага.

Чини, мајчин сине, чини! Слепо маче успарожено са мишем . . .

Онда не реци, да су злотвори и ову вилоксеру на наше село набацили. Море, промућкај само по мозгу па реци: кад се мачка и миш слагали? Онда вилоксера!! Зар да уш поједе чокоће? Е анатема ти и оног ћивту, баш је награбусио са његовом визитиром! Онда и ови наши одборници, и они су сумануги. . . Доведоше га чак из Рватске да визитира вилоксеру, а он баш у штруц па у мог Миће виноград.

Ископа једну, ископа другу, ископа и трећу бразду, а ја пред њега на: олт!

— Зар ти дође да мог Мићу узмеш на миндрос? — ја се искеребечим. — Он ако хоће, зна и сам искрчити своје чокоће.

А мој ти кнез Зарија загњурио главу па ни беле.

Сви, брајко, заћутали, да простите, као да су онемили, и само онај кожодер, онај комисија начелников што звоцну две-три немецки, а они други ни мукајет . . .

Онај визитер одмах остави члан мога Миће па у Ботошев сад. Ископа и тамо неколико бразда па онда рече кнезу:

— Уш.

— Баш уш? — упиташе сви.

— Вилоксера, уш, све једно — потврди визитер.

Ја да се рашченим од смеја, а одборници се пресенетили па блеје у њега као у *антикрста* . . .

— Пропадосмо онда. Од куда ћемо ову дацију испапољити, кад нам ово мало виногради угине? — рече један одборник.

А онај из Загреба поче да лаже: како и у Рватској, па Француској, па Италијанској тако исто вилоксера једе, а људи саде некаку другу лозу, некаку . . . ето све ми се по језику мете . . није морску, друкчије он то вели. Онда је накаламе. . . Е сад види ти његове мудролије: накаламе лозу, онда не може уш да је поједе . . .

Али ето, право ћу вам казати, мал и мене није у своје вигове ухватио, тако је лагао. И да га даба не наведе да лаже, како је учио школе у некаквој историји, па тамо чуо: да је наш хатар још једанпут појела вилоксера, ја бих све рекао: онако је. Али ту је прелагао!

Ето ја памтим још кад је бијокаш крчен а знам и кад је пајта горела, а Танасија Ђукић зна кад се Стратимировић запатријарио а да не би памтили, да је наше село јела та неман!? . .

Него онда му доскочи, кад га упита:

— А колико је теби година?

— Тридесет и шест.

— А мени је седамдесет!

— Доста си купуса појео.

А ја као из пушке оцепим:

— Па опет нисам научио варбати. . .

Кад Рваћанин чу моју вилозовију, одмах одбатрга колима, па зврр, од куд је и дошао.

Не упиташе ме људи, а остала би у општини стотинарка. Могли би бар онај крст пред иконом измоловати, већ га киша измузгала, бож' прости, изгледа као огуљен. А ето да су ме питали, ја бих рекао: чини. За сплетак дувана ја бих их и ископао. Би[illegible] сунца ми! Ја знам, под чијом су бреском за[illegible] копани, само чекам, кад већ дође до гус[illegible] целом селу, а онда ће се видити шта вреди.

Цело село почитоваће ме онако као Па[illegible] та Корај, онај исти Лелин отац . Ено с[illegible]

знате, да ми је његова кућа у подне, у поноћ отворена, па да знам и шта руча и шта вечера, а његову ону Лелу знам све'дно као себе. Та шта сам је пута само штипнуо за образ!

II

Једанпут баш некако пред њену удају одем њиховој кући.

Сунце већ беше превалило ручано доба, а ветрић је љуљкао са дозрелим петро вачама, и јел која била само мрвицу црвљива, та се далеко од дебла одврљала.

Мени пале на ум Пантине јабуке па се упутим њему.

Кад уђох у авлију, петроваче све леже по дрвљанику, а Лела под дудом разбалаћила се па рче. . .

Ветар јој косу пирка, а крајеви од визитла око ње лићарају као крила. Сукње некако скупила око ногу па се поруб чисто усекао у листове, а по босим стопама начичкао се зној. као да је из потока изишла..

Погледам јој у лице, ал се, брајко, зајапурила као вишња. Усне са једне стране стисла зубима па јој са друге пућка пара као да на лулу пушу. Срце јој брекће, мајко моја, као у зечета, кад га ухватиш, а рука дркће као у мене, кад сам мамуран.

Мени одмах паде на ум да сања; да се дави, а како ми не би пало, кад су јој стопале мокре мокрацке.

— Лело! Лелка!

Она као мртва

Ја за руку па повуци око дуда, а она ни мукајет.

Видим: жива је, а дође ми опет да из свега грла запомажем. Није шала, да се она ка девојка удави. . .

Онда се сетим да је по врату тугаљива, па је почнем голицати

Није да врисну, брајко, већ цикну као да сам је устрелио, па дође као шљива у лицу.

— Ето ја сам те извукао из невоље.

— Мал ме врас не ухвати, чико!

— Јел' да си сневала да се давиш? Море, одмах ја то видим. Пућкала си на уста ко кесега.

— Јел још ко био овде, чичо?

А шта ће ми ко? Ја сам те сам вукао авлији, ја извукао из те строте.. Па сад д чичи један бокалић расола!

— Биће, биће, само док се одморим.

— Е, као да си лађу вукла.

— Узми дотле коју петровачу, видиш, како су лепе

— Ког ће ми беса јабуке, кад немам зуба! Расола ти мени, расола, нисам ја тебе џабе извукао

Лела донесе у некаком крњавом лонцу, али није да скачу из њега варнице, већ хоће очи да избију, док се надерем.

Одмах ми се језик боље одрешио.

— А је л, чедо, да сам погодио, шта си сањала?

Она се осмехну . . .

— Је л да си се давила?

— Нисам.

— Зар нисам погодио?!

— Ниси.

— Да шта?

— Није за казивање.

— Ено је ено, није него мућак! Није за казивање . . .

— Па и није!

— Онда ја овај расол бадава срчем, кад те нисам извукао?

— Ако ниси извукао, ти си ме избавио, па си га опет заслужио.

— Ено, ено, опет она заплеће! Него јеси чула, ти си баш права девојка.

— Како, чико?

— Ето, лепа! Најлепша у селу.

— Ко ти то каже?

— Ено, ено! Ја кажем! Ваљда и ја знам шта вреди. Само чуј један наук!

— Каки?

— Други пут кад спаваш, боље крајеве од рекле за трачкове задени.

— За што, чичо?

— Да те ветар не однесе.

— Какав ветар, бог с тобом?

— Ено, ено! Баш си ћурка! . . . Него право рећи, баш је штета, што за тобом Ружа мога Миће говори.

— Шта?

— Да играш увек до Андре Петрића.

— Па?

— Веле, удаћеш се за њега.

— А што не бих у онаку кућу?

— Ал, дете, момак је ружан. Зар не видиш, какви су му брци, као шилом сађени? Па онда дебела уста, па оне дрљаве очи. У! Баш је штета, ако му паднеш шака...

— Кућа је оно, чичо, кућа, а лепота

*

за мало траје. Зар ћу ја увек овака остати? Па зар си и ти увек био тако матор као сад?

— Ено је опет она! Ја сам проујао, а да нешто нисам, матере ми божије, робио бих за таку девојку! . . .

— Иди, чичо, од тог лончића већ си се ољољао.

— Ено, семе јој њено, ја се ољољао! А знаш ли, да бих сад могао извести пацове из Јелкићеве коморе?

— Онако као што си испод нашег прага чини ископао! Мислиш, ја нисам видила: кад си ти спустио везано маче и миша из рукава у рупу?

— Их! Па ја из рукава истресао?

— Ти, да!

— Е сад, да ми је пушка, знала би шта је лапрњање!

— Зар би ме убио? А мало пре велиш: да би робио за мене.

— Нек те нечастиви носе! Гле, ја да нисам ископао чини!? Па ти видила, кад сам их из рукава истресао?

— Па и јесам!

— О аспидо и змијо! . . Ђаво ме нанео, да те данас из воде извучем. Боље да те је даба под воденицу заквачио! . .

— Па платила сам ти за труд.

А ја ону крњу па о дуд.

Прокунем и њу и њен расол па отперјам из авлије.

III.

Све до светог Илије нисам завирио у Пантину кућу, ал кад чујем у цркви где попа навести Андрију и Лелу, мени дође неки терет на прса.

Чуо сам где младеж око мене гунђа и погрђује оног дрљу, ал ја уграбим ову исту шеширину, што ми је сад на глави, па хајд Пантиној кући.

Панта боже не може места да ми нађе. Нуди ме крушкама, нуди јабукама, нуди гужваром и погачицама, ал ја све чек м, кад ће расол да спомене. Он као у штруц никако да се сети.

Већ сам хтео срамоту под опанак, па да сам заиштем, а она, иста она Лела, са онаким истим крњавим лонцем па пред мене:

— Ево, чичо, ја знам, шта је за тебе. Сад мораш све оно испити, што си зашпоровао, од како нам ниси долазио.

Ја гледам у њу, она лепо обучена у патистану хаљину, на руке наместила белен зуке а око чела коврџице усукала Као лутка.

Погледам опет у онај крњави лончић, па ме ђаво све подсећа на онај, што сам га о дуд размрскао. Па и Лела ми све излази пред очи онаква, какву сам је из воде извукао: мокре ноге . . рекла се лићара као барјак . . а на уста пућка као кесега. . .

— Ала, Пантелија, што даде своје дете за онога дрљу?

— Њена је воља.

— Па не зна дете ништа . . Покајаће се!

Говорио сам ја тако, али она вели: пуна је кућа свега.

Да ми није бог дао оволико памети, ја бих још на човека набајивао, ал одмах видех, колико је зазвонило, па натегнух лончић да поквасим гршу. . .

Панта се вали, бого, како ће га зет помагати, како неће више у шпоркасу завиривати ни срљати.

— Кућа је оно! Устреба л ми жита, ту је; устреба л ми крајцара, ту је; не дотекне ли ми стока, ту је. . . Па и шта је, ако није циврашан? Нека он само буде кућаник, па моју Лелу ни у шеснаест!

— Ма оно, Пантелија, не може се порећи, да си човек мудар и отворен готово као и ја, ал опет: ко је више патио, више зна . . . Ти знаш, да ни марвинче, ако није на оку, не може да прође на вашару. . .

— Ал њој није за морање; није јој за невољу.

Па кад њен тата тако говори, што да ја онда као будала зановетам? А још кад ми се по глави промигољило, како ме уједе за оне чини, као да сам их ја из рукава истресао, е онда ми дође пред очима, да простите, као дим, а неки светлаци искакали као кад крешеш бадњак. Боже прости, као привиђење . . . .

— А ви сте ручали, је л Пантелија?

— Мало пре.

— Право имаш, право имаш, нек се научи то дере памети! Размажена је преко јего . . . . Видиће како је бити редуша, док јој варјачу уклепају у руке . . . .

Ето тако ја од правог дивана пређем на којкакво зановетање . . . Та знам се ја у свако коло уватити. . . .

Да ме глад не поче мучити, питао бих још и како кокошке носе јаја. (Наставиће се.)

КАД ЗА ГОРУ...

Кад за гору сунце зађе,
И утрне сјајни дан,
Кад све живо мира нађе,
Што га слатки даје сан —
Ја проводим будне сате,
Злато моје, мислећ' на те.

У дубину тавне ноћи
Жељно бацам поглед свој,
Жарка мис'о у самоћи
Дочара ми призрак твој —
Дисање ти чујем врело,
Гледам твоје вито тело!

Теку дани, теку ноћи
У спокојном лету свом,
И сêда ће старост доћи,
И студена зима с њом —
Хладним крилом све однеће,
Љубав моју нигда неће!

Београд. **С. Ј. Аврамовић.**

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

ДРУГА РАДЊА.

Слободан предео као у пређашњој радњи.

ПРВА ПОЈАВА.

Фаон.

На овом месту прикрајак је тих.
Весеља пустог гласно клицање,
Свирача жагор, звук таламбаса̂
До дрвља овог ту не допире,
Што тихо шапће, бунит' нерадо,
Те благо мами на размишљање. —
У мени како све се измени,
Од како с дома одох очина,
Олимпијске да игре походим!
Ја замршених осећаја сплет
До тада сваки знах одмрсити,
Прогањајући оштрим оком га,
Познањем док се јасним не створи;
Ал сад као летње ноћи запара
По чулих мојих магла разли се
И мучи, блажи, све у један мах;
Час по тек севне нагле мисли за́р,
Сад ту, сад онде, једва спазим, где.
Црн вео мени прошлост сакрива,
Јучерашњег се једва сећам дна,
Заборавим и час, што мину тек.
И питам себе: Главом беше л ти,
Што уз њу тада онде стојаше,
Победилици кад јој кличе свет?
Да л *твоје* име народ радосни
Са њеним зај'дно спомињаше тад?
Потврђује ми све у мени то,
Па ипак једва смем да верујем!
Ох, баш је човек биће кукавно,
Кад у сну му се оно испуни,
Што разбуди му чула надеждом.
Док не видех ју, не познавах још,
Непогођени њезин докле лик
Магловита ми уобразиља
Пред жудне очи дочараваше,
Ја мишљах тад, за један поглед њен,
За лепу реч јој живот шта је сав;
А ето сад, кад својом назвах је,
Из чаура̂ ми силним жељама
Кад лептири се златни извише:
Сад питам, стојим, мислим, оклевам! —
Заборавићу себе сама, њу
И родиоце —
Мајко, ба̂бо мој!
Зар сад тек морам сетити се вас?
Толико вас без гласа оставих!
Оплакујете можда моју смрт,
А можда вам је абер стигао већ,
Да син ваш, ког на миловање не,
На борбу кога посладосте ви,
У загрљају дичне Сафе —
Шта?
Усудити се да ли ико сме,

Да окаља је ниском потвором?
Та бисер то је, круна жена̂ свих!
Нек завист на њу јед избацује,
Ја штитим је, ма сав ме напа̂о свет!
Па и сам ба́бо док је угледа,
Од предрасуде он одустаће,
У срце коју њему уреза
Свирачица̂ наметљивица̂ рој.

(утоне у мисли.)

Ко иде то? Баш амо прегоше.
Да склоним се! — Ал камо? — Гле, на ту! —

(Уђе у пештеру.)

ДРУГА ПОЈАВА.

Евхарида, Мелита. Робиње са цвећем и венцима.

Евхарида.

Хој, девојке! Де амо цвећа, де!
Све гомилама! Окитите дом
И двориште и дворницу и праг
И довратке и стубље, сваки кут,
И цветне леје цвећем поспите!
Гомилајте све зачин нов и чов!
Свечаност миља данас светкује
И пирује нам господарица!

Девојке

(показујући своје цвеће).

Па ево!

(стану венце и гобиње вешати по стубовима и дрвећу.)

Евхарида.

Лепо! Лепо! Али ти,
Мели́то ра́но, немаш цвећа.

Мелита.

Ја?

Евхарида.

Да, ти! Е гле ти сањалице те!
Ти празних руку̂ дође једина?

Мелита.

Доне́ћу.

Евхарида.

Ej, доне́ћу, обриче
А не миче се с места ни за крок.
Претваралице мала, признај де,
Што кријеш? Што за ручком данас то
Владарица се тихо смешећи
На тебе сваки час погле́даше,
Ђаволасто тек и поругљиво
За сваким гледом очи спустивши?
На поглед њен ти поруменш сва
И збуниш се и лако задрхћеш,
Заборавиш и вино служити.
Па кад те њезин глас опомене,
Да лепом странцу пехар налијеш
А ти тек дарнеш вршак уснама,
Тад она викне: Очи преда се!
Половина пехара онај час
По глаткому се просу патосу.
И сама Сафа тад се насмеја!
Шта би то? Реци! О што тајити?

Мелита

Ох, прођи ме се!

Евхарида.

Ја не попуштам.
Де главу горе, све исповеди!
Гле, гле, та ево суза заблиста!
Неваљалице! — Но, па не плачи!
Ни речи више о том! Али знај,
Још чешће ако тако узрадиш,
Ражљутићу се на те озбиљно. —
Потрошисте ли цвеће? Хајд'мо сад,
Да наберемо још! А дотле ти
Од ових ружа, што још осташе,
Оплети венац! Само не плачи!

(Оде с девојкама.)

ТРЕЋА ПОЈАВА.

Мелита сама

(седне на бусењу клупу па стане плести венац. За час па тужно задрма главом и испусти цвеће.)

Не могу — Ај, да пукне глава ми!
У грудих срце бурно удара. —
Саморана сам, родилаца стан
Далеко ми је сињој јадници,
На рукама ми ропске вериге,
Ја пружам њих за својим мил ма
Еј куку мени. ту сам сама сад,
Нит осврће се нит ме чује ко.
На груди како роду пада род,
Ја овде гледам сузних очију,
Ту за ме срце топло не куца,
Родбину ми даљина крије сву.
Скакутат' око милог бабајка,
Целивати му чело побожно
И власи свете видим дечицу;
Мог бабајка од мене дели јаз,
Пребродити ког поздрав не може
Ни детињи га љуб прелетети;
До душе не смем тужити се ту,
Да не пазе ме, да сам мрска им,
Па падне кад и блага која реч,
Ах тек то није права милошта;
Милосрђе је што и робињи
Уделит уме нежне речи дар.
Но с уста, пуних слатка тепања,
За час полети чемер љут и јед.
Ох, они љубе, мрзе по вољи,
Што срце жуди, уста изричу,

Њих краси злато, скрлет, драгуље,
Са дивљењем их свако погледа;
А робињи је станак огњиште,
Неопажена онде живи век,
Нит пита што, нит сме пожелити,
Ни помислити ни порећи што. —
Ви бози, што ме саслушасте већ,
Дарежљиво ми милост пославши,
Код побожно се ја обратих вам,
И овај пут се мени смилујте!
Одведите ме натраг у мој дом,
На поверења меким грудима
Да брижно-врело чело расхладим.
До милих ми одведите ме ви
Ил код вас дајте да се настаним.

(Наставиће се.)

ДА ЛИ ЧУЈЕШ? . . .

Да ли чујеш, у сред ове ноћи,
Из даљине неки тајни глас?
Пунан миља и божанск моћи
Тихо, благо долеће до нас.

Да ли гласе из горице виле
Доноси нам лахорови лет?
Ил славуја слаткопјесме миле
У долини успављују цвет?

Не! То гласи херувима света
Тихо брује у поноћи тој,
Из свемира он земљи долета
Да са пјесмом слади санак твој.

Ох, па спавај; ту на моје груди
Главом клони — заборави свјет, —
Штитиће те, док зора заруди,
Љубав моја и херувим свет.

У *Мостару*, 15 Маја 1890. год.

Алекса Шантић.

ПРИРОДА И ЧОВЕК У НОВИЈОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

Не давно је у француском „Фигару“ под натписом „Amour! Amour!“ изашао чланак, наперен против најновијих француских романсијера, с тога, што се ови једнако само око једне и исте тачке обрћу, што једнако узимају једну те исту тему: љубав. Док наука великим корацима греде напред својим путем, нова и нова земљишта себи осваја, прошлост истражује и у будућност гледа, дотле књижевност брбољи по двома трима измајсторисаним и условним осећајима. Књижевност остаје верна вајкадашњој својој улози, која се састоји у томе, да публику забавља, да беспослен свет разоноћује и да буни фантазију женског света, који воле да се заноси. Па како женски свет, беспослени људи и у опште публика мисли заједно с критичарима, да у роману мора бити љубави, то се писци труде, да задовоље том захтеву те варијирају стару тему. А у том погледу је потпуна солидарност међу писцима свакога табора: солидарност влада међу натуралистама и реалистама међу модернистама и психологистама. Све њих за њима једно те исто питање: да ли ће Жан добити Жанету, да ли ће Пјерета преварити Пјера — и обратно. Данашњи писци редовно се обраћају браколомству, иду у спаваће одаје, где се рађају вечите невоље љубавне. Књиге само зато пишу, да их добро могу продати а најбољу прођу на вашару има љубав, са којом исто тако лепо ћаре књижари, као и даме и гавалери по тротоарих. Писци љубав публици продају у велико, и то у свакој врсти: као свежу љубав, као имитовану љубав, као надимљену и као посољену љубав. Само се једном чуди писац онога чланка, да при свој грдној прођи та роба никад не усахне. Тек што се у једном роману заврши љубав, већ се у другом на ново зачиње и траје од прве до последње стране. Писац онога чланка најзад хоће, да се љубав са свим избаци из књижевности. Жели, да се писци, у место што непрестано премећу историју *срца*, баве са описивањем историје *мозга*, — те у том гледа спас књижевности, да се она као лепа сеја науке унесе у више сфере идеја̂ практичнога знања и психолошких схваћања̂.

Колико је истинита тужба, што је потегоше француски писци против романа, исто је толико незгодан пут, који препоручују па да се спасе књижевност. Органична бо̂ља данашњега француског романа не лежи у том, *што* описује жену и љубав, него, као што добро вели Швеђанин Ханзон Ола, у том, *како* их описује. Садашњи бољи француски писци већ се труде, да не опишу савремену Еву само за беспослену публику, која се дугочаси па тражи разо-

поде. И сам Ги де Мопасан, тај епикурејац, који је тако дуго ломио копље за чисто физичку љубав, дошао је најзад на то, да је грешио у пређашњем свом схватању те се у новије доба већ опажа нека меланхолија у његовим редовима, кад црта однoшај међу мушкарцем и женскињом.

Па та се сéта може опазити и на делима свију писаца нашег времена, нарочито онде, где је нацртана двоструčност човечјег бића, сам човек и животиња у човеку. Јер човека ти писци цртају као неког кентавра: до пола као животињу, до пола као више биће. Та књижевна појава навела је и Ђорђа *Брандеса*, да се с њом позабави у више чланака. У студији тој својој сравњује Брандес *Толстојеву* „Крајцерову сонату“ са *Золином* „La bête humaine,“ *Буржетоа* роман „Le disciple“ и више приповедака Гија де *Мопасана*, које су изашле под натписом „L' inutile beauté.“ Брандеса у свим тим делима занима карактеристика животињског елемента у човеку. Нарочито га то наводи на размишљање, што споменути писци у принципу не могу да се сложе у питању, да ли је тај животињски елеменат остао из времена старог варваризма и дивљаштва или је резултат ванредно развијене културе? и да ли у последњем случају само у повратку к природи или у простијем животу ваља тражити побољшања томе стању. „По њима је животињство остатак примитивног дивљаштва. На супрот њима бори се Толстој, Ибзен, Бјернсн и други за друго схватање По њима животињство у нама извире из неприродности лажне цивилизације, и разлика у њихову схватању само је то, што велики руски писац много страсније и много доследније поставља своје принципе, него Норвежани. Дотле док Ибзен црта страхотни утицај мужевљег лакомисленог живота на породицу и на будући нараштај, Бјернсн пак безусловно трезвен живот захтева од мужа до женидбе, Толстој иде даље. Иштући од мужа пре женидбе трезвен, чист живот, простире последицу и на брачни живот. Толстој с највећом енергијом хоће на непорочни живот да примени старо хришћанско схватање те иште, да веза међу мужем и женом не само никад се не раскине, него да још јача у осећају узајамности. По њему је љубав у овом облику, у којем се у најновије време појављује, т. ј. као осећај, који неограничено влада, просто фриволност.

Брандес не заборавља ни онај „претерано конзервативни назор“ Толстојев, да је данашњи мушкарац, узевши у обзир живот, кроз који је у младости прошао, са свим незгодан за породични живот. Како Толстој, тако Бјернсн проклињу хрђави живот, што мушкарци проводе пре женидбе. А позната је ствар, да Толстој ни сама себе не штеди и да у својим „Признањима“ нештедице осуђује грехе своје младости Бјерчсн пак вели: да мушкарци, или бар бољег стања мушкарци од првог до последњег живе просто ниско, без љубави и крећу се у неморалном друштву.“ Толстој пак не задовољава се с тиме, он дубље захвата у ту ствар. „Из његове књиге — као што вели Брандес — као пламен суче фанатизам јаког му осећаја те са строго доследним размишљањем својим гледа са свим у дубљину ствари.“ Толстој се љути на животињу у човеку и једи га мужевље понашање у браку. По његовом је назору страст младога пара једнога према другом понор душевне доброте и уништава међу мужем и женом свако унутрашње, право поштовање. Та је страст узрок сваком злу, које се касније јавља у животу, она рађа оно презрење, које доцније муж и жена осећају не само једно према другом, него и против самих себе. Она рађа и ону неразумну љубомору, која по Толстоју свагда мучи или мужа или жену или обоје, претварајући брачни живот у вечит пакао. Па баш су ти назори и та схватања оно, услед чега се славни руски писац са свим дао на аскетизам старога хришћанства.

Тај Толстојев аскетизам многи осуђују, исмевају, као не давно и француски један часопис, „Revue bleue“. Но дански критичар, при свем том, што се у погледу тога аскетизма не слаже с Толстојем, не исмева Толстоја, него вели, да је тај начин живота, који подсећа на строго хришћанство, карактеристична појава последње четврти деветнаестога века те аналогну појаву износећи из данашње књижевности труди се, да јој мотиве постави.

Па видимо, да Толстојево схватање, што се тиче чулног односаја међу оба пола, у којем је односају по њему човек понижен, није тако редак изузетак. „Такво схватање — вели Брандес — долази и у наше дане како код поганика, тако и код спиритуалиста и хришћана Сећам се, да сам још као здраво млад о философским стварима говорио са једним својим пријатељем Французом. Разговор је текао о односају међу оба спола. Тај се односај њему није свидео. Још и данас ми звони у ушима оно, што је рекао: „на што је то понижење, та ћушка?“

Исту ту мисао варијира и Мопасан у својој књизи под натписом „L' inutile beauté“. Занимљиво је, што је та приповетка у извесном погледу аналогна са Толстојевом „Крајцеровом сонатом“ У Мопасана муж тако исто узима имућну жену, па је тако исто љубоморан са њене лепоте. За десет година брачнога им живота роди им седморо деце. Ту плодови-

тост писац сматра за последицу љубоморе. Али жени најпосле додија та брачна срећа, јер због ње не може да учествује у животу великога света. Па ту сад Мопасан трагедију у зачетку постепено претвара у комедију. Јунакиња приповетке једаред одведе мужа у цркву па му ту исповеди, да је једаред, у намери да му се освети са његова тиранства, преварила свога мужа и да између седморо деце једно није мужевље. Муж хоће да убије жену, но онда не би никад дознао, која су деца његова, те у интересу своје деце избегава скандал. Неколико се година муж и жена клоне једно другога; муж се даде на забаве а жена у великом свету стане живети по вољи, док једаред у великој опери не постане предметом опште пажње. Неко о њој примети ово: погледај де ту жену! Зар није страшно и помислити, да тај бисер, који је само на то ту на свету, да својом лепотом сјаје, да јој се сав свет клања, једанаест година проведе ли у том, да потомке рађа своме мужу." После шест година најпосле грофица призна своме мужу, да исповест она у цркви није била истинита те да је само за то то рекла, да би себи осигурала грофову љубав још за неко време. Гроф то поверује те се муж и жена помире

У овој приповетци може се као у разјашњење пишчевих назора прочитати овакво умовање: „Шта је то природа? Природа је наша непријатељица, против које се једнако морамо борити, која нас непрестано претвара у животу!" Даље је пак то казано, да све на свету, што је лепо и добро и идеално, ваља захвалити човечјој руци. „Стварима баш ми људи дајемо лепоту, кад их као песници опевамо, као уметници идеалишемо, као научењаци протумачимо. Па сад помислимо само на расплођење! Може ли човек замислити што неплеменитије, одвратније? Као да је природа из каква злонамерна кинизма хтела да вечиту препреку на пут да метне свакој тежњи мужевљој, да оплемени свој одношај према жени."

Код Мопасана је дакле природа тако изнесена као да је непријатељица одношају међу мужом и женом. А код Толстоја је природа сврха, којој се само за то ваља вратити, што по Толстоју има још један виши идеал: да се човек одрече природних нагона̑. У Толстоја — по Брандесу — борба против чулног живота јесте само варијанта његова општега гледишта, по којем је култура штетна и зла и у њој је гнушање од фриволности, страсти и греха уједно и гнушање од животиње, која је у човеку.

Аналогију те „животиње" види Брандес у изра у старог једног хришћанина и наводи тринаесту главу откровења: И стојах на песку обале морске и видех, како из мора излази животиња, која има две главе и десет рогова на роговима десет дијадимата. И та животиња, коју угледах, слична беше пантеру, ноге јој беху као у медведа, уста као у лава а снажна је била као змај. И поклонише се пред том животињом говорећи: Ко је сличан овој животињи? и ко се сме с њоме мерити?"

А позната је ствар, да су тадашњи хришћани под тим чудовиштем разумевали римску светску моћ, у опште пак погаништво — другим речима: та животиња није била права животиња, него човек-животиња. Исто је тако по Брандесу мислио и млађи Александар Дима, кад је године 1870. у Паризу покушао да анализује свој народ и у њему животињу: проституцију. Та је животиња — по Димасу — била најновије отеловљење женино Женски пол који је хиљадама година чамио у ропству и био без снаге, наоружао се својом лепотом те се стао мушкарцу светити тиме, што му је понудио своју љубав, која је мушкарца онда занела и у пропаст вргла. Ту је животињу изнео Дима на позорницу у своме комаду: „La femme de Claude". По Димасу, као и по Толстоју, култура је човека начинила животињом, јер донде човек није био животиња, док се није сит најео воћа културе.

Са свим са другог гледишта сматра Емил Зола животињу у човеку. По њему ту животињу није однеговала цивилизација, него је она остатак старога, првобитног човека. Золино схватање није морално, него природно-историјско Неке француске писце, млађе од Золе, као н. пр. Буржета занима само човечје биће, како се крај рафиноване цивилизације појављује у најдовршенијем облику, Зола напротив увек се враћа примитивним нагонима и чулним побуђајима, којима се подвргао прачовек. Доста је ту споменути опис у његовој „La terre", како је сељак прионуо за своју земљу и за осталу своју имаовину, коју је сам стекао. У делу своме пак под натписом „Bête humaine" анализује нагон на рушење, дивљину и немилостивост, која га на убиство мами у сред еротских побуђаја̑.

Док Толстој у „Крајцеровој сонати" у принципу изучава еротску наклоност у њеној најкрајњој развијености те показује, како се у њој рађа манија убиства, дотле се Зола у принципу удубљује у нагон убиства, наводи читав низ убиства̑ и убилачких покушаја̑ и показује свезу свију са еротиком. Золин свет сав примитивну жеђ осећа за убиством. Муж, дознавши од некога, да је тај његову жену, још док је била девојка, обмануо, падне у љубомору па убије бившега заводиоца у железничких колих и примора жену, да му помогне при уби-

ству. Тај случај са свим отуђи мужа и жену једно од другога. Жена захтева од свога милосника да убије њенога мужа; милосник *самосвесно* пристане на то, али кад му најпосле ваља извести крвно дело, неодољив га неки узбуђај спопадне те и *аротив своје воље* место мужа убије жену, дакле своју милосницу. Тај убица има главну улогу у делу „La bête humaine“.

По Брандесу је Зола против Толстоја и Достојевскога хтео да докаже, да се убиство не изводи са напред одређеном намером и чистом самосвешћу, него по нагону. Зола је хтео да наслика тип са свим противан Расколникову Достојевскога — па је врло близу дошао Толстоју. Золин јунак има тај болесни нагон, да сваку голу жену хоће да убије. Ту манију покварених људи добро познају лечници и често је о њој реч у научним делима. Само што Зола још личних својстава даје свом јунаку и врло невероватно атавизмом тумачи његову наклоност на убиство. Та је наклоност по Золи још из преисторијскога времена остала нам, а по Толстоју је ресултат данашње надрицивилизације. Брандес у Золе у овом случају види несварљив дарвинизам те дело „La bête humaine“ назива епопејом преисторијских времена, у којима је наклоност некадашњих људи на убиство опевана заједно са еротским побуђајима.

Човек има двоструку природу, коју терминологија новије књижевности тако изражава, да је човек и животиња у човеку исто то, што су пре тога тако изражавали да је слобода и нужност. Но новија наука не верује више тако безусловно у слободу воље као што се пре веровало те бољи писци виде у томе опасност. Бурже се н. пр. ужасава видећи, од каква је утицаја на француску омладину философски дарвинизам. Бурже се боји, да ће у будућега нараштаја наука и цивилизација још разузданијом начинити животињу у човека, те у делима својим „Mensonge“ и „Le disciple“ указује на веру, на молитву и на католичкога свештеника, који тобоже једини могу зауздати ту животињу. Па онда моралиста Толстој и Мопасан, који живи у великом свету, подједнако с болом увиђају, да је у одношају оба пола понижено човечје достојанство.

Само се разилазе, што се тиче извора тој појави, као што већ горе споменусмо. Бурже вели, да је човечанско, племенито човечанско само религијозност и молитва, Толстој чак вели да култура и цивилизација није човечанско; човечански је само начин живота, који зло не држи за нужно, који се не брине за новац и земну срећу и у којем се човек спрам жене влада тако, као спрам сестре — и обратно.

Занимљиво је, да Ђорђе Брандес, који је ова схватања новије књижевности дубље проучио, не пристаје ни уз једно ни уз друго. Па и то није тако неумесно, као што се чини на први мах: он само разјашњава, скупља назоре, схватања писаца, које је преда се узео, али не за то, да их одмах потавни својим умовањем или менторисањем.

МЕЛОДИЈА БИЉАКА.

(Свршетак.)

Као год клорофил, исто тако и друге материје за боју имају своје порекло у ћелијцама испод покожице у цвећа. Те материје можемо мање више доста лако алкохолом или сумпорним етером растворити и кемијскми путем чисте их добити материја за црвену и плаву боју даје се уопште лакше извући, него ли за жуту. За техничну употребу материја, што су за боју, врло је мало, кад се сравни колика је површина у цвета, а колико боје. Има тек неколико биљака, из чијег се цвећа материја за боју употребљује у бојаџиницама; најпознатије су шаврањика (Carthamus tinctorius) и шафран (Crocus sativus). Од шаврањике добијамо ружично црвену материју за боју, а од жигова шафранових добија се шафранжуто.

Црвена боја у цвећу држи се, да постаје сутицајем киселина, којих има у биљци; а алкалија као да изазивају плаву и зелену боју. Лакмусом плаво офарбана артија због било ма какве киселине поцрвени, а алкали какав н. пр. поташа или креч, враћа плаву боју натраг. Често, кад смо с лулом или с цигаром у башти, хоћемо, да црвен цвет у флокса, или од Iberis umbellata — жртвујемо жељи нашој за нечим новим и страним. Ако неколико тренутака непрестано пуштамо на њих дим од дувана, доживићемо диван призор, како се црвен цвет преображава у зелен. То је од алкалског утицаја дуванског дима. — Но још је чудноватија промена наших ружичасто црвених хортензија у плаве, када земљу око њих помешамо са стипсом или гвожђаним оксидом или биљке заливамо водом у

којој има растворена гвожђа. Боја некојих плавих цветова преобразиће се под упливом киселина у љубичасто и црвено, ти исти пак плави цветови под упливом алкалијâ, прво позелене, па онда пожуте. Некоји жути цветови од киселина буду цквени, а ту црвену боју алкалије преображавају у љубичасто, плаво, зелено и напослетку буде опет жуто. То се опазило код разних цветова, н пр. код звонцета, љубичице, божура, код црвеног кеља и т. д. Дакле је сасвим вероватно, да т. зв. цветно црвенило, цветно плаветнило и цветно жутило, да је то једна једина основна материја, но због утицаја киселина и алколија показује разне боје, и да у том случају боје нам казују мање више и врсту биљака и карактер климе и земљишта Боје које видимо на цвећу, јесу дакле спољашњи видљиви знаци неких кемијских процеса, који се догађају у биљним ћелијцама, то су чини, који се разноврсним узроцима могу мењати и преображавати. Изненађује нас различност у бојама, у које могу биљке да се обуку и та нам различност све то и потврђује, што је мало час речено. Клима и земљиште имају врло велики уплив. Природа у Аустралији не задовољава нас шта више жалости нас, а то долази од чести од њених многобројних древета, по имену Eucalyptus, која имају зелено бледу боју а од чести и од акаија (багрен.) Калинфорнија, та златом богата земља својим биљем издаје, какво варљиво благо лежи у употреби њеној, јер цветићи тога биља бојом својом рађају у нама неповерење и завист. Уплив климе је врло велики толики, да многи цветови, који су у топлијим појасевима лепе боје, код нас често су сасвим бели; тако н. пр златно жута боја биљке Eschholtzia и као крв црвена боја лепе фуксије вишепутним сејањем преображава се у белу.

Осим климе и земљишта има још и других узрока, од којих зависи боја цветова Тако у Хили Colletia spinosa има на истом стаблу и белих и црвених цветова дочим цветови многобојног споменка (Myosotis versiclor) најпре имају жуту, по том црвену и непослетку плаву боју Име mutabilis што значи *променљиво* дато је многом цвећу, које у извесно доба мења своју боју. Hibiscus mutabilis, што расте у западној Индији, изјутра је бео, у подне ружичасто црвен, а у вече угасито црвен; цветови тамаринада (Tamarindus indica) често су бели, често жути; Polemonium coeruleum (црвак) на истој биљци има и плавих и белих цветова Светлост и топлота, киша и суша по свој прилици неједнако утичу на разне делове биљне, те отуд и ти разни учинци. Мало час споменути Hibiscus mutabilis кад је небо облачно не буде црвен, него је читав дан бео. И то је познато, да цветови, који расту у великом мраку, или уопште смета им штагод у њиховом напредовању, имају блеђу боју, него што имају њихова браћа, која у слободи цветају.

Да се боје у цветова могу мењати у бескрајност, показују резултати, који кадикад крунишу неуспину ревност човека у оплемењивању биљака. Не само да су добивени већи, више развијени и пунији цветови, него и с другом бојом и у више нијанса. Тако је од првобитно белог и плавог зумбула постао непрегледан низ разнобојних зумбула, којима се ми данас дивимо — од најбујније црвене боје па до најживље жуте, од као мрак црне боје па до најотвореније љубичасте боје. Па и штагод појединој биљци страно, шарено и пругасто на цветовима изазива човек својом умешношћу. Када у биљака исте врсте с једне, која има угаситији цвет, прашину из цвета узмемо па пренесемо у цвет отвореније боје, и обратно, тада из тако оплођеног цвета може да се изведе семе, из које после изникне биљка додуше исте врсте али са цветом, у којега је лишће пругама исти пегама ишарано.

Ма да у неговању и одгајивању нових и нових цветова има нечега што зависи од свакидашњег укуса, ипак и ту знатно избија народни карактер човеков. Тако н. пр. немачке георгине одликују се страним и ватреним бојама, енглеске савршеним формама а француске лепушкатим држањем. Које само ма и овлаш посматрао карактер тих народа, видиће, како се и продукти њиховог премишљања сасвим лепо слажу са њиховим карактером

Али, када човек има тако да речемо боје себи подчињених биљака у својој руци, како да још никако да се појави гдегод плава георгина, ма да је на њу и награда расписана? Мало час рекосмо, како је високо човеково становиште и показасмо, како разуме човек природу да идеалише; овде пак морамо признати да смо мали, да смо немоћни, и с болом у души издати сведоџбу, да наша наука и наша памет има својих граница.

Но ми нећемо да се усудимо, да речемо, као да никад неће се појавити плава георгина; но има нечега, из чега донекле можемо судити, као да су георгине заклете непријатељице плавој боји. Када поближе природу посматрамо, опазићемо, да има таквог истог појава и код других биљних врста и родова Немају ли ранункулацеје, камелије, руже, пеларгоније, папаверацеје и т д. исто таку антипатију против плаве боје? На против, непознајемо ли ми много других биљака, које имају плаву боју, а жуте боје никако немају? Звонцета (Campanulaceae) и Anemone coronaria јесу зато красни примери. То непријатељевање између плаве и жуте боје код

цвећа, које црвена боја као посредник измирује — дало је повода, те су боје свију цветова подељене у два низа; на почетку једног низа, који су назвали *ксантиским* низом, стоји жута боја, а други низ, који су назвали *цијанским* низом, има на почетку своме плаву боју. По тој теорији све боје биљака изводили су од клорофила (биљног зеленила). Ред је дакле овај:

Зелено.

Ксантиски низ.	*Цијански низ.*
Зелено-жуто,	Плаво-зелено,
жуто,	*плаво,*
наранџасто-жуто,	љубичасто-плаво,
наранџасто,	љубичасто,
наранџасто-црвено,	љубичасто-црвено.

Црвено.

Ова подела, ма како да је духовито смишљена, ипак није општи закон. Ми ћемо често наћи плавих и жутих боја у истом роду (genus), као н. пр. у лана; у истој врсти (species), као што је у Hyacinthus orientalis, шта више и у једном цвету, као што је код ириса и споменка. И ако дакле подела биљака у ксантиски и цијански низ није опште правило за боје биљака, ипак толико је сигурно, да некоје врсте и родови имају у својим цветовима жуте и црвене, али не и плаве боје; друге врсте и родови имају пак плаве и црвене но не и жуте боје и у толико плава георгина за цветаре је камен мудраца.

Тако ће дакле георгина бити песнички цвет, у којзи човек тежи за нечим, што се неда достигнути, за нечим тајанственим. Али не само због плавог идеала има за нас георгина поезије, њени разнобојни цветови подсећају нас на брзи ток године и доносе нам опроштај од лета, да нас пренесу у доба, када цветови полагано морају да направе места плодовима.

Кад је већина цветова своју мелодију испевала, тада ће лишће, са својим шареним бојама морати даље мелодију продужити. Први мразеви онеспособе биљне ћелијце да продуже обичне функције; клорофил, сам себи остављен, не може више као материја за боју да влада и подлеже кемијском изме-њивању. Под упливом сунчане светлости побледи па за тим пожути, измене свој склоп, те се сад зове ксантофил (лисно жутило); отуд боја, коју има у јесен лист јасенов, липин и јоргованов. У некојег лишћа пак клорофил стече црвену или мрко-црвену боју те буде лисно црвенило (еритрофил). Букве, берберице и чокот су пример зато. Осим тога има још много биљака, чије лишће једно за другим буде жуто па црвено. Особите су боје цвећа у јесен, те због те дивне промене душа се наша у исти мах и весели и тужи. Особито у том обзиру имају североамерикннске шуме нешто врло карактеристично, а то је њихово црвено лишће; ко их је једанпут видео, тај их неће лако заборавити.

Боја плода сасвим стоји у узајмици са јесењом бојом лишћа. На чокоту, у којега је црно грожђе, лишће буде скрлет-црвено; а где је бело грожђе, лишће буде жућкасто. Плод дивље дгуње и крушке буде жут, као и лишће што им је, лишће пак у трешње и у рибизле буде црвено.

Па и боје, које некоје биљке имају у својим стабљикама и жилама, слажу се са бојама, које њихово лишће стече у јесен. Тако нам мелодија боја показује дивну хармонију у целом организму биљке.

Али шарених боја јесењих нестане, и са зрелим плодом опадне и суво лишће. Некада то лишће са својим свежим зеленилом беше први весник пролећа, сада пак казују јесени последње збогом! Некоји цветови не даду се још неко време и не попуштају ни хладном ноћном ветру, али све у залуд, још мало па ће и њих да нестане. За нашу климу нестало је тада лепе земљине аљине, нестало је мелодије биљака, умукла је. Само суморни још четинари подсећају нас на радости минулог лета, и наше мисли чезну за оним крајевима, где мелодија биљака и цветова непрестано траје.

Тако се сећа и старац, када су звуци његове животне мелодије већ при крају, како је као дете живот уживао а као човек посматрао, и он тада сања о неким крајевима где мелодију живота никаква зима не пресеца

По преводу немачком са холандског оригинала

А. М. М.

„ПРИЛОГ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ."

Под горњијем натписом, у 4. бр. овога цијењенога листа, напао ме је г. М. В Веселиновић ни крива ни дужна, износећи, по његову мишљењу, моју голотињу и нелогичност у двјема мојим расправама о *пољци*, које сам написао у „Новој Зети" од п. год. До душе, пошт читаоци „Јавора", који нијесу читали мојих расправа, донекле ће и вјеровати г. Веселиновићу, прем да му многи изрази

свједоче, да не зна, или не ће да зна, што чита. Да није г. Веселиновић чувен књижевник, насмијао бих се само дотичном „Прилогу“, а овако морам да „повторим“ — pardon! — поновим у „Јавору“, што сам и у „Н. З.“ казао односно блажене *пољке*.

У I. год. „Н З.“, на стр. 159. штампао сам народну пјесму под натписом „Двоје чобанчади“, која почимље:

Овце чува млад' Јоване
Двије године,
Поред њега добра пољка
Добра девојка.

Под пјесмом сам навео и примједбу: „Ријеч *пољка* не знам да ли долази од *Пољске* или од *поља*“ и т. д. То сам казао прво, што сам сам мислио да би *пољка* могла долазити од Пољске, друго, што ми је иста дјевојка, од које сам и пјесму чуо, на моје питање, шта значи ријеч *пољка*, рекла, да је то „ђевојка, која чува баштине или која живи у пољу“, дакле неизвјесно. Јесам ли могао на први мах изнијети такову „народну“ (за г. Веселиновића) мисао, као што вели г. Веселиновић. Ко зна да ли бих је кад и изнио, да ме није исти изазвао својим првим „Прилогом српском језику“, где ми је *извадио* из сумње, *доказао* шта значи *пољка* и *показао* своје оштроумље ријечима: „Г. Вељко не зна, да ли ова реч долази од *поља* или од *Пољске* (јамачно је мислио народно име, јер има и реч *пољак*, име човека, који чува поље — усеве —) “*) Еј, памети, лијепо благо! Видите, да за г. М. В. Веселиновића ваља писати као за ученика из основне школе. Гледе на то и не чудим се што му је неразумљиво, *сакато, празнорјечито, неодређено* и *нејасно* све, што ја пишем.

Него слиједимо даље. „Једна ласта не чини прољећа“ вели српска пословица, па тако ни мисао једне особе не може се, мислим, назвати народном, као што је по логици г. Веселиновића, тим мање, кад је иста сумњива. По што ме је дакле изазвао г. Веселиновић, распитивао сам дуже по народу за значење *пољке* и написао о томе „Двије ријечи —“ у „Н. З.“ од п. г. онако, како сам могао а да не заиђем од истине Међу осталим рекао сам, да сам се „увјерио из уста више особа, којима је позната поменута пјесма, да им нико, па ни сам г. Веселиновић не може избити из главе *пољку* — као дјевојку, која чува поље — усјеве —, или која живи — која је настањена кућом — у пољу (стр. 78.). Због дотичног распитивања и не могох одмах о ствари писати, тим мало доцније. да сам ствар слао „Босан. Вили“, што ми — вели г. Веселиновић својом обичном *шаљивом* тезом — најбоље карактерише страну, да сам се „држао споредних и излишних мисли“ и очитује, да су ми „главне осуствовале“ (4. бр. „Јавора“ од о. г. стр. 60.). За што сам пак ствар слао „Вили“, имао сам потпуно право, за што „Вила“ није штампала, ваља да она зна. Ово тек споменух, да нам је *разумљивија* дотична теза г. Веселиновића.

На моје „Двије ријечи —“ долази други „Прилог српском језику“ г. Веселиновића, у ком се најбоље огледа његов бистри ум, а особито у интродукцији, коју почимље овако: „У другом броју овога часописа прочитах, шта значи реч *пољка* у песми „Двоје чобанчади“. Дакле по народном тумачу, како тврди г. В Радојевић, *пољка* је опште име и долази од поља, јер је оно чељаде чувало поље — усеве — и било настањено кућом у пољу, а међу тим у песми се вели да је било непрестано уз Јована, који је чувао овце („Н. З.“ од п. г., стр. 272.).

— Рекох ли ја тако, поштовани читаоци?

— Не.

— Него?

— Да *пољка* значи дјевојку, која чува поља — усјеве —, *или* која *живи* — која је настањена кућом — у пољу.

— Добро је. Дакле г. М В. Веселиновић не зна што чита или ваља да га је мој одговор мало збунио, па је оно „или“ читао „и“. Еле како било, слушајте даље.

За тим ми је г. Веселиновић „заблагодарио“, замоливши, да би му когод из овијех крајева растумачио њека питања, до којих је не знам чијим поводом дошао. Ја сам му се радо молби одазвао у истом часопису (стр. 399 и 400): растумачио му њека питања, доказао му да не зна шта чита — као што сте и сами увидјели —, свео *пољку* до правог њеног значења и покрстио његову (г. Веселиновића) *писарку писаревицом*.

Сад тек долази овај трећи „Прилог српском језику“ г. Веселиновића, у коме нема ни циглог једног израза осољена, изузевши оно о *пољанима, пољанцима,* и т. д. на мјеста голим фразама и без икаква основа само *казује* да не знам што пишем, а гдје би хтио то и *доказати*, само упада у мрежу тако, да се мора читалац у чуду запитати: који је то М. В. Веселиновић? Не може бити да је то онај наш познати књижевник!

— Без шале, да то није какав ученик основне школе?

— Ту си ипак прећерао. Прем да у свом трећем „Прилогу . .“ вели: „Крушево је на високом брду, управ на планини, а *испреда њ* пукло поље...“, прем да употребљава ријечи: *нужда, повторавање* и *заблагодарење* прем да му је *нејасно* све, што ја пишем — ипак добро влада српскијем језиком.

*) Види „Нову Зету“, год. I. стр. 266. *В. Р.*

Него чујте шта сам, по његову мишљењу, имао опширније разложити. „Лијепо је питао војнике из Далмације, и они му казали, да се у њиховом крају каже и „*доњоиољка* (женскиње из доњег поља), и *горњоиољка* (женскиње из горњег поља), али за што не рече јасније односе и значења ових речи, да и ми овамо смртни у „Доњој земљи“ сазнамо, већ само спомиње голе ријечи: огњиште, кућа, ћи родитеља и т. д.“ (поменути „Јав р“, стр. 60., 61.,), тамо вели г. Веселиновић, цитирајући само оно из моје расправе, чим би могао лакше придобити за се пошт. читаоце „Јавора.“ Да сам прије знао, да г. Веселиновићу треба ствари опширније тумачити него ли обичнијем људима, шћадијах му повољити; али ја сам писао за пошт. читаоце „Н. З“, не знајући да се међу њима налази и таковијех људи, као што је г. М В. Веселиновић.

Још нешто.

По што ме њеким апсурдним изразима приказује црна пред свијетом, вели: „И сада напомиње да она девојка у песми: „не може бити дјевојка, која чува поља, усјеве, али може: дјевојка, која живи -- која је настањена кућом -- у пољу, још боље: ћи родитеља, чије је огњиште (у ширјем смислу ове ријечи) у пољу — судећи барем по мом народном“ (не рекох ја *народном*, него *народом*) „наведеном изразу : aut — aut. Зар брђанка не оста увијек брђанком? Ја мислим да је логично.“ За тим слиједи интерјекција г. Веселиновића: „Дакле сад је свак разумио шта је *иољка*! „aut — aut“ !“ Боже му просветли ум и памет! Још му је пало на ум: „Лијепо ли ова сабља чита,“ што би могао лијепо и без зазора себи примјенити! . . . Истина, била је *иољка* у мојој првој расправи, по мом народом наведеном изразу: „дјевојка, која чува поље — усјеве —, или која живи — која је настањена кућом — у пољу,“ дакле aut — aut, те за то сам у другој својој расправи и навео горње ријечи, од којих је г. Веселиновић добио главобољу. Најжалије ме је, што г Веселиновић не зна, шта је *огњиште* у ширјем смислу, као такође ни *брђанка* (не *Брђанка*).

Да не дуљим ствар, остављам свијеснијем читаоцима „Јавора“ да се увјере: јесам ли сам себе побијао, пишући о *иољци*, и да ли је то „некако неодређено и нејасно“; а кад све то прегледају, вијеће, да се г. Веселиновић затрчао, па и посрнуо, што више, по оној Гете-овој — „Ни по чему не ћеш боље обазнат ћуд и појам једног човјека, него кад видиш шта му се чини смијати“ — кога није из ближе познавао, сад ће га барем упознати.

При свршетку . . .

— Па си дакле казао све?

— И много. Ово сам залуду казао и у „Новој Зети,“ али г. Веселиновић не ће да разумије, е му не стоји у рачуну. Сад пак написах за поштоване читаоце „Јавора“, који ће се увјерити да је г. Веселиновић својим трећим „Прилогом“ навео дивну хипотезу: кад се употребљава она: „Жив ми Тодор, да се чини говор.“

У Херцег-Новоме.

Вељко Радојевић.

„ЈЕДНА ПРЕМИЈЕРА“
на београдској позорници.

(Наставак.)

Требало би ми доста хартије, кад бих овде хтео све цитирати, што би нужно било да боље уочимо Душанов карактер, према пишчевој замисли. Ну, ипак мораћемо по нешто и описати на овоме месту с тих многобројних страница. Ово чиним с тога, да не било пометње, и да би се расветлила ситуација, у којој нам се Душан појављује, те да тако видимо у бољој, прецизнијој светлости јунакову трагичност, и трагичну смрт његову, која треба да нас помири и узвиси!

Умирујући завађену властелу у већу, после погодбе с Кантакузеном, Душан, између осталога, вели о себи овако:

Сумњате ли у државничку мудрост вашега краља? Сумњате ли у његову љубав према народу и отаџбини? и т. д. Знајте, моја је намера да све народе потчиним српскоме скиптру; да их здружим и збратимим, да цео јевропски исток буде нераздвојна целина. Тој братској целини да буде престоница Цариград; а на престолу великога Константина да седи, влада и заповеда — као најмоћнији — српски владалац!“

„Мој велики дед, славни крал Милутин усади у још млађано и детињско моје срце дивну, велику и свету мисао. Ту драгоцену клицу чувао сам и

неговао као своју душу, док се није развила у потпун цвет“ . . . и т. д.

„Тако ми великога Немање, тако ми костију славнога деда Милутина, добро упамтите што ћу вам рећи: почевши од мене, све што у мојој краљевини живи, дише и постоји — мора бити у сваки час и тренут спремно да се жртвује нашој светој мајци Србији!“ . . . и т. д

И ова света идеја проткана је кроз цео Душанов рад, и живот у овој трагедији. Он с њоме леже и устаје, он од ње никад не одступа.

Моје је гесло, вели он: „свети савез и братство на целом јевропском истоку. Ја нећу да подјармљујем народе. Ја хоћу да их збратимим и усрећим, и то ћу учинити тако ми Бог помогао!“

Идеја дакле, као што видите, достојна човека онаких врлина, и енергије какве беше Душан Кроз цео комад гледамо само како је његова пажња, како су његове мисли и правац рада управљени једино на реализовање поменуте идеје. Вазда с успехом, с математичким прорачуњеношћу, чије комбинације никад не дају негативне ресултате, Душан савлађује све препоне спољне и унутарње. Још није потпуно довршио један успех, а већ га видимо, да нема кад да се одмара, већ ствара брзо генијална решења, и распоред за други много опаснији и тежи посао. Ви му се дивите, јер су његове способности замисли и решења више него генијалне; оне су надчовечанске. Напокон видећи све то, долазите до уверења, да се пред таквим човеком ништа отети не може, и са блаженим задовољством чекате круну његових успеха. Ако би и једноме историјскоме јунаку та круна лепо доликовала, тај би без сумње био Душан силни.

Али — на послетку овакав државник, војсковођа и цар на пречац умире! За што од једном он пада? Због чега умире? Физиолог би лако одговорио на ова питања те би могао објаснити овако брзу, неочекивану пропаст једнога оваког организма. Али ни овде не гледамо Душана као обичног човека. као леш, који би подвргли секцији да то сазнамо. Овде имамо вечитог, јер трагичког Душана, који живи у засебном свету поезије, чија нам је смрт чак и потребна, као последица извесне кривице и борбе, због које, и у којој пада, да и даље живи у нашим срцима, у нашој души, коју је уметничко дело узвисило и помирило, и оплеменило!

Не умире ли можда за то, што је његово гесло, суштина његове идеје: „свети савез и братство на целом јевропском истоку,“ нешто апстрактно, нешто неизвршљиво, и што он себе премашује, јер ма колики напор био у томе правцу, опет не би никад могао остварити своју идеју, пошто је она вечитост, коју смртни не досеже, а да не пропадне!

То никако. Душану је требао само један једини корак да ово постигне. Да је он остао, којом срећом, жив, он би позитивно ушао као победоносни „Василевс“ у Цариград. О томе не сумњају историци, а потврда су томе мишљењу и ондашње прилике како на Балкану, тако и у Европи.

У тој идеји дакле не лежи клица трагичности; у њој нема трагичне кривице. Сад смо с тиме на чисто.

Међу тим јасно је, да је Цветић хтео нешто друго. Трагичну смрт Душанову он је хтео да мотивише као казну за то, што је он насилно свргао с престола свога оца, а тиме био узрок његове жалосне смрти у Звечану.

Душан нам у овој трагедији на више места то и сам признаје, па чак и умирући, он сматра своју смрт као казну, што је онако поступао са својим оцем.

Да видимо сад, шта то вели Душан сам о себи, те да не би било двојбе о нашем горњем тврђењу.

У разговору с Оливером, својим шураком, у II чину, Душан вели: „Државни послови муче ме дан и ноћ. Они ме трзају из слаткога санка, кад тражим одмора уморном телу и измученој души, *души, која носи тешку клетву свога оца!* . . . Стицај несретних прилика распалио је моју млађану душу и ја пореметих ред, који беше поставио Бог својом вољом. Кад настуне тешки дани, кад се нагомилају неприлике, незгоде и препреке, помислим: Зар не би боље било да си сачекао Богом одређени час, па да се латиш твога дела! Тад ми се учини да тих незгода не би било. Чујем глас свога оца, који вели: „Хајде напред! Изврши свој смер, ако хоћеш мој опроштај!“ Али ја стрепим, бојим се, да сав терет мога нехотичног греха не падне на мој мили народ! . . и т. д.

„Зар ја нисам створио прилику и пружио згоду, да се угаси живот милог оца? Може ли син сам себи опростити?!!“

На крају првог чина вели да се због убијства свога оца: „на моју душу навали сав терет страшнога греха, да је тишти и притискује до на дно пакла, у моје срце увуче се најужаснији црв — грижа савести, те ми подгриза живот, трује душу, дању ми не да мира ни ноћу жељ нога санка!“

У једноме монологу на крају другога чина говори: „А оно страшно проклетство, што ми отац издишући баци на моју главу — што ме прати и дан и ноћ, и у сну и на јави!“

У четвртоме чину опет у монологу вели: Оче, свети оче мој, опрости ми, смилуј се! Ја те укло-

них с престола, не као отмичар и убилац, — него што хтедох сачувати Српство од непријатељске навале. Избави ме ове гриже савести, опрости сину ради Српства, које је прославио и узвисио“ . . и т. д.

Умирући Душан говори: „Ову грозницу, ову напаст, послао је на мене Бог, да ме казни! . . Ох, оче, оче мој! О света се твоја приближује!“

Мислим, да је са свим довољно ово што сам навео, те да се види, како је Цветић схватио трагичну кривицу Душанову. Он је налази у томе, што Душан страда од проклетиње свога родитеља, кога је свргао с престола, и удавио у Звечану.

Ја сам напред већ поменуо да би смрт Стефана Дечанскога, оца Душанова, могла бити повод трагичној кривици, због које син са тешког греха према оцу могао пострадати и пропасти. Ну, морам већ сада рећи, да је писац и овде био врло несретан, јер се није знао овим потпуно користити.

Пре свега, баш кад би драмски песник и имао намере, као Цветић овде, да нам трагичну смрт Душанову изнесе као казну више силе за оно што је свом оцу учинио, онда је неопходно потребно да нам је то боље и јасније мотивисано, ако се хоће, да нам тај факт послужи као довољна основа за трагедију.

Ово нам није тешко појмити. Савест човечија је паклени мучитељ за учињене грехе. Видели смо, да нам се и Душан горко тужи на њу; она га мучи дању и ноћу, он стрепи од тешке очеве клетве. Све га то помета у намишљеноме раду, збуњује га, не да му да смело корача у сусрет остварењу својих великих, светлих замисли, за које је вољан и готов све заложити.

Али при свему томе гола исповест Душанова да га савест мучи, не чини на нас онолики и онакав утисак, какав ми очекујемо од трагедије, као вештачкога дела, у коме се боре одлучне противности. За што? За то, што нам је та борба, управо узрок те борбе: трагична кривица, притајана, сакривена испред наших очију. Ми истина видимо, да Душан пати и страда, али нисмо видели грех његов, и онда је ефекат ослабио са своје једностраности, и непотпуности. Ми би га драговољно апсолвирали тога претешког греха, о коме само чујемо, а није нам изнесен и образложен, само да може успети у својој замисли, да оствари своје гесло: ослобађање и братинство јевропског истока под својим српским скиптром!

Овако нам је необјашњено његово трпљење, које га непрестано мучи. Није тешко погодити где лежи недостатак. Ми несмо видели на позорници смрт Стеванову, несмо видели Душана као виновника очеве смрти, те према томе не познајемо трагичну кривицу јунакову, којом би доцније правдали његову пропаст и смрт. И кад тога нема, онда је суштина трагичности ослабила, а трагедија пропала. Ако је било неугодно да се Стеванова смрт изнесе у току саме трагедије, могло се ово учинити у предигри, ну, свакако је то било посве потребно. Да је овако учињено могло би се много што шта излишнога изоставити из трагедије Ја овде мислим она силна причања историјских факата, која су по све излишна, јер би пре пристајала за систематисану историју онога доба, но за уметничку трагедију.

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Берлину је издала „општа задруга за немачку литературу“ дело: **Die Welt der Slaven**, von Hellwald, у којем су ови одељци: Географско раширење Словена. Преглед словенских наречја Словени у старо доба. Антропологија. Устројство Словена. Индустрија, појезија Словена, и т. д.

= Од збирке **„Ратарке“**, књижица за поуку и забаву, што излазе у Вел. Кикинди и што су намењене српском ратарском свету, изишле су сада три нове свеске са овим садржајем: 4. свеска: *Крушков*, приповетка А. Г. Кавалевске, цена 12 новч; 5. свеска: *Пут по северу Русије*, написао А. Н. Лахонтов, цена 19 новч.; 6. свеска: *Суд људски и божји*, приповетке Г. Погоског и Г. Полисадовог, цена 8 новч. — Све те приповетке превео је *М. П. Тушоров* и изишле су најпре у листу „Садашњост“. Књижице су занимљиве и корисне, а уз то тако јефтине, да их може и свака ратарска кућа лако набавити.

= **„Просветни Гласник“**, службени лист министарства просвете и црквених послова краљевине Србије, излази сада под уредништвом *Пере П. Ђорђевића*, и од нове године почео је да излази на повећаном формату, а садржај му је и сада изврстан. Лист је подељен на *службени део* (укази, расписи, наименовања, премештаји), па онда долази *рад главнога просветног савета*, па *школски летопис, наука и настава* (научни и поучни чланци), затим *критика и библиографија* и на послетку „*Просветни ковчежић*“ (разне белешке.) Стаје на год. за Србију 13 дин. (за остале земље 15 фран.)

РАЗНО.

(**Против шкодљивости пушења**) из лула, цигара и цигарета препоручује *Гошрлед*, да се дим из њих пушта кроз хрпицу вате, која је напојена раствором пирогалусне киселине (0·1—0·2%) А то може се добити у свакој лекарници. Мирис и кус дувана не претрпи отуд никакву штету, али то стоји, да одстрањује његову шкодљивост за здравље.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 11 У НОВОМ САДУ 17. МАРТА 1891. Год. XVIII.

МИЛИНА —

Видиш, кол'ко видиш са остатком вида, —
(Ал 'давно и гледаш, мотриш без прекида)
Видиш, земља мати и прима и даје,
По њивама класи злаћано се сјаје,
Чујеш драге птице кроз зелене гаје.
Ратареве труде природа признаје.
Платиће му знојак, не ће желет' хлеба, —
Како не би *радник* имао што треба!
Ено јарко сунце дивно сија с неба,
Жеље оживљава, наде обасјава;
Милина је права —
— То јест ако имаш доста заборава.

Деца као деца, лепша и од цвећа;
Тренутни пупољци вечитих пролећа.
Гориш да ижљубиш тај подмладак свети,
— Оно, из колефке кроз душу ти лети.
Ех, како ће мајке све за њих да живе!
Како ће бабајке биљчице да њиве!
Како ће им школа бити вођа души!
Па тек друштво, друштво, док им пример пружи,
Ех, како ће богу даре да одужи!
Слатко дете, не зна шта све обећава.
Да л' вам се привиђа слава и држава?
Милина је права —
— То јест ако имаш доста заборава.

Чујеш красне речи о свечаном збору!
Размахују тмору, навешћују зору;
Замишљено право, изражено здраво —
Уз оваке речи ко би очајав'о!
— Даклем споразуму да крчимо пута,
Ако ћемо хала да нас не прогута?
Јесам добро чуо? рекао си: „слога"?
Де још једном реци, тако т' живог бога!
Слога, велиш, само слога нас спасава.
Даклем увиђате!?
Милина је права —
— То јест ако имаш доста заборава.

Гле, зар оно није слика света храма!
Омладина, скупљена на вел'ким школама!
Кад затвори књигу, дигне другу бригу —
Зна шта народ зида на њеном подвигу.
Из душа си плеви коровлике мале,
Теше карактере, диже идејале.
Косовом се куне, поменом крвавим:
„Никад кривим путем, увек путем правим!"
На путу им зубљу свети Сава пали, —
Та сваки ће бити Радојица мали.
То те лечи, крепи, то те одржава.
Милина је права —
— То јест ако имаш доста заборава.

С омладине пређеш; видиш друге слике.
Лепо ј' гледат' старе једномишљенике;
Ма двојицу само, лек је жељам' жедним,
А камо ли више под клобуком једним.
„Наше мисли," веле, „дуга прошлост спаја;
Вечите су везе нашег загрљаја;
Пријатељство ј' наше на темељу јаком,
Смејаће се сваком бунцању злопаком.
Никакове страсти неће нас занети,
Та међу нас неће раздор стати клети. —
Ми смо барем зрели, ми смо при памети."
Тако једра душа, тако мудра глава.
Милина је права —
— То јест ако имаш доста заборава.

З.-Ј. Ј.

ЧИНИ.

ПРИПОВЕТКА СА СЕЛА.

Сергији Попићу приказује Ђ. Јовановић.

(Наставак.)

IV.

Видео сам, да је и Лелина и Пантина воља, да се са Андрином кућом опри јатеље, а она чигра, она Тичча Кајићева изнела, како су је натерали.

Лаже, здравља ми, лаже! Ја бих се заклео часним крстом, да је Лела сама хтела.

Само слушајте, ја ћу натенане! Нико вам овако не зна од краја па до свршетка као ја.

Није ни оно истина, да је Лела као нова млада са момцима на плоту разговарала, ал свет као свет, воле за другим рђаво рећи него леба јести. . .

Ако нико, ја сам видио. каква је Лела била у Андријиној кући.

Чим су сватови отпратили кума и старог свата, одмах она венац с главе, а метлу у шаке. Све оно перје, што је у кетушах просуто, лепо зачистила и скупила; краваје у вајат поспремала, па суде и чаше са енђебулама сложила и изопирала. .

Кад су се већ и родови разишли, она је ватру ложила, краву музла, свекру и свекрви ноге прала.

Поче кућа певати, од како она у њу уђе.

Свекрва не може да је се нахвали, а свекар све је по глави љуби, само онај жалосни ђувегија што се ускосирио па узврпољио из вајата у камару, из камаре у чардак, па све нешто вреба и извирује.

Она на чесму, а он на тавански пенџер па зврљи за њом; она у башту да подбере пасуљ. а он за шупу па кроз трње пиљи.

Е тане му његово, да сам нешто млађи, баш бих направио бруку од њега! Сад она, већ не може боља него онака, а он као пиле за квочком. Силом би да јој нађе валинку...

Прошле већ три младе недеље, а он никако да се мане свога вребања.

А Лела, браћо, није слепа, а није ни тупа као друге жене. Све она то увардала.

Та јесам ли ја њу учио памети, онда се прођи!

Мене, хвала богу, познаје свако, а чули су за мене и у Загребу и Рватској, како сам оном комисији доскочио, кад је визитирао мог Мифће виноград

Све Лела чека згоду, да каже Андрији, да јој је дошло до грше његово извиривање.

Па је и дочекала

Лицем баш на Петковачу, е виш ова моја три прста, ако ћеш да се закунем, да, то било баш на Петковачу Ни у једном календару нема оволико као овде Ако ћеш вилозовски, ако ћеш паорски, све ви'ш ја могу као из песмарице. . .

Андријини отишли у намастир а њих двоје сами остали. Сами самцати, овако као сад ми

Андрија се накострешио као јеж, па све баца клупице по кући, а летвицама тандрче, као да су му врата ево оволичка, па не може да прође на њих

Лела се богме препала па узе мараму да се склони испред „напасти".

Ни на крај памети не би јој, да га запита, ни што је увек вреба, ни који му је сад бес. . .

Њега је страхота погледати и кад се клиби, а кад се разјари онда да вам се ни у сну не привиди. .

Ви'ш ја овако јаки и кремељан, а осим тога могу да провидим чо ека и шта мисли, па опет, матере ми божије, не бих с њим могао живети, а она женска глава, па га још изува и мази.

Ја вам кажем, није то тек онако . Пометао је ту неко шапе. . .

Зар она онака девојка па да на празно тек пође за њега? Није него. да простите, броћ!

Чини су то, чини!

Ено Вељко мал не погибе за њом, кад се удаде, а његова кућа није подлога Андријиној.

Понда 'наки момак! Кад најери онај шеширић, па сребрна пуцета прикопча за оба два краја прслука. . Па није друкче него Вељко! . . Ух! Семе му његово исти ја, кад сам био ирош!

Па она оде за прљавог Андру?!

Не реци онда да нису манђије! . .

Пронели, да није хтела у Вељкову ку у

на јетрве. А знате ли, ко се томе доскочио? Чигра, Чигра, она блебетуша! Зар Лела да не би хтела међу своје другарице! Лаже, сунца ми! Би, велим ја, само да је суђено, ал злотвори чине подметнули, па то ти је.

А због чега би другог гадни Андра и насртао на њу?

Она онака као шибљика, могао би је човек са овим мојим шеширом обалити, а он боже прости, као јазавац. Па опет он њој вели: да му је сва крвава. . .

Па да не упали човек и ђаволу свећу!

Стао, брате, дрља пред њу па шклоцну зуби као бесан пас

— За бога, Андро шта ти је данас?

Јест славе ми, тако га запита као дете, а дрктала је као ласта. . .

— Сва си ми крвава!

— Шта сам ти згрешила?

— Видим ја, видим све! Насела си са мном. Ако си мислила да пођеш за мене тек да се повежеш, онда си насела. Код мене нећеш шарати!

— Шта ти паде на памет?

— Зар ти мислиш не знам ја куд шта иде? Као велиш: зваћу се Андрина, а радићу, шта ми се допадне. Та увардао сам ја све твоје крајеве Смотрио сам ја, како се кикоћеш путем, кад идеш на чесму. . .

— Тако ти бога, немој лупати као путо о лотру! Да ја нисам утубила, шта ми срце вели. не бих се удавала за тебе.

— Па шта вели?

— Да могу с тобом живити

— Зар само живити?

— Па не могу ти лагати, да сам те волела, кад нисам; био си ми обичан па сам пошла за тебе

— Да се наједеш у мојој кући, па да радиш шта хоћеш. .

— Тако ти бога, Андро, немој ме јести! Доста је мени твога беснила Доста мене гризе, што мотриш на сваки мој корак, а немој ми још у кућу дирати. Ја код моје куће нисам ништа желила.

— Само што твој тата већ јуче иште десет мерова жита на зајам. .

— Па не иште да му поклониш.

— Одмах занеми! Зар ти да се са мном хваташ у коштац?

— Ти ме се прођи.

— А не знаш да ћу те закључати у вајат па ни дана нећеш видити, а камо ли торокати са момцима по шору.

— С ким си ме видио?

— Удавићу те, бубо смрдљива!

— Добро, нек сам буба.

— Нећеш са мном преломити чесницу!..

Тако је то било, а не као што је Тинча разнела. Ја чуо и видио, а што једанпут чујем, то вам је као Каћ, то остаје овде као штрампано. Па није толико, већ читав календар да вам овај час истресем. Шта ми је она Соврина песмарица? Оволико ви'ш! Овде је шеснаест 'наких песмарица!

Тако Андрија рече: да неће преломити чесницу, па ето и нису, а о пударини није било ни беле.

А Чигра изнела, да га је Лела оставила, што јој није дао да пудари. . . Ви'те ви куд је она замотала? . .

Вељков виноград до њиховог, а Вељко још о Преображењу отишао у пударину.

О Чигро, Чигро, да ми те је нешто сусрести у сурдуку, а од овог штапа не би остало ни оволико. . Славе ми, тукао бих је, да простите, све док је не бих убио!

V.

Од Петковаче до Митрова знате колико има, не може човек ни два леба појести. .

Лели за то време дозлогрдило.

Сви знате, како у злу споро дани пролазе. .

Повали ли вам леба само за два дана, чини се човеку као да никад није јео. . А сат на торњу у таком злу док избије дванаест, отишао би чак у Варадин.

Тако је Лели време пролазило. . Па опет, што је била јогуница то је за приповест.

У таквом злу, брајко, па она Панти не поручити ништа!!

Не би се човек онако осрамио. .

Ето ја само кад помислим, на какав је белај набасао, одмах би пропао у земљу. . А како је њему?

Па Тинча и са том незгодом испира лабрње. . .

Панта да богме лепо, е баш онако као што доликује, спремио се са погачом па у пријатеље на свечаре.

Обукао чоју. па страганску капу на главу, па у по куће:

— Доброј'тро!

А онај гад прљави изишао пред њега као антикрст:

— Шта ћеш овде?

Да вас ко запита тако, кад му дођете у госте, онда би знали, како му је било.

— Не прелази преко прага! — продере се на њега па стаде на врата.

— Ја сам, Андрија. Зар ме не познајеш? А где је пријатељ? Шта ради Лела?

— Отишла у ројтање! Честита као и ти!

А Панта сирома не зна шта да ради Све му се окретало око њега, па онако збуњен извади погачу из торбе:

— На, сине, колач!

Дрља, браћо, трже погачу, па је одшорне на сред ђубрета. .

А није да вам ја валим погачу, што је Пантина, него оно је погача. Погача, шта ми радиш! Бела, танка, као на сунцу сушена, а шаре по њој као на чутури; па у среди слова, па није да су то слова, бого господња, већ као на шлингерају, као рупице по њима, п'онда репићи, па заковрчице као на тиквењаку. Ону погачу да сте видили! Кад погледаш по њој испод ока, чине ти се оне шаре као врапчићи, а кад зажмириш, онда свако слово изгледа, боже прости, као бупбар. . Као да сам их ја мојом руком измоловао! .

Па он таку погачу да зашорне на ђубре, а његов гаџа да је одвуче у трње као стрвину? . . .

— Зар тако, Андро? — једва Панта дође себи.

— На поље из авлије!

И Панта се покуњи па као преко трња изиђе, а не паде му на ум ни да се љути, ни да се брани, нит да запита за Лелу, нит за цео тај русвај . . .

Такав покор још нико није доживио, и да је од човека, па се не би морао снебивати, већ од оног дрље, па мора сад да сагне главу и пред Чигром, оном брбљушом . . .

Прође Панта чаршију, прође цркву, прође онај огуљени крст и Пиштин дућан, а није ни знао да иде, ни да му се кајиши од опанака раздрешили па швићкају око њега.

Кад уђе у своју авлију, предусрете га Лела и Драга плачући, и човек се јави освести:

— Јеси ли се избавила из пакла?

— Тата, оставила сам га!

Панти као да је и одлануло и засопио га неки терет. Пукао му пред очима сав покор, што ће се по селу звонцати . .

Ето, ја био, чуо и видио како је то било, а да Тинча скроји на своју руку . . . И свет јој верује!!

Сви познајете и Лелу и њу па нек вас ђаво носи, ако сте и ви на Тинчиној страни...

Ја велим: 'вако је, а вама ако се не допада, главом о дувар! Ал богме да сам вам ја кнез, све би вас у бувару, ако ми не би веровали . . .

Лела је полак моје дете па је ли вам доста? Ја је учио; ја из воде извукао, кад је спавала; ја скинуо чини и враџбине, што су на њу, још кад је швигарица била, набацили; ја је водио у комендију, у ону исту комендију, кад је онај вукао пантљике из уста; ја је водио на бденије; а једанпут сам јој купио и билету код колачара. .

Ето сад промућкајте: може ли она бити онака, као што Чигра звонца?

А и Панта је човек отворен, а он јој рече:

— Само кад си се избавила од оног псета!

(Наставиће се.)

МОРУ.

Сиње море стара жељо, мојих младих некад снова,
Са обале твоје цветне, где маслина шири гране
А кипарис тавно-зелен гордо диже мрко чело,
Сад те, ево, гледам увек. Од грахорке зоре ране,
Док на зреник сунце приспе, па с вечера, када седа;
И кад месец сребри вале — увек ми те, око гледа!
Ја те гледам па се питам: Да ли сам те ја некада
Невиђено лепше снив'о!
Ил с обале твоје цветне лепше си ми ево сада,
Кад те гледа моје око живо?

Сиње море, ал си лепо, када ти је ведро чело!
Као бели голубови, кад разапну бела једра,
Лете лахко мали броди по тиханој твојој води;
Ти, к'о децу добра мати, на бујна их пустиш недра,
Па их мазиш, па их љубиш са кристални твоји вали,
Да весело они плове и да не би страховали!
А с обале твоје цветне, кад прижеже сунце врело,
Па им весло већ додија,
Ти им пошљеш лахор благи, да морнару хладе чело,
Кад са њега зној се сија.

Сиње море, још си лепше, кад заигра срце твоје,
Па запљуснеш силовито таласима по обали!
Осећајућ' своју силу и ништавост људске моћи,
К'о несташно дете лоптом, бродови се играш мали.
Ко те не зна, јао њему! Јāр ти кажу сви знакови;
Ено делфин на пучини, ено силни галебови!
Али стари бродар тамо не познаје страх у груди',
Он брод креће даљњем жалу, —
Одавна се с тобом дружи, па ти све већ позна ћуди;
Зна — да само збијаш шалу!

Сиње море, најлепше си у беснилу свога гњева,
Кад запениш с тешке муке с вечним небом ратујући!
Небо тебе громом бије и утробу муњом пара,
А ти њему жао враћаш, облаке му шибајући
Валовима страшним својим, на којима самрт плови,
Своје црно семе сеје и по тами плијена лови!
Тад стар морнар од' стра дркће, к'о на ветру танка трска;
Мери трошност брода свога.
С бесом мора, што га може сваког часа да размрска,
И суд чека — гневног Бога......

Задар. **И. Шумановић.**

ЈЕДНА ИЗ МОЈЕГА РАБОША.

Мојем јарану Николи Шумоњи.

Ево, ово је што сам ти одавно хотио да причам.

Година 1878. остаће ми у памети, док сам год жив. Није с тога, што сам онда први пут у свом вијеку чуо, како плотуни пуцају, а кумбаре преко кућа прелијећу.

И отац ми је оне године погинуо, ама и то сам некако прежалио и заборавио.

Али те године, чини ми се, шћадијах први пут да се заљубим. Ти ћеш рећи: беспослица. Ма нӯ муке кад није. . .

У комшилуку ми је била једна женска школа. Дјеца су туде и ноћијевала и хранила се и све. Их, да си их нешто видио! Носила су се као кокуне.

Боже мој, кад сам онда само чуо кокуну, ја бих се, што но ријек, помамио

Идући из школе видио бих сокаком какву, па бих за њом к'о Јамак за девама. Још онда сам слутио окупацији, ето по том видиш.

Па у тој ето школи било их је пуно, све као паунице. Њихова башча била је друга ли, трећа до наше Све сам слушао. како пјевају, како се шале, смију, кикоћу к'о препелице. А пјевале су, је л' ти Бог дао, анђели небески, није друкчије

Али нијесам могао ништа виђети. Пусте башчене тарабе високе, изгореле да Бог да.

Оне су, знаш, пјевале књишки. Нијесу наших „равних" пјесана и кајди. А то је мени онда било драго. По овоме би могао когод рећи, да ће се из мене истесати какав утлејисани Европејац, а ја још и данас најсировији Бошњак, тврда глава, како нас покојни Бранко зове

Ја полудио, није друге. Бјежим од свијета, замишљен шутљив, нит' с ким говорим ни ромоним.

Отац би рек'о: не знам, душе ми, што ћу с овим дјететом, некакав је мимо осталу дјецу.

На то би му други: то је, брате, све од велика учења, извади га из школе.

Ни данас ми не лијеже у памет, како се ја не зацопах у једну, него у све ђутуре.

Али, кажи ти мени, шта је и сада у мене к'о у осталога свијета?

Ја не знам, шта бих онда дао, да ми је било само завирити онамо. . .

На преображеније 1878. паде ћесарева војска под Сарајево. Сутра дан заметну се кавга, загуђеше тешки баљемези.

У нашој махали најтврђа кућа бијаше она школа; а нама се ваљало заклонити. Спремимо се тамо.

Мени, Боже, драго, драго. Заборавио и страх и све.

Оне, к'о плашљиве срне, посакривале се по буџацима, па извирују а зверкле очима, док се све једна по једна око нас не искупише.

Ја се обезнанио. На једној ми око стало не умједох га скинути с ње. Кад те онијем црним оком простријели, шине те и по мозгу и по срцу, макнути се с мјеста не умијеш. А кад ти својијем поноснијем стасом пошеће дугијем аралуком, Бог оставио, вила загоркиња.

Звала се је — прој се Бога ти, каква ти је фајда од имена.

Проведе ме по свима собама, ђе оне уче и ђе спавају. Ја за њом идем, а језик ми се

завезао. Показује ми нешта говори ми, а не говори, него гуче к'о голубица

Изашли смо на најгорњи бој, да видимо, како већ војска улази. Баш су пролазили испред нашега прозора.

Стојимо на прозору једно до другога. Ја, брате, гледам, а не знам шта гледам. Истом к'о иза сна трже ме дубок уздах. Око ми се оте доле — испред нас прође пред једном четом млад лијеп танковијаст официр.

Погледам у њу — она порумење, а мени се занесвијести. . .

Уздахла је за официром.

—oj—

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА.

Фаон. Мелита.

Фаон

(Још док је Мелита говорила, указао се био на улазу у пештеру па се повукао прислушкујући; сад изађе са свим па Мелити од остраг спусти руку на раме).

Као роса млада па већ тужна?

Мелита

(тргне се).

Ах!

Фаон.

Чух богове те сад призивати,
Да дарују ти пријатељску груд.
Па ево друга. Веже једнак бол,
Ка̑о једнака што крвца везује
Те тужни свуд су сродни мѐђ собом.
За родиоци й сам тугујем,
И мене мами неодољиво
Мој завичај; па мењајмо се, хајд!
Нек мелем буде бол ми болу твом!
Ти ћутиш! — Немаш поверења зар?
Ох погледај ме! Не мислим ја зло.

(дигне јој мало главу)

Та ти си море она ма̀лйнка,
Што на̀поји у место госта по̑д?
С тог снебиваш се? Немој! Журби тој
Насмејах се и ја и госпођа.

Мелита

(код последњих речи се мало тргла, дигне сад очи, погледа га па онда устане и пође).

Фаон.

Увредити те ја не бејах рад.
И озбиљно зар уме гледати
То благо око? Сад те не пуштам!
Рачуна тражим овде да ми даш.
За ручком тебе ја већ опазих;
Мирноћа твоја сјаше умилно
Сред жагора, сред све теревенке.
Говори: ко си? Шта те држи ту?
Ти око стола послуживаше
И робиња ка̑о да поверљивост
Другарицом те назва —

Мелита.

Јесам то.

(окрене се па пође).

Фаон

(задржи је).

Што идеш?

Мелита

Шта ћеш с худом робињом?
Нек себи равне тражи, пусти, па —

(сузе јој угуше глас)

Ох, уз вас, бози, дајте места ми!

Фаон

(обгрли је).

Прибери се, ти ето дршћеш сва!
Тек *руке* стежу ланци робовски,
Слободу ума сте̑ћи не могу!
Не стрепи! Сафи само једну реч
Да рекнем па ће тебе пустити
Без откупа до милог оца твог

(Мелита ћутећки задрма главом)

За цело хоће, веруј мени. — Шта?
Да није можда чежње нестало,
За домом што те обузела тек?

Мелита.

Еј, реци најпре, *где* да тражим дом?

Фаон.

Не познајеш га?

Мелита.

Још у детињству
Ја растати се с њиме морадох.
Долине му и шарно цвеће му
Још й сад памтим, али име не.
Где сунце с' рађа, ту је, рекла бих,
Јер онде сјајан сваки беше кут.

Фаон.
Одавде то је подалеко, је л?

Мелита
Далеко богме! Друго дрвље туд
И цветићи ме окружаваху,
Плаветнији ми онде беше зрак,
Треперније ми беху звездице
А људи добри благи од реда.
Друговах ту са силном дечицом
А старац један власи сребрних,
Ја оцем звах га, миловаше ме;
И други један, узорит и леп,
На тебе налик, смеђих очију —

Фаон.
Но па, тај други?

Мелита.
И он —

Фаон.
Грљаше
И миловаше чедни мили лик.
Овако, је л?
(обгрли је и помилује по образу.)

Мелита
(тихо).
Ја дете бејах.

Фаон.
Знам!
Безазлено и мило детенце!
(пусти је из загрљаја)
Де даље!

Мелита.
Тако живљах блажено.
Но једне ноћи дојиље ми цик
Иза сна мене трже те у ноћ
На рукама ме она изнесе,
Са свију страна жагор, урнебес,
Ода свуд пламен, горе колибе,
Мушкарци с' боре, беже, падају.
Сад мене зграби неки нечовек;
Да видиш сад тек вике, кукњаве!
Разабрах се на брзој галији,
Што лећаше као муња по мору.
Затеков ту још друге деце тма,
Ал мањи све то постајаше број,
Од дома свог што даље одосмо.
Силесија ту дана протече,
Месеци можда. Најзад сама ја
Од свију остах у дивљаки тих.
Тад указа се ово острво,
Изнеше ме и Сафа виде ме,
По скупе новце њена постадох.

Фаон.
Зар у ње теби судба тешка би?

Мелита.
То не! Ја њојзи одмах омилех
Те нежношћу ми заустави плач,
Као рођено ме дете љубећи;
Јест' нагла кадгод, љута, жестока,
Ал предобро је срце Сафино.

Фаон.
За завичајем ипак чезнеш још?

Мелита.
Заборавих га брзо на жалост!
У игрању и послу домаћем
Помишљах ретко на свој мили род.
По кад кад, кад затишти бол и вај,
Доукраде ми се чежња у срце
Те успомена бono слађана
Даљину светлу мени открије.
И данас тако! Терет, брига, страх
На мене зло се били свалили,
Најтиша речца тако врећаше,
Као да ми ко у живац задире —
А сад је добро, сад сам весела.

Глас из нутра.
Мелито!

Фаон.
Чуј! То тебе зову.

Мелита.
Да!
Е идем дакле.
(стане купити цвеће и недовршени венац.)

Фаон.
Шта ли имаш то?

Мелита.
Па цвећа!

Фаон.
Гле! За кога венац тај?

Мелита.
За — тебе и за Сафу.

Фаон.
Остани!

Мелита.
Не могу. Зову.

Фаон.
Тако невољна
И невесела да ми одеш зар?!
Покажи цвеће! Шта то набра све?

Мелита.
Сваковрсна —

Фаон
(извади ружу једну).
На ову ружицу!
(задене јој на груди).
На овај нек те часак подсећа,
Нек подсећа те, да и човек стран
Зна од свег срца бити — пријатељ.

(Мелита, која је сва била претрнула, кад ју је он додирнуо, стоји сад непомично, груди јој се надимљу, обе је руке опустила, сагла главу и очи оборила. Фаон је за неколико корака отишао од ње па је из далека посматра. Опет се из нутра чује глас, који зове Мелиту.)

Мелита.

Да л ти ме зва?

Фаон.

Не ја, већ ӯ кући!

Мелита

(купи венце, који су јој поиспадали).

Ев' ево!

Фаон.

Зар си таква тврдица?
За дар ми камо мени уздарје?

Мелита.

Да дам ти шта? Шта имам ја да дам?

Фаон.

Таштина, гордост злата дарује,
Наклоност дели цвеће мирисно.
Ти цвећа ето имаш —

Мелита

(баци цвеће).

Ово? Не!
Дивљакуше га оне набраше,
Наменише га —

Фаон.

А ти друго дај!

Мелита.

Оплевише, опустошише све,
Ни трага више клету цветићу!
(погледа горе).
Гле, онде пупи ружа једна још,
Ал сувише се горе попела,
Не могу руком да је дохватим.

Фаон.

Помоћи ћу ти.

Мелита.

Немој!

Фаон.

За што не?
Ја права свога не дам олако.

Мелита

(попне се на бусењу клупу).

Е хајде! Пази! Свићу гранчицу!

Фаон.

Да, да!

Мелита

(стане на прсте па савије грану, којој са свим на крају виси ружа)

Да л сижеш?

Фаон

(и не обрће главе на ружу, само гледа у Мелиту).

Још не!

Мелита.

Но, а сад?
Ај мени! Падох!

Фаон

Не ћеш, држим ја.

(Гранчица се Мелити одмакне, она посрне па падне у загрљај Фаону, који је руке раширио био према њој).

Мелита.

Ох, пусти ме!

Фаон

(притисне ју на груди).

Мелито!

Мелита.

Пусти ме!

(Фаон је нагло пољуби у уста.)

(Наставиће се.)

КАД СУ СЕ СРБИ СА ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?

Од А. ЋУКИЋА.

Читаоци ће, може бити, помислити и рећи, на што ово питање, на које се већ давна и толико пута дало довољно одговора; за што потезати ону историчну ствар, о којој нема и не може бити већ никакве сумње?

Но ипак велим, не само да није излишно говорити и о овоме предмету, већ да је, шта више, и прека нужда, да се о пресељењу Срба под патријархом *Арсенијем Чарнојевићем III.* непрестано говори, пише и претреса, непрестано и све до часа, док се ово питање не разбистри и не разјасни онако, како то важност догађаја заслужује, особито по нас Србе и по нашу народну историју.

Тиче се тачног доказа, кад су се ти Срби преселили из Србије на ову страну Саве и Дунава; што је с тим од већега интереса, што се навршују сада две стотине година од овога пресељења, а овамо се до сада још није аутентично посведочило, које се године, а још мање, којег се месеца то збило.

Да ово, као и много друго што шта по нашу историју важно, није рашчишћено а да је моје питање, које сам ставио на чело овој расправи, пот-

пуно оправдано, потрудићу се да и докажем, ма да нисам у стању, бар за сада не, да то питање позитивно и решим. Али ћу се радовати, ако са овим бар повода дадем другима наученијим и у предмету способнијим историчарима, па ма и Несрбима,[1]) да се озбиљно забаве и око овога питања, па да га једном већ и реше

Другом једном приликом већ сам опазио,[2]) како Срби држе, да је патријарх *Арсеније III.* прешао са 36000 до 40000 српских породица из Старе Србије у Мађарску и Славонију 1690. године.

Претпостављам да су наши сви дневни и други листови рекли коју приликом двестогодишњице тога пресељења. Но не могох дознати, шта је и како је све о тој сеоби писано. Удаљен од средишта српског душевног живота, читао сам само оно, што је писало о предмету уредништво „Браника“;[3]) читао сам ово, као и оно, што нам прича г. Манојло *Грбић* о „Пресељењу српског патријарха Арсенија III. Чарнојевића из Србије у ћесаревину 1690“[4]) Један као и други од г. г писаца тврди ту, да се огромни број Срба под патријархом *Чарнојевићем* пресели и настани у области св Стефанове круне у јесен 1690. године.

А, јели баш тако? Не знам, али и не верујем да је баш тако; нећу веровати у годину 1690. све донде, док се не нађе когод, да пружи на дотични доказ, у којем стоји црно на белом, и то не *штампано*, већ *писано*, да се ово епохално пресељење збило баш у јесен *те* године, које се Срби држе.

Та како и да примим ову годину за праву, кад се не слажу у времену ни двојица од оних важнијих повесничара, који су се озбиљније бавили са нашим данашњим предметом и чија сам разлагања ја могао читати. Они други пак, мислим, не заслужују особите пажње, јер су без дубљег размишљања један од другог оно преписивали, на које су случајно баш наишли.

Разуме се, да ми није могуће, обзирати се на свако оно дело, у којем је мање или више реч о овој сеоби; а не би имали од овога ни користи, јер не би ипак доспели до жељеног резултата.

Нека ми је дакле дозвољено, навести само неколико старијих и млађих несрпских повесничара, као и оно, што они мисле и како они пишу о пресељењу патријарха *Арсенија III.* са Србима у мађарске земље и под штит цара *Леополда I.*

Најстарији по наше питање и савремени историк *Бешијус*[5]) не прича нам, за велико чудо, о овој сеоби ништа. Он о тадањем пресељењу Срба спомиње само једино то, како је генерал *Асаремент* у Београду, пошто су се Турци 1690. г. указали у околини ове тврђаве, наредио, да се *из града удале и Срби (Raitzen) и пошљу преко Саве.* Као што је познато, Београд, је пао опет у руке турске 8. октобра 1690. г.[6])

Један непознати писац[7]) вели скоро сто година касније, да су српски добровољци, пошто су ћесаревци 1690. г. напустили и Јагодину, а своју посаду у Нишу, што се оно вели, самој себи оставили, тада и због тога врло помућени били и да су изгубили били сву добру вољу; један део од њих хтеде с нашим делити и срећу и несрећу и следоваше нашима, а остали повиноваше се времену и околностима. („Die Nationaltruppen wurden hierüber äusserst betroffen und verloren allen Muth Ein Theil wollte och Glück und Unglück mit uns theilen und folgte uns. Die übrigen schickten sich in die Zeit und jetzigen Umstände.“)

Енгел вели на једном месту[8]) своје велике светске историје, да је патријарх *Арсеније*, пошто је ћесарева војска морала Србију напустити, ради сигурности своје главе држао за саветно, следовати кретању ћесареве војске и преселити се у ћесареву област, у Срем и Славонију . . . . . .“ Жао нам је на *Енгла*, што нам и не рече, који је извор узео као подлогу за ову своју тврдњу.

У једном другом свом делу[9]) спомиње *Енгел* писмо цара *Леополда I.* од 6 априла 1690 г. патријарху *Арсенију III.*, као и манифест од истога дана, а за тим одмах и прелаз Срба са 7000 породица у Срем, Славонију и Мађарску а не упушта се у опширније разлагање о предмету.

[1]) Неће бити баш никакво чудо, ако се опет нађе какав Немац, Мађар или Француз, који ће прихватити и ово питање, да га озбиљно расправи. Та ми смо томе већ вични, да нам српску историју пишу и да нам расправљају и највиталнија питања исторична људи страних народности. Ово бар не треба особитог доказа.

[2]) У „Летопису Матице Српске“, књ. 157, стр. 104, приликом приказа *Вишковићевих* „Угарских краљевих Шајкаша.“

[3]) Нови Сад, 1. (13) јануара 1891, бр. 1, у чланку: „Пре две ста година“, где се вели: *„Прошле године у јесен пре двеста година један велики део Срба прешао је под патријархом Арсенијем III. Чарнојевићем у ове земље“.*

[4]) „Браник“, 20. децембра 1890 (1. јануара 1891), бр. 152.

[5]) Christoforo *Boethio:* „Dass Bei noch anhaltenden doppelten Kriege Glantzvermehrten Und Triumphleutenden Kriegs-Helms Röm. Kays. Maj. Und dero Hohen Bunds-Verwandten Wider den Mahometischen Turband Und französische Lilie“, Nürnberg, 1692, V. Band, стр. 517, 518.

[6]) Датуми се односе на нови календар.

[7]) „Des Grafen Veterani, Kais Feldmarschalls Feldzüge. in Ungarn und den angrenzenden Provinzen, vom Jahre 1683 bis 1694. Aus dem Italienischen übersetzt, mit Zusätzen und Auszügen aus authentischen Handschriften etc.“ Dresden 1788, in der Waltherischen Hofbuchhandlung, стр. 100.

[8]) Joh. Christian *von Engel:* „Geschichte des ungarischen Reiches“, Wien, 1814, V. Theil, стр. 149, 150.

[9]) Joh. Christian *von Engel:* „Geschichte von Serwien und Bosnien, nebst einer Fortsetzung der Denkmähler ungarischer Geschichte“, Halle, 1801, стр. 484.

Што се тиче времена, није ни барон *Церниг*[10]) тачнији и извеснији у предању о српској сеоби на свршетку седамнаестог столећа. Он нам само јавља, да је нећки патријарх *Арсеније Чарнојевић*, чија глава у Турској не беше више сигурна, прешао к *Леополду* са четрдесет хиљада, „највише српских и рацких“ породица, које су се скупиле из „Србије, Рашке, Босне, Албаније и Влашке“ (welche aus Serwien, Raszien, Bosnien, Albanien und der Wallachei zusammengeströmt waren“) и насељене по мађарским земљама, на позив ћесарев од 6. априла 1690. г.

По *Хамеру*[11]) прича нам *Швикер*,[12]) да је страх од Турака нагонио патријарха (*Чарнојевића*) и многобројне српске породице већ за времена рата у царски табор. Кад се повукла царска војска натраг на Дунав, тада следоваше јој и српски бегунци (Emigranten), и већ 18. јуна 1690. г., као што то *Швикер* даље зна, налазимо породице ових бегунаца у Београду, од куда Срби („die Communität der griechischen Raizen“) владику јенопољског послаше са молбеницом цару *Леополду* у Беч. После навађања садржаја привилегије српске од 21. августа 1690. г. вели *Швикер* даље, да се при пресуђивању ове привилегије не смеју из вида изгубити време и околности, под којим је ова издата. Кад је цар *Леополд* зајемчио Србима та права и слободе, нарочито њиховој духовној поглавици, тада се налажаху они још *с оне стране Дунава и Саве*; ова царева зајемчења односише се дакле онда *само на области под турским игом*. Кроз неуздржимо напредовање турске војске беху и српски бегунци принуђени прећи преко Дунава и Саве и потражити заштите на мађарском земљишту.

По *Цернигу* пређоше дакле Срби у мађарске земље на позив цара *Леополда I.* од 6 априла 1690. г. а по *Хамеру* (и *Швикеру*) услед турских победа у Србији, дакле по једним и по другима већ 1690. године. Али *Јиречек*[13]) тврди, да је тај прелаз Срба преко Дунава и Саве изведен тек у пролеће 1691. године. („Man versetzt diese Einwanderung gewöhnlich in das Jahr 1690. Dies ist ein Irrthum Das im December d. J ausgefertigte Protectional Mandat spricht mit klaren Worten von den Serben als in ihrer ursprünglichen Heimath noch angesessen. Der Übergang nach Österreich erfolgte im Frühjahre 1691“.) *Јиречек* вели даље да је у лето 1690 г. јенопољски владика Исаија *Ђаковић* отишао бечком двору, да изрази цару благодарност Срба за ослобођење из чељусти варварског турског тиранства и за обновљење њихове слободе, као и уверење поданичке верности. Уједно је имао овај архијереј још и испословати тачнији слог повластица, које су се имале *Србима у Расцији* дати, а којој је молби следовала привилегија од 21. августа 1690. г.

Пошто приповеда о несрећном ратовању царске војске у Србији 1690. г. и о прелазу Срба у мађарске земље, каже *Јиречек* даље: Да би им (т ј. Србима) и за њиховог бораљења у мађарској обезбедио уживање права, која су им *под другим приликама и за друге случајеве* зајемчена била, а да би код њих учврстио и уверење у царева обећања, буде сав садржај привилегије од 1. августа 1690. г. у једном новом, к. м дворском канцеларијом издатом писму (Freiheitsbrief) од 20. августа 1691. г. од речи до речи поновљен, код које су прилике, са обзиром на промењене околности, још и неки дањи додатци учињени.

Пико[14]) преноси велико српско пресељење под патријархом *Арсенијем III.* још у позније доба, јер он вели овако: „*Ми зацело мислимо, да је са Чарнојевићем из почетка дошао само мален број породица, а да се велико кретање сеобе збило истом 1694.*“

Е, застанимо овде мало пак погледајмо мирно и ладнокрвно на оно, што смо мало пре чули и видили, шта нам, све на избор ауторитетлије, причају о нашем пресељењу под *Арсенијем III.* блажене памети. Шта ћемо опет видети? Ништа друго, него ли хаос, из којега тек сад не дознајемо ништа тачнога, остајемо опет у тмини као и пре, а немамо изгледа, да ћемо скорим доспети до предметне чистине, до бистрог извора, из којег нам провирују светли докази овога или онога брижљивог испитивача наше прошлости, то јест великог пресељења Срба под својим првим патријархом са ове стране Саве. Није се чудити, ако и ми, као што

---

[10]) Karl Freiherr *von Czoernig:* „Ethnographie der österreichischen Monarchie. Herausgegeben durch die k. k. Direction der administrativen Statistik“. Wien, 1855—1857, II. Band, 1. Abth. стр. 157, 158.

[11]) Josef *von Hammer:* „Geschichte des osmanischen Reiches“, Pest. 1835, III. Band, стр. 843 и д.

[12]) Dr. J. H. *Schwicker:* „Politische Geschichte der Serben in Ungarn“, Budapest, стр. 10, 12, 13, 14, 15.

[13]) Josef *Jireček:* „Die serbischen Privilegien, Verhandlungs-Congresse und Synoden“, у „Österreichische Revue“, II. Jahrgang, 1864, VII. Band, стр. 5, 6.

[14]) Emil *Picot:* „Les Serbes de Hongrie etc.“, Paris & Prag, 1873; српски превод Дра Ст. *Павловића:* „Срби у Угарској. Њихова повесница, повластице, црква политичко и друштвено стање“. Н. Сад. 1883, стр. 90. Већ пре овога Француза држао се тога мишљења и Мађар *Салаји* у својој расправи: „Das Rechtsverhältniss der serbischen Niederlassungen zum Staate in den Ländern der ungarischen Krone“. немач 1862, стр. 29, 30, где вели: „Es ist nicht anzunehmen, (Csernovics mit einem Male 37000 Familien auf ungarischen Bo warf — hiezu waren mehrere Jahre erforderlich — und dass nur Serben herüberbrachte — es befanden sich auch Griecl sogenannte Zinzaren, und Walachen zu tausenden unter den . kömmlingen. Beides ist auch aus einem an den Kaiser Leop gerichteten und im Karlovitzer Archive aufbewahrten Schreib des Erzbischofs ersichtlich.“ Не знам, да ли *Салаји* мисли о оно писмо патријархово од 16. јуна 1706. г., које ћу кам обличе споменути.

је то другом сличном приликом учинио и г. архимандрит *Руварац*,[15]) уздахнемо и рекнемо, да нам не остаје ништа друго, већ да легнемо и да умремо од муке, што не могосмо никако убеђено дознати, кад се зби ово пресељење.

Видили смо, да једни мисле онако исто, као што и ми држимо, да су Срби *Чарнојевићеви* пребродили Дунав и Саву у јесен 1690. г. и настанили се у земљама св. Стефанове круне. *Јиречек* се пак држи одлучно пролећа 1691. г., а *Пико* чак и 1694 године. Та мишљења и те тврдње знамо, али не знамо, а то је баш најгрђе, којему ћемо се преволети царству, којем ћемо писцу веровати, којег ћемо од споменутих повесничара држати за најмеродавнијег, ако не за непогрешимог. Та једни су се трудили озбиљно око обрађивања наше историје као и други; та већ и природно — а и позитивно — право налаже нам мислити поштено о своме ближњему све донде, док му се противно не може доказати и посведочити. Да не би ни једнога од наведених штованих повесничара увредили, морали би следсвено свима једнако веровати. И верујмо им подједнако, али — негативно; верујмо им, али се држимо ипак као и до сада, наше 1690. г. све донде, док се не нађе десети или који други *Ергер, Бергер*, да завири у ризницу, где се налазе изворни докази и за овај догађај, и док нам не довикне: Ево вам правог документа, из којега можете црпити, да су се Срби под патријархом *Арсенијем III.* преселили овамо ли ове или оне године Но ја се тврдо надам, да ће се ипак наћи и који Србин, да претече *Ергера, Бергера*, бар у овоме питању, да завири у многобројне бечке архиве и да изнађе тамо аутентичне доказе за годину, које се ово збило. Да ми је могуће, као што није, то јест да сам сад у Бечу, као што нисам, та и сам бих ово потражио, а и нашао бих, као и шта друго. За сада се морам задовољити само са посматрањем онога, што су нам у предмету саопштили споменути писци, и само са индиректним испитивањем о времену досељења Срба са *Чарнојевићем* у области мађарске круне.

Код *Бетиуса*, код писца *Ветерановог* ратовања, а и код *Енгела* немамо разлога, дуго се задржавати; они нам у овоме погледу не доносе и не причају ништа или бар ништа извесно, јер од њих не дознајемо никако, да су Срби са *Арсенијем III.* пребегли 1690. или друге које године.

Тек *Церниг* даје нам навода и прилике, да мало застанемо, очи протремо и његову „Етнографију“ тачније разгледамо. Чули смо и видели смо, шта он вели и чега се он држи. Он тврди, да је патријарх *Арсеније III.* прешао са својим Србима (40.000 породица) у Мађарску *услед ћесаревог позива од 6. априла 1690.* Но и из овога не дознајемо ништа тачније односно времена. *Церниг* нас само поткрепљује у досадањем нашем веровању, да су Срби дошли у мађарске земље баш на позив царев од 6. априла 1690. г. а следствено још и то, да је цар *Леополд I.* довикнуо Србима у Рашкој у том позиву, да напусте своје куће и земље, пак да зграбе просијачки штап и да пређу у његове области. *Церниг* је морао знати шта је и на што је ово тврдио; он је читао, ако не оригинал, а оно бар *оверовљен препис* (*authentische Copie*) *царског позива од 6. априла 1690. г.* а одао нам је чак још и то, да се овај вероватни препис налази како у ратној тако и у архиви министрства за финансије у Бечу. Ако је дакле оно сушта и непоколебива истина, што *Церниг* тврди, да су Срби под *Арсенијем III.* напустили своје куће и земље и прешли овамо на царски овај позив, онда, е онда можемо а и морамо с правом и ми тврдити, да у овом царевом позиву нема оне латинске речице *„non“*, око које се до сада толико окретало и борило по новинама и по штампаним историјама. У овоме случају имају сви они право, који су до сада небројено пута преписивали и прештампавали царски манифест од 6. априла 1690. г. што нису утутнули у њега ону реч „non!,“ и високопречасни г. архимандрит *Руварац* не би имао разлога, што је бранио биће ове речице негирања.[16]) Нека ми, молим га, опрости г. архимандрит, да га и овом приликом споменух; морадох то учинити, јер то заслужује већ и књижевно име барона *Цернига*. Но примећујем одмах и то, да ће бити лако опорећи и *Цернигу*, ако се завири у његов извор, који нам је назначио, али и са другим разлозима

[15]) Архимандрит Иларион *Руварац*: „О пећким патријарсима од Макарија до Арсенија III.“, у „Истини“, Задар, 1878, стр. 565.

[16]) На истом месту.

(Свршиће се.)

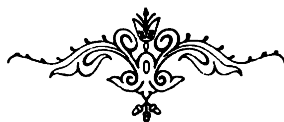

ЛИСТАК.

КАД НАМ ЈЕ ХЛАДНО И КАД НАМ ЈЕ ТОПЛО.

Из свакидањег искуства знамо, како постоји велика разлика између температуре ваздуха, као што нам термометар показује и онога чуства веће или мање топлоте, које не можемо мерити никаквим другим инштрументом него самим нашим телом, али које тако исто називамо температуром. Колико пута осећамо се необично хладно, а овамо по термометру не бисмо имали никаква права да зебемо. То је зато, што термометар није управо никаква мера за оно чуство или за тако звану „климатолошку температуру", јер на исту имају врло важан утицај и зрачење и ветар. То је све познато, али до сада није још покушано, да се испита веза између оног чуства с једне и ваздушне температуре влаге, зрачења и ветра с друге стране. Истом минуле године латио се тога посла *Вансан* у Бриселу. Изабрао је за тај рад најзгоднији пут, то јест опажање и нашао је, да оно чуство зависи од топлоте, које наше тело одаје у сваком тренутку, а мера за то одавање је температура коже, која се непрестано колеба. Исту је дакле мерио *Вансан* и у исто доба температуру ваздуха, влагу, зрачење и ветар. Пошто су од свију опажања — било их је 360 — она извађена, за која су једнаки били ветар, зрачење и влага, а различне само температуре ваздуха, то се дао из истих врло лако извести закључак о одношају између температуре коже и температуре самог ваздуха. Добивен је резултат, да разлика између телесне топлоте 37·6⁰ и температуре ваздуха и разлика између температуре коже и температуре ваздуха стоје увек у постојаном одношају.

Исто тако поступано је и код оних других утицаја и показало се, да влага нема никакав приметан утицај, али у толико знатнији ветар. Из *Вансанових* се опажања види, да већ брзина ветра од 3 метра — при остајању осталих утицаја као што су били — снизи температуру коже са 3·6⁰. Сада схваћамо и велику разлику између сунца и хлада на бреговима, где је зрачење врло јако.

Да би читаоци могли пресудити значење израчунате температуре коже, стављамо овде ову *Вансанову* таблицу:

Изр температури коже одговара:	чуство
под 22⁰ — — — —	врло хладно
22⁰—26⁰ — — — —	хладно
26⁰—29⁰ -- — — —	свеже
29⁰—31 5⁰ — — —	благо
31·5⁰—34·5⁰ — — —	топло
34·5⁰—37·5⁰ — — —	врућина
преко 37·5⁰ — — —	врло велика врућина

Као што је већ горе напоменуто, одриче *Вансан* влази сваки утицај на температуру коже. Ипак је познато, да влага има климатолошки велико значење. Али је ли овде меродавна апсолутна или релативна влага? На то питање одговорио је *В. Уле* на врло појмљив начин увађањем чуства жеђи као климатолошког чиниоца.

Осећање жеђи је мера, колико је влаге потрошено с једне стране издисањем плућа, с друге стране испаравањем коже Последње биће у толико живље, што је више ваздух удаљен од свог ситог стања, што му је дакле мања релативна влага. Отуд велико чуство жеђи у тропским пределима, у пустињама, па и у нашим пределима о топлим, сухим данима. Али како се тада разјашњује горућа жеђ у влажним поларним пределима, о којој тако много причају сви, који су путовали у оне хладне крајеве, да дођу на северни пол? Са свим просто ниском температуром, јер тамо дишемо хладан ваздух, којег је апсолутна влага врло мала; а издишемо топао, засићен ваздух Што је већа разлика температура, у толико се више влаге потроши. И ту су дакле два метеоролошка чиниоца, који својом сарадњом производе ону на први поглед изненађујућу климатолошку појаву.

М. П.

„ЈЕДНА ПРЕМИЈЕРА"
на београдској позорници.

(Наставак.)

Ну, свакако, да само мучко убиство Стевана Дечанскога, у Звечану, по себи, не би имало ничег трагичног, кад се оно не би коментарисало стицајем политичких прилика онога доба, и када не би имало узрока, да се Душану, ако не са свим скине, а он бар олакша тај тешки грех. У томе случају пак ваљало би изнети све побуде, с којих се Душан подигао на свога оца, отео му престо, чега је најзад била последица и смрт Стеванова. А све ово не постиже се довољно *причањем* на позорници. Па ипак ми из тог причања, ма да се оно више пута понавља, не налазимо никако оправдања трагичној пропасти Душановој, због смрти оца му. Шта више писцу се чинило зазорно оптеретити свога јунака виновником очеве смрти, те је на много места за

њега адвокатисао, бојећи се зар да овај не изађе много грешан пред наше очи. Познато нам је из историје, да је Душан увидио, куда би Србију одвела слаба и неенергична владавина Стевана Дечанскога, који беше неспособан да изведе идеју свога оца, пошто је овај полуслепи старац постао играчка у рукама пакосне жене своје, лукаве Византињанке из Палеологове породице. И овде, у овој трагедији Душан је само за то збацио с престола свога оца. За смрт његову њега не криви као непосредног зликовца ни историја, па ни писац. У трагедији се на много места помиње, да Душан није убио свога оца. Ево шта он сам вели, пред лицем највеће српске властеле, у већу: „Међу вама се нашло неколико несрећника и брзоплета, који се осмелише, те без мога знања, и помисли одузеше и живот драгом ми родитељу. Њих је постигла страшна казна, коју изрече гневно срце синовље и снага моћи ми краљевске. Али се на моје чело удари белега незаслужене и заслужене клетве“, и т. д.

Кад овако ствар стоји, онда нам је тек то све загонетно, што на крају видимо да тај исти Душан сматра смрт своју, која га у селу Ђаволу сналази, као божју казну, за грех, који је према своме оцу учинио! Дакле, нити нам је у току ове трагедије изнесена смрт Стеванова (или у предигри), а за тим знамо, јер *слушамо* много пута, да Душан није убица свога оца, и тако је трагична основа за његову смрт остала непотпуна, бледа, нејасна. Кад је на овај начин запостављено оно што је најважније у трагедији, кад се тежишту трагедије — кривици — није дао потребан колорит, онда све остале споредности, баш и кад би до савршенства биле изведене, нису довољне, да овако крупан, јер најглавнији недостатак загладе и покрију. Ми морамо овако процењивати ово дело, јер на њему стоји написано да је: трагедија. Шта је трагедија, и шта је све нужно испунити да то одиста и буде, о томе сам у почетку доста говорио. Сад то нећемо понављати.

Ну, није ми на ино, а да овде не поменем, да се писац у овоме послу могао врло лако користити лепим материјалом из историјског романа Др. Владана Ђорђевића „*Стеван Душан*“, који је излазио у реви-у „Отаџбини“, за годину 1875. Тај роман, на жалост, Др. Владан није довршио, ма да би то био један од одличнијих уметничких састава овога плодовитог и талентног књижевника српског.

У поменутоме роману ја не бих знао шта пре да похвалим, али интрига Душанове маћехе, краљице Марије, којом је мотивисан сукоб и раздор између Душана и оца му, тако је складно, вештачки и природно удешена, да сада жалим, што ми овде не достаје простора и времена, јер бих се врло радо дуже задржао и око осталих лепих страница овога романа. Испит идеалног типа оца Андонија, кога је Марија ставила на паклене муке, његово изнуђено признање пред слепим Дечанском у мрачној тамници, за тим веће у Неродимљу, спаљивање оца Андонија на бедему, на поглед војсци Душановој, напад Душанов у праведноме гневу на очеве дворе у Неродимљу, његова победа и смрт Дечанскога у Звечану, све су то тако фрапантне и јаке сцене, тако психички, и према ондашњем историјском добу тако тачно мотивисане, доведене једна с другом у чврсту каузалну везу, у складну целину, да им приговора нема. Ту треба видети како је лепо и вештачки окарактерисан слаботиња Дечански и страшна Палеологова кћи, коју гони жеђ за славом и престолом, и мржња против јуначкога пасторка, који јој квари планове својим јунаштвом, мудрошћу и племенитошћу срца свога.*)

Нисмо ради да нагађамо и сумњичимо, али нам се ипак чини, да се Цветић послужио у неколико грађом овог Владановог романа, кад је цртао карактер краљице Марије, јер га је тако исто извео; ну, онда би далеко боље учинио, да се користио и тиме, што би нам боље мотивисао и изнео смрт Дечанскову, због које Душан, и ако није кривац, страда, и умире на правди Бога.

Чак је и Јован Стерија Поповић, отац драме наше, писао трагедију: „Смрт Стефана Дечанског“, налазећи још онда у овоме историјском догађају основе за трагичност. И скоро на педесет година доцније писац „Душана“ ево где тако једну крупну грешку није умео предвидети!

Ну, како ми се чини, и сам писац канда је назрео, да једино Стеванова смрт неће бити довољан основ за једну трагедију. Да ли је до тога уверења дошао, што је увидио недостатак у томе, што нам Дечанскову смрт није изнео на позорницу, или пак за то, што му се чинило да је само та смрт недовољна за мотивацију трагичности, а и с тога,

*) У нас политика обично гута наше најбоље књижевничке снаге. Силазећи са књижевног поља на форум политичке борбе, поједини наши књижевници ретко се враћају књижевности, или јој тек онако мимогред поклањају своју пажњу. Колико то уди нејакој литератури нашој, лако је разумети. Они, који су позвани да раде, ломе своја копља на дневном политичком мегдану, а књижевношћу овлађује дилетантизам и шарлатанство. Да се др. Владан одао приповетци и роману, ми би у њему данас имали првог романсјера нашег. То је моје мишљење. Још имамо једнога, кога је књижевност изгубила, јер га нам је отела политичка матица. То је Пера Тодоровић. Судећи по његовим фељтонским причама, романима, и у опште његовоме перу, које је у дескриптиви догађаја, студији карактера и начину развлагања скоро ненадмашно, ми имамо да жалимо од срца, што смо ову двојицу талентних и вредних посленика јавности наше изгубили са књижевно-уметничког поља, кад их данас тако много званих, а мало одабраних имамо.

што не беше рад онакога великана окаљати недостојним грехом простога оцеубице, ја то нећу да нагађам. Неких побуда је, свакако, морало бити, јер у току трагедије видимо, да је писац узео у помоћ поменутој трагичној кривици још и једну људску страст: задовољење плотских пожуда, која је у овом случају скопчана са тешким грехом браколомства, те је и њоме покушао оптеретити главног јунака.

Поменуо сам већ, да је страст врло погодан основ трагичној кривици. Страст је владалац људских срдаца. Она струја кроз артерије нашег чулног живота, она је једна од оних агресивних сила у природи, која, и ако не постоји као хомогена целина, ипак је има међу свима појединцима, и она даје боју и директиву осећању људскоме. *Златоуст* нам вели: „ушавши у нас, грех (страст) не само да нас лупи стидом но и чини безумнима“. А свети отац *Макарије* каже: „видим други закон у удовима мојима; а кад чиним оно, што нећу, већ то ја не чиним, него грех, који живи у мени“. (Рим. 7. 18 - 23.)

Трагичан утисак јачи је, кад је страшћу образложен. На позорници пречишћене страсти живље делују но апстрактне идеје. И оне су вечне. Док траје људи, живеће и оне; а све дотле биће у свету греха и болова. Hinc illae lacrima‧!

Тако је. Да видимо сада, како је наш писац узео себи у помоћ поменуту страст? До које мере, и како се њоме послужио?

У почетку, приликом излагања садржине ове трагедије поменули смо, да краљица Марија употребљује византијску принцезу, своју лепу рођаку Анђелију, е да би је подвођењем Душану, овога ухватила у своје замке, да га сатре и омаловажи пред народом и властелом. Она резонира у осталом врло правилно: „Кад велики људи клизну једном у грех — то их обара пре него обична човека!“

И доиста тај опит није био рђаво прорачуњен, јер је Анђелија ретка лепотица, лукава, умешна и примамљива.

Још на првоме састанку, кад је краљица Марија извела Анђелију пред Душана, овај је био зачаран дражима ове византијске лепотице. Већ на другоме састанку лепи посланик царице Ане врло вешто и стидљиво кокетује са Душаном, мами га себи у одаје, да у миру и самоћи, према благој месечини, далеко од свакога шумора слађе већају о државним пословима! На кратко дивна, млада и дражесна девојка ова заборавља своју политичку и посланичку мисију и зове Душана на љубавни састанак! Auch nicht schle ht! Душан и ако и сам, у тренутку кад пред њим стоји лепа Анђелија, призније да осећа „необичну топлоту“ и да му „крв ври“, ипак нам се правда, да се он ешофирао само „од чуда и од љутине на такву дрскост“. (Блажени, који верују!) Он увиђа да је то само замка и прозире ову лепу, лукаву лију! Бадава, велики човек, кад и у оваком тугаљивим моментима уме да остане хладан Кад би ову светитељску уздржљивост хтели да коментаришемо физиологијом, могло би нам се замерити да градимо пакосну досетку на рачун писца, па с тога то не ћемо чинити.

Па шта је било даље? На послетку Душан се решава да иде на тај састанак, једино за то, да „види шта ће бити до краја“ (ох, како је он наиван!) јер га „занима умешност ове притворице“!

Он дакле даје реч Анђелији да ће доћи на љубавни састанак, кад се спусти тиха ноћ, и усхићена лепотица пада му на груди, баш кад се краљица Јелена појављује на сцену, и затиче их у загрљају! Ну, Душан као и лепа Анђелија чине се овоме невешти.

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се)

ПИСМО Дра ЈОВАНА ХАЏИЋА
Томи Вучићу, Перишићу.

За време бављења Хаџићевог у Београду 1845 год.

Ваше Превосходителство,

Высокопочитаемый Господине Вучићу!

Доста ми є познато, чему се нисамь никада одъ Васъ надао, шта вы противъ мене говорите, и како се ружно на убитакъ чести мое и уваженія имена мога изражавате Што ми говоръ людій не каже, оно ми разумъ мой докучи, а што ни разумъ недомаши, оно ми Богъ открыва, кои ми є свагда у помоћи быо, пошто онъ люби и чува истину и правду, и ко є съ истиномь и правдом, съ онымъ є и онъ, а ко є противъ њи, противъ онога є и онъ. А Вы сте, хвала Богу, ловацъ, па знате, да свака зверка, куда пређе, шапама своимъ иза себе трагъ оставља, па добаръ ловацъ и по трагу познае зверку, коя є онуда прошла. Тако се дѣла и намѣренія людій немогу сакрити.

Измишлявања коекакова, лажи, опаданѣ, оговаранѣ, клеветанѣ, сплетке и смутнѣ, ови жалостни остатци старе тобоже порушене школе, не стое лепо ни женама, кое кецелѣ носе, а камо ли людма и юнацима, кои оружіе пашу. Вѣруйте ми, такоі ствари никоме на честь неслуже, нити се са тим честь задобыти, нити сачувати може. Тимъ се у вреда наноси онима, противъ кои се то употреб лява, и собствено име и честь онога, кои се тим служи, каля и презренію излаже, а свакояко неп вѣренѣ, омраза и раздоръ сее и распростире, из

кои се никада добро нерађа, но све зло и горе како за поедине люде, тако и за обште.

Зато Васъ я изъ онога приятельства, коимъ самь свагда спрама Васъ и Вашега имена и чести одушевлѣнъ быо, овимъ свойски опоминѣмъ и молимъ, да се прођете таковы поступака, кои никако неводе добромъ концу. Нећу овде да опоминѣм, да самь я то заслужіо, да се Вы оваковы послова спрама мене оканете; ерь то нерадо чуете, почемъ сте ради са отуриванѣмъ подпорâ Вâши да покажете, да сте Вы самый и единый створитель имена и чести свое. Я ћу лако есапъ учинити, кадъ до тога дође, па онда, што коме у део падне. И ако мыслите, да тимъ што мени пришивате, као да самь я устроенія разна и законе као нешто шта за народъ Србскій ніе, наметнуо, мене опадате, да тимъ честь мою убіяте, то се люто варате; Вы тимъ само неповѣренѣ подранюете, кое обштой ползи на штету служи, и напредованѣ устеже и закаснява; а хоће ли таково што Вама на честь служити, сами разсудите. Само мене срдце боли, што очима моима морамъ да гледамъ, како Вы, Вы, кои бы требало найвише да ово мало початка народнога темеля чувате, Вы сами изражавате се безобзирце противъ реда и закона, а незнате да тимъ противъ самога Бога грѣшите; еръ треба да знате да ни Богъ другоячіе овимъ свѣтомъ не управля него закономъ и поредкомъ; и будући да су се све државе одъ почетка свѣта до данашнѣга дана само поредкомъ и закономъ установиле и одржале, то Вы тимъ починомъ очевидно свое собствено подножіе исподъ ногу свои одтуруете, и купно подрывате и подкопавате срећу народну, и са обштомъ несрећомъ себе самога несрећи излажете. А заиста нема веће несреће, него кадъ човѣк самъ себи такову причини, было у знаню было у незнаню, было по собственой памети, было туђой управи и навади, произилазило то одъ покрывены неприятеля или глупи приятеля; ерѣ дѣйство е еднако, само се кривица меня. Кои годъ грану, на коіой самъ стои сѣче, онай са граномъ и самъ пасти мора; и кои сводъ, онай, кои народну срећу покрыва и одъ напасти чува и заклання, подъ коимъ се и самъ налази, пробія, тай руши народну срећу и обара, но порушене циглѣ и одломке прашльиве на свою главу свалюе, и да бы башъ хитро исподъ развалине измакао, већъ бы се налазіо изван покрывала народнога блага.

Найпослѣ што е при поступцима Вашима найжалостніе, пазите и чувайте се, да Вамъ се непріяте и Ваши, коима е честь Ваша свакояко трнъ у оку, са осветомъ ненасмѣю и ненаругаю. Я ово небы напоминяо, кадъ небы видіо, да се врази Ваши іошъ садъ радую, а пріятельи Ваше и народне чести туги предаю Нисамь радъ да будемъ на мою жалость пророкъ, премда самь се досадъ редко и мало кадъ у чему преваріо о овдашньимъ стварма; зато Васъ са овимъ врстама опоминѣмъ свойски и пріятельски, да се прођете таковы поступака, кои Вамъ ни садъ неслуже на честь, а доцніе ће іошть манѣ служити. Што Вамъ пакъ ово нисамъ устмено, него писмено саобштіо, узрокъ е тай, што небы могао ладнокрвно говорити, почемъ самь одъ Васъ яко увређенъ, и што рѣчи лете, а писмо остае; премда бы найволіо, да никада Богъ неда таковога случая, да Васъ я гдигодъ и кадгодъ на рѣчи мое ове и подобне опоменути узморамъ.

Я Васъ молимъ, да несматрате ово као укоръ какавъ, но као едну изъ пріятельског срдца изливену найболю желю, коіомъ я свагда за обште благо народа Србскога дишемъ, и коіомъ и Васъ чести Ваше ради и ползе народне ради единствено као пріятель опоменути за добро налазимъ, да небуду последная горшая первыхъ; и остаемъ са свакимъ пристойнымъ высокопочитаніемъ

Вашъ

истинный пріятель

Јоаннъ Хаџићъ с. р.

У Београду 20-огъ Дек. 1845.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **Чупићева задужбина** у своме последњем састанку решила је, да о своме трошку штампа велику збирку разних прича и бележака о кнезу Милошу, коју је написао познати наш књижевник Милан Ђ. Милићевић. Неколике од ових прича штампане су у „Колу“, и из тих се може унапред казати, колико ће бити важно ово најновије дело г. Милићевића, којим ће осветлити правим зраком светлости многе и многе људе онога времена. Дело биће подељено у неколико одељака, којима ће бити задатак да прикажу кнеза Милоша какав је био и као владалац и као судија и као домаћин.

= Из Београда нам јављају, да је одбор за штампање списа **Вука Караџића** озбиљно приступио своме послу. Јован Бошковић спрема за штампу Рјечник, а Љуб. Стојановић прву књигу Вукових *српских народних пјесама* Од песама штампано је до сада око десет табака, а од речника тек први. Бошковић је у неколико допунио речник својим белешкама и белешкама, које је Вук оставио. — Прва књига Вукових дела, коју је уредио први одбор и која је штампана 1887. године, уништиће се, а сада ће се уређивати и штампати онако, како их је сам Вук уредио.

= Из „Одјека“ је одштампана критика Љ. Јовановића на „**Косовску битку**“, војно-историјску расправу пуковника Јов. Мишковића. Оцењивач је врло опширно прегледао поменуту књигу, а да би му оцена била прегледнија, поделио је у девет одељака. У свакоме расправља најважнија питања, која су у вези са косовском битком и побија наводе пуковника Мишковића. Критика је врло темељита и научна а своди се: „да успех (пуковника Мишковића) није довољно одговорио ни уложеном труду ни очекивању“.

= Мора да није баш велик грех притискивао душу *Бранислава Ђ. Нушића*, кад је седео у хладу пожаревачког

казненог завода и своје **„Листиће“** исписивао. Писац се у њима приказује онакав, какав је и „усмено“, а ко га зна, зна у једно, да Нушића не одликује „плачевна струја“ а још мање, да „очајничким вапајима“ изражава „тамни песимизам“ своје нарави. „Листићи“ су ти писани и хумором и „Galgenhumor“-ом, како им је творац био таман расположен и какав му је предмет лежао у перу. Има у њима и Хајнеовог каустичког сарказма, сатире а и приличне порције лакоумља. Досадан није нигде, па ни тамо, где говори о „својим“ бити-нијаујућим приповеткама а то је велика врлина, с којом се само племенитост даје сравнити, што није на читаоцима искалио своје „занимљиво“ расположење у пожаревачком бајбоку. Тако нам је онда ова књига отворила читалачки апетит и на другу, сличну; па како би било, кад би се госп Нушић нашој пожуди за љубав потрудио, да опет дође „с *оне* стране“ . . . . . . али не, то већ не захтевамо, толика пожртвовања не тражимо. Но досетљивости његовој дајемо прилике, чикамо га, да нам се жељи одазове. Како? То је већ његова ствар.

— *А. Стражичић* предао је у штампу своје повеће дело **„У доколици“**, које ће осим других чланака донети и ове: 1. Босна паде! историчка слика. 2. На гробу Меда Пуцића. 3. Стј. Кастрапели, првак срп. дубровачке омладине. 4. Стј. М. Љубиша, живот и дела 5. На Мљету. Приповетка. 6. На страну нечастиви. Весела игра. 7. Наши млађи песници. Критички преглед. 8. Хаџи Лојина буна. 9. Писма Јулији 10. Дум Јако. Приповетка. 11. Чуј Душане! Алегорија. 12. Слике из српске историје.

РАЗНО.

(Кога се тиче она песма Јов. Суботића у „Јавору“ бр. 7.? Знали смо, да се она песма, што смо је донели у 7. бр. ов. год. „Јавора“ тиче једне хрватске породице, с којом је наш одлични књижевник у пријатељству живео, па смо то и навели у листу, — сада смо пак дознали, и које је та уважена породица била. Овиx дана добисмо писмо од благороднога госп. Божидара Кукуљевића, кр жупанијског перовође у Вараждину, из којега писма видимо, да је Суботић оне своје стихове посветио пријатељској породици славнога и велезаслужнога Хрвата *Ивана Кукуљевића Сакцинског*, а писац овога писма је син Иванов *Божидар*, који се у оној песми као мален спомиње, и којем ми овим лепо захваљујемо, што нам је имао доброту да разјасни, на коју се пријатељску породицу односила она лепа и топла песма Суботићева.

(Чиме се баве владари и владарке у часовима одмора.) Познато је, да су крунисане главе неговале поједине занате. Тако је француски краљ Луј XIV. изучио браварски занат и до старости га радио с великом вољом. Пруски престолонаследник Фридрух Вилхелм, потоњи цар Фридрих, био је слагач и с великом вештином умео слова да слаже. Наш краљ Фрања Јосиф зна дунђерски занат. У краљевој се породици истиче велика кнегиња Марија Терезија не само сликарством него и златарским послом. Задевача, коју је она израдила и дала на дар надвојвоткињи Стефанији, тако је вештачки изведена, да је свакога задивила Осим тога она све хаљине за себе и за своју породицу даје правити у кући својој, јер зна и кројачки занат. *Н. О.*

(Владика Хранислав и његов питомац) У 5. броју овогодишњега „Јавора“ донели смо неколико бележака о владици новосадском *Георгију Хранислаnу*, а овде ћемо само да додамо, да је пок. владика тај био и добротвор и пријатељ омладине. М. Ђ. Милићевић доноси у своме „Поменику“ и животопис *Косте Хранисављевића*, а оваі Коста Хранисављевић питомац је био владике Хранислава, те је из захвалности оставио своје право презиме „Живковић“, а прозвао се по своме добротвору најпре *„Хранислав“*, а после *„Хранисављевић“* (владика се напротив најпре овако писао, па после тек — и то у књижевности први пут на преводу свога „кохбуха“ — скратио своје презиме у *„Хранислав“*). Владика је Косту примио, школовао и упутио у руску војну службу. За оне, који немају при руци „Поменик“ Милићевићев, у којем је занимљиво описан живот овога ваљаног Србина војника, донећемо овде неколико података: Коста се родио у Иригу г 1807. а умро је у Београду 1880. године. Свршио је кадетску школу у Русији, па онда ступио у кавалерију и постао потпоручик. Год. 1829. је с Дибићем прешао Балкан на Шипки и добио златну медаљу, а за утишање буне у Пољској г. 1831. златан крст за војничке заслуге. Године 1832. дошао је у Србију и био командир гарде кнеза Милоша. Затим је опет неколико година провео у Русији а 1839. опет се вратио у Србију и постао мајор. Био је и начелник редовне војске, а напослетку је постао војним министром. На понуду кнеза Милоша није хтео Хранисављевић да се прими тога, него се изговарао слабошћу и старошћу, али кад кнез навали на њега, он се примио под ова три услова: 1. Без мога знања, господару, нико да се не меша у војску, а ја нећу радити ништа без вашега одобрења. 2. На дворске ручкове да не долазим, и 3. Ни једном конзулу никад да не чиним похода. — Хранисављевић се одрекао пензије и живео је од 3000 дуката, што је предао општини по $6^{0}/_{0}$ интереса, па кад умре да новци остану општини. — Тај питомац владике Хранислава остаће дуго у успомени код српске војске, о којој је очинску бригу водио. — Владика Хранислав умрьо је године 1843. Он је био од 1804. до 1811. професор у карловачкој гимназији, а од 1813 до 1827. у богословији.

МУЗИКАЛИЈЕ.

Српско Новосадско Коло, по свирању народнога свирца за клавир удесио *Тихомир Остојић* У Новом Саду, штампарија српске књижаре браће М. Поповића, 1891. — Ову своју композицију приказује Остојић „својему добротвору и учитељу сада колеги г. Јовану Грчићу, професору срп. велике гимназије новосадске“. Цена 80 новч.

НОВЕ КЊИГЕ

Милош Обреновић или поглед на историју Србије од 1813–1839. године. Одговор г Сипријану Роберту од *кнеза Михаила Обреновића*, превео с француског Ч. 1850. године. Слике додао, предговор написао и о свом трошку издао Никола Симић. Цена 1 динар. — Дело је ово изишло већ два пута још за живота кнеза Михаила г. 1850. и 1863. Дакле је ово треће издање.

О постању српског патријархата. Од С. М. Веселиновића. Приказ *Дим. Руварца*, пароха земунског. У Земуну 1891. Прештампано из „Новог времена“.

Jezikoslovna nastava u osnovnoj školi. Prvi dio: *Zorna nastava.* Napisao *Gjuro Bujher*. U Sarajevu 1891. На 8-ни. стр. 96.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 12. У НОВОМ САДУ 24. МАРТА 1891. Год. XVIII.

ПОВРАТАК.

Ево сам већ близу мога села мала;
Душа ми се моја сва у миље дала.
Већ и торањ видим од црквице беле,
Над киме се вране у јату наднеле.
Пред душу ми безброј излазе спомена,
Из млађаног д ба најслађих времена:
Гле! та као да видим посред села мала
Како ми с' дружина стара заиграла;
К'о да чујем песму, што ме свег занесе,
Ону песму стару: „Лесе, лесе, лесе!“ . . .

Ево ме већ стигох међу куће беле,
Радост, срећа, жудња душу ми завеле
Та ево и кућа ту је наша стара,
Капију ми мајка пресретна отвара
Код капије стаде — ал' мени је доста.
Па у коли' и ја сад даље не оста,
Већ из кола скочих, па у ока трену
Стадох љубит' милу, стару руку њену;
А она у срећи, сред заноса свога,
Љубећи ме шапну: „Ево сина мога!“

И отац ми ево смешећи се иде,
Радост, срећа, нада на лицу му с' виде.
Ја му ступам сретан — срце ми с' отело —
Љубим га у руку; он мене у чело.
Покрај мене мајка плаче од милине
А отац ми вели: „Сретан дош'о, сине!“
Гле кол'ки је само! — вишњем богу слава!
Какви брци, плећа! — Јуначина права!
Хеј, када те сестре и брат сада виде,
Пал'те неће да се од тебе застиде!“

Тек то отац рече, а њих ево амо,
ми гле не знамо, одмах да с' познамо!

Ал' кад мајка рече: „Та то вам је брата!“
Почеше ме љубит', грлит' око врата,
Па ће онда да ме запитају тио:
„Јесил' увек, брато, здрав и срећан био,
Јесил' нас се сећ'о у туђини каде?“! . .
Ал' мајка им даље питати не даде:
„Ман'те га се,“ рече, „уморан је јако!“
Па сви сад у кућу идемо полако.

У изби по старом и сад исто све је . . . .
У прочеље за сто метуше ме сеје.
А мајка ће одмах, да ми јело носи:
„Путовао си, вели, па изгладнио си!“
„Поткрепи се, брато!“ „Узми, сине, ево!“
Сви ме сада нуде и десно и лево
Ђаконија много, баш вечера славна!
Та, то је за мене спремљено одавна!
А отац и братац, да ми слађе прија,
Узеће и они од тих ђаконија. . . .

Сад у кругу милом — као сред лепа санка —
Ја весео причам, од задњег растанка
Све знатније за ме догађаје моје,
Ал' невоље, јаде не спомињем своје.
Нећу с њима милим да срећу помутим,
Већ кад до њих дођем, а ја их прећутим.
Само мајка моја, к'о да нешто слути,
Замисли се често, па дуго зађути.
Преко лица сета онда јој прелета;
— Та зна она добро јаде овог света!

У причању таком доћи ће и вече,
Срећа, шала, радост као река тече.
Па и поноћ' већ ће скоро да превали,
Али ми се нашој сви срећи одали

Па нам то не смета . . . Тек ће кадгод мати:
„Хај'дте децо, већ је дошло време спати!"
А ми се дижемо сретни и весели,
Свако једно другом лаку ноћцу жели,
Још ме мали братац убеђује смело:
„Сањаћу те, брато, ноћаске зацело!"

Шуљам (Соко) 1890.

Лаза П. Николић.

ЧИНИ.

ПРИПОВЕТКА СА СЕЛА.

Сергију Попићу приказује Ђ. Јовановић.

(Наставак.)

VI.

Има брајко што опет Тинча зна да опчини, то је за приповест.

Слушајте само, како сам ја награбусио а моја памет и њена, то је као год тица и врана. . . .

Па опет она мене 'вако матора залудила.

Идем ја једанпут од Совре, оног Совре, што прави тамбуре, па се код бреста су сретнем са Петром Блажићем. Ја му онако по немецки назовем бога:

— Сервус!

А он, браћо моја, он мени:

— Био у лову.

— Еј, марво божија, да немаш носа, мо гао би кукурек брстити! — па га куцнем са овим штапом по челу — Ја ти велим немецки: добар дан, а ти с неба па у ребра: у лову. Па јеси ли бар ког ђавола уловио? а погледам га испод ока као начелников комисија.

— Зеца.

— Па дед, момче, да видим, колики му је реп.

Извукари он зекоњу из торбетине, па мени у шаке. .

Није, људи, да су му се брченде отембесиле, већ као у ајдука а ушекање ускосприо као Јелкићево куцие. . . Да није имао ушију, ја бих рекао: мачак је. Мачак, па ето ти! Шарен, па беличаст, па брченде засукао, прави правцати мачак! . .

Не верујем ја ни ушима, већ погледам у реп, кад тамо: ни налик. Репић ево оволики. Онда ја видим, да је зец. .

Промерим га леваком, промерим га деснаком, тежак. . Тежак, браћо, као пас .

— Баш зец! Па га све мерим у руци.

— Види, чичо, можда сам се ја преварио. . .

— Ниси, Петре, баш је зец! Него јеси чуо, да пазаримо.

Он пристаде за ворнинту, а ја руку па у пруслук:

— Ево ти сребрњача!

Он већ да метне у шлајпик па га ђаво опет поткопа, да размота ону артију од паклића, па ме увати у валаранцији .

Шта ти мени ово даде, чичо?

— Воринтачу.

— Ево си двогрошку завио.

Ја се као бајаги вајкам па тражим праву воринтачу ал никако да је напипам.

Ђаво га поткопао да развија артију, а баш бих га лепо насадио. .

Кад бих појео зеку, ја бих онда рекао, шта сам учинио, ал не хтеде на лепак

Овамо, онамо, испапољим ја опет од њега зеца: да му за њега оплетем пилићар.

Пребацим га преко рамена па ћу мом Мићи, ал на путу сусретнем се са том ђаволском Тинчом.

— Ију лепа зеца! Где си га уватио, чичо?

— Ту на друму.

— Та здравља ти?

— Јесам, сунца ми!

Тако се ја закунем, а ђаво би ме знао шта ми би, и ко њој рече, да сам ја њега уватио. . Нешто сам се као поносио да сам га уватио на друму. . А јесам га уватио, то се смем и дан данас заклети. . Као сад се сећам, кад га је Петар из торбетине извукао, да сам га за врат зајапарио .

Једва некако допељам до куће, па зекоњу бреч о банак

Беже кокошке, боже благи, из куће све куд која, а мачак дошао па га њушка. . . Мени жао што и деце нема код куће, да га виде. Није шала: зец, и то зекоња! . .

Викнем ја Мићу из комшилука, да дође

да га пара а дечурлија, брајко, са целог се ла па у кућу:

— Је ли истина, чичо да си уватио зеца?

Ја све растем. . .

— А је ли био жив?

— Као чиков Ал опет ми се није отео.

— Па како си га ухватио?

— Лепо, у кабаницу

— Па баш средом пута трчао?

— Баш куд руда иде . Трчи, бого мила, а уши ушћулио као магарс, а ја готово се препадох. Мислим прво да је кнежево ждребе, ал кад, мајчин сине, видех реп раширим кабаницу, а он хоп у њу. .

— А је ли сам био? — упита опет неко.

— Није. Два, један као други, ал онај паметнији па утече у молерову ракиџиницу.

Ја то рекао, а момчад један преко другог па ракиџиници.

Онда ја стао па мислим, шта сам учинио . . . Слагао, и то вармеђски слагао! . . .

Еј, мајко моја, зар овако матор да се пролажем?! Ал морао сам . . .

Она Чигра наведе ме на танак лед Опчини ме па ето!

После ме нешто копкало, да приповедам, да сам и вештице виђао, а бог зна да нисам ни једну видио.

Ето да запамтите: Тинча зна и чини да набаци, а и за часак цело село да побуни

Награбусих ја, брајко, с њом и да не беше богојављенске водице, и данас бих био опчињен и највећа лажа у селу.

VII.

Ја вам кажем: Овај свет није ништа. Живиш, живиш, па те тек нестане. На чега је онда то налик?

Преврни ако ћеш све календаре на белом свету, па нигде нећеш наћи лека од смрти. Понда не веруј ни оним звездарима, што по гађају суд божији. Ваљда ниси излапио?

Па кад човек већ мора да отегне папке, за што онда да се пати на земљи?

Ето само шта Лела пати, па шта ће још прекужити, док не дође на моје гране . . .

Јесте ли видили, колико је вањђеље? Ено оолика књига може бити од самог мене, и то све од мене а да не дође ни мој велбаба ни каплар.

Та није шала, у Италијанској бити се са оназим гадовима!

Знате ли, што је жаба, и то она крастуља? Па њ, пождеру као ништа. Онда зврндајте што хоћете, ал ја кажем: ту трeба петље, изићи пред такве гранатире . . . А шта она буна Кошутова? Чуда божијег, са Маџаром се тући Кад се још Маџар са мном могао вући клипка?

Ево сад, какав сам па нашег чизмара Јаноша да бацим у поток!

И знате ли ви, да ћу се ја још са њиме прокобељати? Хоћу, славе ми! Сашио мом Мићи чизме па се искривиле као лула, а петље прикепељио на сред сара. Жалосна му мама његова, ако он мисли, да ја не знам, шта су чизме

Не зна, бог га убио, да сам ја Радецкове чизме ево ’вако на руци држао, као сад ову лулу. Држао богме у Маланту, где је на цркви више торњева него на нашој пенџера. А није шала, мајчин сине, Радецки! Први до цара!

Шта велите, јесам ли препатио? А опет ми жао отегнути се. Понда на што је то налик?

Само добро промислите, како је на овом свету па ћете видити, да није никако, а опет кад дође да се мре, побегао би човек чак у Турску, само да жив остане, па ма никог свога до суда божијег не видио . . .

И Лела се сад тужи на своју судбину, а да јој дође да мора умрети, волела би још сто пута више патити се, само да остане жива. А за њу баш свако каже, да је несрећна. Вредна је, лепа је, зна се удворити, па би се била и за лепог момка и у добру кућу удала, али ено прође као њезин нико.

Сад је ни себи ни своме, ни жена ни девојка. Покор! .

Него, здравља ми, знате ли ви, шта ћу ја учинити! Патријарку. . Имам још коју мангуру па ћу у по двора његовог. . Узећу писмено па ствар готова, а моја Лела развенчана. . Док ја само кажем патријарку три, одмах ће он видити, с ким има посла... Знам ја и у његовом колу заиграти. . .

Ако не донесем од њега писмено као штица, не био, који сам! .

Та знам ли ја немецки? Знам ли ја италијански? Онда прођите ме се. .

Видите ли овај опанак? А видите ли ову закрпу на њему? Е, тај ће опанак у патријаркову собу. Поштења ми мога, не валим се, већ баш истину кажем!

*

Онда ће ме и попа на ракију.

Еј, да вам је видити, како је у патријарковој соби! . . Све'дно као у цркви, полилеји, па око кревета, где спава, рипиде, па на сред собе небо; није да се плави, бого моја, већ као право небо.

То да вам око види! Ја знам, као да сам већ био у њима. . . Није шала, патријарак! . . .

Него што бих волео, да умрем кад уђем у ону светињу! . Вере ми, онда бих се посветио! . Лепо да га пољубим у руку, па да му кажем све за Лелу, понда да изданем под оним небом, а они би ме онда у онај кревет са рипидама. . . А ја сам то заслужио! Није шала, дванаест година цара служити! . .

Јест, јест, овај ће пред патријарка! Видиће село, шта вредим . .

Онај ће дрља пући од једа, док се Лела с другим венча. . .

Ух! Док то извршим, ал ће бити расола као кишнице! .

Бого мили, и то ти је нешто на овоме свету, то вино. . Јави се човек подмлади од њега, па говори и оно, што никад ниси ни снио. . .

VIII.

Чисто ми смешно, што вам сад приповедам оно, што се још јесенас збивало.

Погледам ово топло сунце и зелено лишће на дудовима, а сећам се, како ми је јесенас о Ваведенију ветар кроз кожув дувао, а суво грање па Пантином дуду тандркало као чегртаљка. .

Ветар вијукао кроз грање, а стреја летила са куће, а ја учим Лелу, како ће да се влада.

Е баш јој вала, што је мене за наук питала! .

Били јој Петрићеви послали јабуку да дође натраг Андрији .

Поручили јој, да јој Андрија неће ни беле речи, и да јој купио у Варадину северин. .

И она готова .

— Море, луда главо, зар за северин да идеш на оне муке? Андрија никад неће би ти бољи, него што је био, кад си се одвела. Вреба ли он тебе, куд год се макнеш, онда ту теби нема берићста. Увек ће се бојати, да ти другог волеш, јер види, није ћорав, како је гадан.

— Пробала бих још једанпут.

— Па кад те опет отера, онда још већа брука.

— Можда неће, чичо.

— А шта Пантелија вели? Јели он за то?

— Не да.

— Онда не иди, па ма ти десет северина нанизао Ти ћеш још наћи срећу, само памет у главу, ћерко!

Већ ми се било плеће укочило од зиме учећи је, а она ни чашу расола да ми понуди.

Тако ми оног сунца и сутрашњег Ђурђева, како сам га данас окусио тако и онда! Ни капи да језик поквасим а већ сам га био исплазио од силног говора.

И тако мени би сва плата то, што ме је послушала. Баш жива била!

Расуло се то по целом селу: да је Андра њу звао, али она Чигра, она опет окренула на своју воденицу.

Она разлагала, да се Лела њему нудила, али он није хтео ни да чује, јер је увардао све њене трагове по гувну и белилу.

Али колико ме, браћо, онда Тинча једила, толико онај Мојићев аламан, јер од речи до речи срочио у песму па поче да зврнда и да се кревељи са тамбуром по шору.

Лепо све срочио, како се нудила, а Андрија руком прети, да је неће узети; па како јој на белилу леже у крилу; па на гувну једе с Већком гуњу . . .

Крстио сам се од чуда кад сам све то чуо. Ђаво, брајко баш ђаво узео ушур од њега.

Тај вам је био на седам заната, па ни на једном није опанке подерао. Са ћурчилука пре је дошао кући, него тетак, који га је водио, а био је и перечар па га мајстор отерао, јер пуну корпу переца обуба.

Понда јесам ли имао право, што таком аламану нисам лепо рекао, да се окане ћоравих песама?

Боље сам ја то срочио, него он његову ноту, па заседнем једно вече за ћуприј', а дреновачу попљујем у руци.

Није да сам га онако у мраку издевета , бого господња, већ као по перини.

Бацио, браћо и тамбуру и шешир, га све урлајући утекао, а ја тамбуретину о камен, а шеширину у поток, па као да ни е ништа ни било, хајд на тенане кући.

Шеширина му није вредила ни лулу дувана. Ево овде на вршку могао бих песницу промолити, а и онај пањић, што сам о камен расцопао, направио му је Совра за дванаест крајцара. Та где би у оног ђавола било што честито?

Тако сам се ја ето и тукао за ону малу Лелу ...

(Свршиће се.)

ПОЈЕЗИЈА.

(НАДСОН.)

Још пре много лета из небеског раја
Са осмехом среће, с венцем цвећа мила, —
Она дође к нама заносна и нага,
Дичећ' се лепотом што је нежно свила.
Носила је собом осећаје миле,
Хармонију неба и заносне снове,
Закон јој је био — вештином вештини,
А служба лепоти — завет што јој гове.

Ал на првом кроку тргоше јој с чела
И бацише у прах све раскошно цвеће;
Те на њено лице, пуно дечјег чара,
Тамни облак бола и сумњања слеће. . . .
Неста прошле песме! . . . Кроз заносне звуке
Тешки јад се чује и надање свело, —
Душине се патње кроза песму вију,
А трње јој боде божанствено чело!

Р. Ј. Одавић.

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

ПЕТА ПОЈАВА.

Сафа, просто одевена, без венца и лире. *Пређашњи*

Сафа
(улазећи).

За начеках се. — Ха! шта видим то?

Мелита.

Стој! Господарица!

Фаон.

Шта? Сафа ту?
(пусти је.)
(Почивка.)

Сафа.

Мелито!

Мелита.

Госпо!

Сафа.

Од куд овде ти?

Мелита.

Брах цвећа ту.

Сафа.

У добри, селе, час!

Мелита.

Та ружа —

Сафа.

Видим, цвâ на уснах ти.

Мелита.

Високо виси.

Сафа.

Превисоко не!
Хајд' иди!

Мелита.

Да л да —?

Сафа.

Иди! Одлази!
(Мелита оде.)

ШЕСТА ПОЈАВА.

Сафа. Фаон.

Сафа.

Фаоне!

Фаон.

Сафо!

Сафа.

Рано устаде
Од стола данас. Опазише сви.

Фаон.

Нит пехар марим нити хучан пир.

Сафа.

Што *хучан* пир? Као да пребацујеш.

Фаон.

Пребацујем? А шта?

Сафа.

Погреших зло,
Свечаност свога дому повратка
Што претерано бурно удесих

Фаон.

Не мишљах тако!

Сафа.

Срце кад и кад,
Кад препуно је, *тражи* гласан шум,
У општем да весељу ужива
Неопажено, тихо.

Фаон.

Тако је.

Сафа.

И суседима добрим морадох
На љубави им тим захвалити.
Тај свет у вину зна за насладу.
Побунити нам не ће од сад част
Тишину, што весели обоје.

Фаон.

Благодарим ти.

Сафа.

Идеш?

Фаон.

Остаћу,
Кад желиш ти.

Сафа.

Од тебе зависи.

Фаон.

Наљутило те —?

Сафа
(узбуђено).

Друже!

Фаон.

Шта ћеш?

Сафа.

Ништ'!
— Ал нешто да!
(једва говори.)
С Мелитом с' прошали —

Фаон.

С Мелитом? — Ко? — Да, да! Па даље, но!

Сафа.

Девојчица је она на оку.

Фаон.

То јесте.

Сафа.

Ње ја немам милије
Међ робињама, *децом* рекла бих,
Јер ја као децу све их милујем.
Што вериге им ропске не кидам,
То ј' с тога, што нам слађе природа
Одрекла те их не смем пуштати
Пре времена да стега мине их;
Васпитавам их надзор водећ' строг
И бдијући као мајка рођена.
То начин мој је био од увек
Митилинкиња многа најбоља,
С признањем мене сећајући се,
За себе вели, да је ремек мој.

Фаон.

Па лепо! Лепо!

Сафа.

Но од свију њих,
Што икада ми срећа нанесе,
Најмилија Мелита беше ми,
Доброћудно то тихо девојче.
Ма слаба духа, дара осредњег
И невешта вештини свакојзи,
Над свима ипак ја је миловах
Са скромности јој и побожности,
Са оданости од све душе јој,
Што лагано као глиста у башти,
Дом што је и становник уједно,
Свеђ спремна, чим што шушне, с трепетом
Повући се у себе, једва тек
Усуђује се туђе дарнути,
Свуд унаоколо опипавши пре,
Ал прионе, кад једном ухвати,
Те умирући само скида се.

Фаон.

Та то је красно!

Сафа.

Не бих желила, —
Опрости, друже, не бих желила,
Непромишљена шала врелу жуд
У грудих њених да ми разбуди;
Неиспуњене жудње жаока
Да отрује љубимици ми мир
Уштедила бих то искуство њој,
Без сврхе чежња како тамани
И како тишти љубав презрена.

Фаон.

Како то рече?

Сафа.

Ти ме не чујеш!

Фаон.

Ја чујем: тишти љубав.

Сафа.

Тишти, да!
Мој друже, сад си нерасположен,
Говорићемо о том други пут.

Фаон.

Е добро!

Сафа.

За сад здраво остај ми!
У тихој спињи оној иначе

Са музама се ја разговарам
У ово доба свакад; овај пут
Затећи нећу онде сестрице
Па опет идем, мирна бићу бар
А мира требам. Здраво међу тим!

Фаон.

Ти дакле оде?

Сафа.

Желиш можда — ?

Фаон.

Не!
Не желим.

Сафа.

Здраво! Остај с богови!

(нагло уђе у пештеру).

СЕДМА ПОЈАВА.

Фаон **сам**

(неко време укочено гледа преда се).

И збиља ти си —

(осврне се.)

Нестаде је већ! —
Шта зби се ту? Ја ни̂ сам не схваћам.
У бунилу сам, глава заноси!

(погледа на бусењу клупу)

Ту сеђаше то чедо млађано,

(седне)

Одмориђу се, прибраћу се ту.

(уморно наслони главу на руку.)

(Завеса пада.)

(Наставиће се.)

Фрањо Кс. витез Миклошић

1813—1891.

У словенској гори посијече неумитна рука коштанога косача један горостасан, гранат дуб. Око њега истина бујно расте младо дубље, гора неће оголети али дали ће икад моћи који дуб узрасти до те висине. дали ће се икад разгранати до те ширине као овај, у чијем хладовитом сјену се толики свијет одмараше и саше у се свјежину, која исхођаше од њега?

Миклошић бјеше заиста до конца својега неутрућенога живота велик, жилав дуб, који и стараше и обрађиваше а свагда још пркошаше и пролазности и годинама. Сви Словени подједнако треба да се сјете великога учитеља словенскога а ми Срби више него многи, јер је Миклошић и морално утјецао на нашу књижевност и један знаменит дио своје радљивости поклонио је ље српским стварима. О смрти пријатеља Вукова, учитеља Даничићева, издавача споменика српских дај да запалимо и ми скромну свјећицу за вјечну памет великога покојника!

Словенска наука данас није пусто поље ка што бјеше још прије једнога вијека. То тр ба да захвалимо вриједним трудбеницима че ким, словеначким и руским. А слободно се може рећи, да је велики покојник Миклош ћ својим и многим и вриједним радовима уз игао словенску филологију на висину остали јевропских сестара јој, да јој је он скоро по вијека био вођ. Он је као учитељ словенске науке на најзгоднијем за то мјесту био уједно и расадник њен међу јужне и западне Словене. Сви данашњи радници на овом пољу су или прави или духовни учечници Миклошићеви. Он бјеше заиста гранат дуб, у чијем се животворном хладу многи свијет кријепљаше и који тај свијет напајаше дивном свјежином. . . .

Оно, што словенско племе одликује мимо сва индијевропска: пјесништво; оно, што све Словене иза сна пробуди и што их одржава под туђим господством: народност и језик; оно, што њекад у Христу везиваше све словенске народе у просвјетну заједницу и што им је и данас светиња: стари словенски језик — све то лежаше као драго камење на буњишту, неопажено, недирнуто, непокупљено, непроучено дуго, дуго времена. Истом при крају прошлога вијека почеше им научници западних Словена и Руса обраћати више пажње. Чех *Добровски* написа прву граматику старога словенскога језика, Рус *Востоков* помоћу Остромирова јеванђеља показа утјецај рускога језика на стари словенски и с већом тачношћу удубе се у гласовне појаве тога језика, Словенац *Копитар* просу свјетлост на питање о писменима старословенским и живље поче тражити отаџбину старо-словенскога језика. На све стране се

почеше прикупљати и издавати споменици тога језика. Свјема засја велика вриједност Ћирилова и Методова језика не само за просвјету словенску него и за проучавање живих словенских језика

У то живо доба 1838. год. у јесен дође у Беч на универзу 25-годишњи Словенац, који бјеше већ доктор философије и професор философије на градачком универзитету, али му се тај посао не свиђаше те науми да пређе на права. Он се бјеше родио у Штајерској у мјесту Радомершчаку од простих родитеља, гимназију бјеше изучио у Вараждину (две) и у Марибору (четир) а философију у Грацу, гдје 1837. поста доктором. Он до душе знађаше у гимназији веома добро класичне језике, али ко се могаше надати, да ће од бечкога правника једном постати први словенски филолог? Он сам једнако мишљаше да буде адвокат док се није упознао са својим земљаком *Копитаром*, у то доба већ славним словенским научником. Он га одушеви да 1844 год. остави адвокатство и да ступи као скриптор у дворску књижницу, гдје бјеше веома много словенских рукописа. Већ тада Миклошић (јер он бјеше тај Словенац) бјеше добро упућен у филологију а особото словенску као што се види из првога рада његова: *критика на Бопову „упоредну граматику“*, у којој исправља неке гријешке Бопове у словенским језицима. Прво изворно дјело му је: *Radices linguae slovenicae veteris dialecti* 1845 г. (коријени старога словенскога језика), којим излази пред свијет као потпун научник. Од то доба све се више и више пење у висину; својим дјелима све на шире захвата у ширину а све дубље у дубину словенске науке. 1849 поста ванредним а 1850. редовним професором словенске филологије у Бечу. Прва му брига бјеше, да својим ученицима да науку о облицима, о гласовима и рјечник старога слов. језика. 1848. год. поста дописним чланом царске академије а добивши 1851. г. награду за најбоље дјело о науци о гласовима по упоредно-историјској методи, поста и правим чланом. 1854. задоби највећу част на универзитету: поста ректором а неколико пута га изабраше садругови за декана философскога одсека. 1852. г. се ожени узевши за жену кћер својега садруга у дворској књижници Ајхенфелда. Жена му умре 1867. оставивши му два сина. За велике заслуге његове постави га цар за члана горње куће за живота а послије му подари властеоство (нашљедно витештво) и тајно савјетништво. Од 1860 г. није остављао Беча а прије тога је путовао у Италију, Цариград, Њемачку, Француску, Лондон и више пута у Љубљану. Остале дане својега живота провео је у Бечу до пошљедњег часа неуморно радећи у академији и на универзитету у кругу својих другова и ученика Ту је и преминуо о. г. 7. марта (по р.) у 78 години својега живота

Рад Миклошићев је огроман и разноврстан. Радови му угледаше свијет већином у „Denkschriften“ и „Sitzungsberichte“ царске академије у Бечу или у засебним издањима. Свијем радовима је главан приједмет словенски језици, особито стари словенски и његови споменици Прелазио је и на друга поља, на мађарски, романски, новогрчки, арнаутски а особито цигански језик али и то као да је чинио опет зарад словенских језика.

Напредак, који се показује у Миклошићевим дјелима за словенску филологију, лежи у томе, што је он први примијенио историјски метод Гримове граматике (од 1818) и упоредни метод Бопове упоредне граматике (1833—40) на словенске језике. Истом наоружан тијем оружјем поче он обраћати више пажње гласовним појавама и самосвојном животу свакога посепце словенских језика, а тијем путем истом могаше он распознати прави чисти старо-словенски језик, на који преведоше свети апостоли словенски свето писмо. Истом он могаше поставити јасна начела, по којима ћемо дијелити праве т. з. панонске споменике од српско-хрватских, руских и бугарских, у којима је Ћирилов језик дотјеран према народном изговору тијех племена. Сви ти односи бјеху његовим претходницима још нејасни. На основу многих споменика изради он прву научну граматику старо-словенску и рјечник, у којем је поређујући обратио пажњу не само словенским језицима него и индојевропским Још је олакшао проучавање старо-словенскога језика издавањем споменика његових, особито издавши знаменити са својих осебина ћириловски Супрасалски Кодекс.

Бавећи се толи о тијем језиком морао је доћи и на питање о отаџбини му, које и прије њега занимаше а и све до данас занима словенске научнике. Добровски је први јасно исказао мисао, да је то језик старо-српски, доцније је мислио, да је то заједнички стари

језик јужних Словена Са свијем противно мишљаше Копитар обраћајући пажњу њемачким ријечима и терминима у старим црквеним споменицима, који су могли постати само онђе, гдје се Словени додириваху са Нијемцима, а то је Панонија и сусједни хорутански Словени. Тако се начинише двије странке. Једнима бјеше то старо-бугарски језик а једнима старо-словенски (т. ј. панонских Словена). Миклошић се придружи Копитару само је Панонију проширио преко Дунава према Моровској. Он назива тај језик *altslovenisch*, *liugua palaeoslovenica* или *slovenica veteris dialecti.* И Јагић назива тај језик старо-словенским али не зато што би то био језик панонских Словена, јер он приписује словенским апостолима више иницијативе (т. ј. морали су понијети собом дајбуди пријевод изборнога јеванђеља), него што се тај језик у споменицима назива свагда *језик словенски* Са свијем је погрешно звати тај језик старо-бугарским.

Најгоростасније је дјело Миклошићево без сумње упоредна граматика словенских језика: *Vergleichende grammatik der slavischen sprachen,* у четири дијела (lautlehre, stammbildungslehre, formenlehre, syntax). За основу и полазну тачку постављен је ту старо-словенски језик а за њим су обрађени по реду сви словенски језици: словенски, бугарски, српски, малоруски, руски, чешки, пољски, лужичко-српски горњи и лужичко-српски доњи. Кад се узме у обзир, да за многе словенске језике није имао никаквих претходних радова него да је сам морао са свијем од почетка почети, онда се мора човјек дивити у том дјелу и огромности градива, и дубљини схваћања и темељитости обраде.

Словенске студије одвеле су га и на туђа поља. Истраживао је колико су утјецали словенски језици на сусједне језике а колико су ови обратно утјецали на словенске. Тако је пронашао, да у словенским језицима заједно има свега до 2000 разних туђица; у румунском нашао је 1083 словен. ријечи, у мађарском 956, у арнаутском 317, у новогрчком 129, у циганским дијелектима 649 словенских ријечи. Ово није од вриједности само за науку језичку него и за културну повјесницу. Ови бројеви јасно говоре, колико је који народ позајмио с ријечима и појмова другом народу. Из значења ријечи се види и у којем правцу је прелазила просвјета од једнога народа другому. Заиста диван успјех језичке науке! Миклошић је био особит зналац циганских дијалеката те је написао сва четири дијела циганске граматике. Он је својим редовима не само избраник словенске науке него и мађарска, румунска и грчка филологија се дичи његовим именом А опћом научном висином својих радова такмачи се он са најбољима своје струке у европској књижевности.

Ми Срби треба да смо особито захвални сјечци великога покојника. Он је послије смрти Копитареве био савјетник и помагач нашему великому самоуку Вуку; он нам одњиви Даничића Јагића и многе друге синове наше. Оно сјајно оружје, којим Даничић посијече 1847. год Светићево незнање, бјеше из Миклошићева арсенала. Од тога „Рата“ бујно се разави српска књижевност. Са српским народом је симпатисао и вјеровао је у његову „unwiderstehliche assimilationskraft, wodurch im westen Chorwaten, im süden Škipetaren, allenthalben Wlachen (Rumunen) und im osten und südosten Bulgaren serbisiert worden sind. (Vgl gram. I. стр. 392.) Велик дио својега рада поклонио је српском језику, повјесници, старинама, пјесништву. Издао је 1853. г. српско-словенски *апостол Шишатовачки* (писао га је 1324 у Жријелу близу Пећи калуђер Дамјан), који показује очите трагове глагољскога извора Издао је *законик Душанов.* Особито је задужио српску повјесницу књигом: *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii,* (1858. у Бечу) у којој је штампао 497 листина српских, писаних од 1114—1497 год. И за повјесницу језика српског је ова књига веома знаменита. Још пред крај живота својега 1886. издао је књигу Die Serbischen Dynasten Crnojević. Много се занимао и народном поезијом српском. Послије смрти Вукове он је редиговао дјела његова, која осташе у рукопису.

Миклошић је писао сва своја дјела њемачки и латински (врло мало словеначки а још мање српски). Ово није дика за Словене али изгледа, као да су словенске прилике криве тому, што је опћи словенски језик њемачки У словенске осјећаје В Јагића тешко да ће ко посумњати па ипак и он издаје свој Archiv на њемачком језику. Но Миклошићу се пребацивало и пребацује чак да је и непријатељ Словенима. Ако се и није Ми-

клошић у политици истицао као особит Словен, шта више много пута је и занијекао своје Словенство, али зар се може замислити, да човјек, који је цио вијек свој провео проучавајући Словене, њихов језик, повјесницу. просвјету, који је и сам поријеклом Словен, нема љубави према Словенству. Па напокон ма како Миклошић мислио о Словенству, његова дјела говоре против њега. Његова дјела су живи извор за познање Словена. Брзо ће се заборавити Excellenzherr Miklosich, али ће вјечито живјети *славни Миклошић!* . . . .

* * *

Горостасан, гранат дуб посијече рука коштанога косача, у словенској гори, али око њега бујно расте младо дубље и гора неће огољети. Словенска гора неће огољети, него ће се све љепше и љепше зеленити И то нам је утјеха при оваком губитку.

А теби, велики покојниче, нека је велика хвала, а слава ће и онако бити!

Т. О.

КАД СУ СЕ СРБИ СА ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?

Од **А. ЋУКИЋА.**

(Свршетак.)

Ш*викер* нам прича, да су се породице српских бегунаца *18. јуна 1690 г. нашле већ у Београду*, од куда је пос-?т владика *Баковић* цару у Беч са познатом молбеницом. Можемо ли се ослонити и на ову тврдњу *Швикерову?* Да можемо ово веровати, морамо пре још расветлити и питање, да ли су Срби имали и нужде већ с пролећа 1690. г. напустити свој досадашњи завичај и бегати, не знајући куда и на што. А ово је морао *Швикер* свакојако имати пред очима, јер и он тврди, да Срби нису на ову сеобу са царским манифестом од 6. априла 1690. г. позвани били. Та познато је врло добро,[17]) да је главна турска војска, под великим везиром Мустафом *Ћуприлићем* доспела *почетком августа те године тек до Софије и до Пирота*, где стајаху још и одељења царске војске, (Пирот је пао у турске руке 9. августа); а познато је и то, да је Ниш опсађен тек 17. августа, а подлегао Турцима 8. септембра, и да је Београд пао 8. октобра, кад се главна царска војска међутим повукла на Дунав и преко Смедерева даље у Банат.

С пролећа 1690. г. стајаху ратне ствари по аустријску војску још доста добро, ма да су у Албанији нека места напуштена и нека ћесарева слабија одељења потучена била. Од Турака стајаше у Албанији тада само оних 6000, који се под Махмуд-Пашом и Мехмед-Пашом, скопише око Штипља још у јесен 1689. г. Није се тада још могло предвидити, да ће аустријска војска морати пред турском главном војском напустити Србију, и да ће чак и Београд опет пасти у турске руке. Па за што да бегају Срби са свога још топлог огњишта већ у добу, где не имадоше никакве нужде, па ма да их је цар *Леопол̄д I.* својим манифестом од 6. априла и позвао? Та зар се сме помислити, да су скоро по милијона Срба бегали испред и због оних 6000 турских војника, који стајаху тада у јужној Србији? Не беху они таке кукавице! А ћесарева војска беше још у Србији. Ја држим, да Срби не имадоше ни нужде бегању, а да и нису уопште бегали, па се на милост и немилост предали у наручја Аустрије. Они су, мислим, и код оног „пон" дошли у Мађарску тек после претходног договора са царем.

Кад су Турци већ задобили Ниш, а доспели и до самог Београда, па кад дакле, услед тога, наступи и нека опасност по живот Срба у Рашкој, онда, држим, опет не беше времена, да се тако огроман број бегунаца (око по милиона душа) преведе на ову страну, тако рећи, на брзу руку и пред очима победоносних Турака, без икакве заштите и спреме. Зар Турци не би стали на пут оваком бегству своје Раје? Овако замашни послови изискују велику, врло велику спрему, а и мира, да се остваре.

Није доказ ни она молбеница, коју је српски „Communitat" по *Баковићу* послао 18. јуна 1690. г. у Беч, да су 37—40 хиљада српских породица, као „бегунци", били већ овога дана у Београду. Зар

[17]) Са војничког гледишта описао је овај рат у најновије доба ц. и к. капетан *Герба* у „Mittheilungen des k. und k. Kriegs-Archivs, Neue Folge, II. Band, Wien, 1888", под насловом: „Die Kaiserlichen in Albanien 1689", највише по архивалним изворима *Герба* не спомиње сеобу Срба 1690. г., али баш ни речицом. Да је те године овога било, мислим, да би *Герба* бар нешто споменуо, па ма и само узгредно; ја држим, да би он и коју више рекао, јер би догађај био и по саму ћесареву војску и по њене операције од замашног значаја.

није могао у то доба бити у Београду патријарх *Арсеније III.* сам или само са још којим од угледнијих Срба и одавде послати владику Исајију на царски двор? Као што је у „Протоколу српске православне цркве и општине у Коморану“[18]) прибележено („На 1690. **Месеца Енара 1. дань . . . . . . Патріарха кню на конакъ 50 фор.**“), био је патријарх већ на свршетку 1689. и у почетку 1690. г. чак и у Мађарској па и у Коморану.[19])

Пођимо сад даље, да се на послетку још забавимо мало и са оним, што мисли Француз *Пико* о овој сеоби Срба у ћесареве области. Видели смо, како *Пико* зацело мисли, да је са *Чарнојевићем* из почетка дошао само мален број породица, а да се велико кретање сеобе збило истом 1694. године. Кад узмемо у обзир неке бечке наредбе и дотичне прилике, онда смо лако вољни и сами „зацело“ мислити онако, како је у овоме погледу мислио и Пико, наиме, да се то велико пресељење Срба збило истом 1694. год.

За посредовање овог пресељења било је од бечке владе одређено једно нарочито поверенство, под председништвом главног војничког повереника и царског коморника Доната *Хајстера* грофа Хајдерсхајмског. Услед дотичних молбеница Срба, посредовањем патријарха *Арсенија III.* и подвојводе Јована *Монастерлије*,[20]) изишла су у име цара два важна решења дворског ратног савета у Бечу, једно под 11, а друго под 31. мајом 1694, г., у којима се одлучно наглашује, да се Срби досељеници имају настанити у пределима између Дунава и Тисе.[21]) Овом другом декрету није се, што се тиче времена те сеобе, у српским круговима доста пажње обраћало. Осим осталога, саопштава у овом другом на патријарха и подвојводу управљеном решењу дворски ратни савет, да се по царској наредби речено пресељење Срба што пре то боље, и то тако изврши, *да људи могу побрати жетву, којој се за кратко време надају, у онима местима, што су сада у њиховој власти,* иначе пак да између себе одмах изаберу неколико њих, који ће одмах у своје руке узети места и области, што ће им се одредити, зграде подићи и станишта тако удесити, да, *кад се жетва сврши,* а то месеца октобра што долази, савколики српски народ зацело може поћи за њима, и угодна места за пребивање наћи . . . .“[22])

Овде је дакле говор о жетви, коју су Срби имали побрати пре свога пресељења на одређена им нова места. А од куда им земљишта, која су они могли сејати, да им 1694. г. жетва роди, кад се прича и доказује, да су српске породице после свога бегства 1690. г. по Мађарској, па чак и више Будима, растурене биле, и да су ту јадно и у земуницама становали, наравно као сирота без куће и кућишта? А јели и могуће веровати, да се скоро по милијона душа могло за толико времена потуцати од немила до недрага, и ко их је за то читаво време снабдевао са храном и другим потребама за живе? Та зар се даде претпоставити, да је тадашња мађарска властела вољна била, све то чинити или им бар земље за обрађивање уделити?[23])

Одговор на сва сва питања упућује нас к веровању у тврдњу *Пиковљеву*, да се велико кретање сеобе српских породица под *Арсенијем III.* збило истом 1694 г., и то непосредно из пређашњег свог завичаја на балканском полуотоку.

Пико дакле као да ће имати право, кад каже, да је после потврђеног избора подвојводе и после царског четвртог отписа од 20. августа 1691. г. патријарх јавио цару, да је неки део породица, који је подложен његовој власти, готов доћи, да у Угарској потражи уточишта, пак да не остајаше друго до ли, да се нареди, како да се сместе нова насеља[24]) Бечка влада требала је две године дана, да обави све претходне послове за ову нову насеобину; а и сад јој испаде ово, ваљда, само за то за руком, што се бурно ратовање на Дунаву мало

---

[18]) У „Гласнику српског ученог друштва,“ књ. 67, Београд, 1887, стр. 251.

[19]) Ако је г. *Витковић* овај протокол добро преписао, а штампарија краљевине Србије добро га штампала, онда је истина, да је патријарх српски *Арсеније III.* био 1. јануара 1690. г. (ваљда по старом календару) у Коморану, које, мислим, не стоји у опреци ни са оним, што је г. архимандрит *Руварац* приметио у својој расправи „О пећким патријарсима и т. д.“ у „Истини“, Задар, 1888, стр. 563, о тадашњем путовању патријарховом из Метохије у Дубровник и отуд у патријаршију, а из ове у Београд. Ово, можда, посведочава, да је патријарх *Арсеније* отишао из патријаршије у Београд и даље у Мађарску већ при свршетку 1689. г., а да се после опет вратио почетком 1690. г. у Београд, од куда је он писао оно писмо у град Коморан, које г. *Руварац* (по Гласнику, књ. I, стр. 158) спомиње у „Истини“ (на истом месту). Можда је овом приликом патријарх у Београду дочекао и оно на њега управљено царево писмо од 6. априла 1690. г.

[20]) Кад су ове молбе поднесене и какав су управо садржај у целини оне имале, не могосмо дознати, јер их нигде па и штампане не нађосмо. Но зна се, да су у овим молбама тражили Срби дозволу, да се населе у Куманији и у Славонији, а особито у тако званој Малој Влашкој (у Хрватској).

[21]) Ова су два декрета, како у латинском оригиналу тако и у српском преводу, већ више пута штампана; тако н. пр, у *Витковићевим* „Споменицима из будимског и пештанског архива“, IV. свеска, Београд, 1875. бр. 12. и 39. (стр. 19. и 109), — у „Гласнику српског ученог друштва“, Београд, књ. 67, стр. 142 до 146 (опет од г. Гаврила *Витковића*), а други декрет и у „Срби у Угарској“ (*Павловићев* српски превод), стр. 88. и 527, 528.

[22]) Овде сам следовао српском преводу г. Дра Ст *Павловића* у „Срби у Угарској“, стр. 527, 528.

[23]) *Салаји* вели у својим „Das Rechtsverhältniss der serbischen Niederlassungen zum Staate in den Ländern der ung. Krone“, стр. 24 ово: „Vor der Hand förderte man wohl die Einwanderung, aber man dachte nicht daran, den Eingewanderten Niederlassungen zu sichern“.

[24]) На истом месту, стр. 87.

притајало, што после пораза на Сланкамену (19. августа 1691. г.) и Турци малаксаше.

Ни једна од до 1694. г. издатих царских повластица или писама, па ни царско отворено писмо од 11. априла 1691. г., којим се потврди избор *Монастерлије* за подвојводу,[25]) не доказује нам довољно, да се 36 до 37 (или по самом патријарху 40) хиљада српских породица преселило у земље мађарске већ 1690. г. (или по *Јиречеку* 1691. г.) Ове су повластице даване нарочито у намери, да се под ратним приликама, које су још у велико владале, Срби још више задобију за царску ствар, но што су већ и иначе одани били. Наиме и одобрење избора надвојводе није никакав доказ за оправдање онога, што се мисли о српској сеоби под *Чарнојевићем*. Срба, како сталних грађана тако и војничких добровољаца, било је у мађарским земљама и пре оних догађаја (и сам је овај подвојвода био родом из Коморана у Мађарској,) а нешто добровољаца дошло је и са царском војском, кад је ова 1690. г. напустила Србију. У осталом није *Монастерлија* био подвојвода васцелог српског *народа* у овим крајевима, већ подвојвода (или Vice-General) само српских добровољаца војника под царским заставама, као што се каже и у самом отвореном царском писму од 11. априла 1691. г.[26])

Ја сам већ на крају мога размишљања о прелазу Срба под патријархом *Арсенијем III.* на мађарско земљиште. Нисам дошао ни до каква позитивна резултата, а и рекао сам, да нисам у прилици што новога у овој ствари изнети на видик. Но беше ми намера, да са овим обратим *особиту* пажњу наших повесничара и других марљивих Срба, како би се могло доћи и у овом погледу до праве и необориме истине. А наговестио сам и то, како би се могло лако и без великог труда доћи до материјала, за овај посао.[27]) Ја мислим да ће се о овој сеоби Срба, што се тиче и саме године, наћи нешто (ако не и све) и у својеручном писму патријарха *Арсенија III.* од 16. јуна 1706, г[28]) цару *Јосифу I.*[29]) на које је била одговор царска диплома од 7. августа (односно 29. септембра) 1706. г. У овом писму приповеда *Чарнојевић* и о току српских насеобина у земљама мађарске круне. А ваљда је штогод о ствари споменуо и сам (ма и лажни) деспот српски Ђурађ *Бранковић* у својој „историји Срба“.[30])

Али пожуримо се са овим истраживањем, док нам не довикне опет когод онако, као што нам је пре скоро 30 година с правом пребацио већ једном Мађар *Салаји*.[31])

Vederemo! Идемо да видимо!

У *Злашном Прагу*, фебруара 1891. год.

---

[25]) И ово је писмо већ више пута штампано; тако н. пр. у *Рајићевој* историји славенских народа, IV. књ. (Будим. 1823), стр. 139—141, и у „Гласнику српског ученог друштва“, књ. 67, стр. 139, 140.

[26]) Како је Јован *Монастерлија* потврђен за надвојводу или вице-генерала само српских добровољаца, то ће бити, да је ово његово достојанство трајало само за време ратовања са Турском, и да је ово после срем.-карловачког мира (26. јануара 1699. г.) престало бити, пошто су и његови војници распуштени били. Овом мишљењу даје нам повода оно, што *Ваничек* (у својој „Specialgeschichte der Militärgrenze“, Беч, 1875, I., стр 335, 336) вели, да је *Монастерлија* (der Serbenführer) именован 1705. г. (за времена мађарске револуције под *Ракоцијем)* за најмлађег пуковника у царској војсци. Да је он и после 1699. г. био још подвојвода или вице-генерал, не би га могли сад (1705. г.) видети као најмлађег пуковника царске војске.

Вредно би било, да се нађе који вредан Србин, који би се забавио и око опширније биографије Јована *Монастерлије*, првог и последњег подвојводе српских војника са ове стране Саве. Уверен сам, да би дотичном трудбенику сво Српство врло захвално било. И за овај рад крију бечке архиве доста веродостојних података.

[27]) Ономе, који би се потрудио да испитује пресељење Срба под патријархом *Арсенијем III.*, препоручујем, нека погледа особито и у „*Chronologische Actenauszüge über die Organisation der Militärgrenze*“, који се налазе у бечком „k. u. k. Kriegs-Archiv“ 23. одељење, бр. 89. до 91.

[28]) У *Павловићевом* преводу *Пиковљевог* дела „Срби у Угарској“, стр. 104, стоји (можда погрешно), да је ово патријархово писмо од 16. *јула* 1706. г

[29]) По *Цернигу* („Regesten der Geschichte der Serben“, стр. 100, додатак његовој „Ethnographie der österr. Monarchie“) чува се ово патријархово писмо у архиви ц. к. министарства за финансије у Бечу.

[30]) Аутограф; чува се у патријаршеској библиотеци у Ср. Карловцима.

[31]) Das Rechtsverhältniss der serbischen Niederlassungen zum Staate in den Ländern der ungarischen Krone, стр. 30: „Wie kommt es, dass noch kein serbischer Schriftsteller sich der Mühe unterzog, auf der Grundlage der im Karlovitzer Archiv befindlichen und ihnen hoffentlich zugänglichen Papiere eine detaillirte Geschichte der durch Csernovics bewerkstelligten Einwanderung zu verfassen und zu veröffentlichen?“ (Како је, да се не подвргну још ни један српски књижевник труду, да на темељу списа, који се налазе у карловачкој архиви и који су им ваљда приступачни, састави опширну и обелодани повесницу о досељењу, које је Чарнојевић извршио.) Мени није познато, да ли се до сада нађе Србин, који би опрао ову љагу.

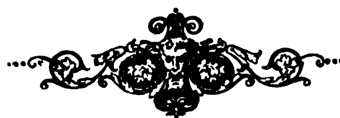

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

V.

Опаклија.

Није ово опаклија већ добраклија, опак био ко јој име наденуо.

Пословицу ову има Вук у збирци својој штампаној 1849. г. у Бечу, а и ја сам је прибележио у „Стражилову“ за 1886. г. на 375. страни са приповетком, која показује како је она постала На име: приповеда се како, је неки господин путујући по јакој цичи-зими огрнуо кочијашеву опаклију, па кад се добро загрејао под њоме, рекао: *Није ово опаклија већ добраклија, опак био ко јој име наденуо.*

Од тога доба више пута сам се запитао: је ли могуће, да је тако врсна и корисна ствар, као што је опаклија, доиста доведена од речи *опак*, која свакако рђаву и злочесту мисао изражава; или може бити нема народ право, што проклиње крштенога кума њезина?

После дужег размишљања и нагађања најпосле дођох до уверења, да народ има потпуно право што мисли, да је реч *опаклија* постала од придева *опак, а, о* Нека ме нико не пита, како је то могло бити; ништа лакше од тога. Кад се сетимо да је у опће у сваке коже с лица вуна (крзно), а с противне стране наличје, онда морамо и то знати, да *опаклија* ништа друго није, него на наличје изврнута, или наопако окренута кожа, исто тако као што је *опак* противна мисао од *добар*.

Ван сваке сумње стоји дакле, да је реч *опак* послужила за постанак речи *опаклија*, и ја ћу од своје стране са пуним уверењем рећи, да народ има право што вели: *опак био ко јој име наденуо*.

Јест, али као што сам ја био радознао, можда ће се наћи уз мене још кога да запита: а од куда су потекле речи *опак, опачина, опачити се, наопако* и т. д., и ако случајно несу српске, одговарају ли те речи бар законима српскога језика?

Да бих утекао свима приговорима, који се надано и ненадано могу осути на мене, то се не ћу пачати у „туђе послове“, којима несам дорастао, него ћу само толико рећи, е ја мислим да је реч *опак* са свима својим сродницама постанула од старословенске речи **пакы**, што би се данас рекло српски *опет*. Но пошто су те речи по мојему знању са свим добре, јер одговарају законима српскога језика, и добиле су од вајкада право грађанства код нас (као и речи: па, пак, ипак,) с тога мислим да не би паметно било њих у крај потиснути и другима зар згоднијима заменити. —

Држим да ће свакога занимати (а ствари не ће ни најмање одмаћи), ако напоменем, да се у старо време место *наопако* употребљавало и писало *наопет*. У Даничића „Рјечнику из књижевних старина српских“ истина не долази ова реч, јер се Даничић при овоме послу свом није служио непосредно србуљама, него само Вуковом књигом „Примјери српско-славенскога језика“ и из ње употребио записе прештампане из штампаних србуља, — али за потврду да се реч *наопет* некад употребљавала у србуљској књижевности, ево ћу показати један случај из минеја Божидара Вуковића, где се под 1. августом (Макавеји) вели међу другима и ово: **ӥю̆же старцоу привезаше нашпеть роукы ӥ вьень велми** и т. д.

На послетку још нешто

Има у споменутој збирци Вуковој и ова пословица: *Поздравили те по опаклији*, и Вук вели да у војводству значи колико: не маре за тебе.

У први мах чудно звони кад се рече: *Поздравили те по опаклији*, и ја сам уверен да многи, особито на први поглед, не ће разумети смисао у овој пословици; али ми смо из досада реченога видели шта значи реч *опаклија*, и од куда је она постала, пак ћемо по томе и то знати, да *Поздравили те по опаклији* значи управо *Поздравили те наопако*, т. ј. *несу те никако поздравили.*

Питам ја сад: је ли Вук добро објаснио ову пословицу са *не маре за тебе*, или није?

Ко би на то смео одговорити?!

Светозар Мл. Бајић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Знаменито песничко дело владике Његуша **„Горски вијенац“** преведено је већ на више језика. Међу осталим преведен је „Горски вијенац“ и на руски језик, а превео га је године 1887. Лукановски. Сада листови јављају, да ће скорим изићи дело то и на шведском језику а превео га је *Алфред Јенсен*, који је превео и Пушкиновог „Оњегина“ на шведски. Шведска академија наука наградила је тај превод и похвалила преводиоца, да му је превод ваљан, а да је изворник чудноват и занимљив, јер се „необично а често и заносно огледају у њему обичаји и погледи целог једног племена“.

БЕЛЕШКЕ.

(**Промоције**). На бечком свеучилишту промовисан је г. *Милош Григоријевић* из Бегеча за доктора целокупне медицине; на будимпештанском пак универзитету произведен је г. *Стеван Бугарски* из Сенте за доктора философије. Положио је испите из хемије, физике и минералогије са похвалом. Живели и народу српском од користи били!

(**Српско нар. позориште**) стигло је ових дана из Ковина у Панчево, где је отпочело своје представе са „Протекцијом“ од Бр. Нушића. Друштво је тако рећи изненада овамо дошло и изгледа као да ни месни позоришни одбор није знао за долазак; јер је почео купити претплату тек кад је друштво стигло. Првог вечера беше мало публике; но, хајд ми ћемо веровати, да је слабом одзиву криво ружно време.

ЧИТУЉА.

(† **Исидор Стојковић**). Марта 6. о. г. преминуо је у Сомбору *Исидор Стојковић*, професор на српској учитељској школи, честит Србин и добар пријатељ, оставивши за собом верну љубу и троје деце, једнога сина и две ћерке. Покојник беше у 49. години живота свога, а у 17. години свога учитељског рада на овој нашој препарандији. Био је узор доброте и ваљаности, а као учитеља сваки га је веома ценио и уважавао. Нека му је светао спомен у српском народу!

(† **Др. Павле Падејски**). Опет је она несретна суха бољетица из кола младих честитих Срба уграбила једну жртву и тиме задала опет тешку рану српском роду и српској књизи.

Др. *Павле Падејски*, бивши професор на гимназији у Књажевцу у Србији, преминуо је 10. о. м. у селу Бољевцима у Срему у наручју својих родитеља. Покојник је син српског учитеља у Бољевцима и свршио је гимназију у Ср. Карловцима, а философске науке слушао је у Бечу, Прагу и Грацу, где је промовиран за доктора философије. Године 1888. отишао је као млад доктор у Србију и онде је добио службу предавача на књажевачкој гимназији. Априла месеца 1890. год. положио је професорске испите с одличним успехом, те јуна месеца исте године постане редовним професором. Но није се дуго могао да бави овим послом, јер га љута болест беше опхрвала, попе му се сушица и у гркљан, те изгубивши глас не могаше дуже служити као професор, него на захтев министров поднесе оставку и оде у Београд да се лечи по Кохову разглашену начину, но који начин ни у овоме случају не побра ловорове венце. Камо срећа да се комбинација ученога овога Немца обистинила, те да се народима, па и српству сачувају толики и толики врсни синови у животу, те кад нам сушица уграби Бранка Радичевића, Косту Руварца, Косту Трифковића и толике друге врле српске синове, а оно бар од сада да не гину пре времена и у млађаном добу своме честити и вредни раденици на пољу српскога напретка и лепе будућности!

Др. П. Падејски лежао је најпре у београдској државној болници, а на скоро пред смрт своју отишао је оцу и мајци својој, да би се поред мајчине неге отео из чељусти немиле и немилостиве смрти. Али не би му суђено да млађан оздрави, те и даље поради и поживи за свој народ, а на дику својим добрим родитељима.

Падејски остави за собом удовицу, која је кћи неготинског свештеника Јована Станојевића. Беше му 28 година, кад је преминуо.

Падејски је за кратка века свога доста радио на пољу књижевности наше. Писао је оригиналне *приповетке, хумореске, чланке из природних наука, књижевне* и *историјске*. Преводио је и *приповетке са чешкога*.

Први радови су му излазили у нашем „*Јавору*“. Осим тога радио је на „*Стражилову*“, „*Отаџбини*“ и „*Бранику*“.

У „Јавору“ су изишли ови његови књижевни радови:

Године 1885. „*Слава,*“ од Сватоплука Чеха; „*Неколико речи о Сватоплуку Чеху*“; „*Митологија старих Словена*“; „*У сватовима код лужичких Срба*“ (из „Словенског зборника“); „*О продаји жена код Југословена*“, ово су примедбе на предавање дра Ф. Крауса у Бечу; „*Јованка Орлеанка*“, слика из француске повеснице у XV. веку; „*Писма Павла Ј. Шафарика, која се тичу Срба*“; „*Новчаник св Стевана са словенским натписом*“.

Године 1886: „*Нада*“, приповетка; „*Говор лишћа,*“ приповетка Сватоплука Чеха; „*Мирко*“, приповетка из ђачког живота; „*Човек у прво доба*“; „*Стари српски натпис на звону;*“ „*Својој посестрими Олзи,*“ (писма I—III).

Године 1887: „*Ко је добио опкладу?*“ приповетка из ђачког живота; „*Гроф Лав Николајевић Толстој,*“ литерарна скица; „*Море*“, црта из физикалне географије.

Године 1888. „*Да грозне јаве!*“ приповетка; „*Неће Дара за писара,*“ приповетка са села; „*Подела топлоте на земљиној површини,*“ црта из климатологије.

Године 1890: „*Пијани Ђура,*“ приповетка.

„*Стражилово*“ је донело од дра П. Падејског ове чланке и приповетке:

Године 1886: „*Ирина*“, приповетка Сватоплука Чеха.

Године 1888. „*Јабука,*“ приповетка из чешког живота од Св. Чеха; „*Српске насеобине у Штајарској и вараждинском пограничком генералату;*“ „*Неке примедбе на чланак: Народна традиција и*

неногрешими историци“; „*Да ли да зидамо позориште?*“; „*Облик и величина земље*“, црта из астрономске географије.

У „*Отаџбини*“ је изишла г. 1889. историјска расправа Падејскога под натписом: „*Битка Косовска*“, која је расправа изишла и у сепаратној књижици.

У „*Бранику*“ је писао чланке и дописе још од ђаковања свога, па све до преласка у Србију.

Пред смрт своју написао је и издао броширу: „*Услуге, које су Срби учинили аустријскоме двору*“, за коју броширу веле, да је написана дубоким познавањем и правилним схватањем ствари и патриjотским погледом на садашње прилике у Аустро-Угарској.

Из набројаног овде рада, а са обзиром на младост пишчеву, увидеће сваки читалац, да је у Падејском изгубљен по Српство вредан и озбиљан радник, који би временом могао бити од велике користи народу своме, да га смрт није тако рано покосила.

Нека му је лака земљица и вечит спомен у народу српском!*) **О.**

(† **Теодор Банвиљ,**) један од најпопуларнијих француских песника, умрьо је у Паризу пре неколико дана. Банвиљ се родио у Мулену године 1823. Прва свеска његових песама изашла је године 1842. Осим песама написао је још силне романе, драме и много ситнијих чланака. Нашој позоришној публици познато је његово име по глуми му „Гренгоар“, у којој се у натписној улози наш Ружић особито одликује.

РАЗНО.

(**Шта ћемо са нашим ћеркама?**) Слушао сам више пута од младих људи, да се боје женити зато, јер наше Српкиње нису добро однеговане, јер се стиде радити и т. д. Ја те прикоре одбијам свечано од наших лепстица, али ипак читајући ово што овде у српском преводу шиљем, држим да је добро да прочитају српски очеви и матере, а и ћеркама нашим неће бити с горег да чују, како одговарају Американци на питање: *Шта ћемо са нашим ћеркама?* Ево овако: Дајте им, нека сврше добро школе. Научите их, да знају укусна јела кувати, глачати („пеглати“), прати, чарапе поткрпити („штопати“), дугмета пришивати, научите их да саме себи сашити знају одело и ваљану кошуљу. Научите их лебац месити и пећи, и да се добром кујном много од апотеке заштеди. Научите их да сто крајцара чине једну форинту и да само онај штеди, који мање троши него што прима, и да сви који више троше морају осиромашити. Научите их да лепше стоји хаљина од цица која је плаћена него свилена на дуг узета. Научите их, да је једро лице много вредније него педесет јектичавих лепотица. Научите их, да носе јаке и добре ципеле. Научите их, да саме купују што требају али да и рачунају, да ли се рачун слаже. Научите их да јако стезање („шнирање“) само наказује образ и подобије божије. Научите их простом здравом разуму, раду и уздању „у се и у своје кљусе“. Научите их да је честит занатлија са засуканим рукавима и са кецељом, ма био и без паре, више вредан него туце отмених и наличканих беспосличара. Научите их да раде у башти и да љубе природу божију. Научите их, ако имате за то паре, свирци, сликању и свима вештинама, али увек промислите се, да су то узгредне ствари. Научите их, да су шетње пешице много здравије него вожење на колима, и да је пољско цвеће врло дивно за оног, који га уме да посматра позорно. Научите их да се не претварају, већ кад мисле да што није тако да кажу није а кад кажу тако је, да је збиља тако. Научите их, да срећа у браку не зависи нити од спољашњег угледа нити од богатства мужевљева већ једино од његовог значаја. — Ако сте их тако научили, па су вас разумеле, онда их слободно пустите да се удаду, оне ће саме најбоље наћи прави свој пут! ***А. Н.***

(**Како је Шлиман учио стране језике.**) У једном животопису тога славног археолога и јелинисте, који је многе старе грчке грађевине, међу осталим и некадању Троју пронашао и као што је познато недавно умрьо, наводи се, како је Шлиман био најпре трговачки помоћник и како је после као велики трговац поред разгранатих и берићетних послова научио енглески и за тим француски, холандски, шпањолски, португалски и руски, доцније ново и старо-грчки и најпосле и латински. О методи, којом је Шлиман учио стране језике, пише он у једном писму ово: „Занимам се сада већ две године искључиво старогрчком књижевношћу, прочитао сам за то време курзорично скоро све старе класичаре, а Илијаду и Одисеју више пута. Из грчке граматике учио сам само деклинацију и правилне и неправилне глаголе, а учењем граматикалних правила нисам тратио ни један час свог скупоценог времена. Јер кад сам видео, да ни један од оних силних дечака, који су у гимназијама осам, а често и више година мучени досадним правилима, није доцније знао да напише грчко писмо, а да не начини у истом стотине најгрубљих грешака, то сам морао узети, да је метода, која се употребљава у школама, са свим погрешна. По мом мишљењу може се тачно знање грчке граматике присвојити само праксом т. ј. пажљивим читањем класичне прозе и учењем на памет узорних комада из исте. Држећи се те веома просте методе научио сам старо-грчки као какав жив језик. Тако га ево пишем савршено тачно и исказујем у њему своје мисли без тешкоће о сваком предмету. Сва правила граматике потпуно су ми позната, ма да ни не знам, да ли су у граматикама забележена или не.“ ***М. П.***

(**Руси у Азији**). Монголци зову сваког Европљана „Московом“. Ако н. пр. говоре о Енглезу, онда веле: „Москов Енглез“, за Француза „Москов Француз“. Према томе држе да су сви европски народи потчињени „Чаган-кану“ (белом цару). ***И. М.***

(**Plinius redivivus**). „Опште новине“, што излазе у Монакову, пишу: Можда ће занимати шире кругове, да им изнесемо на видело по нешто, из чега ће се видети моћи, како је постало откриће професора Либрајха, који је — као што је познато — почео да лечи суху болест у грлу убризгавањем *кантаридина*, а то је нешто, што се добива из тела од шпанских муха. Професор Либрајх је пре неколико година изненадио свет открићем такозванога *ланолина*, а то је

*) Неки београдски и новосадски листови донели су белешку, да је пок. др. Падејски писао и у „*Српским илустрованим новинама*“, но то не стоји. У томе листу нема ништа од Падејскога; а кад су новине те излазиле (1881 и 1882. год.) онда Падејски још није ни почео да пише. Његови књижевни радови датирају од 1885. амо.

маст, што се добива из овчије вуне, и што се употребљује противу неких кожних болести. Он је извадио на то патенат, те у друштву са господином Јафеом и Дарштетером тргује са том машћу и добро се отуд користи. Писац ових редака, који врло радо чита Плинијеве списе, нашао је наскоро за тим (у Плинијевој природној историји. св. 29. гл. 10), да су т.ј Либрајхов ланолин стари народи врло добро познавали и да је већ и Плиније ту маст препоручивао од истих болести. А кад је Либрајх сад изишао са својим новим „откровењем“, писац ове белешке латио се опет Плинијевих списа, те је наишао после неколико листова за ланолином (књ. 29, гл. 30), како је неки мисирски лекар за време Тиберија лечио неку болест, која одговара данашњем лупусу, (Плиније, Прир ист књ. 26, гл. 2.) екстрактом од *Кантарида* (шпанских муха) и то као и Либрајх. Плиније у свези с ланолином говори и о лековитости јајета, које он препоручује против црвеног ветра, печених рана, бобичавости. Тако се дакле можемо надати, да ће скорим изићи когод са „откровењем“, да је „Ovin“ — екстракт од јајета — лековит од ове и ове болести.

(**Практичан лиричар**). Француски песник *Теодор Банвиљ*, чију смрт огласисмо под Читуљом у данашњем броју никад се није отимао да буде члан академије. Кад је Франсоа Копé био примљен у ред четрдесеторице бесмртникâ, запитаће неки Банвиља, кад ће већ он једаред кандидовати за академију. „Никад!“ одговори Банвиљ; „а и на што?“ — „Али ако вам се избор понуди као сигуран — на сребрну тањиру?“ — „Е, онда бих просто узео сребрни тањир!“ отшали јогунасти песник.

(**Исељеници у Северној Америци по народности.**) Енглески конзул у Филаделфији карактерише у свом годишњем извешћу за 1889. год. исељенике по народности, којој припадају и по занимању ком се посвећују у новој отаџбини овако:

Енглези не праве никакве „колоније“, они се разиђу по целој Унији и сваки од њих одлази тамо, где му се највише плати. Не раде друкчије ни *Ирци* и *Немци*, јер и они ступају у утакмицу на свима раденичким средиштима у земљи. *Валони*, *Скандинавци*, *Словаци*, *Пољаци* и *Мацари* концентрују се у колоније, поглавито у Пенсилванији, где се налазе знатни рудници угљена и шкриљаца, као и петролеумски извори. Највише *Валона* насељено је у вароши Скрантону, тако да и своје позориште издржавају. Много њихове деце говори само валонски и не научи никад енглески. Умерени, вредни, и са малим задовољни, они су благослов за земљу. *Скандинавци* одлазе у земљорадничке дистрикте на западу, јер је међу њима мало обртничких раденика или занатлија. *Данци* или *Фини* траже велике шумске области у Северозападним државама, изгледа да их је онамо одмамило пријатно поднебље и нагон за независним, слободним животом. Што се тиче *Талијана*, они се могу разделити у три класе: надничари, рудари, земљорадници. Први не вреде већином ни лулу дувана, највише их је из Напуљске; раде при грађњи жељезница и т. д., живе већином по варошима, од куда их њихови „padroni“ у одељењима свуда шаљу, где за њих рада има. Рудари долазе из Горње Италије и већином одлазе у руднике на Западу. Талијански земљорадници селе се у винограде калифорнијске, а тамо иду и многобројни Французи и Швајцарци Али *Французи* остају иначе обично у великим варошима или се селе у Њу-Орлеан или у оне крајеве у Канади, где се француски говори. Руски, пољски и румунски *Јевреји* настане се у великим варошима, већином су кројачи, добра трећина покућари. Последњих година преселили су се у Америку многи руски Немци, којих су се предци из Виртемберга одселили у Русију. Они су још прави правцати Немци и за.имају се земљорадњом. Словаци, Пољаци и Мацари, који долазе из Аустро-Угарске, већином су рудари. *Чеси*, *Моравци*, *Тиролци*, *Хрвати* и *Далматинци* одлазе махом у пределе индустрије угљена и гвожђа у Пенсилванији. *Холандези* и *Белгијанци* баве се земљорадњом или раде у стакленим фабрикама и рудницима. *Јермени* и *Араби* отварају дућане или постану путнички трговци; гдекоји баве се и ткањем свиле или траже занимања као надничари. *Грци* тргују већином са воћем и цвећем, или су и радници на жељезници.

М. П.

НОВЕ КЊИГЕ.

Ивана Иванића приче и црте. **Из таме живота**, приповетке и црте. Написао *Иван Иванић*, новинар. Београд. Штампарија Мите Јовановића књ. Михаилова улица 12. 1891. Цена 50 пр. дин. Наруџбине се шаљу писцу у Београд (пресбиро у министарству спољних послова).

ОДГОВОРИ.

Непознатом у Вел. Кикинди. — *Није истина* да у „Јавору“ стоји за „Ратарке“ тврдња, „да те књижице издаје „родољубиви“ књижар и штампар Јован Радак“, него се онде изриком вели да се „**не зна**, *ко покреће ове читанчице за народ*“, па пошто је назначено на књижицама само „*Накладна штампарија у В. Кикинди*“ то је писац „Јаворове“ белешке (бр. 5.) знајући, да у Кикинди постоји књижара Ј. Радака, која се бави и накладом, рекао „**биће ваљда** то“ та штампарија. Што ви даље велите да се „за Радака *не може казати да је родољубив*“ и „да он зна да је у „Јавору“ за њега то речено, „*уложио би против тога протест*“, то вам имамо приметити, да је врло лако овако иза бусије без потписа рећи тако што, но ми нисмо о г. Радаку никад ништа дознали, што би бацало сенку на њега, да нема родољубља, на против знамо, да је и он издавао добре календаре за народ, на којима су радили и приповнати родољуби наши. До сада бар још нико није „улагао протест“, кад га је „Јавор“ родољубом назвао. — Што се самих „Ратарака“ тиче, ми смо их у овој белешци препоручили рекав, да им је цена „тако малена, да их заиста може сваки ратар лако набавити.“ Из Ваше исправке видимо сада, да је та „накладна штампарија“ половином својина пошт. г. Милана Петровића, адвоката и уредника „Садашњости“, чијим је трошком штампано било и „Гудало“ са оним дивним прилозима, рађеним о његовом трошку у Бечу, а и прва књига скупљених списа проф. М. Петровића.

Многи почетници песници шиљу нам своје „*прве песме*“ са потраживањем, да им одговоримо, да ли ћемо песме примити или не. Лепо их молимо да нас поштеде са таквим захтевима, јер је доста дангубе за нас, што морамо те песме *да читамо*, а колико ли би нам времена тек требало још да се упустимо у кореспонденцију о њиховој каквоћи и вредности! Давно је рекао један уредник за „прве песме“ нових појета: *први се штенци бацају.*

М. Л. В. у ?? — Најбоље ће бити, подајте Ви те песме сами у руке оној госпођици, те их неће а и не треба да читају и оне госпођице, којима их Ви нисте наменили.

Маринку. — Кад би Пушкин прочитао онај Ваш превод његове песме, он би се на ново с киме дуелирао, не би л' још једанпут погинуо, те да не види и не чује, шта се све збива на овоме грешноме литерарном свету.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 13. У НОВОМ САДУ 31. МАРТА 1891. Год. XVIII.

МОМЕ АНЂЕЛУ.

К'о љупка мајска зора, што ружу сањиву љуби,
И бисер-росом крепи мирисну круницу бајну,
Тако и чиста љубав клонуло срдашце буди.
У њему срећу снује, к'о небо вечито трајну!

У борби подлих страсти познадох чари света!...
Видећ' срушене наде, узоре млађаних дана,
За мене живот беше слика отровног цвета,
Што расте пољем јадâ, сред суза и љутих ранâ!...

Ал једног божјег дана, ја познах и тебе, мила,
У чистом чедном храму, анђелску душу твоју,
И ти ми врати љубав, а њена божанска сила
Подиже свету веру и наду окрепи моју!

Сад моје јадно срце у мору блаженства плива!...
Без твога љубавног даха у мени живота није,
И сад тек живот волим, кад ми је надежда жива,
Кад сунце спаса, вере, груди ми ледене грије!...

Ја химном Бога славим, што ми те млађану дао,
И питам с побожним страхом, пред троном вечнога сјаја:
Када ми поклони тебе, да ли је Господ знао,
Да једног анђела мање сад има у сред раја?!..

Београд 1891. **Сима Ј. Аврамовић.**

ЧИНИ.

ПРИПОВЕТКА СА СЕЛА.

Сергији Попићу приказује Ђ. Јовановић.

(Свршетак.)

IX.

Еј мајко моја, ала сам ја сироче! Немам оца немам матере, све'дно као пушка!...

Да ми није седамдесет за вратом, не био овај који сам, ако не бих тражио кртане!...

А знате ли, ко је крив, што се ја нисам никад оженио? Царевина, браћо, царевина! И само да једним оком мигнем, ево ти мени служба у општини.... Кнез, добошар, ординанц, све што год хоћу! Није шала море, остати због царевине неожењен! Пензију ако ћу могу добити!....

Оно је била солдачија што сам ја служио, а не као данас.... Отишао с брковима као мишија длака, а кад сам дошао кући, једва сам их довукао. Довде, ви'ш, довде се обесили, па се на њих наватало иње, а две леденице замрзле се па ме све бију по трбуву. Само да упитате Совру, он ме је видио....

Све да сам хтео, не бих се могао оже-

нити. Матор, а где би био матор чика дика? А да сам знао, могао сам оне брченде подстрићи, па би можда која и налетила. Али ја онда мислио: Ко сам ја сам.... Није шала: онолики бркови, па Италијанска, па Радецкове чизме држао ево вако на длану!..

А сад сироче као прст...

Па да ми није још те моје Леле и Панте, не бих никад капи вина окусио А добра је, брађо, као добар дан, само чини, па ето!

Набацили злотвори на њу невољу, па ни ја не могу да их пронађем....

Везивао сам пресну лику око ње; доносио јој воде са Змајевца; одгризала је нокте и прогутала; пила богојављенску водицу из орахове љуске; спавала је на мишоловки; кадила се на мртвачкој коси, па ништа не помаже.

Још ћу јој украсти из цркве један лист из салтира да се и на њему окади, па и ако то не помогне онда ћу притећи опанке па јала у Карловце....

Оно није да је баш њој и сада нужда да се кади, али ја хоћу да све са ње збацим. Лела добро спава као мало дете, а добро једе; кадгод и попева, само ја видим, да на њој има још врачолија, а те су под левим пазувом.

Али шта ви знате, шта су чини! То је моја ствар!

Слушајте ви, шта је било после Ваведенија, кад оно паде онај дебели снег.

X.

Поранио ја оно јутро, па турио сатљик у џеп па се замислио, куда ћу. Пече чивутски казан, пече Јелкићев, пече молеров, и једва се размислим да ће у молеровој ракиџиници бити најтоплије.

Пртине да би од заклетве, и ја хоп, хоп, из снега у снег, а за мном све бунари остају.

Дођем тако до Чигрине куће, а њена врата звр, и Тинча промоли главурду. Видим ја, нешто вреба па љоскац у снег.

Седим ја у снегу па ми се само глава види, ал хоћеш врага познати, кад ми је на глави она моја бела капетина. Бео снег, бела капа, а и брченде ми готово таке исте, па мене ни у шеснаест, што сам баш на њених авлинских вратих.

Ја мислио, да ће она да краде комшинске кокошке, ал, мајко моја, чуда и покора, она испусти из куће гаднога Андрију.

Изишао, браћо, дрља па избуљио оне зв'рље у месец, па ми мал не стаде чизмом на главу. Здравља ми мога, већ био подигао ногу, а ја испружим куку па запнем за њу

Дрља бречи у снег на леђа па гледи у моју главу, како стоји на снегу, као гуска на леду.

Смеје се он, смејем са ја, а нит устаје он, нит устајем ја.

Еј, брајко, и оно су биле чини! Јер од куд мени паде у ћупу, да ја запнем кваком за његову ногу? П'онда нит да побегнем, нит да устанем, већ лежи он, седим ја па да цркнемо од смеја.

И да Андра не запита мене који ме је ђаво онде насадио, ја не бих ништа почињао.

Он мене упита, а ја као малтером одмах залепим:

— Тај, који је и тебе.

— Па хајд да устанемо!

— Дигни ти прво мене, п'онда ћу ја тебе — избацим ја моју, што сам још у Италијанској научио.

Да нисмо устали и данас би онде лежали, ал овако, вала богу, прође баш аверим

Даде дрља мени петицу, да ћутим, а ја одржах заклетву све до данас Не бих вам, славе ми, ни данас казао, да није Тинча опет почела лагати за Лелу.

Ето сад знате њене вигове Не лаје куца села ради! Набаци она чини на оно дериште, само да себе свеже са Андријом

Мудра је она, мудрија од врага! Андрија је гадан, али петице лепе као икове.

XI.

Дете кад се роди, онда је дете Ал пре него што ће се на свет измигољити, код сваке жене седи анђео и ђаво, па један виче: сад ће, а други: неће. На чију реч закмечи, онога је.

Лела, ви'ш, Лела Пантина она је анђелска, а Тинча ђаволска Лела не зна ни две унакрст, а Тинча све ђаволске библије за памет.

Тинча ће вам бацити чини на мачку, па ће јој мишеви на леђа скакати, а она неће ни брком мрднути. Ја сам имао таку мачку. Мајко моја, што сам је једанпут овом куком опатрнуо по врату, па се одмах обнесвестила.

Мишеви, брајко, трче по асталу, а она на клупи преде. Ја једног некако са шеширом умлатим, па га бацим пред њу, а она не да га поједе него прогута као трешњу. Ја дреновачу па звиз, колико сам год могао. Зар да ја ватам мишеве а она да једе?

Понда реците, да нису чини!

Ето колика је разлика између њих две: што је Чигра Андрији мозак заврнула, а Лела хтела опет да му се врати.

Је ли он њу отерао? Је ли он њој рекао, да му је крвава? А она све заборавила па вели: биће боље. Ма какво боље, кад је преко воље, него памет у главу, ћерко, још ти можеш бити срећна! . . .

Тако ја њу поучих лане о Воведенију и погодих.

Није прошло ни три недеље поста, а један Черевићанин па у Пантину кућу:

— Добар дан, пријашко! Како си?

— Да бог да! Добро! А одакле си ти?

— Из Черевића.

— Да си поштен.

— И с тобом заједно.

Изнесе лепо мој Панта ракије и пресна купуса, па пекмеза, па ора, а онај мали враг донесе и неколико гроздова са тавана.

Ој, ој, море, трећа недеља поста па грожђе, као да си га онај час са чокота узбрао!

Мислим ја 'вако матор, како то може бити, па се нешто загледам боље у оно зрневље. Кад ја, а по њему длаке од кудеље! Одмах се ја сетим да је у кучинама било. Кучине јој дечије, како се досетила!

Гледа и Черевићанин, како су га дочекали, гледа у гредице, гледа у Лелу а све се смешка.

— Ја и не питам, пријашко, које добро? — једва већ Панта погоди, шта и ја мислим.

— Добро је, вала богу Нека моја тетка приповедала ми, како си несрећно удао ћерку, па ето и мени било суђено, да се са мојом женом раставим. Моја је кућа као кошница, па ми је тешко без друга на све пазити. Један сам у кући, а на туђина не може се човек ослонити. Него ако би пристао да ми даш твоју ћер, а бог зна да јој неће бити рђаво ни у кући ни од мене . . .

— Како се зовеш по кући?

— Ја сам покојног Марка Трнчића

Одмах ја намигнем на Панту да пристане. Није шала, Трнчићева кућа, зна је цело подунавље! Шта је тамо само сланине и меса, а о расолу да и не говорим! . .

Поплашим се ја, да Панта није мене разумео, шта сам намигнуо, па се ја упустим у диван са Трнчићем:

— Оно, сине, само ако ти будеш човек, као што је Лела кућаница, све ће добро бити. У нашем селу можеш и мало дете за Лелу упитати, каква је, па ће ти свако лепу рећи. Да кажеш, оно има и злотвора, али ни прсти нису сви једнаки, а нема ни жита без кукоља.

— Ја колико сам Лелу провидио, мислим да ће бити као што треба, а никог нећу ни зло ни добро послушати. А да вам и то кажем ја њу не намеравам срамотити, нит сам ја таки човек, већ хоћу да смо на чисто, хоћу под контрак. Ако она мене остави, нек ми исплати пет стотина, ако ја њу отерам, ја ћу њој хиљадарку. . . Је ли то поштено?

— Као да си из мене ишчупао. То ће онда бити као и венчање, као по немецки...

— Не, чичо, већ само као поштење, док се ствари друкчије не окрену, јер ја ћу гледати, да се развенчам па ма ме шта стало. Ако је мојој жени било до беснила, мени није. . . . Ја сам се оженио да имам пријатеља и кућаницу, а она се бацила на моду, па ни тањир не опере. Раскопа ми кућу купујући свилу и оне натркече. Шта ће паору жена, која шешир натркечи? Али да свет не виче, да сам је отерао, што сам непоштен, заклео сам се да нећу девојку узимати, већ ћу тражити себи прилику, која је моје судбине. . . Мени се Лела допала, а казао сам, шта намеравам, па ако пристајете, отићићемо натарошу, да нам направи контрак ..

Јесте ли чули, што је памет? Контрак, па развенчаће се!! Еј, мој брајане, онда мени суну у ову тиквицу, да и ја идем за Лелу патријарку. . . .

Него ја онда да забашурим: да нисам знао за тај контрак, одмах пристанем на све, па рекох:

— Сине мој лепи! Пантелија пристаје и жели контрак. . . . .

Сад је тек почело весеље. . . Лела служи око астала, а ја певам немецки: тралала, тралала, и приповедам: како сам доскочио оном Рвату у мог Миће винограду. . . .

XII.

Нема ништа боље, него кад човек има зубе. . . Ви још нисте мислили о том, али то је као свето. . . .

Купујеш ли краву, ако нема зубе, не

ваља; купујеш ли коња, ако нема зубе, не ваља; жениш ли се, ако нема зубе, замерка готова, а може човек без зуба и да награбуси. . . И ја, мајка ми жалосна, једанпут сам био због тог у бувари, и то баш онај дан, кад је Трнчић хтео да прави са Лелом контрак. . .

Одемо ми натарошу па му приповедимо, у чему је ствар, а натарош нас поче одбијати.

Ја мало накресан а овамо знам и куд шта иде, па се прилепим уз натароша као шише уз руду. . .

Натарош нас шаље попу, јер вели: изишао закон, да се не сме невенчано живити Али ја не дам Панти, да излази из натарошеве собе.

Пошље он ординанца, да зове попа

Размећем се ја пред Трнчићем, да нисам мачији кашаљ, па се са попом рукујем све'дно као и натарош. Гледа поп чудо, јер зна да сам га дотле увек у руку љубио, ал ја се онако накресан марвашим па се чиним и невешт.

— Је ли, попе, да се сме живити под контрак? — запитам га ја.

Он мени ни беле, већ разговара са Пантом и Трнчићем.

Трнчић нуди попу десет а натарошу десет дуката за контрак, али они ни мик, не попуштају. . .

Говори Трнчић, како му је нуждан друг, и то тако жалостиво говори, да би морао и највећи лопов заплакати, а поп као да је од камена. . . !

— Ево још петица! — викнем ја, па ону дрљину банку на натарошев астал. . . .

— То није за новац, људи, него је дошло од власти, да се не сме.

— Ал кад ти ја кажем! Ја сам царски човек.

— Сви смо — рече поп

Али ти ниси! Ти си на владиној страни, а ја сам народњак! Познајем ја тебе како дишеш. . . Ни мигнути не можеш преда мном Окренеш ми немецки, у џепу си ми, окренеш ли италијански, опет ту, а све у поштењу. . .

Ал се поп најежи, мајчин сине, па викне:

— Језик за зубе!

— Зар ти мени пред овим поштеним људима да вичеш: језик за зубе? Ти, што си правио од блата топове, кад сам ја гледао Рађецког, као сад ту влашу на асталу!?.

— Језик за зубе! опет он.

А мени се, бого мила, тек онда раздреши, па и оваки си, и онаки си, и да не зна ни у који дан пада свети Пантелија, док не завири у календар . . .

Ал натарош викну ординанца па мене у бувару.

Онда ја видим шта је, па моли, па преклињи, али он вели:

— Што ниси господар од свог језика?

Бадава сам ја њему говорио да нисам могао држати језик за зубима, као што ми је казао, јер немам ни једног зуба. . . Он остаде при своме, и мене спљеја пред оним гостом у бувару. . . .

Бого господња, ал сам се онда осрамотио! А да сам имао зуба, све би друкчије било. . . .

Тако ја онда дођох под старост на робију, а Трнчић оде без Леле у Черевић. . .

XIII.

Знате ли ви, да су и оно чини, што у комендији гледамо?

Дадеш комендијашу прстен а он га баци кроз пенџер и после, мајчин сине твој исти прстен у кокошијем јајету. . . Валда нисам луд да мислим, да је кокошка снела прстен, кад га не би оноликог могла ни прогутати. . . Понда се претвори у Милоша, па цара Лазара . . Море. видиш ти његове валаранције! Цар Лазар ?! . А сви знамо, да је цар Лазар у Раваничком намастиру. . .

Него оно и јесу сатане, они комендијаши!

Онаких девет кад се састану у једном месту, онда буде помрачење сунца . . . А у чијој кући умре онај комендијаш, у оног ће те године место кромпира родити чичока.

Сад видите. каква је то маштанија, ви посејете кромпир, а изникне чичока. . . Па упамтите, и ова наша Тинча кад умре, остаде наше село без кромпира. . .

Што та зна набацити на човека, то нико није видио! Само пирне а ти готов.

Ено видите, шта је од Андрије. Пије, карта се, од како се с њом спанђао, а кућа већ му иде трајлиша. . .

Није шала, за једну зиму, од како се са Лелом раставио, па да прода волове и

вртаљ. Понда питајте и оног куштрођу у штаркаси, познају га и тамо.

Жао мени само, што ја онда пристадох на петицу, кад сам га оно ухватио зимус, а двадесет форинтача избројао би, само да не разгласим, како сам га кваком стровалио у снег. . .

Има тај новаца као плеве, ал само не знам, колико ће трајати.

Кажу, да је све палио банке на свећи, кад је чуо да је Лелу Трнчић искао Ко год је био ону ноћ у бирцузу, свако се опио као мајка.

Па где је онда ту памет, кад он пали банке? Стрпала му Чигра чини у прслук, па оде куд његов нико.

Еј, да се ја нешто дружим с њим! Извадио бих их, па да су му под језиком а не у прслуку, овако нек иде до ђавола! Ја и не шумњам, што је он окренуо суноврат, него је мени брига, што се Типча Леле не окане.

Појавила јој се онака срећа и прилика, а поп не да контрак! Заокупио све неке законе, па да не сме, а овамо сви знамо, да у нашем селу живе њих толико невенчани, и то не на контрак, већ цигански. . .

Кад би ви мене слушали, ми би оној Чигри везали камен о врат па у Дунав с њом, и наше село спасено . .

Још да мене није, онда би видили покора али овако опет зазире колико толико. Зна, да сам кадар чини и скинути и ископати, а зна и да носим увек изврнут прслук, а кад пролазим поред ње, да увек шипак направим. . .

XIV.

Од дрље, браћо, већ нема ништа, тај ће још понети онаку исту шеширину, као онај аламан Мојићев што је носио, да му можеш песницу кроз вршак промолити, а Лела биће срећнија од девет дедова. . .

Трнчић ради, а шта ради то он зна, ал ћете тек једно јутро опазити кртане пред Пантином кућом. . .

Што је тај Лелу обегеписао, то још нисам видио! Није да је воле, мајко моја, већ лепо да свисне. . .

Па не реци онда, да и то нису чини!

А то иде опет на моју воденицу. . .

Чим Лела у Черевић, ја први до цара у њеној кући, а да видите шта се онда ради! Тамо су кобасице, па сланина, па мекан лебац сваки дан, а на каци славина па увек цури као чесма. . .

Биће Лела срећнија од девет дедова! . .

Те чини ја сам на њу набацио.

МЛЕТАЧКИ УТИСЦИ.

УСПОМЕНЕ ИЗ СРЕТНИХ ДАНА.

Што путника одмах, чим ступи у Венецију, изненади и чудновато дирне, то је потпуна тишина, која влада у вароши. Док у осталим великим градовима једва човек разуме своју реч од непрестаног зврјања кола и лупе коњских потковица, влада у Венецији мир, те странца већ тиме спрема на дочек као у какав тајанствени вилистан. Па онда — нема ни прашине! И довикивање гондолијера је некако друкче него кочијаша по другим местима. Мелодичан звук талијанског језика приказује се већ у речи: gondola, gondola! коју момак хармонично прати још с неким елегантним покретом руке. Па уђе ли се у тај чудновати чун и овај нечујно се пусти по оној зеленкастој води а из међу најлепших палата, осети ли се тихо му љуљање и тек по који пут чује глас гондолијеров — за иста се чини, као да се све то дубље улази у тај тајанствени вилистан. Венеција с очију збуни странца и заведе му сва чула; ако игде, ту се даје рећи, да се човек може и жедан превести преко воде.

Оне дивне палате, споменици из толико векова, мирно гледе на тебе радозналог и убезекнутог; ти једва и примећујеш оне многе и многе гондоле, које тек шушну мимо тебе, носећи можда тако исто радозналог путника, као што си и ти сам. Тек по који пут, кад сретнеш гондолу с малом, црном кућицом а са застртом завесом и кад видиш непомично лице гондолијерово, који тим чуном управља, у теби хоће да оживи успомена на догађај, пун сласти и тајанствености, који си у млађе доба читао у каквој умиљатој песми. А да је ноћ, за цело би ти се причинило, да та црна кућица у себи скрива плавокосу Дездемону и њеног црног Отела а гондолијер не би никако теби био онај нитков, који је лудоглавом Родригу, кад старом Брабанцију де-

нунцира састанке јуначког Црнца са лепом ћерком његовом. . . .

Но сад је дан а живи живот по Великом каналу не допушта, да у теби отму маха сенке из прошлих времена. Твој гондолијер лаким покретом весла навије чун из великог бӧла млетачког у узан каналић, подвуче се под мост и вешто сврне с пута гондоли, која ти плови на сусрет. Ала је ту узано и тесно! Да раширит руке, могао би прстима дирнути старе зидине високих палата. А после кратког времена, кад си се прогурао кроз ту тескобу, и гондола ти се створи на пространој Riva degli Schiavoni, и гледиш, што никад видео ниси, што никад ниси могао видети, панораму, какве нема више — да те гондолијер не опомене, да си стигао, камо хоћеш и тебе тако подсетио на трезвену садашњост, мислио би, не, ти не би ништа мислио, већ би гледао и само гледао, и кад би очи склопио, настављао би као у сну живописан призор, само што ни у правом сну не би био тако диван, кад је већ суђено, да се сваки сан разиђе.

Али овде се призор не разилази; овде је све истина, слатка истина! Па уз то још оно прелепо, чисто збијено, плаветнило вечерњег неба и загасити му одсјај на лагунима, по којима ситни таласићи играју вечиту игру своју. И у том сјајном оквиру непојмљиво дивне зграде, живахно кретање великих галија и витких гондола а на обали живописне групе босих и одрпаних факина, црнооких цура и стаситих морнара, из чијих уста зуји на све стране меки звук талијанског језика, који ти се ушима приказује као песма и онда, кад се онима на мраморној обали и не пева.

*

У вароши, као што је Венеција, где сваки камичак подсећа на прошлост и само на прошлост, није ни чудо, штосе сваки путник њоме и бави. Историски, уметнички, песнички и индустриски споменици и остаци у таквој су множини, и такве су вредности, да садашњост прекриљују са свим — Венеција живи дан-данас од своје прошлости. Једина природа, небо и море, не стари никад; она се подмлађује дан на дан и биће после много и много векова онаква иста, као што је сад, и као што је била пре много и много векова.

У први мах, да како, да чудновати положај те јединствене вароши занесе и очара сваког, који ступи у њу. Већ та околност, што је са свим друкча, него што су све остале вароши, диже јој вредност и занимљивост до великог степена и путнику се види интересантно и оно, што и није, чега има и у другим варошима. Али помисао, да се те обичне ствари гледе баш у Венецији, даје им неку чаробну моћ и наводе странца, да их гледи друкчим очима и да у машти својој надовезује све чаролије и бајке, које и јесу и нису с њима у свези.

На сваки начин, да много зависи од нарави и наклоности, шта ће коме бити интересантно. Сликари се налазе у зградама, да посматрају слике; неимари опет пред зградама, где разгледају фасаду и архитектонику; песници лутају по каналима и траже предмете, који би им згодни били за песму. Човек опште образованости посматра, што је лепо и задовољава се естетичким утиском, а велика чета путника обичнијег соја обиђе и одгледи све, што је Бедекер савесно забележио, или бар оно, што је са звездицом.

Неколико недеља би требало, да се обиђу и виде све знаменитости, сви споменици, којима је Венеција тако богата — та и она сама је велики један споменик. Негда је амо долазила европска господштина, да у рафинираном уживању траћи своје дане и свој новац. Све, што је хтело и умело живети, хитало је у Венецију, која је у оно доба давала правац свачем, као данас Париз. Сјај и раскош, елеганција и мода, финоћа и блазираност — све се то ширило из Венеције по осталом свету; ко је у „друштву“ хтео да важи, морао је бити у Венецији, и као што нам је данас чисто чудан онај, који није био у Бечу, или бар у Будимпешти, тако је био у оно доба и онај, који није био у Венецији. Од каквог је утицаја био глас о тој чудотворци и доцније, кад јој је величина већ давно побледела, показују нам речи, којима Гете почиње свој млетачки дневник: „Тако беше у књизи судбине а на мом листу написано, да ћу 1786. двадесет осмог септембра, у вече, по нашем сахату у пет, Венецију први пут, улазећи из Бренте у лагуне, видети и на скоро за тим ту чудновату варош на острвима, ту републику дӓброва, моћи посетити. И тако, хвала Богу! није више Венеција за мене само реч, није шупље име, које ме је тако често плашило, мене, дин-душмана пустих речи“.

Па нек је онда дозвољено, да се можемо радовати и ми, што је и на нашем заједничком листићу било написано, да ћемо видети Венецију и у тој чаробници по жељи и вољи неко време провести

*

Ко хоће с Венецијом из ближе да се упоз мора и пешке ићи по њојзи. Не мислим само Ма кову пијацу и најближу околину; треба ући дуб. у варош, видети и друге пијаце, па и најтеш улице, над којима се небо приказује тек као уза плаветна пруга. На тај начин може се управо до у додир с народом, даје се видети, како живота те амфибије у људском облику, кад су таман

сувом земљишту. Но у колико је на води све живахно и пуно граје по улицама влада свечана тишина; види се, да је овом свету вода тек прави елеменат. До душе, не може се рећи, да и по споредним и удаљенијим каналима пулзира тако исто бујан живот, као по главним; тескоба већ не допушта то. Та није живо ни у свакој бечкој улици.

При ходању по вароши мора се човек задовољити оним, што на улицама види. У куће да како не може се ући, тек само завирити у капије и ходнике; али ти су мрачни, те се опет не види ништа.

Што је тако мирно по споредним улицама, биће да је узрок, што их странци врло мало посећују; урођенике пак не занимају, они су у својим кућама — та Венеција није за њих тако интересантна а онај, који има у вароши посла или хоће што да заслужи, тежи да како средишту њеном, те споредне улице морају остати пусте А оно, што се по тим улицама види, хоће богме да разочари и сангвиничког странца, да сневесели и оптимисту. Бадава, свака ствар има своје две стране, па тако и Венеција.

Идући по улицама, човек се врло често нађе на каквој мањој пијаци, а ту већ има живота. Или се око каквог споменика слегло више људи, или се у цркву улази и излази из ње Цркава има много у Венецији а свака је у својој врсти уметничко дело млетачког неимарства. Или јој је фасада необичнија, или крије у себи икону каквог славног живописца, или је украшена каквим спомеником Штета, што су цркве обично мрачне; да како штета по странце, који су више радознали него побожни, и ако баш тај сумрак побожности годи и њу управо изазива и негује

Колико ли смо цркава обишли, не умем рећи а било би и излишно набрајати их; али толико могу казати, да сам у незнатнијим црквама осећао у души више мира и покоја, више тишине и задовољства, него у славним и великим, у којима се човек осећа као у каквим музејима. Већ само она равнодушност, или, у најбољим случајевима, она радозналост, која се огледа на лицима посетилаца, квари и ремети утисак. Мени је било свагда милије наћи се у цркви, у којој нема никог или тек мало света, и то млетачкога. Тај не гледи ни споменике ни иконе, већ се на свој начин и на свом језику разговара с Богом Ни вођа нема ту; они су опсели знаменитије зграде а на Марковој пијаци има их толико, не, има их више и од страних посетилаца.

Са пијаце светог Вартоломија, на којој је споменик песника Карла Голдонија, иде се управо на велики и славни мост Ријалто.

„Има ли што новог на Ријалту?“ пита чешће Шајлок у „Млетачком трговцу“, јер ту је канда било у оно доба главно стециште млетачке трговине, ту је била берза, ту се правила цена и роби и новцу.

Како ли су стари Млечани умели уметнички да граде све у својој вароши. И овај мост је израз њиховог уметничког укуса — таквог моста нема више, као ни Венеције. Он је по себи знаменитост и даје тој вароши обележје, као год и duждева палата, Маркова црква, Велики канал, гондола и Ponte dei Sospiri. Па како је према том мосту немио, неукусан и прозаичан онај гвоздени мост, који је подигла аустриска влада. Практичан јесте тај мост, он везује две врло живе стране Великог канала; али никако не доликује Венецији и да се неким чудом пробуде стари дуждеви, знам, да би им био први посао, уклонити то чудовиште. Тако исто би им сметали и они мали вапорићи, који никако не стоје уз лице Великог канала, њихове палате и Словенског пристаништа; а сумњам, да би задржали и железнички мост, који у неку руку квари чист појам о Венецији. Али модерни живот тражи и хоће бржи и јефтинији саобраћај, те је тако поникао и гвоздени и железнички мост па и вапорић, тај млетачки трамвај.

Милан Савић.

(Наставиће се).

ДОПУНЕ И ДОДАЦИ ЧЛАНКУ „ГРОБОВИ ЗНАМЕНИТИХ СРБА.“

(Види „Јавор“ за 1890. год.)

Од дра И. О.

„Јавору“ за прошлу годину, а и у засебној књижици, изишао је чланак, у којем су пописана имена оних знаменитих Срба, *који* су *сахрањени у Новоме Саду*, било да су ту и умрли, било да им је мртво тело донесено овамо у Нови Сад са стране*), те ту и погребено.

*) Тако је Мих. Продановић донесен из Винковаца, др. Ђ. Натошевић из Гор. Карловаца, Јован Обреновић из Срем. Карловаца.

У чланку томе и књижици забележена су 94 заслужна наша покојника, који су се одликовали било као војници на бојноме пољу, било пак као књижевници пером у руци или као уметници — сликари и глумци —, просветитељи народни, или као добротвори рода свога, који су оставили мање или веће своте новаца на потпомагање сиромашних ђака, пострадалих и остарелих људи и удовица, на припомоћ сиромашних девојака при удаји и т. д.

Ја сам одмах у уводу казао, да ће список овај бити може бити непотпун а гдегде и погрешан, те сам и умолио свакога, ко се за ову ствар интересовао буде, да попис онај допуни и исправи.

Сад сам рад да читуљу ону и сам допуним именима оних покојника, којих се у оно време нисам сетио, а уједно да допуним по нешто што би још требало да се рекне о којем покојнику, чије сам име у чланку навео, а што сам онда изоставио; а најпосле и да исправим по где коју омашку, коју сам доцније тек опазио, кад је чланак већ био штампан.

Започећу са црквеним поглавицама нашим, са *владикама* новосадско-бачким

Но и то ћу само забележити овде оне новосадске владике, који су за **последњих 100 година** седели на епископској столици дијецезе бачке. У старија истраживања и испитивања не могу се упуштати.

Пре 100 година био је владика бачки *Јован Јовановић*, па он је ушао као епископ бачки у ово деветнаесто столеће, а умрьо је 12. априла 1805. Но он није сахрањен у Новоме Саду, јер га је смрт нашла случајно при каноничкој визитацији у Сомбору, те је онде и погребен. За њим је дошао за владику бачког *Гедеон Петровић* († 1832.), који је умрьо као новосадски владика, те је овде и сахрањен, па ћемо с тога о њему говорити у овоме чланку. После Гедеона дошао је за епископа бачког *Стефан Станковић*, који је 1837. изабран за митрополита и тако отишао из Новога Сада. Његов последник беше *Георгије Хранислав*, који је умрьо у Новоме Саду (г 1843.), а после њега је дошао *Платон Атанацковић* († 1867.), о којем је била реч у чланку „Гробови знаменитих Срба“ у „Јавору“ од прошле године. По смрти Платоновој дошао је *Герман Анђелић*, који је као патријар умрьо у Карловцима, а на послетку дође у Нови Сад за владику недавно преминули *Василијан Петровић*, који је такођер у Новом Саду преминуо

Тако даклем изређало се у Новом Саду за 100 година *седам* владика од којих су *четворица* умрли и сахрањени у Новом Саду, којима је по томе места у овом списку. О Платону Атанацковићу донео сам већ белешку у ланском чланку, а у овим „Допунама“ говорићу дакле о овој тројици: о *Гедеону Петровићу*, *Георгију Ханиславу* и *Василијану Петровићу*.*)

* * *

1. Гедеон Петровић, *епископ бачки*, (рођ. 1770. † 1832.). Рођак његов (сестрић) и питомац му др Јован Хаџић Светић написао је у „Голубици“ књизи 1. (за годину 1839) оду „Сјени преосвјашченејшега Гедеона Петровића“, и уз оду додао библиографске податке те како је „Голубица“ данас ретка књига, то ћемо изнети овде што је важније и занимљивије из живота овога честитога владике, који има велике заслуге при оснивању и уређењу српске новосадске гимназије. Његов лик и данас се чува у дворани гимназијској из поштовања према овом достојном великану наше цркве. *Гедеон Петровић* се родио у Сомбору. Отац му се звао *Петар Ћирковић* и преселио се као дете са својим оцем из турске земље у ове крајеве, а мати Гедеонова беше *Евдоксија* рођена *Маширевић*. Крштен је у сомборској св. Ђурђевској цркви 12. новембра 1770. године и добио је име *Георгије*. По тадашњем обичају упише га учитељ, кад је у Сомбору пошао у школу, по очину имену и тако буде он *Петровић* (а не Ћирковић). У Сомбору је учио код Францишканаца четири латинске граматикалне школе а 1784. год. отиде у Сегедин, па онда у Печуј, где сврши философске науке и 1788. врати се у Сомбор и проведе ту две године дана као канцелиста у магистрату. Но онда остави ту службу, оде у Пешту и сврши права, те 1794. заклет буде за „нотарија“ при краљевској табли. У то време чувши митрополит Стратимировић за њега како је спо-

*) Остали епископи бачки од сеобе под патријаром Чарнојевићем беху ово: Јефтимије Дробњак (1695.), Стеван Метохијац (1708.), Христофор (1710.), Григорије Димитријевић (1715.). Софроније Томашевић (1718.), Висарион Павловић (1730.), Мојсеј Путник (1757.) Арсеније Радивојевић (1775.), Атанасије Живковић (1782.) и Јосиф Јовановић Шакабента (1784.). За овим је дошао гореспоменути Јован Јовановић године 1786. за бачког владику и умрьо је као што рекосмо године 1805.

собан, наговори га које писмом а које лично (идући у Беч и пролазећи кроз Пешту), да ступи у монашки чин. И тако га Стратимировић године 1797. у манастиру Крушедолу произведе за свога придворног ђакона, исте године за протођакона и архиђакона а 1799 г. за пресвитера; но закалуђерио се тек 1800. године у Крушедолу и буде пострижен руком Јована Рајића. архимандрита ковиљског, и добије име *Гедеон*. Исте године постане протосинђелом, а 1801. архимандритом. Кад је г. 1805 умрьо епископ бачки Јован Јовановић буде Гедеон постављен за администратора епархије бачке, а 1807. године изабере га синод за епископа бачког, и пошто га цар потврди, буде исте године о Видову дну за епископа посвећен. Гедеон је пуних 25 године био владика бачки, а умрьо је 10. новембра 1832. Хаџић пише: „Тјело његово у пристојном и сјајном почествовању најпре је у епископској сали, а по том у саборној цркви народу на скорбно вијење представљено, а после неколико дана с великим печалним торжеством у истој *саборној цркви с десне стране пјевнице према олтару погребено*, гди су г. Мутибарић, архимандрит гргетешки и г. Ковачић протопресвитер сомборски, скорбно ово торжество похвалним надгробним словама закључили и увјенчали.“ Хаџић даље описује Гедеона као човека, који је науку јако ценио, који је био веома ваљан говорник, честит професор богословије, те је предмете које је предавао, морао сам и да саставља; даље да је он основао и уредио новосадску српску гимназију, постарао се за добре професоре (Шафарик, Магарашевић и т. д.) и завео свештенички удовички фонд, да је подигао углед бачком свештенству, подхрањивао мир, љубав и споразум, мудро уредио вођење конзисторијалних послова и т. д. — Јован Рајић, архимандрит толико је ценио и уважавао Гедеона да му је између осталога за спомен и у знак љубави и поштовања даровао свој златан крст, да га он као најдостојнији на грудима носи — Кад је оно Магарашевићу забрањено било даље издавање „Летописа“, онда се Гедеон заузео код митрополита да се Магарашевићу допусти да и даље *„себи и другима на корист буде“* (ut ei ultro liceat sibi et aliis prodesse), а осим тога управио је на свештенство своје дијецезе циркулар, којим опомиње, да се по старају да набаве „Летопис“, као свакоме корисну књигу. — Међу хартијама пок. Јов. Хаџића нашао сам неколико писама Гедеона владике, из којих се види како је он Хаџића за време школовања му богато потпомагао, а уједно му у сваком писму даје лепе савете, као прави отац и старатељ У кућевној „Читуљи“ Хаџићевој, коју такођер имам у рукама, стоји из благодарности на првоме месту име *„Архијереја Гедеона“*, па за тим тек имена других покојника породичних, међу којима и *„Петра“* и *„Евдок(с)ији“*, што ће се без сумње односити на родитеље Гедеонове, јер су се они тако звали.

2. **Георгије Хранислав.** Звао се пре ступања у монашки чин *Гаврил*, и писао се најпре *Храннсављевић*, а доцније *Хранислав*. Учио је у Пешти права После је био професор на карловачкој гимназији (1804—1811), и за тим на богословији (1813—1827) Кад је постао епископом био је најпре пакрачки, а за тим бачки владика У Нови Сад је дошао 19. септембра 1839., а иншталован је 28 Јануара 1840. У млађим годинама својим бавио се Хранислав нешто и књижевношћу. Први су му стихови изишли још 1798. године, кад је био правник у Пешти, а то беше песма у похвалу Стевану Авакумовићу, кад је примио „жезл архијерејски“. Други му је рад изишао 1802, а то беше *„Цвјет на гроб Јоана Раича* ковиљскаго архим дне 11 дек. 1801. усопшаго“. Наскоро после тога издао је Хранислав кувара што га је с немачкога превео под натписом: *„Поварнаја книга, по немецкому кохбух*, первим опитом — — с немецкаго на славено-сербски во Вијење преведена, ижд Дамјана Каулицији“. У години 1808. изишле су од њега *„Рјечи надгробнија“* (Шафарик 468.), а 1815. изиђоше његове две радњице: *„На смерт високоблагор. госпожи Јосифи Стратимировић от Кулпин*, рожденија Текели“ и *„Преосв госп. Стеф. от Авакумовић*, Еп. Карлштат.“ — Кад је Хранислав постао епископом бачким добио је од савремених песника оде у почаст. Међу овима беше једна и од *Симе Милутиновића Сарајлије.* Осим овога писали су му оде и славопоје и Јован Чокор, професор маџарског језика на гимназији новосадској, па Филип Пејић и Милош Поповић. Владика Хранислав је сахрањен године 1843. у новосадској саборној цркви пред левом певницом до близу престола мајке божије. Приликом укопа недавно преминулога епископа Василијана

отворена је костурница Георгија Хранислава, јер се и Василијан сахранио у ту исту гробницу. Сандук је Храниславов нађен још добро одржан и у целости. Дрвен је, а изнутра постављен свилом. Био је до душе труо, али још је задржао свој облик и целину. Заклопац је дигнут и нађено је тело владичино у црвенкастој свиленој одежди, које је боја посукнула. Свилена митра зелене боје нађена је мекана и спљоштена, а на њојзи златан крст са јабучицом, и осим тога још један повећи златан крст нађен је на Храниславу. Груднии кош владичин издизао се као да је у целини, и тек при додиру се размакнуо и попустио. Покрај сандука овога владике нађене су још неке кости, но за ове се не зна чије су, без сумње опет којега црквенога великодостојника из *прошлога* столећа. — За владику Хранислава зна се, да је потпомагао сиротињу, па међу осталима беше његов питомац и *Коста Хранисављевић*, који је умрьо у Београду г. 1880.. а био је онде дотерао до министра војног. Овај Хранисављевић звао се најпре *Живковић*, па је оставио то презиме, а назвао се *Хранисављевић* по своме добротвору, владици Храниславу, који га је „примио, школовао и упутио у руску војну службу“, као што то прича М. Ђ. Милићевић у животопису овога Косте Хранисављевића, о коме види „Поменик“ (стр. 783)

3. **Василијан Петровић**. Ноћу између 17. и 18. јануара ове године нађен је Василијан владика мртав на тлу своје собе код кревета Хтео је баш да легне, угасио је свећу, беше свучен и паде мртав на под, где је тек сутра дан нађен. Пошто су врата изнутра закључана била, а владика се не одзиваше, то се доведе бравар и отвори врата. Василијан беше већ мртав. Умрьо је у 71. години свога живота. Он је рођен у Темишвару на нову годину 1820., на св. Василија, те је с тога и добио то име. Гимназију је учио у Темишвару, а две године философије и права свршио је у Пешти. У богословију је ступио г. 1842. После свршене богословије ступио је у монашки чин под епископом Пантелеимоном Живковићем, те је онда много година провео у Темишвару као придворни калуђер и конситоријални бележник Године 1866. постао је архимандритом и предат му је манастир Хопово, а за тим Беочин. О Петровдну 1882. постао је владиком бачким. Српски некадањи краљ Милан одликовао га је командерским орденом св Саве. За владику Василијана каже „Српски Сион“ међу осталим, да је био класично образован и интелигентан човек; да је био поштен, ванредно благе и добре нарави, милостива срца и штедре руке. Имао је пуно добре воље, да што више користи својој цркви. Православље је љубио свим срцем и душом. — Владика Василијан је сахрањен у гробници владике Хранислава крај леве певнице у саборној цркви. Сахрањен је у црној одежди са камилавком на глави у сандуку од метала. Тело му је балзамовано. При парању нашли су лекари, да није умрьо од капље, као што се у први мах држало, него од едема у плућима.

То су дакле та три архијереја, што су у Новом Саду у саборној цркви овога столећа сахрањени, а сада прелазим на друге покојнике наше, које сам у прошлом чланку нехотично изоставио:

4. **Јован С. Ђорђевић**, син берберина Симе Ђорђевића названог „Фрак“. Свршио је неколико гимназијских разреда, па је онда радио у редакцији „Српског Дневника“, а за тим кад је покренут лист „Србобран“ под уредништвом гимназијског управитеља Петра Нинковића прешао је Ђорђевић у ово уредништво за сарадника. Ту га је познао ђенерал Ђ. Стратимировић и израдио му да добије бележничко место у Гргуревцима у Срему. Но ту се поболи од сушице и дође своме тасту Пери Татићу у Нови Сад, где и умре у јунију месецу године 1864. у 30. години свога живота. Сахрањен је на алмашком гробљу. Написао је у „Даници“ за 1860. годину историјску приповетку „*Милица Вукашинова*“. а у истом листу за 1861. годину црту из XI. столећа под натписом „*Доброслав*“.

5. **Васа Николић**. Свршио је пред покрет 1848. године права и постао адвокатом. У буни ступи својевољно у војску и постане официром. Приписује му се велико јунаштво и војничко лукавство, којим је користио српској ствари. Због неке увреде према бану Јелачићу и неке сумње на њега буде осуђен на робију и издржао је затвор у Варадину граду пуних 16 година. Једном је био побегао, но ухваћен и на ново дотеран у Петроварадин. Сећам се кад сам у педесетим годинама био ђак у нормалној школи у Петроварадину, да је покојни Васа Николић долазио сваке недеље и свеца у српску градску

цркву у казематима, куда га је увек пратио војник, те је певао за певницом. Ми смо деца знали да је то неки господин, и да је затворен због „буне“. Кад је издржао своју тешку робију наново је адвоцирао у Футогу, Новом Саду, Митровици и на послетку у Иригу. Умрьо је г 1890. у новосадској варошкој болници и сахрањен је на успенском гробљу. Једна му ћерка беше ваљана глумица и беше удата за Ђоком Јовановићем, писцем лепих приповедака у „Јавору“, „Босанској Вили“, и т. д, којем је и „Матица“ једну приповетку наградила. У оно доба управљаше Јовановић једном позоришном дружином, која је путовала по Далмацији, Боци Которској и приморју. Покојни Васа Николић састављао је некад песме, којима је уз гитар и мелодију давао, те су се у оно време много певале Тако је једна од отих: *„Бедно момче у сужањству тугује“*. У „Даници“ за 1864 (бр. 41.) има подужи спев његов под натписом: *„Три речице сужног роба“*, који се овако завршује:

Нек дакле ланци сад тело море,
У неба сфери терета нема;
Љубав и *вера* у срдцу горе,
Надежда души нов живот спрема.
Три неба ћерке вију венца сплет
Сужноме робу, ах, за други свет.

6. **Ђорђе Вуковић**, парох новосадски. У „Даници“ за г. 1864. (бр. 52.) читамо ову белешку: „6. декембра преминуо је овдашњи парох *Ђорђе Вуковић*, оставивши своје имање *новосадској гимназији*. Имање му цене на 20 хиљада фор. а вр. Бог да прости! и вечна му памет у народу била!“ — Но и ако није гимназији припало цело то имање овога родољубивога свештеника због тога, што је било после покојника и законитих наследника, то је ипак пок. Ђорђе Вуковић велики добротвор овога нашег просветног завода, јер је гимназија наша новосадска фактично примила из Вуковићеве заоставштине лепу своту од 2000 фор. Нек му је слава! — Парох Ђорђе Вуковић сахрањен је на алмашком гробљу.

7. **Јован Хаџић**, бивши бележник код магистрата новосадског, за тим сенатор и варошки капетан у Новом Саду. Родио се у Митровици год. 1831. а умрьо године 1871. 28. марта у Новом Саду и сахрањен је у јовановској порти. Превео је Мендлсоновог *„Федона или о бесмртности душе“* и позоришне игре: *„Надри-поштењаци“* (Biedermänner од Бенедикса), *„Др Золић“* (Dr. Wespe) и др.

(Свршиће се.)

ЈЕДНОЈ СРПКИЊИЦИ У „АЛБУМ“.

К'о читанка твој је „Албум“,
Ал' шта рекох, ух!
Није богме к'о *читанка*
Већ к'о — *Lesebuch!*

Ал ја нећу да подижем
Против тога рат,
Већ ћу само да приметим
— К'о старији брат —
Да Српкиња све језике
Научити зна,
Па остаје опет Српка,
Српском роду сја.
Бистра ума, ведре душе,
Српкиња си ти;
Па се с тобом познаници
Поносимо ми.
Бабо ти је челик-Србин,
Мати српска кћи;
Ох па зар би и друкчија
Могла бити ти?

*

Ал допусти, да приметим —
Сатира ми ј' стара мана,
Па кад њене жице дирнем
Ја се сетим младих дана,
И њихових разних сласти
Те ми чисто *коса расти*.
(То је за ме нужно, кажу,
Јер помаде не помажу):

*

Хајд' ми кажи, цвете вити,
Да л' баш *„штамбух“* мора бити?

Пријатељи, другарице,
Што те љубе к'о зеницу,
Своју љубав *на писмено*
Потписују *к'о меницу!*

А зар ниси, драга Мила,
Ти пупољче дивне руже,
О љубави тој њиховој
Уверена из све душе?
Већ је нужно на папиру
Да потежу (туђу) лиру,
И тек тако да ти трубе,
Да искрено тебе љубе?!

*

Па ми с' чини, драга селе,
знаш,
Да то није ни обичај
наш!

Да л' је, боже, Косовка девојка
Рекла онда оном своме пријши:
„Дед' бога ти, Орловићу Павле,
Хајд' ми штогод за „штамбух“ напиши!
Да л' имаше царица Милица
Красан „штамбух“ са стотину шара,
У којем су *немачки* писале
Вукосава и *лијепа Мара?*

*

Ја се увек тако питам
Кад „штамбухе“ какве читам,
Ал' ми никад није стра',
Кад Српкиња језик страни
Или пише ил' дивани,
Одродити да ће с' та.

Сад је твоје, Мила, рећи
К'о ј' пријатељ теби већи:
Или онај, што ти каза
Пуну торбу лепих фраза,
Или онај, ко ти каже
Што се с срцем српским слаже,
Па ма било мало и сатире,
Што нам рена под носић натире.
Само кад је искрен побра
И намера кад је добра!

Абуказем.

„Једна премијера“
на београдској позорници.
(Наставак.)

Али је све ово гледала из прикрајка и краљица Марија, опака маћеха Душанова. Да би остала доследна својој интригантској улози, која има за циљ да Душана упропасти, она пушта кап отрова у његово спокојство. На име она Душану казује, да је Кантакузен изјавио љубав краљици Јелени, да јој је на састанку с њоме говорио о лепотама Цариграда, и о грешној љубави. То страшно разјари Душана, виче: „у пакао с њиме“, и хоће да га тражи да му се освети! Али како је лукави Кантакузен благовремено умакао из двора његових, то Душан рахатно проклиње своју жену, и проглашава је за неверницу, при свем том што га баш и сама Марија уверава, да је Јелена Кантакузена одбила са презирањем, како управо и доликује чедној и племенитој љуби српскога владаоца. То ништа не помаже. Душан остаје при своме, и налази, да је Јелена крива, што му тај догађај са Кантакузеном није испричала, или „што му није сјурила ту грешну реч у ђаволско срце“. Ми остали гледаоци видимо, да краљица Јелена фактички није имала времена да му то исприча. Од те сцене, од њеног сукоба са Кантакузеном она никако није била на само с Душаном, а да му, као краљица српска, приповеда о тој мучној сцени пред дворанима, и пред слугама, то већ није ни могла, ни требала учинити.

Али све то неће да појми овај велики и увиђавни човек! Он налази да је Јелена крива, ма да ми то никако не увиђамо. За што је крива краљица Јелена?

Душан нам каже, да је прво крива за то „што је хтела да прикрије своју кривицу, и гадни грех оног несретника“! Али — није то само њена кривица. Има још једна Душан је од неког доба почео хладнети према Јелени, што се она и сувише меша у државне послове, и заузима за своју браћу и њихове смерове. И за то је крива, а највише када се у већу онако ватрено заузимала за одметника Кантакузена, те својим гласом претегла на његову страну, и мимо вољу Душанову.

„И за то треба да је казним“ — вели Душан. „Две њене погрешке дају ми права да то учиним. Сад је згодна прилика. Анђелија ме чека!“

И после подужег монолога, из кога се види, да он потпуно тачно поима све рђаве последице овога свога корака, јер би тиме дао прилике за неслогу и раздор, порушио би заклетву над мртвим телом оца свога: да ће Србију узвисити и усре-

ћити; после свега што му се у халуцинацији запаљене маште, и тешког прекора савести јавља чак и сенка покојног му оца, која га ставља на искушење у тешкоме часу, све то не помаже ништа! И Анђелија га моли чаробном песмом иза кулиса, а тај га глас опомиње на освету, да на освету, а никако „ме не мами рад љубавне пожуде“ — вели Душан. И доиста он беше готов и решен да оде да се „освети“ (т. ј. својој жени!), али баш кад је пошао, у томе се моменту иза кулиса зачу глас његовог нејаког сина Уроша: „оче, мили оче“, — и то га побеђује! Он заборавља на освету, јер му ето и природа заповеда да се врати, и он се враћа, не иде на љубавни састанак! Лепа Анђелија узалуд га је могла чекати целе тихе ноћи, и бројати злаћене звездице на сјајној месечини, надајући се свачему од Душановог доласка, али није баш ништа ућарила. „Глас природе“ надвладао је византијско лукавство, и тако осујетио паклене намере, да се овај велики човек не компромитује као сладострасник, те тиме и себе и Србију да унесрећи. . . .

Ја и данас још никако не могу да разјасним себи једну овакву психолошку мотивацију у моменту, кад је писац поставио свога јунака у такав положај, у коме се он мора појавити само као организам од меса и костију, те да га видимо потпуно природног и доследног, како у физиолошком, тако и у трагичном погледу! Међу тим овде је баш та природност љуто страдала, као што смо већ видели. Али и не могаше бити друкчије, кад је писац хтео једино овај Душанов грех у покушају да припише освети његовој јадној жени Јелени, која је овде чиста и невина као сунце Па како нам се тек несмислено, необјашњено и монстрозно јавља „глас природе“, који га побеђује, и одвраћа од греха! У опште ова болесна, романтичка сентименталност ни најмање не доликује јунаку Душану, у кога је дивско срце и непоколебљива воља, да дрско предузме и изврши све на што се једном реши.

Па каква је нужда нагонила писца да га начини оваком слаботињом? Или је то можда врлина, својствена великим људима да остају вазда чисти, и неокаљани калом страсти, па чак и онда, кад су једном ногом у њ загазили? Верујемо да се на хартији, и у машти могу створити и такви великани, али их у животу нема. Све ми се чини да је писцу жао било од Душана наградити грешника, браколомца, те се побојао и срећно одустао од намишљене намере. Или је хтео да га награди женкарошем, да га заведе на странпутицу, те повратив га на праву стазу, по што га је ставио на ватру искушења, да га тиме још јаче уздигне, да га већим начини!

Хм, може и то бити! Али, кад је већ почео, далеко би било природније, доследно и нужно, да је и дубље ринуо свога јунака у тај грех. У томе случају он би га начинио грешником, који је обесветио светињу брака, те би нам доцније његова смрт у селу Дјаволу била оправданија, и трагички разјашњена, док је овако она само један вапијући грех божји, који га постиже невина и безгрешна. А трагедија? Све, све, само је она овде љуто страдала.

Што се краљица Јелена меша у политику, то ми се не види да је тако велики грех. Историја пак сведочи да је „кира“ Јелена терала политику, и утицала на државне послове заједно с Душаном. Да ли је она политизирала по природи своје наклоности, или за то, што су у ономе добу и жене биле посвећене у државне послове, то је овде споредна ствар; главно је, да је писац могао овај историјски факт погодно употребити за мотивацију јунакове погрешке, да ју је, то јест, до краја извео.

Доиста се може разумети, да би таква жена својим држањем престала бити за мужа само нежнија половина, којој озбиљан и велик државник прилази онда, кад хоће да одахне од тешких својих напора, да се разоноди и заборави на тешкоће, које има да савлађује ради општег добра, коме се посветио. Жене нежна срца, које предано љубе свога мужа остављајући само њему све озбиљне, човечанске јавне, државничке или научне послове, оне су права благодет за велике људе. Оне су њима као оно зелене хладовинасте оазе у афричким пустињама од песка, где се путник одмара од паклене жеге, где нађе и хлада и студене водице и зелене траве. Док Душанова „кира“ Јелена политизира, имајући уза се један део властеле, на челу које стоје браћа њезина, шураци краљеви, она већ тада постаје скоро подобна мужу своме, и онда не би било загонетно, што би Душан постао према њој равнодушан, јер би она престала бити њему нежна жена, која дише његовим духом, и у његовој зеници гледа за себе заповест, а у његовом загрљају највећу срећу своју, већу него и круна краљевска!

Кад је Душан имао таку мушкобану за жену, онда није чудновато ни најмање, што би га видели да он тражи да онај недостатак нежности, који оскудева његовој жени, попуни с друге које стране. Лепо је један критичар рекао, да су такве жене и сувише горде, да би пристале на скромну улогу вечних љубавница. И отуда је оно, што виђамо да су многи велики људи радије узимали за жене онаке, особе које нису биле велике по духу, но само добре и скромне — жене. За ово је погодно наведен за пример велики немачки песник *Гете*, који се, код

толиких духовитих жена свога доба оженио својом — „виртшафтерком“, која ни једно његово дело није прочитала!

Не само данас, него отворите листове и најстаријег историјског доба, наћи ћете да је у народима, где жене беху давале импулс бујнијем, сладострасном живљењу милосничке љубави, поред других узрока, и то био један, који им зајемчиваше превласт у напретку културном. Опомените се само јуначких Јелина, кад је Атина, представница народних република после победе над Персијанцима славила свој златни век, век Периклов, када Атина беше огњиште просвете и слободе, наука и уметности. Сетите се само *хетера*, које беху давале дух и тон овоме културном напретку. Та врста женскиња беше слободна и приступачна, са веселом нарави, која се буни против брачних окова, нудећи својим мушким пријатељима не само песму и пехар, но и милошту и љубав, не презајући ни најмање од уоквирених појмова строге чедности. . . .

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

═ Лане смо читаоцима нашег листа у 17. броју на страни 271. јавили, да је Будимпештански свеучилишни професор др. *Оскар Ажбот* у мађарској научној академији читао своју расправу о *акценту у словенским језицима.* Та је расправа изашла сад као XV. свеска 8. број расправâ из кола филологије и белетристике, које по упутству првог разреда мађарске научне академије уређује *Павле Ђулајија* Др. Ажбот се већ одавно бави акцентом у руском језику. Године 1889. провео је читаво лето у Русији, да онде на лицу места попуни и уреди збирку својих података. Међу тим се бавио и акцентом осталих словенских језика а простирео је своје изучавање и на акценат осталих индогерманских језика. Ова је расправа дакле само мален део тих његових студија те се може сматрати као увод у веће дело, на којем др. Ажбот већ ради и које ће говорити о акценту у руском језику.

═ О продукцији књига у Русији године 1890. доноси „Књижни Вестник“ ове податке: Те је године изашло 46 дела философског садржаја, 56 педагошког, 455 филолошког, 639 белетристичног, 119 географског, 281 историјског, 337 државничког, 158 математског, 209 милитарног, 137 природописног, 372 медицинског, 131 техничког, 95 економског садржаја, 152 дела за децу, 410 књига за народ, 283 о уметности, музици, играма, занатима и т. д. и 234 ручне књиге о разним стварима. Годишња продукција износи 4114 натписа уз које још долазе нарочито наведене књиге духовничког садржаја са 244 броја.

═ Последње дело покојнога дра Хајнриха Шлимана, чију смо смрт огласили у 51 броју нашег листа прошле године, његов „Извештај о копању у Троји године 1890.“ изаћи ће за који дан у издању Ф. А. Брокхауса у Липском. Први део, у ком описује лањско копање у Троји, довршио је још сам Шлиман, у завршном делу извештава његов опробани сарадник др. Дерпфелд о појединостима последњега копања. Као увод у књигу биће предговор госпође Софије Шлиманке. У књизи ће бити две табле и четир слике а и план, како сада стоји са Тројом. Тај је план нацртао др. Дерпфелд Даље ће автобијографија Шлиманова, коју је он саопштио био у уводу у своје дело „Илијон“, изаћи у сепаратну отиску, битно проширена и допуњена, под натписом „Автобијографија Хајнриха Шлимана, до његове смрти допуњена, издана од Софије Шлиманке“, са ликом научењаковим и са више слика

═ „*Vienac*“ јавља, да му је *Манојло Грбић*, професор учитељске школе у Карловцу, послао своје дело „**Карловачко владичанство**“, прилог к историји српске православне цркве. Даље пише исти лист, да у овој првој књизи приказује писац, како је ово владичанство постало из српских насеобина, каква му судба бијаше пре патријарха Чарнојевића, а каква после њега до владике Ненадовића 1744. — У осталом ми смо донели у своје време *сасвим оширан* оглас на ову књигу, док је још била у штампању и не слутећи, да ћемо излазак њезин тек по другим листовима моћи забележити.

═ У Загребу је изишао спев „**Sinđa**“, „*пјесан из хрватске прошлости*“, спевао *Божидар Кукуљевић Сакцински*, син пок. Ивана Кукуљевића Сакцинског, којем је књижица и посвећена. У спеву се овом лепо опева главна битка између Хрвата и Монгола, која је била по историји у далматинском Подгорју, а по народној традицији на гробничком пољу. У овом спеву се узима гробничко поље, јер тако народ приповеда. Спев има пет певања. И спољашња нарада књижице врло је лепа, а израђена је у дионичкој тискари у Загребу.

БЕЛЕШКЕ.

(„Термидор“.) Како смо извештени, наш књижевник г. *Сима Ј. Аврамовић*, превео је са францускога „Термидор,“ ту чувену драму још чувенијега францускога драматичара Викторијена Сардуа, која је не давно приликом престављања у Паризу доживела демонстрације, а по предмету, којим се бави, још обратила је на себе пажњу и интересовање свију литерарно-уметничких кругова целе Европе. Желели бисмо, да и на нашој позорници што пре видимо ову драму, која се одиграва у једноме од најважнијих и најзанимљивијих момената велике и крваве француске револуције.

(Пишу нам из Панчева): „Поводом белешке у последњем броју цењеног листа „Јавора“ о доласку срп. народ. позоришта у *Панчево*, ради истине а у хатар правог стања ствари, налаже нам љубав и оданост, којом смо се према тој племенитој институцији народној од увек загревали и на речи и на делу, да белешку исту с неколико речи исправимо. Чим је полиција дозволила, да се у дворани „Трубачевој“ позоришне преставе давати могу, позоришна дружина дошла је из Ковина, и то заиста *брзо* и *изненадно*. Но то месни позор. одбор није ни мало збунило, нити су позоришне преставе одмах у почетку храмале. Позориште, дошавши 9. марта, отпочело је своје преставе 10. марта. У току од два дана затим скупио је месни позор. одбор претплату за 12 престава у износу од преко 1500 фор. а досад беху 4 комада у претплати а пало је ван претплате до сада преко 600 фор. на каси. По одзиву и љубави грађанства сви су изгледи ту, да ће ресултат материјални *надмашити све досадање* Према овакој љубави и жртви драговољној голема је неправда говорити о *слабом одзиву* Панчева према позоришту.“ ⊙

РАЗНО.

(Са сабора г. 1842.) Кад је г. 1842. држан у Ср. Карловцима црквено-народни сабор ради избора митрополита, беху посланици, као што је познато, расцепљени на две

странке: једни хтедоше Јосифа Рајачића за митрополита, а други Пантелеимона Живковића. Беше жестока дебата. Међу осталим устаде Дим. Лончаревић, прота боровски из пакрачке дијецезе, те стаде на сред саборнице, и држаше врло жив говор у интересу Рајачићеве већине, те позиваше мањину, у којој је и Петар Чарнојевић био, да приступи већини, те је позивао, молио и преклињао Чарнојевића, као праунука оног патријара, који је овом данашњем народном праву живот дао, да приступи мајоритету и т. д. Лончаревић је у том свом говору споменуо и неверу *Вука Бранковића*. У тај мах, кад он спомену Вука на Косову, раствори се столица под грофом *Стеваном Бранковићем*, мајором, који је једини од војника био, који је за Живковића гласао, те се направи жагор и смех у саборској дворани. („Народни сабор 1842." Издање Г. Кирјаковића, стр. 60).

(**Статистика једнога комичара**). *Тевеле*, глумац на бечкој позорници, славио је недавно 25-тогодишњи јубилеј свога глумовања. На тапшање публике захвалио се овом приликом кратким говором, па за тим наброји ове статистичке податке из свога глумачког живота: Већ сам двадесетипет година на даскама, што свет значе; за то време сам 4479 пута играо, 2318 пута сам се заклео да верно љубим, 1925 девојака и 9 0 удовица су ми верност обећале, у 1543 случаја сам одржао заклетву, а 775 пута сам погазио заклетву, 3250 пута је избио рат у моме породичном животу, два милијона и пет стотина хиљада сам мираза добио, тако да и сад још не знам, куд се тај силни новац део. Из праве љубави нисам се ни једанпут оженио — ето изволите питати моју жену! 3030 пута су ме изазвали, 942 пута су ме кроз врата избацили, 170 пута сам пао шака лоповима и имао сам 2480 пушица.

(**Породица од 2000 година**). Најстарија породица на свету је зацело породица херцега Кунга, која потиче из Конфучеве лозе, који је умрьо 479. године пре Христа. До сад је било 74 колена. Најзнатније је то, што за 2000 година не угину никад мушка лоза тога славног научењака. ***И. М.***

(**О владаоцима**). У Лондону је изашла занимљива књига, која се бави карактеристиком и бијографским подацима садашњих јевропских владалаца. Натпис јој је: The sovereings and courts of Europe, а писац ју издаде под псеудонимом *Политичар* Подаци Политичареви нису баш нови, но при свем том му је књига у целини занимљива читанка те ћемо и ми нешто из ње саопштити читаоцима „Јавора." — У младом немачком цару налази писац у великој мери више карактерних црта Хохенцолераца: јогунство, снажну вољу и страст према свачему, што се односи на војништво. Цар Вилхелм је још у младих годинах показао многе знаке свога јогунства, које услед препрека није попуштало, него још расло. Како му је лева рука краћа него десна, са Димостенеском се енергијом и издржљивошћу трудио, да ипак буде кадар одговорити војничкој служби у сваком погледу. Цар Фридрих и царица Викторија ванредно се бринули за његово васпитање па су га дали у гимназију, да не напредује само у војништву, него да се зна наћи и у уметностима и наукама. Једаред дође школски надзорник у разред и зада Вилхелму, да сравни Тукидида и Ксенофонта. Гимназиста на то одговори: „Једина је разлика међу том двојицом та, што Ксенофонта разумем а Тукидида не разумем." Но млади се Вилхелм ипак најрадије интересовао за војништво а то се и данас види на њему, јер се на двору Вилхелма II. свугде опажа војнички запт Кад је постао пунолетан, тражио је такву жену, која није романтичне нарави, која не мари за светске ствари нарочито, пак, која избегава политику. А такву је нашао у ћерци војводе од Шлезвига-Холстајна-Аугустенбурга. Вилхелм II. устаје редовно у седам сахата, ако нема узрока, да још раније устане. Одмах се окупа у хладној води, па се брзо обуче, једва и узевши у помоћ коморника, који је уједно и дворски кудравичар. У исто време устаје и царица, тако, да већ у полак осам заједно доручкују. Онда цар оде у своју собу, где на дан по 600 (?) писама сам прочита. Рестанције никад не оставља за сутрадан те свако писмо или пријаву сврши још исти дан. Ако је лепо време, око девет сахата оде пешке у шетњу, од једанаест до дванаест даје аудијенције. Кад цар није код куће, бави се царица пословима добротворних друштава и свако вече у својој одаји дочекује дворске госпође, које се с њом заједно забављају ручним радом. Царица исто тако, као и муж јој воли свирку и певање, нарочито јој је Вагнер љубимац. Иначе се царица најрадије бави сликањем. — О талијанском краљу држи Политичар да је то мање знатна величина. Први му је посао био, кад је на престо ступио, да смањи трошкове дворске. Његов отац Виктор Емануел није умео да газдује те је оставио за собом силне дугове. Умберто не само да је очише дугове поплаћао за неколико година, него је још нешто метнуо и на страну — за црне дане. Али му скромни начин живота здраво отештава краљица Маргерита, која нарочито у тоалети много захтева и не може себи ништа да закине од уста. У осталом краљица, ма да је врло образована и оштроумна, не бави се нимало политиком. Само се једаред умешала у политику, наиме у спору, што се водио међу црквом и државом, но то јој је проузроковало нешто јада, јер је краљица врло ревна католичкиња. Редовно се бави музиком и радо дочекује одличније уметнике, песнике и књижевнике талијанске. Краљ с њоме врло лепо живи и највише ако јој се у са свим ситној каквој ствари противи. Тако н. пр. краљ није марио, да даде обојадисати косу па кад је краљица, оставши при својој жељи, наредила за свог мужа све што треба па да му се коса обојадише, изиграо је краљ краљицу тиме, што је све њене љубимце псе обојадисао црном том машћу. Ни то не трпи краљ Умберто, да краљица носи наочаре па кад краљица при свем том метне цвикер, Умберто јој само рекне: „Маргерита, ако не скинеш то чудо, одмах ћу певати."Ваља наиме знати, да краљ има страшно фаличан глас, који је кадар довести краљицу до очајања. Но највише замера краљ кинђурењу краљичину. Једаред дозна, да краљичин неисплаћен рачун за одело грдно много износи, у тајности исплати тај рачун па га о дану краљичина рођења метне на њен сто, на оно место, камо обично у сличним приликама меће дарове. Кажу, да је та лекција помогла те од то доба краљица не троши толико на одело. — О турском султану бележи Политичар да је врло просвећен човек и много се боље разуме у владарењу, него његови предци. Од природе је добар човек те је већ више пута показао, да је рад да помогне својим поданицима. Из своје сопствене благајнице много жртвује да помогне сиротињи, и то без разлике вере. Сам је за моногамију, но по досадашњем обичају приморан је држати четир жене и велик харем. О дану му рођења обичај је, да му дарују по једну младу робињу. Гдекоји пут султан коју своју жену из харема уда за ког свог љубимца па даде уз њу и по 250.000 франака мираза. Но тим се харем ни најмање не смањи, јер ко за жену добије коју харемкињу, дужан је робињом попунити њено место те их је увек у харему три стотине. Кад човек срачуна персонал харема, љубимце, званичнике и слуге, видеће, да Абдул Хамид мора на дан да рани шест хиљада људи. Није дакле чудо, што на двору султанову треба на дан по три хиљаде фуната рибе, осамнаест хиљада фуната хлеба, три хиљаде фуната

пиринча, шест стотина фуната шећера и исто толико каве. При свем том живи Абдул Хамид врло скромно. Рано устаје и по што сврши молитву, попије малу шољу каве, па онда запали смотку и пуши тако непрестано до у вече. Међу тим посвршава своје домаће послове, којих није баш мален број. Онда оде у селамлик, где преслуша пријаве а око два сахата прочита стигле брзојаве и новине. Каткад седне и за гласовир а кажу да дивно свира. — И о шведском и о данском краљу забележио је Политичар неколико ситница. Оскар II. ово је записао у свој дневник: „Краљ је дужан свагда запоставити свој укус, своје жеље — па и најоправданије — политичком разбору и интересима своје државе.“ Најмилија му је идеја сједињење Шведске и Норвешке али у том нема среће, јер у Шведској владају аристократске тенденције а Норвешка је тако демократска, да снева о независној републици. — Код данскога краља и краљице прво пада у очи да је краљица петнаест месеци старија од свог мужа. Краљици је већ 72 године а зову је у Данској „краљицом свију жена“. Она је и сад још врло живахна те вредно врши домаће послове. И краљ и краљица живе са свим просто, цивилна њихова листа не износи више него два милијона франака па и од тога много дају на добротворне сврхе.

НОВЕ КЊИГЕ.

(Ратарке. Књижице за поуку и забаву. Број 7. **Зликовац и Петко.** Приповетка *Алекса Т. Погоског.* Број 8. **Шта држи људе.** Приповетка *Лава Толстоја.* Број 9. **Христос у гостима код паора.** Приповетка *И. С. Љевскова.* Све је ове приповетке превео *М. П. Тупоров* и намењене су српском ратарском свету. Цена је броју 7. 14 н., броју 8. 8 н., а броју 9. 4 новч.

Stenograf. Гласило хрватског стенографског друштва у Загребу. Излази свакога месеца (осим августа и септембра). Чланови друштва добивају лист бесплатно. Иначе му је цена 2 фор. на годину (а ђацима 1 ф.) „Stenograf“ почиње с обуком у стенографији а доноси и читанку за напредније ради вежбања у читању. Уредник је листу председник стенографског друштва *др Фрањо Магдић.* Уз штампан табак иде и литографски додатак стенографски писан.

Шематизам православне епархије далматинске и истријске за годину 1891. Задар. Печатња Ивана Водицке. 1891. На 8-ни, стр. 64.

Mémoire des étudiants universitaires de Roumanie relatif à la situation des Roumains de Transilvanie et de Hongrie. Bucarest. Litho-typographie Carol Göbl. 1891. — На 4-ни, стр. 51. и једном етнографском картом.

ОДГОВОРИ.

Г. И. С. у М. — Што хрватска омладина није хтела да учествује при укопу славнога Миклошића, узрок је, што Миклошић није био мишљења Старчевићевог о Хрватима и што није респектовао ону познату песму о „Славо-Србима“, што ју хрватски „младенци“ тако радо певају. А што хрватска штампа тако обагателиса Миклошића, узрок је, као што можете читати у „Српском гласу“ и ово: „Велики слависта у својијем дјелима, која ће вјечито живјети, биљежи славенске језике: руски, српски, словенски, чешки и пољски, а не биљежи хрватског.“

Г. Н В. у Н. — Богме сте Ви и себе и нас намучили с оним послатим песмама. Баш онај дан, кад добисмо Ваше песме, читасмо у једном листу ове стихове:

Wie doch so viele Stunden
Der Dichterling sich plagt,
Bis endlich er gefunden
Was — *Andre längst gesagt.*

Г. С. В. у М. — То је баш онако à la:

Терај ћуре, да не кљује буре,
Терај пиле, да не дрпа виле и т. д.

ПОПРАВКА.

У прошлом се броју у чланку о покојном Фр. Миклошићу поткрале ове три погрешке: на стр. 183. у првом ступцу у 12. реду од горе стоји обрађиваше а треба *обрађаваше;* на стр. 185. у првом ступцу у 24. реду од доле стоји словенски а треба *словеначки;* на стр. 186. у другом ступцу у 7. реду од горе стоји зеленити а треба *зеленети.*

Пошт. претплатницима.

С овим бројем свршује се прва овогодишња четврт „Јавору“ и ми учтиво позивамо све оне пошт. претплатнике, којима је овим бројем претплата изишла, да ју изволе обновити.

Ми нисмо пожалили никаква трошка да би око листа нашег прикупили припознате сараднике, па с тога треба и штов. публика да нам призна ту пожртвованост нашу, те да нас својски претплатом и потпомогне.

Стални унутарњи сарадници „Јавора“ су (поред осталих наших књижевника и помагача) господа професори:

Јован Грчић, Павле Марковић (Адамов) и Мита Петровић.

Они ће и од сада уз уредника и остале раднике на овоме пољу трудити се, да „Јавор“ подигну на ону висину, на којој треба да стоји данас књижеван и забаван лист српски.

☛ Свима бројевима од нове године можемо још послужити.

Штампарија А. Пајевића
издавач „Јавора“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 14. У НОВОМ САДУ 6. АПРИЛА 1891. Год. XVIII.

КЛИМЕНТА.

Цртица из српскога живота у Славонији.

Од Јов. П. Јовановића.

Тешко је сваком угодити, кад се новорођеном дјетету надијева име. Отац хоће име којега свога рођака, мати опет свога; тетке овако, а стрине онако, какво је већ дијете, мушко или женско. Али доста пута све то препирање буде узалуд, јер свештеник даде са свијем друго име на знамењу. Често буде борбе око имена и код свештеника липовачкога. Он је давао на крштењу све некакова нова имена: Ненад, Богдан, Милутин, Душан, Бошко, Косана, Вукосава, Невенка, Грозда, Милена и ко би их све знао исказати.

Свијету се никако не свиђаху ова имена, те послије крштења предијеваху имена а свога свештеника провикаше у цијелом крају по том што надијева дјеци гадна имена. Дође то и њему до ушију; он се насмија, мислећи у себи, да ће се свијет већ привикнути на та лијепа народна имена.

Али народ све више негодоваше свом свештенику због тих новијих имена и богами почеше се неки те неки и противити свештенику приликом знаменовања, док та свађа не додија му.

Било то баш у очи Божића; родио се син у Јове Клиске. Јово је црквен човек, миран, свештенику послушан и одан. Послије јутрење дође Јово к пароху да знаменује дијете.

— Када ти је на Божић Бог дао тај дар: биће Божидар, рече парох.

— Али ја бих вас молио, да ипак дате друго име.

— Па Бошко!

— Е — е, немојте само то име.

— Милутин.

— А, господине, немојте, тако се нико не зове у селу.

— Но, па Стеван, и онако ће се крстити на св. Стевана.

— Само не Стеван! Има у кума Теше Слијепчевића Стеван, па ништа не ваља.

Додија већ попу Јовино зановетање, те ће мало љутито.

— Додијало ми већ то ваше зановетање. Али да знаш, Јоване! и ти и сви други! Од сада нити ћу ја дијелити имена, нити ћу кога питати за име. Ђетету ће се дати онакво име, каково себи оно донесе; какви је дан у календару кад се роди, онако ће се звати. Али нек ми се тада нико не шали, да дјетету предјене име.

Често се случи да родитељи зову другијем именом, а не онијем, што га је добило на крштењу. Неки то чине што им се право име не свиђа а неки тијем врачају. Вук Врчевић вели да народ даје надимке дјетету за то, јер вјештице неће му моћи нахудити, не знајући му правога имена.

*

Пуче глас по цијелој липовачкој парохији о претњи пароховој и само се о њој говори,

Једни је одобравају, други је руже. Четири недјеље прође од парохове пријетње и роди се мушко дијете у Филипа Свакидана. Зазебе срце у оца и мајке због имена.

Трећи дан у јутро Филип узе тиквицу, па ће пароху на знамење. И када се женио, није ишао већијем страхом к пароху. Дође и пред парохијалну капију. Застаде, намјести торбак и шешир на глави, накашља се, те у име божје отвори врата, па преко дворишта докораца до кутњијех врата; ту остави свој штап и уђе у ходник. У тај час изађе и парох из своје собе. Филип скину капу, назва „помоз Бог!“ приђе руци пароховој и пољуби је.

— Бог помогао! Филипе! одврати парох. А које добро?

— Е, хвала Богу добро је; десило ми се у кући новине, рече Филип смешкајући се и к'о мало стидећи се.

— Је ли син?

— Јест, богу хвала!

— Нек ти је жив и здрав!

— Дошао сам да га знаменујете; рече Филип и извади из торбака тиквицу.

— А када се родио?

— Прекјуче.

— Добро! Причекај мало!

Парох уђе у собу, да очита молитву и да надолије тиквицу светом водом а Филип остаде у ходнику. Парох и не рече ништа за име а он се не усуди да сам помиње о њему. Позна он већ добро пароха; тај што рекне, не порекне. Филип чекаше у ходн ку с нестрпљењем кано да стоји на жеравици, једва чека да се отворе врата и да чује, како ће му се звати први син. Отегла му се молитва кано гладна година.

Једва једвице отворише се врата и попадија изнесе му пуну тиквицу воде, окићену стручком босиљка и предаде је Филипу, ријечима:

— Зваће се Климента, нек ти је жив и здрав!

Филип разрогачи очи, пребљиједи, рука му задрхта, примајући тиквицу и у мало што је не испусти; у грлу му нешто застало кано жганац и не могаше ни ријечи да прозбори. У неке тек промуца:

— А како оно рекосте, госпоја, да ће се звати?

— Климента, одврати попадија.

— Та ваљда неће, госпоја!

— Хоће баш т-ко, Филипе!

— Па Клинемта? Клинемта? Зар моје дијете? повика Филип. Баш на мени зар да се скрхају кола Ја то нијесам ни чим заслужио. Али какво је то име, ако Бога знате?

— Дијете донијело је само себи име Родило се на светога Клименту, а чуо си, шта је рекао господин.

— Али моје дијете неће понијети тога имена, одврати љутито Филип. Ја волим ухватити га за ноге па рашчережити него да поживи с таковијем именом.

— Но, Филипе, па није то ружно име.

— Бог ме, није ни лијепо.

— То је име светитељско. А што ти је за име? Нека дијете буде само здраво и честито, па ће ти и име омилити.

Не утјеши то Филипа, он све љући па зипара:

— Баш мени да то учините. А, нека, нека, луди Филипе!

— Немој викати, да наљутиш господина.

Покупи се Филип, пође и на поласку попријети:

— Ако му збиља даднете то име на крштењу, наћи ћемо се онда код владике к'о лисице код ћурчије. Тамо ћемо се питати за та нова имена.

Попадији бијаше жао Филипа, што је његов син добио неповољно име. Али зар му је могла помоћи? Како би то изгледало, да парох направи лопату од својега језика.

*

Би крштење Филиповог сина и он доби на крштењу име Климента, кум потврди са „амин“ и тако парох уписа га у књигу крштенијех.

Филип жалостан кано да му није весеље у кући, него кано да му је парнуо во. Ружи попа, бреца на чељад, а дјетету неће ни близу као да је и оно спроче што год криво својем имену.

Трећи дан по крштењу зором Филип потпрегне коње под кола и одвезе се у Пакрац, да се потужи, к оцу владици.

До владике тешко је доћи и попу, мислио је Филип. Зазебе му за то око срца тек кад је дошао пред двор и вајкаше се, што не понесе милоште Али бијаше сретнији него паметнији. Мало амо, мало тамо и мој се Филип попе уза скалине на горњи спрат

и ту затече једнога господина, гдје брише прозоре.

Филип скину капу с главе и хтједе нешто рећи. али га претече господин:

— Шта ћеш ти?

— Молим, господине, како бих ја могао до оца владике? рећи ће Филип понизно.

— Шта ћеш ти код његове екселенције?

— Нешто бих га имао молити. Ето, знате родио ми се син, а ја отишао по знамење, а господин парох наш . . .

— Откуда си? прекину га у разговору господин, знајући да би се Филипова приповјетка на далеко отегла.

— Од Даровара

— Из којега мјеста?

— Из Липовца.

— А како се зовеш?

— Филип Свакидан

— Мани се ти шале овдје, осјече се на њ господин. Нијеси ти код свиња, већ у двору владичанском Реци, како се зовеш?

— Та рекао сам ти: Филип Свакидан.

— Збиља!

О лудог човјека, помисли Филип.

— Причекај ти мало ту. док питам његову екселенцију, хоће ли те пустити пред-а се.

— Али то његово „мало“ дуго трајало

Једва једанпут поврати се.

— Ходи за мном, па ћеш пред Његово Високопреосвјашченство, само му лијепо реци: „Ваше високопреосвјашченство“.

Филип остави шешир на земљу пред врати, ракну, погрби се, те за господином прође кроз велика врата — боже прости, к'о капија — и скочи преко тепиха да га не укаља опанцима; за тим прође још кроз већу собу до других врата, кроз ова у другу мању собу пуну полица са књижурама, гдје затече старога свештеника.

— То је Његово Високопреосвјашченство, шапну му онај господин на улазу. Филипу одлану на срцу, кад видје да и владика изгледа као њихов парох, само што је канда већи и дебљи, а има већу косу и браду од њега. Кад га угледа, још се више погури, дубоко се поклони, прекрсти се и цјелива га у руку и у скут.

— Откуда си ти, Филипе? запита благо владика.

— Од Даровара, ваше благовјешченије. Из Липовца, брже додаде.

— А које те добро донијело довде.

— Далеко је то од добра, неће добро на мене, окупило ме зло и жалост.

— А што ти се случило?

— Ето, милостиви оче владика, наш господин парох нагрдио ми је дијете као ничије до сада, те сам дошао до вас, милостиви оче, да вам се потужим и да ми помогнете.

Владика климну главом и набора чело, неправо му

— Велиш, нагрдио ти дијете? О Боже, Боже, шта још нећу чути. Је ли женско, а?

— Да је женско, ни по муке, узвикну Филип, али мушко, оче, мушко, првога сина којега сам једва дочекао као озебао сунца.

— Како ти га нагрдио? запита владика радознало.

— На крштењу

— Али како? Говори!

— Ваше благовјешченије, удари Филип жаловито, надјео му име . . . али . . . ето зазор ме је . . . .

— Но реци?

— Надјео му име, — да опрости њихов часни образ, — Климента.

— Владика се насмеја, па ће онда полако, озбиљно а утјешљиво:

— О мој Филипе! а што би се ти жалостио за то. Климента је лијепо име, а ти можеш бити поносан, што твој син носи име угодника и светитеља наше свете матере цркве, који је свој живот проводио богоугодно и свагда се Богу молио своју православну вјеру љубио, за њу дјеловао и пострадао, те напокон за њу претрпио мученичку смрт; одсјекли му мачем главу.

Филип разрогачио очи па слуша сваку ријеч из светих уста. А ове га ријечи утјешише врло мало. Кад владика доврши своје слово, запита Филипа:

— Је ли ти сада право име Климента? Филип се снебиваше.

— Ама, ја, к'о немам ништа против, али ето, знате, оно у нас још нико не памти, да се ичије дете звало Климента.

— Сада ће се твоје звати.

— Немојте, ако Бога знате; та биће поругано док је живо.

— Немој да си такав. Нека је дијете живо и здраво, а на име ћеш се ти а и сви други привикнути. Свака новост за три дана.

— Никада, оче. Молим их као Бога на

*

небу, подајте му друго име а нек у писму остане како је, тако је.

— То не иде. Какво име ко добије на крштењу, остаје му вавијек до смрти. А сада пођи збогом кући а Климента нек ти је жив, здрав и ваљан.

— Хвала, и они да су живи и здрави, заврши Филип, пољуби владику у руку, удали се и једва погоди на двор. Кад је Филип неколико корака одмакао од двора, а он идући путем сам собом говораше гласно:

— Сви сте ви једнаки; неће врана врани у очи; али неће ни отац против својега рођенога дјетета. Ја ћу њега звати: Милош, а ви га водите у писму како хоћете.

И тако би.

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

ТРЕЋА РАДЊА.

Предео као у прве две радње.

ПРВА ПОЈАВА.

Фаон почива на бусеној клупи. ***Сафа*** долази из пештере.

Сафа.

Усиљавам се заман. Мисли ми
Далеко блуде, празне с' враћају.
Ма шта да радим, ма да почнем шта,
Пред врелим челом мрска слика свеђ
У свежој боји мени јавља се,
А ја бих од ње радо одбегла,
Ма пређи знала крај васелени.
На груд је своју како притиште!
Кад подаде се она, како тад
На усне рујне — даље, мисли зла!
Већ ти ме кољеш хиљадоструко! —
Но муци мојој има л разлога?
Будаласто ли не оплакујем,
Што можда нисам ни изгубила?
Ко зна да л ћуд га не привуче њој,
Стамањљива и неистрајна ћуд,
Пребацити му која не сме се,
Јер сврха није руководила,
Па тек се роди, већ изумире.
Зар мерило за *његов* осећај
У ових грудих смем потражити?
Ко љубав, живот, мушко, женско зна,
Мужевљу љубав неће мерити
По пламеному жару женину.
Превртљив је мушкарац, хитлен, брз,
Промењљиву се жићу подаје.
Живота стазом крочи слободан,
Освитак наде свег обасипље,
Оружа га јачина, храбар дух
И оклоп уз то, мач и крвав бој
Увенчава га славе челенком.
Унутри му је тесно сувише,
Тај тихи свет се њему не свиди
Те неуморно он се отима
Да делује у свету на пољу;
На љубав жарку наиђе ли кад,
Он сагне се, да цветак узбере,
Погледи га, наужива се сит
Па задене га хладно тад за шлем
Уз остале трофеје. Не зна тај
За жеравицу страсти сионе,
У жениним што тиња грудима;
Све њено биће, мисли, жеље све
Око те страсти како с' обрћу
И тежње јој, као гнездо мајчино
Голуждравим што полетарцима
Прибежиште у злу је једино,
Свеђ заклањају, пазе милошту,
Јер она им је колевка и гроб;
Као алем камен виси живот вас
О врату миља новорођеног!
Он љуби; али пространа му груд
Обухвата још много више шта
Те што се жени чини да је грех,
Као шала њему сме изгледати.
Гдегод затече пољуб, мисли свуд
Присвојити га да је право му.
Зло, што је тако, али тако је!

(осврне се па опази Фаона)

Ха гле, у хладу џбуна ружина —
То он је, он, тај мили издајник!
Починуо је, а ведрине мир
На чело му се меко сместио.
Тек невиности тако дише сан
И тако с' диже груд без терета.
Да, драги, твом ћу веровати сну,

Ма какво зло да прича јава ти.
Опрости, у тренутку првому
Сумничењем што ја увредих те,
Што сверовах, да подлост, ниска лаж
У тако чист унићи може храм!
Осмејкује се, усне отвара, —
Као име да је рад изустити.
Пробуди се, на јави именуј;
Гле, Сафа твоја ту је уза те,

(пољуби га у чело).

Фаон.

(тргне се, рашири руке те полаотворених очију кликне).

Мелито!

Сафа

(нагло устукне).

Ха!

Фаон.

Ох, ко ме пробуди?
Завидљиво ко расплаши тај лик,
Што заслади ми санак? — Сафо, ти?
Добро ми дошла! Тому надах се,
Да уза ме је љубљен, милен створ,
И сновиђење беше милено.
Ти туровна си! Да л те тишти што?
Са мојих груди терет скиде се
Те слободан и лак је мени дах.
Као год сиротан, кога стрмен пад
У мрачно царство мора однесе,
Где влада гроза, гнушање и страх,
Кад подигне га вал силовито
Те златосјајни ведри сунчев зрак
И етир благи, гласи весели
У један мах му чула обузму:
Опијен тако ја сам срећом сад,
Блаженство мени душа осећа,
У прекомерну миљу тонем сав,
Подлежући му више чула зар
Ил мање желим сад уживања

Сафа.

(преда се).

Споме́ну њу.

Фаон.

Та буди весела!
Разведри се, диготу ову гле!
Пољани тихој силази већ мрак
Рад одмора од жеге преко дан;
Лелуја с' море те дочекује
Љубимца свога, што ка западу
Већ навио је хате огњене.
По јаблању се витом тихан дах
Лепрша мило ашикујући
Са девичанским ступњацима тим
И шапћућ' амо миља поздрав тих
Ословљава нас: Ми се љубимо!
На наш се пример угледајте ви!

Сафа.

(себи).

Као сумња да ме мучи из нова!
Ал не! ја добро њега познадох!

Фаон.

За трен ми неста оног бунила,
Ода́вна већ што мене спопаде.
Па, веруј ми, ја до сад теби још
Не бејах одан тако истински,
Као ето сад! Ох, развесели се! —
Но реци пре, о снима шта ти мниш?

Сафа

Сни лажу, а ја мрзим лажљивце!

Фаон.

Баш чудан санак усних мало час.
Олимпија се створи преда мном
Са свим као тад, кад тебе угледах
У уметничкој борби први пут.
Сред раздраганог стојах народа
А око мене кола зврје, бој.
Тад јекну струна, сви ућуташе;
Ти певат' стаде милоштину сласт
И до дна душе мене потресе.
Полетих теби, тад — ох, замисли!
Не познадох те наједдаред ја;
Још онај оста узорити стас,
По облих плећих скрлет надаше,
У руци белој лире звук се чу;
Ал друго лице, нагло тајећи,
По плаветним као магла висима;
И ловор-венца на мах нестаде,
И збиље неста с чела високог,
На уснама, са којих мало час
Божанске песме одјекиваху,
Смејутак сладак сад се ра̀зигра
И образи, с Пала́де скинути,
Претворише с' у дечје образе,
То *ти* си а и ниси, чињаше с',
Час Сафа да је, час —

Сафа.

(крикне).

Мелита, је л!

Фаон.

Претрнух чисто! — Ко ти рече то,
Да она би? — Ја једва знађах сам! —
Шта узбуди те? —

Сафа.

(казује му руком, да оде).

Фаон.

Шта? Да одлазим?
Још једно, Сафо, дај да кажем ти —

Сафа.
(Још једаред руком мане).

Фаон.

Ти не ћеш да ме чујеш? — Идем, де!
(оде).

ДРУГА ПОЈАВА

Сафа сама.

Сафа.
(мало poћутавши).

Лук звижну,
(прекрсти руке на груди)
оштра стрела погоди! —
Ко сумња још? Та сад је јасна ствар!
Њу кривоклѐтнѝк љуби, *њезин* лик
Пред очима му лебди бестидним,
У њену љуску сни се облаче
Те с' невернику умиљавају.
Рад робиње зар Сафа презрена?
Зар презрена? Од кога? Бози! Ко?
Та нисам ли ја иста Сафа још,
Што краљеве код ногȳ гледаше
И понуђеном круном с' титрајућ'
Те сјајне главе редом — ȍтпусти.
Да л иста Сафа, којој Грчка сва
Једнодушно уз класно клицање
Одаваше признање? — Баш сам ја!
Што сиђох луда са висина тих,
Ловорика где бујно расте свуд,
Где Аганѝпа бистро жȳбори,
Где Музе вију коло сестринско?
Што у долину амо спустих се,
Сиротиња, неверство, сваки грех
Где пусто влада? Ту је за ме гроб.
На облацих је горе станак мој.
Одабраше л те себи богови,
Са грешним сојем тад не дружи се;
Јер бесмртникâ и земаљских ждрѐб
Помешати се нѐ да никако.
Од оба један мораш бирати,
А *ȍдабра* ли, натраг не можеш;
Загризеш ли у славе златни плод,
На веке оде међу подземне,
Мед живима ти није места већ!
Ма како ти се живот милио
И улагивао се, љубављу
И пријатељством тебе мамећи.
Румѐних ружâ узбрати си рад
А ȳ груд себи трње забадаш!

Баш де да видим ту ле отицу,
Што рећи сме, да Сафу пȍбеди!
Да л сећању да поверујем свом?
Кад запитам га, оно прѐд очи
Изнѐсе мени лудо дериште
Са очима, што с' крију вечито,
Са уснама, што детињарије
Изушћују тек и са грудима
Још празним, које зна покренути
Тек играчка ил страх од каштиге.
Ил оку мом се оте она драж,
Силовито што њега привлачи
Близини њеној? — Да је видим баш!
Да, да! — Мелито! О Мелито! Чуј!

(Наставиће се.)

НА ПИТАЊЕ:

„КАД СУ СЕ СРБИ С ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?“

Од Иларијона Руварца.

У 11. и 12-ом броју овога листа расправљао је вредни и родољубиви писац наш, г. А. Ђукић постављено у натпису питање.

Да је снаге, као што је воље, одазвао бих се позиву постављенога питања те расправе, и загазио бих с нова у расправљање и тога и других питања, која стоје у свези с њиме. Но како то због слабости и малаксалости не могу и не смем, то молим и писца и читаоца, да се задовоље с оним, чим могу служити: с две три примедбе или напомене неких околности и неких података, које је, рекао био, г. А. Ђукић, пишући поменуту расправу, испустио био из вида.

У тој расправи помиње г. писац, како се обично мисли, држи и пише, да је патријарх Арсеније III. прешао са 36.000 до 40.000 српских породица у Мађарску и Славонију, године 1690; да Јосиф Јиречек тврди, да је тај прелаз Срба преко Дунава и Саве изведен тек у пролеће 1691. г. — и да опет Емил Пико (Picot) велико преселење под патријархом Арсенијем III. преноси још у позније доба, а наиме да он мисли, да је с Чрнојевићем из

почетка дошао само мален број породица, а да се велико кретање сеобе збило истом 1694. г.

Размишљајући о тој сеоби или о том прелазу Срба под патријархом Арсенијем III. на мађарско земљиште — а не могући с недостатка аутентичних података истакнуто питање позитивно решити, — поштовани г. писац стао је и остао је за сада при тврдњи Пиковљевој по којој се *„велика сеоба тл збила истом 1694. г. и то непосредно из пређашњег свога завичаја на балканском полуотоку.“*

За ту тврдњу Пиковљеву казало се већ у „Ethnographie von Ungarn von P. Hunfalvy, übersetzt von Prof. Schwicker. Budapest 1877. у примедби 588 на стр. 437 *„Die Combination in dem Buche* „Les Serbes de Hongrie“ p. 75. dass im Jahre 1690. mit dem Patriarchen Csernovics nur eine kleine Anzahl serbischer Familien, das Gros der Serben aber erst im Jahre 1694. nach Ungarn eingewandert, *beruht auf keinem stichhältigen Grunde*.“

Но то је само онако казано, а ја мислим да против те тврдње Пиковљеве, коју је и г. Ђукић међу тим усвојио, говори:

1-во. Отпис цара и краља Леополда I. од 2. Априла (24. марта) *1691.*, г. управљен „Universitati gentis Rascianae *in regno nostro Hungariae* ac signanter ad Osekinum, Budam et Comaromium existenti,“ којим се отписом решавају неке молбе српског народа, и у ком се отпису у V-ој тачки каже: *„Употребићемо такође по могућству сав труд, да победним нашим оружјем, божијом помоћу споменути српски народ што пре у области или у станишта (in territoria, seu habitationes antehac possessas) која пре тога имађаше, наново уведемо, и непријатеља оданде узбијемо.“*

2-го. Привилеђија од 20. Августа *1691. г.* издана из кр. угарске канцеларије, у којој се то исто и тим истим речима каже и обећава.

3-ће. Отпис ц. и кр. војеног Савета од 31. Маја 1694. г. којим се у име ц. и кр. Величанства Архијепископу Арсенију Чрнојевићу и подвојводи српске војске, Јовану Монастерлији јавља: да је ц. и кр. Величанство извештено, какве су они молбе у име народа српског у обзиру његовог пресељења у поље куманско и славонске стране а имено у тако звану „малу Влашку“ предложили (in puncto fiendae ejusdem gentis rascianae *translationis* in campum cumanum etc.) — и будући да служба његовог ц. и кр. величанства захтева, да се речено пресељење што пре то боље у дело приведе и то тако, да жетву, којој се за кратко време надају, у оним местима, која сад поседују, покупити могу, али у осталом да известан број од својих таки одберу, који ће места и области, које им се определити имају, одмах у посед примити, здања подићи и пребивалишта тако удесити, да кад се жетва сврши, доидућег месеца Октобра и општинство целог народа српског (communitas totius gentis rascianae) за цело за њима поћи и угодна места за пребивање наћи може; — осим тога је споменуто ц. и кр. величанство милостиво склоњено, да ће, ако се божијом милошћу у земљи, *где су исти Срби пре тога пребивали, мир и безбедност успостави, о том бригу водити, да им се пређашња кућишта (pristina domicilia) поврате.*“

Тако гласи тај рескрипт од 31. Маја 1694. г. а баш се Пико (а по њему и наш г. Ђукић) позва на њ да докаже, да се велика сеоба српског народа збила те 1694. године, и то непосредно из пређашњег свога завичаја на балканском полуотоку.

Тек после рескрипта тога од 31. Маја 1694. односно после царске наредбе у погледу пресељења Срба у одређена им места, која се наредба у том односу војеног савета помиње, могоше се Срби, као што Пико, а по њему и наш г. А. Ђукић, мисли, кренути на пут из Рашке и Србије у Угарску, и како је те године ратовање на Дунаву малаксало те Срби могоше да сврше свој пут из Рашке и Србије у Угарску те дођоше тамо на броју 36 до 40.000 породица.

А рада шта су ти Срби у јесен г. 1694. дошли овамо из Рашке и Србије? што их ти Чрнојевићи и те Монастерлије покренуше из старе постојбине у Угарску, кад ни они ни српски народ нису мислили да остану у Угарској; јер да су то мислили, што би онда Чрнојевић и Монастерлија захтевали у име тога народа од цара и краља, да обрече, да ће их повратити у стару њихову постојбину, чим се мир и безбедност тамо успостави? Та то би била само играчка и комендија.

Но није тако, као што је Пико мислио и као што је наш г. Ђукић, не верујући у г. 1690., премишљао: није се г. 1694. доселио српски народ (36 до 40.000 породица) из Рашке и Србије у Угарске земље, већ је те године наређено било премештање (транслоцирање) и смештање српског народа на известном одређеном му земљишту.

(Наставиће се.)

МЛЕТАЧКИ УТИСЦИ.

УСПОМЕНЕ ИЗ СРЕТНИХ ДАНА.

(Наставак.)

о у Венецији хоће да види живе коње — тучних има и над великим уласком цркве св. Марка — мора ићи на Лидо То је дугачак прўд, који дели варош и лагуне од Јадранског мора, те их тако и чува. Најбоље је употребити вапорић, који са Словенског пристаништа полази и за неколико минута на Лидо стигне. Ту, где се изађе на суво, стоји трамвај, коњска железница; ту се може онда човек возати кроз алеје и гледати коње. На страни где је море, стоји врло лепа и укусна кавана а код обале је подигнута веранда, са које је предиван изглед на море Ту су и купитила.

Била је плима у најбољем јеку, кад смо стојали на веранди а уз то се дигао и прилично јак ветар. Стојећи тако на сигурном темељу и гледећи у неизмерну пучину пред нама, могао сам од прилике замислити себи какво се осећање мора у човека будити, кад је у галији а на сред мора. Што сам о мору и о бури читао и што сам гледао насликано, све ми поче излазити пред очи. И лепота и страхота, и сласт и ужас могао сам себи замислити, ах! тек само замислити. Како је море надолазило и хучним махом ударало о терасе, како се дизало и комешало, у облине савијало и пенушило; како је, не далеко од нас, лака барка, са разапетим једром, играла и скакутала по таласима, а тамо далеко, већ близу обзора, по која катарка нагињала час на ову, час на ону страну, и на последтку и нестала — — ја не умем рећи, како је било у мојим грудима, али толико знам, да се и у њима дизало и комешало, као у сињем, у дебелом мору предамном. Па оно преливање боја на сунцу! Свака површина и најмањег таласића имала је, према тренутном положају свом, неку своју нијансу, неку тинту, сад опет сенку, да у исти мах и сунчане зраке одбије од себе.

Ја нисам гледао море тада први пут; видео сам га под истим јужним сунцем пре много година у Трсту а видео га и под леденим оковима на Финском заливу. Али се никад нисам упустио дубље по њему, нити знам из свог искуства, како је кад је тихо, и како кад је гњевно. Но то је видео и доживео други један, песник наш, куд и камо вештији од мене на перу, и ја њему уступам место, да море прикаже :*)

„Море! то је реч, која у себи скрива све милине и све ужасе на свету. Милине, кад се у њему огледа стобојна слика неба а ужасе, кад се поврх њега разбесне пенушни вали. Ако се у тишини осмејкива, мислио би, да милијега нема од њега; ако се у бесnилу мути, застрт је сивим ужасом, који ће срце гледаочево да потресе до дна.

„Море! то је реч, која све светове дели и све светове спаја. Кад их одели, обриче им састанак, кад их састави, прети им растанком. У њему је доста места, да прими све радости састанка, све сузе растанка. Кад бих, пловећи по њему, угледао који брод, како пркоси ветру и бори се с валима, секући дубоке бразде по бистром модрилу његове пучине, ја бих се упитао: носи ли тај брод радосне уздахе састанка или се купа горком сузом растанка? — Али је пучина нема па не може да ми дâ одговора.

„Море! то је царство без краја, без мере, без закона. На њему владају још невиђени дуси а њихова војска — ветрови пирују свој пир. Данас ће тихи да расхаде усијано чело мрнарево, сутра ће бесно да завитлају његовом киком и да му следе срж у костима. Сад ће весело да нарредну танахна једра, сад опет срдито да отпочну своју страховиту свирку кроза затегнуте пајване од катарке. Сад ће ласкаво да поведу мрнара пут његове миле домовине и драге куће његове; сад опет срдито да пркосе његовој пловидби, бацајући га натраг, од куда је пошао.“

*

Наш књижевник Марко Цар написао је књигу о Венецији и у њојзи је наш свет упозорио на многе знаменитости. Та књига ће изаћи скоро у другом издању, и ја је препоручујем и онима, који и не мисле ићи у Венецију У њојзи ће много више наћи, него у овим мојим цртицама, особито што се тиче млетачке уметности.

Ја нисам имао ни времена ни воље, да се удубим у све знаменитости млетачке; мени је било довољно среће и уживања, што сам у опште у Венецији, те сам се онда радије одао свеопштем утиску. А тај је у тој вароши управо и одсудан. Где се стане, свуд се види нешто новог, необичног, што у другим варошима нема. Па кад је тај свеопшти утисак тако силан и чаробан, да својом навалом обхрва човека — шта да се упуштам у посматрање сваке „знаменитости!“ Уз то се и не разумем у уметности. Са естетичке стране могао

*) *Др. Милан Јовановић.* „Тешки дани“ у „Отаџбини“ у свесци за април 1890.

бих још оценити коју слику, али са уметничке баш никако. Ја бих просто био себи смешан, кад бих седео сат-два пред каквом сликом, као што чине многи путници. Ја се смем опкладити, да они о тој слици имају толико исто уметничког појма, колико и ја, па опет седе и гледе непрестано у њу а у исти мах — ја сам то опазио — гледе крадом и около себе, да се увере, е да ли опет њих когод посматра. О сујето, сујето! Ја се таквих призора сећам још из дражђанске галерије, где чете седе и стоје пред Рафајеловом Сикстинском Мадоном а непрестано „зрике“ на десно и на лево Е, тога сам гледао и овде, пред славном сликом Тицијановом, Успенијем Богородице.

У Академији лепих уметности има да како пуно прекрасних слика, ремек-дела, које су толико њих, искрених и лицемерних, обожатеља усхитиле и за цело ће још и потоње и далеке нараштаје занети и задобити. И ми смо тим сликама одали почаст, достојно признање и делу и творцу; савесно смо проучавали каталог, нашег, хвала Богу! немог вођу, и где је тај дошао у одушевљење, дошли смо и ми. Па зар то није за лајике доста!

Да споменем само две три слике, које су на мене јаче утицале, тако, да их још и дан-данас гледим пред собом.

Своју велику и сјајну слику „Исус у дому Левија“ насликао је Павле Верођанин особито по еванђељу св. Марка, заштитника млетачке републике. глава II. 14. 15. 16. 17, где ово стоји: И пролазећи (Исус) видје Левија Алфејева, где сједи на царини, и рече му: хајде са мном. И уставши отиде за њим. И кад сјеђаше Исус за трпезом у кући његовој, и цариници и грјешници многи сјеђаху с њим и с ученицима његовијем, јер их бијаше много, који иђаху за њим. А књижевници и фарисеји видјевши га гдје једе с цариницима и с грјешницима говораху ученицима његовијем: за што с цариницима и с грјешницима једе и пије? и т. д. И сад, кад ко гледи Павлову слику а помисли, шта јој је предмет, за цело не би у тој богато одеведеној госпоштини видео — грешнике (и грешнице) може бити — али никако Исуса, његове ученике, скромне јеврејске царинике, књижевнике и сав онај остали свет, који се помиње у еванђељу Не би ни у сјајној дворани, у богатој софри, у златним пехарима и тањирима познао намештаје сиротих чиновника а за цело и небогатих књижевника. А што је најчудније, сва та господа одевена су у ношњи млетачкој тадашњег доба, 16. века. Но уметнику је на сваки начин више било до тога, да прикаже сјајну гозбу, богат пир, јер сва лица, у главном портрета, показују задовољсто и уживање. Историску верност у опште нису ти уметници баш узели озбиљно. Сећам се једне слике, која приказује битку код Гаугамеле из међу Дарија и Александра Великог. Војници су одевени као средњевечки Lanzknecht-и, имају велике, тешке пушке а поздрављају се из незграпних топова! Битка кад Гаугамеле била је год. 331. *пре* Христа а барут је пронађен у 14. веку *после* Христа.

Кад се из 11. сале ступи у 13., и стане на часак на горњи басамак и случајно погледи на лево — није друкче, већ нога ти за иста застане и ти мораш бар неко време стајати непомично и гледати у чудо пред тобом. у „Успеније Богородице“ великога Тицијана. На дну слике су апостоли; на сваком лицу је друкчи израз, и ако је афекат исти, који их покреће. Над њима лебди са раширеним рукама Мати Божија у вис; њено лице је преображено од предосећаја рајских сласти, од апсолутне оданости. Око ње а и више расејани су многи анђелчићи. Њојзи на сусрет, у дивној перспективи, силази Свевишњи; и Он је раширио руке а њихови се погледи сусрели. Ја не знам, да ли имам право; али мени се непрестано чинило а и сад ми се чини, да се у благој ћуди, у искреном радовању, у усхићеном заносу, које се све огледа на лицу Свевишњега, приказује сећање на тренутке, којима Исус има живот свој да захвали. Господ прима Богородицу у свој рај, прима жену, коју је некад удостојио својим погледом, својим озаром, која му је родила сина, сина Божијег! Величанственост, неизмерна грандијозност лежи у том приказу, у том сусретању погледâ Бога-Оцâ и Богородице, у разумевању, у појимању њихових тренутњих, чисто бих рекао: човечанских осећаја и мисли!

*

Ја нисам видео све пијаце и тргове на свету, па опет могу тврдити, да лепше и ноблије нема од Маркове. Већ та околност, да по њојзи не иду коњи, допринаша много, ако ничем другом, а оно тишини и чистоти.

Та пијаца утиче на странца различито, како је кад види. Бави ли се на њојзи у подне, кад једва има човека тамо, онда му импонују палате, које ту пијацу уоквирују; је ли на њојзи у вече, онда има пуно прилике, да се диви и чуди живописној слици и живом животу у тако дивном оквиру.

На пијаци све тихо и мирно, и славни голубови нашли су за добро, да се склоне у своја хладовита боравишта и само онда, кад виде странца — јер те умиљате и паметне животиње разликују врло добро странце од урођеника и знају, да их само они хране — дошуште јатомице на сјајну мраморну

калдрму, гучу, извијају вратове и чекају на сигурно, да им се добаци које зрно. Учини ли странац то — а који не чини! — онда нема више мира од њих; они га прате и кокетују с њим, како би опет дошли до шеничног зрна. Мио и сладак призор је то. Ту идилу прекидају снажни звуци: на сахатнику ударају тучни џинови великим маљевима о звоно и јављају да је подне. На сунчаној страни жега и омара; сводови су застрти, да они, који по ходницима управништава имају посла, бар нешто могу одануги. По славним каванама света мало или нимало, једва ако седи који гост — али не Млечанин — у пивници одмах до каване Квадри, где се точи баварско пиво на славини. Трговци у малим али богатим дућанима дремљиво пуше своје цигарете и малим очима гледе у дим над собом; лица им оживе тек онда, кад чују кораке. Прође ли странац мирно мимо њих, они падну опет у свој дремеж и пале цигарету, која им се мало пре угасила.

На источној страни пијаце стоји чудо од неимарства, црква св. Марка. Лево од ње а под сахатником улази се у најживљу трговачку улицу, десно пак, поред големог звоника, долази се на пијачицу. С једне јој је стране зграда старе библиотеке а с друге, леве, дуждева палата, такође чудо од неимарства. На горњим сводовима разликују се символски два стуба од осталих својом црвеном бојом: из међу та два стуба јавило се народу, да је република овог или оног несретника осудила на смрт... Према лагунима стоје два висока стуба; на једном је крилати лав а на другом св. Тотор с кродилом, стари заштитник Венеције.

Како ли је друкче на тој пијаци у вече! Ходници управништава нису застрти, трговци су оживели и врло су окретни, место жеге мила хладовина. Пред каванама света пуно, столови и столице стоје и на самој пијаци а кад је врева у најбољем јеку, не може се места добити. У сред пијаце стоје, и ако не сваки дан, војници-свирачи и својим умиљатим талијанским звуцима пуне пијацу и забављају шетаче. Около свирача велики корзо. Каквих ли нема ту лица, каквих ли израза! Тоалета женског света да како је европска; али свака има иоле неко обележје своје вароши, ако и не у ношњи а оно у понашању. Стран свет врло се лако расликује; нема оног лаког поуздања, које одликује тамошњи, нема оне урођене елеганције, гипкости а пре свега нема оног покрета главом и очима.

Из међу столова се гурају млађе а и старије девојке, те нуде цвећа, ситне пукетиће, па ако им се не наплати понуда одмах, оне их оставе на сто, па се доцније опет појаве у близини — шта знаш радити, мораш им дати коју талијанску крајцару (лепшој и шестак).

Али има још једна прилика, кад је Маркова пијаца занимљива, управо чаробна. А то је ноћу, кад је пун месец обасјава.

Дивно је и песнички је при месечини у шуми а на зеленом пропланку, кад нам надражена машта иза сваког џбуна лепе утваре ствара а у шуштању лишћа тајанствену мелодију дошаптава; дивно је тада и крај реке, кад месечеви зраци играју чудну игру по таласима а кржљаве врбе на обали, окупане у месечини, љуљушкањем својих грана игри се тој радују; дивно је на пољани, којој не видиш краја а из далека тек чујеш лако звонце, које ти јавља, да у том сребрнкастом недогледу ниси сам — али дивно је и на Марковој пијаци! Света све мање и мање, пијаца пуста и нема а трепери у меку сјају месечевом. На место живих и модерних људи креће се у дугом низу, свечано и немо, стара млетачка господштина а с дуждем на челу. Свако то гледи преда се — је ли спровод, литија, или је само обично обилажење старих nobili, који никако не могу да се растану са својом Венецијом, са Марковом пијацом, те се појављују у ово немо доба — пред тобом је оживела слика Ђентила Белинија из год. 1496 „Процесија на Марковој пијаци", коју си данас дуго и дуго гледао у Академији.

Милан Савић.

(Свршиће се.)

У РАВНОМ СРИЈЕМУ.

О, како душа моја у слатком миљу плови,
Како ли срце моје ужива рајски слад!
Љепоте, што ми само пружају златни снови,
На јави гледам сад.

Преда мном рај се пружа; равнице непрегледне,
По широкоме пољу до цвјета пао цвјет!
По њивам', што их руке ратара копају вредне,
Почива плодак свет.

Покрај Дунава плавог, на обалама бајним,
У стаду богатоме пастирев хори се глас;
Лахка се шева дигла у зракам сунашца сјајним,
Прољетни слави крас.

Сеоске куће мале, трском покривене
Како вас жудно гледа пресрећан поглед мој!
Долине, поља, њиве, ох, како диви мене
Милина ваших рој! . . .

Залуду дирам жице на младој мојој лири,
Тананих жица ових слабачак још је глас —
Да овог миља, што се преда мном сада шири,
Опјевам свети крас.

На шта ће синак стјења, него да кликне јасно:
Китњасти српски Среме, поздрављам тебе млад!
Вјечно ми диван био. Крунило цв'јеће красно
Ратара твога рад!

Нови Сад 1888. **Алекса Шантић.**

ДОПУНЕ И ДОДАЦИ ЧЛАНКУ „ГРОБОВИ ЗНАМЕНИТИХ СРБА."

(Види „Јавор" за 1890. год.)

Од дра И. О.

(Свршетак.)

8. **Александар Морфидис Нисис**. Ово име не звечи српски, те ће штовани читалац бити мишљења, да му нема места у низу знаменитих *Срба* покојника. Али пок. Морфидис није имао ни своје домовине ни народности, а провео је скоро читав свој век међу Србима, учећи подмладак српски у ноталном певању и у музици. Он сам није знао ни ко га је родио, ни где се родио, нити какве је вере ни народности. Он је у свему томе и самоме себи био загонетка. Причали су му, да је мален донесен из Македоније у Беч и по смрти очиној стриц га је поверио некој породици бечкој на издржавање. којој породици је остављено доста новаца за његово васпитање. Кажу да је и презиме своје добио од те бечке породице. После је дошао у неки завод. Кад се оно за време бечког конгреса год. 1815. бавио руски цар Александар I. у Бечу посетио је он и завод, у којем се Морфидис налазио, те кад му је управитељ завода извео младог Морфидиса, цар га поглади по глави и рече му: „Само се добро учи, јер ти си имао врло ваљаног оца!" Морфидис је после свршио медицину али није полагао испита, него се одао музици и учио је многе стране језике. У Нови Сад су га довели новосадски трговци око године 1838, те је држао овде грчку школу, коју је примио по одласку даскала Папакостопулоса, који је отишао да слуша медицину, коју је и свршио, те у Београду као лекар умрьо. После је Морфидис давао часове из гласовира и био лиководја у певачком друштву. Компоновао је многе музичке комаде и православну литургију. Давао је са својим ученицима и ученицама. којих је безброј у Новоме Саду, сваке године по више концерата, који су увек били на гласу. Умрьо је у варошкој болници новосадској 25. фебр. 1878. и сахрањен је у успенском гробљу. (Види опширнији некролог у „Јавору" за 1878. бр. 13., што га је написао пок. Миша Димитријевић). Морфидис је био г. 1842. изабран од новосадске општине за професора „музикалне школе" у срп гимназији, што је основана крајем г. 1841., и имао је једнаку плату са осталим професорима, т. ј. 600 фор. (Види „Скоротечу" за 1842. бр. 1. стр. 7.)

9. **Сима Милетић**, отац дра Светозара Милетића Умрьо је у Новом Саду у почетку јесени године 1879. и сахрањен је на успенском гробљу. После његове смрти позове Змај-Јов. Јовановић у „Стармаломе" (бр. 29. речене године) народ српски, да оцу Милетићевом подигне прикладан, смеран споменик. Народ се лепо одазвао овоме позиву свога песника и родољуба, те за кратко време скупи се свота око 1300 фор. на ту цељ. Тако се на гробу Милетићевога оца подигне за 600 фор. лепа велика пирамида од гранита и по предлогу Змаја Јовановића изрежу се на њој ове просте речи: „*Сими Милетићу оцу Светозара Милетића Благодарни Срби*". Оних пак 700 фор., што су још преостали предао је одбор управи српске више девојачке школе у Новом Саду, да се метне у фонд те школе под именом матере Миле-

тићеве „*Теодоре Милетић рођ. Рајић*“. И тако је са оном скупљеном светом подигнут спомен и *оцу и матери* овог нашег народног борца. На самом гробу покојне матере Светозара Милетића није се могао подићи споменик, јер се не зна где је тај гроб, пошто је од доба смрти њене старо гробље у Мошорину напуштено. Но одбор је мислио, да ће овим начином вечитији спомен подићи матери нашега народног првака, јер виша школа ова није само за новосадску децу основана, него се у њој одгајају кћери из свију крајева наших, свакоме је завод тај приступачан.

10. **Стеван Сурдучки**, шајкашки потпуковник. Овај заслужни старац написао је сам своју кратку биографију, која је врло занимљива и штампана је после његове смрти у „Нашем Добу“ за годину 1889. бр. 93. и 94. После је у бројевима 95. до 101. „Нашег Доба“ штампано из пера покојног Сурдучког нешто о догађајима из српског покрета 1848. и 1849., па и то је у тесној свези с његовим животом. Сурдучки је постао 22. марта 1849. мајором, а 15. јула 1851. дошао је у мир и овом приликом постао је потпуковником ad honores. (На овим подацима имам да захвалим велештов. г. А Ђукићу, главном интенданту у Златноме Прагу). Стеван Сурдучки је сахрањен на успенском гробљу.

11. **Гавра Милић**, ц. и к. шајкашки капетан. Постао је 1. марта 1849. подлаћманом, 1. јула исте године оберлаћманом, а 1. августа 1859. капетаном. Августа 1. године 1861. дошао је у пензију. Последњих година живео је у Новом Саду, где је врло уважаван био са своје добродушности и са своје љубави према свему, што је српско и честито. Наше јавне ствари пратио је с пажњом и био је велики народњак. Син му Душан свршен је доктор права. Сахрањен је у алмашком гробљу.

* * *

Сад прелазим на допуне и исправке у белешкама о оним покојницима, које сам у чланку од прошле године навео, те домећем овде у кратко по нешто, што би још ваљало да се каже о њима. и исправљам по неке погрешке, које су ми се у ономе списку случајно или са рђава обавештаја увукле:

Захарија Орфелин. У „Голубици“ за 1839. (књ. 1.) налазимо на *дан и годину смрти* Орфелинове, што у пређашњем чланку нисам забележио На стр. 204 те „Голубице“ има један натпис Лукијана Мушицког, извађен из још дотле нештампанога рукописа владичиног, у којем се спомиње *Орфелин* и *Соларић*. Натпис оплакује „Судбу српских књижевника“, писан је г. 1822. и гласи:

Двојици, ах! бијау при смрти другови плачни:
Бједа и туга и глад. Којим, мари л' ко чут'?
Који нектеше њи за живота надгледати братски,
Молебни слушат' њин глас, нисам откривати рад.
Који им за живота не даваше *хљеба насушна*,
Шта ћ' тим по смрти слух? Нежна младежи чуј!
Двојица та су *Орфелин*, *Соларић!* Ви ћет' уздануть'
Кротко, и рећи, знам: „Лака им земљица буд'.“

Код имена „Орфелин“ има звездица и доле ова белешка, из које се види кад је Орфелин умрьо, као и то, да је заиста умрьо у владичиној башти у Новом Саду (близу кисачке капије): „О смрти Орфелина овако је Рајић у свом Дневнику записао: 1785 19. јануарија умре љубезни мој брат Захарије Орфелин в Н. Садје в Епископском мајурје пребједно.“ Дакле после онога „писма болнога Орфелина“, није живео ни три месеца дана. — *Павлу Соларићу*, који се патио за живота као и Орфелин, написао је пок. Јов. Ст. Поповић песму, па је послао уредништву „Седмице“ г. 1855., но ово не хтеде песму штампати, јер се у њој осуђује подизање споменика покојницима, које смо за живота напуштали да гладују, а није ју хтела „Седмица“ с тога штампати, што се баш у то доба купише прилози на подизање споменика Мушицкоме. Песму ту штампао је тек г. 1860. Ђока Поповић у својој „Даници“. — Захарија Орфелин је био члан цесаро-краљ. академије уметности у Бечу. (Види Арнотов „*Магазин за художество, књижество и моду*“ за год. 1839. бр. 7. стр. 28).

Арса Теодоровић. Нисмо изречно навели, да је Арса Теодоровић и *футошку* цркву моловао, а то сад с тога наводимо, што у „Животоописанију“ Јоакима Вујића, који је као што је познато био неко време учитељ у Ст. Футогу, налазимо место једно, у којем се спомиње молер Арса, те ћу то место овде да наведем. Јоаким Вујић је од Аврама Мразовића, директора, добио место учитеља друге класе у Футогу са 200 фор. плате, 3 хвата дрва и слободним станом. У Футог је стигао Вујић 30. октобра 1797. године. Вујић пише: „По пришествију мојему овамо, јоште онај вечер отидем футошкоме кнезу

Гаји Станимировићу, кога нађем при вечери, ту ја застанем и нотаријуса мјестнога Гавру Николића при вечери, мога от давна познатога друга и соученика. Ја после предам кнезу моје препоручително писмо, које мјестни нотариј Гавра распечати и прочита, на то мени кнез Гаја рече: Госп. учитељу! ми вама за сада не можемо квартир дати, јербо у њему сада седи *Арса молер*, који нашу цркву молује, него ћете ваш квартир добити код једнога нашега житеља, који се зове Ђука Котуровић. . . . . Сљедујући дан обично устанем, пак отидем к школи, где заиста застанем љубезнога мога от давна познатога друга и пријатеља *Арсу Теодоровића* молера и његову супругу госпожу Кату. Ја се овде с њима поздравим и кажем да сам овамо дошао за учитеља вторе класе, које овима добрима људма особито мило је било чути“. — И из овога се види, да је натпис на надгробноме крсту Арсе Теодоровића у алмашкој порти у Новоме Саду погрешан, где стоји да се Арса родио 1785 године. Кад би то било истина, онда би Арса као дечко од 12 година моловао 1797. футошку цркву и био Јоакиму Вујићу „*от давна* познат друг и пријатељ“! А да је на крсту и година смрти (1832.) погрешна, то смо ми г. 1888. у „Јавору“ (бр. 8) необоримо доказали. Арса је умрьо 13. фебруара 1826., што сам у осталом већ и у пређашњем чланку навео. Него примећујем овде, да је касније моловао цркву у Ст. Футогу и сликар српски Павле Симић, те ми није познато, шта је са послом Арсе Теодоровића, да ли је и у колико рад његов још сачуван поред Симићевог.

Павле Стаматовић. Погрешка је у чланку, а тако исто и у Милићевићевом „Поменику“, да је прота Стаматовић умрьо године 1863. Он је преминуо 14 септембра 1864. (Види некролог у „Даници“ за 1864 бр. 38).

Ђорђе Секулић је умрьо 15. септембра 1864. Он је свршио три године лекарских наука. Није сахрањен — као што се у чланку каже — у Обреновићевој костурници, него у гробници Јоксића, брата Ане Обреновићке, која је гробница одмах уз Јована Обреновића.

Ђорђе Пасковић је умрьо 14. августа 1864. у 29. години свога живота. Свршио је правне науке у Бечу и Прагу, економску школу у Алтенбургу (Овару) и био је 1863. на тибингенском университету, желећи још даље учити се. (Види белешку о њему у „Даници“ за 1864. стр. 528).

Станислав пл. Шумарски. Осим наведенога описао је и живот генерала Давида Давидовића и Арона Станисављевића у „Летопису“ (књизи 58. и 59). У чланку сам по „Даници“ за 1865. стр. 168. рекао, да је Шумарски умрьо године 1846. Но сада сам наишао у Павловићевим „Српским Народним Новинама“ за 1845. годину (у броју 62.) на ову белешку: „Из Новог Сада чујемо ту жалостну вјест, да се ц. кр. мајор *Владислав* (sic) *Шумарски* у вјечност преселио. Спомен овог врстног Србина, који је себи о роду лепе заслуге стекао, у сваком ћеду родољупцу сузу собољезнованија побудити. Лака му земља!“ — „Владислав“ је без сумње погрешка уместо „*Станислав*“. И тако видимо, да је Шумарски умрьо 1845. (пре августа месеца) а не као што у „Даници“ стоји 1846. У 22 броју „*Пештанског-будимског Скоротече*“ за г. 1842. стр. 140. има ова књижевна белешка: „Високородни г. *Станислав от Шумарски*, ц. кр. пензиони мајор у Новом Саду, у рукопису има кронологију Србаља, коју је поклонио г. Милошу Поповићу у Пешти, да на свет изда. Дело је големо, износи до 100 рукописних табака. Прва свеска до паденија српског царства на Косову готова је и у ред стављена. Скоро ће објав следовати.“ — Но дело ово није изишло онда у засебној књизи, него су штампани поједини већи и мањи одломци у „Летопису,“ „Бачкој вили“, „Голубици“, Чакриној „Словенци.“ Неке је одломке донео Драгашевићев „Војин“ у засебној књизи као додатак, о чему смо у ланском чланку већ говорили.

Стеван Стефановић. Осим *прве српске драме* „Смрт Уроша петаго“ писао је Стефановић и песме. Тако налазимо у „Бачкој Вили“ за год. 1841. једну његову оду (*„Дру Павлу Јосифу Шафарику)* писану 1826. год. Ту Стефановић назива Јована Рајића (потоњег адвоката и преводиоца Гетеовог „Вертера“) и Ђорђа Димитријевића својим верним пријатељима“. Овај Рајић је помагао Стефановићу и у писању „Цара Уроша“, као и Лаза Лазаревић, но Рајић је изјављивао, да је Стефановић био бољи од ове обојице. (Види пређ. чланак код „Лазе Лазаревића“). А Ђорђе Димитријевић биће да је онај адво-

кат и доктор права, што је умрьо у Пешти 19. априла 1837. у 31. години свога живота. (Види „Срп. народ лист“ за 1837. стр. 136.)

Јаков Тапавица О њему сам донео само то, да је умрьо 1862. године и да је сахрањен у св. јовановској порти. То сам дознао, јер сам наишао на камени крст на гробу му. Но сада дознадох о њему више шта, и то од велештованога г. Аврама Ђукића, ц. и кр. над-интенданта, и вреднога истраживача на пољу наше историје, а особито историје Шајкаша, чији су чланци излазили у „Летопису“, „Јавору“, „Нашем Добу“ и у страним стручним листовима А. Ђукић прича у своме чланку о зачетку румунске флотиле (што га је написао за „Јавор“ ове године*), како се краљ румунски Бибеско обра ио на аустријску владу год. 1844. са молбом, да ова даде за Румунију саградити неколико шајака — ратних бродова —, па кад су ови били у Тителу у пролеће 1845. године сграђени, онда су их Шајкаши отерали доле у Влашку, а те је Шајкаше водио *Јаков Тапавица*, лаћман, и он је по налогу морао да води тачан дневник, у којем је имао и да побележи и све сметње за пловидбу бродова на Дунаву, па је ту имао и да описује Дунав што се тиче његова тока, ширине, брзине, прудова, острва, дубљине, риболова, воденица, превоза и т. д. Но ови Шајкаши нису имали само да отерају бродове у Румунију и да их предаду румунским властима, него су морали да остану тамо око три месеца дана и да уче румунске флотилисте и вежбају их у поступању са бродовима. О свему томе имају у архиви, нарочито у Петроварадину, извештаји Тапавичини. Опширније о свему овом моћи ће читалац читати у самоме чланку нашег честитог историка А. Ђукића, а ја ћу овде још нешто података о Јаши Тапавици да наведем из приватног писма г. Ђукића, што ми га је поводом онога списка знаменитих наших покојника имао доброту да напише: „Јаша Тапавица није умрьо као *шајкашки* капетан. Он је после свог званичног пута у Влашку постао 15 априла 1848. год. обрлајтнант код Шајкаша, а 15. новембра исте године капетан, а уједно је онда премештен к бровској граничарској регименти бр. 7. Године 1857. 1. септембра ступио је у пензију као „Realinvalid“. Он је имао војнички крст за заслуге.“

*) Чланак тај изићи ће скорим у „Јавору“.

Иса Давидовац, ц. и кр. капетан. Допуњујем белешку о овом родољубу српском подацима, што ми их је имао доброту у пријатељском писму послати уважени наш књижевник г. *А. Ђукић*, главни интендант земаљске обране у Златноме Прагу. Давидовац је родом из Чуруга у Шајкашкој; постао је 13. октобра 1848. *Oberbrückenmeister* (то што су код других врста војника били „*фенрихи*“); 1. марта 1849. постао је под лаћманом, 1. јуна исте године оберлаћманом, а 1. августа 1859. капетаном. Био је неко време професор на милитарној школи у Тителу. Иса је добио за своје заслуге у народном покрету 1848—1849., а нарочито за храброст показану код Перлеза 25. јуна 1849., војнички орден за заслуге. Године 1864 био је на црквено-народном сабору у Карловцима, кад је оно Маширевић биран за патријара, те је на том сабору држао уз мањину Милетићеву Но с овим у свези стоји његов премештај из границе у регуларе; беше 1. маја 1865. трансфериран у пешачку пуковнију надвојводе Лудвика Виктора бр. 65., а на скоро за тим беше стављен у мир. Гроб му обележава на алмашком гробљу новосадском споменик од сивог гранита са овим натписом, што га је саставио пријатељ му др. Светозар Милетић: „Иси Давидовцу, шајкашком капетану, народном војнику, саборском посланику, честитом Србину, начелном пријатељу, искреном другу. Спомен од другова и пријатеља. 11. марта 1823. † 19. авг. 1870.“

Лазар Лазаревић, некадањи професор гимназије новосадске писао је осим „Владимира и Косаре“ и шаљиве игре „Пријатељи“ још и друге мање ствари. Тако налазимо у „*Бачкој вили*“, што ју је уређивао др Петар Јовановић, онда управитељ гимназије новосадске, и то у другој књизи, на ове Лазаревићеве књижевне прилоге: *Једна песма Станку Вразу;* један чланак у рубрици „Шала и збиља“ под натписом: „*Парадокса шишулољубија*“ и један класичан говор у гимназијској дворани приликом рођен-дана цара Фердинанда 21. априла 1840. године под насловом „*Речи благодарног чувства*“, из кога се види добро познавање Лазаревићево

римске и опште историје и његово свестрано образовање.

Матија Костић, парох новосадски, превео је са латинскога *„Евтропија скраћену римску историју“*, која је изишла г. 1853 у засебној књижици, а не спомиње се у „Библиографији“ Ст. Новаковића.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У прашкој „Politik“ а под натписом „Südslavische Literaturbriefe“ пише *Фр. Селак* низ чланака о књижевности јужних Словена. У свом VI. писму (91. бр. од о. г.) говори Селак о поезији *Војислава Ј. Илића*, и то тако разложно, стручно и стварно, да се види, е није баш могао одолети уплииву чисте струје правога песништва. „Језик му је потпуно у власти а изображење његово приказује се у хармоничком звуку античког разумевања облика и слободе, дубоког хришћанског осећања и схваћања природе; уз то је у Илића заношљив дар, да и најнезнатнијем предмету, кога се лати, нова својства пронађе и нас чудновато-симпатички за свет и природу везује. Па тек његова душа (Gemüth)! Каква ли снага у осећају; какав полет у мислима и какав ли приказ најтамнијих нагона, који у нарави нашој мирују! Шта више, ми не претерујемо, ако тврдимо, да Илић већину наших млађих песника куд и камо наткриљује и што се тиче мисли и што се тиче облика, и да такмаца, себи равног, има само у њему сагенијалном словеначком песнику, Симеону Грегорчићу“. И сад писац упоређује та два песника и свакоме даје своје, говорећи, да Србин Словенца надмашује разноликошћу мотива и песничких облика, бујном природношћу и жаром осећаја и језика. Све су му песме дивне, али ремек-дело му је „Рибар“, које обасипа признањем и хвалом. На замерке, да Војислав не култивише „патриотизам“, примећује, да он просто није шовиниста и да не види све „црно“; његов патриотизам оснива се на чврстом темељу славне прошлости и сталних народних права; он с поверењем гледи у будућност. Илић се ослања на словенску солидарност и на неразориму снагу свога народа. Писац се нада од Војислава још многом дивном песничком поклону — о, како му се радо придружујемо и ми!

= У Осеку је изишла књижица латиницом штампана под натписом „**Американка** од *Јована Живановића*“, прештампано из „Хрватске пчеле“. Шта је повода дало, да се ова књига напише и изда, најбоље се види из предговора уредништва „Хрв. пчеле“, где се међу осталим вели: Има тому већ више од по столећа, од како су напредни народи свратили позорност на рационално пчеларство по напутку скромнога свећеника дра Ђерзона. Рационално је пчеларство за то време напредовало оријашким кораком. Највише су на том пољу радили и сновали Немци, Чеси и Пољаци, од којих је рационално пчеларство и у Америку прешло. Данас Америка већ надмашује Европу у погледу рационалнога пчеларства; у Америци су највећи пчелари на свету Пошто Американци већином у велико пчеларе и то не из пасије, већ управо да се тим користе, то су они непрестано само настојали, како би си рационално пчеларење што приличније удесили. Плод тога њиховога настојања је кошница *Американка*. Ова се одликује веома са практичнога гледишта. У новије се доба почео тај американски систем и код нас уваћати, а да се је ваљано проучио и према нашим околностима удесио, иде велика хвала вредноме професору *Живановићу*, који је за речени лист написао у пракси опробано упутство, како се пчелари са Американкама. Уредништво „Хрв. пчеле“ назива овај рад пашега Живановића *„ремек делцем* једнога умнога и практичнога пчелара“. С тога и ми препоручујемо ову књижицу свакоме пријатељу напреднога пчеларства.

= Наш сарадник *Александар Ј. Ђурчић*, у чијем смо преводу ове године донели приповетку *Јанка Крсника* под натписом *„Господин Јован“*, превео је и у засебној књижици издао приповетку истога словеначкога писца под натписом „**Рошлин и Врјанко**“. Књига износи 172 стране, штампана је у штампарији Браће М. Поповића а цена јој је 50 новчића.

= *Емил Зола* накан је да напише роман под натписом „**Рат**“. За који ће дан поћи да походи разбојишта у рату године 1870.—71., да проучи места, на којима ће се збивати роман. Радња почиње 20. августа 1870 а свршава се описом дана на Седану. Зола катастрофу приписује фатуму па ће уздизати свој народ, кога страшна та година није кадра била сломити. У роману том женско неће имати улоге; око два војника обрће се радња, то су два добра друга, који се до краја боре у рату па после погину у Паризу на улици, борећи се против анархије.

РАЗНО.

(**Занимљив налазак**). Како се сада руше градске капије у Темишвару, нађоше ових дана радници, као што се јавља из Темишвара, на каменит пехар са натписом: „Losonczy István“; на пехару је записана и година, али је једна бројка излизана, те се сада види само овај број: 155. Предање приповеда, да су Темишварчице јунаку Стевану Лошонцију, који је јуначки бранио град овај против Турака, предале пехар са најстаријим вином темишварским и поклониле му га. Лошонци оде с пехарем у руци на градски бедем, попије вино замахујући на све четири стране света и завери се, да неће никада положити оружје пред непријатељем Турчином. Да запечати своју заверу, даде он пехар тај узидати у бедем градски. Ових дана, после 350 година, изишао је тај пехар, који је онда онде узидан, опет на видело.

(**Како човек расте**.) Посматрало се, како човек расте и ево шта се нашло: Најбрже расте човек у првој години свога живота; он нарасте те године од прилике за 8 палаца. До треће године расте спорије, но крајем те године достигне *половину* оне висине, коју ће имати, кад сасвим одрасте. Од 5. године почињући расте човек подједнако све до своје 16. године и обично нарасте сваке године за 2 палца. Са 16 годином бива растење све спорије, само по десети део једнога палца годишње (идуће две године), а од 18 до 20 го-

дине нарасте обично само за један палац. Са 25. годином живота престаје обично човек да расте, онда је постигнуо своју највећу висину.

(**Досадашњи романи Емила Золе**) протурени су у 1,075.000 примерака. Најмање је продато романа „Његова екцеленција Евжен Ругон“, (21.000 примерака), највише „Нане“ (155.000 примерака); за тим „Rakiie“ (117.000 примерака), „La bête humaine“ (83.000 примерака), „La terre“ (94.000 прим.), „Germinal“ (83.000 прим.), У главну суму није урачунан недавно изашли роман „L' argent“, који је наједаред у 75.000 примерака ушао у публику.

(**Најмања књига на свету**) је „Divina Comedia“, која је тако мала, да се може лако носити на верижи од часовника. Ова микроскопска књига, коју можемо читати тек помоћу стаклета за увеличавање, штампана је у Падуи. Увез јој је од пурпурне кадифе а сребром окован. Ова је падуанска „Divina Comedia“ најмања књига, што су је икад у свету штампали. ***И. М.***

(**Занимљиви сватови**). Славни немачки романсијер *Густав Фрајтаг*, писац романа „Soll und Haben“, веселе игре „Новинари“ (која је и на српски преведена) и т. д. оженио се недавно у својој 75. години живота, и узео жену познатог речитатора А. Стракоша, која се раставила од мужа свог. Њојзи је сада 38 година. Међутим и Стракош јавља по новинама, да се жени и да ће се скоро венчати с другом. Густав Фрајтаг је био први пут ожењен једном богатом аристократском дамом, те је покрај њеног богатства могао да се ода књижевном раду. Сад се венчао у дубокој старости својој с туђом женом, распуштеницом. Само нек буде весело!

(**Кинеска гатка**). Послао деда свога унука у дућан, да му купи за новчић зејтина а за новчић сира. Унуче уз пут заборави, шта треба да купи, па се врати и запита деду. Деда му наново каже. Дете оде но опет се брзо врати, говорећи, да не зна, камо да метне зејтин а камо сир. На то се деда страшно расрди па стане шибати унука. Овај у дреку а то чује отац детињ па дотрчи, и кад виде, шта то деда ради с унучетом, стане сам себе шибати говорећи: „Кад ти моје дете шибаш, шибаћу и ја твоје, да знаш, како оца срце боле за својим дететом!“

НОВЕ КЊИГЕ.

Повртарство (кујнска башта) за школу и народ написао *Стеван Коњовић*, срп. народни учитељ и учитељ практичног вртарства и пчеларства на српској учитељској школи сомборској и уредник „Домаћег Листа“, са 38 слика. Нови Сад. Издање књижаре Луке Јоцића 1891. год. Цена 40 новч. — Писац ове књиге показао је на делу, да је пун искуства и вештине у овим пословима, а доказ је томе и лист његов „Домаћи Лист“, који је као ваљан припознат од наших стручњака. С тога топло препоручујемо ову корисну књижицу онима, којима је намењена, т. ј. — школи и народу.

ОДГОВОРИ.

Д. П. у Сарајеву. — Велите у првој строфи:

„Да л' ме љуби, мили Боже,
— Тако један младић збори.
Око ње се многи вуку
Љубомора јадног мори.“

Бре не помаже ту онда песме певати, него треба зграбити доронгу, па развијати све оне, што се „*око ње вуку*“, па ће онда престати и повода љубомори.

— а — ђ. Милун. — За то дакле да штампамо, „будући да је све оно *сушта истина*“? Хе, кад би се све оно могло штампати, што се *заиста догодило*, онда не би имали смисла постулати естетике, правила поетике и стилистике. Тражи се богме више шта, него само то, да је ствар истинита.

Г. М С. у П. — Са захвалношћу — не примамо.

ИСПРАВАК.

На стр. 200. у бр. 13. „Јавора,“ у другоме ступцу, ред 18., стоји: „библиографске“ (податке), а разуме се да треба да стоји: *биографске*.

Пошт. претплатницима.

С овим бројем почиње се друга овогодишња четврт „Јавору“ и ми учтиво позивамо све оне пошт. претплатнике, којима је претплата изишла, да ју изволе обновити.

Ми нисмо пожалили никаква трошка да би око листа нашег прикупили припознате сараднике, па с тога треба и штов. публика да нам призна ту пожртвованост нашу, те да нас својски претплатом и потпомогне.

Стални унутарњи сарадници „Јавора“ су (поред осталих наших књижевника и помагача) господа професори:

Јован Грчић, Павле Марковић (Адамов) и Мита Петровић.

Они ће и од сада уз уредника и остале раднике на овоме пољу трудити се, да „Јавор“ подигну на ону висину, на којој треба да стоји данас књижеван и забаван лист српски.

☛ Свима бројевима од нове године можемо још послужити.

Штампарија А. Пајевића
издавач „Јавора“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 15. У НОВОМ САДУ 14. АПРИЛА 1891. Год. XVIII.

ЗЕНИЧКИ РОБ.

— Приповијетка из Босне. —

Написао Ђ. Јовановић.

Лијепа ли је та наша Босна! Куд пођеш, куд погледаш, све ти се срца косне, све ти се мили, све те очарава.

Прођеш ли гором и дубравом, омиље ти оно њено китњасто дрвље и мирис шумскога цвијета; омиље ти цвркут разноликих тица, те тијем чаром очаран лутао би кроз дрвље и кршеве све док не би нашао на амбиз и мрачну провалију, која се разјапила сред најгушћег шумског зеленила, сред најшаренијег мирисног цвијећа . . .

Погледаш ли у дно страховитог јаза, крв ти се слеђава од оне мрачне тајанствености, а погледаш ли на површину његову, срце ће ти се раздрагати од оне љепоте, која оперважава ждријело тог страховитог амбиза.

Ту је маховина полегла к'о персијски ћилим у харему султановом, а по њој мирисно цвијеће измешало се бојом и љепотом, на које се роса нанизала, к'о просут бисер по персијском ћилиму, под ногама најлепше хануме у Долмабакчу стамболском.

Па зар да ти и тај амбиз не омиље? Зар да ти не буде жао отргнути се од њега?

Мораш уздахнути, мораш и нехотице шанутн: Лијепа ли је та наша Босна!

Па прођеш ли селом и ливадом, очараће те врева пастирских свирала и простодушно дозвикивање пастира и пастирица, а опиће та пјесма дјевојачка:

Јова Ружу кроз свиралу зове:
Хајде, Ружо, да чувамо овце,
Ја ћу овце а ти ћеш јагањце!

Опиће те и опет ћеш нехотице прошаптати: Лијепа ли је та наша Босна!

Лијепа ли је Босна, ал у њеној љепоти најљепша је шехер-Зеница, која је љепотом својом к'о алемовом круном круните.

Најљепша је зеничка околина; најљепше воће и биље; најљепше пјесме и свирале; најљепше дјевојке и најљепша либада носе.

На свакој је злата и ибришима к'о да је пашиница, а лице у сваке к'о да је у кавезу расла, па да не зна на чем жито расте; а уста су им к'о дахом прорезана.

Лијепа је, а узраста к'о вита јела, Златка Мркоњића, од ње је љепша Мара Одавића; а к'о ружица кад напупи и љиљан кад се развије, лијепа је Анђа Анђића; а међу њима, је најљепша је Ђулија Авди-агића.

Најљепша је и најузраслија; витка к'о шибљика а лица к'о прољетна зора, кад ју рано сунце обасја.

Лијепа је, ал је Туркиња . . .

Праунука некад славнога велможе Огњана, а огранак краљевог штитоноше Муровића, оног мудрог савјетника Стевана Томашевића.

Ђулија је крв српске крви, која је канула у поплави негдашње славе султанове, канула на коран Мухамедов, па се следила

пред Илдирином Муратом II. да сачува своје поријекло до суђеног дана, па да се раскрави и опет у српску крв прекане . .

Ђулија је тек петнаест рамазана набројала, ал је одрасла те својом пуноћом иксана заварава: да је двадесет аџилар-бајрама упамтила.

Три године је већ како Ђулија пелом лице прикрива, како тек иза капиџика ил халвата, иза мушебака, крадимице на мушку главу провири. Да, управо је три године и четрдесет и два дана како Ђулијине уснице нису са мном ријечи прозбориле, како јој нијесам угледао оног пламеног погледа и опет сам јој сваку црту на лијепом лицу упамтио.

Наговарао сам Златку Мркоњића, да јој однесе поздрав од мене, да јој понесе мој најмилији дар, јаглук везен на Демирџик-ћер ћелијама, који ми је мила сеја за спомен навезла.

И Златка ми жељу испунила, ал га Ђулија без селама натраг повратила и никад ју више крај капиџика не угледах, ма да сам са Омером Ибрићем поред пенџера јој неколико пута нуз шаркију севдалисао . . .

* *
*

Једног дана, кад оно у Зеници сомуни поскупише, кад но грка кава поскочи на по гроша, а мастика на пола меџедије; оног дана, кад се започе градити казамат у Зеници, е, јест, баш оног дана угледах севдах Ђулију пред пашином џамијом.

Угледах ју у фереџи и бијелом злаћаном јашмаку, који јој се преко носића био притегао, а очи јој сијевале, баш к'о сунчана зрака по срмали мунари пашине богомоље.

Ја сам ју упознао, а она кад виђе да јој у очи пиљим, сијевну к'о лака срна и утрча у воћњак Рашид-пашићев.

Зеница се била узрујала, јер се растелалило, да казниона мора прије бити саграђена, него што сунце седми пут на запад окрене, па све живо похитало да дочека ту радничку војску

Радници се слегли у Зеницу, е, бих мислио да је војска пала на Косово.

Хекмеџије цијену сомунима подигоше а кавеџије каву прецијенише, баш као оно кад се Аџи-Лојо направио сарајевским јунаком.

Радници су пролазили чаршијом, а пред њима поглавица њихова, млади архитекта Цесле.

Црна брада тек му кроз бијелу кожу провирује, а очи му сијевају на све стране чаршије па под сваки ћепенак у безистан завирне. У руци му витка трска и књижица са позлаћеним корицама, у коју све нешто уписује и биљежи.

— Ој, љепа ли господина! — повикала Анушка Верендићева.

— Благо мајци, која га родила! додала, боме нико други, већ Ана Анђићева.

Цесле је корачао и ћеретао са момцима око себе, а кад дође до воћњака Рашид-пашића, он опази Ђулију Авди-агићеву где стоји крај ограде, а очима испод јашмака стријеља по непознатом друштву.

— Добра ти срећа, лијепа Туркињице! — поздрави је млади неимар.

А Ђулија?

Не сједе, не утече, већ смаче јашмак чак до уста, па му одврати:

— Бог ти ју дао, незнани јуначе!

Дружина му оде низбрдице на одређено мјесто за грађевину, а он остаде пред оградом.

— Ма што остаде болан? — оте се Туркињици страшљиво.

— Да ме сагору ти погледи из твојих очију.

— Бјежи болан, да те ко од наших не смотри.

И Ђулија прескакаше шипражје и коприве, да умакне за тор Рашид-пашићев.

* *
*

Цесле је смркнуто издавао наредбе, а радници су градили пјевајући и шалећи се, к'о да граде дворе младожењи.

Зидове јој подигоше тврде к'о градину, а на прозоре узидаше гвоздене решетке, кроз које не видиш сунца ни мјесеца, те да не знаш кад но зима кад по љето дође, као Марко у азачкој тамници.

Зеничани сваки дан излазе да гледе кућу паћеничку, где човека жива закопају. Диве се и чуде Цеслу неимару, што прима толике гријехове на душу своју, што припрема муке биједном иксану.

Тамница се већ дограђивала, а Цесле разгласи Зеничанима да дођу да виде рад у њој.

И искупило се и старо и младо, искупило се и мушко и женско да прегледе: кућу необичну, где но мајке, где но рода нема;

где но нема радоснога данка, већ се змије и акрепи легу; где но мемла јунака убија...

Провео их је по радионицама и пекарницама, по кујнама и болницама; показао им гвоздене кавезе, у којима робови по толике године о своме дјелу размишљавају, у којима толике године кају гријехе своје.

— Бог нека свакот на добра дјела управља! — говораху њеки.

— Покваристе нам с тим страшилом нашу питому околину! — обрецивао се старац Јово Хајдуков. — Задала нам страх та ваша кућерина, па готово престаде оно весело попјевање кроз наша села и ливаде.

И свако по нешто рече, само Ђулија не пусти гласа, а Цесле ју опет не познаде у старој похабаној фереци...

* * *

(Свршиће се.)

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

ТРЕЋА ПОЈАВА.

Евхарида. Сафа.

Евхарида.

Заповедаш ли штогод, госпођо?

Сафа.

Мелиту звах ја. Где је она?

Евхарида.

Где?
У изби својој.

Сафа.

Шта? Да не тражи
Самоћу можда? — Чим се забавља?

Евхарида.

Ја не знам. Али данас цео дан
Понашање ми с' њено не свиди.
Без престанка је јутрос плакала
А мало час је нађох веселу,
Упутила се бистром потоку,
Што миртовом кривуда шумицом,
А упртила рубља читав стôг.

Сафа.

У победи сад својој ужива! —
Де само даље, даље!

Евхарида.

Ја ти тад,
Радознала да видим шта ће то,
Потегох за њом крадом у шуму.
Затекох је —

Сафа.

Са њиме?

Евхарида.

С ким?

Сафа.

Но, но!
Продужи само!

Евхарида.

Да, затекох је,
У бистру воду загазила већ,
По обали одело бацила,
И не мислећи, да је гледа ко,
Умивати се стаде, тарући
Маленим својим ручицама лик,
Од сунчевог што сјаја кро̑з лишће,
Журајивости и брзине јој
Зажарио се сав руменилом.
Дија̑на да је тако виде ту,
Од нимфа̑ њених, једна најмлађих —

Сафа.

Приповетку сам хтела, хвалу не!

Евхарида.

Кад опра лице, груд и образе
И у̑бриса, певуцајући тад
Потрчи опет натраг дȍ куће,
Ал замишљено, тако зането,
Да не опази лишћа, за њом што
Из грмља бацах да је поплашим.
У одају се своју забрави.
Шта онде ради, од куд ја да знам?
Преметати тек чух је сандуке
И час по певне гласно —

Сафа.

Певне, је л?
А Сафа тужна — Не! ја *нѐ* плачем!
Доведи је —!

Евхарида.

Мелиту?

Сафа.

Јесте, њу! —
Да слатка ли ми, мека имена!
Мелита! — Збиља звучи умилно! —
До мене амо де доведи је!

(Евхарида оде)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА.

Сафа сама

(седне на бусењу клупу па подбочи руком главу; почивка.)

Не могу! — Заман гордост призивљем,
Одговара ми љубав место ње!

(замисли се.)

ПЕТА ПОЈАВА.

Мелита. Сафа.

Мелита

(улази, просто, но пажљиво одевена, на грудих јој и у коси руже. Застане најпре на улазу, но, како се Сафа не миче, пође ближе.)

Изволи!

Сафа

(нагло се осврне па устукне).

А! и јесте, лепа је!

(обема рукама покрије лице па се свали на бусењу клупу; почивка.)

Мелита.

Ти зва ме?

Сафа.

Гле је, како с' дотера,
Да допадне се милоснику свом!
Утишати сам једва кадра гнев! —
За какву се свечаност накити?

Мелита.

Свечаност?

Сафа.

Да. Да о што цвеће то?
Одело то —

Мелита.

Замераше ми, знаш,
Да тако ретко носим хаљине,
Што подобијах на дар од тебе,
Све штедећи их за свечане дне.
Тог сетивши се данас помислих:
Што не бих лепше ја се одела,
Та данас нам је баш весеља дан!

Сафа.

Весеља дан? Ја не знам, од куда?

Мелита.

Па ти што дође дому свом, што ти —
Ја право не знам, тек се радујем.

Сафа.

Претваралице!

Мелита.

Шта?!

Сафа.

(прибере се).

Мелито, чуј,
Де мирно ствар да расправимо ми. —
Колико ти је лета?

Мелита.

Та ти знаш,
Судбина каква тужна прекиде
Још од малена година ми низ;
Њих није нико тачно бројао,
Ал шеснаест је, ја бих рекла.

Сафа.

Не!
Ти лажеш!

Мелита.

Ја?

Сафа.

Не збориш истину!

Мелита.

Не лагах никад.

Сафа.

Петнаест си тек.

Мелита.

Могуће је.

Сафа.

(себи).

Још тако млађана
Па већ да тако уме варати?
Не побија се тако природа!
Не, не! Ја не верујем! —

(гласно).

Девојко,
Опомињеш ли с' оног дана још,
Пре тринаест лета кад те донеше
Дивљаци они мени овамо?
Нарицаше тад, у глас кукаше;
Сирочета ме малог било жао,
Твој плач ме дирну те откупих те.
Са љубављу те врелом притискох
На младу груд, такођер дете још.
Приљубила се чврсто уза ме
И обвила ми ручицама врат
Те не даде се да те раставе
Од мене, док те не савлада сан.
Дал с' оног дана још опомињеш?

Мелита.

Заборавити игда смем ли га?

Сафа.

Кад на скоро ти за тим врућица
Животу драгом стаде претити,
Ко дуге ноћи пребди над тобом?
На чијој глави тад почиваше?

Ко заборави себе, црну смрт
Прогањајући, плен да не схвати?
Скупоцени ко њојзи оте плен,
У мукама и страху оте? Ко?

Мелита.

Ти, Сафо, ти! Та зар ја имам шта,
Захвалити што теби не морам?

(Наставиће се.)

НА ПИТАЊЕ:

„КАД СУ СЕ СРБИ С ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?“

Од Иларијона Руварца.

(Наставак.)

У привилеђији од 4. марта **1695** г. каже цар и краљ Леополд:

„Најпонизније представио је Величаству Нашем Арсеније Чрнојевић Србаља грчког обреда Архиепископ, *како је он пре не много година* (*non dudum abhinc evolutis annis*) то јест од како се води овај садашњи рат против Турака — успехом Нашег оружја побуђен и јасним примером божијег благослова, који је Наше снаге крепио, нагоњен — заједно са српским народима (una cum populis Rascianis in servitute barbara pridem gementibus) предузео да стресе јарам отоманског тиранства — и да је на ту цел изјавио не само, да су они и потомци њихови Нашем као законога краља праву, милости и штедрости ћесарској подчињени, него и то, да су — *оставивши своје куће у Турској, напустивши своје имање и сермију, из своје домовине прогнани и у пределе Наше краљевине Угарске премештени* (desertis intra Turcarum ditiones domicilia, abjectisque fortunis et facultatibus, paternis Laribus exules, et intra Regni Nostri Hungariae confinia translocatos), да би се најгрознијем непријатељу и даље светили, под сенком Наше заштите непрестано (perpetuo) готови живити и мрети, *и како је он овим крепостним и племенитим* делом од Нашег Величаства добио милостиве Одписе и Дипломе особито г. 1690. и 1691. издане и слободе и повласти, које се у њима садрже.“

Да се велика сеоба тек на крају г. **1694**. догодила, мислим, да се не би г. 1695. с краљевског престола могло о том говорити и помињати тако, као што се у дипломи тој помиње.

1. У кратком једном Летопису српском, писаном око 1699. (в. Шаф. Пам Лет. 87.) пише под г. 1690.

„Вь лѣто 1690. издиде Ћуприлић везир с војском великом, дође под Ниш и узе га на веру месеца Авг. 17 дан. Тожде лето (1690) дође везир с оном силном војском и паде под Белиград, а Христіани, што біаху по оной Краини, дадоше се бегству маџарской земли до Будима, а Турци освоише Белиград.

2. Проигуман Хоповски, старац Ћирил пише у записној својој књижици: „Паки вазеше Турци Белиград (1690 г) и вса србска земля побеже ка Будиму“ и опет на другом месту: „Паки того лета (1690) придоше Турци на Белиград и вазеше Белиград од Немца. Светеиши же Патриарх убежав Будиму са васеми православними яко назад сказано.“

3. Други јеромонах и савременик тим догађајима, даскал Стефан Раваничанин, помињући, како г. 1690. дође Ћуприлић везир с великом војском и узе Ниш и освоји Белиград, вели: „За тога рата би велико плењење, расу се српски народ и опусте српска земља: градови, вароши, села и манастири, једни опустеше а други огњем изгореше. „Малу же нашему народу бѣгуемшу се уз Дунав горе“, једни на лађама а други пешице, као и ја сиромах. Четирдесет дана би нам путу хода и дођосмо ка Будиму граду, тамо и свети Патріарх Арсеније Чрнојевић и неколико владика и од многих манастира калуђери и народ мног из српске земље. (в. књижицу о пећким патријарсима (1557—1690) стр. 93.)

И трећи калуђер и савременик, Атанасије даскал Србин, (а тај даскал Атанасије мислим да ће бити онај исти Атанасије даскал, који се у Гласнику, књ. 67 стр. 251. под г. 1690 у Коморану помиње и који је после доспео у Русију и тамо написао књижицу приказану сестри цара Петра великој књегињи Софији Алексијевној „о сербских царѣхь и о воинѣ турецкой с цесарем хрістіанскимь и о запустѣній земли сербской“) пише сугласно с проигумном Ћирилом и Стефаном Раваничанином и с оним безименим летописом српским, како су Немци са Србима поразили Турке под Нишем (г.

1689) и прошли секући Турке до пол Маћедоније и до Средца, бугарскога града и самога Солуна „и многонародни град Скопље попалише и разорише Немци и Србљи, и други град именом Ужицу сами Србљи — убили 12 тисућа Турака и разорили га. „И возвратися болшая часть войска немецкаго къ цесарю, малая же часть оста по городамъ тѣмъ, которые того лѣта взяли одъ турковъ, и сѣдѣша въ них от мѣсеца септ. до мѣсеца декембра 25. числа. И тогда собраша ся Турки и Татаре и погнаше оставшую часть Нѣмцовъ и Сербовъ и изгнаша ихъ отъ градовъ тѣхъ, которые взяти бяху того лѣта (то јест 1689 г.) — Турки же тогда (г. 1690) взяша гради до самаго Белгорода. И тако Белгородъ обсѣдоше. Бяше же тогда во Белгородѣ генералъ французинъ родомъ и сотвори измѣну и отдаде Бѣлградъ Туркомъ. Сербли же повлѣзоша вси въ струги и бысть струговъ до десяти тысящь И побѣгоша вси рекою Дунаемъ противъ воды (уз воду) и придоже подъ градъ Буду, которыи есть под цесаремь.) (в. Старинар за г. 1888. год. V. број 2.)

Шта се о тој бежанији или о прелазу том патријарха Арсенија III. с владикама, с калуђерима и народом у угарске земље каже у млађем, од чести по поменутом запису Стефана Раваничанина по свој прилици у манастиру Грабовцу састављеном Летопису, може се видити у Гласнику, књ. XX. 7, и 8, или из „Српски Родослови и Летописи“ од Љ. Стојановића стр. 130 и 131, а ја ћу овде поменути само, да у том млађем летопису пише: „того пролећа (г. 1691.) патријарх Арсеније Чрнојевић из Пећи даде се бегу уз Дунав за Немцем с неколико владика земље србске и иноци мнози от сеіа предели и народ србски мног, мужески пол и женски, дадоше се бегу с Патријархом уз Дунав за Немцем.“

Приметити ми је, да је састављач тог млађег летописа погрешио у годинама, јер *„зимно време, кад су Турци изненада напали били* на Немца, размештенога по квартирих на Косову и около Косова није било г. 1691, као што је он записао, већ 1690 Немац није разбио Турке на Мијаљевцу брду више Сланкамена г. 1692, као што он каже, већ 1691, те према томе мора се узети да се и бегство патријархово збило г. 1690 а не 1691 г.

Тако пише и у неком сказанију или показанију, кад је пренесено тело св. кнеза Лазара у М. Врдник, — које је сказаније саставио такође поменути већ неколико пута даскал Стефан Раваничанин, обновитель старе Раванице у српској земљи илити у тадашњој „краљевини Сервији.“ г. 1718., где се каже:

„1690. Блаженѣиши Патріархъ Арсеній Черноевић пекски, услишавъ, іако велики везир Чуприли са множеством Турков и Татаръ вооружается на цесара Леополда и на его државу, тогда Патріархъ обявилъ намѣреніе турское и просилъ Цесара, да бы въ државу его съ народомъ сербскимъ преселился; Цесар же на прошеніе Патријарха благоизволилъ во его државу вступити. Тогда въ пролѣтнее время подвигся Патріархъ съ множествомъ народа сербскаго, 37 000 фамиліи и толико во военую службу цесарю вступило.

1691. Генералісим Принц Лудвигъ Баденски разби Турке близ Сланкамена на Михаљевцу.“

Толико и тако су записали и прибележили српски писци о бегству или о прелазу патријарха Арсенија III. с народом из српске у земљу угарску под крило цара и краља Леополда, и сви се слажу у том, да се то догодило г. 1690, а не 1694.

„Јест то пишу и тако кажу ти српски писци, но ко су и шта су они? Та ти, што тако пишу и кажу, тај игуман или проигуман Ћирил, и тај даскал Стефан и онај даскал Атанасије, та то су из реда црни калуђери, „скитачи“, којима се не може веровати — или којима ја А Ђукић не могу да верујем „и нећу веровати у годину 1690. све донде, док се не нађе когод, да пружи на дотични доказ, у којем стоји црно на белом, и то не *штампано* већ *писано*, да се то епохално пресељење збило г. 1690.“ Ох, да веље строгости и тврдокорности од стране г. А. Ђукића у Златном Прагу!

Г. А. Ђукић не верује и неће, бар за сада још неће да верује у годину 1690. Е па кад неће да верује, и кад га не можемо присилити да верује у ту г. 1690., а оно да га оставимо у неверству, а ми да пођемо даље тражећи и истражујући да нађемо такве писце, који оно исто кажу, што су наши писци записали, а који нису калуђери ни од рода калуђерскога

Године 1765. изишла је на свет књижица, у којој је „Кратка историја славено-сербскаго народа, сочинена Павлом Юлинцемъ, находящимся въ Россійской Імператорской службѣ военной“ — и тај *у служби војеној* налазећи се Павао Јулинац или Ђулинац пише на стр. 150 те кратке историје „Цесарскіе Генерали отослали въ Віенну вѣдомость, что Патриіархъ Сербской приклонивъ до 37 тысячь фамилій Сербовъ переишолъ 1690 въ државу его цесарскаго величества, и что вооружитися только могущіе изъ оного числа Серби дѣйствуютъ противъ непріятеля весма храбро.“ Мислио сам још напоменути да је и Јован Рајић Србин Карловчанин у Новом Саду године 1768 написао, да „новнегда царское сіе писаніе (а то је

онај патенат или проглас цара Леополда од 6 априла 1690. на народе хришћанске у турској царе вини управљен, у ком им се и то каже: „отечество ваше и дѣланіе њивъ не оставлайте") въ народѣ проглашено бысть, святая въ немъ обѣщанія разумѣвша они, вси единѣмъ сердцемъ и единѣмъ поразумѣніемъ въ руководство патріарху вдавшеся, усрдно къ странѣ цесаревой приступиша и оружіе на Хрїстова имена неприятеля подняша. Повѣствуется, іако тогда 37000 фамилій сербскихъ съ Патриіархомъ въ цесарскія земли вселишся помянутаго года 1690." и да сам напоменуо то, што о тој сеоби наш Јован Раић пише, не би ми смео г. А Ђукић приговорити и рећи, да је и он калуђер и да он никаква сведочанства од стране мрких калуђера не прима, јер и г. А. Ђукић врло добро зна, да Јован Рајић, кад је писао и довршио своју историју славенских народа, найпаче же Болгаръ и т. д. није био калуђер већ слободан човек, који је могао писати и шетати се по Новом Саду сасвим слободно онако исто као што се шеће и пише чланке за „Јавор" г. А. Ђукић по Златном Прагу, но ја ипак нећу да помињем и нећу да се позивам на Раића и на оно што он о сеоби Чрнојевићевој помиње и пише, јер ако је он тада, кад је писао своју повест о Србима, и носио капут или бекеш а не црну калуђерску ризу и доламу и не будући у црној калуђерској ризи није морао пишући згоде и незгоде свога рода онако често уздисати и узвикивати „Ох и Уви!" као што је узвикивао и уздисао проигуман стари Ћирил, и скитач Стефан Раваничанин и онај даскал Атанасије у далекој Московији „Уви оци и братіе, уви таковіе скрби! — И ва та времена вовева безбожни цар турски Мехмет са западним цесаром Леополдом бечким. И такова скрб, беда и нужда бист, какова не била никогда, ниже на писаніи обреташе такова рата; и сим землям запуштеніе бысть: угарской, српской, болгарской и херцеговской. Србљем же найпаче велиа беда, глад и плененіе и местом оставленіе и многим монастиром коначное запуштеніе и светим многимъ телесем отъ местъ своихъ пренесеніе, другим же и сагореніе и т. д и т. д. Уви оци и братіе, уви таковіе скрби, найпаче убогим иноком, ва то време скитающим се от места до места ва земли угарской и немецкой. От Немцов и от Угров и от самихъ мнимих хрістіанъ (већ тада, чим смо дошли овамо!) прогоними и хулими, ненавидими, поношаеми и отметниками нарицаеми, се же бысть ва дни владичаствіа светѣйшаго Архіепископа србскаго Кир Арсенија. И сам же светіи Архиепископ више именовани от лукавих Немцов и Угров многа искушеніа претрпе и скрб и напасти, но неиме что сотворити. . . зане такова прича: чиа чаша, тога и оч. . . То је записао у ман. Ораховици 31. маја 1696 „грешни скитач Стефан Раваничанин.

Рајић, као што рекох, није био калуђер, кад је писао своју историју — али се он доцније покалуђерио, па би се из тога могло извести, да је и он и тада, кад је писао своју историју, већ напојен био духом кијевопечерске лавре, да је још у капуту калуђерски мудровао и осећао; с тога и узимајући у обзир расположење г. А. Ђукића и његових једномишљеника „их же тма тем" према Ћирилу, Стефану, Атанасију и Јоану — нећу да се позивам на Раића и његову Историју довршену г. 1768., но ћу се место тога позвати на оно, што је Немац Гебхардије прије Енгла написао, о сеоби Срба за цара и краља Леополда.

Место то гласи у преводу Раићеву, издано г. 1793. у Вијени на стр. 158: „На послѣдокъ во время побѣдоноснаго оружія Леополдава I. кесаря вси почти хрістіански Народи Сербски, Босански и Турскіи Іллvріи приняли оружіе против обштаго а особенѣ своего Неприятеля, и с Патріархом Арсеніемъ третимъ Чарноевичь въ Цесаро Кралѣвскія земли изишли *о 1690 году* и от тогоже у Імператора и Краля великія свободи и волносни въ грамматахъ получили въ слѣдующыя годы."

(Наставиће се.)

МЛЕТАЧКИ УТИСЦИ.

УСПОМЕНЕ ИЗ СРЕТНИХ ДАНА.

(Свршетак.)

уждева палата је величанствен представник велике прошлости млетачке. Ту се негда расправљало, судило и одређивало. Млетачки дужде био је негда господар над господарима; поморска застава републике вила се победоносно по свим морима а њена дипломација је давала правац и на копну. Било је и тешких дана по њу; али синови њени нису никад изгубили из вида позив свој и истрајно су јој углед опет успоставили. И кад је на послетку пала, срушила се

више сама у себе, него под навалом спољашњег непријатеља.

Сад је та палата пуста и нéма, и оживи само онда кад сезона доведе многе странце, који радознало а богме и без разумевања посматрају украс и уметност. Сад морају и „златни басамци“ да трпе ђонове европских плебејаца, „сала великог савета“ мора у себе да прими сваковрстан свет а准 дуждеви са дуварова морају мирно да слушају једнозвучно бенетање каквог одрпаног вође. Златокоса „Венеција“ гледи са таванице на многе неочешљане главе а са дуварова заман се приказују слике о славним делима, кад данашњи свет нема више смисла за њих и не може да се одушеви. Па као та дворана, тако имају и остале тек само историску и уметничку вредност. Сад може ступити сваки, који пред „златним басамцима“ прати франак и пô, у сјајну салу, где су негда дуждеви давали аудијенције, где су примали посланике из свију крајева света а њима често одсудне или бар сумњиве одговоре давали. У предсобљу сале државних инквизитора сад је у зиду велика рупа; ту је негда била лавову глава од мрамора а у отворену чељуст бацале су мрачне личности своје подле клевете — „Погледај на поље, сама вода; погледај унутра, сам увода“ вели Радоје у „Максиму Црнојевићу“. Па тек, путниче, кад прелазиш преко оног страховитог моста, „Ponte dei Sospiri“ преко кога су с уздисајем прелазили сужњи и несретници, да допадну оних ужасних тамница, из којих води пут само на губилиште! Кад видиш те тамнице, те мало пространије гробнице, и кад се сетиш „неких мука“ — ма за иста би ошамарио вођу, који тандрче и блебеће њихову историју, као да је разговор о слепим мишевима а не о људима.

На поље! На свеж ваздух! На широко море! Груди ти се стежу а дах ти заостаје у душнику, и ти немаш дотле мира, док не оставиш те ужасне споменике тамне и нечовечне прошлости негдашње млетачке „републике“.

*

Утисак, који чини црква св. Марка на свакога, даје се с малом изменом обележити речима Лазе Костића: „Такве цркве нема више од Индуса па до Нила!“ И још даље, источно од Индуса и западно од Нила. Има већих, има и архитектонски правилнијих цркава; али тако чудновато не утиче ни једна. Ту се види, како су се Млечићи хаснили не само искуством, стеченим у другим земљама, већ баш и самим туђим рукотворима. Што им се допало, то су просто метли на своје галије и донели кући. Отуд и она смеса у архитектоници, која читавој згради даје неко фантастично обележје. Па како је богата унутрашњост! Мозајици, кипови, слике, црквене утвари, споменици, олтари, чираци, патос — ја и не мислим описати сва та чуда, која чине ту цркву пребогатим музејом светих предмета. Колико ли смо год пута били у њојзи, свагда нас је раскош и сјај већма занимао, него идеја, којој је све то посвећено.

Пребогати намештај не да места побожности; мисли лете за очима, до душе, од једне иконе до друге, од једног тучног светитеља до другог, али се ипак не да идеализму маха. Ми и нисмо ушли у ту цркву да се Богу молимо, али нисмо ни мислили, да ћемо олтару толико пута леђа окренути, и више завиривати у Бедекер него у зборник — који међу тим нисмо ни имали. Па као ми, тако су радили и сви странци. Иде се ту по тој богомољи, као по другом каквом профаном здању, где се има шта видети; кораци јече по цркви а гласови вођа зује равнодушно и монотоно на све стране и кваре утисак — као оно на вашару кад се уз „веркл“ приказује какав „муритат“.

Па како нас је једном приликом чудновато дирнуо звук малог звонцета из једног споредног олтара. Млад свештеник, класичног лика, чита овде тиху мису а код његових ногу клечи мали министрант са оним звонцетом у руци. Седнемо близу — једини гледаоци и слушаоци те римокатоличке мисе а православне вере. Беше то за нас за иста свечан призор а у једно и естетички леп. За чудо, што ми млад католички свештеник боље доликује олтару него стар. Младо лице је лепо и онда, кад је обријано, па још у свечаној збиљи. Старо, обријано лице не може на гледаоца тако утицати; или се стакли од сала, или је збрчкано и смежурано. Ни у једном случају не може на дуго да утиче на озбиљност Сад, можда је навика, тек брада, па још седа, даје нашим свештеницима неко достојанство. Да није тога, не би ни католички уметници сликали своје идеално-замишљене светитеље с брадама и с дугом косом, да и не говорим о иконама Свевишњег. — —

Ко се нађе у Венецији не сме никако пропустити а да не оде на звоник св. Марка. Изглед о данде је величанствен и јединствен, особито кад сунце залази. Човек у први мах не зна, камо најпре да гледи, да ли варош под собом, да ли Алпе, да ли јадранско море. Са такве висине још нисам никад гледао варош непосредно под собом. Кровови, торњеви па опет кровови; тек по који пут заблиста се Велики канал а добрим стаклетом на очима дају се лепо распознати гондоле и људи. Али најзанимљивије биће на сваки начин поглед на море. Кад смо били на торњу, надолазила је плима. У

први мах то нисмо знали, те смо се чудили неким зеленкастим бедемима, који се високо дижу; тек доцније смо се досетили, да је то морска плима. Тада нам беше све јасно.

Други пут смо удесили тако, да се нађемо на звонику, кад је осека. Поглед беше много занимљивији. Они бедеми уступају а морска облина истакла се тек у својој лепоти, док јој на крајњем обзору не видесмо свршетак. Осека са собом извлачи и воду из лагуна и — друкче не утуче никако! — човеку се чини, да Венеција не лежи више у мору, већ на копну. Да како, да то не треба узети буквално; али опет за то је чудан призор, који на кратко време свакога изненади и задиви.

*

Наравно да смо донели кући велики албум са фотографијама разних делова Венеције. Тај албум имам и сад пред собом; ја га гледам са задовољством и волим кад видим место, на ком сам се бавио. У духу путујем опет у Венецију, посматрам знаменитости и возам се на гондоли по Великом каналу.

Canal Grande!

Било је пред вече, кад смо са пијачице ушли у гондолу. Наши гондолијери, Фердинандо и Ђовани, разумели су моје латинске речи, којима сам хтео да им кажем, шта хоћемо управо. Ђовани стаде пред нас а Фердинандо за леђа; овај нам је и именовао сваку палату. Брзо бих заборавио сва та имена, да нисам имао пред собом Бедекера. И овако их нисам запамтио сва, и кад их сад именујем, читам их са фотографских слика уз припомоћ Бедекера и плана Венеције.

Ах! такве понораме нема више! Бечки Ringstrasse са својим палатама за иста је грандијозан и како га човек обилази у округ, изникне сваки час нов и леп призор. Петроградски Невскій Проспектъ широка је, дугачка и са свим права улица, која са својим палатама и дућанима величанствено али опет друкче утиче него Ringstrasse. Са свим је нешто треће Canal Grande у Венецији; он се вијуга и на плану изгледа као обрнуто латинко S. Споменуте велике улице релативно су још младе, бечка особито, а да имају поред лепоте и своју историју; ту има млетачка у изобиљу. Свака је палата има, па ако и не активну а оно уметничку. Већ сам њихов строј друкчи је од свих палата на свету. Млетачка госпоштина их је подигла у разно доба а то се види и на њима. Из прво, скромније доба и палате су скромније а кад се племство обогатило, трговином и пленом, онда су и поникле оне палате, које и данданас сваког изненаде и задиве. Има их из X. века па све до XVIII.

Такав размак у времену мора на сваки начин утицати на развитак стила, по ком су те палате зидане. Али при свем том имају оне ипак нечег заједничког, имају своје млетачко обележје, своје месно начело. Види се, да је ипак један дух провејавао све неимаре, од најстаријих до најмлађих; па ако се палате по спољашњем сјају, величини и разном нијансу у стилу разликују, карактеристику специјално млетачког неимарства показују ипак све.

Мени би било врло лако набрајати палате; узео бих Бедекера преда се, па их лепо исписао. Али то и не мислим. Хоћу само где које да наведем, које су иначе знамените. А и ту се не мислим држати реда.

Најстарије палате на Великом каналу стоје у близини Ponte di Rialto, има их из XI. XII. и XIII. века а мало даље од тог места, на левој страни, стоји палата из X. века, у доцније доба турски хан. Трећа палата пред мостом а на десној страни скромна је и узана, при земљи кавана нижег реда; али је била негда кућа славног дужда Енрика Дандола, који је, под видом крсташког рата, год. 1204. освојио Цариград, подигао латинско царство и потоњој величини Венеције најјачи темељ ударио. Можда је та палата била у оно доба најлепша; сад није а све, што су лепше, зидане су доцније, у доба славе, богатства и раскоша.

Одмах до моста, у истом реду с палатом највећег дужда, стоји и палата последњег дужда, Лодовика Манина, који се год. 1797. захвалио на влади, кад су се Венецији приближили Французи. Из међу тих палата стоји само једна-једина — ала су близу једно до другог та два тако противна знамења млетачке прошлости!

У палати Моћениго боравио је год. 1818. неко време енглески песник лорд Бајрон. Почетак и велики део четврте песме свог „Дели-Херолда“ посветио је Венецији. А чиме би могао баш Бајрон ту песму друкче започети, него мостом dei Sospiri!

У палати, у којој се у XV. веку родила Катарина Корнаро, потоња краљица Кипарска, сад је — заложница, Versatzamt! Sic transit . . . Палата се и сад зове Corner della Regina а сликар Макарт је пре неколико година насликао прекрасну слику сватова лепе краљице и то бојама, каквим је он тек владао, па опет!

Најсјанија је палата Вендрамин (Шамбор), у њојзи је год 1883. умрьо немачки композиста Рихард Вагнер а највиткастија је Ca d' oro, за то „златна,“ што јој фасада беше сва позлаћена. Сад се од злата не види много, а није ни чудо, кад је палата зидана у XIV. веку. Уз то — а ко може

рећи да није? — нису можда потоњи наследници имали довољно ситна новца, те су злато помало стругали са своје палате и однели га одмах преко канала, у „поноситу“ палату Corner della Regina, у Versatzamt. Ја не ћу да тврдим, да је баш тако; али . . . . .

Лево иза Ponte di Rialto су млетачке пијаце, велика рибња са модерном гвозденом двораном, и где се продаје зеље и воће. Та су места врло жива и прави млетачки живот огледа се на њима бујно и гласно, као нигде у целој вароши; није ни друкче·

Иза другог гвозденог моста, преко од станице, лепа је башта Пападополи — има и палата истог имена а то је знак, да су стари мајстори у трговини, Грци, и у Венецији могли успети.

Код те баште савије нам гондола на лево у каналиће, па овамо, онамо, поред лепих палата, из под малих ћуприја, по разним каналима, у којима се деца купају, у велики канал Ђудека. Тај је канал ваљда пет и шест пута тако широк као Велики. Гондола нам се вије из међу многих трговачких и путничких лађа, јер ту стоје галије, које држе поморску свезу с Трстом и с осталим пристаништима. Десно велико острво св. Ђурђа са великом црквом и ваљда тако исто високим звоником као што је и Марков, па онда управо, управо, опет на Пијацет.

Општи утисак ове вожње за иста се не да описати; ово, што сам овде покушао није ни близу оног, што се види. Споменуо сам до душе палате и опет палате; али то чисто званично набрајање више је досадно и за писца и за читаоца. Правог појма овај опет не може имати, јер суштина тих призора не да се пером ставити на хартију. Добра слика може га обавестити, бар му приказује оно, што се даје видети. Али слика и — истина! Ја сам и пре свога бављења у Венецији гледао многе слике те вароши; али жива панорама је сасвим што друго. Па онда — та осећање, да је човек за иста у Венецији наткриљује и описе и слике и све!

То, што ниче и што се развија у нашим грудима при погледу тих чаролија, природних и уметничких, то је управо есенција сваког уживања. Ја сам често затворио очи, да бар на часак прекувам у себи оно, што сам видео, да покушам, да ми та чуда дођу до свести, док их нова чуда нису изгнала из памети и осећаја. Па што сам запамтио то ми је и данас свеже пред очима, и ја сад могу боље разумети и оценити леп опис и добру слику.

*

Гостионица, у којој смо одсели, није првог реда, али нам је препоручише пријатељи у Инзбруку, и ми се ни за часак нисмо покајали, што смо их послушали. Зове се Hotel Sandwirth и лежи на Riva degli Schiavoni. Гостионичар је Немац, Тиролац, те се тамо и не чује други језик. Соба нам је била у другом спрату, велика, удобна и чиста, са изгледом, какав нема ни један други хотел. И кујна је добра; нема до душе егзотичних јела, али је све онако, како се једе у Аустрији. Газда не кува талијанских јела, он зна, да су му гости већином Немци, те хоће да им понуди оно, што и код куће једу. У другим хотелима је раскош већи, собе су елегантније, послуга изобилна, понуда разноврсна, али су и цене према том У нашег „Sandwirth“-а је више „gemüthlich,“ патријархално — слике газде, газдарице и њихове кћери висе у ручаоници —, но за то се опет не може човек потужити, особито, ако није размажен и закерало. Уз то је момак, који дочекује странце на станици — Далматинац, те смо тако лепо одмах се разумели.

Али што највише вреди, то је изглед. Кад се доцкан у вече, једаред и после поноћи, вратимо у хотел, мало се поткрепимо, и онда попнемо у нашу собу, била нам је свакидашња забава сести на мали балкон и гледати панораму, која је отворена пред нама. Имали смо среће, јер у оно доба сјао је пун месец на Венецију. А шта та варош тек вреди, кад је месечина, може се тек замислити. Као бајка из „хиљаду и једне ноћи“ мирују варош и лагуни пред нама По широком тротоару шета се свет а до нас горе допире им разговор као тихо шаптање из очараног вилистана По лагунима множина лађа а на њиховим катаркама шарени фењери. Мрка тела ових лађа бацају далеке сенке, а те се ситно крећу према дрхтању таласића. Месечева слика огледа се у мору, па дрхти и трепери а дугачка, светлија пруга пружа се далеко, далеко, до Ђудеке, до острва св. Ђурђа, па још даље до Лида, до Маламока. Поред месечевог сјаја изгледају варошки фењери, осветљени гасом, као оне ситне, светле бубице, које у нашим пределима ноћу осветљују џбунове. По кад кад се чује крик: са које галије јавља матроз нешто. Десно изглед на Велики канал; огромно кубе цркве S. Maria della Salute блиста се у месечини. Лево мрке контуре јавних баштâ. Јасни звуци разбијају тишину: на торњевима избијају сахати а њихови гласи дрхте по ноћној чистој атмосфери.

Са широког тротоара допире весео кикот; и далека се чује песма, ах! слатка талијанска песма, која се упија у душу као ласкави лахорићи. Песму прати гитара а њени звуци као да нигде не одјекују тако нежно и примамљиво, као на лагунама млетачким.

Већ је дубока ноћ. Месец је прешао половину

свога пута а по Риви још је живо; али и тога нестаје по мало. Која гондола проклизи још тихо и нечујно мимо мраморне обале и изгуби се у даљини или међ галије; на тврдом тротоару, близу лагуна, леже и спавају факини мирно и спокојно; ваздух задрхти још једаред од јасног звука са млетачких торњева и опомиње нас, да оставимо наше тако удобно место и да отмемо бар нешто од сна. Та уранити нам ваља, јер остављамо Венецију. . .

Гондола нас носи кроз дремљиву варош, дуж Риве, кроз каналиће, по Великом каналу, мимо оних сјајних палата, на станицу. Још мало а железница нас носи даље и даље, у Трст. Ми гледамо са прозора Венецију а носимо са собом утиске, до какvих нигде нисмо дошли. Влак нам хита и сувише брзо, још бисмо гледали ту чаробницу на мору, али она се сама замотава у тајанствени плашт свој: јутарња магла покрива је све то већма . . . .

Addio Venezia! Venezia benedeta!!

Милан Савић.

ЛИСТАК.

БАБИНИ ПОЗАЈМЕНИЦИ
или
ТЕРА БАБА КОЗЛИЋЕ.

Снѐжи пу̏сти ка'но и од дуга,
кан'да си се заложио с киме,
помјерио обале и луге —
директор *Јова Пантелић.*

I.

Благовести приповести . .

Благовести приповести кажу у нас, кад зима ошине репом (ако није испрва зуби ујела), кад зло време и студен подржи до Мученика ил чак и до Благовести, те се онда така дуга зима запамти и приповеда.

И ове су године биле — *Благовести приповести*, па је згоде по невољи, да вам испричам шта сам о том слушао за малена свога: како је, веле, постала та пословица у народу нашем, и откуд, кажу, оно лѐти: *тера баба козлиће*.

Имала свекрва сна'у; обе биле удове: свекрва била зла и опака — да вас Бог сачува, а сна̂, мла̂да, душа анђеоска, право колено адамско.

Од Ђурђева до Митрова *терала бабе козлиће* у гору, пребирала по пољу траве од отрова, биље од омразе, приправљала манђије и бенђелије, чинила чи̏ни свакојаке. . . од Митрова до Ђурђева враговала бабускера с тенци и вукодлаци, с виленици и са вешци, ишла на врзино коло — права вештица!

Свекрва сна'и мучне послове надавала, теже и теже, да јој уради. С плачем мла̂да одлазила с послом од куће за гору на воду, а радосна и весела враћала се кући у вече — с послом *готовим*. . . .

Била зима на измак, студен попустила за дан за два: иде месец Марац.

Баба сна'и дала *цр̏но* руно да јој *убели*; ако тако не уради, да јој кући не долази.

Очла сна̂, кукајући, за гору на воду; запѐвала, нарицала, клела и себе и у зо̂ час кад је на свет пала — ко је то још видео: *цр̏но* руно да се *убѐли*! . . .

Е, то је већ и Богу додијало па се сна'и смиловао: пошље с неба анђела Господа да научи сна'у, цр̏но руно да убѐли

Сиђе анђо̂ Господ с неба за гору на воду — убѐли сна̂ црно руно па весела кући потече. Анђо̂ Господ даде мла̂ди цвет *Гороцвет* да понесе својој свекрви.

Кад сна̂ кући, зачуди се баба руну убѐљену беље од снега! А кад сна̂ јој пружи још цвет Гороцвет, пљесну се баба рукама; помислила, како гора већ сва мора бити озеленила, кад већ има и цвет Гороцвет.

— Јо̂ј, леле си га мени — гора зелена а ја још с козлићи код куће, око куће! . . .

Брже боље дигне се па с козлићи хајд' у гору — вештица грешница.

Пусти Бог месец Марац да *узајми* у свог брата Ферфарија двадес дана и седам — па ће после да му враћа дан по дан сваке године четврте. Само један дан остави Марац месецу Ферфарију, то је *Срешеније*, кад се срета лето и зима, да се по њем знаде време и година.

Заопуца Горњак с кишом с поледицом, удари снег и студен. заокери мећава, зарећаше мразеви, чудо и покор — кијамет као мало кад и усред зиме! Обуци баба данас један кожу, обуци сутра још један, па још један, па за *девет* дана девет кожува . . . док у зло доба не јавила натраг козлиће и потегла кући безобзирце.

Ал зло време подржа чак до Мученика.

Јача зима од бабе — не поможе јој ни *девет*

кожува: *смрзла се и баба, и козлићи* око ње, па их лепо завејао снег.

Кад дошле Благовести, Марац месец искалио срце на злу бабу на свекрву; време отопли, сунце сйну и огреја часком земљу, и снега нестаде: све се открави и ослави — само се баба с козлићи скоцала, мислиш, *скаменила се!*

И тек, кад настану *Илијнске врућине*, онда се открави *за које време* и баба с козлићи — и онда **тера баба козлиће**. .

и *тераће баба козлиће* небом и светом у то доба године, догод буде света и века!

И ето отуд посташе онда *Благовести приповести* за наук и савет свету довека; и у то доба, кажу, јавља се и *сад* као и тад анђо̂ Господ и донесе цвет *Гороцвет* — помоли се из земље травица, кукурекне *кукурек*, укипи се *висибаба*, замирише *љубичица* и заређа редом и сав други цвет у години

И нама су, знате, ове године биле Благовести приповести: иза дуге зиме предуге, која нас још одмах с почетка *зуби уједе* и на измаку *репом ошину*, ослави једва једном ето славно пролеће! . . .

да-ли се није можда и опет где у свету нашла *овака зла свекрва* и опака, те и овај пут узајмио Марац месец толико и толико дана у свога и побогу старијега брата Ферфарија?

II.

Ја сам то слушао у Вел. Бечкереку у детинству од своје старе прамајке Јевросиме, утубио сам више по ствари него-ли по речи, те сам зато гдешто и дотерао, како сам знао; *гдекоје* речи пак баш онако сам ето по слову забележио, како сам их чуо из уста старој мајци.

Старина *Вук Караџић* у својему „*Српском Рјечнику*“ год. 1852. на страни 10. забележи *опет што али мало друкчије*, код речи:

„*Бабини јарци*, бабини козлићи, *бабини позајменици*, бабини укови — то је, вели, оно вријеме, кад на свршетку Марта или у почетку Априлија удари снијег или цигани. Приповиједају да је некаква баба истјерала јариће у планину, па дунуо сјевер и ударио снијег, а она рекла: „Прц Марцу, не бојим те се: моји јарчићи петорошчићи.“ На то се расрди Март па, узајмивши у Фебруарија неколико дана, навали са снијегом и с мразом, те се смрзне и окамени и баба и њезини јарићи. Кажу да се и данас може видјети у некаквој планини (гдје се то догодило) оно камење, што је постало од бабе и од јарића: *баба стоји у сриједи и јарићи око ње.*“

III.

Мој врло поштовани, мла̄ди колега и пријатељ, г. професор *Тихомир Остојић* забележи (и он из уста своје драге матере) и даде ми *опет што мало друкчије*, али ближе овој мојој приповести — ев' овако од речи до речи:

„Била једна зла свекрва по имену *баба-Дока* па је свакојако мучила своју снају. Баба је имала ко̂за̑, које је обично она чувала. Кад буде о првом Марту а она пошље од пакости своју снају, да напасе козе, говорећи јој: „Да си добро напасла козе и да ми донесеш с ливада киту цвећа, јер ако тако не учиниш, немој се враћати кући!“ У старо време је било снаји светиња, што свекрва каже па истера козе. Кад она на ливаде а оно још све покрио снег, а баба-Дока јој није дала ни огрнути се. Кад већ скоро прозебе, поче плакати. Онда се Бог смилује на њу па пошље свога анђела, који дође снаји и да̑ јој киту цвећа и каже јој: „Иди сада кући, подај киту свекрви и кажи јој, да су ливаде озелениле, нека дође да пасе козе.“ Баба-Дока се обрадује, кад види киту цвећа и спреми се сама да пасе козе, али кад пође, обуче *девет* кожува. Бог пусти сунце те отопи снег и изникне трава. Кад баба-Дока изађе, наоблачи се уједанпут и удари киша и снег, те баби покисне први кожу. Онда сйне сунце а баба збаци онај мокри кожу. Опет се наоблачи и удари киша и снег, па се опет разведри и сйне сунце, а баба-Дока опет збаци мокри кожу. Па тако се и облачило и ведрило док није скинула свих девет кожува̑. Онда стегне јака зима те се смрзне и баба и козлићи!“

Ово се — додаје на послетку г. проф. Т. Остојић — приповеда у Банату (у Кикиндском диштрикту) да је било од првог до деветог Марта. Тих девет дана зову се баба-Докини (или баба-Докијини) дани. Народ тамо мисли, да од првога Марта до Мученика не може бити лепо време: „Неће бити лепа времена, кажу, док не прођу *баба-Докијини дани!*“

IV.

По науци људи од струке, овако се тумачи та појава у природи: *тера баба козлиће* — које учени људи туђинском речи зову: *фата моргана.*

Кад светли зраци сунчани прелазе из гушћег ваздуха у ређи, или обрнуто, *онда се преламају.* Кад пак ти зраци иду из много гушћег слоја ваздуха у ређи и долазе онако подоста косо, тад неће прећи у нов слој него ће се *одбити* — и тада изгледа оно *место* много *светлије.*

Ово овако бива у природи, кад су ваздушни слојеви оздоле много ређи, а то је скоро свуда над песковитим земљиштем, по равницама, као што су у нас оне пустаре по Угарској. Кад је, на пример, тамо где на равници у даљини овца ил јуне па их човек гледа, а сунце прижеже и загреје песковито

земљиште — онда човек види тамо у даљини од једнога двоје: *две* овце и *два* јунета, једну овцу праву и једно јуне право а друго се, једно и друго, *шек свешли* у загрејаном ваздуху, а нема их у истини; тако исто од једних кола видимо двоја, како тамо на другој ленији иду пољем. Овца или јуне, оно светлије, чисто иду, мичу се: а то је *за шо*, што ваздушни слојеви нису мирни него се мичу, и онда се морају мицати и овца и јуне оно и т. д. У опште нам изгледа, као да видимо пред собом у даљини какво немирно море а по њему иду разне животиње; покаткад се овако виђају зажареним небом и обзорјем куће, цркве и куле им, и читаве вароши, или големе војске!

Највише се ово овако виђа лети иза јутра, кад сунце одскочи, па и после подне, кад јако припече и прижеже, као оно у дневи Илијинске врућине.

Ето тако се казује по науци то: *тера баба козлиће — фаша моргана.*

* * *

У **Новом Саду**, о Благовестима 1891.

Александар Сандић.

„ЈЕДНА ПРЕМИЈЕРА“
на београдској позорници.
(Наставак.)

Прелиставајући културну историју појединих народа ми налазимо пуно примера, који јасно сведоче, да су жене биле вазда победници у борби против аскетизма; борећи се с једне стране, као лавице за света и узвишена начела слободе и хуманитарности, а с друге стране опет силином естетичких полних утисака и бујним сладострашћем оне су будиле у својих савременика ривалитет за утркивањем на пољу мушког достојанства и славољубља, те отуда неминовно потицаше све што је корисно и добро, све што беше задахнуто духом чисте љубави према слободи, појезији и уметности, тим стожерима културне превласти појединих народа.

Зар неће вечно живети у срцима потомака имена Мадам *Сшајеловице* и *Роландовице*, које су неустрашивошћу и самопрегоревањем за своја убеђења да[illegible]ле полета умноме развићу францескога народа, по[illegible]рећући тачак општега напретка у свету, у бу[illegible]на времена револуцијска, и гвоздене стеге бона[illegible]артијске. Зар је мање допринела користи јакоби[illegible]има својом појавом лепа, и посве слободна глуми[illegible] . *Тероањ*, која се као амазонка показиваше у мн[illegible]им револуцијским метежима, награђујући своје [illegible]јатеље даром неба? Још гомилу примера могли бисмо навести, кад би у опште било потребно да нашем горњем мишљењу додајемо потврде. У опште расмотрите из ближе биографије и живот свих, а на по се француских и немачких песника, научара, ви ћете се свуда сусрести у њиховим најбољим круговима са овим проблематичним женскињама, које су играле улоге милосница, па тиме биле уједно тајанствени покретачи оних песничких умотворина, који су и данас још остали као светле планете на обзорју литерарном. Не бисмо појаве ових жена могли уврстити у један ред са онима, које су биле веснице распада и разврата у разним друштвима европским, које такође сусрећемо у историји човечанства. Онде, где страст за еротичким уживањем беше достигла степен сарданапалског мекуштва, само ту је и могуће наћи такве слике, какву међу Бурбонцима виђамо у лицу једнога Луја XV, и у место кога владаху развратне блуднице, његове метресе, као што беху грофица Шатора, Мадам Дибари и злогласна Маркиз Помпадур.

Не може се рећи ни за четрнаести век, да је био век најстрожијих конвенијенција чедности. Разтрзана домаћим раздорима Византија беше на умору. Савременик Душанов цар византијски Андроник III, из династије Палеологове не беше ни промишљен, ни дорастао владалац да трулу своју државу задахне новим животом. Он не поимаше прилике, у којима се налазила византијска царевина, нити је могао бити у стању, према тадашњим приликама, обезбедитираслабљењу државу од опасности турске инвазије. Још за свога живота морао је видети, како млади и ратоборни турски народ узима све већега маха, јер му оте и све малоазијске владавине његове. С друге стране на Балкану ширила се српска држава. Но, доста о томе. Главно је, да је двор византијски био огледало сјаја и разврата, као што управо увек бива тамо где се приближава пропаст једној држави. Андроник III. још од детињства свога беше размажен и распуштен, а томе је много допринео његов дед Андроник II., који га вољаше преко мере. Он је живио сладострасним, распусничким животом, који му је најзад и смрт ускорио.

На таквоме двору, у грчкоме ропству, у Цариграду Душан је проживио прве младићске дане. Шта се могло уселити у његово млађано срце, кад је око себе гледао варљиви сјај царске раскоши, и весели, распуснички живот, коме се предаваше у наруча све што је хтело да учини што слађу употребу од овог грешног земаљског живота, у загрљају лепих хетера, које имађаху за једини позив: уживање, а једину утеху налазаху у оној чувеној Помпадуриној резигнацији: après nous le délige!

И по историји Душана знамо као женкароша. Више мање сви велики људи нису презирали лепи женски пол. Па не само да то знамо из листова историје, већ и у овој трагедији ми га видимо као таквог. Он нам, исповедајући се Оливеру, признаје како је као млади наследник престола наишао ловећи једном у гори на једног анђелка. Срце је његово плануло тада неодољивим пламом. Он се заљубио у тога анђелка, и у једном зетском манастиру венча се тајно с тим анђелком своје чисте љубави. Плод из тога тајног брака налази се и сад на двору његовом. То је, по милости пишчевој, главом Лазар Хребељановић, посинак Душанов, кнез од Мачве и Срема. Ну, интриге дворана и његове опаке маћехе нису му допустиле да траје то рајско уживање; његов анђелак беше мучки убијен. И сав тај догађај утону у вечну тајну! — вели Душан. Доцније дошав на престо, коме је требало дати наследника, Душан се оженио Јеленом, потоњом српском царицом.

И ово што испричасмо јасно нам сведочи, да је и Душан био чедо свога времена, и да је, ма колико велик и узвишен био, подложан грешној људској страсти, која као да по правилу јаче влада над генијалним и крунисаним главама, но над осталим смртнима . . . . .

Веома је дакле погрешно, а скроз неприродно за љубав величине и силе Душанове мотивисати његову борбу да ли да оде на љубавни састанак, тиме, што он томе решавању своме тражи узрока и оправдања једино у освети својој жени! Како нам Душан у истини изгледа смешан, кад нам вели, да га Анђелијин глас не мами рад љубавне пожуде, већ једино га на тај корак гони глас — освете! И поред свега, кад се већ решио да оде, враћа га — глас природе! Ма колико да је историјски Душан био честит муж, ипак за то овде се не истиче никако његова мудрост, ни његова величина! Овакав поступак је достојан само какvог нерешљивог слаботиње моралног, али таква гвоздена сила, која све што намисли и извршава, као што је Душан, неће се никад зауставити пред „гласом природе."

Велики људи, као сладострасни женкароши, у односу своме према својим милосницама, могу при свем том да задрже своју величину, и ако су у нежним односима с лепим полом, запливали уз матицу грешне љубави. Њих та матица неће занети, нити их мора, по правилу, упропашћавати. Од тога погрешног схватања појединих карактера у великих људи ваља се једном еманципирати. Идеали и узорити карактери у једноме народу могу имати и оваквих мана, које, као споредне, не уде целини и потпуно доследњој организацији њиховог карактера и рада у животу. Астрономи доказују, да и само јарко сунце има на себи извесних пега. А како да неће бити таквих пега у човечанској организацији великих људи? Оцењујући сразмеру између користи тих великана по народни, и опште човечански живот, и штете од њихових ситних мана, ми видимо да се ове последње ретко кад узимају у обзир, што је по све оправдано.

Не лежи величина једнога човека од гласа и ауторитета у томе, што ће се зауставити да не задовољи своје страсти, но она лежи на против у одржању своје моћи, моралне, која је код великих људи вазда тако јака, да не допушта страстима да је понесу у чеврнтију сциле и харибде. Осећајући у својим жилама струју ватрене крви, која често ударајући о дуварове вена и артерија опомиње и великане да су само људи, они вољно или невољно постају послушна махина свога срца и својих чула, те чинећи употребу од својих осећања долазе до уверења, да је по све природно, што се каже, да је грех људска особина.

Сви великани међу људима волели су жене. Ретки су и данас владаоци, који у своме животу не би имали романтичких авантира са метресама. Па ипак за то има врло великих и светлих људи међу генијима као међу владарима. Не морају сви бити као Сарданапал, као Хелиогабал, Август, или као Луј XV.

Да наведем један примјер из историје руског народа. Познато је, да је чувена царица руска Катарина II. била посве покварена жена, која је срамним животом својим саблажњавала и ширила општу поквареност по свима слојевима народним. Силом заузев крвљу попрскани престо свога мужа, она је делила спокојно своју насилничку владу са многобројним својим љубавницима. Па ипак за то ма колико да беше грешна и покварена ова царица, она је у својој држави допринела знатно напретку културном, просветном и економском, па је с успехом служила и освајачким тежњама руског народа. Најчувенији њен љубазник *Потемкин*, који је од незнатног племића постао најмоћнији човек у држави, господарећи 18 година неограничено Русијом, обасипан благом и чиновима своје љубазнице, ипак за то није постао слепа играчка у рукама те страшне и самовољне просвећене деспотице. Гвоздена рука Потемкинова и у држави, и на бојном пољу, као и над својом љубазницом, свуда се опажала. Велики политичар, и дрски, храбри ратник и државник овај умео је да овлада злогласном царицом. Катарина II., и ако беше моћна и дрска владарка, која не презаше ни од крви, ипак за то чињаше све што је хтео, и што беше воља Потем-

кину, том несуђеном калуђеру, који је у школама био најгори ђак. Ето, дакле како један велики човек и са свога униженог милосничког положаја може да одржи у сили моралну моћ свога узвишеног, гвозденог карактера.

Сима Ј. Аврамовић.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Изишла је трећа и последња књига славних арапских приповедака под натписом **„Хиљада и једна ноћ,"** што их издаје новосадска књижара Браће М. Поповића. Први преводилац ових приповедака у нас био је некадањи професор новосадске гимназије Нестор Исаковић. Његов је превод изишао у четрдесетим годинама у четири књиге. Тога издања нема више, а Мандровићево у Бечу није изишло у целости. Ове приповетке има свака књижевност, па треба да их има и наша. Ми их с тога препоручујемо свакоме. Ево шта се вели у огласу браће М. Поповића на те заиста лепе и пуне појевије приповетке: Ове су приче сноване под жарким небом инђијским, перзијским, а сновала их је бурна машта, одевајући их у бајно источно шаренило. Нигде се не прича тако дивно, као у овом делу, нигде више поуке у забави као овде. Њих причају источни трубадури по механама по свој Арапској и целом истоку; али не само да их цене ти полупросвећени народи, њихову су важност припознали и први европски књижевници, те често бејаху извор најславнијим песницима. *„Хиљада и једна ноћ"*, то су вам драматичне слике арапског народа, овде су додирнути сви односи њихова живота, а многе нас приче подсећају на неке из библије. Овде су прибележена древна мудровања, а слике из детињства човечанства, увесељаваће га и у зрелој старости. — Цена је свакој књизи 1 ф. 20 н.

= Добро позната и увек добро примљена на позорници позоришна игра **„Граничари"** од *Јосифа Фрајденрајха* изишла је сада у 29. свесци „Зборника позоришних дела" у преради А. Хаџића, а у издању књижаре Браће М. Поповића. Цена је књизи 30 новч.

= Изишла је и 29. свеска „Књига за народ", што их издаје „Матица Српска" из задужбине Петра Коњевића. У овој су свесци настављени **„Српски књижевници"** (II. део) од *Мите Калића.* Овде су дошли на ред књижевници Дим. Давидовић, Сима Милутиновић Сарајлија, Ђорђе Магарашевић, Јован Хаџић, Јов. Ст. Поповић, Никанор Грујић, Петар Петровић Његуш, др. Јосиф Панчић, Тодор Павловић Др. Ђ. Натошевић, Бранко Радичевић, Стеван Митров Љубиша. И све то може сваки добити за циглих — 10 новч. Зар не би грехота било, кад би и ове књижице лежале у магазинима?

= У издању књижаре браће М. Поповића у Новом Саду изишле су **„Српске народне приповетке"**, што су их скупили по Банату Коста Ристић трговац, и Васа Лончарски, ратар. По Банату су се до сад — као што скупљачи веле — врло мало скупљале српске народне приповетке. У овој књизи има их једанаест на број и то: Чудновато кумство, Велики грех, Петар бега од смрти, Дечко и Ћоса, Чудотворна девојка, Чудотворна стаза, Јачи Циганин од Змаја, Луди Пера, Двапут се родио, Урош дете младо. Цена је овој збирци 40 новч.

= Изишла је **„Отаџбина"**, двострука свеска за март и април, као обично са одабраним садржајем. Међу осталим донела је и прву радњу Ибзенове *„Норе"* у преводу Милана Шевића, коју смо ми у „Јавору" за 1887. штампали, у преводу истога књижевника. Без сумње ће „Отаџбина" донети и остале радње тога драмата до краја.

= Од 26. марта о. г., дана рођења султана Абдула Хамида, излази у Цариграду турски илустрован лист под натписом **„Сервет-ифинум"** у издању књижарника Карабета.

= Као што бележе мађарски листови, Руси се у најновије доба почешће баве мађарском књижевношћу. Пре неки дан је „Руски вјестник" донео неколико мањих цртица мађарскога писца *Коломана Миксата.*

= У Загребу је изишла књижица на немачком језику, а која се Срба тиче, под натписом: **„Serbe oder Kroate?** Eine gemüthliche Antwort dem „Agramer Tagblatt" gewidmet von *Stevan Jović*, Abgeordneten am serbisch-nationalen Kirchen-Kongress". На 16 ни, стр. 37. Ово је полемичан спис против некога, који је под псеудонимом *С. С. Киримски* у загребачком „Agramer Tagblatt-у" нашао за добро и паметно да заједа српско име и српску цркву. Сад је баш канда време томе!

ЧИТУЉА.

(Ђорђе Марковић „Кодер"). У Новом Саду је 5. (17.) априла о. г. у 7 часова у вече преминуо у варошкој болници *Ђорђе Марковић*, прозвани „Кодер", у дубокој старости од 85 лета, а у крајњој сиротињи. Ђ. Марковић је био — *српски списатељ !* Жалосна слика беше то прошле недеље после подне, када уђосмо у болничко двориште и у самртничкој комори погледасмо у простом дрвеном сандуку гола и боса старца: гологлава, у простој кошуљи, без икаква друга одела и босонога!

То беше — *српски књижевник!*

То беше човек, који је осим свог матерњег *српског* језика, говорио још и *мађарски, немачки, старо- и новогрчки, латински, француски, талијански, турски, арапски, перзијски* и *јерменски.*

То беше научењак, који је путовао по *Европи, Азији* и *Африци.*

То беше песник **„Роморанке,"** чувене са ванредности свога језика, особитих појмова и дубоке философије за онога, коме је песник дело ово своје бар честимице протумачио.

То беше *први Србин*, који је био на развалинама *Троје*, где су се биле оне славне битке ахејских и тројанских јунака, и који је онде записао своје име *српски ћирилицом* на рушевинама, што се сада ископавају.

Па тај је Србин последње дане своје провео непознат у болници, ту је преминуо као последњи сиромашак и у прошлу недељу у четири часа после подне скуписмо се нас седам-осам новосадских грађана, који смо знали за његово име и отпратисмо га из болнице управо на гробље — опело је у самртничкој комори болничкој опевано — и укопасмо га у најближој близини *Јаше Игњатовића, Ђорђа Рајковића* и *Васе Николића* на успенском гробљу, који су покојници за живота свога ако и не баш тако чемеран, али ипак доста сличан живот проводили. Нарочито Васа Николић, који је такођер у овој болници јадно завршио живот свој.

При поласку на гробље, где ћемо га у вечиту кућу му спустити, изговорио је *проф. А. Сандић* из небуха кратку, али пуну утиска на слушаоце беседу, којом је као прстом показао, да је истина оно, што се о немару српском према књижевницима народним говори и прича.

Покојника је испратио и опојао овдашњи седи свеште-

ник преч. г. *Јован Марковић* (са својим капеланом г. В. Јојкићем), који је изодавна већ и пријатељ покојников био и при доласку његовом у Нови Сад га први у своју кућу примио. Осим њега потпомагали су покојника, да му његову црну судбу олакшају, г. г. др. Ђорђе Дера, Ђ. Камбер и Мита Јовановић.

Ђорђе Марковић је рођен у Митровици године 1806., дакле му беше 85 година. Гимназију је учио у Сегедину а права у Шарошпатаку. У школовању га је некад потпомагао грађанин новосадски пок. Даша Дера. У Бахово време био је преводилац код окружног суда у Новом Саду, а као вешт у мачевању („фехтовању") држао је нарочито у Темишвару школу за мачевање и учио је у томе и многе знамените у оно време људе, особито официре.

Марковић је био човек пун поштења, доброте и чврстога карактера. Још као чиновник с малом платом чинио је добра, особито је волео децу и радо ју даровао. У сиротињи својој и старости, кад већ није имао никаквих заслуга, није се хтео никад никоме потужити на своје јаде, него је подносио и глад и сваку оскудицу, а кад му је когод што добра учинио, био му је врло захвалан и памтио је свако учињено му милосрђе.

Што се тиче његовог *књижевног рада*, то ћемо укратко да споменемо, да је писао *стихове*, али језиком сасвим необичним. Језик је он тај учио код простих старица у јовановскоме крају у Новом Саду, те је без сумње у духу томе и састављао и ковао речи. У томе обзиру најзнаменитије му је дело, које носи овај наслов:

„Ромо**ранка**. Сан матере србске, не школи не ком ученом Друштву, већ простим матерама, из Срема, Бачке и Баната, коима благодарим за све, што у Роморанки пишем, и што ћу писати, посвећуєм ово дѣло, єр сладко, лепо майкино є млеко, прогрушица из надрикнњижицах и. и. Ђорђе Марковић, составляо у Јованском краю на велику Госпоину. У Новом Саду, у печатньи Игнята Фукса 1862." стр. 96, на 8-ни.

У оно време су наши књижевни листови „Јавор" и „Даница" обраћали пажњу на ово дело и доносили одломке из њега, који су свакога занимали, али — које нико разумео није, док их сам песник није опширно и подробно растумачио, каква се где мисао скрива. „Даница" је донела од Ђ. Марковића тумачење речи „*шеза*", и види се из онога одломка, како еластично и богато значење има та једна реч.

„Јавору" је послао неко као неку штампану критику на „Роморанку", и уредништво тим поводом доноси ову књижевну белешку („Јавор" за 1863., стр. 47.) Добили смо на по табака тискан „критички преглед Роморанке". Непознати критичар књигу ову неописано фали, ал нам нуждне разјаснице не може ни он да да. Ту критике нема неколико врсти, а оно су друго све цитати из Роморанке. Критичар је јако застранио не признавајући ни у народним песмама ни у другом ком дојакошњем песнику праве појезије, јер он је вели „увидио из Роморанке" да прави појета не може бити без неких ново скованих речи међ којима набраја: темељача, сушосет, јелечко и т. д. — праве појезије, господине мој, може бити и у најсиромашнијем језику, језик је само одело, које ако је богатије, с отим боље за појезију. Фалећи многе речи фали г. критичар и ову: *Синши-ши-зи-цвиор-чи*. Ту се сећамо како је неки Талијан песму славуја изразио овако: „Тијуу, тијуу, тијуу, тијуу, спе тиј, цка. Кворрор пипи, тијо, тијо, тијо, тијо! Гутијо, гутијо, гутијо, гутијо, цкво, цкво, цкво, цкво. Ци, ци, ци, ци, ци, ци, пи, ци. Кворрор, тију цва пипики." Бехштајн има на ту ворму још дужу песму, ал то по себи пре је шала нежели појезија. За то би желили, да нам је критичар с друге стране и боље Роморанку разјаснио, у којој под засторком необичности, радо би нашли више науке и нежне појезије, које лични познаници од г. Марковића очекивају. — Ал на жалост још никако ни идеју неможемо да схватимо.

Има негде штампана песма Марковићева под натписом „*Сан Грлице*", написана истим језиком и начином. Уз то је морало остати и доста рукописа за покојником, јер је пок. Марковић до последњега часа радо, учио и студирао. Болничком лекару дру Строне рекао је покојник да је написао око 200 табака и без сумње ће пријатељи потражити и наћи те рукописе. И годину свога рођења (1806.) он је сам казао дру Строне, те је тако погрешка на посмртним цедуљама, да је покојник у 83. години живота умро; њему је било 85.

Нека је слава врлој старини и нека нам опрости дух његов, што смо му тело тако занемарили за живота и у самртном часу! *О.*

(**Димитрије Посниковић**, *српски живописац*.) Прошлог месеца умрьо је у Београду стари живописац српски *Димитрије Посниковић*. Покојник се родио године 1813. у Ерцег-Суљошу у Барањи. Основне школе учио је у месту рођења а гимназију у Осеку. За тим је дошао амо у Нови Сад и ту је око 1835. године учио живопис код тада чувеног сликара Ивана Петровића. Са учитељем је својим радио више црквених иконостаса по Бачкој и Банату а после тога је у Срему сам радио мање црквене послове. Године 1844. пређе у Србију и од то доба почиње обилат му рад на црквеном живопису. Он је својом руком украсио више него двадесет иконостаса у Србији тако у Ужици, у Доњем Милановцу, Михајловцу, у Вел. Градишту, у манастиру Љубостињи. Ван тога је рестаурирао живопис у београдској саборној цркви, даље у Панчеву, Земуну и Иригу. А не зна се ни броја колико је израдио иконâ у чисто православном духу. — Покојни је Посниковић скоро шездесет година служио у храму уметности те је заслужио, да му кликнемо: Лака ти црна земља и вечан спомен!

Р А З Н О.

(**Тавничке новине.**) Под тим натписом издају лист у дидводској тавници државе Дакоте сами робијаши. Лист излази сваке суботе, претплатна му је цена по фуните дувана а има у њему врло занимљивих података о тавничком животу и о некадашњим искуствима робијаша.

(**Гимназије без грчког језика**.) Португалска и Србија две су једине државе у Јевропи, у чијим се гимназијама не предаје грчки језик; у Угарској и Швајцарској није грчки језик облигатан, него место њега могу ученици учити који жив језик. Но на нашој српској гимназији Новосадској обавезан је предмет грчки језик.

„JABOР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 16. У НОВОМ САДУ 21. АПРИЛА 1891. **Год. XVIII.**

БОГУ.

Не знам где си! не знам шта си!
Ал' куд год погледим,
Све ми громко јавља, да си!
Из свега те сљедим.

Безтелесна вечна мисао,
Ми те „Бог“ зовемо;
Али речи крајњи смисао
Схватит' не можемо.

Ти си први, од искона,
Узрок свију твари,
Коме цела васиона
Биће благодари.

Душа ми се горе спрема,
Ту те мнити воле,
А у твоме царству нема,
Ни „горе“, ни „доле“.

Наоколо земног шара —
Свуд простор бескрајни,
У ком сила твоја ствара
Свет светила бајни'.

Што облећу складним током,
Вечне путе своје,
А пред мојим грешним оком
Непомично стоје.

Сваком даде своју мету,
Свака у свом кругу
Окрећу се, — врте, — лету, —
Једна гони другу.

Раздели их у стихије,
Свака у свом слоју,
Посред вечне хармоније,
Слави мудрост твоју.

Чему сјају? камо спеше?
То је твоја тајна!
Та и ова земља беше
Некад магла сјајна.

Сад ти на њој славу поју,
И дола и гора,
Свемогућу силу твоју
Величају мора.

Ти подреди њој месеца,
Сунцу — обадвоје,
Да се вију, кано деца
Око мајке своје.

Да на овој земној груди,
Месец ноћу сјаје,
А сунашце зору буди,
Живот уздржаје.

Да те на њој ја, словесни
Цветак сунца твога,
Спознам, — славим у тој песни
Тебе: — Бога свога.

У *Вуковару* 1891. **Ристо Михаиловић.**

„ХРИСТОС ВАСКРС!“

ристос васкрс! . . Поздрав овај
На све стране сад се чује,
Где се вера наша света,
Православље где се штује.

После многих тешких рана,
Допануо за нас што је,
Богочовек трећег дана
Из свог гроба васкрс'о је!

Залуд беше борба мрâка,
Залуд труди бесне злоће;
Светлост вйну с' попут зрака
Крај свих сметњâ и тешкоће . . .

Тако већ и *српском* роду
Васкрснуће ваљда иде,
Да му сви, што мраком ходу,
Новој срећи позавиде.

„*Христос васкрс*“! . . Српски сине! . .
Тресни окив, што те стеже,
Јер тај окив — *раздор пусти* —
За гроб мрака још те веже! . .

Васа Крстић-Љубисав.

АВРАМОВА ЉУБАВ.

Цртица из обичног живота.

Написао Милан Савић.

I.

пецерајска трговина А. Б. В Гогића на гласу је у Новоме Саду. Не само што се тиче разне и одабране робе, већ особито са понашања момака с муштеријама. Ту је имао господар Гогић свој начин те је шегрте и момке тако дотерао на своју вољу, да су ови као навијени отправљали дужност и све иначе Али тако му је и био дућан увек пун пун цат, особито муштеријама слабијега рода. Наравно да је и ту било разлике, како се ваља понашати, кад дође каква госпођа, госпођица, куварица или обична слушкиња; и са шегртима и са малим ђацима било је начина, а то су момци све знали у прсте. Но највештији и најокретнији од момака био је и остаје Аврам Пелагић, здрава, једра момчина од својих двадесет година, који је у Гогићеву дућану, од кад себе памти. Које с тога, које пак што је господару неки рођак из далека, признали су му и остали првенство, те је, као што је сам господар Гогић казивао, био у првом убојном реду, т. ј дочекивао је најтугаљивије муштерије. На први поглед био је на чисто, с ким има посла, те се према томе и владао. Шегрти, који су од скора у радњи, дошуњали би се до њега, да пажљиво мотре, шта ради а још пажљивије да слухте шта говори. То им је била онда практична школа, док им је теорију сам господар на свој начин улио у главу.

О, како се знао Аврам савијати и довијати! „Госпођице!“, „Фрајлице!“ била је свака друга реч, којом је очарао уво и срце и старије слушкиње, јер — као што је говорио господар Гогић — тако захтева кшефт. Али највећу би вештину показивао, кад дође куварица пребогатог Зарића, јер тај треба много а плаћа увек готовим новцем, па би могла отићи у другу трговину, ако јој се не свиди што. Аврам би се кад кад тако занео, те јој изјавио и љубав, — ако се девојци не би допао ајвар или сир. Да како, да су се онда брзо споразумели, и Зарићева Јулчика остаде верна муштерија Гогићева. Такво понашање знале су онда ценити две странке: Јулчика, којој је Аврам запео за око, и господар Гогић, ком се пунио џеп.

Али и његовој вештини дође црни петак, и то из ненада, у једаред. Најпре примете промену његови ученици, шегрти Урош и Тоша, који на мах немају ни што видети ни што чути, те се само згледају и згледају. Вечито брбљави Аврам ућута као заливен, окретна уста његова као да се смрзла а пр-

сти уштапили. Ни дао Бог онај стари Аврам! Шћућури се у ћошак па премишља, или шта већ ради мозгом својим, а кад дође муштерија, особито Зарићева куварица, једва расклопи вилице, да кроз зубе прогунђа: шта желите.

— Шта! Ни „фрајлице“! помисли Зарићева Јулчика, надури се, купи за крајцару жигица и оде у други дућан, да остави тамо петицу.

Аврам ни беле; окрене се и — звизне шегрта Тошу, који се бекељио на њ, не мислећи да како, да ће се Аврам баш њему окренути.

— Ако си болестан, да пошљем по доктора, рече му господар Гогић очински.

— А, не, нисам, промрмља Аврам и узе главу шећера са тезге.

— Али нешто мора бити, настави господар и погледа оштро свога најокретнијег момка. Ја нећу никако, да ми се разболеш.

— Није ништа, уздахне Аврам и погледа на улицу, но у исти мах поцрвени и успусти шећер.

Господар Гогић одмахне главом, изађе мирно из дућана и погледи на све стране. Кад се вратио, махао је још већма главом, али се и смешкао. Оде управо у своју писарницу, у своју „заседу“, а на Аврама се није ни обзирао.

— Дакле то је, рече у себи и поче прстима добовати по столу. Требао сам мислити и на то. Ви'ш ти њега! Осетио да је момак, па се и заљубио. Метнућу га у други убојни ред, док га не прође прва ватра Ено, и Зарићеве Јулчике нема већ неколико дана! Још ће ми развијати најбоље муштерије. Да није честит и добар, да није мој и да га моја жена не воли као своје дете, очитао бих му буквицу, да би се све освртао . . . . . Лепа Мара дакле! Та му је помрсила памет! Хм!

Сутрадан стојао је већ Аврам у другом убојном реду, а најосетљивије муштерије дочекују калфе Исидор и Ђока. Аврама је то пекло, али је ћутао и у неку руку био и задовољан. Од сад не ће имати толико посла, те ће моћи чешће извиривати на улицу, ако би прошла . . . . . Сав је поцрвенио, сиромах, од тешке среће.

Но прилика, која би му годила, била је врло ретка. Лепа Мара, ако би и прошла мимо дућана, у њега није ни завирила, а камо ли да уђе. Аврам је пак стрпљиво чекао и чекао, да само прође, да јој види слатко лице, или плаве витице, или бар хаљину њену, па баш на послетку и саму сенку. А кад се тако што десило, онда је муштерија од њега добила соли место шећера или ајвара место каве, на сваки начин друго од онога што је хтела и тражила. Шегрт Тоша, да се мало свети због ћушке, правио је још више забуне и да није било шегрта Уроша, који се опет бојао ћушке, било би забуне на све стране. Но Аврам није ни пазио на то; њега су заносиле друге мисли, те је с блаженим осмехом могао рожак од хартије да у њега успе петролеј а у масну и смрдљиву боцу ситан шећер. Калфа Исидор морао је онда тај „неспоразум“ да исправи, да радњу не напусти и та „књишка“ муштерија, која купује на књигу а не за готов новац Слушкиње би се онда згледале, гуркале и већ нешто лануле, особито Фаника, собарица лепе Маре, и Жужа која код Берићевих послужује тек преко дана. Ни господар Гогић није оћутао, шта више, и госпођа Марта, Годићева верна друга од тридесет година амо, уплела би се, да свог љубимца доведе к себи. То је и помогло за неко време, све, док није прошла лепа Мара. Онда је опет ишло све натрашке.

Али најнатрашкије почело је ићи од неко доба. Не само да је Аврам давао десето од онога, што се тражило, чешће није давао баш ништа, већ је укоченим очима гледао преко улице, где је апотека. И Урош и Тоша гледали су, камо гледи Аврам, само што нису ништа видели. Могли се они испињати на прсте, теглити шије и буљити очи, како су хтели видели нису ништа, а Бог и душа, баш су радознали и прокљувили би и длаку у јајету. Али је за то Гогић видео све, видео и разумео, те је опет добовао прстима по столу.

— Још му је и то требало, прогунђа у себи. Не само да се загледао у лепу Мару као маче у жижак, већ је постао и љубоморан. Па на кога, на улизаног Митицу из апотеке. Баш да видим, шта ће бити! Да га метнем на предстражу . . .

Још истога дана добије Аврам право, да неко време, кад кад тек, постоји на вратима, да муштерије дочека и мало у радњу упрати. Како ли се разишло Аврамово румено лице од радости и уживања! Није знао камо да

*

погледи у први мах и ако му је прва помисао била: Митица из апотеке.

Стајао је, сиромах, при уласку, али старо његово поуздање није било с њиме. Ако није гледао у апотеку или у сокак, из којега обично долази лепа Мара, зверао је по небу и бројао облаке а при том непрестано трљо шаке. И Митица је кад кад стао пред апотеку; али он није трљо шаке, већ их само по који пут диже, да брке пропусти кроз прсте, да посматра нокте или да намести и истури своје круте наруквице. Том приликом могао је видети сваки, па и Аврам, како су му беле и руке и наруквице. Око њега је скакутало мало, чупаво псетанце, махало репом, зевало и лануло тек по који пут.

Господар Гогић гледи из најдубљег дна своје заседе цео призор. По кад кад се задовољно смешка, повуче густ дим из своје цигарете, па се онда опет смешка.

— Дао бих дукат, да сад прође лепа Мара, прогунђа у себи. Тек само да видим, како ће се владати овај мој клипан и онај улизани тамо. А гле! Ево је и без дуката. Митица се сав пресомитио од тешких поклона, а мој Аша стоји као проштац. Читава комендија! Ви'ш ти ова два мајмуна, како се смеју; бадава, шегрт остаје шегрт.

Али Аврамов мозак није баш тако мировао, радио је он, само на свој начин. Добро је видео Аврам, да се лепа Мара ипак јавља Митици и ако не улази у апотеку. Да ли се знају иначе? Са игранке за цело! Па за што не би могао ићи и он на балове и забаве? За што се не би и он тако удесио као Митица..... Аврам се у једаред лупи по челу и блажено задовољство прелије му лице, да на брзо уступи места потмулом очајању и да се на послетку као нека пријатна нада одомаћи на њему.

До душе он не зна играти, али кад људи науче медведе играти, ваљда ће и њега научити који мајстор. За сад ће тек да стоји, као што се стоји на баловима. Има се на кога и угледати. Ено, Митица и не стоји друкче, већ као да би таман започео „été“ у четворци! Па за што се не би и носио као Митица; за што да нема и он сваки дан чисту огрлицу и чисте наруквице; за што не тако исто шарену пошу! Па кад се недељом шета, за што да нема цилиндар, палицу и рукавице! О, па да га онда види лепа Мара..... Ах!!

(Наставиће се.)

ТУГА ЗА СЛОБОДОМ.

гло ситна, игло танка!
Лете часи белог данка,
Радња моја иде споро
А девер ће доћи скоро,
Да ме пита: „Снао мила!
Јеси л' даре већ сашила?
Сватови ће, снао, доћи:
Пре, нег' што ће јесен проћи;
А јесење доба ту је!
Ластавица већ се чује,
Што сазивље друге своје:
Да се скупе, да се сроје,
Да из наших белих двора
Оду, снао, — преко мора“ . . .
Јао! ласто, птицо мила!
Да су мени лака крила!
Да се могу и ја дићи
У облаке и — отићи;
Да избегнем јадном кобу,
Да ме младу не заробу:
Тек од школе што одрастих
И окусих света сласти;
Тек што мишљах да поживим,
Белом свету да се дивим;
Да усклик‌нем у слободи,
К'о што младом тићу годи — -
Поче моји да ме стежу, —
Куку мени, мила мајко!“ —
Са намером: да ме вежу —
Леле, мајко и бабајко! —
За немила и недрага,
Ради сродства, ради — блага.
Да је какво момче мило
Ипак би ми лакше било:
Утишати слатке наде,
За слободом тешке јаде;
Лакше било даре шити,
С тобом, игло, хитра бити.
Ал' овако, игло ситна,
Баш ми није радња хитна
И што више јадна шијем,
Све то више сузе лијем —

— — — — — — — — — — —

Девовање моје слатко,
Слатко ти си, али кратко!
Ти си ка'но лептир мали,
Ког' природа тек што роди,
Брже боље к свећи води,
Да му свећа крила спали.

Беч, 1891.

Светозар Манојловић
капетан.

ЗЕНИЧКИ РОБ.

— Приповијетка из Босне. —

Написао Ђ. Јовановић.

(Свршетак.)

Оџа са џамије акмаш окуисаше, а ветрић му глас разносио долином сировичком.

Ја пођох на теферичење у каву Суљину, а знао сам да ћу тамо ма што о Ђулији разабрати, јер ју неки познали међу кадунама код казамата.

Путем ударих нуз читлук Авди-агићев, а непрестано мишљах о лијепој Ђулији. Кад дођох до башчилука, а ја провирих кроз ограду: да видим можда стару Хајкуну, па да од ње што докучим.

Под дебелим орахом крај хладног врела сједила је лијепа Ђулија, слушајући окуисање муезиново, а сједила је без фереџе и пече на очима.

Џамфез димлије прељеваше се по облом тијелу, а ћерћели злаћена кошуља притегла се на грудима, к'о да ће јој стамболска јечерма препукнути.

Гледах ју дуго, па ми паде на ум да ју искушам, те ју тихо викнух:

— Ђулијо Авди агићева!

— Ој!

— Њешто ти имам рећи.

— Јеси л женска глава?

Морадох заћи за најгушћу ограду.

— А зар би смела мушка глава сагледати те хуријине очи, сагледати а да мртва не остане од њиховог жара.

Она дође до ограде.

— Ђулијо! Селам ти шаље онај љепи Швабо.

— Ја му га враћам, незнана кадуно Сад у сам акшам узимала сам авдес за њега Реци му да сам увела без љубави његове, да ћу сва усахнути, ако ме он не воли.

Ја провирнух кроз пукотину на огради.

— Блиједа си, Ђулијо, блиједа к'о трака мес чева, а он те љуби.

— Реци му, добра душо, да у јацију дође у наш башчилук.

— Рећи ћу.

— Амиџа ће по ме, па ће ме вићети.

Одскакутала је опет под орах а ја одох испод ограде, да ме њен амиџа не затече, а сјутра му у кави све испричах.

* * *

Вријеме се већ приближавало, кад је тамница морала бити готова, и дан, у који ће се довести босански робови из Лепоглаве, а млади неимар још није довршио свој план.

По целе дане провео је у соби, бележећи нешто у ону књижицу са позлаћеним корицама.

Радници већ почели викати због толиког оклијевања и варошке скупоће, а неимар још увек у своју књижицу.

Једва једном изиђе пред њих, и смркнут издаде им план и наредбу: да се над сваким вратима тамничким узида каменита слика младе Туркиње, са спуштеним јашмаком до уста.

А радници се још више побунише и Цеслову наредбу пријавише земаљској влади.

* * *

Радња је предана другом архитекти, и казниона се преко рока дограђивала, а у вароши се ништа ни о томе, ни о чудној Цесловој жељи не прочу: да је хтио над сваки врати Туркињу узидати.

Цесле је боловао у тамничкој болници Као прави роб проводио је тамо своје младе дане, не излазећи иза зидина казионичких.

Радници га прозваше првим робом зеничким, јер му беше и влашћу и болешћу забрањено. да иза зидина хода.

Добавили су му из Маглаја неку стару

жену да га двори, и она је сиротица плачући мотрила на заповјести младог роба, а чуваше тајну тамничку.

Једно пошље подне дође му лашње, па се осмехну:

— Бако!

— Шта, сине?

— Оди!

Она му пришла па глади косу са бијелог му чела, а сухе усне вилицама стисла да не бризне у гласан плач . . .

— Познајеш ли ти ону булу?

— Коју, сине?

— Ону, што сам ју видео за оградом.

— Не знам, добри господине.

— Имала је лице к'о прољетна зора, а очи к'о мадона Рафајелова.

— Ја нијесам из Зенице.

— Ниси?

— Ја сам из Маглаја

— Онда ми додај ону књижицу са стола . . . Ето, и њу су ми одузели, а тамо сам ју на сваком листу насликао.

— Па ја ћу распитати, сине. А што би ти?

— Да јој однесеш поздрав од мене, да јој испричаш како ме срце боли; да јој кажеш како ме глава боли од силног размишљања о њеној и мојој вјери; да ју молиш да пође за мене, а ја ћу је к'о дијете увек на рукама носити; све ћу јој чинити, што буде зажељела . . .

— Хоћу, сине! Све ће ти баба учинити.

— Иди. Иди, мајко!

— Стара Станојка изиђе, а он загњури главу у суро робијашко ћебе и зајеца . . .

* * *

Кад се пробудио, Ставојка је била на вратима.

Задрктао је.

— Шта ти је рекла?

— Није у Зеници, снаго моја.

— Где је?

— Отпутовала са амиџом у Стамбол.

— Лажеш! Лажеш, ниси била тамо!

— Јесам, сине! То је најљепша Туркиња у цијелој Зеници, а ћерка оџаковића Османа Авди-агића. Име јој је Ђулија, а лијепа је к'о ђул румени. Амиџа ју због тебе отпратио. Све сам, ето, дознала, све распи тала. Амиџи је повјерила да те љуби, да би и вјером за те превртула, па то би био срам за коран Мухамедов. Њу су ето уклонили из близине твоје, а нису ни помишљали да би можда ти за њену љубав свашта кабулио.

Цесле се затресе, а лице му се зажарено ведрило; усне му шапутаху:

— Вјера! . . .

* * *

Ситна кишица пробила је јесењу зору, да спере прашину са презрелих шљива зеничких, које због скупоће, остадоше на дрвету да их тамнички радници за скупе новце потроше.

Дан се указивао, и небо са истока ведрило, а кишица непрестано сипкаше на сухо опало лишће по стазама.

Радници се ускомешали по ашчиницама и безистанима, а неки опет по екмеџиницама и кавама, а кад жељезница зазвижда, појурише у вагоне.

Машина запршта и у диму је нестаде, а момци из вагона махаху шеширима и махрамама, на мрачну кућерину, која ће за кратко време цио паћенички свијет сачињавати.

И са тамничког прозора лепршала се бијела марама, првог роба зеничког; роба, који је сам за се тавницу градио . .

Радници одоше а грка кава паде на пет пара, а сомун на маријаш, а мастика се продаваше по вижлин. .

Поља оживе опет свиралама и довикивањем, а по долу опет се захорило:

Јова Ружу кроз свиралу зове;
Хајде, Ружо, да чувамо овце,
Ја ћу овце, а ти ћеш јагањце.

* * *

Казнионa је већ давно отворена; кажњеници из целе Босне давно су у њој окућени; одавно им већ капа крвав зној са лица аргатујући тешке тамничке послове.

Љепотице зеничке већ се разудале, а Ђулија Авди-агићева не шиље ником селам из Стамбола

Дал и сад за лијепог швабу авдес узима, ил је већ усахла и још блијеђа од трка мијесечевог, о томе дина ми, не знам ни бијеле, ал знам да Цесле мучан живот проводи размишљајући о корану и еванђељу у тамници коју је сам себи саградио.

— — — — — — — — — —

Лијепа је та наша Босна, ал у њеној љепоти најљепша је шехер-Зеница, која ју љепотом као алемовом круном крунише.

ı ајљепша је Зеничка околина; најљепше воће и биље; најљепше пјесме и свирале, ал од свега, е најљепша је слобода иза зидина тамничких . . . јест, вала најљепша је слобода, на коју робови жудно изгледају. .

— — — — — — — — — —

Ђулијо, лијепа Ђулијо, џенетске двери су ти затворене, јер си тек заживљен живот у нади, твојом љубављу и твојом вјером Зеничким робом начинила. . .

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

Сафа.

Не тако, не! На моју ходи груд!
Жалостити ме ниси кадра ти,
Бар хотимице не, то добро знах!
Дај, срца наша једно на̀ друго
Нек закуцају, ока твога глед
У сејинога глед нек утоне,
Нек речи нам се с дахом смешају,
Да груд нам сложна, преварени слух
Једнодушности слатком обманом
У сваком гласку љупке смесе те
Без речи позна своју сопственост.

Мелита.

О госпо!

Сафа.

Да, ја преварих се. Је л?

Мелита.

У чему то?

Сафа.

Та ти то не можеш!

Мелита.

А шта?

Сафа.

Не, не! Ни помислити! — Хајд!
Са себе скини таштo рухо то,
У њему ми се ти не допадаш,
Баш вид ми вређа то шаренило.
Простодушна Мелита просто свеђ
Одеваше се свакад; украс мног
Нагађати притворство допушта.
Де друго рухо! Иди, рекох ти! —
— Стој! Камо ћеш? — Стој! — Амо погледај!
Оборила си очи? Бојиш се
Зар отворено мени у очи —?
Та иначе баш ниси стидљива!
Кад оно Фаон —
Ха! румениш сад?
Ти сама себе ето и̏здаде!
Порећи смеш? Не лажном језику,
Ланита̑ твојих јасној сведоџби,
Одсјају тому ватре грешничке,
Дубоко што у грудих пламти тви̏х,
Тој сведоџби ћу ли̏ да верујем.
О несретнице! То ли беше, с чег
Код ручка данас нако чудна би?
Ја схватих то ка̑о невиност и стид
А оно клопка зле намигуше,
Што као паук за̀плете свој плен.
Тек одвркла, па тако лукава!
По ведром лицу руже с' просуле,
У подлих, грудих отров, трулеж, гад!
Занемила си! Немаш речи зар?
Убости кад је кадар језик твој,
И писнути ће ваљда умети?
Одговарај ми!

Мелита.

Не знам, шта ћеш с тим.

Сафа.

Не? Кукавицо! — Плачеш? О што плач?
На сузе има свето право бол!
Говори речма! Те су давно већ
Обесвећене, но не служи се
Безазлености немим говором!
Ка̑о невеста се венцем о̀кити!
То цвеће доле! Слабо пристаје,
Да сакрије ту гују отровну!
Те руже скидај!
(Мелита ћутећки скине венац.)
Мени венац дај!
За спомен ћу га ја сачувати,
Па опадну ли свели листићи,

Ја верности се твоје сећаћу
И моје среће. Што ли штедиш то
На грудих ову ружу? Баци је!
(Мелита устукне.)
Да није залог? Бацај!

Мелита
(прекрсти руке на груди те тим заклони ружу).
Никада!

Сафа.
Бадава отпор! Ружу амо!

Мелита
(притисне руке јаче на груди, бежећи од ње).
Не!
Мој живот узми!

Сафа
Змијо! И ја знам
Уједати!
(извуче ножић.)
Де ружу!

Мелита.
Богови!
Ој *ви* ме бран'те, силни богови!

ШЕСТА ПОЈАВА.

Фаон. Сафа. Мелита.

Фаон.
Ко виче то? — Мелита? Даље нож!
(почивка.)
Шта зби се ту? Ти, Сафо?

Сафа
Питај њу!

Фаон.
Мелито, ти —?

Мелита.
Кривица моја је.
Понашах се, што не сме робиња.

Сафа.
Кривицом лажном што се теретиш,
Кад права тишти и онако дост'?
Веледушја ми твога не треба,
Тешко си мени, кад бих спала на њ!
(с јаким нагласком)
Захтевах ружу с груди да ми дâ,
Послушност мени она одрече!

Фаон.
Зар збиља? Ох, та право ў̂ради!
Одŷзе̂ти јој нико не ће цвет!
Ја са̂м за спомен дадох цветак њој,
На часак леп да њу опомене,
У знак, да није сажаљáвање
Незаслуженој према несрећи
У свију грудих изумрло већ;
Као̑ меда кап у пехар, који њој
На усна тиска туђа охолост!
Као̑ јемство тврдог уверења мог,
За жену дика да је тиха ћуд
И невиности венац од цвећа
Да куд и камо већма краси њу,
Нег ловор-венци, славе знамења.
О не плачи, Мелито! — Сузе те
Да л ѝсплати такођер готово,
Кад од самсáра узе робињу?
Са телом њеним ти располажеш,
Одузми њојзи живот слободно,
Ал сузâ не ћеш изнудити њој! —
У мене гледаш благим очима,
За немилосну милост молећи?
Не познајеш је, не знаш њезин бес!
Та гле! у руци нож се оштар сја,
А друга два скривена вребају
Сведених испод трепавица тих.
(дигне ножић, што је испао Сафи из руку.)
Тај нож де амо! Ја га носићу
На превареним топлим грудима,
Па кад ми слика дана̑ минулих
У слаткој сети дође пред очи,
Излечиће ме глед на овај мач.

Сафа
(гледа га укочено).
Фаоне!

Фаон.
Глас тај слатки не слушај,
Намамљује те ла̑ до ножа јој!
И мене некад тако нáмами,
Још пре но што је клету угледах,
На мене баци омче песама
И забуни ме, узичицама
Привукавши ме златним ўза се.
Ја отимах се, ал ме тешње свећ
Опколише ти крузи чаровни.
Кад угледах је оком први пут,
Вртоглавица силна снађе ме,
Букагије ми ход оковаше,
Без свести падох њојзи пред ноге.
Твој лик тек мени чисту врати свест,
Пренеражен ја тада опазих,
У дворе да сам зашао̑ Киркине,
И осетих, да пред њом погнух врат!
Ал опсене се ја не спасох сам,
Тек она скиде с мене мађије.

Сафа
(још једнако га гледа укочено.)
Фаоне!

Фаон.
Не слушај је, не гледај!
И око јој као̑ рука убија.

Мелита.

Потекоше јој сузе.

Фаон.

Плачући
Све нове чи̂ни чи̂ни човеку.

Мелита.

Зар прѐда мном да пати помајка?

Фаон.

И мени жао је, с тога брже хајд,
Пре но што мрежом тебе захвати!

(хоће да је одведе.)

Мелита.

Не могу. — Сафо!

Сафа.

(угаснулим гласом.)

Ти, Мелита?

Мелита

(обгрли јој колена.)

Да!
То ја сам, Сафо! Ево руже, нај!
И њега узми, живот! — Где је нож?

Фаон

(притрчи, отргне ружу, коју обе држе, па је пружи Мелита).

Тај цвет је *твој* и више ничији!
Ни један бог га теби нѐ узе!

(повуче Мелиту.)

Хајд бежи од ње, бежи!

(одведе је.)

Сафа.

(пружи руке за њима, глас је изда.)

Фаоне!

(Завеса пада.)

(Наставиће се.)

АЛЕКСАНДАР МОРФИДИС, НИСИС.

Уредник овога листа, а мој пријатељ, др Илија Огњановић, вели у животопису Александра Морфидиса, Нисиса: „како Морфидис није имао ни своје домовине ни народности; и како није знао ни *ко га је родио* нити *какве је вере био;*“ што изгледа врло чудновато и тајанствено. Нека ми дозволи пријатељ мој, да у ову тајну унесем мало светлости и да понешто исправим, и ако ја за то, што сам о Морфидисеву животу слушао, никако јемчити не могу.

У нашој вароши добро познати хирург-берберин, покојни Лаза Рус, који је баш у оно доба био надзорник варошке болнице, кад је у њој Морфидис умрьо, причао ми је о њему од прилике ево ово:

„Ја сам — вели Лаза — био берберски калфа у Араду, кад ми се једном мајстор разболи, те ме пошље у место себе, да бријем Саву Текелију. Обучем на се стајаће рухо те дођем у двор; али чим отворих врата да ступим у собу, искочи пред мене грдна црна псина, те громко залаја тако, да сам се престравио и побледио као крпа. На лавеж дотрче момци и отерају псето, а Сава Текелија видећи ме поплашена, понуди ме да седнем, па се упусти са мном у разговор, докле год нисам са свим к себи дошао.

Баш ја њега почео да сапуним, кад унутра уђе неки леп, здрав момчић, господски одевен, који пољубивши Текелију у руку, стане да ме посматра зачуђеним погледима Говорио је са старцем немачки и, за његове младе године, имађаше за чудо крупан глас. Кад сам био с бријањем готов машим се старцу к руци и пођем а млади ме господичић испрати до врата и викне слугу, да ме проведе до дворишта, да псето на мене насрнуло не би.

Како се мој мајстор на дуже одвалио лежати, то сам ја и надаље одлазио у двор, па, докле год сам се бавио у Араду, није Текелију нико други ни бријао осим мене. Ја сам се у кући Текелијиној помало одомаћио; упознао сам се с момцима његовим, а с младим би господичићем врло често разговарао, приповедајући му, како је у моме завичају и какви су код нас обичаји, што се њему јако допадало.

После неког времена одем из Арада па дођем у Нови Сад, где се настаним и отпочнем свој занат. Прошло је, боме, од то доба тридесет и више година. Морфидис је већ увелике био учитељ певања у Новом Саду и мој стари „кунт“. Никад ја нисам ни сневао, да сам тога човека икад у животу виђао, а камо ли да сам га познавао, пре него што је у Нови Сад дошао.

Једаред пред вече, дође Морфидис, као обично, да се „уљуди“ па, — ваљда добре воље још од јуче — певукаше нешто и седне. У берберници осим нас двојице не беше живе

душе. Не хтедох га бунити већ навалице раз мазујем сапун по тањиру док не испева, ал он наједаред престаде, погледа ме, те ће својим громовитим, дубоким басом овако да почне:

— Кажите ви мени, господар Лазо! Јесте ли били кадгод у вашем веку у Араду?

Ја: Јесам

— Па јесте ли бријали Саву Текелију?

Јесам.

— А јесте ли познавали каквог дерана у његовој кући?

Јесам.

— Па тај сам деран био ја!

Окренула ми се берберница. Зинух и забленух се Шта рече? Он тај деран? Онај лепи детић, са отменим понашањем, господски однегован, од слугу поштован, од Текелије мажен, с киме је он заједно ручавао, извозио се и као дете рођено пазио га? Тај запуштени, нехатни и — и — Морфидис! Кад се од чуда прибрах, винем се као муња у прошлост, не би ли један прекинут кончић нашао, да га са овим, што чух, надовежем; станем га посматрати са сваке стране, главу, чело, нос, очи; напрежем сећање, како је Текелија изгледао: има ли што слично, што из далека налик на њега или налик на онога младића, за кога се издаје али осим гласа ништа! ништа! — Мислио сам да ме обмањује; да је мамуран па бенета којешта, на што се сутра ни сам сећати неће; али кад ми стаде причати сваку ситницу о Текелији, о кући, о собама, о намештају па и онај до гађај с псетом — онда сам му веровао.

И од то доба прође низ година.

У варошкој болници у Новом Саду затреба надзорник. Ја се пријавим и будем изабран. Једнога дана јави ми нудилац, да је донесен неки болесник, кога имам одмах да сместим, на што изађем да наредим све што треба за пријем.

Тај болесник беше Морфидис.

Стужило ми се кад сам га видео; пред очима ми непрестано лебдијаше богаство, нега и господство, у коме је одрастао.

Нисам га остављао ни један час без утехе; гледао сам да му по могућству олакшам бедне тренути залазећег живота његовог. Више пута седећи у крај болничког одра му, прекраћивао сам му време читањем новина и разговором. Тако једаред задубивши се у разговор, причаше ми Морфидис много којешта из младости своје; али о томе: ко му беше отац, као да навалице избегаваше говорити, јер ту реч не изусти никад. Дубоко уздахнувши, признао ми је, како му је Текелија био велик добротвор, који га је васпитавао, школовао од мале малоће па док није постао човеком Али — моја лакомисленост — рече тужно болесник — одврати га од мене. Упао сам у рђаво друштво; што из лакоумља, што из туге и очаја тражећи по свету матер, коју ни познавао нисам, па с тога се запустих и не хтедох учити. Мој добротвор се ражљути на мене и одрече ме се са свим.

Једнога дана беше Морфидису врло тешко и ја се не макох од њега, јер сам видео, да се с душом бори. Зовне ме к себи да ми нешто на ухо шапне и кад се пригнем рече ми, да међу његовим стварима има једна слика, коју да му на груди положим кад издахне и с том сликом нека буде сахрањен. Ја сам то и учинио. Али кад је умрьо, нисам могао одолети а да не видим каква је то слика, коју тако жудно на последњем часу захтеваше? Беше то млада жена дивне лепоте.

Је л' му била то мати или љубазница ко би то знао?

У *Новом Саду* 20. априла 1891.

Мита Калић*)

*) Ову занимљиву цртицу нашега пријатеља Мите Калића из живота Морфидисова радо доносимо, а уједно познавајући у своје време пок. берберина Лазу Руса као поштена човека уверени смо, да је његово причање истинито, но из овога се целог ипак не може позитивно тврдити ни знати, које је народности био Морфидис и какве је завичаја. Његова је егзистенција још једнако загонетна и остаће то на веки. Пок. Миша Димитријевић, који је 1878. писао у „Јавору" некролог Морфидису, навео је онде оне податке, које је за живота Морфидисова од овога самог чуо и дознао. Морфидис је био без сваке сумње у Бечу и њега су довели новосадски трговци, нарочито пок. Јован Стерио, овамо у Нови Сад и ту је он био много година учитељ певања, а неко време и професор на „музичкој школи" у гимназији новосадској. Ур.

НА ПИТАЊЕ:

„КАД СУ СЕ СРБИ С ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?“

Од Иларијона Руварца.

(Наставак.)

Сведоџбе *наших* истина бедних али савремених писаца и записивача не прима г. А. Ђукић и не ће ни да чује за њихово казивање и повједање — он их просто не помиње; тако су му мрски ти наши скитачи и повесничари: тај Ћирил и онај даскал Стефан и онај тамо даскал Атанасије и калуђер онај, што је састављао око г. 1699 летопис, ком не знамо имена!

Сведоџбе калуђерске не прима дакле г. А. Ђукић а тадашњи наши обрштари, капетани и вицекапетани и хаднађи: Павао Деак Несторовић из Коморана,*) капетан Јанош Коморанац, капетан Тодор, Иван Деметрић, Мишко из Крапине, Продан Штета и т. д. и кнезови од старога Влаха, Рашковића, и будимски Бирови и друге капутлије, колико ја знам, нису ништа записали о савременим догађајима, који су се пред њиховим очима збивали, и у којима су и они удела имали; па да и ми њихови позни потомци знамо и паметујемо њихова јуначка дела, и зашто је српски народ оставио своје отачаство или домовину, своја огњишта, своју земљу и како се преселио овамо, које управ године и којег месеца у години и како, на који начин и у ком броју а наиме, да л' је прешло тада из српске земље у земљу угарску *по милиона душа*, као што г. А. Ђукић не на једном већ на три места или трипут помиње; — не знам ни то, да л је онај подвојвода српске војске од г 1691. Јања Монастерлија, такође из Коморана записао што, а наиме да л' је угледајући се на свога старијега, ком је наместник био, оставио какве такве мемоаре и записе и у њима поменуо све што се збило и пре г. 1691., кад је изабран и потврђен он за подвојводу српске милиције и после те године, и шта је радио српски народ првих година свога доласка овамо, и шта се радило и како се поступало с њим? — Ја као што рекох не знам, да л' има *у Архиви Јање* обрштара и вицежненерала и бившег подвојводе српског каквих записа његових, из које нам је Архиве г. Гаврил Витковић много што шта, што нас се баш толико и не тиче, или што смо с друге стране већ знали, саопштио. Кад дакле нема или бар до данас не изиђоше на свет летописи, записи и белешке, које би потекле из пера наших капетана, вицекапетана, хаднађа, бирова и обркнезова и осталог ћифтанског света, — а калуђерске се сведоџбе, као што већ неколико пута с болом у души напоменух, не примају од стране господина оног у Златном Прагу, то ми не остаје друго, већ да се обрнем или винем међу „језике“ и инородце; и да запитам: једа ли они знаду што о тој сеоби српској и кад се та велика сеоба збила, да л' 1690 или, као што г. А. Ђукић хоће, 1694 г.?

У Фидлеровим: „Beitraege zur Unio der Valachen in Slavonien und Syrmien. Wien 1867.“ има на стр. 18. бр. V. „Zeugniss für Peter Ljubibratić vom 18. Februar 1692. и у том цајгнису, који је „J Anth. Schweidler, Dero Röm. Kay. May. bestelter Velt-Kriegs Commissarius“ у Будиму назначенога дана и године издао, посведочава се „dass *Peter Lubobratich**) Nationis Graeci Ritus Episcopus Sirmiensis Vicarius, vor etlichen Jahren und zwar die gantze Zeit hindurch, als die Festung Belgrad und mit dieser die umliegenden Länder in Ihro Kay. May. Botmässigkeit gestanden, Sich nicht allein in Allerhöchst gedachter Kais. Majestät Diensten willig gebrauchen lassen, sondern auch mit hin- und wiederverschickung sogar biss an das hosticum um ein und andere Familien in die, von den beiden Armeen verwaisten Dorfschaften, die Leute anheim zu kommen persuadiret, alle Treu und Fleiss erwiesen; *nach dem unglücklichen Verlust Belgrad's aber mit vielen anderen vornehmen Familien von obiger Nation des Türkischen Joch's entflohen, und unter Ihro Kay. May. allergnaedigste Protection sich in unweit hier liegendes Ort St. Andrei genannt, begeben,* alwo derselbe sich auch noch aufhaltet.“

У збирци: freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten, коју је г. 1854. издао у Бечу покојни Торкват Брлић, наћи ће читалац на стр. 213. извадак из „Theatri europaei continuati“ свеске XV-те, у ком се каже: „Den 8/18. Martii (1696.) ist der Bischof der

*) der wohledle und feste Herr Nestorovitz Paul Deák, der Römisch-Kaiserl. Majestaet über ein Regiment zu Fuss raizischer Nation bestellter Obrist,“ њега је маркграф Баденски поставио на крају 1689. заповедником свеколике српске милиције (в. састав капетана Грбе: „Die Kaiserlichen in Albanien 1689“ у Mittheilungen des k. k. Kriegsarchivs n F. II. Band. Wien 1880 стр. 130. Note 1.,)

*) Управ Петроније Љубибратић, бивши ексарх или викар митрополита београдског и сремског, који се после поунијатио и г. 1694. 31. Марта добио диплому од цара и краља Леополда I. на влашко владичанство у Срему код св. Николе у манастиру Опову.

Raitzen oder Archimandrita (ox!), wie man ihn sonsten nennt, zu Wien angekommen, *welcher sich schon nach dem Verlust von Belgrad (1690) mit 20 bis 30.000 Seelen* in Kaiserl. Schutz begeben, und erhielt für sich und seine Landsleute, dass Ihnen ein ansehnliches Stück Landes unfern Ofen eingeräumt worden."

У истој збирци има на стр. 126. извадак из писма ћесаровог маркграфу Баденском од 12. Авг. 1690. где се каже: „weilen des Grafen Veterani gethanen Erinnerung nach, *die Landes-Inwohner in Servien ohne dess alle auf dem Land* (биће *aus dem Land) retiriret und zurück gezogen haben;* dass der Feind selber Orten um Nissa herum, und noch weniger weiter vorwerts zu subsistiren die Mittel gar hart finden werde" ђенерал Ветарани био јавио цару, да Турци, који су од почетка год 1690 стали напредовати, тешко ће се моћи у околини Ниша а још мање ако напред к Београду пођу, одржати, јер неће имати чим се издржавати, пошто су се житељи из српске земље повукли и извукли. То су и у Бечу мислили и тим се тешили, али Турчин под новим везиром Мустафом Ћуприлићем не стаде већ јури — и пошто на веру прими Ниш, Немце пусти а српске војнике посече — освоји Смедерево и смлави све, што се нашло тамо, освоји 8. октобра (27. септ.) Београд и баци Немце преко Дунава и Саве и пошље чопорове у *Срем* etc. А куд се онај народ српски, они Land-Inwohner von Servien пред Турчином, који је напред јурио и све млавио и обарао, уклонио и спасао?

Ја мислим: преко Дунава и Саве и даље уз Дунав ка Будиму.

То су податци, који нам странци али савременици пружају, па се и на основу тих мршавих података исто као год и на основу калуђерских сведоџби *мора* тврдити, да су Срби прешли у ћесарову земљу г. 1690 а не 1694 г.

Год. 1734. држана је у Бечу у нашим стварима министарска конференција и тад се истакло питање: „ob man nicht dieser Raitzischen Nation einen eigenen Patriarchen *wie der mit selbem Volke anno 1690. aus dem Türkischen herübergetretene* Erzbischof Arsenius Czernovich gewesen, angedeihen lassen wollte." (в. Actenmässige Darstellung der Verhältnisse der gr. n. u. Hierarchie in Oesterreich [од Јосифа Јиречка] Wien 1861. стр. 15).

У доцнијој једној министарској конференцији, држаној 24. Нов. 1742, мислило се: „dass wegen der reizisch-illyrischen Nations-Privilegien ein Unterschied zu machen sei zwischen den früher in Ungarn ansässigen Raizen und den erst im Jahre 1690. u. 1691. aus dem türkischen Gebiete herüber gekommenen (в. Schwicker, Politische Geschichte der Serben in Ungarn Budapest 1880. стр. 200.).

Још ћу да се позовем на новије немачке писце а наиме на оне, који су после Француза Пикота (којег је дело изишло на свет 1873 г.) писали, и који помињу ону велику сеобу Србаља под патријархом Арсенијем III. а наиме на *J. X. Швикера* (1., Zur Geschichte der kirchl. Union in der croat. Militärgrenze. Wien 1874. стр. 9.; 2., Ethnographie von Ungarn von P. H. deutsch von Prof. J. H. Schwicker, Budapest 1877. p. 317. и 318.; 3., Politische Geschichte der Serben in Ungarn, Budapest 1880. стр. 7—11. 14. 15. 404; 4, Die Vereinigung der serb. Metropolien — Wien 1881. стр. 9.); на *Ернста Клајна*, који је прерадио Феслерову Историју Угарске краљевине, 4. св. стр. 482. и на дра *Франца Кронеса* (Handbuch der Geschichte Oesterreichs, Berlin 1878 III. Band 677.).

Ја да се знојим, исписујући, шта су странци написали у својим историјама и историјским расправама о великој сеоби Србаља, а г. А. Ђукић само се смеши и осмејкује па вели: немој се болан трудити! Знам ја за те швапске историје и знам, шта у њима пише; ма ја не верујем тима Ергерима и Бергерима, тим немачким аукторима и ауторитетима, јер не верујем у годину 1690 — и опет кажем, да не ћу веровати у ту годину све донде, док се не нађе когод, да пружи на дотични доказ, *у којем стоји црно на белом, и то не штампано, већ писано,* да се ово епохално пресељење збило баш у јесен те (1690-те) године, које се Срби држе." И сад да човек не свисне одједа — или да се не заборави те не рекне што том построгом несмиљеном — неверинку! Та ја не могу сада ићи у Беч и тражити тамо у царској тајној — или у архиви ратнога или финанцијског министарства извештај каквог ратног комисара од г. 1690 и 1691, у ком се јавља и до знања стављa, колико је српских породица из српских земаља г. 1689 и 1690 прешло и сместило се у Срем, Бачку, Славонију, Барању, све па ма г. А. Ђукић умрьо а не могао се уверити, да се то пресељење збило прије 1694. а наиме 1689 и 1690 г.

На послетку изнемогао је и ублажио се мало г. А. Ђукић па вели на крају своје расправе: Ја мислим, да ће се о овој сеоби Срба, што се тиче и саме године, наћи нешто, (ако и не све) и у својеручном (зар?) писму патријарха Арсенија III. од 16. јуна 1706. цару Јосифу I, у ком он приповеда и о току српских насеобина у земљама мађарске круне. А ваљда је штогод — тим завршује г. А. Ђукић своју расправу — ваљда је што год о ствари споменуо и сам (ма и лажни) деспот српски Ђурађ Бранковић у својој историји Срба."

Но то је нешто друго, и о том се може човек с г. А. Ђукићем лепо разговарати.

Што се лажног деспота Ђурђа и његове кронике тиче, могу уверити г. А. Ђукића, да у тој кроници грофа Ђурђа Бранковића о пресељењу Срба у Угарску и о времену те сеобе нисам нашао ништа — а тражио сам и колико сам пута само од г. 1862 — 1882 тражио то што г. А. Ђукић жели данас сазнати, па нисам нашао; може бити да сам превидео, да ми се, кад сам листао и прелиставао ту кронику, навукло бело на око те нисам опазио дотично место о сеоби српског народа. Нека други дакле потражи у тој кроници то место — па ће, може бити, бити сретнији од мене — заслепљеног калуђера. А како су Срби или српски капетани, а управ сам гроф Ђурађ у поднесцима цару и краљу за ослобођење „деспота Георгија“ помињали долазак Срба на верност и службу цару и краљу — то ћемо видити доцније.

Из поменутог пак поднеска патријарха Чрнојевића од г. 1706. исписаћу из простог преноса тог поднеска, за тачно т кога не могу јамчити, оно место, где Арсеније III.*) помиње сеобу па наравно и своје заслуге том приликом стечене.

„Posteaquam nimirum anno dudum praeterito *sexcentesimo nonagesimo* (.690.) — тако је отпочео Арсеније III. г. 1706. поведати „о току сеобе“ — certas ab Imperatoria pie defuncta Majestate unas ad populum universaliter, alteras ad me in particulari directas et sonantes litteras avocatorias,**) patenter transmissas homagiali quo par erat respectu percepissem, et Turca de earundem tenore, atque meo erga Augustissimam domum Austriacam eatenus diu habitae devotionis fervore et zelo notitiam nactus, ipsa facto in periculo manifesto incaptivationis constitutus, derelictis Jurisdictioni meae subjectis tota Albania, Bosnia, Dalmatia, Herczegovina et Bulgaria aliisque provinciis habitisque sub his, tot et tantis numerosis proventibus et emolumentis; remissis non minus aliis quibuslibet facultatibus et bonis, in clementissimam praefatarum avocatoriarum obsequentiam solo amore et fervore in Augustissimam domum Austriacam et rempublicam Christianam ductus, me ex antedictis Albania, Rascia, Bosnia, Dalmatia, Herczegovina et Bulgaria aliisque ditionibus ad devotionem Majestatis Vestrae Sacratissimae praeter jam antea foris existentes, cum aliis multis millenis animabus contuli, quemadmodum etiam ex Valachia, quo litteras meas patentes intromisi, ad quadraginta statim millia animarum emigrare feci. *Cum quo educto taliter populo maxima pars expostfacto in Cumania, Syrmio aliisque locis Caesareis inculta et populosa reddebatur.**) Quod exemplum utpote hujusce emigrationis meae continuus deinceps numerus incessanter, insecutus est itaut postmodus nomine mei et totius populi Isaijam Diakovics Episcopum Jenopolitanum Viennam ad Augustam Aulam exmiserim, ex qua ulteriorem Caesareo Regiam gratiam experti intuitu tantae exhibitae fidelitatis nostrae, sequentia toti Nationi, tum ejusdem Statui Ecclesiastico, tum saeculari impertita privilegia ex dicasteriis Cancellariae Intimae, Camerae Aulicae et Cancellariae Hungaricae consecuti sumus.“ Ето тако гласи оно место у меморијалу или молбеници поднесеној патријархом Арсенијем III цару и краљу Јосифу 1706. дне, као што каже г. А. Ђукић, 16 јуна. Тај меморијал или ту молбеницу назива г. А. Ђукић *својеручним* писмом патријарха Арсенија III. Но патријарх Арсеније није знао латински, којим је језиком та молбеница написана — те није могао ни написати својом руком те молбенице Имао је он у последње време свога писара-секретара Србина, Теодосија Соколовића или *од* Соколовића — кога је патријарх Чрнојевић умирући те исте 1706 г. у Бечу препоручио српском народу; који је био и на првом изборном сабору у Крушедолу г. 1707/8 г., од стране Сегединске крајине и то „от помѣстних“, и који се на једној исправи дне 4. Маја 1711. у Карловцих потписао као сведок: Theodosie Sokolovitsch Secretär von Metr politen zu Carlovitz.“ Може бити, да је тај Теодосије племенити Соколовић писао поменуту молбеницу за патријарха Арсенија. Но то је узгредно, а главно је, да у том писму каже патријарх, како је он г. 1690. примио два отворена писма цара и краља Леополда, једно на народ а друго на њега управљено, како је за та писма дочуо и Турчин, те се патријарх нашао у очевидној опасности, да га Турци ухвате, свежу, те је с тога он оставио Албанију, Босну, Далмацију, Ерцеговину и Бугарску и друге покрајине, које су му биле подвласне, и у њима толике приходе и користи, имања и добра и то једино из љубави и ревности за прејасну кућу Австријску да је оставио све то, те из поменутих области, из Албаније, Рашке, Босне, Далмације, Херцеговине и Бугарске и из других земаља, осим оних, који се већ од пре на поље — на бојном пољу — налажаху, са много хиљада душа кренуо и дошао на верност и службу; а тако исто да је он својим отвореним посланицама учинио, да се *из Влашке до 40.000 душа иселе,* с којим је тако изведеним народом насељена Куманија, Срем и друга ћесарска места; како су се по његовом примеру и други непрестано стали досељавати овамо, *тако, да је он у име своје и целога*

*) Arsenius Csernoevics Archiepiscopus et Patriarcha Rascianorum, Ruthenorum et Valachorum — тако се потписао он на том спису, а којим правом се он назва Архијепископом и *Русинским и Влашким,* ја не знам, Бог би га знао.

**) Тако стоји у том простом препису — а други називају те патенте „litterae evocatoriae“.

*) У том ставу, рекао бих, да је текст поружен.

народа послао Исаију Дијаковића Епископа Јенопољског у Беч на арејасни Двор, који им је гледом на толику верност њихову поделио сљедеће привилеђије и т д.“ А прва је привилеђија српском народу а управо и поглавито патријарху српском Арсенију III. *дана дне 21. Авг. 1690.*

Тако прича патријарх Арсеније III. године 1706., дакле након шеснаест година, од кад је оставио столицу своју у Пећи и дошао с народом у туђу земљу; и тако је причао он новом ћесару Јосифу I. и ја мислим, да је он новом ћесару испричао и представио ствар мало друкчије и онако како је мислио, да ће по њ боље бити, а не са свим онако, како је било, и како је текла ствар. Тако неће бити, да је он оне ћесаревс „Позивнице“ потписане у Бечу дне 6. Априла (27. Марта) 1690. — примио у Пећи или налазећи се међу Турцима, већ по свој прилици у Београду. Из Београда је бар писао он дне 21. Априла у Коморан. На оверовљеном г. 1715. у Бечу препису једном оног позивног листа, што га је управио био ћесар Леополд патријарху српском, забележено је старинским начином на дну: „Парија — видимовао господинь митрополит Викентие, когда е био у Бечу, от декрета Цесара Леополда, што е писао Патріарху кир Арсенію Чрноевичу у Белиград да доиде с народом.“ Истина да ћесар није писао патријарху Арсенију и позвао га да дође с народом, већ му је био писао да побуди и побуни народ на устанак и на рат против Турака — својих крвних душмана, уз цареву војску — а народу каже у позивници, *да не оставља својих кућа, гробове својих отаца и своје њиве и ливаде* — али се после тако мислило у народу, да је ћесар позвао и патријарха и народ да дођу овамо. Но и о том после, а овде бих ја из оне примедбе само то извео, да се патријарх тада, кад је примио поменуте позивнице ћесареве, налазио у *Београду* и да по томе због примљених тих и таких писама није било за њега опасности да га Турци стегну у квргу, као што је он г. 1706. представио ствар. Али то је истина да патријарх Арсеније III. није смео г. 1690. дочекати Мустафе Ћуприлића, везира и његову силну војску у српској земљи и у Београду.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Из „Браника“ је прештампан у засебну књижицу чланак под натписом: „**Прошлост српско-правосл. владичанства вршачког**“, што га је написао Ф. Милекер, а превео *Лука Поповић*, парох панчевачки. Наш добро познати историк Дим. Руварац учинио је у „Нов. времену“ на чланак овај неке примедбе и всправке, те замера српском преводиоцу, што је те погрешке Милекерове пропустио без исправака у своме преводу. Ово се бар могло сада у књижици учинити

= „**Венеција**, успомене с пута“, што је написао даровити писац *Марко Цар*. изишла је сада у другом издању, и то у накладн српске књижаре браће М. Поповића у Новоме Саду. Права је наслада читати ово дело Царево и ми га препоручујемо и сада, као што смо у своје време и прво издање препоручили, а ово ново издање још је и поправљено.

= Из „Отаџбине“ је прештампан књижевни преглед *Данила А. Живаљевића* „**Српска и хрватска књижевност у 1890. години**“ у засебну књижицу. Писац обећава, да ће скорим израдити ову тему опширније и критички у засебном чланку: „*Наша најновија лепа књижевност*“, који ће чланак имати ова три дела: 1. песма, 2. приповетка и 3. драма

= Писац драме „*Ускоци*“, што ју је наградила „Матица Српска“, написао је и издао и другу драму под натписом: „**Ђорђе Балшић**“, у пет чинова. На књизи је псеудоним пишчев „*Борко Брђанин*“, а наруџбине се шаљу: *Свет. Љ. Гавриловићу* у Београд. Први радови овога писца излазили су у нашем „Јавору“ године 1876. и 1878. Беху то приповетке: „Месојеђе“, „На прелу“ и „Боље умети него имати“.

= Познати француски писац *Е. Зола* ради сада на новоме роману, који ће носити натпис: **Рат**. Он је наумио да походи и види сва важнија места, на којима су се биле битке у француско-пруском рату 1870. и 1871. године. Он хоће сам да види позорницу тога знаменитог рата, како би што боље и верније описао оне догађаје. Цељ је Золином роману, да покаже, да све недаће од г 1870. нису биле у стању, да сломију дух француског народа. У целом роману неће бити ни једног женскиња.

БЕЛЕШКЕ.

(**Нови добротвори српске просвете**). *Велимир М. Прошић*, срески начеоник у миру, умрьо је 11. фебруара о. г. у Пожаревцу у Србији. Покојник је своје имање у вредности од 36.000 динара оставио фонду Коларчевом, да се од прихода његова издају *награде за добра књижевна дела*, која би била Српству од користи. У тај завештај урачунат је и мираз његове жене Драге, која је пред судом изјавила, да пристаје да се и њезин део имања употреби на ту исту племениту цељ, те ће се та нова фундација звати: „*Фонд Велимира М. Прошића и жене му Драге*“

(**Споменик Сими Милутиновићу Сарајлији**). Како се ове године октобра месеца навршује 100 година, како је тај наш велики песник рођен у Сарајеву, то се живо на томе ради, да му се у току ове године подигне у Сарајеву достојан споменик. У самом Сарајеву скупљено је за један дан преко 2000 фор. на ту цељ. И у Новом Саду састављен је одбор, који ће примати прилоге одавде и из околине за подизање споменика нашем дичном Чубри Чојковићу.

(**Нова српска виша девојачка школа.**) Митровачка српско-православна црквена општина решила је да о своме трошку оснује у Митровици српску вишу девојачку школу, и већ је у томе послу учинила прве кораке. Евала овако свесној општини и овако честитим родољубима српским!

(**Српско забавиште у Вел. Кикинди.**) Велико-Кикиндска добротворна задруга Српкиња отвара од 1. маја о. г. српско *забавиште*. Председница је ове задруге велеуважена гђа *Нина Петровићка*.

(**Аристотелов гроб**). Лондонски лист „Дели Њус“ јавља, да је др. Валдштајн, приватни доцент класичне археологије на универзитету у Камбрицу, ископавајући у Беотији старинске зграде, нашао на *прави гроб Аристотелов*.

РАЗНО.

(**Писмо Лазара Поповића дру Јов. Хаџићу**). Међу хартијама дра Јов. Хаџића наилазимо на писмо једно, које је писао године 1826. *Лазар Поповић*. Из писма се види, да се тај Лазар Поповић бавио песништвом. Добро би било, кад би нам когод преко „Јавора“ или иначе умео више шта о томе казати, ко је био тај Лазар Поповић и је ли изишло од њега што штампано у листовима или у књизи. Занимљиво то писмо гласи: Льубезни Брате Јоцо! Кад се с тобом у Пешти растадо, твое последнье од мене исканье ясам овде веть окончо. Ево Банат є веть спеван и ньегови славни юнаци; но јошт не сви: али ово што остаде и малое и лако Павла сам кнеза у 2400 стихова спевао тако: да тье свакомъ міо, примльен и од сваког пофальен бити. Ясам ньега спевао, као штотіе познато, по вкусу народньи песама, но мисли су мое и ничіе друге на свету: завіо сам сарму мало с' подужим и важніим сравненіяма у подобленіама, и други поетически фигура: по начину славни римльана; но и наше нисам оставіо, гди се кратко а огньевито изказуе, а другое све мое: речи вкус и израженіе, а од подражаванья и краденья од други, ни споменка ніе. Я нато одветь мрзим. 4200 стихова веть саставльени имам, и вишесам од полак на чисто преписо, јошт 800 треба, па ето едан летопис Матици, из Баната, а од Баната славног и банацког скупоценог меда, са ньегови цветьем и медом пуни, ливада скупльен: да є обрадуе, обогати, а пчелицу штога донесе да помогне. Ясам ти хтео и сад послати колико имам, но немога преписати: ер є више посла у преписиванью, него у саставльанью, зашто час подпуньавам, час сувишак бришем, час лепшам и скопчавам речи и мисли: па є то крвно дело. Но Јоцо гдигод будеш, гди те год сретьног и здравог ово мое писмо затече, одговорими ома на ова моя питанья, као льубезног брата молимте. Дали може мои спевани Банат као летопис Августа месеца изитьи, или кад у други пут?; ертьу я, докми ти одпишеш, са свим готов бити: и ако твоя вольа буде ома послати. Скаквим тьеш ме даром, ти матице србске виновниче, и сретьно повишеног основаног и утврдьеног просветьенья србског началниче с' матичиним праведним благом, обдарити? Тоте морам питати; ер сам и сирома и задужен, па имам силно благо: (minus nihilo). О подариме толико: колико ни тебе ни матици квара ніе. Та явам нисам злу рад, но добру, и до неба нез(г)леданом уздигнутом вису. Тако дигни матице твою дичну главу, дате ни ветри силни, ни црни бурни облаци, ни едутьи живе ваздух недирне: а камоли шкоди, наруши и свали. Увенчайсе венци безсмер(т)ни, трофеима преславним србалья обуци, па некате у вечнои ведрини свет бели згледа, некте велича, некти се диви! Неомали дара такоти Бога и свете истине коју льубиш и за којом чезнеш, намажими гусле яворове, патьеш видити, какотьеду слатки и прiятни глас струнена влакна по свету српском разсипати, срце и уво хармоніом обвладати, и све од мене увеличано, величати и фалом узносити. Ятьу од сад целог мог живота дисати са ползом рода, и писатьу штотьему мило бити, штое красно лепо важно и добро. Кажими, отьешли што о овом мом делу кад ти се допадне: као што си казао, проговорити? О! тобими драго и мило било од тебе, с' тим би ме труду и ползи народньей узпламтіо. Упитай се такоти братске дружине наше; код Господара Раича ели дошло толико пренуміеранта, да се 200 ф. за антиципато положи, па ако има толико, нек се кньига печата: а я оно друго морам скупити. Сасмасмо брате термин кратак метути, те се ни обявления на сваког скупитеља не разслаше, а камоли новци скупише. Поздравига од мене льубезно да га молим, дамесе само сад неодрече. Та несм(ем) му ни с' едним писмом досадьивати, знам да є у послу и радньи па му ніе до мое досаде. Дал' є моя кньига јошт у рецензіи? Єсил' є што уличио? Єли што матица пуначка? О! коликоми и она сад посла прави: свеме питаю зашт се матица мое кньиге неприми, па морам да кривудам: као враг по паклу, и едва им докажем. Єсил ти здрав, и отьешли ближе дотьи: дате кад узмогу подим и разговорим? Поздрави мога и твога друга и Брата Васу льубезно, кажиму да се овде све побольело тешком больезаном сиромаштва, па нек донесе льекаріе да нас цели и лечи. Кажиму и то да има и други болести од коисе може одети и обути, и јошт пара добити; нек се неплаши! Поздравими Брата Андреевича коректора: аманетму мое пчеловодство. Ясам оне кньиге писма и ствари баш твојой Госпой Маики предао О! баш те є она ро-

дила и свим њеним обдарила: ликом стасом говором и умом.

(Што сад долази није књижевног садржаја Затим завршује):

Поздравими срдачно Госп. Николу Стояновича. Тиси мои найбольи а први прıятель, та нек будем и я твой. У Опаву 14-га Маія 1826 л. *Лазар Поповичь* с. р.

Писмо је ово писано оне исте године, кад је Хаџићевом инициjативом основана „Матица Српска“. Писмо је ово писано скроз без дебелога јера (ъ). Писац нагиње еуфонији, има „банацког“, „српском“, „зашь“ (м. зашто), „опеку“ и т. д. Пише и „срдачно“. Писац писма спомиње и коректора Андрејевића, те му меће у аманет неко своје *„пчеловодство“*. Да ли је то дело кадгод угледало света? Имамо у рукама још једно писмо овога Лазе Поповића, писано дру Ј. Хаџићу, још у почетку године 1823. (из Пеште у Беч), и ту се на многим местима употребљује „јота“, тако се пише ту: „Ја сам“, „један“, јави ми“, „јер је“, „твоје“, „је ли“, „да је“, и т. д, а то је било одмах у почетку Вукова рада. (Вукова граматика изишла 1814. г., а речник с граматиком 1818. г.) Опаво је село у Банату.

(Српске списатељице). И у српској књижевности има леп број женскиња, које се окушало пером порадити на пољу, које иначе само мушки обрађују. Поменућемо овде нека имена, која су се виђала и чула по нашим књижевним листовима и књигама, а набројаћемо их овде без икаква реда и класификације, онако како нам у перо дођу: *Јевстахија Арсићка рођ. Цинцићева* (ово је најстарија српска списатељица), *Ана Ј. Карађорђевићева* (види „Јавор“ за 1890. бр. 6.), *Савка Суботића, Јулка ил. Јовица рођ. Страшимировић, Катарина Миловук, Сара Вукајловића, Даница Бандића рођ. Телечкова, Косара Цветковића, Марина Завишића, Даринка Калићева, Зорка Хорка рођ. Калићева* (Праг), *Евица Сарајевчићева, Анка Мирковићева* (Дубровник), *Јелена Југа* (Темишвар), *Драга Деановића рођ. Димитријевићева, Елодија Мијатовића, Емилија Лазића, Јелена Поповића, Милева Симића, Софија Стефановића, Ана Петрик рођ. Косировића, Марија Дудварска рођ. ил. Савићева, Јулка Маринковића, Марија Поповић рођ. Цветковићева, Драга Гавриловића, Милева Станишићева, Вукосава Мишић рођ. Бичанска, Марија Бичанска,, Катарина Обркнежевића, Катарина Н. у О., К. П. Сракиња у С.* (ове две писале у „Бачкој Вили“), *Јелена Деспотовића, Анђелина Исаковића, Катарина Јегдића, Маца Кнежевићева, Катица Максимовићева, Јелена Михајловића, Олга Николића, Пава Павловића, Анђелина Рувидића, Драга Степановића, Петрислава Томановића, Марија Јовановића, Даница Николића, Милка Гргурева, Илка Грујића, Марија Ковачевића, Катарина Поповић-Мицина, Милица Стојадиновићева, Даница Кузмановићева, Јелена и Перка Матића* (кћери пок. Димитрија Матића), *Даринка Брашованова, др. Драга Љочић.* Занимљиво би било, када би ко набројао радове, оригиналне и преведене, ових наших драгих Српкињица, кад би им описао живот и по нешто од књижевног рада изнео. Таква би књига била врло занимљива, а ваљда би у мушкој публици нашла и довољно галантних купаца.

(Које је највећа слава.) Боало, песник, и војвода од Контија разговараху једаред о књижевничкој и уметничкој слави према ратној слави. Војвода није ни пода шта држао прву те је тврдио, да само ова друга вреди, Боало се на то трудио разним разлозима на докаже, да н. пр. Омирова слава нимало не заостаје за славом Александра Великог. Војвода на то позове пролазника неког па га запита: „Пријашко, де ми реци, ко је био Александар Велики?“ — „Велик војсковођа.“ — „А Омир? Ко је то био?“ Запитани слегне раменима. Војвода се сад стаде смејати Боалоу, но овај се овако досети: Запитајте тога човека за џелата Парискког па ће Вам рећи његово име; а запитаіте га за првог свештеника у Паризу, па ће опет слећи раменима. Је ли дакле слава џелатова већа него слава нашег пречасног оца Бурдалона?“

(Какав треба да је васпитач краљевића). Војвода Сен-Мор од Монтовијера био је васпитач дофена Француског, сина Луја XIV. Једаред је дофен био здраво неучтив а војвода га зграби за руку да га доведе до његове столице. „Ва ме бијете?“ викне ражљућени краљевић па се нагло обрне свом коморнику. „Донеси ми пиштољ!“ Овај оклеваше, бојажљиво гледајући у војводу. „Послушај Његово Височанство!“ рече Сен-Мор. За тим узме пиштољ, који је био напуњен, па га пружи краљевићу. „Шта ћсте сад с њим?“ запита просто Питомац његов бризне у плач па му падне пред ноге, уверавајући га, како се љуто каје. — Једаред одведе престолонаследника у једну колебу неког сељака. „Овде“ рече, „учите живот и своје дужности. У овом уском простору, једва заклоњено од ветра и кише, живи читава породица, која без престанка мора аргатовати, да у зноју лица свога створи злато, од којег се сјају ваши двори!“ — Кад је довршио своје васпитачко звање, овим се речима опростио од дофена: „Ако сте племенит човек, љубићете ме; ако нисте мрзићете ме. У оба случаја налазим ја утехе у саму себи.“

(Колико се потроши рибе). У целом свету потроши се рибе преко године за две милијарде динара. Од тога иде на Француску 100 милијона, на Енглеску 300 милијона, на американске сједињене државе 400 милијона, на Русију 160 милијона, на државе средоземног мора 110 милијона.

ИСПРАВЦИ.

У 14. броју „Јавора“, а у чланку „Гробови знаменитих Срба“ поткрале су се неке погрешке, које овим исправљамо: Код *„Јаще Тапавице“* вели се, да је *Бибеско* био румунски *краљ*, но он то није био, него *кнез;* за извештаје Тапавичине каже се да се чувају у *Петроварадину*, но они се чувају у *регистратури ратног министарства у Бечу;* код капетана *„Исе Давидовца“* тврди се да је добио орден, но управо имало би се рећи *крст за војничке заслуге* (Militär-Verdienstkreuz).

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 17. У НОВОМ САДУ 28. АПРИЛА 1891. Год. XVIII.

У ПРОЉЕЋЕ.

Прохујали дани вјетрова и студи,
Све се новим жићем из мртвила буди,
Несити се гавран у пећину креће,
Из даљине ласта опет нам долеће,
У ведрилу плавом весело се вије,
Са цвркутом милим поздравља нас свије.

По пољани равној проникнуло цвјеће,
На круницу драгу челица му слеће,
Па га љуби, грли, па му поздрав вели —
С позналиком милим тако се весели;
А долину тиху сребрен поток пара
Па се и он слатко с' цвјећем разговара.

Све је пуно миља, све се срећи нада,
Ох, како ми душа весели се млада!
На брежуљку сједим на зеленој трави,
Виш' мене се љупко гори небо плави;
Свуд ми око срета милине и дражи —
Све се топлим сунцем подиже и снажи.

Ено, доли ниже, сеоце се мало
Као челица вр'једна у посао дало,
Неуморни ратар, још од ране зоре,
Са воцима снажним своје њиве оре,
Он не жали зноја, он весело кличе,
Та из сваке капце плод ће му да ниче.

Тамо пред колибом, ено, Вида стара
Од зимске се стеге жељано одмара,
Па слабачком руком ту кудељу преде —
Та и у старости вр'једне руке вреде,
А унучад сјела покрај старе мајке
Па слушају њене заносљиве бајке.

Док са унучади занима се Вида,
Домаћица хитра ради без прекида,
Па ужину спрема, сира, мл'јека, љеба,
Све чисти и реди, што за кућу треба —
Та у којој кући домаћица дрема,
Ту ти благослова ту ти среће нема.

Ој, сеоце моје, ти ми срећно било!
Штитило те увјек херувимско крило,
Китило те цвјеће премаљећа млада,
Било увјек плодно и препуно нада,
Зној ратара твога нек благослов круни,
Нек му се житница с изобиљем пуни!

У Мостару 1891. **Алекса Шантић.**

АВРАМОВА ЉУБАВ.

Цртица из обичног живота.

Написао Милан Савић.

(Наставак.)

II.

Освануло недеља. Аврам уђе мало доцније у дућан и намести се на своје место, на предстражу. Чим стаде, почеше се шегрти Урош и Тоша гуркати и плазити, и ако је било данас посла као ретко. Исидору и Ђоки пуне руке, и сам господар Гогић мораде притећи у помоћ, да одгуши дућан од силне навале. Само се Аврам не обзире ни на што; он дочекује муштерије, поздравља их и упућује их с неком елеганцијом у дућан. И свагда, кад год понуди коме да уђе, заиграју му прсти некако гречевито и рука му се отме у вис: истурује из капута чисте круте наруквице, које му се на пакост опет увуку у рукав. И лева му је рука у послу; она се непрестано шета око врата, око ког се савијала висока, бела огрлица. И кад год се тако на часак удеси, погледи преко на апотеку, е да ли га види Митица и да ли признаје себи самом, да није на пијаци једини, који зна како се ваља држати и носити.

Из тог слатког заноса пробуди га глас господарев:

— Ходи, Авраме, да помогнеш! Зна муштерија и сама ући на врата, доста су велика

Аврам ушепртљи и ушуња се у дућан на велико задовољство Уроша и Тоше, који су једва чекали да свој прокицошен узор виде из близа.

— Има нову, шарену пошу, дошапне Урош Тоши.

— И неку иглу, црвено срце са стрелом, одшапне Тоша.

— Господин Аврам се баш удесио, рече слушкиња Жужа собарици Фаники, кад су обе излазиле из дућана.

— Знам и за што одговори Фаника; заљубљен је.

— Е да! Ваљда у Зарићеву Јулчику?

— Не, у нашу фрајлу, лепу Мару.

— А од куд знате?

— Ту бар не треба памети!

— Баш ћу казати газдарици.

— Ја сам госпођи већ казала.

— А она?

— Смејала се С богом!

— С богом! Збиља! А зна ли фрајла?

— Зна. Казала сам јој.

— Па шта вели?

— Ништа. Али није само господин Аврам заљубљен у нашу фрајлу . . . .

— Ко још, молим вас!

— Лепи Митица из апотеке преко.

— Он ће је и добити. . . .

— Којешта!

И Фаника погледи Жужу као да је жали и оде својим путем. Жужа остаде још неко време где се нашла а под притиском тако велеважне новине; за тим се нагло упути кући, да је онако тазе однесе газдарици.

Тај догађај, Аврамова љубав, разнесе се на брзо по целом слушкињском свету. Свака појединa беше изненађена, и то прилично немило, јер свака је у себи гојила тиху наду, да ће јој Аврам и делом показати наклоност а не само речима, обичним, свакидашњим, дућанско-званичним речима. Највећма је копкао тај глас Зорићеву Јулчику. Та Аврам је њојзи шта више и казао да је љуби, баш љуби, и то кад год јој се ајвар чинио преслан и збрчкан. Мораће опет отићи у Гогићеву трговину; била је луда, што је и изостала. Тако здравог момка, као што је Аврам, нема у Бачкој а она је у овај мах — удовица. Каплар Трива — вуцибатина! — ислужио три године и отишао без збогом и без опроштаја. До душе имала би замене; пандур Роман само што не клечи пред њом. Али она има ћеф на Аврама, дречног Аврама, који је тако зелен и тако неискусан.

Ни лепа Мара није била баш тако равнодушна и ако је Фаника рекла, да „не вели ништа“. У том баш и лежи. Мари је седамнаест година а не срде се ни жене од четрдесет, кад чују, да ко год лудује за њима. Мара до душе није осетила ништа, што би и налик било на љубав; али јој ипак ласкало, да се нашао момак, који се тако интересује за њу.

Аврам да како није ни слутио, какав је русвај починио у срцима слушкињскога света; он је своје дане проводио пред дућаном или за тезгом а ноћи у тако здравом сну, да му

машта ни сенку Марину није стварала пред очи. Што је даљу уздисао и избацивао наруквице, било је његово приватно занимање, које је, осим њега самог, особито привлачило господара Гогића и шегрте Уроша и Тошу, који су му свако превртање очију на свој начин пратили, потајно, да како, да их не стигне тешка шака Аврамова. Они су стајали близу њега и посматрали га на огледало; али Аврам је имао друга посла. Лепа Мара таман је прошла и њему се учинило, као да је маличко, врло маличко погледала у дућан. И сад баш није био на предстражи! Бадава, нема среће

Како се био снуждио, није ни спазио, да му се срећа ипак смешка, ако и не у облику лепе Маре.

— Господин Авраме, баш не ћете да ме послужите!?

Аврам трже главу у вис и разрогачи очи; пред њим је стајала Зарићева Јулчика, налицкана и набељена, као да ће пред кума, и гледала га најумилнијим погледом својим.

— Пардон, пардон! промуца Аврам.

— Пô сата стојим ту а ви се и не обзирете, рече Јулчика прекорним гласом.

— Та ви се срдите на нас. . .

— Ех, ја се срдила, ја се и одсрдила.

— Чим могу служити?

— Ах, кад би хтели . . . поче Јулчика успијати па се онда наже преко тезге и прошапта: у вече у девет сати нађите се на ћошку дунавског сокака. . . .

Аврам се сав пренерази. Љубавни састанак, и то са Јулчиком, кад непрестано мисли на лепу Мару!

Ни Урошу ни Тоши није се измакло, шта је Јулчика Авраму казала. Њихова ушеса беху већ тако наоштрена, да би чули, да је она и у себи говорила. Исидор и Ђока примакоше се такођер ближе, да бар ухвате нешто а из своје заседе гледао је господар Гогић као кобац. Но улазак собарице Фанике и слушкиње Жуже осујети свима намеру.

— Биће мој рече Јулчика у себи излазећи из дућана. Или — или!

Осећање, које у исти мах обузимаше Аврама не беше ни налик на Јулчикино. Управо није ништа ни осећао, није ништа ни мислио, већ је преплашено гледао пред собом једно велико 9 и ћошак дунавске улице. Даље представе губиле му се у магли, у потпуној неизвесности. Ни огрлицу није намештао, ни наруквице извлачио, и лепа Мара главом да је дошла, он би у њојзи видео оно велико 9 и ћошак дунавске улице... наопако!

Аврам устукне корак натраг и зине. Је ли то заиста оно велико 9 или друга опсена? Је ли? . . . Не, није то ни оно велико 9, ни опсена иначе, већ баш лепа Мара, која улази у дућан. Исидор и Ђока предвостручили се од тешких комплимената а Урош и Тоша гледе једним оком у Мару а другим у Аврама. У својој заседи пак подиже се господар Гогић магиски са столице, да види, шта ће бити сад.

Лепа Мара приступи мирно Авраму, сиротом Авраму, који као очаран стоји у свом другом убојном реду.

— Молим вас кутију сардина, рече гласом, који је Аврама прожмао од потиљка до пете па онда опет од пете до потиљка.

— Сардине?

— Да.

— Молим, тек што нисам. . . .

Аврам се најпре окрене око своје осовине, јер му у први мах никако није пало на ум, где стоје кутије са сардинама Али док је довршио ту геометриску фигуру, донесе Урош кутију и преда је лепој Мари.

То наметљиво дело шегре Уроша доведе Аврама к себи. Најпре је погледао Уроша тако, да би овом чисто милије било, да је сад већ добио своју. За тим се пренс са свим, оно велико 9 са ћошком дунавске улице нестане, он учтиво заиште од Маре кутију, да је замота у хартију.

— Могу ли још служити, звонило је из његових широких груди.

— Не, да платим.

Ни Архимед не би тако брзо израчунао, као Аврам. Мара плати, поклони се олако и оде.

Неколико тренутака владала је мртва тишина. Исидор и Ђока гледе непрестано па врата, Урош и Тоша крадом један другог али прилично ван домашаја Аврамове шаке, господару Гогићу угасила се цигарета, Аврам све једнако чисти тезгу и ако није било ни трунка прашине на њојзи, шта више, утисак Мариног доласка беше тако велик, да је чак и Митица на апотекарским вратима стајао као укован са прилично развађеним вилицама. Само чупаво псетанце није изменило ћуд, већ је некако критички лајуцкало.

(Наставиће се.)

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

ЧЕТВРТА РАДЊА.

Слободан предео као у прве три радње. Месечина.

ПРВА ПОЈАВА.

Сафа долази замишљена. Застане. Почивка.

Сафа.

За *јесам* ли још, је ли јоште *шта?*
Васелена се грдна нѐ сруши
Тренутка оног ужаснога зар?
Тавнина, што ме сад опкољава,
То ноћ је црна, није хладни гроб!
Бол страшан, веле, зна да убије,
Ја уверих се, да је пука лаж. —
Тишина свуд. у зраку немо све,
Умукоше живота гласови,
Занемило и лишће с дрвећа,
Заблудели ка͡о туђин плач се мој
Саморано кроз ноћцу разлеже. —
Ка͡о тице бар да умем спавати,
Ал дуго, да се и не пробудим,
У загрљају тврђег, слађег сна,
Где све — баш све — па чак и бо̂ло спи,
Где не буди на нове муке зрак,
Незахвалник — На змију не стај! — Стој!
(потмулим гласом.)
Убиство је злочинство опако,
И превара и отимачина
И како ли се зову сва та зла,
Те главе оној идри отровној,
Што једом својим кужи овај свет;
Све сами грозни, гнусни злочини!
Ал један знам ја, један, према ком
Сви други с' чине бели кано крин,
Неблагодарност црна грех је тај!
Што појединце врше остале,
То врши она сама самцита:
Заварава и лаже, отима
И криво с' куне, издајица је
И убија! — Неблагодарности!
Од тебе нема грђег страшила!

Заклоните ме испред срца мог,
Покровиоци моји, бози сви!
Пробудиле се црне утворе
У души мојој те потресају
На тавници сад шипке гвоздене.
Ја *њега* само хтедох, су̂дбино,
Од свију смртних њега јединог;
Да ставим га на човечанства врх,
Над свима да високо дигнем га,
Да преко гроба, смрти, смртности
Пренесем га на крилих славиних
У светли свет потомства даљњега.
Што јесам, умем, знам и зовем се,
Ја све то око главе његове
Обавити ка͡о венац намерих,
Захтевајући место награде
Лѝ благу реч, а он — ох, праведни
Ви богови, да л јоште живите? —
(као да је прострујила нагла мисао.)
Да, живите ви! — Од вас дође то,
Из душе ми што таму ра̂згони.
Дај да те схватим, хитри гласниче,
Са уста ти да чујем наглу реч! —
На Хијос, је л, Мелита мораће,
Од издајника да се растави,
Да поправи се, да се покаје,
Да заведено срце укроти,
У љубавнима тешким мукама
Да одмазди све грехе љубавне!
Нек тако буде! — Рамне! Чујеш ли?
О Рамне! — Јесте, морам! — За тај миг
Захваљујем вам, бесмртници ви!

ДРУГА ПОЈАВА.

Рамнес. Сафа.

Рамнес.

По жељи твојој, госпо, ево ме!

Сафа.

Без мене о̂д ње да л би било шта?
Ја створих је, ја дадох живот њој!
Па сме л ко сликару забранити,
Да уништи, што образова сам?
Уништити! — Да л смем? — Еј, удес њен
За слабу моју руку сувише
Високо стоји! Куку јадној ми!
За њоме пође л љубав његова,
Блаженија зар није она тад
Сиротињском на ропском огњишту
Нег ја у пустом златном двору свом?
Та слатко је за драго патити,
Са *једног* стабла с јавом ружа је
И надежде и успомене цвет,
Без трња само! Отерајте ме

У незнане даљине за̀ море
На стену какву стрму, неплодну,
За суседе што има вале тек
И облаке, где створ не живи жив;
Ал утрите из споменице ми
Све часе те, што скоро минуше;
Колебати ми веру немојте
У верну, сталну љубав његову,
Судбину своју тад ћу славити,
Самоћа мени биће угодна,
Јер сама не ћу бити; сваки трн,
О који ноге своје задерем,
Казиваће ми: Ох, да он то зна!
Па: на те мисли сад! Па: шта би да̑о,
Да избавити може драгану!
У сваку би ми рану канула
Кап мелема, што бол ублажава.

Рамнес.

Очекујем ти жељу, госпођо!

Сафа.

О Фаоне, шта ја сагреших ти? —
Мој завичај руди̂не песништва
До тада беху, онде борављах
Саморана са златним струнама;
На света овог вајне радости
С висине гледах, патње његове
Не допираху до мог станишта,
Па не по часих, већ по цветићих
Неувелога венца песмина
Рачунах дана̂ неуморни лет.
Добивах натраг све што песми дах,
Уживах онде младост вечиту.
Тад злотвор дође па ми с лица мог
Тај златни вео здера безочњак,
Пусто̀пољини мене одвуче,
Пута̀ње где ћеш заман тражити.
Па сад, кад он је предмет једини,
У сусрет ми што у празнини сја:
Сад оте руку па ме одбеже!

Рамнес.

Крај влажног даха мора сињега
И ноћи хладне, госпо, о што то
У мраку стојиш?

Сафа.

Знаш ли црњи грех
Нег незахвалност?

Рамнес.

Не знам.

Сафа.

Страшнијег
Да л има где?

Рамнес.

Не, нема одиста.

Сафа.

Кажњивијега, прокуњљивијег?

Рамнес.

По заслузи је куне цео свет!

Сафа.

Је л тако? Је л? Сви други греси су
Хијене, лави, вуци, тигрови,
А она ти је присојница. Је л?
Шарена, лепа, глатка, отровна!

Рамнес.

Уну̂тра хајде са мном, у̂нутри
За цело боље осећаћеш се.
Сав искићен те поздравиће дом
А Фаон у дворани чека те.

Сафа.

Шта? Фаон чека? Мене?

Рамнес.

Чека, да!
Двораном хода замишљено сам,
Час по па стане, нешто прошапће,
Изгледајући гре до прозора.

Сафа.

Он чека мене? Рамне, рече л то?
Он чека *мене*? Сафу?

Рамнес.

Нѐ рече.
Ал видех га, где слухти немирно,
А кога зна и очекивати?

Сафа.

Еј, кога? кога? Сафу никако —
Ал заман чека! Рамне!

Рамнес.

Чујем.

Сафа.

Знаш,
На Хијосу да имам знанца ја
Од оца.

Рамнес.

Знам.

Сафа.

Одреши брзо чун,
У заливу што онде љуља се,
На Хијос мораш ове ноћи још.

Рамнес.

Ја сам?

Сафа.

Не, не!
(почивка).

Рамнес.

Повести кога ћу?

Сафа.

Шта збориш?

Рамнес.

Са мном ко ће онамо?

Сафа.

(повуче га на другу страну позоришта).

Де опрезно и тихо, чујеш ли?
Потражи одају Мелитину
И реци јој, да амо зовем је.
Ал нажљиво, да не спази те.

Рамнес.

Ко?

Сафа.

Ко? — Фаон. — Пође л она зà тобом —

(застане).

Рамнес.

Шта онда?

Сафа.

Ако лепим не можеш,
Одвуци је, ал ипак бèз вике,
До одрешеног чамца, онда с њом
Повези с места чун до Хијоса!

Рамнес.

А тамо?

Сафа.

Тамо знанцу мом је дај,
Нек чува је, док ја не заиштем,
И строг — не строг, нек с њоме буде благ,
Та кажњена је доста. Чу ли ме?

Рамнес.

Ја летим.

Сафа.

Журн!

Рамнес.

Рујна зора нас
Затећи ће далеко одавде.
Твој роб ће тебе задовољити!

(оде.)

ТРЕЋА ПОЈАВА.

Сафа сама.

Сафа.

Он оде! — Још — Не! — Клета навика
Баш несносна је ствар, привезује
Чак и за оно, што је мрско нам!

(утоне у мисли.)

Чуј! — Кроци! — Не, то ветар беше пуст.
Да плашљиво ли срце удара
У грудима ми ускомешаним! —
Сад гласи. — Она ево долази.
Покорила се вољно, не слути,
Да последњи се пут сад — Даље! Беж'!
Не могу, не ћу да је видим! Не!

(нагло оде.)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА.

Мелита. Рамнес.

Мелита.

Ти рече, ту је господарица
А нема је

Рамнес.

(збуњено гледа око себе).

И збиља није ту.
Још мало час ту беше! — А ти хајд!

Мелита.

Куд зовеш то?

Рамнес.

На морску обалу
Отшетала је по свој прилици.

Мелита.

Онамо Сафа нигда не шеће.

Рамнес

Но данас можда.

Мелита.

Зашто данас баш?

Рамнес.

Што —

(себи.)

За што мени налог даде тај!
У лице не смем да јој погледам.
Шта да јој кажем?

Мелита.

Ти се окрећеш
А очи ти се не усуђују
Да речи твоје смело потврде.
Та шта ти је те тако плашљив си?
Но, где је Сафа, да се јавим њој?
А не знаш ли, окани ме се!

Рамнес.

Стој!

Отићи не смеш!

Мелита.

Што?

Рамнес.

Хајд за мном!

Мелита.

Куд?

Рамнес.

До — Хајде само до тог залива,
Па видећеш.

Мелита.

Шта значи, бози, то?

Рамнес.

Хајд брже! Поноћ скоро проћи ће.
Наваљује већ час!

Мелита.

Та шта ћеш ти?
Да идем? — Камо? — У туђ можда крај?

Рамнес.

Умири се! — У туђ тек не ћеш крај!
Шта мислиш то? Та Хијос није туђ?

Мелита.

На Хијос? Никад!

Рамнес.

Мораш, девојко
То хоће господаричина ћуд.

Мелита.

Зар Сафа? До̀ ње!

Рамнес.

Не!

Мелита.

Нек саслуша
Па онда нек ми суди!

Рамнес.

Ни по што!
Ни с места да се ниси макнула!

Мелита.

Шта, Рамне, ти?

Рамнес.

Ја не смем инако!
Заповеђено морам вршити.

Мелита

Ох, смилуј се!

Рамнес.

Па шта ти користи,
У оку мом и ако суза сја.
Једаред мораш! С тога, дете, хајд!

Мелита.

На колених те молим, смилуј се!
— Зар никог нема да ме избави?

Рамнес.

Бадава кућу сву пробудићеш.
Ти мораш за мном!

Мелита.

Никад! Никада!
За мене збиља нема л милости?

(Наставиће се.)

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

Из омнибуса који је возио путнике са железничке станице у гостионицу код „Три шлема“, свега је један путник изашао. Главни келнер, који је био обучен у свечано одело, показао се у дворишту само на неколико тренутака. Када је бацио свој искусни поглед на жену путника и видивши, да је то женска без икакве лепоте, старија и не баш господственог изгледа, која је стајала на степенима са путничком торбом незнајући куда да се окрене, довикнуће слузи број од једне собе, и пође достојанствено уз степене, намештајући своју оковратницу.

Женска је приметила ово омаловажење, с тога оштрим гласом заповеди слузи, да донесе путну торбу из кола, и да је одведе у какву усамљену собу, где влада тишина и где није врућина, (баш је било лето) јер не може да спава ноћу, а можда ће овде остати читаву недељу дана. Сад узевши сунцобран и кутију са шеширом, пође уз степене и не чекајући га.

У пространом месту пред степеницама, било је доста тавно и ладно. Како је дошла са јаке светлости споља, то није могла да распозна степенице, а осим тога било је којечега на путу, те није могла поуздано да ступа. Тек на крају степеница падала је светлост из дворишта. Сад примети да су степенице посуте цвећем и зеленим гранчицама.

— Јесул у овој кући сватови? — упитаће слугу, који је међутим дошао до ње са стварима. Судећи по његовом запуреном лицу и свечаном оделу, ма да је био раден-дан, није хтела даље ни да га пита. — Па чији су то сватови — поче она даље, само да се нешто говори, јер она је заиста била равнодушна према томе: чути неколико сасвим страних имена.

— То је врло лепа свадба, — одговориће овај услужно смешећи се. Узимају се кћи најбогатијег трговца у вароши и син управитеља суда. Весео братац, који је врло весело проводио живот, и задавао доста бриге оцу, но сада се већ опаметио. — Врло лепи сватови, госпођице, врло отмени сватови. Овде се нису бројала шампањска стаклад, као што то раде ципије чиновници. Ал фини шампањац, од финијег квалитета, госпођице!

Затим жмирне са светлим очима и пуцне са језиком. Она ништа не рекавши, пожури се уз степене, а да је и на један цвет стала, ма да је било доста погаженог цвећа. Кад је прошла поред отворене трапезарије, није ни погледала унутра на онај метеж и гунгулу, и застаде тек кад је стигла на други спрат.

— Зар имамо још горе ићи?

Момак климну главом у повлад. — Све су собе заузете, госпођице Са свију се страна стекла родбина упрaвитељева, и биће код нас до сутра. Имамо само још једну празну собу и то на трећем спрату, но ујутру — ако вам је по вољи — соба

је међутим врло чиста и у њу упире сунце изјутра једно по сата.

Слуга пође брже напред и отвори последња врата белим окреченог горњег спрата. Изнутра покуља хладан, али загушљив ваздух. По изгледу у соби се врло ретко становало, пошто све собе у гостионици „Код три шлема“ беху пуне само у ванредним случајевима Кад отворише оба прозора и кад ноћне лептирице лагано излетеше са јастука малог дивана, није изгледало у њој тако неугодно, као на први поглед. Испод стреје, која се доста напред пружала, видио се трг, стара црква и мали дворац, који се видео на градском брежуљку између високог дрвећа. Овамо не допираше звекет чаша и наздрављање свата, и ту је могла мирно спавати.

Слуга је гледаше убедљиво, да она ништа не може замерити овој послузи. Затим остави ствари у страну и нестаде га на неколико часака. Затим се врати са пуним крчагом воде, и остави га на бели умиваоник.

Собарица у овај мах није могла доћи горе, јер, да је имала две главе и четир руке, не би могла све послове посвршавати, а одмах се требала игранка започети. — Ако ми између осталог, госпођице, немате ништа више заповедити, — рећиће он, — ја идем доле.

На то се тако лукаво насмеши, да се јасно могло видети, да оно непребројано стакло још није празно, и да баш њега чека.

Онаману главом у повлад окренув се прозору. Кад је остала сад сама, још јој не паде на памет, да скине са себе црни шешир са старом пантљиком и изгужвељаним цвећем на њему, а са руку пепељасте рукавице. Погледе је укочено упрла у дворац, који се видео иза црквеног крова и што дуже гледаше сунцем озарене врхове кестена и брестова, тим јој је израз на лицу бивао све сетнији. На крају усне показа се једна бора, са које би добар психолог могао прочитати, колико су пута те усне са одрицањем говориле збогом многим жељама и надама.

Са високе црквене куле зачу се шест лаганих удара. Ови звуци као да су је пробудили из сањарија, које су се划 наднеле над њеном душом. Затим пође неколико корачаја по соби и застаде пред прашнавим огледалом са оном равнодушношћу, које обично имају оне женске, које знају да свако пролази поред њих као поред турског гробља. Међу неистините тврдње, које овековечују стару заблуду, спада и та, да се и најгаднији напослетку навикне на своје лице, и да ниједном човеку његове рођене црте нису непријатне. Јер их има много а нарочито међ женскињама, којима ништа није теретније, него бацити један поглед на себе у огледалу.

Она је само летимице прегледала своју хаљину и као да се борила, да ли да отиде у варош са старим шеширом, или да извади из кутије нови. Но са лаким дрхтањем боре на устима одлучи, да ништа не зависи од тога, у ком оделу да изађе пред овај непознати свет.

Међутим је лице и руке ладила са ладном водом а затим изађе из собе.

Кад је пошла низ степене по којима се била попела — да ли из расејаности или из незнања — забуни се и у једаред се нађе на крају ходника, те се морала натраг вратити. За тим дође до неког устрањеног силаска, и пође доле у уверењу, да све степенице морају доле водити. Уједаред примети, да је залутала на неку галерију, која је заузимала читаву страну зида од трапезарије, која је била удешена за свираче. Пултови за ноте стајаху на свом месту, а велики контрабас лежаше као неки цин на две столице. За наслоњачу имађаше трубу а преко њега је лежао један кларинет. Но још се нико није показао од свирача. Доле су стајали столови, које је требало изнети, да би се игра могла започети. Њој се не могаше на ино, већ остане неколико тренутака крај стаклених врата да мотри друштво.

И ово се друштво није разликовало од других сватова. Сити запурени очеви, којима су беле кравате уједаред постале узане и комотне, матере у свечаним лила свиленим хаљинама и са великим капама на глави, које се од силног грљења изјериле и изгужвељале; деверуше са медним осмејцима, са дебелим венцима на глави и уским плећима, које се испод руке шетаху по дворани, жељно шапућући једна другој на уво. За тим пуно младића у балском оделу, који су уз цигаре испијали последње чаше шампањца. Ако баш који од њих није био заљубљен, држи за неугодно, да на овој врућини изнаша своје „тенцерско“ знање. За тим у једном куту гомила деце, који непрестано једу из својих шпагова слаткиш, и жваћући један другом прича, шта је све у страну тутнуо. Сузе су већ давно усануле, па и нежно расположење за време здравица је прошло. Неки несносан умор са пуних стомака овладао је свима гостима, и сваком би највећма годило, кад би могао отићи у какав кут, где би уместо услужности, мирно одлежао, док му се јело не би сварило.

Иста женска горе на галерији бивала је често по сватовима својих добрих пријатељица и то из године у годину све са већим одрицањем уживања, које маме човека на посматрање туђих слабости.

На први поглед је приметила, да је гостима несносно и дуго време. Сад поче она позната бора на усти да дрхће, и она неби ни по часа остала на овом месту, посматрајући ово мртвило, да јој не упадаше у очи младенци, који се ни мало не понашаху према својој прилици.

Док су сви гости поустајали, невеста је остала на свом месту крај стола, као да је морала седити поред оног старога господина са раскопчаним белим прустуком, који је седео крај ње са десне стране и дремао. Јамачно јој то беше свекар, који се све топио од уживања, што је тако срећно, извео сина на пут. Но разуме се, да њено лице под венцем од мирте, није било ни мало примамљиво, и да то јадно створење није могло ни самим венцем од адиђара сакрити, да јој је једно раме више од другог. Но драго камење на уресу око врата и гривнама беше тако лепо, да је могло одвратити пажњу од ових малих недостатака. Од пића јој светле очи гледале су тако благо и милокрвно, да јој лице није изгледало баш тако немило. Она сета не изгледаше, да је основана само на везаности друштва. На своје крило је посадила једну девојчицу, која јој је могла бити сестра, и са њоме се тихо и одано забављала. Сваки час је притискивала своје сузне очи на меку косу девојчицину, и венчић од ружа, што га је ова имала на глави. Но шта се то кога тицало? најмање онога, због кога су крадимице текле ове сузе. На сваки начин, онај дугачки као лутак обучени младић са ретком косом на потиљку, да је то младожења. Пружившн се на једну наслоњачу са цигаром у зуби, доста се ладно забављао са неколико маловарошана, који су поред њега стајали, и његове вицеве богато награђивали смејањем. Међутим је поред његовог обожавања зевао, док му та мисао не паде на памет, да побегне у побочну собу, да се игра дарока Док је млађи ту замисао нашао за врло „умесну,“ старији од њих се забрину, неће ли се женскиње на то наћи увређене, на што младожења одустане од своје намере, но изјави, да о његовом игрању ни говора не може бити, јер је он и сувише велик за своју жену, и да он игра само са страним и туђим госпама.

Од овог разговора женска горе није могла наравно ни беле чути, али израз лица, који је пратио овај говор, казао јој је доста. Није могла више на овом месту издржати, с тога се поче лагано одмицати, као што је и дошла. Пипајући кроз све буџаке, напипа напослетку срећно једна врата, која су водила у врт од гостионице.

Сад се уједаред нађе у некој ладовитој улици, и учини јој се, као да је она ту већ била некад. Кад је прошла кроз још неколико сокачића и улица, дође до неке багрењем засађене стазе, која се пружала поред једног шеталишта. Овде је било све тихо и пријатно Матере сеђаху на клупама, а крај њих стајаху колевке са малом децом, а већа се играла у трави. Сунце је већ почело залазити за оближњи брежуљак. Дугачки сенови дрвећа пружали се на далеко преко пољана и баира реке, а мали дворац на брежуљку стајао је са вечерњом румени осветљеним врховима и прозорима у потпуној својој лепоти.

Све ово није изгледало њој непознато, јер чим је бацила око себе неколико погледа, ишла је даље својим путем, као да јој је мало стало до дражи околине и да јој годи само кретање у слободи. Често је узданула из дубине груди, за тим је сваки час застајкивала и затворивши очи, дизала је руке у висину, као што тица куша своја крила, пре него што прне у слободу кад побегне из кавеза.

Тако дође напослетку до реке, која је мирно текла поред грмљем обрасле обале са тихим таласањем. Баш је један сплав пловио низ реку. Један лађар је стајао на крми никад се и не помичући, а други је лежао на крову, а у зуби је нехатно држао запаљену лулу. Већ је почео дремати, тако се безбрижно осећао у овом крају, на којем тако тихо почиваше ова блага ноћ. Док су поред ње пролазили сплавови, дође јој да викне крманошу да заустави сплавове, да и њу прими, да и она иде с њима низ реку. Затим све даље поред обала — на далеко море, па све даље — у неизвесност — у — бесконачност. —

Лађари су већ далеко били одмакли, кад се сањалица тргла из сањарија и даље пошла путем, који је водио каменом мосту, а одатле опет у варош Успут је пролазила поред вртова и кућа, које је све она познавала и сад посматрала промене, које се онде десиле у последњим годинама. Сад јој се поглед заустави на већој једној згради, која је на сваки начин скоро била назидана, која је имала споља ходник са шест танких углансаних дрвених стубова, са равним грчким киблом, на чијем је врху стајала алегоријска фигура, која је била од остраг наслоњена на гвоздену шипку, и која се на жалост само с десна и лева могла видети. На широкој архитрави на стубовима, стајао је са велики златни слови натпис: позориште. На две плакате на стубовима са стране стајало је, да ће се вечерас давати „класична трагедија нашег народног песника Фр. Шилера „Љубав и сплетка“. (Наставиће се.)

ШТА НАМ ЈЕ СУЂЕНО?

1. Човека у животу му сналазе свакојаке прилике: сад му је све по вољи, сретан је, боже, да сретнији бити не може, но брзо наиђу на њега дани, који бих се радо опростио — само да може! Кад би човек знао, шта ће га кад снаћи, не би добро било; тада би се догађала многа чудеса, којих данас немамо у свету. Бог је наредио, да нико не зна, шта га чека у животу. Будућност појединца човека као и целога човечанства покривена је врло густим велом, шта више не може да зна ни шта ће се с њиме збити после врло кратког времена а камо ли, шта ће дочекати после година! Али за то ипак је рад свак знати, шта га чека, и шта ће га снаћи; није дакле никакво чудо, што је човек тражио и што тражи пута, којим ће дознати будућност своју. Не маре људи толико ни за садањост, колико за будућност. Прилике, у које упадне неко, лакше сноси, ако се само нада, да ће му будућност изменити прилике на боље; нада у добро одржава свет и сваки је онај сретнији и задовољнији, који мисли на добро, а који само о злу мисли, никад нема задовољства!

Човек је држао некад, да је бог све створио и тако дивно уредио баш човеку за љубав; бог се старао само за човека, па све оно, што је у природи, човеку је или на корист или на штету. Међутим све у свету заплетено је међу собом, жице су свуда уткане једна у другу, да једно без другог бити не може: један појав изводи други. Та и животиња је упућена на биљку, на другу животињу, на човека; биљке на друге ствари около себе, човек на све животиње, на све биљке. Све то једно с другим одређује једно другом прилике, у којима се ко налази; свуда влада сутицај. Из тог сутицаја се може одредити и будућност, веле људи, те за то и траже начина.

Људи верују од вајкада, да је суђено свакон већ при рођењу му, шта ће га снаћи у животу и у свету. Ту веру морају и доказати, и доиста, измишљају они свагда много што шта, што им наду крепи, што им веру доказује: Судбу можемо пак читати само из онога, што је око нас и над нами.

Тражи човек, да му се одреди будућност, тражи ју и сам а траже му и други; у тражењу томе, шта и шта не пројури човеку кроз главу. Мисли се роје, мисли се разлазе и много пута завршетак је тако различит од почетка, да се човек сам насмеши, кад на то помисли. У том тражењу, у тој несигурности захука се човек, залети се, па падне и на таку мисао, која се ни најмање не може слагати са општим поретком у свету: човек је у заблуди, он зло суди, он рђаво верује, он криво верује, ал верује и — вера га спасава. Полазећи са обичних, ако смем рећи, ствари, долази човек до чудних; он их усваја ипак, јер могу да протумаче ствари, које су му нејасне: човек тако подлêже оном нагону, да све провиди, да све зна, и врло тешко се отрза од криве вере.

Ал криво веровање може више пута да изазове праву истину; тек преко са свим погрешних мисли долази се до правих и истинитих. Имамо у науци већ више таких примера. Споменућу само, како је пре данашње хемије била алхемија, којој је главни задатак био, да нађе камен мудрости, па да се њиме злата добија као кише. Камена мудрости не нађоше никад али дођоше до таквих резултата у том тражењу, да се пољуља и сама алхемија: алхемија је сама себи врат скрхала и на њеним развалинама подиже се данашња хемија. Алхемија је била основана потпуно на кривом принципу, и тај криви принцип доведе доцније људе на праву стазу, којом кад ударише, а они створише чуда и задивише свет. Алхемија је морала доћи и проћи па да се хемија подигне на прави научни принцип.

О камену мудрости било је писано у књижевном листу „Стражилову.“ Писац је тамо обећао, да ће говорити касније о још једној науци, која је развијена такође на рђавој и погрешној основи, али која је морала доћи и проћи, па да друга данашња права наука, а то је астрономија, полети летом правилним те да стече име праве науке. Што је онда обећано, ево се сада испуњава, и ми ћемо да говоримо о астрологији, која је управо мати астрономији.

Ма да данас нема те астрологије, ма да данас нема правих књига, које спадају толико у астрологију, ипак има још и дан-данас много у свију народа по реду од онога, што долази у астрологију.

Човека већ од природе гони нешто, да продире у природу, он се распитује о свачему, па се у томе разбира, кад како може и уме, и мање више узима све то субјективно, све своди на себе. Човек је јако саможив!

Егзистенција наша, наш напредак наш назадак, све то има свога основа у природним појавима; од природних снага зависи, да ли ћемо моћи извршити оно, што смо наумили, од ћуди њихове зависи сваки човек и цео свет, и човек им не може ни шта истина, али ипак мисли, да из природе и из појава око себе може читати, како ће му што испасти, какве ће среће или несреће бити. Људи су од вајкада тако мислили, па тако мисле и данас, а мислиће тако још дуго и дуго времена.

2. Па ко је у свету баш створен, да нам каже судбу нашу? Није требало много о овом мислити, па да се лако одговори. Зар не управља земљом сунце, зар ми не добијамо од њега светлости и топлоте па и живот и све? Зар бог није створио сунце, месец и звезде пре човека а све за то, да буду човеку од помоћи. Све је то постало због човека, па све то и зна, шта ће бити са човеком.

Ништа лакше него доћи на ту мисао, да се из звезда чита судба. Људи тако и учинише. Они посматраху лепо модро небо над собом, они у њему покупише звезде а и разделише их међу собом, па по звездама знају, шта их чека.

Звезде по небу иду и владају се по вечитим законима, исто тако је то и са судбом људском; звезде и судба морају бити у додиру. Како звезде увек остају, то су онда оне тумачице судбе наше у кратком животу нам земаљскоме.

Наша земља је неки орган, нека душа, коју смемо упоредити са животињским нагоном. У тој души имају удела и људи и животиње и биље, које је милостиви бог саздао на земљи. Земља прима утиске из околине, из васионе, а од земље опет све оно, што је по њој и у њој.

Још и данас верујемо ми, да сваки човек има међу силним звездама на небу своју звезду и да од ње зависи: како се она мења у светлости и у величини, тако се мења и човекова срећа. Колико је и колико већ младих заљубљених читало из звезда, шта ће им бити; момак хода са драганом, погледује на звездано небо, тражи своју звезду на небу, упоређује ју са оном до себе, налази се сретан! Но много пута тавни његова звезда на небу па и потавни — као што исто тако много пута нестане и звезде му са земље, — оде знате, у туђе јато у туђ свет.

И дан данас верује и наш и сваки други народ, да се срећа и несрећа људска равна по звездама, а то су увек и веровали па и вероваће. Ено и данас још по календарима планете владарице, што се задржало још од старих, само што та планета влада више временом у години но судбом људском, али ено и вечитих календара са „рождаником“, где је тачно забележено, каквога ће ко стаса, косе, очију и како здрав бити, кад ће боловати, коју ће годину доживити — ако дотле не умре. Све се то напред може рећи и наравно то свет верује и то баш јако.

Посебице је по тим књигама наведено, шта чека мушко и шта чека женско, ако се родила у коме месецу.

У народу има вере, да детету срећу одређује планета, у којој се родило, да срећу одређује чак и дан, кад се човек родио. „Родио се у сретан дан“.

Звездано небо нам је дакле тајанствена књига, у којој је чудноватим писменима исписана судба и све оно, што ће се човеку догодити у животу. Ту књигу треба само знати читати и прочитати. Но на жалост данас признати морамо, да је књига и сувише нејасна, да је и сувише издрљана!

Људи, гледећи у звездано небо, проричу судбу, проричу је чудним путем, проричу је можда још нејасније, нетачније него и сама баба картара што види из карата или из пасуља, шта ће се збити у блиској будућности.

Откуд год пошли, на звезде ћемо наићи! Без њих немамо појма о будућности, о судбини!

Све ово као и све друге оваке вере не правдају се ничим али се затекле у свету. Неко их је рекао, може бити и дуго се мучио, док је дошао до некога резултата, потомци примили те се са оца преносе на сина, са матере на ћерку, као и многа друга веровања и крива веровања. Не да се то излечити; наука је јако развијена, она устаје против таке вере па ипак не успева, јер њено семе не пада још на плодну земљу!

Стари Халдејци су били први астрономи, што читаху судбу из звезда; од њих се разиђе та наука, пређе на потомство, и тако дође чак и до нас.

У почетку су људи читали из звезда само сваки своју срећу или несрећу, доцније почеше ширити мало груди своје, отворише их целом човечанству, те тумачаху по звездама судбу целога народа, целога хришћанства; у опште звездано небо беше она књига, у коју је сваки могао загледати и из ње свашто прочитати.

Познато је, како репате звезде предсказују несрећу за целу земљу: помор, кугу, рат, пропаст света.

Имамо и из новијег, нашег, доба више примера, како су неки људи проривали, да ће цео свет пропасти. Ја памтим врло јасно, како је речено било, да ће земља 1872. пропасти: наићиће на њу не знам, каква звезда и разрушити је Но на срећу земљину, а можда и на несрећу њену, не пропаде она тада.

Имаде забележено на више места, како су раније још зли језици проривали, да ће свет пропасти, а кад кажу свет, разуму у првој линији нашу земљу. Навешћу: Још године 1179. раструбише оријентални „звездочатци“ вест, да ће свет пропасти после седам година а то је 1186. године. Веле, наићи ће на земљу бура и олуја и све ће уништити. Замислити можемо, како се онда свет осећао, ако помислимо, да и данас у много просвећенијем времену, хвата многе нека дрхтавица, кад се пронесе тако чудноват глас.

Од свију комедија о пропасти света можда је највећа била она у години 1524. Тада је Тибиншки учени професор један прорицао, да ће 2. фебруара те године бити на земљи потоп, јер ће се планета Марс, Јупитар и Сатурн наћи у знаку риба, а то предсказује многу воду. Свет се био јако узрујао и уплашио особито по Немачкој и Француској: селили се из долина и равница на брегове, правили су чамце и чунове а председник у Тулузи направио је чак и лађу и то баш онаку, какву је, по цртежу, Ноје имао. Но фебруар дође, он и прође а од потопа не би ништа! Да комедија занимљивија буде, сам бог даде, те је месец фебруар те године баш напротив јако сушан био.

(Наставиће се.)

КАД СЕ РОДИЛА И КАД ЈЕ УМРЛА

ЈЕВСТАХИЈА АРСИЋКА РОЂ. ЦИНЦИЋЕВА.

У 6. овогодишњем броју „Јавора" донели смо чланчић један о *Јевстахији Арсићки*, која је била *прва српска списатељица*, и о којој смо онде изнели оно, што смо могли о њој у први мах да нађемо и дознамо. Наскоро за тим написао је уважени наш писац из Београда г. Дан. Живаљевић допуну ономе нашем чланку, у којем је изнео један рад ове вредне српске списатељице. о којем раду није било спомена у ономе првоме чланку у 6. броју „Јавора", те је тако допринео бољем познавању најстарије наше списатељице.

Али ни у једноме чланку не беше назначено *кад* се Јевстахија родила, и *кад* је умрла, јер нам то не беше онда још познато. Само је писац ових редака донео белешку Јоакима Вујића из његовог „Животописанија", по којој се види, да је Јоаким мислио, да се Јевстахија родила (у Иригу) око године 1772. Што се пак године смрти њене тиче и то је писцу било непознато, само је навео белешку по „Скоротечи" од 1842., да је Јевстахија септембра месеца те године била још у животу, јер се у допису из Арада у томе листу прича, како је школски надзорник Евђеније Ђурковић обилазећи школе дошао и у Арад и онде обедовао код Саве Текелије, а за тим посетио списатељицу и родољупкињу Јевстахију Арсић.

Тиме је констатовано, да је Јевстахија године 1842. септембра месеца била још у животу, али тиме се још није могло да каже, *кад* је она умрла.

Да бих дакле докучио, *кад* се ова наша списатељка *родила*, и *кад* је *умрла*, обратио сам се на две стране.

Знајући из Вујићевог „Животописанија" да се Јевстахија родила у *Иригу* замолио сам писмом пречасног господина *Васу Николајевића*, пароха иришкога, да потражи у црквеним протоколима, ако их има у Иригу тако старих, кад је рођена Јевстахија Цинцићева и да ми јави, да ли има у Иригу још кога од Цинцића.

А што се године *смрти* Јевстахијине тиче, обратио сам се на интелигентну Српкињу у Араду, штовану госпођу *Илку Грујићку*, учитељицу арадску, с молбом да се потруди да дозна што о томе и ако јој пође за руком, да ме извести.

Био сам тако срећан, да су ми се обоје драговољно одазвали молби, и тако сам на сигурно дознао и *дан рођења* и *дан смрти* Јевстахијине и с тога ћу обоје то овде да прибележим.

Пречасни госп. Васа Николајевић имао је много муке, док је у старим протоколима на неком стражњем листу, случајно нашао на име Јевстахијно. Но ево његовога писма у целости, јер се цело бави овом ствари, па нека и читалац подробно буде обавештен:

„. . а Ваше цењено писмо нисам Вам могао до данас ништа одговорити за то, што сва моја мука и настојање око тога, да Вам изнађем годину, месец и дан рођења Евстахије Арсићке, рођене Цинцић, осташе до јуче узалудни. Но данас срећом преврћући старе протоколе рођених редом наиђем случајно на једну белешку, која о њеном рођењу говори. Стари неки свештеник баш на крају самога протокола рођених, или боље крштених, записао је ово: **М. Марта** 14. **д.** 1776. **женскагѡ: Оцъ младенца Гавріилъ Цынцычь, мати же Марда, млад. има Єѵ́стахїа. Воспріемникъ Петръ Пиштекичъ.** 1776. **Марта м.** 26.

Овај последњи датум означава дан и месец крштења њеног. Име свештеника, који је њу крстио, није записано, а биће по свој прилици неки Георгије Поповић, који је у то доба при саборној цркви парох био.

Протокол исти најстарија је књига при

мојој цркви (саборној или св. Николајевској). Почиње са годином 1764. и свршује са год. 1773., ал је међутим свештеник у последње празне листове уписивао оне, који су и у 1874., 1775. и 1776. год. рођени, и то само неке. А ово је ваљда чинио зато, док није дошао до новог протокола штампаног, који се наставља редовно тек у год. 1777.

Ту дакле на последњим чистим, празним, листовима записана је споменута белешка, и ја се радујем, да сам Вам овом приликом могао одговорити очекивању и жељи Вашој.

Старац Обреновић — 80-годишњи Иришанин — приповедао ми је, да је од оца свог слушао за неког Цинцића, и да је та фамилија заиста овде живела. Иста Евстахија имала је старију сестру Пулхерију, која је 1769. рођена. Сада у Иригу нема никога од те породице."

Тако дакле трудом и добротом уваженога нашег свештеника Васе Николајевића дознадох, да се Јевстахија Цинцић Арсић родила 14. марта 1776. и да је крштена 26. тога месеца; да јој се отац звао Гаврило а мати Марта.

Нека прими г. Николајевић моју најтоплију захвалност на труду и готовости, коју је у овој ствари заузимањем својим показао, а уверен сам, да ће му захвалан бити и сваки читалац, који се интересује за наше вредне претке, што су приуготовљавали пут данашњем нашем напредовању на пољу књижевности.

И поштована госпођа Илка Грујићка се врло пријатељски одазвала мојој молби и не само да ми је изволела доставити *дан смрти* Јевстахијне, него ми је имала доброту обећати, да ће се заузети, да од старих људи, који су Арсићку лично познавали, дозна и накупи података за њезин животопис, а исто тако да ће што буде могла дознати из живота нашег великог мецената народног Саве Текелије, који је у исто доба живео кад и Евстахија, прикупити и послати ми ради књижевне употребе.

За сада ми јавља штов. гђа Илка, да је Јевстахија умрла као *удовица*. Муж њен Сава пл. Арсић, који је био градоначелник у Араду, преставио се пре ње. ***Умрла је Јевстахија 17. фебруара године 1843., а сахрањена је 20. фебруара у порти црвке апостола Петра и Павла у истој костурници, у којој јој и муж Сава вечити санак борави.***

Још нам јавља гђа Грујићка, да је Јевстахија оставила 300 фор. (бечке вредности), да јој се сваке године на дан смрти њене (17. фебруара) чини у цркви и на гробу помен. Парастос се тај сваке године одржава у цркви ап. Петра и Павла у Араду.

Нека је лепа хвала поштов. гђи Илки Грујићки на послатим подацима и унапред већ нека прими захвалу моју и на оним даљим извештајима, које нам буде могла накупити о животу ове наше вредне списатељице и арадске Српкиње, као и о животу неумрлог добротвора народног Саве Текелије.

Јевстахија и њезин муж Сава беху велики родољуби и то не са̑мо српски родољуби, него се они заузимаху и за по вери сродну нам браћу Румуне. У оно доба не бесмо ми раздељени од браће нам Румуна, имадосмо једну црквену поглавицу, па као што видесмо и школски надзорник Евђеније Ђурковић беше и над румунским школама инспектор, а и сам Сава беше местни управитељ румунске приправничке школе у Араду. Из чланка у 6. броју „Јавора" види се, да је Јевстахија поклонила и кућу за „влашку" препарандију, а из „Српских народних новина" (за 1845.) види се из једнога дописа из Арада, да је Јевстахија некад поклонила 1000 фор. на румунску цркву арадску.

Јевстахија и њен муж Сава потпомагали су и српску књижевност. О Јевстахијином потпомагању српских књижевника било је већ речи у чланку у 6. броју овога листа. Но преврнимо старе српске књиге, што су у оно доба излазиле, пак ћемо ваљда у свакој међу претплатницима наћи и њихова родољубива имена. Тако у Доситијевом „Мезимцу", што га је по смрти Доситијевој г. 1818. издао Павле Соларић, овако су Арсићеви забележени међу претплатницима: „*Стари Арад.* Г. Сава от Арсич, кралевско-привил. града Старо-Арадског Градоначалник, и предуготовническихь валахијскаго народа училишч мјестни правитељ —. Госпожа Евстахија от Арсич."

Но да завршим ове ретке са ресумовањем, да се дакле *Јевстахија Арсића рођ. Цинцић родила у Иригу 14. марта 1776., а умрла у Араду 17. фебруара 1843.*

Др. И. О.

ТВОРАЧКЕ СНАГЕ У ЦВЕТНОМ ДОБУ.

Немачки научењак Фрања Хирш предузео је, да статистички покаже у човечјем животу оно доба, када му дух највише творачке моћи има. Ову своју радњу поделио је на седам одељења и за свако одељење је узео 40 најчувенијих научењака. Код свију тих 280 мужева забележио је доба, када су најзнатније своје дело написали. Глумце, певаче и музичке вештаке, који дакле туђа дела само репродукују, изоставио је, али напомиње, да се код ових налази и таких, који су још у раном детинству показали свој изврсни дар, као што су Мозарт у 4. години, Рубинштајн у 8. години и Менделсон у 9. години.

1. Песници.

Бет (славни холандски хумориста) у 23. години написао је „Camera obscura". Петефи 2 . „Talpra magyar". Тургењев 27. „Ловчеви записници". Уланд 28. „Песме". Хајне 28. „Das Buch der Lieder". Бајрон 29. „Манфред". Виктор Хиго 29. „Звонар богородичне цркве". Андерсен 30. „Басне". Тасо 31. „Ослобођени Јерусалим". Камоенс 36. „Лузијаду". Рабле 38. „Гаргантуа". Дикенс 38. „Куперфилд". Шекспир 39. „Хамлет". Тење 43 „Фритјовске приче". Шилер 44. „Тел". Молијер 45. „Тартиф". Виланд 47. „Оберон". Сервантес 47. „Дон Гихоте". Скот 48. „Иванхое". Клопшток 49. „Месија". Лесинг 50. „Натан". Русо 50. „Contrat social". Скриб 51. „Чаша вода". Бомарше 41. „Фигарова свадба". Данте 55 „Divina Comedia". Софоклес 56. „Антигона". Милтн 57. „Изгубљени рај". Гете 59. Увод првог дела Фауста. Наш Бранко у 20. години написао је „Ђачки растанак". Змај-Јовановић у 29. „Ђулиће".

2. Уметници.

Мендлсон 27. „Паулус". Холбајн 29. „Мадона". Мурило 30. На врхунцу уметности. Мозарт 31. „Дон Хуан". Ван Дик 33. На врхунцу уметности. Шуман 34. „Рај и пакао". Вебер 34. „Чудни ловац". Бетовн 35. „Фиделио". Рафајло 35. „Сикстинска Мадона". Рамбрант 36. На врхунцу уметности. Корећо 36. „Ноћ". Тицијан 37. „Фарисејски новчић". Херувини 37. „Медеа". Росини 37. „Тел". Верди 38. „Трубадур". Ментел 39. На врхунцу уметности. Гунод 41. „Фауст". Бах 44 „Матијина пасија". Леонардо да Винћи 44. „Последња вечера". Каулбах 45. Слике у кући на степеницама. Аубер 46. „Портичка немакиња". Торвалдсен 49. На врхунцу уметности. Зелини 50. „Перзеј". Вагнер 50. „Нибелунзи". Боалдије 50. „Бела жена". Рубенс 52. На врхунцу уметности. Дирер 55. „Четир темперамента". Хендел 56. „Месија". Фидија 62. „Олимпски Зевс". Браман 62. Петрова црква. Хајдн 65. „Schöpfung". Глук 65. Ифигенија у Таурису. Михеланђело 66. Последња пресуда. Раух 73. Фридрихова статуа.

3. Научењаци.

Њутн 24. „Привлачни закон". Штраус 27. Исусов живот. Лине 30. Установљење ботаничких класа. Шопенхауер 31. Најглавније дело: „Welt als Wille und Vorstellung". Бекл 38. Културна историја. Ранке 39. Историја папа. Момсн 39. Римска историја. Кох 40. Бацили од холере. Боп 42. Упоредна граматика. Галвани 43. Галванизам. Винклман 43. Културна историја старог доба. Галилеји 36. Открио сунчане пеге. Картезије 48. Принципи филозофије. Дарвин 50. Порекло раса. Аристотело 53. Установа перипатетичке филозофије. Дов 54. Закон о ветровима. Мекелеј 55. Историја енглеске револуције. Нибур 56. Римска историја. Коперник 57. Најзнатније дело. Кант 57. Критика здрава разума. Јаков Грим 63. Историја немачког језика. Хумболт 76. Космос.

4. Проналазачи, откривачи, мерници и индустријалци.

Васко де Гама 29. Пут у источну Индију. Едисн 30. Телефон. Јаков Уат 32. Парни строј. Барт 34. Крај афричких пугова. Шпек 34. Нилски извор. Торичели 35. Барометар. Сенефелдер 35 Литографија. Кениг 36. Брзотис. Кортез 36. Заузео Мехику. Аркврајт 37. Строј за плетење вуне. Ливингстон 36. Проналасци код Замбезе. Камерер 37. Палидрвцад. Стенлеј 37. Пут кроз средину Африке. Ерисн 38. Пропелер. Драјс 41. Пушку са иглом за паљење. Монголфјер 42. Ваздушни брод. Стефенсн ст. 44. Први железник. Габелсбергер 45. Система за брзопис. Норденскјелд 46. Експедиција на полове. Стефенсн мл. 47. Британски мост. Франклин 47. Громовод (штит од грома). Дагијер 49. Дагијеротипија. Кук. 49. Мирни окејан. Шлиман 50. Ископавање код Троје. Долонд 52. Ахроматичка цев за даљину. Морзе 53. Брзојавска система. Круп 55. Цветање ливења челика. Ахард 53. Шећер од репе. Колумб 56. Откривење Америке. Пизаро 57. Откривење Перу. Гутенберг око 60. Штампарија. Лесепс 65. Суецки канал. Бринел 73. Тунел испод Темзе.

5. Јунаци и владаоци.

Велики Александар 25. Гаугамела. Густав Ваза 27. Краљ. Ханибал 31. Кава. Темистокле 33. Саламис. Сајдлиц 36. Росбах. Адолф Густав. 37. Брајтенфелд. Надвојвода Карло 38. Асперн. Тегетхоф 39. Лиса. Јосиф II 40. Закон о толеранцији. Наполеон I. 40 На врхунцу своје силе. Нелсн 40. Абукир. Барбароса 41. Заузеће Милана. Грант 42. Врховни заповедник. Отон велики 43. Бој код Аугсбурга. Хенрик IV. 45. Нантески едикат. Виљем Орањијски 46. Утрехтско јединство. Велингтон 46. Ватерло. Валенштајн 49. На врхунцу своје силе. Велики Петар 49. Узео царски назив Уашингтн 50. Независност. Велики Фридрих 51. Крај седмогодишњем рату. Шарнхорст 52. Установа опће војничке обавезе. Јорк 54. Вартенбург. Евђен Савојски 54. Београд. Кромвел 54 Протектор. Цезар 55. На врхунцу своје силе. Марије 55. Aquae Sextiae. Велики Карло 58. Крунисао се за цара. Рудолф Хабсбуршки 50. Бој на Марховом пољу. Билов 58. Деневиц. Цитен 61. Торгау. Тили 61. Бој на белом брду. Вердер 62. Белфорт. Суваров 65. Праг. Молтке 70. Седан. Блихер 71. Кацбах. Радецки 83. Навара.

6. Реформатори, филантропи и домољуби.

Цинцендорф 22. Успостава Хернхутства. Кавалер 23. Устанак у Ценевесима. Бекарија 26. Против смртне казне. Фрања Асиси 27. Установљење фермоpанда. Тиверије Грах 30. Закон Грахов. Кајус Грах 31. Народни трибун. Шлајермахер 31. „Reden über die Religion“. Лафајет 32. Народни збор. Калвин 32. Учвршћује се у Генфу. Меланхтон 33. Аугбуршка конфесија. Тома Кемпис 35 Последовање Христа. Цвингли 39 Вера. Хус 40. Дело о цркви. Хофер 42. Ослобођење Тиролске. Савонарола 43. Реформа у Флоренцу. Лојола 46. Ред језуита. Кошут 47. Борба за ослобођење Мађара Кошћушко 48. Устанак 1794. год. Вилберфорс 48. Укинуће трговине с робовима. Бенедек 49. Ред Бенца. Лутер 51. Почетак превођења библије. Бонифације 52. Раширење Немаца. Гарибалди 53. Улазак у Напуљ. Фребл 55. Дечји врт. Кнокс 55. Учвршћење реформације у Шкотској. Мухамед 57. Оснивање верске опћине у Медини. Вајклоф 59. Превод библије. Цинцинат 80. Друго доба диктатора.

7. Државници и гово ници.

Хутен 31. Полемика. Гамбета 32. Диктатор Француске. Демостен 33. Филипике. Струенсе 44. На врхунцу своје силе. Дантон 34. Конвенат. Робеспјер 25. Ужас-влада. Риенци 25. Народни трибун Боливар 38. Ослобођење јужне Америке. Сечењи 39. Вилаг. Ласал 38. Увод у теорију. Мирабо 30. Народни збор. Пит 30. На врхунцу своје силе. Кастелар 32. Министар председник. Метерник 32. На врхунцу своје силе. Цицерон 43. Држао говоре против Катилине. Космо Медичи 45. Господар Флоренца. Солон 45. Закон у Атини. Манин 45. Диктатор у Млецима. Родберт 46. Писма. Оксенстјерна 49. Вођа протестанске политике. Ришље 50. На врхунцу своје силе. Кавур 50. Уједињење Италије. Мазарин 51. На врхунцу своје силе. Линколн 51. Председник. Талејран 52. На врхунцу своје силе. Бизмарк 56. Оснивање нове Немачке. Јуарез 56. На врхунцу своје силе. Деак 64. Изравнање. Горчаков 65. На врхунцу своје силе. Тјер 74. Глава извршивача зако а. Биконсфилд 74. На врхунцу своје силе.

И ако је ова статистика непотпуна ипак се види огроман труд немачког научењака. Да богме, да бисмо ми Срби имали да се много жалимо на њега; јер из српске историје није узео баш ни једно име, а да ми имамо достојних мужева, то нам неће нико противрећи; но што му драго ипак се види, да није ни своје Немце бог зна колико истакао.

По овоме се види, да доба цветања код песника јесу 40. година. Најчудније је у овој статистици то, што је хумориста на првом месту а зна се, да хумор тек у старијим годинама избија. По добу избија, дакле, прво лира а после философија или сатира. Само је Рабле писао пре 40. год. веће сатиричко дело. После 40. године већ се не појављује лира, само, дакле, између 26-32. год. Јуначке песме између 31—57; романи 29—54; драма 29—59, али пре 45. године у овој статистици нема веселе игре

Вештина цвета у 45. год, код музичара 42., опера 31—65.; музика у опће брже напредује. Знатно је да су немачки писци раније писали опере, но Французи и Талијани. Сликарско је доба 29—66. и то прво се појављују портрети Вајарство 39—73.; дакле касније се појављује а касније и завршује; зидарство (неимарство) 39 62. Повесница 38—56.; философија 24—57.

Проналазачи и откривачи у 44. год. У овој групи се појављују и сувише млади а и старци.

Јунаци и владаоци појављују се у средњу руку у 50. год. и ако су Велики Александар и Ханибал па тек наш Сенковић Ива још у раној младости показали своје јунаштво.

Реформаторство и домољубље, где осим знања треба и осећаја јавља се у добу између 42--43. Оснивачи вере 22—59., домољуби 23—80., филантропи 25—55 Државници и говорници се појављују у 47. г. и то државници 32—74., говорници 31—64. У парламенту се појављују већ и у 30. год.

По томе у средњу руку узевши овако стоји:

Песници у 40. год. Научењаци у 42. Оснивачи верски 43. Проналазачи у 44. Уметници у 45. Државници 47. Јунаци у 50 год. Код песника се појављује највише број 31. Код научењака 38. и 39. Код верских оснивача 39. Проналазача 36. уметника 37., 44. и 50. Код државника 51. и 52. Код јунака 40., 54. и 55.

Према томе види се да ни најженијалнији људи несу створили пре своје 40. год. што би имало сталну вредност и да снага достиже максимум од 40—50. год.; но да има мужева, који су дивна дела стварали и у најстаријим годинама својима, тако рећи на самртној постељи, то је необорива истина, ето Гете 83., Михел Анђело 89., Хумболт 90., Ранке 91.

Држимо, да ће наше читаоце занимати ово; но да би вредно било склопити статистику српских научењака то стоји. **И. М.**

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= С радошћу јављамо, да је с овим пролећем наново процветао и Чика-Јовин **„Невен"**, који је ове зиме, зар због велике хладноће — српскога немара, био заостао и деца га српска више месеца не видише и не окитише се њиме. Сада изиђоше три броја на једанпут са одабраним садржајем и од сада ће излазити и то са спуштеном ценом на 3 фор. годишње. Треба ли српским родитељима овај лист башка још да препоручујемо? Ми држимо да је то посве излишно, јер они добро знају, шта су дужни својој деци.

= Недавно је изишло у Дражђанима, а у накладн А. Пиерсона друго издање немачкога превода српских песама нашега *Бранка Радичевића*. Преводилац је *Ђорђе пл. Шулпе*. Прво је издање изишло године 1888., и онда је изишао у „Стражилову" опширнији приказ ове лепе збирке у лепом и добром преводу Шулпе-овом. У првом издању поткрала се преводиоцу погрешка, да је у збирку Бранкових песама ушла и Змајева „Деда и унук".

= **Јарослав Врхлицки**, најбољи данас лиричар у Чеха, превео је на чешки и први и други део Гетова „Фауста." Тај је превод изашао пре неколико дана у издању Ф. Симачека у Прагу и хвале га, да је мајсторски изведен. У место предговора првом делу има приказ Врхлицкову пријатељу Густаву Ајму, коме међу осталим захваљује с тога, што му је дао иницијативу на тај посао; пред другим пак делом има литерарна историјска скица из пера дра Ернста Крауса, приватдоцента на чешком свеучилишту у Прагу.

БЕЛЕШКЕ.

(**Позив**). На јесен ове године 3. октобра навршује се равно 100 год. како дође на свет у Сарајеву одличан песник српски Симо Милутиновић Сарајлија. Вазда будни Срби у Сарајеву одабраше киту главних грађана сарајевских, којима повериште ту часну дужност, да позову српски народ на све стране на прилагање за споменик, који би се подигао у родном месту Симину у Сарајеву. Будне Сарајлије већ тога дана скупише међу собом преко 2000 фор. за ту сврху.

Желећи да и овдашњи Срби по могућству одаду пошту великоме песнику, будиоцу српском, хвалиоцу бораца за српску слободу, и неколики грађани Новога Сада изабраше међу собом одбор, који ће се потрудити, да и овостраном Српству припадне део родољубиве дужности а и славе, да се сећа својих великих синова. Сима је родила Босна, образовала Војводина, Симо је служио Србију, Црну Гору, а певао је српску славу — он је подједнако свију нас. Сви треба да га подједнако и славимо.

Потписани у име одбора, горе именованога, обраћају се овим свима правим Србима нашега краја са братским позивом, да приложе на споменик Симе Милутиновића. Од пропасти Старе Србије ово је можда прва весела просветна слава у Босни. Одазовимо се и ми братском позиву. Покажимо, да браћу по крви не дели у просвети ни Дунав ни Сава. Сад је време да делом посведочимо оне симпатије, које смо од увек неговали за Босну „поносну". Босанци су „стара слава", али они се и данас дивно отимају. Повесница Босанаца је најмрачнија, од свих Срба они су највише страдали, али они су се и најупорније борили и јуначки одржали. Слободно рецимо они су данас најбуднији део нашега народа. Њихова жртвовања просвети, њихова жарка тежња за напретком може послужити свима за узор. Помозимо им у овом часном просветном предузећу, које ће, кад се створи, све нас дичити.

Прилози нека се шаљу благајнику г. Аркадију Варађанину, управитељу више дев. школе у Н. Сад.

Имена прилагача ће се објавити у новинама.

У Новом Саду, 14. априла 1891. г.

У име одбора

Тих. Остојић, тајник. **Паја Гостовић**, председник.

РАЗНО.

(**Белетристичну академију**) ради су да створе у Берлину по узору паришке. Биће 25 редовних чланова, који ће носити униформу. Академија ће издавати награде а установиће се Гетов ред.

(**Глумачка плата у старих Грка**) била је кат-кад врло велика. Тако је Пол, Димостенов савременик, добио један таленат (2400 форината), што је двапред ступио на позорницу а Аристодим је толико искао за једаред. Неоптолем и Андроник су такођер много стекли путем гостовања. Наравно да су то били све одлични глумци, а велика већина је и код њих гладовала.

(**Најскупља слика у старо време**) био је салик Александра Великог, што је Апелес насликао за храм Ефеске Дијане. На том салику Александар Велики сипа муње. Апелесов хонорар био је 200 талената а то је од прилике 500.000 форината.

☛ Како је овај број због ускршњих празника раније штампан, то не могосмо дочекати наставак чланка преч. г. И. Руварца. С тога ћемо га у идућем броју даље донети. Нека нас извини и г. писац и драги читалац.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 18. У НОВОМ САДУ 5. МАЈА 1891. Год. XVIII.

ПЕСМЕ МИЛАНА БЕРИЋА.

I.

ПРОЛЕЋЕ.

Земља се буди, пролећа ево,
Дрвеће брснат покрива хлад:
Песме би млађан изнова пев'о,
Док сам још вес'о, док сам још млад!

Обасјава сунце поља и горе,
Тихи ветрић хлади нам груд;
И тежак ено већ земљу оре,
Радиност цвати изнова свуд!

И тице гњездо већ граде своје,
Где од зла да се прекрију;
И свака од њих из гласа поје
Велику славу божију.

Земља се буди, пролећа ево,
Дрвеће брснат покрива хлад:
Песме би млађан из нова пев'о,
Док сам још вес'о, док сам још млад!

II.

СЛАВА БОГУ.

Силни Боже! *величанство* твоје
И *премудрост* и *доброту* јасну,
Правду твоју, *милост* твоју красну
Млађан дух мој хтео би да поје!

Величанство твоје свет је цѣли,
Премудрости твојом га управљаш;
А доброту твоју 'век нам јављаш,
Јер нам добра она само дѣли!

Правду твоју праведник познаје,
Неправедник познати је има
Ма и у часу страшног твога суда!

Милост твоја нигда не престаје:
Мелем она људима је свима,
Кад несрећа спопадне их худа!

III.

НАШЕ ЈАО.

Кадгод Срба чујем где'но „*јао*“ виче,
Кукавице песму где Српкиња кличе:
Тада навек срце заболи ме тужно,
Из гласа повичем: „*Еј створење сужно*! . .
„Зашто, Боже, Србин баш да тако пати?
„Зашт' да тако грко[1]) српска рида мати?!
„О! кад ли ће и он срећу јадан стећи?“ —
Али уједаред тихе чујем речи:
— Кад те „*јао*“ мори, кад ти срце клоне,
Тад се навек сећај *иогловице* оне:
„*Од оног је доба свима нама* „*јао*“
Од како је Лазо на Косову пао!“

IV.

ХЕКТОРОВ ОПРОШТАЈ.

(По Фрид. Шилеру.)

Андромаха.

Зар ћеш ми се завек удаљити
Где'но *Ахил* крвном руком хити
Да *Патрокла* својега освети?
Ко ће дете одсѐле учити
Копља бацат', богове штитити —
Ако *Оркус* тебе сможди клети?!

[1]) „*Грко*“ правилније него „*горко*“; горко је само провинцијализам. *М. Б.*

Хектор.

Драга љубо, немој сузе лити,
После битке твој ћу опет бити;
Мишце ове *Пергам* бране славни,
Бијућ с' пашћу рад светих богова,
Домовину слободећ окова,
Сићи ћу се где *Стикс* тече тавни!

Андромаха.

Никад нећу звеку т' сабље чути,
У соби ће мачи ти трунути;
Пријамовог рода бити неће:
Ти ћеш отић' где сунашца није,
У пустињи *Кокит* сузе лије —
Љубав твоја у *Лети* умреће!

Хектор.

Сво мишљење, сву ћу тежњу моју
Предат' *Лете* тихоме покоју —
Љубав моју никад ни довека!
Чуј! где дивљи виче око града,
Мач ми паши, окани се јада —
Љубав моја живеће довека!

МИЛАН БЕРИЋ

роћ. у Сремских Карловцих 1838. † 1856. у Бечу.

Како је „*Матица Српска*" по свом одбору и одељењу књижевном одлучила, да потпомогне новцем издање *песама Милана Берића*, које ће још ове године на свет изаћи, ако Бог дâ — доносимо ево за оглед неколико тих песама тога прерано преминулог, млађаног нам песника. *Песме Милана Берића* сачувао је најближи му за младости пријатељ, данашњи гимназ. професор *Александар Сандић*, које му је песник у писмима слао на читање и пријатељско прокритиковање, те ево ове сад уступа, да се у листу овом наштампају. Многе је песме Берићеве исти већ и обелоданио штампом, понајвише у календарима нашим, још пре десетак и више година, па су се некоје и тако понародиле, да их свуда певају, онако као и Бранкове, на пр. ону песму под натписом „***Тајна***", која је ушла већ у све наше Песмарице и Лире, али до зла бога изопачено, а у „Даници" је некад штампана по оригиналу. Г. *Даворин Јенко,* капелник краљ. срп. позоришта у Београду, написао је у ноте за свирање и за певање једну од најлепших песама Берићевих: „***Три доба Србије I.***" — праву кантату, песму сличну Верешмартијеву „*Созату*".

Милан Берић роди се у Сремских Карловцих године 1838. отац му био тамо митрополитски и народни секретар, *Павле Берић*, који се бавио и књижевношћу и на глас изашао био као један од првих присталица *Вука Караџића* — правописом *јотовским* и језиком народним; мати му Ана била *сестра* знатнога и угледног некад лечника карловачкога, др. *Коларовића*, прозванога „тринаестог апостола". Павле Берић рано умре, удовица му остане с *троје* деце нејаке: с кћерју Нином, и синовима Стеваном и *Миланом;* уда се после у Вел. Бечкерек за адвоката Ацу Протића, где Милан изучи нижу гимназију а пети разред настави у Ср. Карловцих, отуд оде 1853. у Беч у цар. и краљ. велику гимназију, чувени *Терезијанум*, куда му се и мати с мужем, са сестром му и с братом одсели ради што бољег школовања и васпитања деце своје.

Милан понови пети разред у Терезијануму, да би боље могао напредовати у наукама. Још првих дана свога бора̂вљења у Бечу на тој гимназији — отиде и упозна се са старином Вуком Караџићем; и старац, познавајући му и оца и родбину сву, јако га заволи, те му је после Милан морао редовно одлазити и *песме своје читати* па *и поправљати*, баш онако као што је чинио и најближи претходник му Бранко Радичевић. За ни пуне три године дана написа Милан Берић ***до две стотине песама***, понајвише лирских, па се поче огледати и у приповеци у песми, и заснивати основе за драме и за еп и т. д. Ал не би ни он боље среће од Бранка: дуга века и здравља, снађе и њега у цвету љута бољетица, сува болест, и смрт га покоси — цветак истом у расцвету; умре у Бечу године 1856. као гимназиста седмошколац, и сахрањен би у гробу једном заједничком ***сам девети***, у Санкт-Марксову гробљу, те му се данас не зна тамо ни трага праху и пепелу — остацима земљаним!..

Гусле Бранкове на самрти му вила била причувала па Милану, рећи ћемо, у наслеђе дала; и *Милан је много хтео, много започео, час умрли и њега помео!..*

* * *

У *Новом Саду*, о Ускрсу. 1891.

АВРАМОВА ЉУБАВ.

Цртица из обичног живота.

Написао Милан Савић.

(Наставак.)

III.

Са далеког истока а иза леђа тврдог града Варадина промаља се сунце, Преко Фрушке Горе и равног бачког Подунавља осипа своје благе, чисте зраке и новим животом задахњује васцелу природу.

Са воћака већ је попадало цвеће а мали плодови начичкали се по грању. Винограде почеше цветати а мирис њихов ширио се на све стране, да наговести славу и величину свога плода, које срце човечије све дотле весели, док му разум не помути и читавог човека на послетку не острви.

На новосадској пијаци оживео нов живот, као и сваки дан. На страни, где је Гођев дућан, почеле се пиљарице купити, најпре ћутке, са неком званичном журбом, док нису већ имале пред собом напуњене кошаре разноврсним зељем, које им бостанџије доносе на ноге. С друге стране, где је апотека, заузеше лебарице своја стална места; мале циповке, големи сомуни леже наслагани на ониским, шантавим клупама Преко калдрме зврје шумно касапска кола; око крста се тегле бећари и тару своје крмељиве очи.

Још влада нека тишина, још се није свако удесио, још није наступило натицање око продаје; али за мало, и граја се поче дизати. Најпре потмуло, као из неке дубине, па онда све живље, јаче, замршеније. Општој вици и дреци дадоше одсудан знак пекарски шегрти својим пиштањем и свињари својим дудукањем. Сад се стадоше отварати прозори на кућама, за тим врата и капије, и као круна свему: дућани. Куварице иду поносито и мере критички кељ и першун, слушкиње се мувају тек само да се нађу у послу, мајсторице мотре пажљиво и ценкају се о сваку крајцару, пиљарице хвале своју робу, пекари звижде, коњи рже, кочијаши грде и псују, пси лају — пијаца је у најбољем јеку свом.

Слушкиња Жужа и собарица Фаника нађоше се код лебарице Ерже, старе знанице њихове, која има особите циповке са прекрасном пупушком. После уобичајеног уводног разговарања пређу на омиљено торокање, на званично оговарање.

— Знате ли шта је ново, добаци лебарица Ержа као узгред.

— Ништа, одговоре обадве као из једног грла.

— Како то? Та читава пијаца бруји о том! настави лебарица Ержа и погледи некако надмоћно своје верне муштерије.

— Идемо од куће, извињавале се обе.

— Е, те бруке! Тога више нема! И лебарица Ержа поче значајно махати главом.

Слушкиња Жужа и собарица Фаника приближе се нестрпљиво тајанственој известитељци.

— Шта је? не мога се Фаника више уздржати.

— Хе, шта је! Јулчику, ону поноситу Јулчику, којој нису добре моје циповке, већ пазари код оне дебеле Роже, стрпаше синоћ у бувару. . . .

Лица верних муштерија скамене се махом, да од израза те страве до веселог смеја за часак прођу сву скалу различитих афеката.

— Није могуће!

— Али за што?

— Нисте добро чули.

— Ко би је знао!

— А за што да није!

— Сама је тражила. . .

— Тако јој и треба!

— Не жалим је ништа!

Те кратке реченице беху тако испреплетене и тако покидано изговорене, да ни искусна лебарица Ержа није била на чисто' шта чује и шта себи да мисли.

— Па како је то било!? запита сад Фаника, покваси усне језиком и пређе шаком преко главе, бајаги да се поглади по коси а овамо да покаже нов прстен, који је добила . . . . а шта се то кога тиче!

— Шта је, да је, одговори Ержа и слеже раменима; тек она је била у бувари. Видео је мој муж баш кад је водио пандур. Сад пакује своје андрабуље, јер је од Зарића добила пасош.

— Али за што? Како? Та говорите већ

*

једаред! запита слушкиња Жужа дрхћући од радозналости и нестрпљења.

— То већ не знам, морала бих лагати, извињавала се сад лебарица Ержа.

— Па шта сте онда и почињали! прогунђа Фаника прилично разочарена.

— Зар то није доста!? подбочи се сад лебарица Ержа. Друга не зна ни толико!

Собарица Фаника није даље слушала известитељку, већ се упути у Гогићев дућан. Ту је било све по старом, само што је Аврам опет био у првом убојном реду. Фаника није могла одолети природном нагону а још мање сврабу на језику, те поче целом дућану, особито пак на адресу Аврамову, да прича, што је у њојзи било још тазе и сирово.

— Зарићева Јулчика не ће вам више доћи, добаци тек онако мимогред.

— Е да! зачуде се калфе Исидор и Ђока.

— Ноћас је одвела три пандура у ариште, па јој малко и промекшали леђа, јер је беспила и викала, а јутрос је већ отераше пер шуб од куд је и дошла.

— А шта је скривила? запитаће Аврам.

— Нешто страшно. Али сад идем, морам.

И Фаника, испричавши тако од речи до речи, што је чула од лебарице Ерже, оде нагло из дућана, да ту особиту новост саопшти још којој руфетлиници, како би догађај с Јулчиком до подна набубрио, нарастао и одебљао до читавог чудовишта, ком би вршак био, да су бедну девојку чак и обесили, премлатили или бар истукли на мртво име.

Међу тим је предмет свеопштег слушкињског олајавања, Зарићева Јулчика, спокојно кувала ручак својој госпођи и по обичају, певуцала по мало. Кад кад би ипак застала у певању, намргодила се и живље варјачом замлатала:

— Баш је свежи-одреши! Није дошао. Могла сам и страдати. Да је дошао пандур, који ме не зна, било би свашта. На срећу ме нађе Роман и наговори ме, да одем кући. Док ме је пратио, казао ми је опет да ме љуби. Само ме једи, што ме је видео с њиме онај Андраш; тај ће казати својој жени, лајавој Ержи, која и тако врчи на мене. Ево главе, ако већ не пуца по вароши! Роман је баш честит. О, због мене се једаред и потукао с Тривом. Учиниће он мени за љубав све. . . .

И Јулчикина варјача поче сад тише и нежније да се врти по шерпењи, као да везе песму, љубавну песму о Роману и Јулчики, о Јулчики и Роману, о — али то већ није знала, јер за цело би уплела и узор-заљубљене, чија су имена тако слична именима Романа и Јулчике. — —

Кад је Фаника оставила дућан, гледао је Аврам неко време за њом. Није био са свим на чисто, шта му је казала собарица лепе Маре; било му је само жао Јулчике. Састанак с њоме није му ни пао на ум, тако је Марин долазак био разгонио и развијао нежне речи Зарићеве куварице. Цео дан је провео као иначе, мерио бибер и ајвар, овој или оној муштерији казао учтиву реч а за све то време непрестано мислио на лепу Мару. Па и пред вече, кад је ушла сама Јулчика у дућан, био је спокојан и запита је мирно, шта жели. Јулчика га погледи па се онда насмеши:

— Тако вам и треба! Сад имам другог. Погледајте на сокак!

Аврам погледи на улицу и спази пандурског каплара Романа; леву руку наслонио на палош а десном глади густе брке своје.

— А шта се то мене тиче, слеже Аврам раменима

— Још и то! Ви сте дрвендека! Али постаћу ја опет удовица, па онда. . . .

Јулчика погледи ђаволасто Аврама и одскакута из дућана. Исидор и Ђока разрогачили очи, Урош и Тоша исплазили језике а у својој заседи клибио се господар Гогић, док му је густ дим куљао на уста и на нос.

— Ова се опајдара баш наврзла на мог Аврама, мумлао је у себи. Но он је за њу кисело грожђе, као и Мара за њега. Мара је господско дете, чита песме и романе а мој Аша не би знао склопити ни два стиха у накрст. Још боље. Ја волим трезвене момке. Песници нису за трговину а трговина није за песнике. Но ипак морам нешто учинити. Које Јулчика, које Мара — Аврам ће изгубити и оно мало памети, што има. Жена ме непрестано наговара, да га пошљем у Беч, да се мало дотера, изобрази. Само да ми се не поквари тамо! Не ће; доброг је срца а заљубљен је. Мораћу још једаред говорити са женом. На сваки начин.

(Наставиће се.)

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

ПЕТА ПОЈАВА.

Фаон. Пређашњи.

Фаон.

То ј' глас Мелитин! — Ха, продрзљивче!
Усуђујеш се, њу додирнути?
(Рамнес пусти Мелиту.)
У слутњи дакле право имађах,
Кад угледах те, крадом као вук
Где до ње пође с грозном намером;
Но у рачуну с', вуче, превари,
Јер пастир бди, па *теби* куцну час!

Рамнес.

Ја налог слушам господаричин.

Фаон.

Шта, налог Сафин! То зар налог *њен?*
О Сафо, Сафо! Сад те познајем!
Јест касно! Касно? Није касно још!
Још има каде, стрести вериге
Па стрешћу их са себе и са ње!
Пребрза слуго туђе пакости,
Шта хтеде то —? Мелито, шта ти је?
Побледила си ето, дрхћеш сва.

Мелита.

У овај мах се добро осећам!

Фаон.

Ти худи робе, хвали богове,
Те ни камичак не позледи њу:
Та сваку би јој сузу платио
По једним тешким ропцем самртним! —
Ти уморна ми, душо, изгледаш,
Наслони се на мене, чвршћега
На свету не ћеш наћи наслона.
Гле амо! нежном, чедном створу том
Хте, бездушниче, квара нанѐти.

Рамнес.

То не!

Фаон.

Да шта?

Рамнес.

Ја само — не питај,
Што хтех, не могу сад извршити.
С тог пусти ме!

Фаон.

Не, богова ми, не!
Радознао сам, шта вам беше смер.
Шта хтеде с њом?

Рамнес.

Отићи требаше.

Фаон.

А камо?

Рамнес.

То је тајна Сафина.

Фаон.

Не 'ш одати је?

Рамнес.

Она закључа
У груд ми тајну, коју чува роб.

Фаон.

Откључаће је нож! Та Сафа ми
На себе саму даде оружје!
(потегне ножем).
Не таји дуже! Видиш: готов сам,
Да закључани сандук обијем.

Мелита.

Поштеди га! На Хијос ваљаде —

Фаон.

На Хијос?

Мелита.

Да, да онде свакако
У знанца њена будем чувана.

Фаон.

Шта, преко мора?

Мелита.

Чун у заливу —

Фаон.

На чуну дакле?

Мелита.

Тако рече он.
Зар није, бабајко?

Рамнес.

Не зови ме,
Незахвалнице, својим бабајком,
Ти владичицу своју издаде!

Фаон.

Зар чун?

Мелита.

(Рамну.)
Шта скривих те ме ружиш зло?
Та он запи́та!

Фаон.

Чун? Е добро, знак
Ја примам тај, јер ваш је, богови! —
Разумех доцкан опомену вам!
То ј' она, или друга никоја,
У грудих другу што половину

Од оног носи, што у грудима
Са чежњом силном овде бијаше.
Показујете ви ми сами пут.
Ја рад сам ево њиме ходити!
Мелито, да, на Хијос ти ћеш сад!
Ал сама не! — Уз мене, са мном!

Мелита
(себи.)

С њим!

Фаон

Напусти ову земљу душманску,
Где злоба, мржња и осветљивост
У жића твог се пут утискују,
Где душманка ти смрти плете нит.
Хајд! онде чун је, овде снага, зор,
Да за те пођем ма на цео свет!
(обухвати је.)

Мелита
(плашљиво Рамну.)

Ох Рамне!

Рамнес.

Господару, промисли!

Фаон

Сам промисли, шта с њоме намери,
И да си сад у мојим рукама!

Рамнес.

Заборављаш, да ј' она Сафина!

Фаон.

Мелита ј' моја, моја, лажљивче!
(Мелити.)
Хајд са мном!

Рамнес.

Сви на овом острву
У Сафи штују своју краљицу,
На запомагање јој спремни су,
Да оружани штите њезин праг.
Од мене реч, и стотинама њих —

Фаон.

У добри час ме опомену ти,
У кога сам и где. — Ти с нама ћеш.

Рамнес.

Ја? С вама?

Фаон.

Да! Но тек до обале.
На таквом робљу њој не завидим!
Нас двоје кад смо у сигурности,
Поврати се па исприповедај,
Што зби се и — ал доста, за нама!

Рамнес.

Не, никада!

Фаон.

Ја имам, рекао бих,
Послушност што ми осигурава!

Рамнес
(приближује се кући.)

То насиље је!

Фаон
(стане му на пут па потегне ножем.)

А ти путуј де,
Кад хоћеш сам! Малена уцена
За њезин спас је твоја, гаде, смрт!

Мелита.

Ох не!

Фаон.

Нек слуша!

Рамнес.

Тешко старости
Те зор и воља нису једно већ.

Фаон.

Сад, момо, напред!

Мелита.

Куд?

Фаон.

На лађици —

Мелита
(отргне се од њега па похита напред на позорницу).

О бози! Да л' да?

Фаон.

Хајд! У сусрет нам
Даљина пружа руке радосно,
Обећаје нам дати заштите.
За старим, сињим морем преко там
Сигурност, мир и љубав борави.
О хајд! Под облим кровом липовим,
Што тихо сенчи родитељски дом,
Храм лепе среће наше своди се.
(обухвати је.)
Ти дрхћеш? Дрхћи, бајна невесто,
У загрљају свог младожење!
О пођи са мном! Или, не ћеш ли,
На рукама те овим понећу
До на крај света макар!

Мелита.

Фаоне!

Фаон.

Трепере звезде, море жубори,
Ветрићи с' благи поигравају,
За миловање Амфитрита зна.
(Рамну.)
Ти напред!
(Рамнес се опире.)
Шта? Животом титраш ... ?
(Сви троје оду.)

ШЕСТА ПОЈАВА.

Почивка. — Онда се на степених укаже *Евхарит*

Евхарита.

Ој Рамне!
(сиђе се.)
Његов као да зачух глас!

Не, нема никог. Ја се преварих.
Зао неки дух ка̑о да се усели
У Сафин дом, од њена повратка.
Сви с' укућани избегавају,
На сваком челу читаш сумњу, бол.
Мелитин празан ја затекох лôг,
По ноћи Сафа гре саморана,
Ту Рамнов глас а њега није ту.
Бар већ да сване једном!

Рамнес
(из далека.)

У помоћ!

Евхарита.

Ко виче то?

Рамнес
(ближе).

Пробудите се!

Евхарита.

Гле!
Та то је Рамнес!

Рамнес.

Робље Сафино!

Евхарита.

Ти ка̑о без душе летиш! Шта се зби?

СЕДМА ПОЈАВА.

Рамнес Евхарита.

Рамнес.

О пријатељи, амо! На ноге!
Бегунце држ'те!

Евхарита.

Шта се збило, но!

Рамнес.

Што питаш? Зови Сафу, слуге све!

Евхарита.

А што?

Рамнес.

Сад немам каде зборити!
Нек сва се кућа дигне, пожури,
Нек спасава!

Евхарита
(попне се уз степене.)

Шта може бити то?

Рамнес.

Не могу даље! — Издајници, не,
Још не кличите! Морски богови
Осветиће се за тај страшни чин.
(Мало по мало се купе слуге.)
У дô што брже сви потеците,
Побуните иза̀ сна народ сав!
О, не питајте Крајња нужда је!
(слуге оду.)

ОСМА ПОЈАВА.

Сафа. Пређашњи.

Сафа.

Кроз тиху ноћ ко виче! Јаду мом
У звање ко се тако уплеће?
Зар има још ко ту да тугује?

Рамнес.

Ја, Сафо?

Сафа.

Ти си, Рамне? Од куд ти?
А шта је с њом?

Рамнес.

С Мелитом?

Сафа.

С другим ким?

Рамнес.

Та оде!

Сафа.

Оде? Па ти ипак ту?

Рамнес.

С њим одбеже —

Сафа.

Умукни!

Рамнес.

С Фаоном!

Сафа.

Не, не!

Рамнес.

Ох, јесте. Мене савлада,
У истом чуну, за ме спремљеном,
Сад плен свој вози он по валима.

Сафа.

Ти лажеш!

Рамнес.

Којом срећом! Данас бар!

Сафа.

Да где вам оста, вечни бози, гром?
Зар јаде само *Сафи* шаљете?
Та где је слух, где рука освети?
Ниспошљите свој осветнички зрак,
Ниспошљите на издајнике зле!
О, скрушите их, бози праведни,
И мене јадну ка̑о што скрушисте! —
Бадава! Нема муње ни од куд,
У лишћу се ветрићи љупкају
А море на рамених широких
Љуљушкајући носи миља чун!
Помози, Сафо, сама себи сад!
(На позорницу подолазили дотле робови и сељани са буктињама.)
Ха, ови ту! О хвала, браћо, вам!
Што бози не ће, дајте, људи, ви!
Де, пријатељи, Сафу светите!
Докажите, да миловасте њу,
Сад или никад!
(поће међу њих.)

Ти се, Мироне,
И ти, Терпандру, често куњаше
На верност мени. Сећаш ли се још
Ти, Лихо, песме, и ти, Ксенарше —
На обалу! Па лађом за̀ њима!
Потраж'те траг брзином ветреном!
У мукама ћу овде чекати,
Богȍветни до повратка вам час
У груд ће мене бости ножа̂ сто.
То помислите па се журите.
Ко их донесе, ко ми прибави
Уживање, да нетренимице
У очи њему погледати смем
И питати га: Шта ти скривих то,

(бризне у плач.)

Те уби ме! — Не тако, само бес
И освета! Ко их доведе ми,
Све моје злато, живот добиће —
Ох, брзо само, брзо!

Један сељак.

Само с њим
Ми враћамо се!

Сафа.

Хвала, хвала вам!
У ваше руке дајем живот свој,
Нек ход вам жеље моје у̑бр̑зе
А освета ми нек вам снаге да̄.
Де брже, ако знате богове!

(слуге и сељаци оду.)

Сафа

(метне руке на груди).

Сад осећам се добро, мирна сам!

Евхарита.

Та ето дрхћеш!

Рамнес.

Јој! Ти посрћеш!

Сафа

(посрне, Евхарита је дочека на руке).

Што држиш ме? Нек паднем, пусти ме!

(Завеса пада.)

(Наставиће се.)

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак)

редстава је почела још пре по сата. Касир је већ хтео да затвори мали прозор, и да преброји данашњи добит, кад ова страна женскиња уђе унутра и заиште улазницу за партер. Док је вадила новац из новчаника, као да је поче стид обузимати због везаних рукавица и доста не удешене хаљине. Но када је видела, да на примљеној улазници стоји велик број, помисли, да је у пуној дворани неће нико ни приметити.

Заиста нико није ни приметио, да се баш при крају последње појаве првог чина отворила врата од партера, и да је унутра ушла једна женскиња без икакве лупе, и заузела своје место у последњој клупи. Одмах за тим удари бурно тапшање и изазивање. Расположење као да је било на свом врхунцу, и као да су слушаоци били ванредно задовољни са уметницима.

Између чинова сви поустајаше, да изађу мало на свеж ваздух а и да се поздраве и састану са познаницима, јер се по себи разуме, да су се овде сви познавали. Страна женскиња је још при улазу скинула вео, и сад се тако удубила у читање плаката, као да се бојала, да је когод не позна. Само је кадгод погледала свог суседа, и на велико изненађење приметила, да се и он није другачије забављао. Место да се освртао на све стране, и јављао на горњи спрат, мирно је гледао преда се, и као да се није баш најбоље осећао.

Он мора да је овде стран, као и она што је. На крају чина није ни дирнуо дланом о длан, ма да је на његовом лицу пламтио толики жар и одушевљење. На свом јаком и дугом телу имао је летње одело, које му је било кратко и узано, а плава му оковратница била је у неспретан чвор увезана. На колених му је лежао сламни шешир, а у руци је држао штап са сребрном главом. Најчудније је то било на њему, што је тако млад и тако величанствена изгледа — није му било више од 27 година — па ипак носио бароку, која није била исте боје које и његова коса, већ мало јаснија, и није му лепо стајала.

Све је то њој пало у очи у сумрачју партера, пошто је и он седео у последњој клупи. Први пријатни утисак, који је учинило на женску младо и здраво лице младог човека и његов полузамишљени израз на лицу му, као да су ови нови проналасци мало потиснули. И њој је врло годило, што ни у њему, као и у њој, не владаше између чинова нагон, да се с ким пусти у разговор. Шта он може бити, каквог ли је сталежа? о томе је она разми-

шљала у себи, па и за време прве појаве идућег чина, док се и сама није предала гледању комада.

Чудан комад! Јединствен у својој врсти. У којем би делу још нашли толико младићког заноса; у ког тек новог чеда живота толико зрелог схватања уметности и тако духовите власти над ефектом, као у овом дѣлу. Док се његови други створови на позорници развију до потпуне своје вредности тек у ванредним приликама, дотле личности овог дѣла млађаног жара, и поред најбољег приказивања једног провинцијалног друштва утичу силно, па и најрасејанијег и преживелог присиљавају да са њим живи и осећа.

Тако се овде десило. Фердинандов приказивач био је мршав младић са танким крештавим гласом. — Његову Лујзу играло је мало плаво женско створење, са леденим изразом бола на лицу, који је више личио зубобољи, него ли љубавној тузи. Леди Милфорд имала гушу, коју није могла ни сомотска пантљика сасвим покрити. Ипак су слушаоци све пратили са највећим поштовањем, па и госпођица у последњој клупи сасвим је заборавила, на своје предрасуде о своме суседу, док се овај између идућа два чина уједаред њој не окрете, саопштујући јој неке своје мисли на дело и приказивање, тихим ал звучним гласом.

Његов начин говора показивао је не обичног, већ изображеног човека. Још при првим речима јој призна, да он тај комад још није видео, и да песника знаде само из читања Она је одговорила на то, да је и њој позориште врло мало познато и да живи у малој варошици, у коју тек кадгод залута какво слабо путујуће друштво. За време њене младости, коју је у овој вароши провела, још није било сталног позоришта, те је тек кадгод била у комедији у великој дворани код „три шлема“, но и тамо су је тек једаред или двапут одвели.

— Не могу ни једне успомене из младости да се потанко сетим — рећи ће он са сетним осмејком, што му је пуним устима давало ванредну дражи. — Ја сам сасвим у самоћи васпитан, па нисам имао правог појма нити о свету, нити о даскама што значе свет. Кад сам одрастао, и кад ми је требало ступити у живот, сав свет, у ком сам требао делати, било је једно мало село. Чудна је судбина људи! На срећу има нека виша мудрост, којој је све јасно, што је нама непојмљиво

— Дакле и ви верујете у то — наставиће она брзо даље, пошто мало отури вео на страну, под којим јој беше врућина. Него, ако нема у свету правосуђа, које ће нас за све муке наградити у бољем животу, онда цела трка ова нашег живота не вреди ни пребијене паре. Па и ја, ма да сам увек живела по варошима, и ма да сам могла путовати — да сам имала воље на то, но прилике су тако донеле собом, да сам и ја тако „под земљом“ провела свој век. Колико сам пута себе питала, што да и ја не седнем на крила лакомислености као што други чине, који само о себи мисле, и сами себи стварају онакав живот, какав они желе, и мисле, да такав треба да буде. Ма да ми је кадгод тако дошло, да сам помишљала, да ћу морати свиснути у свом ропству, ипак нисам имала толико одлучности, да разлупам окно од затвореног прозора. О, како је човек мали у својој скучености!

— Па ко зна — рећи ће он са неком важношћу, која није приличила његовом младом лицу — да вама није одређено још ослобођење? Ви ето радо обилазите места ваших успомена, што мени никад радости неће доносити, јер ја се сећам успомена своје младости без икакве нежне сете и чежње.

Она ућута неколико тренутака.

— Откуд ви знате — рећи ће она, — да сам ја овамо са радошћу дошла? Ја немам никаквих пријатеља па ни познаника у овој вароши. Кад се сетим, с каквим сам детињским осећајима овуд трчала пре неколико година; какву сам будућност себи замишљала, док сам се још као мало девојче играла поред реке и устрчавала на онај брежуљак иза вароши — па — како је сада сасвим другачије —“

Како се завеса дигла, то она престане са тим последњим речима. Њен сусед се поново задуби у радњу парчета, и као да је њу са свим заборавио Она се пак с тешком муком опростила мисли о прекинутом разговору. Њој се учини сада невероватно и чудно, што се она са са свим непознатим странцем могла упустити у тако интиман разговор. Но са свим јасно беше, да се он за њу ништа не интересираше. Он ју је истина предусрео најодаиније, и сам заподео разговор о личним стварима, али је она ипак требала бити уздржљивија и не доводити разговор до таке искрености. Одлучи сада, да се о идућој паузи понаша са свим хладно, а ако се он поврати на стари разговор, или да прекине разговор или да изађе из позоришта. Ипак јој се не могаше на ино, а да и даље не продужи мисли о њему. Његов говор био је тако тужан и пун оданости и пред њом је непрестано лебдио његов лик са лепим црним очима, ма да је одлучила, да га ни једног погледа не удостоји. Шта би он, боже, могао бити, и како је само могао издржати на селу. На сваки начин, да је као дете сиротих родитеља, одрастао у семинарију, и тако

постао народним учитељем. Али ипак беше нечега у његову бићу, што се није слагало са овим мишљењем.

Чим се свршио трећи чин, окрене се на другу страну, да му је скоро леђа окренула. Но уједаред се зачу његов глас:

— И вас је за цело овај спев тако распалио, да би најрадије побегли из позоришта, само да би могли на пољу што величанствено извршити, а најрадије се изложити каквој опасности, само да би мало крви пролили. Можда комад само на мене тако утиче, што нисам на тако што навикнут. Ја мислим, да тако мора свако осећати.

Она се на послетку мораде окренути

— Ја мислим да не — рећи ће она — Погледајте ова лица око себе. Сад су друкчија времена наступила Разуме се, да и данас постоји разлика између сталежа и богатства. Но кад се човек нађе у таквој прилици, све оставља на божију вољу, али тако прекомерне љубави — где је данас такове?

— Разуме се, да на селу нема ни Фердинанда ни Лујзе — одговори јој он, са једва видљивим осмејком. — Но колико сам слушао и читао о варошима — узмите само у обзир криминалне случајеве по новинама, а да прећутим измишљене догађаје у романима — човештво се за неколико столећа амо није здраво променило. Но ово је сувише дугачка глава, нарочито за једну паузу међ чиновима.

Сад ућуташе обоје, и свако гледаше на другу страну равнодушно и туђински. И он није могао, а да не почне мислити о њој. Њено лице му се није допадало, и пала му је у очи само боја и пуноћа косе, и као злато жуте обрве. За тим уста, која, када ћуташе, изгледаху свежа и дражесна, но чим је почела говорити, и ако јој беху бели зуби, ипак изгледаху накарађена усљед оне огорчене боре. У његовом селу, и ако му никад не излажаше на очи лепа, нагиздана девојка, ипак се једаред мало већма загледао у свеже лице једне девојчице, али се никад није занео узбуђен бујнијим осећајем. Откуд сад уједаред, да га ово створење без икакве млађане дражи и лепоте потајно привлачило. Да ли је то био звук њеног гласа, или садржај њених речи, који проистицаше из живота пуног одрицања, као што је и његов био. Или га је жар дела песниковог тако заносио, па му у унутрашњост набацао пуно искри, да је све око себе гледао у ружичастој боји?

Он се навикао о себи много мислити, као и сви они, који живе међу другачијим људима, него што су сами. Тако је он сада покушавао, да растумачи себи утисак, који је на њ учинила та страна женскиња. Док је она из његова ћутања закључила, да му је њен разговор несносан, дотле је он у себи размишљао о ономе, што је она до сада рекла и покушавао, да на то створи какав стих.

На послетку се опет удубио у комад. Све промене и расположења у делу могла су се јасно видети на њему: страх и саучешће, страсно узбуђење, презрење, гнев и одушевљење. Лице му се зажарило, а са дрхћућих усана му се отимао буран дах. На крају му очи пливаху у сузама, које су падале доле низ снажне и бледе образе, а да је сам о томе знао.

Све је то она приметила. У њој је све већма расла пажња према познанику, ма да је први утисак, који је долазио са лажне косе, још непрестано трајао и ако је био много слабији. Када је последњи пут завеса пала, она брзо устане и ћутке му се поклонивши пође, да потражи излаз.

(Наставиће се.)

НА ПИТАЊЕ:

„КАД СУ СЕ СРБИ С ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?“

Од Иларијона Руварца.

(Наставак.)

У отпису цара и краља Леополда I. од 11 авг. 1695. којим се нарећује и заповеда, да се источне цркве грчкога обреда Патријарху и Архијепископу Арсенију Чрнојевићу преда на уживање и за издржавање његово и његових кастел Сирач у Славонији, који му је он — цар и краљ подарио — „posteaquam Nobis per Cameram Nostram Aulicam — тако каже се у почетку тога отписа — где се помиње, са шта се даје српском патријарху поменути градић — relatum fuerit, qualiternam reverendissimus ecclesiae orientalis graeci ritus Patriarcha et Archiepiscopus Arsenius Czernovich *propositis Nostris Eidem per defunctum quondam Generalem Nostrum de Piccolomini protectionalibus litte-*

ris, non solum Archiepiscopatum suum in Ipek prope Albaniam verum etiam quamplurima Jurisdictioni suae subordinata Monasteria ultro dereliquerit, et mediante sua efficaci persuasione, ingentem Rascianorum militum copiam ad Nostram Caesareo-Regiam Devotienem adduxerit, nec non ad milita servitia, contra Turcam immanem Christiani nominis Inimicum praestanda, cum crebrioribus huc usque reportatis victoriis animadvertit, et actu Militiam hanc Rascianam, Personae suae presentia et adhortationibus suis in jurata fidelitate, continuatione armorum suorum constanter conservet; Nos proinde ex paterna erga benementos, qua feriamur benigna Clementia etc. etc.

Ту у том ћесаревом отпису од 11. Авг. 1695. каже се дакле да је патријарх Чрнојевић тада, *кад му је бивши ћесарев ђенерал Пиколомини предложио ћесарев заштитни лист, оставио* архијепископат свој у Пећи и многе подручне му манастире, и да је привео ћесару на верност и службу велик број војника и т. д.

Ђенерал Пиколомини — који је са Косова скоро на измаку г. 1689. јавио био цару да српски патријарх њему и његовој војсци иде на руку, — умр'о је у Призрену дне 9. Нов. 1689. те му је прије тога дана већ морао предложити онај заштитни лист, који се у отпису ћесареву помиње, и усљед чега је он *оставио* патријаршију.

Тај отпис ћесарев од 11. Авг. 1695., колико ја знам, није још нигда штампан, и с тога мислим, да се из тога отписа још непечатаног и неоскврњеног може поцрпсти доказ онакав, какав г. А. Ђукић жели. Но ако и то није доста г. А. Ђукићу, ако он и даље буде захтевао да му се покаже *црно на белом* права година пресељења Срба из српске у угарску земљу — онда ми је жао, што му морам казати, да се сам о свом трошку потруди до Беча и тамо у архивама дворским и министарственим потражи, што му срце жели. Г. А. Ђукићу и онако је Беч ближи и он је млађи и лакши и окретнији и виђенији од мене смућеног и опалог човека, па ће, надамо се, и у тражењу бити сретнији од нас.

Г А. Ђукић у Беч, у велики цариград, а ја — куд ћу већ у Турке, да питам Турке, шта је велики везир *Мустафа Ћуприлић* на измаку г. 1690. кад је освојио Београд и претерао Немце преко Саве и Дунава — а видио како је српска земља остала пуста, радио. Садашњи Турци и онај срчани пријатељ њихов у Београду, тешко да ће знати што о том, шта је поменути везир поменуте године у поменутом граду радио да напуни пусту земљу; но стари Талијанац Контарини („Istoria della guerra di Leopoldo I. T. II. p. 269.) помиње, да Мустафа Ћуприлић остављајући Србију „fece (a. *1690.)* divulgare un' indulto che rimetteva tutte le colpe a sudditi, che per tema de' meritati gastighi si fossero allontanati dalla Provincia. *ed esibiva franchigie per molti anni da qualcunque tributo à quelli, che si riconducessero ad abitarla ect* “ А ко хоће да зна, шта се ту каже, нека чита и прочита у Цинкајзновој повести османског царства св. V. стр. 299. па ће се и из тога моћи уверити, — ако је човек уверан, да је велики везир Мустафа Ћуприлић, нашавши на измаку г. *1690.* опустелу земљу, као мудар и ваљан државник нашао за нужно разгласити, да ће се пређашњим становницима српске земље, који се разбегоше и разселише, дати опрост и слобода од плаћања сваког данка кроз више година, ако се поврате на своја кућишта. Да је г. 1690. с патријархом Арсенијем III. прешао овамо само мален број Срба, као што г. А. Ђукић с Французом Пико-ом узима, што би велики везир разглашавао и обећао ону опрост и слободу од плаћања данка?

„Оста земља (српска) пуста!“ уздисаху и плакаху бедни калуђери, сећајући се и помињући отачаство и домовину своју и разорених и попаљених манастира и цркава у српској земљи г. 1689. и 1690., а кукајући и скитајући се по угарској и словенској земљи. „Расу се српски — хришћански народ.“

Г. А. Ђукић пита, након двеста година боравећи у Златном Прагу: „Кад су се Срби са патријархом Арсенијем III. доселили у земље мађарске круне?“ а не пита „колико је тисућа душа прешло тада и настанило се у тим угарским земљама?“, и не само да то не пита и не поставља таквога питања, већ на три места или трипут понторава, тврди и вели, „да је око по милиона душа“ прешло с Чрнојевићем у времену од 1691—1694.; тако је сигуран, тако ни најмање и ни из далека не сумња он о бројном том податку.

Г. А. Ђукић, Србин будући и по роду и по осећају, држи у тврдо, да је у последњој десетини XVII. века из српских земаља прешло и населило се овде „око или скоро око по милиона душа“, при свем том што то нико од сувременика или блиских том пресељењу писаца и записивача не каже, нити је то г. А. Ђукић ма у којој и најтајнијој архиви нашао написано црно на белом. Г. А. Ђукић дакле верује, да је између г. 1690—1694. прешло из прека овамо око по милиона српских душа, а нећe да верује, да се та велика (ма и не било баш по милиуна душа) сеоба збила г. 1690. и с тога се мора признати и рећи, да је г. А. Ђукић пристрастан, односно да није према сваком историјском податку једнако строг, једнако неверан Србину с меканим срцем годи, кад му се каже, да су његови стари прије две стотине године дошли овамо да се бију и

да сузбију Турке, и да нису дошли у маленом броју каквих 30.000 душа, већ да их је на броју било 500 тисућа или по милиуна душа и међу тима душама да је њих *сто хиљада* било под оружјем. Србину овостраном (јер за Србина с оне стране Саве и Дунава и за по гдекога Србина у негдашњој зетској планини а садашњој Црној Гори то не стоји и не важи) годи кад се тако пише и каже, а други, који није Србин и не осећа српски, хоће богме да се замисли — и да посумња читајући такво што.

Наша уважена старина, г. А. Стојачковић написао је г. 1849. дакле пре четрдесет и две-три године, дакле кад је био још „млад делија", да је под предводителством патријарха Арсенија III. прешло 37—40.000 србских фамилија, најмање *по милиона душа"* — после неколико година оправдао је тај „безброј душа" примедбом „Bekanntlich leben die Serben in Hauscommunion und auch dermalen sind in der Militärgränze, welche auf diesem System beruht, die Familien zu 15—20 Köpfe stark."

Што је „млади" тај Србин написао, то је после млади Француз Пико усвојио и такође приметио: „Број од 400.000 или 500 000 глава неће требати да се чини, да је одвише узнесен" (по преводу Павловићевом од г. 1886.).

Не знам да ли зна г. А. Ђукић који се и у том погледу придружио младом Французу, шта је на то приметио стари Павао Хунфалви у „Literarische Berichte aus Ungarn, Budapest 1877. S. 287. „Eine solche Zahl *(eine halbe Million Seelen)* lässt sich leicht niederschreiben, ob sie aber in Wirklichkeit im Jahre 1694. aus einer *fremden* Provinz herübergebracht werden konnte, das mögen diejenigen entscheiden, welche die Schwierigkeiten kennen, eine Masse von nur 50.000 Seelen, von denen etwa drei Viertheile Weiber und Kinder ausmachen müssen, zu bewegen und zu nähren," и т. д.

Тако мисли о истакнутом броју душа, прешавших с патријархом Чрнојевићем — но г. А. Ђукић веруje Пико-у, односно верује, да је тада прешло на ове стране 37—40 000 породица, и даље узима да ћемо, ако на сваку породицу рачунамо просечно само 12 душа, лако и лако добити 480.000 душа или другим речима, скоро или око *по милиона* душа.

Но ко ти каже, ко ти јамчи, ко је бројио, да се можеш ослонити на његово казивање — једном речи, ко је први написао да је с Арсенијем патријархом прешло 37.000 породица?

Први је записао, као што већ знаш, скромни читатељу, — да је толико породица прешло с Чрнојевићем патријархом, онај бедни и невољни скитач, Стефан Раваничанин и то у оном „показанију", кад је тело св. кнеза Лазара пренесено из Раванице у Угарску у Сент-Андрију — и кад из Сент-Андрије у Врдник манастир у Фрушкој гори! После њега а може бити по њему, казао је исто то Павао Јулинац (г. 1765.) и Јован Раић (г. 1768.) и по Раићу Немац Енгел, а по Енглу сви остали али не баш сви 37.000, већ који 30, који 32, који 35, који 36, а највише њих 37.000 *породица*. Чапловић (Slavonien und zum Theil Croatien II. Theil 1819.) рекавши на стр. 29. „der Patriarch Csernovics kam mit etwa 36.000 grössten Theils servianischen, weniger albanisch-clementinischen Familien" приметио је у загради („vielleicht *rectius Köpfen*)". Читатељ ће се сетити поменутог већ у овој расправи места из XV. свеске Theatri europaei, где се каже: „der Bischof der Raitzen hat sich schon nach dem Verlust von Belgrad *mit 20 bis 30.000* **Seelen** in kaiser. Schutz begeben."

Дакле 30.000, као што стари Немац, који је г. 1696. писао, вели, и 500.000 *душа*, као што г. А. Ђукић г. 1891. тврди, то је богме велика, грдна, огромна разлика, таква разлика, према којој она разлика, која ето између нас, који пишемо, да су Срби прешли овамо од чести већ 1689., а највише г. *1690*. и оних, који с г. А. Ђукићем узимају, да је велика сеоба била *1694.* — са свим ишчезава. И опет је г. А. Ђукић расправи о ниптетној тој разлици посветио неколико страница „Јавора" а оној грдној разлици између 30 тисућа и 500 тисућа ни једне странице, ни једне линије! Питање „кад су се и које управ године доселили Срби у угарску земљу?" то питање не даде мира г. А. Ђукићу и он није мировао, док није написао читаву расправу о том питању; а питање, колико је хиљада српских породица или душа прешло поменуте и расправљене године у ову земљу — то за г. А. Ђукића и није питање и у питању, које би требало расправљати, јер он зна, да је тада прешло скоро или око по милиона душа. Али од куд зна то он? — тако морамо сад ми њега питати и тако питајући срдити га, као што је он нас онако у листу овом питао и онако срдио!

Знамо, ко је први написао, и који су други, а то је већина писаца прихватила и усвојила број фамилија, који је Стефан Раваничанин назначио. Али има писаца, који се с тим бројем (са 37.000 породица) не задовољавају, којима је то мало, и који тврде, да је двапут и више него двапут толико породица с Црногорцем Арсенијем патријархом прешло у ћесаревину.

Василије Петровић, владика или митрополит црногорски пише у Историји о Црној Гори, штампаној г. 1754. у Москви: „Патріархъ сербскый Арсеніе Черногорецъ — на милостивое писменно позваніе римскаго Цесара Леополда прваго — отъ области турской бѣжа во свое отечество Черную Го-

ру; отъ Черногорцевъ провожденъ чрезъ Босну до арміе цесарскіе къ Дунаю въ 1689 году. Виступило тогда от области турскіе съ Патріархомъ Арсеніемъ больше 80 тисящъ фамиліяхъ народа сербскаго у Венгрію во цесарскую областъ на привилегія, которая помиловалъ Леополдъ цесаръ Арсенію Патріярху (в. Летописа књигу 68 стр. 23, Митрополит Василије Петровић, написао Марко Драговић, Цетиње 1884. стр. 117) И г. Милорад Медаковић зна, или је бар знао тада, када је писао своју повесницу Црне Горе, издану у Земуну 1850. стр. 42. „да је са патријархом Арсеніем, (који је спровођен Црногорцима кроз Босну до ћесарове војске на Дунаву, прешло више од 80.000 породица, „све *чистог и мужественог народа српског* у Унгарију." Да ли то осим г. Милорада Медаковића још когод зна, ја не знам, али то знам да 80.000 породица × 12 = 960.000 или округло један милион, *један читав милион* душа.

На што половити, кад можеш имати цео милиун! А колико те данас има и у угарским и у словенским земљама, о Србине и српски сине? Опрости ми, што те запитах тако, кад се то мене и онако овде не тиче нити ми је стало до тога, да то сазнам од тебе, дакле једни веле 37-40.000 породица а други кажу више од 80.000 породица.

(Наставиће се.)

ШТА НАМ ЈЕ СУЂЕНО?

(Наставак.)

Године 1856. разнео се глас, да ће једна комета навући на земљу и сасвим је уништити; о овоме су чак и попови по црквама придиковали, но дан пропасти дође па и прође.

Из овога се види већ, колико су сигурни извори, по којима се даде знати унапред, каква судбина чека цео свет и сваког појединог члана у њему, ма то и из звезда читао! Не зна се и не може се знати ништа рећи о будућности целе земље а да се зна и да се може знати прорећи штогод за слаби тек створ на тој земљи. Човек је ништица а о ништицама се никад нико и ништа и не стара!

3. Било је људи, којима је занат био, да читају из звезда, шта кога чека, то су били астролози, по нашем звездочатци, а наука се звала и зове астрологија; ово су радили и неки лајици, сви се плели у те послове. Занатлија је заслуживао па се тако и издржавао а више пута натеран је од силника, да и без награде прориче, јер је иначе главу у торби носио. Лајици се бавили астрологијом више из дуга времена и у уверењу, да ће штогод бар дознати о својој будућности. Међутим и саме круннисане главе студирале су астрологију, баш као што су се бавиле много и алхемијом: ове две науке ишле су упоредо. Како да и не иду, кад једна и друга ради о срећи људској, о срећи човечанској. Ни сами астрономи нису били противници астрологији; о томе ћемо говорити ниже.

Сав свет, ијоле тек изображен, имао је посла са астрологијом. И праве астрологе поштовали су, чинили им поклоне и даре, баш као и данас још врачарама; астролози су живели лепо и без бриге само за то, што су вешто знали читати звезде, скоро би рећи могли, што су добро знали лагати по звездама. Ово данас смемо истина рећи, у оно доба пак била је астрологија наука а не лагарија.

Кад је управо астрологија започела, не даде се казати. Стари писци држе, да су њу почели развијати Халдејци, међутим има астролошких прорицања још у књигама Мојсијевима.

„Прво су Асирци посматрали, како се планете мичу по небу и како мењају место наспрам других звезда; повода им дало, што су по својим широким равницама и пољанама имали далек поглед а небо им је већином чисто и јасно. Што су Асирци икад приметили, прибележили су и оставили потомству. Халдејци постадоше од Асираца, они створише посматрајући звезде, читаву науку, којом могоше свакоме предсказати судбину и све оно, што је још о рођењу му одређено, да дочека. Тако пише Цицерон за Халдејце.

Још опширније говори о Халдејцима Диодор Сикул. Он има, како Халдејци доказују, да је божјим провиђењем све уређено и да све промене на небу не догађају се случајно па ни по неким законима, него све је то израз воље божје. Халдејци су одавно гледали у звезде, те нико од њих није боље испитао кретање и моћ звезда; с тога знаду они много казати и о будућности људској. Најважније је код њих кретање пет звезда, које се зову планете; они их називају весницима. Највише се од ових одликује планета, што се код нас зове Сатурн а они јој дадоше име „Сунчана звезда", друге четир имају имена као и код нас: Марс, Венус, Меркур и Јупитер. Весницима се зову ове звезде због тога, што имају свој пут по небу а друге звезде никад не лутају; планете баш у том путу свом

могу будућност означити и милост божју нам наговестити. Предсказати може планета или кад се рађа или кад седа а више пута и боја јој нешто значи, само кад се оштро пази на њу. Сад предсказују планете јаку буру, сад опет сувише влажно ил суво време; ево сад јављају, да ће се јавити комета или да ће се сунце ил месец помрчати или земља затрести, у опште нам унапред кажу, шта ће се збити у ваздуху и хоће ли то бити на корист или штету не само целом народу и земљи, него и самом краљу па баш и обичним људма. Под планетама стоје тридесет звезда, то су „богови саветници“. Половина од њих надгледа изнад земље, половина опет испод земље; тако виде, шта се догађа и међу људма и на небу. Сваких десет дана иде весник од горњих звезда ка онима испод земље и од ових опет један ка звездама изнад земље Овако се редовно и вечито звезде промењу. Кнезова међу боговима има дванаест; сваки има свој месец и знак у животињском кругу, кроз који иде сунце, месец и пет планета. Планете иду по свом рођеном путу брзином неједнаком, која се и јако мења, с тога га пређу за разно време. Ове звезде утичу при рођењу детета јако на његову срећу или несрећу и на њихове особине треба пазити, ако смо ради да дознамо судбину људску. Осим звезда у животињском кругу имају Халдејци још двадесет и четир звезде, од којих је половина у северним крајевима а друга половина у јужним; оне звезде од ових, које се виде, иду у живот а које се не виде, долазе до царства мртвих и то су „судије у свемиру“. Дубље него све споменуте звезде креће се месец; он је због своје теже најближе земљи, и свој пут претрчи за кратко време ал то не зато, што најбрже иде од свију планета, већ због тога, што иде по најмањем кругу. Земља је шупља и изгледа као чун!.... Ето тако лепо удешено је читаво небо и подељено тако дивно, само да човек може знати, шта ће му се збити. Човек треба да отвори књигу небесну и да чита, да чита добро или зло и за себе и за друге људе, за цео свет!

Песник српски ухватио је такође небо, ал не да из њега чита, но да по њему пише:

„Збогом, дико, писаћу ти,
Небо ми је листак ведри,
По његових плавих недри',
Душо моја, писаћу ти.

Л. Н.

Халдејско веровање у пророчанство из звезда попуњује и Секст Емпирик, говорећи, да сунце влада поглавито дању и помаже му Сатурн, Јупитер и Меркур. Јупитер и Венера су добри, зли су Марс и Сатурн а Меркурова ћуд зависи од тога, да л утиче са каквом добром или злом планетом. Планете су најјаче, кад су у својој „кући“ у животињском кругу: Сунце у лаву, Месец у раку, Сатурн у јарцу и водолији, Јупитер у стрелцу и рибама, Марс у овну и скорпији, Венера у бику и у мерилима, Меркур у близанцима и у девојци. Халдејци су говорили, да треба пазити на ово: како стоје звезде, кад се когод рађа, за тим да се одмах бележи његова срећа, његово владање, дух и прилике, у којима што ради, на послетку и како умире; све то да се тачно прибележи, па кад много доцније буду звезде исто тако стајале, а неко се баш тада роди, биће и њему, тако су држали, све као и оном, о коме су бележили.

Код Египћана је било одређено поповима, да пазе, како се звезде поређале, кад ће се састати пут месечев и сунчев, како се месец мења у светлости и како се звезде ређају па да отуда читају судбину. Не памти се, откад су Египћани тачно побележили за сваки дан у години, како ће звезде стајати, но то је свештеницима дуго била књига, из које су прорицали.

4. Од Египћана пређе астрологија међу Грке. Многи познатији грчки писци и философи бавили се и астрологијом. Тако је Исијод говорио, да је месец од највећега утицаја па је и прорицао по њему. За Талита Милићанина кажу, да је из звезда, још пре но што су маслине цветале, знао прочитати, да л ће оне родити, па је унапред покуповао све маслине по Милету и острву Хиосу а после их скупо продавао. Но било је и противника још у оно доба.

Међу Римљанима у почетку је астрологија тешко хватала корена, јер астролози нису погађали; међу другим прорицањима било је и то, да ће Цезар, Помпеј и Крас дуго живети и мирно умрети, а тако није било. Доцније пак отела се нешто, па су се бавили астрологијом чак и Цицерон, Германик, Виргил и други; они су особито заступали мишљење Грка Арата, но оделити астрологију од предсказивања по звездама, какво ће време бити, нису могли ни Римљани као ни други народи: звезде предсказују и догађаје међу људима као и догађаје у атмосфери.

Римљани су били страсни астролози.

И сами римски цареви веровали су у почетку астролозима; по дворовима били су астролози, да својим прорицањем служе лично царевима а и самој држави. Астролог Трасил пратио је непрестано цара Тиверија. Тиверије је од свију царева највише веровао у астрологију; више пута догодило се ово, што су му предсказивали, но доцније био им је велик противник!

На запад у Европу пренели су ово веровањ у

звезде Арапи Они су врло ревносно ширили науку своју, није дакле чудо, што је астрологија доласком Арапа у Европу јакогг.'корена ухватила.

Арапи су заузели скоро цело Пиринејско полуострво па кад се смирила у њима ратоборност, почеше неговати науку и многи европски научењаци ишли су у Кордови у школу, да се користе знањем и наученошћу арапском; но том приликом примали су уједно и науку о прорицању из звезда. Астрологија се међу Арапима тако утврдила, да је потисла скоро потпуно астрономију.

Међу Арапима цветала је астрологија од седмог до тринаестог века, за тим прелази у Средњу Европу и у четрнаестом и петнаестом веку тако је јака, да ни први научењаци не могу да је се отресу; и сами астрономи верују у астролошка прорицања и шта више астрологијом се баве и шире ју.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

VII.*)

У најновијој књизи матичиног „Летописа“ (књ. 165.) изишле су допуне и поправке „Библиографији“ Ст. Новаковића и т. д. од Марка Кречаревића па се ту под годином 1843. бележи брошира: „*Србољуб.* Примѣтба на достовѣрно?! извѣстіе Г. Стояковића, противъ одзива Ожеговићевог у смотренію Матице Србске. 4-на, стр. 7.“

Под књижицом овом примећује г. Кречаревић, да на њојзи не стоји *где* је и *кад* је штампана. Но он ју је ставио у годину 1843. с тога, што се у броширы тој на једном месту вели: „Та она ево већ 17. година како рои“ и т. д., а на другом месту: „Г. Стојаковић вели, да је Пештанска Матица за нуждно и полезно нашла њека устроителна правила учинити и у главној 1842. скупштини примити“.

Писац ових редака има у рукама *рукопис* те брошире, који је поднесен био *на цензуру*, те се из примедбе и допуста цензоровог види, да ова књижица није штампана 1843., као што г. Кречаревић мисли, него на сваки начин 1844., и то у *Новоме Саду*.

Ево те цензорове клаузуле: Admittitur ad typum. *Neoplantae* die 6. Aprilis 1844. *Gr. Láng*, Libror. Censor. Уз то је ударен цензоров печат. Дакле кад цензура књигу пропушта 6. априла 1844, онда се она није могла штампати 1843. На овоме рукопису не стоји потпис: „Србољуб“, него „*Филосерб*“, те је дакле при штампању промењено.

Рукопис тај нашао се међу хартијама *дра Јов. Хаџића Светића*, но није његов рукопис, него туђ, и ако је нешто налик на његов. Но у овоме рукопису је свуд за глас „*т*“ писано немачко „*t*“, а за „*д*“ курзивно латинско „*∂*“, што у осталим рукописима, за које се извесно зна да су Хаџићеви, није случај.

Ко је дакле био тај „Србољуб“? Да није прота Стаматовић или Др. Петар Јовановић?

О.

*) У бр. 12. „Јавора“ стоји у овој рубрици V. у место VI. — Ур.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Наш честити свештеник *Манојло Грбић* тек што нас је обрадовао првом књигом своје историје „**Карловачког Владичанства**“, коју је онако лепо, зрело и научно написао, већ нам оглашује, да је дао и другу књигу тога свога дела у штампу и позива на претплату. У овој ће се књизи наставити историја Карловачког владичанства од владике Павла Ненадовића (1741.), где је прва књига прекинута, те ће сад довршено бити до наших времена Ту ће се опширно причати радња и борба због наше свете вере знаменитог владике Јакшића; како су Жумберчани поунијаћени; како су постале главне црквене, школске и општинске уредбе; како су Французи освојили ово владичанство и како је било за њихове управе. Књига ће изнети до 20 штампаних табака, а претплата је само 1 фор., и траје до св. Илије. „Старија сестра удаје млађу“ — вели једна српска пословица —, па се и писац поуздано нада, да је његова прва књига препоручила и ову другу, као своју млађу сестру. И ми држимо, да ће сваки читалац прве књиге Грбићеве набавити без сумње и ову другу, а ко није читао ни прве, томе топло препоручујемо, да ју набави и проучи, јер ће много из ње научити, што до сада није знао, а што јако задире у живац наш народни.

= У Митровици је покренут нов стручан српски лист, каквога још нисмо имали у нашој књижевности. То је лист „**Добротвор**“, који је намењен настави и васпитању *глувонемих*. Уређује га вредни учитељ митровачког завода за глувонеме *Радивој Поповић*. Како у нас нема радника на овоме пољу, то се уредник нада, да ће га у послу овоме потпомоћи *медицинари, педагози* и иначе сабирачи статистичних података, учитељи и други родољуби Медицинари би могли износити своја опажања о органу слуха, говора, о функцији мозга, о болестима ових органа; за тим би могли саопштавати што из анатомије, хигијене и дијететике слуха и говора. Лист ће даље доносити гласове из свију земаља, а поглавито

из словенског света. Тако ће му гласове из Русије достављати лични пријатељ његов и колега Ал. Остроградски, над зорник ц. завода за глувонеме у Петрограду. Доносиће лист извештаје завода, скупштина и т. д. Временом ће доносити што и забавно (ал' ваљда опет само што се тиче глувонемих), а примаће и саставе и белешке о слепима, идијотима и т. д., те ће тако и њихове интересе заступати. Прва два броја, што су изишла, лепи су сведоци озбиљности и добре воље уредникове, чије је име и нашим читаоцима познато, нарочито из предавања о глувонемима, што је штампано у „Јавору" за 1888. (бр. 39. и даље). „Добротвор" стаје на годину 1 ф. 50 н. (за Србију 4 динара), а излази месечно једанпут.

= У Вел. Бечкереку је покренут недељни лист **„Коло"**, под уредништвом *Светозара Грчића*. Лист неће бити политичан, али ће у њему наћи места свака знатнија појава у нашем друштвеном, просветном и економском животу. У уводу говори уредништво о познатом расцепу у нашем народу, те вели: Наше је уверење, да тога расцепа не може са свим нестати, а што се може и треба да се чини, ово је: да се противности сведу на чисто начелну основу, од куда су и потекле, а с које их је слабост људска потисла на поље личних задевица и размирица. У том ћемо правцу радити — вели уредништво даље — понашајући се према сваком објективно, али и критички. Лист обећава, да ће нарочиту бригу водити о нашој народној црквено-школској автономији. Годишња је цена листу 4 фор.

= *Др. Љубомир Ненадовић*, варошки физик у Панчеву, некадањи уредник „Домаћег лекара" и писац књиге „Кућевног лекара", написао је и издао ових дана један прилог монографији града Панчева под натписом: **„О здравственим приликама у Панчеву"**. Писац овде стручњачки извештава о свима одношајима Панчева у санитетском погледу, говори о земљишту Панчева и околине му, о климатичким приликама, о подземним врелима и о набавци воде, о стању и кретању становништва, каламљењу богиња, о болници, о болничким задругама, о мерама за предохрану у заразним болестима, о канализацији, купкама, школству, кланицама, прегледању марве, алкохоличним пићима и т. д., о свему, што је важно по здравље грађана ове вароши Овакве би монографије о сваком већем месту ваљало да се напишу, јер је ово од интереса по свакога, ко о здрављу своме и својих бригу води. Евала писцу на овако вредноме послу!

= У Загребу је изишла у накладн свеучилишне књижаре Фрање Жупана књига: **„Prirodno liečenje"** или „савјетник и учитељ, како ћеш си у свих болести сам помоћи водом, зраком, диетом и кретњом. Саставио након практичне порабе готово од шестдесет година *Аугуст Вилим Кениг*, бивши проповједник у Хохенбруку код Оранијенбрука." У огласу вели књижара, да је, што се тиче краткоће, јасноће и практичне вредности, ово „најбоља здравословна књига за пук", и да поред ове књиге „не мора болесник узимати никаква отрова (лекарије)" и да „не мора тражити помоћи од петљанаца" — а овде се мисле доктори. Па ипак се *преводилац* стидео да се потпише под овако важан и благодетан посао. Писац књиге, тај „бивши проповједник" вели у предговору, како је медицинска знаност пронашла читаву војску прерaвних болести и наденула свакој болести посебно име, те кад ко оболи, одмах је питање, каква је то болест и на њега може да одговори (вели писац иронично) само доктор медицине и нико други на свету. Даље вели, како незналице (доктори) уверени о својој величини и својем великом знању, нису хтели ништа да науче од припростога световњака и одлучише, да лечнички цехови остану и у будуће на дневном реду. О, за бога, а како то да нису опуномоћени попови из Хохенбрука, Оранијенбрука и осталих брука, да могу спасавати људе не само од душевне пропасти него и од телесних болести! За тим вели тај нови спаситељ људски, тај преподобни и мудри господин Кениг, да *само једно боловање постоји*, које увек лежи *у крви*, и да се та болест крви очитује или као *упала*, или као *грозница*, или *осип на кожи*. Тако дакле има само *једна* болест, која се показује у три вида: упала, грозница или осип на кожи! Дакле управо као што је *један* бог у *три* лица. Све друге болести не постоје, него су их, као што отоич наведосмо, доктори пронашли, измислили и наденули им имена. Па онда вам се кроз целу књигу велича и слави тако названо „природно лечење", а „учени доктори" и „високе школе" се омаловажују и грде. Тако се на стр. 21. вели: „Алопатија и никоје друго ма како хваљено лечење не може без погибељи уклонити те излечити ни једну упалу", а госп. Кениг лечи сигурно и упалу (запаљење) мозга. (Да ли је и то на себи окушао, јер вели већ и у натпису, да је ову књигу написао „након практичне порабе од 60 година"?) Наравно да се ту с презрењем говори и о Коху и његовим „бацилима" код колере и туберкулове, о Ценеру и каламљењу богиња, о Пастеру и т. д. Признаје до душе, да ће богиње услед каламљења изостати, али — вели — „оне нездраве творине, што се показују код богиња као гној, заостаће у телу и у њем по вољи харати". Дакле би онда требао сваки човек да добије богиње, да не би онај гној остао у њему; па онда наравно и тифус и све друге болести, код којих има „нездравих творина". Код бацања крви из плућа саветује да се „говори колико је могуће гласно, да крв по могућности прије изађе ван" — дакле по сакатом му савету, треба такви болесник да што већма виче, да би му крв што пре изишла напоље! О премудри Кениже и родољубиви стидљиви преводиоче и некористољубиви издавачу, слава вам!

СТАТИСТИКА.

(Попис људства у Србији). По попису становништва од 31. децембра 1890. има у Србији 2,157.638 становника. Године 1884. било је свега 1,901.736. — *Београд* броји сада 54 458 душа, а 1884. године било је 35.483.

(Поштарски промет у Аустрији). Године 1885. предато је у Аустрији на поштама 299 милијона писама, 70 милијона дописница, 11 милијона новчаних писама, 13 милијона поштанских упутстава. Године 1890. нарастао је поштански промет овако: Поштом се разаслало: 353 милијона писама, 91 милијон дописних карата, 7 милијона новчаних писама, 115 милијона поштанских упутства.

НОВЕ КЊИГЕ.

Часословъ на употребленіе въ народныхъ оучилищахъ оустроенный. У Новом Саду. Издање књижаре Луке Јоцића. Цена 9 новч. — Школски савет је одобрио овај часловац за школску књигу.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 19. У НОВОМ САДУ 12. МАЈА 1891. Год. XVIII.

АВРАМОВА ЉУБАВ.

Цртица из обичног живота.

Написао Милан Савић.

(Наставак и свршетак.)

IV.

Лепа Мара седи у својој соби и занима се неким ручним радом. Посао свој прекида чешће, уздише или се смешка, по који пут погледи на прозор па онда опет нагне главу на посао.

— Само да се не зове Аврам, говори у себи; па да није калфа и то шпецерајски, па да нема тако црвене руке, па да се зна наћи, па да има бар трунка појезије у себи! Ал' сам се смејала, кад се окретао као чигра. Па онда, никад да изађе из оних обичних фраза: „љубим руку!“ па „госпођице!“ — досадан ми је, страшно ми је досадан. Кад је већ калфа, да је бар у каквој помодној трговини, е, то би било друкче! Био би фин и углађен, знао би ваљда и коју песму на памет а руке му за цело не би биле тако црвене. Па онда — већ дућан! Тамо најлепши шешири а овде плаветне главе шећера; тамо мантлети а овде петролеј; тамо кофири, турнири, илузијони, лепезе а овде пиринач, смокве, зејтин, ајвар и сир! Смешно, за иста смешно. И апотека је лепша, бар има помаде и парфима у њојзи.

Мара застане на тренутак у свом ћеретању; испустила је петљицу на везу, и док је опет довела све у ред, није мислила ништа те тако није ништа ни говорила у себи. Сад је све као што треба и Мара настави прекинуто диванисање.

— Фаника ми до душе каже, да ме обожава, да лудује за мном, да се хтео убити; али она претерује. У осталом, шта му могу ја! Да бар зна, шта је роман, шта новела! Ах!! Да је среће! Кад бих само ја могла проживити какав роман, па да се онда нађе когод, и да све то опише песнички, романтички, онако, како ја себи замишљам! Али код нас није вредно ни проживити роман, кад нема, ко ће га описати. Е, да сам у Француској, у Паризу! Бар да дође какав Француз овамо, или да је бар Аврам Француз! Онда се не би звао Аврам и за цело не би био шпецерајски калфа, јер у Паризу нема таких прљавих трговина, тамо су саме помодне а млади људи у њима финијег су понашања него наша највећа господа. Како изгледају само ти Французи? За цело не као Аврам; можда као Митица — ех, баш говорим којешта!

С том завршном експлозијом својих мисли баци Мара посао на сто и устане. Аврам а с њиме Митица, помодне трговине, Паризлије прнуше у ваздух и Мара мирно и спокојно оде у кујну, да се под управом куваричином дотера у тој важној вештини.

Док је Мара тако по ћефу низала своје снове, дотле је Аврам био куд камо у тежем и тугаљивијем положају. Стајао је, сиромах, у заседи пред господаром Гогићем снуждено, као ђаче пред строгим управитељем.

— Има већ неколико месеци, како ти пратим сваки корак, сваки миг, говораше господар Гогић. Знам све. Но, но, немој се уплашити. Слушај ме! С Јулчиком да ниси проговорио ни речи више а на Мару да ниси ни помислио. А да спречим све, ти ћеш још данас, сад одмах, спаковати своје ствари и с влаком у вече ићи у Беч. Ја оћу, мој Ашо, да видиш света, да не останеш калфетина, вагов, оћу да се изобразиш и да се научиш понашати се и с другим светом а не само са Јулчикама и са Фаникама. У Бечу си сутра после подне. Узми фијакер и кажи му, да те одвезе, камо те упућује ово писмо. На га! Писмо предај, на кога је адресирано, и за тим немаш се бринути ни о чем више Све остало стоји у писму. Од тебе чекам сваких осам дана писмо а у њему мораш ми писати као син оцу — јеси ли ме разумео!?

Док је господар Гогић говорио, Аврамове се очи све то већма квасиле и он поче већ да јеца, а кад Гогић доврши, стаде Аврам на глас урлати, љубећи руке свом добром господару. И Гогићу би чудно око срца; није могао на ино, већ притиште пољубац на широко, чисто чело свог љубимца.

— А сад иди горе и пољуби моју жену у руку. Њојзи имаш много да захвалиш, знаш, Авраме, много, можда све.

По сата доцније слагао је Аврам кошуље и мараме у свој сандук. Код сваког комада уздахне и погледи око себе. Не, нема никог, може плакати и слинити, колико га грло носи. Гледи Аврам она четир зида, мећ које је први пут ушао, кад је био мањи од Уроша и Тоше, а сад излази из њих као човек, људа Колико се изменило њих момака! Сећа се добро; кад је дошао, био је најстарији момак неки Нестор. Бог би га знао, где је! То је био особит човек Већ поматор, с чупавим, риђастим брцима. Сад је он, Аврам, најстарији, а једва ако има нешто наусница . . . . .

Сутра дан шетали се Урош и Тоша без образније по дућану а Исидор и Ђока стоје дефинитивно у првом убојном реду. У својој заседи пак седи Гогић и живо добује прстима по столу. Цигарета му се угасила већ пет пута а последњи пут, што је на жеравицу њену канула топла суза. На дивану седи госпођа Марта и уздише.

— Да му је сретно . . . . .

— И благословено!

— Остао добар, какав је отишао.

— Бог ће га чувати!

И госпођа Марта подиже мараму и убриса лице. —

— О, фрајлице, рече у исто доба Фаника лепој Мари; знате ли шта је ново! Господин Аврам отишао у свет. Кажу, да га је отерао господар Гогић, и то, фрајлице, због вас.....

Мара се трже и пребледи.

— Због мене!? поче лагано и тихо.

— Тако кажу сви, па мора да је истина.

Мара не хтеде даље чути ништа; лагано се упути у своју собу. Ту стане и скрсти руке преко пуних груди. Крупна суза скрупи јој се са трепавица и она прошапта:

— Сиромах Аврам! Сад га гледим другим очима. Он пати и страда, што ме љуби.....

V.

Прошло је две године. Господар Гогић седи као обично у својој заседи, пуши и добује прстима по столу. Баш је остарио, али се не да ипак. На дивану заузела највећи део госпођа Марта. Од како је Аврам отишао, силазила је често у дућан, као што је то радила пре, кад је била млађа, много млађа.

У дућану пак, у првом убојном реду, стоје као стена Исидор и Ђока и тихо, нечујно послужују муштерије. Обојица се прокицошили; Аврама нема, те они управљају осећајима и срцима васколиког слушкињског света. Урош и Тоша стоје у другом убојном реду. На њима се види још већма, да је протекло две године дана; нађикали а држања су поуздана и одрешита. Аврамова школа види се из сваког покрета њиховог.

— Данас треба да дође писмо од Аврама, примети господар Гогић.

— И доћи ће, рече мирно госпођа Марта.

После тих речи наста почивка.

— Ево нам Маре у дућан, прекиде почивку господар Гогић.

— Како се развила! На удају, са свим на удају девојка!

— Још је лепша него што је била; да је види Аврам . . . . .

— За чудо, што ништа не пише о њој. Ваљда је заборавио.

— Аврам? Ево главе, ако не мисли цео дан на њу.

— Истина је дакле, да је Мара одбила руку доктора Нешића, рече госпођа Марта.

— Тако сам чуо од њихове брбљаве

Фанике, одговори господар Гогић. До душе се не може човек поуздати на њене речи али...

— Биће, биће да је тако. Ала је волим! С богом! с богом! И госпођа Марта поздрави руком лепу Мару, која је излазила из дућана и погледала на заседу.

У то уђе писмоноша и преда господару Гогићу неколико писама. Гсгић их прегледи, одабере једно и отвори га одмах

— Шта пише? запита нестрпљиво госпођа Марта.

— Слушај дакле! „Поштовани добротвори моји! Данас је равно две године, како сам стигао у Беч, који је тако леп. Знам га већ у прсте и ако ми остаје мало времена, да га обилазим. Прошли пут хтедох већ писати, да сам свршио течај у трговачкој школи и да сад немам шта више научити. За то се усуђујем, да Вас лепо замолим, да ми дозволите да се вратим у Нови Сад и да у Вашем дућану заузмем опет своје старо место. Мени је тамо најмилије. Нађете ли пак за добро, да останем још у Бечу, остаћу по вашој жељи. Руке Вам љубећи, Ваш покорни Аврам Пелагић.“

— Добри Авраме! рече госпођа Марта необично меким гласом. Зови га, учини ми ту љубав!

Господар Гогић не рече ништа, већ узе хартију и напише депешу. За тим зазвони.

Урош, дежурни шегрт, утрчи у заседу.

— Носи овај телеграм камо треба; ево ти новаца. Да га ниси читао!

Урош се поклони и одјури.

— Је л' ти право? запита господар Гогић своју жену.

— Како да није. Баш ти хвала!

— Прексутра може бити овде.

— Једва чекам. Сад је већ читав човек. На ланској фотографији имао је већ браду а сад. . . .

— Па и писмо је друкче. Знаш она прва — ни репа ни ушију. И рукопис је променио. Још ћеш видити — читав кавалир. Смрдиће му наш дућан.

— Немој тако, кад и сам не верујеш рече госпођа Марта и погледи свог мужа.

Господар Гогић се насмеши и устане. Тако се обично свршавао разговор њихов о Авраму.

Други дан око девет сахата из јутра стајао је господар Гогић пред дућаном и сваки час гледао на леву страну. Муштерије су улазиле и излазиле, али се он није обзирао на њих. У заседи пак седела је госпођа Марта на свом месту и мал-мало извиривала на врата.

— Доћи ће, мора доћи, шаптала је нестрпљиво; увек је слушао а камо ли сад. Једва чекам. Па како га је мој муж изненадио!

Госпођа Марта погледи у ћошак до писаћег стога, где беше наслоњена поширока даска.

У то стаде фијакер пред дућан. Госпођа Марта диже се са свог места и спази, како из кола искаче неко снажно, брадато чељаде, како се жури господару Гогићу и како га живо, врло живо љуби у руку. За тим види, како га Гогић љуби у чело, како се ужурбали Исидор и Ђока, како се пренемажу Урош и Тоша, како пиљарице радосно машу рукама и — али тек на тренутак — како Фаника сва смушена јури из дућана. Неколико тренутака за тим осети, како је неко љуби и опет љуби у руку. Видела га није у тај мах; очи јој се наводњиле.

Чет рт сахата доцније урлао је Аврам као оно пре две године, а Урош и Тоша дижу над дућан таблу, на којој стоји: А. Б. В. Гогић & Comp. —

*

Лепа Мара седи у својој соби и занима се неким ручним радом. Мисли јој лете Бог те пита куда, кад у собу, као из пушке, упаде Фаника.

— Фрајлице . . . фрајлице . . . господин Аврам . . . ту је.

И Фаника тек сад доби одушке и поче нагло дисати. Мара је гледи, као да слуша неку надземну бајку.

— Ту је, да богме, видела сам га. Ала је леп! Има пуну црну браду и црне бркове, елегантно је обучен . . . други човек, Бечлија. Господар Гогић не може да га се нагледи. Пред дућаном стоји силан свет и непрестано виче: живио! живио! Ако се не варам, видела сам и барјаке и као да сам чула прангије . . .

Док је Фаника тако извијала и китила, дође Мара к себи. Умиљата румен прелије јој лице, она обори веђе а усне јој се задрхташе.

— Одмах ме је познао и тако ме је погледао, као да би ме запитао: а шта ради

*

госпођица Мара? Ја сам му очима и одговорила, да сте здрави, да сте дали кошар доктору Нешићу и да често мислите на њега Како су га онда изнели! Одмах сам казала, да лажу. Али идем натраг, оставила сам тамо и шећер и каву . . .

Једва је била Мара сама; али за мало. Фаника дојури опет и поче сва задувана:

— Фрајлице, опет нешто ново! Над Гогићевим дућаном стоји нова фирма. И господин Аврам је на њојзи, стоји му име. Сад је и он фирмаш. Разумете ли ме!! Гле понела сам шећер и каву а нисам платила. . . тек што нисам дошла!

Мара није радила ништа више; неко пријатно осећање обузе јој и срце и душу. Она наслони главу на руку и док се смешкала, кане јој врела суза на започети вез....

VI.

Аврам је достојанствено заузео нов положај. Први убојни ред уступи Исидору и Ђоки, други повери Урошу и Тоши а он стоји код врата или се тек шета по дућану. Две године бечког живота нису прохујале узалуд. И држање и понашање било му је са свим друкче; о незграпном калфанском маниру нема ни разговора — да је држао за вредно, убио би Митицу из апотеке на лој.

Слушкињском свету до душе није годила та промена; Аврамови прсти не забуне се више око образа и подваљка лепших муштерија те врсте. Цуре се морају задовољити Исидоровим комплиментима, Ђокиним церекањем; шта више, добро им је дошло и кад Урош штогод бубне или кад се Тоша пробекељи. Нису те муштерије баш тако тугаљиве; одвикле се, особито од кад нема више Јулчике, која се удала за једног Гепиног кочијаша, те сад у Сентомашу точи вино најжеднијем народу на свету.

У својој заседи пак добује господар Гогић задовољно прстима по столу — кад је тамо, јер како је предао радњу Авраму, налази за добро, да устане доцније, да се шета, да иде у кавану а богме и на пиво. И госпођа Марта је ређе у дућану, али она није тако беспослена као господар Гогић. Мисли она непрестано а крупне су то мисли. Ни мање ни више, већ да ожени Аврама. Гогић јој рече, да је он с Аврамом учинио своје, сад треба опет она своје! А госпођа Марта је на брзо схватила, шта то значи. Па онда, знала је она и кога се тиче. Хе, хе! Само како да оде госпођи Стази Вујићки, матери лепе Маре, кад јој није била три године! Истина, није била ни госпођа Стаза код ње; али остала им је муштерија. Фаника не би купила ни зрно бибера у другој трговини. Па чак и Мара је долазила. Сад је до душе нема, и за чудо, баш од оног дана, кад се Аврам вратио . . . То има свог значаја!

Госпођа Марта уздахне.

Ех, да има барем ћерку! Никад боље прилике од Аврама. Па кад би она дала своје дете Авраму, за што не би госпођа Стаза, која није ништа боље од ње. Вујић је до душе господин, судац — ех! А шта даје уз кћер? У осталом, не мора она ни донети ништа; њезина је кућа пуна свачег . . . Само како да јој оде! А мораће, а да шта ће!

Да је госпођа Марта знала, како је у Марином срцу, не би оклевала ни по часа. Она је само приметила, да Маре нема у дућану, од кад се Аврам вратио, а бистром уму њеном и тај је комарац музика.

— А шта ту вазда? рече после неког времена. Идем да јој кажем; не ће ми одгристи нос. Аврама ћу изненадити Маром, као што га је мој муж фирмом.

После тих речи одене се госпођа Марта како је лепше могла и оде право госпођи Стази Вујићки. Вујићка се изненадила, кад је видела госпођу Марту и свакојаке мисли почеле су јој крстарити по глави. Наравно да није одала и ни једну, већ је мирно и учтиво увела гошћу у салон.

— Шта мислите, за што сам дошла! поче госпођа Марта одрешито.

— Мени је мило, што сте ми у опште дошли, одговори госпођа Стаза.

— Знате ли, да смо тако рећи посинили нашег честитог и паметног момка Аврама Пелагића! Он је сад и компањон наш а кад стиснемо очи, биће његово све. Мој муж је тако и удесио свој тестаменат. Драга госпођо! Ви имате ћер, у коју је наш Аврам заљубљен до смрти, и ако не говори ником ништа. А! Ту је он на свом месту. Па сад — ваљда сте погодили, за што сам дошла!

Е . . . да је госпођи Стази тако сигурна лутрија, као што је одмах знала, за што јој долази госпођа Марта!

— То је за нас велика почаст, рече

мирно а ноздрве јој се шириле; али морам најпре запитати мужа, па онда и моју кћер...

— Разуме се, разуме се, избаци госпођа Марта. Нисам ни дошла, да сад узмем снају за руку и да је водим кући! Али — ја знам, да ћете ми вратити посету, па онда се надам повољном одговору. Само немојте одлагати! Што пре то боље. Сутра, прекcутра. . . .

Госпођа Стаза вратила је госпођи Марти посету већ сутра дан а кад се госпе растадоше, пољубе се као нове прије.

*

Лепа Мара седи у својој соби, али не ради ништа, бар не ради рукама ништа. Гледи преда се, гледи а мисли јој се роје, роје, Боже, да већ не зна ни сама шта ће с њима.

— Да ме је барем запитао сам! О! како сам себи замишљала прву љубав а како се одавија све хладно! Знам, да ме љуби — та не мрзим га ни ја. Али опет, опет. Ни налик на какав роман! Па шта онда пискарају којешта!

У тај се мах отворе врата и онај, на кога је таман мислила, уђе нагло у собу и узе је за руку.

— Госпођице! Маро! Је ли моја срећа за иста тако велика? Моја добра помајка рече ми пре четврт сата, шта сте свршили, а ја не знам ништа! О, како бих вас замолио, да ми поверите руку. . . .

— Ви сами?!

— А да ко! Моја душа, моје срце бије само за вас — Маро, нема човека, који те већма љуби. . .

Мара је пливала у радости. Девојачки снови њени испунили се ако и не баш онако, како их је сањала; али за обичан живот доста је и толико појезије. Само кад је дошао сам, кад јој је казао, да је љуби — о! та и она њега љуби неизмерно, силно . . . Није могла рећи ни речи; није била ни прилика, јер јој Аврам љуби и очи и уста. . . .

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак)

Она је видела, да је он остао седећи као очаран, и да јој се није одјавио. Она није могла, да схвати, да један комад може тако утицати Сама грађа није никако утицала, а игра, нарочито у улози Лујзе, бивала јој је из чина у чин све растројенија и гаднија. Кад је изашла напоље, лакше је удисала хладни вечерњи ваздух, и пође оним путем, којим је била дошла поред реке, да би избегла загушљиве сокаке унутарње вароши. Неколико је звезда светлуцало на небу, а двороги месец са својом тавном бојом, дизао се изнад шуме. Свуд унаоколо влађаше тишина, коју је оживљавало певање цврчака и крекетање жаба.

Није се скоро ни тридесет корачаји удалила од позоришта, кад уједаред зачу један глас за своји леђи.

— Ви сте ради, госпођице, да се мало прођете? Допустите ми, да вас ја мало пратим. Немогуће ми је сад одмах кући отићи, јер мислим да бих морао свиснути.

Онаману главом у повлад уместо одговора. Њој је у један мах било и мило и непријатно, што он иде за њом. Па како би га и могла одбити, кад јој је он тако скромно приступио?

Он још није био метнуо шешира на главу и није му баш лепо стајало, што га је нехатно држао у руци, а штапом са сребрном главом махао овамо онамо, и ако врло упадаше у очи његов висок и мушки стас са малом главом на широких плећих. Он је упрьо очи горе у звездано небо, а на лицу му почиваше сенка заноса.

— Да срећна човека! — рећи ће мало доцније полугласно. — Зар не изгледа и вама тако, госпођице? Он је на сваки начин осећао притисак овога живота као и ми, а можда и већма, јер се само за слободу родио. Зар може когод изнети оваку судбину, као што је ово двоје драгих, а да не учествује и сам бар у сличном таком чему као посматрач или пријатељ? Па ипак нам увек тако изгледа, као да је он са небеске висине то посведочавао; као да је у таквом небеском крају живео, куд не може ни дим ни пара — у вечитој небеској слободи. Док смо у његовој близини, и не осећамо окова на себи; кроз тело нам пролази свети пламен, и ми се усуђујемо на најузвишенија дела, као што је

Фердинанд стао свету на мејдан, па радије и умире, него да даље живи у овом гадном и отужном трулежу. Кад завеса падне, ми смо, разуме се, опет слаби људи, који највише ако својих окова преместимо са једног места на друго, да нам мало одлане.

Ту уздахну и уједаред застаде.

— Извините, што вас са оваким тужним ра сматрањем забављам — рече, покушавши, да се мало насмеје. — Но ја сам вам већ једном исповедио, да никад нисам одлазио у позоришта; то је тако, као кад когод никад не пије вина, те му одмах прва чаша лаког пића уђе у главу, и онда о свему говори, јер му је срце пуно. Ако вам не годи моје друштво —

— Молим, молим — рећи ће она брзо, и опет забаци вео. То је природно, да се после таког утиска може много говорити. На мене није тако јако утицало. Боже мој, обичан догађај, како добра и плаха девојка у свету не налази награде, и како је судбина прекрха као слабу трску. То је тако нешто обично, па нас оваке не може тако ни да гане, као господу виновнике, који већином на себи носе грех, па док се овако што приказује, прође кроз њих нешто налик на кајање.

— Ал ја вас могу уверити — одговориће он врло благо — да ја нисам међу тима. Оно, што ме је дирнуло, јесу заносни осећаји двоје несрећних драгих, који осећаји их ипак поред патње усрећавају. Ко тако срећно осећа, мора много силније осећати живот, него ми остали, чији дани пролазе од дужности до дужности, без икаква лепшег уживања а и без тешког очајног бола. Ох, боже, и поред тога бити млад, и морати себи говорити, да непрестано мора тако да буде, док нам се коса не прогруша, и не почну колена клецати!

— Кад би само могли сваки наук прихватити, а да немамо ништа против њега! — рећи ће она огорчено, и снажно забоде сунцобран у меки песак на стази. — Али откуд долази у душу сваког човечанског створења, ма којег пола било: као чежња за светлости, ваздухом, слободом, срећом и за сунчевим зраком, када се нека деца, — којима је Бог при деоби дарова био маћија — морају јtowards уједаред за свагда истих жеља одрећи. Истина има биља, које у хладу процветају и ту морају да се развију и угину. Ал човек, који има своје здраво тело, и који се може да миче са места на место, зар он да само за то остане мирно на оном месту, на које су га једаред поставили, што има савест, која му не да да прекорачи неколико препрека и граница, које су му поставили као дужности, закон. Нисте ли казали, да у близини таквог песника слободе изгледамо себи као робови? Морам вам признати, да свакком сужњу завидим на његовим оковима. Зар није много жалосније и много бедније, кад имамо слободне руке и ноге, врата од тавнице отворена, па се ипак не можемо ли из цепидлачења да одлучимо, да побегнемо?

Он на то није одмах одговорио. Она је осетила, да је он на њу бацио испитујући поглед, а када је почео говорити, одјекну му глас много мекше и као да су му речи текле са срца.

— Смем ли вас запитати, госпођице, какве су те дужности, који вам пречe, да вам живот буде онакав, какав би ви желили?

Она махну главом.

— Та то вас тек неће занимати. То је читава историја једног живота, тако обична и досадна, као сто других. На сваки начин да ви добро мислите са вашим питањем — наставиће она даље — али ја вам ево изреком тврдим, да нећете ништа пропустити, ако вам и не одговорим на ваше питање. Та ви ми и онако не можете помоћи.

— Помоћи? Ко зна, госпођице? Та сваки се дан дешавају чуда. — Ту поче са сламним шеширом себи домахивати свежи ваздух, који долажаше са реке. Лице му у један мах поста весело, смело — скоро охоло, као да му је на памет пала каква врло срећна мисао.

Она застаде, и озбиљно га погледа.

— Мени се чини, да ви хоћете са мном да збијате шалу. Ви ме не познајете, но ја вам велим, да није нужно, да вас мучим са рођеним мојим приликама.

— Опростите — рећи ће он, — то је моја озбиљна намера, што сам рекао. Но ви имате право, јер не можемо ништа преписати за оне болести, које не познајемо. Кад сам већ дошао до тога разговора, ево ја ћу вам све рећи. Мени се чини, да сте ви рекли, да се из вашег затвора само за то нисте ослободили — као што га ви називате — што — па разуме се — што нисте имали средства, и што се нисте смели обратити на друге, које ни сами нису имали довољно средства за подмиривање својих потреба. — Међу људима је толико потреба и незгода, којима би се могло само новцем помоћи! — Као што би која девојка оставила место где живи, и потражила себи згоднији положај, само да дође до новаца. Па видите, како сам ја изненада постао капиталиста —

— Господине —!

— Не, то ми не смете за зло узети. Ја знам, да их је врло много, који би свашта пре друго примили од непознатог човека, него суму новаца. Кад би ви сад скочили у ону реку, а ја се усудио, да вас избавим, жртвујући свој живот, ви свакако

то пожртвовање не би држали за неумесно. Али је л те да би вам недостојно изгледало примити од моне понуђених хиљаду форинти? Заиста чудно, да међу људима владају таке предрасуде о новцу. И то баш они, који га најмање имају, и који су се требали научити ценити га, обично највише страдавају због тога, што га немају.

— Јер им је све благо поноситост њихова.

— Јадно богатство. Немојте за зло узети, госпођице. Новац треба од свију земаљских блага да има најмање додира са уважењем себе. Пре осам дана нисам имао више у шпагу од десет форинти, но уједаред чујем, да је умрьо један старац, који се целог века није бринуо о мени, и да сам му ја наследник. Ја сам тек јуче дошао овамо, да примим моје наследство: намештај, хаљине, старе слике и три до четири хиљаде фор. у готовом новцу. Да сам тај новац имао пре десет година у мојим рукама, како бих био захвалан дотичном старцу! Ја бих се каквој другој струци одао, и био куд и камо други човек. Шта ми вреди данас богатство, када ћу морати цео век сво отседити у затвору. Зар да чаша бољег вина и финија цигара, које могу за исти новац купити, зар да ми оне забашуре промашени живот? Па кад бих ја сада — пошто се богати људи смеју свакојакој ћуди одати — кад бих ја сада нашао кога, који би се овим новцем могао спасти из затвора, би л ви могли тврдити, да мени не достаје нежног осећаја, кад бих вас ја запитао, да ли би требало од таквог као што сам ја, одузети овај непотребни новац?

Обоје застадоше, и стајаху неколико тренутака ћутке једно поред другог, гледајући у реку, чија се равна површина светлила на сребрној месечини.

— Све што ми ви рекосте, господине — рећи ће она напослетку — звони ми тако човечански племенито и просто, да се стидим, што ваше назоре нисам одмах разумела и захвалила вам на њима. Но све кад бих ја сада себе и победила, и вашу необичну понуду примила, било би доцкан, јер ме новац више не би могао усрећити. Но свакако, што нисмо пре имали новаца, да у томе лежи узрок и мог и вашег промашеног живота Но сада се не да више поправити.

Она се брзо окрете, као да се хтела са њиме опростити. Но када јој се он одано поклонио, остао на старом месту, и њу погледао са тихим ресигнирајућим лицем, није могла на супрот срцу, да одбије тако оданог човека, који јој се први тако добар и услужан показао. Она му се опет приближи.

— Ја не знам, господине, како да сам тако брзо задобила ваше поверење —ословиће га она врло пријатно — пошто смо тек неколико речи проговорили, и што ми све ваше имање дајете на расположење. На сваки начин да бих ја била врло неблагодарна, кад бих вам без ичега даљег рекла: лаку ноћ. Ми смо као што ми се чини не само једнако среће, него и — просто речено — колеге. Мислим да нисам на криву путу, ако вас држим за учитеља, коме је сеоска школа и сувише узана. Видите, и ја сам учитељица, па ако ми моје мало знање није пружало прилике, да своју способност развијам у већем делокругу, ипак сам могла себи какво лепше занимање изабрати, него неколико девојчица обучавати у француском језику и граматици.

Он је на њено питање о његовом занимању једва приметно климнуо главом. Она пак није ни ишчекивала никакав бољи одговор, пошто за извесно држаше, да је погодила.

(Наставиће се.)

НА ПИТАЊЕ:

„КАД СУ СЕ СРБИ С ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?“

Од Иларијона Руварца.

(Наставак.)

Ш ком сад човек да верује или ком више да верује: да ли оном бедном сиромаку, јеромонаху Стефану, који се скитао од немила до недрага и који није мировао, док се није у своју постојбину вратио и тамо како тако обновио манастир Раваницу, „римскаго цесара Карола VI. свободою,“ л. 1718., — или пак оном црногорском митрополиту, скендеријском и приморском и ексарху трона Пећског, Василију Петровићу, којег Марко Драговић онако уздиже и убељава? Између јеромонаха и митрополита постоји велика разлика — или боље: шта је један јеромонах према митрополиту? — па ипак рекао бих ја, да јеромонах Стефан са својих 37.000 фамилија заслужује више вере од митрополита Василија са његових више од 80 хиљада фамилија. Митрополит Василије штампао је и издао је на свет своју

историјицу г. 1754., па ипак нити је Павао Јулинац, који је у руској војсци служио, нити је Јован Рајић, који се учио у Русији и тамо спремао да буде од користи своме роду, усвојио оно што је тај митрополит о Чрнојевићу, о његовом бегству и о броју породица, које су за њим потегле, написао, већ су обојица прихватила оно, што је јеромонах Стефан забележио. А г. А. Ђукићу стоји на вољу да и на даље остане при „по милиона душа", које по милиона може најлакше и из Василијевих 80.000 породица истерати, ако само на једну породицу место 12 душа половину од тога израчуна.

Но ко је „млади" Стојачковић и ко ми је млади Пико и ко је г. А. Ђукић? и да л су они какви стручњаци а наиме да ли су они добри штатистичари, да могу бар приближно израчунати, колико је у 37.000 породица, ако је збиља г. 1690. толико испред Турака бежало, могло бити душа И кад они нису, бар мени није познато да су они какви штатистичари, то дај да запитамо правог и несумњивог и добро печеног штатистичара, да нам он израчуна па и нама каже, колико је г. 1690. с патријархом Арсенијем III. прешло душа из земље српске у угарску земљу.

„Г. Владимир Јакшић, начелник статистичног одјелења." Ја мислим да против тога господина нема и да не може бити приговора ни с које стране. Исти је господин писао у Гласнику, књизи XXXIII. (1872 г.): „Нестајање српског народа у Унгарској". Чланак тај треба да се прочита и ја — уморан већ будући од непрестаног помињања и навађања, шта овај шта ли онај каже и пише, поменућу само то да г. Владимир Јакшић, поменувши како се казује, „да је патријар Арсеније III. с другим епископима позвао српски народ на устанак, а кад оно Немци код Качаника зло прођоше, тада он изведе сав скоро отуда народ узастопце царевој војсци сљедећи — и да се том приликом до 37.000 породица из Старе и из данашње Србије у Аустрију иселило, — додаје и примећује ово: *„Међутим оних 37.000 породица тешко да су више од 100.000 душа бројали, почем је искуством доказано, да су породице приликом сеоба слабобројне, а и тиранска влада у Турској не допушташе никада, да се народ нормално намножи* И у време оптшег народног страдања са пропасти у години 1813. није већи број душа у Аустрију пребегао, јер прво је број становника у оба времена врло слаб био, а друго" — но то друго читај сам, ако хоћеш да знаш разлог умовању и рачунању Јакшићевом. — Штатистичар Јакшић каже дакле 100.000 а наш г. А. Ђукић није, већ 500.000 душа. И то није мала већ баш повелика разлика, „Belgrader Eroberer"! штоно има обичај онај стари Шајкаш прирећи!

Ја нећу да судим између Вл. Јакшића и А. Ђукића и да пресудим, ко од њих двојице има право — јер сам лош рачунџија и никакав штатистичар. Комбиновати може се и овако и онако и свакојако, но у историји комбинације много не вреде 37.000 хиљада породица, — то може бити 100.000 а може бити и 180.000 и 250.000 душа, али главно је питање: да ли је тада збиља прешло 37.000 хиљада породица, и одкуд и како је то један прост јеромонах, који сам себе скитачем назива, могао дознати и сазнати — и да л' није даскал Стеван то онако од ока узео, да је толико хиљада породица прешло?

Језуита Нилес приопштио је у делу: Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis I. 28. писмо кардинала Колонића писано у Бечу 3. Дек. 1703 папи Клименту XI. и у том писму казује најпре и хвали се тај велики ревнитељ црквене уније, што је он све за унију радио и урадио, па додаје: „Nunc *Patriarcham Rascianorum, cum quo plura sexaginta capitum millibus a Turcica servitute Augustissimi* Caesaris Protectionem amplexi sunt, ad unionem cum suis acceptandam dispono." Као што ја разумем, кардинал Колонић каже ту, да сад ради на том, да склони и расположи српског патријарха, да са својима прими унију, а да тих Срба, којима је он патријарх, и који су с њим под заштиту ћесареву дошли, има више од 60.000 глава или душа.

Кад дакле кардинал Колонић, који је о свему а нарочито о патријарху српском и његовим верним водио рачуна, каже да је с патријархом у угарске земље и под заштиту ћесареву дошло преко 60 хиљада глава, и кад је штатистичар наш израчунао, „да сеоба патријарха Чрнојевића од 37.000 породица ни 100.000 душа обухватала није" — онда мислим да се нећемо јако удалити од истине, ако узмемо, да је г. 1689. и 1690. прешло из српске земље у ове стране око 70—80.000 душа. Ја тако мислим и то тврдим, па сад нек устане г. А. Ђукић и когод хоће и нек доказује, да је преко сто, двеста, триста хиљада, да је око по милијона прешло — па било то 1690., било то 1694. године.

„Ох, та како може, како сме тај Руварац то тврдити; та је л он Србин и од српског рода, да може избацити и рећи, да с патријархом Арсенијем III. није више прешло у ове крајеве, но само којекаквих 70, 80 до сто хиљада душа! Та како је могао он поверовати оном Erz-језуити, оном највећем и најжешћем противнику и диндушманину српском, кардиналу Колонићу, — који се није стидио у писму свом, писаном дне 31. Јан. 1699. патријарху

Арсенију Чрнојевићу, назвати патријарха „diaboli filium“ и верне његове „diaboli asseclas“ — и ослонити се на онај податак његов у погледу броја глава, који су с патријархом дошли под крило ћесарево, који се налази у писму његовом папи г. 1703. писаном. Та зар ли не зна, зар ли је заборавио јадни тај Србин, да сам патријарх Арсеније III. каже и да је негде у неком писму и написао, да је он г. 1690. извео из српске земље 40.000 *породица?* Па како онда може више веровати туђину-душманину, римском арцибискупу и кардиналу него свом рођеном патријарху, „светом старом“ архијепископу и патријарху?“

Не кидај се, не жести се, не љути се на мене и не вичи, брате и човече! Та не вичи, молим те, толико, кад немаш право!

Истина, да г. А. Ђукић узгред спомиње „да се по самом патријарху (Арсенију III) већ г 1690. преселило 40 хиљада српских *породица* у мађарске земље; истина је даље и то, да је Церниг у великом свом етнографском делу негде написао (II. 157.): „In Folge dieses Aufrufes (цара и краља Леополда I. од 6. Априла 1690.) ging der Patriarch Arsenius Černović, dessen Kopf in der Türkei nicht mehr sicher war, mit vierzig tausend grösstentheils serbischer und rascischer Familien zu Leopold über. Arsenius Černović sagt das ausdrücklich in einem Hofgesuche vom J. 1706. Die gewöhnliche Angabe lautet auf 36.000 Familien,“ — али покрај свега тога, ја те ипак лепо молим, драги брате и човече, да у том ипак не верујеш Цернигу или Чернигу (као што Руси пишу то име), који је читао оно писмо, онај хофгесух Арсенијо патријарха од г. 1706. — а још мање да верујеш г. А. Ђукићу, који није никако ни видио а камо л читао молбенице, о којој је говор, већ пише и говори по Цернигу; немој ни на час да поверујеш том Цернигу, да патријарх Арсеније збиља каже у том спису, да је он извео из српских земаља 40 хиљада *породица*, јер патријарх Арсеније не каже то у том писму већ друго нешто, а наиме каже и хвали се он, да — но шта да ти ја повторавам и казујем оно, шта управ о том вели поменути патријарх, кад већ и сам знаш, кад си горе читао дотично место из тога писма, где се каже, да је он г. 1690. извео под ћесарево крило осим оних, који се налажаху на бојном пољу, *много хиљада душа* из Албаније, Рашке, Босне и Бугарске, и саврх тога, да је учинио још и то, да се из саме Влашке (Каравлашке) до *40 хиљада душа* иселило (ad quadraginta statim millia animarum emigrare feci).

Тако стоји у оном препису поменутога списа патријарха Арсенија III. од г. 1706., који сам ја негда читао: „четрдесет хиљада *душа*“ из *Влашке* иселило се услед његових (Чрнојевићевих) патената растурених и по Влашкој; а колико је патријарх душа из српских и бугарских земаља извео, то се из писма тога и из оног пасуса „cum multis millenis animarum“ не може извести.

(Наставиће се.)

ШТА НАМ ЈЕ СУЂЕНО?

(Наставак.)

Као оно римски цареви, још више немачки кнезови држали су дворске астрологе, који су морали пре сваког дела из звезда читати, како ће се оно свршити. Астролози беху кнезу или краљу све и сва, они заповедаху кнезовима, те је тако читава држава зависила од једног астролога. Доиста чудне ствари за нас данас, ал онда нису биле! По нашем данашњем схваћању наука на тако кривом путу управљала је тада државом скоро!

Уз астрологију разви се у овим крајевима особито јако и предсказивање о времену, силне књиге поникоше, које све редом писаху о томе, какво ће време бити и то не само за неко тек време напред, него за много година. Као резултат астролошког веровања имамо и „вечите календаре“.

Преко „вечитог календара“ Зарије Орфелина ушла је астрологија књигом и у наш народ. Он је покупио предсказивања разна из немачких књига и наштампао их српски, и та предсказивања прештампавају се и данас и дотерују помало према модерном схваћању, но она ће вазда остати потпуно несигуран извор за будућност; варао се свако и вараће се, кад верује у „рожданик“ и све оно, што не стоји у људској руци, те ни знати не могу.

Између астролога у ово доба споменућу Кардана, који је био професор медицине у Болоњи но баш због астрологије је збачен. Он је био велик астролог но је зло свршио. Сам себи је прорећи хтео, кад ће умрети. Он је одредио годину 1575. но година ова беше већ на измаку а он још здрав и чио, с тога, да не убија свој астролошки углед, гладовао је и управо од глади је умрьо, ал пророчанство се његово испунило, ма нешто и доцније.

Уважен је био јако астролог Михајило Нострадам, који се башкарио по француском двору, јер је

био уједно и лекар Карла IX. Своја дела из астрологије разашиљао је на све стране, те му се тако и слава ширила. Кадгод је Катарина Медичијева хтела шта почети, увек је њега питала, како ће се свршити. Од њега имамо и сувише смело пророчанство, да ће године 1792. почети ново столеће — и доиста француском револуцијом почиње нови век у историји Европе.

Протестански теолог Филип Меланхтон био је такође жесток астролог, само је и он имао неприлике у прорицању. Тако: Зет му је био до зла бога јогунаст и тврдоглав, те је Меланхтон увек жалио, што није гледао у звезде пре но што је кћер удао а лепо се по звездама дало казати, какав му је зет. Једном је посетио неког свог пријатеља, који је имао дете од по године, и Меланхтон размећући се својом астрологијом, прорицао је детету, да ће бити врло научен и да ће доспети до високог свештеног достојанства, у опште да ће бити славан човек; пријатељ је ћутао, но кад је Меланхтон свршио, а он ће, смешећи се, потећи: „та девојчица је!“

О другим астролозима, кад је астрологија најбоље цветала, не треба да говорим, ал ћу рећи још коју о астроному Кеплеру, за којега кажу, да је такође био астролог.

Кеплер, као славан астроном, није могао бити астролог, а ако се ипак бавио астрологијом, натеран је био сиротињом; непрестано се имао са нуждом борити. Као што је то и данас, да се славним људма тек после смрти признање одаје и да се славе, те им се споменици дижу, тако је било и у Кеплерово доба. Тек потоњи нараштај достојно је осудио Кеплера, тек доцнији научењаци одадоше му праву славу као астроному а савременици га оставили у беди и невољи материјалној и он, знајући добро за јаку слабост онога века, нашао је пута, како ће се бар донекле хлебом хранити, он постаде астролог. Кеплер је био дакле дворски астролог Валенштајнов из нужде а не толико, што је баш веровао у астролошка прорицања. Међутим, кад човек помисли, да су људи у његово доба знали истина законе, по којима се небесна тела крећу, чо нису знали и узроке тима кретањима, то свакојако узети смемо, да су врата свакомъ сујеверју још широм отворена стајала и да је још многа и многа глупост цветати могла.

Кеплер је покушао, да доведе у склад астрологију са разумом и науком, па кад је видео, да то не иде, напустио је астрологију а пригрлио науку, па је својим пријатељима писао а и отворено признавао, да је астрологија луда наука и само за то ту, да човек хлеба заслужи. Да је таки астролог био Кеплер, сведочи и то, што га је Валенштајн отпустио, јер је немаран био у вршењу дужности своје.

Кеплер је морао прорећи судбу Валенштајну као и цару Рудолфу. Да л им се све баш збило, што је рекао, не знамо!

5. Што се астрологија више изучавала, напредовала је јаче и астрономија а астрономија морала је утући астрологију, јер је она прави тумач вечитих закона.

Ма да је тек развијена астрономија задала смртни ударац астрологији, било је још и у најстарија времена противника тој надринауци а противника је имала непрестано, догод се није сишла са научнога хоризонта а задржала се само у простијем народу. Противници су били много пута људи од угледа, но ипак за то не само да се астрологија није угушила но се баш унапредила а то за то, што разлози против ње не могоше продрети баш у ону масу, коју вешти астролози највише вараху и што су људи свагда желели, да дознаду, шта ће се у будућности догодити.

Многи противници су просто исмевали и астрологе и астрологију, но и тим не могоше ни до чега доћи.

Познато нам је већ, да су и главнији астролози насели више пута, па и то не поможе ништа.

Са развитком астрономије, те кћери астрологије, патила је астрологија; што се кћи више усавршавала, све више је потискивала матер. Данас смемо рећи, да је астрологија у ропцу и да ће јој скоро суђени данак доћи. Код интелигентнијих је изгубила већ сву част; код нижега сталежа има још неке вере у астрологију, али и то баш не иде од срца, нити се баш тврдо верује у оно, што се каже.

Најславнији природњак старога доба, Аристотел, био је одлучан противник астрологији ако не баш што се тиче предсказивања судбе људске а оно, што се тиче предсказивања, какво ће време бити.

Многи његови привърженици су били такођер јаки противници астрологији, као што су јој противни били и многи научени Римљани. Сам римски сенат протеривао је више пута господу астрологе како из Рима тако и из читаве Италије, казнио их је и смрћу. И сами римски цареви гонили су астрологе. Цар Тиверије имао је истина свога дворског астролога, но кад је видео, какве су варалице астролози, како им је главно, да се добро наплаћују и како они баш шире поквареност по народу, истерао их је једног лепог дана све из Рима заједно са својим астрологом!

Ма да је баш државна власт у Риму више

пута вијала пророке људске судбине. ипак су они ницали и онде, где их нико није сејао. Рим није никад скоро био чист од астролога: њих су на једна врата истерали а они се на друга увукли.

Христова наука такође је морала устати против астрологије и доиста се ове две науке не могу сложити. Ми верујемо, да се бог стара за све нас и у свакој прилици а бог управља и звездама и целом васионом; не могу дакле звезде на нашу судбу утицати, кад је бог ту. Климента Александринац доказује, како астрологија не допушта богу, да се за нас брине а Христова наука на томе баш и зида сву нашу и срећу и несрећу. Ако звезде равнају нашом срећом, онда се не треба богу молити већ звездама, но то чине незнабошци, који нису окусили спасоносне науке божјег сина. То су чинили и народи пре Христа но прави хришћани не смеју веровати у звезде и од њих очекивати, да им судбом управљају.

Астрологе су многи свети оци прогласили за најгоре злочинце, и све то ипак не поможе; астрологија се одржа дуго и дуго још.

У исто доба, кад је ова лажна наука била у Средњој Европи у највећем јеку, имала је она и јаке противнике међу наученијацима сваке руке. Било је и теолога и философа и филолога и професора и природњака, који су астрологију обарали сваким срествима и тешком муком ју и оборише. Они војеваху науком и научним доказима, те за то и задобише, ма и грдним губицима, победу.

Истина је, да се астрологија јако и развијала, она је напредовала, но — она је и сама себе рушила. Што год су људи темељитије испитивали законе природне у васиони, све више је нестајало оног правог основа астролошког, астрологија је неприметно уступала место чистој науци — астрономији.

У ово доба пониче и вечити календар но и он не сачува астрологију од самоубиства.

(Свршиће се.)

ЉУБА НЕВЈЕРНИЦА.

Српска народна пјесма из Горње Крајине.

Живио је Богдан и Богданка,
Живили су за девет година;
Кад настала година девета,
Богдан-мире Богданку заклиње:
„Ој, Богданко, моја верна љубо!
Не удај се за девет година,
Не срамоти мога бјела двора!
Јер ја идем на војницу, љубо,
На војницу, на девет година.“
Кад је Богдан о'шо на војницу,
Није прошла ни година дана,
Ни година, нити половина,
Братац сеји води младожењу,
Младожењу млада краљевића,
Па је сеји братац говорио:
„Ајде, сејо, да краљица будеш,
Чекају те на друму сватови.“
Проговара љуба Богданова:
„Нек чекају кићени сватови,
Док уљуљам чедо Богданово,
Док затворим дворе Богданове.“
Причекаше кићени сватови.
Уљуљала чедо Богданово,
Затворила дворе Богданове,
Па салети кићеним сватов'ма.
Сватови је једва дочекали
С краљевићем у храм је одвели,
Да на главу други вјенац прими, —
Други вјенац код живога мужа!
Није прошла ни нећеља дана,
Она иде на језеро ладно;
На небо је очи управила,
Сјајну звијезду богом сестримила:
„Богом сестро, преодницо звијездо!
Ти путујеш отлен до запада:
Та виђе ли дворе Богданове?
Јесу л' двори коровом обрасли?
Јели будно чедо Богданово?
Јели гладно љеба бијелога?
Јели жедно лађане водице?
Јели жељно своје миле мајке?“
Одговара преодница звјезда:
„Кад ме питаш, право да ти кажем:
Ја путујем сада од истока,
И ја виђе дворе Богданове:
Нјесу двори коровом обрасли;
Будно цвили чедо Богданово:
Јер је гладно љеба бијелога,
И жеђано лађане водице,
Али жељно није таке мајке!“
Кад то зачу љуба Богданова,
Одмах млада скочи у језеро,
И језеро невјерницу прими!

Плашки, 18. (30.) јануара 1891.

Забиљежио: **Никола Кукић.**

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

VIII.

Пољка.

Нека нико не мисл : да сам намеран овде понављати све оно, што је до сада у „Н. Зети“ и у „Јавору“ писано о речи *пољка;* а не ћу баш ни пресуђивати, у колико г. Вељко Радојевић или г. М. В. Веселиновић има, односно нема право. Из искуства знам, да нема лошијег посла него метати прст међу отшкринута врата, па с тога још у напред изјављујем, да моја *пољка* не припада ни једној од ових двеју странака, пошто она није никла и обикла у *пољу;* није узета ни од *Пољске,* а најмање ћемо у њој познати прерушену грчку *Полексију.* Моја *пољка,* о којој намеравам овде рећи неколико речи, јесте права српска девојка, пука сељанка, јер је не само рођена него и однегована на селу.

Одзивајући се с једне стране позиву г. М. В. Веселиновића, који вели: „Ако би се што и друкчије у ком крају разумевало, не ће бити на одмет да се прикаже“ —, с друге пак стране, пошто сам и са̂м тога мишљења, да све што се опази у језику неразумљиво, или мање разумљиво, ваља претресати и објашњавати, — то сам ево наумио, да и ја кажем од своје стране шта знам о речи *пољка.* Али пре свега јасно и гласно изјављујем, да све, што ћу овде написати, чуо и запазио јесам у Банату, пак ако има какве важности по српски језик и оно, што се у Банату твори и говори, а оно молим да се и ова моја *пољка,* онако са банатске стране, узме у обзир.

Опомињем се, да сам реч *пољка* чуо у народу, и то као властито женско име. Валда је слепи случај тако хтео, да запамтим, како ми је добар мој пријатељ, Ђура Игњатов у Ђали, пре седам година говорио, да му је жена повила женско детенце, и да је на крштењу добило име *Пољка.* Дакле, мислим да не ћу претерати ако кажем, да је *Пољка* позната у народу, јер иначе не знам од куд би родитељима или куму дететову пало на ум да такова име надевају.

Сад је само питање: је ли *Пољка* самостално властито име, које је од речи *поље* на исти начин постало, као н. пр. од Загорја *Загорка,* од Будима *Будимка,* од Ковина *Ковинка,* — или је то може бити умаљено, скраћено име од каквог нама за сад непознатог имена?

У Вукову речнику од 1852. г. има реч *Дренка* (f. Frauenname, nomen feminae), за коју Вук не каже, али ја мислим да је диминутивно властито име од *Дренопољка.* Ово пак отуда изводим, што сам 1875. г. имао у школи једну ученицу, којој кршћено име беше *Дренопољка,* а ми смо је иначе сви звали *Дренка* и *Дрена.*

У листу „Земљаку“, што га је пок. Ђорђе Рајковић неко време уређивао у Нов. Саду, има малена збирка народних речи (којих нема у Вукову речнику), а међу овима и женски надимак *Трцопољка.*

Питам ја сад: а да није како год од имена *Дренопољка,* или од надимка *Трцопољка,* или зар од другог чега, временом на тај начин постала и наша *Пољка,* што је прва половина речи због преотегнутости отпала, а остала само — *пољка?* јер то опажамо да бива код многих и мушких и женских властитих имена. Тако је н. пр. од *Магдалена* скраћено Ленка, од *Олимпијада* Пијада, од *Јелисавета* Савка, од *Вилхелмина* Мина. Тако је, рекао бих и од разних мушких имена на *мир* (Светомир, Велимир, Драгомир, Витомир, Радомир, Тихомир, Чедомир), најзад постало скраћено име *Мирко.*

Да поновим пређашња питања:

Је ли *Пољка* самостално властито име, које је постало од речи *поље?* или

да није како год од имена *Дренопољка,* или *Трцопољка,* или од другог чега, временом отпала прва половина речи, и остала само друга половина — *пољка?*

То су питања, на која би ваљало свакако и одговорити. Но пошто ја не осећам довољно снаге на ото, то остављам другима, вештијима од мене, и дајем неограничену слободу свима и свакоме да смеју о тој ствари мислити, шта више, радоваћу се, ако ко год овејана зрнца свога размишљања путем „Јавора“ на јавност буде изнео.

Можда коме не ће ићи у главу: од куд да се нађе у Банату име *Пољка* и *Дренопољка,* кад тих имена иначе у Српству или никако и нема, или су врло ретка и тако необична?!

Морам рећи да сам се томе и са̂м доста чудио, али сам после увидео, да то није ствар за чуђење, пошто у народу има и више такових имена, којима би се могли до миле воље чудити и дуго о њима размишљати, а да им повода и постанка пронаћи можемо. Тако сам ја у Срп. Чанади чуо жен-

ско име *Азиљка*, а у кикиндском диштрикту *Алгерија*; па онда *Мисирка*, *Персијанка*, *Гајшана*, *Алинка*, *Афела* и т. д., о којима сам дуго и дуго мислио и премишљао, али — „Жалибог сапуна што га похарчи була на Арапина!“

У *Панчеву*, на Томину недељу 1891.

Светозар Мл. Бајић.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

Задужбина. — Слика из српске прошлости, у пет чинова. Написао Милорад П. Шапчанин.

Сваки век има своју поезију. Народна епска песма твор је ранијих векова; уметничка песма све је више и више потискује. Данас се епске народне песме само читају, али се не певају; оне су се преживеле. Оне више нису живот, него остаци негдашњег народног живота, слика његова, слика народне прошлости. У њима има прекрасних момената, који заслужују да се оживе, да се изнесу пред ширу публику, а за то је најподеснија позорница. Код таквог уметничког епа са драмским обликом не сме се тражити оно јединство и тесна узрочна веза у догађајима, што се тражи у драмама. Такве песничке облике ваља увек ценити као неку врсту савремене епске песме, и у колико су они живљи, у колико су с више духа и песничког полета израђени, у толико већу похвалу заслужују.

Почињући од најстаријих народних епских песама па до најновијих о ослобођењу Србије, опевана је у њима српска прошлост, живот, мисли и душа српског народа.

Сваки важнији догађај у своме политичком животу народ је опевао по којом песмом. Битка косовска јесте најзнаменитији и најсудбоноснији догађај у историји балканских народа, а нарочито по Србију, јер је њу стао државне слободе; и народ српски опевао је читавим циклусом песама пораз косовски. У тим песмама народ српски тужи за својом слободом, за коју се борио готово за све време свога државног живота. С тога није ни чудо, што су се на томе догађају зауставили и многи наши драмски песници.

„Слобода није ништа друго до скуп установа, што чине величину и благостање народа, а међу тим установама прво место заузима слободна црква“. Природно је, дакле, да је народ српски, певајући о својој величини и слободи, певао на првом месту о својој цркви, где је прво и назрео своју пропаст. Доказ је песма „Зидање Раванице“, која се може ставити на челу песама о косовској битки. У тој песми назрео је српски народ своју пропаст с пуно узвишености, чистоте, дубине мисли и осећаја; она изгледа као самртно звоно, које оглашује блиску смрт изнурене ондашње српске државе; изгледа као последња нада, туговање самртника, кога су спутали тешки ланци беде и несреће; а сјај и богатство, које у њој одблескује, то су последње варнице, које се гасе на огњишту, на коме је буктео пламен српске слободе, богатства, величине, напретка. Густи и страшни облаци натуштили су ведро небо Србије, а народ српски, осећајући страшну буру, напреже све своје последње силе, да се ишчупа из домашаја душманске силе; и пошто је учинио све, што се од њега могло тражити, он је упрво поглед у Бога, да у њега измоли милост. То је најузвишенији тренутак пред одсудну борбу, појимајући њега може човек појмити очајну борбу, коју је српски народ поделио с Турцима на пољу Косову. Тај тренутак достојан озбиљне студије, још достојнији песничкога полета, узео је Шапчанин за предмет своје „Задужбине“, и у њој је верно и живо насликао ондашње стање, и изнео у свој лепоти последњи изданак српске славе и величине.

За богато постављеним столом седи цар Лазар са породицом и дворанима; слави своје крсно име. Ту се саветује са својим војводама, како да се отресу Турака, који су са свију страна притеснили Србију. Сви су за то, да се оружа и да се спрема за очајну борбу; а да Турцима не би оружање пало у очи, Југ светује да цар гради задужбину:

Па кад султан и чује и види,
Да се овде грађевине граде,
Троши новац у светиње таке,
Вероваће да хоћемо мира,
Да о ратној спреми не мислимо
Па ће с војском куд на другу страну.

Цар прима Југ-Богданов савет, и реши се да гради задужбину:

Удариһу темељ од олова сама
А платна од светлог мраморнога кама,
Покриһу је сребром из рудника моји,
И жеженим златом што узалуд стоји;
Зографа һу првог из Атона звати,
Драгог му камења и бисера дати
Пред олтаром да нам иконостас спрема,
Да га сјајнијега ни Цариград нема!

На то устаје Милош Обилић и светује цару, да не гради таке задужбине, јер:

Нема лепше цркве у хришћанству,
Него што је Хилендар атонски.
Је ли она покривена сребром,
Окићена бисером и златом?
Милешева, Ђурђеви Ступови
Грачаница, Високи Дечани,
Задужбине славних Немањића
Јесу л', царе, од сребра и злата,

Од бисера и камена драгог?

. . . .

Обориће Раваницу цркву
Поскидаће и сребро и злато,
И бисерје и драго камење,
Растуриће и темеље доње,
Повадити бакар и олово.
Оловом ће бити Србадију,
Златом, сребром и драгим камењем
Окитити каде и оружје,
Подсмеват' се наша ђаурима.

Милошев предлог би примљен и цео збор прихвата цареву одлуку:

Гради, царе, Раваницу цркву,
Гради, царе, штитио те Бог!
И царицу и Стевана
Наследника твог.

Твоју славу казиваће црква,
Кад ни једног не буде од нас,
У њој неће умукнути
Твог народа глас!

Зидање задужбине повери цар Раду наимару, а надзиравање седом Југу и његовим синовима.

По народној песми Југовићи су себични и користољубиви људи, који су се огрешили о цареву заповест; они

Све царево продадоше пиво,
И цареву хазну затомише,
И надницу лаку оставише,
А надницу по једну асприцу,
Напојницу по једну чашицу;
Не светкују петка ни нећељу,
Ни Илију, који громом бије,
Ни Марију, која муњом пали.

Међу тим, Шапчанин је скинуо ову љагу с Југовића и преставио их као младиће бујне и непромишљене, које је завео на странпутицу неки седи богумил, безбожник, лажни апостол, како вели Живко Хомољанин.

Шта ће нама цркве, манастири,
Шта ће нама црни калуђери,
Шта попови, шта ли светитељи?
Сваки за се нек се Богу моли,
Свако место божија је црква,
Где год станеш молити се можеш,

вели пустињик Југовићима, који прихваћају његов савет врло радо, и гледају да склоне и свога оца да пристане уз њих. Али кад их стари Југ одбије с гневом, јер:

Цер столетни не савија се лако,
Лавови се стари не питоме,
'Ваке стене нити прже сунце
Нити ломе валови живота. . .

они п против воље очеве учине што су наумили и сараорима даду надницу:

Од перпера једну половину
Напојнице чашу о оброку.

Кад се Раде наимаре пожали цару, разгневи се овај на Југовиће и хоће строго да их казни, што нису послушали његову заповест, али га умилостиви Живко Хомољанин, који је цару везана довео пустињика, виновника непослушности Југовића. Цар опрашта Југовићима и сви заједно, водећи собом богумила, одлазе цркви Раваници. Када угледа цркву, пустињик потресен и узбуђен пада на колена и узвикује:

Боже, терет греха с мојих плећа скини,
Заблуделог слугу милостиво прими!
Пред очима мојим лик Господов сија,
Куда цео народ онамо ћу и ја!

То је у кратко, садржина ове слике. Она је пуна поетских лепих момената, слика. Међу најлепше долази четврти чин, где царица с дворкињама шије и везе „утвари“ за Раваницу. Та се слика може потпуно сравнити са оном, где обесни син цара Тарквинија затиче Колатинову жену с преслицом у руци; или са сликом, коју нам пружа песник у „Одисији“, где лепа Пенелопа са својим слушкињама преде и чешља вуну. Тој слици ни мало не уступа призор, кад Југовићи моле оца да умали надницу сараорима, а он их гневно одбија.

По народној песми израђен је само костур, само радња ове слике. Међу тим свака личност у њој преставник је културног стања, у коме се Србија тада налазила.

Она слика, где царица са својим дворкињама везе свете утвари за Лазареву задужбину, узета је из самога живота; не само на двору, него по домовима све српске господе везене су црквене ствари, што је карактеристични знак оног времена

Драго, златар, веран је тип оних српских мајстора, који су, радећи златне ствари, у својој побожности певушили црквене песме; они су се одазвали своме послу и душом и телом, за то су њихови рукотвори пуни узвишене лепоте, која их је начинила вештацима.

Живко Хомољанин жива је слика старе српске властеле, која никако није могла да се прилагоди дворским церемонијама, али која је увек прва стајала на бранику српске слободе, српске државе; та је властела с пуно пожртвовања лила своју крв за срећу и славу Србије, која се само њеном помоћу могла испети на олимпску висину, са које је у XIV. веку блистала над осталим државама балканског полуострва.

Богумил, пустињик, преставник је оних незадовољника, који су били повод унутрашњем раздору, повод пропасти српској. Писац га је истакао као верског незадовољника, да би дао већег значаја раду његовом. И заиста, кад се узме да је религија у оно доба играла ону важну улогу, какву данас игра národност, мора се признати, да је писац с пуним успехом постигао жељени циљ.

Тако је и са осталим особама. И када то све

скупите, добијете лепу, на историјској основи израђену слику ондашњег културног стања у српској држави. Грађа јој је симетрично подељена, те нема развучених и натегнутих места Стил је једар и енергичан, чиме се увек одликују Шапчанинови радови. Поред неких мањих техничких недостатака, које није вредно ни помињати, ова слика с правом се може узети као најбољи рад ове врсте на београдској позорници.

Д. Л. Ђокић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

═ Ових дана је изишла из штампарије А. Пајевића књига под натписом: **„Из Црне Горе и Херцеговине“**, успомене из војевања за народно ослобођење 1876. А. Пајевић је за време тога војевања црногорског године 1876. отишао у Црну Гору, гоњен жаром свога родољубља, те је у многим приликама био очевидац јунаштва црногорског. Он је онда писао дописе и чланке у савременим листовима — „Застави“ и „Јавору“, доцније и у „Срп. илустрованим новинама“, и извештаји његови читали су се свуда са великим интересом. Сад је доспео и скупио све те своје саставе у једну лепу књигу, коју је допунио новим чланцима о Црној Гори и њезиној историји и додао преко 30 илустрација, које се односе на личности и догађаје, о којима је у књизи реч. Књигу ће ову сваки Србин врло радо читати, јер се у њојзи описују догађаји и причају јунаштва црногорска врло живо и сликарски, а уз то верно и истинито. Садржај ове књиге може читалац видети под рубриком „Нове књиге“ у овоме броју „Јавора“.

═ Уредништво загребачкога „Vienca“ увело је од некога доба занимљиву новост у своме листу, а то је, што је у рубрици „Књижевност“ изоставило досадањи натпис *„Хрватско-српска“*, него сад стоји само *„Хрватска“* књижевност. Но да би бар оне српске књиге могао „Vienac“ регистровати, које и о Хрватима говоре, то има натраг на последњој страни рубрику *„Ситне књижевне виести“*, па тако се под овом рубриком бележи књижица нашега критичара Дан. Живаљевића *„Српска и хрватска књижевност год. 1890“*, а напред се под *„Хрватска књижевност“* бележе само чисто хрватске књиге, међу овима и Кенигово „Prirodno liečenje“, о којем смо ми у прошломе броју рекли шта вреди. Дакле Живаљевићев критички преглед хрватско-српске књижевности у год. 1890. и Грбићево дело о Карловачком владичанству спадају у *„ситне књижевне виести“*, а Кенигова књига, што грди науку и научењаке, а препоручује „курпфушерај“ католичких и протестантских попова, долази под озбиљну рубрику књижевности и вели се за њу, да „иде међу најбоље пучке здравословне књиге“! Шта ли ће на ово рећи велештовани г. проф. др. Лобмајер, који је обогатио хрватску књижевност многим хигијенским делима, написаним на научној основи, — шта ће рећи кад види, како хрватски часописи препоручују дело старога „проповедника Кенига“, који за докторе вели да су *„незналице“*, а лекарије да су *„отрови“*? Но сад смо сишли опет с праве теме. Била нам је намера само да упозоримо читаоце на ону занимљиву промену у распореду „Viečevih“ рубрика, односно на практично и целисходно скраћење њихових натписа.

═ 2. (14.) маја о. г. држао је филологијско-хисторички разред југославенске академије знаности и уметности свој састанак, на којем је члан академије др. Т. Маретић читао своју расправу *„о руским и чешким речима у хрватском језику“*.

═ У Београду је у штампарији Пере Тодоровића изишла **„Споменица Њ. В. краљице Наталије“**, као изворна грађа за историју краљевскога брачног спора. Издавач је ову збирку повесничких докумената изнео из двојакога разлога: Прво, да замршено питање о кобноме краљ. брачном спору што боље расветли, дајући читаоцима у руке аутентична писмена документа, из којих се најбоље може видети постанак и развој целе ове распре; а друго, да будућем повесничару остави грађу, која ће му помоћи да у питању овом може изрећи непристрастан суд свој. Ту су штампана званична и приватна писма, која се на ову ствар односе. Цена је књизи 60 новч.

═ И ако мало после рока изишла је прва свеска **„Летописа“** Матице српске, која доноси животопис и оцену рада српскога сликара Паје Јовановића од Мите Живковића, за тим једну старину од Дим. Руварца, песме Амазонке од Вл. М. Јовановића, једну педагошку расправу Мите Нешковића о телесној казни у школама, говор Милана Савића о Миши Димитријевићу, једну критику од истога писца, допуну библиографији од Марка Кречаревића и рад Матице српске. Садржај је одабран, али не можемо се уздржати а да не приметимо, да нам се чини да је врло много, што су се читавих 27 страна ове свеске Летописа испуниле *лирским и пригодним песмама*. Ово би више имало места у белетристичним листовима, а у „Летопис“ би, као што се већ више пута писало и говорило, боље било озбиљније и поучне, па и научне чланке и расправе примати, а белетристичне ствари само cum grano salis.

═ Познати мађарски песник *Лајош Доцџа* превео је на немачки *Мадачеву* **„Човекову трагедију“**, коју ми имамо у преводу нашега *Змаја*. Монаковска „Allgemeine Zeitung“ донела је о Доцијином том преводу врло повољну оцену, у којој чисто с екставом говори о преводилачком дару Доцијину и о ремекделу Мадачеву. Ми Срби од Доцијиних дела имамо, колико је нама познато, само „Пољубац“ у преводу покојнога Мите Поповића. Тај је превод изашао у нашем листу године 1879. а после и у засебној књизи.

ДРУШТВА.

(Матица српска.) Књижевни одбор имао је 24. априла свој састанак. Секретар јавља тужни глас, да је преминуо велики научењак словенски др. *Франа Миклошић*, почасни члан Матице, и *Исидор Павловић*, члан књижевног одељења. У записнику се изјављује туга за покојницима и позваће се књижевно одељење, да одреди чланове, који ће о св. Сави на свечаној седници говорити у почаст овим покојницима. — Читају се оцене А Хаџића и Васе Муачанина на дело непознатога писца *„Земље у Бачкој“*, које је стигло на расписану награду од 100 дуката из задужбине Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зозукове. Оба се оцењивача слажу у томе, да је дело ово заслужило расписану награду. Онда се отворило запечаћено писмо, те се видило, да је дело то написао *Мита Петровић*, професор српске учитељске школе у Сомбору. — Милан А. Јовановић подноси оцену на драмски спев *„Дојчин Петар“* од Милана Савића. Дело се прима за „Летопис“ и награђује се са 100 фор. — Владан Арсенијевић подноси оцену на дело *„Ботаника или биљословље“* од пок. пароха пардањског Ђорђа Петровића. Дело се не прима. — Васа Вујић подноси оцену на чланак: *„О симултаним и сукцесивним асоцијацијама“*. Расправа се враћа писцу, да је дотера према примедбама оцењивачевим. — Милан А. Јовановић подноси оцену на спис Мите Живковића: *„Од Београда до Пирота, прилог познавању српских крајева“*. Не прима се овај

чланак за „Летопис“. — Непознат писац подноси за награду дело: „*Историја наставе и школа српских*“. Даје се на оцену Сави Петровићу. — Прима се за „Летопис“: *Прилози Бранчиу језика српског и програм*“ од А. Сандића и награђује се са 40 фор. — А. Сандић подноси за „Летопис“ чланак: „*Ђорђе Марковић „Кодер“, српски песник „Ромoранке“ и најближи последник Симе Милутиновића у животу и у песмама својим*“. Даје се на оцену дру Илији Огњановићу. — Прима се за „Летопис“ чланак А. Сандића о *Огњеславу Утјешеновићу* и награђује се са 30 фор. од штампаног табака. — Члан А. Сандић подноси оцену на чланак непознатог писца: „*Манастир Житомислић у Херцеговини*“. Прима се, ако писац учини, што се у оцени од њега тражи. Писац је, као што се видело кад се писмо отпечатило, др. Радивој Симоновић. — Члан А. Сандић подноси оцену на чланак Вељка Радојевића: „*Пет дана за Врашлом о сјенокосу*“. Чланак се одбија. — Осим овога предузимане су на том састанку још неке мање ствари.

ЧИТУЉА.

Гроф Јован Александар Фредро, славни Пољак писац шаљивих игара, умрьо је пре неколико дана у Сјемјаници у 62. години свога века (родио се у Лавову године 1829.). Од Фредрових глума имамо ми у репертоару нашег народног позоришта „Девојачки завет“ и „Јединицу“. Отац Фредров био је још знаменитији као писац шаљивих игара, важи као пољски Молијер. Од његових комада давале се пре једно двасетину година у нас и његове „Госпође и хусари“.

— **Павле Алексејевић Козлов**, руски књижевник, познат као преводилац различних класичних дела француских, енглеских и пољских, умрьо је недавно у Москви. Козлов је на руски преводио Француза Мисета, Пољаке: Словацкога и Залескога, Енглеза Бајрна („Дон-Хуана“. „Чајлд Харолда“, „Бепа“). Написао је Козлов и много добрих изворних радова и једну шаљиву игру из живота московске аристокрације.

— **Фердинанд Грегоровијус**, немачки хисторичар, умрьо је пре неколико дана у Монакову. Најважније му је дело „Историја града Рима у средњем веку“ у 8 свезака. Исто је тако од велике важности и дело му: „Историја Атине у старини“.

РАЗНО.

(Шиваћа машина). Шиваћу машину није изумео, као што се то обично држи, Илија Хауе. Прву је машину за шав измислио године 1760. у Енглеској неки Тома Сент (Saint), дакле управо на 60 година пре, него што се Хауе родио. Једна од тих старих машина, што ју је Тома Сент склопио, изложена је у агрикултурној дворани у Ислингтну у Енглеској.

НОВЕ КЊИГЕ.

„Из Црне Горе и Херцеговине“, успомене војевања за народно ослобођење 1876. (Са тридесет и две слике). Написао *А. Пајевић.* Садржина књиге: I. Од Трста до бокешког Котора. II. По дана у Котору. III. Из Котора преко Његуша на Цетиње. IV. Како је Цетиње постало црногорска престоница. V. На Цетињу пред огласом рата с Турцима 1876. VI. Са Цетиња преко Његуша у Котор. VII. Из Котора у Рисан, и по дана у њему. VIII. Из Рисна преко Кривошија на Грахово. IX. Једна ноћ на Грахову у Црној Гори. X. Са Грахова преко Велимља града на Црни Кук. XI. Дан и по на Црноме Куку у Херцеговини. XII. Два дана на Гатачким степенима у Херцеговини. XIII У логору више куле Ченгића Дед-аге у Гацком. XIV. У логору црногорском на пољу Невесињу у Херцеговини. XV. У главном црногорском логору под „Бабом“ у Херцеговини. XVI. На Корита у главном стану црногорске војске у Херцеговини. XVII. Са Корита у село Врбице под Вучјим-Долом. XVIII. Битка на Вучјем-Долу под Билећем. XIX. У главном стану црногорске војске на Дубоком-Долу. XX. У главном стану црногорске војске на Пилатовцу. XXI. Осам дана на Обљају, граници Бањана. XXII. По други пут на Гатачком пољу у логору. XXIII. „Шенатска“ трпеза у логору црногорске војске. XXIV. „Црвени крст“ у црногорској војсци кроз Херцеговину. XXV. Положај црногорске војске у Херцеговини. XXVI. Из Херцеговине у Црну Гору 3.—5. Августа. XXVII. Манастир Острог у Црној Гори. XXVIII. Две недеље дана на Даниловом граду и Орја-Луци. XXIX. Битка на Фундини у Кучима 2. Августа 1876. XXX. Са Орја-Луке на Куче Дрекаловиће. XXXI. Битка под Рогаме у Пиперима 25. Авг. 1876. XXXII. Ноћ после битке под Рогаме у Пиперима. XXXIII. Јутро после битке под Рогаме у Пиперима. XXXIV. Мој полазак из логора и опроштај пред књазом. XXXV. На Црнојевића Ријеци у Црној Гори. XXXVI. Опет на Цетињу неколико дана у повратку. XXXVII. Цртице о животу женскиња у Црној Гори — Слике у овој књизи: Насловна слика: Књаз Никола I. Петровић-Његош 1. Варош Спљет у Далмацији, са изгледом на море. 2. Дијоклецијанова палата у Спљету. 3. Дубровник. 4. Главна улица у Дубровнику. 5. „Вериге“ у заливу Боко-Которском. 6. Котор. 7. Црногорка на пазару у Котору. 8. Црногорке гоне стоку и носе дрво на пазар у Котор. 9. Црногорско девојче на Његушима. 10. Црногорско момче на Његушима. 11. Стари манастир, задужбина Ивана Црнојевића. 12. Стари Палац („Биљарда“) владике Петра II. — данас богословија са гимназијом. 13. Нови дворац књаза Николе на Цетињу. 14. Поглед на варош Цетиње од Бајица. 15. Чланови руског „Црвеног Креста“ на Цетињу. 16. Црногорке на пазару цетињском. 17. Перјаници књаза Николе. 18. Херцеговачко робље са својим малом силази у Рисан. 19. Кривошије у заседи на јуначком збору и договору. 20. Кула Дед-аге Ченгића у Гацком. 21. Поп-Богдан Зимонић, војвода гатачки. 22. Кула бегова Љубовића у Херцеговини 23. Војвода Петар Стефанов Вукотић. 24. Војвода Пеко Павловић 25. Манастир Острог у Црној Гори. 26. Војвода Божо Петровић Његош. 27. Војвода Марко Миљанов. 28. Црногорка, девојка из ријечке нахије. 29. Црногорац, момак из ријечке нахије. 30. Варош Црнојевића Ријека у Црној Гори. 31. Сретна црногорска породица на дому своме. 32. Тужбалице или покајнице кроз Црну Гору. — Књига је штампана на мањој 8-ни, врло лепе углађене хартије, има равно 29 штампаних табака или 456 страна, а цена јој је 1 фор. 20 новч. Ко поручи најмање десет комада, добија књигу за 80 новч. комад.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 20. У НОВОМ САДУ 19. МАЈА 1891. **Год. XVIII.**

ДРАГОМЕ ЉУБИ НЕНАДОВИЋУ.*)

Љубо! И ја видим
Близу шездесету.
А жао би ми било
Да с' не састанемо
Још на *овом* свету.

На *ономе* свету,
Где се бол утаји,
Прилике су друге,
Други обичаји;
Серафими носе
Пехариће крина,
(Ал у њима, канда,
Неће бити вина).
Онде, хоћеш-нећеш,
Мораш светац бити, —
Ја том нисам вичан
(Можда ниси ни ти).
Како ћемо онде,
То Саваот знаде!
Ал од земље ваља
Да се што украде;
Од оваке крађе
Ником није штете;
Мени Господ шапће:
„Тако красти смете!"
Па шта велиш, Љубо,
Једно лепо вече
Да нас, 'вако старе,
Заједно затече;
Да видимо шта је
И на дну бокалу,
Па од старих јада
Да збијамо шалу;
На староме жару
Да се загрејемо, —
(— Не види л' нас нико:
И плакати смемо).

Рукoват' се с тобом
Тог сам жељан јако! —
Промисли па реци:
Када? Где? и како?
Ја бих да ми дођеш
— *Ево те позивам.*
Не можеш ли тако,
Све и свашта примам.

Београд, 9. априла 1891. **J. J.**

---

*) Песму ову добили смо приватно из пријатељске руке и не можемо а да је не изнесемо читаоцима нашим, јер смо уверени, да ће свакога у срце дирнути ова међусобна љубав двају наших омиљених песника. Можда ће нам доћи до руку и какав одговор Љ. Ненадовића на овај колегијално-братски позив Љ. П. Ненадовић је штампао до душе у ланском „Јавору" песму, за коју он вели да је „*Последња* песма", али да је он у томе рђав пророк, томе је најбољи доказ то, што је он још пре *четрдесет година* (1852.) написао, и штампао у „Седмици" за 1854. бр. 32. песму под истим натписом („*Последња песма*"), која се свршује са речима: „Да причекам још за који данак — тај превечни санак", па хвала Богу, ево је он после те *последње* песме написао још много и много красних бисер-песама роду своме, а даће Бог, па ће се и од сада још много година слушати глас његових гусала роду на насладу. *Уредн.*

ИЗ ДНЕВНИКА ЈАДНОГА ТИМОТИЈА.

Од Мил. Јов. Ј—ћа.

3. Новембар.

Одавна се не мичем из своје скромне собице. Седнем код прозора, подлактим се и гледам, како на пољу ромиња и сипи ситна, хладна, јесења киша, гледам, како се надалеко разлило сиво небо, мотрим на ниске мокре облаке како извиру изнад кровова мирнога и мртвога града, како се журно вију и лете преко узораних, црних и влажних њива и на послетку се расплињују и сливају у немој даљини са мутним ваздухом и заклањају замагљени видокруг. . . . Лено лети јато врана са грактањем, узноси се и кружи над голом шумом а за тим се спушта у влажне, мирне долине. . . . Тишина у природи, тишина у мојој души, нема тишина међу зидовима моје скромне, мртве собице. . . . Поред мога прозора ретко прође жива душа, а деси ли се да прође човек, приметио сам, да му је ход тром, глава оборена, рамена издигнута, на лицу израз досаде, као да сваки осећаше сву суморност мутне, позне јесени, као да сваки беше по једна оличена јесен. . . . Мине . . . . и опет настане тишина. Као да је све уступило место једноликом, пријатном шуштању кишице, које ти као тиха хармонија вечности нежи душу и тело и неосетно те спушта на мека крила тихе, безбрижне дремљивости.

Тихо шуми и шушти. . . . Окисли, мокри и згурени врапци замишљено седе на голим, црним гранчицама сухога багрења засађеног пред мојим прозором . . . . жмуре и ћуте. . . . Мени је пријатно да их гледам, то је моје свакидање друштво и чини ми се да их све познајем. Особито познајем једнога врапца, који увек, било лепо или ружно време, седи замишљено на најнижој грани а изглед му је врло јадан и черупав. Често сам мислио: „за што он ту седи? Можда га друштво не трпи, можда је презрен са свога јаднога изгледа?“ Он на то не одговара, само жмирка и гледи у мене, па се можда и њему то исто питање намеће: „За што, ти бедни човече, вечито ту седиш!“. . Ми се канда разумемо, можда ја и он једнако патимо, не умемо да се потужимо једно другом, него се гледамо само и лепо се гледамо.

Духне ли ветрић, занесе ситне капљице и оне тихо заврцкају по посукнелим мутним окнима, за тим покрене сухе гране, оне се додирну и зашуме тупим, безвучним ропотом, који ме подсећа на потмули одјек, кад се на мртвачки сандук баци шака земље. . . . Тада се тргнем иза сна, осетим да сам будан, осетим сву страшну празнину, што хуји око мене, нему самоћу и голе, влажне зидове моје собице. . . . Како ли ми је и мила и мрска та соба, каквим ли се горким и теретним осећајима предајем, кад ми јава потресе успавану душу и тело, кад видим сиви и прљави сумрак свакога кутка у својој гробници. . . Како је страшна та тишина и онај неодређени одвратни облик на дувару, што сачињавају моје старе, повештале хаљине. Из душе мрзим оно гадно, отрвено и од мува упљувано огледало на зиду, које ми увек показује моје јадно тело и лице, које ми, кад год се погледам у њега, говори: „Бедни човече! Како си јадан. . . Али ништа; ћути и трпи. Не иди никуда! Шта ћеш ти у свету? Шта ћеш ти међу своје другове са звучним именима и громким гласовима . . . сви су они миле и импозантне појаве! Сви су духовити и љубазни, радо се шале и много смеју. . . . А твоје је лице жуто и десператно. Твоја шћућурена појава (ја ти истину говорим, пама ме одмах разбио) налик је на каквог испосника, а име ти је Тимотије (твој кум мора да је био велик психолог, кад ти је то име дао). Налик си још и на какву стару неспретну слику са мисирских пирамида, сваки се мора смејати, кад те види . . . . и још си налик на многе смешне ствари. . . Шта ћеш ти међу свет? Ти квариш красну хармонију у природи. Зар не видиш јесен? Опрости се са светом.“

Видим да истину говориш! . . . Знам да те нећу дуго гледати, тебе, мрачно и сиво небо, и тебе, мртва нема шумице тамо у магли! Ја се праштам с вама, влажне и црне њиве, и с тобом, мутна и шумна реко, што јуриш између пустих и бесцветних обала. Ја знам, да ће све то на пролеће друкчије изгледати: шума ће да озелени, да захуји од тичјих песама, ветрић ће да ћарлине, ружице да се расцветају, њиве ће синути благим свежим зеленилом, небо ће севнути топлотом и нежношћу, река ће заблистати, свет ће препути ода сна, а ја ћу спавати. Све

ваше лепоте и милине слиће се на мом гробу. . . . Све ће шумити, певати, цвркутати и клицати, шарени лептирићи ће се радовати животу а ја ћу спавати глупим, мртвим сном у влажној, мрачној земљи . . . . црви . . . . до ђавола с меланхолијом!

Морам лећи, јер се већ смркло. Покрићу се јастуком преко главе, кад легнем, да пре заспим. . .

Пре него што сам легао, разговарао сам се са својом газдарицом . . . . занимљива старица, управо чудна старица, и смејао сам се с њоме.

4. Новембар.

Данас је недеља. Не знам за што, али сам данас устао нешто задовољнији, расположен, чак бих могао рећи весео. Одмах убришем мутно окно од прозора и са неком радозналошћу (пре ја нисам био радознао) погледао сам напоље. Време је било прекрасно и то ме чудно некако дирнуло. Преко ноћ се сасвим изведрило, још само остаци облака, који се виђали овде онде по затворено плавом небу, као црна подерана парчад од хаљине, јурили су према западу и брзо се губили без трага. Небо се плавило и мило гледало на све стране, сунце обасјало мокре, светлуцаве њиве, над којима се дизаше провидна, бела пара, шева певала у ваздуху, шума се јасно видела са својим жутим, заосталим лишћем, видокруг беше јасан и видан, река се сијала, веселије жуборила трепререћи својим ситним таласићима, које креташе студен свеж јутарњи ветрић и који изгледаху као ситне крљушти од златних рибица. На левој обали видели се јасни обриси блиских голих брда са жутим, увелим долинама, голим дрвећем, обраслим брежуљцима и хумићима. Врапци весело цвркутали и цавељали се на багрену пред мојим прозором и стресали заостале капљице од силне кише, па чак и онај врабац, мој познаник, као да је одавао од себе знаке живота, и — премда накострешен и рашчерупан — пушташе неке промукле, али по свој прилици веселе звуке: једном речи, све као да је оживело. Противност између данашњег и јучерашњег расположаја доводила ме дотле, да сам хтео сама себе да избијем, кад сам се сетио, каквих све глупости нисам јуче мислио! Но, ђаво нек их носи! Данас . . . ах. данас је прекрасно време! Данас никако нећу седети у соби. . . . Та како бих ја данас седео у соби? На послетку за што да ја не изидем међу свет?. . . Којешта! Питам, за што да ја не одем мало међу остали свет? . . . И кад заиста нисам нашао паметна разлога, због ког не бих могао изићи међу свет, нисам се дуго предомишљао, него одмах са неким нестрпљењем станем вадити из сандука своје нове хаљине, за које сам мислио да их никад нећу обући, почнем их на себи мерити, пирити, гладити и разгледати са свију страна: баш лепе хаљине! Принесем их прозору, да их видим према светлости: врло лепо скројене хаљине, боја са свим укусна и скромна, по мало светле, ал не сувише светле, кад их човек мало дуже и са штудијом мотри, мора признати, да у њима има нешто, што весели око, што мами и привлачи, заиста има у тим мојим хаљинама нешто, што привлачи. Разгледао сам их до најмањих ситница: па гле, каква су то дугмад, боже мој! Све ме је то тако занело, да нисам могао да се задржим, а да не рекнем још једаред: врло лепе хаљине! Обукао сам их врло пажљиво, гладио се и тапкао по бутинама, по струку, метнуо сам био оковратник са изображеним кинеским мандарином под штитом од сунца, намештао сам огрлицу, и сав процес мога облачења пратило је неко мило, унутарње осећање . . . . да га не могу исказати. Радовао сам се, што сам се охрабрио и што ћу се ослободити те глупе самоће. Певушио сам чак неку песмицу, али врло тихо, — нисам смео гласно, јер ми је глас врло чудноват (мој глас не може се ставити под класификацију, он се креће само у границама између некаква јадна три тона). Одмах сам се за тим погледао у огледало. Огледало није баш бог зна какво, но ипак беше нешто синуло заједно са лепим временом и ја сам морао увидети, да сам се заиста од јуче пролепшао. Сад како је да је, тек се по свему могло видети, да сам се знатно пролепшао. Моје сухо, отегнуто, жуто тичије лице некако није било више тичије, дошло је светлије, округлије, пуније, црте као да изражаваху неку учењачку уморност и подвижност оне изражаваху чак и духовитост, нос . . . ех, нос! ђаво нек га носи и с носом,ваљда неће тако упасти у очи, премда ми се чини, да се нешто смањио (у осталом можда је стаклар место обичног стакла метнуо оно, што увеличава . . . има ти свакојаких лукав-

*

ства на овом свету!) Е, сад само да сам још мало нарастао, ал све једно! Наравно знам и ја, да поједини делови на мени нису баш тако симпатични, али много зависи од општег утиска. О, сасвим је друга ствар општи утисак!

Кад се сретнем са којим својим другом, гледаћу, да се не сплетем, него ћу да га погледам равнодушно и да му рекнем .... онако, некако узвишено: „здраво!“ и тиме ћу га збунити с очију. О, друкчије ћете ви гледати Тимотија, заиста ћете га друкчије гледати! Но, сад само храбро, напред! . .

(Наставиће се.)

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Наставак.)

ПЕТА РАДЊА.

Предео као у пређашњим радњама. Освитак.

ПРВА ПОЈАВА.

Сафа **седи на бусењој клупи пола лежећи а непомично гледа преда се. Мало даље од ње стоји *Евхарита*, још даље у дну више *робиња*. Долази *Рамнес*.**

Евхарита
(метне прст на уста.)

Лагано!

Рамнес.
Спава л?

Евхарита.
Очи гледају,
Бди тело јој, ли̑ ка̑о да спава дух!
Три часа лежи ту непомично.

Рамнес.
Што у̑ кућу је не —

Евхарита.
Ја покушах,
Ал не хтеде. — Још ништа?

Рамнес.
Ништа још,
Куд оком греш, све море, облак сам,
Ни трага чамцу какву!

Сафа
(прене.)
Чамац? Где?

Рамнес.
Још не видесмо ништа, госпођо!

Сафа
(опет клоне.)
Још ништ'! — Још ништа!

Рамнес.
Јутро хладно је!
Допусти, да у твоју о̑дају —

Сафа
(маше главом да неће.)

Рамнес.
Намолити се дај! Де послушај!

Сафа
(још једаред махне главом.)

Рамнес
(устукне.)
Па твоја воља! — Жао ме јаднице!
Да пукне срце, кад је погледам!

Евхарита.
Гле! Шта то народ онде гура се?
На жал сви хите, биће да су ту!

Сафа
(прене, плашљиво стане слухтити па тако даље једнако седи натраг погнута.)

Евхарита.
На стену стани, шат их опазиш!

Рамнес.
Па погледаћу.
(попне се на вис обале.)

Евхарита.
Брже! Видиш ли?

Рамнес.
Ево их, ево Хвала, бози!

Сафа.
Ах!

Рамнес.
Шумовити 'нај лево језичац
Све до сад радост испред мене скри.
Силесија се жури чунова,
Што пре да стигне сврси жуђеној.

Евхарита.
Међу̑ њима бегунци да ли су?

Рамнес.
Разазнати не могу о̑д сунца.
Но гле! приближује се жалу чун,
У напред послан с гласом радосним. —
Сад пристаје — С долине чобанин —
Штап витла. Јесте, ухваћени су! —
Де амо, пришко! Амо! — Ево га!

Евхарита.
Прибери нам се, госпо, смири се!

ДРУГА ПОЈАВА.

Један сељак. Пређашњи.

Сељак.

Ој Сафо, здраво!

Рамнес.

Ухваћен је л?

Сељак.

Јест.

Рамнес.

А где?

Евхарита.

Па како?

Сељак.

Зло одмакоше,
Он веслач добар. Ја се бојах већ,
Да не ћемо их стићи никако
Но најзад ипак опазисмо чун
Па брже за̀ њим држ у потеру!
И стигосмо га и опколисмо.
На позив наш се не хте вратити,
Већ узе левом своје девојче
А десном го̂ завитла нож. — Да л што
Желите, госпо?

(**Сафа** му даде знак да настави)

Е па дакле он
Завитла ножем нама претећи,
Док удар весла, њему намењен,
Девојчицу у чело не згоди.

(**Сафа** покрије руком очи.)

То сруши њу, он прихвати је, ми
Тренутак згодан употребивши,
У чамац његов нагло скочимо
И свладамо га. Ено обоје
Изађоше већ, она посрће —

Сафа.

Не амо!

Рамнес

А да камо? Ту су већ.

Сафа.

Ко да ме спасе, да га не видим?
Ти, Афродито, штити служавку!

(**полети** у дно па обгрли олтар; њене робиње стану свуд око ње.)

ТРЕЋА ПОЈАВА.

***Фаон**, водећи **Мелиту**. **Сељаци**. **Сафа** са својим **робињама** у дну.*

Фаон.

Нек њу ми ко год само додирне!
Ја снажан сам, ма немам оружја.
Буздован биће моја песница
А сваки уд ми мишца за њен спас.
Не стрепи, љубо, докле дишем ја,
Зло никоје те снаћи не може! —
Зар овој глави вреда на̀нети
Ви знадосте, тој глави невиној,
А овамо сте људи? Женски створ
Замишљах само тако бездушан,
Слаб женски створ у пуком беснилу!
Ти удари је, знам те; с тога беж!
Осветиоце богe нисам рад
Предварити, одузети им плен!
Је л, како ти је?

Мелита.

Добро.

Фаон.

Дрхтање,
Бледоћа, поглед, све доказује,
Да с усана ти сиђе прва лаж.
Утишат' гнев ми не покушавај,
Потпирујеш тај жа̑р на пламен нов!
Ту седи на ту клупу бусењу,
Ту, где ми првом благог ока глед
У сусрет засја сјајем небеским
И као зрачак зоре румене
Са мене скиде синџир страшног сна,
У који падох с оне врачаре;
Где љу́бав дело своје започе,
Нек доврши га ту на месту том! —
Но где је Сафа?

Мелита.

Ох не зови њу!

Фаон

А што се бојиш? Ја сам слободан.
Ко да њој право, да ме уставља?
По Грчкој суде јоште судови,
Са страхом хола то искусиће.
До Сафе!

Један сељак.

Стој!

Фаон.

Ко брани мени? Ко?

Сељак.

Ми сви!

Фаон.

Та слободан сам!

Сељак.

Био си.
Но сад те казна чека.

Фаон

С чега то?

Сељак.

Са отмице. Њу закон свети наш.

Фаон.

Нек иште Сафа за њу откупе,
Па даћу јој ма благо Крезово

Сељак.

Да она иште, не да нудиш ти,
У реду то је.

Фаон.

Зло сте питом свет,
Кад ћудљивице жене освету
Потпомажете, слепо служећи
Превртљивим јој ћудма љубавним!
Помоз'те *мени*, мене снађе зло!

Сељак.

Да л зло ил није, Сафа решиће.

Фаон.

Срамоте не знаш, то кад говориш!
Та ко је Сафа, те ти језик њен
Као језичац је на теразијах,
На којих правду мере? Она је л
У земљи овој господарица?

Сељак.

То јест, ал не што б' заповедала,
Нег што јој верно сви ми служимо.

Фаон.

То и вас све у мрежу уплете!
Да видим баш, колика јој је моћ!
(пође у кућу.)

Сељак.

Стој! Натраг! Стој!

Фаон.

Бадава претите.
Ја морам до ње. — Сафо, јављај се!
Куд скри се? Ил од мене стрепиш зар? —
Ха! крај олтара ено слугу јој!
То ј' она! Сад ми нè утече већ!
(пробије се кроз светину. И коло робиња растави се. Сафа пала на степенице олтара.)

Сељак.

Зар смеш, непромишљени деране?

Фаон.

Шта тражиш на олтару богова̂?
Из тебе злоба моли. — Устани!
(ухвати је; чим је додирне, **Сафа** скочи па полети напред а њега и не погледа. **Фаон** пође за њом.)
Ти бежиш? Мораш одговарати!
Да, стрепи само! Том је хора сад!
Да л знаш свој грех? Та којим правом смеш
Оковати ме грешни окови?
Ја једини сам свој господар са̂м.
Тај свет у несвикнуту оружју
Да л посла ти? Говори! Посла л их?
Што песничине усне мучe сад?
А баш су слатке!

Сафа.

То је сувише!

Фаон.

Зажарило се лице, плахи гнев
Руменилом ти посу образе.
Де само дери, скидај чувиду,
Што јеси, буди, бесни, убијај,
Лицемернице!

Сафа.

То је сувише! —
Оружај ми се, срце, нè дај се!

Фаон.

Одговарај! Ти посла ове?

Сафа
(Рамну).

Чуј!
Доведи натраг моју робињу,
Ли њу ја тражим, више никога.

Фаон.

Нек само когод њој се приближи!
Затражи, да ти откупнине дам!
Богаташ нисам, ал ће догови
И родиоци радо принети,
Од тебе срећу ја да откупим.

Сафа
(још једнако окренута).

Ја блага не ћу; своје захтевам.
Мелита овде мора остати!

Фаон.

Ал не ће, богова ми свију, не!
Ти сама право на њу проигра,
На њене груди кад потѐже нож;
Ти купи службу јој, не живот њен.
У твојих руку њу да оставим?
Још једном, откуп ишти, пуштај је!

Сафа
(Рамну).

Учини, што наредих!

Фаон.

Натраг ти!
Смрт чека тебе, додирнеш ли њу! —
Та зар је тако груд ти ледена,
Да не креће је више људски јад?
Ти змијо тровна, лиру разлупај,
Нек с уста ти с' не ори више пев!
Ти списка златне даре песништва!
Не обесвећуј више уметност!
Од лишћа овог жића нек је цвет,
Што као дете чистих стихија
Високо диже главу мирисну,
До звезда̂ сјајних, својих пра̂лика̂:
Кукуту тровну створи из ње ти,
Да мрски теби свет упропастиш!
Будале мене! Како друкчије
Замишљах Сафу лепших дана̂ пре!
Као песма јој, и ћуд јој мека би,
Непорочно, као песме, срце јој;
Благогласност, што с уста̂ тец'јаше,
Тала̀саше се и у грудима
Те мелодија беше биће све.

Ко преобрази тебе оисеном?
Ха! Не окрећи очи плашљиво!
У мене гледај! Дај да видим те,
Да познам, јеси л главом ти? Да л то
Још усне су, што дирнух својима,
Је л око то, што с' благо смешило,
Да л, Сафо, ти си то, ти Сафа?

Сафа.

Јао!

Фаон.

То ти си још, то Сафин беше глас,
Што рекох, ветри све ће однети,
Нек у срце се не укорени!
Расветлило се ево преда мном,
Као сунце после непогоде зле
Из под облака садашњости сја
У старом сјају прошлост. Здраво, ој,
Времена лепих драги спомене!
Сад опет си ми, што ми некад би,
Пре но што видех, још на дому мом,
Божански лик још, што у заблуди
За људски тако дуго узимах —
Покажи, Сафо, да си богиња,
И благослови!

Сафа.

Варалицо!

Фаон.

Не,
За цело нисам то! Кад заклех се,
Да љубим тебе, ја те не варах.
Ја љубљах те, као силне богове
И добро, лепо као што љуби свет.
Са вишима се, Сафо, дружи ти;
За трпезом ко седи с бозима,
Тај кажњен бива, кад међ смртне гре.
У којој руци златна лира би,
Та света је, нек ниско не дира.

Сафа
(окренута, себи).

Са златном лиром доле у море,
Кад по ту цену имати је смем!

Фаон.

У заносу ја тупу посртах,
Са светом и са собом завађен.
Бадава буђах осећаје ја,
За које мишљах да су заспали
А и не беху; ти се јави тад,
Непојмљив лик, до кога и од ког
Невидиме ме везе тераху;
За моју љубав — *ниску* сувише
Мој гнев те узе, ал ми вели свест,
Да *превисока* ти си; зна се пак,
Да равно само лако слаже се.
Тад видех њу па к небу скочише
Сви вири моје унутрашњости,
Усахнули што пре изгледаху.
Приближи се, Мелито, не бој се!
Та блага ј' она, добра, милосна.
Отклони сјајне своје очице,
У побожну ти груд нек загледа,
Нек чисту тебе позна с радошћу.

Мелита
(приближује се плашљиво).

О госпо!

Сафа
(одбија је).

Даље!

Мелита.

Видиш, љути се!

Фаон.

Е ипак дакле, што ја не смедох
Да поверујем! Ход', Мелитице,
До мене ходи. Њу ти не треба
Да преклињеш. На моје очи бар
Увредити те не сме охола.
Не моли њу! Та вредност не зна ти,
Ни своје не зна, јер би иначе
Поклонила се немо пред тобом,
Пред правдом кривда. Стани уза ме!

Мелита.

Ох, пусти ме пред њом на колених,
То приличи пред мајком детету,
Заслужих ли, нек строго казни ме,
На њену вољу не ћу роптати.

Фаон.

Не само своја, већ и моја си,
Понизношћу том ти понижаваш
И мене! Ој, та изнудићемо,
Јогунлук њен што молби крати нам.

Мелита.

Ја њену *дару* тек се радујем
А изнуђена срећа највећа
На терет би ми била. Клечаћу
Пред њоме овде, док ми поглед благ
Ил мила реч не изда опроштај.
Та кол'ко пута овде клечах већ
И радосно се дигох сваки пут;
Ни овај пут ме не ће пустити
Да плачући се дигнем! Погледај
На дете своје!

(**Сафа** прислонила лице **Евхарити** на раме; не миче се.)

Фаон.

Можеш чути је
Па ипак нема, хладна остати?

Мелита.

Непомична су њена уста јест,
Ал није хладна. Ја бар осећам,

Да срце њено с мојим збори сад!
Међ њим и мноме буди судија!
Да пођем, реци, па ћу поћи с њим,
Да бежим, реци — и то! Бози! Све!
Ти дрхћеш! — Сафо, зар ме не чујеш?

Фаон

(обгрли Мелиту па и он клекне).

Дај људ'ма љубав, боговима част,
Дај што је наше, део узми свој!
Шта радиш, ко си, добро промисли!

(**Сафа** прене на последње речи, круто погледа њих двоје, за тим се нагло открене и оде.)

Мелита.

Ај мени! оде, дете одврже.

(Евхарита и робиње оду за Сафом.)

(Свршиће се.)

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак)

есте ли ви на јавној школи? — запитаће је он мало касније, пошто су лаганим кораком и даље ишли поред реке.

— Нисам. Ја сам своју школицу по свом на чину удесила, пошто у нашем селанцету није било школе за потпуно изображење одраслијих девојчица. И ја сам случајно дошла до васпитања, које ми је мати дала, која је била у једној великој вароши. Нешто сам историје научила од господина свештеника, још кад смо онде живили. Морате уједно и то знати, да ми је отац био управитељ дворца, горе код старог грофа, који је пре неколико месеци умро. Видите л она два прозора у страни баш поред оне куле на ћошку, који се оно светли у месечини? Ту сам провела своје детињство све до тринаесте године. У тој су соби становали моји родитељи. Ту сам се често играла са контесом, па нисам ни сањала, да ћу после много година поред ње ноћу пролазити као туђин. Но мој се отац уједаред разболи, пошто се једне ноћи на ватри расхладио (добио је запаљење ноге). Пошто се неке по године дана није могао дићи из кревета, куцну и његов последњи час. За велику је пензију мало служио. Из онога, што му је гроф уступио, једва смо могли крај с крајем излазити у једној вароши, два сата хода одавде на жељезници. Моја је мати тада још била у животу, а моја сестра била је од мене четир године млађа. Ми смо били са свачим задовољни, што нам је усуд доделио, и не би били несрећни, да душевно стање оца нам не загорча и њему и нама живот. Он је живио у том уверењу, да је увек хтео и хоће нама само добра. Па ипак он нам је убио и мир и наду. Као некадањи управитељ дворца, мислио је он на нешто више од обичног грађанина, изузевши градоначелника и окружног лечника Због тога ми ни с ким нисмо смели долазити у додир. Но разуме се, да није могло дуго бити затајено, да смо поред све те надутости, много завидели нашем суседу, обичном ципелару, на његовом залогају хлеба. Осим тога нисмо смели ништа ни за кога радити, да не би. као што се онде говорило, наш сталеж оскврнили. Ми смо међу тим ипак радили у тајности, под упуством наше добре матере. Везли смо и шили бели шав, који смо продавали у прест лници. Но то је била слаба заслуга. Отац је пак цели дуговетни дан седио са увијеним ногама на наслоњачи, пушио и грдио. Ја сам му морала читати дневни лист и неколико свезака неке старе историје Тако је то трајало до моје двадесете године. Тад ми мати умре. Сад више нисам могла мислити о остваривању мојих умишљаја, које сам себи стварала у несрећним часима брижних ноћи: да ћу отићи кудгод у свет, и онде сама себи заслуживати кору хлеба, ма на какав начин Но сад сам морала остати. Моја је сестра тек тад престала бити швигарица, па како је могла, неискусна, кућу водити, оца дворити, а поред тога зарадити новаца за јело.

Отац се никад није ни зашто бринуо. Он је као свето држао, да ће поред своје млађе кћери, коју је држао за велику лепотицу, поново бити срећан, и да ће вече свога живота провести у свиленом „шлафроку" и возити се на каруцама свога зета Да ли ћу се ја кадгод удати, разуме се, да му је долазило на памет, ако је у опште мислио о мени. Ја никад нисам била лепа, према томе ни добра партија. А ко би још за то питао, да ли ја имам више памети и племенитости, него што би се просечно нашло у мом полу? Бар у нашем селу нико. Ја сам била бледа, јер сам имала мало крви, пошто се нисам увек сита најела, и слабо одевена била. Било је времена, кад сам се и ја могла допасти каквом младом човеку, да сам била у бољем стању и срећнија. Ја сам често себе упоређивала са многима, које су биле глупавије и гадније него ја, па

су ипак само за то добиле честита мужа и кућу пуну лепе и чиле деце, што нису спале као црквени мишеви на неколико мрвица. Када је о мени и о мојој сестри био разговор, мене су тек онако звали „Кларом", а њу чедна Ландолин — то нам је презиме Ипак нисам мојој сестри завидила. Како бих се ја радовала, да се она срећно удала; јер није ни њој годило вечито седити у ладовини без свеже росе и сунчева зрака. Бедно је то бити леп а сирома. Већ је доста времена од оно доба, од како је нико више не зове чедна Ландолин. Млади синови нашег суседа, који су јој на мањим игранкама поклањали ките цвећа и ласкали јој, и сувише су били паметни, а да се не би међу тим и код других женскиња потрудили, да их задобију, њој је сиротици још горе него мени, јер њу боли за изгубљеним надама. Ја још од почетка нисам имала никакве будућности.

Међутим дођоше до клупе, која је стајала крај једног брсног јасена на обали. Она седне, и као да ју јеуморио овај брзи говор. Он је застао пред њом, леђа му беху окренута према месечином осветљеном брежуљку, а поглед је упрьо на њене оборене дуге трепавице.

— Како је све то жалосно, што ми све овде исповедисте — рећиће он. — Но ипак ми изгледа, да вас је најжалосније мимоишло — бол и страсно очајање са ненадања.

— Зар је то тако жалосно? — наставиће она. — Ја никад нисам искусила — ма да врло чудно звони — шта то значи љубав и бити заљубљен? У кога сам се ја могла заљубити? Трговачки путници, који су кадгод сврнули и у наше село, више су ми пута правили параде под прозором. Но в ћ су мање долазили мени на баловима у читаоници, на које сам одлазила за љубав моје сестре. Ту им је милија била „чедна" Ландолин. Све сам то брзо прегорела. Набавила сам себи пуно лепих књига; осим тога сам врло искрене лијезоне склапала са каквом измишљеном личности, или писцем. Но разуме се, да су то биле забаве без надања. Но то ми је ипак већма годило, него страшна ладна равнодушност, која ме је обично пратила у животу. Ја сам сада себи често желила какву лепу црвену рапу на срцу, и мислила сам, да кад кроз њу почне крв тећи, да ћу бар осетити, да и ја имам крви у себи. Зар не би било лепше тако умрети, него од несносне равнодушности или старачке немоћи, а да смо проживели живот по вољи?

— Можда ви, госпођице, имате и право, али ви још нисте искусили, како нас неки болови умеју да кидају, и да нас тиште. О тој ствари знам нешто мало из давнашњих времена. Може бити, да сада не бих могао тако што преживети. Но кад би се увек све тако свршило, као данас у оној трагедији, да сваки Фердинанд заједно отиде са својом Лујзом са овога света. Али живити свако за себе: једно на једној, друго на другој страни — али на што даље о том мислити! Ја сам вас прекинуо у причању вашег живота.

— Ви називате историјом нешто, где се ништа не догађа; где је свака реч тавнија од друге, где је и само мастило тавније и блеђе, што који лист даље преврнемо. — — Али ипак на послетку дође до незгодног заплета.

— Баш нама преко био се настанио један капетан, који није био у служби већ од више година. За њега су говорили, да је с тога морао своју службу напустити, што је зло поступао са својим потчињенима, други су опет говорили, да због свакојаких прљавих послова мораде напустити службу. Доста то, да га наши часни грађани нису никако примали, а он када је то видео, придружи се мом оцу, који се врло радовао, што је могао долазити у додир са официром, и то са изображеним човеком, па није ни слушао на рђаве гласове о њему. Сад је долазио нови сусед свако после подне к нама, и ту је испушио неколико лула дувана једну за другом, одиграо једну партију карата и забављао се са сестром као из шале Он је могао од ње бит старији једно тридесет година. На мене се није ни освртао, чему сам се ја радовала, пошто сам га од прво" часа мрзила, те сам се морала усиљавати, само да бих према њему изгледала љубазна

— Помислите само мога страха, кад ми је отац једног јутра рекао, да је капетан синоћ заискао моју руку, када је пету лулу дувана испушио.

— Иначе је само три испушио, данас га је пак оставила газдарица, која није могла издржати више код таког тврдог и лукавог човека. Сад му је пало на памет, да би боље било постарати се за једну наследницу, која му не би могла од данас на сутра отказати службу.

— Ја одговорим без икаквог расмишљања, да се ја за овог дволичног човека никад не могу удати. Како ме је отац добро познавао, и знао, да код мене ништа неће силом постићи, покуша дакле да ме лепим наговори. Говорио ми је, да је капетан имућан, и да ће и наше стање поправити. Кад сам пак чврсто остала при свом, тако се ражљутио, да ми је и таке речи изговорио, којима ме је душевно за вечито отцепио од себе, премда су нас и пре слабе везе везивале једно за друго. Између осталог ми је говорио, да сам му на терету, док су друге женске у мом добу већ заштита родитељска. Разуме се, да сам му залуд говорила, како сам га често мо-

лила, да ме пусти од себе. Но, зар он, страсник, да је слушао на моје речи?

— Те ми је ноћи долазило, да учиним крај свом животу. Ја мислим, да ме ни сама мисао на Бога не би уздржала, ал нисам имала довољно смелости, да најбољи кухињски нож пројурим себи кроз груди, а до блажег сретства као: отрова или пиштоља, никако нисам могла доћи.

— Кад сам сутра дан ступила пред оца, саопштила сам му моју намеру, да нећу више примити од њега ни једног залогаја хлеба нити новаца и да ћу му за стан плаћати кирију. Од тог дана, почела сам радити на мојој школи, а међу тим сам озбиљно намеравала ма куд одмах отићи, најрадије пак у Америку, али ме од тог одврати сажаљење према мојој сестри.

— И она се сада почела плашити капетана, који јој толико ласкаше. Што је ипак радије моју руку заискао, могла сам само тиме разјаснити, што у некад „чедној" није веровао толико пожртвовања, колико је он од своје робиње захтевао. Сирото девојче, била је тако расејана, да је много што шта натрашке учинила у кући, што сам после ја морала поправљати. Сад кад сам га ја одбила, као да се све више и више помиривао са том мисли, да млађу омане. Но она му није веровала, јер сам је ја одвраћала насупрот оцу, да чврсто остане при свом, и само нека се клони брака.

— Ја сам дакако дотле довела ствар, да се отац почео од мене плашити. Ништа ми више није смео говорити, а кад сам отворила школу, чинио се као бајаги невешт, кад сам примила први новац и ставила на његов сто за кирију. Мени је и сада преостајао један сат слободног времена, да му читам новине као и пре. Но ми не проговорисмо ни једне не потребите речи.

— Ви ћете због тога можда о мени рђаво мислити. Па реците само отворено: кћи, која са својим родитељем поступа као са странцем, је л те, да вам изгледа одвратна, без срца и измет природе? Но јесам ли ја крива, што је њему ближи туђин него његова рођена кћи; што он није марио за мене осим кад сам му требала, па све да ме је гром ударио, и да сам се ја навек од њега отцепила. Тај бол нико не осећа већма него ја, како нас тишти кад нас природне везе стежу као окови. Но још је жалосније то, што он то не осећаше. Он ме је држао као плаћену служавку. Ја се чудим, што људи тако прецењују: дати некоме живот, и мисле да се то сумњиво доброчинство може исплатити тек пожртвовањем целога живота.

Моја је сестра још срећна, јер нема ту несрећну навику, да о свачему премишља. Од како је уклоњена опасност од капетана, од то доба као да ни за што не мари. Срећа, слобода, љубав па ни стара њена слава чедна Ландолин, ништа не вреде за њу. Ви схваћате, да ја ни овде немам станка нити утехе, а моје ученице — та ви знате из искуства, шта се хоће са оним: општење са младежи одржава нас младе и веселе.

Он ништа не одговори и непомично је стајао поред ње, и читао са њезиног лица оно, што у приповедању није било јасно. Њему се још никако није то лице допадало. Услед боре, која је дрхтала, и за време ове исповести постајала све дубља, добивала су јој уста све гаднији израз. Али ипак цело њено биће га је све већма привлачило. Њен начин говора, глас и лице њено — њему се уједаред учини, као да је наишао на тако створење, пред којим би смео открити најунутарњије мисли, и да би он то требао и учинити. Само се није смео усудити да започне, па кад би јој он све могао и испричати?

Док је он о томе мислио, шта да јој одговори, устане она са седишта

— То је већ увелико ноћ — рећи ће она. — Чујете л? баш сад куца једанаест. Ја се морам вратити у гостионицу. Ми смо се врло заразговорили. Но ја вам врло лепо захваљујем, што сте ме тако стрпељиво саслушали. Ово није ни приближно тако чудно, као што изгледа, што се ја са човеком, с ким сам се први пут видела, о таким стварима разговарам, које не би ни по коју цену ни најбољем познанику свом поверила. То је тако, као кад би о нашим јадима трубили по целом свету, као што их поверавамо оцу небеском, кад му се молимо, и ако га не познајемо. Па пошто не знамо, да ли ће нам молитва бити саслушана, тако је и страно лице, које нас благо предусретне. . . . Но хајдмо сада. Ја сам рада да отидем што ближим путем кући.

Он јој и нехотице пружи руку, баш када је месец зашао за облак и засенио околину. Она га ухвати за руку без размишљања, и они пођоше брзим корацима кроз варош. Њој је тако годило, што је он био виши од ње, виши с читавом главом, и што се слободно смела ослонити на његову снажну десницу, а да би му била тешка. Сад осети, да су је ова ненавикнута узбуђења данашња мало изнурила.

— Докле ћете остати овде, госпођице? — Запитаће је он. —

— Још не знам ни сама. Ја сам овамо дошла послом, којег ћу се можда сутра једном посетом ослободити, а можда ће и дуже трајати. У том је дворцу — као што сам већ рекла — умро стари гроф пре неколико месеци. Мој је отац имао пен-

зију само дотле, док је он био жив, па с тога сутра морам сама предати молбеницу младом грофу, коју је сам мој отац на њега управио, те морам покушати, ако га узбудем речју могла приволети, да нам и даље даје потпоре. Јел те, лепа улога за овакву личност, као што сам ја? Ја сам била рада, да сестра предузме овај дипломатски пут, али пошто није више лепа, да би могла какав утисак учинити са својом спољашности, а у осталом, што се њене разборитости тиче, у што ни сам њен отац не верује, — она је у његовим очима још непрестано дете. Он би је најрадије гледао у краткој сукњи — и тако сам се ја морала жртвовати. То баш није така тешка жртва — неколико дана слободе. — То је као кад се везан пас отргне са ланца, па се дочепа шуме и поља. С тога се баш не бих срдила, да је млади господин гроф у престолници, као што сам на жељезници чула, и да се тек после неколико дана враћа. Бар бих се опила од свежег ваздуха и слободе и натрчала бих се овде до миле воље, где су ми све стазе познате, и заборавила бих, колико је воде овом реком протекло од оно доба, од како сам се у њој купала.

(Наставиће се.)

МОЛИЛА БИХ С'...

Молила бих с' за те, душо,
Молила бих с' вишњем Богу,
Не знам шта је; али данас
Молити се баш не могу.

Јер кад склопим руке своје
И кад гледнем тамо горе —
Од звездица оних лепих
Мислим да су очи твоје.

Хај! Па чим се мени чини
Да ме твоје очи глену —
Одмах ми се мисли смету,
Из молитве одмах с' прену.

П' онда јоште дуго гледим
Тамо горе у висину —
А мисли ми к теби лете,
К теби, душо, у даљину.

1884.

Анђелија С.

НА ПИТАЊЕ:

„КАД СУ СЕ СРБИ С ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?“

Од Иларијона Руварца.

(Наставак.)

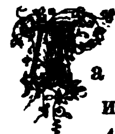

Да узмемо — премда се то тешко може узети и претпоставити — но да узмемо, да оних 40.000 душа, које су се из Влашке доселиле, да је то био чист Србин и „Србља“; и кад се уз то сетим, шта је онај Немац г. 1696. забележио, да је са српским владиком — а тај владика није нико други већ баш сам главом патријарх Арсеније III. — дошло 20 до 30 хиљада душа, то 40 + 30 = 70 хиљада душа; — дакле опет излази на оно, што сам у погледу броја душа, које су пошле и дошле овамо с патријархом Арсенијем III., горе поменуо.

Може бити, да г. А. Ђукићу као покретачу оног своједобног питања, неће бити са свим право, што сам ја одговарајући на то питање толико развео и развезао говор о броју душа, које су, предвођене патријархом својим, Anno 1690. или 1694. дошле овамо и населиле се у новој отаџбини, кад о том он у својој расправи ex professo и не говори, нити је питао он, да му се осим праве године, које се то пресељење збило, још и број душа — које се покренуше за Арсенијем патријархом, који за живу главу није смео г. 1690. дочекати пашу Мехмуд беговића у Пећи или у Призрену или у Приштини на пољу Косову, — каже, специфицира и тачно назначи. Јест, он није питао, он није ни могао питати, и како ће да запита и да стави питање: „колико је хиљада душа прешло с Арсенијем III.?“ кад је он у напред знао, да је тада прешло око по милијуна душа — а ја сам опет у напред казао, да ћу поводом стављеног у „Јавору“ г. А. Ђукићем питања, расправљати — ако узмогну, ако ме што не смете и не поремети — и друга нека питања, која у некој свези стоје с питањем о години пресељења српског у земљу угарску. На основу тога програма свога слободан сам ето био, дотаћи се питања о броју породица или душа српских, које г. 1690.

оставише своја огњишта и кућишта главом без обзира и дођоше у туђу земљу, да се бију и пребијају од немила до недрага.

Али данас, након пуних двеста година, од кад су стари наши дошли овамо, и после пуних тридесет година, кад је један део Србаља држао и тржаствовао у Сремским Карловцима свој „благовештенски сабор“ и на основу оне три четири ћесареве речи од 6. Апр. 1690.: Servata — eligendi Vojvodae libertate“ ударао и постављао последњи пут темеље, градио и уређивао војводовину у земљи угарској, — данас треба да се сећамо и паметујемо, да питамо један другог и да испитујемо и истражујемо и одговарамо не само на *quando?* и *quo numero?* већ и на *cur?* и на *quomodo?*

Јест, г. А. Ђукићу! питање о години српске сеобе и о броју душа дошавших овамо, та су више споредна питања и нису тако важна, као што је важно још и данас и баш данас после двеста године, питање: за што су и како су стари наши дошли овамо, „којим уветом и законом и начином“? Да ли слободном вољом и одлуком или од невоље, и да ли „per modum pacti“ или не тако, већ мало другчије.

Ако ме помилује Господ, укрепи и охрабри, ја ћу покушати, да према историјским податцима одговорим што то и како тако и на то питање, да кажем о том своју мисао, која ме већ од тридесет година амо мучи. И ако вољом божијом узмогу исказати своје мишљење о тој сеоби српској под патријархом Арсенијем, благодарићу Богу са смиреним и скрушеним срцем! Али ако ме ма како смете силан и страшан, големи Господ Саваот, те не узмогу исказати ту своју, може бити погрешну и можда грешну мисао о начину, на који су Срби доспели овамо г. 1690. или 1694. — још боље, и ја ћу у души и од свег срца и у последњем часу благодарити Богу на милости, што ме је сачувао — и предохранио, да не саблазним ма и једног од братије, од рода свога, исказаном погрешном и грешном мишљу.

Но још нисам готов са г. А. Ђукићем и још се нисам опростио с њим, који у својој расправи негде написа ово и овако: „Кад узмемо у обзир неке бечке наредбе и дотичне прилике, онда смо *лако* вољни и сами „зацело“ мислити онако, како је у овом погледу мислио и Пико, наиме да се то велико пресељење збило истом 1694. год.“ Г. А. Ђукић се дакле мало јаче и више обазрео на неке бечке наредбе од месеца маја г. 1694. те се *лако* одлучио и пристао уз Пикота и његову 1694. годину. Увредио бих г. А Ђукића, кад бих му на то довикнуо само: „Лако, полако, лако, лагано!“ Но ја нећу да му довикујем, но само, свестан своје трошности своје грешности, мислим и помишљам, да би мож' бити боље било, да је г. А. Ђукић, ма колико поклањао пажње он оним бечким наредбама од г. 1694. и ма како обрћао, преврћао и цедио он садржај тих бечких наредаба или тих декрета ратног савета у Бечу од 11. и 31. маја 1694, да се није онако лако окренуо и приљубио лакомисленом оном Французу Пикоту те удружио с њим против свију нас Каура и Турака, капуташа и мантијаша, који смо за г. 1690.

Помислио сам у себи, па и сад кажем теби, да би у сваку руку и у сваком погледу боље било, да се г. А. Ђукић није лирао са Французом и да услед те алијансије није написао оно, што је пустио у свет у овом листу — а најбоље би било то по мене, јер да се није онако лако одлучио за г. 1694. г. А. Ђукић, не бих се ја морао мучити с овим одговором и уз душевну муку и напрезање још и љутити се — и мразити се са Задром и са Ковиљом, те обеспокојавати и себе и ближње моје.

Но г. А. Ђукић се лако решио и пристао уз Француза — и сад нека гледа шта ће и куд ће и како ће — сам и „салт“ будући да се одбрани!

Г. А. Ђукић мисли, да је велика сеоба Србаља из турске у угарске покрајине била г. 1694. и то услед оног мајског декрета од г. 1694.

Оба декрета истог савета од исте године и оба у месецу мају, 11. и 31. дана тога месеца издана, штампана су први пут у „Српском Летопису“ од г. 1841. и то по списима, који се хране у митрополитској архиви у Карловцима (из Летописа прештампао их је Церниг у свом етнографском делу).

На декрету од 31. маја (у архиви под 1694. г. бр. 36.) прибележено је с поља старинским начином: „декрет да идв Влашкв, декреть що вал.“ Но сад није питање и не пита се, да л ваља или не ваља декрет тај, којим се наређује, да се Срби преместе под јесен 1694. у Влашку, у малу ону *сраску* Влашку у Славонији, а не у *Влашку*, малу Влашку око Краљева или у Влашку, која се тада тако називала, а данас се зове Банат (тамишварски), већ се пита и прво се и прво мора питати и запитати: да ли се извршило оно, што се у том декрету наредило било?

Француз Пико рече, да јесте, пак и г. А. Ђукић неки дан рече и написа, да је извршен декрет од 31. маја 1694. г. — и како да се не изврши, кад су Срби услед наредбе и погодбе садржане у том декрету дошли из турске илити српске земље и настанили се у покрајини угарској, коју им је бечки ратни савет одредио по заповести цара и краља Леополда I. А патријарх Арсеније III. каже

у поднеску свом од г. 1706. дакле године, које ће умрети у Бечу и не каже каквом палатину, бану или оборкапетану и министру, већ самом цару и краљу Јосифу I. да оно, што је ћесар и краљ Леополд I. наумио био и одлучио у погледу смештања свију Срба (који се доселише г. 1690.) у једној по крајини, да се то није извршило до г. 1706. Па то исто каже и уверава и врховни митрополит Исаија Ђаковић.

У поменутој већ више пута молбеници патријарха Арсенија III. од 1706. (inter acta Archivi Cameralis aulici, dd-to 16. Junii — тако је сигнирата инштанција, датума нема) гласи 17. односно 24. тачка: *Translocationem* quoque gentis (Rascianae) eidem dudum *decretaliter compromissam* videlicet ad Slavoniam, parvam Valachiam, Syrmium, Campum cumanum, districtum intra Savum et Dravum usque fluvium Illova, ad confinia Croatica, ad campum Gyuliensem, Districtum Aradiensem, inslusive Jenova et Halmagy, inter fluvios Maros et nigrum Crisium (Körös) *fiendam* eamque quantocyus accelerandam.“ А у молбеници именом сабора и народа српског митрополитом Исаијом године 1708. поднесеној цару и краљу каже се одмах у првој тачци:

„Siquidem jam A. 1694. ea erat benignissima Augustissimi Caesaris Leopoldi gloriosissimae cordationis *mens et voluntas*, ut Nationi nostrae separatum excindi debuisset Territorium, ut *A, quod autem cotum effectui mancipatum non est.*“ Није дакле извршена намера и воља најславније успомене ћесара Леополда I., који је г. 1694. путем свога ратнога савета наредио, да се Србима засебно одвојено земљиште — територија — одсече и излучи. И како тада — 1694. г. није — тако га ни дан данас нема, тога одвојеног земљишта у угарској земљи, на ком би Срби лепо живовати и господарити могли.

Па кад није извршен декрет онај од 31. маја 1694. — декрет што ваља, како се онда с обзиром на тај декрет или на основу тога декрета и те наредбе, која је остала на папиру а никад није оживотворена, како онда, — још једанпут питам ја и не питам оног лаконогог Француза, јер шта се мене Француз тиче, већ питам по други — и по трећи пут питам нашинца, нашег г. А. Ђукића у Златном Прагу — како може говорити о великом пресељењу Србаља године 1694.?

На то питање нека одговори г. А. Ђукић, то јест, ако може одговорити. И на то се питање мора најпре одговорити — и кад на то питање „достаточно“ одговори г. А. Ђукић, наћи ће се ваљда когод од млађих људи, од наших делија, да на оно питање, које је толико узбудило и мало збунило г. А. Ђукића, одговори, а које питање гласи: „а од куда им (Србима) земљишта, која су они могли сејати, да им г. 1694. жетва роди, кад се прича и доказује, да су српске породице после свог бегства 1690. г. по Мађарској па чак и више Будима растурене биле и да су ту јадно и у земуницама становали, наравно као сироте без кућа и кућишта? А је ли могуће веровати, да се скоро по милиона душа могло потуцати за толико времена (од 1690. до 1694.) и т. д. и т. д.?“

Што се мене тиче, то могу свакoг уверити, да на то питање или питања нећу одговарати, —. но уједно мислим, да ће и г. А. Ђукић остати дужан одговор на оно питање, које мало час управисмо на њ — те смо ја и он сад већ и са свим квит; а ја праштајући се са г. Ђукићем молим га лепо, да ми не замери, да ми опрости, ако сам одговарајући на његово јавно питање, сишао с правог пута, ако сам се у жестини — а он већ зна, да сам жесток ја — послужио којим изразом мало оштријим, опоријим или неспретним, или ако сам каткад управио на њ питање не посве деликатно. Намера ми није била.*)

(Наставиће се.)

*) У броју 18. овога листа, а у овоме чланку, поткрале су се неке штампарске погрешке, које овим исправљамо. На стр. 283. место: ad milita servitia, треба: ad militaria servitia; м. erga benementos, тр. benemeritos; на стр 285., други ступац, ред 12. после речи „од тебе“ долази тачка (.) у место запете, тако да је оно што долази засебна реченица. Осим тога има на два места „словенске“ уместо „словинске земље“. То је погрешка коректорова, а писац је хотимице написао „*словинске*“ из разлога, што у листинама хрватским и записима српским, па и у самим латинским и талијанским писаним писмима XV., XVI. и XVII века пише се и назива се данашња *Славонија* „Словиње“ или „земља словинска“. *Ур.*

ШТА НАМ ЈЕ СУЂЕНО?

(Свршетак.)

Нестало је одавна већ астролога по занату, но ипак има још много којечега, што се сачувало и чега се и данас неки слепо држе. Но то су све људи слабије образовани, који мисле, да је оно свето, што чуше од старијих својих; у интелигентнијој класи нико не држи на рожданик!

Што се даље к истоку иде, све више верује народ још у звезде и њихов утицај на судбину људску.

6 Остало нам је да видимо још, како су астролози удешавали своја прорицања, како су они могли по звездама на небу прорицати.

Главне су биле у овом послу тако-зване „ку-

ће". Нису сви астролози узимали те куће на истом месту.

Неки су делили хоризонт у дванаест једнаких делова а почињали су од пролећње тачке. Кад се кроз тачке, што су одељивале једнаке делове, повуку кругови, да иду кроз зенит и надир а на хоризонту да стоје усправљене, онда је и читаво небо раздељено у дванаест делова, и сваки је део кућа. Једни су делили животињски круг а други екватор у толико једнаких делова; трећи су узимали усправљен круг кроз пролећњу и јесењу тачку, па га у дванаест кућа растављали.

Куће су биле ове: Прва кућа била је на истоку и под хоризонтом и звала се кућа живота, хороскоп или источни кут; друга кућа је била кућа среће, кућа богаства или доња капија; трећа кућа водила је бригу о браћи и сестрама, с тога се и звала кућа браће и сестара; четврта се звала кућа сродничка, кућа родитељска а и небесна основа; у петој су читали, шта ће бити са децом, отуд је то кућа дечија или кућа добре среће; шеста кућа прорицала је здравље, говорила је о слугама и домаћој марви, за то се тако и звала а имала је и име зла срећа; у седмој се кући читало, какве ће среће дете бити у браку, отуд име кућа брака, но и западни кут; кућа осма знала је о смрти и за то је била кућа смрти или горња капија; кућа девета говори о мудрости, о побожности, о религији, о богу, о путовањима и о сновима, за то и носи така имена; у десетој кући смештене су почасти и слава онога, коме се гледи судбина; по једанаестој кући шетају пријатељи и доброчинци, тако се и зове или и добар дух; дванаеста кућа на послетку скрива непријатеље, отуд јој и име а и зао дух се зове.

Планете су најјаче у својим кућама а у туђим су слабије.

Тачка на еклиптици, у којој она меридијан сече, звала се „срце небесно“; оно је долазило увек у десету кућу, као што је хороскоп улазио свагда у прву.

Како куће леже наспрам хоризонта којег места у одређено време — на пример, кад се дете рађа, — даје „тему“ (нативност). У тему нису долазиле само планете и сунце, но и месечеви чворови и друге звезде стајаћице.

Кад је астролог хтео да прориче, морао је побележити куће и све оно, што се у њима у одређено време налази, па је онда комбинујући појаве знао казати напред, шта ће се збити и како ће се збити. Звезда и степен, у ком се налазила звезда на хоризонту, кад се дете рађало, био је „знак у ком се дете родило“. И данас долази ово по вечитим календарима. Из свега видимо, да је рад астрологшки био исти као и данас код циганака врачара. И оне прво разбаце по неком реду карте па онда те: лажу из њих. Као што још и дан данас не бацају све врачаре карте једнако, тако нису ни сви астролози једнако бележили хороскоп. Астролози су држали, да су од јаког утицаја на људе само четир планете: Сатурн, Јупитар, Марс и Венера.

На завршетку ћемо навести хороскоп, који је начинио Кеплер г. 1608. за Валенштајна и то на дан 14. септембар 1583., кад је Валенштајну било већ 25 година. Протумачићемо га и по нешто из Кеплерових прорицања навести.

Куће су означене са бројевима I—XII. и јесу свака у виду трокута; небесни знаци и планете означени су астрономским знацима. У средину, у мањи квадрат, дошло је име Валенштајново са даном рођења, уједно и положај звезда.

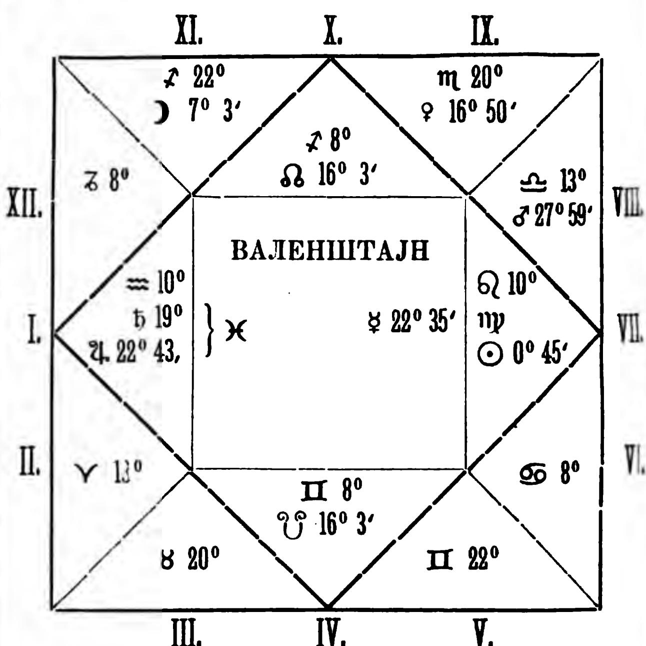

Кад се рађао Валенштајн, владала је у првој кући планета Сатурн (♄) у 19°; то значи: дете ће бити замишљено, нагињаће мистицизму, никоме неће веровати, презираће религију; то су све рђаве стране истина, но ублажиће их доста Јупитар (♃) у 22° и Водолија у 10°, који су Сатурну врло близу. У другој кући био је Ован у 10° а то значи срећу; у трећој је владао Бик (♉) у 20°, у четвртој опет Близанци (♊) у 8° и чвор месечев (☋) у 16°. Близанци владају и у петој кући под 12° а то значи, да ће се доиста догодити оно, што стоји у четвртој. „Права истина, тако ће бити“. У шестој је кући на влади Бик (♋) у 8° а у седмој Девојка (♍) и мало даље Лав (♌) у 10°, Сунце (☉) у 0° 45' и Меркур (☿) у 22° са свим противно од Јупитра и Са-

турна у првој кући; а то Кеплер тумачи: Пошто је Меркур са свим противан Јупитру, дете ће стећи угледа и задобити многи народ али ће га незадовољна руља једна поставити за главу и вођу. У осмој кући владају Марс (♂) у 27⁰ и Мерила (♎) у 13⁰, „за то ће, вели Кеплер, дете бити немилостиво, неће волети браћу, неће љубити жену, на никог неће пазити, биће одан само себи и својим страстима, крут, варалица, нагао, кавгација.“ У деветој кући је владарица Шкорпија (♏) у 20⁰, и Венера (♀) у 16⁰, у десетој за тим Стрелац (♐) у 8⁰ а Срце небесно (☊) у 16⁰ је у опозицији са месечевим чвором у четвртој кући; Стрелац влада још и у једанаестој кући у 22⁰ са месецем у 7⁰; у дванаестој кући господари Јарац (♑). По кући једанаестој и дванаестој проriче астролог: Пошто је месец тако немио, биће детету природа му на велику штету и презирање код оних, са којима се дружио буде, јер ће га држати за човека саможива и који се боји светлости.*)

С. М.

*) Неке главније податке вадио сам из „van Bebber, Witterungskunde“.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= „Накладна штампарија“ у Вел. Кикинди наставила је и даље своје „**Ратарке**,“ књижице за поуку и забаву, те су сада опет изишле три свеске на једанпут. Свеска 10. доноси приповетку Д. В. Григоровића „*Пушник*“; свеска 11. „*Злу срећу*“ од В. И. Савихина и 12. свеска приповетку „*Паор*“ од Григоровића, све у преводу М. П. Туторова. Књижице су намењене ратарском свету и цене су им врло малене. Мало по мало па може од ове збирке постати лепа библиотека одабраних поучних и занимљивих приповедака разних словенских писаца, а то би било добро и корисно.

= Из 72. Гласника српског ученог друштва прештампан је у Земунско „Ново Време“ а отуда опет у засебну књижицу некролог *Димитрија Руварца „Владика Горњокарловачки Теофан Живковић.*

= Пре пет година преминули пољски књижевник *Михајило Чајковски*, писац „Крџалије,“ кога наша књижевност има у преводу Стојана Новаковића, оставио је за собом записнике. Ти записници излазе сада у „Кијевским Старинама“. Чајковски у њима већином пише о својој отаџбини, пре но што ју је морао оставити па прећи у Турке.

= Аристотелски рукопис, који је не давно нађен у Лондону и о којем смо читаоце нашег листа известили у 8. бр. ове год. на страни 47. са свим је у нову светлост довела расправа Тибиншког приватног доцента дра Кауера. Отворено тврди и знанствено доказује, да спис о држави Атињана не може бити Аристотелово дело.

= Из оставине Виктора Ига до сад још не издано дело под натписом „Voyages“ изашло је пре неки дан у издању Шарпантијереву у Паризу. У књизи су тој описани лепи предели у Алпима и Пиренејима.

= У цех романсјера ушао је сад и амерички проналазач *Едисон*, који сад ради на роману у две свеске, дабогме у друштву са добро познатим писцем Ђорђем Пасонсом Латропсом.

= Француски писци баш се могу похвалити великим књижарским успесима но ипак Виктор Иго јесте и остаје онај, кога највећма читају. Као што његов зет јавља, за последњих пет година су седам издања Игових дела донели седам и по милијона франака.

БЕЛЕШКЕ.

(Промоција). Честити члан омладине наше и песник српски *Јован Радивојевић Вачић* промовисан је недавно на бечкоме универзитету за доктора права. Живио!

(Словени уметници у паришком „Салону“). У овогодишњем паришком Салону има више производа руских, пољских, чешких, словеначких, српских и хрватских сликара. Тако је изложио Дубровчанин *Влахо Буковац* прекрасне портрете. *Паја Јовановић* постигао је леп успех — како „Обзор“ пише — са својом сликом „Гуслар“. Чувени чешки живописац *Брожик* изложио је две слике „Жетеоци ручају“ и „Шетња по пољу“. Пољакиња *Ана Балинска* изложила је веома лепе портрете. Словенац *Маринић* изложио је лепу жанр-слику „Бретањски младић“, а пољски вајари *Косовски* и *Пелцарски* изложили су први стату-у „La Sigale“, а други „Успомену“.

(Женске — лечнице). Управитељ окупираних земаља Босне и Херцеговине, министар Калаји, одлучио је, да у споменутим земљама уведе женске лечнике. Ова уредба се мотивује тиме, што у мухамеданаца мушкарци немају приступа к женама, те ће женски лекари имати слободан приступ оболелим мухамеданкињама. Већ је расписано једно место женскога лекара са седиштем у Сарајеву са годишњом платом од 1400 фор. При попуњавању места женских лекара у Босни и Херцеговини неће се узимати никакав обзир на народности.

(Нов „бесмртник“). Недавно је француска академија изабрала последника пок. Октаву Фељету. Између пет кандидата, међу којима је био и познати Емил Зола, изабран је за академичара Пјер Лоти.

(Нови патрони). На упражњена места чланова патроната срп. вел. гимназије у Новом Саду изабрани су преч. г. *Милан Ћирић*, протопоп новосадски, адвокат г. *Ђорђе Вукичевић* и *А. Хаџић*.

(Патронат срп. више девојачке школе у Н. Саду) укинут је закључком високосл. школског савета и школа је ова сада предана местном школском одбору на старање. Узрок је томе, што је министарство ову школу прогласило за грађанску, а не сматра ју за такозвану „средњу“ школу, као што су гимназије и реалке, те тако онда нема места патронату, него се о овим школама, као вишим разредима основних школа, има старати местни школски одбор.

РАЗНО.

(**О Мушицком**). Владику Мушицког позову да освешта једну нову цркву. С њиме пођу још неки официри као гости. Због врлети није се могло до те цркве доћи на колима, него су сви на коњма ишли. Кад су били на једној равници, владика разигра коња и пусти га у трк тако да му се мантија лепршала за њим. Стигне га један свештеник и рекне му: „молим вас, господине, немојте с коњем тако трчати, смејаће вам се они немачки официри“. Владика се осмене и одговори: „знаш, драги, ја сам Бачванин, па кад сам на коњу, не могу срцу одолети да не потрчим. Гледај, овако!“ па опет пусти коња преко равнице.

Та је црква била посвећена светоме Николи, и на служби, при возгласима, свечано спомињало се име оца Николаја. После неког времена дође владици један стран пуковник, пореклом Талијан, и изјави му да долази као царев комесар да испита владику, како је смео у цркви спомињати рускога цара Николаја. Владика се зачуди и у томе чуду, место одговора, оштро изговори неколико стихова из Хорација. Пуковник, који је, тако рећи, био заљубљен у латинске поете и у њима највеће задовољство налазио, изговори десетак стихова из Виргилија. Владика му одмах одговори са сходним, за своју одбрану, стиховима из Овидија. Разговор се почне о латинским поетама, и Мушицки отвори читаво предавање о њима тако да је пуковник, у својој радости, повикао: „ви сте први, кога сам у мом животу нашао, да разуме Хорација боље од мене!“ За тим отворе књиге, пуковник је питао и свако владичино тумачење пажљиво бележио. Кад је прошло време ручку, владичин слуга уђе полагано у собу, па кад види да га они нису ни погледали, опет изађе, и онима што су напољу чекали рекне: „ови не мисле данас ручати. Зло ће бити за нашега господина; жестоко се свађају на латинском језику, а пуковник све пише. шта владика говори.“

Тако је тај пуковник неколико дана испитивао владику о латинским поетама, и, као какав добар ученик, све записао шта му је владика говорио и објашњавао. Кад га је владика запитао: „кад ћете почети посао, због кога сте дошли?“ пуковник му одговори: „Ах, ја сам већ јавио у Беч да је све оно пакосна клевета, што је о вама достављено, и да таквога владике, као што сте ви, нема у читавој царевини“.

(Ово ми је причао покојни Јаков Димшић, члан касације, који је онда био секретар код владике Мушицког). *Љ. П. Н.*

(**Још две српске списатељице**). У једном од прошлих бројева донели смо имена оних Српкиња, које су се у нас мање или више окушале и бавиле књижевним радом. Један пријатељ нашега листа упозорује нас, да смо изоставили име једне младе и на жалост прерано преминуле Српкињице, а то је *Десанка Константиновићева*, ћерка панчевачког учитеља г. Већка Константиновића, која је писала *песме* пуне нежности, а осим тога радила на чика-Јовином „*Невену*“, „*Јавору*“ и „*Немањи*“. У „Јавору“ је изишао њезин превод „*Утонуо брод*“ од Енрика Кастелнуова. Ми смо у своје време учинили у „Јавору“ помен овој покојници, а и овим нека јој је име нанизано у реду наших разборитих и родољубивих Српкиња. — Још је у оном броју „Јавора“ изостало и име *Анђелије Спајићеве* (сада учитељице у Србији), која се окушала у песмама, новелама и приповеткама, а писала је и педагошке чланке, који су штампани у београдском „Учитељу“. И „Јавор“ је добио неке прилоге ове наше ваљане Српкињице, које ће приликом и штампати. — У 16. броју „Јавора“ у белешци, где смо набројали имена српских списатељица, чудном омашком пера стоји и име „Ана J. *Карађорђевићева*“ уместо „*Обреновићева*“, о којој смо 1890. г. у броју 6. донели више биографских података. Ана је била ћерка Јеврема Обреновића, најмлађега брата кнеза Милоша.

(**Грегоровијус о књигама и читању књига**). Покојни немачки научењак Грегоровијус, чију смо смрт огласили у прошлом броју нашег листа, по кад кад се прилично презриво изражавао о учењу и учености. Занимљив пример о том даје писмо, које је писао књижевници Кристини дел Негро. Писмо је датирано из Рима, о Спасову 1881. У том писму стоји овако: Радујем се, што Вам моје књиге помажу скраћивати часове стрпљења, нестрпљења и дуга времена — али како Вам могоше дати савет, да *толико* читате, и како могосте послушати тај савет? Та читање нас је већ све начинило ступиднима и одузело нам оригиналност и мишљење. Шаблонство, стагнација и сав такав византијски маразам јесу последице силних библијотека у нашој цивилизацији. *Ако бога знате, баците књиге, па и моје*, те се крећите весело у природи и међу људима . . .

(**Дима о Золином правцу**). У једном свом писму, које пише књижевнику Марселу Превосту, изражава се Александар Дима занимљиво о књижевним и моралним струјама садашњости и будућности. Обећаје велику реакцију, која ће наскоро наступити против вечитога описивања онога што је зло. Ако је човек одиста тако хрђав, као што они људи кажу, онда нема хитнијег и важнијег посла, него га поправити. Из како изгледало, човек непрестано тражи надежду те ће само оне слушати, који му обећају нешто надземаљско. Идући нараштај ће спиритуализму дати полет, који до сад нико није ни слутио. Да ли ће се тај религијозни покрет подредити формулама и догмама католицизма, сумњиво је, осим ако се та црква реши да даде оне велике концесије, које њени пријатељи од ње захтевају. Све се већма престаје веровати у божанство Исусово у оном смислу, како то црква захтева, али се све већма приближује моралу, који је проповедао син деве Марије, најнежнији, најчистији и најјаснији реформатор. Појам бога проширила је модерна наука толико, да наш ум чезне за логичним, схватљивим, тако рећи природним божанством, којега је први апостол Ренан. Ни једно се друштво не да замислити без вере, ни једна писменост без идејала. Само оне, који су тежили за моралним оплемењењем човековим, преживиће њихова дела.

МУЗИКАЛИЈЕ.

Kitica ruskih pjesama, *što ih pjeva Slavjanski sa svojim sborom*. За гласовир удесио *Ј. Шинцл*, а издала књижара деоничке тискаре у Загребу. Цена 90 новч. — И наше Српкиње се интересују за оне дивне песме, што их је Славјанскова дружина и по нашим крајевима певала, а сад ево имају прилике, да набаве те песме, удешене за гласовир, те да их звуци тих песама наслађују племенитим осећајима виле словенске.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 21. У НОВОМ САДУ 26. МАЈА 1891. Год. XVIII.

СРПКИЊА САМ...*)

рпкиња сам!... Поносим се тиме.
Поносим се, а имам и чиме!...
Име српско на далеко зна се,
Витештво га и јунаштво красе.
Па куд кренеш по том лепом свету,
— Као пчела по шареном цвету, —
Среташ српство... Иза сна се буди,
Да ти миље раздрагава груди...

Српкиња сам!... А од српске мајке,
Српске мајке, Србина бабајке,
Браћу имам, соколиће сиве,
Јунаштву им чуде се и диве.
Брат ми мио, које вере био,
Само кад се српству посветио...
А сестрице ка' у гори виле,
Српкињице милене и чиле...

Српкиња сам!... Па ми пуне груди,
Слутећ' зору, што Србину руди;
Слутећ' срећу, што се на њ већ смије;
Слутећ' славу, што се сад још крије...
Та доста га покривала тама,
Доста јела невоља и чама;
Сад се ено указују знаци,
Рујне зоре за мрки облаци...

Српкиња сам; па ме ево туди,
Светим жаром у млађани груди,
Да поздравим србадију дичну,
Сваком раду за напредак вичну,
Да јој рекнем: Добро си нам дошла!
Срећи својој у сусрет си пошла,
Јер ко штује великане своје,
Тога свесни међу свесне броје...

Добро дошли велики и мали!
Браћо мила, и ви сви остали!
Са доласком на прославу ову,
На прославу ову србинову,
Показа сте, да сте вредни синци,
Да сте својих старих сљедбеници;
Оних старих, што крв своју даше.
За крст часни и за име наше...

Добро дошли!... Срдачна Вам хвала!
Браћо мила, велика и мала!
Тако треба, тако је у реду,
Нек и други у вас се угледу.
Нек се чује: још је српство живо!
И ако је народ до сад снив'о,
Сад се ево из мртвила буди,
Родољубље разгрева му груди!...

Србин живи.... Живеће до века!
Јер слава му неуморна река,
Руши, крха, што напретку смета,
Умна борба сад је отпочета...
Сложно!.. Сложно, србадијо чила,
Сретна, славна и напредна била!
Та у слози све за српство лежи,
Од неслоге благостање бежи...

*) Декламовала мала Анђелка Божичковићева о „*вечерњој забави*“, коју је у *Брчком* приредио пододбор за подизање споменика српском песнику *Сими Милутиновићу-Сарајлији*.

Сви у коло напреднога рада!
Једна мис'о нека свуда влада;
Једна жеља: будућности сјајне,
Једна воља: среће дуготрајне!...

Па кад свест се свуда поразбуди,
Родољубље распламти нам груди,
Те се сложи српство наше чило:
„Биће опет, што је негда било!“

7. маја 1891.

Васа Крстић-Љубисав.

ИЗ ДНЕВНИКА ЈАДНОГА ТИМОТИЈА.

Од Мил. Јов. Ј—ћа.

(Наставак)

5. Новембар.

Ох, да грдне несреће моје! Проклет био час, кад сам пошао од куће! За што нисам поломио ноге, кад сам прешао преко прага своје собе! Проклете биле и нове хаљине, и кад сам их ја први пут обукао! А ти глупава, главо моја, проклета била двапута, и кад ти је пала та несретна мисао, да изидеш из собе

Кад сам се са свим лепо обукао и уде сио, изидем из собе врло весео и задовољан; све глупости, које су ме дотле задржавале код куће и због којих ето већ месец дана не излазим никуда, ишчезле су са свим и ја сам само о том мислио, какав ћу утисак учинити, како ћу се показати пред светом. Нека злобна, дрска, нејасна храброст обузела ме свег и ја сам напред ишао као неки победилац. Али... ох! кад се сетим шта се догодило, утроба ми се преврће, а из неке паклене таме видим све саме ђаволе са огњеним гадним очима, видим им развучене усне, иза којих севају бели, оштри зуби... чујем ужасни грохот. Шта кад јадикујем, кад не поможе!... Све је пропало без трага!

Изидем дакле из собе. Поред мога стана, који је био на крају града обично нико није пролазио. С почетка нисам срео никога Али кад сам завио за ћошак и почео улазити дубље у варош, угледао сам улице пуне људи и жена, који су ишли својим послом, те су шумно врвили тамо-амо. Ја сам почео са неким презрењем да посматрам ту шарену гомилу, која је недељом особито шарена била, и не могу описати задовољство, које ми је пружало уверење, да и ја умем и да могу презирати... Све је зујало као у кошници; кола су јурила по каменитом путу, људи викали, дерали се и смејали... на све то ја нисам обраћао ни најмање пажње Ишао сам тако, али кад сам почео улазити све дубље у варош, видео сам лепе и огромне куће и с почетка мало, а после све више и више поче ме обузимати оно осећање, које је познато сваком ђаку, који после ферија дође у варош из села, где је навикао да гледа ниске кућице трском покривене. И оно што сам ја пре толико година осећао, почео сам опет да осећам. Чувство је то било гадно тужно и чудно које ми поче потајно колебати моју намеру, да се међу светом укажем, чувство налик на кајање Није ми ни пало на ум да презирем .. Ишао сам поред тих красних и огромних кућа са свакојаким трговинама у доњем спрату, са сјајним излозима, што човеку очи засењују. Уз пут сам сретао људе свакојаке, али сам остао доследан себи т. ј. нисам ни на кога гледао, но не више из презрења према њима, него што нисам смео. Међутим сам врло добро осећао и знао, да ме људи, пролазећи поред мене, са особитом љубопитљивошћу посматрају, шапућу међу собом, са чуђењем, управо забленуто осврћу се за мном, као што се сељаци осврћу за сјајним каруцама, која као какав метеор грмећи брзо пролете селом једанпут у години. Осећао сам дакле да ме гледају, а погледи ти су ме палили и мене с почетка тихо а за тим све већма поче обузимати ватра и осетих на послетку, са свим лепо осетих, да сам поцрвенео .. Свест о томе да сам поцрвенео, пробудила је у мени песносну, тешку борбу између храбрости и моје урођене стидљивости... „За што си изишао међу свет? За што ниси остао код куће? Та зар не видиш, како те сви гледају?“ говорила је са прекором моја стидљивост... И заиста многи, који су ме пре познавали и јамачно мислили, да сам куда нестао из града или да сам умрьо, ти многи су се чудили и чинило ми се, силно се изненадили кад су ме видели Сваки ме прво погледао у лице са избеченим очима и уздигнутим обрвима и отвореним устима, као да се сваком хтеде отети питање: „А гле!

Зар ти ниси умрьо?“ За тим ми загледаху шлајфну, па онда у прво дугме од капута, које се врло светлило, после тога у чакшире и то све са таким изразом на лицу, са каквим се обично гледа стар, смешан предмет. „А гле Тимотија!“ као да су говорили други, „где од куд он? Па још у новим хаљинама?“ Да . . . проклете нове хаљине! Ђаво да их носи! . . . Док сам ишао у старим хаљинама, које нит су обраћале чију пажњу нит не обраћале, дотле је сваки навикао, да гледа у мојој фигури старог обичног Тимотија, који је некако попуњавао обичан ред у свакидањем животу грађана и без кога би се осећала нека несвесна празнина, празнина, коју осећа човек, који је навикао да слуша куцкање шеталице на сахату, па кад би неко однео тај сахат. Проклете нове хаљине! Тада сам увидео, да су моје нове хаљине узбуниле свет! И како то, до врага, да ја још од куће нисам могао видети. Обузе ме така малодушност, да сам се хтео кући вратити. „Та шта си се смрз'о?“ шапташе ми храброст, „храбро напред, никог се не бој!“ Но тај глас само ме је још већма збунио . . . . Махинално сам корачао напред и то врло брзо, по мало ме почела несвестица хватати, ја сам црвенео, стискивао свој штап у руци и у забуни несвесно лупао и то јако о камениту стазу, тако, да је гдекоја керица, мислећи у својој лудој ћупи, да хоћу да је дражим, врло пакосно лајала на мене. Ја сам се нервозно трзао, очајнички махао око себе штапом. неспретно се угибао, скидао шешир, да је лупим (ја имам особити респект према тој лудој животињи). Уз пут сам се сретао са својим друговима, који ме одавна нису видели. „О-о-о! Здраво Тимотије!“ викаху они громко још из далека са једва приметним ироничним осмехом (ја сам са свим добро приметио, да је тај осмех био ироничан). На тај поздрав промрмљао сам ја нешто, збунио се, неспретно турао руке у џпагове, вадио их, хватао се прстима о крајеве рукава, прекретао се с ноге на ногу, црвенео и ћутао као заливен, премда сам се код куће спремао, да на све одговорим. Тада сам увидео, да ме је храброст са свим оставила Ту ми нико није могао помоћи, ал сам ипак даље корачао. Кад сам прошао поред једне групе својих другова, стадоше они и поздравише се са мном. Загледаху ме са свију страна пажљиво и насмешљиво и одоше. После сам чуо громки смех, који се од срца орио, смех, који је узроковао какав домишљан досетком на рачун мојих нових хаљина. Еј, да сам ја тако досетљив! . . . Ал сад све једно!

Шетао сам читав дан, и ма да сам бирао стазе, где је мање света било, ипак је то мучна шетња била. И напослетку чинило ми се, да већ нико није мотрио на мене са таком напрегнутом пажњом, изгледаше, као да се цео свет навикао на мене, као да је сваки гледао у мени ни озбиљно интересантнога ни смешног, него са свим простог, старог, обичног Тимотија, који је опет почео да врши свој позив т. ј. да испуњава празнину у свакидањем животу. Па и у друштву мојих другова, са којима сам у интимнијем одношају, изгледало је, као да сам ја јунак тога дана, да се на лицима њиховим огледаше нека пажња, у неколико би се могло рећи радост, да, као да се сви радоваху, што сам се опет појавио на свет, и премда се нису могли да одвикну старе своје навике, да у мени гледе предмет шале и смеја, ипак су те шале на мој рачун добиле други неки тон, нису биле више пакосне и заједљиве, у њима јечаше нека милина и љубав, као кад отац секира свога синчића. Тако сам их ја разумео, па сам се услед тога са свим разнежио. Мени се, на моје велико чудо, мало раздрешио језик, старао сам се чак, да будем духовит, но то ми до душе није испало за руком. Све узроке, због којих сам се толико туђио од њих и снебивао се пред њима, држао сам ја сада за глупости, уображење. („Та нисам ја јамачно така наказа, као што ја мислим“, непрестано ми се врзло по глави.) По свему се могло приметити, да сам их ја озбиљно занимао, а из тог сам закључио, да им ја нисам потребан само за то, да им будем предметом њихових заједљивих стрела. Како ли ми се разиграло срце. како ли сам задовољан био! Чинило ми се, да сам се наново родио. „Та тај свет створен је и за тебе! И ти си удостојен човечје улоге у том свету, који је тако леп и мио!“ мислио сам и решио се, да се сваки дан шетам

Кад је сунце седало, враћао сам се и ја кући са осталим светом. Зраци сунчеви сакрише се иза оголелих дрва, сухо лишће шушташе тихо под ногама; осетило се живље и брже кретање. Мили смех дама, који до сад за мене беше недостунна музика, хорио се јасно, ах, па како су мирисале те даме! . . .

*

Ја сам пролазио поред њих, и са неким тајним трепетом у души, удисао сам тај мирис. Чуло се звецкање сабаља и официрски громки нервозни смех. Толико сам храбар био, да сам смело, додуше с напрезањем пролазио и поред госпођица и њихових матера. Само, о Боже, какве ли очи имају те госпођице, одмах човека несвест хвата!... Са друговима сам се лепо растао, само за што се одмах смеју, кад оду од мене? Ех, ништа!... глупост! Опет сам почео да мислим којешта

Ишао сам кући али тај проклети смех, који сам чуо, кад сам се растао са својим друговима, никако није могао да ми изиде из главе и врло је немило мутио весели, да заиста могу рећи, весели расположај моје душе... Но те сам мисли оставио, кад сам из далека угледао неку шарену гомилицу пред једном кућом. „Хоће ли то бити жене или госпођице?“ мислио сам и необичан немир осетим у души, јер ја, ђаво га знао, некако се збуним, кад видим та мила створења. Оне се разговараху и ја сам јасно чуо њихов звучан, сладак, мио смех. „Биће госпођице! Како ли су лепо обучене! Боже, како севају црне обрве и очи, мрави те подилазе! Гле, ту је и госпођица Н., с којом сам се неком приликом, не сећам се којом, упознао, али се нисам никад разговарао. Сад јој се морам јавити. Ух, бар да нису ту те непознате. Ал оне ће све јамачно критиковати, како сам скинуо шешир, и по том ће закључити, да ли сам фин или не. Још ће гледати у ноге, кад прођем, да виде, како идем. А то ми је врло непријатно, кад ми когод гледа у ноге, одмах се батргам. А, нећемо! То треба избегнути! Што сам дуже о том мислио, осећао сам чисто, како се храброст тихо извлачи из срца, а оно се полако скупља и хлади. „Да пређем на другу страну, па да се чиним невешт, као да их не видим? Ех, али су ме већ виделе да идем овом страном. Смешно би било!... Што мора бити, мора.“ Прикупим сву снагу и заостатак храбрости, па кад сам се приближио, видео сам бела, нежна, весела лица, плаве и црне очи, танке струкове, чуо звучне гласиће. Канда су приметиле, да ја идем, па кад сам се приближио њима, оне се уозбиљиле, упрле очи у мене, али на лицу им беше још печат уздржаног смеха. Спаси ме, Боже! Поче ми се нека магла навлачити на очи, улица се обрте око мене, ја отворих дрхтава уста, да изречем: „клањам се!“ али ми се уједанпут учини да сам почео као луд играти, ноге ми се заплетоше, лева ми оклизну и ја — авај! — паднем са великим шумом потрбушке и са раширеним рукама у гадну брљу, која се слила баш поред стазе. То се догодило у једном тренутку, а за тим ме као нека електрична сила брзо диже и ја почех трчати, смех се орио по сокаку, као да се ђаволски кор смеје; памет ме поче остављати, трчао сам као пијан, пред собом ништа нисам видео, само сам осећао, како ми се с лица слива на бркове и браду мутно, гадно, проклето блато, мокре чакшире лепиле ми се за бутине, капут мора да је врло лепо поскакивао кад сам бегао (ух, кад се тога сетим, бес ме обузима), а кад сам се још мало освестио, бегао сам управо као луд пруживши руке и опустивши прљаве прсте. Деца се смејала и викала за мном јамачно не врло утешне речи, пси су лајали и мотали ме, а кад сам кући дошао, газдарица ме види и дрекне, а ја се као мртав срушим на столицу.

(Наставиће се.)

СЕОЦЕ МОЈЕ!

еоце моје —
Милото драга,
Како си пуно
Среће и блага!
Препуно свега,
Што срце жуди, —
У теби миљем
Пуне су груди;
Из сваког краја, из сваког џбуна
Пјесма се чује љубави пуна.

Тамо се класје
Шенице вија; —
У зраку гори
Шева се вија,
Слатка јој пјесма
Радосно слеће
На брсно грање,
Траву и цвјеће —
И све је слуша и све је жуди,
Милотом њеном пуне се груди.

Под густом сјенком
Дрвета стара,
Вр'једни се ратар
Санком одмара;
Поглавље њему
Мехка је трава, —
Покривач шире
Небеса плава;
А горски лахор, да одмор слади,
Мрко му чело, криоцем хлади.

Гле, тамо, тамо
У дољи ниже,
Поточић како
Весело стриже!
Па пере ноне
Момице бјеле,
И валом шапће:
„Ој селе, . . селе . . .
Ал' су ти ноне пуне и бјеле,
Па кога не би јоште зањеле!“

Сеоце моје
Милото драга,
Како си пуно,
Среће и блага!
Што срце жуди,
Што душа снива,
Све то на јави
У теби бива!
Из сваког краја, из сваког џбуна
Чује се пјесма, љубави пуна. . .

У Мостару, 7. маја.

Алекса Шантић.

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак)

Ви сте тако нешто ућутали. Је л те, ја сам вам пуно којечега наговорила? Та ви сте сами томе криви, са вашом великодушном понудом, да ми помогнете. Шта бих ја сада започела, да сам ваше наслеђство наследила? Пре десет година би ми оно било избавитељ живота.

— Па шта би ви у оно време започели са новцем?

— Половину бих дала мом оцу, а са другом половином отишла бих у Француску, Италију или преко мора. Ја сам тада била и сувише млада, а да бих била у стању себи лепши живот створити, него што би могуће било у нашем ћумезу. Да сам имала мало слободе и душевне одрешености, а пре свега и сумицу новаца, и на послетку да сам била лепа, да би могла згодног човека наћи за себе, ја бих га већ знала усрећити. Ја имам мало врлина, али још мање мана. Са мном би се лепо могло живети, само ако је и љубави. Код многих женскиња сва њихова драж, коју им приписују, састоји се у томе, што имају све оно, што желе, а можда би биле ђаволи, да немају тога. О, како бих ја угађала и усрећила породицу, која би се мојом звала! Сада није вредно мислити поред новца целога света. Ако Бог буде тако немилостив, те ме још дуго одржи у здрављу, као што сам сад, то ћу онда ја једног дана светковати двадестпетогодишњицу мог учитељевања. Родитељи мојих ученица ће ме из почасти обдарити са каквим поклоном, а моје ученице ће у свечаном оделу отпевати какав корал и одекламовати какву песму. А док будем тридесет година учитељевала, једног лепог дана ће и мене изнети, где се већ многи одмарају после бола промашеног живота. Ко тада буде прочитао на дрвеном крсту звучно име Клара Ландолин, неће се ни сетити, каква стара девојка борави сан под том могилом, и чека васкрсење и решење дугачке загонетке: њеног живота.

Све то рече она мало весело. Очи су јој се светлиле, као да приповеда какву занимљиву приповетку. И сама бора на устих није дрхтала при овој страшној шали. Он пак увераваше себе, да је она снажног а не обичног карактера, кад тако мирно сноси ударе судбине. И нехотице притисне њену руку уза се, као да ју је хтео да увери о свом братинском саучешћу. Она пак као да ништа није приметила.

Ова ће ноћ бити врло бурна — наставиће она после кратког ћутања. Да смо сватовски обучени предложила бих вам, да мало са мном играте у сватови код „три шлема“. Јамачно, да се свирка почела у велико, па ће се удесити, као обично, им провизиран бал. Таки сватови, као што су ти — ја мислим, боље да ме нема! Баш сам посматрала младенце — обична свадба због новаца, где халапљив сом из прождрљивости отвара уста, да прогута малу, гадну рибицу, док је међу тим многе

прогутао, и упола се наситио. Колико сам пута себе због сиротиње своје за срећну држала! За девојку не може бити већег понижења, него кад се уда посредством свог новца. У противном случају када се сирота лепотица прода каквом скрњавом богаташу, није тако ниско. Овде бар младожења доказује, да је њему заиста стало до ње саме. Можда је још најбоље нити бити лепа нити богата. Ту се бар не излаже искушењу, бар се може у сватовима без бриге играти и скакати.

Он јој, баш с вољом исповеди, да никад није учио играти. За тим су се и даље разговарали о женидби и удадби. Она га је запитала, да ли ће и он дати штампати у новинама: један млад човек, који има три до четир хиљаде форинти, тражи верног друга за живот, која је така и така. На што се он у једаред уозбиљи и ућута, она пак није знала, с чим га је могла увредити. За тим сама себи пребациваше, што је тако смело заподела разговор, те је и сама ишла даље ћутећки.

Тако дођоше до гостионице. Сви прозори беху осветљени, а по дворанама се све хорило. Они слушаху свирку. Степенице и прозори се тресли од силног тумарања и играња. За тим дође до њих сладак и пријатан мирис од теја, колача и увелог цвећа. На улици пред гостионицом, била је тишина.

— Сад се морамо растати —ословиће га она. — Ја вам захваљујем врло лепо на вашој пратњи и на толикој наклоности према са свим страној личности. Ми ћемо се тешко икада још састати гдегод. Но ви помислите кадгод и на вашег друга у даљини.

Она му пружи руку, и очекиваше, да и он што рече. Он је пак изгледао тако расејан, да је она већ хтела без руковања оставити свог пријатеља-пратиоца на улици, кад се уједаред нађе у његовом наручју, и осети врео пољубац на својим уснама.

У том га тренутку она одгурне и одјури горе. „Госпођице! госпођице!“ зачуше се речи за њом, но она се није освркала, нити застала, док није стигла до краја степеница на другом спрату. Ту, у осветљеном ходнику, баш преко пута оном метежу, који се видео кроз двокрилна врата, ту се наслонила на ограду, да мало одане, и да дође к себи после оног страха.

Како је то само могло бити? Тај озбиљни, достојанствени и мало нехатни човек — какав се дух створи уједаред у њему, да се уједаред тако заборави? Па шта значи тај пољубац? Није ли то печат побратимства, као што је она све и примила од њега, што јој је он говорио. Или је он можда цео овај разговор схватио као галантну пустоловштину, која се није могла са простим руковањем свршити? Она је била тако неискусна! Откуд је могла знати, каква је разлика између побратимског и љубавног пољупца? Заиста — кад се мало боље подсети — преко лица јој пређе бујан жар, притисак усана му био је ватренији и страснији, него што су пољупци, којима се другови и пријатељи поздрављају. Она осећаше, како је обли стидљива румен, па је обузе и неки други осећај, да ни сама себи није смела да верује Дакле ипак није била тако остарила и прецветала, да не би била достојна љубави лакомисленог и бујног младића. Можда је он то само дошао у узбуђење — а можда се и сам стиди, што му је подлегао? Тек то се десило и могло се десити Сад је обузе нејасно осећање неког срећног унутарњег узбуђења и тајног уживања, но много већма и пријатније, него што обузима осећање невино девојче после првог пољупца у самоћи.

Она посматраше кроз врата окретање и тумарање у дворани, а контрабас је тако брујао, да се све тресао под, где је она стајала. Младенци као да су били сведени Млади господичићи су јурили са девојкама кроз дворану, а лепе им се фризуре већ спустиле; цвеће на дамама увехло и изгужвељано, а шампањац их је све већма распаљивао. Женска с поља је сад равнодушно, сад с презрењем посматрала метеж овај у дворани. Њој се чинило, да се само она свечано осећала, и да она више ужива овде у самоћи, него ли оне лепотице унутри. Она нити је била млада, нити лепо одевена, па је ипак онако из прикрајка без знања и воље задобила једног човека, који је и по лепоти и по доброти надмашао све оне младе препредене филистре унутри.

Слуга, који сада још већма посрташе него пре, пењао се уз степенице носећи врућ чај, пробуди је из ових сањарија, и питаше је, да ли је рада и она да није чаја Она му оштро одговори да не, и заповеди му, да јој донесе чашу теја у њену собу.

Месечеви зраци нису могли од врло нагнутог крова у собу, но ипак са осветљеног неба падала је светлост чак до у сред собе, и тако у великој просторији владаше сумрак, у којем се све ствари могле распознати

Кад уђе у собу, баци свој сунцобран на сто, и стане пред огледало, које је стојало високо у среди између два прозора, на којем се пре неколико часова онако равнодушно огледала. Изгледаше јој, као да је своје рођено лице сасвим заборавила, и да пред собом види сасвим неко друго лице. Но на први поглед није себи била гадна. Кад се покушала насмејати, зуби јој дошли бељи, а усне руме-

није него што су обично бивале. Сад скине шешир и извуче неколико укосница, те јој витице одмах падоше низ плећа. „Гле па моја коса није лажна, као што је многе имају у сватових.“ Сад поче махати главом. „Да носим косу тако у две витице, била бих млађа са шест година. Но наша би ме деца исмејала. Само се у великим варошима сме носити, како ко хоће.“

За тим се посади на столицу крај прозора, и посматраше месечином озарено празно место и преко оне мале осветљене прозоре, у којима је још по гдекоја породица била будна. Сад су још један дан нанизали у венац прошлости У јутру ће опет устати, да настави плести конац свог мучног живота, који ће се некад прекинути, а други ће га и даље наставити плести, као да ће њихов бити дуготрајнији, и на њега прави адиђар низати. Тако то иде још од више година, више столећа — од памтивека. Мора бити, да су Богу потребни ти крвави конци, за велик ћилим, да тим већма упада у очи. Па на што некима онда то уметничко плетење, кад служе тек онако као допуна божјем рукотвору?

Међутим непрестано допираше до ње нејасна свирка, но на њу никако није утицала, нити је узнемиривала, јер није могла ни помислити на спавање. Само је скинула са себе утегнуто одело, и увила го врат марамом, али јој руке беху голе и миловаше их, као да је сама себи хтела да ласка. Стас јој још није изгубио млађану гиздавост, руке јој нису биле дебеле но врло лепе и беле. Тако је она ишла по такту горе доле по соби, како су на пољу свирали. Груди јој обузе осећање живота, и изненадна тајна радост са свог рођеног живота.

Сад осети неку глад, и хтеде да наручи што да једе, по примети, да је звонце крај врата откинуто. „Па шта би то баш и помогло? тешила се сама собом, и онако ме нико не би чуо кроз ту лупу и вику. Међу тим док слуга донесе теј, ја ћу већ што поручити по њему,“

У путничкој торби било је нешто мало хлеба и јела, што јој је сестра метла на пут. Извади дакле, и баш кад је почела јести, закуца неко на вратии.

У уверењу, да ће то бити слуга са тејом, „слободно“ рече, и мало се већма умота у мараму. Врата се лагано отворише, а дошљак, како прекорачи праг, залупи врати као из неког страха, и пође њој. Она тихо цикну, и устукне неколико корачаји, као да се хтела да затвори између стола и столице.

Она одмах позна дошљака на први поглед: отворено летње одело, сламњи мешир и бледо округло лице. Он ништа не рече, већ пружи руку према њој са молећивим изразом на лицу, а очи као да су гореле од чежње. Па и она онеми на овај изненадан долазак. Са дрхћућом руком поче пипати по столу, тражећи палидрвце, да запали свећу.

Но међутим се сети, да није потпуно обучена, да би боље било, да је и не пали. Колена јој задрхташе, почеше клецати, и она клону на столицу, и једва дође на послетку до речи.

— Господине, тако не промишљено — ја не схваћам —

— Госпођице — муцаше он — ја вас најучтивије молим, да ми опростите — само на кратко време — јер хоћу да вам поверим нешто врло важно и хитно.

(Наставиће се.)

Ц. К. ТИТЕЛСКИ ШАЈКАШИ
И ЗАЧЕТАК РУМУНСКЕ ДУНАВСКЕ ФЛОТИЛЕ

Од А. Ђукића.

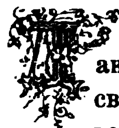

Данашња краљевина Румунија има данас своју модерну флотилу на Дунаву, која одговара свима захтевима духа данашњег времена. Та је флотила највећа од свију подунавских држава, наравно много већа и од аустро-угарске. Дочим ми имамо само две ратне лађе (систем „Монитор“), које плове по Дунаву и Тиси[1]), броји дунавска флотила краљевине Румуније 35 различитих бродова и око 1800 момака посаде, радника и administrativnog особља Та је румунска флотила, чији су бродови данас понајвише снабдевени са парним моторима, данас дакле и бројно и физично знатна. Као и све друго на свету имала је и ова институција свој почетак, који је, наравно, био првобитно незнатан и мален. А основу је румунској дунавској флотили дала Аустрија, односно ц. к. влада, и то посредовањем наших негдашњих *тителских крајишких Шајкаша.* Појмљиво је дакле, шта ме је побудило, да се машим пера и да ово напишем, како би се од заборава отргло.

Било је мало година пре народног покрета г. 1848. Тада не беше ни помисли о данашњој краљевини румунској. Румуни беху у оно доба још у тесним државним одношајима према Високој Порти,

[1]) Трећа се лађа, коју су делегације прошле године одобриле, по истом систему сад гради.

они сачињаваху тада само полуслободну државу, у виду кнежевине Влашке и Молдаве. Но ипак је већ и онда била тежња те младе државе, да по могућности развије и своју војничку снагу, па чак и на води. Она хтеде имати и своју дунавску флотилу.

Да би остварио ову намеру и ударио темељ државној флотили, обрати се *влашки* књаз *Бибеско*[2]) године 1844 на ц. к. владу са молбом, да му се на његов рачун сагради код тителског крајишког шајкашког батаљона, по поднесеним му нацртима, једна полушајка и две четврт-шајке и снабду са потребитим топовима, муницијом и прибором. *Бибеско* је желео, да се те шајке обојадишу народним румунским бојама, т. ј. *модрим* и *жутим*, а да добију тако исто и народни барјак по нарочитом нацрту, који је књажева влашка влада тога ради послала. Још је даље књаз желео, да те шајке буду до пролећа 1845. године готове, и да се спусте доле у Влашку, чим се ове године отвори на Дунаву пловидба лађа.

Вољан одговорити и одзвати се захтевима владе суседне Влашке, заиште ц. к. дворски ратни савет својим рескриптом од 29. јула 1845. године, бр. 1983. D., путем славонске генералне команде у Петроварадину, од тителског крајишког шајкашког батаљона неодложни извештај, да ли је овај снабдевен са срествима, која су нужна, да се грађење тих шајака оствари до определеног рока, а да уједно поднесе и предрачун о дотичном новчаном трошку.[3])

На темељу дотичног извештаја шајкашког батаљона од 1. септембра 1844, бр. 733 X, нареди дворски ратни савет, да се грађење споменутих шајака што пре отпочне, и одобри уједно и за тај посао потребни трошак који је био прорачунат са 5.029 фор. 55 кр. за шајкашки материјал и прибор, а са 1.842 фор. 36 кр. за топове и топовски прибор. Овај је новац имао шајкашки батаљон подићи код ратне благајнице у Петроварадину. Пошто је грађење и наоружање ових шајака особито журне природе било, нареди даље дворски ратни савет, да се потребни прибор за артиљерију на овим шајкама придода из стоваришта шајкашког батаљона, а да се само оне ствари, које се у то доба не би код батаљона у магазинима налазиле, имају потражити код заповедништва гарнизонског артиљеријског округа у Петроварадину, које их је имало израдити из свога стоваришта или, у случају оскудице, одмах начинити. Најпосле наложи дворски ратни савет још, да шајкашки батаљон одмах јави како грађење и прибори ових шајака буду готови, и да код те прилике уједно поднесе и извештај о свем трошку дотичном.[4])

Ако и не баш тачно у оно време, као што је књаз *Бибеско* желео, ипак су ове шајке биле пролећа 1845. године готове. Сад су се требале још и одвести на место њиховог опредељења. Са својим рескриптом од 27 јуна 1845. бр. 2377. (2383). D. одлучи дворски ратни савет, да и овај посао има извршити шајкашки батаљон, који је имао шајке, уз пратњу једног одељења Шајкаша, (1 официр и 46 момака) послати до Ибраила (у Влашкој). Дотичне спреме имао је батаљон што пре учинити, као и дан сам одредити, којег су се имале лађе на пут кренути, али исти и генерал-команди у Петроварадину пријавити, која је са своје стране о овоме имала, путем ц. к. аустријске дипломатске агентуре у Букурешту, известити и књаза *Бибеска*, дочим је овај желео, шајке при доласку у Ибраил прегледати.

По извештају ове дипломатске агентуре била је влашка влада посредовала, да се од стране турских власти на десној дунавској обали пролаз ових шајака Дунавом не само не смета, већ да му се и свака потребна олакшица учини, као и да је један официр влашке милиције одређен, који је имао у Верћијерови (као првом влашком покрајинском месту до Оршаве) шајке дочекати, ту се за снабдење шајкашке пратње са заиром побринути и даље шајке до Ибраила пратити. Са прелазом шајака у влашку област имале су се истаћи влашке народне заставе, које је овај официр собом донео. Дочим је наређено било, да се пратњи шајкашкој у Старој Оршави придруже и шест подофицира румунско-банатске крајишке пуковније, имао је шајкашки батаљон и овој регименти дан назначити, којег ће шајка стићи под Оршаву. По наредби влашке владе имали су се о њеном трошку Шајкаши натраг у Тител повратити са паробродом, у којем је погледу влашка влада већ и сходан распоред учинила била [5])

Услед овога учини заповедник шајкашког ба-

[2]) Овај књаз владао у Влашкој (без Молдаве) од 1843. године до 24. јуна 1848. године.

[3]) Наредба ц. к. генералне команде у Петроварадину од 13. августа 1844. г., бр. 2750. R, на ц. к. шајкашки батаљон. — Датуми се односе на нови календар.

[4]) Рескрипт дворског ратног савета од 24. окт. 1844. бр. 2796. (2878.) D. на славонску генерал команду у Петроварадину, и интимат ове од 8. нов. 1844, бр. 3771, на тителски шајкашки батаљон. У споменутим сботама не беху урачунати мањи трошкови за оне ствари приборне, које се не налазаху нити код шајкашког батаљона, нити код артиљерије, које су се дакле другим путем тек набавити морале.

[5]) Интимат славонске генерал-команде у Петроварадину од 9. јула 1845. бр. 2378. R. на ц. к. шајкашки батаљон.

таљона, потпуковник Ђура *Белер* 12. јула 1845. бр. 406. И, даље дотичне наредбе и упутства, обративши се на ц. кр. војничко заповедништво у Земуну, на ц. кр влашко-банатску, српско-банатску, и немачко банатску крајишку пуковнију, као и на потчињене му компаније шајкашког батаљона. Потпуковник *Белер* је наредио да се ова мала флотила има 17. јула 1845. (четвртак) из Тителa кренути и истога дана до Земуна доспети, а сутра дан свој пут Дунавом продужити. У Земуну су се имали Шајкаши за пет дана са хлебом снабдети, односно овај од тамошњег војничког магазина примити. Под Стару Оршаву имала је флотила стићи 20. јула, ту један дан растанка држати и за даљих пет дана хлебац набавити. Као пратњу ових шајака, под командом поручика Јаше *Тапавице*, имали су додати и додали су:

Прва господиначка компанија, 1 капрала (Стеван *Локић*) и 6 простих Шајкаша (Димитрије *Бабић*, Глиша *Врачарић*, Алекса *Бузарски*, Стеван *Пејић*, Михајло *Пилић* и Паја *Човић*);

друга чурушка компанија 1 гефрајтера (Филип *ал. Бајазетов* и 7 простих Шајкаша (Стеван *Риђички*, Гавра *Стојковић*, Паја *Милин*, Сава *Лончарски*, Висарион *Попов*, Петар *Бечејац* и Милош *Ердевик*);

трећа Јосифовог Села (жабаљска) компанија 1 гефрајтера (Милош *Дуњерин*) и 6 простих Шајкаша (Димитрије *Илијић*. Паја *Герић*, Сима *Грга*, Аћим *Татарин*, Милош *Степанов* и Милош *Марић*);

четврта Ђурђевачка компанија 1 стражмештера (Милош *Гајишанин*), 1 гефрајтера (Урош *Костић*), 1 тамбура (Нестор *Велемиров*,) и 6 простих Шајкаша (Урош *Мушицки*, Кузман *Велемиров*, Лазар *Живанов*, Паја *Бебић*, Паја *Којић* и Тодор *Комленов*);

пета ковиљска компанија 1 гефрајтера (Лазар *Вуковчанин*) и 6 простих Шајкаша (Петар *Савин*, Петар *Сремац*, Матија *Јањин*, Лазар *Страјинић*, Тима *Кашић* и Тодор *Радованов*);

шеста тителска компанија 1 капрала (Глиша *Добрић*), 1 дуњерина (Гаја *Радић*), 1 официрског послужитеља, и 5 простих Шајкаша (Лазар *Малешин*, Лазар *Кирћанин*, Филип *Гајинов*, Теофан *Видић* и Сава *Коларић*).

Ови, на избор момци (добри, старији служиоци, здрави, јаки и вешти у својој служби) имали су своје ново војничко одело понети, као и у опште чисто и бесприкорно обучени бити, да би се што лепше представили у страној земљи, у Влашкој, а имали су 16. јула (среда), у 8 сахата пре подне, бити у Тителу на окупу и дотичне шајке примити.

Уједно је издао потпуковник *Белер* и једну опширну инштрукцију за шајкашког поручика *Тапавицу*, по којој се овај официр имао владати у погледу шајака за време путовања. Осим онога, што је већ пре споменуто, речено је у тој инструкцији, да ће поручик *Тапавица* за плату војника и за друге трошкове добити на рачун 400 фор., да се транспорт има из Титела кренути 17. јула и тога истог дана до Земуна стићи; даље се имало возити 18. до Ковина, 19. до Молдаве, а 20. до Старе Оршаве. У погледу даљег путовања имао је *Тапавица* упутства потражити код тамошње крајишке кордонске команде. Шајке су имале једна за другом, полушајке у среди, са прописаним размаком возити и једна од друге не удаљивати се. При проласку кроз опасна места на доњем Дунаву (код Излаза, Тахтилије, Гребена и Јуца, као и кроз Гвоздену Капију) имао је поручик *Тапавица* најмити вође (пилоте), којима су тамошње локалне околности Дунава тачно познате, као што су у опште на овим местима имало возити са великом пажњом. У области Влашкој имао је пилоте, који би нужни били, набавити и наплатити онај влашки официр, који је од своје владе послат до Верћиорове на сусрет шајкама. После доласка у Ибраил имао се поручик *Тапавица* пријавити код тамошњег ц. к. аустријског конзула и од овога потражити дотичне заповести у погледу посматрања шајака у присуству књаза влашког и предаје истих. При дочеку књаза *Бибеска*, ради посматрања шајака, имао се као поздрав избацити из сваког топа са шајака по један почасни метак (без танета). О путу, о догађајима сваке врсте, као и о времену, особито односно ветрова, имао је *Тапавица* водити тачан дневник, у којем је имао ниже Оршаве прибележити и све сметње за пловидбу бродова на Дунаву, као што је имао обратити своју пажњу и опису Дунава у погледу његова тока, ширине, брзине, прудова, острва, дубљине, риболова, воденица, превоза и т. д.

Као што је и наређено било, стигао је овај транспорт тачно 20. јула под Стару Оршаву, од куда је, после једнодневног одмора, 22 јула даље отпутовао, пошто је ту за пет дана хлеба и 40 ф. новаца, а и 6 подофицира (капрали Ђура Ускату, Јанко *Адамеско*, Никола *Тома*, Јован *Лалеско*, Нестор *Киштичан* и Димитрије *Даскал*) влашко-банатске крајишке регименте као тумаче румунског језика примио.[6]

[6]) Допис заповедништва крајишке бригаде у Карансебешу од 27. јула 1845. бр. 696, на шајкашки батаљон.

(Наставиће се.)

НА ПИТАЊЕ:

„КАД СУ СЕ СРБИ С ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?“

Од Иларнјона Руварца.

(Наставак.)

Опростивши се тако с г. А. Ђукићем да приступим са страхом и трепетом, — или да обрнем — без сваког страха и трепета са мирним срцем, а ладном главом, ка главном питању, к питању *о начину*, на који су наши стари, они прави Срби, дошли овамо прије двеста година.

Ми говоримо о *пресељењу* и *насељењу*, о *сеоби* Србаља из постојбине своје у земљу угарску год. 1690. Но може л' бити говора о *сеоби* и о *пресељивању* Срба те године, кад помислимо како сувременици пишу о доласку Срба под крило ћесара римског и краља угарскога Леополда I.?

Читам неки дан у „Јавору“ песму г. Ристе Михајловића из Вуковара, и кад сам с „наслађењем духовним“ прочитао песму ту, помислио сам у себи: да уде ли ти сам среће ја! Риста, стари мој школски друг од г. 1850., пева, — певао је још 1849. кад му је било 15 или 16 година од рођења па пева ето и под старост своју. Срце му куца весело и топло му је око срца и он спјешећ' у тиху пристан пева песму, оду, химну Богу, — а ја? ја целога мога века никад не запевах, и какав сам био прије четрдесет година, такав сам и данас: суморан и незадовољан, немиран и растројен, и све тражим нешто и истражујем и у том вечитом тражењу и истраживању заборавим се, занесем се, те ако и не марим, ако су ми у души мрске препирке и кавге, нађем се често и уједанпут на бурним валима жестоке препирке и у блатном језеру љуте кавге. Мој пријатељ Ристо пева као шева јутрење псалме, а ја се свађам и завадио сам се опет са честитим и красним човеком и врлим Србином да око што, не би ни жалио, већ — око године, које дођоше Срби у ове земље под патријархом Арсенијем III. и свађам се са таком жестином, као да од тога зависи решење питања источнога, које никако да се скине с дневнога реда

И која би нам фајда била, кад бих изнашао и изнео на свет доказ за то, да су се наши стари доселили овамо 1694. године, кад и покрај тога доказа не би знали, да ли ће ти Срби, који се год. 1694 доселише овамо у земљу угарску, у Панонију, *прославити* г. 1694. двестагодишњицу свога сретнога доласка, или — или се листом иселити и вратити у старевину, у старе земље српске, у Стару Србију на пространо поље Косово, у Топлицу и у Дубочицу, у Дреницу и Чичавицу, у Метохију и у питоми Ас, и у колевку, у срце од Србије, у рашку жупу, тамо, куд протиче Дежевка река, ко у Дежево, где су били двори, стари двори Степана Немање и краља Драгутина?

И мађарски научници и књижевници живо се препиру и свађају око године, које су се године њихови стари, оних седам Мађара, вођа седам племена мађарских доселили из Дентумогерије у ове земље и настанили се на Тиси и Тамишу и Моришу, на Кришу (Körös) црном и белом и брзом, на Шају, под Татром и Матром, на Алмиру и у Хортобађу, на Дунаву и Шарвизу, једном речи од града Ршаве на доњем Дунаву до Јаворја (Jausinum, Győr, Raab, Ђур, Јанок), Шопроња, Мошоња, до Литаве реке. — То јест, да ли 893. као што једни или пак 899. г. као што други тврде и доказују: али ипак и једни и други и свиколици знају, да ће ове последње десетине овога на умору века славити хиљадугодишњицу свога доласка и насељења и свога господства у овој земљи, своме орсагу или русагу, као што су ту реч изговарали стари Бошњаци.

Међу научницима мађарским препиру се неки о години доласка старих Мађара, Угра, и препиру се и свађају с због године живо, али се још живље Мађари спремају и журе се, да достојно прославе хиљадугодишњицу свога ухода у словенске негда земље и том ће приликом да се сете својих старих, да помену своје вође и јунаке, који их доведоше овамо преко река и брда и који освојише толике земље, какве красне питоме земље и покорише толике народе.

Мађари дођоше прије хиљаду година у подунавље — и Бог им је, — као што пише њихов стари безимени кроничар а писар једног од краљева њихових, који се зваху „Бела“ — Бог им је био у помоћи и пратио их је на путу и при освајању и заузимању земље, у којој данас господаре („et quia Dominus sua gratia antecedebat Hungaros, dedit eis victoriam magnam et inimici eorum cadebant ante eos sicut manipuli post messores, — et exercitus ejus (Glad ducis) liquefacti tamquam cera a facie igni.) —, и на Алму војводи и сину његову Арпаду испунило се пророчанство оно, које је прорекао Мојсије пророк о синовима Израиљевим рекавши: „et

locus quem calcverit pes vester, vester erit.“, quia a die illo loca, quae calcaverunt Almus dux et filius suus Arpad cum ceteris Nobilibus, usque ad presens posteritates eorum habuerint et habent. Мађари су прије хиљаду година дошли, заузели и присвојили које силом, које на леп начин — превапом — (Читај у кроници анонимног Нотара краља Беле edit Endlicher p. 34.) — земљу, која се по њима назва и зове се земља Угарска или Угрија, Magyarország — и они ће да прославе хиљадугодишњицу свога доласка и смештења у тој земљи; а наши стари дођоше или створише се, — да кажемо године 1694. у земљи угарској, и као што се каже дођоше на привилегије и златопечатнице, и ја не знам да су потоњи наши дедови г. 1790. или 1794. славили стогодишњицу па нисмо ни ми прошле 1890. године — а тешко да ћемо и г. 1894. прославити двеста-годишњицу свога доласка и ухода у ову земљу.

Истина да су и стари наши пре сто година а наиме 1790. били на окупу и тр'жаствовали „илирички конгрес“ у Темишвару и кушали на том конгресу потицани с више, да оживе слово оно на папиру од г. 1690. и 1694; истина је и то, да смо и ми прошле године били на скупу и саборисали сабор на основу чланка IX. закона створенога на сабору угарском али „tota communitas vel Universitas gentis Rascianae vel Serbianae“ није ни г. 1790. ни г. 1890. — но шта да помињем шта је рађено и шта није рађено ни на оном Темишварском конгресу од г. 1790. ни на лањском Сабору у Карловцима, кад сваки зна, да се ни пре сто година ни прошле године није на нашим Саборима већало о том, како да се вратимо натраг у постојбину стару, од куд су пре сто, односно двеста година дошли стари наши, кад су привилегије издане г. 1690, на које су они дошли, остале празно пусто слово у сваком погледу.

Исаија Ђаковић, владика јенопољски и посланик патријарха Арсенија III. који је исходио прву привилеђију од авг. 1690. који је по смрти Арсенија III. избран за првог врховног српског Митрополита у овим земљама на св. Јована 1708., и који се те исте године дне 20. Јула преставио у Бечу, писао је 25 дана прије своје смрти а наиме 25. Јуна 1708. у Коморан или боље, одговорио је на писмо господару Адаму Фелдварију и осталим хришћанима вароши коморанске, и у писму том каже митрополит Исаија, мудри као што су га звали: „И ако питате за наше послове обште народне, велим тешко ходе; не веми, что из нас найпосле буде. Немци и Мажари своје господарство поправляю и тверду, а други и што кои имаю и он раде да им покваре; а што знамо чинити, кад смо оваковe последње ништете допали: Єдно сиромаси, друго неучени, треће нeедини, четврто у чуждему господарству, и сваки нас ненавиди и на нас вичу, како на злочинце и тате“ (в. писмо то у Беседи, листу за црквене, школске и народне потребе за г. 1868. стр. 23)

Тако је било, чим смо крочили ногом на ову земљу, као што је то од чести већ поменуо онај даскал Стефан Раваничанин, и као што каже врховни митрополит Исаија у писму писаном неколико дана прије своје смрти. А да ли је у том погледу или у тим погледима, а наиме у погледу имућства и учености и слоге г. 1790. било и да л' је данас боље, и да л' нас данас они Немци и Мажари волу и годују и верују нам након двеста година бар у оној мери, у ком су нас тада ненавидили, мрзили и гонили, — не знам; не вем, — Бог вест! Само то једно знам и вем, да ми г. 1890. нисмо славили двестагодишњице свога доласка, ако су, то јест, стари наши дошли овамо г. 1690. као што је мислио Јулинац, Раић и Рајачић патријарх — и као што данас и после оне расправе г. А. Ђукића мислим ја, а тешко да ћемо те славе славити и год. 1894. ако г. А Ђукић у погледу године наше велике сеобе има право. Ми дакле, слободно можемо рећи, зацело нећемо славити двестагодишњицу а Мађари зацело ће славити хиљадугодишњицу свога доласка у — Панонију, па било то 1893 или 1896. или најпосле 1899. године.

И који би разлог био за прослављање двестагодишњице доласка нашег у земљу угарску?

Проигуман Ћирил, помињући бегство патријарха српског и архијереја и инока и бељаца и свеколиког народа хришћанскога године 1690. описује то овако: „Пред толиким множаставним пуком предходио је светејши патријарх, господин Арсеније Чрнојевић као Мојсије пред Израјиљем кроз црвено море: и овај је носио кости Јосифове а светејши патријарх преводио хришћане преко славног Дунава и преносио свете ћивоте са светитељи (Цара Лазара, Деспота Стефана и Јована и Мајку Анђелину и Стефана Штиљановића) и стигоше у славни и чувени у свету град Будим и стаде васколики пук у места свети Андреј, и ту патријарх подиже цркву и палате — и манастири поправише цркве сваки у име свога светитеља — и пребише тамо неко време. Тако описује и тако кити стари проигуман Хоповачки тај опис о уступу и повлаку Арсенија патријарха са клиром и народом г. 1690. у земљу угарску.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

„ЈЕДНА ПРЕМИЈЕРА“ на београдској позорници.*)

(Наставак и свршетак.)

Сличне потврде нашли би још и у карактеру Луја XIV, а кад би се око тога и дуже хтели задржавати, отишли би далеко, а ми смо се и сувише дуго бавили ради коментарисања општих правила трагедије; и расматрању, главнога јунака и његове трагичности.

Видели смо најпре да истиријски Душан не може бити трагични јунак, да у самој трагедији, коју расматрамо, није никако мотивована његова трагичност, његова трагична кривица; и најзад да писац није умео узети у припомоћ трагичну страст, кад је већ идеју погрешно и недовољно истакао већ је од свога јунака начинио слаботињу, јамачно у оскудици куражи, да га не начини браколомцем, и тиме засенчи његов узвишени карактер! О свему томе ми смо напред подробно говорили, и сад нам остаје још, да летимично расмотримо споредне састојке, карактере и сцене у овој трагедији, јер смо са елементарним деловима са свим готови.

Али пре тога још нешто. Наш уважени песник и књижевник Милорад Шапчанин, написао је такође позоришну игру у пет чинова под насловом „Душан силни“. Он није своје дело крстио ни драмом ни трагедијом, него је из огромног јавног историјског рада Душановог одабрао само један део, и то баш онај део, без кога би потоња успешна радња Душанова била тако рећи и немогућна. Доиста, да Душан није старој српској властели одузео право, да има учешћа у земаљској управи, да није из руку властеле срушио то традицијом освештано право, и целокупну државну власт концентрисао у својој личности, он не би ни могао приступити остварењу свога великога задатка, за који и мађаше и снажне воље, и душевне способности. Тај моменат, — отпор властеле Душановој тежњи, и његова победа над њима, — изнео нам је Шапчанин у своме Душану силном, и по моме уверењу он је постављену тему разрадио на начин, који одговара историјским приликама оног доба, и уресио га је са неколико узоритих карактера.

Ово сам поменуо да се види, да не само убиство Дечанскога, и страст главнога јунака Душана, но и овај отпор властеле може бити једна врста трагичне кривице, кад би се томе још додао какав људски грех, који би Душана сломио. Но и то је писац са свим превидио.

Ми ћемо прегледати само још две три личности, које у овој трагедији имају учешћа, јер су само, више или мање, проста штафажа, маскирана и униформисана статистерија, да нас фрапира ефектом бинских сценерија.

Маћеха Душанова, краљица Марија Палеологова, то је одвратан, зликовачки тип једне подводнице, а из онога што смо напред поменули, то се може јасно видити. Она све своје гадне смерове, ниске интриге мотивише тиме што нам приповеда да мрзи Душана, и да хоће да своме сину Синиши придобије круну краљевства српскога. Она је права Месалина, па и ако се љубав материнска може доиста потенцирати до највеће мере, и у заслепљености својој може све учинити, ипак је овде краљица Марија прешла исте границе, те буди у нама само одвратност. Њено активно утицање у трагедији овој чини најрђавији утисак, јер је најпре непријатно а за тим недовољно и натегнуто. Ову гнусну интригу, у којој Марија излази као подводница, писац је хтео да разблажи једним доста неспретним проналаском: да се краљевна Анђелија заљуби у Душана! После свега што је томе претходило, ово није било ни оправдано, нити је могло постићи циљ, за којим је писац тежио.

Писац је у опште врло несрећан са својим женским типовима Узмите Деспу у „Немањи“, то вам је прево чудовиште од љубавнице, чије вас понашање испуњава индигнацијом. Узмите у „Лазару“ Мару Бранковићку, она је брутална блудница, подла душа, злочинац најниже врсте, жена, кћи и сестра без срца. Узмите овде у „Душану“ краљицу Марију, иста слика .... Па онда још и сличности у свима трима његовим драмама! Све три његове драме почињу по једном гнусном љубавничком интригом, а у „Лазару“ је та интрига врхунац достигла; врхунац непромишљености и прљавштине.

У „Немањи“ се отимају Деспа и Ана за Немању; у „Лазару“ се отимају Мара и Вукосава за Милоша Обилића, а у „Душану“ се отимају за овога Анђелија и Јелена!.. Као што видите, било би веома поучно упоредити све три драме Цветићеве. Ми за то нисмо имали намере, али наглашу-

*) Због нагомиланог материјала закашњено. Ур.

јемо да би критичар то чинећи брзо дошао до правилне оцене досадашњег рада овога драматика нашег.

Осим непријатне делатности подводнице Марије, ми се сусрећамо овде и са једном не мање тривијалном сценом, која не карактерише ни најмање верно ондашње доба, и очито говори против Душановог политичког реноме-а и државничког такта, за које писац у целој трагедији овој тако савесно пледира. Реч је о посланику папином, бискупу Петру Патском, који долази на српски двор да би придобио Душана за савез с папом. Пошто на аудијенцији Патски није могао да добије Душана свом вештином својом, он проклиње (сам у сред двора Душановог!) Душана, његов двор и народ!! Мене је жао, што немам простора да овде цитирам тај разговор Душанов с Патским. Душан се спрда с Патским, омаловажава га и исмева сокачким вицевима. Наравно публика се на то смеје, али је писац заборавио да тако никад неће преговарати један озбиљан и лукав политичар, какав је Душан био. Душан није презирао папу, нити га је сматрао за незнатна противника, да би смео бити такав према његовом посланику, и то према Петру Патском, кога знамо из историје као ванредно вешта, и енергична човека.

Душан је неколико пута преговарао с папом и, кад год је био у незгодним приликама, он је уверавао папу да ће примити католичку веру, а чим би опасност прешла Душан је прекидао преговоре с папом. Сетимо се само кад оно мађарски краљ Лајош 1346. год. дође у Далмацију, Душан се беше уплашио да Босна не постане мађарска провинција, те му је тада папа обрекао своју помоћ. Не треба заборавити, да се Душан правдао папи за позната три члана, из свога законика. Није дакле могао Душан такав бити према папином посланику, јер је папа био и тада сила, коју је ваљало придобити лукавством. Историк Венијамин Калаји помиње баш то лукавство српских краљева према римским папама, па га правда ондашњим приликама наводећи, како је још Немања увидио, да је црква веран наслон патриотским и народним владаоцима. Ово је веома коректно.

Ништа срећније није ни Кантакузен представљен. Историја Душанова, то је историја беспрекидних ратова против грчке државе. Кантакузен је познат као ванредно мудар човек, као дрски узурпатор, који знађаше да окрене у своју корист прилике онога доба у угарској држави, који се мерио с Душаном на теразијама политичке вештине. Овде у трагедији Кантакузен је изишао као безначајни шепртљан, те нам је тако заслепљена она дрска слика једног одважног политичара и војсковође, коју нам даје историја. Зар би Душан жртвовао крв својих синова за Кантакузена да он не беше човек од моћи и важности? И доиста кад постадоше једно другоме непријатељи они су се борили лукавством и оружјем, које беше оштро са обе стране, у рукама ова два мудра човека.

Сви остали су такође безначајни. Лазар Гребељановић и његова Милица мало су јаче истакнути, али су они без икакве тешње везе са радњом и током трагедије.

И властела српска, као Оливер и Богдан излазе као непоштени, поводљиви и себични, плашљиви и лукави. То је једини сталеж из ондашњег државног уређења, који нам се у трагедији јавља, па баш за то није се требао писац огрешити о људе онога доба, који су били сатрудници Душанови на великом му делу. Угљешу и Вукашина писац је преставио као часније, храбрије и поштеније, ну, њих је опет историја окарактерисала рђаво, и тако дакле сви скупа дају нам жалосну слику ласкаваца, и гадних удворица.

Али што највише убија ефект, то је она досадна развученост, од које пати трагедија Душанов живот, као што поменух, то је низ беспрекидних ратовања. Нов правац развијања српске државе и Душанова амбиција давале су повода ратовању са грчком државом. Историци бележе тринаест ратова Душанових само са грчком државом, све до несретног савеза Кантакузеновог са Османима у години 1346. Појмљиво је, да је веома тешко сабити тако огроман рад у животу Душановом у уски оквир једне драме. Ту је онда немогуће водити рачуна о целини, јер и рад и живот Душанов не може се сматрати као целина, јер вам сваки чин износи нешто ново: нова решења, нове битке, нови планови, — али јединства у радњи нигде! Не може се одрећи да писац није унео у своју трагедију доста озбиљне историјске студије, али се у тој маси историјских података изгубило оно, што је чисто трагично, што би нам изнело и радњу јунакове душе и његовог срца.

Једино још карактер краљице Јелене доста је добро изведен, али би био далеко погоднији, да ју је преставио као анражирану политичарку, као мушкобану, како смо ми то већ напред поменули да је, и ради чега је то нужно било. Њено пак понашање према Кантакузену удешено је опет за ефект публики, али не одговара мудрој политичарки кира Јелени.

Фамозни чекрк из „Немање“ нашао је овде себи одговарајућу сцену, којом се писац са, свим ридикилизирао. То је сцена када се Патски, папин посланик, чувени политичар и проповедник, десно

крило папино, облачи у рухо Душанова оца, те да му као дух наложи да прими веру католичку.... Ефект, којим је писац хтео да заглади четврти чин, услед тога што ће Душан демасковати лажног духа, овде је пропао чак и за трећу галерију, јер опомиње на сцене шаљивих пајаца у циркусима. Прави ефекти се не постизавају неприродним и измајсторисаним комбинацијама, а писац их баш ту увек тражи.

Од ситнијих мана може се поменути још и верски фанатизам лекара Зена, који као покатоличени Грк има учешћа у Душановом тровању, који је неприродан код једног човека од науке; за тим још и оно залуђивање краљице Марије, и њено одлуђивање, за тим убиство Зена, кога Марија убија онако натерсумце и ако је луда.

Пре завршетка још нешто. Многи наши писци историјских драма имају обичај да изводе на поље битке и жене. Док се у „Лазару" у очи борбе на Косову виђају жене, тако исто видите и у „Душану" у логору код села Дјавола све жене у овој трагедији! Изгледа да је Душан водио и све даме, да буду сведоци његовог ратног успеха! Али то је врло неприродно и бесмислено. Народни гуслар пева, да царица Милица остаје у своме двору кад војска полази на Косово, и то је по све тачно и верно, јер одговара народном обичају. Па не само то, већ писац води са собом и краљицу Марију, и Патског, који га је проклео!

Дозволићете да је ово и против историјске истине и народног обичаја, а и саме логике.

Патриотска тенденција ове трагедије и лепа сценерија одиста је за похвалу. И ако техничка врлина комада није у стању да однесе победу, кад је радња слаба, и кад нема јединства и целине, ипак за то може да те недостатке у неколико прикрије.

Језик је леп, звучан и чист, као у свима драмама Цветићевим.

Од овог комада, који не може никад стећи право на име уметничке драме ни трагедије, могла би бити погодна историјска слика, кад би писац изоставио извесне недоследности и излишности. Само тако моћи ће се она одржати на позорници, и то дотле док се не јаве други писци, који ће правим уметничким талентом својим умети оживити узвишене слике из славног доба прошлости наше, и тиме се одужити и светињи храма уметности, где износе своје дело, и оним светлим именима из српске историје, који радише за срећу и величину своје домовине, и својих потомака.

Да писац „Душана" није дорастао за овај посао, то, мислим, да сам доказао. То је моје уверење, и то је био циљ ових редака. Ја ћу завршити овај рад са речима мога поштованог пријатеља *Матије Бана: „бинар Цветићеве фантазије види ми се илитак"*....

Београд, о Благовестима 1891. год.

Сима Ј. Аврамовић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

═ У априлској свесци мађарскога журнала „Salon" изишао је чланак о српском народном позоришту из пера А. Хаџића, који је о тој теми држао пролетос предавање у седници Кишфалудијевог друштва у Будапешти А. Хаџић је дописни члан тога књижевнога друштва.

═ Од Владанове „*Отаџбине*" изишле су две свеске у једанпут, и то за јуни и јули о. г. У њојзи је 18 по избор песама и чланака, забавнога и поучнога садржаја. Владан је са својом „Отаџбином" показао шта може човек учинити кад је вредан и вешт. Ево он скоро стиже бројем својих књига читаву радњу друштва књижевног „Матице Српске", и садржај „Отаџбине" не уступа вредношћу својом ни мало Матичином „Летопису", од кога је за 66 година изишло 160 и неколико књига, а од „Отаџбине" изиђе ево за неколико година 113 свезака. А Владану не стоје на услузи онако лепи фондови за награђивање књижевника, који на „Отаџбини" раде, као што то „Матица" може да награди сваки чланак, који се прими за „Летопис". С тога нам се све чини, да би и „Матица" могла своју радњу практичније и обилатије развити, ма и по примеру „Матице Хрватске," која својим члановима даје годишње десетак књига одабраног забавног и поучног садржаја, јер кад један човек може да даде годишње 12 „Отаџбина", онда је врло мало, кад старо друштво књижевно изда једва четири свеске „Летописа" и ништа више. „Књиге за народ" не издаје „Матица."

═ У накладе књижаре браће Јовановића у Панчеву изишла је ових дана једна занимљива књижица од *Петра Десиотовића* под натписом: *„Борба за живот. Неколико лепих листића из „Горског вијенца" П. П. Његоша."* У уводу тумачи писац, шта је Дарвинизам и како је поникла Дарвинова теорија. Вели да и српски народ има у своме владици Раду једног Дарвиновог претходника. Ми смо још г. 1876. донели у „Јавору" чланак пок. проф. Стев Недељковића под натписом: „Петар II. Петровић Његуш, претходник Дарвинов", и Недељковић је дакле код нас први био, који је Његуша тако схватио, и навео томе у прилог оне исте стихове, које сад и П. Деспотовић наводи: „У њ ратује. . . " и т. д., као слику борбе у животу. Но Деспотовић је и даље ишао и изнео многу лепу мисао Његушеву и протумачио ју са философског гледишта. Цена је књизи 40 новч.

БЕЛЕШКЕ.

(**Књижарски „биро"**). Књижара код св. Саве С. М. Стефановића у Београду јавља, да је установила први српски књижарски „биро", који ће увек давати тачне извештаје о свакој српској и словенској књизи. У тој цели је ступила књижара ова у споразум са свима књижарима у Србији и изван Србије, те ће публика моћи у свако доба да се информише о свима издањима српских и словенских књига и часописа. Сваки примерак, који се поднесе овом „биро-у" исплатиће се — тако обећава књижара — одмах по одбитку рабата.

(**Др Лаза Костић**) престао је бити уредник „Гласа Црногорца“ и отишао је већ са Цетиња. У „Преси“ изјављује он да је то поглавито с тога, што није могао да уређује лист у онаквом духу и по оним захтевима, које му је министар у последње време прописао. Они гласови дакле, да је Л. Костић с тога оставио Цетиње, што његова оцена „Балканске царице“ није била по вољи писцу кнезу Николи, не стоје. А то се лако може и по себи разумети, јер је ту оцену писао Лаза још 1885. године (у „Новој слоб. преси“ са потписом „Rienzi“), дакле још пре шест година! Не знамо где ће се сада настанити наш омиљени песник Лаза али смо уверени, да ће се сви они Срби веома радовати, у чијој се близини он буде настанио.

ДРУШТВА.

(**Српско учено друштво и српска краљевска академија удружују се.**) На петом састанку српског ученог друштва 10. марта о. г. прочитан је овај акт министра просвете: Краљевска влада намерна је поднети Народној Скупштини, сазваној у први сазив прве периоде, законски предлог о изменама и допунама у закону о српској краљевској академији од 1. новембра 1886. Овим се законским предлогом иде на то, да се у интересу бољега обрађивања наука и уметности, удруже српско учено друштво и српска краљевска академија. То се, има извршити на овај начин: 1. Српско учено друштво бира између својих чланова осам за редовне чланове српске краљевске академије. 2. Сви други чланови ученога друштва — редовни, дописни и почасни — постају чланови српске краљевске академије. 3. Број чланова српске краљевске академије може бити највише тридесет и четири. 4. Законом ће се одредити само то, да српско учено друштво бира осам чланова за редовне академике а начин избора оставља се само српском ученом друштву. 5. Овај се закон има извршити у току ове 1891. године, али до српскога ученога друштва стоји, да утврди нарочито време, кад ће извршити поменути избор. 6. Пошто се овако српско учено друштво и српска краљевска академија спајају, то ће се и њихове посебне имовине спојити а легати ученом друштву прећи ће као легати краљевској академији. 7. Лични додатак академцима укида се. — Свој допис завршује министар просвете с уверењем, да ова измена, која се сад пред педесетгодишњицу друштвену уноси у српско учено друштво, нема намеру, да се то друштво заустави у свом толикогодишњем раду него да се издигне на виши ступањ и да се са што више користи за српску науку и уметност прикупе све српске научне снаге на сложан рад у славу отаџбине. На тај допис одговорило је српско учено друштво из седнице своје од 10 марта 1891. овако: Господине министре! Из писма Вашег од 9. марта о. г. управа српског ученога друштва видела је, што сте намерили да озаконите и на који начин што се тиче спојења двају наших поучних друштава. На састанку свом од данашњега дана управа ова нашавши, да је одлуком лањскога скупа овлашћена да може водити и довршити преговоре тога ради са г. министром, хита да Вам одговори у име друштва, да са захвалношћу пристаје на све тачке Вашег законског предлога а на по се и на ону о имовини, јер је право и природно, кад се два друштва, старије и млађе, спајају у једно целокупно, ново, треба да им и имање, легати и повластице оуду заједничка својина. А ево и разлога, за што смо Вам захвални. Целим тим предлогом учиниће се велика услуга нашој милој отаџбини. Лећи ће четиргодишњи раздор и противност између научних друштава; загладиће се неправда, која је нанесена старијем друштву после његова полувековна обилата рада, на који се данас позива сав научни свет јевропски, кад год што пише о нашем народу; видеће се, да заслуге најстаријега представника науке на словенском југу наша краљевина не награђује деградовањем, понижењем и одузимањем имања, него да оно беше тренутно нерасположење неких само личности, даће се један леп пример више, да у нас има трпљивости и слоге на пољу научном, просветном и патријотском, а то ће уједно бити и јав, да ће се и на другим пољима мало по мало ући у мирнији, правилан и сталан ток ствари; најпосле надамо се, да ће српска краљевска академија, основана довољним бројем свежих снага сложно и из пунога порадити и више од старогa друштва, како на унутрашњем тако и на спољашњем задатку свом и да ће, очувавши првенство међу сличним установама братских нам народа, знатно припомоћи, да се одржи па и умножи важност и углед српскога племена међу балканским народима.

(**Извештај о раду „Кола младих Срба“ у Будимпешти**“ у 1890—91. години). Овом приликом навршило се равно десет година, од како друштво „Коло младих Срба“ живи и на своме узвишеном позиву ради. „Коло младих Срба“ је за свих тих десет година вредно и вољно вршило свој узвишени позив: *неговање милог нам матерњег језика*, држањем предавања и дискусија, *буђење народне свести* на овој мртвој стражи Српства приређивањем јавних забава: као беседа, села и т. д. и вазда је живим интересовањем пратило и потпомагало и морално и материјално сваки по цело Српство корисни покрет. У вршењу свог узвишеног позива „Коло младих Срба“ је из год. у год. све боље напредовало, што се најбоље види из обилног овогодишњег рада друштвеног. У том овогодишњем раду највећма се издиже са своје важности: *помен*, кога је друштво „Коло младих Срба“ у братској заједници са београдским певачким друштвом „Корнелије Станковић“ одало оцу српске народне музике *Корнелију Станковићу* 1. (13.) децембра 1890. и *два концерта*, која је том приликом „Коло младих Срба“ уз суделовање поменутог београдског певачког друштва приредило 1. (13.) и 2. (14.) децембра 1890. год. Тим својим кораком „Коло младих Срба“ је засведочило своју братску љубав према својој браћи у Србији, јер је одмах вољно и братски пристало да буде београдском певачком друштву за све време бављења му у Будимпешти у свакој прилици на помоћи.

„Коло младих Срба“ је и том приликом показало, да уме ценити и поштовати рад великана народних на бољитку српскога народа, јер је заједно са поменутим београдским певачким друштвом одало достојну пошту оцу српске народне музике, Корнелију Станковићу. Морална корист пак од концерата била је огромна. Наша браћа, београдско певачко друштво осветлали су образ не само себи, него и целом Српству. Они су показали страном свету наше дивне народне мелодије дивним гласовима, складно и прецизно и очарали га и многоме поправили погрешно мишљење о Србима. На све стране говорило се само о грдним успесима београдског певачког друштва, цело се Српство радовало, а нарочито „Коло младих Срба“, уверено да је и оно допринело тој моралној победи српског имена пред страним светом. — Други такођер важан догађај у овогодишњем животу „Кола младих Срба“ јесте *прослава стогодишњице од рођења Симе Милутиновића-Сарајлије*, песника Србијанке, учитеља Његошева и уз Његоша највећег песника српског. Спомен Симин прославило је „Коло младих Срба“ у својој свечаној седници у очи св. Саве 13. (25.) јануара 1891. год. на најсвечанији начин. У спомен и славу Симину држао је потпредседник друштвени Лазар Грујић говор: „Сима Милутиновић-Сарајлија“, уједно је друштво решило, да пошље „одбору за скупљање прилога за споменик

Симин“ и свој прилог на ту цел. Осим ова два догађаја, која се из осталог рада друштвеног својом важношћу нарочито истичу, „Коло младих Срба“ је сваке две недеље држало седнице, које су вредно посећиване. Седница је било свега 13, и то 10 редовних, 1 свечана и 2 ванредне. На седницама су поједини друштвени чланови држали предавања и декламовали, око чега би се водила увек жива дискусија. Предавања је било свега 9, а држана су овим редом:

1. *Лазар Ненадовић*, медицинар превод *Хенле*-ове расправе: *„О темпераментима“*.

2. *Александар Писаревић*, филозоф: *Неке примедбе на састав проф. Штрекеља: „Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde“*.

3. *Милорад Јоцић*, правник: *„Враголанка“*, шаљива игра у једном чину.

4. *Лазар Грујић*, медицинар: *„Сима Милутиновић-Сарајлија*, штампано у 14. и 15. бр. „Браника“.

5. *Лазар Грујић*, медицинар: превод три *Миксатове* приповетке: *„Осуђена“*, штампана у 32. бр. „Браника“, *„Удовица“* штампана у 22. бр. „Браника“ и *„Безбожник“*, штампана у 16. бр. „Браника“.

6. *Александар Писаревић*, филозоф: *„Еволуција и борба за живот“*.

7. *Јован Манојловић*, правник: *„Наполеонов поход у Русију“*.

8. *Др. Милан Поповић*, лечник: превод три *Миксатове* приповетке: *„Белај“*, *„Сељак купује косу“* и *„Краљевско рухо“*.

9. *Бранислав Станојевић*, правник: неке одломке из својих путописних бележака по Србији *„Из дана одмора“*, који ће се штампати у „Бранику“.

Декламација је било свега две и то:

1. *Лазар Ненадовић*, медицинар: *„Самсон и Делила“*, песма *Лазе Костића* оба дела.

2. *Јован Богданов*, правник *Петефијеву* песму *„Луда“*, у преводу *Змај-Јована Јовановића*.

Редовних чланова било је свега 21 и 1 почасни.

Књижница друштвена обновљена је са 10 књига из најновије српске књижевности.

Рад свој вршило је „Коло младих Срба“ под овим часницима:

Председник: *Др. Милан Поповић*, лечник.
Потпредседник: *Лазар Грујић*, медицинар.
Први перовођа: *Јефта Стојаковић*, медицинар.
Други перовођа: *Дејан Михајловић*, филозоф.
Благајник: *Никола Петровић*, трговац.
Књижничар: *Бошко Коњевић*, медицинар.
Надзорник: *Лазар Ненадовић*, медицинар.

Из седнице „Кола младих Срба“ у Будимпешти држане 4. (16.) маја 1891. год.

Дејан Михајловић, перовођа. ***Др. Милан Поповић***, председник.

РАЗНО.

(Српске списатељице). У нашем списку оних Српкиња, које су се окушале и радиле на књижевном пољу (бр. 16. и 20. „Јавора“) изостало је и име *Јулке Арсенијевићеве*, која се родила 6. фебруара 1868., а умрла 2. септембра 1888. у Београду. Покојница је писала лепе лирске песмице, од којих су јој две штампане у „Стражилову“ за 1888. (бр. 43.), а друге су остале у рукопису, те по нешто из њих има цитирано у 7. књизи друштва Св. Саве, у „Поменику добротвора и утемељитеља друштва св. Саве“, јер је покојница оставила 300 динара томе друштву, те јој ово у поменутој књизи из признања доноси лепо израђену слику и топло написан животопис. Нека јој је и од наше стране речено: Лака јој земљица била и мио спомен међу познаницима! — Осим тога имамо још три нова имена, која до сада нисмо споменули, које што за њих нисмо знали, које што смо их превидели: *Марија Димшић рођ. Барићева*, која је зимус написала и у „Јавору“ изнела једну лепу божићну приповечицу; † *Милица Поповић рођ. Тапавица*, која је недавно преминула, а последњи јој је рад изишао ове године у листу „Сиону“; *Јелена Вицковићева*, учитељица на Цетињу; њезин педагошки чланак „О васпитању и школској дисциплини“ доноси најновији број „Школскога Листа“ на првоме месту. — Може бити да је онај наш списак српских списатељица још и сада непотпун, те молимо свакога, коме би још које име познато било, да нам га каже, па ћемо га накнадно уписати у ред осталих наших Српкиња, које су се пером мање или више бавиле.

(Модерни Помпеји) појавили се у северној Америци, на обали језера Мичигена, где је ветар песком са свим засуо малу варош Сингапоре. Сад још станују само у једној јединој кући па и у њој само на другом спрату, јер су остали делови већ засути те становници сваки дан чекају, кад се и одавде морају иселити те не ће вароши остати ни трага.

(Кртица) није слепа, па није ни кратковида, као што се до сад мислило. По тврдњи Карла Хеса очи су јој са свим развијене и само их с тога не употребљава под земљом, што нема светлости, али на површини земље и пливајући свагда гледа и у тим случајевима оне кожице око очију јој, које бране да земља уђе у очи, повуку се на страну те се и очи јаче истакну.

(Платина) постаје с године на годину све скупља; пре три године стојала је кила 360 форината а сада стоји 720 форината. Рудокопње у Уралу, Новој Гранади, Калифорнији и Борнеу дају годишње 3000 кила а техничка употреба тога лепога и трајног метала све се једнако диже. Није давно, како је одношај цене сребра, платине и злата био 1. 8. 15, данас је већ 1. 11. 15. а за кратко време биће платина скупља од злата.

(Боало о Расину). Славни француски трагичар Жан Расин био је врло живахна темперамента и више би се пута дао био да га страсти наведу на којешта, да га није побожност му задржавала од непромишљеног овог или оног корака. С тога је Боало ово рекао за њ: Други свет доводи разум до вере а њега вера чини разумним.

НОВЕ КЊИГЕ.

Беседа при освећењу црквеног неба у св. тројичкој цркви, што га је оправила гђа Јулијана Ј. Јовановићева Говорена 17. јула 1888. год. *Димитријем Руварцем*, парохом земунским. У Земуну. Штампарија Симе Пајића. 1891. На 8 ни, стр. 10.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 22. У НОВОМ САДУ 2. ЈУНА 1891. **Год. XVIII.**

УСКРСНИЧЕ — ПОВРАТИ СЕ ТАМИ!...

одине ће срушит' дуге — кад неверни неће дани
Успомене днева младих и тугу и радост сваку,
А прошлост ће примит' седа и све, што ти беху знани
Многе, душо, хладно гробље ...
Гледи ону стену јаку!
У времена ту се стара силан градић гордо диз'о
И владао живот бурни, соколи у њему сами,
Ту и торањ цркве стај'о, под небо зар само стиз'о — —
О, а данас? — Ништ' од свега! — Гробље крије све у тами!...
Само ова река хучна уза стену голу дере,
У далеко ваља море, што у бесу свом захвати,
И пустара песковита с ону страну још се стере;
На пôдневном, жарком сунцу место жита — прах се злати. —
Ту, крај реке горе-доле, к'о на пољу јањци бели,
Белиле се куће ниске, срећни људи жагорили,
Ал' од тога од времена далека нас прошлост дели,
И тек *ирича* њих се сети, јесу, вели, негда били!...
Па шта ми је слабо жиће у човечјем трошном телу,
Где времена моћног сила тврде граде пообара?!...
И ја давно нестао сам, вечност канда проснух целу,
Нико више не зна за ме — — у времена живех *стара!*...

Не замери, света сени ружичастих мојих снова,
Што с' из гроба опет дижем, где ме рину судбе рука!
Слатка надо пламних жеља и радости и болова,
Не замери — душо света препаћених мојих мука...
Зажелех се — мало сунца и његових топлих зрака — —
А да л' сунце јоште греје или студен сипа сада??...
Моје кости вечно тресе хладног гроба зима јака,
Са свим друкче за живота — у времена било *млада!*...

Ви, што преким путем гробљу у безумљу свом хитате,
Презирући светлост дана притичете црној тмини,
О, да мало *топло* сунце поштоват' и љубит' знате,

Што се љупко на вас смеши — с плавог свода на висини!!...
Врх мог гроба из ненада поницало ситно цвеће,
Гле споменак ту се плави, ту и тужна врба тужи,
Кад синуше топли дани (— дошло ваљда прамалеће —)
Славујак се спусти мали над гробом ми оној ружи —
И он ме је песмом својом истргао из сна дуга
Сетио ме прошлих дана и сунашца сјајног с неба,
Стресоше се моје кости и снађе ме тешка туга,
И једна ме *мис'о* крену — да ускрснут' опет *треба*.
И ево ме!...
Не плаши се!... Ако ми је мутно око,
Ако су ми усне бледе, ако дођох с оног света —
Крај *тебе* ћу живнут' с нова, прогледати као соко,
Сунце моје, загрли ме — — после тол'ко барем лета!...
Милијуни од година протекоше, истина је,
Ја сам *умрьо* — а ти оста (— бесмртни су идеали —)
И још, видиш, сунце *исто*, као негда, *топло*, сјаје —
Да ћемо се *вечно* љубит' — једно другом реч смо дали.
О, и ја те јоште љубим, јест, тако ми наше тмине,
И тако ми овог леда, што кроз кости моје реже,
И тако ми тога сунца, што се смешка са висине,
И спомена свију мртвих, што по гробљу тамо леже,
Ја те љубим — — —
Кад ми срце ишчупаше, раздробише душу јадну,
Кад згазише љубав моју, кад опусте живот за ме,
Једну још сам жељу им'о — да загрлим самрт хладну,
Да несрећан — срећан будем бар у царству вечне таме...
И често сам ослушкив'о: да л' жилама крв још струји,
И често се запиткив'о: да л' на очи гледам своје —
А у ноћи ја сам снив'о: силан ветар да захуји
И увек сам спреман бив'о — све мислећи *самрт* то је...
Хај! ал' и то варка била к'о и многи снови млади!
Чекајући на смрт хладну — одавно ме гроб покрив'о,
Ког несрећа обрлати, ког притисну сумор-јади,
Једни веле: умрло је, а шаљиви: још је — живо!
И кад бол ме љути схвати, кад затресе студен мноме,
Хладна земља *заборава* стегне груди са свих страна,
Као гуја у процепу у очају писнем своме:
„Где си, крају болу моме, где си, срећо — разрована?!"
А мртваци гледају ме без милости чудно, немо, —
Шта, у томе пуном телу још и *бола* зар да има —?!...
И пруже ми ледне руке — — да се скупа засмејемо
Загробовским свагда верни неумитним — — начелима!...

Не плаши се! — Што да стрепиш? — Ја сам ово — твој сам *драги!*
Згрејаћу се — љубвом твојом — оживећу — мртвац живи —
О, ми ћемо — срећни бити — смилов'о се — Бог нам благи —
Нема више — злобних људи — *Бог нас спаја* — милостиви —
Ходи ближе! — Дај ми руку! — Благо мени — моја нево!
Гле како ти — венац стоји! — Па то рухо — за венчање!
Запеваћу — од милине! — Ил' бих срећне — сузе лев'о?? —
Ил' да будим — све несрећне — нек осете — радовање!...
А што ти је — поглед *хладан?* — Што ти дрхти — бела рука? —

Зашто скидаш — венац с главе? — Од куд златне *бурме* ове? —
Збори, душо, — часи лете — —

Она:

И твоја ће престат' мука,
Поврати се опет тами — и подрањуј наде нове,
Док не мине *вечност* сама... Тек некол'ко часа пусти
Прохујаше *среће* моје — —

Он:

Ах, са твојих слатких усти
И у мени срећа ниче — —

Она:

Чуј, то пет'о кукуриче —
Да л' он тебе, драги, зове — — ?...

Судбина:

Са тамом се светлост бори, са животом самрт ледна,
За срећу је од вас *једно* — а друго је да се пати — —
Јест, *вечност* ће да вас дели и ни једна речца медна
Растављеним не ће више утехе вам жељне дати!...
Ускрсниче, — поврати се тами!...

У *Бечу*, маја 1891. **Јован Радивојевић Вачић.**

ИЗ ДНЕВНИКА ЈАДНОГА ТИМОТИЈА.

Од Мил. Јов. Ј—ћа.

(Наставак.)

8. Новембар

Два дана нисам писао дневник, био сам врло растројен због онога догађаја. Нећу више мислити о њему

Данас не пада киша, али је небо ипак покривено сурим облацима Из јутра се спустила густа влажна магла, доцније се мало проредила, притиснула град, завила далеку равницу, у даљини се згушњавала па се у великим масама ваљала по долинама, дизала се нагло у вис и опет спуштала... Ни један предмет не могаше се видети јасно, шумица изгледа као неодређена, замагљена пруга, јато врана спушта се у тихе долине, вију се над увелим џбуњем, окићеним ситним ињем... Не, нећу више излазити међу свет, од кога ме отуђује и небо и моја глупо саздана природа... Тамо далеко види се тихо и мало сеоце, у магли између голог дрвећа црни се нејасан обрис црквене куле. У пролеће се ту пред селом зелени ледина и шумица, плитак јендек обрастао бујном травицом ... ту сам ја често пре много година проводио миле дане своје, најслађе тренутке младости своје... Ој, не заборављена летња ноћи!... Тамо се узнесите мисли моје!

Исчезло всё теперъ но ты осталась мнѣ
Утѣха страждущихъ, спасенье въ тишинѣ
О милое, души святое воспоминаніе!...

Маните ме да сањам!

9. Новембар.

Био сам деран од десет, једанаест година. Ишао сам у школу, али врло мало: зими никако нисам ни ишао. Књигу нисам марио и ни најмање се нисам старао за своју будућност. Садашњост ми је била све и сва, живео сам, као што живе сва деца, из дана у дан у свом родном селу и био сам потпуно задовољан на тихом свом огњишту, где сам сваки кутак познавао, у кругу оца, матере и сестара. Великих жеља нисам имао и још се тада могло видети, да ћу бити скроман Задовољан сам био, кад сам могао са осталом децом трчати средом пута, пењати се по сувачама, хватати врапчиће, кад угину, са великом помном сахрањивати их, хватати се за шараге од кола, која су пролазила улицом, мотати прасице кад иду из поља, правити гомиле од прашине, а за тим те гомиле бацати у вис, да падају на моју сопствену главу, кад је суша да замесим блато и да

правим топове, да се играм коња, да летим као тица, јер сам тице страсно волео и био сам тврдо уверен, да ћу временом кад тад постати тицом, а од јела сам највећма волио ваљушке на суво. . . . Хај, колико је од то доба протекло времена! Хеј, блажени дани задовољства и среће! . . . Сад већ ништа више не волим.

Било је с јесени. Једног лепог јесењега дана дозва ме отац из мог друштва, које је баш правило топове од блата. Био сам сав укаљан, рукави ми беху засукани до лаката. Неправо ми је било, што ме је отац прекинуо баш у најважнијем послу. Уђем у собу и станем пред оца као војник. Да ме је отац погледао, видео би на лицу мом нестрпљење и пакост, коју мора осећати сваки савестан мајстор, кад га когод у послу буни. Но отац не гледаше на мене, он је ћутао неко време, шетао се по соби крупним корацима (на ногама му беху чизме, које је носио и зими и лети) и замишљено чупкао широки прамен своје проседе браде. Мало сам се збунио, јер ми се отац не чињаше никад тако озбиљним, кад се са мном разговара, као сад што беше. Но поред свега тога ја сам опет мислио, да ли се топови добро граде и да ми не краду блато. Тада ми рече отац како је намислио да ме даде у гимназију („гимназија!" „Шта је то? Школа?" Мислио сам незадовољан) напомену ми, да се тамо време врло пријатно проводи, тамо се може (т ј. у вароши) видети „свашта": и мајмуна и тица („и тица?" помислио сам а срце ми заиграло) и свега што срце зажели. А поврх свега тога бићу, наравно временом, „Господин" („Мора да је то лепо бити Господин" помислио сам ја и замислио се. Дођеш ма где, а тек они: „Господине ово.. Господине оно. . . .) Тај живот у школи и у вароши цртао ми је отац тако живим и примамљивим бојама, да ми је одмах потресао сву моју суштину . . . Одмах сам почео да презирем своја досадања задовољства, своје игре и милине. Моји другови, са којима се никад нисам делио, почеше бледети, поче их опкољавати нека магла и сутон, ведра љубав према њима почела да ишчезава из моје душе и да уступа места неком сажаљењу, неком аристократском чувству узвишености над тим јадним створењима, а место свега тога поче да ми се врзе по глави: „свакојаке тице" „мајмуни" „господин" и „све, што ми срце зажели". Објавио сам ту силну радост своју сестрама, али се оне нису обрадовале, а моја најмлађа сестра Љуба почела је потајно и плакати. Општа жалост обузела је њихова срца, премда су моја злочинства била безбројна (ја сам им многе лутке покрхао и друге занимљиве ствари. . .) Оне су осећале да губитак у луткама није ништа спрам овог удара, који ће претрпети, кад им ја одем, ја, који сам био душа у свакој игри. Но мало па већ нису ни плакале, јер су осећале неку отуђеност од мене и већ су ме гледале као на створење из другога света, бескрајно узвишено. . . Ја сам их тешио и сасвим озбиљно уверавао, да то није ништа, да то мора бити због науке и т. д. Дању дакле нису смеле плакати, јер им је и отац забрањивао, а ноћу кад смо легали, ни њихове сузе, ни тихи испрекидани уздаси нису могли поколебати мене, коме се непрестано врзле по глави: „свакојаке тице" „мајмуни" „господин", једном речи „што ми год срце зажели"

Од свију тих тричарија није било у вароши ни трага. Осећао сам стегу, која ми је била неспосна. Свуда сам сретао мргодне хладне особе, које се нису ни осврталe на мене, свуда педантерија, па чак и у игри мојих нових другова са кратким сомотским чакширама до колена, нежним лепим лицима, танким гласићима и звучним именима! А што је најгоре, ти су другови почели да ме исмевају, што нисам имао акшире до колена, него до пета, што сам тако наказан, почели су да презиру ту фигуру са десператним лицем. Тада ми паде као мрак на душу тешко осећање, да ја заиста нисам за њихово друштво, почео сам са очајањем да гледам на своје тело, па сам их се почео клонити. . . . Знам један сандук у својој соби, где сам био на стану. У том сандуку су биле моје ствари, што сам их од куће донео, у том сандуку чувао сам ја за спомен из мога села један клас жита и парченце поскурице. . . . На том сандуку сам често, загрливши га, плакао и на послетку заспао. тада ми се у сну јављали: Гавра, Паја, Мита, Илија, све моји другови из села. Видео сам простране сокаке обрасле травом и по трави мале жуте гушчиће, гледао сам ниске кућице, њихове тршчане кровове обучене у зелену маховину и убаве ледине иза села.

Сањао оца, матер и сестре у тихој соби,

како се смеју и разговарају, а моја мала Љуба једе ваљушке на суво. . . . Ух, какво је то гадно осећање било, кад сам се будио!..

Овој својој газдарици једанпут ћу заврнути шију. . . . Непрестано ме пита: да ли да однесе кројачу моје нове хаљине, да их иншчисти, јер, вели, на тима има и таких прљотина, које она не може чистити. О, ђаво нек носи нове хаљине с тобом заједно, проклета бабо!

10. Новембар

Тако је минуло неколико година. Седећи у својој соби, не дружећи се са својим друговима, који су ме исмевали ја сам учио и нестрпељиво чекао време, кад ћу да одем кући, кад ћу оставити ту мрску варош, за коју ме ништа није везивало. . . . Једва сам чекао да угледам зелене њиве и пашњаке, који се простираху иза мога села; беле, скромне кућице, које просијаваху између густог дрвећа, да се састанем са домаћима, који ме можда очекиваху као спаситеља од чаме и дуга времена. Но дани су обично пролазили врло споро, и ја сам се за то време спремао и мислио, какав ћу ја утисак произвести, кад одем кући. Седео сам по читаве дане каткад и о том мислио. Каткад сам врло дуго стајао пред својим огледалом пажљиво посматрао себе и онда сам са тајном досадом увиђао да за три, четир године нисам скоро ни мало нарастао. То ме је и једило и растужило. . . . Тада сам опет сео и замислио се. . . . И какве ми глупе мисли нису долазиле у главу! Сетио сам се, како су ми приповедали, да до четврте године нисам умео говорити. За то се отац и мати јако забринули и тражили лека: и нашла се једна врло мудра баба из села, која ми је давала да пијем воде из звонцета, да проговорим, а кад ми то није помогло, тукла ме је ћегедама! . . . А да бих нарастао, шибао ме је отац често са врбицом, а и другим шибљем па и то није помогло. Но ипак ме је још подржавала нада да ћу нарастити, раскрупнити се и пролепшати. Па ипак што сам се дуже гледао на огледало, све ми је лице долазило сувље, некако отегнуто и жуто и за то три, четир године као да ми је само нос напредовао. Ах, како ми је то досадно било! „Заиста имају повода, да ме презиру.“ Мислио сам, видећи своје лице у огледалу. . . .

Кад сам долазио кући, ту сам опет упознао старе игре, које сам већ заборавио и ја се већ нисам играо, једно што сам био старији а друго: нисам имао воље. Са сестрама сам био неспретан и неискрен. Са старим друговима, који су постали скоро момци, нисам се више дружио, јер ми се чинило, да ме подсмешљиво гледе, да се потајно исмевају са мном. „Што ме гледате?“ Мислио сам љутито, растајао се с њима и никад се већ више нисам ни састајао, за то сам постао дурљив, несносан и замишљен. Моја најстарија сестра Ката приметила је то и тада је обично почела да се разговара о другим озбиљним предметима, за које је мислила да ће ме занимати. И тако она прва уобрази, да сам постао озбиљнији, да ме више не занима оно, што ме је занимало. Наскоро уобрзи и отац исто то и са тајно̄м радошћу мишљаше о мојој сјајној будућности, која ме чека и која му се у даљини показивала као чврсти, неразрушиви град. . . . Сви као да гледаху у мени стуб, помоћника и будућег хранитеља, за то су ме увек остављали на само, да радим и читам. Али сам ја то сасвим друкчије тумачио. Мени се чинило, да мене нико не мари и да ме за то остављају... Узео бих обично ма какву књигу и читао је или не читао седео бих по читаве дане у башти под орахом. Но већином нисам читао него мислио најглупље мисли... Да, нисам ја био озбиљан, ја сам био стидљив, сувише стидљив, глупо стидљив због свога изгледа... Ни један корак нисам ја учинио а да нисам мислио како сам ја наказан и гадан. За то је сваки мој покрет био неприродан, смишљен, извештачен и крут. Кад сам се с ким разговарао, што је ретко било, чинило ми се, да ме тај врло пажљиво мотри, као да хоће да ме пропикне скроз, као да хоће да критише сваки део на мени, а ја сам се у таким приликама збуњивао, црвенео и ћутао. У свачијем оку као да сам читао неугодан закључак: „Но, богме си ти смешан! Баш си права шврћа!“ С тога сам се брижљиво крио, ма да сам силно желео, да и ја будем међу осталим светом, да и ја играм неку улогу. Са Катом сам се највише разговарао, само је она умела да ме разговори и чинило ми се да ме она једина није мрзила.

Како си, Като, проводила време, кад ја нисам био ту? почнем ја каткад.

— Врло рђаво.

— А зар немаш другарица?

— Немам скоро ни једне, одговори она.

— Па баш ни једне? Како то?

— Имам једну, али та није одавде —

— Него?

— Врло ретко долази.

Ката није одговорила на моје питање, но мени се учинило непристојно, да се толико распитујем за њене другарице... Ћутали смо обоје. Моје мисли као да се удалиле од тога предмета.

— А како се зове? упитам ипак тихо после неког времена.

— Даница.

— Даница... А ти јако волиш ту Даницу?

— Волим је... она је тако лепа и добра. Онда Ката почне да хвали ту Даницу, а она је умела врло красно и живо да је описује. По њену мишљењу била је она у зор лепоте. Нос је на пример имала савршен очи угасито плаве, а коса, ох коса.... па је добра као анђео....

— Сад ме остави да читам — прекидао сам је изненада и журно и она је одлазила.

Но ја сам држао пред собом отворену књигу, гледао у слова, прелазио по два три места, ал ништа нисам разумео. „Лепа и добра.“ Те ми речи зујаху у ушима и тада је овлађивало мојом душом неко досадно чувство, чувство празнине; навалише на мене неке јасне жеље.

Тада сам устајао с клупе, шетао се по башти и кад сам наилазио на Кату, нешто пријатно севнуло ми је у души и чинило ми се, да сам са свим случајно њу срео.

— Причај ми што год... додијала ми књига...

— О чему? питала ме она са највећом готовошћу.

— Па на пример о тој Даници, рекао бих јој немарно.

Тада би она опет одушевљено почела. А ја сам узимао равнодушан вид, гледао на страну и мргодио се на силне похвалне речи, којима Ката обасипаше Даницу...

— Па ти не слушаш, рекла ми је Ката са благим прекором.

— Само причај... слушам.

И она онда почне хвалити леп, мали, бео носић а ја сам се у тај носић заљубио, хвалила она плаве очи а ја сам се одмах у те очи заљубио, хвалила лепу, дугу, златну косу и ја сам се у ту косу заљубио, заљубио сам се у њу сву. Што је Ката заборавила да спомене, то сам ја у својој фантазији додао и створио себи свету, небеску слику, окружену рајским нимбусом, окађену мирисом од тамјана. С том сам сликом легао, устајао, молио се за њу; она је живела у мени и ја у њој — ми смо једно били.

Ја нисам више сам био. Дању сам само о њој мислио. У души мојој јављала се њена слика тамна и неодређена, разне црте мењаху се на лицу њеном, састављаху красну хармонију али само за тренутак, па их за тим одмах нестајаше, црте су тонуле и ишчезавале и тада осећах страшну празнину у грудих; неодољива тежња, да добијем потпуну слику, да је видим пред собом, умарала ме и доводила у таку суморност, да сам одмах с јутра бегао у башту, у самоћу. А ноћу сам је сањао, како се изненада из таме ближи мени, како се лелуја, као ваздушни призрак пред-а-мном, њу је обузимао неки румен сутон, она беше увијена у прозрачну копрену, а кроз ту копрену могао сам опет видети нежни обрис њенога тела. И она је тако лебдила над-а-мном, са спуштеним мраморним рукама, са очима, које се као звезде сијаху али не беху управљене на мене. Тада су ме спопадале муке, неодољива жеља, да чујем глас њен, да ми рекне једну реч само, да ми пружи руку, да се смилује на мене јадника, кога сви мрзе... Но сенка њена остајаше као и пре озбиљна и хладна, као да не чује молбе моје. Тада сам хтео устати да се к њој приближим, али нека неодољива сила задржавала ме и ја сам остајао као прикован, туга ми се сваљивала на душу као тежак камен и то ми не даваше да плачем, само сам сузним очима гледао на њу. Онда на лицу њеном засија мили осмех, она се умилостивила, спустила ми своју белу, нежну руку на чело а то ме је доводило у безумље и ја сам жудно притискивао ту руку на грозничаве усне своје и од силног потреса се будио. О, какво ли је било гадно то осећање! По кући сам слушао бахат, лупање врата, трчкарање, весело и јасно смејање мојих сестара, крупан глас, кашљање и кихање мога оца. Све ми то беше

гадно, одвратно, страшна празнина свуд; у мојим грудма, у целој околини мојој. Одмах сам одлазио у башту: јер ми се чинило, да се сви исмевају са мном и мојим светињама: отац ме гледао сумњиво, сестре се понашале са мном уздржано, у очима њиховим читао сам, да су ме исмевале, а ја сам пред њима изгледао као осуђеник. Изгледаше да им је сад све јасно, да су сви дознали за моју љубав, нико ме није прекоравао, али сам ја јасно читао прекор у њиховим очима.

За то сам бегао у самоћу. А ту ми беше лакше, ту сам био миран, задовољан са својим призраком, ја сам га у духу љубио и био сретан. Тренутно ми се јављала само жеља, да је у истини видим, али нисам ни помислио, да ћу је икада видети пред собом, да ћу се ш њом разговарати, то ми беше непотребно, али само за то непотребно, што ми изгледаше немогуће.

(Наставиће се.)

САФА.

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА.

Немачки написао Грилпарцер.

Превео Јован Грчић.

(Свршетак.)

ЧЕТВРТА ПОЈАВА.

Пређашњи без ***Софе*** и ***Евхарите.***

Фаон.

Не моли, чедо, људе! Устани!
Још ми и бози остајемо нам!

Мелита.

Прокуне ли ме она, пропадох!
Од вајкада ми њено око би
Огледало, пред ким свој осећај
И рȃд свој сваки испитивах ја.
Ругобу моју сад ми казује
Упвелих је и страшан јој је бол!

Фаон.

Ти осећаје дајеш *твоје* њој.
Са свим се други вали холој сад
Комешају по грудих!

Мелита.

Охола
Јест изгледа, ал мени добра свеђ
Кȃо мајка беше, ма и строга кад;
Под горком љуском сладак беше плод
Ја пропадох, што то заборавих!

Рамнес.

Да, зȁборави то па пропаде!

Фаон.

Што стрепите? кад благу знате је.

Рамнес.

У љутњи оде а без границȃ
Љутина јој је кȃо и љубав јој.
С тог тешко вама!

Фаон.

Шта нам она сме?

Рамнес.

Бегуници сме смрт наредити,

Фаон

Ко каже то?

Рамнес.

Земаљски закони.

Фаон.

Ја штитићу је!

Рамнес.

Ти! А *тебе* ко?

Фаон.

Нек разјапи се земља преда мном,
Нек зине море, да прогута ме;
Да зна на мене ујединити
Све природине силе, ове ту
Ја не дам, не, исмејавам јој гнев,
И њу и њене претње презирем.

Рамнес.

Шта? Презиреш? Зар Сафу? Ко си ти
Те мећеш своју реч на мерила,
На којих мери прве своје свет?
Те зборит' смеш, где Грчка прозбори?
Зар чини ти се она невредна,
Што *ти* јој вредност не знаш појмити?
Адиђар зовеш слеп, што сам си слеп?
Што љубљаше те, што из прашине
Незахвалницу диже присојку,
Те ова тровним зубом раскида
Сад срце њој; што своје богаство
На невредника тебе прохарчи
— Ти не знаш цене бесцен-благу том! —
На њојзи то је љага једина,
Ни завист друге наћи не може. —
Не збори! — Није твој чак ни тај бес,
У кȏм се смеде њој одупрети!
Та како би се из низине ти,

Мећ последњима можда последњи,
Усудио зароптати на *њу*
На благо све Јеладе? Теби тек
Снисходљивост јој даде понос тај,
Са којим сад спрам ње се понашаш.

Фаон.

Порећи њојзи славу нисам рад.

Рамнес.

Рад ниси? Е да? Питај, можеш ли!
На звездах горе алем-слови је
Забележено име њезино,
Са звездама тек оно згаснуће!
Времена позна страним људима,
Кад љуске ове труле спадну с нас,
Ни гробова нам више не буде,
Казиваће још песме Сафине
И живиће јој име до века —
И твоје с њеним. Јест, поноси се,
Са непоштења стече бесмртност!
Кад веци, што се још не родише,
У хладни гроб већ сађу, потоњи
Још нараштаји приповедаће:
Што песму спева, Сафа зваше се,
А Фаон јој убица!

Мелита.

Фаон, ох!

Фаон.

Не тугуј!

Рамнес.

Тешиоче кукавни!
Умирујеш је, ал ти дрхће глас.
Нек зна свој грех па нек застрепи с њег,
Бар тако нек се Сафа освети!
Ти славе њој порећи ниси рад!
А шта си кадар ти порећи њој?
У *срце* њено смеш ли сумњати,
Ком њено срце даде то, што јест?
Гле овде све! Ни једног нема ту,
На себи, дому, пољу, својима
Ко благости јој трага не носи;
Ни једног, ком се груд не надимље,
Кад рекне, да је Митилињанин,
И земљак њен. Де ову запитај,
У страху што се приви ўза те,
Другарицу у делу више злом
Нег у кривици, запитај де њу,
У Сафи шта је до сад имала?
У робиње шта наћи могаше?
Што занесе те, то је Сафин дух,
То ј' Сафин благи, матерински дух
Са уста ремек-делу њезину.
Притискуј чело само, ў залуд
Ти упињеш се, не ћеш збрисати
Ту успомену никад! Шта ћеш сад?
Куд знаш сад? За те нема склоништа
На овој земљи; сав ће честит свет
Гнушавати се тебе, јер си ти
Показао се душман лепому.
Пред кораци ће твоји грести глас
И свем ће свету викат' ў ухо:
Тај уби Сафу! То је грешник тај,
Увредити што смеде богове!
Као просјак ћеш по земљи лутати
Са њоме, којој место заштите
Ти даде пропаст. Никоји те Грк
У дом не прими гостољубиво!
Ни један бог те ў храм не пусти!
Са жртвеника стрепећ' бежаћеш,
Кад свештеник одагна грешнике;
У бегству Евменида ужасна,
Изасланица црна подземних,
Змијинске косе тресућ' крештаће
У уши теби име Сафино,
Док не схвати те гроб, што искона!

Мелита.

Ох престани!

Фаон.

Та помаиђтаћу!

Рамнес.

Кад одби дичну, манит беше већ!
Сад кусај плод, од тебе засађен!

Мелита.

До ње!

Фаон.

Ко мукâ да ме спасе тих?

ПЕТА ПОЈАВА.

Евхарита. Пређашњи.

Евхарита.

Ој Рамне, ту си? Брже ходи!

Рамнес.

Куд?

Евхарита

До Сафе.

Рамнес.

Шта —?

Евхарита.

Ја стрепим, бона је.

Рамнес.

Не дали бози!

Евхарита.

Ја се украдох

За њоме до дворане велике.
Скривена гледах сваки покрет њен.
На стубова̑ се пар наслонила,
Запенушено море гледећи,
Стеновити о жал где удара.
Непомична и нема, с образи
Побледели и крутим очима
Сред мрамор-слика̑ онда стојаше,
И сама скоро лик од мрамора.
Час по тек прене, цвећа дохвати
И злата и што стигне рука јој
Па хитне мору усколебаном,
Посматрајући с чежњом сваки пад.
Тад на мах чу се звук у дворници
Те дрхтавица Сафу обузе,
О стубу лира гласно за̀звучи,
О њене струне запе морски зрак.
Уздахнувши погле́ди, стресе се,
Као виша сила да је до̀дирну.
У лиру гледећ' нетренимице
Оживе с места црте јој и туђ
На уснах заигра се осмејак
Отклопише се усне стиснуте
Заорише се страшне речи сад
Из њених уста, али њене не:
Зва мене, рече, дру̑го? Је л да зва?
Разумем те, на зиду дру̑го ми!
Опомињеш ме прошлог времена! —
До зида како дође, како ли
До лире горе, не знам, јер за трен
Крај мене као муња прелети.
Тад видех, како лиру притиште
На своје груди усколебане,
Са којих гласно чујаше се дах.
Олимпијски тад венац победни,
Што на олтару кутњем висаше,
На главу метне, онда скрлетни
Огртач преко плећа огрне,
Као он у лицу зајаприла сва.
Ко сад је виде, виде први пут
На степених олтара ви̇соког,
У руци с лиром, гледа дигнута,
И лик се светли преобразио
Те небески је сјајак прели сву —
Као богињу би свако гледао је
И савио пред њоме колена.
Ал ја се згрозих ње непомичне
И живо-мртви глед ме уби њен,
Пожурих с тога —

Рамнес.

Па је о̀стави! —
Хајд њој! Гле! Није л —? Ево саме ње!

ШЕСТА ПОЈАВА.

Сафа, богато одевена, као у првој радњи, огрнула скрлетни огртач, на глави јој ловор, у руци златна лира, укаже се на степених стубовника па пође доле озбиљно и свечано Око ње робиње јој Дуга почивка.

Мелита.

О Сафо, владичице моја!

Сафа
(мирно и озбиљно.)

Но?

Мелита.

Са очију ми спаде копрена.
Да робиња ти опет будем, дај,
Што ј' твоје, узми па опрости ми!

Сафа
(све једнако мирно и озбиљно)

Мислиш ли ти, да Сафа стоји зло,
На твоје да је спала дарове?
Што ј' моје, ја већ постигла сам то.

Фаон.

Чуј, Сафо —!

Сафа.

Да ме ниси дирнуо!
Ја богова̑ сам добро!

Фаон.

Ако ми
Свом душом игда беше одана —

Сафа.

О стварма збориш, које прођоше.
Ја *себе* нађох, *тебе* тражећи!
Ти не схвати ми срца, иди с тог!
Мом наду треба чвршћег темеља.

Фаон.

Дакле ме мрзиш?

Сафа.

Љубит'! Мрзити!
Зар нема треће што? Ти мени драг
И био си и још си, бићеш свеђ,
Као сапутник, ког случај намери,
У чамац наш, док сврхе своје свак
Не достигне па свако себи! Тек
По кад кад из даљине сети се
Тог пријатељског сапутника свог —
(глас је изда)

Фаон
(узбуђено.)

Ој Сафо!

Сафа.

Мир! Нек пређе растанак
У миру!
(осталима.)
Ви, што слабу видесте
Свеђ до сад снажну Сафу, простите!
Измириђу вас с њеном слабошћу,
Савијен тек сведочи снагу лу̑к!
(показујући руком на олтар у дну.)
Потпирите ми Афродитин жа̑р,
Нек букне плам у румен јутарњу!
(робиње потпире жеравицу)

Удалите се сад, ја рада сам
Са својима да сама останем!

Рамнес.

Кад хоће, хајдмо, послушајмо је!

(повуку се натраг.)

Сафа.

(ступи напред.)

Свевишњи, свети бози!
Ви благослов ми дасте обилан!
У моју руку дасте песме лу̂к,
Тул песништва ми пунцат дасте пун,
За чувство срце, дух за мишљење,
И моћ, да створим што год замислим.
Ви благослов ми дасте обилан,
О хвала!

Увенчасте ми главу победом,
Разгласисте ме даљним земљама,
За вечност усев, с песме славу ми!
С туђинских уста̂ мој се ори пев,
Док света буде, Сафа живиће.
О хвала!

Допустисте, напитка сркнути
С путира слатког жића овога!
Тек сркнути, ал пити не.
Покоравам се мигу вашему,
Са уста скидам слатки путир тај,
И не пијем!

Саврших све што себи зададох,
С тог награде ми не одреците!
Ко ваш је, не зна тај за слабости,
И гуја боље њега не једе,
У пуној снази, цвету жића му
У свој га нагло подигнете стан —
И мени дајте такав златан ждреб!

О, не дајте, да свештеница вам
Непријатељ'ма вашим буде ру̂г,
Будала да се њојзи смеје, што
За себе мисли да је премудар.
Цвет скрхасте, и стабло скрхајте!
Почетак какав, такав нек је крај!
Уштедите ми муку боја тог.
За даљу борбу ја сам преслаба,
Уделите ми, бози, победу
Без боја! —

(одушевљено.)

Ено, пламен суче већ,
И сунце с' диже — услишана сам!
Ја осећам то! Хвала, богови!
Ој Фаоне, Мелито, ходите!

(пољуби Фаона у чело.)

Из даљњег света љуби тебе друг,

(загрли Мелиту.)

Тај љуб ти шиље мајка покојна!

А сад! На олтар Афродитин хајд!
Нек љубави се црна сврши коб.

(полети до олтара.)

Рамнес.

Шта смишља то? Преображена је
И бесмртних је обасјао сјај!

Сафа.

(попне се на вис обале па пружи руке према Фаону и Мелити.)

Међ људе љубав, част међ богове!
Што цвета за вас, уживајте то
И сећајте се мене! Тако ја
Исплаћујем живота задњи дуг.
О бози, њих ми благословите
А мене прим'те!

(скочи са стене у море.)

Фаон

Стани, Сафо! Стој!

Мелита.

Ја̂о! погибе!

Фаон.

Помоз'те брже! Де!
На обалу!

(неколицина их оде.)

Рамнес.

(попео се на обалу.)

Ох, бози бесмртни,
Отклоните! 'нај гребен, дирне л га,
Размрскаће је. — Ја̂о! — И пропаде!

Фаон.

Што крештиш? Брже! Дајте чамаца!

Рамнес.

(силазећи.)

Већ прекасно је! Пустите јој гроб,
Што, презирући лажни овај свет,
У светих валих сама одабра.

Фаон.

И умре?

Рамнес.

Умре!

Фаон.

Тешко мени! Не,
То не мож' бити!

Рамнес.

Да! — Умукоше
За на̀век струне, ловор увену!
На земљи њој не беше завичај,
Повратила се међу своје сад.

Завеса пада.

Крај.

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак)

Она устаде. Опет покуша, да потражи палидрвце, и заиста, уједаред се засветли плавичаст пламен и свећа поче горети.

— Ја не могу друго да мислим, до ли, да сте и ви овде на стану, и да сте побунили собе — рећи ће она са свим одлучно и наглашавајући. — Ако имате што да ми кажете, и сутра ће бити времена за то.

Она је мислила, да ће се он извинити и изаћи на поље, но уједаред његове збуњености не стаде Само један корак устукне, и наслонивши се на орман крај врата, застаде и поче озбиљно и одлучно.

— Овај тренут је, госпођице, необичан. Но оно што вам ја имам рећи, још је необичније. Можда је и у одуговлачењу опасности, јер ко зна, шта се може десити са нами. Можда састанак само са једним тавничарем би ме натраг повратио у затвор, и моја слобода је можда за навек проиграна.

— Немојте се плашити, то је само симболички речено. Ја нисам бегунац, као што сте ви можда помислили. У том истом смислу, у ком сте ви сужањ, и моје су ноге и руке оковане, још већма него ваше. Моји окови засецају у месо, и ја бих их се могао опростити, само кад бих их раскинуо, јер их откопчати не могу.

— Само седите, госпођице, јер се врло бојим, да се не би уморили, с тога ћу се постарати, да будем кратак. Имаћемо ми и доцније времена, да се од срца наразговарамо и изјадамо једно другом. Опростите ми, драга госпођице, што се усуђујем — о, да ви знате, шта се у мени догађа — ови болови — и поред свег тога се тако понашати, и друге тешити, који ни у пола нису тако несрећни —"

Она му испитујући посматраше лице, као да га је сад први пут посматрала.

— Ви нисте оно, господине, што изгледате. Ово није вашо одело — ви сте — свештеник!

У место одговора, он спусти главу, и укочено гледаше у свећу.

— Госпођице, драга госпођице! — рећи ће он после дужег ћутања — немојте ме осуђивати, док ме не саслушате. Мој је живот врло кратак. Ја сам находче. У младости ме узео један свештеник под своје, и држао ме као рођеног сина. За тим сам васпитан у семинарији, а по том дошао у кућу једног грофа као васпитач његове деце. Као што видитео, бичан догађај. Но необично је, што се у једном двадесетгодишњем младићу — којем су била сва земаљска уживања одузета, када је дошао на свет зрак — почело будити земаљско осећање, и силно бујати У истој кући је била једна девојка, која је заврћала мозак много другачијим, него што је би‹ себи остављени васпитач у свештеничком оделу. . . . Једном речи, ја сам морао после године дана изаћи из куће Архибискуп, који се врло заузимаше за мене, који ме је грофици препоручио био, тако се огорчио, што сам му нанео ову срамоту, да ме је за казну бацио у најгоре село једном попаореном и ћудљивом попу. Ту сам шест година паштао своје грехе, а да сам нашао и једну љубави достојну, племениту и узвишену душу. С почетка сам се тешио самим животом без наде. Заронио сам се у понор овог вечитог губитка, здерао сам везе са рана, па сам уживао, како се дивно крваве. И заиста, то ме је отргло на дуго време од мог очајања и презрења на цео свет. Напослетку је зарасла рана, и једног дана, када сам чуо да се она удала, једва ми је срце мало јаче закуцало, кад сам запитао, а за кога је то пошла?

Од то доба сам почео живити као од беде, и у томе сам уживао, што сам себи уобразио, да све већма глупавим, и да то расте као кора око мога срца, што ће ми на послетку угушити сваку мисао слободе. Ви не знате, госпођице, шта то значи бити духовник по неких селих; каква нас суровост, понижење и ругоба срета при сваком кораку. Па није чудо, што многи мог сталежа, падне у очајање. То човек у грозној самоћи не може да поднесе, где ипак није сам. Где нема ни једне душе, пред којом би смео душу твоју отворити; где нема ни једног пријатеља, нити пријатељице, — о, и поред тога бити млад, па знати, каквих уживања има младост, кад све иде својим путем. Свега сам се једаред исповедио мом попу како ми је. Да ли ћете ми веровати, да ме је он сасвим отворено упозорио на неке жене, које не живе добро са својим мужевима. Од то доба нико није чуо тужбе из мојих уста. Изнутра сам се све већма гризао, и било је дана, кад сам мислио, да ћу морати угинути, као оно што говоре за неке зликовце, да их грижа обори.

Но то још није све. Кад је стара газдарица умрла, поп узме млађе чељаде у кућу. Мени та срећа паде у део, да сам јој постао милосник. Но кад сам јој ја отворено изјавио, да између нас

нема ничега заједничког, поче ме мрзити, и још би ме и отерала, да није рок моје казче истекао — но међу тим ко зна, на колико сам био осуђен? Од то доба сам живио за себе, и нисам више јео у попиној кући, но међу тим је све остало по старом. Око мене је опет празнина зијала, па ме и дуси кушаху, као што су светог Антонија, са том разликом, што ја нисам био старац нити какав светац. О, Боже, кад бих вам ја сад све могао описати — али на што, кад и ви сами нисте срећни, па што бих вас мучио туђим невољама?

За тим се баци на једну наслоњачу крај прозора, и укочено је гледао у месечину на поље. Она пак није знала, шта сад да почне. Он је сео без понуде, па као да је на њу заборавио. То је поче јако узнемиривати.

— Па ви сте свему крчви, — рећи ће она на послетку. Ваш је живот још гори него мој. Но зашто сте за овај говор изабрали ноћ? — што све то не би сутра могло бити?

Он скочи и стане пред њу. — Госпођице — поче брзо — хоћете л' имати стрпљења са мном пробавити још неколико часака. Мени је тако тешко — ја видим — ја ћу пред вама изгледати као лудак — па можда и јесам већ пола луд — ко не би полудио размишљајући о неким стварима — вама је позната та ствар — па можда је врло опасно по мене, но ипак има за мене лека, као што и ви нисте изгубљени. Јер ако има промисли над светом — опростите ми што кажем ако, јер ја сам већ много пута посумњао у Господа — он ће ми пружити своју десницу и неће се срдити, ако се сасвим предам њему. Он ми је још онда пролетио кроз памет као небеска светлост, кад смо се шетали по обали. Тада ме је свака ваша реч окрепљавала у мојој вери. Да ли ћете ме ви сада осудити, што сам се мало огрешио о учтивост, и закуцао на ваших вратих, и што сам запитао слугу за број ваше собе, и што ће он не знам шта сада мислити.

Она на то поцрвени као крв. - Боже — рече — на то нисам ни помислила. Наравно, како би друкчије и нашли моју собу И сада — сада знају сви у кући, да сте ви код мене. То је гадно, то је немилостиво — ја ћу бити кажњена са моје оданости и саучешћа.

Она скочи и зграби свећу. — Или ме с места оставите, или ја идем на поље!

Он јој стаде на пут, и нежно је узевши за руку одведе је натраг до столице.

— Немојте чинити још већег зла, драга госпођице. Умирите се. Онај човек, кога сам упитао, није био при чистој свести. Он није ни чуо вашег имена, и само ми је то рекао, да је нека госпођица дошла вечерњим влаком, и да је у овој и овој соби. Па и мене не зна он, а док се сутра истрезни, неће се ни сетити ове посете. Ја сам у оделу мог покојног рођака, као што сте ви и погодили. Како ми је дошла воља, да посетим позориште, што не бих могао као поп у овом строго побожном крају, то сам моју тонзуру сакрио под његову бароку, у колико ми је пошло за руком. Кад сам одлучио, да ово учиним у усамљеном стану мог старог сродника, нисам ни помишљао, на што ће све то изићи. Али већ у позоришту, кад сам чуо ватрене речи песникове, учврстила се мисао у мени, да морам или сад покушати да се ослободим, или никад. Тад упознадох вас — човечју душу, која би такођер морала пропасти, а да је и једаред искусила шта је то срећа, снажну душу, која ће пропасти у тами — и тад сам чуо глас из себе: и њу избави, ту племениту, јуначну и поноситу девојку, која је за то одбацила твоју понуду, што јој новац не може више помоћи, јер њој треба љубави и једна душа, која ће је разумети, која је сушта њезина душа. О, штована госпођице, зато сам онако ћутке ишао поред вас, што ми се на душу наслагало јато осећаја, и њима нисам могао друкчије да дам одушке, до ли да вас обгрлим и пољубим у уста. То није била усиљена лажна нежност, која би вас, поноситу девојку, мучила То није био ни знак растанка, који сам имао у памети, но за који ви нисте ни слутили, већ миран, али врло озбиљан завет, да свој живот вама посветим, да вас избавим и ослободим, и то без дугог размишљања, с места, само ако имате смелост и поверења у мени, одмах по што знате, ко стоји овде пред вама.

Он јој се са свим приближи, да је ухвати за руку. Образи су му горели, а црне и сањалачке очи његове беху упрте на њу.

Она бора на њених устих неприметно дрхташе.

— Ви сте луди — рећи ће она клонуло. Ви хоћете, да ме уверите, да сте у мене заљубљени. Идите само! За таку ме луду ваљада тек нећете држати, да сам себи уобразила, да сам вас тако залудила. Да смо се нашли на каквом острву, као што је Робинзоново било, још бих веровала, да смо нас двоје једно за друго створени или једно на друго упућени. Но куд би могли на друго место побећи, ако не у какву прастару шуму —"

(Наставиће се.)

Ц. К. ТИТЕЛСКИ ШАЈКАШИ
И ЗАЧЕТАК РУМУНСКЕ ДУНАВСКЕ ФЛОТИЛЕ.
Од А. Ђукића.

(Наставак.)

Непосредног гласа од нашег шајкашког поручика Јаше *Тапавице*, од како се кренуо са својим транспортом из Титела, не имадосмо још никаква. Но ми ћемо се потрудити и пратити га до некле на његовом воденом путу, пак ћемо скорим наћи, да и он заповедништву свога надлежног батаљона, осим споменута, јавља,[7]) да је 2'. јула, у 8 сахата пре подне из Старе Оршаве свој пут продужио и после једног сахата вожње код Верћиорове до влашке границе доспео, где је по инструкцији својој прешао са шајкама на леву обалу, да прими влашког поручика Косту *Петреска* на шајке, који је ове имао пратити даље до Ибраила. Ту је овај влашки официр саопштио *Тапавици*, да се шајке имају и код Турну-Северина на обалу навести и ту чекати на влашког пуковника *Банова*, ађутанта књажевог. Овај је стигао у Турну-Северин 24. јула (око 5 сахата по подне), ту шајке посматрао и код ове прилике наредио, да се пут има продужити тек сутра дан, у 5 сахата по подне. И овај је пуковник, са два официра и једним кадетом влашким, шајке пратио до Калафата. Почевши од 22. јула добио је сваки момак дневно по оке говеђа или овчијег меса и једну литру вина, а од 27. јула и по полу оке хлеба на рачун влашке владе. *Тапавица* јавља још и то, да је са шајкама пребродио опасна места код Излаза, Тахталије, Гребена, Јуца и Гвоздене Капије без икакве штете и сметње.

Неколико дана кашњ налазе се наши Шајкаши већ у Ђурђеву. Из ове вароши јавља *Тапавица* своме батаљоном команданту[8]) о даљој пловидби поверених му шајака. Из овога извештаја видимо, да су се шајке, са влашким пуковником *Бановим*, натпоручиком *Бегенаувим* и поручиком *Петреском*, на полушајки, 25 јула (у $5^1/_2$ сахата после подне) даље кренуле, а 31. јула (7 сахата у вече) под Ђурђево стигле. Дочим је пуковник *Банов* прегледао сваки влашки кордонски чардак на левој дунавској обали, морала је полушајка на путу од Турну-Северина до Ђурђева често застајати, а следствено и времена губити. Да не би због тога заостала за онима другима двема шајкама, давала је влашка влада за полушајку, од штације до штације, по десет момака као помоћ шајкашким весларима. Сад су Шајкаши добивали од влашке владе дневно по $1^1/_8$ фунте говеђа меса, $2^1/_i$ фунте хлеба, вина, ракије, сланине, соли, зеља и дувана. У Ђурђеву је пуковник *Банов* оставио флотилу и отишао у Букурешт, а шајке су се, са она остала два влашка официра, одвезле 2. августа даље у Ибраил.

Као што један други извештај шајкашког поручика *Тапавице* гласи[9]), стигле су ове шајке после пет дана, т. ј. 6. августа без икакве сметње под Ибраил. О своме доласку известио је *Тапавица* одмах како тамошњег ц. к. аустријског конзуларног агента *(Згардели)* тако и влашког војничког заповедника пуковника *Саломона*. Од овога другог је *Тапавица* дознао, да ће се ове шајке влашкој влади тек моћи предати, док из Букурешта стигне пуковник *Банов*, који је имао од своје владе налог, да прими шајке. *Банов* је стигао у Ибраил 13. августа, али је рекао поручику *Тапавици*, да дан за примање шајака још одредити не може, но да ће месеца септембра доћи у Ибраил и сам књаз *Бибеско*, да прегледи шајке, а међу тим да се вежбају у шајкашкој служби за то већ одређени влашки војници, по упутству ц. к. Шајкаша. Но ово се не слагаше с инструкцијом, коју је *Тапавица* добио од свога батаљонског команданта. О дужем остајању ц. к. Шајкаша у Влашкој, ради увежбања тамошњих флотилиста, не стајаше у овој инструкцији ништа, и *Тапавица* се требао одмах после предаје шајака повратити натраг у Тител. Са обзиром на ове околности обрати се дакле поручик *Тапавица*, путем конзуларног агента *Згардели*, на ц к. дипломатског агента у Букурешту и упита се, како се има у овоме погледу владати.[10])

Сад ћемо тек дознати оно, што до сада из дотичних наредаба, дописа и докумената ц. к. дворског ратног савета, ц. к. генерал-команде у Петроварадину и т. д. не могосмо видети и дознати. На питање шајкашког поручика Јаше *Тапавице* одговара му *Тимони*, ц. к. дипломатски агенат у Влашкој,[11]) да је влашки књаз *Бибеско* желео, а аустријски цар са највишим решењем од 9. септембра

[7]) Извештај поручика *Тапавице* из Турну-Северина, 24. јула 1845, на шајкашки батаљон у Тителу.

[8]) Извештај поручика *Тапавице* из Ђурђева, 1. августа 1845, на шајкашки батаљон у Тителу.

[9]) Извештај поручика *Тапавице* из Ибраила, 14. августа 1845., на заповедништво шајкашког батаљона у Тителу.

[10]) По споменутим извештајима поручика *Тапавице* известио је о овоме и командант шајкашког батаљона 29. августа 1845., бр. 516. И., надлежну му славонску генерал-команду у Петроварадину.

[11]) Допис овога из Букурешта, 25. августа 1845., бр. 1864., ц. к конзуларној агенцији у Ибраилу.

1844. године одобрио, да се не само за влашку владу саграде неколико шајака, већ да се и нужни ц. к. Шајкаши за увеџбање влашких Шајкаша у овој служби по потреби у Влашкој оставе. *Тапавица* је имао дакле са својим ц. к. Шајкашима остати у Ибраилу и ту чекати на даље дотичне наредбе својих надлежних власти, о којем је, ради даљег решења у овоме погледу, *Тимони* уједно известио и ц. к. тајну дворску и државну канцеларију у Бечу. Из једног извештаја ц. к. конзула *Хубера* у Галацу, од 20. августа 1845. г., вели *Тимони* даље, види се, да је ц. к. поручик *Тапавица* са веџбањем влашких Шајкаша већ и почео, а сада му се има само још наложити, да овај посао вредно и продужи.

На ово су ц. к. Шајкаши у Ибраилу збиља и на даље и остали, које на горе споменуту интервенцију ц. к. дипломатског агента у Букурешту, после обновљене дозволе цареве, и ц. к. дворски ратни савет својим рескриптом од 19. септембра 1845., бр. 3388. D., и одобри.[12])

Међу тим јавља поручик *Тапавица*,[13]) како је од влашког пуковника *Саломона* дознао, да ће кнез *Бибеско* доћи 14, о. м у Ибраил, ту се два дана задржати и код ове прилике и шајке своје посматрати. Одмах после одласка књажевог повратиће се и ц. к. Шајкаши на пароброду „Ереш“ натраг у Тител, дочим су шајке влади влашкој већ предате 25. августа. Од 18. августа до сада, вели *Тапавица*, беше веџбање влашких Шајкаша (2 официра и 113 момака) у шајкашкој служби. Као накнаду трошкова у готовом новцу за време боравњења ц. к. Шајкаша у Влашкој добио је поручик *Тапавица* од влашке 3. пешачке пуковније у Ибраилу 540 фор.

(Свршиће се.)

[12]) Налог славонске генерал-команде у Петроварадину од 30. септембра 1845., бр. 3428., ц. к. шајкашком батаљону у Тителу.

[13]) Извештај овога из Ибраила, 7. септембра 1845., на команду шајкашког батаљона у Тителу. И садржај овога извештаја доставио је командант ц. к. шајкашког батаљона 24. септембра 1845, бр. 576. И., генерал команди у Петроварадину.

ЦАР ЈОСИФ II. У СРПСКОМ МАНАСТИРУ.

Већ смо једном приликом споменули, како је цар Јосиф II. био у српском манастиру Фенеку, и како га је онде видео и с њиме говорио отац некадањега проте Матије Ненадовића, а дед данашњега врлог књижевника и песника нашег Љубомира П. Ненадовића. Опширније о томе може се читати у „*Мемоарима*“ проте Ненадовића, што су изишли штампани у Београду године 1867. Но има сачуван и један извештај о томе, како је исти цесар аустријски био и у манастиру нашем Бездину године 1768. и шта је онде говорио. Тај је извештај писан руком тадањега архимандрита тога манастира *Дионисија Живојновића* у облику дијалога, који је штампан у „*Седмици*“ за 1854 годину бр. 4., а ми га овде доносимо, што је садањој млађој генерацији тешко доћи до те „Седмице“ а извештај је врло занимљив. Митрополит, који се на више места спомиње а не именује, беше *Павле Ненадовић*, који је те исте године августа месеца (1768) умрьо, а долазак овај цара Јосифа у Бездин био је месеца априла. Митрополит Ненадовић је израдио с муком да се сазове овај знаменити расправни сабор год. 1769., али га жив није дочекао. На његово место изабран је вршачки владика Јован Ђорђевић, који је живео до месеца маја 1773.

Ево тога извештаја архимандрита Дионисија, у којем износи он свој разговор са царем Јосифом:

ЦАРЪ IОСИФЪ II. У МАН. БЕЗДИНУ.

1768. Априла $^{10}/_{21}$ въ четвртокъ по полудне у 3 сата.

Ихъ царское величество Iмператоръ Римскiй Iосифь втори, пришель у манастирь Бездинъ, са принцомь Албертомъ, Графомъ Ласци, Криксирезидентомъ, Лаудономъ фелдмаршаломъ, Генераломъ Колоредо, обристщал-майстеромъ, Дитрихщайномь гдѣ $^{5}/_{4}$ сата биль, єгоже чинно монашески предъ митромъ дочекасмо у црковъ в' шелъ; и началъ вопшрошати.

Царъ. Гдѣ божествену службу содержавате, и колико лiтургiа на день, и иматели святое таинство.

Архимандр. Показахъ єму олтаръ (гдѣ вшелъ) престолъ и кивотъ, внемже святая, и сотворилъ обични поклонъ, такожде и по едина литургiа на день токмо биваетъ, изъ узрока что церковъ наша на единомъ олтару на день више одъ едине литургiе не допушча служити.

Царъ. Да како священици служе, кадъ токмо на день по една служба бива.

Арх. Сваки редомъ седмицу держитъ.

Цар. Иматели корь, и гдѣ и у колико сати

починѣте и держите, и имате ли вешперъ и матутину.

Арх. Коръ пѣвнице показахъ, а ординарно у 3 сата устаемо, и два сата держимо, но особливо кадъ имамо велике празнике или каковая особливая моленія, тогда держимо коръ по 6. 7. и 8. сати а много пута и цѣлу ноћъ.

Цар. Колико васъ єсть и како, и чимъ живите?

Арх. Єсть насъ *15.* и живимо нѣчто отъ милостинѣ, а особито отъ економіе изъ вашеа височайшіа милости намъ грунта данаго, обаче отъ ландиштанциа мира не имамо, да одъ оно мало слуга нашихъ на грунту живущій, терестралъ узимаю, да ешче и десетакъ изискуютъ, кои єшче никогда дан єсть.

На сіе Премолчалъ.

Цар. Въ чемъ време проводите.

Арх. Ваше величество, временомъ 3. путъ у црковъ идемо между тимъ у трапезу, и у башчи послуемо и на време книге читамо.

Цар. Иматели библиотеку.

Арх. Одъ кудъ библиотеку да имамо кадъ типографіе неимамо.

Цар. Єсть типографіа у Мункачу.

Арх. Ваше величество она типографіа ние аутентишъ.

Цар. Отъ кога се депендирате?

Арх. Одъ господина епископа темишварскаго.

Цар. Разумео самъ да е епископъ разуманъ мужъ.

Арх. Єсть разуманъ, и добро знаеть немецки, латински, и влашки, а особито свой матерни єзикъ.

Цар. Познаетели митрополита карловачкога и идетель къ нѣму.

Арх Познаемъ добро, и кадъ за каково дѣло мене зове тогда идемъ.

Цар. Мислимъ да ћете скоро синодъ имати и тамо ити, гдѣ и отъ насъ комесаръ послати я хоће, за избраніе епископовъ.

Арх. Ваше величество, знамъ да смо до яко имали много путъ синодъ и избраніе епископовъ, обаче царскога комесара небивало, кромѣ каде нови митрополитъ иншталирасе или обаче народни саборъ биваеть.

Царъ. Садъ имате две епархиє вакантъ будимска и арадска.

Арх. Єсу три ваше величество, будимска арадска и ердельска.

Истина.

Царъ. Како кодъ васъ избираю епископа.

Арх. Изберу три кандидата, а потомъ господа епископи вотизираю, и на кога више вота будеть той царскому двору презентира се.

Цар. А одъ кого чина и степена биваютъ кандидати.

Арх. Одъ чина Святаго Василиа, и отъ степеновъ Архимандритовъ происходятъ.

Цар. Може бити да ће васъ изабрати.

Арх. Ваше величество я за то ни самъ достоянъ.

Цар. Достоинство можетъ слѣдовати. (Није постао епископом. Ур. „Јав.“)

На сиє премолчахъ.

Цар. Гдѣсте немецки учили.

Арх. Мало у Белграду гдѣ самъ се родио, и у Бечу мало.

Цар. А кадасте били у Бечу, и за коє дѣло.

Арх. Биосамь 1740. и 1742. године са умершимъ бившимъ епископомъ темишварскимъ Георгиемъ Поповичъ а тогда бившимъ Нишкимъ.

Цар. Како се зовете.

Арх. Дионисій.

Цар. Мало такови имена у васъ находисе.

Арх. Єсть умерши будимски Дионисій зваосе.

Истина.

Цар. Колико има година от кадсте архимандритомъ.

Арх. Августа 15. будетъ 18 година.

Цар Єсулъ васъ кандидирали кадъ.

Арх. Ваше величество я тражио ни сamь тако и незнамъ.

Цар. Када ћемо се пакъ видити.

Арх. Кадъ ваше величество у Темишвару будетъ.

Понизнѣйше молимъ ваше величество ради онаго убогаго арестанта кои е изъ милости царскаго величества къ намъ на вѣчноє заточение посланъ довољно уже 12 лѣт. — имао є покаяниє — учините високую милость его освободити.

Цар. Како му є име нѣгово.

Арх. Пантелеймонъ

Цар. Не! онъ има нѣкоє греческоє име.

Арх. Партеній

Цар. Ja aber ist geferlich, чувайте да опет непобегне.

Арх. Ваше величество милостивѣйше разсудите како изъ другоячій аресть крѣпостей бѣгаютъ, а у насъ каковая крепость ваше величество видитъ.

Цар. Одъ куда є онъ, и гдѣ є живио?

Арх Онъ есть родомъ изъ Турске, и билъ овде у Банату у Манастыру Святаго Георгия нѣкоє время.

Цар. Колико парохия имате подъ манастыромъ.

Арх. Ни єдне.

Цар. Идетели куда на проповѣдь.

Арх. Нейдемо зане свака парохіа има свое

парохе, службу и науку, ми токмо овде у Манастыру когда на богородичне плазнике чудотворному образу народ приходитъ должность нашу чинимо, якоже и кои отъ насъ отъ Господина Епископа за исповѣданіе куда опредѣлится такови особливо имаде Інструкцію народъ учити, како закону миру любви, тако и царскому величеству вѣрности.

Цар. А вашъ народъ имали постъ исповѣданіе и причащеніе, и колико путъ у години.

Арх. Ваше Величество, имамо 4. поста у години, у кое посте по закону сваки долженъ есть исповѣдитисе, и причестити, и много кои содержаваютъ, но млади люди не, обаче у постъ Воскресенія сваки и стари и младъ исповѣдаются и причащаются.

Цар. Одъ куда и одъ какови люди чинъ вашъ биваетъ.

Арх. Ваше Велич. кадъ мірскому священику жена умрет више оженитися неможе, и такови у нашъ чинъ дође, якоже и млади люди кои писанію научится а другаго чина не желаетъ и такови нам приходятъ

Цар. А можели такови священикъ кои прежде оженѣнъ билъ Епископомъ бити.

Арх. Кои срећу има може бити.

Паки повторилъ.

Цар. Знатели Митрополита Карловачкаго.

Арх. Знамъ зѣло добро.

При Пошествіи.

Вашему царскому величеству како монастиръ сице и братство мое у всевисочайшую милость покорнѣише препоручаю.

Єгда на коня возсѣлъ.

Цар. Вѣруетели даћемо ми до діавола отити.

Арх. Ваше Величество невѣруемъ! а тко вѣруетъ тай да идетъ.

Цар. А за Лутеране что мислите.

Арх. За Лутеране ништа невелимъ

На конецъ.

Цар. Лебенъ си волъ.

Арх. Вашему величеству желаю сщастливи путъ.

т. р. Дионисій Живойновићъ.
Архимандрит Бездински.
1768. Н. 80.

Сообщіо Ђ. Без.

РАЗНО.

(Нешто о глувонемима). Из дела професора *дра А. Кусмаула* вадимо ове занимљиве белешке о глувонемима: Не стоји то, да неми морају бити и сасвим глуви. Има их међу њима, који су сасвим глуви, а има их, који могу гласан говор или вику за својим леђима да разаберу. *Нагел* је прегледао 72 глувонема у добу од 7 до 17 година, те је нашао шесторицу међу њима, који су могли јасно да разликују речи, кад им се у уво говоре, и могли су да разликују жубор и звиждање за леђима. А 19 од њих не могаху баш ни мало да чују. Из овога излази, да развитку говора не смета само глувоћа, него и тежак слух од детинства. Има случајева, да је дете умело да говори, па је после изгубило говор. То бива најчешће за прве четири године живота, а после све ређе, до десете године, за тим одвећ ретко, и 14-та се година узима за највишу границу, кад може когод, ко је умео да говори, да постане глувонем. После тога и кад оглуви човек, он опет зна да говори. Тешко је одлучно изрећи, да ли се више глувонемих роди, или их доцније после рођења више постану глувонемих. По статистици у разним земљама разни су бројеви, што се ове ствари тичу. Тако у Белгији беше године 1815. њих 1376 рођених глувих, а 370, који су после рођења оглувили и онемили; у Ирланду год 1851. беше 3534 глуво рођених, а 419, који су доцније постали; у Баварској год. 1858. беше 2362 рођена, а четири петине доцнијих; — напротив у Француској беше 1850—53. год. 693 рођена глува, а 1092, који су после рођења постали глувонеми; такви је одношај био и у Берлину 1871. год. Глувонемство није свуда по земљи подједнако раширено. Но у понајвише држава европских иде 1 глувонем на 1580—90 становника; у неким мањим државама је одношај овај трипут гори, н. пр. у Баденској 1 глувонем на 559, у Швајцарској 1 на 503 становника. Ово ће стојати у свези са *кретинизмом* — блесастошћу —, која је у Бадену и у Швајцарској код куће. Најмање глувонемих има у Белгији и Холандији. У опште их мање има по равницама, него у брдовитим крајевима. Кретина има много и у Пијемонту и Савојској. По селима има више глувонемих, него по градовима (варошима.) Свега глувонемих у Европи, изузимајући турске земље, било је у шестој десетини овога столећа 145.000. Мушких има више него женских. Упада у очи, да има више глувонемих Чивута, него Хришћана. Либрајх је приметио, да то бива већином код чивутске деце, која потичу од родитеља, који су између себе сродници по крви. На ту околност, да се од родитеља, који су по крви сродни, рађају глувонема деца, упозорили су особито француски испитивачи, а највише Буден. Он рачуна да таквих глувонемих има 28 процената, а енглески статистичари своде 25 до 30 процената глувонемих на овај узрок. Више пута бива, да се у једној породици нађу многа глувонема деца. Има породица, где има 2, 5 и 6 глувонеме деце. Кад се узму немак и немакиња, бива врло ретко, да је њихова глувонемост прешла на децу, него ова обично чују и говоре. — Глувонема остану деца често после запаљења можданих марамица, после скерлета, мрасе, врућице и запаљења унутарњих делова ува. Глувонеми су често и блесасти. Код глувонемих се слабо развију груди. Тако да слаба развијеност груднога коша проузрочи често болест плућа, сушицу, која глувонеме у младом добу тамани.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 23. У НОВОМ САДУ 9. ЈУНА 1891. Год. XVIII.

ОЈ СРБИНЕ...

Ој Србине, — дични роде,
свет аманет нек те крепи:
вера, име, језик лепи,
посред борбе рад слободе! —

Љуби свето православље,
цркве чувај и олтаре,
отаца нам свете даре, . . .
— *православље наше ј славље!* —

Хај, ал' име више свега,
више мајке, љубе, чеда,
брани, роде, од повреда,
туђинскога зверског стега —
— — — — — — — —

Ој ви нади бољих дана,
снаж'те срца умекшана,
нека севне љубве сев,
да се братска срца споје,
српска вила да запоје
славе наше дични пев!

Сложно браћо! — Брат уз брата! —
Српско коло нек се хвата,
да *га* позна свет! —
Још у врту нашег жића,
у безброју од цветића
није слоге свен'о цвет. —

Вршац. **Милутин Трбић.**

ИЗ ДНЕВНИКА ЈАДНОГА ТИМОТИЈА.

Од Мил. Јов. Ј—ћа.

(Наставак.)

12. Новембар.

Ноћас нисам могао дуго да заспим, него сам се непрестано превртао по постељи. Час по затварао сам очи и мислио да спавам, али сам добро чуо сваки шушањ сваки откуцај сахата на црквеном торњу. Кад и кад је тек наилазио на мене неки полусан и тада сам видео сва позната лица из прошлости, али сва та лица беху испреплетана, обезображена и унакажена, јављале ми се разне глупе прилике, које на јави никад нисам виђао. „Шта је то?“ питао сам се и трљо по челу, да се уверим, јесам ли будан.... Отворим очи . . . У соби је био потпун мрак... Али и у том мраку видео сам неке тамне сенке, како промичу преда мном, играју се, витлају, премећу се и прескачу у својој игри, да уступе места другим утварама. Све ишчезне и у том тренутку чини ми се да време мили нечујно, остављајући за собом неке протегнуте непрекидне звуке, па се најпосле губи у недогледним просторијама вечности. Уједанпут из тамних углова почеше да миле неке широке и големе утваре, стадоше расти, учини ми се да оживише зидови од моје собе, почеше се дизати, за тим се додириваху својим горњим врховима и склопише нада мном уску, мрачну гробницу . . . Учини ми се да

умирем... лежао сам заиста као мртвац, непомично и без чуства, дисање ми се почело заустављати, а из далека са земље допирали су тихи, једва чујни звуци, налик на звуке од звона.... Ујутру сам се пробудио и по том сам видео да нисам умрьо.

Сунце се смиривало... Кроз широко, зелено и густо лишће од ораха провириваху, светлуцаху се дуги, златни зраци као танке шипке, расипаху се у безброј мањих зрачака, падаху на траву, играху се и опет ишчезаваху. Лишће се са благим шумом нихало, покренуто свежијим предвечерњим ветрићем. Негде је звиждао кос... Из џбуња поче да се разлива силан, хладовит мирис.

Ја сам лежао на клупи под орахом са склопљеном књигом у руци и полуотвореним очима и предавао се слатким новим чувствима. Било је то осећање давно забачено и неосећано, осећање да има некога у свету, ко мене воли, кад ме сви остављају, осећање, које прати неки бо́ни и утешни трепет душе, које ми шапташе тихо: „радуј се, ти си љубљен!“ Али ко је та, што мене љуби? Познајем ли ја њу? Хоћу-ли је кадгод видети пред собом? Зар нису оно све маште, што сам у сну виђао? Но место одговора на та питања шапташе ми неки глас непрестано: „ти си љубљен!“ и ја сам веровао.

Од некуд се чули тешки одмерени кораци. То се мој отац шетао по ходнику. Он је пушио на своју дугачку лулу, често је застајао, погледао горе и протегнуто и јасно зевао, па за тим опет настављао свој шетњу, сагнувши главу и чупкајући по свом обичају своју већ седу браду. По свему се могло видети, да му је врло дуго време.

Наједанпут ме трже шкрипа од капије нашега дворишта, зврка кола и топот коња, која пролетеше у двориште и скоро очајни крик мога оца: „Гости, гости! Жено, децо, гости-и и!“ Тако је викао а у исто време кашљао кихао, тапкао огромним чизметинама по ходнику, који беше постављен црвеним, четвртастим опекама, збуњивао се и у тој забуни испустио лулу... Као што се видело, отац се мој врло обрадовао, а забуну је произвело то, што је отац цели дан очекив[illegible] госте и у запетости био. Тако силну [illegible]буну могли су код њега произвести само гости, јер је отац управо за то и живео, да дочекује госте.

Чух лупу од собњих врата, весело трчкање и кликтање мојих сестара

— А гле Данице.

— Гле и Мите, златан је он!

— О, човече а ја баш....

— Ју, слатка моја!

Забуна, здрављење, слатки пољупци, цичање, рзање коња и глас кочијашев: „хо о о!“

Мени се узрује сва крв, но ипак остадох непомичан на својој клупи. „Она!“ севну ми кроз главу. „Јели заиста она?! „Откуд она да дође?“ „Није могуће да је она“.

Та, и хиљаду других, разних питања и мисли рађаху се страсном брзином у мојој глави сплетоше се у једно клупче, које се не размршује лако, навалише на мене и са свим ме збунише, да сам осетио скоро физички потрес.

Скочио сам са клупе што сам тада брже могао, опрезно и нестрпељиво пришао тараби, која је делила двориште од баште, полако разгрнуо густе вреже од дивље лозе, која се ту сплела и мотрио са уздржаним дисањем кроз растојање од летава и тада сам видео врло живу групу. Видео сам једног свештеника високог и трбушатог, како се лепо разговара са мојим оцем а на очеву лицу сам видео израз радости и највеће готовости и услужности Видео сам попадију, како се врти час овамо, час онамо, како јој очи се вају и видео сам одмах, да је имала ту ретку особину, да на сто питања у једно исто време одговара на свих сто. „Шта? Она није ту! Та ја сам луд!“ мислио сам и опет даље завиривао. Видео сам једно бело дете од шест до седам година: „То је ваљда Мита,“ кога назваше златним. „Није она ту“ шаптао сам и исконачно очи, искретао главу час лево, час десно, да бих јасније видео све. И уједанпут из те гунгуле зазвони у ваздуху слатки, мили глас, и гле, то беше исти онај глас, што сам га слушао у својим визијама. „То је она, она!“ шаптао сам са тајним трепетом, видех исти онај струк, млада, нежна плећа, бело, светло лице, које нисам могао из далека са свим јасно распознати „Но за што да дође? Та мени Ката није ни спомenула, да ће она доћи и ја сам се најмање томе надао За што је она дошла? Јели имала узрока?“ И кад нисам нашао позитивна одговора на та питања, почео сам, да се сећам свију снова, свију визија, где сам ш њоме био као на јави, па сам почео у те

снове слепо да верујем, почео сам, да им придајем неки особити значај. „Љуби ме!“ шаптао сам а врели дах изумираше ми на уснама и ја сам се топио од блаженства. „Дошла је, јер ме љуби!“ понављао сам усхићено. Али уједно с тим пријатним осећањем појавило се и неко осећање нејаснога страха и малодушности, а то је био увек кобни знак, да храброст ишчезава... Хоћу ли ја смети погледати у њу на јави, јасно на дану, пред својим сестрама? Мој поглед ће ме одмах издати, да сам заљубљен. А можда ће и њој бити непријатно, када се суочимо. Обузела ме така малодушност, да нисам о том ни мислио више Збогом, храбрости моја! Али ми се одмах наметнуло питање: „на шта да радим? Да се сакријем, јер они ће зацело доћи у башту“. Та ми се мисао учини врло спасоносном, она ми се јако допала, јер ништа друго нисам могао измислити и одмах сам тражио згодно место.

Сакрио сам се у густо џбуње јоргована, где ме нико није могао видети, а одакле сам ја све лепо могао посматрати. Чучнуо сам, исколачио очи, пружио врат, уши и уста добро отворио, да чујем, идули башти У јоргвану и на оближњим крушкама цвркутали врапци, рогушили се и гледали у мене. И поглед и цвркут њихов као да је значио: „Сакриваш се, кукавицо једна!“ Имао сам само још толико храбрости, да узмем груду, вицу и да је бацим за тим исмевачима и одмах се повучем у своје прибежиште.

Данас осећам, да ме све више гуши нешто у грудима. Легао сам, чим се смркло. На пољу непрестано пада киша, ветар хуче Тешко ми је!

15. Новембар

Не сећам се, колико је времена прошло, од кад сам се у џбун сакрио, само знам да сам наскоро чуо женске гласове, где се приближују башти. Срце ми дрхтало као прут, осећао сам како преплашено лупа о груди, да искочи и ја сам у неком лудом страху намештао гранчице и лишће, да ме нико никако не може видети. Намислио сам да се нипошто одатле не мичем, па ма колико то трајало. Чух, како се врата од баште са шумом отварају и видех између лишћа моје мале сестрице, како тапшући трчкају по стазама и од радости кличу и брбљају. За њи ми иђаху полако Ката и Даница. Оне се задале у неки врло поверљиви разговор, обухватиле једна другу око паса, гледале се љупко и приближивале лица. Од стране, где је био мој џбун, ишла је Даница, али јој лице нисам могао видети. Искретао сам главу да је видим, али све узалуд. „Боже, какав је струк у ње.. о, боже, како ли је волим!“ говорио сам у себи, али да ја изидем иза тога џбуна, да се и ја прикључим к њима, да се разговарам са оном сликом, коју сам у сну виђао, и која је ту сад жива на јави била, од те помисли ја сам са свим далеко био; пре бих умрьо него што бих то учинио.... „Зар ја нисам задовољнији био, док сам је само у сну могао виђати“ мислио сам па ме за тим обузео неки досадан немир, неко тавно неугодно чувство, што је она дошла. „Али знаш ли ти, зашто је она дошла? И зар би ти волио да није дошла?“ шапташе ми неки глас, и за тим се јављала жеља, да никад и не оде одавде... ах, таки ме је глуп стид напао, какав ме никад није нападао. Али изненадан случај, који је опет ваљда сам сатана удешавао, поквари све моје намере и доведе ме у потпуну забуну. Мали ђаво, моја најмлађа сестра Љуба играше се по башти и мораше свуда да тура свој луди носић. У свом несташлуку дође она до џбуна, где сам ја сакривен био. Она осети да у џбуну има нешто живо, и да то живо мора бити нешто врло занимљиво Она застаде, поче слуктити, разгледати па онда разгртати гранчице, а мени се дисање заустави и ја се почнем очајно вући кроз лишће и грање и мењати место.

— Пс с ст! Ходи, Милка, да видиш, овде има нешто живо... лагано само! — говораше Љуба дигавши прст. Онда се заметнуше и Љуба и Милка и никако се не хтедоше оставити луда посла. Ја сам се непрестано вукао између грања, сав сам се изгребао и ознојио, али кад већ не имадох куда, разгрте Љуба гранчице око мене и повика радосно:

— А гле Тимушке! Глете Тимушке, где се сакрио!

Љубин проналазак обрати пажњу свију и они ме врло зачуђено погледаше, па и сама Даница.

— Ко је то? упита она Кату.

— Мој брат.

— А!

Ја сам онемио и као луд гледао у њих чучећи непомично. Мој глупи положај прво

је задивио целу групу, а за тим их тако развеселио, да се сви грохотом смејали, а ја кад сам видео Даничине очи, са свим сам изгубио свест и памет. А да сам заиста изгубио памет види се из сваког мог даљег поступка. Махинално и стењући извукао сам се из џбуна, ћутао, па сам на послетку почео без икаква разлога да се смејем. Кад се опет све утишало наставиле су моје сестре игру а Даница и Ката шетњу. С почетка сам ишао за њима, но наскоро сам пошао упоредо ш њима на Катиној страни, слушао сам њихове разговоре, које ја нисам разумео, нити сам се старао да их разумем, који су ме само за то занимали, што је и Даница била умешана у тај разговор, што сам могао да слушам њен слатки, нежни, звучни гласић, што ми је при сваком звуку њених речи срце треперило у неком непојмљивом миљу За време разговора погледаше ме Ката са усхићењем, са неким тријумфом, као да хтеде рећи: „но, јесам казала, да је она лепа?“ и при том као да и себи мало уписиваше у заслугу, што је Даница лепа. Али ја сам и без Кате осећао, да је она лепа, осећао сам њено присуство, топио се од милине и зажелио, да увек могу бити ш њоме. Ја сам тада мислио, да се ми у опће никад ни растављати нећемо. Ил боље рећи, нисам ништа ни мислио, него се наслађивао фактом да је она ту. За цело то време ја је никад нисам смео погледати, али погледе њене осећао сам на себи, срце ми је играло па сам црвенео од задовољства. „Љуби ме она ме љуби!“ мислио сам и осећао сву милину тога пријатнога закључка. А када ме је она што год запитала тако сам се збуњивао, да јој ништа одговарао нисам, чинио се невешт, и скоро полудио, јер место да јој одговорим на њена питања, ја сам расејано певушио неку песму и чупкао траву из лехе, што је поред стазе била.

(Наставиће се.)

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак)

Зашто не у прашуму — прекинуће је он, и ухвати је за руку, коју је она хтела да истргне Ја вас не могу да разумем. Зашто да ја вас не бих могао љубити? Зар ви нисте достојни љубави? Ја вас ево уверавам, да ни једна женска, још ни пре мог изгнања на се о, није тако чудно утицала на мене, као ви. Ви се чудно смејете, као да ме хоћете да сетите на ону девојку. Боже мој, то је била тако луда и бесмислена љубав, као што обично бивају те љубави Она је била млада и лепа, а ја је виђах сваки дан, и она ми је била забрањени плод у врту моје младости. А сад? Зар није сада другачије? Ви нисте више млади, као што сте и сами казали, а ја сам доста искусио и препатио. Наше су душе сличне и пате под истим притиском ропске судбе, и шта више, сусрећемо се на заједничком путу спасења Али не, о том више ни речи Не везује мене за вас само ваша сиротиња. Ко би ми могао стати на пут, да отидем са мојим наслеђем да тражим какву прашуму, где ме нико не би познавао, па да се онде настаним као слободан човек, и да сасвим изнова почнем живот. Но ја не могу без вас. Ја сам вас једаред имао у свом наручју, и ја бих осећао вечиту празнину, кад ви за навек не би нашли прибежишта на мојим грудима. Ви не познајете себе, као што вас ја познајем Ви сте своје лице, тело своје и своје биће годинама виђали само у огледалу у вашем малом сеоцету. Но верујте мени, ви сте још доста млади, доста дражесни, да би могли једног човека прекомерно усрећити, само кад би се смели одважити, да га до смрти пратите са оданошћу на путу среће и несреће.

Док јој је он ово говорио са брзим нагомилавањем речи, није јој могао видети лица, пошто је браду дубоко сакрила у мараму, коју имађаше око врата. Очи јој беху затворене. Само је кадгод приметио на њој како се тек затресе, а рука јој у његовој задрхће, а била је хладна и влажна.

Он се саже према њој, и пре него што је учинио или знао шта да учини, паде пред њу, па и и другу јој руку ухвативши, хтеде, да јој завири у лице. — Клара! викну молећим гласом, је сам ли вам што на жао учинио? Ви ћутите, — ви дакле нећете ништа да знате за мене.

У једаред истргне своју руку из његове, и окрене се од њега, као да му је хтела тим рећи, да отиде. Но он јој притисне колена на своје груди.

— Шта то чините? —ословиће га једва чујно. — Устаните — ви нисте при себи — ви, све-

штеник — о, Боже! Зар нисте промислили. да је то све немогуће, што сте овде сад говорили — никад не могуће? Ја се бојим вас — зар вам то тек сад говорим? — Не што вас мрзим или презирем — ја имам и сувише сажаљења према вами; али ко да скине са вас свештеничко одело? Зар вас неће савест гристи? Па због кога да се бацате ви у овај страшни грех, којем ево идете у сусрет? Због преживелог створења, које је старије од вас, слабије и без наде, због чега ћете се ви кајати. Идите кући, испавајте се и заборавите ту луду намеру. Ја сам уверена, да сутра нећете моћи схватити, како сте се могли занети за таковом будалаштином

Он се није ни макао, а она је осећала на колених његов топли дах. Срце јој је све јаче куцало. Од доле се још непрестано чуло зујање и брујање свирке.

— Јесте — рећи ће он, и поче руком трти зној са чела. — Јесте, да је ово, што је сада из мене говорило, нека врста лудила, па баш у том и лежи, што обоје чинимо на исти начин још ове ноћи, што нас може спасти. Ако сутра, као што рекосте, нестане овог заноса, опет ћемо бити слаби и кукавице, па ћемо опет натраг у тавницу. Неке ствари само онда испадају за руком, кад нисмо сасвим при чистој свести. Но не бојте се. Ево ја вам дајем потпуну слободу. — Ту се диже са земље. — Ево сад ви одлучујте. Ноћас у пола један долази влак, сутра у јутру можемо бити у Лајпцигу, на вече у Хамбургу. Новац је у мене. Ви имате слободе на одређено време, а ја на недељу дана. Пре тога нас нико неће тражити, нити запитати за нас. Хајдмоте сад Као што видим, још нисте ствари повадили. Кроз један сат ћемо већ бити на путу слободе

— Ја вас не пречим у том — рече она мутним гласом Све чините, зашто можете одговарати, а вам пак желим срећан пут. Мислите л ви, да ја тако олако схваћам своје дужности као ви? Ја сам чула једаред рећи: кад двоје чине једно исто, није једно исто. Ви сте лакомисленији од мене. Ви ћете можда тиме што постићи, но ја себе не могу другачијом учинити него што сам. Притисак ми је одузео сав полет, а ја сам слаба и сумњало, па би о вашим крилима висила као олово. Увек бих чула из себе глас: тиниси за то створена, да идеш по свету, као светска пролет. Ти си слаба маловарошкиња, шта би ти у Америци? Ништ друго ниси научила, до ли окове носити на себи, па ти је сада жао окова.

Она се међутим сасвим ослободила од њега, и, дошавши на прозор, неколико је пута удисала влажни ноћни ваздух. За тим се брзо окрете.

— Зар сте ви још овде? Зар ме нисте разумели? Видите ли, како нас двоје не би били једно за друго? Ви би ме могли наговорити, да с вама побегнем, и мој би отац заман очекивао одговора од грофа, док овај не би дошао до тога, да оцу, чија је кћи светска протераница, не пружа више потпоре. Сад вам последњи пут велим: оставите ме! Тек толико ваљада знам мислити, да могу да проценим ову вашу бесмислену замисао. Ви сте иначе поштен човек у својој врсти, но само сте претерани и не познајете свет. Можда и ако не појмам, како баш да сте мене изабрали — —

— Па добро — прекинуће је он. — Ја ћу вас сада оставити, но само под тим условом, да ово не буде ваша последња реч. Сутра у подне ћу опет доћи, и ви ћете донде зрело промислити, и рећи ми вашу одлуку. Но ја вам поново велим: ако ме и даље уздржите за луду и тврдоглавог човека, нећу отићи у свет без вас. Ја не бих био срећан са мојом слободом, да вас оставим. Ма шта ви мислили, ја вас љубим, и ако ви не усхтете моји бити, ја за себе не марим више, ма се шта десило самном. Сутра дакле, је л те?

Он стајаше пред њом тако озбиљно и одано, да она није могла, а да му не пружи руку, коју је он с поштовањем пољубио, и да му не обећа, што ју је он молио.

За тим остаде она сама.

* * *

Целе те ноћи није ока свела. Давно се већ била утишала сватовска вика. Све је у кући до зоре спавало но у последњој соби горе под кровом сеђаше једно немирно створење на наслоњачи крај прозора, и гледаше са укоченим погледом у небо, док није мало по мало кроз месечину и сумрак напослетку почело свићати. Сад се баци на постељу, и као да је сад начисто било са собом. Пошто се уморила свладана унутрашњом борбом, поред све вике и трке под њеним прозором, спавала је она тврдо и после два сата се сасвим одморила.

Када је устала, и сама се чудила свом свежем лицу и светлим и испаваним очима. Образи су јој шта више били румени, а оне боре на устих као да је нестало. Сад се лагано обуче, и покушаваше свакојако намештати косу. Најпосле одлучи, да је спусти низ плећа у две дуге витице. Исто је тако дуго трајало, док није одлучила, која ће јој од две хаљине лепше стајати. За свилену хаљину јој је било и сувише топло. Па ни сад није појмала, зашто ју је понела Није јој се свидило чинити посету једном грофу у избељеној старој хаљини, а сеоски и простачки јој изгледаше, да се обуче у најсвечаније одело. Напослетку одлучи, да узме о-

бичну хаљину са лептирићима, која је истина била мало старија, но која је њој врло лепо стајала, нарочито онда, када је још метнула на главу сламни шешир са црном пантљиком.

Слуга, који се срео са њоме у дворишту, чисто се нашао у чуду, и једва познаде у госпођици ону јучерању просту женскињу. Разуме се, да је она све то приметила, и да јој је овај и нехотице својевољни комплимент годио.

Тако је она сад кроз сред трга корачала према дворцу. —

После по сата дође један господин из једног сокачића преко пута „код три шлема“, застаде у хладовитом ходнику са стубовима, и хитро гледаше у највиши прозор исте гостионице. Два последња прозора, који му упадоше у очи, била су застрта са две ролетне. Не остаде дуго на овом месту, већ одлучи, да време до подне отшета у варошку шумицу, која је лежала поред дворца

И он се променио мало у својој спољашности од јуче. Место оног узаног, кратког, скоро смешног одела, обукао је на се лепо летње одело, које је готово купио у трговини. Око врата имађаше црну свилену оковратницу, и много је лепше изгледао него јуче. Девојке су све завиривале у њега и осртале се за њим, он пак, не гледајући ни десно ни лево, ишао је својим путем.

Тако се он већ високо успе на брежуљак, који се постепено дизао, но уједаред, погледавши горе, кликну радосно. Иста особа, о којој је он мислио, силазила се доле низ стазу поред густог дрвећа, и тако га је весело и мило поздравила, чему се он није надао. Њој као да је годило, што је он са својим великим црним очима посматраше од главе до пете, као какву нову и непознату личност. Но ипак он не рече ни једне ласкаве речи на ову промену, па и она је исто тако прећутала, и ако јој се допадао у овом лепом оделу. Како није смео од стида да јој пружи руку, запита је мало поруменивши, како је спавала. Кад му она са лаким осмејом одговори: преко целе ноћи једва два сата! — он ућута, и ишао је даље низ стазу расејан и туробан.

Она је пак остала и даље разговорна и пријатна, и причаше му, да је учинила посету садањем главном управитељу, и да се известила о доласку грофовом, кога ће морати на сваки начин још једно пет шест дана чекати. Кад је приметила, да га је ово још већма утукло, запита га, чим се забављао јутрос.

Он јој одговори, да је ишао по стану покојног сродника, и да је разматрао ствари, које би могао од њих собом понети. Даље јој рече, да је већина ствари искварена, које је покојник набавио још пре много година; да су шта више неке неиспаковане, и стоје у ормановима и сандуцима. Ствари за сто, креветне хаљине и кухињско посуђе тако је лепо и укусно, да би довољно било за ову кућу. Ствари је послагао у сандуке „за све могуће случајеве.“ То је рекао поруменивши. Даље рече, да је у неке сандуке помећао књиге покојникове, но разуме се, да је све то он чинио из дугог времена.

После тога је очекивао, да ће она без сумње доћи на главну ствар, а како је рок за размишљање прошао, да ће му рећи шта је одлучила. Но она као да се није на то осврћала, те је и даље ћеретала о обичним стварима. Када изађоше из вароши и не приметивши, и кад су дошли близу једне гостионице, која је лежала између дворца и реке на подножју шумом обраслог брежуљка, она му предложи, да заједно обедују у оном врту, кога се она сећа још од ране младости. Та је кућа призната са свога доброг јела, па на сваки начин, да ни сад није свој стари глас изгубила. Он пристане на њен предлог. Но као да су од ноћас променили улоге. Он је постао не одлучан, а она слободна и подузетна. Обојима је лепо стојала ова промењена улога. Њему боље доликоваху ове благе младићке црте, него онај страсни израз, који је њу прошле ноћи онако застрашио. Но разуме се, да је и њу скоро подмладио њезин ни мало не усиљени смеј.

Међутим ступише у сасвим празан врт, и кад су нашли највећи лад, наруче по гостионичару ручак, који није знао шта да мисли о ово двоје младих људих. Било је врло топло, а до њих допираше мирис од ружа. Она одмах скине сламни шешир, и он сад тек виде, како јој је лепа глава овако, кад јој витице беху спуштене. Но ни једном речи не рече, да му се данас већма допада него јуче. Она га питаше, зашто и он не скине шешир, но кад он одговори само климајући главом, она поцрвени. Она је разумела, да се он стидио седити на дану у покојниковој бароци.

Почеше ручати. Послуживала их је дванаестогодишња гостионичарева девојчица, који је пре неколико месеци остао удовац Друге девојке су отишле да купе сено, рећи ће крчмар, да извини, што нема боље послуге. Девојче је имало око врата црну пантљику, а на себи пепељасту хаљину. По очима изгледаше дубокомислена. Кад јој Клара пружи чашу вина, уједаред јој грунуше сузе на очи. Дуго није хтела да каже, зашто плаче. Тако ју је увек мати нудила, рече сирото девојче напослетку; за тим побеже, и више се није ни вратила. Услед тога обоје ућуташе за кратко време

Сад Клара започе разговор тако живо и паметно, да је и њен пратилац постајао све живљи и живљи. Она поче о својој вери и неверју, а о том се он најрадије разговарао. То је заиста чудно било, да њих обоје имају исте сумње, и да су их се хтели на један исти начин ослободити. Тако се удубише у овај разговор, да нису ни приметили, како време брзо пролази, како одједаред постаде после подне, и како се врт напуни гостима, који пролажаху поред њих. Из разговора их пробуди тек котрљање кугле и удар одтраг на куглани.

— Већ је доцкан — рећи ће Клара. — Шта сад да радимо? Ја тек сад осећам, да ноћас нисам честито спавала. Ја мислим, да би добро било мало прилећи, јер не знам, како ћу издржати до довече.

— На сваки начин, да ће бити у гостионици каква празна ладовита соба, где ћете моћи мало прилећи. Могли би одмах запитати гостионичара.

Он попије своју чашу и пође Кораци му сада беху сталнији и слободнији, него пре подне, кад се оно срео са њоме. Он је ухвати испод руке, и водио је поред љубопитљивог света крај малих стола према кући.

Гостионичар их одведе на горњи спрат, и отвори им једну собу, у коју се није улазило са стране, од које беше врт. Отуд се видео торањ од цркве, кровови кућа из вароши и један део дворца, који провириваше кроз грање кестенова.

— Овде ћете, господо, бити у миру, — рећи ће човек, и отиде гостима доле.

Они стајаху једно поред другог још испод руке, као што су горе дошли

— Овде је ладно — рећи ће она мало после, и стресе се. Њена рука испаде лагано испод његове, и поглади се по челу, као да је хтела да стера маглу са њега.

— Како је чудан живот — рећи ће она као себи да говори. — Одавде видим целу моју младост, и ја овде стојим, па као да нема размака од оно доба до данас, и видим цео свет онакав, као што сам га гледала са дворца некад Баш су то детињасте мисли.

— Клара! — ословиће је он једва чујно. — Ви још нисте одговорили на моје ноћашње питање. Или је ово одговор, што сад рекосте?

Он јој зграби руку, која опет беше онако влажна и ладна, но образи јој беху зажарени.

Она гледаше поред њега у зеленило крај прозора.

— Знате ли шта сам дознала данас у дворцу? Ја сам хтела само да се известим о повратку грофа, но уједно запитам, како мисли млади гроф са званичницима покојног му оца. Жена управитељева, која је од прилике знала, шта ме је амо довело, рече ми, да млади гроф мисли, да све остане по старом. Тако је видила упутницу од наше пензије за ову четврт. Да немам овде никаква друга посла, ја бих се одмах кући вратила. Сад ето знате, зашто сам данас толико веселија него јуче.

Он јој стисне руку, као да јој је требао на тој веселости да захвали.

— И сад? — питаше је он.

— Сад — није много другачије него јуче. Само у једном, у колико сам поставила себи неке услове. То је бесмисао, лудост, па ће и остати увек то, и ми ћемо се увек кајати због тога. Но нисмо залуд само једаред млади и луди, па на двадесет и четири сата само. Или ви мислите, да ја немам толико памети, да увидим, како сам ја дрска, што на ваше питање не одговорим? Но онај страшни живот — кога се ја плашим сто пута већма него од непознате будућности, у коју ме ви водите, па ма и врат скрхала. Ви рекосте да у поноћ стиже брзи влак Док неколико сати одспавам — водите ме, као вашег пратиоца.

Он је одведе са прозора, и сад стајаху у соби једно другом окренути.

— Само као пратилицу? и ништа више? — муцаше он.

Он не доби одговора. Привуче је ближе к себи, она се мало противила, а за тим му у једаред падне у наручја.

* * *

Од то доба је прошло десет дана.

Кроз Хамбург је ишло њих двоје, за којима се скоро свако осврнуо, и ако њихова спољашност није упадала тако у очи у одељку пристаништа, где је било пуно сваковрсног света. Највише упадоше у очи млади господин са сламним шеширом на глави у пепељастом летњем оделу, чије је пуно и румено лице до пола било обрасло јаком црном брадом, из које провириваху румене усне и бели зуби. И само одело женске, која је ишла поред њега, било је старог кроја, као што јој је и шешир са црном пантљиком заостао једно шест година иза шешира, какви се носили. Но чудније од свег овога било је њихово различито понашање и држање.

Он је натукао шешир до потиљка, да му се видило бело чело до косе, и корачао је са великим лаганим корацима, гледајући на све стране задовољно и живо, као ђак о феријама кад путује и на све стране гледа са највећом интересантношћу. Кад је видео што ново, весело би се насмејао, као што чине људи, који су управо толико окусили вина, да су им свих пет чула довољно раздра-

жени, да могу све видети кроз ружичасто стакло. Па ипак, он није више попио од по флаше медака, од ког је и њу понудио једном чашом, она светлост што му се сјала у очима, била је од жара и бујности младости слободе и жудње за све новим, која је у толико била необузданија, у колико је био већи притисак за овиџ двадесет и седам година.

Много је говорио и гласно, а поред тога живо размахивао десном руком, пошто је о левој водио њу. Међутим није ни приметио, да она не може да иде поред њега. Она је ишла непрестано обореном главом, а на лицу јој беше исписан неки страх, кад би он застао, да јој што покаже у ком излогу. Но њеном старијем изгледу нису баш лепо стајале две витице, које су висиле низ плећа као каквом девојчету.

— Гле ону лепу плаву хаљину, како јој се боја прелива, па ипак вреди само двадесет талира. Хоћеш ли, Клара, да ти је купим. Мора да ће ти лепо стајати.

— Мени све изгледа, да се ти самном исмеваш, Јосифе. Ти знаш, да ја од тебе не примам никаквих поклона. И то ми је већ тешко, што ћу морати о твом трошку живити, док не отидемо преко, где ћу сама себи моћи заслуживати.

— Ала си луцкаста! смејао јој се он доброћудно — Зар ниси ти тако исто моја, као ја твој? Би ли ти могла што рећи против нашег заједничког имања, да смо верени? Напослетку како ти хоћеш. Можда у Америци не може једна учитељица у плавом оделу толико задобити поверење, као у црном или пепељастом.

— Ја бих волела да смо ми већ онде — рећиће она једва чујно у ходу.

(Наставиће се.)

Ц. К. ТИТЕЛСКИ ШАЈКАШИ
И ЗАЧЕТАК РУМУНСКЕ ДУНАВСКЕ ФЛОТИЛЕ

Од А. Ђукића.

(Свршетак.)

Из једног другог извештаја Јаше *Тапавице*[14]) дознајемо, како су ц. к. Шајкаши у Ибраилу и част имали, бити и при свечаном дочеку невесте влашког кнеза и господара Ђорђа Димитрије *Бибеска*, али и како је код ове прилике један ц. к. Шајкаш рањен. Долазећи из Беча, стигла је невеста књажева на пароброду „Ереш“ у Ибраил 17. септембра (среда), у 5 сахата по подне За свечани дочек ове високе путнице одредио је био књаз сву своју војску, која се у Ибраилу налазила, али и наше три шајке, које повода дадоше овим редовима. Услед ове књажеве наредбе позвао је влашки пуковник *Саломон* и нашега Јашу *Тапавицу*, да се придружи овој свечаности, пак да тога ради поседне са својим ц. к Шајкашима полушајку и да прими команду над свима трима шајкама, које су се — по дотичном програму — имале поставити више паробродске станице, и дуж десне дунавске обале, а при доласку пароброда, на којем се налазила висока невеста, избацити из својих топова 51 почасни метак Код ове је прилике ц. к. Шајкаш Петар *Бечејац* од 2 компаније, који је као артиљериста био придељен код једног топа у полушајки, као што *Тапавица* вели, због свог несмотрења, дакле кроз своју сопствену кривицу, у леву руку тако рањен, да му је влашки војнички лекар др. Оршоњ морао одмах одсећи палац и два средња прста Даље јавља поручик *Тапавица*, да је кроз влашког пуковника *Одобеска* позват био у сватове књажеве у Фокшану, и да је ту 20. септембра књазу лично представљен. Код ове прилике изјавио му је књаз *Бибеско*, да ће ц. к Шајкашу *Бечејцу* бити од влашке државне управе одређена пензија, коју ће он за читава свога живота уживати, и да ће господар друге половине октобра у Ибраил доћи и ту шајке прегледати, за чим ће се ц. к. Шајкаши у свој завичај вратити моћи.

Као што ц. к. конзуларни агенат *Згардели*, 25. октобра 1845, бр. 542., поручику *Тапавици* јавља, одредио је кашње књаз *Бибеско* овом рањеном Шајкашу, почевши од 13. септембра 1845. године, месечно један дукат, а дао му је осим тога одмах, један пут за свагда, још шест дуката као поклон. *Згардели* вели *Тапавици* код ове прилике још и то, да је влашка влада њему изјавила, да се ц. к. Шајкаши поврате у Тител са пароброром, који се креће из Ибраила 26. октобра 1845.[15])

Шајкаши су се 26. октобра заиста и кренули, са пароброром „Надор“, натраг у свој завичај, пошто су више од три месеца дана у Влашкој били.

После свога повратка у своје обично служ-

[14]) Извештај *Тапавице* из Ибраила, 25. септембра 1845, на ц. к. шајкашки батаљон у Тителу, и овога од 11. октобра 1845., бр 610. II., на славонску генерал команду.

[15]) Ово задње саопштава *Тапавици* неколико дана пре и ц. к. конзуларни агенат *Хубер* из Галаца, 19. октобра 1845.

но место, у Мошорин, поднео је поручик Јаша *Тапавица* своме батаљонском команданту писмену релацију (Тител, 1. децембра 1845) о путу до Ибраила и натраг, као и о боравлењу Шајкаша у Влашкој, у којој је релацији подробно и тачно све оно описао, што се под његовом командом за све то време десило и догодило.

Осим већ познатога и чувенога, дознајемо из ове релације још и то, да су наши Шајкаши за свог боравлења у Влашкој више пута и новчаних поклона добивали од појединих виших влашких официра, а и од других. Тако је, тек што су Шајкаши прешли границу наше државе, влашки мајор *Флореско,* зет владајућег кнеза, путујући са својом супругом у Мехадију, посматрао 24. јула у Турну-Северину шајке, и код ове прилике обдарио Шајкаше са 12 фор. Септембра 15 походио је влашки пуковник *Одобески* шајке под Ибраилом, у намери да се осведочи о напретку вецбања влашких флотилиста у шајкашкој служби, где су се и ц. к. Шајкаши продуцирали на полушајки; за ово је наградио *Одобеско* свакога ц кр Шајкаша са 40 кр. сребра Оваки исти поклон добили су наши Шајкаши и два дана касније, приликом споменутог дочека невесте кнежеве (17. септембра). Октобра 10. био је при вецбању на шајкама и влашки пуковник *Саломон,* у друштву мајора *Черкеза,* друга три официра и 4 судска чиновника из Ибраила; ово је друштво дало шајкашима девет царских дуката на поклон.

Још и друго што шта стоји у споменутој релацији поручика *Тапавице,* које нас интересује, које дакле заслужује, да се прибележи. На ушћу Шијулреке добије влашки пуковник *Банов,* који је — као што је већ познато — почевши из Калафата пратио шајке, 18. јула од кнеза писмени указ, у којим овај жељу изражава, да ц. к. Шајкаши за време своје даље вожње на шајкама до Ибраила носе на глави влашке војничке капе из разлога, што се на даљем путу, на десној дунавско обали, налазе више турских (данас бугарских) тврђава и вароши, уз које се проћи мора, пак би тамо до тада невиђени шајкашки чакови. можда, код турских власти каква зазора учинити могли. Овом, из политичких разлога пониклутом позиву кнежевом одазвао се поручик *Тапавица* с тим пре, што су се влашке милитарне капе од угасито плаве чохе само у толико разликовале од капа ц. к. Шајкаша, да оне нису имале сунцобрана.

Наши Шајкаши имали су прилику, 19. августа из Ибраила доспети и до Галаца. За погреб ц к. стражмештера Франца *Алберта* ц к. прве секлерске крајишке немачке пуковније, који је више од 14 година ц к. конзулату у Галацу службено додат био, потражи наш конзул *Хубер* од влашке војничке команде у Ибраилу милитарну музику. Ову су глазбу (30 момака) одвезли на полушајки у Галац ц. к. Шајкаши, где су се и они свечаности овога погреба парадно придружили. После погреба врате се Шајкаши са влашком музиком на истој шајки натраг у Ибраил.

У погледу здравља било је стање ц. к. Шајкаша тако добро, да су за читаво време њиног бављења у Влашкој само шест момака лако оболели и тога ради но мало дана у војничкој болници у Ибраилу били. Али се од ових, на жалост, један није својој кући повратио; то је био прости Шајкаш Лазар *Киркании* (6. компаније), који је 11. септембра оболео, а 22. тога месеца у ибраилској војничкој болници већ и умрьо.[16])

Најпосле описује нам поручик *Тапавица* у својој релацији и путовање ц. к. Шајкаша при повратку у свој завичај. Као што је већ пре споменуто, кренули су се они из Ибраила 26. октобра (12 сахата на подне) на пароброду „Надор“ и доспели су 30., дакле после пет дана до Скеле Кладова, од куда су још тог истог дана отишли пешке у Верћиорову (три сахата хода), а други дан даље у Стару Оршаву. Одавде су се опет возили Шајкаши, и то 2. новембра до Дренкова на пароброду „Лудвик“, а 3 до Земуна на пароброду „Фридрих“, где су овога дана ($4^1/_2$ сахата по подне) стигли. Пошто су се 4. одмарали, отпутовали су Шајкаши 5. новембра на колих у Тител, одакле су својим кућама распуштени.[17])

По нарочитом налогу потпуковника *Белера* описао је поручик Јаша *Тапавица* овом приликом и Дунав у његовом току од Старе Оршаве до Ибраила.[18]) Но ово не спада у нашу данашњу задаћу, пак за то се у овоме погледу за сада задовољавам само с тиме, да сам тај опис споменуо.

Из једног дописа ц. к. дворског ратног савета[19]) на ц. к тајну дворску и државну канцеларију, као и из једног отписа овога савета[20]) на ц к. славон-

[16]) Умрьо је од срдобоље (Dysenterie), а сахрањен је 24. септембра 1845. на ибраилском гробљу.

Тапавица вели, да се имало ово добро здравље Шајкаша захвалити нарочито особитој пажњи влашког милитарног лечника *Оршоњи* и брижљивости влашке владе у погледу хране и уконачења наших Шајкаша.

[17]) Ову је релацију послао командант шајкашког батаљона 1. фебруара 1846 године, под бр 31 И., славонској генерал-команди у Петроварадину.

[18]) Опис овај, из Ибраила, 20. августа 1845., поднео је *Тапавица* својој батаљонској команди у Тителу.

[19]) Од 29. септембра 1846., бр. 3515. Ј.

[20]) Од 3. новембра 1846., бр. 5974. Ј.

ску генерал-команду у Петроварадину дознајемо, да је влашка влада за ове три шајке, заједно са њиним прибором и транспортом од Тителя до Ибраила, имала платити, а да је и платила аустријској милитарној управи свега 12.992 фр. $15^5/_8$ кр. ср.

Што се дуже бавимо с нашим Шајкашима, све више налазимо, да су били — што се оно вели — чудновати створови. Њих је било свуда и виђали су се на различитим пољима своје делатности, како у рату тако и у мирном добу. Били су војници на гласу; дали су се лако употребити на сувој земљи као и на води, у своме елементу.

НА ПИТАЊЕ:

„КАД СУ СЕ СРБИ С ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ ДОСЕЛИЛИ У ЗЕМЉЕ МАЂАРСКЕ КРУНЕ?“

Од Иларијона Руварца.

(Свршетак.)

Но ко данас пита, ко данас мари да чује, шта стари онај и оклепани а благоглаголиви калуђер пише о сеоби и прелазу Арсенија III. на земљиште угарско? Нико, па ни сам др. Стева не пита и неће ни да чује а камо л' да прочита оно, што је проигуман Ћирило г. 1723. записао о пресељењу Србаља под вођством патријарха Арсенија III. Данас се пита и хоће да се зна, шта вели, шта пише, како умује и мудрује о тој сеоби и о том прелазу Панта, г. Панта Срећковић у Београду.

Кад се дакле то пита, и кад су сви тако љубопитљиви и жељни да сазнаду, шта модерни и најсувременији историописац наш и државник — онај Панта у Београду на кога се, не знам зашто, штампари београдски онако расрдише и рекоше му чисту, бистру неофарбану истину у брк — то ћу да вам кажем, да Панта каже — а то каже Панта у својој књизи: Синан-паша у чланку III-ћем с натписом: „*Бегство* патријарха Арсенија III.“ на стр. 88. ово: „— али ондашњи патријарх Арсеније Чрнојевић III. тако је био слијеп, да ништа није видео и на највећу тугу, жалост и несрећу свију Срба, а нарочито оних у Старој Србији раструби те „велике милости царске“ садржане у писмима и дипломама од г. 1690. — (и учини) да се његова паства т. ј. српски народ *почергаши* и остави земљу. — И тако на позив бегајућег патријарха до 37.000 српских породица оставе најлепше земље наших праотаца и на позив Леополдов одселе се у Аустрију. Лудост поступања патријарха и вештину бечке владе тек тада можемо, као што треба, схватити, кад кажемо, да патријарх одводи Србе из њине земље у туђу земљу „уздајући се да ће цар ослободити Бранковића из апса“, као да би им од тога било вајде. Тај одлазак Срба из своје постојбине био је гори и црњи од косовске битке. Вук Бранковић издао је таста на Косову а патријарх и Ђорђе Бранковић распршташе Србе из Старе Србије. — Тако је патријарх Арсеније III. изневерио своју паству и највише зла учинио Србима.

Тако суди — и тако је осудио — патријарха Арсенија III. жестоки Србијанац Панта Срећковић.

Други српски списатељ, други Србијанац, г. Светозар Никетић пишући „историјски развитак српске цркве“ (Гласник књ. 31. стр. 62. и даље) почиње трећи одељак: „о Арсенију III патријарху и сеоби Срба у Аустрију“ овако: „Глупости људској веле нема краја. И одиста, ако пажљиво будемо посматрали радњу наших патријараха у другој поли XVII. века, ми ћемо у томе потпуно уверити се и т. д. — У целој овој ствари — сеобе Срба — главну је улогу играо патријарх Арсеније III. Поступци његови у овој ствари карактеришу га као човека малодушна и посве слаба политичара. Само варљива обећања Аустрије и глупост Арсенија III. могли су тако што измислити и учинити (то јест, да остави огњиште и да више од по милиона Срба исели из питоме земље, која је била срце Србије и т. д. и т. д. понављајући оне грозне речи грозовитог Панте у Београду. И трећи Србијанац — вели поштовани и многозаслужни и пуноозбиљни српски писац и пријатељ мој, размишљајући и мудрујући о сеоби, о којој је овде реч, вели у Гласника књизи XXXIII. стр 139. и даље, и ово: „Узимајући преда се политику Ђурђа Бранковића и А. Чарнојевића не налазимо у њој ништа, што би одговарало озбиљности прилика, или би се могло одбранити. Никад ваљда нијесу учињене грђе погрешке у јавној радњи нашој. Савез са Аустријанцима против Турака био је једино дело, које се може у неколико правдати. Све остало је тешко разумети. Најнесрећније је дјело сеоба. Вођи (т. ј. Ђурађ Бранковић и А. Чарнојевић) робовали сваки својој слабости. Ђурђу је било поглавито

стало за деспотством, патријарху за самовлашћу. Аустрија је гледала, да њихове слабости употреби на своју корист. Необавештени народ вукли су ови људи (Ђурађ Бранковић и патријарх Арсеније III.) у бојеве за своју корист може бити, али за туђу славу, потегли су их са њихових седишта у чудновату сеобу, која их ни у какву срећу није одвела.“ Тако је г. 1872. писао о сеоби тој Србаља професор Стојан Новаковић српским језиком а француским начином.

А шта да кажем за Гаврила Витковића, тога такође у једну руку Србијанца, и како тај тек негдашњи „Унгарац“ потоњи члан угарске Академије за науке, благосиља и ублажава беднога српскога патријарха Арсенија III. Та што је тај назови Србијанац о том Патријарху српском и о сеоби српској у разним својим списима и чланцима по Гласницима и Летописима насукао и написао, то се не може ни репродуковати јер прелази сваку меру; — а остале Србијанце и Херцеговце и Бошњаке и лаке Црногорце и још лакше овостр нце, који осудише Арсена Патријара, за којим смо дошли овамо, нећу ни да помињем по имену, и нашто да се трудим, кад је довољно знати и на уму имати шта поменути професори и учитељи и науч ици рекоше и изрекоше, па да се одмах запиташ: „па ми свесни и обавештени потомци оних необавештених предака наших, који потегоше за оним *глупим* и *себичним* вођама својим у чудновату сеобу, која је *причинила оштављеној земљи коначну пропаст* — да славимо и прославимо двестагодишњицу те сеобе, тога пресељења из српске у земљу угарску и словинску, и да том приликом прославимо памет вођа те сеобе, Ђурђа Бранковића и Арсенија Чрнојевића, овога глупог и саможивог човека и оног сујетника и праунука највећег српског издајника.

Мађари нека славе, кад им се може и кад им се мили славити — своју хиљадугодишњицу, и нек преслављују и прослављују памет својих седам вођа, (Hetumoger) седам Мађара, који их доведоше у земљу благословену и обетовану њима и њиховом семену дори до краја и конца; нек славе и благосиљају „Лелу“ сина Тоша („Lelu filius Tosu) и нек чувају и хране његов рог, и Булжа сина Богата (Bulsu filius Bogat) с његовом тугом или барјаком — јер кад је пред битком и окршајем први дунуо у свој рог „затрубио трубом“ и други дигао у вис или барјак и раздражили рогом и барјаком срце у јунацима и витезима мађарским, — ко да стане и остане, ко да одоље сили и насрту тих витеза и јунака распаљених трубом Леловом и тугом у руци Булжовој?

Мађари славећи своју хиљадугодишњицу славе своје старе и могу са срцем благодарним спомињати вође тих својих старих, који дођоше из небуха, дођоше и подложише и подбише пода се мекушна и несложна словенска и влашка племена (Sclavos et Blasios), која затекоше у овој земљи, и утврдише своје господство у тој земљи — те господаре и господују „до сего дне“!

И да напоменем још нешто, што треба да узмемо у обзир, све кад би ту у Новом Саду и било воље и пожуде за прослављењем тога сбитија. Саопштићу рефлексије једног нашег писца из половине прошлог века — дакле опет калуђера а не некалуђера. У Сказанију о српским Архијепископима и Патријарсима (в. Гласник XXXV. стр. 78. и 79.) говорећи о патријарху Арсенију IV. Шакабенди и како је за патријаршаства и тога Арсенија пострадао српски народ, мудрује и умује незнани по имену калуђер, но рецимо да се калуђер тај звао Константин Студеничанин „о Арсенијама“ (de Arseniis) то јест о патријарсима или архијепископима српским, који су се тако звали. И ко за што да није могао и да није слободно било Константину јеромонаху, пишућем у манастиру Студеници у половини XVIII. века Сказаније о српским архиепископима и патријарсима, умовати и философствовати о нашим Арсенијама, кад је могао г. 1872. професор Новаковић умовати и мудровати о српској сеоби и кад може данас на пример стари знанац и пријатељ мој, др. Полит, још једнако философирати и умовати о привилеђијама, Србима приликом и поводом те сеобе даним? Поменути дакле Константин — или већ како се звао онај, који је у половини или мало доцније писао оно Сказаније о српским првосвештеницима, на поменутом месту — констатује прво, да су сва четири Арсенија били добри црквени управитељи и свети. Но изрекавши то одмах додаје: „обаче — и сад почиње оно мудровање илити мудро размишљање старог калуђера — обаче седящим им на престолѣ всегда губленіе бист народу славено-србскому“ — кад је год био на престолу св Саве човек, који се звао Арсеније — увек је страдао и пропадао српски народ. Како то и по чему? „При првом Арсенију, којег је св. Сава за живота свога поставио за архиепископа српског, узеше Мађари од Срба српске земље све до Мораве и тад је пренесен престо српског архиепископа из Жиче у Пећ

При „втором“ Арсенију турски цар Мурат погуби воинство и сву силу српску на пољу Косову.

При трећем Арсенију (Чрнојевићу) премножаство народа погуби се од Татара — и све-

те моћи сажегоше се и св Арсенија I. Татари сажегоше.

А како је за четвртог Арсенија пострадао српски народ, можеш и сам дознати, ако се не улениш већ прочиташ шта пише на дотичној страни поменуте књиге Гласника београдског.

КРАТКЕ ЦРТИЦЕ О ИГРАЊУ У ОПШТЕ.

Од Драгутина Блажека.

Као год што се у народним песмама огледа живот народа, тако се то може у неколико речи и за његове игре, за играње; али се оно у том погледу ипак знатно разликује од песама, од певања, у ком се описује и радост и жалост, а ово је и спољни израз самог миља и веселости.

Нема ваљда ни једног народа, који не би имао по какву своју народну игру, од које има по појединим крајевима, где дотични народ живи, разних варијација, а у главном је она једна и иста. Ту вам је н пр. наше коло бачко, сремско и банатско, орао, мачванка и т д. Како нас ове игре развеселе и одушеве?! Како Влах ужива у својој хори, Мађар у чардашу, Пољак у мазурци! О томе није требе ни говорити.

Музика за играње дели се: 1) на позоришну игру, која се зове *балет* и коју налазимо у операма и позоришним комадима а и као самосталан, 2) на грађанску и народну игру. Музика за играње, која најнижи степен од свију врста музике заузима, има ту сврху, да се не прикаже као самосталан музички комад, него уређује само кретање оних, који играју у ритмичкој складности; не служи дакле вештачкој него спољашњој сврси код необразованих народа заступа често бубањ или труба музику. Као што војник уз бубањ корача, тако и уређују удари бубња кретање игре.

Мелодије музике за играње морају бити милозвучне, лако схватљиве, да проузрокују вољу за играње, и играче у добро расположење доведу, јер веома често је игра добар проводаџија. Стара музика за играње као и данашња још у гдекојима земљама, као што је у Шпанији и Италији, праћена је била певањем. Касније, кад су играчке фигуре такав степен телесног кретања заузеле, да није било могуће при томе певати водили су музички инструменти мелодију. Уједно карактеришу таке мелодије доба и обичаје народа

Култура играња није се у таквој мери развила као друге вештине, јер старо играње морало је направити место новоме. Још мање може се рећи о развитку музике за играње, која се тек онда развијати почела кад се музички инструменти увели

Како је велика разлика између озбиљног играња у пређашњим вековима као: Courante, Menuet и т. д и нашим ваљкама и брзим полкама?! Играње има уплива на васпитање народа, јер у класичкој стародревности био је год Грка веома важан део васпитања омладине — вештина играња. Играње се употребљавало и у религијозним представама, свечаностима као и при погребима.

На обалама реке Нила представљали су мисирски свештеници поред играња различите призоре из митологије. Јевреји су примили религијозно играње у своје богослужење При прелазу кроз Црвено море узела је „Мирјама" пророчица сестра Аронова, у руку тимпане и уз свирку јеврејских девојака појала се свечана песма: „Појмо Господу, јер се он славно прославио. коња и коњанике вргнуо је у море". — Код старогрчких мистерија било је главно играње. Мерсиус је избројао до 189 разних игара, понајвише грчких.

„Олимпијске игре" састајале се највећма из играња. Нарочито под владом прва три цара било је у Риму до 3000 страних играчица.

Из страха због скупоће прогнали су Римљани радије философе и учитеље него стране играчице.

Римљани, Грци и Мисирци употребљавали су такођер пантомиме У средњем веку на западу преселиле су се свечан опход, маске и играње у хришћанске свечаности. Чудновато је, што је играње у сватовима било онда забрањено Но због саблажњивог играња жена, маскарада и профаног певања у црквама и на гробовима забранили су папе Григорије III. и Захарије II. све такве свечаности.

Старо играње стајало је на најнижем степену. За доказ нека служи и то, што на двору француског краља Карла IX. тако назване, danses basses које су веома озбиљне и свечане биле, играле се по мелодијама псалама.

Године 387. после сазидања Рима уведено је било позоришно играње (Ballett), да умилостиве богове, пошто је ужасна куга много људи поморила, јер све остале игре, које су у почаст боговима приређене биле, ништа нису помогле.

Почетак новијег балета је из XV. столећа и то приликом свечаног венчања војводе Галеоца из Милана са Исабелом из Арагоније. 1489. године приредио је Бергенцо де Бота сјајан балет са декламацијом и певањем, који је на дворовима Европе подражаван био. У Паризу уведен је талијански балет на почетку XVII. столећа. Но тек за владе Лудвика XV. постигао је балет виши степен савршенства. Каснија француска школа за играње увела је чудновато играње, махање рукама, кретање тела и бацање ногама.

Балет или уметничко играње је представљање драматског чина играњем и пантомимом, махањем рукама и кретањем тела од више играча уз оркестар, не говорећи и не певајући.

Има балета, који изражавају разна чуства без чина а ови се зову лирични; други опет, који представљају неки чин, зову се драматски. Оба могу бити или озбиљног или шаљивог садржаја. Често пак не заслужује у опери уметнуто играње име балет, пошто има само ту сврху, да играчицама пружа прилике, да своју вештину покажу.

Овде сам навео по које податке о старом игрању, старом и новом балету, а сада ћу прозборити коју о грађанском и народном игрању.

Грађанско играње зовемо оно, које није измисло народ, него уметнички играч и стручан музичар, и које игра само отменије друштво.

Народно играње зовемо оно, које је измислио прости народ и које он сам и игра.

Од талијанских игара најпознатији су: Гига, Тарантела, Гаљарда, Сицилијано, Фурна.

Од шпањолских: Мореска, Павана, Сарабанда, Секвила, Фандаго, Болеро.

Французи су примили многе игре од Талијанаца и Шпањолаца као н пр. Сарабанду. Знатна стара француска игра је Menuet. Њен характер је драгостано достојанство са племенитом простотом, играо се увек у одређеном лаганом кретању.

Стари учитељи играња тврдили су, да има Menuet првенство над свима играма, зато је био омиљена игра васпитаног света кроз више него једно столеће. Друге француске игре јесу: Passepied, Bourré, Tamburin, Gavotte, Musette, Courante, Rondo, Pastorale. На дворским игранкама за владе Лудвика XIV. била је Courante правилна друштвена игра, она се одликовала простотом и због свог достојанства названа је такођер докторска игра. Осим ових горе наведених има и више француских игара, као што је Quadrille, који су играли само четири пара; од тога је добио и име. Немачки кадрил играло је шест и осам парова и исти наличи на Contre-игру, после има Quadrille à la Cour или Lancier, Cotillon и друге.

Од енглеских и шкотских игара најпознатије су: Ecossaise, шкотска игра, која се играла увек нуз гајде а после нуз музичке инструменте, даље Anglaise и Matelotte

Пољачке игре су: 1 Полонес, пуна свечане озбиљности и витешке народне гордости. 2. Мазурка; њен извор је један предео у Пољској: Мазовија, и то за владе Августа III. краља Пољске и Саксонске 1733 године. 3. Полка-Мазурка, која, што се тиче музике, готово се не разликује од Мазурке. 4. Краковијак; ова пољачка игра употребљава се у балету и држи се да је то руска народна игра.

Чешке игре су: 1. Редова (чески Рејдовачка); наличи на мазурку, само је њена мелодија умиљатија него мазурке. 2. Полка, права чешка игра. Занимљиво је знати, како је ова игра постала. Почетком 1834. године играла је једна млада сеоска девојка, која је у Лабској-Тиници (Elbeteinitz), варошици у Чешкој, у служби била, за своје весеље једну игру, коју је сама измислила и певала. Тамошњи учитељ J. Неруда, који је случајно присутан био, написао је исту мелодију у ноте и ова нова игра била је брзо после тога у истој варошици јавно играна. Поле године дана т. ј. 1835. године примљена је била ова чешка игра у Прагу и по свој прилици добила је име полка од чешке речи pûlka т. ј. половина. Четири године касније особито се допала у Бечу не само као

игра него и њена музика. Године 1840. играо је учитељ играња по имену Раб чешку пољку са великим успехом у Одеон-позоришту у Паризу, и после тога чудо брзо примље па је била у салоне париске и раширила се у све земље Европе и Америке. Музика игре Polka tremblante је та иста као у полке, разлика је само у корацима.

Polka tremblante зове се такођер енглеска полка. У чешкој је позната под именом „Trasak.“ У салон музици долази полка под именом „Polka de Salon“ или „Polka de Concert.“

Као што сам већ на почетку навео, има и Србин разне своје лепе игре као што је „Коло“ и то бачко, сремско, банатско, српско босанско, ђачко, трговачко омладинско и официрско коло, после пак разне народне игре као: заплет, србијанку, зајам, лозничанку, нишевљанку, краљев ор'о, ја сам млада Српкиња и т. д.

Мађарске игре карактерише израз народне гордости, озбиљности, старог јунаштва и при том су опет зато умиљне и просте. Мађарске игре се деле на лагане-вербунке, на брзе, које се зову циганске или народне игре н. пр. Хонгроа и чардаш, који се састоји из два одељења из лаганог (Lassú) и брзог (Friss). Мелодију у чардашу води увек вијолина.

Од немачких игара најпознатије су: ваљка (Walzer). Држи се, да је извор игре ваљке из опере: Una cosa rara од Мартина, у којој су четир особе у црвеном и црном оделу на позорници прву ваљку играли. Опера се веома допала, тако, да је и уметнута игра под именом „Cosa rara“ ван позоришта подражавана била У Бечу назвали су после исту игру „Walzer“. Музика у старим ваљкама била је веома оскудна. Тек К. М. Вебер и Шуберт подигли су ваљку на већи степен савршенства, и још већма цветала је под Страусом и Ланером. Осим ваљке познате су још немачке игре: Allemande Ländler, Schottisch Tyrolienne, Galopp и Rheinländer.

МИСАЛ ГЛАГОЉАШ КНЕЗА ХЕРВОЈЕ.

Познато је нашим читаоцима, да су Турци после мохачке поразе освојили Будим и млого робље и силан плен послали у Стамбол. Међу последњим беше и богата Корвинова библиотека. Кад се ено о руско-српско-турском рату зближише Мађари и Турци и софте турске дођоше у Будапешту да се захвале на симпатији и сабљи Абдул-Керимовој, обећаше Мађари да ће им они ту посету вратити И збиља чета мађарских научењака, вођена Вамберијем, оде у Стамбол. Султан их је лепо дочекао и допустио да прегледе оне худе остатке Корвинове књижнице па богме понешто и да понесу. Том догађају има захвалити и хризовуљ краља Милутина, што је угледао поново света па ево и мисал Хервојин. Мимо српске владе издала је поменути хрисовуљ и земаљска влада у Босни прошле године а ове ево обрадова нас овим опет врло важним спомеником српске књижевности, који у значајности и красоти ни мало не уступа хризовуљу. Ово дивно дело састоји се из увода, из опширне, богато илустроване анализе текста и три велике латинске расправе, које опширно доносе све, што се на мисал односи. Ово издање приредила су три научењака: наш *Јагић* је водио бригу о граматично-палеографском, *Талоци* о историско-хералдичном а *Викхоф* о уметничко-историјском делу. У другом делу приказује нам по свој прилици добро погођена слика самога Хервоју, како до зуба наоружан јури на хату. Силан беше то кнез свога доба а силан и изгледа. Црте на лицу му казују да је био силна, завојита, охола па и тврдичава карактера Беше то један од оних снажних, безобзирних планинских кнежева, који се налажаху на граници варварства и културе па се и једним и другим служише да до својих високопарних личних циљева дођу. Хервоја Хрватинић родио се у снажној једној породици Доње-Босне. Од 1386. до 1416. био је он јунак свога доба Босански краљ Твртко диже га те он постаје мајордом његовим слабим наследницима, до којих је међутим њему слабо стајало и којима је, кад се прилика дала, и престо одузимао. Он хоће сам да буде господар Босној па срестава не бира. У метежу после великог Лауша држи он са својим братом Вуком уз Карла Драчког а после убиства овога уз нејака му сина Владислава. Тада беше он војвода Босне, бан Далмације и Хрватске и силан је и славан па добија с братом својим заједно и племство млетачко. За неко време мораде се измирити са Жигмундом и Маријом ал' ипак оста веран Владиславу и потуче

душмане му, за што га овај прави војводом над Спљетом и околним острвима. Последња му је мета да постане господар Босни па не даје млого ни на веру ни на савест. Он је богумил ал' кокетује и са римокатолицима па ће бити да су му и поклонили овај дивни мисал фрањишканци његове престонице Омиша (Almissa), којима он беше патрон. Сјајни двори Хервојини били су тамо, где се сада виде само развалине Стариграда. Хервоја има своју војску и посланике, ту је оруже, ту коњи, сам кује новце а богат је пребогат. Са Сандалом Хранићем живи како кад. Иде и Жигмунду у госте, који га дочекује царски и одликује, чиме се цареви и краљеви одликују. Хроника, што описује велику светковину, што је Жигмунд 1412. приредио у почаст пољском краљу, вели за Хервоју, да су он и жена му надичили светковину, па његови људи сви витки и високи, па јунаци да им пара нема. Али се у један мах и овом великом кнезу и дипломату и сретном човеку наоблачи а сви га оставише а он се алира с Турцима и потуче своје противнике и умире као силан господар слободне Босне поносне. Осим слике Хервојине врло је важно што је и грб му на једној страни насликан Јагић мисли да је тај Мисал дао Хервоја за цркву Омашку 1407. написати, написао га је чакавштином „Бутко писар“ а слике и почетна слова морао је касније сликати какав Тосканац, који се доселио у Далмацију. Књига је особито лепо и богато израђена, диван споменик глагољске књижевности, који је стотинама година у тами чамио па сад на свет изишао да припомогне бољем познавању српске књиге и српске повести у старини. Нема сумње да овај Хервојин кодекс спада у најзнатније споменике књижевне. За њега ће се заиста заинтересовати и научењак и пријатељ уметности али ће му се и уздах морати поткрасти, колико је оваких споменика морало још са варварства турског пропасти, па ти варвари још и данас да пријатеља имају. —

J.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **„Хања“** приповетка славнога пољског романсјера *Хенрика Шенкјевића*, коју је с пишчевом дозволом превео *Рајко* и саопштио у „Стражилову“ године 1888., изишла је сад у истом преводу у засебној књизи у издању Браће М. Поповића.

= Из нашег је листа у књигу прештампана Грилпарцерова **„Сафа“** у преводу Јована Грчића.

= Један од даровитијих најмлађих песника *Сава Д. Мијалковић* покупио је и у Београду под натписом **„Јесење лишће“** издао до стотину својих песмица, великом већином превода из немачких песника, међу којима је најбоље заступљен Хајне; од Мађара Петефије има једно десетак песмица, које приметно заостају за осталим преводима у тој збирци. Изворне песмице младога песника — има их у овој збирци до тридесет — пријатно утичу на читаоце, јер су чисти, неизвештачени изливи лепе песничке душе. — Издање збирке није без замерке, хартија је врло сумњива квалитета а баш и штампа није прве врсте.

= Изишла је 30. и 31. свеска књига за народ из задужбине Петра Коњевића У обе су свеске приповетке Лава Николајевића Толстога у преводу Јована Максимовића, и то у 30. свесци ове две: 1. Прича о Ивану лудаку и два његова брата: Семену-војину и Тарасу-трбушку, и немој сестри Малањи и о матором ђаби и о три мала ђаволчета; 2. Три старца. У 31. пак свесци ове три: 3. Колико је земље човеку доста (изишло и у календару „Годишњаку“ године 1889. а у преводу До М-а. 4. Зрно жита као кокошије јаје, и 5. Кум.

— Из „Летописа“ Матице српске прештампан је засебно у књижицу драмски спев Милана Савића, под натписом: **„Дојчин Петар“**, у којем се пева занимљива епизода краља Матије са варадинским баном Дојчином Петром.

= Изишло је CIII. и CIV. књига *Рада југославенске академије знаности и уметности.* У књизи CIII. (XXXII. разреда филолошко-историјског и философско-јуридичног) изишли су ови чланци и расправе: Демографски извиди у Хрватској, од дра Фр. Врбанића; О државном устројеку републике Дубровачке, од дра К Војновића; Данашњи трпањски дијалекат, од Матије Миласа; Парнице против вештица у Хрватској, од Ивана Ткалчића; Садашње стање господарске науке, од дра Блажа Лорковића; О најстаријој лирској и епској појезији латинској с компаративнога гледишта, од дра Миливоја Шрепела; О постању латинскога *в*-имперфекта и *в*-футура, од дра Миливоја Шрепела. — Књига пак CIV. (XI. разреда математичко-природословног) доноси овај садржај: Некоји резултати опажања облака на краљ. наутичкој школи у Бакру на темељу опажања А Мохоровичића и А. М. Зувичића саставио проф. А. Мохоровичић; О витоперим плохама четвртог ступња са три двострука правца од дра Д. Сегена: Клоритоидни шкриљавац из Псуња, од дра Кишпатића; Прилог теорији Декартова листа, од дра Владимира Варићака; Властитост скупина стицишта на Декартову листу, од дра К. Захрадника; Шесто и седмо извешће потресног одбора, од дра М. Кишпатића.

= У наклади дионичке тискаре у Загребу изишли су **„Натписи сриједовјечни и нововјеки“,** што их је пок. Иван Кукуљевић Сакцински нашао на црквама, јавним и приватним зградама и т. д у Хрватској и Славонији. Натписи ови потичу из средњега века, те теку до године 1848. Нема сумње да је ова збирка важна и по политичку и културну историју и добро је урадио припознати научењак хрватски Кукуљевић, што их је сачувао од заборава и отео их зубу времена. Али без икакове кривице честитога Кукуљевића рекло се нешто у предговору ове књиге, што не можемо пропустити да не споменемо. „Дионичка тискара“ вели у том предговору своме, да ти натписи „говоре највише језиком латинским, њемачким и *хрватским*, а у овом потоњем писмом: латиницом, *глагољицом и ћирилицом.*“ Дакле ови натписи, што су *глагољицом* и *ћирилицом* писани — *хрватски су*. А ево да вам кажемо каквих ту све има *„хрватских“* натписа: ту су *двадесет и један* натпис у *манастиру Крушедолу*, и то на еванђелијама, рипидама, вратима од трапезарије, на кандилима, на крсту београдског митрополита Иларијона и т. д., исто тако има много натписа и из *манастира Врдника (Раванице)*, па натписа са православне цркве у *Плашком* и т. д., и то су све по речима онога шовенистичког писца реченога предговора натписи *хрватски.* Е, благо ли си га њима, кад се већ и православне цркве и манастири о њихов језик тако отимају!

= Под натписом **„Листићи“** прибрао је у збирку

Јован Протић и издао своје цртице са села, које су у току последње две три године угледале света у подлиску „Заставе“. Има свега 8 тих цртица („На крај шора“, „Приклони главу!“ „Намигуша“, „Вампир“, „Зурка“, „Тадија“, „Мило за драго“, „Крај огњишта“) а напред је место предговора под натписом „У моме селу“ летимичан по врло жив и пластичан опис сеоског живота. За слике су те Протићеве причице одиста спретне и дају се лепо читати баш с тога, што се приповедач у уском оквиру не залеће да решава бог зна какве психолошке проблеме него фотографски верно а просто — ма тек по гдегде и нешто преситим бојама — износи типове, каквих ћеш на сваки прст наћи не само у његову „Присенку“, него рекли бисмо у сваком селу српском. Живост у приказивању потпомаже чист народни језик, баш онакав, каквим тај свет говори, те ти се чини, кад читаш, с *слушаш* приповетку. С тога баш непријатно и дирне, кад се писац, тобоже водећи рачуна о стилистичким захтевима, у описивању забуни у неки господски тон па онда му се ту омакну сакати облици као н. пр. *скотрљаху* (стр 112.) „Листићи“ су изашли у фину и укусну издању, штампани су у штампарији Браће М. Поповића не цена им није назначена.

РАЗНО.

(Српске списатељице). Од г. Јована А. Пелеша из Загреба добили смо ову белешку: „У „Српском забавнику“, што га је уређивао г. Душан Рогић 1884. и 1885. године, нашао сам имена неколицо Српкиња, које су се и пером бавиле. А то су ове: *Јелена Павловићева.* Од ње има песма „У туђини“ у бр 12. реченога листа од год. 1884.; † *Јелена Делићева* (песма „Некима“ у бр. 3 од године 1885.); *Олга Пелешева удата Клесића* у Глини; од ње су изишле у „Срп. забавнику“ 1884 године песме под натписима: „Прошлости“, „Пријатељу“, „Шта је љубав“, а год. 1885. песма: „Сећаће се“; *Даница Демешровићева* (песма „Да сам“ у бр. 4. од год 1884.).“ — Тако смо до сада забележили 64 Српкиње, које су се и на књижевном пољу окушале, те не само песме, него и приповетке, педагошке чланке и поучне саставе писале и штампале. Ово је заиста леп број! Држимо, да ће се још које име наћи, које смо ми превидели или за које нисмо знали, но надамо се да ће нас наши пријатељи по који пут извештавати и списак нам од времена на време допуњавати.

(Из живота Венијамина Франклина) Франклин је био још дете па су му већ очине дуге молитве пре и после ручка и вечере биле тако непријатне, да је једног дана, кад се спремиле неке ствари за зиму, рекао свом оцу; „Ја мислим кад би се сад једаред за свагда молио за све ово јело, могао би уштедити много времена.“ — „Отац мој и моја мати“ причаше сам Франклин, „били су врло јаке конституције; мати је сама дојила своје десторо деце, а ја не знам, да је или он или она икад од икакве болести боловао, осим оне две од које је он у осамдесетдеветој а она у осамдесетпетој години умрла.“ На гробу својих родитељâ у Бостону ставио је Франклин мраморну плочу са овим натписом: Јозија Франклин и његова жена Абија почивају овде. Љубављу спојени проживеше брак од подесет и пет година. Без имања, без бог зна како велике радње пошло им је божјом помоћи за руком, да непрестаном вредноћом и поштеним радом лепо одране многобројну породицу и да васпитају тринаесторо деце и седморо унучади часно и поштено. Њихов пример, читаоче, нека те ободри на верност у позиву твоме и на поверење у промисао божју. Он је био побожан и разборит човек, она скромна и честита жена. Њима у спомен, у детињској оданости, диже овај споменик њихов најмлађи син. — Франклин, док је још био штампар, дође једном до дра Матеса; кад је од њега полазио, поведе га овај неким другим и краћим ходником, него што је био дошао. На среди тога ходника испречила се јака греда тако ниско, да је човек лако могао о њу главом запети. Доктор опомене младога Франклина да пази, но овај се журио те се јако удари у чело. „Еј, еј! рече Матес. „Још сте ви млади, драги пријатељу, а већ хоћете кроз свет да се протурате. Само не сувише нагло! Научите се, да се сагнете, кад треба.“ Тога се савета дуго сећао Франклин и признаје, да му је удар онај у чело и поука, коју је том приликом добио, после донела доста користи. — Франклин је видео, да су Североамериканци врло радознали те с тога сваког пре питају: од куда је и шта је и камо је рад? пре но што му покажу пут. С тога је овако питао: „Ја се зовем Венијамин Франклин, штампар сам у Филаделфији, идем из Бостона а рад сам у Кембриџ — сад будите тако добри па ми покажите пут. — Међу силним књигама, које је Франклин прочитао за младости своје, дошла му је до руку једна, у којој се рана самих вегетабилија препоручивала као најсигурније средство, да човек и телесно и душевно остане здрав. Онога се часа заветовао, да ће живети по том дијететском правилу, ништа није јео, до ли само кромпира и пиринча па како се уз то врло добро осећао, то предложи своме брату Џемсу, код кога је служио, да се на њ угледа те ће тиме уштедити половину својих досадашњих издатака за јело. Предлог буде примљен. Франклин је дуго живео тако просто па често му је сав ручак било парче сува хлеба и мало ситна грожђа и тако штогод; уз то би попио по чашу воде. Но најпосле се ипак окану те питагорске дијете, кад је једаред мању рибу нашао у желуцу веће. „Хо, хо!“ рече тада сам себи. „Кад се ви међу собом ждерете, не увиђам, за што вас ми не бисмо конабили!“ Често је приповедао ту анегдоту и обично је додавао: „То доказује, да човек за то важи као разборито биће, што лако уме да пронађе разлоге да оправда оно, што жели.

(Воало) је човека неког, који је страшно полако говорио, описао овако: *Да* и *не* су дугачке речи, кад их *он* изговорио, и те две једносложне речи постају у *његових* устих читаве — периjоде.

(Што ти је хумор!) *Бернс* чак ина самрти није изгубио свој хумор. У јутру онога дана, кад ће издахнути, рече му лечник: „Данас кашљете са више напрезања“. Бернс му клонулим гласом одговори: „Чудим се, та целу сам се ноћ веџбао у кашљању“.

ОДГОВОРИ.

К. Д. К. у В. — Песма је са свим слаба. А они стихови ваши „Ја ти рекох, ја ти казах, — Ја ти исках, ја ти тражах“ сећају нас на критику Косте Руварца на „Певанија“ Стојана Новаковића (пре неких 30 година). где замера оним силним имперфектима, као:

Спотицах се, падах, играх, скаках,
Напевах се, али и наплаках.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 24. У НОВОМ САДУ 16. ЈУНА 1891. Год. XVIII.

ДЕВЕР.

(1888.)

Ох, што волим свог девера,
Руменића Коју —
Ох, волим га . . . ох, волим га . . .
Као душу своју!
Још од оног сретног дана,
Кад ми девер беше,
Његове ме миле дражи
Опише, занеше.

Дао ми је диван превез
Од атлаза плава —
Боја к'о у јоргована,
Па се пресијава.
А ја сам му, за уздарје,
Бошчалук однела —
Све је шила, све је везла
Моја рука бела.

Па и сад му, ето, плетем
Чарапе са шаром —
Хоћу, да га обрадујем,
На имен-дан, даром.
Ох, што волим тог девера
— Буди богу хвала —
Та, и само срце своје
Радо бих му дала!

Оно, волим и човека,
Морам . . . хоћу — нећу!
Али . . . али . . . за девером
Свиснућу, умрећу!
Отиш'о је некуд на пут.
Да се мало прође —
Једва чекам, да се врати,
И да на траг дође.

Сањала сам ноћас нешто,
За чим срце жуди,
Па се јадна из сна слатког
С уздахом пробуди'.
Човек пита: „шта је, Зорка,
Што уздишеш тужно?“
А ја рекох: мани ме се —
Сањах нешто ружно.

А ја сањах . . . а ја сањах . . .
Браца дош'о с пута,
Па ми таки долетео
Онога минута.
А ја, јадна, кад га спазих,
Падох му на груди . . .
Па се тргох и уплаших —
И из сна пробуди'.

Ох, још да ми није њега,
Не знам шта бих сама —
На мене би таки пала
Досада и чама.
Човек ми је све у послу
— Вазда у дућану —
А он дође, те ћаскамо
На дугоме дану.

Постао је телеграфист,
Пре годину дана,
А здање је телеграфско
Близу нашег стана.
Почесто му без дежурства
По читав дан прође,
Па ми онда, тек, обично
На разговор дође.

Донесе ми какве књиге
  — Махом песме лепе —
Те ми оне јаде блаже,
  И жеље ми крепе.
Ох, што ми је једну чит'о,
  Пре нeкол'ко дана —
Уз сваку је врсту припев:
  „Моја зоро рана!“

Он ми чита, а ја слушам . .
  Он погледи на ме —
А мени се сузе купе
  У очима саме.
Па помислим: драги боже,
  Како ми је жао,
Што ми ниси њега млада
  У судбини дао.

Поменем му, да се жени —
  Јер му срећу желим,
Ал, кад год му то поменем,
  Ја се сневеселим.

А и он се сневесели,
  Па само ућути;
По некад се и намршти
  Па и понаљути.

„Не ћу“, вели, „да се женим
  Без указног звања . .
Ни једна ми још за срце
  К'о ти не пријања!“
Он то рекне, а кроз мене
  Нека ватра прође,
Па на врата само гледам,
  Да човек не дође . .

Ох, што волим свог девера,
  Руменића Коју —
Ох, волим га . . . ох, волим га . . .
  Као душу своју!
Још од оног сретног дана,
  Кад ми девер беше,
Његове ме миле дражи
  Опише, занеше.

Вл. М. Јов.

ИЗ ДНЕВНИКА ЈАДНОГА ТИМОТИЈА.

Од Мил. Јов. Ј—ћа.

(Наставак)

16 Новембар.

анас опет пада киша. Не могу никако да се макнем од прозора, не могу да се растанем од оног села. Али ничега тамо више нема, све се изменило; само ја стојим као вечита статуја Успомене! Опколите ме, звоните, заглухните ми уши вашом слатком хармонијом, испуните ми јадну душу давно неосећаном слашћу!

Врло се живо сећам, шта је даље било. Чаробно летње вече спуштало се над нашом баштом и увило је у неки тајанствени сутон, који је разапет био, као танка густа мрежица, између стабала од дрвећа. Све поче да се стишава. Облици дрвећа почеше се губити; кроз црне, огромне масе лишћа од ораха провириваше по парченце јаснога и бледога вечерњега неба. Разли се силан мирис траве, руже и малених бокорића калопера и ђула. Благи ветрић лепршаше крилима, струјаше кроз ваздух и остављаше за собом хладовину, испуњену благошћу и нежношћу. Из џбуња, које изгледаше као огромне црне шубаре, из густе дивље лозе поче да извире и да врви песмица ноћних инсеката. хиљаду различитих гласова сливали се у једну пријатну хармонију, која испуни целу башту. А уједно са тамом ове ноћи спуштала се тихо нејасна осећања и на моју душу. Често сам погледао на чисто плаво, дубоко небо, на коме се овде, онде почеше светлуцати прве звездице, као слабе и бледе тачкице. Чинило ми се, да много мислим кад гледам у небо, али ништа мислио нисам, груди ми се надимале од осећања — али шта сам осећао, то нисам знао

У дворишту пред кућом постављао се сто за вечеру. Моје се сестре ужурбаше око постављања: јасно се чула звека тањира и чаша; свеће гораху на столу својим дрхтавим, жутим пламеном, око њих поче облетати ноћна лептирица

Из собе се чуо жагор и шум, ситно и весело цичање попадијино крупна испрекидана гласина попа Партенија који се с мојим оцем разговарао. У одељеној групи стајале Ката и Даница и из скромности разговарале се полако, смејале се тихо и уздржано, а све то, сав тај шумор, који је зна-

чио задовољство, допао се јако мом оцу, који је ванредно весео био.

За вечером понављало се то исто, само што је отац Партеније много више јео и пио, него што је говорио. Он је у опће мало говорио и кад није јео и пио, и због тога погледаше врло учен Али попадија је говорила и за њега Њен се глас највише чуо. Она је приповедала матери неку сеоску сплетку, долазила у ватру, а кад у ватру дође, тада већ није чекала, да јој се одговори на питања, која она често усред приповетке стави, него је сама на њих одговарала. Час је спуштала глас, а ако је нашла што за неумесно да се гласно каже, шапутала је то са највећом тајанственошћу на ухо матери, за тим повисила глас. ако је нужно било за октаву, изненада и громко се засмејавала, а каткад баш цичала

Мој отац и отац Партеније држали се некако сепаратно, што је попадији врло добро дошло јер иначе не би се могла одбранити од сумњивих погледа свога мужа, који је врло мало веровао у њене приповетке. А мој отац, може се рећи, бавио се цело вече једино нуђењем.

— Ти мало једеш — говораше он ужурбано и услужно, турајући делове у поп Партенијев тањир — та остави крило . . . волеш ли ти крило? А мени се све чини, да ти лане виси волео крило? Па баш ако ћемо на што и није ништа . . . човек само ломи зубе, пи ја га не волим.

— Мхм — мумљаше отац Партеније страшно бечећи очи и кидајући зубима месо са ћурчјег крила.

— Мани га, кад не волиш . . . ево ти батак. И одмах се у тањиру створи леп батак. А поп Партеније остави крило па се наклони на батак.

— Или ево ти и тртица . . . ти волиш тртицу?

— Па на послетку могу баш и тртицу.

Из тога се свега видило, да поп Партеније није много бирао. За тим отац за сваким залогајем напуни чаше вином, које се као што и треба врло савесно пило.

Као што се дакле могло видети, при вечери је отац Партеније, обраћао пажњу највише на печење и вино и ћутао а то су били знаци, да је врло расположен и задовољан. Мој отац је то знао и за то је уживао. Али га је отац ипак уважавао само ради његове учености. А да је отац Партеније био учен, о том је највише био уверен мој отац и није у то ни најмање сумњао. Говорило се да је отац Партеније знао Апокалипсис св. Јована на памет као ретко ко да га је много штудирао, али за чудо, место да је при тој мучној студији поп Партеније опадао и венуо, он је напротив ишао непрестано у ширину и био врло налик на огромне тучне споменике. Големо тело његово, које се у ходу прегибало, даваше му врло импозантан изглед, а хладноћа погледа, из којих као да је извиривала окорела ученост, чврстина воље и гвоздена логика, испуњаваше свакога поштовањем и неким сујеверним страхом. У осталом све то не могаше да дигне цену поп Партенију, код људи малога духа, који ништа друго не умеју него да завиде и злобе, шта више говориле се о њему разне тричарије . . . . ал то је проста лаж. Занимљиво је то, да је поп Партеније умео, али само у ужем кругу, да развија н. пр. врло поучне теорије, како треба поступати са шунком, кад се меће у саламуру и сажаљевао је људе, који нису ту теорију усвајали. Умео је он у ужем кругу и да се шали и врло је волео, кад су се слушаоци смејали на његове смешне анегдоте, које је он кадикад као из какве вреће сипао, али кад је требало коме улити страх и поштовање тада је обично узимао вид учености. Кад се мало напије вина, често је почињао да цитира из апокалипсиса најстрашнија и најфантастичнија места, да се мом оцу све кожа јежи. Отац га, дабогме, ништа није разумевао, али га је врло пажљиво слушао . . . слушао, а, ако је са ужасом видео, да поп Партеније хоће можда цело вече о том да говори, тада је опрезно прекидао тај разговор речма: „Мани, оче, то... шта ми прости разумемо? То је бог само свештеницима дао.“ На то је поп Партеније одговорио: „хе!“ па се мало задовољно смешио. Мој га је отац дакле поштовао само ради његове науке, коју је он представљао као море, по ком само позвани могу и умеју пливати, а он сам није желио да заплива у то море, него је већма волио да се држи свога „практичног континента“ (то је био омиљени израз мога оца, који је при свакој прилици употребљавао). А рад његов на том „практичном континенту“ састојао се у том, да госте дочекује. Изгледаше, као да му то

*

беше цел у животу. И, ето, за то је њему био мио сваки гост, а учен гост нарочито.

После вечере која је трајала до десет сахата, поста разговор још живљи, нарочито између попадије и моје матере. Приповетка попадијина дошла је до своје кулминације, тако да је сам отац Партеније, чачкајући зубе и чкиљећи на једно око, подригивао се и пуштао од себе неке не одређене гласове, а гледао своју половину тако скептично, као да хтеде рећи: „Но, та, богме, лаже!“ Али не рече ништа и само испразни понуђену му чашу вина.

После вечере удалила се омладина у башту. Овде је красна сеоска летња ноћ излила све чари своје. Све беше ту чудесно и мило, обасјано благом и нежном светлошћу месечевом. Тајанствена тишина вејаше и д сваком травчицом, цветком, бокором и дрветом. Уске стазице беласаху се осењене до половине широким лишћем винове лозе, која се испреплетала по забоденим кочићима с обе стране. Овде онде искрсаваху из лисја жабе и скакаху као какве велике, црне живе тачке. А поред ограда у дубини баште под мрачним сенкама великих шљива, које пуштаху своје гране до земље, под крушкама, чије се лишће светлило посребрено месечевим зрацима, разлегаше се нека дремљива уздржана једнолика и непрекидна песма попаца и ноћних лептирова. Шушњарци стојаху непомично, замишљено и окамењено не узнемирени ни најлакшим дахом ноћног ветрића. Од свуда извираше мила, свежа и мирисава хладовина и та хладовина додириваше моје образе као одисај успаване, уморне природе. Кроз ваздух пролети слепи миш, па се одмах, скрије међу ноћне сенке. Све беше тако чаробно, примамљиво и тајанствено. Ишао сам ћутећки поред Кате, која се са Даницом разговараше. Разговор њихов текао је мирно и непрекидано скоро са неким страсним шапатом изгледаше као да им не достајаше речи, да једна другој кажу, шта осећају, али стисак руку, замишљено ћутање и недостајање речи показивало је, да су мислиле једна на другу. Као да нека непојмљива сила утицаше на њих и забрањиваше им, да се сувише гласно разговарају, да не буде ту красну природу у часу, када је она пружила све чари и сласти своје, у том јединствено милом часу, када је она била слатка, тиха и дремљива. О, боже мој, а шта ли сам ја осећао! И после петнаест година ја се живо сећам те незаборављене ноћи Знам, да је сва та милина, коју излеваше природа, блажено осећање, да сам близу своје драге, све ми то испунило груди никад дотле ни после неосећаним слатким нежним чувством, притиште ми душу неким слатким и боним теретом, да једва могох дисати, а кад сам одахнуо, био је то врео, уздржан уздах, ког нико није могао приметити, само га ја осећах. Али му смисао нисам могао знати Је ли то био уздах силне, постигнуте среће, која је заслепила презрена дечака, и и уздах за непостижним или можда изгубљеним благом, ја то нисам знао. Ишао сам безгласно гледајући час у сјајну ноћ, час пред себе или у бледо, звездано небо.

За време целе шетње она ме је ретко погледала. За то сам ја њу често могао гледати испод ока. Месечина је обасјала њено нежно, бело, нешто замишљено лице, осветлила њезин стас и мирне груди. „Како те волим, мила, слатка моја!“ Мишљах непрестано и стрепљах од рајске милине.

— Како бих се радовала, кад би код нас остала продужила је Ката разговор са шапатом

Она је ћутала као и пре и изгледаше као да није ни приметила, шта јој Ката говори.

— Ти треба да испуниш своје обећање — настављаше Ката молећим гласом — како би се лепо провели!

— Знаш и сама да бих врло радо остала — одговорила је Даница после неколико тренутака.

„Због мене!“ шаптаху моје вреле усне.

— Па шта ти смета? примети Ката живо.

— Не зависи то од мене — рече она сухо и погледа на страну.

Настаде неугодно ћутање. Час растанка био је близу. А ја, који нисам могао ни мислити, да ћу се ш њоме растати мучио сам живе муке. „Па зар да је никад више не видим?“ јечало ми у души и као неко глухо, досадно мртвило престављах пустош, која ће иза ње остати.

— Ти знаш, да те сви волимо — настави Ката тужно — ето и Тимотија би волио да останеш.

Мене прође дрхтавица по целом телу. Она не рече ни речи на њеном глатком лицу не измени се ни једна цртица, сенка замишљености оста на њену лицу као и пре а она и даље гледаше у стазу, обасјану месечином.

— Ах сретна, дивна мисао! — кликну Ката изненада, а очи јој се засветлише силном радошћу — идем ја да молим твога оца.

И у једном часу одлети Ката као вихор, а нас двоје остадосмо сами. Мени као да парче хладна леда прође кроз срце. Све се то догодило у једном тренутку и тако изненада, да ја нисам имао времена ни да се приберем, и остадох силно збуњен

Она ме није ни погледала него пошла напред а ја за њом несигурним корацима

„О Боже, помози ми!“ мишљах збуњен и поражен.

Она наједанпут застаде близу ограде са свим у дубини баште. Стајали смо тако без речи. ‹ ко нас беше глуха ноћ и мртва тишина. Ни листак се није мицао. Изретка се чуо испрекидани сањиви ћурлик вруле па за тим ишчезавање у тој општој тишини. Из далека као из дубине неке чуо се лавеж паса. На тамно зеленом лишћу дивље лозе светлиле се капљице ноћне росе. Месец је светлио, звездице се осуле и трепериле као ситна сребрна дугмад. И, посред те чаробне ноћи, у часу најслађе тишине у самоћи стајаше предамном овапућена моја драга, мој призрак, који сам у својим визијама освештао толиким сузама. „Та то је сан!“ мишљах у себи и све ми се чинило да сањам. Али она заиста стајаше предамном, обасјана нежном светлошћу са прекрштеним рукама на спокојним грудима, са непомичним, на мене управљеним очима и бледим озбиљним скоро строгим лицем Хаљина њена спуштала се у складним борама чак до врхова њених малих ногу. Ја сам онемео и стајао као окамењен. У мени се зачела страшна борба и уједанпут ми дошло, да паднем ничице пред њу, да је пи ам, да ли је њена слика лебдела пред-а-мном у мојим сновима, да ли ме као и пре љуби, не, да ли ме у опће љуби, или се изменила. Но остадох ипак непомично као и она и не смедох је гледати Али она ме је гледала још онако стално и скоро упорно.

„Смилуј се на мене!“ мишљах, „реци само једну реч!“

— Како је дивна ова ноћ! прекиде она најпосле ту мучну тишину, погледавши око себе.

Нисам ништа могао проговорити: срце ми се стегло а усне као да су отежале.

— За што ми што год не приповедате? — окрете се она мени.

„Ја ти не могу друго рећи него да те волим“ јекну у мени, али рећи не смедох за живу главу.

Ми пођосмо стазом.

— Вама је непријатно, што сам ја овде — рече она оборивши главу и окренувши је од мене.

— Мени? За што? — оте се из мене као неки таван промукао звук.

— То сам приметила. Ви сте тужни и ћутите, кад сам ја ту. Ви се шетате са мном, али само за то, што мислите да је то у реду, што сам ја вама гошћа, али би ме иначе избегавали и избегавате ме — заврши она нижим тоном, скоро шапућући.

— Ја?

— Да, избегавате ме. Непријатна вам је моја близина.

— Мени непри . . . . ја вас избегавам — муцах загушено — не, не избегавам вас.. . останите, шапнух да се једва чуло.

— Да останем? прихвати она живо — ви желите да ја останем?

— Ја вас молим за то. —

— Ви волите да ја останем? То значи, да ви мене волите? рече она и као да се трже, окрете ми своју главу и погледа ме својим сјајним очима, у којима се сијаше осмех, ког сад описати не могу.

„Данице, Тимотије! Хајдете брже . . . одмах . . . . . . брзо-о о-о!“ разлеже се Катин танки весели глас са баштенских врата.

(Свршиће се.)

ОЈ У ОКУ....

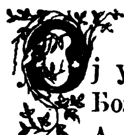

Ој у оку милом твоме
Божанствени огањ сјева,
А тај огањ — огањ жарки
Моје болно срце згрјева.

А усне ти од рубина
То су пехар пун нектара,
Његове су чудне моћи —
Од паметна луда ствара.

Та сва си ми бајна, мила —
Ни Венера љепша није —
Е па ходи, ходи амо
Нек на срцу срце бије.

Светислав.

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак.)

Па и ја бих волео — наставиће он кроз кратко време, за нама неће у потеру, јер сам мом попу писао, да ће се судбене формалности отегнути, а твоји ће мислити, да ће се гроф тек кроз три недеље вратити. Но ја баш не бих марио, да обиђемо ову лепу и велику варош. Ко зна, да ли ће нам се Њујорк тако допасти. Но на сваки начин, да ћемо онде морати почети енглеским језиком говорити, јер варош није у Немачкој. Но ја се надам, Клара, да ће ти се онде очи разведрити.

— Па ја видим сасвим чисто! — рећи ће она тихо, а за тим се још већма увије у летњи огртач, као да јој је ладно.

Он застаде и поче је посматрати. Њена рука испаде из његове.

— Јеси л ти болесна? — запитаће је гласом, пуним нежне оданости и бриге.

— Шта је теби, Клара? Јесам ли ти што криво учинио? Па и сузе у очима. Ала си ти чудно створење. Овде на сред улице — после онако веселог ручка — па шетња кроз веселу варош на овако лепој вечери — ја не разумем ни једне речи од свега тога!

— Опрости рече, — и брзо прелети руком преко чела и очију. — То је само тако наишло на мене. Ти добро знаш, да свашта примам к срцу, а ти све лако подносиш. Па — ја сам тако слаба и луда, да све што мислим, да и кажем. Но ја ћу се већ прибрати — ти си тако благ према мени, Јосифе, а гле како ја тебе награђујем. Но од сада ћу се лепше понашати и постарати се, да ти ови меланхолични насртаји не нарушавају мир

— Не — повиче он, ухвативши је за руку. — Реци ми све, ја имам права на то, ти си моја жена, мој друг у животу, па морамо све поклоне неба једнако подносити. Колико сам пута то проповедао младенцима, које сам везивао једно за друго, па то сад долази, да сам на себи посведочим. Но ако ме ти, Клара, љубиш, настој и ти на томе као и ја. За нас више нема повратка и поспешним се ветром морамо кренути. Ја појмам да је теби кадгод теже него мени, јер ти си за собом оставила сроднике, и ако су ти живот горчили, а ја само звање, које ми је било пакао. Сад немамо ништа друго, доли сами себе, и сад на то треба да се навикнемо. Да сам био паметнији, те да сам те боље упознао, не би овде ни стајали. То је била детињска мисао, што смо за то највољели путовати на Шилеру, него на којој другој лађи, што смо се упознали за време преставе „Сплетке и љубави.“ Но то је прошло, па ће и време до ујутру проћи. Немој увек тако преда се гледати, већ посматрај, ево као ја, сокаке, излоге и људе. Види само како је овде као у каквој панорами; једва може човек да дође к себи, тако се брзо мењају слике.

Она тихо притисне његову руку.

— Ти си, Јосифе, тако добар! шапташе она. — Само лагано, ја ћу већ бити весела.

Они су ишли без плана и цели напред. Када су већ последњи зраци сунчеви падали на кубе од цркве, дођоше до предграђа св. Павла, такозваног Хамбуршког брега, где се обично забављају путници са мора. Дворане за играње, мало позориште, менажерије, крчме и панораме пружају се све једно до другог; а по улицах све ври од светине с брда дола, где су заступљени сви сталежи и свет са свију страна света, који се разговарају на свима језицима.

Очи његове, које су биле помућене овом њеном сетом, почеше јасније гледати, кад спази ово комешање разноврсног света. Баш се почеле прве свеће палити. Пред панорамама лелујаше се плинова светлост, а викачи, који разглашаваху неку вечерњу преставу, викаху са промуклим гласом, надмећући се, да надвичу верглове и турску свирку пред циркусима и менажеријама. Клара се још чвршће ухватила за његову руку, и као да јој ова вика није годила. Но сада их нико не посматраше у сумраку, који се све већма претварао у ноћ. Но она је приметила, како је много око испод црних или плавих веђа запело за њега, чији се високи узраст са отвореним лицем допадао многим женскињама. Но он се на све то није освртао.

— Ти си ми се уморила — ословиће је он, кад је приметио, да се она већма наслонила на њега — Ја знам, теби се овај метеж не допада. То је чудно, да мени никаква лупа и метеж не смета, а теби ни један сокак није доста миран. Знаш шта? Ено видиш ону кућу, у коју улази мало отменији свет. Ено она велика са два стуба пред уласком, где стоји написано: „дворана за концерте енглеских народних певача“ Ја мислим, да би могли мало тамо отићи, да чујемо што, док се ти не одмориш, а за тим да се вратимо у нашу гостионицу, да се ти последњи пут на копну добро испаваш.

Онаману главом у новлад, и опет му нежно стиснула руку. Као да се мало сад развеселила, па га је шта више упозорила на неке личности, које су јој јако упадале у очи, поред којих пролажаху. Показа му неке турске трговце, једног великог црнца, који се пијан батргао кроз светину певајући и још више таквих при ика.

— Гле, где смо се у даљном свету нашли после нашег ропства — рећи ће он смејући се. — Овде имамо сад пред очима сва четир краја света. Штета што смо овај крај тек сад пронашли. Овде смо могли предштудију правити на оно, што нас преко чека.

Међу тим дођу до куће са два стуба и, ношени светином, докотурају се до уласка, где ће улазнице извадити За тим ступе унутра кроз осветљено предворје одкуд допираше до њих хука бука. То је била велика дворана, у чијем стражњем делу на малој позорници певаху неки певачи. Са друге три стране, пружаше се галерија, по начину првих позоришта, све подељено на одељке Горе је било пуно столица и столова, а келнери трчаху тамо амо. Доле је дворана била дупком пуна, да су се келнери једва једвице могли докотурати са наученим пићем. Изнад свега тога таласаху се густи млазеви дима и паре, кроз које си једва могао видети осветљење.

Кад ступише унутра, баш је била пауза, коју је прилику сваки употребио, да настави разговор са својим суседом, који им мало час песма прекину. Друштво, и ако је било скупљено с брда дола, ипак не изгледаше да је најгоре. Виђало се доста морнарских униформи са златним око врата. Све женске имађаху шешире, а понашање њихово те подсећаше на ред и пристојност. Но вика и пара тако је утицала на Кларина осетљива чула, да је напослетку свом пријатељу шапнула:

— Хајд'мо даље! Не могу овде издржати ни часа једног.

Онману главом, и осврну се да види како би се могли вратити, што није било могуће од силног света, који се гомилом гурао за њима и испуњавао целу дворану до врата.

— Мора да има гдегод каква споредна врата - рећи ће он. — Нема нигде келнера да га запитам. Само кад би се ти могла мало одморити. Но сва су места заузета. Ено тамо за оним округлим столом само једна женска, и канда стоје две празне столице крај ње. Можда би онде могли сести на неколико тренутака.

Он поче крчити пута, чврсто је ухвативши за руку, и ишао је кроз светину тамо где се видело оно једно празно место. Крај стола сеђаше чудно створење прекрштених руку, а главу је спустила на груди, као да спава. Пред њом стајаху два недирнута стаклета. Једну је столицу метла под ноге као наслон, а на другу је метла свој мали шеширић од танке неке стране сламе, на којем беше као украс један колибри и једна чудно извезена и златом украшена пантљика.

Кад јој се ово двоје приближише, погледа на њега са своја два црна ока, и посматраше га чудно развукавши уста.

— Јесу л заузета ова места? — ословиће је он чисто збуњено. Но ви ћете бити тако добри, госпођице, дозволити овој женској, да се мало одмори, док ваше друштво не дође.

О, молим, молим! — одговори она, а уједно скине ногу са столице, а са друге шешир. Изволите само слободно заузети место. Ја не знам ни да ли су заузета.

У томе забрује неколико акорада као предигра на гласовиру. Гунгула и вика се утиша, а остраг на позорници појави се нагиздана женскиња дуге смеђе косе и јако набељена лица, да се белило и руменило видело кроз сву ону пару и дим. За време док се она поклонила гледаоцима, ово двоје седну, и обојима упаде у очи ова женска за њиховим столом, да нити видеше певачице, а још је мање чули певати

Имала је у ствари тако чудно лице, да није само њима изгледала необична. То је била женска са меким округлим образима, са нежном, скоро детињастом свежином на лицу. Чело јој беше уско, на које је било пало прамење црне косе, испод ког севаху два граораста ока, засењена дугим трепавицама и црним обрвама. Нос јој беше кратак и правилан, а на њему су ноздрве дрхтале. Пуна и не баш мала уста беху полуотворена, па и онда, када јој мали бели зубићи беху сасвим затворени. Кожа јој беше умерено жуте боје, без румени и светла, а руке и ноге јој беху мале као у детета. У ушима је носила два адиђара а на прстима много лепих прстенова, иначе је била доста нехатно обучена.

Док је певачица певала са цичећим оштрим гласом неку енглеску песму, чији је рефрен слушаоце врло узбудио, на лицу стране женске се не појави никаква промена, нити је дигла очију да промотри свога суседа Клара пак није могла са ње ока да скине. Њена необична фантастична појава обратила је на се пажњу својим загонетним изразом лица, што Клара није умела себи да растумачи и будио је у њој неко одвратно осећање. Па и он је морао ово страно лепо створење непрестано посматрати, али са неким наивним чуђењем, као што

гледамо у менажерији какву тропску птицу са ванредним блештећим перјем. И он није слушао певање, од чега није ни словца разумевао.

Тек кад је певачица последњи звучни рефрен избацила, и кад се дворана све орила од вике и тапшања, устане.

— Ја ћу покушати, ако узбудем могао гдегод наћи келнера — шапташе он Клари. — Можда ћу ти моћи набавити слатке воде, пре него што се кренемо

Кад је пошао и нехотице се поклони страној женскињи, а кад се за тим ударио о један сто, поцрвени до ушију.

Тек што се он изгуби у метежу, уједаред се окрете она својој сусетк њи, којој је до сада била леђа окренула.

Клара уједаред осети мирис од амбре, који се јако осећао поред све паре и дима, и који је долазио или из косе или са шала на врату.

— Је ли то ваш брат? — запитаће Клару, упрвши своје велике очи на њу, која је била поцрвенила, и само махала главом — Та и не личи на вас. Врло леп човек. Откуд сте ви дошли до њега? На сваки начин да није ваш муж, јер је и сувише млад. Хм! Па шта се то на послетку тиче мене. На сваки начин, да вам је боље са њиме, не го мени с мојим Како само брижљиво облеће око вас. као да сте му мати. А мој? погледајте га само тамо преко — као да ме и нема на свету! Видите ли га са црвеном брадом у капетанској униформи, што седи поред оне гадне плавуше и онако је усиљено забавља. Слабо мари он за њу, о, нема он тако гадан укус, али да би мене ражљутио — само за то, што смо се мало посвадили — устао је од стола, чим је то несносно створење приметио. Рече ми, да је то старо познанство, и да ју је рад само поздравити. А сад — ено седи већ три четврти сата као укован поред ње, и ако она није сама дошла. Како вам се то свиди?

Те је речи она Клари изговорила меким гласом, само мало испрекидано, као да јој се грло стезаше од једа. Граорасте јој очи међу тим севаху, а ноздрве су јој још већме дрхтале. Њен немачки говор ударала је мало страним акцентом, кадгод француским, но њезин страсни изговор, при ком је само мало отворила зубе, имао је на себи неку драж, који је и на саму Клару чудно утицао.

— Зар ви немате моћи над њим? —ословиће је ова на послетку. — Ако вас он заиста љуби, мора да и њему није мило, тако вас дуго саму оставити, где ће се многи наћи, који ће вам се понудити за штитиоца.

(Наставиће се.)

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ОПТИКЕ.

Од Мите Петровића.

Трећа лекција.

очнимо нашу данашњу лекцију једним огледом, који је врло поучан, а уједно и тако лак, да ћете га без по муке моћи и ви поновити код куће пред својим другарицама, кад се с њима састанете. За тај оглед треба узети повећу, плитку чинију н. пр. лавоар дугуљаста облика, положити је на трпезу и ставити у исту какав предмет, најбоље добро углачану сребрну форинтачу. Лицем окренути чинији удаљаваћемо се од ње мало по мало, док не дођемо до таквог места, са ког форинтачу у празној чинији више видети не можемо, кад дакле престану зраци од форинтаче долазити у наше око. На том месту остаћемо. Когод други нека за тим пажљиво, да се не би форинтача удалила са њеног места, сипа воду у чинију. Изненадиће нас, да сада опет новац видимо са оног места, на ком смо стали и то као да лежи на вишем месту него пре. Предмет дакле, који нисмо видели у чинији, док је била празна, постао је видљив, кад се усула у чинију вода.

Узрок тој изненађујућој појави лежи у томе, што је правац светлих зракова само дотле у потпуно правој линији и непромењив, док се они распростиру кроз једну исту материју н. пр. кроз ваздух. А кад дођу до друге провидне материје веће или мање густине него што је она прва била, онда они не продужују више свој пут у правој линији, у којој пре, него скрећу мање више из тога правца Кад дакле светао зрак пређе из једног провидног тела у друго, онда он промени свој правац. Ако н. пр. светлост из ваздуха падне косо на мирну површину какве воде, онда се нешто светлости одбије од површине, али највећи део уђе унутра у воду, те се и у њој распростире истина у правом зраку, али само у другом, мање косом правцу, дакле више стрмо. Исто тако промену светли зраци, кад из воде долазе у ваздух, свој правац и то тако, да су при излазу из воде већма коси него у води, ближи дакле хоризонталном правцу. И пошто ми сваки предмет видимо увек у оном правцу, у ком зраци од њега у око долазе, то ви-

димо ми и форинтачу у чинији у том већма косом правцу и као да је издигнута заједно са дном.

То скретање из првобитног правца, кад светли зраци косо прелазе из једне материје у другу материју друге густине, зовемо *преламање* или *рефракција* светлости. Истичемо, да прелаз тај мора бити *у косом правцу*, јер преламања нема, кад је правац светлих зракова управо на површини, која једну материју од друге одељује. У правцу тога преломљеног зрака видели смо ми дакле новац у чинији, кад смо је водом напунили.

Више на први поглед чудноватих појава на том се оснивају. Сваки предмет (нож, виљушка, прут), кад се зарони косо у воду, изгледа нам као преломљен испод површине воде. Исто тако кад се возимо у чамцу, изгледају нам весла као саломијена. Вода у рекама изгледа нам плића, рибе ближе површини него што су у ствари, па тако и дно чаше пуне воде, јер светлост, која од тих предмета долази, скрене из свог правца при излазу у ваздух. Ако хоћемо рибу у води из пушке да убијемо, морамо мало ниже нишанити, јер је нећемо погодити, ако пуцамо на њу у правцу, у ком је видимо.

Леп и поучан је и овај лаки оглед. Ставићемо какав суд четвороуголног облика н. пр. једну шећерницу од лима на трпезу у толиком растојању од једне лампе (с које треба тада штит скинути), да сен од једне њене стране покрије управо читаво њено дно. Кад се тај суд напуни тада водом, при чем треба пазити, да се ни мало не помакне са свога места, па тада озго у њега гледамо, онда нећемо више видети сен преко целог дна, јер зраци, који дођу до воде, силазе се у њу доле већма стрмо него што су ишли кроз ваздух. Зато предњи од лампе окренути део дна није више осењен. Та појава може се иначе показати и са каквим округлим судом, само је тада сен кривом линијом омеђашена и не може се тако лепо и лако видети.

Сличне појаве преламања светлости видимо, кад иста пролази кроз друга провидна тела, само што сва тела не преламају једнако светлост. Стакло је н. пр. прелама јаче него вода, а најјаче од свију тела ломи светлост дијамант Познати провидни камен лиснати калцит ломи светлост двоструко, тако да се кроз исти види предмет двоструко

Врло су интересантне и појаве преламања, кад светлост из светског простора долази у гушћу земљину атмосферу. Слојеви ваздушни, који су над земљом, све су ређи, штогод су већма удаљени од земље Сунчани зраци, који нам долазе косо, скрећу у пролазу кроз те разне ваздушне слојеве све више косо, те се све већма приближују управном правцу. Због тога видимо сунце и месец већ на небу, док се у ствари налазе још под хоризонтом и гледамо их тако исто још неко време, пошто су већ зашли под хоризонт. Тако исто и од звезда видимо само ону на правом њеном месту, која нам се налази управо над теменом. Све остале звезде видимо на вишем месту него што су у ствари, нарочито оне, које су још близу хоризонта. Пошто при тим појавама има удела још и округао облик земље, то се у особито згодним случајевима могу шта више при потпуном помрачењу месеца видети заједно и помрачени, истом излазећи месец и тада залазеће сунце. То је тако названо *Галилејско помрачење месеца*. Због тога није месец, ни кад је тотално помрачење, са свим таван, јер на њега пада нешто мало сунчане светлости, коју је земљина атмосфера из њеног правца скренула.

Ни светлост, која долази од удаљених предмета на земљи, не иде строго правом линијом, јер јој зраци пролазе кроз ваздушне слојеве разне густине. Ако је преламање на земљи врло јако, онда се могу не ретко видети предмети, који су испод хоризонта. Из Хастингса, места једног у Енглеској, види се гдекад француска обала, ма да би права линија до ње ишла кроз море. Тако исто виде се гдекад у Напуљу, у Ређију у Доњој Италији и на обалама сицилијанским одједаред у великој даљини у ваздуху развале, стубови, замци, палате, у кратко множина свакојаких предмета, читави предели, којих се изглед сваки час мења. Сва светина лети тада на обалу, да се нагледа те чудноватe слике, које на скоро нестане. Појаве те долазе од јаког преламања светлости, проузрокованог моментаним месним околностима. Зато и траје само кратко време. Описана вилинска појава назива се *Фата Моргана*, скраћено од израза „куле виле Моргане“.

Штогод већма косо падају на површину зраци, који из воде долазе, у толико већој мери кос је и правац излазних зракова, тако да се најпосле дође до извесне границе, у којој излазни зраци не могу више бити коси, него излазе хоризонтално по површини воде Падају ли из воде на површину у правцу, који је још већма кос него што износи поменута граница, онда светли зраци не могу више на поље у ваздух ни да излазе За тако косе зраке вода је непролазна. Дочим се код мање косих зракова светлост делила у један део, који је излазио, и други, који се одбијао натраг у воду, одбије се у наведеном случају целокупна светлост потпуно натраг, пошто јој је сваки излазак немогућан. Појава та зове се у физици *потпуно одбијање* или *тотална рефлексија*.

Кад чашу, у којој има воде, окренемо према прозору и одоздо гледамо кроз воду на њену повр-

шину, онда та површина изгледа сјајна као да је од живе. Још лепше изгледа та појава, кад се пред чашом стави запаљена свећа тако, да њена светлост долази до површине воде одоздо што више *косо*. То долази отуд, што светли зраци погоде тада тако јако косо површину воде, да се од ње опет потпуно у воду одбију. Замочи ли се празна епрувета (дугачак стаклен суд, ужи него обичне чаше) у чашу воде косо, онда нам се чини као да је епрувета напуњена све до површине воде живом. Појава та одмах нестане, чим се у епрувету успе вода. Из истог узрока зрцале се и сјају тако јако и ваздушни мехурићи у води.

Потпуно одбијање светлости узрок је и дивној природној појави, која се зове правим својим именом *ваздушно зрцалење*, а наводи се у многим књигама погрешно и као *Фата Моргана*, које смо постанак мало час описали. Појава та састоји се у том, да се у пределима топлим и песковитим виђају гдекад обрнути ликови удаљених предмета над земљом. Овој оптичкој обмани узрок је неједнака густина ваздушних слојева у близини земље. Пошто се доњи ваздух загреје од додира са топлом земљом, то морају у пределима, где је земља јако топла, доњи слојеви бити мање густи до неке извесне висине него слојеви над њима. Сваки светао зрак, који долази са ког узвишеног места н. пр. са врха каквог дрвета, мора приближавајући се земљи у више маха кретати се из свога правца. Тим се он све више удаљава од управног правца, док не буде најпосле довољно нагнут, да се преламање обрати у одбијање. У том тренутку пођу зраци натраг у ви- и после неколико преламања у обратном правцу него пре дођу у око гледаоца, у ком изазива исти учинак, као да долази са места, које се налази под земљом.

Красне слике *ваздушног зрцалења* могу дакле постајати само у великим равницама, над којима се налази особито миран слој ваздуха, тако да се после изласка сунца загрејани и због тога разређени доњи ваздушни слојеви могу мало по мало мешати са горњим гушћим слојевима. Од узвишених предмета, који се у таквим равницама налазе, дођу тада два лика у око гледаоца, један од зракова, који непосредно од предмета дођу у око, други од других његових зракова, која су ушли у ниже, мање густе слојеве и у њима скренули тако са свог правца, да се од једног од тих слојева одбију тако натраг, да и они дођу оку истог гледаоца, те се и од њих начини други, али *обрнути* лик предмета. Између оба лика налази се један слој ваздуха и због тога изгледа као да се виде читави редови предмета, као дрва, брежуљци, куле итд. који се зрцале у каквом језеру или мору, јер се не примећава земља, на којој се подижу.

По пределној нарави честе су те обмањиве ваздушне слике у египатским пустињама, где у путницима побуђују често врло болне обмане, кад мисле да у средини врелога песка виде воду, која ће их освежити, али која пред њима преварно ишчезне, чим јој се хоће да приближе. Ова појава често је тамо примећавана за време француске експедиције у доба велике француске револуције. Она је била за војнике нешто никад невиђено и уједно повод грозним обманама. Кад су из даљине видели рефлекс неба, обрнут лик кућа и палма, онда нису сумњали, да се сви ти ликови зрцале на површини каквог језера. Уморени форсираним маршевима, сунчаном жегом и песком натовареним ваздухом, летили су да се приближе обали, али та обала бегала им је пред очима. Беше то само угрејан ваздух над земљом, који изгледаше као вода и показиваше огледалан лик неба и свију узвишених предмета на земљи. Научењаци, који су експедицију пратили, исто су тако били обманути као читава војска. Али обмана трајала је само кратко време.

Кад Араб јаше над врелим песком на високој камили, онда се његово око налази у ваздушном слоју, који је хладнији а с тога и гушћи него ваздух непосредно над земљом. Онда види Араб од предмета, који су далеко пред њим, обрнут њихов лик под хоризонтом. Каравање, које путују у долини, не могу се кроз ваздушно зрцало ни видети, а кад се приближују обали привидног језера, онда изгледа, као да формално гацају у води, јер се помоли над огледалом само горњи део тела животиња и људи, дочим је остало још невидљиво.

Сличне појаве посматрају се гдекад у жарко лето и код нас у Бачкој у песковитим крајевима и у народу се зову „Тера баба козлиће“.

Обратна појава виђа се гдекад на мору и на обалама. Тамо се гушћи слојеви ваздушни налазе у додиру са водом и доста често види се обрнут лик удаљених бродова над хоризонтом.

Поменули смо већ, да се светлост прелама и кад пролази кроз стакло и то јаче него кроз воду. Пролазе ли светли зраци кроз стаклену плочу са паралелним површинама, онда иду они кроз њу у мање косом правцу, него што су дошли до ње, али при излазу из стакла опет се за толико више косо одмакну, те не изађу несто из стакла у оној истој правој линији, у којој су дошли из ваздуха, али остају са упадним зраком паралелни. Светлост се дакле тада не одмакне од свог првобитног правца, него се само мало на страну скрене и то у

толико мање, што је тања стаклена плоча. Танке плоче као што су н. пр. стаклена окна на прозорима, тако незнатно помакну излазне зракове, да се кроз њих виде предмети у њихову праву облику и величини и на њихову праву месту. Али код дебљег стакленог окна може се лако опазити разлика, особито ако се јако косо на њих гледа.

Нарочито јасно може се видети преламање светлости на *призмама. Призмом* се називају у оптици провидна тела, код којих су две глатке површине као клин једна према другој нагнуте, кроз које може светлост да улази и излази. Праве се највише од стакла и видимо их скоро у свакој цркви, где висе на великим полијелејима а и по многим кућама украса ради на великим лампама, које висе. За оптичне сврхе имају призме обично облик тространог стуба, а просек им је истостран троугао Само оне две стране, које клин чине, морају бити глатке, а она трећа, која лежи према клину, као и обе троугле површине са стране добро је обрусити само мутно и још и црнилом каквим покрити.

Код призме ломе се светли зраци увек тако, да се одмичу од клинасте њене стране, а приближују се њеном ширем делу Ако је призма тако намештена, да клинаста страна дође доле, онда се зраци, који у њу уђу, одмичу у њој најпре од клина, па после при излазу у ваздух, где узму још већма правац према широј страни. Кад станемо н. пр. пред трпезу, на којој се налазе какви предмети, онда треба кроз тако намештену призму да гледамо горе, ако хоћемо те предмете да видимо, јер их нећемо видети на њихову месту, него са свим горе на зиду, пошто нам из тог правца долазе кроз призму у око зраци, који од тих предмета у њу улазе. Окренемо ли пак клинаст крај горе, онда морамо гледати доле и тада ћемо н. пр. какву слику, која је високо на дувару, видети доле близу патоса или на патосу, јер нам онда у том правцу долазе преломљени зраци у око.

Још се за оптичке справе употребљују много и призме са правоуглим просеком. Две стране чине дакле код те призме прав угао Кад светлост управо на једну од тих страна пада, онда она без свакога прелома уђе у призму, дође до противне косе стране, која је нагнута за 45° При толикој нагнутости стаклене плоче не може светлост на тој страни напоље у ваздух да изађе, него се потпуно одбије без и најмањега губитка према трећој страни која са упадном страном чини прав угао, те изађе из ње без свакога преламања као што је и упала напоље у ваздух Због тог својства зову се такве правоугле *призме тотално рефлектујуће* и употребљују се, кад светлости без приметног губитка треба дати други какав правац. Као и код других стаклених ствари, кад се од њих светлост одбија, види се и код те призме стакло у увећаном, металном сјају Оно представља тада најјасније и најпотпуније огледало, које се даје начинити.

Већи *дијаманти* брусе се тако, да добију облик двају пирамида, које су састављене са својим основама Горња је тупља, доња шиљаста. Тако брушен дијамант зове се *брилијант.* Скоро сва светлост, која озго долази, погоди код таквог облика доње стране већином тако, да се мора од њих потпуно одбити и на горњој страни опет у ваздух повратити. На том одбијању целокупне светлости, која на њега пада, оснива се севање, сјај, *брилирање* дијаманта. Бруси ли се стакло, горски кристал или други какав камен исто тако као дијамант, онда ипак заостају ти лажни брилијанти далеко натраг иза ватре правог дијаманта, јер та тела преламају много слабије светлост, те велики део исте не одбије се од доње стране, него се пропусти, изгуби се дакле за ефекат.

УЉАНИК И ЊЕГОВИ СТАНОВНИЦИ.

Народописна црта из Горње Славоније.

I.

Око половице децембра обдржавало је општинско заступство седницу своју, где се је побринуло, како да се обави народни попис. У тој седници буде општина раздељена на пописне котаре, а за сваки котар именован бројитељ. Мене именоваше бројитељем за седиште општине, а то је највећи пописни котар. Када ми је та вест саопштена, нисам се ни најмање обрадовао. Зимње доба, а здравље ми лабаво. Већ смишљао, како да се извучем томе неугодном послу, кад али стиже наредба од владе, која је за све учитеље суделолање код пописа обвезним учинила.

Еле сада није било друге, него се покорити па радити. Од жупанијске области добисмо ми бројитељи поставнице и штампане напутке и наредбе, што се тичу пописа, а општинско нам поглаварство доставило нуждан број тисканица Осим тога упутило ме општинско поглаварство, да ми за све дане пописа ставља сеоскога кнеза на расположење, који се мора у свакоме погледу, док попис траје, мојим одредбама покоравати. Прочи-

тао сам све налоге и прописе, што их је издао кр статистички уред у Загребу за преваћање пописа, и тиме је била приправа довршена.

Када сам се већ морао примити тога посла, тешио сам се тиме, што ће ми се дати згода, да завирим у сељачке куће, те видети како „паор“ код куће живи.

Тако се и збило, те сам опазио којешта, о чему не води рачуна статистика, а јер неће бити згорега да се знаде, то ћу о томе коју овде проговорити.

II.

Наредба за провађање пописа дозвољавала је, да се и свецем сме обављати попис, само док траје служба божја, није слободно обилазити кућама Држећи се тога, отпочех 1. јануара по н. да радим.

С почетка сам имао потешкоћа у томе, што народ није био обавештен о попису, те ме је некако несусретљиво дочекивао, мислећи да попису-јем пореза ради. Особито ме је чудновато гледао, када сам стање пописивао. „Силом ћемо порез плаћати,“ вајкаху се људи Триста сам имао неприлика, док сам их обавестио о сврси пописа. Других дана ишло је у томе погледу боље, јер се брзо селом распрострьо глас, да обилазим и за што обилазим селом, те ме је већ сваки кућегазда приправан чекао.

За сваку особу требало је испунити по једну пописницу, па сам за часова писања могао онако летимично да промотрим нутрњу собе.

У целоме селу нема ни једне куће с две собе, него је сав свет збит у једну. Ако и има која кућа две или више соба, то свака има своје посебне станаре.

Када сам ушао у кућу Јована Марковића, чинило ми се је, да сам ушао под циганску чергу. Сва је дружина била у соби. Двадесет на броју. Жене и деца седели су по земљи, газда на кревету се излежавао, а мужеви — све његови синови — за столом, димећи на своје кратке лулице. Огромна пећ, што се устобочила у куту, жарила је толику врућину, да сам се чудио, како тај свет може да издржи.

У Уљанику, моме пописноме котару, станују три народности: Срби, Чеси и Немци. Морам по души рећи, да си је најлепше уредио стан Немац, онда Чех, а на трећем месту долази наш Србин — паур. Код Чеха је или узорна чистоћа, или свињац у соби, дочим код Немца свуда подједнако влада ред и чистоћа. Мислим да ће то бити с тога што је Немац највише култивисан, а Србин најмање. Приметио сам, да си је уредно чисто стан и онај Србин, који зна читати и писати, чишће од онога, коме никада није била књига у руци. У коју је кућу завирила просвета, тамо се је и вапно увукло

Јова Србљанин је најбољи господар, али кућа му није ни извана ни изнутра окречена. Има три брата, али ни један од њих не зна читати ни писати. Петар Марковић опет зна читати и писати, а кад и кад узме књигу у руке, па сам га нашао, где си собу кречи — „Опростите,“ рече ми, „што сте дошли у оваку неуредну кућу. Приближује се велики год, па морам да побелим собу, а и била је већ јако почадила.“

Да Срби толике важности не полажу на уређење стана, биће и тај узрок, што сваки женидбени пар има своју градицу, што *постељом* назовљу, где лети пребива и ноћива, а само зими, кад завеје и замрзне, згрне се сва дружина у собу, које је велик део запремила огромна земљена пећ с торњем и петљацима, у којима деца по цео дан цврљају кромпире Него где је мало дружине, тамо је такову пећ истисла мања, за кухање удешена Има много кућа и код Чеха, где се у соби куха, а из такове сам собе једва утекао, јер је за човека, томе невична, у таковој соби несносно. Код Немаца нисам на то наишао. Како сам споменуо, код Чеха је у соби или узорна чистоћа, или највећи неред Код једнога је била соба тако удешена, да се човек у њој чисто лагодним осећао, а код другога сам наишао на такову нечистоћу, да ми се смучило. У соби се кухало, једно петеро прасаца њушкало, смрадило, с тавана се вода цедила Папире сам морао турити под сто, да их чисте одржим. Чудио сам се, како тај свет може здрав остати. Па и били су сви бледи, као да у подземници станују. Морам прибележити, да у тој кући нико не зна ни читати ни писати.

Код Чеха и Немаца може се говорити о покућству. Ту су кревети, сто, стоци или клупа с наслоном около стола. У српским кућама нема често ни стола, а кревет само за најстаријег члана. Кревети осталих налазе се у зградама, које они постељама зову. Дознао сам, да дружина зими спава на слами, која се у вече унесе а јутром изнесе.

Чеси и Немци украшују своје собе сликама и то само светим. Чудно ми је било, да сам само у једној српској кући нашао икону. Иначе у ниједној. То ми је чудноватије тим више, јер знам да наш народ у другим крајевима воле слике, радо их купује и радо њима украшује станове своје. Да естетички осећај „паура“ није бар понешто развит, не може се тврдити, јер је познато, да његова ношња одаје доста укуса. У осталом мени није намера, да овде разабирем узроке, него само да прикажем ово, што сам на брзу руку приметио.

Разгледајућ тако станове нашега сељака и приснодобљујућ их са становима дошљака, несам био задовољан, те сам се чудио, како у недељне и свечане дане из тако занемарених станова може изићи онако леп и чист свет, да му капу скинеш!

III.

Што је наш сељак у овоме крају тако заостао, није кривња његова, него кривња околности, у којима се налазио. Није имао прилике, да упозна благодати просвете Морате знати, да се Уљаник налази у тако званој „Пауриjи“ (Горња Славонија), а то је један од најзанемаренијих крајева наше лепе домовине. Још прије какових педесет година живео је Уљаничанин у шуми, пасућ свиње и овце, а о душевној његовој наобразби нико није ни водио рачуна. Нико се није старао, да тај народ просвети, да га приправи за ново доба, да га неприправна не затече. Ново је доба надошло, а Уљаничанин стајаше затечен, неприправан. Секира и ватра утаманила је шуме, претворила их у поља и ливаде, а где „паур“ прије безбрижно свраћао крда свиња и оваца, тамо се данас нанизала туђинска села. — И данас још одјекују ударци секире, ватра пламеном пламса и прождире красне славонске прашуме, претварајући их у плодна поља, цветне ливаде Куда је некада мирно летао јелен, скакутала срна, ту данас земљу пара плуг, ту се данас таласиће житно море. Место дивљих четвероножних шумских становника настанио се ту двоножац, те стоструку корист вади из земље, која је прије само огромно дрвље хранила. Многи стари Уљаничанин и данас уздане: Ej, камо наше лепе шуме! ej, камо онога живота?! Успомена му само одговара: Ej, камо, камо!

Туђинац не само да је отео нашему човеку шуму, главни извор његова живота, него многога истиснуо с његова огњишта. С тим дошљаком није староседилац могао да води једнаку борбу, него је морао узмакнути Такав је природни закон, слабији да мора уступати јачем. То нас ни најмање не теши, али што ћемо, кад је тако. Прегнимо, спасимо оно, што је остало. А спашћемо нашинца, ако га уздигнемо на ону висину, на којој и странац стоји, с којим мора дан на дан да се бочи. Не плачимо, што нам је разорен град, већ гледајмо, да се на развалинама подигне јак град, који ће моћи пркосити бури. Та још се има ш чиме и с киме!

IV.

Већина дошљака, који су населили српска огњишта, јесу из Чешке, а мањина Немци из Угарске. Вредно је забележити, да су Уљаник населиле породице из једнога скоро котара. Нема сумње, да је тако и с другима местима, која су насељеници поплавили. Чеси, што су дошли овамо, су махом из округова: пржелоучкога и пардубичкога; а Немаца ни нема него из котара „пулендорфскога (жупанија Шопрон). Многи од тих Немаца имају чисто словенска имена (Томшић, Драшковић и т. д.), али словенски ни једне речи не знаду ни бекнути.

Ти дошљаци несу заборавили, за што су оставили домовину своју, раде као помамни, па се лепо и помажу. И онај остатак Срба увидео је, да не може онако лагодно живети као онда, док је имао шуму, по којој се башкарио и која га хранила, па је пљунуо у длан, па се некако бочи, да се на површини одржи. Ја мислим, да ће се ова шака Срба и одржати, јер у свакоме погледу напредује.

А како се досељеници осећају према отаџбини, коју су напустили? Чеси увек чезну за својом златном Прахом. Држе чешке новине, те позорно прате догађаје, који се тамо збивају. Ја сам увек Чех, вели Вацлав Кудрна. Међу оних 200.000 фор, за које је купљен поклон вођи чешкога народа, налази се и моја форинта. Није велик дар, али жуљевима сам ју заслужио, па приложио за народну ствар. Тамо је лепо, тамо смо своји, али овде се лагље живи.

Не можемо се подичити, да је таково домовинско осећање у нашега паура. Наш сељак овде не чита новина, он не разабире за своје ствари. Једино води бригу о хлебу насушноме. Неје му ко имао тога осећања накаламити, па се није могло ни развити Жалосно је, али је истина, да паур до не давна није ни знао да је Србин. За њега је постојало име Влах. Несам овде чуо никаквих песама, које би будиле домовинско осећање.

V.

Наравно је, да Срби више симпатије осећају према Чесима, него према Немцима. Србин ће се с Чехом спријатељити, један ће другоме помоћи, али с Немцем никада. Знаци несношљивости наших права Немцима често избију на видик. Не једном преко ноћи плане на ливади сухо сено кога Немца, погори жито у крстинама, буду подјнетн курузи у одметању. Шваба се вајка, чеше за ухом и псује Раца, а Рац се подсмехује једу његову, а души му годи, што је довео комшију у шкрипац.

Не могу а да овом згодом не споменем једне згоде Србина и Немца.

Напала марва Доје Николиновића у кукуруз једнога Немца. Овај брже боље стера марву у двориште своје и захтеваше, да му се наплати неколико мерова кукуруза. Наш човек моли овамо, моли онамо, заклиње „компију“ пријатељством, да му испусти марву. Та само је набанула. Аја, не чује то

Немац, већ захтева кукурузе. Марва већ два дана гладује. Није друге. Доја у хамбар те носи комшији старе кукурузе за оно неколико накрижених клипова. Даје Доја Шваби кукурузе, псује му швапску матер, шкрипље зубима и нешта одлучује.

Три тедна кашње, нико не зна, како се то догодило, води Доја коње комшијине и веже их уз шталу, али тако, да им је главе на високо повезао, да су коњи више висили него стајали. Дотрча сусед и стаде ламати рукама: „Јој, коњи су ми били у штали!"

„Каковој штали? Поваљали ми жито," говори хладнокрвно Доја.

„Није истина, није истина," скоро већ плаче Немац.

„Иди па види," вели мирно Доја.

А комшија гледа своје коње, очи своје, па се окреће све около њега.

„Шта тражиш?" пита Доју.

„Десет мерова шенице!"

„Ох!" зајеца комшија.

Доја шути.

„Брате!" моли Немац.

„Десет мерова", гуди Доја.

„Несу направили толико квара, несу!" плаче комшија, а Доја мирно наставља: „Иди па види!"

„Довешћу комисију, нек разгледа", вели комшија.

„Зови, зови!"

А комшија гледа Доју, плаче, гледа своје коње, плаче — погушиће му се, ако још дуље тако остану.

„Комшија!"

Доја шути — као стена.

Немац зарида, оде. За четврт сата се вратио носећи жито, а Доја сасуо у своју житницу и промрмљао: Жао за срамоту.

После Срби похвалили Доју, јер кашње ни један Немац није затворио због квара чије марве

Када се Срби са Немцима састану у гостиони, мора бити туцњаве. Тада Срби обично запевају:

Ал су Раци ђаволи,
Срели Швабу на коли,
Амо тамо с њиме,
Па га с кола сниме итд.

Та песма страшно једи Немце, они од једа вичу: Рац магарац, и онда ето белаја. Ко извуче! Једном таком приликом три Срба дерана стерали осам Немаца под једну ћуприју. Но то је цела приповетка, ал' није овде место, да ју изводимо.

(Свршиће се).

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

═ Дружина ученика друге гимназије у Београду издала је једну свешчицу под натписом **„Гимназијалац"**, у којој су ђачке песмице, путописне црте, приповечице и други чланчићи. Предговор је написао професор Љуб. Јовановић, у којем вели да су ученици одавна показивали жељу, да се окупе око установе, која би давала слободнијега маха „испољавању" оне њихне тежње за самосталним радом, којој су стешњене границе на школским часовима. Па како су и сами наставници тога уверења, да сами школски часови нису довољни па да школа постигне свој задатак, то се онда основала ова ученичка дружина „Гимназијалац", која ево издаде и збирку књижевних радова. Не знамо да ли је то са педагошког и практичног гледишта оправдано, да се по гимназијама оснивају ђачке дружине и да ове штампају своје књижевне радове, само толико нам је познато, да у нашим овдашњим гимназијама наставничко особље не држи овакве дружине и књижевне алманахе за потребне и зреле, те се од вајкада на карловачкој и новосадској гимназији овакe дружине не трпе, а још мање држе наставници на тим заводима, да су ђачки радови дозрели за публиковање путем штампе.

═ „Босанска Вила" јавља, да је сарајевска прва српска штампарија Ристе Ј. Савића предузела, да о своме трошку штампа и изда неколике приповетке из српског живота у Босни, које је написао и наш вредни сарадник *Ђорђе Јовановић*. И ми смо у „Јавору" донели неколико Јовановићевих приповедака, те ће и наши читаоци моћи судити о њиховој зредности.

═ У Мостару је наумила српска омладина да изда одабране песме даровитог младог песника српског *Алексе Р. Шантића* у новоотвореној штампарији честитог Србина Владимира Радовића. Чист приход од ове књиге намењен је за споменик Симе Милутиновића.

═ Ст. Грујић, бивши професор на војеној академији у Београду позива на претплату на превод са бугарског језика под натписом: *„О бугарско-српском рату 1885"*. Ово је, како вели преводилац, најобјективнији спис у Бугара о несрећи на Сливници, но опет преводилац није пустио књигу без својих примедаба.

═ Као што видимо из последње свеске београдског „Просветног гласника", изишло је у Београду неколико корисних књижица, које нам нису дошле до руку, те их овде само по наслову бележимо: **Босиљак.** Четврти струк. Са преко 40 разних слика. Узабрао Ј. Миодраговић; *Историја школске дисциплине* у вези са модерним погледом на телесне казне од Јос. В. Стојановића; *Index seminium in Jectemorac*, приредили директор ботаничкога врта у Београду и његови помоћници; *Кратка свештена историја новога завета*, с руског превео Бож. Н. Јовановић; *Лекције из српскога језика*, саставио Љуб. Стојановић; *Нижа геодезија* са особитим погледом на катастарски премер од М. Ј. Андоловића; *О биљу* (ботаника), с француског превео Ђ. Козарац; *Питање о Ћирилу и*

Методију у словенској филологији В. Јагића, превео с руског Х. Лилер; *Џорџ Стифенсон*, изналазач жељезнице и локомотиве. За омладину и народ израдили М. М. и П. Ш.

= Словенско друштво у Петрограду превело је и за Русе израдило *српску граматику* Стојана Новаковића, и почело је осим тога да издаје неки словенски календар Овај се може добити и у књижари Луке Јоцића у Новом Саду.

= Бугарски капетан Бендерев написао је на руском језику дело о *Македонији*. Упушта се много у политику, али главна му је намера била, да напише статистику и војну географију о тој земљи.

= Како нам један пријатељ нашега листа из Русије јавља, изишло је онде дело под натписом: „Памятники законодательной дѣятелности Душана“, хрисовулы, Сербскій законникъ, сборники византійскихъ законовъ“ од М. Флоринскога, професора на универзитету. Дело је велико, има 700 страна и стаје 4 рубље. Млади и даровити научењак написао је већ неколико дела, која су важна и по нашу историју. Овде у овом најновијем свом делу оцењује нашег Душана врло беспристрасно, узимајући у обзир све његове мане и врлине, а све на основу првих извора и многобројних докумената. Изречно вели, да је цар Душан силно држао у строгости свој народ и да је повлађивао и многе повластице давао властели и свештенству.

= Како је досадањи уредник „Гласа Црногорца“ др. Лаза Костић отишао са Цетиња, то је преузео уредништво тога листа наш уважени књижевник др. Л. Томановић, уредник „Нове Зете“ и цетињскога календара „Грлице“.

= Јован Живојновић, свршени гимназиста, позива на претплату на своје првенче, збирку песама под натписом „Пупољци“. Није нам познато, да ли је која од ових песама гдегод штампана. Књижици је цена 30 н.

= Новине јављају, да су у државној штампарији у Београду наштампане **народне песме**, што их је скупио *Вук Стеф. Караџић*, књига прва у којој су различне женске песме. Ово је државно издање. Одбор за издавање Вукових списа одлучио је, да се при издавању народних песама држи реда, којим их је Вук издавао, за то је ово *прва* књига, а она прва књига, што је изишла 1887. године има се сматрати за *другу*, за овом ћеући у штампу *трећа* и т. д. — Познато је да критика није била задовољна са издањем оне књиге Вукових песама, што је изишла г. 1887., те је с тога одбор издавалачки одступио и други се одбор ради тога изабрао, који ће савесније и критички уредити издавање ових важних дела. Но сад се види, да се она књига од 1887. неће наново штампати, него ће остати и имаће се сматрати као *друга* књига народних песама. Познајући неке људе, који су у овом одбору, уверени смо, да ће ово издање Вукових дела бити ваљано и од вредности, само за бога, зар та ствар мора ићи баш тако споро?!

= Архимандрит **Нићифор Дучић** одлучио је да у засебним књигама изда све своје досадашње књижевне радове, који су растурени по различним часописима од 1859. године до данас Књига ће тих, што изворна рада, што преведа, изаћи више него осам а у свакој ће бити најмање по петнаест табака. Прва је књига већ изашла, износи шеснаест штампаних табака а садржина јој је ово: I. Манастири: Дужи и Тврдош (Требиње) у Херцеговини; II. Манастир Житомишљић; III. Српска опћина и црква у Трсту; IV. Врањина у Зети и хрисовуље на Цетињу; V. Примедбе на коментар „Горскога Вијенца“; VI. Обзнана „Српско-далматинскога магазина“; VII. Бока и Зета; VIII. Оцена Парентина превода Гетова дела: Учење васеленске православне цркве с разликама учења других хришћанских цркава. — Друга ће књига донети ове радове: I. Морача и Острог у Црној Гори; II. Реферат о грађи за српску црквену историју и о имену Црне Горе; III. Белешка о Мажуранићеву спеву „Смрт Смаил-аге Ченгића; IV. Епископије: дабарска и зетска; V. Извештај о другом крштењу Немањину; VI. Извештај о три потомка Немањина; VII. Извештај о пореклу кнеза Лазара Хребељановића; VIII. Извештај о смрти цара Уроша; IX. Запис у старој добрун. цркви у вишеградској нахији; X. Српске сфрагистичке и хералдичке старине: печат св. Саве српскога у Кареји; двоглави орао Немањићев у Хилендару; двоглави орао крез-Лазарев у Хилендару; други у Горњаку; крст архијепископа Саве II. краљу Урошу I; печат митрополије врањинске; XI. Добрушта у Метохији; XII. Приказ Борхграфове расправе о цару Душану; XIII. Оцена Зборника апостол. прав васељен. сабора“ и расправе: Јерархични положај Сарајевске митрополије; XIV. Српски арханђелски манастир у Јерусалиму; XV. Приказ дела: Спољашњи односаји Србије; XVI. Словенски рукописи у народној библиотеци у Паризу; XVII. Разни записи; XVIII. Приказ књиге (исправке из Париских архива) о завери Зрињскога и Франгепана; XIX. Хумска (херцеговачка) православна епископија; XX. Приказ расправе о starom grbu bosanskom. Овај садржај друге књиге био је у први мах намењен првој књизи но онда би прва књига изнела била више од тридесет табака те је тако писац садржај тај поделио на две књиге. — Архимандрит Дучић је више од тридесет година проучавао прошлост и садашњост свога народа и много записао и на свет изнео из политичне, црквене и ратне му историје, из географије етнографије, археологије и старе српске књижевности. О тим је радовима повољан суд донела и домаћа и туђа критика а траже их и спомињу у својим расправама и научним делима многи чувени књижевници и научењаци. С радошћу се дакле може поздравити намера поштованога архимандрита да своје радове прикупи а читалачка публика ваљало би својски да се одзове те да купује и чита те збиља важне и занимљиве радове.

— Гроф **Лав Толстој** написао је броширу под натписом „Значај науке и уметности“. О тој брошири пише немачки један лист овако: „Наклоност грофовског руског мислиоца к мистицизму и символизму, уз то фанатична му тежња за хуманитетом и прахришћанством одушевила је Толстоја на најразличнија. исто тако бизарна колико занимљива дела Већ се у „Крајцеровој сонати“ показао Толстој у свом последњем стадију као рушилац и противник музике. Ова брошира показује сад све то већу полемику Толстојеву против свију вештина, против све науке, у колико није са свим у служби човечности и користности. И ту има силних духовитих парадокса, који фасцинирају и интересују, као сва дела писца „Војне и мира“, али никад не могу изазвати потпуно одобрење.

БЕЛЕШКЕ.

(Промоција). У суботу 1. јуна о. г. промовисан је *Душан Симић* из Новога Сада за доктора права на будапештанском универзитету. Душан је син знаменитога сликара српског пок. Павла Симића.

(„Divina comedia“). Новине јављају, да су недавно нашли у Милану рукопис Дантеовог величанственог спева *„Божанствена комедија“*. На рукопису има Дантеов грб и мисли се, да је овај рукопис писао или сам Данте или његов син.

(Чудновато.) Између Лондона и Париза постојала је и до сада телефонска свеза, а сад су наставили жицу до Марсеља. И тако се сад дакле изговорене у Лондону речи чују и врло добро разумеју чак у Марсељу, који је 1250 километара удаљен од Лондона.

(**Нов добротвор**). У Крагујевцу је преминуо *Милован Гушић*, пешадијски капетан у миру и оставио је своје велико имање на добре цељи Тако је оставио преко 50.000 динара и сву своју покретност по пола крагујевачкој општини и фонду сиромашних ђака крагујевачке гимназије; половину своје велике зграде у Крагујевцу за школу светосавску, а другу половину за вишу женску школу. Осим тога завештао је мање и веће своте на разне друге добротворне цељи. Нека му је слава!

(**Одликовање**). Срп. кр намесништво у Београду одлучило је на предлог министра просвете, да се *А. Фијан*, редитељ загребачког народног позоришта одликује орденом св. Саве V. степена. Г. Фијан је ступио неколико пута у неколико улога на београдској позорници као гост и публика га је с одушевљењем примила. Интеданат народног беогр. позоришта изјавио је од стране краља Александра и кр. намесника г. Фијану њихово допадање и особито признање,

ДРУШТВА.

(**Матица хрватска**) имала је 2. јуна о. г своју редовну главну скупштину. Скупштину је отворио председник проф Т. Смичиклас и у говору свом топло споменуо упокојенога песника и негдашњег председника Матице Ивана Мажуранића. За тим је тајник И Костренчић прочитао опширан извештај о раду и материјалном напретку Матице у минулој години. Из извештаја се види, да је број чланова матичиних нарастао на више од 7.700. Друштвени иметак порастао је знатно, тако да је главници додано преко 14 000 фор. Текући су приходи износили преко 27.000 фор. Имање Матично износи до близу 130.000 фор — За потпредседника изабран је наново Ј. Е. Томић, а др Б. Лорковић и др. А. Мусић за чланове књижевног одбора.

ЧИТУЉА.

(**Светозар Поповић, професор**). У Чортановцима у Срему преминуо је на Спасов-дан у јутру честити Србин Светозар Поповић, у 38. години свога живога. Покојник је рођен у Темишвару г. 1853., а после је донесен у Нови Сад, где је основне школе и гимназију са одличним успехом свршио. После тога је као Текелијин питомац на будимпештанском универзитету изучио на философском факултету математику и физику. Ступио је у практични живот године 1877, кад је изабран био за професора на ср. карловачкој српској великој гимназији, а у години 1879. отишао је у Сарајево, где је био управитељ српске гимназије, која је онде у оно време постојала. Ту је био Поповић до г. 1881., но не беше му тамо останка због политичких неприлика и он дође на ново за професора у Ср. Карловце

По наскоро се реши да слуша правне науке, те с тога напусти гимназију и оде на ново на универзитет најпре у Загреб, па онда у Берлин, но ипак се ода поново просветноі струци отишав у краљевину Србију, где је до смрти своје професоровао.

Светозар Поповић је радио и на публицистичном и књижевном пољу. У „Бранику“ је написао низ чланака са натписом: „*Српске прилике*“ г. 1889., а још године 1880. донели смо ми у „Јавору“ његов чланак „*О домаћем васпитању*“, а то беше његово предавање о св. Сави те године у Сарајеву.

Нека је слава и дуготрајан спомен овом честитоме Србину и наставнику!

(**Иван Петар Јордан**) Задарска „*Искра*“ јавља, да је 8. (20.) маја о. г. умрьо у Бечу након кратка боловања српско-лужички публициста и велезаслужни књижевник *Иван Петар Јордан*, и доноси о њему ове податке: Покојник се родио 3. (15.) фебруара 1818. у Шишковицах у Горњој Лужици. Учио је у Прагу и писао још као младић чланке за лист „Ost und West“ о својим земљацима. Он је први почео сакупљати лужичке *народне песме*, те упозоривати на њих. Године 1841. издао је у Прагу *граматику лужичко-српског језика* у Горњој Лужици по системи Добровскога, те је и удесио *правопис* према ческому. Јордан је дакле у том погледу био лужички Гај (или наш Вук Караџић. Ур. „Јав.“).

Године 1842. почео је у Липском издавати познати часопис „*Slarische Jahrbücher*“ а мало доцније и часопис „*Jutrička*“, у којем је доследно спровео употребу новога правописа. У то је време постао професором свеучилишта у Липском, те је предавао о Словенима. Године 1845. био је Јордан у одбору, који је устројио „Матицу“ лужичко-српску по примеру Матице чешке (вели „Искра“, но познато је да су све Матице постале тек после оснивања Матице српске. Ур. „Јавора“), а саска је влада потврдила ово друштво, које још и данас постоји и ради. Год. 1848. изгубио је професуру у Липском ради својих словенских осећаја и дошао у Праг, где је почео издавати часопис „*Slavische Centralblätter*“. Доцније је Јордан писао за разне словенске часописе и вазда у духу народном. Издао је и *пољску граматику* и *чешко немачки речник*, а био је човек учен и љубазан.

СТАТИСТИКА.

(**Школе у Русији**). У Русији има по рачуну Пругавина свега 40.000 основних школа, а свршавају их сваке године око $2^1/_2$ милијона деце. Осим тога уче својевољно руски војници да читају и пишу. Две трећине од њих, може се рећи, заиста и науче.

РАЗНО.

(**Српске списатељице**). Г. Васа Папрић из Винковаца подсећа нас на још нека имена женска, која су се овде или онде у српској књижевности појавила и ми ево доносимо овде белешке, што нам их је речени пријатељ нашега листа доставио: У „Даници“ за 1867. има две кратке песме („У зиму“ и „Српству“) од Српкиње *Јулке Милијевића*. — У истој „Даници“ има из „Видов-дана“ прештампан чланак (на стр. 430) „Хећим-баша, или догађаји Ђузепа Антонелије, доктора у турској служби. Од др. Хр. Сандвита. Превела *А. Л. М.* — У „Даници“ за годину 1864. има на стр. 47. ова белешка: „У „Вилов-дану“ излази једна новела под насловом „Слепа ружа“. Наше лепе читатељке ваљда и не знају, да је то превод светле *кнегиње српске Јулије.*“ (Ми ову белешку не можемо да нађемо на означеноме месту; мора бити да је погрешно назначена година или страна. Ур. Јав.) — У „Даници“ за г. 1861. има на стр. песма од *Софије Вујићеве* из Аде под насловом „Видосава Обилића“ (место „Вукосава Обилића“, што је после у листу исправљено). — Сећам се — вели даље г. Папрић, — да сам читао једном збирку приповедака из светске књижевности, што су их превели Ђ. С. Симић и † *Јелена Ђ. Симића* под насловом: „У слободним часовима.“ — Тако би са ових пет Српкиња било наведено 69 женских, које су се у нас чуле на књижевноме пољу.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 25. У НОВОМ САДУ 23. ЈУНА 1891. **Год. XVIII.**

ВЕШТИЦА.

(Das Hexenlied.)

НЕМАЧКИ СПЕВАО

Ернст Вилденбрух.*)

У манастиру рече игуман:
„Медардо, брат наш, стар је, изнурен;
За цело му се ближи суђен час.
Исповедниче, иди смиреном,
Те саслушај му греха исповест,
И ако знам, да не ћеш много чути.
Педесет лета манастиру служи,
У служби тој оседила му влас;
Испаштао, напостио се доста,
И тако се за вечност спремио
Од свију нас најсветији је он,
Свевишњем Оцу биће угодан.“
Исповедник на врата закуца,
Но кад Медардов не одзва се глас,
Он врата отвори и пређе праг,
Те ступи смирено у ћелију —
Ал’ час за часом мирно пролази,
Монаси згледају се, диве се:
„Зар он, по делима непорочан,
Зар њега тишти тако тежак грех?“
Вечерње звоно позва потмуло
Духовнике капели малој све,
Ту клекнуше, метанисаше редом,
И молише за душу брата свог. —
Но чуј, од некуд амо допире
Суморна песма, тужан неки глас.
Са мрамора се диже игуман
А калуђери живо слушају:
„Из ћелије Медардове је звук,
Медард је то, што тако пева сад.“
И даље слушају: „Но шта је то?
Изгледа ми, к’о грешне да су речи?“
А гле, а гле, на врата ступа нагло
Исповедник, сав блед и поплашен:
„У манастиру ђаво нам је гост!
Медард је с душом, с телом пропао,
У канџама се вије његовим!“
Старешина упали свећу живо,
Те освештану узима у руку,
А калуђери чинише што он,
И пођоше за игуманом сви;
По ходнику разлегао се звук
Песама тужних целе братије:
„Од греха, насиља, од сотоне

*) *Ernst von Wildenbruch* спада међ најзнаменитије песнике немачке млађег кола; драма му је главна струка а ту опет историска трагедија. Кад су прва дела његова угледала позорницу, разлегао се кроз целу Немачку усклик, којим поздравише нову звезду. Драмска су му дела: „Die Karolinger“, „Herold“, „Der Mennonit“, „Väter und Söhne“, „Opfer um Opfer“ „Christoph Marlow“, „Die Herrin ihrer Hand“, „Das neue Gebot“, „Der Fürst von Verona“, „Die Quitzows“, „Der Generalfeldoberst“, „Der neue Herr“. Осим тога је издао неколико књига већих и мањих песама, балада, новела и приповедака; одових спомињемо приче „Kinderthränen“, које су тако нежно писане, да морају сваког дирнути. Вилденбрух је рођен 3. фебр. год. 1845. у Бајруту у Сирији, где му отац беше пруски генерални конзул. Из прва се одао војничкој струци и био је официр у пруској гарди, доцније даде оставку, настави гимназију и пређе на правнички факултет Берлинског свеучилишта. Био је из прва судски чиновник, доцније пређе на дипломатско поље и сад је посланички саветник у Берлину. Као резервни официр био је у ратовима год 1866. и 1870—1. Год. 1884. добио је за своја драмска дела велику награду (Schillerpreis), коју је цар Виљем I. установио. — Песма „Das Hexenlied“, писана је у јамбу и дактилу са сликом; преводилац се није, усудио поћи за песником и на том пољу. Њему беше главно, да упозна са српским светом тако великог песника и да прикаже песму, која је тако дивна — бар у оригиналу. *М. С,*

Сачувао нас милостиво Бог!“ —
Код ћелије су — блед и изнурен
Медард на одру лежи оскудном,
Грчевито је руке скрстио,
У очима му пламти пожуда,
С усана његових непрестано
Обесна песма дрхти манито.
Ах, чудан звук у песми лежи тој!
К'о љубав, жеља, псовка, поруга,
К'о зрак да из даљине доноси
Туђински цвет — заношљив миомир.
Монаси машу светим свећама:
„Беж', сотона, из срца његовог!“
И дижу свеће, дижу иконе,
Медардов пој све дивљи постаје;
У душе њине, ах! потрешене
Тај грешни пој све дубље улази.
Монахе језа, тежња спопада,
И туга за животом пропалим,
Пред очима им низају се сенке
Младости бајне — изгубљени чар;
И мало, помало умуче збор,
И песму слуша, ћутке, пажљиво. —
А игуман, побожна старина,
С ужасом стоји, гледи у округ,
За тим Медарду окрете се живо,
Те гњевним жаром рече строгу реч:
„Зар браћу свету да заведеш ти?
Проклетниче, у пак'о иди пре!“
Но гле, Медард се диже с постеље,
По лицу његовом се блиста сјај,
Укочено му око некуд гледи,
Заношљив к'о да красан види лик,
Усхићен пружа, шири своје руке:
„Слушам те, чујем, спреман стојим ту,
Ти чиста жено, вештицом што зваше,
Ти слатко тело, које спалише,
Ви усне меке, очи пуне миља,
Удова гипких слатко-бујни цвет,
Ти љупка сласти, што ми с' понуди,
А ја с презрењем одагна у смрт,
Педесет лета горко кајем грех,
Да једва с тобом будем вечито!“
И руке шири, тело опружи —
„Медард је умрьо“, шапће цео збор. —
И три су дана к'о покајници
Монаси манастиром ходили,
И ноћи три молећки клечали,
Свевишњи да се њега смилује:
„Покојнику, што у сред греха умре,
Опрости вољно Спаситељу наш!“ —
У ћелији усамљеној, при свећи,
Исповедник је с игуманом сам:

„Реци ми сад, Медард што теби рече,
И дела кажи, која скриви он“
Исповедник се нагло прекрсти:
„Живот му беше лаж и превара;
Ти виде њега често, како зором
Клечећки се на плочи молио,
Те рече нама: буд'те као он! —
Ал' знај, грешника благосиљ'о си.
Ти виде, како жарко, заносно
Пред Богомајком ширио је руке,
Ал' он на Чисту није мислио,
Већ друга жена испуни му груд.
Ти виде сањалачки, благи лик,
Ал' срце не, помамно његово,
Под хладним челом, седим власима,
У срцу му је грешан врио жар. —
„„Ја бејах свештеник,““ тако ми рече,
„„И побожно сам требник читао,
Са страхом читао и заносно,
Јер бејах млад а врела моја крв.
Са главе падала ми плава влас,
К'о златом да је преливена сва,
И кад ме први постригоше пут,
К'о густо класје да су косили.
То беше доба, кад у Немачкој
Ђаволска власт је преотела мах,
Кад жене наведе на прељубу,
И када вештице спаљиваху.
У доба беше то; сред поноћи
У одаји крај жишка бејах сам,
Кад неко ми на врата закуца:
„Хајд, свештениче, требају те сад.“
Олуја беше грозна, мрка ноћ,
Одведоше ме напоље пред кулу
И спустише дубоко ме у њу —
У пак'о, мишљах, доле силазим.
У руку дадоше ми буктињу,
Показаше у зиду рупу још:
„Сад иди вештици, која ће сутра
На гломачи да грехе покаје,
На благу смрт је спреми молитвом,
И душу њену истргни из пакла.“
Унутих се у земљу дубље још,
У грлу моме дах ми застаде,
Шушкање неко када зачујем,
Синџира звекет, горки уздисај,
У ћошку, ах! најмрачнијем у кули,
К'о шумску дивљу звер у заседи,
Девојку спазих, јадну, скрушену,
На влажном каму како лежи ту —
За карику утврдих буктињу,
Са свода што је доле висила,
И рекох: „Сестро, погледај ме сад,

Приближи се, не бој се ничега.“
Ја спазих речи мојих утисак,
И руке како с лица скида свог,
Сад главу диже, гледи мене, гледи,
И стаде се пузећки ближити.
Сад колена ми страсно обгрли,
А око јој упило се у моје,
Погледим је а светлост буктиње
Озари лице њено слађано.
У срцу свом топлоту осетих,
У очима милости влажан жар,
При нéмој невољи умукох тој,
И ћутке стадох с њоме плакати.
А кад ми сузе вреле опази,
Дрхћућим рукама ме обвије,
Из груди јој јецање затрепти,
И тепајући поче шаптати:
„Још умеш плакати, оплакујеш ме,
К'о Спаса благог ја те љубим свог!“
Та грешна реч ме силно поплаши:
„Сети се где си, помисли на час,
У пламену ћеш сутра горети,
Покај се, вечни ти да стечеш мир!“
У вељој страви погледа ме она:
„Да покајем? Та нисам грешила!
Сироче сам — у густој дубрави
Са старом мајком живела сам сама,
А стара мајка знаде многи лек,
Те болнима је биљке кувала,
Ах, стару мајку бацише у плам
И назваше је врашком вештицом.
Још стара мајка песму неку знаде,
Од ње сам слатку ту научила,
У даљној земљи, каза, потиче,
Где људи знају љубав чарати;
Ја певах је, и не знадох шта значи,
А људи сурови ме склепташе
И бацише у тамну кулу ту,
Још рекоше, да главом сотона
Из мене пева, људма на пропаст,
Те за то морам сутра горети.“ —
Усана њених сад ме такну жар,
Из очију ме преклињаше страх,
А пуне груди ближе примаче:
„Спасавај ме, од смрти избави!
Живот је сладак а чемерна смрт,
А гинути у пламу тек ужас!
Увредила ја нисам никога,
Ни врачала и никад грешила;
Ах, људско срце тврдо је к'о кам,
Но ти си благ, још умеш плакати;
Чувар ми спава, пут је слободан,
Уклонимо се, беж'мо заједно!
Лагано ћемо, не ће чути нас,
Угаси луч, помоћи ће нам мрак;
Пољани води ова капија,
Приметити, задржати нас не ће!
Кад сутра рано пет'о запева,
Далеко смо, у даљној дубрави;
А лес је тако мрачан, тако густ,
Ја место знам, не могу наћи нас,
И друго знам, скривено место знам,
Где благо лежи, закопано старо,
Потражићемо, наћи ћемо га,
У даљни онда бегаћемо свет,
Да живимо, да са мном живиш ти,
А с тобом ја, до века, вечито!
Ти ниси жену никад грлио,
Ти не знаш, љубав женска да је сласт,
Богатији ћеш срећом бити том,
Нег човек што је био икоји —
Ал' ноћ се клони, сати пролазе,
И час је крајњи, беж'мо, беж'мо сад!“
К'о вихар њен је врео витл'о дах,
Пребелом руком обгрли ми врат,
А коса врана, као крила тамна,
Облила је дивотан онај стас.
У глави мени, груд'ма потиче
Заношљива и смртоносна страст,
И већ се нагох, да пољубим њу —
Кад махом нешто зграби ме за кичму:
„Ти љубиш вештицу! Ти лепшаш грех!
Милости Божје ниси достојан!“
На уст'ма мојим заста свака реч,
Са срца свога ја је отиснем,
И пун ужаса нагнем бегати —
А она врисну и очајно клоне,
Још зачух плач, јецање потмуло.““ —
Медард ућута — блед му поста лик —
„Мој брате, рекох, шта те тако страши?
Одолео си искушењу том,
Вештине врашке ти си одбио —
Но док га стадох тако тешити,
С усана његових се оте смеј,
И тако страшан, тако поган смеј,
К'о ђаво да се церио из њега.
Крвавим очима ме погледа,
Ућута — за тим рече: „„Свану дан —
На небу поче зора блистати,
У гомиле се људи скупљаху,
Наслагано на пољу лежи дрвље,
Суморна, мрка, пуста гломача,
И сваки је на колац упрьо глед,
Где она беше, чекајући смрт. —
К'о тичице, разлетеле на мору,
Од страха очи њене лутаху;

У руци с крстом приђем ближе њој,
Ал' њено око већ ме спазило,
И гле, потајним неким начином,
Одмапу главом, па ме поздрави,
На лицу слатком осмех прониче,
К'о сунца кад се задњи прашта зрак. —
Џелат запаљен витла већем луч,
А око јој упило се у моје,
Већ суво дрвље захватио плам,
Од ока јој опчаран стојим ту
К'о плаха туча прште варнице,
А усне јој к'о свело дрхти лишће,
Кад махом, на мах зачух неки звук;
На дрвљу пламном поче певати,
К'о лети киша кад кроз ноћ зашушти,
Тако ме текну блажен овај пој;
А мени би, к'о зрак да носи амо
Туђински цвет — заносљив миомир.
К'о ушима да мојим збори глас
О дивној срећи — вазда пропалој.
Већ пламен хвата голу ногу њену,
Она се наже — задњи опроштај;
И црни дим завитла око ње,
А тужан њен из дима звучи глас,
И хучно букне до небеса плам,
А песма јој к'о звонце дрхти још —
Ја уши своје покрих рукама,
„Певању, песми кад ће бити крај?"
Потресен, прожман нагнем бегати,
Ал' са собом повукох тужан глас,
И камо пођох, камо умакох,
Ах, песма, песма пратила ме та.

Ил' бдио, снио, молио се Богу,
У свако доба, био дан ил' ноћ,
Од дана тог педесет ево лета
Непрестано је чујем, чујем ја!""
Медардо ђипи, лик му подивља,
„„Опет је чујем — зар је не чујеш?
Под сводом је — кроз врата улази —
На праг је стала — ево, ево је!"" —
Крај постеље се бацих његове,
Мој брате, викнем, кај се, кај се ти,
У канџама те држи сотона,
Те жене песму изум'о је он!
На постељу Медарда положим,
Ал' он из мојих истрже се руку,
И снажно ме од себе отисне:
„„Из раја Божјег њен ме зове глас
Спасењу мом, што грешно изгубих,
И она сама небо ми отвара.""
И махом суза облије га плаха,
И махом поче старац певати —
То беше песма, какву чуо нисам
Из људског грла да се јављала,
Усклика пуна, туге, наслади —
Ужас ми хладном руком шчепа груд,
Те хитно одбегнем из ћелије,
И позвах све, да њему дођете" — — —
Исповедник ућута — зорин зрак
Појави се. Старешина ће рећи:
„Што људски ум не слути, не схваћа,
На небу горе разумеће Бог;
Он, брате, рече благо: мој је суд! —
Прекрсти се и немој судити."

Превео **Милан Савић.**

ИЗ ДНЕВНИКА ЈАДНОГА ТИМОТИЈА.

Од Мил. Јов. Ј—ћа.

(Свршетак.)

17. Новембар.

Збуњен изненадним признањем ишао сам са свим махинално али брзо за њом.

Код стола се чуо жагор, који је највише подигла попадија и у опће могло се приметити, да је друштво оживело Попадија се нагињала према мојој матери, причала јој, очи јој се светлиле а реторика беше јој много жешћа него пре. Домаћин и отац Партеније разговарали се опет за себе, тихо; гледаху поверљиво једно другом у очи, зарумenили се и изгледаше да ће се на послетку пољубити. Али пажљив посматралац могао би видети, да је домаћин оца Партенија врло фино са неким дубоким болом прекоравао, за тим молио, тапкао га по рамену са неким блаженим осмехом, а отац Партеније опет мрдаше главом и по том се могло видети, да се у нечем никако не слажу.

— Ал учини ми, човече! говораше мој отац молећивим гласом.

— Опет он! рече поп Партеније и отвори уста као да нешто хтеде одговорити, али заћута са изразом неке досаде на лицу.

— Да, заиста, за што је не би оставио? Та моја Ката и онако нема друштва . . . но остави је . . . то . . . то на послетку . . . како да кажем . . . захтева и пријатељство.

— Ех, сад опет потежи и пријатељство. Нема ту, брате — чуо си разлоге.

Али разлози ти чинили се мом оцу врло слаби.

— Ух, твоји разлози — рече он у неком пријатељском гневу — ћути, ћути, видим ја већ, какав си ти човек, сад баш добро видим

Домаћин заћута и тужно погледа у сто, а те последње речи као да поколебаше оца Партенија, што је био очевидан доказ, да је и он имао од природе меко срце.

— А овамо: пријатељ, пријатељ! Ето сад, какав си пријатељ, говораше мој отац тужно, не гледећи на попа Партенија.

На оцу Партенију видео се неки немир, он попи у забуни чашу вина, поче добовати прстима по столу и загледао се у лептирицу, што облеташе око свеће. Те последње речи беху као што се види од најјачег ефекта и отац се у себи силно радовао.

За цело то време ја сам био као на угљевљу Разгледао сам пажљиво сва лица меродавних личности, мотрио сваку црту како се мења, какав облик узима, да-ли значи пристајање или непристајање и према мењању црта ја сам почео да тумачим и нагађам одлуку. Срце ми је час оживљавало блаженом надом, час ми душу кидаше сумња, и да је когод видео моје лице, тај би на њему прочитао сву патњу и борбу, што се у мени зачињала и свршавала.

Ја нисам имао никаква уплива на решавање тога питања, да ли ће Даница остати или не, а нисам имао за то што нисам смео да молим. Био сам насиван и за то сам највише патио.

По тону попадијиних речи изгледаше ми као да је врло радо пристајала, погледала на Даницу и значајним погледима и изразом лица, као да јој даваше савета, како да се влада у гостима. А на Даничину лицу није се мењала ни једна црта. лице јој одаваше потпуну равнодушност. која ме је јако узнемиравала. Она је ћутала, била пасивна као и ја, но узроци њене пасивности били су са свим друкчији него моји. Њен поглед као да је говорио: „Мени је са свим свеједно. Радићу онако, како отац и мати хоће.“ Али у исти мах, као да јој баш не беше свеједно, мисли као да су јој далеко биле, поглед јој беше на другој страни, беше мрачнији и изражаваше досаду и нестрпљење.

„За што да останем? За што да мучим то јадно створење?“ говораше тај поглед, али сам га ја ипак у тај мах лепше тумачио.

Што је дуже трајала та неизвесност, ја сам све већма горио од жеље, да ту остане и напослетку сам побеснио.

Стајао сам поред једне столице, наслонио се на леђа од те столице, стискивао руке, гризао усне од нестрпљења, као да чеках пресуду живота или смрти.

Време је споро пролазило. А у друштву, које је тако рећи несвесно осећало, да се ближи час растанка и ако је пре тога било каквих несугласица, сад је све текло лепо и складно. Нема сумње, да је ту много и вино допринело Сад како му драго, тек поп Партеније и мој отац разговараху се опет тихо, браде им се скоро додириваху, те је по свему изгледало, да је ипак дошло до споразума, као да су опет постали добри пријатељи. А вино је тако разнежило осећаје тога пријатељства, да су све пливали и тонули у некој лудој љубави и мал’ није напослетку дошло до суза.

— Е, кад је тако, нек остане, рече отац Партеније свечано и спусти своју тешку шаку на сто.

„Остаје, остаје!“ заори се весела цика и жагор.

— Но, сад си заслужио, да те цмокнем — рече промукло мој отац и узбуђен кихне — дед, оди, да те пољубим . . . па ћемо онда пити вино.

А ја кад видех, како се свршило, налетеше на мене осећаји као бурни таласи на слабу уставу; нешто ме повуче напред, столица ми се измаче, ја запех за њу ногом, извртох је, а сам се забатргах напред, пруживши руке као онај, који стрмоглавце скаче у реку. Почех очајно лупати стопалама, тежећи да одржим равнотежу, нисам пао, али сам за то врло поцрвенео. У забуни и вреви оној, није нико приметио моју „несрећу“.

— Но, сад је време да се иде — рече отац Партеније уздахнувши.

— Та седи, човече!

— Е, брате, види се, да је већ време — и отац Партеније погледа у звезде и месец, диже се, исправи и уздахну, као што обично уздишу сити и напити људи.

— То је, слатка моја, та Маца — говораше попадија мојој матери, устајући — о којој се бог зна шта говори; али ко го-

вори? Говори нотарошевица, а зна се, да је нотарошевица највећа алапача на свету. Ваљда ја не знам нотарошевицу? Приповедаћу ти о њој лепе ствари а и њој ћу првом приликом у очи рећи и истину, и онда ће цело село видети, да ђаво није баш тако црн као што га сликају, а баш ни анђео тако леп, као што га сликају.

Као што се дакле види, попадији ће морати остати материјала и за други пут.

Наста жагор. Пољупци пуцаху.

— Јух, јел кутија на колих?

— Мој капут!

— Пази на коње да не крену.

— Па дођи чешће!

— Ех, није него још нешто. . . дођите и ви нама.

— Ове недеље почиње радња. . . но, ал идуће за цело

Слуга швићну бичем и коњи излетеше кроз капију.

— У здрављу!

— Лаку ноћ!

— Сретан пу-у-ут!

Топот и зврјање кола одјекиваше јасно по мирној улици заспалога села и најзад све умукну у улици испуњеној месечином и широким сенкама густа дрвећа.

Петли кукурекаху, Било је већ дубоко у ноћи. Настала нека неугодна празнина, која остаје обично иза милих гостију, мој отац, који је још седео за столом, пушио дуванске цигаре и мргодио се (у ванредним приликама пуши он цигаре и тада се мучи), гледаше са досадом у плаве димове, који се разилажаху по мирном ваздуху. Напослетку поче још и зевати, и оде да спава без „лаку ноћ,“ изгрдивши пре тога слугу и залупивши за собом врата.

Уђосмо у собу. Моје млађе сестре беху сањиве и дремаху као јагањци а Ката и Даница седеле загрљене на дивану а ја према њима на столици.

Осетио сам, да нема смисла, да ја ту седим али нисам смео да први предложим да се спава, јер бих обратио пажњу на себе па бих се збунио. Даница је седела замишљено и каткад ме је погледала тако, као што учитељ погледа ђака, кад види да ради оно, од чега га је овај одвраћао. Услед тога погледа ја сам се збунио па сам као луд почео звонцати ногама и црвенити

— Лаку ноћ! рекох, кад осетих свој глупи положај.

— Зар ви хоћете да спавате? рече она хладно.

— Ја обично спавам, кад сам сањив. — И приметивши сам несмисао својих речи истрчао сам из собе и запео мало за праг.

Али сам добро осећао да не могу спавати. Отишао сам у башту, одахнуо, скинуо шешир а ноћни ветарац хладио ми усијано чело. Стајао сам тако без мисли, отишао под орах и легао на клупу. Пред мојим очима почеше се низати сви догађаји те ноћи, све ситнице, о којима ми је тако пријатно било мислити, нарочито све ситнице, које се на њу односиле. Сећао сам се тако смешне глупости, само што ме та глупост и сад још чудновато дира. Сећам се, како је Даница заискала воде, како јој Ката донела воде у чаши па опет однела чашу на своје место. Тада сам се ја украо из друшва, потражио ту чашу и пио из ње воде врло много и врло жудно Једном речи: свега сам се сетио, и разна осећања гомилала се у души, да нисам ни сам знао шта ми је и шта ја хоћу. Легао сам на леђа и ћутао. А око мене разлила се тишина као бескрајно мртво море. У трави сањиво цврчаше попац. . . Кроз то мртво бескрајно море допирали су до мојих ушију чудновати, нејасни али познати звуци. Час сам чуо крупни бас попа Партенија, неко одобравање и громки смех, час сам у сред тога шума чуо како све остале гласове надмашује глас попадијин, како звони ситно, протегнуто, као звук пикуле. За тим се гласови на пречац мењали, изненада придолажаху други гласови а из тога хаоса извираше неки блажен, слатки глас, глас моје драге, како час весело пева неку слатку песмицу, за тим јој се глас опет мења, некако тужно кличе и звони тихо по тишини. . . Срце ми се згрчило, обузе ме неко тавно осећање, душа ми потајно стрепила, протрео сам очи, устанем с клупе и почнем се брзим корацима шетати по стазама За што сам ишао, куда сам ишао и докле — нисам знао. Често сам са нестрпљењем застајао и немирно са уздржаним дисањем гледао на небо. А по небу пловљаше тихо пун месец и обливаше башту својом нежном, слабом светлошћу, поред њега милио мали, сребрн облачић и ишчезаваше полако у пучини јаснога, мирнога, бескрајно дубоког неба. У тој ду-

бини трептаху ситне замишљене звездице једва више друге, и што сам дуже гледао у небо, све се више гомилаху и мицаху звездице а ш њима мицаху и силне, чудновате жеље у мојој души Међу свима тим жељама истицаше се само ова: Кад би ја и она могли да одлетимо тамо изван звезда, где нам нико не може сметати, где никог нема, па да тако живимо сами, дуго . . . до века Али док сам то мислио, поче се у души тако рећи отимати неко тамно, досадно осећање, неки унутарњи глас: „Шта ти радиш? Сети се свега!“ Глас је тај био строг, прекоран: „Глупост!“ мислио и старао се да га угуши, али сам ипак несвесно по савету тога гласа почео опет с почетка да све размишљам и да се свега опомињем, но никако нисам по реду мислио, сећао сам се њеног слатког гласа, њених очију, осмеха, али ми се оно прво гадно осећање почело упијати, уништавати сва пријатна чувства, помути ум и притисну ми душу и ум као страшна мртва тама „Шта радиш? Сети се свега добро!“ чух опет тај глас, ал то више није био нејасан пророчки одјек из даљине, него ми је ту близу звонио и уши ми заглухнуо Ја се стресох, „Шта ја збиља хоћу и шта радим?“ И опет се почех свега сећати. . . . али за чудо, да је то сећање сасвим друкчије било него пре, све ми се друкчије преставило, мој помрачен и збуњен ум, као да уједанпут осветли нека река светлости, која обасјаваше сваки и најмањи догађај и као да ми га хтеде показати у правој боји. „Да, можда је све то уображење што ја хоћу, можда је то обмана и ја се у њој варам?“ Не могу исказати те муке, које су ме спопале при овим питањима. Као да ме изненада нешто удари у главу. душа ми се од неког муклог бола стеже и ја осетих прве страшне тренутке сумње, која ме кидаше. Ако се кадгод пре и појавило нешто налик на сумњу, то је било прелазно, тренутно, то ишчезаваше под мањим осећањима љубави, и ја сам се и даље топио од милине. Али ова сумња упила се у душу и гризла је постојано и немилосрдно. Сетих се сцене између нас двоје, сетих се оног чудног осмеха. Како ћу да га протумачим? То ме је страшно мучило. Али ни сама сумња није дуго трајала она се наскоро уклонила и ја сам пред собом видео грозну истину са свим јасно. Вера у њену лубав ишчезе као да је није никад ни било, оно што се догодило између мене и ње и из чега сам ја изводио најлепше за кључке, на којима сам мислио да оснујем срећу сталну као стена; оно што се догодило пре неколико часова, пре неколико тренутака изгледаше ми као тужна, давно минула прошлост; моје куле, што сам их зидао, беху рушевине, обрасле одавно травом, оно, што сам осећао, било је преминуло, одлетело из душе као дим, а за собом оставило грозну, хладну нему пустолину, мртву, безнадежну љубав. Ја сам страшно патио Легох на клупу, у души као да ми је нешто неутешно плакало. . . Метнуо сам руке под главу и гледао бесвесно у ноћ Ја се опет осетих самохраним презреним створењем. „Није могуће!“ говорио сам у исто време. Нагло се пренух, подигох главу и подлактих се: „та није могуће!“ понављао сам али то беше последњи тренутак обмане. вапај презреног створења, које је тражило љубави. Осетих, како ми се глава врти, како се у грудих игра и витла паклена гомила најстрашнијих мука. За тим сам се опет трудио и приморао себе, да све мисли саберем, да будем мирнији, да се свега сетим. „Та можда се ја узалуд мучим?“ шаптах, али се не могох сетити ње, њену слику нисам могао никако да представим. У мојој вртоглавици, пред мојом рас трojеном душом лелујаша се она преда мно м, опкољена и увијена у магли, црте се њене могле видети, али оне беху измењене, испреплетане са цртама других личности. Ја је мољах да ме погледи, да ми се последњи пут покаже, хтедох се ње дотаћи, но она као призрак брзо ишчезаваше тамо, где су биле развалине мојих нада и снова.

Устадох с клупе, погледах око себе. „Морам је видети!“ рекох очајно и пођох напред. Као крадљивац довукох се на прстима до прозора и завирих. У соби је горела свећа. Она и Ката седеле и разговарале се. Ја видех њен нежни профил, бели, лепи носић, свете груди како се надимљу. „И то све није моје више! То је све изгубљено за мене. Она се смеши, она не мисли на мене и не зна како ја патим!“ Неко шушну. . . и ја као очајник побегох у своју собу, која беше засебно у дворишту. Легох обучен. Срце ми је силно било. У грудима ме гушило, полако ме поче подилазити студен, али кад сам се ухватио за чело, било је у ватри. Чинило ми се да у соби не беше довољно ваздуха. Устадох и отворих прозор.

Тиха ноћ гледаше кроз прозор, свежи ваздух јурне у собу и испуни је мирисом. Из даљине прижељкиваше славуј. Легох опет. Осећах како ме глава силно боли, како сав дрхћем, а пред зору добих љуту грозницу и лежах дршћући у неком бешчувственом дремежу између јаве и сна.

19. Новембар.

Данас сам доцкан устао, врло сам мало спавао. Погледах на прозор: пада снег. Полако слећу пахуљице и топе се у мокром блату. У даљини у мутној магли ишчезавао видокруг, не види се више ни кула мога села, само видим шуму, коју је попао први снег, као бео, лак пухор. Гледао сам дуго, како снег веје, очи ми засенуле. Боли ме глава.

Дуго ме је грозница тресла и напослетку заспах мртвим, нездравим сном Кад сам се пробудио, кроз отворен прозор струја› је свежи дах летњега јутра, а кроз лаки јутарњи сутон видео сам неодређени облик округлога стола на сред моје собице, сиве зидове, по којима се играху лаке сенке. Видох како се исток бели као млеко, чух и петлове како кукуричу, ћућурење врабаца на багрему поред прозора и цвркутање ласта. Дигох главу; она ме је болела, била тешка као олово. Освртао сам се на све стране, сетих се опет свега, што је ноћас било и запитах се: да-ли то беше јава или сан? Но бол у глави, слабост и изнуреност, коју сам осећао у целом телу сети ме на све муке, које сам препатио. Груди ми беху празне, тихим кораком сам изишао и отишао у башту.

Јутарњи ветрић хладио ме по врелом челу, по подбулим натеклим очима, по сухим стиснутим уснама и ја осећах опет језу по леђи и ногама и сав дрхтах Ишао сам тако по башти, гледао и разгледао сваки џбун, посматрах са неизмерним болом у души оно место, где сам признао своју љубав. А кад сам погледао по башти, у грлу као да ми нешто играло . . . све ми беше пусто досадно, све беше без чари и просто Врапци су некако упорно и безобразно цврчали, петлови се дерали а џбуње стајаше искрзано, прашно и одвратно, сувише обасјано сунчаном светлошћу. Одох под орах и легох на клупу. „Све је пропало!“ мишљах у себи? „све! све! Та откуд сам и могао мислити, да ме она може љубити, она, мене! најгнусније и најнаказније створење под небом!“ и ја се пакосно и злобно почех кршити, стискивати груди обема рукама, као да хтедох самог себе уништити; превртах се по клупи као згажен црв. Мислио сам да ћу сићи с ума. Али се наскоро почех умиривати, легох опет на леђа, захлопих очи и учини ми се да умирем. Срце као да ми се отворило и ја у страшном болу затискивах очи песницама, да ми сузе не теку, али су оне ипак текле. Уједанпут ми би лако на души, у грудима као да ништа нисам осећао чинило ми се да ми срце више не куца, нисам чуо ни видео и сав се предах осећању, да ће се и боловиваљда једном свршити.

— Шта ви радите, ако Бога знате? чух глас над собом.

Тргох се из апатије. Она беше преда мном.

Беше замотана у црну махраму, бледом руком придржавала је крајеве њене на грудима. По оделу, које је било на њој тек набацано, видело се да се журила и да је мало час прекинула сан. Лице јој беше бледо, очи јој преплашено и са ужасом гледаху на мене. „Ја видим да ти страдаш, хоћу да ти помогнем, али како?“ говораху те очи.

— Ви страшно изгледате? Ви сте плакали? —

Ја сам ћутао као мртав.

— Заман су сузе, јадни Тимотије. Ја сам знала да ће тако бити, рече она и облак досаде прелети јој преко чела, осењеног плавим неуређеним праменовима косе.

„Ти си знала, па си ме опет мучила“ јекну у мојој души.

— Ја сам за тебе изгубљена, за то никако не може бити оно, што ти мислиш, ти си још млад а ја сам заручена.

„Све једно. Ја сам те већ оплакао!“ промуцах и не помакох се.

*

Да, истину си казала: јадни Тимотије, то је моје право име.

20. Новембар.

Гледам кроз прозор. Дан је суморан, влажан, ветар извија своју тужну песму и крха гране сухом багрену пред мојим прозором. . . . Чудновато! Већ од неколико дана не видим на багрену мога старог познаника: мора да је гдегод погинуо од зиме, усамљен. . . . Па ништа! До виђења, друже мој!

(Крај.)

КЊАГИЊИЦИ ЦРНОГОРСКОЈ ЈЕЛЕНИ.

Ти си шћерка Господара
Књаза Николе,
Имаш сеје соколице
— Браћу соколе!

А Књагињу имаш мајку
Као Даницу,
Која кити са зрацима
Српску земљицу.

А Бог ти је поклонио
Срце отмјено,
Те ти сјајне родитеље
Љубиш ватрено!

А Бог ти је поклонио
Срце отмјено,
Те ти браћу и сестрице
Љубиш ватрено!

И још ти је поклонио
Украс вилински,
Те ти љубиш цио народ
Храбри Србински!

И још ти је даровао
Чара свакога,
Те с' узносиш као чедо
Рода Српскога!

И још ти је поклонио
Господ с висине,
Те ка' анђел ти имадеш
Свете врлине!

Па с' узноси, б'јела вило,
На поносу нам,
И ти сијај српском роду
Као алем-кам!

Р. Ц.

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак)

Сама се себи чудила, што је тако ниско пала, те се тако поверљиво упустила у разговор са једним створењем, о чијем карактеру није била више у сумњи.

Лепа странкиња опет баци брз и љутит поглед преко на свог неверника.

— Мислите ли ви, да би за мене страшно било оставити га и себи другог потражити? Хвала Богу, ко овако изгледа као ја, није спао само на једног. Но он има пун сандук лепих ствари, драгоцености и других скупих ствари, што ја не дам никојој другој. У осталом, ако он тако и даље буде терао. —

Ту стиште своју малу руку у песницу, и поче шкрипати зуби.

Она стара антипатија према њој, опет се побуди у Клари, и нехотице повуче своју столицу од њезине.

— Ја вас не разумем! — рећи ће Клара презорно. — Ја немам ни мало саучешћа према вами, кад је вами стало само до поклона вашег љубазника, а не до њега самог.

Лепа странкиња је погледа са најневинијим изразом на лицу.

— Мој љубазник? — рече брзо. — Свега сам једаред имала правог љубазника, једног младог Француза, који је био подкрманош на једној малој царској фрегати. Он ме је одварао из Цејлона, где су моји родитељи живили. Тада сам била још дете. За тим смо две године ишли по свету, док ме напослетку овде у Хамбургу не остави, јер је био ожењен и морао се кући вратити. Од то доба нисам у стању ни једног човека љубити. Но пошто сам млада и лепа, то нисам рада, да свој век проведем у тузи. Кад видим кога веселог крај мене, и поклони ми више лепих ствари, не премишљам дуго, нити питам, да ли ће љубав трајати недељу дана или по године. Са мојим љубазником трајала је две године, па шта имам отуд? Па на послетку последња се љубав одбаци, као год ислужена ствар. Видите л, тако ја мислим о томе, па ако ме не разумете, то вас могу само сажаљевати. И ви ћете то једаред разумети, као свака оваква као ја, па све ако вам пријатељ буде показивао онако лице, као енглески духовник, каквог смо ми пре имали у Буенос-Ајресу.

Услед брзог говора као да је ожеднила, и шчепавши чашу, једним гутљајем је испије до половине.

— Чај је добар, само је мало слаб — рећи ће

она мало доцније тако равнодушно, као да није сву своју жалосну прошлост превრнула. Је ли по вољи ова друга чаша? Он није ни окусио од ње.

Клара само одбациваше главом Она је била удубљена у мисли, од којих није могла да се отргне. Како то, да је она морала ову девојку ипак гледати са саучешћем, која је у њој толику антипатију побудила?

— Па зар вас може што веселити поред тако неутешимог назора о свету и људима? — запитаће је после кратког времена.

— Неутешимог? Па нашто ми утехе? Зато ваљада што сам се родила? Па то се са сваким догодило. Или што нисам принцеса? па да се удам за каквог седоглавог принца, кога никад нисам ни видела. а да умирем од дугог времена на златном престолу? Овако ми је бар слободно чинити, шта хоћу. Не морам ником полагати рачуна, па ни родитељима, за које сам давно умрла. Нити мужу кога бих љубила, и коме бих морала све по вољи чинити само зато, што и он мене љуби. Ја знам шта ви мислите. Ви мислите, да нећу увек остати млада, лепа и здрава, и да ме тада нико неће чашом чаја понудити, те ћу морати пред туђим прагом умрети. Не, госпођице, дотле неће доћи, јер ме нико не може присилити, да живим, кад више не нађем никаква уживања у животу. Но сада, док још сваки дан видим што ново, разуме се, да се плашим смрти. Но не могу никако да схватим, како се може ко бојати смрти, кад живи као скот. Од неко доба не мислим више о томе. Само кад бих му могла какву подвалу учинити. Аха, сад ми паде нешто на памет. Ви ћете мени сада на кратко време поклонити ваше драгоцености Ево баш се враћа ваш добри! Прогурао се ипак, и ено вам носи парче колача и две велике јабуке. Он је врло леп. Хоћете л, да га учиним према вами мало дурновитим. Но немојте се само одмах љутити, јер ја не марим ни за једног мушкарца, но ваш ми изгледа и одвише питом, и као да с вами заједно пије само слатке воде

У тај мах, кад она то изговори, дође он до стола, и метне ствари пред Клару на-њ.

— Тројици келнера сам обећао царски дар, ако ти донесу што да пијеш — рећи ће он смешећи се, но сваки је морао на сто страна.

— Хвала ти лепо. Знаш шта? ову ћемо паузу употребити, да отидемо.

Лепојка се насмеја.

— Ваша је госпа врло љубоморна, господине. Помислите, ја је замолим, да ми допусти, да с вама идем испод руке само пет минута, да ме проведете поред стола, где седи онај, што ме је довео амо, да ме остави саму, па не сме, јер се боји, да ћу вас одварати Зар бих вас могла за тако кратко време обрнути — не изгледате ми бар такав.

Он погледа Клару погледом, као да је хтеде питати, да ли је тако, на што она поцрвени од стида до ушију.

— Је ли то шала, или збиља? питаше је он.

— Ни једно од овога, или обадвоје. Госпођица је рада, да се увери, да ли сам ја њеног мњења о мушкима Ако ти немаш ништа против тога, да отидеш са њоме. немам ни ја ништа против.

— Захваљујем вам лепо — рећи ће страна женскиња. — Ако је по вољи, господине, то молим вашу руку, а ја ћу већ показати пут. Ја ћу вам га кроз кратко време натраг довести — продере се Клари смејући се. Међу тим ухвати Јосифову руку, и повуче га за собом мед светину на ону страну, откуд се светлиле златне ројте на капетановој униформи.

Страшно огорчење обузе Клару, кад се њих двоје изгубише мед светином. Је ли могуће, да ће се он дати завести кокетеријама једне светске протеранице? Је ли он пречуо, какав је страх и узбуђеност говорила из ње, кад је она као бајаги равнодушно говорила. Зар јој он није могао из очију прочитати, да је она једва чекала, да се што пре отргне из овог ваздуха. Па да, док је странкиња говорила, он је само гледао у њу, и као да је занемио од чуда — њене лепоте. Пре је седила овде удубљена у мисли, а сад изађе на среду са својим лукавштинама: са осмејком, подругљивим погледом и дражи свога витог стаса. Но он је отишао за њом и не осврћући се на своју пријатељицу, да јој бар погледом каже, да ће се вратити и да само стрпељиво чека.

Само на неколико часака. Шта све не може да прође за то време кроз човечију главу? Колико ли страховања кроз страшљиво срце женско. За тим затвори очи, да све заборави унаоколо на неколико тренутака. Да заборави оно место, где је она седила; да заборави она ладнокрвна и од вина запурена лица и ладне и уочне погледе са галерије. Но тако јој беше још већи терет пао на груди. Учини јој се. као да је на сред мора на голој стени, и види једног човека, за ког је срце толико везује, где се у чуну све већма и већма удаљује од ње, а она му маше рукама да се врати. Но уједаред се у чуну појави једна женска прилика, где маше шалом место барјака, и показује јој, да ветар не душе стени, већ од ње. За тим се зачу поред свег комешања мора подругљив смеј, као крештање галеба, и виче јој: Зар си ти већа кука-

вица од овог створења, које нико не љуби? Напито страх од смрти за оног, ко живи као скот?!

Тад јә пробуди један оштар глас, који је заиста више личио режању пса, него ли човечјем гласу. На позорници је стајао један велик црнац у црном фраку са белом краватом, и певаше „народну песму хаванских црнаца“ као што је стајало у распореду. По бурном тапшању судећи, са којим је публика поздравила песму неизвежбаног певача. то је био најлепши комад данашњег распореда. Певач се поклони неотесано се смешећи, и поново поче своју бестиалну песму, пратећи је мимиком лапског лица са дебелом вуном на глави и белим рукавицама на рукама. Кад је свршио, тако се бурно викало da capo, да је наново морао почети другу песму, која је прву надмашила у шаљивим животињским тоновима. Напослетку и сам дође у тако расположење, да је почео скакати и играти као мајмун. За тим ново пљескање и вика da capo, док се слављени певач са најнеотесанијим клањусањем не повуче са позорнице.

Па шта би из оних пет часака? Црнац се више од двадесет минута продуцирао, а она је још заман бацала погледе кроз сиву маглу и дим тражећи свог пријатеља. На сваки начин, да се за време певања није могао маћи са свога места и притиснут у страну, морао је остати крај стране девојке. Па зашто је сад оклевао, кад се све почело на ново кретати, и тамо амо тумарати?

Ако она ону своју шаљиву претњу обистини, да њега њој дурновитим учини? А он — оће ли се он моћи одупрети њеним лагаријама, па се натраг вратити оној, која је сав свој живот нањ положила? Није ли истина, да она по добу није била за њега? „Облеће услужно као око матере“ — па шта се то ње тиче? Што њу не сматраше тако, као оно лакомислено створење, које му је сасвим страно било, и која могаше са њиме чинити, што је она хтела? Можда му баш сад говори, да је он и сувише млад, да би могао са прецветаним и туровним створењем предузети пут у нови свет, да са њоме нов живот започне. Па да ли га она сме мрзити, ако он све то одобри?

Не, она је њему криво учинила! Јер се ено указа његово лице са сламним шеширом. Но није јој се незадовољан враћао, тако јој бар изгледаше. Очи му се смешиле, и био је врло весео. Сад се саже он свом пратиоцу и пришапу јој нешто на уво, да се и сама она засмејала. За тим му прелети поглед преко светине, и тражаше сто, за којим је оставио своју пријатељицу. Кад је познаде, пријатељски је поздрави руком и удвостручи кораке.

Одмах за тим застаде пред њом. Девојка му пусти руку и махајући главом, гледаше лукаво и дрско у Клару.

— Испало ми је за руком — рећи ће везујући шал око врата, који је спао. — Мој муж да пукне од беса, што смо двапут прошли поред њега Ено га, баш се сад креће, и с места ће овде бити. Нека само дође; ја га се ни мало не бојим, au contraire. Тако треба мужеве у корду, кад хоће границу да прекораче. Ви са вашим не ћете морати тако чинити, јер је врло добар, и ја га могу само похвалити. Ево ја вам га враћам натраг. Mille graces, Monsieur.

Он јој се ћутке поклони. Клара је пак приметила, да је он био нерасположен. Он јој брзо пружи руку, да је изведе на поље. Она се пак није опростила са истом девојком, која се била окренула, и у сусрет гледала свом љубазнику, дугом и снажном човеку, који се баш у тај мах гураше кроз светину, до стола. Очи су му гореле од једа, а усне стиснуте почиваху једна на другој.

Оно двоје су ипак с муком крчили себи пута до излаза. Он тек на вратих застаде и осврте се према дворани.

— Шта је теби? запитаће га Клара узбуђено.

— Ништа. Сад ми је пало на памет, да си заборавила оне две јабуке. Хоћеш да ти их донесем?

— Ти ваљада мислиш, да бих се ја дотакла чега, што је из ове кужне дворане? Ја мислим, да се и воће отровало, што је тако дуго стајало на овом ваздуху.

* * *

Небо се међу тим наоблачило. Кад изађоше на поље, поче их квасити кишица, која се благо спушташе, после данашње топлоте, и нико није ни ширио кишобрана на широком путу у сумрачју свећа. Како је блага била, нико и не помишљаше, да се жури, да се уклони испред ње.

Он скине шешир с главе. — Како је пријатно — рече.

Он ништа не одговори на ово.

Њена је рука почивала на његовој тако, да је он и не осећаше.

— Ухвати се већма за мене — молио ју је он, — јер те могу у овом метежу изгубити.

— Није тако опасно — рећи ће она — јер кад двоје заиста праве везе везују, не губе се тако лако.

За тим опет ућуташе, и иђаху једно поред другог, као да су се упознали још од вајкада, па сад већ више и немају, о чему да се разговарају. Тек кад дођоше у унутарњу варош, ословиће је Јосиф:

— Знаш ли, на кога ме је она подсетила?

— Ко?

— Та девојка у дворани. На моју младу комтесу.

— На твоју прву љубав? Ја бар мислим, да је она морала бити мало лепша, јер те иначе сажаљевам, што си своје срце тако омаловажио.

— Немој да ме криво разумеш. Ја не мислим у изразу лица, већ само по спољашњем облику лица, нарочито, кад је погледам у ходу са стране, и кад кадгод макне раменима. Чим сам ступио њеном столу, одмах ми је то упало у очи. Иначе немају никакве сличности нити по духу ни по нарави.

— Како си милостив, нарочито још код ове личности говорити о духу и нарави.

Он мало застаде.

— Мислиш ли ти, да је она заиста тако ниско пала, да се никад није у стању више повратити?

(Наставиће се.)

УЉАНИК И ЊЕГОВИ СТАНОВНИЦИ.

Народописна црта из Горње Славоније.

(Свршетак.)

VI.

Чешка крсна имена јесу: Вацлав, Иван, Јосиф, Марија, Ана, а немачка: Јохани, Штефани, Марије, Гертруде итд Морам прибележити, да деци дају имена родитеља и родбине. Скоро нема случаја, да би се детету дало име, које већ не носи који члан породице.

Код старијих Срба нашао сам на имена: Стефан, Софронија, Трипо, Максим, Ката, Пелагија, и др. Сасма млади нараштај има лепа српска имена, као: Душан, Милан, Драгољуб, Славко, Борислав, Богдан, Миленко, Зорка, Драга, Смиљка, Лепосава, Даница, Славка итд. Да је томе тако, има највише заслуге месни парох г. М. К. који је настојао свима силама, да се народ назива чисто српским лепим именима. Није погрешно тврдити, да се тиме и свест народна буди. Колико ми је знано, стало га је често муке, да је детету место Трипо надео име Душан, Богдан итд. Ну он није малаксавао. Касније су народу та имена управо омилила, па сада, када кум донесе дете на крштење, каже честитоме свештенику: „Само му дајте лепо српско име!“

VII.

Немци су без изнимке вере католичке, дочим су Чеси католици и евангелици. Од свих становника Немци су најпобожнији. Свако вече на глас моле бога, а лети у одређене дане сами обилазе пољима, и моле бога да излије благослов на труде њихове. Сваки одрастао човек има молитвеник, из кога се моли своме богу. То је омашна књига, штампана крупним писменима. На корицама молитвеника има pater familias убележене све чланове обитељи уз назнаку времена рођења. Када сам ушао у коју немачку кућу, одмах је господар извадио своју молитвеницу, те ми отале читао имена, године, месеце и дане рођења чланова породице своје.

И евангелици су побожни. У свакој евангеличкој кући има еванђеље, обично лепо увезано. Из те књиге чита отац сваки дан по неке одломке дружини својој.

Осим верских књига наћи је ту и тамо по коју књигу иногa садржаја. Најчешћи су дакако календари. И у српској кући, где господар зна читати, нађе се по календарчић какав, а тај служи понајвише зато, да бабе знаду, какав је када светац или светарац. Ну и ти су календари ретки. Та Уљаничани имају жив календар у баба-Ваји. Она зна у прсте све свеце и свечаце. Ни један календар не би тачније знао. — У раје иначе нема никаквих књига.

Нашинци несу толико побожни, али ипак воле своју цркву, а свога свештеника поштују. У новије време поштују га тим више, што им је знао богомољу украсити без икакова њихова трошка. Поноси се данас Уљаничанин својим украшеним храмом, јер га така на близу нема. А да је томе тако, једина је заслуга садањега свештеника, који је знао у овим сиромашним данима, када се Српство овде проредило, скуцкати из незнатних доходака лепу крајцару, те обновити и улепшати храм, који свакоме говори, да у овоме крају Србин још изгинуо није.

Католици немају цркве ни капеле, а спадају под жупу Гај, место, одавле нешто преко један сат удаљено. Евангелици имаду своју општину и свештеника, али богомоље немају.

Пошто странци немају овде своје цркве, то није реткост, да их се о великим свецима много и у нашој цркви сакупи. Ту се моле богу својим језиком и позорно прате ток наше св. летурђије.

Србин није побожан, али своју веру цени. Крсно име слави претерано, онако исто, као и њихови старији, не обзирући се на то, да су се околности промепуле. По три се дана пијанчује и једе,

тако да често опусти цела кућа. Држе се оне: Ко крсно име слави, томе и помаже.

VIII.

О годинама старости не води наш сељак тачна рачуна. Човек, коме је сасма побелела коса, не зна рећи, колико му је година. Обично каже мање, него што је у истину. Једну старицу упитах:

„Колико Вам је година?“

„Тридесет“, рече она без икакова околишења.

„Тридесет!“ зачудих се ја.

„Е па да! Зар мислите, да ми још нема толико!“

„Та за име Божије, ви сте сасма седи! Биће вам двапут тридесет“.

„О боже мој, зар и тридесет година није век!“

„Мален!“

„Много је то и тридесет! Еј, да је мени тридесет форината! Прославила бих лепо Божић!“

Видео сам, да с бабом не иде, те убилежих онако по прилици век јој.

Досељеник је сваки знао тачно доба рођења своје породице. Не знам, је ли било и које лице, коме нисам могао тачно убележити доба.

Рекох то једноме писменоме Србину.

„Гле јако!“ рече он. „Они то морају, јер немају овде попа. Али шта да ми водимо бригу о томе, кад имадемо попу, који боље зна то, него ми.

Кад говоримо већ о добу, не могу а да мимогред не споменем једну чињеницу, коју је предвиђао и напутак попису. У напутку се наиме умољавају госпође и госпођице, да право искажу свој век знаности за вољу, да не умањују броја својих година Имајући то на уму, прегледах тачно пописнице госпођа, да се уверим како је која убележила свој век. Мислио сам, да ће бити и пристарих, које неће хтети бити старије од тридесет година. И несам се у рачуну преварио. Наиђох на име једне госпође, коју сам већ времешном држао, али на моје изненађење беше убележено, да јој је тридесет година! Проклето време, ала тече, а да нас ни не пита, је ли нам по вољи! Право је рекла она бака, да је и тридесет година век!

IX.

Досељени Немци говоре таковом немштином, да их напросто не можеш разумети. Деца науче, мешајућ се са српском, нашки, али старији, прем би ради, никако се не могу приучити нашем језику. И они, што науче, изговарају наше речи, да прснеш у смех. Некојих наших гласова не могу да изговоре. Они н. п. кажу: У воти има пуно шапа, (жаба).

Чеси махом говоре српски. Само најстарији људи несу вични, а то нешто због старости, а нешто што осамљено живу. И нашинац научи брзо чешки, особито деца. У кући Јована Србљанина сва одраслија деца говоре чешки, а и другде. С немачким језиком није тако. Има паура, који се баш труде, да науче немачки, да могу с комшијом разговарати. Али никако не иде. Ако који и штрбеца швапски, то би се могло назвати посебним, а нипошто немачким језиком.

Прем Чеси брзо науче и радо разговарају српски, али у својој кући говоре само језиком чешким.

X.

Најстарији Срби не знају ни читати ни писати. Није им се дала томе згода. У оно вријеме није у Уљанику било ни говора о храму просвете. Није нико ни сањао, да је у славонској прашуми потребна школа. У средњим годинама Срби некоји знаду читати и писати, а некоји незнаду. Тада су већ Уљаничани имали школу, али јој несу знали ценити вредности. Ко је сретним случајем ишао у школу, тај је нешта научио. Ну криво је и то, што није било стално учитеља. Црквена је власт наместила богослова, који је био, док је морао, а чим је добио парохију, школа је опет била затворена.

На жалост и данас има Срба, који своју децу отимају науци. Они сматрају школу теретом, а никако не увиђају користи њене. Док Немац и Чех силом тура дете у школу, дотле неки Србин и рукама и ногама ради, да отме дете из школе. Но такови су старији Срби, а млађи су у томе коракнули корак напред. Ну ни ови не увиђају размака. Зашто да се и женска деца у школу гоне? Проти најбољим доказима одговарају оном наивном: „Та девојка неће бити солдат!“ Кад сам једанпут неколицини доказивао, да и женска деца треба да се изображавају, навађаху увек свој стари разлог, а ја им у љутитости рекох: Па зар не знадете, да се намерава, и женске узимати у војнике! „Ти се само с нама шалиш“.

Досељеници с малом изнимком знаду и читати и писати. Када сам кога упитао: „Знате ли читати, писати?“, он би се нашао чисто увређен, те би одговорио: „Како да не знам!“ Кашње сам преокренуо питање: „Дакако да знадете читати и писати?“ То им је годило. Они би поносито главом климнули. Е па и треба да се поносе.

XI.

На туцин-дан имао сам да овршим неке домаће послове, па несам могао да идем с попском Случај ме нанесе у гостиону. Соба пуна Србадије.

Мота се тамо амо, пуши, жваће духан, промишља, разговара, мрмља, пљуцка.

„Што сте се сакупили данас туде? Толико вас неће бити на божић у цркви“.

„Е знате, господине, сутра је велик год, треба се приправити. Шљиве несу уродиле, морамо купити шпире“.

За четврт сата дошао гостионичар, разастьро по столу менице, а Србадија потписује за ракију.

Без тога се не би могло бити, говоре они. Без капи пића не може се човек развеселити. Па ако и јест живот нашега сељака тужан и чемеран, али на оваке благдане разигра се цело село. Ту је песма, ту коло, ту дуде, ту двојнице, ту се пуца, ијујуче. Ма право весеље! Таковиx дана нашем човеку сване. Кад је католички божић, то ти се ни не зна. Све весеље се налази у гостиони, где сеоски музиканти свирају, а раздрагани се народ као помаман врти по задимљеној и загушљивој соби. Али кад наш Србин свој божић слави, тад узавре читаво село. Ноћу у свакој кући одјекује весела песма, а дању пролази свет путем у цркву и натраг, а песма потреса ваздух. Досељеник гледа, чуди се, како тај народ може тако славити божић код свога сиромаштва. Србин је сиромашан, али се напне, да тај дан што лепше прослави. Он не би био Србин, када га тако не би славио. Туђинац дакако тога не разуме.

После подне обилазио сам опет куће својим послом. У српским кућама све се ужурбало. Мушкарци около печенице, која не сме ни у једној кући мањкати, а женске опет устумарале се амо тамо својим женским послом. Зачудио сам се, како дебелу прасад кољу за печенице. Рекох то једном газди: И треба, рече он, „да се омрсимо. Доста смо и постили.“ Тој тврдњи не могах наћи приговора.

XII.

Беше други дан божића, код нас се није служила литурђија. Употребио сам ту згоду, да наставим попис, јер беше већ седми дан, а ја прешао истом више од половице села. Било ми је тешко оставити топлу собу, али кад није друге, нека буде. Бар ће ми се дати згода, да видим, како на такове дане народ по кућама живи. Поручих по старешину, и ми се упутисмо. Пређосмо двије три куће, ништа особита. Пун сто меса, црних колача, ракије. Нуде ме да једем и пијем. Благодарим. Сит сам, а ракија смрди, не иде у тело. Мој пратилац не пробира. Док ја пишем, он залаже и кваси грло. Чисто му неугодно, када га силим, да идемо даље.

Дођосмо и до куће Захарије Теодоровића. Покуцам, отворим.

„Христос се роди“, рекох.

„Ваистину“ рече старац, а жито се просу по мени.

„Ту се обдржавају обичаји“ помислих.

Старац приступи к мени: изљубисмо се. Тако и с осталим укућанима.

Рекох му сврху мога доласка. Дадоше ми место за писање. Мој пратилац опет залеваше и крепљаше се, а ја обављах своје послове.

Кад сам довршио своје послове, хтедох поћи.

„О то не ће бити, само часак морате поседити у нас“.

Сви навалише на мене и ја морадох остати.

Изврсно старчево вино учинило је, те сам се развеселио Мислима сам се пренуо у ону добу, када бејах још ђак, те када сам о божићу долазио кући. Седи ми отац седи и пева божићне песме, а мати се с нама забавља. По соби слама, на столу свакојака ђаконија. Код Захарије се занех и мишљах, да седим у родитељској кући. Та ме успомена учини замишљеним, нујним.

„Дед' ону божићну“, рече старац.

Пренух се. Поглед ми паде на кошару, у којој је било жито и божићни крух, кога овде весељак зову, а онда на сламу по соби и ја без премишљања запевам: Рождество Твоје!

Цела је кућа певала.

„Дивно, старче!“ рекох. „Ваша је кућа честита“.

„Ето научио сам их, нека славе бога свога у језику своме!“ рече он заносно.

Старац иструси чашу вина, занесе се и поче славити рођење Христово, певајућ псалме, које је он сам изумио, онако како му је дошло на памет. Тишина, сви слушамо напето, нико да би шушнуо. Не би било ни паметно, да га будимо из сањарије његове. Лице му беше смешно озбиљно, одаваше највише душевно уживање. Када сам га тако мотрио, долазило ми је, као да видим оног старца у приповеци покојнога Лазе Лазаревића: „На бунару“.

Старцу из ока канула суза и он се пренуо.

После мале шутње рече његова старија снаха: „Ако би вам било по вољи, да вам и ја шта отпевам“.

„Само ћу се радовати“.

Она ме погледа, насмије се, и почне. Певаше познату песму: Цвеће је поље покрило. Ја сам више пута слушао ту песму певати, али тако ме није никада дирнула. Та женска певаше изврсно.

„Је ли и друге женске тако певају!“ упитах.

„Има их, које још лепше певају“.

„Па зашто тако лепо не певате у колу?“

„Уз такове песме се не може играти. Тако се

пева, када се жање, копа, сваки рад иде напредније, лакше, када се пева. Еј, да вам је чути жетелачку песму!“

Чуо сам ја, када и жетелице певају. Не једном сам их пратио кући. Развезу песму, ноћ је тиха, звезде блистају, ветрић попирује, а песма се прелева тихом ноћи. Еј, лепа детиња добо моја, многи ли сам пут за тобом уздахнуо!

Ваљало је одлазити. Упитах за старешину. Он лежаше на слами код пећи. Не будите га, нека спава, рекох. „За данас је доста посла. А скоро ће и звоно на вечерњу звекнути“.

Растадох се с том српском кућом и помислих Еј, да су таке све наше куће, не би се туђин нашом лепом домовином ширио!

Пуста жељо!

* * *

Још два дана после и ја бијах готов. Предадох пописници и душом одлануло. Награда труду беше, што сам нешто више сазнао о народноме животу, него што сам дотле знао. Не може се рећи, да и то нешта не вреди.

Јован Добријевић.

БЕЛЕШКЕ.

(**Споменик Балзаку.**) Општинско веће у Паризу на молбу Емила Золе као председника књижевничког кола, дало је места пред Palais Royal'ом за споменик славном францускомн романсијеру Балзаку. Нацрт том споменику начинио је вајар Шапи, но како је он међу тим умрьо, довршиће му дело његови ученици под надзором једнога одличног вајара.

ДРУШТВА.

(**Југославенска академија**). На састанку математичко-природословнога разреда, што је држан 6. (18.) јуна о. г., читана је расправа „*О најмањим људима*“, што ју је написао прави члан др. Богослав Шулек „Обзор“ доноси кратак садржај тога чланка у овоме: Академик разлаже, да сви културни народи, почев од стражње Индије па до Скандинавије, причају, једни више други мање, о патуљцима, малиницама. Најстарија грчка епска песма „Илијада“, писана једно 800 година пре Христова рођења, спомиње борбу патуљака са ждраљеви. За Омиром су се повели многи други грчки и латински писци. и то гласовити, као Иродот, Аристотео, Плиније и други, који сви приповедају, да у Африци живи племе патуљака, а Ктезија јавља, да их има и у Индији, само се неударају у означавању њихове висине. Једни кажу, да су ти патуљци с лакта, или с лакта и по високи, други да су од три педља, пак и мањи, а Иродот казује, да су мањи од средње величине људи. Ова прича о патуљцих провлачила се кроз стари и средњи век. Ал се већ у старо доба нашло писаца, н. пр. Страбон, који су причу о патуљцих измишљотином прогласили; други су опет ту причу којекако на своју руку тумачили. Како је средишња Африка све до нашег доба слабо била позната, није се могло установити, има ли што истине у оној причи. Први пут се јавља, да у Африци има патуљака у делу Андрије Батела од г. 1625., а за њим су неки други путници потврђивали истинитост његова причања. Него што је у ствари, то је потанко објавио први др. Ђуро Швајнфурт, који је око г. 1870. по средишњој Африци путовао, у завичај патуљака продрьо, онде збиља наишао на племе људи 120—140 сентиметара високих, и у афричким прашумама посве примитивно живућих. Још их је боље проучио Американин Стенли, Талијан Казати и Енглез Џефсн Академик наводи, што се је до сада за афричке и азијске маленице дознало, и завршује своју расправу поговором, у којем разлаже знаменити по антропологију последак тога обрета. — За тим је прави члан др. Мијо Кишпатић предао „Прилог геолошком познавању Птуња“, а члан др. К. Захрадник „Прилог теорији цисоиде“.

ЧИТУЉА.

(**Софија Поповића роћ. Јовановићева**). У Новом Саду је преминула први дан Духова у вече једна одлична Српкиња, која како по својим душевним способностима и својој интелигенцији, тако и по својим породичним одношајима заслужује, да ју овде с пијететом споменемо и глас о смрти њеној и осталом Српству донесемо

Покојница је рођена 9. марта 1305. као кћи конзисторијалног секретара дијецеве бачке, а доцније новосадског сенатора и приседатеља сл. сремске жупаније *Јефтимија Јовановића* и жене му *Марте* роћ. Вуковићеве, која је била кћи *Саве пл. Вуковића од Берегсова*, првог оснивача српске новосадске гимназије.

Отац покојне Софије, *Јефтимије Јовановић* био је и књижевник српски, а нарочито је познат са стручнога дела свога „*Начатки церковнаго права восточнија церкве*“, од којега су дела изишле две књиге. (У библиографији Стојана Новаковића за чудо да се овај писац и ово дело не спомиње; онај Јефтимије Јовановић, што се у „Библиографији“ Стојановој наваћа, то је прота Јефтимије *Ивановић* — писац Српског Плутарха — те је дакле погрешка у Стојановој књизи.)

И муж покојне Софије, бивши варошки благајник новосадски, *Коста Поповић* бавио се и књижевношћу, нарочито позоришним играма, као: „Турци у Босни“, „Дар благодарности“, „Сљедствија злодејствија“, који су комади у оно време и на позорници давани.

Покојница је имала врло добро памћење, те су поједини писци, кад су хтели из старијих времена, нарочито о животу Саве пл. Вуковића, да дознаду, обраћали се на ову интелигентну госпођу, која је знала и умела све што је важније и занимљивије да исприча, те је и у нашем „Јавору“,

а и у засебним свешчицама донессна по која лепа белешкица из старијих времена, коју су дотични писци само из њених уста дознати могли.

Пок. Софија Поповићка је лепу старост дочекала, беше већ у велико ушла у 87. годину свога живота, али је и оставила за собом красан и многобројан пород: осим деце и унука њених, оплакују је данас још и 15 *праунучади*, од којих су неки већ и *свршени људи*. Тако јој је један праунук већ промовисани *доктор права*

С поштовањем, које одајемо овде пок. Софији, сећамо се у једно и великога добротвора наше просвете, деда њезиног Саве пл. Вуковића, нека им је лепа и вечна успомена међу нама! О.

СТАТИСТИКА.

(Књижевност у Турској). По званичним статистичним подацима о књижевној продукцији у Турској издано је прошле године у Цариграду 940 дела, од отих је 497 изишло на турском, 86 на арапском, 15 на персијском 156 на грчком, 120 на јерменском, 22 на француском, 2 на енглеском, 2 на немачком, 15 на талијанском 9 на шпањолском језику, а остала дела на другим разним језицима. На турском језику заузимљу по броју прво место романи и позоришни комади. Књиге штампане јерменским језиком већином су религијозног садржаја. Знанствене књиге о јуриспруденцији у филологији и религиозној догматици штампане су на арапском језику, који је језик учених људи.

РАЗНО.

(Једна бачка општина, која је ишчезла.) Летопис бачког историјског друштва у Сомбору од године 1885. доноси једну занимљиву белешку (на мађарском језику) о једној ишчезлој општини у Бачкој, која се и нас тиче, јер је општина та била, као што ће се из белешке видети, *српска.* Но ево те белешке: По попису, што је г. 1743. чињен у Бачкој од таблабирова Михаила Тајнаија, заклетника Ђорђа Керешкењија и редарственог повереника Ферд. Бродањија, налази се и име једне велике општине — *Букчиновић* —, која данас више не постоји, тако рећи нестало је без трага, а види се како по броју породица, тако и по имању, да је спадала у број већих општина. — Године 1743. живело је у Букчиновићу 232 породице. Имовно стање њихово: 165 волова, 206 коња, 196 крава, 26 јунаца, 171 јагањаца, 201 оваца, 683 кошница, 125 акова вина, 2878 пожунских мерова жита, 332 пожунска мерова јечма, 885 пожунских мерова зоби, 136 пож. мерова проје, 324 пож. мерова кукуруза. У општини је био један трговац и један занатлија. Име те општине, од које није било много општина већих у овој жупанији после 1750. године, не налази се више у жупанијској архиви. Стеван Катона спомиње у опширном свом делу о историји калочке црквене области, да су за време Марије Терезије неке подунавске општине, због опасности по саобраћај на Дунаву — јер су се бавили становници им са гусарством — премештене у Кулу и у друге крајеве далеко од Тисе и Дунава, како им се становници не би могли бавити опасним занатом гусарским. Можда је с тога нестало и ове општине (вели мађарски писац ове белешке). — По попису овом налазила се општина Букчиновић између Сонте, Приглевице Сентивана, Купусине и Моношторсега, нешто северно од Апатина, а који познају оно земљиште, причају, да Апатинци и данас зову оно место „Букченовцем“, где се и сада виде трагови од кућа некадањих. Године 1743. су у Букчиновцу живиле ове породице: Видаковић (судац), Батинац (заклетник), Зарић, Радивојевић, Пејчин, Совац, Матић, Наготов, Шарчанин, Игричев, Цифра, Дугерин, Живанин. Живковић, Куљањски, Пејин, Малешев, Ђерковић, Вртонски, Радоічин, Негосављев, Шарчев, Черкезов, Волић, Навцјалов, Недин, Будимац, Бујачин, Стајић, Цепаница, Обличанин, Стајчић, Стојшић, Аперла, Бајац, Панић, Трифунов, Ђурђев, Корен, Загорчић, Остојић, Увалин, Бранковић, Цвијић, Суботин, Рошин, Бобоцки, Крстин, Бесан, Стојаков, Бојчевић, Сивчанић, Батински, Авадала, Плавићев, Чичовачки, Топаловић, Славнић, Хајдук, Турчија, Ђуричин, Ковач, Ранисављевић, Чешикрат, Кустро, Дангић, Навуков, Лазић, Радин, Вулетин, Абаџија, Катона, Јовић, Гоми, Груић, Мрђенов, Собота, Вукајлић, Коканић, Радоічић, Бипара, Буњевчевић Јаков, Илијин, Ровић, Вујчин, Аљка, Окрајина, Добросављев, Ракин, Катин, Тешин, Димо, Марков, Гроздин, Брдачки, Павковић, Тодоровић, Оватрило, Врбашанин, Муцин, Јованин, Ивков, Куруч, Богоіевић, Рзтакић, Нуда, Белојев, Бошњак, Киканов, Радичев, Терњаков, Голуб, Парабућанин, Бесединовић, Ковачевић, Курцуља, Јовичин, Лукић, Стојечић, Пачетинац, Цветков, Бобоцки, Бобуцки, Цифрин, Клопчанец, Ковица, Негославчанин, Кампаља, Матин, Веселинов, Завишин, Гојковић, Балац, Петковић, Опанчар, Бачин, Марић, Батинац. Ако би се у којој општини нашло много ових презимена, онда нема сумње, да су ти становници доспели онамо сеобом из Букчиновића.

☛ Врло нам је немило, што се пажњи уредништва овог поткрало, те је у прошломе броју овога листа штампана песма под насловом „*Девер*“, којој заиста ни мало места нема у „Јавору“ и ми молимо штоване читаоце наше да нас изволе извинити, што добивши песму ову од песника, чије је песме иначе и критика наша похваљивала а и у „Јавору“ смо више нежних лепих песама његових донели, па и Матичин Летопис је донео доста песама Вл. М Јовановића а тако и „Преодница“, „Босанска Вила“ и други наши часописи —, нека нас извине дакле, што у хитрини нисмо овој злокобној песми довољну пажњу обратили, те смо тиме и осећање наших моралних читалаца повредили. Ко зна, каквим су пословима у последње време уредници овога листа били претоварени, умеће нам ову немилу непажњу извинити и тако нас из неприлике ове извући.

Уредништво „Јавора“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 26. У НОВОМ САДУ 30. ЈУНА 1891. Год. XVIII.

ДВОЈЕ ДРАГИХ.

Приповетка Владислава Ристића.

Није благо ни сребро ни злато,
Већ је благо што је срцу драго.

I.

Сунце се већ спустило у море, да расхлади своје усијано лице Славуји у жбуну и шеве у ваздуху отпеваше Творцу свој вечерњи славопој те сад цвркућу и траже згодна ноћишта, да се у миру и тиху сну опораве за сутрашње нове и нове песме, којима ће величати Творца небесног и његов величанствени рукосад

Вече се спушта полагано, да својим црним плаштом умота сву природу. не би ли сваки уснио што лепшим сном. Већ је и месец, тај бледи пастир, истерао своје златно стадо те мирно и немо гледа, како му је стадо раздрагано по ноћној свежини. Слепи мишеви излетели из својих пукотина па се устремили за светлим бубицама да их за свагда отклоне с овог света.

У селу сви већ спавају; нема тишина. Ни пси данас не лају, као обично. Боје се зар, да својим потмулим гласом не расплаше раздрагано стадо и брижнога пастира.

Само поток, тај мали несташко, не зауставља свој ток. већ уз пркос целој тишини жубори кроз зелено грање а бледи пастир гледа га, љутит зар, што га је тргао из слат кога сна или можда огледа своје бледо лице у сребрним валима.

Тик уз поток бели се мали кућерак. Унутри је све мирно, све то борави лаким сном. У градини осуо се мирис царске ружице, помешан с босиљком. каранфилом и лепом катом, што их све својом руком подиже вредна, млада домаћица. По том рају од мириса шета замишљено младо девојче, немилице кида лепо цвеће, ишчупка га, па га опет баца а непрестано застаје, окрене се, уздане и чисто болно прошапуће: „Нема га!“

Прошла је већ више пута целу градину, покидала је толико цвеће, док најзад не угледа чак на оном крају градине младо, високо момче, које сад баш дође до плота. Чим га опази, одмах отрча као срна, те чисто занета од радости пружи му обе руке:

„Милане!“

„Ружице!“

„А где си за толико? Од кад те чекам, већ сам мислила да нећеш ни доћи!“

„Како можеш тако што и мислити?“

„Не знаш, како ми је, кад те за дуго нема, а кад сам с тобом, онда сам сва сретна!“

„Камо среће, да те могу за свагда усрећити, али —“

„Али?!“

„Али ја само варам и себе и тебе!“

„Не збори тако, Милане! шта ти је данас? Та до сад сам слушала од тебе само слатке речи, пуне љубави и утехе а вечерас ми тако говориш, да ме чисто страх хвата. Сумњаш ли у мене или ме више не милујеш?“

„О боље да те тако не милујем, јер не можеш никад моја бити!“

„Да ме ти милујеш или да знаш, како те ја милујем, не би тако диванио, али ти хоћеш да ме се отресеш, па не знаш како!“

„Није, Ружице, тако ми свега на свету. Милујем те још више него што сам те миловао, али која вајда, кад те не могу узети. Ти знаш, да ја не знам никаква заната нити знам да радим земљу; ја једино живим за тебе и за ову моју егеду. Кад њу имам и кад тебе видим, онда сам најсретнији на свету. Баба ме тера од куће, што нећу да поткивам коње и да кујем потковице, а тако би му радо радио, али ми не иде од руке па не иде; све ми једнако у глави моја егеда. Е нана ми твоја толико пута рекла, да те се оканем, јер она неће ни да чује, да те да за таквог скитницу, као што сам ја. Па што онда и да те варам? Што да ти кварим срећу? Заборави ме полагано а ја ћу исто тако уживати у твојој срећи, као да је и сам делим с тобом!“

„Милане, преклињем те, не збори тако! Зар да те изневерим, да будем с другим сретна, кад си ми ти све благо? Радије ћу с тобом гладовати него с другим у изобиљу живети. Ако баш нећеш да будеш ковач а ми ћемо ићи у надницу, копаћемо, ораћемо па ћемо опет лепо живети. А што се моје нане тиче, то — али манимо се тога, већ се ти мени закуни, да ме нећеш никад оставити“.

„Тако ми св. Јована, мог крсног имена!“

„Или ћу твоја бити, Милане, или ничија!“

Још су дуго тако диванили и једно се другом заклињали, док их најпосле кукурек петлова не опомену, да је већ време растанку.

„Збогом, душо!“

„Збогом, Милане!“

Милан удеси своју егеду те стаде уз пут свирати. Ко би слушао, како се умиљато губе звуци у даљини, помислио би: е није другојачије, већ анђели прелазе небески свод те деле својим дивним појем дан од ноћи.

Ружица гледаше за Миланом догод је чула и последњи звук За тим уђе у кућу, отвори лагано врата те на прстима уђе у одају где јој мајка спаваше. Мало кандиоце, што је горело пред св. Петком, расипаше своју благу светлост на смежурано лице старичино.

Ружица се помоли Богу, леже у постељу, но чудне мисли обладаше њом, те није могла ока свести, док се најпосле не указа и бела зора

II.

У долини опкољено са свију страна бреговима лежи убаво сеоце. На крају села баш под шумицом уздиже се мала кућица. Леп је готово сав опао, прозори су улепљени хартијом а димњака и нема, већ дим куља на прозоре и на врата напоље. По дворишту нарастао коров и бела метла а од некадањег плота провирује тек по који колац из густог корова.

Ко би видео ту кућицу, јамачно би помислио да у њој нема ни живе душе. Но није тако. У њој живи већ од толко година Петар Циганин, сеоски ковач, са својим сином Миланом.

Петар беше у младости врло леп момак, па кад би још засвирао у колу, да полуде девојке, не једна хтеде, тако рећи, одбећи за њим. Но он баци око на кнежеву кћер, те они одбегоше једног вечера из Бачке у Банат и настанише се у овом сеоцету.

Петар би зле среће. На годину дана умре му жена и остави му сина Милана. Петар од то доба и не узеде егеде у руку, већ се одаде ковачлуку. И Милана хтеде да изучи том занату, но овај ни да чује за то Још из малена трчао је за свирцем и слушао је како свира па би и он скинуо бабину егеду и покушавао би, не би ли и он знао што одсвирати. Доцније се тако извежбао, да га је милина било слушати.

Петру није мило, што Милан само свира а неће да му помаже ковати потковице и крпити котлове те га непрестано грди и гони на рад. Но Милан чим дохвати врата а он егеду па у луг. Петар грди, једи се, ал' шта ће? Ено га и сад кује а све нешто гунђа.

„Ма даћу му егеде, да ће се све окретати! Научићу ја њега ковати, само док ми дође!“

Из луга допираху звуци од егеде час тужно и тихо час опет тако умиљато и живо, да је и старац, заборавив на свој гњев, час јаче час опет тише ковао.

Баш је старац закрпио и последњи котао, кад на једаред застадоше пред кућицом кочије са четири помамна коња

„Хеј, ковачу, овамо да поткујеш коња!“

Петар дохвати брже боље чекић, клешта и већ све што му треба и појури напоље.

У кочијама извалио се оближњи спахија, човек оредњих година и пуши.

Петар се прихвати посла; но коњи помамни, неће да стоје.

„Зар немаш, старче, никога да ти помогне! Где ти је жена? Немаш ли деце?“ ослови га спахија.

„Имам, господине, сина, али боље да га немам!“

У тај пар допираху из луга све јаче и јаче звуци од егеде.

„А ко свира, Бога ти, у оном лугу?“

„То је, господине, та моја лола. Друго ништа и не ради, већ само свира. Баш ме је Бог с њиме казнио. Та био сам и ја млад и ја сам, хвала Богу свирао, но што је много, много! Ето остарио сам, не могу готово већ више ни да радим. једва сам чекао да нарасте а он у место да ме одмене, загорча ми још ове старе дане“.

„Колико му је година, старче?“

„Та година има, господине, доста, само да је паметан. Сад му је осамнаеста!“

„А свира ли он баш тако радо?“

„Та не зна, шта је доста! Тукао сам га и тукао, само да остави једаред ту егеду, али не помаже. Боже ми прости, као да није чист, те толико свира!

„Ништа то, старче, дођи само с њиме сутра к мени па ће већ моја брига бити“.

Међутим је Петар потковао коња, спахија му плати и кочије одјурише.

Старац не може ништа да ради, непрестано му у памети спахијине речи.

„Шта ли само хоће са мном? Па хајд што мене зове, можда му се расушио точак на колима па хоће да га стегнем. Али што се толико распитива за Милана? што ли ње га зове? Да неће можда да му свира? Али шта ће њему Петра Циганина син! Та да је њему до свирања. има он куд и камо бољих свирача! Чисто ме је страх! Та нисам био још ни код ишпана а сад да идем пред самог спахију. Хо мај! — Али шта ће само с Миланом? А да неће можда да га укори, што ме не слуша? Баш! Као да је њега много стало за Петра Циганина! Хо! Хо! —“

Дуго је старац тако премишљао, већ се и сутон спустио, док најзад не дође и Милан.

Старац чим га угледа, на мах заборави на спахију те се осече на њега.

„Зар се сад долази, несретниче?! А где си по цео дан? Опет си ваљда био код оне девојчуре? Бре даћу ја и теби и њој. Или ћеш ковати и оканути се егеде и те девојчице или ми више немој излазити пред очи! Кад ниси као што треба, боље да те и немам!“

„Егеду не могу оставити, бабо, па ма шта са мном радио а тако исто и Ружицу!

„Шта? Не можеш оставити?! — Кад не можеш а ти иди па нек те она рани!“

„Не терај ме, бабо, ја ћу ти ковати, али егеду и Ружицу не могу оставити па ма знао, да ћеш ме одмах убити!“

„Иди, несретниче, иди с места, да те не виде више моје очи! Иди, кад ти кажем, иди, јер сад ће бити триста чуда!“ повиче љутити старац и зграби с огњишта чекић; побледео је а глас му дрхће.

Милан узеде егеде те изиђе Већ је и двориште прешао па и на улицу изишао а старац се сети спахије. За час га пређе гњев, отвори врата па повиче за сином:

„Хеј, Милане, Милане, ходи натраг!“

Милан се врати.

„Остани овде, сутра морамо обојица ићи господину спахији а после ћеш већ видети своје!“

III.

Сутра дан навуче отац и син своје тобоже свечано рухо те управо спахији. Целим путем нису ни беле прозборили. Старац се дао у бригу: шта то хоће спахија с њиме? Мисли, како ће са спахијом диванити. Шта ће му одговорити, ако га запита ово, а шта опет, ако оно. Милан и не мисли на спахију. Њему је у глави Ружица и његова егеда. Мука му је, што још од јутрос није свирао, те готово целим путем звиждуће, не би ли тиме надокнадио пропуштено време.

У том угледаше већ и спахинске дворе. Старца као да прође нека језа.

„Синко!“

„Чујем, бабо!“

„Кад видиш господина спахију а ти још из далека скини капу па га пољуби у руку. Јес' разумео?“

„Јесам! А како ћу ја знати, ко је господин спахија?

„Познаћеш га по оделу. Ко је најлепше обучен, то је господин спахија! — Скини капу и господину ишпану па и Пишти, што тера господину коње. Знаш, како је паметно диванио, кад смо му оно стегли точак. Све су ти то господа, синко, штогод су код го-

*

сподина спахије. Пази, да се ником не замериш!“

У том стигоше већ и у двор. Упутише их горе спахији. Старцу све клецају колена. Та од кад није ишао пред таквог господина.

Тек што уђоше у велики трем а пред њих изиђе спахијин послужитељ обучен, у плавом оделу, украшеном сребром и гајтанима. Старац се сад тек збуни не знајући, ко је то, а Милан брже боље скине капу па да га пољуби у руку, мислећи јамачно, да је то спахија. Послужитељево намрштено лице мало се разведри, уживајући у свом господству; но то потраја само за часак а за тим се осече на њих:

„Шта хоћете?“

„Молим покорно“, узеде реч старац, „јуче нам је господин рекао да дођемо данас к њему, па ево дођосмо“.

„Чекајте мало, сад ћу вас пријавити!“

Послужитељ уђе унутра.

„А зар није то, бабо, господин спахија?“

„Није, он има браду!“

„А ко је овај господин, што —“

Милан и не доврши питање а послужитељ отвори врата те их позове унутра.

У наслоњачи седи спахија па пуши. Старац приђе руци, но спахија му је не даде. Милан га пољуби у руку.

„Но је л' ти то син, старче?“

„То је, господине!“

„Јеси ли ти оно свирао јуче у лугу?“ окрете се спахија Милану.

„Јесам!“

„А ко те је учио свирати?“

„Сам сам се учио!“

„То је лепо! Но видиш, твој се баба тужи, да нећеш да му помажеш ковати, већ по цео дан само свираш. Је л' тако?“

Милан ћуташе.

„Реци, кад те питам, је ли истина?“

„Истина је, господине; али шта ћу кад ми се не кује. Кад год ударим по наковњу а мени непрестано бруји у ушима моја егеда, па штогод урадим а ја све наопако. Баба се онда љути, грди ме а ја нисам крив“.

„Е кад је тако“, настави спахија, „онда слушајте, да вам кажем, зашто сам вас звао. Ја деце немам а уживам у свирци. Твој син пак, Петре, колико сам га јуче могао чути, има велика дара за свирку па штета да тај дар тако пропадне. С тога сам наумио да га пошљем горе на школе, да изучи свирати те да постане славан човек, Пристајеш ли на то?“

„Радите, господине, с њиме шта хоћете, ја и онако немам од њега никакве користи“.

„Добро! А пристајеш ли ти, Милане, кад тако радо свираш, да те пошљем у школу па само да учиш свирати?“

„Свирао бих, господине, и гладан и жедан само да не морам ковати, али да одем из мог села, то не могу!“

„А зашто?“ запита спахија

Милан обори главу.

„А да није због оне девојчуре, због оне Ружице?“ намршти се наједаред старац. „Бре, даћу ја теби девојке, да ћеш се све окретати! Господин хоће добро с тобом а гле ти пушче једно! — Само ви њега водите, господине, а већ то ће моја брига бити, да и не помисли више на ту девојку!“

„Стани, Петре, немој тако нагло“, насмеши се спахија, „све ћемо ми то удесити! — Милујеш ли ти, Милане, какву девојку?“

Милан обори главу па ни да погледа у спахију.

„Реци отворено!“

„Господине, Ружицу милујем исто тако као и егеду. Не знам, коју радије имам. Пре бих се свега растао па и живота, него Ружице и егеде! С тога вам хвала али не могу ићи на те ваше школе!“

„Мани се ти лудорије па иди на школе, бићеш славан човек, добићеш девојку паметну, богату и куд камо лепшу него што је та твоја. Па зар није лепше да будеш богат, славан, да ти се сви клањају, него да за љубав девојке цео свој век проведеш у селу и то гладан и жедан? Промисли се добро!“

„Немам шта да мислим! Ружицу не могу оставити!“

„Добро, а ти иди на школе, па ако за то време не заборавиш Ружицу, нек ти је просто. Но за цело знам, да ћеш је одмах оставити, чим будеш онај живот видео. Сад идите кући а кроз месец дана бићеш већ горе!“

Старац је све јецао од плача а Милан је пливао у радости.

Чим је стигао кући, одмах је отрчао Ружици, да јој јави радосни глас.

(Свршиће се.)

СРПСКОМ ОМИРУ СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ САРАЈЛИЈИ.*)

Ој босанче, ој мили земљаче,
За слободу витешки јуначе!
Сарајлијо и врли пјесниче
Чојковићу, српски осветниче!

За Српство си много учинио
И српској се мисли посветио;
Што не мога' мачем учинити,
Умио си пером расв'јетлити.

Мач и перо мета ти је била,
Своме роду што је користила.
Диг'о си се изнад земног праха,
Твоје срце не имаде страха.

К'о што лети челица по цв'јету,
Ишао си по српскоме свјету,
Помагао гђе помоћи треба,
Дјела твоја Српству дар су с неба.

Твоје пјесме и књижевна дјела
Свијетле се као зора бјела;
Заносе нас као санак л'јепи,
То је извор, који душу кр'јепи.

За слободу када ђорда звекну,
Кад за Српство бојна труба јекну,
Ти оствари свету жељу своју:
Милој браћи помоћи у боју.

Кроз крваве борбе прошао си, —
И у Црну Гору дошао си,
Тамо нађе мила ученика,
Слављенога Његоша пјесника.

Босна те је српском роду дала
А Србија мачем оружала,
Црна Гора пјесмом задојила,
Сва те браћа срцем заволила.

Ево скоро сто година дана,
Од твог, Симо, дичног рођендана,
Српски народ споменик ти спрема
Да нам живиш ако те и нема. —

Тебе нема, ал' аманет свети —
Сваком Србу биће у памети;
Док је Срба и док сунце сјаје,
Твоја слава дотле ће да траје. —

Твој споменик кр'јепиће нам наду,
Соколити Србадију младу:
На посао који служи роду
Частно мр'јети за крст и слободу!

Благо теби, бесмртни пјесниче,
Благо теби, миле Босне синче,
Кад ти Срби са свих страна кличу:
Слава Сими Милутиновићу!!

У Прњавору, 5. априла 1891.

Ђорђе Н. Милић.

*) Декламовао Марко Антонић, ученик III. рав. српске основне школе на Ђурђев дан 23. априла о. г. о „вечерњо забави", коју је у Прњавору приредио пододбор за подизање споменика српском пјеснику Сими Милутиновићу Сарајлији.

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Наставак)

Та незнам, па нисам ни рада о томе мислити, јер сама помисао на тако створење ми узбуђује крв. Код тебе је нешто друго. Ти си навикнут грешнице исповедати, но ако ме љубиш, немој ми више о њој спомињати.

— Ја ћу већ покушати, да заборавим на ово вече, ја сам доста препатила.

— Иди само! — рећи ће јој он одобравајући, и још јој већма стегне руку уза се. — Ти си уморна и мораш одмах у кревет. Наћи ћемо кола, јер сад јаче пада, па се бојим, да ћемо промашити пут у мраку.

Тако дођоше на колих до гостионице и одмах отидоше у собу. Келнер их извести, да су тог дана после подне дошли неки са Шилера, да однесу ствари на лађу. Даље им рече, да је седам сандука са кућевним стварима већ отправио, и да је добио на то писмено.

— Добро је — рећи ће он, па згужва папир у шпаг. Он је премишљао сасвим о другим стварима.

Чим стигоше горе, Клара се сместа поче свлачити. Јосиф је забацио руке за леђа, и ишао горе доле по доста пространој соби, звиждукајући неку

песму, а на њу је тако мучно утицало, слушајући га где свира, а ни сама није знала зашто. Напослетку га и опомене. Он с места ућута и приђе јој ближе. — Опрости — рече — сасвим сам заборавио, да те боли глава. Док се испаваш, проћи ће то већ.

Он рашири руке, да је стисне на груди, но она окрене од њега лице, и он се дотакне уснама само њених слепих очију.

— Шта је теби данас? — питаше је он брижно. Ти си тако ладна, зар ме нећеш пољубити пред спавање?

— Сутра! Данас први пут осећам као да је то грех.

— Па ако се теби тако чини, зар те ја не бих могао разуверити о томе?

— Јосифе — повиче она, и пружи руке у вис. — Ако бога знаш, све чини, само то не, само ме на то немој подсећати. Ја сам се толико мучила, да то заборавим а ти све још тако олако узимаш за предмет шале. О Боже!

Он је укочено гледаше изненађен.

— Ти си заиста болна — рећи ће јој благо и одано. — Твоје су усне са свим бледе. Каква ти је то бора на усних? Како дрхће. —

Он је до сада још није приметио. Можда се у последње време није видила, и тек се данас наново појавила. Кад виде, да поче у целом телу дрхтати, ухвати је за обе руке, и поче их љубити.

— Иди па лези, драга жено — рече јој. — Ја — ја ћу још мало седити, па ћу ишчитати овај роман до краја. Ја још нисам за спавање. Добру ноћ, па ми здрава и читава устала.

Тако је она сад лежала читав сат, и као да је заспала. Он сеђаше у наслоњачи, а пред њим су гореле две свеће. Књига је лежала на његовим коленима, а он је, задубљен у њу, читао. Но кад је она после четврт сата притворене очи отворила да га види, књига беше пала на земљу, он пак сеђаше наслоњен и сањалачки гледаше са избеченим очима у два дрхћућа пламена од свећа.

* * *

Сутра дан је падала киша. У соби, у којој су провели читаву недељу дана у тајној срећи, као путујући младенци, са неком клонулошћу је она сад гледала оне украшене зидове. Тим је обојима било несносније, у колико нису имали никакве забаве, с којима би могли прекратити лагане часове. Клара је узела нешто вести за њега, он пак исписиваше речи из енглеске граматике, и вежбао се у изговору енглеског језика. Између себе су се мало разговарали и избегаваху, да једно другом погледају у очи. Сав њихов разговор био је прожман пријатељством, и тако благо поступаху једно према другом, као људи после великог губитка: све би један другом помогао, да лакше сноси губитак. Но ипак после првих речи, којима је питаше, како се данас осећа, једва је и о томе мислио, шта ју је могло тако растужити, те је тако ућутала. На његовом лицу и погледу си могао приметити неку расејаност и немир. Није имао станка ни на једном месту, а она — она је све то приметила.

Кад је ручак немо и брже протекао него обично — нису хтели да иду доле ручати, јер су се случајно могли састати са познатим човеком — устане Јосиф окренут лицем на поље, као да хтеде видити какво је време.

— Сасвим сам заборавио — рећи ће он — да морамо наш новац променити, јер то би било зверско изненађење, да сам се на то сетио тек у лађи. Истина превоз је напред плаћен, али преко би били у великом губитку са нашим јужним немачким новцем. Идем се ја мало пожурити, да потражим где год каквог банкара.

— Можда би ти могао гостионичар помоћи у томе.

— Гостионичар, шта ти то говориш? Ја сам много искуснији, него што ти мислиш. Нећу ја одмах код првог мењати, него ћу отићи, до другог до трећег, па који ми буде дао највише, то је мој човек. То може читав сат трајати, док се ја не вратим, но пошто не морамо пре шест сати на лађу — —

— Ја нисам знала, да си ти тако чуваран, рећи ће она, бацивши један поглед на њ, од ког он мораде очи доле оборити. — Ја сам те до сада држала за човека лаке руке Ништа ти није било скупо, да за мене купиш, и да те ја нисам одвраћала, наше би имање до сада било доста окрњено.

— Па баш зато — рећи ће он са усиљеним смејањем — Моја кућаница жена ме је томе научила. Но међу тим до виђења.

Он брзо узе шешир и кишобран и изађе.

* * *

Од то доба прође већ један сат — други па и трећи. На пољу се једнако сливаше киша, а вика и лупа светине са сокака, допираше потмуло и до ње. Кадгод се тек зауставе по која кола пред гостионицом, а за тим се зачују кораци уз степенице, који се изгубили после у другом ходнику, ал њега нема па нема. — —

Једва једаред — баш је куцало пет сати

зазврјаше доле кода, а затим се зачуше брзи кораци преко степеница другог спрата. Кад је Јосиф отворио врата, Клара је седила на наслоњачи са мапом у руци, на којој лежаше једно започето писмо. Кад је он ступио унутра, она и даље настави писање, као да није ни чула, да се он вратио.

— Но, једва се једаред ево враћам — повиче он, и однесе кишобран у најдаљи угао. Не можеш појмати, како ме је много труда стало; како сам много пута залутао, док напослетку не наиђох на једног поштеног јеврејина, који ме је боље послужио, него икоји од наших људи. Но морадох у његовој писарници чекати читав сат, док с тешком муком не накупи са свију страна довољно новца. Је л теби било несносно? Гле, ти нешто пишеш! Коме имаш још писати?

Он приђе ближе столу. Покрети му беху неодлучни, а лице му се мењаше — час је поруменило а час побледило.

— Смем ли знати, коме пишеш? ослови је наново, пошто она није одговорила на прво питање.

— Смеш: ником другом, до ли теби.

— Мени?

— Ја сам мислила, да се више нећеш враћати, а ако се вратиш, да ме нећеш више овде наћи. За последњи случај хтедох, да ти са последњих неколико речи разјасним, зашто сам отишла, и да би залудно било тражити ме.

— Клара! Ја те преклињем са – –

— Не, не — прекине га она и својом руком отуриваше његову, којом је хтеде загрлити. — Ствар је свршена; ја сам добро промислила — па ти си ми доста времена оставио за тај посао. Овако је боље, Јосифе, а нашто улудо речи трошити? Како је писмо готово, ево ти га, па га прочитај Мени би непријатно било, да ти све то усмено изговорим, јер се више хоће да каже него што треба, и што би се смело. Читај га. Но иди тамо к прозору, јер ја те не могу у мојој близини трпити — ти удараш на амбру и на сандаловину. Видиш, да би ми забадава лагао, јер ће тешко једна писарница мирисати на тако што.

Он застаде крај стола непомично, као громом поражен. Кад је она приметила, да се он и не миче, устаде изнуреног лица и скупљаше своје ствари.

— Читај. Дотле ћу ја ове ствари помећати у сандук, и тада: збогом!

Његове се очи зауставише на листу, ког му је она бацила Поче читати сасвим механички, а да је половину разумео Писмо је гласило:

— Ја знам, Јосифе, куд си ти отишао. Но не знам да ли ћеш се вратити или не. Мени је напослетку све једно. Због тога морам и ја отићи.

— Ја сам за то знала још јуче у вече. Уједаред те нестаде, једна ми те странкиња одвела. Шта је она могла од тебе мени оставити? Оно што ми је оставила, није мени доста, која сам читаву недељу дана себи уображавала, да бих те могла целог имати.

— То је била лудост, и ја се због тога могу само на себе љутити, а никако на тебе. Ти си млад, добродушан и услужан, па си се лако могао завести за лепим варкама. У толико ја морам бити паметнија, у колико сам и старија. Но занос често уображене среће, за коју мислимо, да је већ имамо, обузима нам сва чула Но сад је све прошло. Ти ниси томе крив, што нам је тако тешко, после разочарања. Кад се два сужња отргну из затвора, те заједно полете у слободу, па кад једном од двојице удови малакшу, и он се стропошта пред прагом тавнице, где је удисао први зрак слободе, зар други, чији су удови здрави, и који још има чврсте воље, зар да се веже за њ, па да га наново одвуку у сужањство или да са својим другом дотле бежи, док се и сам са њиме не стропошта?

— То је била велика заблуда, Јосифе, што смо хтели наш живот да слијемо у једно. Само нас је љубав била у стању везати једно за друго. Но ти мене никад ниси љубио, већ си само попуштао свом великодушју, кад си ме на твом путу нашао без наде и живота. Мене сада већма боли, него пре покушаја да се излечим, и сад сам тако болесна, да сумњам, да ћу се икад опоравити.

— Нисам рада, да поред трошка, што си потрошио на мене, отидеш од мене са рањеном душом и страшном успоменом, с тога срећан ти пут! Ја ти праштам за твоје неверство, и ако те окривљујем, и желим ти, да те мимоиђу оне непогоде, којима се сам у наручја бацаш. Преко ће те у слободи одмах или доцније предусрести срећа и проста ти била, и нека ти никакав осећај не пречи, да је пригрлиш к срцу, осећај, који је давно изумро, но који је гајен само не угодном дужношћу. Па пошто би ме тада још већма болело изгубити те него сада, јер бих имала више времена навићи се срећи, с тога држим, да је боље, да и не дочекам твога повратка, него да испишем на овај лист, што овако тешко — — —

Овде је његов улазак прекинуо у писању.

(Свршиће се.)

ИЗ МЕСЕЧЕВИХ ПРИЧА.

Од Андерсена.

Превела Љубица Вукадиновићева.

То је чудновато! Кад ме обузму најдубљи, најтоплији осећаји, изгледа као да су ми руке и језик свезани, те их не могу представити ни изразити онако, као што у мени оживе; а ја сам ипак сликар, то ми вели моје око, то признају сви, који ми слике видеше.

Ја сам сиромах деран; станујем у једној од најужих улица, али светлости имам свагда довољно, јер станујем високо те имам изглед преко свих кровова.

Првих дана кад дођох у варош, беше ми тако празно, осећах се тако усамљен; место шуме и зелених брежуљака беше ми сада хоризонт чађави димњаци. Не имадох овде ни једног пријатеља, ни једно познато лице не поздрављаше ме.

Једног вечера стајах прилично снужден на свом прозору, отворих га и гледах на поље. Еј! Ала сам се тада обрадовао! Ја видех лице, које ми беше добро познато, округло, доброћудно лице мог најбољег пријатеља из далеког завичаја: беше то месец, добри, стари месец; гледаше ме онако исто, као и онда, кад је између врба на обалама моје домовине к мени провиривао. Шиљах му руком пољупце а он сијаше управо у моју собицу и обећа ми да ће сваког вечера, кад буде излазио, мало к мени свранути; па то је и одржао Штета само што увек тако мало остане. Кадгод дође, прича ми штогод, што је прошле или исте вечери видео.

„Сликај то, што ти причам“ рече при првој својој посети; „па ћеш имати лепу збирку слика!“ Па то сам више вечери чинио. Ја бих могао по свом начину нову „хиљаду и једну ноћ“ у сликама представити, али то би било сувише; ове, које описујем, нису одабране, него сљеде једна за другом онако, како сам их чуо; какав ђенијалан сликар, песник или вајар нека створи из њих што више, ако му је воља; ово што описујем, само су површни обриси на хартији а између њих моје мисли, јер месец не дође свако вече; кад-кад пређе облачак преко њега, кад-када и два.

Прво вече.

„Прошле ноћи“ — то су месечеве сопствене речи — „пловио сам кроз прозрачни ваздух Индије, огледајући се у Гангесу; зраци ми продираху кроз густи сплет старих платана, које изгледају као огромни лиснати сводови.

Из честе изађе младо хиндуанско девојче, лако као дивокоза, лепо као Ева. Беше нешто таковаздушно а ипак тако бујна свежина у овој кћери Индије. Могао сам скоро мисли провидети кроз њежну црнпурасту кожицу; трновите лијане забадаху се у лаке сандале али она хиташе напред; дивља звер, која је на реци жеђ угасила, одскочи поплашено натраг, јер девојка држаше у руци горећу луч; видио сам како је крв струјила у нежним прстима, којима је чувала пламен, да јој не угасне Приближи се светој реци, мету на њу светиљку а ова отплови низ струју; пламен дрхташе, као да се угасити хтеде али је ипак горео а девојчине црне очи, осењене дугим трепавицама слеђаху му укоченим погледом; знала је она добро узгори-ли луч, док га она могаше видети, вереник јој је жив, угасне-ли — мртав је! А луч пламћаше и титраше а срце у девојке пламћаше и дрхташе; клону на колена и мољаше се своме богу; крај ње у трави вребаше отровна змија али она мишљаше само на Браму и свог вереника. „Жив је, жив!“ кликну девојка а са околних брда одјекиваше: „жив је!“

Друго вече.

„Било је јуче“ — причаше месец. — „Гледао сам у малено, кућама опкољено двориште и видео квочку с пилићи а око њих скакуташе малено девојче. Кокошка квоцаше и заклањаше плашљиво крили своје младе. Тада дође отац детињ и псоваше а ја пловљах даље не мислећи више на то.

Вечерас погледах опет у исто двориште. Беше ту сасвим мирно али за мало дође мало девојче, отвори лагано кавез и уђе унутра. Пилићи се с виком разлетише на све стране а дете их вијаше. Ја видех све кроз пукотину на зиду и ражљутих се на малу неваљалицу, те се чисто радовах кад дође отац, те поче још јаче, но јуче, псовати.

Девојче подиже главу а крупне сузе блисташу у плавим очима. „„Шта радиш овде?““ питаше он. Дете плакаше. „„Хтела сам унутра,““ рече „„да пољубим кокошку и да је молим за опроштење, што сам је јуче поплашила, па ти нисам смела то казати!““ А отац пољуби своје невинашце у чело а ја уста и очице.“ —

Треће вече.

Ваздух је опет био чист, месец стајаше у првој четврти и слушај шта ми причаше:

„Сљедио сам поларној атици и пливајућем морском псу до источне обале Гренланда; голе стене, покривене вечитим снегом и ледом, затварају

љупку долину, где врбе и боровнице у пуном цвету стоје; расцветани лианис распростираше сладак миомир; моја светлост беше тавна а лице бледо као откинут цветак блеђана љиљана, ког ветрови неколико недеља немилостиво по води гоне; северна светлост гораше, округ јој беше велик а зраци јој се пружаху као пламени стубови преко целога неба и преливаху се у зелено и црвено. Гренланђани се искупише на игру и весеље, али се не дивише тој красоти, јер им то беше сасвим што обично.

У сред кола стајаше млад Гренланђанин и певаше песму о лову на морске псе а кор му одговараше: еија ејг а! вртећи се у свом белом крзну у округ; изгледаше то као игра северних медведа. Очи и глава кретаху се при том најживље. Сад започе суд и пресуђивање.

Они, који се завадише, ступише напред и увређени набрајаше погрешке свог противника дрско и презриво, али све играјући уз бубањ. Оптуженик одговараше исто тако а збор се смејаше и изрицаше пресуду над њима.

Брда јечаху, ледене стене се кршише и претвараше се у ситан прах, који чудновато светлуцаше Беше лепа гренландска летња ноћ!

Недалеко одатле под кожним шатором лежао је неки болник; живот је још струјао кроз врелу му крв, али он је ипак морао умрети. Он је то сам веровао а тако мишљаше и родбина му, која беше око њега скупљена С тога га и ушиваше жена му чврсто у кожнато одело, да доцније не дира мртваца и питаше га: „„Хоћеш-ли да те на брду у чврсти снег закопају? Ја ћу ти гроб твојим кајаком*) и стрелама окитити. Ангекок**) ће преко њега скакати. Или волијеш да те спусте у море?““ „„У море!““ шапну болник сетно се смешећи „„То је пријатан летњи стан““ рече жена, „„ту скачу морски пси на хиљаде а лов је ту сигуран и изобилан.““ Деца здераше са дреком раширену кожу са прозора да се болесник може однети к мору, — том бурном, валовитом мору, које му је за живота давало хране а по смрти мира. Споменик ће му бити пловећа ледена брда, која дању-ноћу свој облик мењају. —

На леденој санти дрема морски пас а галеб узлеће високо над њим.“ —

Четврто вече.

„Познавао сам стару уседелицу“ причаше месец. „Сваке зиме носила је жућкасту, крзном опшивену бунду, која је увек била нова, јер то јој беше једина мода; сваког лета исти сламњи шешир и чини ми се исту зеленкасту хаљину.

Одлазила би кад-кад само једној старој пријатељици, која становаше преко пута од ње, али последње године не иђаше ни тамо, јер јој пријатељица беше умрла. Усамљена и остављена радила је моја стара уседелица по цео дан крај прозора, на ком је лети цвао каранфил и мајчина душица а зими је цича ишарала ледено цвеће по њему.

Прошлог месеца не видех је више крај прозора, али ипак знађах да је жива, јер је још не видех превалити велики пут о ком је често са својом старом пријатељицом говорила. — Да — говорила би чешће — кад једном умрем. путоваћу много даље, но што сам у свем своме животу; шест миља одавде, лежи наша породична гробница, тамо ће ме однети и тамо ћу крај своје родбине почивати! —

Ноћас стадоше кола пред њену кућу; изнесоше мртвачки сандук и тада знађах, да је моја познаница умрла. Омоташе сандук сламом и одвезоше га. Ту спаваше моја стара мирна уседелица, која се последње године није ни помакла из куће. — Кола јурише кроз варош тако брзо, као да иду у сватове На друму се терало још брже; кочијаш се неколико пути бојазљиво окретао; чини ми се, бојао се, да је не види, како у својој жућкастој бунди на сандуку седи. Шибао је коње као махнит и притегао им узде тако, да их је пена обузела а беху млади и ватрени. Зец претрча преко пута а коњи загребоше. Стара уседелица, која се из године у годину лагано у истом кругу кретала, јурила је сада, мртва, преко друља и камења у највећем трку по главном друму Сандук спаде с кола и остаде лежећи на путу а кола, коњи и кочијаш одјурише даље. Шева се подиже високо у зрак, цвркуташе своју јутарњу песмицу над сандуком, затим се спусти и седе на њ и својим кљунићем чупкаше сламу. којом беше омотан. За тим се опет уздиже високо, високо, а ја се сакрих за румене јутарње облачке.“

Пето вече.

„Показаћу ти слику из Помпеја“ рече месец.

„Био сам у предграђу у тако званој гробничкој улици, где стоје лепи споменици и где су некада лепе кћери Лајиде ружичним венцима увенчавале веселе младиће, који се кличући као победиоци дома враћаху.

Сада владаше овде мртва тишина. Неколико странаца улажаху с друге стране брда у варош, праћени стражом; у мојој пуној светлости хтедоше прегледати из гроба ускрслу варош. Ја им показах

*) Кајак, чун Гренланђана.

**) Ангекок, чаробник у Гренланду.

трагове колосека у лавом патосаним улицама; показах им имена на капијама и узвама; видеше у малим двориштима камените подлоге за водоскоке, окићене шкољкама и коралима. Али вода не искаше из њих, песма се није орила по дивно сликаним дворанама, пред којима чуваше стражу метална сфинга. Та ово је место смрти! Само је Везув грмео своју вечиту химну, чије поједине врсте људи својом несрећом зову. —

Одосмо у храм Венере, сазидани од белога мрамора са олтаром на широким степеницама. Између камених стубова пружаху своје свеже гране жалосне врбе. Ваздух беше чист и прозрачан а у дну стајаше мрачни Везув, из кога се пламен као пинијево стабло у вис дизаше; осветљени облак дима изгледаше у мирној ноћи као круна пинијева дрвета, али румена као крв. — У друштву се налазила и нека певачица, права, велика уметница. Ја видех како је славите на првим позорницама Јевропе Кад се приближише трагичном позоришту, седоше сви на степенице амфитеатра. Опет беше мало место заузето, као пре толико столећа. Сцена беше још иста: зидане кулисе а у дну сводови, кроз које се види иста декорација: брда између Сорента и Амалфија. Уметница се попе на сцену древности и певаше. И нехотице помишљах на ватрене арапске коње, кад у дивљем трку кроз пустињу лете: беше у ње иста лакоћа и сигурност. И нехотице помишљах на несретну мајку под кр стом на Голготи: та иста, дубока бол беше јој у песми изражена! А у наоколо заори се опет, као пре хиљаду година бурно клицање и тапшање: Дивно, божанствено! — Неколико часова касније беше сцена празна; сви одоше, не чу се ни гласка више Друштво оде даље, али развалине стоје још непромењиве, као што ће још столећима стајати и нико неће знати ништа о лепој певачици, дивном јој гласу и чаробном смешењу Све је то већ прошло и заборављено па и за мене је ова слика само пролазна успомена."

Шесто вече.

Месец причаше: „На шумском путу леже две сељачке куће; врата и прозори су ниски а око куће цвати бели глог и дивља ружа; кров је обрасао маховином и чуваркућом. У малом вртићу има само нешто мало кртоле и поврћа а код ограде стајаше зова. Мало девојче сеђаше под њом; своје загасите очице упрла је у стари храст, који стајаше између кућа. Дрво имађаше високо, на врху одсечено стабло, где је рода своје гнездо свила; баш у овај мах стајаше она горе и клепеташе. Мали деран изађе из куће и стаде крај девојчице; беху брат и сестра. „Шта гледаш?" запита. „Гледам роду" рече дете; „сусетка ми је рекла, да ће нам она вечерас донети малог брата или сестрицу, па хоћу да их видим, кад дођу" — Неће га рода донети — рече деран, — сусетка је и мени то причала, али се смејала, па кад је питах, сме-ли на то „бога-ми" казати, она не рече ништа, по том видим, да тиме само нас децу варају. — „Е, па ко га онда донесе?" питаше девојче. — Донесе га Бог — шапну деран значајно — али ни један човек не може Бога видети па за то и ми не видимо, кад га донесе —

У истом тренуту зашушта нешто у грању над дечијом главом; деца склопише побожно руке и погледаше се значајно: то је сигурно Бог, који је дошао с малим! Узеше се за руку и пођоше у кућу: врата се отворише а сусетка им рече: „Одите да видите, како вам је лепог малог брацу рода донела!" А деца се насмешише: знали су они, још пре ње, да је он дошао!"

Седмо вече.

— Познајем једног полхинела у некој већој комедији — рече месец. — Публика кличе кад га види; сваки покрет му је смешан, сва кућа узаври од смеха, па ипак није ту ништа прорачунано: то му лежи у природи. Још кад се као дете с другом децом играо, већ тада беше комедијаш. Природа га је за то створила, давши му грбу на леђа и груди; али спољашности на против душа му беше врло лепа. Нико није умео дубље осећати, нико се духом више узвисити од њега. Позориште беше његов идеални свет; да је био леп и стасит, био би на свакој позорници први трагичар; све узвишено и херојско испуњаваше му душу а ипак мораде само лакрдијаш остати Па и сама туга и меланхолија му умножаваше само комични израз лица, дражећи многобројну публику на смех, која тапшаше своме љубимцу. Лепушкаста Колумбина беше увек добра и љупка с њим, али је ипак своју руку харлекину обећала. Било би и сувише смешно, кад би се лепота и ругоба здружила Кад је полхинел био најтужнији, знала га она једина развеселити, тако да се од свег срца смејао. „Знам ја добро шта теби недостаје," рекла би она. „Љубав, је-ли?", а он се на то морао смејати. „Ја и љубав! То би врло весело изгледало! Како би тек тада публика аплаудовала!" „Да, да, љубав" рече она и дода смешним патосом: „Ти љубиш мене!"

Да, тако се што може рећи, кад се зна, да ту љубави нема! А лакрдијаш скакаше у вис од смеха и сета беше одлетила. Па ипак је она истину рекла: он ју је љубио, силно љубио, као све узвишено у уметности. На њен венчани дан беше он највеселији, али ону целу ноћ је преплакао. Да је публика

видела искривљено лице - тапшала би! — Послед њих дана умре Колумбина; на дан њена погреба беше харлекину дозвољено, да тог вечера остане код куће и не показује се публици: та он беше ожалошћени муж! Управитељ је морао што весело давати, само да публика не осети губитак: с тога мораде сиромах лакрдијаш двапут веселији бити но иначе. Скакао је и играо са очајем у срцу а публика тапшаше и клицаше: Bravo! Bravissimo! Беше неколико пута изазван Ноћас после представе упутило се мало чудовиште иза вароши усамљеном гробљу. Венац на Колумбинином гробу беше још свеж; он седе; беше то необична слика! Главу је наслонио на крст а очи му беху мени управљене. Изгледаше као :акав споменик; комедијаш на гробу, чудновато и смешно! Да је публика свог љубимца видела, клицала би: Bravo Pulcinello! Bravo! Bravissimo!! —

(Свршиће се.)

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.*)

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

А. Германија.

Све до данас важила је догма њемачкијех историка да су древни Германи Нијемци били. Томе је дао повода чувени Енео Силвије, који је први у Corpus sacrae Scripturae (1458.) древне Германе истовјетовао са Нијемцима овијем софизмом: „Франци су били Германи а тако исто и Суеви; средњовјековни Франци и Суеви бијаху Нијемци; дакле су класични Франци и Суеви германски такође били Нијемци.“ Ну томе се противи критична историја, која на супрот томе јасно говори, да су древни Германи Словени. А да је тако, ево доказа:

1. Имена Germania и Germani нијесу народна, него географска имена. Већ то што се име Germani употребљава вавијек у множини, свједочи, да је то географско име више народа или више племена а не племенско име једнога народа. Још боље потврђује то постанак тога имена. По тој земљи стерала су се ниска шумовита брда (*ὄρχυνιος δρυμος*, horky lesnaté, gory mané). Зато су је словенски прасједиоци назвали *Горманија* за разлику од земље, у којој су високе планине (Туролска). Горманија промијенила се у устима Римљана у Германија, тијем прије што Страбо и Цезар веле, да су Келти (Гали), који су у VI. ст. пр. Хр. дошли у Германију, били сродници (germani) са Келтима у Галији.[1])

Да Келти нијесу дошли у празну земљу, само се собом разумјева а то свједоче и ови стихови Аусонија:

Qua Francia mista Suebis
Certat ad obsequium.
(Migne: Patrol. lat. tomo 7. p. 137.)

Докле су Гали сизали, не да се тачно назначити. Тек се вели, да између Херуска, једнога племена галскога, и између Суева лежи шума Bacenis (saltus Slavorum, Bukojna, Silva Buchonia[2])). Тацит пако приповиједа, да су се Chatti, опет једно племе Келта, и Хермундури 58 г. жестоко заратили због сланијех врела, која су била на мећи, коју је по свој прилици чинила ријечица франачка Сала (Salecia).

Уза лијеви бријег доње Рајне бијаше за римскога царства Germania prima и Germania secunda па никоме није пало на памет да их назове „Прва и друга Њемачка.“ И Келти су ето били у Германији и нико није тврдио, да су услијед тога Нијемци били.

2 Класични писци називали су германске Словене и Суевима (*Συεβοι* Suevi). То је име постало отуда, што су се Словени у Германији називали Svebii, Svebni, јер су били слободни (svebni. svebodni, svobodni) од римскога јарма, коме су подлегли Словени јужно од Дунава и западно од Рајне. Не има сумње да су Словени уз опће име Svebni употребљавали и властито име Slované (који говоре). Али мјесто svebij Slované (слободни Словени) називали су се апелативом Svebij, исто као и Келти на десноме бријегу Рајне (у Германији,) што су се мјесто franco Kelti (самосвојни Kelti) називали апелативом Franci.

Име Суеви старије је од имена Германи. Страбо и Цезар веле, да су народи на десној обали Рајне сродни (germani) са Келтима у Галији и да су управо с тога прозвани Германи. Тацит пако каже,[3]) да се то име мало по мало протегнуло на све народе између Висле и Рајне. Dio Cassius опет вели, да се народ на десној обали Рајне звао Кел-

*) Ово је наставак оног чланка из повеснице старих словенских народа, што смо га г. 1889. започели у овоме листу, но свака се партија ове критичке радње може и засебно читати и проучавати. Ур

[1]) Испореди у додатку I. примједбу 16.

[2]) Sigisbertus rex Buchoniam cum exercitu transiens, Thoringiam properet. Fuedegarius. — Šembera: Zapadní Slované. Стр. 130.

[3]) Види: Додатак I. глава 2.

ти, а сав други до Висле Германи. Према томе Словени су се називали географично Germané (Germani, горани) а политично Svebni (Suevi, самосвојни.)

Име Суеви уздржало се све до II. ст. Тада га је замијенило понајприје име Winidi а онда Sclavi, Sclavini.

3. Јелини и Римљани нијесу могли добро да изговарају словенскијех ријечи,[4] зато су словенска имена наказно записивали или су их појелинили и полатинили. Ну ипак се јасно распознаје словенско поријекло њихово (Suevi, Hermunduri, Thuoringi, Pelazgi). Другдаш су их називали измишљенима именима, која су им давали по својствима, ношњи, сједишту, занимању њихову, итд. (Quadi, Marcomani, Vendi Geti Sarmati, Scythæ, и т. д.) Ако дакле Словени и нијесу били класичнима историцима познати под њиховијем правијем именом, треба ли зато Словене ограничити на име Sclaveni, Sclavini и Sclavi и на VI. ст., када се то име први пут појављује? Јесу ли данас Словени само Словаци и Словенци зато само, што им име слично звони имену Словена?

Хајде да се упознамо са појединијем племенима древне Германије, да видимо што су били.

На крајњем западу Германије у данашњој Холандији живљаху словенски *Фризи*. Словенске жупе по ријекама, врачање са шибама, које Тацит вели за Германе, Иродот за Ските, Хелмолд за Словене, топографска имена: Holtreka, Hunna, Horna, Horsta, Hoste, Hudna, Hudnin, Hunep, Hunesa, Hunessus, Hunesge, Husdeng-um Hussidina Hussen, Slota, Siloverdia, Suindrech, Suinum, Sulta Slobegors, Slavante, Wendeldyk, Wispe Widenitz, Wilta, Wiltaburg, Wiltenburg, Zwola свједоче, да су Фризи Словени били. Опатија Corwei (на ријеци Везери, Jezerka, Jazerka) имала је у XII. ст. добара у Гренингену. Регистар тијех добара зове то мјесто: Groninche quod dicitur Wenethen За град Утрехт вели се: Antiquo gentium illarum vocabulo Wiltaburg id est oppidum Viltorum vocabatur.[5]) Ријека Jsel није ништа до Sala, јер земља кроз коју тече, зове се Salland.

Име *Venedae* могло је постати на два начина. Или су то име сковали Римљани, који су словенске трговце називали: Venditores, Venumdatores, Vendatores, Vendae (venda, царина). Отуда је онда постало Venetae, Vinidi, Vinidari Vandali, Vandili.

Или је то име постало на балтијскоме мору, ђе су се Словени састајали са шкандинавскима Нијемцима (Готима, Гудима), који су од ријечи Slovaná, Slovená и slovansky jazyk одбацили први слог slo и створили тако ријечи: Vani, Vaeni, Waenland, Veni, Vendy, vansky и vensky jazyk.

[4]) Vereor autem explicandis nominibus, ne iniucunda reddatur ipsa descriptio. . . Allotriges ceterique deterioris et deformioris apellationis homines Strabo. — Quorum nomina vix est eloqui ore Romano. Mela.

[5]) Gesta abbatum Fontanel .Pertr: Mon. Germ. S. S II. 277.

Да су Вандали и Венди истовјетни, слиједи из овога разлагања: Птолемеј назива балтијско море венедијскијем морем западно од ушћа Висле, а сармацкијем морем источно од ушћа Висле.[6]) На бријеговима венедијскога мора вели да живе Венеди (Οὐενέδαι)[7]) даље према западу Veltae (Οὐέλται, Велети, Љутићи.)[8]).

Венеди су живили и у унутрашњости Германије, јер Птолемеј моравска брда назива Venedici montes[9]), а Wulfstan, који је око г. 900. путовао из Шведске на исток вели: „Земља Венда била нам је цијелога пута на десну руку све до ушћа Висле. Висла (Visle) тече из земље Венда.“ И Јорнанд мећe Венеде (Виниде) на десну страну Висле[10])

Плиније пако назива сав народ између Висле и Лабе Вандалима а Дијо Касијус знаде за vandalici montes (Крконоше) између обадвије те ријеке. По Јорнанду опет живили су Вандали од Крконоша до Алуте и од Дунава до Карпата. Vandilii познати су и Тациту, али Словене између Лабе и Висле назива он Суевима. Можебити да је управо с тога и двоумио куда да уброји Вандиле те их је напокон убројио међу германске Суеве Отуда што је Тацит име Suevi протегао и на Вандиле (Венеде) слиједи, да је народност Суева била вандалијска, венедска, словенска. А то посвједочава и то, што Тацит Балтијско море назиље Mare Suevicum, а Адам Бременски († 1076) Mare Slavicum.

А да су Вандали прави Словени, ево доказа: Адам Бременски а по њему и Хелмолд († 1172) држе Вандале за Словене. Paulus Diaconus вели о Вандалима и листом о народима древне Германије, да су Бога Меркура називали Воданом. То се сасвијем добро слаже са трговином по води, којој је заштитник био Меркур. Ко Водана одриче Словенима, нека докаже, да ни *вода* није словенска ри-

[6]) Sarmatia, quae in Europa est, definitur a septentrionibus oceano Sarmatico, iuxta Venedicum sinum; ab occasu vero terminatur Vistula fluvio.

[7]) Некада чувени трговачки град Jumne на ушћу Одре зваше се Vineta, Veneta urbs.

[8]) Venede per totum Venedicum sinum. — Rursus Venedici sinus reliquum (territorium) iuxta oceanum habitant Veltae. И Плиније зна за Венеде на ушћу Рајне, ђе их спомињу и познији љетописци. Cui (Pippino etiam regem Winidorum seu Frisonum ad auxiliandum (contra Saxones) una animo convenerunt Fredegarius ad anno 747. — Winidarum seu et Frisonum et Nordlendorum multitudo credidit. Ann. Lobiersis ad anno 780.

[9]) Позније је Сасинек напустио ово мишљење гледе Птол Ven. mon. и тражи их на ушћу Висле. Parlamentär 1888. бр. 53. Али то канда не утиче битно на ову ствар.

[10]) Juxta quarum (alpium carpathicarum) sinistrum latus, suod in aquilonem vergit, et ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia venit, Winidarum natio populosa consedit.

јеч. — Saxo Grammaticus (†188) и не назива Словене другачије до вавијек скоро Вандалима. — Chronicon Comitum Oldenburgensium вели да су Вандали, који су се одселили у Шпанију, били Словени и да су и овђе сачували своју народност[11]); они пако, који су заостали, да су раширили своју власт.[12]) — A. Krantz тако је био освједочен о словенскоме поријеклу Вандала, да је своје дјело о Словенима назвао Vandalia (Francofurti, 1580.). — Име Вандал чује се и послије V. ст. и увијек означује Словене. Кнезови мекленбуршки, краљеви дански и шведски, који су владали над Вендима (Словенима), називали су се principes Vandalorum и reges Vandalorum. — Словенци у жељезној, шомођској и саладској жупанији у Угарској дуго су и дуго називани Вандалима.[13]) — A Lambecius назива словенски језик вандалскијем.

И Шафаржик доказује, да су Вандали Словени, али криво додаје, да су то име добили од Нијемаца. Томе се није могао отети ни Шембера. Напротив G. B. Schirach вели: „Учени су људи прије тога држали, да су Венди и Вандали истога поријекла, да су Венди и Вандали један те исти народ Позније су неки, паштећи се за новотаријама или заведени писцима и заварани кривијем мислима, прогласили Вандале и Венеде за различне народе. Између свијех највећи је ауторитет стекао Phil. Cluverius, који је од Вандала начинио Нијемце. Гроцијус напротив покушао је, да од Вандала начини Готе таковијем доказима, који се не слажу са свјетлом венедске и гетске историје.“ (Act. Loc. Jabl. 1774. p. 30.)

Вандале држе обично за најдивљији, за најокретнији народ. Као да то неће бити истина, јер зашто би их онда Салвијанус хвалио, да су стидљивији и нравнији од Шпањолаца[14]). Народи су у рату мање више окрутни, али да су просвећени Нијемци много окрутнији од непросвећенијех Вандала, доказују и данас многи и многи докази.

Птолемеј вели да испод Венеда живе *Гитони* (Плиније зна ту за Гутоне, Тацит за Готоне) а испод њих међе *Phinne* (Fenne; и Тацит знаде овђе за Fenne). Име ово по свој је прилици преведено јер *φηνη, φινυς* значи орла. Живили су без сумње у Шлеској на ријеци Орли. Западно од њих живили су *Lugii, Λουγοι*, Lugiones, праоци Лужичана. Тако су прозвани с тога, што су живили по шумовитима брдима и хумовима (Тацит), дакле у луговима. Тацит им прибраја Харе (Harü, Horü, Horaci, гораци) и Нахарнарвале, за које вели, да је код њих исконски свети гај, луг.

Тацит вели да *Lemonii* живе на крају Германије уз бријег Балтијскога мора. Нијесу ли то словенски Lemovci (lem, крај). И Rugia (Rügen, Рујана) није ништа друго до Rogon (коријен рог), које потпуно одговара положају отока Рујане.

Птолемеј спомиње ту неколико градова, који носе словенска имена: Ascalingium (skála, штица), Devona (deva, девојка), Locorytum (koryto), Morionis (more), Budorigum, Budorgis (búda, колиба,) Stragona (strega, Striegau). Крконоше су звали Korkonten.

И имена ријека словенскога су поријекла. Ријеку Одру назива Адам Брем. Odera, Лужичани Worda Птолемеј Wiados. Јер се сви историчари слажу, да би мјесто Wiados морало бити Wiadros, без сумње је у роду с пољскијем wiadro (аков). И у Познањској има поток Vedrica (Wedritz). — Лабу називају класици Albis, Albeus, *Ἄλβιος*; Адам Брем. зове је словенскијем именом Labe. Ријека добива име по својој води, по току или по мјесту. Тако је и Лаба добила име од žlabie (alveus, корито) или од žlabiště (корито) ријеке, ђе је испуштено ž а остало Labie, Labe. Тако је исто и у Luditz, Lutice (Žlutice) и у Labitsch, Labič (Žlabič) испуштено ž. — Вислу пишу стари писци свакојако: Visula, Vistillus, Vistula, Bisula, Viscla, Visle и *Βίσλας*. Име јој је постало од словенске ријечи slia. vyslia (јако врело, кључ), што потврђује пољско јој име Wista и јелинско јој име *Ἐριδανος*, које није ништа друго до превод (*εριδινης*, јако врело, кључ).

(Наставиће се.)

[11]) Gilimer (o. c. 527.) quinque amnis regnavit. Et post eum multis annis per diversos reges slavicae origines est regnatum (in Hispania et Africa).

[12]) Wandali vero, qui in patria remanserant, pariter fines suos non modicum dilatarunt. Nam et ipsi terram, quae nunc in Ungariae regno Slavonia nuncupatur, cum multis insulis Adriatici maris potenter obtinuerunt; ubi adhuc posteritas generis et cognitio idiomatis perseverat. Испореди Jagić: Archiv. VII. 613. Slovensky Letopis. VI. 105. примједба 5.

[13]) Čaplović: Croaten und Wenden in Ungarn. Pressburg, 1829. стр. 49. Šafařik: Geschichte der slav. Sprache und Literatur.

[14]) Accessit hoc ad manifestandum illis (Hispanis) impudentiae damnationem, ut Wandalis potissimum, id est pudicis barbaris traderentur. Dupliciter in illa Hispanorum captivitate Deus ostendere voluit, quantum et odi set carnis libidinem et diligeret castitatem, cum et Wandalos ob suam maxime pudicitiam illis superponeret et Hispanos ob solam vel maxime impudicitiam subjugaret. Migne: Patrol. lat. t. 31. p. 552.

ИМЕНИК НОВОСАДСКИХ ГРАНИЧАРА
од године 1722.

Штовани госп. *Мелхиор Ердујхељи,* капелан код римокатоличког парохијског звања у Новоме Саду, бави се од неколико година састављањем грађе за монографију Новога Сада. Но неке резултате својега озбиљнога рада изнео је он већ на мађарском језику у појединим часописима и из тих појединих чланака види се већ, да је уважени писац ударио добрим путем и да захита из правих и нај поузданијих извора. Тако црпе књижевник овај своје градиво нарочито из будимскога архива, а при руци му је и варошка архива новосадска, којом се и наш пок. Ђ. Рајковић користио, но у будимскоме архиву су сачуване исправе и списи и из најстаријих времена, те су веома важни по историју ове земље, а специјално и по нас Србе и по оне крајеве, у којима ми овде живимо. Међу осталим наишао је г. Ердујхељи у будимској архиви и на списак имена оних граничара, који су г. 1722. у Новом Саду као војници служили, и имао је доброту тај списак уредништву „Јавора“ ради штампања уступити, што ми врло радо чинимо захваљујући г. Ердујхељи-ју како на овоме прилогу, тако и на другима, које нам је пријатељски обећао.

Као увод у овај списак написао нам је г. Ердујхељи (на српском језику) ово неколико занимљивих редака:

„У Новом Саду (Петроварадинском шанцу) била је граничарска велика сатнија (Ober-Capitaneat). Закон од год. 1741. (чл. 18.) одређује, да се војна места, која су у жупанијама Бачкој, Бодрошкој, Чонградској, Арадској, Чанадској и Зарандској потчине жупанијским областима. Али тај закон није се могао одмах извршити, јер су споменута војна места имала различитих повластица. У Новом Саду је запреке извршењу тога закона уклонило *ослобођење вароши,* кад је Марија Терезија год. 1748. Нови Сад прогласила за кр. слоб. варош. По дипломи становници вароши, који као војници подунавске границе петроварадинском заповедништву подложени бијаху, испод војничке области ослобођени, постали су грађани сл. кр. вароши Новога Сада. Српски грађани Новога Сада у доба ослобођења вароши били су страном пољоделци, страном трговци и занатлије. Пољоделци су били они, који су се године 1690. с Чарнојевићем уселили и после као граничари служили у подунавској граници, а приликом ослобођења вароши добили су ораће земље. Трговци и занатлије доселили су се после пада Београда год. 1738—39. из оних крајева“.

У Новом Саду је — пише нам даље г. Ердујхељи — био г. 1722. велики капетан *Саво Николић* (обер-капетан граничарски), а после је постао варошким капетаном. Граничари су били у поменуто доба ови:

Грегорио Гергошевић, Стојан Вуковић, Новак Ђурковић, Иван Радојчић, Атанацко Рацлија, Павал Памовић, Радослав Пуцко, Адам Сарач, Мишко Петровић, Мирко Рајтер, Јосим Халас, Остоја Селачковић, Живко Благојевић, Јанош Фелдхер, Лазар Јовановић, Стојан Недић, Максим Абаџија, Максим Котур, Недељко Бечијац (Бечејац?), Остоја Суботичанин, Петар Добројевић, Богдан Црни, Керта (Креста?) Игњатов, Мишко Коцкаров, Јурош (Урош?) Шокац, Јован Дунђерин, Благоје Капамаџија, Рацко Тителац, Хранислав Станин, Мита Стојановић, Радослав Максим, Алекса Абаџија, Стојко Абаџија, Чецкаи (?) Малин, Богдан Видаковић, Вејо Касапин, Малета Нешковић, Стаја Абаџија, Јован Костић, Павал Туцаков, Петар Мајсторов, Мердијан Хајдук, Живко Субатичанин, Јосим Пивар, Тамас Коцић, Винко Бечијац, Јован Дернија, Вук Петровчанин, Станислав Улора, Јован Капетан, Креста Бугарин, Марко Ромић, Цвејо Шак, Степан Шегерош, Јурниша Попов, Јован Ташић, Радинко Живковић, Илија Чобанин, Степан Домин, Стојко Драшин, Јурај Јосимов, Благоје Момиров, Саво Сарач, Макса Касапин, Коста Аранишевић, Срдан Туцаков, Лаза Мали, Марко Штранакар (Штрангар?) Јован Халијаковић, Јанко Влашкалић, Лепије(?) Јованов, Марко Коларов, Милош Шкромпа, Ненад Белградац, Игња Мојсилов, Илија Крејсимов, Маријан Ковиљац, Недељко Виздиничанин, Живко Бластов, Никола Бабић, Јован Кала Карда, Јосим Говедар, Бранко Тополовић, Јован Сирбубала, Тодор Тителац, Рацко Пећинац, Остоја Кукутоца, Цвејо Црепић, Јован Калуђерић, Живко Мандин, Јован Белосна, Тодор Грк, Милош Говедар, Радован Шијак, Јурај Чалајчија (Калајџија?), Милисав Ћорави, Михајло Стојичев, Никола Говедар, Стајо Мали, Јаков Дуруџа, Радослав Михајловић, Драгоје Абаџија, Богдан Касапин, Јовица Бакал, Пашкал Рацко, Аврам Халас,

Јован Адамовић, Петар Кернија (Крња?), Јован Домин, Мишко Шуга, Павал Гамош, Јања (Калуђерчић, Милован Сапунџија, Јован Новаковић, Јован Шијак, Никола Стефановић, Јурај Стефановић, Гаврило Касанин, Јуро Липоје, Ћиро Јакић, Јура Јанин Сарач, Винко Цигљар, Јован Минчар, Јован Топал, Јован Воденичар, Бождико Сарач, Вуин (Војин?) Сарач, Михаило Сарач, Никола Маџар, Павал Црни, Бошани Маџар, Јован Вишталo, Јован Црни, Петар Мешко, Јурај Сарић, Ненад Ковач, Јован Пердионков, Лаза Боснин, Живко Говедар, Мишко Паленц, Мишко Словак, Момир Ћурчић, Веиса Церац, Јован Пресклава, Никола Црни, Саин Сарач, Никола Стојилебара, Никола Беочинов, Јован Негра, Сарач Чизмаџија, Остоја Салваквардија, Фанчко Говедар, Радивој Грегорије, Антони Шуздлин, Георгије Дајслама, Андреас Хорват, Јанко Ктигуша, Симо Мушапчија, Марко Влах, Атанацко Кобаношан, Петар Миливојевић, Радивој Бајац, Ћира Нејадац, Симо Коцкаров, Собата (Субота?) Чизмаџија, Јурај Бушаџија, Јован Црвени, Лука Карловчанин, Стојан Грчић, Хранислав Ћурчић, Јохан Биндер, Веселин Стапарски, Лука Степанов, Стојша Мали, Васо Корманош, Јован Моршин, Јанко Бециклава, Јован Срдановић, Лазо Влашкоземац, Живко Марковић, Јоцко Коладац, Живан Јечмац, Стојан Карабатина, Нешко Золић, Кузман Мали, Васо Јован Влах, Пантелија Бајац, Саво Бачлија, Остоја Багин, Ћиро Петров, Рацко Укалов, Илија Вараждинац, Живан Атимићанин, Петар Дарлаја, Пешо Неорић, Албус Јанија, Обрад Црни, Радован Албијанић, Миланко Бачванин, Недељко Бугарин, Радован Дошин, Гаврило Новаков, Јован Дошин, Цвејо Давидов, Рацко Грбави, Рацко Шмак, Собота Умиловић, Стојић Мандић, Остоја Мандић, Костадин Бондаров, Андрија Коларов, Јован Урошев, Буције Љешин, Јоцка Табаков, Рацко Псодоровић, Драгомир Лукин, Јован Гаврилов, Милован Свилар, Јован Сегединац, Михаило Ђак, Лацко Станисав, Бранко Гарцовић, (Грковић?), Јанко Бециклава, Никола Липаин, Станко Чулин, Јован Богојевић, Степан Микин, Милован Карловчанин, Марцика Пециац (Пеци), Јован Сремац, Јован Вучетић, Недељко Граиновчанин (Гардиновчанин?), Јован Грујић, Јован Бугарлија, Јосим Хаџија, Јовица Богосављев, Живан Попов, Пана Налбант, Мишко Тителац Пердифек, Недељко Ћурчија, Ћ..ро Коров, Радосав Соботин, Петар Чобанин, Лаза Грујић, Стојан Марковић, Благоје Грујин, Милош Бориновчанин, Симо Пантић, Марко Гојковић, Атанацко Стојчев, Живић Петровић, Јанко Седларов, Стојан Ордонанц, Марко Ференчевић, Лацко Недељковић, Игња Јурић, Пеја Шашданов, (Сазданов?), Богослав Шамбијанин, Грујо Кучијаш (Кочијаш?), Симо Елчић, Ивко Елчић, Исак Герши Капа, Винко Камеровић, Герша Зомборац, Стојан Јовановић, Јуриша Јанковић, Милутин Гаћанин, Стојко Сремац, Величко Јаковљев, Стојко Темеринац, Десанов Јован, Гојко Симин, Дамјан Мали, Дамјан Стојановић, Јоко Костадиновић, Радивој Субаша, Симо Фицко, Павал Бркати, Димитар Јуришин, Обрен Катана, Радоје Циганин, Максим Вуканов, Радиша Сарач, Јован Дивјаков, Илија Кладикур, Јосим Лишковић, Мица Фрачевић, Максим Влашкошевац, Станко Катана, Мали Сјетин, Максим Сремовић, Субота Мирзетин, Вујица Зомборац, Недељко Петровчанин, Марко Јанковић, Јован Субаша, Гроздан Сенћанин, Милца Влах, Субота Бецимагарац, Михаило Елчић, Бела Гвоздановић, Петко Слотница, Тришко Соботић, Милисав Гојин, Стоичко Долмеч, Јован Шијак, Вујо Калајџија, Никола Дердеров, Радо Абаџија, Бела Сремац, Недељко Говедар, Милошев Јован, Иван Хаднађев, Максим Абаџија, Михаило Говедар (318 имена).

Овај именик налази се у Будимском архиву: „Urbar. et Conscript. F. 128. Nr. 12. Conscription der disz- und ehenseitigen Donau- Granic- Miliz. Anno 1722. Отуд нам је г. М. Ердујхељи имао доброту исписати и за „Јавор“ уступити, на чему нека му је од нас лепа хвала. Из списка овог види се уједно да су и новосадски граничари били махом *Срби.*

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Филолошко-историјски разред југославенске академије знаности и уметности имао је пре неколико дана седницу, у којој је др. *Миливој Шрепел* читао своју расправу, „*о Патрицијевој појетици*“. Шрепел најпре приказује у кратко живот Фрање Патриција, који поред Руђера Бошковића спада међу најчувеније философе родом из хрватских земаља, и обележава његову велику важност у историји философије XVI. века. За тим оцењује историјску и диспутативну декаду његове Појетике, која је изишла године 1586. Шрепел означава строги класификаторски поступак Патрицијев у историјској декади, у којој Патриције даје не само историју грчке и римске појезије, него се осврће и на метрику и на све прилике, у којима је живела класична појезија. За тим оцењује много важнију, диспутативну декаду Појетике, у којој Патриције побија Аристотелову науку о појезији па показује, да је Патриције индуктивном методом изнео многе оправдане сумње, које је наука тек после три стотине година потврдила; поименце је, вели, пошло Патрицију за руком да докаже, да сва појезија у опште није имитација, да је Аристотелова мисао о пореклу појезије преуска и да се дидактика с правом не може избацити из подручја појезије. Шрепел уједно показује, за што је Патриције у позитивном делу каткада погрешио. Најпосле напомиње Патрицијеву препирку са Торкватом Тасом, у којој у језгри излазе на видело све врлине и недостатци Патрицијеве појетике.

= Немачки лист „Aus fremden Zungen“, који у преводу доноси дела првих европских писаца, тако: Француза Емила Золе, Енглескиње Уиде, Талијанкиње Матилде Серао, донео

је у претпоследњој свесци превод приповетке „Чему ?“, коју је написао и у „Viencu“ саопштио одлични хрватски приповедач Ксавер Шандор Ђалски (Љубомир Бабић).

— У „**Извештају о српској вишој девојачкој школи у Новом Саду**“ за г. 1891. има на првоме месту чланак учитељице ове школе гђце *Милеве Симићеве*: *„Наши народни обичаји“*, у којем се чланку осуђују рђави а препоручују добри обичаји наши. Ова школа наша има за собом већ 17 школских година.

— У Земуну је изишла књижица „**Прогонство краљице Наталије**, спев Србина Милоша Грабовачког“. Ово су стихови познатог жанра и квалитета.

— Како је др. Л. Костић дао оставку на уређивање „Гласа Црногорца“, то је постао уредником тога листа — као што смо у своје време јавили — наш пријатељ др. Лаво Томановић. Но с тога, што је примио на себе уређивање „Гласа Црногорца“, напустио је др. Томановић свој досадањи часопис „Нову Зету“, што ће сваком Србину бити жао, који је познавао овај честити лист вреднога Томановића. Претплатници или ће добити свој новац натраг, или ако желе књигу Томановићеву о „Петру II. Петровићу Његошу“.

— Из „Отаџбине“ су засебно у књижицу отштампани ови радови: *„О суђењу вештицама“* од дра Милана Р. Веснића, *„Којим правцем иде угарска књижевност?“* написао М. В. Веселиновић, и Ибзенова *„Нора“* у преводу дра М. Шевића.

— Збирка песама Јована Живојновића под натписом *„Пупољци“*, коју смо недавно и ми огласили, изишла је већ из штампе, и сведок је даровитости и лепих нежних осећаја песникових, које је умео у складне стихове да заодене и лепим песничким сликама да украси. Из песама провирује, да е узор овоме младом почетнику песнички делија наш Бранко Радичевић.

— У овогодишњем „**Извештају о српској великој гимназији**“ у Новом Саду има на првоме месту опис *„Прослава 25 година од како је гимназија подигнута на 8 разреда и од како је добила јавност државну“*, у којем опису највећи део заузима говор управитеља ове гимназије Васе Пушибрка, у ком се исцрпљиво црта рад и прошлост ове гимназије за минулих 25 година, па су онда набројани поименце сви они ученици, који су на овој гимназији за то време положили испит зрелости и речено је какав положај они данас заузимају (један је постао већ епископом).

РАЗНО.

(**Највише лекара**) има у америчким Сједињеним државама. У Француској на 3000 душа долази један лекар, у Немачкој на 1500 а у Сједињеним државама већ на 500. Онде има и највише женских лекара.

(**Љубљење на улици**) забрањено је у Бостону према старим пуританским принципима. Ономадне се муж, који је био дуго на путу, срео први пут са својом женом на улици, загрлио је и пољубио, на што је полиција обоје у смислу закона одвела у затвор.

(**На Ајфелову кулу**) сад се може куд и камо јефтиније попети него пре. У обичне се дане свако за четир франка може попети до врха. Недељом и свецем за два франка. Машине, које вуку горе, целе су зиме кретали, да остану у добру стању. На првом су спрату француску гостионицу претворили у мале собе, од енглеско-америчке крчме постао је базар са биљарима и другим забавама за свет, од елзаске пиваре постала је читаоница и концертна дворана а од „Фигарове“ штампарије јефтина крчма. На другом су спрату њего порушили, да више места буде за посетиоце. На трећем су спрату удесили ситне дућане, у којима се продају ствари за спомен, да је ко био на кули, а има сад горе и телефонско и телеграфско звање и две се поште шаље сваки дан.

(**Шамисов тестаменат**) Тестаменат познатога немачког песника Шамиса почиње овако: „Остављам деци својој мало имање, којим сам за њих савесно газдовао и гледао да га умножим својим уштедама. Но нарочито им остављам неокаљано име и надам се да ће на њих прећи она љубав, коју сам, као што захвално и тронут признајем, ја уживао и која ми је вече мога живота разведрила и улепшала. Опомињем вас, децо моја, да се сећате, да то добијате без икакве своје заслуге, те да вам тај предујам, који вам живот даје, ваља вратити као свет дуг.“ Завршује се пак овако: Не одређујем ништа, што се тиче будућности моје деце. Свет, у којем сам ја живео, био је другачији, него онај, за који сам био васпитан, па тако ће бити и с њима. Синови моји ... се труде, да се сами у себе могу поуздати на различним с... зама живота и по различним земљама. Ваљаност је најбо... даније добро, то нека набаве. Желим, да уче, у колико им... средства на то, но са свим ми је право, ако један или дру... хоће да пређе на какав занат. Прошло је време мача те ... устрија у свету, какав се развија, добија моћи и угледа. ... сваки начин боље ваљан радник него пискарало или чинов... ник нижега реда!“

(**Оригинална посвета**). Галилејо Галилеји посве... своје дело „О трабантима Јупитровим“ великом војводи ф... јорентијском У тој је посвети умео врло згодно и да пола... војводи и да ни најмање при том не понизи учењака. „... бих ли ваше име обесмртио“, вели, „не написах на туч... мрамор; обоје једе време. Дигао сам вам шта више спомен... који ће трајати док успостоји свет, који ће свет непрест... гледати, и који ће видљив остати свакому другом свету, ... га има!“

ОДГОВОРИ.

Г. Т. Г. у С. — Кад би излазио „Стармали“, ми б... Вас упутили, да њему пошљете ону песмицу. Ал’ кад ... нема, а оно ћемо ево овде да изнесемо Вашу *платонско*-... бавну изјаву:

Лепе су ти девојчице
Беле руке, обрвице,
Ал’ је лепша око врата
Дизија од сто дуката.

Дукати су лепи, жути,
Кад их видим, крв ми с’ мути:
Те ми није до твог врата
Већ до оних сто дуката.

Г. Јов. А. Пелешу у З. — Ради појединих бро... „Стражилова“ обратите се на име бившег уредника тога ... ста, те у колико могбуде, он ће Вас драговољно послу...

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 ф. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље ... читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 27. У НОВОМ САДУ 7. ЈУЛА 1891. **Год. XVIII.**

Василије Живковић

прота панчевачки и песник српски.

1819. † 1891.

Српска вила опет је пребацила црн вео преко лица свога, а српски народ опет је пустио сузу на новоме гробу . . .

Годинама стар, а срцем и осећајима још увек млад, као и у оно доба, кад су се песме његове гласно ориле по веселим друштвима, у колибама и палатама, по грозним виноградима, веселим сватовима и на позорницама, — престао је осећати, престао је мислити . . .

Та *смрт* је једина и била у стању, да угаси његове топле српске осећаје, да угуши његове родољубиве и мудре мисли, године пак, или каква сила светска, не беху кадре да прекину ток радње његовога мозга и његова срца.

Данашња средња генерација познаје Живковићев рад још од најранијих дана својих: познаје песме његове из слушања на улици и на позорници и из читања по старијим листовима српским и читанкама школским.

Симпатичнијих песама за певање ваљда у оно доба нисмо ни имали, јер у оно време нисмо имали песника, чије су песме тако прионуле за срце и душу свакоме Србину.

Ако ћеш песму јуначку: Ено ти Живковићеве српске Марсељезе: „*Радо иде Србин у војнике*“; — ако ћеш песму веселу сватовску, ено ти: „*Радуј се*,

млада нево“, коју су онда и деца умела певати; ако ћеш тиху чежњу љубавну: сети се песме „*Ти илавиш, зоро злашна*“. . . .

А чије је срце тако пуно племенита осећања и живота, тај је и у сваком свом раду племенит.

Ко је год познавао проту Живковића, томе је срце данас пуно туге за губитком тако честитог човека тако узорног свештеника, тако мудрог оца, тако родољубивог Србина.

Нека је светао спомен његов у народу му; нека га млађи нараштај узме за узор поштења и честитости и нека му српство сачува у својим грудима

вечити спомен!

ЛАСТА ЛАСТИ СВЕТУЈЕ.

(Немачки од Јул. Стурма).

Лети млада ласта свима улицама;
Уморна је с пута, ал се не одмара;
Где ће гнездо свити? Не зна још ни сама.
С другама се својим о том договара.

Премишљају друге, пак се 'вако збори:
Сад већ свака кућа има свога госта;
Само ено они, ти господски двори,
И колиба ова, тај ти избор оста.

На то једна дода: „Окани се двора,
И његова сјаја, стуба од мрамора!
Ту ластино гнездо слугадија руши, —
Цвркутање наше не годи им души.

Немој ићи даље од колибе ове, —
Птичије певање сиротињи гоге;
Она чека ласту под трштане крове,
— Оборит' јој гнездо, то грехотом зове.“

Превео —**Ђ.**

ДВОЈЕ ДРАГИХ.

Приповетка Владислава Ристића.

(Свршетак.)

IV.

Прошло је већ четири године, од како је Милан горе Положио је већ све испите а најпосле дође и дан, кад ће давати први концерат.

Дворана пуна света Сви то жељно ишчекују час, кад ће се дићи завеса те да чују новог, донде нечувеног, уметника. Код женских је нестрпљење тим веће, што су уједно и радознале, да ли је млади уметник уједно и леп, држећи, да је уметност од лепоте нераздељива Но у овом случају нису се превариле, јер заиста кад се Милан указао, све је својом појавом задобио. Свачије око беше на њега управљено а многој се и нехотице уздах отргнуо. Па још када је отпочео свирати, одушевљење неописано! Још није ни свршио а са свију страна полети цвеће и прстење; женске скидаху накит свој те му га бацаху. Милан није ништа о себи знао.

Од то доба сваки га уважаваше. Прве му куће беху отворене. Младићи су тражили његово друштво а женске беху све сретне, када би их Миланословио илити се што више с њима забављао. Свугде се само о њему говорило.

Особито је велики утисак учинио на Олгу Ст . . ., кћер богатог племића. Од оног вечера, када га први пут видела на позорници, никако не може да га избије из главе. Кудгод иде, штогод ради, увек јој његова слика лебди пред очима.

Штогод су више тражили Миланово друштво, тим их је он све већма избегавао. Најмилије му беше отићи у оближњу шумицу, те би тамо у самоћи проводио читаве сате, мислећи о свом сеоцету а поглавито

о својој Ружици; јер од како је отишао од куће, још ништа није о њој чуо.

Што је он тајанственији бивао и друштва избегавао, тим су се више за њега отимале и трудиле, да дознају узрок том.

Најпосле им пође за руком. Дознале су, да Милан има драгану, да је срце своје већ поклонио! Поклонио, и то коме?! — Циганци, простој Циганци! То је тако узбунило лепотице, да су свугде само о њему говориле. Није прошла ни једна ужина, забава или весеље а да није Милан био предмет општег разговора.

Особито је то јако дирнуло Олгу. Та за њен поглед племићи би живот жртвовали а она да не може њега да задобије. Па ко јој још противник? — Нико други већ проста Циганка! То је страшно! — Да ли да му се освети? да га презре, да га и не погледа? . . . . Јесте, само кад би могла! Та сама помисао на њега тако је занесе, да би се пре и са животом растала, него што би њега заборавила. Та она га тако љуби, тако силно љуби! А он! — Он можда и не мисли на њу! . . . Не, није могуће, он не љуби Циганку! То је бајка. измишљотина! . . . . Али опет! Зашто је тако замишљен? зашто избегава женске! Зар му се не би једна бар допала? Зар не би једној бар осмех поклонио? . . . . Ах. он је заљубљен, он љуби — Циганку!

У таквим мислима проводила би Олга дане, од кад је дознала, да он има већ драгану. Чудно се променула тако, да су већ и родитељи то опазили Ни налик на стару Олгу! Од оне веселе, живахне девојчице постаде на једаред озбиљна, ћутљива девојка. Ништа је више не занимаше, све јој досадно беше. По цео дан седела би нагнута над књигом а не би ни ретка прочитала. Очевидно се губила.

Милан је међутим давао и даље концерте а на сваком беше и Олга. Слава му је из дана у дан расла. Новине све беху пуне хвале, сви га величаху и у звезде коваху. У ничем не оскудеваше па ипак не беше задовољан. Сав тај блесак, сва та слава изгледаше му смешна, ништава, за њега не имађаше више никакве дражи. Јер на што му славе, кад му је срце пусто. кад му је далеко она, за коју живи, кад нема своје Ружице!

V.

Од кад је Милан отишао, у селу се догодила велика промена. Кнежев син, Станко, лудовао је за Ружицом и док је Милан био у селу; но од како је Милан отишао, загрдело је. Сиротица не оде никуд па ни у цркву а да је Станко не салети, да пође за њега. Што га она већма избегава и одбија, тим је он већма тражи и прети јој, да ће је украсти Па да је то само по Станку, не би је ни бриге било већ је и мати на њу навалила те би по што по то да је присили, да пође за кнежевог сина. Та није Бог ме шала, Циганка да се опријатељи с првим газдом у селу!

Ружица нема ни један дан миран, сваки мора да оплаче! Сиротица сва се променула; ни налик на ону некадању веселу Ружицу! Да је сад види Милан, тешко да би је познао. Та није то шала из дана у дан слушати пребацивања и дражити већ по себи болно срце!

„Време је већ да се удаш! Не знам, шта чекаш?! Таква ти се прилика неће скоро указати Станко је кнежев син, први газда у селу а видиш да лудује за тобом“.

„Немој ме терати, нано, ја се не могу за Станка удати, ја га не милујем, ја га — мрзим!“

„Шта? Мрзиш? Станка мрзиш? То да те нисам више чула! А да кога милујеш? Ваљда још оног Милана? Бре, даћу ја теби Милана! Та не видиш да ни дететом није ваљао! Сад га послао спахија на те врашке школе, да буде бајаги господин. Чудна ми господства — сгедаш! Па баш и да буде, онда те тек неће узети! Зар господин да узме Циганку?!“

Ружица бризну. плакати.

„Не збори више, нано; тако ти Бога, не збори више!“

„Шта? да не зборим више? Шта би ти хтела? Ваљда је боље да пођеш за Станка, да будеш прва газдарица у селу, него да чекаш тог твог Милана! Па бар да га и дочекаш, већ видиш, да за тебе и не хаје! Море, да он тебе бегенише, он би до сад дошао па би те и узео а не би толико оклевао и вукао те за нос!“

Ружица је све јаче и јаче плакала свака реч нанина као нож јој срце пробадала.

„Не, нано, ти не знаш Милана. Милан ми задао реч, он ме неће изневерити! А што се господства тиче, то ми и не треба. Ја сам

*

њега још пре силно миловала, па га тако исто и сад милујем. Волијем с Миланом у сиротињи живети него поћи за Станка, па ма цело село његово било! Ја га мрзим, и опет ти кажем, ја га мрзим!“

„А ја ти кажем: ти мораш за њега поћи па крај!“

„Али, нано, ја —“

„Ћути, ни речи више. Хоћеш ваљда се́де да плетеш!“

Ружица није могла дуже да издржи, оставила је љутиту матер па је отишла у градину. То јој беше једина утеха. Ту је она међу мирисавим цвећем ублажавала свој бол и тугу. Па и сада је села на клупу под липом, лице је покрила рукама па је горко јецала. Још јој никад не беше тако тешко као сад.

„Ох, што сам Богу згрешила, те ме толико мучи! Зар да изневерим мога Милана, да погазим задану реч? — Не, не, то не могу! Шта ће ми Станко? о шта ми је његово богатство, кад га не бегенишем? Та волела бих Милана и гледати само него са Станком живети! — Али шта оно рече нана? Милан ме заборавио, он ме не милује. Да ме милује, он би већ дошао! Ах Боже! ако је то истина! ако нана има право! — Али и јесте! Шта ће му Циганка? Та Милан је сад господин! Он ме је заборавио, он ме изневерио! Ох, Милане — Милане! — Не, не, није могуће, није Милан такав. То је клевета! Она га не зна! Зар он да погази реч, да ме изневери? То је лаж! То је обмана! — Па баш и да ме изневерио, баш и да ме не милује више, ипак га ја милујем! — Па нека, нека ме и заборави, нека му је просто, ја и нисам за њега. Он је господин! А шта сам ја? — Циганка! Ах, Боже — Циганка — Циганка!“

Ту је изнемогла. Глава јој клонула сузе јој усануле, једва се диже да оде у одају.

Месец и данас исто онако сија, ка онда, кад јој се Милан заклињао, цвеће је и сад дигло своје шарене главице, да их откине Ружичина ручица, но она свега тога и не погледа. Поглед јој укочен, ноге јој клецају а по целом телу спопала је студен.

Каква разлика између оног вечера и данашњег. Онда је подигла у срцу дивну зграду наде и вере а данас је све то порушила!

Онако уморна леже у постељу. Обузе је страшан бол. Час би се сама тешила а час би опет јаукала, да се сама себе плаши ла. Дуго се тако са собом борила, док је најзад пред зору сан не савлада; бунцала је о Милану. У јутру је и сунце већ упрло у прозоре а она још не устаје.

У ватри је.

VI.

Миланова је слава из дана у дан све већа. Постигао је оно, чему се није ни надао Па ипак поред све те славе, поред свег богатства и уживања, сваким даном све је тужнији и нерасположенији.

У души му се узбуркала љубав и уметност. Једне се мора одрећи. Да ли да прегоре љубав, да угуши своје срце, те да цео свој живот посвети свирци; или да напусти уметност, да раздроби егеду, те да узме своју Ружицу. Та му је мисао дан и ноћ душу мучила Та Ружицу исто тако љуби, као што му и егеда мила! Па кога да прегоре? Зар да остави уметност, где је већ лавор-венце брао? Али опет на што му слава, на што богатство, кад му је срце празно!

Новине су га у звезде ковале. Свет га је, тако рећи, на рукама носио. Та ето и данас је дворана дупком пуна

Још пре осам дана разграбљене су све улазнице. Богаташи су двоструко плаћали, само да добију места, да се науживају у чаробним звуцима његове егеде. Сви су с особитим нестрпљењем и чежњом ишчекивали, кад ће се појавити млади уметник.

Баш када Милан хтеде изићи, да задовољи жељну светину, баш онда му донесоше писмо, које га порази Умрьо му отац а Ружица је болна преболна!

Не знађаше ништа о себи. Онако болан узме егеду и изиђе на позорницу.

На мах га са свију страна обасуше цвећем.

Одушевлење неописано!

Милан блед као крпа удеси егеду и отпочне свирати Пред очима му непрестано лебди Ружичина слика!

И до сад беше уметник; но сад је сам себе надвисио. Егеда му тако чаробне звуке издавала, да се сваком и нехотице чинило, да види пред собом не земаљског створа већ надземне духе и анђеле који својом небесном тугованком оплакују судбу људску.

Сви беху тронути, сви готово плакаху. Цвеће и злато падаше са свију страна. Но Милан свега тога и не виде, већ онако изнемогао појури одмах на улицу.

На пољу је цича зима Хладан ветар душе, да се човеку крв следи, а мраз стеже, да пуца камен.

Милан свега тога не осећа. Као махнит јури по мрачној ноћи, обишао је већ толико улица а ни сам не зна куда ће. Пред очима му болна Ружица и мртво тело очево а у срцу му бол, који му душу распиње Ништа не види, ништа не чује а глава му бучи од тешких мисли У том грозничавом стању дође у зло доба кући, пружи се онако обучен на постељу те горко јецаше, док га најзад не савлада сан.

Камо среће да никад није ни дошао овамо! Где су они млађани дани, када је поред своје Ружице свирао по лугу, не знајући ни за какву бригу ни тугу! Ој дани, сретни дани, да се још једном вратите! Сад га опила љубав а з нела уметност. Што више живи за егеду, тим већма љуби Ружицу. Сад дође час да се реши. Или да стиче сла ве и бере лавор-венце, или да у свом убавом сеоцету ужива са својом драганом. Да тешка искушења!

Већ су му и ствари спремљене а он седе да напише још једно писмо, кад наједаред стадоше пред његовим станом богате кочије. Дошао му Олгин отац богати племић.

После обичног поздрава отпочне Олгин отац свечаним гласом:

„Драги господине! Повод моје посете тако је чудноват, да ваљда још нико није сличну посету доживео. Познато вам је, да имам кћер јединицу. Она ми је тако мила, да би за њу не само све имање, већ и част па и живот свој жртвовао. Но ви сте, господине, вашом свирком и вашом појавом задобили срце моје Олге; она тако гине за вама да се очевидно сваким даном губи. Немојте ми замерити очева љубав кадра је учинити све, те с тога се и ја понижавам те вам сам нудим руку свога јединчета“.

Милан саслуша мирно и хладно племићеве речи а за тим истом мирноћом одговори:

„Врло сам вам захвалан на том одликовању, но мени је врло жао, што вам не могу жељу испунити Ја сам, господине, већ верен и то не с племићком већ с простом Циганком. Њена ме љубав учинила уметником, њој за љубав одричем се уметности. Данас остављам све лавор-венце, што сам их овде побрао, те идем у своје сеоце, идем у загрљај својој драгани!“

„Да узмете Циганку?! Знате ли ви шта чините? Одбијате руку моје кћери за љубав Циганке! Буд сам се тако срамно понизио, те вам је нудим, туд ме ви још горе понизујете. Промислите се добро! Вас чека дивна будућност: слава, богатство па и — племство!“

„Немам шта да мислим! Мени је жао, што се тако десило, али ја сам се већ решио. На част слава, богатство и племство, кад немам задовољства!“

После по сахата беше Милан већ на жељезници.

Сутра дан се по свој вароши говорило о Милановом чудноватом одласку а још о чудноватијем поводу. Мушки га сматраху за занешењака а женске неке дивљаху се његовој искреној и чврстој љубави а неке опет замераху му, што је срце своје поклонио ником другом, већ простој — Циганци.

VII.

Прошло је томе већ више година. Милан је добио већ и сина, те је сад тек сретан, пресретан. Дани му лете као на крилих. И сад свира, али не за славу и за светину, већ за своје уживање и за Ружицу. Овај мирни сеоски живот тако му се омилио, да се готово никад и не сећа оног бурног некадањег уживања.

Једног јутра седео је у врту с Ружицом и свираше исту ону песмицу, коју је свирао оног вечера кад јој се заклео на вечиту верност, када се на једаред зауставише кочије са четири коња а из њих изађе млада женска. Нико не знађаше, ко је ни од куда је. Она покупова за добре новце неколико кућа, сазида себи прекрасан дворац и ту је у самоћи проводила своје млађане дане.

Све јој уживање беше делити милостиње. Народ је зваше „сиротињском мајком“, јер је силно благо делила околној сиротињи а нарочито Циганчадима.

То не беше нико други већ Олга, кћи оног богатог племића, која је Милана тако силно љубила, да се не хтеде удавати већ после очеве смрти прода све имање и настани се у Милановом сеоцету, да га се бар нагледа, кад јој не би суђено, да јој у животу буде сапутник.

У Карловцима.

УНИШТЕНЕ РЕЧИ.

Твоја бујна мека коса
по облих ти пала плећи,'
ја до тебе и причам ти —
шта све не би хтео рећи.

Ти ме слушаш; из твог ока
са љубавног меког плама
ја посрнем, изгубим се,
клонем речју на уснама.

Усне неме, рука дрхти,
на раме ти клоне сама,
ти задрхћеш, а ја планем
са топлине на уснама. — —

Карловци. **Бошко Петровић.**

ДВОЈЕ СУЖНИХ.

НОВЕЛА ПАВЛА ХАЈЗА.

Превео Бошко Петровић.

(Свршетак.)

Он је цело писмо давно био прочитао, но очи му још непрестано лутаху по листу. Тек када је чуо, где она окрену кључ у сандуку, дође у страшно узбуђење и скочи.

— Клара! — повиче загушљивим гласом не гледајући је — хоћеш ли ми опростити!? Ја знам да нећеш, али ипак — мораш, или ћеш нас обоје унесрећити за цео век

Она устане, заогрне мараму и маши се шешира. Он је хтеде да задржи, но она пође, и не осврћући се на њ.

То не може бити — шапташе он. – Зар тако да се сврши? Клара, ако се ти промислиш ако ме само саслушаш пре него што ме одбациш од себе — нисам ли ти се и јуче исповедио, на кога ме је подсетила? То је било нешто чаробн·, и ја мишљах, да нећу моћи преживити, ако то лице још једаред — — —

— Маторо дериште! Прекиде га она, нисам ли ти писмено рекла, праштам, и да ја све за природно сматрам? О! и сувише природно, да то сматрам као и друге природне законе као нпр. да сунце греје, да киша кваси, и да маторо дрво неће више цветати. Да сам ти још што имала рећи, ја бих ти већ написала, да ниси дошао до тога: ја сам том створењу криво учинио. Па и ако је она сасвим изгубљена девојка, ипак је достојнија поштовања, него ја. Она греши, ал не зна, да то чини. Је л она крива, што није ничему бољем научена! Ја пак, бедна грешница, која се вечито љуљам између жеље и кајања, воље и слабости; за чијим сваким кораком у слободу звече ланци; створење, које би радо било са ваздушном лоптом летнути, али је горе издаје дах — Не, Јосифе, све да си светац, овако створење не би требало да љубиш Но ти ниси светац, па баш зато, што немаш позива на то, побегао си. Па иди својим путем Све што човек може човеку да даде, дао си ми. Ја не захтевам од тебе никаква чуда

Борба у последњим часима, као да ју је изнурила После тога се лагано спусти на столицу и покрије лице рукама.

Он полети њој, и падне пред њу на под, и ухвати је за обе руке.

— Клара, ја те преклињем, погледај ме још једаред па види, да ли сам поштен, и да ли другог осећаја — не ти и сама не верујеш! То је немогуће! Зар да се опет растанемо, ти натраг у окове, а ја —

— Никад — повикаће она, покушавајући истргнути се од њега — Никад нећу натраг, ал ни с тобом у слободу. Јест, да једног није; да си ти мени само штитилац и пратилац а кад би преко стигли, да ја теби захвалим на твом труду, па онда свако на своју страну. Зар ти, беднице, не видиш, да је у ствари сасвим друкчије? Ја тебе љубим свим силама своје старије душе, као што само младо срце уме да љуби, и мислим, да ћу полудити, кад те видим тако ладног — како рече она? — да облећеш око мене, као око своје матере. Не, то је страшније него смрт Нас мора море делити, ако не мислим свиснути. Због тога ти иди на брод, а ја ћу овде остати!

— Добро — рећи ће он. — Ја те не могу присилити против твоје воље. Ја ти ево допуштам: буди слободна, но пусти, да и ја будем слободан;

да и ја чиним, што ја хоћу. Ево ти велим: и ја остајем. Ако сам ти несносан у твојој близини, има још празних соба у овој кући. То ми тек не можеш забранити.

— Јосифе — прекинуће га она — ти си луд, ти не знаш шта чиниш. Плаћена карта за брод, па ствари. — —

— Није ми стало до тих амбуља — викне он страсно. — Пошто сам сад опет сам, не морам више цепидлачити. Па ко зна, докле ће све то трајати? — — Међутим у Хамбургу је весело. Вино је добро — а жене — —

Она побледи. Шта може од њега бити, мишљаше она, ако он остане при своме, па ако не оде, као што прети. Овде, на немачком земљишту — у такој близини — —!

Она устане, и метне шешир на главу.

— Баш смо деца нас двоје — рећи ће она, па покуша, да се насмеје. — Опрости ми Јосифе. Ја сам била раздражена и нервозна, па кад сам те оно очекивала слушајући где киша пада, све ми је којешта падало на памет. Но ти имаш право. То није не могуће, јер нас смо двоје упућени једно на друго све до смрти. Као што сам рекла: да сам те ја мало мање љубила, а ти да си био мало себичнији и не тако услужан! — Но, не можемо ми сами себе препорађати. Ајдмо! зазвони келнеру, да нам нађе кола, да нам ствари однесе. Тако ми се жури, да што пре отидемо на брод или бар из ове собе — у њој сам и сувише препатила.

Он је сав занесен стисне на своје груди. Она га је мирно сносила, али му не даде усана да их пољуби После тога плати рачун, даде ствари напред изнети и пође са њиме низ степенице испод руке.

На један сат после тога водио ју је брижно преко несталних степеница на лађу Шилер, до које их је чун довезао.

* * *

Брод је био препун и уз пркос киши, врвио је свет по крову, који посматраше метеж у пристаништу. Клара га замоли, да одмах уђу у њихову кабину. Он је отпрати у доњи део брода, а успут јој покаже дивну трапезарију првог места, и питаше је, да ли је гладна. Она махаше главом, да није. Ништа више није желила. Само да је ова идућа ноћ већ прошла, све би добро било.

Он је ишао за њом до собе. — Но овде се неће наћи више, што би нас доводило у сукоб — рећи ће он, шалећи се. Овде има места само за нас двоје. Она одобраваше главом, и покушаваше, да изгледа весела и безбрижна. Она бора на устих се опет показа, само је он није приметио.

Како је она одмах хтела да легне, а он да се шета, то се одмак опрости са њоме. — Увек ме љуби — мољаше је он, притиснувши је уза се. Ти ћеш се већ уверити, да не носиш сама терете. Је л, ти си мени опростила једаред за увек!

— Једаред за свагда — рече она тихо, благо му стискајући руку, тада га благо отисне од себе, а кад он изађе из собе, зачуше се за њим речи: Лаку ноћ!

Кад га је после неколико часова јача киша доле стерала, она је већ лежала у постељи и спавала дубоким сном.

Пре него што је легао, застане мало крај ње, и посматраше њено бледо лице Лепе и племените мисли обузеше му душу, кад је видео кроз сумрак изнурену мученицу на јастуцима. Ту пред њом се закуне у себи, да ће све поправити, а кад му паде на памет, како је данас мучио, појури му крв у главу. За тим се сагне, и тихо јој пољуби бледу руку, која мирно лежаше на грудима, које се мирно дизаху и спуштаху.

— Хвала ти, Јосифе, за све ти хвала — муцаше она у сну. Он не знађаше, да ли ју је пољубац пробудио, или је то кроз сан говорила.

За тим заспа и он, и сањаше о дивном, младом и лакомисленом створењу са вижљастим узрастом и црном косом, која је мирисала на амбру....

* * *

Када се у јутру пробудио, и викао њено име, нико се не одазва Он скочи с постеље, но њена је постеља била празна.

Она се морала врло рано пробудити, мишљаше он Већ је увелико свануло, а она је синоћ врло рано легла.

Брзо се обуче, и изађе из загушљиве собице на кров.

Сунце је озаравало морску пучину, чије бистре вале просецаше лађа, која је напред јурила једнаком брзином По крову је све гмизало. Сви се наслађаваху после загушљиве ноћи овим свежим јутарњим ваздухом, који је шибао у катарку и једра.

Јосиф је већ по трећи пут обишао целу лађу, тражећи је, а да је и трага нашао од ње. Сад приступи капетану блед као крпа, и питаше га, да ли је видео какву женску — његову жену — која је можда у бунилу морске болести устала ноћу, па се забунила у какву другу собу.

— То није могуће, господине — одговориће му овај. — Све су собе заузете. Ваша би госпа одмах увидила, да се забунила. Ако није у доњем делу лађе.

Један мали мрнар, који стајаше у близини, и

чуо, шта је капетан говорио, стидљиво се приближи, скине капу чешући се по глави.

— Је л те, господине, женскиња у белом оделу са цвећем. Она је око поноћи дошла овамо горе. Ја сам баш био тамо у страни лађе, и видео сам, како се нагнула преко ограде на крову, нешто бројећи. Мора да је добила морску болест. За тим је кратко време гледала у страну, а кад сам за тим наново тамо погледао, нисам је више видео. Мора да се опет вратила у собу. Ја, господине капетану, нисам више мислио на њу, па не знам — —

Он уједаред застаде. Странац, коме је он ово говорио, стропоштао се доле и лежаше онесвешћен на голом крову.

ИЗ МЕСЕЧЕВИХ ПРИЧА.

Од Андерсена.

Превела Љубица Вукадиновићева.

(Наставак.)

Осмо вече.

Долазим из Рима — рече месец. — Тамо у сред вароши на једном од седам брегова леже развалине царскога дворца; дивља смоква расте међу голим зидинама и покрива их својим широким, сивозеленим лишћем. Преко сурвине корача мазга по ловоровом лишћу и брсти неплодни вучац. Овде, одакле некада узлетаху римски соколови „одоше, видеше и победише“, води улазак кроз малу сиромашну кућицу од иловаче, наслоњену на два крива камена стуба. Винова лоза вије се око косих прозора.

Старица нека станује овде са својом унуком; оне владају у царском дворцу и показују странцима остатке некадањег сјаја. Од величанствене престолне дворане заостао је само голи зид; тамна ципреса показује својом дугом сеном место, где царски престо стајаше. Прах лежи са стопе високо на изрованом поду. Мало девојче, сада ћерка царскога дворца седи често ту, кад вечерња звона звоне. Мали отвор у зиду близу престола зове она својим чардаком, јер одатле се види половица Рима, све до огромног кубета велике Петрове цркве. Мирно као увек, беше и вечерас онде; мало девојче изађе међу рушевине спрам моје светлости. На глави је носила земљани крчаг пун воде; била је боса, кратка сукњица и рукави беху раздерани; ја пољубих нежна рамена, црне очи и светлу гавранову косу детињу. Силажаше низ степенице, које беху направљене од остатака разлупаног мрамора и врло стрмените. Шарени гуштери протрчаваху плашљиво крај њених ногу, али она се не бојаше, већ подиже руку да зазвони на вратих. На конопцу, ком је на доњем крају висила зечија шапа, беше привезано звонце на царском двору. За часак застаде; на што је мислила? Можда на слику Спаситеља, опточену сребром и златом, која стајаше доле у црквици, где светлуцаху сребрна кандиоца и где њене мале другарице побожне песме појаху, које је и она добро знала? Ја не знам! Пође даље и спотаче се; крчаг јој спаде са главе и распршта се о мраморне степенице. Дете бризну плакати; лепа ћерка царскога дворца оплакиваше незнатни земљани крчаг; босонога стајаше пред врати и не смеде повући за узицу, на којој је висило звонце царске палате. —

Девето вече.

— Гледао сам на неко велико позориште — рече месец. — Кућа беше пуна гледалаца, јер неки нов глумац беше то вече први пут ступио на позорницу. Моји бледи зраци обасјаваху мален прозорчић у зиду; неко набељено лице притискиваше бледо чело на окно: беше то јунак тога вечера. Витешка брада коврџила се око лепа лица али сузе блистаху човеку у очима, јер га вечерас извиждаше и то с правом Али пониженља се у царству уметности не смеју подносити Он осећаше дубоко и љубљаше уметност са одушевљењем — али она не љубљаше њега! Редитељево звонце зазвони — дрско и смело, стајаше у улози, мора витез изаћи. — Да изађе пред публику, којој је на подсмех служио! — — Кад се представа свршила, видех неког човека, увијена у огртач, како се краде преко степеница! то беше понижени јунак тога вечера. Послужитељи шапутаху нешто између себе, кад га угледаше.

Ја иђах са јадником управо у његов стан

Обесити се, није лепа смрт. а отрова нема човек увек при себи. Ја знам, да је он на обоје мислио Видех како је бледо лице у огледалу посматрао а очи у полак склопио, да види како ће по смрти изгледати Човек може бити врло несретан а ипак врло сујетан. Мислио је на смрт, на смрт, на самоубиство и чини ми се, оплакиваше сам себе, јер плакаше горко; а ко се добро исплаче, тај се не убија. Година дана је од тог доба прошла. Представљала се нека лакрдија у неком

малом позоришту. Беше то неко сиромашно путујуће друштво. Ја видех опет познато ми лице; намичене образе и кудраву косу. Он гледаше опет у мене, али сада се смешио — а ипак га опет исмејаше, баш пре неколико тренутака и то нека јадна публика. Вечерас видех сиромашна мртвачка кола изаћи из једне капије градске. Беше то самоубица, наш понижени јунак. Кочијаш, који је возио, беше једини пратилац, нико није сљедио сиромашном спроводу — нико — осим месеца! У једном куту крај гробљанска зида саранише га; за мало ће онде нићи коприве а ту ће гробар трње и коров са осталих гробова бацати.

Десето вече.

Више од четрнаест дана није месец сијао а данас га опет видех; пун и светао уздизаше се над лаким облачцима. Чуј, шта ми причаше:

„Из једне вароши у Фезану пратио сам каравану; пред песковитом пустињом, на једној солној равници, која блисташе, као да је од леда, стадоше.

Старешина — о појасу му је висила боца с водом а о рамену кеса са неускислим хлебом — направи са палицом четворокут у песку и уписа у њ' неколико речи из корана; преко освећена места мораде прећи сва каравана. Млад неки трговац, син сунца, то видех по ватреним му очима, по лепим племенитим цртама, јахаше тужан и замишљен на свом помамном бељцу. Мислио је сигурно на своју лепу, младу жену. Тек је три дана, како је дèва окићена скупоцени крзни и шалови лепу невесту кроз зидине градске пронела; добош и свирале ориле се, жене певаху а људи пуцаху из пушака. Ђувегија беше највеселији а сад — сад путоваше с караваном кроз непрегледну пустињу!

Многе ноћи сам их пратио; видех, како се одмарају крај извора под кржљавим палмама; видех како заклаше скапавајућу деву и месо јој пекоше. Моји зраци хладише усијани песак и показиваху им стеновите брежуљке, мртва острва у неизмерном, песковитом мору. Не наиђоше на разбојничке чете, не подиже се бура, не наиђе самум, да каравану песком затрпа. — На дому се молила Богу лепа жена за оца и мужа.

„Јесу ли живи?“ питаше она мој златни рог. „Јесу ли живи?“ питаше и моје округло лице.

Сад већ оставише пустињу далеко за собом; вечерас већ седе у питомој оази под високим палмама, где ждралови са своји дуги крили око њих крстаре. Бујно грмље изгажено је од незграпних слонова; чопор Црнаца долази са једног сајма у унутарности земље. Жене одевене у одело индигобоје, са бакарним пуцадима у црној коси, гоне пред собом натоварене волове, на којима црна, гола дечица спавају; млад неки Црнац води на узици везано лавче, које је на сајму купио. Приближују се каравани; мој млади трговац се наслонио на палму непомично, као да си га од мрамора стесао; мисли на своју младу жену; сања у земљи Црнаца о свом лепом, мирисном цвету с оне стране пустиње!

За тим подиже главу —! Облачак пређе преко месеца и за тим још један. Овог вечера не чух ништа више.

Једанаесто вече.

— Гледао сам Тиролску, — рече месец — где тамне јелове шуме мрке сенке на стене бацају. Видех кип св. Кристофа, како са Спаситељем у наручју на кућама стоји а на другима св. Флоријана како гаси водом горећу кућу; на сваком скоро раскршћу стајаше велики крст са распећем. — Старе слике за нови нараштај; али ја гледах, кад их подигоше побожни Тиролци, видех, како је једна другој сљедила!

Високо на обронку брега виси, као ластино гњездо, усамљен женски манастир. Две дувне стајаху у звонику и звонише на вечерњу молитву. Обе беху младе и с тога им прелеташе поглед често преко високих брда далеко — у свет!

Доле на друму зазврјаше изненада путничка кола; поштански се рог весело заори а сироте дувне погледаше радознало у долину, заборавив на час, где стадоше у својој вечерњој молитви. У оку оне млађе заблиста суза. — А рог одјекиваше весело у околним брдима, — за тим се чу све слабије и слабије, губио се све више у даљини — — — манастирско звонце заглушиваше изумируће му звуке

Дванаесто вече.

„Море је било тихо и мирно“, рече месец; „вода је била тако прозрачна, као плава пучина, кроз коју сам пловио. Дубоко на дну морском видех биљке чудновата облика, које се као неки горостаси са својим дугим гранама према мени уздизаху; рибе пливаху над врхунцима им.

Високо у ваздуху летило је јато дивљих лабудова; видех, како је један од њих клонуо и падаше са оборени крили све дубље и дубље.

Тужним погледом пратио је ваздушну каравану, која је летила све даље и даље. — Са раширени крили падаше лагано као лаки мехур у чистом ваздуху; сад додирну површину воде и загњури главу међу снежна крила. Мирно је лежао, као бели лотов цвет на тихом језеру! — Сад се подиже ветар и усколеба светлу површину воде, која спрам моје светлости изгледаше као етир кад

се у великим валовима таласа; а лабуд диже главу и лаки таласићи прескаху му, као светле варнице, груди. — Зорина румен позлати јутарње облаке а лабуд се подиже окрепљен и полети прама излазећем сунцу, прама плавој магловитој обали где му дружина беше одлетела; али летео је сам, са чежњом у срцу; сам је прелетао плаво, валовито море!“

(Свршиће се.)

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.*)

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

(Наставак.)

Најсилније словенско племе древне Германије бијаху *Hermunduri.*[15]) Они су испрва живили међу Рајном, Дунавом Чешком и Тиринпском шумом. Позније су раширили своју власт чак до германскога мора. 451 спомињу се у војсци Атилиној под именом Торинга. Јер су их чешки Словени називали Durinci а лужички Derinki, јасно је да је име Hermunduri сложено од German и Duri, од Ἑρμον и Δοροι. Макар што је име то нагрђено, јасно се распознаје словенско поријекло његово. Они су земљу дијелили на селишта (dvor, dvur) па су се с тога и звали Durinci, Duuvrinci, Du vrinci, Dvorinci (Toringi, Turingi, Thuoringi).[16]) Hermanduri према томе значи: германски Дворинци.

Fredegar (595) назива их Варнима. То потврђују „Leges Angliorum et Werinorum, hoc est Thuringorum“. Мјесто Werinorum треба да стоји Warnorum, јер као год што је vereje (довратак) идентично са dvereje (довратак) тако је исто и Warnorum истовјетно са Dvarnorum, Dvornorum Биограф св. Северина (488.), Anonymus Ravennas и Јорнанд[17]) налазе Торинге онђе, ђе су живили исконски Хермундури. Дакле су обоји истовјетни т. ј. један те исти словенски народ.

Да су Хермундури, Торинги Словени свједоче и листине краљева њемачкијех, које су пуне топографскијех имена и обичаја словенскијех.

Једна листина из год. 937. назначује уз Frohse на Лаби 15 словенскијех обитељи и град Kalbe за чисто словенски град. Манастир магдебуршки доби г. 939. in pago Nord Thuringia in comitate Dietmari: in Frosa familiae Sclavorum 26, у Pretulitze fam. Sclav. 8. у Trumpsitze fam. Sclav. 20, у Prizzevize fam Scl. 7. у Fridumeresleba fam. Scl 56. Год. 961. вели краљ Ото I. у повељи манастиру магдебуршком: Illa decimatione excepta, quae episcopo Halberstadt usque hoc data est, omnem alteram decimationem, quam Teutoni et Slavi ad eandem urbem Magdeburg pertinentes persolvere debent, nec non etiam omnium Teutonicorum vel Sclavorum decimam ad civitatem Frosa pertinentium et illum quam Teutonici et Sclavi persolvere debent ad civitatem Barbiae pertinentem, et illam decimationem Teutonicorum et Slavorum ad illam civitatem quae dicitur Calva. pertinentium, illa decima excepta quae usque huc in praefatis locis finibusque illorum Magdeburgo burgowarde et Froseri burgowarde, Barburgeri burgowarde Calveri burgowarde reliquam omnem decimationem prefatorum locorum, sicut Wilhelmus, Mogutinensis ecclesiae episcopus, in nostra presentia determinavit. — 973 потврди краљ Ото I. посјед магдебуршком манастиру, који му је уступио манастир Фулда а то су in Frekenleba, Scekkensteti Arneri Lembeki, Fateresrod, Herlingorod, Mannesfeld, Duddondorf, Rodonualli, Nienstedi, Purtin et Elesleba aliisne nillis nel nillarum partibus, quas sclavonicae familiae inhabitabant. — 979. вели се за Ottleben сјеверно од Халберштата да је in partibus Sclavoniae; позније quam dicunt Sclavoniae Otliva. Слично се вели и о другима посједима, и ако им се не наваћају имена, да су in Slavis.

Халберштатски бискуп Ото одређује 1134. како да се крче бискупска добра, која су била tam a Sclavis quam a Saxonibus, те спомиње Warwize villa sclavonica.

У Алтмарку спомиње листина Албрехта Медведа од г 1161. у једноме округу осам села са додатком quarum incolae adhuc Sclavi erant. Кад је маргроф Ото I 1184. подигав манастир Abendsee, даровао му је villam teutonicam Kauliz et sclavicas villas stagno (Arnseo) adiacentes. — Фулдајски аналиста, који описује провалу земље, која се догодила 822. код Abendsee-а, увјерава да је то мјесто in parte orientalis Saxoniae, quae Soraborum finibus contingua est.

Листина халберштатскога бискупа Мајнхарда свједочи, да је ту било много словенскијех села.

[15]) Polyndus (г. 165) вели Hermanduri.

[16]) D често се замењује са T: Duria Thurgau (Pertz: Mon. Germ. SS IV. 426), Deus Theos, diabolus Teubel (Teufel), Dobias Tobias, dvernicus tavernicus, Don Tanais, Danubius Tonau, итд

[17]) Erant namque illis (Vandalis) tunc ab oriente Gothi (Гети), ab occidente Marcomani, ab septentrione Hermunduri — Nam regio illa Svevorum ab oriente Baioarios habet, ab occidente Francos a meridie Burgundiones a septentrione Thuringos.

која нијесу хтјела да приме католичко-латинске литургије. 1208. опомиње он препошта у Дистоффу, да за четири словенска села сагради цркву, ut homines villarum istarum, qui nondum fidem catholicam susceperunt, sed adhuc tenentur poganicis ritibus irretiti, па додаје si autem praedicti homines, Slavi scilicet suis ritibus renunciare noluerint, Teutonici, catholicae fidei cultores substituantur eisdem.

Листине свједоче да је Словенство било и на југу јоште силно, нарочито у Arlagau, за који се 1071. вели: terra Orla, quae pagana fuit et adhuc semipagana est. А Ламберт вели за предјел около Saalfelda: in regione Slavorum, in loco, qui dicitur Salefeld. Слично каже и Marianus Scottus. — Год. 1074. вели се да је самостан у Салафелду зато подигнут, да обраћа rudem populum. 1191. год. налазе се Словени јужно од Ерфурта а год. 1227. спомињу се уз њемачке сељаке у rustici Slavi. — Међу посједима каптола у Ерфурту спомињу се концем XIII. стољећа homines Slavi in Melchindorf, Tudilstete et Tabirstete, који давају данак. Једна њемачка листина из XIV. ст. вели: die wendischen Lüde von Melchindorf, von Tudeleben, von Trauerstedte а друга: in den Dörfern der Wenden nämlich zu Tütlestedt, Daferstedt und Melchendorf.

Све то свједочи, да је становничтво било искључиво словенско, које је имало шта више и своје правице. Јер када је краљица Richza 1057. препустила свој посјед у Салфелду манастиру св. Петра у Колину на Рајни, учињено је то in Salafeldon secundum legem et ritum gentis illium.[18])

Gercken (Versuch in der ältesten Geschichte der Slaven, Leipzig, 1771.) мисли, да су Словени на Вери насељеници с Лабе и Сале. Али насељеници нијесу могли имати толикога утицаја на прастановнике, да им наметну своје грађење села и кућа, своја имена мјеста и брда, да, и читавијех предјела, нити би били онако компактни као у Orlagau (између Тириншке шуме и ријеке Елстере). И данас још многа села њемачка нарочито у Тириншкој засвједочавају своје поријекло словенско распоредом и грађењем кућа и дворишта. Истина да су Словени, када су их почели силимице поњемчавати, пребачени у понијемчен предјел, али то нијесу насељеници од своје воље. Листина из г. 877. вели: illum locum ubi Sclavi habitant; ти дакле нијесу дошли из туђе земље. У листини из 775. г. стоји: in alio loco, ubi franci homines immament, cuius vocabulum Melinhuso (Mühlhausen). Да се овђе не разумијевају само слободни људи за разлику од неслободнијех сведоче фулдајски регистри и у којима се за Lubnitz вели: Insuner XXVIII. Staoi Kozzos (=Korce) reddunt. et alii LV Franci similiter reddunt. На другима мјестима мјесто Франака стоји Saxones. У основној листини манастира Олдеслебена из 1124. назива се неки Reginbodo naturalis Francus et liberis ortus natalibus. Ово истицање франачке и саксонске народности свједочи, да су ти људи живили међу Словенима.

Топографска имена засвједочавају народност боље него ишта друго Макар био туђински утицај колики му драго, ипак не ће народнијех имена сасвијем уништити. Остаће их вавијек доста, која ће свједочити о исконскоме народу. Листина краља Отона из г. 996. дарује манастиру Кведлинбургу: curtem Valbisci (Walbeck), cum villis sic nuncupatis; Quenstedi, Urnanstedi, Lilithi (Sildau), Hubisci (Hubitz), Dudendorf, Herlicarod. Husiani, Riedanuizzi (Reidewitz). Frecisci (Freitz) Drogolisci (Dörlig), Siabudisci (Zabitz), Osutiscie. Cedlicisciani. и т. д. — Јужније, ђе се Словенство дуље одржало, има више такијех имена нарочито у Orlagau: Gohlitz (Golis), Logwitz, Löhma (1074 Lemave), Obernitz, Moderwitz, Koppitz, Kötnitz (Kotenitz) Burgwitz, Schmeritz, Krölpa (1074 Chrolup), Indewein (1074 Godavin), Könitz (1047 Konitz), Zwabitz. Rodigast, Osmaritz, Caspoda, Closewitz, Zrossnitz, и т. д. уз Салу и Лабу.

(Наставиће се.)

[18]) Gentis illium, gentilium значи *сународњаке* (Sexicon Ducangii) или привржениκе *народнога* (словенскога) обреда. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I. 346.

НОВОСАДСКИ ГРАНИЧАРИ.

Пише Мелхиор Ердујхељ :.

(После онога чланка у пређашњем броју „Јавора,“ у којем смо изнели имена свију граничара новосадских од године 1722 без сумње ће добро доћи овај чланак пошт. писца Ердујхеља о граничарима новосадским, о њиховом постанку и престанку, који је чланак велешт. г. писац уступио „Јавору“, и ми га ево дословце доносимо, из чега ће се уједно видети и симпатични начин, којим г. писац о Србима и њиховим заслугама пише *Ур.* „*Јавора.*“ Чланак гласи:)

По што је Карловачки мир Угарској осигурао делове, који су очишћени били од турских хордâ, и по што их је признао за правну властитост угарске круне, увидеше меродавни кругови, да ваља учврстити границу. Ваљало је онде организовати сталне оружане чете, које ће према непријатељским упадајима увек стајати готове на бој и бранити од турског пустошења те покрајине, које су натраг добивене по цену толике крви. На ту сврху назгоднији се чинио српски народ, који је под Чарнојевићем амо се доселио а који је с једне стране у пуној целини својој имао војничку организацију те се радо примио војне службе; с друге стране добивши од Леополда I. и његових наследникâ више привилегија, осигурање истих највише је гледао у томе, што ће се моћи населити у војничкој покрајини, која је ослобођена испод жупанијске правне власти. Досељени српски народ дакле био је изабран на обрану пограничних покрајина и према горе споменутим својим одношајима и примио се тога. — У превишњој одлуци од 15. августа 1702. утврђени су били принципи, који су служили за темељ организацији војничке границе. Та је одредба на два дела делила народе у граници: на беспорезнике, који су, ослобођени од грађанске власти, војничке службе чинили, и на порезнике, који се бројали у остале порезне грађане у држави. Како је војништво у граници сачињавало сталну и за сваки час на бој спремну војску, то је број фактичних војника био увек потпун. Свака је породица сачињавала војничку породицу, један део њених чланова састојао се из бораца, други је део радио земљу или чувао стада; но број првих био је већи, него ових других, тако да је било породицâ, којима је пет до шест чланова вршило фактичну војничку службу. Види се то из ових бројних пропорцијâ: 1722. године било је у Новосадској главној капетанији 314 војника а њихове ожењене браће и момчића од петнаст година 188. Пропорција становништва у седам капетанија с ове стране Дунава исте године била је ово:

	Черевић	Беркасово	Шид	Тител	Ковиљ	*Петроварад. шанац*	Паланка
Војници	166	146	216	108	117	314	300
Ових браћа ратари и момци од 15 година	42	61	110	56	76	188	160

Са свим је природно, да су према тој организацији војници остали везани за своју породицу и обратно породице, као они, који издржавају војништво, сачињавале су војничке породице; с тога су стално становали у општинама и били су везани за место.

Срби, који су становали на граници државној, били су подељени у више пограничних срезова, као: Савску и дунавску, моришку и тисанску, вараждинску и Горњо-карловачку регименту. Међу бојним четама т зв. овостране границе најугледнија је била главна капетанија *Петроварадинског шанца*, чији је број по попису од године 1722. износио 314. Официри и подофицири те главне капетаније били су године 1723. ови:

Сава Николић главни капетан (доцније Новосадски варошки капетан), Тодор Жикић лајтнант, Марко Мадиновић лајтнант, Миливој Секулић барјактар, Илија Николић барјактар, Васа Таборовић — — Дамјан Продановић стражмештар, Јован Бошковић стражмештар, Никола Јовановић стражмештар. Мартин Огнал фурир, Васко Стефановић фурир, Жарко Миланковић каплар, Милош Соран каплар, Петар Гороглета каплар, Гавра Томић каплар, Груја Нагдовић каплар, Радивој Субаша каплар, Јован Николин каплар, Павле Радованов каплар, Атанацко Николин каплар.

Под главним је капетаном, као што је мало час речено, стојало 314 људи; овај се број у толико може рећи да је био сталан, у колико су свагда чланови исте породице сачињавали момчадију. Ако број у наведеном попису узмемо за нормалан, онда на девет мало час наведених капларева долази 314 момака, отуда на део једнога по 34—35. Отуд се види, да је број чете био поптун, као у време рата.

Добро организована, довољно увежбана и на бој у свако доба приправна војска била је то, којој је као целокупном војништву у граници храброст била традицијонална. Сведочи то почевши од признателне дипломе Леополда I. од године 1690. читав низ највиших признања, која сва хвале и уздижу бојне заслуге српских војника. Та традицијонална храброст имала је свој живодавни елеменат у невољној прошлости српској, која дуги низ година под турским господством обележава дугим ланцем непрекидне патње. Оно доба историје њихове пређашње отаџбине, чији су спомен сачували тужне кронике турскога господства, људском је крвљу записано у књигу историје. Оставише своју отаџбину, да се у ослобођеној Угарској боре против својих старих тирана, носећи у срцу врелу чежњу за осветом. Мржња на турско име одушевљавала их је и потенцовала жељу за бојем. Уз то је дошла и та околност, што су од пресељења свога амо непрестано били у војничкој служби, што је омладина одрашћивала под војничком дисциплином

и од отаца својих учила како се пушка држи и како се мачем сече. Породични њихов живот на себи је носио војничко обележје. Шта је природније, него да су сачињавали увеџбану и дисциплиновану војску, која је свагда била приправна непријатељу изаћи на мегдан.

Како су били војнички народ то се са ратарством само у толико бавили, у колико им је нужно било да подмире домаће потребе, у већој мери нису терали ни сточарство, којим се иначе словенски народи радо баве. Све је то било споредно и ишло је на то, да породицу израни. Види се то из ове статистике:

1722. године било је материјално стање новосадске капетаније ово:

Војници	Овик браћа ратари и момчићи од 15 година	Чељад	Коњи	Волови	Краве и јунице	Овци и козе	Свиње
314	118	17	328	183	698	719	144

Кошница	Јутра ораће земље	Косишта	Виногради	Дунавске воденице и ветрењаче	Шљивици	Земљишта
362	925	734	27	$2^3/_4$	—	$72^{32}/_{24}$

Баш с тога, што је организац ја произишла из ратних одношаја те јој сврха била обрана против опасности која је још непрестано из близа претила: са свим је природно, да је чим се мир државни стао учвршћивати те се кренуо процес друштвенога развитка, и ова организација тражила промене, а како је изгубила своју сврху, изашло је да је са свим излишна. Чим су наступили ти промењени одношаји, замолише и Срби модификацију. У осталом су и државни сталежи нашли да је чудан тај одношај, по којем је погранична организација државу сачињавала у држави, те су на сабору године 1741. искали реунију војничких покрајина у државно тело. Одзивајући се овој жељи државних сталежа наређује 18. законски чланак од године 1741., да се пограничне покрајине у бачкој, бодрошкој, чонградској, арадској, чанадској и зарандској жупанији врате у муниципију жупанија; даље да се тамишки, сремски и доњо-славонски срезови, чим се смири стање јавних послова, такођер врате у државу и њену муниципију. Кад су Срби сазнали за тај законски чланак, застрепили су, али им је краљица Марија Терезија стрепње разгонила, у отпису свом од 24. априла и 18. маја 1843. похваливши њихове војничке службе, које су и пре, но нарочито у ратовима за њене владе починили; привилегије, које су им дате у дипломама њенога оца и стрица, одобри и потврди. Уједно међу тим како је законски чланак од године 1741. у ствари уставнога уређења границе неоспорно одредбу донео, уништи сремско-бачке дунавске границе и нареди, да се у бачкој и бодрошкој жупанији, на другој обали Дунава војничка места: Суботица, Сомбор, Брестовац и Паланка врате дотичним жупанијским муниципијама. У тој превишњој уредби с тога се не спомиње Петроварадински Шанац, што се тада већ планирало, да се то место дигне на степен слободне краљевске вароши те је идуће године 1746. д шао амо Фрања Рида, краљевски управитељ добара, да одузме границу слоб. кр. вароши. То је дакле био један узрок, што је Нови Сад подигнут на степен слоб. краљ. вароши, да се наиме тешкоће, које су на путу стојале уређењу војничке границе, односно њеном потпадању под жупанијску власт што пре отклоне. Граничари Петроварадинског шанца престадоше бити војници те као грађани вароши Новога Сада добише ораће земље и постадоше ратари.

Српско становништво Новога Сада дакле можемо поделити у два дела: у ратаре, који су пре као граничари Петроварадинског шанца били чланови истоимене пограничне главне капетаније, и у трговце, индустријалце и т. д. који се године 1738. и 1730. доселише амо, кад је оно Београд био у опасности. Пређашњи т. ј. чланови пограничног војништва у два се маха доселише амо, т. ј. 1690. (односно 1694.) под Чарнојевићем и после пожаревачког мира, склопљеног године 1718.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У Сарајеву је покренут нов недељни лист „*Bošnjak*“, као гласило Бошњака мухамеданске вере. Власник је листу познати књижевник Мехмед бег Капетановић, а уредник Хилми Мухабић. Лист се штампа *латиницом*, али ће примати чланке и на турском језику, а и ћирилицом и старом босанчицом. Какав ће правац лист овај узети, видеће се скорим.

— У Земунском „Новом времену“ излази чланак „*О „сеоби“ или преласку Арсенија Ш. српскога патријарха с народом из српских земаља у земљу угарску г. 1690*“, од нашег велеуваженог научењака архимандрита *Иларионa Руварца*, за који чланак велештов. писац у уводу каже, да је то наставак чланка „*На питање: „Кад су се Срби с патријархом Арсенијем Ш. Чарнојевићем доселили у земље мађарске круне?*“, што смо га ми недавно у „Јавору“ донели. Но чланак у „Јавору“ може се сматрати као завршен, што се и по самим насловима судити може: у „Јаворову“ чланку пита се **кад** су се Срби доселили, а у чланку у „Н. времену“ већ се у наслову као чињеница наваћа да су се доселили **1690**. Дакле је оно „питање“ А. Ђукића већ расправљено и чланак у „Н. Времену“ има сада нову тему, а као што се види из првих почетака тога чланка, ту су лепе родољубиве и лојалне политичке рефлексије о тој нашој „сеоби“, о говору архим. Ни-

канора Грујића на политичком сабору 1861. год. и т. д., дакле све о предметима, који се не могу расправљати у белетристичном листу, који нема кауције. Велеучени и родољубиви наш писац г Иларион као да мало пребацује уредништву овом, што је сматрало онај чланак завршеним и пита по ком је то „адету“ учињено, на што смо слободни подсетити пречасн. господина писца на годину 187 ., кад је уредник „Јавора“ одседео 8 дана у затвору и осуђен био на новчану глобу само с тога, што је из Никотове књиге „Срби у Угарској“ донео у реферату по неке одломке, а књига је чисто *хисторијскога* садржаја. Ето дакле по ком „адету“: по адету чувања својих леђа и из поштовања према својој личној слободи! Међутим ми се тврдо надамо, да ће наш велештов. господин писац скорим обрадовати и уредника и читаоце „Јавора“ тиме, што ће у замену за овај наставак послати „Јавору“ једну од оних својих дивних студија, са којих је стекао у васцелом народу нашем највеће поштовање као писац, као други Рајић. А и најмања ситница из његова пера служиће „Јавору“ на понос и дику, а читаоцима нашим на корист и насладу.

ЧИТУЉА.

(Васа Живковић, прота панчевачки и песник српски). Ноћу између 24. и 25. јуна о. г. преминуо је у Панчеву у 72. години свога живота честити прота Васа Живковић, чији рад није био само у његову протопопијату познат и од користи, него је у полупрошлом времену име његово било чувено по васколиком Српству, а песнички рад његов наслађавао је у оно доба и старо и младо, јер песме се његове нису само читале по листовима и књигама, него су се певале с насладом и уживањем и у сиромашној колеби и у богатим дворовима. Или да ли има којега Србина, који није свога века запевао песму „*Радо иде Србин у војнике,*“ па ону нежну песмицу „*Ти плавиш, зоро златна,*“ па ону сватовску „*Радуј се, млада нево,*“ и ону у Стеријиним „Ајдуцима:“ *Већ из густог луга, куне се ајдуци*“ и т. д.

Писац, дакле, тих чувених и по целоме српском народу раширених песама, умрьо је. А који га изближе познаваху, не могу да се надиве честитости његовој, доброти и карактерности.

Рад и живот његов најбоље и најпотпуније је изнесен у новосадском „*Бранику,*“ те да би тај рад и живот што боље познат био на све стране, ево га и ми доносимо у нашем листу:

Василије Живковић рођен је у Панчеву 1819. године 31. јануара (а крштен 2. фебруара) од родитеља пароха Тодора Живковића и матере Софије. Основне школе изучио је у месту свога рођења, гимназијске у Срем Карловцима, философске у Сегедину, а права у Пешти и Пожуну 1837. и 1838. године. Богословију изучио је у Вршцу и хтеде се посветити монашком чину. Но године 1845. умре му напрасном смрћу отац и он раскиде са својим жељама, те се реши и приволе реду белог свештенства. Год. 1846. рукоположен буде за свештеника и пароха панчевачког.

Године 1868. по смрти покојног проте панчевачког Константина Арсеновића, стара црквена општина, која је пре рескрипта сама себе попуњавала, закључи у седници својој од 3. марта 1868. да се умоли епископ вршачки Е. Кенгелац путем депутације, у којој су били Др. Кон. Пеичић, Др. Св. Касапиновић, Васа пл. Јовановић велепоседник и Прока Живановић трговац, да на место „оштељубљеног проте Арсеновића постави таког проту, који ће умети и хтети достојно обављати ово звање и накнадити големи губитак, који је општина осетила смрћу проте Арсеновића, па познавајући врлине пароха Васе Живковића моли општина да га епископ постави за протојереја“. 23. маја. 1868. именује епископ вршачки Васу Живковића за проту, а 9. јуна 1868. г. општина се представком захвалила епископу, што је испунио жељу општине панчевачке (на то место протопопско стекли су се у оно доба многи па и најбогатији пароси банатски око епископа а и из свију срп. правосл. општина ц. кр. панчевачке пуковније). На свршетку те лепе представке вели се, „да се општина захваљује своме доброме владици, који је тим актом покрај драговоље своје одговорио тиме са свим духу саборских закључака од 1865. године“.

Прота Васа био је срце и душа општини пререскриптуалној и био је њен деловођа (секретар) од 1850—1869. све док се по рескрипту није општина сходно закон. прописима организовала, Водећи у њој перо заступао ју је он достојно према тадањим вишим духовним властима па и милитарним.

Године 1863. био је вероучитељ на кр. реалци и професор срп. језика и делао је у том својству пуних 10 година. Ђаци његови, којих данас има приличан број, радо се сећају свога учитеља, који је знао онако лепо да им омили светиње своје вере и свог лепог језика матерњег.

Прота Васа био је члан епарх. конзисторије и члан митрополитске апелаторије све од 1864. до смрти своје а био је и члан саборског одбора, који је израђивао уредбу потврђену 10. августа 1868. године а био је и посланик на свима нашим саборима од 1864. г. и увек се на њима одликовао својом разборитошћу и познавањем нашег црквено-народног живота.

Године 1883. одликовао га је епископ вршачки Кенгелац „за ревносну и плодоносну службу свештеничку“ надбедреником.

Године 1884. 11. новембра у седници гл. скупштине изабран је једногласно за председника цркв. општине панчевачке, које је место до смрти заузимао.

Године 1873. ударен је темељ општинској библиотеци, која је данас једна од највећих и најбогатијих међу српским општинама. И прота Васа био је међу првим утемељачима и основачима поклонивши библиотеци 584 комада књига, разне садржине.

Године 1886. навршио је прота Васа пуних четрдесет година своје свештеничке службе. Пријатељи и поштоваоци његови хтедоше те године прославити јубилеј свештеничке службе његове, али прота по познатој му скромности умолио је, да се од свега и свачега одустане.

Прота Васа Живковић је своме позиву и чину остао веран, цркви својој одани слуга а народу своме искрени пријатељ, који се никад па и у најкритичнијим тренутцима живота народног, није делио од народа свога и жеља народних. Располагао је лепим знањем и богатим искуством. Уважен је био од својих претпостављених власти а омиљен од својих потчињених. Љубазан у дочеку, пријатан у говору, искрен у савету, благ и обазрив у карању и опомени, тактичан у своме послу и репрезентирању према властима.

Беседе проте В. Живковића одликују се лепотом језика, језгровитошћу садржаја, дивотом појетике, а начин говора и предавања таки је био, да ће му се тешко скорим наћи равног.

Од како је па све до своје смрти, будним оком пратио је он рад на пољу наше народне књиге, коју је особито љубио, штовао, потпомагао и распростирао, као мало који. У његовој богатој библиотеци наћићеш скоро сваку књигу српску, па и сваку брошуру а врло често купио је и претплату

и протуривао ваљане књиге наше и соколио препоруком својом свештенство и општине свога протопресвитерата.

*

Но Васа Живковић био је и песник и то добар песник. Банат наш је одњувао Ј. Стер. Поповића, Ђ Јакшића, Ђ. Малетића и В. Живковића. Ако прота Васа и не заузима место у прочељу за столом књижевности наше, то по нашем мњењу заузима ипак видно место својим песничким производима, који ће му дуго и дуго то место осигурати. Још за ране младости изашао је на леп глас у народу својим песмама, које омилише срцу и грлу народном. Лепа даворија његова „*Радо иде Србин у војнике*" хори се и данас од Адрије па до кркношких гора, а док буде српске моме и српског војна клицаће српски свати красну песму „*Одби се бисер грана од јоргована*", докле год буде весела збора и разговора, певаће омладина „*Ко међ нама жена није*", док „*Лепа Мома*" буде раздрагавала српске груди, док срце за срцем уздише — толико ће му бити песнички глас дуго очуван!

Прота је Васа певао мило и слатко. Песме су му доста раштркане по листови. Има их у; „Скоротечи". „Срп. нар. листу", „Бачкој вили", „Голубици", „Зимзелену", „Подунавци". Савременици су му били: Малетић, Суботић, Боројевић, Срб. Милутин (Никинор Грујић) Станко Враз и т. д.

Васа Живковић је од свију својих савременика у оно доба ударио лепим језиком и био је претеча Бранку Радичевићу.

Најпознатије су му песме: „*Радо иде Србин у војнике*"; „*Одби се бисер грана*",[1]) „*Ајдуци*" („Већ из густог луга купе се ајдуци" Зимзелен 1847).

Но да пођемо ближим редом:

а.) У „*Скоротечи*" (1842. изд. Дим. Јовановић.) бр. 3. „*Љубопевац*" (позната обљубљена песма: „Ти плавиш, зоро златно"); бр. 7. „*Љубичица*" (по Гете у) бр. 17. „*Граничар*"[2]) (балада по J. N. Jogl-у: „Der Cordonist"); бр. 29. „*У славу Њ. С. Јосифа Рајачића*"; бр. 33. „*Цвет*"; бр. 38. „*Девојка*", „*Гњурач*"; (по Шилеру „Скоротеча" 45. бр.); „*Рибар*" (Гете) 51. бр. „*Мојему пријатељу Д. Тиролу*", Србину у споменицу" 71. бр. „*Чедоубитељка*" (Шилер) 74. бр.

б.) У „*Срп. нар. листу*" (издавао Теодор Павловић) за 1842. бр. 27. „*Сави Текелији*"; бр. 29. „*Косово*"; бр. 48. „*Радост и жалост*".

в.) У „*Бачкој вили*" (1845 издавао Др. П. Јовановић)[3]) „*Лепа Маца*" (српске кћери чарнооке") „*Једној Српкињи*" у споменар-Stammbuch.

г.) У „*Зимзелену*" за 1847. издавао А. Андрић. „*Гроб Обилића*" „*Баук*" (превод од Гете-а) „*Црни Ђорђе*„ за 1848. г. „*У славу божију*"; (превод од Клајста) „*Да ће Бог*"; „*Младој невести*"; „*Турској раји*"; „*Југ Богдан и његови синови*" (Кантата-сцена за бас и хор сложена у музику и певана у Панчеву).

д.) У „*Подунавци*" (издавао Ђ. Ненадовић) бр 33. 1848. одзив на песму: „Устај, устај Србине".

е.) У „*Голубици*" (издавао М. Светић 1844 год[4]) „Ода преузвишеном Србину С. Милутиновићу (Чубри Чојковићу.)"[5])

Има у преводу и рукопису *Емилију Галотијеву* од Лесинга.

У Панчеву је у 40 годинама било добровољно позор. друштво. Живковић је за разне представе припремао и певао песме, које је Ђурковић компоновао, јер у оно доба био је укус за песме при представама веома развијен у српској публици.

Лепу даворију „*Радо иде Србин у војнике*" компоновао је капелмајстер тадашњи *Јахинек*.

Грдна је штета, што је Васа Живковић тако рано престао певати. Његове се песме одликују особитом нежношћу. Видиш, да су потекле из осећаја правога песника. Живковић не само да је својим песмама надвисио своје савременике лепотом и чистотом језика, него његове песме и по садржају и форми надвисују своје тадашње другарице. Кад читаш његове песме, изгледа ти, као да слушаш како поточић жубори. Теку лако, немају ништа од оне тромости, којом се иначе познају Живковићеви сувременици. Пуне су нежних осећаја и лепих мисли. А кад песма удари у тужне гласе, некако се и читалац осећа необично, наиђе на њега нека сета, која је додирнула и песника.

Слава неуморном народном трудбенику, Српском књижевнику и песнику Васи Живковићу! Слава му!

[1]) Ми држимо да је та песма „Одби се бисер грана" она народна сватовска, а Живковић је спевао другу сватовску песму, која се почиње „Радуј се, млада нево". Да неће то бити песма, што се ниже под г) наводи под натписом: „Младој невести"? Ур. „Јав".

[2]) У том броју „Скоротече" је нема. Ур. „Јав"

[3]) Од „Бачке виле" изишло је четири свеске. Последња г. 1845. „Једној Српкињи" је изишла у другој а „Лепа Маца" у четвртој свесци. Ур. „Јав".

[4]) „Голубицу" је издавао од 1839. до 1844. (пет књига) књиговезац Глигорије Возаревић у Београду, а уредник јој Јов. Хаџић-Светић није био потписан, но у ствари ју је он уређивао.

[5]) У 2. књизи „Голубице" изишла је та ода и потпун јој је наслов: „Стихови приликомъ отлазка преузвышеног' Србина Симеона Милутиновића С. Сербіянке сочинителя у Сербію 28 Апрілія 1839. пѣвао Василій Живковићъ, I. год. мађ. прав. слуш. у Пешти". Засебно је изишла Живковићева „Надгробна беседа Марији Драгичевићки" у Панчеву г. 1866. Уред. „Јав".

РАЗНО.

(Како је пок. Васа Живковић постао панчевачким парохом). У бр. 53. „Срп. нар новина" од г. 1845. има на првоме месту допис о смрти панчевачког пароха *Теодора Живковића*, у којем и дописник и уредништво веома туже за покојником и не могу да се нахвале његових врлина. Међу осталим вели се и ово: „О њему рећи можемо слободно; вѣја вѣјем бил! Шта је сирота литература српска у њему изгубила, то они најбоље могу знати, који су с њиме у тешњем познанству живили, јер редак је српски списатељ, ком он на услуви био није, а својом учтивошћу умео је књижество, а особито Новине народне најбоље нашим Србљима препоручити и т. д." За тим одмах у бр. 59. речених новина читамо међу осталим и ове врсте: што можда нигда и нигде било није, то је сада у Панчеву, где другог говора и нема, него о будућем новостављеном пароху, кога су већ у лицу *Василија Живковића*, сина покојног пароха Живковића *једнодушно* и *једногласно* гд. епископу препоручили. Како комунитетски сенат, тако је и благочестиво општество са највећом препоруком од стране племенитог магистрата преко панчевачке бригаде на сл. генералкоманду Темишварску прошенија своја оправило, од куда ће све правилним путем својим г. дијецезану епископу у руке доћи. *Г. Живковић ретким способностима својим и примерним поведенијем најлепше надежде месту рођења свога обећава. Најзнаменитије је то, да у целој варош никакве партаје нема*, које на похвалу општеству служити мора!! — И Живковић је до гроба свога остао онакав, какав је био при почетку!

(Васа Живковић и панчевачко позориште). У „Грађи за историју српског народног позоришта у Београду"

од Ђорђа Малетића читамо на стр. 17. ово: „Никола Ђурковић био је у Београду за време прве владе кнеза Михаила, кад се била завела прва глумачка дружина државом плаћена, па после оне катастрофе године 1842. пређе у Панчево, где састави певачку дружину, која је због његових композиција на скоро обратила на се пажњу целе панчевачке публике у цркви, па и ван цркве. Панчевци су познати као узори у заузимању за своју народност и за све што је лепо и племенито. Да би нотно певање ухватило јачега корена, певао је Ђурковић, осим црквених композиција, *и друге мање песмице* као примаму широј публици, *које је писао познати наш песник г. В. Живковић*, садашњи прота панчевачки. *То је Панчевце електрисало.* Имајући сад тако одушевљену публику за музику, покуша он, да састави дружину за позоришне представе, и Панчевци се томе тако одазваше, да су за неколико дана скупили до 3000 фор. за гардеробу, декорације и друге позоришне потребе. Тако се склопи и дилетантска дружина, те под управом Ђурковићевом поче давати представе. Да је публика врвила у то позориште, разуме се по себи. Готово половина морала се враћати, што није могла добити места. Ђурковић је познавао своју публику, па је свакој представи, била она трагедија, или драма или комедија, додао песме, које су изврсни певачи, кадшто и уз пратњу војничке банде, на потпуно задовољство публике отпевали. Око склапања ове дилетантске дружине „највећу заслугу стекао је (вели г. *В. Живковић* у свом писму) Н. Ђурковић, кога су са свима силама потпомагали, Ђорђе Тамбурић, Аца Барић и многи други. „Ја се и данас, вели он даље, сећам са сладошћу и радошћу оног одушевљења народног, оне добре воље и труда целе певачко-позоришне дружине — онога реда и несебичности, што је везивало сваког и све заједно, — ај, то је био прави ентузијазам, чисти патриотизам или родољубље“ и т. д. — Из ове се белешке види дакле, да је песме Васе Живковића компоновао за певање и раширио у публици Никола С. Ђурковић. Овај Ђурковић је по немачком написао шаљиве игре „Пијаницу“ и „Два оца“, које су обе игре први пут представљане у Панчеву 16. јануара 1844.; а исти Ђурковић је са латинског посрбио драму „Два наредника или пример пријатељства“, која је први пут играна 19. окт. 1847. у Београду, камо је после Ђурковић прешао са својом дружином. У Павловићевим „Срп. нар. новинама“ од г. 1844. у „Додатку“ к броју 32. има опис светковине рођендана цара Фердинанда у Панчеву и један на немачком и српском језику написан пролог тој светковини од *Васе Живковића*, а у опису се прича како је дивно представљан Стеријин комад „Бајазит или Светислав и Милева“. У 89. бр. истога листа и исте године има допис из Панчева о позоришним представама дружине Ђурковићеве, и ту се спомиње, како су на једној представи певане две песме, један соло и један дует, *„сочиненија нашег младог родољупца и ревнитеља г. В. Живковића“* Из овог дописа се види, да је дружина та представљала и „Цара Уроша V.“ „од покојног незаборављеног Стеф. Стефановића“, и „Пријатеље“ Лазара Лазаревића.

(**Песма о покрету 1848.**) О недавно преминулом проти панчевачком Васи Живковићу доноси лист *„Војвођанка“*, што ју је 1851. у Земуну уређивао и издавао Милорад Медаковић у бр. 6. ову белешку: „Г. Парох Васа Живковић спрема у песми последњи наш покрет. Ваљда га нећемо млого чекати“. — Да ли је прота Живковић опевао тај покрет, или није, није нам познато. Можда ће се наћи међу његовим хартијама, јер не верујемо да је где штампано.

(**Песма пок. Васе Живковића**). Врло је позната песма и у прошлим деценијама врло се много певала у веселим друштвима: *„Ти плавиш, зоро златна.“* Песму је ову написао недавно преминули прота панчевачки Васа Живковић и штампао ју у 3. бр. „Пештанско-будимског Скоротече,“ од године 1842 год. натписом *„Љубоијевац.“* Онда је био Живковић у 23. години свога живота и јамачно богослов у Вршцу. Обично су се певале само три прве строфе, те су с тога те три само и познате, но песма има осам строфа. Спомена ради на покојника ево доносимо овде песму ту у целости:

Ти плавиш, зоро златна,
Твој сјајни блиста зрак,
Сви срећни тебе славе,
Ја љубим гроба мрак.

Ти плавиш; „ето красне!“
(Чује се света клик)
Ја пјевац сузе лијућ'
Твој рујни кунем лик.

И бјежим, куда? незнам! —
Усамљен тражим луг;
Покоја нигде немам
Плач ми је веран друг.

Од првога огранка
Тих боравитћу сан,
Док тамна ноћ не сагна
У море кивни дан.

Чим влашићи затрепте,
Поноћи груне час
Моја ће пренут' душа
И харфе јекнут' глас.

Појав' се, блед месече
Са пратњом звездица,
У сузи ока мога
Огледајте лица.

Певати млађан нећу
Пријатну лозе сласт,
Варљиво злато нека
Сујетнима на част.

Пријатељ свагда веран
Ребра Адамова,
Том череват' и служити
Бит'ће ми радост сва.

Стојан Новаковић вели у својој „Библиографији“ за лист „Пештанско-будимски Скоротеча“: Почео је излазити 2. јула 1842 Од бр. 37. уређивање је прешло на Милоша Поповића, а Д. Јовановић је остао издавач, али је то трајало само до 48. броја, послије нема потписана уредника. У почетку је био за *оно вријеме* добро уређиван, пуштао је слободу правописа, имао неколике чланке од Вука и радио за слогу с Хрватима; а послије је постао као и остали листови српски онога времена не могавши се одржати у оноj правцу.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 28. У НОВОМ САДУ 14. ЈУЛА 1891. Год. XVIII.

ВАТРОСЛАВ ЈАГИЋ

1861.—1891.

Bez svjetlosti neima dana....

Ово су прве ријечи, које написа рука двадесет-трогодишњега младога, одушевљенога професора загребачке гимназије.*) Од то доба прође 30 пуних љета и неуморна његова рука писаше све више и све боље а ум његов поста сјајна „svjetlost“, која наговијести љепши дан науци словенској а без које „neima dana“ његову народу и језику: српско-хрватском. Тридесет година је већ како та сунцу равна свјетлост ума његова загрева у срцима словенске омладине од Солуна до Леденога Мора љубав к језику, к садашњости и прошлости словенској. Суђено му би да десетак година само ради у својој отаџбини па да се онда откине од својега рода и да ево већ 20 год. живи у туђини. Па и тамо је он дика наша и понос. Свугдје гдје год дјелаше, прослави народ наш и показа западном свијету, да наш народ и ако се поче доцне образовати, ипак има и такијех дјетића, који се могу по уму и знању мјерити са најбољима на западу.

Наш тридесетогодишњи дични трудбеник угледа свијет у хрватском граду Вараждину на Драви 1838. год. на Ивањдан. Основне школе изучи у својем родном мјесту и три прве гимназије, а 1851. настави и послије доврши гимназију у Загребу. 1856. год. посла га држава у Беч, да учи класичну и словенску филологију. 1860. год положи испит професорски и врати се у Загреб, гдје буде постављен за предавача класичних језика. Али његова љубав бјеше вазда уза словенске језике поглавито старословенски и матерњи и српско-хрватску књижевност Одмах прве године својега учитељевања наштампа у програму загребачке гимназије расправе из српске књижевности, ма да хрватски језик не предаваше он него Вјекослав Бабукић. Први му је рад наведена расправа о народ. пјесмама (1861.) Већ тај први посао показује необичан дух, који прониче у суштину ствари. У уводу за-

*) У „Programu kraljevske gymnazije u Zagrebu koncem šk. god. 1861.“ у расправи „Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesničtva“.

носно уздиже љепоту народног језика и вриједност му за наставу а послије прелази на народне пјесме, поређујући их у љепоти и особинама са јелинским. Додирнувши кратко предмете у опће народних пјесама, обраћа пажњу на епски оширан начин излагања у њима и поглавито се задржава на особинама језика, који као да га највише занима. Наводи примјере за различите каденције, које долазе по гдјегдје у нар. пјесмама. Опширно говори о накитима (epitheta ornantia) у нар. пјесмама, поређујући их са омировим. У програму 1862. наштампа расправу из граматике српске, у којој темељно знање старо словенскога језика и свестрано поређивање са сродним језицима показује доброга ученика Миклошићева.

Није мјесто да се говори о свијем дјелима његовим. Од највреднијих је из овога доба (1864) чланак „Jihoslované“ у Ригеровој енциклопедији, у којем је први пут систематски израђена у кратко повјесница српског језика, диоба му на дијалекте и пријеглед цјелокупне српско-хрватске књижевности. Од 1864—66. уређивао је са Рачким и Торбаром „Књижевника“, у којем су изашле њеколике веома вриједне расправе његове о српском језику, правопису и књижевности и многе критике. Када 1867. (пошто се послије много мука подиже Југословенска Академија) поче излазити „Rad“, преста „Књижевник“ а Јагић као члан Академије поче даље радити у академијским издањима Оснивање академије у друштву са Рачким, Даничићем и др. и одушевљено старање око унапређења њена — то доба бјеше можда најсрећније у животу Јагићеву. Али само за мало потраја.

1870. год. отпусти га бан Раух из службе са још њеколицином другова, јер не хотијаше гласати за владина посланика. Њеко вријеме живљаше уз Академију а послије оде на позив за професора упоредне граматике на свенаучиште у Одесу. Уједно га одликоваше Руси почасним докторатом петроградскога свенаучишта и чланством царске академије. 1874. оде на позив у Берлин на универзитет за професора словенске филологије, која се ондје бјеше установила. 1875. покрене ту у Берлину уз сарадњу одличних слависта „Archiv für slav. Philologie“, једини стручан часопис, који се једнако обазире на филологију свијех Словена и који на својим страницама скупља све виђеније слависте у једно коло. Штета што су словенске прилике још таке, да оваки часопис *мора* излазити на њемачком језику. Али и у том туђинском руху он дише словенским духом. Залога је тому уредник му. Стожер Архиву је разумије се Јагић Он пише расправе узимљући пријеметe са свијех поља слов. филологије, он критикује, он пише глосе и додатке уза чланке, он саставља књигописне пријегледе — једном ријечју он је душа свему.

Послије смрти Срезњевскога (1880.) позову га опет Руси у Петроград. Тешко га пустише Нијемци, јер им бјеше омилио овај темељан, духовит Словен, тешко бјеше и њему растати се са толиким пријатељима и научним згодама, али ипак оде. Шест година пробави тамо па се онда одазва позиву бечкога универзитета да замијени старога својега учитеља Миклошића. У Бечу борави и дан данас са својом вјерном љубом, са кћерју, узоритом госпођицом Станом и са умиљатим сином Никицом гимназистом, неуморно (у пуном смислу ријечи) радећи, уређујући Архив и живом ријечју сијући у умове својих ученика сјеме словенске науке. Јамачно бјеше највећи разлог што дође из Петрограда у Беч, што хотијаше бити у близини својега народа, који веома љуби.

Ко да преброји све радове Јагићеве, или ко да их распореди по разноврсности им? Чему да се диви човјек више или огромности материје, коју испреде ум једнога човјека, или опсежном знању, или разноврсности предмета, или темељитости израде, или умјетности концепције или духовитости излагања и критике, која заслађује и најсухопарнији пријемет, или углађености стила? Тешко је то и највјештијем перу. У опће се може рећи, да се понајвише бави граматиком старо-слов. језика и историјом његових споменика У пословима палеографским тешко да има словенска наука бољега знаоца од Јагића. Његова издања текстова управо су за узор (зографско и маријинско јеванђеље, винодолски, крчки и пољички статут, руско-слов минеји за септ. окт. нов., Хрвојев бревијар, и т. д.) Веома му је омиљено поље књижевност, особито српско-хрватска и народно пјесништво. Његове силне критике, разасуте по „Књижевнику“, „Radu“, особито у Архиву, необично су занимљиве, спајајући у себи највећу темељитост са духовитошћу.

Јагић је сада у 54. години, али по крјепчини тијела а особито свјежини духа много је млађи. Треба човјек мало да је с њим па да га одмах задобије његова љубазност и умност. Ко је био срећан бити његов ученик, тај може много причати о његовој предусретљивости и готовости, да сваком буде на руци. О приликама својега народа (Срба и Хрвата, јер то је њему један народ) веома живо разабира а Србе управо воли. Ако има којега Србина, којему је криво хрвաство Даничићево, нека се тјеши српством Јагићевим. Он као рођен Хрват не дијели Србе од Хрвата. Мислим, да сваки Србин може бити задовољан овом накнадом. А будући нараштаји ће јамачно зрелије судити о обојици те ће и цијенити више њихово широко срце и далек поглед.

У сриједу 26. јуна учинише садањи ученици Јагићеви скромну породичну светковину у словенском семинару у славу тридесете годишњице његова рада. Том приликом му предаше албум свијех његових и садањих и бивших ученика. На албуму је приказ на старословенском језику и гуслар као спомен његова првога рада о нар. пјесмама прије 30 година.

Дични слављениче! Поздрављамо те и ми одавде, из завичаја твојега, шаљемо ти хвалу на неуморном труду око науке словенске, молимо се вишњем Богу, да те нам још дуго сачува чила и здрава, вољна и неуморна, на корист словенству а на славу своју и рода и језика својега!

Тих. Остојић.

НА ЛЕП НАЧИН.

Шаљива игра у три чина.

Написао Милан Савић.

ОСОБЕ.

Професор Глишић
Глишићка
Професор Илић
Илићка
Коста, **Иван** } гимназисте
Милева, **Анка** } ученице девојачке школе
Сима, фамулус у гимназији
Тима, фамулус у девојачкој школи.

(„Десно“ и „лево“ од гледаоца.)

ПРВИ ЧИН.

Глишићева соба. Лево писаћи сто, али тако намештен, да онај, који за столом седи, гледи у леве кулисе. Десно мали округао сто и неколико столица; по дуваровима књиге. Улази се у собу с десна и на средња врата.

1. ПРИЗОР.

Глишић седи за столом и пише. Фамулус **Сима** улази на средња врата.

Сима (доброћудан). Добар дан! (Клања се и лагано се приближује Глишићу; кашљуца.) Добар дан!

Глишић (жестоке нарави.) Но, ко је то опет! (окрене се и спази Симу.) Шта је? Ви знате, да ми није право, кад ме когод буни у послу.

Сима. Молим, господине, ја се не бих ни усудио, да се не морам покорити вишој власти.

Глишић. Добро, добро. Шта је дакле?

Сима. Господин директор шаљу вам ову цедуљицу. (Пружа му цедуљу.)

Глишић. Па шта је у њојзи? Ваљда вам је и казао што год.

Сима. Господин директор нису ми казали ништа а ја — та боже мој! — како бих смео и завирити у туђе писмо.

Глишић (узео цедуљу и чита). Знао сам, одмах сам знао. А за што баш ја! Зар нема никог другог?

Сима (слеже раменима). Ја не знам, господине, шта мислите.

Глишић (устане, за себе). Та зове ме, да заступам колегу Добрића, који је оболео. (Хода по соби. Хм! Зар ја могу увек? Зар не могу и ја бити болестан, и то баш сад, у овај мах? Зар морам баш ја доћи? Ја — ја не могу доћи.

Сима. Како је по вољи, господине. Али ако смем мислити, ја мислим, да би боље било, да дођете, кад већ нисте болесни.

Глишић. Шта булазните које шта! Предомислићу се.

Сима. Шта смем дакле рећи господину директору?

Глишић. Шта да му кажете? Хм! Реците му, да — но, да ћу доћи.

Сима. И ја мислим, да је тако најбоље.

Глишић. Е да? Па баш мислите!

Сима. Молим. . . . ја не мислим . . . овај . . . али господин директор. . . . они су ипак власт.

Глишић. Али *ја* нисам фамулус.

Сима. Молим покорно. . . дакле, доћи ћете, господине?

Глишић. Доћи ћу, јер ми је тако воља.

Сима (полазећи). То је добро. (Излази натрашке, код врата се окрене и оде.)

Глишић (сам.) Ово је беда! Сви говоре, да је добар и благ. Шта добар и благ! Глуп је, глуп. Ту је фамулус девојачке школе са свим друге баагре и ако је неотесан Хм, мораћу га задобити, да припази мало на Илића. Добра мисао. — Да заступам Добрића! А ко ће место мене спремити задатке за писмени испит зрелости? Ево их на столу; тек што сам их почео а сутра треба да их предам. (Узима шешир и палицу.) Хоће ли директор? Хоће ли Добрић? Хоће ли ваљда овај фамулус? Ја не могу, кад ме непрестано потежу. Па жену да оставим саму! Чим се одмакнем, ево Илића. Па тек оно спадало, онај Коста! Тог ћу срушити на испиту. (Окрене се на десно.) Марија! Марија!

2. ПРИЗОР.

Глишићка. Глишић.

Глишићка (мирне и спокојне нарави; улази с десна.) Шта је?

Глишић. Морам у гимназију а нисам на то ни рачунао. Шта мислиш радити? (Гледи на сат.)

Глишићка. Што сваки дан. Спремати ручак.

Глишић. А не ћеш излазити никуд?

Глишићка. Сумњам, да бих онда могла спремити ручак.

Глишић. Али може ко год теби доћи. (Гледи на сат.) Крајње време. Кажи, да ниси код куће.

Глишићка. *Ја сама* да кажем?

Глишић. Да, то не иде. (Обзире се, гледи на сат, одмахне главом и оде на средња врата.)

Глишићка (сама) Једва једаред! Не знам, како бих излечила мог човека од те луде љубоморе Та ја се не отимам баш ни за његову љубав. Час му је Коста крив — тај дечко! Час опет Илић. Сиромах Илић! Једва се брани од своје напасти.

3. ПРИЗОР.

Илићка. Глишићка.

Илићка (жустре нарави; улази на средња врата). Молим те, Марија, ниси ли како видела мога мужа? Отишао је данас рано од куће и ако има тек трећи час. Тражила сам га свугде; била сам на променади, била сам — (за себе) још ћу подмитити оног грубог Тиму, да припази. . . . .

Глишићка. Драга моја Софија! Не распитујем се ја ни где је мој човек, а камо ли —

Илићка. Ти се на свога мужа можеш поуздати; али ја!

Глишићка. Ја те просто не разумем. Имаш човека мирне нарави —

Илићка. Претвара се.

Глишићка. Који гледи само свој посао —

Илићка. Кад сам *ја* близу њега.

Глишићка. Који се и не разговара с туђом женом —

Илићка. Али мисли на њих, и преда мном мисли на њих.

Глишићка. Који на свету не тражи ништа друго, већ да га оставиш на миру.

Илићка. Веруј му ти, ако можеш.

Глишићка. Драга Софија, буди уверена, да си ти крива.

Илићка. *Он* је крив.

Глишићка (слеже раменима). Гледај мене! Ја никад не ћу запитати свога човека, куда ће или од куд долази.

Илићка. Али за то он *тебе* пита.

Глишићка. Кад је исте памети као и ти.

Илићка. Само да те уверим, да је *он* баш крив! Слушај само! Не прође дан а да ми не каже, како се разговарао са овом или са оном, и како ће се сутра опет разговарати.

Глишићка. И ти не видиш, да збија шалу.

Илићка. Па онда, кад је куварица млада а он хвали сваки залогај, а кад је стара, не прија му ништа.

Глишићка Хоће да те једи

Илићка. Па онда, он је често овде, код (јетко) тебе.

Глишићка (мирно.) Ти се буниш, драга Софија. Ваљда си хтела рећи: код свог старог друга.

Илићка. Ја знам, шта говорим.

Глишићка. Не знаш, јер ме не би вређала.

Илићка (погледи на сат). Шта, већ једанаест! Трећи час има у четвртом разреду а тамо су већ одрасле девојке и Милева је тамо. (За себе.) Тима мора помоћи! (Гласно.) Идем пред њега.

Глишићка. Сироте девојчице!

Илићка. Сакрићу се, да ме не види.

Глишићка (Смеје се). Право имаш. Иди, журн се, опасност је велика. . . .

Илићка. Идем, идем. (Оде журно на средња врата. *Глишићка* је испрати.)

4. ПРИЗОР.

Коста, Иван с десне стране.

Коста (завирује). Нема никог. Ваздух је са свим чист. Ходи! (уђе)

Иван (улази). Није у реду, и опет ти кажем. Па онда — ако нас укеба.

Коста. Помисли само: задатак из латинског језика, наше највеће кубуре! Ако ништа не нађемо, толико и чини. (Приступи писаћем столу.)

Иван. Ја не ћу маћи ни прстом.

Коста. Али ћеш ипак преписати од мене.

Иван. Само да нас не ухвати!

Коста (тражи по столу). Није ми ни бриге. Глишић је у гимназији. (Нађе рукопис.) Аха! Ево га! (Вади из џепа хартију и оловку.) Како би било, да ми диктираш! Бићемо пре готови.

Иван. Не ћу. (Седне за мали стô и узме књигу да чита.)

Коста. Ти си кукавица. Него боље стој код врата и пази.

Иван. То могу. (Оде до средњих врата, чита и извирује.)

Коста. Штета, што је Глишић написао тако мало. Ово је једва почетак. Те три реченице биће без погрешака. (Седне и спрема се да преписује.)

Иван. Па и то је доста.

Коста. Е да богме! А колико ће бити у оним другим? (Пише.)

Иван (уздахне.) Да ми је знати, био бих на чисто с испитом.

Коста (пише и чита гласно.) „Учи се на туђем примеру.“ Није лоша наука, запамтићу је. Али ово не умем да прочитам. Ходи амо! Ти знаш рукопис твога ујака. Та ходи!

Иван. Доста је, што си написао.

Коста. Шта! Па и ту да имамо погрешака! Ходи, ходи! Шта се гегаш!

Иван (приближи му се малко). Која је то реч?

Коста. Ево ова. (Показује.)

Иван (не сме далеко од врата, те се испиње, да види). Не видим је.

Коста (гледа га и смеје се). А ти узми дурбин од биљура!

5 ПРИЗОР.

Глишићка с десна. **Пређашњи.**

Иван (полазећи ближе спази Глишићку; уплашено и тихо). Ево ујне!

Коста (не примећује). Та ова је! (Узме Глишићев рукопис, устане, пође па тек спази Глишићку.) О, госпођо! (Иде полагано натраг и остави Глишићев рукопис на стô.) Ја... овај... милостива...

Иван (ишуња се међу тим и провирује на средња врата, за себе). Сад ће бити!

Глишићка. Добар дан! (Чини се и невешта.) Како то, да нисте у гимназији?

Коста (прибере се) Немамо предавања, те смо ја и Иван — а где је? Ходи, ходи! (Оде до врата и уведе *Ивана*.) Је л', Иване, баш смо хтели, да покушамо, како је то бити професор. Држим да је лакше него бити ђак. Па онда... што бих волео, да једаред ја будем господину професор, па ма на пет минута.

Иван. То смо и говорили, драга ујна.

Глишићка. Ви сте, Коста, увек добре воље. Испит вам за вратом а ви опет! Него збиља, за што бисте хтели, да будете *ви* професор мом човеку... мужу?

Коста. То су ђачки послови.

Иван. Мало освете.

Глишићка. Гле Ивана! Зар је он крив?

Коста (метне руку на срце). Није Али нама је лакше, кад скинемо са себе кривицу. Па онда... ја и тако не марим, што сам ђак...

Глишићка. Знам вашу стару песму. Ви бисте у глумце.

Коста. Уверен сам, да бих био добар глумац.

Глишићка. О том је уверен сваки.

Коста. О! Кад бих стао на позорницу, (ватрено) па као Ромео пред Јулијом положио своје осећаје —

Глишићка (врло мирно). Положите најпре испит зрелости.

Коста (расхлађен на мах). Госпођо, ала сте ме бацили у прозу!

Глишићка. Та вам је кориснија. И теби Иване.

Иван. Ја и не мислим полагати осећаје. (Лагано Кости.) Хајдмо, тек што није дошао ујак.

Коста (не слуша). Али, госпођо... (ушепртљи.)

Глишићка. Знам шта је. Написали сте опет песму.

Коста. Тако је,

Глишићка. А ви је дајте!

Коста (вади из џепа песму и предаје Глишићки). Будите благ судија! (Поклони се и оде на средња врата; за њим *Иван.*)

Глишићка (седа међу тим за мали сто.) Тај Коста био би врло ваљан човек, да није врло лакоуман (Чита песму.)

Коста (враћа се на средња врата, *Иван* га задржава; лагано). Заборавио сам мој рукопис.

Иван (тихо.) Мани га до врага! Видиће ујна.

Коста (тихо). Не ће.

Глишићка (читајући). Прва строва је лепа. (Чита даље)

Коста (се дошуња до стога, али у брзини узме Глишићев рукопис; оде, *Иван* оде с врата још раније.)

Глишићка (сама). Да ли се ова песма кога тиче? (Чита гласно.)

„Ја бих хтео да сам сретан,
Да уживам свако миље,
Да на моме путу расте
Росни бршљан и ковиље.“

И опет велим, да је лепа. Ја волим читати песме. Мој човек није никад певао песме...

(Наставиће се.)

Д.*

Минуће и ово доба
Ружичасти санци мили,
Летнуће и ови дани —
Куд су многи одлетили.
Ко да гледам хладну судбу
Гдје ми тихо ступа ево,
Да м' покида звучне жице
На којим сам срећу пјев'о.

Са божанских твојих груди,
Из најслађег загрљаја,
Судба ће ме у св'јет бацит'
У предјеле пустог краја, —
Там' ме можда жељно чека
Безброј борба, безброј тама;
Ти остајеш ту међ' луд'ма,
Злато моје, сасвим сама.

И доћи ће сумор-дневи
Спустиће се на св'јет сјета,
Нестануће бујне пјесме,
Нестануће њежног цв'јета;
И ти ћеш се сјетит' мене,
Уздах ће ти кинут' груди:
Ту је некад цв'јеће цвало
Славуј мени пјев'о туди.

А у св'јету ја ћу венут
Без љубавних слатких страсти,
Сјећајућ се пољубаца,
Сјећајућ се дивне сласти.
Па не цвили, мил̂че моје,
Кад са даљних чујеш страна,
Да јаукне задњим звуком
Моја лира искидана. . .

У *Сарајеву*.

Јов. А. Дучић.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

Било то пролетњег дана у недељу пре подне. Сунце је пријатно сијало и толико је топло било, да су дрва већ почела пупити. Љубљанска господа се по свршеној служби забављала у „Звезди" шеталишту између позоришта и касине, а међу тим нижа се класа одмарала по клупама шеталишним од шестодневног посла. Свако је био сам собом задовољан и добро се осећао у пријатном том шеталишту, кога су једни звали „Звезда" а други „Капуцински врт". Ово последње име је добило од стара капуцинска манастира, који се ту некад налазио уз пространи врт, за тим је то све време порушило а људи су насадили шеталиште багренима и то у виду звезде, које је наскоро постало средиштем љубљанском животу. На једном крају згодног тог простора сазидала је љубљанска госпоштина друштвену касину; а на другој страни баш уз дворски врт подигли су бурне 1848. г стражару „народне гарде".

Сад се „Звезда" опет променула; багрени су поваћени а место њих су засадили дрворед од дивља кестена; стражара је постала запуштена зграда, на коју се нико није освртао, док се и она није најпосле сурвала. Но тамо на другој страни је било весело. Ту се забављали виши и нижи часници у белом свом руву и живо се међу собом препираху. За тренутак, сви се обрнуше према улазу. Од позоришне улице ишла су два снажна војника у дотле непознатом оделу са светлим шлемом на глави. Били су то жандарми, чији је род баш некако тада заснован. Људи су са шеталишта радознало хитали према касини, запиткивали један другога и различито тумачили то ново знамење нова доба. Међу тим могли се нагледати ових жандарма, јер их заустави неки виши часник и с њима се разговарао.

У том зазвонише звона са љубљанских цркава означујући подне. Људи се мало по мало разилажаху и било је празно у „Звезди" и по улицама. Ту и тамо си сретао слушче са бокалима пуним хладне воде донесене са ког удаљеног извора, или пак послужитеље у њиховим плаветним ливрејама, који су опет носили ручак својим господарима; час је опет зашуштала поред тебе свилена хаљина какве госпе, која се задржала у посети, а по том је за неки добар сахат било свуда мирно. За то време је другаче било по кућама. Ту се искупило друштво око обеда и што год

них је где више било за столом. тим је живахније текао разговор; свако је знао нешто приповедати. што је видео, чуо или читао. Мало их је било, који су разумели промену у државном јавном животу. Поштене и вредне мештане је занимало што су видели и што су могли пресудити својим здравим разумом. Радовали се, што ће од сад имати ко да хвата лопове и разбојнике; а особито им је годило, што од сад неће морати по читаву ноћ бдити на стражи после трудна посла, него ће моћи безбрижно спавати у својој топлој постељи.

Тако су умовали једни други су пак друкче тумачили уредбу новог доба. Госпа Главацка је са свим била задовољна е је крај оним бурним данима, кад већ ниси знао ко је господар, ко сељак, ко сме заповедати а ко мора слушати. Била је „племићка“ по роду и мужу, с ким пак често није била задовољна, јер се и њемуројиле по глави слободоумне „муве“ и ако је био стари пољски „шљахтић“. Често је ускипила од гњева, кад јој је муж почео разлагати нове превратне назоре и то њој, која је била толико поносна на своју немачку крв и име, да већ више није знала, кад се њена породица доселила из Немачке у Крајнску. Но сад већ не би марила, ма јој муж био затуцани јакобинац, само да је још жив. Но он је умрьо и црни облак на челу јој прича, да је већ прошла година дана, од како је удовица. С ћерком својом Вандом, живела је на старом дому свом, у кући, високој на два боја са три окна; две лепше собе су биле са улице, све остале на уском дворишту под Градом

Госпа Гловацка је била сама код куће; замишљена је ходала по већој гостинској соби, или би кроз отворена врата отишла у спаваћу собу и одатле се опет натраг вратила. Није имала права посла, јер је била недеља и непрестано је нешто поправљала; сад је убрисала лаку прашину, која је опет попадала по глатком гласовиру, сад је опет прелила црепове од цвећа свежом водом. Час би погледала кроз прозор, кад се господа враћала из саборне цркве, за тим је прешла ближе зиду и посматрала слике на њему. Средња је била највећа Представљала је пољану пред градићем, на којој се играху четворо бујне дечице, два њена сина и две кћери Спомени су то из бољих времена. Пријатни градић има сада друге господаре; имаде још само двоје деце и од то двоје Жигу слаба здравља. па га је мати с тога послала у Горицу, да би се тамо без напора својих слабих телесних жила изучио најнужнијем трговачком раду. Поред велике слике биле су још на свакој страни по једна. Десна је представљала покојног јој мужа госп. Гловацкога у црним хаљинама Густе, црне власи су му се спуштале нуз обријано дугуљасто лице с орловим носом Мирне сањалачке очи су говориле о меком срцу. На левој страни била је слика његове жене из млађег доба. Одмах си познао поноситу племићку. Светле, кестенасте боје косу имала је високо уплетену и придевену драгоценом иглом, а около ње су биле две румене руже уткане. Око врата јој висио низ бисера, а преко прсију се вио укусно привезани плаветни шал, као кад би ишла на забаву. У озбиљним јој очима видела се нека одлучност. која би боље приличила мужу него ли жени.

Пред тим сликама се госпа Гловацка замислила и крупна суза јој се скотрљала из очију, кад ал неко јако закуца на вратих. Госпа брзо утре сузе. Врата се отворе и у собу ступи млад човек у црном оделу. У левици је држао крај од капута тако задигнуто, да се могла видети свилена постава, у десници је имао нов. светао шешир. Дубоко се поклони госпи. поздрави је. остави шешир и кад је скинуо глатке рукавице, седе у наслоњачу, коју му је госпа понудила Тај гиздавац је био авскултант доктор Малак, добар знанац куће Гловацкога Његов старији брат је био први трговачки момак код покојног господара. и био му веран као самом себи; тада кад је напрасно умрьо, Гловацки је из захвале помогао млађег брата, да доврши школе. Тако се др Малак мало по мало са свим одомаћио у кући Гловацкога и госпа га је сада када се као доктор вратио из Беча сматрала са свим својим и била је весела, кад год би дошао Особито јој мило било и с тога, што је увек само немачки говорио а презирао народно „упињање“ својих сународника, и тиме је као хтео да притаји свој неплемићки род.

„Шта је ново у свету?“ запита га госпа, кад је сео у наслоњачу.

„Ново? — Много, или готово ништа“, одговори јој наглашујући млади гиздавац, а тиме је хтео постаћи госпу да зна, е има неке важне новости.

„Господине докторе, то је сувише дипломатски одговор за мене; мени мислим смете рећи, или је можда опет узаврело тамо у Угарској или Влашкој

Малак се задовољно насмеши и одговори брижној госпи:

„Но, шта мислите милостива! Тих бенака се данас већ више нико не боји; а по новом државном устројству, не може се ни помишљати, да би се још кад год могла подићи та сањалачка маса, чега се ту код нас могло виђати. Нешто друго сам вам хтео приповедити. У Бечу траже вредних и способних чиновника за Угарску и Хрватску, особито таких, који знају који словенски језик. Већ се говори о овом и оном, коме би службу повисили и послали га у оне крајеве; па и на мене неки мисле. Мало би прерано било; свега би још толико волео остати у Љубљани, док се неби решила и друга судбина мога живота. Но шта ћу. Ако морам, отићи ћу“.

Тако је говорио и непрестано је имао на себи шта да дотерива. Био је плаве косе, коју је мирисавим уљем намазао и тако је угладио, да му се витице све до очију пружале. Сад је прстима поправљао витице, сад узео из шпага четкицу и њоме гладио брке, по том се као случајно погледао у огледалце на четкици. Госпа га је задовољно слушала, само се при последњим речима мало узнемирила. Добро је знала, камо циља, и баш с тога је хтела да окрене говор на другу страну.

„Ипак су сретни млади људи, који се учили и о будућности добро промозгали“ рече госпа мирно.

„Тако је“, потврди млади доктор некако одушевљено, „колико сам пута то у Бечу пророковао својим друговима и саветовао их, да се никад не одају сујетним и некорисним пословима. Многи се кајали читава века свога!“

„А неки се нису могли ни кајати“, додала је госпа и дубоко уздахне.

„Опростите милостива, што вам будим жалосне успомене; али често сам размишљао, како је то могло бити, да је Казимир, ваш син, ишао међу „упорнике“, и да се он, племић, жртвовао на бечким барикадама за ствар, која је најмање, односно ни мало доносила користи баш самом племству. Не бих се чудио, да је Мађар. Ти људи већ од малена гаје у себи неке идеје и позивају се на прошлост, која ни у пола није тако славна, као што је описују Али, молим вас, шта ће убоги Крањац, који се најпре мора претопити у Словене, да би нешто вредио у свету. Крањска је некад била немачка покрајина, увек верна свом немачком цару. Што сељаци не знају сви немачки, то ништа не мења ствар. Само им дајте добрих немачких школа и кроз педесет година неће више бити Словенца, а за то ће вам тај народ бити благодаран“.

„Баш ми са срца читате господине докторе, исто тако као ви, судила сам и ја о тој ствари. Народност је безумље, говорила сам често покојноме мужу Испрва је страшно ускипео, и бесмо се добро споречкали; но за час се измирио самном, и само ме мало погледао, рекавши, да ја то не разумем. То ме је још већма болело, јер сам увидела, да се неће самном ни да препире. А шта имамо од тога народњаштва? Казимир је пао као жртва тих сањарија, а Ванда се још и данас крепи говором очевим и ако је девојка, која се не би требала да меша у такове ствари, успламти, кад јој што противно речем, дигне се, као да је на позорници и пророкује ми неко сунце, које ће и Словенце обасјати“.

„Заиста чудновато“ упадне јој Малак у реч, „да се господин Гловацки толико заузимао за словенске ствари; та он није био Словенац; име је пољско, а колико ми се чини, Пољаци баш нису велики пријатељи осталим Словенима“.

„Ја те ствари никад нисам право схваћала. Била сам још дете, кад је Гловацки дошао у Љубљану к покојном мом оцу. Ништа га отац није распитивао за род; био је племић а то је било довољно, да смо га разликовали од осталих трговачких помоћника. Својим господским понашањем тако се знао свакоме допасти, да је на брзо постао мио знанац свима првим кућама љубљанским и увек добро дошао гост. Покојни мој отац пак је најбоље ценио његово трговачко знање; волео га је, да ни сина неби могао већма и кад сам ја, његова јединица дорасла, није имао друге жеље, него да му Гловацки буде зет и наследник. И свршило се по његовој вољи. Но немојте мислити, да су ме силили; нису ме требали ни наговарати, та био је најлепши и најчеститији млад човек, што их је тада било у Љубљани и никад нећу заборавити, како су ми све девојке завидиле, кад смо први пут као муж и жена ишли на шетњу под Турен!

„Под Турен?“ чуди се Малак, „а где је то?“

„Видите, како сам прешла у давну прошлост. Туреном смо звали садањи Тиволи. Тада тамо није било тако лепо као данас. На крају Латермановог дрвореда се пружила зелена пољана, а преко ње је водила стаза у град. Тамо где су данас широке камените степенице, биле су онда неке уске дрвене, а гостионица је била у самом граду. Но куда сам се ја дела! Остарила сам већ!“

„Молим милостива! Нећу да вам ласкам, али приповетка је ваша врло занимљива; а живост ваша говори о сасвим нечем другом, а не о старости; тај огањ иде из младог срца“.

„Господин докторе, ви сте врло љубазни. Види се да сте у Бечу били у доброј школи“.

„Не, не, још нисам доста опрезан: обичај ми је, да све искажем што ми је на срцу. Не замерите ми. Чисто не знам, да ли сам достојан, да ми приповедите вашу прошлост, али пресрећан бих био, кад би хтели довршити догађаје ваше“.

„Врло радо, јер видим да сте вољни да слушате. Гледаћу да будем кратка. Лепи дани већ су били при крају. Ма да је Гловацки био вредан трговац, сама трговина га није увесељавала. Непрестано је мислио на своје млађе доба, кад је његов отац у Пољској имао још своје спахилуке. У том умре мој отац и сами смо господарили. Сад Гловацки није имао мира, док није на доленском купио замак, што га видите ту на слици. Трговину је водио ваш брат, а ми смо се непрестано возили, дозивали госте из вароши и били увек весели и добре воље. За мало па се почеше мом покојном друге „муве“ројити по глави. Спријатељио се са Коритком и другим пољским прогнанцима и бегунцима, а преко њих се упознао са Прешерном, који је писао оштре чланке, те их по подрумима читао. То није било за мене друштво. Често сам помишљала на наше стање и увидела сам, да смо зашли на страну. Жалост, да је мој страх био убитачан. Трговина је пошла суноврат, одмах по смрти вашег брата; деца су почела побољевати и лекари су тврдили, да је томе узрок мочарни, нездрави крај, у ком смо имали своје толико хваљено имање. Шта се даље догодило познато вам је. Дугови нас оптеретили, да смо морали будзашто продати замак; напустили смо трговину и само нам је толико остало, да можемо скромно и поштено живети. Спахилук нам одузе кћер Јадвигу, а народно насртање сина Казимира. Ванда је до душе здрава, али ми ипак није по вољи; једини се Жига у нешто изметнуо на мене, али је болешљив, те сам Бог зна, шта ће још бити с њим!“

(Наставиће се.)

ИЗ МЕСЕЧЕВИХ ПРИЧА.

Од Андерсена.

Превела Љубица Вукадиновићева.

(Свршетак.)

Тринаесто вече.

Било је у некој варошици“ рече месец, „видех то још прошле године, али то не чини ништа; данас читах о томе у новинама, али ту не беше верно описано. У крчми је седео вођа медведа и вечерао; у дворишту му стајаше везан сиромах медвед, који не чињаше ником зла, ма да му изглед беше доста страшан. Горе у собици играху се спрам моје светлости троје мале мушке деце; најстарије беше од прилике шест а најмлађе две године; на степеницама се зачуше тешки кораци: ко би то могао бити? Врата се отворише, беше то медвед — велики рутави медвед.

„Било му је дуго време, тако дуго сам у дворишту стојати, па је нашао пут на степенице и дошао и он у друштво; ја сам све видео“, рече месец.

„Деца се тако поплашише од велике рутаве животиње, да се свако у један кут собе завукло али их медвед све троје нађе, оњуши их, али им ништа не учини. „„То је сигурно велико псето““ рекоше деца и миловаху га, а он леже на под а најмлађе дете ваљаше се преко њега, сиграше се и сакриваше своју златну дугу косицу у густо црно крзно медвеђе. Сад донесе најстарије дете свој мали добош и udaraše у њега а медвед се подиже на стражње ноге и поче играти, да га беше милина видети. Деца клицаху од радости!

Сад узеде свако своју пушку и медвед доби

једну и држаше је чврсто; беше то изрестан другар за игру и сви сложно маширају: „„један — — два, један — два!““ Сад се отворише врата и унутра уђе мати дечија. Да си је само видео. да си само видео пребледело јој лице, неми страх и укочени поглед! Али најмлађе дете смешило се на њу сасвим задовољно и протепа својим језиком: „Мајко види како се играмо војника!““ И на то дође вођа медведов“. —

Четрнаесто вече.

Јак ветар је дувао, облаци се гонише небом; тек кад и кад провириваше месец иза њих.

„Кроз неизмерни ваздушни простор гледам доле на летеће облаке; огромне мрачне сенке прелетају земљу!“ рече он. „Баш сам гледао у неку тавницу; затворена кола стадоше пред њом, да неког сужна одатле извезу. Кроз гвоздену решетку продираху моји зраци на зид тавнички; при поласку уреза сужан неколико редака у-њ'. Не беху то речи, које је написао, него нека мелодија, излив срца му последње ноћи, коју је на овом немилом месту провео. Брава шкрипну и њега изведоше а он погледа у моје округло лице; облаци запловише између нас, као да не смедох ја његова, ни он мога лица видети; сада скочи у кола, бич звиждну а кола појурише прама шуми и подигоше око себе читав облак прашине, те их изгубих из вида Али ја погледах опет у тавнички прозор, моји зраци обасјаваху у зиду урезану мелодију, последњи му опроштај; где те речи изневере, говоре звуци! Али само поједине звуке могох разабрати, већи део остаће за мене довека у тами. Јели била песма тугованка, коју је написао? Или беху усклици радости? Одели у смрт или у наручје својих драгих? Месечеви зраци не могу прочитати све, па ни оно што смртни људи напишу.

Кроз неизмерни ваздушни простор гледам доле на пловеће облаке; огромне мрачне сенке прелетају земљу! — — —

Петнаесто вече.

„Ноћас сам гледао на једну варош у Кини“, рече месец. „Моји зраци обасјаваху дуге голе зидине, које сачињаваху улице; где-где се истина виде врата, али та су тврдо затворена, јер шта се тиче спољашњи свет Кинеза? Густе завесе беху превучене преко прозора, иза кућњег зида, само у храму светлуцаше бледа светлост кроз окна Ја погледах унутра и видех шарену красоту: од пода па до стропа беху у живим бојама и богатој позлати насликане слике, које приказиваху моћ богова на земљи, а у сваком куту стајаху њихови кипови али готово сасма покривени шареним заставама и завесама. А пред сваким богом — сви су од коситра — стајаше мален олтар са светом водицом, окићен цвећем и горећим воштаницама. У прочељу храма стајаше Фу, највеће божанство, одевен у свилено одело, свете жуте боје.

На подножју жртвеника сеђаше нека прилика: млад, бледи свећеник. Изгледаше као да се богу моли али сред молитве утону у мисли. Сигурно му беше помисао грешна, јер му образи гореше а глава му клону на груди Сиромах Суј-Хунг!

Јели сањао можда, да је слободан, сретан човек, па да у својој баштици, која се пред сваком кућом налази, вредно ради и беше-ли му та забава милија него чување свете ватре у храму? Или му беше грех тако велик, да кад би га изустио, казнили би га богови смрћу? Да му се не усудише мисли са варварским бродовима полетети заједно у њихову домовину у далеку Енглеску? Не! мисли му не летише тако далеко, али ипак беху тако грешне, какве само млађана крв створити може — грешне овде у храму Фу-а и осталих силних богова. Ја знам, где му беху мисли. На најудаљенијем крају вароши, на равном, каменим плочама патосаном крову, где ограда изгледаше као од порцелана и где стајаху лепе вазе са цвећем, седила је лепа Пеа, са дугим, сањалачким очима, пуним усмицама и најмањом ножицом на свету; ципела јој беше тесна али око срца беше јој још тешње Склопи нежне руке на грудима и уздахну а лака свила зашушта на њој. Пред њом у стакленој посуди пливаху неколико златних рибица; она ударaше по води шареним штапићем, не знајући ни сама шта чини, јер се беше нешто замислила. Је-ли можда мислила о том, како су богато њене рибице одевене, како безбрижно у њеном стаклу живе, и редовно храну добијају, али ипак, колко би сретније у слободи биле?! Да! То је појмила и лепа Пеа; мисли јој летише далеко одавде, у свети храм — али не боговима за љубав! Сирота Пеа, сиромах Суј-Хунг! Земаљске им се мисли зближише али моји хладни зраци стајаху као пламени мач међу њима!“ —

Шеснаесто вече.

„Показаћу ти слику из Шведске“, рече месец. „Кроз тамне јелове шуме, близу тужних обала Роксена, провирује стари манастир Врета Моји зраци продираху кроз решетку на прозору црквеном и у високе сводове где краљеви у каменим скрињама почивају. У зиду над њима блиста, као знак земаљске славе, краљевска круна, али од древета направљена, обојена и позлаћена; узидани древни стуб држи је чврсто. Црв је прогризао позлаћено

дрво а паук је оплео своју мрежу од круне, па све до скриње доле; изгледа то као застава туге а и пролазна је као и туга за умрлима. Како мирно почивају! Ја их се још тако сећам. Још као да гледам оно охоло смештење око усана им, које изражаваху радост или тугу. Још као да слушам оне одлучне, енергичне заповести, којима се милиони покораваху. Јест, силни су били! А сад? — Како мирно почивају!

Кад пароброд кроз брда прође, сврне кад-кад по који странац у цркву, посети гробницу и запита за имена краљева а ова звуче тужно и заборављено; погледа на изедену круну и насмеши се и ако је нежније природе, огледа се туга у осмеху му.

Почивајте мртви! Месец вас се сећа; месец шаље ноћу своје ладне зраке у вашу мирну краљевину, над којом стоји круна од борова дрвета!"

Седамнаесто вече.

„Ја врло волим децу", рече месец; „кад они на мене најмање мисле, гледам ја кроз прозоре и завесе на њих. Врло је занимљиво гледати, како се при свлачењу помажу; најпре провири мало обло раме из хаљинице а затим се покаже и рука, или кад свлаче чарапе а мала бела ножица изађе на видик и ја не могу да се уздржим, да ту малу ножицу не пољубим", рече месец.

„Вечерас, то ти баш морам причати! Дакле, вечерас гледах у један прозор, где не беху завесе спуштене, јер кућа не имађаше суседа; видех унутри читав чопор мале браће и сестрица Најмлађој девојчици беше тек четир године али је знала свој „оченаш" као и остала старија деца. Мати је седила свако вече на детињем кревецу и слушала, како се мала богу моли, за тим је пољуби и седи дотле, док дете не заспи; не потраје дуго а мале се очице склопе. Вечерас се двоје старије деце нешто разиграше и беху несташнији но иначе; једно скакаше на једној нози у својој дугој ноћној кошуљи по свој соби; друго се попело на столицу и повешало на себе одело све друге деце, рекав да је он жива слика а остала деца нек погађају каква; треће успављиваше своју лутку а четврто слагаше своје играчке у неку дрвену кутију. Али мати сеђаше на постељи своје најмлађе девојчице и рече, нека се сви смире, јер се мала богу моли.

„Ја гледах преко свеће унутра", рече месец; „мала лежаше у својој белој постељици, руке јој беху склопљене а лишце сасвим свечано, док гласно читаше „оченаш". „„Али шта је то"" прекиде је мати у молитви, „„кад си казала: — хлеб наш свакидањи дај нам и данас! — рекла си још нешто, што ја нисам добро разумела?"" Дете ћуташе и гледаше збуњено у матер. „„Реци шта си још казала осим: хлеб наш свакидањи дај нам и данас!?"" „„Немој да се срдиш слатка мати"" протепа мала, „„казала сам; и доста масла на лебац!""

Земун.

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

(Наставак.)

На западу су ређа, јер је тамо поњемчавање много раније отпочело. Ну и тамо их се може наћи: Lupnitz 778, Globigau, Cloboco 1015., Worbitz, Wurbitz 1289., Predinga, Lupezen, Strovil на Строви (Streu).

У листини, којом је основан манастир Фулда, има на ријеци Фулди и на франачкој Сали (Salecia) много мјеста словенскога поријекла и ако су незграпно написана: in pago Salecyavo Brachova 803, Chizziche (Chyžica, chyža, соба) 801, Tliedinu iuxta ripam Fliedina 805, Hamulum (homole, округло брдо) castellum iuxta fl. Sala 715, Hramnunga (Chrámnica, chrám, црква) 772, Tulba 797, Kinzicha super fl. Elmacha 796, Mazzaltrinaberg, 804, Matolfeshus 824. Huntilingun 772, Sceipach iuxta fl. Sinna 812, Unigbrates, Gozzinesheim 907, Obasesfeld 811 и друга.

Св. Бонифације нашао је у околици Фулде много Словена, што потврђују и листине Једна из г. 795 вели: trado S. Martyro Bonifacio . . . in pago Grabfeldon in villa Heriffatorp tertiam partem . . . similiter tertiam partem in Sclauis. Друга из г. 824. вели: Ego Nidgoz trado ad S. Bonifacium . . . quidquid proprietatis habeo in villa, quae vocatum Thurphilum (Dörflein), iuxta ripam fluminis Moin in regione Sclavorum

Краљ Дагоберт основао је г. 631. на ријеци Резати манастир Leucopolis. Четврт сата западно од Кисингена лежи село Garitz (Gorica) и уз-а-њ ливада Polisch. Није ли дакле Leucopolis, Luka Poliš.

Многе листине имаду уз њемачко и словенско име: Spileberg, quae etiam alio nomine Sebrouci, in marca Smeon 978; in castello scilicat quodam sclavo-

nice Budisco, nunc autem theutonice Grimmerslovo 1066.; villam Spirige dictam, sclavonice Kobolani nuncupatum in pago Mersiburgh. Шта више многа имена жупа словенскога су поријекла: Vuigsezi 998, Lanquizza 932, Husitin 912, са градом Ерфуртом (Erpesfurt), у фулдајској листини pago Salecyavo (Saalgau). Уз једнака имена додаје се народност: 1036, Winediscum Lalebizi, 1247, и 1275. slavicum Salbece, 1177, villa theutonica Gene, 1488, deutsche Mark zu Sperga. Придјеви „slavicum", „theutonice" и „deutsch" не би имали никакова смисла, кад не би било њемачкијех и словенскијех мјеста и предјела истога имена.

Шума, у којој је сазидан манастир Фулда, звала се solitudo Buchonia. Тиринишка шума звала се saltus Slavorum. О њој пише браунвајнерски калуђер: Fuit in saltu Slavorum, qui ob densitatem nemovis umbrosam iuxta linguam eorum *Lovia* dicitur, quique ob immense latitudinis et longitudinis vastam solitudinem infinitam ursorum nutrit multitudinem. Lovia (low, lowisko, ловиште) долази често у повељама нарочито Reinhardsbrunna и Jnselberga: 1039. partem vastae solitudinis Loibae; 1044., 1089. и 1113., in confinio Loibae sylvae; 1114, Infra Loiba silvam; 1144, silva Louba; 1193 silva Luiba; за Paulinzella вели се да је in silva quae dicitur Loubia; 1114 silva Louba. О Hersfeldu монастиру недалеко Вере вели се 1238, apud silvam Loibin in villa Sule Кведлинбуршки љетописи разликују Haertz (Hartz, Horec, Горица) и Louvia. И у земљи Србаља код Јене зна се за silvam, quae dicitur Louba. Па и пеутингерска даска зна на доњој Рајни за Arces Loviae, ђе је silva Buconia.

Словенство Тиринишке доказује и то, што се једнака географска имена налазе и по данашњијем словенскијем земљама. Тириншкоме мјесту Mücheln одговара Müglitz у Моравској, Mogilno у Познањској, Mögelin на Хавели, Mügeln у Саској, и т. д. Исти је случај и са Chizziche, Kulm, Gospeda, Lupnitz, Plane, Zeitz, Krakau, Zopte (1394. Csopte), Worbitz, и т. д. Ријека Vipra (Wipern) има и у Познањској; шума Букојна и у Панонији (данас Bakony-ска шума.)

Недалеко Трира налази се Cerviam, Cerviacum, Luve, Budelschica, ријеке Premantia (Pramenica), Sarova и Trogan; Dobia monastir prope fronter Nahae. У Kurhessen-у има доста мјеста словенскога поријекла: Tissenbach 1333, Beregheim 1288, Vimene, Bechterode 1277, Azelenhayn 1326, Brondorf 1264, Bozebach 1240, Morsto 1252, Suinephe 1196, Stenahe 1290, Vura u Viera 1367, Grebenhayn 1471, Goringen 1275, Bulkindof 1278. Hole 1256, Kemenadeberg 1283, Rocholdishusen 1309 и друга.

И јужно од Мајне имаде доста трагова Словенства. Једна листина из IX. ст., којом Карло Велики налаже, да се сагради много цркава за обраћање Словена вели се: in terra Sclavorum, qui sedet inter Moinum et Radantiam (Rednitz) fluvios; qui vocatur Moinuunidi et Ratazuunidi, unacum comitibus, qui super cosdem Sclavos constituti erant. Eckhordt вели, да листине вирибуршкога архива често спомињу Main Winidrum и Radenz Winidorum.

Јер су Словени веома тешко примали латинску литургију утемељи крањ Хајнрих II. (1002 – 1024) бискупију у Бамбергу (Вавагора), ut et paganismus Sclavorum destruevetur, et christiani nominis memoriam perpetualiter ibi celebris habereter. Вирцбушки бискуп вели о тој земљи: te parvem inde fructum habere, totam illam terram pene silvam esse, Sclavos ibi habitare et in illa longigua vel nunquam vel varo venisse. Први вирцбуршки бискуп Burkand добио је и војводски чин са напоменом да Sclavi aut convertendi sunt aut extirpandi — 1058 г. тужи се бамберши бискуп Günther својој синоди, да народ његове бискупије већијем дијелом Словени још се чврсто држи својијех поганскијех обичаја, да се гади на хришћанску вјеру обзиром на женидбу рођака и да се противи десетку.

Жупа једна, у коју су се 530 населили франци, звала се Windogan (pagus Winidorum), о којој се мисли да је била на рјечици Aischu, која с југа тече у Мајну и чији се предјел и данас зове Windsheim.

Старији дакле историци добро пишу да су на ријекама: Regnitz-и Мајни, Wiesent-у, Aisch-и, Itz-у, Baunach-у, ђе су градови: Erlangen, Forchheim, Hallstadt, Bamberg, Oberhaid, Baunach, Eltmann, Schlüsselfeld и Höchstadt, живили Словени. То се позна и по многима мјестима, која су сложена са Wend и Wind: Poppenwind, Windeck, Waldsvind, Bischwind и многа друга.

Steigerwald лучи некадање Франке и потомке понијемченијех Словена, који се међу собом разликују и у ношњи и у говору, макар што су обоји одавна понијемчени. Ношња овијех пошљеднијех много је слична словенској а у говору не могу б и й онако да изговоре као прави Нијемци. Прије сто или двије стотине година било је туда доста старословенскијех обичаја. Н. пр. палење смрти и светковање прољећа, обе концем фебруара.

И у самој грофовији Hohenlohe те у фалачкој налазе се Словени. 877. г. вели се: cum mancipiis diversi sexus eum liberis suis et ubi Sclavi habitant, hubas servites, . . . villam Wirrenheim . . . et illum locum, ubi Sclavi habitant cum ipsis. Мјеста, те се ту спомињу, била су in pago Lobodegone у околици Манхајма и Хајделберга.

У некадањем царству дворинишкоме имаде доста и обичаја исконскијех Словена Под именом Syp, Osyp, Sep, Osep, Nosep, Zoep, Zip, Zipkorn, Ziprins долази и у Померну, Марки, Шлезкој па и у Словачкој данак у житу. Фламанци, те су се г. 1154. населили у Wurzen-у, давали су бискупу мајсенскоме новац мјесто тога данка: pro iustitia, quae Zip vocatur, XXX. numeros persolvunt. У листини 1331. год стоји: Item XV. modios cum medio modio tritici et totidem modios avene, quae Cipkorn nominatur, de maneis pagi villarum in jurisdictione Harburg sitis. Да је тај данак словенскога поријекла свједочи то, што се шишка пољски зове: Wscop, Woscop, Wczop, Czopov, Zcop. И данас се такозвани Franksteuer назива у Пољској Czopow, словачки Čapovo, чешки Čepovo.

Хелмолд вели, да је војвода Хајнрих наложио Вагирима (у Шлезвик-Холштајну), Полабљанима, Оботритима (Бодрићи, у западном Мекленбургу и Лауенбургу), Кишанима (око града Rostocka у Мекленбургу), да данак тај дају бискупу и то од свакога плуга tros medios. Тумачи га овако: Modios autem. Slavorum vocatur lingua corum Curice. — У фулдајскима регистрима вели се за Lupnitz: Incuper XXVIII. Slavi Kozzos (Korcos) reddunt. — У једној раценбуршкој листини од г. 1158. стоји: tres mensarus siligins, que dicitur Curiz. — У Мекленбургу вели се 1230 г.: Dabund enim Sclavi de uno (aratro?) tres modios siligins qui dicitur Kuris; 1264. zwey Scheffel Rogken grosser Mape, die sie Curiz nennen. То је иста мјера, која се у Браниборшкој, Мајсену и у Аустрији налази под именом Chorus, Corus а у Chron. Montis Sereni 1217. тумачи се: Chori hoc est Wiescepele (Mysypále, Mýsyp, итд. намет). Тирингкоме манастиру Walbeck-у давао се у XIII. ст. годишњи док in Cori и quadrantes. Истом се мјером служила солана у Фроси. 1287. год. расписао је манастир Widerstant годишњи данак од od duos Choros tritici.

Овамо спада и особито дијелење поља. У Тирингкој и даље на исток налази се не само у листинама много нењемачкијех имена за диобу, њива, него се и данас још употребљавају. Главна је разлика, што је словенски ланац, дан орања (lán) два пута мањи од њемачкога; овај је имао 30, онај само 15 јутара У Мекленбургу и Померну разликовао се mansus theutonicos од slavicum aratrum, словенскога ланца. Да се означи мјера земље, употребљавало се оруђе, којим се орало, те се по њему звало земљиште, које су за дан могла узорати два вола или један коњ[19]). У Пољској, Шлезији, Лужици и Линебургу звала се та мјера rádlo (плуг) и lán (leno, ланац) полатињено laneus. Из Франачке и Тирингије прешла је мјера ова са именом својијем у Аустрију и Штајерску.

На питање св. Бонифација: Хоће ли од Словена, који живе у земљи хришћана (т. ј. у царско-њемачкој хијерархији), узимати годишњи данак? — одговара попа Захарије († 752.): а Slavis Christianorum terras inhabitantibus recipiendum esse, si enim sine tributo sedirent, ipsam quoque propriam sibi vindicabunt terram: si vero tributum dedirent, norunt, dominatorem istam habere terram. Данак тај давао се од Пипина и Карлмана и то десети дио од свега иметка, како је био обичај у Франака. Међу овијем данцима именује се Paltene. У једној фулдајској листини говори се о 18 Словена, који су давали толико виаса, колико је било доста за половицу Paltene. Међу даровима манастира Michelsberga спомиње се шест селишта у Hartmannsbach-у код Burgebracha; њихов сваки посједник морао је давати платно, што се звало Phalte. —

Phalte, Phaltena, Paltena (plachta, плата) све је једно те исто.

Предјели, ђе се ови данци дају, зову се земље „источнијех Франака или Словена“.

Уске њиве зову се око Бамберга словенске њиве (wendische Beete). Словени су овђе садили и винову лозу. 911. вели се: Fihuriod (Vieret) cum ceteris slavienis oppidis juste illuc conspicientibus.

Sachsenspiegel вели да је по саскоме праву купац којега посједа давао суцу den Orloff, а сељацима einen Wiukop, које није ништа друго до словенски výkup (redemptio, Erlösung).

Маркомани живљаху у данашњој Чешкој и Моравској те су праоци данашњијех Чеха. Име је то постало овако: У VI. ст. пр. хр. довео је Сиговес келтијске Боје у Германију, и настанио се ш њима између Мајне, Дунава и чешке шуме, која је била међа (*οιμή*) између њих и чешкијех Суева. Ради тога названи су ови пошљедњи *Βοιοιμοι* Bojoemi (сусједи Боја); одакле је постало Bohemia, Böhmen. Римљани су их назвали Marcomani, Margomani (marco, margo, међа, граница), јер су били међаши Боја.

Јорнанд меће Маркомане у данашњу Баварску а источно од њих Вандале[20]).

Квади су најближи рођаци Маркомана, па ако и не спадају строго у Германију, узимљемо их овђе. Они су праоци Словака прозвани тако по ријеци Вагу, само што се Vagi прометнуло у Quadi.[21]) Из

[19]) Slavicum vero aratrum par bovum aut unus equus conficit. Helmoldus c. 12.

[20]) Испореди примједбу 17.

[21]) Исто као Ludovicus што се променуло у Luigi, Magdalena у Maddaleva, Compus Magius у Compus Madius, Ruggiero у Rüdiger, Fiamingo у Flamender, Vinegia у Wenedig — доти-

списа св. мученика Јустина († 167.) а још више из Тертулијана († 220—240) познато је, да су словенски Гети, у које се убрајају Квади, још у вријеме св. апостола примили хришћанство. А ваљда су и они живили у онијем словенскијем земљама, за које папе Јован X. и Иноценг X. веле, да су из уста св. апостола слушали св. еванђеље. Томе одговара и традиција Морављана из IX ст., да су њихови оцеви примили крст од св. апостола Петра. Зар свједочанства и традиција ова не потврђује аутохтонију Словенскијех Квада и Маркомана.

Да Квада није нестало свједочи св. Хијероним (346.—420), који описујући бурна времена послије цара Теодозија, вели да су Квади не само остали у своме отачаству, него да су са другима словенскима народима наваљивали на римску империју. Позније не чује се за то име све до Константина Порфирогените (911—959), који спомиње *Βαγιβαρειας* боље *Βαγιβορειας* т. ј. Vagia borealis сјеверно Поважје. Војвода Stibor (Ctibor) чак се за краља Сигисмунда (1410—1437) називље Dominus Vagi и Povagiae dominus.

Класична Маркоманија и Квадија истовјетне су са познијом Вандалијом или Вендалијом, јер Касијус спомиње ту Vandalici montes а Птолемеј Venedici montes а Пеутингерска даска међе у Квадију Venedae-Sarmatae.

У VI. ст. спомињу се овђе Beo-Winidi (Чеси), Winidi (Морављани) и Waag-Winidi (Словаци).

(Наставиће се.)

цајем латинскога језика са италијанскијем и њемачкијем. И у историјскима времима има такијех промена: Aridius-Aregius, Ugernum-Hodiernum, Remigius-Remedius, у Конст. Порфирогените *Μεγυρετυς*-Medjureč итд.

КЊИЖЕВНОСТ.

ЦРТИЦЕ ИЗ РУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

Многи гледају на лепу књижевност као на неку лаку забаву, у којој се само грли, љуби и пада у несвест. Али тај поглед, и ако му је у неколико крив и сам белетрист, није правилан. *Сав се живот може у тој форми представити*, не само љубав. Чим шире схвата писац свој позив, тим ће се више подићи лепа књижевност, тим ће се и више читати.

У том погледу руска белетристика стоји врло високо. Она у неколико и замењује друге гране књижевне. Она представља не само љубав и интриге, већ и сав широки живот своје и туђе земље. Она прати нов ток у друштву, она шиба оно, што је покварено и застарело, она описује и виши свет и сељака и све сталеже, она је зато потпуно *реална*. *Гогољ* је први ударио темељ томе реализму, други су пошли за њим. У *Чичикова* као и у Дон Кихота љубав не игра главну улогу. „Мртви дом“ *Достојевског* није ни налик на обичан роман. Он описује робијашки живот, који још и дан данас постоји, и ако мало даље на исток, тај исти црни, а по кадкад гори — „Јакуцко-карски“ значај. *Тургењев* је пратио, и ако из далека, понајвише политички и друштвени развитак своје земље. Чим је приметио нову омладинску струју, он је одмах, и то свагда вештачки, извео. „Очеви и деца“, „Нов“ и сад су реални, и ако су их догађаји у неколико претекли.

Лав Толстој је претекао сам себе, и своја пређашња дела. Он је највећи реалист. Већ и у роману „Ана Каренина“ Левин (то јест Лав Толстој) оре, сеје, коси, а брат му Никола на самртној постељи говори о комунизму као о идеји, која ће имати таки исти значај, као и идеја Хришћанства „Смрт Ивана Иљића“, „Власт тами“, „Соната“, „Трудите се“, „Что дјелат“, све су то дела уметничка и у исто време врло реална.

Особито место у руској књижевности заузимају сатирик *Шчедрин*, *Гљеб Усаенски* и *Злато вратски*.

Шчедрин је био прави бич садашњем трулежу и кварежу. Њега се бојали као грома. Он је умро недавно, и њега оплакује сва образована опозиција. Он је био и њен вођа у књижевности.

Писао је и мале приповетке на пр. „*Сеоска учитељица*“, *студенти Чудинов*“ и мл. др.

Његово је перо било оштро, а писао је крвљу и отровом.

Његов реализам био је намењен непосредно за широку политичну слободу и народно благостање. Морао је често да завија и увија, иначе или би ћутао код куће, или био у Сибирији.

Гљеб Усаенски и *Златовратски* посветили су себе изучавању великог сељачког света у Русији. Ваља знати, да неки деле овде интелигенцију од народа, и да их стављају на супрот као два засебна сталежа, којима се интереси укрштавају. Последњи се зову „*Народњики*“. Они су песму отпевали у седамдесетим годинама, кад су их 193 похватали и отправили у Сибирију. И сад их има, ал у другој форми. Успенски је написао целих 8 књига о народном животу, а Златовратски не много мање.

Последњи озбиљно пише, први хумористично, лако. Успенски је био и у Србији за време рата, писао је о руским добровољцима, а спомиње не мало и Србе, и то доста објективно. Златовратски је написао приповетку „Моје виђење“ у којој је насликао Толстоја и описао посете, што му их је чинио. Њихове приповетке извађене су понајвише из живота простог, сељачког.

Од млађих писаца омиљен је *Влад. Короленко* (изг. Карањенко). И он је био, као и многи други у Сибирији, у Јакуцкој области, за то и зна лепо да пише о сибирском животу, као што се можете осведочити у српском преводу. И његово је писање, као и његово пред робовање врло реално.

Гаршин је умр'о, он није много писао, ал је оставио лепе, мале, пуне духа приповечице, по највише из војничког живота Био је сам добровољац у руској војсци, после се придружио оној грани народне странке, којој припада и Толстој. Стил је Гаршина прост, као и он сам.

Многима се допада писац *Михајлов*. Он већ није млад, али му је душа млада. Њему пребацују, да је врло тенденциозан у својим романима. Особито су то они, који су му забранили дела његова по библиотекама и читаоницама. Познато је, а можда и није, да су многа дела забрањена по читаоницама и библиотекама јавнима, та иста дела, које сваки може купити у књижари. Видите ли колико цензура има да прелази руски писац, па да скаче као јарац, не може све прескочити . . . ако неће да упадне . . . у јаму . . . где се не смеје, не пише, не шали, а жали, жали *што је жив* . . .

Тан. Текелин.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У великоме делу *„Аустријско-угарска монархија у речи и слици,“* што га је замислио и покренуо блаженопоч. царевић Рудолф, и које је дело и после смрти његове настављено, те се издаје на немачком и на мађарском језику, изишао је недавно (у 127. и 130. свесци немачкога издања) чланак *„Срби у јужној Угарској“* из пера секретара Матице српске *А Хаџића*, урешен врло лепим и живим цртежима и сликама нашега младог уметника *Уроша Предића* и других уметника, као: Карла Черне, Игњата Рошковића, Антона Сирмајије. Уз Хаџићев врло лепо написан чланак изишле су ове слике: од У. Предића: *Српско коло* и *Додола*, а од других: Српски сељак из јужне Угарске, Српска жена из јужне Угарске, Српски разбој (за ткање) у Старом Стапару, Српско венчање, Српски гуслар, Краљице (народни обичај), Слава у српској породици и српско оружје и предмет из народне индустрије. Осим тога има у реченим двема свескама и иначе слика, које се и Срба тичу, као: Главна улица у Сомбору, црква у манастиру Ковиљу, Стари калуђер, главни трг у Новом Саду, српска владичина црква и т. д. — Свака свеска овога огромнога дела може се и засебно купити и стаје само 30 новч. Ове ствари, што се специјално Срба тичу, изишле су - - као што рекосмо у 127. и 130. свесци.

— Већ смо јавили да је у Беграду изишла *прва књига Вукових дела* у државном издању. Сад имамо књигу пред собом и с радошћу можемо казати, да се из овога начина редиговања овога издања види, да одбор разуме свој посао. Одбор је имао пред собом сва издања Вукових. песама, те је у овој књизи донео и посвету, предговоре и поговоре свију досадањих издања, и оних најстаријих од г. 1814., што је врло занимљиво и поучљиво, да се може видети цели развитак овога посла Вуковог, па је ту и речник за стране речи, као што га је Вук донео у старијем издању. Напослетку има и поговор овога одбора, што га је написао Љ. Стојановић, у којем се описују сва досадања издања Вукових српских народних песама од г. 1814, 1815, 1825, 1833, 1846. Госпођа Мина Вукомановићка је уступила одбору Вуков екземплар прве књиге, у коме има његових бележака и поправака, па је одбор и ове узео у обзир. Само сада нека се учини, да књига ова буде најширој публици што приступачнија. Нека се удеси, да ју сваки може по оригиналној цени купити не само у свакој књижари, него какогод и у сваком иоле већем месту код учитеља, свештеника или трговца. Одбор би ваљало да се постара, да и остале књиге једна за другом што брже излазе, да се неби опет читав век морало чекати, док се добије књига у руке.

— Друга свеска Митичиног *„Летописа“* за ову годину а по реду књига 166. изишла је из штампе и донела је овај садржај: О важности мењања усева у земљорадњи од М. Петровића; Дојчин Петар, драмски спев Милана Савића; Грађа за природописну номенклатуру и за рибарско оруђе од Моја Медића; Успомене из Италије од дра Ђ. Дере; Можели школа бити без телесне казне? од Мите Нешковића (наставак); Књижевност: (Из Црне Горе и Приморја, приповетке Симе Матавуља, оцена Милоша Н. Пејиновића); Радња Матице Српске. — Садржај је као што се види разноврстан, а може се рећи заиста и одабран. Имена писаца су припозната и уважена.

— У „Гласу Црногорца“ читамо, да је на француском језику изишла нова весела игра у четири чина нашега Лазе Костића, преведена са српског рукописа, а под натписом: „Gordane comedie en quatre actes, par *Lazo Kostitch*. Traduit du manuscrit serbe et adapte á la scéne francaise per Ch. Piguet Corbeil. Imprimerie J. Crété. — Ваљда ће наш омиљени Лаза Костић скорим ову веселу игру своју и на српскоме језику обелоданити.

— Из „Hrvatskog učitelja“ прештампана је засебно у књижицу оцена нашега Моја Медића, професора на краљ. великој реалци у Земуну, на *„Botaniku za više razrede srednjih škola.“* Ботанику је ову по немачком приредио др. М. Кишпатић, а написао ју је др. Алф. Бургерштајн. Оцењивач Медић осуђује ову ботанику сасвим.

— „Просветни гласник“ јавља, да је од Вуковог речника, што га српска држава издаје, штампано већ осам табака.

— Јуна 26., као на дан смрти пок. Николе Мариновића, који је оставио фонд, да се из њега награђују најбољи списи из лепе књижевности, досудила је кр. академија награду приповеци „*Иконија, везирова мајка*“, коју је написао Чеда Мијатовић.

БЕЛЕШКЕ.

(Лично). Београдски листови јављају, да су наши млади књижевници и сарадници и нашега листа *Сима Ј. Аврамовић* и *Бранислав Нушић* постављени са секретаре, први у Приштинском, а други у Битољском конзулату. Надамо се од наших сарадника, да ће се и онде сећати нашега листа, те га по који пут уресити радовима из тужне и неослобођене Старе Србије и Македоније, тих некадањих алемова српске славе и величине, што ће и по општу ствар и по читаоце нашега листа бити од интереса и користи.

(Одликовање.) Наш велеучени књижевник *Стојан Новаковић* изабран је недавно од пољске академије наука у Кракови за активног члана на место покојнога Фрање Миклошића. Кратко време пре тога, изабрало је Новаковића „Јелинско филолошко друштво“ у Цариграду за свега почаснога члана. Ст. Новаковић је осим тога и члан југословенске академије наука у Загребу (од 1870. г.), царске руске у Петрограду (од 1876. г.) и кр. српске у Београду (од 1887).

(Српски цртежи за женски ручни рад). Не можемо пропустити да не похвалимо једно лепо српско подузеће, које ће и шире кругове занимати. У Вршцу има честит Србин занатлија *Милан Петко Павловић* бојадисар, који у својој радионици израђује разне лепе узоре за вез, па што је за наше штов. читатељке најважније: ту се израђују и мустре чисто српске за пешкире и застираче, са сликама из српске историје, са ликовима знаменитих Срба и сликама по песмама наших најбољих песника. Тако вам се ту сликају девет Југовића, херцеговачко робље, рањен Црногорац, сан Краљевића Марка, деда и унук, па онда у групи Змај, Лаза Костић, Милорад П. Шапчанин, у групи Бранко, Јакшић, Суботић, Стерија, Караџић и Доситије, девојка на студенцу и т. д. Све те лепе српске, а и друге стране слике, цртају се у радионици овој као основа нашим вредним Српкињама за вез и вештачку израду. Имали смо прилике да видимо неке од ових узора (мустра), и заиста морамо похвалити ову лепу и вешту израду и уверени смо, да ће се наше Српкиње обраћати на овог честитога нашег занатлију у Вршцу, кад зажеле да за своју собу и кућу навезу по који леп рад женски. Има и најновија слика Симе Милутиновића Сарајлије у лепом ловор-венцу. Г. Милан Петко Павловић израђује сам моделе за вез и има разне апарате, те може ма какву мустру и цртеж примити, те на платно, кадиву (сомот) и свилу пренети. Ми топло препоручујемо овог нашег занатлију, који се тако заузео за овај огранак српске индустрије.

РАЗНО.

(Српске списатељице.) Броју оних Српкиња, које су се писањем бавиле и баве, и које смо до сада у „Јавору“ набројали, додајемо још и ове: *Ленка Грдец* из Вршца (радила у „Јавору“, „Садашњости“ и т. д.), *Љубица Вукадиновићева* из Земуна (у „Јавору“), *Марија Ђорђевић роћ. Јеремић* (која је недавно умрла, а била је жена пок. дра Милана Ђорђевића, некадањег уредника „Заставе“, румског „Гласа“ и т. д.), *Ј. Петровићка* (што је 1889. у „Зети“ превела једну шаљиву игру, а 1890. „Међу Сибирцима“, обоје са руског), *Катарина Ђурић* (песме у „Мал. Србадији“ и „Родољубу“), *М. Јовића*, *Љ. Јовановића* (у „Ђачету“ песме); гђица *М.* (у „Отаџбини“), *М. Лебедева* (преваћала за „Даницу“ и засебно роман од Гончарева „Један обичан догађај“), *Јулка Ђ.* (у „Стражилову“ за 1888.), *Персида Пинтеровићева* (превела је позоришну игру „Наше жене“ од Мозера и Шентана). У листу „Војвођанки“ од 1851. бр. 19. на првом месту има песма „Своме певцу“, коју је написала нека Є. Т.

(Балзак) је волео, да свет мисли, да се он дружи само с кнезовима, маркизима и министрима. Једаред сретне млад неки књижевник Балзака, како иде испод руке с другим неким. Књижевник се Балзаку јави па застане, да неколико речи прозбори са славним песником. „Светли кнеже!“ рече одмах Балзак, обрнувши се оном господину, с којим је ишао, „допустите ми да вам прикажем господина Б. млада секретара у посланству. Књижевник се зачуди, што га Балзак тако попе на високо, но ништа не рече него оде даље. На неколико дана после тога сретне опет Балзака па ће га запитати: „А што ме ономадне покрстисте секретарем у посланству?“ „Драги пријатељу!“ одговори Балзак, „у шетњи сам се срео био већ са три књижевника, а како сам пратио страног неког кнеза, то нисам хтео, да тај помисли, е ја само књижевнике познајем, с тога сам вас дигао до секретара у посланству, неби ли кнез добио друго мишљење о мојим познанствима“. — „Али“, упадне му књижевник живо у реч, „ваш кнез је исто тако кнез, као што сам ја посланик, ја га из виђења познајем; „то је бележник неки из Вересаја“. „Познајете га?“ запита Балзак. „Па и он вас можда познаје?“ — „Тако бих рекао“. — „Е онда сам“, дода песник, ни најмање се не збунивши, тога дана био несрећан. Други пут ћу боље пазити“.

(Nomen et omen.) Да име кадгод лепо уме да погоди види се по чивутском имену Барух, које значи „Благословени“. Три најизврснија Чивутина, у три различита века рођена, зову се тако: Барух Спиноза, Барух Берне и Барух Бертхолд Адербах.

(„Ласка себи.“) Росини прича како је у Италији у селу једном чуо неког попу придиковати, који је увек место „ја мислим“ говорио „ја ласкам себи“. Била је баш придика у пост те је попа своје верне опомињао на кајање, јер он „ласка себи“, да је више него половина њих на путу к вечито пропасти.

ОДГОВОРИ.

Г. у С. — Име „Српкиње ***“ изишло је већ у целости у списку српских списатељица; „Косовка девојка“ је псеудоним једног писца, који је мушкога рода.

Г. Г. — Рукописе „Чеси у Славонији“ и „Невидљива звезда“ примили смо за захвалом, и што пре буде могуће употребићемо их.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 29. У НОВОМ САДУ 21. ЈУЛА 1891. Год. XVIII.

СЦИПИЈОН И ХАНИБАЛ.

(Грилпарцер.)

Ханибал

То ј' дакле место, што одредише
За договор?

Магон.

Да, то је, војводо.

Ханибал.

Па ми смо ту! Но где је Римљанин?
Тај већ се канда госом осећа.

Магон.

Зна л Ханибала с мишцом његовом?

Ханибал.

Са мишцом — то је: с војском! Где је та?
Но и овако добру надам се. —
Разметало! Гле, како постави
Од војске део чисто на̀ углед!
Те коњанике ту под брегом тим
Са шаком људи ја ћу пресећи.
Научићу те ја, разметљивче,
Та војска како с' распоређује!
Сципијон ми ка̑о Варон изгледа
А баш ни Зама није други звук
Нег Кане што су. Видећемо, но!
У осталом, до душе, одиста
Ред није рђав! Лепо! — Али гле!
У среди онде! Ко га научи?
Он против мене није служио.
У Шпанији не роди зеље то. —
То није Варон — ал ни Фабије,
Тај коњаника̑ не би сместа̑о ту —
Штит није можда, копље свакако;
А Ханибал у своје време сам
И штит и копље беше уједно —
У своје време!

Магон.

Човек чини век
А сваки век је Ханибалу свој.

Ханибал.

Запиши то па реци дечици.
Баш годи уху а и даје зор
Бар за почетак; и онако крај
Од себе сам се створи некако. —
Да, рекох већ, сем коњаника тих,
Сем тога, што га морам чекати —
И себи прави човек даје част,
Кад штује друге; Ханибал
То не би за сав свет урадио.

Магон.

Од пратилаца ено подаље
Сципијон језди —

Ханибал.

Једва, једва већ!
Да не тиче се отаџбине ми,
Он сама себе ту би затека̑о,
Ка̑о мало час што ја затеках се.

Сципијон.

(уђе нагло, Магону.)

Опрости, вођу, што ме с' начека —

Магон.

(покаже Ханибала)

Ен' оно ј' Ханибал.

Сципијон.

Зар оно?

Ханибал.

Да.
Замишљаше л' ме тако млада зар?

Васпоставих ја, не пронађох ништ'. —
Ти ниси мене, Рим си хвалио.

Ханибал.

Нек дакле она Зама одлучи,
Шта вреди човек а шта држава,
Ма таквих људи имала — као ти!
Дај дакле да с' у Зами окуша
И стара вежба а и млади дух,
У старих грудих јоште свеж и млад.
Де дакле да у Зами видимо,
Постоји л хвала опробана још,
Јер нова само снага снажна је.
Де дакле да код Заме видимо,
Да л снажна још је славна хвала та,
Од данас што је, то је снажно тек.

Јован Грчић.

НА ЛЕП НАЧИН.

Шаљива игра у три чина.

Написао Милан Савић.

(Наставак.)

7. ПРИЗОР.

Илић на средња врата. **Глишићка.**

Илић (мирне нарави). Но, но, госпођо Марија, ви сте се и сувише удубили у то писамце. Сме ли се знати од кога је?

Глишићка. Писамце није никако, већ је песма. А од куд ви?

Илић. Из школе. Видео сам кроз прозор ону моју слачајшу женку, па сам одмах знао, да је дошла, да шпијонира. Чим се свршио час, дам откључати стражња врата, те изађем на мали сокак.

Глишићка. А Софија?

Илић (сео међутим). Чека ме по свој прилици код главних врата. Нек чека, марим ја.

Глишићка. Кад ћете је излечити!

Илић. Кад и ви вашег „човека“.

Глишићка. Право кажете.

Илић. Па не смета она мени баш тако.

Глишићка. Сретне сте нарави.

Илић. О, ви се опет кидате!

Глишићка. Ипак би требало, да се чега латимо. Но мени не пада ништ' на ум.

Илић. Не пада ни мени.

Глишићка. То је жалост. Али ви сте професор.

Илић. Такве ствари не предају се у школи.

Глишићка. А ви читајте романе!

Илић. Не читам ја ни песме.

Глишићка. Збиља! Ову песму морате. (Показује му песму.)

Илић. Милост! Милост Зар не може бити без тога?

Глишићка. Не помаже вам ништа. (Даје му песму.

Илић (узима је). А од кога је?

Глишићка. Треба да вам је свеједно.

Илић. На послетку. . . . (чита и глосира). „Ја бих хтео да сам сретан“ — е, а ко то не би хтео! Да се опкладимо, да је ту песму написао младић, који још и не зна, шта је несрећа.

Глишићка. Бадава околишите, не ћу вам казати, од кога је.

Илић (чита даље). „Да уживам свако миље“ — Чудна ми посла! Та овај није ни свестан о свом највећем миљу: младости и здрављу! Доцније, доцније. . . . али онда не ће писати песме.

Глишићка. Особито ако добије љубоморну жену.

Илић. Или буде сам љубоморан. Но да видимо даље: „Да на путу моме расте росни бршљан и ковиље.“ Еј, песниче мој, наићи ћеш ти много пре на коприву и на чкаљ.

8. ПРИЗОР.

Глишић на средња врата. Доцније на тренутак **Коста**, за тим **Анка** на кратко време. **Пређашњи.**

Глишић (стоји неко време, љутито за себе). Аха, сад сам их ухватио!

Илић (наставља.) Па ако и онда успеваш, певаћеш о минулој срећи, о негдашњем задовољству или ћеш писати жалосне игре. У осталом, песма ми се почиње допадати.

Глишић (ступи напред, намргођено) А ко ти се почиње допадати?

Илић (окрене се). А, ти си! Сервус! Дошао сам да те зовем на куглану па нађох на ову песму.

Глишић. Питам те мирно: ко ти се почиње допадати?

Илић. Не питаш добро, треба: *шта* ти се почиње допадати?

Глишић. Ваљда не питам први пут у свом животу?

Глишићка Ма, човече, овде је разговор о ствари а не о лицу.

Илић. Ево ти, на! (Пружи му песму). Је ли ово лице или ствар? Ту разлику требао си знати већ

у седмој години а камо ли сад, као професор класичне филологије.

Глишић (узима набусито песму). Знам ја ту разлику врло добро; али вас двоје хоћете нешто да забашурите. Молим те, Марија, одмакни се малко!

Илић. Читај „човече“!

Глишић (гледи песму). Овај рукопис ми је познат. Где сам га видео само?

Коста (покаже се на средња врата и хоће писаћем столу, али кад види Глишића, повуче се опет натраг).

Илић. Рукопис упореди доцније.

Глишић. Погрешно је ставио запету, ту треба тачка са запетом. Молим те, Марија, одмакни се малко!

Илић. Читај „човече“!

Глишић (чита, јетко). „Ја бих хтео да сам срећан“. — Тај рукопис знам, све бадава.

Илић. Опет он с рукописом!

Глишић. Па шта хоће тај са својом срећом? У чему лежи срећа? Шта је то срећа?

Илић. Љубоморство није.

Глишић. Стево — немој! — Молим те, Марија, одмакни се малко!

Глишићка. Е, кад већ и трећи пут кажеш.... (одмакне се мало).

Илић. Читај „човече“!

Глишић. Не ћу. А шта ме се тиче његова срећа! (Даје Илићу песму а *Илић* је даје Глишићки.) А шта ме се тиче и песма! (Приступио свом столу и тражи свој рукопис а нађе на Костин. А где је мој рукопит? Шта је опет ово? Та то је оног спадала, оног Косте! Па и песма. . . . (остави Костин рукопис на столу и приступи Илићу.) дед, молим те ону песму!

Анка (ушла на средња врата, у руци држи крпу те брише прашину по дувару. Тако дође и до писаћег стола у онај мах, кад Глишић приступи Илићу. Бришући прашину, извади из џепа Глишићев рукопис, положи га на сто а Костин рукопис сакрије у џеп. За себе.) Хвала Богу, кад сам изменила! (За тим се полагано уклони и оде на средња врата. Нико не пази на њу.)

Илић. Није код мене.

Глишић. А где је?

Илић. Код госпође Марије.

Глишић (приступи Глишићки). Дај овамо ту песму!

Глишићка. Ако лепо молиш!

Глишић. Немој ме једити! Дај песму!

Глишићка. Ево је. (Пружи му песму.)

Глишић. (узима је.) Одмах сам знао, да је његов рукопис, чим сам ово (показује на песму) узео у руке. (За себе.) Тог ћу срушити на испиту (Приступи столу.) Два грома ће га поразити. (Узме Костин рукопис са стола а и не гледи га боље, замота у њега песму и све стрпа у џеп. После подне биће овде, као и сваки дан. Хе, хе!

9. ПРИЗОР.

Илићка на средња врата. **Пређашњи.**

Илићка (скрстила руке, улази лагано, Илићу). Ту си дакле!

Илић (окрене се, мирно.) Нисам ту.

Илићка. Ниси да! Али одмах сам знала, где ћу те наћи.

Глишић (приступи Илићки). Ту је, ту је; не верујте му, да није. Затекао сам га већ ту. Шта велите?

Илићка (Глишићу). Велим то, да нас двоје треба заједнички.

Глишић. Ха, то је мисао. Али како?

Илићка. Наћи ћу већ начин, леп начин.

Илић (догурао међу тим столицу до Глишићке и шапће јој). Гледајте, како шушкају!

Глишићка (смешка се). Видим, па ми је смешно.

Илић. Канда се договарају.

Глишић (окрене се, гласно). Зар опет! Молим те, Марија, одмакни се малко!

Илићка (јетко). Стево, домакни се малко!

Глишићка. А вас двоје што сте заједно —

Илић. То као да није ништа.

Глишић. Код нас није опасно.

Илићка. То је са свим шта друго.

Илић (смеје се). Окладио бих се, да нешто мутите.

Илићка. Пак! За хасну је.

Глишић. Изненадићемо све; али — Марија —

Глишићка. Добро, добро; не мораш довршити (Одмакне се.)

10. ПРИЗОР.

Сима и **Тима** на сред. врата. **Пређашњи.**

Сима (приступи Глишићу с цедуљом у руци). Молим покорно, господин директор шаљу ову цедуљицу.

Глишић (срдито). Шта је то опет!

Сима. Не знам; извините, што не знам.

Глишић (за себе). Шмокљане! (Отвори цедуљу, чита и хода љутито.)

Тима (осорне нарави; приступи међу тим Илићу и предао му цедуљу.) Од господина директора.

Илић (чита). Добро.

Тима. Али одмах!

Илић. Одмах, Тимо. (Узме шешир и пође; при поласку се поклони Глишићки.)

Илићка (за њим). Какво је то писмо.

Илић (на средњим вратима, показује писмо). Љубавно, чедо моје! (Оде.)

Илићка (за њим). Сад сам те ухватила! (Оде.)

Глишић (Сими). А шта ћу тамо?

Сима. О, молим, ја то не могу баш никако знати.

Глишић (Тими). Знате ли ви?

Тима. А од куд!

Глишићка (устала). Отиди, човече, директору, па ћеш чути. (Слеже раменима и оде десно)

Глишић (задовољно, што је Глишићка отишла, узме Тиму, који се упутио на средња врата, на страну). Тимо, ви сте паметан човек.

Тима. И јесам; и нек ми каже ко год, да сам луд!

Глишић. Не ће, не ће. Тимо, ево вам новаца (даје). Припазите на господина, Илића, шта ради, и да ли долази често овамо.

Тима (меће новце у џеп). Па то ви можете боље знати.

Глишић. Ја немам каде. (За себе). Мрско ми је, што чиним, али морам учинити краја.

Сима Молим врло покорно, шта да кажем господину директору?

Глишић Зар си још ту! Кажи му да идем. Оде нагло на десно.)

Сима. Твој је господин много бољи.

Тима. Није ни овај рђав. (Пипне се по џепу.)

11. ПРИЗОР.

Илићка на сред. врата **Пређашњи.**

Илићка (обзире се па онда приступи Тими и поведе га на страну). Ево вам новаца (даје) ал' ми реците, од кога је писмо.

Тима (метнуо новце најпре у џеп). Од директора.

Илићка Тако!

Тима. А да од кога ће бити?

Илићка. Ништа, ништа Ево вам још (даје), али припазите на мог мужа, па чим — разумете ме! — а ви одмах к мени. Биће још више. Само ником ни речи! (Оде нагло на средња врата.)

12. ПРИЗОР.

Сима и Тима

Сима (гледао све то, чешкао главу и уздисао). А шта су ти, молим те, рекли?

Тима. Хе, шта су! (Показује новце). Виш ово! Да пазим, да ћутим, да говорим. . . Леп новац. Гле га!

Сима (плачевним гласом). А мени баш ништа! Ајау!! (*Обојица* пођу на сред. врата.)

Завеса падне.

(Наставиће се.)

ПРОЛЕТНА ПЕСМА.

(Q. Horatius Flaccus.)

Нестало снега, куд оком врнеш окопнио свуда;
Дрвећем зелено већ
Лишће пропупало и равном се ливадом осӯо
Шаролик пролетни цвет;
Мутне набујале воде па препљусне обалу
Узбуркан шумећи вал; [ниску
Виле се пролетне у коло хватају и лаком ногом
Повеле весело плес . . .

Виш, како јуре године, дани па сати,
Све ти то кāо да прича:
Не мисли, да ће ти вечити бози бесмртност дати,
Није то за овај свет.
Тек што зефири продуну лаки, пролеће сине,
И лета ето за њим,
П'онда ти обилна јесен проспе дарове своје
И стане вејати снег.
Вековима то тако бива, а нас када једном
Покоси немила смрт,
У прах нас нестане лаки, и бледе нам оду сенке
У мрачни, подземни Ад.
Ко зна, можда ни сутрашњег нећеш доживити дана,
Усхтел' се бозима баш?
Да ти се̑ после смрти не отимље род, а ти даруј
Од срца свакоме дар.
Једном кад умреш и праведни о теби Минос
Стане изрицати суд,
Онда те, друже мој, ни род, ни љубав, ни богатство
Вратити на горњи свет: [неће
Узалуд — сећаш се — хтеде Дијана, богиња чиста
Из мрака подземнога
Дигнути стидна Иполита, пасторка злогласне Федре
На Дивов сунчани дан;
Узалуд хтеде Пиритоу своме раскинут Тезеј
Железних окова вез.

Милан Иванчевић.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

У другој соби се зачује нагли ход. Доктор Малак није већ чуо последње речи госпођине, јер се сав узбуђен немирно окренуо према вратима, на која се сада појави девојче, од прилике деветнаест година, у простој црној хаљини. Била је средњег узраста, дугуљастих образа, румена лица, а црни курјуци беху јој спуштени низ плећа. Сјајне плаве очи издаваху душевни понос, што је сваког човека тако пријатно очарало, а овог гиздавца је тако збунила, да није знао шта да каже као зар да је осећао, да ту неможе ништа успети празним речима.

Била је то Ванда.

Малак брзо устане из наслоњаче, изађе неколико корачаји пред госпођицу и дубоко се поклони. Мати међу тим устаде и изађе из собе. Ванда се посади на диван и понуди доктора да опет заузме своје место. Млади гиздавац је имао пуну главу ласкавих речи, па ипак сада се није смео ни једном користити, јер је добро знао, да пред Вандом не сме којешта брбљати. Па ипак није смео ни ћутати. Одпоче дакле:

„Госпођице, требао бих да се срдим на вас.“

„На мене?“ зачуди се Ванда, „а зашто на мене? Та ја вам нисам ништа криво учинила.“

„То је истина; али ме избегавате.“

„Господине докторе, не замерите ми, али ја вас не разумем“.

„Или нећете да ме разумете.“

„То ми је све загонетно, ви данас некако замршено говорите.“

„Шетао сам се по „Звезди“, ту је био скоро сав млади свет љубљански, али се узалуд моје очи обзирале, где би опазиле дичну гђицу Ванду.“

„Па шта мислите господине докторе, зар би се то пристојило, да ја, која носим знаке велике жалости идем у „Звезду“ међу срећне људе. А и иначе не разумем, одкуд баш ви да ме тражите по шеталишту; та вама је наша кућа увек отворена.“

„То ретко одликовање штујем као особиту част, а баш за то што ту срећу знам ценити, нећу да ми постане свакидашња. Дошао сам, већ је давно подне одзвонило, па ипак сам још дуго морао чекати, док вас жељним својим очима нисам угледао.“

„У друштву са мојом матером вам није могло бити несносно, јер она зна више говорити него ја.“

„На то заиста не знам, шта да вам одговорим; скоро да сте ме довели у неприлику. Но то смем тврдити, да ваша духовитост не заостаје иза материна дугогодишња искуства.“

„Пазите, господине докторе, да једну не подигнете, а другу да не снизите.“

„Госпођице, ви сте ме застидели. Покоравам се вашој победи, али дозволите ми још једно питање.“

„А то би било?“

„Зашто ви идете недељом тако рано у цркву?“

„То је све једно, мене не веже време. Кад ми се прохте, онда идем.“

„Ја бих рекао, да то није све једно, бар за мене не“.

Ванда му на то није ништа одговорила. Као случајно је погледала на страну и изгледалоје, као да није чула последње речи. Али се не могаде сасвим притајати; чело јој се намрачило и одало унутрашњу јој невољу, што је само по друштвеним правилима била приморана слушати непријатнога госта. Малак је то опазио, па је брзо наставио даље.

„Знадосте, госпођице, јер сте сигурно морали чути, да се у гостинској соби неко разговара са милостивом госпођом матером, па ипак не хтедосте ући да видите ко је.“

„Нисам ушла с тога, јер нисам била код куће.“

„Не знам, да ли да вам верујем или не“.

„Како год хоћете; а да се неби даље мучили, рећи ћу вам, где сам била; била сам код госпе Добравчеве.“

„Ах, знам, то је она стара госпођа, што увек хвали француско доба и француске официре.“

„Свако хвали доба младих својих година; а што је госпођа Добравчева баш за време француске окупације била млада, то је случај, за који она ништа не може.“

„Наравно да не, ја то и не поричем Само сам хтео напоменути, да је госпа престара, и да није друштво за вас.“

„Опростите господине докторе, али то су чудни назори. Од старијих се морамо ми млађи поучавати; а девојка као што сам ја, мора бити захвална, што стара госпа пристаје с њом.“

Малак је хтео нешто одговорити, но у том ступи госпа Гловацкова смешећи се и рече, да је чорба на столу Млади гиздавац скочи и хтеде да понуди руку Ванди. да је одведе у ручаоницу, но мати му нешто рече и тако га одврати од намере му. Ванди се нехотице превуче осмејак преко лица и била је задовољна, што се тако опростила доктора За ручком је највише говорио господин Малак и све је потанко исприповедио, шта му се све десило док је био домаћи учитељ у кући неког грофа у Бечу. Госпођи се тим већма допао и није могла зажелети бољега зета. И она је била врло разговорна само јој то помућавало задовољство, што Ванда баш ништа није била љубазна према госту и што је само толико говорила, да се неби огрешила о друштвена правила. То није могуће, да би девојка, која је својим племенитим срцем чезнула за узвишеним идеалима могла марити за плиткога и улицканог човека, какав је био др. Малак, који јој је све већма мрзак постајао. Чисто јој је одахнуло кад је после обеда отишао. Тим теже је било матери на срцу. Да би у неколко поправила, што јој је кћи погрешила, била је при поласку веома љубазна према доктору, одпратила га чак до степеница; вративши се није ни речице рекла ћерки, него се гневна повуче у своју спаваћу собу, застре прозоре и леже на диван да одпочине.

II.

Тада је у Љубљани већ од више година живео пољски изгнаник Тадија Сиемински. Узео је стан на „Звезди“, да би могао прекратити време, одакле му није далеко била ни шетња ни касина, куда је дневно више пута одлазио, да чита новине, или се разговарао са војничким часницима. Није било на њему ништа особитога; није се много мешао са људима, само је с покојним Гловацким био у тесном пријатељству. Иначе се мало ко разбирао о њему. Тим више се људи разбирали за жену му, која је била млађа од њега за неких двадесет година. Била је као што су говорила љубљанска господа, права „грчка лепота“, средња витка стаса, бледог, уског лица, права носа и густих црних курјука које је увек по грчки уплела. Црне јој очи светљаху, да ниси могао гледати у њих. па ипак је знала човека увек тако мило погледати, да би волео кад их никад не би скинула с њега. Као и сама, тако је и њено име *Смарагда* у нашим крајевима било необично. Људи су разно нагађали, али истину нико није знао Само је то било истина, да се родила у Цариграду, да је била православне вере. То није било невероватно, јер је сваке године о часном посту дошао к Сиеминским грчки свештеник с црном дугом брадом и потом су сви скупа отишли на неколко дана из Љубљане. Добили би дозволу, да иду у Трст, да ту приме св. причешће.

Више се о тој повученој господи ништа није знало Покојни Гловацки је знао, ко су били, али је стари поштењак знао ћутати, па ни жени својој није ни речи рекао. Па што да и каже, та обични људи нису разумевали, шта је то политичан грех

Још мање него муж би Старагда излазила међу свет, и често се по читаве недеље није макла од куће. Најрадије се бавила у својој соби, која је била намештена као ни једна отмена кућа у Љубљани. У једном куту је стајао увек отворен гласовир, окренут према средини собе; у другом куту је била наслоњача превучена везеном турском тканином, пред њоме низак турски сто, и друга столица без наслона, да си са сваке стране могао сести на њу. Меке наслоњаче и мале округле столице, биле су размештене по читавој соби, а пред њима си видео на малим столовима разних ситнарија, мали спомени из прошли сретнијих времена. Било је ствари којима си се могао насмејати, и опет других, које су биле од велике уметничке вредности, и опет таких које су човека занимале само због туђег облика свог. Столови су били сви покривени с уметнички извезеним покривачима. Баш пред уласком у ту собу био је привезан папагај који је чим би ко дошао закричао „добар дан“. По зиду су висиле слике и сличице. Тешке полусвилене завесе су задржавале топле сунчане зраке те је у соби била пријатна ладовина.

Ту је бивала Смарагда по читаве дане.

Обично је имала на себи грчки плави комотник златно извезен са широким рукавима, да се виделе беле њене руке. Час би седела у наслоњачи и читала какву лепу књигу, час би погледала кроз прозор и посматрала стран свет; час би запалила цигарету и будна сањала ко зна, о чему Најмилија јој забава био гласовир. Није било уметника у Љубљани, који би знао тако вешто ударати по коштаним диркама као лепа Смарагда; то ипак је нико није могао наговорити, да кадгод у туђој кући свира а још мање у јавном концерту. Села би за гласовир, затворила све прозоре, по том се и срцем и умом одала уметности својој, и није га напуштала, док је ко други не би прекинуо Од класика свирала је најрадије Шопинскога или Шопена, јер говорила би, да би најволела, кад би само једног уметника добро разумела. И добро је судила. С тога је пак слушаоца тако очарала, чим би почела свирати. За кућарство се Смарагда није ништа бринула, јер то је оставила матери својој, која је по смрти мужа јој, стално у њих живела.

Било је то оне недеље после подне, кад је доктор Малак био код Гловацкових на обеду. Смарагда је била сама код куће и опет је сва задубљена свирала на гласовиру. У том закричи папагај своје уобичајено „добар дан,“ У собу ступи Ванда и одмах је с врата поздрави:

„Добра ти срећа, Смарагда!“

„О, Вандо, здрава ми била!“ одврати јој уметница, скочи од гласовира и весело стисне обе руке своје пријатељице. На то упре своје очи у њене, топло је пољуби, и опет је погледи, као да би хтела да јој на дно душе завири. Још ју је држала за руке и напослетку је саучешљиво запита:

„Душо моја! Шта ти је?“

„Мени?“ претварала се Ванда. „незнам заиста шта мислиш са тим питањем?“

„Ванда!“ рече Смарагда затегнутим гласом, „то ја нисам заслужила.“

„Не разумем те“, рече Ванда плашљиво, а видело се, како је у забуни.

(Наставиће се.)

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

(Наставак.)

Послије пада хунске државе (454. прозвана је земља међу Дунавом и Моравом *Ругија*, *Рушенија* а житељи јој *Руги*, *Рузи* Пава Варнефридски назива је Rugiland. Већ Птолемеј назива Аустрију од Аниже до ушћа Мораве Rakata, живот св. Северина († 482) и франачки закони Rugia, шпљетски архиђакон Тома Ruthenia. Када су Чеси г. 967. освојили Словачку, пријеђе то име и на њу. Св. Емерик, кнез Словачки, звао се dux Ruizorum. Доцније је име ово са ћириловском литургијом словенском прешло на сарматске Словене и ту је добило облик *Руси*. Руги су стародаван гетско-словенски народ, који је од искона живио на Дунаву[22]) а није се овамо доселио послије Хуна. Сами Јорнанд меће Руге онамо, ђе су му били Вандали и Венеди.

У Германији су били и *Лонгобарди* и за њих знаду већ класици. О њима дакле треба говорити већ у староме вијеку а не од оне добе, када су из Паноније прешли у Италију.

Нијемци а и сами Пава Варнефридски, који о њима опширно пише, држе их за Нијемце и изводе им име од Lang Bart (дугобради). Ну када је Пава Варнефридски († 799) писао о Лонгобардима, били су они под њемачкијем господством, те је с тога њемачку народност пренио на њих. Кроника салентанска пише г. 807: Grimoald quem lingua Todesca, quod *olim* Longobardi loquebantur, *Stoleseyz* fuit apellatus. Ну јесу ли у Ломбардији остали трагови Нијемштине? Је ли говор Лонгбарда био једино њемачки, кад су га с другијем замијенили? Да ли је Stoleseyz заиста њемачка ријеч? Иста кроника тумачи је овако: qui ante obtutibus principis et regibus milites hinc inde sedendo per ordinat. Према томе била је то част госта (stoležiče, stolnika, magistri dapiferorum), којему је на гозби одређивано мјесто, ђе ће да сједи. Да су Лонгобарди били Словени доказује и та чињеница, што су се не само стопили, слили у Словене, него су од њих и

[22]) Erat in Gothorum exercitus Eraricus, Rugius ortu, magnam inter barbaros adeptus potentiam. Rugii autem natio et ipsa gothica (боље getica) est, sed propriis *iam olim* vivens legibus. Procopius Caesariensis.

гетски аријанизам примили. Име Longobardi (longis partis) дали су им Римљани.

4. Ако се историци, који су писали о древној Германији а које раставља велик распон времена, тачно испореде, видиће се да древни Германи нијесу били никоји други народ до Словени. Историци ти истовјетују Германе, Сармате, Ските и Словене. Тако Тацит истовјетујући закарпатске Венете са Германима и Сарматима, не могаше се одлучити да ли да их уброји међу Сармате или међу Германе; напокон их радије броји у Германе[23]). Плиније назива и Германе и Сармате Скитима[24]). Јорнанд, који веле да Венеди (Виниди) живе западно од Висле и западно од Карпата по неизмерноме пространству[25]) називље не само Сармате Германима[26]), него и Ските и Сармате истовјетује са Склавинима[27]). Пава Варнефридски назива Германијом сву земљу од Рајне до Дона[28]).

Истовјетовање то отуда је, што су и Скити и Сармати и Германи говорили једнијем те истијем језиком т. ј Словенскијем.

5. Када су Херули (Horali, горштаци из Квадије) ишли Варнима на балтијскоме мору, вели Прокопије Цесарејски, да су их cuncti Sclavenorum populi пропуштили кроза своју земљу. Кроз Моравску и Чешку нијесу могли ићи, јер су ту од год. 487. господовали њихови непријатељи Лонгобарди. Када су Гети из Панонције отишли у Италију, пријеђу овамо Херули. Ну јер су Лонгобарди раширили своју власт и у Панонију, морали су Херули и одавде бјежати. Пријеђу дакле Дунав између Јина и Аниже и оду к Варнима кроз Дворинշку. Они дакле cuncti Sclavenorum populi нијесу били други до класични Хермундури а познији Туринги.

6. Ниједан суврмени историописац не говори о досељењу Словена у Германију. Већ отац историје Иродот свједочи, да су Словени већ прије њега били у Европи, да нијесу били ратоборни ни да су силом заузимали своја сједишта, него да су се мало по мало ширивали. Прокопије Цезарејски, који их први назива Sclavi et Antes, вели да имаду демократичну управу, да се много баве обрађивањем поља и гојењем стоке и да живе у већем дијелу Европе. Све то односи се на народ, који стално пребива а не на народ, који убојном виком осваја нова сједишта. И ђегођ наилази историја на Словене, свуда их хвали као миран и тих народ, који се занима својима домаћима пословима.

Прокопије, Јорнанд и други живљаху управо у оно вријеме, кадно се вели, да су се Словени доселили у Германију, па нити словца не говоре о томе догађају. А богме то није тако незнатан догађај, да суврменици не би о њему ништа чули ни знали.

Нијемци су измишљали свакојаке хипотезе само да спасу умишљену њемштину древнијех Германа. Али им је посао узалудан, јер се не слаже са историјскима изворима

Landau вели, да су Суеви класични а Саси средњовјековни Нијемци. Класици познаду и Келте и Суеве и Сасе (Нијемце), па ниједан не вели, да су Нијемци живили у Германији. Само Cimbri и Teutoni бијаху неко вријеме на доњој Рајни. Јер су их, као што вели Цезар, узнемиривали сусједи, отиђу у Галију, ђе су их прозвали Адуатуцима (Aduatuki). Можда се нијесу сви одселили, кад Страбо спомиње Цимбре. Ваљда су живили у Теутобуршкој шуми. Мела[29]), Плиније и Птолемеј знаду за Нијемце (Теутоне и Сасе) у Скандинавији, праотачаству Нијемаца[30]). Средњовјековни су дакле Нијемци исти који и класични.

Gercken. Schelz и други булазне, да се један дио њемачкијех Суева иселио из Германије а Словени да су дошли у њихово на полак запуштено отачаство и да су са Њемцима мирно живили. Та тврдња не има никакова основа, јер историја не свједочи да су Нијемци и Словени били сложни сусједи него да су били вјечити диндушмани. Нарочито се Нијемци одликују својом дивљином напрама мирнијем Словенима.

Други опет веле, да су Словени дошли и заузели земље њемачкијех народа германскијех те да су примили њихова имена. Је ли баш тако? Германски народи нарочито Суеви, Вандали, Лонгобарди и сарматски Гети прешли су у Италију, јужну

[23]) Venedorumque nationes Germanis an Sarmatis adscribam, dubito . . . Hi (Venedi) tamen inter Germanos referuntur, quia et domos fingunt et scuta gestant, et pedem usu ac pernicitate gaudent.

[24]) Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Sarmatas.

[25]) Introrsus illi (Scythiae primae) Dacia est, ad coronae speciem arduis aepibus emunita; iuxta quarum (aepium carpathicarum) sinistrum latus, quod in aquilonem vergit, et ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia venit, Winidarum natio populosa consedit.

[26]) Usa pleraque nomina gentes amplecti, ut . . . Sarmatae Germanorum.

[27]) Zábady dějepisné; II. 20—24.

[28]) Universa illa regio Tanai tenus usque ad occid um (i. e Rhenum), licet et propriis loca in ea singula nuncupenter nominibus, generali tamen vocabulo Germania vocitetur; quamvis et duas ultra Rhenum provincias Romani, cum ea loca occupassent, superiorem inferiorumpue (i. e. primam et secundam) Germaniam dixerint. De gesta Longobardorum. Lib. I. 1.

[29]) Super Albim Codanus, ingens sinus, magnis parvisque insubis refertus: In eo sunt Cimbri et Teutones. Mela: III. 3.

[30]) De qua (Scanzia) Gothi et caeterae nationes theotiscae exierunt, quod et idioma lingnae eorum testatur. Freculfus S. S. R. R Dan Vol. I. 400. n. c. — Vaetustem illum mythorum circlum, quem prisci et Germaniae et Scandinaviae incolae ex patria olim communi traxerint. J. M. Velschov: Sax. Gram. Hist. Daniae. Havniae 1858. II. 161.

Француску, Шпанију па чак и у Африку, и ту су основали државе, које су доста дуго постојале. Кад би ти народи били Нијемци, остао би у тима земљама какав такав траг нијемштине. Али гле чуда! Историја не зна у тијем земљама за никакове трагове нијемштине, али знаде за трагове и останке Словенства, нарочито у Шпанији и то у управи, у језику, да и самој литургији. И ако је у Шпанији од искона било Словена, ипак не би Словенство без Словенскијех досељеника (Гета, Суева, Вандала, Алана) дошло до оне моћи, коју је имало чак до XII. ст. Шта више вели се, да се словенска литургија, која се за владе арапске звала *мосараиска* (mos arabicus, mezi Arapi) одржала у Шпанији чак до XV. ст. Јер су ти Словени дошли из Германије, није ли природно да су и у Германији Словени били.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ЛЕТИМИЧАН ПОГЛЕД на наше народне умотворине новијег доба.

Ко се неће разочарати, кад помисли на уредбу наших нар. пјесама и на њине скупљаче — да не речем: послије Вука, а оно — новијег доба? Ко иоле помњиво прати ту врсту наше књижевности, пристаће са мном: да смо врло мало послије Вука на том пољу напредовали.

— Како?!.. Та немамо ли од тада коју десетину збирака, а да и не спомињем разне календаре, љетописе, алманахе и многе друге периодичне листове, што су свом енергијом радили, да нам у што већем броју очувају оно, у чему се српска душа зрцали, као жарко сунце у васиони?

— Управ за то смо мало и напредовали. Радило се, заиста се радило неуморно; али с малим успјехом према толиком раду, као 'но невјешт земљорадник кад највећим знојем лица свога „оцрни“ своју њиву, мислећи да је постигао за чим је тежио; кад тамо: вјештак га опомиње, примјећује. му и каже му, да ће му тај рад мало користити.

Није ми намјера да никога нападам, да никоме пребацујем, него ћу гледати да по могућности будем што више објективан — да просто докажем колико се мало старамо за наше нар. умотворине, шта је још узрок томе и осим немара, и, ако узслиједимо и даље тако, до чега ћемо доћи.

Ја сам прелистао приличан број збирака нар. умотворина, а да и не спомињем разне часописе, љетописе и друге белетристичне листове, чији су уредници најбољом вољом доносили и нар. умотворина; што више, њеки су и вруће препоручивали свакоме, коме на срцу лежи умно напредовање народа, а наособ поповима и учитељима: — да прикупљају нар. умотворине — то нар. бесцен-благо —, одакле црпемо грађе за језик и повјест, у којима се најбоље преставља Србин онаким какав је. А налазило се и академијских друштава, која су и материјално потпомагала такове скупљаче. То је заиста племенито и достојно сваке похвале, као што ће свак припознати; али поред толике воље, толиког труда и настојања, кад помислимо колико смо се користили, чисто сами себи не верујемо. . Прегледајмо само наше нар. пјесме разасуте по разним часописима, љетописима и осталим периодичним листовима, што још нијесу отштампане у посебне збирке; прегледајмо засебне збирке, а особито Красићеву, Давидовићеву, Беговићеву, Осветниковову, Мирковићеву, Николићеве двије и т. д. — шта ћемо опазити? Вукове пјесме по ново отштампане у мањој вишој варијацији, њеке преполовјене или од двије три једна скрпљена, а њеке ad litteram као у Вука. Нађе ли се у којој збирци која, те је нема у Вука, наћи ћемо је стално још у двјема трима поменутим збиркама или у ком часопису, љетопису и т. д Једном ријечи: кад бисмо их марљиво прорешетали, крстили бисмо се и десном и лијевом, колико би их остало на решету. С малим изузетком то би се исто могло казати и за осталу врсту нар. умотворина, а особито за пословице. Прегледајмо „Српско-Далматинске Магазине“, „Љетописе“, разне календаре, „Босанску Вилу“, „Нову Зету“, „Братство“ и т. д. — наћи ћемо у свима сијасет једних те истих пословица, а велик број из саме збирке Вукове. Зар мислите да су у „Народном Благу“ Капетановића сретније од поменутијех? Прелистајте га само, па ћете се и сами увјерити, колико их је већ штампанијех у самога Вука, а да и не спомињем друге повремене листове. Г. В. Вулетић Вукасовић проговорио је у кратко о истој књизи у „Босан. Вили“ 1888. г., али ваља да се с узрока није на то осврнуо. Прегледао сам летимично дотичне пословице под самим писменима „а“ и „б“, гдје сам их нашао преко 50 штампанијех у самога Вука. Дакле колико ће их бити до

краја! — Ако потражимо узрок свему томе, наћи ћемо га лако. Припишимо њешто у гријех скупљачима, њешто уредницима а њешто и онима, што су позвани да просију и систематски уреде нар. умотворине, како би се тиме барем олакшало скупљачима, — јер је лакше набавити њеколико књига, него ли гомилу разних повремених листова, календара, љетописа и т. д.

Ваља да споменем, да „Бос. Вила", гледе на количину нар. умотворина, заиста напредује у нар. пјесмама, а, могло би се казати, и у осталој врсти нар. умотворина. У најпрвој години њеног живота наишао сам у њој на голем број варијаната пјесама у Вука, што се током времена губио тако, да у прошлој (1890.) год., колико сам могао опазити, нема, до „Смрт Илије Смиљанића" — са свим другог садржаја него ли је она у „Великом Годишњаку" за год. 1863. и у Вуковој III-ћој књизи — и „Љуба невјерница" (прибиљежена В. В Вукасовићем) — варијанат моје, штампане у „Гласу Црногорца" год. 1889. И моја и госп. Вукасовића варијанти су пјесме у III-ћој књизи Вуковој.

Из овога се види, да се госп. Кашиковић марљиво труди, како би се показао достојнијим уредничког звања, а можда је и у погледу скупљача сретнији од г. др. Лаза Томановића, коме је г. Бјелановић у једној својој путописној црти мимогред и проговорио односно нар. пјесама. Рекао је од прилике, да не би било згорега кад би се „Нова Зета" ограничила нар. пјесмама. До душе, г. Бјелановић није то рекао из индиферентности према истијема, већ што је просто увидио, да се саразмјерно рада мало напредује, па је тиме зажелио „Новој Зети" бољи углед у Српству и са стране. Давно се рекло, да право пријатељство не гине лако

Г. Томановић је рекао једном приликом, да је боље и десет штампанијех (нар. пјесама) по ново штампати. него ли једну нештампану пропустити. У неколико и јест тако, али промислимо докле бисмо тијем дотјерали. Ја мислим да ће свак предвиђени малер избјећи, кад има средства да га се уклони?

Кад смо на „Новој Зети", ту ћемо се мало подуже позабавити. Прво ћу аналистички најкраћим потезима приказати њене варијанте већ давно штампанијех пјесама, како бих се одазвао својој дужности, а у исто вријеме како бисмо најприје дошли до најпоузданијег фактора, који ће нас најбоље у том послу руководити, да не лутамо досадањом странпутицом — да избјегавамо онај досадењи дар-мар у нар. умотворинама.

„Нова Зета" од п. г., донијела је 13 јуначкијех и 28 женскијех пјесама, међу којима их је свега 6 јуначкијех и 10 женскијех предметом мога расправљања.

1., Јуначке:

I) „Женидба Митровић-Тадије" варијанат је пјесме у збирци Осветниковој. Обоје су истог садржаја, само нам прва опширније ствар приказује, т. ј. сами слушамо говор њених јунака и гледамо њихове радове, док у другој нам се све то у кратко прича; а ако гдјегод и наиђемо на говор гдјекојих њених јунака, изложен је у што краћим потезима, за што је и краћа од прве преко 200 стихова. За такове пјесме можда се не би могло толико ни замјерити скупљачу, тим мање ако назначи и њен варијанат гдје се налази.

II.) „Женидба Цмиљанић-Илије" са свим је другог садржаја него ли је у Вуковој и у Осветниковој збирци „Сестра Ђурковић-Сердара", којом се Цмиљанић оженио. Споменух је само за то, што се Цмиљанићу намеђу двије стопанице, а и с тога што је, регби, састављена из других пјесама. Коме је добро позната III-ћа књига Вукових пјесама, тај неће сумњати да је као што рекох.

III.) „Костреш Арамбаша" такође је опширнија, управ досаднија, а и у начину се разликује од Вукове „Костреш Харамбаша".

IV.) „Смрт Сењанина Ива [и Ковачића Рама]" такође је опширније опјевана, него ли је у Вуковој III ћој књизи. У првој је потанко изложено како се што збивало, док у другој најпростије и у кратко.

V.) „Женидба Јанковић-Стојана" разликује се од Вукове, у III-књизи [„Опет женидба Стојана Јанковића"], само именима њеких њених јунака, као такође и мјестима гдје се што збива, а у осталом су потпуно идентичне, изузевши оно њеколико стихова у интродукцији.

VI.) „Смрт и освета Јанковић-Стојана" варијанат је пјесме у „Босан. Вили" од год. 1888. под натписом „Љуба Јанковић-Стојана". И ове су двије такође истог садржаја, у њеколико неједнаког колорита, као што обично бива код сваке народне, особито јуначке пјесме, ако је слушамо од двију или више особа — код сваке је њешто различитије: једна штогод изостави друга опет дода по свом *ћефу* из друге каке пјесме, што потпуно истој одговара

Са овимо смо готови. Сад да пријеђемо на *женске*.

2., Женске:

I) „Зли нарок" скоро је ad litteram као и пјесма у „Срп Дал. Магазину" за г. 1863., само што се у њеним формулама разликује од друге терминологијом. Иста се пјесма налази — малом промјеном — и у збирци Мирковићевој (стр. 140—141.)

и у Вуковој (књ. I., стр. 527.); а можда би се нашла и још у којој збирци, да је потражимо.

II.) *Ђевојчице наранчице. . . .* варијанат је пјесме у „С. Д. Магазину“ за год. 1866. Навешћу само по њеколико стихова од обају, да се боље освједочимо: како се током времена једне те исте пјесме препијевају, што шта изостављајући а што шта опет придодајући из друге пјесме. н. п, прва: *Ђевојчице наранчице, — Ђе си воду куповала? — Тамо горе под облаке; — Под облаке роса пала. — Ја окидох једну росу, — Понесох је на злашара, — Да ми скује злашне кључе* и т. д.; друга: *Ој ђевојко, село моја! — Ђе си воду заваћала? — Ниже села Невесела, — Ђено расше јаблан-дрво; — На јаблану дуге гране; — На гранама дуге ресе . . — Куйише се, друге моје, — Да беремо злашне ресе, — Да носимо куј-ковачу, — Да нам кује градне кључе* и т. д. Како видимо, у „Магазину“ стоји *ресе*, док у „Зети“ „роса“, што је очевидно да је постало од *ресе*. Даље. У „Зети“: . . . . *У граду су девеш браша, — Међу њима једна сесшра. . .*, док у „Магазину“: . . . *у граду коло игра — Девеш браће Југовића, — И десеша сесшра Марша.* Додавде се дакле са свим мало у чему разликује једна од друге, али одавде се са свијем разилазе, да би се могло поуздано рећи, да је у „Зети“ настављено по оној Вуковој митологијској пресми „Сунце и мјесец просе девојку.“

III.) „Жито и боб.“ Овом пјесмом, од близу 150. стихова, запријечило се знатан простор цијењене „Нове Зете,“ а могли смо исту наћи у збирци Врчевићевој („Српске нар игре“), где је много оригиналнија, а и језиком одвојенија од прве.

IV.) „Млинарица“ варијанат је пјесме у „С. Д. Магазину“ за год. 1865., само што је прва у опширнијим потезима изложена, као и све до сад наведене.

V.) „Туђа мајка“ иста је пјесма, која и у Вуковој I-вој књизи (430—431.) под истијем натписом. У „Зети“ завршује стихом: „У њу пасу два пауна,“ док у Вука слиједи: „И две тице паунице, — Дјевојка им чобаница“ и т. д. Иста пјесма налази се и у Красића (108,) Петрановића (173., 174.) „Давидовића (76.). У свијех је скоро ad litteram као у Вука, само што су на Красићеву и на Петрановићеву настављени још њеки стихови, док у Давидовића мања је него и у „Новој Зети“ — фале јој четири задња стиха.

VI.) *Виша јело лада дебелога. . . .* варијанат је пјесме у збирци Вуковој „Срп. нар. пјесме из Херцеговине“. . . , стр 162.

VII. „Соко и ђовојке“ варијанат је трију пјесама у I-вој књ. Петрановићевој, стр. 61—64, али с најпрвом се (61--62) најбоље подудара.

VIII. *У Омера више Сарајева...* иста је пјесма, која и у Вуковој I-вој књ. (529,), узевши у обзир, да прва у интродукцији има три стиха од познате друге Вукове пјесме у I-вој књизи („У Омера више Сарајева, — зелена му гора око двора — И у гори зелена ливада“); уз то, да се не огријешим, ваља да споменем, да би им се ипак могла примијенити она Вукова: „то исто, мало друкчије“. Иста пјесма налази се и у I-вој књизи Петрановићевој, гдје је и најдужа.

IX. *Рано рани на воду Јагода . . .* налази се у четирма слиједећим збиркама: у Петрановићевој (I., 258, 259.), Мирковићевој (53., 54.), Красићевој (140.), Његовићевој (80.) и у књизи „Пјесме и обичаји укупног народа српскога“ од М. С. Милојевића. И ове се, наравно, мало у чему једна од друге разликују.

X. *Ој јаворе зелен боре...* иста је пјесма, која је и у поменутој књизи Милојевића (65., 66.), али је прва у пола мања.

Кав што сам давно казао, така нам судбина прати и осталу врсту нар. умотворина.

Из до сад наведенога видјели смо тај мали немар — ако се може тако назвати —, који нас све више осваја, што год даље напријед крачемо. Ако се не поправимо, докле ћемо њиме дотјерати, особито у ово доба, кад смо данимице богатији скупљачима нашег нар. блага?... Трудићемо се много, користити мало и убијати углед себи и нар. умотворинама. Ако се не поправимо, зар не ће доћи доба (ако није већ и дошло?) кад ћемо се насмијати огласу какве нове збирке нар. умотворина, помишљајући да заштедимо дотични новац, што бисмо за исту потрошили, пошто имамо збирке Вукове и његових (ријетких) пљедбеника?

Ако тежимо за напретком, главно је: 1. *да систематски уредимо наше нар. умотворине*; 2. *да нови трудбеници на том пољу, вршећи своју дужност, преглéдају прво збирке оних скупљача, који су сабирали нар. умотворине по њиховим и сусједним им крајевима и Вукове, пошто су највећма распрострте по свима крајевима Српства*, а, разумије се, у колико им то прилике допуштају — и осталих скупљача. Прво ће нам олакшати труд, док друго посвједочити пред свијетом, да нам је заиста стало до онога, што својим радом допринесемо на олтар просвјете — да нам није само до празног имена.

У *Херцег-Новоме*, јулија 1891.

Вељко Радојевић.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

IX.

„Газда ја, газда ти, ко ће воду носити?“ — У 21. и 22-ом бр. „Босанске Виле“ од пр. г., на стр. 334. налази се међу нар. пословицама и горња *изрека*, која се код нас са свим у другом смислу употребљава[1]), него ли ју је г. скупљач — Михајло Милановић — означио. Г. Милановић вели, да се тако каже н. пр. „слузи, који не ће да ради оно, што му се заповиједа“, док код нас, кад у обичном пријатељском друштву њеко њекога „пщјори“ — да̂ му име господина —, овај му из шале тако од говори, е из скромности не воли да га рачунају у господу. — Као што се види, у овом смислу је много тенденцијознија; али не велим да се иста не употребљава и у првом случају, као што вели г. Милановић, е се сјетих ријечи̂ г. Моја Медића, у 5-ом бр. „Јавора“ од о. г., гдје, у препирци са г. Бајићем, вели: „Биљежити све што народ говори и зна, није рђаво; али при поређењу туђе радове трпати у запећак, . . . то је оно што не ваља“ и т. д.

У *Херцег-Новоме*.

Вељко Радојевић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Из Загреба смо добили на приказ две шаљиве игре, које је написао и у једној књижици издао *МиланРојц*. Једној је тој шаљивој игри натпис: **„Мала блудња“** а другој **„Дора“**. Обе су доста стара датума, „Дора“ је наиме на писана још године 1881. а „Мала блудња“ 1885, но писац их је сад тек изнео на књижевни пазар, наменивши сав добитак од књиге заклади медицинског факултета на хрватском свеучилишту у Загребу. И једна и друга та шаљива игра нису баш тако са свим лоша работа, ма да свака пати од по једне кардиналне мане. У првој је неспоразумљење (Хрват то зове, блудња), које би ваљало да је потка целом комаду, и сувише „рукопипателно“, а у другој опет карактер насловне јунакиње пресентименталан, нездрав. Похвалити се мора у обема живи дијалог (Србин читалац да богме мора најпре „ући“ у неке „особујности“ хрватке конверзације) и неколико добро погођених типова.

= Тек што прочитасмо те две шаљиве игре у једној књизи, добијемо из Београда две новеле, опет у једној књизи. То је једна повећа и једна омања прича некога *Перунића*, прва се зове **„Незнани песник“** а друга **„Последњи дани“**. „Незнани песник“ то вам је неки „необичан младић, који је умео да у ономе, што је на домашају читавога света, нађе себи извор чисте среће и непрестаног задовољства“; то вам је песник, који сам признаје, да „нема дара, да ствара песме“, који је свога века написао свега једну песму — та се, мимогред буди речено, „Перунићу необично допада“ те је „чува међ својим хартијама“ — али је ипак песник, јер је по Перунићу „тако требало да буде“, јер „што њега одушевљава не може свакога да одушевљава“. Тај песник по Перунићевој милости, по што никако није могао да емендује испит из латинског језика те науку обесио о клин па се „са свим предао“ економији, коју после напушта те „добије за практиканта у министарству просвете“, заљуби се у „нежни цветак“, официрско сироче, које је и на Перунића чинило „неки неодређени, али врло мили утисак“, а у један „мах му изгледала тако велика, света, да је мало требало па да падне на колена пред њом, да јој се моли“. Љубоморне „мисли и њима сличне почеше се „незнаном песнику“ вртити по глави, што се у осталом лако објашњава код заљубљеног човека, и тако са њима се приметно промену“. Фантазира, десперира и каквих већ *ирања* нема у заљубљена света, и „жао му је, што нема бар колико толико сретстава, да би могао живети породичним животом“ — „одмах би је“, вели, „просио“. „Нежни цветак“ међу тим у потаји вене и губи се а све од чежње за „незнаним песником“; па Бог зна докле би трајало то међусобно идолопоклонство par distance, да се из небуха једини стриц „незнанога песника“, „један од чувенијих и напредних економа у своме крају т. ј. само на по сата даљине од вароши Н.“, не присети те баш као наручено умре, „не оставивши порода за собом“. Те тако „незнани песник“ „није морао више зарађивати себи лебац као практикант један, над ким ће се истресати и најглупљи какав писар“, него ти лепо постаде „свој газда“ и „још те зиме венча се са Станом.“ Месеца септембра идуће године оде и Перунић „на своју велику радост“ из Београда у Хајделберг, да продужи своје правне штудије. Шта је онде осим школскога посла радио, приповеда нам у некој донхуанској — право српски могло би се и друкчије рећи — манири, но искрено да му кажемо, не би био погрешно, да је за себе задржао те своје „авантуре“ са књижаревом Маргаритом, тим пре, што и сам увиђа, да „није овде место да говори о томе, као што можда није требао ни ово да спомиње“. Јо, али како би нас иначе уверио, да он „није „schwärmerische Natur“ као што би Немци (— а ми богами мислили: Кинези) рекли“. Но сад то што му драго! Главно је, кад се на крају пете године вратио из Хајделберга у Србију и постао чиновник, „првога месеца Маја реши се“ те оде у походе свом пријатељу „незнаном песнику“. Кад га је угледао, помислио је: „Но, овај мора збиља да је срећан!“ И како најпосле свему мора бити једаред крај, тако се заврши и та приповетка о „незнаном песнику“. Facit: „Незнани песник“ живи ваљда и сад још у миру и задовољству а Перунић и сада још ваљда „завиди у неколико оном његовом схватању живота“. Али шта ће, кад се „незнани песник“ „родио да такав буде“!! — Друга новела Перунићева, у којој тек мораш пагинацију поправити па да је можеш без прекидања читати, јесте, као што јој се по натпису већ може натукнути, дневник, и то прилично већ отрцан дневник човека, коме су дани избројани. Не вели бадава мудар свет, да је in sano corpore sana mens.. Бар Перунићев „болник на самртничкој постељи“ не тера у лаж те мудрице-теоретичаре. Дан два пре

[1]) Код нас се само каже „щјор“ мјесто газда. *В. Р.*

смрт запињу му за очи у газдаричине ћерке-швигарице „рукави“, који су били доста кратки али тек прелазили су преко лаката а „беху упијени око њених пуначких руку“; па „мале ножице, које се скриваху у лепим ципелама“, па „коса, сплетена у две витице“ — све сами атрибути, који су по назорима Перунићевога „боника на самртничкој постељи“ од човечјега бића кадри начинити „створ неки, коме је суђено, да само шири срећу око себе, чинећи, да и несрећни заборave часком на свој јад“. — У Перунићу, по нашем уверењу, није изгубљен баш велик приповедачки дар те не би баш заплакала српска књига, да се он са свим окане те врсте „озбиљног књишког рада“.

= У француском листу Journal des Débats од 18. јуна 1891. изашао је реферат чувенога критика *Жила Леметра* на комедију *Лазе Костића* **„Гордану“**, коју је са српског рукописа превео и за француску позорницу удесио *Ш. Пиге*.

Леметр вели да га је један дипломата руски замолио, да прочита ову комедију. Он ју је прочитао, допала му се и износи њезин садржај.

Обичаји, који нам се у тој слици износе, вели, живописни су, ројски и пола варварски. То су обичаји часног хајдуковања из краја седамнаестог века

За тим износећи нам садржај Леметр нам анализше и карактере главних особа нарочито харамбаше Вукосава и жене му Гордане.

Задржава се код прерушавања Гордане. Гордана се прерушила као паша и да би спасла свог зарбљеног мужа од Алил бега. Леметр вели, ако је писца добро разумео, то он ово прерушење узима као могуће и да то није просто лакрдиско накарађивање. У осталом и Алил бег је према томе приказан као глуп и лаковеран, и док с једне стране има паша заиста врло лепих и нежних, дотле нам се с друге стране у целој комедији износи Гордана као каратер јак, одважан, мушки. Могуће је, вели Леметр, да је чак ни Вукосав не позна, јер она је променила свој глас, приказује му се у другом облику на месту, где јој се он најмање надати може.

После тога тумачи нам Леметр сцену, у којој Вукосава са лисичинама и негвама изводе пред пашу Гордану, у којој га Гордана бије. „Прави син пророков — вели Алил-бег за себе, — бије га што је нежењен а бије га и што је ожењен.“

Гордана бије, удара везаног Вукосава. То је љубав. И лепота љубави јавља се са свим чиста код Гордане, која је искрена и слободна. Она ужива осећајући како јој је њезин драган остављен на милост и немилост. Јер љубавни снови су бесумње такови, да припадамо створу, који љубимо али под условом да и он нама припада. И тако је љубав обиље себичњаштва у обиљу одречења. Гордана љуби свога хајдука, али је јасно као дан да би га к'о пиле убила, кад би осетила да је он не обожава. И не могући га љубити она га бије радо са истим незадржљивим покретом, којим би га љубила; ударцима показује да је он њезин, кад не може то пољупцима да докаже. Сав природни механизам мрзости и узвишене љубави видимо чисто кроз јасну душу кћери гусареве

Износећи и последње искушење, нове муке душевне на које Гордана ставља Вукосава, Леметр вели: дакле она му спрaвља грозне муке, јер га љуби, да би видела, шта носи он у срцу и да увиди колико је он љуби. Са великом смотреношћу она га ставља на муке: и као што ће бол Вукосављев бити доказом онога за чим жуди, тако ће и још за дуго уживати у том болу. Јер, и још једном, така је лепота љубави. И ја осећам све то више, како смо ја и моја околина разнежени и антитрагични . . .

У овој комедији, завршује Леметр, има зачина варварског и дивљег што је чини оригиналном И ја мислим, кад бих био директор Odéon-a или Theâtre-Libre-a, да се не бих устезао да је прикажем.

М. Ш.

— У Милану ће за који дан изаћи **три нова дела** о славном талијанском песнику Данте-у. Под натписом **„L'ultimo rifugio di Dante Alighieri“** а у богато илустрованој свесци говориће др. Конрадо Ричи о последњем одсеку живота Дантеова, његов боравак у Равени, за тим како му је нађен гроб и земни му остатци. Друго је дело **„Topo-cronografia del Viaggio Dantesco“**. То је написао Ђовани Ањели. За тим ће изаћи још **„Beatrice nella vita e nella poesia del secolo XIII“**. Писац тога трећег дела зове се Исидори дел Лунго, кога добро познају сви љубитељи песника „Божанствене комедије“.

— Фирма Хајнеман у Лондону рада је да изда енглески превод свију дела немачкога песника **Хајнриха Хајнеа**. Черлс Леленд извршиће превод а биографски ће увод уз тај превод написати др. Гернет с британскога музеја, писац популарне биографије Кердилове.

— Председник сједињених држава у северној Америци издао је прокламацију, у којој поданицима или грађанима Белгије, Француске, Енглеске, Швајцарске даје заштиту ауторскога права у североамеричкој унији.

РАЗНО.

(Бетовен и Наполеон). Бетовен је био поштовач старих класичара и одлучан републиканац; по републиканским је принципима пресуђивао све уставе на свету; о Наполеону је мислио, да смера Француску да конституише по сличним принципима; с тога у безграничном поштовању спрам њега напише године 1803. комад, познат под натписом sinfonia eroica. Лепо га препише на чисто па баш хтеде с дедикацијом победиоцу од Маренга преко француског посланика да пошље у Париз, кад наједаред дође у Беч глас, да се Наполеон Бонапарте дао прокламирати за цара француског. Чим је то чуо Бетовен, одмах здере насловни лист са своје симфоније, грдећи „новога тиранина“. Дуго је требало, док се Бетовен повратио и допустио, да се та симфонија пусти у свет с натписом: sinfonia eroica, и с девизом: per festeggiare il souvenire d'un gran uomo. Тек је трагична смрт Наполеонова на Светој Јелени измирила Бетовна с њиме те се Бетовен саркастично изразио овако: „За ту катастрофу компоновао сам му ја згодну музику још пре седамнаест година.“ Мислио је ту *мртвачки марш* у тој симфонији.

(Две монголске басне). 1. *Жаба и две гуске.* Две гуске баш пошле у јесен на југ а жаба их лепо замоли да и њу поведу. Гуске пристану, само ако нађе начин, како ће је понети. Жаба онда донесе јаку сламку, замоли да свака гуска на једном крају сламку ухвати а она се сама о среду устима обеси. Тако су њих троје летили, кад их опазише људи од доле. Чудили се људи, како је то паметна мисао, па хтедоше да дознају, ко ли је то био тако промућуран те дошао на ту мисао Сујетна жаба отвори уста и рече: „Ја“. Но тим изгуби мах, падне на земљу па се разбије на комаде. Нравоученије: Не дај да те сујета заведе на говор, кад би боље било да ћутиш. — 2. *Корњача у бунару.* Корњача једна живела у бунару. Друга корњача, којој је завичај био океан, случајно упадне у тај бунар. Корњача сад запита своју другарицу, од куда је. „Из мора“. Кад је чула за море, заплива бунаруша мало у наоколо па ће запитати: „Је ли вода у океану толика као ова?“ „Већа!“ рече морска корњача. Бунаруша онда пре-

плива две трећине обима бунарева па запита, да ли је океан толики. „Много већи!“ рече морска корњача. „Е па,“ запита бунаруша, „је ли океан толики, као цео бунар?“ „Већи!“ рече морска корњача. „Ако је то истина,“ рече она друга, колики је онда тај океан?“ Морска корњача одговори: „Како ти још никад ниси видела другу воду осим овога бунара, то је твоје схватање врло малено. Што се тиче океана, никад га, па да много година проведеш у њему, не би могла испитати ни до половине нити му стићи границâ а кроз је и кроз немогуће, сравнити га са овим твојим бунаром.“ На то ће њој бунаруша: „Није могуће, да има веће воде, но што је овај бунар, ти хоћеш само свој завичај да величаш.“ Правоучение: Људи малена образовања, који не могу да схвате духовни хоризонат генијалних људи, а хвале се својим знањем и својим способностима, личе тој бунаруши.

ИЗЈАВА. Ми смо у 27. бр. „Јавора“ у књижевним белешкама казали, зашто чланак нашег уваженог књижевника преч. г. Иларијона Руварца није могао даље излазити у нашем листу: узрок је, што је г. писац, довршивши тему, коју је у наслову истакнуо, почео да излаже своје мисли о *политичном* значају наше сеобе у Угарску, а будући да „Јавор“ није политичан лист и да није положио кауцију, која је нужна да би лист могао доносити чланке са политичним рефлексијама, то се наставак онакав какав је, није могао у „Јавору“ штампати. На ово је изишао у 54. броју земунског „Новог времена“ наставак чланка „о сеоби Арсенија III.“, но у којем нема ни једне речи о тој сеоби, него г. Руварац категорично тврди, да није истина да је уредништво „Јавора“ прекинуло онај његов чланак с тога, што се бојало „затвора и глобе“, него „што се свет, који чита „Јавор“ стао бунити и стао сл. уредништву „Јаворовом“ изјављивати своје незадовољство и своје негодовање, што пропушта и даје места тим непријатним реминисценцијама и том мрском и по форми и по садржају расправљању о „Сеоби“ Срба год. 1690.“ и даље: „што су они који плаћају и претплаћују се на тај лист, стали озбиљно претити, да ће се због одвратне расправе мо.е (Руварчеве) одвратити и сасвим напустити „Јавор“, те васкрснути „Стражилово“ ... ако се с места не утуче у главу змија отровница, која се ушуњала у лист, те почела просипати отров и тровати безазлене и ошишане младенце, или ако се с места змији тој отровној не одреже реп, којим би могла још лако ошинути кога од првака и мл. деначких угледника,“ и још даље вели г. Руварац, да је „чуо, да се расправа (његова) у Новом Саду и од гдекоіих у Бечу и Осеку нерадо чита — да расправе моје (Руварчеве) трују, да подривају и разоравају и т. д.“

Овим начином испуњен је цели „наставак“ г. Руварца у овоме броју „Новог времена“.

Пре свега изјављујем овде *да није истина, да су се читаоци „Јавора“ ради чланка г. Руварца „бунили“ и „изјављивали своје негодовање“; нити је истина да је ко „претио да ће због одвратне расправе“ г. Руварца „Јавор“ напустити“; нити је мени познато, да се расправа „о сеоби“ у Бечу и Осеку нерадо читала“*, напротив сваки онај претплатник и непретплатник „Јаворов“, с киме сам о чланку г. Руварца проговорио, *само је с уважењем и велештовањем говорио како о овом књижевном раду, тако и иначе о научном раду нашег велезаслужнога г. Руварца.*

С тога молим велештов. г. Руварца да не верује у речи онога сплеткаша и нерасуднога брзоплета, који му је ове гласове донео, што тако рђаву сенку бацају на укус читалаца „Јаворових“. „Јавор“ је увек са највећим респектовањем говорио о дубоком знању и о дичним књижевним радовима г. Иларијона, па би ли се могло већ и психолошки разјаснити негодовање његовога рада у самоме „Јавору“.

Приметити ми је овде још и то, да сам ја у своје време писао г. Руварцу и молио га, да она места, која су испуњена *политичким* рефлексијама измене, јер их „Јавор“ као белетристичан лист не сме донети, а уместо одговора нашао сам на наставак чланка у „Новом времену“. Кад сам оправио писмо г. Руварцу, ја сам у „Јавору“ при ревизији избрисао под чланком реч „наставиће се“, јер нисам знао хоће ли г. Руварац хтети изоставити она места, која ја нисам могао ни смео штампати; слагач пак, видећи да сам избрисао реч „наставиће се“ и мислећи да је чланак довршен, уметнуо је пред чланком реч „Свршетак“ без мога знања и наредбе. По ово ипак ништа не би сметало наставку чланка Руварчевог, јер је одговор г. Ђукићу и онако оним довршен, па би се чланку могао и *друкчији наслов* дати, као што је г. Руварац у „Новом времену“ *заиста и учинио*, ма да вели, да је то наставак чланка „Јаворовог“.

Нека изволи г. Руварац запитати ма кога, ко се у тим стварима разумева, кад већ сам неће да увиди, да „Јавор“ не сме штампати расправу, у којој се претреса да ли је нама добро овде у Угарској, или треба да се натраг у Стару Србију селимо, па онда претрес Рајачићевог говора на политичком сабору 1861., па она места где се цитирају читави ступци из књиге „Народна скупштина г. 1848.“, где се тражи нешто што је обећано за наше ратне услуге, народни војвода, наши уговори и још многе друге ствари; цитира се и говор дра Светозара Милетића на угарском сабору. Нека дакле г. Руварац запита кога год, ко зна и преврће књигу од закона, па ће се уверити, да сам ја сасвим коректно поступио и поштовање према земаљским законима показао, кад сам онај чланак прекинуо и оно изоставио, чему у књижевном листу без кауције места нема. Године 1879. ушао је у одсуству уредника у „Јавор“ приказ Павловићевог превода књиге „Срби у Угарској“, па је једно место из књиге и цитирано, и последица је била, да је уредник био осуђен на 8 дана затвора и 50 фор. глобе при свем том, што је *прави кривац* пред судијама признао, да је он онај приказ написао и у мом одсуству у „Јавор“ метнуо па и сам коректуру и ревизију водио. Али суда се тиче само *уредник*, па ме је с тога и осудио. Па сад тај исти *прави кривац* од онда, замера мени данас, што сам г. Руварцу *„закратио даље гостољубље“*, што сам *„прекинуо расправу Иларионову без одобрења самога писца, „дакле неком апсолутно-государском влашћу.“*

А ко је тај неувиђавни детић?

Др. Стева Павловић, уредник „Нашег доба“. Како срећа да сам и према њему год. 1879. показао „апсолутно-государску власт“!

Др. И. Огњановић,
уредник „Јавора“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 30. У НОВОМ САДУ 28. ЈУЛА 1891. Год. XVIII.

НА ПАРОБРОДУ ЖЕНЕВСКОГ ЈЕЗЕРА.

Пароброд красан! Име му славно!
Име: „*Ла Франс*“*) је познато давно.
Познато једном: сљед школовања;
Познато другом: — из ратовања.

Около брода кристална вода,
Плава, к'о боја небеског свода;
Около воде градови, села,
Дворови, шуме, планине, врела

Дивотне слике, кудгод погледим,
Немогу брзим оком да сљедим;
Утисак један за другим јури — — —
Ох, што се лађа баш *тако* жури!?

Срце у својој слободној власти
Прети да свисне, од миља, сласти;
Прети да пукне, ако ли нећу:
Чуства изразит' што га сад крећу.

Ал' ком' да рекнем речице живе,
Кад ли сам *самац* — сред силне, сиве
Множине света, цунаног брода:
Кад око себе не видим рода!?

Да рекнем страном? Шта с' њега тиче,
Дал' моје срце тугује, кличе?
Шта мари Француз за моју радост?
Шта с' брине Енглез за моју жалост? — — —

Језеро плаво, дивотно *јеси!*
Ал' брате драги, Србине, где си?
Где си ми сејо? Што немам тебе
У овом рају, ту, поред себе!?

Ах! то би био *врхунац* сласти,
Кад би ја *вама* сад мог'о каз'ти:
Што ли ми око и срце дражи;
Што ли ми душу милином снажи.

У *дивној Швајцарској* месеца јулија 1891.

Светозар Манојловић,
капетан.

*) Француска.

НА ЛЕП НАЧИН.

Шаљива игра у три чина.

Написао Милан Савић.

(Наставак.)

ДРУГИ ЧИН.

Друга соба у Глишићевом стану, доста лепо намештена. Лево се иде у Глишићеву собу, десно у Глишићкину; средња врата воде на ходник.

1. ПРИЗОР.

Милева седи на дивану и чита. **Анка** на столици и пише.

Милева. Ми смо сретније руке него Иван и Коста. Катица је случајно нашла задатак из немачког језика па ми га даде.

Анка. А ти га ево опет мени дајеш. Баш си добра другарица.

Милева. Но, то би било лепо, да га кријем од тебе. Та знаш, да смо се заветовале, да ћемо бити једна уз другу, ма какве прилике наишле.

Анка. О, знам; и ми ћемо и држати нашу реч.

Милева. На сваки начин. Али, Анка, ми опет не можемо баш тако преписати, као што је овде. Ухватиће нас господин —

Анка. Та да; он врло добро зна, какве смо Немице, па ако буде без погрешака, онда смо готове.

Милева. Ти направи једну погрешку а ја ћу другу, да не примети, да иде опет све из једне кујне.

Анка. Жао ми је Косте и Ивана. Тек да препишу а оно —

Милева. Коста ће се већ извући, али твој брат —

Анка. Та извући ће се и он. Ваљда га не ће *ујак* бацити!

Милева. Морам ти рећи, да си јунак-девојка. Да ниси променила рукописе, Коста би за цело пао. Твој ујак би имао доказа у руци а и сама знаш, да му Коста није љубимац.

Анка. Не разумем ујака. Данас је љубоморан на господина Илића, сутра на Косту.

Милева. Као год што је Илићка љубоморна час на твоју ујну, час на тебе а час опет на мене.

Анка. Жао ми је ујака. Кад бих га само могла излечити!

Милева. Што не покуша то ујна твоја?

Анка Не помаже ништа. После ручка ми рече, да ће се обратити на Косту. Он је, вели, досетљив а и песник је, хоће да пише романе, трагедије, новеле и Бог те пита, шта још. До душе не спада у фамилију али долази у кућу толико година; у осталом и тако зна све.

Милева. Коста!? Зар би могао? Баш сам радознала, како ће удесити. Ђак, па да учи професора!

Анка. И мени је чудно; али кад ујна каже, ваљда има смисла. Па онда, помоћи ће и господин Илић, јер и он би хтео, да излечи своју жену.

Милева. Знаш, Анка, да једва чекам, шта ће се збити!

Анка. Није ни мени друкче. Па онда, за цело ће и Ивану што год пасти на ум.

2. ПРИЗОР.

Иван и **Коста** на сред. врата. **Пређашње.**

Коста. Помоз' Бог! Уф, ал' је врућина а испити за вратом. Само ме теши, да није ни вама боље, драге моје госпођице! А чиме се занимате?

Милева. Спремамо се за испит. Ја тражим по књизи а Анка пише.

Коста. Па шта пише? Баш да видим! (Приступи Анци и узме рукопис, чита.) „Најбоље нас учи леп пример; он скида маглу и разјасни све.“ Иване! Та ово је скоро иста реченица као и наша! За чудо, данас по други пут. Тек сад ћу је запамтити. Хм, можда ће ми требати у животу

Иван. Наша реченица вели, да се учимо туђим примером.

Анка. Боље је, него сам главом кроз дувар.

Милева. На сваки начин. Ето на пример, како сте ви јутрос наишли. Ми се сад чувамо, те смо паметније удесиле ствар. И ми смо дошле до задатка али нас није ухватио нико.

Коста. Још једаред вам хвала, госпођице Анка. Избавили сте ме из велике неприлике.

Анка. О, маленкост —

Иван. Није то баш ни таква маленкост. Сад има ујак свој рукопис а не Костин, па шта му може.

Милева. Али како сте могли?

Коста. У хитњи да ме не види госпођа. Тако зграбих господинов рукопис а оставих свој. Но ви сте, госпођице Анка, све исправили, све.

3. ПРИЗОР.

Сима на сред. врата. **Пређашњи.**

Сима (држи писмо у руци). Ваљда не сметам? Бога ми, не бих дошао, да ме није послао господин Илић. Извините дакле!

Коста. О, питоми Симо, а шта вам рече господин Илић?

Сима. Рече ми, да предам ово писмо господину Глишићу.

Иван. То не можете баш никако.

Сима. Молим, а за што?

Иван. Господин није код куће.

Сима. О, о! Па шта ћемо сад?

Коста. Морате га тражити по вароши.

Сима. (уздахне). А где бих га могао наћи?

Иван. То не знамо ни ми.

Милева. Не остаје вам ништа друго, већ да причекате или да оставите писмо овде.

Сима. Молим, а шта је вама згодније?

Милева. Нама је згодније, да оставите писмо овде, па кад дође господин, предаћемо га.

Иван. А треба ли одговора?

Сима Не знам; Бога ми, не знам.

Анка. Оставите писмо овде, биће најбоље.

Сима. Добро. Како вам је згодније. Ево, госпођице! (Преда Анки писмо и удали се на сред. врата.)

4. ПРИЗОР.

Пређашњи без Симе.

Милева. Да је то писмо донео наш Тима, текао би разговор мало друкче.

Иван (говори као Тима.) Је ли код куће господин? Имам писмо за њега. А знате ли где је? Немојте са мном збијати шалу! Ево вам писмо, предајте га њему у руке. Али, немојте га читати ви!

Коста (посматра га па се замисли). Иване, био би добар глумац. . . .

Анка. Напишите за њега трагедију!

Милева. А за што тако жалостиве ствари?

Анка. Па добро, а оно напишите комедију!

Милева. Иван да приказује Тиму а ви, Коста, Симу.

Иван. А зар вас две не бисте баш никакву улогу? Шта велиш, Коста?

Коста (хода замишљено). Не велим ништа док не положим испит.

Анка. Збиља! Хоће ујна да вам нешто каже Помислите само —

5. ПРИЗОР.

Глишић на сред. врата. **Пређашњи.**

Глишић. Добро, те сам вас затекао овде све. Ви, девојке, и не знате, каквих има ђака. Једну сам тицу ухватио. Знао сам, одмах сам знао ко је. Да ви знате девојке; али ви не знате ништа.

Коста (за себе). Шта ће сад бити?

Милева (лагано Анки). За цело је онај рукопис! (Смеје се тихо.)

Глишић. Коста, одите ближе! чији је ово рукопис? (Покаже му песму.)

Коста (гледи, снебива се). Не знам, господине.

Глишић. Не знате? Хм! А знате ли, чији је ово рукопис? (Покаже му школске задаће, које се употребљавале преко године.) Знате ли, ко је писао ова pensa latina? Морате знати по силним погрешкама.

Коста. То је моја књижица, господине. Ено и мог имена.

Иван (приступи). То је Костина књижица.

Глишић. (Ивану). Тебе не питам. (Кости.) Признајете дакле, добро. А умете ли упоредити рукописе?

Анка. Драги ујаче, ваљда није грех писати песме?

Глишић. Највећи је грех писати рђаве песме. Зар не помишљаш на муке, на страшне муке оних, који морају да их читају! Али манимо сад појезију. Што сад долази, проза је и то грешна проза. (Показује Кости онај други рукопис, савијен.) Знао сам, одмах сам знао. Знате ли, Коста, да можете још пасти на испиту . . .

Коста. Господине, извините, али вас не разумем.

Глишић (за себе). А морам га пропустити, само да ми се дêва једаред одавде. (Гласно). Шта велите?

Коста. Да вас не разумем, господине

Глишић. Кад кажем, да можете пасти, зар је то тако тешко разумети? У осталом, нек вам овај рукопис разјасни ствар. (Пружи му савијен рукопис). Отворите ту хартију!

Коста (гледи рукопис). Па то није мој рукопис.

Иван (приближи се). То није Костин рукопис.

Глишић. Тебе не питам. (Кости.) Није ваш, хе, хе! Ваљда не ће бити мој! (*Остали* изражавају скривено, шта осећају таман.)

Коста. Мени се тако чини, господине.

Глишић. Шта! Још смете рећи —

Коста. Изволите погледати.

Глишић (зграби рукопис, погледи га и скамени се). А, а шта је то?! (За себе.) За иста мој рукопис. А видео сам баш његов! Та то је . . . (гласно). Ко је то учинио?

Коста | **Иван** } А шта?

Глишић. Ко је изменио рукопис?

Милева | **Анка** } Ми не знамо ништа.

Глишић. Ви се усуђујете! Ви се . . . .

Анка (приступи му, смерно). Драги ујаче —

Глишић. Ха! Ти си била . . . .

Анка (благо). Не знам ништа о том; али фамулус Сима донео писмо — (извади га тек сад из џепа и предаје га.)

Глишић. Какво писмо? (Узме га)

Иван. Од господина Илића.

Глишић (гунђа). Шта ће опет тај! (Отвори писмо.) Зове ме на куглану. Таман сам расположен! (За себе.) А опет је његов рукопис! (Оде нагло на лево.)

Милева. Хвала Богу! И ову смо олујину срећно претурили преко главе.

Коста (брише зној.) Не ћу се тако знојити ни на правом испиту. Али му се морам малко осветити за ту муку.

Анка. Коста, немојте . . .

Коста. О, са свим у шали; не ће га ни глава заболети.

Иван. Нацртај га!

Коста. То не умем.

Милева. Спевајте га . . .

Коста. Госпођице, дубоко вам се клањам!

6. ПРИЗОР.

Глишићка с десна. **Пређашњи.**

Глишићка (гледи их). А шта сте тако узбуђени?

Иван. Била је олујина. Ујак се срдио.

Глишићка. На кога опет?

Анка. На Косту.

Иван. А Коста баш није ништа скривио.

Глишићка. Ви сте ђаци увек невини, кад *вас* питају.

Коста. Ни суза није чистија од нас.

Глишићка. Хајд, хајд! Немојте се тако хвалити! Него, збиља, Коста, имам нешто да вам кажем. Морате ми помоћи.

Коста. Како не бих, госпођо, само ако умем.

Глишићка. Казаћу вам сутра Дођите амо.

7. ПРИЗОР.

Илић на сред. врата. **Пређашњи.**

Глишићка (наставља.) Доћи ће и господин Илић, је ли?

Илић. А за што не; само не знам камо и кад.

Глишићка. Тако пред подне овамо.

Илић. Па добро. Је ли код куће колега?

Иван. У својој је соби.

Илић. Не јавља ми ништа, хајд' да га питам сам. (Оде на лево.)

Коста (лагано Ивану и повуче га на страну). Овде се спрема русвај. Како би било, да се чистимо одавде.

Иван. Боље ће бити.

Коста. Узми девојке за руке. (*Коста* узме Ивана, *Иван* Анку, *Анка* Милеву за руку и полазе у великом ланцу клањајући се Глишићки).

Глишићка (смеје се). А куда сте пошли тако?

Коста. Идемо новој олујини с пута. (Показује главом на лево и оде се осталима на десно.)

Глишићка. Баш су деца. Но добро што иду; хм! како би било да одем и ја. Мој човек је љут, па — боље да идем. (Оде на десно)·

8. ПРИЗОР.

Илић с лева, доцније **Тима** на сред. врата.

Илић. С овим се не да говорити. Питам га лепо — он ћути. Питам га још лепше — он још већма ћути. Шта да радим? Идем сам на куглану. (Пође.)

Тима (улази.) Молим, је ли код куће господин професор Глишић?

Илић. Јесте. А шта ће ти?

Тима. Да му предам писмо од госпође.

Илић. Какве госпође?

Тима. То не могу казати а вама баш никако.

Илић (гледи га дуже.) Је ли од моје жене?

Тима. Бадава ме питате; од мене не ћете дознати ништа.

Илић. А ти иди у ову собу. (*Тима* оде на лево.) За цело је од ње. Хоће да ме дражи — ха, ха! У осталом, ја то не смем знати. Можда хоће с њиме да се посаветује. Баш да кажем госпођи Марији. (Оде на десно.)

9. ПРИЗОР.

Глишић, Тима с лева.

Глишић (чита писмо, задовољна за себе). Јавља ми дакле, тако смо и уговорили. (Гласно). Добро, Тимо, добро. Реците — али не; причекајте малко. (Оде на лево.)

Тима. Управо ме се не тиче ништа а опет бих волео знати, шта му пише. Илић се чини и невешт. Е, да ја тако само посумњам на моју ону . . . хе!

Глишић (враћа се.) Подајте ово писмо госпођи. С Богом! (Даје му бакшиша.)

Тима (при поласку за себе). Ова љубав баш доноси. (Оде на сред. врата.)

Глишић (сам). Одржала реч Али — како ћу отправити моју жену? Да оде, може се наћи с Илићем. Ех, тај је сад на куглани. Марија мора из куће. Марија! Мирија!

10. ПРИЗОР.

Глишићка с десна. **Глишић.** Доцније **Илић** с десна.

Глишићка. Шта је, човече?

Глишић (шепртљи). Овај... данас је леп дан... па к'о мислим. . . знаш. . . да се мало прођеш.

Глишићка. (смеши се). Могу баш, кад хоћеш.

Глишић. Да, да, и тако ретко излазиш.

Глишићка. А за што не би и ти са мном?

Глишић. Ех, ја имам много посла. Морам да прегледим силне задатке — не могу. Иди сама, али што пре. Иди на сваки начин. С Богом! Ја морам на посао (За себе.) Сад ми је лакше. (Оде на лево.)

Глишићка (гледи за њим). Еј, човече мој, што би ти био лукав дипломата! Благо држави, коју би ти заступао. (*Илић* провири с десна.) Имате право. Ваша жена и мој човек нешто шурују.

Илић (на вратима.) Само кад би се овде састали!

Глишићка. На сваки начин овде, јер ме тера из куће.

Илић. Прекрасно! Та је тако заслепила, да већ не зна шта ради.

Глишићка. Зар вам се чини мој човек опасан? (Смеје се).

Илић. То не, није ми ни пало на ум. Да се уклонимо. Казаћу вам своју намеру. (Оде на десно).

Глишићка. Знам шта хоће. (Оде за њим).

11. ПРИЗОР

Илићка на сред. врата, доцније **Глишић** с лева.

Илићка (улази лагано, обзире се). Чисто ми је страх, и сад се кајем, што сам писала. Нисам требала, нисам требала ни доћи. Срце ми тако бије. Али једаред се мора решити. Изешће ме сумња и јед. Ако ме види Марија! О, види Бог моје чисто срце. Само да је и она тако искрена!

Глишић (извирује, и кад спази Илићку, ступи напред.) Клањам се, драго ми је, седите! Чим могу служити?

Илићка (у неприлици). Та ја мислим да знате, за што сам дошла (Седне).

Глишић (у неприлици). Извините — ја . . . о, да како да знам. (Седне доста далеко од Илићке.)

Илићка (за себе). Ох, за што сам дошла!

Глишић (за себе). Ух, за што сам је звао! (Обзире се.)

Илићка. Шта да радимо?

Глишић. Да, шта да радимо. (Почивка).

Илићка. Ваша жена, знате, с мојим мужем.

Глишић. О, молим, ваш је муж онај —

Илићка (кашљуца, тихо). Је ли . . . је ли Марија код куће?

Глишић. Није; вешто сам је отправио.

Илићка. Мени је ипак страх . . .

Глишић (за себе). Та не осећам се ни ја боље

Илићка. Да нам дође . . . .

Глишић. Богме — дакле, шта да радимо?

Илићка. Да, шта да радимо. (Почивка).

Глишић. Како би било, да га узмете преда се па да му својски очитате буквицу. Ја бих то исто с мојом.

Илићка. Зар сам једаред то чинила!

Глишић. До душе, тако је и код мене. Ја почнем а она сврши.

Илићка. Код нас већ *ја* свршим али ја и почнем. Он звижди или ми дува дим од цигаре у лице.

Глишић. На тај начин онда не иде. Шта дакле да радимо?

Илићка. Да, шта да радимо. (Почивка).

Глишић (устао и хода). Знате, госпо —

Илићка (уплашено.) Неко иде . . .

Глишић (тргне се па завирује на сва врата). Нема никог. О, ала сте ме уплашили! Сад сам заборавио, што вам хтедох рећи. А било је баш паметно.

Илићка. О, да грдне штете!

Глишић. Аха. сад знам. Мени се чини, драга госпо, да претерујете —

Илићка. Ја да претерујем!?

Глишић Муж вам је мирне нарави, али ви сте, но, како да кажем! да, ви сте немирне нарави.

Илићка. То вам од прилике могу рећи и ја.

Глишић. Ви сте љубоморни.

Илићка. А ви?

Глишић. Ја? Боже сачувај!

Илићка. Та ви сте ме звали на договор!

Глишић. Молим, а ко је писао?

Илићка. Писали сте и ви. Но ја се кајем, што сам то учинила. Господине, дајте ми писмо натраг.

Глишић. Дајте и ви мени моје.

Илићка. Оставила сам га код куће.

Глишић. Па да га нађе Илић! Наопако!

Илићка. Закључала сам га у орман.

Глишић (одахне.) Хвала Богу! Али —

Илићка. Донећу вам га; међу тим дајте ми моје.

Глишић. Драга госпо, док ми не дате моје —

Илићка. То није лепо од вас.

Глишић. Да богме ви би се извукли а мене да оставите платка.

Илићка. Ви мене хоћете да упропастите. Ох, за што сам дошла!

Глишић. Ух, што сам вас и звао!

Илићка (јетко.) Дајте ми писмо! Ви сте, господине —

Глишић (јетко.) Кад имате ви оружје у руци, хоћу да га имам и ја. Не дам писма.

Илићка (устане). Господине, ја, ја — (тек што не плаче) не ћу вам никад више доћи!

Глишић. Не ћу ни ја вама.

Илићка. Сутра вам шаљем писмо —

Глишић. И ја вама ваше —

12. ПРИЗОР.

Глишићка на сред. врата. **Пређашњи.**

Глишићка (под шеширом). А! А! Баш ми је драго!

Глишић (тргне се, ушепртљио). Гле! овај .. знаш.... О, зар си ти слатка моја женице?

Глишићка. Да богме, сад сам ти „женица“ и то још „слатка“, је л?! (Бајаги срдито.) За то си ме дакле терао од куће, за то?

Глишић. Али, молим . . .

Глишићка. То су дакле задаци, које мораш да прегледиш!

Глишић. Слатка женице.... молим те —

Глишићка (Илићки, која је у највећој неприлици) А ти Софија — зар ти ту?! (Говори све брже). За то си дакле љубоморна! За то су те силне комендије! За то летиш амо сваки час! Гледај ти ње само! И на сироте швигарице је љубоморна; ни куварице немају мира! Вйш ти ње, како се претвара! Јесам ли то заслужила! Зар си ми ти искрена пријатељица! О, ти си гуја присојкиња, коју сам одхранила на својим недрима и која ме сад уједа и трује! (*Илићка* хоће често да јој упадне у реч али не може никако.) О, чуда Божија! И ја верујем свом човеку, овом лицемеру! За то си љубоморан! За то зипараш! Само да ме заслепиш, да ме залудиш! Али знам, шта ћу! Оставићу те — о Боже, Боже! (Падне на столицу и покрије лице марамом.)

Илићка. Немаш право, Марија! Заклињем ти се, ево, заклињем ти се. . .

Глишић (око Глишићке.) Слатка женице —

Глишићка (као кроз плач). Идем својој матери....

Глишић (лагано Илићки). То све *ви* криви!

Илићка (лагано Глишићу.) Опет! Него, утешиће се, буд'те мирни — знам ја то. . . .

13. ПРИЗОР.

Илић на сред. врата. **Пређашњи.**

Илић (бајаги срдито). А! А! То сам дакле дочекао од тебе! Ја мислим, моја жена кува вечеру а она пише љубавна писма и састаје се с мојим најбољим пријатељем!

Илићка. Слатки Стево —

Илић. Аха, сад сам ти „слатки Стево“, је л?! Само дођи кући и почни опет твоје комендије, показаћу ја теби —

Илићка (прибере се, брзо). А шта ћеш ти мени показати! А кад ћеш ти мени показати! А где ћеш ти мени показати! Мислиш ти мене збунити! О, још си ти мали! (Приближује му се већма). Од куд ти одмах за Маријом? Је л? Шта радите заједно? Где сте били? Хоћу да знам, хоћу да знам! Састали сте се на вашем месту! Мислиш, да ја не знам ништа! Сад ми се тек очи отвориле! Мени прети, да забашури своје трагове —

Илић (у чуду). Али жено —

Илићка. Ћути, боље ћути!

Глишић (Глишићки). Шта морам чути! Ти си била с њиме. . . .

Глишићка (скочи). Још се усуђујеш ти питати!

Илићка. И треба да пита, као год и ја.

Глишићка. Не ћеш ме збунити! О лицемеру! (Јеца бајаги) Не ћу остати овде; идем још данас матери! (Оде нагло на десно а покрива лице.)

Илићка. Идем и ја својој! (Оде нагло на средња врата.)

Глишић (Илићу). Ми ћемо се још разговарати! (Оде нагло на лево.)

Илић (стоји у сред собе и крсти се. — То при крају бива тако рећи у исти мах.)

Завеса падне.

(Наставиће се.)

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

„О, добро ме разумеш, као што ја тебе разумем“, одговори јој пријатељица мало ражалошћена, али се одмах за тим љупко насмеши, испусти јој руке и рече:

„Хајде, раскомоти се, па да се опет поверљиво поразговоримо “

Ванда скине шешир, и горњи капутић и кад је села у наслоњачу. скине и рукавице, те их метне пред-а се на турски асталчић. Смарагда је села поред ње у наслоњачу и сиграше се са драгоценом махаљком, прва узе говорити:

„Шта мама ради, јел' здрава?“

У место одговора поче Ванда јецати, узевши рубац из шпага и поче брисати сузе

„За име божије, шта се догодило?“ упита Смарагда сва поплашена.

„О, драга моја! Ти незнаш, како сам несрећна!“ Поче Ванда испочетка јецајући а за тим се умири,“ опет сам расрдила моју добру матер, коју толико љубим, па ипак не могу другаче. Већ сам ти говорила, како јој је онај несносни Малак прирастао за срце. Чисто ју је заслепио и ја треба да будем жртва томе слепилу. То је грозно. Данас је био код нас на ручку, и све што ми се више улагивао, све сам га више одбијала. Не можеш замислити, колико смо обе трпеле; мати због мене. а ја због њега. Само се он добро осећао, јер је тај налицкани гиздавац сву моју упорност обратио у своју корист. А после обеда? Он је задовољан отишао, мати је срдита затворила се у своју собу, а ја сам ево дошла к теби да ту нађем уточишта свом ојађеном срцу “

„Немој тужити“, тешаше је Смарагда, „та мати још није рекла последњу реч, а напослетку ћеш ипак ти сама одлучити. Можда ће мати сама увидети, да то није прилика за тебе.“

„Можда“, одговори Ванда и слегне рамени „али ја неверујем.“

„Зашто не?“

„Зато, јер познајем моју матер“.

„А што то; мати је ипак мати, и ако иког на свету воле, то онда заиста своје дете воле “

„О, воле ме, воле; али ме не разуме. То је баш моја несрећа, да мати која ми је најближа не разуме моје назоре, моје идеале! Мало познајем мушких, а и млада сам, да би могла добро пресудити, али осећам да никад не могу бити одана доктору Малку

Пре ћу се затворити у ћелију, него што би с њиме изашла пред олтар.“

Смарагди се задовољно засветле очи, погледа девојче крај себе и рече јој са свим од срца:

„Ванда, сад ми се допадаш! Тако говори јунакиња, а та жар на лицу још боље краси твоје лице.“

„Смарагда, немој ме дражити!“

„А што бих, то чинила“ одговори Смарагда и љупко се насмеши, „само се претрпи, доћи ће соко, који ће бити вредан своје соколице, а онда ћемо друкчије разговарати.“

„Нека дође, али мора бити племенит, као мој покојни отац. Али такога нема већ више у Љубљани! Све ми се чини, да словеначки народ још није доста „зрео“. Мој отац се са својим назорима најмање за педесет година раније родио и населио међ' Словенце. То је напослетку и сам увидео, па је покушао пресадити своје идеје у децу своју. Али ни то му није било суђено. Једини Казимир га је разумео, па и он је умрьо у првом цвету свога младога живота.“

„А ти“, одврати јој Смарагда, „зар ти ниси права слика оца свога? Не могу да замислим дете, које би више личило своме родитељу, него ти што личиш.“

„Е, шта сам ја! Ја сам женско, која зависи од толико и толико случајева; и све кад бих била самостална, таке ствари одлучују само мушки“.

„У том се јако вараш. Само ће ти онај го потврдити, ко површно суди о човеку; а ко се мало више заузимао за народне ствари, моћи ће ти приповедити да су многе женске пресудиле судбину свога народа. Као што је жена потребна у домаћем животу, тако је исто потребна и у развитку свега народа, који није ништа друго, доли велики домаћи живот. Разлика је само та, што деловање мушкога боље видимо, него какве женске.“

„То је све истина, али ја не могу да замислим, како би у садашњем жалосном стању Словенка могла бити жена по том назору. Жена свака мора најпре имати потпоре у мужу, а ако тога нема онда ни она неможе ништа.“

„И то је истина; али где нема добрих жена, нема ни добрих мужева. Жена мора мужа подстицати, она га мора крепити у његовим идеалима; а мати мора засадити сва племенита чуства у своју децу. Видиш Ванда, то је поље твога будућег рада.“

„Мога?“ упита Ванда натегнутим гласом и горко се насмеје.

„Да, твога“, потврди Смарагда. „Доћи ће ново доба, и требаћемо нових људи, какови се тек морају одгајити.“

„Драга моја! Мене тада већ неће бити. Судба нас гони, као да је уклет наш род. Мој је отац бегао од ње далеко, далеко на земљу словенску, али своју несрећу није избегао. Што год је започео, све му је пропало. Па ни у деци својој није нашао утехе, јер је умрьо без наде, да ће му које дете бити сретније од њега. Све ми се чини да ћу морати преживети и брата свога и да ми је судба само за то дала веће телесне моћи, да би могла до последње капи испразнити пехар нашега трпљења“.

„Ванда, Ванда! Каква си ми данас! Девојче у најлепшем цвету, која би требала, да је пуна наде, па тако без ње! Ванда, теби треба лека и то без одлагања. Ако није другачије, отиди на неко време из Љубљане, међу друге људе да се мало разонодиш и развеселиш.“

У том се зачуше на степеницама мушки кораци и жив разговор. Звонце у ходнику зазвони, и Сиемински отвори врата те нуђаше некоме, да први уђе. Млад часник се покаже на прагу и дубоко се поклони. Сиемински ступи за њим, поздрави жену и њену другарицу, те им представи свог новог пријатеља:

„Господин натпоручник Бранислав Боровски, наш рођак; — моја жена; госпођица Ванда Гловацкова.“

Боровски пољуби госпу у руку и рече неколко уљудних речи. Кад је сео у наслоњачу, коју му је понудио Сиемински, обрне се Ванди и запита је:

„Дозволите, госпођице, од куд лепо ваше пољско име, или сте и ви Пољкиња?“

Ванди је било чудно на срцу. Поред ње је седео човек, који је својом спољашњом лепотом личио идеалу њезине маште. На крепком том мушком телу је стајала лепа глава, какове пољски уметници радо узимају за предмет свог јунака. У подугуљастом лицу су била два сањалачка ока, која су причала

о благом срцу и племенитој души. Испод црне косе беше право чело. Пријатан му био глас, пријатно његово господско кретање, а кад је поносито подигао главу, видео си само јунака војничка. Ванда је у први мах била мало у забуни; осећала је како је обухвата румен, али се брзо охрабри и рече:

„Мој отац је био Пољак, ја сам пак Словенка; али кад по мојим жилама неби текла пољска крв, незнам, какав би ми био понос словенски.“

Боровски је бистро погледи, осетио је, да то није обична девојка, и почео се све више занимати за њу. Затим рече:

„Опростите госпођице, ваш одговор ми није по све јасан?

„Господине натпоручниче ви ваљда нисте одавна у Љубљани?“

„Дошао сам прошле недеље са пуком својим; дотле још никад нисам овде био.“

„Док будете овде још неко време јасно ће вам бити и оно о чему сада немате појма.“

„Верујем; али би ми указали велику част, госпођице; кад би ме хтели у неколко обавестити још данас о овдашњим стварима.“

Смарагда се насмеје и упадне му весело у реч:

„Господине натпоручниче, ви би хтели да поведете онај разговор, што смо га нас две баш сад опширно разлагале“.

„Пријатељу!“ викне Сиемински, „то су ти старе тужбе, које врло добро познајемо из домовине своје Пољске. Само помисли, какву смо прошлост ми могли имати, а какву Словенци, чија се садашњост скоро ништа не мења; сад склапај из наше садашњости њину и бићеш на чисто. Пре би могао добро судити него рђаво.“

Тако се даље разговараху о народним стварима пољским и словеначким и међусобно их успоређивали. Говорили су и о уметности, како она Пољаке уздиже из садашњег им жалосног стања. Како много пољских уметника морају да траже заштите у туђини и како је Шопински морао дати имену своме француски облик Шопен. Код тог имена се Смарагда тако распламтила, да је о њему врло много говорила, а кад је завршила, замоли је Боровски, да одсвира коју Шопенову композицију. Одмах се и Ванда прикључи натпоручниковој молби.

Смарагда седе за гласовир и поче ударати по диркама. Одмах први ударци су говорили, да имаш пред собом ретку уметницу. Човек није знао чему да се пре диви, или њеној уметности, или разумевању дивне „ноктурне“, која је слушаоца тако очарала, да му је срце чисто утрнуло од неког надземаљског блаженства. Час ти се чинило, да слушаш сладак шапат љубави, сад су ти крепки гласови изгледали као нека разбуђеност и страст, које за мало опет нестаде и танки гласови су те подсећали на девојче, која наивно плете венце своје и пева срећу своју. Нико се није покренуо, нико није говорио, јер се могло видети на сваком, како му чаробна свирка потреса душу. Смарагдино бледо лице се зажарило од уметничка одушевљења, а црне очи јој блистаху, као да искре бацају. Па и Ванду је свирка дубоко дирнула. И њезине очи се зажариле и сваки час се сусретале с Боровским очима, који је непрестано гледао у њу, као да га је какова виша сила привезала за њу. Још једанпут се могло чути у дугим октавама, као да какав патник опева људску беду, и за тим је уметница даље и даље све лакше и лакше ударала по диркама, док гласовир није са свим умукао.

Боровски би се био захвалио госпи и изразио би јој своје чуђење, али је био тако збуњен, да у први мах није могао наћи згодних речи. Осећао је нешто у свом срцу, а и сам није могао да протумачи то шта је; само је то знао, да би тај тренутак могао му бити судбоносан за читав живот. Још је већма узбуђена била Ванда, која није знала куда да погледи, да јој неби когод на лицу видео душевни немир. Па и Сиемински се такођер зачудио. Свирка женина пробудила му је старе успомене. У том уђе у собу послужитељ и метне на сто два свећњака, па запали и лампу, за тим навуче и завесе на прозоре и опет оде. Задржао се у соби толико да су господа могла прикупити своје мисли и опет започети разговор. Да је био међу њима какав неузбуђен човек, могао би опазити чудновату промену, што је начинила Шопенова „ноктурна“. Разговор није више био онако течан, сваки час би се прекидао, или би онај који је говорио, тајио праве мисли своје. Па ипак није помишљао на разлазак. Ванда се осећала некако задо-

вољном и најмилије јој било, кад когод поведе разговор, а она отпоче сновати ружичасте снове и пусти мислима на вољу

Већ се у велико била спустила ноћ, кад се Ванда сетила, да би требало већ одавна да је код куће. Брзо скочи и поче се спремати кући Смарагда дозове послужавку, да је отпрати до куће али у том отпочне Боровски свом снагом доказивати да је то његова ствар, осим ако неби госпођици било по вољи. А ко би се већма радовао да је на само с Боровским! Али је и сувише брзо све то дошло. Није имала каде, да о том премишља, а и друштвени закони су јој говорили, да мора примити уљудну понуду Боровскову. па и примила је, захваливши му се врло лепо.

И ако јој баш није било мило, да је људи виде на улици са непознатим часником саму, ипак данас није имала времена да премишља о томе, јер је била и сувише збуњена. Разговор за време пратње није био течан. Боровски јој стављаше непрестано испрекидана питања, на које му Ванда још краће одговараше. Било је врло мрачно, да ниси могао познати човека. Па и по улицама није било живе душе. Пред пиваром код „белог коња“ опраштаху се пријатељи неки, али су били у таковом положају, да нису марили за остали свет. Кад је Ванда с Боровским савила за ћошак према францишканском мосту, срела се испод светиљке са неком старицом, која имађаше на глави просту белу капу, а у руци је држала молитвеник завијен у чисту мараму Старица је одмах застала погледала за њима, кренула се напред па се опет осврнула и промрмљала неколико речи, које никоваљда неби могао разумети Дошавши до куће, опростила се Ванда врло учтиво на вратима с Боровским пруживши му руку, коју је он брзо пољубио. Кад се затим у мраку брзо окренуо, стао је и нехотице на ногу неком господину

„Пардон!“ рече Боровски молећи га за опроштење. Но господин се злобно насмеје, проговори неколико уљудних речи, по којима је Ванда, која је још била у ходнику познала глас доктора Малка

(Наставиће се.)

ПРИ ВЕСЕЉУ.

Над баштом мртва дрема тама
 Певајте браћо сад,
Пехар се смеши вино пламти —
 До врага горки јад.

Нек тугом снажи срце њено
 Ко друга посла нема,
Уклоните воду — даље нек иде
 Коме се овде дрема.

Певајте друзи, не дајте ноћи
 Да мртви санак спава,
Ми ћемо пити, док на небеси
 Не сване зорица плава!

И грми песма кроз поноћ нему
 И пламти вино рујно,
Груди се дижу, око сева
 И пева срце бујно.

И жице пиште, бруји бегеш
 Весело свира Цига
Повија тело, гудало танко
 И левим оком мига.

И срце пева али са песмом
 Уздаси горки лете,
И слатко миље диже груди
 Ал' с миљем туга се плете.

И лице бледо пламен жари
 Па моју тугу скрива,
Па љубим призрак чеда мога
 Што вечни санак снива.

Ленскій.

ЧЕСИ У СЛАВОНИЈИ И У ХРВАТСКОЈ.

Написао Јован П. Јовановић.

Славонија и Хрватска су земље од старина српскога и хрватскога народа. Од новијега доба почели су се у њу досељавати и други народи као: Словаци, Чеси, Мађари, Нијемци а чак и Талијани. Но од свију ових Чеси су најмногобројнији, те ћемо о њима говорити.

Почетком овога вијека почели су се Чеси из Чешке досељавати у Славонију и у Хрватску и та сеоба њихова наставила се до данас и још траје.

Старије насеобине су у Хрватској: *Милдорф* код Беловара и *Иваново село* као што га наш народ назива *Пемија* код Грубишнога поља. Ово задње село су населили око 1822. год. из славонскога села *Фериччанаца*, камо су дошли из Чешке. У Славонији су старе чешке населбине: *Кончаница и Брестовац* код Даровара.

У *Кончаницу*, српско село парохије брестовачке почели су долазити око 1810. г. и то на земљишта властелина дароварскога грофа Јанковића. И ово ће бити једна од најстаријих чешких сеоба у Славонију и у Хрватску. Ови чешки досељеници свугдје су у почетку трпили оскудицу и кајали се што су долазили Наш народ их је мрзио, ругао им се крао им и правио штете Они се зато потуже грофу, који је по тадањим законима био неограничени господар и он тужбу прими, те изда налог да се Срби имају преселити из Кончанице у ближње село Брестовац, гдје им је свештеник и парохијална црква и гдје ће добити друга земљишта за своја Српски народ се противио овом грофовом налогу, али узалуд. Силом власти своје ипак их је претерао из Кончанице у Брестовац 1834. године као што вели један запис на црквеном протоколу. На мјесто Срба доселили су се многи Чеси. Данас их има већ у Кончаници и у Брестовцу преко 3000 душа. Населили су се многобројно у беловарској-крижевачкој, вировитичкој и пожешкој жупанији, а особито котар грубишнопољски и дароварски. Трг *Даровар* је мал не сав у њиховим рукама. Ту ћете већ видјети натписа на дућанима на чешком језику а чешки језик слушате на сваком кораку.

У најновије вријеме продрли су у котар новски и новоградишки у пожешкој жупанији.

Има села у Славонији и у Хрватској, гдје су они сами, још више гдје су у огромној већини према старосједиоцима Србима и Хрватима.

Колико их ту има свију, не знам, али да их морамо бројити на хиљаде увјерен сам. Статистички уред у Загребу ваљда ће нам изнијети прави број чешкога народа у Славонији и у Хрватској, јер му је дао материјала овогодишњи попис народа.

У кратким потезима ћу да упознам наш свијет са Чесима у Славонији и у Хрватској. Настојаћу да их опишем у истину какви су т. ј какове их виђам сваки дан. Ако баш не будем потанко говорио о њиховом животу нека ми се опрости. Тешко упознајемо кућу и живот нашега народа а много теже још другога.

*

Чеси досељеници су дошли к нама не баш празних шака. Неки више неки мање донео је новца, за који је у старије доба јефтино купио земљишта од властелина а послије од Срба и Хрвата; па данас купује за много скупље новце. Они су подигли цијену славонским и хрватским земљиштима.

Понијели су са собом све оне особине чешкога народа, које чине и њих досељенике у страној земљи напреднима и јунацима у животној борби за опстанак, а које и овдје чувају.

У послу су рачунџије Не предузимају ни једнога посла прије него ли су прорачунали хоће ли им се исплатити или не. Сваки рад има своје одређено вријеме када се свршава. Никада им се не нагомила више пољских послова у једно доба. Они су окретни у послу и особито разумију господарити, земљу обрађивати и користоносно је употребити. На земљишту, на којем је Србин морао пропасти, на том живи више чешких породица, живе и теку.

Али су они и вриједни; сви раде били богати, били сиромаси, особито жене чак и дјеца. Никога нећете видјети без посла, када је вријеме послу. С прозора собнога имам прилике да мотрим у двије сусједне чешке куће и видим ту кукавну дјецу како се муче и сажаљевам их. О онима што полазе школу не ћу толико спомињати, они су одрасли и могу помагати родитељима. али у њих и дјеца, што се још не примају у школу, вуку с маминком ђубре, кромпир у кошевима, носе дрва, беру траву, коприве, иду с кравама на пашу, а када жетва прође иду по пољима и купе класје што је остало у пољу, да оно мало круха, што поједу, сами скупе

Чеси досељеници су штедљиви а нарочито у јелу. Откидају од уста само да се материјално осигурају. Главна храна им је кромпир (ердепли, брамбори) Он замијењује крух и троши се сваки дан скоро код свакога оброка. Уз кромпир се држе млијечног јела и тијеста. Хљеба троше врло мало а у многих кућа ни мало. И то је један узрок, с кога Чех материјално боље напредује од Србина и од

Хрвата. Они и гдје једу хљеб, једу тек послије јела комадић да се осмоче.

Чешко дијете, када преко дан изгладни, не добије круха, него варен кромпир, којих увијек има доста у приправности.

Ови Чеси досељеници се не отресају пића и смијем рећи, да радо пију. Веле да у Чешкој не пију толико колико овдје. Тамо се држе више пива а овдје пију само ракију (кожалку). Чим жешћа, тим боља. У пићу се не забављају пјесмом него правдом, а изопијају се, да не могу из гостионице отићи кући. Колико сам пута видио Чехињу, да дође с колима у гостионицу, да одвезе свога пијанога мужа кући Морам примијетити да то не бива баш сваки дан. И то има своје вријеме. Лијепо је једна Чехиња карактерисала их у погледу пића, када ми је ово рекла: *„Ми би се удавиле у кави а наши мужеви у ракији“*. У кући немају пића, већ пију у гостионици.

Ношња им је варошка, — дућанска роба И женске све набављају из дућана, саме ништа нераде о ношњи; не преду и не ткају. У свечаним данима сви су лијепо и чисто одјевени. Они који су из моравске дошли нешто су другчије обучени; ношња им носи неко мало обиљежје народно словенско. Тако женске повезују главу као српске младе а људи носе гуњ Ношња чешка је јефтина особито у жена далеко јефтинија него у нас, али наша српска ако је скупа, бар је у кући израђена и јака је.

*

За васпитање своје дјеце врло су заузети и радо их шаљу у школу. Особито се жене истичу у том. Приликом ушколовања дјеце, милина је то гледати, како се чешке матере отимају, којој ће прије дијете бити ушколовано. Ако се деси да због малога простора школске зграде буде их одбијених, то ће Чех све употребити, да му се дијете прими у школу.

Чеси су сретни са својим женама. Вриједне су, брижне и штедљиве кућанице, — а матере добре. Жена ради не само у соби и у кухињи, него и у пољу. Зар сам једну видео гдје сије, коси и т. д. Оне привређују у кућу; носе на трг млијеко, сир, маслац, масло и продају. Вијерност и оданост мужу, врлине су, које их особито красе Људи их поштују и често хвале јавно. За то су им и повјерљиви; у жене стоје новци, она купује што је нужно за кућу а често бива, те носи порез у општину Код њих је жена према шта више она је над мужем и то им не служи баш на част. Великом чистоћом се баш не одликују, и више пазе на спољну чистоћу т. ј. да им је кућа обијељена, када иду куда да су им чисте сукње. А под том спољном чистоћом често се крије баш противно. Брбљаве су врло а умију гадно ружити. И оне се не одричу пића као ни мужеви им.

Родиље су плодне; дјецу воле и добро отхрањују. По кући гдје нема дјеце, ту је жалост а често и раздор између мужа и жене. За то чешки народ и напредује бројно.

Младеж им је искварена и раскалашна. Колико ли је узвишенија у том погледу српска дјевојка од чешке! Недозвољено љубакање је обична ствар. Да чешка дјевојка постане мајком није ријеткост, шта више дешава се баш често. Но обично удаје се за онога, с којим је прегрешила и брак је чини ваљаном и вијерном женом. Иначе је младеж радина. Чехиње су на далеко чувене као добре слушкиње.

*

Куће су им средње величине, набијене или од пријесне цигље, окренуте к путу. Покривене су ритком и имају димњаке. До сокака је мали вртић пред сваком кућом, гдје саде цвијеће, салату, воће, сјемењаче за репу и купус. Око куће је накалемљено воће, да брани кров од ватре, ако би се у сусједству појавила. Обично имају једну или двије собе и кухињу са „шпархердом“. Намјештај им је у кући рукотвор занатлијски онакав какав се виђа у кућама наших сиромашнијих паланачана. Св. иконе красе собу. Посуђе у кухињи је дућанско плехано и тучено.

Уз кућу је под истим кровом надовезана штала за марву и коње а пред врати исте је на сред дворишта сложено у квадрат ђубриште. И по том ћете познати увијек чешку кућу. У дворишту се види свињац, кокошињац а и штагаљ, у који свањају жито и ту млате га. Стања су им „осигурана“ од ватре. Пољско оруђе им је напреднога система, увијек спремљено на добром мјесту. У многих ћете видјети разне стројеве за млаћење, за чишћење и за пречишћавање жита, за сјечку и за сијање.

*

Досељеници Чеси су средњега узраста већином плаве боје, жилави и духашни у послу.

Вјере су римско-католичке. Мало их има и лутерана Побожни су и долазе добро у цркву. Али има међу њима многих, који су задухнути против вјерским мислима, а то су већином они, који су радили по фабрикама Моле се Богу својим чешким језиком Хрватско свештенство не чини им по вољи што им не проповједа у њиховом језику, премда има већ парохија, гдје су они скоро сами. Црква и комунална школа иду за тим, да их похрвате Ја сумњам у успијех. Има их већ и таквих, који се у Славонији родили а не знају српски говорити.

Поздрављају се обично ријечима: „Похвален

пан Јежиш Кристус!“ — „На вијеки амен“; у јутро: „Деј вам пан Бух, добре јутро!“ — „деј то пан Бух!“; прије подне: „добри дополедне!“; послије подне: „добри вотполедне!“; у вече: „добра вечер!“ „Деј вам пан Бух доброу ноц!“

Они не славе мање свеце као Срби римокатолички н. пр. Ђурђев дан, Илијин-дан и т. д. Али за то прослављају неке светитеље своје народности као Јана Непомука, а особито *св. Вацлава* (краља Већеслава) 16. (28.) септембра. Св. Вацлав је у Чеха свенародна слава као у нас св. Сава, и прослављају дводневном а некад и тродневном славом, коју зову „посвицени“. Посвиценима се радује старо и младо, убого и богато. Тада се похађају пријатељи и родови, часте се и веселе; музика се ори, пјесма кликти, игра се вије, — сви тада угодно провађају; *сви су у тај дан задахнути ческим духом*. И ова слава помоћи ће им доста да се одрже као Чеси у нашој земљи.

Православну вјеру цијене и долазе по некада у православну цркву на молитву. Свиђа им се словенски језик који им је разумљив Често ми веле: „Ми смо једно, ваша је вјера стара вјера и ми смо били ваше вјере.“ Када би наша црква нешто им уступила, нарочито у језику н. пр. проповијед у чешком језику, па литургију на св. Већеслава, којега прославља и она и још штогод, ја сам увјерен да би она имала успјеха код њих. Да би наша црква прије привела их у крило нашега народа него римска са својом латинштином нема говора. Али о том се у нас не смије ни мислити а камо ли зборити. Бојим се приговора и за ово мало што као свештеник рекох.

Ови досељеници љубе свој чешки језик, увијек њим говоре Школска дјеца ако уче у српскомхрватском језику ипак увијек говоре међу собом чешки. И наши Срби, гдје с њима живе, говоре добро чешки

Мало их је међу њима, који не знају читати и писати. Молитвенике и календаре имају у чешком језику, а многи држе и чешке новине. У њих је будна народна свијест. Разабиру за своју браћу у Чешкој, која им увијек леже на срцу, а стоје с њима у свези; дописују се а некад и похађају се. Када је прошле године Лаба порушила древни Карлов мост, на којем је страдао Јан Непомук и имао кип, то су о том догађају толико говорили и жалили, да су ме и моји парохијанци питали, што се то догодило.

Они немају своје школоване интелигенције, сами се боре за свој опстанак. А ни чешка друштва из Чешке не пропагандишу ни мало Тек овдје ондје ако који Чех трговац или занатлија, којих доста има, нешто рече о Чесима и продаје календаре. Па ипак су свјесни својега имена и језика!

Имају лијепих својих народних пјесмица, које пјевају. Али обично се забављају уз музику. У сваком селу, гдје их је више, имају музику а у мом и двије. У радости, у жалости и у побожности ради им музика. За то нек вам није чудо, што чешка а и српска дјеца тралалишу маршеве и полке свјетског гласа. Чеха не можете представити без музике. Не ће бити за поругу им, него тек за шалу, ако речем, како је неки Шваба направио шалу с музичким духом чешким, нацртавши Колумбуса гдје први пут излази на американску земљу, а њега тамо дочекују добродошлицом — чешки музиканти.

У опћој ствари несложни су. То није чудо, када их у једном селу има и „с брда и с дола“, а многи опет не темељи него времени, спреман да за профит прода свој посјед, да га купи у другом мјесту. Код њих нема мјеста она српска бојазан изречена у пословици: „Један пут горити или два пут селити — једнако је“

У њих се не чује већа крађа, али су многи премазани западњачким маслом, те се послуже препреденом крађом — варањем. Задуже се а да дуг не плате иметак потајно преведу на жену. За то вјеровник обично иште од Чеха потпис мужевљев и женин, њихова задана ријеч код нас се не цијени, њу свагдје замјењује новчана капара.

С нашим сељацима тек се сносе као сељани, али не као браћа. Једни друге не трпе. Обичаји једних служи на поругу другима.

*

Чеси досељеници сачували су своје народне обичаје, који су исти као и у Чешкој. Да о њима говорим мислим није згодно, јер све не би их могао уочити и растумачити им смисао. Али неће бити згорега, ако баш неколико их наведем, да по њима судимо и о другима. Ево три њихова обичаја: По жетви обичавају уз велико славље клати јарца. Гостионичар у селу купи га а шаљивчине из села окиte га цвијећем и пантљикама; тако окићена воде га уз свирку и пратњу свјетине кроз село. Најприје иде банда, за њим човјек са плаштом, који представља свештеника, за њим јарац, којега воде на ужету неколико дечака, а за овима опет у црвено обучен — месар. Пошто је спровод обишао један дио села враћа се у гостионицу. Сада узвуку јарца на сјенски таван и на вратима покажу га свјетту. Уз њега стане онај што представља свештеника и чита му надгробно слово у шаљивом слогу. Али та шала је груба, проста и безобразна. Свјетина слуша и смије се Када је слово довршено, музика засвира и дечки баце кукавног јарца на земљу, гдје

му прискочи месар и закоље га Сада настаје игранка, на којој гостионичар продаје печеног јарца.

2. У очи св. Варваре сложе се две или три девојке и у вече преобучене иду у познате куће те натјерују дјецу да се моле Богу, ако неће или не знају (а то је ријетко) онда их бију. — У очи св. Николе чине то момци.

3. Када умре дјевојка или момак тада се позове на погреб што више дјевојака и момака. Сви су лијепо обучени а дјевојке с вјенцима на глави. Носе момци или дјевојке, какав је мртвац, мушког или женског пола. Обично је на спроводу и музика. Послије погреба враћају се уз свирку веселих пјесама к мртавчевој кући, гдје обично пију каву, које се накува у великим лонцима, а за тим пређу у сусједску кућу или у гостионицу те играју и веселе се до миле воље. То су, веле, сватови покојнику.

Немају обичаја као у нашега народа о Божићу, о Ђурђев дану, у младе недеље и т. д. Западна култура им позобала их.

Сујевиjерја се нађе и у њих али мање него у нашега народа Држе много до урока, вјештица. Тако у очи првога маја носе ватру по преко поља тим тобож тјерају вјештице из села.

Гадна псовка ријетко се чује. Љутина изразује се ријечју: „затрацени“ (проклети) на пр. „ти затрацени чорт“! (проклети враже).

*

Уз врлине, које има овај дио чешкога народа у Славонији и у Хрватској и покрај мана својих моћи ће он одржати се и овдје, да ће се с њим један пут рачунати као с народом а не шаком досељеника. Ми му на том не завидимо, али нам је ипак жао, што ће то бити на развалинама српског и хрватскога народа, којега посједи прелазе све више у чешке руке.

Брестовац о Ускрсу.

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

(Наставак.)

Историја и не приповједа о досељењу Словена у Германију, али приповиједа о провали Саса и Франака.

Саси су дошли из Британије, да на обали данашње Холандије[31]) подигну трговачки град[32]). Дворинци се испрва успротиве томе. Доцније попусте, учине мир са Сасима и дозволе им трговати.[33]).То је било по својој прилици за дворинշкога краља Hermegisclus-a (Хорминслава?), који је био ожењен кћерју франачкога краља Теудеберта. Она му роди сина Radigis-a (Радислав; отац га је намјеравао оженити Британком. Али кад му умрије прва жена, одлучи да га ожени Франачкињом. На договор сазове своје савјетнике и рече им: „Боље ће бити, да се сродимо са Францима, него ли с Британима, Брити су далеко а да би нам могли у рату помоћи. Франке пако дијели од нас само Рајна те нам могу лако помоћи али и шкодити. Владислав нека дакле врати прстен Британки и нека влада са мађијом. Радислав тако и учини, кад му је отац умро. Због тога навале Саси на Дворинце, ухвате Радислава и присиле га, да узме Саскињу. Ш њоме је на двор дворинշкога краља дошло много Англо-Саса. Тада су ваљда постали Leges Angliorum et Wirinorum, који су познијe прозвани Sächsisches Recht, макар што имају доста дворинշкијех правнијех обичаја. У њима (III. чл. 44. §. 2.) стоји, да су сјеверни Дворинци, који су ту приje Саса живили, Словени (Wendi) били. То исто вели и магдебуршка Schöppenchronik (судбена кроника).

Тиме што су Англо-Саси дошли на двор дворинշкога краља почело је поњемчавање Словена, јер већ почетком VI. ст. синови дворинշкога краља Базина зову се Бадерик, Херменфрид и Бертар.

Дворинշка браћа нијесу била сложна. Херменфрид је тежио да буде једини господар, што је помоћу франачкога краља Теодорика и постигао. Ну јер послије рата није помагачу дао обећане земље, завојшти Теодорик на Херменфрида. Али је био лоше среће и с тога позове у помоћ Сасе г. 528., којима обећа сједиште у освојеној земљи. Дворинци нијесу могли одољети овој навали са двије стране, те Саси притисну г. 530. сјеверну Дворинշку и назову је Saxonia а Франци заузму јужну Дворинշку и назову је Franconia. Ну Словени и ако су овако рано пали под утицај њемштине уздржа-

[31]) Saxones gens ab Anglis Britannaiae incolis egressa per oceanum novigans Germaniae littoribus, studío et necessitate querendarum sedium, appulsa est, in loco, qui dicitur Haduloha. Pertz: Mon. Germ. S. S. II. 674.

[32]) Cumque primum terrae applicuissent, incolae ispius terrae, qui Thuringi fuisse traduntur, adventum eorum graviter ferentes, arma contra eos moverunt, Saxonos vero acriter resistentes portum obtinuerunt. Migne: Patrol. lat. tomo 154. p. 885.

[33]) I nisumque est foepus, eo pacto, quo haberent Saxonos vendendi emedique copiam. Ibidem.

ли су се овђе доста дуго.[34]). Али словенски фризи и галилејски Словени, одцијепљени тиме од својијех сродника, врло су рано понијемчени.

Да је класична Германија била праотачаство Нијемаца, зар се Саси не би били позвали на своје исторично право и огласили да се враћају у своје отачаство; зар би освојене земље словенске називали Teutonia, Saxonia мјесто Германија, а језик свој зар би називали lingua theodisca vel saxonica мјесто lingua germanica, па краљеви њихови зар би се називали reges theutonici и reges saxonici мјесто reges germanici. Зато су се тако звали, што су се сами држали не за прастановнике Германије него за прастановнике Скандинавије[35]).

Онај дио Германије, ђе су живили слободни Словени а који Франци и Саси јоште нијесу били притисли, звао се за Карловића, Slavia. Још у XVI. ст. звао се Teutonia само онај дио Германије, ђе су заиста живили Нијемци. A. Krantz у своме дјелу о Словенима „Wandala“ (Francofurti 1580.) разликује Њемачку (Teutoniu) од Германије, јер вели: „Quamquam latius sit Gemaniae, quam Theutoniae vocabulum, quod Germania omnem complectitur latissimam a Tanai ad Rhenum dicionem, in quae linguae plurimae: Theutonia vero ad eas coaretatur provincias, quae una lingua Theutonum per fruuntur (стр. 2.).

Понијемчени Франци и њемачки Саси историјски су дакле народи Германије, јер се њихово досељење даде историјом доказати. Словени пако преисторијски су народи Германије, јер историја не зна причати, када су овамо дошли. V. и VI. ст. није ни могло бити згодно за досељење Словена у Германију, кад историја јасно свједочи, да управо тада почимље уништавање германскијех Словена.

7. И археологија би потврдила аутохтонију Словена у Германији, када би се критички обрађивала.[36]). Онакова, како је пише Воцел, веома је површна, пристрана, није основана на чврстој основи и тако је варљива, да се може употријебити за и против. Отуда се тумачи, да је Воцел на основу Шафаржиковијех „Starožitnosti“ збрисао Словене у Германији, Илирику, Галији и Британији. Археологија може да има цијену само онда, ако је у дослуку са историјом.

8. Ради сусјетства и социјалне узајамности утиче један језик на други. Тако је словенски језик долазио у дотицај са јелинскијем, латинскијем, галскијем и њемачкијем језиком и на свакога је утицао осебујном снагом својом нарочито на сиромашне језике, какви су онда били њемачки и мађарски. Данашња филолошка наука учи, да су Словени многе ријечи примили од Нијемаца и другијех народа[37]). Томе неће бити тако. Када се опћенито усвоји аутохтонија Словена у древној Германији и у земљама јужно од Дунава, доћи ће наука та до

[34]) Cum multis ex iis (Saxonibus) in bello occidissent, et pra raritate eorum tota (terra) ab eis occupari non potuit, partem illius, et eam quam maxime, que respicit orientem, colonis tradebant, singulis pro sorte sua sub tributo exercendam. Cetera vero loca ipsi possederunt. Pertz: Mon. Germ. II. 674. — Venedi, Sclavinorum natio, possim habitant in gris Saxonum et Thuringorum. Beatus Rhenanus: Lib. I. R R. Germ.

[35]) Испореди примједбу 29. — A quibus (Nordmannis-Danis) originem, qui theodiscam loquuntur linguam, trahunt. Hrabanus M. ed. Col. VI. 333.

[36]) Код Wolfsthal-а у Аустрији нађене су стародревности, какове се налазе и у Германији, а код Deutsch-Altenburg-а јесте брежуљак, каковијех има по Руској и на Криму. Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der Wiener Akademie der Wissenschaften. IX. 753. и 754. Испореди Dr. Sieniawski: Poglad na dzieje Slovian. Gniezno. 1881. Dr, H. Wankel: Beiträge. Olmütz. 1885.

[37]) Г. Иван Броз у I. свесци својијех „Crtica iz hrvatske književnosti“ вели, да су Словени у Панонији и Моравској из њемачкога језика примили многе црквене ријечи, које су поријекла латинскога, грчкога или њемачкога; да су те ријечи попримали св. Ћирило и Методије у своје књиге па да су с књигама св. браће дошле к Хрватима и Србима (стр. 106.). На стр. 107. тврди категорично: „*Tako je n. pr. riječ* **biskup** *po pravome svome podrijetlu grčka, ali je mi nijesmo primili upravo od Grkâ, ona je najprije došla u jezik latinski i iz latinskoga u stari jezik gornjonjemački, gdje joj je postalo obličje* **biskof**, *prema kojemu je načinjeno naše* **biskup**. *Ili n. pr. riječ* **pop**, *pravo* **reči**, *grčka je rječi* παπᾶς (papās, *duhovnik nižega reda), ali medju panonske Slovjene, a po njima i medju nas, nije došla upravo iz grčkoga, nego istom preko staroga njemačkoga jezika, a kojem je glasilo* **phapho**. *Istim je putem preko njemačkoga i staroga slovenskoga jezka, ušla u običaj u nas i latinska riječ* **oltar**.

Gdjekoje su izmedju tijeh riječi za čudo promienile svoje obličje. Ko bi rekao, da je naše **crkva** *staro-njemačko* **chircha**, *a koje se misli da je postalo prema grčkome* κυριακή (kyriakē, *što će reči Gospodnja t. j. kuća), ili da se latinsko* **cruce** (od crux) *po svoj prilici preko staronjemačkoga* **chruzi** *prometnulo u hrvatsko* **križ**, *ili naš* **kum** *da je latinski* **compater**.“

Тако исто вели Dr. T. Maretić у својој књизи „Slaveni u davnini“: „Drugi jak dokaz istoj ovoj nauci nalazimo u nekoliko riječi, koje su uzete iz latinskoga i njemačkoga jezika. Takve su riječi: **мѣша** (lat. missa), **поганъ** (lat. paganus), **кмотръ** (lat. compator), **оцьтъ** (lat. acetum), **попъ** (staronjem. pfaffo), **пѣнѧжь** (staronjem bābes), **постъ** staronjem. fasta), **цръкы** (staronjem. chirihha).“ Мало ниже вели да су св. Ћирило и Методије ове ријечи примили од помоћника својијех у Панонији т. ј. од панонскијех свештеника, који су прије читали службу божју латинскијем језиком. Испореди са овијем Sbornik Velehradský. III. 96. прим. 2.

Према том Срби и Хрвати бијаху веома глуп и необразован народ, када од својијех господара Грка и Римљана с којима су у исто доба примили хришћанство, нијесу били кадри узети тијех религијскијех ријечи, него су их за њих морали да кроје истом стари Нијемци, макар што су се читавијех стољећа доцније упознали са хришћанством него ли Словени. Нијесу ли те ријечи колико грчкога и латинскога толико и словенскога порекла? Та ова су три језика по својој прилици блиски рођаци, дочим их са њемачкијем језиком далеки род спаја. То признаје и г. Маретић, кад на стр. 9. вели: „Stari su Slaveni izgovarali kao i Grci *Neuroi*“ а доље ниже: „Herodot im piše ime Βουδῖνοι, a tako je glasilo i u praslavenskem jeziku.“ Ово је најбољи доказ, колику неправду чини данашња филолошка наука словенскоме народу.

Неупућени читалац држати ће, да су његови древни праоци били сурова глупа чељад, кад су и саму робу и кошуљу (разумије се ријечи те) морали примати од туђина, кад су чак и своје влаште ријечи давали туђину, да их, сурове и незграпне ваљда, за њих култивира (Crtice. I. 121.). Заиста смијешна работа. Отресимо се туђине, да сачувамо своје!

сасвијем другачијих али и истинитијих резултата но до сада.

Славени су већ у оно древно доба били културом надмоћнији од Нијемаца, те нијесу осјећали потребе, да посуђују њемачке ријечи. Они су од искона били у дотицају са шкандинавскима Готима, Гудима, којима су продавали јантар. Већ тада су Нијемци примили доста словенскијех ријечи, што потврђују и шкандинавске приче, које кажу да је словенска просвјета прешла у Шкандинавију, а и њемачко готско св. писмо, које има доста словенскијех ријечи. Сама природа словенскога и њемачкога језика доказује, да је словенски силно утицао на њемачки Признати се мора, да је словенски говор лексикално много богатији од њемачкога; да су Нијемци узели многе важне ријечи не само из латинског (н. пр. Religion, Person), него и из словенскога (н. пр. Pflug, Stuhl, Kufe, Wagen, Krug, Silber, Schi ht, Haus, Meth). Не признају ли то и сами Нијемци, кад су год. 1888. њихови филолози предложили, да се из њемачкога језика избаце словенске ријечи.

Да Нијемцима мањкају многе важне ријечи, довољно је напоменути virgo и redemptor. Iungfrau значи iuvenis domina, не означује дакле прецизно Virginitäta, исто као што ни Erlöser и erlösen не кажу оно, што redemptor и vykupitel, што redimere и vykúpit'.

Да су Нијемци узимали туђе ријечи свједочи Саксеншпигел. По саскоме праву давао је купац којега посједа суцу den Orloff а сељацима einen Winkop од 6 фенига. Der Winkop није ништа друго до словенски vykúp (redemptio). — У некој њемачкој молитви из XI. ст. не само да је у himilisken словенска терминација sky, у almuosan (Almosen) словенско almužna (милостиња), него и у bigraban словенско pogrobit' јер је разлика између graben (fodere, kopat') и између beerdigen (sepelire, pogrobit')

Словенски потомци, што живе јужно од Мајне у околини Lauensteina, Ludwigstadta и Höchstadta изговарају њемачко ü као i а ö као e. (Erlese uns vom Ibel мјесто Erlöse uns vom Übel). То долази отуда, што такијех гласова не има у словенскоме говору те понијемчени Словени, не могу ни данас да их изговарају.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Вредни игуман ковиљски, који је дигнуо плочу на гробу архимандрита Јована Рајића у манастирској цркви, написао је уједно и **историју манастира Ковиља**, у колико је имао при руци извора за ову ствар, те је издао историју ту у лепој књижици, коју ће сваки пријатељ наших народних задужбина радо прочитати. У књизи је најпре као увод говор о православном монаштву и манастирима уопште, за тим о српским манастирима и калуђерима, па онда историја старија и новија манастира Ковиља, са пописом оних калуђера, који су овде пострижени. Међу овима најопширније се говори о самоме Јовану Рајићу. Не знамо зашто није у ову књигу ушао и натпис на новој надгробној плочи Рајићевој У књизи имају и слике старе и нове манастирске цркве, лик Јов. Рајића и садањих калуђера и ђака, и т. д.

= Изишла је 3. књига београдског **„Старинара“** са овим садржајем: „Бакрене и бронзане старине од Србије“ и „Разне вести“; обоје од М. Валтровића.

= Изишла је 72. књига **„Гласника“** срп. ученог друштва, у којој су разне расправе, као: Мачва, од А. Алексића. Извештај дра Н. Крстића о рукописима, што је ученом друштву на оцену поднео др. Ђ Мушицки. Три рукописна документа архимандрита Дучића. Три чланка Дим. Руварца, међу овима животопис владике Теофана Живковића. Саплак од П. Срећковића. Вучићев Пасош. Материјали за историју Црне Горе од Марка Драговића. — Међу рукописима, што их је друштву поднео др. Ђ. Мушицки, налази се и онај о посети цара Јосифа II. у манастиру Бездину, што смо га ми донели недавно по „Седмици“ у листку „Јаворову“

= У програму карловачке гимназије за ову годину има на првоме месту чланак директора С. Лазића: *„Првих сто година српске велике гимназије карловачке“*. То је историјски преглед од постања све гимназије до данас.

— Проф. др. Јован Туроман је издао у засебној књизи *„Демостенове филипике и олинтске беседе,“* што су излазиле некад (1866—69) у Матичином „Летопису“ и у програму новосадеке срп. вел. гимназије. Уз књигу је и опис живота Демостенова Туроман је један од најбољих наших зналаца класичких језика те тако и име његово јамчи, да је превод добар и веран. При крају има и нешто коментара. Књига је ова добро дошла не само ђацима него и сваком образованом Србину.

РАЗНО.

(**На белешку: „Једна бачка општина која је ишчезла“**). У 25. броју „Јавора“ изишла је белешка једна из једног мађарског Летописа, којим поводом смо добили са пријатељске стране ову допуну и обавештај: „Слободан сам сл. уредништву „Јавора“ следећи извештај поднети: Овде у Ст. Стапару нама је свима познато, да су се наши стари морали отуд од Апатина где су лежала места Бокшиново и Врањешево, амо доселити и назваше место Стопар па и данас назива се један део Стапара Бокшиновац а други Врањешево. — Из опште историје познато је, да се дуж обале дунавске по свим скоро местима па тако и у Бокшинову развило осо-

бито под Карлом VI. гусарство а нарочито у то време неродних година примора их нужда и глад на тај посао, те научише се томе лаком живот у и на даље дочекивати житне и друге теретне лађе пљачкати, а Карло VI. водећи многе ратове с Турском није имао кад, да толико на управу унутарњости гледа, те није ни марио много што поједине житарице страдају, али кад су једном већ почели и ратне лађе да пљачкају, предувео је био строжију меру.

После његове смрти дође Марија Терезија 1740. год. на престо. Чим се мало на престолу учврстила почне унутарње управе, међу којима је знатна била растеривање подунавских гусара, који су сад већ опасни постали. Бокшиново је било знатно као једно од најопаснијих гусарских места, јер као што стари приповедају, није ни једна лађа проћи могла а да је бокшиновчани не дочекају и не опљачкају. Веле да су обично житарицу са напереним пушкама дочекивали, па кад корманош није хтео да пређе обали, узму му лулу на нишан, па кад му тако лулу из уста избаце а он и онда не весла обали, убију га, па онда поседају на чамце и сами извуку лађу на обалу.

Тако Марија Терезија око 1747—48. направи где је данашњи Апатин војничку станицу од 2—3000 момака, којих је задаћа била да Бокшиновце и Врањешане из места истерају и на Телечки их настане. Врањешево је било село до Бокшинова и само их је један рукав од Дунава растављао, па тако што су Врањешани од правог Дунава удаљени, занимали су се више земљорадњом и сточарством и били су мирнији, дочим Бокшиновчани који су поред Дунава били, бавили се више гусарством и били су много дивљији и бешњи, Тако су царски војници непрестано нападали на Бокшиновац и Врањешево, али и Срби бранећи своје огњиште и пошто су им села већ природном тврђавом опкољена била нису се дали истиснути. Међу вођама био је највећи јунак Танацко Лазић. —

Једном се догоди да царски војници ухвате српског свештеника Трифуна Поповића из Бокшинова и заробе га, те га напослетку одведу на место где је данашњи Стапар, сазидају му мало кућерка и кажу му да несме отићи својима натраг, већ да гледа да их себи примами, па ће му још велику награду дати. Али Бокшиновчани и Врањешани нису хтели своје гњездо да напусте, те им војници напослетку са више страна села запале. Ови се на чамцима спасу од пожара у ритове а војници уђу у села и поруше их и са земљом сравне. Напослетку од глади приморани изађу из ритова и предаду се царској војсци. Војници их опколе и са узвиком: „На Телечке! на Телечке!“ почну их према Тиси терати. Кад су дошли до места где је попина кућа сазидана, изјаве да неће даље ићи од „Попине зидине“, па ма их све исекли.[1]) Војници, увидећи да их одавде неће моћи лако отерати, оставе их на миру радујући се, што су их већ једном из ритова и са обале Дунава отерали.

Како је ужасно морао изгледати тај народ и колико их је помрло у тој сеоби, види се из пописа свештеника, да је око 300—350 породица било у она два села, а сад да их има само 100 пари. Од чега и кажу да су ново село назвали Стопар, па се временом преиначило у Стапар.

[1]) Иста попина кућа пре годину дана је срушена.

Толико о досељењу у кратко, јер прави података нема, само по причању старих људи и нешто по записнику г. Трифуна Поповића пароха, извадио сам оволико. Исти записник као и записник умрлих, венчавајућих и крштених још са старога села чува се и дан данас у нашој цркви Доселили су се год. 1750. у пролеће.

Да су Стапарци одиста потомци Бокшиновчана види се и из тога, што су већином имена у бр. 25. „Јавора“ наведена још и данас овде као: Зарић, Матић, Шарчанин, Цврић, Живковић, Куљански, Јерковић, Шарчев, Волић, Будимац, Цепанчић, Стајшић, Стојшић, Аперлић, Бајац, Панић, Трифунов, Ђурђев, Цвијић. Суботин, Крстић, Беснилови, Стојаков, Бојчетић, Плавићев, Ђуришић, Ковачев, Лазић, Радин, Мрђенов, Буњевчевић, Окраинов, Марков, Павков, Тодоров, Оватрлов, Врбашанин, Муцин, Ивков, Куруцић, Благојев, Миланов, Терњаков, Парабуцки, Јовичини, Матин, Лукић, Завишин, Петков, Опанчарев, Бачинац и т. д. А многи су имена променули и сећају се, да су им предке другојачије звали.

Још имам да наведем да је исти Танацко Лазић, кад се Стапар населио, отишао у војску и био је више година у Бечу, где је у француском рату суделовао и кад се вратио добио је на дар од Марије Терезије леп свилен комарник са златом извезен и сабљу са драгим каменом искићену,[2]) које се ствари и данас још код његових потомака чувају. Даље је била велика племићка породица Миковић, која се раселила, те је само једна породица овде остала, а они други су се раселили у Срем и Сентомаш. По казивању добили су они племство још у старом селу.

Напослетку имам још да напоменем, да су се Стапарци отуд умножили, што су из више места амо се населили а наиме из Приглевице Сентивана (које је чисто српско село било и звало се Пригревци) и из Брестовца, тако да данас броји око 6800 душа.

А и дан-данас се може још у Стапару познати, које су Бокшиновчани а који Врањешани. Први настанили су се на југ од „Попиног зида“ и познати су као ватренији и жешћи, дочим Врањешани на север и много су мирнији и блажији.

Трифуна Поповића свештеника потомци су г. Мијелие Поповић и Милисав Поповић, овдашњи пароси и чика Стева В Поповић, надзорник „Текелијанума“ у Пешти.

Б. Ст. Стапарац.[3])

[2]) На истом комарнику има извезено латиницом, које је године добио исти и зашто, али пошто сад исти, у кога се комарник и сабља налазе, није код куће, нисам могао да натпис препишем, што ћу вам првом приликом послати.

[3]) Доносећи ову занимљиву белешку, важну по историју бачких села, упозорујемо штов. читаоце на чланчић „Повесница Ст. Стапара“, што је изишао под „Ситницама“ у „Јавору“ за г. 1875. (стр. 159.) из пера Ђ. Врачарића. У главном се писци ових бележака подударају, само не у времену оснивања Ст. Стапара. По Врачарићу је било то јулија месеца 1702. године, и Врачарић уверава, да се то може посведочити црквеним књигама; по овом данашњем пак извештају било је то скоро 50 година доцније. Иначе ова два састава један другог допуњују, а уједно су и разјашњење писцу белешке у Летопису бачког историјског друштва у Сомбору, које купи податке за историју Бачке. Ур. „Јав.“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: за читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 31. У НОВОМ САДУ 4. АВГУСТА 1891. Год. XVIII.

Јован Рајић

рођен 11. новембра 1726. умр'о 11. децембра 1801.

архимандрит свето-Савсног манастира Ковиља 1772.— 1801.

Ora vides, mentem scripta videre dabunt.
Лице зриши, умъ же открыютъ дѣла.

ГРОБ АРХИМАНДРИТА ЈОВАНА РАЈИЋА У МАНАСТИРУ КОВИЉУ.

ОВДЕ ЛЕЖЕ КОСТИ

ЈОВАНА РАЈИЋА

рођена 11. новембра 1726. умрлог 11. децембра 1801.

АРХИМАНДРИТА

СВЕТО-АРХАНЂЕЛСКОГ МАНАСТИРА КОВИЉА 1772.—1801.
УЧИТЕЉА БОГОСЛОВЉА — БРАНИЧА ПРАВОСЛАВЉА,
ВЕЛИКОГА КЊИЖЕВНИКА СРПСКОГ.

Историјом из таме заборављa на светлост изнесе прошлост Србаља и најближе браће им словенске;

Катихисисом темељ православља спасе цркви, народу свом;

Телом Богословља утврди ступ православља — свештенство српско;

Зборником бесёда̂, недељом и свецем, отвори извор изобилан речи животворне проповедницима благе вести еванђеља;

Цветником даде народу двеста дваест и четири цвета мирисава, све босиља и тамјана, да се краси срце и племени душа у Србина и Српкиње;

Песнама духовним раздрага побожне душе: и на дому и у цркви да величају песмопојем велику славу божију и т. д.

покојна му душа — помен му вечан — слава по свем Српству!

Обележје ово, на гробу му овде, намести игуман светоарханђелског манастира овог

МИРОН ЂОРЂЕВИЋ

са братством, год. 1891.

Ѡѳѡҳѳнкл
кџлфнѡлц Ꙙ Ѡѳєѕкѵ.*)

* * *

Тај запис извајан је на красној плочи камена гранита, намештеној на гроб архимандрита *Јована Рајића* у манастирској цркви ковиљској, с леве стране, ниже престола мајке божје;

по том скромном обележју сазнаће одјако за гроб Рајићу, когод оде кад у манастир Ковиљ и уђе у цркву.

Сто година, мање десет, намирује се, од како је умрьо тај велики човек у Србаља и сахрањен у тој цркви манастирској — за гроб Рајићу досад мало ко знаде, где је у цркви тој!

Јован Рајић — као год што је свечано закалуђерен 12. маја 1772. у манастиру Ковиљу; постригао га и у чин увео сам собом тадашњи владика бачки *Мојсеј Путник* и 3. јунија исте године, лицем први дан Духова. за архимандрита произвео у Новом Саду у саборној цркви — исто је онако *тржанствено* и сахрањен у манастирској, великој цркви Ковиљској, дне 13. децембра 1801.

На опело дошао је сам главом, ондашњи наш велики јерарх митрополит *Стеван Стратимировић* са сјајном свитом — опојао и достојно ожалио свог *аву-Јована*, учитеља свога и духовника, наредивши најпре, да Рајића сахране онде у цркви.

Ево како о том пише садашњи игуман Ковиљски, *Мирон Ђорђевић* у својој „*Историји*[1]) *манастира Ковиља*...“

„Дне 13. децембра 1801. још из јутра. ма да је било зимње време, скупио се беше силан народ из Шајкашке. Нова Сада и Карловаца. *Све свештенство* је *шајкашко* дошло на укоп, а већ је пре овамо дошао и митрополит *Стеван Стратимировић*, епископ бачки *Јован Јовановић*. архимандрит крушедолски *Гедеон Петровић* и протосинђел *Јосиф Путник* настојатељ гргетешки. Са многим свештенством и три ђакона (*служио је свету литургију сам митрополит*) и чинодјејствоваху сви на опелу. И тако Јован Рајић би опојан и *најсвечанијим начином* отпраћен у гроб где и данас још борав е трудне кости његове у *цркви ковиљској*, у *гробу* новосазиданом *близу трона пресвете Богородице* ниже степена близу зида у цркви од северне стране т. ј. с леве стране у цркви.

За *гроб Рајићу* знали су испрва, да богме, пријатељи му, знанци и поштовачи и осим тадашњих манастирлија; после, што је време даље одмицало па и њих у гроб обарало —

*) Потпис овај тајном буквицом српском значи: *Саставио професор А. Сандић*. Ур.

[1]) Види тамо на страни 216.

једва су знала за ово *деведесет година* по том и сва братија манастирска или тек настојатељ им. казујући један другом усмено. Трага нема да је кад било на гробу Рајићеву крста ил другога обележја каквог.

И *Сава Стојчевић*, игуман манастира Ковиља год. 1849.—1858. (за тим манастира Јаска и напослетку архимандрит кувеждински) *Рајићеве у њега, прелио вином и учинио парастос, и положио на своје место* (напред назначено) у *лепој малој зиданој костурници.*" [1])

Кад је сад. ове године украшавана изнутра та црква манастира Ковиља; кад се патос од цигаља вадио да се замени новим, наиђе садашњи игуман *Мирон Ђорђевић*, на зидан гроб Рајићев *на оном истом месту*,

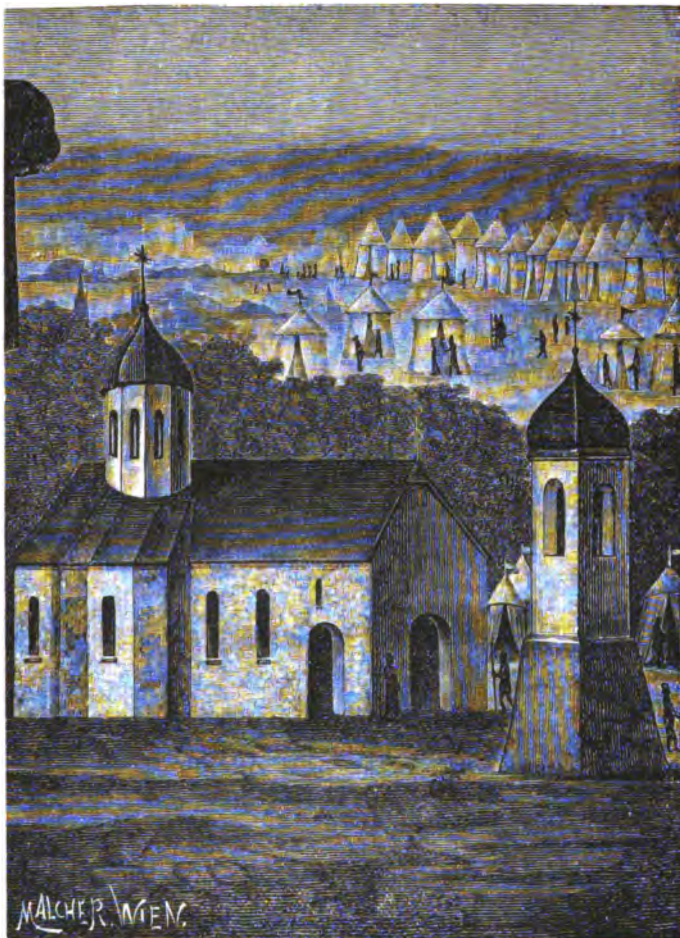

Првобитна, стара црква **манастира Ковиља** — основао свети Сава 1220.—1221. године.

знао је за гроб Рајићев, те и својим последницима показивао место гробу том у цркви онде манастирској. Казиваше, како год 1849. „*и Рајићев гроб беше отворен* али кости неповређене стајаху, само беше сандук иструнуо. Кад цркву (ту године 1850.) оправљасмо — говораше игуман Сава — *дао сам начинити један мали сандук, скупио сам кости* где му је некад показиво поменути игуман Сава Стојчевић, и како је забележено и у старој књизи једној манастирској.[3]) Зидари гроб отворе, у костурници доиста нађу и изнесу напоље „*мали сандук и све кости Ра-*

[1]) *Историја манастира Ковиља* — на страни 163. и 164.

[3]) То је и писац овога чланка обелоданио у листу нашем године 1885. бр. 48. и 49. Ур

јићеве у њему.“ С игуманом Мироном деси се у тај мах у цркви и познати књижевник наш, потпуковник *Аврам Ђукић.* Овако описује кости Рајићеве исти игуман: *„Лубања је цела и још зуби кутњаци у њој, а формација је главе: чело високо, слично слици, која се налази у манастиру; по костима се види, да је Рајић био човек малога узраста.*“

„Сандук тај — у којем беху кости и начини га, као што рекосмо, поменути игуман

И сад, о слави манастирској, о светом Арханђелу летњем, на појутарје дне 14. јулија на свечаном парастосу у цркви учињен је свечан помен тому у нас, до највећега највећем трудбенику, заслужнику цркве и народа:

гробу чело главе припаљено кандило, на великому свећњаку упаљена воштаница, гроб прекађен и преливен за спас и покој души — великому и славному *Јовану Рајићу.*

* * *

Садашња велика црква **манастира Ковиља** — грађена 1741. године.

Сава — *од мека је древета и иструо*, особито доња даска, и кости *лежаху на земљи* изложене трулежу . .“ наставља игуман Мирон. Зато начини он нов *сандук од суве храстовине* и у тај смести дваред ето потрзане земљане остатке бесмртнога *Јована Рајића*, који ни у гробу не оста на миру . . сахрани их у исту ону гробницу, и намести озгоре ту дивну плочу од гранита беличаста, са записом тим, чланку овом с почетка.

Манастир Ковиљ — у жупанији бачкој, пређашњој Шајкашкој, на домак Дунаву и угледу отуд преко са Стражилова и Бранкова гроба — броји се, по предању старинском, у наше *најстарије* обитељи манастирске и у *најзнаменитије* са постања свога. Манастир Ковиљ, по предању том, основа свети Сава године 1220.—1221. за спомен, кад измири на месту том (где је и сад манастир) мађарскога краља Андрију II са српским краљем

првовенчанин, братом својим Стеваном. Андрија II. завојштити хтеде на Стевана првовенчанога, што се овај круниса за краља.

Првобитна црква манастирска преживела је с народом нашим и *бѐле* и *цр̀не дане* за пуних готово *седам векова* — славећи па вапај дижући; страдајући па се на ново оправљајући и занављајући — и тек у наше дневи би порушена год. 1850 Зашто . . . . крошто, не тиче се нас овај мах. . .

Данашња дивна црква манастирска, од тесана камена кроја византијског: сушта слика је и прилика манастиру Манасији, задужбини Високог Стевана — грађена је године 1741. и сад, о храму свом, славила је, осим другог, *и стопедесету годину од постања свога* Украшена је сва изнутра дивно, живо́писана прекрасно и обилато позлаћена, да јој је мало равне у свих наших манастира и задужбина. Права је то, што-но реч: *царска лавра народна*.

Манастир Ковиљ и имањем и приходом иде у ред наших *најимућнијих* манастира — и свак ће се радовати, да му с поуздане стране јавимо како је честити и вредни, поменути игуман му с братством одлучио: *да на свет изда штампом све рукописе Рајићеве,* и прештампа по том и сва редом књижевна дела великог књижевника тога, која давно света угледаше, те до *стогодишњице* по самрти му, год. 1901. *да буде готов* тај вековечни његов рођени *горостас-споменик*, који време не затире, већ што дуже векује — *све горостаснији* бива!

И тај *манастир Ковиљ*, светосавски и арханђелски, бејаше и дојако без знамена, одјако ће с обележјем видљивим бити народу српскому с *гробом Рајићевим то* што је *Ловћен* с гробом Његушевим, што *Стражилово* с гробом Бранковим . . . од сад и довека!

* * *

У *Новом Саду*, у очи дне Мајке Анђе лије, 1891.

Александар Сандић.

НЕ ОДБИ!

У мојим грудма искра, у твоме срцу пламен
На моме лицу боре, на твоме пролеће цвета.
Оди потпали искру оживи веру и наду —
Не одби прву љубав она је увек света!

Оди ми скини венац, на мом што челу цвета —
На твоме благом челу веселост љупког лета,
На мом са ледног жића, гле, очај, туга, сета —
Не одби прву љубав, јер само једаред цвета!

Што тако мргодно на ме, што тако тавно гледаш
Ја ипак друго читам с твог љупког нежног крета.
Пружи ми руку твоју, лице те издаје ето —
Не одби прву љубав, она је с оног света!

Сасе. **Бошко Петровић.**

НА ЛЕП НАЧИН.

Шаљива игра у три чина.

Написао Милан Савић.

(Наставак и свршетак.)

ТРЕЋИ ЧИН.

Велика соба код Глишића. У дну позорнице узвишено место као нека мања позорница, на њојзи две столице и мали стô, на столу лист хартије. Доле, на правој позорници, четир столице.

1. ПРИЗОР.

Иван и **Анка** дотерују намештај и „горе“ и „доле“; **Глишићка** им помаже.

Анка. Само да се ујак не расрди, јер би нам то покварило читаву забаву. А штета би било.

Глишићка. Штета зар? За мене је то животно питање. Ако и ово оде на лихо, онда већ не знам шта да радим.

Иван. Ујак ће можда планути, па ће се опет стишати. У осталом, драга ујна, много зависи од вас.

Глишићка. Што се мене тиче, не брини се ни најмање. И сам добро знаш, како сам одмах прихватила Костин предлог; па не само ја, већ и Илић. Он је Косту и загрлио од тешке радости.

Анка. Коста ће бити још велики човек.

Глишићка. Ти га наравно хвалиш; још никад нисам чула, да си га покудила

Анка. А и за што да га кудим, ујна. И ви сами сте задовољнији, кад му видите вечито расположено лице и чујете му досетке.

Иван Не, за иста; Коста је далеко одскочио од нас већ сада а камо ли доцније, кад му свет буде отворен. Она реченица, коју је пре две недеље преписао; па задатак ових „виших девојака“, па Милевина примедба, да ујака спева — мени све то не беше ни од какве важности, али њему и тај комарац беше музика.

Глишићка. Да је нешто у њему, одала ми је она песма, која ми се за иста допада.

Анка. А ујак га опет мрзи.

Иван. Не мрзи га, не. Та пропустио га је на испиту.

2 ПРИЗОР.

Коста, доцније **Милева** с десна. **Пређашњи.**

Иван. Ево и њега.

Глишићка. Добро нам дошли, господине списатељу. Како се осећате?

Коста. Врло добро, госпођо. Сведоџбу имам у џепу, па шта ми може бити. Ако се господин и наљути, моја су леђа спасела.

Анка. Нисам знала, да сте тако себични.

Коста. А зар немате и ви ваших сведочаба?

Глишићка. Немојте се препирати. Не ће бити ником ништа. Зар сте заборавили, да сам и ја ту?

Милева (улази). Љубим руку! А, та то је све као што треба.

Иван. Све је у свом реду, само још нека искаже задовољство господин писац, глумац и редитељ у једној особи.

Коста (бајаги озбиљан). Ја сам задовољан. Но како је с вама? Бојите л' се?

Милева. Ја се не бојим. Што имам да кажем, то знам —

Анка. Нама шаптач не треба.

Глишићка. А како се осећа господин писац? Зар се боји, да може пропасти

Коста. Ако банкротирам као писац, не ћу као глумац. У осталом зар су једаред глумци избавили дело!

3. ПРИЗОР.

Илић с десна. **Пређашњи.**

Глишићка. Ево нам још једног глумца.

Илић. Али нéмог, као год што сте и ви, госпођо.

Глишићка. Радознала сам, шта ће и како ће онај мој човек.

Илић Па тек моја слачајша Софија!

Глишићка. Само да дође.

Илић Ни бриге вас није. Казао сам код куће девојци, да идем амо — а то је доста Уз то сам казао тако гласно, да је чула.

Глишићка. По чему судите?

Илић. Упустила је тањир

Глишићка Онда је извесна ствар.

4. ПРИЗОР.

Тима и **Сима** с десна. **Пређашњи**

Илић (спази их). А шта ће ови овде?!

Тима (стоји код врата, иза његових леђа извирује *Сима* и мучи се, да види боље). Ја сам дошао по налогу.

Илић. Каквом налогу?

Тима. То не смем рећи; али сад знам све. сад могу ићи.

Глишићка. А по каквом сте налогу дошли ви, Симо?

Сима (испиње се иза Тиминих леђа). Молим, љубим руку, . . . ја сам, знате, добровољац.

Тима. Хтео би и он да уграби коју мангуру, па се намеће.

Сима. Ах, Тимо, ти ме вређаш.

Тима Па што идеш непрестано за мном?

Сима. Не ћу више никад (оде).

Тима. Ха, ха! Сад идем и ја (оде.)

5. ПРИЗОР.

Пређашњи без Тиме и Симе.

Илић. Ова два дедака све нешто муте.

Глишићка. Ми смо жене паметније од вас. Окладила би се, да вребају по налогу наших љубоморних.

Илић (гледи је). Богме, драга госпо, признајем, да сте у том паметнији.

Глишићка. И иначе, и иначе; та куд би тек одскочиле, да толико учимо!

6. ПРИЗОР.

Глишић с десна. **Пређашњи.**

Глишић (гледи зачуђено намештај и мери све редом; сви ћуте). А шта је опет то? Та ово је позориште! Зар у мојој кући да буде комендије? Аха, ту је и Коста! Иване, говори!

Иван Драги ујаче, ми смо хтели, да вас изненадимо, те смо спремили опроштајну свечаност. Што долази, долази из чистог срца као благодарност нашим професорима

Глишић Хм, хм! То није било нужно. Ми чинимо по дужности и по саве ти. (Глишићки.) А јеси ли ти што год знала?

Глишићка. Од куд! Деца се закључала па нису пуштала никог. Тек пре четврт сата —

Глишић (Илићу, намргођено). А јеси ли ти штогод знао?

Илић. Још мање. Нема пет минута, како сам овде. Дођох да те зовем на куглану а оно читава парада код тебе.

Глишић. Али Иван рече, да је у почаст професорима; морао си дакле знати.

Илић. А јеси ли знао ти?

Глишић (окрене се срдито и оде на лево; доцније се опет врати).

Коста. Не да се господин преварити.

Глишић. Мислите! Још сте млад, врло млад.

Илић. Само где је моја — аха!

7. ПРИЗОР.

Илићка с десна. **Пређашњи**.

(*Коста*, *Иван*, *Анка* и *Милева* зађу за кулисе и појаве се кад треба.)

Илићка (на вратима, за себе). За иста је овде!

Илић (лагано Глишићки). Нисам ли казао, да ће доћи.

Глишић (с лева, постоји, за себе). Ено их опет шушкају.

Илићка (за себе) Још ћу свиснути! (Ступи напред, гласно.) А шта је данас овде?

Илић (бајаги изненађен). А гле тебе!

Глишићка То је лепо, што си дошла; показујеш тиме, да се не срдиш.

Илићка. Ја? Вараш се. (Хлади се).

Глишић (приступи Илићки). Зар нисте знали ништа? (лагано) Ево писма! Дајте ми моје. (Измењују писма са дотичним знацима.)

Илићка. (лагано) Хвала Богу! А шта да сам знала?

Глишић. Да се спрема опроштајна свечаност.

Илићка. Шта се то мене тиче.

Глишић Та да, ви не предајете ништа.

Илић. Молим раздрагане духове да се мало смире, јер свечаност канда почиње.

Коста (горе, за њим стоје *Иван*, *Анка* и *Милева*). Поштоване госпође и господо професори!

(Глишић, Илић, Глишићка и *Илићка* доле, окрену се и гледе на малу позорницу.)

Коста (наставља) Данашњи дан је свечан дан, не толико по наше уважене професоре, колико по нашу маленкост. (Показује на себе и оне „горе.“) Ми смо данас дошли до прве веће станице у животу нашем; пред нама се сад отвара будућност. Ми смо се трудили —

Глишић (за себе). Особито ти.

Коста, — да стечемо што више знања, и да смо у свачем слушали наше професоре, знали бисмо још више —

Глишић (кашљуца за себе). Знаш ти и тако доста.

Коста. Хвала им!

Иван.
Анка.
Милева. } Хвала им!

Коста. Сутра полазимо у свет, једни лепој а други можда и тамној будућности, и Бог једини зна, хоћемо ли се икад сретни видети. (*Илићка* се хлади, *Глишић* кашљуца.) За то се ево праштамо а тиме одајемо достојну почаст онима, који су нам после родитеља највећи добротвори. Молим, изволите заузети места, јер свечан тренутак почиње. (*Илић* и после малог устезања *Илићка* заузму „доле“ места једно до друго, тако исто *Глишић* и *Глишићка*.)

Глишић (врти главом). Шта ће сад бити!

(*Анка* села „горе“ за сточић. *Иван*, *Милева* и *Коста* оду за кулисе)

Анка (приказује по нарави Глишићку, узме хартију са стола и чита):

„Ја бих хтео да сам сретан,
Да уживам свако миље,
Да на путу моме расте
Росни бршљан и ковиље.“

Глишић (за себе). То ми је познато. (Хоће да пита Глишићку али га ова ућуткава.)

Анка. Морам признати, да ме већ почетак чудновато дира. Где је срећа? Је ли у срцу?

Коста (приказује по нарави Глишића, улази нагло). Шта имаш то у руци? Песму. За цело љубавну. Боље узми варјачу у руке.

Анка. Бог с тобом, човече, а нашто је куварица!

Коста. Отераћу је, па ћеш онда кувати сама. Не ћеш ти мени сањати о љубави. (Узме хартију од Анке.) Знао сам, одмах сам знао. Хм! Рукопис ми је познат. Погрешно је ставио запету, треба тачка са запетом —

Глишић (кашљуца и хоће Глишићку да пита, ова га опет ућуткава).

Анка. Молим те, човече, немој запињати за маленкости

Коста (за себе). Да није ту песму написао мој колега Иван? Он је сваки час овде, био ја код куће или не.

Анка. Је ли, да је леп?

Коста. Ко? Иван?

Анка. Какав Иван! Овај стих.

Коста. А! А од кога је?

Анка. Не ћу ти рећи.

Коста. За цело је од Ивана. Има он своју жену, па што не пева њојзи.

Анка. А певаш ли ти мени?

Коста. Којешта! За то не мора други. Ти се смејеш, ти се мени смејеш! О, само нек ми дође —

Иван (приказује по нарави Илића, улази лагано). Добар дан госпо! Сервус Коста! А где си то? Чека те читаво друштво на куглани а тебе нема. Ти једини умеш да свалиш попанбирова.

Илићка (хоће да пита Илића, овај је ућуткова).

Анка. Дакле и то умеш, а ја сам мислила, да знаш само латински.

Коста. Ваљда се морам мало разонодити.

Анка. Не могу ни ја читав дан држати варјачу у руци.

Коста. Али пре подне ваљда?

Анка. А ко још сваљује пре подне попанбирова!

Коста (окрене се срдито.)

Иван. Драги колега, ти канда — шмут!

Коста (држи му љутито хартију под нос). Ко је писао ову песму?

Иван (гледи је). Враг би га зао.

Коста. То није одговор.

Иван. Најпре одговори ти мени: хоћеш ли на куглану?

Коста. Не ћу.

Иван. Онда не ћу ни ја. (Седне).

Коста (за себе). Сео до моје жене!

Милева (приказује по нарави Илићку, улази под шеширом, Ивану). Знала сам, да ћу те овде наћи.

Иван. Па шта је то тако страшно?

Милева. Ја то не трпим.

Илићка (хоће Илића жестоко да пита, овај је ућуткава).

Иван. Жено!

Милева. Убијаш ме тиме; умрећу пре времена.

Иван. Онда ћу бити ожалошћен удовац; даћу ти после шест недеља леп парастос, па онда —

Милева. Па онда?

Иван. Онда ћу се опет оженити.

Милева. Иване! (Хоће да падне у несвест, но пошто нема празне столице, предомисли се.)

Илићка (хоће опет да пита, *Илић* је утишава).

Анка (устане и понуди Милеви своју столицу.) Теби је канда зло.

Милева. О, није ништа. (За себе.) Могла бих је изгрепсти.

Анка. Али ипак; мени се учинило, да си посрнула.

Иван. Можда већ умире.

Милева. Иване! (Хоће опет да падне у несвест; *Анка* јој подмете столицу и она падне на њу.)

Иван (устане и понуди своју столицу Анки.) А није у реду да седим, кад ви стојите. (*Анка* седне.)

Милева (за себе, љутито). Њојзи нуди столицу а мени — о Боже!

Коста (за себе). Како је услужан према мојој жени! Он је написао песму, нема сумње.

Анка. Како ти је сад, Милева?

Милева. Добро, добро. (За себе). Још пита шкорпија.

Иван. Добро ти је дакле. А ја већ премишљао, кога да узмем за жену.

Милева (клоне али се брзо дигне опет). Не, не ћеш се ти опет женити. Ја ћу живети, ма само за то, да ти пркосим.

(*Илићка* и *Глишић* хоће чешће да питају, али их они ућуткавају.)

Коста (за себе). Ови баш лепо . . .

Иван. Има и другог пута, да дођем до мира.

Милева. А тај је?

Иван. Развенчаћу се с тобом. Деце немамо...

Милева (клоне). Боже!

Анка (Милеви). Видиш каква си! А ја бих свом мужу за љубав и умрла.

Коста. Којешта!

Иван (Анки). Ваш „човек“ није тако племенит; он не ће да умре.

Милева (за себе). Наопако, та тај би још узео Анку!

Коста (за себе). Каква се мисао буди у мени. Тај ме нуди да умрем. Тај би још узео моју жену!

Анка (Ивану). Немојте тако говорити. За име Бога! Шта бих ја, несретница, радила сама. Ох, Коста, зар је и то могуће!

(*Глишићка* и сви они „доле“ маркирају по мало речи оних „горе“; и у њих се постепено буде слични осећаји, те на послетку чине оно исто, што и они „горе“.)

Коста. Којешта! Ја и не мислим —

Анка. (приступи му ближе, наслони руке на Костино раме и гледи га милокрвно.) Видиш, Коста, ја не бих могла после тебе живети ни тренутка даље. Ти си ми једина срећа. Ох, кад и помислим само — (покрије лице марамом и јеца).

Коста (теши је). Али, драга жено, ја нисам никако болестан . . . ја сам потпуно здрав . . . ја и не мислим умрети.

Анка (јеца). Да ме Бог сачува од те несреће! Ах, Коста, ја сам тако сретна сад, па . . . ах! (Плаче.)

(*Глишићка* покрила марамом очи и јеца. *Глишић* у неприлици, теши је.)

Милева (ломила се до сад, Ивану). Зар би ти волео, да умрем? (Приближи му се као нека покајница.)

Иван. А кад сам ти то казао?

Милева. Па ветиш, да би се опет оженио.

Иван. Бог ме, жено . . . .

Милева. Али оно, оно друго —

Иван. А које?

Милева. Да се . . . . развенчаш . . . .

Иван. Слушај ме добро. Кад сам те испросио, имадох пред очима једино љубав нашу. Је ли тако? Могу ли рећи: *нашу* љубав?

Милева (спусти главу на Иваново раме, покрије лице марамом и јеца).

(*Илићка* чини од прилике исто.)

Иван. Ти си била моја прва и моја једина љубав; за другу љубав ја не знам За што нам трујеш и жалостиш живот, кад знам, да верујеш у моју љубав?

Милева (разнежена). Верујем, верујем

Коста (Анки). Престани, молим те! Та видиш, да сам жив и здрав.

Анка. Ал' ме не љубиш.

Коста. Ко? Ја? А ко не би љубио своју добру жену!

Анка. О, не љубиш ме, као ја тебе, јер да ме љубиш тако, не би огорчавао живот и мој и свој.

Коста. Знаш . . . овај . . . слатка жено . . . Анка . . да заборавимо, што је било, да заборавимо са свим . . . .

Анка. Па да нам сијне нов живот!

Коста Да уживамо у њему —

Анка. Та не живи се до века!

Коста. Ходи, жено, никад више! (Загрле се)

(*Глишић* се приближује Глишићки и узме је за руку; *Глишићка* обори очи.)

Иван (Милеви). Гледај, душо, они се већ измирили —

Милева. А зар ми нисмо?

Иван. Јесмо — и гадна сумња да нам више не мути срећу.

Милева. Никад више! (Загрле се).

Глишићка (Глишићу). Никад више, је ли?

Глишић. Никад. никад! (Загрле се.)

Илић. Никад, је ли жено?

Илићка. Никад, Стево! (Загрле се)

(*Коста* и *остали* „горе“ разишли се међу тим тихо, те они „доле“ остају на послетку сами.)

Завеса падне.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

III

Ванда је од тог доба све више посећавала Смарагду, и увек би имала какав изговор да нађе, само да јој се мати не би досетила Смарагда је на брзо увидела прави узрок, јер је опазила да у исто доба долази и Боровски. Није ју хтела бунити, шта више испрва се са свим притајила, као да није ништа опазила, и често би за који тренутак отишла у другу собу те их саме оставила Није никад ни помислила, да можда криво чини, јако се радовала младој љубави и пазила на њен развијутак. као што у врту опажамо развијутак нежна цветка. Ти су „случајни“ састанци били пријатна промена у једнострану животу њену.

Нико се не би досетио, зашто Гловацкова ћерка иде сваки час тим туђим људима, који не излази ни међ' људе, ни у цркву, да је случајно доктор Малак није опазио онога вечера са непознатим часником. Побојао се, да му тај човек не замрси лепе рачуне; волео би што дознати о њему, али залуд му био труд; ни у касини му нису могли рећи, што је желио, јер Боровски није био међу онима, који су седили пред кафаном кад се љубљанске госпе са својим пунонадежним ћерима шетале по Звезди под Турн и опет натраг; а на касинским забавама си га могао још мање наћи Малак је све и сва употребио. да дозна ко је тај часник, али никако није могао име да му нађе

Био је још неко, ко је разбирао за Ванду. То је била Добравчева Јера, она, која се оне недеље срела са Боровским на крају позоришне улице. Није ни она могла ништа сигурно знати, па је с тога тим више измишљавала, и скоро сваки пут с подсмехом пецкала Гловацкову куварицу кад год би се нашли где на улици. „Ваша госпођица је себи набавила војничку стражу, као највећа царска господа“ или би је запитала: „Но, да ли ће бити скоро сватова?“ Гловацкова Нежа се слабо освртала на Јерине речи: добро ју је познавала, као што су је познавале и све пиљарице, с тога је мирно прошла поред ње, а кад год би јој и рекла: „Што дикла, навикла,“ или пак: „Јеро тебе канда сврби језик?“

Био је топал летњи дан Сунце је топло сијало, чиновници су напустили своје писарне, а налицкане госпе и госпођице се шетале по Звезди, где је свирала војничка капела. И

доктор Малак се подигао, пребацио јесењи капут преко рамена а упутио се управо госпи Гловацковој. Суседи су га већ сви познавали, јер је долазио скоро сваки дан у исто време, и трговци пошто већ у то доба нема продаје, стајали су на вратима и намигивали за младим доктором

И ако је свако знао, да Малак долази к Гловацковима због ћерке, која је заиста била лепа, да је у Љубљани било мало таких, уједно од племићке крви и не без мираза, ипак је свакоме било чудновато, зашто баш онда долази, кад Ванда није код куће. Ако га она не мари, онда ће ипак сав труд његов бити узалуд. С тога ако је мало само проницљив, морао би то таки увидети, и ако је поштен морао би је напустити И Нежи је то било чудновато; никако није могла да помисли, да би таки господин долазио само због ужине у какву кућу, као што су то неки говорили, да долази због њене госпе, која би му могла бити мати.

Истина је било, да није све тако, као што се говорило; али је у пркос томе госпа Гловацка била увек немирна и весела, кад је требао да дође доктор Малак, па така је и данас била. С плетивом у руци ходала је сама по соби а чим би ко ступио на степенице, ослушкивала би, да није он Није морала дуго чекати, баш у одређено време био је на врати и ушао у собу. Осећао се код куће, а госпа га је из гостинске собе одвела у спаваћу, одмакнула сто, и понудила га да седне поред ње на диван. Доктор се није устезао, него мирно седе на означено му место као и свако после подне. Данас је био нешто замишљен и невољан. Госпа га запита:

„Шта вам је, господине докторе, што сте тако нерасположени? У вашим годинама мора човек бити увек весео; особито кад му се укаже така пријатност као вами.“

„Истина је, да нисам добре воље, али нисам ни нерасположен Но јако се варате, госпођо ако мислите, да је над човеком мог доба увек ведро.“

„Рада бих видети те облаке, што би могли ваше сунце потавнити; то је само магла коју би нежна госпођица могла својом махаљком растерати.

„Могуће, али не свака!“ одговори доктор у кратко.

Госпа Гловацка је добро знала, куд доктор циља и стога је желила се искрено по разговарати с њим. У први мах се притајила, као да га није разумела и смејући се одговори:

„Но видите, да сам погодила какве су вам магле.“

„Дозволите милостива, да се мало јасније изразим “

„Молим, врло ће ми мило бити.“

„Где је госпођица Ванда?“

„Није код куће, отишла је код госпође Сиеминскове.“

„Али, зашто баш никад онда није код куће, кад сам ја ту, то је заиста чудновато “

„Баш ништа није чудновато, шта више са свим је оправдано. То је баш најзгодније време, да са пријатељицом свира на гласовиру. Чините јој криво кад тврдите, да никад није код куће кад сте ви ту, а међу тим кад год сте дошли пред ручак или вечеру, увек је била и она ту.“

„Нека је тако!“ рече доктор и слегне рамени. Видило се да није био са свим задовољан са госпођиним одговором. Кад се мало умирио, поче опет:

„Дозволите ми милостива још једно питање. Зашто госпођица Ванда увек иде само до госпе Сиеминскове; та у Љубљани нема девојака њена доба, која би се с њом другжила.“

„Свако иде најрадије тамо, камо га вуче срце. Шта могу ја што је мојој ћери к срцу прирасла лепа Смарагда, с њом је веже и успомена на покојног јој оца, који је ретким саучешћем био одан тим несретним људима. Осим тога је то друговање за Ванду од велике користи, јер се она ни с ким другим не би могла тако упражњавати у гласовиру, као с госпом Сиеминсковом Баш се радујем, што се нашла тако лепа прилика, но Бог зна хоће ли то на добро изићи.“

„То је све лепо; али милостива не смете заборавити на више обзире Ја не познајем Сиеминскове; а као царски чиновник не смем ни имати с њима познанства, јер то би била лепа препорука за мене, кад бих се дружио са изгнаницима. Ви сте независни истина али у вишим круговима ће вам замерити то пријатељевање“.

„Ја се никад нисам мешала у политику, али као племићка, била сам лојална, те сам осуђивала сваки преврат, био то словеначки, пољски или мађарски; а толико ми је само мој покојни говорио, да при државном пре-

врату, већином трпе недужни. Сиемински су већ више година у Љубљани, а тако су благи и мирни људи, да би мало ко и знао за њих, кад неби госпође толико говориле о лепој Смарагди.“

„Тија вода брег рони“, рече доктор, те поносито уздигне главу мислећи зар, да је нешто високоучено рекао.

„Али не свака“, одговори гђа Гловацкова.

„Но најпосле није ми бриге за Сиеминскове, то није моја ствар; хвала Богу, за таке људе имамо полицију. Али милостива сами можете видети, да мени не може бити пријатно, што госпођица Ванда тако често тамо одлази Људи виде, људи знају, да се ја за њу занимам, те би ми баш сада кад има толико и тако знатних промена — могли нашкодити.“

„Али господине докторе!“ Чуди се госпа, „кога се све то тиче! Ваљда неће бити тако строг тај нови државни ред. Млади сте и неискусни што пак ништа не чини. Ваш рад и тачност биће вам на руци. Добро сам извештена, да вас чека лепа будућност, и за мало па ће вам се повисити звање, у пркос томе, што Ванда одлази Смарагди.“

„Чврсто се уздам“, потврди Малак задовољан сам собом, по том чисто уплашено дода, „али пре него што дође именовање морао бих одпутовати а дотле бих волео да сам с неким стварима на чисто“.

„А какве су то ствари?“ упита госпа са свим мирно, ма да је знала, да се баш ње и њене ћерке тичу, што је Малак на уму имао. Још се надала, да ће се Ванда дати наговорити и да ће омекшати према доктору. Зато никако није хтела пренаглити, него је сваку реч прво добро промислила, пре нег' што ће је изустити.

(Наставиће се.)

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

(Наставак)

ДОДАТАК I.

Не треба дакле другијех доказа, да је Тацит у спису своме „de moribus Germanorum“ описао обичаје исконскијех Словена германскијех и то у 27 првијех глава Онакове, какове их је славни Словак и чувени историк г. Ф. В. Сасинек штампао у II. свесци својијех „Záhady dějepisné“, ево износим у српскоме преводу читаоцима „Јавора“.

Обичаји германскијех Словена.

1. Цијела Германија одијељена је од Гала, Рећана и Панонаца ријекама Рајном и Дунавом, а од Сармата и Дачана међусобнијем страхом и горама Остатак оптиче оцеан, који обухваћа гребенасто и грбаво приморје и големе острове; ту смо недавно упознали нека племена и краљеве, с којима смо ратовали.

2. Саме Германе држао бих за исконске обитаваоце[1]), који се нијесу испремјешали доласком и населбинама туђијех народа[2]); јер до сада нијесу долазили по суву него по мору они, који су хтјели да промијене своја сједишта[3]), и јер наши људи ријетко посјећују на лађама дебело и — што но ријек — бурно море. Та и ко би кроз опасности бурнога и непознатога мора из Азије или Африке или из Италије ишао у Германију, у земљу незграпну, поднебја непријатна, необразовану и неугледну, ван да му је домовина.

У старинскијем пјесмама, које су у њих једина врст предаје и љетописа[4]), славе Тристона[5]),

---

[1]) Не зна дакле ништа о предгерманскијим Келтима у Германији.

[2]) У VI. ст. пр Хр. довео је Сиговес Келте или Гале у Германију и настанио се шњима на десноме бријегу Рајне.

[3]) Овђе је имао на уму Феничане, Лиђане, Јелине, Венете и друге; а није се сјетио, да су се народи из прве колијевке људства (из Азије) селили и по суву.

[4]) Словени су пјеснички народ и многи историјски извори сачувани су досада у пјесмама и приповијеткама народнијем. J. Kollar: Vyklad k Slávy dceři стр. 222—225. Šafařik: Starožitnosti I. 264.

[5]) Некоји кодекси имају: *Tuiston*. *Tuisco*, али кодекс Leidensis Pontani и Vaticanus (Muellenhoffii, 1862.) имаду *Triston*. Њемачки учењаци најрађе читају *Tuisco* и отуда изваћају име *Deutsch*. Треба заиста многе промјене и претуривања слова, да од *Tuisco* постане *Deutsch*. Није ли то могло постати од ријечи *deuten*, *bedeuten*? У искону називали су се Нијемци *Teutones* и *Saxones*, говор њемачки *lingua theutisca* и *saxonica*, што је далеко од Tuisco. Није ли *Triston* словенски *Triglav*? Vota s Ottonis ap. Ludeo. Scr. c. 13. p. 478: — Kollar: Vyklad стр 215. — Словени, као што доказује Abr. Frencel (S. S R. R. Lusaticarum II 85—136.), нијесу предочивали Триглава с трима главама само, него и троуглом, у опће стварима, које су имале три стране (tria latera, Třistěn). Тако су га и древни Германи (El. Sched de diis Germ. c. 25. p. 355.) обожавали у подоби троугла или тространа дрвета.

бога од земље рођена[6]) и сина његова Мана[7]), као прародитеље и зачетнике народне. Ману давају три сина, по чијим се именима најближи оцеану називају Ингевони[8]), средњи Херминони[9]), остали Истевони[10]). Некоји тврде, да је бог имао више синова и да се по њима прозвало више племена; а то су Марси[11]), Гамбри[12]), Суеви[13]) и Вандили[14]); и то да су права и стара имена[15]). Напротив веле, да је име Германија ново и од скора дано; јер они, који су први преко Рајне прешли и потисли Гале, сада се називају Тунгри а прије су се звали Германи. И име једнога племена постало је мало по мало име народно, те су се, изнајприје сви по побједитељу од страха, назвали Германима.[16])

3. Причају, да су и они имали Херкула, и полазећи у бој пјеваху њега као првога од свијех јунака. Имаду и таковијех пјесама, чије пјевање — зову их барит — распаљује срце а из самога пјевања наговјешта се срећа у насталоме боју. Јер страше или се сами боје од звука, какав војска произвађа; и не чини се то као глас, него као одјек храбрости. Нарочито воле опоро и испрекидано режање: јер држе пред устима штитове, да одразом буде глас пунији и звучнији[17]) У осталом мисле некоји, да је и Улис, на оној дуготрајној басновитој пловитби залутао у ово море, походио Германију те Асцибургијум, који лежи на десноме бријегу Рајне, основао и име му дао[18]); шта више да

---

[6]) Уважимо ми горњу примјетбу, да су Словени поштивали бога (Триглава) у подоби тространијех предмета, а Германи у подоби тространа дрвета (trigona, trilaterali arbore) те рођење његово од земље, принуђени смо помишљати или на тростран пањ (Třistěn), који расте из земље или трострук изданак ston (Triston) који из дрвета из земље избија.

[7]) Код ове ријечи одушевљено узвикује Грим: „Dies ist doch ein echt deutsches Wort“. Ја не признајем, да је Тацит овијем именом помишљао на њемачку ријеч Mann (муж), просто с тога, што Mann не означује његова синовскога односаја према оцу Тристону. Старословенско *many* (мањи, најмањи), старолатинско *manus* (minor, minimus) боље означује синовски однос према Тристону (*major* i. e *senior Triston*, *minor* i. e. *iunior Triston*). Mannus не може да буде њемачко Mann, јер Saxo Gram. Hist. Daniae. Ed. Havniae. 1858. I. 76. има примјетбу: *Manni sunt equi pusilli.* Horat. carm. lib. III. od. 27. ver. 7.

[8]) Зашто да су Ингевони Нијемци? Какова је њемштина у имену Ingaevones? У томе налазим ја сличност словенскоме имену панонскога кнеза Инга (*Ingo*, Anon. Salisb. de convers. Carant. ap Ginzel: Cyrill und Method. Leitmeritz, 1857. Anhang, стр. 50) и ако нијесам кадар да му расвијетлим извора.

[9]) Не знам, зашто се Херминони држе за Нијемце, јер за Hermin не налазим никакова њемачкога коријена. Нећу да име Хермин присподобљам са именом горе Hermanec, (Hrmanec, Hřmenec) између Кремнице и Бањске Бистрице у Словачкој, али држим да је у свези са именом Хермани (Germani) и Херцинска шума.

[10]) За Истевоне не налазим коријена у Њемштини; али га налазим у ријечима stav, stavánê и v Stavanech (Šafařik: Starožitnosti, I 239). Испореди přistav Přistavánê, лука, Лучани.

[11]) Не потиче заиста од латин. *Mars*, него од домаће ријечи *море*. Испореди Morini, Moriseni, Mořáci, Mortsani, Morazeni, Moraćané (Приморци). Šafařik: Starožit. II. 65. Картографи међу их обично на десни бријег доње Рајне; али Страбо 6 о. г. 15.) вели, да су од Рајне дубоко у Германији. Šembera: Západní Slovane. Videň, 1868. стр. 341.

[12]) Разумију ли се ту Сигамбри, које Страбо уз Марсе спомиње? Може бити, да су Гамбри обитаваоци уз наддунавску гору Јаворник (Janerling), коју Птоломеј пише Γαβϱιτα, Страбо Γαυβϱητα. Šembera: Záp. Slované, c. 131.

[13]) Као год што су пантеутонски учењаци име класичнијех Германа пренијели на Нијемце, тако су исто и име класичнијех Суева пренијели на њемачке Швабе, те се мјесто *Suavi* опћенито пише *Suevi*. Тацитови Суеви не имају ништа заједничка са њемачкијем Швабама, који су пребивали над ушћем Лабе а преселили се у данашњу Виртембершку и западну Баварску. Migne: Patrol. lat. t. 71. p. 331. Šembera: 100—105, 163—166.

[14]) Codex Vaticanus има: Vandalios. — Познија историја зна само за словенске Венде, Винде, Вандале и Винете, те не има узрока, да Венете, Бенделике, Винделике, Вандале и Вандиле држимо за Нијемце просто с тога, што су били германски, сарматски или илирски народ То је на пантеутонску окренута историја, када се тврди, да је било њемачкијех и словенскијех Вандала, и т. д.; да су њемачки Винети и т. д. одселили а на њихова празна мјеста да су се доселили Словени и примили њихово име; да су Јорнандови Готи (Гети) и њихови сродници Вандали и Алани били Нијемци; да су њемачки Готи, Вандали, Алани и Суеви одселили на запад и напокон нестанули у Хиспанији и Африци. Отишли су бојни пустоловци а језгра народа остала је код куће. Šembera; 105. Sasinek: Záhody dějepisné. Sešit II. и IV.

[15]) Према томе забацује Тацит причу о Ингевонима, Херминонима и Истевонима, а истинитије држи предање о Приморцима, Јаворницима и Свебима и Вандалима, што се посве добро слаже са историјом класичнога времена, јер ова знаде само за ове, а не за оне. — Што Тацит вели, да су Марси, Гамбри, Суеви и Вандали имена синова Бога (Тристона), то спада више у поезију. него ли у критичну историју.

[16]) Мјесто ово свакојако се тумачи (Programm gymnasia v Klatovech г. 1886. стр. 22—24.) По моме мишљењу смисао му је овај: Једно племе народа, што је пребивао међу Рајном и Вислом, прешао је преко Рајне, побио се с Галима и потиснуо их. Да устраши Гале, није се назвао својијем властитијем именом, а да га не држе за отпаднике осталијех племена, назвао се Германима. Позније је то име пренешено и на друга племена Сад се пита: Је ли *Germanus* ријеч латинска, галска. њемачка или словенска? Латинска није, јер су Тунгри војевали с Галима, кад Римљани још нијесу били покорили Галије. Галска није, јер су Тунгри то име сами себи дали а нијесу га примили од Гала. Њемачка није, јер ни Zeuss ни Grimm нијесу је могли из њемштине расвијетлити, и јер тада још није било Саса (Нијемаца) између Висле и Рајне. Ријеч је то словенска. јер су Словени од искона пребивали међу Рајном и Вислом. — Шта значи име German? Земљу међу Рајном и Вислом застирале су растове горице (Ὀϱκύνιοι δϱυμοί) или мале горе, старословенски *Gory mané*. На питање Гала: Ко су, од куда су? одговоре: *Gormanci* (горани), људи *z gor manych*. Тако је по свој прилици постало име *Gormani*, у коме је о замијењено са е управо тако. као што се Ὀϱκύνιος промијенило у Hercynius, Pomorie у Pommeranii, Uhor у Uher, Sorbi у Serbi, Geti у Goti, и т. д. У прошломе тисућљећу није се знало за истовјетност Германа и Нијемаца. А и дуго је трајало док се имену *Germanus* подметнуо значење *Нијемац*. (W. Giesebrecht, Gesch. d. deutsch Kaiserzeit. Braunschweig, 1885. I. 801.) Талијани називају Нијемце Tedeschi, Французи Allemani, Словени су их звали Сасима. (Migne: Patrol. graeco-lat. 112. p. 1271.) Истовјетовању имена *Germanus* и *Нијемац* као и невгодноме изразу *lingua germanica* научиле су нас њемчурске књиге и школе.

[17]) Barytus по другијем рукописима barditus (мађарски orditás) био је по свој прилици узвик цијеле војске, а личио је на режање, брујање; био је дакле силан и грозан глас. Право се вели за Словене: „Et cives Lubicaenae urbis audito murmure exercitus (Nicloti). Helm. I. 63. — Servi in unum ex omni nemore conglobati, fecerunt quatuor turmas, et per vices in quatuor partibus ululantes, invalescebant maximis vociferationibus, sperantes se sic terrere exercitum ducis. Helm. Suplem. III. 4 Šafařik II. 697. Испореди исконско ура руске војске. Иродот IV. 59.

[18]) Codex Vaticanus има ασχιπυϱιον (úzky porog. úzky práh, уски праг). По др. Сјеньавском лежао оньје, ђе Рајна окреће западу.

је на томе мјесту до недавна био олтар, којега је Улис посветио именом својега оца Лаерте, и да на граници Германије и Реције и сада се налазе споменици и надгробници, који су исписани јелинскијем словима[19]; не мислим да то потврђујем нити да опровргавам доказима, нека свак по своме уму вјерује или не вјерује.

4. И сам пристајем за онима, који мисле, да су народи германски, непокварени женитбама[20]), или другијем каквијем мијешањем са другима народима; но да су само себи сличан народ[21]). То долази отуда, што поред све множине њихове имаду сви иста тјелесна својства а та су: дивље модре очи, плаве косе, висока и само у навали јака тјелеса[22]). У послу и напору не показују исте дурашности; поднебље и земља није их ни мало приучила подносити жеђу и врућину као глад и студен[23]).

5. Земља, и ако је обликом доста различна, опет је у цијелости нагрђена или прашумама или мочварима; највлажнија је према Галији, највјетровитија према Норику и Панонији; макар што је доста плодна, воћу ипак не прија; говеда се множе, али су обично неугледна И говедима недостаје љепота и урес чела[24]): имају их много, и то им је једино и најмилије богаство[25]). Не знам јесу ли им богови из милости или из љутави укратили злато и сребро; ипак не тврдим, да не има у Германији ни једне жиле злата и сребра[26]); јер ко их је тражио? Ни не маре да их имају и употребљују[27]). Сребрно посуђе, што су их њихови посланици и поглавице на дар добили, није у већој цијени него ли земљено, акопрем они, који су нама најближи, због трговине цијене и злато и сребро[28]), други некоји добро познају и предност давају нашем новцу: они у дубљини по старome обичају једноставно измјењују робу[29]). Воле стари и добро познати новац серати и бигати[30]). Лакомији су на сребро него на злато, ну не због склоности какове, него стога што требају више сребрнијех новаца, јер тргују обичнијем и јефтинијем стварима.

6. Не имају ни гвожђа на претек, како се по врсти оружја судити може. Ријетко употребљавају мачеве или дуља копља. Носе сулице или како их сами називају фрамеје[31]) са ускијем и краткијем жељезом, али тако оштријем и за употребу згоднијем, да се истијем оружјем, како већ затреба, боре из близа или из далека. Коњаник се задовољава барем штитом и фрамејом; пјешаци бацају и копља, сваки их има по више а бацају их веома далеко[32]), јер су голи или лаганијем војничкијем плаштем одјевени[33]).

Одијело им није гиздаво[34]), само штитове личе најодабранијима бојама[35]). Мало ко има оклоп, а једва један или други да имаде ковну или кожнену кацигу. Коњи им се не одликују ни љепотом ни брзином. Али их ни не уче као ми, да се окрећу на завоје; равно или се окрену на десну страну и бјеже да нико не заостаје. Много су јачи у пјешачтву[36]); с тога војују смијешани, за сусрет коњице веома је згодна брзина тијех пјешака, који се одабирају од све младежи и стављају се пред

[19]) Слични преисторијски написи налазе се у словачкијем горама. Испореди Сасинекове: Dějiny drievnych národov na úzenú terajšieho Uhotska Turč. Sv. Martin 1878 стр. 240. Šafařik: Starožitnosti II. 737—742. Křižek; Z dějin star. Slovanu. Tabor. 1883. стр. 98.

[20]) Mislav patrem (Billungum) frequenter coargit, . . . nec timenet patriis derogare legibus, ducens uxorem Teutonicam Helm. I. c. 19. Ibrahim u Slov. Letopisu V. 102.

[21]) Шта да реку на то они, који веле да су у старој Германији понајприје живили Келти, па онда Нијемци а послије њих Словени? Што ће рећи на то онај, који истина вели да су у старој Германији пребивали и Словени, али да су Нијемци били господари а Словени њихове слуге? А што ће рећи они нашинци, који међу Рајну и Лабу међу Нијемце, а Словене текар међу Лабу и Вислу, кад Тацит знаде у Германији за један те исти народ? Šafařik: Starožitnosti, II. 693.

[22]) Модре очи и плаве власи превлађују у Словена. J. Kollár: Vyklad, стр. 41. — Šafařik: Starožitnosti, II. 724, 728. — Křižek: Z dějin стр. 17. Иродот IV. 108.

[23]) Ibrahim у Sloven. Letopisu 106. Šafařik Starozit. II. 696, 699.

[24]) Германско говече заиста је имало и има рогове, ну не тако дуге као у Италији. Чим хладније поднебје, тијем краћи рогови. Šembera: Západni Slované. стр. 354.

[25]) Mela, II. 3. — Plinius N. H. XVI. 149. — Ibrahim у Sloven Letopisu V. 103. — Šafařik Starožitnosti, II. 696, 699.

[26]) О добивању Ковина читај Kallára: Vyklad c. 219. — H. Iire ek: Slovansko pravo, 1. 78. — Křižek: Z dějin, c. 79—91.

[27]) Aurum argentumqae pro minimo ducunt Ad. Brem.

[28]) Трговачка цеста или је ишла по мору (германском, атлантичком и јадранском), или по ријекама и по суву (к Рогатцу на кроз Панонију у Мљетке). Křižek: 56 74.

[29]) Helmold, I 38. Ibrahim у Slov. Letopisu V. 103, 104. До сада се у словачкијем селима често мијењало жито за воће, лонци за тканину. (Брибирци продавају по Лици смокве за вуну. Прев.)

[30]) Serrati су новац око крајева нарецкан као пила, bigati (bis-jugati) на коме су биле двоколице О трговини и о новцима древнијех Словена испореди: Giesebrecht. Kaiserzeit. I. 23. и т. д. Helmold, I. 6. 8. и 14. Šafařik: Starožitnosti. II 698. 722. Ibrahim у Sloven. Letopisu, 103. 104. Sienawki: Pogład na dzieje Stovian. Gniezno, 1881. стр. 315. и т д Křižek: Z dějin стр. 74.

[31]) Копља су имала на крају шири гвоздени бодеж него ли фрамеје. Parlamentär 1887. Nr. 28.

[32]) Armantur autem jaculis. Цесар Mauritius. — Armabantur autem olim hastulis. Leo Sapiens. Giesebrecht: Kaiserzeit. I. 21. Sefr. 166. Saxo 803.

[33]) Испореди ниже прим. 83. Голи т. ј. без горњега одијела (Марко 14. 51.). Šafařik: Starožitnosti, II 693. Словачки сељак облачи се лети само у доње руво (гаће и кошуље).

[34]) Народна ношња Словака до сада је једнолична, градска ношња назива се њемачка.

[35]) Clipeatos (Polonos) contra loricatos (Francas). Mart. Gallus. I. 8 24. 25. III. 3. Кожнати штит (σκυτος) тако је био у Словена обичајан, да су их Јелини с тога и Штитоносцима (Σκυθης) назвали. H. Jireček: Slovanské právo. I. 97 Šafařik: Starožitnosti II. 693. 697. 700. — Ibrahim у Sloven. Letopisu V. 104. Křižek: Z dějin, стр. 91—99.

[36]) Коњанике су имали већином ратоборни народи, пјешаке пако мирољубиви народи. У Словена су само племићи били коњаници. Ut nix ab equitibus coacti (ignobiles Slavi) ad pugnam procederent. Widukind. I. 36.

бојни ред[37]). И број им је установљен: по стотина из сваке жупе; и по томе се међу собом називају[38]), и што је у почетку био пуки број, то је сада часно име[39]). Бојне редове удешавају на клинове[40]). Узмаћи с бојишта, само да се изновице навали, држе за разбор а не за кукавштину[41]) У неодлучнијем биткама односе лешине својијех другова. Највећа је срамота, кад ко остави штит; осуђеник не смије тада долазити ни к светијем обредима ни у скупштину; многи који преживи бој, објеси се да тако утече срамоти.

7. Краљеве бирају по племићтву, војводе по јунаштву Ну краљеви не имаду неограничене ни својевољне власти[42]); и војводе управљају више примјером него што заповиједају; они одушевљавају, ако су храбри и угледни и боре се пред бојнијем редом. Иначе не смије нико никога ни усмртити ни у тавницу бацити, па ни избити; то могу само свештеници[43]); то не бива за казну или по заповијести војводиној, него као да то наређује бог, за кога вјерују, да је уз борце. и с тога узимљу из гајева некакве слике и прилике богова и у бој их носе[44]). Особито их дражи на храброст, што ни згода ни случај не саставља ни чета ни клинова, него свезе родбинске и обитељске[45]); те су близо, које љубав веже[46]), одакле се чује нарицање жена и цвилење дјеце. Ово су свакоме најсветији свједоци, ово највећи хвалитељи. Матерама и женама доносе своје рањенике, а оне се не грозе да ране броје и видају[47]); тако донашају борцима хране и утјешнијех ријечи[48]).

[37]) Amissis equis et viris melioribus. . . Et exiit cum electorum numero. Helmold I. 87. Šafařik: Starožitnosti. II. 693.

[38]) Н. пр. (држећи у виду Угарску) војак се називао по својој жупи: Њитранац, Турчанац, Тренчинац, и т. д. Nitriensis . . . Byhoriensis. J. Thurotzi ad an. 1074. У Угарској је и сада обичај, да се младеж једне жупе увршћује у пуковнију исте жупе.

[39]) Без сумње мисли на стотину и стотиника. Programm gymn. v Klatovech г. 1886. стр. 24 Parlamentär 1887 бр. 28.

[40]) Agmina Slavorum . . . . distincta per vexilla et cuneos. Helmold I 38 II. 4.

[41]) Цара Мауриција Stdategicon u Šafařika: Starožitnosti II. 697.

[42]) Non uni parent viro, sed ab antiquo in populari imperio vitam agunt; ac propterea ntilitates et damna apud ipsos in commune vocari solent. Procopius Caesariensis.

[43]) Flaminem suum non minus quam regem venerantur. . . Rnx apud eos modicae aestimationis est, comparatione flaminis . . Ille ad nutum sortium, rex et populus ad illius nutum pendent. Helm. I. 6. II. 12.

[44]) Ut turrim, quae supra portam sita fuerat, signis tantum aquilisque protegerent. Inter quas erat *stanitia* (застава) magnitudine ac colore insignis, cui tantum venerationis a populo Rugiano tributum est, quantum omnium pene deorum maiestas obtinuit cam enim prae se ferentes in humana divinaque grassandi potestatem habebant. Saxo Gram. Francof. 1y77. L. XIV. p. 289. Thetmar VI. 17. Helmold I. Kollár: Sláva bohyně стр 170.

[45]) Sbornik Svato-Methodějský. v Brně, 1884 стр. 70.

[46]) Разумјевај жене и дјецу.

[47]) Comites (Thuringi et Saxones) in illa expeditione (contra Moravos) fugientes a mulierculis illius regionis verberati et de equis in terram fustibus dejecti Ann. Fuld. an. 1000. Uxores et parvulos munitionibus vel certe sylvis contutant. Nec quicquam hostili patet direptioni, nisi tugnria tantum. Helm. II. 13. Kollár Výklad e. стр 298.

[48]) Исто свједочи W. Gerhard о Црногоркама. Kollár: Výklad. стр. е. 352. Другачије је било у њемачкијех Цимбра Parlamentär 1887. бр. 31.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

X.

Из „Ромoранке“.

Жабица — или бабица.

Не велим да никад не ће, али јако сумњам да ће се скоро наканити који наш књижевник, да нам „Роморанку“, ову необичну књигу пок. Ђорђа Марковића целу разјасни, и разломи седам чврстих печата њезиних, којима је — рекао бих — на вечита времена запечаћена и радозналим очима нашим утајена.

Да је снаге, као што је добре воље, и са̂м бих се прихватио да утирем пута тој мучној работи књижевној; али худе моје среће! морам признати, да су ми сви дојакошњи покушаји узалудни били, и да сам све оруђе своје још на̂ првом кораку отупио и иштетио. Али с друге стране опет кад помислим, да и стручни људи који језик српски са свакоје стра́не и ма́не боље знају и умеју од мене — ћуте, и од мучаљиве „Роморанке“ зазиру, — онда не знам за што бих се ја без невоље истицао, и тако рекућ' босоног срљао у трње и драчу! Та увек је лакше сачекати готову муку из туђих руку, него са̂м разбирати и истраживати од куда су впр. постале оракулске и сибилске лагарије, и кроз какве руке несу све пролазиле док су допрле до „мудре старе душе“ Влашићеве Маре, и њене достојне наместнице потоње врачаре и видарице „Буле Чивуткиње“ — у Сегедину.

Из овога се види, дакле, да ни ја не мислим овога пута претресати и објашњавати целу „Роморанку“. Шта више, ја не ћу са дојакошњим приказивачима њеним ни толико рећи, да се у њој доиста скрива ненародних појмова („схватака“), који

су нам за сада већим делом још непознати. А не ћу због тога, јер бих тиме може бити и заметнуо траг свом незнању и неразумевању, али бих уједно изложен био и тој могућности, да ми какав шаљивчина и најзад довикне ону Тацитову: Ignotum pro magnifico est! а тај укор ја не бих могао отрпети, јер колико ми се чини тежак, исто толико би и уместан био.

Него, ја сам место целе „Ромoранке“ за овај мах одабрао из ње једну реч да се њоме мало позабавим, и тако не морам сувише страховати, да ће ми који ненавидник близу доћи А ако ипак дође, онда ћу се молити богу да то буде прави јунак од мегдана, а не каква кукавица, који с трага мучки напада а за туђ се скут скрива. —

„Ди кад пређе жица осорљива,
„Озлојена жабицом водиром,
„Севцем блиста, срца нам пресеца,
„И не косне легло пољадинках,
„Жуталчића, пољски ковеж — шевах,
„Већ се сева у заок и размак.“
Ромoранке стр. 5. ст 60—65.

Шта ово значи?

Овде нам тица „стазом ратосиља“ тј. затворена у кавезу, у својој „огорчици“ казује, како је тицама у срцу кад љута, откована и углађена коса косачева севне кроз траву поврх њихових легала̂, која пољске тице при земљи у трави вију и крију.

Да видимо: како се зове она справа, којом косачи откивају и оштре своје косе?

Пок. Марковић у наведеним стиховима каже: *жабица* и *водир*.

Тако Марковић мисли, али ми не морамо њему слепо веровати, бар не за овај мах, док се не разаберемо код људи, који овакове ствари можда боље знају и од нас и пок. Марковића. А то су по моме мишљењу, прво, Вук Стеф. Караџић, који је великим трудом и ретком вештином скупио 47427 речи чистог народног језика; а друго, људи, који се откивањем косе и данас највише баве и занимају, а то су сами косачи.

У Вукову речнику под речју *жабица* стоји међу другим под 5, још и то, да се тако зове *на капији оно гвожђе, где се осовина од капије окреће.* Вук овде у опће ни једном речи не спомиње, да значи оно на чему се косе откивају. Него, кад потражимо реч *бабица* наићи ћемо на ово објашњење: *оно гвожђе* (као мали наковањ) *што косци на њему откивају косе,* der Dengelstock, incus fenisecis.

Сад смо на чисто, — рећи ће можда ко год; — докле се зове *бабица* а не *жабица* она справа, на којој косци откивају косе! и на тај је начин пок. Марковић зар погрешио, пошто је *бабицу* заменио *жабицом.*

Ја мислим, да пре него што би тако брзоплетно изрекли суд о Марковићевој *жабици*, не ће бити с горег ако о тој ствари саслушамо мишљење још и оних људи, који се откивањем коса као неким занатом још од детињства занимају.

— Вид'те, господине — говораше ми један косач, — овај пањић што је у земљу сабијен то се зове *бабица;* ово гвожђе, као мали наковањ, што је насађено на бабицу, то вам је *жабица;* а ово чиме се коса клепа, откива, каже се *чекић* или *чаканац.*

Сад би већ ради лакшег прегледа могли поставити ова питања:

1. Је ли пок. Марковић погрешио што је *бабицу* заменио *жабицом?*

2. Је ли Вук у свом речнику добро забележио значење *жабици,* односно *бабици?*

3. Је ли овај упитани косач поделио право значење својој справи и њеним деловима, потребнима за откивање косе?

То су питања, на која кад би човек хтео истину одговорити, морао би од прилике овако казати:

1. Пок. Марковић није погрешио, него је баш врло добро знао шта значи њиме употребљена реч *жабица.* Јер, знати ваља, да та реч не значи само *на капији оно гвожђе, где се осовина од капије окреће,* него значи и *оно гвожђе* (као мали наковањ) *што косци на њему откивају косе,* и које обликом својим доиста више наличи на жабу, него она *жабица* на капији.

2. Чини се као да Вук није добро забележио значење речи *бабица,* јер та реч не значи *оно гвожђе* и т д., него значи *оно дрво* пањић, на коме је *жабица* насађена. Али се мора признати, да Вук ипак има право, јер се у обичном говору заиста чује само *бабица,* а не и *жабица,* н. пр. „Где је, море, бабица да откујем косу? И тада се под именом „бабица“ разумеју сви њени делови: *бабица, жабица* и *чекић* (pars pro toto).

3 Упитани косач можда јесте, а можда и није добро одговорио на стављено му питање, у колико може бити српски народ по разних крајевих различито називље *бабицу* и њене делове.

Али о томе, молим, нека и други људи проговоре.

У *Црепаји,* у јулију 1891.

Светозар Мл. Бајић,
учитељ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Стране и српске новине јављају, да је изишао роман под насловом: *„Краљ Станко и краљица Ксенија“* на француском језику, у ком се тенденциозно слика афера краљице Наталије. Нагађа се, да је тај роман написао сам — *„гроф Таковски“*. Београдско „Видело“ нашло се у послу, да приповеда, како је тај роман „др. Владан (Ђорђевић) превео на српски и да га је нудио редакцијама неких овд. (београдских) листова за подлистак, па је био одбијен.“ Др. Владан одсудно одбија од себе ту беду и вели, да он може документима доказати, да је та књига најгадније скрнављење штампане речи, да је она најсрамнија трговина са измишљеним скандалима на рачун поштених људи, а на велико „увеселеније“ публике за грош, да је она подло извртање историјских факата, да је она одиста споменик најнижега цинизма и најгрубље неотесаности. — По овоме судећи боље ће бити да се наша литература не обогаћава овим делом.

— Из оставине славнога немачкога војсковође **Молткеа** који је пролетос умрьо, већ је дат у штампу приказ рата од год 1870—71. То ће бити прва свеска скупљених дела Молткеових.

— У 86. броју „Браника“ изишао је чланак **„Стогодишњица српске журналистике“**, прештампан из „Н. Д.“, који нас подсећа, да се ове године навршило 100 година, од како су покренуте прве српске новине. У овоме чланку имамо једну ситницу да исправимо, а то је погрешка једна, коју је већ једном неко учинио, па је у „Јавору“ исправио г. 1880. пок Ђорђе Рајковић. У чланку се вели: „Реченога дана 14. (26.) марта год. 1791 почео је Маркид Пуљо да издаје у Бечу српске политичке новине под насловом „Сербскія Новины“. Тако стоји и у „Библиографији“ Стојана Новаковића, но на ово је пок. Ђ. Рајковић написао у „Јавору“ за 1880. бр. 40 ову исправку: „Није истина, да су се те новине тако звале. Оно „Сербскія новины“ није тамо први падеж множине, него други падеж једнине, те значи „Србскія новины“ *число перво* (или које му драго), немачки: der serbischen Zeitung erste Nummer, латински: ephemeridum serbicarum numerus primus. Тај се лист дакле звао: „Сербская новина“ (генитив: Сербскія новины). — На главном наслову споменутога листа и стоји: „Сербская новина повседневныхъ приключеніях (sic) бываемыхъ въ мірѣ“. И. т. д. — Упада нам у очи и то, што се у „браниковом“ чланку вели за датум: „14. (26.) марта 1791“; и ово је погрешка, јер прошлога столећа није наш календар с новим диферирао за 12 него за 11 дана Наш дакле 14. одговарао је 25 њиховом Мало ниже наваја се датум: 28 декембра 1793. (8. јануара 1793), и ово је добро, јер овога столећа пада нашег 28. децембра њихов 9. јануар, а прошлога је падао 8. —

— Г Др. *Драгиша Станојевић*, издао је овај оглас: Намеран сам штампати књигу под овим насловом: **Песме против тираније**. По Виктору Игу од Драгише Станојевића. Књизи ће бити цена један динар (50 новчића). Молим пријатеље да се приме скупљања уписника. Уписници полагаће новац кад књигу приме. Скупљачи треба да ми пошљу име, презиме, занимање и место живљења сваког уписника до 15-ог а најдаље до 20-ог августа ове године, како бих знао колико ћу примерака штампати. За књижаре довољно је да ми јаве (без адресе уписника) колико *за себе* књига поручују, и молим их да ми новац пошљу, чим књиге приме Скупљаче молим да уписују само оне, који даду реч да ће платити у часу, кад им се књига преда. Тако исто молим скупљаче да новац одмах шаљу мени, чим се накупи десет динара (пет фор.) од наплате. Књижари нек задрже за себе двадесет и пет од сто, скупљачи десет од сто од примљеног новца, под условом, да од тог новца плате пошту.

Београд, 29 јула 1891 год.

Др. Драгиша Станојевић.
Народни посланик. Милутин ул. бр. 4.

БЕЛЕШКЕ.

(Народни добротвор). У Г. Карловцу преминуо је Дане Бањанин, тамошњи трговац. и оставио је иза себе огромно имање од 750.000 фор. и основао је у споразуму са племенитом супругом својом гђом Јулком рођ. Милеуснић више просветних и добротворних заклада. Међу осталима навешћемо ове: Заклада од 180.000 фор. за 10 стипендија по 400 фор. за изображавање младића српско-православне вере до свршетка њихових наука; две по 300 фор. за српско православне богослове; једну по 500 фор. за гимназисту у Госпићу и још многе друге. Даље је оставио „Матици Српској“ 2000 фор; и још многе знатне легате на разне добротворне смерове. Нека је слава овом новом меценату српске просвете!

(Др. Алфред Јенсен), шведски књижевник, бави се на Цетињу. Др. Јенсен је превео на шведски Његушев „Горски вијенац“, Пушкиновог „Оњегина“ и неке Шчедринове скице За превод „Горскога вијенца“ добио је од шведске академије повећу златну медаљу. На Цетињу је походио гроб владике-песника на Ловћену.

(„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду.) Фонд овога конвикта износи за ово кратко време већ преко 6500 фор.

РАЗНО.

(Јабуке, као лек од пијанства). У једном стручном лекарском листу саопштава Р. Триплет да је опазно, да пијанице врло мало једу јабука, те му је то дало повода, да покуша да употреби јабуке као лек против пијанства (дипсоманије). С тога је он таквим страсницима препоручивао, да једу врло много јабуке за време јела, а и између времена кад се једе. Он је тиме постигао много више, него што се постизава другим на гласу лековима против дипсоманије, као стрихнином и т. д. Ко је употребљавао јабуке као лек почео је све мање и мање да пије, па је и престао пити С тога он препоручује да се пијанци лече јабукама. — Ово је бар невин лек, док је стрихнин највећи отров. Уједно је и пријатан и јефтин. Ми га доносимо у „Јавору“, јер смо га нашли у стручном листу у априлској свесци часописа „Zeitschrift für Nahrungsmitteluntersuchung und Hygiene“.

(Марим он!) Питали Дијогена, где је рад да га сахране после смрти. „Оставите ме на сред поља!“ одговори он. „Шта?“ примети неко. „Зар се не бојиш, да ће те прождерати грабљивице и зверад?“ „А ви метните палицу моју крај мене да их могу отерати, ако би дошли.“ „Али,“ рекоше му, „та ти не ћеш осетити!“ „Марим ја онда,“ одговори он, „хоће ли ме прождерати или не, кад не ћу осетити!“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 32. У НОВОМ САДУ 11. АВГУСТА 1891. Год. XVIII.

ПОРУШЕНИ ХРАМ.

Ноћ је тако нијема, никог живог нема,
Тек што из даљине лахор шумор спрема,
Тек шапуће грање и мирише цвијеће
И нагли се поток кроз пољану креће,
Тек запјева славуј а гласак му сјетни
Тихано се губи про равнина цвјетни'.

Све је слатком санку клонуло на крило —
Благијем се миром све жељно повило,
А кад-кад се само онај мјесец плави
Иза тавног вела облака појави,
Блеђанијем зраком горе, доље љуби
Па се за час опет за облаком губи.

А у глухо доба успаване ноћи
Само српско момче лута у самоћи,
Тамо, куд му давно мисао одлеће,
Без рода и друга он се самац креће,
Тамо преко поља непрегледне равни
Гдје гробови многи почивају славни...

На Косову тужном он се тамо стече,
На Косову, гдје но Лаб, Ситница тече,
Па путнику прича о времену давном:
О Лазару светом, Обилићу славном,
И о врелој крвци оних девет тића,
Девет соколића, девет Југовића...

Као у чистом храму он побожно саде
Скрштенијех руку крај гробова стаде, —
А из младе душе молитва се вила,
Вјечноме је небу односила крила;
Покривено гробље „са прошлости сједом"
Пунан благе вјере он целива редом.

А кад сјетан поглед у даљину вржe,
Као из чудног санка он се нагло тржe,
Тамо, гдје тишина развила се сама,
Он зидине спази порушеног храма;
А по њима бршљан изникао густи
Па шумори тужно кроз пр'једео пусти.

Радознало момче жељно тамо стиже
Па капицу с главе погружено диже,
Неком тајном грозом подижу се груди,
Са питањем поглед по зидинам блуди.
Али мјесто гласа отуд сова прну
И одлеће тамо у даљину црну.

Док му тако поглед по зидинам блуди,
Док нејасна гроза пролама му груди:
Кроз облачни вео, са небеса свети',
Виш срушеног храма свјетли зрачак слети,
А у њему анђ'о, пунан свете боли,
Наже се над храмом па сузице проли...

А у томе трену чудан вај се зачу,
К'о да и гробови са анђелом плачу,
Као да се свете Милошеве кости
У гробници хладној тресу од жалости;
К'о да крвца цвили оних девет тића,
Девет соколића, девет Југовића...

Престрављено момче на кољена клече,
Срце, душа стрепи, изнемогло рече:
„Ој ти благо чедо оног неба жива,
За чим мудро око сузе ти пролива?"
А анђео цикну: „Са жалости многе
За срушеним храмом србинове слоге"...

И још једна суза низ лице му паде,
Па се лахким летом пут небеса даде;
А по тужном пољу још се уздах вије —
У копрену ноћи све се болно крије;

А кад млада зора ноћ са неба врже
Јецајући момче из санка се трже....
У *Мостару* 1891.

Алекса Ристов Шантић.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

Доктор се охрабри и настави:

„Видим. милостива да могу слободно говорити. Никад нисам пред вами тајио чуства срца мога према госпођици Ванди. Кад сам први пут приступио вашој ћерци, зажелио сам, а данасош више желим него пре, да би нас здружио срећни брачни закон. Ви ни за тренутак нисте били противни томе и увек сте ми давали наде с вашом предусретљивошћу. Другачије ме је предусрећала госпођица. Говорила је са мном само из пристојности, а кад смо бивали сами и кад сам почињао разговор наводити на љубав према њој, увек ми је пресекла реч, и још нисам имао прилике, да јој откријем своје срце. Нисам могао ни толико с њом говорити, да би ме могла бар боље познати Говорио сам јој, шта сам доживео у Бечу, говорио о разним другим стварима, али она је увек ћутала, а да би бар речце о том, да је приповедање занима, или да би бар други разговор почела“.

„Баш то сведочи“, одговори мати, „как о је стидљива. Баш така девојка треба да вам се допада.“

„Не бих марио, кад би тако било као што ви кажете; али мени се чини, да је то њено понашање промишљено; да је то знак хладноће, а не чега другог. Познајем ја госпођицу с друге стране. Било је прилике, кад ми је тако одлучно и без страха одговарала е сам се морао чудити“

„Ја из вашег говора долазим до тога, да ви Ванду и у опште девојке слабо познајете. Ваш ме немир весели, јер ми је то нов доказ велике љубави према мојој Ванди.“

„Не могу вам исказати, како пријатно утиче на мене то ваше признање, али за то ипак не судим другаче о вашој ћери. Не, не, ја се не варам, шта више бојим се још нечега горег, што сигурно, милостива, ни вама не би било по вољи. Но нашто да говорим о том; имам врло мало доказа, за то боље да ћутим.“

Госпа Гловацка није могла претајити једа свога; одвећ су је дирнуле задње речи докторове. Сва раздражена оштро му одговори:

„Не дам ником, да ми тако сумњичи моје дете, а најтеже ми је што то чујем из ваших уста, господине докторе; јер ко од срца тако суди о мојој ћерци као ви, тај је није достојан“.

Малак је видео, како је пренаглио, хтео је да извини своју непромишљеност те поче утишавати госпу.

„Молим вас врло лепо, милостива, за опроштење, нисам се добро изразио. Хтео сам рећи, да не би требали тако олако да пуштате вашу кћер к Сиеминским; ко зна, ко долази тамо, јер су најпосле ипак сумњиви људи“.

„Да Сиемински нису људи по мојој вољи, то, господине докторе, добро знате; али и ако су политично осрамоћени, то ипак за њихов приватан живот нико не може нити сме што рећи.“

„Наравно да не; ја то нисам никад тврдио. Али од кад је нови пук у Љубљани, дружи се Сиемински с неким часником, који се са свим разликује од осталих. Не шали се с другови своји, нити се меша с госпођицама, него се бави само новинама и дружи са Сиеминским“.

„То опет није ништа рђаво; шта више лепо је, кад је официр научен, као што људима приличи.“

„То не поричем; али људи, који нису као остали, то су неки особењаци. Ко зна, можда под хаљином тога часника бије какво превратничко срце“.

Госпа Гловацка је ућутала. Са свим се живо сетила свога покојног мужа; увидила је како је он мудро и истинито судио у

таким стварима. Зашто сад није жив. да одговори младоме доктору! После неколко тренутака рече:

„Махнимо се тога, господине докторе, нећемо се споразумети. А што се тиче Ванде, понављам, што сам већ рекла, кад сте запросили моју кћер. И опет вам велим, да би врло срећна била, кад би се испунила ваша и — моја жеља. Но у свету није све онако, како би желели; често треба чекати и претрпити се, а баш бих вама, господине докторе, препоручила у томе мало више стрпљења. Та још сте обоје млади. Вама и тако треба виша служба, а међу тим покушајте, да задобијете Вандино срце.“

Доктор Малак није знао шта би на то одговорио. Осећао је врло добро, да га Ванда не љуби; чинило му се, да другога љуби, јер је још испочетка била хладна према њему, а сад већ није могла притајати. како јој је несносан. Није знао шта да одговори госпи, која му је била наклоњена и непрестано га умиривала празним надама. У том ступи Нежа кроз задња врата у собу, покрије сто пред њима, метне потребне суде, а на послетку оде и врати се с кавом. Госпа успе доктору и себи; знала је добро колко јаку каву воле. Он опет поче хвалити каву, како боље није пио ни у Бечу код грофа где је био домаћи учитељ. Сад је она почела опет разбиривати о животу у грофовој кући, а он је опширно приповедао, што је знао. Кад год је само могао, уплећао је самога себе, како су га сви поштовали а особито грофица; с каквим је високородним госпођицама тамо опћио и да је имао само једну жилу, кроз коју би текла племићска крв, не би се вратио у Крањску. За тим, како би му грофова протекција помогла, да што пре дође до вишег државног звања.

Госпа је чисто заборавила, да се мало пре споречкали. Опет се расположила. И Малак се мало умирио. Весела лица рекао је да треба мало да иде у „Звезду“ да чује дивну војничку свирку

Баш је био на вратих, кад неко с поља ухвати за кваку, те их отвори.

„О господине докторе, ви ту?“ зачуди се висока стара госпа, „а у „Звезди“ пуно младих госпа и лепих девојака у све по избор оделу, тако, да жена као н. пр. ја не би знала куда да се дене.“

„Не тако, милостива, ко би себе на тако не оправдан начин другима запостављао!“

Стара госпа је била наглува, те није разумела докторова одговора, али пошто је видела да иде рече му:

„Добро се узмите на ум, да вас ко год не рани стрелом аморовом. Само се смејте, а ипак је тако! Нећу вас дуже задржавати; пуно сјајних очију се жељно обазиру, од које ћете стране доћи. С Богом! Добро се владајте.“

Разговорна та старица била је госпа Добравчева, најстарија и највернија позналица куће Гловацкове. С покојном матером госпе Гловацке живела је као са сестром, обе су за време француске окупације биле најзнатније од свију љубљанских девојака, те нису могле заборавити дивне часове младости своје. Госпа Добравчева је сваком приликом наглашавала, како су француски официри били уљудни и окретни, а понашали се, као да су све сами грофови и барони. Ништа је није вређало, ако би је ко пецкао са француским часницима, шта више дала би му какав шаљив одговор, по том пак би из нова почела приповедати, о чему је већ Бог те пита колко пути приповедала. Па ко би јој замерио, та ни једна ствар на свету није ју могла тако развеселити, као успомена на стара времена Сирота, остала је иза мужа адвоката ипак збринута, да је могла без бриге живети. Старе њене пријатељице су помрле, а пошто није имала деце, била би са свим сама себи остављена, да није било госпе Гловацке, која ју је поштовала, као своју рођаку. С тога је Добравка сваки час к њима долазила и била је ту као код своје куће Била је још držeћа женска, а црте на лицу причале су, да је некад морала бити лепа. Носила се још по старом обичају, што се могло познати на вешто начињеним кудравим витицама, што су висиле са стране испод шешира У руци је увек носила старинску плетену корпицу, у којој је имала рубац, плетиво, молитвеник или друго што, што је требала, кад је од куће ишла.

Кад је доктор Малак отишао, окрене се она госпи Гловацковој и рече јој:

„Ала је разговоран!“

„Није досадан“, потврди мирно Гловацка.

„А шта Ванда?“ запита Добравка, као онај, који све потанко зна, шта се у кући догађа.

„Шта?“ понови Гловацка и слегне рамени; „све што даље, све је више упорна, неће ништа ни да чује о њему“.

„Чудновато!“ рече стара, седе на диван крај Гловацке и запита даље:

„Па шта она мисли?“

Госпа Гловацка на то није ништа одговорила, него се загледала и ћутала. Добравка брзо опет узме реч:

„Или можда кога другог љуби?“

„Са мојим знањем не; та осим доктора Малака и не познаје више младих људи“.

„Зацело не?“ упита Добравка сумњиво и насмеши се.

„Од куд да би?“ одврати невољно Гловацка, али сетивши се данашњег разговора с доктором Малком дубоко се замисли.

„Од куд да би познавала? Та увек иде у цркву, у посете, на шетњу, а колико ми се чини, не иде никуд везаним очима.“

„Госпо Добравка, ипак сте ви срећни, кад се можете у вашем добу шалити“.

„Е, ми из француског доба, ми смо други људи“

„Ако су сви били таки, као ви, онда вам радо верујем. Али махнимо се тога. Данас сте с вашим разговором побудили неку сумњу у мени о мојој кћери; драга госпо Добравка, реците ми искрено све што знате о мојој Ванди.“

„Каква сумња? Та то није ништа рђаво, ако место једног воле другог.“

„Како се узме. Лепо вас молим, немојте тако из далека, реците ми истину“.

„Ко зна, је-ли то истина, што сам ја чула.“

„Реците ми то што знате, што сте од других чули, или можда што ви сами изваћате из каквих узрока.“

Стара се насмеје и отпоче:

„Нека буде, али никад не верујте у празне речи. Бог зна да ли је све истина; а и ако је, није рђаво. Сама још нисам никад ништа приметила; али моја ми Јера приповедаше, да је неко вече видела госпођицу с неким часником, који је по свој прилици пратио од Сиеминских. Мени то није било ништа необично, та то је дужност сваког каваљера, па нисам даље на то ни помишљала. Али Јера тврди да исти часник воле Ванду и да се састају код „оних чудних људи, који нису наше вере.“ Вели, да је она то више пута опазила, кад је ишла у Звезду по воду. Но ето, то је све.“

„Али тога није доста“, уздахне госпа Гловацка и сву је нека језа обузе од изненадног узбуђења.

„Е зашто, није доста; то све није ништа. Млади људи ће се заљубљивати и миловати, докле год је света. Којима је суђено, ти ће се узети, и залуд би била свака препрека; а којима није суђено, тима ће се свака свеза сама по себи раскинути. Што би лупали главу са стварима које нису у нашој моћи.

„То ваше мишлење је зацело из француског доба“.

„Одкад свет постоји, тако је било, а тако ће и бити.“

„Могуће; само што се љубавничке везе не развезују увек тако лако, као што сте ви рекли“.

„Лако, лако!“ понови стара мало невољно, „а шта се на свету лако развија? Од рођења до смрти свима нам је пут трњем засађен, па ипак сви смо захвални Богу за живот, што нам га је дао.“

„Госпо, ви би најпосле још знали човека и утешити. Знате шта, хајдмо мало у шетњу, баш ми треба мало чиста ваздуха.“

„То је паметно“, дода стара и лице јој се засветли од радости, што још има неког на свету, који жели њена друштва.

(Наставиће се.)

НА ГЛАС О СМРТИ СРПСКОГ ПЈЕСНИКА

ВАСИЛИЈА ЖИВКОВИЋА.

Еј, велики благи Боже,
Зар и пјесник мријет' може,
И то онај пјесник прави,
Што у дивној сија слави?!

Еј, велики благи Боже,
Зар и пјесник мријет' може,
И то пјесник моћне силе,
Што г' и бјеле штују виле?!

Еј, велики благи Боже,
Зар и пјесник мријет' може,
И то онај пјесник врли,
Што га цио народ грли?! —

Опрости ми, благи Боже,
На питање ово моје;
Јер нам људи не умиру,
На висини који стоје.

Него њима славно име
Међ' народом вјечно сија,
Од којих је и наш мили
Српски пјесник Василија.

Радоје Црногорац.

ПРЋИЈА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

Талијански написао Еторе Доминићи.

С пишчевим допуштењем посрбио Томо Крстов Поповић.

ЛИЦА:

Ана, мати **Душанова** и **Миливојева**
Милица, жена, **Душанова**
Видосава, жена **Миливојева**
Витез Вујовић
Цвијета, слушкиња.

ПРВИ ЧИН.

Соба намјештена са укусом у кући удовице Ане.

ПОЈАВА 1.

Цвијета сама.

Цвијета. (гледајући на около). Ево сад је све у реду! Помела сам *салон*, како ову собу сад назиље моја нова госпођа, скоро доведена нева; ишибикала и отресла сагове, отрла прашину и намјестила све на свом месту . . . . Док се ова соба звала *предсобљем* и док је у њој намјештено било само оно, што је потребито у једној кући, могло се је барем чељаде слободно кретати по њој, а сада, од када се је прозвала *салоном*, не можеш ногом да корачиш, а да не ринеш у што! Ова ти је моја нова господарица натикала овдје свашта и свачеса, баш као да ће трговину отворити! . . . Добри боже, до шта ће ова нагла промјена ову кућу довести! . . . Нек мисли и говори што ко хоће, ал', бога ми, ја се добру не надам! . . . (мисли) Рђава се пише, рђава! . .

ПОЈАВА 2.

Ана и пређашња.

Ана. (улазећи брзо на лијева врата) Да није звонила грофица?

Цвијета. Не вјерујем: барем од када сам ја овдје, нијесам чула.

Ана. Је ли готова чоколада?

Цвијета. На ватри је.

Ана. А моја госпођа невјеста Милица као да још није устала?

Цвијета. О, давно, госпођо, ено је у кухињи.

Ана. (попрдљиво) Чуда да се је њезино господство склонило, да уђе у кухињу!

Цвијета. По што ви синоћ рекосте, да предсобље данас мора бити на расположење госпођи Видосави. . . . .

Ана. Разумјела је дакле већ једном, да, и ако су вјенчале два брата, да . . . да опет има разлике између њих двије. А, ако по чем није још то разумјела, ја ћу јој, вјеру јој задајем, брзо утјерати у главу.

Цвијета. Ја сам, госпођо, све овдје поспремила, и, ако вам што не служим, одох у кухињу.

Ана. Хајде, и нека ти је готова чоколада.

Цвета. (клањајући се) Бићете послужени. (Излазећи за се) Нека она дроби што хоће, ал', моје ми младости, више вриједи прст госпођи Милици, него с главе до пете та њезина грофица!

Ана. (гледајући на около) Баш је све на свом мјесту, ништа не оскудијева, све је намјештено као у првој тој кући у овоме граду! . . . А онај мој неокресани Душан прекрстиће се десном и лијевом, кад се поврати из Америке! . . . Грофицу једну! . . . са 25.000 форинти прћије сама готова новца! . . . Чини ми се још као да није истина, као да сањам! . . . . А Душан? Он — јади ми га не смели! — који се вазда ругао с Миливојем; он, који је вјенчао простакињу без паре, кћер простог једног занатлије! . . .

ПОЈАВА 3.

Миливој и пређашња.

Миливој. (са завежљајем некаквим и китом цвијећа) Ево ме Да није звонила Видосава?

Ана. Није још. А што си се тако задихао?

Миливој. Синоћ моја жена, прије него је ушла (уздишући) у своју собу, рече ми: Миливоје, спомен' се добро, да ми сјутра, прије нег устанем, госпођица Олимпија пошаље клобук, а шваља одјећу. Требоваће ми још три метра оваково пантљике, једна кита цвијећа од самих камелија, а управ у дванаест сахати нека ме упрегнута кочија чека пред вратима Моја мајко, нијесам ти сву драгу ноћ сна уснио, бојећи се да не приспим јутрос; ал'

да је просто, не жалим ни најмање, кад сам танко по танко и на вриjеме извршио све њене налоге и заповиjести! . . . (куцкајући се по прсима) Ово су ти мужеви! . . . Ово ће рећи бити добар, узор — муж! Шваља, да ја ово не носим, хтјела је да пошаље по слушкињи, но се није десила код куће; па ево ја сам све донесох. Зар нијесам паметно урадио?

Ана. Паметно, дијете моје! (чује се звонце) Ено је, гдје звони! Брзо дај све то мени! Све ћу ја то однијети у њезину собу! (на вратима по сриједи) Цвијета! . . . Милина! . . . брзо чоколаду! . . . звонила је грофица! . . . А ти, Миливоје, причекај овдје; кад дозволи, зивнућу те. (излази брзо на десна врата.)

Миливој. (уздишући). Кад дозволи! . . . Ето, то је још једини црни облак, који закриља све моје брачне сласти! Видосава је прем строга са мном! Њена соба за мене је као неко светилиште, гдје је мени ријетко, ријетко кад дозвољено ући! Она је била васпитана много на високо, баш господски, као права грофица; ал' да, ако се временом и ја васпитам на ње начин! . . . Мало по мало! а ето сам већ почео! До сада сам јој, на пример, у свему слуга понизан, да би се сваки муж могао већ на ме да угледа! . . .

ПОЈАВА 4.

Цвијета, Милица и пређашњи.

Цвијета. (пролази преко собе носећи чоколаду).

Милица. Миливоје, да нијеси примио какво писмо?

Миливој. Писмо? . . . од кога?

Милица. Од Душана.

Миливој. Нијесам, т. ј. од јутрос толико сам посла имао око моје жене, да ми није преостало времена ни да упитам, да ли ми је писмоноша донио какво писмо.

Милица (уздишући) Није, ками! Ево су прошла скоро три мјесеца, како никаква гласа о њему не чусмо!

Миливој. По свој прилици биће кренуо из Америке, а знаш, није Америка на вратима од куће. И он није могао изабрати какав други занат, него да иде по мору, гдје ти је сваки час смрт пред очима, где увијек носиш главу у торби.

Милица. Као у опће сви приморци, али не од обијести, већ од љуте невоље; па ти он на мору ужива, оно је, штоно реку, његов елеменат.

Миливој. А ја, видиш, на против не могу да се завезем гдје ни лађицом, а да ми не науди море. Но нас двојица ни из малена не наликовасмо ни у чем један на другога, као да нијесмо браћа, као да нас није једна мајка родила. Кад бијасмо још дјеца, ако бисмо одакле имали који новчић, он би вазда куповао духана, а ја увијек слаткиша; он би се вазда забављао пушкама и градио лађице, а мени је све то противно било, ни најмање ме није занимало. Ето сад, на примјер, кад смо оба људи ожењени, он ти броди океан и бори се можда у овај час морским валима; а ја лијепо уживам уз моју жену. . . . или боље у предсобљу моје жене. . . .

ПОЈАВА 5.

Витез Вујовић и пређашњи.

Витез. Може ли се? . . . је ли дозвољено?

Миливој. Напријед, господине витеже, напријед у свако доба. Како сте?

Витез. Хвала, пријатељу мој, а ви?

Миливој Није лоше, захваљујем.

Витез. А ваша госпођа?

Миливој. Још је у својој соби.

Витез. Можда сам ја дошао у невријеме, мало подранио; али ме је госпођа грофица позвала, да се кочијом прошетамо . . . Свакако, ако сам на досади, ја ћу се повратити.

Миливој. Ни најмање господине витеже, ни најмање; но молим, служите се, сједите.

Витез. Хвала вам. (сједајући) А хоћете ли ви с нама?

Миливој. Не знам још . . .

Витез. Како? Можда ће вас омести какав важан посао?

Миливој. О, ни најмање Ја сам по сав дан безпослен. Не знам само, хоће ли бити по вољи мојој жени, да и ја с вама дођем.

Витез. Да ако узбуде. Надајмо се.

Миливој. Надајмо се, и ја већу.

ПОЈАВА 6.

Цвијета и пређашњи.

Цвијета. (скоро плачући Миливоју) Господару, можете сад ући.

Миливој. Опростите, господине витеже, али ме моја госпођа зове.

Витез. Молим, служите се.

Миливој. Међу тим казаћу јој, да сте већ дошли. С допуштењем. (излази на десна врата).

Милица. (полако Цвијети) Шта ти је?

Цвијета. (полако Милици) Ја је не могу никако више да трпим. Псовала ме, грдила, бацила је за мном чашу. . . . Да ми није вас, не бих се часа више у овој кући обрнула. (оде.)

Витез. Госпођи Милици као да је друкчије овдје, него њезиној јетрви?

Милица. Збиља?

Витез. Можда вама није дозвољено, што се дозвољава скоро доведеној снахи . . .

Милица Не разумијем вас.

Витез. Лако је разумјети, да се у овој кући једнаком мјером не мјери вама и госпођи грофици.

Милица. Не знам шта је могло довести господина витеза до тог мишљења.

Витез. (поверљиво) Не крите, лијепа Милицо, признајте, да сте много и много сретнији и задовољнији били прије него је госпођа Видосава доведена у ову кућу.

Милица. Да је овдје мој муж, ништа ме не би узнемиривало.

Витез. Јер бисте га, без сумње, наговорили, да одете одавде, да се одијели од брата. То ми не можете занијекати.

Милица. Господине витеже, свуђ има свашта, у свакој породици има тајана, за које није лијепо распитивати За што је кућа покривена?

Витез. Тим таковим вашим одговором хоћете само да избјегнете, да не одговорите на моје питање.

Милица. Господине, да ли сам ја сретна или несретна, то се само мене тиче. На сваки начин мој одговор био би за вас индиферентан. Брига вас за то, да ли сам ја задовољна или не; с тога допустите ми, да не задовољим тој вашој радозналости.

Витез. Можда сте ви помели ријеч радозналости са једном живом жељом мог срца. . . .

Милица. (срдито) Дозволите ми, господине витеже, да се удаљим.

Витез. О, не знам за што! Зар гдје распитујем за вас, гдје се бринем о вама! То вас је могло да увриједи?! . . За цијело, ја не бих знао друкчије да протумачим то ваше прећерано држање сврху себе, већ да сам вам мрзак

Милица. Није то узрок, господине. До јуче нас двоје нијесмо се ни познавали, па не мислите, да сам ни ја толико кратка, толико луда, да једно тако скоро познанство може од мене да захтјева одговора, који се само могу да повјере старим, окушаним пријатељима и познаницима.

Витез Ви дакле не верујете у ону својевољну симпатију, која потиче са дна душе, и која у један мах приближи два срца

Милица. Вјерујем, јер сам је искусила.

Витез. Добро. То је дакле то чуство, или боље та снага, која ме привлачи к вама и којој не могу да одолим.

Милица. Допустите ми дакле, да вам се лијепо захвалим на тим осјећајима, које гојите према мени, и да вас у исто вријеме увјерим, како ћу вам искрено на томе вазда одвраћати с највишим поштовањем.

Витез. И ничим другим? . . . Није доста с поштовањем самим, да ми се одврати на оно, што ја осјећам за вас.

Милица. (гледајући га зачуђено) А да чим бисте као ви хтјели?

Витез. Та за бога са истим осјећајима.

Милица. А не рекосте ли ми ви сами мало прије, да се они рађају својевољно, без ичије побуде, без ичијег притиска?

Витез. Тако је, без двојбе! Па баш с тога, хтио бих, да вам измамим из тих ваших медених усанаца ријеч, која би ме увјерила, да ли вам је баш на срцу, што на језику; говорите ли једну, а да не осјећате друкчије, да се по чему не претварате.

Милица. Чујте ме, господине! Ма какво ја мнијење о вама имала, ма како према вама осјећала, опет за све то не бих имала рашта црвенити; па с тога не бих имала узрока ни да то кријем од вас. Опет вам вељу, да ћу ја увијек имати према вама оно високо поштовање, које захтјева учтивост и ваш положај, ал' само дотле, док ме ви по чем, прекорачивши границе, не би принудили да вам га откажем. Хвала богу, ви сте мудри и паметни, имате искуства, познајете добро свијет, па ћете олако разумјети, како би сувишно, неумјесно било повраћати се опет на овај разговор; с тога ја ћу уздржати непромјењиво оно поштовање, које сам имала част прије изјавити вам . . . . Опростићете, али ми кутњи послови не допуштају, да се даље с вама задржим . . . Видосава ће банути који час. . . (клања се и одлази.)

Витез. Бога ми, ово ти је баш с неба па у ребра! . . . Ал' ал ипак је мила! . . . А она њезина строгост боцка те по сред срца, у живац! . . Но, ништа за то! . . . стрпљења! . . . само треба имати стрпљења, па, да ако како год и њу увребамо, да ако и она падне у моје замке! . . . Ево Видосаве.

ПОЈАВА 7.

Видосава, Миливој, Ана и прећашњи.

Видосава. (улази нјетко са клобуком у руци) Ово је безобразлук, пријевара! . . .

Витез. Шта је, за бога, лијепа госпођо?

Видосава. Погледајте, молим вас, је ли ово грдоба једна! Погледајте оглашене радње госпођице Олимпије, која се хвали, да је у Паризу учила! К врагу она, њен Париз и њезини клобуци! (баци нјетко клобук на тле)

Миливој. За љубав божију, Видосаво, не ије-

ди се за таке маленкости . . . знаш, може ти нaудити. . . .

Ана. (дижући клобук с пода) То се зна. Па није ни ружан.

Видосава. (пјетко) Ружан је ружан, колик и у вами ружна навика, да увијек свакоме противурјечите! Да, грдан је, да не може грђи бити, и не стоји ми лијепо! . . . Опростите, молим вас, витеже, али сам несретна, да ми у несрећи нема друге!

Витез Да како, направа је за лијепе госпође један од најважнијих њених посла!

Видосава. (срдито) Миливоје, да си одмах однио натраг госпођици Олимпији овај клобук, и реци јој нек се срами. . . . нека одмах други начини.

Миливој. Хоћу али се бојим, да ли ће га хотјети да узме натраг овако згњечена; тражиће, да јој се плати.

Видосава. Па добро, плати га.

Миливој. Ал' за бога, да платим клобук још не ношен!

Видосава. Каква је то претјерана штедња! Нека ти буде то први и потоњи пут, да из твојих уста чујем тако слабе, сиромашке мисли! Мој отац шћаше од једном платити их по три!

Миливој. Одох дакле да платим клобук.

Видосава. Ако је већ кочија пред вратима, пошаљи је натраг; прошла ме више сва вођа, да идем на шетњу. Да ли вам је жао, витеже?

Витез. Молим, молим; ја сам вазда на ваше расположење.

Миливој. Мораћу да платим и кочију.

Видосава. Шта се то мене тиче! Хајде, и да нијеси ријечи више писнуо!

Миливој Одох, да платим кочијаша.

Ана. Драга невјесто, ти не попи јутрос ни твоју обичну чоколаду; хоћеш да ти сваримо другу?

Видосава. Хвала вам. Волим и не узети ништа, него сркати оне сплачине, те ми их вари та наша скушкиња! Једна слушкиња у овој кући није доста! Морам сама да се облачим, сама да се чешљам; што никада нијесам радила код свог оца, а то све, јер се она дивокоза не зна ни да прекрсти Хоће ми се једна собарица, вазда сам је имала, па без ње не могу!

Ана. Али, нево моја, и ја сам овдје увијек на твоје расположење, кад ти је што потреба; а као знаш, да се заштеди храна и плата једном чељадету. . . .

Видосава. Храна! . . . плата! . . . чудна разговора, мој боже! . . .

Ана. Шћах да речем, да штедња. . . .

Видосава Штедња? Ни штедња не мора да буде претјерана, драга свекрво. Ето сам се склонила, мјесто да имам своју кочију и своје коње, како би се тобож заштедили трошкови около коња, да се возим у најмљеним кочијама, а збила сам се у овој тијесној кући, и то на трећем поду. Руку на душу, зар ће то мало рећи! Па да немам права, да захтјевам бар једну собарицу! Реците по души, витеже!

Витез Није куд камо, имате потпуно право.

Видосава. Јес' чуо, Миливоје?

Миливој. Идем, да ти одмах тражим собарицу.

Ана. (полако Миливоју) Стани. А зар је не би могла да послужује Милица?

Миливој. Не знам, да ли ће бити задовољна Видосава.

Ана. Чујеш, моја Видосаво, а не би те могла послуживати Милица?

Видосава. Милица је особљива, чудновата. . . па знате, домаћем се чељадету никада не може заповиједити, као. . . .

Ана. Ја те могу увјерити, да је Милица ваљана и да се у свашто разумије А што као велиш, да ти је мука заповједити јој, где је тобож домаће чељаде, о томе и не мисли, нека те за то глава не боли; јер на почетку она је кћи једног ковача, коју је Душан преко наше воље, силом вјенчао . . . камо срећа да није! . . .

Витез. (за себе) Ова ти је баш смијешна! (на глас) Да вам право рекнем, госпођа Ана паметно вели. За што без потребе доводити у кућу туђе чељаде, кад у истој кући има ко ће радити!

Видосава. Еле, био ко био, мени је на почетку све једно, само да не гледам пред очима ону неокресану Цвијету.

(Наставиће се.)

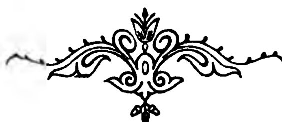

ИЗ ИСТОРИЈЕ ФИЛОЗОФИЈЕ.

Од Душана Јанковића.*)

Волф.

После смрти Лајбницовој нашао се само један муж, који је наставио да на пољу философије систематично ради, да започети Лајбницов рад поправи (бар по своме личном убеђењу) и свестрано обради. Тај муж био је Волф

Кад се Волф добро упознао са учењем Лајбницовим, осетио је одмах да га оно не задовољује, зато се постара одмах да га поправи тако да оно одговара нашем душевном животу и стању света изван нас, бар како се оно нама објективно показује. На тај начин је човек, премда је сам ефемеран, мерилом света, а познање му је истинито; пошто је пак ум ступио у своје неограничено право резоновања у области философије, то он захтева и свог носиоца, дух. Само дух ће дакле одговарати Лајбницовој монади, животињска душа већ неће, јер се универзум (васиона) у њој не огледа, а и сама себе не познаје; то пак познање самога себе обусловљује сећање на саму себе после смрти, дакле бесмртност; душа дакле животињска престаје живети истодобно са телом На тај начин носи учење Волфово о животињском свету у себи клицу потоњег немачког физиолошког материјализма, што данас још толико приврженика има по целом свету. — Повратак Волфов к дуализму сасвим је природан и не да се осудити; но његов труд, да докаже, како наше познање одговара пуној објективности света изван нас, уроди злим плодом, јер га толико заведе да је повукао философији доста уске границе и тим спречио полет мисли а што је далеко горе, да по оптимистичном свом и Лајбницовом назору о свету, сматра човека моралним средиштем свемира и садашњост као једино могуће, дакле и најбоље стање света, гледи да оправда. Тим се он ставља на становиште стојицизма гледе природне телеологије, па као што се стојици нашли приморанима да уче, да је паун створен ради свог репа, да свинче има душу само зато да она као сô сачува тело да не труне, тако би и Волф, да је доследан био, морао признати да је свет саздан ради човека, и да је све добро штогод овај учини. Непријатно дира човека, кад види како се услед плитке природе његове телеологије допушта мучење (тортура) и ропство; етика му и социј политика не одају генијална и слободоумна философа већ се вуку по праху и прилагођују се тадањим приликама друштвеног живота. Тим је постигао додуше омиљеност код виших, тако званих „доминирајућих“ слојева друштва, чијим је тежњама за насладом на руку ишао, но у исто доба изгубио право на сваки узвишенији предикат, што га слободоумним и истинитим пријатељима човечанства обично придајемо.

Што се тиче Волфовог убеђења, да је разум наш извором истинитог познања и да се истина најбоље проналази методом математично-демонстративним то је он та правила за свој рâд позајмио од Лајбницовог савременика Валтера пл. Чирнхаузена, који је много и самостално радио на пољу логике, математике и физике као што се то види најбоље по његовом методолошком делу „Geistesheilkunde“. Њему има Волф да захвали свој метод, свој појам о „схваћању“ и о извору познања; но његове дубине мисли достигао није. У опште се рећи може, да је заслуга Волфова за философију важна само са своје методолошке стране: он тачно опредељује појмове, пази на тачност и строгост код доказивања и на логичну правилност код стварања закључака; за Немце је од специјалне важности и ради тога што је први почео да пише крај уобичајеног латинског, и немачким језиком (Лајбниц је већином писао француски). Иначе је при доказивању често врло оштроуман, а дела му енциклопедично обухваћају сву философију, но писана су тако опширно, да читаоца умарају.

Кристијан Волф се родио у Вратислави (Breslau) 1679. На препоруку Лајбницову добије место професора философије у Хали, но буде 1723. г. лишен тог места ради атеизма под претњом „да ће бити обешен“, ако се за 48 сати не уклони из Пруске До 1740. био је професором у Марбургу а чим је Фридрик II ступио на владу, буде и он позван натраг у Пруску, где заузме опет своју катедру у Хали и постане племићем. Умро је г. 1754.

*) В. „Јавор“ за 1890. год.

— Осим неколико дела на немачком језику написао је на латинском језику око 23 дебеле свеске у четвртини.

Филозофија је Волфу „наука о оном што је могуће“, а „могуће“ је оно, чему ништа обзиром на битност и постојање не противуречи; и чему се каузалност приписати може Битност саме науке је доказ („Scientia est habitus asserta demonstrandi“), а једино ваљаност доказа обусловљује филозофску правоваљаност предмета који се у претрес узима (што Волфу не смета, да сам асерторан буде, под претпоставком да је ваљда у доказивању непогрешив, чим логичним формама савесно одговори) Тим је дана филозофији сва област знања човековог, ако човек све што је „могуће“ и не може знати; „могуће“ је дакле регулатив, филозофија још непотпуна доктрина.

Наш дух има две моћи: способност да спознаје и вољу; потом се и филозофија дели у теоретичну и практичну филозофију. Прва, иначе и метафизиком звана, обухваћа: онтологију, козмологију психологију и теологију, осим тога још логику и емпир. психологију (за разлику од рационалне); практична обухваћа етику (човек као човек), економику (човек као члан породице) и политику (човек као грађанин); општа им је подлога право по природи (Naturrecht), од кога се он сам често удаљује

Најважнији део метафизике је онтологија Она ради с основним појмовима (зато и „philosophia prima“) мишљења, па је налик на какав филозофски речник огромног садржаја (700 страна у четвртини). На челу је аксиом: ништа не може у исти час бити и не бити Даље се тумачи шта је „могуће“; оно се може и замислити. Ништа је оно што нити постоји нити је могуће. Нужно (аподиктично) је оно, чије протусловље само себи протуслови; ако је и протусловље могуће, онда је предмет случајан. Целина се састоји из делова, што ју састављају; чим је више и чим су већи делови, тим је већа целина. Узрок је појав, под којим се и постанак ког другог подразумевати може; ово друго је последица. Биће је садржај својстава и узрок њихов Простор је ред истодобних предмета Место је начин, којим је који предмет у истодобној свези са осталима Кретање је промена места. Време је ред, којим се штогод збива и т. д

Козмологија учи да је свет каузални и истодобни ред предмета и појава. Начин, којим су појави и предмети у међусобној свези, непромењљив је и биће је света Бог је ван времена, свет у времену; свет дакле није везан као Бог што је. Савршеност света је хармонија у каузалној свези; несавршеност је губитак самосталности појединога ради симетрије целокупног.

Рацион. психологија учи, да је душа оно што сазнаје и свет и себе саму. Душа је проста и иматеријална, те има силу да свет себи представља; ако душа има још вољу и разум, па себе јасно упознати може, онда је она дух, и бесмртна је, јер се себе увек сећа. Човеков дух је у свези с телом. зато се он и зове душом за разлику од виших, слободних духова (без тела). Воља је наша слободна, премда се чини да представе равнају душом нашом; разум је аутономан

Теологија учи, да је овај свет најбољи; створен је, да се предочи савршенство божје Зло је среcтво да се упозна добро. Биће божје се доказује козмолошким доказом.

Практична филозофија нам је у главном већ из приступа позната. Добро је, што нас усавршује, зло противно; врлина се даје научити (исто код Сократа). Усавршавати себе и друге је морална дужност, која треба да нас руководи — Владар је отац својих поданика; казна треба да их плаши. Владар треба да и силом нагони своје поданике на послен, побожан и умерен живот; он је позван на то да неограничено влада својом „децом“, која су на тај начин увек малолетна.

Волф је имао много противника још више последователеља. Од првих нам ваља споменути Фр Будеуса (умро 1729.) и Авг. Крузиуса (умро 1776); од последњих су знаменити Георг Билзингер, Јо. Гочед, Алекс. Баумгартен, први писац естетике (1759); Сал. Семлер почетник истор критике и Рајмарус, писац дела „Wolfenbüttler Fragmente“.

(Наставиће се)

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

(Наставак)

8. Приповиједа се, да су бојне редове, који су се расклимали и уздрмали, успоставиле жене непрестанијем молбама, истављајући прса и опомињући их на ропство, које им пријети и којега се због жена својијех више плаше, тако да се жупе лакше освоје, од којијех се међу таоцима заиште и племенитијех ђевојака. Та мисле, да је у њих нешто света и пророчанска, и с тога не презиру њихове савјете нити занемарују њихове одговоре. За царевања покојнога Веспазијана видио сам Веледу[49], коју су многи поштовали као богињу. Некада су поштовали Ауринију и више другијех, не да им ласкају ни као да их граде божицама[50].

9. Од богова највише поштују Меркурија и држе да је дозвољено, да му се на нарочите дане принашају и људске жртве[51]) Херкула и Марта[52]) умилостивљују сталнијем животињскијем жртвама. Један дио Суева жртвује истој Изиди. Нијесам сазнао за извор и поријекло ове туђинске богослужбе, осим што сам образ, на прилику либурнијске лађе сађељан, упућује, да је овај божаствени обред из туђине донешен[53]). Иначе суде, да није према узвишености богова, када се затварају у зидине или кад им се дава облик људски. Лугове и гајеве посвећују[54]) а именом бога називају оно тајновито биће, које виде само у побожности[55]).

10. На врачање и жријебање пазе више него други. Жријебање је једнолично. Одсјечену грану воћке расјеку на тријешће, свако обиљеже разлитијем знаковима и разбацају их по бијеломе одијелу. Тада, ако је ствар опћине, свештеник опћине[56]), ако је обитељска, сам отац обитељи помоли се богу и гледајући на небо по три пута подиже сваку тријеску и тумачи урезане знакове. Ако су неповољни. о ствари се истога дана више не вијећа; ако су повољни, још је од потребе да се потврде врачањем тица[57]); јер и тамо испитују глас и лет тица. Влашти је обичај народни, да пазе на наговјештање и редове коња. У светијем гајевима и луговима хране их на опћи трошак, бијели су и не раде никакова посла; упрегну их под света кола а прати их свештеник или краљ или поглавар жупе, и проматрају њихово рзање и фркање. Нијеدноме врамању више не вјерују, и то не само народ, него и племићи и свештеници; јер себе држе за слуге, а коње за поузданике богова[58]). Имају и другачије врачање, којијем испитују исход опаснијех ратова. Изводе заробљеника од онога племена, с којијем ратују, на мејдан са одабраником свога племена, ако су наоружана својијем домаћијем оружјем[59]). Побједу једнога или другога држе за предвиђење

11. О мањима пословима договарају се по-

[49]) Испореди Тацит Истор. IV. 61. 65. Caesar de bello Gall. I. 50. Ко да у Веледи не види словенску дјевојку? Веледа = Влада, као и Milada = Mlada.

[50]) Као што је римски сенат за богињу прогласио Друсилу, сестру Калигулину, ћер Неронову, коју му је родила Попеа.

[51]) Merkurius, бог трговине. И Хелмолд свједочи, да су (без сумње Меркурију) жртвовали људе. Lib. II c 12. Иродот II. 7.

[52]) По дијалогу Херборта називали су Словени Марса Gerovit, бог плодовитости. Sieńawski: Pogład стр 272 То је без сумње Jarovit, а јер се његова светковина светковала у марту (vítalo se jaro, поздрављало се пролеће) назива Тацит Јаровита Марсом.

[53]) Изида, богиња Мисираца, жена Озирисова, буднога бога Мисира, и ријеке Нила, богиња плодности Иродот I. 177. 241. Штета, што није Тацит назначио, како су је називали Суеви. „Naves Liburnicae“ или „Issiacae“ биле су из једнога трупца издјелане лађе; занат прасловенски и у Германији домаћи Časopis musejního spolku Olomúckeho г. 1886. стр. 131. Šembera: Záp. Slov. стр. 393. Kopecký: O lodích. V Praze, 1886. стр. 63.

[54]) Lucis propinquis barbarae arae. Tac Ann. I. 61. — Helmold I. 52. 83. — Vita S Ottonis in Lud. Scr. III. c 15. p. 512. c. 21. p. 715. — Thietmar. Lib. VI. c. 26. — Kollár: Slava bohyně, стр. 165. — Sieńawski: Pogład стр. 283. — Vita s. Adalberti ap. Bielowksi: Mon. Pol. I. 182.

[55]) То исто вели о Жидовима (Historiae V. 5.). Иначе Тацит више пута спомиње и храмове и идоле сасвијем онако, као и Адам Бременски и Хелмолд (I. 83.): Est autem Slavis multiplex idololatriae modus; non enim omnes in eandem superstitionis consuetudinem consentiunt. Hi enim simulacrorum imaginarias formas praetendunt de templis, veluti Plunense idolum, cui nomen Podaga (Podoga); alii *silvas* et *lucos* inhabitant, ut est Prove (Právo) deus in Aldenburg (Stargrad), *quibus nullae sunt effigies* expressae. Multos et duobus vel tribus (Triglav) vel eo amplius capitibus exsculpunt. Inter multiformia vero deorum numina, quibus *arva, silvas, tristitias atque voluptates* attribuunt, non diffitentur *unum Deum in coelis* caeteris imperitantem, illum praepotentem coelestia tantum curare. Испореди Šafařik: Starožitnosti. II. 693

[56]) Ille sacerdos enim responsa perquirit et eventus sortium explorat. Ille ad nutum sortium, rex et populus ad illius nutum pendent Helmold I. 52 II. 12. Šafařik: Starožitnosti. II. 693.

[57]) Hirundines sub oris eius lineamentis nidos molitae fuerant. Saxo Gramm. — У Словачкој држе за сретну ону кућу, у којој се гњијезде ластавице.

[58]) Numen Svantevíti (Svít?) treceetos equos descriptos totidemque satellites in eis militantes habebat. Praeterea peculiarem *albi coloris equum* titulo possidebat, cuius jubae aut caudae pilos couvellere nefarium ducebatur. Hunc so.i sacerdoti pascendi insidendique ius erat . . . Cum bellum adversus aliquam provinciam suscipi placuisset, ante fanum triplex hastarum ordo ministrorum opera disponi solebat . . . Si propositos ordines (equus albus) ante dextro, quam laevo pede transcenderet, faustum etc. Saxo Gramm. XIV. p. 288.

[59]) Inter Saxones enim et paganos (Slavos) fiebant ea tempestate multae dissensiones . . . Dicebat pagani a Saxonibus pacem primitus confundi; *id per duellum*, si Caesar praeciperet, probare. Vippo: Vita Conr. Sal. in Pist. Scr. III. ad an. 1036.

главари[60]), о важнијима народ[61]), али тако, да и оно, о чему ће народ да одлучи, понајприје претресу поглавари. Састају се, ако се што случајно и из небуха не догоди, на исте дане[62]), кад је млађак или уштап; јер држе да је то најзгоднији час за опће послове[63]). Они не броје дане као ми него ноћи; мисле, да ноћ иде пред даном[64]). Из њихове слободе извире та мана, што се не састају брзо као на заповијед, него отежу два до три дана, док се скупе. Како ко долази, онако сједа под оружјем[65]). Свештеници утишавају, јер они могу и казнити[66]). Тада говори краљ или поглавар, како је који старији, племенитији, славнији или рјечитији; више утиче уважење, него ли заповијед. Не допада ли се предлог, мрмљањем се забаци; допада ли се, ударају о фрамеје; похвала оружјем најдичније је одобравање.

12. На скупштини просто је и тужити и захтијевати смртну казну[67]). Казна се мјери по гријеху. Издајице и пребеге о дрвеће[68]); страшивице, кукавице и блуднице утапају у локве и мочваре и бацају на њих љесе. Различношћу казне иде се за тијем, да се злочин, док се казни, прокаже а мрска дјела да се сакрију. И за мање прекршаје имаду примјерене казне; осуђеници се казне бројем коња и говеда. Дио глобе даје се краљу или опћини, а дио ономе који је штетовао или његовијем рођацима[69]). У овијем скупштинама бирају се они суци, који по жупама и селима кроје правду[70]). Свакоме од њих даје се по стотину присједника из народа за савјет и углед[71]).

13. О свему, ма тицало се то јавнијех или приватнијех ствари, расправља се само под оружјем[72]). Али нико не смије сам носити оружја, док га опћина не призна за способна. Тада на самој скупштини који од војвода или отац или рођак даде момку штит и фрамеју. То је у њих тога, то прва пошта момака[73]): прије тога били су чланови обитељи, а сада су чланови општине. Особито племство или велике заслуге отаца преносе и на момке поглавичку част[74]); иначе се придружују јачима и од прије чувенима, и нико се не стиди, што је у пратњи. Јер и сама је пратња велика према вољи онога, кога слиједи; а пратиоци се веома паште, ко ће бити ближе војводе, а и војводе, који ће имати највећу и најхрабрију пратњу. То ти је дика, то ти је моћ, кад те вавијек окружује множина одабранијех момака; то ти је у мирно доба накит, у рату обрана. Ко се истиче бројем пратње, не расте му глас и слава само у влаштему племену, него и у суседнијем општинама; јер такове људе врбују преко посланика, одликују се даровима а само име њихово одлучује побједу[75]).

14 Срамота је за војводу, ако га пратња надмаши у боју; а и за пратњу, ако не достигне војводе[76]). Највећа је срамота и руга за сав живот преживити војводу и вратити се жив из боја. Прва је дужност њега чувати и бранити а и својима јуначкима дјелима увећати славу његову. Војвода се бори за славу, а пратња за војводу. Ако жупа, у којој су се родили, утоне у бескрајан мир и лијеност, множина племениташкијех момака одлази од своје воље онијем племенима, која управо ратују, јер им се не мили мир, у опасностима лашње из-

[60]) Generale principum terrae colloquium. Ebbo, 74. Sefr. 124.

[61]) In Ucramund coram nobilibus totius Slaviae. Dreger N. 61. — Illic enim secunda feria populus terrae cum flamine et regulo convenire solebant propter iudicia. Helm. I. 83. Thietmar, VI. 18 Šafařik: Starožitnosti. II. 697.

[62]) Испореди у пређашњој примједби ријечи Хелмолдове.

[63]) Народ словачки и сада врача по млађаку и уштапу. Сретан је кад мјесец расте, несретан кад пада Ко има новаца, кад је млађак, има их цијели мјесец, и обратно. Кад је уштап, онда лијечи врачар, сије вртлар, и т. д. Kollár, Sláva bohyně, стр. 287.

[64]) Овђе се не ради о броју седам дана, него о доби, од које броје дане. Вријеме се дијелило скоро свуда на седам дана (Dio Cassius, 37., 18.), па и у Словена, који нијесу називали него само бројили дане. Историјска врела спомињу низ дана од првога до седмога. Sefr. 94. Anon. Sancr. II. 8. Helmold I. 69., 83., 94. Dreger Nro I. 4. Сате су бројили од вечера до вечера.

[65]) Т. ј не чекају док сви дођу; како им се свиди, сједу и рукују се. Жива слика и прилика сабора угарско-словенскијех.

[66]) Испореди примједбу 43.

[67]) Испореди примједбу 61.

[68]) Prameny dějin českých. I. 22.

[69]) У древнијем угарско-словенскијем законима и дипломама често се налазе примјери овакијех казна и мртвина. (Оваково суђење постојало је све до недавна код Срба. Прев.).

[70]) С тога је јасно, што Словаци жупаније називају столицама; н. пр. stolice nitranská мјесто župa nitranská. Caesar de bello Gallico VI. 23. Šafařik: Starožitnosti II. 693. Jireček: Slovanské právo I. 198.

[71]) У Угарској све до 1848. бијаху Assessores Comitatus, сада је жупанијски одбор. Прије бијаху kmetones, приставн.

[72]) Словен је носио оружје (Ebbo 91. 92. Sefr. 161. Anon. Sancr. III. 8.) а не Нијемац (Capitul. Cor. M. an. 805 Pertz Mon. III. 133. Const. Frid. imp. an. 1156 ib. IV. 103.). Јужни Словени, који не стоје под утицајем „теутонске цивилизације" и сада носе оружје. У Угарској су чиновници до сада припасивали мач, када би у угарској униформи уредовали или присуствовали свечаностима.

[73]) Одрасли момци римски облачили су тогу, када су ступили у јавни живот Сличан примјер чита се о Јеси (Гејзи), краљу угарскоме: Altera die Rex in campo ad quandam ligneam ecclesiam accedit, ibique ab episcopis *(nam eousque in puerilibus annis positus* nondum militem induerat) accepta sacerdoti benedictione ad hoc instituta, armis accingitur. Otto Fris. Lib. I. de Frid. I. c. 32. ad an. 1148.

[74]) Такову предност ad literam имало је у Угарској више племство скоро све до 1848.

[75]) Такове дружине одраслијех момака одржале су се мање више у словачкога сеоскога народа. Вођа, кога и краљем називају, носи највећу перјаницу (од паунова или пијевчева перја); ко још није примљен у дружину, не смије носити перјанице Вођа је судац и има одлучну ријеч у стварима дружине (н. пр о забавама). Од кад се завела стајаћа војска, сасвијем су затрвене такове дружине, какове Тацит описује. Нешто слична одржало се до сада у јужнијех Словена.

[76]) Filii autem Nicloti (Pribireaus et Wertirlaus) amissis equis et viris melioribus, venerunt ad patrem. Quibus ille dixit: Ego quidem existimabam, me viros enutrisse: sed isti mulieribus fugaciores sunt. Helmold I. 87. Šafařik: Starožitnosti II. 693. Ibrahim y Sloven Letopisu V. 104. 106.

лазе на глас а велика дружина лакше се издржава насиљем и ратом; дарежљивост војводина даје им сад онога коња од мегдана, сад крваву и побједну фрамеју. Плаћа им је проста ал обилна гозба и чашћење. Ратови и отимачина потпомажу их у дарежљивости. Ни би их тако лако подговорио, да земљу ору и жетву чекају, као да непријатеља изазову и рана достану; јер им се чини лијеност и наст знојем стицати, што могу крвљу задобити[77].

15. Кад год не ратују, мало иду у лов, али ше дангубе, једу и пију; најугледнији и најјунији људи ништа не раде; старост за кућу, одарство и поље предавају женама, старцима и најслабијој чељади[78], сами пландују, што је у чудној противности са њиховијем обичајем, јер исти ди тако воле беспослицу а мрзе мир. Обичај је, а свака опћина од своје воље доноси поглаварима о од говеда или плодова земаљскијех, што је к поште а подмирује и потребе. Нарочито их еле дарови сусједних племена, којијех не шаљу о појединци него и сва опћина, као одабране ње, урешено оружије, оклоп, ланац око врата. ћ смо их научили, да и новце узимљу.

16. Познато је, да германска племена не имају никаковијех градова; а не воле ни да су им ће у рпи. Пребивају одијељено и растрешено, ко се коме боље свиди врело, поље или гај[79]. Села не граде као ми, да су им куће у дотицају и свези; сваки окружује своју кућу простором[80], било да је сачувају од ватре, или што не знаду зидати. Не употребљавају ни камена ни опека, него све граде од неотесана дрвета не гледајући на угледност и љепоту. Нека мјеста мажу куће тако сјајном чистом глином, да се чини као да су моловане и обојене. Копају подземне пивнице и трпају одозго множину ђубра, то им је уточиште од студени и складиште за плодине, јер такова мјеста сачувана су од циче зиме[81]. Ако када навали непријатељ и пустоши отворена мјеста, не зна за оно, што је сакривено и закопано.

17. Свак носи плашт, који скопчавају чијодом (spinadlo) или ако је не имају трном[82], иначе неодјевени[83] по вазда̂н бораве крај огњишта и ватре[84]. Најбогатији одликују се одијелом[85], не широкијем, каково је у Сармата и Парћана, него ускијем, које прилијеже на поједина уда[86]. Носе и кожухе од дивље звјеради[87]; који су ближе ријеке Рајне каквегод, они даље љепше[88]; трговином не добивају другога одијела[89] Одабирају звјерад, одру им кожу и пошивају их крпама од кожа дивије животиње, којом обилује крајњи оцеан и непознато море. Жене носе исто одијело као и људи, само што се

---

[77]) Latrocinalis haec consuetudo adeo apud eos invaluit, ut omissis penitus agriculturae commodis, ad navales excursus expeditas semper intenderint manus, unicam spem et divitiarum summam in navibus habentes sitam. Helmold II. 13. Šafařik: Starožitnosti II. 700. 731.

[78]) In castro Carmin mulier quaedam nobilitate et divitiis praepollens, ipsa in agrum egressa metebat. Vita s Ottonis L II. c. 4. Lud. Scr. p. 471. Hist. Anon. ib. p 668. Како је некада радила та бојна дружина, тако раде данас словачки дротари, лимари и трговци са платном, остављајући код куће жене, да обрађују поље.

[79]) То свједоче имена насеобина уз ријеке и изворе (Bystrica, Privodie, Važec), по пољу и равници (Dehé pole, Rovensko, Selce), у шумама и гајевима (Jesen, Jávor, Dubovany). Křižek: 14.

[80]) Та се разлика лијепо види у Словачкој међу мјестима, која су Нијемци населили (Skalica, Bajec, Žilina, итд.), ђе се прочеља кућа као једно вуку низа сву улицу, и прасловенскијем селима, ђе свака кућа за себе Křižek: 15.

[81]) Medium urbis planicies habebat, in qua delubrum materia igneum. Saxo. Gramm. Лустеријски Словени имађаху сличне цркве од дрвета. Реч. I. 123 Sed nec in construendis aedificiis operosi sunt, quin potius casas de *virguetis* contexunt, necessitati tantum consulentes adversus tempestates et pluvias. Quoties autem bellicus tumultus insonuerit, omnem annonam paleis excussam, aurum atque argentum et preciosa quaeque fossis abdunt. Helmold II. 13. Тацит овђе тако тачно пише, као да је путовао по Словачкој. Тамо су испод Карпата дрвене куће, около Холице глином намазане, у Шћепану живе подземно и скоро по цијелој тој земљи имаде јама за жито и друге плодине. Strabo Geogr. lib. 5. p. 143.

[82]) То је досадања аљина или кабаница; она од бијелога, ова од црнога необојенога сукна. — И spinadlo, као што свједочи коријен, старије је него Spennadel, које је постало од онога. Slov. Pohladz. T. S. Martin 1885, стр. 301.

[83]) Испореди примједбу 33. Има их, који ово „неодјевени“ узимљу ad literam и истовјетују са „сасвијем голи“. Program gymnasia v Klatovech г. 1886. стр. 25. — Ја то голи узимљем за „неодјовени горњијем одијелом“ према еванђељу св. Марка (14, 51—52), ђе стоји: „И за њим иђаше некакав младић огрнут платном по голу тијелу; и ухватише онога младића. А он оставивши платно и побјеже од њих“. Исто тако чита се у еванђељу св. Јована (21, 7): „А Симон Петар кад чу да је Господ, запреже се кошуљом (потпаше кошуљу), јер бјеше го, и скочи у море“. Ко да овђе мисли на потпуну голотињу? И кад год чујемо за необучена или неодјевена човјека, вавијек се мисли на горње а не на доње одијело (гаће и кошуљу.) У томе смислу пише о њима и Јулије Цезар (lib. IV. c. 1.): „У тима студенима крајевима навикли су ићи *без одијела*, осим од коже, која је тако кратка да је већи дио тијела го.“ Имали су дакле доње одијело од коже. Тацит вели ниже: „Жене носе исто одијело, као и мужеви, само што се чешће заогрћу платненијем одијелом.“ То се не може другчије да разумије, него овако: Жене су носиле доње одијело као и људи; горње је било ланено, којим су се заогртале.

[84]) Словаци под Карпатима имају само пећ, огњиште и собу; димњака и пространијех кућа не имају.

[85]) Vellejus Paterculus (lib. II. c. 107.) расвијетљује то овако: „Што је сјајније одијело, веће је достојанство.“

[86]) Такове уске бревенеке носе Словаци, који још нису обукли културнијех „панталона“. Види се то на дротарима и на пјешачкој пуковнији 72. (dormus), која је из словачкијех жупанија

[87]) И овђе се без сумње говори о богаташима.

[88]) Pellibus abundant peregrinis, quarum odor nostro orbi lethiferum superbiae venenum propinavit. Et illi quidem ut stercora ad nostram forte habent damnationem, qui per fas nefasque ad vestem anhelamus marturinam Ad. Bremensis ap Šafařik: Starožitnosti II. 724. 728. Crusinatus. Thietmar. lib. V. c. 6. Боље krzinatus (обучен у крзно) У словачкој се и сада вели; krsnár, krznár, grznár. cnf. VIII. c. 14. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I. 348. Křižek: Z dějin. стр. 34.

[89]) У Словачкој није било а ђеђе не има ни сада трговине одијелом. Платно, сукно и коже сами приправљају и готове од тога гаће, кошуље, аљине, опанке и кожухе

чешће заогрћу платненијем одијелом[90]), које је црвено обојено[91]), и што је горњи дио одијела без рукава, да им је сва рука гола; а гола је и горња чест прсијух[92]).

[90]) Тако је и сада почињући од скалицкијех крчевина све до високијех Карпата; носе бијеле плате вежући два краја око врата.

[91]) Ваљда извежене црвенијем пругама, цвијећем и различнијем сликама; што се Тациту учинило, да је обојено. *Acu pingere* значи вежен. Такове плате, стоњаци, превјеси итд. нарочито се у Словачкој црвено везу; а у Срба и модријем концем. И само „*opus Phrigium*“ или вез са златом словенскога је поријекла. Národní Noviny v Turč. S. Mart. 1887. бр. 45.

[92]) Сеоске жене облаче у светачне дане „оплећак“ краткијех рукава, (који сижу до лаката). Испореди Křížek: Z dějin. стр. 54—56.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

XI.

У цијењеном „Јавору“ госп. Вељко Радојевић доноси „лијепе књижевне ситнице“ и не само лијепе ама и поучне и корисне

Нижући тако своје „ситнице у 29. броју, дотакнуо се и једне народне изреке, коју сам ја прибиљежио заједно са пословицама, у 22-ом броју „Бос. Виле“ од прош. год. који је изашао заједно са 21 им бројем И ако сам врло захвалан брату Србину из Херцегова града, а са нашег убавог Приморја, да је узео у претрес ове моје пословице, које ја по Босни скупљам, кад ми и мало остане доколна времена, — ипак допустиће ми да на његове примједбе изнесем и ја своје.

Г. Радојевић прихватио се, по мени прибиљежене, изреке: Газда ја, газда ти, ко ће воду носити? коју сам ја тако растумачио, да се тако каже на примјер слузи, који неће да ради оно, што му се заповиједа.

Он се слаже са мојим наводом велећи, да се у Далмацији она употребљује у обичном пријатељском друштву кад неко кога „пошјори“ бива да му да име господина.

И ако г Радојевић држи, да је овај његов навод много *тенденциознији,* ја нијесам тога мнијења. јер је *тенденциозније* „иронијом“ некога покарати што се горди, и неће да слуша заповести старијих, неголи некоме замјерати што се погосподио. У ствари кад добро промислимо колико су обје изреке једнаке, толико им је и тенденција једнака, па се прихватило моје мњење или г. Радојевића.

Довле дакле можемо бити мирни и спокојни, и баш зато ми је врло чудновато, зашто је г. Радојевић овом приликом, кад није било ни појма ни смисла споменуо ријечи г. Моја Медића, а ове: „Биљежити све што народ говори и зна, није рђаво; али при поређењу туђе радове трпати у запећак, . . . то је оно што не ваља“.

Јесу ли те ријечи мени управљене? Јесам ли их ја заслужио? ако сам — био бих благодаран г. Радојевићу, да ми покаже кад сам ја *туђе* радове тако трпао?

Баш ако ћемо право, мислим да би увијек требало спомињати изреку: „Газда ја, газда ти, ко ће воду носити?“ него: Шјор ја, шјор ти, и т. д пошто је *шјор* ријеч туђа, те је без потребе трпа г. Радојевић у наш расадник тим више, што моја изрека, прибиљежена у Сарајеву, зацијело је потекла из народа, а она г. Радојевића искићена талијанским ријечима рек' би да је пренесена из Италије, јер и Талијанци имају пословицу: „Signor mi, signor chi, al pozzo andra“ дакле доследно требало би прихватити и тумачења изреке онако, како се овдје тумачи.

Сарајево на св. Пантелију 1891.

Михајло Милановић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Изишла је и друга књига **„Карловачког владичанства“**, прилога к историји српске православне цркве, што ју је написао *Манојло Грбић*, катихета и професор српске учитељске школе у Карловцу. У овој другој је књизи настављена црквене историје карловачког владичанства, и то од 1744 па до 1784. године, дакле за владика Павла Ненадовића, Данила Јакшића, Јосифа Стојановића и Петра Петровића. Но с овом другом књигом није ово дело још довршено, као што је г. писац био намеравао, него ће морати изаћи још и трећа књига, пошто је вредни писац приређујући рукопис за штампање нашао врло много података, које није хтео изоставити, него их је све употребио, те ће дело изићи много веће него што је писац у први мах мислио. Уз ову другу књигу штампана је Деклараторија од 1779 и Конзисторијална система, што је такођер изнело неколико табака. Уз књигу је пред насловним листом додан и лик владике Данила Јакшића са факсимилом његова потписа. Све што смо у препоруку прве књиге рекли, важи и за ову другу и ми држимо да је довољно само јавити да је изишла, па да је сваки пријатељ историјске науке у нас одмах набави.

= **„Пред иконом крштења Христовог“** зове се пртица из иконографије, што ју је написао најпре у новосадском „Српском Сијону“, па сад у засебну књижицу отштампао Јован Вучковић, прота и професор богословије у Задру. Занимљив критички претрес оних икона, што представљају крштење Христово и како би ове иконе ваљало у православном духу израђивати.

= У 31. броју „Гласа Црногорца“ у лиску има дивна, песма нашега *Змај-песника* под натписом **„Спасена је“**. Песник је ту песму послао уредништву „Глас Црногорца“ са овим писмом: „На прерадосни глас да је над кнегињом Миленом синуло сунце спасења, отеми се из груди једна песма Та пропевао бих чини ми се да до сада никад нисам певао. Мислим да ће најприличније бити да та песма изиђе у „Гласу Црногорца“. Ако ћете је примити, ево вам је.“

= По ратним актима и разним другим аутентичним изворима израдио је капетан генералнога штаба у Бечу *Лудвиг Матушка* дело: **„Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen“**. Од тога дела изашле су пре неки дан две свеске, седма и осма друге серије. Тим су свескама предмет турски ратови од 1716—1718. Под рубриком „Разно“ вадимо из тога дела и саопштавамо у данашњем броју занимљиве податке о битци код Петроварадина.

РАЗНО.

(**Битка код Петроварадина**). Акти мира у Утрехту, Раштату и Бадену значили су завршетак оних знаменитих борбâ око шпанскога наследства лозе Хапсбуршке, у којима је слава принца Евгенија Савојског достигло свој највиши сјај, у којима су његове и његових храбрих друговâ војске накупиле непрецветна ловора. Политичке интриге, злоба савезникâ, много су поткопали од онога, што је ратникова рука подигла била те је крваво откупљени мир тако мало трајао, да је Евгеније Савојски наскоро опет био приморан, за свога суверена латити се мача. С истока се дизале суре облачине. На ново стари душманин хришћанства стаде претити западу а пре свега крвљу натопљеним пољанама Угарске, која је толико пута била већ позориште нападајима и пустошајима његовим. Генијални краљ шведски Карло XII. умео је за време свога турскога изгнанствâ порту да разбуди из њене летаргије. Децембра године 1714. дигне се она на трулу империју републике млетачке на полуострву Мореји те тиме индиректно дирне цара Карла VI., који је с Млецима био у т. зв. foedus sacrum, у светом савезу, те при свој својој по, мирљивој диспозицији није ћутке могао трпити, да се млетачко земљиште пустоши. Турци освоје Мореју. Све се већма стала дуждевска држава обраћати Аустрији, ма да се често према њој показала лицемерна. Цар није дуже могао оклевати а да се моћном руком не одупре угњетачу хришћанства који је своју победничку обест већ излио био на царском посланику у Цариграду. Принц Евгеније, као обично не само најбољи војвода царев него и најбољи му дипломата, одлучно је саветовао, да се иде на Турке, не само ради Млечића, који су слабо заслуживали царску заштиту, него ради сопственога интереса. Да је Турчин једаред стао ногом за вратом лаву од Сан-Марка, биле би и царске земље са много страна изложене његовом нападају, с леђа би се могла напасти Угарска па чак би најзад и наследне земље биле у опасности, а у њима је „најмање дефензије а највише тешкоћа, да се спасу“. Тако се цар стане спремати а дипломате почну свој тешки посао. 9. јулија 1716 пак прими у Сланкамену погранична пошта регименте Лефелхолцове пун увредâ, безобразан ултимат великога везира. Одговор на њ био је рат. Лагано се приближавале обе војске У царске је била свест о праву, поносито поуздање у генијалнога војводу и у саму себе, жестока мржња на свирепога душманина хришћанства, у турске пак слеп фанатизам и сурова жудња за освајањем. Опет је запад стојао у оружју против источнога варварства, пред великим одсудним часом, чије су последице могле бити неизмерне. Та заштита све Европе опет је поверена била бодром духу и моћној вољи великога царскога војводе, који је сад прегао, да тај најтежи задатак свога ратничкога живота круните најсјајнијим својим делом. Месец аугуст био је месец среће за мач тога јунака. 13. августа 1704. потуче у свези са конгенијалним Бритом Мерлбордом код Хехштета францускога маршала Талара и његову куд и камо већу војску; друга два победоносна дана у августу, дани код Петроварадина и Београда, јесу најсјајније тачке његових ратничких дана. Грдне је тешкоће Евгеније савладао, пре но што је своју грдну војску, добро опремљену, могао скупити у пределу Петроварадина, тога славнога хришћанскога бранича. Јадно су утицали новци за опремљивање војске, исто тако јадно новци за утврђивање границâ државних, а границе су те биле у кукавну стању, јер се и сам цар тужио, да „ни једног топа нема више на лафетима, ни једне куће, која би сигурна била од разбојникâ а граничари немају ни оружја па чак ни нужнога одела“. Па како тамо, тако је било свугде. У време, кад је ваљало да почну операције, није државна камара још знала шта ће и како ће; трупе нису могле из квартирâ, јер су у потаји јако се задужиле, трена пак и великога дела опреме ратне није ни било. Једно је само било јасно, да нико други до Евгеније Савојски не ће бити кадар те фаталитете исто тако савладати као и најстрашнијега непријатеља. Па сјајно се и оправдало поверење царево. Од педесет и три године, у пуној свежини духа и тела, побије се Евгеније Савојски са великим везиром Дамад-Алијом, чијој је три пут већој војсци принц могао на супрот да стави једва 70.000 момака Но то су били све свеже, ратоборне чете а на челу су знале да им је вођа, коме треба тражити равна. Султан је свом везиру и зету строго наложио, да енергично продире и да се што пре у отворену боју срази с непријатељем. То је војвода хтео; зидове града Петроварадина хтео је да пробије и царску војску, која би у помоћ дошла потиштеном граду, да уништи. 2. августа видило се по грдној ватри да се османска војска жарећи и палећи приближује те фелдмаршал гроф Палфи, један од највернијих паладинâ Евгенијевих, ненадмашан што се тиче смелости и бравуре, изађе са 3000 коњаника да рекогноскује. Принц је једва хтео да пристане на тај смели коњанички излет; строго је забранио, да се „ни по што с непријатељем не упушта у detaglio“, но Палфи се при свем том са своји коњаници зло баци на непријатеља; четир пуна сахата борила се његова чета са непријатељем који је и куд и камо био претежнији бројем. Два је коња фелдмаршал под собом изгубио па се ипак даље борио. Међу првима се борио и фелдмаршаллајтнант гроф Брајнер, који је све с нова и с нова одушевљавао своје кирасире. Падне му коњ а коњаник му један понуди свога Тада погине услужни кирасир, Брајнера опколе, окују и одвуку до великога везира, који, у пркос свакој ратничкој части, целату преда главу тога јунака. Коњаничка се чета, по што је велик губитак претрпила, врати у вече за шанчеве града Варадина Но за мртве, које оставише на бојишту славно ће се осветити. Још 2. августа поче царска војска прелазити на десну обалу Дунава у „спољашњи ретраншман“; главну силу непријатељску хтео је принц Евгеније да уништи. 3. августа затражи велики везир од команданта градског Лефелхолца, да се Петроварадин преда. Усмено је на

то одговорио принц Евгеније парламентеру: Нека велики везир ради што хоће и може; кад буде време одговориће му се већ. Ван себе од љутине нареди везир да се град опколи. За час јаничари продру према граду те њих 15000 мало по мало опколе у полукругу принца Евгенија. У повољну и јаку положају стојао је велики везир према тврђави, чак, и ако за овај пар не успе, у стању, да једно за другим нове добре позиције задобије, а принц се с кавалеријом, главном силом своје војске, мора тек извлачити из узаних капија и су жене низине Дунавске доље према висовима, који су били поседнути. Но он је знао, шта хоће, те је тако и скрхао прстен који га је стезао. 64 батајона, 187 ескадрона и 80 топова — 51.000 пешака и 27.000 коњаника имала је војска принца Евгенија. Јаки је центрум сачињавала инфантерија, која је стојала у опкопима, двадесет и једна коњаничка регимента репрезентирала је лево крило, четири коњаничке регименте стојале су на десном крилу. Мирно и збијено, уз непрестану заштиту са оба крила, ваљало је пешадија да креће — тако и никако друкчије могла је дисциплинована војска царева одолети бурним нападајима јаничарâ и Татарâ на леђа и бокове — то је била славна тактика принца Евгенија, која се толико пута опробала. Ноћу у очи 5. августа крену се батајони принца Александра од Виртемберга, којима је наређено било да први нападну, да пређу Дунав. Тада ударе неколико откинутих воденицâ у ћуприју, па је разоре. Прелаз у мрачној, бурној ноћи канда је био прекинут, скоро цела коњица била је одсечена од пешадије, што стојаше по ретраншманима. Но принц и барон Лефелхолц знадоше помоћи. Удруженом снагом буде штета поправљена те у седам сахатâ у јутру — мало задоцњено, но ипак још једнако и сувише рано за Турке — дефиловала је коњица поред принца. Татари, што су изашли били да траже плена, јаве у турски главни квартир да непријатељи продиру; за час се шанчеви напуне храбрих јаничарâ, три велике батерије преко од ретраншманâ загрме на царске шанчеве а у околу се масе Османлијâ формирају на крвав бој. Смело и изненада, још пре но што се они скупили, нападне Александар од Виртемберга на јаничаре десного крила; ови стану бегати, завуку се у шанчеве или устукну лево. Виртемберговчеви батајони снажно појуре за њима па заузму најближу турску батерију са десет топова. Принц Евгеније је свуда, где ваља да светли поглед војводин — он је и овде; с радосним осмејком види да је прво пошло за руком па одјезди до центрума, где се разгорео опасан и одлучан бој. На челу својих војника продре фелдцајгмајстер гроф Регал у шанчеве; бајонети забесне међу јаничарима, но у шанчевима се разбије снажна маса батајонâ те се почне убилачка борба, прса у прса. Очајнички се бориле турске гарде; но царски гренадир и мускетир има јаче кости, те смлављује противника. Још на тежи је посао наишао гроф Макс Старемберг, млад јунак из те ратничке породице, са првим бојем десного крила у центруму. Јаничари, што долазе у сусрет његовим војницима, пажљиви су; још пре но што су цареви људи изашли из опкопâ, већ је турска ђулад међу њих гађала а сад све нове масе стадоше појачавати те јаничаре. Ред батајона стаде се реметити, Турци продиру где год нађу празна места, мускетири их бадава одбијају, смело полете и преко крајњих линија те се „Алах ил Алах“ наједаред захори са свим близу праве утврдне линије града Петроварадина. Грдан страх обузме цареве војнике; у дивљем бегству појуре према граду. Регалови батајони, кад видеше, да им нема с бока заштите, такођер нагну бегати све је изгледало да је изгубљено. Генерали Веленштајн и Хенсбрек стали пред бегунце, да их осоколе; обојицу згоди смртно ђуле те падну с коња. Фелдцајгмајстер принц Фердинанд Албрехт од Брауншвајг-Беверна који командоваше други одсек десного крила, скупи једну регименту да стане на пут бегунцима — но и та регимента па и сам принц буду увучени у то „генерално бегство“, које је изгледало као да је центрум пробијен. Већ се у једном углу другога ретраншмана дигла победна вика јаничарâ, но ту се батајони још држали а исто се тако јуначки држао и принц Александар од Виртемберга код освојене турске батерије против бесних нападајâ непријатељевих. Војвода Евгеније гледа све то а на лицу ни да му се види и најмања промена Појури сред Регалових батајона, који су бежали; ту, где су га могле дохватити сабље јаничарске, где му је ђулад око ушију зујала, стаде непомично, не би ли открио слабе стране непријатељеве. Овај је, слепо јурећи напред, напустио био оба своја бока, па на њих сад силно нападну царски коњаници генерала грофа Ебергињије. Јаничари запну па стану бегати; царски се батајони приберу, појуре на њих а гранатама и картечи стану их десетковати. „Чудан тренутан обрт ствари!“ кличе савременик неки. „Док си оком трену обрнула се царева воіска и потерала непријатеља.“ Турци се још један час очајнички борили па онда у највећем нереду стану умицати Ту их буде тма божја погушено, поубијано и прободено — остали једва утекоше испред коњаникâ. На данашњем „Таревцу“ ваљало је да се нађу Татари; но они одлетише на брзим својим хатима, чим видеше, да се ствари по њих окренуле на горе; ни од куда не би помоћи за турску пешадију Па док се то у центруму збивало, дотле је грô царске коњице на левом крилу починио чудеса. Са двадесет и једном је регементом фелдмаршал гроф Палфија продрео преко места где се данас војници ексерцирају. Отоманска коњица излети из окола великога везира, но сад се развију и регименте кавалеријских генералâ Фалкенштајна и Мартињија те стану конабити османске чете. Све је слободнији био терен пред царским коњаницима; најјача батерија турска буде отета. Стотинама турских лешинâ казиваху крвави пут коњаника те се наскоро најбржи од њих попну на Везирац. Онде где данас стоји Евгенијев крст, одупру им се отомански коњаници но буду сузбијени, царски коњаници и за њима пешадија продру у сред окола непријатељског. Мехмед паша и јаничарска ага већ леже мртви на бојишту. Дамад-Али паша, велики везир, чува још непомично пред својим шатором свети зелени барјак Пророков. Види како јаничари беже као помамни, хоће да их задржи — узалуд. Мала гомилица коњаника остала још с њиме, са тима се баци на цареве војнике. Ђуле га згоди у главу, једва га спасу из метежа те код Карловаца путем у Београд испусти душу. Барјак Пророков спасу под слабом ескортом четир великаша државна у Београд, турска пак војска побегне према Сави, само јаничари погину јуначки. Пет је сахата трајала битка. У подне је била свршена. Све је хришћанство клицало победиоцу, сви су му суверени честитали а цар му је дао своју слику у знак, „да се никад неће од њега растати, и као вечиту опомену, да од сад више штеди свој тако драгоцени живот.“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 33. У НОВОМ САДУ 18. АВГУСТА 1891. Год. XVIII.

У ГОРИ.

Зелена је гора птичија домаја
Туна се слобода са тишином спаја;
Ту је благи процед сунчевога сјаја,
— Ту и човек нађе један часак раја.

Ево ме у гори. Одахнуше груди.
Ту су птице саме; птице нису људи.
Не дођох да ловим, дођох да прошетам;
Јел'те, драге птице, ја вама не сметам?

Како су се братски загрлиле гране
Лишћем навенане, росом покапане!
Што старије стабло, више рука даје
— Па не видиш неба, само загрљаје.

Ту је негде поток; поток нешто збори,
Зна да ј' у слободи, зна да је у гори,
Али не зна, да му жубор неко туби,
Да га срцем слуша, да га душом љуби.

А ни поветарче, осећам, не спава;
Не плахује бурно, само поиграва,
Детињасто пирка, сигр'о би се чиме
— Да уздахну груди сигр'о би се тиме.

Лелуја се мирис, а не тражи хвале;
— Ту се нису мајске руже расцветале,
Ал свежина струји кроз листанце свако
Па мирише тако.

Ох тишино појна, мирисави хладе,
Загрљени складе, божји самосаде,
Одаљени свете питоме слободе,
Ја бих вол'о дуго самовати овде!

Ту се нека сладост без болова рађа;
Све што дубље лазиш, самота све слађа.
Овде срце стреса натруницу многу,
— Ту се душа учи молити се Богу.

Појте, драге птице, ка' да нисам туде
— Ко у гори пева, не пева за људе —
Појте, драге птице, а ја ћу да сневам
— Ако не знам неват', песме разумевам,
Песме, што се чисте рајског виса маше,
Разумевам песме, — можда само ваше.

По гори се шетам, — гора ме не мрзи;
Далеко су људи, светскиназлобрзи.
— Али пушка пуче, — зар и овде жртва?
Сад је нека птица с гране пала мртва.
У самртној муци још крилом потреса;
Не ће више гласа дизат' до небеса.
Сад сирочад њена нек за мајком кука —
— Ех, вешта је, вешта човекова рука...

Змајова.

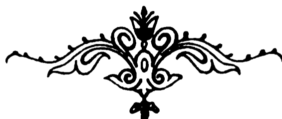

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

IV.

Више пута је хтела Ванда, да се дигне са свога седишта, али није могла, да се растави с кућом, камо је нека тајна моћ задржавала. Боровски јој приповедаше много, много, и тек кад се смркло тргла се Ванда из блажених снова и брзо се поче спремати.

Дошавши кући, задивила се кад је чула, да јој мати са госпом Добравчевом отишла у шетњу Увидела је да је занемарила дужности, које има свако дете према својим родитељима. Разним осећајима, који су јој душу потресали, придружили се још жалост и кривица, чиме доброј матери све више загорчава живот, а коју тако љуби, да је већма неможе љубити. Сва потресена наслони се на прозор и загледа се у тиху ноћ. Да је мати неби у таком стању затекла, ужегла је свећу и села поред гласовира. Из почетка се видело, да је замишљена. и да можда и не зна шта израђају њене снежне руке испод дирака; али по мало почеше све бољи гласови један другог везивати и напослетку је мртви строј изражавао чуства из дна душе њене, које млада уметница неби могла никад лепше и боље речима рећи. Тиме ништа није олакшала свом невољном стању јер је немилостиви гласовир сваки поверени му осећај повратио, те с нова парао рањено срце. Свирала је час ово час оно, а кад прешла на Шопенову ноктирну, сва се занела Сама је осетила, да ту арију још никад није тако савршено свирала, те је опет испочетка почела.

Госпа Гловацка се вратила кући мирна и поутешена Кад је чула гласовир отишла је у гостинску собу, али већ је на прагу застала и задивила се. Тако још није чула свирати своје ћери; срце јој поче играти од радости и била је задовољна, што Ванди није кратила да иде Смаргади. Како само може мати, тако је мило гледала дете своје, и скоро би била на све заборавила, о чему су је непријатно разочарали Малак и Добравка. Тада је искусно материно око видело још другу промену; опазила је каквом страшћу јој ћерка удара по диркама, као да би се над њима хтела да занесе. То није била више пређашња Ванда. И како јој се зажарило лице; како се сјајиле њене очи; нагло се уздизала млада недра. Све је видела брижна мати и чело јој се наново помрачи. Није могла даље гледати ту бесну страст на своме детету, срце јој се умилостивило. Тада је позове:

„Ванда!“

Ћерка је није чула, сувише се задубила у дивну арију, те је непрестано ударала белим прстићима по гласном строју.

„Ванда!“ повиче мати јачим гласом.

„О, мама!“ кликне Ванда, скочи са столице и пољуби матер у руку. За тим је поверљиво погледа у очи и замоли је за опроштење:

„Мајко, немој се срдити, што сам тако дуго била од куће; било ми је доста неправо, кад ми је Нежа рекла, да си отишла с госпом Добравчевом.“

„Зашто би ти било неправо. Ја морам себи тражити друштва.“

„Мајко, ја би радије волела да ме покараш, него што ме тако и нехотице вређаш.“

„Но, но, од кад си ти тако осетљива постала? Нисам те мислила жалостити На море зар ја нисам већ остарила, те да није Добравчева друштво које мени више приличи?“ тешила је мати.

„Стара и стара, то је велика разлика; с госпом Добравчевом се ти никад неможеш сравнити “

„Ванда одкуд у теби наједаред така гордост?“

„Ја нисам горда, али сам поносита, као што свако мора бити кога није срам што је човек.“

„Драга моја, то је мало преучено. Покојни отац, Бог да му душу прости, знао је такођер, тако неразумљиве одговоре давати, па шта је имао од тога?“

„Имао је, што је био задовољан са самим собом, а да није умрьо већ би се уверио, да му је говор пао на плодну земљу.“

„А видео би, да плод његова семена нама тако мало користи као и њему“, дода мати заједљиво.

„То само по твојим назорима тако изгледа.“

„За то не треба човеку посебних назора, него само здрава разума. Кад ти неби била тако горда или по твом поносита, не бих се ја морала толико бринути за будућност ти.“

„За моју будућност не треба баш ни најмање да се бринеш.“

„А ко ће се бринути, ако ја нећу; нарочито усљед најновијих догађаја.“

„Волела бих знати, какви су то догађаји“ одговорила је Ванда, али не више с пређашњом одлучношћу Видела је куд наводи мати са говором, па је на први мах прође храброст.

„Те догађаје ти боље знаш, него ја“ одговори мати и стане пред њу радознала, шта ће на то рећи.

„Заиста, незнам шта мислиш“, извинила се В нда из неприлике.

„Чудим се, да у неким стварима имаш тако слабо памћење. Како се понашаш према доктору Малку?“

„Како?“ понови кћи, да би измислила какав одговор, потом накратко одговори: „Сасвим тако, како се приличи “

„Ванда, Ванда! Ја те скоро већ не познајем. То није понос, то је претварање. Шта ти је доктор учинио, те си тако неуљудна и нељубазна према њему? Баш ми се горко потужио.“

„Како могу бити љубазна према човеку, који је тако дурљив и несносан.“

„Та мора бити дурљив, кад га ти твојим понашањем од себе отурујеш, а он се опет не да. Подај му само мало наде, и одмах ће бити другачи.“

„Наде? Какве наде?“ упита Ванда чисто наивно, као да не разуме материн савет.

„И ти још питаш?“ чуди се мати „та ниси већ више дете, да не би знала, какве наде може дати девојка неожењеном човеку.“

„Неожењеном!“ понови Ванда затегнутим гласом, насмеје се и настави: „Или можда намерава, да му будем жена?“

„То није никаква намера. На сваки прст може их имати, колико год хоће!“

„Па нека их има, али нека не броји и мене међ' њима.“

„Морала би бити захвална за толику срећу, а не с презрењем одбијати је од себе.“

„Сам би ми Бог замерио, кад би се удала за човека, кога не волим.“

„Волела би га, кад би га боље познала; па бар да се толико потрудиш, да му у душу завириш.“

„Ту плитку главу да би ја могла љубит ! Мати у том ти мене слабо познајеш.“

„Досад те можда нисам познавала; не знам, или си се уздржавала, или си заиста другачија била. О докторовој глави си се пак врло површно изразила, о њој су већ други изрекли свој суд, кад су га прогласили за доктора.“

„То је само доказ, да је вршио своју дужност и био вредан, али никако не да је бистар и духовит.“

Госпу Гловацку је ћеркино одговарање тако раздражило да већ није могла мирно стојати. Сва разјарена је ходала сама по соби из чега се видило, да нешто снује. Напослетку се опет заустави и управи своје очи на кћер говорећи оштрим гласом:

„Ванда! С тобом човек већ неможе изаћи на крај; ти хоћеш намерно да имаш последњу реч То је гадно и не приличи се девојци твога доба, према мени. Па и ако ниси више дете, ипак си моја кћи а ја мати твоја, која од своје деце тражим безусловну покорност све до смрти То никад не смеш заборавити. Јеси ли разумела?“

Тако одлучне речи Ванда још није чула из уста материних, одкад је отац умрьо. Била је сасвим преперажена, и цело јој тело обузе топлота У први мах није знала, шта да рече; напослетку се охрабри и одговори мало поплашено:

„Немој се једити мати, али ја заиста незнам, шта сам се огрешила о детинске дужности; у чему те нисам послушала по дужности свакога детета; не сећам се, да сам што учинила, против твоје заповести.“

„Наравно против моје заповести ниси грешила, то је истина; али ти си већ доста у година а и паметна си доста, да би могла сама увидети, шта је добро, шта не; шта се приличи, а шта не. Мало пре си мени давала поуке, а сама их највише требаш.“

„Мати, ја те не разумем“ одговори Ванда одлучно и без страха; „поуке твоје сам увек слушала, па и данас и у будуће ћу ти увек бити захвална за њих. Али у стварима што се срца тичу, то је сасвим нешто друго; ту мати нема власти над ћерком.“

*

У оштрим јој очима могао си видети да је приправна за све, нека буде ма шта.

Госпа Гловацка је то одмах опазила на ћерци, те се мало устргла од своје љутине и тужно јој рече:

„Шта морадох под старост доживети! Ћерка ми моја одриче послушност!“

„У стварима што се срца тичу“ поправљаше Ванда

„То су ствари у којима је омладина највише слепа, и у којима би више него иначе требала савета старијих искусних људи.“

„Могуће је да би га требала; али није вероватно, да би у таком стању ко примао поуке других.“

Тај одговор је матер опет јако раздражио; брига и страх, да је можда истина, што је данас из двојих уста чула, растужили су је са свим Невољно погледа непослушну ћерку и сва задувана је упита снажним гласом:

„Дете, одкуд теби тако грешних мисли? Или си можда и ти у том занешеном стању?“

Ванда се била спремила на све одговорити искрено, да ју је мати другаче запитала; али признати „грешне мисли“ то није могла. Ћутке је зажмирила и замислила се, да би скупила одговор. Мати није знала, како да растумачи то ћутање, и грозне слике јој се врзле по памети. Опет се окрене ћерци и почне иронично дирати:

„Тако знаш ти мене варати. Гласовир и Шопен, па опет Шопен и гласовир, то те је вукло к Смарагди и до мрклог вечера тамо задржавало Или је можда био и Шопен, који те је по тавним улицама кући пратио. Боже, Боже! шта морадох чути, шта морадох доживети!“

Као у несвести госпа Гловацка зграби се за врело чело Ванда јој тада нагло приђе, нежно је загрли и благо рече:

„Добра мајко моја! Немој ме осуђивати пре, него што и мене саслушаш.“

„Доста знам, не треба више да чујем,“ брањаше се мати и махаше главом, „само ми то реци, да ли заиста кога љубиш.“

„Љубим“ одговори Ванда мирно и одлучно.

„А ко је то тако срећан, да му ти без материнога знања и дозвољења дајеш срце своје?“

Војнички часник Бранислав Боровски.“

„Гле, гле!“ пресече је мати „како ти лако тече то име с уста, и како га с поносом изговараш.“

„И јесам поносна на њега.“

„Тако! Кћи моја је поносна на сасвим туђег човека, кога нико не познаје, који је данас случајно у Љубљани, а сутра ће отићи ко зна куда, и опет ће наћи какву наивну девојку, која ће се поносити њим.“

„Немој пренаглити мајко! Прво мораш познати човека, па онда суди о њему. А што се тиче његова стања, мислим, да је царско одело часно одело, коме су отворена врата у највише кругове А Боровски је пољски племић, као и наш покојни отац.“

Госпа Гловацка се мало замислила, по том пак другаче окрене и рече:

„Био тај твој Боровски што му драго, муж твој неће бити! Не допуштају наши одношаји да се за војника удаш.“

„А ја опет само њега љубим и никог другог.“

„Како знаш И тако си ми у тим стварима одрекла послушност, зато те не могу приморати, да кога љубиш. Али добро запамти: љубити и удати се, то је двоје Ово друго без моје дозволе не иде, нарочито у твојим годинама не. На то ћу те приморати за доктора Малка, њега и родбину му познајем. С њим би ти био осигуран безбрижан живот. Ако њега нећеш, а ти чекај моју смрт, та таким понашањем ти нећеш морати дуго чекати.“

Ванди је било врло тешко на срцу. Љубила је Боровског, да би живот дала за њега, а свом силом је опет љубила матер своју. Та два чуства противила се међу собом и потресали јој сву душу. Познавала је матер и знала је, да она неће попустити. Разне мисли јој се врзле по глави. На послетку је и на то помислила, да би јој мати могла се разболети и умрети. Сад више Ванда није могла издржати него ју нежно обгрли и горко се заплаче Кад јој је у неколико одлануло, поче благо говорити:

„Мајко! добра моја мајко! Немој ме силити човеку, кога не могу љубити.“

„Нећу те силити; али и то ти кажем да се с Боровским несмеш више састајати.“

„Обећавам ти драга мајко, заклињем ти се свим што ми је свето“ клела се добра ћерка, ватрено пољубивши брижну матер и утеши је, како је знала и умела.

Госпа Гловацка је сада с тим била за

довољна, а надала се да ће се ствар окренути на боље Стога није никако прекидала везе пријатељства с младим доктором, који је још увек долазио у кућу, и увек радосно бивао дочекиван Малак је с тим био задовољан, али му је пред другим људима било непријатно, што га Ванда тако јавно отискује, и што му од оног одсудног вечера још ни кад ни пред очи није изашла Почео је већ да изостаје и често је већ напред говорио, да сутра неће доћи, јер је позван на другу страну, или се пак изговарао силним послом. Ванда је само кадкад одлазила к Смарагди и то обично пре подне, на неколко тренутака, јер је знала да Боровски у то време не долази у посету. Укратко је рекла Смарагди узрок, зашто више не може с њоме на гласовиру свирати, али рекла јој је довољно, да је пријатељица могла остало сама извести. Од Смарагде је и Боровски дознао судбу Вандину. Није ју осуђивао, него је у срцу своме скрио сва чуства, а гоја је и она чувала; а о том је био уверен, јер кад год би је случајно на путу срео, сваки пут га је тако мило, благо погледала, да јој из очију читао верност и оданост. Најрадије је Ванда код куће седела, и кад је била сама отворила би гласовир и тада страсно испод белих јој прстију извађала одсудну Шопенову ноктирну.

(Наставиће се.)

СРПСКА МАЈКА.

Спрема мајка свог јединца,
Свог јединца и љубимца
У крвави бој.
„Пођи, сине, име моје! . . .
За огњиште свето своје,
На бранику стој!“

„И твој бабо, сив соколе,
На душмане, на охоле
Пошао је, знај!
Али судба црна даде,
Да у борби љутој паде
За свој завичај.“

„Пођи и ти, срећан био,
Па се мајци повратио,
Као соко сив!
Нека душман добро памти:
Још у Србу крвца пламти,
Још је Србин жив!“ . . .

Тако мајка сину вели,
А он себи крила жели
И птичији лет,
Да полети, . . . да одлети, . . .
На планине, на врлети,
Црне горе цвет.

. . . .

Љути бојак Турци бију,
Хоће тиће да сузбију,
Да им отму стег . . .
Ал Милован чврсто стоји,
Па душмане љуто кроји,
Гонећ' их у бег.

„Алах!“ . . . „Алах!!“ . . . Турци вичу,
Али ено и узмичу,
Убио их срам!
Та Милован, мајчин сине,
Вредан ђетић дедовине,
За њима је сам.

Гони . . . сече на све стране
Турске главе обријане.
Све се пуши крв . . .
Ал кад нужда прека стигне,
На обрану тад се дигне
И немоћни црв.

Полетише са свих страна
На уморна Милована.
Ал се не да див . . .
Још се држи мајчин сине,
Прави ђетић домовине,
Прави соко сив . . .

Ну кад опет бесни Турци,
Навалише као вуци,
Кад их мори глад, —
Паде јунак с тешких рана;
Под ударци јатагана
Преста живот млад . . .

. . . .

Донесоше мајци гласе:
Да јединцу не нада се,
Да је пао тић . . .
Пао, ал му име живи,
Међ соколи, међу сиви,
Као Обилић.

Јадна мајка нити јекну,
Нит закука, нит лелекну,
На тај црни глас;
Само рече: „Просто да је! ..
Дужност прва и света је:
Домовине спас!“ ...

„Једно само мајци жао;
Што ми Творац није дао
Још љубимца ког;
Да га мајка увек сети,
Да покаје, ... да освети ...
Милог брата свог!“

Брчка, 1. августа 1891.

Васа Крстић-Љубисав.

ПРЋИЈА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

Талијански написао Еторе Доминићи.

С пишчевим допуштењем посрбио Томо Крстов Поповић.

(Наставак.)

ПОЈАВА 8.

Цвијета и пређашњи.

Цвијета. Ево ме.

Ана. Шта је било?

Цвијета. Ако је дозвољено, идем да поспремим собу госпође Видосаве.

Видосава. (осорно) Хајде и брзо поспреми.

Ана. Ето и мене да ти помогнем.

Видосава. Молим вас, драга свекрво, оканите се тог ружног обичаја, да општите са слушкињама, као са себи равнима.

Ана. Имаш право ... није лијено, не пристоји се ....

Миливој. (са страхом) Мичи се, Цвијето; што не идеш за послом.

Цвијета. Идем. (за себе). Пуста дима, а нецива бог ће дати! (излази с Аном на десна врата.)

Видосава. (Миливоју) А ти, шта, вјере ти, већ радиш ту! Све од прије, што говориш: Идем, идем: а још се не мисли!

Миливој. Идем одмах. (мисли се). Клобук ... кочију ... собарицу ... то јест, собарицу не. Ако се не варам, немам ништа друго. Али с овим клобуком овако у руци ... Та, но што исто морам да платим кочију, отићи ћу кочијом ... Молим, господине витеже, желио бих вам нешто на само да рекнем. Допушташ ли, Видосаво? (води га на страну). Знајте, господине витеже, да је мојој госпођи преко сваке мјере овдје досадно без друштва. Лијепо вас дакле молим, да останете у њеном друштву, док се ја повратим. Разговарајте је, забављајте, шалите се с њоме, нагоните је на смијех ... препоручам вам .. (на глас) Збогом, Видосаво. До виђења, господине витеже. (одлази).

Витез (се смије).

Видосава. Шта се смејете, витеже?

Витез. Смијем се, промишљајући, колико ће вас труда и муке стати, док сведете на своју све ово чељади.

Видосава. Големог труда, мој драги големог

Витез. Среће ваше, што сте их одма с почетка обуздали, иначе зло и наопако; ал' од те мудре и лијепе главице друкчије се није ни очекивало.

Видосава. Витеже, спомените се добро, да сам вам забранила, да ми ласкате и да ме погледујете ..

Витез О, то вас никако не могу да послушам, управо ми је немогуће

Видосава. Послаћу вас за вазда с богом.

Витез. Не ћете ви то урадити.

Видосава. Казаћу мужу.

Витез. А ја ћу му рећи, да вас гледам и да вам се удварам само за то, да вас боље позабављам.

Видосава Како?

Витез. Јер ми је он, овај исти час, топло препоручио ....

Видосава. Ал', ако он збиља има толико повјерења у вас, ја ћу му доказати, како се вара.

Витез. Баш виђу, да немате срца, да вам је тврђе од камена .... Ви лијепо знате, да је мени било суђено, да вас љубим. Заволио сам вас од првог часа, те вас првом виђох; па вас и данас још слијепо љубим Не бијах, ками, срећан, да се назовете мојом. ..

Видосава. Бијасте ме запросити у оца.

Витез Хтио сам, то је била жива моја жеља; ал' зли удес хтједе, да изненада кренем пут Цариграда ....

Видосава. Па, за све оно вријеме, што се бависте у Цариграду, ни слова да сам примила од вас .. Ја. да вам сву истину рекнем, држала сам да сте ме заборавили .... приступио је Миливој. ... и вјенчала сам га ...

Витез. За љубав?

Видосава. Наравно.

Витез. Немилосрднице! . . . Па још имате срца и смјелости, да ми то у очи кажете!

Видосава. Мој драги, између нас двоје све мора, да је свршено. Ја вас, по удаји својој примам у кућу као пријатеља и брата, и ништа више.

Витез. Ви ме дакле никада нијесте ни љубили?

Видосава. Јесам, али је то некада било.

Витез. Дакле признајете да некада . . . .

Видосава. Да, кад сам слободна била.

Витез. И баш ме љубљасте?

Видосава. Не.

Витез. Све бијаху дакле голе лажи они слатки изрази, те ми их у писмима писасте, која и данас још ја чувам и храним, као милу успомену прошлости пуне варљивих нада и пустих жеља! . . .

Видосава. Шта! још зар храните она моја писма!? Изгорите их, или ми их повратите, за љубав божију! И ја ћу вама повратити оно ваше писмо, које сте се усудили ономадне послати ми га.

Витез. Видосаво, та ваша безбрижност, то ваше немилосрђе нагнаће ме, да изађем из свијести.

Видосава. О, молим вас, ви сте ми сто пута рекли, док још провођасмо љубав, да бисте полуђели, кад не бих случајно била ваша жена, но чија друга; па, хвала богу, сто вам је још мозак здрав!

Витез. Ви ми дакле не вјерујете?

Видосава Али, кад вас увјеравам, да вас љубим као брата и пријатеља, шта бисте више? (мисли) Чујте, да склопимо између нас један уговор.

Витез. Уговор мира?

Видосава. И савеза. Чујте без шале! У овој кући ја се находим као нигдје и нико. Морала сам пристати, да узмем Миливоја, јер за вас, велика господо, није био довољан мој назив грофице; него уза њ захтјевасте и богату прћију; а мој отац није био у стању, да вам је да. Ја се дакле не налазим у свом елементу. Што ја сама заповједам у овој кући, то није доста, да ме разаберe. Вама се дакле поверавам. Ви ћете за ме мислити, предлагаћете ми забаве, на које ћу ја увијек драге воље пристајати. Пратићете ме у позориште, на бал, на шетњу, свуђ; с мало ријечи, не ћу нигдје без вас крочити, ви ћете вазда бити мој *кавалер*.

Витез. А ви? шта ћете ви мени бити?

Видосава. Сестра, не рекох ли вам прије.

Витез. И то зар сестра за вазда?

Видосава. Шта ће у напријед бити, то ћемо видјети. Знате како се оно рече: будућност је у рукама божијим. Спомените се дакле добро, да сте за сада само мој брат.

Витез. (љубећи јој руку) Хоћу, сестро моја.

ПОЈАВА 9.

Милица и пређашњи.

Видосава. (видећи Милицу говори нагло витезу) Хајдете дакле с богом, витеже.

Витез. (зачуђено) За што?!

Видосава. (полако) Видјела нас је. (на глас) Хајдете, а ја ћу вас испричати код свог мужа. Казаћу му, како сте се бојали, да не закасните, да вас много не упчека ваша заручница; па да сам вас ја умолила, да одете.

Витез. Вечерас ће се за први пут престављати у нашем позоришту „Балканска царица“, могу ли вам понудити своју ложу?

Видосава Примам драге воље понуду; дођито да ме прихватите.

Витез. Можда ће изволит' доћи и госпођа Милица, да чује „Балканску царицу“?

Милица. Хвала вам лијепа, господине; али ја кад није овдје мог мужа, не идем нигде.

Видосава. (полако витезу) Шта вам је на ум пало! (на глас) Хајте, молим вас, да вас не чека вјереница.

Витез. Допуштате ли, да вам још једном пољубим ручицу?

Видосава. Та оканите се, молим, *комплимената*; вечерас ћете

Витез. (клањајући се) Дакле вечерас. Лијепа Милицо, клањам се.

Милица. Службеница понизна, господине витеже.

Видосава Јесте ли, Милицо, видјели свекрву?

Милица. Ако се не варам, у вашој је соби.

Видосава. Није вам ништа говорила?

Милица. О чему?

Видосава. О собарици, без које не могу никако да будем.

Милица. Не, мени ништа.

Видосава. Молим вас, ако би вам што говорила, немојте пристати . . .

Милица. (у чуду) Како!

Видосава. Да, јер се домаћем чељадету никада не може заповиједати као туђем. Ја сам навлаш рекла, да пристајем, само да се о томе више не говори, и да повољим витезу, који ме је савјетовао, да пристанем на предлог свекрвин.

Милица. Ама шта вас је господин витез савјетовао? . . ја вас још нијесам разумјела . . . .

Видосава. Говориће вам о томе свекрва. (улази у своју собу).

Милица. Један савјет витезов! . . . Обична каква његова злоћа! . . . Па шта га ја улазим са собарицом! . . . Да још они не промишљају! . . . Ал' не, не могу да вјерујем; не ћу да се гријешим, да би баш кадри толико били! . . . .

ПОЈАВА 10.

Цвијета и пређашњи.

Цвијета. На поље! . . . на поље! . . . Вуци се на поље, као да сам живина! . . . а још сам, ками, рођена у овој кући! . . . шта је ово, кукала! . . . од када себе знам, није ме још нико овако грдио! . . . (плаче)

Милица. Шта је, Цвијето? шта плачеш?

Цвета. Како не ћу, заклињем вас богом, кад ме грди и псује без узрока, као да сам најгрђа на свијету! Нијесам ја овоме вична, не! Да бог да ја обје ноге прекршила, кад јој икад више ушла у собу! Идем с богом одавде, није сав свијет у овој кући! Идем, па ћу продавати кртолу, као што је продавала моја добра покојна мајка; ал не ћу, не могу више да је трпим . . . . Па би јој боље било, да држи језик за зубе, а не грди ме, док се нијесам изланула; јер све знам . . . .

Милица. Ама шта то, јадна не била знаш?

Цвијета. (гледајући на около да је ко не чује) Чујте; па, ако и обазна да сам вам казала, није ми ни стало! Знајте дакле, да је господин витез не кадашњи њен љубавник, проводила је с њиме за дуго љубав. Казала ми је све Јованка, која је код њеног оца служила мјесец дана, и која је баш с тога морала и да отиде од њих. Али су све то маленкости! . . . има једна крупнија и грђа? . . . ја не знам читати . . . ама . . . (показује јој некакво писмо)

Милица. Шта је то?

Цвијета. Хоћете ли га прочитати?

Милица. Бих, само да те увјерим, како неправедно о њој судиш . . . .

Цвијета. Ево вам га. (дава јој писмо)

Милица. (на страну отвара писмо, дочим Цвијета на врх прста иде да прислушкује, да ко не би дошао) Потписан је на истоме витез! . . . (чита) „Обожавана моја Видосаво! Ја не могу љубити никога до тебе. Од када те је Миливој отео љубави мојој, ја не налазим мира ни покоја“. . . .

Цвијета. Ево старе! . . . . за бога, брзо га сакрите! . . . (побегне)

ПОЈАВА 11.

Ана и пређашњи

Ана. Лијепо! . . . бога ми лијепо! . . најбоље прекрстити тако руке, као да се нема никаква посла! . . . . .

Милица. Молим вас, дошла сам. . . .

Ана. Да, да . . . . ја да се одирем од труда по сав дан, а моја госпођа невјеста да господује. . . . .

Милица. Опростите, то се мени не може рећи; тај ваш укор не можете мени да пребаците.

Ана А да као коме?

Милица. Биће ко год други у кући, те га више заслужује, него ја. . . . .

Ана. Тобож Видосава?

Милица. Да она, баш она. . . . шта бих вам крила?

Ана. Полако, Милицо! . . . ти да се сравниш с њоме! . . . полако, опет ти вељу! . . . Та Видосава је од господске, процијеђене, благородне крви; а ти? Она је донијела Миливоју богати мираз, а ти Душану? Полако, и нека ти то буде првом и пошљедном, да си се усудила тако што рећи!

Милица Ја сам вазда држала, по што смо вјенчале два брата, да смо у свему постале равне у овој кући; јер је и Душан ваш син као и Миливој . . . и да правица и образ не ће никада допустити вашој свекрви, да ме понизива и омаловажава с тога, што свом мужу нијесам могла друго у прћију да донесем до сиромашког, ал' поштеног и неокаљаног имена Нијесам никада мислила, да ко има права корити ме с тога, што сам тобож кћи сиромашког занатлије, који се је непрекидно за четрдесет година знојио по четрнаест ура на дан, да поштено прехрани себе и своју породицу. Али ја се тиме дичим и поносим, и са заносом неким обасињем пољупцима ону гараву и жуљаву руку; јер промишљам, колико сам га јада и невоље стала, док ме одхранио и одомио. Кад он, да ме подигне :. научи, не би био имао друге мисли и бриге до оне само, да ми набави васпитатељку или ме повјери каквом вишем дјевојачком заводу; ја вам сву истину велим да га тада не бих овако жарко љубила, и да би се богаством мање поносила, него што се сада поносим са својим сиромаштвом.

Ана. То је све лијепо, Милицо, што чујем од тебе; ама уз то не би смјела ни да заборавиш, како треба у свему да слиједиш примјер родитељски. Да ти у кратко кажем, Видосава не ће ни на очи више Цвијету. Њој се хоће једно чељаде питомије и окретније. За собарицу много би се трошило. . . . требало би, да ти . . . .

Милица. Доста! . . . разумјела сам вас! . . . ни ријечи напријед . . . . Дошли сте да ме понудите, да постанем собарица вашој невјести а својој јетрви! То је много, много, мајко од вас! . . . Од како је Душан отишао из дома, ја сам много поднијела у овој кући, многе грке крушке прогутала! Али све, све сам то трпјела и подносила за љубав његову, и што ми је он при одласку топло препоручио: Почитуј и слушај вазда матер моју. Бог ми је свједок, да ли сам увијек савјесно вршила ту његову препоруку, и он ми је сам свједок колико ме иста јада и невоље стала. Ја сам све избјегавала, ћутала сам и у себи купила, да ме он

не би сјутра прекорио, да сам ја била узрок немиру и неслози у овој кући. Ама прекорачити све границе, доћи до тога, да ми се нуди да постанем слушкиња, коме? . . . То је сувише, то не могу никако да поднесем! . . . сва се промутим, кад промислим на то! . . . исцрпили сте више све моје стрпљење, и, свега ми на свијету, дошао је већ час, да и ја отресем са себе овај већ несносни јарам! . . .

Ана (у чуду) Тако ми се одговара! . . .

Милица. Опростите! . . . молим вас, да ми опростите! Ја ћу вас вазда поштовати, као што ми је при одласку наложио мој муж. Али има часова у људском животу, с којих вам се сва крв промути, кад чељаде заборави да је чељаде, који вас у живац дирају! . . . Еле, моја мајко, такните се душе, будите добри, будите праведни, промислите на оно, што захтјевате од мене, нека вам на ум падне, да сам и ја жена вашег сина; па реците, изговорите, да сте погријешили, да се кајете.... реците, молим вас, тако што, да збиља не промислим, како те ријечи из мржње према мени излазе вам са дна душе. . . .

Ана. Ха! ха! ха! чудна декламирања! . . . бог и душа, изгледа ми као да сам у позоришту!..

И то све, гдје настојим, да се штеди у кући, да једу мање грла што је могуће, је ли?

Милица. Дакле ви хоћете да службом заслужим ону свакидашњу кору хљеба? . . . . Да је овдје мој муж, и он би се, оба ми свијета, на то згадио! . . . Ал', по што је далеко, по што ни сама не знам, када ће се повратити; допустићете ми, да одем свом оцу до повратка Душанова.

Ана. Хајде, хајде слободно; ама ћеш брзо опазити разлику између моје и његове куће, ја ти вјеру задајем!

Милица. За цијело, то је истина, то и ја признајем, и тер какву разлику; јер онамо ћу наћи мед, мјесто жучи; љубав, мјесто мржње.

ПОЈАВА 12.

Миливој и пређашњи.

Миливој. Ево ме на повратку . . . А гдје је Видосава?

Ана. У својој је соби.

Миливој. Је ли господин витез с њоме?

Ана. Не, витез је давно отишао.

Миливој. Збиља? А био сам га, ками, замолио, да остане с Видосавом док се ја повратим! Баш видим, да сам му и ја и она девета брига; не мари ни за ме ни за њу као ни за лањски снијег. .. А шта ти је, мајко?

Ана. Да си мало прије дошао, имао би шта чути. Чуо би лијепо декламирање моје госпође снахе (показује на Милицу), дознао би, како се обзира има према мојим сјединама, како се почитује свекрва. . . .

Миливој. Ама шта је било? Да нијесте што наљутили Видосаву.

Ана. Казала сам само госпођи невјести шта смо одлучили, да се Видосави не набавља собарица, да се тобож заштеди сувишан трошак; па ти је ђипила на мене као гладна звјерка! . . . Чудим се, како ме још није излемала!

Миливој. Је ли могуће, Милицо?

Ана. То се дерала да иде из куће! . . . (подругљиво) Хоће да иде к оцу, да му дува у вигањ и да му помогне ковати клинце.

Миливој. Да кује клинце?

Милица. Па добро, и то волим радити, него да сам прекорна по сто пута на дан за ону кору хљеба, што је, ками, изједем! . . . А, на пошљетку, не једем ничију муку, но свог мужа; јер је при одласку све своје теби, Миливоје, повјерио.

Миливој. (збуњено) Тако је, све је његово у мојим рукама . . . . Него, моја Милицо, буди паметнија; а ти, мајко, знаш, треба што и да претрпиш; јер знаш Душан ми је оставио . . .

Ана. Па добро, дај јој све његово, па нека иде с богом.

Миливој. (за себе) Дај јој све његово! Лако би било, да нијесам и његово потрошио! (на глас) Не, не, то не ћу . . . није могућ . . Да ја то урадим, Душан би имао сто разлога, да зажали на мене, да ме сјутра прекори . . . ; јер ми је при поласку вруће препоручио . . . . па не ћу . . . не могу . . .

Ана Кога белаја говориш?

Миливој Ето то, да хоћу мир у кући, да се свијет не руга. Амо, Милице, дај ми руку, и нек' је све заборављено, нека се за живу главу више не говори о дјелиби; јер то никако и никада нећу допустити. Та срамота је, да ко и чује, да се ми између себе препиремо. Ово је моје, ово твоје; дај ти мени моје, ево твоје! . . . Срамота, грдна срамота! . . . (чује се звонце) Ево, Видосава звони! (трчи пут њене собе)

Ана. Ето и мене. (трчи за њим)

Милица. Трчите, трчите сви к њој! Стрепите сви пред њом на сами њезин миг! . . . Ал' ја? Ја бих циглом једном ријечи могла да понизим то ваше мезимче, ту вашу богињу . . . могла бих . . . ама, не, не ћу . . . волим, као и до сада, да трпим, него да се опет осветим на тако ниски начин. . . .

ПОЈАВА 13.

Цвијета и пређашња.

Цвијета. (трчећи) Ево писма . . . госпођо, ево писма за вас! (даје јој га)

Милица. Од Душана!

Цвијета. Благо!

Милица. Из Трријеста! Стигао је, хвала богу, бродом у Тријест! (чита) „Моја драга Милице! крећем ти два сата послије овог мог писма, и то ја бродом, а оно ће ти стићи паробродом. Али свакако вјетар ми је у крми, па ако не промијени, оно ће те брзо загрлити и твој Душан." Хвала богу, сад се већ ничега не бојим! Да је све просто, кад ми се он повраћа!

Цвијета. Живио живио мој господар Душан! Не бојим се ни ја већ ничега . . . Не треба ми више, да идем продавати кртолу! . .

ПОЈАВА 14.

Ана, Миливој и пређашње.

Ана. Шта је та вика?

Цвијета. Бјежте ноге, ето вам старе! (побјеже)

Милица. (весело) Долази Душан.

Миливој. Душан? . . . а кад?

Милица. Можда и сјутра.

Миливој. (збуњен) Сјутра? . . . збиља? . . . (претвара се као да је весео) Нека, богу хвала, баш ми је драго! . . Мој љубазни Душан, баш сам га се ужелио! . . .

Ана. И вријеме му је више, да дође, да будемо већ једном на чисто. Чим стигне, одмах ћемо се растрсити, одмах.

Милица. Зар сте још, мајко, ијетки на мене? Молим вас, одиједите се.

Ана. Не бој се, казаћу ја све твоме мужу.

Милица. Кажите слободно. Ја се најпослије ничега не бојим, моја је савјест чиста. (одлази)

Ана. Видјећемо! То ће Душан судити! (Миливоју) А ти, да си уредио све рачуне, прије него он стигне.

Миливој. (за себе) Ко о чему, баба о уштипцима; а да и она све о рачунима! Као да је то лако!

Ана. Да ти је препоручено, немој туда да лупаш; јер је Видосаву забољела глава. Одох, да видим хоће ли што. (узлази).

Миливој. А ја ћу се међу тим лијепо извалити у ову наслоњачу, да озбиљно размислим, како бих најлакше могао, да брату прикажем рачуне.

Завјеса пада.

(Наставиће се.)

ИЗ ИСТОРИЈЕ ФИЛОЗОФИЈЕ.

Од Душана Јанковића.

Волтер и Русô

Рекли смо већ прије једном приликом да је Локов емпиризам у Француској пао на плодно земљиште, па се сасвим доследно и под утицајем тадањих социјалних прилика преобратио у именоване три системе; наравно да је било људи који су чинили прелаз од једне к другој но како ови нису од преке важности за саму философију то ћемо их ми већим делом ћутке прећи.

Когод баци поглед на тôк културног развоја у Европи мора одмах да опази антагонизам између цркве и науке; са неморалног нехришћанског живота како поглавара тако и слугу цркве западне пао јој је углед дубоко, но она је при свем том захтевала од својих следбеника слепу покорност, шта више љубав. Кад то није лепим постићи могла, призивала је у помоћ државну власт; племство ту није последњу улогу играло, као што је у опште на свако зло готово било. Човек је изгубио право индивидуалног човека, тело му је припадало држави, односно племству, душа цркви; слободна мисао је стењала у оковима. Когод се дигао да те окове разбије, сматрао се непријатељем цркве, опасним по државу; требало га је уклонити. Инквизиција је вршила свој грозни посао и отуђивала свет још више од цркве и њеног савезника, државе; учењак се почео борити за своје идеје, човечанство за своја права. — Локов је емпиризам дошао баш како треба у Француску, да буде моћном полугом, којом ће се дићи и последњи остатак угледа цркве и савезника јој; требало је само још наћи људе који ће се одупрети о полугу. Људи су се ти нашли, уложили слошке сву свију снагу да отпор савладају, то им је пошло за руком и реакција је наступила, односно наступити морала, а историја ју назива именом „револуција 1790."

Навео сам ово горе да предочим читаоцу улогу философских доктрина и њихових представника у оно доба. Често су погледи на тај велики историјски факт погрешни, не ретко приписују сво зло философији и представницима њеним; да се задаћа тих људи покаже у првом свом светлу, да се мотиви, што су их руководили непристраном читаоцу пред очи ставе, цел је ово неколико речи. Приметити нам ваља, да је већи део представника философије у Француској деловао несвесно, под утицајем духа времена; дакле је већим дѐлом и философски покрет подвргнут био општем закону за развој културног живота човечанства.

Претечама Волтера (Voltaire, 1694 до 1778) ваља свакако сматрати Бејла, који је критичним путем доказивао да се разум са откровењем сложити неможе, и Фонтнела, који је шире слојеве народа упознао са илијоцентричном доктрином Коперниковом. Веле да је и Волтер ставио себи у животну задаћу да уведе на место догматике црквене Њутнову теорију о природном меканизму — Констатовати се може само то да је био теиста, а атеизам је држао погрешним; осведочен је био да би човек морао себи Бога измислити, кад га већ било не би; Бог је од преке нужде за човека. Сву пак силу своју употребио је на то да ослаби, сруши постојећу цркву са свȏм њеном науком („Écrasez l' infame!"), јер ова неда истини и разуму до владе. Живе, недостигнуте дикције, свестрани писац био је он највећег утицаја на сувремене духове; чувен је био и са својих сатира, ради којих је два пута тамнице (Бастиље) допао био. Важнија су му дела „Candide" и „Le philosophe ignorant", у ком је заступао детерминизам.

За Русоа (J. J. Rousseau, 1712.—1778) се може рећи да је позитивни Волтер; уместо сатирика натуралиста који све исмева, све ружи; видимо пред собом чуственог, идеалног натуралиста, готово једнаког вештака у заносној дикцији, које чару се нико, ни сам Кант, отети могао није и која је често логичне погрешке потпуно скривала. И он се бори како против атеизма (материјализма), тако и против цркве, а на место откривења ставља религију срца. — Од особитог је уплива он у етици поименце у социологији. Сва друштвена зла потичу, по његову мњењу, од лажне културе, зла одгоја и навике; зато треба човек да живи по природи, а по њој да и децу своју одгаја (о том ради чувено му дело „Émile"). Даље поставља он основним условом сваке државе општу једнакост свију („egalite") као принцип који се погазити некажњено несме (о том ради дело „Contrat social", које сматрају темељним каменом преврата). Идеалом му је владе чиста демокрација са законодавним скупштинама; читав народ је владар, а неколицина га посланика заменити не би могли.

У последњем је Русоу сасвим противан чувени Монтескије (Montesquieu, 1689—1755.) који у свом много читаном делу „Esprit de lois" препоручује конституционалну монархију као најбољу владу.

Неће бити сувишним споменути и то, да је Волтер први почео да ради на историји културног развоја човечанства.

Дидрȏ и Ламетри.

Последњу реч, што ју доследност емпиризма рећи може, изустио је материјализам, Дидро и Ламетри; исти резултат увршћује у ред доктрина и философских система, сензуализам, Хелвецијус и Кодилак.

Дидрȏ (Denis Diderot, 1713.—1784.) је био с почетка реван заточник бесмртности душе (одгојен као и Волтер у језуитском вишем заводу за наставу), кашње пак постане уредником свог властитог часописа „Encyclopédie" (одатле „енциклопедисти"), што га је с почетка издавао у заједници са Д' Аламбером. Он је прешао све ступњеве философије што воде к атеистичном материјализму; код овог се последњег задржао тврдећи да само радови трајно постоје, индивидуа пак нестају а о другој бесмртности осим оне у успомени људи да говора бити неможе — Сви чланци, што их је сам Дидрȏ писао, сведоче да је био човек заиста необично даровит, при том и озбиљан; но кад је требало да својим каустицизмом нападне на државу, слободу воље и цркву то се нико осим Волтера ш њим у том сравнити није могао. Противници га окривљују да је он узео себи за догму онај свој дитирамб, у кȏм вели да би природан човек и последњег владара удавио ужетом из утробе последњег попа сплетеним." Доиста се ти стихови налазе у његовом „Одрицању краља Пасуља (Граха)"; те речи го-

вори сам краљ Пасуљ.*) Но оне се као догма с неправом Дидрôу у грех уписују. — Француска се поносила овим необичним духом.

Што није изрекао Дидрô, чега се и он жацао, то је учинио лечник Ламетри (Jul. La Mettrie, 1709.—1751.). Он је потпуни материјалиста, и исповеда своја начела: да је човек животиња са најсавршенијим организмом одарена, да душе, осим животињске, нема, да је мозак сресство за мишљење као што су ноге за ходање, да о бесмртности душе говора бити не може, јер она с телом умире. Све је материја и њена сила, која привлачи или одбија Бог је утопија; измишљати Бога исто је што давати човеку отрова да га ослабиш; човек ће бити тек онда силан и сретан. кад се ослободи тих предрасуда и увиди да ништа не постоји осим материје и природних сила. — У практичном животу вреди максима: гледај своју корист па иди за њом

Тај материјализам је изложен у чувеном делу „Système de la nature“, што је 1770. изишло као анонимна брошира; учење је Ламетријово, по штампање брошире саме се приписује барону Дитриху Холбаху и његовом домаћем учитељу Лагранжу. Дикција је додуше лепа, заносна, но на местима ипак доста мртва; биће да је по том написао Холбах. Као аутора је потписао у то доба већ покојног тајника академије Мирабода (Mirabaud).

Као противника енциклопедистâ, а особито Волтеровог ваља споменути ученог Абé Нонота. Он је побијао тачку за тачком нападаје енциклопедије на цркву; дела су му у кратком времену три пут издана док их преврат не баци у заборав — Исто је чинио и немачки песник и природословац Халер.

*) „Abdication d'un roi de la fève“. — Пасуљ, грах (phaseolus vulgaris, die Bohne, bean).

Хелвециус и Кондилак.

Хелвециус (1715—1771.) је чувен са свог дела „De l' esprit“ (1758.). Дело је то психолошког садржаја те одаје ученог и оштроумног писца. Писац учи ово: самољубље је мотив за све наше радње, биле оне које му драго природе, оно је основ и права суштина морала Ако је морал ваљан, то он мора свој захтев принципом, односно максимом за човека учинити; по том ваља сваки човек да иде једино за телесним уживањем, за оним само што му годи и прија. Да се та цел постигне, ваља као мерило узети добро целог народа; зато и нема заслуга и злочина осим политичних, само то још људи не увиђају. — Писао је још и педагошка дела тог правца, најважније је „De l' homme“.

Што се тиче Кондилака (Abbè Condillac de Mably, 1715.—1780.) то њега држе првим знаменитим последоватељем Локовим у Францускої. Он учи да нема ништа осим сензације, а осећаји нас заводе па држимо да је тело колевком осећаја, који се један за другим развијају. Душа сама спозна себе кад први пут н. пр. осети мирис какав, но она саму себе мирисом држати може истим правом, којим долази до убеђења о слободи воље и неких апстракција. „Ја“ је само скуп сензација, односно осећајних упечатака; човек је савршена животиња, животиња несавршени човек. — До материјализма Кондилак још не долази, премда је на најбољем путу к њему. Написао је 23 дела.

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

(Наставак.)

18. Тако су бракови строги; то им је најљепше од свијех обичаја; јер су готово једини од варвара, који имају по једну жену; мало их има, који узимљу више жена, и то не због уживања, него ради племства[93]). Жена не доноси мираза војну, него војно жени[94]). Присутни су њезини родитељи и рођаци; ипак се не одабирају дарови, да удовоље женску насладу, нити такови, да се њима кити нова млада,

[93]) Caesar de Bello Gall. I. 53. — Venedi tam magno zelo matrimonium amorem mutuum observant, ut mulier viro proprio mortuo vivere recuset. Epist. S. Bonifacii ad Angl. regem. бр. 19. Pudicitiae servantes Slavorum feminae supra omnem modum erga maritos suos Mauritii strateg. II. c. 5. Leo Sapiens tactica c. 105. Helmold I. 26. Masudi y Sloven. Letopisu V. 107. Křižek: Z dějin, 27. Podstatný Programm gymn. v Klatovech, 27. тумачи то тако, да племићи не траже сами више жена, него им родитељи сами натурују своје ћери, да се тиме узвисе.

[94]) Ibrahim y Sloven. Letopisu V. 104. H. Jireček: Slovanské právo I. 157.

него се доноси во, опремљен коњ и штит с фрамејом и с мачем. За овакове дарове добијају жену, а она опет доноси мужу нешто оружја То држе за најјачу свезу, за тајну светињу, за вјенчање. Да не би жена мислила, да је избјегла јуначтву и ратнијем догађајима, махом се при удаји опомиње, да је судруг патња и опасности, што војно подноси и предузимље било у миру било у рату[95]). То јој кажу ујармљени волови, опремљени коњ и даровано оружје. Тако треба да живи, тако да умре а што прима, треба да дјеци предаје непокварено и достојно, да то приме снаје и даље преносе на унуке.

19. Тако живе у навикнутој чистоћи, непокварени никаковијем замамама позоришта, никаквијем дражилима пића. За потајно дописивање не знаду ни људи ни жене. Макар што је народ тај тако многобројан, веома се ријетко догађа прељуб; чоек с мјеста сам казни гријех[96]). У присутности родбине одреже јој косу, голу из куће изгони и бичем кроза све село ћера[97]); јер оној, која тако срамоти, никако се не прашта[98]); ни љепотом, ни младости, ни богатством не ће више стећи мужа. Тамо се нико не смије срамоти; свађати и сведену бити не зове се тамо духом времена. Свакако је то боље у тијех племена, чије се дјевојке само једанпут удавају, те престаје женина једина нада и једини завјет. Тако добивају јединога војна, као једно тијело и један живот, да се ничем више не надају, да ништа више не желе, да би више вољеле брак него чоека. За злочин држе, када се ограничује број дјеце или кад се које рођено убија[99]); тамо више утичу добри обичаји него другђе закони.

20. У свакој кући голи и прљави[100]) дорастају до таковијех удова и таковијех тјелеса, каковима се дивимо. Свакога доји рођена мати; не давају их слушкињама и дојиљама. Господара и роба не можеш разазнати по каковом блажијем васпитању; живе међу истијем благом, на истој земљи[101]), док дораслост не одијели слободњаке и јуначтво га за такова не призна[102]) Момци се касно жене, и зато рано не изнемогу. Ни с дјевојкама се не журе; те су, кад одрасту, исто тако снажне и високе; састају се једнакијех снага а снага родитеља прелази и на дјецу. Ујаци воле нећака исто као и отац. Некоји мисле, да је ово крвно сродство светије и тјешње и њих радије примају за таоце, као да су срцем чвршће везани за обитељ. Али су баштиници и нашљедници влашта дјеца; опоруке не има. Не има ли дјеце, први су баштиници најближа браћа, стрици, ујаци. Што више рођака и својте имаде ко, тијем му је угледнија старост; бездјетност не има никакове користи.

21. Дужност је подржавати како непријатељство тако исто и пријатељсто очево или кога рођака. Али се дáду измирити; јер и мртвина се плаћала одређенијем бројем говеда и оваца[103]), и задовољштину прима цијела кућа[104]), то је срећа за опћину, јер су у слободи најопаснија непријатељства. Гозбе и гостољубивост воле као ниједан други народ. За безбожност се држи, ако се ма било какав му драго чоек не прими у кућу; свак га храни јелом, каково је кадар да припреми; не има ли ништа, спроваћа га угоститељ новом гошћењу; обадва одлазе у другу кућу, ма да су непозвани. Разлике не има[105]); једнаком се удворношћу примају; у гошћењу нико не разликује познаника од странца[106]). Кад гост одлазећи зажели што, обичај је дати му то, али махом ишту што и од њега. Даровима се радују, али своје не броје у дуг, нити се обвезују, када их приме. Опћење између угоститеља и госта пријатно је.

22. Спавају обично до дана и чим устану, махом се купају у топлој води, јер је код њих понајвише студено[107]). Свак има свој влашти столац[108]) и свој сто. Тад наоружани иду за послом а исто тако и на гозбе. Никоме није срамота, ако дан и

[95]) Год 626. било је у Цариграду међу рањенима Словенима и жена. Šafarik: Starožitnosti, II. 167.

[96]) Sub manu conjugis capitalem iussa est subire sententiam. Prameny dějin česckych I 253

[97]) Thietmar VIII. c. 2. Kollár. Sláva bohyně стр. 190. Такова шта није било у Словачкој ништа необична све до 1848. с том разликом, што је обично слуга гонио прељубницу; косу би јој одрезали или намазали смолом и тако присилили, да их сама одреже.

[98]) У пркос данашњијем „хуманијем“ законима догађа се, да младеж, ако се преступница или преступник (нарочито на путу к попу) усуди накитити цвијећем или вијенцем, стрга им то доље а мјесто тога метне вијенац од сламе.

[99]) То дакле не искључује појединијех догађаја срамнога убијања дјеце, јер је истинита чињеница, да су Словени убијали прву женску дјецу. Sefr. 77. 108. Ebbo, 47. Anon. Saner. II. 21.

[100]) То се не слаже с онијем, што каже у глави 22.

[101]) Ту се не говори о заједничкоме живљењу са благом, него под истијем кровом у истој кући. Римљани су држали и благо и робове вани на добрима. Qui sunt in captivitate apud eos, non omni tempore, ut apud gentes alias, in servitute tenentur, sed certum eis definitur tempus, in arbitrio eorum relinquendo, ei oblata mercede velint dein reverti ad suos, aut manere apud ipsos liberi et amici. Цар Маурициje. Šafařik: Starožitnosti II. 696. 700.

[102]) Испореди примједбу 73. Prameny dějin českých I. 127.

[103]) Тако је било у Угарској за св. Стевана (и у Срба све до дана данашњега). Servum liberi homicidam, si seniori placuerit, cum centum et decem iuvencis aut redimat aut tradat. S. Stephani leg. ur. 6.

[104]) Јер је обитељ сачињавала „задругу“, штета и добитак био је заједнички. H Jireček: Slovanské právo. I. 66., 161. Предност задруге била је и та, што у Словена није било сиротиње (Helmold II. 21. Sefr. 54. Ebbo 37.), а свак је имао право на заједнички иметак. Křižek: Z dějin. стр. 11.

[105]) Додати треба: био позван или дошао непозван.

[106]) Moribus et hospitalitate nulla gens honestior aut benignior. Ad. Brem. II. 12. Mauritii: Strategicon. II. 5. Leo Sapiens: Tactica. 102. Helmold I. 82. II. 12. 42. Vita s. Ottonis: II. 40. III. 6. Křižek: 20.

[107]) О купању читај Масуда у Slov. Letopisu V. 108.

[108]) Ad curiam regis sui singulis ex primoribus sellam secum portantibus conveniunt. Тако пише Otto Fris. о Угрима.

ноћ без престанка пијанчи. Честе препирке међу пијаницама ријетко се свршују псовкама, чешће убојством и ранама. Али се на пијанци договарају и о измирењу с непријатељима, о женидби, о избору војвода, о миру и рату, као да душа ни у која доба није спремнија за искрено размишљање или се не угријава за велике потхвате[109]). Отворен и искрен народ открива тајне срца у слободној шали[110]) Што су тако доконали, другога дана отворено и јавно из-нова решетају, добро употребљујући обадва времена; договарају се, док се не умију претварати; одлучују, док не умију гријешити[111]).

23. Пију сок од јечма или од другога жита, кога приправљају као вино[112]); они, који су најближи ријеци (Рајни), купују и вино. Храна је једноставна[113]); дивље воће, свјежа дивљач или згрушана вареника[114]) без припреме и без присмока утажује глад. Проти жеђи нијесу тако умјерени[115]). Кад би се њихову пијанству говело и толико им се дало, колико желе, могли би се много лакше свладати погријешкама него ли оружијем.

24 Забаву имаду једну а на сваком састанку исту. Голи момци, којима је то забава, скачу кроз мачеве и наперене фрамеје. Вјежба је дала вјештину, вјештина љепоту; али то не чине зарад користи или за плаћу; највећој одважности награда је похвала гледаоца[116]). Чудновато је да се коцкају тријезни такијем бијесом на добитак и на губитак, као да је бог зна како озбиљан посао, да ће, кад су већ све заиграли, на одсудни и последњи бацај метнути своју слободу и своје тијело[117]). Проигра ли га, добровољно се подаје ропству; ма колико био млађи, ма колико јачи, дава се свезати и у ропство продати; такова је њихова тврдоглавост у томе лудоме послу; сами то зову вјером[118]). Оваkове робове продају у туђе земље, да и себе ослободе срамоте због добитка[119]).

25. Друге робове не употребљавају као ми за домаће послове: сваки има своје сједиште и управља својом кућом. Господар му дава дио жита, блага и одијела као закупнику. Толико му је роб подложан. Остале послове домаће раде жене и дјеца[120]). Ријетко бију роба, нити га казне веригама и радом; ђекад их убијају, али не ради казне или из строгости, него у наглој љутини, као особне непријатеље и то без казне[121]). Ослобођеници не стоје високо изнад робова; ријетко када имаду неку важност у кући, никада у опћини, осим у онијех племена, којима краљ влада[122]); јер су овђе узвишени и над слободне и над племиће: у другијех је знак опште слободе, што ослобођеници имаду мања права[123]).

26. Не знаду за лихварење и позајмљивање новаца; зато се од тога већма уздржују, но да је забрањено. Поље заузимају по селима према броју душа а онда међу се дијеле према достојанству. Лако га дијеле, кад га има доста[124]). Њиве се сваке године мијењају[125]): а још претјече поља; јер плод

109) Знатне послове јамачно су почињали богослужбом а свршавали гозбом. Consummatis juxta morem sacrificiis populus ad epulas et plausus convertitur. Helmold 1. 52. Reliqum diei luxuriae epulis exigentes, ipsas convivii dapes in usum convivii et gulae nutrimenta vertere. In quo epulo sobrietatem violare pium aestimatum est servare nefas habitum. Saxo Gramm. На свечане дане раде тако и данас словачки сељаци.

110) Хорације исто пјева и о Римљанима:
„Quid non ebrietas designat: operta recludit,
Spes iubet esse ratas, in proelia trudit inermes."

111) Отуда је ваљда постала пословица: Po poradě páni moudři. Чоек се познава по говору.

112) Vinum Slavi in Pomerania nec habent, nec querunt, sed melleis poculis ex cerevisia accuratissime confecta vina superant Falernica. Vita s. Ottonis. Lud. Scr. I. p. 648. Kollár: Výklad 381. Křižek, 32.

113) Slavi maxime temperantiae in cibis erant studiosi. Leo Sapiens.

114) Без сумње се разумијева сурутка, која се у горњој Словачкој много једе.

115) Quod hic (Wlodoveius) numquam sine potu unam horam perdurare valuerit. Thietmar V. 18. Cnf VIII. 3.

116) У моме дјетинству о. г. 1835. видио сам различито (и ако без оружја) јавно борење и игре младежи обојега спола.

117) Коцке су данас замијењене картама а остала је само фраза: „И живот би метнуо на коцку". Од Словена примили су то и Мађари: koczkára állitani, koczkáztatni.

118) Ко је проиграо, био је дужник и с њим се поступало као и с дужником (Матија, 18. 25.) Ко је проиграо себе, постао је иметак побједника, те га је овај могао продати. О продавању робова у туђе земље свједочи H. Jireček: Slovanské právo. I. 197. Prameny dějin českých. II. 73.

119) Podstatný (Programm gymn. v Klatovech. стр. 29.) то добро разјашњује: „Продајом и роба (који се проиграо) и себе избави од срамоте, колико је проиграти се гадно, толико је и добитак сраман."

120) Ово је веома нејасно, које по моме мњењу ни Подстатни (Programm l. c) није могао да протумачи. Све стоји до ријечи „*iniungit*". И кад би у изворноме тексту стало „*iniungit*", држим да треба да стоји „*adiungit*"; и тад се то веома лако растумачи службенијем одношајем, који постоји у Словачкој. Овђе су најмљене слуге, за које се обично вели: у господара су „na vymĕr, na deputát", на најму. У Мађара се то зове *béres*. Мањи посједници приме најамнике, даду им бесплатно пребивалиште, ђе живе са женом и дјецом; уз то им се даје дио жита (Лука, 12, 42.) или блага или одијела. Најамник ради за то на пољу; жена и већа дјеца раде у кући господаревој (воду носе, кућу чисте, итд.).

121) Смисао је јамачно овај: Стање слугу боље је у Германа него ли у Римљана. Догоди ли се, да господар убије слугу, није то казна, него је случајно убиство из љутине, као што се и други увредитељи утуку.

122) Смисао је ваљда овај: Ослобођеник не може у слободној опћини (аристократичној републици) германској — у монархичној држави може да достане достојанство какво. Испореди Šembera: Západny Slované. стр. 71.

123) У републици аристократичној.

124) Т. ј јер свако село има много земље, свакоме је достаје, а да се не мора дијелити на њиве с правом власничтва. Křižek: Z dějin стр. 11.

125) Ваљда су обрађивали само један дио, а други су остављали да лежи на угару.

И републикански Суеви сваке су године дијелили и измјењивали обдјелавање поља са угарем (Caesar de bello gallico IV. 1. Šembera: Záp. Slov. 339.). Да то није био обичај некаквијех Нијемаца класичне Германије, него обичај Словена, свједочи Хорације (Lib. III. ad divites avaros, oda 24.), који о подунавскијем земљеђелцима (Γέτης) словенскијем или о Гетима овако пјева:

. . . . . . rigidi Getae;
Immetata quibus jugera liberas

ност и ширина поља не напреже њихове марљивости, као кад би садили воћке, гајили ливаде и полијевали вртове: једино жито траже од земље[126]). С тога ни године не дијеле на толико дијелова[127]); зима, прољеће и љето имаду значење и имена[128]): за јесен не знаду исто тако као ни за дарове њезине[129]).

27. За свечане покопе не знаду; само на то пазе да мртваце славнијех људи сагоре истијем дрветом[130]) На гломачу не мећу ни одијела ни мириснијех ствари, свакоме се баца у ватру његово оружје а ђекојима и коњ. Надгробник праве од бусена. Не праве високијех и тешкијех споменика као да су тешки покојницима. Сузе и плач брзо престану, жалост и туга дуго траје Женама пристоји нарицати а људима памтити[131]).

Толико сам у опће дознао о поријеклу и о обичајима свијех Германа[132]).

Fruges et Cererem ferunt;
Nec cultura placet longior annua
Defunctumque laboribus
Aequali recreat sorte vicarius.

[126]) Смисао је јамачно овај: Јер имаду много паче и сувише земље а тежили су за житом, нијесу се требали много да муче орањем, гајењем ливада нити сађењем и полијевањем воћака.

[127]) Додати треба „као Римљани."

[128]) Земљедјелци заиста знаду само за зиму, кад природа отпочива; за прољеће, кад се поље оре; за љето, кад се жање и жито вози. Јер су Словени нарочиту бригу обраћали орању, одликовали су се ратарством (Kollár: Výklad стр. 89—96. Křižek: Z dějin стр. 36—39.), које се разликовало од познијега њемачкога господарства (Kollár: Cestopis. V Praze. 1862. стр. 36. 172. J. Landau: Der Bauernhof in Thüringen. Correspondenzblatt des G. Vereines der deutsch. Gesch. u. Alterthumsvereine. Beilage. Januar. 1862.).

[129]) Разумјевај воће и грожђе.

[130]) Словени су разазнавали и у строгом смислу и сада разазнавају зиму, прољеће и љето (hiems, ver, aestas), јер за autumnus имају описе: podzimek, podzim. Истина да некоји, али их је мало, који знаду за јесен (jaseň, jeseň): али за ту ријеч не знаду Словени, који живе у некадањој Германији. Нијемци имаду љето, јесен и зиму, али не имају прољећа; јер *Frühjahr* (почетак године) јесте опис. Да су Нијемци знали за јесен, признају и сами њихови учењаци: „Herbst, Herbist, Härfest, Harwist antiquiora nomina esse videntur." G. Fr. C. Günther: C C. Taciti de situ etc. Germaniae. Helmstadii, 1826. pag. 36. Отуда слиједи, да су Словени, који не знаду за јесен, а не Нијемци, који знаду за јесен, исконски обитаватељи класичне Германије.

[131]) Словачке жене и сада оплакују мртваце силнијем нарицањем; чоек стоји смућен као стијена а држи за кукавичлук, кад би ронио сузе. (У Срба је нарицање за мртвацима опћенито, у Црногораца и сада још класично. Прев.).

[132]) Даље о старијем Словенима испореди: W. Giesebrecht: Geschichte der deutschen Kaiserzeit. Braunschweig, 1855. S 36 и т. д. Lepař: Časopis musea králowstvi českécho. Г. 1867. стр. 419.

(Свршиће се.)

СЕЛО „БАБИНО" И „БАБИНО ПОЉЕ".

(Народно предање).

Свијет глаголи: Кад оно турски цар Фати Мехмед освоји тврди град Бобовац, тада са силном војском дође под Врандук преко ових зеничких брдâ и селâ: испод села Клопча, кроз село Радаково, Црквицу, преко бријега Пехара, испод села Ричицâ, преко Мокраца, па пријеђе ријеку Босну са војском у селу Тетову под градишћем и у Тетовцу се с војском утабори. Још и данас стари људи тај пут, којим је цар у Тетово дошао, зову „царски пут" или „царска цада".

Из Тетова до у Бабино поље имаде неких десет минута хода пјешице. Бабино поље долази од Зенице на сјеверо-западној страни и кажу да се прије звало „Гладно поље". Тако се цар с војском утаборио у Тетову, а други одјел војске утабори се у „Бабину пољу".

Управ више Тетова и Бабина поља има село Градишће, у коме бијаше тврд град и како свијет глаголи, била је у том граду некаква краљица, која се у тај град затворила била и од турског цара бранила Градишће, а уједно и приступ Врандуку.

У турског цара бијаше неки заповједник, који је дијелио војсци тајин. Али тај бијаше муртатин, па је некако крадом слао горе у Градишће храну оној краљици, а тиме је царској војсци храну ускраћивао. Тако у војсци завлада брзо глад. Баба некаква туј била, па је продавала војсци врло мале хљебове по дукат — тако глад бијаше, па с тога се то Бабино поље прозвало најпре „Гладно поље", а придјевак „бабино" добило је касније. Још и данас има у „Бабину пољу" један камен, на коме је као шестилом окружено много малих колутова, за које народ прича, да је то цар оставио спомен, да се види, колишни је хљеб по дукат био.

Једном та баба испече таки један хљепчић, па га однесе цару на пешкеш. Каже цару, како му је у војсци велика глад и каже му онај хљепчић да по дукат његовој војсци продаје и тиме се, вели му, добро потпомогла. Цар јој не вјерова, већ рече, да он редовито свакидан војсци својој тајин спрема. Сад му баба рече: „Честити падишаху! шта ћеш ми дати, па ћу ти казати, за што ти је у војсци глад" — Цар јој обећа дати оно поље, на коме је он с војском таборен, а друго поље да ће дати њезином чојку Били.

— Баба му проказа муртатина, који крадом шаље храну оној краљици горе у Градишће. И цар одмах нареди, те тога муртатина смакну. Цар за то дадне баби оно „гладно поље“, које се сада прозове „Бабино поље“, па како онда, тако и дан данас се зове „Бабино поље“. Свијет глаголи, да је у том пољу била некада црква „Бобат“ — па још и сад јој се у њиви темељ зна, а од тога црквеног камена, веле, да је неки будимски кадија начинио данашњу камену стару ћуприју у Зеници на води Кочељи. И бабину чојеку, коме бијаше име Било, даде цар друго поље у Зеници, које се по имену тога Биле још и дан данас зове „Билино поље“. Тој баби бијаше име Ката, па и сада има једно село управ спрам Бабиног поља, које се, како кажу, по имену те бабе Кате зове „Катовићи“, јер она је била из тог села родом. Сад у томе селу нема више кућа, него њиве и башчелуци.

За ову бабу још причају, да је искала од цара Фати Мехмеда онолико земље, колико она за дан на коњу објахати може, па ће му тада, вели, показати тајни пут на Врандук, како ће га лако моћи заузети. Цар јој то обећа, и она му показа тајни пут на Врандук, те Врандук паде у турске руке. Сад царска се не пориче, и цар даде баби што је искала. Баба узјаше на коња, па обиђе читав један џемат на коњу и таман већ дошла у данашње село Црквицу, и туде коњ под њом цркне, те се то мјесто прозове „Црклица“, а то је данашње зеничко село Црквица. И цар јој то све поклони, а то, што је она на коњу за дан објахала, то се село и данас зове „Бабино“, а кроза њ тече поток „Бабина ријека“. „Бабино“ је на сјевероисточној страни од Зенице уз „Бабину ријеку“, која у Зеници утиче у Босну на десној обали крај „дрвене ћуприје“.

У *Зеници*, 27. јула 1891.

Прибиљежио: **Момир.**

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= *Емил Зола* ради сад на последњој, деветнаестој свесци свога великог „**Roman experimental**“, оне серије слика из времена друге царевине. Као завршна свеска обрађује овај роман наравно и завршну драму оне еписоде из историје француске, наиме рат од 1870—71. Књизи ће према томе, бити натпис „La guerre“ а Зола се нада, да ће је довршити у марту идуће године.

— У У Петрограду се образовала дружина ради увађања руског књижарства у балтичке провинције.

РАЗНО.

(Неколико афоризама М. Г. Сафира). 1. Сваки је човек једаред у години дана генијалан, но на жалост највише њих често преспава тај тренутак. 2. Од како је вода лек зна се од куд се сви млади писци пишу доктори. 3. Човечји је дух као паук; има само конац за пут, који је прешао, али нема конца пред собом. 4. Шта је надежда? Предговор у културу лењовања. 5. Ко од човека кога хоће што да добије, не треба никад само срце или главу његову да освоји, него свагда дух му и осећај, као просјак, који ништа не добије, кад проси у човека самца, но кад у двојице у исти мах запроси онда се један стиди другога. 6. Многи су људи бољи но што се за њих говори, а то само с тога што се за њих још горе говори но што збиља јесу. 7. Зар да човек у Бога не верује, што га не види? Ни слепац не види сунце, али му осећа топле зраке. 8. Човечанство је равница; кад човек у њој стоји, плосната; дигне ли се над њу, изгледа му и сама узвишена. 9. Речник човечје среће је довршен; но од речника човечје несреће излазе све једнако суплементи. Срећа је удавача, несрећа пак има силну децу; но с тога је срећа и себична а несрећа саучесна. 10. Нема ти племенитијег створења но што је женско; често се накинђури лѝ за љубав најгорој својој непријатељици 11. Код сваког докторског конзилијума створи се још један други конзилијум. Болесник наиме добије consilium abeundi! 12. Чудно је то са духом људским: после смрти одржи човека бесмртним и вечним а за живота га једе и упропашћава; тако дође надничар до лечника а овај ће му забранити ракију; надничар види у боци са спиритусом стомак па ће рећи: „Чудновато је то с том ракијом, ето ту чува и одржава стомак а само мој прождире!“ 13. Кад мушкарци с презрењем говоре о женама, треба да их буде стид и срам, што им ипак поверавају најсветије, што у животу имају: васпитање своје деце!

ОДГОВОРИ.

Момиру у Зеницу. — Као што из данашњег броја видите, примамо Вашу понуду. „Javop“ од ове године можете још сав добити но што се тога тиче, обратите се на администрацију нашег листа.

„**JAВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 34. У НОВОМ САДУ 25. АВГУСТА 1891. Год. XVIII.

НА РАЗВАЛИНАМА.

Развањени стоје двори, око њих се пустош шири
Кроз пуклине полумрачне горски ветрић само пири.

Ту ружица дивља цвета и густа се вије трава
А под њоме у покоју мутна прошлост тихо спава.

У јесење хладно вече близу старих развалина
Прич'о ми је ветрић тихи чудне бајке од старина.

Ал нејасне беху речи као нека слутња тавна
Обвијена маглом сивом од времена стародавна.

Дуго слушах али ништа разабрати нисам мог'о,
Ма да ми је ветрић шапт'о и причао врло много.

Он је пев'о песму своју и лелуј'о моје власи —
Кад се тихо као уздах разлегоше сетни гласи ....

То за̑јеца звоно мало са светиње манастира
И разли се по гробових у држави вечног мира.

Моје груди терет стиште а душу ми туга узе
И бони се уздах оте, потекоше вреле сузе —

Али откуд уздах овај и шта значи суза ова?
Дал је буди помен тавни мојих јада и болова?

Ил ме звук од звона малог на погребну песму сећа,
Што је поје вечност мрачна над гробницом од столећа?

Ил то знани беху звуци што нам бони уздах буде
Сећајућ нас ништавила и човечје судбе худе? ...

И јоште сам дуго слуш'о и терет ми груди тишта
А ветрић је тихо дух'о преко немог покојишта....

Ленскій.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

V.

Тужно је провела Ванда лето; у својој кући под градићем живела је као калуђерица у ћелији, никуда није ишла, а и њој није нико долазио. Господа се из варошке загушљивости разишла по упатилима и здравијим пределима, и од свију Слованцкових знанаца остала је сама госпа Добравчева у Љубљани. Она је долазила да теши матер и кћер, и покушавала, да их развесели својим старинским шалама. Ванда је била пријатна према старој госпи и смејала се, али је сва та добра воља била само привидна и усиљена. Ништа се није променила, ништа се није тицало. шта се догађа у свету, ни какво је време, дали је лепо или гадно,

то јој је све једно било. Весела је била, кад се растајао дан а ближила ноћ, кад је требало ићи на починак. Тада је затворила очи и сањала о другом лепшем свету, што јој нико није закраћивао, да у потпуној мери ужива срећу своју. Видела је њега, и уговорила се с њим, и кад би случајно мати тада у собу ступила, опазила би на уснама ћерке јој задовољан осмејак, каквога на дану још никад није видела

Лето је прошло и отпочели су хладни јесењи дани. Од штајерске стране је дувао хладни ветар и празне су биле клупе по лепим љубљанским шеталиштима, где су сада деца кестење купили, а сељаци лишће грабили. Па и свирке је у Звезди нестало, а за то је за господу отпочело немачко позориште. Ванда све те промене скоро није ни опазила, као да за њу није било живота; и кад је с матером пред вече ишла у шетњу преко Вртаче у Ражник, њено се око није као пре обзирало по пријатној околини. Често се потужила Богу на своје невоље и у топлој молитви искала лека; кад год је могла ишла је к светом Николи на девету мису и увек се поутешена вратила из лепе капелице. Кад се неког дана враћала из цркве, ступи пред њу један војник, и преда јој мали листић. Ванда се нагло окрене, али војника већ нестаде за ћошком. То је Ванду још већма узнемирило и од наде и страха јој задркће срце. Листић тутне у шпаг и пожури се кући. Дошавши у собицу своју, заврне кључ, и рука јој дркташе кад је отпечаћавала тајно писамце Било је од њега. Поручио јој, да мора нагло из Љубљане; волео би још једном да се с њом поразговори те да с тога у обично време дође до Смарагде. Ванди је од велике узнемирености крв застајала у жилама и била је бледа као смрт. Да би затајила душевни свој немир, латила се је посла; но ништа јој није ишло од руке, јер је непрестано мислила и сновала, како би после подне могла отићи на уречени састанак

Истога дана око подне дошао је доктор Малак у посету код госпе Гловацке.

„Добро дошли, господин докторе.“ поздрави га госпа, „молим вас шта ће да значи та ваша свечана оправа?“

„Дошао сам да вам кажем збогом, милостива!“

„Тако?“

„Да, да“, понављаше Малак и задовољно се насмеши „али што вам је то тако чудновато? Та говорио сам, да ћу се морати нагло удаљити. Именован сам за адјункта у Хрватској.“

„Идете из Љубљане? А зашто баш у Хрватску.“

„Зато јер знам словеначки; баш то је ускорило моје наименовање, иначе би на њега још коју годину морао чекати као авскултант.“

„Баш вам од срца честитам, и само бих то још желела, да се наскоро као виши чиновник вратите у Крањску.“

„Ко би волио већма него ја; али мораћу коју годину доле остати Не иде све тако, како би човек хтео.

„Не иде, не иде“. потврди госпа Гловацка и дубоко уздане.

Малак је добро знао за чим је толико тежило њено срце, па брзо наново поче:

„Још вам имам и другу новост приповедити, која ће вас сигурно боље развеселити, него моје именовање.“

„Не знам, шта би ме сада могло већма развеселити, него ваша срећа“

Гиздавом доктору је срце радосно закуцало. Дубоко се поклони и захвално одговори:

„Врло сте љубезни, милостива; ви ми сувише одајете част. Уз пркос томе је друга новост много занимљивија за вас.“

„Господин докторе, ви предуго искушавате моје стрпљење; сад сам заиста радознала, шта ћете ми приповедити“

„Натпоручник Боровски мора изненада отпутовати. Преместили су га у Верону.“

„У Верону!“ зачуди се госпа и очи јој се засветлише од радости. „Па изненада, од куд то?“

„Не знам“, одговори Малак и слегне раменн, „сигурно зато, што се сувише поверљиво дружио с Спеминским. Тако се госпође синоћ разговарале у касини, узрок прави нико не зна“.

Госпи као да је тежак камен пао са срца, чисто јој одлануло Хтела је до душе, да прикрије своју радост, али није могла Да не би ћута, лареуе сва задубљена, као за себе:

„Дакле премештен; па ради Спеминског!“

„Сигурно ће то бити Нисам се преварио кад сам вам летос неком приликом рекао, да су Спемински сумњиви људи. Полиција је увек будна, и кад би се Спемински

ма најмање дружио са овдашњим народњацима сигуран сам, да би и он ма и ноћу морао отпутовати из Љубљане. Сад је другаче, него пређашњих година, кад је све било у скомешано. Верујте ми, да кад би господин Гловацки још живео, да би полиција већ давно Сиеминског послала Бог зна камо".

Госпа се чисто грозила услед докторова приповедања, ма да није могла баш веровати, да се државни закони у последње доба тако пооштрили. Ипак му није опорицала, него рече:

„Баш се радујем, што Ванда тако ретко одлази к Смарагди. Највolела бих, кад не би никад тамо ишла, али то није могуће, као што сами знате."

„Не бојте се ничега, милостива. Што се тиче госпођице Ванде, са свим је нешто друго особито кад отиде Боровски. Не ћу да кажем, да се можда неће дописивати преко Сиеминских са госпођицом: али за сад му то није могуће, јер две страже оштро пазе на њега: полиција и — ја."

„Ви?!"

„Главом ја, милостива! Био бих грозан шепртља, а и милостива би ме морала презрети, кад бих се тако лако дао завести од тога никоговића и да ми одузме што ми је најдраже под сунцем. Немојте мислити, да сам се одрекао госпођице Ванде. Не, никако Знам, да ми није наклоњена, али се зато ипак нисам престао надати, сувише сам се уздао у своју моћ, да ће ме једном познати и саслушати молбу моју."

Госпа Гловацка није знала, шта би од радости. Из свега што је искусила, није се могла надати, да ће је кадгод снаћи толика срећа. Рече дакле:

„Господин докторе, кад би се то догодило, испунила би ми се једна најтоплија жеља на свету. Кад бих то доживела, не бих марила, ма ме Бог одмах примио; мирном савешћу бих ступила пред њега и пред мужа свога."

„Не тако жалостиво, милостива И вашим невољама мора бити крај, а за тим би вече вашег живота синуло, а чаробни зраци залазећег сунца ће вас још много година обасјавати у срећи и задовољству.„

„Нисам знала, господин докторе, да у жилама вашим бије и песничка крв, не бих се чудила, кад би изабраница срца вашег се дила пред вами."

„Матери њеној одаје се исто поштовање и чуство захвалне оданости."

Госпа се задовољно насмеши и рече:

„Искрено вам кажем, господин докторе, врло ће ми тешко бити без вас; ви сте ме једини знали тешити и храбрити, кад сам већ сваку наду изгубила за живот. Нема, ко би вас могао заменути."

„Ја знам, шта је ваша кућа била мом брату; и све да ми се не испуни моја жеља, ваша ће ми срећа бити увек на срцу. И то друго чуство захвале је, као прво, одлучило, те сам се склонио да уклоним непријатеља вашег мира!"

„То је опет врло лепо, али је некако скривено."

„У мислима имам натпоручника Боровског. Најволио бих да ми се укаже прилика, да га позовем на двобој; али царски сам чиновник па ми није дозвољено служити се средством, које закон строго забрањује. С тога ми не приличи двобој. У Верони код полиције служи мој добар пријатељ из Беча, он ће ми помоћи да лепим прекинем сваку свезу између Боровског и дичне госпођице ваше ћерке"

„Ваша је ствар, какво ће бити то мачевање; а што се мене тиче, будите уверени, да ћу вам бити до хладног гроба захвална, ако затрете пут несрећној љубави, коју је моја кћи предузела са сасвим страним човеком."

„Ништа се не бојте милостива, све је добро уређено; чим довршим своју намеру, поручићу вам; а уверен сам, да ми нећете одбити ваше помоћи, ако буде потребна"

„Наравно да не; бићу увек спремна, да слушам ваше налоге"

„Хвала вам, милостива!" поклони се Малак. „Сад немојте замерити, што се морам удаљити од вас; имам још неколко врло важних посета учинити. Пре одласка ћу се јавити."

„Надам вам се зацело."

„Разуме се да ћу доћи" понови млади доктор, пољуби госпу у руку и оде.

Међу тим док је Малак у гостионској соби размишљао, како би да уништи свога противника, имала је Ванда других брига. Забављала се у својој соби шивењем, да се не би какогод на њој шта приметило. Али мисли су њене се на друго односиле и сваки час је убола иглом прст. Мислила је и мислила како да изађе на уречено време из куће,

да не би побудила сумњу у матере, али ништа није могла смислити. Потом се умирила и размишљала, шта да му све каже за то кратко време, докле буду заједно Тако је време пролазило и већ подне дошло, а мати, која је и сама била замишљена, није опазила душевни немир на ћерци јој. После подне, како је требало госпи Гловацковој, да се с ким искрено поразговори, нагло се обуче, а при поласку рече Ванди:

„Идем мало да посетим госпу Добравчеву. Не долази к нами, могуће да је где назебла, па не сме из собе. Ако одмах не дођем, знај да нећу до вечере. Можда ћу наћи кога тамо па ћемо мало ћаскати."

„Добро, мати! Треба ли да дођем по тебе?"

„Не треба. С Богом!" рече мати и страсно пољуби ћерку, јер се опет почела надати. да ће јој осигурати будућност.

Чим је мати изашла из куће, имала је Ванда сама са собом пуне руке посла. Прво оде пред огледало и углади косу, како је мислила, да јој лепше стоји. За тим преобуче лепшу хаљину, метне оковратник, забоде драгоцену иглу и остало што треба и најпосле навуче рукавице. Сва немирна и узбуђена није ни сама знала зашто меће све те накитe, ма да је добро знала, кога се све то тиче. Нежи није ништа рекла куда иде, ни кад ће се вратити него је нагло изашла из куће. Дошла је до стана Сиеминскова, а никога познатог није срела. Ступивши на праг, било јој је некако чудно на срцу, осетила је да греши против заповести материне. Друга снага је терала, да иде даље по степеницама и већ је зазвонила у гласно звонце Још корак и била је у соби. Смарагда је весело поздрави и искрено пољуби те јој однесе шешир и огртач у другу собу. Сад је тек Ванда опазила Боровског, који ју је већ очекивао. На први тренутак чисто се смѐла и није знала. шта би му рекла; ни једна речица јој није дошла на памет. Он је први почео:

„Госпођице, опростите мојој дрскости, што сам вам писао писмо и послао на тако необичан начин."

„Ја да вам праштам!" зачуди се Ванда. „Господине Боровски ви сте извршили вашу дужност. Морамо се још уздати у судбину. Растанак без опроштаја, био би за мене највећи удар."

„Госпођице, то никако не бих учинио. Да нисте били данас код куће, нашао бих вас други пут. Кад вас већ морам оставити, то се ипак уздам у срећну судбину, која ће нас везати, и да после неће више бити силе која би ту везу раскинула."

„Добро! Ако је то ваша чврста вера. онда ћу и ја чинити све да будем достојна ваше лепе вере."

У том се Смарагда вратила из друге собе. Села је уз њих, и опет се сви троје забављали, као некад. Али није било некадашње живости; сви су били утучени, као људи, који се поново састаше после свршене несреће. Није било ни наде, да би им се разведрила будућност. У тој сѐти брзо је прошао кратки јесењи дан и ноћ је опет нашла.

„Радо бих вас пратио, али не знам, шта ћете ви рећи услед последњих догађаја," рекао је Боровски, кад се Ванда спремаше да оде.

„Не бих вас била вредна, кад бих вас могла тако брзо напустити, зато баш данас захтевам, да идете са мном."

Тако му је одлучно одговорила Ванда, да би га још више уверила о својој љубави, а и зато, да би могла бити с њим на само још то неколко тренутака. Путем нису ћутали, као онда, кад их је срела Добравчева Јера, него су много, много једно другом приповедали. Она му је говорила, зашто се устезала долазити на састанак к Смарагди. Морала је умирити брижну и болесну матер своју; надала се да ће Малак бити премештен и по том, да ће се преко зиме све на боље окренути. Прво се испунило, а друга нада је пропала, јер незнани догађај гони из Љубљане Боровског

Већ су били пред кућом. Боровски је допратио Ванду још кроз мрачни ходник до степеница, а ту се морао растати. Свом страшћу стисне јој руку и пољуби. „Госпођице. можда последњи пут стојим пред вами. Немам речи, да вам кажем, колко вас љубим Само ми једно реците, да ли сте желили после последњих догађаја вашу слободу?"

„Не, не! Те слободе више не требам. *Твоја* ћу остати до гроба! Само ће за тебе бити ово срце, па ма те никад више не видела!"

Изговоривши последње речи, загрли Ванда Боровског и први пут га пољуби. по том га пресрећна притисне к себи, да му се сабља звекетала.

У том неко у ходнику грозно закричи и стропошта се на земљу. Госпа Гловацка се вратила од Добравчеве и баш је тада ступила на праг, кад се Ванда заклињаше Боровском Познавши глас своје ћерке, ненадна сила јој укочи ноге, а звекет сабље тако јој је потресао раздражене живце, да се онесвестила.

„Помоћ, помоћ! Свећу амо, помоћ!“ викала је пренеражена Ванда те поче по мраку пипати, да би подигла своју несрећну матер Боровски јој покуша помоћи, кад је Нежа задувана дотрчала са свећом, а за њоме куварица

Скупљене женске нису знале шта да почну; час се укочено погледаху, час су уплашено погледале на клечећу госпођицу и страшнога часника, који је ухватио госпу испод пазува. Сад стане Боровски наређивати, као да је имао војнике пред собом Ванда је светлила а девојке су му помагале те су сви троје госпу однели горе преко степеница и положили је у постељу. Сад је Нежа морала ићи по лекара, а Боровски се није уклањао од постеље и све је покушавао, што је знао, шта у таком случају треба чинити. Волео би почекати, док се госпа не би опоравила и разонодила, да би је могао молити за опроштење и уверити о својој поштеној намери. Та му се жеља није испунила. Лекар је рекао, да није опасно, али да госпа треба највећега мира и да се дуго одвраћа од ње свака ствар, што би јој потресло раздражене живце. Боровски је тада отишао, а кад су други дан обасјали сунчани зраци густу јесенску маглу, није га већ било у Љубљани.

(Наставиће се.)

РУЖИН ПУПОЉАК.

ПО ХАММУ.

Ој како ме дражи
Та момица бјела!
Чим је спазим бјежи
Ко пушчана стр'јела;
Сакрије се некуд то анђелче мило,
Колико је тражих?! ал је заман било.

Пред густијем џбуном
Ружичица стану,
С мјеста се не кренух
Нити ли уздану';
И лагано крило свјежих лахорова
Њихало је гране са безброј цвјетова.

Спазих један пупољ,
Може л' љепши бити?! —
Зелен-густо лишће
Од жеге га штити;
Приближих се даље, пун жељâ бескрајни,
Да узберем пупољ мирисави, бајни.

Али какав усклик?!
Је ли варка, шта ли?
Мјесто пупољ стиснух
Њезин прстић мали.
Ој, пупољче драги, та што ми се оте? —
Хоћеш моја бити, анђеле љепоте?!

На мојијем груд'ма,
Пупољче, процвати,
Душу, срце — жиће,
Све ћу за те дати!
Носићу те пјесмом у даљине свјета,
Славићу те, слава нек широм одлета.

У *Мостару* 14. јунија 1891.

Алекса Ристов Шантић.

ПРЋИЈА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

Талијански написао Еторе Доминићи.

С пишчевим допуштењем посрбио Томо Крстов Поповић.

(Наставак.)

ДРУГИ ЧИН.

Иста соба, као у првоме чину.

ПОЈАВА 1.

Видосава (сједи у наслоњачи) и **Миливој** (до ње стојећи чита јој новине).

Видосава. (срдито) Доста! . . . молим те, доста више! . . . Јесам ли ти сто пута рекла, да ме политика ни најмање не занима! . . . Па читаш као какво дијете из почетне школе! . . .

Миливој. О, опрости, молим те, та ја лијепо читам . . . .

Видосава. (подругљиво) Баш лијепо, као да срицеш . . . . Затвори ми, молим те, онај прозор, да ме вјетар не бије.

Миливој. (затварајући прозор за себе) Сад ми изгледа згодан час. (приближи јој се милостиво) Моја лијепа Видосаво!

Видосава. (у страху) Јаох! . . . шта радиш! . . Како си ме препао! . . .

Миливој. Опрости, али знаш. . . . занос . . . неодољива љубав . . . .

Видосава. Па ваљда има и другог начина, да се искаже љубав, а не препадајући ме!

Миливој. Назначи ми га ти, кажи, вило моја; ево те пажљиво слушам.

Видосава. (љубазно) Сједи овде до мене.

Миливој. (сједајући) Ево, голубице моја.

Видосава. Приближи се још мало.

Миливој. (приближи јој се)

Видосава. (срдито) Ал не толико! . . . како си неокресан, дивљи! . . . Та све ме је зној спопао! . . .

Миливој. Та за бога, Видосаво!

Видосава. Сједи де, и разговарајмо се лијепо као муж и жена.

Миливој. Да, говоримо о љубави нашој

Видосава. Оставимо сад љубав на страну, а говоримо о чем важнијем. Знај, да нас је грофица Милена позвала на сијело. Мораћемо свакако отићи.

Миливој. Та за што не.

Видосава. Ти си задовољан?

Миливој. Како не бих био задовољан! Та то је за нас част. . . . .

Видосава. Баталимо сад част на страну. За тебе и твоју породицу одиста је велика част, али за мене и за моју . . . . Него, да се договоримо, како бих се ону вечер обукла.

Миливој. (за себе) Охо! гдје та иде! (на глас) Да сам с тобом, обукао бих ону плаву, свилену одјећу.

Видосава. Гдје, за бога, њу! та оно је хаљина, која се само за шетње одијева!

Миливој. А ти обуци ону бијелу.

Видосава. Зар вјенчану? Не говори које шта, молим те.

Миливој. А гдје су ти оне двије одјеће, те сам ти их скоро купио, кад си оно ходила на бал

Видосава. Могле би ми још некако поднијети, кад би ходили на какав *бал*; али нас грофица позивље на сијело.

Миливој. А ја бих главу поставио, да ће се играти.

Видосава. Па као што хоћеш да речеш ти . . . То да знаш, да ће се и играти! Али — разумијеш ли српски? — не могу да се обучем као да ме позвати на *бал*; јер у позиву стоји: пријатељско сијело.

Миливој. Тада не треба бог зна како да се облачиш, него просто

Видосава. Лијепо, бога ми, лијепо! Ти би хтио, да ја будем ону вечер као нигдје и нико! . . У позивима обично стоји: препоручамо се без етикете, на просту, као што се находите по кући и што ти ја знам; ал' кад би се на то пазило, мој тупи тупане, изгледале бисмо као какве слушкиње.

Миливој. Дакле?

Видосава. Дакле ми се свакако хоће за у четвртак вече нова хаљина.

Миливој. А ону збиља, те ти је јуче шваља послала?

Видосава. Ама има ли зрно соли у тој твојој празној тикви! Хоћеш да одем на *бал* у хаљини затвореној до грла, као да грозницу чекам.

Миливој А ти обуци ону од кадифе.

Видосава. Још грђе!

Миливој. Дакле?

Видосава. Дакле ми се хоће, не рекох ли ти прије, нова хаљина за у четвртак.

Миливој Али, моја драга . . . ево . . . шваља ми је јутрос послала рачун . . . морам да ј

данас исплатим форинти 327 и новчића 53 . . . а ово је трећи рачун у мјесец дана, вељу трећи . .

Видосава. Шта ту мени дробиш о рачунима, шта се то мене тиче! . . . Док сам била девојком, о томе се мени није никад говорило.

Миливој. Ја то знам . . . али . . . — шта бих ти већ крио? — по што се ово дана повраћа из Америке мој брат, ја се у великој неприлици налазим; јер морам да с њиме рашчистим неке рачуне не баш чисте . . .

Видосава. Па шта га улазе моје хаљине с твојим братом!

Миливој. Улазе, улазе, и тер како да улазе; јер, од како је он отпутовао, ја управљам цијелим имањем, и мојим и његовим. Морао сам о његовом да на башка рачун водим, а ја сам без обзира трошио, као да је све моје. . . .

Видосава. Јеси ли кад позајмивао новаца томе твоме брату?

Миливој На против, он је позајмљивао мени... и то, да и он сам не зна за то. . .

Видосава. Како? Не разумијем те

Миливој. Лијено. Лако ме је разумјети. Све што се до не давно у кући трошило, трошило се од мога . . . а од скора невоља ме натјерала, да се машим руком и до његовога . . . .

Видосава (ијетко) Знам. разумијем те! . . . То ће чисто и бистро рећи: не ћу да ти купим хаљину.

Миливој. Бих, вјеруј, само кад бих могао. . . .

Видосава И то послије самих пет мјесеца нашег невољног вјенчања! . . . Лијепо смо започели!.. А моја прћија?

Миливој. Твоја је прћија, као што знаш, још у рукама твог оца, који ми плаћа на исту добит 4% сваке по године. Ево је скоро шест мјесеца рошло, а још ни паре нијесам примио.

Видосава. Па с тога да ме осудиш, да стојим затворена у кући, као каква калуђерица?.... да не видим сунца ни мјесеца? . . . да се жива овдје закопам? . . . да у овој влажној кући санем и венем као нико мој? . . .

Миливој. О, моја Видосаво!

Видосава (устаје и шета ијетко по соби, а он за њом) ета си се претварао! . . дошао је дакле час, да скинеш образину с лица! . . Та давно сам се ја сјетила, да је новац твој бог, твоје све! . . . .

Миливој Видосаво!

Видосава. Одрећи ми једну просту, свилену љину послије самих пет мјесеца удадбе! . . . то је много! . . . то не могу никако да претрпим!.. ли сам се могла томе надати, јер што год мачка коти, све мише лови; крушка не пада далеко од воћке! . . .

Миливој. Нијесам ја таки . . . . вараш се, Видосаво.

Видосава. Онда си тукац! . . . . гуска! . . . (улази срдито и нагло у своју собу, Миливој хоће да уђе за њом, она му затвара у образ врата)

Миливој. Тукац! . . гуска! . . . ово је сувише! . . . Моја жена хоће тер хоће, што уврти у главу! . . . Ал' како ћу, да јој у свему повољим, кад се не може, кад се нема одакле! Може Душан банути од часа до часа, а он је чудноват. . . . није се, бога ми, шалити с њиме; јер он не зна за шалу!

ПОЈАВА 2.

Витез и пређашњи.

Витез. Може ли се?

Миливој. Напријед, господине витеже.

Витез. (рукујући се) Драги мој Миливоје!

Миливој. Једини, искрени пријатељу!

Витез. Зар није госпођа код куће?

Миливој. Затворила се у својој соби

Витез. Да није болесна?

Миливој. Није . . . него . . . ал' баш, као вама, могу и да кажем; јер сам увјерен, да сте искрен пријатељ моје куће. Моја се је госпођа наљутила као никада још до сада.

Витез. Збиља? А за што? Можда опет са слушкиње?

Миливој. Није је слушкиња наљутила, него ја. . . . да, то је све једно . . . .

Витез. Господине Миливоје, да се није чему досјетила? Јесте ли јој ви вјерни.

Миливој. И одвише. Нијесам ја, ками, кадар да јој се изневјерим!

Витез. А да шта је дакле било?

Миливој. Кад чељаде добро промисли, баш ништа Хоће да јој купим нову хаљину. . . . а то би била четврта у мјесец дана . . . ја сам хтео да јој докажем, како . . .

Витез. Разумијем, хоћете да се штеди . . . Али је то посао шкакљив, ђаволик, пријатељу мој.

Миливој. Мислите?

Витез. И тер како! То је грђе него да сте је, као да не ћете, изневјерили, намигнули каквој другој или. . . .

Миливој. Зар збиља? Шта ми кажете!

Витез. Одрећи својој жени хаљину једну, то је одвише! Ништа више не може, да озлоједи женску главу.

Миливој И збиља, витеже, била је као изван себе.

Витез. Вјерујем, не треба да ми кажете. . . .

Миливој. Ах, за бога, за што не знам да се понашам са женскињама као ви!

Витез. Жестоко сте погрјешили, жестоко! . . И да знате каквих то пошљедица може да има!.. Ја вас могу увјерити, да се је већи број жена раставило од мужева све због такова шта, шта је мужевима изгледало као каква беспослица Жена нешто хоће, а муж јој одриче; она се појогуни, па не попушта, и, ако јој муж не повољи, она тада одиста тражи. . . .

Миливој. Доста . . . не напријед, ако знате шта је невоља! . . сав сам протрнуо! . . . Отидите, молим вас, к њој, отидите одмах и реците јој, како одох, да јој купим хаљину . . . двије . . . три . . . колико их год хоће . . . реците јој, да сам прије био расијан . . . хајдете, молим, и поправите ви ту моју грдну погрјешку! . . .

Витез. Не брините се, хоћу драге воље.

Миливој. Витеже, остаћу вам благодаран до смрти. Па заповидите ви мени у свако доба . . . ја, дјеца моја, све, све је ваше . . . (витез улази у Видосавину собу) Вјере ми је ријетка срећа намјерити се дан данашњи на овако љубазна и искрена пријатеља! Па ти има, брате, начина са женскињама, као да је навлаш рођен за то, каоно ко зна . . . Не треба да се бринем, он ће ме одиста помирити са женом!

ПОЈАВА 3.

Милица и пређашњи.

Милица. Миливоје, знаш ли, да ли се из далека види какав брод?

Миливој. Не ја, вјере ми, Милице.

Милица. Послала сам Цвијету, биће већ дебели сат, да кога пропита; па је још нема

Миливој. Надам се, кад се поврати Душан, да му се не ћеш бар на ме пожалити. У велике би ми жао било, да га при повратку узнемириш.

Милица. Ја немам, мој Миливоје, на никога да му се жалим.

Миливој. Него ћеш му још, молим те, како најбоље узмијеш из далека испричати, како ме је женидба стала великог трошка, како се није могло друкчије, како. . . .

Милица. (за себе) Знам гдје та иде! (на глас) Хоћу, Миливоје, не бој се; хоћу, како боље узмијем.

ПОЈАВА 4.

Цвијета и пређашњи.

Цвијета. (трчећи с двора) Госпођо Милице!... госпођо Милице!

Милица. Ево ме! Шта је било?

Цвијета. „Вучји до“!

Милица Зар је стигао?

Цвијета. Није још, али је помолио... видјела сам га.

Милица. Па је ли далеко?

Цвијета. Не знам . . . . пустите ме да мало одахнем, трчала сам у сав трк!

Милица. Ама гдје је? је ли колико далеко?... то ми кажи.

Цвијета. Био је далеко, далеко, једва се видио, и све ми се призирало као да је он. Приступим к једном морнару и упитам га: молим те, овај брод, те се из далека види, је ли оно „Вучји до“? А он мени: Бекс, бикс, бокс. Јади га знали одакле је и којим језиком говори! Упитам Стојана, који носаше некоме врећу брашна на леђима, а он ме преда ђаволу; приступим некаквом господину, а он опет, да не зна. Док на бога нањезе господин Милан, син капетанов, куцну ме по раменима и весело ми рече: „Јест „Вучји до“, мој отац и твој господар,“ тер ти ја тад у сав трк пут дома.

Милица. Дакле је још далеко?

Цвијета. Јест . . . није . . . не знам . . . биће већ приспио. . . .

Милица. А јеси ли се гдје заустављала?

Цвијета. Јесам само, да ухватим муштулук својим пријатељицама . . . Анети Митровој . . . Кати Ђуровој . . . Мари Спира попова . . . .

ПОЈАВА 5.

Душан и пређашњи.

Душан. (с двора) Милице! . . . мати! . . . гдје сте? . .

Милица. Ево га, благо! (трчи му на сусрет)

Душан. Милице моја!

Милица. Душане! (љубе се)

Душан. Миливоје, шта си се загледао? гдје си? како си?

Миливој. О, Душане, добро дошао! (љубе се)

Душан А мати? гдје је мајка?

(Наставиће се.)

ПИТАЊЕ НАТПИСА И ИМЕНА У КЊИЖЕВНОСТИ.

Било их је, који су тврдили, да имена људи имају неки утицај на њихову судбину те да лепо име скоро исто толико као и лепо лице може младу човеку хаснити те боље прокопше. Предосторожне и сујеверне родитеље по кад кад такви назори руководе у избору имена, која желе да надену својој деци, но при том се и нехотице поводе за модом. Као све на свету, тако и имена људска подлеже моди. Кад се витешки романи ревно читали, давали су деци имена: Артир, Тристан, Ланцелот, у време ренесансе крстили су децу Цезарима, Јулијусима, Брутусима и Ханибалима. Енглески пуританци надевали су својој деци читаве стихове из библије; за време француске револуције крстио је ревностан неки родољуб своју ћерку Petion-National-Pique а за време немачких ратова за ослобођење надео је добар неки Немац својој ћерци име Блихерина. Наполеон, који је био велик поштовалац Осијанових спевова, дао је као кум синчићу Бернатову име Оскар. и не слутећи, како ће лепо приликовати то име будућем краљу Шведске.

Као што имена људска, тако и натписи књигâ а нарочито романâ и драмских дела подлеже моди. Но код људи нам вера у утицај имена на судбу дотичнога изгледа апсурдна и фантастична, код књигâ пак не можемо јој одрећи по кад кад важан утицај. Добар натпис наћи, често је потешка ствар. Данас је по моди, да се драмама, романима и новелама дају загонетни натписи, најрадије такви, какви човека заваравају, не само с погледом на прави садржај дела, него чак с погледом и на врсту књижевности, којој дело припада. Ко ће н. пр. од „Крајцерове сонате“ мислити да је што друго до ли музикално дело? „Отма Сабињанака“ за цело ће свако помислити да ће нас одвести у стари Рим а Золина „La terre“ мислиће свако да је какво географско дело.

Како ли су лепо разговетна, како ли у прегнантној краткоћи изражавају цео садржај делу имена, која су велики мајстори дали деци своје фантазије: Шилерови „Разбојници“, Манцонијеви „Вереници“, Милтнов „Изгубљени рај“. И Рајмундов „Расипикућа“, Молијерев „Bourgeois-Gentilhomme“ и његове „Précieuses ridicules“ јесу згодни и исцрпиви натписи.

Но најрадије су велики песници дела своја прозвали по главним лицима, била та лица историјска или измишљена. Тако су радили Софокле и Јевripид, Корнеј и Расин, Шекспир, Гете и Шилер у својим озбиљним комадима. Где Шекспир не узима људско име као натпис, он обично у натпису наговештава главну идеју комада, као у „Мери за меру“, „Много вике ни о шта“. Тешко се даје разложити само натпис „Како вам се свиди“ а са свим је загонетан „Зимска бајка“, која је у Гериковој преради за позорницу и покрштена у „Флоризела и Пердиту“.

Шпањолци, а нарочито Калдерон, често су читаве реченице или пословице узимали за натписе својим сплеткашким комадима. Тако је Тирсо де Молина написао комад под натписом: „Нема горега глувака од онога, који неће да чује“ Лопе де Вега има један натпис: „За друге луд, за себе паметан“, Калдерон има ове: „Кућу с двоје врата тешко је чувати“, „Жено, плачи па ћеш победити“, „Чувај се тихе воде“, „За тајну увреду тајна освета“ и т. д.

Грилпарцер се није радо задовољио самим именом лица као натписом. У њега је „Срећа и крај краља Отокара“, „Препирка браће у дому Хапсбургову“, где би Шекспир просто рекао Отокар, Цар Рудолф II. или Матија Грилпарцер се на Шпањолце угледао у натписима „Вали мора и љубави“ и „Тешко оном, који лаже“!“ То се даје лако појмити, но пада у очи, да се лакокрили Алфред де Мисе, колотер, као што га је Хајне прозвао, поводи за шпањолским узорима у натписима „Il ne faut jurer de rien“, Il faut qu'ue porte soit ouverte ou fermée“, „On ne badine pas avec l'amour“. Да богме да се такви комади зову онда Proverbes.

Старији Талијанци — из шеснаестога и седамнаестога века — натписивали су на трагедије скоро скроз име главног лица. Код шаљивих игара давали су обично за натпис реч какву, која означава стање или занимање, као: Крадљивац, Служавка. Хација, Филозоф, Дроља и т. д Но долазе по кад кад и натписи шпањолске манире, као: „Дејства љубави и среће“, „Борба љубави и пријатељства“, „Изабрати горе“. Једном је комаду натпис чак: „О жени, која мишљаше да има сомотску хаљину“.

У енглеских савременика Шекспирових ретко се налазе натписи шпањолске врсте, али ипак има од Вебстера: „Ко је слаб, тог терају до дувара“ а од Месинцера: „Нов начин како се наплаћују стари дугови“. Једаред је и Вебстер узео за наслов комаду карактеристику једнога лица из комада. Но том свом „Белом ђаволу“ додао је као тумач овај споредни натпис: „Трагедија Павла Ђордана Орсинија, војводе од Брађана уз живот и смрт славне млетачке куртизане Викторије Коромбоне“.

Новији француски драматичари задовољавају се понајвише именом или једном јединим речи, коју је по кад кад врло тешко превести, као н. пр. Divorçons, или се и не преводи, као н. пр Demi-Monde. До душе по најновијој моди могао би се тај комад прозвати: „Црвљиве бресквe“.

По кад кад је човеку чисто жао, што те моде није било у старо време. Имали бисмо онда место празна имена као Хамлет, Отело, Млетачки трговац, Фијеско, Тел Гец, које нам ништа не каже, овако праве натуралистичне натписе као: Куна, Махрама, Фунта меса, Огртач, Јабука, Шах. — „Јаде младога Вертера“ могли бисмо покрстити Кришка леба а „Сплетку и љубав“ Лимонада.

Но та најновија мода ипак није тако нова, као што би човек могао мислити — има у њој, као у свакој новој моди нечега, што је већ било.

Још је Аристофан многим својим шаљивим играма дао имена животињска, као Зоље, Тице, Жабе но то је више оправдано него у Ибзена и Вилденбруха, јер су тице лица у истоименом комаду а у Жабама и Зољама те животиње сачињавају кор.

Више по најмодернијем начину јесте Лопе-де-Вегин „Perro del Hortelano“, где је баштованов пас ушао у комад, као Пилат у Вјерују.

Маниру, по којој се из небитне споредне какве околности узима натпис, налазимо у драмској књижевности најпре у Плаутову „Ужету“ (Rudens). По другим врстама књижевности долазили су такви натписи врло често у средњем веку и доцније, нарочито у источњачких писаца. Са умешношћу, на којој би им могао завидети многи модерни песник, умели су јеврејски писци из старог и новијег доба под најособеније натписе да скрију садржај својих дела. „Соломонова зграда“, „Давидов штит“, „Кремен“ и „Друм од сафира“ јесу — граматичка дела. „Лавље срце“ је коментар уз један одсек Талмуда, „Вир живота“ је коментар уз Пентатеух а „Нова светлост“ не односи се ни на електричну светлост ни на гас.

Но ти побожни и учени Чивути нису баш тако са свим самовољно давали натписе својим делима. Загонетка се та често даје одгонетнути именом пишчевим. Је ли се писац звао Давид или Соломон, то је своје дело прозвао Давидов штит или Соломонова зграда.

Код свију тих натписа су имена лица оно првобитно, стално и свакако раније Но песник скицира карактер лицâ, која је створила његова фантазија, пре но што им даде име па се онда при том крштењу често даде завести те име ствара по карактеру. Кôд таквога песника читалац већ по именима лицâ погађа њихове карактере. Тај нешто педантани поступак још је у прошлом веку био омиљен, нарочито у Енглеској, но из много је старијега времена.

Већ у Шекспира налазимо часну госпођицу Doll Tearsheet судију Плитковића са синовцем му Слабуњевићем. Бен Џонзн има свога Волпона (лисца) у истоименом комаду, Лукавића и сера Епикура Мамона у своме „Алхимисти“.

И сам се Лесинг још у својој младости угледао на ту енглеску маниру. Тако има у нацрту шаљиве игре „Отац мајмун, син кицош“ неки барон Modisch и неки господин Gutherz, у комаду „Жене су жене“ има неки Seltenarm и музичар Wohlklang.

При таквим карактеристичним именима читалац или слушалац провиди намеру па му баш није право. Не зна, да ли је песник осећао своју немоћ, да пусти да се карактери лица прикажу по њиховој радњи те им с тога треба таква помоћ, као што су неки стари сликари људима на сликама мећали у уста написане цедуље, или се тако слабо уздау оштроумље своје публике.

Међу тим су таква имена ипак приличнија, него она старинска. што су их употребљавали Молијер, Волтер и млади Лесинг, имена, која у модерној драми кваре сву илузију, као Дамис, Тразимон, Клитандар, Ергаст, Алкантор, Доримена, Целимена, Елианта, Адраст, Теофан, Лисидор, Дорант и т. д.

Противност таквим фантастичним именима јесу имена, која су узета из свакидашњег живота. Но и ту мора песник бити јако предострожан. Не сме дати, да имена и сувише у контрасту стоје према карактеру лицâ, али их не сме ни сувише уприличити или се повести за неком традицијом па сваку најивку крстити Агнеском, сваку собарицу Софком Код презимена опет, ако човек не узме баш она најчешћа, као Поповић, Петровић и т. д. може се лако десити, да човек ма којем ниткову или зликовцу даде име угледне које породице. Кажу, да је неколико песникâ с тога већ добило парницу на врат.

У најновије се доба открило, да су Розенкранц и Гилденстерн одиста ексистовали, но није познато, да ли је Шекспир имао неприлике, што је употребио њихова имена На против вазда жедни Џон Фалстаф кажу да се управо звао Џон Олдкесл па је презиме после промењено из политичких или породичних обзира.

С немачког.

ПРАДОМОВИНА И СЈЕДИШТЕ СТАРИЈЕХ СЛОВЕНА.

II. СЛОВЕНИ НА СЈЕВЕРУ ДУНАВА.

(Свршетак.)

ДОДАТАК II.

У класичној Германији живе сада готово сами Нијемци. Огромна већина древнијех Словена понијемчена је. До данас уздржао се мањушни дио Пољака, нешто више Чеха и два мала островчића — Кашуби и Лужички Срби. Све је друго утонуло у море њемачко. Словенски Фризи и велико племе Дворинаца, љути Србин и Шлезанин, Поморци, Љутићи и Бодрићи — сви су данас сами сушти Нијемци А ево како су понијемчавани исконски Словени германски.

Када су њемачки Саси и понијемчени Франки заузели Дворинштку, настали су на источној граници крвави ратови, јер су Нијемци настојали да покоре и источно-германске Словене. Најжешће су ратови вођени са Србима, Љутићима и Бодрићима. И ма да су Словени увијек покорени бивали, ипак су се згодном приликом вавијек дизали, да стресу мрски јарам њемачки. Ове су борбе трајале читаве вјекове. Већ за маркгрофа Геру (936—961.) вели се, да је покорио Лужичане. По столећа доцније ујарми мајсенски маркгроф Екхарт (1002.) Милчане на истоку Лабе Бранденбуршки маркгроф Албрехт Међед и војвода Хајнрих Лав имађаху љутијех окршаја са Бодрићима и Љутићима. Макар што су се Словени љуто борили за слободу, ипак су се махом почели понијемчавати.

Понајприје су словенски жупани замијењени Нијемцима, те је њемачко племство заступило мјесто словенскијех бољара. Можда је ђекоје жупане послужила срећа, да се уздрже, али је услијед осамљености нестало њиховијех потомака. Ну било је и таковијех, који су сачували своју слободу тиме, што су издајством служили Нијемце или су добровољно признали њемачко господство.

Када су Нијемци осигурали своје господство, почели су се селити у словенске земље[1]). Бијаху то страном појединци, страном су богатији људи врбовали њемачке насељенике. О овоме пошљедњем насељивању јасно свједочи тек XIII. ст.. али је стално, да га је и прије било Тако је гроф Wippern von Groitsch населио на своје посједе Франке. Мало касније врбовао је Албрехт Међед насељенике у Зеланду, Холанду, Фландрији и на Рајни за оне земље, које је опустошио својима ратовима (1157. до 1170.). Оваково насељивање намјењено је било из прва више сјевернијем земљама љутијех Бодрића и Љутића, ђе су се насељивали понајвише Саси; ну протегло се и на јужне земље, ђе су се понајвише насељивали Франки, Холандези и Фламанци а по ђешто и Саси Отуда постадоше многа мјеста, која почињу са „Franken“ и „Sachsen“. Источно од Willenberga и данас се читави округ назива Flemming Насељеници су добивали своје селиште као баштину, док Словени бијаху робови

Све насеобине не бијаху једнаке. У ђекојијем словенскијем селима један је дио Словена лишен свега иматка и једноставно је продан у ропство[2]). Другијем дијелом грозно се поступало, да се тако присили, да остави свој посјед те да одсели[3]). На заповијед својијех њемачкијех господара морали би Словени оставити своје земљиште и на ново се закућивати на каковој пустињи. Послије смрти домаћинове узимао би Нијемац сву оставштину. Паче и жену и дјецу морао је за живота свога да препушта Нијемцу, ако би их овај требао на другоме коме мјесту. Нијемци су тако ужасно мрзили Словене, да су им одузели сва права и искључили их из своје задруге. У самима градовима Ханзе, који се нијесу стидили да носе словенско име (Hamburg, Lübeck, Stetin,) брижљиво су означивали у крснима листовима, да од њиховијех ђедова ниједан није био Словен. Такова интолеранција морала је да искоријени Словене.

У Мекленбургу, Поморанској, Мајсену, и т. д. васцијело је словенско становништво прођерано а земљиште је предано Нијемцима Краљ Конрад III. потврђује г 1154. самостану Nienburg-у куп замка Kleutscha недалеко Десаве и у њој изрично вели, да су одатле прођерани Словени (погани) а да су насељени Нијемци (хришћани). Исто је тако манастир Balenstein продао Фламанцима 1159. г. duas villulas nostras trans Muldam sitas Nauzede videlicet et Nimez, што су од искона држали а Slavis Листина из год. 1162. свједочи, да су досадашњи житељи (Словени) из Stocke на Мулди прођерани а мјесто њих да су дошли Нијемци. Тако су Нијемци исто као и врапци ластавичија гњијезда преотели словенске земље Име мјеста остало је и надаље ве-

[1]) Већ око половице X. ст. говори се о mancipiis teutociis et sclavonicis у околини Хале а почињу се појављивати и њемачка имена мјеста

[2]) Tunc omnia Merseburgensem ecclesiam respicientia divisa sunt miserabiliter ritu Sclavonicae familiae, quae accusata venumdando dispergitur. Ann Saxo ad an. 981 Praeda etc

[3]) Velimus et debeamus omnes Slavos et cives, eandem nunc villam (Velitz) inhabitantis eliminare, et sine omni spe reversionis, hoc cum eis agere ut voluntarie recedendo, nihil juris aut proprietatis se habere in villa eadem publice recognoscant. Codex Pomer p. 314.

ћином словенско, само што су га Нијемци прекројили према своме језику.

Нијемци су се насељивали и на празноме земљишту, које су крчили, за обраду приређивали и ту оснивали села, која су носила чисто њемачко име Ну ако је насеобина била на земљишту словенскога села[4]), тада је узела име истога словенскога села, а обадва су се села разликовала придјевима „wendisch“ и „deutsch“.

Ђе су у једноме селу и предјелу живила обадва народа ускупа, ишло је однародовање Словена брже. Напротив теже, ђе су Словени живили сами за себе. Такова су села и предјели и данас сачували народне црте словенске.

Напредак понијемчавања опажа се махом на именима мјеста и особа. Год. 1071. liber homos, Bor vocitatus natione Slavus учини неку промјену са манастиром Мајсеном. Његови синови имаду њемачка имена (Wichert, Luther) Год. 1136. спомињу се у Тиринпкој четири сељака, од којијех само једаи (Luzicho) има словенско име, остала пако три (Harolt, Odelrich. Cuno) имаду њемачка имена.

Словенска имена мјеста напросто су преведена или прекројена према њемачкоме језику. Halle на Сали још 1029. бијаше Добросол, Valesdorf на Zieth-u 986. Цитове, Kirchhein Кусков, Senftenberg Коморов, Wittenberg Белгор (Белград), Wollermerstädt Уствице, Salzwedel Лосди, Brandeis Боринтинци, Possendorf Пасини, Gerichtsheim Гезериска, Magdeborn Меде бурн. У Лужици: Букојна Buchwald, Друскеци Drauschkowitz, Кисек (Кислице) Geislitz Кореце Georgewitz, Липинки (Липник) Leibgen. Мацов Maukendorf, Милоац Mühlrose, Здзари Särchen, Либви Scheibe, Свињарна Schweinerden, Туцици Trauterwald, Вбохов Übigau, и т. д., и т., д., и т. д

Уз њемачко племство и њемачке насељенике уништавала је Словене и њемачка хијерархија. Германски Словени примили су хришћанство доста рано. Већ у Ш. ст. имали су своје владике. Истина хијерархија није била по свуда уређена. Али јаворничка (Laborijakum, Lorch) архиепископија имала је многе епископије и у Германији (нарочито у данашњој Моравској и Чешкој), међу којима се спомињу и епископије у Вирцбургу (Herbipolis) и Регенсбургу (Ratispona)

Јер Словени нијесу припадали франачко-латинској хијерархији држали су их за погане и лажне хришћане[5]) И чим су Словени оружјем надвладани, махом је навалила латинско-франачка хијерархија (christianitas)[6]), да их обраћа латинској литургији. Тако је св. Руперт задобио за латинску литургију Словене около Салцбурга а св. Корбинијан около Фрајсинга. За војводе Хукберта дође први пут у Баварску, кад је видио да не може ништа да учини за латинску литургију међу словенскијем Фризима (715), такозвани „апостол Германа“ Бонифације (Винфрид 680 - 755), али је радио без успјеха. 739. год дође на позив војводе Одила други пут у Баварску и сада је помоћу војводе успјешно ширио латинску литургију. Напокон постави у старима владичанствима јаворничке архиепископије поуздане латинске бискупе: у Салцбург Јована, у Фрајзинг Еренбрехта, у Регенсбург Гаубалда а у Пасаву Вивила јединога словенскога владику, који је примио латинску литургију. Други су једноставно прогнати.

Тада се винуо на сјевер у некадање царство дворинпко, ђе је радио исто као у Баварској. Не само да је словенски владика у староме владичанству Вирцбургу замијењен латинскијем бискупом, него је први латински бискуп Буркард добио војводски чин са налогом да преобраћа или искорењује Словене. Позније се оснује бискупија у Бамбергу, да се брже уништује хришћанство словенско, а да се спомен на латинско хришћанство непрестано тамо узвеличава. Ну то није ишло тако лако, јер се год. 1058. тужи бамбершки бискуп Гинтер својој синоди да се Словени његове бискупије чврсто држе своје вјере, да се гаде на латински закон обзиром на женидбу рођака и да се противе десетку.

Тако је ето крстио германске Словене св. Бонифације (за труд његов награди га папа арцибискупијом у Мајнцу), а тако су их крстили и сви други латински бискупи. Према томе није Бонифације „апостол Нијемаца“, јер Сасима, а то су прави Нијемци, није проповиједао еванђеља, него је један од првијех латинскијех свештеника, који су православне Словене обраћали латинској литургији.

У томе смијеру веома се ревно радило од времена Карла Великога (768—814.), чувенога истријебитеља Словена. Некако је ушло било у обичај, да се папа у црквеноме а франачко-њемачки цар у свјетовноме погледу сматрао за главара свијета. А цареви, држећи да су дефензори и протектори цркве, скоро су све сами радили, да је папи остајало врло мало посла. Покорити се дакле Риму, т. ј. примити латинску литургију, значило је покорити се и њемачкоме царству. С тога су њемачки вој-

[4]) Листина из год. 1210. вели: In imula quadam nostrae dioecesis Polae, a Slavis hactenus inhabitata, cum propter penuriam et paucitatem hominum gentis illius, eam excolere non valentium, princeps de Michelenburg Henricus Teutonicus colonos colligeret

[5]) Incessante corda eorum diabolo, christianitatem abhorrere . . . coeperunt . . . capita su[illegible] christi[illegible]orum penitus detonderunt et super nos christianos immiserunt. Epist. episcop. Bavariae ad an. 899. ap Boczek: Codex dipl. I. 60—64.

[6]) Christianitas = jurisdictio episcopalis. Lexicon Ducangii.

ници и латински свештеници ревно потпомагали у томе послу једни друге

Истина и латинска црква забрањује поновно крштење, али свештеници њемачки нијесу се на то освртали, јер су држали да је само латинско крштење право и гоњени вјерскијем фанатизмом поново су крстили Словене, да тиме покажу. колико мрзе словенско хришћанство и да Словене заварају да су у пркос њихова хришћанства погани, док год не ступе у царско-њемачки christianitas и не постану поданици њемачки.

Посао понијемчавања латинском литургијом ишао је теже међу источно германскима Словенима, јер су се они често оружијем бранили Али већ Ото I. (936—973) подигне за њих арцибискупију у Магдебургу са подручнима бискупијама у Хавелбургу› Бранибору, Мерзебургу, Цајцу и Мајсену Колико је тежак посао био обраћати Словене латинској литургији свједоче ове чињенице. 1140. год. тужи се самостан Schmöllen у Алтенбургу, да не може подносити дивљаштва и непријатељства околнога народа словенскога, кога не може да обраћа због његове суровости Год. 1147. ударао је њемачком војском оломучки бискуп Хајнрих на словенско-хришћански град Штетин. Халберштатски бискуп Мајнхард опомиње 1208. год. препошта у Дисторфу, да за четири словенска села сагради цркву и да се за њихове пребиваоце, Словене, који још нијесу примили латинске литургије а држе се словенскога обреда, поставе припадници латинске литургије.

Хелмолд у својој „Словенској хроници" вијерно црта, како су дивљи Нијемци поступали са Словенима. Он им отворено пребацује, да им није стало до раширења хришћанства, него да су их лакомост, грабежљивост и окрутност водиле у словенске земље; јер Словени бијаху одавна хришћани а само их је варварство Саса превјерило.

Такозвано „покрштавање Словена" у Германији није дакле ништа друго, до насилно увађање латинске литургије и западне хијерархије (christianitas) у православне словенске земље. А с тијем упоредо ишло је и понијемчавање Словена. Свака црква и сваки манастир, који су Нијемци подигли у словенској земљи, био је нов пролом у Словенство и помагао га је уништавати. То је ишло тијем брже, што је било мало свештеника и бискупа, који су као Boso у Цајцу и Wigbert у Мерзебургу знали словенски Нијемце није ни вукла никаква нарочита жеља, да науче словенски језик, јер су они жестоко мрзили Словене[7]) и јер су им Словени и погани били једно те исто[8]). Та кад су Франци Карла Великога могли наложити, да се поубијају њихови сродници Саси[9]),, није никаково чудо, што се проти Словенима употребљавала не само лукавштина, хајка и превара, него и сами крвави мач и што су њемачки бискупи потпомагали свирепу работу Албрехта Међеда и Хајнриха Лава. Честе ратове овога пошљедњега попраћа Хелмолд овијем ријечима: „Никакове свијести не имађаше о хришћанству, већ само о благу".

У искоријењивању Словена судјелују напокон и вароши са њемачкијем правом, који су се почели оснивати уз стародавне словенске градове (Hamburg, Lübeck, Berlin, Stetin, Magdeburg, Merseburg Brandenburg, Leipzig, Ölschau, Erfurt, Bamberg, и т. д.), који су сада постали предграђа а ђекада и срце вароши, или су пако подизани на сасвијем новоме мјесту.

И у друштвеноме саобраћају губили су Словени сва права. Год. 1239. кнезови Анхалтски и опат нијенбуршки а 1327. варош Лајпциг изгоне из судова словенски језик. Словени нијесу имали приступа у никакову звање, не би ли се што прије одродили.

Ну уза сва настојавања око понијемчавања Словена имао је словенски језик у XIV. ст. толико пространство, да је златна була цара Карла IV. (1347—1378.) наложила краљу чешкоме, изборноме кнеза саксонскоме, фалачкоме и бранденбуршкоме, да своје синове већ од седме године уче не само њемачкоме и талијанскоме него и словенскоме језику. Концем XV. ст није било у мајсенској бискупији доста свештеника, који би знали језик својијех словенскијех парохијана, да су синоде заповиједале, да такови свештеници држе викаре, који знаду словенски, да могу народ исповиједати и учити молитве. И послије реформације недостајало је свештеника и учитеља, који би знали словенски говор.

Макар што Нијемци нијесу презали од никава сpества, само да што прије понијемче германске Словене, ипак су се они ето отимали, колико су год могли. И данас још отимљу се страшнијем валовима Нијемштине словенски острови Луж..чкијех Срба Кашуба, а имаду ш њима доста да се боре и Чеси и Пољаци и Словенци, па чак и ми Срби и Хрвати.

---

[7]) Et Winedi, quod est foedissimum et deterrimum genus hominum, tam magno zelo matrimon i amorem mutuum servant, ut mulier, viro proprio mortuo, vivere recuset. Писмо св Бонифацијa краљу Етибалду. бр. 13.

[8]) Pertz: Mon. Germaniae S S IV. 858. и 871. — Qui a paganis baptizati sunt, denuo a Christi sacerdotibus . . . baptizentuntur. Benedicti Capitularium collectio ap Migne: Patrol. lat. tomo 97. p. 849. Sichar, посланик краља Дагоберта рекао је Саму: „Не може бити, да би хришћанске слуге божје пријатељевали са псима" (Словенима) S. Greg. Tur. ap Migne: Patrol. lat tomo 71. p. 636. ad ann. 630.

[9]) Si quis deinceps in gente Saxonorum inter eos latens non baptizatus se abscondere voluerit et ad baptismum venire contempserint, pagnusque pemanere voluerit, morte moriatus. Capitulare anno 782. ap Migne: Patrol. lat. tomo 97. p. 145.

Али уза све отимање германски су Словени сами потпомагали понијемчавање, јер су били страшно несложни. И у тој својој неслози нијесу били толико увиђавни, да се сложе у јаку свезу на обрану проти дивљима и свирепима Нијемцима, него су Нијемцима служили као просте слуге, шта више за вољу Нијемаца клали су се међу собом и једно племе словенско потпомагало је Нијемце у боју проти другоме племену словенскоме. И тако пропадоше Словени, који су живили у овијем земљама, а дођоше Саси и живе сад туда; а Словена нестаде мало по мало са лица земље — вели Хелмолд.

Загледајмо се добро у прошлост, да сачувамо будућност.

М. С. К.

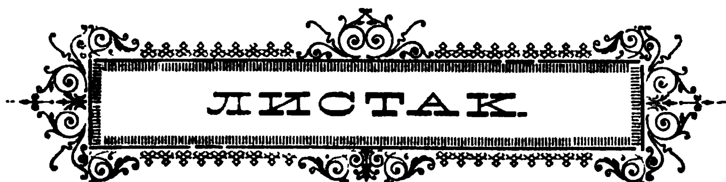

СВЕТКОВИНА СМОКАВА У СМИРНИ.

Смокве су богатство Смирне, хиљаде и хиљаде тамошњих породица живе од тога производа. Обилна или мршава жетва знак је богатства или сиромаштва за целу годину. Што је маслиново уље за Провансу и неранча за Сицилију, то је смоква за Смирну Читаве дане може се ићи кроз поља и увек се до у доглед распростиру пространа земљишта, сва покривена смоквама, на велико удивљење свакога шумара. У том пределу налази се смокових дрва, славних са огромне њихове величине. Пошто су се опирале столећима још су те патријархалне биљке увек ту и чекају пролеће, да се покрију зеленилом и у јесен да даду човеку изобилно сочних плодова.

Старинска светковина цвећа, која се неко време славила у Риму, некадање бербе, које су се код нас приређивале пре филоксере, нешто су сличне овој слави овде, која се одржава, кад се почиње рад око смокава и излив изванредне радости понавља се сваке године у Смирни, кад приспе први товарни влак са првим производом.

Некад су камиле доносиле плод у варош и светковина беше тада још оригиналнија Сада је напредак донео и овамо локомотиву, те је светковина изгубила нешто од правог народног обичаја.

Цела станица украси се тапетама и кад приспе венцима накићени влак са машином, коју покрива зеленилом, цвећем и гранама, заоре се из светине све врсте музика. Хиљаде и хиљаде радника у свечаном оделу ту су, да песмама и френетичним клицањем приме прве сухе смокве са станице.

Пошто се слободно излило одушевљење, приступи се раду. Пуне вреће износе се из вагона и натоваре се на камиле, које су такођер украшене цвећем и свилом Пошто се одигра нека плаховита игра, крене се дугачка каравана према великом Базару. Победни звуци фанфара, таламбаса и добоша прате је. На Базару бива распродаја великим фабрикама, где их жене, људи и деца обрађују сланом водом. Пошто су их свом вештином, коју имају, сместили у одређене сандучиће, буде све упаковано и разаслато на све стране света. **(М. П.)**

ПИСМО ВЛАДИКЕ НИКАНОРА ГРУЈИЋА.

На глас о смрти дра Јована Хаџића-Светића написао је пок. владика песник Никанор удовици Хаџићевој пок. Марији Хаџићевој рођ Десанчићевој ради утехе ово писмо:

Високопочитана Госпоя!

Желио би Вам се одазвати са неколико утѣшних речи на црни листъ Вашъ од 22. Априлия; али одкако сам га примио тако ми е ояђено срдце мое, да би ми требало и самом утѣхе, коя би ми разблажила горчину тренућа ових.

Ви изгубисте найодабраниега спрежника брачнога, дѣца Ваша изгубише найнѣжниега родителя, а у нѣму изгуби црква одушевлѣнога поборника, књижевност народна неуморнога радина, народъ србски свѣстнога и мудрога носиоца духа напредуюћега, — изгубисмо у нѣму сви на далеко славно виђенога и чувенога Светића нашег.

Код толиког заедничкога губитка нашега, тешко е тражити, а іош теже е наћи, тко би кога тѣшио. тко би коме гасио пламенъ туге духовне, ер тко осећа, колико претеже у данашнѣм времену црква, књижевность и народность за животъ народни и будућность нѣгову, тай неможе од суза доћи до речи, кад види, или чуе, да е усануо навѣки едань богати источникъ оне крѣпости, коя е подупирала свагда и у свакой прилици те светинѣ народне и вѣшто и мудро.

Нетражите дакле, високопочитана Госпоя, ни од мене овога пута утѣшних речи; ер и у мом е срцу потрвено оно осећанѣ, из кога би могла потећи к Вама утѣха, а у моіой е души смлаћена она сила, коя би могла позаймити утѣхи мисли и речи достой-

них прошлости и будућности покојникове: за овѣнчаним неброеним заслугама Светићем нашим могу плакати с Вама и дѣцом Вашом, са црквом и школом, са књижевности народном и приятељима његовима али тѣшити и утѣшити Вас у туги Вашой немогу засада, кад сам и самъ без утѣхе.

Ако туга тугу олакшава, суза сузу разблажуе код свакога, као што сам искусио я то код себе; онда ћете наћи и Ви засада највећу утѣху у томе, што нас има у цркви и у школи, у књижевности и у народу, много врло много, кои тугуемо и плачемо с Вама и с дѣцом Вашом за незаборавлѣним Јоцом Вашим и непрежалѣним приятелѣм своим и народним Лагка му Земля! Вѣчна му паметь!

Примите Високопочитана Госпоя, то неколико искрених речи, као изразъ срдачне туге и жалости од онога приятеля покойникова, кои га е цѣнио у животу и цѣни га и по смрти високо праведно, искрено, и поделите срдачан поздрав мой са Госпођицом Анком и целом тужном породицом Вашом.

Вашъ

У Пакрацу 1. Мая 1869.

искрени

Никаноръ с. р.

владика пакрачки.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **Јосип Верса** покупио је своје дојакошње песме па је рад да их изда у књизи, с тога позива на претплату. Версине песме познаје наша читалачка публика из листова, где су расуте, и где их је свако с уживањем читао Радујемо се, што ћемо их сад наћи на окупу.

= Под натписом „**I migliori libri italiani**" саставио је књижар Улрих Хепли у Милану списак најбољих дела талијанске књижевности, а оно, што о њима говори, оснива на суду стотине талијанских научењака, које је запитао.

ДРУШТВА.

(„**Матица Српска**".) *Састанак књижевног одбора 8. (20.) авг. 1891. Секретар* јавља, да је одбор за издавање „Књига за народ" из задужбине Петра Коњевића имао свој састанак 4. (16.) јула о. г. и да је на истоме урађено ово:

По оцени *Ст. Милованова* примљено је дело: *„Љубите природу"* по К Вођицком и Ј. Етингеру израдио Рајко I. II. и писцу је одређено 12 ф. по штампаном табаку у име награде, која ће му се издати кад се дело штампа.

Према оцени *А. Сандића* позваће се писац *Игњат И. Димић* да прекроји и удеси за „Књиге за народ" повеће дело своје: *„Лијено и стално бојење и српско народно бојење у Босни и т. д."* за више свезака, али у те свеске свакако да уђе оно, што је написано о чисто народним бојама

На основу оцене дра *Ђ. Дере* није примљено дело: *„Кров српска брда"*, од непознатог писца.

На оцену су издата ова дела:

„Жена", по С Смајлсу прерадио *Јован Добријевић* — дру Ђ. Дери

1 *„Доситијеве басне"*, од Тих. Остојића — А. Сандићу.

3 *„Пчеларство"*, од непознатог писца — Стевану Коњевићу.

Секретар јавља, да је од „Књига за народ" изашло 30 и 31. свеска и да су у истима штампане *„Приповетке грофа Лава Толстоја"*, које је с руског превео Јован Максимовић.

Секретар јавља, да су на расписану награду за драме стигла до одређеног рока ова дела:

1. *„Краљ Драгутин"*. Драма у 4. чина, с натписом: „Уметност има то добро, што чини људе тихим, мирним и миролубивим". (Гервинус.)

2. *„Жртве"*. Жалосна слика наших прилика у 5 чинова, с натписом: „Жалосна слика наших прилика."

3. *„Краљевић Марко."* Драма у 5 чинова, с натписом: „Појезија и реализам додирују се."

4. *„Бидо"*. Слика из сеоског живота у Србији у 5 чинова с певањем, а с натписом:

„Даръ мгновеный, даръ прекрасный,
Жизнь, зачѣмъ ты мнѣ дана?
Умъ молчитъ, нъ сердцу ясно:
Жизнь мнѣ для жизни дана."

И. П. Клюшниковъ.

Сва та дела издају се на оцену члановима М. А. Јовановићу и Стевану Миловановy, којима је на оцену издата и драма, која је пре стигла с натписом: *„Краљ Стеван Дечански."*

Марко Цар шаље на оцену и за награду свој саставак: *„Славни људи у историји и биографији."* (Поводом Милутиновићеве стогодишњице)

Издаје се на оцену члану А Сандићу.

Др. *Радивој Симоновић* подноси према оцени А. Сандића прегледану и поправљену расправу своју: *„Манастир Житомишлић у Херцеговини"*.

Према најави споменутог оцењивача, да је све поправљено као што треба, прима се споменута расправа и писцу се одређује у име награде 30 фор. по штампаном табаку, која ће му се издати кад му расправа изађе у „Летопису".

Драгутин Ј. Илијћ подноси за „Летопис" приповетку у стиховима с натписом; *„Приче старог гуштера"*. (Посвећено *).

Издаје се на оцену члану дру М. Савићу.

Пера Радуловић шаље за награду: *„Српске народне приповетке"*, које су се нашле међу папирима пок. *Владимира Красића.*

Сава Петровић подноси оцену на спис *непознатог писца*: *„Историја наставе и школа српских"*. По тој оцени, непознати писац није својим списом ни издалека одговорио важној задаћи, коју је себи поставио, на име: да опише историју наставе (писац вели погрешно наставâ) и школа српских. Писац је само овлаш, без икакве логичне свезе, изнео неке нејасне и збркане мисли о развитку наставе и школа српских. Из свега се види, да писац не зна ни језика српскога, а још мање је кадар знати и изложити историју наше наставе и школе, за који се посао захтева много више знања и искуства, него што је писац у свом спису доказао. Види се даље и то, да непознати писац није стручњак, него веома невешт дилетанат, те се латио тешка посла, коме није ни најмање дорастао. У опште дело непознатог писца почетнички је посао без икакве вредности, те пошто не пристаје ни у какав лист а камо ли у „Летопис", оцењивач предлаже, да се одбаци.

Према тој оцени не прима се споменуто дело.

Стеван Милованов подноси оцену на дело непознатог писца: *„Свеопшта Ризница Драгог Камења на име: опис свијех (Драгоцјености) по свијету"*.

По тој оцени, ма да се писац хвасти у својој „Ризници“ својим знањем и радом са драгим камењем и ма да је чак пронашао „средство“, којим се може при куповању таког камења „скинути образина“ варалицама: ипак у целој „Свеопштој Ризници“ има врло мало ичега више него у обичним минералогијама за средње школе; на против писац одудара местимице од описа по школским књигама. Језик му је уз то потпуно слаб; погрешака је тма, чак и граматичких и ортографских и фонетичких. Стил му је такођер необичан. Према свему томе оцењивач налази, да споменуто дело није ни за награду ни за штампање у органу матичину.

На основу те оцене не прима се речено дело.

Деспот Теодорчевић шаље за награду за сад IV. песму спева: „*Тешак Лијо*“, у преводу по Гете-у.

Не прима се, пошто „Матици“ за сада не допуштају средства да награђује и издаје преводе већих дела.

Мита Петровић подноси уверење књижаре браће Јовановића у Панчеву, да ће за годину дана издати награђено му дело: „*Земља у Бачкој*“, и да ће послати прописани број књига.

На основу тог уверења позван је управни одбор, да писцу исплати досуђену му награду од 100 дуката.

Љубомир П. Ненадовић јавља, да је он писац приповетке „*Зле очи*“, те је тако наређено, да му се изда досуђена награда од 30 фор.

Паво Јовановић из Загреба јавља, да је *Манојло Бубало*, учитељ у Садиловцу, скупио по Горњој Крајини „Српске народне песме“, као што их тамо гуслари певају.

Позваће се споменути скупљач, да те песме пошље на преглед и оцену.

Секретар јавља, да би према пређашњој одлуци ваљало сада одредити награду дру *Ђ. Дери* за чланак му: „*Успомене из Италије*“, штампан у 166 свесци „Летописа“.

Одређује му се 35 фор. по штампаном табаку у име награде.

Непознати писац трагедије: „*Краљ Стеван Дечански*“ пита, шта је с том његовом трагедијом

Јавља му се, да је на оцену издана с другим драмама заједно које су стигле на расписану награду.

Прима се за „Летопис“ чланак *А Сандића: „Лаза Лазаревић“*, старији, драматски писац (Грађа за биографију) и писцу одређује се 25 фор. у име награде.

А. Сандић узима натраг чланак свој: „*Ђорђе Марковић, књижевник*“ итд. рад будући попунити га, јер је добио од Мите Јовановића, поч. сенатора варошког, иза смрти истога књижевника остале рукописе му: до 200 табака разних работа песничких те међу њима и коментар „Роморанке“.

ЧИТУЉА.

Јан Неруда, одлични чешки писац, умрьо је пре недељу дана у Прагу у 57. години свога века. Неруда је спадао у осниваче новије чешке књижевности и журналистике. Нарочито су му подлисци у „Народним Листима“ били красни.

РАЗНО.

(Која је вајда од полигамије). Синови небескога царства познају учтивост Јевропе боље, но што би човек мислио. Госпа нека из парискога друштва покуша једаред да испита кинеског посланика о прописима његове вероисповести. Најпосле га интерпелује због полигамије: „Је ли истина, да полигамија вама не само да је дозвољена него вам се чак и налаже?“ „Свакако,“ био је одговор, „да бисмо себи осигурали уживање свију женских врлина, које се у вама, милостива, спајају, треба нам читаво јато женâ.“

(С кинеског двора.) „Источно-азијски Лојд“, што излази у Кини, доноси занимљивих података о двору небеског царства. Цар, који себе сматра за вице-регента небеског и тумача божјих наредаба на земљи, наравно да је жижа дворског живота. Последничко је право у мушкој линији наследно, но ипак владар има право, свога наследника изабрати било из броја своје деце било кога рођака иначе. Народ за живота краљева и не зна, ко ће бити наследник. Зими и лети устаје цар обично око три сахата у јутру па понајвише по што се заложи оде у цркву. За тим чита депеше својих достојанственикâ, који своје извештаје директно њему морају шиљати. Око седам сахата доручкује. Затим са првим министром обавља државне послове па се онда, по што их посвршује, око једанаест сахата забавља или у собама женских или оде у баште да се прошета. После три сахата руча, оде за тим у своје собе па се забавља читањем и писањем све док не пође да легне а то се увек равна по заходу сунчеву. Уз цара наравно царица ужива највећи углед на двору. Њена обична титула је Хванг-хау, т. ј. царица; а зову је и Квох-му, а то значи: мати државе. У новије је доба био обичај, да две жене цареве истога степена једна поред друге ексистују, које се онда, по одељењима двора, у којима живе зову „источна“ односно „западна“ царица. Сваке треће године позове цар у Пекинг ћерке угледних манџу-â, које су прешле дванаест година па онда од њих по својој вољи бира своје љубазнице. Има само седам законитих љубазницâ, не незаконитих има неодређен број; ове незаконите, ако цару не роде деце, буду пуштене из харема, по што наврше двадесет пету годину. Чланице харема стоје под номиналном контролом царичином. Са свим особито поштовање и пажњу ужива царица-мати, а и удова царица, која је за дугогодишње малолетности цареве водила регентство. На двору цареву живе и царевићи све дотле, док се не ожене, а онда где хоће сазграде себи дворе па држе засебне свите. Немогуће је, ма и приближно само са сигурношћу означити број персонала, који живи на дворима царским и који вечито пази на миг моћнога монарха, што влада над четвртином васцелога човечанства; но свакако тај персонал има више хиљадâ људи. Живот царев протиче у непрестану послу без велике промене; скоро је увек на двору, осим кад оде до гробова својих предака. Пре је било великих лова, који су често изгледали као читаве војне, но како су за последњих тридесет година, све док данашњи цар није сео на престо (године 1889.), владари били малолетни, то за то време није било ни једног царског лова.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 35. У НОВОМ САДУ 1. СЕПТЕМБРА 1891. Год. XVIII.

СЕОСКИ КМЕТ И НОВИ УЧИТЕЉ.

(Цртичица из Сријема.)

Било је то некако под јесен год. 1877. на дан уредовни р . . . . . поджупаније. Дође мјестни старјешина Љуба Љ. из недалеког села П., па се јави, да је рад говорити у главу с поджупаном. Добар је човјек био Љуба и лијепо пажен у селу, а имућан, па дочекљив господар у кући. Распреде се овај разговор:

Желим добар дан, високоблагородни господине!

Бог да' Бог, ч'а Љубо; која добра?

Ето дошао сам ко . . . онако . . . ., малко ми је мрско каз'ти; ал треба, ваља да знам — како ћу рећи, та знате онај и не замјерите, лијепо вас молим, што ћу кô питати. . .

Дете само, чика Љубо, реците. . . .

Та не знам како да кажем, онај . . . ја ли је право, ја л' није. Питао бих, све кô мислим: није право, да разбијаш господину главу. Него опет кô велим: та реци, Љубо, не стиди се, шта би се стидио море — ну, Па извин'те, молим вас, и немојте да ми замјерите. . .

А ма чо'ече, не има туј замјере, само реците, па ви сте кмет, први кмет, и као неки званичник; еле шта је добра, драги Љубо, је л'?

Та па на послиједку, није хрђаво, високи господине и високопоглавити . . . онај —; него знате човјек паор мале памети, а опет не смијем да ћутим. . . . Кажу људи: иди к нашем господину, а жена ће кô жена: шта не би ишао, неће ти одсјећи главу.

Ал све и сад некуд затезаше мој честити Љуба старјешина. Па се малко почешка по глави, па иза уха десног, лијевог, кашљуцну тише, јаче, прохркну се, па као да ће наравнати шију, ал у грлу нешто да га боде. . . Устане поджупан и приступи к њему, поглади га малко по образу, потрепа по рамену — погледа га мило у забуњене очи, а Љуба одријеши:

А ма јесте ли га ви послали, господине?

Кога, Љубо?

Та оног ту'номад?

Кога, када, Љубо?

Па оног човјека, ономадне знате?

Кога човјека?

Е па учу новог?

Каква учитеља?

Та нашег, господине, за нашу школу за Бога. . .

Не знам Љубо, кога мислите.

Па оног, што је био ту'номад' код нас, код мене . . . . отезаше кмет Љуба, а све му се челом зној набире и намах јарчићем спушта.

Нисам, драги Љубо, слао никога — одврати поджупан.

Па како то? у чуду ће старјешина

Та па тако За вашега учитеља тек је расписан натјечај (стјечај, како ви велите) па кад дођу све молбе у Вуковар и оданле к школскому одбору у П. и од овог преко

жупанијскога школског надзорника у Вуковару к нашој земаљској влади у Загребу па кад ова т ј. влада једног именује и он о том писмену исправу, декрет, добије и с декретом ми се каже, онда ћу га упутити у П.

Љуби се све то више опружају усне у дуж и у шир, исколачио очи, па слукти напрегом али некуд као да не схваћа. . . .

Не разумијем ја тога хода и читаве те комендије, како ли се каже, добри господине; већ вас молим још једаред, јесте ли нам прошлога четвртка ви послали оног н вог учитеља?

Ама рекох ли вам да нисам нит знам, нит још знати могу, ко ће и бити п— ким учитељем — пријазно га хтједе упутити поджупан а Љуба се зловољно поглади по врату, одступи корак подруг, па ће као кроз маглу: ао гле ђаволије и ђавољег сина, та ваљда није тако, високоблагородни господине?

Ама, јесте Љубо, јесте управ тако, кад вам кажем; та чему бих се шалио, човјече.

Ха, ô виш ти њега — затегну болно.

Кога?

Еле, ô мај. . . . .

Шта је?

Ху — . . . гледај ти објешењака. . .

А ма кога Љубо?

Та оног лолу, бангалоза, клуподера — љутито заоштри.

Кога?

Та ма оног бекрију, што је био код мене па казао, да је он нови уча и да га је послао сам наш господин вицишпан из Руме, оно дере бијесно, пустовољно — продера се.

Није, драги Љубо, нит је ко био код поджупана, нит је бити могао, кад учитељем још нико ни постао није.

О триста му, па који га је ђаво донео?

А је ли имао какво писмено?

Није, господине.

Па шта вам је рекао, како је то било?

А тако нỳ. Та дошао господин — човјек пред нашу опћинску кућу па ће питати: је л' море, ко си ти? Ја сам биров. А гдје је попа? Није код куће. Па камо је? пита он. От'шо у илице, у Дарувар, каже биров. А је ли кмет у селу? пита он. Јесте — каже биров Гдје је? вели он. Код куће је — каже биров. Де вод' ме код њега. — вели он. Идите само — каже биров. Добар дан, кмете, вели он. Бог да, кажем ја. Која добра, господине? Та добро је, вели он, послао ме вицишпан. А ко си ти, господине? питам ја. Па учитељ нови — каже он. Е гле, добро — кажем ја. Па шта ћемо? кажем ја. Добро ћемо — вели он; ја сам ваш човјек па ћу да учим вашу дјецу баш како ваља — вели он А умијеш ли и појати, пјеније, знаш? питам ја Дакако, вели он, како да не умијем! —

У то се нешто свијета понакупило пред мојом кућом, а ја ћу газдарици онако кроз зубе — та честита је моја Давина, господине — : дед, стара, оне старе сремске! Давина донесе па и суџука и ми се онако на стојећке мрвичак окријепимо, па пођемо пред опћинску кућу, а свијет за нама. Кажем ја народу: ево гле, људи, нашег новог уче, овог господина. А људи ћуте и он ћути; гледе они њега, и он њих Тек старији људи питају у неке: а одакле сте, пријатељу? Из Бачке. А јеси л' Србин? пита стари деда Панта. Прави Србин, каже он, та како не би, људи! Е тако је да', каже Панта па пита одмах и он: а умијеш ли појати? Та умијем, не ће ни један калуђер боље богме ни карловачки протођакон. Знам ја у свих осам гласова — вели он Хао гле, каже Панта — ето гле, тај баш умије. Дед да пробаш, учо! вичу некоји. Не марим, вели он; ал не ваља овдје, већ да идемо у цркву.

Пошаљемо по црквењака те сви у цркву, а наш нови уча у пјевницу. Па узме појати: та није, господине, већ се од мила Бога не мож' наслушати Није да се дречи, да сва црква јечи, а ми слушамо . . . е не може да буде боље.

Хвала господу! тај баш умије — одсјећи ће деда Панта

Шта ћеш још да појем? пита уча, а зној с лица брише.

Па би л' малко херувике — каже деда Панта, а он херувику. Дед' парче „достојно" — каже Панта а он смјеста „достојно јест јако во истину" . .

Бадава, мајстор је — говори народ.

Старјешина Љуба попостаде, загледа се у под и протаре брке па ће даље.

Одведемо га лијепо у школу, покажемо му и стан и башту, а послије отидемо код мене. Нас десетак, мојих људи, посједамо па се лијепо прочастимо. Кад се поткожили рећи ће учитељ: шта велите, браћо? Добро је, до Бога добро — кажу гости, — баш

хвала нашему вицишпану. А он онда окрене здравити; љепота што говори и како напија, да би цијело наше село живјело „многолетно и дуголетно у званију и нарави!“ Па онда упре руком у мене.

Које је твоје свѐтō, кмете? Свети Стефан, брате. Е па де, да се куцнемо у твоје дебело здравље, честити кмете и газда, који си нас овако лијепо сакупио око своје совре! каже он па издигне гласом и отпоја тропар првомученику и архиђакону Стефану, а мени сузе дођу. А ма кад је онако отпочео „Подвигом добрим подвизалсја јеси првомученице Христов и апостоле“, а мени кō да се душа у рај сели; е дивно, дивно је отпојао па се онда самном загрли и пољуби.

Ништа већ наручи, кмете, кола па да одмах данас идем по моје ствари, моју пртљагу у Карловце; волим да сам што прије међу вама, браћо; бадава, кад сте прави људи — каже он.

Та шта „наручи“ велим ја, ваљда има у чика Љубе и кола и коња, мож’ да повезе и бана и вицишпана. Само ти реци — кажем ја — кад ћеш нам доћи па лијепо равно овамо код мене а у школу ћеш послије, докле ти малко наредимо и то тако .... кажем ја. А он вели: па добро, ето мене сутра на ручак; не фали. Тако ваља, вичу гости па се опет куцнемо и баш господски се накитимо Е добра је у мене вина, бадава господине — имам у подруму још старе Ружице, која се не боји ни Радованца, ни Пиштинца, ни Танцоша, ни исте Салаксије!

Кад под вечер, пружи ми руку, опет се загрлимо а он сједне на кола па ће на Ириг и онамо даље преко Банстола до нашега Сиона Чекам ја сутра дан, чекам — охладио се ручак, а њега не има. Забринем се, да се није што догодило а опет кō мислим: та моји су хатови поуздани а Младен зна око њих кō што треба. Кад не могли ишчекати, нас двоје нешто чалабркнемо и ја ћу рећи жени, нека спреми за госта вечеру. — Чекај, чекај, иди пред опћинску кућу, извируј овамо онамо, запали лулу па опет другу, спомињи се с бировом, што би могло бити: не има те не има никога. Одјем у кућу па онда малко прилегнем, завалим се — знате па извинте — кад ал ето зврче кола. Изиђем у двориште, ал кочијаш сам.

Камо уче, Младене? ваљда га ниси одвао равно у шко-у? питам ја. А ђаво га знао, камо је и гдје је — каже Младен —; од јутрос га чекам па чекам па до послије подне све сам изглêдао ал’ од њега ни трага ни гласа Е шта сам могао радити, морао сам натраг

Ето гле — кажем ја — прекрстим се, па пођем — није ми се као од јучер дало вечерати — на почитак.

Прође дан, два, три дана, не има га. Људи ми се као малко и смију, а жена прибада: камо ти учитељ? На послијетку рекоше: знаш шта, Љубо, иди к нашему господину па да чујемо Па ја тако дошао; е ну — заврши Љуба своју приповијест и протаре брке рукавом.

Ала мој кмете драги, та то је неки варалица па вас обмахнуо — рећи ће поджупан

Та ваљда није — заупи, још и сад као у сну, као да није могуће — поштени старјешина.

За цијело, Љубо. Зар још не видите? Рекох ли вам, да се ни данас не зна, ни ко ће бити у П. учитељем, а камо л’ да би већ могао доћи.

Хм, о господе — хм, ма гле ти тога објешењака дериште — продера се Љуба изновице, па настави тужним гласом: та није мени за ручак, ни за кола, већ за народ. Еле лудог нашег кмета — рећи ће свијет —; то, то ме једи господине, ух. О виш ти њега, лажибабе, ви’ш оне вуцибатине једне — опет прогунђа.

Препреден варалица зна и друге, и мудрије главе залудити, — тјешаше га поджупан — не треба се туј сад гризти, већ узети ствар олакше, онако под шалу.

Једва се нешто мало примири безазлена душа кмет Љуба па пође кући, али уз тврдо обећање, да више не прима у село учитеља „без писмена“.

А ако писмено буде лажно? приупита поджупан на растанку.

Еле на то опет нисам ни помислио — озва се Љуба и надовеза као злорадим смијешком: онај лола за јамачно не ће више доћи. . . .

Желим с Богом, ваше високоблагородије.

Сретно, Љубо.

Извин’те, молим вас лијепо.

Ништа, ништа, кмете

*

О триста му мука; ȁ, да сам знао што сад знам — хе. . . . Али што ћеш, луди наш свијет и она женска глава, Давина, па ме гурај, па турај: иди, иди море, како не би ишао; кад тамо — о мај — — — та гле, гле ти само њега, ха виш море чудȁ, право чудо . . . . мрмљаше Љуба преко свега ходника.

Буде Будисављевић.

ЧУЋЕШ ПЈЕСМУ СЛАТКОГ УЗДИСАЈА . . .

Не чуди се, што ми гласна лира
Већ одавна не простире гласе;
Не чуди се, што не славим њоме
Бајне чаре, што те младу красе . . .

Дирнем струне, задрхта ми рука: —
Тужна мис'о, још тужнији гласи . . .
Па на што ти пусте лире звуци,
Кад их прате болани уздаси?! —

Чекај, душо, нек нам *бједној браћи*
Љепше сунце на истоку гране —
Чекај, душо, докле боном срцу
Излијечим преголеме ране . . .

Па кад крвав ханџар ти донесем —
Скупи дарак божанскога раја —,
Чућеш моју забачену лиру:
Чућеш пјесму слаткога уздисаја . .

У *Херцег-Новоме*, априла 1891.

Вељко.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

VI.

Кад гладан пас нема друге хране, глође кост, коју је нашао за каквим плотом. Тако су љубљански језици по цео дан испирали уста догађајем код Гловацкових. Истину нису знали, с тога су заједљиво још више измислили; свака друга је нешто додала, и на послетку се приповедале по вароши тако грозне ствари, да се побожни свет грозио, стари људи махали главом и тужили се, да не познају више старе Љубљане своје. Тада су мало по мало пакосни језици умукли; само је по где ко рекао ко у реч, али застарело оговарање није више никога занимало и био је крај непријатноме говору.

Друкчије је било у кући Гловацковој. Ту се не могаде залечити дубока рȁна, коју је Ванда „првом љубављу“ задала матери својој Тек се некако пред божић госпа толико окрепила, да је могла устајати, али из куће није могла ићи никуд сву зиму. Ванда ју је дворила, како само може добро дете дворити своју матер Мати је знала ценити њену велику бригу и није знала, како би јој показала, да је задовољна с њом. Никад се ни најмањом речицом није хтела дотаћи догађаја пре болести, а кад је видела, како јој вене лепа њена ћерка, мило ју је погледала и крупне сузе јој се скотрљаше низ брижно лице. Била је опет добра мати, која је судила по срцу свом, а не по приговарању па косних и себичних. Поред матере није ни Ванда излазила никуд из куће и кад год је могла, замолила би Добравчеву и још какву другу госпу, да дођу да се мало играју карата Стара Добравка је радо долазила и није могла притајати радост своју, што ју је Ванда зивкала. Задовољно се смешила кроз велике своје наочари и гласно је питала: „Хоћемо ли краља дати?“ То су биле њене речи при картању. Таки састанци су били за старе госпе и болесној госпи су прекратили дугачке зимске вечери, али је Ванди требало друге забаве, друга друштва. Тада, кад су друге девојке њених година ишле на игранке, на лед и у позориште, била је она увек код куће и баш кад год би недељом из цркве сврнула на који тренутак к Смарагди и то увек потајно јер би се мати побојала, да не добива код Сиеминских какве поруке од Боровског Истина долазиле су отмене госпе са

својим кћерима у посету Гловацковима; али то је било само пре подне, а не и после подне, од како је госпа Гловацка по смрти свога мужа живела сама за се.

Ванда би лако заборавила све прошле забаве, што су их друге девојке уживале у потпуној мери, кад би имала кога, с ким би се могла поразговорити о својим стварима Не би марила, бар да је мати и покара због Боровског, та чула би бар његово име. Нежа је била једина, која је једном о њему споменула. Жао јој беше госпођице, па ју је мислила утешити тим, кад би повела реч о њему. Већ више пута је хтела упитати за њега, али никад није смела. Кад се пак Ванда једног дана подуже забавила у кухињи и била разговорна, охрабри се Нежа и поче:

„Госпођице, онај часник, што нам је помогао нашу госпу унети преко степеница, са свим је друкчији господин, него доктор Малак. Не замерите, али знате ли што год шта је с њим?“

Ванда се невољно окрене и оде из кухиње, а да би речи одговорила. Нежа је била као опарена и никад јој више није пало на ум, да пита господу, док јој сами нису растумачили.

Зима је била при крају, снег се отопио и већ се показиваше по који цветак бела звонцета и плаве љубичице. Наступио је часни пост; побожни Љубљанчани су вредно одлазили на молитву.

И госпа Гловацка се радовала, што ће за мало смети напустити тесну собу, па се науживати чистога зрака у бујној природи. Од дана у дан теже јој падала непријатна загушљивост, радити није смела много а и читати није могла, и ако јој је то најрадија забава била. Баш се била опет задубила у лепу књигу, што јој је послао господин Јурај, њен исповедник и стари пријатељ породице Гловацкога. У том неко закуца врата се отворе и — госпа није веровала својим очима — пред њу сташе Сиемински и жена му Смарагда. Госпа Гловацка је била тако изненађена и збуњена, да у први мах није знала, шта би рекла. Тек кад су сви троје сели, пријатно се насмеши и запита:

„Од куд те среће, да тако ретке госте опет видим у мојој кући“.

„Добро сте рекли; у нашим приликама то смемо назвати срећом“, одговори Смарагда и тужно обори очи.

„Срећа, срећа!“ горко нагласи Сиемински, „баш така срећа, као кад какво тиче премештамо из малог кавеза у велики“.

„Данас некако загонетно говорите“, пресече га госпа, „ја те загонетне речи тешко ћу разумети“.

„Опростите, милостива“, поправљаше се Сиемински, „ваше љубазно питање одвело нас је на страну. Дошли смо да кажемо с Богом“.

„С Богом?“ упадне му гђа Гловацка у реч, као да није добро чула.

„Да, да!“ потврди Смарагда. „Отићи ћемо у Трст“.

„Преко празника?“ упита поново госпа, која није могла да протумачи, зашто су ти „чудни људи“ дошли до ње.

„За увек!“ кратко одговори Смарагда.

„За увек?“ зачуди се домаћица и не могаде сакрити велику своју радозналост и потајно задовољство.

„Добили смо највишу дозволу, да се смемо преселити у Трст, што ће нам у толико моћи олакшати наше стање, јер ће и стари деда моје жене смети с нама живети“, разјасни Сиемински.

„Од срца вам честитам! Знам да није како би желели; али коме бива све по вољи?“ мирно рече госпа те стисне руку Смарагди. Ова би радо хтела да окрене разговор на другу страну, те брзо запита:

„А како са здрављем?“

„Не знам, шта да вам кажем. Знам, да нисам здрава и чини ми се да се скоро неће на боље окренути“.

„Милостива би требала да изађе на пролеће куда на село, у чист, горски ваздух. То ће вас зацело окрепити; у Крањској има врло лепих крајева, где човек мора поново оживети и душевно и телесно“.

„Хвала вам, господине Сиемински, на савету. То ми је исто рекао и лекар, али ја се не надам“.

„Не тако“, поче је тешити Смарагда, „прво треба све покушати, па ни онда не изгубити наде“.

„Лако је вама говорити, кад сте здрави и млади. Но и ја не одбијам добре савете и покорићу се наредбама лекарским. Чим буду топлији дани, отићи ћу с Вандом у Заприце. То вам је пријатно сеоце више Каленика. Тамо имам старе добре познанице из срећнијих времена. Баш су ми данас писале и зову ме да дођем на лето“.

„Таке лепе понуде, милостива, ваљда нећете одбити“, рече Сиемински, „та боље и угодније не можете ни зажелети, него да будете код својих добрих пријатеља и с њима да говорите о прошлим временима“.

„Тако је; али сама се не могу одлучити. Морам видети шта ће моја Ванда рећи на то“.

„Ванда ће зацело на све престати, само да би вам повратила здравље ваше“, рече Смарагда. „А где је она, није код куће?“

„Није код куће Леп је дан, па сам је послала, нека врати у место мене посету неким љубазним госпођама које су ме тешиле у мојој болести. Знам да ће жалити, што није била код куће. Али видећете се, доћи ће она још данас к вами. Мени пак нећете замерити, ако не дођем; та знате, да после болести још нисам била из куће“.

Тек кад су Сиемински и жена му отишли, могла се Гловацка из све душе веселити неочекиваној новости, што ће то двоје нестати из Љубљане. Неће имати више бриге с Вандом и тако је опет почела мислити на Малка и жалил је, што није више у Љубљани. Све би се могло изравнати и ћерка би њена на брзо могла бити срећна и постарана. У том ступи Ванда у собу:

„Ванда! Зар си већ дошла? Боме си ти то брзо посвршавала“.

„Па шта ћу, сита сам тих претварања у љубазности, а срце им је празно“.

„Драга ћери моја, такав ти је свет А ко хоће да живи у свету, мора се покоравати његовим законима“.

„Хвала ти на савету; не марим за свет, волела бих га се одрећи, па се задовољити једном пријатељицом, која би ми била искрена и верна“.

„Махнимо се тога; мал' ти нисам заборавила рећи, ко је био код нас“.

„Ко?“ запита Ванда хладно.

„Сиеминскови“.

„Сиеминскови!“ понови ћерка затегнутим гласом.

„Он и она“, нагласи мати, „дошли су да се опросте Добили су дозволу да се преселе у Трст и да и стари деда може с њима живети“.

Та вест је поразила Ванду као муња из ведра неба. Свом силом се претварала, само да не би издала ужасан бол, што јој потресао душу. Искусна мати је то ипак опазила, а знајући своју ћерку, како је у тим стварима осетљива, притаји се и мирно дода.

„Ванда, отићи ћеш сама да се с њима опростиш и то још данас отиди, јер ће се ујутру спремати, те да им не сметаш“.

„Добро, мајко“, одговори Ванда и оде у своју собу, где се горко заплаче, да би одлахнула својој невољи. Срце јој пуцало од туге, кад би помислила, да је сада раскинута и последња веза, да су све наде отишле у ветар, е ће се икад моћи састати са Боровским. Ништа јој није одлахнуло, кад је после подне отишла к Смарагди; још јој је тужније било, где ју је свака ствар још живље подсећала на њега, на оне лепе часе, који су тада тако брзо протекли То је било грозно и чисто се није могла растати од милог јој места Смарагда ју је тешила, како је само боље умела и могла; како су чудни путеви мудрости божије, да се све лако може на боље окренути, можда пре него што и мислимо Али све то није могло утешити девојке, која је за кратка свога живота искусила толико горчине.

Била је велика субота и сваки се по свем радовао прелепом празнику, у који Хришћанска црква слави васкресење Спаситељево и спас наш баш тада, кад се и сва природа буди и тако рећи радује спасу своме од зимске успаваности и мраза. Ванда те радости није ни осећала, њено срце је утрнуло за сваки радостан догађај, а да би невоља њена била још већа, појавио се опет др. Малак. Није заборавио, шта је обећао гђи Гловацкој и написао је у Верону своме другу писмо, те открио своје лукаве намере према натпоручнику Браниславу Боровском. Али покрај најбоље воље друг из Вероне, није могао наћи никакве замерке на споменутом часнику. Боровски се тако понашао и био у служби тачан, да је био друговима својим за узор. А није се могло доказати ни да дописује с каквим подозривим људима Само је то дознао, да станује код неке младе богате удовице, која му је јако одана; ал то није ништа рђаво, јер су обоје слободни и не смета им ништа, да се узму.

(Наставиће се.)

НАРОДНА.*)

Лепо пева за гором девојка,
Лепо пева, далеко се чује
Слушао је чобан од оваца,
А калуђер испод намастира.
Ал говори чобан од оваца:
„Калуђеру, кукавицо црна!
„Да је мени како што је теби,
„Ужегао бих над собом ћелију,
„А мантију у Дунав бацио:
„Љубио бих за гором девојку“.
Ал говори калуђеру црни:
„Чобанине, рано материна,
„Да је мени како што је теби,
„Продао бих овце у Карловце,
„А јагањце у мале Митровце,
„Љубио бих за гором девојку.“

*) Песму ову народну нашао је преч. г. Мирон, игуман манастира Ковиља (у Бачкој) у једној старој писаној песмарици од пре 100 година, коју песмарицу спомиње исти г. игуман и у својој монографији манастира Ковиља. Ур.

ПРЋИЈА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

Талијански написао Еторе Доминићи.

С пишчевим допуштењем посрбио Томо Крстов Поповић.

(Наставак.)

ПОЈАВА 6.

Ана и пређашњи.

Ана. Ево ме, синко мој! Добро ми дошао! (љубе се)

Душан. О, моја мајко, да те још једном пољубим! а ти, Милице? . . . Сви здраво, хвала богу! . . . Баш сам вас се ужелио био! Ама не ћу више, не, него сам дошао, да бәш останем с вама.

Милица Да би бог дао! (плаче)

Душан. Шта је? . . . ти плачеш? . . . плачеш од радости? . . . Амо, Миле моја, да се још једном пољубимо . . . и ти, мајко, да те опет загрлим. А ти, Миливоје? Чуо сам, да си се оженио.

Миливој. Јесам са срећом.

Ана Оженио, и тер како! . . . грофицу је вјенчао са 25.000 форинти прћије! . . .

Душан. Чуо сам, чуо; знам све. . . А гдје је она.

Миливој. У својој је сад соби.

Душан. Зовни је, да је виђу, да се и њој јавим.

Миливој. Не ће сад моћи. . . . има посјета код ње.

Душан. Па хајдемо ми к њој.

Миливој. Не знам хоће ли сада дозволити. . . .

Душан. Шта ти је, вјере ти . . . јеси ли у својој свијести? . . . хоће ли дозволити, да јој уђемо у собу?! . . . А ко је код ње? . . .

Миливој. Господин витез Вујовић.

Душан. Охо! . . . све пуста госпоштина! . . аристокрација, а? . . . (гледа на около) А гле, гле, које су наслоњаче! . . . па ћилим! . . . не можеш више ни да се макнеш овдје! . . .

Миливој. Много сам трошка имао, баш много! .

Душан. Видим, видим! . . .

Ана. Како ти се допада а? . . шта ти се чини од овог *салона?*

Душан Чини ми се, да све ово није за нас, мајко; јер ко пружа ноге мимо бијеља, озебе. . . . А ти, Цвијето, амо да те виђу. Како си?

Цвијета. Добро, господару.

Душан. Јесмо ли увијек вјетрењасти, као вазда?

Цвијета. Као вазда, господару.

Душан. Дакле лисица не мијења ћуд! (Миливоју) Рекоше ми, да си вјенчао кћер Попадића.

Миливој. (са поносом) Кћер грофа Попадића.

Душан. А кажи ти мени, кроз ово вријеме, те сам ја по мору био, да ли је Попадић наслиједио од кога какво богато нашљедство, или да није добио лутрију?

Миливој. Није, а за што питаш?

Душан. Јер знам, прије него сам ја кренуо, да је био у великој потреби, да су га својта и пријатељи издржавали . . .

Миливој. (срдито) Душане!

Ана. Сине!

Душан. Бога ми, бијелу вазда кажем бијело, а црну црно! . . . не умијем да се претварам! . . Чух мало прије, да спомињете некакву прћију. . .

Ана. Двадесет и пет хиљада форинти готова новца! А гдје је остало!

Душан. И ти си тај новац већ примио, Миливоје?

Миливој. Примам добит.

Душан. И баш ти дава добит?

Миливој. То јест, још ми није ништа дао; јер се још није навршило по године

Душан. Ха! ха! ха! . . . Разумијем! . . . Јадни Миливоје! . . .

Миливој. А имао сам чудо трошка.

Душан. Ама, вјере ти, Милице, шта си се покуњила! . . . Весело! . . . триста му! . . . као да ти је жао, гдје сам дошао! . . .

Милица. Није, ни дао бог, но сам радосна, прем радосна; па сам се од радости смела.

Душан. Ако се не варам, Миливоје, те посјете твојој жени као да су мало подугачке?

Миливој. Јесу, јесу. . . . Али знаш, ја сам као замолио господина витеза, због неких трошака. . .

Душан. Кога ми белаја спомињеш све некакве трошкове? Зар, мора ти сланога, немаш о чем другом да говориш? . . . Оженио си се . . . вјенчао си грофицу . . . треба дакле да се и трошиш . . .

Миливој. То сам и ја хтио да речем . . . Баш ти хвала! . . . Драго ми је, да се и ти слажеш са мном. (чује се звонце) Моја госпођа зове!

Ана. Ево! . . ево ме одмах! . .

Душан. (срдито) Стани, мајко! . . (у чуду) Шта је то за љубав божију! . . шта виђу! . . ама је ли истина? . . или ме уши и очи варају? . . Невјеста звони, а свекрва на глас звонца трчи у страху! . . .

Ана. Да видим, шта хоће.

Душан. Ама, за једнога бога, шта је то? шта се ово преокренуло у овој кући! . . .

Ана. Опет ћу доћи. (чује се опет звонце) Чујеш ли је? . . . изгубиће стрпљење! . . Ето ме, ето! (трчи пут собе).

Душан. А ти, Цвијето? што се ти не мичеш?

Цвијета. Ја сам, вели, дивља; не ће ме ни на очи. . . .

Душан. Не ће те? је ли могуће?

Цвијета. Не, бога ми, господару. (излазећи) Аха, дошао је, не бој се, мачак!

Душан. Миливоје, јеси ли, образа ти, при себи?

Миливој. За што?

Душан. Како за што, ако знаш шта је бог! . . Још питаш за што! . . . Како виђу наша је мајка постала слушкиња твојој жени . . .

Миливој. Вараш се, Душане, него Видосава не може Цвијету; па, као знаш, да се заштеди собарица . . .

Душан. И ти то допушташ, и може ти образ поднијети, да нам се мајка понизује толико, да служи своју невјесту! Чуј ме, Миливоје! Још док бијасмо дјеца, ти вазда бијаше мезимче мајчино, дочим за ме . . . не ћу рећи, да се мало старала; али таћи јој у те, било је као такнути јој у зјеницу ока. Није, по души, ни на ме заборавила, али је тебе некако вазда боље пазила; па, да ти право рекнем, и волим но да сам, мазећи ме и блудећи, постао какав будала и неблагодарник; волим, а ако нијесам бог зна како научен и углађен, што сам добар поморац. па и неокресан; ал' опет, мора ми сланога, имам толико срца и образа, да не бих био кадар, не бих могао, да на овај не лијепи и не дични начин поступам с њоме.

Миливој. Али не мисли, да је то до мене. . . она сама . . .

Душан. Она сама! . . . Јадница! . . . биће је занијела и заслијепила празна госпоштина! . . Ама опет, морао си се ти томе опријети, забранити јој, отићи с богом од ње! . . . Како те није сваком румен облила, како се нијеси посрамио сваки пут, кад ти се мајка приближила жени, да је што послужи! . . Мени, видиш, оно звонце и кад виђох моју стару, сиједу мајку, гдје онако устрављена трчи на онај глас, као каква ропкиња, сву ми је крв узмутило; промутио сам се, морске ми пучине, од главе до пете . . . и за длаку, што не бих сад насрнуо онамо, у ону собу, да упитам ону безобразницу . . . Ама не, не ћу, не бој се, Милице, не ћу се макнути одавде. . . . Али, боже те сачувај, да одеш ње трагом; боже те сачувај, опет ти вељу!

Миливој. (за себе) Хеј зле моје среће, како ћу му приказати рачуне!

Ана. (из собе) Миливоје, Миливоје, дођи одмах.

Миливој. Ето ме. (брату) Душане, не срди се, немој тако; показаћу ја њој зубе! . . Шта ћеш? . . знаш и сам, да прве године треба затворити једно око, ред је што и опростити . . .

Душан. Треба знати и започети од првог дана управљати са својом женом, ред је од истог часа, кад си је у кућу довео, да јој покажеш, како је муж — муж, а жена — жена; јер доцније, ако отме мах, не обузда је ти више, све да имаш соколова крила.

Миливој. Бићу и ја човјек, не бој се; показаћу јој брк. . .

Видосава (из собе ђетко) Миливоје, мичеш ли се?

Миливој. Ево идем. (трчи).

Душан. Трчи, будало једна, трчи! Обуздала је она тебе, не бој се, док си год жив, што би ти њу; ставила те под папучу,ками ти лудоме! . . (Милици) Ама, молим те, разјасни ми ти све ово, јер

ја ништа не разумјем. Који је то ђаво, шта је та наша невјеста?

Милица. Благородна је . . . грофица . . . донијела му је лијеп мираз , . . па с тога. . .

Душан. Води их свије за нос је ли? . . А ти? . . . Како си ти проводила вријеме без мене?...

Милица Ја? Радила, Душане, мислећ' вазда на те.

Душан. А збиља како си пролазила с том твојом јетрвом?

Милица. Она је увијек у својој соби, а ја . . .

Душан. А ти?

Милица. Радим.

Душан. Ама гдје? јер је оно наша соба некада била. Ваљда си ти прешла у собу, гдје је прије Миливој спавао?

Милица Нијесам, јер он још у њој спава.

Душан. А, дакле двије лежаће собе, на башка! . . да, да, каоно ти велика господа! . . .

Милица. Тако је.

Душан. Ти си дакле спавала у соби с мајком?

Милица. Соба мајчина сада је пролазак, кроз који се улази у овај *салон*.

Душан. (нјетко) Ама до врага, гдје дакле лежите? зар на улици?

Милица. У слушкињиној соби;

Душан. У слушкињиној соби! са слушкињом лежи ми мајка и жена! Је ли могуће? Дакле она збиље хоће, да нас истјера из куће! А ја? Нема по томе, мора ми сланога, ни за мене већ мјеста у мојој кући! О, не ће то тако бити, не! Изврнућу ја кожу наопако! . . . . Дошао сам, уздам се, још на вријеме, да повратим ред и складност у овој кући, да се с нама брука не бије, да нас свијет прстом не показује!

Милица. За љубав божију, не иједи матер; јер је она упита у Видосаву.

Душан. Отворићу јој ја оба ока, не бој се; научићу је ја, да разликује зло од добра.

Милица. Не бих ја, да сам с тобом; но, кад би ти хтио . . . .

Душан. Што?

Милица. Ал' опет вељу, кад би ти хтио и за добро нашао, да се одијелимо . .

Душан. Да се одијелимо од њих! . . . И ти си дакле сита њих, и теби су додијали! Јесу, морске ми пучине, него ти то кријеш од мене! . .

Милица. Нијесу, не... вјеруј ми, да нијесу . .

Душан. Јесу, јадна, јесу; но не ћеш, да кажеш! али ћу ја свему доскочити, све обазнати... Одох сад на брод, јер хоћемо одмах данас искрцавати; а капетан је такођер на крају. . . кад се повратим, свему ћемо начин наћи Сјетио сам се ја одмах, да ти је нешто; ал' не бој се више, сад сам ја овдје, твој муж . . . а ти мене добро познајеш . . . не треба да ти даље говорим . . . До виђења (излази).

Милица. Бојим се, по што је Душан мало чудноватe нарави, да се брука између њих не догоди! Али шта бих им ја? Он се сам свему сјетио. Та требало би да је ћорав, луд! . . . Ја, као ја, одиста му се не ћу ни за што и ни на кога пожалити, премда, како се поступало са мном заслуживали би . . . Али не мари! опет боље је, да што и прождрем, него да ја будем узрок немиру и свађи у овој кући; ако ни за што друго, а оно ради мира свог мужа!

ПОЈАВА 7.

Ана и пређашња.

Ана. И нијеси била ни жива ни мртва, док му нијеси ко ти зна што смутила! Чим је ушао у кућу стао се дерати, као што га је обичај! . .

Милица. О опростите, кад је стигао, био је овдје и Миливој; а касније сте и ви дошли; дакле му ја нијесам могла ништа смутити, нити сам кад била смутљивица.

Ана. Знаш ти, не бој се, на коју ногу рамљаш; знаш се ти претварати и пренемагати! па и тим твојим сузама, које су ти увијек готове у џепу, више си му казала но с ријечима. .

Милица. Жао ми је рећи вам, да се варате, да криво о мени судите; па да с тога ја не заслужујем тај ваш укор. Душана је једихно то намутило. . .

Ана. Као што? да чујем.

Милица. Ето то, кад баш желите знати, што кад је отишао из дома, домаћица у овој кући бијаше му мајка; а сада на повратку, нашао је велику, ненадну промјену: домаћица постала је слушкињом. . .

Ана. Да сам ја то чула, одговорила бих му, да морам, како сам принуђена; по што његова госпођа жена не ће да ради, не, не ће да врши после, што му их мајка врши.

Милица, Да, имате право! можда би ме и прекорио, и покарао: јер између нас двије, опет би боље било, да се ја понизавам; ал', тако ми живио, он би бог зна што прегорио, само да се ми узајмно поштујемо и љубимо, да не чинимо једно другом на жао, да не радимо ништа, што је испод нашег достојанства . . .

Ана. Радити испод свог достојанства! понизивати се! . . . Чудне госпоштине! . . . Бога ми, као да говори каква принцеза! . . Ох, та за што

сам ја жива! . . . Гдје се, молим те, купује та твоја сила?! . .

Милица. Нијесам ја силна, не; ни то ми се не може рећи, него знам да поштујем сама себе и да чувам своје достојанство, опет вам вељу.

Ана. Хвала богу, кад се већ једном повратио! рашчистићемо ми брзо рачуне! не ћеш ти мени више јаде задавати, ни со ми врх главе тући, ја ти вјеру задајем! . . А гдје је Душан?

Милица. Отишао је на брод.

Ана. Чим се поврати, разговараћемо се; јер се овако више не може! Не бих те, бона, већ трпјела, да бих знала да кућа о теби живи!

Милица. Ето, како вам је драго! А и ја, да вам право речем, желим да једном дођемо на чисто, колико ради мира и среће ваше, толико и ради наше.

Ана. Кад ти не будеш више у кући, одиста ћемо сви мирни бити! (одлази).

Милица. Ја вам то од срца и желим! . . Ана шта јој ја радим, за једнога бога, да ме овако грди и псује! Нијесам ли је увијек поштовала и љубила као мајку своју? Нијесам ли је вазда пазила, колико сам год могла, да јој ни у чем на жао не учиним? Не угађа се дакле овој чељади с љубављу и поштовањем, него мржњом и презиром! . . .

(Наставиће се.)

САВА ПРОДАНОВИЋ

генерал-фелдмаршал-лајтнант.

Занимљивије црте из његова живота

1746 † 1822.

Познато је и из нашега листа, да је пок. Сава Продановић описао животе генерала Србаља од 1759—1810 и обрштара Србаља од 1744—1810 и да се тај његов рукопис чува у народној библиотеци карловачкој под бр. 3756 *)

Животописи ти лежали су у библиотеци тој све до године 1888. нештампани, само је г. 1838. владика Платон Атанацковић изнео по неке од њих животописа у „Срп. народном листу“ не казавши да их је писао генерал Сава Продановић, а године 1875 пок Ђорђе Рајковић написао је опширнији животопис генерала Микашиновића у „Јавору“ и међу осталим цитирао је од речи до речи и опис Савин, који је врло кратак и непотпун, а све је те животописе написао Сава године 1810.

Тек године 1888. латио се наш вредни г. *Димитрије Руварац* тога посла да сачува рукопис тај, који је за неке српске више војнике једини извор познавања њихова живота, те је цели рукопис тај штампао у нашем „Јавору“ па га још својим додацима исправио и допунио.

Међу осталим ту је у врло мало редака описао Сава и свој живот, но у којем је више живот његова оца обрштара Михаила, а о себи је врло мало казао, споменувши само како је био награђиван за своју верну и одану војничку службу, и навађајући митрополита Стратимировића као свога добротвора

Сада смо ради да изнесемо овде неке опширније податке из живота овог храброга војника и заслужнога генерала *Србина*, не описујући му његов живот, него само саопштавајући поједине занимљивије моменте о његову животу, боловању и смрти.

Добротом високобл. госп. Јована Поповића. ритмајстора у миру, добили смо још пре неколико година одломак једног његовог *рукописа на немачком језику*, писанога дивно калиграфски, у којем се описују ратни догађаји из краја прошлога столећа и у којој се цртају радови знаменитих Срба војника, а у овоме одломку највише је реч о Србину Сави Продановићу. Сава је био ујак госп. ритмајстора Ј. Поповића и овај га је лично познавао и с њиме као ђак општио.

Све ово што долази дакле вадимо из одломка те занимљиве писане књиге немачке а уверени смо, да ће ствар ова наше читаоце јако занимати.

У првим декретима, којим се Сава поставља за „фенрика“ и т. д. стоји „*Бродановић*“, тек доцније се пише исправно „*Продановић*.“ Декрет, којим се кадет Сава Продановић наименује на упражњено место „фенрика“ Јосифа Радмахера (но да задржи до-

*) Има разлога да се посумња, да је тај рукопис баш заиста посао Савин, као што се обично мисли, и ми ћемо о томе скорим проговорити. Ур.

тадању плату) датиран је у Бечу 20. августа 1759.

Но на скоро за тим, већ 19. марта 1760 године постао је Сава *обрлајтнантом*, дакле је шаржу лајтнанта прескочио па како је био особито вешт јахач и „темељан хиполог“, то буде још исте године премештен у славонску народно-хусарску пуковнију и то — као што се у декрету, који је у овом рукопису дословце наведен вели — на смрћу упражњено место Марка Црноготића

Године 1769. јула 29 постао је *секонд-ритмајстором* на место умрлога Стојана Бешића (Пешића?). На декрету је потписан Јосиф барон Шишковић.

У трећем пруском или баварском рату за наследство од г. 1778 и 1779. борио се Сава као шеф ескадрона против Пруса са великом бравуром и храброшћу При опсади Хабелшверта добио је Сава две ране на глави од сабље а у пређашњим биткама убијена су два коња под њиме.

Његова храбра дела у овоме рату и његова лична храброст учинили су, да га је цар Јосиф II. још месеца јануара 1779. поставио за *„обрствахтмајстора“* код обрштара грофа Драшковића бандерије, а његов ескадрон је уместо њега примио Илија Корицановић. После рата се кор бандеријски опет укинуо, и Сава се вратио натраг хусарској народној пуковнији.

Његову методу јахања и вежбања у ремонтирању признавали су сви штапски и виши официри за најбољу, те ју је обрштар дао увести код свију ескадрона

Сава је био познат као један од најбољих и најлепших јахача у војсци Двапут та је имао срећу да се пред највишом господом продукује у јахању Први пут као обрлајтнант одмах после седмогодишњег пруског рата у Бечу г. 1763., а после као ритмајстор за време бављења цара-савладаоца Јосифа II. у Карловцима године 1775

У Бечу је наиме било приређено од високе кавалерије и официра комбинирано карусел-јахање, које је било пред царицом Маријом Терзијом, царем мужем јој Фрањом I., престолонаследником надвојводом Јосифом и пред више страних кнезова у дворској јахачкој школи. Сава је био у оно време на допусту код своје матере у Бечу и будући да је он свуда био познат као особит јахач, то је морао и он да учествује у овој вештачкој игри

У Карловцима, кад је цар прегледао славонску хусарску дивизију en plein parade и поједине пуштао да дефилују у разном темпу, морао је Сава сам засебно да јаше. Цар му је допустио да јаше по својој вољи.

Сава је јахао на једној ердељској жутомркој кобили племените расе Пошто је најпре све туре и промене и т. д. по пропису извршио продуковао се у најтежим кретањима и ходовима из високе школе и све је то он извршио највећом вештином и мајсторијом.

За знак високе милости царске и особитога задовољства дао му је цар 100 дуката из своје приватне шатуље ради набавке доброга коња Сава је у оно време имао двадесетипет красних коња за јахање и теглење, већином племените расе.

После неколико година морао је Сава због телесне неудаће да тражи, да га преместе у пешаке. Цар Јосиф II. га за заслуге његове при коњаништву, што их је стекао кроз толико година, наименује за *обрстлајтнанта* код градишканске народно граничарске пешачке пуковније бр. 8.

Рат са Турцима, који је букнуо г 1788. задао је Сави нова посла.

По савету Капудан-паше објавила је отоманска порта још г 1787 рат царици руској Катарини II уздајући се у помоћ Енглеске, Пруске и Шведске. Цар Јосиф II. преда преко обрштара Гвоздановића 9. фебруара 1788. команданту турскога града Бребира ратну објаву Турској, јер је Аустрија била уговором обвезана помагати Русима у случају рата било новцем, било воіском, а цар је узео овај други начин, како би и Аустрија имала права на деобу, ако би се што освојило

Градишканска пуковнија добила је 10 новембра 1787. заповест да буде на опрезу, ако би непријатељ напао на кордонској линији Фебруара 1. године 1788. стављена је ова пуковнија на ратну ногу. Турци су на појединим местима на граници почели одмах по оглашењу рата да узнемирују.

Сава је био са компанијама I градишканског батаљона у Дубочцу

Турци отворе 25. марта ватру из својих старих шанчева на реци Сави код Дубочца из свију кућа и таванских рупа на у-

даре из пушака и топова на аустријски Дубочац. Двапута је овога дана покушало 1000 Турака да пређе Саву, те да навали на село Дубочац Сумеђе и Збег, те да их попали. Али их је сваки пут Сава са својим храбрим Градишканцима одбио, којом приликом су остали многи рањени и мртви Турци, а остали пребегоше натраг преко Саве. Сад стаде Сава сипати ватру на ушанчене Турке и до пет сахата у вече сасвим их разбије.

Битка код Дубочца трајала је од 7 сах. у јутру до 5 сах. после подне и Сави је испало за руком мудром управом и ваљаним расположењем да победи јачег непријатеља, те да тако градишкански котар спасе од опустошења и од покора сваке врсте. С тога је Сава добио од фмл. грофа Митровског заслужену похвалу због храбрости.

За овим долази у рукопису овом читав низ битака, у којима је и наш Сава Продановић учествовао, те увек признања и похвале добивао. Године 1790. премештен је Сава у Моравску. По повратку кући именован је Сава од цара Фрање II. за своје верно службовање и одличне заслуге *обрштером* и командантом влашко илирске граничарске пуковније.

Француска револуција је дала прилике Сави, да опет покаже своју храброст и дубоку мудрост. Године 1796. одмаширао је у Аустрију оно Ина и доцније у Тиролску

Септембра 5. године 1796. напао је Саву Наполеон Бонапарте и генерал Масена са грдном војском. Ту су Сави били у помоћи горњо-карловачки обрштар Микшић с једним батаљоном Хрвата и фмл. Павле Давидовић и ту дали отпора силној француској војсци. Тукло се до доцкан у ноћ. Губитак је на обе стране био врло велик.

Сава је био те среће, да је свакога рата био рањен, па тако и у овом француском рату Тек што је оздравио био од ране, што ју је у једној од првих битака добио, кад га код Мантове, где је једном трупом командовао, опет згоди тане у сред чела тако да се неко време држало да је мртав. Но избавио га шешир, који је био врло дебео. Он се брзо опет опоравио те је за неколико недеља дана опет почео да учествује у даљим биткама.

(Свршиће се.)

ПРАШИНА У ВАЗДУХУ.

Енглески научењак *Аиткен* бавио се последњих година испитивањем у разним пределима у Европи, колико прашинских трошица налази се где у једном кубном центиметру ваздуха. Заиста красна и пријатна задаћа бројати прашину у ваздуху али пуно достојна енглеске истрајности. *Аиткен* је обишао силне земље, градове и брегове гутајући кад више кад мање прашине, колико су је где месне околности донеле и савесно их пребројао са свима средствима садање науке.

У јужној Француској на једном 300 m високом брегу близу мора колебао се број прашинских трошица између 3550 и 25 000. На врху једног брега код Кана мењала се множина од 1550, кад је ветар духао из планине, до 150.000, кад је долазио од вароши. Код Ментоне колебао се број између 1200 и 7200. Ту је испитао и ваздух, што је долазио са Средиземног мора. Никад не беше у њему мало прашине, најмање је било 1800, највише 10.000 у кубном центиметру.

У Италији нашао је на талијанским језерима у опште 3000 до 10.000.

Кад је Аиткен посетио Риги-кулм код Луцерна у Швајцарској, било је првога дана, 21. маја, само 120 прашинских трошица у кубном центиметру; врх брега обвијали су облаци. Идућег дана нарастао је број постепено до нешто преко 2000, после је опет било мање и 25. у јутру у 10 сати износио је само нешто преко 500. При силазку са брега тога истога дана није ни у са свим блиским местима од Луцерна нађено више од 650. У главном нађено је, да у Швајцарској има у ваздуху врло мало прашине, што се приписује распрострањеним планинама.

На Ефеловом торњу у Паризу посматрано је 26 маја и то непосредно под лампом за електричну светлост. Беше облачно и ветар је духао са југа. У тој висини мењао се број прашинских трошица врло брзо, доказ, да је великоварошки нечист ваздух врло неправилно био измешан са горњим ваздухом и да се у великим масама у исти подизао. Највећи између 10 сати пре и 1 сат после подне посматрани број је 104.000, најмањи 226 у кубном центиметру; последњи број добивен је у доба, кад је био локалан пљусак кише.

Истог дана колебала се прашина у самом па-

ришком ваздуху у универзитетској улици између 160.000 и 210.000.

У лондонском ваздуху нађено је 1. јуна између 116.000 и 48.000. Примећујемо, да је Аиткен у варошима чинио своја испитивања увек на таквим местима, где је мислио, да је најчистији ваздух.

У Шкотској био је ваздух подаље од већих вароши прилично чист.

Од прилике 200 прашинских трошица у једном кубном центиметру беше, кад се излучи оно мало изнимака, најмањи број, који је посматран. Да ли је то најнижи број, који је у опште могућ, не знамо. Исто тако не знамо, колико је од те прашине земаљског, колико светског порекла, потичући од милијона метеора, који сваки дан долазе у нашу атмосферу. И у највишим ваздушним слојевима има прашине, као што у њима постају и облаци.

Штета што овај врстан испиталац није долазио и у наше крајеве. Лети нашао би без сумње и код нас у Новом Саду, Сомбору или Суботици прекрасан материјал за своја научна испитивања.

Главну улогу имају чврсти делићи у атмосфери при постајању разглашене *лондонске магле.* Али овде не долазе у обзир голим оком невидљиви, најмањи делићи, него већи делићи дима. Услови за постајање ове магле су мирно време без ветра, нижа температура на површини земље него у висини од неколико стотина стопа, велика релативна влага, ведро небо и слободно зрачење у простор. Вештачка тама и особена боја најјаче се појаве у доба, кад у кућама горе велика множина угља. Обично не долазе такве магле у добу између 10 сати ноћу и 5 сати у јутру, а у већој мери ни о топлим летњим данима. Први јутарњи часови лети су једино време, кад се може имати јасан поглед на целу варош; њима најближе долазе лепи недељни часови после подне лети, где нема ватре на огњиштима. Најгушће бивају те магле у оним часовима, који долазе иза највеће хладноће и кад небројене ватре горе у кујнама и другим местима. Тако је време најгушће и најтавније магле често између 8 и 10 сати пре подне Вредно је поменути чињеницу, да најгушће магле бивају зими о недељама, кад творнице светкују; на Божић беше једном преко целога дана потпун мрак. Те чињенице показују, да материја ова, која гута светлост, долази од ложења кухиња и соба.

Неки су тврдили, али чини нам се безразložно, да уклоњењем дима од угљена ипак се не би Лондон ослободио од тавне магле, пошто у тамошњој атмосфери сем делића дима плови још множина невидљивих прашинских делића. Али нема никаквога доказа за то, да невидљиви прашински делићи могу произвести тако густе, тавне магле као што су лондонске, а и то се зна, да у Паризу није било никакве особене магле, докле се тамо ложило дрвима и дрвеним угљеном. То је исто случај у сједињеним државама у вароши, где се ложи дрвима или антрацитом и у опште свуд, где је антрацит материјал за ложење. Кад би у Лондону престали да ложе са угљеном и у место њега увели антрацит или какав гасовит материјал за горење онда би зацело била варош исто тако без дима као и њена околина.

Нагомилање разних околности, које производе најгоре и најопасније магле, не може обично много сати трајати, а да се што не поремети. Зими је варош 1 до 2° Ц. топлија него околина, због тога мора постати ваздушна струја, која се горе подиже и у извесној се висини као какав црн облак на страну удали. Отуд мора наступити струјање ваздуха у нижим ваздушним слојевима. Али ако је ваздух на земљи знатно хладнији него у висини од неколико стотина стопа и развија ли сунце маглу у варошкој околини, тако да у околини буде топлије него у вароши, онда магла може потрајати читав дан. Због тога су најлепши зимски дани за Лондон најружнији, ако у висини од прилике око 1000 стопа не душе ветар или ако не влада за то годишње доба необична суша. Ако је ваздух јако сух, онда нема густе магле у Лондону, а ако је јако влажан, тако да магла пада, онда је у Лондону мало магле. Сухе топле површине кућа и виша температура не даду, да влажне магле ни приближно не достигну у Лондону ону исту густоћу, каква је у околини.

(По „La Nature“). **(М. П.)**

Преписка између блаженопокојног владике Платона Атанацковића и бивше тителске баталијонске команде у ствари освећења војне заставе.

Године 1854. дакле пре пуних 37 година спремао се са многом другом војском наше монархије, и бивши шајкашки батаљон на границу — у Галицију. Беше одређен и дан, када ће се, по прегледу бригадног старешине Шокчевића, кренути на далеки пут. Тога дана осветиће се и *прва* војна застава

батаљонска, која се данас налази на сахрани у тителској српској православној цркви, камо је свечано и званично предата, када је Шајкашка развојачена.

На сваки начин биће да су Срби официри шајкашки а и свештеници замолили владику Платона, да се заузме, да нову а прву заставу можда не освети друге вероисповести свештеник, већ грдне већине, како становништва тако и војништва и часништва свештеник српске православне вероисповести.

Блаженопокојни владика тада новосадско-бачки Платон напише представку батаљонској команди у Тителу, у којој вели, да му је дошло до знања, да батаљонска команда хоће да нову војну заставу освети римокатолички свештеник; пошто пак највећи део војника припада источно православној вероисповести и пошто је најтоплија жеља ових, да њихов свештеник освети речену заставу, а осим тога код батаљона да постоји и војна црква, коју је поклонио негда бачки владика Јосиф илем. Шакабента, чини по дужности својој пажљивом батаљонску команду на све то и моли, да се задоста учини праведној жељи храбрих ратника.

Свакако ће писмо то интересовати публику што чита, те га зато ево у немачком оригиналу доносимо.

Оно гласи: Nr. 148.

Hochlöbliches k. k. Batallions-Commando!

Es ist mir zur Kenntniss gebracht worden, dass das Hochlöbliche k. k. Batallions-Commando die Einsegnung einer neuen Fahne durch einen Röm. Katholischen Priester vollzuziehen beschlossen habe. Da der grösste Theil der k. k. Titler Grenz-Infanterie Batallions-Mannschaft mit sehr geringer Ausnahme zu der orthodox-morgenländischen Kirche sich bekennt; da ferner die dortige Feldkapelle selbst, als freiwilliges Geschenk des Bácskaer Bischofs Joseph von Schakabent seeligen Andenkens ist; da endlich der dasigen tapferen Krieger, wie es mir amtlich bekannt gemacht worden ist, sehnlichster Wunsch ist, dass dieselbe Fahne durch ihren eigenen Priester eingesegnet werde: so ermangle ich nicht die Aufmerksamkeit eines Hochlöblichen k k. Batallions-Commandos pflichtschuldigst auf die erwähnten Umstände zu lenken, und geziemend zu ersuchen, dem gerechten Wunsche der tapferen Krieger wolwollend entsprechen zu wollen.

Mit vollkommener Hochachtung verharrend des Hochlöblichen k k. Batallions Commandos

Neusatz, 7. Juni (26 Mai) 1854.

dienstfertigter Diener

Platon Athanaczkovics

Bácskaer Diözesan-Bischof.

На ову представку владике Платона обрати се тадањи батаљонски командант потпуковник Јован Вајман (Weymann) грофу Коронинију ц. кр. подмаршалу, војном и цивилном гувернеру у Банату и Србији и српско банатског бојног корпуса команданту (Militär und Civil Gouverneur im Banat und Serbien und serbisch-banater Armee Corps-Commandant etc. etc) у Земуну са молбом, којој прикључи препис владичине горње представке, како да поступи у овом питању?

Гроф Коронини под 17. јунијем 1854 враћа молбу и извештај потпуковника Вајмана са примедбом, да нема ништа против, да заставу освети „грчко несједињени свештеник.“

Батаљонска команда сада се пожурила да спреми све што треба за свећење заставе, а командант потпуковник Вајман напише писмо владици, писмо које је ваистину вредно, да се сачува, јер је оно кадро било да покрене самога владику на пут у Шајкашку, да сам лично освети шајкашку заставу. Писмо је пуно полета а писано је лепим стилом и дивним језиком. Оно гласи у оригиналу:

Euer bischöfliche Gnaden!

Auf die hochverehrte Zuschrift vom 7. Juni l. J. habe ich die Ehre zu erwiedern, wienach der, in Bezug der bevorstehenden Weihe der Fahne des zum Ausmarsche bestimmten Bataillons gestellte Wunsch jeden Billigkeitsgrund für sich hat, daher auch den vollen Beifall des Bataillons finden muss.

Doch erlaube mir euer bischöfliche Gnaden nun auch meinerseits als Organ des Offiziers Corps wie nicht minder des ganzen Bataillons und der gesammten Bevölkerung die ergebene Bitte, dass die im Bataillon zum ersten Male begangen werdende so hoch wichtige Feier der Fahnenweihe durch Euer bischöfliche Gnaden vollbracht werden möge.

Dieser feierliche Akt ist in dem gegenwärtigen Augenblick so wichtig, und die Verehrung und Hochachtung der ganzen Bevölkerung dieses Bataillons für Euer bischöfliche Gnaden als den Oberhirten so gross, dass der Segen, den Euer bischöfliche Gnaden auf die erste Fahne des Baons wie Gottes Statt sprechen werden, sicher jedes brave Soldaten und getreue Unterthansherz feurig erheben und zur treuen und tapferen Hingebung für das allerhöchste Kaiserhaus Österreich erstärken werde.

Geruhen Euer bischöfliche Gnaden diese Gunst den aus der Heimath scheidenden braven Kriegern zu willfahren, um welches Sie auch der Herr General Brigadier v. Šokcsevics bittet, und ich spreche die Ueberzeugung aus, dass diese durch Euer biscsöfliche Gnaden geweihte Fahne sicher als leitender Stern die Braven sicher zum Siege und Ruhme führen werde.

Sollte diese meine Bitte gnädigen Eingang finden, so beehre ich mich ferner Euer bischöfl. Gnaden noch in Kenntniss zu setzen, dass Samstag den 24 ten Früh 6 Uhr das Bataillon die Revision vor dem H. General Brigadier passiren und um 9 Uhr in der vom H. Bischof v. Schakabent dem Baonne verehrten Feldkapelle die Funktion der Fahnenweihe vorgenommen werd n wird и т. д. што би у слободном преводу значило, да жељи, коју је владика у своме дописУ од 7. јунија у погледу освећења војне заставе изрекао и команда и часнички кор на сусрет излази али уједно моле владику, да сам лично дође и божијег благослова измоли на заставу, која ће храбре, и прејасном дому владалачком свагда верно одане шајкаше сигурној победи и слави повести.

Владика Платон заиста је и дошао у Тител и ту у српској православној цркви осветио је војну шајкашку заставу на душевно задовољство васколиког православног шајкашког народа. Од тога доба, за пуних 37 година, главно место негда поносне Шајкашке, а и данас среско место и угледно, није било те среће да у својој средини узмога поздравити и једног насљедника епископа Платона, свога св. владику, старешину и оца духовног.

Владика Платон, овим чином, који овде ево донесосмо, заслужио је као поборник православља у народу а нарочито у шајкашком трајан спомен.

У *Тителу* 18. Августа 1891.

Е. С—в.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Из „Јавора“ је засебно отштампана шаљива игра Милана Савића „*На леп начин*“. Цена је књижици 20 новч.

= Изишла је брошира „*Прилог кривичној парници Јаше Томића*“. Ово је криминалистичка расправа младога адвоката новосадског *дра Милана А Ћирића*, који је приликом расправе заступао Миту Димитријевића, оца пок. Мише Димитријевића. Садржај је брошире изведен у призиву на високу кр. курију.

= „Матица Српска“ издала јс и разаслала својим члановима „*Рад и именик „Матице Српске“ године 1890*“ Овде је изложен рад главне скупштине, пословни ред за главну скупштину, правила о чиновницима „Матице Српске“, правила за књижницу њену, имена чланова и приложника и т. д.

= Од *Вуковог речника* државнога издања у Београду штампано је до сада десет табака и посао се даље наставља под уређивањем нашега стручњака проф. Јована Бошковића.

= Свеска за мај београдског часописа „*Учитељ*“, органа учитељског удружења, доноси међу осталим добрим чланцима и чланак „*Јогунство код деце*“ из пера Српкиње гђе *Анђелије Свајићеве*, учитељице у Богатићу Чланак је сведен на ово: Јогунство се појављује 1. код деце даровите али полење; 2. деце даровите и частољубиве; 3. код деце с телесним манама. Јогунство се изазива: 1. прекомерним моралисањем; 2. погрдама; 3. недостатком љубави к деци Јогунство се отклања: 1. ако се на њега не обраћа велика пажња, т. ј. дете не сме видети да се ми једимо ради тога или да нам то прави сметњу. — Чинити се невешт; наредбе и заповести тако удесити, да детету не остане места за јогунство. 2. код рано развијене деце разлозима отклонити то зло и учинити их као својим пријатељима, 3. милом и лепом речју, но не сувишном нежности.

= У накнади књижаре Браће М. Поповића изашла је лепа збирка „*Српских народних песама*“. што их је скупио и за штампу приредио *Манојло Кордунаш*. У овој збирци има 40 лепих народних песама, које се певају у бившој Горњој Крајини. Скупљач има сакупљених и других народних умотворина, које ће такође издати на свет, а за сада су угледале света ове народне песме, које су заиста лепе, и у којима се огледа дух и тип народни у браће нам Горњокрајишника.

= Под натписом „*Грилпарцерови женски ликови*“ излазиће у Бечу илустровано једно издање у свескама. Почеће са „Сафом“. Прва ће свеска изаћи у другој половини септембра.

= Кишфалудијево друштво у Будимпешти издало је свих седам Софоклових трагедија у преводу Григорија Чикије. Најпре је реч о самом Софоклу, за тим долази „Краљ Едип“, „Едип у Колоносу“, за тим „Антигона“ па „Илектра“ па „Ајант“ па „Филоктит“ и најпосле „Трахинке“ Уза сваку ту трагедију додане су примедбе. — Ми Срби, колико је нама познато, имамо у преводу само „Антигону“ (у прози од дра Папакостопулоса) и „Краља Едипа“ (од Луке Зоре-а, св. 60, и 64. Народне библиотеке Браће Јовановића).

БЕЛЕШКЕ.

(Нова српска књижарница.) Добро познати и вредни српски штампар и издавач корисних књига српских *А. Пајевић* отвара овога месеца у својој кући у Новоме Саду (Дунавска улица) *издавачку књижарницу* са музикалијама, разноврсним писаћим и школским прибором у великом избору, као и свима оним многобројним врстама робе, које врсте овамо спадају. Пајевићев самостални рад на пољу накладе српских књига, његов избор при издавању књига, његово добро име у свима крајевима српства, даје нам јемство, да ће он солидним радом својим умети задовољити свакога, ко се с поверењем на њега обрати. С тога би ваљало ово ново подузеће својски потпомоћи, како би и оно могло бити од што веће користи публици и књижевности својим књижарским посредовањем и услугама.

(Једна српска певачица). „Вршачки Гласник“ доноси ову белешку: Госпођица Султана Цијукова, певачица-ученица на бечком конзерваторијуму, која је ове године са одликовањем свршила први течај тога завода, подастрла је у понизности своју молбу Њеном Величанству, царици и краљици нашој, не би ли јој се као сиромашној а одличној ученици изволело милостиво подарити једно слободно место на том заводу, којим се ослобађа од школарине. На своју молбу добила је овакво решење: Секретаријат Њеног Величанства царице и краљице Бр. 1002 — г. 1891. Гђици Султани Цијуковој, певачици-ученици на бечком конзерваторијуму у Бечу. I. Лотринишка улица, 11. На Вашу молбу Њеном Величанству од 5. јула уз повратак односних Вам прилога овим се извештавате, да Вам је Њено Величанство царица и краљица на бечком конзерваторијуму Њоме установљено, сада упражњено слободно место највишим својим решењем данашњим даном изволело најмилостивије подарити. Ишл, 19 августа 1891. Фајфалик с. р. ц. кр. дворски саветник. Мислимо да је ово и сувише сведоџбе о певачком дару и способности Вршчанке Српкиње, гђце Султане Цијукове. За то, народе српски, помози овој одличној а сиромашној ћери својој, чија је способност већ и до Њ. Величанства допрла, да доврши, што је

отпочела. Односни прилози нека се шаљу одборском председнику, г. Ники Недељковићу у Вршцу.

(**Хенрика Ибзена**) син, др. *Сигурд Ибзен*, узима најстарију кћер *Бјернсонову*, Берглиоту Бјернсон за жену. Ова је млада певачица, ученица славне паришке певачице Маршези, а уз то је чувена лепотица. Имена књижевника Ибзена и Бјернсона довољно су позната и у српској књижевности, а и „Јавор" је донео по неке одломке њихових радова.

(**Чувени немачки научењак Х. Хелмхолц**) славио је 19. (31.) августа дан свога рођења. Исти је стекао научне славе као физиолог, физичар и естетички критичар. Херман Лудвиг Хелмхолц родио се 19. (31.) августа 1821. у Потсдаму, где му је отац био гимназијални учитељ. Свршив са сјајним успехом у Берлину медицину постао је већ 1842. асистентом у великој болници Charité, 1843. војничким лекаром, 1848. помоћником анатомичног музеја, а 1849. професором физиологије у Кенигсбергу Већ 1847. издао је епохалну радњу: „Ueber die Erhaltung der Kraft, eine physikalische Abhandlung." Год. 1851. изнашао је огледало за око, и тиме преокренуо сво офталмологију. Све своје научне резултате у науци о светлости прибрао је Хелмхолц у знаменитој књизи: „Physiologische Optik." — Год. 1855. преселио се као професор у Бон, где је започео своје радње у физиолошкој акустици. Год. 1858. дошао је за професора у Хајделберг и ту је године 1862. довршио своје такођер знаменито дело: „Die Lehre von den Tonempfindungen" Ово дело разнело је име његово по свом свету. Год. 1871. дошао је за професора физике у Берлин, где је и данас Универзитет француски у Монтплију лане му је предао адресу, којом су га сви француски научењаци особито одликовали. Француска влада обдарила га је великим крстом реда почасне легије, а то је такво одликовање, које до данас није доживио ни један немачки научењак. ***А. М. М.***

———

РАЗНО.

(„**Киш**"). У ланском „Јавору" у чланку „Гробови знаменитих Срба", па после и у засебној књижици (на стр. 49.) навели смо међу онима, који су у алмашкој порти у Новом Саду сахрањени и „*Јована Јовановића Кишјаноша*", деда нашега Змаја-Јовановића. Рекли смо онде, да је он био малена узраста, те су га с тога по мађарском назвали „Киш-Јаношем" или се рекло укратко „Киш", па тако и данас зову његове потомке. Даље смо рекли о томе „Кишу" да је добио угарско племство „*за своје заслуге приликом копања Францовог канала*". Сада смо наишли у једној старој писаној песмарици, која је својина пречасног г. Мирона, игумана манастира Ковиља, и која је писана још пре скоро 100 година на једну песму, у којој се пева о копању Францовог канала, те у којој се и неки „*Киш*" слави Да ли је то наш „*Киш-Јанош*", дед нашега Змаја, за којега се зна, да се при копању тога канала одликовао и стекао племство? Један од унука његових прича нам, да је од свога *оца* слушао, да се некад певала песма о Киш-Јаношу и Францовом Каналу. Да ли ће то та песма бити? Ево тога места из те песме, које о Кишу говори:

Сви једино гласно виват *Киш* нек вичу
Јер он до зорице никогда не спава,
Напољњени духа Аркеуса права.
Његова су дјела увек напредена,
Увек напредена, увек похваљена.

За цара и краља вели се у песми:

Славит јего цјела плодоносна Бачка,
Плодоносна Бачка, виновна Телечка,
Испод које тече Бегеј тиха вода
И Дунава плови мог сердца свобода.

Под „Бегеј" се разуме *канал*, јер онај прави *Бегеј* је у Банату; па будући да је и Бегеј *копан канал*, то се та реч „Бегеј" узела уопште за „канал". Тако је и у натпису песме: „**Пѣснъ ѿ Вербацѣ (Врбас) Похвале чрез копающего' Бегеа. При Францишку II. кралю Hungarszkom**". На крају песме стоји: **Конец копающагѡ Францишка канала кроз Бачку вармеђу славную.**

Копање канала је започето г. 1793., као што се види из извештаја у старом српском листу од те године „Славено-сербскија вједомости" (у Бечу, који смо извештај и ми у „Јавору" пре неколико година у овој рубрици спомена ради донели).

(**Колико треба да су топли наши напитци!**) На то питање одговорио је један стручни лист за јавну хигијену овако: Шампањско вино 8—10°, вода за пиће 12—13°, содавода 13—15°, пиво 14—16°, бело вино 16—18°, црно вино 17—19°, кава 23—25°, теј (чај) 24—26°, чорба 37—52°, све температуре по Целзијевој скали

„**JABOP**" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. 3 вр.

Издање и штампа А Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 36. У НОВОМ САДУ 8. СЕПТЕМБРА 1891. Год. XVIII.

ОЛУЈА.

Сунце сједа — жалосно је . . .
цио дан га облак крио —
једва што му при растанку
зрачак земљу пољубио.

Сунце мину — вихор крену
чак од онуд преко мора,
облаци се многи стичу
под ударцем од вихора.

И вихор је јунак холи . . .
на буљуке облак вија. . . .
час их купи, час поцјепа,
на комате поразбија.

Час у једно коло веже —
па се с њима титра, шали,
сад кô куле изгледају.
сад јаблани разграњали.

На чете их опет реди . .
свака чета својој страни, —
многи коњиц ту се јави —
једни бјели — други врани.

Кô без главе неки јури —
а на облак од облака. . .
видиш опет гдје но јашу
под седлима три јунака.

Све од једном: ура! ура!
вихорове вихор јави — —
све се слике прерушише . . .
сваки облак огарави.

Кô копрене мрачак вео
растрије се нојце тама. . . ,
муња кресну — гром затутњи —
сукну море у пјенама.

Све што живи — нјемо ћути. . .
свуд притисла санка моћ. . .
једва што се *морнар* чује:
„*Ужасна је! . . вака ноћ!*“

Саво Ст. Рачета.

НЕКАД И САД.

— Приповетка из Сарајева. —

Као год што се Чубро Чојковић прославио својим песмама, тако се Нико Пејиновић прославио ћурчилуком, а колико се год у Паризу распитивало за златарине Митрићевићеве, толико се за његове ћуркове у Стамболу јагмило. Из Стамбола разнела га хвала чак до запада, и ма да су га колико хвалили, нису га прехвалили, јер његов еснаф онда је и ресио Сарајево.

Турци се поносили Србима, што им ћурчилуком толико Босну прославили; Турци се поносили, а Србима играло срце од радости, што им је рад тако виђен.

Симине песме читале се од истока до запада, а Никини ћуркови носили се по Балкану и северу.

Сарајево се од памтивека Србима поносило!

Еј! Да није смрти и нараштаја, понос би нам и сунце надсјало. Смрт нас утамани, а нараштај не наследи, па тако славу само прошлост спомиње. Неправо је, што слава нејде са колена на колена.

Ето, сви знате о коме хоћу да вам причам, знате, јер сви сте га пожалили што се није на оца уметнуо.

Колико смо га за очевог живота волели, па колико смо се од њега надали, а оно ето шта би.

Отац му по шездесет товара робе чак на Узунђеву носио; стотинама хиљада лисичина лежало је у његовим магазама, а он нема маријаша да сомун купи; отац му свакког свеца цркву даривао цекинима и златним утварима, а он на светог Николу није имао новчића да спусти у тас . . . а знате да је о Николи свечар.

Некад би на тај дан по сто дуката потрошио, а Сарајлије чудише се његовом познанству и господству.

Са бароном Н. испод руке је ишао, а са генералима и саветницима време у егленисању проводио. За еснаф ћурчински није никад разбирао; стидео се што је еснафски син, као да му оцу нису и паше темен одавале.

* * *

Нема ни једног Сарајлије, који се још не сећа Нике Пејиновића, кад оно последњи пут полазаше са робом на Узунђеву и Стамбол.

Пола вароши било се слегло на козијућуприју да се поздраве са Ником на поласку.

Дан је био топал, а тих поветарац растеривао је спарину, која се слегла на хаџиску раван, на којој се свет искупио.

Јањци се пекли и пите кувале а циганчад је махнито за бакшиш скакала са ћуприје у воду.

Смех се разлегао по кршовитој долини.

Караван кириџиски указа се иза камените окуке, а међу светином завлада свечана тишина.

Пред кириџијама јахао је Нико поносито, а сребрне пушке за пасом бљештале су на сунчаном жару.

Нуз његовог коња ишао је Ненад пешице, а за њима крамар са шездесет товара робе.

Ненада је тада тек гарила науснща, а био је кршан, да му није било вршњака у целом шехер-Сарајеву.

Богато одело преливало му се на једром телу, а златан вез са џамадана блистао се спрам сјаја сунчевог; копоран и фермен начичкан му арчом свиленим, а на потур-чакширама, у пачалуцима помешана злаћана струна, провиривала је испод свиленог арча као роса из меке маховине; персиски трамболоз припио му се око струка, па би рекао да је до сад у кавезу растао.

Нико се поносио сином својим, па му се срце раздрагало, видећи како цуре шапућу међу собом, а крадимице погледају на Ненада.

Тако радостан сјаше са коња, пољуби се са сином и са ближим сродницима, онда извади обе пушке сребрњаче па их испали у брзе вале Миљацкине.

На тај знак изиђе Ненад гологлав пред њега:

— Шта ћеш заповедити, еснаф башо?

— Десет печених јањаца, десет масних пита и толико тепсија баглаве, нека се овде изда сиротињи за срећног нашег путовања!

— Желиш ли још што, еснаф-башо?

— Педесет цекина нека изда кућа моја старој цркви за молебствија: да ме бог здрав дома поврати и да своју породицу здраву затечем!

— Желиш још што, еснаф башо!

— Да се крећемо у име божије!

Ненад пољуби оца опет у руку, зажеливши му срећно путовање, а јолџија викну крамару да се крену.

— Збогом, браћо! Бог дао да се здраво видимо!

— Срећан ти пут! — захорило се из хиљаду грла мушких и женских.

Караван се одмицао, а таламбаси и дајире захорише уз писку узурни.

Тако су Сарајлије испраћале ћурчински еснаф у Стамбол, а тада Ненад није ни помишљао да ће се стидети те свечаности, на којој је оца гологлав служио, питајући га за жеље његове.

* * *

Нико Пејиновић био је најугледнији у Сарајеву, са своје еснафске радње и свога

тешког блага, а колико је год Нико био виђен код паша и бегова, толико је Ненад код цура и друг ва.

Мотриле су мајке, са чијом ће ћерком Ненад ашиковати, а он је са сваком једнако егленисао, све до оног дана, кад му Нико оде на Узунђеву. Од оно доба нешто се био променио, те где је, а он са Анђом Одавићевом.

Анђа је пристала уз Ненада, јер је лепа к'о вила, а гиздава к'о голубица.

Ни једна Сарајка није знала онако димлије наборати, ни једна фесић онако на очи нагиздати, па и да је знала, кад ниједној није дочиковао, к'о Анђи Одавићевој.

Онај стаболи фесић, па оно притегнуто јелече на грудима! Па оне сјајне очице и припијене обрве, па оне румене пуне уснице и они бели к'о бисер зубићи!

Све је то ашике мамило пред њене пенџере, а Ненада к'о мађијама замађијаног привезало за њене одаје, па му тешко растати се од њих.

— Чуј, Анђо! Волео бих да сам увек у овој одаји. Јес' баш бих волео!

— Нуто, Ненаде, не бенави се!

— Не лажем, свеца ми!

— Не правдај се свецем да џабе грешиш.

— Имена ти, не верујеш?

— Јок!

— Баш не верујеш?!

— Јок!

— Јес' ја', не верујеш.

— Баш ни малчицо.

— Е, не био иксан, ако те до две ефте не запитам у оца!

Анђа поруменила к'о ђул румени а прстима пребира боре на димлијама.

— Ја сам те обегенисао, па ето не могу без тебе.

— Можда је то само к'о неки севдах на те клонуо, па кад те прође, ти ћеш друкче смарлаисати

— Славе ми, Анђо, нећу!

— А што болан обмањујеш ме, кад ни твој Нико неће бити оран за ме? Ти си виђен па ти ни Бесара ни Петракија не би јаруку баталили.

— Не чини ругла, Анђо! Кога ја бегенишем, мој ће Нико трипут толико, а моја Круна неће ти знати места наћи.

Анђа опет поруменила. Густе веђе сакрише јој очи, а врхом кундуре шара испред минђерлука.

— Имена ти, Анђо, реци, дал ме милујеш?

Њој само дах диже и спушта јелече на грудима, а доњу усну притегла бисерним зубићима.

— Ето, срамиш се, а аир је одговорити.

— Па . . . ти знаш . . .

— До две ефте отац ће ми са Узунђеве и ја бих могао пир уредити.

Анђи гракнуло срце од радости, а опет од стида неће јој реч преко усана.

— Ваља да ми одвратиш на беседу: јесил вољна ил ниси. Јазук је да ме гонаш!

— Баш си . . .

— Вољна си?

— Ја!

— Е, дај ми руку! Ма што дртиш к'о ластавица? Ево нећу ти ништа. Јел вера, Анђо?

— Вера до гроба!

— Бог види!

* * *

У чежњи дани најспорије пролазе, па и Анђи отегао се повратак ћурчилучки као цела година.

Па и Круна се забринула, те ће једног дана Ненаду:

— Рано моја, страшно сам за Нику уснила.

— Сан био, мајко, па и прошао.

— Друмови су пуни хајдука, сине, а и Турци су обесни око Таслице и Скопља.

— Та у њега је до петнајст рабаџија, па и он и јолџија, па крамар, а сви су добрим оружјем снабдевени.

— Поручила сам и господину Антиму, да данас опет држи молебствије за њега.

— Јесил платила за цело одјејаније са митром ил за сам омофор?

— За цео владичански орнат.

— Чудан ли је тај наш митрополит Антим! Код њега се држи скупља и јефтинија служба, баш као оџе што наплаћују записе из корана за златно и гвоздено перо. Е, јес баш је то јазук!

Они тако у разговору, а две пушке загрмеше под пенџери.

Врата од капије отворише се и крамар уведе Никиног коња, држећи Нику на њему, да се не сурва.

*

— Јој, несрећници мени! — цикну Круна, кад га виде.

— Нико, шта ти је? — упита га Ненад страшљиво.

— Оболео сам, а и године су. Ненаде, прихвати ме! Простри, Круно, душек с узглавцима.

Тако га скинуше и уведоше у одају.

Круна плаче, а Ненаду пуне очи суза.

— Чини ми се, да нећу сутрашње сунчане зраке угледати. Ненаде, сине рођени! Тешко ми је, што не доживех да те оженим. Поручи, Круно, по митрополита и проту и неколико наших еснафџија.

Круна и крамар изиђоше, а Ненад седе на душек поред оца.

— Пази на се... Виђах те често рахат по чаршији, а причињало ми се, да ти и ћурчилук нешто не мирише... Немој да га икад забаталиш, јер је из њега све што имамо... Још да ми онај пожар није прождерао пет хиљада дуката белих меџедија, био бих можда најзгоднији у целој овој касаби... Па не забатаљуј свога еснафа по ч ршији и кавама, већ ради све док узможеш.

Својте и ближњи пријатељи већ дочули за несрећу Пејиновићеву, па се окупљају да га теше и храбре.

Дођоше и позване еснафџије Јелић и Ристић, а и митрополит се указиваше иза свог конака.

Цела се кућа ужурбала и забунила. Круна само вришти у вајату.

Кад митрополит са протом уђе, једва се Нико подиже да целује свету десницу.

— Благослови... свети владико!

— Да си благословен са целим домом својим!

— Ето, свети владико, пут ме уби а и нека мо́ра овладала у Стамболу, те једва се жив дотетурах до куће... Осећам да ћу умрети те бих рад да ми ти твојом молитвом душу препоручиш богу.

— Хоћу, хоћу, Нико, и́ причестићу те. Ти си цркви доста чинио, а надам се да ју нећеш ни на последњем часу заборавити.

— Не дао бог, господине!

— А што си нас позвао? — запита Јелић.

— Вас и проту позвах да осведочите коме ћу ово мало блага да оставим, да паше и кадије не чине зијана моме Ненаду, после моје смрти. Ову кућу и оне две магазе у ћурчилуку остављам моме Ненаду... а осим тога и педесет тисућа дуката, што у цекинима, што у белим меџедијама и талирима... Ону кућу у казанџилуку и ону у ташлихану остављам... малој цркви... а осим тога десет кеса талира и часни крст на свету трапезу. Новој цркви нека је пет сто златних меџедија... а остало да поделите сиромашној српској деци.. удовицама и слепим гусларима...

— Бог да прости! — чуло се из свију грла.

— Сад ми, господине, додај свето причешће.

— Имућан си, кир-Нико, па си ми баш могао за једне бројанице спомен оставити — рече грк митрополит, отварајући служебник.

Ники од напрезања помодрили нокти, а нос и јабучице пожутеле. Вилице му се стисле, па не може речи да прозбори На исповести је само главом одбијао грехе од себе.

Кад га митрополит причести, позва људе опет унутра.

Мало по мало долазио Нико опет себи, па кад му грк Антим на поласку пружи руку, он му прошапта:

— Послаћу по бројанице ..

То му је била последња, јер те ноћи растао се са Круном и Ненадом за навек.

(Свршиће се).

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

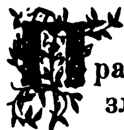

раво!“ Кликнуо је лукави доктор и злобно се насмеши у себи, кад је прочитао о младој удовици. Та незнатна ствар, била је подмуклом сплеткавцу довољно да измисли грдну лаж и на њој оснује своје планове.

Написао је сам себи писмо, пошље га пријатељу у Верону молећи га, да му исто

тако писмо напише, јер оно треба да одлучи његову срећу. Пријатељ се смејао „заљубљеном“ другу па му тим радије испуни жељу, јер о таким стварима није имао појма. Малку је писмо баш у згодан час дошло, када је преко празника дошао у Крањску на допуст. Два дана се бавио у Љубљани и тек тада се прејавио код Гловацкових. Обрадовала му се госпа. Он јој је морао потанко приповедати, како му је у Хрватској, шта је преко зиме радио, каква су хрватска господа, какве госпођице и да ли се нада. да ће се скоро моћи преселити у Крањску. Она му је приповедала опет, како се Сиемински преселили у Трст; да Ванда још увек тужи за Смарагдом, али, да ће се мало по мало утешити и заборавити на оног — Боровског.

„Мислите?“ упита је лукави доктор и погледи је радознало.

„Уверена сам, та нема никога, с ким би се разговарала и ко би јој доносио вести о њему“.

„То је истина; али то још није, да би га морала заборавити у срцу своме. Докле год госпођица не буде имала јасна доказа да ју је Боровски изневерио, дотле нема наде да ће га се одрећи“.

„То ће бити тешко“.

„Неће“ упадне јој Малак у реч, „врло лако ћу доказати да је неверан“.

„Господине докторе, томе се чисто не смем надати; реците ми шта сте чули, шта знате“, мољаше га сва узнемирена и радознала.

„Војник је војник; један је другом подобан, као јаје јајету“.

То рекавши маши се у шпаг за писмо, што га је по својој наредби из Вероне добио и преда га госпи:

„Изволте, читајте сами!“

Дркћућом руком узме госпа писмо и поче читати:

„Драги пријатељу!

Натпоручик Боровски неће ти већ више стојати на путу; утешио се код лепе младе удовице, код које је и на стану. Она га гони да се венчају, а он се устеже. Вели, да га нежне везе од пре везују; кад би му их ко год помогао раздрешити, ступио би с њоме пред олтар. Колико сам ја имао прилике посматрати твога такмаца и удовицу, рекао бих, да су те везе прекинуте. Уједно ти честитам на саизвољењу твоје невесте. Ако је заиста тако племенито биће, како ми је у писму описујеш са толиким усхићењем, заслужила је да се трудиш и да трпиш ње ради, пре него што је као срећан војно доведеш под свој кров. Пиши ми да ли је твој труд уродио у последње време бољим плодом. Од срца те поздравља твој искрени

У Верони 25. априла 185· Вилко“.

Из очију госпе Гловацке је сијало задовољство, какво се већ одавна није видело на њој. Грчевито је стиснула лажно писмо у сувој руци а у мислима је тражила речи, како би открила Малку своју силну жељу.

Напослетку упита:

„Господине докторе, требате ли ви то писмо?“

„Да-ли би се могли што помоћи њиме?“

„Много, много“. одговори му госпа промењеним гласом.

„Не бих ли могао сазнати његову вредност?“

„Надам се, да ћу вам тим писмом открити срце моје кћери“.

„Ако има такову моћ, задржите га и чувајте, као најдрагоценији залог. Судбина. моја је од сад у вашим рукама“.

Тим речима преда Малак писмо госпи и поче се наново надати Од радости није знао, шта би почео и како да се захвали својој добротворци. Задовољан се вратио у Хрватску и сам се дивио своме домишљају, којим је истерао из седла такмаца свога

Госпа Гловацка је још тај дан окушала моћ тог несретног писма. Седела је у ћошку своје спаваће собе и окретним прстима својим плела плетиво, а ћерка јој је крај прозора шила. Задубљене обе у свој рад ћутале су неко време, тада мати узме писмо из шпага и да ћерци.

„На, Ванда, читај ово писмо!“

Ванда га прочита, пребледи и остави писмо на страну.

„То није истина!“ рече.

„Шта није истина?“

„То, што у том писму неки Вилко говори о Боровском“.

„А од куд ти то знаш? Или можда имаш у рукама какве друге доказе, услед којих смеш да поричеш ово, што стоји црно на белом?“

„Не требају ми писани докази“, одговори тужно ражаљена Ванда.

„Гле, гле то је чудновато! Ти дакле имаш неки начин, којим за материпи леђи добијаш поруке од њега. Онда већ верујем да се Вилко тај вара, кад пише, да су прекинуте везе“.

„Мајко, немој ме тако корети без основа! Од кад је Боровски отишао из Љубљане, нисам ни речи чула о њему, али срце ми каже, да ме није изневерио и то је доста“.

„Ха, ха, ха!“ насмеја се мати гласно. О, Ванда, Ванда, како си још наивна. Док будеш толико искусила колко ја, судићеш о мушкима друкчије. Мени није требало ни ово писмо, ја сам се још пре уверила, да Боровски не мари више за тебе: да је нашао другу, чим је ступио на талијанско земљиште“.

„Кад си била још пре уверена, нашто ти је онда дао Малак то бесмислено писмо?“

„Од воље ми га није дао“

„Онда си га морала лепо молити? А баш бих волела знати за што.

„Зашто?“ упита мати срдито, „за то, да бих уверила напослетку кћер, како без невоље и себе и мене заводи за човеком, који није достојан да се невина девојка за њим поводи.“

„Не тако, мати, не осуђуј, кога не познајеш“

„Не познајем га!“ жали се госпа, „или можда не знам, или можда не зна ова Љубљана, што ме је до гроба дотерало? Или си већ све заборавила?“

„Ништа нисам заборавила Баш зато, што нисам заборавила, одрекла сам се сваке наде у будућност; одрекла се света, те се само за тебе бринула, да би ми опет оздравила и да би поред мене још дуго, дуго, задовољно и срећно живела.“

„Ништа ми нећеш помоћи, ако ми не испуниш једну жељу.“

„А та је?“ упита Ванда страшљиво.

„Да одговориш Боровском.“

„Како му могу одговорити, кад ми он још никад није писао. То се никако неби приличило.“

„Пиши му да га се одричеш“

„Како се могу одрећи онога, што није моје! Та ето вам црно на белом да га је друга присвојила.“

„Али ту стоји, да га је само у пола присвојила.“

„Мати, већ сам ти рекла, да сам се одрекла света Пусти ми сва чуства мога срца, та она нису ником на путу. То је једино што сам задржала, а друго не захтевам.“

„Кад си се свега одрекла, не пречи Боровском, да буде срећан.

„Па ја му не пречим.“

„Али он то не зна; мораш му писати.“

„Мати, то немаш права захтевати!“ рече Ванда сва узнемирена.

„Већ сам једном ногом у гробу, а твоја тврдоглавост и непослушност отераће ме пре времена под земљу. Доста сам имала обзира према теби, увек сам се задржавала, али сад је моја стрпљивост прекипела.“

Ванда је дрктала по свом телу; по очима је познала матер да се справља за нешто одлучно. Радо би је утешила и већ је хтела проговорити, али мати јој пресече реч и гнев но се осече на њу:

„Никаква изговора више!“

На то се госпа Гловацка дигне, донесе папир и перо и одлучно рече!

„Пиши!“

„Шта да пишем?“ упита Ванда бојажљиво, а била бледа као смрт.

„Шта хоћеш; само пиши!“

„Мајко!“ мољаше је Ванда нежно и хтела је загрлити гњевну матер. Али эва је одгурне и поново повиче:

„Пиши!“

Ванди је пуцало срце. Није знала шта да чини. Вест је није ништа разочарала; више но икада била је она уверена да је све учинила, што дете може родитељима да учини. Али гледати болну матер у тако раздраженом стању, није могло поднети њено благо срце. Као ван себе напише:

„Слободни сте!

Ванда.“

и баци перо, да се зболо о тле. За тим појури у своју собу и горко се заплаче, а мати је писмо запечатила ц послала на пошту.

(Наставиће се.)

ПРЋИЈА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

Талијански написао Еторе Доминићи.

С пишчевим допуштењем посрбио Томо Кристов Поповић.

(Наставак.)

ПОЈАВА 8.

Витез, Миливој и пређашња.

Миливој. Шта дакле велите, господине витеже?

Витез. Ја велим, да ваша госпођа има право. По што нијесте одмах драговољно пристали, да јој купите хаљину, сада, да јој их понудите десет од једном, не би вам их примила.

Миливој. Ал', за бога, витеже, ви, који знате више кад спавате, него ја кад мислим; ви, који боље познајете моју жену од мене; посаветујте ме, молим вас, научите ме, како би се опет емиловала на ме.

Витез. Е, то је, пријатељу мој, не трудно, него прем трудно! Ал' ипак, да сам с вама, отишао бих одмах и купио јој ту вражију хаљину; па бих јој је како год кријући подметнуо у њену собу, нек' је сама нађе . . . .

Миливој. И баш држите да тако . . .

Витез. С почетка ће се можда устезати, нећкати ће се, да је обуче; али мало по мало изгледаће јој све љепша и љепша, док је на пошљетку не примами, те тако и вама опрости. Јел' те, госпођо Милице, да ће тако бити?

Милица. Не могу вас послужити, не знам; јер нијесам, вјерујте, никада то кушала.

Миливој. Кад ви то кажете, одиста је тако. Одох дакле одмах, да јој је купим У здравље ваше досјетљивости и мудрости, ја ћу мало по мало постати ријетки, јединствени муж До виђења. (**одлази.**)

ПОЈАВА 9.

Витез и Милица.

Витез. Госпођо Милице ја сам с радошћу дочуо, да вам је муж са срећом стигао. Бар ћете сада бити задовољни.

Милица Преко сваке мјере, више него задовољна.

Витез. Радујем се . . . тако и треба, да осјећа права, племенита жена.

Милица. И ја се од срца радујем вама, што тако узвишени појам имате о супружеској узајмној љубави и вјерности.

Витез. Тако је, погодили сте, узвишени појам и осјећање.

Милица. Па можда баш с тога толико се и бринете за ону мог дјевера?

Витез. Гледам и настојим, да му, у колико је могуће, будем при руци. . . . ако ништа савјетом

Милица. И то без икакве своје користи. . .

Витез. Да како, јер мој добри пријатељ Миливој, по што није бог зна какав хитрак, често се налази у неприлици.

Милица. А ви, господине витеже, каоно ти хитар човјек, потпомажете га и доскочите свакој.

Витез. Колико знам и умијем.

Милица Без шале, с тако племенитим осјећајима и намјерама, ви сте бесцијено благо, ријетка срећа у једној кући.

Витез. Хеј, куд те среће, кад бих могао бити и у вашој!

Милица. Хвала лијепа, али за ме . . , која нијесам чак углађена по данашњем духу времена, која не захтјевам бог зна што, довољан је и мој муж.

Витез. Ал' опет не вјерујем, да би он одбио моје пријатељство.

Милица. О, молим вас. . . . не знам за што. . . то ће за њега бити. . . А познајете ли збиља мог мужа?

Витез. Нијесмо познати, ама по што сам велики пријатељ с Миливојем . . .

Милица. Видите, господине, они двојица у ничем не наликују, као да нијесу браћа. Мој вам је муж простачина, без икакве углађености; ал' искрен до скрајности: што му је на срцу, то и на језику. Осим тога хитрак, ђаво живи; одмах, на први мах, зна свакога процијенити и премјерити; с тога сам више но увјерена, да чим узима прилике говорити са господином витезом, да ће вас знати процијенити. . . . за оно, што вриједите, и одати вам оно поштовање . . . . које заслужујете.

Витез (за себе) Чуда!

Милица. Ја опет са своје стране препоручити ћу вас њему, као што збиља заслужујете.

Витез. (за себе) Ја успјевам преко сваког свог очекивања! (на глас) Прелијепа Милице!

Милица. Видите, господине, то ваше „прелијепа“ не би некако чак лијепо звонило на ухо мом мужу, он би то узео као претјеран израз.

Витез. А не рекосте ли ми ви, да је главна врлина вашег мужа искреност; па, ако је баш тако, он ме не би могао него похвалити

Милица. Ала се знате вјешто удварати!

Витез. А ви знате на сваку одмах, да одго-

ворите, као да их имате приуготовљене у џепу! Бога ми, ви нијесте с реда, као обичне наше жене; него сте баш изображена госпођа!

Милица. Варате се, господине! Ја нијесам него проста једна женица, кћи једног ковача, жена једног поморца! . . .

Витез. Не пази се већ данас на то, не гледа се више ко је каква рода ни племена . . . .

Милица. (играјући се писмом, кога јој је Цвијета дала, и читајући га на по гласа) „Ја не могу љубити никога до тебе. Од када те је Миливој отео љубави мојој; ја не налазим мира ни покоја; *јер само благородна крв* може да створије у женскињи све оне милине“. . . .

Витез. Шта то лијепо читате?

Милица. Та ништа . . . Ох опростите . . . слиједите, молим вас . . . о чему оно говорасмо!

Витез Вељах вам, како се дан данашњи не пази на то ко је каква рода, *кад природа особито обдари женскињу оним врлинама,* које привлаче човјека. . . .

Милица. (чита даље) „Оно нешто у теби привлачива, оно миље, *којим природа никако није кадра, да задахне женскињу*“. . . .

Витез. Али ме ви не слушате!

Милица. Слушам . . . . варате се . . . слушам сваку вашу ријеч . . .

Витез. И збиља природа је била издашна према вама, не маћеха, него права мајка. . . . *То ваше плаво око, пуно чара и миља* . . .

Милица. (чита даље) „Додај к свему томе *та твоја два велика привлачива црна ока*.“

Витез. Али, госпођо, . . . знајте, да ја почимљем . . .

Милица. Опростите. . . . сравњивала сам нешто . . . размишљала колико сте ви наклоњени миру и љубави супружеској . . . Изволите, прочитајте, што сте ви сами писали . . .

Витез. Моје писмо!... А како је до вас дошло?!...

Милица. Ни пријеваром, ни на какав други срамотни начин; већ са свим случајно, али у добар час, да вас узмогну све боље цијенити и препоручити свом мужу искрено пријатељство господина витеза.

Витез. Дакле сам ја био играчка . . . .

Милица. Изволте узети ваше писмо, господине витеже! (дочим му она пружа писмо, улазе у собу Миливој и Душан)

ПОЈАВА 10.

Миливој, Душан и пређашњи.

Миливој. (видећи писмо) О!

Витез (видећи Миливоја сакрије га) Ох!

Душан. Шта је то? Ко је тај?

Миливој. (збуњено) Тај! . . то је витез Бујовић. . . . мој велики пријатељ. . . .

Душан. Шта га ти, Милице, имаш с овим господином?

Милица. Ништа, Душане. . . . знаћеш. . . казаћу ти. . . .

Душан. Не чекам ја ни часа, не знам ја за то твоје знаћеш, казаћу ти; но говори . . . одмах овдје да си ми казала! . .

Миливој. (полако Витезу) Ово је најбоље подвити реп, па побјећи!

Витез (полако) Да што. (хоће да изађе)

Душан. (заустављајући га) Станте! . . . одавде се лако не излази! . .

Миливој. Бога ми се на сав мах облачи, биће на претек пуцњаве и ломњаве!

Душан. Господине, да сте ми одмах дали оно писмо.

Милица. Душан . . . овдје . . . сад . . . немој... молим те . . . немој . . .

Душан. Одмах писмо на поље!

Витез. Не! . . . не ћете га имати! . . .

Душан. (хоће да насрне на њ, Миливој и Милица га задржавају) Несрећо! . . Кукавицо! . . .

Милица. Душане. . немој ме напастовати. . не напастуј ме ни криву ни дужну. . Душане. . .

Миливој. Бјежте, витеже . . . за бога бјежте..

Витез. Морам се уклонити. (Душану) Ваша ће вам жена све разјаснити; ја сам пак готов у свако доба, да вам докажем . . (оде)

Миливој Душане брате, умири се . . . кад је зло већ учињено. . . .

Душан. Лудо! . . бено! . . .

Миливој. Ето вас ту, кад не ћеш; па размрсите између вас двоје тај спор, ја умивам руке! (хоће да оде.)

ПОЈАВА 11.

Ана и пређашњи.

Ана. Шта је та вика?

Миливој. (трчећи к њој) Наљегли смо ја и Душан у *салон,* таман кад је витезу предавала некакво писмо.

Ана. Она! . . . подмукла лисица! . . . предвиђала сам ја то! . . .

Душан. (трчећи к мајци и ухвативши је за руку) Говори, мајко. . . . кажи све. . . . шта си предвиђала? . . . дакле је истина? . . . дакле је могуће?. . .

Милица. (свекрви) Доста, госпођо, ни ријечи више; јер, ако писнете још само једну ријеч, знајте да ћу кадра бити . . .

Ана. Ама шта? . . . напријед. . . . да чујемо! . . .

Милица. Напастовати ме ни криву ни ду-

жну! . . . пањкати ме на права бога! . . . Да о мени сумња мој муж. да ме држи за невјерницу и црнобразницу ради. . . . Ал' не! . . . хоћу да будем великодушна! . . . Њему ћу самом у четири ока све испричати, њему ћу се на само оправдати! . .

Душан. Дакле можеш? . . . Можеш, Милице, да ми се оправдаш?

Милица. Теби самоме!

Душан. Миливоје. . . . мајко . . . молим вас, изиђите, оставите ме с њоме! . . .

Ана. (излазећи) Јадан синко!

Миливој (излазећи) Кукавни Душане! како те од срца оплакујем!

ПОЈАВА 12

Душан и Милица.

Душан. Ти дакле, Милице, велиш, да можеш да ми скинеш овај терет са срца, који ме од прије немило притискује? . . . кажи ми право, јеси ли ти оно писмо предала витезу?

Милица. Јесам.

Душан. А шта пише у њему?

Милица. То је писмо он исти писао некој другој, а ја сам му га повратила, како бих ту неку другу сачувала, да јој зли час не пукне.

Душан. Не вјерујем ти . . . то није истина; јер да се то писмо тицало какве друге, а не тебе, за што би се он тада устезао, да ми га покаже?

Милица. Морао је, по што је с тобом био онај, кога се баш то писмо тицало.

Душан. Зар Миливоја?

Милица. Да, баш њега; јер је писмо управљено жени му, госпођи грофици.

Душан. А могу ли ти ја то вјеровати?

Милица. Ако не вјерујеш мени, оно ћеш вјеровати витезу, који ти мало прије рече, да је у свако доба готов, да ти докаже. . .; па ако још узима прст образа, што је рекао, срећа ми, не ће порећи. . .

Душан. Добро, ал' не би ми он могао продати рог за свијећу! Ко ће мени јамчити, да ће ми он показати баш оно писмо?

Милица. Питаш ко ће ти јамчити, Душане?.. Ја, твоја жена, која ти никада, од када сам за те пошла, нијесам ни најмањег повода дала да о мени посумњаш . . Толико ти дакле мене цијениш? . . таково мнијење о мени имаш? . . толико ми вјерујеш? . . . Проста једна сумња довољна је дакле била, да паднем у немилост твоју? Ах, куку мени! Ја, ками, вазда мишљах, да друкчије ти мене љубиш, друкчије мнијење о мени имаш! . . Дакле, кад ја збиља не бих имала других доказа, да те увјерим о својој невиности, тада би се зар збиља сумња и зебња о мојој вјерности увријежиле у то твоје срце? Али истина мора да исплије прије или послије, правда може да пострада, али ће на пошљетку избити на површину, о томе и не сумњам. Само ми је жао, тешко жао, што мој муж нема о мени оно мнијење, које, кукавица, заслужујем. (уздржавајући се једва од плача) И само за час посумњати, да бих ја кадра била завести се за непоштеним ласкањем једног лудог кицоша, да бих срца и образа имала ради њега и ма кога да заборавим на задату ти пред олтаром вјерност, на поштење, на дужност своју . . . Ох, то, то ми препуња душу тугом и чемером; то ти, Душане, лако не ћу моћи да заборавим! . .

Душан. Па добро, ја ти вјерујем; ал' ћеш ми допустити, да и највјерније чељаде, да, и најбоља душа могла би на први мах, за час посумњати, могла би поклизнути! . . Ама доказе, доказе, доказе, те блажене доказе хтио бих . . . потребити су ми, да паднем пред тобом на гола кољена и склопљеним те рукама замолим, да ми опростиш.

ПОЈАВА 13.

Цвијета и пређашњи.

Цвијета. Господару, господин витез желио би на само да с вама говори.

Душан. Сад ћу доћи.

Милица. Амо, Цвијето, кажи право, свега ти на свијету, не бој се никога; право кажи, опет ти вељу, шта си јуче нашла у соби госпође Видосаве

Цвијета. Да кажем баш. . . .

Милица. Кажи, заклињем те и преклињем свачим.

Цвијета. Нашла сам, кад сам мела собу, некакво писмо ружичасте, боје. а мирисало је пусто некаквим чудноватим јаким мирисом, да ме је од тог силног мириса глава забољела.

Милица. Па коме си га дала.

Цвијета. Дала сам га вам, да га прочитате; у томе наљегла је госпођа Ана, а ја сам побјегла.

Милица. Још право кажи шта си посумњала, од кога да јој је оно писмо?

Цвијета. Ал' за бога, немојте да се обазна, јер би ме истјерали . . . , а сада се повратио господин Душан, жао би ми било, да одем продавати кртолу.

Милица. Говори, не бој се.

Цвијета. Добро . . . по што ми је Јованка казала. . . ал' за бога! . . по што ми је она рекла, да је господин витез некада проводио љубав с госпођом Видосавом; то, да вам право рекнем, про мислила сам . . . ама за извјесно не могу ни шта да речем; јер ја не знам читати.

Душан. О, јадна моја Милице!

Милица. Сад одмах да си отишао к витезу, и, ако ти по чем покаже писмо, пази да ли је хартија ружичасте боје и да ли мирише Ево почимље овим ријечима. (тапће му на уво)

Душан. Ох, како сам сад задовољан, лијепо ми се живот повратио!.. А Миливој онај туцак!..

Милица. Хајде . . молим те, да идеш.

Душан. Ево одох, ама не мисли, да још сумњам . . . . како сам ти одахнуо душом, Миле моја! . . (одлази)

Цвијета. Ама, госпођо, шта је било? за што сте хтјели, да кажем пред господином Душаном?

Милица. Да обраним себе од велике напасти, Цвијето моја.

Цвијета. Од какве напасти? . . Ох, оставила сам печење на ватри; па, ако ми пригори биће тада, бог и душа, и потегни и повуци. (оде)

Милица. А сада, како ћемо увјерити остале у кући? Ал' брига мени за њих! Кад је мој муж увјерен, да сам ја невина, за остале се и не стављам као ни за лањски снијег!

ПОЈАВА 14.

Миливој, Ана, Видосава и пређашња.

Миливој. (вирећи с врата) Сама је. Ходите напријед. (приближујући се Милици) Милице моја, ми те у велике жалимо . . . и дошли смо, да ти помогнемо, ако се помоћи узможе. . . .

Ана. Молим бога за здравље Видосави, јер ме је она умолила и преговорила, да се смилујем; а иначе . . .

Милица. Збиља? Дакле се је госпођа грофица удостојила, да се заузме за мене?

Видосава. Јесам, моја драга, прем да још добро и не знам. . . .

Милица. О мој боже, колико сте добри! . . Промислите, биједе ме да проводим љубав са господином витезом Реците по души, грофицо, да ли је то могуће?

Видосава. Да вам право рекнем, некако је и мени трудно то вјеровати. . . .

Милица. А чујте, молим вас, на чему се оснива та њихова сумња! Видјели су ме, кад сам враћала витезу једно писмо ружичасте боје, натопљено мирисом. . . .

Видосава (збуњено) С допуштењем . . ето ме одмах . . заборавила сам нешто у соби . . ето ме одмах . . . (излази).

Миливој. Јесте ли је опазили а? каква вам је оно образна жена! Заклео бих се, да се смутила, кад је чула. . . .

Милица Могуће је, да се баш сва промутила, и да би баш жељела, да се о овоме ријечи више не проговори . . .

Миливој. Ама писмо? гдје је писмо?

Милица Устрпи се малко, драги Миливоје, док ти се жена поврати, па ћеш све чути и дознати. Ево је.

Видосава. (улази, за себе) Нема писма . . . још би се хтјело, да су га оне . . .

Милица Сад могу наставити своје причање Оно писмо није било од бог зна какве важности . .

Миливој Па за што си га онда крила?

Милица. Лијепо; за што сам га крила! Ту зец лежи, видиш! . . Витез га је сакрио, да се Душан не би сјетио, да не би посумњао. . .

Ана. И још имаш образа и срца, да нам то слободно и без страха кажеш?

Миливој. А не бојиш се, да Душан обазна?

Милица. Не ја, тако ми живио и здрав био, јер се Душан већ умирио; он, видиш, у овај исти час, увјерена сам да је са свим миран. . .

Миливој. Чуда! . . Душан! . . мој брат! . . је ли могуће? . . дакле ми не наличимо! . . а ја? . . ја бих у том случају! . .

Милица. Остави, Миливоје, молим те, остави . . о чем говориш! . . Зар не видиш, како ти се госпођа зарумeнила у лицу само слушајући те, да говориш. . . .

Видосава Јесам без шале . . . Милице, молићу вас једну ријеч. . . Опростите. . . мајко. . . Миливоје. .

Миливој (уклањајући се с мајком) Одмакнимо се, мајко. Очешљаће она њу сада, не бој се, како ваља и треба; савјетовати ће је на добро, без сваке сумње!

Видосава. (Полако Милици) Јелте, Милице, реците ми право, за што сте онако лукаво прије на ме погледали, кад говорасте о вами и о витезу?

Милица. Јер мене биједе и туже мјесто вас, јер волим што и поднијети, него вас издати. . . Оно писмо било је вама управљено.

Видосава. А ваш муж?

Милица. Отишао је к витезу. Позвао га је он сам, да му се оправда, да га увјери . . .

Миливој Чује се глас Душанов. Не мичимо се одавде, не остављајмо је саму; јер он, какве је нарави, могао би је грдом нагрдити Зар се њему хоће много! . . .

ПОЈАВА 15.

Душан и пређашњи.

Душан. (смијући се) Ха! ха! ха! . . А овдје си, Миливоје?

Миливој (за себе) Смије се!

Ана. Шта му је? (крстећи се) Бог са мном и

крст часни! . Је ли ово онај Душан? . . Да није помахнитао? . .

Душан А ова госпођа? .. да није ово она? .. јест, мора ми сланога! . . Амо, нево, десницу! . .

Миливој. Пази, Душане .. није она вична...

Душан. Не бој се, човјече! . . познајем је ја боље, но ти! . . Је ли да се не ћеш увриједити, моја красна невјесто! . Ја сам, као знаш, простачина, од оних с реда; али поштен и праведан, а ово су лијепе врлине, које заслужује похвале .. је ли да су, драга невјесто?

Видосава. Одиста јесу. . . па та ваша простодушност особито ми се допада . . Хтјела бих, да се с вама из ближе упознам, жељела бих с вама на само говорити . . .

Душан. Кад год хоћеш. Ал' можеш и су мање да урадиш. Ми смо се већ познали, а то је, мним, доста . . Милице, одмах да си се справила, отићемо ја и ти у гостиону; по што више нема за нас двоје мјеста у овој кући.

Видосава. Бог с вама шта то говорите! Та ено вам моје собе, а ја ћу прећи у собу с Миливојем.

Миливој. Блажен, Душане, час и ура, кад си се повратио! (за себе) Још да ме не муче они вражји рачуни!

Душан. Хвала ти, невјесто. Хајдемо, Милице

Видосава. Дођи, Миливоје.

Ана. (излазећи) А ја одох, да видим, шта ради у кухињи она вјетрењаста Цвијета. (Душан узме Милицу под руку; а Миливој Видосаву; први упуте се на лијева врата, а други на десна; кад дођу до врата, сваки пушта своју жену, да прва уђе. Миливој окрене се и на по гласа зивне Душана)

Миливој. Душане!

Душан. Шта је?

Миливој. Како је свршило?

Душан. Што?

Миливој. Како је свршило с писмом?

Душан. А, с писмом? (погледа га подругљиво, па улазећи у собу иза гласа се смије) Ха! ха! ха!

Миливој. Смије се! Кад се он смије, смијаћу се тад и ја! Ха! ха! ха!

Завјеса пада.

(Свршиће се.)

ДР. ЈОВАН ПАЧУ.

Пред очима су ми нове композиције за гласовир од Др Ј. Пачу-а и то ме је побудило да и ја између многих других листова у пређашњој и блиској прошлости изнесем у цењеном листу „Јавору“ утиске своје о њему као уметнику на гласовиру

Питајмо у првом реду за суд публике о овом уметнику: Пуне дворане и израз одушевљења, дивљења и осећаја за свирком Др. Ј. Пачу-а јесте одговор на ово питање.

Ја никако не прецењујем такозвани глас народа, као судца у стварима вештине и укуса. У свирци његовој утиче на слушаоце она тајанствена моћ, коју ми велеумом зовемо, јер он осећаје и израз дотичног комада што га свира не само верно казује, него са самосталним пуним, дубоким и правим осећајем продире и на тај начин је његова свирка од великог успеха праћена

С правом може се његово уметничко свирање сравнити са узрујаним морем и са најкраснијим и најчистијим даном пролећа у Италији, где на хиљаде цветова лепотом и мирисом својим око и душу човечју крепе. Чини нам се као да чујемо како узрујан поток пун гласова поред нас шуми и видимо на њему одважног морнара, који се јуначки бори са таласима и ми страхујемо за њега. Но часом смире се узрујани таласи, хиљада слатких звукова захвате нас, рајски слатки мир спустио се над нама и страх наш се утиша.

Оваква душевна моћ лежи у свирци Пачу-а и он се може с пуним правом уврстити међу прве уметнике на гласовиру.

Овај први српски уметник родио се пре 40 година у селу Шандору не далеко од Суботице у Бачкој. Похађао је прве школе у Суботици и у Пожуну. Још у нежној младости својој почео је учити свирати на гласовиру — Испрва није имао воље за музику, тек кад је учити почео, добио је вољу. Др. Ј Пачу имао је добру мајку, која увидевши да њено дете има особити дар за музику, лепим и умиљатим речима побудила га, да се марљиво ода овој лепој вештини и тако само доброти своје покојне матере има да захвали да је постигао највиши степен уметничке савршености и да је такођер пости

гао онај уметнички глас који данас у целом српству ужива и он као благодарни син спомиње увек своју покојну матер.

Др. Јован Пачу имао је само два учитеља *Соушека у Суботици* и првог чешког оперскога складаоца *Сметану у Прагу*.

Соушек га обучавао у гласовиру, виолини, виоли и виолончелу. Осим тога поучавао га такођер у науци о музичкој хармонији. Соушек се с њиме поносио као с најбољим ђаком и тако је постао од детета, које из почетка није имало вољу за музику — први српски уметник.

На пожунској гимназији положио је испит зрелости а затим отишао је у Праг на чешки универзитет да учи медицинске науке и где је такође промовисан за доктора. (Прву годину медицине слушао је у Будимпешти, где је био особито вредан ђак и у дворани за сецирање радио је до неко доба у вече. Ур.)

У Прагу упознао се Др. Ј. Пачу са славним чешким складаоцем оперским Сметаном, који га је у науци о композицији усавршавао. Пре него што је отишао Др Ј. Пачу у Праг, свирао је јавно на гласовиру у Суботици

Већ онда је тако ванредно чисто свирао и с лакоћом извађао гласове без икаковог напрезања, да га је публика одушевљено поздравила као будућег вештака на гласовиру.

Пачу-ово деловање дели се на боравак његов у *Вел Кикинди*, у *Сомбору* и сада у *Сарајеву* и пре пет година на кратак боравак у *Кијеву*. — Тамо је приредио чувени *словенски концерат*. То је био први опште словенски концерат, који је праћен био до сада у Русији, на ком концерту певало се *велико руски, мало руски, пољски, чешки, бугарски и српски*, а својом свирком српским звуцима зачињен је и тај први општи словенски концерат. — У Кијеву се први пут јавно свирала српска рапсодија на шест руку а за два гласовира од Др. Ј. Пачу-а. Исту рапсодију свирао је др. Ј. Пачу уз припомоћ двају професора тамошњег музичког завода.

Руска штампа одушевљено је поздравила први словенски концерат др. Ј. Пачу а а осим руских листова и немачки, француски и мађарски листови.

У српским листовима писало се већином изводима из страних листова. Пре одласка свога у Кијев приредио је Др. Пачу још и сада незаборављене концерте у *Новом Саду*, *Земуну*, *Београду*. *Панчеву*, *Вршцу*, *Вел. Кикинди*, *Суботици*, *Сомбору* и *Осеку*, а приходе од истих концерата даривао је бедним бос.-херцеговачким бегунцима.

Утисци његових концерата су у целом српству с малим изузетком још и сада живи, — они утисци када је своје концерте приређивао широм српства у корист пребегле босанско-херцеговачке нејачи, а да и не спомињемо суделовања његова при разним беседама, а све то за разне српске добротворне цели. Др. Ј. Пачу одликован је био од певачких друштава, женских задруга, академске омладине у Бечу, свеучилишне омладине у Пешти и многих појединих, које лавор венцима које другим знацима признања а од књижевних друштава, изабран је за члана „српског ученог друштва“ у Београду и за члана књижевног оделења „Матице Српске“.

Прошле су три године како се Др. Ј. Пачу настанио у Сарајеву, где га сви без разлике вероисповести поштују и љубе, јер је сваком добар пријатељ, а у невољи искрен помагач и саветник

Он је тамо и велики добротвор сиротиње, коју бесплатно лечи и купује им лекове и правом може се он назвати оцем сиротиње. — Кроз цело време од како се др. Ј. Пачу у Сарајеву налази, нема тамо ваљда ни једног непријатеља, јер га сви поштују и љубе као добротвора и одличног Србина.

Као што сам с радошћу дознао, започео је др. Ј. Пачу радити и на *босанским српско народним песмама*, те се надамо да ће нам и с тим песмама пружити цветке, да оплетемо венац са осталим песмама српским у другим покрајинама.

До сада написао је Др. Ј. Пачу следеће композиције:

I. За гласовир: „*Српски звуци*“ 12 бројева.

II. Српске песме за гласовир: „*Праг је ово милог Српства*“, „*Без тебе драга*“, „*Чуј Душане*“, „*Српска молитва*“; „*Коло*“, „*Радо иде Србин у војнике*“ и „*Црногорском војнику*“.

III. За збор: „*Бранково коло*“ (мушки збор) „*Српска молитва*“ (мешовити збор) „*Шалај далај даном*“ (мушки) „*Винска песма*“ (мушки) и „*Разне српске песме и напеве за мушки и мешовити збор*.

IV. За хармонијум и гласовир: „*Гајдашка песма*“ „*Пастирска песма*“ и „*Сватовац*“.

V. За хармонијум и два гласовира: „*Српска молитва*“.

VI. За два гласовира: „*Коло*“ на осам руку и „*Српска Рапсодија*“ на 6 руку.

VII „Музика“ за позоришну игру „*Наши сељани*“ од Мите Поповића.

Осим тога још више мањих композиција за збор и гласовир. — Његове композиције за збор одликују се чисто народним духом и простом хармонизацијом.

У тежем смислу написане су његове композиције за гласовир и удешене су за концерат и беседе. До сада дао је др. Ј. Пачу само композиције под бр. II штампати..

Оволико смо казали у најкраћим потезима о Др. Ј. Пачу-у а сада желимо да се још једном вине у српске крајеве те да нас зачара свирањем његовим уметничким, а чисто српским.

Драгутин Блажек.

САВА ПРОДАНОВИЋ

генерал-фелдмаршал-лајтнант.

Занимљивије црте из његова живота.

1746 † 1822.

(Свршетак.)

За овим се опет наводе у рукопису многобројне битке у Италији, у којима се Сава одликовао и међу овима и битка код Виљфранше (Villefranche, не променити са Villafranca), у којој је Сава био рањен. Но тек што се од ране опоравио, јави се поново у службу, и прими команду на брежуљку Биоко. Ту га нападне трипут јача војска и после боја, који је пуних седам сахата трајао, задржао је Сава свој положај Ту се одликоваху Банаћани и српски фрајкор. Но пошто су му многи изгинули, то се он повуче натраг према Вико, но успут буде Сава тешко рањен и буде донесен у Вико. Једна му је кугла раздрускала леви лакат, друга му ушла у десни бут и осим тога имаћаше три тешке озледе од пушчаног зрна у цеваници те исте ноге. Две кугле су му пробушиле шешир а онај исти коњ, што му је у битци код Мантове рањен био, сад је пао под њим, погођен пушчаним танетом. После неколико дана буде Сава из пољске болнице пренесен у Турин, где су га најславнији лекари лечили пуних шест месеца. Но при свем своме труду и вештини не могаху они да залече рану на лакту. Извадили су му из ране шеснаест комадића костију, но рана опет не хтеде да зарасте, него је болила и бивала све већа. У том свом неутешном стању, кад се ни мислити није могло да ће оздравити. буде Сава наименован за „*обрстфелдвахтмајстора*“ (*генералмајора* или генералфелдвахтмајстора) у пешадији, а то беше нов доказ уважења и ваљаности Савине.

У исто доба, кад се Сава бавио у Италији, нудио му је руски кнез Суваров да пређе под угодним погодбама у руску службу, али је Сава то одбио због привржености своје према хабсбуршком дому

Марта месеца године 1800. патећи још једнако од ране на руци отиде Сава у Беч, где су га лекари четири месеца дана лечили. Али ни најславнији лекари и професори на Јозефинуму не могаху му помоћи, него се у том споразумеше, да му се рука мора одсећи. Сава не хтеде на ово пристати него рече лекарима: „Ако ви, господо, ништа боље не знате. то ћу ја радије и даље подносити болове, него да си дадем мишицу претестерити. А ако бих се ја кадгод на то решио то ће без сумње бити и у Панчеву кога, ко ће умети ту операцију извршити“.

Сава е због рањене руке премештен био из Италије у Панчево као бригадир, јер не беше изгледа да ће оздравити.

Цар Франц је био Сави лично веома наклоњен, те се чешће извештавао о његовом нахођењу. Кад је цар чуо шта лекари Сави саветују и да овај неће да пристане на оно, а он заповеди штапском лекару дру Верингу, да има од тада Саву лечити и у Панчеву се бавити све дотле, док Сава не би оздравио.

Овај заслужни лекар др. Веринг беше врло вешт и уважен од свију. Доцније се у

лудилу убио (године 1825 у Јозефинуму у Бечу).

Др Веринг је све употребио, да Сави помогне и да га избави од смрти Шест месеца се око тога бавио, али узалуд; Сава је све већма слабио и изгледаше да му је близу крај, и ни вештина лекарска, ни најбрижљивија нега, ни најбоље лекарије не могаху да га дигну и опораве.

На Савину велику срећу дође једнога дана један војнички подлекар немачко-банатске граничарске пуковније Сави те му рече: „Господине генерале, ја сам донео један опробани лек за вашу рану, поспите рану јутром и вечером и привежите је; за шест недеља ће рана зарасти, и ви ћете оздравити“. — Сава одговори: „Хвала вам, драги пријатељу. на вашем искреном учешћу. али помислите, да мени нису могли да помогну ни професори на клиници у Турину, ни на Јозефинуму у Бечу“. Подлекар: „Ја вас молим, господине генерале, да не омаловажавате овај чудновати лек, он је многима помогао, пак ће и вама. А ако вам не помогне — шкодити вам неће, јер је састављен из невинога биља“.

Сава се склони и почне ову лекарију да меће на своју рањену руку. Одмах првих дана показало се већ, да је лек добар. Не сношљиви бол, који Саву хтеде већ у гроб да обори, сасвим је попустио, а рана се почела нагло смањивати и за даљих двеаст дана сасвим је зарасла Сава се на скоро опорави и дође до своје пређашње снаге; само је зглавак остао мало крут; али то му није сметало при јахању.

Кад лекари дознадоше да је подлекар (родом из Беча, име му писац заборавио) генерала излечио, стадоше га питати каково је средство употребио. Он им одговори: „Господо моја, кад бих ја знао, из чега је онај лек састављен умео бих га ја друкчије употребити него ли вама га исказати Али ја сам лек добио од једне просте граничарске жене, која тајну неће никоме да ода Она је многе људе бесплатно излечила и с тешком муком сам је склонио да прими награду од две потуре“.

Сад доведу ону жену, те је нападоше да каже ко је њој допустио да тера „курпфушерај“ и какав лек она употребљује. „Мој је лек“ — рече она — „невин, он је састављен из нешкодљивих биљака, које се могу и пити, јер нису отровне. Лек тај лечи сваку рану! Ја не тргујем с том лекаријом. Тајну пак нећу никоме одати, осим мојој кћери и то кад будем на самрти“.

Кад лекари не могоше изићи на крај с овом женом, а они је отпусте са претњом, да се није више усудила терати „курпфушерај“. иначе ће бити најстрожије кажњена.

Напротив Сава је богато наградио и ову цењену жену и човекољубивога подлекара.

Кад је Сава оздравио, буде опет наређен да иде у Италију, јер су битке још трајале, али је дошао само до Петаве, јер су му се на путу опет отвориле ране на ногама, те се морао лечити и с тога га после неколико недеља опет поврате у Панчево за бригадира.

Но онога лека, којим је Сава излечио руку, није сада више могао добити, јер одмах по одласку његову из Панчева у Италију, умрла је она жена, што је лек тај изумела, напрасном смрћу. Па како је умрла изненада, то није ни кћери својој открила тајну онога лека. Сава је кубурио са својим ранама на ногама докле је год жив био. Али је у мирно доба могао још дуго да служи.

Године 1803. буде Сава премештен у Винковце, где је био командант славонске граничарске бригаде те уместо да постане фелдмаршалајтнантом, јер је био рангом најстарији. буде са 1500 фор умировљен. Молио је да му се даде заповедништво над градом Бродом, но му се та жеља не испуни. После неколико месеца добије Сава характер фелдмаршалајтнански и повиси му се мировина на 2000 фор.

Сава је под пет аустријских владалаца служио 48 година. и учествовао је у 16 ратова, у којима је био које танадима из пушака које сабљом, које комадима од топовске кугле, које бајонетом 32 пута рањен и 11 коња је под њим пало — тако је славно он војевао.

Последње дане своје провео је Сава у Митровици (у Срему). где је после кратког боловања и умрьо 3. (15.) септембра 1822. — Сахрањен је 5 (17) септембра са уобичајеним почастима Опело је одржано у сјајно осветљеној цркви апостола св Петра и Павла врло свечано, а опојали су га прота митровачки Андрија Радовановић са свештеницима Адамом Мирковићем и Димитријем Јанковићем. Спровод је ишао са батаљоном војника и музиком петроварадинске грани-

чарске пуковније под командом мајора Јована Шнекета Треберсбуршког. Пред сандуком је јахао витез у оклопу а за сандуком је ишао црном чојом обвијени коњ покојников, којега је водио Марко Грујин, верни слуга генералов. Силан се свет стекао на укопу из места и са стране.

Осим верности цару дичила је Саву и љубав према својој народности, што се види и из овог примера:

Кад је Сава год. 1779. постао мајорем, добије он наскоро тајни налог, да поради на унији Срба. Обећавало му се, да ће му се тај рад признати тиме, да ће постати генералом. То је Сава одбио овим речима: „Вара се ко мисли да сам ја код народа тако популаран и да ја имам довољно дипломатске вештине. Ако ја будем заслужио да постанем генералом, то се ја поуздано надам да ће његово величанство бити спрам мене праведно, те ће ме у овом случају и без тога поставити у онај ранг.“

Сава је поред свију врлина доброга и одличнога војника имао многа знања и велики таленат за стране језике. Знао је српски, немачки, француски, старословенски, италијански, румунски и мађарски.

Године 1872. нашла се у манастиру Шишатовцу хартија са натписом: „Изясненіе, или доброволное мнѣніе гдина Генерал маіора Саввы ѿ Продановичъ аки бродскаго Полка Бригадера цес. кр. коммисіи въ 1803. лѣтѣ граничарскія полки прошедшей поднешенное; въ коем изявляетъ, каковымъ началомъ Сѵстема Народѡвъ по Границах обитающихъ поправитися, а такожде и содержаніе Сщенства поболшатися могла бы“

Ово је само наслов, а „мњење“ само, које је Савин елаборат био о томе како да се војничка система у граници поправи и наиме стање свештеника да се побољша, изгубљено је. Штета по историју војне крајине.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Старина-књижевник немачки, **Лудвиг Аугуст Франкл**, написао је у бечком алманаху за год. 1891 „Die Dioskuren“ живот и карактер наше песнице **Милице Стојадиновића-Српкиње** а под насловом „Eine österreichisch-serbische Dichterin“. Др Франкл је Милицу познавао лично и опријатељио се с њоме, кад се она у год. 1851. и 1854. у кући Вуковој у Бечу бавила Франкл је с њоме и дописивао, и уплео је у својој расправи многа писма Миличина, која му је из Врдника писала. Животопис је тај занимљиво и врло симпатично приказан и немачки песник написао га је одмах после смрти Миличине; ал' га је тек сад дао на јавност. Но још раније сетио се Франкл ње, и то у Вурцбаховом „Österreichisches biographisches Lexicon“. Франкл познаје врло добро Миличину душу и приказује ју такову, каква је била: безазлена, родољубива и скроз песничка. Ми смо од свег срца благодарни великом пријатељу народа српског што се сетио наше Милице, и желимо врсном песнику, који 3. фебр. 1892 по нов. кал навршује 82. годину, да у пуној свежини дочека још и дубљу старост.

= Брокхаузов „**Conversationslexicon**“ почиње сад да издаје у *четрнаестом* издању, са којим славно то дело слави свој стогодишњи јубилеј (1796.)

= У Риму ће уз припомоћ папину изаћи латински превод Дантове „Божанске комедије.“ Уз превод ће изаћи и коментар Папа ће по један примерак послати библиотекама страних суверена.

ЧИТУЉА.

У Грацу је 24. августа умрьо немачки књижевник **др. Фауст Пахлер** у 72. години живота свог. За нас Србе је књижевни рад покојников толико од значаја, што је написао трагедију „Краљ Лазар и његов дом“, и прва два чина пре две године у бечком алманаху „Die Dioskuren“ дао штампати. Наш сарадник Милан Савић, обратио се тада писцу с молбом, да му јави, шта је са осталим чиновима и да му дозволи, да дело преведе на српски. Др. Пахлер је Савићу одговорио одмах и, међу осталим, писао ово: „Трагедија, која је побудила Вашу пажњу, готова је *са свим*, али су штампана само прва два чина. Остали су од мање вредности, но ја ћу их прерадити, чим будем за тај посао. Ту идеју сам заволео а волим и предмет а и рад. Ако ми пође за руком, те дело доврпим, нећу пропустити а да вам не јавим. Врло ћу се радовати, ако Вам се допадне, па га и преведете ...“ Шта је с тим делом, не знамо; но ако нам се дадне прилика, да што год о њему дознамо, јавићемо нашем свету.

РАЗНО.

(**Шта треба пити, кад је врућина.**) Питање, какво је пиће најбоље пити кад је врућина и које пиће може на најнешкодљивији начин најсигурније уклонити осећање жеђи, има важно здравствено значење Јер искуство учи, да су многи пићем неприличним оштетили своје здравље. Многи мисле, да ће своју жеђ најбоље тим угасити, ако много хладне воде пију; али не само што се, кад је пијаћа вода јако хладна, слузна кожа прибора за варење може у њеној крвној

садржини наједаред јако да промени и тим усну дупљу, ждрело, желудац и црево да доведе у опасност, да навебу, него се већином појави брзо опет поново жеђ. Нипошто није саветно пити тада јача алкохолична пића, па не ваља ни уобичајено пиће горких напитака и сличних пића, која желудац само драже. Напротив биће од користи, ако се тада пију накисела пића, која хладе, освеже и жеђ гасе. Стоји до густа, какву ће киселину ко изабрати. Може бирати слаб раствор лимунске или винске киселине, незаслађену лимонаду, разблажен сируп од јагода и рибизла. Добри су и шумећи прашкови, који освеже како угљеном киселином тако, и то највише, својом киселином. У Енглеској пију врло много теја да се и освеже у врућини, и да угасе жеђ. Оживљујућих његових својстава ради стоји од прилике на истој линији као и црна кава, а оба та напитка треба и при великим ходовима (маршевима) безусловно претпоставити ма ком алкохоличном пићу. Велика пажња је нужна, кад се употребљује лед, ледна вода, ухлађено пиће или сладолед за гашење жеђи. *(М. П.)*

(Стерилизовање воде). Стерилизовати воду значи уклонити из исте све оне најниже организме (микроорганизме) и њихове клице, које од новијег доба сви читаоци новина познају под именом бактерија и за које стручни научењаци мисле, да су повод многим, нарочито и заразним болестима. По *Кирје*-у постаје вода стерилизована, кад се загреје да врије и остане при том 15 минута. Сви опасни микроорганизми униште се већ, кад се вода у кључању држи 5 минута. Још мање времена је потребно, да се униште врсте, које болести производе и у води се налазе. Кад се дакле бистра вода, која садржи микроорганизме маларије, тифуса, колере, дифтеритиса и гнојавних процеса, до кључања загреје, и за тим полагано охлади, онда можемо сигурни бити, да су све оне клице уништене. Али оне се не униште, ако се вода држи ма четврт или по сата на температури од само 70^0 Ц. Случајно дођу у воду и бактерије јаке отпорне снаге, али иначе невине. Кад се таква вода само мало загреје, већ је за пиће; али људи желе, да униште све микроорганизме, који се могу у води налазити и тада им не остаје ништа друго, него да је греју читав сат и да је оставе, да се полако охлади. Тада се могу њом чистити и рањава места без икаквог страха. *(М. П.)*

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Овим учтиво јављам, да намеравам на српском језику у свескама издавати

ЗЕМЉОВИД

географски атлас са 60 карата, које су по најновијим и најбољим изворима на финој белој и чврстој хартији ваљано литографисане, и у бојама чисто израђене.

За народ и школу извео српским текстом **Д. Адамов.**

Величина је картама 38/28 сантиметара.

Земљовид ће изаћи потпун у равно 20 месечних свезака по три карте.

Цена је свесци само 25. новч. или 60 д. пара.

Распоред карата у Земљовиду:

1. Сунчани редостав. 2 Стари и нови свет. 3. Европа у политичкој подели. 4. Шпанија и Португалија. 5. Француска 6. Велика Британија са Ирском. 7. Италија. 8. Швајцарска. 9. Белгија и Холандија. 10. Скандинавија са Данијом. 11. Немачка, северни део 12. Немачка, јужни део. 13 Аустро-Угарска. 14. Чешка, Моравска и Шлеска. 15. Галиција и Буковина. 16. Угарска у жупанијама. 17. Хрватска и Славонија. 18. Босна, Херцеговина и Далмација. 19. Балканско полуострво. 20. Србија (са планом Београда). 21. Румунија. 22. Црна Гора и Стара Србија. 23. Бугарска са Источном Румелијом. 24. Грчка са јегејским острвима. 25. Маћедонија и Албанија. 26. Турска Румелија са Босфором. 27. Руска царевина у губернијама. 28. Русија европска. 29. Русија западна. 30. Русија јужна. 31. Азија у политичкој подели. 32. Сибирија, Монголска, Туркестан и Бухара. 33. Мала Азија, Кавказ, Палестина и Сирија. 34. Египат, Абисинија и Арабија. 35. Перзија, Авганистан и Белуџистан. 36. Китај, Тибет и Јапан. 37. Предња Индија и Хиндостан. 38. Стражња Индија и Сунда острви. 39. Африка у политичкој подели. 40. Северна Африка. 41. Средња Африка. 42. Јужна Африка. 43. Северна Америка. 44. Средња Америка са Западном Индијом. 45. Јужна Америка. 46. Аустралија и Полинезија. 47. Северно ледено море са поларним земљама. 48. Карта морских струја. 49. Карта људских раса на земљи. 50. Карта религија са границама животиња и плода. 51. Карта народа и језика у Европи. 52 Карта народа и језика у Аустро-Угарској. 53. Карта народа и језика на Балканском полуострву. (По Гопчевићу). 54. Карта Палестине за Христовог доба. 55. Историјска карта за доба Александра маћедонског. 56. Историјска карта за доба Римљана. 57. Историјска карта за доба Крстоносилаца. 58. Историјска карта за доба Сулејмана I. 59. Историјска карта за доба Наполеона. 60. Историјска карта после бечког конгреса 1815.

Овај нови *Земљовид*, који ће не само међу српским, но и страним делима равне струке, без сумње заузети једно од првих места, намењен је свима пријатељима географије, те лепе и занимљиве науке, особито пак. в. ч. свештенству, г.г. професорима, учитељима и ђацима великих и средњих школа. Цена је свескама тако ниска и према материјалу јевтина, да ће и мање могућнији за набаву *Земљовида* прилике имати.

Ово су услови, уз које ће се шиљати *Земљовид*:

1) Цена је свескама за г. г. скупљаче уписника 18. в. ав. вр.

2) Наруџбине на Земљовид шаљу се на моју адресу: **Kosta Mandrović in Wien, III/2. Kegelgasse Nr. 2. A.**

3) Шиљање Земљовида бива поузећем или за плату унапред поштанском упутницом. Набављач (адресат) плаћа поштарину.

4) Непродане свеске у неповређеном стању, ако се плаћеном поштом врате, примају се без устезања у замену натраг, тиме је дакле свака штета за набављача искључена.

Пошто ће се од прилике само толико примерака Земљовида штампати, колико се буде уписника пријавило, због тога бих особито благодаран био, кад би ми се у што краћем времену сваки са својом потребом на Земљовид пријавити изволео.

У *Бечу*, на Преображење 1891.

С поштовањем

Коста Мандровић.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље за читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 37. У НОВОМ САДУ 15. СЕПТЕМБРА 1891. Год. XVIII.

У СЛАВУ Дру ЉУДЕВИТУ ГАЈУ

пригодом открића споменика му у Крапини

дне 27. (15.) рујна 1891.

спевао Јован Храниловић.*)

На прелому двих гордих векова
Човечанство придигло се било,
Струја га је продахнула нова,
Не би л' старе ланце поломило.
Мис'о свијух од предаја јача
Обасјала срца свих народа.
По згаришту повеља корача:
Равноправност, братство и слобода.
И пукоше на бастиљи стене,
А слобода к'о горућа лава,
Спалила је касте повељене
И к'о бесан коњиц поиграва.
Крвав барјак поносно се вије,
Руши круне, цркве и олтаре.
„Плава крв“ се потоцима лије,
Перућ грехе тираније старе.
Земља поче јуришат на небо,
Разум богу пркосит је стао,
Тад се васмир цели заколеб'о,
Цели свет је страхом задрхтао.
Кроз облаке крви и топова,
К'о Израиљ кроз црвено море,
Ново време слободних духова
У слободе улезло је дворе.
А на праг му силан ирој стаде,
Земља пред њим поникнула нице,
Бонапарту вечна мис'о даде,
Ново земљи да удеси лице.
И он диже из гробнице старе
Успомене на Илирство давно,
Нек уз своје ускрснуле чаре
Створи ново потомство си стално.
. . . .
Тамо доле на славенском југу,
Где се исток са западом грли,
К'о црквица у самотном лугу
Санак снива род наш неумрли.
Сабљу си је отпас'о витешку,
Клонуле му измучене руке,
Свршио је своју борбу тешку,
И на нове припрема се муке.
Своју срећу свету је жртвов'о
За крст часни и слободу златну,
Човечанство не треба га ново,
Допев'о је своју песму ратну.
У гробовим овенчаним славом
Дедови му вечни санак снију,
А на пољим прерашћеним травом
Синови му горке сузе лију.
Место хвале: „варварим их звали,“
Сиротињу нескривљену њину
Својим смехом загрчит су знали,
Презрели су нашу отачбину.
Боже, боже . . . . ал је тужно било,
Мртвачка нас прекрилила тама,
Племство нам се старо одродило,

*) По нарочитој жељи песниковој, кога овим у колу наших сарадника поздрављамо, излази ова песма у исти час у „Јавору“ и загребачком „Viencu“. *Уред. „Јавора“.*

Нигде наде, књиге ни песама.
У наречја разна раздробљени,
Кметовала наша раја бедна
Крај народа других просветљених:
Леба гладна а просвете жедна.
Грмљавина тежке олујине,
Што у пеп'о стари свет обара,
Преко наше тужне отачбине
Прегрмила без икаквог чара.
Тада песник из оних времена[1])
Над гробницом отачбине наше
Спустио је крила поломљена
И горке му сузе прокапаше.
. . . .
У најлепшем отачбине крају,
Крај родишта славне браће троје,[2])
У највећем рода нам очају
Сјајне звезде трачак засјао је.
Обасјао висе и долине,
Љуте ране и невоље тежке
Запуштене наше отачбине
И ловоре повести витешке.
И та звезда задрхтала сјајна,
И суза јој на Хрватску паде,
То би суза горка и очајна,
Посвећена у путиру наде.
У том нашем дивном Назарету
Ти се роди, Људевите Гају,
У том новом времену и свету,
Туђем сунцу а нашем очају.
Добар синак твоје дичне мајке
С њом над срећом свог си рода плак'о,
И слушао њене чарне бајке,
Да то некад беше све инако.
Славну повест дичног свога рода
Носио си свеђ на срцу свому,
Молећ бога, срећа и слобода
Да осване роду хрватскому.
Широм света прибир'о си знања,
Проучав'о путеве и људе,
Не би л' твоја оживила сања,
Да твој народ једном сретан буде.
Редак младић, ти си добро знао,
Без јединства да ни среће није,
И стално си име изабрао,
Сва племена сродна да обвије.
Илирско си прихватио име,
Верујућ им у Славенство давно,
Не би л' браћу предобио тиме
За будућност и јединство стално.
Не би ли се сви јужни Славени
У јуначко коло ухватили,
И у једној просвети спојени
Будућност си лепшу приправили.
Твој је поглед сиз'о у даљину,
Орловским си саставио крили
Сву будућност нашу и давнину,
И у слози што би дохватили.
Што на југу беше соколова,
Под заставу слетише се твоју,
Твоја реч их уз тебе прикова:
Прве вође у душевном боју.
Све бисерје наше отачбине
Засјало је уз војводу свога,
Задрхташе виси и долине
Под одсевом грба илирскога.
Заорише даворије славне,
Хрватска се из пепела диже,
Оживише успомене давне,
А друг другу на разговор стиже.
Сва су срца напојена чаром,
Све их љубав за народ опаја,
Очи горе заносом и жаром,
Свуда одсев земаљскога раја.
Никад више ни после ни прије
Такав занос не обузе душе,
Свуда живот и кипти и врије,
Песма ори опреке се руше.
Књига цвате, а друштва се шире,
А ко браћи једном дао руку,
Тај к'о Илир живи и умире,
Илирство му смртну блажи муку.
. . . .
Кано сања што умине тајно,
Кано зора што уступа дану,
Илирство је исчезнуло сјајно
У Хрватству, сунцем обасјану.
Дрво се је разгранало бујно,
Што га отац Илирства засади,
Под њим већ је никнуло нечујно
Ново цвеће, нови рукосади.
А у њег'вој поноситој сени
Изморени мирно борци леже,
Ах још нису доста прежаљени,
Још су њине успомене свеже.
Време лети и време нас кори:
Великаном дижте споменике,
Докле време и вас не обори,
Вас нехарне њихове дужнике.
Опростите узвишене сене,
Још морамо борити се тежко,
Руке су нам јоштер уморене,
Ваше дело чувајућ витешко.
Опрости нам и ти, света сени,
Препорода нашега прваче,

[1]) Иван Дркос: „Genius patriae super dormientibus filiis.“
[2]) Градина Крапина, родиште: „Чеха, Леха и Меха.“ —

Књижевности оче прослављени,
Илирства нам највећи јуначе.
Опрости нам још смо увек мали
За споменик твоје величине,
Још нам слоге и љубави фали
К правој срећи наше отачбине.
Све што видим, да имамо данас,
С твојом славом све то спојит знамо,
Ти си све то приправио за нас,
Твој аманет верно ми чувамо.
И што има захвалних Хрвата,
У дивному нашем Назарету
Око твог се споменика хвата,
Целујућ ти успомену свету,
Молећ бога, да нам опет даде
Свети занос илирскога доба,
Да излечи нове наше јаде
Светом слогом око твога гроба.

НЕКАД И САД.

— Приповетка из Сарајева. —

(Свршетак.)

Ненад није могао заклетву своју одржати, јер му црн фес покривала још црња свила, али је за то још чешће седео на Анђином миндерлуку

Њихово ашиковање већ је брујало целим Сарајевом и свако рече:

— Баш пристали!

Анђа је спремала дарове и јаглуке, раз вијајући се нуз вереника свога, као јела крај бора зеленог.

Оно јелече већ јој отешњало, а коса ниже паса набујала; наборане оне димлије већ се разборале око пуначког јој струка.

Порасла је и раскрупњала се к'о јабука кад ће да дозрева.

Безбрижна је к'о тица на грани, а Ненад јој веру заверио, да ће прије сунце помрачити, него што ће вером преврнути . . . .

Још неколико месеца па ће се Сарајлије дивити пиру Ненадовом и Анђином, само још неколико месеца, па да црни фес црвеним замени, али настаде ратовање у Босни.

Аџи-Лоја дигао се против ћесарове војске и Сарајево се замаглило од праха пушчанога, а куће се тресле од топовске грмљавине . . . .

Ненад у бризи за свој живот и иметак, поче ређе Анђи одлазити, а она опет мољаше бога за живот његов, а тешила се да ће битка брзо проћи, те ће јој Ненад опет на сиџади ашиковати.

И не прође дуго, а ћесар освоји Сара јево, и мир настаде у целој Босни.

Официри и господа поплавише све улице и кафане, а неке певачице и свирачице надметаху се са забавама у вароши

Сарајево оживело новим животом, а момчадија зажељена слободе поче рахатлити и тефериччити.

Богатство се није више морало, к'о за турског вакта, тајити, већ је дика ко има више да троши.

Ко је више трошио, тај је био виђенији међу господом.

Биртије се отворише на све стране, а шампањац и токајер поче се немилице пити. Дукат је падао к'о киша на мермерне столове бирташеве.

Трговачки путници нагрнуше из целог света те се свилена и еснафска роба за мален новац поручиваше из далеког Беча и Париза.

Босанске еснафлије почеше опадати, само кујунџилук боље поради.

Лака стамболска роба и скупоцене златарине и пића одоше у јагму међу немачком господом и богаташима сарајевским.

* * *

Чим Аустрија уђе, ћурчилук поче опадати, јер трговина са истоком престаде а западна ношња уђе у моду.

Ненад је робу из магаза будзашто распродао.

Мати му се испрва љутила, ал он јој доказивао како би робу мољац потлачио, јер је за века не би на добит продао:

— А особито, на пример, ја сам познат са толик м господом, па ми, на пример, не приличи да радим са ћурчилуком. Шта пута се застидим и овог трамболоза и џамадана, јес', ја, застидим се, на пример, у каквом господском друштву. Ова господа чим виде фермен, па ма да је како извезен, мисле,

фукара је, па, на пример, дошло ми да га збацим.

Круна не рече ништа, а он једног јутра изиђе у немачком оделу пред њу.

Бели пруслук са црним капутом и модрим панталонама, чисто га округлијим начинило, а стаклена кошуља и златан ланац око врата, даваху му лицу особито господство.

Круна се зачудила изгледу свога господственог детета, па јој чисто мило, како Ненад господски изгледа и говори.

Тако обучен отишао је Анђелији

Она била погнута над ђерђевом, радећи златом деверски пешкир за сватове. а кад опази Непада, побеже у другу собу.

— Ма што бегаш, Анђо?

— Болан, Ненаде! Зар си ти?

— Па ја! А да шта си ти, на пример, мислила?

— Мишљах Швабо је.

— Јес', ја? Јел да са свим други Ненад?

— К'о владичин ћата Ма јазук је, Ненаде, што си баталио оно лепо босанско одело.

— Овако сва господа носе. Па и теби ћу, на пример, узети шешир и узану хаљину.

— Не бих обукла ни за живот!

— Ал кад сам се ја са првом господом упознао, па ред. на пример, да смо и ми у господском руху да нас се не сраме. А друго ето Балтић и Симић носе се тесно, а шта су они са благом наспрам мене?

— Јок, немој тако! Боље ти њих пусти, јер они су газдински, а ми смо обоје еснафска деца.

— Данас је онај бољи ко више има! Што рекао капетан Зига: Не питај ме, шта сам био, већ ме питај шта сам сад.

— Ја сам те онако више бегенисала.

— Привикнућеш се ти већ и на овако — рече и изиђе швићкајући корбачем око себе.

* * *

Јесен се одомаћила, а зима већ се спремала да је заогрне. а што хладнији дани, све веселији живот у Сарајеву.

Босанска српска села и чиновничке вечере даваху се на све стране.

Ненада зову свуда.

На Митров-дан позвали га на две стране. Хаџи-Станић позвао га на село, а судац Ракић на вечеру.

Он оде код судца.

Тамо се упознао са саветницима и првим чиновницима.

Свирало се и певало до саме зоре, а Ненаду у разговору са судчевицом прође ноћ као тренутак.

— За вас и за вашу кућу жена треба да је изображена, која зна „виршафт" водити, — говорила судчевица.

— Па јес' ја!

— Па која зна интелигенцију дочекати и у конверзацију увести.

— Па јес'! Ја сам и тако наумио кад назидам сад нову кућу у фар . . фил . . та у ташлихану, да начиним на пример конверзацију.

—Ваљда мислите у Франц-Јозеф-гасе?

— Јес', ја'! Баш у гасе. Па ћу и клавир поручити.

— Шта, хоћете салон да начините?

— На пример, ја'!

— Ето видите, онда за вас још пре није та проста девојка, Анђа Одавићева. А још је самарџиска кћи!

— Ал сам јој, милостивна, задао веру.

— Ха! ха! ха! Где вам је још вера код младих људи?

— Ма оно, да ми је фина цура, ја не би кабулио.

— Ето ја имам једну сестричину, натарошку ћер у Б. То је истина далеко, ал најпосле она ће вам донети две хиљаде форинти, па то потрошите на свадбу, не жалите.

— А јел фина цура!

— Као Венера!

— Ја је не познајем. То је ваљда обрштерова?

— Још лепша од обрштерове ћерке — уверавала га Ракићка, заценута од смеја.

— Па кад је цура једра, оно ви, милостивна, поручите.

Тако се Ненад растао са судчевицом.

* * *

Од то доба готово сваки дан је Ненад код судца Ракића, а Анђи поручио да се срди на њу: што му је натрунила да је еснафски син.

Анђа га моли и преклиње да дође да јој опрости; уверава га, да га никад целог живота неће увредити.

Ненад не долази нит даје абер од себе, ал Анђи поручише зле гласе: да се по вароши говори, да Ненад узима Аустријанку.

Анђа га кумила богом и светим Јованом, сећајући га заклетве његове Слала му со и хлебац, да на то обележје не огреши се богу и српском обичају.

Њега опет нема, а она поче венути к'о љиљан, кад росе нема.

Веђ се запостило, а Анђа оста не испрошена и не прстенована.

Кад друге недеље поста Сарајлије се зачудише сватовском чаушу, где на вранцу по мамноме позива Ненаду у сватове.

Митрополит Антим за новац је благословио у пост сватове, а Ненад опет није жалио платити, јер добија „фину" девојку.

И крену се кита и сватови, у банију по лепу девојку. Кренули се без песме и пуцњаве, а међ свати ни једног јунака. Сарајлије се пиру у пост не одазваше.

Круни бађ није мило, ал опет је дична нуз сина свог, јер мисли, сви јој завиде што ожени Ненада таквом госпођицом, а није ни знала шта је у ствари.

Шести дан дођоше сватови из баније, ал ломни и уморни.

Сарајлије журе да виде младу Пејиновићку.

Митрополит је забранио игру и пуцњаву, а ко би међу онаким сватима и играо и пушком пуцао, кад је све малаксало од оно шест дана путовања

Целог поста говорили о свадби Ненадовој и лепој госпођи Јелени Пејиновићки.

Анђа сирота не може већ да сноси то силно говоркање, па једном зажеле да види лепу Јелену Ненадову.

На светог Николу Ненад је свечар, па и она оде, да на тај дан припали свећу светитељу.

Дрктала је сирота као шибљика, али опет не оде испред иконе, догод се богослужење не доврши.

Кад изиђоше из цркве, Ненад испод руке уведе бароницу Н. и судчевицу у своје каруце, а барон Јелену проведе баш испред Анђе

Она се дркћући прихвати за ограду црквену, а Риста Вркљан упита је:

— Допада л ти се Ненадова љуба?

— Лепа је, Ристо, као анђео.

— Да није ње, сад би се ти онако возила — пецну је одлазећи.

— Она га бар не би упропастила! — рече неко.

А њој сузе кануше . . .

* * *

После божића испросила се Анђа Одавића за кујунџију Брајинића и еснафски пир прође уз метање из пушака, уз српско коло и гусле јаворове.

Сад је Анђа опет безбрижна к'о тица на грани, па оздравила и удебљала да ју милина погледати.

Стамболски фесић опет на очи нагизда, а нове димлије опет у ситно набора да многи момак уздахне, што нема више ни једне такве цуре у Сарајеву.

И од како је дошла, Брајинићева кућа све пунија и згоднија.

* * *

Ненадова мајка, знате, да је већ одавно умрла. Старошћу оптерећена, легла је поред свога друга, да вечно отпочива.

Знате и да је Ненадова нова кућа у ташлихану на дражби продата, ал пре пет месеца прекупила ју је госпођа Јелена и издала официрима под кирију,

Сад је отишла у неко немачко купатило да теферичи, док се са Ненадом не развенча.

— — — — — — — — — —

Он без пријатеља и новаца ено код Албанеза где игра на вересију домине.

Ђ. Јовановић.

НОЋ У ПРИМОРЈУ.

Да пријатне, благотворне хладовине и вечери!
Тма звездица кроз копрену од сумрака већ [трепери.
И месец се указује,
Радознало осмехује.

У блеђаном сјају ће их доброћудно потпомоћи,
Осетљиво разредиће тим густину црној ноћи,
Што се доле, горе тако
Брзо, нагло шири лако.

Сеоце се утишало, мниш, да никог живог нема,
А светиљка на кули је зачкиљила — ка' да дрема,
Па ни псето да залаје,
Права мртва тишина је.

Одавно се и рибари повратили кући с лова,
Да се сваки сном окрепи, па за послом сутра с нова.
Нигде чамца, нигде лађе
Да се види, да се нађе.

Поветарац по кад-када са планине залахори,
Зелен-лишће на гранатским јабукама зашумори,
А на мору вале диже
И к обали тера ближе.

Хука им је тајанствена, загонетна, чудновата,
Тиха сета с болом ти се око срца до ње хвата,
Као да су гипки гласи
Тужне песме са уздаси.

Нека мора, нека шуми нек о стење водом бије,
То с лахором у даљини слатке ствара мелодије!
Када клонем сав од санка,
То ће бити успаванка

Црквеница, 1891.

Ив. М. Поповић.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

VII.

Пред Камником баш над местом оног планинског окомка бели се пријатан градић Заприце, сазидан на стрмој стени, те су га у старо доба лакше бранили од непријатеља и тако осигурали брижне грађане. Али сад се већ и Заприце изменуло и нема оног некадашњег облика. На место кула и других обранбених места саградили су простране штале и зграде за коње и марву, као што то и приличи спахилуку. А и лепо утапкана стаза, која нас води пред сами град, јесте знак нова доба. Па ипак у Заприцама, где је до најновијег доба било доста живља, стоје на Малом и Старом граду још само развалине. као гробни споменици пропале људске моћи и славе Од некадашњег спахилука није остало ни толико земље, да би се могао спахија какав издржавати; градић је празан и само лети долазе на неколико дана његови господари.

У половини овога века живели су на Заприцама један господин и жена му Он је био изнемогао чиновник у миру, а она од лична госпа стара доба, духовита и изображена као мало која њена доба. По душевним способностима сасвим јој је личила њена сестра, која је сиротица слепа живела на Заприцама Лепо су живели сви троје и кад би им ко дошао у госте, лако су га могли сместити у пространом дворцу. С Гловацковима су били стари пријатељи и навек би код њих одседали, кад год би дошли у Љубљану. Последње године нису више излазили из дворца, јер је стари био болестан, а то је годило слепој, коју нису могли свуда водити. Кад су чули, да се разболела госпа Гловацка, позваше је да дође на Заприце чим пукне пролеће и у сваком писму су понављали тај свој позив. Госпа Гловацка је мислила тек на лето отићи на село, али последњи зраци су поново порушили здравље и њено и ћеркино, те их приморали, да иду из Љубљане.

Камничка кола су још пре подне однела све што је нужно, за дуже бављење на селу; а после подне су отишли г. Гловацка, с ћерком и куварицом. Први их је поздравио у Камнику Султан који је као муња сунуо, почео лајати, али му гвоздени ланац не даде колима. Онда истрчаше млађи, а за њима господар градића са госпом и слепом сестром, да поздраве госте са добродошлицом Спремили им две собе и кухињу, где су могли бити са свим за себе, али тек неколико корачаја од домаћинског стана, да су у свако доба могли доћи к њима, кад год би им се прохтело. Првог вечера су морали провести код домаћина и док су Ванда и Нежа спремале најнужније ствари, забављала је Гловацкову стара госпа.

Сутра дан је била Ванда прва на ногама. Сунце је већ осветлило лепи крај, који се показивао пред њеним очима. Баш под дворцем се ширило равно поље, а около њега дизаху се зелени брежуљци и тавне горе. Овде онде бељаху се околна села опкољена високим дрвима, а међу њима су многе црквице причале о побожности вредног народа словеначког. А било је још нечега што нам не може ни перо описати, нити кичица на-

сликати, а то је она блага срећа, онај благотворни мир, спокојство, које човеку тако годи, кад из варошког метежа и ларме дође у какав леп крај горски. И Ванда је уживала ту срећу, од које је чисто утрнуло њено младо срце Дубоко се замислила. У том је високо под небом зацвркутала шева, а с Подгорја поче звоно будити на посао и молитву. Тада је Ванда у великом блаженству склопила руке, дигла очи к небу и у захвалној молитви славила Творца свемогућега.

Живот на Заприцама је госпи Гловацкој сасвим добро чинио и она се за мало поче осећати поткрепљена и душом и телом. Обично је седела с плетивом у руци у врту и гледала доле на пријатан Камник или пак на високе горе; час је ишла с ћерком у шетњу, час би је опет Запричка госпа водила у црну или тухинску долину. У вече се пак сви искупе код болесног господара и с њим се играли карата. Ванда се свему вољно покоравала, само да не би увредила болесну матер. Лепим својим понашањем тако је омилила запричкој господи, да су је сматрали као своју. Па и морала је сваког занети, ко год би је видео, како се трпељиво труди око сироте слепе да јој прекрати време и олакша жалосно њено стање. Али је Ванда најволела кад је сама Кад јој је мати у граду или куда у шетњи, узела би какву лепу књигу и читала или замишљено шетала по уској стази. Мало кад би кога срела на тој усамљеној стази; какву старицу, која је купила суварке или децу, која су брала јагоде. А кад би је когод бунио у мислима, отишла би дубље у гору на Вртаљици Тако се зове највиши врх запричке шуме, раван округао простор, што је прећашњих година служио Камничанима за пролетњу игранку. Нигде није могла Ванда лепше снивати, него на том месту, обраслом танким јаблановима, који су га са свих страна затварали, да се није могло ништа друго видети, до ли плаво небо над собом.

Једно после подне била је Ванда опет на Вртаљици и чисто се није могла растати од ње. Мало је читала, по том затвори књигу и удуби се у мислима. Већ је сунце било на заходу и последњи зраци су сада обасјали и Вртаљицу. Ванда се дивила красоти на заходу. У том је сунце село и читава шума је према заходу засветлила од чаробне вечерње румени. Ванду је чисто језа подузела од те чудне красоте; нагло се окрене на другу страну, али је већ свуда сумрак пао на земљу; на небу се већ поче појављивати по нека звезда. Сувише се задржала Још једном погледа према заходу и „ах!" повиче на сав глас и одскочи на страну. Баш пред њу је стала млада жена, раздрљених груди и расплетене косе. Своје црне очи упрла у њу, а иза румених усница се помаљаху бели зуби. Била то циганка, која ју прва ослови:

„Не бојте се, лепа госпођице, не бојте се!"

„Даље од мене!" викне Ванда, заклонивши се међу два јаблана, као да би од њих тражила помоћи.

„Не бојте се, лепа госпођице", понови циганка молећим гласом, „нећу вам ништа рђаво учинити."

„Даље одатле! Немаш ту ништа да тражиш", поново је викала Ванда у неколко охрабрена и ступи корак ближе из тесног свог заклона.

„Лепа госпођице! Немојте ме сиротицу терати као пса. Дајте ми какав мален дарак, па да вам кажем срећу".

Ванда се замисли Ма да није веровала у врачарије ипак је окупи силна жеља, да пристане у том чаробном месту на циганчино прорицање

Мирно дода:

„Какву би ти мени срећу могла прорећи? Та ти ме и не познајеш".

„Можда вас и познајем, лепа госпођице! Велика невоља вам мори ваше благо срце. Дајте ми вашу белу руку, да вам с длана прочитам што би хтели знати,"

„Ти да с длана читаш?" зачуди се Ванда.

„Знам све на длану прочитати," уверавашe је циганка, „али — молим понизно за какав дарак."

Ванда извади из шпага неколико новчића, циганка их лакомо зграби и брзо тутне некуд у издерано крило, за тим пољуби дарежљиву руку и поче правити по длану неке знаке и шаптати неке неразумљиве речи. У први мах био је Ванди непријатан стисак циганчине руке. Најпосле поче циганка:

„Леп, млад господин чезне за вама. Далеко је те вас не може видети. Има незгодног противника. Горе, мора и друге сметње му стоје на путу. Драга госпођице, чека вас велика срећа, али ће кратка бити!"

Последње речи су Ванду потресле Ђутке је ишла за циганком, која је већ отишла. „Али ће кратко бити“, звонило је Ванди непрестано, докле год је није Султан лавежом тргао из тужних мисли. Чисто јој се разведрило чело, кад је у соби крај матере затекла брата Жигу Био је неколко година старији од Ванде; висока узраста, из мирних очију севаше нека одлучност која се никако није слагала са слабим телесним моћима. Био је слаб, те га је с тога послао покојни му отац у Горицу; али не чини све ни пријатно поднебље; човек и ту мора живети, како му здравље захтева. А баш на то није Жига ништа пазио, час је прецењивао своје моћи, час опет увидео, да се треба држати лекарева савета. Кад га је ко запитао за здравље, одговорио би: „Боље умрети, него овако живети!“

Горски зрак му на Заприци тако омилио, да се није могао лако с њим растати. С Вандом је живео тако лепо, као мало који брат и сестра. Био је врло опрезан свакоме је попуштао, јер није држао, да се цео свет мора по њему равнати. Као што сам никад не би напуштао своје назоре, тако је исто поштовао и туђе и равнао се према том, с ким опћи. Ванди није никад кварио њене идеале, и ма да није познавао Боровског, ипак му је у свему био наклоњенији, него др. Малку, о ком је исто тако судио, као сестра му. Брзо се разумели и једно другом су тешили невоље. Кад су једног дана опет седели под сеницом пред запричким шумом, Жига и нехотице дубоко уздахне и рече:

„Како је леп тај камнишки крај!“

„Леп је, леп!“ потврди Ванда те га зачуђено погледа и запита:

„Шта ти је, Жига, те си тако тужан? Или можда имаш још што на срцу што ми ниси рекао?“

„Шта да ти речем, та ви то све боље знате него ја“.

„Не знам шта мислиш“.

„Па болест своју“.

„Болест!“ насмеја се Ванда. „За то ме већ више није бриге“.

„Нашто брига!“ дода Жига мало невољно. „Ни мене није брига али кад човек гледа тај лепи свет, наиђе на њега сета, што га мора брзо да напусти. Чини ми се ипак, да бих могао ту у том лепом крају оздравити. О, зашто не могу вечито ту остати!“

„А шта би ту радио?“

„То је оно што не знам. Кад бих ту нашао згодна занимања, али без посла не могу живети.“

„Жига, то све није ништа. За тебе је неисказано место Горица; али се мораш штедити, а не и оно радити, што је од штете.“

„То не иде. Не волем телесна уживања; али не знам шта ми је, те сам тако тужан и невољан данас. Сигурно ме опчарала ова природа.“

„Или ти је можда жао, што си био искрен према сестри својој?“ рече Ванда.

„Та добро знаш, да не радо говорим о оном што би вас растужило. Не знам, ко је уклео наш рад, али така је наша судбина, те има сваки своје јаде. Нашто да вам својим присуством и отештавам јаде?

„Једно другог морамо тешити“.

„Вараш се. Погле нашу матер како се на Заприцама смирила, од како не чује и не мисли на наше јаде. Не мари ни за моје ни своје здравље, па ипак“. . . . Жига не изговори, него се дубоко замисли Ванда то опази и чисто поплашено рече:

„Немој ништа тајити: што ти знаш морам и ја знати Говори!“

„Та доста сам већ рекао.“

„Свим што ти је свето, молим те, не мучи ме даље!“

Жига се окрене и упре своје очи у сестру која се тако јако узбудила, и поче је тешити:

„Умири се, Ванда, хтео сам само рећи, како би било несмишљено прекратити мојом невољом матери оно мало мира, што га ту ужива.“

„То није све што си мислио“, кушаше га сестра. „Жига, реци ми искрено, шта мислиш о матери и о себи?“

Жига је мило погледа и мирно рече:

„Ванда, ти ћеш нас све преживети.“

„Не тако Жига, не малакши тако брзо; та наћи ће се још помоћи.“

„За матер и мене нема више помоћи.“

„Од куд ти то тако на сигурно знаш?“

„Лекар у Љубљани ми је рекао, да за матер нема наде, — а ја, ја сам млад, па ћу се још лако моћи коју годину потезати, али не дуго проћи ћу, као и наш несретни род.“.

„Ја се још надам. Лекари се већ више пута преварили.“

Жига јој на то није ништа одговорио, само је слегао раменима.

Време је било да се врате у град, где су их већ чекали с ужином. Лагано су ишли једно крај другога, само би по кад кад брат застао и показао сестри какав леп призор, што су га опазиле његове бистре и будне очи.

Неколко дана после тога вратио се Жига у Горицу а мати и Ванда су још дуго остали у Заприцама. Доцкан тамо око свих светих, кад је по шуми већ пао први снег, вратила се госпа Гловацка с ћерком у варош. Али дуго су још обе тужиле за сеоским животом у Заприцама, госпође, које су биле у Рогатици и по другим штајерским купатилима, где су видели много страна света, чуђаху им се јер нису знале толико приповедати, колко оне о своме животу у Заприцама.

Особито је Ванда радо помишљала на запрички шумарак, само кад би се сетила циганке, било јој је тешко, јер су јој још увек звониле речи: „кратка ће бити!“

Осим тих успомена нису имали Гловацка и кћи јој, што би им кратило дуге зимске вечери. Мати је почела помало опет побољевати и по цео дан би прелегала. Била је из дана у дан све слабија. Стара Добравчева није већ била међу живима, и тако је Ванда морала сама дворити болесну матер и прекраћивати јој време, јер госпође, које су из учтивости долазиле, бавиле се врло кратко време и нису ништа олакшали њеној бризи. Али Ванда је била добра ћерка и никад се није ни у себи потужила, него је непрестано молила Бога, да јој мати до пролећа бар толико оздрави, да би могла опет отићи на Заприце.

(Наставиће се.)

ПРЋИЈА.

КОМЕДИЈА У ТРИ ЧИНА.

Талијански написао Еторе Доминићи.

С пишчевим допуштењем посрбио Томо Крстов Поповић.

(Свршетак.)

ТРЕЋИ ЧИН.

Иста соба.

ПОЈАВА 1.

Душан и Милица.

Душан. Јадна моја Милице! . . Ни сам не знам, како сам само и за час могао, да посумњам о теби! . . .

Милица. Вјеруј, Душане, да си се љуто огрешио, да ми ти је тешко било опростити; јер . . .

Душан. Али, залуд, овако се даље не може, требаће свакако још . . .

Милица. Што? како?

Душан. Јадна никад не била, мајка још држи као да је истина, а онај мој сметени брат . . .

Милица. Па брига теби за то! Кад си ти увјерен, кад ме ти љубиш . . .

Душан. А Видосави од јуче нигдје ни трага ни гласа, као да се гдје жива закопала. Мора ми сланога, да ми није с тебе, изругао бих се до миле воље с оним смушеним Миливојем! Нека, нека; што је тражио, то је и нашао; допало га је, што је заслуживао, кад никада памети није имао!

Милица. Црни кукавац! знам ја за што се он смео и збунио.

Душан. Збиља знаш?

Милица. Знам и погађам, што њега пече, тако ми ти живио! Кад си оно кренуо на пут, повјерио си му, да управља до твог повратка цијелим имањем.

Душан. Па?

Милица. Осим хране, за ме се са свим мало или ни мало потрошило.

Душан. Дакле смо заштеђели лијепу своту новаца?

Милица Ками се заштеђело!

Душан. Како? гдје се дакле дио тај новац?

Милица. Гдје се дио? Не познајеш ти још његову жену!

Душан. А ко му је крив, да је луд! Хтјела се мом господину грофица! Нека је сада држи! . Но и мени је грђе, јер, како ми кажеш, пропирао је добар дио и мог очинства! Али, хвала богу, опет нијесам ја дошао кући празне кесе! Него ми је жао, знаш као увијек је моја жеља била, да имам свој брод; а како чујем „Вучји до“ ће се продавати. Ама, и ако га не узмогу да исплатим од једном, вјероваће ми, јер ме познају. Свакако очитаћу ја Миливоју молитву како ваља и треба.

Милица. Сиромах, није зла срца.

Душан. Није то доста . . . Но, сада ми зивни мајку; а Миливоју реци, да приправи рачуне, чекам га.

Милица. Одох одмах. (хоће да изађе)

Душан. Милице.

Милица Ево ме.

Душан. Амо. (пољуби је) Би ли ти дошла са мном?

Милица. Гдје?

Душан У Америку.

Милица. Гдје год ти хоћеш, Душане мој, драге воље.

Душан. Евала ти, Миле моја! Знаш, ја без мора никако ти се не могу да обикнем. Ми поморци, кад год стигнемо с мора кући, велимо: Ево ти нас са свим дома, доста смо бродили море, оно невјерно поље! Ал' не прође много времена, а оно нас пусто опет привлачи, зажелимо га се, трчимо као изван себе на обалу, да га се нагледамо, да видимо креће ли куд који брод; па, кад се отисне од краја к пучини, завидимо на њему и најпотоњем мрнару.

Милица. Дакле ти је драже море, него и ја?

Душан. То не . . . и не бих те већ овдје оставио без мене све да бих знао, да ће ми на сухој земљи срце препући од чежње за морем. Али, ако ти хоћеш? Знај, Милице, да на мору уз тебе ништа не бих више желио, ништа под капом небеском.

Милица. Па добро, хајдемо; кад си ти задовољан, задовољна сам и ја.

Душан. Хвала ти! Видјећеш, како ћеш се на мору кроз кратко вријеме опоравити. Па ћеш бити краљица на броду, а ја краљ: властити господар и капетан, што сам још из дјетинства вазда сањао, за чим сам, од када за себе знам, увијек чезнуо!.. Сад треба да уредим домаће после. Хајде дакле за чим сам те прије слао. (Милица га пољуби па изађе.) Мора ми сланога, штоно реку, и човјек и жена! да је сам похвалим! . . . Шта ће благо? Какво благо? . . Добро се је рекло: Узми врага ради блага; благо неста, а враг оста. Најбоља дакле прћија, што жена мужу може да донесе, без сваке сумње је то, да му буде образна, да свог друга искрено љуби и поштује, и да је кутњица; јер кућа не стоји на земљи, него на жени. Нека ми мајка или Миливој само ријеч писну у похвалу оне ништавичине, пак ћу их ја осамарити како ваља и треба! . . .

ПОЈАВА 2.

Ана и пређашњи.

Ана. Хвала богу, кад сам те већ једном нашла сама, да и нас двоје двије на само самељемо!

Душан. Хоћеш ли ти, мајко, прва започети или ја?

Ана. Да те прије свега нешто упитам? Мислиш ли, вјере ти, опет оставити Милицу с нама?

Душан. А да гдје?

Ана. То не могу никако допустити, на то, синко, не ћу никада пристати.

Душан. А као, мајко, за што не?

Ана. Због оног јучерашњег недичногње поступка.

Душан. Јадна Милице!

Ана Шта ти је, оба ти свијета? Ама, за љубав божију, Душане, како си се то у туђем свијету промијенио?! Ја, да ти право рекнем, бојим се да ли си још у својој свијести.

Душан. Јесам, мајко, не бој се, јесам; здрав ми је, хвала богу, још мозак!

Ана. Дакле шта си наумио?

Душан. Ја сам већ одлучио, да одведем собом Милицу; јер се у овој кући није поступало с њоме, као што се морало, и јер она није у њој била другима зао примјер, него други њој.

Ана. Шта си рекао?

Душан. Ето то, и још сувише, да она велика госпођа, та ваша грофица, која вели, да је дошла у нашу кућу да се поквари; да је она унијела између нас поквареност, мржњу и неслогу; она, она, а нико други; она, која се толико поноси с не благородством; она, која је тобож благородне крви, а неблагородног поступка у сваком ње дјелу.

Ана. Душане!

Душан. Чуј, да знаш и то, да је онај витез њезин љубавник, да она с њиме одавна љубав проводи, и да свака поштена жена, која држи до части и образа свога и свог мужа, би га уклонила од себе; а не примала и призивала к себи у свако доба, и ако се намјерила на луда мужа, кога је ње празна госпоштина заслијепила и мозак му попила. Ал! то није све! Ова наопака, ова нељудска жена. чим је у зао час ступила у нашу кућу, познавши твоју доброту, и не пазећи на твоје сједине нит' размишљајући шта си јој ти, изабрала те за своју слушкињу, да је ти, мајка ње мужа, под старост служиш и двориш. Заповиђела ти је — теби, теби, коју је морала да поштује као мајку своју — да у свим њеним безобразним и недичним захтјевима, на сами њезин миг, будеш јој слуга понизна; да, тек чујеш звонце, потрчиш у страху на онај глас; да јој собу поспремаш, хаљине чистиш и сто других послуга радиш; јер је она благородна и својим благородством у велике је почастила нашу кућу, поставши нам камена својта. А ти, мајко, нијеси кадра била, нијеси — ками ти лудој! — у-

мјела; јер је и тебе заслијепила ње празна господштина, не, нијеси умјела, да јој чисто и бистро рекнеш: госпођо, наше благородство наша су поштена дјела а наше је поштење непорочно: дочим на против ви срамотите оно мог сина и излажете га руглу пред тим вашим љубавником и осталим свијетом; па с тога, госпођо грофицо, нијесте достојни, да се нашим презименом називљете!

Ана. (у чуду) Витез њезин љубавник!

Душан. Да, он, баш он; онај сметени, безобразни кицош, који се и дописивао с њоме, те с кога за мало да напаст није нашла јадну Милицу, ни криву ни дужну.

Ана. Дакле и оно писмо?

Душан. И оно је било управљено Видосави. Али Милица, да је покрије пред мужем и да јој дјелом покаже, како она није кадра никоме да се свети, ни да на зло пристане, вољела је да се на њу исту сва чорба излије, претпоставила је, да о њој за час и њен муж ружно промисли; ама, разумимо се, само за час . . . Руку сад на душу, мајко, па суди ти, реци, која је благороднија од њих двије? која, оба ти свијета?

Ана. Кад је тако, синко, тако ми ти и он живили, сву строгост, сав ијед, те сам хтјела и намјеравала да употребим против Милице, употребићу га од сада против Видосаве. Ја ћу њу Миливоју како ваља и треба препоручити; јер част и образ наше куће прије свега . . .

Душан. Стани, мајко, не хитајмо; јер у овом заплету нема још баш ништа страшна. Не узнемирујмо дакле Миливоја. Срећом ја сам стигао још на вријеме. . . Но амо, кад се знаш тако разлогу дати, да се пољубимо. (љубе се)

ПОЈАВА 3.

Миливој и пређашњи.

Миливој. (с некаквим књигама и завежљајем хартије по пазухом, за себе) Охо, љуби се с мајком! . . одиста је добре воље! . . (на глас) Ево ме, Душане. Рече ми Милица, да си ме звао.

Душан. Јесам А шта су ти све те књижурине и та хартија под пазухом. Изгледаш ми као какав адвокат, који хита у суд са параграфима и документима, да брани бог зна какву правду.

Миливој. Рачуни, брате, све сами рачуни. . .

Душан. Мајко, ми смо се већ разумјели. (полако) Не брини се ти ни за што, ја ћу свему начин наћи. Остави ме сад сама с Миливојем.

Ана. (излазећи за себе) Кукавни Миливоје! . . не бих имала ни срца, да га задесим! . .

Душан. (Миливоју, који је већ разастро све хартије и књиге на столу.) Јесмо ли дакле готови?

Миливој. Ето јесам

Душан. Али, брате, шта је требало да ми ту нанижеш и натрпаш толико хартије и књижурина! Или збиља мислиш, да ти не вјерујем? Одмах, да си све то савио; а само ми дај кесу.

Миливој. Какву кесу?

Душан. Кесу с новцима, да видим, колико си ми приштедио кроз ово вријеме, те ја не бијах дома; а за остало те и не питам.

Миливој. Не ћу, не; него да танко по танко све рачуне прегледаш.

Душан. Хајде де, кад баш хоћеш. Да видим најприје приход од свега очинства. (узме књигу) Форинти 2433 и новчића 20. Добро! Мени дакле од ове своте припадá фор. 1215 и нов. 10. Али сам ти сувише дао, прије него сам отишао, фор. 1000, да ми их до мог повратка чуваш.

Миливој. Јеси, али сам ја њих башка забиљежио.

Душан. Добро, али свакако рецимо фор. 2215 и нов 10.

Миливој. Али срачунај све скупа.

Душан. Зар и моје и твоје? А за што? Ако смо и браћа, нијесу нам кесе сестре.

Миливој. Знам, но да лакше дођемо крају.

Душан. Дај де, да ти повољим и у томе, да видим дакле.

Миливој Рецимо свега чиста прихода фор. 3433 и нов. 20. Сад, молим те, прегледај ове рачуне.

Душан. (чита) За гозбу, кад сам се вјенчао. . . .

Миливој. Форинти три стотине.

Душан. Лијепо! . . (чита даље) Швањи. . .

Миливој. Форинти 423 Знам на памет.

Душан. Опет швањи.

Миливој. Форинти 157.

Душан. Опет швањи.

Миливој. Форинти 357.

Душан. Ама шта је све ово, за једнога бога!

Миливој. Види, брате, колико сам у све потрошио.

Душан. (чита) Форинти 4863. Али како? дакле више расхода него прихода?

Миливој. Јеси ли видио, а?

Душан. Ово ти је чисто и бистро, да си потрошио и све моје, па да ти ни то није доста било.

Миливој. Мој брате. . .

Душан. Стани. (узме оловку и лист хартије, па пише) Ево. Ти си, зла срећо, потрошио за своју жену у пет мјесеца само код швање фор. 937.

Миливој. Тако је.

Душан. А колико износи свако по године, та вражија ње прћија?

Миливој. Пет стотина форинти.

Душан. Ти си дакле потрошио до сада у же-

нине хаљине, шешире и друге лакрдије, осим ње прћије, форинти 1269, и то, разумимо се, кад не би било другог трошка до првог августа.

Миливој. Још морам, да исплатим двије хаљине и трећу, која је у радњи. . .

Душан. Још грђе! А колико је потрошила Милица у све ово вријеме?

Миливој Двадесет и шест форинти. Записао сам их.

Душан. Знаш ли ти, колико је виша прћија Миличина по овим рачунима, него она твоје жене?

Миливој. Колико?

Душан. Израчунај, па ћеш се сам увјерити (устајући вјетко) Несретни сине! . . Бено! . . Бруко једна! . . На овај начин упропашћујеш себе, на овако немили начин хоћеш да упропастиш свог брата и стару мајку! а то све заводећи се за лудом памети и наопаким васпитањем злосретне ти жене!

Миливој. Душане!

Душан. Да, бруко, бено! Похвали ми се сад, ако имаш срца и образа, да си вјенчао грофицу, да ти је донијела 25.000 форинти прћије! . . Мој драги, права прћија једне жене, највеће благо, те може мужу да донесе, то је, да је жена штедљива, да ради, да . . . , и то ти је најбољи доказ, да је Милица, кћи сиромашког занатлије, сто пута богатија од те твоје грофице.

Миливој. Је ли могуће?

Душан. Па добро, ти си наопако владао и моим и твојим имањем, ти си немилице трошио и моје и твоје, ти нијеси кадар ни способан, да управљаш ничијим имањем; с тога с те стопе идем к суду, да ти суд именује надзиратеља, како те твоја луда памет не би довела до просјачког штапа.

Миливој. Не ћеш ти то мени урадити.

Душан. Морам, ако не с другога, а оно ради наше мајке, којој си мозак попио; па ће и њу твоја расипност на сред пута ставити без нигдје ништа.

Миливој. Чуј ме, Душане, . . . имаш стотину разлога да ме кориш, што сам потрошио твоје; ал' о мојој жени могао би с мало више поштовања да говориш, јер . . . на пошљетку . . . твоја . . .

Душан Шта? . . . да чујем . . .

Миливој. Зар си заборавио? а јучерашња брука и црн образ? . . .

Душан. Јучерашња брука и црн образ! . . . Пази добро, Миливоје, да не истражујеш и не распитујеш за јучерашњу бруку и црн образ . . . То те савјетујем ја, Душан, твој брат. . . .

ПОЈАВА 4.

Цвијета и пређашњи.

Цвијета. Шваљина послужитељка донијела је нешто, те пита за вас, господине Миливоје.

Миливој. Биће хаљине Видосави.

Душан. А одакле ћеш их платити?

Миливој. Са добити од прћије.

Душан Боже дај, али се љуто бојим . . .

ПОЈАВА 5.

Видосава и пређашњи.

Видосава. Миливоје, шта хоће она девојка?

Миливој. Ништа . . . тражи мене . . . ето ме одмах. (излази)

Видосава. Душане, знам све, чула сам све. . .

Душан. Па зар си ијетка на ме?

Видосава Морала бих бити, и то жестоко ијетка.

Душан. Да није по сриједи оно вражије писмо. Ту зеко лежи, је ли?

Видосава. На пошљетку, кад чељаде добро промисли, не бих се имала с њега шта бојати.

Душан. Не би, је ли? Би, јадна, и тер како! Оно је и сувише за мужа, који држи до свог образа!

Видосава. Ама ме не ћете издати.

Душан. Не, морске ми пучине, али само под једним увјетом.

Видосава. То јест?

Душан. Ако примиш један мој братски савјет.

Видосава. Да га чујем.

Душан. Јадна не била, Миливој крвнички упропашћује себе.

Видосава. Како? је ли могуће?

Душан. Троши и расипље више, но што му кеса може да поднесе. А кад све потроши, шта ћемо и како онда?

Видосава. Па ја то не ћу, не желим да се упропасти; прем да мој отац. . .

Душан. Не казуј то мени, не продавај титу мени рог за свијећу. Познајем ја лијепо твог господина оца Као нас двоје, дјевер и невјеста, можемо слободније, без претварања да говоримо. Казао ми је господин Андрић, како му свакога мјесеца пролази. . . .

Видосава (прекидајући га.) Добро, добро, разумјела сам све . . . Почети ћу и ја да штедим. Па што још?

Душан Још те молим и савјетујем, као брат твој, да се никад више за твоје добро нијеси састала ни проговорила с витезом.

Видосава. Не бојте се, не ћу никада више, вјеру вам задајем. Однио га је враг у Цариград. Увијек он, кад што оправи, побјегне. . . .

Душан. К врагу и без стрва. Далеко му дакле пут од наше куће

Видосава. И ја вељу . . . а сувише мир нека буде вазда међу нама.

Душан. Боже дај! То од срца и ја желим.

ПОЈАВА 6.

Миливој и пређашњи.

Миливој. (са страхом показујући Видосави различитих хаљина) Ево, Видосаво моја, па изабери. . . ама за потоњи пут . . . јер . . .

Видосава. Хвала ти, Миливоје, не ћу . . .

Миливој. Зар си још ијетка?

Видосава. Нијесам, но као знаш, боље је да се штеди . . .

Миливој. Јес' чуо, Душане, јес' чуо, каква ти је кутњица моја жена!? . .

Душан. (зове) Мајко, Милице!

ПОЈАВА ПОТОЊА.

Милица, Ана, Цвијета и пређашњи.

Душан. Тако! Сад смо сви овдје на окупу. Ево, да сви скупа чујете, како сам колико се богме могло и дало, истријебио кукољ из пшенице, губу из торине. Јавна дакле исповијест и искрено признање. Мајко, признајеш ли, да си малко била застранила?

Ана. Признајем, синко, истина је.

Душан. Јел' да и ти, Видосаво, признајеш, да си била претјерана?

Видосава. Јесам, признајем.

Душан. Да си захтјевала, да се троши више него се могло? (опази Цвијету да вири иза врата) А ти, Цвијето, да ти је вазда мило било знати туђе после?

Цвијета. Јест, господару, али . .

Душан. Доста, доста; опрашта се свијема. Витез Бујовић отишао је у Цариград.

Миливој. Збиља? Ето, шта си урадио с твојом наглом нарави. Уклонио си ми из куће најискренијег, најпоузданијег пријатеља, који ме је у свему свјетовао . . који ми је био десна рука . . .

Душан. Од сада, брате мој, старај се и настој, да што и својом главицом урадиш, немој да ти увијек буде потреба, да тражиш помоћ и савјета код другога. Чуј и запамти још и овај савјет, кога ти ја, твој без мита пријатељ, дајем при часу, кад са својом женом ево крећем пут Америке.

Ана.
Видосава. } Како? Зар збиља одлазите?
Миливој.

Душан. Да, одлазимо. Али ћу се, ако бог да, опет повратити кући, само да се увјерим, да ли сте заборавили на мој савјет.

Миливој. Да га чујемо.

Душан. Свијестан човјек, који држи до себе и који зна да поштује себе. мора бити друг, а не слуга својој жени; као год што ни жена не мора да буде ропкиња свом мужу. Искрена љубав и остале врлине, које морају да красе женску главу; то је, брате мој, најљепше благо, највећа прћија, коју жена може да донесе мужу и да га усрећи.

Крај.

ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ.

Путопис проз Мале Цуце

од Јов. Ф. Иванишенића.

„Ти жнаш дивно, што су Катуњани,
Особито самовољне Цуце,
Што до Бога нежнају никога,
А и Бога мало је у кога;
Разбери им теке после њихне,
Пак ћеш виђет мишљења им тајна!"

Горњим стиховима слика нам Чубра Појковић у својој „Дики Црногорској" једно најкршевитије, а међутим једно између најгласитијех и најхрабријех племена црногорскијех, — слика нам „самовољне Цуце" који живе у сјеверо-западном дијелу Црне Горе.

Прошле 1890. год. изишао је у новембарској свесци „Нове Зете" мој путопис: „Из Цуца",*) а сад настављам даље исти путопис у повратку другом страном проз исто племе. Мним, да ће овај путопис радосно и пажљиво прочитати и дочекати наши читаоци, пошто је не само занимљив него и важан за српску географију и историју; у исти ћу проговорити по ђе-што у опште за све Цуце, што сам прије изоставио, заборавио и не сјетио га се.

Дакле — настављам пут. Источно до Јабука

*) Ја сам био други наслов дао том путопису, па је уредник „Зете" безразложно промијенио мој наслов и дао му наслов „Из Цуца", а без да ме је о томе прије извијестио, то виђех тек по што је објелодањен путопис. *Ј. Ф. И.*

у граници цуцкој је брдо Ненада, а под њом „Вода Милетина“. Кренемо од Јабука једном равни испод осојне стране Ненаде к истоку и дођемо у Репички-до, кудије бјеше стари пут четницима од Никшића до Цуца и кудије се враћаху с плијеном:

„Прате овце и нишицке Турке,
Док дођоше долу Репичкоме,
Седамдесет глава окидоше,
Седамдесет и више четири,
Још их ћаху пратит Црногорци,
Но им Никац не да од Ровинах.“

Овај пут пролази по десној страни, западно испод брда Пустог Лисца, који је источно од Репичког дола. У Лисац је у неко вријеме била таква здрћа горе, да је човјек није могао проћи, те је био „Пуст“ од људи; а од животиња је било највише лисица, по чему је прозват „Лисац“. По Лисцу су негда живјели и јелени, а ево што нас увјерава: назад десет-петнаест година љети уљезе чобан у једну подземну пећину, да тражи леда, па наиђе, носећи запаљену борову зубљу, на окрајке костура, који су вирели из земље као врхови сабаља, те их откопа и извади цио костур, ком су били рогови више но по лакат дуги; исти чобан дио од костура с рогом понио на Цетиње, ђе су му казали, да је то од јелена Уз Лисац срешће нас најприје ивовина, потом брестови, јавори, лијеске, липе, букве, уријетко борови, а чешће јеле. Тамо је под једном снијежницом велика подземна пећина, у коју у великим љетним сушама улазе зубљама, те лед износе; више пећине је „Соколова греда“. Осоје Лисца је доста стрмо, а покривено шушњем, те ти треба бит на опрезу, ако не мислиш чешће плећима мјерити земљу.

По дрвећу извише нас чујемо, ђе кљуном цуколи и звиждука дјетлић од двије-три врсте, а уријетко спазимо и веверицу. На врх Лисца су двије „пирамиде“: једну су озидали неки Руси, који су назад неколико година излазили на Лисац; а другу је подигао учитељ Иванишевић с ђацима 16. маја 1880. г. давши јој име „Јованка“.

Одоле можемо виђет сва повисочија брда црногорска, један дио Херцеговине, Скадарско блато и ближе рбанашке планине, — југо-источно испод нас види се мрчавина горе, то су Вите Стијене, ђе — кажу — да има и данас срна. Присојном страном низ Лисац има уријетко ђе бор, а у подножје чешћа је гора. Љети не може се човјек надовољит овуда разног и бојом и мирисом цвијећа. Даље идемо некијем рупама, па наљеземо некијем лединастијем голедима, Савинијем Крушкама, куда видимо повише дивљије крушака. Пошто је ово изнешено мјесто, то су често овуда чете ноћивале:

„Даде му се нешто погледати
Височијем Крушкам Савинијем,
Многи турски огањ угледао,
Па се Никац осјетио дивно;
Листом Никац у плужину дође,
А пробуди двоје ђеце луде.“

По поменутим височима: Лисцу, Ненади, Дрошколици, Ракити и Савинијем Крушкама има доста зимњије *торина*, а то су куће, у којима људи преко зиме, кад снијег замете, стоје са стоком; ту им је и сијено, па прте пред овцама на своје дрвене опанке — *криље* и турају им сијено „на ровине“. Но много је више колиба овуда љети. Уљези у љетну колибу, виђећеш: котао, дрвени ваган, мале дрвене ожице за јело, *куштаче* или велике дрвене ожице са скупљање сира и руђење сурутке; *куплове* или дрвене конате; *саилак*, дрвени суд као ваган има кукаст држак и служи за разлијевање млијека и за јело; *крајачу* или пућерицу с једним увом; *једрицу* или пућерицу са два ува; *кабао* сличан једрици но много виши; *тијешњак* — трпеза на којој се сир тијешти; *цједиоњак* или укрштене палице, по којима се растре цједило; *цједило* — крпа пртена или сукнена, проз коју се циједи млијеко; *творило* или округло савјено дрво, у који стављају сир, те тијеште; *стап* и у њем *зврчка*, те се мете млијеко и вади масло; *шкипови* или карлице, у које ражлијевају млијеко; повише дрвеније каца заклопима и мјешине за сир и скоруп. Стоком изидижу „у катун“ од прољетњег Никоља-дне до Видова-дне; отиде планинка, да купи мрс, чобани за стоком, а поведу и вашке (псе).

У „катун“ ограде и покрију колибе од штица или дрвеније шуљева или оплету од прућа, а у колиби према прси високо начињене су полице за шкипове. Код колибе је од кочева и прућа ограђен тор за стоку, којега премичу пошље четири, пет или шест дана, пошто је нагнојено торовиште. Уз тор има одвојено ограђена кошара за млад. Музу обично двапут: ујтро и у вече и то на једну стругу с обије стране сједну двојица. Чобан пригоне браве струги и виче: „ој! трррр! . . . . . ој! трррр! . . . . .“ Мушкарци и јаловуше сами се луче, а на стругу остану само музаре, па их тада почну мусти.

Но у великим крдовима и целепима нажене се овца или коза, која се нигда не млади, но је вазда јалова; има и чела јаловије, које се нигда не пуштају (роје); таква јаловуша, била овца, коза или чела, зове се *штирка*.

Кад млад пуштају у пашу саму, кропе им гору сланом водом, вабећи их: „крбпић, крбпић!“

У Цуце различито урећују млијеко, па по томе и има више имена.

Одма помужено од брава зову *јамужа*, сваре

јамужу — ето *варевина,* разлију варевину, да се у шкиповима лади и фата корица по њој. па корицу скину, ето *најфинији, прави скоруп.* Пошто скину корицу, усипљу млијеко са шкипова у котао, а о шкиповима остане млијеко, те је било одма испод корице, дакле најгушће и најљепше, то је *повлака,* њу планинка погрченим прстом шћера низ шкип у какав суд. Од варевине са шкипова купи се *преварени* сир. Деси се о великијем љетњијем жегама, да се ражливено млијеко по шкиповима поштети, проњукне и узбучи; ако се то млијеко усири, добићемо сир, звани *ирљ*

Ако саму овчу јамужу наставимо, да се вари, успемо у њу соли, а пошто узаври, све мијешамо, док се згусне — ето *грушавина,* — смлачимо ли јамужу и усиримо — *смлака, промлака*; од промлаке купе сир, којега не тијеште у творима, но га замотају и тијеште у крпе; ово је најљепши и најмаснији цуцки сир, а зове се *превијача, пресукача.* У *сурутку* (кад се покупи сир из млијека) од превијаче приспе се јамуже или варевине, па се то свари — ето *урда,* скине се озго с урде оно густо — ето *провара*; у сурутку од проваре приспе се варевине и то се укисјели — ето *ундуриља.* Усире јамужу, па усирену успу у цједило, свежу и објесе, да се циједи, па оцијеђено успу у мјешину и по ђе-кад приспу врх тога варевине — ето *средњи* скоруп. Ако то није била јамужа, но варевина са шкипова, ето скоруп *бук.* Кад Цуца рече „млијеко“, он под тим именом разумије само укисјељено цијело млијеко. „Млијеко“ успу у стап и мету масло. Народ вели: „љековито је масло врачевско“ (изметено на Врачев-дан), „здраво је на ште срце пити сурутку цијелог млијека“. Цуца честопуто вари *цицвару* од ситног руметинова брашна, масла и превијаче исфилане, мијеша ли што друго у то, то онда није цицвара.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

НА ПОРОДИЧНОЈ ГРОБНИЦИ ЕВСТАХИЈЕ ПЛ. АРСИЋКЕ.

Ми смо у овогодишњем „Јавору“ већ више пута споменули прву српску списатељицу *Евстахију Арсићку рођ. Цинцићеву,* која се родила у Иригу г. 1776., а умрла у Араду г. 1843. Родитељи су јој се звали Гавра и Марта, као што се то види из чланка нашег у бр. 17. овогод. „Јавора“. Сада нам је поштов. гђа *Илка Грујићева,* срп. учитељица у Араду, послала веран препис са породичне гробнице Евстахијине. Плочу је подигла и овај натпис написала за живота свога сама Евстахија у спомен своме мужу Сави, своме оцу и матери. Уверава стари свештеник арадски, да је и Евстахија ту сахрањена, но на плочи нема њезиногa имена. Плоча је узѕдана у црквеном зиду цркве св. апостола Петра и Павла, а натпис гласи:

У мрачности овога тавног церног гроба лежие кости избраног србплина свог рода: душа сербска и ревность, благородно сердце за живота своима ѳплеое вѣнце! Поздніег, тое китити свог потомства главе, ѡзарене, наукама свог свѣта славе! Брига, мисль, цвѣтъ, науке миле своє дѣце просвѣшено верхъ достиђ' плѣнило му серце. Гди заслуге толике у нужди народа, помагао си своиски као свога рода! Чрез кое те и єсте наградила правда за живота твога даром Благородства! Прими ѕвик малени Благородни Савво! из недара рода своגь, Арсичь наша славо, лака! лака! лака! была ти црна ова земља, коя пепео чиста твог тѣла покрива! Шестдесет и четире течением лѣтным, часе, дне, жизни, своје полне совершеным! Прешао си предѣле оне вѣчне стране, где сѕ правда истина, и слава ѡбране!!!

(Овде долази једна мртвачка глава па после даље ниже опет следеће:)

Церна мрежа сѣнь матере миле моје покрива уцвѣлено сердце чадско вѣковѣчно плѣнила! Густо тавно теме земље грѕди нѣжне притисло! и ѿ дщери матерьна вѣкь, разтавило, ахь! грозно! Євоть дѣтскы нѣжна мати послѣдни мои уздисаи сердце лѕбовь, воздвижети, на памятник оваи Евсѳахија дщи вѣрности, примѣрь христијанску: Марѳи Цинцычь Матери прилаже садь, на гробу!!!

—

Престависја Благородны Госп: Савва ѿ Арсичь лѣта 824 дне 27 Марта. Преставися Госп: Марѳа Цинцичь лѣта 828 дне 2. Јануаріа.

—

Даље пак има један крст каменити испод те плоче на њему ово стоји написано:

Здѣ почиваютъ рабый Бжй Петрь Арсичь поживе лѣт 75, престависе мѣсеца Октомбрија 31. лѣта 1796. и Гавриль Цинциђь поживе лѣт 69, пре-

ставися мѣсеца априлија 1-ог лѣта 1812. Буди имь вѣчнаја памјат..

Овом прили"ком споменућемо овде, да је *Павле Берић* свој превод Виландовог *„Агатона“* (ч. I. у Будиму г. 1820.) посветио Евстахији Арсићки. Посвета гласи: „Племенитой Госпожи Еустахіи одъ Арсићъ, првой у Народу своме писательки, као ревносной ове кньиге спомоћницы за знакъ Благодарности и Высокопочитанія сво"а посвећује преводитель“. — Из овога се види, како је Евстахија потпомагала српску књижевност и српске писце, као што смо ми то у своје време навели и доказивали. — Приметити нам је, да Берић у овоме предговору пише: „српски“ (са „п“), поткрале (са „т“) и т. д.

О.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Загребу је изишла у наклади књижаре југославенске академије приповест Пјера Лоти-а под натписом **„Исландски рибари“** (латиницом) у преводу Е. Петровића. Књига ће ова у толико више данас занимати и наш свет, што је писац њен недавно постао чланом француске академије наука, те ће га и наша публика моћи боље упознати, Превод је добар.

= Уредник „Босанске виле“ Н. Т. Кашиковић јавља, да је у Сарајеву предат у штампу „велики српски илустровани календар за Босну и Херцеговину“ **„Нови Требевић“**, и штампа се у 8 000 примерака. Уредништво је оно исто, које је прошле године уредило календар *„Требевић“*, који је донео чланке, песме и приповетке наших најбољих писаца у овим струкама, те је календар заиста био дивна садржаја. За што је натпису календара додат придев *„Нови“* не знамо, али из наговештаја у „Бос. вили“, рекли бисмо, да је натпис „Требевић“ од некога преотет и ваљда злоупотребљен. Најпосле то читаоцима неће ништа сметати, а издавачи ће се без сумње постарати, да се публика обавести, које је право чисто вино, а које је шпиритус и есенција.

= Немачка влада рада је да изда грдан **латински речник.** Главни је уредник Мартин Хес, професор у Вратиславу. Речник ће износити десет свезака, рачунајући 1200 страна на једну свеску. Педесет научењака раде на њему и биће у њему и историја сваке поједине латинске речи. Дело ће се по свој прилици свршити за осамнаест година а редакцијони трошкови изнеће најмање по милијона марака

= **Енглески се језик** по рачуну научењака̂, од како су изашла Дарвинова дела, ли̂ с погледом на опис животиња̂ обогатио за неких 20.000 речи.

= У Шенхаузену је недавно гроф Херберт Бизмарк отворио т. зв. **Бизмарков музеј**. У осам су дворница̂ покупљене повеље и друге споменице, које се све односе на Бизмарка.

= Под натписом **„Globus“** излазиће скоро часопис на девет језика̂. У њему ће бити књижевних, уметничких, научних, трговачких и политичких саопштаја̂ са сликама а свако по месеца изаћи ће по једна свеска. Чланци ће бити писани француским, шпањолским, талијанским, португалским, немачким, енглеским, холандским, шведским и руским језиком.

= О француском председнику **Карноту** начинио је особену слику стрпељив неки Француз. Ситним словима, која се дају читати само на увеличавајуће стакло, написао је његов животопис а опис сасвим верно приказује Карнотову главу. Врат слике, оковратник и кошуља такођер се састоје из слова, која садрже поједине беседе Карнотове а на траци реда поштења, коју носи на грудима, може се прочитати беседа, коју је држао, кад су га изабрали за председника. Најпосле је на ловорову венцу око главе Карнотове написан животопис његова оца и деде.

БЕЛЕШКЕ.

(**Четиристогодишњица од рођења Игњата Лојоле**) прослављена је са особитим сјајем у месту, где се родио утемељилац језовитског реда, близу вароши Аспејтије, у земљи Баска̂. Осим црквених обреда била је и борба бикова и играње. Од места Лојолина рођења, старог неког града, има само још кула, у којој се он родио, а и ту су кулу претворили у црквицу и уз њу су саградили велик језовитски манастир са заводом, названим по имену Лојолином.

РАЗНО.

(**Српске списатељице**). Списак наш допуњујемо још и овим именима: *Мила Токина*, у Вршцу (ради у „Женском Свету“); *Марија Јовановићева* у Белој Цркви („Јавор“ 1884.); *Мина Вукомановићка Караџићка* (чланак „Бранко Радичевић“ у календару „Орлу“), *Јелена Радовановићева* („Голуб“ за годину 1882.).

(**Очување меса хладноћом**). У Светоме Николи, малој једној вароши на Парани, неколико миља далеко од Буенос-Аиреса, важна је обртна грана разашиљање закланих шкопаца. Они се кољу и чувају у вештачки охлађеним просторима, у којима се хиљадама животиња израде и до преноса чувају. Таквих простора има три, у који сваки стаје 4000 шкопаца и четири магацина или стоваришта, у сваком места за 30.000 шкопаца. Дневно се закољу у једној великој шупи 1200 шкопаца. Клање, чишћење и разрезавање траје само три до четири минута. Главе и ноге, које остају, брижљиво се оперу и на страну оставе. Пошто се свако живинче изнеера, обесе га најпре на ваздух, да се осуши и за тим га унесу у прву хладну дворану, у којој остаје 24 сата. Кад то време истече, спала је топлота животиња на —2° Ц. и онда их однесу у последњу дворану, где је увек хладно —17° Ц. и где под утицајем те велике хладноће месо отврдне као камен. Иста хладноћа влада и у магацинима, где се шкопци ушију у вреће и тако остану до одласка првог парoброда. За пренос одређени простори брода имају топлоту од —15° Ц. и у њих стају 16.000 шкопаца. Кад месо принесе у Енглеску, откраве га и продају га појединце фунту за 12—15 новчића, тако да вредност једног шкопца од 40 фуната дође на 5—6 форината. Писац ове белешке имао је 1889. прилике, да у Паризу на светској изложби види такве одеране животиње очуване хладноћом. Месо им изгледаше, као да су оног дана заклане.

И. Т.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издаје и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 38. У НОВОМ САДУ 22. СЕПТЕМБРА 1891. Год. XVIII.

У ЈЕСЕН.

Ружица бела у градини тужној
У јесен позну самохрано цвета
К'о бледа зрака поврх гроба нема,
К'о светли санак преминула лета.

Чекала ваљда да славуј запоје —
Ал место песме ветарац застуди,
Насташе магле и буре јесење
А вихор један рашчупа јој груди....

Тако се моје срце тебе сети
И живне спомен на времена стара
Ал још га тада жешћа туга свлада
Кад види јаву па се разочара.....

Ленскій.

МАКСИМ ПАЉЕВАЦ.

Приповеда Јоца Николајевић.

ГЛАВА ПРВА.

У којој се говори о сеоском крадљивцу у опште.

Село има свога пароха, учитеља, начеоника, бележника, оврховодитеља ноћобдију и свога — крадљивца. Хоће ми се, да вам данас приповедам о никоме другоме него баш о сеоском крадљивцу. Презнаменита је то особа у сеоскоме животу, На првоме месту повредио је сеоску автономију, којом се село као особитом стечевином поноси. Оно је себи, користећи се својом автономијом, изабрало и пароха, и учитеља, и начеоника, и бележника, и кнеза и оврховодитеља, и звонара и ноћобдију; али крадљивац се ушуњао у село, а село га није изабрало.

Није претерано, ако се утврди, да је крадљивац у сеоскоме животу такова личност, о којој сељани више воде рачуна него о попу, учитељу и осталим својим службеницима. Попа се стара за душу својих овчица, а тиме никоме не смета: учитељ оплемењује дивљу сеоску децу, заниманьем својим дакле безазлен човек; начеоник, бележник, кнез, ноћобдија су опет личности, које се савесно брину, да у селу влада ред и поредак; звонар звони на облаке, прети тучи, прогања невољу од усева и усада. Сваки дакле од споменутих службеника на корист је селу; село га дакле бадава не плаћа. Али крадљивац, е то је шта друго. Он селу није ни на какову корист, а село га ипак хтело не хтело мора ранити. Крадљивац је селу опаснији и од самога оврховодитеља. „Ако право промислимо — каже Захарија Теодоровић — оврхо-

водитељ је сасвим безазлена душа. Он истина заплени, али не прода одмах Човека само пожури, да плати што пре цару царево. Прода само онда, када види, да човек није сам себи пријатељ, па као мисли, шта би му и он био. Али крадљивац не иде најпре, да те опомене, него дође и одмах однесе". А Теша Караш домеће: „Ја се опет, браћо, не могу доста начудити, како је то, да на оврховодитеља, који по дану иде, залају пси целога села, а на крадљивца, који се по ноћи шуња, ни вражји да залаје!"

Крадљивчево име сваки је дан у устима сељана. Украде се овоме или ономе по штогод, цело село повиче на крадљивца Попа н. пр. о Аранђелову — када прстенује и венчава — добије сијасет ћурака, а крадљивац ни једнога, а и он би јео печења. Шта да ради? Једне тамне ноћи — киша пада као из кабла, а мрак да не видиш прста пред носом — шмукне у попино двориште, те . . . . . У јутру дигне попиница вику: неко јој украо два најбоља ћурана. Скупе се сељаци, машу главама и говоре: Нико други него Максим, потрьо га часни крст!

„Ал најбоља два", јеца попиница. „Мислила сам их орасима за божић питати!"

„Најбоља два?" чуде се. „Како их је могао само изабрати!" Или учитељ купи себи козу с јаретом (за краву нема новаца.) Јаре је пуначко, лепо, ала би било красна печенка! Сам учитељ то увиђа и већ наменио, да ће га заклати на Ивањ дан — храм цркве — да почасти своје другове, који му том приликом сваке године долазе у походе. У јутро рано тога дана устане учитељ, зовне комшију, да закоље јаре. Кад они пред шталу. кључаница потргана, врата отворена — у штали коза без јарета Цело село повика: „Максим! Како је могао само од учитеља та он се још ни мраву замерио није. Тај нам гад баш село смради!"

Село приписује своме крадљивцу и такве дела, којих он није ни канио, а камо ли и учинио

Нестане секире Дојү Николиновићу, ето вике на крадљивца. Изгуби се прасе Авраму Тутуровићу, нико него *он*! Заметну се чизме Милу Миловановићу, држи се сигурно *он*, ма да цело село зна, да *он* никада чизама не носи.

Бива кад и кад, да изгубљене ствари дођу на видик или се очито установи, на који их је начин нестало, онда крадљивац показује прстом на невиност своју, али чудновато је, да га ни тада село не сматра поштенијим мањим крадљивцем него прије.

Сеоски је крадљивац сељанин као и други сељани, и да му не знаш дела, држао би га поштеним сељаном. Он се одева као остали сељани, станује у ниској кућици као остали сељани, слави крсно име као и остали (само с том разликом, што они троше своју течевину, а он туђу). Он кад и кад иде и у цркву, ма да није велик богомољац, то се у цркви ипак непрестано крсти и клања, љуби еванђеље, свештеника у руку, иде на мироноше и даруј'е свету икону Его прави хришћанин. То не остаје неопажено, јер сељани међу собом шапућу: „Какав је, да је, ипак се Бога боји".

Док други сељани живе о своме труду, он се рани туђом муком јер му поштен рад не мирише. Зато ћете мало када њега видети, када звезда припали, а зној цуром цури, да обавља на пољу какав тежак посао. Завуче се у густ хлад, шмрка и премишља, шта ће где идуће ноћи украсти. У хладу ужива особито, када пуши из лулице земљане, а још више, када жваће багош, у чем налази толико уживања као они људи на земљином шару, што коку жваћу. Јако сунчано му светло смета, зато натуче шешир дубоко над очи и завлачи се под сеновито дрвеће. У ноћи му се рашири зеница као мачку, па види и таке предмете, које обичан човек не би светиљком опазио. И слух му је извежбан танак. То му је код његова заната и потребно. Он чује сваки шушањ, а по њему позна, да ли је у опасности или не.

Као што гладни пси обилазе буништа, не би ли каквим отпатцима заћуткали празан желудац, тако и сеоски крадљивац цуња целе ноћи по двориштима, вртовима и отрадама, те однесе све, што му до руке дође.

Чести су му гости оружници Сасвим му је нешто обично, када у дворишту његову заблесне светло оружје његових посетилаца. Дочека их мирно, као да му је дошао какав зналац, кога, истина бог, не воли, али га се пуно ни не плаши

По кад и кад од својих посетилаца прими и по коју ћушку, а догоди се, да му кад и кад прса затутње од удараца пушке оружникове Он се на то не љути, него их

само оштро гледа, као да би хтео рећи: Ви сте, господо, у блудњи; зато вам праштам!

Догоди се, да селу дозлогрде недела његова па цело село повиче: „Треба му стати на реп. То се више подносити не може!“ Безазлени су људи ти сељани! Они само тако говоре, а да и изведу, на то озбиљно ни не помишљају. Ако би који и хтео, да крадљивцу учини шта на жао, жаца се, јер крадљивац прети свакоме, који би покушао у његову пословању да га узнемири, да ће му планути кров над главом.

Безазленошћу сељана крадљивац се у велико користи, па их поткрада — што но реч све у шеснаест. . . .

(Наставиће се.)

НЕ СМЕМ . . . .

(С руског.)

И ти пјеваш, злато моје,
Одлијежу мили гласи,
Пјеваш бају среће своје
Што ти л'јепи живот краси.
А ја слушам тако радо
Нежне р'јечи слатке пјесме,
Ал' срдашце моје младо
Тебе, мила, љубит' не сме . . .

Залуд осм'јех усне рујне
Залуд црна ока чари
Залуд мирис косе бујне
Залуд сви ти неба дари:
Ја проклињем судбу кивну
И ја кунем удес груби,
Моје срце тако дивну
Не сме, не сме да те љуби . . .

Нек у младу душу хита
Свију звезда свјетлост сама,
Мрачне ће ми груди бити
У срдашцу биће тама
А остаће рана клета
Кроз сав живот да ме боли:
Душа не сме да те љуби,
Срце не сме да те воли . . .

О затвори очи бајне,
Не гледај ме тако мило
Сакри мирис косе сјајне
Сакри лице — љепа вило,
И утишај гласе своје
Те чаробне њежне пјесме,
Нека стане срце моје,
Када тебе љубит' не сме.

Јован А. Дучић.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРЕ.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

VIII.

Нестало је снега и опет је настало пролеће. Био је радни дан кад се доцкан пред вече зауставила затворена кочија пред Гловацкога кућом. Хитри кочијаш скочи са седишта и отвори враташца на колима Кроз њих ступи млад, сав у црно обучен господин, а за њим опет у црно обучена женска са густим црним велом да си јој једва могао познати лица Сва је била као поражена. Господин јој пружи руку и обоје нестадоше у мрачном ходнику. Био то Жига и Ванда Баш су дошли с гробља матере своје, кад је и пролеће отпочело. Дошавши у гостинску собу, где је на зиду висила велика слика госпе Гловацке, бацила се Ванда у наслоњачу и сузе, које је путем задржавала, сад су потоком лиле. Сад се гласно заплакала, сад опет поче јецати и рупцем у руци подупрла је своју уморну главу. Силна жалост параше јој срце у грудима, прса јој се нагло надимаху услед уздаха, Жига је замишљен ходао по соби, поче сестру тешити, али узалуд. Тек кад је Нежа унела свећу, умирила се Ванда толико, да је могла помоћу њеном скинути шешир и преобући се Али није ни

речи проговорила. Жига је више пута отпочео какав разговор, али није добио одговора; Ванда би тек кад-кад слегнула раменима или климнула главом. Најпосле и Жига заћути и замисли се.

Некако чудновата тишина је овладала у некад веселој кући Гловацкога. Ништа није нарушавало ту тишину, само би стари сахат, који је на зиду висио, откуцавао свака четврт сахата као и пре много гдина кад је ту веселије бивало. Па и Нежа је у неколико личила томе сату, јер се и она није дала бунити у свом старом реду, него је у уобичајено време зготовила вечеру, поставила сто и позвала их на вечеру. Ванда и Жига нису ни помишљали на јело; али ћутке су пришли уобичајеном, које је јаче од случајног стања човечијег. Жига ни при вечери није рекао речи, док није сестра почела:

„Из дана у дан седили смо сами с матером крај овог стола, и никад нисам осећала таке празнине, од које се сада чисто грозим.“

„Е шта ћемо, весела човека све весели, а жалоснога све жалости.“

„Могуће; али тако празно још никад није било, ма да смо ту доживили већ више горких часова.“

„Смрт домаћице је свакако највећи губитак за сваку кућу,“ потврди брат, да је не би говором још више жалостио и опет су обоје заћутали. Ванда је држала руке прекрштене и гледала пред-а-се, по кад-кад би обрисала рупцем сузе, које су јој опет влажиле лице. Да би јој мисли скренуо на другу ствар, узе Жига поново говорити:

„Ванда, ја нећу више ићи у Горицу.“

„Не?“ упита Ванда, као да би се чудила његовој намери.

„Сами смо, па није лепо, да смо тако растављени.“

„За мене се немој ништа бринути. Докле ми је суђено, живећу у тишини и мирно, као да ме већ нема на свету, који је за мене још одавна изгубио сву вредност.“

„Како би тако говорила! Млада си и здрава; Бог зна, шта ће још бити. А дотле је дужност моја као старијему, да бдим над тобом.“

„Хвала ти; али због мене немој мењати твој начин живљења.“

„Мењати не; хоћу само да сам ближе уз-а-те. Не сећаш се већ нашег говора у запричкој шуми?“

„Кад си ми говорио, да би се волео у Камнику настанити?“ мирно дода сестра.

„Да, нашла се лепа прилика за мене. Запрички спахија продаје млин на Перовом, па га мислим купити.“

„Ти да будеш млинар?“ зачуди се Ванда.

„Зашто не? Човек се не сме никад стидити поштена рада.“

„То је истина. Али мени се чини, да то није за тебе.“

„Та нећу сам вући вреће, само ћу надзиравати раденике. Живећу на селу у здравом ваздуху, а у самоћи ћу се најлакше моћи одрећи свега, што шкоди мом здрављу.“

„Но да ли ћеш имати толико прихода, да ћеш моћи мирно живети?“ запита га сестра сумњајући.

„Мене самог ће моћи издржавати. Немој мислити, да ћу само сељацима млети. Погодићу се са житарским трговцима у Љубљани, да ме у неколико потпомогну. А кад се отвори пут до Трста, требаће у Крањској много млинова. Ако ме срећа послужи, прерадићу млин тако, да ће доносити заслуге као и парни.“

„Мислиш!“ упаде му сестра у реч.

„Ја се надам. А ко се боји врабаца, нек не сеје проју!“

Ванда га није одвраћала, него је заћутала, а по очима јој се видело, да нешто снује. Кад је већ била са свим на чисто са собом, рече:

„Жига, мени је све једно, ради шта хоћеш. Само те једно молим, да и мене поведеш на Перово.“

Брат је чудновато погледа, и запита је, као да је није добро разумео:

„Тебе?“

„Да, мене, сестру твоју!“

„А шта ћеш тамо?“

„А шта ћу овде? Ја се у Љубљани нећу жива видети; све ме ту подсећа на немиле успомене. На Перовом ћу бити срећна и уживати у лепој божијој природи и правићу ти друштва, док не нађеш себи друга.“

„Ванда! Је ли то твоја искрена жеља?“ упита је Жига и милокрвно је погледа.

„Искрена!“

„А шта ћемо с кућом у Љубљани?“

„Две собе и кухињу ћемо задржати за нас, ако би кад дошли у Љубљану. Све о-

стале собе са намештајем издаћемо под кирију. Нежа ће пазити на кућу и укућане и равнаће се према нашим наредбама, а и лако ће нам све набавити у вароши, што год устребамо.“

Жига је задовољно саслушао сестру и није јој ништа протусловио. Увидео је, да не приличи њојзи самој остати у Љубљани; на селу ће се лакше измирити са судбом; а кад буде мало заборавила тешке ударе, наћи ће се ваљда прилика, да изађе опет међ свет. Снујући тако умирили се у неколко Ванда и Жига од тешке жалости, коју им је проузроковала материна смрт. Било је већ доцкан у ноћ, кад су пришли починку.

Сутра дан је Жига отишао у Камник, и погодио се за млин на Перовом. Биле су ту две лепе собе, једна за Ванду а друга за госте, ако би дошли. Жига је морао за себе дати направити собу и после два месеца дана било је све уређено. Ванда је у вароши издала предње собе, поверила кућу верној Нежи и за стално се преселила брату на Перово. Кад кад би само долазил у Љубљану и то врло нужним послом; али би се тај дан већ вратила натраг.

На Перовом се Ванда брзо привикла. Забављала се мало покућарством, мало опет читањем. Отишла би више пута у Камник или Заприце, камо је увек била добро дошао гост. Али Ванда је најволела код куће, где се по најближој околини шетала. Жига је све употребио, што год је могао, само да је не ражалости. Дао је направити сто и клупу под највећим орахом у башти, где је већином са сестром седио и разговарао се. Кад би сунце припекло, узела би Ванда књигу и грдног домаћег пса Перуна и отишла према валовитој Бистрици, или на који брег под Рудником. Усред шумице дизала се малена капелица као знак, да и ту стануje побожан радeник. Ванда би час овде час тамо застала и посматрала лепу природу, а међутим је Перун скочио за каквом птицом, сад опет мирно дахтао под каквим грмом. Тамо под ону липу би обично села, па то је и данас учинила. Више пута се и самом Перуну учинило дуго ту лежати, те би скочио, као да би тиме хтео да пробуди своју господарицу из њених санова. Па шта је Ванду задржавало код те уске стрмени? — Задржавао ју је онај мир, који брижноме тако годи. Као складна свирка шуштала је Ванди пенећа се Бистрица, која је баш ту текла, и тек кад је сунце почело да залази, дигла се Ванда да иде кући. Више пута у поласку сетила се Циганке и запитала би се: „Да ли је можда то пророкована срећа?“

Па и зими је била Ванда задовољна. Жига се побринуо за лепе књиге и обојима им је брзо протицало време; обоје се мало и телесно опоравили, и није било, ко би им могао нарушити то њино скромно задовољство. Тако је пролазила година за годином. У томе је била готова и жељезница до Трста и Жига је имао испрва толико наручбине, да их је једва могао извршавати. Кад је сав блажен услед успеха седео под орахом и говорио сестри о новим плановима и о Трсту, упадне му Ванда у реч:

„Је ли далеко Трст на жељезници?“

„Из Љубљане шест сахата“.

„Не даље?“ зачуди се Ванда. „Па то би лако могла видети море“.

„Би ли ти ишла?“ упита је Жига радознало.

„Зашто не?“ одврати Ванда мирно, као да јој није ништа стало до тога.

„Добро; ићи ћемо, само док падну два свеца једно за другим, да би те могао отпратити“.

„Та иди, молим те, ја сам се само шалила“, рекла је Ванда чисто страшећи се, да не би на први мах издала праву своју сврху.

„За то не треба шале. Све што више на то мислим, све сам више за то. Како да се ја тога већ нисам пре сетио! Баш ће ти добро чинити мало промене, реци сама, зар није тако“.

„Нећу притајати, да би врло волела видети Трст и море“.

Жиги си по очима могао видети радост, што је кроз толико време први пут чуо, да му и сестра има какву жељу. То му је био добар знак за будућност.

„Тако, видиш, већ волијем чути“, рекао је сав задовољан. „Али два, три дана, то је сувише мало за тебе“.

„Зашто би било мало?“

„С тога, што није доста да видиш што треба да се види. Ја бих волео, кад би ти дуже времена остала у Трсту, да се у неколико привикнеш оном животу, да се мало разонодиш, па да већ једном изађеш међ свет“.

„Ох, несносни свете! Баш ме ништа не вуче!“

„Вуче вуче“. Понављаше Жига мало невољно. „Та не мораш се ти са свима опријатељити. Највећи мудријаш воле по кад-кад друштво!“....

„Немој се срдити!“ мољаше га сестра, „нисам тако мислила, и да се не би могао потужити на ме, искрено ти кажем, да ћу ићи у Трст и баш да се томе радујем. Само одреди, кад и како“.

„Све би то лепо било, само кад би имали какве познанике у Трсту, код којих би се могла сместити“.

„Та имам Смарагду!“ ускликне весело Ванда.

„Истина; на то сам чисто заборавио“, потврди Жига и ковао је даље планове за сестрино путовање.

Одмах сутра дан је писала Ванда Смарагди у Трст, разложила јој своју намеру и молила је, не би ли се могла у њих настанити за неколико дана. Два дана доцније већ је добила одговор. Сестра сестри се не би могла више радовати него Смарагда Вандину доласку. Свака реч у писму говорила је о великој и искреној љубави према Ванди. Само за сигурно и што пре нека дође, јер је сви тако жељно ишчекују. Остало ће јој све усмено приповедити. Наскоро после тога испратио је Жига Ванду на жељезницу у Љубљани.

Право је рекао Жига, да Ванда треба мало промене. Сасвим друго чуство обузело јој меко срце, кад се жељезница обрнула према Трсту и пред њом се у чаробној вечерњој румени показало сиње море. Тако су је обузели нови призори, да чисто није осетила, да се даље вози све док јој пред колодвором нису обратили поглед празни вози. Сад јој поче срце нагло лупати од превелике радости, што ће опет видети стару пријатељицу. Никад није била тако нестрпељива као данас. Срећно је изашла из воза, али мећ толиким путницима, који се сви гураху на једна врата, није могла да се нађе. Хтела не хтела, морала је причекати, да се мало разиђе свет. Није добро ни ступила на врата, кад је окупише носачи са свих страна, који се отимаху о њене ствари. У том се прогура један господин и већ из далека је љубазно поздравио: „Добро дошли, госпођице!“

Ванда је таки познала глас Сиеминскога и пре него што му је могла отпоздравити, стаде пред њу Смарагда „Ванда! Смарагдо!“ беху једине речи, што су пријатељице могле у првом тренутку изговорити; а када се мало умирише од прве радости, хтеле су у један мах једна другој све да исприповеде и нису се ни помакле с места. Сиемински се већ одавно побринуо за ствари и позове их да иду. Узме Ванду испод руке и одведе је до кола. Весело пође за њима и Смарагда и сви троје одвезоше се кући.

Ванда се била сва променула и била је весела, као можда никад до сад. Осећајући, да се може слободно кретати а да је не би бунио нико живи, нити жалосна успомена, давало је души њеној нове моћи и неку самосталност, коју дотле није познавала. Сјајне улице и силни свет, све је то разведрило њено чело и разнело тужне мисли. На дому Сиеминскога су поздравили Ванду Смарагдина мати и деда тако љубазно, као да је дошло њино дете. Стари су много горчине преживели, па су боље него ико разумевали туђ бол и муку.

Кад је Ванда сутра дан ступила у Смарагдину собу, поздравио ју је изучени папагај као и некад „добар дан“, а по собама је било исто онако намештено као некад у Љубљани. У куту према средини окренут стајао је отворен гласовир, као да се није ни затварао од оног одсудног дана. Ванда погледа отворени лист пред њим, и беше иста Шопенова ноктирна, која је њеном младом срцу открила прву љубав Замислила се у оне срећне дане, села је за гласовир и поче тихо ударати по коштаним диркама. Занесена у слатким сновима није ни опазила да је крај и опет је испочетка свирала. Познати звуци су довели Смарагду у собу. Тихо је застала на прагу и посматрала пријатељицу, како јој стари спомени дирају срце. По мирним очима судила је, да је и срце преболело. Дође до Ванде пољуби је и нежно се насмеши.

„Зашто се смејеш?“ упита је Ванда, која је добро разумела осмех, а није знала шта би друго да рече.

„Уживам, кад те видим тако веселу и задовољну,“ рече Смарагда, да би затајала праве мисли.

„Задовољну!“ уздахне Ванда, и додаде: „Подала сам се нашој горкој судби, којом је наш род уклет; истина је, не тужим више; али не могу рећи да сам задовољна.“

„Да ли још мислиш на њега?“ упита радознало Ванда.

„Да ли мислим на њега? Можеш ли сумњати? Зар ти моја свирка на гласовиру овај час није издала мисли са дна душе моје?“

„Чинило ми се, па сам се хтела уверити, да ли добро судим.“

„Добро судиш, добро! Буди уверена, њега никад нећу заборавити.“

„И ја сам то мислила. Али драга зар немаш никакве наде, да ћеш се икад моћи здружити с њим?

„Наде?“ понови Ванда затегнутим гласом „Наде се човек не сме никад одрећи.“

„Не тако. Хтела сам знати, да ли знаш где је, како му је?“

„Од како је отишао из Љубљане, нисам гласа чула о њему, осим то, да га је грдно лукавство хтело истиснути из мог срца Надала сам се, да ћу што од тебе чути.“

„Од мене немаш шта чути,“ одговори Смарагда и набра јој се ведро чело. „Знаш, да се мој муж не може са своји пријатељи дописивати, као други људи. Још ми је и данас загонетно, за што је Боровски морао тако нагло ићи из Љубљане!

„То није било без плетака“ дода Ванда

„Наравно не, али волела бих знати, ко је то учинио.“

Ванди се засветлише очи, као да је решила загонетку, а за тим кликне:

„Смарагда, не варам се, и то је Малково дело!“

„Малково!“ зачуди се Смарагда.

„Да, његово! Тај ужасни човек, који нема ни једне племените мисли, који је готов у свако доба оцрнити лажју и најплеменитија човека, само ако је на путу његовим себичним намерама“

„А како би он Боровскога оцрнио?“ упита Смарагда:

„Како? Ја то не знам; то је његова ствар.“

„По чему судиш, да га је он оцрнио?“

„Увек ми је било чудно да су баш заједно морали отићи из Љубљане; сад ми баш паде на ум, да је он мојој покојној матери пре одласка говорио о некаквом пријатељу у Верони. То ће бити онај, што му је писао о некој удовици. О, то није голо нагађање, кад ко има баш на полицији најбољега пријатеља!“

„То је све могуће и вероватно, али није доказано“.

„Сасвим би било другаче у свету, кад би човек могао све доказати О, кад бих ја могла дознати да је све лаж што су говорили о Браниславу! Кад бих знала, да није ожењен и да још мисли на ме! Ишла бих за њим на крај света. Али не, не, то није могуће. То би била превелика срећа, коју у нашем роду нико није доживео!

„Ванда, Ванда“ попрети јој Смарагда. „Мало пре си рекла, да се човек не сме одрећи наде, а сад се сама одричеш. Шта је то?“

„То би била противност. Но ја се никад не одричем, само немам вере.“

„Знаш шта, Ванда, махнимо се тога, на хајдмо мало у шетњу, да прегледаш мало варош, коју још и не познајеш.“

Ванда је пристала на тај позив, и за мало су пријатељице једна поред друге весело ступале по другим улицама.

(Наставиће се.)

ШТА ЈЕ ПЈЕСМА?

(по францускоме.)

Пјесма ти је, пријатељу,
кад се небо злати . . .
у априлском једном дану
са зориних врати;
кад сунчеви даљни зраци
умру горе над облаци.

Када шумор зашумори
кроз брјестово грање —
повјетарац заћарлика
своје радовање;
кад се орб сури крене . . .
уз клисуру изнад стјене.

Кад се облак танки просне
и више га нема . . —
сад и сунце одскочило. . . .
живљу лучу спрема. . .
до на гробље . . злато спушта —
то је пјесма — пјесма сушта!

Саво Ст. Рачета.

ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ.

Путопис проз Мале Цуце

од Јов. Ф. Иванишевића.

(Наставак.)

прољећа и љети по Цуцама највише мету руметинове каше или — како је они зову — „скроба“. Ту кашу, тај „скроб“ добро осмоче маслом или скорупом, па једу или с млијеком сркају.

О Спасову, Тројичину или Петрову-дне носе по руно вуне или груду сира као прилог цркви; од тих прилога даје се плата послужитељу црквеном. Око Петрова-дне већ примањка старо жито (па било и куповно), а ново још не приспије, те ће неке фамеље по неколико дана провести не обидујући ништа „крушно“ до млијека и сира. Ако у томе дође гост, заклаће брава, па ће с месом дати сира, а и извадиће меда „из главе“, па даде са сиром, да се заложи. Често пута мањка им вода по „катуна“, па иду по снијежница, те износе и топе снијег, да им пије стока. А и код кућа су слабо сигурни водом, јер имају мало живијех вода, но су им воде већином мртве — ублови. На Вељи Госпођин-дан обичај је, да сваки газда*) у „катун“ закоље и испече брава, а планинка да зготови цицвару, па полазе један другога и гошћавају се. Кад Цуца закоље брава, скрашти га у котао, док може ставати, па свари на месо цијелије кртола, проспе сву чорбу с меса, е „има сваки дан чорбе да срка, но да кад и меса без чорбе заложи“. Они мало једу леба с месом, а тамо је леб највише пријесан, којега домаћица под мелени сач усред огњишта запреће и испече, па чим га извади испод сача, одмах га врућа једу; а жито највише мељу у ждрвње, које ћеш готово у свакој кући наћи. Странца, пријатеља или главара на трпезу почастиће плећем. Главара предусријетују капом у шаке, љубећи га у прси. Новајлију и зарделију тапкају шаком по плећима и дижу у небо: „ти си соко од сокола, ти си кућић и племић, чојак и чојковић од-ка ти се траг закопа“ и т. д. Цуце често слазе „на море“ да купују потребне ствари и да попију кап вина. Они тамо имају „ортаке“, из којих носе као из беглука и не питају, по што је што, но само дај, а ортак је „поштени чојак, који ће најпошље цио рачун казат“. За главаре реку, да им иду проз племе „почијевајући“.

По „катуна“ стоје до испред Малог Госпођина-дне, а тада додижу, да срећују фрут са земље. О јесени, а и у месојеђе, бивају свадбе, које још од старога доба главе у понеђелник или четвртак, а ма колика да су макар три свата, неће шенут за ђевојку без барјака. Не крије Цуца, кад крене просити ђевојку, па ако је испроси, не одуговлачи свадбу, но што прије, да се сврши.

Уз божитње пости мијешају с грахом и фаџолим — а и сам варе — *бунгур* — то је зрно руметиново ишчетвртано у ждрвњи. Не броји Цуца, да се омрсио на Божић, ако није пециво испекао. Честа су у њих кола и сједнице, ђе се озбиљно разговарају, смијешно шале и играју игара: гуске, цретена, међеда, зеца, вратила, ђеда и бабе, гуте, фене, мачке, фусо и лепе, мегдана и коња, пауна, стамена, ђер-ђидије, јаз' у руп' и т. д. А обична им је забава и „цикванa“. Чим мало киша пороси, ево сваком опанци под пазухом, а којему су на ноге, то је „господин“.

Но вријеме нам је даље путовати.

Путем од Савинијех крушака нанижицом naљеземо Продолима, те нам повисоко по лијевој страни остане Товички-до, а спрема њега у низину по лијевој страни нас је Пријеки-до, а управ између њих насред пута пољаница и на њу понор, у који ускока Никац од Ровинах, хитајући у поћер за никшицкијем Турцима, који му тога пута плијенише овде.

Још мало напријед к југу изађемо на један обер на поглед пољица Кобиљег-дола, ђе нас најприје срете други понор, у који је Никац западао Турцима. Ево како је то било: Два Чевљана, Станоје и Радојица ускочили Турцима у Никшић, па довели чету, да би ђе-што плијенили или кога посјекли. Намјера их нанесе више Горњег Извора на торину Глуваћа, па без и једне пушке посјеку чобане, замину овце и наћерају преко „Међе Кобиљске“ (дио „Вукове међе“). Никац је био код оваца у Изворску пећину, па — пошто спратио овце — послао дружину около, неће ли ђе чету опазит. Чују само ђе векне коза у алугу код Међе Кобиљске, па дођу и кажу Никцу, а Никац скочи, узме пушку па крене а викне дружину: — На ноге!... за мном, ко је момак!?.... озеленили су је некоме и без пушке, но ћемо ли их претећ и отет им плијен!!......

Ноћ је била мрачна, дружина му не крену, те он сам с пушком на рамо преко Гуке, дође на дно Кобиљег-дола и запане у ови понор.

---

*) У опште сваки домаћин, али само Бајковићи, а други не.

Наћера чета плијен на њега, а он опали и убије једнога, а покликне: — Ха! Ко је Црногорац!?... оставте пушке, а ножевима кидишимо, да пиличника не пуштимо!!.....

Забаши се, препане и разбјежи чета које-куд, а Никац посјече убјеног и поврати плијен.

Од понора идемо напријед уз пољице кобиљско, па нам с обије стране крајем поља остају поземљуше, куће сламом покривене, а према средине поља по десној страни на једној доста изнешеној главици бијеља се малена кобиљска црквица, Св. Госпођа, на којој је само једно звоно. Кобиљи-до спада у парохију трешњевачког свјештеника, који спада у парохију три-четири цркве, с тога у овој не служи но седам-осам пута преко године, али неколико дана прије службе јави, те на литурђију црква буде дупке народа пуна. Као да су боље старе свјештенике љубили Цуце (а за права љубе и поштују и данашње доста добро) е стари свјештеници бјеху прави народњаци, који не само у цркви но и на зборовима и скуповима смирено, народнијем говором проповиједаху — колико бјеху кадри знањем — слово божје, — а данас — високоучени оратори! —

Црквени пјевци у Цуце су ђаци, који су свршили један, два или три разреда основне школе

А школа у Цуце најприје отворена је 1870. год. на Трешњеву, ђе је био учитељ три године † Ђукан Звицер, Цуца, па једну год. Милан Лекић, данашњи командир црмнички, па Павле Рајковић данашњи парох косијерски двије год. Петар Ђуровић Љуботињанин, данашњи учитељ љешански, па по њему двије год. Јован Јоветић данашњи парох ћеклицки. 1885. год. Високо Министарство Просвјете на молбу Цуца одобри, да се школа у Цуца држи наизмјенце по три године у Бату а по три у Трешњеву и 1885. г. буде премјештена школа у Бату, ђе је био двије год. учитељ Ј. Јоветић, а једну Митар Ивановић.

1888. год. премјештена је опет у Трешњево, ђе је све три године био учитељ Ј. Ф. Иванишевић. 189$^1/_2$ школске год. ред је да буде премјештена у Бату. Ево вам укратко о цуцкој школи.

Даље идемо кобиљскијем пољем, док дођемо наврх њега, ђе ћемо виђети у наоколо неколико крупних камена поређано. Ово су развале торине нашег храброг Никца, а то брдо, те се источно од нас уздигло, зове се Кобиљска Глава, а по десној страни ње Тисовац и Малиначка алуга

У Кобиљи до слабо може успјет руметин због слане, те га мало и сију, а повише сију озими и саде кртоле, а највише је ливаде у Кобиљи-до.

У пјесми се пјева „на широку долу Кобиљему“, па си да ти увртио, читаоче, у главу, да је то какво велико поље. Не мисли то! то није тако! у пјесми се може свашто величати, па је и за Кобиљи-до речено „широко“, а то је једно пољице, има у дужино мало више од по сата, а ђе је најшире, би га добар чобан каменом кришком из руке пребацио из једном с краја у крај, — па је доста рећи: „пољице кобиљско“.

На Кобиљи-до бјеше састанак четницима црногорскијем, кад кретаху уз Ерцеговину:

„А говори Томановић Вуче:
Побратиме, Радуловић Симо!
Хајде пођи у те Цуце доње,
Те покупи другу чету малу,
Од Бјелицах и Малијех Цуца,
Ђе-год нађеш бољега јунака,
Све са собом у чету узимај;
Хајде ш њима долу Кобиљему.
Ја ћу трећу купит чету малу
Од Ровинах и села Трњинах“.

Кад су се вртали из чете, ту су четници плијен дијелили и ту се раставали:

„Здраво дошли долу Кобиљему,
Ту лијепо шићар дијелили:
Златне токе, свилене доламе,
Златне пушке, сјајне цевердане
И бегових хиљаду овновах.
Око свашта те се погодише,
Ма се нигда згодит не могаху
Око тока Пашића Османа,
Ко ће носит токе са Турчина“.

У другој пјесми:

„Кад дођоше долу Кобиљему,
Донијеше с Турака оружје,
Ал' баница, Васкова Даница,
Сама носи девет цевердара;
Ту дијеле с Туракаx оружје“.

Кобиљи-до насељен је готово тридесет година доцније но Трешњево, а ево како је било.

Кад је Вељо-Цуца кренуо да насели Трешњево, састави се с Мало-Цуцом на „Војдину јаму“, међу Батом и Ровинама и здоговара се, да и од Мало-Цуцах једанаест домаћина издигне на Трешњево с Вељо-Цуцама; Вељо-Цуце додигну на Трешњево у јесен, а Мало-Цуце оставе, да додигну у прољеће. У прољеће Мало-Цуце доћерају волове а донесу сјеме и рала и сиду у Трешњево, но Вељо-Цуце их поврате и реку, да неће ш њима у Трешњево, кад нијесу издигли кад и они, Мало-Цуце се и поврати а Вељо Цуцама реку, да се ни они не смију баштити у Кобиљи-до, на што пристану обије стране.

Но Мало-Цуца није одма населио Кобиљи-до, но је још стојао ненасељен више од двадесет год. Најприје је издигао на Кобиљи-до из Ровинах Станко Вукић, који је доцније због убиства ускочио Тур-

цима на Луково, а пошље њега на двије-три године додигну с Трњина и из Ровина: Матан и Кејо Пијов Рогановићи, Мурат Ђуричин Ђуричић, Андрија Шокљев Томановић, Тривко Мицоров и Дурко Биговићи, Вуко Доичин и Гавриле Туров Стевовићи, неки Маланице, Маретовићи (Мандекаре) и Мирковићи. Данас има у Кобиљи-до готово четрдесет кућа. Тамо људи раде највише око стоке, а доста су живи људи; близу им је боровина, па ње новише и належу, те се грију, а од дима борова одмах се огара и омрча тијело и хаљина, па су с тога и Кобиљевци наголо вазда гарави, те отуд је и шала у Цуца: на што си омрчен и гарав, када си из Кобиљег-дола?"

Празником ћеш вићет не само у Кобиљи-до но свуд проз Цуце гомилице људи скупљенијех. Ђе их стоји граја. Опазе ли странца, окупе се око њега као на какво чудо и сваки га жели по нешто питати: „Окле сад? идеш ли с Цетиња? Бјеше ли Господар на Цетиње? Излазаше ли из „Палаца?" Бјеше ли весео? Даваше ли коме што? А бјеше ли давијах много? А још што ново причат?" и т. д.

Што се тиче кметова (пољака), у Цуце их има више но у друго племе црногорско, па најприје закољу и приставе брава, па око котла почну испитиват и пресуђеват парницу. Често ту има и партаја, а неких пута би и поравнали ствар, но треба платит изједено, па треба нађ кривца, да баре оно плати. Истина, Цуцке су куће доста честе, али по рупама и доловима одвојена једна од друге, те има чељади, сусједа, којијема није кућа даље од по сата од куће свога племеника, а оно би једно друго продало: нити зна ко је, ни окле је. Ово се може опазити у Трешњеву, ђе има народ прилике више се састављат, камо ли неће бит тога по другим мјестима, ђе се народ мање састаје.

Кад уљезеш у Цуце, па нико ти не казао, ђе си, познаћеш по неким њиховим провинцијализмима, — чобан често рече браву „ђавољи ми био!" Чуј сељака: јеси ли аманати? Јесам аманати! (аманат ти) — либерај ми се чоче! шоло (solo — само) што сам одио! Што се назобах јутрос меса! Зла ви планина! У јад!" и т. д. и т. д.

Аљине су на Цуцу домаће — сукнени: гуњ, џамадан, пас, гаће, докољенице и чарапе, на ноге опанке од говеђе коже, овчом или козјом опутом начињене, огрнуо се домаћом струком сињчавицом или кабаницом од кострине; само му је капа куповна.

И цуцкиња носи више домаћије но куповније аљина; доморадње су јој аљине сукнене: јакете корети, тракови, џупе (котуле), опрежине, чарапе и црни наглавци

Испријед су цуцке жене носиле — како кажу — чудно одјело": на главу *ћерче*, поврх њега црвени фес, а на њем пред дуга свилена кита; на врх главе офрљина — то је „обод" од сламе подрешен мусулом, а у њем зађевене пет шпиода, по офрљини крпа зађедена најприје малијем па већијем шпиодама; поврх крпе пртен *иовезач* навезен и поткићен свилом, ђинђурама и парама; око главе *укосници* подрешени златним трепетљикама; изнад укосника а испод офрљина *трак* сребром украшен; поврх свега тога *марама* запучена су пет шпиода, које су свезане сребрнијем синциrићима. Па у косу (плетенице:) *уплетњаци* (сребрне плоче подрешене парама), синциром свезани о боци (игла с великом сребрном главом, о којој висе неколико сребрних пара); па у уши *брњице* (минђуше) подрешене трепетљикама на сребрне синцире спуштене до дојака. Свим шпиодама су обоца навише окренута, те изгледају као рогови, а скоро све шпиоде (игле) састављене су сребрним синцирима и украшене разноврсним парама, те, кад мало макне главом — стане звека пара и синцира.

На грло на црвену свиту пришвен сребрни *ђердан*, о којему виси повише златних и сребрних комада. Па бијелу широких рукава лането кошуљу, а на њу пришене кварат ширилом навезене ошве, на врх којих су под грло *чамараге* (двије сребрне плоче, којима запуча), а на дно њих свилена кита; па мавен *зубун* извезен свилом, а о њему спријед низ прси „*пучазе*", сребрна пуца и „*гелуп*"; па дивни кварат широки *пас* од јакика, за којим је зађевен велики ножић бијелије кора, свезан жутим синциром. О пасу низ бедру виси ремик, а о њему *прићесак* (игралица), па о другом ремику: *растрижје* (ножице), *кустурица* (мали криви ножић), *шпичавице* (којима невјеста ватру приноси), парице, кључеви и друго да боље звечи.

Оспријед, ниже паса *лисдекачу* (опрежину) опрешену уза сву њу, а само при врху малено поље све шпком и свилом на иглу дигнуто.

На ноге шарене чарапе, око чланака извезене кучицама и крстићама, изнад тога гранама, а изнад грана опет кучице и крстићи, па завршене бијелим.

По чарапама до сред ноге везене *назучке*, па опутом учињене опанке.

На руке бурме и прстење сребрно, а око рамена шарену струку, коју невјеста, кад је међу сватовима, накљуни наврх главе. Ево за то одијело постарије жене причају, називајући га „чудним."

Ђевојке цуцке су умиљате, чиле, здраве, опуне, веселе и поштене; не знају што је „помада" и „глицерин", а румене се као јабука; за рад су „као момци."

Куће цуцке су већином поземљуше сламом покривене са ниским вратима, а унутра плотом преграђене, па у једну страну је огњиште и чељад стоје, а у другу живо нoћивa.

Цуц‹ је добар поднијет и трпљет рану; мало траже за то доктора но сами начињају мелем од јелове смоле или воштаницу.

Цуцâ има око 450 домова; мало имају земље‚ а оно што је, „масна је“ и добра.

Множе се боље но иједно племе црногорско; готово сваке године има више случајева, да се жене ближње, а има случајева, да рађу жене по трo је или четворо ђеце. Ако има Цуца мање од пет синова, нешто му се мрска и као шалом рече: „ископа сам се!“ У двије парохије цуцке прида се преко године сумом од 150 до 180-ро ђеце, а нестане их ни четврти дио, колико их се прида..

Јеси ли дошао на конак, одмах ће доћ извјесто, да те изује, па ће донијет сламе и простријет покрај огња, „да се наклониш и починеш,“ па ће доста пута и пића изнијет. „Имаш дувана, али запалит, но се немој опит, е је ово•„клопак кобиљски“?!“ — пружи ти газда ћесу од коже, насабијану домородног дувана.

Но оставимо се више „влашкијех беспослица,“ на ајдмо напријед.

По лијевој страни од Кобиљег дола је Чумовица планина, ђе су љетне колибе и зимње торине кобиљске. Од Јабука довле смо одили за два и по сата, а одовле до границе чевске имамо ода ништа мање но четири сата Кренемо источно, старим путем, који негда бјеше много љепши, а извише њега се гора саставила, но тога данас нема. Идући све из рупе у рупу, изидемо на једну узвишену главичицу, куда се виде некакви шкрипеви набачани гомилама камења; ово су „Гробнице.“ Ова је главичица тако нацвата, што се на њој наодило старих гробница. По лијевој страни ове главице — веле — да је једна јама, у коју је један од оно седамдесет ага и бегова, те их заробише Црногорци, бачио сабљу и двије леденице: „ако ће мене наћ и уфатит Црногорци, ма баре вас неће наодити!“ — па се врати код осталих ага; за ово достина причају, но нико се не усуди спуштити како-год у јаму, да види, је ли истина, што се прича, — пошто је јама бездан. Још пет минута нанижицом напријед, па наљеземо извише једне боорине, која нам остаје по десној страни под сами пут; ту сјеђаху у дебелом ладу босанске и херцеговачке аге и бегови, те их заробише Црногорци, а данас је то голо и камењем насуто и готово изравнато. По лијевој страни од нас је Кокотова Глава, „коју не би соко прелетио, а камо ли Турчин прегазио.“ Напријед продужујући осојем сријета нас Прентина Ластва, то су све саме рупчине, кудије ћеш мало кућа опазит; но пошто си читав сат и по одио, тек тада опазиш по лијевој страни у неке рунице ниско гроздиће кућа — то је Премтин-до, а до њега Лачев-до, ђе ћеш насред пута наћ један скорограђен убао. У Лачеву-долу погинуо је од Лака Пренташева Ожеђоњчанина брат кн Рогана, Драгиша, којему остане жена, двије мушке ђеце и једно женско Жена Драгишина била је ћер војводе Радуна из Љешанске нахије, па, пошто је погинуо Драгиша, отиде му жена с два сина, да мало стане у род, а кад се вратала дома, на Трњине, срете се међу пут с Турцима, те јој једнога сина заробе и поведу — од њега су данашњи Шуштовићи у Гацко, — а с другијем сином побјежи натраг у род, па се више и не врта на Трњине Од овог незаробљеног Драгишина сина су Рогановићи у Љешанској нахији, од којих бјеше блаженопочивши митрополит Иларион Рогановић.

Ага (Комнен,) пети брат Роганов, који вазда носаше пушку обешену о рамену за гвоздену шипку, убије Лака Пренташева, чим освети Драгишу; рад тога су се и скупљали на Трњине Чевљани, Цуце и Бјелице и главари им Сердар Вукота са сином Лаком, Војвода Вуксан и Вук Мирац, да би измирили родбину Лака Пренташева с кућом Рогановом; пошто им једном бјеху учињели мир и узели Лаку Лачев-до, па по том убио Ага Лака, то пресудише, да даде Ага глобе 132 цек и два гроша, као што се обично главе онда уцјењиваху, — тијем се ствар сврши.

(Свршиће се.)

ШЕТЊА ПО НЕБУ.

Црта из астрономије.

Земља наша, као оно мајшуно прашно зрнце врти се у простору васелене међу хиљадом других небеских телеса. Кад прочитамо, по нашем схватању огромне бројеве обима, промера, површине, кубичне садржине и тежине њезине, — јер је човечји разум све то израчунити умео, — обузима нас највеће дивљење; али нико, па ни сами звездари, који су ове бројеве пронашли,

нису у стању да створе појма о саразмери ове величине. Покушајмо само да појам овај другим начином створимо себи.

Међу небеским телима, што у наш сунчани редостав спадају, и којима су звездари такође прорачунили величину, једна од најмањих је Веста.

Слободним оком не може се звезда ова видети, и тек помоћу доброг догледа познаћеш је по чудноватој светлости јој Веста је 25.000 пута мања од наше земље. Да случајно стоји на месту, где је месец, који је само 50.000 миља удаљен од нас, то би нам Веста једва у величини звезде преходнице изгледала.

Представимо сад себи да планета ова за часак походи нашу земљу, то би нам она изгледала као неко исполинско брдо, 50—60 пута више него највећа наша брда н пр. Џавалагири у Азији, или Чимборасо у Америци.

Кад би се маса ове звезде, сударивши се са земљом, расплинула, то би тек толики круг на земљи покрила, коме промер не би већи био него колико је од Беча до Арада.

Сад, кад би вестини становници у истој величини стајали напрема свом небеском телу, као што ми стојимо према нашој земљи, то би они требало да су 25.000 пута мањи него ми људи. Уз ове лилипутанце и најситнији наши инсекти изгледали би као каква грдна чудовишта. Нашу обичну собњу муху држали би они за неку исполинску препотопску животињу, а кад би је хтели убити, требала би за то читава војска вестиних становника. И ова малена животиња са једном јединим стопалом своје ноге смрвила би небројено овакових витезова. Па још какав би утисак учинила на ове непојамно сићушне створове наша обична глиста! Читава војска вестиних домобранаца са свим топништвом и коњицом својом дала би се у бегство на први поглед кад би је усмотрила. Она рупа, коју би ова у нас тако презрена и немоћна животиња у вестину земљу издубила, изгледала би њима као какав неизмеран бездан у који кад би упали, ту би извесну смрт нашли.

После овог порсђења, да богме, земља нам се грдно велика чини, а то је с тога, што смо шетњу предузели на много мању планету него што је наша земља. Међутим дедер да простремо и на даље ово наше замишљено путовање. У очима нашим тако бескрајно велика земља, кад је са сунцем, овим извором светлости и топлоте, сравнимо, постаје тако малена и незнатна, да је чисто сажаљевати морамо.

Замислимо да се је земља стропоштала на сунце. Ма да је сунце милијун и 400.000 пута веће од земље, опет би сунчеви становници, кад би у опште таквих било, осетили овај потрес. Поврвили би са свих страна да посматрају овај природни појав. Ново брдо стоји пред њима.

Кад би величина сунчевих становника у тој саразмери стајала са њиховим небеским телом, као што наша стоји према земљи, то би наравно требало да су један милијун и 400.000 пута већи него ми. То чини од прилике 40 миља. Маленкост! Кад би дакле овакови са сунца човек хтео одморити се на нашој земљи, могао би рахат употребити ломнички врх за узглавље, дочим би ноге хладио у Блатном језеру, т. ј. ако би ове нашле места у њему.

Ако би дакле сунчеви становници хтели да упознају речено ново брдо, морали би се успужати на њега. Широка мора, која у нас заступају појам бескрајности и неизмерности, њима би изгледала као мање веће барице, и местимице једва ако би им досегле до чланака.

Ено отуд иде један рудар са сунца са својим пијуком, хоће да испита велики и занимљиви метеорски камен, за чега сматра нашу земљу. Одвали једно парче од ње, узме га у руке и сравњује му саставне делове са сунчевима. Међу тим зелена места (ливаде, поља и шуме), сива и жута пешчана парчад, што се овде онде налазе (пустиње), не мање и блиставе беле крајеве (зимске пределе), које се све види на овом чудноватом брду, не може никако да си разјасни. О овоме обавештава га пријатељ му, природњак са сунца. Наоружан добрим увеличавајућим стаклом, расматра тајанствена места: јелове, растове и палмине шуме можда му изгледају као каква фина маховина, али сиве и бељасаве просторије не може ни он да си објасни.

Сад се послужи још финијим апаратом, и на своје велико чудо примети, да је метеорни камен — који му се с прва чинио пуст, — веома насељен народом.

На простору који би лако стопалом својом покрити могао, примећује живо комешање. Некаква створења једнаке боје нападају у дугим редовима на сличне чете, које су такођер међу собом једнаке, само им боја беше друкчија од пређашњих. Две војске стоје једна другој на дохват.

Како су махнита створења ове земаљске маљенице! можда мисли природњак са сунца. Да ли имају памети? Лудорија! Којим правом хоће ови мајушни створови да господаре над земљом, над овим трунком у свету божјем?

Али они ипак господаре Јер маљенице ове измерише сунце са звездама му покретницама и њиховим месецима, а упознати су и са вечним законима, по којима се светски сахат креће.

Мајушно створење ово није само наше сунце, него још и друге сталне звезде промотрило, израчунало им величину и удаљеност од земље, а том приликом уверило се и о томе, да нам сунце према осталим сталним звездама не само доста близу стоји, него да је крај све своје чудесне величине ипак малено према њима.

Тако н. пр тврде звездари, да је Сиријус, или такозвана псећија звезда, много милијуна пута већа од нашег сунца, и по томе њени становници — узевши у обзир горње поређење — морају небројено реди већи бити него сунчеви становници, који би с људма у сравнењу 40 миља велики имали бити.

Замислимо да је та псећија звезда шупља кугла, и да нам сунце стоји у средишту њезином, то би све покретнице са својим месецима у постојећој удаљености од средишта (сунца) могле свој пут обављати, а нигде не би окрзле љуску овој огромној просторији.

Сувише! Ми знамо да је мимо електричне струје најбржа светлост, која би цео размак од сунца до земље (20,000.000 миља) тек за осам минута претрчала. А људи су прорачунили и то, да би светлост са такозваног млечног пута — који се на средини небеског свода види, и који грдно сазвездије сачињава, — требала 200.000 година да до нас допре.

На овом млечном путу дакле сунца се гасе, и ми их још 200.000 година гледамо; нова сунца постају, и о бићу њиховом тек после 200.000 година светлост нам даје знака.

Крај оваквих бројева хвата човека несвест!

Како је бескрајно велик овај свет, а како је малецно у њему сунце, земља, па још — човек!

Кад о овоме размислимо, онда тек видимо да човек није ништа на свету!

Па ипак није тако.

Да ли су оно најплеменитија створења, што највеће тело имају? Зар дух наш не стоји на вишем степену од голе материје!

Поклонимо се дакле са највећом понизности пред Творцем, који силном руком својом дохвати земљу, сунце и безброј звезда сталних и покретних па их свемогућом снагом врже у бескрајну просторију, те их сад невидовном свезом држи на окупу и управља својим путевима

Превео **Светозар Мл. Бајић**
учитељ.

ПРОИЗВОДЊА ЛИМУНСКЕ ЕСЕНЦИЈЕ У СИЦИЛИЈИ.

У једном страном стручном листу нашли смо о производњи лимунске есенције у Сицилији ове податке. Са три зареза помоћу оштрог ножа уклони раденик љуску од лимуна и спусти је у једно буре. Онда расече лимун на двоје и баци га у кошар. Кожицом једном штити своју леву руку и кажипрст десне руке. Извежбаном раденику је лако да 10—12 буради свако по 29 kg. тежине за један дан напуни. За то добије 70—80 новчића наднице

Свежа љуска остави се 15 минута под водом, а 1—2 дана стара мора под водом остати 30—40 минута. Од воде набубри и може се боље прерадити. Раденик исцеди тада спољашњу страну љуске три пут са једним сунђером; раденице утисну обично парче трске у свој сунђер, да га могу чвршће држати. Кад се сунђер сав напио, исцеде га у један суд, који раденици на коленима држе Је ли љуска збиља изцеђена, позна се, кад се унесе у пламен од свеће; ако не цврчи, нити светлост пламена умали, онда се узима, да је потпуно исцеђена.

Од тога сока и круте нечистоте одвоји се уље при мирном стојању као лак слој, који плива на површини. Исти се скине, напуни се у боце и после неколико дана пренесе се помоћу стаклене натегаче у бакарне каније, које се потпуно затворе, да не одишу.

Из љусака још се мало сока исцеди; после се даду или марви или се употребе као ђубре за њиве.

Пет месеца у години траје овај обрт. Множина производње врло се мења; највише есенције добије се из незрелих плодова. Из 1000 лимуна добију се од новембра до априла у провинцији Месини 390 грама есенције и 76—77 литара сока. Шест раденика, од којих двојица љуште, а други љуске цеде, прераде дневно 8000 лимуна. Над раденицима се пажљиво стражари, јер знају често великом вештином да прикрију мало од скупоценог уља.

Трговци често мешају уље са другим уљем, алкохолом или терпентином; али није тешко открити то кварење. **(М. П.)**

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Београду је недавно изашао „роман из живота војвођанских Срба“ под натписом **„Спахиница“**, што га је написао *Стеван Ј. Јефтић*, који је био поднесен кр. академији за награду из фонда пок. Николе Мариновића. Референат академик Светомир Николајевић препоручио је ово дело за награду, но као што видимо из предговора овој књизи, покрај све препоруке уваженога академика Николајевића, роман овај ипак није добио награду, а за што, писац вели, то ће скорим „оно јарко сунце проказати“. Навешћемо овде нешто мало из реферата Николајевићевог, да се види како он ово дело Јефтићево оцењује: Причање је у овоме роману по богатству различних прилика и лепоти различних слика врло занимљиво. Радња је драмска и жива. Карактери споредни су кратким, али поузданим цртама индивидуалисани а на главном јунаку овог романа, на Тинци, показао је песник великим успехом, како пороци пороке рађају, и како се, кад се једанпут и у питању доста невине природе скрене на стазу порока, лако може отоцињати и до великих греха, па и до самих злочина. Све мало по мало, корак по корак, а уз пркос узбуђеној и очајној савести. Што је песник имао да каже лепог и поучног, то је пустио да радња његове приче сама собом каже. Јунаци су његови сувише занети а да могу држати какве предике. И дела праве вештине и треба да на такав начин дају поуке У роману Јефтићевом нема никаквих театралних досетака, нити изненађења, каква се у старим романима много полагало. Све је у њему истинито, и природно тече од људи онаквих, какви су по памети, срцу страстима, васпитању. То су све, као што се види, велике врлине овог романа. Даље изјављује Николајевић своје дивљење „доиста вештачки смишљеном плану и распореду прилика у овом роману“. Цена је овој новој књизи 50 новчића (један динар.)

= Власник и уредник београдске **„Отаџбине“** др. Владан Ђорђевић постао је послаником у Атини, те с тога оставља Београд и уређивање „*Отаџбине*“. Како јављају из Београда, примио је уређивање тога журнала *др. Милан Јовановић*.

= Дело Мите Петровића **„Земље у Бачкој са земљорадничког гледишта“**, што га је „Матица Српска“ са 100 дуката из фонда Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зозукове наградила, изишло је ових дана у Панчеву у комисији књижаре браће Јовановића са двема прегледним таблицама анализе земаља горње и доње Бачке. Књига се може добити код писца у Сомбору или у реченој књижари по 1 фор. Желети је, да ова награђена књига донесе народу што више користи, дакле да се што већма рашири по српству.

= Српска кр. академија у Београду издала је двадесетшесту свеску свога **„Гласа“**. У овој свесци је чланак нашега вредног професора Мите Петровића под натписом: „*Артески бунар у Сомбору*“ са геолошким профилом артеског бунара сомборског.

= У Загребу је изишла 12 свеска **„Рјечника хрватскога или српскога језика“**, што га је замислио, и покренуо и основу му сачинио наш незаборављени књижевни великан *Ђура Даничић*, по чијем узору наставља уређивање тога огромнога дела академик *П. Будмани*. Овом свеском довршена је *трећа књига* овога речника, у којој се дошло до речи: „*испрекрајати*“.

= *Др. Нико Селак*, лекар у Копривници, покреће тромесечни часопис за лекаре под натписом: **„Тромјесечник за практичну медицину“**, који ће доносити изворне радње, казуистичке цртице, изворне реферате, кратке изводе из страних чланака, медицинску библиографију, разна здравствена извешћа, новости о лечењу болести, грађу за медицинску терминологију и т. д. Цена 8 фор. на годину. Уредник вели у своме позиву на претплату међу осталим: „Како не трпи права знаност и умјетност никакове разлике у језику као ни у вјери, а на том чврстом темељу стати ће и наш тромјесечник, тако ће и наш орган доносити у почетку изворне чланке *у сваком језику* и *правопису*, дочим ће језгра бити ипак хрватска. Тим ће се за сад пружити пригода некојим од г.г. колега у Далмацији, Приморју и другдје, којим је талијански језик пуно боље познат од хрватског, да ипак могу своја опажања и радње приопћити. Тако исто брату Словену који и ако разумије хрватски, ипак пише лакше словенски, и Србину, који рађе ћирилицу од латинице. Свакоме ће се угодити, само да се пера лати. Уз изворни чланак у страном језику бити ће увјек и извадак у хрватском“. — Ми с наше стране препоручујемо и нашим лекарима да се одазову овоме подузећу како претплатом, тако и озбиљним радом. Ако ико а оно *лекари* могу бити свуда сложни, јер они по дужностима својим морају имати на уму васцело човечанство, а не смеју мислити на разлику у народности и у политичним начелима.

= Добили смо **„Извештај Матице Хрватске“** за управну годину 1890. Из њега видимо, да је Матица имала прошле године 7787 чланова и да је издала те године и својим члановима разаслала ова дела: *Хојићеве* Слике из опћега земљописа (књ. II); позоришну игру „Заблуда матере“ од *Херм. Томић; Матавуљеве* приповетке: „Из приморског живота“; Изабране песме *Прерадовићеве* са уводом Мил. Шрепела; Одабране цртице и приповести *Тординца*; *Шандора Ђалског* слике: „На рођеној груди“ и *Лопашићево* дело: „Бихаћ и Бихаћка крајина“. Сва су та дела изишла у лепом издању и врло укусно штампана и приређена.

= Велики амерички изналазач **Едисон** отишао је међу књижевнике. Са Г. П. Латропом ради сад на једном роману, који ваља да слави чудеса електрицитета. Сврха Едисонова је да опише будућност електрицитета, како ће у двадесетпетом веку преобразити цео људски живот. Едисон ће сам цртати илустрације за своју књигу.

= *Рубинштајн* ће месеца октобра о. г. издати једну свеску својих успомена и то на немачком и француском језику под натписом **„A propos de Musique“**. О славном том музичару донели смо ми у нашем листу занимљивих бележака ланске године.

= Од *Ернста Екштајна* изаћи ће под натписом **„Домбровски“** нов роман, који се збива у модерним уметничким круговима Од тога немачког романсјера има у српском преводу само роман „Афродита“, који је изашао у „Стражилову“ године 1888.

= Под натписом **„Мађарски архив за медицину“** почеће скоро у Будимпешти излазити нов медицински часопис, који ће уређивати три одлична професора са тамошњег медицинског факултета, наиме доктори: Бокаија, Клуг и Пертик. Најврснији стручни књижевници, њих до шездесет, удружили се са тим уредницима Међу тим сарадницима има капацитета, као што су професори: Корањија, Кежмарскија, Тауфер, Кетлија, Милер, Лауфенауер, Михалковић, Танхофер, Хеђеш, Фодор, даље професори Коложварског медицинског факултета и још многи други, скоро сви, који су у Мађарској радили као медицински књижевници. Уредништву ће б[illegible]

главна сврха, да даде већи полет животу у лабораторијама. Часопис ће тај управо бити орган клиника и лабораторија Будимпештанских. Што ће се тај пројекат извести, имају Мађари највише захвалити министру просвете грофу Албину Чакији, који ће, увиђајући важност таква часописа, уреднике не само морално, него и материјално потпомагати.

БЕЛЕШКЕ.

(Главни одбор за подизање споменика Сими Милутиновићу у Сарајеву) издао је овај проглас: Срби браћо! Петог октобра ове године навршује се сто година од дана рођења диччног српског пјесника и борца *Симе Милутиновића, Сарајлије.* — Тога дана — мислио је овај одбор — да ће се слећи српство из свију крајева и најсвечаније прославити стогодишњицу Симову; но пошто је сразмерно тако мало скупљено добровољних прилога, да се од тога не *може подићи никакав, достојан споменик* — то је овај одбор ријешио: *да се главна свечаност, у славу Симову, одложи све дотле, до год се не сабере толико новаца да одбор може рије шити, какав ће бити споменик.* Но ипак дужност нам српска налаже, *да и дан саме стогодишњице свечано прославимо — макар свако у својој средини;* — с тога је овај главни одбор закључио у својој седници од 2. септембра о. г: да се сав српски народ позове — ако је могуће — *да стогодишњицу Симову прослави овако: 5. октобра у јутру нека се свугдје о држи свечана служба божија а послије службе парастос (опијело) у спомен Сими. — Послије подне или у вече, ако је икако могуће, нека поједини пододбори или друштва, одрже народну свечаности или бесједу у славу Симову.* — Уздајући се у родољубље одбора у Биограду, на Цетињу, Новоме Саду и појединих пододбора у овим крајевима и васцијелом Српству, увјерени смо, да ће тај дан свечано бити прослављен. Овом приликом молимо све одборе, пододборе, сваког брата Србина и Словена и све искрене пријатаље Српства: *да нам сви пошаљу прилоге — или само нека нам доставе суму од скупљеног новца — најдаље до конца марта 1892 године.* како би се према суми могли равнати за сами споменик. Срби браћо, немојмо наш немар показивати код овога народног подузећа, него сложно на посао, како би се на скоро Србадија из свију крајева српских могла искупити у Сарајеву при главној свечаности, па сви заједнички, најсвечаније, прославити ту народну, велику, свечаност. — У *Сарајеву,* 9. септембра 1891. год. предсједник *У. З. Восо С. Краљевић* с р. потпредсједник.

РАЗНО.

(Опасности по зоолошким баштама). Међу дивљим зверовима по зоолошким баштама и менажеријама канда епидемични почињу бивати грозни случајеви. Тако је у Позену пре месец дана утекао медвед један из свога кавеза па до спео у двориште некога дунђерина у Јерсиц и уједе онде кочијашеву жену. Та жена, ма да јој је из осам рана, нарочито на обе руке, текла крв, ипак је имала толико присуства духа те је медведа угурнула у подрум, у којем је било неколико калфа дунђерских. Ти онда медведа гвозденом шипком утуку. — У зоолошкој башти у Елберфелду опет тако пре месец дана провуче се дете неко под шипку од месинга, што је онде утврђена ради сигурности публике, па пружи ручицу у кавез. Већ је велики медвед грдном шапом зграбио дете за врат и привукао га са свим кавезу, тада у критичном тренутку прискоче њих неколико те отргну зверци жртву. — Много је страшнији призор био у Рамбервиљеру у француском департману Возгу. Менажерија некога Пецона баш ушла у варошицу, кад наједаред кола, у којима су били лавови, ударе о грдан камен. Како се кола потресла, пребије се брава на малих вратих, што воде у лављи кавез, те лавица једна од четир године искочи па навали на једног од упрегнутих коња, уједе га за ногу и грозно га размрцвари. За тим као помамна појури кроз хладовито шеталиште, на којем је при лепом времену био силан свет. Шетачи се престравише као никад свога века, кад угледаше бесну лавицу. Менажеријски чувари толико су остали били при себи, те су са гвозденим шипкама стали на супрот лавици, тако да се шетачи још за времена могли разбећи. Лавица за неколико тренутака застане, кад опази чуваре с гвозденим шипкама, но за тим се залети па прескочи преко њих, млади Пецон се даде за њом у потеру а она, пошто је целу променаду претрчала доспе у неки ћор-сокак, који одмах, како се у журби могло, избарикадирају. Осим тога стану на излаз још и оружани жандари и њих неколико јуначких грађана а Пецон дотле дотера лавља кола и отвори један празан кавез. За тим уђе у једну кућу па кроз провор неколико пута пукне у ћор-сокак. Лавицу поплаши пуцњава, грдно се залети и скочи у отворени кавез, који одмах затворе и закључају

(Американски милијонари). Њујорк има хиљаду милијонара и још и више. То су наравно све доларски милијонари. Ко се у Паризу гради милијонар, тај у Њујорку има само 200.000 долара те није зјело богат него само имућан. Већина од те хиљаде милијонара имају више него само један милијон доларâ. Један једини милијон и није тамо Бог зна шта. Човека, који га има, онде пре сажаљавају него што му завиде. Или у животу није имао шансâ, да стече више, или је био доста глуп, те своје шансе довољно није употребио. Био је дакле или пехиста или глупан. У осталом онде и онако милијонари мало по мало излазе из моде. Скоро ће онде богата човека репрезентовати *билијонар.* Прорачунало се, да милијон доларâ, којим се иоле само ваљано управља, за 150 година нарасте до капитала од 1000 милијона доларâ те су многи милијонари Њујоршки већ на скоку да постану билијонари; за неке кажу да им фале још само четрдесет или педесет година. Већ сад онде годишњи доходак од пет милијонâ доларâ није ништа необично. Наравно да сваки иоле частољубив и подузетан човек, који се дотле са једним или два милијона годишње морао да протурује, свом снагом ради, да дође до имања, које му дозвољава, да одиста пристојно живи и у свему да учествује, што спада у појам „solid comfort“. Човек са једним или два милијона годишње можда и нема баш претераних захтевâ, но жена и кћерка крећу се у свету, док татица седи у дућану, а фатална је ствар, својим милима ишта морати одрећи под изликом, да сувише стаје. По кад кад и човек има своје мале пасије, које стају силна новца. Тако је у Сиракузу, у Њујоршкој држави, милијонар неки дао саградити коњушару, која је стала 700.000 доларâ. Такав човек већ никако није у стању ишта одрећи својим милима. А живот је у Њујорку баш ђаволски скуп, кад ко хоће иоле пристојно да живи. Породица Астор, чије богатство важи као необично солидно, јер се већином састоји из кућâ и градиштâ по најскупљим четвртима Њујорка — та породица Астор при извесним ручковима једе сребрним посуђем, које вреди 50.000 долара Цвеће, којим се таква трапеза окити, кошта често 5000 доларâ и преко тога те се отуд даје разложити, да Њујорк годишње издā пет милијонâ доларâ на цвеће. Париске хаљине и дијаманти, које жена онде носи, кад је у паради, вреде 10.000 до 20.000 доларâ. Њујоршка госпа при свечаним приликама носи оковратник од самих дијаманата у вредности од 130.000 доларâ. Читалица, која мисли да је такво што излишан луксус, ма криву је путу. Она заборавља, да најбога-

тије и најелегантније госпе Њујоршке врло радо одлазе у Уешингтн, да онде на двору већ којег буде Цинцината играју улогу. Па како би жена Њујоршкога банкара пристала на то, да је при дочеку у Белом дому хаљинама и дијамантима истисне ма каква простакуша из Чикага, којој муж у сезони сваки дан закоље по 10.000 свињâ. — Од смрти Линколнове амо дошло је до тога, да данас 20.000 породицâ имају у рукама три четвртине богатства Сједињених држава те грдно богатство и најгора сиротиња нигде на свету нису ближе једно другом, него по индустријалним средиштима Америке. У богатоме Њујорку сваке године полиција даде скровишта њима 150.000, који су у крајњој сиротињи. Но таква дата могу главобољу проузроковати само онима, који не знају за законе уметничког контраста. Богата госпа, која на свом телу носи 30.000 доларâ, тек се онда јавља у свој својој пластичној и колорисаној дивоти, кад је човек замисли крај просјакиње, која по ђубриштима богатих кућа тражи, што је од ручка остало па то носи својој гладној деци. Кокошињак за 15.000 долара, што је Вандербилт пре некога времена себи саградио, добија тек прави свој рељеф, кад се уза њ метну „tenement houses“ (куће под кирију) у Њујорку, где стотинама хиљада радениkâ живе у физичној и моралној прљотини, којој равне нема ни у самом Лондону.

(Развитак романа.) Издавалац америчког једног месечног часописа послао је најзнаменитијим приповедачима Сједињених државâ неколико питања, не би ли дознао, како они себи замишљају развитак романа. Одговори гласе врло различно па и ако роману будућности нису кадри да пропишу стазе, ипак су занимљиви за карактеристику појединих писаца и данашњи покрет у књижевности. William Dean Howells изјављује одлучно, да ће роман будућности бити реалистичан а завичај да ће му бити у Сједињеним државама. Други су скромнији и изражавају се са већом предострожношћу. Тако вели Charles Dudley Warner: Угледаћемо се на природу, али ћемо је више идеализовати него што данашњи наши приповедачи допуштају.“ Исто тако неодређено вели Richard Watson Gilder: „Роман будућности одликоваће се неким фантастичним реализмом; описиваће најприродније, али ће уобразиља озарити то најприродније!“ Alice Wellington Rollins пише: „Роман будућности биће реалистичан а главну ће важину ставити на описивање карактерâ и на осећај а не на чудне догађаје!“ Госпа Frank Leslie мисли да ће роман будућности спојити реализам са романтиком хумор, с анализом. Највештије се извлаче E. L. Godkin и Waschington Gladden. Њих двоје изјављују, да нико не може донети суд о карактеру романа будућности те да исти једино зависи од развитка човечанства. У главном по мишљењу америчких приповедача има реалистични роман највише изгледа, да ће победити. По Daudet'у је цео тај диспут о реалистични роман распра о цареву браду. Он прави разлику једино међу добрим и лошим приповеткама; по њему купује и чита свако по свом личном укусу, који се не осврће на школе. Ниједан приповедач по њему не може бити без романтичних заплетâ те је с тога у извесном смислу сваки приповедач уједно и романтичар.

(Др. Рација Кулајров) млада мохамеданка, родом из Крима, не давно је у Одеси промовисана за доктора и хирурга. То је прва докторка мохамеданске вере, која на западу врши своју праксу.

(Како је постала руска химна: „Боже царја храни“). Бечки „Reichswehr“ (бр. 254.) доноси ову занимљиву белешку: *Руској народној химни* нема још 60 година и она је постала за владе цара *Николе*. Кад је овај године 1833. путовао са виолинистом, композитором, генералом и ађутантом Алексијем Федоровићем *Лвовим* по Пруској и Аустрији, то војничке банде у Берлину и Бечу *беху принуђене да поздраве цара својом земаљском химном*, јер се дознало, да велика северна царевина још нема своје народне химне. Цару Николи није ова ствар мила била, те кад се враћао у Петроград, а он заповеди *Лвову*, да празнину ову испуни. Лвов буде брзо готов са химном *„Боже царја храни“*, за коју је *Жуковски* текст написао. Новембра 23. године 1833. певала је царска певачка капела ову химну први пут и цару се она тако допала, да је издао 4. децембра указ, којим се она за народну химну проглашује. *Лвов* добије од цара у знак признања златну дувањару искићену драгим камењем и допуштење, да прве речи из ове химне: „Боже царја храни“ може као девизу у своме породичном грбу носити.

(Владалачке титуле). Папа је Карлу Великом дао надимак: „најхришћанскији краљ“, а тим се надимком дичили и његови наследници, француски краљеви. Шпањолски је краљ прозван био „најкатоличкији“ а португалски „највернији“. Немачки владар и владарчићи имали су баш сјајне надимке но све је то ништа према китњастим надимцима источних владара. Персијски се шах зове: „огледало врлине и ружа насладе“. Султан, општећи са француским краљевима обично се потписивао: „Слуга двају три пут посвећених градова (Меке и Медине) и сен божји“. Краљ од Мономатапе зове се „господар сунца и месеца, највећи магичар и силни господар“ а цар од Анекана: „поседник белога слона с обе наушнице“. Владар пак од Аве зове се „краљ од двадесетчетири кишобрана“.

(Јубилеј Мавра Јокајије). У круговима Петефијева друштва у Будимпешти крећу се, да идуће године свечано прославе педесетогодишњи књижевнички јубилеј Мавра Јокајије, који је и председник тога друштва. Јокајије је наиме године 1842. написао своје прво дело: „Zsidó fiu“ и обично од то доба датира своју књижевничку каријеру. Петефијево друштво још ће ове јесени почети с припремама за ту светковину, јер је рада да јој даде карактер велике земаљске светковине.

МУЗИКАЛИЈЕ.

Hymna černohorská a píseň „Onam, onamo“. У Пођебраду су у властитој накладн *Л. Кубе* изишле његове композиције црногорске химне са текстом Јована Сундечића и песма кнеза Николе „Онамо, онамо“. Цена је 1 фор. Композиције су удешене за гласовир и певање.

Општо православно пјеније, у један глас у нотe ставили *Гавра Бољарић* и *Никола Таушановић*. Књига II. Октоих, глас 1. У књизи је предговор Г. Бољарића са кратким прегледом историје нашег карловачког црквеног појања. Резано и штампано у Липисци. Стручни оценитељи препоручују ову радњу.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 39. У НОВОМ САДУ 29. СЕПТЕМБРА 1891. Год. XVIII.

У ЈЕСЕН.

Не сија више сунце онако топло, мило,
Не пирка више тихо лахорић мио, благ,
Не пјева више сада из зелен-луга чило
Славујак мио, драг . . .

Бијесно вјетар дува — са дугих зелен-грана
Опало лишће носи, по пустој земљи тој —
А пастир кући бјежи, не ори с' про пољана
Весели његов пој . . .

Виш' мене лете ждрали топломе југу тамо
У дивне, топле краје, ђе сунце мило сја,
Тужног их срца 'вако, погледом пратим само
Са земље сада ја . . .

О, хајте, хајте, ждрали, у дивне краје тамо,
Са земље пусте ове поздрав вам шаљем млад,
Ох, ал' би срећан био, када бих мог'о с' вама
Сад поћи и ја млад . . . .

Мостар, 13. септ. 1891.

Свет. Ћоровић.

МАКСИМ ПАЉЕВАЦ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Наставак.)

ГЛАВА ДРУГА

у којој се говори само о Босиљевачкоме крадљивцу

Свако село има свога крадљивца. Босиљево је село; и Босиљево дакле има свога крадљивца

Ми смо на темељу логичнога закључивања утврдили, да Босиљево има свога крадљивца. То је и истина, јер из искуства знадем, да је тако. Украо ми јаре. Тешим се тиме, што није и козе.

Босиљево има свога крадљивца у особи Максима Паљевца. Оно истина је, у томе селу има више њих дугачке прсте али шта су они према Максиму! Напросто ишчезавају То су само крадљивчићи, полетарци, а Максим вештак, крадљивац у потпуноме смислу те речи.

Ево шта он, стручњак, говори тима полетарцима.

Огањ се разбуктио, марва пасе по ливади Крадљивац и крадљивчићи седе код ватре, украден кукуруз на жеравици праска, глођу клипове и приповедају, дакако о ономе, чиме се занимају. Иле се Марковић хвали како краде кокоши, Дрљача, како је украо Јоци Гаврану плуг, Мишко Сакагија, како вешто знаде украсти маст, сланину и друго.

Максим слуша ту претерану хвалу, око му немирно игра, усне се мичу; види се: у човеку узаврело, поругљиво се насмеја и рече: „А шта сте толико узвитлали прашину, хвалећи сами себе! Какови сте ви још крадљивци? Та ви несте ни видели правога крадљивца.“

„А, а!“ зинуше крадљивчићи.

„Истину вам кажем. Ви сте голуждравци. Још вам није порасло перје за правога крадљивца “

„Ти се шалиш, Максиме!“ рече Дрљача. „Како да несмо крадљивци, када крадемо.“

„А, муке ми украсти “ вели Максим, „по ноћи када све спава. Крађа је споредна ствар, а главно је знати сакрити. Цело село на пр. зна. да сам ја украо учитељево јаре е, али ја се не бојим. Сигуран сам, нико ме није видео, не може се доказати, да сам ја крив. — Учитељ пошаље оружнике мени. Из далека већ видим, где им се сабље светлуцају, пушке светле, а перјаница за шеширом вије. Многи би се од муке укочио, али ја равно пред њих. Чему да их се бојим! Када се је још знанац знанца плашио?

„Ја: „Добро јутро, господо!“

Они: „Максиме, ти си украо учитељево јаре!“

Ја: „Буди бог с вама, светла господо! То ми је први глас, да је учитељу нестало јарета.“

Они: „Максиме, ти лажеш.“

Ја се насмејем као најневинија девојка. „Будите уверени, светла господо, да Максим још никада није лагао. Како бих ја ишао красти па још од учитеља?! Не верујете ли мени, питајте само моју жену. Она ће вам рећи, да сам целе ноћи у кревету јаучући лежао Имао сам протисли. е сам мислио, да ми је куцнуо задњи час. Већ сам хтео и по пароха слати, да ме причести, како би као честит човек отишао богу на истину.“

Они: „За то те нико не пита, већ казуј ти нама за учитељево јаре!“

Ја: „Столетна ме грозница тресла, ако ја знам што о томе Што би мени јаре?“

Они: „Максиме, ти си лопов. Биће боље по тебе, ако лепим кажеш, што те питамо.“

А ја се куни, преклињи; пренављај; напокон виде, да не могу са мном ништа оправити, ћуше ме неколико пута и оду.

„А ти?“ зинуше крадљивчићи.

„А ја јарету нож под врат, те на ражањ. Прекрасна је била печенка; излечила оне ћушке.“

„Ти си боме прави крадљивац“ повладише му крадљивчићи.

„Дакако! А ви? Срамота ми је с вама о томе и говорити. Полетарци! Ако вас који шта и украде. не зна сакрити Улови се сам као миш у мишоловки. Ето н пр. Мишка Сакагије. Прохтело се човеку пити вина, а у подруму нашега гостионичара има тако дивна вина — цар би га пио а камо не Мишко Сакагија. Ноћ је тамна, баш за крађу. Мишко обије браву и уђе у подрум. Лепо! Напипа лагав. Красно! Извади чашу из жепа. Паметно! Отвори пипу, вино замириса, а Мишко гаси жеђ. Предивно! Угасио жеђ, није погрешио, био је жедан. Али човек се дао преварити. Стао гутати сувише, — однео га ђаво. Винце јако, оборило би јунака, а како да не обори Мишка Сакагије. Заборавио човек, где је, легао потрбушке на земљу и заспао тако мирно, као да је код куће на кревету. У јутро устао, протрљао очи, чудно му беше, када се нашао мед лагвовима. Прибрао се, скочи, да побегне, али — две га руке шчепаше . . . Ето ти га. Оружници, буботићи, суд два месеца затвора. То је мало за такова глупака. Вечиту бих ја њему робију досудио, јер се човек дао на оно, чему га није мајка родила...

Сакагија пљуну, потури ватру и стане гледати кукуруз. Остали се грохотом смејаху.

Максим се љутну:

„А шта се смејете, ви јунаци? Зар сте ви бољи, а? Ето Иле Марковића. У очи је Петрова. Он се скита селом, да прибави печенку. Пут га нанесе поред касапнице. Врућина је била целога дана, а ноћ је хладна: оставио месар отворена врата по ноћи, да се касапница расхлади. Или задрхта срце од радости. Разгледа на све стране, нигде се ништа не миче. Прекрасна згода! Иле шмугну у касапницу и полак вола упрти на леђа. Окрене се да оде. Два ока у тами светле и прожижу Илу. Иле ипак корача, али чује режање. Иле претрну. Беше месарски пас. Вражији је то пас, не зна за шалу Иле не смије ни на пред ни назад, јер сваки час је пас приправан, да скочи на њега. Мучна је то била ноћ, јел,' Иле? Напокон сване. Месар иде, види Илу и рече му: „Здраво, Иле! Где па ти чуваш моју касапницу. Баш си ваљан момак.“ Припшије му две месарски и избаци га из касапнице. Месар је знао, да Иле није никакав крадљивац па га није ни пријавио суду.“

Илеману руком по зраку, као да се од нечега брани. потуљи се и тешко уздахну.

„Триста му!“ ражљути се Максим „тај само срамоти наш сој; ни из отворене зграде не зна украсти.“

„Е, није се надао псу,“ рече Дрљача. „Па шта би ти радио у томе случају.“

„Убио бих пса и утекао.“

Крадљивчићи климнуше главом, а Максим настави:

„Из овога Дрљаче могло би нешто бити. Зна све украсти и сакрити, само је слаб, када га оружници спутају. Онда испитају од њега и оно, што ни учинио није. Не ваља тако, мој голубе! Крадљивац мора бити чврст. Своје тело мора удесити, да може све незгоде поднети. Ко се врабаца боји, нека не сеје проје. — Али шта ви сви, па и Дрљача, сви сте ви далеко од крадљивца. Који би вас и по дану — на очиглед — могао украсти?“

„И по дану!“ зачудише се полетарци.

„Уз будна чувара.“

Још веће чуђење.

Максим их тријумфујући погледа и рече:

„Види се, да још несте ишли ни трагом крадљивчевим Штета, што сте се на тај посао дали. Не заслужујете, да живите попут тица небеских. Мотику у руке, па једите у зноју лица свога хлеба; то занимање вама приличи. Слушајте ме, шмокљани једни, па се дивите крадљивцу. Једном, док сам још био у Ператовици, пребацим секиру преко руке и пођем кроз поља. Крадљивац увек мора разгледати, да се згодном приликом може користити. Дођем до свињара, где се греју. — Немој се ти, Максиме, туда мувати, рекоше ми, потковаћемо ти табане, а ја њима: Пустите ви мене с миром, нисам ни дошао к вама. — Само се вуци, док си жив. — Ја жмирнем и упутим се низ реку. За једним грмом није било од пастира ни сто корачаја, управо на обали, рује нераст Тимотије Врача. Вреди, да га брат брату даде, педесетарку. Извадим кукуруза, добацим нерасту, и стаде јести, а ја секиром заманем. Треск, нераст се свали у воду. Одем чистином даље, свињари ме мотрили, док год несам замакао у шуму. Нераста нестало а нико није могао рећи, да сам ја“

„Ма како си се могао тако извежбати?“ упиташе крадљивчићи.

„Трудом и муком. А да вам нешто кажем, данас није ни време, да човек може крадљивцем постати. Што нас је правих, то је још из оних бољих година. Истину вам кажем, скоро ће доћи време, да не ће бити правога крадљивца. Велике шикаром обрасле шуме нестаје, оружник на сваком кораку, па онда та жица! Ви, велим вам, не ћете никада постати прави крадљивци; јер садашње доба томе не прија. Зато вам и кажем: маните се ћорава посла. Грк је то хлеб за вас, јер када је занат ваљано ранио онога, који га није на тенане изучио? А ви свога заната не ћете никад изучити јер томе сада није време, а и мајка вас за то није родила. — Да несам потпун крадљивац, и ја бих се тога мануо. Али сада већ не могу. Прешло ми у крв, погинуо бих, чини ми се, када само једне ноћи не бих ма шта украо. А шта ми је то данас бити крадљивац? Прије десет, петнаест година могао је човек красти коње, волове а то је већ нешто вредило А шта данас можеш украсти? Нешто коруна, кукуруза, живине, и сличне трице и кучине“

„Па зашто сада да се не могу красти коњи, волови?“ упита Дрљача.

„Ето видиш, да ништа не разумеш? Могу се и сада красти, ал куда ћеш с њима? Шикаре нема, оружник свуда, жица на све стране. Во није кокошка, да јој можеш закренути вратом, па ју сакрити под сурку. — Еле када ја као потпун крадљивац слабу од свога заната имам хасну, шта ћете тек ви? Зато вам опет кажем: Маните се тога. Несте ви томе, а ни време није за то.“

ГЛАВА ТРЕЋА

у којој се приповеда о пореклу Максима Паљевца.

Максим Паљевац није Босиљевчанин. Он је угледао свет (а камо среће, да га никада није угледао, не би ми био изео јарета, пресело му, да бог да!) у селу Ператовици, које је још и данас на гласу с тога, што је некад било легло крадљиваца, и то правих крадљиваца, који су знали вешто красти, а још вештије сакрити. А беше им и згода Околина њихова села беше пуна јамурина, обраслих густим шипражјем. Ту су се само Ператовчани знали провлачити, а нико страни не би нашао туде сакривено благо.

А крало се онда, Господе, крало, у сред дана ниси био сигуран за имовину своју.

Ето н. пр Кузман Рашета у Турчевићеву Пољу имао два прекрасна коња. Милина их је видети, како под колима поигравају. Кузман их пази као очи у глави, а мази као децу рођену. — Дође му до ушију глас, да се око села виђају Ператовчани. Муку им! псује Кузман, нешто разгледају; треба добро припазити. Кузман сваке ноћи спава баш пред стајским прагом Две ноћи добро прођоше, а када се треће јутро пробудио, шта-

*

ла празна. Кузман се грува у прси, лелече. Како и не би за онакве две виле! Па и у царску би ергелу пристали.

Кузман чупа косу а село се чуди, како су могли преко њега неопазице превести коње Људи одмах устану и пођу за трагом, а Кузман врачари

Врачара гледа у грах и каже:

„Знам, синко, шта си дошао. Украли ти коње."

„Казуј, мајко, ако бога знаш, на коју су страну отишли."

Старица гледа у грах, врти главом, маше руком према северу и вели:

„Тамо!"

„Према Пратовици?"

Старица климну лако главом.

„Хоћу ли их наћи, бога ти?"

„Уђеш им у траг, али их наћи не ћеш."

Кузман баци цванцику и снужден остави врачару.

Како онда, тако и данас . .

У Пратовици, у томе крадљивачком гњезду, излегао се дед Максимов Вуксан Паљевац. Он беше врло препреден крадљивац, под старост је стекао првенство над свима Пратовачким крадљивцима, а људи, који су имали племенита блага, говораху: Чувај се Вуксана, тај би украо и звезду с неба

Дуго је Вуксан терао свој занат на страх и трепет околици. Био је у свези и с прекодравским крадљивцима. Једном на своју несрећу (а на срећу поштених људи) једне там не ноћи запути се у село Павловац, где је већ многу стају испразнио Павловчани већ дуго вребаху свога милога госта а те им ноћи допаде шака Процес беше брзо готов. Обесише га стрмоглавце у речицу Павловицу, где је у многим мукама испустио своју грешну душу. . . .

Иза њега остао је син Данило, Максимов отац, који је заглавио још грозније од ћаће свога. Из освете упалио је кућу свога суседа — takођер крадљивца, а остали Пратовчани ухватише Данила, бацише га у огањ

Максиму беше тада двадесет година Губитка очева није осећао, јер се у своме занату био тако већ извежбао, да се могао без ичије помоћи осовити на ноге а по природноме закону чим дете осети јакости, да само може водити борбу за опстанак не мари више за родитеље.

Већ од најраније младости поучавао се Максим у свим гранама крадљивачке вештине у свога оца. Дечаком од осам година улазио је на прозоре у собе те додавао оцу вредније ствари крао кокошке, јаја итд. Када је одрастао и опернатио, беше оцу десна рука и понос Често је знао Данило пред својим друговима честитога сина свога потрепатати и рећи: „Ово ће данас сутра бити прави крадљивац. Ја се свога сина не стидим"

Те хвале подстицаху малога крадљивца, да се што боље у уметности крадљивачкој усаврши.

Имао је он у својој пракси и неуспеха, али то му није сметало, него га је подстицало, да се што боље усаврши.

Навешћу вам одмах и примера:

Док је био Максимов отац жив, крали се још волови и друга крупнија стока, но после је Максим увидео, да томе више није згода, па се бацио на ситни еспап.

Код једнога Мађара (онда се већ у Пратовицу почели селити Мађари. Пратовчани су били крадљивци, па када тај занат није више могао цветати, напустили су своја гњезда и разишли се белим светом) нањушио Максим под шупом бадањ пун белице пшенице. Предивна пшеница, као да су ју голуби бирали

Дође Максим једно две ноћи и сваки пут награби и однесе џаку. Опазио то Мађар и узео на ум.

Дође Максим и треће вече и стане граби и Кад год захвати руком у кацу, чује звонце. Максим се усплахири. На ждребету је, мисли и граби даље, а звонце се непрестано гласи. Жури се, врећа већ пуна, треба само завезати, па . . . Рск! Максиму се смрче посрну и паде. Мађар замахуј секиром и намештај му ребра Онесвестио се Максим а брат Иштван бацио га на улицу Максим се мало прибрао и четвороношке отпузио кући.

Та незгода поучила Максима. Он се њоме користио Од то доба на сваки сумњив знак подбруси пете. Глупост би била — каже — да се човек без потребе меће на д реш

. ош један пример:

У једноме граничарскоме селу ухватили Максима у ћурњаку. Он се и данас тога стиди Довели га пред лаћмана. Он одмах дереш на двор, па повале Максима

„Знаш ли Максиме шта певати? Ако

будеш певао, добићеш двадесетпет, а ако не, педесет“.

Батине су падале а Максим запевао:

„Адраповац ћурка пече,
Хоће ћурак да утече.
Не мој, ћурче, ти утећи,
За те ћу на клупу лећи.“

Двадесетпет врућих примио и отишао кући мрмљајући: Сам ме је ђаво путио, да амо идем. Ти су затукли мога деду, па би и мене. Ух триста му како сам се дао ухватити у ћурињаку. Сам би себе од љутине изгризао. . . .“

До тридесет пете своје године живео је Максим у Пературовици а онда прешао у Босиљево, у мирно село Босиљево.

ГЛАВА ЧЕТВРТА,

у којој писац даје мало разјашњења читаоцу.

Ову главу нека прочитају само они, који се чуде, што толико приповедам, да би о коме већ о једном крадљивцу.

А збиља, за што толико мучим читаоце приповетком о крадљивцу?

Ево одговора:

Максим Паљевац је презнаменита личност у Босиљеву, па ми заиста морате захвални бити, да вас с таком особом упознам. А зар не би и штета била да Максим Паљевац, крадљивац над крадљивцима, умре, а свет да не сазна, да је живео у Босиљеву?!

Сем тога сте заборавили (али ја несам нити могу), да ми је украо јаре. Зато треба да га покажем свету, да боље чува своје јариће од мене.

(Свршиће се.)

ЉУБАВ.

Свет је створен. Са осмехом чедним
Трепте звезде небом недогледним;
А под њима, слична леда груди,
Мртва земља по свемиру блуди . .

Ал' к'о мирис из рајскога цвета,
Анђ'о нежни пред Господа слета; —
И Бог рече: „Ти си љубав, сине,“
Па га шаље у земаљске тмине . . .

Анђ'о оде и у истом трену
Живот бујни мртвом земљом крену; —
А кад дође пред Господње лице,
Донео је цветак љубичице. . . .

1891 г. **Милорад Ј. М.**

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак).

IX.

Ни једна ствар у Трсту није тако занимала Ванду, као живот на мору. Сваки час је молила Смарагду, да иду на морску обалу, особито на „кључ“ светога Карла, где су долазиле и одлазиле лађе. И заиста беше дивота гледати толико разноврсних путника из свију крајева света, како се један од другог разликовали и по лицу и по ношњи, по језику и по свом кретању. Човек се осећао као да се за неколико тренутака преселио у Вавилон стари где се језици помели. Кад би лађа отпловила гледала је Ванда за њом, док се није изгубила на обзорју на оно место где се човеку чини да се небо и море дотичу.

„Не знам шта ми је“, рекла је једног дана Ванда, „кадгод гледам лађу где одлази, увек ме вуче нешто за њом. Чисто бих, да полетим за њом.“

„И ја сам се из почетка тако осећала“ одговори јој пријатељица. „Сада сам се већ научила, али једаред морам отићи у Млетке.“

Ванда је погледала зачуђено, као да би

се хтела осведочити. дали је то њена тврда воља, за тим је запита:

„Дали збиља мислиш ићи у Млетке?“

„Да, зашто ме тако сумњиво питаш?“

„Зато, јер сам нешто помислила.“

„А то је.“

„Да идемо заједно у Млетке.“

„Добро, ја сам готова,“ одговори јој Смарагда и једва изречена мисао била је докончана ствар. —

Било је доцне у вече, трговине и куће биле су позатваране само је по кафанама и гостионици било све живо, кад се Ванда и Смарагда оправљале за пут. С њима је ишла мати а Сиемински их отпратио само до лађе јер без више дозволе није никуда смео из Трста Ванди је било чудновато пријатно у срцу, кад је дошавши на „кључ“ св Карла чула звонце, које је позивало на лађу. Једна јој се мисао ројила у глави. а та је, што ће видети предео. у коме против своје воље живи *он* а можда ће баш и њега видети. Но то скоро није могуће. и кад би га видела, шта да му каже? Дали ће је хтети познати? Ко зна, можда је и он добио из Љубљане какво лажно писмо?

У том је зазвонило по трећи пут, бацише ужета у лађу, те се лађа поче навозити на дебело море. Ванда је упрла поглед натраг на Трст. који се брзо увио у тавну ноћ. Још је показивала светлост са лампи велику варош, али и ње нестаде и само се виделе звезде на небу где трепере. Ванда се задуго није могла растати са ноћном том красотом на мору и није се макла са врха лађе док је не приморашс ладноћа и сан. Није могла заспати. и кад би задремала, мучили су је немили снови.

Тек пред зору је заспала, али сад је пробуди Смарагда, јер су путници већ поустајали и похитали на кров лађе, одакле се чуо живахан разговор. Ванда нагло скочи и обе пријатељице одоше на предњи део лађе где их је мати чекала Дошли су, баш кад је сунце на исходу заблештало својим зрацима, а на западу се показаху највиши врхови мљетачких торњева. Сад се појави сва варош из мора и чинило се, као да слуша какву митску бајку о каквом граду. Даље се возили и путници су видели да то није бајка, него да су то споменици давне прошлости од камена истесани Сад се појави нај лепша слика мљетачког града, на отоку, с десна стајаше у укусном талијанском стилу саграђена величанствена црква св Ђурђа Али све те красоте ишчезавају пред онима, што ти се даље указују. Баш пред тобом пружа се мали трг или „Piazetta“ одакле ти поглед допире до најлепшег трга свег света, трг св Марка с драгоценом црквом посвећеном истому оцу. У опште нема пера које би могло описати чуства, која буди чаробни призор у човеку, што су га вековима ствабрали стотинама и хиљадама руку најславнијих уметника и добротворних родољуба.

Сви су ћутали а тим више Ванда Сва је била занесена тим дивним призорима, а у срцу јој се опет разбукти плам прве љубави мислећи зар да ће и *њега* ту наћи. У том зазвиждa машина и лађа се полако поче ближити обали, где су је многи људи чекали. Страшљиво је Ванда мотрила по свету, али њене очи не видеше онога кога траже Но скоро да је тако и боље било, јер није имала речи којима би му описала грдно лукавство и испричати своју верност и невиност. У мислима се бавила с њиме те није ни пазила на красоте мљетачког града. Смарагда опазивши ту њену замишљеност, запита је: „Шта ти је Ванда? Чини ми се, као да те ништа не занима мљетачка уметност?“

„Занима ме али су сувише за ме. Нисам научена на велик свет и то ме је збунило.“

„Оно, тако је Хајдемо мало у цркву св. Марка. а затим ћемо кући до увече. док се не отвори позориште Јелте мати сигурно сте и ви уморни?“

„Остарила сам. па ми баш није лако горе доле преко тих мостова“ смешећи се одговори доброћудна госпа

Храм светог Марка тако је утицао на Ванду, да је клекла и дуго се топло молила. Смарагд је није хтела да буни, него је чекала док је сама устала; а тад је опазила, да је Ванда била мирна и радовала се тој њеној промени.

После подне се пријатељице одмараху од умора ноћњег путовања, а у вечесе оправљаху за позориште. У том дође послужитељ и рече да је време и да их чека веслач с чуном. Ванда стане пред огледало и са свих страна се огледала и приправљала, ма да се и сама није знала зашто се толико брине за себе. Кад се све три наместиле у чунчић, указа им се нов чар који ни највернији сликар није у стању насликати, јер красоте мљетачке

ноћи мора човек сам видети и осећати Ванда, Смарагда и мати свака је била по своме срећна и час би једна час друга опазила што ново и на то упозорила пажњу осталих Сад су ослушкивале дивно певање из јасних талијанских грла, сад су гледале опет како се испод весла засветли море, као кад би ко варнице кресао у њему. Стара госпа је најрадије посматрала звезде. У том би прешла по где која и за њом би се показала светла пруга. „Ој како је лепо!“ ускликнуле су Ванда и Смарагда заједно, а мати је мирно додала: „Ко је што зажелио, то ће му се испунити.“ Ванда је ћутала и премишљала о тим пророчанским речима, — та она је само једно желила.

Ћутке се возили даље по „великом каналу“ поред величанствених палата, које изгледаху, као да су израсле из мора. Ту је некад седила сјајна господа мљетачка и човеку је и данас пријатна успомена на пропалу славу. Човек и не мисли да је то све истина, чини му се као да сања и нехотице понавља догађаје што се догодише међу тим зидинама, а кад би те зидине знале говорити. више би казале него и један песник овог света У таке сањарије се задубила и Ванда и није ни опазила кад је хитри веслач зауставио чун пред позориштем

„Teatro Fenice“ служи не само у Мљеткама него и у целој Италији као најлепше позориште, особито када се после пожара 1837. год. обновило. Ту су сада у пространој ложи напред седиле Ванда и Смарагда а више унутри стара госпа Ниси знао куда пре да погледиш, да ли саму оправу или дивно окићене Мљетачкиње по ложама Па то су чиниле и наше познанице. Баш је млада певачица танко-гласовитим гласом довршила дивну романцу, кад је по свом позоришту загрмело пљескање и разлегало се похвално клицање. Ванда се обазре по публици и наједаред јој крв застаде и побледи као смрт. Не може да верује очима својим; учинило јој се сада да је међ официрима видела *њега.* Радо би још једном тамо да погледи, али бојала се да се не превари и оде лепа нада. Завеса се дигла и опет су све очи биле упрте на бину. Изашао је певач и певачица и тако су милозвучно певали о љубави, да би се разњежило и најтврђе срце Ванди су очи биле пуне суза; та и она је љубила и сад још љуби и ако не зна, да ли ко и њу љуби Први чин се свршио. Завеса паде и опет није било краја пљескању и хвали.

У том неко већ по други пут закуца на врата од ложе и сад тек по трећи пут чу госпа и рече: „слободно!“ Ступи слуга и даде госпи посетницу и запита, да ли тај господин сме ући у ложу. Госпа прочита и пренерази се: на посетници је било име Боровскога. Дозволи му да дође а посетницу предаде Ванди, која у први мах није знала, је ли жива Хтела је да упита госпу како и кад, али пре него што је могла речи изустити, био је Боровски већ у ложи. Поздрави женске а Ванду погледа тако милокрвно. да би тај поглед морао умекшати свакога, некамо ли њу. Није требало речи, очи су му јасно говориле и молиле опроштење, т. ј. ако је то у опште требало, а њене су очи говориле да му све прашта Пружи му дрхћућу руку а он је захвално узме и пољуби и осетио је топлу сузу-радосницу из њених благих очију. Једино га је задржавала војничка униформа, што се пренемагао и пред светом затајио чуства, која су му потресала душу, али Ванда је разумела и била је пресрећна.

Смарагда је одмах опазила, да Боровски носи на врату три звезде, и прва прекине ћутање:

„Господине капетане, седите и приповедите нам, каквом срећном случају имамо да захвалимо, што сте сад међу нами!“

„То питање би требало ја вами да ставим.“ одговори Боровски.

„Или једно другом,“ упадне му Ванда у реч.

„Добро!“ рече Смарагда „ми смо дошле да видимо Мљетке. а ви?“

„А ја сам на путу из Мљетака. Наш пук премештен је у Трст.

Војници су већ на лађама и после поноћи ћемо отпутовати. Нисам знао шта да радим док се не кренемо, па сам дошао у позориште. То је срећни мој случај, иначе се не би нашли.“

„Ако нам је суђено, нашли би се на другом месту,“ одговори Ванда, која се мало умирила од велике среће.

„Могуће; али где?“ упита Боровски.

„У Трсту!“ кликне Ванда.

„У Трсту!“ зачуди се Боровски радо знало гледајући час у једну, час у другу.

„Баш у Трсту,“ потврди Смарагда смешећи се. „јер ни по године после вашег одласка ми смо се стално преселили у Трст.“

Стара госпа није знала од радости шта ће. Ћутке је мерила Боровског од главе до пете и видело се, да је била задовољна с њиме. Сад поче и она говорити:

„Сви скупа живимо у Трсту; и мој отац је код нас. Како ће се радовати Сиемински, док дозна, да ће те бити опет заједно.“

„И ја се врло радујем,“ уљудно одговори Боровски и ако је знао да је баш због тога морао из Љубљане, што је тако опћио са Сиеминским. За тим се окрене Ванди:

„Смем ли знати, госпођице, од куд сам и вас нашао у Мљеткама?“

„У Трсту сам у гостима код своје добре пријатељице, те смо заједно и овамо дошли.“

„Зар сте могли матер саму оставити?“ упита опет Боровски, који ништа није знао, шта се после одласка му догодило у кући Гловацкога

„Мати моја не треба друштва, њу већ давно покрива хладна земља,“ одговори Ванда и помрачи јој се ведро чело.

„Јако ми је жао, госпођице, што вам пре нисам могао изразити своје саучешће и што вам овде спомињем толики губитак ваш.“

„Сваком приликом ми је пријатно, кад ме ко подсећа на моје миле. Хвала вам на саучешћу.“

Боровски је још хтео да говори, али у том се завеса дигне и игра се настави. Устао је, да пође из ложе, али га Смарагда и мати јој замолише да остане, а и Ванда га је тако поверљиво погледала да је опет сео поред ње и чекао крај. За време игре нису се могли разговарати, само би Смарагда час по рекла, што о певачима и певачицама, јер се још само она занимала за игру, остало тро је беху задубљени свако у своје мисли. Ванда је мислила хоће ли бити после позоришта толико времена да му каже, шта јој је толико тежило срце? А Боровски је имао друге бриге. Радо би да дозна како се ова или она ствар решила по смрти Гловацке. Стара баш ни пре није много слушала, а сад је само посматрала Ванду и капетана. Кад се свршила представа понуди се Боровски да их прати и замоли их да може с њима заједно вечерати. Радо су му дозволиле и сви се скупа вратише великим каналом.

У гостионици се развезао разговор и беху весели као некад у Љубљани Смарагда је видела како је утицао на Ванду састанак тај и гледала је само да се не растану брзо Кад је ипак после вечере опазила да јој се матери дрема, одвела ју је у собу и замолила Боровског да чува Ванду, док се она не врати.

Добро је знала да ће тиме обојима угодити, и с тога се дуже позабавила код матере, него што је требало. Таки после њеног одласка узме Боровски писмо из шпага и покаже га Ванди:

„Госпођице, јели то ваша рука?“

„Моја,“ кратко одговори Ванда.

„А речи?“

„Речи? понови Ванда и погледа га зачуђено. „Господине капетане, не замерите, али ја не знам шта мислите.“

„Хтео бих знати, дали су то изнуђене речи, или су изрази вашега срца?“

„Перо ми је моја покојна мати дала, али што сам написала то су моје речи.“

„Тако!“ рече Боровски затегнутим гласом и тужно се замисли. Ћутање његово је непријатно било Ванди и брзо затим рече:

„Господине, да ли сам вас растужила?“

„Растужили ме нисте; то је сувише мало за такав удар Ваше ми је писмо било увек загонетка, коју ни данас не могу да решим!

„Данас ћу вам је сама решити; онда ми пак није било слободно говорити Ој, то су били грозни дани! Мати је хтела, да би Малку задала реч; а пошто то срцем нисам могла терала ме је да вас се одречем, јер се онда надала да ћу се удати за доктора. Страшно сам се борила у души! Ни за тренут нисам иомишљала, да ли да вас се одречем или не; жртвовала сам вам живот свој. Али љубила сам матер своју; осећала сам, да је нећу дуго гледати, па јој нисам хтела загорчати последње дане живота јој. Написала сам тада те двосмислене речи. Мати је можда по свом тумачила, јер је била поутешена. Како ћете их ви разумети то сам судбини оставила Две нејасне речи неће уздржати верност вашу тако сам мислила; а кад вас је лепа, млада удовица уплела у своју мрежу, нисам хтела више, да сам вам на путу.“

„Млада удовица!“ зачуди се Боровски. „Молим вас, госпођице, какву ви удовицу мислите?“

„ а је не познајем Малку је пријатељ из Вероне писао, да ви станујете код младе

удовице и да сте накани кроз који дан венчати се с њом.“

„Дакле опет Малак,“ рече Боровски пун гњева, и ви сте веровали да је доктор добио тако писмо?“

„Имала сам га у рукама. С њим ме је мати присилила, да вам вратим вашу слободу“

Боровски погледи Ванду љубазно и запита:

„Госпођице, реците ми, како сте судили ви о том писму?“

„Била сам одмах у први мах уверена да је то лажно писмо, и тако још и данас судим.“

„Дали сте после тога кад год мислили на мене?“

„Дали сам мислила на вас? Сваки дан, сваки сахат била сам у мисли крај вас; надала сам се да и ви мене нисте заборавили...“

„Да вас нисам заборавио сведочи овај листак, кога сам чувао као знамење да никад не употребим слободу, коју сте ми дали“

„Ви тада дакле нисте требали слободе; а сад —?“

„Ни сада“, пресече јој реч „хтео бих ваш да останем докле сам жив.“

Ванда од велике среће није знала шта да каже. Стидљиво је пустила очи. Боровски је тада замоли:

„Госпођице, смем ли се надати, да ми нећете одбити молбу? Хоћете ли ступити самном пред олтар и бити љубљена моја жена?

Ванда је само главом махнула и обрисала рупцем сузе. У том се Смарагда врати и смешећи се седне на своје место Одмах је опазила да су Ванда и Боровски имали важна разговора. Ништа је није изненадило; шта више била је уверена о чему се разговарали, само није знала, да ли се споразумели. Запита их простодушно.

„Шта се догодило ту? На лицу вам видим промену; шта ће то да значи?“

Ванда је немо гледала пред а-се, а Боровски сигурним гласом рече:

„Милостива, ево вам моје невесте!“

„Невеста ваша?“ нагласи Смарагда и задовољно се насмеши; „али господине капетане, ја се срдим на вас

„Срдите? За што?“

„Зато, што се нисте владали по мојој наредби Рекла сам вам да ми *чувате* мојy пријатељицу, а ви сте је сами *узели*.

„Пријатељицу вам нисам узео; него своју заручницу поверавам вашој бризи још неколико часова, и да ми је добро чувате.“

„То није нужно! Ни вам је ни досад госпођицу Ванду нико могао отети, а у будуће тим мање!“ За тим узме чашу и рече: „Ванда у твоје и твога вереника здравље! Живели!

Сад су зазвектале чаше, а кад је Ванда погледала у бистре очи Смарагдине, беху и ове влажне од изненадне среће. Људи се други већ почеше разилазити а они се још разговараху. Тада дође време растанку. Боровски се опрости с њима, тврдо се уздајући, да ће се скоро опет видети у Трсту.

Наше познанице су остале још три дана у Мљеткама. Разгледали су варош и кад су дошли до „Teatra Fenice“ заустави Смарагда Ванду и рече јој: „Немој да заборавиш, да си баш у овом позоришту нашла свога војна.“

(Наставиће се.)

ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ.

Путопис проз Мале Цуце

од Јов. Ф. Иванишевића.

(Свршетак.)

Од Лачевог-дола идемо југо-источно понавише између некијех тврђа; тамо подаље по лијево; страни иза тврђе, а у тврђу је село Меоца. Пошто смо одмакли комадић од Лачевогдола, изидемо на једну узвишену пренку — Пресјеку“; она се и у пјесми спомиње:

„Но скочио Николић Томашу,
А за њиме млади Црногорци,
Те зајмише Турке уз Трњине,
Стигоше их на врх од Пресјеке,
Него пуче пушка црногорска
И погоди турску буљубашу:
Мурић Зука од града Клобука,
Иза Вука обрнула рука,
А Турцима обрну нерука.“

И данас се види побјен Зуков мрамор на врх Пресјеке.

Даље нас води пут присојном нанижицом проз село Вити Јасен, до којега је брдо Веља Врха, ко-

јим брдом се продужава пут Трњинама По десној страни под нама, под Вељом Врхом су старе гласите Ровине, ђе негда живљаху Томановићи. Греота би било овудије проћи, а не сврнути, те виђети по стојбину и кућу гласитога „сина Обилића“, нашег „Никца од Ровина“.

Она дугачка сухомеђа у Ровине са двоје к југу окренутих врата и авлијом на источној листри, кула је нашег Никца. Њу огради Томан, ђед Никчев, у њој стоја Никац, па се до дана данашњега није у њу огња ћешило Никац имаше уљаник пун чела, а у највишем улишту у уљанику беше једна штирка; из ње нигда не вађаху меда, но се сам мед љети по неколико пута ражлијевао по уљанику Говорило се, да је под овом челом у овом уљанику светиња (света рука). Пр́ичају ми, да је Св Петар (Петар I Петровић) четири-пет пута долазио у Ровине и улазио у ови уљаник, да га гледа; Турци су долазили покрај Ровина и нападали на њих, али на уљаник не удараше нити у њ улазише. У уљанику на листру куће је једна пањега, у коју је до скоро била глава Јакшара Бобића, који је Никца убио, а којега је Никац убио

Но — на жалост — уљаник је данас празан, а ограда и поставе чела још се виде

Под кулу Никчеву бјеше један дебели цер, којега сваке године на Божић гађаху извише Вукове куће Томановићи и на њем годишњу „срећу проваху“; но данас нема тога цера, само се види његова гњила пањина коријена.

Пред Никчевом кућом близу је Вука Томановића „кула“ око три метра између зидова широка, мало више дугачка, у клак ограђена а била је на три боја; но од ње имају развале човечији бој високе На ову кулу искупљали су се прије арамбаше:

„Вино пију до три побратима
У Ровине, у Томановића,
А на кулу Томановић Вука;
Вино служи Вукова љубовца.“

Данас у Ровине стоје Ђуричићи, а Томановићи су се иселили из Ровина, а мало их и има у Цуце.

И ако бјеху гласите Ровине, док у њима Томановићи живљаху, данас су малено и забачено сеоце, у једној присојнојували заклоњену од сваког до од јужног вјетра, а испод села јужно неке дудодолине, кудије у лов с бизимима на дивље кокоши иђаше Осман Пашић, док овде бјеше у ропство

Из Ровина кренемо сјеверо-источно навишицом и опет изађемо на пут, те нас срете Проков-до, који је био много прије насељен но Трњине и Ровине, па удрила колера и умаро свак у њему до једне бабе с неудатом ћером; имале су свашта доста, но им немао ко радит и то им држат; од живога нијесу имале до неколико коза̂, које су ред чувале, да сркају по кању млијека.

Из Трњине се досели Лако Медуњанин, на његов син Станоје (Лако) зањуби се у бабину шћер, која је била вјерена за Сјенићем из Бјелица. Станоје немаше ништа живо до једну отељену кравицу, па свако јутро носаше млијека од краве баби и шћери јој. Одврћала га је баба од тога: немој, синко! — ти немаш ништо до те кравице, ту једва ако је млијека и за тебе, а ти и нама доносиш; правије би било, да ми тебе дајемо, но ти нама, е си ти допиљак, а ми старосједиоци! — Но он је једнако доносио, али се и баба била већ почела сјећат, што му је и рада му би дала шћер, да није била вјерена.

Једно јутро помузе Станоје краву, усири колико добар орах и стави у то сира златни дукат, па га метне у једрицу у млијеко, изиде на бријег и зовне бабу да прифати млијеко. Дође код Станоја шћер бабина, која се такође била заљубила у Станоја, а Станоје јој каже све што је учинио и што ипите тијем.

Кад види баба, што је, нањути се и стане викат и бручит Станоја, па одма пошље, те дође и рече му: „што ти дан и ноћ даде носи! али се нареди, е чим чује Сјенић, одма ћете позват на мегдан!“ Буде како баба рече и он-дан-дан дође Сјенић с неколико људи у ђеверство, да се сијече са Станојем, а и Станоје је имао неколико људи у ђеверство.

Ђевери им не дадну се сјећ, но ко први дофати кога ножем, да је онога ђевојка, који је ударио, а они други за кума. Пристану на то и Станоје први дофати ножем Сјенића, те Станоје узме ђевојку, а Сјенић буде за кума. Тако се ђед кн. Рогана, Станоје оженио и добио мираз.

Од Прокова-дола источно пређемо преко једне главичице — ето нас на Трњине; ово је равница, крајем које је југо-западно рбатасто уздигнуће, а поврх њега гомиле камења негдашњијех „грчкијех жртвеника“ или „ограде турскијех шатора“. На равни трњинској је мајдан врло дивних плоча, којима Трњинари и Кружани куће покривају. Под једном пећинастом пригредином на западном крају равни, развале су куће кн Рогана, а око и испод развале неколико десетака коријена ораха, који под својом сивом кором — бих рекао — броје шест годинa. Сјеверо источно на чечку више равни Бо[...] камен иза којег „алакнуше“ Црногорци на Беглер-бега Љубовића. Накрај равни под Боаном била је црквица у вријеме кн. Рогана, а изнова је грађена и проширена 1882. год а посвећена је Св. Никола. Под данашњом црквом била је стара кућа Рогано[...]

а пријепоменуту је оградио, пошто се оженио. На Трњине и данас живе Рогановићи. Прије насеља Трњина било је насеља у Беретин-до (источно од Трњина), у Раткову селу и Црквеним доловима (јужно од Трњине), ђе је била црква, па се и данас види св. трпеза Источно од Трњина преко обера је село Круг, у коме данас живе Мијановићи. Под Кругом је велика лубљена вода Этапац, коју су из дубили Зећани у вријеме Иван-Бега, кад су додизали овамо у „Катун“.

Пошто смо у Кругу заноћили, а близу је гра нице цуцке и чевске, те ти имам мало што о путу причати, настављам даљи говор о досељењу и насељу Мало-Цуца. Мало-Цуце воде порекло од Лаља Медуњанина Куча, који у вријеме насиља турског са четири сина утече из Куча и насели се у Риђане — округ нишицки, ђе огради малу црквицу. Но би принуђен од турског нападаја и отоле бјежати, те дође на Броћанац, па му се ни ту не свиђе, те крене и отоле, али синови не шћедну сви ш њим, но један отиде у Ерцеговину и од њега су данашњи Радовићи и Делибашићи, други оде у Грахово и од њега су Вујачићи, а два оду с оцем и настане се у Пуалове крше више села Залаза, па се и отоле поврате и стално се настане исто у Цуце — на Трњине, ђе им умре отац Лако. Ови двојица зваху се Станоје (којега због јунаштва и хитрине назваше очиним именом Лако) и Срдан.

Станоје Лаков имаше два сина, Митра и Радула; а Митар Станојев остави по себи пет синова: Станишу (Рогана), Стевана, Комнена (Агу), Драгишу и Шћепана (Бигана). Роган је најчувенији од ове браће, од њега су Рогановићи у Цуце; од Стевана су Стевовићи; од Комнена (Аге, који уби Лака Премташева) Агићи (или Ћосовићи — тако назвати по Ђосус, ину Агину); од Драгише су Шуштовићи у Гацко и Рогановићи у Љешанској нахији: Шћепан је био најмлађи, но чоек јак, груб и неотесан: страшан је био и погледат. Тада је био на Цетиње „из мора“ људурина Букало, „који је седам година дојио у мајке“, па га нико на Цетиње не могао обалит; а на Цетињу био је и кн. Роган, па се поузда, да ће га Шћепан обалит и одма пошље некога за Шћепана, да одмах иде на Цетиње, али да му не кажује зашто. У што је нашао гласоноша Шћепана у они и крене: косијер у руке, прела му гуњетина, бос, прелије пета, а неумивен но избрљан од рада дође на Цетиње! Кад га виде таквог Црногорци на Цетиње, почну се ш њим шалит: — о Бигане цуцки! — па тако: Биган, Биган! — и остане му то име. Изиде Биган да се носи с Букалом — рече му: ти у мајке доји седам година, а ја седам мјесеца, да видимо, чије су кости јаче! — понесу се и у трипут заусоб обали Биган Букала. Владика дарује Бигана и он оде Трњинама; од њега су Биговићи. Радуле Станојев имаше сина Марка, од њега су Марковићи.

Срдан Лаков имаше само једног сина, Томана, од њега су Томановићи. Пошто је умаро отац Томанов Срдан, пресели се Томан с Трњина у Ровине, ђе огради сухомеђу кућу, у којој се није огањ до данас претуљевао. Томан је имао три сина: Вука, Ђукана и Перишу. Од Вука био је Живко (Кариман), али данас нема од њега нико. У ријетко се чује предање, да су Ђуро и Матош били синови Вукови и да њиховијех потомака има у Ерцеговину. Од Ђукана су остала три сина: Никац, Тодор и . . . . . (непознат ми је).

Најчувенији од ова три брата био је Никац; он је познат у свој Црној Гори као одличан јунак. Особито се показао као јунак и витез, кад је на Убле Чевске под шатором у сред турске војске убио Ћехај пашу, као што и Владика Раде лијепо нам слика Никца и његов врући говор у овом боју:

„У тај доба Томановић,
Витез Никац од Ровинах,
Кајему ће дјело славит
Црне Горе предјел вјечно,
Су четрдесет биранијех
Витезовах од племенах,
Тад изиђе пред свом војском
Међу коло и главаре
На витешким поче гласом
Црногорцима говорити:
„Храбра војско и главари!““
и т. д. и т. д.

Од Никца данас нема у Цуце нико но неки његови потомци дигли су у Србију. Од Тодора био је покојни поп Драго, а има још Тодоровијех потомака у Цуце Од Перише Томанова остао је син му Аким.

Мијаловићи су старином из Зете; доселио се Мијан с братом Рачетом и населили се у Круг.

Мијан и Рачета имали су крд брава, да га је мало ко имао таквог Рачета се посвади с једнијем Ожеговчанином и убије га, па утече у Боку Которску, тамо се настани и од њега су Рачетићи у Боци; а и Мијан дигне на Неноево поље.

Мијан је имао четири сина: Радоја, Лакића, Илију и Гаврила, који се по очевој смрти подијеле: Радоје се врне у Круг; Лакић се насели у Поповдо у Кривошије; Илија се премакне у Љубомир у Ерцеговину, а Гаврило оде код Лакића, па — његовом несрећом — чувајући козе, убије сина Лакићева, те, бојећи се Лакића, добјежи на Трњине Бађу Рогонову и замоли га, да га препрати до Зете; но Баћо га обрне те се заустави и насели код Радоја у Круг.

Од Мијановића је данашњи свјештеник мало-цуцки

Споменуо сам неке породице цуцке, али да би се боље упознали с Цуцама и њиховим породицама радознали читаоци сад ћу редом побројити све цуцке породице, кажујући у исто вријеме по којим мјестима живе те породице.

I. ВЕЉО-ЦУЦЕ

а) Бајковићи.

1.) Кривокапићи. Казао сам у првом путопису, са шта се зову Кривокапићи. По пасовима много су се раздаљили и дијеле се између се на више братстава, а сви у опште се прозивају и потписују Кривокапићи. Држе се, да су нешто више, но остала браства Бајковића, то се може опазит баре код неких . . . . у Трешњеву, Изворима, Зањути, Ободу, Братешу, Кућиштима и Бати живе.

2.) Перовићи. Тако су се прозвали по Перу, сину Вучића Бајкова. Перо је имао осам синова, од којих је један био Батрић Перовић, којега је на вјеру посјекао Осман Ћоровић. И ова породица дијели се између се на више брастава, а прозивају се и потписују општим именом Перовићи. На ову породицу прешло је кнежевство с Манојла Кривокапића и „била су четири кнеза из ове куће“; потоњи је био Јован Драгов, који премину 1890. г. Перовићи живе у Трешњеву, Изворима и Заљути.

3.) Банићевићи. Тако су се прозвали по Дамјану сину Вукића Бајкова. Још ђететом био је Дамјан згодан и озбиљан, те га мајка од милости зваше „бане!“, па му то име остане и пошто одрасте, те се и потомци му прозваше Банићевићи, а живе у Трешњеви и Заљути. Њих је од Бојковића најмање у Цуце, а највише Кривокапића.

4.) Пешикани. Живе само у Трешњеву и прибрајају се у Преображане; но јесу ли од Бајка или не? — сами не тврде, а и други мало што знају причат о њима

б) Грепчани

У Градину живио је кнез Миљен, с којега је прешло кнежевство на сестрића му Манојла Кривокапића. Од Миљена су 1) Миљеновићи у Градину и 2.) Симовићи у Трешњеву. Кад су Градињани и Грабљани дубли убао Граб, дошао био први један Грабљанин и сишао у дно убла, а остали Грабљани били посиједали около извише убла; у томе почну долазити и Градињани, па крене један слазит у убао и назове оном Грабљанину у дио убла: „не добро ти јутро!“ а они њему: „не добра ти срећа!“, — те они ципицама један по другоме и уби Градињанин Грабљанина, с тога се побију и остали Грабљани и Градињани извише убла, те буде пет-шест мртвијех. Ови Градињани, те поче бој, зваше се Бошковић, он утече у Корито, ђе га прозваше Сфорца и данас су му потомци тамо 3) Перишићи. 4.) Вулетићи и 5.) Јовановићи живе у Граб и Трешњево, а — танким предањем — досељеници су из Куча. 6.) Поповићи на Липу доселили су се из Старе Србије. 7.) Звицери у Трешњево и Челију доселили су се из Куча. 8.) Ђуровићи у Ржани-до 9.) Перовићи у Овсине досељени су из Грбља.

II. МАЛО-ЦУЦЕ.

1) Рогановићи. Од њих је био кнез мало-цуцки од кн. Рогана, док су укинути сеоцки кнежеви у Црној Гори; живе у Кобиљи-до, Прентин-до, Меоца, Трњине, и Круг.

2.) Стевовићи живе у Кобиљи-до.

3) Агићи живе у Прентин-до и на Трњине.

4) Биговићи живе у Кобиљи-до.

5.) Марковићи на Трњине и у Прентин-до,

6.) Томановићи неколико кућа у Тисовац и Малиначку алугу, и

7.) Мијановићи у Круг.

III. „СТАРОСЈЕДИОЦИ“.

Цуце причају, да су од старије „Матаруга“ њихови старосједиоци и то: а) у Вељо Цуца 1.) Мандићи у Бату и 2.) Дрецете у Круг;

б) У Мало-Цуце: 3.) Ђуричићи у Кобиљи-до и у Ровине.

Цуца има око шест стотина војника (не рачунајући у то једну чету цуцку на Бубрежак у округ нишицки и предигаоце у друга племена), а командир им је Ћеклицки Стеван Матановић; њихов је само подкомандир Ђуро Р. Кривокапић, чоек доста „слободњак“ у свакој прилици.

Цуцама су најприје судили кнежеви; а у вријеме Владике Рада постане Андрија Иванов Перовић сердар и шенатор, а потом син му Стеван исто сердар и шенатор. Блаженопочивши Књаз Данило укине сеоцке кнежеве и њихов суд, а постави капетане; први капетан цуцки био је Милош Кривокапић човјек озбиљан и доста благ, који пошље постане сердар и шенатор, а Илија Ђукалов Звицер капетан и војвода цуцки и лијеп је спомен у племе оставио, но пошље дигне на Луково, те Милош Кривокапић постане војвода и данас је Крсто Р. Кривокапић сердар, а Никола Иванов Банићевић капетан. Крсто Радов погине и пријеђе сердарство на брата му Зекоту човјека угледна, стасита и крупна, који је и данас сердар цуцки. Никола Иванов био је капетан више од двадесет година, а по њему

син му Јаков четири пет година, потом је заступао капетана кмет Саво М Симовић.

Достојни су спомена цуцки јунаци и арамбаше; Владика Раде спомиње у својим дјелима: Вука и Ника Томановића, кн. Рогана и Бојка, војводу Батрића, Баја Гаврилова, Турчина Перова, Вујадина Кривокапића, Пеја Пешикана; па нам у особи попа Мића преставља цуцког попа; а у особи Бабе цуцко вјеровање у вјештице

Неумрли пјесник Владика Раде и збиља вјешто нам преставља обичаје и нарав цуцку; но данас је код њих мање тога но је не́да било, али опет има цијела прегрст: виђи их и послушај на скупу, ево граја и урнебес, да мислиш, сад ће онђе бој и још какви?! — па до часа они исти, те грајаху и један другом пријећаху, озбиљно се разговарају и савјетују о каквом важном послу или о интересима.

Они један под другим и јаму копају, а против туђина „све нокат и месо“.

Доста сам напричао о Цуцама, но сад кренемо ујтро даље истоку једном равни, куда је навrстан вапленац као пижуни и — пошто смо читав сат одили, дођемо на Чево, на Мишкеђе живи породица Вукотића. Другом приликом можда ћу те боље упознати с мојим путом од Цуца напријед како сам прешао Чево, Бјелице и Ћеклиће и дошао на Цетиње, а сад се, љубазни читаоче, задовољи овим мојим причањем и навођењем чисто народног предања о досељењу и насељењу.

На *Цетињу* августа 189 .

О ТРУЉЕЊУ.

Хемпел је недавно у природњачком и хигијенском друштву у Дрездену опширно разложио услове, под којима наступа труљење, и о онима, који га обустављају. Врло многим је радовима већ доказано, да труљење проузрокују најмањи организми и да су крајњи производи истога најпростија хемијска једињења: амонијак, угљена киселина, сумпороводик, барски гас, водик и вода. Труљење постаје немогуће, кад се одстране животни услови за бактерије То се може постићи механичко-физикалним средствима (маса апсолутно затворена, врућина, хладноћа, сухота, конкуренција разноврсних организама међу собом) или хемијским средствима Последња морају уједно бити за човека нешкодљива. Органски живот везан је за извесне температуре (0^0-60^0) и на извесне концентрације оних течности, које посредују у раду животном На прекорачавању граница за температуру оснива се консервовање меса и других ствари кључањем или смрзавањем. Утицај конце трације показују ове појаве. *Слаб* раствор шећера изврсна је храна за све гљивице; *јак* раствор шећера је отров за исте. Оцатна кисела напредује у разређеној оцатној киселини, а у јакој угине Вода из меса труне брзо на ваздуху, а кад се испари толико, да буде месни екстракт, не више. У последњем случају је сони екстракт тако јак, да бактерије у њему угину. Овамо спада и појава позната као мунификација. У сухом ваздуху не труне месо. Тако се у Ангадену, у Гренланду у Јужној Америци месо просто обеси у промаји; осуши се, али не труне. Места, у којима се може месо очувати, да не труне, згодна су и за лечење извесних болести Тако је познато, да је изванредно сух Давос излечио многе туберкулозне. Исто тако је старим Египћанима испадало тако добро за руком балзамовање лешина, јер им је помагала суха клима њихове земље. А и лешине хранили су у промајним просторијама

Великим бројем огледа показује *Хемпел*, да труљење никад не наступа, кад се налази довољан сувишак кисика Врло важним једним експериментом показао је он, да се довољном вентилацијом може избећи трули мирис прохода и јама. Кисик није управо увек отров за бактерије. Ако у некој течности има само умерено много кисика, онда се оне развијају, а гину само онда, кад је у истој много к сика, као што је н. пр случај код бистре, живе воде, код које упијени ваздух садржи близу два цут толико кисика колико ваздух атмосферски. У таквој води не могу бактерије да опстану. Тим се и то разјашњује, зашто дрво у стојећим, кисиком сиромашним водама труне, а у текућим водама одржи се вековима; даље зашто се млеко у плитким чинијама дуже држи него у боцама и зашто дрвоједка не напредује у кућама, у којима је промаја

Из наведених чињеница је јасно, како треба поступати при очувању меса, али како се у ствари никад не поступа: У свима леденицама разна облику (ормани, куће, лађе), које се употребљују, поклања се истина велика пажња ниској температури, али не много важнијем отклањању влаге. Начин остављања је крив, да се влага слегне на месо, исто површно засити водом, те га тим доведе у стање марвинчета, које је имало водену болест, које такођер одмах после смрти прелази у труљење. Месо

ће се најбоље очувати, ако се изложи у исто време *хладноћи, сухоти и кисику.* То треба дакле имати на уму при грађењу леденица.

Кратак овај извод из опширног *Хемпеловог* предавања мислили смо, да ће занимати, а мало и поучити и наше читаоце.

М. П.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

XII.

Косни ков, отков или клепци.

У 31. броју овога листа одабрао је из „*Ромоpанке*“ госп. *Св. Мл. Бајић* једну ријеч — „*жабица*“, — „да се њоме мало позабави, и тако не мора сувише страховати, да ће му који *ненавидник* близу доћи“.

Будући да су ушли у траг *тумачу* ове „необичне књиге“ пок. *Ђорђа Марковића*, то би нам веома мило било, када би нам госп проф. *А Сандић* за сад бар значење ове ријечи казао Био сам на селу, кад сам овај број „Јавора“ примио, и с мјеста сам питао сељаке, како се зове алат, којим косе откивају. Мој сусјед показао ми је *чаканац* (у Лици *клепац*) *бабицу* (и у Лици је тако), но бабица је утврђена у *пањићу* (у Лици *квргица*, а можда и друкчије, јер сад се нешто не сјећам). Да не преписујем све, што је госп. Св. Мл Бајић о овим дијеловима по тумачењу „*једнога* косача“ забиљежио, молим читатеља, да то сам потражи и прочита; а ако му је при руци и *Вуков рјечник*, наћи ће у њему и она три народна имена, што су на челу овога мога одговора, *а којима се називају за једно та сва три дијела.* Кад сам чуо, да се у Бингули каже „*отков*“, бјеше ми жао, што не имадох онда уза се Вуков рјечник, јер та ми се ријеч веома свидјела. Па и у Земуну кажу „*отков* за косу“, а моји земљаци знаду за *клепце*; та још веле: „*Клепце у торбу, па хајде*“.

И кад је ово овако, онда се свуда, само не у родном месту „*једнога косача*“, под именом „бабица“ *не* разумију сви набројени дијелови. *Вук је све добро ухватио у перо* а госп. Св. *Мл Бајић* до душе напомиње, колико ријечи има у Вукову рјечнику, али као да није знао. е су међу њима и: *косни ков, отков и клепци,* иначе не би ријечи „бабица“ подметао *исто* значење

Даље ја ову ствар не ћу да распредам; но ако ме госп. Бајић не буде разумио, онда ћу за молити и ја: „нека и други људи проговоре“

Проф. Мојо Медић.

СРПСКА НАРОДНА ЗДРАВИЦА.

Најпре Боже помози, срећу повесели!

Све час по час у добри час Домаћине, фала ти! Жив и здрав био, срећу имао! Окле ти наточио, Бог ти наспорио, берићет учиним; све примичеш, а не узмичеш — примакло ти љето и година, а родило жито, све ти здраво и весело било, све именом под овим слименом. Да бог да, брате, ти софру поставио а браћу саставио у велики добри час, у које се преблаги Кристос родио и зачедио. Да бог да и до године у овоме дому у велику добру све софру постављо, а браћу састављо, све ти долазили и кумови и пријатељи и уздовници и намјерници широким сокаком а поштеним гласом. Здрав, брате, ко је на реду овом чашом, а добром срећом за лијепо име, Боже нам помози!

Ову сам здравицу прибиљежио од Србина тежака Ђуре Золотића из зеничког села Тишине.

У *Зеници*, 29. маја 1891. **Момир.**

ДВЕ СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ.

I.

Мајка уклела Мару.

Мајка Мару рано буди:
„Устај, Маро, не дигла се!
Каменом се каменила,
А мрамором мраморила!
Твоје друге из ружице,
А ти, јадна, из коприве.“
Ражљути се гонђе Мара,
Узе ђугум у ручицу,
Брата Јову за ручицу.
Она иде равном пољу,
Да донесе ладне воде.
Сретоше је другарице,
Оне иду из ружице
Говорила л'јепа Мара:
„О Бога вам, другарице!
Дајте мени по китицу,
Да накитим брата Јову,
Да га пошљем бјелу двору;
А ја идем равном пољу

Каменом се каменити,
А мрамором мраморити,
Што је мени мајка рекла."
Оде Мара равном пољу:
Каменом се каменила,
А мрамором мраморила
Оде Јово бјелу двору.
Кад је дош'о бјелу двору,
Питала га стара мајка:
„Ђе си, ђе си, сине Јово?
Шта ти ради сека твоја?"
„Не питај ме, мајко моја!
Отишла је сека моја
Отишла је равном пољу
Каменом се каменити,
А мрамором мраморити,
Што си, мајко, ти њој рекла."
Цикну мајка кано гуја:
„Иди, иди, сине Јово!
Ти отиђи равном пољу,
Па доведи секу своју."
Оде Јово равном пољу.
Кад је био мрамор-води,
Камен му се обесели,
А мрамор му проговори:
„Ђе си, ђе си, брате Јово?
Шта ми ради мајка моја?
Мете л' мајка камен-кућу?
Носи л' мајка мрамор-воду?"
Говорио лијеп Јово:
„О Бога ми, сестро моја!
Нити мете камен-куће,
Нити носи мрамор-воде,
Веће наша мајка кука,
А спомиње Мару своју."
Проговара л'јепа Мара:
„Хајде, брате, бјелу двору
И поздрави мајку моју:
Нека мете камен кућу,
Нека носи мрамор-воду —
Нек не чека Мару своју."
Оде Јово бјелу двору,
Па казује мајци својој,
Што је рекла л'јепа Мара:
Свиште мајка слушајући,
А л'јеп' Јово казујући.

II.

Дај ми, Боже, да ми ђули роде!

Ђуле сади Ђул Јоване млади,
Ђуле сади, а Богу се моли:
„Дај ми, Боже, да ми ђули роде,
Да позовем у ђуле дјевојке:
Ђул-Јованку и Тефтердар-Стаку,
Л'јепу Савку у Читма-сокаку;
Да с' умију и да се напију
И наките ђулом руменијем.
Не би л' ђули на срце панули,
Не би л' која у ђулу остала."

Ове обадвије пјесме чуо сам овдје у Зеници и то прву од моје тетке Јелке, а другу од покојне своје сестре Персе ланске 1890. године.

Момир.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **„Српски лист"** пише: Француски списатељ поп Пизани, професор историје на католичком университету у Паризу, који је пропутовао по Далмацији и о свом путу пише књигу, издао је ових дана монографију под насловом La legende de Skander-beg (Прича о Скендербергу). У овом делу писац критички поучава све што се причало и писало о великом јунаку Ђурђу Кастриотићу названом Скендербегу, и доказује, да Кастриотић није био Арбанас, него прави Србин. Ову монографију приказао је професор Брунели у задарском листу Dalmata. У приказу спомињу се и остали писци, који су проучавали историју онога времена и писали и о Скендербегу, као Макушев, Јиричек, Хопф. Тако је у неколико разбистрено предање и причање о Скендербегу. Разбистрено је и доказано, да је Ђурађ Кастриотић Скендербег унук Константина, српског владаоца (dominus Serviae) и да је Скендербег био прави правцати Србин.

= Два до сад још не обелодањена списа **Томе Керлила**, за које кажу да их је оставио био једном од својих пређашњих тајника, издаће се сад. Једно је недовршен роман, чија су главна лица савременици и познаници Керлилови; други спис описује излет у Париз год. 1815. Тај ће спис саопштен бити у „Neu Reuien"-у, роман пак изаћи ће доцније

ЧИТУЉА.

(**Иван Гончарев**). Познати руски писац Гончарев умрьо је. Иван Гончарев је угледао света 6. јуна 1813. у Симбирску, науке је свршио у Москви, па је за тим добио службу у министарству финансије, а доцније у поштанској управи у Петрограду Ово је звање отправљао све до г. 1873. Од г. 1852. до 1854 пратио је Гончарев фрегату „Пало" у њезиноме путу око света. Као списатељ појавио се г. 1847. са својим романом *„Један обичан догађај,"* који је изишао у српском преводу Марије Лебедеве г. 186*. Већ му је и то прво дело његово дало места у првом реду руских писаца. Највећи успех и најживље признање постигао је својом другом књигом, славним делом *„Обломов"* Премда је Гончарев био чиновник, а овај положај не допушта да се човек бави у великој мери писањем сатиричних ствари, то је он ипак пошао стопама Гогољевим, те је гледао да у јунацима својих романа створи тип, у којем ће народ, за који је он писао, видети своје мане и погрешке У *„Обломову"* се црта особита она тромост и неодлучност племића, који не могаху да се реше да раде за свој народ. Тако се после за племиће, који живљаху само од наслеђеног имања, а не хтедоше радити, уз реч говорило, да су „Обломовци." У Борнмилеровом „речнику списитеља" читамо о Гончареву и ово: Он је био син простог руског трговца Отац му је умрьо кад је Ивану било три године. И ако му је мати била слабо образована жена, ипак се она много бринула о његовом васпитању и дала га је у школу, што ју је на добру кнеги ..е Холмскије, на Волги, подигао неки свештеник, после га је ради даљег образовања одвела

у Москву, где је 1831. ступио на универзитет и 1835 свршио хисторијско-филолошки факултет, па је онда отишао у Петроград за преводитеља у министарству финанција. У шездесетим годинама био је неко време уредник „Северне поште.“ Године 1880. изишла је његова шаљива скица „*Литерарно вече*“. У свима својим делима одликује се он као вешт приповедач, нарочито је добар у карактеризовању, као и у обради материје Он износи најунутарњију језгру рускога живота, црта душевни и морални живот свога народа особито оштрим и јасним цртама и посл ви су његови заиста уметничка дела.

РАЗНО

(Прилог збирци имена српских списатељица и њихових књижевних радова) У 16. броју овога цијењенога листа од о. г. истакнута је мисао са стране цијењеног уредништва, да се прибиљеже имена свију српских списатељица, које су ма и у колико окушале пером своју снагу на пољу књижевности. Цијењено уредништво већ је учинило иницијативу у томе — и забиљежило приличан број имена наших Српкиња у бр. 16, 20, 21. и 23. Узимајући у племениту замисао и препоруку цијењеног уредништва — ако би когод знао и још које име, да им га пошље, како би био потпунији број —, износим овдје имена 13 списатељица, које нијесу споменуте у цијењеном „Јавору“; уз то ћу навести и њихове радове, у колико су мени познати.

1. *Јелена Ђ. Симића* превела је са својим мужем Шатобријанов „Потоњи Абенсераж“

2. *Љубица Видаковића* прибиљежила је у „Српско-Дал. Магазину“ једну нар. пјесму (г. 1869.).

3. *Сида Пајићева* прибиљежила је у „Срп-Дал. Маг.“ три нар. приповијетке и два нар обичаја (г 1866.).

4. *Љубица Ардалића* прибиљежила је у „Срп-Дал Маг“ двадесет и двије нар. пјесме, једну нар приповијетку и седам загонетака (г. 1863., 1864, 1865. и 1866). — У примједби под дотичним пјесмама овако вели уредништво *Магазина* о овој нашој списатељици: „С похвалом морамо споменути име ове младе Српкиње, која се труди од више година (види Glas Dalm. god. 1860.) око сабирања дивотних наших народних пјесама, које особито сељанке наше пјеваіу. По овоме судимо да би се имале на њу у томе угледати и остале свјештеничке супруге и кћери, будући оне су најприступније у опћењу с нашим сељанкама, које иначе нерадо пред мушкијема пјесме казују и пјевају“ (г. 1863.). Glas. Dalm немам ни једне године, те не знам колико је још нар пјесама прибиљежила ова наша племенита Српкиња.

5 *Мара пл. Страшимировића* написала је у „Црногорци“ расправу: „„Горски Вијенац“, приказан немачкој публици“ (г. 1884.). Преда ме је само свршетак ове расправе (бр 14.), под којом, у примједби, уредништво „Црногорке“ вели: „Види бр. 6. „Црногорке““. Ваљада ће бити започела своју расправу у дотичном броју?

6. *Анђелина А. Гавриловића* написала је у Биоградском „Колу“ слику из живота: „Изгубљена битка“ (г. 1889).

7 *Ј. Петковића* превела је с руског у „Новој Зети“: „Недостатак“, *комедија од Финвизина* и „Међу Сибирцима“ (г. 1889. и 1890).

8. *Аделајида Квекића* превела је у „Срп. Далм Маг“ чланак: „Добротворна дјевојчица“ (г. 1843.).

9. *Анна од Страшимировића* превела је у „Срп. Далм. Маг.“ чланак: „Братинска љубав“ (г. 1843.)

10. *Видосава Настићева* написала у „Босан, Вили“ пјесму: „Својој пријатељици Љепосави Ј.“ (г. 1886,).

11. *Мара Одавићева* прибиљежила је у „Босан. Вили“ двије нар. пјесме (г. 1886.).

12 *Јованка Краљевића* Име ове Српкиње стоји забиљежено у *Сараднике „Бос. Виле“* г. 1886., док у *Садржају* не налазимо нигдје њеног имена, само у одјељку *Народне умотворине, пјесме,* између осталих скупљача нар. пјесама спомиње се и њекаква *Српкиња Сарајка* („*Српкиња Сарајка* Ј. Анђелић Вук. 8. — Челебија Јово 30. —“). Можда ће ово бити иста? На пошљетку, ако је *Јованка Краљевића* = *Српкиња Сарајка*, онда је дотична Српкиња забиљежила горње двије нар пјесме.

13. *Зорка Кришка* забиљежила је у „Босан Вили“ двије нар приповијетке (г. 1886.).

Оволико с моје стране о нашим списатељицама; након ђем ли и још на коју, радо ћу се одазвати својој дужности.

При свршетку ваља да споменем, да ми фали приличан број *Магазина*, за то нека ми се не упише у гријех, ако би се нашло у истијема и још радова дотичних Српкиња, која нијесу овдје споменути

У Херцег-Новоме, септ 189', **Вељко Радовић.**

(Цивилизација и самоубиство). *Вилем Матеј* држи, да се за годину дана 180.000 људи сами убију Овај велики број расте од год до год, а ово је последица цивилизације, јер ова чини да се све више и више осећа терет у животу. Класична земља самоубица простире се од североисточне Француске па до источне Немачке; *Матеј* је статистички пронашао, да се људи у брдовитим крајевима скоро реки никад, а они по крајевима пуним баруштина врло ретко убијају Највише самоубица има по пределима, кроз које теку велике реке. Највише се људи убијају у месецу јуну, а најмање у децембру; и највише у првих десет дана у месецу, а последњих двадесет дана много мање. Највише се убијају Немци, а најмање Словени; у другој линији стоји Француска, у трећој Енглеска. Матеј изводи отуда, да је цивилизација, интелигенција и култура у Немачкој много развијенија него ли у Француској и Енглеској. — Ми Словени не завидимо никоме на таквој цивилизацији и можемо рећи: на част им! Што се Словени најмање убијају, биће да су томе узрок вредне и радене словенске руке, које се старају за опстанак и да се може подносити борба у животу.

(Усправно писање). Познато је, да се хигијеничари у новије доба јако заузимају, да се од сада не пише као досеље *косо*, него усправно. О овоме је и београдски „Учитељ“ донео недавно један чланак. Сад је држан у Лондону VII међународни конгрес за хигиену и демографију и донео је ову одлуку: „Будући да су хигијенске врлине усправног писања како лекарским истраживањима тако и практичним искуством јасно доказане, и будући да се уважањем тога начина писања већином уклања криво држање тела, које води грбавости и кратковидости, то се препоручује, да се у нашим народним и вишим школама уведе и спроведе усправно писање“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 40. У НОВОМ САДУ 6. ОКТОБРА 1891. Год. XVIII.

СЛАВА

ПЕСНИКУ „СЕРБИАНКЕ“, УЧИТЕЉУ ПЕСНИКА „ГОРСКОГА ВИЈЕНЦА“

СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ, САРАЈЛИЈИ!

роћ. 5. октобра 1791. у Сарајеву, умр. 30. децембра 1847. у Београду.

Захтјех чувством оживотит' својска,
Мила, жаљна Српства дјејствовања,
Што век ови сприознатнила су . . .
О Србаку л', свременици чесни,
И потомство, сва надеждо љепша,
Буди стало незаборављиву!
Утјеха је спомињати претке,
Пробитачно врлости се грејат',
Што поноса чоечија зубљу
Сама ужди усуђењем ретким . . .

С. М. С. (I. 3. ст. 8.—18.).

Јутрос дивно звона зазвонила у питому Шехер-Сарајеву; разлежу се гласи на све стране, да се чује с Требевића и Врандука до Врачара и Авале, с Дурмитора и Урвине чак до цркве Грачанице крај Косова, и онамо, онамо, за брда она, где с Ловћен диже небу под облаке, па до цркве Милешевке, и онамо, онамо, где се беле царске лавре Студеница и Жича, па до Бранкова виса Стражилова, и ниже њега српскога Сијона, патријаршије српске заноћљене . . .

на све стране крста косовског звона данас звоне, појци у глас поју, по црквама помен чине, молитвице моле свештеници духовници: за спас душе и насеље рајско великога покојника, песника *Србијаде*, песник-учитеља владике Рада — Симе Сарајлије.

Из пухора Силнога Душана, негда циглог Марсу соперника, ускипелог крвљу косовском — роје нам се данас по памети успомене дивне, пред очи нам умне јате се у јата светле сенке дружине јуначке *Ђорђа од Тополе*, и светле сенке дружине јуначке *Милоша с Такова* . . . и међ' њима сви они гуслари, славуј-појци *славословци*, и међ' њима под венцем горским песник „*Србијанке*“ с лиром и с гусли — с Јеликона и с Ловћена, под *јаворјем србињским* . . бесамртник међу бесмртници!

Десет пута десет година брзолѐтним лѐтом прелети у вечност, у бесконачност: како се у час сретан нашло било мушко чедо у оца и мајке — *луче богом-озорено*, среди Шехер-Сарајева, сред сйља и насиља *Ђазмождавца*, какав живу не јавио с' јоште!

Посестрима краљевића Марка, вила Равијојла јавила се чеду на рођењу; у чело чедо пољубила, вилински га дари даривала: чинима, моћима песмопојним — *гусли јаворови*!

Сарајеву са истока зора зазорила; иза црне ноћи у зори се приказа мученичком народу српском: *крст часни и слобода злашна* . . . обзорјем српским чудна знамења: мач и пушка, дрвена лубарда, прах и олово —

Сташе свеци небом војевати . . .

и устаде Ђорђе и устаде Милош и дружба им: Хајдук Вељко и Синђелић и Чарапић и Катић и други . . и други . . ох ко би јоште побројио небом звезде сјајне!

Изађе и срете синак Израиља новог, *Давид* нејаки *Голијаша* силеџију . . Србин Турчина: за јабучак ончас докопао Јакша размождавца те му пара стаде . . на гломачи грдосији спали стрв му, жртву паљеницу — „*оку свевидећем*“! . .

и поломи раја Србадија, од три од четири века ланце и окове — и приступи и целива *крст часни*, онај у зори, и причести се радосна на ново причешћем *слободе злашне* . . .

И удрише звона у глас у Ружици цркви крај рушевина Јакшићевих двора, више куле Небојше, и у цркви лавре Студенице, и у цркви седмоврате Жиче; прекадише крсте и олтаре оци духовници, и гробове редом од Косова — запојаше *песан победнују*! . .

и слѐпи гуслари гусле дохватише и *славословнуше* народу и свету *дела јуначка*, нит' виђена дотле нит' где саслушана!

То слушао и гледао Сарајлија мали, богом луче озрачено — соко јунак у крила удрио, славуј-песник гусле прихватио па се вијну умом и памећу небом српским у вечита плавна . . .

„Разгле́до̂ по небесам дивност, читô сву ноћ из чуде́са чуда . . јасногласје нигде не престаје . . . и сјајање и значење више . . .

и јави му се вила Равијојла, стресе грлом све сјајније звезде и ђинђухе из кумовске сламе“ . . . С. М. С.

и стаде гуслар-песник венце саплетати јунацима, дивовима, крилима Ђорђа од Тополе, штитовима Милоша с Такова . . . и стаде венце постављати на главе витезова српских, за отличје боље!

и венцима тим окити дивну своју **„Сербианку“**, књигу књигâ песмопојних, помен јунаком и *споменик* Српству вековечан!

и наниза књигу до књиге, дела духа свога високолѐтног и језика свога недостижног — *Србијаду* светлу пред светом! . .

И од Требевића и Врандука, до Ловћена и до Стражилова — и од цркве Милешевке до Грачанице старе, и до Сијона српског, *патријаршије* српске, зановљене — — кличе данас и поданас на све стране Србадија:

слава Сими Сарајлији — слава вековечитељу див-јунаштва српског . .

Слава песнику **„Сербианке“!**

* * *

У Новом Саду, у очи *Симиндана* стогодишњег, 1891.

Александар Сандић.

МАКСИМ ПАЉЕВАЦ.

Приповеда Јоца Николајевић.

(Свршетак.)

ГЛАВА ПЕТА,

у којој се приповеда, како је Максим Паљевац дошао у Босиљево.

Баба Лељана у Босиљеву имала сина, који је био мали крадљивчић. Он је матери доносио крушака, јабука, трешања, печенака, кукуруза, пилића патака и т. д. То се старој веома милило. Прекрасно је то без муке живети. Тако управо живе тице небеске. Да сам млађа, и ја бих се у ту враголију пустила, говорила често баба Лељана.

На једаред баби погинуо син, из ненада попут тице небеске. Тада баба закукала као сиња кукавица: „Шта ћу сада рано моја?“

Сетила се Максима. Иза њена сина остала снаха удовица, привешће јој Максима за мужа. — Цело Босиљево повика због тога на Лељану: „А бога не видела, зар си под старост изводнила? Хоћеш зар да нам село крадљивцем засмрадиш? Знаш ли ти неборе, сунце те не грејало! (и ја пристајем. Да га није ђаволска баба увукла у Босиљево, не би ми изео јарета, мука га!) Ко је Максим Паљевац? Крадљивац неснаго стара! Тај би украо и пешкир испред матере божије. Па такова ниткова ти доводиш у наше поштено село! Хоћеш, да наше село буде руглo другима Од како се памтимо, није ни један Босиљевчанин због лоповлука био затворен. А сада нам доводиш такова, који ће нас окрадати, а нашу децу кварити.

Али баба Лељана није се дала ни осолити. Чим се сетила мириса пилећега или сласти воћа из парохове баште, махом се спремила, отишла у Пeратовицу и довела Максима у Босиљево. Да га чврсто привеже уза свој дом, удала снају своју за њега.

И тако се у Босиљеву појавио човек, коме није било премца у Босиљеву. Лоповлук у томе месту није се могао развити, јер су све околности биле тамо непријатне. Лоповлук је туда само животарио И да није прави крадљивац дошао са стране, Босиљево се не би могло подичити, да је у њему икада живио знаменитији лопов. . . .

Лељана је била с почетка са својим зетом задовољна. Једној својој другарици говораше:

„Живим ти као попадија. О, дивно је то имати такова зета, који ти прибави све, што ти само срце зажели. Мила моја друго, баш сам се добра докопала. Не бих се хтела мењати ни са баба-Мартом, која у својој шкрињи има нечастивога (даље му од нас кућа!) Шта ми је то имати ђавола! Он само носи новаца, а за новац баш не можеш свег добити. Ето н. пр. у попиној башти каквих све нема крушака Уста пуна шећера, када их једеш. Знам да Марти гракти срце за њима, али их не може добити. Попа не продаје, а нечастиви не носи крушака; све да их и носи, не би смео у попину башту, јер је ђаволу забрањено у светињу. А ја кажем: Максиме, у попе дивних крушака, а он: „Мајко, биће. Шта ми је то прескочити плот. И тичијега бих ја млека вама, само ако зажелите.“ И тичијега млека чујеш ли, друго!“

А друга клима главом и казује:

„Е, баш си под старост стекла добро, науживаћеш се. Цело је село викало на тебе, да Максима не водиш у кућу, али ти си била паметна.“

„Дакако паметна. Не рани мене Босиљево, већ мој мили зет.

Но Максим није такав према баби остао. Његова нарав бјеше дивља. Само за кратко време могао ју је суспрегнути, а када је опет превладала, тукао је немилице и бабу и жену.

Некоји Босиљевчани радоваху се неприлици бабиној и говораху: „Ето ти ранитеља, несрећо стара!“

А другима беше жао старице, те рекоше Максиму:

„Ма болан не био, шта их тако мрцвариш?“

„Ето што, скривише ми, жена ме изневерила, а стара је томе крива. Ја их храним, треба да ме поштивају, иначе ћу их деветати.“

Босиљевчани окретаху главом и мрмљаху.

ГЛАВА ШЕСТА,

у којој се још нешто говори о „дичноме“ Максиму Паљевцу.

Максим Паљевац је сада близу педесете. Средњега је стаса, кошћат, но никакве теле-

*

сне јакости, јер му је тело више пута било на дерешу. Пути је црне, очију малих бакрених, које увек тобож у земљу пиље, а овамо шибају на све стране — као у правога крадљивца. Коса му је пала на чело, округао шеширић набио над очи. Мало када с киме говори, а кад и говори, песка. Одевен је у прелук и кратак хаљинац, кога по ноћи или иначе, када иде „својим послом,“ замени дугом кабаницом. Преко рамена пребацио је торбу, четвероуглату кожнату торбу с ишараним поклопцем и широком прекорамицом. Уз торбу има и кевчију. У торби носи разан алат, који му треба код његова заната.

Максим не воле друштва. Озбиљан је, рекао би: туробан, а мало ће се када насмејати. У крађу иде по готово сам. У туђем селу, дабогме, не би било паметно имати савезника, тим мање, што у Босиљеву нема ни једнога крадљивца, који би се у тој вештини могао с њиме мерити. Ни у жени својој нема вере. Она не зна, ни када ни куда оде, ни када дође.

Питали ју:

„А бога ти, знаш ли ти, куда Максим по ноћи одлази?“

Она: Крста ми, не знам Ето, чим легнем, заспим, као заклана. Нити знам, када оде, нити када дође. Заманђија ме, па се у сну никако не могу разабрати.

Они: То и јест. Ко се ђаволу пода, тога ђаво свашта научи.

У задње доба постао је Максим много зловољан. Биће с тога, што му посао слабо успева. Зла су настала времена! говори он сам себи. Данас већ ни крадљивац не може да живи Целу ноћ цуњам као пас, па шта? Тек да не цркнем од глади. Еј, где су она крадљивачка времена, где, где? Душе ми данас није вредно бити крадљивац.

Максим би се на то тако разједио, да би истукао и бабу и жену. . . .

ГЛАВА СЕДМА,

у којој се приповеда о јадима бабе Лељане.

Ако је Максимов лоповлук селу додијао, баби Лељани је с њега баш зацрнило. Јада се сирота пред сваким. Баш је сама себи свезала коноп око врата

Дође по некад и мени па ми се стане јадати. Мени је жао бабе, али што ћу јој! Она говори:

„Ето, уби ме, уби ме. тај пустарац, тице му не певале! Не знам, и једна кошћица да ли је м ја. Е, баш сам себи одсекла главу, што сам га узела у кућу, мемла га изела. Какав је то био с почетка диван зет, а сада се сасма изменио. Није доста, што ме уби, већ ме и окраде. Ето, испрела сам у Сеније Станкове вертаљ шенице. украо ми. Продала сам гуску за воринту, украо ми. Што ћу, мили бого, што ћу! Да несам овако стара — осамдесету пашем — ишла бих суду и молила, да га истерају из моје куће, јер уби ме, уби . . . “

Па ипак се баба једнога дана подигла и отишла среској власти, те тужила свога милог ранитеља.

Позову их на преслушавање. Максима затворе три дана. Када се повратио, још на прагу повика: Еј, ти вештице стара, дала си ме затворити због твоје луде памети, а Максим због крађе није још био у затвору. Амо те, да нас двоје разрачунамо.

Под старицом клецаху колена.

„Амо те!“ дрекну Максим. „Знала си у срез отићи, а своме Максиму оклеваш. Ходи, драга, ходи“ . . .

Привуче ју себи, па ју стаде деветати, да је соптала као машина Напокон стара захрипа, паде . . . нечовек јој руку сломио . . .

Стара није ишла тужити. Умовала је: Ако га тужи, затвориће га дан два, па онда би ме убио.

Рука јој зарасла, али је остала чукљава. Лељана обилази селом и проси. Босиљевчанке ју грде, што је себи и селу довела напаст, и деле јој милостињу. Предобра су срца те Босиљевчанке!

Максим и даље тера свој занат, а бог зна, како ће завршити. Ако ћемо закључивати по сличности, свакако несретно. Деда му је умрьо грозном смрћу, отац такођер, па и њега такво шта чека. Врч тако дуго иде на воду, док се напокон не разлупа

ГЛАВА ОСМА,

у којој се приповедач опрашта с читаоцима

Да Максим Паљевац није украо мога козлића, не бих био написао ове приповетке а ви је не би били читали. Сад, ако вам је ова приповетка за вољу, молите бога да ми украде и козу. Онда ћу имати повода написати још већу приповетку о лоповлуку

Сада ја очекујем двоје: или ће ми он украсти, козу, или не. У првоме случају ви добијате, ја губим, у другоме ја добијам ви губите. Које је племенитије? Поштедите ме, молим вас, одреците се приповетке, уживања, јер какво је уживање, када други плаче!

ВЕЧЕ НА СЕЛУ.

Пролази данак,
И сунце тоне
За даљне горе
Сакрива зрак,
Нечујним гредом,
С тишином благом —
Блажене ноћи
Спушта се мрак.
У своме гнезду тичице мале
Са љупком пјесмом већ су поспале.

Около широм,
Тамо и овђе,
Зрачак се ватре
Весело сја,
Ту старци сједе,
Пуше и зборе,
Сваки по нешто
Причати зна;
Ђекоји опет налакћен лежи,
Слуша а жељом далеко тежи.

Чуј, како отуд
Веселу пјесму
Жетељиц' носи
Лахора лет,
К'о јата мила
Голуба чедни
Дому се ближе
И беру цв'јет,
Свака га скрива на груди младе,
Да га вечерас драгану даде...

Са тешког рада
Уморни ратар
Кућици својој
Враћа се већ;
Дјечица мала
Пред њега трче,
Свако ће штогод
Весело рећ,
А он их љуби, на груди меће,
Па куд ће више богаства, среће?

Домаћица је
Вриједна била,
Вечера справна,
Хљеб, мл'јеко, сир,
Треба ли воде
Та ето близу
Под густом липом
Жубори вир;
Водицу чисту весело нуди,
Да блажи њоме уморан груди.

Ој, благо теби,
Ратару вр'једни,
У твоме кругу
Среће је вир —
Сеоцем твојим,
Кућицом малом
Разлијева се
Анђелски мир... —
Вечери мила! ој моје село,
Пјесмом те здравља срдашце врело!

У *Мостару*, 1891.

Алекса.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак.)

X.

Ванда је била опет у Љубљани, камо је дошла са Перова на неколико дана. Сад се требало постарати за све што је нужно за удају. Седела је крај прозора и замислила се. Догађаји у Мљетцима још су јој били у живој успомени; сваки час јој излазише пред очи нове слике. Сад би погледала кроз прозор без икаква циља, сад би се опет окренула великој слици материној, која је висила баш према њој и упревши свој бистар поглед на ћерку своју, која

је ипак преступила њену вољу. Ма да је Ванда била независна, ипак ју је гризло то, али другаче није могла. Лако се могла мати и преварити. Пролазиле су године; много је она претрпела, али њега није могла заборавити. Остала му верна и кад су јој га оцрнили, да има другу драгану и присилили је да га се одрече. И сама се уверавала, да је поштено чинила. „Не, не, то није случајност; то је прст божији, који ми јасно говори, шта треба да радим“, рекла је, кад се сетила догађаја у Мљетцима.

Тако је Ванда премишљала и тешила се, кад неко снажно закуца на вратих.

„Слободно!“ рече изненађена неочекиваним гостом; врата се отворе и унутра ступи капетан Боровски.

„Браниславе!“ кликне Ванда и док си тренуо била му у загрљају. Главу прислонила на јуначке груди, а изненадна радост заустављаше јој дах, да није могла говорити. Боровски је топло пољуби. али кад је видео, како јој се нагло подижу прса, погледи је мило и рече:

„Ванда, шта ти је?“

„Ништа, ништа!“ одговори запињући Ванда, „биће ми одмах добро. Нисам се надала тој срећи“.

„Каквој срећи? Зар си мислила да нећу доћи?“

„То не; али нисам ти се тако брзо надала“.

„Да ли сам рано дошао?“

„Што пре, тим боље. Хвала Богу, да си ту. Реци ми, драги мој, каква те је срећа данас довела у Љубљану?“

„Дошао сам по тебе“.

„По мене?“ зачуди се Ванда.

„Што се чудиш; можда ти није право?“

„Право, право! Али . . .“

„Опет али“ упадне јој у реч, „та доста смо чекали“.

„Немој ме криво схваћати; хтела сам само рећи, да треба још што набавити, чега нема, а мора бити“.

„Нешто се може лако и доцније набавити. Прво је, да будемо своји. Зато сам и ишао у Беч и дозволу за женидбу имам у шпагу, и можемо сваки час лако у цркву.“

„Но, ето то је, што сам имала на уму. Сад кад знам, да имаш дозволу, нема више препреке. Седи и приповеди ми све!“

Боровски остави капу, распаше сабљу и седне на наслоњачу крај Ванде, која се мало утишала од прве радости, те га запиткивала час ово час оно. Сваки час би се задовољно насмејала, кад јој је Бранислав са свим по вољи одговорио. Приповедио јој, да има пуних шест недеља допуста да се мисли на неколко година настанити у Трсту и да је већ нашао врло згодан стан. Напослетку је мило погледи и рече:

„Ванда, још нешто имам на срцу.“

„А шта то?“ упита га и радознало подигне главу.

„Једну ми жељу мораш испунити.“

„Једну?“ понови она затегнутим гласом, „безброј жеља бих и радо испунила само кад би ми било у моћи.“

„Ту једну ми можеш само ти испунити.“

„А та је!“

„Желим да се у тишини венчамо јер при тако светом чину не марим за госте.“

„То је дакле та увијена жеља!“ зачуди се Ванда и насмеје се.

„Браниславе, мислим да ме познајеш: ја сам се већ давно одрекла света; и ипак не опћим са људима, а сад још да их зовем да ме буне у најсрећнијим тренутцима мога живота!“

„Баш тако повучени људи желе у тим приликама мало шума и сјаја; јер мисле да је то дужност према знатном роду своме, као што је баш и твој.“

„Мој род!“ кликне Ванда заједљиво, „шта ме се он тиче? Жалост, је кад би човек морао тражити у роду себи угледа, а сам га не уме да придобије. Ко сам по себи није достојан поштовања, неће му га дати ни род ни благо.“

„Ванда, то су лепи, ретки назори“.

„Научили су ме горка искушења младога живота мога. Хвала Богу и томе је крај“.

„Крај им је за цело“, потврди Боровски и поче је тешити: „Умири се душице моја, немој позлеђивати старе ране“.

„Не бој се, драги, срце моје је мирно. Добро је, кад се човек кад-кад сети и мрачних дана; бар ће боље знати ценити срећније дане, ако их дочека“.

„Наравно, али сада није томе време. Радујем се, што је све тако испало. Само брзо на посао, да ни једног дана узалуд не пропустимо“.

„Ништа нас неће бунити, кад смо заједно. Само би добро било да дође Жига о-

вамо, да посвршује оно, што ја као женска не могу“.

„Добро, ја ћу му данас писати да дође.“

„Ја сам других мисли. Дан дуже, то није велик размак“.

„Не разумем те“.

„Волела бих да нас двоје сутра одемо у Камник и да се усмено поразговорим с братом. Бар ћеш видети, где сам у страху очекивала своју судбу“.

„Право ми је, шта више мило ми је; али морамо раније поћи да нам дан не буде сувише кратак“.

„То је моја брига“, одговори му Ванда весело и одмах је издала Нежи потребне налоге.

Сутра дан баш је избијало седам, кад се Ванда са својим вереником возила у Камник те му говорила имена свију брегова и висова, који су уз пут били, и после неколико минута били су пред Перовом. Перун их је први дочекао; а за њим одмах изађе из млина Жига и зачудио се кад је видео сестру и капетана, јер им се није надао. А видео им је по очима, да их је срећа овамо довела и био је задовољан. Пристао је одмах да иде у Љубљану, а с Боровским се брзо опријатељио. Жига му је све показао по млину, а после доручка их је одвезао у Камник и Заприце

Јако се обрадовали у Заприци Ванди и њеном веренику. Слепој госпиној сестри отела се крупна суза из очију и погладила је Ванду по лицу увелом јој руком. Ванда је показала Боровском собицу. где је она становала с матером и одвела га на Врталицу, где се она најрадије бавила и сањала о њему. Жига их је код куће жељно ишчекивао и једва у неке дођоше у Перово Разговараху се још дуго о будућности. и кад је сунце почело да залази вратише се натраг. Жалили су сви, што је дан тако брзо прошао; али је за то Боровски морао обећати да ће доћи првом приликом на дуже време на Перово —

Једва четрнаест дана после тога стадоше двоја кола пред малу капелу. Бела хаљина женска из далека је говорила, да су сватови и свет особито женске које су без посла седеле у „Звезди“ појурише у капелу, да виде невесту. У дугачкој белој хаљини од тешке свиле са венцем на глави ступила је Ванда с Боровским пред олтар. Лица су им се зажарила а очи светљаху од велика блаженства. Као какво више биће стајала је пред олтарем. да су људи упртим очима гледали у њу и шапћући једно другом говорили „Како је лепа!“ Крај ње је стајала њена другарица у белој хаљини са великим букетом у руци од разна цвећа а одмах за њом другаричин отац, стари слапар, најближи сусед Гловацкових, и невестин брат Жига. Тихо и побожно се свршавала света тајна и Ванда није могла задржати сузе; та испунила јој се једина жеља, што је имала на овом света, као морнару, кад после многих бура дође на жељено пристаниште. После венчања се та мала дружина забавила неко време код Гловацкових и беху весели, а затим отпратише младожењу и младу до железнице и ови отпутоваше у Трст.

XI.

Две године су живели Ванда и Боровски у топлој брачној срећи и не би се мењали за сав свет; задовољна у садашњости нису је прошли дани узнемиривали, нити се бринула за будућност. Кад год би ишли у шетњу, долазили би на кључ св. Карла, али сад је Ванда мирно гледала за лађама, које су одлазиле, није ју ништа вукло за њима, као некад. Истина чешће је помишљала на путовање у Мљетке, али тада би је неки чудан страх обузео. кад ју је Бранислав запитао, да ли би ишла на море. „Не, не, нећу већ више на море“ одговорила му је и окренула би се од обале.

Бурна 1859. год. навукла је прве облаке на ведро небо Вандина живота. Знала је Ванда, какве дужности чекају војника, кад га владарева реч позива у бој; али ипак није помишљала у срећи својој на то, шта више била је поносита што има мужа војника. Но другачије је било, кад је дошао глас, да се скупља војска. Страх, који је овладао људима, обузео је и њу, и почела се бринути, шта ће бити са Браниславом. „Можда до рата неће ни доћи“. Тешила се као човек, који до последњег часа не мари за оно што не жели

Једног дана дође Боровски кући, а очи му се чудновато светљаху. Мирно спусти капу, распаше сабљу, затим пак страсно обгрли жену и топло је пољуби.

„Шта ти је, Браниславе?“ упита га она сва пренеражена.

„Ништа, та то је мој поздрав“.

„Твој поздрав! Да-ли ће заиста бити рата?“

„Још није утаначено, али мој је пук добио налог да се с места опрема за пут“.

„А куда?

„За сад у Мљетке; али тамо се нећемо дуго задржавати“.

„Поново ћеш ме напустити“, ражалости се Ванда.

„Не за дуго. Рат ће се брзо свршити, па ћемо онда опет у миру живети“.

„Без тебе ће ми се дани отећи у вечност, и кад ћу се опет моћи наслонити на јуначке твоје груди“.

„Ванда! Тако малодушна не сме бити војникова жена. Шпартанке су другаче испраћавале своје мужеве у војну. Не бој се ништа. Био сам јунак и док нисам знао зашто се борим, а сад ћу имати тебе у духу и осећање, да сам твој, умножиће моју храброст, да се тим славније вратим љубљеној жени својој“.

„Али баш мисао на мене, нека те не ободрава да пренаглиш у своју пропаст“.

„Наравно, то ће ми бити моја брига. Сад пак размисли се шта ћемо с тобом“.

„Ићи ћу Смарагди да се тешим и ту ћу слушати новости са бојнога поља од Сиеминскога“.

„Ја нисам за то“ одговори Боровски. „Војна је војна, и нико не може позитивно знати, како се развија. Трст је на мору и може лако страдати од Француза, него се ти боље пресели у Љубљану или на Перово“.

Време је брзо пролазило и Боровски се не мога дуго бавити код своје жене, а мож да је то и боље било, те није дугим опраштањем жалостио и себе и њу. Растанак је изгледао миран; он је боље него икад осећао да је војник, те је сада јуначки стегао срце своје; она пак није хтела да њега жалости и само јој се по бледом и упалом лицу могао видети тешки бол. Са Смарагдом и Сиеминским отишла је на морски кључ, кад је лађа одлазила и дуго је за мужем махала рупцем својим и слала му свој последњи поздрав. Догод се и мало дима над морском површином видело од лађе, која је носила војнике и тек кад је и њега нестало, вратила се Ванда својој пустој кући. Али она је била тако немоћна, да није могла даље ићи, него се морала на колима одвести кући. Смарагда је отпратила до куће и остала је код ње до увече, да је утеши у колко се то могло. Одмах други дан је Ванда започела своје ствари справљати и кад је посправљала све и предала на железницу, опростила се и са Смарагдом, па је отишла прво у Љубљану, а за тим брату на Перово.

Ту је пробавила неколико недеља, док новине не донеше вест, да се у Италији отпочео бој. Ванда се тада пресели у Љубљану, да би добијала брже вест с бојишта, јер јој муж био у првим редовима. Сваки дан је жељно очекивала пошту и грамзљиво је читала извештаје с бојног поља Аустријанци се повлачили натраг од Тичина и после мањих чаркања побише се код Магенте 4 јуна 1859. г. Срећа није послужила нашу војску и ако су војници били јуначни и неустрашими. Новине су писале о ванредном јунаштву наших војника, али све је надмашило јунаштвом капетан Бранислав Боровски. С водом војника, кад је ишао да извиди, наишао је на велику војску непријатељску, па им се тако храбро и вешто одупрьо, да их је после жестоког боја растерао. Он сам је био међу првим борцима и да је свако испуњавао дужност своју као он, била би зацело победа на нашој страни. Цар је умео достојно ценити славног јунака, па га је посебно одликовао; учинио га majорем и поделио му леополдов ред. Ванда је поносито читала извештаје о свом мужу, али је свагда том приликом мислила: „Боље би било, да се не излаже толикој опасности, сувише је одважан.“ Али набрзо се уверила да јој је страх био оправдан. По најновијим вестима нико не знађаше, где је нестало мајора Боровског, те му не могоше ни предати високо царско одликовање. Дуго су га тражили, док на послетку не нађоше међу погинулим, али јако нагрђена.

Тај удар је био и сувише јак за Ванду, а да би могла наћи утехе у сузама и тузи. У први мах није веровала тој грозној вести, па је ишла од једног војног заповедништва до другог, док није добила службено извешће о смрти му. Па ни сад није имала мира. Добро се снабдела новцем, па се без премишљања упутила у Италију. Ма колико је жртава стало она га је морала наћи, ако и не жива, а оно бар мртва, па ма због тога ишла и пред самог цара. Очајно је путовала из места у место; у једном је морала дуго чекати, док јој војничке власти у том неми-

рном добу могоше ма и најмање што извесно казати, а час се опет морала из једног места да врати, јер је непријатељ затворио пут, па да се упути другим путем. Тек кад су аустријски и француски цареви утаначили мир у Вилафранци, добила је Ванда дозволу, да ископа тело свог милог мужа и да га пренесе у Љубљану.

Једног дана после подне стајаше пред Љубљанском железничком станицом батаљон војника, обучен свечано. Искупила се била још велика гомила људи, старих и младих као што обично има увек доста при ванредним приликама. Патриотичко чуство је овог пута довело из вароши много господе, који дођоше да одаду последњу почаст славном јунаку Боровском, чија се јуначка дела по целој држави славила. У том тренутку зазвонише звона са свију Љубљанских цркава, па такођер и на гробљу св Кристофа зазвонише три нова звона.

„Шта је то,“ запита из гомиле неки седи старчић свога друга, „одкада и црква св. Кристофа има три звона? Досад је имала само два мала звона, која су једнако звонила и богаташу и сиромаху, опомињући људе да у гробу нема разлике међу нами.“

„То је направио нови свештеник, који се јако заузима за лепе цркве,“ разјасни му друг.

„Хм, хм! Нови свештеник, нова звона, ново доба. То није право, од сад ће дакле и код св. Кристофа да разликују људе. Па нека, у гробу неће бити разлике. Онде су сви једнаки.“

Тако рече мало љутито старчић, али је одмах ућутао, јер се погреб био кренуо. Прво су ишли војници с крстом, за њима је ишла војничка капела изводећи песме жалостинке, затим дуг ред војника, духовника, а за њима Жига водећи испод руке Ванду, а за њима војнички часници и господа а напослетку опет чета војника.

„Леп погреб,“ рече равнодушно неки гледалац.

„Па и заслужио је,“ одговори му други и застане да прође пратња.

Неколико тренутака после тога објави силан пуцањ, да су положили јунака у гроб. Корачајући по веселој свирци војничке капеле вратише се војници а с њима и радознала светина. Туга, што се мало пре видела на толиким лицима остала је још само у једном срцу, које је вечито тужило. Ванда је тужила читавог свог живота за милим мужем, што је почивао сада у гробници породице Гловацкове, коју додуше није познавао.

(Свршиће се.)

ДВЕ ЖЕНЕ ПРОТИВ ЈЕДНОГ ЧОВЕКА.

Шаљива игра у једном чину.

С мађарског превео: Ј. З. Међурић.

Лица: **Марко.**
Милана жена Маркова.
Марија.

Збива се у Марковом стану.

(Сала. — Улазак у стражњи део. — Лево Миланина а десно Маркова одаја.)

I. ПОЈАВА.

Милана, Марија.

Марија. (са шеширом и сунцобраном долази): Добро јутро, Милана!

Милана. О каква срећа! Код мене ћеш провести дан? И тако сам сама.

Марија. Муж ти није код куће?

Милана. А кад је он ту? Данас са неким својим пријатељима доручкује — ако је истина.

Марија (остави шешир) Колико једа имаш као млада жена! Муж ће те здраво занемарити.

Милана. Пре се удовицом него женом назвати могу поред њега.

Марија. Стање удовице није мило. Знам по себи. За то сам и наумила да учиним крај том стању.

Милана. Како? Даклем Стева —

Марија. Просио ме је — и бићу му идућег месеца жена.

Милана. (жалосно) — жена његова! И тако ћу и тебе изгубити, једину пријатељицу моју.

Марија. Изгубићеш? Мене? Како можеш тако ма шта рећи? Има ли на свету човека, за чију љубав би се прекинуло наше пријатељство? Та ја бих се пре посвађала са својим, него што —

Милана. О како ми је то мило!

Марија. Знаш, колико те волем; поред тога још осећам, да сам ти од користи и да сам ти

потребна, јер ма да што си већ две године уд.та, ипак си тако неискусна и „наивна“ као школска девојчица, а ја сам ти изучила брачне школе са првим мужем . познајем их добро!. . . И твога ћу пред-а се узети . . . Прво, а то је зацело, боји ме се, јер му исмевам бојажљивост!

Милана. Бојажљив је' Мој муж? кад се тако занемарио?!

Марија. Један другог не искључује. Шта више! Таки господичићи, који изван куће траже забаву, најлакше преписују другима исте мане . . . Али пст! врата се отварају, зацело је он, муж твој!

II. ПОЈАВА.

Пређашњи и Марко.

Марко. Моји пријатељи нису дошли на доручак, и на памет ми паде, шта би било да једном ради промене код куће доручкујем? Јели да је добра замисао? (Марији) О госпо, истргнут сам из кола среће! — Знате ли шта? И тако станујете у овој кући, доручкујте с нама!

Милана. (збуњено) Не знам – нисам рачунала на тебе —

Марко. Е! Нешто тек запиње овде . . . зацело, између шест очију . . . дођите само комшинице.

Марија. С драге воље, само ћу отићи у стан да издам наредбу собарици. За тили часак ево ме... До виђења!

III. ПОЈАВА.

Марко и Милана.

Марко. Има тренутака, кад волем ову твоју пријатељицу Марију . . . тако је мила, тако пријатна.. али кад ме исмева, што се често догађа....

Милана. Тако!

Марко. Ваљда не приметим? О! и онда је се гнушам и био би у етању . . . не, то би здраво велика освета била . . . ал' је истина да се са сваким исмевати воле. . . . пре у перивоју, збиља! кад је о перивоју реч, после доручка могли би сви троје ићи у перивој шетати. . . ,

Милана. (уплашено) У перивој?!

Марко. (убезекнуто) Зацело, у перивој! Шта ти је?! Тако си се уплашила, као да сам ти рекао да ћемо у гробље или у државни сабор ићи . . . Та ти се волеш у перивоју шетати . . . и јуче . . .

Милана (уплашено) Јуче! . . Како? Знаш? Видио си?

Марко. Опет! Шта ти је? Кад сама велиш да си се у перивоју јуче шетала, зацело да те је видио ко год у два сахата око језера . . . увек горе доле око језера црвену си мараму имала и љубичаст шешир . . . је ли да сам те добро видио?

Милана. Истина је... па шта је рђавога у том?

Марко. Па ко каже, да рђавог има у том? Ала ти чудновато тумачиш све данас!

Милана. Па баш за то што сам јуче тамо била, нећу данас ићи тамо!

Марко. Све које шта!

Милана. Није које шта, већ је баш паметно.

IV. ПОЈАВА.

Пређашњи и Марија.

Марија. (улази и смеје се) Ха ха ха ха!

Марко (гледа је и смеје се). Ха ха ха ха! Смешно мора бити! Не би ли нам причали?. . . Али прво столу! (седну) За цело да сте чули неколико шаљивих и занимљивих новости! У овој кући увек има нешто новог. . . . Могу ли вас послужити пилећим крилом? . . . Ја врло волим новости . . ха ха ха ха! Знам да сте чули опет што?!

Милана. Како се знаш туђем злу радовати!

Марко. Е! Ову врсту зла нико неће жалити већ смејати јој се мора! Молим за једну тртицу... Но суседкињо! шта је ново у кући?

Милана. Није се у кући догодило. . . . Баш сам сад чула од моје кудравичарке која је једној јучерашњој појави сведок, и сад је опет отишла тамо да види продужење.

Марко. Где?

Марија. У перивоју.

Милана (на страну) Дрхћем?

Марија Јуче око два сахата на језеру.

Марко Шта?!

Марија. Јао! Пазите, на ногу сте ми стали!

Марко На ногу сам вам стао?! Ја? Та ноге су ми под столицом, од куд то?!

Милана. (на страну) Ништа не примећује несретник!

Марко. Молим вас, продужите ваше причање.

Марија. Лепа, па млада једна жена шетала се око језера, као што кудравичарка вели, као да је чекала кога, кад напослетку. . . .

Марко (брзо) Дође један млад човек!

Марија. Погодили сте! Иначе то је сасвим природно, јер старац неће доћи младој!

Марко. (заједљиво се смеје) Зацело не!. . . увек млади људи . . . наставите. . .

Милана. Не не! доста је било — нећу више.

Марија. Како то?

Марко. Не слушајте њу! Наставите!

Милана. (на страну) Како се бојим!

Марко. Даклем дошао је млад човек . .?

Марија. Дошао је али није смео одмах ословити жену. . . Тако су се шетали двадесет-тридесет пута горе доле. . .

Марко. Као обично . . . знамо, знамо . . . за тим?

Марија. Напослетку одважи се господин. . .

Марко. Одважио се обешењак?! . . .

Марија. Препоручује се, руку јој пружи, а она, оборивши лице. . .

Марко. У љубичастом шеширу и у црвеној марами увијено . .

Марија. (зачуђено) Како? И ви сте видели? Знате за догађај?!

Марко. (удари руком о сто) Она је била! (сви устану).

Милана. (на страну) Пропала сам!

Марија. Шта значи ово?!

Марко. (Милани бесно) Јесил' чула, жено! . . . ни речи више! Одмах ћу писати матери До сад је мене оптуживала и неверником називала. Сад ће напослетку увидети, да нисам тај, и да је то спрам овог догађаја ништа! Боже! Догодило се али нећу бити изигран! (оде на десна врата у своју собу.)

V. ПОЈАВА.

Милана и Марија.

Милана. (жалосно) О Боже, Боже! шта си учинила?!

Марија. Али ко би и помислио да си ти била? Пре бих дала одсећи прст. . . Да видимо какав је то састанак био? Ко је тај млади човек?

Милана. Кунем ти се, нисам крива . . . несмислена, лакомислена сам могла бити . . . али више не . . . човек ме је запустио, отужно ми беше, за удварањем сам гинула . . . и тада сам се нашла са овим младим човеком. . .

Марија. Па наравно, увек су мужеви свему криви! . . . Даље! . . .

Милана. Врло је суморан изгледао . . . претио је да ће се заклати . . уплашила сам се . . . нашла сам се с њим и четир сахата шетала сам се с њим око језера. . .

Марија. То је све?

Милана. Не, још више!

Марија. (уплашено) Шта је то више?

Милана. И за данас сам му састанак обећала... већ ме чека у перивоју . . . али нећу ићи, никад више нећу. .

Марија. Врло добро! . . . верујем ти . . . али муж твој! (гласније) како да му избијемо из главе?!

Милана. Не тако гласно, муж ће сваку реч чути у соби његовој.

Марија. (тихо) Збиља? Но онда смо чисте! (јако се засмеје и гласно) Ха ха ха ха! Сирома Марко! (Марко у тај мах промоли главу на врата, у руци је држао писмо. Кад је последње речи чуо повуче се натраг, Марија смејући се настави) како је наишао на лепак! Боже! како је смешан био! С каквим је лицем рекао: Жено! одмах ћу писати матери . . . Једва сам се уздржала од смеја.

Милана. (тихо) Како?

Марија. (тихо) Ћути! (гласно) Јели да сам добро одиграла улогу своју? Како сам лепу причу измислила? . . . А ти? . . . и ти . . . тако си оригинално одиграла целу збрку . . .

Милана. (тихо) Али . . .

Марија. (тихо) Ћути! (гласно) зар ти нисам рекла да ти је муж бојажљив . . . таки је као зец. . .

Милана (тихо) Али. . .

Марија. (тихо) Запуши једном уста! (гласно) Главно је да нам је проба за руком испала . . . сад смо му бојажљивост опекли и добру му лекцију дали . . . Али пази, не говори ништа, нек пошаље писмо матери твојој, и кад се до грла свали у љубоморност, онда ћемо га у очи исмејати . . .

VI. ПОЈАВА.

Пређашњи и Марко.

Марко. (упадне међу њих) О доста, доста! Милост! . . . Не дајте ми и последњи немилостив удар!

Марија. Боже! Јел' могуће? Чуо је?

Марко. Сваку речцу сам чуо!

Марија. Каква несрећа! (Милани) Што ми ниси рекла да се из ове собе све у другој чути може? Сад нам је узалудан труд . . . све зна . . плакала бих од једа. . .

Марко. Даклем то сте хтели, сусеткињо да ме до грше у љубоморност увалите? Чуо сам! . . . Каква грозна завера! Ко би и веровао да сте тако злобни, немилостиви?!

Марија. Ко жену своју зинемарује и још је љубоморан, тај још бољу лекцију заслужује. . .

Марко. Жену занемарујем? . . . Добро сте рекли . . . кад ствар промислим, право имате. . . Али поправићу се, ухватила се у мени бојазан. . . Више нећу жену занемарити, више нећу бити бојажљив. . . .

Марија То само тако кажете . . . Смем се опкладити да ћу вас учинити бојажљивим и љубоморним учинити кад год хоћу! . .

Марко. Да се опкладимо да нећете!

Марија. Да се опкладимо да хоћу!

Марко. О што?

Марија. О што хоћете.

Марко Чекајте . . . о једну . . . не то не вреди ништа . . . Да готово је . . . да се опкладимо о једну ложу, за данашњу оперу!

Марија Стоји!

Марко. Пресеците (ухвате се за руку) Сад вама остављам. Мислите, испеците што, заверите се. . . Учините, шта вам је воља, ложу и тако нећу ја платити! (смеје се и оде на десна врата).

VII. ПОЈАВА.

Милана и Марија.

Марија. Само кад је отишао!

Милана. Пре сам мртва но жива! А кад би дознао да смо га залудиле . . . никад се одсрдио не би!

Марија. Од чега се бојиш? Шта може дознати?

Милана. Али ја сам оном младом човеку рекла да ми муж данас неће бити код куће . . . Кад види да ме узалуд чека у перивоју, може да дође овамо! . . . и . . . онда је свему крај (с поља звоне) О Боже! Чујеш!? већ звони!

Марија. Ко зна ко то звони? Само не буди тако плашљива. (на ново звоне) Ала је нестрпељив, узбуниће целу кућу! . . . Чекај, ја ћу да изиђем пред њега, па ако је доиста он, заклињем ти се, да ће стрмоглавце отићи преко степеница! (оде).

Милана. (склопила руке) Боже! само ме сад спаси, заклињем ти се да више никад. . .

Марија. (натраг долази) Укућанка донела ти је једно писмо . . . журно . . . (преда јој).

Милана. (брзо отвори писмо, уплашено претрчи преко собе и вспусти писмо на земљу). Крај ми је!

Марија. Шта има грозног у писму?

Милана. Млади онај човек шаље га, тужи ми се, како ме је у два сахата узалуд чекао у перивоју, но вели, како ми муж код куће није то ће доћи у три сахата у посету. — Али узалуд ће доћи, закључана ће врата наћи . . . . ако му је по вољи нек иде на улицу и нек се испред куће шета до ујутру . . . унутра ући неће! . . .

Марија. Боже саклони! То би било тек опасно . . . Шта мислиш, кад би се шетао испред куће доле горе и на прозор твој очи бацао . . . па кад би све то опазиле „машамоткиње,“ љубопитљиве би биле, за што се тај господин шета испред њихове трговине . . . он све то не би ништа приметио, него би непрестано у твој прозор бленуо и сутра би цео сокак о теби врио! . .

Милана. Сумњам!

Марија. Није се тако лако отрести онога, коме смо мали прст пружили . . . Само нам једно остаје још . . . Треба да га примиш.

Милана. Да га примим.

Марија. И сасвим ладно му реци, нека се окане у будуће посећивања, иначе ћеш твоме мужу рећи. . . и сад ти је муж код куће и ако се одмах не удали, дозваћеш га . . . На то ће млади господин шешир у шаке, палицу под пазухо па чистац! И после недељу дана неће ни мислити на тебе! . . .

Милана. Није баш ласкаво!

Марија. Али је практично. . . Жури, се одмах ће ту бити!

Милана. Не би ли Марија ишла са мном, ти си научена на то?

Марија. Не не! Ја ћу овде остати; и ако би ти муж дошао, ја ћу га задржати . . . разговараћемо се о политици. . . Одлази већ! Десет минута је доста за опроштај . . . ни мени никад није више требало времена!

Милана. Добро је, радићу по твоме упутству! (оде на поље на лева врата).

VIII. ПОЈАВА.

Марија сама.

Сирота Милана, како је збуњена, сасвим је пропала . . . види се да јој је ово први покушај (примита на земљи писмо). Ето! Шта сам рекла? Овде оставила на земљи писмо. . . Каква глупост! Кад би јој муж нашао. . . Речи може преокренути али писмо не . . . (писмо подигне и прочита) О Боже! не варам се! . . . не нема потписа . . . све једно! . . . ово је рукопис . . . познајем . . . његов. . . Стевин рукопис, мог заручника! Грозно! . . . Ха даћу ја теби. . . идем, одмах ћу им ући у траг. Милани ћу у очи рећи њено неуљудно понашање а са Стевом . . . с њим ћу одважно и грубо поступати . . . ишћушати га . . (приђе вратима) Шта сам оно хтела учинити?! Дал' да се срдим? Дал' да се тужном показујем? . . . Не! Стева би у томе љубоморност гледао . . . А и како не! Љубити таког човека! Не разумем, коко је Милана, која има добар укус, око бацила на њега?! . . . Писаћу и забранити да и када ногом у моју кућу корачи . . . Са Миланом ћу се завадити . . . и тиме ћу свему крај да учиним! . . . А овај сирома Марко . . . Тако добар и веран муж! . . . За све то мора дознати . . . не завидим нити је икаква злоба, о не! . . . него ми савест налаже . . . Ха, гле баш иде!

IX. ПОЈАВА.

Марија и Марко.

Марко. Где је Милана?

Марија. (злобно) Господине! Милана ми је пријатељица, али и ви сте ми пријатељ, и не могу ладно гледати, да с тако ваљаним и одличним човеком тако поступају. Прочитајте ово писмо. (Преда му писмо).

Марко (прочита писмо) Ах! и опет! Где су кривци?!

Марија (на лево показујући) Тамо. Журите се и ухватите их! Не будите слаб! Може бити да ће

се клети да су невини, и да се састали само да се виде, али не верујте им! О! сад ћу и ја уз вас бити, и хтела бих . . .

Марко. (Гледа на Марију, и на један мах му паде нешто на ум и смејао се) Гле гле! Само још један миг и изгубио бих опкладу. . . Баш ми као што треба паде у памет!

Марија. Шта говорите?

Марко. До ђавола! Ви сте опасан непријатељ . . . у мало што ме не добисте . . . али сад сам на чисто!... Само тако... Наставите задаћу своју!

Марија. Моју задаћу?

Марко. Но и ја ћу одговорити својој . . . нећу изгубити опкладу . . .

Марија (нестрпељиво). Господине Марко, не шалите се, журите, спасите жену своју. Свечан је тренутак ово!

Марко. Силом хоћете да ја платим ложу. Баш за то нећу ићи у собу, шта више, леђа ћу окренити вратима, да тај млади човек, ако му је по вољи, преко сале се удали.

Марија Али господине! Кунем вам се! . . .

Марко. Чекајте, одмах ћу заузети своје место. (Узме столицу, однесе је на други крај собе, седне на њу а леђа окрене вратима од Миланине собе.)

Марија. За бога, шта радите?

Марко. Видите: леђа сам окренуо, очи ћу затворити, сад ко год хоће нек изиђе из собе . . . Но, комшинице, имате ли воље са мном се кладити!?

Марија. Глупост!

Марко. Шта је то? Шта сте рекли?

Марија. Ништа!

Марко. Но, иде ли већ? Реците му нек одлази већ . . . Ту је време . . . (на страну) Како сам осветљив!

X. ПОЈАВА.

Пређашњи и Милана.

(На левој страни врата се отворе и један млад човек, у једној руци му шешир а друга му рука увијена, изиђе, и на прстима преко сале кроз стражња врата отиде.)

Марија (у себи). Та ово није Стева . . . Шта значи то?!

Марко (седи, окренуо леђа и очи затворио). Само идите, корачајте слободно, суседкињо, познајем вам кораке . . . Но јел' изишао већ тај млади човек? Само нека путује! Мужевљеве су очи запушене, ништа не види. Јел' отишао већ? Јел' да је плав у лицу? (Смеје се и протегли се у столици.)

Милана (изиђе из своје собе и спази Марка на столици.) Боже! Муж ми је ту био?!

Марија (тихо, брзо). Ништа није видио, ништа незна . . . али ја сам видела . . . За што му је везана рука?

Милана (тихо). Рањен у двобоју! . .

Марија. А писмо његово?

Милана. Један његов пријатељ писао је.

Марија (на страну). Сиромах Стева! Ја сам њега кривила . . .

Марко. Но, но! Мене ћете овде оставити? Ваљда још више младих људи има?

Милана (тихо Марији). Шта је то? Зна ли?

Марија (тихо). Ћути! Ни речце! (Гласно) Победили сте, господине Марко . . . добили се опкладу.

Марко (устане са столице, весело). Но, комшинице, имате ли воље да се још кладите?

Марија. Предајем се! Вас не може човек бојажљивим учинити.

Милана (Марку на груди пада и весело). Никад нећеш имати прилике на оваку опкладу!!

Завеса пада.

КРАЈ.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОШЦИ К КОМЕНТАРУ „ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА“

од Лабуда Гојнића.

Повод овом мом резоновању о коментару „Г. В.“ даде ми критика г. Љубе Стојановића („Просвјетни Гласник“ св. 1. и 2. за јануар и фебруар о. г.). У својој критици г. Стојановић уз достојну похвалу, коју одаје г. Решетару, вели да је и њему до тога стало, да принесе своју скромну лепту, као прилог познавању његову. И онда почиње да поправља оне стихове, који му се чине да код г. Решетара нијесу протумачени како ваља.

Пошто нијесмо били срећни, да нам га сам пјесник протумачи, те да ми не морамо нагађати, шта је исти мислио у појединим стиховима, то држим, да је право, да нам буде свима, у колико је могућно, стало, да се што боље разумије ово дивно огледало Црногорца.

Г. Стојановић, поправљајући неке стихове, не каже нам, на основу чега он тако мисли, а чини ми се, да је било потребно бар код оних стихова, који се дају двојако тумачити, па да не знаш, коме ћеш се тумачењу привољети. Неке — стихове од

оних за које је мислио, да нису добро објашњени, тачније протумачио, но г. Решетар, што се на први поглед дâ виђети.

Ја ћу код стихова, који се могу двојако тумачити, изнијети тумачење г Решетара, па г. Стојановића и рећи, који по мом мишљењу има право и на основу чега, а и гдје се не слажем њњима.

С-х. 17. (посвета.)

Ево тајна бесмртника: даде Србу сталне груди,

„Ево тајна како бесмртни Карађорђе и у малом народу изведе тако велико дело: он ули у Србе чврсту вољу (сталне груди) и тд. — г. Стојановић: „Ја бих рекао, да то значи: Ево тајног бесмртника који . . . и тд."

Тумачење г. Решетара мислим није тачно, а тим прије, што он мисли, да је ово *тајна* именица а не придјев. Слажем се с г. Стојановићем, ако тај стих даље овако разумије: Ево *тајна* (тајног) бесмртника Карађорђа, који бијаше тајан-незнан тако дотле у народу, а сад се овјековечи (постаде бесмртан).

С-х. 43.

Црни дане, а црна судбино!

„Видов-дан (15. јуна 1389.), у који је дан била косовска битка" — г. Стој. „Ја тај стих овако разумем: Црни (несретни) дане (који сам дочекао), а црна судбино (која си ме дала да ово гледам).

Овде се види, да је тумачење г. Решетара сасвим правилно и да друкчије не може бити. То тврдим отуда, што, кад би пјесник проклињао онај дан, који је дочекао, то би заиста и назначио, као што је то учинио и у стиху 84., у ком проклиње дан рођења:

Грдни дане, да те бог убије,
који си ме дао на свијету!

Очигледно је дакле да у стиху 43. јадикује на дан, који је био узрок несрећи цијелог Српства, што се јасно види из следећег стиха: о кукавно Српство угашено, који је објашњење и субординација 43-г стиха.

С-х. 109.

Нема посла у плаха главара!

„Страшљив главар неће ништа добро учинити" — г. Стојановић примећује „плах и страшљив није све једно."

У Ц Г. плах рећи ће се човјеку, који не може, да се одважи на какав посао, ма с ког било узрока. Дакле означава неко отезање, било, што се човјек боји, да му посао неће поћи за руком, било, да ће бити од кога опоменут, што се посла латио. Плах не значи у Ц. Г. као у неким крајевима н. пр. плах човјек, бујан човјек т. ј. који одмах плане. Тако ће се чути: падала је плаха кишица, што ће рећи: падала је тиха кишица. Али овђе се може узети, да плах потпуно замјењује *страшљив*, а то се да виђети, кад би стих 109 и 110 преокренули у прозу. Но јаче нас у томе увјерава стих 260.:

Истурчи се плахи и лакоми, —

гдје је *плахи* употребљено у значењу *страшљиви*. Ја бих према томе казао: плашљив главар тешко ће се на што одважити.

С-х. 139.

Чудне пушке ваља мушку главу!

„100 дуката, колико би платио за убијену мушку главу убојица, кад би се нагодио с породицом убијенога" — г. Стојановић: „Тако и г. Кирсте тумачи, али мени се чини, да се ту не мисли баш на 100 дуката, него да она у опште ваља, колико и један човјек, кад би се н. пр. она покварила или изгубила, била би исто толика штета, као кад би нестало једног човјека."*)

Ја опет држим, да неће, бити тачно ни једно ни друго тумачење, већ мислим, да је пјесник хтио, да тиме покаже особину Црногораца, како он цијени добру пушку и да је упоређује по важности с мушком главом; то је по мом мишљењу фигура — amplificatio per comparationem, јер нема те ствари, која је тако драгоцјена код Црногораца, као мушка глава, тек на друго мјесто долази добра пушка (то је било до данас, а по данас?)

С-х. 203. и 204.

Забацише владу и државу,
за правило лудост изабраше!

„Мјесто да настоје како ће што боље државом управљати и како ће је подигнути, српски владаоци људи највише око тога настојаше, како ће показати своју побожност, градећи цркве и манастире и прилажући им богате дарове; ту лудост, с које пјесник кори српске владаоце, у многом и повјест потврђује." — г. Стојановић: „Никако не могу веровати, да је песник назвао лудошћу зидање цркава, нити је истина, да то историја лудошћу назива."

Није велика лудост, јер сви знамо колико нам је то (зидање манастира) помогло, али мислим, да нам још више би било корисно, да су у мјесто тога настојавали да политички буду велики. Ако стих 204 не садржи у себи све оно, што је у горњим казано и пред којим тад би морала доћи пауза, онда се не бих могао сјетити, коју им лудост може пребацивати до те, јер законе газити, крвнички се гонити, владу и државу забацивати, а овамо се старати за душу и молити се богу, неће бити паметно!

*) Г. Ж. Драговић тумачи, као г. Стојановић.

С-х. 490.

Ти невоља како ме бољела!

„Што је онако племенита жена, каква је Ружа удата за кукавицу какав је Касан." — г. Стојановић: „Мислим, да је овђе невоља због тога, што је жена уграбљена и он би ту невољу прегорео, „да је бјеше Србин уграбио." Јер каква му је то велика невоља, што је за „Касана бруку неваљалу," за једнога из његова браства или племена удата „вила Ружа? — „Овако је и г. Кирсте разумио, а г. Решетар му замјера (Archiv XI. 291)."

Чудновато је питање, каква је невоља, што један дивни и племенити цвијет женски труне за једном „бруком неваљалом."

Томаш Мартиновић мисли, да је он дао „вилу" Ружу за Касаном, да би њој нарок, а себи душу изгубио, зато и каже:

Куку оној души задовијек,
ше је Ружи нарок изгубила
ше је дала Ружу за Касана,
зашворила вилу у шавницу;

Нарок изгубити ђевојци у Ц. Г. је велики гријех, јер се она више не може удати, а то мора свакога заболети, као и кад се уда каква племенита ђевојка за каквом кукавицом. Томаш овђе вели, да је онај, који ју је дао за Касана, изгубио јој *нарок* т. ј. кад се није удала како и заслужује, боље онда да није никад вијенац на главу ни стављала. Зато он, како га је болело то, што је она за Касаном, не би ни сместа крочио, да је „бјеше Србин уграбио," али не мога прегорети, „кад чу е оде у Турке."

Па и оно вријеме *бољела* мислим, да би морало гласити *забоље,* кад би невоља била због граблена, јер је оно било тренутно. Стих овај би могао слободно доћи иза 486, па да се ништа не промјени и тада би се виђело, да је тумачење г. Решетара сасвим правилно.

С-х. 518.

Збили ши се снови на Турчина;

„Скупили су ти се снови на Турчина, једнако мислиш о Турчину."

У Ц. Г рећи ће се човјеку замишљену: шта ти се, чоче, то збива у глави (што то премишљаш, мислиш). Па то сс да виђети и из другог стиха, који није ништа готово него тумачење првог. — Мићуновић вели:

Збили ши се снови на Турчина;
а ја зебем од много мишлења.

Шта је то већ: Ти много мислиш о Турчину, а ја чисто зебем — бојим се од тога, јер није добро кад човјек дуго премишља. Кад би се горњим стихом исказивала жеља, морао би зацело друкчије гласити.

С-х. 526. 527.

Ја повише од вас нешто видим,
што је срећа дала, ал' несрећа!

„Владика не зна, би ли рекао да је то, што види више од осталијех, за њега срећа (јер боље разумије ствари од њих) или несрећа (јер тако види и погибељ што пријети домовини а они је не виде) — г. Стојановић „Ја бих то овако објаснио: Свакоме човјеку, па и народу долази добро од среће, а зло од несреће (Ормузд и Ариман, Бог и ђаво и т д.), па владика не зна у напред, од кога му је то дато, да види више од осталијех. Ако сретно сврши замишљени посао, дала му је срећа; а ако ли пак пропадне и он и народ, несрећа му је дала ту видовитост, да га навуче на пропаст."

(Свршиће се)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

═ Срп. кр. академија наука у Београду наставља неуморно свој озбиљни рад на пољу науке и уметности и ових дана обогатила је српску књижевност опет новим издањима научних књижевних радова. Тако је од органа академијског **„Гласа"** изишло три књиге са овим саставима: Књига 24. доноси **„Село"** из дела *Стојана Новаковића*: *„Народ и земља у старој српској држави"*. Ово су резултати пишчева истраживања друштвенога стања и народнога живота старе српске државе; у овој су књизи ове теме обрађене: село као јединица државног и народног организма, карактеристике целокупног насељења, село у управном организму старе државе, унутрашње појединости сеоског организма, имовни, лични и работни одношаји старих села. Књига 25. доноси **„Драмске назоре"** од *Матије Бана*, прочитано у седници академије 3. децембра 1890. Књига 26. доноси — као што смо и недавно забиљежили, чланак М. Петровића: **„Артески бунар у Сомбору"**. Осим тога изишле су и две нове књиге **„Споменика"** кр. академије (VIII. и IX.) У осмој су **„Српски народни везови"**, што их је прибрао *Вид Вулетић-Вукасовић*, са четири красно израђене бојадисане таблице српскога веза, и у деветој књизи има: **Хрисовуља цара Стефана Душана,** гробу мајке му краљице Теодоре; за тим: **„Српске старине по Македонији"** и **„Белешке дра Врауна из српских земаља г. 1669.**; све је ово исписао и приложио вредни и учени наш писац *Стојан Новаковић*, којем нека је хвала и на овом, као и на сваком његовом књижевном послу, који

ће сви бити од вечите користи по наш сиромашни у томе послу народ.

= Изишао је и први српски календар за г. 1892. А то је „**Српски велико-кикиндски календар**“, што га већ од дванаест година издаје књижара Јована Радака, и који осим календарског дела доноси у „Књизи за народ“ ове ствари: Лепа Јана, песма Љуб. Лотића; Синуло је... цртица са села од Јов. Протића; Подижимо вртове од —т—; Мајстор Јова, песма Љ. Лотића; Пољски железни путови од —т— На развалинама, приповетка из народног живота; белешке за дом и привреду; На мразу накаљао, из живота мога бате Аврама од —т—; Искре и одсеви из разних страних песника од Љ; Шала и забава. Цена 25 новч.

= Добили смо трећу свеску Матичиног „**Летописа**“ за ову годину, а по реду књигу 167. У њојзи су ови књижевни радови: Прилози за историју Црне Горе од *Марка Драговића*; Цар Јован, хисторијска трагедија у пет чинова написао *Миша Поповић*; Успомене из Италије, од дра *Ђ. Дере* Може ли школа бити без телесне казне? од *М. Нешковића* Говори у свечаним седницама књиж. одељења (у спомен Јовану пл. Наки од *А. Хаџића*); Књижевност; Гласник. — Као што се види садржај је одабран, 'а желети је, да се „Летопис“ што већма рашири и међу оним сународницима нашим, који нису чланови Матичини. Наши свештеници и учитељи могли би много на овом раширењу порадити.

= Изишла је у Београду *тридесета* књига издања Чупићеве задужбине и доноси врло занимљиве приче **о кнезу Милошу Обреновићу**, од нашега вредног књижевника *М Ђ. Милићевића*, који уме тако слатко и тако лепо српски да приповеда. Приче је ове слушао писац од лица, која су била близу покојноме кнезу. Милош се у овим причама огледа онакав, какав је био. Има до душе по гдекоја прича, која не би пристала у читанку за више девојачке школе, али писац је хтео Милоша да прикаже онаквог какав је био у животу и у разним одношајима живота. Но писац се старао да по гдекоју истину, која је била „гола нага“, „одене велом тако провидним, какав му је гипкост српског језика могла дати. И тако ће се истина видети свуда, само ће вео прикривати по неке нежне очи да не виде што не желе видети“. Све те приче разделио је писац на ових десет одељака: Милош у кући, Милош према женама, Милош у тековини, Милошева околина, Милош у рату, Милош у политици, Милош у суђењу и управи, Милош према вери и према обичајима, Милош према науци и научницима и Милош према противницима својим. У књизи има свега 214 прича.

= Од београдске „**Отаџбине**“ изишле су свеске 115. и 116., ове за сада још под уредништвом власника „Отаџбине“ дра Владана Ђорђевића. Од сада ће — као што смо већ јавили — уређивати је *др. Милан Јовановић*, који је до сада био сарадник њезин. Др. М. Јовановић је одличан српски књижевник, признат естетичар и члан кр. српске академије. Уверени смо, да је „Отаџбина“ добрим рукама поверена, те да ће садржај њен и од сада бити одличан и изврстан.

= Недавно је изишла једна мала књижица на мађарском језику под натписом: „**Visszhangok**“ *(„Одјеци“)*, у којој је низ песама које оригиналних, које пак преведених. Песме су те из пера *Јосифа Сулика* из Ст. Бечеја. Међу преведенима има у тој књижици и пет красних песмица нашега диčнога *Бранка Радичевића*. Писац вели у предговору, да је натпис овим песмама с тога „*Одјеци*“, што би он најлепшу награду за своје смерне песничке радове у томе нашао, кад би песме његове заиста покренуле одјеке у души читаочевој, а што се *преведених* песама тиче то је писац тежио, да буду његови преводи *верни одјеци страних песника*. Од Бранкових песама изишле ове у Суликовом преводу: „Молитва“, „Путу крај“, „Девојка на студенцу“, „Кад млидија умрети“ и „Цић“. Нека је хвала овом мађарском песнику, што се потрудио да упозна свој народ са неколико дичних алемова из наше лепе књижевности.

= Мађарски недељни илустровани лист „**Ország-Világ**“ донео је пре неколико недеља симпатичан чланак *о српским народним песмама.*

ДРУШТВА.

(**Матица српска**) „Матица српска“ расписала је ове награде за књижевне радове: I. Из задужбине *Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зовукове* за 1892. год. награду од 50 дуката за дело: „*Историја српске школе у аустро-угарској монархији.*“ Уједно се напомиње, да су из ове задужбине с роком до краја ове (1891) године расписане ове награде: 1. Историја српске књижевности, за школу. Награда 100 дуката. 2 Историја Срба у Угарској од најстаријих времена до данас. Награда 100 дуката. 3. Расправа о Буњевцима за „Летопис“. Награда 100 дуката 4. Популарна естетика за одрасл̓ије Српкиње. Награда 50 дуката. II. Из фонда *Јована пл. Наке В. С. Миклушког* за г. 1892. 1. Ова дела: 1. Роман, драма или шаљива игра, приповетка или новела из српскога живота. Награда 50 до 100 фор. Рок Петровдан 1892. 2. Књига за народ о заражљивим болестима. Награда 100 до 300 ф Рок Петровдан 1892. 2. За саставке за „Летопис“: 1. Студија, монографија или расправа из српске историје. 2. Студија или расправа из српске књижевности. 3. Студија или расправа о бројном, привредном и просветном кретању српског народа. 4. Земљописна или етнографска расправа или путописи о српским крајевима и земљама. Награда је за сваки такви саставак 50 до 150 фор. према величини и вредности дела.

РАЗНО.

(**Кад је најлепше у Египту.**) Ништа није тако лепо видети као Египат у два доба године. Попнемо ли се у месецима јулу и августу на какав брег или на велике каирске пирамиде, онда ћемо видети пред собом пусто море, над којим се издиже неброј вароши и села са многим шосејама, које воде из једног места у друго; све је то измешано шумицама и воћним дрвима, од којих се виде само врхови. Ту перспективу завршују брегови и шуме, који стварају красан видик да се краснији не може видети. У јануару и фебруару личи цео предео лепој ливади, које зеленило, украшено цвећем, очарава очи. Са сваке стране виде се стада пландујућа у равници са небројем радника и вртара. (**М. П.**)

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 41. У НОВОМ САДУ 13. ОКТОБРА 1891. Год. XVIII.

Професор АЛЕКСАНДАР САНДИЋ,
у српској великој гимназији новосадској, књижевник српски, и т. д.

ОПЕТ ПРОЂЕ...

Опет славно лето прође,
жута јесен ближе дође,
а дужа је ноћ . . . .
Сва природа већ се спрема,
да у миру сад продрема,
љуте зиме моћ. . . .

Листак с' гране доле пада,
Обори га изненада,
ледна мраза студ. . . .
Цветак красни, вене, гине,
претешке му зле судбине
мрзовољна ћуд. . . .

Ал' кад хладна зима мине,
И пролетње сунце сије,
Озелени гај;
Сва природа једним махом,
Оживеће новим дахом,
И створити рај. . . .

Али ја, ког јесен сећа,
Топла лета и пролећа,
Питам себе сам:
Хоћу л' у том рају бити? . . .
Ил' ћу с' дотле преселити,
у *вечности* храм???

13. септембра 1891.

Васа Крстић-Љубисав.

НЕВИДЉИВА ЗВЕЗДА.

Од Мавра Јокаја.

Пре неколико година упознао сам се са једним трговцем, по имену Дретн, по народности Енглез, он се беше у својим млађим годинама борио у енглеским редовима против непријатељâ шаха Акбара, који беше позвао у помоћ да га одбране; па онда у том рату је добио рану те услед тога остави се он војништва па доцније постане трговац.

Он ми је доцније причао ову причу, која ће многом изледати врло чудновата шта више многоме може бити и невероватна, али ме је он тврдо уверавао да је тај исти догађај био потанко описан у једном листу, управо војничком органу, који се посебице бавио овим ратовањем

Ево му приче:

I.

Храм Саулов.

Акбар I., отац и владар садањег владара у Хиндустану, беше позвао Енглезе у помоћ против спољашњих непријатељâ му Притиснуше га ода свију страна; са једне стране распрште му чете господар Мијоре, Хидер-Али; с друге стране дође суседно номадско племе из својих брда и упаде отимајући и пустошећи у унутрашњост државе, освоји Делхи; те тиме начини држави штету од двеста милијуна гвинеја. Па у таком стању не остаде му ништа друго него да се преда Енглезима да га ови одбране. —

Под заштитом енглеском поче држава опет да јача и ма да је много изгубила поред своје самосталности ипак се беше ослободила од спољашњега непријатеља. Номадско племе опет се повуче у своје неприближне планине, зацело је оно дивље стање сакривало стотинама година у Хиндукушу и Хималаји те Номаде, а сада се на обалама Синд-а и Гангеса подижу станишта енглеских трговачких друштава на истом зар месту где некада стајаху колибе номадских племена. —

Само једно племе најупорније се владаше. Када се већ и заборавило за остала племена тада упадоше чете из својих нестановитих пустиња, из пећина Соломоновога брега, које пешке — које на коњу а неки и у својим војничким кожненим чуновима, на којима се усуђиваху возати се и по Индусу, који међу бреговима истиче Они јурише амо непосредно следећи страшној вести о свом доласку; убијаху, све што је смртно, отимаху све што су угледали, а кад приметише да озбиљно против њих устају, нестаде их исто тако брзо као што су били и дошли.

Њихове најезде, биваху све чешће, све несносније, народ је дрхтао чим би ко споменуо име им; то беше сасвим оправдано; јер куд су они једаред прошли постала је земља за дуго и дуго неплодна.

То беху Афганци.

Кад сам и ја по наредби дошао у Ис-

точно-Индијску војску још беху они страх и ужас, оних, који им беху близу. —

Једаред упадоше они у добро, које је било својина куће Блакфорт; на лицу места не беше живог дрвета, нити икакве биљке, нити развалина, бар да се могла распознати која човечија лешина, не само да је поубијано, порушено, него у потпуном смислу речи све беше уништено. Само разбегли суседи при повратку рекоше да су ту били Афганци. —

Е то се није могло више гледати. Док се дивљи суседи ограничаваху на спаљивање села нико није помишљао да им квари вољу; али кућа Блакфорт баш једна од најважнијих фабрикарских кућа у Енглеској елем није се могло тако олако пропустити разбојнике.

Одмах би одређено подобро одељење војске из Калкуте, то одељење се састојало из четири батаљона ловаца, четири дивизије карабинера коњаника читава батерија топова са једном компанијом пијонера, код којих ја бејах поручик.

Све до пограничне планине Малавер не добисмо никаква отпора, овде онде наилажасмо само разорена, попаљена села, исечене шуме, све показује да су ту били Афганци.

Сеча шума је у неколико обрана Афганаца; — када их ко гони а они претестере до пола стабла дрвећу, поред којег води неизмерно дугачак пут а када им гониоци дођу на та опасна места, гурну се дрвета једно на друго и тако са страшном хуком закопају силне животиње и људе

Одмах првих дана, пре него што смо јединог Афганца видели, био сам ја очевидац једне такве катастрофе; предњу стражу која је маршовала пред дивизијом карабинера у једном тренутку поклопи читава шума у грдним гомилама. Према овој несрећи је наша експлозија као нека играчка. Силним крхањем падоше дрвета једно на друго, а непрестано хујећу грмљавину одједаред надвика нека страшна рика: смртни вапај притиснуте дивљачи и тица, и у истом тренутку подиже се шумске развалине читав облак тицâ, који је одједаред помрачи цело небо, и то са таким цвркутом и цикутом који заглушује уво човечије —

На нашу срећу добро што није приспела и дивизија каваљерије; само два коњаника на коњима падоше као жртва и то који су напред ишли. Још и сутра дан имали смо посла са стаблима која нам беху препречили пута и тек онда смо могли продрети кроз шуму кад смо топове оставили.

Вођа наше војске, Сар Браудинг, не даде се никаквим препрекама навести на повратак, него идућег дана издаде заповест да се напред крећемо.

Око подне дођемо до подножја Хиндукуша, одакле из шума кедрових истиче река Сепра. У даљини угледасмо врхове Соломонова брега, који, вечитим снегом покривени, сачињаваху највиша места овога ланца од брда

Ово беше већ земљиште Афганаца. Путем наилажасмо вазда празних села, из којих се, на глас о нашем доласку, разбеже све што је живо. Не ништа друго но из лêпа сазидане колибе.

Међутим вићасмо пред нама сваки час поједине, дивљачког изгледа јахаче, са великим високим и шиљастим клобуцима, где искачу из шуме па их за час опет нестане, и то правилно у таком удаљењу, где их неможе домашити пушчано зрно

Јахачи се ти појављиваху све у већим гомилама, и у већем броју шта више и све ближе, а Малајци, које ми собом доведосмо, шиљани као уходе у напред долажаху са том вешћу натраг да су се Афганци на оној страни Сепре у грдном броју искупили и да чекају на нас, како би нас препречили у пребројењу реке.

Када смо приспели на то место, овако се распоредисмо: пешадија се сакри за жбуње, које покриваше овострану обалу, па док је читав батаљон ловаца јурио према реци пође велики део коњице, у трку уз реку, да би тиме прелазивши плићи део воде, заишао непријатељу за леђа —

Када је прснула прва ракетла међу жбуњем, оживи све у једном тренутку; стотинама човечијих прилика и пешке и на коњу, који су досад били сакривени, искочише с обале из жбуња и стења, па и не избацивши ни један метак, и не махнувши сабљом појурише без икаква реда према далекој шуми.

Ми мишљасмо да смо лако уклонили препреке прелаза преко реке и сместа почесмо правити мост из једно за друго свезаних бамбусових стабала, за прелазак преко оштре и брзе реке.

Али нисмо валда ни до пола реке дошли, кад уједаред на неку грозну вику, која

долазаше са свих страна, као на неки знак појури одасвуда безбројан дивањ народ, па стаде војнике у прелазу са свих страна нападати.

Не беше мени то прва битка, али још не видех непријатеља који је толики страх задавао, ове дивље, црне људске прилике на својим копрцавим коњима. Из мрачних и црних лица, који су скоро сасвим били обрасли брадом као угаљ црном, светлише се немирне, оштре и крволочне очи, црне као ноћ. И одело им беше дивље, тако несбично као да ови људи начинили неки народни обичај, да ко што више може изгледа грознији и страшнији, а кад их човек чује да говоре као да слуша говор демона. Све што је човек слушао или читао у бајкама, ужасно, чудновато, надземно и подземно, све му је то морало тада на ум пасти при погледу и слушању на њих, којих говор не беше ни налик на људски.

Наши батаљони образоваше за час каре и пустише жестоку ватру на своје нападаче.

Али војници пуцајући ни мало не покренуше урођенике, него као да су пуцали само у безживотне сенке; уздуж на коњу лежећки јахали су све ближе, тако да су се виделе само уздигнуте главе и светле очи; они облетаху наше четвороkуте (каре́-је), подвикујући нам, с пакленим и крволочним подсмехом оне ужасне речи, које изгледаху да нису створене за човечије уво и језик. —

Положеним бајонетима очекиваху наши војници нападај. Али пре него што су требали употребити своје оружје, одјекну из шуме као неки звук рога, али који више личи рици какве крволочне животиње. Како то зачуше наши нападачи, за секунд су скочили на коње па одјуриште с неким ужасним подсмехом и хијенском дреком, одскачући на својим коњима са рапавом гривом натраг у шуму.

За мало па се зачуше у даљини трубе наше коњице, чији прелазак је без сумње био узрок изненадном одласку наших нападача; наша пешадија пређе брзо мост, неколико ракета̂ прснуше за бегунцима у честу банана̂, затим у војеном реду пођосмо гонити Афганце. —

Наша коњица је и достиже али само неколико минута трајаше борба: јер изгледаше да се Афганци боје, будући су још слаби, да с нама битку започну, него се чинило да они очекују још војске. —

Ми смо их гонили до мрака. Последња тачка до које дођосмо беше нека усамљена зграда на одломку неког брда, и та би зграда по тврђењу наших Малајаца пратилаца, имала бити *Храм Саулов*.

То беше управо развалина, и то не као што су то обично друге развалине, олупане и истрошене Зграда стојаше право и чврсто, као да је зграда само прекинута зидати па као да хиљадама година чека да се настави зидање. Најтврђи материјал је употребљен за зидање, шарени пурпур и црни базалт, коме зуб времена још ништа није нашкодио; глаткост површине је још увек као огледало, само где додирује један камен други тамо је дивна природа однеговала алоје и кактусе. —

И сам стил зидања беше тако необичан, тако јединствен, смео и дрзак да га нигде није наћи на делу *људских* руку: смели сводови, горостасни архипраф па и све друго показује да овде некад живљаху виша, јача и моћнија бића него сада, сад звали се они демони или људи. —

На страни ове величанствене развалине стоји мала из лѐпа сазидана колеба, као ластино гнездо; подсмехан знак, колико мањи и телесно и душевни простор треба садања генерација од својих титанских предака. —

Услед мрака несмо могли даље путовати Зато се утаборисмо на много даљој равници која беше обрасла жбуњем и бататима, а зато и беше врло згодно за војничке таборе Храм Саулов лежаше неколико хиљада корака од нас далеко, примајући велике димензије при светлуцању звезда; а поред њега обрасле палме изгледаху у даљини као суве сламчице, где се повијају и лебде. —

(Наставиће се.)

ИЗ ПЕСАМА К. ТОТА.

I.

Веси ми се, да ме друштво
Расположи кад-кад мало,
Само на те нек помислим,
Па ми воље већ нестало!

Ако ли ме жалост кињи,
На мах ће ме да остави,
Само нек се тебе сетим,
Ао: чуда у љубави!

II.

И сада те гледам, селе,
Без престанка — тако рећи;
Свакога се часка мењаш,
Јер ти баји све су већи.

Можда није та промена
У цртама твога лика,
Него љубав снажније се
Разгорева у меника!

Ив. М. Поповић.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Наставак.)

XII.

Кад човека гони несрећа, она не долази сама, него долазе с њоме још више, да би тим што пре оборила своју жртву. Тако је било и код Гловацкових, од којих су на Перову живела последња два члана, један утучен душевно а други телесно. Без жеља и радости живела је Ванда а само због тога да чува успомену на свога мужа, па можда јој баш и због тога и дала природа телесно здравље, да је што више може мучити. Жига је већ од године дана амо непрестано кашљуцао и из дана у дан све више венуо. Па као што је он телесно опадао, тако су исто и његова подузећа опадала. Нису му се испуниле оне лепе наде с којима је некада дошао на Перово. Па није ни чудо. Он сам није био млинар, него се и сувише ослањао на слуге, који нису били вешти млинарском послу као што би требало, или су пак из саме злобе радиле на штету господареву. Сваки час је требало што шта оправити, што је доста коштало, а осим тога није се могао такмачити са великим парним млиновима. Жига није био толико имућан, да би он могао подићи такове млинове. Заслуге није било толико, да може господски живети, па је с тога и живео скромно. Уједно му је и болест захтевала новчаних жртава и то је још већма ускорило пропаст свега имања. Није могао више уредно плаћати жито, него га је узимао на веру; али повериоци му од тог доба давали лошије жито те људи отпочеше слабије куповати његово брашно, које је најзад морао продавати на своју штету, само да би могао тачно одговарати према повериоцима. Дугови су тако непрестано сами расли и напослетку их је било толико, да Жига није могао плаћати ни саму камату.

Ванда се испочетка није мешала у Жигино трговање и управљање имања. Удубљена у своју несрећу сањала је она о прошлим срећним дневима и ретко се кад с ким разговарала. Дуго времена није ништа радила, него је само читала, али не да у читању нађе утехе, него да њиме прекрати несносне дуге часове. Брат, који се и сам није радовао животу, пустио ју је на миру да ради шта хоће. Па ни свој жалостан положај јој није хтео открити, јер му она не могаше дати ни савета ни помоћи. Али кад он беше сваки дан све тужнији, Ванда се не могаше уздржати, те га једног дана умиљато запита:

„Реци ми искрено, Жига, како се осећаш?“

„Рђаво; зар не чујеш како кашљуцам?“

„Даће Бог боље. Ти колико си пута већ кашљуцао, па си се ипак предигао. ‚Ко дуго кашље дуго и живи‘, вели наш народ.“

„Вели, вели,“ потврди и Жига, „али ја још нећу дуго кашљати.“

„Немој тако говорити. Ако ти наскоро

не буде боље, иди опет неко време у Горицу па и даље на југ.“

Жига се горко насмеши, тужно мане главом говорећи:

„Доцкан је већ.“

„Зашто да је доцкан?“

„Зато јер нема поднебља, које би ми могло дати нова плућа, а осим тога се ја и не могу маћи с Перова.“

„Прве речи потичу из твоје малодушности, а последње ја и не разумем.“

„Нисам хтео, Ванда, да ти множим јаде твоје, али ти даље не смем тајити праву истину. Још данас сам ја само привидно господар на Перову.“

„Како то?“ запита га изненађено Ванда.

„Све је пропало; заплео сам се у велике дугове, и кад би моји повериоци заискали новце своје, морао бих још овај час ићи са Перова.“

„Зар си ти имао тако мало поверења у мени, да си могао до данас све то прећутати? Та то ја нисам Жига заслужила,“ пребациваше му ојађена сестра.

Он равнодушно одмахне рамени и не одговори јој ништа. Кад Жига нехте ништа одговорити, заче Ванда поново и рече одлучно:

„Ти ћеш остати, Жига, на Перову па и ја с тобом. Царска милост ми је подарила сталну мировину, па по том смем подићи своју кауцију. С њоме поплаћај дугове, а ако и то буде мало, узајмићу на своју кућу у Љубљани на отплату.

„То би била велика жртва, коју ја не бих могао примити од тебе.“

„Немој ништа говорити. Да изнова започнеш какав посао, то никако не можеш у твом садашњем положају; јер ако ти чисти горски ваздух не поврати здравље, варошки ти за цело неће. А и ја — и ја највољпем да останеш на Перову.“

Жига се неко време опираше, за тим се предао, примио је сестрину помоћ и почео да премишља како ће ово или оно да поправи, те да буде веће хасне од млина. Тешио се, да је као новајлија дошао на Перово, те није био послу вешт, али да га је сада искуство научило. Само је то захтевао од сестре, да се млин одмах на њу препише чим се поплаћају уклоњени дугови. Ванда није испочетка хтела на то да пристане, јер би трговци онда изгубили веру у њ; али кад Жига не хтеде друкчије, изговарајући се на своје слабо здравље, пристане напослетку и она За кратко време било је опет све у свом реду. Жига је опет био расположен, јер се опростио највећих брига. Ванда се пак необично радовала, што је помогла брату и што ће и на даље остати на селу, јер би јој било врло неугодно, да се пресели у Љубљану и да се креће међу људима који су имали још да очекују што од свог живота.

Али и великодушне жртве Вандине су биле без успеха Повериоци их до душе нису сваки час узнемиривали, јер су неки били намирени, а други су добијали велику камату; али све то није очувало имање од пропасти него је само за време задржало Жига је мало доцније постао неспособан за сваки рад, кашаљ га је све већма и већма узнемиривао, тако, да је морао лећи у постељу, из које се није читаве зиме подигао. Сестра му је угађала колико му је више могла и по упутствима његовим водила је посао у млину. Тешила га је, да ће му бити на пролеће боље и обећавала му, да ће му у будуће помагати у раду те да тако сваки дан има по неколико слободних часова, да с Перуном може ићи по рудничким шумама и да поткрепи здравље своје Жига се увек умиљато смешио, кад му је сестра тако говорила, и више пута јој захвално стискавао руку, али никад није веровао, да ће се те лепе сестрине наде икада моћи остварити. Па и имао је потпуно право. Кад је дошло пролеће, њему је било још горе Дан у дан долажаше му лекар из Камника па и из Љубљане, али ни један од њих не даваше Ванди ни трунка наде, него јој оба рекоше, да буде на све спремна. Месеца априла је Жига мирно умрьо. Сестра га је пренела у Љубљану и сахранила у породичну гробницу.

XIII

Сутра дан после братовљева погреба, седела је Ванда сама у некадашњој гостинској соби куће Гловацкове, па се тужно замислила. Од читаве породице њихове још је она једино жива, али ни она не носи више породично име. Тако је Ванда премишљала, кад неко закуца на вратима и уђе у собу. Био то стари Слапар, миран и поштен грађанин, кога су Гловацкови врло поштовали, као добра и мирна суседа.

„Добро јутро, госпо!“ поздрави Ванду.

„Добро јутро, г. Слапаре,“ одздрави му Ванда, „Шта вас је довело до мене у мојој великој беди.“

„Немојте ми замерити, госпо, што вам досађујем. Никад нисам досађивао вашој кући па и данас сам се тешко одлучио. али имам нешто на срцу, што бих вам радо казао ако бисте ме хтели саслушати.“

„Ви говорите, драги Слапаре, као да смо са свим једно другом туђи. То није лепо. јер смо били увек добри суседи, а мени сте били сведок најлепших тренутака мога живота.“

„То је све истина, али ипак нисмо једнаки. Случајна несрећа не одузима никако човеку племство; а ја, који много памтим, добро знам, каква је разлика између мене и вас“

„Ту разлику никад ја нисам признавала, ја само оно племство ценим, што га човек сам задобије својим поштеним и корисним радом или умним знањем својим. Што се неко рађа од племенитих родитеља то је пуки случај и никако његова заслуга. Та неке племенита им крв није могла уздржати, да човечанству не буду на поругу и срамоту.“

„Биће тако, као што ви говорите, ја знам само то, да сам се небројено година морао мучити, док сам стекао толико, да сам могао мислити на женидбу. Сад сам већ остарио а деца ми још нису одрасла. Ћерка ће ми се наскоро удати, ако јој се нађе прилика а син ми иде још у латинске школе, и бог би знао, шта ће од њега бити. Али куд сам ја отишао! Хтео сам вам само рећи, да сам већ много искусио и да би као добар пријатељ могао дати коме савета за живота. Немојте ми замерити, милостива госпо, али шта ви мислите сада радити кад вам је и брат умрьо?“

„Остаћу на Перову и радићу даље с млином Толико ћу моћи заслужити, да могу живети, јер ја нетребам много. Рад и брига ће ме забавити, па нећу мислити на своју несрећу“

„То никако немојте,“ одговори јој одлучно Слапар и махне главом. „Дуга има и сувише, па га не можете отплатити, да сте баш и вешти у том. Али сте ви, госпо, племићка и ја знам добро, шта то значи. Свет вам је данас врло чудноват; људи вам се хвале некаквом међусобном једнакошћу, па ипак нема ни два човека на свету са свим једнака. Па и кад би било одиста тако, како садашњи нараштај тврди, ви опет нисте за млин. Ако се за кратко време не опростите тих брига, ви ћете наскоро изгубити све оно, што је још данас ваше.“

„Не, не, ја нећу да идем са Перова. Свом силом ћу радити, управљаћу мудро и живећу скромно; а то ми неће бити тешко, јер сам се ја већ и тако одавно одрекла свега света.“

„Верујте ми, госпо, све вам то неће ништа помоћи Колико ја познајем садашње трговачко и обртничко стање, могао бих вам само један савет дати: Продајте млин и исплатите дугове. Кућу у Љубљани ћете очистити тако од дуга, па ћете од станарине и од мировине моћи још увек добро живети, као што и приличи вама.“

„Све, само то не!“ одговори Ванда а тврдоглаво одби добар савет свог поштеног суседа.

„Како је по вољи,“ одговори јој мирно Слапар. „Само ми је жао, што вам не могох доказати. Али немојте ми замерити. И покрај тога ћемо ми и на даље остати добри пријатељи, па ако би икада што затребали, обратите се само на мене. Што год узмогбудем, учинићу за вас било саветом, било материјално.“

Ванда је била убеђена, да је Слапар добро мислио и да је имао право; али како није хтела да се пресели у варош, тешила се, да се и он можда вара и надала се, да ће се она моћи одржати. С поштеним човеком тим хтела је и надаље да остане у пријатељској свези па га је за то и замолила, да јој преко лета пошље на неко време своју кћер ва Перово, да има друштво, а девојчету на селу баш неће шкодити. О вакацији би могао и син му доћи са сестром. Слапар је није хтео вређати, па с тога није одбио позив, него јој се још и захвалио и обећао, да ће послати обадвоје.

Ванда се још тај исти дан вратила на Перово и отпочела је вредно газдовати. Кад је једном отишла у Љубљану, довела је Милку Слапареву са собом и тако ју је заволела, да је не хтеде пустити кући док није дошао брат по њу; али и он је морао читаву недељу дана остати на Перову. Ванди је то мало друштво добро чинило Особито је радо слушала младог Слапара, који јој је с великим одушевљењем говорио о словеначким на-

родним стварима, о напретку књижевности словеначке, о народним друштвима, о школама и у опште о свему, што је било ново у народном покрету. Живо се сећаше Ванда тада младих својих година, и то оних, када се скупљаху господа код покојног јој оца, да се посаветују о народним стварима Више пута се умиљато насмејала на сина Слапарева и никад му ни у најмањој ствари није противречила. „Нашто омладини рушити лепе идеале, кад су и тако кратка века,“ мишљаше Ванда, па га и даље пажљиво слушаше. Њу је занимала свака ситница, јер је била уверена да и словеначки народ има своју културну будућност, као што је често говорио и њезин отац. С младим родољубом се врло јако опријатељила и то с тога, што је с њиме увек разговарала само словеначки, и што га је непрестано подстицала на истрајност. Више пута је он говорио својој сестри: „Зашто та госпа није богата, зашто нема честита мужа; та колико би онда само задобио словеначки друштвени живот с њоме!“ Као на какав изгубљен идеал гледаше он на Ванду, па ни у Љубљани није пропустио прилике, да с њоме говори и да јој исприча, шта се догодило; она му се увек необично радовала и било јој пријатно, што има још некога на свету који је штује.

Од како је Ванда предузела сама управу на Перову, морала је више пута послом ићи у Љубљану. Час је ишла трговцима, да купи жито, час брашнарима да или нуди своје брашно или да покупи заостали дуг. Она се није стидила свог посла. Упоред свега тога је ипак остала поносита племићка. У вароши се носила увек врло укусно и елегантно. Најрадије је носила црну свилену хаљину. на лепој очешљаној глави имала шешир од чипака, а на рукама опет рукавице пепељаве боје. Тако обучена изгледаше још много лепша и једног дана је код неког житарског трговца тако очарала неког хрватског грофа. да је озбиљно запросио. Али Ванда је волела скромни живот ма да се мучила за своје мале потребе, него да изневери свог Бранислава, кога јој је смрт тако брзо уграбила.

И тако се Ванда и против воље и опет упознала са светом, кога се пре толико клонила. Једном се шта више састала са доктором Малком, кога је била већ и заборавила. Случајно оде свом одветнику, кад у један пут уђе у собу неки странац. Одветник поздрави весело странца, пожури му се на сусрет и стисне му радосно руку. Ванда се окрену и окамени се. Пред њом је стојао први јој младожења Врло се јако био променио, од кад га није видела. Међу ретком косом било је много и седе, а опало румено лице није показивало најбоље здравље. У служби му је била срећа наклоњена, брзо је једно за другим био одликован и помицан у више степене и кад је са другим немачким чиновницима морао да оде из Хрватске, преместили га у Беч. Тада се још није био оженио. Због болести морао је ићи по разним купатилама. У једном од тих упозна се са богатом постаријом удовицом и кад је поправио здравље своје. узео ју за жену. Необично се зачудио, кад је код одветника нашао некада толико слављену Ванду, која га је својом лепотом и опет очарала, да би, кад би био нежењен одмах је запросио. Ванда се умиљато насмешила на њ и запитала га с пуно саучешћа о његовим приликама. Између њих двоје је нестало стара непријатељства, и у пркос свима ударцима судбине, Ванда се није кајала, што је другом дала руку и срце своје. и ако је то било за кратко. Живо се сећаше свега, што је било и нашла је само нешто, што је прошлост њену узвишавало над садашњошћу, а то је била нада. Најнесретнији је онај човек, који се ничему не нада; а Ванда је тек сада већма него икада осетила и познала своје жалосно стање. Али не, још није изгубила сву наду, јер се надала да ће на оном свету опет наћи своје миле и драге и све остало, што јој на овом свету није било суђено.

(Свршиће се.)

ПРОФЕСОР АЛЕКСАНДАР САНДИЋ

књижевник српски.

(1861.—1891) и (1866.—1891.)

I.

На појутарје стогодишње прославе Симе М. Сарајлије, дана 6. (18.) Октобра, у Недељу ов. год. прославио је и поштовани сарадник листа нашег **Александар Сандић**, професор српске вел. гимназије Новосадске, своју двојаку светковину: 25.-годишњицу учитељевања на гимназији истој, и 30.-годишњицу свог рада на пољу књижевном. Поштоваоци проф. А. Сандића, и особито његови ученици за ово четврт столећа, поздравише са свих страна ту двоструку свечаност слављенику. И ми с наше стране, придружујући се поменутим поздрављачима, честитамо од срца то ретко славље нашем пошт. сараднику „Јавора“ и драгом пријатељу још из младости; а држимо, да смо учинили по жељи и вољи својих цењених читатеља и читалица, што ево донесмо на првој страни овог броја „Јавора“ и слику слављеника истог, и што ћемо да изнесемо у чланку овом главније црте живота и рада проф. А. Сандића

Александар Сандић родио се 14. Маја у Великом Бечкереку, жупанији Торонталској — у кући ратарској, од оца Прокопија и матере Јованке, братичине чувеног негда игумана и настојатеља манастира Хопова *Иринеја Радића*.

Претци А. Сандића старином су из Шајкашке, и породица им јака задруга била Дед му се звао Јован Војиновић и пребегао из Чуруга у Вел. Бечкерек, кад оно Шајкаши као и други граничари морадоше поћи у рат на Немце. Граничари не хтедоше, изговарајући се својим официрима, да су они дужни по привилегијама само чувати кордон и војевати на Турчина. Кад војене власти окрену силом, све најбољи момци из Шајкашке раштркају се и побегну куд је ко могао; поменути Јован Војиновић у Бечкерек, где се прикрије код најбогатије некад тамо породице српске *Грњанских* и промени презиме по баби својој **Санди** (Александри) у Сандић.

Александар Сандић је остао још за малена сироче, без оца и мајке, те је, после 1848. године, већ морао сам за себе бринути се, док је изучио нижу гимназију у свом родном месту Бечкереку. Са благодарношћу спомиње увек имена својих првих добротвора: професора Бечкеречке тако зване *„Латинске школе“ Тому Матејића* и његову супругу *Јулку*, (која је по матери била од рода славног оног у Русији генерала Зорића, од чувене Бечкеречке фамилије *Стојковића*); исто тако захвално спомиње и имена добротвора: угледнога некад трговца у Бечкереку *Симу Стајића* и супругу му *Сидонију* плем. *Дука*, и по том брата свога од тетке по матери *Љубомира Панића*, тадашњега протиног капелана, данашњег окружног проту Бечкеречког, и супругу му *Милку* (кћер проте *Данила Стајића*, знатнога негда говорника црквеног и *песника српског*).

Ови се примише сирочета А. Сандића и потпомагаху га, те је, као што је напред речено, нижу гимназију могао изучити и прећи у вишу гимназију у Темишвар, где је гимназијске науке довршио и положио испит зрелости године 1857. Од туда је после отишао на универзитет у Беч и изучио права на факултету правном и уз то на философском словенску филологију код чувеног слависте *Др. Фрање Миклошића*; некоје колегије слушао је и на рим.-кат. богословском факултету онде, јер се спремао за калуђера.

А. Сандић се и у Темишвару много напатио, учећи туђу децу и сам учећи тамо гимназију. Тек кад је као добар ђак прочуо се и у седми гимн. разред доспео, подари му Kањишки велепоседник *Лукач*, зет народног добротвора *Сервицког*, стипендију од 150 фор. из руке, без расписаног стечаја и молбе Мало за тим остави други народни добротвор, *Нестор Димитријевић* Бечкеречанин, у својем тестаменту 300 фор. годишње потпоре А. Сандићу, док не сврши науке на универзитету.

А. Сандић изучивши права и уз то некоје опште богослов ке науке, као што је споменуто, потражи се год 1862. за професора на гимназији карловачкој, да учитељујући тамо, сврши и богословију, и онда да се калуђери. Буде изабран. Али тадашњи администратор и после патријарх српски *Самуило Маширевић* одбије *самовласно* А. Сандића и место њега узме за професора гимназији свршеног јуристу *Васу Пасковића*, који се такођер хтеде калуђерити и исто тако уз професуру изучити и богословију — но, пре постигнутог смера, као што је познато, умно се поболи А. Сандић, поремећен том изненадном самовољом Маширевића, а због поменуте намере своје оставши без обадве речене штипендије, отиде, место у богословију и у калуђере — у редакцију *„Ost und West“*-а дру *И. И. Ткалцу*, у новинаре. Прими се најпре одговорности за уређивање листа тога, јер дру Ткалцу услед парница преских, и што је осуђен био, беше по тадашњем закону о штампи одузето право редакторства па чак и докторат. Заслугом отуд био је рад А. Сандић да се издржава,

да узмогне полагати ригороза и постићи степен докторства. Кад се др Ткалац због многога гоњења и нагомиланих каштига тавничких поболи па уклони прво у Берлин а мало после за тим у Рим (где и данас живи) — подухвати се А. Сандић са свим, да издаје о свом трошку и сам да уређује тај знаменити онда лист свеславенски на језику немачком. А кад и сам не буде боље среће од свога чувеног предходника, те, судом у преским парницама толико гоњен, мораде се оставити новинарства, потражи он начина и другог пута, како ће доћи до уживљења свог и бити од користи народу свом.

Баш приликом преског процеса Ткалчева, на који дошао беше да слуша и др. *Јован Хаџић* (Милош Светић), позна се *А. Сандић* с Хаџићем. Овај му стане после, кад га боље познаде, као патрон гимназијски говорити да се иште за професора на гимназији у Новом Саду. А. Сандић послуша Хаџића, али се међутим искао овамо за професора и еванђелички пастор, Словак *Јосиф Подградски*, који обећа да ће прећи у православље. Кад дође до избора, по вољи владике Платона буде Ј. Подградски изабран.

Последице осуђења А. Сандића у преским парницама „Ost und West“-а беху, да му је забрањено било ригорозирање на универзитетима аустријским. Онда А. Сандићу пријатељски прокрчи пута руски прота у Бечу М. Рајевски, с препоруком дра Фр. Миклошића, да иде у Русију за професора, и он се тога прими.

Али, величанствена стогодишњица Текелијна пре тога, па онда прва омладинска скупштина у Новом Саду, и она тадашња народна струја овде у „Српској Атини“ — учинише своје: А Сандић не оде у Русију.

Још кад се владика Платон бавио у Бечу због подизања дондашње мале гимназије на велику, А. Сандић оде на подворење владици, и владика му понуди бележништво у конзисторији бачкој и обећа, кад се распише стечај за још три професора, да ће тад моћи изабран бити и за професора на повишеној гимназији српској новосадској.

Тако и буде.

Године 1866. у јесен А Сандић дође у Нови Сад за бележника конзисторијалног и изабран буде за професора, те почетком месеца Октобра исте године наступи та оба звања своја и прими се тако *службе цркви и народу свом, за чим је чезнуо од малена*.

Владика Платон навали онда на А. Сандића да га закалуђери; али се збуде другачије. А. Сандић, обишавши најпре манастире по Фрушкој Гори, и сазнав тако за сласти и почасти али и за горчине живота калуђерског, не покалуђери се него се — ожени.

(Свршиће се.)

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ОПТИКЕ.

Од Мите Петровића.

Четврта лекција.

У свакој оптичкој справи наћи ћемо као саставни део једно или више *сочива* и због тога ће бити вредно, да се мало и са тим стварима упознамо. Под именом оптичко сочиво разумева се провидно тело, које је окружено са две округле (сферичне) површине, од којих једна може бити и равнина. Очевидно им је дошло то име отуд, што многа оптичка сочива имају облик сочива, које људи једу. Кад се од напред гледају, изгледају округла као круг. Као призме тако су и сочива постала важна због појава, које проузрокује у њима преламање светлости.

На сваком оптичком сочиву замишљамо себи *осовину* То је права линија, која спаја средишта од обе облине. Између тих ср дишта налази се унутра у сочиву управо у средини средиште сочива. Сви паралелни зраци, (дакле они, који долазе из бескрајности) који паралелно са осовином падају на сочиво, састају се после преламања у једној тачци, која се и овде као код сферичних огледала назива *жижа*. Растојање њено од средишта сочива зове се *жижина даљина*. Пошто светлост може са сваке стране падати на сочиво, то има свако сочиво две жиже.

У оптици се разликују две врсте сочива, *позитивна* и *негативна*. Прва се зову још и *сабирна сочива*. Лако их је познати по томе, што су увек у средини дебља него на крајевима. Та сочива имају позитивну жижину даљину т. ј. жижа њихова лежи за сочива и преломљени зраци састају се *збиља* у једној тачци, имају као што се каже стварну жижу Пада ли н. пр. сунчана светлост на таква сочива, кад ниже се држи штит, онда се тамо, где је жижа, види врло светло место, које је уједно и јако топло, јер у њему се скупи и сва топлота зракова, који прођу кроз сочиво. Ако је сочиво само нешто

веће, онда постане ту тако јака топлота, да се лако запаљива тела као труд и слична ту запале. За то је већ доста, да сочиво има 6 цм. у пречнику и жижину даљину од 26—30 цм.; већа сабирна сочива (а произвађана су већ и од 1 метра у пречнику) скупе разуме се још и више топлоте у својој жижи, тако се у њој могу и метали да топе.

То својство сабирних сочива било је одмах познато, чим су сабирна сочива пронађена. *Мариот* је правио таква сочива од леда којима је палио пушчани прах Други физичар *Чирнхауз* правио је сочива од 9 дециметара у пречнику и са 4 34 метра жижине даљине У жижи тих сочива топили су се сви метали, вода је кључала и доказано је, да се дијамант даје сажећи.

Друга врста сочива зове се негативна или *расипна*. Сочива та су увек у средини тања него на крајевима. За њихову жижину даљину кажемо, да је негативна т. ј. жижа лежи *пред* сочивом; тако да преломљени зраци не пролазе заиста кроз жижу, него се тако разлазе као да долазе од жиже. Жижа је дакле код тих сочива само привидна и не може се због тог ухватити на штиту као што је то могуће код сабирних сочива.

Преламањем светлости кроз сочива постају ликови слични онима, што смо их познали код сферичких огледала Пусти ли се наиме светлост некога пламена, да пролази кроз сочиво, онда можемо лако његов лик штитом да ухватимо. Опазићемо као и код огледала да ће ликови бити различни по растојању између пламена и сочива и да постају како кад с једне или с друге стране од сочива. Да посмотримо најпре главнија сабирна сочива.

Ради лакшег прегледа замислићемо простор од бескрајности (од сунца, од звезда) до нашег сочива раздељен у три простора тако, да први простор иде од бескрајности до крајње тачке двоструке жижине даљине, други простор од те тачке до жиже, а трећи простор од жиже до сочива. На папиру даје се то лако оловком назначити. Пошто као што поменусмо свако позитивно сочиво има две жиже, то ћемо исто тако и пристор иза жиже раздељен замислити, дакле трећи простор од сочива до жиже на тој страни, други од те жиже до крајње тачке двоструке жижине даљине и први иза те тачке до бесконачности. То раздељење ваља имати на уму и запамтити да нарав и положај ликова, које дају сабирна сочива, зависи од оног простора, из кога светли зраци до њих долазе.

Жижа је, чули смо то већ код сферичних огледала, управо лик неке светле тачке, која светли у бескрајности Лик каквога предмета у тој даљини, ако има мерљиве границе, био би по томе једна тачка, дакле бескрајно мали као што збиља видимо на жижи, коју добијамо од сунчаних зракова. Само безгранично велики предмет могао би по томе произвести лик мерљивога растојања. Ухватимо ли зраке, што их шаљу две суседне звезде са неба, онда се добијају два лика у мерљивом растојању. Како ми погледом на сочиво сматрамо, да те две звезде леже у бескрајној даљини, онда морамо по њиховим засебним ликовима њихово растојање сматрати као бескрајно велико Тако нам незнатно сочиво открива бескрајност створења!

Помиче ли се предмет из бескрајности према нашем другом простору, онда се његов лик помиче иза сочива даље од жиже, у други простор на тој страни Док дакле светла тачка прелази од бескрајности до другог простора пред сочивом, прелази њен лик иза сочива од жиже на тој страни *до крајње тачке другог простора*. Као што се подметнутим штитом уверити можемо *лик је тај стваран, али умаљен и обрнут* Од свију иза друге жижине даљине удаљених предмета даје дакле сабирно сочиво такве ликове. *Лежи ли предмет управо у крајњој тачци двоструке жижине даљине, онда се види његов лик у крајњој тачци двоструке жижине даљине на другој страни; исти је стваран и обрнут као и пре, али је исто тако велик као и предмет.*

Настави ли тада светла тачка свој пут у други простор, онда се лик одмиче у први простор иза сочива. Кад дође управо у жижу, онда јој лик лежи у бескрајности, јер су тада светли зраци после преламања паралелни са осовином. Жижа дакле има слично својство као и код сферичних огледала, да су зраци, који из ње излазе после преламања, паралелни са осовином. Видимо, да док светла тачка од крајње тачке другога простора иде према жижи, у исти мах прелази њен лик иза сочива први простор од крајње тачке другога простора до у бескрајност *Лик је тај стваран, при том увећан и обрнут*

Пође ли светла тачка даље од жиже још ближе сочиву (дакле у трећи простор), онда њен лик прелази цео простор, што се налази пред сочивом, од бескрајности до сочива. *Лик* тај *не налази се више иза сочива него пред њим, није стваран него само привидан, при том увећан и усправљен* Лик тај не може се дакле штитом ухватити, него само очима видети

Са пламеном од свеће и једним позитивним сочивом дају се као што је већ поменуто сви наведени стварни ликови лако произвести, на каквом штиту ухватити и њихов положај и величина видети. А ликови су као што су пажљиве читалице зацело запамтиле увек онда стварни, кад им је поло-

жај иза сочива, а кад леже пред сочивом, онда су само привидни и не даду се штитом хватати Још важи и то правило, да кад предмет и лик леже на разним странама сочива, онда је лик обрнут; ако леже на истој страни сочива, онда има лик исти положај као и предмет т. ј. лик је усправљен.

Негативна или *расипна* сочива дају увек ликове пред сочивом. Исти су само привидни *Што се већма светла тачка* из бескрајности *примиче сочиву, у толико више приближује се лик сочиву и види се при том умањен и усправљен.*

Као што сферичка огледала не смеју бити јако испупчена, ако се хоће да добију добри ликови, тако исто важи то и за сочиво Тек ипак могу сочива да поднесу знатно јачу испупченост. Напротив није за добро сочиво доста, да су му само површине као што треба углачане, него и стакло, од ког је начињено, мора бити врло једноврсно. Сочива, израђена са највећом брижљивошћу, стају врло много; једновидно сабирно сочиво од 6 цм. у пречнику може коштати 12 до 15 фор. дочим обично израђена сочива при истој величини не коштају ни полу толико десетака.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОШЦИ К КОМЕНТАРУ „ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА“

од Лабуда Гојнића.

(Свршетак.)

Кад се узму горњи стихови и доведу у свезу са овима, те тако види, како главари, а особито Мићуновић гони Владику, да их не држи, већ да се ријеши, јер каже: „Свако гледа, шта ће чут' од тебе“ и „но отршај оволико љуства“, држим, да је Владика мислио: Ја више видим од вас, зато се не могу ни одлучити на корак, који ме гоните, а кад не бих видио ниште него ви, то се бих одмах ријешио, што би била срећа, кад би смо успјели, а овако је несрећа, ако због овог мог оклевања, које долази отуда, што више видим од вас, ми оволико трпимо. Али можда је опет срећа, што не бисмо успјели, што више видим и с тога оклевам, те ћемо тако доцније пропасти.

Ст. 605—607.

Јунаштво је цар зла свакојега,
а и пиће најслађе душевно,
којијем се пјане покољења.

„Јунаштво доноси са собом свакојаке невоље, али опет стећи јуначку славу човјеку је највећа награда за муке што је поднио; за том славом гине свако покољење.“ Г. Стојановић тумачи само пошљедна два стиха и то добро по мом мишљењу („успомене на јунаштво, која су пјесмом сачувана, најслађа су душевна храна, којом се одушевљавају покољења“), а о првом не говори ништа, да га и он, као и г. Решетар тумачи. Ја мислим, да тај стих ништа друго не значи, до ово: Јунаштво побиједи свако зло, другчије: јунак не подлегне никаквом злу, ма како оно било већ свако савлада.*)

Чини ми се дакле, да се у овим стиховима истичу врлине јунаштва, а кад би 605. био контраст 606. стиха, мислим да их не би везивала свеза *а*, већ *али*. Па зар народ, кога тако дивно, а вјерно пјесник слика, није посвједочио, да је цар и господар свију под небом зала, да их је сва надјачао?

Ст. 10.

Дарова му Луну, ка јабуку

„Османову жену (а кћер шеика Елебадија) Турци зваху и Камерије —, мјесец од љепоте; јабука значи овдје исто, што и дар“. Ја бих рекао, да је овдје казано, да је она лијепа, као јабука; дакле: Сан паклени (ђаволски) даде Осману Луну (шћер шеика Елебадија) за жену, а која је лијепа као јабука. Г. Стојановић другчије тумачи, али мислим нетачно.

Ст. 185

Не ваља се бити кукавица;

„Не смије се бити кукавица.“ — Г. Драговић примећује, да није све једно „не ваља се бити кукавица“ и „не смије се убијати кукувица“. У Ц Г., кад хоће да се каже, да је нешто гријех чинити (као што управо значи ово „не ваља се“) говори се не смије се, а и не ваља се. Тако: Не ваља се мрсити, као и не смије се мрсити у пости и т. д. Дакле тумачење г. Решетара не мијења ствар

Ст. 188.

Да су они шћери Лазареве?

„У Цр Г. се вјерује, да су се кћери цара Лазара претвориле иза косовске битке у кукавице

*) Г. Ж Драговић („Глас Црногорца“ бр. 25. за јуни о. г.) разумије тај стих овако: „Јунаштво је зло над свима злима, или зло највише од свију зала“, наводећи из „Луче“ неке стихове, те из њих по аналогији тумачи горњи. Мени се чини, да је то нешто сасвим друго и да се то навођење не да овђе применити. Не мора човјек у опште зло чинити, па да је јунак, већ да се злу не пушти и своје што има брани. Каже се: Орао је цар тица; то не значи, да је он највећа, већа најјача тица, која све може надјачати и т. д.

те кукају за оцем" . . . и т. д. У Цр. Г. бар у неким крајевима држе, да се једна шћер претворила у кукавицу, а једна у ластавицу и то у кукавицу она, што је више кукала над његовим гробом, а у ластавицу она, што је мање; да су се претвориле с тога, што их је он, пошто му се досадило њино силно нарицање, устао из гроба и проклео, назначивши, да она што већма плаче буде кукавица, а она што мање, ластавица; дакле ластавицу држе у Ц. Г. да је сестра кукавице, с тога је нико не хоће дирати. Г. Дучић је опет другачије чуо (његови књижев. радови књига 1. од о. г.).

Кад је ријеч о ластавици, паде ми на ум нека мала причица, коју сам чуо од једног старца, а не знам, је ли игдје забиљежена. У њој се каже, зашто ластавица савија гнијездо по кућама и зашто јој је реп двокрак.

Прича је: Во времја оно, кад су све животиње знале говорити, причаше старац, био неки цар, ком је змија учинила велику услугу — спасла му живот. Он, да би јој вратио добро за добро, рече змији, да ће је наградити, чиме она жели. Она му одговори, да би најволија јести животиње, којима је крв најслађа. Овај јој одобри, само је била мука, што она није знала одмах, које животиње имају најслађу крв и зато је била принуђена да прво сазнаде; запита комарца, да ли би он то могао сазнати, што он услужно прихвати и испитујући нађе, да је човјечја крв најбоља. Журећи се комарац кући т. ј. змији, да јој саопшти своје мњење, на његову несрећу срете га ласта и чувши шта комарац хоће, прекине му сисаљку, којом је он испитивао и пронашао змијин налог Сад нити је змија дознала оно, што је жељела, нити је комарац умио више да говори, већ несрећник почне тада умјесто говора да зуца, те тако и до данас. Кад дође к змији, виђе ова, да га је неко осакатио и паметна сјети се, да је то учинила ластавица, којој се шћаше осветити првом, кад је срете, али на њену срећу а на велику жалост змијину дохвати је само за реп и ишчупа јој средину репа, те тако ласта отуда и дандањи има двокрак реп.

Змији се не допаде тај успјех зато и рече „ништа зато, ја ћу твоје гњијездо наћи и твоје младе таманити," на што јој ласта одговори, „јесте али ћу га ја тамо савијати, гдје се јуначке главе рађају и камо ти нити мож' ни смијеш доћи" — отада ласта и савија своје гњијездо само по кућама и високим пећинама. „За то, синко," рече ми старац немој никад дирати у њено гњијездо, јер је она избавила људе, да их проклета змија не би нападала и давила, што би било, да није било те благословене тице, пошто би дознала од комарца, који још од тог времена најволи сисати човјечју крв, да је људска крв најслађа."

Ст. 1105.

Добра сабља топуз иза враша,

„Добра ће сабља пресјећи и врат (= гдје му је држак најдебљи) од топуза." Ово није овако, а ни као што тумачи г. Стојановић. У Ц. Г., кад се коме пријети, рећиће се: да ћу ја тебе или њему иза уши или иза врата; што значи: тућићу те или тућићу њега, а хоће ли бити иза врата (уши) или по леђи не зна се и не мијења ствар. Онај, који овако пријети, држи поуздано, да може истући оног, ком пријети. Тако мислим, да је и овдје пријетња, да ће добра сабља, а и може истући топуз, т. ј.: добра сабља даће топузу иза врата (истућиће га).

Ст. 2274.

Свешу ламиу луд вјешар угаси!

„Просвјету и хришћанску вјеру у њеној колијевци, у Азији, уништи плаха олуја мухамедовачка " Овај стих чини ми се није добро протумачен, а држим, да ово неће рећи, како је хриш. вјера уништена мухамеданском, већ овдје је под „светом лампом" пјесник разумио главом Исуса Христа, који је ту био ухваћен и спријечен, да и даље шири своју божанствену науку.

Пјесник устима игумна Стефана вели:

Гледао сам гесиманску башшу,
оцрњену сшрашћу и издајом. —
Свешу ламиу луд вјешар угаси!

Види се дакле из самих горњих стихова, да се, као што рекох, ту разумије Исус, који је ухваћен издајом свога ученика, а затим и распет.

Ст. 2339. 40.

Ваш ће примјер учиши ијевача,
Како шреба с бесмршношћу збориш.

„Гледајући вас пјевач ће научити, какви су јунаци достојни, да их народна пјесма учини бесмртнијема " „Ја бих казао: Ваше дјело (или боље рећи посао, који ћете предузети), који ћете извршити, показаће пјевачу, какве јунаке треба опјевати у пјесми, те их бесмртнијема учинити.

Ст. 2419.

Главе мушке не коиа од иушке,

„Не погинула му од пушке ниједна мушка глава у боју (него му сваку болијест однијела)" — г. Стојановић „оно од пушке може значити и толико велики, да пушку могу носити, него му сви мали помрли."

Тумачење г. Стојановића може се учинити, да је боље, али сумњам, јер Црногорац и његови много више воли, да у боју погине, но да умре код куће.

Ту је особину пјесник изнио у тужбалици сестре Батрићеве, која наричући вели:

Да погибе у бој љути
убојниче!
ђе се српски момци грабе
младо момче!
око глава и оружја,
просте ране!

Она би преболела брата, да погибе у боју. Тако се може чути у Ц. Г., кад који војник умре код куће: е, ада је имао ђе погинути да не умре код куће (жали се, што није у боју погинуо, већ умире код куће) Тумачење г. Стојановића односи се прије на стих 2418.

За ове стихове каже г. Стојановић, да су остали необјашњени.

С-х. 1041.

Ако хоћеш и четворостручко.

Значи: Бићу ти кум, ако хоћеш и четири-пут.

Ст. 2006.

Је ли му се кућа ископала?

У Ц. Г значи, колико и питање: Је ли остало иза њега мушке главе, јер ако није, онда се кућа ископала.

С-х. 2450.

Не прими ми, боже, за грехоту,

Игуман Стефан иште чашу вина „ма доброга и чашу од оке" и попије је, затим заиште гусле и онда изговара горње ријечи. Држим, да он само има узрока, да моли бога, да му не упише у гријех, што је „душу натопио капљом" и мало се старац угријао, што му у стиху 2522. и сам владика примећује.

С-х 2494.

Зла под небом, што су сваколика
човјеку су прћија на земљи.

Као што се даје ђевојци при удаји прћија (мираз), тако и човјеку, кад се роди, досуђена су (дата у прћију) сва зла, да их сноси за живота.

За следеће стихове мисли г. Стојановић, да нијесу објашњена како ваља, а сам не би умио боље објашњење дати:

С-х. 24. (посвета).

Твојој глави би суђено за вјенац се свој
продати!

„Карађорђе погину, јер битијаше очувати лијепо име (вијенац) ослободитеља Србије; он се врати наиме г. 1817. у Србију (коју 1815. по други пут бијаше подигнуо Милош Обреновић), да се опет бори против Турака, али код Смедерева би убијен од људи плаћенијех од Милоша." И мени се чини, да овај стих није протумачен, како ваља, и да се исти не односи на повратак Карађорђев у Србију, већ на одлазак Карађорђе остави Србију принуђен невољом, а обасипан наговорима, који су му можда више и дали повода, да оде, него сав несрећни положај и стање ствари. Према том ја овако тумачим тај стих: Карађорђу би суђено, да, пошто је дигао народ против Турака, не остане ш њим до краја борбе, већ оде из Србије, те тако не одржи онакву славу (вијенац), какву би, да је остао.

С-х. 770—71.

Слабостима смо земљи привезани,
ништава је него тврда веза;

„Људске су страсти (слабости) неваљане, али опет човјек не може, да им се отме" Ја то овако разумијем: Ми, као земаљска створења одати смо слабостима (страстима) и с тога живимо (везани смо) на земљи (јер да нијесмо подвргути слабостима, ми не би живили на земљи већ горе на небу), али опет та веза, која нас везује за земљу, врло је ништава (није јака), јер умиремо.

С х. 2511—12.

Тјело стење под силом душевном,
колеба се душа у тијелу;

„Душа хоће, да савлада тијело и његове пожуде, а опет тијело иште, да одврати душу с правог пута, којим она хоће да иде." Мислим, да тијело не стење само, што му душа не да, да задовољи своје страсти, већ и под душевним радом. Ако се овђе не разумије и душевни рад, који мори тијело онда бих казао: Тијело хоће, да задовољи своје жеље и страсти, а душа му не да, те тако мори тијело, али уз то и премишља (колеба се душа,) да ли да му учини по вољи

С-х. 385.

Јунаку се чешће пута хоће
ведро небо насмијат грохотом!

„Јунаку се небо смије, кад весело над њим сја, кад обасјава његово јунаштво и срећу; ова два стиха дакле значе: Често (растуженоме) јунаку небо помогне, те му сине љепша срећа, као што даде и Иван-бегу, да се освети Турцима." Ја држим, да у овом стиху ово смије значи колико и руга; тако кад се каже коме, да му се срећа смије, може значити, да му се срећа руга, т. ј. није срећан. Дакле мислим, да су ови стихови, као закључак горњих, којима се казује, како је Иван-бег претрпио поразе, па Владика с тога вели да се небо често пута хоће да насмије (наруга) јунаку и то онда, кад претрпи пораз; дакле према том: Често се дешава, да јунак умјесто побједе, (која обично јунаку престоји) претрпи пораз и тад му се небо смије (руга), као што је и Иван-бегу, кад је . . . и т. д., и онда можемо наставити: „Али Иван чашом наздрави освете," и т. д.

С-х. 732, 33.

Тек смиримо динар прекинемо,
и крвнице пушке објесимо.

Јасно се види из горњих стихова, да ништа друго не значи осим жељу Аџи-Али-Медовић Кадије, да смире завађена братства и да пушке објасе, да се не крве.

На крају бих још додао, да има известан дио читалаца, који би могао разумјети „Г. В.“ и без овог коментара г. Решетара, колико и ш њиме. Зато и држим, да г. Решетар није имао у виду тај дио читалаца, већ онај други много већи. Па кад је то тако, морао је још многе стихове, као и поједине ријечи, што се само у Цр Г. чују, објаснити и тиме много и читаоцу олакшати читање „Г. В“ Тако између осталог могао је објаснити (коментарисати) с малим изузетком све говоре Владичине, као и Игумана Стефана, а и пето коло, што се пјева посље сјајне побједе над Турцима бар од првог па до осмог стиха. Но г. Решетар је доста урадио, а добро би било, кад би која друга снага крунисала његов рад, издавши „Г. В.“ у чисто народном руху, па се у том издању уз стихове налазила и проза, јер је лијепа и лијепа проза и тако не само да буде, као што рече г. Стојановић „Г. В.“ у свакој школској књижници, већ у свакој српској кући. Дај, Боже!

ЛИСТАК.

СРПСКЕ СТАРИНЕ.

Саопштава: Никола Кукић, искушеник ман. Гомирја.

Писмо Јосифа Рајачића, Лукијану Николајевићу.

Любезный Лукіане!

Приміо самь Твое ѥдно, а Германова 2. писма до данашнѣга дана Офіціωзны писма нетреба ми шилати ни какки ôвамо; но треба йхъ тамо Фкарати й изкршикати. Само ôна коа Фложенія не терпе, й коа вы неможете йзвершити, треба ми шилати. Што вы неможете ôдбавити й Фложеніе терпити може, ôнó нека стой Такожде новина нетреба ми шилати, само Ost-deutsche.

Ѥво ти 10. Диспензація, кое сам ў Далю подписати заборавіо, й ѥво ти службена сва натрагъ коа сте ми послали.

Немой заборакити на ліцітацію квартира за нашега Доктора Радуловичьа. — Немой га йспустити.

Приправи ôдма за Іншталлацію Г. Еп Далматинском нужднa посланія на клирь й пошальи ми ôдма на подпись. Іа самь на Мандатара веть налогъ послао.

Колыко високо вода ў вашчи скаче, й колико дуго?

Герману кажи нека больe чува здраклѣ, и нека послѣ йспитâ йде йли ў Даль йли ў кой Мнстырь; Өеωфанъ нека йде ў Меадію кодъ Прωте Інковеска й нека кодъ нѣга ўчи влашки; ты му на тай конац подай трошка и кажи му, да почне съ часловцемъ й лутургіомъ, да кадъ се врати зна ми влашки служити. На годину тьу тебе й Германа тамо послати.

Ми смо ôвде здрави, хвала Богу! Пази на све и здравствуй! Поздрави старца Остоичьа!

ў Карловой купѣли 15 ог Іулія 1853.

Іωсиф с. р.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Од календарâ за идућу 1892. годину први је **Орао** угледао свет. Ово је *Орлу* осамнаеста година како слета у Српство, учећи га и корисно забављајући. И овога је пута донео и поуке и корисне забаве да не може више те се труду уредника *Стевана В. Поповића* не може доста рећи хвала, што је и најновији овај календар, као и све досадашње удесио тако лепо, да је права милина узети га у руке и читати га. За забаву се побринуо он сам са врло живом и занимљивом сликом из српскога живота под натписом *„Деда Раља“*, а уз њега и припознати вешти приповедач *Симо Матавуљ*, који је у новели „Дигов посао“ верно изнео један од оних гнусних типова, којих је на жалост престоница српске краљевине канда и сувише пуна. Поука има у овом „Орлу“ о народном здрављу (поклич професора *Тихомира Остојића* „Вежбајмо, јачајмо своје тело!“), пчеларских („Ток крви у пчеле“, „Истеривање трутова,“ „О нектару,“ „Вртоглавица у пчела,“ „Справа за прихрањивање пчела“, све од професора *Јована Живановића*), ратарских („О поправљању земље кречом„ и „Како се долази до ваљана семена“ обоје од професора *Мите Петровића*), из природе „Азъ есмь земля и пепелъ!“ од професора *Стеве Милованова*), вртарских („Ружа“ од *Ст. Коњовића*, учитеља и уредника „Домаћег листа..“) „Орао“ је овај, сем врло лепе насловне слике, лика Доситијева, украшен ликовима народних добротвора: † епископа Стевана Кнежевића и Херцеговца Драга Памучине; даље ликом Александра младога краља Србије па ликовима ових честитих српских књижевника: Ивана Степановића Јастребова, покојнога Лазе Лазаревића, професора дра Јована Турмана,

Владимира Јовановића, дра Милана Јовановића, дра Владана Ђорђевића. Матије Бана, покојнога Владимира Красића; има и лик српскога генерала Пере Топаловића и сликара Павла Чортановића. Уз те ликове долази још и леп број слика, махом из српскога живота. — „Орао“ је већ тако у нашега народа омиљен, да му особене препоруке не треба. Уверени смо, да ће и овај најновији „Орао“ прокрчити себи пута у сваку српску кућу.

= Увенчани песник мађарски **Мавро Јокајија** ради повећи драмски спев, којем је јунак Левента, најстарији син главара Арпада. Основна прича те драме врти се око бојева Левентиних и љубави му: бојеви су против Мена Марота и његова сина Лоранда, а љубав је према ћерци казарскога кнеза. Женски јуначки лик и уједно идеал мађарске жене јесте жена Арпадова. За време заузимања домовине, које траје пет година, роди се Арпаду пети син Жолт. Остала четир сина мора да изгуби, што је напустио стару домовину, а и Мену Мароту изгину сви потомци, само остане мала ћерка. Онда се главари два сродна племена измире а преосталу своју децу вере једно с другим. Дело ће бити написано у стиховим и украшено сликама.

БЕЛЕШКЕ.

(Споменик на гробу владике Живковића). Родбина владике Теофана подигла је недавно на гробу његовом на плашчанском гробљу споменик од угаситог гранита, на којем је урезан натпис, што га је написао песник Змај-Јован Јовановић. Натпис гласи:

Овде леже оне српске
Топле груди, умна глава,
Коју народ српски изабра
Да му сјајем јарка сунца,
Са највишег са врхунца,
Путе к срећи осветљава.
А како му народ српски
Помен штује, авај рано!
То у камен не бележи,
У срцу му ј' урезано.

(Дружина срп. народног позоришта) довршила је своје представе у Вуковару и отишла 24. септ. у Осек, где ће се бавити један месец дана и за тим доћи на зимовање овамо у Нови Сад.

(Музеј руских књижевника). Руски листови покрећу мисао, да се у Петрограду подигне музеј књижевника, као што има Шекспиров музеј у Стратфорду, Шилеров и Гетеов у Вајмару и Бетовнов у Бону. У Петрограду већ постоји нека врста таквога музеја: Пушкинова дворана у свеучилишту и Лермонтовљев музеј у јахачкој школи Николајевској Листови с тога позивају књижевна друштва, да срцем и душом прионy око остварења великога музеја за руске списатеље Колико би се ту блага нагомилало, драгоцених и занимљивих писама, слика, рукописа и т. д, што је сада разбацано којегде.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 42. У НОВОМ САДУ 20. ОКТОБРА 1891. Год. XVIII.

СРПСКИ АНЂЕО.

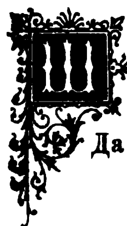

Шта јеца, тако болно, кроз мртву поноћ ову?
Од куда гласи лећу туге, очаја хладна?
Да ли умрлу мајку гола, сирочад гладна
Из гроба зову?

Да ли славуја милог' за другом боли бију,
Или то грање пусто за својим лишћем жали?
Или за цв'јећем росним они потоци мали
Сузице лију?

Не! Надземни то су свети и болни гласи,
Што их тишином ноћи лахора крило креће,
Над тужном земљом овом то српски анђ'о леће
И сузама је кваси....

У *Мостару*, 21. (9.) 1891. **Алекса Р. Шантић.**

НЕВИДЉИВА ЗВЕЗДА.

Од Мавра Јокаја.

(Наставак.)

II.

Ђаволово потомство.

Кад је дат знак поврати се и наша коњица, која беше гонила непријатеља. Ја и моји официри другови искуписмо се под једним хлебним дрветом, које је на широко бацало своје гране, само је један од наших присних пријатеља фалио: Давидсон.

Баш устадосмо да га потражимо, али једна предња стража јави нам да га види где усамљен амо иде правцем из Храма Саулова.

Сви смо га знали као ватреног момка, те смо сви мислили да је он све досад гонио непријатеља.

Један из друштва рече му да он тако непажљиво идући може и главу изгубити лако.

„Не, „главу“ рече Давидсон, али у мало што нисам срце изгубио“.

Ми га сви гледасмо питајућим погледом.

„Јесте ли видели оно мало ластино гнездо, што стоји поред оне зграде? Је л' те, да нисте? Тек у повратку нам опазио сам и ја те сам га почео пажљиво посматрати.

Можда је овде когод сакривен, помислих, па скочив с коња отворим врата. — Преставите себи моје изненађење. У становнику те колебе нађох у место дивљега Афганца, краљевску дивљач“.

„Тигра?„

„Не, него лепу девојку“.

„Ах, ох!“

„Она беше сама, никад нисам гледао у очи чудноватијег створа. Висока вита, као

антилопа; боја лица и коже, разликујући се од боје овдашњих жена, наличаше злату. Од рамена па до пола тела беше без одела, сваки уд округао сјајан као да је кип; од поле тела пак све до пете преливаше се дуго као снег бело платно, које се приљубљиваше уз тело сасвим вештачко-сликарски. Ово ја до ста било па да распали мозак младом човеку; кад јој пак погледах у лице, у то особито лице са надземаљским изразом, кроз чију злат ну боју се преливаше жар загрејане крви, фино расечене, ћутљиве усне па у дугуљасте у пола отворене очи, из којих нека страна ватра као да је улазила у моје жиле. тада дође на место моје заљубљене врућине неко безосећајно беснило. Занет сам ја ту стајао пред њом, видео да ме је свог опила и ја се не могох одупрети.

„Ја бих се на твом месту тиме помогао, што бих је загрлио“, упаде у реч један доста цинички тобџијски официр, по имену Шмит, коме је коса почела већ да помало седи.

„То сам и урадио, али зато сам се највише и кајао. Кад сам се дотакао тог чудноватог као сомот меког тела пође ми крв тако у главу, да сам као капљом ударен, борећи се за дисање пао на колена пред девојку и рукама се хватах за њено одело Та ми рече неколико речи оним дивљим, страним језиком, којим Афганци говоре а мени је било као да сам чуо глас каквог духа, који је из гроба устао. Грозничава дрхтавица спопаде ме, и још једаред страшљиво ужаснуто погледах у то чудновато лице, к чијој златној боји стајаху у чаролијској противности као ружа црвене усне, ватрене очи и бујна, сплетена и светла коса.

„Болешљиво и грозничаво, са врелом главобољом и са бесним билом изађох из колибе и у исто тренутку као да нестаде мојих болова и од њих не остаде ништа друго но нека тежња, која и у почетку беше Изгубио сам вољу да се враћам када зачух да труба и по трећи пут дува, и у мени се разбуди војник кога зове дужност. Боље да нисам никад ни био тамо

„Млади човек је врло ватрен“, примети стари тобџијски официр.

„Али истина је“ преузе овде реч један старији војник, олакшавајући причу Давидсонову. „да језик којим ови људи говоре, тешко има на себи што за човека. па ако је она девојка говорила тим језиком и не чудим се пренеражењу нашег младога пријатеља; ја сам стар човек па опет ево је утицала свака реч особито на мене“.

„А ја бих радо учио њихов језик, и жао ми је, што га незнам“ рече Шмит, „јер тиме бисмо могли од каквог заробљеника дознати где закопавају своје благо Знаш ти можда њихова језика, Мелија! Је л’ то какав човечији или животињски или ђаволски језик?

Питање беше на једног старог Малајца управљено који је служио нашим четама као вођа Афганци му убише жену и децу; те по томе смо му се могли поверити.

Малајац се подиже са свог седишта и приђе нам ближе.

„Право мислите“ рече, гладећи своју дугу честу браду „језик Афганаца је језик злих духова“.

Многи почеше с подсмехом да се смеју.

„Ако ко има код себе библију, можете видети, је ли истина шта ћу вам говорити“.

„Ја имам код себе једну“ рекох ја. Услед неког обичаја пуританског, који код нас Шкотâ влада никад ишао у рат без једне мале библије, ситно штампане, па тако сам је и сада имао у џепу. Запитах Малајца, шта хоће да му потражим.

„Краља Саула, што је сазидао овај храм“ беше одговор.

„Овај храм, што је ту пред нама“.

„Са злим дусима. О молим вас, немојте се смејати! Ваше свето писмо вели сасвим јасно, да је краљ Саул био присни пријатељ оном подземном. Често је њега похађао зао дух господњи, кнез пакла, Азазил. када је Саул дршћући у грозници седео на свом престолу а у руци држао своје копље, дотле се је ђаво с њиме разговарао У то доба би он звао Давида, који, седећи на степеницама престола му, у гитар удара и пева свете песме те тиме тера злог духа из храма. У то време би ђаво давао краљу копље, а краљ у беснилу хтеде да убије свога љубимца и светога певача Краљ се ужасну од оте мисли. Све се у њему противило томе, али га ђаво опет примора на то, зној му је текао с лица, шкрипао је зубима, а пена му је подишла на усне и дваред је хитнуо копље на Давида све због ђавола Оружје увек промаши Давида и забоде се у зид тик уз њега .. Је л’ истина, господо, да стоји тако у вашем светом писму?“

„Сасвим тако, Мелијо, настави само даље!“

„Једном напусти Бог краља, пророк га прокле, и од тог доба неограничену има власт Азазил над њим. Овај га наговори да гони Давида преко брда и равница. — Ђаво добро зна да ће човек постати кадгод највећи богохвалитељ, те он примора Саула да заборави своје некадање непријатеље и да сву своју моћ окрене на једног човека, кога је шта више и љубио, и који је дваред показао, да је краљев живот висио у руци му а овај га је ипак поштедео.

„Ту дух научи краља језику свом, оном језику, који се тамо доле говори, краљ му научи своја два сина: Избозет и Мефибозет, и то му беху два најмлађа сина.

„Азазил, који је гледао пред собом у будућности сазидан храм, који ће Давидов потомак сазидати у славу небеснога Бога, елем он стане терати и мучити Саула, да сазида горостасан храм Астароту — а под тим именом моле се дивљи народи подземном богу.

„Саул није се усудио да започне дело, бојећи се да ће му зидари издати из облика храмова његову тајну; тада му доведе сам Азазил зидаре из — доњег света, пакла.

„Црни створови, са дивљим и мрачним лицем, и муњевитим немирним очима појавише се на земној површини, који говораху језиком врло чудним и људима неразумљивим, који само Саул и синови му разумеваху.

„Једног дана дозна Саул, да му се непријатељи спремају на рат против њега, и сад покупи он и своје чете. Међу зидовима двају суседних градова утаборише се две непријатељске војске, не могу да се сетим сад имена тих градова".

„Сунем и Гилбоа" рекох ја, показујући дотично место у св. писму.

„Тако је!" настави Малајац. „Саул пази табор својих непријатеља, први пут у свом животу доспео је ево у битку, дух божји што дели храброст, отишао је од њега. — Није могао да буде миран, хтео је да дозна унапред исход битке. Почео је да лебди између Бога и ђавола, он би се радо од овог откинуо, али га онај не хтеде примити; он запита пророке о својој будућој судби али се ови удалише ћутећки. — Небески га је оставио, морао се је дакле обратити подземном".

Чудећи се гледах Малајца. „Јеси ли ти кадгод читао библију?" запитах га.

„Нисам. То што вам причам то све знам из предања, али сам дочуо, да то све доказују и ваше свете књиге. — Краљ није могао да седи с миром, него је хтео да дозна своју будућност, па будући му пророци нису хтели о томе ништа рећи а он се обрну на мађионичаре. У почетку своје владе он их је гонио свом религиозном строгошћу, а сад је био приморан, да их потражи, јер се ови сви посакриваше, бојећи га се. Живела је нека баба у Ендору, стара вештица, овој оде Саул, у глуво доба једне ноћи, преобучен, и захтеваше од ње, да запита духове шта ће се догодити сутра. — Жена се затезала, бојала се одређене казни за мађионичаре и вештице; али је Саул преклињаше и заклињаше, да му наведе шта вели дух будућности. Жена га најпосле послуша, и кад дух сиђе на њу и кад јој напуни жиле осећајима, који нису одређени за биће човечје, обузе је нека трзавица, преврташе очима, накострешн јој се коса, усне поплавише, поче разгледати и паде вичући пред ноге Саулове: „Ти си краљ! Ти си Саул!" — „Не бој се ништа!" рече јој краљ, „неће ти бити ништа учињено на жао, зовни ми само духа мртвога пророка!" Жена посу песка на земљу, рече неке неразумљиве речи, раздели рукама ваздух, и сад се појави при бледој светлости гробарске лампе авет, бледа без тела, прозрачна слика, лебдећи, као кад ветар сламку дрма. Краљ је не могаде гледати, он покри лице своје рукама, баба пак гледаше дршћући и дерући се на призвану прилику, и ма да је владала њом, и опет је се бојаше. „Шта видиш?" запита она краља. — „Видим, где излазе богови из земље". — „Погледај им у лице, ко су?" — „Стар, сед човек" рече жена дршћући, „у дугом и широком огртачу". — Краљ погледа тамо и упозна пророка, па паде пред њим на земљу.

„Што ме буниш?" Питаше дух муклим гласом. „Зашто си ме дао звати из гроба?"

„Сутра се морам бити, са својим непријатељем" рече краљ „збори шта да радим? Хоћу ли остати у животу?"

„Ти и твоји синови — бићете сутра код мене", рече дух и нестаде га.

„Обнесвештен паде краљ на земљу. Још исте ноћи видели су пратиоци му с ужасом, да је краљ у повратку у табор имао две сенке, једну због месеца за њим, а другу против месечине, ова друга беше Азазил. Кад је дошао под свој шатор и остао сам, појави

му се одједаред сјајна слика, слазећи с крова од шатора доле, пред њега, анђео са четири крила и светлим лицем, налик на течно злато са оштрим и сјајним мачем у руци.

„Ја сам Малахамовеш“ рече појава „смртни анђео господов, који ми те је предао, тебе и твоје синове и сав твој народ. Сутра умиреш ти и бићеш на двоје расечен“.

„Ту Саул повика Азазила. А овај се не помиче, лежао је на земљи, као сенка, анђео господњи беше му стао ногом на главу.

„Кад нестаде те авети, мољаше Саул дршчући Азазила, да га спасе од смрти.

„Живот смем узети али не дати“ одговори дух.

„Ја ћу дакле умрети?“

„Дух га изведе из шатора па му показа на небо.

„Видишли тамо ону звезду“ запита га.

„Не видим, јер је облачно“.

„Е онда ћеш умрети“ рече дух тужно.

„Спаси ми бар синове!“

„Ако ми сазидају храм, живеће. Зовни их амо па их запитај, који види звезду на небу, ко их види живеће и даље и мора отићи на брдо Паропамизус, где ће моје слуге на твоју заповест сазидати храм, тамо нека спреми из воска на тебе налик салик, па нека га посади на краљевски престо, да тиме остане твоја смрт у тајности, и нека заповеда у твоје име!“

„Саул учини као што му је наложио дух, он даде дозвати своје синове, па их запита, ко види на небу звезде.

„Троје рекоше да не виде ништа То беху Јонатан, Абинеаб и Малхизуâ. Незнам, да ли у вашим светим књигама стоје та иста имена?“

„Да!“

„Друга двојица опазише звезду. То беху Исбозет и Мелфибозет.

„Идућег дана се побише. Краљ виде како му падоше три сина па се после изгубљене победе и сам убије, непријатељи га нађоше па му одрубише главу од трупа. — Исбозет и Мефибозет побегоше.

„Ова двојица онако и урадише како им је отац наложио. начинише од воска фигуру сличну оцу им, навукоше јој краљевску одећу, метнуше јој круну на главу, и заповедали су у његово име читавој војсци црних услужних бићâ. који су грозним напрезањем довлачили камење и зидали храм Астароту.

„Једнога дана пак навалише милијони белих мрави и чела на воштану фигуру, па још пре него што то синови приметише, поткопаше целу фигуру, однесоше са собом целу краљеву главу. Пренеразише се демони, кад вративши се опазише, да краљ седи на престолу без главе и, све већма тонући најпосле се стропошта и распаде у прашину.

„Одмах одусташе од посла, те тако оста храм до пола не довршен. Од то доба није време ни један камен покренуло. Пре дођоше неколицина оних црних са каменом валда од сто центи летећи па га упустише у страху. Научењаци када на то наиђоше рекоше да је метеор.

„Избозета убише доцније рођене му слуге, па му главу однеше Давиду. Мефибозет сè пак сакри са неколицином својих верних у брда па пошто је био слаб на обе ноге те није био за ратника, даде се на науке, учио је своје људе језику демона, мађионичарству, звездарству, и из њега постаде доцније племе Афганско.

„Ови, па и наши преци, говоре једнако језиком демонским, мађијају и проричу из звезда, кад је време за битку згодно. О, чудна је астрономија тих Афганаца. Код њих нема сваки човек своју звезду, него само судбина има звезду за љубав, за рат, за крађу, за морепловство; свака промена у судбини има своју звезду, па кад човек доспе под једну или другу тако се онда и судба његова мења на добро или зло“.

„Изгледа ми као да овај Хиндуанац много зна“ говораше више само мени Шмит.

„О, томе се немојте чудити, ни у којој земљи не баве се људи толико науком о Богу као у Индији, а и Мелијан је у својој младости окусио изображења веће науке“.

„Па ти знаш и звезде, Мелијо!“ Питаше војник Малајца, „можда знаш звезду, коју је ђаво показивао Саулу и коју овај није видео?“

„Да богме“ одговори онај озбиљно. „Још је она ту. и још је она звезда среће ратникâ, и сад још има то својство да се не да онима видети који ће у првој бици погинути

„Хајд’ покажи нам је“ повикаше наши официри шаљивом радозналошћу, „то би било занимљиво да је не видимо“.

„Радо ћу вам је показати“ рече Малајац достојанствено, „станите поред мене“.

„Ми се поређасмо око њега. Небо беше чисто, звезде светлуцаху необичним сјајем.

„Видите ли, овде над нашим главама, оне три звезде друге величине у једној линији, окренуте од југозапада према североистоку“.

„Те три звезде заједно зову се Андромеда“, рече један од нас.

„Јест, средња се зове Мират, она крају Аламах . . . . . . Даље доле према истоку, у правцу млечног пута, види се Енглез, који је две ноћи јасан а две ноћи таван. Међу те четири звезде налази се неки колут“.

„Видимо га“ мрмљали смо сви.

„У среди онога колутића је та звезда, коју је Азазил показао Саулу“.

„Па тамо нема ништа“. рекоше моји другови и смејући се опколише Индијанца: „Мелија се шали с нама.“

Малајац се сасвим незбуњено окрену нама; „Дакле ни један од господе не види је“?

„Ја је видим рече овде један млад драгонски ритмајстор, кога смо звали Друмфилд.

Сви га гледасмо зачуђено.

„Та идите, како можете бити, а да је не видите!“ викну жестоко Шмит. „Ено је сасвим јасно се види, когод није кратковид мора је видети“.

„Је л’ те и ви је видите?“ питаше Друмфилд

„А шта то? Шта ту има?“ запита млади Давидсон, који је досада био утонуо у мислима те није пазио на нашу забаву па сад се тек упустио у разговор, кад је чуо тај жив разговор наш.

И њему показаше место, где би се имала видети звезда и сви смо пазили, да ли ће и он што год видети.

„Јест, збиља, ено је, ја је видим“, одговори он, истина звездица треће величине, али сасвим јасно се види баш у среди оног магленог колута.

Сад се заиста погледасмо уплашени једно у другог, неки час и побледеше; и заиста је чудновато да само три човека од толико људи виде неку извесну звезду, а остали не.

Ја погледах још једном оштро на оне место.

„Јест, Бога ми, видим и ја неку звезду“ рекох зачуђено; али тешко да је то звезда и четврте величине, јер је врло тавна.

„А, ви не видите добро!“ повикаше са свих страна.

„Тамо се ништа не види!“ рекоше с једне стране, а с друге стране веле како може човек рећи за звезду, која је тако сјајна да је тавна. И заиста ја видех на означеном месту малу, светлуцаву и тавну звезду.

„Ви хоћете да нас обманете“ рекоше неколицина. „Ево питаћемо Сир Браудинг, он је велик астроном, па зна сваку малу светлост на памет, ето он ће нам казати, да ли тамо мора бити каква звезда“.

Затим одоше неколицина к Сир Браудингу и вратише се наскоро триумфујућим лицем. — Заповедник је рекао да: тамо нема никакве звезде а није никада ни било.

Наши другови се смејаху нама и исмеваху старога Малајца са свом његовом астрологијом. Ипак ми гледасмо једно на другог бледо и уплашено. Док су наши пријатељи мислили, да се ми само шалимо, ми смо лепо видели звезду. Шмит, Давидсон и Друмфилд јасно, а ја тавно.

Старог Малајца нестаде из наше средине; страже нам рекоше, да је отишао на страну у жбуње и тамо да је легао па горко плакао.

(Наставиће се.)

НА РАСТАНКУ.

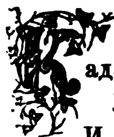

Када умре мило цвеће
Жарких дана
И зашуми листак жути
С тужних грана.

Кад увену премалетни
Цветни краси
И заћуте славујака
Слатки гласи.

Сунашце се за облаке
Тужно скрије
И тајна ти нека туга
Дух прелије.

Ти не видиш нигде знака
Од живота
Ледна ти се гуја око
Срца смота,

И кроз грање чујеш вихор
Како хуји
А теби се суза отме
Па заструји.

Слушаш песму, али не знаш
Ко је поје —
То је одјек, уздах тихи
Песме моје.

Он те сећа златних дана
Прошлог санка
Он ти јавља часак кобни
Од растанка.

И звук слаби тихо тужи
И уздише,
Па шапуће: никад више,
Никад више. . . .

Ленскій.

ЉУБОМОРА.

Шаљива игра у једном чину.

Лица:

Бранко, професор.
Милка, његова жена.
Ленка, Бранкова родица а Милкина другарица.
Арса, слуга.
Писмоноша.

Збива се у једној српској вароши.

I. ПОЈАВА.

(Соба, фино намјештена, на сриједи сто, на њему звонце, перо и мастило, а около њега више столица.)

Милка (сама).

Данас се Бранко нешто задржао, док га још нема. — Боже, ђе ли ће бити? (гледа на сат) Подне је давно прошло, школа се распустила, а њега још нема . . . Чудо ми је, како је он заборавио на кућу и на ме . . . (мало жешће) Заиста мора да је код оне аспиде, код Лене — она га је задржала, иначе је он врло уредан . . . (чују се кораци) Али ево .. то ће бити он. (Слуша) Јест, јест, он је, сад се само држи. (Сједне.)

II. ПОЈАВА.

***Бранко** и **прећашња**.*

Бранко (весело).

Добар дан, чедо моје, клањам се . . .

Милка (хладно).

Добар дан.

Бранко (шаљиво).

А шта је теби, чедо моје, као да ти нијесу све козе на броју, чини ми се, да ти нешто фали, а?

Милка.

Боли ме глава.

Бранко (задиркујући).

О, то је врло лако казати . . . Та ти и за најмању ситницу зовеш доктора, па за што га нијеси и сад зовнула. Ајак, ја ти не вјерујем. (Пође да је пипа по челу.)

Милка (одбија руком).

Теби је увек до шале.

Бранко.

Жив човјек треба да се шали, па још код оваке женице . . . Хе, хе, мора свакако, да је весео.

Милка.

Да, код женице, коју остављаш код куће да чами, а ходаш ма куда. — Кажи, ђе си био до сад?

Бранко (за себе).

Охо, за то дакле боли глава, то сам већ и прије знао. (Гласно.) Е, па добро, кад хоћеш баш да знаш, нећу ти ни крити. Најприје сам био у школи, па код Лене, и онда управо теби. (Сједа)

Милка (жешће).

И ти увијек код Лене, као да немаш своје куће.

Бранко (хладно).

О Боже, шта ту још има сумњиво, зар њен муж није мој колега и најбољи пријатељ?

Милка (првашњијем тоном).

Али ако је муж, није она.

Бранко.

Па немој за то да се љутиш, чедо моје, то су маленкости, а тебе боли глава, па ти може наудити.

Милка (скочи љутито).

Не боли ме ништа.

Бранко (весело).

Ха, ха, ха, вјеруј ми, то сам и знао .. Видиш ти, како сам ја добар љекар, да те могу тако брзо излијечити. Ово ми средство и други пут може помоћи (Све више задиркујући пјева):

Зелени се трава
Милку боли глава,
А чим мужић дође
Глава одмах прође — ој . . .

Милка.

Ти задовољство налазиш само у томе, да ме жестиш.

Бранко (приђе јој ближе),

А ти се немој љутити, Милче моје, буди ми весела, к'о и до сад (Пољуби је) Тако. — И сад смо се помирили . . . (Пружи јој руку,)

Милка (блажије).

Али само да се прођеш Лене.

Бранко

За на вјеки, чедо моје .. (оду тако.)

III. ПОЈАВА.

Арса (сам. Још иза кулиса пјева).

Ој ђевојко, материно млеко,
Ој ђевојко, ђевојко, драганово цвјеће . . .

(долази и сједне) Ej Боже мој, тешко ли је бити слуга. — Ама баш никоме на свијету не угоди. Учини ово, учини оно, не ваља — никако право . . . (мало љутито) Бре, богме лако је господарима господарити и заповиједати, кад има овакије лудака, на примјер, као што сам ја, па да их слушају .. Али да ми је и њимакара натоварити терет на врат, знали би онда . . . Још да ми није луле и вина, свиснуо би од јада. (Извади лулу и напуни) А сад. кад сам ухватио ово мало времена, да ми је бар запалити .. (Чује се Милкин глас: „Арсо!") До сто ђавола, сад је баш морала. (Остави и лулу и све па оде.)

IV. ПОЈАВА.

Бранко (сам. Љутит).

Бадава Овако не иде. — Ни корак не могу макнути, а да не пита, „ђе ћеш?" или „шта ћеш?" — Не смијем никуд изићи, па ни у пријатеља .. ! Право је казо неко, да од љубоморне жене нема ништа горе. Морам тражити начина, да је излијечим како тако. (Извади писме) А сад да видим, шта ми пише Милан. (Прочита и стави у џеп.)

V. ПОЈАВА

Милка и пређашњи.

Милка (која је опазила писмо).

Шта је то?

Бранко.

Ето виђела си, писмо.

Милка.

Од куда?

Бранко.

Е, то је само мој посао.

Милка.

Али ми га ипак мораш показати.

Бранко.

Ни за живу главу.

Милка (оштро).

Бранко!

Бранко (истијем тоном).

Шта је? Ти увек задиркујеш, само да се кољеш . . .

Милка.

Дај писмо, па ће бити мир.

Бранко.

Дакле тако? — Е онда баш недам па макар тај мир никада очима не видио.

Милка.

И ти толико мене цијениш? (уздану)

Бранко (све оштрије).

Та ви жене знате увијек уздисати, то вам је занат од старина.

Милка.

Нијеси тако говорио прије вјенчања.

Бранко.

Да богме да нијесам. Али ни ти нијеси била таква прије вјенчања.

Милка.

Ах, како сам несрећна. (Покрије лице рукама.)

Бранко.

О, плач је женски свакидањи посао, ви обично с тијем мужеве блажите, али ти мене заиста нећеш.

Милка (све више уздише).

Бранко.

Врло ми је жао, што немам толико апетита, да ово гледам. (Милки) збогом. (зграби шешир и оде нагло.)

Милка. (скочи)

Ух, сад ће Лени. (Потрча за њим) Бранко Бранко!

VI. ПОЈАВА.

Милка (сама. Враћа се тужно).

Хтједох да учиним боље, па једва горе. Мјесто да га сузама ублажим ја га распалих, и сад ће оној аспиди. (Сједа опет) Није друге о морам тражити начин да га како тако од ње одвратим. (устаде) Идем сад за њиме. . . (звони)

VII. ПОЈАВА.

Арса и пређашња.

Милка.

Јес' чуо Арсо . . .

Арса (упада).

Нијесам баш ништа . . .

Милка (љутито).

Ћути и слушај. — Ја одох мало у шетњу, а ти ћеш овђе остати, и пази, па ко год дође да ми јавиш.

Арса.

О драге воље, све . . .

Милка.

И што ти год ко каже. . . .

Арса.

До ријечи. (Чешкајући се) А оћу ли што добити? (показије руком, као да пије)

Милка.

Да како.

Арса (чешка се).

Хоћу ли одмах?

Милка (даје му двадесетак.)

Ово сад, други пут више. . .

Арса (весело).

Па кад још ко каже да ми госпођа није добра, сад би му нос разбио. (Замахује шаком а Милка изиђе.)

VIII. ПОЈАВА.

Арса (сам. Задовољно гледа на длан).

Добра је напојница, а неби се љутио и да је боља. (Сједа). Што је право, право, али Бог ни слуге није заборавио, води он рачун и о своме Арси. (Узме чибук и запали.) Оно истина, није ми баш најбоље, а није ни најгоре — кад овако запалим, све ми бриге прођу . . . још само да има мало вина, па се не би ни с кијем на свијету промијенио. (Досјети се.) Али да, има и тога „ђе је људи биће и вина" (донесе боцу, и у њој нешто вина — он све искапи). Овако — Рекох ја, није Бог заборавио Арсу. (Пола пјевајући, а пола декламујући говори)

„Вино весели срце човјека"
Цар Давид мудри то је изреко,
С тога ћу пити цјелога вијека
Од мене брига, нек је далеко. . .

Као да и њему није било вино мрско. (Чују се кораци.) Ху, ево господина! (Скочи, у томе му се превали боца, а лула испаде — он се укочи као војник.)

IX. ПОЈАВА.

Писменоша и пређашњи.

Писмоноша.

Добар дан.

Арса (за себе).

Да те ђаво носи. (Гласно). Ево је баш добар, као за мене. . . .

Писмоноша.

Имам једно писмо за Вас. . .

Арса.

За ме? . . .

Писмоноша.

Та не, него за господина. (Преда му писмо.)

Арса. (Остави писмо на сто.)

Готови смо . . .

Писмоноша (жељно гледајући на боцу).

С' богом . . . (оде).

Арса.

С' богом . . .

X. ПОЈАВА.

Арса (сам).

Овај ми хуљов баш посла направи. (Диже боцу и лулу) Да ово рашчистим, јер ако господин дође биће бруке . . . Ха, ха, ха, како жељно гледаше на боцу, као да ни њему није мрско коју осушити . . . Види се да је прави Србин . . . Право кажу етари: „Србин добро знаде мачем бити, али и добро пити". (Чује се опет ход) Ево господина! (Објеси руке низа се.)

XI. ПОЈАВА.

Бранко и пређашњи.

Бранко.

Добар дан, Арсо.

Арса.

Ево је баш добар.

Бранко.

Је ли когод долазио?

Арса.

Оно јест . . . Писмоноша донио писмо за вас.

Бранко (узима писмо и отвара).

Датума нема . . (чита) „Драги Бранко! Мило ми је, што ти могу јавити, да ћу ти сјутра у 8 сати доћи. Мислим, да ће те ова вијест обрадовати. Твоја Ленка" (весело) Ха, ево згоде, сад ћу ја моју малу Милку излијечити. (узме перо и исправља) Датума и нема, а да ми ствар боље пође за руком, то сам од осам сати направио десет, а од Ленка, Лена . . . Врло добро. Да сам се мислио годину дана, не би боље смислио. (Арси) А ти ћути никоме ништа не говори. (Оде на десно).

Арса (за њим).

Ћутаћу као риба.

XII. ПОЈАВА.

Милка и пређашњи.

Милка, (долази на средња врата.)

Је ли ико долазио?

Арса.

Писмоноша и господин, а више нико. Писмоноша је донио једно писмо, а господин га је читао — био је нешто врло весео.

Милка.

Је ли ти шта говорио?

Арса (мучи се).

Оно . . . је . . . није баш ништа . .

Милка.

А ђе је писмо?

Арса.

На столу.

Милка.

Сад одлази (покаже врата).

Арса.

О', молим одмах . . . (оде).

XIII. ПОЈАВА.

Милка (сама. Узима писмо).

Од кога ли је ово? Баш сам љубопитљива да га прочитам (отвара и гледа). Датума нема . . . дакле биће писмо одавде из мјеста. (Чита). Драги Бранко! Мило ми је што ти могу јавити, да ћу ти сјутра у 10 сати доћи. Мислим, да ће те моја вијест обрадовати Твоја (упрепашћено) Лена . . (клоне на столицу). Лена, ах то је она, што ми срећу руши . . .

С тога Бранко крије писма, он мене не љуби ... она га је очарала и заслијепила, ах, ... (скочи љутито). Али ће ми љуто платити, још само док се са кума-Персом посавјетујем. (Оде љутито на лијево).

XIV. ПОЈАВА.

Арса (сам. Долази с' лијева).

Е вјера и Бог овој мојој госпођи нешто фали, баш као да је ... (показује руком, као полудила). Жао ми је само господина Бранка, а он је добар, к'о добар дан .... Али онако човјек кад мудро размисли и право је ... Хоће он њу да зове „чедо моје" и „злато". а жени кад се пушта помами се. Тојагу ти њој уз душу, па ће бити и од јагњета мирнија ... (пјева).

На истоку свиће зора плава
А драга ми у криоцу спава,
Славуј пјесме са гранчица гуди
Да ми „злато" из сна не пробуди, ој ..

XV. ПОЈАВА.

Бранко и прећашњи.

Бранко (који је пјесму слушао, ступи).

Е, баш лијепа пјесма.

Арса (као уплашено).

Ви сте дакле слушали?

Бранко.

Све ... (осврће се) Али ђе је Милка?

Арса.

Отишла је овамо, (показује на лијево). Али ми се чини, да јој нешто фали, исто као да је — недај Боже — полудила.

Бранко.

Ха, ха, ха, знам, знам све. (Оде опет на десно)

XVI. ПОЈАВА.

Арса (сам).

Жена полудила, а муж се смије, овђе мора неки ђаво бити ... А и онако гледају се нешто попријеко, а Бог би знао зашто . . Или је пулитика или што друго, само мени не мирише. Сиромах господин (оде).

XVII. ПОЈАВА.

Милка (сама, обучена долази).

Сад ћу са кума-Персом све удесити, бре окрећаће им се глава, кад им ја станем читати . . Вјешта сам ја овоме, па Бранко нека је велики дипломат, ја сам опет виши ... (Куца се по челу). Још овђе има памети више, него колико они мисле, а данас ће се увјерити .,. Само одважно! (Оде на средња врата).

XVIII. ПОЈАВА.

Бранко (сам, весело трља руке).

Све ми иде као намазано. (Гледа на сат). Још мало па ће и Ленка доћи, те ћу с њоме удесити све лијепо ... И сама Милка чудиће се мојој вјештини (Поносито). Море, професор је ово, ја и другијем улијевам памети, а себи да не могу, та то би било више него наопако. (Чује се ход). То ће бити Ленка. (Изиђе јој на средња врата на сусрет).

XIX. ПОЈАВА.

Бранко, Ленка и Арса.

(Улазе сви на средња врата, Арса носи путничку торбу, сад је спусти).

Ленка.

Па како сте?

Бранко.

Боље никад нијесам ни мислио.

Ленка (осврће се).

Али ђе је Милка?

Бранко (даде знак Арси, овај изиђе).

Е, ти је сад нећеш виђети.

Ленка (као уплашено)

Шта је? Да није? ...

Бранко.

Није баш ништа, за то се не мој бојати . .

Ленка.

Али за бога шта је?

Бранко.

То ћеш кашње знати. Ствар се и тебе тиче и ти ћеш ми помоћи, иначе ми је посао пропао ..

Ленка.

Вјеруј ми, ја ни ријечи не разумијем ...

Бранко.

Ја ћу ти све протумачити само ми обећај, да ћеш ми помоћи. . .

Ленка.

Ако могла, драге воље ...

Бранко.

О, можеш, можеш, знаш моја је Милка мало љубоморна, па хоћу да је излијечим ... Твоје јучерање писмо, које смо данас примили, доста ће ми помоћи ... Она мјесто тебе, посумњала на Лену, жену мога колеге . . . Сад хајдемо, јер није до оклевања. (Као силом вуче је).

Ленка (чуди се).

Боже мој, боже мој, шта ли ово значи? — Ништа него да се човјеку мозак заврти. (Оду на десно).

XX. ПОЈАВА.

Милка (сама) (долази на средња врата).

Баш ми ваља што одох у кума Персе ... Све сам ја удесила, а како? то ће само знати мој Бранко и Лена. (Чују се кораци с' десна). Боже, ево их. (Брзо се сакрије, за завесу).

XXI. ПОЈАВА.

Бранко и Ленка, кашње Арса.

(Бранко и Ленка долазе, испод руке, Ленка има црну густу копрену, да се лице не може виђети).

Бранко (опазио Милку, али се чини невјешт).

Милка за цијело није код куће, — дакле, ми се можемо слободније разговарати.

Милка (за себе).

Ху триста му мука (Изиђе). Али ако јест? (Бранко и Ленка као да се тргоше). Трзаш се је ли? С тога дакле кријеш од мене писма . . . С тога касно долазиш кући, а идеш овој змији, која ми срећу руши . . . Тако ли се жена поштује? . .

Ленка.

Ах . . . (Бранко јој зачепи уста).

Бранко

Шта имаш сада са мном?

Милка.

И још имаш образа па питаш, јели? (Клоне на столицу). Ах, како сам несрећна . . . Све ћу ово оцу писати, тирјанине . . . (покрије лице рукама).

Ленка.

Али Милка . . . (Бранко јој опет запуши уста).

Бранко.

Мило ће ми бити. . .

Милка (у исти мах кад и Бранко, за се:)

Овај глас. . . Боже (гледа у Ленку.)

Ленка (за себе.)

Не, ја је не могу више мучити. (Откри лице и рашири руке.) Милка!

Милка (тргне се и падне јој у загрљај).

Ленка! — Ах, ти си зар? Опрости, што сам те увриједила. (Љуби је.)

Ленка.

Од срца просто (грле се)

Бранко (весео, стане пред Милку и рашири руке.)

Али?

Милка (полети му у наручја.)

Ах, опрости. . .

Бранко.

Врло радо. . . али се надам да нећеш бити више љубоморна. . .

Милка.

Никада.

Арса (који је међутим донио вино, наточио и оставио на сто.)

Знао сам ја, да ту нешто има.

Бранко

А сад да пијемо. (Сви узимају чаше, он пјева.)

Пимо вино рујно
Пимо сада сви,
Док смо јоште млади
Док смо весели.

Сви.

Пимо сада рујно вино
Док смо весели.

Бранко.

Нека слога света
Увјек прати нас,
У слози је срећа
У слози је спас.

Сви.

Нек нас света слога прати
Јер је у њој спас. (Куцају се.)

(Завјеса пада.)

Свет. Ћоровић.

ВАНДА.

ПРИПОВЕТКА ЈОС. СТАРА.

Са словеначког превео В. Грегоровић.

(Свршетак.)

XIV.

Неколико година се Ванда мучила с мли ном, али је узаман била сва њезина мука, јер су у пркос највећој штедњи трошкови били већи од доходака, па је радила на штету Све се више и више морала задуживати, да би могла поплаћати старе дугове, и догодило се са свим онако као што јој и прорекао сусед Слапар. Од читава имања, што је још после смрти брата јој било њезино, није имала она ништа, јер је све било задужено. Поред те велике несреће своје дочекала је она још, да и свет испира уста с њом. Највећма су то чиниле оне женске, које су јој у нужди набављале новце, да плаћа камату. Као гује љуте су сикале, кад се почеше бојати за новац свој, на који су вукле непоштену камату. Најзад је и Ванда и сама увидела, да тако неможе даље. Нико јој не хтеде више давати жита на почек, раднике такођер није уредно плаћала те с тога је хтела не хтела морала да престане

радити млином који је одмах затим пао шака повериоцима.

Ванда се морала одселити са Перова. Већ је била поспремала све своје ствари и наумила, да се сутра рано одсели у Љубљану. Читав дан је падала киша, и тек пред вече се мало разведрило Тада је Ванда још једанпут обишла сва места, која су јој била последњих година пријатна заветрина. Али куд год је погледала, било је све тужно и суморно, као и у срцу јој. У млину је владала тишина, точкови су мирно стајали, шталог је био празан и нигде се није могло видети, да се припремају за зимниште. Па и песме веселих радника су умукле, јер у кући није било живе душе, осим неке старе уседелице, која је морала да дочека нове господаре. Идући тако свуда по околици, Ванда би час овде час тамо застајкивала, па би се замислила. Кад је тако око куће све разгледала, упутила се даље стазом према Бистрици. Већ се била ноћ спустила али је био уштап па је била месечина као дан. Лагано је Ванда ишла напред, и већ се хтеде код неких врба окренути натраг, које се подизале поред станице, којом је она ишла; али шум тихе реке тако је очарао, да није могла натраг. Њојзи се чињаше, као да је какав дух мами себи. Брзо се рукама пробије кроз дуге гране и ако су са грана падале росне капљице на главу јој, дође ипак до обале. Застала је и чудила се лепој слици. Између врба је текла бистра вода, која је тихо пролазила између каменитих стена као да се игра с њима; а у сребрним таласима јој купаше се бледи месец. Као мрачне слике на крају видокруга подизали се горди горски величани, а по небу се у разноликим сликама груписали облаци. Час дуне лаки поветарац и затресе грање на врбама, као да пролази ко између њих. Други би се можда бојао, но Ванда се није бојала ма да далеко у околини није било живе душе. Па ни Перун је није више чувао. јер су га прошле зиме отровали лупежи. Саморана је стајала на обали па се загледала у даљину дубоко замишљена и није се мицала, као да се окаменила. Чаровити призор је такође и у њој пробудио уобразиљу и најзад и она виде слике, каквих у истини није било. Кад баци очи на реку под собом, опази своју главу на светлој површини водиној, али се њојзи чињаше, да је то глава Бранислављева Хтеде скочити с обале па да га загрли и притисне на груди своје, али се трже и језа је прође сву, кад се сетила, да би тим сама себи одузела живот. Но опет се погледала у воду и нешто непојмљиво је поче вући у реку. Она поче размишљати о свему што је до сад препатила, па ко зна,ште је још чека у животу. „Скочи ту ће бити крај твојим мукама, крај твоме пустом и непотребном животу,“ рече сама себи и жељно погледа на тиху реку. „Не не“ шапуташе јој унутрашњи неки глас „јер кад си до сада сносила јуначки тешку своју судбину, сноси је и до краја“ Бог је праведан и што год он чини, све је добро Он ти је дао живот он ће ти га и одузети, кад му буде по вољи.“ Ванда је послушала тај унутрашњи глас и не хтеде огрешити душу своју. Победила је искушење и предала се вољи божјој. Умирила се потпуно па је погледала још једном ноћну красоту милог јој места, па се затим хтела последњи пут да врати у млин. Међу тим из далека зачу она тамбурицу. Свирка се дивно разлегала по тихој ноћи. Ванда је слушала и гледала. одкуда долазе ти гласови; док неопази далеко доле поред Бистрице ватру, а око ње људе. Били су то Цигани. Она се одмах сети Циганке на Брталици и пророчких јој речи. „Кратка ће бити!“ рече сама себи за тим тужно дода: „погодила је Циганка: кратка је била моја срећа, врло кратка.“

XV.

Ванда се преселила у материну кућу у Љубљани. Али и кућа та била је толико задужена, да је она од мале мировине своје морала још плаћати и камату. Одрекла се читава света и становала је у двема последњим собама У њима је било смештено све покућство, што је некада красило предње собе. Било је већ постарије, али још лепо и очувано. Па и гласовир је био у тим собама, али је обично био затворен. Ретко је Ванда седала за гласовир, ретко прстима додиривала дирке, па и кад би засвирала није могла дуго. У посете није ишла никоме, и ако је било у Љубљани доста одличних породица, које су је високо цениле, и које би се врло радовале њезину друштву. Тек само пред вече кад се спусти сумрак, прешла би по кад кад Слапаревима, који се према њој увек попашали онако, као што се у бољим временима

према оцу јој. Али и с њима је врло мало говорила, јер је радије слушала друге, нарочито омладину. У шетњу није никад ишла. Па кад више није могла да издржи у свом стану одлазила је до св. Кристофа, где је била заједничка гробница њезиних милих покојника, који су је оставили самохрану на свету. Ту је молила и жалила док јој сузе нису одлакшале бољу. Затим се тешила, да ће им и она за кратко време доћи, јер је то осећала из дана у дан све већма. Брига и борба последњих година скрхали су је са свим. Почела је и она побољевати и то већ одавна. Надала се, да је болест неће дуго мучити. али се љуто преварила, јер још до дна није била искапила чашу мука својих.

Била је болна. али је још непрестано становала у свом дому. У болести је надгледала стара Нежа, као што је и некада пазила на њу, кад се као мало дете са сестром и браћом играла на пољани и трчала с њима по брегових. „О, кад бих могла само увек овде остати! Кад бих могла умрети овде, где сам се на несрећу своју и родила!“ Тако више пута уздисаше Ванда и то је била њена једина жеља на овом свету. Али ни та скромна жељица јој се не испуни. Друкчије јој било суђено. Повериоци су заискали свој новац, продали јој кућу и покућанство. Све је било пописано и Ванда није знала, на шта ће сутра дан да положи своју уморну главу. Варошки добошар је по свима варошким крајевима објавио јавну дражбу разна покућства и куће. Дошао је дан, кад је Ванда морала напустити кућу своју. Отпустила је из службе и стару Нежу, јер јој није имала ништа дати ни да једе, нити јој је могла даље плаћати. Срце јој се цепало, кад се опраштала са старим породичним успоменама; свако је парче покућства разгледала, као што разгледамо ствари по музејима, које својом старошћу и славном прошлошћу буде у нами поштовање и чуђење Најзад је Ванда још један пут отворила гласовир и последњи пут је са сувим својим прстима одсвирала Шопенову ноктирну. Почела је тихо свирати, али што даље све моћније и јаче удараше по диркама, тако се све јасније разлегало по тескобном простору. Што год је још у слабом њезину телу било од оног страсног огња, све је то морало изаћи на површину и за увек се угасити у родитељском дому. Од силне свирке је изнемогла, па је пала у наслоњачу и горко се заплакала. Па и то је учинила последњи пут, јер од како је изашла из родитељске куће, њезине очи не пролише суза.

Преселила се у фрањишканску нурију, где је нашла малену собицу. Слапареви су јој спасли нешто од покућства, а породичне слике су купили сами за себе, да би се вечито сећали својих добрих суседа, које је тако немилостиво гонила судбина. Ванда је била мирна као болесник, коме дуга болест уништи сву снагу, те по том и не осећа више ништа Стара Нежа јој је до последњег часа остала верна и сваки боговетни дан долазила да је двори. Не прође ни четвртина године од тог доба, а Ванда тако ослаби, да није могла устајати из постеље. Нежа се тада не мицаше од ње, него је по читаву ноћ лебдела над њом. Једног јутра је Ванда још једанпут погледала своју добру послужавку, пружила је своју ослабелу руку и прошапутала слабим гласом: „Збогом!“ Чим је Нежа опазила, да јој Ванда умире, запалила је свећу и кад је издахнула затворила јој очи. Сутра дан су људи били ишли на посао, кад је мало звонце објавило смрт удовице Боровскога. Нису је носили у цркву и то због тога што никога није имала, ко би платио трошкове. Сутра дан су је сахранили. За сандуком су ишли Слапареви, Нежа и неколико људи из најближе околине Са св. Кристофа су звонила два мала звона, као што у опште звоне за сваке сиромахе и нико не би рекао, да полажу у гроб последњу ћерку једне старе племените породице Љубљанске, која се пољском крвљу била подмладила, да на кратко време славом просија а за тим брже жалосно пропадне. Поносна Ванда лежала је сада мирно поред милих својих у гробу, те је тако бар после смрти имала споменик достојан ње и породице њене.

У САМОЋИ.

Баци на ме ока твога
Плаховиту, силну моћ,
Спусти на ме веђâ твојих
Сањалачку, слатку ноћ.

Заклони ми тамом њином
Цео свет и свемир вас,
У самоћи да сам с тобом,
Да ти љубим меку влас. . .

Ж.

ОД КУДА ЈЕ ПОСТАЛО ИМЕ „ПЕТРОВАРАДИН“?

Од Мелхијора Ердујхељија.*)

Како је постало име наше старе хисторијске тврђаве *Петроварадина*, која и сада спада у најважнија утврђења у нашој монархији и под чијим зидинама се често решавала судбина наше царевине — то је још тамом увијено и то је још нерешена загонетка. А решење ове загонетке заиста је од велике важности и истраживање овога предмета без сумње је од интереса не само по становнике овога града и околине му, него и иначе, јер то истраживање води првоме извору хисторије постанка ове тврђаве, јер име „Петроварадин“ без сумње је у свези са првобитним и после у тврђаву претвореним „шанцем“, и то не само с тога, што су се у старо време места називала по помесним околностима, него и с тога, што је овде име дато по особи некој, а та особа морала је зар при грађењу и оснивању тврђаве, или при подизању првобитнога бедема, играти велику улогу.

Узимало се некад по некој уображеној комбинацији, да је име тврђаве ове постало од Петра пустињака; неки пак говораху, да је тврђава тако назвата по Петру од Амијенса. Но ова причања нису се могла потврдити никаквим писменим исправама; она немају никакве хисторијске подлоге, и могу се сматрати само као претпоставке, којима се врло слабо могло веровати Узимање, да је ово име постало по Петру пустињаку већ је на први поглед такво, да се увидети може, да је постало по народним гаткама; с тога се нећу овде на то даље ни обзирати. А и наименовање по Петру од Амијенса пред судом хисторије стоји на врло сумњивој основи. Пре свега помислимо само, да из онога доба, кад су крстоносци пролазили кроз нашу отаџбину, па и много времена за тим, нема ни трага од имена „Петроварадин“ у каквој хисторијској исправи или повељи. Довађање дакле имена петроварадинске тврђаве од Петра Амијенског може се узети само као нагађање, али је и то нагађање тако слабо, да му се цела снага ослања на случајној сличности имена. Јер Петар је са својом пратњом кроз ову земљу само на брзо пролазио, он није имао времена, да гради овде какве тврђаве. А ако је град Петроварадин онда већ постојао, то је он морао имати и свога имена, те не беше нужде, давати му име једнога човека, који је онуда само прошао.

Но то се нагађање сасвим уништује писменом, којим се оснива петроварадинска опатија. У повељи краља Беле IV. (диплома бр. 216), која се храни у будапештанском земаљском архиву и која је издата године 1237., и којом се оснива Белакутска цистерцитска опатија, вели се сасвим јасно, *да он* (Бела IV.) *опатији даје она добра, што су на левој страни Дунава и што носе име Петровар. Дар тај односи се и на кр. градић, што се онде налази, а који је био некад својина онога Петра, што је због злочина пао у немилост.* Краљевска повеља (диплома) спомиње пре тога и онај манастир, који беше у општини, што се зваше „Екерд“ (Ökörd), а то беше онде, где је сада петроварадински Мајур (Лудвикова и Рокова долина); па онда се набрајају у дипломи сва она добра, која се сремској опатији поклањају, и за тим се спомиње Петроварадин, који лежи на *бачкој* обали Дунава. *По томе је јасно,* да Петроварадин с почетка није лежао у Срему, него у Бачкој. То беше опкоп земљани, градић Петра (Петура), и назван Петуров град, (Pétervár), Петроварадин. — Временом је тај стари бачки Петроварадин добио име Трговинска тврђава, Vásárvárad; но задржав и старо своје име звао се *Стари Петроварадин.* — У породичном архиву породице Веранчић има један докуменат, у којем се још и у XVI столећу општина ова зове Стари Петроварадин. Исти докуменат — говорећи о паду Београда — спомиње међу осталим и ово: „Палатин Стеван Батори је са од прилике 17 до 18000 војске код Старог Петроварадина на Дунавској обали преко од Петроварадина у рат пошао“. И по томе се јасно види, да су првобитни Стари Петроварадин и Нови Петроварадин лежали један на једној, а други

*) Нека је лепа хвала г. писцу на овој оштроумној и разложитој расправици, а уједно и на томе, што је српско издање тога чланка уступио нашем листу — Ур. „Јавора“.

на другој обали Дунава; јасно је, да је данашњи Петроварадин добио своје име од онога градића, што је некад лежао на левој обали Дунава, где се сада налази *Нови Сад*, и који се прозвао Старим Петроварадином, зарад разликовања од новог Петроварадина на десној обали Дунава. Из овога се види како је то, да се у гореспоменутој дипломи Беле IV. спомиње Петроварадин, који лежи на *левој* обали Дунава. А да је ово место лежало на обали Дунава види се и по томе, што ова диплома она места, што се Белакутској опатији поклањају, набраја оним редом, као што она долазе идући од Дунава даље. У осталом ова општина задржала је своје име Петроварадин и у доцнија времена, па и за време турских ратова.*) Тако налазимо — по коншкрипцији од године 1665. — Петроварадин у бодрошкој жупанији као својину архибискупата калочког (Земаљски архив. Eccl. F. 6. бр. 9.) А по попису од 1701. Петроварадин је општина бачке жупаније, која потпада под јурисдикцију калочке архибискупије. (Земаљ. архив. Eccl. F 6 бр. 12.)

(Да би се избегло неспоразумљење наводимо овде, да је данашњи Петроварадин већ и године 1701. потпадао под сремску бискупију, те је по томе било у оно доба два Петроварадина, један бачки и један сремски). Изван сваке је сумње и то да је Петроварадин имао дунавску скелу, којом се подржавао саобраштај са оним селима, што су опатији припадала. То се даје из тога извести, што су по основној дипломи бачки припадници обвезани били своје доприноске у натури донети до Петроварадина, а нису морали носити то и преко Дунава. То потврђује и даровно писмено краља Стевана V. од г. 1267., у којем се спомиње скела и трговиште обе Петроварадина, што леже с обе стране Дунава. Онда се име бачког Петроварадина већ пренело на онај сремски, а на овој бачкој страни, постало је трговиште, па отуд и име Трговинска тврђава. Конскрипција од год. 1522. (Земаљски архив N. R. F. 1710 бр. 27) спомиње Трговинску тврђаву, а то је доказ, да је главно трговиште Петроварадина, који се у оно доба већ развио до снажне ратне позиције и био центар доњих предела, било на новосадској страни обале дунавске, где је био и превоз за тврђаву. Али и доцније, кад је Нови Сад постао трговиште и седиште бодрошке жупаније, назива се место ово у записницима скупштинским ове жупаније, Петроварадином или Петроварадинским шанцем.

Сад се рађа питање: *Ко је био* онај *Петар*, што се у краљевском писму помиње, од којега је, постало име *Петроварадин?* Основно писмо каже само толико, да краљ поклања оставштину и властитост Петра Терејија (по старомађарском писању Turvey) манастиру; из доцнијег једног писмена дознајемо, да је Петар био велики жупан. Стеван V. поклања г. 1267. манастир краљевском дворском чиновнику Андрији, заједно са превозом, који је вредио за обе обале, и о којем се превозу вели, да је био некад властитост Петра жупана, сина Терејија, којем је посед тај одузет због његове неверности. (Земаљ. архив. дипл. 630) По томе дакле беху добра некадање петроварадинске опатије својина великог жупана Петра Терејија, ком се то због велеиздаје одузело. — По томе *Петру* прозвана је тврђава *Петроварадином.*

И тако се може као необорима чињеница констатовати, да је Петроварадин првобитно био на левој обали Дунава, на месту, где је била тврђава (дворац) — на данашњем новосадском земљишту — коју је тврђаву краљ Бела IV. одузео Петру Терејију, великом жупану, који је због велеиздаје пао у немилост и подарио ју Белакутској цистерцитској опатији. Ово седиште Петра жупана, звало се по њему Петроварадин. То је име прешло после и на данашњи Петроварадин, са чега се после оно на сремској страни звало Перoварадин, а ово на бачкој Стари Петроварадин. То су чињенице, које се оснивају на документима. Свако друго извађање спада у гатке.

*) Суседни сељаци, нарочито они из Шајкашке зову и данас Нови Сад *Варадином*. „Идем у Варадин“, „Био сам у Варадину“ и т. д. може се чути сваки дан. Ур. Јавора“.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

XIII.

Бабица, жабица и чекић.

У 31. бр. „Јавора“ о. г. изишла је моја расправа са натписом „Жабица — или бабица“, у којој сам помоћу Вукова речника покушао да разјасним, шта значи једна, шта ли друга реч. Том приликом дошао сам до закључка, да се *бабицом* зове онај пањић, што се при откивању косе у земљу убије; *жабицом* оно гвожђе што стоји насатицеударено у *бабицу*, и *чекићем* или *чаканцем* оно, чиме се коса клепа, откива. Ово, и оваково разумевање

извео сам ја поглавито на основу свога личног искуства, које сам кроз много година црпео по десном и левом Потисју, и по већем делу Баната од Мориша до краја Тамиша Намера ми је пак била, да покажем како српски народ у Банату и у Бачкој назива справу и њене делове којом се коса откива, а како ју је Вук у свом речнику прибележио и описао. Сад, у колико сам постигао ту намеру своју, није моје да казујем

Г. Мојо Медић професор у Земуну написао је у 39. бр. „Јавора“ о. г као неки приговор на тај мој чланак, жестоко наглашујући, да се справа за откивање косе у Лици, Бингули и Земуну зове *косни ков. отков* и *клепци* а не *бабица;* каже, његови земљаци још веле: „Клепце у торбу, па хајде.“

Кад узмем на ум, да сам ја у расправи својој позвао „и друге људе да проговоре“ о тој ствари, и на име; не зове ли се *бабица* и њени делови још и друкчије по међу Србима других крајева, — велим, кад то узмем на ум, онда ево озбиљно исповедам, да ни најмање не погађам шта је хтео г. Мојо Медић тим тако жестоким и кивним приговором својим

Ако је хтео рећи, да се справа за откивање косе у Лици, Бингули и Земуну иначе зове а не *бабица,* онда је то могао с много мање једа и муке учинити, а ја бих му ипак био захвалан што ми се на молбу одазвао, ма да сам толико из Вукова речника и пре знао.

Ако је хтео рећи *косни ков, отков, клепци,* да препоручи и може бити наметне ономе делу српског народа, који до данас знаде само за *бабицу* и њене саставне делове, онда се лоша и неблагодарна посла прихватио

Ако је пак хтео казати, да су горњи називи лепши и згоднији него *бабица,* онда се љуто вара, јер у истини то не стоји, бар није доказано; а после и пословица добро каже: „Сваком своје лепо и низ брдо брзо.“

Најпосле, ако је мислио доказати, да се *оно гвожђе што косци на њему откивају косе* заиста зове *бабица* (као што је Вук написао) а не *жабица* (као што пок. Марковић и ја мислимо), онда је требао без околишења прстом на то указати, пак заблуду и незнање наше разлогом и доказати, а не место разлога истицати „свог сусједа“, као да је тај меродавнији од туђега „једног косача“. Међу тим ја напред већ рекох, да мој „један косач“ на већем комаду земље настава. него што захвата Лика с Бингулом и Земуном. —

Кад би се потражило, може бити да би се нашао још који назив за справу којом се коса откива, и који за сад још није ушао у речник То је био један главни повод оним мојим речима „нека и други људи проговоре“; али кад није друкчије, и ово је довољан знак да је српски језик здрав, једар и богат, а до сваког појединог косца или иначе Србина стоји, хоће ли рећи бобу: боб, а попу: поп или, ће се испомоћи другом којом речју.

Несам човек чувен са науке, па тако не ће до тога ни доћи, али да ме ко запита: коју реч ја за најзгоднију држим да се њоме справа за откивање косе зове, ја бих без затезања овако одговорио:

1. *Косни ков* није права, проста реч, т. ј. није име некој ствари, него је опис справе којом се коса откива. Тако кад кажемо: *суд за воду* или *водени, суд,* то је опис ствари. која у српском језику има разних имена: крчаг, тестија, ћупа, бардак, бокар, милојка мајулика. барило, фучија, чобања, џбан, бременица, пућерица, каблић и т. д. У Рисну (вели Вук) кажу: *зле длаке*; то је опис неке очиње болести, која је иначе добро позната под именом *бадљи.* Место *аушчани прах* каже се *барут;* место *свињска њушка* каже се *рилица;* место *суха трава* каже се *сено.* Ја сам дакле тог мишљења, да је увек боље употребити право име него опис ствари. Са свим је други посао, кад би место *косни ков* имали н. пр. какву добро сложену реч; па и онда би више важила једна проста него сложена „Свака проста реч претежнија је од педесет изведених, а свака изведена вреди за десет сложених,“ каже Јован Бошковић да је негде рекао Јаков Грим

Да је боље казати име ствари него њен опис, ево ћу споменути један случај, ако и не јемчим за њега, да се баш догодио.

Кад је Србија добила железницу, дуго се мучили неки школовани људи, како да се назове српским језиком она машинерија. којом се помичу шине, кад воз хоће да сврне с једнога пута на други, пак не могавши једном речју назвати ту своју справу позваше једног радника да им он каже како би ту справу српски крстио, а Србо чим се разабере о ствари, на мах одврати: „Ја бих је назвао *скретаљком*“. Ваља да је тако и остало

2. *Отков* је боља реч него *косни ков,* само што није довољно јасна, јер се н. пр. на много места *отковом* не зове справа за откивање, него *рев, сечиво, оштрице* у косе. „А што ти је отков тако шкрбав?“ — Нека, журио сам се“.

Реч *отков* постала је од глагола *отковати* на исти начин као *откос* од *откосити,* (отпуст од отпустити; откуп од одкупити; одбор од одбирати; одговор од одговорити и т. д); питам ја сад госп. Моја Медића: да ли *откос* икад може значити *косу* која га је оборила, или пак *траву* која је њоме оборена? Не могу довољно да се начудим г. Моју

Медићу: за што му се „ова ријеч веома свидјела?!“

3. *Клеицу.*

Клеиац је чекић, der Dengelhammer, а *клеицу* (ваља да више чекића? — Јок! него косни ков (бабица и клепац), das Dengelzeug.

„Клепце у торбу, па хајде.“ Јест! Покупише *клеице* у торбу, али кад кући дођоше, а оно им нема *клеица* (чекића) на броју; путем се зар измигољио из торбе. Питам ја: остаде ли што у торби, и како се зове оно друго што се није погубило? *Клеицу* већ никако несу, него *бабица* и *жабица.* Међу тим мени се чини, да је назив *клеицу* за сада најприличнији да се њим означи справа за откивање косе, бољи је и од *бабице,* пошто она у ужем смислу значи не само справу него и један део од целе справе. По томе дакле, онај део народа нашег, који именом *бабица* зове справу за откивање косе, није срећан да има тако добру реч као Личани и сви остали, што се служе речју *клеицу.* —

Ма да немам узрока да ласкам г. Моју Медићу, опет га овим путем лепо молим, кад већ нема воље, да ме чему доброме научи и на пут изведе, а оно бар да ме остави на миру, јер је мени и сувише муке са овим пртеним и пипавим послом, а да би се још и од његова заједања бранити могао.

У осталом, ја ћу се тешити речима неке девојке, коју зли језици беху покудили: На скут ми стани, али на срећу не ћеш!

У *Црейаји,* на св. Тому 1891.

Светозар Мл. Бајић
учитељ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

═ Архиманррит Н. Дучић превео је и издао знаменито дело Владимира Гете-а: „**Учење васељенске православне цркве**, *поиравено с разликама, које се находе у другим хришћанским црквама*“, и овај је превод награђен из фонда владике Јанићија са 1000 динара. Дело је ово преведено на све културне језике, па и на арапски. Ми смо имали ово дело такође у српском преводу, превео га је *Милош Парента* г. 1886., али је у овоме Парентину преводу по уверавању Дучићевом доста погрешака, које кваре смисао, а које су погрешке потекле из преводиочева недовољна знања француског језика О томе преводу може се читати опширније у првој књизи Дучићевих скупљених списа. Те погрешке су дале повода архим. Дучићу да се лати превода ове Гете-ове књиге, и тако је сад имамо у врло лепом српском језику, као што смо навикнути већ у Дучићевим пословима. Књига има 257 страна, а стаје за наше крајеве 1 ф Без сумње ће и наши свештеници похитати. да је набаве и проуче.

═ На Цетињу је изишла књижица од четири листа под натписом: „**Своме Господару**, сјјев од *Радоја Црногорца*“. Ту се у песми слави песнички рад кнеза Николе, а писац каже, да је повод томе спеву ово: „Једном приликом рекао је Његово Височанство наш витешки *Господар*, да је било а да и данас има у Српству бољијех пјесника од *Њега*; због тога и написах овај малени сјјев. Р. Ц“. — Рад. Црногорац пориче у овом спеву, да има бољега песника у Српству, јер кнез Никола ради и *мачем* и *пером* за Српство.

═ Лука Грђић Бјелокосић позива на претплату на књигу под натписом: „**Из народа и о народу**“, у којој ће бити штампано све, што је он до сада о народу писао, те штампао и што још нештампано у рукопису има. Све је то наумио писац да изда у четири књиге. У првој ће књизи бити описи народних светковина, обичаја, народне ношње, правосуђа и т. д. Књига прва стајаће 50 новч., а наруџбине се шиљу: Првој српској књижари и штампарији Владимира М. Радовића у Мостару.

═ У Вел. Кикинди почео је да излази „**Банаћанин**“, лист за просвету, привреду и забаву народу. Издаје га књижара Јована Радака, а уређује га Ј. Радак. Лист излази сваке недеље, а цена му је 4 фор. — Тако сад поред досадањега листа „*Садашњости*“, који излази већ осам година, имају Кикинђани још један лист на српском језику.

БЕЛЕШКЕ.

(**Управитељ позоришне дружине**). „Друштво за српско народно позориште у Новом Саду“ расписало је стечај на упражњено место управитеља српске народне позоришне дружине. Плата је 1500 фор.

РАЗНО.

(**Ратни бродови.**) Новине доносе сваки час вести, како све веће европске државе граде нове и боље ратне бродове. Али о начину саме градње долази врло мало у јавност, па ни на то мало не може се увек са свим ослонити. Нарочито Немачка држава је у великој мери закопчана, тамо се све сматра као званична тајна. Из Енглеске чују се поглавито гласови, да ће се скоро доготовити „Роајал Соверењ“ (краљевски суверен). Тај брод превазилази величином и саме талијанске бродове „Италија“ и „Лепанто“, који важе као гиганти свог рода и достиже тежином највеће прекоатланске брзе пароброде. Кажу да „Роајал Соверењ“ отисне 14150 тона воде (1 тона = 1000 килограма), а од укупне му тежине отпадају 4550 тона на оклоп са стране и на оклоп на крову. Али погледом на јачину машине (13000 коњских снага) одстоји врло далеко иза поменутих талијанских бродова, који имају машине од 22500 коњских снага. Ипак се надају, да ће достићи врло знамениту брзину од $32\frac{1}{2}$ километра (за 1 сат). Нови је брод, као што се сад већином чини, само у средини снабдевен јаким оклопом (46 цм.); напротив има као највише новијих ратних бродова оклоп на крову као заштиту против бачене ватре. (М. П.)

Исправак. У прошлом броју у животопису Сандићеву, на стр. 649. где стоји да се родио 14. маја, ваља додати: 1836. год. — А на истој страни, стубац други, 11. ред одозго, после речи „умно се поболи“ треба да дође тачка (.). У осталом сваки *паметан* читалац види, да се те речи на Васу Пасковића односе.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 43. У НОВОМ САДУ 27. ОКТОБРА 1891. Год. XVIII.

БРУТОВ РАСТАНАК.

(ПОСРБЉЕНО.)

Порција.

Горди Бруте, зар остављаш мене,
Не веже те више љубав жене?
Што ћу сама сред тешкога јада?
Бојак љути годи твоме срцу,
И мач оштри утопљен у крвцу;
Бојна вика твоја је наслада.

Брут.

За ме, жено, нема мира, среће,
Док на робљу тешки ланци звече,
Пуно ј' срце осветничког жара;
Слобода је мог живота мета,
У бој морам, заклетва је света:
У хад тамни да срушим Цезара.

Порција.

Жени твојој да не буде жао,
Ако будеш у том боју пао?
Оставио тужну мене, мили дом.
Па буде ли судба збиља тако хтела,
Слобода ће засјат' врх твојега чела
И славан ћеш пасти ти у боју том.

Брут.

За тобом ми туга срце мори,
Ал' човек је створен да се бори,
И да уме сносит' сваки јад.
Па макар се дигле црног Хада чете,
Да га слабог смрве или му запрете:
Непомичан мора остат' као град.

Порција.

Па кад будеш пао у том боју,
Ко ће штитит' слабу жену твоју,
Ако душман клети мачем јој запрети?
Жене знају да трпе и туже
Ал' човек је чврсти створен за оруже,
Жена уме љубит, не зна да се свети.

Брут.

У бој морам, у бој, жено, свети,
За слободу лепо је умрети;
Тако ми је усуд досудио сад.
Нек' тисућ' мачева на ме се осове,
Са робова тешке скинут' ћу окове
Од тирана клетог ослободит' град.

Порција.

Слушај вику у даљини, Бруте!
Гле душмане где долазе љуте.
Чудна ми се слика пред очима ствара.
Тебе видим у том страшном боју
Где подижеш ти десницу своју
И удариш себе мачем сред недара.

Брут.

Мила жено, нек те нада крепи,
Пред нама ће душман да застрепи.
И потоком крв ће да потече.
Срећа с' мења, ал' вечна је слава;
Ти ћеш умрет' к'о Римљанка права
Ал' слободу Бруто преживети неће.

Беч, 1891.

Стеван Ненадовић.

НЕВИДЉИВА ЗВЕЗДА.

Од Мавра Јокаја.

(Наставак.)

III.

Звездини штићеници.

Рано у јутру сутра дан, даде нас Сир Браудинг позвати т. ј вође и официре да се искупимо те да нам изда заповести. Ја сам имао унапред ићи да поправим путеве. Давидсон доби заповест да одведе страже до Саулова храма, Малајце распослаше на све стране да уходе непријатеље. Мелија доби писмо од Сир Браудинга, да га однесе вођи Афганаца.

„Хвала вам, Сире“ рече Мелија, одбијајући налог „то не могу примити; ја управо ни најмање не волим“, рече лагано, али тако да су разумели околостојећи „да идем оном народу као посланик, који те странце гласоноше обично испеку.

„Па шта сад, господо?“ рече заповедник несносном флегмом. — „А оно мора неко ићи преко као парламентер. Ви, Шмите, и онако немате посла, јер ваша батерија је заостала. Ви разумете језика хиндуанскога, узјахајте на коња па предајте им ево ово писмо!“

Шмит је обично у другим приликама црвенео али сад побледи уједаред. — Ћутећки узе оно писмо, мету га у џеп и баци се на коња. — Он је добро чуо примедбу Малајчеву а ево није нашао за вредно ни да се опрости од нас. јер смрт му је сигурна била.

„Господине, ви немате узрока да се бојите“, храбрио га је Малајац: „да је моја коса седа као ваша, ишао бих и сам на пут, тамо се највише поштује седа глава, а најпосле та и ви сте видели ону звезду.“

Шмит је примио то храбрење као за шалу те љутито ободе свога коња Ватрени коњ се поче вурати и бацакати а Шмит га поче још јаче бости мамузама у трбух, на то се коњ усправи на две ноге право као свећа, услед тога паде јахач доле из седла на земљу, па тек онда стаде на све четири ноге.

Из Шмитових уста лопила је крв, брзо дођоше лекари, рекоше да му је близу смрт, па га дадоше однети на страну.

„Но и томе је помогло што је видео звезду!“ Таку примедбу сам чуо овде онде после тога несретнога случаја. Заповедник пак наложи другом официру да однесе писмо Афганцима. То беше Друмфилд, млади плави драгон.

Овај се није могао ослонити на своју седу косу али тим више на своју храброст, која не знађаше за страх од опасности. Он припаса сабљу, па за тим охоло нас поздравивши, одјаха одатле.

Наскоро одох и ја за дужношћу а то да оправим путеве, које направише непролазним очевидно намештеним стенама. До подне је време било сасвим пријатно; око подне допустих својим људима због страшне припеке да се одморе неколико сахата. — Али тек што легоше, кад, као из земље да су изникли, појурише амо са свих страна оне црне страшне прилике са пакленом виком а на својим малим, шиљоглавим и копрцавим коњима и са грозном риком. подсмехом и мечањем почеше на нас ударати.

Ја сам још у напред био спреман за одбрану, те сам увек један део компаније држао под оружјем, а сад се ставих на чело својим људима па пустих оне да нам се сасвим приближе, па тек онда заповедих да пусте ватру на непријатеља, тако је морао сваки метак згодити. И заиста не остаде то без последице, јер непријатељ, у место да нас нападне, поче бегати на страну и наскоро зачусмо страшну вику његову правце од Саулова храма Читаве брље крви означаваху им пут али ни један мртвац није заостао; та овај народ ни мртав не пада с коња.

Када су непријатељи отишли избацише неколико метака из пиштоља, па тада ми се учини као да ми је нешто поред прсију прозујало. Када се обрнух својим људима, приметих неко необично чуђење и устрављене погледе, и у истом тренутку скочи један, који је ту у близини стојао и ухвати ме за рамена, рекавши: „Сад ће пасти!“ И брзо поче да откопчава капут. Тек тада приметих да ми је униформа крвљу поливена, и одједаред осетих у грудима где ме нешто прободе. Згодило ме је једно тане. После једног минута ишчезну ми све испред

очију, ноге ми изгубише држање, онесвешћен падох у руке својим људима, а када себи дођох видех се у табору, и сасвим јасно чух где неко рече: „И овај је јуче видео звезду!“

Што сам више долазио себи, слушао сам све већу ларму и вику у табору. Јахачи у највећем трку долетеше из шуме и сасвим јасно чух питање заповедниково и одговоре питаних.

Афганци, који су нас напали и које смо сузбили били су напали и на предстраже код Сауловог храма и тамо су велики део наших исекли.

„А где је Давидсон?“ питаше Сир Браудинг бегунце.

„И он је пао“ одговори један. „Својим очима видех одрубљену главу му натакнуту на непријатељско копље.

„А што га нисте ослободили?“

„Јер је врло доцкан било, јер су сви пали, који су му били близу.

„И тај је видео звезду!“ чуо сам где неко подругљиво рече.

Грозница, која ме је опхрвала због ране, опет ми одузе свест, замршене особе и мисли комешају ми се у мозгу, али се ипак сећам да сам у сред тих комешаја упознао слику старога Малајца, који се препираше са својим пријатељима о вести, коју су донели уходе, како ће сутра Афганци погубити посланика. „Чудновато!“ шапутао је стари Хиндуанац, „сва четворица су видели звезде и опет су сва четворица погинули.“

С ужасом разумех, да и мене рачуна међу изгубљене, али има и право јер моје тело нема више снаге телесне да се може покренути, па што ми је још и остало душевне снаге, и то нестаде услед непрестаних грозница. Само сам још то могао разумети да сутра спремају свеопћи напад на Афганце.

Када сутра дан синуше први сунчани зраци у мој шатор, ја се пробудих. Беше нестало моје грознице, а само осећах неку сану уморност, која ме опомињаше да сам рањен; војени лекар који беше ушао баш унутра рече ми да је сасвим задовољан са мном. „Па, вама не фали више ништа!“ рече он, „захвалите својој библији, коју сте у џепу носили, снага танета тамо се задржала, рана је незнатна! иначе би ви били већ покојни.“

Није ме узалуд учила мати, да никад не идем без библије.

„Али нисте се само ви поправили и Шмиту је много боље“, настави лекар, „за кога мишљасмо да га је убио коњ, ноћас је дошао себи те говори и већ се служи удовима. Заиста се нећу мало чудити, ако прођу добро још и она остала двојица што гледају звезде.“

У том тренутку зачу се с поља неки жагор, налик радосном узвику. Лекар изађе напоље и наскоро се поврати сасвим радосно: „Јесам ја казао?“ вели „ваш друг, се такођер сретно вратио. без икакве озледе.“

„Ко?“ запитах радознало, уздижући се у кревету.

„Давидсон, коме су на копље набодену главу видели, сви бегунци из битке код Саулова храма.

Жељан сам био да га видим, те се зато дадох изнети напоље и двоструко чуђење ми беше кад опазих Давидсона и видех да су нестали сви шатори и да су остали само они за болеснике Главна војска беше рано у зору отишла даље.

„У коме је правцу отишао Сир Браудинг?“ запита Давидсон, у чијем целом бићу беше неко узбуђено стање.

„То не знам“, гласио је одговор лекаров „данас је то све тајније било него иначе; заповедио нам је да се одавде не мичемо, па је за тим отишао и десно и лево, да не можемо ни помислити куда је отишао.“

„Па где да их сада потражим?“

„Најбоље ћете урадити ако овде останете; ваше здравствено стање је и тако врло худо, као да четири ноћи нисте спавали.“

Па заиста Давидсоново лице се тако променило од јуче, да се није могло познати. Очи му беху упале, лице некако тромо, усне се скупиле, а примећавала се око очију нека необична ватрена црвен. Није се могао више на ногама држати, него се је спустио поред мене и изгледаше као да не види да сам и ја болестан.

„Шта ти је? где си био ти?“ запитах га, чудећи се изгледу му.

„А паклено је чудо било то,“ рече уздишући. „Не верујем да ћу се икад и моћи излечити, или ми је пропала глава или — срце.“

„Та за име божије, шта је то било?“

„Оно девојче, . . . оно девојче; никада

нећу више мислити на женско, а да се не згрозим.“

„Долазиш ли од ње?“

„Бог зна, од куд ја долазим! О, пријатељу мој, нису ђаволи црни људи, него то су жене, и то лепе жене, у пламу њихових очију лежи пакао, који ме још и сад куњи и мучи.“

„Ви сте болесни.“ упаде у реч лечник.

„Можда сам; али ја сам очаран.“

„Можда сте и отровани? Да ли сте где год што јели или пили?“

„Нисам, нисам; ја сам очаран.“

„То не може бити. Ови урођеници јако су се усавршили у познавању отрова; они га не морају дати човеку с јелом или пићем; додир чега нека вас додирне ма где својим отровом намазаним рукама, па доста вам је. Говорите: где сте били, шта сте радили, с ким сте долазили у додир? Причајте све, ја морам знати, јер сам лекар!“

Давидсон наслони болну главу на обе руке па поче дршћућим гласом причати:

„Када смо дошли до храма Сауловог, поделим своје људе на извесне делове, а сам сам јахао са својим слугом унаоколо да разгледам. — Неизрециви и приморавајући осећај одведе ме оној колеби, док ме је неки унутарњи глас задржавао. Тај глас, што ме је задржавао, назвах у онај мах страх. те пођох даље према колеби с том намером, да кога год будем у њој нашао — био у њој човек, била жена или био ђаво — да га као непријатељскога уходу заробим и у табор одведем. Али ја набрзо оставих ову одлуку, када видех њу, где на отворених вратих на ме чека. На златном јој лицу сјајио је сјај неког необичнога смешења, кроз расцеп рубинских усана белише се два реда најчудноватијих бисер-зуба. а ватра, која је сјајила из очију њених мени у сусрет, не беше више поражавајућа муња, као при првом нам састанку, него то беше сладак, топао и жив сунчани зрак. О, како ме обузе тежња, да се грејем на том зраку сунчаном. Заборавио сам и на своју одлуку с којом сам дошао, скочих с коња, па не бринући се ни за што на овом свету, падох пред ноге овог чудног женског облика, па јој обгрлих колена. Но она се саже, подиже ме, паословивши ме чистим хиндуанским језиком позва ме да уђем унутра. Њене речи, језиком источним пуним појезије, што се мене тицаше, са свим ме очараше: јурио сам, љуљао сам се за њом држећи јој руку у мојој, не смедох јој ни у очи погледати. — Стражњи део колебе, куда ме она одведе, беше наслоњен на зид храма Саулова. Тек тада приметих да има из колебе улаз у ту тајанствену зграду, па и да је та колеба ту само за то, да крије тај улаз. — Кроз два подземна ходника прошавши и сишавши се преко небројено степеница, доспели смо најпосле у једну пространу округлу дворану, које чудновато украшени стубови, у средсреде једно с другим спојени, чине смео свод, о каквом још ни један неимар није имао ни појма. Један стуб држи други, морали су се зидати сви у један мах, јер да само један фали, морало би се све срушити; у среди дворане горело је нешто у празној чинијици, не беше ту ни фитиља нити уља, него просто је горело у чистом ваздуху.“

„То је била тако звана нафта,“ упаде у реч лечник.

„Зидови беху постављени тешким везеним свиленим и тибетским завесама, од којих изгледаше да једна покрива ниско седиште, које је било превучено сјајним, као свила меким и косматим ангора-крзном девојче похита тамо, уклони завесу па привуче један оближњи асталчић од беле кости, посади се поред мене, загрли ме својим рукама па ме умиљатим гласом позва да јој будем гост. Асталчић је био постављен најукуснијим источним воћем и кристалним чашама, које беху наточене неким црвеним као рубин пићем, од којих ништа ни окусио нисам.“

„Добро сте учинили, јер би вас тиме без сумње отровала,“ примети лечник.

„Али не за то, што бих може бити у тај мах на то мислио, него што ми беше у близини нешто са свим друго. Опијајуће дисање чудне жене и очи јој усколебаше ми сву душу. У том тренутку метну ми руку на чело, и тада осетих, као да су јој прсти оставили неко мокро место на слепим очима.“

„То беше отров,“ примети доктор.

„Од тога тренутка стадоше ми мисли, престадох гледати, слушати а тело ми се растави од душе и нисам више знао за себе.“

„То беше дејство отрова.“

„Када сам дошао себи, седела је девојка до мене, очаравајућа жена није се ни корака одмакла од мене; хтедох јој се приближити, хтедох пружити руке своје за њом, али се не могох мицати. Сви удови, сви живци ми

беху потресени. Хтео сам говорити, ал усне нисам могао отворити, хтео сам очи склопити, али ни то нисам могао. Ја бејах обамрьо.“

„Кажем ја да је то био отров!“ повика лекар триумфујућим гласом. „Чудотворне биљке ових крајева дају човеку прилике, да начини таке отрове, којима ми не знамо ни имена.“

„А моја крв, моје срце и моја душа били су живи. Видео сам, био сам при свести, па опет се не могох мицати. А девојче ме тако милокрвно гледаше, тако благо, да је нисам могао проклети. Тада ми се учини, као да нам се приближава испод нас потмуо жагор, ларма вазда̂н људских гласова. Брзо скочи девојче од мене, па зграби неки сакривени јатаган. Дивље јој се светлише очи, она опипа прстима оштрицу јатагана и изјури напоље. После неколико часака зачух самртни јаук и наскоро се поврати девојка, носећи у рукама главу — мога слуге, који је на пољу остао. — Из све снаге се напрегнух да какогод уклоним оне мађије којима бејах везан. сада хтедох своју руку бар да ослободим, не ради девојке, него ради сабље — али и опет нисам могао макнути ни једним удом. Девојче вури крвави јатаган на земљу, покри ме целога, метну главу мога слуге уз себе а и сабљу. И опет се зачу подземна тишма али сада много ближе. За неколико минута разабрах шуштање завеса, дворана се напуни људима, и слушах речи демонске, које ми продираху сву душу. То беху Афганци, који су подземним и тајним путем доспели овамо а тиме и за леђа мојим људима. Девојка клекну у пола на мене, притисну ме уз зид, изрече неколико ђаволских речи Афганцима, који на то ударише у неку радосну вику. Ја мишљах да сам изгубљен. Тада им предаде девојка одрубљену главу мога слуге, коју они натакоше на копље, и опет страшном виком изађоше из дворане.“

„То ви онда имате да оној девојци захвалите. што сте остали живи.“

„Проклета да је! Да сам се могао ослободити, не би ми требало њене помоћи.“

„То већ сумњам, господине Давидсоне; јер од оних, који беху изван Сауловог храма, није дошао нико натраг, само последње страже измакоше сретно.“ (Свршиће се.)

ЈЕЗЕРЦЕ МЛАДОСТИ.

Било је то при крају лета. сунце је у подне шиљало своје топле зраке на усев. Кад кад ће тек да ћарне свеж ветрић са шумног брежуљка; тада ће класје да полегне, а са турчинка што се на увратини црвенио, опадали су црвени листићи Цврчак и скакавац цврчали су у рани, а са трња на обали по кад кад би пе вукнула стрнадица.

Кроз њиву, што се пружила од долине до брега, по уској стази, ишла је млада земљоделка, танка, лепа узраста. На себи је имала, као што јо тамо ношња, широк огртач, да је не би сунце опалило, имала је на глави црвену мараму; на левој је руци носила цегер, а у десној крчаг.

Кад ју је стрнадица приметила, скочила је на највишу грану, па повиче: „Здраво да си, лепа девојко!“ — Тица се преварила. Та плавуша Мара није била девојка већ нова млада, баш сад иде к момку, он у шуми сече дрва.

Кад је лепа ступила у шуму, стане прислушкивати, на једанпут чује где је по ударцу сикире, па хајд тамо. У часу јој је момак био пред очима, баш је обарао грдну јелу. Весело му је довикнула: „Помоз Бог!“

„Остај где си, сад ће пасти дрво.“ Јела дубоко уздане, нагне се и паде на земљу.

Тада дође Мара, а црномањасти дрвосеча је стиште око појаса и стане је из свег срца љубити. Затим седну на једно дрво и поваде јело из цегера. Али Ђорђе одмах остави лебац, узме сикиру и рече: „Заборавио сам нешто,“ дође до оборене јеле и зареза на дрвету три крста.

„Ђорђе, зашто то радиш?“ питала је млада.

„То је због аршин-женице,“ тумачио јој је муж. „Сиротица, дивљи ловци је дању ноћу гоне са својим псима, па ако се, гоњена, попне на такво дрво, онда јој нико не може нахудити.“

Млада разрогачи очи.

„А јеси ли ти већ видио аршин-женицу?“ запита љубопитљиво.

„Нисам. Оне се врло ретко даду видети и то око Ивањ-дана, гле, то је баш сад“, рече Ђорђе па повиче јасним гласом: „Аршин-женице, где си?“

Он је тиме само Мару задиркивао. Али тај дан се није тиме шалити.

На једанпут се пред њим створи аршин-женица. Била је мала, али лице јој било дивно, имала је беле хаљине, а плаву распуштену косу је накитила зеленом гранчицом.

Ђорђе и Мара се уплаше.

„Ви сте ме у добри час звали,“ рече аршин-женица, „учинили сте ми добро дело.“

Па пружи прстић на јелу с три крста.

„Немам ни злата ни сребра да вам дадем, али имам нешто боље. Хајте са мном, неће вам бити ништа, узмите и ваш крчаг, требаће вам.“

Рече па пође.

Ђорђе узме на раме сикиру, Мара узме крчаг и пођу обоје за њом. Женица је ишла као патка. Мара дрпне Ђорђа, покаже очима на женицу и хтеде му нешто шапнути; али Ђорђе метне кажипрст на уста.

„Ни на шта се већма не срди, него кад јој се ругаш ходу јој. оне имају пачије ноге, зато и посе дугачке хаљине.“

За кратко време стигну на неку чистину. Прастара дрва су стајала око једне ливаде, по трави је цветао љиљан и плаво звонце, по њима били велики лептири, склапали су и ширили шарена крила. Ђорђе мислио, да је сву шуму прокрстарио, али се не сећа да је икада био на том месту. Поред ливаде је био мали кућерак. Зидови су били ишарани кором од дрва, покривена је била шишарицама, а свака шишарица је била утврђена ружином бодљиком. То је аршин-женичина кућа.

Она их доведе и крај кућице покаже им језерце На обали је цветала миомирна ружа и каранфил, а по води се играле златно-зеленкасте бубице.

„То је језерце младости. Кад се старац окупа у њему, буде момчић а баба швигарица. А ко пије те воде, тај не може остарити, већ остаје млад, док год је жив. Захитите у крчаг, па однесите кући. Али добро чувајте ту скупоцену воду; сваке недеље по једну кап, то је доста да останете увек тако млади. Чујте још и ово: Ђорђе, чим бациш око на какву жену или ти, Маро. на туђег човека, вода ће одмах изгубити своју моћ Ово добро упамтите. Сад захитите, па с Богом.“

То изусти женица, саслуша захвалу пресретног пара, па уђе у своју кућицу Мара захити воде, па се пожуре своме дому.

Кад су дошли кући, успе Ђорђе воду у боцу па запуши јеловом смолом „Сад нам још није нужна вода младости.“ мислио је у себи, „сад можемо штедити: доћи ће већ време, кад ће нам требати.“

За тим остави боцу у орман, што је био у зиду урезан. Ту су чували остало своје благо: два стара новца, ђердан са сребрним новцем и две сребрне кашике.

„Него Маро, сад се узми на ум, да вода не изгуби своју моћ.“

Али се богме и узели на ум. Кад би млади шумар прошао поред њине баште, па се јавио и коју с Маром прозборио, она не би ни главе дигла, већ би се загњурила у леју. А кад би Ђорђе отишао, к'о човек, на чашу вина, па ако би крчмарица Сока донела вино, он би се намргодио к'о мач к на рун дова најпосле није више ни ишао у крчму, него би остао код своје жене. Наравно да је вода онда имала своју чаробну моћ

Тако прође година дана. они су били сретни и задовољни, у колевци се бацакало мало одојче, а отац се топио од радости „Сад је већ време“ рече „да отворимо боцу. Шта мислиш, Маро! Једна кап ће те освежити“.

Жена пристане на то и Ђорђе оде у чисту собу по чаробну воду. Руке су му од радости дрхтале, узме боцу али — јао, јао! — боца му исклизну из руку а вода се расу по земљи. Једва се држао на ногама, тако се поплашио од те грдне несреће.

Шта ће сад? — Одмах предузме себи да жени о том ни речице не спомене, јер ће умрети од жалости. Можда ће јој доцније и казати шта је урадио; а можда ће опет наћи језерце, што је до сад у залуд тражио, па ће надокнадити губитак Брзо узме таку исту боцу па ју напуни бунарском водом.

„Богме та вода освежава и крепи!“ рече Мара, „узми, драги Ђорђе и ти једну кап!

Ђорђе је послуша и хвалио је моћ те чудновате воде. Од то доба су сваке недеље, кад би зазвонило на службу, пили по једну кап. Мара је била румена као ружа, а Ђорђе здрав као челик. Жени није никад хтео говорити. шта се догодило, све је одлагао од дана до дана, мислећи да ће ваљда тек кад-

год наћи језерце Прокрстарио је целу шуму, али језерцета нема па нема.

Пролазила је година за годином. Мала девојчица стекла је малог брацу, а Мара је добила и мали подваљчић. Она то није видила — онда још нису изумели огледала — Ђорђу је то било мило, а љубав наспрам красне жене је удвостручио.

Тада се догодила грдна несрећа; Мара је барем тако мислила. Кад је једног лепог дана чистила чисту собу, мали Перица најстарији јој син, дође некако до ормана, зграби боцу с водом — Мара је мислила да је то баш вода младости — лупи ју о земљу. боца се разбије, и вода се расу по земљи,

„Боже мој!“ јадиковала је мати, „Срећа што нема Ђорђа код куће!“

Купила је стаклад са земље, а руке су јој дрхтале, за тим нађе такву исту боцу и напуни ју бунарском водом.

„Наравно да ће се преварити ући у траг, јер од младости нема више ништа. Ej, ej!“

Али је ипак себи предузела да о томе мужу ништа не говори.

Прилично времена је прошло од то доба, Ђорђе и Мара су још и тада живили као онај дан, кад им је свештеник свезао руке. Обоје су пазили да ни једно не примети да су младе године прохујале. а сваке недеље су пили савесно по једну кап те чудотворне воде.

Једанпут када се Ђорђе чешљао у јутру, нађе једну седу косу. У себи је помислио: Дошло јо време, да будем са својом женом на чисто. Тешким срцем почне:

„Маро. мени се чини да је вода изгубила своју моћ. Гле! нашао сам седу. Ја старим“. Мара се поплаши али брзо дође к себи, и усиљено се стаде смејати па повиче; „Седа коса! Кад сам ја била швигарица, нашла сам седу косу. Та ти си пре некако имао посла са јазавцем; можда ти је маст јазавчева дошла како год до косе, а знаш да коса побели од те масти. Још има вода стару моћ или“ — па га уплашено погледи — „или си можда приметио да сам ја остарила?“

На то се Ђорђе грохотом насмеје. „Ти стара? Та ти си румена као ружа!“ За тим је стиште око појаса па ју пољуби. Кад је једном био на само, рекне пун радости: „Хвала Богу, Она и не примећује да ми старимо. Сад сам потпуно задовољан“.

Исто је тако и Мара мислила. Тај исти дан је свирао неки нов свирац, а омладина је играла, али ни један пар није тако весео био као Ђорђе и Мара. Жене им се ругале, али они у својој срећи нису слушали њихове поруге.

Идуће зиме кад је Ђорђе са својима ручао баш зеца, испадне Мари зуб. Она се врло ожалости, јер се поносила са своји здрави бели зуби.

Кад су једном њих двоје били сами, рече Мара, несигурним гласом: „Ни то се не би догодило, да вода — —“.

Ђорђе ће: „Дакле ти хоћеш да вода за све помаже. Та зар је једном детету испао зуб, кад лупа орахе или лешњике? Шта имаш ти против те изврсне воде? Та зар ниси свежа и здрава као челик? — Или можда си бацила око на кога другога, па зато не верујеш снази водиној?“

Мара се насмеје, убрише сузе са лица и толико је љубила свога старца, да је овај једва могао данути душом кад је престала. После подне су седили, пред авлијом на клупи па су певали, жене су пролазиле и говориле: гле маторих луда. Али они — пресретни — нису их ни слушали.

Тако је пролазила година за годином. Наједанпут им је кућа била мала за децу им, они се иселили, иженили па и сами имали деце. Двоје старих остали су сами, а и тада се волели као на дан кад им је свештеник певао. „Исајије ликуј . . а сваке недеље кад је звонило на службу божију, пили су из боце по једну кап.

Приближивао се Ивањ-дан. У очи Ивањдана седили су Ђорђе и Мара пред кућом и гледали су ватру како пламти, а из далека су чули дреку и цику момака и девојака, што су ложили ватру па прескакали. Тада рече Мара Ђорђу: Драги Ђорђе, ја бих ишла опет у шуму. Ако хоћеш, можемо ићи у јутру. Али ме мораш пробудити, јер знаш да у то доба, кад цвета липа, младе врло радо спавају до после свануће“.

Ђорђе пристане на то. У јутру пробуди своју жену па пођу у шуму. Ухвате се по руке па у корак у шуму.

Кад је Ђорђе пажљиво прешао преко неког дрвета. рече Мара: „Ао Ђорђе, та ти скочи као јелен!“ а кад је Мара страшљиво прескорачила неки јендечић. насмејао се Ђорђе па рече: „Хоп, Маро!“

За тим седну под хладовиту јелу па су ужинали, што је Мара понела.

„Овде нам се појавила аршин-женица, а тамо треба да је пољана и језерце младости. Али ја нисам никад могао наћи ни пољане ни језерцета,“ рече Ђорђе.

„А то, хвала Богу, није ни нужно било,“ упадне му у реч Мара, „та у боци има још довољано воде.“

„То је истина, али ја бих се врло радовао, кад бих могао наћи добру аршин женицу, да јој се — сретни — захвалимо. Хајдмо да ју потражимо, шат нас срећа послужи.“

За тим пођу у дубљину шуме и гле! нису ишли ни четврт сата а пред њима је била обасјана пољана! У трави је цветао љиљан и плаво звонце, шарени лептири су летили по цвећу, кућица је стојала на истом месту, где је и пре толико година била Дођу крај кућице — срца су им јаче била — језерце је било на истом месту и по њему се витлале златно-зеленкасте бубице

Ђорђе и Мара пређу к обали, нагну се над језеро — у чистом огледалу језера видели су две седе главе са пријатним лицем, али пуним бора.

Обоје бризну у плач, јецајући признају једно другом грех, и једва су могли себи веровати, да су били у стању једно друго толико година пријатно варати.

„Дакле ти си знала да ми старимо?“

„Дабогме да сам знала,“ смејала се Мара, а сузе јој се лиле низ образе.

„Та и ја сам знао,“ рече Ђорђе пун радости и покуша да скочи од радости. А за тим загрли своју баба Мару, па је стане љубити.

На једанпут се створи пред њима аршин-женица.

„Добро ми дошли!“ рече. „Где сте за Бога, не дате се видети? — Али“ продужи женица а прстом је претила. „Шта урадисте са водом младости? Боре на лицу, седа коса! О, о! Но али“ продужи тешећи их, „томе је лако помоћи, у добри-час сте дошли. Брзо скачите у језеро — није дубоко — загњурите седе главе у воду, па д видите чуда. Бићете опет млади и лепи. Али брзо, док није село сунце!“

Ђорђе погледи Мару па је бојазљиво запита: „Хоћеш ли ти?“

„Никако“. одговори Мара брзо. „Само кад би знао како се радујем што могу да остарим. А шта би казала и наша деца и унуци? Не, добра женице, по сто пута ти хвала на доброти, али ми ћемо да останемо какви смо. Је ли Ђорђе?“

„Јесте “ климне Ђорђе главом „остаћемо стари. Ују! Само да знаш, Маро, како ти лепо стоји та седа коса“.

„Како хоћете“ рече женица и слегне рамени. „Гонити вас не ћу“.

Рече, па оде у своју кућицу и затвори за собом врата Стари се поново почели љубити. За тим се узму по руке па хајд кроз шуму кући, а летње сунце им је обасјало седе главе.

Посрбио **С. А. Ва.**

УКИДАЊЕ НОВОСАДСКЕ ГРАНИЦЕ.

Саопштава Мелхијор Ердујхељи.*)

Сјајни су слови забележена у кроникама прошлих времена заслуге граничара. Почевши од дипломе Леополда I. од године 1690. сведочи читав низ највиших признања ону убојну храброст, којом се одликовао народ патријарха Чарнојевића за славних дана ослобођења наше отаџбине а у борби са диндушманима хришћанскога имена Пламен одушевљења у староседилаца ове монархије и у војске, која се тек била преселила амо са земљишта турскога господства, уједно се слио у борби на живот и смрт. После тешкога ропства, које је трајало више него подругу стотину година, почела је тада отаџбина наша да одише на свежем зраку слободе те је прво уживање слободе улило снаге у мишице бораца. Уз одушевљене аустријске и мађарске чете придружују се чете Чарнојевићеве. Из далека дођоше, да се освете тиранину свога народа. Врела мржња коју од куће у срцу понесоше, на крваве је бојеве подстицала тај народ, који је заједно са својтом стојао под војничком врховном влашћу а са оца је на сина као предање прелазила обвезано т на борбу против Турчина. Гуслар у народним песмама пева бедно ропство бивше отаџбине и дичну смрт народних јунака. Све то оживљава у Србина жељу за бојем, српске чете у свези са војском ове монархије на одлучну

*) За „Јавор“ написано. Ур.)

се борбу креташе против заједничког непријатеља, против Турчина.

У време великих бојева кад су Баденски Лудвиг и Савојски Јевђеније уз радосно клицање јевропских народа летели са победе на победу, тада су српске чете, заједно се борећи са војскама ове монархије, достигле врхунац своје бојне славе.

Хука бојева утишала се, на јужном се крају појавио бујан живот, насељавање по облику сеобе народа. Као да су из земље изишле, подигоше се по реду вредне земљоделске општине. Нестаде ратнога страшила те се миран развитак, културно цветање распростре по тим крајевима, који су дотле били опустошени. Граница, војнички организована, све већма стаде губити своју важност. Борба у своју обрану против Турака основала је установу граничарства, грдном муком ослобођену границу ваљало је осигурати против нападаја; шта је на то било згодније, него таква војничка установа, којој је животни задатак, да чува границу и да, заједно с породицом везана за земљу, буде њена бранилица са обвезаношћу, која слази са нараштаја на нараштај. Та нужда: обрана границе против турског нападаја, основала је установу граничарства, она је била разлог оснивању те установе; док је дакле постојала нужда обране, док се после једва довршених крвавих ратова могло бојати непријатељских нападаја, дотле је природни разлог одржавао ту обранбену организацију. Но кад се одношај старога душманина према нашој отаџбини променио те је услед унутрашњег преображаја турске државе некада страшни непријатељ постао сусед, који за миром чезне, после консолидације мира престала је нужда веће обране на граници те су она војничка места, која су сад даље била од границе државине, постала излишна, без праве сврхе. На очување и заштиту границе доста је било стража, постављена онде у непосредној близини. Тако је излишна постала дунавска, тисанска и моришка граница, које се пружале у унутрашњост државе. Њихова војничка организација изгубила је право на опстанак, по што држави од стране турске царевине није више претила опасност. С тога су државни сталежи журно захтевали, да се војничка места пограђане и у вармеђе стопе.

У осталом је и на граничаре незгодно утецало то чудно стање за време непрестанога мира бавили се чланови новосадских војничких породица од чести индустријом и трговином и као таквима одвећ је теретна била војничка обвезаност и војничке вежбе Њихово грађанско занимање у многом је спречавала војничка дисциплина; тежили су дакле за грађанским положајем, који би одговарао позиву им живота. Да би ту своју сврху постигли, замоле њих педесет и шесторица занатлија и трговаца новосадске наткапетаније године 1743. 1. марта, да буду опроштени од војничке обвезаности и да се преместе у грађански положај. Оригинал те молбеница нашао сам у архиви сомборске вармеђе Молбенице та као повеља, која садржи главни узрок укидању границе, има врло велику важност с погледом на историју војничких места Молбеница је написана црквено словенским језиком; кажу у њој потписани да су по позиву свога живота занатлије и трговци због тога, што се доцније намножиле, и због услуга, које су морали за војнике и пандуре давати у новцу, оружју и оделу а то више нису у стању издржати, јер су услед тога са свим осиромашили, заједничком се вољом решили. да надлежној власти поднесу молбу, да буду ослобођени од војничке обавезности и да буду постављени у други положај, у којем би по свом умењу могли користити Његову Величанству. За тим долазе потписи, свега педесет и шест. Више њих додали су и свој печат уз потпис. Печати од чести имају племићки грб, а то је нов доказ. да су између граничара многи са своје храбрости добили племићка одликовања; печати неких имају монограм или обележје заната (н. пр. маказе).

Та молбеница датирана је 1. марта 1743. а после ње једва на пет година, 1. фебруара 1748. датирана је диплома слободног краљевскога града Новога Сада. Године 1746 већ су у велико текли преговори, да се Петроварадински шанац дигне у ред слободног краљевског града. Речене године био је ту Фрања Ридл, управитељ камералних добара, и путем хода по граници одредио је земљиште новом слободном краљевском граду. Из свега се овога може видети, да су тај покрет покренули занатлије граничари, који су становали у нашем граду, те тако је укидање овдашње границе било најближи узрок, што се Нови Сад дигао међу слободне краљевске градове.

Повељу саопштавамо овде по оригиналу, који се чува у сомборској вармедској архиви.

Ево је:

Поне́же Мы̀ до́лꙋ подпи́сани Петроварадинскагѡ ша́нца жи́телїе воинска́гѡ чи́на сꙋщїи, мно́гихъ ра́ди и҆ разли́чныхъ при́чи́нъ. а҆ наипа́че ѧ҆́кѡ маи́стерї и҆ торго́вцы, є҆смы̀, кѡто́рой маисте́рїи и҆ торго́внѣ, а не є҆ѯерци́цїи воинской ѿ ѻ҆те́цъ на́шихъ наꙋ̑чи́вшеса пр. пита́нїе и҆мѣхомъ, и҆ пла́тꙋ ѿ на́съ и҆зыскꙋ̑емымъ, на кралѐвскꙋ слꙋ́жбꙋ ка́тана́мъ и҆ хандꙋ́кѡмъ, и҆ бо́лше по дрꙋ́гимъ мѣ́стамъ. не́жели прѝ сво́ихъ до́мѣхъ ра́ди торго́вни своеа превыка́юще, немо́жемъ къ то́мже ко́-

нскомъ чи́нѣ кнапрѣ́дъ пребывати. Сегѡ̀ ра́ди йзволи́хомъ своею со́встенною во́лею, нѝ ки́мъ подви́гнꙋти, нижѐ нагово́рени, развѣ̀ зна́юще къ во́инскомꙋ чи́нꙋ на́шꙋ не́мощъ й везси́ліе, ра́ди преꙋмно́женныхъ да́нкѡвъ й слꙋ́жвъ, ѻ҇бщихже й ѿсовныхъ, й на ка́таны й хандꙋ́ки пода́емыѧ пла́ты къ но́вцахъ, ѻ҇рꙋ́жіахже, й хали́нахъ, й҇хже немо́щно на́м ѥ҆сть кнапрѣдъ подно́сити, ѿ нихже й къ послѣ́днюю нищетꙋ̀ пріидо́хомъ: согласи́в шесѧ ѥ҆динодꙋ́шнѡ ѿ ѝмени Гдⷭ҇а нашегѡ Іи҃са Хрⷭ҇та̀, прѝ надлежа́щихъ Інста́нціахъ всесмиренѣ́йше предла́гати, й проси́ти. да насъ таковыхъ сꙋ́щыхъ ѿ во́инскагѡ чи́на, й ѿ всѣ́хъ слꙋ́жвъ во́инскихъ ѿста́вать й къ дрꙋ́гій чи́нъ й҇мже ѥ҆ѧ крал. Величествꙋ съ манисте́ріею й торго́виною на́шею коим наꙋчи́хомсѧ мо́жемъ слꙋжи́ти, мл҇стивѣ́йше приста́вать. Й во ꙋ҆тверждѐніе сегѡ̀ на́шегѡ согла́сіа й дѣ́ла тогѡ нача́тіѧ подписꙋ́емсѧ, й печа́ти на́шѧ полага́емъ Въ Петроварадинскомъ ша́нцѣ 1-гѡ Марта 1743-гѡ.

+	Андріа Крзманов
+	Гаврйло Касапйнъ
(М. П.)	Іѡ҇симъ Войновићь
+	Іованъ Крзмановичъ
+	Дмйтаръ Стойћевъ
+	Міиа Гавриловићъ
+	Ганнъ Стевановичъ
(М. П.)	Ацко Даміановичь
+	Ђꙋка Бꙋличъ
+	Дмітаръ Ацйћь
(М. П.)	Лазаръ Іѡановичъ
+	Бартꙋлъ Меанціа
(М. П.)	Василие Іѡановићъ
+	Іѡванъ Димитриевићъ
+	Петаръ Іанковъ неђакъ
+	Тома Вралић
(М. П.)	Теован Хавацніа
+	Стеванъ Станисавлевић
(М. П.)	Арсение Ненадович
(М. П.)	Никола Станковићъ
+	Михаило Жикановичъ
(М. П.)	Стоѧнъ Крагꙋевич
(М. П.)	Іѡванъ Миловановић
(М. П.)	Ѳома Крстићъ
(М. П.)	Маѯимь Ракинъ
+	Стоѧнъ Іѡановичъ
+	Адамъ Касапинъ
(М. П.)	Стеванъ Пачански
+	Петаръ Крагꙋевичъ
(М. П.)	Петаръ Ивковићъ
+	Васа Пачански
+	Исаие Стоиковь
+	Сꙋбота Ꙋглешићъ
+	Гигорие и Гаврило Милов
+	Станко Бранковичъ
+	Проко Ђурићь
+	Антоние Богдановь
+	Иѡванъ Ивановићъ
(М. П.)	Петаръ Ћирићъ
(М. П.)	Пантелиіа Радиновићъ
(М. П.)	Стефанъ Иоановичь
+	Илиіа Сивинкинъ
(М. П.)	Іѡванъ Стоићъ
+	Іѡванъ Стоіановићъ
(М. П.)	Іѡванъ Владисавлевићъ
+	Максимъ Цвеn̈ъ
+	Васа Ташићевъ
(М. П.)	Нйкола Теѡдоровичъ
+	Петаръ и Павао Таворовичь
+	Никола чизмедніа
+	Петаръ Карловчанинъ
(М. П.)	Іѡванъ Маринковићъ
+	Міиаило Шестићъ
(М. П.)	Аћимъ Димитѣрие Мишьковичь
+	Иѡанъ Грꙋићъ олꙋжекъ,
⊕	Максимъ Таворовичь.

(56 потписа).

ПРОФЕСОР АЛЕКСАНДАР САНДИЋ

књижевник српски

рођен 14. маја 1836. у Великом Бечкереку.

(Свршетак.)

II.

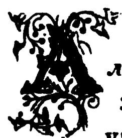

лександар Сандић почео је радити на књижевном пољу још као ђак, учећи права на универзитету бечком. У Бечу је педесетих година излазио српски лист „**Световид**“ А. Андрића; тај лист уређиваху неко време *Јован Бошковић* и *Стеван Павловић*, обојица тада ученици *Вука Ст. Караџића*: многогодишњи писари му и читачи, док свршаваху и они права тамо. Њима се у томе управо дилетантском послу на журналистици придружи и *А. Сандић*. Стане писати *подлистке* и друге ситније ствари „*испод линије*“. Мало затим, на позив из Новога Сада, буде редован дописник из Беча „*Србском Дневнику*“; дописе своје

бележио је дуго времена знаком: ј+ъ. а после узео: Ђ. Г. 1860. штампао је први свој рад **беседу** на парастосу Нестору Димитријевићу, народном и свом, као што је већ споменуто, добротвору. Извршиоци тестамента и руковатељи задужбином истога Нестора Димитријевића (све до предаје управи народних фондова у Карловцих) — удесили су били, да се годишњи парастос томе народном добротвору држи сваки пут на Крстов дан, на који су дужни били доћи и присуствовати сви питомци Несторови; и тек после тога добијали су полугодишњу штипендију своју и одлазили куд који у школу. Парастос тај, мало по мало па постао био као нека општа свечаност у Бечкереку, на који су долазили одлични грађани тамошњи, и Срби и Несрби. На парастосу том, врло свечаном, говорене су обично по *три беседе*: на *латинском*, на *српском* и на *немачком* језику. А. Сандић је горе поменуте године говорио на парастосу том *српски*; беседа се његова допадне слушаоцима присутним тако, да су извршиоци тестамента Несторова ту беседу штампали о трошку исте задужбине штипендиске и то, да бо ме, *старим правописом*.

Струне Бранкових гусала истом се прочуле биле по Српству; песме Бранкове прионуле одмах за срце *омладини*, којој су и посвећене биле. Али је било још и одзива „Гласу Арфе Шишатовачке“ у *младежи* српској; са катедара још су учитељи, хтели не хтели, морали учити и бранити језик и правац Хаџић-Светићев у књижевности!

На том раскршћу дуго се колебао и А Сандић: којим ће правцем да пође. У темишварској великој гимназији сла́дио је ученицима својим професор *„србског и славено-црквеног“* језика, старац Тирол са катедре *у школи*: **оде** (песме) „високопарнога“ Мушицког, песме Стерије и њему подобних, јер је тако морао; мимо школе и *на дому* свом читао је с њима и Симу Милутиновића и Његуша и Бранка

А. Сандић огледао се испрва и у стихотворству, па је неке песмице своје и штампао. Осакатио је као што сам признаје, дивну светосавску песму, преведавши је са црквенославенског на српски и додавши још две три строфе на крају. То је учинио по жељи свога пријатеља Корнелија Станковића, који ту песму написа нотама за певање и за клавир па, да се што већма по народу рашири, не хтеде јој нипошто потписати под ноте поменутог текста и језика, него затражи превод српски!

Лирско-дидактичким правцем хтеде А. Сандић стихотворити, али му стих не пође за руком, те се брзо окане стихотворства. Срећа је по њега била, што је у Бечу доспео био и он у круг књижевника и похођача Вука Караџића; после Ст. Павловића и Јов. Бошковића беше и он писар и читач старини Вуку за пуних *седам* година. Народног језика знао је из малена, рођен у простој кући ратарској, а сад састајући се готово сваки дан са Вуком, језику се том и боље практички дотера. Познавао је и црквено-славенски језик још из детињства, учећи појање црквено и појући у цркви; али законе *старословенског језика* и по томе и нашег *црквено-славенског* изучи код славнога учитеља славенске филологије на универзитету бечком — *дра Фрање Миклошића*.

Није онда још било нигде друштва ђачког као после: *Преходница*, *Зора* и друга, него се ђаци универзитетлије састајаху у ком стану где приватном, (јер би само тако сигурни били од полиције), па би онде своје „умне производе“ читали, претресали и критиковали, и тако се вежбали у језику народном за ра̂д после књижевни. Велики и пространи стан[1]) спахије *Павла Рифичког* од *Скрибешта*, поочима и добротвора Корнелија Станковића — беше сваки пут преко лета најмилије ровиште за састанке тадашњој омладини српској универзитетској. Рифички би још с пролећа отишао куд у купатила, а у поменутом стану свом оставио би свог посинка Корнелија и с њиме друга му, сликара *Стеву Тодоровића*. На таком једном састанку прочита А. Сандић опширну критику Суботићевих песама у опште, и особито најновијих тада.

Та се критика допадне свима на том састанку, па се прочује и даље. Песници *Петар Прерадовић*[2]) и *Огњеслав Утјешеновић* заиште исту критику да је наштампају, али им писац не даде, задовољив се оноликим, и особито њиховим признањем и похвалом

Повећим радом својим јавио се А Сандић г. 1862. знатним преводом чувенога дела *Феликса Каница* **„Serbien's byzantinische Monumente** — *Византијски споменици по Србији*“, које је обоје, и оригинал и превод, штампано по наредби Њ. В. цара и краља *Франц-Јосифа I.* у царској државној штампарији у Бечу, издањем истога завода државног. У том делу изнео је Ф. Каниц пред учени свет ре-

[1]) У кући барона Сине у Бечу, на Хохенмаркту.

[2]) А Сандић учио је онда српски невесту П. Прерадовића, гђцу Ему (и данас још живу удовицу му) кћер хофрата Ф. Р витеза *од Блајлебна* у Бечу. Песник Прерадовић је желио да му невеста још пре венчања научи и то изреком: *српски*. Мимогред још да рекнемо: децу истог генерала П. Прерадовића, *Душана* и *Милицу*, која су већ била сасвим у кући истога хофрата, обучавао је у наукама *Симон Јенко*, стричевић чувенога музичара, сад у Београду *Даворина Јенка*. Симон је написао песму: *Напреј застава Славе*.. а Даворин је саставио у ноте за *свирање* и *певање* Крох Прерадовића се познао А. Сандић и с Утјешеновићем.

зултате свог пр ога путовања по Србији *сликом* и *речма*: описао је са стране историјске и нарочито уметничке, архитектонске и т д. старе тамо задужбуне српских владалаца: манастирске цркве *Студеницу, Жичу, Раваницу, Лазарицу* крушевачку, *Манасију*, дивну *капелу цара Уроша* и друге још. Њ. В. цар и краљ наш зажели и нареди да се преведе то знаменито дело и на српски. Замоле старину Вука *Ст. Караџића* да се састара за превод, он препоручи им А. Сандића Било је доста муке око тога превођења: превести на српски тако дело строго научно и стручно, уметничко! Више од по године дана мораде преводјач најпре ићи Ф Каницу управо на предавања из архитектуре, вајарства и свега другога, о чем се у том делу говори, а за терминолошке *називе*, помоћу старине Вука, саставити пре свега онај, додати речник делу томе на крају; уз то још много шта додавати и оригиналу градива историјског. И то знаменито дело би онако исто у преводу српском наштампано мунифиценцијом, дарежљивошћу царском — баш управо царски! Лепше књиге по раду типографском и литографском у Срба дојако нема, а ни веће по формату!

А. Сандић се занимао осим редовних студија на универзитету, још и прибирањем градива по библиотекама и архивама *бечким за* **Историју Срба** *у овим земљама* Тога ради је после и превео, коментирао и допунио велеважни спис онај барона *Бартенштајна*: **Извештај** његов о народу нашем царевићу и после *цару Јосифу* II. и који превод на свет изађе истом год. 1866.

Кад се оно А. Сандићу спречи пут у калуђере као што је у претпрошлом броју речено, науми он да положи ригороза на универзитету и после да окрене путем правничким. Али и ту наиђе на сметње разне. Обадве штипендије престале су биле, чим је свршио курс на универзитету, кад се искао (и изабран био) за професора на гимназији карловачкој; Маширевић га одби и помете — немајући куд, отиде он у новинаре, у редакцију „Ost und West“-а, г. 1862. да би имао чим живети, док не положи докторат.

У редакцији „*Ost und West*“-а једва се у први мах знаде наћи; испрва се прими само одговорности за уређивање, а после паде сав терет на њега, готово непрепралвна, неспремна за онолики рад после генијалнога дра Ткалца, који се мораде уклонити из Беча, јер би иначе пропао у тавници, оболео и немоћан и без тога! За читаво време издавања и уређивања тога листа, и нарочито спремања и увецбања, није могао А. Сандић више ни мислити на започети рад књижевни на свом језику рођеном. Истом године 1865. кад „Ost und West“ би укинут и Сандићу забрањено ригорозирање, те дође у Нови Сад, г. 1866. за бележника конзисторијалног и професора гимназијског — настави опет свој прекинути рад. Преведе и с допунама састави за своје ученике **Историју света**, у три књиге, сва три доба. У том делу свом нарочито попуни у средњем и новом веку историје словенских народа и особито српскога. Књига је та Сандићева била до скора учебник на средњим школама нашим.

Године 1868. покрене се у Новом Саду трошком тадашњег администратора (и потом владике и патријарха) *Германа Анђелића* први у Србаља црквено-школски и привредни лист **„Беседа“** и додатак **„Духовни зборник“**. Листу томе програм је саставио, главни сарадник му био и фактично уређивао га за годину дана А. Сандић, под одговорношћу најпре свештеника А. Монашевића, а затим Јов Поповића. Кад лист тај хтеде доцније патријарх Маширевић да окрене у политички и присвоји, онда А. Сандић одустане и од уредништва и од сарадништва. „Беседа“ не постаде политички, него само црквени лист без додатка.

Године 1870. прихвати се А. Сандић покрета занатлијског и заузме око састављања задруга занатлијских. Изради **правила** *задрузи Срба занатлија Новосађана*, којој беше и секретар за више година, и подстакне оснивање занатлијског листа **„Глас занатлија“** који он и писаше и уређиваше, под одговорношћу годишњих редом председника задружних Покрет занатлијски рашири се на све стране међу Србима занатлијама заузимањем његовим: готово у свакој вароши и месту већем где Срби живе, склопе се оваке задруге занатлијске по тим задружним правилима Сандићевим.

Исто је тако заузимао се он, у друштву с другима, и за оснивање новчаних завода међу Србима: задругâ за међусобно помагање и штедњу, у исто време, године 1870. Саставио је **правила** новосадској такој задрузи, која и дан данас постоји и ради, и на коју се угледаху Срби и по другим местима, састављајући исто таке задруге, а по реченим правилима Сандићевим. Напослетку год. 1880. покрене он и оснивање женских добротворних задруга српских; новосадској и бечкеречкој састави такође **правила** и сасвим исте устроји. По тим правилима склапале се после женске задруге и по другим нашим местима, осим Ст. Бечеја и Вел. Кикинде, где је сличних друштава и пре тога било.

За све време свога бављења овде у Новом Саду, као професор гимназијски, А. Сандић је радио готово на сваком српском листу политичном, и особито у листовима лепе књижевности У политичким листовима писао је подлистке језиком својим особитим, стилом библијским — **легенде**, као што

их он назива (ма да то оне нису строго по науци Поетици)

Те легенде провејава дух библијски, ал још већма *дух народних умотворина*. Тим својим писањем и стилом легендарним даде А. Сандић нов правац новој једној врсти фељтонској у нас. Тим подлисцима својим, и другим пригодним, понајвише прославним чланцима својим стекао је А. Сандић признања у српској публици, о чем има много доказа и писмених и телеграфских — тим је изашао он на глас као **песник у прози.**

А. Сандић је много у нас и преводио за свога толикогодишњег књижевничења; преводи му се одликују особито чистим језиком народним и потпуношћу превођачком — ти преводи у читању чине вам се као да су оригинали! Особито је преводио за наше српско позориштно друштво: *Егмонта Гетејева, Зло са памети* (Горе отъ ума) *Грибоједова*, и друга позоришна дела под насловом: *Живот је сан, Марина царица, Драгомира, Френолог, Надри-адвокат* и т. д. која су приказивана на позорници нашој, осим *Егмонта*. У најновије доба превео је *Клопштокова* **Месије** првих пет песама, које је Матица Српска наградила и изаћи ће у *Летопису* Још је он превео **Драгу** Божене Њемцове, **Књиге народа пољског** и **Књиге емиграције пољске** А. Мицкијевића. **Живот Вука Ст. Караџића** од Срезњевскога, деспот-**Ђорђа Бранковића** Хебског од Фринда; прерадио **живот св. Саве** по Доментијану, написао живот **кнеза Михаила Обреновића** III. и **кнеза** (после краља) **Милана** у књижицама за народ, и више таких других животописа, и нарочито **расправу** о животу и раду и заслугама владике **Платона Атанацковића,** коју је читао у *првој свечаној* седници књижевног одељења *Матице Српске* године 1869. Прикупио је из разних збирака у једно, у две књиге: Песме народне **Краљевића Марка** и **Милоша Обилића**. У полемици пише понајвише своју **„Црну књигу“**. Календар **„Годишњак“** подигао је до највећег угледа, уређујући га за ето *двадесет* година.

Оригиналним радом својим забавља се А. Сандић понајвише *старинама српским*, особито споменицима нашим у овим крајевима, од којих је многе обелоданио у *Летопису, Стражилову, Јавору*, и у реченом, некадашњем црквеном листу *Беседи*. Од више година овамо, ради он на **Историји српске књижевности** и на **Читанкама српским.**

Напослетку, као професору за четврт столећа на српској великој гимназији новосадској, припада А. Сандићу и та заслуга, што је *он* први почео ту предавати српски језик по начелима В. Караџића и граматици Ђ. Даничића, и стари словенски језик по славном свом учитељу дру Фр. Миклошићу. Тешком муком једва је на то склонио и приволео *Јов Хаџића Светића*, свемоћнога тада патрона гимназијског а највећег противника и Вуку и Даничићу и Миклошићу. На првом матуритету на гимназији овој 1868. Хаџић сасвим задовољан, капитулирао је и тадашњем матуранту Л. О. с благословом рекао, кад га је саслушао на испиту том из језика српског и старо-словенског: „Жив и здрав био, синко, и дуговечан, и ако будеш списатељ, сретнији био од мене!“

А. Сандић је и дваред одликован био у свом месту рођеном избором за посланика на сабор наш у Карловцих. А сад, приликом прославе ове двадестпетогодишњег учитељевања свог и тридесетогодишњег рада књижевног — многобројним поздравима и честиткама готово са свих страна српских, и особито од његових ученика, којих број премаша **пет хиљада** за толико времена — највеће је одликовање за њега и праведна оцена толикогодишњег труда и рада његовог

КЊИЖЕВНОСТ.

Српске народне пјесме. Скупио по бившој Горњој Крајини и за штампу приредио Манојло Кордунаш. Издање српске књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новом Саду. 1891. — м. 8 на, стр. IV. и 184.

Кад узмемо у обзир, да је скупљање наших нар. умотворина, особито пјесама, постало дан данас у нас најпростија ствар, најлакши рад, (? Ур.) неће нас ни једна нова збирка изненадити.. Прије него је и растворимо, јамчићемо барем за половину пјесама у њој: да су варијанти пјесама у збирци Вуковој, Петрановићевој, Беговићевој и др. Догоди ли се, да се преваримо у свом рачуну, морамо честитати г. скупљачу на добру успјеху. — Ставимо ли себи питање: треба ли по ново биљежити варијанте већ штампанијех пјесама? одговор је прост: — треба, да како, али с ресервом, А по што је та ресерва са свим далеко од данашњих скупљача срп. нар. умотворина, то се нијесмо ни најмање преварили кад смо већ унапријед створили себи појам о једној новој збирци, коју нијесмо још ни разрезали.

Полазећи на саму ствар, коју смо ставили себи за задатак да је прикажемо пошт. читалачкој публици, завиримо прво у *предговор*.

„По што нијесам рад дуљити с предговором — вели г. скупљач — налазим за потребно још само

нешто уз ову књижицу споменути. Српске народне пјесме цјевају се по свијем српскијем крајевима, гђе Срби живу. У њекијем крајевима пјевају се друкчије, но у другијем т. ј. исте пјесме (исти догађаји) су друкчије по непознатом народном пјеснику опјеване или, боље рећи, препјеване. То бива пренашањем пјесама из једног краја у други. На тај начин постају пјесме гђекада много љепше и језгровитије опјеване, а више пута бива такође и обратно" и т. д. —

Мени се чини, да то не бива само *пренашањем пјесама из једног краја у други*, него и пренашањем пјесама с једне особе на другу, па ма те особе и у једној истој кући живјеле. Особито та судбина прати пјесме јуначке (епске), па и женске, ако су подуже. Н. пр. има људи, који само један пут чују једну пјесму, особито од гуслара, а другом ће је и сами отпјевати — пјесма (мотив) ће бити иста, само другог колорита, е није лако запамтити коју стотину стихова! — Тако постају они силни варијанти једних истих пјесама. За то ће се ријетко када наћи варијанат већ штампане пјесме љепши и језгровитији, ако је један исти мотив отпјеван или ако опет није из друге каке пјесме вјешт казивач уметнуо стихова, што истој одговарају. На пошљетку шта смо добили том пјесмом, ако је баш љепша и језгровитија од своје претходнице? Једном ријечи: ништа, што ће и сама господа филолози потврдити... Догађај је у првој и у другој исти, само се разликују колоритом: у једној се ствар врши у једном крају, у другој у другом, у једној се врши на наше очи, у другој нам се прича ток радње; у једној је њеко погинуо од мача, у другој од буздована и т. д. и т. д.; а мјесто оних дивних наших ријечи у првој, ту су вам италијанске, немачке и мађарске у другој

Г скупљач, мислим, није ни најмање оправдао себе, — што је штампао њеке пјесме, које би морале изостати из ове збирке, — говорећи! „Такових пјесама има и у овој мојој књижици, што ће штованом читаоцу на први поглед у очи пасти, као н. пр. пјесме: „„Бог ником дужан не остаје"", „Смрт мајке Југовића" и још неке познате су из Вуковијех пјесама, књ. I. „Омер и Омерка", „Христос и Тодор приморац", то су опет пјесме, које се ваљда у сваком нашем мјесту друкчије пјевају"(?).. Тим прије морао би их изоставити, кад је имао пред очима њине варијанте. Уз то нам спомиње, да ћемо и још *коју* наћи, као варијанат, у I. књ. Вуковој, Беговићевој и др. Тијем је — како бар мени изгледа — посвједочио, да се није много трудио, пребирајући збирке својих предходника. Ако је мимогред именовао пјесме „Смрт мајке Југовића", „Омер и Омерка" и т. д., те су пјесме познате и најпростијем сељаку, камо ли не бише биле једном српском књижевнику; а што је напомену без ознака, да ћемо и још *коју наћи* у поменутијем збиркама, то је — што би наш сељак у таком случају казао — „изувати се прије воде", по што је убијеђен да ће морати на њу доћи.

У овој је књизи свега 40 пјесама.

Да видимо које су то *њекоје*, што ћемо их наћи по дотичним збиркама, и ако не ћемо, ради простора цијењеног „Јавора", анализовати њихов варијацију; а „Смрт мајке Југовића", „Омер и Омерка", „Христос и Тодор Приморац" и „„Бог ником дужан не остоје"" — које нам г. скупљач напомиње — нека пошт. читалац примијени њиховим претходницама, па ће и сам увидјети, колико су *љепше* и *језгровитије*. — Варијанат прве наћи ће у збирци Вуковој (књ. II. у Бечу 1875., 304.), друге — у Вуковој . . . . „Из Херцеговине". . . (1.), Беговићевој (104.), Николићевој (. . . „Из Срема и т. д, 27.) и Осветниковој (49.), — треће — у Беговићево, (11), четврте — у Вуковој (II, 14). —

На посао дакле.

1., „Ђакон Стефан и два анђела" варијанат је пјесме у Вука (II., 7.) и у „Босанској Вили" (1890., 74).

2., „Нејаки Дејан и цар" варијанат је пјесме у I. књ. Николићевој (42.), као такође и у другој збирци истога (. . . „Из Срема" . . ., 34).

3., „Опет нејаки Дејан и цар" мало се у чему разликује од прве и краћа је, за то је и сличнија *другој* Николићевој.

4., „Јагода дјевојка и цар" варијанат је пјесме у Вука (. . „Из Херцеговине" . . ., 19.) и у Николића (. . . „Из Срема" . . ., 20).

5, „Јуришић Јанко" варијанат је пјесме у Вука (II., 319)

6., „Јанко и Миланко" варијанат је пјесме у Вука (II., 75).

7., „Арамбаше Драже" слична је пређашњој.

8, „Нинко и Никола" варијанат је пјесама у I. књ. Николићевој (71) и у другој збирци истога (. . . „Из Срема" . . , 33.) и у Вука (II., 633).

9., „Марко Краљевић отровао свог нећака" варијанат је пјесме у „Гласу Црногорца (1890. број 8).

10., „Нијема Мандалина" варијанат је пјесме у Вука (. . . „Из Херцеговине" . . . , 24).

11., „Невјерна љуба Новаковић Грује" варијанат је пјесме у Вука (III., 34.), у „Гласу Црногорца" (1889., број 39.) и у „Босанској Вили" (1890., 43).

Прем да не смијемо казати, да би сви ови

варијанти поменутијех пјесама морали изостати из ове збирке, — баш за то не смијемо, што се њеке у чему битно разликују од својих претходница, — али с пуним правом: виша половица.

Ја сам се дакле преварио, кад сам створио суд о овој збирци прије него сам је и разрезао, за што се ни најмање не кајем Држао сам се теорије искуства која, дај боже, да изгуби у будуће своју вриједност.

Можда ће бити у овој збирци и још који варијанат прије штампанијех пјесама, али а га не могох иаћи у мојој сиромашној библиотечици. По што је г. скупљач назначио два варијанта пјесама у Вука, на сваки начин морао је и за остале казати: које су пјесме и гдје им се налазе варијанти у којој књизи, часопису и т. д. и на којој страни, по што је једаред о њима проговорио. Поред остале дужности сваког скупљача, и то је једна поглавита.

И остале су пјесме доста лијепе садржином и језиком. Највећа ми је пала у очи ријеч *ајдукова*, која се на више мјеста налази мјесто *ајдука*. Ја мислим да је то само ради једног слога више, по што у Вуковим и другим збиркама, у таком и сличном стиху, уметнута је ријечца „до“. Н. пр. мјесто: *Он имаде девет ајдукова*. рекло би се: .... *до девет* ....; мјесто *Потегоше девет ајдукова* — ... *до девет* ...; мјесто: *Кад чуше девет ајдукова* — ... *до девет* ... и т. д.

Што се тиче цијене ове књиге, могло би се рећи, да је мало и прикупа, али то нам је опет у њеколико надокнадио г. скупљач својом марљивошћу, јер све захтијевати значило би: захтијевати Вукова дошљедника, који ће се доцкан појавити, тим доцније што су нам народне умотворине куђкамо разбацане.

Ресумујући све врлине и мане ове књиге морамо је препоручити, у нади, да ће нам г. скупљач својом другом збирком надокнадити недостатак прве и тамо показати, да је урадио све, што су му *данашњим* добом силе допуштале.

У *Херцег-Новоме* на Покров Богородичин 1891

Вељко Радојевић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Чудна је то ствар с том појезијом. Тако звани веризам, реализам, натурализам и још слична „подузећа“ труде се из петних жила, да целом свету докажу, како појезија престаје бити самосвојна, како није више ради себе саме ту, већ долази у други или пак трећи ред, те служи само оним горњим „подузећима“. У место мирисаве баште, пуне цветних леја, долазе шпитаљи с карболом и с јодоформом, место чисте љубави долазе сурова „објатија“; место заношљиве фантазије долазе дефраудације и убиства. Што се негда с романтиком хтео живот само у ружичастој боји да прикаже, окренуло се поступање тумбе, и сад је опет све гадно и подло у животу. И таман хоће тај нови начин да ликује, држећи, да је заузео цело књижевно земљиште, појави се један скроман песник и тихим али поузданим гласом јавља нам, да појезија није удављена, већ да живи и хоће да живи. Такав нам се песник појавио у особи *Андре Гавриловића* а у збирци **„Мајске ноћи“**. Но као год што нису ни све мајске ноћи лепе и бајне, тако није ни у овој збирци свака песма од велике вредности. За то се ми ипак не ћемо ставити у одвећ озбиљну критичку позитуру, те се ценкати и погађати с песником, натурујући му своје мњење тамо, где је управо његово меродавно, у — субјективности. Ми се у овај мах само радујемо, што се на српском хоризонту појавио опет песник, који је својим звуцима кадар да нам загреје груди, које су већ и сувише биле окупиране новинарским чланцима, партиским задевицама и личном свађом.

БЕЛЕШКЕ.

(Гроб Сарајлин). Листови београдски пишу, да се сада зна, где је гроб песника и јунака српског *Симе Милутиновића Сарајлије*, који је сахрањен у старом београдском гробљу. За ово имамо — веле ти листови — благодарити г. Јов. Илићу, државном саветнику у пензији, који је у пратњи г. Јов. Скобле ономад био на старом гробљу и показао место, где је сахрањен Сарајлија. Овај је гроб до гроба Глише Возаревића, старог српског књиговесца и књигопродавца (ми додајемо и књигоиздавача, јер је он и корисне српске књиге издавао о своме трошку и писце подстицао на рад, тако је издао и пет књига Хаџићеве „Голубице“), и гроб је тако обрастао у трави, да га је г. Илић једва могао наћи, ма да је некад на томе гробу говорио Сими надгробну беседу. Услед оваке белешке једних београдских новина управио је г. Илић на уредништво ову белешку: „Забелешка ова у толико је на своме месту, да је пок. С. Милутиновић сахрањен ту негде близу гроба пок. Возаревића; а да је одиста гроб пок. Симе Милутиновића до самога гроба Возаревићевог то не знам. То нам је, мени и г. J. Херцег Скобли, казао тако г. Исидор Георгијевић парох цркве св Марка и рече, да то знаде и г. Драгашевић, пенз. пуковник, својта пок. С. Милутиновићу“. — Толико београдски листови, а ми се не можемо уздржати а да не искажемо наше чуђење, да се у Београду не зна, или до данас није знало, где је гроб тога нашега великога човека. Та зар није интелигентна жена његова, Марија „Пунктаторка“, која је Симу тако огромно поштовала и дела његова разумела, *тек пре неколико година умрла*, па зар ни син Симин није запамтио, или бар од матере своје дознао за

гроб свога тако знаменитога оца, који гроб није негде у далеком свету, него у истоме месту, у којем он толико година професорује ? ! Па зар нема у Београду учених људи, славних црквенодостојника, свештеника и учитеља, учених друштава и иначе поштовалаца Симиних, који би забележили и запамтили гроб тако ретког српског књижевника? Него се сад мора гроб његов да „изналази“, као гробови древних египатских краљева у саркофагима африканским! Ово је заиста чудновато и опет велимо — чудновато!

(**Уметникова смрт**). *Владислав Пелевирски*, родом Пољак из Галиције, 30 година стар, убио се недавно у Сен-Клудском перивоју у Паризу. Био је ванредно даровит вајар, а убио се због материјалне оскудице. Његова су дела на светској изложби 1889. проглашена ремек-делима и добио је одликовање.

РАЗНО.

(**Руска сујевера**). У Русији има света, који са свим озбиљно обожава Наполеона I као *спаситеља*. Један део секте скопаца или како се сами називају, „белих голубова“ види у великом Корзиканцу поврађеног Христа, који ће скрушити државу антикриста, руско царство. Са св. Јелене е Наполеон тајно одбегао па живисао скривен на обалама Бајкалског језера, одакле ће доћи, да уништи сатанину државу и да подигне владу мира и одавде обожаваочи Наполеонови клањају се гипсаним попрсјима француског цара и иконама, на којима је он приказан са својим маршалима лебдећи на облацих. Наполеон је, веле ти људи, само зато ишао на Москву, да примора цара да укине мужиштво. То му, веле, до душе, није испало за руком, но године 1854. јавио се Наполеон опет у Криму и тада је најпосле цар морао попустити.

(**И то ми је разлог!**) Анка, што ти хоћеш да изађеш из службе? — Због слуге. — Та ви и немате слуге. — Баш за то!

НОВЕ КЊИГЕ.

Сандићев најстарији календар година 43. **„Годишњак“** велики српски илустровани календар с библиотеком за народ за преступну годину 1892. са 22 лепе слике и једном насловном. Садржај „Годишњаку“ је: Календарион најпотпунији, с белешкама разноврсним, поучним за народ; — знамените године од створења света, и знамените године српске. — Мухамедански календар. — Јеврејски календар. — Време. I. По менама месеца. II. По ветру. — Четир годишња времена. — Сунце и наш сунчани систем. — Нешто о планетама по веровању старих и по данашњој науци — Помрачење сунца и месеца. — Рађање и залажење планета у години 1892 (Први део уредио проф. Андрија М. Матић.) — Светли владарев дом у Аустро-Угарској монархији. — Аустро-Угарска монархија. — Земље и владари у Јевропи. — Православни српски црквени великодостојници. — Напредујемо ли или назадујемо ми Срби у ових крајевих. Од А. Сандића. — Смрт краљевића Андријаша. Из сновхатица Змај-Јована. — На благдан Савин. Од Срб Костадина. — Земља небо на суд богу звала. Од Љ. Михајловића. — Гроб архимандрита Јована Рајића у манастиру Ковиљу. Од А. Сандића. — Покајевица Од Бл Бранчића. — Нишанџија. Од Јанка Веселиновића. — Црна Гора и Црногорци. Од Љубомира П. Ненадовића. — Млеко најбоља храна људска. — Суђено је. Чланак против сујеверија. Од Стеве Миловановог. — Наши знаменитији људи старијег и млађег нараштаја у слици и у речи (кратак животопис): Краљ од Србије Александар I., Стојан Новаковић, Милош Димитријевић, проф. Васа Пушибрк, проф. Јован Грчић, Лазар Дунђерски, Васа Живковић, Исидор Ћирић, др. Теодор Мандић, Ђорђе Кода. У великога календара „Годишњака“ библиотеци за народ ради забаве ове су приповетке и песме: Последња нада. — Код Буњевца на селу. — Српске народне песме. — Гајдаш и виле. Од † Лазе Нанчића. — Силом берберин. — На Бадње-вече. — Ухапсили колеру. — Књегиња Долгорукова. — Учинио — као Бранковић. — Цара Петра ћи. — Мало шале. Слике су у „Годишњаку“ за 1892. 1. Насловна слика: Свети Ђурађ на коњу. — 2. Јован Рајић архимандрит ковиљски. — 3. Манастир Ковиљ у Бачкој. — 4 Стара црква манастира Ковиља, — 5 Капела свете Петке Српкиње крај манастира Ковиља. — 6. Стојан Новаковић. — 7. Његово Величанство Александар I. — 8. Милош Димитријевић. — 9. Споменик руском цару ослободитељу Александру II. у Москви. — 10. Професор Васа Пушибрк. — 11. Професор Јован Грчић. — 12. Пепељуга. (Види Српску народну приповетку у збирци Вука Ст. Караџића) — 13. Др. Теодор плем. Мандић од Ривице. — 14. Лазар Дунђерски. — 15. Манастир Грачаница, задужбина краља Милутина. — 16. Манастир Св. Арсенија у Пећи, црква старе српске патријаршије. — 17. Ђорђе Кода. — 18. Исидор Ћирић. — 19. † Прота Василије Живковић. — 20. Слике из дечијег живота: И рундов хоће да живи. — 21. Српкиња у призренском оделу. — 22. Српкиња из Далмације (из околине Дубровника). Цена је „Годишњаку“ само 35 новча са „Библиотеком за народ“ стаје 50 новч. Све већи одзив од стране купаца нашега, најстаријег календара овог — омогући нас, да је овогодишња књига ова народна за по табака садржаја већа. Нашим комисионарима дајемо уобичаје ни рабат, а свима препродавцима за готов новац (per Nachnahme 33$^1/_3$ процента. Они, који желе календаре у комисијон узети, нека нам се одмах јаве. Премија уз велики „Годишњак“ (по 50 новчића). Врло згодан украс за сваку српску кућу! Наше поштоване поједине купце чинимо пажљивима на ову доиста врло јефтину ванредну премију уз велики „Годишњак“ а та је ова: ко нам уз календарску цену пошље само 10 н добија о нашем трошку једну слику као премију. — Слике су за премије ове: Миша Димитријевић, Др. Св. Милетић, Лаза Нанчић. Краљ Александар I. Др. Ђ. Натошевић. Руска царица. Јаша Томић. Свет Марковић. Краљица Наталија. Руски цар Александар III. Руски престолонаследник. Свака слика је на најфинијем картону вештачки израђена а од прилике двапут већа него наш „Велики Годишњак“. Пробитачност ову чинимо само из тога разлога, што нам је овим начином жеља, да може сваки српски дом са српским сликама уз јефтину цену — тако рећи бадава — украшен бити. Продајна цена ових појединих слика стоји 50 нов. Умољавамо поштоване купце да уз такову поруку означе коју слику изабрао буде, која ће му се о нашем трошку бесплатно послати.

Нови Сад, Српски књижари и штампари

Браћа М. Поповићи.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 44. У НОВОМ САДУ 3. НОВЕМБРА 1891. Год. XVIII.

ТУЖБА.

Пише Јоца Николајевић.

I.

У хладу под орахом

Ораху у хладу у попину дворишту сједиле су четири особе: попа и његова газдарица (јер он је био удовац), начеоник и његова госпођа. Претресиваху, како је то већ обичај у људи, који не знају о чем паметнијем говорити, све важније особе у селу.

„Имате,“ рече начеониковица, „ваљана учитеља.

„И мени се свиђа,“ потврди начеоник.

„На човјеку ћете у први мах познати, какав је,“ настави госпођа начеониковица. „Тако сам ја, чим сам га први пут видела, упознала у њему ваљана младића. Свакога лијепо предусретне, паметно говори, знаде се свуди наћи. У понашању је гибак, да не речем елегантан. Па што је главно, хвале се с њиме и сељаци Шта ви, попо, о њему судите? Ви га најбоље познајете.“

„Ваљан је младић,“ рече хладнокрвно попа.

Тој се хладнокрвности нећемо чудити, ако узмемо, да је на попину косу пао први снијег, како но пјесник каже, а газдарица му је била бујно развијена ружа, попа пак је имао разлога мислити, да та ружа нема трња за младога човјека.

„А шта ви о њему, драга, судите?“ упиташе начеоник пошиницу.

„Ја? Сви га хвале, па зашто да га и ја кудим?“ рече млада жена а румен јој облио пуно лице.

„Ти имаш највише повода, да га хвалиш?“ помисли попа. Али он је имао толико респекта пред својом газдарицом, да се одмах покајао, што је то и помислио.

„И у школи је тачан?“ упиташе начеоник.

„Као сахат. А што је главно, воле га дјеца као рођена оца. Зато га и народ толико пази и цијени,“ рече попа.

Но разговору је учинио крај сам уча, пошто је случајно дошао у друштво, гђе су га сви љубазно дочекали.

По овоме, што сам до сада навео, могли су штовани читаоци троје да увиде: Прво, да начеоник и његова госпођа нијесу познавали учитеља, а то с тога, што су истом дошли у мјесто. Друго, да је попина газдарица радо гледала учитеља. Треће, да је попа био љубоморан, али није ништа смео пребацити својој газдарици, јер се ње бојао као жива огња (нећу казати, да је био под папучом). Сада ви држите, да ћу ја приповиједати о љубави и љубоморности. О, сахрани боже. У таковим приповијеткама се пролију потоци суза, умру две три особе, имају посла и револвери. Данас сам нешто шаљив, па ћу вам приповиједати нешто друго. Слушајте само! —

Најприје ћу вам у двије три црте — да се изразим с мојим некадашњим учите-

њем повјести — предочити пачеоника и његову госпођу.

Били су то људи већ у годинама. Он је служио у војсци, дотерао је до капетана, па је пошао у мир. Но како је мислио, да би још могао послужити народу и (буди међу нама речено: напунити џеп) то се је прихватио опћинске службе. Најприје био начеоником у Н. одакле су га амо позвали. Од његових особитих својстава напоменућу само два: Прво у служби се врло мало разумевао, те му је била само терет. Прави Тантал. Друго: Жену је у свему слушао, те је с њоме до крајности њежно поступао. Она је пак имала ту слабост, да се још у педесетим годинама хтјела да допадне. С тога, што јој је немилостиво вријеме одузело, хтела је је да надокнади бјелилом, руменилом, и разним шареним крпама, у које се је облачила. — Млади јој се учитељ дошао да прикаже. Том се згодом понашао тако према госпођи начеониковици, да ју је млади човјек сву занио. Морао јој је обећати, да ће је чешће посјетити, а она га у звијезде свуда ковала. Њој се придружио дакако и њезин муж.

II.

Опћински подворник.

Два дана после тога дође к учитељу опћински подворник и ослови учитеља ријечима:

„Господине! Нешто бих вас молио. Ви сте добар, па се надам, да ћете ме послушати.

„Шта сте ради, Миле?“ упита га благо учитељ.

„Да ми нешто напишете!“

„Шта?“

„Тужбу.“

„Тужбу?“

„Да.“

„Зар би ви некога тужили?

„Да.“

„Маните се тога. Ви сте бар миран човјек. Ако вас је ко увриједио, опростите; ако вам је ко шта украо, прегорите; ако вас је ко ћушнуо, преболите.“

„Од тога свега нема ништа. Тиче се мога опстанка у служби Ја морам тужити.“

„Кога?“

„Господу писаре.“

„А, писаре! Маните се врага. Људи су млади, лакрдијати воле а ви не треба да се на њихове шале обазирете.“

„Нијесу то, господине, шале. Они су учинили велико недјело, које би их могло упропастити.“

„А ко зна за то недјело?“

„Само ја.“

„Миле, ви сте злочест.“

„За што, господине?“

„Нико не зна осим вас, па ви треба да ћутите, да их не бацате у пропаст.“

„Ја бих ћутао. Данас сутра дјело ће свеједно изаћи на виђело. Онда тешко мени!“

„Када је тако, онда говорите.“

Миле је почео на далеко и широко приповиједати прекршај господе писара

Учитељ га је позорно слушао. Када је довршио. рече: „Ја ћу вам написати, али под увјетом, да ме никада никоме нећете одати.

„Не ћу, крста ми!“ рече Миле свечаним гласом.

„Коме ћете тужити?“

„Прексутра долази амо господин предстојник. Њему ћу предати тужбу. Ако их он не казни, имаће суд с њима посла; јер ја не ћу, очију ми, дотле мировати, док ми се правда не откроји.“

Учитељ је узео писати. Када је написао, прочита ју подворнику.

„Јесте ли задовољни.“

„Написана је баш како ваља“, рече задовољно Миле. „Као да сте све то својима очима видели! Хвала!“

„Само никоме не казујте, да сам вам ја писао.“

„Ни живој души, па ма ме управо резали.“

III.

У сједници опћинскога заступства.

Три дана иза тога састали су се опћински заступници, да под предсједањем котарског предстојника вијећају о бољитку опћине. Предсједник тек отворио сједницу, а у собу уђе поносито момче Миле и с ријечима: „Изволите, поглавити господине!“ преда му запечаћен лист. Док је биљежник читао записник пошљедње сједнице, дотле је предстојник проучио оно писмо, те се онако испод брка насмијао. Сједница је текла установљеним дневним редом. На свршетку сједнице, кзда су заступници већ почели устајати, рече предстојник:

„Молићу господу заступнике, да се још који час претрпе.“ За тим извади из џепа лист и узе читати:

Поглавити господине!

На тавану опћинске зграде има неколико сандука, у којима се налази пиће, што је као патворено одузето појединим крчмарима и крамарима, као: ракија, шљивовица, рум, ликер и т. д То је пиће господин биљежник повјерио мени на чување. „Ако узмањка само која боца, тешко си га теби!“ рече ми „Господине биљежниче,“ рекох ја, „купите локот на таванска врата, биће сјегурније.“ „Онда не треба тебе, да чуваш!“ избрекну се он на мене, а ја ћутац. Прије неколико дана попех се ја, вршећи своју дужност, на таван, да видим, нема ли какова квара. Када ја загледам боце а оно, о жалости! — до 50 боца с румом и ликером празних. Хтједох одмах скочити господину начеонику да му приопћим незгоду, али се сјетим, да би се могло казати, е сам ја то пиће попио; прем ја не пијем ништа осим ракије т. ј. кад имам. Одлучим дакле уловити тичице. Једнога дана, када су сва господа изашла из звања, а ја на таван, па чучнем у таман кут. Не би ме тамо нико свијећом нашао. Тако ја чучим на тавану и чекам своје тичице. У један сахат попеше се на таван начеоников и биљежников писар.

„Само да не би откуда дошао тај луди Миле. Да нас улови, имали би отапања,“ рече један. Други одговори: „Ајде, будало, гђе је он сада! Негђе у селу лоче ракије, ако му ко даде. Брига њега за туђе пиће. Боље је, да га ми попијемо, него да туде стоји Када се нијесу други отровали, нећемо се ни нас двојица. Насупрот мени то прија. Када мало гуцнем, добија ми рука еластичност, те сама лети по папиру.“

Извади за тим сваки по једну боцу, одлепише је, „Спаси Бог!“ рекоше и узеше пити.

Када су два три пут гуцнули — чуо сам како пиће клокоће у боци и грлу — скочим пред њих и упитам их оштро: „Шта ту, господо, радите?“

„Пијемо,“ одговорише ми дрзовито.

„Не смијете ви тога без моје дозволе радити. Знате ли, да ја то пиће морам чувати?“

„Лудо, знаш га чувати, али не знаш га пити.“

„То се не смије.“

„Ти си луђак. Дед с нама“

„Нећу.“

„Него шта хоћеш?“

„Тужићу вас господину начеонику.“

„Ваљда нијеси полудио.“

„Дужност је дужност“

Када је у два сахата дошао господин начеоник, а ја к њему, донесем му две празне боце, метнем пред њега и кажем му све. Писари су ме истина молили да не тужим, али се ја ни чим нијесам дао одвратити од вршења моје дужности.

Господин начеоник мјесто да казни кривце, он мене изгрди, запријети ми, да ћу ја морати платити испито пиће. Бадава сам се изговарао; он ме истерао напоље. Писари су ми се смијали, али ја се нијесам дао смести.

С тога се обраћам на Вас, поглавити господине, да кривце казните; казните тим више, што су затечени у простој крађи, а тиме су уједно повриједили и част, коју обнашају.

У Н. Н. Н.
опћ. подворник.

На лицу заступника могао си опазити веселост, гледе тона, којим је тужба писана. Начеоник се врпољио на столици, а биљежник морао раскопчати прслук, јер га овладала врућина. Предстојник је био озбиљан. Он рече: „Ви сте, господо, чули, што сам читао. То ни најмање није на дику особљу, којега се тиче. Мислим господина начеоника, биљежника и писаре. С тога предлажем, нека се метне у записник, да се начеоник и биљежник опомињу, да у будуће буду уреднији, а писари, да се овај пут строго укоре и да плате испито пиће. Узмемо ли, да се докаже, да је то пиће наравно, онда се мора повратити власнику; а ако не буде пића било, имали би они, који су га примили, највећих неугодности.“

Биљежник је узео нешто у обрану муцати; а доброћуднога се начеоника то тако дојмило, да није могао ни ријечи проговорити. Да је био сам, можда би и плакао био. Толика срамота! Па још у записник доћи! Данас сутра ко буде читао тај записник, смијаће се, а њему је до плача!

(Наставиће се.)

На глас да нам је умрьо незаборављени друг

ФЛОРИЈАН ТОРЕР матурант

приказано овогодишњим карловачким матурантима од Ник. Веснка.

Ој ви, што сте ђаци били,
Сећате л' се оних часа,
Кад се једном у дружини
Млада душа заталаса
И обиљем њених вала
Кад с' препуни изба мала?
Је л' те да се онда слију
У дивотну армонију
Прошлих дана приче нове,
Што у вама нежност буде,
Растерују мисли худе,
Те живите за другове!
Задахну вас мисли свете
Осећањем рајске мете,
И не даду, да седите
Већ из лица хрле, вире
Братском речју: „Praecedite,
Nos parati sumus ire!"
— Е тако је онда било,
Кад је наша дружба мала
Једнодушно обећала,
Да ће после десет лета,
Кад нас распе бура света
У закутке земна шара,
Скупити се једног данка
Једном жељом — рад састанка,
Да се братски разговара. —
И ма да смо из ненада
Запливали у сред вала
Разиграних идејала,
Што у жићу по каткада
По читава прождру стада
Туге, сете, бриге, јада; . . .
— Ипак једном на ум пало,
Да парастос онда дамо,
Ако кога у читуљу
Преминулих закопамо.
А од тако тешке мисли
У сваком се живци стисли,
Као да их лазе црви;
Сваки поглед немо збори,
Свака с' глава мишљу бори:
„Ко ће, боже, бити први?!"

*

А гле! једва *десет дана*
Прохујало, протрчало,
А већ један прекинуо
Започето коло мало!
Хај колико, кол'ко пута
Ми дрхтасмо попут прута,
Кад је можда дужност била
Да скупљају громских сила,
Да му кажу браћа мила:
„Хорац'јевих ман' се лира,
„Енејиде" и „вампира"
„Твоме телу треба мира!
„Јер свет, што те сада гања
„Без здравствена осртања
„Преко чуда класичности
„На формуле — боже прости —
„Први поврат крви врео
„Китиће са: „зрео, зрео!""
Да, ал' ко је онда смео,
Да проплаче така слова
А не вргне црни вео
Између друга и другова!
Браћа гледе, тешко њима,
Где се бори с именима . . .
Па се теше — е па шта је?
Ваљда с' за то „зрелост" даје!
А матура, сенка шарна
Брежуљка имагинарна,
Што из даља децу вара,
Да се њоме пут отвара
У далеки свет . . .
Вазда плаши, тера, вија
По дубини теорија
Зар да узмеш лет,
А кад пређеш — боже мио,
А ти онде, где с' и био,
Богаташкој метли мет!
Та матура . . . шта сам хтео?
Шта? . . . па ваљда: „сад је зрео!" . . .

*

Браћо моја, друзи мили,
Што сте пређе наумили;
На врхунцу Стражилова
Написати два три слова,
Да вам зборе сваком данку
На уранку, на усанку
О братинском о састанку;
Кад нас пређе случај смео
Од заклетве тако свете,
Завермо се над уздаји,

Што за првом жртвом лете;
Кад смрт тако зверски брише
Младог жића цветне боје,

— Бар на крају деценија
Оплачимо — мртве своје!
Параге, 8. августа 1891.

НЕВИДЉИВА ЗВЕЗДА.

Од Мавра Јокаја.

(Свршетак.)

Пошто се дакле Афганци удалише, осло боди ми лице девојче од ангорскога крзна, баци се на мене, загрли ме и љубљаше ме па затим намаза неким миром моје трепавице а ја на то осећах где ми нестаје укочености у удовима; моје трепавице лако се затвараху и отвараху; ја сам осећао како ми је тело опет добило своју стару покретљивост и тад помислих како ћу да скочим да зграбим сабљу и да ју сабијем тој вештици у срце; — то сам мислио, и тако мислећи сам заспао“

„То беше сутук оном првом отрову“.

„Када се пробудих, опет ми паде на памет та мисао. — Ја скочих. Нађох се сам у колеби и нигде не могох да наиђем на отвор, који води у храм. Кад не бих био видео лешине око мене, мислио бих да сам годину дана спавао, и све што год се са мном десило да је био само сан. И сад ме још болу удови, живци су ми сувише надражени, у глави ми се врти, а крв неће да ми се умири; ја сам сав убијен.

„Немате се чега бојати, онај сутук уништио је дејство јачег отрова остало пак ће преболети млада и здрава природа. Али што је најхудније, то је да сте и ви синоћ видели ону звезду, па гле и ви избегосте очевидну смрт, а они остали ваши другови сви пропадоше Још само фали Друмфилд, ако се још и он сретно врати, онда ћу морати веровати да су они остали морали пропасти.“

Тек што је доктор изрекао последње речи, а зачуше се напољу речи страже, која је јављала да долази неко из шуме, цео је био у бео огртач замотан, гологлав беше и то сав сед, као голубије перје.

Ословише га на индијском језику а он им одговори најчистијим енглеским језиком.

„До сто ђавола, зар ме више нико не познаје!?“

Наши људи га гледаху зачуђено. Свакоме изгледаше као да је једном већ видео овог човека, нико није умео да разреши његову сличност. Доведоше га нама. Када нас опази, викну радосно наша имена. — Доктор се затезаше нешто, ја га први познах; „Друмфилде!“ викнух јасно, колико ми моје болесно стање допушташе?

За тренут ока загрлише сви редом придошлицу.

„Боме се умете добро да маскирате!“ рече лечник.

„Какво маскирање? питаше Друмфилд.

„Но па ја мислим пароку на глави вам“.

„Нема ту пароке, пријатељу то је моја рођена коса“.

„Није могуће! Та била је још јуче црна као угаљ.

„Боме могућно је то, да од ужаса и страха оседи.“

„Чисто не могу да верујем. Не знам за такве побуде. Бела коса ваша врло ме занима, јер то неће бити да су свакидањи догађаји, услед којих је та, до јуче црна коса оседела.“

Сви га замолисмо, да нам исприча све, што му се догодило.

„Дајте ми прво какво одело,“ поче Друмфилд, „видите ваљда да ми је одело налик на каквог пророка из старог завета. Имао је право Мелија, кад није хтео да носи писмо Афганцима јер тај народ не зна за „интернационална права“. У осталом још се није нико жив вратио од ђавола осим Орфеја, који је као парламентар ишао у пакао. Ови дакле велештовани ђаволи, када сам код њих дошао и предао им писмо, бацише ми неко уже око врата скидоше ме с коња, па пре него што сам им могао издиктирати параграфе о неповредљивости посланичкој по уговору Амијенском, они ме свезаше па одвукоше у неку пагоду,*) врло чудно намештену, која

*) Пагода је индијанска реч, а означује неку светилишну собу. *Прим. прев.*

је без сумње каквом богу у сред најгушће шуме била сазидана. Усред пагоде беше кип од бакра са волујском главом и необично гигантским трупом.

На челу му стајаше јеврејеким словима написано име: Молох. На подножју кипа седела је жена, свећеница кипа. Одмах сам опазио, да овде само жене врше дужност свештеничку, људи се не смеју подвргавати том лењом животу.“

„На здравље; ту би боме људи радо ишли у цркву,“ рече доктор.

„Е јест! Та жена беше стара и несносна, као ноћ. Кад ме је опазила, она ми се приближи па се дваред поклони, рече ми неколико ђаволских речи, брзо је махала рукама над мојом главом, затим се часом окрену кипу, да покаже поштовање своје спрам њега. На то се поче кип светлити па онда знојити: изнутра у њему се појави јака ватра, бакар поче црвенити и рашири неку ужасну светлост у међу тим доста мрачној дворани. На уста и на очи појури као зраци као жар црвен ваздух а међу тим пробираше се тешко и мукло брујање На то надође читава војска жена, десет или дванаест на броју; ове почеше играти унаоколо око мене и уз то певати и то тако лепо да човек побесни не друкчије Сваки час покриваху ме неком црном поњавом, па онда је опет скину доле, па тако непрестано. Најзанимљивије у свему беше пак то што сам почео да разумевам да се мени одаје нека велика почаст и да ћу по свој прилици по тој почасти бити бачен у рамена зажареног кумира, чије лице беше црвено тако као у г. Снаркинс-а, када га беху ухватили у крађи.

„У том тренутку одјекну вика са врата и нека висока женска ступи унутра у пагоду, узбуђеним лицем говорећи нешто присутним Афганцима, оним страшнима и демонским језиком. — Старе бабе умешаше се бесно. — Она пак, што сад беше дошла, стаде пред мене да ме тако од опасности спасе. Колико сам могао разумети из гестикулације им ово беше у ствари: ови Афганци беху под влашћу ове жене што најпосле беше дошла, ова пак беше свећеница другог кипа па сад се посвађаше око жртве — мене. Мислио сам да ће ме преполовити. Али то не беше тако: Афганци скочише на бабе па их избацише напоље. —

„Мене узеше Афганци па ме понесоше за својом господарицом. Сада је почех тек боље посматрати; беше то висока, лепа и стасита жена, боја лица јој беше налик на злато, на устима, челу и полузатвореним дугуљастим очима беше исписана нека озбиљност а дугачка коса висила је доле чак до петâ“. —

Давидсон поче пажљиво слушати

„На глави јој беше сребрна четворострутна круна правећи особиту противност са златном бојом лица“, настави Друмфилд: „Озбиљно ћутећки иђаше она напред све више и више према врху Соломоновога брега. Наскоро дођосмо до снегом покривених места, где се само по гдекоји кржљави кедар виђаше; најпосле се није више ништа видело но вечити снег и бели, ладни лед. Сад нас доведе жена до неке пећине, која води у дубљину глечерову, изнутра беше пећина кристалом леденим по зидовима. При светлости бакље изгледаху зидови као да се сјаје од милијарде дијаманата. —

„У сред пећине извираше извор правећи велик водоскок. Ова вода је тако врела да се све што год се унутра баци за час испече, а около извора ту у средини вечитога снега и леда, цвета најређе и најлепше цвеће а роди најслађе воће, којега само ваљда на обали Италије има.

Наш вођа жена, стаде ту, а Афганци ме спустише баш до извора и побожно се поклонише пред извором. Ја погодих, да је овај извор оно друго божанство, којем ме хтедоше жртвовати и сад видех, да ћу по свој прилици бити почаствован једним врелим купањем овде. Бар нећу више гледати оне зелене бабе мислио сам, те се тиме утеших.

Девојка ми приђе ближе, одсече ми мало косе на глави, па затим пошто је извадила из некога савијутка неке масти, намаза ми целу главу њом и најпосле зави ме целог од главе до пете у неку белу мараму.

Признајем, да нисам више осећао жеље да умрем, када ме је неколико пута додирнула својим меким рукама

После једног сата испуни се цела дворана старим и младим Афганцима, стари беху исто тако црни као и млади, само што су имали као снег белу косу и браду. Месец је сјао кроз отвор пећине унутра; баш је био пун месец. На тај отвор стаде девојка, прекрсти руке на прси поклони се месецу па онда поче да говори у испрекиданим реченицама, дивне стихове, уз чије би крајње

слогове старци увек јасним дрекањем устајали а младићи би скакали па мачевима ударали о своје штитове. Ваљада им је тада прорица лако како ће испасти идућа битка. —

Сада стаде мирно поред уста извора, узе оно мало моје косе и држаше је над извором. — Она промумла неколико неразумљивих речи, а врјућа вода као да поче издавати човечије гласове, јасно је говорила девојка јасно брбоћао поток, и што се јасније дерала пророчица, тиме је јаче хујао кипео и жуборио извор као кад се две надприродне силе боре о душу човечију; то је све тако трајало док уједаред девојка не упусти моју косу уз велику дреку па онда на мене не показа. Сад поскакаше сви старци па нападоше на мене, са силном дреком подигоше ме са земље, покидаше с мене ону поњаву којом бејах покривен па затим се сви пренеражено откотрљаше па се бацише сви предамном на ноге — — нисам могао да поњам целу ту ствар — — свећеница стајаше тако с оне стране извора, месец шиљаше своје бледе зраке на нас, а она стајаше као неко надчовечанско биће, пред којим и нехотице савих колена. На један миг њен ослободише ме окова па ме изведоше са великом почашћу из пећине подигоше ме на коња па ме пратише кроз село. Народ по свуда падаше на колена пред нама па када дођосмо до неке пагоде усред пољане, скидоше ме с коња пољубише скут хаљина мојих па ме пустише да уђем на врата. У сред пагоде очекиваше ме златно бојна дама, која ме дочека као каква краљица достојанствено и великодушно па ми пружи руку у сусрет и чистим језиком хиндуанским рече ми: „„Слободан си и можеш ићи куда хоћеш.““

— Не могох одолети а да врело не пољубим пријатељски ми пружену руку. Боже да сте којом срећсм и ви додирнули ону руку!“

„И друге смо ствари ми тамо додирнули!“ уздисаше Давидсон.

„Па коме имам да захвалим свој живот?“ питах захвално свећеницу. — „„Твојој коси!““ беше одговор а међутим ми беше пружила огледало, у ком видех да ми је сва коса оседила. Маст којом ми је косу намазала помогла је да сам жив остао, јер том машћу ми је обелила косу, а тим главу спасла. Но то не чини ништа, косу може човек и оцрнити али кожу не мож' нову добити. Зато живела моја златна краљица која ми је дала седу косу!“ —

— — — — — — — — — — — —

Веселим смехом заврши младић своје причање а ми се сви смејасмо, само Давидсон гледаше укочено пред-а-се. Али наша веселост беше за мало — Поједини весници не дишући долетише са бојног поља: „Бежите одавде!“ викаху још из далека; „Вођа нам је заробљен, Колонел је погинуо, убојни ред покварен је а — сви официри погибоше!“

Само нас четворо остадосмо живи: Шмит, Давидсон, Друмфилд и ја. Па и ја бејах рањен. Та сигурно с тога, што сам нејасно видео звезду? — —

* * *

Тако ми исприча ову причу Дретн. Можда се и није чврсто држао истине, а можда је и случај ове догађаје тако поређао као да ту није управљао неки фатум (судба). На сваки начин пак ми ћемо као људи све оно не веровати, што појмити неможемо. —

Превео 1891. **Окомир**.

ЧИЖАК И СЛАВУЈ.

(по немачком.)

У шуми густој живеше чижак
И славуј — шумских певача цар; —
Живеше лепо, још од малена,
Каo да су били љубавни пар.

По хладу шумском летући скупа, —
Од раног јутра, до конца дна, —
Пили су скупа и јели свашта,
Што шума за њих зготовит' зна.

Ако би славуј у вис се диг'о,
Одмах би чижак за њим се дао — —
Кратко: што једном бејаше право,
То је и други ценити знао.

Ал' једног јутра, — беше још рано, —
Дође у шуму — сотоне брат;
Дође злочинац и метне замку
А славуј у њој заплете врат.

Злочинац пређе и зграби певца
Па га у мален кавезић да,
П'онда га прода госпођи једној,
Што таку птицу уважит' зна.

Госпоја иста држаше птица
И зверја разних — огроман број,
Пак сад и певца међу њих стави:
Да ту проведе сав живот свој.

Штогод је знала, свашта му дала:
Беше ту репа, кувани боб;
Голуб'јих срца, па мрављих јаја — —
Ал' ништ' не дирну — кукавни роб.

Јер друга верног, с којим под једним
Дрветом шумским угледа свет:
Изгуби јадан, пак сад за њиме —
Немарећ' живет'! — вене, к'о цвет.

А чижак тужан, — по шуми летећ'
Не знавши коме, не знавши куд —
Цик'о је болно за драгим другом,
К'огод сироче за мајком свуд.

Пред кућом ловца седео често,
Небил' га овај устрелит' хтео;
Около замке вио се вазда,
Али се никад није заплео.

„Ох, зашто мене баш нико неће,
Кога већ муче болови дост'?
Нит' ме ко хвата, нит' ме ко стреља — —
Ал' да, та чижак! — чижак сам прост!!

Нема за мене ту више сласти!
Манућу шумске тамнине круг!
Ићићу даље, до белог града,
Не би ли чуо, где ми је друг.“

Пак брже нег' што се замисли мисао,
Нег' што се слепцу удели грош;
Брже нег' стрела одлете с места — —
Нада у њему живеше још!

Уморан јадан, од наглог лета,
Спусти се близу града у до̂,
Хтеде да малу душицу смири — —
Ал' чуј! дал' снева? Шта беше то?

Зачу се гласак, па онда песма — —
Дивотан, нежан анђелски пој — — —
„Ах, то је! То је!“ ускликну чижак,
Познајем, друже, ја гласак твој!“

Па ка'но муња: прне и оде
И часком беше код друга свог,
Ох, те милине, — — од кад је века,
Још није било весеља тог.

П'онда је пит'о, потајно чижак:
„Зар ти не желиш у шуму доћ'?“
„Ох, желим! желим!“ рек'о му славуј,
„Ал' затвор сломит', од куд' ми моћ?“

На то је чижак — ватрено, живо, —
Кукавном другу одговор дао:
„Ја ћу, — још данас, — затвор провалит',
Па макар мртав нуз њега пао!“

Па онда љупко погледи друга, —
К'о да је било последњи пут, —
А за тим живо: дрвене шипке
Започе гристи, као мишић љут.

Пак, ма да кљунић већ крвав беше;
Ма да га поче издават' моћ,
Ипак је гриз'о и није стао:
Док није славуј већ мого проћ'.

Верно и славно одржи чижак
Реч, што је другу свечано дао:
Славуј је прошо и прн'о к сунцу,
Ал' он је — — мртав на земљу пао.

Беч, 13. oktobra 1891.

Светозар Манојловић,
капетан.

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ОПТИКЕ.

Од Мите Петровића.

Пета лекција.

За појавом преламања светлости, која нас је прошли пут занимала, стоји у битној вези и наше *гледање*. Човечје очи као и свију животиња кичмењака удешене су као неке оптичке справе, помоћу којих ми видимо. Очи наше састоје се наиме из *очне јабучице*, која се налази у очној дупљи. Споља је окружује једна јака тетиваста кожа, која нам се приказује као бело у оку. У исту је напред утиснут као неки округао прозор, који је као сатно стакло пупчаст, а зове се *рожњача*. Иза рожњаче лежи *дужица* (iris), која одређује боју

очима, она је разапета као нека завеса, а у средини јој се налази округла једна рупица, *зеница*, која изгледа црна. Само кроз ту рупицу улази светлост у око. Дужица раздељује унутарњост ока у два дела. Предњи се зове *мала очна комора*, она је напуњена неком бистром, водњикавом течношћу, стражња се зове *велика очна комора*, њу испуњава нека бистра питијаста маса, која јако светлост прелама и *стаклено тело* се зове. Одмах иза зенице налази се *кристално сочиво*, бистро сабирно сочиво, које је састављено из хрскавици сличне, али са свим провидне масе. Унутрашњу страну велике очне коморе превлачи *мрежица*, у којој се *очни живац* распростире. Исти долази из мозга, улази са стране у око, разграна се у многим влакнима који се завршују врло малим прутићима Исти леже са свим једни уз друге и крајеви су им зеници окренути. Погоди ли те крајеве од живаца светлост, онда осећамо светлост, ми видимо. На мрежици постају тада наиме преламањем кроз кристално сочиво мали обрнути ликови спољашњих предмета. Леже ли ти ликови тачно на мрежици, онда видимо јасно и разговетно, иначе мутно

Скоро у средини мрежице лежи тако звано *жуто место* и усред истог *мрежичина јамица*. Само онај део мрежичиног лика је јасан, који пада на то жуто место, а сви остали делови у толико су неразговетнији, што су већма удаљени од мрежичине јамице. Права, коју замишљамо повучену од средине зенице до мрежичине јамице, зове се *видна осовина*. Само онда видимо разговетно неки предмет, ако се при посматрању око увек тако намести да предмет дође у правац видне осовине. Због тога окренемо таквом предмету увек главу, а око се само стално и као нехотично управи на посматрани предмет у виду видне осовине, јер само тада паштће лик на жуто место мрежице. Тако н. пр. идемо очима за словима, кад читамо.

Ма да су ликови на мрежици преокренути, ипак в димо предмете у њихову правом положају, јер те ликове *не видимо*, него само *осећамо*. Да заиста истом питањем и кретањем тела с једног места на друго добијамо праву представу о положају предмета и њиховој даљини, то потврђују најјасније деца и слепорођени, који су тек доцније добили вид. И ма да два ока имамо, ма да дакле два лика постају на мрежицама, ипак *видимо предмете обично само један пут*. То бива само онда, кад су обе видне осовине управљене на исти предмет, тако да ликови падну на таква места мрежице, која једнако леже и кад су утисци за оба ока једнаки. Падну ли ликови на разна места мрежице, онда се види предмет двоструко као што се можемо уверити, кад притиснемо, једно око, а пред нама држимо у даљини од близу 25 цм. усправљену писаљку. Отуда долази и шкиљење неких људи. Гледање на два ока битно нас потпомаже, кад судимо о растојању блиских предмета. Јер десним оком видимо блиски предмет пред другим местом, које је остраг, и та се места у толико већма разлазе, што је предмет ближи. Дугим вежбањем научили смо, да из те разлике судимо, и не знајући да то чинимо, о растојању предмета. Због тога је врло тешко уденути конац у иглу, кад се једно око затвори, а лако кад се гледа на обадва ока.

Око, које правилно види, тако је уређено, да у стању мира на мрежици постају ликови јако удаљених предмета н. пр од звезда. Али оно се може, пошто се радом извесног мишића кристално сочиво јаче испупчи и нешто напред помакне и за ближе даљине *прилагодити (акомодовати)*. Због тога не можемо једнако јасно у исто време предмете у разним даљинама видети, него се морају очи за сваку даљину најпре прилагодити. То се добро види кад се прст држи пред оком (око 30 цм. далеко) и поред њега се посматра уједно друго какво удаљено тело (табла). Посматрамо ли прст, онда се око за њега прилагодило, лик табле лежи пред мрежицом, а на мрежици је тако мутан, да се не може читати што је на табли написано. А посматра ли се табла, онда се очи за ту већу даљину прилагодиле; тада би лежао јасан лик прста истом иза мрежице и због тога изгледа прст мутан.

Подобност прилагођавања (акомодација) је за удаљене предмете скоро безгранична. Нормално око види јасно звезде на небу, па и све тачке до близине од около 20 цент.метара. За још ближе предмете не може се око прилагодити. Најдаља тачка, коју око може још разговетно да види, зове се *тачка даљине*, најближа *тачка близине*.

Кад замислимо од крајњих граничних тачака неког предмета повучене две праве до ока, онда оне чине *угао гледања*. Од величине његове зависи величина лика на мрежици и по томе и *привидна величина* предмета. Што је он већи, у толико нам већи изгледа предмет, а биће у толико већи, што је предмет ближи. Због тога нам се чини као да се паралелни редови какве алеје састају у даљини и удаљени предмети да су мали. Због тога се у толико више појединости види на неком предмету, што је ближи оку, дакле кад га гледамо под већим углом гледања. Тако се узима да добро око може још читати мала слова од 1 милиметра висине у 1 метру даљине, од 2 милиметра даљине у растојању од 2 метра итд. Здраве нормалне очи могу обична штампана слова најудобније да читају у

даљини од 25 цм.; та даљина зове се *нормална даљина виђења.*

О величини предмета судимо и по величини других познатих нам предмета. За удаљене животиње знамо н пр. одмах, да су веће, него што нам их издаје видни угао. О удаљености предмета судимо по томе, како је осветљен и колико је разговетан и по познатим нам предметима, који се пред њим налазе. Јасно осветљене горе изгледају нам да су близу, мрачне и замагљене, да су далеко. О управном растојању можемо мање тачно да судимо него о хоризонталном. Тако сунце и месец, кад излазе и залазе, изгледају нам велики и удаљени, јер се између њих и нас налазе многи познати предмети; високо на небу изгледају много мањи. Да би предмети на сликама изгледали, као да су у различним даљинама, цртају се они јасније или тавније и под различним угловима гледања, на чем се оснива тако звана *перспектива.*

Да неки утисак светлости осетимо, мора он неко време потрајати; али исти остаје на мрежици још кратко време и пошто прође Зато ни невидимо тане, кад из пушке пред нама прође, јер је прошло одвећ брзо. Окрећемо ли усијану жеравицу брзо у кругу, онда видимо читав круг, јер се осећају и они утисци, који су мало час минули. Из истог узрока видимо и ватрен траг ракетле. На малом котуру од крута папира нацртајмо на једној страни птицу, на другој кавез (крлетку); кад га брзо за два утврђена конца окрећемо, видећемо птицу у кавезу.

Са свим здраво око мора се знати прилагодити свима даљинама, већим од 20 цм. Напорним, дуго трајућим гледањем у великој близини, нарочито у младости, постану очи *кратковиде* т. ј изгубе подобност, да далеке предмете разговетно виде. Тачка даљине не лежи више код њих у бескрајности, него 2 м., 1 м, 50 цм., дакле врло близу ока. То долази отуд, да због напорног и трајног гледања у близини, нарочито кад се и глава сагне (рђав положај при читању и писању и рђаво осветљење), наступи навала крви, који нарочито у младости још меке делове стражње мрежице (на жутом месту) напред потискује, тако да растојање сочива од мрежице постане веће, видна осовина дакле краћа. Због тога не могу више ликови удаљених предмета лежати на мрежици, они се саберу још пре но што до ње дођу и због тога постане на њој само мутан лик. Од те невоље страдају лако из горњих разлога и писари, цртачи узорака, шваље, сајџије итд.

Они, који имају поглавито у даљини да гледе (шумари морнари, ловци) лако се одуче да предмете из близа гледају и постају *далековиди.* У дубљој старости постану иначе највише очију далековиде, јер кристално сочиво постане гдекад тврђе, тако да се при посматрању блиских предмета не може више доста јако испупчити, а и рожњача се нешто спљосне. Тим постану очи далековиде т. ј. изгубе подобност, да се блиским предметима прилагоде; тачка близине удали се до 40, 60 до 100 центиметера Предмете у даљини виде очи још сасвим добро, често изврсно. Код таквих очију би се зраци од ближих предмета састали истом иза мрежице и због тога су ликови на њој мутни и неразговетни,

Те мане очију уклањају се *наочарима.* Кратковиди требају наочари са расипним сочивом, да се зраци, који долазе од премета, мало раскрече, како би се даље управо на мрежици састали и на њој разговетан лик образовале. То ће се постићи, ако жижина даљина сочива износи колико растојање тачке даљине од ока. Таквим наочарима могу се још видети и предмети, који леже пред жижом сочива. Али пошто око може да види предмете ближе од тачке даљине и без наочари, само што са наочарима мора више да се напреже, то је саветно, да се при посматрању блиских предмета, дакле при писању и читању (ако кратковидост није још у великој мери ту) наочари уклоне и да се употребљују само за далеке предмете. Наочари не треба сам узимати, њих треба да изабере лечник, који је добар познавалац очију.

Далековиди требају у наочарима сабирно сочиво, да би се зраци од предмета пре састали и јасан лик на мрежици образовали Далековиди држи тако наочари, да предмет дође између жиже и сочива, јер тада постаје увећан, привидан, усправан лик пред сочивом, али у већој даљини. Ако се жижина даљина сочива тако изабере, да лик лежи с друге стране од тачке близине, онда може око том лику да се прилагоди. Далековиди употребљују наочари при посматрању блиских предмета (за читање и писање, при шву); при посматрању удаљених предмета морају се наочари увек уклонити.

Наочари имају дакле само ту задаћу, да постајање јасних ликова управо на мрежици произведу, не да можда предмете увећавају, као што би гдекоји погрешно помислили, који се не служе наочарима. Гдекад је нужно да се сочива на наочарима промену, јер се испупченост ока променула са годинама. Наочари су пронађене око године 1300. у Италији.

Шеста лекција.

Време је да се упознамо мало и са најглавнијим оптичким справама. Почећемо са *мрачном ко-*

мором, која је зацело свима мојим читалицама позната од фотографа, јер вероватно нема међу њима ниједне, која се није послужила вештином тих уметника, да јој миле црте младога лица у верном салику очувају за много година и кад сретне младости не буде више. Као што се сећате, *мрачна комора,* Camera obscura, има облик дрвеног сандучета, које је изнутра црно. На предњој страни налази се једно сабирно сочиво умерене жижине даљине, које се даје мало у једној цеви извлачити и увлачити. На противној страни од сочива дође у сандуче мутно обрушена стаклена плоча; и она се даје већином мало помицати Стави ли се мрачна комора са сочивом напред пред предмете, који су удаљени од сочива за више него две жижине даљине, онда зраци, што долазе од тих предмета, граде остраг на стакленој плочи њихове стварне преокренуте и умањене ликове.

Кад се растојање између сочива и плоче удеси као што треба, онда падне лик тачно на плочу и даје се на њој лепо разговетно видети. Али ако би пред комором било више предмета различно удаљених од сочива, онда јасни њихови ликови постају у разним растојањима иза сочива, не могу се дакле сви у исто време разговетно на плочи видети. Због тога се иста тако намести, да најважнији лик буде разговетан, а остали су онда мање више мутни.

У место стаклене плоче може се ставити штит од прозрачног папира, што се постиже, кад се папир у уље потопи. Ликови постају тада на том папиру и лако их је оловком идући по лику прецртати. Праве и простије мрачне коморе од крутог папира као сиграчке за већу децу. Кад такву коморицу са сочивом напред ставите на прозор, имаћете радост, да на прозрачном папиру видите ваше знанце и знанице, како иду улицом или стоје разговарајући се у преокренутом положају и умањени.

Најзнатнију примену налази мрачна комора у *фотографији.* После старијих мање више неуспешних покушаја учинио је Француз *Ниепс* први сретнији, али не сасвим сретан покушај. Доцније кад се удружио са *Дагером,* усавршио је овај најпре Ниепсов поступак, а за тим је *Дагер* пронашао сам свој, који по њему име носи. Његова метода објављена је год. 1839. Августа 10. те године предала је француска влада тај дивљења достојан про налазак научењачком и уметничком свету, пошто је држава дала *Дагеру* доживотну мировину од 6000 франака и 4000 франака Ниепсовом сину, јер оца није већ било.

Фотографска вештина оснива се на својству хлорнога, бромнога и јоднога сребра, да поцрне на светлости. Фотограф ставља зато у мрачну комору стаклену плочу, која је превучена танким слојем н пр. јоднога сребра. Кад на ту плочу падне лик од предмета, који се налази пред комором, онда се јодно сребро разлаже на оним местима, на која је дошла светлост и то у толико јаче, што је више светлости на ком месту. Кад се после стаклена плоча на поље извади, не види се још на њој лик, јер за кратко време, што је била изложена утицају светлости, није још довршено разлагање јоднога сребра. Да с• исти изазове, мора се плоча прелити раствором гвожђаног сулфата (зелене галице), чим се разлагање доврши, те од јодног сребра постало је метолично, које је ситно као прашина, те изгледа с тога црно и то у толико већма, што је пре светлост више утицала на које место. Јодно сребро, на које није у комори падала светлост, остало је на плочи неразложено. Исто се раствори у раствору сумпорасто иселог натријума, у који се плоча замочи и после удали. На тај начин добије се на плочи лик, на ком јасна места предмета изгледају тавна због металичног сребра, а тавна његова места су провидна. Лик тај зове се *негативан.* Тада се плоча опере, кад се осуши још се ретушира (поправља) и фирнише.

Са тог негативног лика праве се (снимају се, копирају се) фотографски ликови. Узме се на на рочити начин приређени фотографски папир (прожман албумином или беланцетом и превучен хлорним сребром), стави се на ону страну негатива на којој је постао лик, и обоје се изложи дневној светлости тако, да иста пролази кроз стакло на папир. Она разложи хлорно сребро, које поцрни, онде нај јаче, где је негативан лик био најјаснији, најпровиднији. Тамна места негативног лика заклањају папир мање више од светлости и због тога остану та места на папиру бела као што су и била Тако постаје на папиру *позитиван лик,* који одговара осветљењу предмета. Исти се фиксира т. ј. замочи се у сумпорасто кисели натријум, да се ослободи од неразложеног хлорног сребра и опере се. Оно што је потавнело, остане на папиру и тако је снимљени лик заштићен од сваког даљег утицаја светлости. За тиме се лик позлати, опет опере, осуши, прилепи, ретушира и сатенује (да изгледа као сатен). Од негативног лика могу се произвољно много ликова снимити.

Од новијег доба употребљује се за фотографасање највише бромно сребро у желатини, на ком и сама светлост свеће за мало скунда изазива јако осветљен лик

Фотографија се не употребљује само за сли-

кање људи, предела и разних призора на земљи ради сећања и поуке, него и за многе научне сврхе.

Већ је више година како се с добрим успехом изводе фотографски *снимци* и *са ваздушних балона*, али за то је потребно много муке, новца и вештине. Лакше се изводе *снимци* из такозване *тичјв перспективе*. Као што их изводи Француз *Артур Батут*, не кошта тај посао много. Читав материјал, који је испиталац употребио, био је велики змај од папира познатога облика и једна комора са осетљивом плочом. Даљи опис тога снимања далеко би нас овде одвео, доста ће бити, ако наведемо, да је лист „La Nature“ донео као пробу такав снимак једног пољск г добра, на ком се виде са свим разговетно поједине зграде и дворишта између њих.

Најпосле да поменемо и тако звану *Тајну комору*, којом се може снимати лик каквог лица, а да оно то нит' хоће нит' што о том зна. Готовљење таквих несвојевољних снимака само је онда могуће, ако су испуњене две околности. Прво морају бити изванредно осетљиве за светлост сухе плоче, које се при том употребљују, друго морају сваког тренутка бити готове за употребу. Али да се добију добри ликови, треба још врло много споредности и на томе се оснива разноврсност тренутних апарата за именоване и друге сврхе, који се сваким даном појављују у новом облику. Али и код њих се не можемо дуже задржати.

Од новијег доба појавиле су се многобројне методе за примену фотографског снимања. Тако *платинотипија*, где се папир превуче смесом извесне гвожђане и платинине соли и изложи под негативним стаклом светлости, да се платина редукује, од чега постане позитиван лик. Ти ликови имају лепу црну боју и изванредно се дуго дају држати. Овамо спада и *анилонитипија*, којом се на посебним начином зготовљене ликове утиче анилинском паром. Добијају се цртежи, у којима су љубичасте црте на белом пољу. Још да поменемо и *емаљ-фотографију*, којом се упече згодним емаљним бојама у порцелан или стакло лик, који се налази на кожици од колодијума.

Има најпосле још и фотомеханичких метода тискања. Тако *светлотисак*, где се светлости изложена хроможелатинска плоча испере хладном водом, премаже хигроскопним средствима и превуче ваљањем штампарским црнилом. Од тога поступка приме масну боју само места, која су била осветљена (та нису наиме влагу примила), али не она непромењена места која су воду на себи задржала. Тада се могу са такве плоче у каквом тиску полагањем папира добијати отисци. Код *фотолитографије* преноси се мастан лист на камен, који се по начину обичних литографија спреми за тисак наједањем са арапском гумом и азотном киселином. Код *хелиографије* зготови се лик на бакру и такви ликови тискају се у тиску за бакрорезе.

Много се сада употребљује и *фотоцинкотипија*. Код исте добијају се за тисак у цинку наједене плоче, којима се служе као заменом за дрворезе. Да би се фотоцинкотипије, које су у маниру полутона, могле тискати у штампарском тиску, разложи се лик у полутону одмах при готовљењу фотографског негатива у комори у тачке и потезове. Кад се такве фотоцинкотипије тачно посматрају, онда оне изгледају мрежасто превучене тачкама и цртама. Поступак тај зове се *аутотипија*.

Да кажемо коју и о *Чаробној лампи*, Laterna magica. И та справа састоји се из једног сандучета, које је изнутра црно. На једној страни има отвор, а на противној страни од тога отвора налази се једно шупље огледало, у којег жижи гори пламен (обично петролеум). Сви зраци тога пламена, који дођу на шупље огледало, одбијају се паралелно и излазе кроз противно лежећи отвор. Непосредно пред тим отвором намести се на стаклу насликана, нацртана или фотографска слика, која је провидна или на бојадисаним местима бар прозрачна. Стетлост, која изнутра из лампе долази, осветљава јасно ту слику. Пред том осветљеном сликом намести се једно сабирно сочиво умерене жижине даљине тако, да слика (предмет) дође иза његове жиже у другом простору. Тада ће сочиво произвести стваран, преокренут, увећан и већма удаљен лик те слике напред пред сочивом, где се може ухватити на каквом штиту или каквој прозрачној завеси, где је сви, који су у соби, у којој мора бити мрак, разговетно могу видети. Колико је пута веће растојање штита од жижине даљине, у толико је лик већи него предметна слика, али због тога и све мање јасан. Због тога треба са увећањем држати се извесних граница, да се добију јасно осветљени и разговетни ликови. Да обрнутост ликова на штиту не буни у гледању, стави се слика у преокренутом положају у лампи на одређеном месту и онда ће бити лик усправљен.

Тако зване *Магловите слике* производе се са две чаробне лампе, једне поред друге, од које свака може други лик на истом штиту да произведе. Ако је ушће једне лампе затворено, онда се види само лик из друге. Кад се за тим простим једним механизмом ушће прве мало по мало открива, а друга у истој мери покрива, онда нестаје мало по мало лик, који се видео, дочим други лагано из-

лази, тако да се чини, као да се један лик преображава у други.

Веће чаробне лампе зову се и *скиоптикон.* Исти се употребљује као наставно средство, да се многим гледаоцима покажу разговетни ликови интересантних и поучних слика. У место петролеумске лампе узме се тада Дримондова или електрична светлост, те се тада могу и од малих предмета произвести велики ликови.

Тим постаје та справа сродна *Сунчаном микроскопу,* где осветљење предмета бива сунчаном светлости, која се помоћу једног равног огледала згодним механизмом доводи до једне сабирне сочиве, која је намештена на једном отвору у прозору. Иста скупи сву ту светлост у својој жижи, јер сунчани зраци падају на њу паралелно, и ту где је жижа стави се какав микроскопски препарат (бактерије, друге мале гљивице, ситне животињице и т. д. између две стаклене плоче), који сунчаном светлошћу осветљен и сам постане светао предмет, од ког треба увећан лик да се добије. То бива другим сабирним сочивом врло кратке жижине даљине, које је тако намештено, да препарат лежи у другом простору, дакле мало иза жиже; тада произведе сочиво стваран, преокренут, увећан лик, који се може у мрачној соби на штиту ухватити и видети. Сунчаним микроскопом могу се добити врло јако увећани ликови, до 5000 пута већи него предмет, али нису никад тако јасни и разговетни као ликови обичних микроскопа, с којима ћемо се на идућем састанку забављати.

ЕВО ЗИМЕ!... ЕВО СНЕГА!...

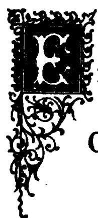

„Ево зиме!... Евo снега!!...
Ево моје живе жеље;
Сад настаје доба славља!...
Ту балови, ту весеље!...“

„Па кад тата још припрегне
У саоне наше хате!...
А за нама цин-цин-цин-цин
Поворке нас целе прате!...“

„То је живот, то је слава,
Што нам лето не мож' дати...
А ако сам цвећа жељна,
То и зими за ме цвати!“

— — — — — — —

Тако вели сретна ћерка,
Богаташа, газда-Симе;
Па све кликће од весеља:
„Ево снега!... Ево зиме!...“

. . . .

„Ево зиме!... Ево снега!...
Мајко мила, мајко драга!...
Све се бојим, с' овом зимом,
Издаће ме моја снага...“

„Отац јадни моћи нема,
Да нам смогне кору хлеба;
А та зима, душман љути,
Много, много што-шта треба!“

„Ти ми болна, мајко мила!...
Шта ће, Боже, да се ради?...
Буде л' дуга љута зима,
Помрећемо сви од глади!...“

— — — — — — —

Тако вели бедна ћерка
Убогога чича Тиме;
Па плачући горко куне:
„Ето снега!... Ето зиме!...“

19. октобра 1891.

Васа Крстић-Љубисав.

ПРОИЗВОДЊА ПАРФИМЕРИЈА У НИЦИ.

У околини Нице врло је распрострањена вештина добивања парфимерија из цвећа, али се иста даје научити само дугим вецбањем, јер је врло важно мешање есенција у правом односају. Есенције се најпре дестилацијом засебно излуче (изолују). То се ради у великој реторти од бакра, која се до две трећине напуни водом. Пошто се цвеће унесе, доведе се реторта у везу са хладионицом и греје се. Са паром прелази зејтинаста есенција, која се накупи у једном стакленом посуђу. Мирисава вода, која преостане у реторти, продаје се као ружична, наранчаста водица итд. Ова таблица показује, колико се зејтина добије из разнога цвећа:

цвет од наранче . .	1000 кгр. цвет.	1 кгр. есен.
ружа	25000 „ „	1 „ „
геранијум	1000 „ „	1 „ „

метвица	1000	кгр.	цвет.	$^3/_4$	кгр	есен.
лист од наранче (горак)	1000	„	„	1	„	„
лавендла	100	„	„	$^1/_2$	„	„
еукалиптус	100	„	„	$^1/_2$	„	„

На тај начин добивене есенције разблаже се са алкохолом и чине основу за келнску водицу (Eau de Cologne), лавендлину водицу, тоалетни оцат итд. Код некога цвећа неће есенција са паром да одлази. Такво цвеће екстрахује се на два различна начина, који би се могли назвати хладан и топао. Први се нарочито употребљује код багрене, љубичице, јасмина итд. Цвеће, које мора бити свеже побрано, разастре се на комаду сланине, који је $^1/_4$ палца дебео. Сланина та лежи на једној стакленој плочи, која је велика од прилике четир квадратне стопе и опточена дрвеним оквиром. Такве стаклене плоче, често 40—50 на броју, ставе се једна на другу и оставе се тако по околностима 12, 18 или 24 сата; кад протече то време, разастре се свеже цвеће и тај се поступак толико пута понавља, док се сланина довољно не намочи мирисом (парфимом). Тако се мора н. пр. јасмин од прилике 50 пута обновити, љубичица 30 пута, друго цвеће мање пута. Намочена (импрегнована) маст може се даље прерађивати у посуђу од калаја, које мора добро заптивати.

При топлом поступку унесу 20 кгр. масти и 5 кгр. цвећа у један бакарни суд. Ту се унета смеса мало по мало греје и пусти да 10 минута дуго кључа. Пошто се смеса охлади, дода јој се још 5 кгр. цвећа, и то се понавља све дотле, док се маст довољно не намочи (импрегнује). Врела течност се за тим проспе кроз решето од метала а мастан цветни остатак испресује се хидрауличним ти°ковима. На оба та начина производе се по конзуларном извештају енглеског конзула у Ници, из ког смо ове податке извадили, помаде, које у трговину долазе Из помада се алкохолом извлаче есенције. Међусобним мешањем истих и са концентрован..м зејтинима добијају се многобројне парфимерије.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

XIV.

Жабица, Жабица!

Има већ десетак дана, како сам хтио, да преко „Јавора“ кажем што и о *жабици*, али сам се надао, да ће госп. Св. М. Бајић свакако одговорити на моје „заједање,“ па на што онда два пута да га узнемирујем у његову *„иршеном и иипавом послу.“* Та боље је о једном трошку свршити све.

Штедио сам први пут мјеста у „Јавору“ за љепше ствари, па видим да сам погрешио. За то ми је жао, што овај пут не могу да прећутим и њеке разговоре наше, само да се што прије погодимо. Госп. Бајић сам је крив, што га нијесам оставио „на миру“, та ко га је нагонио да напише: „*Чини ми се као да Вук није добро забележио значење речи* **бабица,** јер **та реч не значи оно гвожђе** и т. д., *него* **оно дрво** *иањић*, на коме је *жабица* насађена“. (бр 31.). Да мртва уста могу проговорити, доиста би и г. Бајић и још њеки други мудраци добили своје; за цијело би у напредак сваку ријеч добро испекли, кад би хтјели да пишу о Вуку и његову раду.

Тешко ономе купиоцу народних умотворина, који повјерује свакој ријечи, што му је човјек из народа каже. Ја признајем, да сам и ја по коју ријеч криво протумачио, и ако никад нијесам написао што, док више људи није рекло, да је тако. Па и овом приликом искусио сам, да *један* косач не зна све. Баш и један трговац земунски рече ми да је *„отков“* оно оштро у косе, а кад стадосмо питати сељака, који је пред дућаном његовим сједио у колима, како се што зове, рече за његов „отков“ да је *„рез“* (у Лици *„оштрц“*), а иначе и он зна за *чаканац* и за *бабицу* (оно гвожђе). У Бингули је сједјело више ратара на клупи, та била је недјеља, па један је рекао, да ће искати *„отков* да откује косу“, други ће потражити *„чаканац и бабицу“*. На земунском тргу питао сам људе из Бјежаније, Батајнице, Добановаца, Прогара, Карловчића и из другијех мјеста, шта је што *„па ни један није казао, да је бабица „оно* **дрво пањић**“, *већ* **оно гвожђе** (као мали наковањ) што косци на њему откивају косе.“ Како видимо, Вук је веома добро забиљежио значење ријечи „бабица“, а казао сам прије, да је ухватио у перо и три назива за *све* оруђе, којим откивамо или клепамо косе. А што је главно, тако се и данас све заједно зове у разним крајевима нашега народа, само на „већем комаду земље једнога косача“ *бабица* је *понајприје* „оно *дрво пањић*“, па онда је још *што* што и *„ко-*

сни ков, отков или *клепци.*“ Да то не ваља, мислио сам, да ће увидјети и г. Бајић; но да ће га моје „заједање“ у његову „пртеном и пипавом послу“ тако збунити, да у свом одговору није опазио, како сам себе побија, то нијесам ни у сну помишљао: „Ако је пак хтео казати (т. ј. ја), да су горњи називи (т. ј. косни ков, отков или клепци) лепши и згоднији него бабица, онда се љуто вара, јер у истини то не стоји, *бар није доказано*“ (стр. 671-а); а кад преврнемо тај лист, наћи ћемо ово: „По томе дакле, онај део народа нашег, који именом *бабица* зове справу за откивање косе, *није срећан да има тако* **добру реч** *као Личани и сви остали, што се служе речју* **клепци**.“ Шта је ово: та зар госп. Бајић није био заборавио, што је час прије метнуо на хартију?

Да се у Земуну говори „отков“, то се зна; али у Карловчићу и у Прогару кажу „отков“, и опет велим, да ми се чини да је тај назив љепши и од „клепаца“. Свака коса има *рез* и *браник* (у Лици *руд*“; а онај узани дио што дође под косиште јесте *петица*. Да се не би коса пребила у врату, даду јој помоћ, т. ј. метну озго на њу *прут* Не зна сваки ковач ни метнути овај прут. Плоснати и подугачки комад гвожђа пробије се пробојцем на *два* мјеста; шири крај његов треба да се *свари* са рубом од петице (а то је оно што је тешко), па онда пробије ковач на истом мјесту и косу, те метнувши у те рупе по један ексер (чавао) изврати косу и кавраише их оба. С таком косом не боји се косац заћи и у густу траву; а метати оваке прутове не би рђаво било особито онуда, куда „хајкају“ косцу, кад пребије косу. Ако је петица отпала, онда се с овим прутом заједно скује и петица, те опет се човјек може послужити косом. Али на крају од петице има мали *кљун*, па да она прилегне уз косиште, те да она *гривна* што се набије преко обога боље држи, ископа се у косишту рупа за њ, — и ова *рупа дила би по казивању човјека из Прогара „жабица“*.

У Земуну кују наши ковачи *„српске бабице“* и *„шваиске бабице“*; с овима се лакше ради. Еле ковачи не могу да скују ништа од дрвета. Само је косиште с *руцељима* (у Лици веле *рецељи*, а има мали и велики руцељ) дрвено, а и оно, у што је бабица ударена. А кад се коси жито, онда се намјести још и *тоља* („дрво што се привеже уз косиште, кад се жито коси, да обара жито управо“, *Вуков* рјечник).

Не би било лијепо, кад бих затајио, е је један сељак рекао, да се „чаканац и бабица“ зову *„чаканци.“*

Али има ријеч „жабица“ још једно значење. Што се на *копиту* коњском њемачки зове *„Hornstrahl“*, то је у Земуну и околишу његову добило име *„жабица.“*

И ако ме опет госп. Бајић не буде разумио, онда би ми мило било, када би који од поштованих читалаца особито *„деснога и левога Потисја“* и *„из Баната од Мориша до краја Тамиша“* прискочио у помоћ ономе од нас двојице, који има право. Ја не могу да вјерујем, да је наш народ по овим крајевима тако сиромашан на ријечима, да ће му бабица бити „оно дрво“ и опет *све* заједно А и *„Браничи“* ће ваљда опет оживјети!

Земун 18. (31) октобра 1891.

Проф. **Мојо Медић**.

БЕЛЕШКЕ.

(**„Коло младих Срба“.**) Ово друштво младих Срба у Будапешти наставило је и ове школске године свој рад, о којем су наши читаоци у своје време извештавани. Друштво је имало 20. септ. о. г свој други овогодишњи састанак, на којем се конституисало: Председник: Др. Милан Поповић; потпредседник: Лазар Грујић, дрнд медицине; перовође су правници Јанко Перић и Бранко Димитријевић; благајник: Никола Петровић, трговац; за надзорника је изабран Емил Перкић, правник. За књижничара је једногласно биран Јован Живојновић на састанку од 5. октобра.

(**Нова добротворка**). Госпођа Драгиња удовица Михаила Зарића, негдањег учитеља у Вел. Кикинди, завештала је своју кућу у вредности 8000 фор великокикиндском забавишту, а цело своје имање у вредности од 20.000 фор. на оснивање стипендија за српске ученике. Бог да прости!

(**Завод за глувонеме**). Настава на заводу за глувонеме у Митровици, што га је завео наш вредни у овој ствари педагог г. *Радивој Поповић*, започета је, али се питомци примају преко целе године. Услови за примање у овај завод повољнији су, него у ма којем другом сличном заводу, а наставни је језик српски.

РАЗНО.

(**Српске списатељице**). Пријатељи нашега листа похиташе са више страна, да допуне наш досадањи списак оних Српкиња, које су се мање или више пера лаћале, да у песми или иначе искажу своје мисли, или пак, које су преводиле што из туђе књижевности или прикупљале народне умотворине и изнашале их путем штампе пред читалачки свет. Ми смо већ леп низ имена таквих Српкиња донели у бројевима овогодишњег „Јавора“, али тиме још нисмо исцрпали имена српских списатељица, те ћемо сад списак наш помоћу наших пријатеља да наставимо. Може бити да ће које име и двапут бити наведено, али то ништа не смета, јер кад буде ко састављао из ове грађе нов и засебан списак женскиња, које су у српској књижевности радиле, лако ће избећи понављање једног истог имена. Пре свега доносимо писмо гђце *К. К. Цветковићеве* из Ужица о тој ствари, која нам ево ово доставља: Решила сам се, да Вам и ја доставим имена неких Српкиња, које су што написале у српској књижевности, на што сте Ви изволели обратити пажњу у Вашем листу и дали упута Вашим читаоцима, да таква имена могу за Ваш лист прикупљати. За овај мах имам, али и то само у доброме

опомињању, ова имена: *Персида Пинтеровићева.* (Ми смо је већ споменули, али овде се више шта о њој казује. Ур. „Јав.“) Најпре је позната са лепих превода позоришних комада, а такође и са рада свог у „Домаћици“, на којој раде и: *Софија Ивановићка, Катарина Холец-ова, Станислава Тана-Ђурићева, Славка Васиљевићева.* Осим тога раде пером и *Милка Свет. Вуловића, Драга Ђурићева, Христина-Кика-Ристићева* (има њезиних песама у „Преодници“ и „Колу“), *Зора В. Васићева, Драга и Зорка Марковићева, Меланија Манојловићева, † Драга Степановићева, † Милица Трковићка* (педагошке чланке), *† Јелена Симића, Марија Мартиновићка рођ. Томићева, † Милица П. Тодоровића рођ. Нинковићева, Цвета Павловићка рођ. Калајева* (педагошке чланке), *Софија* (у „Србчету“). За *Ангелину Јеф. Поповићеву* кажу ми да пише новеле по италијанским часописима (но да ли из српског живота?) Пок. *Катарина М. Радовановићева* не знам да ли је што штампала, али је била помагачица у књижевним радовима својој браћи — сад већ такође преминулој — Алекси, Милану и Михаилу. *Анђа Анд. Гавриловића* написала је једну лепу приповетчицу у „Колу“. Писала је и *Љубица Станојевићева* — Даље нам напомињу пријатељи нашега листа још и ове списатељице: *Албина Подградска.* Написала је позоришни комад: „Сирота Милева из Босне у нашој цивилизацији год. 1878.“ Умрла је у Сомбору 30. марта 1880. баш кад се ова књижица штампала у задружној штампарији новосадској. Била је онда у 21. години свога живота. У „Седмици“ за год. 1852. бр. 1. на првој страни је песма: „**Вѣнацъ Сплетенъ изъ србског цвѣћа Србкинѣ рукомъ. Г. Николаю Бороевићу Срб-пѣснику**“ а са оваким потписом: „**Спѣвала при Кладенцу св. Савве Неманића на Ђурђевъ данъ Катинка А. Ніколићъ Србкиня Войвођанка.**“ На ту је песму одговорио у бр. 3. Боројевић песмом „**Војвођанки**“. — *Милева Плавшићева,* свршена учитељица у Сомбору, ради већ неколико година на листу „Бачванину“ у прози и у стиховима. — *Милица Иванића рођ. Михајловићева* је писала у „Застави“ о Салцбаду и у „Одјеку“ више мањих ствари. — У „Даници“ за 1868. има песама од *Љубице Милијевићеве* и *Анке Тарањеке.* — У листу „Матици“ за 1867. годину споменута је на 748. стр. *Даница Зорка Рашковића* са својим песмама под насловом: „Славопој педесетогодишњој светковини. Књига периодична у песмама у две свеске“. — У „Јавору“ за 1874. г. на 766. стр. споменута је *Марија М. Станковићева,* чије су „Приче за децу“, што их је с немачкога превела, исте године штампане у Крагујевцу. — У „Босанској вили“ за 1889. г. стр. 20. има песма „На Видов-дан 1889.“ од *Милице Срзкиње.* — Из „Просветног гласника“ (за септембар о. г.) видимо, да је гђица *Надежда Белићева* поднела просветном савету на оцену свој „Забавник“ (превод с руског); а тако исто поднела је гђа *Живана Милићевићка* свој превод с руског под натписом „Два војника“, коју књигу просветни савет препоручује за школске књижнице и за поклоне школској деци. — Особито смо захвални свакоме, ко нам помаже, да овај списак што потпунији буде. Нарочито смо захвални гђици Цветковићевој у Ужицу, г. Васи Паприћу у Винковцима, г. Јов. Кнежевићу у Павловцима и свакоме, ко нам збирку ову новим именима умножи.

(**О дугом животу неких дрва.**) Шумарска посматрања су показала, да велики део наших европских дрва опстане стотинама година а изнимно, да достижу и старост од неколико тисућа година. Тачна научна испитивања приписују следећим врстама дрва ову старост: бор 500 до највише 700 година, сребрна јела 425, тиса (Pinus Larix) 275, буква 245, јасика (јагњеда) 210, бреза 200, јасен 170, јововина 145 и брест 130 година. Срце у храста почиње од 300 година да труне. Али у Јужној Америци у Калаверасу посекли су једну Washingtonia gigantea (врсту једну црногорице, која се сада много гаји и у нашим вртовима, парковима и т д), код које су годови доказивали баснословну старост од 3000 година; била је 118 метара висока и имала је при земљи 10 метара у пречнику.

У Аркадији у Грчкој стоји још данас једна платана, за коју су дуго држали, да је иста она, о којој је *Паузанијас* у 2. столећу говорио. За једног још живог кипариса у Павији тврде, да је био савременик Јулија Цевара. а један храст у Енглеској био је године 1822. у старости од 600 година још тако снажан, да вероватно још и данас живи. Опште је позната славна дивља ружа у Хилдесхајму у Хановеранској, најстарија ружа на свету. Карло Велики кажу посадио је пре више него 1100 година за спомен на примљено посланство од калифа Харун ал Рашида, а 818. г. дао је његов син Лудвиг Смирени назидати једну капелу, које је олтар дошао баш над кореном те руже. Стабло тог оца свију ружа има 16 центиметара у пречнику и високо је $8^1/_2$ метара. Гране су му узрасле duж зида од капеле и покривају на њему 11 квадратних метара површине и што је још најчудноватије, та историјска ружа производи још и данас сваке године мноштво цветова.

У холандској провинцији Лимбургу кажу за једну липу, која има 6 метара у обиму, да су је посадили римски војаци. Иста је, ма да је у последње време страдала и од буре и од ватре, још врло снажно дрво и даје хладовину једној великој површини. У Енглеској знају, да постоји једно кестеново дрво још из 1135. г. и један храст из г. 1250.; дознали су то из мапа из тадањег времена, на којима су та два дрвета била напртана, јер је пре био обичај, да се међе имања означе дрвима,

Кано мајушан изгледа век човечји кад се упореди са веком тих немих сведока столећа, па и хиљада година!

(Spectator.) *М. П.*

(**Људе који носе лажну косу**) чини енглески конзул у К. пажљивим на чињеницу, да је из те вароши прошле године извезено 80.000 фуната човечје косе и да је иста поглавито потицала од просјака, злочинаца и од умрлих услед заразних болести.

☛ У прошломе броју „Јавора“ изишао је оглас календара „Годишњака“ са потписом и редакцијом самих издавача „ **Браће М. Поповића**“, у којем се међу осталим ликовима, које ти издавачи дају као неку премију својим муштеријама, налази и име некога, који је недавно због простог злочина осуђен на робију. Веома жалимо и негодујемо, што се коректору нашем поткрало да превиди и пропусти и то име у нашем листу. те и ако је оно само **оглас**, и то **састављен од самих издавача**, ипак молимо наше штоване читаоце, да то име у својим примерцима изволе **избрисати**

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 45. У НОВОМ САДУ 10. НОВЕМБРА 1891. Год. XVIII.

СИМОВА ЖЕЉА.

Кућо моја, а мој српски свете,
Ој, радости моје преотете!
Сто је лета, од како те зглену:
Па ти слика јоште не увену;
А педесет већ пролеће лета,
Како нога тобом не прошета!
Одвоји се дух од ломна тела,
И од тела и од света бела;
Ал с тобом ће у тај часак љути
За на веки не хте растанути,
Твој сам спомен и у души спас'о,
Од како ми за срце прирас'о!

Па како си, мој соколе сиви,
Па како си, како Србин живи?
Жељан сам те, па од жеље клете
Теби прнух, а мој српски свете!
Како ми је жеља пуста била:
Соколова нарасла јој крила,
Па повезе небом и облаком,
Па повезе пучином и зраком,
Да у лету загрли те цела,
Свете српски, зоро моја бела!

Зора беше раширила крила,
Па те зраком озарила била,
Кад ми сунце са неба посрну,
Тело врже у земљицу црну,
А дух лаки у небо се вину,
Како стресе са себе прашину;
Е па да-л ти зора обасјана
Већ донела жељенога дана?

Ал у дана нису црна крила! —
Та тебе је тама обавила,
А пуста те обхрвала чама,
Па се вијеш по тим невољама:
По Косову Арнаути кољу,
Јадна . . . . . изгубила вољу,
Црна Гора тек се славом храни,
А Србија, Боже је сахрани!
Ђорђев спомен у неповрат тоне,
А *гошован* гута *милијоне!*

Ој, Србине, рано моја тешка,
Камо духа, камо ти витешка,
Камо воље, камо мушка рада,
Ништа немаш, само пуста нада;
А нада је чудновато воће:
У немару уве'нути хоће!
Камо вере, прадедскога дара,
И љубави вреле из недара?
Крст се свети на црквици љуља,
У кандилу понестаје уља:
Слаби зрачак по празнини блуди,
Као љубав Србину по груди!
Ој та камо гусле јаворове,
Зар те вила из горе не зове,
Зар је све већ *погорело* дубље,
Ој, да-л знате, шта је *родољубље?*

Хај, другу сам срећу теби пев'о,
А ти тако, моје *Сарајево!*

— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —

Орлушина већ просеца зрака;
Зажеле се срца од јунака!

Хај, прени се, мој соколе сиви;
Србин уме, свет да му се диви:
Нек поврви јато светих жеља,
Ти не тражи светских пријатеља,
Већ спомени стару српску славу,
Нека срце заигра у лаву,
И сети се мртвих српских дива:
Њин дух нек те осоколи жива!
Па кад буде да припалиш жртве,
Да поменеш миле твоје мртве;
Па и мени, да припалиш свећу:
Мени свећу — теби лепшу срећу!
Не диж'те ми камен рад спомена:
Од камена ником ни камена:
Та терет ми притискује груди,
Па зар камен јоште на њих, људи?
Та гледните задужбине старе,
Што подиже Душане, Лазаре:
Храм, што живи и животом дари!
Ој, храм диж'те, српски неимари,
Ој, храм диж'те светитеља Саве,
Храм просвете, те светлости праве!
Нек из њега опет певне вила,
Е да би вас срећа загрлила;
Песма нек се таласа ужасом
Српског слова *најчистијим* гласом:
Школу диж'те, да засија свима,
Таквог дара жели од вас *Сима!*

Школу диж'те: цео свет је школа,
Свест се шири с учитељског стола,
Сваког њени обасипљу зраци:
Народи су у тој школи ђаци;
И сви раде, као мрави вредни,
Тек ти спаваш, мој Србине бедни!
Хај, прени се из твога буџака:
Казна чека немарљива ђака,
Па ми *свешћу* припалите свећу,
Нигда друге пожелети нећу.

У *Будимпешти*, 29. октобра 1891.

Србин.

СТАРИ И НОВИ УЧИТЕЉ.

Приповиједа Стеван Радић.

Стари учитељ у Машинци г. Јован Чизмић сјеђаше једног лепог дана са својом женом Јулијаном у густом хладу стародавне липе, за коју мјештани причају, да ју је засадио кнез Јанко Оглушић још прије сто осамдесет година у средини простране порте. Пушио је на стиву лулу са дугачким, мало увинутим камишом и разговарајући са својом женом погледао би час на малу дјевојчицу, која је тамо даље пасла гуске, час опет на улицу, да не би случајно пропустио отпоздравити ком мимопролазећем, јер није хтео, да ико посумња у његову љубав према сваком поједином у својој општини, који му сви бијаху ђаци осим најстаријих. Ово му бијаше најмилије мјесто за цијело вријеме његова тридесето-годишњег службовања. А како и не?! Када је свршио солдачију дошао је он у Машинце да им се понуди за учитеља. Под овом липом бијаху постајали сви знатнији „старатељи“ општински и под том липом потапшао га је попа по рамену, похваливши његов анђеоски глас, што потврдише и остали присутни, а ово је био знак за њега и свакога, да је изабрат за учитеља. Првих година његова службовања бијаху отворени разни педагошки курзови и ко је хтјео, могао је ићи, да се усавршава у свом учитељском звању. Ишао је и Јован Чизмић. Када би се отуда вратио, а да се одмори од напорна умна рада, сјео би под липу и понављао стечено знање, а, позвао би и по ког' мјештана, да му покаже диплому. И своје госте је најрадије овде, под овом липом частио. Мјештани су га штовали, јер су му ђаци „добро“ учили, а ријетко, да који Машинчанин није у прсте знао црквено пјеније.

Он је имао љубав своје општине и то га је чинило срећним и задовољним. Али је било нешто, што му је ту срећу и задовољство помућивало, а то су новотарије, које су се почеле уваћати у школу. Оно, истина, те су се новотарије почеле уваћати на десет година прије, од како ова прича постаје, али се до тада све гледало кроз прсте. Али, посљедњих година, као да су г. надзорници и Висока Влада намислили, да једним махом прекину са старим начином, а то је Бога ми, задавало доста бриге г. Јовану Чизмићу. Сјећа се он врло добро, када је посљедњи пут био код њега г надзорник, како је био

намргођен а на његов позив да му буде гост, ни бијеле; већ је послије подне дошао и до шест сати подучавао г. Чизмића, како се који предмет предаје. Али, његове мисли не бијаху управљене на предавања г. надзорника; не, оне су лутале по широком простору будућности и тамо у даљини као да му поче лебдјети у ваздуху савијен ножић. калуп и друге ствари његова давно заборављена заната. Сав се знојио.... Само је на питање г. надзорника одговорио: Разумем, поглавити господине! Свега тога се он добро сјећа. Ма да је још мјесец дана до ферија — па тек онда нова школска година, ипак му је сваким даном расла туга на души. Опет је погледао на портенска врата Ова се отворише и уђе четник Миладин Гусак.

„'бар — дан господине!"

„Бог дао добро Миладине — откуд књига...."

„Ево неко писмо од г. начелника. Вели, на школски је одбор, па попе нема код куће, те је рекао, да Вама предам."

Преда писмо Чизмићу. Овај га равнодушно отвори и поче читати.

„Могу ли ја ићи господине!"

„Можеш Миладине, — можеш," — климну Чизмић — и настави читање.

Што је даље читао, све је бивао блеђи. Када је дочитао, поче здвојно ходати горе доле.

„Шта ти је?!" упитаће га жена

„Шта ми је! Ето па читај! И ти ми баш не даду мира. Као да ће цијела Европа пропасти, ако моји Машинчани не буду знали све оне накараде што онај жутокљунић у Пиравци учи. Толико година добро је било — а сада?! Као да ће бити конац свијета, напали на нас старе учитеље и ову кукавну дјечицу! Скуцкај који новчић и онда, кад дођу ферије потроши, па нигда ништа.

Ево чуј:

Мјестном школском одбору у Машинци.

Будући се при последњем инспицирању насловне школе потписани увјерио о крајњој неспособности тамошњег учитеља г. Јована Чизмића, то се налаже том одбору, да изволи упутити поменутога, да на дан 15/8. т. г. има одпутовати у О., где ће се обдржавати једномјесечни продужни течај, те има истому о свом трошку присуствовати. У случају, ако поменути не удовољи овом налогу, употребиће се према њему строжије мере.

жуп. шк. надзорник
Петар Бојимировић.

„А шта ћеш и тамо профитирати који невољу; био си већ неких пет пута, па си само потрошио своје новце, а остао си онај исти." — Рече учитељка.

„Та то и јест та неправда Где би они од матора човека што истесали! Не чекају, док ме Господ Бог позове, онда нек наместе каквог новог, младог ђавола, који ће сваки час трчкарати начелнику и тужити људе, што не шаљу дјецу у школу, као онај у Д. што чини."

„Ја сам ти стотину пута говорила, да се тражиш у пензију, ал' ти се не даде ни осолити; па и он ти је сам говорио".

„Пензију!..... пензију!.... рано моја!.... ал' онда би искезила зубе, док би угледала мало бољи ручак! Мислиш ли, да би добио потпуну пензију!.... Прије смо ја и Пера рачунали, па би изашло осам форинти мјесечно." Па сада да иштем пензију, кад сам добио потпуну плату! Из оно три јутра земље и оне кућице да живим!.... Јок!! Ићи ћу, па ма шта било. Кад ме нису они пре петнајст појели, што су дошли чак из Загреба, неће баш ни ови!"

„Ради шта знаш — само тешко нама. Боље да си остао ма и поштен мајстор, па не би у свом занату ни од кога стрепио; овако нам обојима та 33 ф. преседну."

„Поштен мајстор!?.... Да сам био створен за мајстора остао бих, те не бих био учитељ! Ала би се ти опет удала била за мајстора!! А да! Ти ништа и не знаш, већ само кукати. Отићићу. Слушаћу, па ће ме се ваљда што прилепити. А опет ти кажем, да није то баш тако ни отпустити учитеља!! који је тридесет година служио!!"

„Да, ал' не могу силом у пензију, па онда живи са 8 ф. мјесечно!!"

„Но, до тога баш неће доћи ... да су они то мислили, не би ме слали на тај продужни течај! Виде они и сами, да нисам баш најгори, па зато ме и шиљу!"

„А колико ту треба трошка!?"

„Па тридесет дана, тридесет форинти. Становаћу код „дивљег мачка" тамо је најјефтиније. Седамдесет на кост и квартир на дан. Ићићу; да! ићићу; па што буде дру-

*

гима, нека буде и мени. Само кад је ово писмо мени допало. Кад није попа видео и читао. Овако ја сам знам. . . . .“

Тако је себе тјешио Јован Чизмић и тако је дочекао дан, у ком му је ваљало отпутовати. Када је дошао у О. било је шест сати с јутра и одсјео је код „дивљег мачка“. Бирташица га је одавно познавала, а кад јој он рече, да мора остати мјесец дана, бијаше јој мило. Да донети мало мученице. Био је он на толико течаја, ал' некако је био слободнији, кад је мало сркнуо мученице. Он није себи могао ни замислити одлазак, да се не поткријепи мало. Тиквица није смела фалити ни на самим предавањима:

Очистивши своје одијело, а већ је било и осам сати, крене на предавање које се обдржавало у гимназијској згради на пијаци. Сретао је више познаника, али, како је не престано мислио само о течају није никога ни погледао. Дошавши близу гимназије примјети он гђе улазе и неки млади људи.“ А, ово не ће бити учитељи — мишљаше — та није могуће . . . . Ал' ако буду?! . . . . . мудровао је; онда ни у сто брига . . . . . кад они млади морају који су свршили редовно препарандију, није ни чудо, што и мене тјерају. Дошавши у зграду, чује са лијеве стране тих жагор. „Ту ће бити“. Куцну и уђе. Пред њим се указа подобар број учитеља и њему заигра срце опазивши, да има више младића, но и самијех стараца. Само што су стари мирно сједили и шутали, а у себи проклињали своју злу судбину, а млађи су један другом доказивали, како су за права Бога овамо послати. Дошавши до по сале гласно викну тамо једном у буџаку: Сервус Мишко! Зар и ти?! и полети свом старом другу. „И ја! И ја! — одазва се неки старчић са осмејком на лицу, који издаваше старца-добричину.

„Е, шта ћеш ново време, нови људи, нове уредбе, па морамо и ми овако стари за њима каскати. Ал' слаба им вајда. Не изтесаше они од нас ништа. Они не знају као ми; ми као они!“

Чизмићу се кријесила радост са лица, што је уз свога стара друга. Нисам сам — мишљаше — а имаће уз кога провести вријеме.

„Збиља! а кажи ти мени зашто ове младиће дотераше?!“

„Е, неки се ваљда улијенио, а за некога опет нису у клупама пријонула начела те нове педагогије, па да се поправе . . . . Та, лако је њима! Синоћ сам сједио с њима код „сребрне магле“ . . . . знаду ти они шта је цар вечерао!“

У том се отворише врата и уђе у свечаном црном одијелу професор препарандије загребачке г. Милисав Љепојевић, и заузе своје мјесто за катедром. Наста тишина и г. професор поздрави подужим говором дошавше слушатеље У свом дугачком говору једном му заигра горња усна, као да би се насмијешио, јер је примјетио, како Чизмић гуцну из тиквице и поче лактом гурати Мишка, да прихвати тиквицу испод скамије. Затим се опет уозбиљио, и наставио говор. Сви су помно слушали. Чизмић је такођер слушао, али се видило, да га говор не занима. Сад се је г. професор зажарио и почео јачим гласом, те се и Чизмић сав претвори у уво и чуо је: Господо! Који не осјећа *одушевљења* у себи за св. учитељски позив, нека га се остави. Ко га сматра за средство, помоћу ког ће доћи до свагдањег хљеба, тај боље да се није одао учитељству, јер је више од штете, него од користи. Опет кличем прије свега: *одушевљење! одушевљење* и опет *одушевљење!!*

„Молим те, каквог одушевљења!“ — запита Чизмић Мишка.

„Хм, хм, како да ти кажем, да будеш весео, заузет за учитељску службу, то ти је то!!“

„Па ја сам баш заузет!“

„Хе, ми то не можемо осјећати, у нама је већ излапило. Млађи могу и он има право што им . . . . .“

(Наставиће се.)

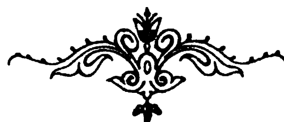

СРЕЋА.

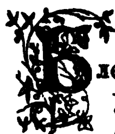

Бледуњави одсев месечева зрака
У мрачну ми собу спустио се тихо.
О, како би чудно затрептао зрачак,
Кад би ветрић лаки попут даха лака
Пред прозором грање и лишће зањих'о!...

Дубока се тишма испрепрела свуди,
Још се дубља тама по соби разлила,
Њу тек одсев сецка месечева зрака,
К'о кад спомен неки пролета кроз груди
На времена славна — — што су некад била!

Чудно трепти зрачак по поду у мраку,
Чудно ветар њиха слабуњаво грање,
Чудновате слике пролећу кроз таму, —
А мени се чини као да у зраку
Чујем неко тихо и слатко шаптање:

„... Ти се вараш, драги, љубав има крила —
Ни даљина драгој драгога не скрива —
Моја душа к теби у даљину леће —
Моја љубав свагда уз тебе је била —
Моја мис'о свака уз тебе почива — ....“

А ја стискох очи — тама је још већа
И на вреле руке спустио сам главу,
А миље ми душом неизмерно струји — —
И тад сам разум'о, шта се зове *срећа:*
Умишљаји слатки, заборав на јаву!...

У *Земуну*, 1891. **Филомахндис.**

ТУЖБА.

Пише Јоца Николајевић.

(Наставак и свршетак.)

IV.

За објелом.

Биљежник је тога дана у част господину предстојнику приредио господску ужину. Осим господина предстојника, позвао је све одличније одборнике из мјеста и са стране. Дакако да ни даме нијесу смјеле узмањкати, да господи буде слађе. Госпођа је начеониковица на своме слатком мужићу одмах примијетила, да је некако туробан. Питала га није ништа, јер је држала, да то у друштву не би било лијепо. Начеоник је врло слабо јео, а то је још више узнемирило добру женицу. Но доскора се почело приповиједати о тужби, па је тада госпођи начеониковици било све јасно. Први ће рећи мјесни попа: „Тужба је писана врло шаљиво. Само да ми је знати ко ју је писао?“

„То је било питање, које је најприје требало ријешити.“ „То и мене мучи“, рече начеоник који се је страшно једио, јер је он од најмањих ситница се узнемиривао, дочим је крупније ствари превиђао. „Ја мировати не ћу, док не нађем кривца.“

„Ја бих сумњао“ усуди се биљежник, „на два господина у уреду.“

„А то би били?“ разрогачи очи начеоник.

„Благајник или његов писар.“

„Како би то било? упита попа. „То не би било лијепо. Но просто ја у то не верујем“.

„То би било сасвим могуће“, настави биљежник, „јер су та двојица јамчи на нас остале, та једва чекају, да могу кога тога да стрмоглаве“.

„Могуће!“ рече начеоник. „Нека их, биће им јако жао.“

„Не треба, господо, тако нагло да судите,“ проговори предстојник. У оној тужби има нешто, што по моме суду доказује, да ту тужбу није ни једна званична личност написала, а то је сва тужба. То је написао неко изван уреда.“

Сви се згледаше, као да један другог пита: а ко би то био?

„Учитељ!“ рече биљежник.

„Зар учитељ?“ супротну се госпођа начеониковица. „Он је сувише паметан, а да би се у такове ствари упуштао. „Ја неверујем.“

„Не сметните с ума, госпођо, да њему кад и кад дође ћеф, да се мало нашали,“ рече попа.

„Зар би он?“ чудио се начеоник. „Ако је он, имаће са мном посла.

„Па ко би други био“, примети плашљиво примитивна госпођа биљежниковица

„Био ко му драго,“ рече начеоник, ја ћу га пронаћи и с њиме обрачунати.“

„Ваљда се не ћете дујелирати“, нашали се предстојник.

Та је шала потјерала доброме начеонику крв у лице, а његова госпођа тешком се муком уздржала да не врати жао за срамоту. „У осталом,“ дода предстојник озбиљно, и мени је веома драго, што је таково шта дошло на свјетло. Та чињеница показује како господарите опћинским иметком. И ја вам, господо, пријатељски кажем, да будете други пут опрезнији!“

Ја вам даљега разговора не ћу приповиједати, јер нас се не тиче. Само ћу вам то рећи, да су господа, осим начеоника, била широке воље.

V.

Записник.

Начеоник цијеле ноћи није могао да спава, у јутро је рано устао, шетао, а у осам сахата је већ био у звању. Оштро је позвонио. Ушао је сигурним кораком подворник Миле.

„Миле!“

„Заповједајте, господине начеониче!“

„Ти си био увијек ваљано момче!“

„Никоме нијесам зла учинио.“

„Не? А шта си јучер радио?“

„Вршио сам само своју дужност.“

„Тужио си друге.“

„Морао сам“

„Без мога знања, без моје дозволе.“

„Ја сам вам све рекао. Ви нијесте хтјели да ме послушате, а ја сам морао онако учинити, да од себе одбијем сваку кривњу. Хоћу да будем чист као сунце.“

Начеоник се на те ријечи до зла бога ражљутио. „Ударао је шаком по столу и шкрипао зубима. Мислио си, прснуће од љутине. То није смело ваљанога момчета; Миле је стајао и мотрио начеоника.

„Несретниче!“ повиче овај. „Знаш ли да те могу отпустити, па шта ћеш онда?“

„Знам!“

„Па што си радио!“

„Дужност, господине начеониче!“

„Миле,“ поче начеоник блаже, „опростићу ти, ако кажеш, које ту несретну тужбу писао, јер ти не знаш писати.“

„Не знам!“

„Ко је писао?“

„Један господин, кога не ћу открити.“

„Не ћеш?“

„Не.“

„Не ћеш дакле да ме слушаш. Добро, ако ти не ћеш казати онда ја или ти из уреда. Нас двојица не можемо заједно да служимо.“

Начеоник је страшно викао и ударао рукама и ногама. Миле је мислио, да је полудио, престрашио се и шапнуо: учитељ!

„Шта велиш?“ примири се начеоник.

„Учитељ је писас!“

„Је ли могуће?“

„Тако је“

Начеонику је одлахнуло. Подворнику рече: „Зовни амо господина биљежника и једнога писара.“

Када су ови дошли, састављен буде записник, у коме је Миле очитовао, ко је писао тужбу?

„Сада можеш отићи.“

И Миле је отишао.

Послије подне је цијело село знало, да је тужбу писао учитељ. Највише се једила госпођа начеониковица; „Ето, рече, ко би мислио, да је он такав човјек. Моме се мужу, од како служи, није никада таково шта догодило. И од то доба се из устих начеониковичиних просипаху стреле на младога учитеља, одакле си прије могао чути само похвале. А начеоник је без икаковога промишљања и разлога закључио, да је тај човјек безбожњак. револуционарац и шта ти ја све знам Госпође пако које су се дан кашње састале код госпође биљежниковице. закључиле, пијућ каву, једногласно: „Тај ће човјек пропасти.“

VI.

Код предстојника.

„Пронашао сам кривца“, рече весело начеоник предстојнику

„Ко је?“ упита озбиљно предстојник, а овамо је хтио да пукне од смјеха, што се начеоник буд чиме узнемирио.

„Учитељ! Ви сте добро погодили, да није нико од опћинских званичника „Ево овђе је записник, у коме се открива кривац.“

„Па шта ће вам све то?“ упита предстојник и погледа оштро начеоника.“

„Дошао сам, да вам тужим учитеља.“

„Мени?“

„Вама поглавити господине!“ узнемири се начеоник.

„Због чега?“

„Због пискарања. Има једна наредба вис. кр. земаљске владе, којом се учитељу забрањује свако пискарање.“

„То неспада у мој делокруг. Ако ћете га тужити обратите се на владу, жупанију. Оне су му компетентне судити. У осталоме чујте ме, нешто ћу вам рећи — Најбоље би било, да пустите учитеља у миру. Тужите ли га жупанији, она ће сазнати и вашу неуредност. Биће тамо смјеха, који би вама могао сузе натјерати; а учитељу тешко да ће шта бити“

Те су хладне ријечи поразиле начеоника. Опростио се од престојника и отишао кући.

„Изгледа ми одвише дјетињаст,“ рече за њим предстојник.

VII.

Госпођа начеониковица спасава углед своме мужу.

„Но, шта је?“ упита жена, када је дошао кући, а на лицу му је унапријед могла читати љутину. Он јој исприповиједа све и љутито настави: „Сада ће ми се тај угурсуз насмијати у брк а када се дозна, да му нијесам могао ништа учинити, убиће ми то углед, биће много говоркања; јер ти мораш знати, да ситнице највише углед убијају а какав ћу онда бити начеоник. када не будем имао угледа.“ И добри се начеоник управо здвојно сруши у наслоњачу.

Послије малога премишљања узе начеониковица свога мужа тјешити, говорећи му: „Пусти мени, ја ћу то све тако удесити, да ће по те добро бити.“

То је доброћуднога старца умирило, јер је знао, да је његова жена добар дипломата. Она ће довести ствар у првашњу колотечину, а његов углед не ће трпити; јер жене све могу, тјешио се начеоник.

*

Сутрадан у пола дванаест ушао је учитељ у собу госпође начеониковице, гђе га је она љубазно дочекала.

„Милостива изволисте ме звати.“

„Хвала, те сте се позиву одазвали.“

„На ваш позив свагда“

„Необично ме радује. — Имам с вама нешто важна да разговарам.“

„Изволите.“

„Ви сте писали ону тужбу.“

„Јесам, милостива, и кајем се.“

Начеониковици синуше очи од весеља. Та то је она и хтјела.

„Није ми дао,“ настави учитељ, „онај Миле мира, те сам написао. Ја цијелу ствар нијесам тако озбиљном сматрао, па сам према томе тужбу и написао, да буде мало смјеха мислио сам. Да сам знао, да ће господину начеонику онолико јада задати, ја је не бих за никакове новце био написао. Сада ми је управо жао.

„Зар?“

„Поштења ми!“

„Ви сте ваљан младић,“ стисну му начеониковица руку. „У љутости вас је мој муж хтео да тужи; но мени вас је било жао, да настрадате, те сам амо тамо око њега тетомила, док га нијесам склонила да вам опрости. Вјерујте, да сам једва успјела, јер, када се мој муж распали, не штеди ни рођенога брата. Та био је војник!

„Како сте ви добра срца“ поласка учитељ, а овамо би се био смијао, јер је знао зашто начеониковица тако говори. Но нека вам буде,“ рекао је у себи.

„Ја сам вас дозвала овамо па када мој муж дође, а ви реците, да сте се дошли мирити.“

Управо она то дорекла а ево начеоника. Посредовањем његове жене (јер он се тобож противио) довршио се акат помирења. Бадава! жене све могу, помислио је начеоник. — Уча је морао код њих ручати.

Истога још дана знала је сва сеоска интелигенција, да је уча молио начеоника за опроштење, а овај да му је опростио.

„То је од њега врло паметно“ рекоше.

А госпођа је начеониковица говорила: Паметан је то младић Увидио је своју погрешку, покајао се је, па му се је опростило, а да се није покајао, не би му се опростило, јер без кајања нема опросника. Од то доба начеониковица је опет хвалила учитеља. Начеоник је пак својој жени, што му је спасла углед, признао, да нико нема боље и паметније жене. Нека му нека се тјеши, јер често је добро, када човјек сам себе вара.

ПРОФЕСОР КРАФТ-ЕБИНГ О ХИПНОТИЗМУ И СУГЕСТИЈИ.

С НЕМАЧКОГ[1]) ПРЕВЕО

ВОЈИСЛАВ М. СУБОТИЋ, докторанд медицине.

— — — — — — — При оцењивању сугестије за време хипнотичног сна, морамо рачунати с тим, да је *сугестија* једна од *најобичнијих* појава будног стања. Она је свакојако постојала још од како људи стоје у духовном саобраћају међу собом: постојала је или као auto-сугестија, или ју је вршило неко друго лице. Ова психична сила делује непрестано, било то у доброј или злој намери; било да ми то знамо или не. Готово највећи део учитељевог деловања при васпитању деце, као и морални уплив лекарев на болеснике оснива се на сугестији.

Има пак безбројно случајева у којима из педагошких обзира у будном стању учињене сугестије, немају никаквог или врло малог успеха, исто онако, као што у много прилика сугестивни уплив лекарев нема уплива на болесника.

Ово ће наступити по правилу тамо, где auto-сугестије болесникове делују у супротном правцу и где се оне јаче покажу. Ове auto-сугестије налазе чврстог ослонца у погрешном образовању, ограничености, празноверици, аномалијама карактера, навикама, које су постале другом природом, страстима, урођеним или у животу задобивеним навикама, ћудима, осећајима болесне душе, итд.

Многа функцијонална растројства нервног апарата — која нам у самој ствари изгледају, да су органске болести у пуном смислу те речи — последице су тако рећи auto-сугестивних деловања. Опомињем само н. пр. на хистеричне узетости, а да и не говорим о упливу уображења, што опажамо код хипохондрије, наирастеније, наироза трауматичне природе, итд.

Код свих ових симптома психично-проузрокованих болести игра главну улогу психични фактор. Главни задатак терапије мора бити тај, да она отклони овога фактора, односно да га учини нешкодљивим. Ту не помаже лек, сем ако је као такав сугерисан. Не помаже ли сугестија у будном стању, то мора човек бити науци захвалан, кад нам она даје средства, да auto-сугестији умањимо и дејство наше сугестије повећамо.

Ово емпирично средство јесте *Хипнова*. По моме убеђењу она и постаје и делује помоћу сугестије.

Како се ово дешава, питање на које се или никад неће ни одговорити, или ако, то ће се на њ моћи одговорити само после неуморних испитивања. Кад је оно разјашњена феноменална страна ове ствари, радило се са правом немачком темељношћу на њеном објашњењу. Ну, овде ваља пре свега промотрити и искуства збирати.

Изгледа ми да је лечење хипнотичном сугестијом већ данас без сваке сумње од највеће вредности на добро и срећу јадних болесника, којима другаче лечење или ништа не може да помогне, или с муком достиже после многог тумарања свој смер.

Веома је жалосно да још и данас има изврсних лекара, који из незнања или предубеђења презиру истине и дејства сугестије. На тај начин они не узимљу у помоћ сресство од тако великог значаја и моћи исцелења, на штету своју, и оних који код њих траже помоћи.

Противници лечења сугестијом пребацују, да је хипнотично стање вештачки створено стање неслободе, глупости или лудила. Даље они веле, да овај начин лечења излаже опасности дух и тело дотичних лица, која на тај начин буду лечена.

Прво тврђење изгледа ми и сувише незнатно, да бих о томе требао озбиљно и зборити. Оно потврђује само то, да се не познају феномени хипнозе, и да се они неправилно тумаче. Последње тврђење умесно је само у толико, у колико би лечење сугестијом било у рукама лајика или неискусних лекара.

Нисам никада могао приметити, да је било каквих злих последица за болеснике, ако се само радило на правилан начин, ако је т. ј. у обзир узета и индивидуална и технична страна целе процедуре. Ако се хоће да испуне ови услови, онда је потребна не мала количина психијатријско-наиролошког образовања, искуства и техничне спреме. Хипноза је дакле нека врста психичне операције и у том смислу она не стоји иза оних за-

[1]) „Deutsche Dichtung“ од 15. фебруара 1891, год. Издање A. Haack у Берлину.

хтева, који се вазда морају ставити на хирурга.

Свакако су касапи оперирали још у оно доба, када правих хирурга није никако ни било. Зашто не би било и овчара који би могли хипнотисати?! Овде се само тиче *„како“* ће хипнотисати, јер томе одговара и успех. Споменуо сам већ горе, да је хипноза само средство којим се служимо да би дошли цељи, коју желимо да постигнемо лечењем помоћу сугестије. Тежиште целог успеха лежи у правилном руковању са дотичним сугестијама. При том руковању, пуном одговорности претпоставља се већ не само знатан ступањ познавања људи у опште, већ и савршена јасност о условима, како је постало болесно стање и опширно познавање самог случаја у свима његовим телесним и душевним односима.

Изгледа ми, да лечење сугестијама има великог значаја само у рукама искусна лекара.

Исто онако, као што вода, елекрицитет и масажа нису универзална средства, тако исто није то ни хипноза. На пољу патологије биће она само тамо примењлива, где будемо имали пред собом функционалне бољетице нервнога система.

Како се мора признати да је хипноза у невештим рукама од штете, то је свакако на своме месту, да се лајицима и не допушта да хипнотишу. Државна је сила дакле не само у праву, већ је шта више дужна да то забрани и кривца казни. По себи се већ разуме, да она неће трпети ни јавне хипнотичне преставе. Ово је у толико више нужно што се на хипнотисаном лицу у извесним ступњима хипнозе, када оно заиста нема властите воље, може да учини какав злочин; или се оно може да употреби као слепо оруђе каког разбојничког смера помоћу тако сване post-хипнотичне сугестије.

Док су post-хипнотичне сугестије до сада студиране само у лабораторијуму и на клиници, дотле се новије „натуралистично“ песништво њима бавило преко сваке мере Свакако су пикантни романи о хипнотизму. кожа нам се јежи кад их читамо! Ну они су не само невероватни, већ и неистинити. Њихов материјал није узет из поузданих извора — до сад је било злочина само у смислу наравственом, извршених над женскињем за време хипнозе — већ они узимљу свој материјал из експеримената извршених у лабораторијуму. Такви романи узнемирују, забуњују и застрашују свет од хипнозе, која би у рукама искусна лекара некада била преко потребна Овај страх сличан је ономе од електричне струје: многа лица не допуштају да лече електрицитетом, просто с тога што им је у успомени остао „страшни“ потрес тела проузрокован електричном струјом, кад су први пут учећи физику дознали за њу.

Post-хипнотичне сугестије нису опасност, с којом би имало да води рачуна друштво и право Оне немају практичног значаја с тога, што врло ретко испадају за руком, и што се да лако пронаћи кривац Сем тога хипнотисана лица нису баш тако неодлучна и без икака властите воље, када се тиче извршења каквог злочина.

И сувише мало има личности, које бисмо могли превести у најдубљу хипнозу и сугестијом с њима чинити шта хоћемо. Њих нема тако много као у роману *„под туђом вољом“* од Самаров-Метинг-а, чија би претпоставка — са гледишта природних наука — морала бити та, да су жртве хипнотизма најпре васпитане у каквом лабораторијуму. Нека се пак никад не заборавља да се у опште нико не може хипнотисати против своје властите воље.

Моје је мишљење да би за *песништво* било боље да, као и пређе, *психолошки* употребљава сугестије буднога стања, било то да су туђе — или auto-сугестије (погледајмо н. пр. на класичан роман „Расколников“ од Достојевског) а на пољу хипнозе нека се и даље наука забавља.

Хипноза је од вредности не само за науку као дијагностично и терапијско средство, већ је она и од бесконачне вредности за експерименталну психологију као средство с којим ће се она служити на непрегледном пољу испитивања и проучавања за много деценијума.

У Бечу, 26. фебруара 1891.

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ОПТИКЕ.

Од Мите Петровића.

Седма лекција.

праве, којима се блиски ситни предмети могу да виде разговетни и увећани, зову се *микроскопи* (ситнозори). Кад који ситнији предмет хоћемо јасније да видимо, морамо га ближе оку примакнути, да видни угао постане већи. Али то се може чинити само до тачке видне близине, а даље преко ње не иде, јер се тада око не може више прилагодити и предмет нам изгледа неразговетно. Само тада може се предмет са свим близу оку примакнути, кад се пред око стави *лупа*. То је најпростији микроскоп, који се састоји једино из сабирног сочива врло кратке жижине даљине (око 1 см.) Кад се предмет тако намести да дође између тог сочива и његове жиже, онда види око даље иза сочива увећан, усправљен и привидан лик предмета, који је даље удаљен него што је предмет.

Кад је жижина даљина неке лупе 1 см., онда је и предмет толико (управо мало мање) удаљен од лупе, дакле и од ока, ако се што непосредно над лупом држи, а то је 20 пута ближе оку него што оно може без лупе видети, види се дакле по 20 пута већим углом, дакле и 20 пута увећан, *Линеарно повећање лупе се изналази, кад се разговетна даљина гледања подели са жижином даљином лупе.* Да се предмет што већма увећан види треба око што ближе лупи држати и предмет тако ставити, да лик дође управо у даљину разговетног гледања.

И наочари далековидих могу се схватити као лупе. Далековиди не виде предмете са наочарима веће него без наочари. Ликови су истина већи, али колико пута су већи, толико су пута већма удаљени, тако да видни угао остане исти, кад се око непосредно иза сочива налази. Исто тако, као што смо већ кад смо опширније о наочарима говорили поменули, ни кратковиди не виде предмете са наочарима мање; истина да су ликови мањи, али колико су пута мањи толико су пута мање удаљени, тако да и код њих остане видни угао исти.

По ономе, што је напред речено, увећава лупа у толико већма, што јој је мања жижина даљина. Из тог узрока употребљавали су пре за лупе јако испупчена сочива, која су увећавала до 160 пута. Таква сочива морала су бити врло мала и због тога неудесна за употребљавање, а и доносе само мало светлости у очи. Сада се употребљују само лупе са умереним увећањем или се узму два сабирна сочива нешто веће жижине даљине, које могу дакле бити прилично велике и утврде се у кратком растојању једна за другом у каквој цеви; тај спој сочива ради тада као лупа кратке жижине даљине без њених мана. Таква лупа, која је састављена из више сочива, зове се *сложена лупа.*

Лупе су од велике користи за природњаке, анатоме, бакроресце и дрворесце, механичаре, сајџије и т. д. За већа увећања употребљује се сада т. з. сложени микроскоп.

Сложен микроскоп пронађен је у Холандској. Он се у његовој најпростијој форми састоји из два сабирна сочива. Сочиво, које се окрене предмету, мање је и зове се *објектив,* оно је стављено на крају једне цеви од месинга; веће сочиво, на које се ставља око, зове се *окулар,* и оно се налази на крају једне цеви, која улази у цев објектива и даје се у њој горе доле помицати. Пошто објективно сочиво мора имати врло кратку жижину даљину, морало би исто бити врло мало, па да неби било одвећ мало узимају се два, обично три сочива од нешто већих жижиних даљина и утврде се близу једно за другим у засебну цев од месинга. Она онда делају као сложена лупа. Цела справа даје се предмету приближавати и од њега удаљавати. Тим мења произведен лик свој положај и даје се у право растојање од окулара довести.

Предмет, који хоћемо да гледамо, стави се мало изван жижине даљине објектива, који од њега даје стваран преокренут и увећан лик унутра у цеви изван двоструке жижине даљине објектива. Тај лик гледа се кроз окулар, који се влада као јака лупа, види се дакле још већма увећан, али обрнут. Да лик не буде обрнут, може се тим постићи, да се предмет под окулар намести у обрнутом положају.

Под објективом налази се пробијена клупица, на коју се обично на стакленој плочи танким стаклоцетом покривен стави предмет, који хоћемо да гледамо. Код гледања, провидних или бар прозрачних предмета меће се обично испод рупе на клупици мало шупље огледало, које се даје обртати и тако наместити, да од неба, јасног облака или какве лампе одбијену светлост сву на предмет одбије и тим га осветли. Иначе би били микроскопски ликови врло слабо осветљени. Код непровидних предмета стави се изнад истих мало на страни једно сабирно сочиво, које много светлости може на њега да баци.

Колико пута који микроскоп увећава дозна се, кад се увећање објектива помножи са увећањем окулара. Ако н. пр. први увећава 5 пута у пречнику, други 10 пута, онда такав микроскоп увечава 50 пута у пречнику, дакле површину 2500 пута.

Врло важне оптичке справе су и *дурбини*. Помоћу њих могу да се виде удаљени предмети под већим угл м гледања него голим оком, они дакле тако рећи приближују удаљене предмете. И дурбин се састоји у својој најпроститој форми из два сочива, из објективе и окулара, сваки у својој цеви, које се дају једна у другој помицати исто онако као код микроскопа и из истих разлога. Те цеви су и код њих као и код микроскопа изнутра са свим црне.

Дурбина има више врста. Да почнемо са *астрономским* или *кеплеровим дурбином*, који је најважнији. Објектив је велико сабирно сочиво велике жижине даљине, које се окрене предмету. Код микроскопа је то стакло мало, јер му је предмет близу и може вештачки да се осветли. Код дурбина није то могуће и због тога мора објектив да је велик, да може од сваке тачке посматраног предмета да добије што више светлости. Објектив производи од удаљених предмета, који се налазе у првом простору (дакле у бескрајности) умањене, стварне, обрнуте ликове у цеви близу жиже. Исти ће бити у толико већи, што је већа жижина даљина објектива. Тако има лик сунца (месеца) код 1 m жижине даљине пречник од 9·2 mm (9 mm), код 5 m жижине даљине 46 mm (45 mm), код 10 m жижине даљине 92 mm (90 mm). Кад бисмо те ликове посматрали голим оком ставив се иза истих у даљину разговетног гледања (20 cm), онда би нам они већ већи изгледали него сами ти предмети, месец н. пр. код 1 m жижине даљине 5 пута већи, код 5 m око 25 пута већи У опште изгледају у толико већи, колико се више пута налази даљина разговетног гледања у жижиној даљини објектива.

Окулар је јака, већином сложена лупа као и код микроскопа, којом се посматра лик, који је произвео објектив. Он је код дурбина мањи него објектив. Кад се кроз њега објективан лик гледа, онда изгледа исти још много већма увећан и то у опште толико пута, колико се пута жижина даљина лупе налази у даљини разговетног гледања. Спојимо ли и једно и друго увећање (објектива и окулара) онда дознајемо, да је *лик толико пута већи, колико се пута жижина даљина лупе налази у жижиној даљини објектива*. Ако исте износе н. пр. 1 cm. и 1 m, онда је увећање 100 струко т. ј. угао гледања долази 100 пута већи, изгледа дакле тако, као да је небеско тело 100 пута ближе. Пошто лупа објективом произведени лик не преокрене још један пут, то се виде предмети обрнуто.

Ови астрономски дурбини су највећи, најбољи и најјаснији дурбини. Исти се употребљују на звездарницама за посматрање небеских тела, и открили су нам многе ствари у створењу. Тима дурбинима постижу се увећања до 5000 пута.

Што се код астрономских дурбина виде предмети обрнуто, то ништа не буни при посматрању небеских тела, али јако буни кад се посматрају предмети на земљи. Због тог су *земаљски дурбини*, који су друга врста дурбина, тако удешени, да лик објектива још једном преокрену другим сабирним сочивом у цеви. Исто се тако намести, да лик објектива дође управо до двоструке његове жижине даљине, у ком ће случају произвести лик, који ће се исто тако далеко иза њега налазити и који ће бити стваран, исто тако велик и поново преокренут, дакле за око сада усправљен. Тај усправљен лик посматра се окуларом као и код астрономског дурбина.

Земаљски дурбини имају већином позив, да служе као ручни дурбини и због тог не смеју бити ни јако дуги ни тешки, објективно сочиво не може им дакле имати особито велику жижину даљину и због тога увећавају већином само умерено (10—20 пута), али то је за обичну употребу доста.

Галилејев или *холандски дурбин* трећа је врста дурбина. Објектив му је сабирно сочиво умерене жижине даљине, које као што знамо може да произведе стваран, умањен и преокренут лик. Али пре но што тај лик постане, стави се светлим зрацима, који долазе од објектива, на пут као окулар расипно сочиво кратке жижине даљине. То сочиво прелама ухваћене зраке тако, да постане пред њом привидан, увећан и усправљен лик, који гледалац посматра. Помицањем цеви, у којој је окулар, учини се, да тај лик дође у даљину разговетног гледања, јер само тада види се и разговетно. Што је ближи посматрани предмет, у толико већма мора се окуларна цев извући, да се разговетан лик добије.

Ова врста дурбина не дозвољава велика повећања, али је за позоришне, пољске, војничке и т. д. дурбине, где велика увећања нису потребна, особито згодан због свог простог склопа, кратке цеви и јасности и величине видног поља. У ту врсту спадају и познати *позоришни перспективи*.

Особиту важност имао је некад у астрономији *огледални* или *Њутнов дурбин*. Код истог је у место објектива смештено на дну цеви велико шупље огледало (сребрно) од врло велике жижине даљине из истих разлога као и код астрономских дурбина.

Исто се постави мало нагнуто, да умањени, стварни и преокренути ликови, што их производи то огледало од удаљених предмета, постану близу дувара на страни од цеви. Нешто пред тим ликом намештено је равно огледало у углу од 45°, који лик према једном отвору на цеви одбије, где се посматра окуларом, који је и овде једна јака лупа.

Огледални дурбини спадају у најврсније по осветљењу и увећању, али нису трајни, јер сребрно огледало и кад се поступа ш њим најбрижљивије, временом ослепи. Славни астроном *Ј Хершел* направио је себи један горостасни дурбин те врсте и начинио је помоћу истог величанствене проналазке на звезданом небу о површини месеца и планета, двоструким звездама, магловитим пегама и т. д. у време, кад још нису знали да производе Кеплерове дурбине сличне снаге. Његово огледало имало је у цречнику 125 cm и жижину даљину од 12·5 m. Данас су те дурбине потиснули астрономски дурбини·

Не давно је у Немачкој издат патенат на једну справу, која вођама оне врсте бродова, који се за неко време спусте под воду и под њеном површином плове, даје могућност, да испод воде виде, шта се на површини воде збива. Брод је зарад тога снабдевен једном шупљом катарком у виду дурбина која се толико подигне, да стоји над водом. Горе је на њој једно сочиво и једна призма. Лик онога, што у близини на води бива, производи сочиво, а призма га одбије доле на једну таблу на подножју катарке, где се може посматрати.

Да завршимо ово предавање још са неколико речи о *стереоскопу*, тој тако распрострањеној справи за забаву у многим кућама. Посматра ли се какав телесан предмет са оба ока, онда оба лика на мрежици нису истоветна; десним оком видимо му неки део једне стране, који не види лево око и обратно. Разлика та између оба лика не долази нам обично до свести, јер на то не пазимо, али иста учини, да добијамо утисак као да је оно, што видимо, просторно развијено тело, а не само површина.

Кад гледамо снимак каквога тела, какав цртеж или слику, немамо никад утисак као да видимо какво тело, ми тек из начина представљања (шатирање, величина и т. д.) закључујемо, да поједине ствари имају разан положај у простору, али не добијамо утисак, као да се збиља какво тело пред нама налази.

Обратно може се изазвати утисак телесног гледања, кад се набаве два снимка од каквог тела, кад се дакле два пут прецрта (фотографише), један пут тако како једном оку изгледа и други пут како изгледа, кад се другим оком гледа. Такве две из потребног растојања снимљене слике зову се стереоскопске слике. Да се удобно може сваким оком по једна слика гледати, за то служи *стереоскоп*, који је изумео *Витстон*, а усавршио *Брувстер*.

Стереоскоп изгледа овако. У једно сандуче ставе се доле обе слике једне поред друге, ради чега је сандуче једним президом раздељено у две половине. Горе у сваком оделењу намештена је једна половина од једног сабирног сочива и то танким крајевима једна према другој. Стакла та владају се као призме и учине, да оба лика гледамо помакнута према средини, и пошто се иста владају и као лупе, учине да све видимо мало увећано и у разговетној даљини гледања. Пошто на тај начин постају у оба ока такви ликови на мрежици, какви правом телу одговарају, то добијемо утисак, као да исто тело пред собом видимо и то само један пут.

КЊИЖЕВНОСТ.

Просветни Гласник, службени лист министарства просвете и црквених послова краљевине Србије.

Још два месеца па ће се навршити дванаест година, како излази овај часопис од врло велике важности по српске наставнике Он обухвата у себи целокупну наставу, све што се ради у просвети, од министарства просвете до најмање школице у најудаљенијем углу краљевине.

Овај часопис постао је у оно време, кад је министарство просвете реорганисано. Реорганизацијом установљен је просветни савет, који је имао да замени много година постојавшу а постепено изобичајену, најзад укинуту школску комисију. Просветни Гласник имао је пре свега да буде орган новог просветног савета, да доноси рад на састанцима саветским. Уредништво је увек у самоме министарству, уредник правилно један од виших чиновника министарства. После господе Стевана Д. Поповића и Андре Николића, познатих наших озбиљних књижевника и познавалаца наших школа, наше наставе, примио је уредништо г. Пера Ђорђевић, уважени

наш филолог, дописни члан академије и сада начелник министарства просвете Поменути уредници настојавали су, да часопис буде што једрији, разноврснији, да осим протокола просветнога савета и извештаја ревизорских доноси погледе на целокупно школство наше и европско. С колико је успеха рађено, најбоље показују садржаји појединих свезака као и та повољна околност: да су се на овом пољу рада прикупиле све старије и новије снаге педагошке. Данас се редакција врши са толико савести, брижљивости, и с таким разумевањем, да се Просветни Гласник може у томе погледу сматрати као узорни часопис у нашем народу.

Данашњи уредник разредио је грађу у пет великих група, с називима: а) службени део; б) радња главног просветног савета; в) наука и настава; г) критика и библиографија; д) просветни ковчежић.

Службени део доноси указе, установљења, преписе министарства просвете, постављења професора и учитеља, разрешења и смртне вести, одлуке што се тичу школских књига, надзора школе, наставних планова и т. д.

Радња главног просветног савета огледа се целокупно у раду самих састанака. Он врши у неколико административне и дисциплинарне послове и по тој страни не би био толико занимљив у ширем смислу. Али он прегледа и оцењује књиге и рукописе; разуме се, све књиге намењене за школску употребу била као учебник, била као награда за ученике о испитима, и иначе. О овим делима подносе се реферати писмено, правилно од двојице прегледача. Ови реферати су махом брижљиво и научно написани; по где који је читава расправа, од трајне вредности, заслужна да је читају не само школски трудбеници него и шири кругови познавалаца и љубитеља народне наставе. У опште, све што се печата под овом рубриком, права је призма, у којој се огледа школин живот у најзанимљивијем преливању.

Под *науком и наставом* публикују се чланци и реферати било о важним научним питањима, било о предметима што се у школама предају, било из области педагогије, њезиних начела, њезине практике, њезине историје. Ту вам се појављују последници, који вас изненађују разумевањем предмета који обрађују, чистотом језика и оригиналношћу и лепотом стила.

Критика и библиографија не уставља се само на делима, што се непосредно тичу школе, него баца своје погледе и даље, обухвата готово целу књижевност нашу и хрватску. Ту ћемо наћи по који реферат, коју оцену, која вас најпре спреми, да можете са свешћу пристати уз назоре оцењивачеве, а не да му просто верујете или не верујете. Ова је рубрика раније саопштавала само кратке белешке о овом или оном књижевном појаву; сад, као што поменусмо, замењено је озбиљним оценама, рефератима што су у исто време расправа главнијих питања, којих се дотиче дело, о којем је реч.

Просветни ковчежић бележи просветне добротворе, некрологе, научне прилошке, гласове и новости о школама на страни, статистичке занимљиве податке, разне записе и томе подобне ситније вести.

Далеко би нас одвело, кад бисмо овде поменули све, што је важније само у овој години. Али ради онога, што ћемо нагласити при завршетку овог реферата, потребно је да овде побројимо све што је важније у свескама 7, 8 и 9, за месеце јул, август и септембар.

У службеном делу: Пре свега занимаће сваког пријатеља просвете *Правила о фонду за потпомагање сиромашних ученика и ученица основних школа у Београду.* Има ли већ места, са већим бројем школа, а да се не опажа врло знатан број деце сиротне Све веће школске општине надмећу се, како сиромашне ђаке да одену, нахране и са школским потребама снабдеју. Изложеним правилима изазваће у многих практичније мисли о начину, како да се што боље помогне сиромашној школској омладини, која не уме да дигне гласа, али која има права да буде прихваћена и потпомогнута. — Други је драг појав: изашиљање млађих професора у Петроград, Париз и Беч, да на онамошњим универзитетима слушају предавања, да се утврде у својим студијама, да познају стра на уређења школска не из печатаних закона и правила него у самој примени, под самим школиним кровом. Наставници ће провести на страни годину и три месеца Свакако, кад се врате имаће правилне и шире погледе и на своје дужности, на свој положај, а особито на *васпитни* задатак школин. Ови 14 наставника не добијају засебне стипендије; они ће примати досадашњу своју наставничку плату, а у раду замењиваће их њихови другови. Ово је мисао срећна: овим начином даје се прилика да виде и проуче велики свет не само *државни питомци,* него и остали васпитачи и учени синови земље. Можда ће се овим моћи и број ових питомаца свести на мање, чиме би се постигла знатна уштеда, тако данас потребна нашим државним финансијама — Вреди прочитати и два *Расписа министра просвете о исписивању ученика основних школа и пријамним испитима у средњим школама.* Основне школе губе преко године велики број ученика; да

би се томе доскочило, жели се помевутим правилима отежати напуштање школе. Како се последњих година гимназије, бар у нас у Србији, препуњавају, пријамни су испити потребни да за времена одстране оне, што неће напредовати а сметаће напредовању бољега дела ученика.

Радња просветног савета, осим осталога, износи занимљиве и поучне реферате о књигама: *Мали воћар* од Стеве М. Димитријевића; *Песме* Војислава Илијћа; *Забавник* превод с руског од Надежде Белићеве; *Два војника*, књигу за младеж. — Осим тога претреса се: програм из Српске Историје за IV. разред основне школе; питање о усправному писању (мишљење дра М. Јовановића Батута и дра Паје Поповића); програм за француски језик у средњим школама (од II. до VIII. разреда); програм из земљописа за основне школе, разред III.; програм из познавања природе за III. разред основне школе; најзад, *цео програм* за основне школе четвороразредне. (Овај програм препоручује се особитој пажњи свију наставника и пријатеља школиних.)

Наука и настава одликује се са 14 чланака и других радова, оригиналних и преведених. Поименце ово су: *Основно школовање у Србији у 1888—89. години*, од Стевана Д. Поповића; *Девети скуп немачких географа*, од J. Цвијића; *Друго путовање наставника и ученика II. београдске гимназије (по Србији и Босни)*, од дра Ник. J. Петровића, Љ. Миљковића, П. Типе, С. П. Павловића и Ж. J. Јуришића; *Стогодишњица Адолфа Дистервега*, од М. П. Шапчанина; *Развијање чула у деце* од Прајера, превод П. Марковића; *Зимње птице*, по Фр. *Клинкарту*, од Ж. Живановића; *Лекарско-санитетски надзор у средњим школама* од дра В. Г. Несторова; српски од Гргура М. J.; *Практичне лекције из „очигледне наставе“* од С. Коњевића (7. и 8. свеска). *Значај теорије таласања* у данашњој физици, од Ђ. М. Стојановића; *Један прилог српској акцентологији*, од Владислава Рибникара; *Биографија и државна радња Милоша Обилића*, од Мих. J. Ђорђевића; *Основно школовање у Србији* (наставак) од Ст. Д. Поповића; *Лекције из српског језика за II. раз. гимназије*, од Љубе Стојановића; *Настава цртања у француским школама*, од Ст. Трифуновића (9 свеска).

Рубрика за ***Критике и обзнане*** доноси четири критике и обзнане за више књига и листова. Претресена су дела: *Терет и практична статистика* од J. Јансона у преводу Р. Милошевића; XXV Глас академије, у ком су *Драмски назори* од М. Бана; *Напредак*, часопис за хрватске учитеље итд.

У ***Ковчежићу*** видљивије су белешке; О школама у Пруској, од М. П. Шапчанина; о основним школама у Хрватској и Славонији; о образовању и насељености; о средњим школама у бернском кантону, од Д. С. Јовановића; о школскоме надзору у Пруској, од Љ. М. П.; о школскоме буџету у Француској у години 1891.

Као што су ове две, тако су и раније свеске од ове године обилате одабраним саопштењима и радовима из области школске наставе. Према томе Просветни је Гласник огледало школскога кретања и делања у краљевини. Ни један образованији српски наставник не би требало да је без овог часописа; јер он је у стању да буде најмоћнији ујединилац наше просвете, наше мисли, наше националне идеје. Ми смо случајно загледали у бележник претплатника и уверили се да Просветни Гласник само у 2—3 примерка прелази границе наше краљевине. Тај немио појав принудио нас је до напишемо овај приказ. Без овог просветног гласника не би требало да су гимназије: карловачка, новосадска, винковачка и остале по Славонији и Хрватској; тако исто ни учитељске школе у Сомбору, Горњим Карловцима, Петрињи, Загребу, Арбанасима код Задра; па ни богословије у Карловцима, у Ђакову, ни више женске школе у Панчеву, Новом Саду, Сомбору, Загребу, па ни све веће школске општине српске и хрватске и све знатније школе за вишу и стручну наставу, којих имена овде не бележимо. Све школске управе, сви школски надзорници и управници и сваки спремнији и просвећенији наставник виших и нижих школа добро ће урадити, да набави овај часопис.

Министарство просвете, које издаје овај Гласник, много је обвезало нашу школу и наше наставнике. Големе трошкове око штампања, редиговања и хонорисања писаца, не би могао поднети ни један од наших најимућнијих штампара. Па кад се већ улаже толики капитал новчани и умни, ваља нам похитати, да се тиме користимо на унапређење своје и просветних завода, што су нам поверени. А да часопис неће слазити са данашње висине, јамство нам је у садашњем вредном и ученом уреднику, г. Пери Ђорђевићу *)

У *Београду*, на Митровдан, 1891.

М. П. Шапчанин.

*) *Просветни Гласник* излази у месечним свескама од 6 и више табака, на четвртини Стаје годишње 15 динара за земље изван Српске Краљевине. — Претплата се шаље државној штампарији, а рукописи уредништву (у министарству просвете и црквених послова у Београду).

ЛИСТАК.

НАРОДУ СРПСКОМЕ.

Протекло је, ето, пуних тридесет година, од како је основано наше народно позориште.

За свих тих тридесет година свога битисања никад није било то наше позориште у таквим сретним приликама, да би се могло рећи, да му је са овим осигуран опстанак.

Тек што савладасмо једне незгоде: одмах су поникле друге; тек што доскочисмо једним неприликама: одмах су навалиле друге, које су сваки час попретиле нашем позоришту пропашћу.

Један од најглавнијих узрока тим непрекидним неприликама ваља тражити у томе, што се није одмах у почетку, док је још прво одушевљење трајало у народу, набавила толика главница, да би се од прихода те главнице могле подмирити све потребе позоришне.

У свима тим незгодама и неприликама управа позоришна чинила је увек све оно, што је год ишло на то, да се учврсти и осигура позориште у нашем народу. У тој намери умолила је управа пре свега још године 1871. наш народни сабор за годишњу потпору. Сабор је одредио био нашем позоришту годишњу потпору до 3000 фор., али та потпора, са разних кобних прилика, све до данас није се никако издала. За тим је управа замолила била све наше црквене општине, да у свом просветном буџету одреде какву такву годишњу припомоћ. Од шест стотина општина наших одазвало се, у први мах, њих двадесет и шест, и од њих одређена при помоћ износила је преко 2000 фор. на годину, ал је и то прилагање после изостало. И од ковчежића, који су у почетку доносили до 3000 фор. прихода на годину, за последњ іх година једва је што утицало. К томе још дошло је и то, да је скупштина позоришна, приликама приморана, морала г. 1873. купити на јавној дражби позоришну зграду у Новоме Саду за 20.000 фор., која ће се на годину морати рушити, пошто је министарство одбило молбу овога друштва, да та зграда, која се иначе налази у добром стању, још за 10 година остане на миру. Осим тога, које са рђавих година, које са злосретне размирице, која је наш народ до зла Бога поцепала, посета је, изузетком неких општина наших, од године до године све слабија.

Све те неприлике приморале су скупштину позоришну, да сведе потребе народнога позоришта на тако малу меру, да се већ на мању свести не могу, а да се са свим не промаши задатак, који овакав народни завод мора имати, особито код нас, где нам се на толике обзире ваља освртати, где толиким захтевима треба да одговарамо, где морамо уз то још име и достојанство нашега народа непрекидно пред очима имати.

Па и тај тако смањени позоришни трошак не може се више подмиривати, јер приходи од представа све су мањи, а сама главница од 32.810 фор. не доноси толико интереса, да би се могао подмирити дефицит, који из године у годину расте.

Све те незгоде и неприлике скупа приморавају дакле управу, да изађе пред народ, па да му отворено и јасно каже, да ће народно позориште, то мезимче, а слободно можемо рећи и љубимче народно, морати угинути, ако му народ наш не притече у помоћ.

Народ је наш за ових тридесет година, од како постоји народно позориште, доказао, да жели, да се одржи народно позориште, та жива школа народна, која иде из места у место, те учи наш народ свему, што је лепо, племенито, добро, узвишено и српско.

Народ је наш показао, колико му на срцу лежи та наша народна, просветна установа и колико му је стало до опстанка јој, само је ваљало пронаћи начин, којим би се могло то постићи.

А тај је начин са свим прост, за то се не иште ништа много.

Знамо, истина, и то, да сад није време, у ком се може тражити и очекивати што изванредно. Ал' би ли то што изванредно или немогуће било, да се у **целом српском народу** нађу до **хиљаду** родољубаца српских, који би све дотле, док не настану боља времена, давали сваке године од 3—10 или више форината у помоћ народном позоришту и тиме му осигурали опстанак за навек?

Та само један новчић добровољног месечног пореза на сваку главу српску у нашим крајевима, па смо обезбедили тај наш најнароднији завод међу свима нашим другим просветним заводима!

Скупљање тих годишњих прилога на позориште могло би се удесити на овај начин. Нека се у сваком већем месту српском састави одбор од родољубаца за скупљање прилога у свом месту и у околици, па нека се као такав пријави управноме одбору позоришном. Задатак ће томе одбору бити,

да прикупља ма и најмање прилоге и да их при свршетку свакога месеца шаље управном одбору позоришном у Нови Сад, а управни одбор готов је скупљачима, који особиту ревност покажу у скупљању тих прилога, на захтевање и известан постотак давати им за труд.

Престанак нашег позоришта био би неописан удар за нас, нити би се од те ране могли скоро подићи. Покрај грдне штете за народни језик и књижевност и цео наш друштвени живот, служио би такав догађај свима противницима нашим за доказ, да смо незрели за виши духовни живот.

Кад би наше позориште још и сад, после оваког напредовања, морало престати, нема изгледа, да би сеико више усудио и мислити, а камо ли радити на томе, да га опет приведе у живот.

Ни једно позориште на свету не може сада више постојати без државне или владалачке помоћи, или без потпоре добротвора народних. (Свршиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Београду су изишле **„Песме против тираније“**, што их је по Виктору Игу спевао *Драгиша Станојевић*. Песме су управљене против тираније Наполеона III. Има их у овој збирци 22, и нису прости преводи, него су прерађене, а где-где удешене и за Србе. Драгишу Станојевића нисмо до сада познавали као песника, па по овој збирци — не узимајући тенденцију песама ових у обзир — морамо рећи, да су песме лепо преведене и с лакоћом израђене.

= У Загребу је изишао први свезак **„Русне школе“** (латиницом) од *А. Радића* за самоуке у руском језику. У овом првом свеску има пре свега кратко упутство за почетнике, за тим комад за читање (**„Живыя мощи“** од И. С. Тургењева) и напослетку речник за мање познате речи. Чини нам се, да је начин учења у овој књижици лак и да ће се почетници лепо моћи послужити овом књижицом. Кад ће и како ће излазити остали свесци не каже се. Цена је овом првом свеску 60 новч.

= У Сарајеву је изишла латиницом штампана трагедија у три чина од Намика Кемала под натписом **„Сирота дјијете“**, превео с османлијског *Хилми Мухибрић*. Исправљено и прештампано из „Бошњака“ (календаръ?) У трагедији овој играју улоге Ата-бег, слушатељ медицине, Шефика, цурица од 14 година, Халил-бег и Тахира ханума, родитељи Шефикини, Шерифе ханума, сусеткиња, Табенда робиња и лечник. Цена је књижици 30 новч.

= *Алфред Тенисн*, славни енглески песник, чијег **„Еноха Ардена“** имамо у преводу Змаја Јована Јовановића, написао је шаљиву игру, која ће се приказати у Њујорку а после изаћи и штампана у књизи.

= У Београду је из српске краљевске државне штампарије изашла пре неколико дана *„Иконија, везирова мајка,“* приповетка из XVII. века, коју је написао *Чед. Мијатовић* а наградила ју српска краљевска академија из Мариновићева фонда. Књига је изашла у издању књижаре Велим. Валожића а цена јој је 75 новчића.

= Три приповетке *Симе Матавуља* и то: „Грешно дете,“ „Дигов посао“ (први пут штампана у календару „Орлу“ за 1892 год.) и „Спиритисте“ изашле су ово дана у једној књизи а у издању Ђорђа Анастасијевића. Цена им је 50 нов.

РАЗНО.

(Ко ореће има!) Све немачке новине донеле су недавно необичну вест, како се у димњаку школске зграде у неком месту по имену Нијеборовицу настанио рој пчела. Кад је учитељ пред почетак зимског ложења прегледао димњак, нашао је у њему воска и меда, овамо онамо свега 50 фуната.

(Од куд долази арома бољим врстама духана). Немачки научењак *Сухсланд* пронашао је, да особита арома, са које се многе врсте духана сматрају за врсне, постаје услед извесне појаве врења (тако званог знојења), које производе разне мале гљивице, сродне онима, што производе и врење грожђанога сока, шире, кад постаје вино. Исти научењак је већ више врста тих гљивица са свим чисте одгајио и преносио их је на разне врсте духана. При том се осведочио о знаменитој чињеници, да одгајене гљивице пресађене на мање добар духан исте појаве изазивају и да каламљене врсте духана приме мирис и кус првобитне сорте. По тим резултатима могао би се закључак извести, да се лошији духан даје поправити пренашањем гљивица племенитијих врста духана, тако да исти постане исто тако ваљан. И у пиварству постигло се већ уверење, да је корисна и важна за одржање једнаких својстава и ваљаности пива употреба чисто одгајених квасних гљивица. Свакако се мора овде истаћи питање, да ли ће овде из тропских крајева пренете гљивице племенитих врста духана (Хавана и др.) исто тако добро успевати као тамо. Ако је то пак случај, онда можемо још доживети, да најординарнији футошки духан пушимо у оплемењеном квалитету као „најфинији Хавана.“

(То је награда!) Још године 1840. наменио је био руски генерал Аракчев награду најбољем писцу о влади Александра I., али се та награда до сад није ником смела досудити. Сад јављају новине, да ће се та награда исплатити године 1925. о стогодишњици од смрти цара Александра, а донде ће нарасти на подруг милијона рубаља. Писац, коме ће се досудити, мора бити Рус а дело се мора руски написати.

(Толстојеви ученици.) У Русији се склопила дружина под именом „Церховци“ по начелима, које проповеда гроф Толстој у својој „Крајцеровој сонати“ и у другим својим делима. Дружину је ту основао неки богат племић руски а чланови јој и чланице већином су образован свет. Раде као ратари на пољима оснивачевим или на својима а одевају се као сељаци. Ако на тим добрима нема доста посла, раде на надницу или и бадава на туђој земљи код суседа и ту уједно шире начело те нове секте. Упорно тврде, да је данашње друштво тако покварено, да би најбоље било, да се сатре и истреби. С тога се противе сваком браку. Кад сврше дневни посао, читају Свето писмо и тумаче га у духу Толстојеве науке.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 46. У НОВОМ САДУ 17. НОВЕМБРА 1891. Год. XVIII.

КРАЉЕВСКИ ИЗВОР.

(По Ф. Дану.)

Који штује туђа права, краљ се и то зове зар?
„Који има дужност каку, није више господар!
„Сит геака свеаришких, сломићу им охол' врат,
„Притиснућу, ућуткати, као Леон Цариград!"

Краљ' Олафа занела је сјајна сила, к'о ђор вински,
Кад дошао с гозбе сјајне од царева византински'.
И у бесу књигу пише, па је шиље у Упсалу:
„Тражим од вас, верни моји, порешчицу ову малу:
„На све главе, што су живе, да се пошље пара жута,
„А на кућу, димњак сваки, још толико дван'ест пута".

У ту земљу дунсадаљску кад је краљев улак пао,
У градићу упсаланском повељу је прочитао.
Кад геаци књигу чули, тад' ће старац један рећи:
„У краља је власт и сила; ми смо мали, он је већи;
„Ал' у земљи дунсадаљској, посланиче, краљу кажи:
„На ноге се оном иде, у кога се нешто тражи,
„Вољни смо га дочекати, нек с' потруди милост краљска,
„На краљев га извор зове наша земља Дунсадаљска.
„На кладенцу овом старом сабор бива сваког лета,
„Ту ћемо га дочекати, кад у гори липа цвета".

Посланик је отишао Шта ли ће се, боже, збити?
Краљ треснуо ногом силно: „хоћете ме запамтити!"
Па кад липа процветала, он, зловољан, мрка лика,
Отишао у Дунсатску с три хиљаде коњаника.
Кад стигао у град Тингу, ни ко цветка, ни ко венца,
Нигде никог, само старци поседали код кладенца.

Са севера јелов-гора, па је пуста, па је нема;
Духне л' ветар, тад зашушти као кад се бура спрема.
Не ид', краљу, ка кладенцу! ал' је дубок, ал' се црни!
Махн' се земље Дунсадаљске, па се јунак кући врни!

Краљ, упоран, напред ступа, гледају га мрки лици:
Седи старци са кладенца, дунсадаљски дван'есници.
Он их гледа, они ћуте. Тада гневан краљ повика:
„Звали сте ме; дошао сам, ал с три тисућ' коњаника!
„Три хиљаде — чујете ли? — па јунаци сви изреда!
„Јесте л' сада вољни слушат', што господар заповеда?
А на то ће старац један (краљ га гледа, па претрн'о.
О пасу му рог биволи, а кожом се заогрн'о.)
„Пит'о си нас, господару, па сад почуј речи ове:
„Овај бунар стародревни за што ли се *краљев* зове.“

Краљ ће старцу громко, јетко: „Шта ме с' тиче, шта то значи?“

„Е, кад не знаш, вољан буди, да ти старац растумачи.
„У дубоки амбиз овај (нек те ништа то не плаши)
„Три свеачка стара краља бацили су преци наши.
„Једнога су Кнутом звали — самовоља, луда глава,
„Хтео да нас кињи, мучи, да погази стара права;
„Он повуци, ми потегни! — Јача ј' рука раје голе:
„Дигосмо се, побисмо се, па са бесним краљем — доле!
„После Кнута Хако, Швајно, па Кнутовим трагом правце;
„Шта ј' увређен народ знао! — Обојицу стрмоглавце!
„И твоји су пути криви — судба твоја иста така!
„Ил' се, краљу, дому врни, ил' кладенац овај — рака!

Суну краљу, мача трже, да сељаку језик скрати,
Ал' му старац руку стиште, у корице мача врати.
Гле, и гора оживела! Нови јади, нови врази!
У борце се претворили сви цбунови и шипрази.
Тад повика старац седи: „Три хиљаде у те друга,
„Ал' је јача ова сила, што из густог врви луга
„Мирно пођи дому своме. . . Ал' ако нас дрзнеш таћи,
„Кладенац је краљев близу, мучно ћеш му жив умаћи!“

Краљ у седло, а брз коњиц однео је висост краљску —
Никад више краљ свеачки не потражи Дунсадаљску.

М. П. Шапчанин.

СТАРИ И НОВИ УЧИТЕЉ.

Приповиједа Стеван Радић.

(Наставак.)

Одушевљење! Одушевљење — зујало је Чизмићу кроз уши. . . . Још је г. професор доста говорио и затим се прешло на сама предавања. Далеко би нас одвело. да испричамо овде све појединости, него ћемо само напоменути да је г. Мишко прешао у стан Чизмићу, да су ту у угодном разговору провађали вечери, да су редовно похађали предавања и да су се један другом тужили, како их је памћење издало. У том се приближно дан — испита. Млађи се томе радоваху, а старији стрепише, особито Чизмић, који је отворено говорио, да су му те новотарије слабо ушле у главу, а тим је хтјео унапред олакшати немиле посљедице, које ће сљедити, ако ништа не буде знао. Дан испита је дошао Да су се Чизмић и Мишко поштено окрijепили мученицом, не треба ни да кажем — и да су окријепљени дошли на испит. Заузеше мјеста у најзадњој клупи као мислећи,

да поњљедњи буду упигани Али г. професор као да је био другог мњења. За млађе је био сигурнији. јер су прилично пажње поклонили његовом предавању, док са старијима не Погледао је по кругу слушалаца, док му се поглед не заустави на г. Чизмићу. Овај је тај поглед примјетио и сагне главу. Али се за час окуражи. „Шта да се бојим.“ Рећи ћу му — ако не будем знао — да не знам, па — квит!“ У том га позли: „Господин Јован Чизмић!“ Устаде и дође до катедре „Кажите ми, молим Вас како ће те предавати у четвртом разреду чланак 25 о „Парострују.“ Наста дуго и мирно ћутање.

„Па то сам Вам баш јуче предавао!“

„Опростите . . . . г. професор . . . пи тајте Ви то ове млађе . . . они знаду доста тога. Рећи ће Вам, што и Ви не знате . . . . а мене старца оставите једанпут на миру . . . ја немам *одушевљења!*“

„Господин Чизмићу! Нијесам се надао од Вас таквом одговору. Мало пажње, па би ипак нешто морали знати у осталом, сами сте криви, што ћете бити отпуштени.“

Старац се врати на своје мјесто — Отпуштен! . . . отпуштен! . . . шапутао је у себи. Па отпуштен отпуштен . . . рече гласно другу до себе. Имам своју кућицу, три јутра земље, њешто готовине, па ћу ваљда моћи сиротињски живјети. . . Само да ми се опростити овијех мука. Сваки ми је благи дан присјео, мислећи о овом страшилу, новотаријама. . . . Па једанпут нек буде што ће бити, да бар своје дане у миру проведем Тако мислећи, разрачунао се он са садашњошћу. Био је на чисто, и када је у дванаест сати изашао са својим другом из дворане, у души већ није био учитељ. „Право је он рекао, да ја немам одушевљења. . . .“ Ал’ каквог одушевљења учитељу, то му није ишло у главу. То вече сједио он са Мишком и младим учитељем Марком Љубојевићем код „дивљег мачка“ и пијуцкао. Изгледао је весео Горе га ништа не може снаћи. Мало по мало, почела се гостиона пунити гостима, али се Чизмић није много освртао на долазеће госте, пио је чашу за чашом.

„А како могосте онако одговорити г. професору?“ — запита га Љубојевић.

„Него како! Мене првог запита. Да је од Вас ког. хајде де! . . . А он с неба па у ребра. А знаш, да ми старији људи боље памтимо, кад нам се два пута каже.“

„Видећете, да ће Вас бацити у пензију.“

„Пензију, пензију“ . . Само да ми даду потпуну — па не марим , . . ал’ ако буде 8 ф. онда ће бога ми бити и повуци и потегни.“

„Више не можете ни добити, јер немате потпуне године службовања.“

„Не више!?“

„Не, не; Ено Вам Пере Кречаревића — ништа више.“

„Ово је, брате, неправда. Знам доста пензионираних чиновника, који такођер нису кадри за „духом времена“ па ти има сваки потпуну пензију. Један је пензионован, што мало више „суче“, други је „неспособан“ и т. д. Само ми стари учитељи, као да смо Богу згријешили. А шта они управо хоће од нас!? Ено имам нећака у гимназији. Пао је ове и прошле године, а слушао је основну школу код Б. Овај ради по новој методи. Професори такођер, па нико зато не криви професора. А ми, ако дјеца не знаду . . . . па, најпосле нека ме ставе. А шта ће бити с Вама?“

„Добро. Као што сте видили, ми положисмо, јер знадосмо и од пре.“

„Па зашто Вас послаше?!“

„За друге не знам. За мене могу рећи, да сам цијеле године боболијевао, па у томе стању малакса одушевљење и воља на сам рад. Криво ме разумјеше, те на „продужни течај!“

Чизмић се опет замисли: *одушевљење, одушевљење!* Ја га нигда нисам ни имао, ако се по томе цијени успјех по начелима те нове педагогије.

„А каквог ту одушевљења треба?“ — запита младића.

„Одушевљења! Н. пр. Ви једва чекате када ће куцнути час, у ком ће отпочети предавање. Милије Вам је предавати и бити међу дјецом, него што друго. На сат и не гледате. Вријеме Вам прође, као да сте га отпирили. Школа и ђаци су за Вас све и сва. За њу све и сва; друге бриге учитељ не смије имати, ма и гладан био. А ово се не може улити у човека, ово мора бити урођено. Каква туга Вам душу мори, невесели сте. . . Ал’ чим помислите на свој учитељски позив, на школу, на ђаке, одмах заборавите и на све те неприлике.“

„Е, мој млади колего, немој мислити, да сам и ја козу сисао. Ако незнам та, такозвана „начела модерне педагогије“, оно знам

друго што шта! Прочитао сам и ја неколико дебелих књижурина — истина, доста нисам баш разумео као Ви млађи, ал' опет није турски. У свему читаном ништа рђавог не нађох, све добро и то сам улијевао у душе моје дјеце. Радо сам у школи, ал' кад не добијем своју плаћу, кад ми начелник кад кад баци квиту на патос, па каже: тужи ако ћеш Богу, а и дјеца баш нијесу анђели, онда, Бога ми, ако се нажелани још каква друга биједа и невоља, питам ја Вас, који ће ђаво остати у школи?"

„Е, онда нисте имали одушевљења, нити га имате — ал у осталом, има доста и млађих, који га немају."

„Дакле *одушевљења!!* А молим Вас, драги мој, наш г. управитељ спава до 4 сата послије подне. Писар и ови нижи раде. По томе се види, да он нема одушевљења, а да нема ни знања, то се види по његовом раду, па опет има више него учитељ и нико га не дира. Онај г. порезник са 700 ф. плаће и пре ми рече: само да није те канцеларије ђаволске и недељом и толико уредовних сати и тај је видите одушевљен и тако даље и тако ближе — само да ми чечимо фурт у школи и уз ово мало плате још да растераш и бригу, кад на школу помислиш!!"

„Е, драги колега! Ал' њихов позив није ни налик на наш. Они сви имаду посла са одраслим људима и актима. Ми пак развијамо душу и тело дјетиње; учимо га писмености, оплемењујемо га; напајамо врлинама; стварамо држави ваљана грађанина; дакле наш је позив најплеменитији и како ми васпитамо грађане, такви ће они и бити! То се зна Зато се и иде за тим, да учитељи буду што способнији и да савјесно врше свој посао. Ви кажете, да је доста, кад дијете зна читати и писати и рачунати. Варате се; сваки предмет, који се у школи предаје, има у себи красота, помоћу којих се удара темељ буд којој врлини у души дјетињој. Који учитељ зна те љепоте пронаћи и примјенити их на тај посао тај је вјештак у своме звању, али, прије свега треба *одушевљења!!*"

„*Одушевљења! одушевљења!* — говорио је у себи Чизмић. . . . . . .

Тако се они разговараху. Биртија се све више пунила гостима, а ови су све више пили. Живо се разговарало код сваког стола. Мало по мало, па је винце почело радити своје.

Чизмић је први почео цјевати пјесму: „Гђе је српска војводина" те се тако разговарало и пјевало. Наједном их прекину неки жив жагор иза једног стола. Погледаше и тамо чак у буџаку примјетише красно друштванце. У прочељу сјеђаше неки одебео капетан у пензији са црвеним носом, који свједочаше, да је у свом вијеку се доста мувао око биртија. Око њега неколико пензионаша разних чинова и већина од њих бијаху негда официри, те послије понамијештани у разне друге службе, јер ваљда не имађаху одушевљења, за свој официрски позив. Гласно се препираху, те се тако свака ријеч могла чути

„Иди, не булазни — рећи ће један капетану са црвеним носом — ти да си највјештији, а ваљда знаш, да те је онај лајдинант у Оточцу утерао у буџак да у мало нијеси грозницу добио. Може човјек знати све фигуре двобоја, ал' мора имати вјештине, окретности, једном ријечи брзине."

„Брзине!! Мој брајко! знаш ли ти, да што се брзине тиче да га нема у нашој армади. Ја ћу бацити на два хвата у вис килу говеђине, те док не падне на под, исјецкаћу месо на паприкаш!!! А ту ваљда треба доста брзине! А вјештине!! Ако хоћеш да ти запарам врх од носа или ува, малог прста, кажипута, трепавице, само ми реци, па ма да си како вјешт, неће ударац на друго мјесто пасти."

Чизмићу, слушајући све ове маштаније, закријесише се очи Некако је дошао руменији Та и он је био солдат — стражмештер!!

„То је права лаж господине! — повиче он од свога стола.

„А ко сте Ви, да са мном тако говорите" — продере се капетан.

„Ја сам ја — служени стражмештер; остало Вас се не тиче."

„Ви, Ви, не знате ни како се сабља паше, па смијете мени то рећи!"

„Но, но, нисам мислио, да ћу Вас тако увриједити . . . . мало сам знате и при вину . . . ал' баш ако хоћете, покажите на мени ту своју вјештину"

„А гђе Вам је сабља стари јуначе!?"

„Биће добар и какав дренов штап — рече Чизмић и ма да га другови уздржаваху, одјури он у собу и врати се са неким одебелим дреновцем и на сред собе поче овај двобој, јединствен у историји двобоја.

На опште одобравање парирао је Чизмић са дреновцем изврсно и пуким случајем испаде капетану сабља из руке.

„Јесте дечко“ — прогунђа капетан. Они се измирише, попише две три у заједници. за тим се Чизмић врати своме столу.

„Тај је мислио, да нема вјештијег на сабљи од њега — ал' сам му и показао.“

„Видите, драги колега имам нешто да Вас питам. Како сте се осјећали, када се спремасте за борбу!?“

„Врло добро; јер сам знао, да ме неће тако лако надвладати. Чисто ме је нешто дизало горе!“

„Видите, ја сам то на Вашем погледу примјетио. Очи Вам се засвијетлише и из њих је кријесио неки плам. Каквом вољом пођосте по штап!! . . . То је, мој драги Чизмићу, *одушевљење!* Негда бијасте добар војник; па се и сада одушевљавате за ствари и призоре, који у тај живот засијецају. Нијесте жалили носа ни ува да жртвујете!!“

„Маните се већ тога одушевљења! Дете да ми пијемо, а сутра ћу о томе размишљати. . . . .“

(Свршиће се.)

ЛИЈЕПА ПАВА И РАДЕ.

Посрбљено.

Гледао си ону милозрачну зору,
Кад на исток, млада, величајно ступа,
Сунашце кад мило у плавоме мору
Радосно и благо златне зраке купа.

Гледао си ружу, кад јој лиске бајне
У прољеће љуби онај пурпур свети,
Гледао си ноћу оне звјезде сјајне,
Кад анђелска пјесма по тишини лети.

Али шта је зора, оно сунце шта је?
Ружа, оне зв'језде слатког миља пуне,
Према оном сунцу, што у двору сјаје
Великога краља, носиоца круне?

Књегињица млада по двору се шеће.
Куд оком погледи, тамо сунце сине,
Уздане ли само, замирише цв'јеће,
Прозбори ли, речца анђела се вине.

Преко гора, мора, из свијета бјела,
Бисер, злато много, прстења се носе,
Кнежеви, господа, богата властела
Долазе да младу књегињицу просе.

Али шта је злато и камење драго?!
Шта је сав тај бисер што га свјет имаде?!
Она тајно љуби, та њено је благо
Уграбио срце млад дворјанин Раде.

Када она једном сред веселог круга
У мирисној башти под јабуком сташе,
Поносити Раде, њен вијерни слуга,
У котару њену сам јабуке браше

Ту се смије, збори, све весело, чило!
Под гранама густим сладост се ужива,
А пријатно мири оно цв'јеће мило
И жубор се благи потока разлива.

И за горе кад већ клону сунце сјајно,
Кад тишина слети на убаве краје
И друштво с' разиђе: л'јепа Пава тајно
Јабучицу једну дивном Раду даје:

„На, јабука ова нека буде твоја,
Зар господа само да за сласти знаде? —
Гле, како је мила кô зорина боја!
Ал срдашце њено биће љепше, Раде“...

Кад млађани Раде на страну изађе,
Ох, да дивна чуда! сред јабуке мале
Уметнути листак артијице нађе
А на њему миле ријечи су стале:

„Ти најљепши створе, што га небо ствара,
Ти најљепши међу кнежеви, властелом,
Узвишена душо, којој нема пара
Ни овђе, ни тамо у краљевству цјелом;

Тебе сам од свијех изабрала за се,
Теби загрљаје ово срце шири,
Мени данак носи нестрпљења часе,
Док ми твоја љубав срце не умири..

У по ноћи тихо, у том часу сретном
Кад слађани санак свијетом завлада,
У мирисној башти под јабуком цв'јетном,
Дођи, драги, дођи, чекаћу те млада“.

И страва и радост, немир и чезнуће
Све у једном трену кроз душу му проби,
„Да л' ме само вара или је могуће,
Књегињице лепе да срдашце доби'?!"

Кад дубоча поноћ целивала горе,
Кад зв'јездани небом просули се дражи,
И кад санак слети на краљевске дворе,
Оде л'јепи Раде да дјевојче тражи.

Тек јабуци дође а на мушке груди
Дјевојче му паде, загрли га страсно,
Срећа и блаженство кроз душу се буди,
Око њено сија кô сунашце јасно.

„Хајд', лагано за мном, ал' опрезно само,
Да кораке когод дочуо нам не би,
Хладан вјетар дува, али ето тамо
Прикривени станак наћи ћемо себи".

Долина и гора и све мирно спава,
Ах, ал ипак око издајничко бдије,
Оно гледа, вреба, разговоре слуша,
Знаде, тајно мјесто миловања гди је.

Из далека мјеста, богатога краја,
Син владара једног, ком се слава носи,
Са бисером, златом и са безброј сјаја,
Дош'о је да младу књегињицу проси.

Гораше му жеља, чезнуше му груди,
Ал је све бадава и мис'о и нада,
Искао је дјеву, али њене груди
Другоме је она поклонила млада.

Али груди опет надом му се тјеше,
Будућности златном мисли му се сладе,
Он се исте ноћи упутио бјеше
У мирисну башту кнегињице младе.

Три корака даље чуо је и гледа̑о
Што се пред њим збива у ноћи на јави,
Ка̑о умрлог лице поста му блиједо
Па одјури мамно, све да краљу јави.

Узалуд му стража пријечи и брани:
„Сад хоћу, сад морам пред краља изаћи,
Велеиздаја се против њега храни,
Устанак се спрема, зла га коб ће снаћи"

„Чуј, о устај, краљу, и подижи силу,
На краљевски урес пануће ти руга,
Кнегињицу младу, твоју шћерку милу,
Овог часа скврни твој бешчасни слуга."

То немило старцу кроз душу пролеће
Он љубљаше своју јединицу милу,
Љубљаше је више од свакоје среће,
Више него скиптар, троń, круну и силу.

Мамно скаче гори, гњевом око сије:
„Ој, демоне лажеш, то не може бити,
Животом ћеш платит, ако тако није,
Гуја ће ти сама крв отровну пити"

„Себе самог, краљу, у залог ти стављам,
Устај, хити само, све ћеш виђет собом,
Животом ћу платит и на смрт се справљам,
Ако будем, краљу, обмануо злобом."

Тад појури старац па мач диже љути,
И издајник само своју жељу сања,
Па га води тамо по незнаних пути'
Сакривеном мјесту слатког миловања.

Један за другијем лагано се креһа
И за часак већ су пред канијом били
У маленој соби горукаше свјећа,
Тихано јој зрачак трепераше мили

У около свуда сан блажени влада,
Само два срдашца загрљена горе,
„Слушај, краљу, слушај, вјерујеш ли сада?
Чујеш њихов шапат, чујеш ли шта зборе?"

„„Та чега се плашиш, моје очи миле?
Та вазда сам твоја, из страха се прени,
У твојој су руци и моћи и силе,
Ти нада мном владај, буди владар мени.""

„„Ој, велика душо, свето небо живо,
Кад б' убого само ти дјевојче било,
Ох, како бих онда сласти ја уживо —
Ал краљевске круне ти си свјетло крило""

„„Та не збори тако, остави се сумње,
Ја презирем злато, кнегињице мјесто,
Сила, скиптар, круна, све то празни шум је,
Ја љубави крило изабрах за престо.""

„„О, не, чедо драго, то не може бити,
Кнегињице мила, за књегињу цвати,
Та тебе ће скоро дивну испросити
Књежевски ће по те дојездити свати.""

„„Та нека ме просе, колико им драго,
Па били књажеви, племићи, властела,
Та ти си ми једно на свијету благо,
Тебе само љуби моја љубав врела;

Та она је трајна као вјечност што је!
Та од свију сила силе су јој веће,
Докле сунце сије на обзорју моје,
И она ће сјати, изневјерит' неће!-"

„„Књегињице млада, ја се ипак бојим,
Моје срце тешка слутња обвила је,
Вјерност није трајна са везама својим
Кад јој небо свети благослов не даје.

Па ако још краљ наш, ако он то дозна,
Мој ће живот скончат' од крвавог мача,
И тебе ће судба окупити грозна,
Ни сузе ти неће помоћ' твога плача.""

„„Ал не бој се, драги, та краљ није зао
Да покида везе, што их љубав сплете,
Не чује нас нико, што си уздрхтао?
Та близу нас нема издај. це клете.

Не уздиши тако, смјелости не губи,
Буди као ор'о, што висини хрли!
Ја сам твоја само, ох љуби ме, љуби,
Вјечно, вјечно твоја, oj грли ме, грли!""

Као роса с ружом у сред мајског јутра
Љубљаху се ова два млађана цвјета,
Изненађен краљу сад шћаше унутра,
Ал врата не дају, јака брава смета.

* * *

„Кнегињице, устај, већ се чују пјетли,
Ој пусти ме, пусти да одлазим веће,"
„„Та остани, драги, још зора не св'јетли
Нит се са истока бјели данак креће.""

„Кнегињице, гледај, дан већ ено свиће,
Па пусти ме прије него данак сване,
Моје срце слути, тајна знана биће,
На жртву ће драган скоро да ти пане.

Слушај, слушај, ено већ су днева часи
Од пјесама тичјих зрак се свјежи љуља."
„„Та не бој се, драги, то су само гласи
Заљубљеног срца сићаног славуља.""

„Не, пусти ме! Данак оглашују пјетли,
А јутрењи лахор вија се по гори,
Ластавица пјева, а исток се свјетли.
С Богом, морам ићи, мене слутња мори."

„„Ах, па с Богом, с Богом кад већ бити мора,
Нек те небо свето са милости прати,
Ал' кад дан протече, пане ноћ врх гора,
А ти, мила душо, на груди се врати.""

* * *

Одскочило сунце, лећу тице брзе,
Кнегињица млада из санка се буди —
Нешто јој се чудно по памети врзе
Нека тајна гроза пролама јој груди.

Снéвала је снове страшне, чудновате, —
Мучила јој душу гроза тајне страве —
Гледала је црним обучене свате,
Снéвала је вјенце ал вјенце крваве.

„Ко вјерује санку? То је само варка, —
Ноћи, мила ноћи, ој дођи, ускори!
Ој љубави моја, ој ти душо жарка,
У чезнућу силном моје срце гори."

Па мирисну косу сад повеза млада
Да прошета малко по мирисном гају,
Да с' напије оног ружинога слада,
Да с' наслуша пјесме, што је славуј даје.

И отвори врата и напријед ступа,
Али какав врисак кроз ходник се слама?
Мртав пред њом Раде у крви се купа,
Узорито чело смртна тишти тама.

Мач забоден стоји посред срца жива,
Мач силнога краља, овјенчане главе, —
На бл'једом му лицу осмијех почива,
Као да га љубе усне у сред јаве...

Као зори, облак кад је скрије худи,
Потавнело лице кнегињице младе,
Бесмислено поглед лута јој и блуди,
Грохотом се смије па клицати стаде:

„Купите се, купите се!
Мој је данас свадбе дан,
Ој, пјевачи, нек се тресе
Од пјесама цјели стан!

Ој свирачи, ију, иjу! —
Мој је данас цјео св'јет —
Хајте нек вам жице бију,
Нек се вије кола сплет!

Диж'те пехар, вино пите,
То је слава вјенца мог!
Зар ми драгог не видите,
Он ме грли ... он је бог!

Бер'те цвјеће, хајте, хајте,
Премаљећа љупки крас —
Пред драгана мог бацајте
Он је владар свију нас...

Другарице, рухо дајте,
Рухо, што најљепше сја,
Дуваком ме покривајте,
Невјеста сам данас ја!

Чуј! анђели нашег брака
Поздрављају благи дан!
За нас више нема мрака,
Вјечност наша шири стан.

Дижте пехар, вино пите!
Нек се ори свечан глас!
Зар ми драгог не видите,
Он је владар свију нас!“

И одлети пјесма, тужна али громка,
Све се живо стече и жубор завлада,
На крвавих грудих погубљеног момка
Лежала је мртва кнегињица млада . . .

Потавнио краљу, суза му се креће,
Он љубљаше своју јединицу милу,
Љубљаше је више од свакоје среће,
Више него скиптар, трон, круну и силу.

Мртво тјело грли, сузама га кваси:
„Опростите мени, ви невине душе,
Тамо нек вас небо са љубави краси
А на издајицу нек се греси сруше.“

И опет му оком гњев пламена сину
Па за љутог мача десницом се хвата,
Издајици мрском у срце га рину:
„Награде ти ево! То је за те плата!“

И све живо стаде, занијеми муком,
Тек анђели поје небеским свемиром —
А са цркве звоно жалоснијем звуком
Разлијеже се болно даљином и широм.

*

Видите ли тамо онај гробак пусти,
Што га тужна врба гранама покрива,
С кога болно шуми онај бршљан густи,
Ту на срцу срце љубећи почива . . .

Под времена крилом пропадају силе,
Све се руши, губи, у заборав креће,
А на њихном гробу вјечно поје виле:
„Љубите се, ваша љубав пропаст’ неће.“

У *Мостару*, 1891.

Алекса Ристов Шантић.

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ОПТИКЕ.

Од Мите Петровића.

Осма лекција.

Кадгод смо до сад призму спомињали, беше то ради њеног својства, да светлост прелама. Али то није управо њезина једина оптичка особина, она има још једну исто тако важну. Кад се наиме кроз призму предмети гледају, онда се виде они не само на другом месту, него још и са живо бојадисаним окрајцима. Још јасније ћемо ту особину моћи посматрати, ако пустимо у мрачној соби, да сунчана светлост кроз једну уску пукотину у прозору улази у собу, а подаље од прозора наместимо један штит. Као што знамо, појавиће се на том штиту осветљено једно место у правцу сунчаних зракова. Стави ли се пак једна призма н. пр. са њеним оштрим крајем доле тако, да сунчани зраци прођу најпре кроз њу, онда ће оно светло место одмакнути више горе и неће више бити без боје, него ће представљати једну бојадисану пругу, у којој ће се најближе пређашњем бело осветљеном месту налазити црвена боја, више ње наранчаста, па жута, зелена, плаветна и на највишем месту љубичаста боја. Појава та зове се *цепање светлости,* а бојадисана пруга, која од тог цепања п стаје, *спектрум.*

Поменутих шест бо а: *црвена, наранчаста, жута, зелена, плаветна и љубичаста* сматрају се обично као главне боје спектрума, али кад се тачније посматра, види се, да се спектрум састоји управо из небројено много врста боја, од којих се две суседне врло мало једна од друге разликују и к је тако једна за другом иду, да се по главним б јама постепено једна у другу преливају као црвено у наранчасто и т. д.

Опи ана појава показује, да се *бела сунчана светлост састоји из мноштва бојадисаних врста боја, које се различно преламају и у које може да их расцепи призма.* Те боје појављују се у спектруму увек у поменутом реду, увек је црвена боја најближа осветљеном белом месту, које би постало без призме, а љубичаста најдаља. Отуд закључујемо, да се црвена боја најслабије прелама, јаче се прелама наранчаста и т. д., а најјаче љубичаста.

Кад се и кроз сочиво пажљивије гледа, онда се види налик као и кроз призму сваки предмет са

бојадисаним окрајцима. Лако можемо то видети, кад кроз какву јаку лупу гледамо што написано. И то долази од цепања светлости и штети јако ваљаност сочива, чини их неупотребивима у дурбинима за тачна посматрања. И око има ту ману, да цепа светлост, али то се у белој светлости не примећава и не буни.

Ипак је наука на срећу нашла пут, да готови сочива, која светлост као што треба ломе, али је не цепају више. Испитивање је наиме доказало, да разне врсте стакла светлост различно јако ломе, а различно јако и цепају. Тако су за произвађање сочива за оптичке апарате особито две врсте стакла згодне т. з. *крон-стакло* и *флинт-стакло*. Ово друго само нешто јаче прелама, али много јаче цепа него прво. Користећи се тим околностима граде се *ахроматична сочива*. Иста се састоје из једног сабирног сочива од крон-стакла и једног расипног од флинт-стакла и веће жижине даљине, али исте снаге цепања. Расипним сочивом од флинт-стакла не уништи се преламање другог сочива са свим, тако да тај пар сочива дела као једно сабирно сочиво, али цепање је скоро са свим уништено. Таква ахроматична сочива употребљавају се код свију бољих оптичких справа, дурбина, микроскопа и фотографских справа. Пре тога изума, за који има наука да захвали *Фраунхоферу*, нису се могли правити дурбини, који јако увећавају.

И росне капљице виде се, кад су обасјане сунцем, често бојадисане; макне ли се оком мало на десно или на лево, онда се може лако видети, како капљица једно за другим блиста у свима призматичним бојама. И у облаку ваздушних мехурића, који постаје код каквог водопада или јаког водоскока (фонтене), може се лако дуга посматрати. Тако се и иза чаше воде, на коју удара сунце, види шарени спектрум. Али најдивнији је последак тога цепања кроз водене капљице кад киша пада. Прекрасна појава, која постаје том приликом, назива се *дуга*, коју су људи од увек сматрали као величанственог весника мира после жестоке буре.

За постајање дуге потребан је опредељен положај између облака, из ког киша пада, и сунца. Дугу ћемо само онда видети, кад нам је сунце за леђима а пред нама облак. И сунце и облак морају стојати прилично ниско, те се с тога и виђа дуга само у јутру и пред вече. У јутру је на западу, а у вече на истоку. Највећа је кад сунце излази или залази. Центар дуге сматране као круг налази се увек у продужењу праве линије, која је провучена кроз сунце и око гледаоца. Кад је сунце високо, онда пада тај центар дубоко под видокруг и због тога не можемо тада дугу да видимо

Само цепање у боје у дузи бива овако. Један део сунчаних зракова, који дођу у капљице, што из облака падају, буде одбијен од стражњег бока капљица и кад после изађе напоље на сунчаној страни, цепа се у боје. При том дође од једног низа капљица љубичаста, од другог, који је над њим, плава и тако редом све боје као што су у спектруму. Све капљице, које леже једнако према оку и сунцу, које се налазе дакле на једном кругу, шаљу исту боју. Из тог узрока је дуга округла

Гдекад се види још и друга дуга, *пародуга*, са полупречником. У њој су боје у изврнутом реду т. ј. црвено доле, љубичасто горе. Она постаје од кишних капљица у којима се светлост два пут одбија пре него што изађе из капљица, те је због тог и много блеђа него главна дуга.

Кад спектрум падне на црвено стакло, онда ишчезну све боје сем црвене, исто тако на зеленом стаклу све сем зелене и т. д Кроз црвено стакло изгледа спектрум, изгледају сви бели предмети црвени. Боја, коју тела показују у дневној светлости, зависи од тога, које бојадисане зраке дотична тела одбијају или у себе примају. Већина тела има наиме то својство, да на својој површини цепају светлост, што на њих падне и да одбију само једну врсту бојадисаних зракова или ако су провидне још и кроз себе да пропусте, све пак друге зракове да упију. Црвена тела одбијају готово само црвене, бела напротив готово све, а црна само мало зракова. У соби, у којој су дувари бели, већа је светлост, него кад су у њој тавне тапете.

Боје, које се виде у сунчаном спектруму, зову се *чисте боје*. Обично бива, да нека материја не одбија *само* светле зраке опредељене боје н. пр. само црвене, него она одбија те само највише, али поред њих и ако слабо већином и све друге боје Због тог су *боје* тела обично *нечисте*. Чисте боје не дају се више призмом разложити, а помешане разложи призма у боје, из којих се састоје.

Кад се у пламен од шпирита баце неколико мрвица кујнске соли, онда постаје тај пламен интензивно жут; у мрачној соби, коју осветљава само такав пламен, изгледају сви бели предмети жути, а црвени (н. пр. црвен восак), зелени и т. д. црни. Налик на то изгледају нам при бенгалском осветљењу н. пр црвеном све беле и црвене ствари црвене, остале одбијају само мало од те светлости и изгледају скоро са свим црне, тако нарочито зелено лишће

Очевидно је дакле, да се боја тела мења са светлошћу, која их обасјава, не изгледају једнако у дневној светлости и при вештачком осветљењу. Н. пр. у светлости, коју дају гас, петролеум и свеће,

налазе се све боје сунчаног спектрума, али не у истој мери. Жутих зракова је у њима много, плавих и љубичастих много мање него у дневној светлости, те с тога им светлост изгледа жута према дневној светлости Отуд се у од тих пламенова осветљеним дворанама лако измењује бело и жуто, као што се и зелене и плаветне хаљине тешко једне од других разликују. Зелене тканине одбијају наиме поглавито зелену боју и нешто плаветне, плаветне поред зелене поглавито плаву, а пошто у светлости свеће и др. има само плаветних зракова, а много зелених, то морају обе тканине да изгледају више мање зелене.

Саставе ли се сабирним сочивом све боје сунчаног спектрума на једном штиту, који се постави близу жиже сочива, онде се опет појављује бело осветљено место. Отуд сљедује, да се *опет добија бела светлост, кад се све спектралне боје саставе.* Али ако се која од бојадисаних пруга изостави, што се може учинити, кад се парчетом папира н пр. од ширине зелене пруге та боја задржи, а само ее остале боје саставе сочивом, онда се не добија бело, него у наведеном случају црвено поље. Тако се исто добије без наранчасте боје плаветна, а без жуте љубичаста боја. Скупе ли се сабирним сочивом из спектрума само црвено и зелено, наранчасто и плаво, жуто и љубичасто, онда пруга изгледа опет бела. Две такве боје, које заједно измешане дају белу, зову се *комплементарне* или *допуњујуће боје.*

Кад се пред великим белим штитом држи парче бојадисана папира н. пр. зеленог, па се при добром осветљењу дуго и оштро посматра, уочи, гледа се н. пр. само у средину папира, па се онда зелен папир брзо са штита уклони, онда се види на штиту тако названи *палик* уклоњеног папира, али у његовој комплементарној боји, дакле црвен Појава та разјашњује се овако Дугим посматрањем зеленог папира постане око неосетљиво или бар мање осетљиво за зелену боју. Гледамо ли тада тако ослабелим оком на бео штит, онда нам долазе од истог истина сви зраци у око, али зелене не осећамо више или само слабо, око осећа само друге боје разговетно и скуп његов даје црвено т. ј. комплементарну боју од зеленог.

Гледа ли се на већој површини црвенога папира мањи котур од зеленог папира и посматра ли се дуго и оштро при добром осветљењу зелен котур, уочи се н. пр. његова средина, па се онда брзо уклони тај котур и тада ма које место црвене површине оштро уочи, онда нам она изгледа много живље црвена и то у оном обиму, који је имао зелен котур. Тада постаје дакле живо црвен палик зеленога котура на црвеној површини; делови црвене површине око тог палика изгледају мутно црвени, а то зато, што је оштрим уочењем зеленог котура неки део мрежице постао неосетљив за зелено. Гледа ли се дакле на црвену површину, онда тај део мрежице живо осећа црвену боју, јер није за њу неосетљив, а од оних других боја које, сем црвене, одлазе још од површине, не осећа тај део ока зелену, због чега се оне друге смешају у комплементарну црвену боју и тим црвену боју, која је већ тамо, појачају и истакну, Остали део мрежице, који је одмах од почетка погођен био од црвених зракова површине, постао је у исто доба неосетљив за црвено и осећа због тога и после црвену боју површине само слабо; због тога је околни део површине мутан, слабо црвен, те у толико више заостаје према палику иза зеленог котура То исто даје се видети са сваким паром комплементарних боја, као и са белим и црним.

Пошто се комплементаран палик једне боје добро разликује од друге, исту тако рећи појача, то се две комплементарне боје зову и *противне* или *контраст-боје.* Свака од њих може својим паликом ону другу да појача и издигне. Кад се н. пр. на плаветној тканини налазе фине жуте или још боље наранчасте пруге, онда исте изгледају сјајније светлије и пуније. То је узрок, да се везачки и ткалачки узорци изведени жућкастим ланеним концем на плаветној тканини сјају као свила. С тога се радо праве такви узорци у контрастбојама, јер ако се то пропусти, онда се не истичу, остају слаби и изгледају шта више још блеђи. Тако исто изгледа зелен цртеж на жутом пољу или плаветан на црвеном блед и таван, јер зелена боја ослаби од плаветног палика жутог поља као и плав цртеж од зеленог палика црвенога поља.

Јачина (квантитет) светлости најјача је код црвене и жуте боје, најмања код плаветне и љубичасте. Због тога нам црвена и жута светлост изгледају много јаче и јасније него плаветна и љубичаста. Напротив је карактер (квалитет) црвене и жуте светлости такав, да мање дражи очи него плаветна, љубичаста и зелена. Очи наше су најосетљивије на зелену боју, најмање за црвену. Отуд сљедује, да се око, које је постало превећ осетљиво за светлост, не да заштитити помоћу каквог вештачког бојадисаног осветљења, јер свака бојадисана светлост дражи различно око. Плаветне наочари н. пр. задржавају истина црвене и жуте зраке, који својом великом јачином драже; али могу да уђу у око плаветни и љубичасти зраци, који опет јако драже карактером своје боје. Зато је *Магнус* као заштиту против светлости, која одвећ дражи очи, као опробано нашао осветљење, какво дају *сива* стакла. Као што је познато, иста се до-

ста сада много за ту сврху употребљују под именом дим—стакла. *Магнус* је ближе извео, како се код појединих ређих очних болести може плаветно, за друге опет црвено и жуто стакло корисно употребити.

За све описане огледе о цепању светлости има наука да захвали славном енглеском научењаку *Њутну* (у другој половини 17 столећа.)

Девета лекција.

На прошлом предавању чули смо, да сунчана светлост, кад пролази кроз призму, даје шарен спектрум, у ком се могу разликовати шест главних боја, које се непрекидно једна у другу преливају. Међутим кад се строжије тај оглед прави, онда се уверимо, да није баш са свим тако, јер кад се светлост пусти кроз врло уску пукотину у прозору у мрачну собу, па се ту јаче расцепа преламањем у истом смислу кроз више призама, онда се види да сунчани спектрум није непрекидан, него да га прекида на разним местима велик број црних црта, које су паралелне са пукотином. Те црте открио је први *Фраунхофер* и по њему се оне зову *Фраунхоферове црте.* Отуд се закључује, да оне врсте светлости, које би при преламању кроз призму требале да дођу на место оних црних црта, нису заступљене у сунчаној светлости.

Свака чиста бела светлост даје непрекидан спектрум, у ком једна боја са свим поступно у другу прелази. Тако се владају сва на бело усијана чврста или течна тела; то се види н. пр. код Drimondове светлости, где светли усијана креда, а тако исто и код пламена од свеће или петролеумске лампе, јер у њему плове усијани чврсти делићи угљика. Отуд се закључује, да та тела изашиљу бојадисане зраке свију врста од црвене до љубичасте

Пламен од чистог шпирита (алкохола) са свим је блед. Унесе ли се у тај пламен друго какво тело н. пр. каква метална со, онда пламен добије боју, која је за разне соли различна Узрок је тој појави, што се неки део соли у великој врућини пламена испарио, разложио; та усијана метална пара даје пламену извесну боју, што зависи од прир де метала. Тако постане од кујнске соли жут, од поташе црвен, од бакра зелен и т. д. Пусти ли се таква бојадисана светлост кроз какву пукотину у мрачан простор, да је ту призма расцепи, онда се на штиту не добије никад цео непрекидан спектрум, него увек само једна или неколико светлих пруга са свим опредељене боје. За та посматрања има сада нарочита справа, која је у главном састављена из једне или више призама, до којих долази светлост кроз једну цев са пукотином и једног дурбина, којим се добивени спектрум посматра. Справа та зове се *спектроскоп.*

Кад н. пр. кроз спектроскоп гледамо на жут пламен од кујнске соли (натријум хлорида) онда видимо само једну (управо две са свим блиске) жуту пругу, која се налази на оном месту, где иначе лежи жуто поље спректума, а остали део спектрума је црн. Свако натријумово једињење даје исто такав спектрум, ми можемо дакле помоћу спектроскопа одмах да сазнамо, да ли се у ком једињењу налази натријума. Али исто тако дају и све друге паре и гасови, кад се светле у пламену, спектруме, који се састоје из појединих бојадисаних пруга, а остали део спектрума или је црн или се истом мало светли; положај тих пруга зависи од нарави гасовитог тела и за свако је тело карактеристичан Калијумове соли (поташа) дају светлу пругу у црвеном пољу, а соли литијумове (ретко тело, које је као натријум и калијум алкаличан е еменат) спектрум из једне бледе наранчасто жуте и једне дивне црвене пруге У с ектруму тешких метала виде се многобројне јасне пруге, које су за сваки од њих карактеристичне; у спектруму гвожђа има их н. пр око 460. Ак је више елемената измешано, па се та смеса унесе у пламен чисте ж сти, да се испари, онда ћемо видети у њихову спектруму једну поред друге пруге, које су за сваки од тих елемената карактеристичне, сваку на свом опредељеном месту и тако се може дознати одмах, чим се на спектроскоп погледа, која се тела налазе у којој смеси. Тај поступак, да се изнађу елементарни састојци тела посматрањем његовог спектрума, зове се *спектрална анализа.* Она није само најлакша анализа, него она открива и тако мале множине неког елемента, које се не могу открити никојим другим путем. Тако су научењаци помоћу исте открили у природи више нових елемената, за које људи нису пре знали.

Спектралну анализу пронашли су г. 1859. немачки научењаци *Бунзен* и *Кирххоф.* Као што ће бити многим читаоцима познато славио је последњи пре кратког времена педесетогодишњицу свог стручњачког рада, којом је приликом изванредно сјајним начином од немачког цара одликован.

Још знаменитија је по човечанско познање била појава, о којој ћемо сада говорити. Између ока и спекроскопа стави се пламен, у ком се натријум буди у ком облику испарава. Кад се сада кроз исти и спектоскроп гледа на јасан бео пламен какве лампе (или усијану жицу од платине), који би иначе дао непрекидан шарен спектрум, онда се на оном месту, на ком је пре натријумов пламен као што смо чули издавао жуту пругу, види једна

црна пруга, а остали део шаренога спектрума остао је са свим нетакнут. Од пламена лампе улазе зраци свију боја у спектроскоп, дакле и жути. Али кад ти жути зраци дођу до светле натријумове паре, онда их она даље не пропушта, него их упије, апсорбује. Такав спектрум зове се *обрнут.*

Такве обрнуте спектруме можемо добити од сваке материје, кад ставимо само као што је напред наведено пред око пламен, у ком она светли. Отуд закључујемо, да гасови и паре не пропуштају баш оне зракове кроз себе, које сами одају у светлом стању, а све друге пропуштају непромењено, они су дакле непровидни за оне зракове, које сами изашљу, и за све друге зракове су провидни, т. ј. пропуштају их непромењено. *Да се могла научно потпуно доказати та чињеница, што се сада у највеће тријумфе науке не само нашега века, него свију времена.* Она је бацила зрачак светлости у тајне светова, којих је пуна васиона и о којима смо до тада знали јасно само законе њихова покретања, а остало је скоро све било покривено густом копреном. Спектрална анализа подигла је сада ту копрену истина мало, али је ипак открила чињенице, којима је знатно обогатила наше познање света

Може се рећи да је сунчани спектрум у опште непрекидан т. ј. састављен је из свију светлих зракова и отуд можемо извести закључак, да је *сунце усијано тело* (чврсто или због велике топлоте течно) Али пошто се у том непрекидном спектруму сунца виде врло многе црне пруге, то слeдује отуд, да је *усијана језгра нашег сунца окружена атмосфером мање топлих гасова и пара,* кроз које мора бела сунчана светлост да пролази и тим се неки њен део угаси, а из каквих се елемената та тела у сунчаној атмосфери састоје, то се позна по местима, на којима се налазе поменуте црне пруге (Фраунхоферове) Из тих црта прочитали су испитаоци, да се сунце састоји поглавито из истих материја, из којих и наша земља. Тако се дознало, да се у сунчаној атмосфери налазе у виду паре натријум, калијум, калцијум, магнезијум, никл, гвожђе и хром. У сунчаној атмосфери има и водика, напротив извесно је, да у њој нема злата, сребра, олова, калаја, антимона, живе, силицијума, литијума и т. д.

Испитивање осталих звезда показало је, да се и у њиним спектрумима налазе већином сличне црне црте као код сунца Тим је дакле доказано, да је *материја сунца и звезда истоветна са материјом наше земље.* Како је важан тај доказ за нас људе! Кад не би тако било, онда би био прекинут сваки сношај земље са звездама, основ свију наших представа о стању и нарави небеских тела био би разрушен; били бисмо усамљени са нашом земљом у средини свемира, осуђени да га гледамо, а да га никад не можемо да разумемо. У повесници природних наука нема заиста веће чињенице него што је доказ о истоветности материје у свемиру и тај доказ, који је узвисио наше мисли, има као што је већ речено човечанство да захвали спектралној анализи.

Још више Дошло се до сазнања, да и *у звезданом свету постоји постајање и нестајање.* Има наиме звезда непокретних (као што се још зову, ма да је доказано, да се све крећу у бескрајном простору), којих је спектрум са свим сличан сунчаном спектруму; даље таквих, код којих спектрум показује широке црне пруге, дакле већ охлађене; најпосле и такве, код којих се виде широке, светле пруге, дакле младе светове, светове у постајању.

И спектруми магловитих места и репатица могли су да нам даду доста обавештаја о тим појавама на далеком небу.

Спектрална анализа даје нам тим начином средства у руку, да испитивања чинимо у бескрајним даљинама васионе и уједно нас доводи до увиђења, да је и само испитивање без краја и конца.

Са овим свршује се и наша предавања из оптике. Писац је дуго премишљао, док се решио, да пред читалачку публику овога листа изнесе популарно израђену тему, која спада у најтеже делове физике Али узев уједно у обзир, да оптика обухвата и најинтересантније одсеке строге те науке, латио се ипак тог посла још и са жељом, да једним већим књижевним радом поучне нарави принесе један прилог нашој књижевности, која баш у том свом огранку слабо се развија, јер скоро сви поучни чланци, који излазе у нашим повременим листовима, мање више дословни су преводи из страних књижевности, написани због тога тешким и несрпским слогом и без рачуна на меру интелигенције, којом у опште располаже шире коло наше читалачке публике, јер ограничавање на ужи круг као код већих народа дало би врло мало читалаца тој грани књижевности.

А заиста је прека и велика потреба, да се реална поука у нашој књижевности више негује и ревносније унапређује него до сада, да наша млађа и старија омладина добије читањем што више зреле хране, која ће је у празним часовима пријатно забавити и уједно корисно поучити моћи. Поучна књижевност са зрело промишљеним тежњама за унапређење образовања наше читалачке публике у толико нам је потребнија, што је она по-

звана, да буде устук према развратној деморалишућој струји, која се под заставом рђаво схваћеног реализма, а на рачун лако приступачног чулног дражења почела на жалост од новијег доба да шири у нашој *лепој књижевности*, која је скоро са свим загушена и недозрелим оригиналима и нарочито много преводима најгнуснијих страних производа. Жалосне плодове тог опаког и лакомисленог правца видимо већ у загрожавајућем размеру код наших млађих и старијих читалаца, мушких и женских. Крајње је време, да сви наши разборитији писци стану томе на пут што ревноснијим радом у племенитом смеру, да послуже утврђивању морала и неговању идеала, што је као увек и садања модерна књижевност позвана, да заступа у својим уметничким делима. Иначе престаје свака уметност!

Писац је писао ова предавања са намером, да пружи здраву духовну храну нашем млађем свету, који се учи у вишим школама или који је и по свршетку школе задржао још вољу, да се даље учи пратећи непрекидни напредак у науци и нарочито за некадање ученице наших виших девојачких и учитељских школа, којих је сада већ велик број у нашој књижевној публици, како не би заборавиле, да даље негују благо науке, које су из школе изнеле и да га овим лако написаним предавањима освеже и попуне. Књижевници наши треба да имају на уму, да је заслугом поменутих школских завода поникло ново коло женске читалачке публике, које се више не задовољава само празним гласом песама и измишљеним приповеткама, које су тако често без духа, него тражи и једрију храну, на коју га је привикло веће и свесније васпитање. То коло има право, да захтева од српских књижевника, да се и после школе старају за даљу његову духовну забаву и образовање. Писац је покушао, да то учини овим својим предавањима из оптике и ако је тим поменуто коло читалачко и мало обрадовао, онда ће му то бити најмилија награда за труд, који је уложио пишући ове чланке већином у тешким данима дуге болести.

СКРОМНА ЖЕЉА.

Све о једној мисли сневам,
Једном жељом срце згревам,
Једна нада шири груди,
Једна јава из сна буди.

Или плак'о ил' певукн'о,
Или кликн'о ил' јаукн'о,
Увек само једно желим,
Увек само једно велим:

Боже! . . . Оче свега света,
Народ, што се пет сто лета
Међусобно таре, гложи, — —
Твојом моћном руком сложи!

3. Новембра 1891. **Васа Крстић-Љубисав.**

ЛИСТАК.

НАРОДУ СРПСКОМЕ.

(Свршетак.)

Погледајмо друге земље и народе! Дарежљивошћу и негом великаша и богаташа постала су у њих угледна и на гласу позоришта. Они су сматрали за славу и част називати се потпомагачима позоришта.

Можемо ли се ми том срећом понети? Где су ти великаши, које је заболела глава од тешке бриге за нашим позориштем? Где су ти богаташи, који су бар један малени део свога богатства жртвовали племенитој уметности позоришној?

О српском се народу вели, да је сиромах али с тим већим поносом може погледати на своје позориште, које је само својим пожртвовањем, својим радом и својом рођеном муком створио и до сада одржао.

„Ми смо народ! Нас чека велика будућност!“ То вели у нас и велико и мало, и старо и младо! А шта је народ, ако нема свог народног живота,

свог народног поноса, своје праве народне свести? Може ли се и помислити народ, ако нема свог народног језика, свог народног мишљења, својих народних обичаја!

Све то, без чега не можемо бити народ, без чега не можемо бити Срби; све то, што нас узвишује на достојанство праве народне свести, што нас чува од моралне смрти: то је нама наше народно позориште!

У малих народа, као што смо и ми Срби, позориште је прека духовна потреба, једино сигурно уточиште народног духа, народне свести и поноса, народног језика и народних обичаја.

Осим тога наше народно позориште посебице чува још народ наш од оне велике опасности, која му из дана у дан све више прети, од навале и заразе туђих позоришта која највише квара наносе нашем духовном животу.

Можемо ли, дакле, допустити, да нам образ црвени пред страним светом, узмора ли се рећи по невољи: Гле, хваљеног, родољубивог народа српског! Треба само неколико новчића да жртвује сваки, па да се одржи просветна зграда народна, која их је стала толико мука и труда, жртава и самопрегора, и, гле, они допустише, да падне баш онда, кад је већ под кров дошла, кад им је почела испуњавати најлепше наде и доносити им најлепше плодове!

Радимо, дакле, и помозимо сами себи, јер нам нико до Бога не ће помоћи! На посао, па да засведочимо своје родољубље делом, а не само празним речима. Време је дошло, кад треба радити из родољубиве дужности, а не тек из тренутнога одушевљења.

У том раду нашем нека су нам увек на уму златне речи нашег Ј. Ђорђевића, оца и оснивача нашег народног позоришта, који нам тако лепо, тако истинито казује, да је „народ вечан, да је народ јак, да је народ богат! Њему нема смрти, док се сам не убије; његове мишице стварају големе војске; његови новчићи стварају милионе! Па зар он да дође као дужник који свој дуг пориче, или га плаћати не може? Зар народ читав, зар милиони народних глава да изјаве, да су „банкроти“, где је говор о своти, са којом један једини човек средњег имања може да располаже? А не, то не сме да буде, и док има у народу још само једно поштено перо и једна поштена душа, и то једно перо и она једна уста треба да војују против те грдне срамоте, коју хоће да му нанесе глупост или бесавесност појединих, који јавно у његово име говоре и своје мане њему пришивају.“

Управа позоришна чини и овом приликом само своју дужност, када по жељи и вољи главне скупштине позоришне управља овај позив на народ, на праве родољубе у народу српскоме; а сада је на народу српскоме, на родољубивим синовима народа српскога, да покажу и на делу: да ли им је стало до части, лепога имена, светла образа, поштења, угледа и поноса српскога; да ли ће допустити, да узалуд пропадну досадањи лепи успеси и прегрдне жртве око нашег народног позоришта!

Из седнице управног одбора „друштва за српско народно позориште,“ у Новоме Саду 12. (24.) августа 1891.

Подначеоник: **А. Хаџић,** с. р. Начеоник: **Др. Лаза Станојевић,** с. р.

Сава Петровић, с. р.
секретар.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

XV.

Наоврљке, наоврљце.

У Вукову речнику од 1852. г. налази се реч *наоврљке, наоврљце,* (у Сријему) н. пр. иде, schief, oblique.

Вук је на другом месту и речи *косо, накриво, нахеро* такође са schief, oblique, објаснио. А је ли то све једно?

Или се мени само тако чини, или је доиста и реч *наоврљке* једна од оних мало необичнијих речи, којима не може човек одмах да погоди право значење — не знам. Али, било сад што му драго, тек ме и се до одило, да кад сам случајно нашао ову реч у Вукову речнику, задржале ми се очи неко време на њој, док се једва у зло доба сетих, да се она не само у Срему него и код нас у Банату говори, и да се за пијана човека каже да иде *наоврљке*, а хоће народ кад што и у пословици да рекне: *Иде наоврљке као псето с вашара*.

Да видимо: какав је то пут, којим пијан човек ходи; и какав је то правац, којим псето иде с вашара.

Реч *наоврљке,* или *наоврљце,* постала је без сумње од именице *оврљ* (у Сријему); или *оврљина* (у нах. Рудн.), што по казивању Вукову значи женску капу, која стоји на врх главе као коњско копито.

Е па ако је истина, — а то можемо лако веровати, — да је *наоврљке* постало од *оврља,* или *оврљине,* онда се само по себи разуме, да оно не може значити никакву друкчију црту него *криву, савијену,* или да кажемо *округлу,* као што *оврљ* или *оврљина* обликом својим изгледа.

Ово је са свим јасно, и не би требало даљим примерима доказивати. Па ипак немојмо рећи да је сувишно, што ћу ево још нешто споменути у прилог томе мишљењу. На име: приповеда се (у Банату) о Шијацима, како је нека шијачка девојка казала за својега младожењу међу другим и ово, вели: „Ухватио два бијеса у четири оврља," и т. д. А знате ли шта значе овде *два бијеса*, шта ли *четири оврља?* Е па овде у овој приповеци „два бијеса" значе два коња, а „четири оврља" су точкови у колима Тако дакле и ово би био један доказ више, да *наоврљке* заиста значи, ако и не са свим као точак округлу, а оно *криву, савијену* црту, од прилике онакову, као што изгледа облучац на колевци, наплотак на точку, као срп или нов месец, и што се немачки каже bogig, мађарски karajos.

По томе кад се каже за пијана човека да иде *наоврљке*, онда се ваља да мисли да баврља час путем час странпутицом, рецимо онаким трагом као што изгледа змија кад бега од човека.

Исто тако и у посл вици *Иде наоврљке као псето с вашара*, тешко ће значити да псето иде *у косо, на страну, накриво, нахеро*, schief, oblique, него ваља да значи да кад кога у путу сретне, а оно *обилази, надилази*, или најбоље: *околиши*, — јер се боји да не добије опет оно, што је већ понело с вашара.

Речи *врљав врљоок, врљоокаст* (am Auge beschädigt), које се такође налазе у Вука, ја хотимице несам хтео узимати у обзир при овоме послу, пошто ни оне не значе нити могу значити *кос*, него највише *крив поглед очију* Ако би се, дакле, случајно ко хтео позвати на њих, од мене му просто било, али ја у њима не нађох ослонца ни колико у врбову клину.

У Црепаји о Ђурђицу 1891.

Светозар Мл. Бајић.
учитељ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= *Милан С, Убавкић* написао је за основне школе **„Историју Срба"**, која је по новом наставном плану удешена за школе у краљевиниСрбији. Књига ће добро доћи и иначе свакоме из народа, који би као почетник хтео да се поучи у историји нашег народа. Написана је лепо и занимљиво. Гдекоје омашке могле би се лако опростити. Тако стоји у књизи да је г. 1848. на *„црквено-народноме сабору"* у Карловцима изабран за војводу Шупљикац, а Рајачић проглашен за патријара (с. 92.); а у набрајању у којим крајевима Срби живе, наваћа се од земаља у Угарској само *Банат, Срем* и *Бачка*, а да шта је оно у Барањи, Сент-Андрији и даље по горњој Угарској?

= Краљ. академија у Београду наставила је без прекида свој вредни рад на пољу књижевности наше, научног испитивања и наше народне историје. Тако сада на једанпут изиђоше две нове свеске **„Гласа"** 28. и 29., од којих прва доноси студију Љ. Јовановића: *„Стјепан Вукчић Косача"*, а друга: *„О терцијеру тимочке крајине"* од дра А. Св. Радовановића и П. С. Павловића Ова друга свеска је са девет профила у тексту, једном геолошком картицом и једном таблицом слика. Осим тога издала је академија 14. свеску *„Споменика"*, у којој износи неуморими наш М. Ђ. Милићевић *„Причање Петра Јокића, о догађајима и људима из првог српског устанка (1804—1813.)"*. Ова причања бележио је Милићевић у своје време из уста самога Јокића, те су то нови и поуздани прилози историји устанка српског под Карађорђем. Све су ово књижевни радови од такве вредности, да се Срби могу поносити својом академијом, која је за ово кратко време толико озбиљнога научнога рада показала.

= У Вршцу је покренут нов „лист за забаву, поуку и шалу" под именом **„Мироћија"** (иначе се у листу пише *„Мироћија"*), који ће излазити три пута месечно. Уредник је листу *Паја Ненадовић Црњак*, а главни сарадник наш на овоме пољу већ добро познати *др. Кавбулбуц*. „Мироћија" ће се задовољити, да „угодно замирише оним српским родољубима, који напредак и будућност нашег расцепканог народа виде у слози, брацкој љубави и заједничком раду." Евала на доброј намери, а колико ће се у томе успети, идемо да видимо. Лист стаје на читаву годину 3 фор.

= Грилпарцерова **„Сафа"** преведена је на руски и даће се за који дан у позоришту у Москви.

= Лорд *Тенисн* има сад под чекићем нову свеску песама. По обиму биће то свеска малена али су употребљене материје врло разнолике. Има ту оријенталних материја, јелинских бајки, идила и т. д

= Живко Радовановић, штампар, власник и уредник „Слободе" у Нишу, јавља, да ће у половини новембра ове године изаћи из штампе нова књига под натписом: **„Психолошки основи воље и карактера у вези са педагошком применом"** од *Јосифа В. Стојановића*, наставника Нишке учитељске школе. У објави се каже, да је књига израђена по најбољим изворима из руске литературе и да јој је садржина одабрана и за сваког интересантна.

ЧИТУЉА.

† **Григорије Чикија**, одлични мађарски писац драмски, умрьо је у претпрошли четвртак у педесетој години свога века. Покојник је и нашој позоришној публици од последњих година амо врло добар познаник, јер се неки његови комади с лепим успехом дају на нашој позорници и стално се одржали на репертоару. Давани су до сад код нас ови Чикијеви комади: „Црна пега" (A sötét pont), „Задушни Филип" (A jó Fülöp), оба та у преводу Јована Грчића; па „Мехурићи" (Buborékok) и „Штомфајеви" (A Stomfay család) у преводу Милана А. Јовановића. А за приказ су још спремљени: „Баш Челик" (A vasember) у преводу Јована Грчића, „Вечит закон" (Örök törvény) у преводу Милана А. Јовановића и „Мајка" (A nagymama) у преводу А. Хаџића. — Чикија је за десетину и по година врло много написао и може се с правом за њ рећи да је за Сиглигетијем други отац модерне драме у Мађара. Превео је и Софоклове трагедије и Плаутове комедије на мађарски, био тајник Кишфалудијева друштва и у опште је за мађарску књигу и просвету учинио врло много.

РАЗНО.

(**Како се књижевници награђују.**) Неки паришки накладник науми да код једног књижевника наручи једно дело, те прелиставајући бележницу, у коју је бележио имена својих познатих радника на пољу просвете, наиђе на једно

које му се најзгодније учинило. Ха — рече — наручићу што код овог, и понудићу му у име награде пет хиљада франака. Ал гле, — дода завирив још једном у бележницу, — тај станује у неком незнатном предграђу, доста ће бити да му и две хиљаде франака понудим. — Тако размишљајући, упути се поменутом књижевнику. — У четвртом спрату. — Одговори му одмарка ,коју је за стан истога запитао. — Шта, у четвртом спрату — помисли накладник — тај ће се и са петнајст стотина франака задовољити — и закуца на врата. Ушав унутра виде по сиромашном намештају да је књижевник врло потребит човек, те намисли да му само хиљаду франака понуди. Но кад приђе ближе књижевнику, и спази, да исти седећи за својим писаћим столом шпартанском равнодушношћу замаче окорело парче хлеба у чашу, која је била напуњена водом, увери се да тај човек живи у највећој оскудици. — Та овај ће бити пресретан, ако му пет стотина франака обећам, — помисли препредени накладник, па то и учини. И по ту цену откупљено је знаменито дело „*Последња воља*“ а награђени писац истога био је *Балзак*.

(**Споменица знаменитих државника.**) У споменици једног припознатог француског државника налазе се многи записци великих људи. Тако је н. пр. између осталих уписао у њу Ђаво: „У мом бурном државничком животу научио сам све праштати и ништа не заборављати.“ Тир је под то додао: „Ко искрено прашта, мора по нешто и заборавити“ А Бизмарк је ату страну завршио овако: „Ја сам из својих доживљаја научио много заборављати и много праштати.“

(**Досколио му.**) За време француско-пруског рата, сретну у Паризу два француска официра кинеског књижевника Тин-Тун Линга. — И овај би, — рече један од њих гласно, показав на истога — канда волео да је сад у Пекингу. — А ви у Берлину, — одговори му Кинез.

(**Утешила га.**) Кад је Балзак једном летовао на неком пољском добру, био му је сусед неки марки Бофремон. Балзак је с овим врло лепо живио и одлазио му је сваки дан, а бивало је да је то по кад кад и из јутра још у папучама и недоруву чинио. Када се ово последње опет једном десило, затече он у врту место свог пријатеља нећаку његову. Спазив младу девојку, збуни се и поче јој се због свог недорува извињавати. — Махните се тога — прекиде му она реч — кад сам ја ваше списе читала, нисам никад водила бригу о њиховом повезу.

(**Не каје се.**) Када је једном Лудвик XIV. запитао једног свог маршала, зашто се није оженио, одговорио му је овај: „Ваше Величанство, нисам нашао ни на једну жену којој би зажелио да будем муж, и ни на једног човека, коме би радо био отац.

(**Увреда и меница.**) Брет Харт је рекао: „Опростити коме увреду, а не заборавити је значи: издати коме признаницу без свога потписа.

(**Детиња нежност.**) — Мама, кад се мора умрети? — Питала је мала Катица. — Па кад бога кога позове. — Одговори јој мати — Знаш шта, мама, кад бога тебе позове, а ти се учини као да ниси чула. — Примети јој Катица грлећи је.

(**Искрен савет.**) Нека млада и врло лепа свирачица дође Листу, и замоли га да јој, пошто пред њим буде мало свирала, искрено каже, хоће ли она као вештакиња имати будућности, и којим путем ће доћи до своје среће. Лист обећа да ће бити искрен. — Шта ми саветујете да чиним? — Упита свирачица иза одсвираног комада. — *Удајте се.* — Одговори јој Лист смешећи се.

(**Мала разлика.**) У чему се разликује прва љубав од последње? — За прву се увек вели да је последња, а за последњу да је прва.

(**Најсрећнија мати.**) — Ја сам најсрећнија мати на свету — хвалила се једна госпођа — јер имам сина, о коме сав свет говори, и кћер, о којој нико не говори.

(**Песнички.**) — Можеш ли ми опростити, што ти једну своју ману нисам пре признала. — Рече нека млада свом младожењи одмах по венчању. — А та је? — Упита је он. — — Ја не знам кухати. — Одговори му она плачући. — Ни бриге те није, нећеш ти ни доћи у тај положај, ја сам — песник.

(**Опасно.**) Јеси ли чуо, да је глумица Н. опасно болесна? — Упита неки млад човек свог пријатеља. — Била, била — одговори му овај, — а сад је опет опасно здрава.

НОВЕ МУЗИКАЛИЈЕ.

Хуго Дубез, коровођа Новосадске певачке дружине, који је већ више лепих композиција за гласовир удесио — тако опште омиљену песму „*Ђурђев-дан*“ и Змајев „Ђулић“ „Свет ће читат песме моје“ — написао је опет једну парафразу, коју је пре неколико дана у народном позоришту а после и на забави певачкога друштва на опште задовољство одсвирала војничка капела Петроварадинске 70 пешачке пуковније. Парафрази је тој натпис „**Весела је Србадија**“ а изаћи ће за који дан у издању издавачке књижарнице и штампарије А. Пајевића, у Новоме Саду. У напред препоручујемо ту српску музикалију нашим Српкињама свирачицама јер смо уверени, да ће је свака свирати с насладом.

— У издању књижарнице и штампарије А. Пајевића у Новоме Саду, изашла је пре неки дан збирчица српских народних песама и игара, коју је за гласовир удесио професор Тихомир Остојић. Збирци је натпис „**Српски звуци**“ а намењена је, као што је већ речено у позиву на претплату у 33. броју нашега листа од ове године, поглавито домаћим забавама, да се уз песме и игре у њој пева и игра. Издање „Српских звука“ лепо је и пристало а продаје се по умерену цену од 80 новчића по комаду. Има свега осам комада у тој збирци и махом су комади удешени тако, да их могу свирати сви, који су ма најмање одмакли у свирању на гласовиру. Не би ли та красна збирка доспела у сваку српску кућу те помогла истиснути туђинску недоношчад, која нам Српкињице само отуђује од онога, што свакој треба да је најсветије и најмилије!

ОДГОВОРИ.

Г. Каш. у С.— Чланак о Сими Милутиновићу изишао је одавно већ у овдашњем „Бранику“. Постараћемо се да добијете тај број. Поздрав.

Г. В. Кр у В. — Сандучић је сретно стигао. Због једне домаће невоље (дифтерије) не могосмо Вас до сада известити о томе. Ближе у писму.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 47. У НОВОМ САДУ 24. НОВЕМБРА 1891. Год. XVIII.

НА ОБАЛИ.

Крај ногу ми комешање
Тихих вала —
И последњег гласа неста
Са обала.

Ветар дуне, ал већ и он
Ништ не уме — —
Крај ногу ми само вали
Још што шуме.

И последње збогом збори
Посред мрака
Звоно мало са црквице
Крај врбака

А над собом с комешањем
Од таласа
Чујем шапат и дрхтање
Твога гласа.

Ја ти пођем, усне, руке
Задрхћу ми — — —
Крај ногу ми само река
Јоште шуми . . . . .

Мол, 1891. **Бошко Петровић.**

МОЈ ДРУГ.

Црта из учитељскога живота.

Написао Миливој Чудомировић.

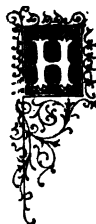

На тужни позив учитељскога збора Г-чког отишао сам био и ја, да испратим до вечне куће врсну учитељицу, а некад и своју саученицу Даринку . . . .

Кад сам приспео у Г. беше већ мноштво света на окупу.

Не беше ни једне душе, а да није заплакала за покојницом.

Сирота девојка! . . Тек што је једну десетину година делала на тешком учитељском позиву, отрже је ето неумитна смрт из наручја њених родитеља, пријатеља и познаника ,— из општине, у којој је поради своје доброте и честитости омиљена била — од малених ученица, које ју волеше и поштоваше, као старију сестру, — а од узвишеног позива, којем је била посветила цео свој живот.

Кад сам је видео, не могах чисто веровати, да је умрла.

Исти онај сретни, невини осмејак красио јој и мртво лице, као што ју је красио још као ученицу учитељске школе.

Спровод беше тужан, величанствен, какwог још не виде село Г.

На гробљу, тој тужној слици вечитог боравишта човечијега, опростио се и последњи говорник са покојницом.

Већ се отпојала и последња умилно-тужна песма: Вјечнаја памјат .... а народ се почео разлазити кућама својима...

Остадоше само још најближи сродници, као да би ју хтели по ново у живот подићи.

Тужни јаук родитеља буди и у теби тужно саучешће.

Заман их пријатељи утишавају.

Али ко ће срцу одолети!?

Та она им беше све и сва на свету овоме. Сад их ево остави саморане, да кукају за њом док су живи.

Па гле! Још се ено нађе један, који јој не беше сродник, па ипак га је тешко било утешити.

То је најбољи пријатељ и друг мој, још од гимназије — дозволите да му прећутим имена, јер га познајете назовимо га Милош

Чим сам га видео заплакао сам и сам нехотице, јер сам само ја једини био, који сам знао. шта му беше покојница.

Једва после многога мога наговарања одосмо у оближњу гостионицу.

Био је већ сумрак, кад смо у гостионицу доспели.

— Та за Бога, човече. утишај се. Шта ће свет рећи, поред живе своје жене, жалиш покојницу! Заборави што је негда било, рекох му.

— Да заборавим! А не питаш, могу ли заборавити Ти бар знаш... даље није могао, уздах за уздахом отимао му се из груди, а очи му се наводнише.

— Истина, али нисмо данас више деца, већ зрели људи.

— Кам среће, да сам дете бар бих био опет сретан у varљивим сновима као некад, а не бих знао за овај бол.

— А шта ће ти жена рећи?

— Жена?!

— Да, она.

— Опростиће ми, добра је она. опростиће ми.

Поћутасмо обојица, јер нас тужне мисли опхрваше.

— Хоћеш ли шта јести? упитах га, тек да прекинем нему тишину, а и да не чујем његово тужно уздисање.

— Не могу.

— А ти хајде, да се спремимо па да идемо кући.

— Кући...

— Да, кући. Па шта би и радили овде. Сви се већ разишли.

— Зар да ме отргнеш од места, у којем је она провела тужни живот свој.

— Опрости, али...

— Не, не. Седи!

— Али време је...

— Седи, седи, кад ти кажем.

И ја га послушах те седох крај њега.

— Сећаш ли се нашега детињства?

— О, још како радо.

— Еј, сретно доба, како си брзо прошло! Да, онда сам био сретан, па никад више.

— Не говори тако. Даће Бог! И ако ти се она стара рана данас позледила, залечиће ју време, јер је оно најбољи лечник.

— Знам да је све пролазно на овоме свету, само успомене на оно, што је прошло, па биле веселе ил' тужне, остају нам свеже у памети све до конца живота.

— Истина је, па за то и треба миле успомене да чувамо, да их се сећамо, а немиле, да заборављамо, у колико је могуће.

— Кад би се могло.

— За то разум нека господари.

— А може ли се срце разуму покорити?

— Треба.

— Лако је рећи, али не дај Боже да се икоме догоди, као мени.

— Оканимо се тога разговора, па да идемо кући Ноћ је већ.

— Нека је ноћ. Седи. седи ту! Ти си једини, да ти се могу исповедити.

И ја опет седох.

— Умрла је... Али за мене никада. Живеће она у мислима мојима све док ме траје на овоме свету Видиш, ово ми је последње писмо, у којем ме је позвала, да се опростимо и да ме благослови. Мојој жени није било то противно, и сама ми је казала, да треба да дођем, да се опростим с Даринком, јер њој имамо да захвалимо на срећи нашој.

— Њој... Даринки?

— Да, Даринки, која ме својом тајном љубављу усрећи, — њој, која се целога свога живота мољаше Богу за — мене, за срећу моју и моје обитељи, — њој, која данас мирно почива у хладноме гробу зар да не кажем: Хвала ти. крепосна девојко која си

знала све невоље живота свога, које ти срце нанесе, мушки издржати, као што и приличи правој ћерци твога љубљеног рода. Твојим мушким држањем осоколила си и мене, те нисам малаксао, кад ме на путу живота мога опхрваше невоље љуте. Тешке беху, али кад сам се уверио, да сам их делио с тобом лако сам их подносио. И опет ти небројено пута: Хвала, теби никад незаборављена Даринко!

Тад зајеца. Хтедох га тешити али како, кад ми и самом ударише сузе гледајући друга свога.

I.

„Oj детињство, oj мило сећање!“

Има ли човека на свету, а да се није сетио кадгод своје младости, свога детињства, кад му игра беше све благо овога света! О невиности, ала си дивна! Ко те не би пожелио!

Сећам се и сад свега, што ми год беше и мило и драго. Сећам се и милих и тужних успомена, које проживех у маленом сеоцету своме.

Онда уживах све рајске милине. . . . Оно беше живот пун миља и љубави, искрености и радовања. . . Онда и не сањах, како је тешка борба човеку у животу.

Био сам јединац у родитеља својих, који ме волеше више свега на свету. Пазише на мене и чуваху ме као зеницу ока свога. Учили су ме свему доброме, да им временом могу образ осветлати, кад постанем својим човеком.

И ја сам их волео као што их дете само волети може. Поштовао сам их и слушао у свему. Сад могу мирно почивати у вечној кући, јер су ме видели човеком, а дао Бог, доживели су те и унуке дочекали. . . . Бог нека вам опрости грехе ваше, мили моји родитељи!

Сву радост младости своје делио сам са једином другарицом својом. . . Даринком. Она ми беше сусетка, те није било дана, кад се видели нисмо. Ако нисам ја код ње отишао, то би она к мени дошла, да се који час поиграмо.

Ако би нам ружно време сметало, да се не играмо по широком дворишту, те би нам школска дворана доста пространа била па баш и мала собица — писарна — њеног оца није нам тесна била

Једне зиме разболе се јако. Нико већ није мислио, да ће жива остати.

Ја сам проводио по цео дан седећи крај њене постеље. Њој беше то мило, па ми је увек говорила:

— Знаш, Милоше, кад си ти ту, а ја мислим да нисам болесна.

— Па што не устанеш да се играмо.... питао бих је ја.

— И ја бих волела, али не могу.

Била је баш недеља, кад ме је пре свете литурђије обукла мати, да и ја идем у цркву.

Ја по обичају отишао сам прво код Даринке.

Она је спавала.

У цркви сам непрестано мислио на Даринку, и молио сам се Богу, да што пре оздрави, да се опет можемо заједно играти.

Свршила се и св. литурђија.

Њен ми отац даде целу поскурицу са речима:

— За то, што си данас лепо очитао апостол, ево ти цео божји колач.

Био сам весео, раздраган, што сам добио цео божји колач, јер то је реткост, да га који ђак добије, кад чита апостол.

Дошао сам кући и дао га матери. Она ме пољуби тада, па ми рече:

— Буди само увек добар, па ће те волети и сви људи и милостиви Бог. Њему се моли, њега у свему у помоћ зови, па ће услишати молитву твоју.

— А је ли, мати, ја сам се молио Богу за Даринку да оздрави, па хоће ли она оздравити?

Мати се загледа у мене, поћута мало, па тек рече.

— Хоће сине, хоће Добар је Бог. Оздравиће она

— Па откини мати парче божја колача, да однесем Даринци.

Није откинула, већ ми је дала целу поскурицу, а ја весео отрчим Даринки.

Она је и тада спавала.

Ја сам јој оставио поскурицу на кревету, па сам казао њеној матери, да јој не каже, да сам ја донео поскурицу, а за тим сам отишао кући

Нисам ни доручао честито, а већ сам отишао Даринци, да видим, како ће се радовати божјем колачу.

И заиста, она му се јако обрадовала,

и кад сам ја дошао држала га је у руци и само се смешила.

— Види, шта ја имам . . . рече ми.

— А од куда ти? . . . питао сам је ја, а чинио сам се, као да о колачу ништа не знам.

— Послао ми Бога . . . одговори она.

— По коме?!

— По анђелима. Да, ти и' ниси видео, а ја сам и' видела. Било и' је много, много, па су тако лепо сви певали, а један слетио доле к мени, па ми рече: „Ево ти божја колача“. Ја сам узела, па га нисам хтела да поједем без тебе.

Био ту и њен отац и мати. Нехотице сам их погледао и видео сам, да су трли очи. Зашто? Онда ни сам појмио.

Казао сам јој, да сам био у цркви и да сам читао апостол, те да сам га добро очитао, па да сам добио од њеног оца цео божји колач и да је то тај, што га она у руци држи.

У први мах не хтеде ми одмах да верује, но кад је и мати казала, да сам јој га баш ја донео, било јој је мило.

Даље сам јој казао и то, да сам се молио Богу, да она оздрави, па да ми је мати казала, да ће Б г услишати молитву моју, јер он радо слуша молитве добре деце.

Она је све мирно слушала, па ће тек рећи:

— Милоше, и ја ћу се увек за тебе Богу молити.

То је рекла као невино дете. И гле, испунише се речи њене. Заиста, она се увек молила Богу за мене све до последњег издисаја свога.

Лекарском помоћу и негом брижне своје мајке, осећала се након недељу дана већ боље, а друге недеље већ је и из постеље устала.

Ко беше радоснији од нас двоје, јер смо се онда опет играли као и пре!

Но и овом нашем животу дође крај.

Једнога дана рече ми отац:

— Е сине, свршио си ову нашу сеоску школу. Ти знаш добро, да немам никакова иметка, па да те оставим код куће, да га обрађујеш, па и да имам, опет бих те дао у варош у гимназију, као што ћу те и дати, да се учиш вишим наукама; да временом човек постанеш, да се не мучиш тешким пословима као наши сељаци, па ма какво време да је.

Жао ме је било да сам се морао растати од свога села и да оставим у њему све што ми беше и мило и драго, а особито другарицу — Даринку. Та с киме ћу се тамо играти, мислио сам.

Кад сам јој саопштио, беше јој јако жао. Али шта би, тако је морало бити.

О ђачком животу што да ти и говорим, кад га и сам знадеш, какав нам је био

Место другарице нађох друга . . . тебе који си ми увек искрен и веран.

Знам, да сам једва чекао прве године да настане вакација, да опет одем у своје село, да видим све како је у њему те да се опет поиграм са Даринком.

Па зар да не рекнем:

— Ој детињство, ој мило сећање! Да, оно беху сретни дани младости моје које проведох у сеоцету своме са Даринком.

(Наставиће се.)

НАРОДНА ПЕСМА.

Из Подриња.

Ој Јоване Дрињанине
Купи сукњу зима ми је,
И папуче дика ми је,
И минђуше провијуше,
И на главу златну грану,
Да ја одем до ковача
Да ми кује до два кључа,
Да отворим Шарен град.
Ја отворих Шарен градац
Ал' у граду ништа нема;

Ја отворих други градац
Ал' у граду девет браће,
Међу њима мила сеја,
Мила сеја невесела.
Питало је девет браће:
„Што си сејо невесела?“
А говори мила сеја:
„Непитајте девет браће,
„Што је сеја невесела,
„Сеју проси сунце за се,

„Месец ће јој девер бити
„А даница јетрвица.
„Немам дара да понесем.“
„„Не будали наша сејо

„„Ми имамо доста дара,
„„Цвеће ћемо у походе
„„А овнове у дарове.““

Прибележио **Стева М. Јелисавчић,**
ђак III. разр.

СТАРИ И НОВИ УЧИТЕЉ.

Приповједа Стеван Радић.

(Свршетак.)

Бијаше већ око половице септембра. Учитељ Чизмић сјеђаше под липом и пушаше. Разне су му се мисли врзле по глави. Наређао је у својој глави цијелу прошлост и она му се лијепо светлуцала. Лијепих је часова доживјео учитељујући! Ма да је било и тешких тренутака, опет се раздраганим срцем сјећа оних тренутака, које је провео у друштву својих колега младих и старих и других одличних особа, с којима га је спојио једино његов учитељски сталеж Сјећа се оне љубави, коју му на сваком кораку указиваху његови сељани. Сјећа се првенства, кога је имао у свакој кући, при слави, крсном имену и другим светковинама! Сјећа се, са каквим је заносом а својим умилним гласом пјевао најљепше црквене пјесме као: Глас Господењ, Преславнаја и друге. Сјећа се он свега тога . . . . ал,' ево наједном се навуче црна облачина, и као црн застирач заклони сву ту прошлост од сјајних зрака сунчаних, те му она поче мало по мало ишчезавати из хоризонта његове маште уобразиље и нагони га да своје мисли окрене будућности, она му је изгледала црна, мрачна, пуста. Ма да јој је завирио у сваки њен буџачић, не би ли опазио ма и једну свијетлу тачку, само једну ради утјехе . . . не бејаше је; само црна пустолина, у којој се као мјесец иза облака назираше једну цифру 8 и једну малу кућицу, двориште, по ком здвојно шеће једна присподоба у људском облику, друге сјенке примичу поред ње и само слаб, презрив поглед бацају на њу, а шешира се само до полак такну и даље греду . . . Тако премишљајући гледао је он у густе гране стародавне липе . . . . . гране се од тиха вјетрића савијаху и као да тим хтједоше потврдити, да ће бити истинита привиђења његове маште . . . . Затим је устао и почео здвојно ходати горе доле гунђајући: Дакле, кроз три дана долази, тако ми попа рече. И нико се не нађе, да тражи ово мјесто, већ само *он!* Чак из Бачке! Нијеси могао тамо наћи себи хљеба, већ срљаш овамо! Да се нијеси јавио, ја бих остао — а неко мора бити . . . Он се истина био измирио са својом судбом ал' не мишљаше да ће то све тако брзо наступити. У тима мислима застаде га његова жена, која се вратила са посјете од гђе попадије.

„Истина је — рече као усплахирена — сутра долази и ми се морамо ујутру рано иселити Господин попа био је јуче у В и молио је господу, али, они веле, да тако мора бити него су рекли, да ће гледати, да добијеш потпуну пензију од 400 фор.“

„Потпуну пензију!! Ха, ха, ха! — насмјехну се иронично г. Чизмић — знам ја то. Обећали су они и Јанку Вишњару, па ено га, јадно животари са 7 фор. 50 новч. мјесечно. Видим ја своје добро-јутро! Да ми није кућице и она три јутарца земље, могао бих се потуцати од немила до недрага.“

„Још није све пропало. Попадија ми каже, да неће проћи ни четир мјесеца, а овај ће се нови учитељ заситити овога мјеста. Они ће гледати, да нађу ма какву кривицу и свакако ће га кињити, да ће морати тражити друго мјесто.“

Чизмићу сину нешто кроз главу. Једна мисао наде. Замисли се мало. „Ха! — проговори — та наша попадија баш је паметна женска! Ако га они горе и буду држали, ми ћемо му загорчати живот, па ће му досадити.“ Чизмићу бијаше ова мисао као наручена. Селећи у своју кућицу мишљаше, како ће се то све за 3—4 мјесеца преокренути . . .

Нови учитељ је дошао, како приповиједају пјешке, а свој кофер је сам носио. Прва га је опазила баба Ђулвасија, која већ одав-

но пати од костобоље, те није могла у цркву, већ је сједила под својим прозорима. Учитељ јој је назвао: добар дан и питао ју је, да ли је отпочела служба божја. Она му рече, да је сад баш трипут звонило, а он јој се каза. Она је одмах преко дјечице разгласила по селу. Сув, мршав, — вели — па се ознојио као дротар. Није имао крајцаре у џепу, па је допјешачио. Ту је она чекала, да се свет из цркве врати, да чује, какво „јестество“ има нови учитељ. И ево јој стрина Роксе.

„Ју, друго, та је си ли видила новог учитеља!?“

„Јесам, јесам . . . био је у цркви!“

„Та ја сам га прва спазила. Дошао је — чујеш — пјешке; ознојио се . . . . Питао ме је, је ли почела служба.“

„Да, да, дошао је баш у треће звоно, па управо за пијевницу. Попа чим га је опазио, мануо је главом на старог учитеља, да пусти овога нека поји И појао је. Све крешти, буди Бог с нама. Смејали смо се. Чим је почео појати, стари господин погледа на бата Лалу. овај се насмеје и тако се загледало, док није дошло и до нас. Настаде на све стране шаптање Па, каки је млад; нема ни бркова, па није ни чудо, што још не зна појати. Какви су то учитељи!?“

„Те шкуле, друго, брзо науче, па то ти је . . . Ето нашег попе син! Тек му је дванаеста, па иде у О. у гувназију, како ли они ту шкулу зову . . . па ти тај зна већ сваких чуда. Каже, да се земља окреће као луда око себе и да је мања од ма и једне звијезде и да су оно на мјесецу брда, а не Кајин, што је убио свога брата Авела Чини ми се, да је брдо у његовој глави. Па, виле у њега, вели, да нема вјештица и вукодлака — а да га ухвати она из Коређа, би онаки дежмекаст издануо. Па моме Милану јуче на памет израчунао. колико је добио за кукуруз. Па све врти оном његовом главицом. као буди Бог с нама а очи му све играју тамо, амо, ево овако, као да је с вилама на Аршању играо. Таке су ти ви'ш, данас шкуле!!“

„Та био је и код нас. Обесити се за коју гођ оћеш грану и преврће се прекобацује се, час тамо, час амо, као прави виловњак.... Вели, да једва чека, да дође нови учитељ.... и он ће — вели — тако учити своје ђаке.... Ако их буде учио овако превртати се, онда ће свако друго дијете имати далак!!“

„Па је ли се попо руковао с њим?“

„Чујеш и није. Када су изашли из цркве, извади нови учитељ неко писмено и преда га попи. Овај је дуго читао и махао главом. Затим одоше у шкулу и предадоше му кључеве.“

„И баш истина! А шта ће онај стари?“

„Баш сам јуче диванила са учитељком. Вели, да ће добити неку пенгзију, а има мало и готовине, купиће коње, па сам радити оно мало земље!“

„Чудим се, друго шта је он то скривио господи, кад га тако насадише!“

„Диванила сам и о томе са учитељком. Она каже, да сада морају учитељи учити децу, да се знаду превртати као псоглавци. А гђе ће он матор да се премеће?! Ето, зато га отераше.“

Кажем ја. видила сам по оном виловњаку, шта се ту све учи, не иде то, друго на добро. . . . “

„Збогом! Па наиђи послије подне!“

„Наићи ћу; с богом!“

Нови учитељ се намјестио у свом стану и већ ради свој посао. Стари је у својој кућици Купио је себи коње и кола, те ради своје послове. Завјера је против новог учитеља учињена и ради се против њега. Он то све зна, али ћути. Њему је школа све и сва. Зна и Чизмић, да је млади учитељ све дознао, па му је као чисто мило. Види, да од потпуне пензи'е нема ништа, те му сада само до тога стало, да поново дође у службу. У цркву је хотимице ишао сваке недеље и ту је пјевао са младим учитељем. Напрезао је своје старачке груди и говоре, да нигда није тако пјевао као сада. Кад би пак отпјевао коју пјесму, погледао би по народу и груди би му се неким миљем обасипале. примјетивши на лицима неколицине одобравајући осмејак. Када би изишли из цркве, млади би учитељ отишао у свој стан, а стари би остао у порти и ту би претресао рад и понашање младог учитеља То је бивало чешће једном отишао бијаше млади учитељ у В. неким послом.

Будући није било кључа на школској соби, то је, могао сваки ући, који је знао за онај улаз, што води из порте. Стари учитељ

је разговарао са неколико одборника, као и обично о новом учитељу.

„И Ви не вјерујете да има врагова у школи?!“

„Идите, молим Вас, каквих врагова, буди Бог с вама!! Оно, истина, видио сам их намолованих, ал' на пијаци; а у школи да их буде! . . . то би тек било! . . .“ — рече бата Јоле.

„Ајде, па ћеш виђети!“ и руља крену у школу.

Стô учитеља бијаше отворен и стари учитељ поче листати разне цртарске предлошке, које је млади учитељ још у гимназији цртао. Ухвати једну велику слику и подиже ју у вис, неки погледаху на врата. Бијаше ту нацртан неки велик, страшан, буди Бог с нама, сатанаило, нека опора ђаволина Бијаше зинуо, репину подигао у вис, очи разрогачио, а у рукама држаше неку дебелу једечину али тако, као да би ју хтео коме на врат набацити.

„Шта је то! а?!!“ запита Чизмић.

„Буди Бог с нама, сатанаило, јест баш прави сатанаило. Ето реп, копите, рогови . јест .... јест.... сатанаило. Па то наша кукавна дјеца да гледе... ајак... морамо казати попи....“

Враг у школи, зуцало се послије по селу. И тако на разан начин поткопавао се углед младом учитељу. Овај дошавши тај дан кући, дознао је за све ово, те се само смијао. Оне је слике наравно оставио на згодније мјесто, а оном, који му је све ово рекао одвратио је, да би по Чизмића добро било, да паметније ради, јер би га могао тужити. Чизмићу ово не бијаше баш мило. Видио је и сам, да је далеко ишао и туђ орман отварао. Намислио мало опрезније поступити.

Једног дана пође у посјету попи. Пролазећи поред порте опази младог учитеља где сједи на клупи под липом и нешто пише. „Биће тужба“ — помисли Чизмић и жмарци га прођоше. Дуго је ту стојао и провиривао. Млади учитељ је написао скоро пô табака затим је прострьо свој капут на траву и легао. Писано је оставио на клупи. Чизмић се удали и кроз пô сата врати. Провири кроз тарабу и опази младића спавајућег. Гризло га је да дозна, шта је написано. Нешто му је шапутало да је то тужба против њега. Узећу, рече, ако ме спази, лако ћу се изговорити. Полако уђе. Нечујно спопаде хартију, стрпа у џеп. За тим се нечујно врати, затвори врата и појури кући. Дошавши исприча жени шта је урадио.

„Добро си учинио, бар ћеш сазнати шта је у тужби, па ћеш се знати бранити.“ Сједну за сто и он дрхћући почне отварати хартију. Наслов писаном бијаше: *Из дневника једног сеоског учитеља.*

„Кажем ја, да се то мене тиче. Ваљда ће писати, како моји ђаци ништа не знају... хе, хе, хе, деране!“ и поче читати на глас. „*Честитам Вам срећан свршетак овог приправничког завода — рече ми управитељ при растанку — знате, какав Вам је позив, срећно га вршили.*

„Гле, молим те, шта ће то да буде!“ Запита учитељка.

„Слушај!“ „*Ја сам се добро промислио, пре, но што сам ступио у приправнички завод. Знаô сам, да је учитељски позив тежак; али, знао сам и то, да, што ти је тежи позив, тим већу услугу чиниш народу. Будући сам у себи осјећао снаге за вршење тога позива, то сам се на тај корак и одважио. При ријечима: знате каков вам је позив, требао сам бити озбиљан, јер су и те ријечи, са потпуном збиљом изговорене. Али, разум ми није могао утишати моје млађано срце, које од усхићења, што сам тек на полак достигао мету, којој гредем, није могло мировати. По пет степеница сам прескакивао, док не оставим просветни храм, који ме је до по пута довео.*“

Е, сад знам, шта ће бити. Описаће своје путешествије овамо и најпослије нас, који га кињимо. Па ће метути, како су ме зато метли у пензију, што немам одушевљења. Видиш, каже, како му је лупало срце и како је био весео!!! Ја сам се још боље веселио, јер сам бата Лали платио 12 литара вина. . . . иди с Богом. . . .“

„Гле сада!“ „*Ево ме код куће и чекам, да ли ће ми која општина услишати молбу и изабрати ме за учитеља. . . . Страшно сам нестрпељив . . . Једва једном. . . . Како сам се при радосном гласу осјећао, не морам овде наваћати, јер сам увјерен, да ће ме наследници мога дневника разумјети. Само ћу навести, да сам као на крилих од сокола јурио са оближње станице пјешке у моју општину.*

Зној ми је цурио с чела, али ја нисам

ни примјећивао, мис.мо сам на почетак мога рада; ах, да ми је већ приспјети.

„Да, требало је новаца — рече учитељка. . . . а ти нови примају унапред, чим дођу. Трчали бисте Ви, ако Вам не треба, да се плаћа прима посљедњег, и да купите сами, као ми што смо радили толико година.“

„Ћути, молим те, да све прочитам.“ „*Бијаше недеља. Служба се божја већ отпочела. Отпевао сам „хвалите“. Кад изађосмо из цркве, приступим свештенику, као мјесном школском надзорнику и представивши му се. Одведоше ме у школу. Јадно је она изгледала. Али моје мисли не бејаху спојене са посматрањем. Оне су читале и стварале лепшу њиву, на којој ћу да сијем, и да жњем. . . . Под утиском те радње моје маште рекох: лијепо, красно! . . . Тај дан сам премишљао само о моме раду. Дјеца ће ми добро учити. Установићу читаоницу, пјевачко друштво и све ће то ићи дивно. Рекоше ми, да су дјеца забаталљена, ал' томе није крив стари учитељ. Он сирома, нити је имао одушевљења, нити спреме. Оно што знађаше, улијеваше и у своју дјецу.*

„Видиш жено, тај мене не криви Само вели да немам одушевљења. Па то ми је рекао и онај професор.“

„Та, . . . види се миран младић. . . . ал' шта ћемо ми са 8 ф он нам је на путу.“

„Остави то да видимо даље.“

„*Освануо је и тај дан; најдражи и најдивнији у животу сваког учитеља. Сунце је заливало у тихо море ведра и плава неба. Птичице појаху и ја сам узнемирен неком тајном радошћу шетао по башти. Као да сам слиједио некој невидовној сили. Разум ми није владао са осјећајима, јер иначе како би се огријешио о једно правило дидактике, те не бих своју дјецу дочекивао у школи, разговаро се с њима, упознавао, слободио . . . не, ја сам оставио и башту, да ме не спазе, затворио се у собу и ту дрхћући од узбуђења прислушкивао тих ход мојих првих ђака. Мислио сам на утисак, који ћу произвести на моје ђаке и обратно. Ушао је и последњи. Отворим врата од моје собе и дођем до школских Чух тихо шапутање дјечице: сад ће доћи!!.. сад ће доћи!! . . . Дрхћући отворим врата и нађем се пред чудним погледом стотине малих слушалаца. Владаше нијема тишина. Морам признати, да у том моменту није сам владао сам са собом . . . Бијах озбиљан. На мене бијаху управљени стотину погледа Тамо или тамо чујеш тек: ах!! ха! х—а!! лаки уздаси. Из њихових погледа, као да им душе провирују и моле ме, да их са дијеловима моје душе питам. Срце ми се разнијежи, сузе ми појурише на очи и ја без икакова увода проговорим: Пиштићу Вас дје чице моја. Моју душу, моје тијело моје здравље, све ћу за вас жртвовати дечице моја мила . . . па у име божије да отпочнемо.*“

Чизмић свршивши ове редке, извалио се на наслоњачу, погледао у таванице и премишљао је . . . .

„Нема више? — запита га жена. Он самоману главом у потврду да нема те је даље премишљао. . . . Тек му се указа на уснама: *одушевљење, одушевљење!* . . . То ће бити. . . . тога ја нисам нигда имао . . .“ На чудо своје жене зграби папир, узе шешир и као срна лагано потрчи новом учитељу. Дошавши под прозор чу унутри разговор:

„Молим те Младене!“ Нађи ми за сутра кола, морам у В.“

„Ја ћу Вас возити, драги колега — ја! — повиче Чизмић са сокака и појури у собу . . . .

Сутра дан на велико чудо сељана сједили су обојица на једни коли. Послије пô године на сложно заузимање млада учитеља и претпостављених, докаже се, да је Чизмић две године служобовао и у Угарској, те му се године урачунају, те добије потпуну пензију и данас лијепо живи . . . . а, нигда неће одбити свога млагог колегу са вожњом, па ма то било п на — кирвај!!

КЊИЖЕВНОСТ.

К ТУМАЧЕЊУ „ГОРСКОГА ВИЈЕНЦА“.

Г. Лабуд Гојнић својим „прилозима к коментару *Горског Вијенца*“, који су наштампани у бр. 40. и 41. овога листа, доиста је нешто допринио бољему разумијевању те пјесме. Он је наиме с једне стране изнио аргументе, који оправдавају моје тумачење стихова 43. 109. 139. 204. 490 518 и 24 9, док г. Стојановић мојему тумачењу приговара, а Стојановићево тумачење стихова 17 (посвете) и 606—607., па је опет за неке друге стихове (24. [посвете], 10 527. 584. 605. 771. 1105, 2274. 2511—12.) казао своје особито мишљење, које се разликује од мојега а често и од Стојановићева.

Како желим да још штогод допринесем тумачењу Горскога Вијенца, тако ћу се овдје нешто мало позабавити око тијех *приложака* г. Гојнића. Наравски о онијем стиховима, гдје он уза ме пристаје, не треба да проговорим, већ само о онијем, гдје се он са мном не слаже. Па одмах треба да изјавим, да се — осим ст. 17. у посвети, 10. и 1105. — не слажем с његовијем тумачењем. Да видимо то редом!

У ст. 24. посвете (*твојој слави би суђено за вјенац се свој продати)* ја узимљем да *вијенац* значи „лијепо име ослободитеља Србије“, а *продати се* — „жртвовати се, погинути“, а да се цијела реченица односи на смрт Карађорђеву. Г. Гојнић напротив то овако тумачи: „Карађорђу би суђено, да, пошто је дигао народ против Турака, не остане ш њим до краја борбе, већ оде из Србије, те тако не одржи онакву славу (вијенац), какву би, да је остао.“ Регби дакле да г. Гојнићу ријеч *продати се* значи од прилике „одустати (од борбе)“. Већ то није прилично, па кад се још узме да је ст. 24. уско везан за ст. 23. који каже „да! витеза сустопице *трагически конац* прати,“ то мислим да сам опет ја боље погодио мисао пјесникову, док узимљем да се стих 24. односи на смрт Карађорђеву, која је доиста „трагички конац“ онаквога јунака! Па осим свега тога има и онај приједлог *за*: овдје доиста *за свој вијенац* не може друго значити већ „ради својега вијенца (своје славе)“, али кад би се прихватило тумачење г. Гојнића, што би изашло? изашло би да ријечи *продати се за свој вијенац* значе „одустати од борбе ради (т. ј. на корист) своје славе“, док на против г. Гојнић мисли, да Карађорђе баш с тога што није остао до краја борбе, „није одржао онакву славу какву би, да је остао;“ па с тога, ма што значиле ријечи *продати се*, пјесник свакако хоће да рече да је Карађорђе учинио нешто, што је ишло *на корист* његове славе (вијенца), док напротив г. Гојнић хоће да је учинио нешто, што је ишло њој *на штету!* Дакле тумачењу г. Гојнића противи се и синтакса.

Ст. 526. 27 *Ја повише нешто од вас видим,*
што је срећа дала ал' несрећа.

Мени се чини, да су ту и г. Стојановић а за њим и г. Гојнић без потребе искали неки дубљи смисао па тијем одвојили та два стиха од њихова друштва У стих 520—523. владика Данило говори главарима, да се не чуде „што га црне растезају мисли, што му прса кипе са ужасом“; то бива с тога што он види нешто даље од њих (ст. 524—27), те он види да Црној Гори пријети пропаст ако нападну домаће Турке (ст. 528—37), па за то боље је и овако стање подносити, него ли да буде пак још горе (ст. 538—40). — Владика дакле овдје још мисли да би било зло по Црну Гору навалити на потурице *а никошто не оклијева;* с тога ко тумачећи те његове ријечи говори о оклијевању (које је ваљда срећа а ваљда несрећа за Црну Гору), уноси неки моменат што га у ријечима владичинијем никако нема!

Ст. 583. 84. *Јунаку се чешће пута хоће*
ведро небо насмијат грохотом!

Г. Гојнић мисли да ова два стиха значе: „небо често пута хоће да се насмије (наруга) јунаку и то онда, кад претрпи пораз.“ Него који су стихови испред та два? Ево их: „Жали Иван брата јединога, жалије му војводе Уроша но обадва да изгуби сина; жалије му војводе Уроша но сву земљу што је изгубио; жалије му војводе Уроша него очи да је изгубио; да̂ би очи за брата Уроша.“ Па пошто је пјесник тако лијепо исказао жалост Иван-бегову за братом, да није имао ништа друго да рече већ да се такој и толикој жалости небо руга? душе ми то би било врло непристојно са стране неба а врло слабо са стране пјесника! Па има још нешто: *смијати се грохотом* може значити што и „*весело* се гласно смијати“ (исп. н. пр. *Пустињак цет.* панчев. изд. стр 18. 90), па ако узмемо, као што и г. Гојнић узимље, да „небо се јунаку грохотом смије“ значи од прилике исто што „срећа му се грохотом смије“, то треба и да узмемо реченицу „срећа му се смије“ у оном смислу што га има у свим јези-

цима т. ј. „срећа му прија, он је срећан“ (исп. руски счастье улыбается я, њем. *das glück lacht ihm,* франц *la fortune lui sourit,* тал. *la fortuna gli arride*).

Ст. 605—607. *Јунаштво је цар зла свакојега,*
а и пиће најслађе душевно,
којијем се пјане покољења.

Овдје је по свој прилици г. Гојнић боље протумачио први стих: „јунаштво побиједи свако зло,“ те сада и ја пристајем уз њега, али не због онога *а и*, што је између ст 605. и 606, јер би опет могла бити та свеза и да је контраст међу та два стиха него не разумијем зашто и г. Стојановић и г. Гојнић узимљу да у два задња стиха „јунаштво“ не може бити „жеља да се прослави“ већ мора бити „успомене на јунаштво?“ Та људе опија жеља да се прославе а не сама успомена на јунаштво, па за то и вели владика у посвети: „. . . . Ареи је, страва земна, славом бојном њих опио.“

Ст. 770.71. *Слабостима смо земљи привезани,*
ништава је него тврда веза.

Г. Гојнић други стих овако тумачи: „. . . али опет та веза, која нас везује за земљу, врло је ништава (није јака), јер умиремо? Њему дакле *ништава је* значи исто што и *није јака*, него ако у самом стиху замијенимо оно прво овијем другијем, што излази? излази несмисао „*није јака* него је *тврда* веза!“ С тога треба овако узети ријеч „ништава“ у оном смислу, у којем сам је ја узео т. ј. „неваља а, лоша:“ човјечје су страсти (слабости) презрења достојне али су опет тврда веза, која га веже за матергодину покварену земљу те каљају његову чисту душевну нарав.

Ст 2274: *Свету ламиу луд вјетар угаси.*

Г. Гојнић мисли да је пјесник под „светом ламиом“ разумио главом Исуса Христа а под „лудим вјетром“ издајство Јудино те веже тај стих за предња два док га ја вежем за сљедеће стихове те узимљем да је „*света ламиа*“-„просвјета и хришћанска вјера у њеној колијевци, у Азији“ а да је *луд вјетар* „плаха олуја мухамедовачка“. Своје тумачење могу поткријепити овијем сличнијем мјестом из *Слободијаде*: „Од куд свјетлост истјецаше и ума се Феб рађаше, ђе у храме пророчаства син божаства св'јету сиде; од куд извре р'јека чи та ученија мирног Христа: ту се сада рађа мрско зло, глупости сваке грађа. Азија је, људства мати, сад робиња глупог Турства Мрачна глупост азијацка на три св'јета половине распространи мрачно царство тавне ноћи и ереба. Њена мрачност вођеваше прот в људског просвјештења, како мрачни облак густи кад га кол зајми хитри из њедарах океана, док њим затми бистре луче, које сјају и сипљу се на свјетове неизбројне из сјајнога кругла в'јенца, који чело гордо кити ваздушнога свјетовлаца (пјесма I., ст. 22—46).“

Ст. 2511.12. *Т'јело стење под силом душевном,*
колеба се душа у тијелу.

Тумачећи ова два стиха г. Гојнић у задњу приста е у погледу првога уза ме, док за други стих мисли да значи: „премишља (колеба се душа) да ли да му (т. ј. тијелу) уч ни по вољи? Ја мислим да то не ваља: у томе је говору игумнову (ст 2486—2520) највише ријеч о борби међу бићима и стварима, па и та два стиха кажу борбу међу тијелом и душом као што сљедећа два „море стење под силом небесном, колебљу се у мору небеса“ кажу борбу између небескога свода и мора. Не премишља дакле душа би ли не би ли учинила тијелу по вољи, већ се ш њим бори па не иде равно својим путем како би ишла, да тијело не иште да је с њега одврати; тако и небеса не премишљају („колебљу се“) хоће ли неће ли се срушити у море већ и преко воље се тресу под силом морском, које о њих удара.

Него г. Гојнић није само казао своје мишљење о појединијем стиховима *Горскога Вијенца*, дотично о начину како сам их ја протумачио већ је и изрекао у опће свој суд о мојем коментару. Он наиме вели: „На крају бих још додао да има извјестан дио читалаца, који би могао разумјети „Г. В.“ и без овог коментара г. Решетара колико и ш њиме. Зато и држим да г. Решетар није имао у виду тај дио читалаца већ онај други много већи? Да се те ријечи не односе баш на ме, радо бих о њима подуже проговорио, али свакако треба да барем запитам г. Гојнића кога он меће у тај мањи круг читалаца којим нема никакве користи од мојега коментара? Зар наше најбоље књижевнике и познаваоце језика или саме Црногорце? Ако је оно прво, тада г. Гојнић својим *прилошцима* говори сам против те своје тврдње, јер је у њима доказао или дајбуди искао да докаже да *барем за њеке стихове* мој коментар поправља нетачно схваћање проф. Стојановића као што је попратио опет дајбуди за њеке стихове криво тумачење и покојнога Љубише и арх. Дучића и проф Вуловића. А ако мисли да је мој коментар сасвим излишан Црногорцу, свак ко год лијепо позна *Горски Вијенац* даће ми право што то одрјешито нијечем. Не, није доста познавати црногорски говор, црногорске обичаје и прилике да се може лијепо разумјети без туђе помоћи *Горски Вијенац* од почетка до краја! Ко их лијепо не позна, може се каткада преварити, па смо се доста каткада преварили сви који смо се дослије бавили око *Горскога Вијенца*. Али с друге

стране у њему има тако тешкијех партија, тако замршенијех стихова, да се може лако преварити и изображени Црногорац а лако ли неће неук! то су опет доказали и сам г Гојнић и г. Ж. Драговић, који су — поред тога што су Црногорци и изображени — њекоје стихове криво разумјели. За то мислим да ми је г. Гојнић неправо судио, па како признајем да у мојем коментару има погрешака те се радујем када ко коју исправи, тако опет могу мирне душе казати да се је свак, ко год је читао Г. В уз мој коментар (па и сам г. Гојнић!), барем донекле њим окористио, као што се је свак барем донекле окори тио и коментаром Љубишинијем и „примједбама“ Дучићевијем и пријеводом Кирстовим и прилозима Вуловићевим, Стојановићевим, Драговићевим и овим најмлађим Гојнићевим Сви смо нешто допринијели бољему разумијевању *Горскога Вијенца*, а још *нико* се не може похвалити да га сасвим лијепо разумије баш од првога стиха до задњега, јер се је о њему још одвећ мало и мислило и писало и говорило!

А што г. Гојнић говори да сам морао још многе стихове као и поједине ријечи, што се само у Црној Гори чују „објаснити“, можда има право, него мјесто да рече „многе“ било је боље да барем њеке именује као што је учинио г Стојановић. Никако пак није смио рећи да сам „између осталог могао објаснити (к ментарисати) с малим изузетком све говоре владичине као и игумана Стефана“, јер ако боље погледа моје издање видјеће да сам не само објаснио све говоре владичине и игуманове, него паче готово сваки њихов стих.

То сам мислио да могу и да морам казати на одбрану својега коментара, а иначе врло радо пристајем уза жељу исказану од г. Гојнића, да наиме „која друга снага крунише мој рад издавши Г. В. у чисто народном духу“, јер — говори поп Мићо — *ко зна боље широко му боље!*

У *Бечу*, 21. новембра 1891.

Милан Решетар.

Биографија и државнична радња Вука Бранковића и Милоша Обилића. Темат награђен видовданском наградом Од Ж М. Романовића. Београд 1891. Стр. 93

У жестокој борби код нас између старе и нове историјске школе, извојевала је нова историјска школа потпуну победу.

Нова историјска школа, коју је основао највећи историк наш *Иларијон Руварац*, истакла је лозинку: „на изворе, на чистину, на висину“ те је хладно и са највећом критиком почела претресати и испитивати поједина питања из историје наше И онда се видело, да се народна традиција јако удалила од историје, те се услед тога код новијих писаца појавиле силне погрешке. То се хтело поправити. Али бранитељи старе историјске школе, а на челу им г. *Панта Срећковић* устали су против Руварца и његових присталица, и бранили су народну традицију Борба је била жестока, и — нова школа одржала је потпуну победу. Историци наши и старији и млађи раде по начелима нове школе и боре се за њих; једини је г. Панта Срећковић, који се још бори за стару школу. Против тога не би нико ништа имао: г. Срећковић је тог уверења, да је стара школа боља од нове, и он се бори за своје уверење. Али се мора замерити г. Срећковићу, што се у тој борби служи недостојним оружјем, само да може истесати закључке, какви њему требају (Љ Ковачевић: И по трећи пут: Краљ Вукашин није убио цара Уроша, стр 11.; „Стражилово“ 1887. стр. 476—477.; Руварац: О кнезу Лазару, стр. 267.). Осим тога г Срећковић оне, који у појединим главним питањима заступају његово мишљење, хвали и узноси и онда, кад они хвалу не заслужују. Доказ нам је за то и ово дело г. Романовића.

Руварац, Ковачевић и други, чији су резултати, до којих су они највећим својим трудом дошли, у овој књизи просто одбачени или „побијени“, неће зацело збогње узети ни пера у руке, јер заиста ово дело није ни вредно пажње и труда њихова. Па и ја не бих досађивао читаоцима, али је ово дело према „веома ласкавом реферату г. П. С. Срећковића“ *добило видовданску награду*. Због тога сам рад, да покажем *какво* је дело, о коме се г. Срећковић „веома ласкаво“ изразио, без сумње због тога што и г. Романовић „доказује“, да је Вук издао на Косову.

*

Прво морамо бити на чисто, шта је писац хтео овим делом. Је ли хтео „да нам каже оплакиване узоре, жеље, наде и маштања оних, са чијих су уста сакупљене и прибележене“ народне песме? Је ли хтео „да нам одговори и раскрије тугу срца, очај ума оних, који су у тешким данима искушења спевали“ народне песме „и проносили их од места до места, уручивали од колена колену?“ Је ли хтео да нам преко његових речи „допре одјек душевног стања народнога у време косовско?“ (Јовановић: критика на Мишковића, стр. 108—9) Ако је то хтео писац овим својим делом, онда је требао зидати зграду од *доброг* материјала, зграду, у којој ће се у хладна времена згрејати душе наше; зграду где ће се умови лајика са буре *расарава* моћи склонити у заветрину *закључака*. Он је требао употребити

готове резултате, па према њима написати популарну расправу, у којој ће казати народу, *где* је било, *како* је било и *зашто* је било. Али писац није то урадио. Његово дело није популарна него историјска расправа, *а историјска расправа*) не може бити популарно написана.* Или г. Романовић мисли, да се може назвати популарним дѣлом оно, у коме се расправља: је ли Вук издао на Косову, како се звао Милош, одакле је био итд.? Тако дело није популарно.

Биографија и државничка радња Вука Бранковића и Милоша Обилића историјска је расправа и према томе ћу је ја и оценити.

Дело је ово тако слабо и без икакве вредности, да се ја чудим писцу, како је смео са *оваком* работом изаћи на јавност. Још се већма дивим г. Срећковићу како се могао о овом делу ласкаво изразити? Мисли ли г. Срећковић, да је доста рећи: „Вук је издао на Косову“, па да расправа буде добра, и да се о њој може ласкаво изразити? Зар г. Срећковић није видео, да се из свакога реда овога дела види, да писац није обрадио ову тему са довољно труда? Зар г. Срећковић није приметио, да је ова расправа без икакве системе, да има безброј ствари, које неби имале места у њој, а да има много изостављенога, што је требало споменути? Зар г. Срећковић није опазио, да је ово готово цело дело компилација, врло невешта компилација из дѣла: Руварца, Ковачевића, Мишковића итд. Зар г. Срећковић није приметио, да је г. Романовић читаве стране преписивао, па при томе правио грдне погрешке, јер није загледао у изворе, него је радио по расправама, а ове опет није разумео? Г. Срећковић није то видео или није хтео да види. Читаоци, који буду пратили ову критику, увериће се о истини свега овога.

*) Овде мислим расправу у најужем смислу.

Ради лакшег прегледа ићи ћемо редом.

У предговору вели писац, да ова књига може имати и својих махна и погрешака (богме их има и сувише!) али је она писана с оноликo труда (?) и љубави, које предмет и доиста и заслужује.“ Пошто је рекао, да је ово дело „по веома ласкавом реферату г. П. С. Срећковића, добило видовданску награду,“ наставља писац: „И ако зна, да је скромност мати свега и опет се нада, да ће ово његово прво веће дело, унети што више светлости ма у шире кругове.“

На првом месту је приступ. Ту нам писац изнаша своје (а неке и туђе) рефлексије о Косову и косовској погибији. То је једини добар део у читавој расправи. Овде морам нешто приметити. Писац на четири места спомиње смрт цара Уроша, не сумњајући ни најмање у то, да је Урош убијен. Заиста ја не знам докле ћемо ми учити друге, да је Вукашин убица Докле ћемо ми народу проповедати лаж? Доста је било заблуде! Сад знамо истину, па треба да је говоримо и онима, који је још не знају. А сваки, који прочита расправе о смрти Урошевој (Годишњица III. Срећковић: Краљ Вукашин убио цара Уроша; Годишњица VI. Гласник 64.; Ковачевић: И по трећи пут: Вукашин није убио цара Уроша; Отаџбина XVII. Jiriček: Die Beziehungen der Ragusaner) па ако је приступан разлозима, увериће се (Rad XCVII. стр. 163.), да Урош није убијен, него да је умрьо природном смрћу (2. или 4. децембра 1371. год.)

(Наставиће се)

Срб-Костадин.

НЕ ЗНА СЕ ГДЕ ЈЕ ГРОБ СИМЕ МИЛУТИНОВИЋА-САРАЈЛИЈЕ.

(Писмо уреднику „Јавора.“)

Драги господине Огњановићу!

„Јавор“ ваш донео је не давно једну белешку, или боље, репродуковао вест неких београдских листова, како се „пронашао“ у београдскоме гробљу гроб Симе Сарајлије, приписујући то у заслугу уважсном нашем песнику-ветерану, Јови Илијћу, државноме саветнику, у пенсији Ако се не варам, ту је вест први саопштио београдски „Дневни лист,“ али је у брзо након тога морао донети и исправак, у коме сам Јова Илијћ вели, како је пок. Сарајлија сахрањен „ту негде“ близу гроба пок Возаровића а да ли је баш до „самог“ Возаровића то не тврди па чак и то наглашава како је њему „казао тако“ Иса Георгијевић, свећеник београдски итд.

Поводом те белешке читам и у сарајевском „Напретку,“ од 3. новембра, један оштар, ну, не бих смео рећи, и неоправдан прекор, свима који га заслужују, што се данас не зна гроб овог српског Тиртеја, чију је стогодишњицу од рођења му не

давно прославило васколико Српство, па се ето спрема подићи му и достојни споменик, видни знак признања и благодарности.

Како и сам знадем нешто по овоме, то држим, да неће бити без интереса, ако се по овој, по све немилој, истини проговори која реч, е да би се знало у чему је ствар, а и расветлила оволика наша нехатост, која је колико за прекор, толико и жаљење.

У неким својим рукописима нађох, не давно, још пре две године написан чланчић, под насловом „Незнани гробови“, који је баш говорио о гробу Сарајлијином. У потврду тога факта навео сам неколике податке, па ипак нађох да је угодније не обелоданити га, зар из бојазни, да ми се не замери, што пред припремом Симине прославе, износим нешто, што нити је пијететно, нити похвално за оне, који у првоме реду бише позвани да ово не дозволе.

Сад пак, кад се ово питање потргло на форум јавнога претреса, сматрам се ослобођеним од многих обзира, и ево ме да вам о томе саопштим, што је мени познато, након чега уверићете се, да је Сима доста идеалисао о својим сународницима, кад им на једном месту своје „Сербијанке“ пева:

Прије с' уме замрсјети може,
Нег' измјериш' све врлости Срба....

Мени се чини, да се сваким другим именом пре, но „врлошћу“, може крстити заборав гробова битних предака, од стране њихових потомака!

Године 1846. Сима Милутиновић живео је у Београду, као секретар „попечитељства просвештенија“ (тако се онда називало Министарство просвете). И ако не тако стар, (онда му беше 55. година.) Сима након свога бурно проведеног, несталног и патничког, управо поетског живота, у младости, живљаше у то доба повучен тихо у своме дому. С једне стране, очито незадовољан, својим положајем у служби државној у прилично незгодним материјалним околностима, с друге стране, оригиналан, бујан, поштен до идеала, а у неколико и несталан, управо чудан, он се не слагаше добро са ондашњом околином, која опет није довољно умела и хтела да оцени његову душу и награди његове напоре. Па ипак Сима је живео, дисао и умр'о као песник. Он је дочекао да својим очима види васкрслу Србију из ропства и он сам је био учасник тога напорнога труда, па одужив се пером, на онако сјајан начин, свима својима савременицима, оним див-јунацима, који ослободише Србију, он је бар с те стране био срећан и задовољан. Да видимо од куда се ово зна.

Помемуте 1846 године мој пок отац *Јевта Аврамовић*[1]) био је сиротан ђак у Београду. Препоручише га Сими Милутиновићу, као врло ваљана и честита младића Сима га узе себи у кућу, те га је хранио и издржавао као свога питомца. Старао се о њему као прави родитељ. Отац је тада помагао Сими у сређивању његових књижевних работа. Обично му је преписивао радове, које где растурене по ондашњим листовима, и часописима, као у „Грлици,“ „Гласнику“ „Забавнику“ Давидовићевом, и др. а тако исто преписивао му је и неке нештампане радове, међу којима, поред оригинала, беше и превода. При овоме послу — причаше ми отац — да је био врло пажљив, а имао је ванредно леп и читак рукопис, па се то Сими допадало. Он је живио у Симиноме дому као рођак, па су га обоје, — и Сима и жена му Марија „пункталорка“ — пазили и заволели. Бавећи се крај Симе подруг године дана, отац се, као младић, поред тога што беше осигуран у животним намирницама, још осећао поносан и срећан, што може живети у песничкој кући, крај овог разглашеног човека, чијом се поезијом онда толико усхићавао, да је чак и у старости знао на памет цитирати дуге пасаже из Симине „Сербијанке“. Овоме се није чудити кад се зна, с коликом је љубављу отац мој до смрти своје неговао у своме срцу класичну, нарочито старо-јелинску философску литературу, а у Симиној поезији беше толико много промесе класицизма и античке митологије.

„Кад би — вели отац — преписао који рад морао сам Сими прочитати, а он га је сравњивао са својим рукописом, да не би било грешака. Ја бих читао — особито поетске саставе — са осећањем и веома разумљиво, и са правилним прекидима, пазећи на ритму и на глас (удар). Сима би ме најпажљивије слушао, чисто притајаше дисања, па би ме често пољубио у чело кад би довршио читање, а дао би ми и бакшиш, поред плате од три рубље, коју ми је добровољно сваког месеца одредио.“

Из тога доба оцу моме остале су још и многе успомене о Сими, о његовим погледима и резонманима у многим стварима, које онда беху на дневноме реду, као и о његовоме животу у дому, које је он нама — својој деци — често приповедао, те их ја имадем неке и побележене.

Сима је брзо умр'о након тога. Ну и по смрти његовој осећај благодарности за учињена доброчин-

[1]) Бив. начелник у српском министарству спољних послова, раније професор, одлични знalац класичких језика и литературе, који је српску књижевност обогатио многим радовима на овоме пољу, главни сурадник „Подунавке“ и Ненадовићеве „Шумадинке,“ члан ученог друштва, командер таковског крста и т. д умр'о у Београду 14. Јуна 18-9. год.
Уредништво.

ства није се згасио у срцу оца мога. Он је и на даље остао један од правих и највернијих пријатеља Симиној породици, вазда готов да јој се свачим, кад затреба, нађе на помоћи. Ја се, као дете, опомињем, с коликим је поштовањем он увек говорио о госпођи Милутиновићки, Симиној „пунктаторци“, коју смо сви ми у породици сматрали као узор добродушности, отмености и честитости. Колико је био жалостан оних дана по смрти њезиној, тога се сви ми у кући и данас добро сећамо. И доцније, све до смрти своје, задржао је он најсветије поштовање према спомену, ових, толико му драгих покојника и добротвора, те га је по томе Симин син Драгиша[2]) окумио. Ја сам тако крстио сву Сарајлијину унучад.

Ну, ја одох далеко, да се вратим ствари. Разговарајући се често с оцем о Сими, увек га је тешко болело, што се не зна место његова гроба.

— „Ето, тако — говораше ми — данас, сутра славиће се успомена тога нашег великана, а ми, савременици, не обележисмо му ни гроба. Заиста то је стидно! Зар је то пијетет, и захвалност према напорном му раду, мачем и пером, око ослобођења Србије! Зар да се тако одужујемо сенима узоритих нам предака?

Увек га се сећам зловољна кад би о томе говорио.

Последњих година, кад бејах ђаком правнога факултета, често бих излазио с оцем у шетњу на старо гробље код цркве св. Марка у Београду. Старци се, ма и нерадо, хоће да мире из раније са смрћу, коју гледају близу пред собом Безброј очевих знанаца и другова почиваху вечни сан на томе вајкадашњем београдском гробљу, и он би радо излазио да походи њихове хумке, сећајући се њих, као и своје младости, и многих драгих успомена из прохујалога живота.

Једном — године 1884. у месецу мају — шетах се с оцем по гробљу. Он ме одведе на једно место иза данашњег звоника Маркове цркве.

— „Видиш — рече ми - овде је био сахрањен Сарајлија, баш у очи нове, 1848. године. Но овде су сад познији гробови, стари, који беху ту, прекопани су.[3]) И Симин гроб раскопан је. Сима је био сиромах. Није сахрањен у зиданој гробници, већ у простој раци Колико и колико пута говорио сам пок. госпођи Милутиновићки, да назида гробницу, или да бар место над Симином хумком огради. Али би ми она вазда одговарала:

— „Јевто, синко, нема се откуда, знаш, како се таворим.[4]) А ко би пре желио видети га у ограђеној гробници, но ја? Скинула би с душе један сињи терет. Али најзад, ако је Сима заслужан за род, нека му се потомци бар тиме одуже, што ће му гроб обележити пристојним обележјем, кад му се и онако за живота није одужио.“

„Бадава сам ја — продужи отац — након тога говорио и њој, и сину му, па ондашњим власницима у Србији, све је то мало помогло Није баш да сама Милутиновићка није била у стању подићи какву ограду, која би била обележје, где Симине кости почивају, али се мени чини, да је она очекивала, да ће се држава и потомци сетити Симе, и подићи му над гробом споменик. Како је била поносна именом свога мужа, одлагала је да сама учини оно што мишљаше да је света дужност потомака и Србије. Ну она умре, а не дочека да види остварену своју толико жељену наду. Тако је и остало. Гроб Симин стајаше занемарен, зарастао густом травом, док није дошло време, да га гробар прекопа, и учини место новоме покојнику. Сиромах гробар! Он и не сањаше, да су оне кости, које је наишао у томе заборављеном, упалом гробу, кости једнога великог и ретког човека, толико заслужног мужа по Србију, који је за своју домовину живео и осећао, мислио и радио, певао јој, славио је, и обожавао је. Па зар у земљи његове Илијаде не беше мира ни костима његовим? Славимо га речима, дивимо му се делима, а нисмо били у стању да му кости сачувамо, но их раскопасмо, и растурисмо! Жалосно, доиста жалосно!

Живо сам упамтио горње речи оца мога. Сећам се с каквим их је узбуђењем и болом изговорио. Све до смрти своје он је увек у приликама, осуђивао оволику нашу нехатост. Сећам се, да је многима ово причао, те не сумњам, да ће међу његовим живим ближим пријатељима бити многих, којима је ово познато. Једном приликом кад у нас дома беше очев побратим Љуба Ненадовић, сенијор наше књижевности, повела се реч о Симином незнаном гробу, и обоје су ово јако сажаљевали.

Али можда ће ми се проговорити, да је горња тврдња недовољан доказ, пошто се оснива на исказу једног човека, кога нема међу живима, да би могао потврдити цитиране речи за своје. Можда велим, бива и таквих. С тога треба још и ово да споменем

Отац мој водио је своје мемоаре, кроз пуних

[2]) Сада професор техничког факултета на великој школи београдској. — Уредн.

[3]) На старом београдском гробљу, код цркве св. еванђелиста Марка, услед велике оскудице у земљишту, које беше претрпано мртвацима, прекопавани су многи стари гробови да би за нове имало места. То је највише учинило да је тек пре неколико година одређено место за друго садање тако звано „ново гробље“ београдско.

[4]) Пок. Милутиновићка била је по Симиној смрти учитељица основне школе у Београду, а умрла је 1876. год.

тридесет и пет година свога живота. Брижљиво са педантном тачношћу бележио је он из дана у дан своје доживљаје, који данас показују чисту фотографију његове племените душе. На смрти својој он их је мени предао, и они се данас налазе код мене. На више места у њима има забележено о овоме нехату савременика и потомака према Симиним костима. Ја сам вазда готов да свакоме послужим и тим доказом, ма да мислим, да нема никаквих разлога овоме не веровати.

Факт је, доиста, да се данас не зна за Симин гроб. Узалудан је, да не речем и смешан посао, данас, након 44 године „проналазити" га, јер то никога ни најмање неће оправдати, пошто нам је дужност била сачувати га, сећати га се, преливати га; обилазити, и палити на њему свећу, а не раскопавати и растурати га.

Још и ово. Године 1886. бавећи се преко лета у Новоме Саду често бих се састајао у пивници дунавске паробродске агенције, с пок. српским романсијером Чика Јашом Игњатовићем Он је знао Симу Милутиновића добро, живио је крај њега у Будиму 1838. године, и дао је доста вредних и оригиналних података о тамошњем животу Симину.

И чика Јаша је обожавао Симу. Тужио је и он што му се заборавио гроб Ја сам му причао ово исто што горе исписах, а Јаша ми је тада говорио, да он дошав у Београд након не пуне године после Симине смрти већ није могао наћи Симин гроб! Нико му га није знао показати. Ово потврђује и проф. Вуловић у „Годишњици" 1878. год.

— „Ама, реци молим те Јевти — говораше ми тада Јаша Игњатовић — нека се он и Ненадовић, и још који од виђенијих Симиних знанаца и пријатеља састарају, те да се онде, где је од прилике гроб Симин био, загради једно место, и нека се назначи то за његов гроб. Ако и није баш то место где почива Симо, оно није далеко, но негде ту у близини, јер ће грдне бруке бити да се обазна по свему Српству како београђани не знадоше сачувати боравиште вечнога мира дичнога Симе"....

Ето, драги господине, то сам имао споменути вам у хатар истини по овој ствари, јер налазим да су прекор и осуда, коју је по овоме изрекао сарајевски „Напредак" умесни и оправдани.

Говорећи критички о Симину раду, један наш литерарни есејист вели: „да традиција чува име песнику као ћивот мошти светитељске". Да, тако је. И ако је и једноме песнику традиција име сачувала, Сими је најславније. Ко не зна данас у Српству за Симу, а колико га је њих читало? Али у колико је то похвално, је ли можда Сима заслужио од савременика и сународника својих да му очувају место, где вечити сан борави, и мир његовим јуначким моштима? Је ли то пак било нешто тешко, или немогуће? Је ли достојно његова имена, и нашег признања, да му сада „изналазимо" гроб, као оно мумије египатских царева?

На сва ова питања ја ћу да одговорим, а у једно и да завршим ово писмо, речима из Симине „Сербијанке":

„Расплакаше с' и прадедов' мошти,
Вјековечно л' тужбоваће с' на то!...

Са српскога Косова шаље вам срдачно поздравље

У *Приштини* о св. Архангелу Михајлу 1891. г.

Сима Ј. Аврамовић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Задру су изишле „**Песме Јосипа Берсе**" у лепој збирци, у којој су скупљене песме овога младога песника, што су до сада излазиле по нашим сувременим листовима и месечним часописима. Како је Берса један од оних младих песника наших, који заслужује свачију пажњу, то ћемо се на његов рад у једном од идућих бројева боље обазрети и опширније приказати ову лепу збирку млађанога овог песника.

= У Задру је изишла књижица у спомен архимандрита крчког *Јеротија Ковачевића*, који је недавно преминуо. У књижици овој прича нам манастирско братство живот и рад овога пуног врлина архимандрита и заиста се братство манастира Крке с правом може подичити њиме, као манастир Крупа са гробом архимандрита Герасима Зелића, и манастир Драговић са пок. Лукијаном Мушковићем.

= *Душан Рогић*, некадањи уредник „Српског забавника" у Загребу, написао је и у накладн књижаре Валожићеве у Београду на свет издао три своје приповетке под натписом: „**Три листа из живота**", а натписи су појединим приповеткама: „Проклет му пород", „Другарице" и „Женска ћуд". У београдској „Српској застави" изишао је приказ те Рогићеве књижице, у којем се хвали пишчев језик, али рецензенат са самим приповеткама није задовољан.

= Земунско „Ново време" доноси у своме 90. броју оцену Грилпарцерове „**Сафе**", што је изишла у нашем листу и засебно у књизи у српском преводу Јов. Грчића. Интелигентни писац ове оцене признаје да је Грчић врло добро превео и с много труда израдио овај посао, али држи да би Грчић оригиналним радовима куд и камо већу услугу учинио књижевности, него као преваћач. О самим пак Грилпарцеровим пословима вели оцењивач: „Грилпарцеровим делима фали она умиљатост, која одликује дела Хајнеа, Бајрона, Змаја Јовановића, Петефија, Пушкина и др., која те сили, да се још једаред на њих вратиш; он нема дубљину мисли и ширину посматрања Шилера, Гетеа, Шекспира; он не уме дубоко да пледа у карактере као провазиста Гибон и Меколи или Тацит; он у опште не загрева и ако му нико величину духа и симпатичност особе није ни за живота ни после смрти одрекао. Грилпарцер је можда највећи или најбољи *аустријски* песник и драматик, али нешто више него добар *немачки* песник. И ако је Грилпарцер преко 50 година писао и певао, на бини га је тек Лаубе омилио, дочим га је тек пре кратког времена др Лудвиг Сингер приказао као песника, који се са Шилером и Гетеом барабарити може, што свет свакако до сад није знао."

— Лав Толстој изјављује да он допушта свакоме његове књижевне радове да преводи ма на који језик и да издаје на свет, а не тражи за то никакве награде. То важи и за све оно, што Толстој буде од сада писао и издавао. Повод је овој изјави грофовој то, што се многи на њега обраћају с молбама за допуштење, да могу овај или онај рад његов превести и обелоданити на туђем којем језику.

— Бугарски књижевник Петар Иванов превео је на бугарски језик Његошев **„Горски Вијенац“**, и с тога је одликован од кнеза Николе Даниловим орденом III. степена.

БЕЛЕШКЕ.

(**Промоција.**) У суботу 9. нов о. г. промовисан је на универзитету у Грацу наш пријатељ и сарадник г. *Владимир Тројановић* за доктора целокупне медицине Нека би био од користи српском народу и као лекар и као књижевник!

(† **Едвард Роберт Вулвер-Литн**), син славнога енглескога писца и државника, умрьо је ових дана у Паризу. И он је био писац и радио је много под псеудонимом „Овен-Мередит“. Ми га нарочито с тога спомињемо, што је он г. 1861. за време свога бављења у Србији, издао збирку српских народних песама у енглеском преводу. Иначе је писао песме, басне и написао је биографију свога славнога оца.

(**Нов добротвор.**) У Госпићу је 17. окт. о. г. преминуо *Исо Вујиновић*, који је своју кућу у вредности 12.000 фор. са вртом и што остане по исплати легата оставио на оснивање фонда, од куд ће се подићи и издржавати *српска школа.* Осим тога завештао је 2000 фор. на ђачке стипендије. Слава му до века!

(**Текелијн фонд.**) У последњој седници управног одбора „Матице српске“ јавио је председник „Матице“ Милош Димитријевић, да је у смислу одлуке скупштинске предводио депутацију ради предаје текелијног фонда на руковање „Матици српској“. Чланови су тој депутацији били: Александар Стојачковић, др. Милутин Татић и секретар друштвени А Хаџић. На образложени говор председников одговорио је министар просвете и црквених послова гроф Албин Чаки, да ће он ту целу ствар сам лично проучити и по правди и правици је решити.

(**Др. Ватрослав Јагић**) изабран је за члана академије у Монакову.

(**Професорски испити**). Супленти ср. карловачке гимназије, сарадници нашега листа г. г. *Светислав Коларовић* и *Радивој Врховац* положили су недавно у Загребу професорске строге испите. Живели!

РАЗНО.

(**Кнез Никола и песник.**) Са Цетиња достаља нам један пријатељ нашега листа ову анегдотицу: Једнога дана тражио је један песник црногорски од витешкога кнеза Николе I. да му дадне нешто новаца, јер су му потребити, а витешки кнез на молбу песникову одговорио је овако: *„За философе и пјеснике шта су паре?“*, пак је онда додао ове стихове:

Гадни метал обрљани
Тамо амо што се снује:
За злу срећу и за немир
Човјечанства он се кује.

После два дана дарова кнез песнику тражени новац.

(**Наученачка ревност.**) Сав свет мисли, да је расејаност нека особеност наученака, нарочито великих наученака. Но то управо није расејаност; њих само једна мисао тако обузме, да их се све друго, што се око њих збива, ништа не тиче, са свим је дакле појмљиво, кад ко, који је у такву стању, заборави и јести и пити. Расејаност напротив је оно стање, кад ко на свашта мисли а не може да дође до јасна закључка те не може да оствари ни једну од идеја, које му лебде пред очима. Но ти одиста расејани ретко ће заборавити да подмире телесне своје потребе па и то их разликује од оних других. Кога дакле мисао једна са свим обузме те је он тежи да изведе, никако се за њ не може рећи да је расејан, него је такав само онај, који у исти мах мисли на много што шта, по чијем мозгу мисли хаотично јуре тамо амо. Међу велике оне наученаке, који ништа и не виде и не чују, шта се око њих дешава, кад идеја каква њима овлада, спадао је и Хајнрих Олберс који се истакао својим испитивањима и открићима на пољу астрономије а и на пољу медицине се прославио. Умрьо је у Бремену године 1840 О њему се приповеда ово: Једаред му затреба нека књига, коју је у својој библиотеци узалуд тражио. И не узимајући на ум, да је гологлав и да су му на ногу само папуче, оде од куће па се по највећем пљуску пожури до некога свог пријатеља, да од њега позајми ону књигу. Но ни тај је пријатељ није имао, али му рече, да се та књига може добити у варошкој библиотеци у Хамбургу. Кад је то чуо Олберс, седне онако гологлав и са скроз мокрим папучама на тарнице, које су случајно у Хамбург ишле па се одвезе онамо. У залуд га је пријатељ опомињао, да се бар обује и да метне шешир на главу. У Хамбургу му се најзад жеља испуни, те се славни наученак после два дана непрекидна пута врати у Бремен, да настави свој посао.

(**Добра правила за живот**) наштампао је једаред славни велетржац Астор у Њујорку († 1848.) те их у форми плаката раздао својим муштеријама. Ево тих правила: Храбро се борите у животу. — До најмање ситнице испитајте свој рад. — Врзи будите у сваком послу. — Добро употребите своје време. — Лагано промишљајте, сигурно се решите, — Смело тежите све напред и напред, — Стрпљиво сносите што вам задаје невоље. — Непорочност нека вам је света. — Слагати немојте никад. — Не правите непотребна познанства. — Не покушавајте никад да изгледате више, но што јесте — Уредно плаћајте своје дугове. — Не цицилучите с новцем, кад је нужно. — Избегавајте јака пића. — Не рачунајте никад на случај. — Не клоните никад. — Најпосле: Радите ревносно па можете бити сигурни, да ћете успети. — Ко по тим правилима ради, зацело ће у свету постићи оно, што се зове „прокопсати“.

(**Само савесно.**) Неког врло савесног полицијског служитеља, упита пријатељ да ли је био у позоришту. — Јесам, — одговори овај — ал те „Разбојнике“ нећу више ићи да гледам, то им добар стојим. — А због чега? — Та иди молим те; седим тамо, гледам оног Фрању Мора, а не смем да га ухватим и затворим. То је против моје савести. А, ја, није то за Петра.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 48. У НОВОМ САДУ 1. ДЕЦЕМБРА 1891. Год. XVIII.

НА КОСОВУ.

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

„Гледа тамо па мисли назада,
Како красно бијаше некада!
Осети се српске царевине,
Српске славе, српске госпоштине“.....

Бранко.

Гробницо славе српске, попришште бојне страве,
Где бели Немањин ор'о поносно гнездо вио;
Векови тавни су прошли, ал' слава твоја није —
Гуслар ти име чувао, и очај-сузе лио!

На теби царство паде, но спомен оста живи,
Да пламом зубље вечне кроз дугу нојцу сија,
Да буди златне снове, и груди крепи ломне,
До истрај бољих дана ловор ти венце свија!

Косово, славо српска! Косово, рано љута!
Сад цвеће тво'е берем, и гледам места света,
Где силни витези наше, бранећи цара свога,
Да вечном славом живе кроз бурне стотине љета!

Груд ми се млађана стеже, и болом срце бије,
Око се сузом мути на поглед рујина стари'.....
То беху сјајни двори негдањих владара наши'
И храми велелепни, ризнице, и олтари!

Па где су владари славни, где злато с тронова њиних?
Где бојно оружје светло, где силни копљаници?
И где је Милош, Иван, и добри царе Лазо,
И златне челенке наше, и љути оклопници?

Зар сêдо време није штовало спомене њине?
Зар зраке дела таких самрт и вечност гаси?
Ил им је награда цигла, што робље Косово има,
И што Ситницом теку још сузе и уздаси?

Ал' ћути Косово равно, то неокајно гробље,
Само што ветар хуји с Голеша и ледне Шаре,
И брза Ситница шуми, а Лаб се бистри пени,
И дивља купина цвета кроз дворе и олтаре....

Сведоци прошлости седе, ви нêме рујине суре,
Време је моћном руком сравнило мраморје ваше,
А хумке гробова светлих још мрски туђин гази,
Јоште су само снови заветне жеље наше.....

Ја бих ти песму сплео, Косово, славо наша,
Ал' песмом име твоје нову нам зору дало,
И света песма ова од бисер суза српски'
Дигла је понос, веру, и кад је царство пало!

Ти лепшу песму чекаш, осветни звуци њени
Мелем би благи били љуто ти рањених груди. —
Ти песму слободе сневаш (дуг ти је санак био!)
Песму што каје старе, што Марка заспалог буди!...

Но стан'те, косовски ветри! Песма васкрслог рода
С Авале, са Ловћена потмулом јеком звони,
К'о оркан подземни тутњи, јуначке гробове тресе, —
Њу ђениј Српства пева, и наши батаљони!

Приштина, 18. септембра 1891. **Сима Ј. Аврамовић.**

МОЈ ДРУГ.

Црта из учитељскога живота.

Написао Миливој Чудомировић.

(Наставак.)

II.

Дивно је неумрли Бранко рекао:

„Дан све данка, светац свеца,
А недеља недељицу,
Месец гони све месеца,
А година годиницу.“

Све пролази једно за другим у неповрат. . . .

Па тако и дани милог ми детињства ишчезоше као у сну.

Животом новим почео сам живети сад. Жеља моја и мојих родитеља испунила се, јер постадох учитељем.

Учитељ. . . . Ми учитељи најбоље појмимо то свето, узвишено, али у једно и по тешко звање.

О радости моје, кад се први пут видех у школи, окружен малишама, који жељно очекиваху речи из уста свога новога учитеља! Беше то свечан тренутак за мене . . Та ти већ знаш, јер си и сам уживао радост исту.

Свршили смо заједно, па смо и сад ето у близини. Посветили смо цео свој живот... народу. Још у заводу заверисмо се, да ће нам једина девиза бити: све за народ. При том остајемо. Како смо до сад успели а и у будуће, — време ће показати.

Од кад се упознасмо, били смо увек једно другоме искрени и верни. Кад се један радовао радовао се и други; кад је један певао, певасмо обојица; кад је један био не весео, и другом није до весеља било . . . Та знаш већ и сам.

Но и том нашем ђачком животу дође крај. . . . Позиву своме морали смо следовати. После неколико година опет нас је ето судбина зближила. Једва једном опростих се малена села Б. те добих ето Д

Много сам ти препатио, друже, од кад учитељујем. Јаде своје никоме нисам казивао, па ни теби самом, јер неби прилике за то. А држао сам се и оне мудре изреке: да најбоље сносе своју беду они, што ју умеју скрити. Но данас не могу више тајити, бар од тебе не. . . . Саслушај ме, молим те, не би ли ми души лакше било!

Премда сам добио малено село Б , где да обављам свето звање своје, ипак бејах за довољан.

— Но што се већма зима примицала, све се већма осећах и ја усамљеним.

Сваки се то скрио испред ветра и’ хладне јесење кише у свој стан, па тамо ћерета са својима.

А ја? . . . Кад пустим децу кући, па уђем у своју собу, осећах се као у затвору какову.

Ручавао сам у крчми. Крчмар беше у једно и трговац и то беше једина кућа у Б., где сам одлазио, иначе од интелигенције не беше никога.

Посећавао сам више пута и куће сељачке, те сам тако имао прилике, да упознам живот њихов, а у једно да их што боље опријатељим са школом.

На скоро сам увидео да би најбоље било за мене, да се оженим.

Али с којом?

У околини мојој беше девојака, али се ни за једну нисам могао одважити.

Даринка. . . . шаптао ми је неки унутарњи глас.

Њу. . . Сав сам претрнуо, кад сам је се сетио.

Шта, зар њу? . . . питах се сам.

Њу . . . одговорио ми је увек унутарњи глас.

Миље неко пролазило ми је телом, кад год сам погледао на ловачку торбу, која је о зиду висила, а коју је она извезла и о крсном имену ми, последње моје године у заводу, поклонила са речима:

— Растаћемо се, па ево ти поклон од мене, који ће те сећати мене и дојакошњег нашег живота.

Сећам се и сада онога тренутка кад ми је торбу давала. . . Прихватих јој руку и осећах како јој рука у мојој задрхта, а кад је погледах, видех јој зажарене образе, а и сам осетих неки жар кроз тело своје, уживах дотле неко непознато миље, хтедох . . . не знам ни сам шта сам хтео, јер тек што сам јој рекао:

— Хвала ти Даринка . . . ње нестаде

из одаје . . . Тај тренутак никада никада заборавити не ћу.

То беше први наговештај наше искрене љубави. . . Од то доба осећао сам другу неку љубав према другарици својој.

Па кад погледим на онај мио дар . . . а мене нешто текне, ватра ме нека обузме, а ја се сетим ње и оног никад незаборављеног тренутка.

Бадава одвраћах своје мисли од ње. али заман. . . .

Кад год сам мислио на женидбу, увек ми је она у памети била.

Еј, кам среће да је могу својом назвати!

Ове године и онако ће свршити за учитељицу Да је одмах узмем, да и не позна трновиту стазу учитељскога живота, на којој тек по где који зрачак среће сине.

Чекаћу је. . . Њу ћу чекати . . .

Гле, толико времена проведох заједно с њоме, па јој никад не рекох, да је волем, да ћу само онда сретан бити, ако она за мене пође.

III.

Прву сам се годину промучио свакојако. . . Истина било ми је тешко провађати млађане дане у забитном сеоцету међу усамљена четири зида али помисао на Даринку крепила ме, те нисам очајавао.

Прође прва година мога учитељевања.

Настала је вакација.

Одлучио сам био, да је испросим од оца, јер је и она међутим свршила, као што знаш, те добила место П. код свога оца, у ком проведосмо нас двоје сретне детињске дане.

И једнога дана упутим се у П., да јој кажем, шта ми је на срцу, па да чујем, шта ће ми она рећи.

Неко ме миље обузело, кад сам ушао у своје родно село . . . Стрепио сам, а нисам знао ни сам, зашто? Час осећах телом врућину, а час неку језу, као кад човека потајна грозница хвата.

Кола сам оставио у крчми, а сам се упутим у школу, да посетим свога друга учитеља, па после к њој, јер је и онако становала код свога оца.

Каква промена! . . . Нема ту више оне мале школске зграде, у којој сам први пут угледао светлост дана, већ на место њено опружила се подугачка приземна школска зграда са два улаза.

Кад сам ушао у ходник. осећах неку малаксалост, ноге ми поклециваху, и таман да закуцам на врата, отворише се ова, и ја угледам пред собом место друга учитеља. . . њу, Даринку, јер сам погодио баш њен стан.

Свест ме остави, снага ме издаде и ја клонух на оближњу столицу.

— Милоше, Милоше, шта ти је?! . . . питала ме је, али ја јој не дадох никаква одговора.

— Милоше, освести се, ти си код мене.

На те умилне речи њене освестих се, обазрех се по соби, и видех, да смо сами.

— Даринка, јеси ли здрава?

— Хвала Богу! него теби је јако зло...

— Боље ми је саде.

— Боље!?

— Да, боље ми је, јер си ти ту.

— Али си јако блед нешто. . . . тек ће она.

— Ништа за то, оздравићу ја, кад си само ти ту. . .

А у ње зажарили се образи, хтеде нешто рећи, али се збуни. . .

— Даринка, сећаш ли се онога тренутка кад си ми о мом крсном имену дала дар. Од онога часа ја немам мира, за то сам и дошао, да ти кажем, што ми је на срцу. . . да ми будеш сапутница у животу, јер те волем, волем више свега на свету. . . .

Да ли ми је одмах шта одговорила? не знам, тек само осећах њен врели дах на хладним устима својим. . .

Кад се освестих сасвим, чух јој умилне речи:

— Милоше, само ћу твоја бити.

— Самоћа ми додијала у оном пустом селу, те се наумих још лане оженити. Тражио сам себи прилике у околици својој, али не нађох, а неки унутрашњи глас шаптао ми је свагда твоје име. . . Ја ти ето рекох. . . Ти хоћеш. . . О да лепе среће за нас!

— Благо нама!. . ускликну она.

— Видиш, у овом селу проживесмо прве сретне дане, па овај дан постао је круна свију до сад сретних дана наших. Да ли си ме се често сећала, кажи ми право, сад не мораш тајити?

— Милоше, Бог ми је сведок, јесам; па сам се и заверила, да ћу само за тебе поћи, а у случају, да ме не иштеш, то јест да ме не волеш, је бих те опет волела ма и

*

тајно. Казала не бих никоме, али се ни удала не бих никада.

— Зар тако, срећо моја!

И пригрлих је на груди своје, као да знађах, да ми је у том тренутку сва срећа.

Право је неко реко: „Који нектар може бити тако сладак, као пољупци са свежих, као роса, усана младога створа? као погледи из очију девојчета, чије груди први пут надимље љубавна жудња? као њезине збркане па ипак разумљиве речи, налик на цвркутање младе птичице, што би из свега грла запевала, па не зна да погоди прави глас?“

То љубавно миље појми само онај, који од свег срца љуби и коме се са истом мером враћа.

Тако беше код нас, јер ми се љубисмо свим срцем свим жаром млађане душе наше. . . . И ми се разговарасмо још дуго, а све о будућој срећи својој. . . .

Кад сам рекао Даринкиној матери, да сам рад Даринку за супругу да узмем видех да јој би мило. но ипак јој се у оку заблистала суза, те рече:

— Милоше, познајем те добро и знам, да би вас двоје сретни били . . . али не могу ти ништа казати, док јој и отац не дође.

Тек после подне дошао јој и отац из О. камо је послан отишао био.

Чим смо се суочили, видех, да ће бити све у залуд. јер ме није најпријатније предусрео.

Кад сам му саопштио рад чега сам дошао, намрштило му се чело, те ми рече:

— За то ниси морао долазити.

То беху злокобне речи по мене. Зар њу, Даринку, да не добијем. Једва се одважих после тога одговора, те га запитам:

— А зашто?

— За то јер си још млад, па још ниси расудио, шта је то брачни живот, и да ли би ваша брачна свеза била сретна или не.

— Где је љубави, ту и среће има . . . рекох ја.

— Мислиш! . . . Истина да је при женидби и удаји љубав главно, али ни ње не може бити, ако се нема довољно средстава за живот.

— Да нисам то имао на уму, не бих се ни одважио, да запросим од вас кћер, али знајући да ће нам моја заслуга довољна бити. ево вас молим, не убијајте срећу ни моју ни њену. . . .

Хтео сам још да га молим. да нас не унесрећава, но ми он прекину говор са речима:

— Окани се ти ње, па ако хоћеш да се жениш, тражи себи другу прилику, ја ти моје кћери не дам.

— Не . . . дате!?

— Не дам.

— По томе могу закључити, да ви омаловажавате учитељско звање?! Па што сте онда образовали вашу кћер за учитељицу!?

Ту плану гњевом, те рече:

— Доста је! . .

Нисам се дао застрашити. . . Понос према звању не даде ми да ћутим, већ рекох:

— Жалосно је то што чух. . . Та ви треба споразумно с учитељем да делате на народној просвети, а ви . . .

— Не чујеш . . . доста је! или ћу те сад избацити на поље . .

— Није нужно . . . рекох. . . Можда би се окужили, да ме се дотакнете. . .

— Гле још ме једи. . . Исти отац. . .

— Сад и појмим за што се није могао с вами да сложи. . . У осталом идем да ме се опростите, а и да утишам гњев свој, јер бих вам. могао и што више рећи, а нисам рад. . . Старији сте човек. . . С Богом. . .

С тим речима оставих кућу свештеникову, а у њој и срећу своју.

Нисам чуо, да ли ми је отпоздравио.

Срећом нисам се сукобио ни с Даринком ни с матером јој.

Био је то велик неочекиван удар за мене.

— —

Док ми је Милош ово говорио, сетио сам се призора на гробљу, кад је Милош рекао њеноме оцу.

— Зар је морало тако да буде? Ко је томе крив? За цело. . . Ах, не, не мора нико знати . . .

А овај је као нем кип без крви и меса стојао, те као да се и сам кајао, али је било касно.

Шта да радим? Коју да узмем?

Та ми се мисао непрестано врзла по глави.

Јесен је у велико настала. Зима се ето приближује, а ја још самац

Коју да узмем?

Ах, Даринка, никад те заборавити нећу. . . Твој отац. . .

Ту уздахну, и обриса сузе, које му се у очима заблисташе.

После подуже почивке продужи даље.

(Свршиће се.)

У СВЕТУ.

„Иди, наше дете“ — рече, отац — мати,
„Стичи знања, наш нек благослов те прати“
И ја се одрекох о чем до сад сања'
И задрхта срце, пуно поуздања
Откидох се од њих, ост'о сам у свету.
Тек на прагу жића, дете у полету.
Сама суза кану — збогом, стари свете!
Ох, врат'е ми доба, кад сам био дете!

Иза мога села бресне врбе оне,
Кад пастири крај њих, с поља стада гоне;
Па кад вече дође, а ветар мед грање,
Па се чује ромор, чује шапутање!
Шапат иде тихо од гране до гране —
Из села се чује цика и ћемане.
Онда све ућути — ни птице не лете,
Ох, врат'е ми вече, кад сам био дете.

Имао сам деду, кад сам био мали,
Оца, браћу, — та све, па сви ме миловали.
О, а ови људи, па њихова лица,
Гледају ме мрачно, као да сам убица.
Ја сад никог немам, ни друга ни рода,
Ја сам сам у свету, као дрво без плода —
Као брод на мору, без крме без мете —
Ох, врат'е ми веру, кад сам био дете!

Куд год се окренем, пустош са свих страна,
И пољана моја плугом узорана!
Којима сам некад почив'о сред крила —
На крај села ено, неколко могила.
Зар је пусто гробље моја прошлост цела,
Па ни с ким зар више да немам удела;
Нико зар на чело, да ми руку мете —
Ох, врат'е ми доба, кад сам био дете!

Карловци.

Бошко Петровић.

УПОЗНАЛА СЕ!

Хумореска од Алекс. Ландбергера.

„*Поштованом господину Нићивору Себирадићу, Беч!*

Ако вам се, непознати господине и пријатељу, данас-сутра штогод неповољно деси; ако вас једна госпођа веома *грубијански* нападне, то изволите ову непријатност приписати узроку, што је мајка природа благоволила нас двојицу подједнаким обликом створити, тако, да, — ваљада, — као какви *близанци* изгледамо Иначе ја не би умео себи растумачити овај чудновати случај. — Како се та госпођа зове, то не знам. — Нисам управо ни имао толико времена, да је за њено „часно име“ упитам; али како изгледа, то ћу вам казати: грдосија, . . *монструм*, . , . проседа, . . . плавих очију — Не би се до душе смео заклети, да су баш *плаве*, јер се из гојазних образа а испод големог шешира тешко и видети могле, али би ипак рекао, да су некако водено-плавкасте . . . Могла је бити између 40—45 година, а можда је и старија, али на што да са оваком тврдњом начиним *вама* још више посла? Приметио сам, да има по моди дугачке, шиљасте нокте. Чувајте се дакле, драги г. Нићифоре Себирадићу, јер при првом састанку *ископаће вам за цело очи!* Да богме, да ће јој то доцније жао бити, али, шта ви имате од тога, кад останете слепи? Чувајте се, дакле, ја вам пријатељски саветујем!

Ја не знам, ко и шта сте ви, поштовани непознати господине, само ми је ваше име и презиме познато, и сигуран сам, да личимо један на другога, као једна бундева на другу. —

Чујте дакле:

Седим ја јуче око четир сахата по подне безбрижно у колима трамвајским и возакам се пут опере . . .

Баш испред опере уђе у исти вагон *она*. — Морало је муке бити, док се у кола успела, јер је сва запурена била, а кондуктер је дувао, као кад човек диже терет од каквих стотинак кила.

На срећу те није вагон био препун. Она се *докотура* до близу мене. а ја, — признајем: мање из галантерије, него из неке чудне бојазни, — устанем да јој моје место уступим. Но међу тим мој сапутник преко пута од мога седишта диже се, и она се сруши на ону клупу, да је све пуцало под грдним теретом. Још јој не могох у лице загледати, јер је између нас стојао кондуктер, дајући јој билету и примајући свој бакшиш. Сад се он извуче и ја таман да загледам у ову колосалну хрпу меса и сланине, кад али она ме оберучке ухвати за руку и гласом, — веома налик на какву разбијену шерпењу — узвика:

„А, добар дан!... Добар дан, драги мој *Себирадићу!*... Мило ми је, да се овде нађосмо!... Како сте?... Шта радите?..."

Наравно, да одмах хтедох протисловити, и казати, да се она вара у мени, да ја нисам онај Себирадић, кога она мисли, и да јој је сва радост излишна, али — она ми не даде до речи доћи Господине, мора да ђаволски личим на вас!... Она ми још већма притиште моју јадну руку и као каква добра воденица зачегрта: „Да богме, да није ових кола, не би ни имала ту срећу, видити вас! Тако морам случају благодарна бити, да се нађох са старим својим пријатељем... Леп пријатељ до душе, мој господин *Никифор*, не да се никако ни видети!..."

Отуда ето знам, да се ви зовете *Никифор*. — *Никифор Себирадић;* јер кад јој се срце почело раскрављивати, стала ме је увек *„својим Никифором"* зивкати. Најпосле улучим један моменат, кад је одахнути морала, те брже боље почнем: „Али милостива, извините..." „О, извињења," — прекину ми она реч, — „не примам, бар овде не, у колима; док се опет једном сетите моје куће, тамо..." И опет поче воденица свој посао. — Заврши са питањима: „Па како су стари? — Је ли отац још болешљив? — Шта ради тетка Јула? — Чујем да ће овог лета у илицу?"

Шта сам могао чинити? Сви сапутници почеше нас мерити од главе до пете. Неки се смешкају, неки боме и љуте. Па ако ја сад уједаред грунем: „Нисам ја тај, за кога ме ви држите!..!" Дигла би се читава галама! Дебела госпођа била би бламирана, али и мени не би било баш најугодније. — Наумим дакле, *да вашу пуноважну пријатељицу*, господине *Никифоре Себирадићу*, не извргнем под смеху и — учиним се, као да сам *ја* збиља — *ви!* Колико сам у таквој прилици умео одговарати на њена силна питања, учинио сам, да богме, да се сви ти одговори састојали из невиних' „о, да како, да како!" или из дипломатскога: „хм, хм," или из обичнога „јесте," или „није;" у кратко, лавирао сам, колико сам боље умео.

Али сад ми не да ђаво мира! Мој природни несташлук победи, окуражих се, и, враг зна, од куда ми на памет паде, али кад ме она ослови: „а мила, лепа *Милчица*, како она? Па њен добри, ваљани *Тома*, је л' он здрав?" бубнух ја тек онако:

„Шта, зар то не знате? Па он је *умро!*"

„Ко?" цикну она и *хтеде* ђинити.

„Па *Тома!*"

„Исусе спаситељу! Је ли могуће? Та нема ни три дана како сам га видила Здрав к'о јелен."

„Е, па шта ћемо! Капља..."

„Ох, Боже мој, Боже мој! Шта ти је човек на овоме свету!" — зајаука мекосрца госпођа, не марећи за гунђање осталих сапутника. Па јадна *Милчица!* Јадна женица! Шта ли ће она сад сама без свога друга!?"

У кратко, драги господине *Никифоре Себирадићу*, ја увидех, да сам *велику глупост учинио*. И баш стадох размишљати, како би се из ове неприлике најкраћим путем извукао, али ме она снажно повуче за руку. „Хајдмо, хајдмо!" кроз плач и јецање рече и чудноватом брзином устаде. Кола су се зауставила баш код цркве светог Павла. „Ето, ту је одмах стан јадне *Милчице*. Хајдемо к њој! Морам је походити! Јадна женица!"

Ја хтедох стругнути; те имам врло важна посла, те доћи ћу доцније, и томе подобна,... али узалуд! — Она не може, вели, ни корака *сама* даље, морам ју водити. Страх јој ноге пресекао; морам ју уз степенице попети; та сирома *Тома* био је и мој, т ј. *ваш, господине Никифоре Себирадићу*, — присни пријатељ и т д. и т. д.

Еле, морадох је полако извући из вагона, и допратити или боље рећи довући до куће у којој „јадна удовица" станује.

„Фала Богу, ту смо!" уздану она пред неким вратима, што је врло нужно било, јер ја нисам знао *где* жртва мога уморства станује. Али сад ме сопаде мртви зној... Шта ћу сада? Ваљда тек не могу са овим колосом ући у кућу, и стати пред онога, кога сам из обешењаклука *каљом уморио?* Па онда, ко ће овај терет уз степенице испети? Ја тек не!! Чудновата ситуација, заиста! У тај мах силе се неки човек низ степенице, и тек што га моја непријатна сапутница угледа, дрекну из свег гласа: *„Тома!"* — и сруши се онесвешћена на мене.

Срећа, те сам се некако леђима о дувар одупр'о, јер иначе срушила би и мене доле.

Онај господин прискочи ми у помоћ. Дошао је из горња боја, она га видила, дрекнула: *„Тома"*, — — еле то је без сумње баш главом тај *Тома*,

кота сам ја мало пре онако немилосно уморио. — Упита ме: шта то све значи? А ја брже боље: „како сам ову госпођу баш пред кућом нашао... Позлило јој... Хтела је у кућу...“ — Срећа моја, те ово није био „*неверни Тома*“, него ми још лепо захвали на помоћи, дозва слугу, — крепка људе скара, — и са његовом помоћу једва ме курталиса моје много теже половине. Ја одјурих — наравно по лекара!! — и сретно умакох!

Ето, то је моје житије, драги господине *Нићифору Себирадићу!* Ако вас дакле ових дана каква напаст снађе, извините, али ја нисам томе крив! — Крива је наша једноликост, која је омогућила, да се ваша милосрдна пријатељица у мене *уаознала*.

У осталом, кад пређе прва бура, и ви срећом не останете слепи, поздравите ми љубазно моју компактну сапутницу и реците јој, да јој желим: *још педесет кила сала!*

Ваш непознати „*Уаовнашu*“.

12. јануара 1891. **Васа Крстић.**

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ.

(Скупља их по Херцеговини Ратко Миљановић.)

1.

Бог убио млад чобане!
„Боље нама с тобом бјеше,
„Док с' не бјеше оженио:
„У планини траву пасле,
„Под омором пландовале,
„А с извора воду пиле,
„А пошто с' се оженио
„Око куће траву пасле
„Под креветом пландовале
„Из корита воду пиле!“

Уза сваки се стих припијева: „ледом — ледом!“

2.

Дјевојка је босиљак сијала,
Долом смиље, а брдом босиље.
Што под водом то је подводњела,
Што над водом то је заљевала
Свако га је јутро заљевала.
Једно јутро не даде јој мајка
Вет послала брата најмлађега,
Да обиде смиље и босиље.
Братац оде па се одмах врати:
„Два ти, сејо, струка увенула:
„Мајци смиље, а драгом босиље“

Ова се пјесма пјева махом кад сватови иду по девојку и кад се враћају натраг.

3.

Ја пошетах зеленијем лугом
Са дјевојком, невјернијем другом,
Свезах ђога за јелу зелену
А ђевојку на десницу руку.
Мало тренух, ал' се брзо пренух:
Кад ђевојке на десници нема
Ни ђогина за јелом зеленом.
Умаче ми лијепа ђевојка.
Ћерах трага до Новог Пазара,
Кад ђевојка по Пазару шета,
Вода коња у десници руци.

4.

„Ој Росанда, ој моја ђевојко!
„Не виј косе, не чешљај се често,
„На селу су ашик момци на те.“
„Нек су ашик, ја на село не ћу,
„Вет ја хоћу равној Посавини,
„Ћено расте вино и шеница,
„Ће се јаве на буљуке овце,
„Ће се купе на целеп говеда.“

5.

Шета Новак Дебељевић
По пазару царевоме,
Сабља му се помаљаше
Кроз џепове од доламе.
За њим Туре пристајаше.
„Ид' отале млад балијо!
„То је сабља баба мога,
„Ту је сабљу задобио,
„На Равноме кад се бисмо.

Сваки се стих по два пут пјева; први пут му се на додаје: „оман-оман“ а други пут „ојгигоман.“

6.

„Падај, падај, Шарпланино!“
Туј ми шједе три овчара,
Један овчар проговара:
„Немој на ме, Шар-планино.
„Имам баба жалиће ме.“
Други овчар проговара:
„Немој на ме, Шар-планино,

„Имам мајку жалиће ме.“
Трећи овчар проговара
„Немој на ме, Шарпланино,
„Имам драгу, жалиће ме.“

Сваки се стих по два пут пјева, и уза њ припијева Хајде момо, деј, деј душо, деј!

7.

Не чудим се шипу при планини,
Сарајеву, што је у ширини,
Невесињу, што је у равнини
Дурмитору, што је на висини,
Ни Бистрици, што се често мути,*)
Вет мом драгом, што се на ме љути.

*) Бистрица је ријека, која утјиче у Дрину од Фоче (у Херцеговини) далеко $^3/_4$ часа. —

8.

Сарајево равно,
Тамо ми је драго,
Поздрав ћеш му, аго,
Нека иде амо,
Шеница је презрела,
Бјелица полегла,
Ја је сама жела
Ти је болан јео:
На плећи лежећи,
У небо гледећи,
Звијезде бројећи,
Кад их пребројио,
Онда преболио!
Ој, жалости моја,
Како не бих твоја.

9.

„Ој, ђевојко, б'јела перунико
„Је си л' брату коња напојила?
„Ја га појим, а он воде не ће,
„Веће гледа преко Сарајева,
„Ђе јунаци добре коње краду.“
„Ох, ја јадан ништа не украдох
„Ошјем једног вранца и зеленка,
„На вранцу ћу довести ђевојку,
„На зеленку сакупљати војску.“

ЛУДВИГ БЕТОВЕН И ГРОФИЦА ЈУЛИЈА.

Историјска приповетка од Ј. Бардера *)

I.

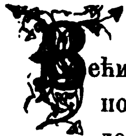

Већина Бетовнових биографа воле да износе последње године вештаковог живота као жалосне; говоре о резигнацијама, што је морао претрпити, муче се, да што тачније насликају бедни стан, у ком је годинама живео а заборављају додати, да он никако није морао тако живети, већ да је то његово тако било, оделити се, да би могао радити у што простијим приликама, што се само замислити могу. Бетовен је био проглашени љубимац великашких дама бечких, ма да се често прек показао спољашношћу својом. Кнегиња Лихновска га је угошћавала у својој палати, на соареима га славила као вештака богодана дара, на двору је био радо виђан гост, образоване даме престоничке биле су сретне, да га виде у својим салонима, оданост његових пријатеља беше така да материјалне бриге није морао водити, ал опет им се Бетовен видео неприступачан и неповерљив, немио и ћудљив Његов пријатељ из млађих година Герхард Брајнинг, један од оно мало неколицине, што су га смели бунити у његовим „гриблованима“, питао га једанпут у шетњи по шенбрунској башти: „Кажи ми, Лудвиче, је ли ти се допала лепа Јулија?“ Бетовен стаде као поливен; усне му задрхћу, тражио је речи, сигурно да избруси пријатеља, што се усудио тако нењежно дотаћи се његове најслађе тајне, ал као да му њезина слика у тај мах пред душу његову изађе и као да га чаролијском силом себи мами, очи, још скоро гњевом што су севале, наводнише се и заблисташе се, намрштено чело се навуче и он се баци на груди пријатељу свом, вреле сузе му ударише низ образе.

„Герхарде,“ шапутао је, „знаш ли ти, шта је то света чиста љубав?“ Па не чекајући одговора пријатељева продужи даље одушевљено: „Она, она ми је такву улила, дала ми да појмим, какво блаженство дође међу двоје, који се са свим разуму и само желе, да заједно могу живети.“ „Ал мени изгледа да ти од те љубави ниси сретан; рече Герхард Брајнинг и спусти се с пријатељем у неки густ засад. „Ти се туђиш, раздражен си, вређаш најискреније своје пријатеље, остављаш свако друштво и не поздрававши честито своје поштоватеље, кад се с њима састанеш“

„Немој од мене захтевати,“ прекине га Бетовен, „да слушам несносна ласкања, да се забављам

*) По чувењу, од једне Бетовнове рођаке.

с равнодушним, површним људима, онда, кад ми око жели и тражи и чезне, да се сусретне с чаролијским сјајем њезинога ока!“ „Ти знаш,“ опомене га Герхард, „да си и ти твојим добродетељима обзира дужан. Иначе од добрих пријатеља могу постати зли непријатељи!“ „А,“ рече Бетовен невољно, „ти мислиш, досадна грофица Палхорст! Ни данас,“ рече даље у раздражењу, „не узимам натраг ону реч: „Оваким викачима нећу да свирам!“ Би ли ти могао пустити, који ниси по позиву музичар, струју оних дивних мелодија, да поред тебе прође и уједно слушати шмркање и шапутање и шушкање тих обичних људи, што апсолутно ништ не разуму чудотворство музике?“ „Довољно би било, да си просто свирку прекинуо и замолио, да буде мир!“ рече Герхард. „Нек се обузда ко може,“ рече Бетовен, „ја — — — “ „Млади гроф Палхорст,“ прекиде га Герхард, „заверио се, да ће ти платити за увреду његовој матери.“ „Не говори ми,“ рече Бетовен срдито, „о том заврзану, данас не, кад си у мом срцу ударио жицу, која пуно и силно зајеча“ Задубљен, расветљена погледа и одушевљених црта седео је, нит говори нит ромори, а очи горе окренуо.

„Das Auge sieht den Himmel offen
Es schwelgt das Herz in Seligkeit.

рече Герхард само у то.

„Баш тако,“ рече Бетовен, зграби руку пријатељеву и љубезно стиште „Теби, другу моје младости, тера ме да испприповедим. како сам неизмерно сретан, кад сам с Јулијом. То ти је најплеменитија, најбожанственија женска, што сам икад познавао, њезино образовање, њезино дубоко схвататање вештине чини, да би ми могла бити друг у сваком смислу те речи!“ „Ал како се слаже,“ рече у то Брајнинг, и твоје блажено осећање са нервозношћу, што на теби опажамо?“ Бетовново лице се опет помрачи. „Догод се морам бојати,“ рече после неколко тренутака, „да ми могу отказати, што ми је најмилије имати, све дотле неће бити души мојој мира ни покоја!“ „Ја разумем,“ рече Герхард у саучешћу, „приповедају, да грофица Гичиарди руку своје кћери грофу Халенбергу —“ „Не помињи имена тог несретника, ко и нема права на то божије створење!“ упаде Бетовен. „Опет твоја стара жестина“ рече Герхард ублажујући га „Ти знаш, колко ми је до твоје среће, да би ти ја, гдегод је и какогод је могуће, помагао, да до ње дођеш; мирно дакле да се поразговоримо, како ти ствари стоје, чему се имаш надати, чега бојати. „Брате, пријатељу!“ рече Бетован узбуђено „Та ја знам, да си ми ти први после мене. Зато ћу ти се исповедити, како сам је познао и заволео, теби ћу поверити, да без ње не могу живети!“

Поверљиво га Герхард узме испод руке. „Хајдмо да се попнемо горе до Глористе!“ рече му. „Што хоћеш, да ми саопштиш, то не подноси овај барски ваздух овде; то је виша појезија, која се ужива и појми тамо, где душа слободније дише! „ако ти мој душевни расположај тако разумеш,“ одговори Бетовен, онда ћеш ми олакшати исповест. — Чуј дакле! Има валда тако три месеца од то доба, кад сам једног јутра у овом парку ходао. На савијутку једне стазе сретнем младу даму, њено лепо око, пуно душевног израза погоди ме. Њезин јунонски стас, спуштена јака коса, што јој падала на бео врат, допао ми се; — она примети, да је гледам, поцрвени а то ми каза, да — ал што да ти речима говорим, што сам ти већ у тоновима саопштио одавно? — Кад сам кући стигао, савладан тим утиском, што је на мене учинила моја Афродита, изашла из шумске тишине напишем почетак моје D dur-симфоније. Одјекну у мени као тонови ларгета, што љубављу дишу, смелим звуцима хтедох насликати слику силне љубави, која све побеђује!“ „И пошло ти је за руком!“ прекине га радосно Герхард Брајнинг. „Брзо после тога се упознам с њом у салону баронице Ертман,“ продужи Бетовен; — „њена мати, која канда није ништа знала о нашем сусрету, приповедала ми, како Јулија воли вештину и метнула ми на срце, да се примим њеног даљег образовања. Ко је био сретнији од мене? Јулија постане моја ученица. Нико није ни сањао, шта ми је још осим тога била, како сам гледао у њојзи свештеницу моје вештине, мој најсветији идејал! Из наших састанака сам црпео нову снагу и покрете; у сунчаном зраку те божанствене љубави нађох свет животворних мисли за нове створове своје Јулија је брзо сазнала, шта ми је била; њезина жарка љубав, дубина и чистота, постаде отада срећом живота мог. Али,“ — Бетовен ућута. Мртвачко бледило пребрише му за час жар на лицу његовом; „Герхарде,“ рече после мале паузе, „кад помислим, да — да ће она једном другог неког бити, — —“ „Па јесте ли се ви између себе споразумели?“ запита га пријатељ. „Јулијина мати и стара грофица Халенберг,“ продужи Бетовен утишавајући се „то су пријатељице од младости; оне су, као што чујем, још пре толко година једна другој дале реч, да се њихова деца узму. Јулијина велика образованост, ум и уобразиља заносе грофа Халенберга исто тако као и њезина сјајна лепота Он мисли, да је разуме и да је уме ценити, па је већ и њену руку запросио.“ „А Јулија?“ запита Герхард. „Јулија ми се плачући

исповедила, да ни за какву другу срећу не зна, већ да буде моја, али то је немогуће због угледа њене фамилије." — „Јадни човече," рече Герхард у саучешћу, „сад те разумем! Клањају се вештаку, ласкају му частољубљу, те мисли да има права најплеменитији бисер својим назвати, усуди се и руку за њим пружити, а кад оно — гурну га натраг од границе, што је поставила сталешка предрасуда!" „О та проклета заврнутост," рече Бетовен и удари ногом. „Презирем тај смешљив, улицкан, шупљи свет. Тај живот спољашњег сјаја и неистине! Хоћеш ми замерити, кад ти кажем, да не марим ни мало за све те, што су у оковиха заврнутости, да избегавам друштво, које се по таким правилима влада, оставио бих га сасвим, да само она није у то̂м кругу, једина, која ме разуме, која ће и поред предрасуда и поноса старинског верно остати уз мене!"

Бетовен није видео, како му је пријатељ у сумњи слегао рамени. Сумња ли он у постојаност и снагу љубави? Ћутећки пођоше обојица кући, Кад се растављали запита Бетовен: „Мислиш ли ти, да ће Јулија бити моја?" „Од свег срца ти желим среће!" рече Герхард извлачећи се.

II.

Неколико недеља после тога приреди књегиња Лихновска соаре, на који буде позвана и грофица Јулија. Први део вечере беше испуњен музикалним и декламаторским стварима, па се онда играло и сиграло. Бетовен, кога је кнез као сина пазио, а кнегиња му угађала, требао је тог дана свирати пред свима своју Cis moll-сонату До тада је није још нико чуо; сви су једва чекали, дочекаше вештака, кад се на подиуму показао, одушевљено, ал баш кад хтеде, да се спусти за гласовир, поглед му наде на грофицу Јулију, која је била с грофом Халенбергом у живом разговору. Неко време је стојао Бетовен препеpажен, понда гурне столицу у страну, побегне као махнит напоље и целог га вечера не могоше наћи. Портир га је видео, кад је отрчао без шешира и огртача, слуга један, што је за њим пошао, да га пита, требају ли му кола, добио је ћушку; три дана се није дао видети у Лихновсковој палати, а кад је четврти дан дошао, и кад га је кнегиња штедећи мимогред опоменула на његово понашање, постаде прво као обично жесток, ал после узме кајући се руку кнегињину, која му истинском материнском љубављу била одана а дубоко узбуђен рече: „Верујте ми, ја нисам могао свирати!" „А зашто не?" запита кнегиња. Бетовен је ћутао. „Гледала сам," рече племенита госпођа, као да би му саопштавање олакшала, „да умирим своје госте, кол'ко је год могуће, ал опет је било разочарање велико врло, јер се сви тако радовали, да чују ваше ново дело" — „А моје разочарање можда још веће", прекиде Бетовен кнегињу у речи. Она га љубопитљиво погледа. Кад се мало умирио, примакне сто лицу дивану, на ком је кнегиња седела; поверљиво јој гледајући у очи, увек још лепе, и које су њега истинским учешћем посматрале, поче: „Ви знате, госпођо кнегињо, коме сам моју Cis-moll-сонату посветио, јединој девојци, коју волем, која моја ма пошто бити мора. — Још јутрос, кад сам јој је свирао, њој у звуцима, који су мојим осећајима одговарали, кад сам јој изнео тако своје наде, страховања, све муке срца једног човека, заклели смо се једно другом на вечиту верност ‚Твоје ново дело,' рече ми, ‚није створ твоје фантазије, не, то је признање, које ми твоје мисли и осећање открива; ту композицију облеће тајна, која мене баш тако обузима, као да ми пријатељ са сузним очима говори.' — Ја сам знао, да ме је разумела, био сам сретан, и кад сам се одлучио, да свирам ново своје дело, мислио сам на њу једину, којој је то дело у најтоплијим звуцима срца требало говорити. — А ја онда њу видим у поверљивом разговору са младим грофом Халенбергом! Нисам могао собом владати, одох, и трчао сам, трчао, тек се код дорнбашке цркве зауставио и уморан се спустио на калдрму!"

„Бедни пријатељу," рече кнегиња, „зар је вама тако тешко, с људима се згодити! Грофица Јулија је зацело какву несносну ласку одбила, што јој је гроф казао, а ви одмах мислите на неверство, компромитирате и себе и сироту девојку, рушите своје здравље, ноћу по такој хладноћи у обичном лаком оделу салонском идете пешке два читава сата. Мислите ли ви заиста, да ћете таким чудноватостима пре својој мети стићи?" „Па шта да радим?" рече Бетовен готово у очајању. „Знам да сам несретан човек, који никакве власти над собом нема, знам да ћу можда још и грознију несрећу дочекати, ако ми се погорша боља, што од ува патим! — То је, што ме раздражује! — Јулијина мати се распитала у једног лекара за моју болест; бена тај јој, као што ми Јулија каже, рекао, да је слабо наде за мене, да ћу слух натраг добити. Хоће ли грофица кћер своју дати за глувог човека? Хоћу ли беду моју сносити, без друга уза ме, који ми једини зрачак светлости може унети у тај мрак? О, помисао, да ћу оглувити, да нећу моћи више разумети хармонија, које другом износим та ме помисао до лудила доводи — Цео живот ми изгледа бескрајна једна елегија несавладљив бол ме обузима, у дубину душе ми се урива, памет ми потавњује, разорава — ал опростите, кнегињо," прекипе сам себе, „што

сам вам несносан с мојим јадањем. Знам, да несрећу своју сам сносити морам, зато бегам од људи, највољијем кад сам сам, кад ником нисам одговоран ни за што, ни што радим, ни што мислим!“

Добра кнегиња мете руку на високо чело младог човека, „Умирите се,“ рече му пријатељски „Ви заборављате на своје пријатеље и на задаћу, коју имате испунити с гледишта ваше вештине! Живите себи самом и вашим идеама и бићете сретни у свом самоствореном свету, који вам непролазну славу даје!“ „Хвала вам, госпођо, на утеси вашој.“ рече Бетовен, „добро сте мислили! Али славом се не лечи болесна душа, а још мање телесне мане, које, — за мене више нег за иког душевну смрт значе.“

У тај мах пријави слуга грофицу Гичиарди с кћерју. „Да ли да их примим?“ запита књегиња. „Ја ћу остати у побочној соби, док се не умирим“, рече Бетовен и нестаде га иза завесе. Одмах уђоше обе даме, контеса Јулија ванредно бледа, мало је и говорила, њена мати у толко више о свом милом плану, како ће кроз неколико дана већ са кћерју на пут у Италију. „И ви радо путујете?“ запита кнегиња младу девојку. „Мати мисли“, рече контеса извлачећи се, „да ће ми јужна клима добро чинити“. „Јулија болује боле, који проћи морају“, упаде грофица. „Ја мислим, да ће промена ваздуха добро доћи“!

У тај мах уђе Бетовен. Јулија поцрвени а грофица се учини, као да га није честито ни приметила. Ту прилику Јулија уочи, приђе му и даде знак, да дође за њом у побочну собу. „Зацело нежан растанак“, рече грофица Гичиарди кнегињи. „Доста имам обзира, што му га и допуштам. Кад се врати, опет је она зато грофица Халенберг а вештакова љубав се мора заборавити!“

Ал тако лако није ишло са тим „мора се заборавити!“ Контеса Јулија после неколико дана отиде с матером у Венецију. Тамо су већ затекли грофицу Халенберг и њеног сина. Млади гроф све се крза од учтивости; — његова обожавана остаде равнодушна. А кад јој је опет једаред, кад се на Лиду шетали, говорио о својим осећајима, она му на кратко рече, да воле Бетовена, да његову слику из срца не може ишчупати, и да је чврсто одлучила, да остане неудата, ако не узмогне поћи за вештака. — Та исповест не сломи грофа опет; да ље је продужио своје прошење, обадве га матере у том потпомагале, и Јулију на очајну одлуку н веле, да учи и крај свом животу. Једаред је пола онесвешћену из воде изнесоше, далеко иза баријере и места за купање; рекоше, да се далеко усудила и да је струја повукла, у истини је само смрт тражила, да би могла верна остати речи што је Бетовену на растанку дала. Контеса паде у јаку грозницу, бојали се већ, да ће јој подлећи. — Али њена млађана чврстоћа надвлада злу бољу; Јулија се врати нанов животу, ал каквом! Кад је оздравила, знала је њена лукава мати своје дете молбама и преклињањем убедити, да ће тако само богу благодарити за повраћено здравље, ако пође за грофа Јулија, сломијене душе попусти; — постаде жена нељубљеног човека, кога је још један час пред венчање молила плачући, да је разреши њезине речи, јер она, ма да се много собом борила, да одгони љубав према Бетовену, осећа да се тим још већма разгорела. „Проћи ће она, кад једном будеш сасвим моја“, рече јој гроф Халенберг. Ал се то предсказивање не обистини! Грофица Халенберг је годинама била најнесретнија жена. Ништ је није могло навести, да иде у Беч. Чула је, да је Бетовен међутим сасвим оглувио, да му се нервозна раздраженост сасвим повећала и да су лечници ту бољу у свезу довели с његовим душевним стањем. „Бетовен глув! Он, вештак у тоновима. Он, чији је свет хармонија била, осуђен да не чује ни једног звука!“ Тако је говорила она а сузе јој непрестано лиле низ образе. Мислили су напослетку, да ће грчеви у плачу бити опасни по грофичино здравље; лечник је световао, ако ништ бар да утеши, да би добро било, да види Бетовена и с њим говори. Ал после дугог опирања пристане тек гроф Халенберг на то; кад је већ лечник рекао, да се грчеви све јаче повраћају и да могу проузроковати нервно растројство, онда се није више гроф одупирао предлогу лечничком.

Јулија пише Бетовену. Јадала му се, како јој га је жао, да не може себи опростити, што је ногама погазила и његову и своју срећу. Лист за листом пун исписан беше, топлим сузама наквашен. Кад је свршила и писмо запечатила, мало те није пала у несвест. Хоће ли јој опростити, хоће ли примити понуду, да је посети?

Јулијино писмо није скоро никаквог утиска учинило на Бетовена. — Није могао замислити себи њезино душевно стање, кад му је писала. Постала му је за последњих година страна; њезину је слику он из срца ишчупао, њене речи не нађоше одјека у срцу његовом. Према томе он јој просто није ни одговорио на њезино писмо. „Он не познаје никакву грофицу Халенберг“, рече он госпођи Ертман, у чијим је салонима често свирао, „његова Јулија је одавно мртва; не воле, да старе ране позлеђује“. То је јако с почетка болело грофицу Јулију, после нађе у себи мира и чврстоће, а после дугог времена и јунаштва, да Бетовена опет чује. Сан њене младости мора се заборавити; Бетовен јој је примером претходно

(Свршиће се.)

ХЛАЂЕЊЕ ЈЕВРОПЕ.

Већ је томе више година, како се цео свет у западној Европи тужи на дуге и строге зиме и на кратка и хладна лета Пролећа као да је већ у највећем делу Европе нестало, а лепе негдање јесени скрати у сувишној мери зима и студен. И у нашим крајевима чују се већ сличне тужбе на строжије зиме, али су зато наша лета још једнако врло топла, па и јесење доба остало је прилично по старом. Друкчије стоје ствари у западној Европи. Изгледа као да се у овом тренутку збива једна интересантна, али врло непријатна климатолошка појава. Периодама топлоте, које кад теку као што треба, нису друго него нормална температура сезоне, сљедују периоде изванредне хладноће, беспримерне у прошлости. После бескрајне и веома строге зиме и пролећа, које није ником радост правило, ево нас у лету, и одсуство сунца, хладноћа, киша, убија нам сву добру вољу. у кратко, све тако изгледа, као да нам ништа неће накнадити непријатности прошлих годишњих времена и да ни у блиској будућности не можемо очекивати, да ћемо осетити изобилне врућине, које смо почели већ заборављати.

Пишем ове редове у високим алпским горама, које пре обичаваху у лето бити тако дивне и сви из наших крајева и други, који су тамо као путници или иначе пролазили и боравили, не могу да се доста најадају на ове мутне и хладне летње дане. Изгледаше нам као да је лето већ напустило ове красне пределе и та непријатна ситуација ис празнила је многе купке и нанела огромне штете многом швајцарском хотелу.

Већ од неколико година бива та ситуација све гора и она је постала озбиља једном од великих научних догодовштина, која је заслужила да привуче пажњу метереолога научењака.

Славни француски астроном *Камил Фламарион* проучава узроке опадања температуре. Он је правио упоређивања већ од више година и резултат његових радова доноси слабо што, што би могло умирити становништво западне Европе. Поглавито по тим радовима написан је и овај мали чланак за наше читаоце.

Од десет година овамо налази се температура Европе у опадању. Цела Француска је сада под владом хладноће. На срећу имамо по *Фламариону* у тој невољи дело, које се може приписати само атмосферским струјама и које нема ништа заједничког са секуларним хлађењем. У осталом неће то трајати дуго, јер би иначе ту био крај света!

Испитујући детаљно климатолошку ситуацију, које смо жртва, почео је *Фламарион* своје штудије са Паризом, где је нормална температура 10·1°.

Изузев г 1836. (10·2°) било је средње опадање последњих четир година 0·. 8°.

Управници разних опсерваторија у провинцијама потврдили су сваки за свој предео опажања мудрог астронома. Тако се Марсељ тужи на средње опадање температуре испод нормалне за 0·85°; Арл за 1·5°; Перпињан за 1·7°; Семир за 1·5°. Из сведочанства француских станица, које наводе и потврђују чињеницу, може се извести тај закључак, да се извесно од четири године овамо температура у целој Француској налази у опадању и да се то смањивање, које се опажа скоро у свима месецима, највише осећа у доба пролећа.

Испитују ли се за тим са *Фламарионом* појаве, посматране у осталој Европи, онда се морају констатовати и ту исте диференције температуре

Тако је у Белгији опадање за 0·95°, у Енглеској за 0 70°, у Шпањолској за 0·80°, у Италији за 0·75°, у Аустрији за 0·70°, у Немачкој, како у којој вароши, за 0 75 до 1·75°.

Француска, Енглеска, Белгија, Шпањолска, Италија и Немачка пролазе кроз једну хладну периоду.

Напротив Данска, Шведска, Норвешка и Русија имају од четир година овамо температуре близу нормалне, па и мало више. Хвала садањем напретку науке може се данас из тих појава закључити, да на крајњем Северу и Северо Истоку постоје атмосферске струје, које су у толико мање хладне, што се већма удаљавамо од Француске и да, пошто је хлађење локално, узрок т ме не лежи у сунцу.

Врло озбиљни метеоролози, каже *Камил Фламарион* поричу апсолутно сваку промену климе; немају право и да их убедим у погледу Француске немам шта друго да чиним, него да их упутим да читају нашу историју Шта се догодило у Француској са вином из Етампа и Бовеа, која су за доба Филипа Августа победила у утакмици са свим европским вином, те их је краљ обично пио? И шта би са вином из Сирена, које је тако волио Анри IV.? И куд се дедоше вина из Вивареса, која су се г. 1561. производила у пределима, где данас ни у најугоднијим положајима не сазрева никакво грожђе?

У повести Макона се чита, да се тамо 1553. пило домаће мускатско вино, а сада је у Маконској велика реткост, да мускатско грожђе сазри у толиком степену, да би се могло од њега вино правити

Старе хронике уче нас. да се некад гајила винова лоза у Манчи и тамо, где је некад сазревало

грожђе, прети данас дрво јабуково да ће напустити воћњаке.

Известан број биљака, које су напредовале на Северу, иселиле су се на Југ, после их је са свим нестало. У Лангедоку нема више лимуна, у Русиљону нестало наранче и нигде не налазимо више талијанску тополу, која је још пре тридесет година била украс извесних наших предела.

Лако би било умножити те доказне примере за мењање климе и човек би морао бити слеп, који би одбијао да призна поред тако јасних чињеница хлађење наших пролећа и наших лета.

Не постоји више мајско сунце, које су величали толики песници; лето је постало легендарно!

Шта је томе узрок?

По *Фламаријону* мора тај узрок бити једна астрономска појава, коју овако разјашњује:

Земља на свом путу око сунца описује једну елипсу и у једној жижи и стеналази се сунце. На једној од крајњих тачака те елипсе се дакле земља налази ближе сунцу и отуда изводимо, да земаљска хемисфера изложена сунчаним зрацима прима у првом положају једну петнаестину топлоте више него у другом положају.

После земља пролази први положај 1. јан., а други 1. јула. Лета наших хемисфера долазе дакле у одсеку земљиног пута, који је највише удаљен од сунца.

Па онда баш због те елиптичности земљиног пута мења се кретање наше планете duж те елипсе са квадратом растојања. Земља путује спорије лети, брже зими.

Отуд сљедује да наша планета од 21. марта до 21. септембра, пошто остаје дуже изложена сунцу него од 21. септембра до 21. марта, прима у обим половинама земљиног пута са свим једнаку множину топлоте. Пролеће и лето скупа трају 186 дана и 11 сати; јесен и зима 178 дана 19 сати.

У садањости има наш северни пол 4.475 сати дан и 4.291 сат ноћ и та диференција сунчаног осветљења од 184 сата има за посљедак, да допушта да се северни пол и северна полукугла мање охладе него јужни пол. А пошто је с друге стране била г. 1248. оно време, кад је земља прошла крајњу тачку елипсе најближе сунцу, то је тада дужина лета, која је до онда расла, од 13. столећа почела да бива мања.

Ето то је научна хипотеза, коју даје о истакнутој појави хлађења славни астроном паришке опсерваторије. Била она ексактна или не, али тек то се може констатовати, да је ово садање реметење годишњих доба коштало милијоне земљорадњу у западним европским крајевима и још приде у нерасположење бацило толике људе.

М. П.

КЊИЖЕВНОСТ.

Биографија и државничка радња Вука Бранковића и Милоша Обилића. Темат награђен видовданском наградом Од Ж М. Романовића. Београд 1891. Стр. 93 (Наставак)

У првом одељку свога дела изнаша нам писац: Турска освајања пре Косова. Морам приметити, да у биографији Вука и Милоша, не би имало места, тако опширно излагање историје Турака (стр. 8.—13.). Овај део је израђен по Мишковићеву дѣлу: Косовска битка (стр. 5—15). Где што је просто преписано оданде, наравно без навода, а требало је ма у примедби то навести, то не би дело учинило мање „популарним."*) Колико се г. Романовић служио Мишковићевим дѣлом види се из овога На стр. 10. стоји „*Син* паклени окруни Османа" и т. д. Види се, да г. Романовић није имао у рукама Његушев „Горски Вијенац", него е те стихове навео по Мишковићу (стр. 11. пр. 2.) јер и код Мишковића стоји „Син паклени," место „*Сан* паклени и т. д

Од стр 13—21. говори писац у кратко о времену од Душана па до пада Ниша (1386. год.).

На стр. 16—17 преписао је г. Романовић из Мишковића Душанове управитеље у појединим областима. Г. Романовић се у опште много служио Мишковићем, а није имао *критику Љ Јовановића на Мишковићево дѣло.* Да се том критиком послужио избегао би многу погрешку код ствари, које је узео из Мишковића. Мишковић вели, да је намеснике исписао по Руварцу и Ковачевићу. На то је већ Љ. Јовановић приметио (критика, стр. 13.) да је Мишковић погрешио што је написао, да је у данашњој Србији „до угарских међа" био управитељ кнез Лазар, јер Руварац баш противно тврди. Јовановић има потпуно право (Руварац: О кнезу Лазару, стр 26.) Мишковић сада у свом одговору на Јовановићеву критику доказује, да је Лазар био

*) В. стр. 93.

управитељ Душанов у данашњој Србији и Подунављу те вели: „Докле се год не пронађу поуздани извори, којима би се могло противно да потврди, ја сматрам ово питање још као отворено“ (Отаџбина XXIX стр. 327). То је као кад би когод казао: „док се нађе споменик у ком се каже, да Вук *није* издао, морамо веровати да је издао.“

Шта хоће г. Мишковић? Мисли ли он да треба да се пронађу извори, у којима би писало: Душан није Лазара наместио за намесника у Подунављу? Руварац је доказао и при том се мора остати: да Лазар није био намесник Душанов, јер први извори то не спомињу. Осим тога направио је Мишковић, па по њему и г. Романовић још неке погрешке. Мишковић под бр. 7. (г. Романовић под бр. 8.) вели да је Душан поставио за намесника „у Трикали и Костуру жупана Николу.“ Мишковић се сада у одговору на критику Јовановићеву (Отаџбина XXIX. стр 321.) позива на поједине стране из Руварчева дела: „О кнезу Лазару“ да докаже, да Јовановић нема право што вели: „да Мишковић не би могао показати дела, стране и речи Руварчеве,“ на основу којих је одредио за неке намеснике Душанове, где су били (критика стр. 13.) Мишковић се позива на 84—86. страну Руварчева дела. А Руварац на 85 страни вели: „(Лаоник) помиње некаквога Николу жупана, на два места . . . . . . за којег Николу жупана, ту нико други не зна“ Мишковић у св м одговору није споменуо 129—130. стр. Руварчева дела. А тамо баш пише Руварац о жупану Николи, и то ово: „Да не буде тај Лаоников жупан Никола овај наш Никола жупан, син Алтоманов . . . и којег Николу жупана Лаоник на оба места уз Вука Бранковића, зета кнеза Лазара спомиње? Да није и ту Лаоник начуо нешто о сукобу између Николе жупана с једне и кнеза Лазара и Вука Бранковића с друге стране, а не знајући тачно, где су управ биле државе тих такмаца, погрешно преместио жупана Николу међу Цинцаре и љуте Арбанасе, међу којима му није било ни места, ни станка као правом и чистом Србину.“ Мишковић дакле (а по њему и г. Романовић) погрешио је, што је и спомињао „у Трикали и Костуру Николу жупана.“ Да није Мишковић то учинио по Срећковићу (Историја српског народа. II. стр. 723 под 6 Гласник 64. стр 328)?

Под бр. 12. (код г. Романовића бр. 13.) вели Мишковић, да је Душан у Зети за намесника поставио жупана Балшу. Мишковић је имао при писању своје расправе Гласник XLIX. и служио се расправом: „О Балшићима“ (Мишковић: Битка косовска стр. 200. и 102. пр. 3) па зашто није послушао Мијатовића, који у својој расправи о Балшићима (Гласник XLIX. стр. 160.) пише ово: „До данас се још није нашао ни један аутентичан споменик, по коме би се на сигурно могло одредити, какав је положај у Зети и у српској држави заузимала кућа Балшића, за времена Душанова.“ А на стр. 161. пише Мијатовић: „изгледа, да је по старом обичају престолонаследник Урош, ако не последњих, а оно бар последње године царовања Душанова, резидовао у Зети.“ То мишљење примио је Рачки (Rad XCVII. стр. 1..). Мишковић дакле (а по њему и г. Романовић) је погрешио, што је написао, да је у Зети за живота Душанова био Балша намесник.

Кад је већ г. Романовић хтео именовати намеснике Душанове, требао је то учинити по Рачковој расправи (Rad XCVII. стр. 11.), те не би споменуо ни Николу жупана у Трикали и Костуру, ни Балшу у Зети, ни Лазара у Подунављу. Али код Лазара је г. Романовић још нешто додао; он пише: „У данашњој Србији до угарских међа (поставио је Душан за намесника) кнеза Лазара, пашанца Душанова.“ А доле у примедби вели г. Романовић ово: „Ову новину историјску приопштавам овде, јер је она потекла из уста једног од најбољих познавалаца српске историје, који је о томе и нарочиту расправу израдио.“ Али на стр. 27. казује нам г. Романовић, ко је тај велики историк, који је ону историјску „*новину*“ приопштио, јер на поменутој страни пише г. Романовић: „Ту пре кратког времена г. П. С. Срећковић расправљао је питање, ко је била кнегиња Милица, кога рода, и кога племена? И по доказима, што их је изнео тај наш историк, излази као несумњиво, да је она била сестра царице Јелене, жене Душанове, а матере Урошеве.“ Историјска та „новина“, потекла је дакле из уста г. П. С. Срећковића. Та није то за н с *новина* г. Романовићу! Још 1. јула 1883. год потекла је та новина из уста г. Срећковића, и у седници срп ученог друштва читао је он тога дана неке своје расправе, међу којима је прва под насловом: Августија Јелена и прва српска царица, у којој је г. Срећковић доказивао, да су Душан и Лазар пашенози. У седници је „по дужој дискусији“ решено, да се те расправе приме за Гласник. (Гласник 54. стр. 265.) и у Гласнику LVII., који је штампан 1884. год. штампана је горе споменута расправа г. Срећковића (стр. 104—112). А и у својој историји срп. народа (II стр. 345.), којом се г. Романовић служио (в. стр. 92.) пише г. П. С. Срећковић, да је Душан узео за жену „Јелену, ћер Враткову, а сестру Александрову.“ Кога ове ствари интересују, нека потражи Гласник LVII. и нека

прочита ону расправу г. Срећковића. пак ће се уверити, да у њој нема ни једног *доказа*, да су Лазар и Душан били пашенози Та теза не може никако обстати, и г. Романовић је учинио велику погрешку, што се ту повео за г. Срећковићем.

На стр. 18. пише г. Романовић: „Лета 6889. (1381.) уби черепи Витомир Турце на Дубровнице." Ово је преписано из Мишковића (стр. 39) Г. Романовић је направио овде две погрешке. Прво (што је и Јовановић у критици на Мишковића стр. 94. приметио) бој на Дубравици био је децембра те по томе *1380*, а не 1381. год Ову погрешку могао је избећи г. Романовић, да је загледао у Руварца (О кнезу Лазару, стр. 204.). Осим тога, (као што је Руварац приметио; стр. 203.) у новијим летописима стоји черепи Витомир а у старијим и бољим летописима стоји Црен и Витомир

Г. Романовић се повео за Мишковићем те пише о уговору мира између Лазара и Мурата (стр. 20—21) Где су ти *аутентични* извори, у којима се о том миру говори? Док нам то г. Романовић не покаже, морамо остати при том, да тога уговора није никад ни било, јер њега спомињу само османлијски извори. (Јовановић, критика стр. 76.)

(Наставиће се.)

Срб.-Костадин.

МОЗАРТ.

5. Децембра по подне по рим. кал. 1791. беху се скупили певачки љубимци Мозартови око његове постеље, да укажу свом учитељу последњу почаст. Певали су му последње дело Requiem Као да му се слутило, да то дело неће моћи завршити, као да је осећао ону руку на себи. где га зове. „Овим ће те ме опојати" — рекао је он својој жени и слутња му се испунила. 5 Децембра после подне био је још ванредно весео. Љубимци су му певали последњи пут: његов Requiem.

Тог вечера је Мозарт већ престао живити. За увек престаде куцати његово срце за узвишеним. Што је могао геније у грешном телу да постигне, пружио је свету, не једном нараштају, већ свима народима и свима вековима.

„Дајте ми, да још уживам у божанској музици." Тим речима је завршио див мед дивовима. *Музика!* То му је био први појам а последња реч. Још као дете од три године тражи гласовир и почиње свој позив. Као дете од пет година ставља своје осећаје у ноте, као деран од 6 година почимље своју каријеру, а као деран од једанаест година враћа се из великог света кући, увенчан лавор-венцем, у који се сваки дан уплеће све више и више листића.

И поред све те славе, очува своју детињску невиност као момак, а доцније као зрео човек и муж. Он не живи за себе, не за своју славу, он живи за свог генија, коме жртвује сва земаљска уживања, само да га позна и појми, не осећајући глад и оштре убоде завидљиваца му. Он смело корача за својим генијом. Песник а не обичан човек, не члан једног народа, већ члан човештва у борби за опште човечанство, побеђује у њему.

Он није песник свога народа, већ песник читавог човечанства Он је уметник-песник, велик као Шекспир, узвишен као Рафаило, с којима се сусреће на једној стази: *истини.* Природа, каква је, то им је идол уметнички, кога они теже да остваре, један пером у руци, други кичицом а трећи са звучном лиром. Који је већи? Онај који је истинитији. А који је истинитији? Сви једнако теже за истином, а једнако је и постижу. Они су колоси сваки за себе, они немају следбеника, јер они у својим делима износе потпун и савршен стил — савршен свет истине.

Мозарт је оперу довршио, зготовио зграду сам. Надмашио своје учитеље Талијане и Хајдна, јер он није научио оно од њих, што је створио Томе га је његов геније научио, који му је био идеал. Он је створио, што никад нико неће као он. Ако га је може бити Вагнер надмашио властичношћу инструментације, Талијанци у мелодији, Мозарт сам стоји као колос, као творац обога овога у божанској хармонији, која се уздиже до универзалности. С тога и јесте он „Бог музике."

Росинија и Вердија ће волети нежно расположени Талијанац, Шуберт и Шуман ће одушевити сентименталног Немца, Мозарт ће пак нас све, цело човечанство својим свестраним и истинитим изразом. Мозарт је свеопшти песник, као што су Шекспир и Рафаило песници целог човечанства

Шекспир, Рафаило и Мозарт, то су колоси, којима се клања сав уметнички свет Само они и нико више. Који су још у стању са оном смело-

шћу маште да до крајности доведу у свезу, у једну целину са онаком уметношћу, као они? Нико не уме у музици у један мах онако да плаче и да се смеје, да очајава и да се шали — да споји комично са трагичним, као Моцарт. С тога и јесте, као Шекспир што је творац никад недомашне трагедије, Мозарт творац трагикомедије, јединствене песничке врсте, које стоје саме за себе свршене зграде, до којих се нико не може узвисити.

„Дајте ми, да још уживам у божанској музици“ — тим је завршио овај кратки земаљски живот. — Било је суморно време и скоро нико га није испратио, сиромашног уметника, те му се ни гроба не зна. Но дела његова прослави на дан стогодишњице смрти његове сва просвећена Немачка и сав уметнички свет. Само у српству, ту се ћути о — Мозарту! С тога сам рад, да му ја са ово неколико речи дигнем трошан споменик — шат дође време да му га Србин достојан подигне.

Карловци **Б. П.**

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У седници филологијско-хисторичкога разреда **југословенске академије у Загребу** саопштене су исправе г. 1589.—1671. тичуће се Црне Горе и Старе Србије, које је у Риму прикупио академик Е. Ферменџин. Овим се исправама попуњује слична збирка Тајнерова, коју је академија издала у II. књизи „Monum. histor. Slavorum meridionalium. „Обзор“ вели да су занимљива писма херцеговачкога владике Василија из Требиња дне 3. јан. 1671., и црногорских владика Мардарија и Висарајона од год. 1655., пак скупштина држаних на Морачи г. 1648. и 1654., а тако исто занимљив је и опис епископата у Призрену, Пећи и Скопљу

= У „Руском Вестнику“ изишле су две приповетке нашега С. Матавуља из његове збирке „**Из Црне Горе и приморја**“ у руском преводу.

= Некадањи професор на будапештанскоме универзитету др. **Август Карваши** поклонио је универзитетској библиотеци три свеске рукописа, у којима списима је историја Француске, Русије, Пољске и Пруске. Староме професору сад је 81. година. Он је већ и пре тога неке своје важне рукописе поклонио универзитетској библиотеци.

= Ђаци Велике Школе у Београду донели су закључак, да издају поново месечни журнал „**Побратимство**“, што су га ђаци те школе године 1876. покренули и издавали. Већ је изабран и уреднички одбор

= Мита Нешковић, школски надворник у Беловару и уредник педагошкога часописа „Нови Васпитач“, наумио је да изда своје стручне књижевне послове у књизи са натписом: „*Збирка педагошких радова*“, и позива на претплаћивање на прву књигу те своје збирке У овој првој књизи биће три расправе Нешковићеве, које су изишле први пут у Матичином „Летопису“, а то су: Змај Јован Јовановић, као педагог, О управи и надзору школском и Може ли школа бити без телесне казне Писац се нада, да ће помоћу учитељства и пријатеља народног образовања моћи савладати трошкове око овог подузећа. И право је да се помогне писцу, како би добио воље да и даље ради на овоме мучноме пољу, на којем је у нас врло мало радника. Цена је књизи 80. н. (2. дин.) а на 8 примерака даје се један на дар. Адреса пишчева: М. Н. кр жуп школски надворник у Беловару (Хрватска).

= Наш уважени историк *Чеда Мијатовић* позива на претплату на „**Историју рускога царства**“, која ће заузимати обим времена од најстаријега доба до ступања на престо Александра III. Дело је ово израдио писац по најбољим руским и страним историцима за наш народ. Цело ће дело изићи у две свеске. Прва ће свеска обухватити руску историју од најстаријих времена до ступања Александра I. на владу, а друга ће причати догађаје и развијање руског царства под царевима Александром I., Николајем I. и Александром II. Свака свеска изнеће до 20 табака, а стајаће 1 ф. 50 н. (3 дин.). Претплата се шаље књижари В. Валожића у Београду или књижари браће Јовановића у Панчеву. Писац дела бави се у Лондону.

= У Мостару су изишле у штампарији Владимира М. Радовића „**Пјесме Алексе Р. Шантића**“. Чист приход од ових песама намењен је у корист подизања споменика нашем неумрлом књижевнику и песнику Сими Милутиновићу Сарајлији. Име младога песника познато је довољно и нашим читаоцима и без сумње спада А. Р. Шантић у боље млађе песнике наше. Надамо се, да ћемо о овој збирци моћи скорим коју више проговорити, а и дотле нека су препоручене ове родољубиве и нежне песмице свакоме Србину, у толико више, што ће сваки куповањем ове књиге уједно потпомоћи и једну родољубиву цељ у славу песника нашег Симе Милутиновића.

= Изишла је прва свеска београдске „**Отаџбине**“ под новим уредништвом. Уредник јој је сада, по одласку дра Владана Ђорђевића за посланика у Атину, *др. Милан Јовановић*. Ово је уједно последња свеска овога журнала за ову годину. Садржај је одабран и у овој свесци, као и у онима, што их је сам др. Владан приредио. Администрација изјављује, да ове године „Отаџбина“ не само да није имала дефицита, као што је то прошлих година бивало, него је чак могла и хонораре да даје својим сарадницима. Уједно изјављује администрација, ако се до јануара 1892. не јави довољан број претплатника (нужно јој је 550), да ће се претплатницима вратити новац, а лист престати излазити. Грехота би била, кад би још и ова евентуалност могла наступити

= Књижара Дионичке тискаре (књижара југословенске академије) издала је (латиницом) за децу једну врло красну и добру књижицу. То је збирчица дечијих песама и причица, што их је написала **Милка Поточњакова** врло лепо и по децу разумљиво, поучно и забавно. Али ово није обично издање таквих дечијих посластица, него је ово дивно урешена књига са сликама бојадисаним у тексту и на засебним листовима. Дивно израђене групе из дечијег живота и света, а израдио их уметник Х. М. Бенет. Овакво издање заиста је красно и сваки ће родитељ веома обрадовати своју децу, ако им ову књигу набави. Цена јој је 1 ф. 80 н.

ИСПРАВАК

У 44. бр. „Јавора“ на стр 703., први ступац, ред 21. уместо *руд*, треба да стоји *руб*.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 49. У НОВОМ САДУ 8. ДЕЦЕМБРА 1891. Год. XVIII.

О ГРОБУ СИМЕ МИЛУТИНОВИЋА.

Кад је већ толико писано о гробу Симе Милутиновића, ваљда неће бити излишно, да се и ово чује, што ја о томе знам.

Кад је Сима умрьо, онда сам био ђак у Пешти и питомац Текелијиног завода. На два месеца после Симине смрти приредили смо му „*Посмртну свечаност*“, у недељу, 29. фебруара 1848. Опис ове занимљиве свечаности изићи ће можда скорим у „*Отаџбини.*“

На Марков-дан 1849. (не пуних 16 месеци после смрти Симине) био сам у порти Маркове цркве у Београду с једним својим пријатељем, ондашњим лицејским ђаком, а данашњим чувеним српским државником, с којим сам се на мајској скупштини у Карловцима познао.

Тај дан (25. априла) слави Маркова црква, а сељаци и сељанке из околине београдске играју коло у порти, која је пуна разног света, и простог и отменијег.

Ходајући по порти замолим свога друга, да ми покаже гроб Симин. Он ме одведе на једно место иза звонаре, и стане се на све стране обзирати. „Он је ту негде сахрањен — рече он — али сад не знам управо, на ком месту, јер му нема крста на гробу!“

Након деветнаест година, у јесен 1868. стално се настаним у Београду.

Чешће сам ходао по Марковом гробљу, читао натписе на споменицима и наилазио на гдекоје познато име.

За Симин гроб знао сам бар толико, где се „од прилике“ налази: али за други гроб, за гроб још једног заслужног Србина, нисам знао ништа више, до само то, да и он лежи у овом гробљу; али *где* и у ком крају, то нити сам знао ја, нити ико, кога сам за то запитао.

Тај други гроб био је гроб *Јоакима Вујића*. Приближавала се година 1872., па сам желео, да му народно позориште прослави стогодишњицу, њему, првом покретачу и трудбенику српске позоришне уметности.

На жалост то се није могло извршити, не само зато, што му се није знало гроба, већ још више за то, што је исте године 1872. и само позориште дошло до озбиљне кризе, која се друге године свршила катастрофом, затвором позоришта. Вујићу не би суђено ни за живота, ни после смрти, да прими ма и најмању захвалност за своје велике патње и заслуге!

Године 1876. умре Симина удовица Марија, чувена „Пунктаторка“. Одлазио сам на њен гроб, ком је с леве стране била гробница *Косте Ђермани*, а с десне гроб *Глише Возаровића* с каменом плочом. Говорило се онда, да се Марија није могла сахранити поред свога мужа, већ да их раставља гроб Глише Возаровића, па сам и ја тако мислио — све до 23. фебруара 1877.

Тога дана била је пратња, на којој сам се и ја десио. Како је био леп, топао дан,

останем после укопа на гробљу и почнем по свом обичају читати натписе на плочама и крстовима. У то наиђе (сад већ покојни) *Панта Бесарић*, рачуновођа министарства просвете, и у разговору с њиме приметим, како је стидно, што се толиким заслужним и славним људма ни гроба не зна, јер су у сиротињи умрли; а по некима су грађени читави маузолеји, ма да им је сав рад био, да су се родили, новаца текли и умрли.

У говору дотакнем се случајно и Јоакима Вујића. Али како бих изненађен, кад ми Панта рече: „Па ја знам, где је сахрањен Јоаким Вујић Одите да вам покажем и место. Он лежи одмах до Симе Милутиновића!" — „А како ви то да знате, а толике сам већ питао, па се нисам ништа помогао?" — „Ја сам био обојици на пратњи, а уз то сам и род са Симом "

У то дођемо до гроба Маријина. Панта ми покаже њен гроб и Возаровићев; више оба ова гроба покаже ми камену плочу, која је попречно лежала и на којој је било изрезано име неке *Смиље Стефановићеве.* Панта пређе на другу страну те плоче, и покаже ми празно и равно место с оне стране Смиљине плоче. „*Ето, ово су њихови гробови. У једном лежи Јоаким, у другом Сима. Њих растављ плоча Смиљина од гроба Маријина и Возаровићев*."

„Не знам поуздано (продужи даље), у ком је гробу Сима а у ком Јоаким, али како су гробови копани с десна на лево, и како је Јоаким умрьо пре Симе, у новембру, а Сима у децембру исте године, то *држим, да Смиљина плоча дели Јоакима од Возаровића, а Симу од Марије.* У осталом, *кад би се копало ласно би било равазнати оба костура, јер је Сима био крупних костију, а Јоаким много ситнијих Осим тога Сима је сахрањен са иконом светога Срђа, коју је донео из Русије и која му је по његовој жељи метнута на груди. Сима је изнесен из куће, где је сад кафана „код владике", преко пута од велике пиваре*"

Довде Панта Бесарић. Ја сам одмах у бележници нацртао положај напред споменутих гробова

Кад сам пролетос изишао на то место, нашао сам ове промене:

Плоча *Смиље Стефановићеве* нестала је с њенога места, без икаква даљег трага. Десно од Глише Возаровића укопан је *др. Емерик Линденмајер*, који је 1883. умрьо. Мало даље на запад стоје две повеће гробнице; десно, одмах до стазе, гробница *Илије Гарашанина*; лево и мало подаље од ове, гробница *Димитрија Николајевића. Хаџи.* Простор између гроба Милутиновићкина и Возаровићева, и између гробнице Гарашанинове и Хаџи Николајевићеве — управ онај, где је била Смиљкина плоча и где (по казивању Бесарићеву) леже Сима и Јоаким — празан је и раван и у истом стању, у ком је био 1877., изузимајући ону уклоњену попречну плочу Смиљкину.

Прилажем овде ради бољег разумевања и мали план ових гробова и гробница. (Види страну 771.)

Овај план саопштио сам и овдашњем одбору за прославу Симине стогодишњице. Одбор је међу тим заградио и за прославу украсио *оно место, на ком је по овом плану сахрањена Марија Милутиновићка* У осталом то не чини ништа; то је разлика само у два три корака, ако је гроб Симин заиста онде, где ми га је Бесарић показао. Симина слава неће трпети никаква уштрба, ако је помен учињен на гробу верне и дичне сапутнице његова живота.

А да ли је Бесарић показао прави гроб Симин?

Држим, да *јесте.* Бесарић је био присни рођак Симин; био је младић од својих 16—17 година, кад је Сима умрьо; а што је такође главно, био је многогодишњи рачуновођа у мин. просвете, човек од рачуна, који зна, шта је тачност и прецизија. Бесарић није најпре тражио и разгледао, него је одмах сигурном ногом стао на оно место и казао: „*Овде је!*"

Остаје још једна околност, коју је Сима Аврамовић у свом писму (бр 47. „Јавора") споменуо.

Да ли је гроб Симин прекопаван?

Надам се, да *није.* За ових 14 година, од како га ми је Бесарић показао, *није за цело.* Ја сам га *сваке године по више пута* походио, и никад никакве промене нисам налазио. Место је оно било и остало *равно као длан*, од 1877. до данас; а да је за то време ма ко други на том месту био закопан, видела би се хумка, коју бих ја у толиким мојим шетњама за цело опазио.

А да није прекопаван пре тога, између 1848. и 1877. године?

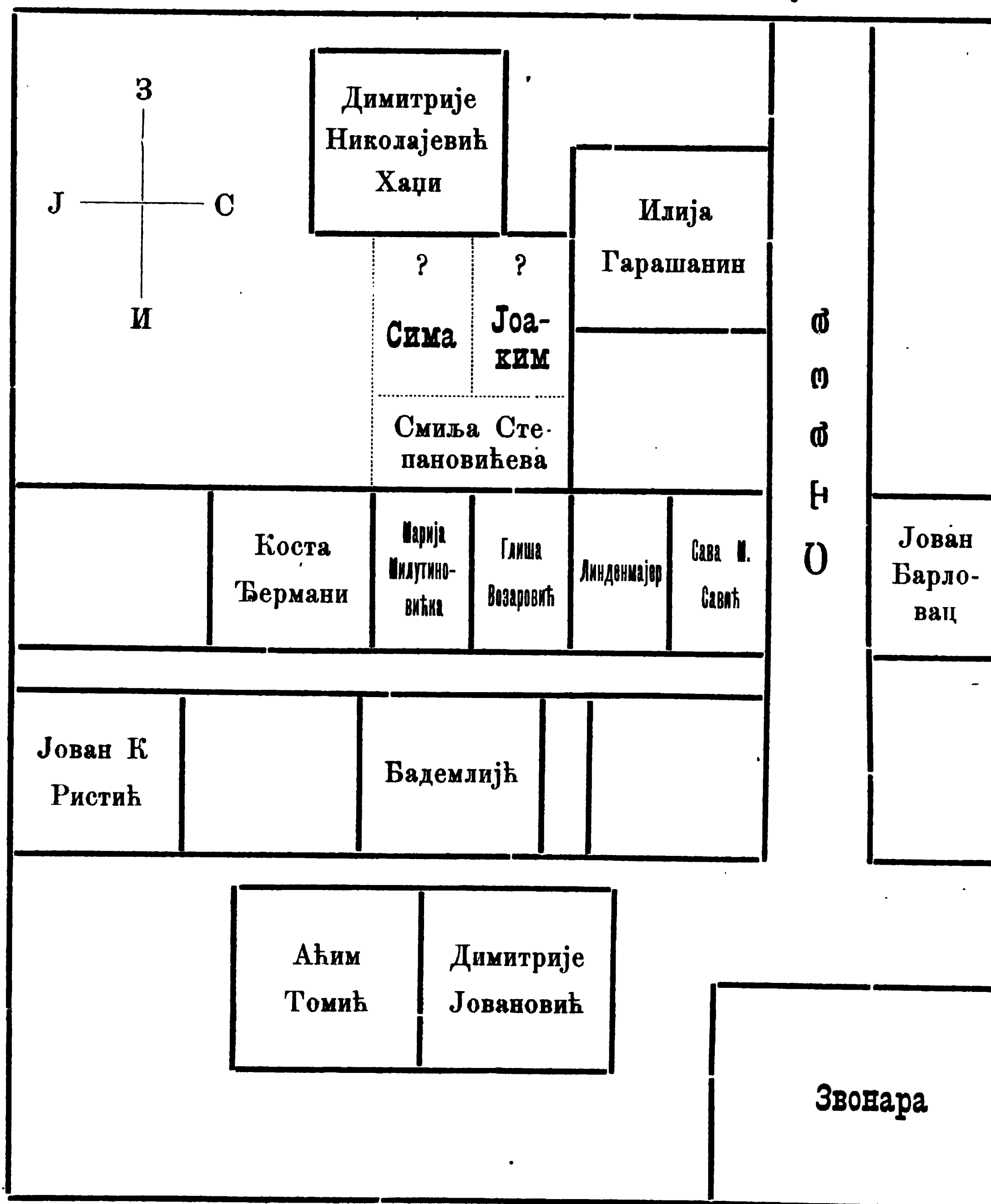

Не знам поуздано; али држим, да *није ни онда*. Његова удовица била је скоро за све то време у животу (умрла је год. 1876.), излазила му је чешће на гроб, палила је свеће и свештеници су читали молитве на његовом гробу. Држим, да је немогуће, да Марија Милутиновићка не би о пазила и да се не би тужила на таку варварску профанацију.

И тако, у интересу части српскога имена, можда смем тврдити, да се то „светотатство“ није извршило, и да утруђене кости неумрлог певца „Србијанке“ мирно леже на оном истом месту, где су пре 44 године мајци земљи предане.)*

У *Београду* 24. новембра 1891.

Јован Ђорђевић.

*) Ad vocem „Не зна се Симин гроб“ шта да кажемо о финим, изображеним Бечлијама, који су заборавили, где је сахрањен њихов Моцарт? Кад су му хтели дићи споменик, читава је комисија имала задатак, да обележи место, где је закопан Моцарт. Један шаљиви лист (чини ми се „Kikeriki“) предложио је, да изађе сав оперски оркестар на гробље, па да почне свирати новије композиције, а чланови комисије да полежу на разним тачкама у гробљу и да прислушкују, па ко први чује, да се неко у гробу преврће, ту ће бити Моцартов гроб.

Да ли би се то могло пробати и на Марковом гробљу? Шта велите?

ДИЧНОЈ СРПКИЊИ.

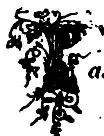*Талијанке* слушам да су
Врло красне жене,
Свилне косе, струка вита,
Беле и румене.

Францускиње чујем да су
Умилне и слатке,
Пуне шале, пуне вица,
Цифрасте и глатке.

За *Немице* опет кажу,
Да су љупкост иста,
Да им благост и доброта
Из очију блиста.

О *Шпањолци* црна ока
Причају већ свашта . . .
Од тих прича сва успламти
И тромјејша машта.

И о *другим* лепим кћерма
Пра-пра-мајке наше,
Многи писци славопојне
Химне испеваше.

. . . .

Сваком своје треба да је
Узорно и часно,
За то и ја ево велим
Теби велегласно:

Твоје срце, душа твоја,
Српкињице драга,
Више вреди нег' сва друга
Овог света блага!

Тебе дичи и лепота
И све женске чари,
На теби су изливени
Сви небесни дари.

Ал' с чега ти по највише
Моја вила поје,
То је, душо, оно дично
Родољубље твоје.

13. новембра 1891.

Васа Крстић-Љубисав.

МОЈ ДРУГ.

Црта из учитељског живота.

Написао Миливој Чудомировић.

(Свршетак)

IV.

Те јесени била је одређена скупштина у К.

Ја сам тај дан жељно очекивао, јер ћу имати прилике, да се састанем са Даринком.

И приспео дан скупштине.

Искупили се и мушки и женске, да се посаветују о бољем напретку школе.

Жељно сам гледао међу учитељицама — њу.

Је ли могуће да је тс она?!

Зар за тако кратко време тако велика промена?!

Место жарког руменила на образих јој видиш бледило, а место благог, сретног осмејка, — горки израз душевнога бола Па оне, као небо, плаве очи не сјаје више оним нежним жаром као некад. Сва се променила Види се, да много пати.

Бојао сам се пред друштвом, да се састанем с њоме.

Некако нам се даде прилика и ми остасмо на само.

— Даринка Даринка, ти много патиш

— Милоше... рад тебе... и ударише јој сузе на очи.

— Ја нисам крив

— Знам.

— Твој отац...

— Ах, мој отац!

— Заборави ме, Даринка.

— Никада, Милоше, јер само тебе волем.

— Али те отац не да мени.

— Знам. Он хоће за другога да ме уда.

— Шта?

— Да. Онога дана, кад си ти био код нас, отишао је он за то у О. да се распита за Мирка Ненадовића, јер ме је он запросио; али ја ти се, Милоше, заклињем, да се никад удати нећу, кад ти не можеш мој бити.

— Ради како знаш рекох јој

— Ја ти рекох, удавати се нећу, на то ме не може присилити, — али ти се мораш оженити

— Али кад тебе не могу да добијем како ћу живити са другом?

— Милоше, заборави ме. Отац ме никада за тебе дати неће Ожени се, нек ти је Богом просто, јер у срећи твојој и ја ћу сретна бити.

— Без тебе никад мени среће нема.

— Не говори тако, добар је Бог! Мој отац не одустаје од речи своје, ма да види, да бих и умрла, ако за тебе не пођем Узалуд га мати моли и преклиње. За то ме заборави, па се жени.

— Како да се женим, кад ни једну осим тебе не волем?

— А зар се сви опет из љубави жене!

— Знам, али ја не могу другу волети као тебе.

— Али ако те још која воле као ја обећај ми, хоћеш ли ју узети за жену?

— Желиш ли то?

— Желим!

— Добро, узећу је, која је?

— Даница

— Зар она?

— Да. Случајно сам данас дознала Дошла је са тетком, па ме је њена тетка питала за тебе, јер јој је Даница много лепога о теби говорила. Тад запитам тетку, да ли те Даница можда воле, но није ми одговорила, већ рече: то је њена тајна Нисам могла отрпити већ упитам Даницу. Зажарила се била у лицу и признала је да те воле Другарица ми је, као што и сам знадеш, и ја ти велим, да њу узмеш, па да будеш сретан, као што би и са мном био. Не натерујем те Твоја воља. Само бих опет нај већма волела да њу узмеш кад те воле. Заборави, што је између нас до сада било, па опрости и моме оцу, а ја ти се ево опет заклињем, да се никада удати нећу, већ да ћу се целог свога живота молити Богу за срећу твоју и твоје будуће обитељи.

Ах, друже, кад чух те речи, учинило ми се, да не чујем глас слаба девојчета, којој љубавна жар нанесе толику несрећу, већ као да чух глас анђеоски, који је у тешким ча сима овога мучнога живота ми сишао с неба на земљу да ме теши.

У тај час уђе Даница са још неким учитељицама у одају, и ми прекинусмо разговор.

Кад погледах Даницу, видех јој жарко руменило на лицу, оборила је главу и отишла у другу собу.

Ја сам тада оставио женске, те одох међу другове своје.

Скоро касно пред вече разишли смо се својим кућама да опет сутра у име Божје отпочнемо свој рад, окрепљени братском речју на данашњем учитељском састанку.

V.

Даринкине речи и њена жеља беше ми у памети.

Околности моје беху све горе. Зима се све више примицала, а ја још и тад бејах самац у своја четири зида.

Промислих се за Даницу.

За што је опет и не бих узео, кад ју и онако познајем! Она би ми по најбоље заменила Даринку. Њих се две понајбоље дружиле и у вишој школи и у препарандији. Отићи ћу до ње, па ћу је испросити, јер овако и даље живети не могу.

Кад сам отишао у С где је службовала, нађох и њену тетку с њоме. Обе ме љубазно дочекаше и угостише. Тамо сам се бавио неко време и увидех, да ме Даница заиста воле. . . Друже, теби говорим, па за то ти и причам сваки па и најмањи догађај из живота мога па био то тужан или весео. Теби се исповедам, та ти ме бар добро познајеш. . . Па и ово што ти рекох, да сам се уверио, да ми је Даница наклоњена. Не мисли да тим хоћу себи да ласкам. . . Не.

Борио сам се дуго у себи, да ли да је запросим или не, и најпосле одох кући, и не рекох јој рад чега сам био дошао.

Протицао је дан за даном. Самоћа и неуредни живот нагнаше ме, па сам морао да мислим на Даницу, кад Даринку и онако добити нећу, и веруј, да сам се тада уверио, да су истините речи, што је неко рекао, наиме: „Љубав је нешто тако чудновато, да је довољно, да само човек зна, е је ту демонску силу у другоме одуздао, па да се у њему породи осећај који ма да и није љубав, ипак изгледа врло налик на љубав." Ја сам сваким даном све већу наклоност осећао према Даници и уверио сам се да би наш брачни живот исто тако сретан био као

и са Даринком, а најпосле она ће се молити Богу за срећу моју и моје обитељи.

Бадњи дан и први дан Христова рођења провео сам код угоститеља.

Тад ми се појави још већа жеља за женидбу, јер видех како су дивни ови дани у мирном задовољном породичном животу.

Други дан отишао сам својим родитељима у госте.

Отац ми спомену да је време, да ме жени, а мати је опет непрестано наваљивала на мене спомињући да узмем час ову час ону девојку.

Међу тима спомену и Даницу, и ја јој рекох да хоћу њу.

Пуна радости саопшти оцу, те сутра дан одосмо нас двојица у О., где је њен отац учитељевао, а где је тај дан била у гостима Даница са тетком.

После обједа рече мој отац рад чега смо дошли. Њеним родитељима беше по вољи, те весељу једва краја.

Одмах сам јавио Даринки, и њој беше веома мило што сам јој жељу испунио.

Наскоро по том венчасмо се, и на дан венчања добијем од Даринке писмо, у којем нам жели сваку срећу у брачном животу.

Новим животом отпочех сад да живим . .

Првих дана ~~беше ми мало необично,~~ но касније навикох се, те сваким даном све задовољнији, све веселији бејах. И могао сам бити, јер ми је жена разумела позива свога. Ја сам ју уважавао и пазио, као што бих и Даринку, да сам је добио, јер право је А. Николић рекао: „Јеси ли се уверио, да ти је жена вредна, уважавај и пази ју, јер ти је она венац у кући твојој, која удешава, да ти се унапреди домаћинство.“

Из дана у дан све сам већма био наклоњен Даници и ја је заволех као и Даринку. Да сам морао коме одговора дати: коју већма волијем? не бих ни сам знао као ни сад. С Даницом ми се испуњују они дивотни снови млађане маште моје, које с Даринком замишљах, јер ме својим милим предусретањем подстиче на све већу љубав према њој, а особито од како нам Бог подари два синчића и милу ћерку. По жељи њеној дао је кум ћерки име Даринка, јер вели, хоће да јој кћи има име њене најмилије другарице. . . Признала ми је, да се она једино Даринки исповедила да ме воле, као и то, да јој је ова казала шта се између мене и ње догодило. Па рецп, друже, зар да је не волем, зар да је не поштујем, кад ми је у свему искрена! Ни једном неповољном речју, па ни самим изразом лица није ми дала прилике, да сам могао посумњати, да јој је неправо, што сам волео Даринку. . .

Ах, Даринка, ти ме усрећи . . Теби хвала што сам Даницу добио, која ми живот заслађује, теби хвала, јер твој благослов почива над-а-мном и над мојом породицом . . Ти остаде верна својој заклетви, јер се ниси удала, а и ја ћу остати својој заклетви свагда веран, јер ћу и у будуће сматрати Даницу, да си баш главом ти сама. . .

Ту уздахну па ће тек:

— Друже укратко ти испричах живот свој, који беше пун љубави и милоте, али и тешкога јада. Теби се исповедих, да души својој олакшам.

* * *

Како је била лепа летња ноћ, па како ће већ на близу и зора да се укаже, то нам није било до одмора, већ рекосмо кочијашу да преже

У повратку морадосмо проћи крај гробља и сиђосмо се с кола те целивасмо крст на њену гробу, па јој рекосмо: Лака ти црна земљица била, а вечито сећање у срцу оних, који те познаваху!

Једва га отргох од гроба.

Тешио сам га, колико сам могао, јер и сам осећах тешке јаде друга свога.

VI.

Данас пак од то доба има већ више година, и ни једну годину није Милош пропустио, а да није отишао са својом женом Даринки на гроб, да га оросе врелим сузама и окитe миомирним цвећем, јер њој, веле, имају да захвале на срећи својој

У несрећи својој сретан је опет, а то само за то, што му је жена права доброта Она га својим милим предусретањем у тешким часима његовим развесељује. Искрена му је, верна и одана Неће ништа урадити, а да га не пита Она држи ред у кући. Она пази на децу те их учи свему доброме. А он као гост у кући својој задовољан је и весео, јер види да му све у напред иде.

Заиста, она се влада по речима св. писма, где се вели:

„Ко ће наћи добру жену? Њезина је

цена над бисером и драгим каменом. Срце њенога мужа њој је са свим предано, и она је сретна с њиме. Целог се живота о његовој срећи бави Осећа како је добро бити пријеѕжном, па јој се свећа не гаси сву ноћ Пази кућу своју и хљеб мукте не благује. Мудро отвара уста своја и пази добро. шта ће рећи Децу своју разумно васпитава и та јој постадоше сретна, те ју муж похвали. Муж јој није у бризи за кућом, ако се где закасни. Дичан ће бити муж њезин кад буде седио на збору старачком. У таке жене нема притворнога угађања и сујетне женске красоте; јер је разумна жена благословена."

Така је Даница, жена мога друга, па благо њему, а благо свакомм човеку, кад га жена разуме! Ту напретка има, јер у такој кући зна се само за љубав и слогу, а где је тога, ту је и божији благослов.

Само таку жену може и мора човек поштовати ... волети ... љубити.

Бечмен, 1891.

У ЈЕСЕН.

Увела је ружа, пожутело лисје
Ено доле пало.
Хладна јесен лето одагнала красно,
Све је већ прецвало.

Јоште само која ласта тужно лећe
И по која шева.
Нема више оних краснијех песмица,
Што нам лето пева.

Све је прошло. Цветак што нам мирисао,
Давно већ је свео.
Увенуо листак. Захладнели ветар
У гроб га је снео.

Нит' нам сунце више 'нако љупко сија,
Студен ветар бије
Нема оних лепих месечевих ноћи —
Све то зима крије ...

Ж.

ЛУДВИГ БЕТОВЕН И ГРОФИЦА ЈУЛИЈА.

Историјска приповетка од Ј. Бардера.

(Свршетак.)

Било је за време бечког конгреса. На све стране се приређиваше свечаности, да би забавили висока лица, што су дошла у Беч Удешен буде и један Бетовенов концерт, којим ће вештак сам управљати На престолној трибини се већ монарси понамештали, чекали су само још Лудвига Бетовена. Он изађе бурно дочекан и поздрављен; не поклони се, већ узе палицу, да диригира. — Зар је остао поред така поздрава одабрана друштва толко хладан, да није за вредно сматрао, ни да се захвали? Лудвиг Бетовен, вештак у музици — беше глув; душевним је увом добро чуо, телесно га изневерило. Ал кад је диригирао, тад се у њему покретало, као да из сјајне висине небеске мелодије на земљу долазе, као да анђел ки корови певају у његовој симфонији, као да горе одлеће одушевљен творачки дух његов препуњен творачком слашћу, као да на место презрене земаљске љубави долази пун среће осећај општег човекољубља. Све јаче и јаче звучни таласи шуме, све се чвршће и чвршће приљубљују у чудотворној хармонији једно другом, бујица планинска, мислиш јури кроз стене својој мети. — У једној ложи са стране видело се једно лепо, ванредно бледо женско лице, као у некој нервозној дрхтавици. Разуме ли грофица Јулија сад, шта хоће ти тако тужни звуци да кажу? Осећа ли она, да су из крвава срца вештакова истекли, да су тужба његове убијене љубави? Скоро ван себе наслонила се у својој столици, очи јој се затварају, ал кад је последњи тон од A-dur-симфоније одјекнуо, устаде као дух, и њезине мале руке затапшаше уз грмљавину допадања, што са свију страна вештаку сипаху, ловорвенци, цвеће, букети стотинама падају пред њим, говоре му, да поштују његову вештину. Допадање и признање света, тапшање и „дакапо", што вичу, не чује он, ни један тон не долази до његових ушију, ал када паде ловорвенац из оне ложе са стране, запламти на једаред у његовим очима, у блаженој усхићености притиште венац на своје усне, мржња и јед заборављен а стара жар се у њему наново разбукти. Њини се погледи на ново

састадоше после шест тешких, бедних година. — Не види вештак, како руска царица с груди својих цвеће узима и њему баца, како царица аустријска, краљица баварска то исто раде, како се њине мараме лепршају као победна застава, за њега је тренут тај само зато тако велик и силан, што је њу опет видео.

Дубоко тронут прилази опет пулту; за A dur-симфонијом изводи у чудној савршености „Rule Britannia“. Све је усхићено, и монарси тапшу; али глуви вештак њих не чује, тек се поклони, кад га капелмајстер упозори. Прави свет је за њега нестао; — на орловских крилих свога духа лети он њојзи, некад тако љубљеној. Он хоће, мора с њом говорити, њојзи рећи, шта је ње ради патио.

III.

У салону госпође Ертман видео је Бетовен опет грофицу Халенберг. Нем стисак руку, један поглед, који у душе продире — обоје се и без речи разумели. Усмена разговора на жалост није могло ни бити; то, што други људи у сличним приликама шапатом говоре, то овде сме само око издати. Ал не! Бетовен зна помоћи се. Та не разуме ли она боље осећаје, у тонових изражене, него реч изговорену.

Значајан поглед баци грофици и приђе гласовиру; његова свирка све силно обузима. Грофица је натерана на плач, не може да се уздржи. Слути, шта хоће да кажу тужне нежне мелодије, њојзи је то подсећање на дане њене прве љубави. Час одјекне кратко ал снажно, а час јој прођу тонови кроз најдубље тајне дубљине, пала би пред ноге вештаку, молила би опроштење, ал преко сева гњевом њезин муж, коме није умакло њезино узбуђење; — осећа, да сви погледи на њу падају и мисли пропашће у земљу од вељег бола.

Бетовен као да се нашао у најмирнијој усамљености, све муке његовог згаженог живота претвориле се у слатке хармоније; час мислиш чујеш тужбу пуну бола, час усклик ослобођене душе а међу њима хиљаде хармоничних прелаза, у којима се уздрхтава сва мука, сва срећа дубоке љубави.

Кад је Бетовен тако после по часа свршио, тражио је његов поглед ону, које се свирка његова тицала. Она није више била ту. Кад је гроф Халенберг видео, да је изгубила власт над собом, узео је испод руке и одвео без опроштаја. Бетовен је протрчао све собе, говорили му, да је грофици Јулији позлило; ал он тога није чуо. Отрча као махнит прво њезином стану, а кад је чуо, да она није тамо, већ да је ваљда отишла у летњиковац свој, отрча Бетовен право шенбрунском алеу. Мимопролазници су га видели гологлава, како јури као ветар, махали главама и мислили: „С овим по свој прилици није чист посао!“ Мртав уморан седе Бетовен напослетку на једну клупу; сан га свлада те заспи.

Пред зору га пробуди један сељак, што је туда пролазио. Сад га тек обузме осећај остављености. — Где је био? — Зима му је било; осећао је потребу, да што једе. Не премишљајући много прескочи ограду, што је заграђивала башту с оне стране пута; надао се наћи какву живу душу, која ће му дати да се прихвати На крају лепо удешене баште смотри павиљон, на коме су врата, за чудо, отворена била. Уђе унутра. У сред малог павиљона, обвијеног попонцем и бршљаном, стајао је гласовир, с једне и с друге стране гласовира попреје Мозартово и Хајдново, а тамо међ ловордрвећем стајало је његово Његови прсти дирнуше тасте; у звуцима је уздисао бол, што му је извирао из дубине; све је одушевљенија бивала његова свирка. Како се вештак у силним звуцима исплакао! — А с њим је плакало још двоје лепих очију, очи оне, која је требала бити дух заштититељ његовом животу. Неприметно је ушла грофица Јулија, кад је Бетовен неколко тонова ударио. „О боже слатки,“ повиче, „он па у то доба!“ И нехотице је осећала, да је то случај, што је Бетовен ту, ал је и помислила, да јој то може кобно бити Већ је хтела замолити вештака, да стане, да је не излаже, ал није могла превалити преко срца, да га буни у његовом изливу срца. Пажљиво је слушала, као статуа стојала, с њим је исто осећала, његов бол, његово одушевљење, његово презирање света, његову љубав према свему племенитом. У том се тешко спусти хладна рука на њезино врело чело. „Овде није место за грофицу Халенберг,“ рече оштро гроф, па одведе своју жену, а једном слузи заповеди, да замоли вештака, да више не долази тако рано.

Међу мужем и женом дође после тога до многих несугласица. Грофица није хтела а није ни могла увидети, да је недозвољен њен одношај према њеном пријатељу из младости, сад несретном, коме утехе треба Знала је како верна да остане свом мужу, ал њезини одношаји према Бетовену беху чисто идеалне природе, и по томе, мислила је она, не сме се њено опхођење обичном мером мерити. Међу тим је зли свет био других назора. Бетовен је имао доста непријатеља, који му не дадоше да ужива чисту своју срећу. Герхард Брајнинг је често упозоравао вештака, да на његове и грофичине састанке пази гроф Палхорст, онај исти, који се заклео због неког непромишљеног израза, да ће му се осветити. Он ће сигурно и грофу Халенбергу све потказати. „Несретник!“ распламти се Бетовен. „Понижава ли се он тако далеко, да се упу-

шта у шпионирање? Шта сам му ја урадио?“ Ти си заборавио на речи,“ подсети га Герхард, „што си њему и његовој матери довикнуо?“ „У тим речима је,“ рече Бетовен, „истина лежала а не увреда. И сад бих му као онда довикнуо: „Пред таквим лармацијама ја не свирам“, кад се усудио бунити ми свирку својим ђабластим зврцањем „Данас“, додаде тужно Бетовен, „не бих ни чуо тог бенетања! – Ја сам бедник, сломђен, излишан на овом свету, који сам некад волео!“ Паде у дубоку замишљеност те и не примет., да се Герхард од њега опростио, ни да је слуга једно писмо на сто метнуо, ни да му је нећак међутим ушао. Овај је превртао писма на његовом писаћем столу, очевидно нешто је хтео да види и докучи. Напослетку као да је нашао, што је желео. Узе роза-боје папир, стрпа, па рече: „То као наручено за Палхорста! Тај је баш прави нобл човек, плаћа ми дугове као рођени отац, а овај „Moralprediger“ — то се тицало Бетовена — хоће с поукама увек да ме оправи“. — Господичић је заборавио, да је Бетовен за њега већ хиљаде жртвовао, плаћао његово васпитање од његове шесте године а само га се зато последње време клонио, што је чуо, да га мисле истерати с универзитета због његових покора. У писму, што је овај у џеп стрпао, да га даде грофу Палхорсту, био је позив ка грофици Галицин; она је писала, да ће Јулију, као што је желео, зацело код ње наћи, она ће доћи, да се с њиме на тенане разговара, један час пре од осталих званица.

Кад се Бетовен из својих снова пробудио, био му је нећак с писмом већ умакао Није имао ништ брже да уради, већ да однесе одмах писмо грофу Палхорсту. Овај га прелети и новиче триумфирајући: „То ће упецати! Још ћу данас то писмено показати грофу, мора пуцати на Бетовена — увреда мојој матери нанешена освећена је.“

Међутим је гроф Палхорст заборавио, да је баш грофица Јулија у очима свога суревњивог мужа тако високо стојала изнад сваке сумње, да он није никад ни веровао у какву кривицу, те је и сад био тврдо наумио, да казни потварача, који се усудио дотаћи се части његове жене.

Кад се гроф Халенберг још тог вечера срео с грофом Палхорстом, викне онај овом пред сведоцима: „Ви сте нитков сажаљења достојан, шпион, за кога је пре штранга него кугла.“ Гроф Палхорст пребледи, посрне, пријатељи га морадоше придржати, да не падне Том се крају није надао. Шта му друго остаде, већ да изазове грофа Халенберга? Дуел већ буде сутра ујутру. — Палхорсга однесу мртва. После неколко дана су видели грофа и грофицу Халенберг отпутовати на путничких колих из вароши. Грофица је изгледала исплакана, за увек се опростила од свог милог пријатеља и сама је пристала на путовање ради мира и да буде крај светском разговору. Муж јој је саопштио клевету Палхорстову, и како је осветио. С мужем својим видела је Швајцарску, Париз, Ривиеру. Ништ је није могло обрадовати; а дође ли писмо од Бетовена, тад је око њено синуло старим сјајем, тад је била нанoво стара, жива Јулија Гичиарди, некадања

Кад је чула, да је Бетовен умрьо, паде у тешку бољетицу, која мал не помрачи и њезин дух. У живом грозничавом бунцању говорила је само о њему, о својој несрећи, и како не мари за живот. Ал њена снажна природа победи и тада. — Кад је оздравила, изгледала је као да би могла пријатељскија бити свом мужу. „Un mariage à trois“, често је уздишући говорио гроф Халенберг, „то је злокоје не желим ни највећем непријатељу да га искуси“. Грофица Ђулијета је умрла године 1846. Последње речи су јој биле: „Живот је вредан, да се живи!“ Тако је с правом могла рећи женска, којој је назнатнији вештак свог времена посветио и мисли и осећаје своје.

Превео **Младен Симоновић.**

ОЧЕВ И МОЈ ЗАНАТ.

— Петефи. —

Свеудиљ ме добри бабо,
На свој занат наговара;
Али син ти *писац* поста,
Није хтео за *месара*.

Ти секиром вола тучеш,
Моје перо људе бије…
Е, па то је скоро исто,
Тек је име другачије!

Ив М. Поповић.

МИЛОРАДОВИЋИ И ТЕКЕЛИЈА

Срби, руски генерали.

Од свију српских имена у Русији највише се на бојном пољу прославило име *Милорадовића*. То име се и до данас најбоље одржало у спомену, а међутим се име Текелијно већ сад више и не спомиње, као да га и нема.

Милорадовићи су прешли у Русију године 17.1. из Херцеговине, где их и сад још има и под другим именима. Зову се и Лолићи, Кузмани, Опијаћи, и примили су мухамеданску веру. Историчар Макушев доказује, да породица Милорадовића, или као што су је пре звали Храбреновића, произлази од српских грофова Охмучевића. Доста то, да се та породица силно разгранала, а највише су на глас изишли Андрија, пријатељ Суварова и Кутусова, и још више син му Михаило.

Ево укратко, шта вели о њима кнез Галицин у својој општој војној историји:

Отац Андрија доселио се још за време Петра Великог у Русију, где је дотерао до генерала и умрьо је у Малој Русији као намесник.

Михаило Милорадовић родио се 1770. године. Слушао је чувеног философа Канта; војевао је у Италији и Швајцарској са Суваровим, а после и у Русији славно. Велики кнез Константин Павловић звао га је својим другом и поклонио му је сабљу са натписом: „Другу моме Милорадовићу".

Сви руски генерали, што су војевали са Суворовим у Италији и Швајцарској, вршили су поштено и славно своју улогу и заслужују највеће признање. Али у реченој историји штампане су крупним словима ове речи: „Блистательнѣйшими между рыцарями Баярдами без страха й упрека, птенцами и љубимцами русскаго орла — Суворова безспорно были Бакрацион и ***Милорадовић***, и имена их вполнѣ заслужено и достойно сдѣлались, нераздѣльно с именем Суворова, народными въ Россiи и громкими въ Европѣ" (стр. 883.)

Па какав је био тај делија по спољашности у чијој је дворани Сава Текелија, као што сам приповеда, силно озебао. Глинка га описује овако: Средњега раста широких плећа, груди уздигнуте, лице му показује српско порекло. Велики нос није кварио отворено лице. Усне му беху танке, очи плаве.

Из историје се види и то, да је Милорадовић био увек напред, кад се наступало, а увек позади као начеоник арријергарде, кад се уступало.

Милорадовић је радо читао Плутарха, носио га је собом и у рат. Једанпут рече он своме ађутанту: „Нађите ми којега војсковођу, коме је одато признање још за живота те који би умро без огорчења и *задовољан својим животом и својом судбином*"

И заиста је тешко наћи. Незадовољан је човек, кад има себи штогод да пребацује, вели Кант.

А како је завршио свој живот овај прослављени јунак?

Јуначки, али несретно, управо трагично.

Кад се оно диже буна године 1825, буна војничка против државног строја, онда је Милорадовић био главни губернатор.

Он изјаха пред светину, пак управо у гомилу бунтовничку.

Одговор му беше — куршум у чело.

Паде јунак. Промашише га толике кугле туђе, а згоди га своја!

А да је био Милорадовић на оној страни, на којој је био руски кнез Волконски, па кнез Трубецкој, да је био на страни бунтовника и тамо би пао, јер би био јунак и тамо.

Умирућем јунаку Милорадовићу пише цар Никола: „Мой другъ, мой љубезный Нихаилъ Андреевичъ."

Паде тело . . . а где му је дух сада јуначки? Где је она сила, о којој наука говори, да не пропада . . .?

*

Петар Текелија (1720—1792.). Ко не зна великог добротвора српског Саву Текелију? Петар је био његов стриц И он се прославио, али на другом пољу.

Сава Текелија приповеда, да је царица нашла, да је стриц његов Петар налик био на Петра Великог. У историји кнеза Галицина читамо о том Србину ово: Петар Текелија родио се 1720. год., прешао је 1747. год поручиком у руску службу и био је двапут рањен. Одликовао се у седмогодишњем рату као смели дивни партизан (стр. 435.). Између имена Апраксина, Ферморе, Салтикова, Бутурлина — најбоље су описани Суворов и *Петар Текелија*. Неке назива царедвојцима, неке неспособнима, а само ову двојицу хвали На стр. 4.7, где се говори о седмогодишњем рату, види се, да је и Текелија допринео оној руској слави, коју је Фридрих Велики изрекао после битке око Цорндорфа и Кунерсдорфа: „Те људе је лакше сломити, него победити."

„У том рату — пише даље — „положили су темељ будућој слави Румјанцов и Суворов, а Тотлебен, *Текелија* и Суворов показали су се као пар-

тизани, достојни да се сравне са Тренком, Надаждијем, Хадиком, Лаудоном, Цитеном и Зајдлицом. По несрећи не може се то казати о главним војсковођама.“ И ту их назива, као што мало час рекосмо.“

Један ми пријатељ из Новомиргорода (места где је сахрањен Петар Текелија) посла ове белешке: Генералъ ан шефъ Петаръ Аврамовичъ Текели, націи Славяно-сербской, родился въ Венгерскомъ королевствѣ въ г Арадѣ 1720-го года, будучи въ Римской Императорской королевской службѣ до 1747 годъ, въ томъ году ступилъ въ Русскую Императорскую военную службу и, продолжая онную усерднѣйшимъ и похвалнѣйшимъ образомъ и отличась мужествомъ и храбростію во всю Прусскую войну, въ Польской експедиціи и въ двухъ прошедшихъ Турецкихъ походахъ при истребленіи бывшей зчпорожской сѣчи и при усмиреніи бунтующихся разныхъ горскыхъ народовъ, достигъ до сего достохвальнаго и знаменитаго чина; заслужилъ отъ Єя Императорскаго Величества монаршия благово ·енія и разныхъ жалованные ему Императорскіе ордена, а именно: Александра Невскаго, Святаго Великомученика и побѣдоносца Георгія, Святаго князя Владимира 1-ой степени и отъ Вел Герцогства Гольштейнскаго Святыя Анны въ 1792 году и скончался Априля 25 дня 1792 на 73-мъ году отъ рода.

И тако ваљан човек, ма где био и служио, отгаје човек на своме месту.

Омск (*Сибирија*). **Т. Т. Јечинац.**

ЛУЦИЛИЈА КАМИЛА ДЕМУЛЕНА.

Један листак из историје женских карактера.

У групи јуначких даровитих типова женских, који се видно појављују на хоризонту у оним ужасним данима француске револуције, очарава нас својим лиричним заносом, детињско наивном и дирљивом појавом — лепа Луцилија. Код ње није било оног бурног јаука силних јунакиња, није било ничега, што је имала лена Аспазија, која је овлађивала духом човечјим; она је била права женска природа, која је у појутарју револуције па до последњег часа живела само љубављу спрам свога мужа. Ова супружанска љубав направила ју је јунакињом, попела је на гилотину, коју је радосно поздравила као олтар, који ће је саставити са њеним љубљеним мужем

Луцилија Демуленова рођена је у Паризу 1871., била је кћи госпође Диплеси Ларидон, која је била слављена са своје лепоте, и чији је муж био финансијски чиновник и ватрен патриота. Луцилија је била врло брижљиво васпитана, и као дете одликовала је се својим даром за музику. Једног дана, кад је се са својом мајком шетала у башти луксембуршкој, придружи им се један млад човек, не баш примамљиве спољашности, кога је пре свега лепота матере примамила. Његов им се разговор допао, јер он је знао да идеје, које су свет покретале, искаже са природним одушевљењем, — то је био Камило Демулен, тада још студент права У пркос његовом замуцкивању, он је био добар и мио у друштву, те с тога и добије приступ у кућу Диплесијеву.

Постепено се развијаху пред његовим очима дражи младе девојке, и убрзо примети он, да се сав жар његове љубави концетриса на ћерку, чији живи дух, весела нарав, и напредни таленат, са свим га занеше. Његова љубав није дуго на одговор чекала. Благодарећи његовом запошљивом и примамљивом духу, није му било тешко да идеалну душу младе девојке доведе у прави љубавни занос. Луцилија у своме малом дневнику врло је лепо нацртала онај тренутак кад су је осећаји бацали у непознату екстазу. Љубав к њеном Камилу представљала јој се као визија из виших сфера, куда ју је уводила њена млада душа, час у сањалачке представе, а час испуњујући је мрачним и злим слутњама Ови лепи снови морали су на жалост дуже времена да чекају на њихово остварење, јер млади Демулен био је сиромашан непознат адвокат, док на против Луцилија спадала је у најбогатије наследнице.

Тек револуција одвела га је на праву стазу, и он је појур о њоме, одушевљен љубављу и патриотизмом. Издао је масу брошира и за час је постао најомиљенији публициста, јер својим лепим стилом и пикантеријом умео је најтежа питања да расправи. У своме „говору светилника“, доцније преображен у „револуцију француске и Брабанта“, изгледало је, као да је дух заједљивог подсмеха Волтеровог изишао из салона на сокак. Нико није боље оваплотио у себи масу као Камило Демулен; и нико није био згоднији да њеним страстима израза даде од њега. Јула 12-ог 1789. год., кад је својим кратким говором народу, са астала баште пале-ројалске подстакао преврат, доказује најбоље његову демонску снагу над светином. До скора не-

познат, млад књижевник, постао је одједном највећи агитатор. И он похита, да све своје трофеје: славу, углед и богаство баци пред ноге своје обожаване Луцилије, са којом се венча 29. децембра 1790. год.

Срећни супружници живели су неко време у веселој идили, у сред бурних дана. Патриоте разних партија радовали су се Камиловој срећи, његова кућа била је зборно место најзнатнијих Жирондиста и Јакобинаца. Лети су становали у једном лепом летњиковцу. — Демуленов републикански жар при свем том није се охладио у наручју љубави. Његова Луцилија имала је жива учешћа у његовим радовима, одушевљавала је се слободом, и писала је песме у победу њему. Али ће у скоро мутни облаци да помраче небо над овом лепом срећом. Август 1792. год., и ужасна пустош револуционарне олује ноћу 10. августа, показали су безбрижној и веселој Луцилији, да се не може безбрижно јурити за слободом и тако олако одмарати под сенком њеном.

У једном малом цртежу њеном лепо се да видети узбуђеност жена ових великих људи, кад је бура револуције почела да потреса свет.

„Шта ће од нас бити Камиле, љубазниче душе моје?“ питала га је она. „Ах Боже! зашто не цениш људе, који су те достојни. Хоћемо да будемо слободни, а то кошта жртава.“

Луцилија је се вратила у Париз 9-ог, да би у предстојећој опасности била у близини свога мужа. Ноћ 10-ог августа провела је код Дантона, и у њеном дневнику живо је представљена борба те ноћи. Дивља одлучност Дантонова, идеализам жирондиста и одвратност њихова спрам суровости и насиља, беснило светине, кукњава жена на улици; — сви супротни елементи оних џиновских догађаја, наивном фантазијом верно су нацртани као у огледалу, и историк може с правом њене прибелешке да сматра као скупоцен прилог ка познавању оне велике епохе.

Крвава победа 10. августа подигла је Дантона за министра правде, а Демулена за главног секретара његовог, и одмах после тога изабрат је у Конвент. Успех оружја републиканског, победе које су се добијале занеле су одушевљеног Демулена тако, да је био најжешћи противник Лудвига XVI. потпомогао је Робеспјера у борби противу жирондиста, и у писму које је писао своме оцу, хвалио је се да ће ослободити Републику од „Брисотена“ (тако су називали присталице жирондисте Брисоа).

Али одмах после смрти тога племенитог, и даровитог скупштинара, почиње Камила да попушта револуционарна грозница. Са жирондистама оде из скупштине младост, лепота, античко беседништво, и све оне узвишене идеје, које су покретале људе да весело гину. Изгледало је, да је гилотина јединствена установа у Француској. Угледав ону силну крв, која је попрскала слободу, Демулен је се чисто ужаснуо, и уплашио, и покушао је да тога голијата револуцију задржи, али узалуд.

И одмах затим ступи он у отворену опозицију спрам вођа јакобинских, и у своме „Vieux Cordelier“ написао је неколико чланака, достојних једнога Тацита и Аристофана. Енергично и умесно пригаварање на тиранску владавину старих Цезара довело је одборе револуционарне до беснила, и он буде оптужен код јакобинаца. Робеспијер га је у почетку брани, али га је после напустио, кад је Демулен почео и њега да напада.

Луцилија је увидела провалију над којом је стајала, али није ни помишљала да свога мужа задржава у његовим хуманим намерама, но га је још и храбрила, дивећи се његовом јунаштву.

„Остави га нека свој велики задатак изврши, он сам може отаџбину од пропасти да спасе“, казала је она једнога дана својим пријатељима, који су Камила хтели да опомену на опасности, које му прете.

Спрам свога мужа била је она увек весела и насмејана, ма да јој је срце било увек пуно тешких слутњи и предрасуда.

„Моје се очи у сузама купају, у дубини мога срца затрпавам горке болове који ме притискују, правим се храбром, да Камил не би смалаксао“, тако пише она једном свом пријатељу и обожаваоцу Фрерону, кога преклиње за савет и помоћ. Фрерон који је тада у Тулону извршивао крваве декрете Конвента, није узимао ствар озбиљно, но је одговорио шалећи се.

Луцилијина слутња и плашња убрзо се испунила. Камил је својим оштрим подсмехом задобио једног опасног непријатеља у младом Сен Жисту. У једном писму генералу Дилзону, које је после штампао, казао је: да Сен Жист носи главу на рамену тако високо, као да носи св. причешће; на што му је смели друг Робеспијеров одговорио; да ће се он већ постарати, да Демулен своју понесе као св. Дионисије. Камил се заиста није обмањивао о свом положају, јер је знао да ће он са партијом свога пријатеља Дантона напослетку бити потиснут, зато се није изненадио кад је ноћу између 30. и 31. марта (1794) био одвојен од своје жене, и одведен у луксенбуршки затвор. И ма колико да је он све то предвиђао, ипак је био клонуо од туге растајући се са својом Луцилијом. Овај даровити и идеални човек није имао снаге великих карактера.

Његово жалосно стање дирало је чак и сурова тавничка стражара, који му је тајно ишао на руку, да се са својом женом дописује. Камил је писао писма у очи смрти пуна љубавне чежње, која ће бити сјајан споменик дубоких осећаја, које ни сама гилотина није могла да ослаби. Луцилија, која је првих дана ова писма плачући читала, нађе да није достојно „као жена само плакати“, — она је хтела да ради, да га спасе, или са њим да пропадне. Безбрижна млада жена, која је у салону својом веселошћу све привлачила, постала је одједном, гледајући своју страховиту судбину, јунакиња. Пошто је првих дана са својим Хорацом под руку, ишла у тавнице Луксенбуршке; а да би свог Камила још једном видела, решила је се да га спасе. Прво је покушала са дирљивим писмима Робеспјеру, позивајући се на њихово пређашње, искрено пријатељство Кад то није помогло, она је писала генералу Дилону, који је такође био затворен у Луксенбургу, и саопшти му план како ће да ослободи дантонисте. Оптуженици се решише да се користе Дантоновим процесом, који је код многих изазвао незадовољство, те да сруше тиранију, и тако избегну извесну смрт. Луцилија је требала да се баци међу народ, и нешто својом лепотом, а нешто својим болом, да покрене народ противу Конвента. Али један осуђеник извесни Лафлот изда заверу, и тако затворе Луцилију, на неколико дана пре но што ће погубити њенога мужа, истог дана 2. жерминала (априла), кад је овај своје последње писмо њој писао, нежни тестамент свога срца, које је само љубављу куцало све док му секира целатова није моћ одузела.

Његова обожавана Луцилија, његов живот, привлачила га је мађијском снагом. Он није могао да схвати идеју вечитог растанка, и с тога је бивао све слабији, што је се ближе примицао крај живота његовог. Као очајник противио се он да иде на губилиште, и тек кад му је Дантон — на жељу његову — метнуо у руку прамен косе Луцилијине, могли су га целати да савладају.

Умрьо је држећи прамен косе у руци 5 априла 1794. год.

А са свим друкчију слику даје нам Луцилија својом смрћу! Од 27 затвореника разнога пола и мишљења, које су под изговором завере, извели пред револуционарни трибунал, млада жена Демуленова била је најодважнија. Мирно и сигурно признала је учешће на спасу осуђеника, и кад су јој прочитали смртну пресуду, она је радосно узвикнула: за неколико часова ја ћу бити сретна да се сјединим са мојим Камилом. И остављајући земљу, где ме ништа за живот не везује, ја сам много срећнија од вас моје судије Ви ћете живети са грижом савести, док вас жалосна смрт не нађе. Зар ви не знате, да је крв жене Тарквинија и Децемвира из Рима протерала. Радуј се моја отаџбино, ти ћеш с радошћу дочекати твој спас, у скоро ће пасти тиранија, која те мори“.

Својој матери писала је из затвора ове ретке: „Моје су очи пролиле једну сузу, и то за тобом. Идем да спавам у царству невиности“.

На дан погубљења она је се спремала као за какву свечаност, и нарочиту је пажњу обратила на украс главе, бела марама преко њене црне косе давала је особиту дражж нежној бледоћи њенога лица. Њена веселост и мирноћа нису је оставили до последњег тренутка. Док су се возили на губилиште, разговарала се са једним младим човеком, кога је својим расположењем и веселошћу хтела да охрабри. Мирно и сигурно попела се на гилотину, не показујући ни најмање знака од узбуђења или страха.

По немачком **Алхазен.**

КЊИЖЕВНОСТ.

Биографија и државничка радња Вука Бранковића и Милоша Обилића. Темат награђен видовданском наградом Од Ж М. Романовића. Београд 1891. Стр. 93 (Наставак.)

Биографија и државничка радња Вука Бранковића обухвата у делу четрдесет страна (22.—62.). Расправљање о Вуку поделио је писац на 7 одељака.

У првом одељку говори писац о постојбини Вуковој. У том одељку је писац готово све преписао из Ковачевићева дела: „Вук Бранковић“ Годишњица X. стр. 215.—247.); само што је он направио праву збрку, јер је испрекрштао и замрсио многе ствари: он ту доказује оно, што је Ковачевић већ доказао, побија Јиречека, тумачи повеље и т. д. А зар је то за популарну расправу?! Збрку, коју је писац у овом одељку начинио, не може расплести нико. Ја ћу само нешто споменути. На стр. 24 вели писац: „У Влашкој се чува псалтир, што га је на-

писао неки Јован Богослов (треба: Богослав) а по заповести Вукова оца Бранка, год. 1337. (Миклошић држи да је 1345. или 1346.) и т. д. То је г. Романовић написао по Ковачевићу (Годишњица X стр. 219). Пре свега морам приметити, да Миклошић не „држи“ да је тај псалтир писан 1345. или 1346. год., него је он само тако прочитао у запису, и то саопштио. Иларијон Руварац мисли, да је тај псалтир писан између 1. септ. 1344. и 1. септ. 1345. год. (О кнезу Лазару стр. 117.) и тако ће и бити. Ковачевић на стр. 219. вели, да је писан 1336. год., али на стр. 228. пише он: „псалтир (Бранку Младеновићу) написан је у Дреници 1336. *или 1345. год.*“ То је све требао узети на ум г. Романовић кад је већ говорио о псалтиру Бранка Младеновића, ма да га у „популарној расправи“ није требало ни спомонути.

У другом одељку говори писац о пореклу и племену Вука Бранковића. У том одељку на стр. 28. вели писац ово: „Дан и година свадбе (Вукове) није позната. Али судећи по свему излази, да се венчање морало догодити још за живота Душанова или одмах по смрти његовој.“ И г. Срећковић је некад женидбу Лазареву стављао далеко натраг, али овако далеко није ни он отишао. Нек је Мара око 1355. год. (кад г. Романовић вели, да се удала) била само 16 година, то би се она родила око 1339. год. Лазар би се оженио око 1338. год. те родио бар око 1308.! Но и г. Срећковић (који је некад мислио, да се Лазар оженио око 1343. г. в. Гласник XXI.) тврди сада, да је Лазарева женидба била око 1353. год. („Коло“ 1889. год. стр. 207.) према томе Мара се тек родила око 1355. год., те се могла удати тек тамо око 1371. год. (Руварац: О кнезу Лазару, стр. 4. и 7.)

Г. Романовић ређа синове Вукове овим редом: Ђурађ, Гргур и Лазар; ту вели, да је Гргур млађи брат Ђурђев (стр. 29.), а на стр. 43, да је Гргур најмлађи син Вуков. Г. Романовић ни то не зна, да је Гргур најстарији, Ђурађ средњи, а Лазар најмлађи син Вуков!

Трећем одељку је наслов: „Одношај Вуков спрам кнеза Лазара и његово политичко делање пре битке косовске.“ У том одељку г. Романовић је много преписивао из Руварчева дела: О кнезу Лазару, наравно и што спада и што не спада на ствар.

На стр. 35. говори г. Романовић о „борби два српска великаша“, коју је описао Виланија. (Гласник 64,; Отаџбина XVII.) О тој Виланијевој повести, у којој се прича борба два рашка жупана, и шта вреди та повест, писао је Руварац у свом делу: О кнезу Лазару (стр. 36—44.); а ја ћу само нешто напоменути. Г. Романовић пише: „Ако се усвоји мишљење г. Срећковића, да су та два српска великаша били Бранко отац Вуков и Лазар — а по доказима наведеним и излази тако“ и т. д. Г. Срећковић у Гласнику 64. стр. 389, пр. 1., пише, да је то могао бити Лазар и Бранко, али на стр. 325. пр. 2.) усваја он мњење Драгашевићево, да је то био Лазар и Алтомањ, а тако пише он и у својој историји срп. народа (II. стр. 744.) Та свађа рашких жупана била је по г. Срећковићу 1359. год. (Гласник 64. стр. 325; Историја срп. народа II. стр. 745.) и онда је, вели г. Срећковић, кнез Лазар удао своју кћер за Николу Горјанског (старијег). Али г. Срећковић тврди сада, да се кнез Лазар 1353. г. тек оженио („Коло“ 1889. стр. 207.) те му се најстарија кћи тек 1354. могла родити! Лазар дакле није могао бити онај жупан, који је своју кћер, 1359. г. удао за Горјанског. Па како онда да изађемо на крај са Виланијевим жупанима? Најбоље је и не споменути Виланијеву „повест“, као што је учинио и Рачки (Rad XCVII.)

На страни 38. пише г. Романовић ово: „У ово време (после борбе око Пирота), више је но сигурно (шта је то, Боже, *„више но сигурно“?*) да је Лазар поново повратио Ниш српској држави.“ То је писац исписао по Мишковићу (Косовска битка, стр. 49). Али у споменицима се нигде не спомиње, да је Лазар после 1386. год. опет отео Ниш од Турака, те морамо остати при том, да је Ниш у време Косовске битке био у турским рукама (Руварац: О кнезу Лазару, стр 334. и 337.)

На стр. 39—41., говори писац о „сабору зетова“ на двору Лазареву. Описивање тога договора је пусто нагађање пишчево. Не знам само зашто г. Романовић пише, да је тај „сабор“ био „о Божићу 1388. год.“, јер ако је тога „сабора“ било, морао је он бити августа 1388. год. (Руварац: О кнезу Лазару, стр. 219.) а колико је трајао то ми не можемо знати.

На стр. 43., пише г. Романовић: „Кад се посланик (Лазарев, који је ишао у Кратово, да објави рат[1]) Мурату) повратио више је но вероватно, да није казао право стање ствари, да не би Вукова издаја окужила још кога српског војводу.“ Да посланик није казао истину (тако мисли и г. Срећковић, Гласник 42. стр. 341.), то је г. Романовић написао по народним песмама, али, да је посланик затајао истину, „да не би Вукова издаја окужила још ког српског војводу“, то је изум г. Романовића. Шта је хтео г. Романовић тиме да каже? Је ли посланик знао, да ће Вук издати, или је сум-

[1]) Тако вели г. Романовић (стр. 42.) по Мишковићу (Косовска битка, стр. 98.)

њао у њега, па због тога није казао Лазару истину? Ако је знао за издају или сумњао у Вука, зашто то није рекао Лазару? У осталом у нар. пеемама је сасвим други мотив, због кога посланик не поднаша Лазару о турској војсци истинит извештај

Четвртом одељку је наслов: „Битка косовска и Вук.“ Готово цео тај одељак израдио је г. Романовић по Мишковићу. О размештају војске не могу говорити, јер се у томе не разумем. Само ћу нешто споменути. Писац вели на стр. 47.: „Има неких наших историка, који би радо ућушкали Вука (оваке изразе употребљава г. Романовић зацело зато, да му расправа буде *популарнија*!), за команданта десног крила српске војске, те тиме, што је десно крило продирало и тукло, да извуку што више оправдања, па чак и славе за Вука. Али је позната ствар, да је Вук Бранковић зет кнеза Лазара био командант резерве.“ Та и г. Срећковић је постављао Вука за заповедника *деснога* крила (Гласник 42. стр 337.) и причао како „Срби победише цело *лево* крило турско и свуда Турци клонуше духом“ (l. c стр. 345.) Али је г. Срећковић заборавио, да *се сукобљавају српско* **десно** *и турско* **лево** *крило*, те пише неколико врста ниже: „Десно српско крило под Бранковићем, није се ни с места макло.“ Па ко је потукао онда турско *лево* крило, кад се српско *десно* крило „није ни с места макло“? А да Вук није био командант резерве као што је г. Романовић по Мишковићу (Косовска битка, стр. 148.) узео са „познату ствар“, увериће се сваки, који прочита у Јовановићевој критици на Мишковића разлоге, којима он побија тврдњу Мишковићеву (Јовановић, критика стр 144—149.)

На стр. 45 вели г. Романовић: „Није нам овде потребно набрајати све оно. што се догађало у оба ратна стана у очи самог Видов-дана. Ко би о томе хтео што више да зна, може лепо видети у путописним белешкама по Косову од г. П. С. Срећковића.“ Г. Романовић не каже, *где* се могу читати те путописне белешке од г. Срећковића, те неће свако знати, да то треба потражити у 42. књизи Гласника, а који буде сам то знао, тај ће знати потражити и Руварчева „кнеза Лазара“, те ће сазнати, шта вреде те путописне белешке г. Срећковића.

(Наставиће се.)

Срб.-Костадин.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Њу-Јорку у сев. Америци покренут је *српско-хрватски* лист под натписом „*Напредак*“. Склопљен је одбор, који ће га издавати и уређивати. Чланови су одбора: Грлица, Скриванић, Паливић, Јанчић, Куспилић, Фојетић и Гакић, све сами Далматинци и Истријанци Они се у туђој и далекој земљи сећају своје отаџбине и хоће овим листом да покажу то

= У Дубровнику је изишла накладом књижаре Д. Претнера књига са натписом: „**Разни чланци Вука витеза Врчевића**, у којој има 29 чланака овога нашег врсног народног књижевника, чија је дела сласт читати, јер су сва из народног живота црпљена. Име Врчевићево толико је код нас већ познато и уважено, да није нужно и његова дела обашка препоручивати. Ово су ситнији чланци, штампани по сувременим листовима још за живота пишчева, па су сад као пабирци скупљени у једну књигу, којој је цена 50 новч.

= Весела игра „**Гордана**“ нашега Лазе Костића, што је изашла на француском језику и о којој су француски листови донели у своје време — као што смо и ми известили — веома повољну оцену, штампана је сада „из српског рукописа“ и на немачком језику. Тискана је у штампарији дра Павловића и Јоцића у Новом Саду. Без сумње ће сада и немачка критика своје речи о овом најновијем драматском продукту нашега женијалнога песника.

= **Криспи** је рад на јавност да изнесе своје доживљаје. У белешкама његовим има нарочито занимљивих података о рату од год. 1859/60.

= Американи хоће да издаду **нов превод библије** Нова та библија садржаће не само све књиге старога и новога завета, него и апокрифа, псудоепигрифа, четир књиге Јездрине и псалме Соломонове. Сваку од 36 књига преводиће нарочит преводилац. Цело ће дело пропратити опширан коментар, који ће бити тако савршен, као ниједан досада. Стари завет обухватиће две свеске по 1000 страна. Цело је дело прорачунано на шест свезака. Професор Павле Хаупт са Џон-Хопкинс-универзитета сад је у Енглеској, да тражи сараднике за то велико подузеће.

РАЗНО.

(**Колико поједемо.**) Један француски статистичар израчунао је, колико човек потроши јела кроз свој живот. — По његову рачуну човек, који је доживео 70 година, од почетка свога живота, па до тог доба, потроши 20 теретних вагона жељезничких разна јела. Узме ли се, да један вагон садржи четири тоне, онда је целокупна тежина јела, што га човек потроши, 80.000 кгр., дакле кроз живот од 25.550 дана, потроши дневно, просечно, 3 кгр. и 200 гр. јела. У детинству и старости троши се нешто више од 2 кгр. а кад се човек највећма развија и кад је у најбољој снази, троши око 4 кгр. — Ова статистика односи се само на оне, који умерено једу, они пак, који су увек при добром „апетиту“ не потроше мање испод 30 жељезничких вагона хране *Ј З. М—ћ.*

(**Колико човек живи**). Један енглески лечник, који се дуже времена одао на испитивање, колико човек живи,

дошао је до врло занимљивих података. — Од целокупног становништва земље, које броји 1510 милиона душа, умире дневно 91 550 људи, на сат умре 3815, на минут 63, или 1 човек сваког секунда. Између 100 000 доживи један 100 год., од 500 један 90 година, од 100 један 60 год. — По сталежу од 100 свештеника доживи 42 њих 70 година, од 100 земљоделаца 40, од 100 трговаца 33., од 100 научењака и учитеља 27, и напослетку од 100 лечника њих 24 доживе 70. годину. — По томе најсретније живе свештеници. *Ј. З. М—ћ.*

(**Некад и сад.**) Је ли, мајчице, да се сад женске лепше одевају, него што се то чинило кад си ти била млада? — Вараш се, дете моје. У мојој младости закопчавале су се рукавице на једно дугме, а хаљине до горе, а сад се ето рукавице закопчавају до горе, а хаљине на једно дугме.

(**Књижевни куријозум.**) Енглески лист за женске, што се зове „Gentlewoman" недавно је почео доносити роман под натписом „Фенелина судба". Том роману сваку главу пише други писац и то тако, да се ти писци с погледом на појединости још нису сложили. Жали Боже, ту бизарну идеју потпомажу одлични књижевници. Увод је написала Miss Јелена Mathers, која иначе пише дивне романе, даље ће још писати у тај роман ови познати енглески књижевници: Carthy, Trollope, Hatton, Marryat Florence, Lovett Cameron.

(**Камиле**) се већ са свим одомаћиле у Средњој Аустралији те су на неким местима са свим истисли биволе и волове као теглећу марву. Има их понегде као кова.

(**Двобој у Италији.**) Статистика, која све обухвата, бави се сад и стварима, које се по својој нарави канда одлучно одупиру, да их човек изброји. Ко би на пр. био помислио, да ће се моћи саставити статистика двобоја? Но генерална управа талијанске статистике ипак је издала такву статистику за године 1879—1889, и из те статистике излази да је у Италији за тих десет година било не мање него 2759 двобоја, дакле је од прилике био сваки дан по један двобој осим „свеца и недеље". Талијани се најрадије бију сабљама; од споменутих 2759 двобоја сабљом се били 2489; уз то долазе онда 189 на пиштоље, 90 мачем и један револвером. Педесет се двобоја свршило смрћу једнога од комбатаната; рањених с било 3601, од тих 1066 тешких, 1400 лаких, 1141 са свим лаких. Највише је двобоја било због новинарских публикација, и то 950, дакле више него трећина свију двобоја. Политика је изазвала 348 двобоја, приватне завађевице 230, љубавне афере 193, религијозне свађе 29 и свађа при игри 19 двобоја

(**Добро сеје.**) — Шта радиш ти? Упита мати малу Милицу, видећи да се ова забавља с лонцем за цвеће. — Посејала сам један новчић — одговори јој Милица — па кад нарасте као форинта, онда ћу купити себи велику лутку.

(**Довио се**) Један оштроуман човек, који се ужасно љутио, што му се жена дуго код својих родитеља у гостима задржала, науми да је на фини начин домами кући; те да фотографисати своју кућу у онај мах, када је он на балкону стојао са својом лепом суседкињом, и слику чим је била готова пошаље својој жени. И — није се преварио. Сутра дан, била му је жена код куће.

(**Није никог питао.**) Неки врло млад човек, који је себи уобразио, да ће временом постати вештаком на гласовиру, дође једаред Моцарту, и замоли га да му каже, како и на који начин се може компоновати. — Окајте се ви тога посла — одговори му Моцарт — ви сте за то још врло млади, — Шта, ја млад, та ви сте били још дете, кад сте почели компоновати. — То је истина, — одговори му Моцарт — само што ја никога нисам питао како се то ради

(**Песничка расејаност.**) Када су неког младог песника запитали да им каже и развасни шта је то балада — одговорио им је: балада је ужасно дугачка приповетка, која се у кратко приповеда.

(**Само нобл.**) Нека Американка, која је хтела да важи за отмену личност, пружи кочијашу, који је кући довезао, комадић хартије, који је извадила из своје новчанице и не отворив га. Кочијаш разви хартију, загледа у њу, и вратив је брзо госпођици рече учтиво: — Ја имам чопор незбринуте деце, па би ми милије било, да ми у место овог дате један долар. — На хартији је било написано: — док живим, само ћу тебе волети.

(**Пракса много вреди.**) — Ако бога знаш — рече нека штедљива госпођа својој пријатељици — вар ти свом мужу дозвољаваш да сме пушити код куће. Но, ти леп новац издаш па прање својих завеса. — Свакојако мање, него што би мој муж издао да мора пушити у кавани, — одговори јој практична пријатељица.

(**Догкочио Волтеру.**) Неки странац који је дошао у Париз, хтеде познати Волтера, упути му се и замоли његовог послужитеља да му га пријави. — Реци му да нисам код куће — викну Волтер послужитељу, јер су му се таке посете већ досадиле. Послужитељ учини као што му је заповеђено, но странац се не даде заварати, већ му рече да је чуо шта му је господин довикнуо. Послужитељ јави то свом господину. — Реци му да сам болестан — викну Волтер љутито. — Ништа зато, одговорио је странац слузи на ту поруку — ја сам лечник па ћу му бар огледати било. — До сто врага реци му да сам умро. — продера се Волтер разјарено. — Добро одговори странац ладнокрвно на то, а ја ћу причекати на сахрану, па ћу га бар отпратити. — Та нека га враг носи, пусти га унутра, викну Волтер најпосле, кад виде да с налепом не мога изаћи на крај. Гост уђе. — Ви сте без сумње тог уверења, да сам ја каква ретка животиња, коју долазе да гледе. Ал ко мене хоће да види, мора платити дванајест суа. — Дочека Волтер странца сурово. — Па ево одмах двадесет и четир суа — рече странац пружив му новце, — ја ћу доћи сутра опет. — Волтер се на то слатко насмеја, поче се забављати с гостом, и што је с њим више говорио, све се мање кајао што га је примио.

(**Вратио му жао.**) Неки Енглез, који је једном приликом ручао код кнеза Кауница, превали случајно за столом пуну чашу. — То је можда обичај у Енглеској? — Упита га кнез. Енглез се не даде збунити већ му хладнокрвно одговори. — Није ал, кад ко то учини, нико се на њега и не обазре.

(**Галантан одговор.**) Јелисавета, супруга Франца I. а позната љубимица Јосифа II. буде једном присутна, када је овај примио једног турског посланика. Пошто је пажљиво саслушала њихов разговор, упитаће Турчина. — Реците ми, молим вас, зашто Мухамед Турцима дозвољава да држе више жена? — Што не могу код једне наћи све оне врлине, које красе ваше височанство. — Одговори јој Турчин галантно.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 50. У НОВОМ САДУ 15. ДЕЦЕМБРА 1891. **Год. XVIII.**

ПРЕДБОЖИЋНА.

Ето иду благи дани,
Што нам носе радост вѐћу. . .
Што ће бити опевани,
У милини и весељу.

Спремамо се на све стране,
За свечане дане ове;
Свак' ће бригу сад да махне,
Јер нас слављe к себи зове.

Али, шта ће на то рећи
Сиротиња наша гладна?
Она нема топле пећи,
А јадна је, . . . многострадна!

Она нема коре хлеба,
Да насити стомак празни,
Она нема, што јој треба; —
Ал' *невоља* има разни'!

Сетимо се браћо, сестре,
Сиротиње наше голе, —
Зима, то је „велесила“,
Која само раскош воле.

Сетимо се наше раје,
И њезине беде љуте. . . .
(Света рука, која даје,
Која к срећи крчи путе!)

А са наша пуна стола,
Остануће јела доста.
Па од тога једна пола,
Сиротињи и предоста!

Ко год може, нек се сећа
И помаже јадну рају. . .
(Оне прати вазда срећа,
Који дѐле . . . који дају . .)

О светом Николи 1891.

Васа Крстић-Љубисав.

УСПОМЕНА

прецветале девојке.

Слика.

Многи врте главом, кад мене виде Знам зашто. Знам, шта добри људи у себи мисле.

Они мисле. да су се и сиромашније од мене, и гадније девојке већ давно удале, само ја лутам још по својим одајама сама самцита.

Али они и не слуте зашто се ја досад нисам удала. Дуго сам се сама собом борила, да ли да кажем тим добрим људима, да нисам ја крива, што сам и сад још девојка

Нисам ја била избирачица, али глас, глас — овај ме је непрестано гонио Страшна је то реч: глас. То је отров за многу поштену девојку; глас је убиство за многу удавачу; па глас је можда и од мене одвратио оне,

који су ме радо гледали, и које би ја са једним осмехом, са једним мигом могла била задобити за навек . . .

Ох! Ове упале и тамне очи су некад биле ватрене и сјајне; у овим сувим изнуреним грудима је некад осетљиво срце куцало; ове већ суве и коштуњаве руке биле су пре пуне и спремне за загрљај; ово бледо лице, пуно б ра било је некад глатко и румено као ружа; овај струк . . . али што да говорим о оном, што је некад било и што је сад? Прошлост и садашњост стоје тако далеко једно од другога, као пријатељство у рђавих суседа. То је мој покојни отац тако рекао. Он је мрзио суседа, а сусед њега. Били су највећи непријатељи. Мржња између суседа је грдни процеп, који неће ни један да прескочи за љубав другоме, а особито у бурним временима не

— Велик је свет — рекао ми је отац — нађи себи кога хоћеш; ал суседов син неће ми бити зет, догод сам жив!

Истина, да је свет велик; ал на што мени свет, кад ми треба само преко плота геднути, да видим онога, кога би у великом свету заман тражила.

Гледнула сам и викнула преко, и увек ми се јавио суседов син, увек ми је одговорио. Узајамна мржња наших отаца прешла је у нашим младим грудима у врелу љубав.

Плот је увек стајао међу нама; ал плот беше глув и слеп; он није видио наше загрљаје и није чуо наше пољупце.

Како би лако било свалити или срушити тај плот, ту једину препреку, или —

Сад често помишљам на то, и мислим да бих сад могла то учинити; ал некад; онда је био други свет, други свет и други људи,

Мом оцу је било доста да мрзи на суседа, кад су они викали: „На оружје браћо!“ „На ноге сви за крст часни и слободу златну!“ а сусед у место да је устао, он је још сео.

То су била ужасна времена; који су се пре волели, ти су сад због начела постали један другом крвници и љути непријатељи

Ал шта се то све нас тицало? Мене и мог Шандора?

Шта је нас занимала политика дневне новости; шта неједнако мишљење наших отаца; шта крваве битке! Под нашим плотом није било разлике у начелима; овде се срећа била настанила.

Каткад смо се и поплашили; кад је лисје шушнуло, кад је кроз ваздух тица пролетела — мислили смо, да ће сад који од два старца из џбуна искрснути, да нас изненади и растави. Та старци виде на сто страна!

Но наше старце је занимала дању политика, и њихова узајамна мржња, а ноћу опет сан, особито ако су при вечери пили мало — *оапјума*.

Прође пролеће; дође лето; и јесен је била лепа, јер је ништ није узнемирило.

Из наше баште се могло видити, како чкиљи жижак у сиромашној колебици снаш-Нате Јондине.

Боже мој! Како сам ја онда жалила ту снаш Нату!

Сирота; имала је тако рђаве очи, да јој је други морао уденути конац у иглу, а она је само седела и крпила; радила је кукавица као црв, јер ако није исцифрала, ишарала једном или другом прслук и јанкел, нису јој доносили ни брашна, ни јаја, ни сланине. А кад јој нису то доносили, није имала сиротица шта да једе; јер морате знати, да је она од својих руку животарила.

Говорили су до душе и то, да јој је и језик врло добро дошао; да јој неке госпе плаћају за гласове, а друге опет не жале од ње шољицу кафе, само да им заслади новостима.

Ко би на мом месту и помислио на снаш-Нату?

Ко би мислио да њене рђаве очи тако добро и тако далеко виде?

Имала је до душе наочаре, ал се кроз наочаре ваљда не да баш све видети — мислила сам ја.

Па ипак!

Снаш Ната нас је само једанпут видела, и само је једну реч *неком* шапнула наравно *под печатом тајне*, ал се реч та извукла испод печата, обишла је цело село, ушла у сваку кућу . . .

Једно вече лила сам горке сузе на суво грање сувога плота, испод оног зеленог дрвета јаворовог.

Под плотом букнула је револуција.

Шандор је друго хтео, а друго ја. Требао је на троје разделити срце: љубио је домовину; љубио је и мене — бар је онда тако говорио; а пре свега бојао се оца свог, који

му је рекао: Узми збогом од плота, сутра ћеш у солдате!

То су биле страшне речи за мене и за Шандора. Он узе збогом од мене оно вече, пољубио ме и загрлио; није нико видео ни чуо, доли глуви плот

— Не чекај ме — рече он — војник не сме ништа обећати. Ако ти се срећа јави заборави мене; ко зна, кад ћу се и како ћу се ја вратити

Шандор оде, а ја остадох код куће са мојом тугом, са мојим превеликим болом.

Јаворово дрво, онамо украј плота, истерало је из земље младицу, а снаш-Ната га је пријежно заливала отровом свога језика

Није прошао дан, да се није о мени какав нов глас проносио по селу.

Мати моја је била подмићени судац, а отац раздражени оптужилац, ја сам била невина оптужена, којој је и онај једини сведок — плот — био нем.

Заман сам ја говорила, да је плот био увек међу нама, и да је он све чуо.

Старци се подругљиво смејаху и рекли су, да плот никог не пречи, да што ради, и да су то празне манзафларије; знају они то врло добро.

Ја сам изгубила парницу: кредит пред родитељима и пред светом.

Нисам никог имала, ко би ме бранио.

— Извидеће се то све, док дође Шандор — тешила сам се ја — он ће сваком у очи рећи истину.

Онако се и извидело, то јест, да је Шандорово срце охладнело под шареном, топлом чојом; памет му је потамнела под тешком челенком, те није могао да види разлику из међу Српкиње и Талијанке, те је свој плен из рата — лепу Талијанку — довео кући, а мени се свет смејао.

Ал то је давно, давно било. Родитељи ми се одселили у бољу, лепшу домовину. Само глас је још остао; он је бесмртан.

Ја сам Шандора тако силно презирала, као што сам га пре ватрено љубила.

Богатство . . . лепота?

Шта хоћеш више!

Концерти, забаве, постављен сто, гостољубива кућа, пријатељски, љубазан дочек — све то није имало краја код мене.

Засветлиле се очи, усне и образи заруменили и смејали се, а кад је ко раширио руке на загрљај, наместио уста за пољуб — онда је малаксала рука, очи су потамнеле, јер ступи међу нас мој стари крвник — глас . . .

— Плот? Лудорија! . . . Не треба је већ ни Шандор, а и матора је . . . Ох, жене су на све готове и способне . . . Лажа је и варалица а и — прецветала је већ . . . Враг јој може веровати! — Зар ја да трчим за њом! — Како лепо плете мрежу, само да кога ухвати! — Тако је и Шандора ухватила . . . Снаш Ната је рекла, она је својим рођенацким очима видела . . . . Стара жена неће лагати! — А зна већ и цело село . . .

Ето таки и још гори гласови се пронашали о мени; они су одвраћали срца, која су почела за мном куцати, и отргли руку која се већ-већ замном пружила.

Глас тај није нико изрекао. Летео је по ваздуху, лебдео је по мојим широким и пустим дворанама; пљескање крила његових одјекивало је по одајама, и мене је тај одјек тако страшно плашио . . .

*

Одавно су онемела уста, која су ме пред светом оцрнила, ал реч, коју су та уста изрекла, помешала се са ваздухом; из ваздуха се изроди глас, који вечно живи.

Много је воде протекло од онда Дунавом. И буна она се стишала. Назори разни су се давно изједначили, можда се и крвници суседи на оном свету измиришe. Све је мирно, само се у мојим измученим грудима бори глас са племенитим осећајима срца. Да страшна ли је то борба која ће се тек онда стишати, кад легнем да отпочинем вечни санак, вечни мир . . . Зашто дани тако лагано пролазе! Зашто да се пре не опростим терета мог! Ал време не стоји ни у несретним тренутцима живота нашег; ваљда ћу и ја дочекати краја, свршетка овој муци живој . . .

Тако сам ја још девојком оседела, а том је плот крив, то Шандор најбоље зна.

Плота нема више тамо; на месту његовом уздигао се један други, јачи, који ме вечито дели од Шандора; и јаворово дрво се исушило већ; кад-кад захуји ветар, и онда суво грање приповеда једно другом моју жалосну судбу и сретне часе, које сам под њима давно, давно провела.

И Шандорова жена се одселила већ у лепшу, и од Италије топлију домовину, па

*

кад би ćад он стао пред мене и рекао: „и у историји је забележен један тридесето-годишњи рат, учинимо и ми краја нашем рату“ — Бога ми, не знам, не бих ли положила оружје — оружје седих власи.

Будимпешта. **Ђ. П. В.**

БОГАТАШУ — БЕЗ СРЦА.

Бадава се гордиш, бадава се хвалиш,
да те благо краси,
Кад не знаш за сузу сиротиње бедне,
што јој лице кваси!

Не познаjеш слепца, не знаш му за јаде,
за судбу му клету:
Зато ће ти двери затворене бити
у небеском свету . . .

А божије око — у ноћи, на дану —
дела твоја прати,
Па ће ти по труду и по заслугама
и награду дати.

У грудима твојим милосрђа нема,
ни туге ни вaja;
Та срце је твоје к'о ледена стена
па *без* осећаја.

Ни љубави немаш спрам Бога и људи,
ни спрам брата свога —
А синови сви смо у широком свету
оца небескога.

Прибирајућ' *благо* — стек'о си *проклетство*,
и *демон ти прети*,
Да ће твоју душу, кад смртни час дође,
у пак'о однети;

Јер твоје је благо — суза сиротињска,
и све је отето:
На отетом благу почива проклетство:
отето . . . проклето!

У *Карловцима* 1891. **С. Попић.**

БРОДОЛОМ.

Француски написао Алфонс Доде; превео Милан Иванчевић.

Када ме је већ северни ветар бацио прекјуноћ на обалу корсиканску, хајде да вам испричам један догађај, о ком они рибари тамо доле често, у доколици, говоре, а случај ме баш нанео, па сам га и ја чуо.

. . . . Било вам је то пре две или три године. Пловио сам морем сардинијским са седам осам ли мрнара, били то као неки царинари. Пут за мене новајлију гадан, читавог месеца марта не имадосмо лепа дана. Источњак нам већ на врх главе, а море непрестано шуми.

Једне вечери умакосмо невремену, утеравши лађицу у превлаку св. Бонифација. Ту се склонисмо уз литицу неког оточића. Оточићи ти не пружају, кад их погледаш, ништа пријатна: то су вам грдне, голе стене, пуне морских птица, где-где по који џбун пелена, или грм мартина, и овде онде по који комад натрухлог дрвета; али је опет лепше преспавати ноћ и међу овим пустим литицама, него ли у лађици у пола покривеној, коју је могао вал и да препљусне; и ми смо се с тим задовољили.

Тек што смо се искрцали и мрнари наложили ватру, да скухају рибје чорбе, позваће ме поглавица и показати ми местанце једно, ограђено белим ниским зидом, што се губио у маглуштини на крај оточића.

— Хоћете ли да видите гробље? почеће.

— Гробље? Па где смо ми то сада?

— На отоцима Лавацима. Овде вам је закопано шест стотина људи са брода „Семијанте“[1]) баш на оном месту, где им је лађа та пропала, има томе већ десетак година. Јадници! ретко да их ко кад посети, хајде да их походимо, када смо се већ ту нашли.

— Драге воље!

Ала изгледаше тужно то гробље! И сад као да га гледам, ограђено ниским белим зидом, са жељезним вратима, зарђалим, да их једва можеш отворити, у среди тиха капелица, на стотине црних крстова пообраслих већ травурином. Ни венца на њима, ни успомене какове, ништа. Ах! бедници заборављени од света, како мора да вам је тешка та земља!

[1]) La Sémillante, име једне француске лађе. Иначе име значи кокетну, веселу даму.

Клекнусмо ту, бродар је шапутао неку молитву; грдни галебови, једини стражари тога гробља, круже изнад наших глава. Стало их крештање, па се помешало са шумом морским.

Кад смо се помолили, с болом се у души вратисмо лађици. Бродари су већ били наложили ватру, она се распламсала иза једне литице, а крај ње вари лонац. Поседасмо у округ, ноге к ватри, па онда сваки прими у руке земљану зделицу чорбе и две кришке црна хлеба. Ћутали смо; покисли, гладни, па онда и оно гробље одмах ту. Када се зделице испразнише, запалише мрнари луле и даше на разговор, разумева се о „Семијанти“.

— Па како је то било? запитах бродара, који је, наслонивши главу на руку, укоченим погледом гледао у ватру.

— Како је било, одговори ми добричина Лијонети, дубоко уздахнувши, е—х, мој господине, нема тога, ко би вам то могао казати. Једино то знамо, да „Семијанта“, накрцена војском, као синоћ крену из Тулона у Крим[2]) по гадном времену. Ноћу беше још горе. Ветар, знате, душе као луд, киша пљушти, море узбуркано као никад пре. Пред зору, рећи, попусти мало ветар, али море неће, па уз то, знате, ђаволска нека магла, да не видиш три корака пред собом, а те су вам магле издајице. Него ја мислим, да је у јутру морала „Семијанта“ скрхати крмило, јер опет их магла не би могла задржати; та поморски се капетан никад не би овде искрцао, ако му се што не догоди. А оно вам је био кршан мрнар, ми га сви познајемо. Био он на Корсици три године командант, и познавао ову обалу као и ја, који ништа друго и не знам.

— А у које је као доба могла да потоне „Семијанта?

— То вам је могло бити о подне; јест, јест баш о подне. Али која вајда, кад беше магла, па изгледаше, да је тамна ноћ - као у рогу. Један овде стражар на обали причао ми, да је тога дана око пола једанаест изашао био из своје кућице, да утврди капке на прозорима, па да му је ветар однео капу с главе, а он се све четвороношке вукао уз обалу, да га ветар не баци у море. Ви знате, стражари нису богати, па једна капа, то кошта. Дакле учини му се, када је дигао главу, као да види крај себе у магли једну велику лађу с разапетим једрима, где је тера ветар к обали ових оточића. Лађа јури, знате, јури тако брзо, да је није имао када ни да погледа. То мора да је била „Семијанта“, јер после по сата чуо је један чобан одавде, како нешто о ове литице .... Али ево тога чобана, кога споменух, нека вам он сам то прича. Здраво, Паломбо. Ходи, огреј се малко; не бој се.

Човек нам се неки с капуцом преко главе приближи бојажљиво, а видео сам га, где се шуња око ватре, мислио сам, е је који од бродара, не знајући да има чобана на овом оточићу.

Бејаше старчић, учини ми се, чубав, блесаста израза, дебеле му се усне окесиле; врло гадна особа. Тешком му муком растумачише, о чему се ради Једва једном стари расклопи своје губаве усне и рече, да је заиста тога дана, о подне, чуо из своје колибе ужасан удар и прасак о литице. Како је оток био пун воде, није могао отићи, да види, шта је, тек сутра дан да је, отворивши врата, видео на обали ломад и лешине, што их је вода избацила. Као без душе отрчао до свога чамца, па онда у Бонифачо,[3]) да потражи кога.

Старац се чисто уморио говором, па седе, а бродар ће да настави:

— Да, господару, овај нам старац све то причао. Сиромах, мало што није полудео од страха, а и мозак му се од онога часа као замаглио. А богме има и за што. Замислите, шест стотина лешина људских, набацане једна с врх друге, измешане с комађем скрханих катарака и крпама од једара. Бедна „Семијанто“! море је разбило и разломило на ситно комађе, да је једва чобан Паломбо могао њим оградити своју колибицу. А људи тек — не рекао, да су људи, тако их море размрцварило; страшно и погледати онако збацано једног с врх другог. Нашли смо капетана у свечаном руху, попа у свештеној одежди; младог једног мрнара отворених очију у закутку једне литице; рекао би човек, као да још живи; али беше мртав! Било је ваљда суђено тако, да се нико не спасе.

Ту ће прекинути причање:

— Дедер, припази, момче ти, да се ватра не угаси.

Нарди баци на жеравицу два три комада накртањеног дрвета, оно плану, а Лијонети ће наставити:

Ну најжалосније је у тој приповеци ово: Три недеље пре те несреће пошла је била једна омања лађа — корвета, као и „Семијанта“ у Крим, и пропали исто тако, и на мал’ те не на истом месту, али смо ми онда спасли храну и двадесет војника-комораџија, што беху на палуби. У врло су бедном стању били ти војници. Одвели су их после у Бонифачо, а ми смо их два дана згрејавали овде код нас рибјом чорбом. На једном тек што су се осу-

[2]) Французи су и Енглези повели војну на Крим месеца септембра 1854. а довршили је 9. септембра 1855. заузећем Севастопоља.

[3]) Тврди град Бонифачо лежи високо над морем на јужној обали корсиканској.

шили и придигли: сбогом! Срећан пут!, вратише се у Тулон, па онда их одатле опет укрцаше за Крим. Шта мислите на коју лађу? На „Семијанту“, господару. Све смо их опет нашли, свих двадесет лежаше међу мртвима овде, где смо сада ми. Ја сам сам предигао једног красног бригадира с лепим брцима, плавокоси Парижлија, код мене беше онда, први пут, знате, у кући, ђаво од човека, тако смо се смејали његовим причама. Када сам га после видео, као да ми ко ножем срце распара . . . Ах! Боже мој!

Тронут заврши причу честити Лијонети, па се — истресавши пепео из луле, увуче под кабаницу, желећи ми лаку ноћ. Мрнари су још неко време у по гласа шапутали. Па један за другим погасише луле; све је мирно, стари чобан оде, и једини ја остадох будан.

У ушима су ми звучале још последње речи те жалосне приповетке, што сам је чуо, и хтео сам, да у мислима створим потонулу лађу и бродолом њезин, што су га ваља да само они галебови видели. Појединости су ме неке мучиле; капетан у свечаном руху, одежда свештеникова и оних двадесет коморџија помогоше ми, да замислим и перипетију тој драми. Видео сам лађу, где се ноћу креће из Тулона. Ено је већ изван луке. Море је узбуркано ветар душе као луд; али капетан је кршан мрнар и све је мирно на палуби.

У јутру спусти се магла Војници се узнемирише Капетан не оставља свога места. Атмосфера врућа; унутри војници, ту тамно, има их и болесних, пружили се по кабаницама. Лађа се страшно нише, све дуби Свет поседао на земљу у рпе, похватао се за клупе. Ваља викати, ако ћеш да те чују. Има их, које и страх подилази. „Слушајте: Бродоломи се овде често догађају, ено нека вам коморџије причају!“ А—х, то није истина, што они причају. Па ено вам бригадир, Парижлија, што увек прича, застрашиће вас својим шалама: „Бродолом! то је врло интересантно, — бродолом! Најпре ћемо се окупати, па онда ћемо се смрзнути, па ће нас за тим одвести у Бонифачо само за то, да једемо онде дроздове код Лијонетија.“ А коморџије се насмејаше . . .

На једном се нешто скрха. Шта је? Шта је то? „Крмило се сломи,“ рече један бродар сав мокар, трчећи палубом: „Срећан му пут!“ повиче бригадир; али на то се нико не насмеја

Силна галама на мостићу. Густа магла, да не види један другога. Снуждени се мрнари као у мраку држе зида Крмила нема више! Не може се лађом управљати. „Семијанту“ тера ветар по вољи.

Тада је и стражар са оточића опази, где јури; пола дванаест. — С преда зачу се, као да топ груну, — па опет . . . Стене! гребен! . . . Свршено је, нема више наде, ветар је тера на литице. Капетан сиђе у своју кабину И опет се врати на своје место, — на мостић у свечаном руху. Хоће у свечаном руху да погине.

Војници — зар премрли? — ћуте. Болесници се отимају. мали се бригадир не смеје више За тим се отворише врата и указа се на прагу свећеник у одежди: „На колена, децо моја!“ Све клекну. Дрхтавим а звонким гласом поче свећеник молитву.

На једанпут чу се ужасан прасак, на то, као из једнога грла, завикаше само један страшни глас. — Видео сам, где руке пружају, где се грозничаво хватају ма чега, видео сам смућене погледе, слика им смрти лебди пред очима, јасна као дан . . . Милост! Милост!

Читаву сам ноћ снивао о тој лађи, што је пре десет година овде потонула. Далеко се тамо доле на превлаци буркало сиње море; ветар се играо пламеном наше ватре, и чуо сам лађицу тамо доле, како натежући конопац, удара о литице.

ПЕСНИКУ.

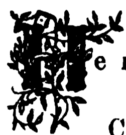

Не клони, душе, када буре бесне
Кад вихор хуји, диже главу смело,
Судбина љута када муњом кресне,
Облије огњем твоје мрачно чело

Сагори л срце у очају клетом,
Анђелак благи тихо ће ти прићи,
Плануће душа у твом болу светом,
Из пепела ће опет песма нићи!

Ленскій

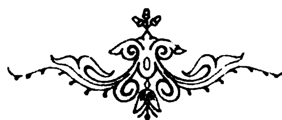

КЊИЖЕВНОСТ.

Биографија и државничка радња Вука Бранковића и Милоша Обилића. Темат награђен видовданском наградом Од Ж М. Романовића. Београд 1891. Стр. 93 [1]) (Наставак.)

У петом одељку расправља г. Романовић најважније питање у целој расправи: *„Да ли је Вук издао на Косову?“* После обичних фраза о издаји, вели писац на страни 50. ово: „И ми само пошто смо свестрано (?!) и детаљно (?) проучили све за издајство и против издајства Вукова, морали смо доћи до закључака: ***да је Вук доиста издао на Косову.***“ Како је г. Романовић „свестрано и детаљно проучио“ расправе и доказе о издаји Вуковој, уверићемо се после

На истој страни мало ниже вели писац ово: „Браниоци невиности Вукове као најглавнији доказ наводе, што ни један споменик из блиског доба Косову не говори о издаји Вуковој, а на против говоре остали познији споменици. Лако је увидети, да су они на погрешном путу. Ни један оновремени споменик (који су то „оновремени споменици“ ?) није забележио издају Вукову зато, што и нема таквих споменика, јер их је једно време, а друго пожари уништили (то су фразе, које ништа не доказују.) Једино за што би се они дохватили, то је „Житије о кн. Лазару“, што га је Ст. Новаковић у књиги IV., а св. XXI. „Гласника срп. уч. Друштва“ приопштио (нашто ово навађање у „популарној“ расправи ?) А зар то житије није могло постати инспирацијом једнога Вука, нарочито после његових дарова извесним манастирима? Што пак и Константин философ јасно не спомену издају, као и већина турских извора, и то се да тумачити с једне стране владавином деспота Ђурђа, а с друге само турском сујетом.“

Јесте, оно „Житије“ написано је можда инспирацијом Вуковом, и Константин философ је писао житије Стевача Лазаревића под владавином деспота Ђурђа, и турски извори не спомињу издају, због сујете, све нека буде као што каже г. Романовић, али ђакон Игњатије, Лаоник, Дука, преводник дучин, Туберон Цревић, Курипешић, они нису писали ничијом инспирацијом, они нису имали узрока, да не спомену издају, они нису писали под владавином деспота Ђурђа, па што нам они не записаше име „проклетога“ Вука, и што не рекоше, да је *он* издао на Косову свога таста Лазара, честитога кнеза? Нека на то одговори г. Романовић!

На стр. 51. цитира г. Романовић (по Руварцу стр. 231,) из Јагићеве историје књижевности једно место, где Јагић пише: „да су некоји иначе посве млади летописи за старије векове српске прошлости црпли своје вести из извора, ваљда опет летописа, којима данас нема ни трага ни гласа.“ Ја не поричем, да млађи летописци нису имали пред собом старије, боље летописе, кад су своје састављали. Те млађе (као и старије) летописе састављали су махом калуђери, који су по народу путовали, и којима је нар. традиција добро позната била. Кад је таки један калуђер узео да препише какав старији летопис, у ком нема спомена о неким догађајима, зар можемо претпоставити, да он при преписивању није опширније писао о оним догађајима, о којима је у народу причати слушао? На то ћемо се још вратити.

На стр. 52.—53. набраја писац 11 разлога, на основу којих је он закључио, *да је Вук издао* Сви ови „разлози“ су тако слаби, *да* се могу *сви* лако опровргнути.

Први разлог је студенички летопис. За овај летопис вели г. Романовић, да је „писан одмах по косовској битци и да он најјасније очитује Вукову издају.“ У летопису студеничком пише о томе ово: **Иже шьдше сь инмь вьспрниеше конаць, инни же страха ради ни неверниа ради бегу се іеше.**“ (Гласник 53. стр. 19.) Љ Ковачевић мисли, да је студенички летопис познији препис пећског летописа, а овај је постао „почетком XV. века“ (Годишњица X. стр. 258.) Г. Срећковић мисли, да је студенички летопис писан 1391. год. (Гласник 64. стр 300.), а по њему и г. Романовић вели, да је он постао „одмах после косовског боја.“ Узмимо (ма да није тако) да г. Срећковић (а по њему и г. Романовић) има право и да је тај летопис написан *одмах* после косовског боја, опет овај летопис, не може никако бити доказ, да је Вук издао. Не знам, шта г. Романовић мисли, у чијој је држави писан тај летопис, да ли у Вуковој или у Миличиној и Стевановој. Ако г. Романовић мисли, да је писан у

[1]) У 49. броју „Јавора“ на стр. 782. у овом чланку има једна штампарска погрешка. Тамо стоји: „Најбоље је и не споменути Виланцијеву „повест“, као што је учинио и Рачки (Rad XCVII.)),“ а треба: „Најбоље је и не споменути Виланцијеву „повест“, *о борби два рашка жупана*, као што је учинио и Рачки,“ јер Рачки спомиње Виланција (Rad XCVII. стр 16. пр. 1.), али не спомиње Виланцијева два жупана и њихову борбу.

Вуковој, је ли онда писац смео у опште споменути издају? И кад је Вукашин (по г. Срећковићу, Гласник 64. стр. 331.) говорио: „Нико није ни смео рећи, да сам ја цара Уроша убио, јер би му одлетела са рамена глава,“ зар не би онда и Вук тако говорио због свог издајства? А ако г. Романовић мисли, да је писац тога летописа био човек, који је хтео истину написати, а да се није бојао Вука, ма да је у његовој држави, шта би му онда сметало, да напише и то, да је баш Вук издајица, кад је већ издају споменуо? А ако је летопис студенички писан у држави Миличиној и Стевановој. од којих је, као што г. Романовић тврди, Вук одмах после смрти Лазареве земље отимао (стр. 53.—54; 55.—56.) зашто он није споменуо, да је Вук издао? Та он је бар смео то споменути. Али овај летопис није постао *одмах* после косовске битке, него доцније, кад се у народу, већ поговарало о издајству, али се још није говорило, да је Вук издајица, па је писац студеничког летописа, преписујући **„повѣсть оть господахь срьбьскыхь земль“** уметнуо мисао народа у *своје* доба да су на Косову **„иѣци страха ради или невѣрнм ради бѣгоу се іеше.“** Студенички летопис дакле не може бити доказ, да је Вук издао, јер не спомиње, да је *он* учинио издају, а оно о неверству је познији преписивач дометнуо по причању народа.

Под 2. и 3. наводи писац као разлоге, да је Вук издао, летописе: троношки или пећски и родословије српских царева. Сва три ова родослова су из XVIII. века (Руварац: О кнезу Лазару, стр. 239, —244.) А г. Срећковић је једном рекао (Гласник 64. стр 312.) да „љетовничари XVI, XVII и XVIII века немају никакве вредности, за суђење о догађајима XIV. века.“ То је истина, и по томе наведени летописи не могу бити доказ, да је Вук издао на Косову. И ту не помаже говорити, да су они преписивали из старијих летописа, „које су време и пожари уништили“, јер и ако су они имали пред собом старије, боље летописе они су при преписивању врло много додавали; а да додатака има, тврди и г. Срећковић, јер вели, да је живот цара Уроша (у редакцији XVIII. века) напечатан са *„доцнијим додатцима“* Гласник 94. стр. 277. и 393.)

У 4. тачци вели писац, да се у животу Стевана Лазаревића „говори о издаји Вуковој, премда мало замотано.“ Г. Романовић сигурно мисли, да Константин философ није смео јасно исказати Вукову издају, зато, што је он живот Стевана Лазаревића писао за владе Вукова сина деспота Ђурђа. Али што би нама у XIX. веку изгледало „замотано“, то би Србима у првој половини XIV. века било *јасно* и они би знали, да се то тиче *Вука*, ма како „замотано“ да је Константин философ о издаји говорио. Али Константин философ *издају* нигде ни „најзамотаније“ не спомиње.

У 5. тачци наводи г. Романовић ово, као доказ, да је Вук издао: „У једној белешци писаној у првој половини XV. века, штампаној у X. „Гласнику“ стр. 341, (шта ће то навађање дела и стран у „популарној расправи“?) вели се да су Турци победили због изајства неких српских оделења.“ Пре свега у запису оном не стоји због *издајства*, него због *бегства* (за побѣженніе), а то није све једно. Нашто то намерно извртање и фалзифицирање? У оној белешци стоји дакле, да су Турци надвладали због *бегства* неких српских чета. Још кад се узме у обзир, да је, као што Даничић вели, на месту, где су написане речи: због бегства неких српских чета, било нешто састругано, па су те речи *после* написане, онда је јасно, да ова белешка, не садржи никакав доказ, да је Вук издао, јер и ако узмемо у обзир онај доцнији исправак: ради бегства неких чета надвладаше Турци — зар су то баш *Вукове* чете морале бити, које су побегле, и тиме учиниле, да Срби буду потучени, и ако су то баш и биле његове чете, зар је то доказ „Вукових нечистих смерова“?

У 6. тачци вели г. Романовић: „Потурчени Србин, Михајло Константиновић, из Островице, тврди издају.“ Г. Романовић ће валда то тек признати, да је Михајло Константиновић оне ствари, које се односе на историју, написао, како је слушао о томе у народу причати. Михајло Константиновић бележи, да је „због невере, зависти и неслоге неваљалих и неверних људи“ изгубљена битка на Косову. (Гласник XVIII. стр. 77.). То је доказ, да се већ у то доба поговарало о издајству али да се још није Вук сматрао за издајицу, јер Михајло је своју „турску историју“ писао у Пољској, па што није забележио, да је *Вук* онај, који је „гледао кроз прсте,“ а знао је за њега, јер га спомиње у свом делу. (Гласник XVIII. стр. 79.)

У 7. тачци вели г. Романовић: „У једном летопису, штампаном у LIII. „Гласнику“, вели се, да је Вук побегао са 7.000 војника, учинивши неверу своме тасту и господару“. И г. Мишковић се позвао на тај летопис, те пише: „У летопису једном вели се ово: Године 1389.“ итд. (Мишковић: Битка косовска, стр. 184.) Али у летопису том стоји: **„Вь лѣто 6900 высть бои. . . . на Косовѹ.“** (Гласник LIII. стр. 73.). Године 6900 одговара 1392. год. по нашем рачунању. Тај летописац, на кога се г. Романовић позива, да докаже, да је Вук издао, вели, да је битка. на Косову била 1392. г..! Да овај ле-

топис не може бити доказ, да је Вук издао, исказао је сам г. Романовић, јер он пише на стр. 64. свога дела ово: „Павао Јулинац први је 1765 г. написао место Кобилић Обилић; а Василије Петровић пак Обиљевић.“ Пошто горе споменути летопис зове Милоша „Обиљевић“ то је тај летопис без сумње (и по г. Романовићу) из XVIII. века, а — као што добро рече г. Срећковић: „љетовничари“... XVIII. века, немају никакве вредности за суђење о догађајима XIV. века.“ (Гласник 64 стр. 312.)

У 8. тачци позива се г. Романовић „на други летопис, што беше штампан у истој (LIII.) књизи Гласника.“ Г. Романовић сигурно мисли овде т. зв. „Бранковићев летопис“, али и тај летопис је тек из почетка XVII. века (Годишњица X. стр. 274) те не може ни он имати вредности за суђење о косовском боју, који је био у XIV. веку.

У 9. тачци позива се г. Романовић на један запис, у ком се вели, да је издао „Вук Бранковић, стара невера.“ Тај запис је писан око 1720 г. а у њему пише, да је бој на Косову био 1390 г. (Руварац: О кнезу Лазару, стр. 320).

У 10. и 11. позива се г. Романовић на народне приче и песме. То су докази, против којих се ја не могу борити, али какви су то „докази“ за *таке* ствари, као што је издаја Вукова, познато је сваком.

Г. Романовић се позива на Вукову повељу Дубровчанима (од 20. јан. 1387) да докаже Вукове нечисте намере. У тој повељи Вуковој већ је Мишковић видео „властољубиву тежњу, која баца велику сенку на тадање смерове и потоње радове Вукове.“ (Мишковић: Битка косовска, стр. 187.) Али је ту Мишковићеву тврдњу побио Јовановић у својој критици на Мишковићево дело (стр. 201) и доказао је тамо, да оне речи нису никакав доказ, да је Вук издао.

О нападају Вукову на Миличине земље, одмах после Косовске битке, говори писац на стр. 56. и вели да је: „доказана ствар, да су књегиња Милица и деспот Стеван морали бегати испред Вука у Београд, и (на стр. 57.) да је Вук заузео Крушевац.“ Но ко је ту ствар доказао? То тврди само г. Срећковић, а ни један више историк, а о томе не говори ни један споменик. Што се Вук 1392. год. покорио Бајазиту, то није никакав доказ, да је Вук издао на Косову.

На стр. 54. пише г. Романовић: „Писци и историци страних народа, ... такође тврде, да је Вук издао. Довољно је само навести једног Цревића. . . . . Ђакона Игњатија. . . . . затим новије историке. . . . Рачког.“ И зар ми можемо онда веровати, да новији летописци, при преписивању из старијих летописа, нису додавали, кад ево г. Романовић нама, који *имамо и читамо Цревића и Игњатија и Рачког, кад он нама сме рећи, да они тврде да је Вук издао?* И како је могао, како се смео г. Срећковић о овом делу „ласкаво изразити“? Молим онога, кога ове ствари интересују, нека потражи и прочита Годишњицу X. (стр. 266.—268.) или Руварчева кнеза Лазара (стр. 257.—260.). или Годишњицу II. (стр. 137.—139.), пак ће се уверити, да *у Цревића нема ни речи о Вуковој издаји,* ма да је и он писао повест о боју косовском, по народној традицији (Годишњица II. стр. 137.). Путопис Ђакона Игњатија је један од најважнијих извора за битку косовску. Год. 1389. 27. јуна у недељу записао је Игњатије, да је Мурат пошао с војском на Лазара, и да су обојица убијени; прво је, вели, Милош, верни слуга Лазарев преваром убио Мурата, а Турци поставе за цара Бајазита и онда Турци надвладају Србе, ухвате Лазара и многе његове војводе и посеку и Лазара и његове војводе (Rad 97. стр. 36; Руварац: О кнезу Лазару стр. 423.) И г. Романовић каже, да Игњатије тврди, да је Вук издао! Ја не знам како то да назовем! Rački расправља (Rad 97. стр. 55—56.) од куда то, да народ приписује Вуку издајство и вели, да су *„новија истраживања Вука од те љаге опрала.* А на стр. 61. пише он: „Nu kako umije pučka priča u svojem sudu o historičkih osobah zabluditi, potvrdjuju Vuk i Marko, kojih je prvoga ožigosala izdajstvom, drugoga pako uzvisila kano glavnoga borioca za dom i narod, dočim je obratno istina.“ Ето како славни Рачки мисли о Вуковој издаји!

На истој страни (54.) вели г. Романовић да је „најочитији сведок Вукове издаје тулбе у Крушевцу, где су Турци годинама палили кандила за покој душе Вукове.“ (О том тулбету говори г. Романовић и на стр. 61.—62.) Да ово тулбе никако не може бити „доказ“ да је Вук издао, доказао је врло лепо Љубомир Јовановић у својој критици на Мишковића (стр. 193,—198.), те није потребно то овде понављати. У осталом, ко са питањем о Вуковој издаји није на чисто, нека потражи X. Годишњицу (стр. 215.—304); кнеза Лазара (стр 360.—425.) и критику Љубомира Јовановића на Мишковићево дело „Косовска битка“ (стр. 192.—211.) нека прочита шта се тамо расправља о Вуковој издаји, па: *ako je pristupan razlozima uvjeriće se,* . . ***da je Vuk Branković doista nevin.***“ (Rad 97. стр. 161).

(Свршиће се.)

Срб.-Костадин.

ПРИЛОШЦИ КА КОМЕНТАРУ „ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА."

У 47. броју „Јавора" нађох одговор г. Решетара, који је изнио у обрану свога каментара. Свршетак његова одговора чини ми, да одговорим. Но прије тога још једном о томе, како сам разумио ст. 24. (посвета), који гласи:

Твојој глави би суђено за в'јенац се свој продати.

Казао сам да то значи: Карађорђу би суђено, да, пошто је дигао народ против Турака, не останеш њим до краја борбе, већ оде из Србије, те тако не одржи онакву славу, какву би, да је остао. Како г. Решетар мисли, да ја овдје замјењујем оно *продати се* са *одустати од борбе*, те тако вели: „Кад би се прихватило тумачење г. Гојнића, што би изашло? изашло би, да ријечи продати се за свој вијенац значе: одустати од борбе ради (т. ј. на корист) своје славе." Још вели г. Решетар: „Та осим свега тога има и онај приједлог *за*: овдје доиста за свој вијенац не може друго значити, већ ради својега вијенца (своје славе)" И сад мислим, да се оно *продати се* једино односи на одлазак Карађорђев из Србије, јер држим, да је Карађорђе (што се по себи разумије) напустио Србију, колико због невоље у коју западе, то много прије због наде, да ће тако боље помоћи свом народу, а тим прије што је и наговаран, да оде, а од кога, о том није овдје зборити.

Он дакле мислећи да ће боље учинити, да ће лакше помоћи свом народу, а тако наравно и стећи већу славу, превари се, те оде (продаде се тој нади, тим обећањима, који му стављаху у изглед већу славу).

Не пристајем никако уз г. Решетара, да овдје пјесник „свакако хоће да рече, да је Карађорђе учинио нешто, што је ишло на корист његове славе вијенца)," јер ми знамо, а и пјесник је јамачно знао, да Карађорђе није *баш ништа учинио* на корист своје славе (било, да се усвоји моје или г. Решетара тумачење) тиме, што је убијен онако послије повратка, као ни тиме, што је одлазио из Србије Дакле опет вељу, да је у оба случаја *његова штета* (т. ј. обоје то на штету његове славе), јер, да није убијен, можда му Милош не би предузео славу (разумије се у колико је) да није одлазио из Србије, још мање. Нек ми се противи и синтакса, опет сам тога мишљења. Но и кад би се одобрило тумачење г. Решетара, како би протумачио стих 29:

Над свијетлим твојим гробом злоба грдни
бљува тмуше, ?

Овај стих г. Решетар није ни тумачио, а кад би га друкчије протумачио, но онако, како тумачи ст. 23. никако не бих пристао уз њега. Дакле тумачење ст. 24. одговара једино (специјално) овом стиху 29.: Карађорђе по повратку у Србију 1812 г. би убијен код Смедерева „од људи плаћенијех од Милоша" Што г. Решетар вели, да стих 23. и 24. стоје у уској вези, мени се чини, да није веће везе између њих, него између осталих и којег од њих, они гласе: *Да витеза сустоиице трагически конац прати! твојој глави би суђено за в'јенац се свој продати!* Истина први стих може се односити на убијство Карађорђево, али прије, да је то речено у опште; па кад би и стојали у вези ти стихови, зар није Карађорђа почео пратити „трагически конац," чим је изашао из Србије? држим, да није отишао, не би онако ни свршио. У кратко, ваљда није песник у стиховима 23. 24 и 29. исту мисао понављао. ст. 526—27.

Ја повише нешто од вас видим,
што је срећа дала, ал' несрећа!

Овдје ја особито нисам тражио никакав дубљи смисао, и ако би се то могло приговорити г. Стојановићу, а и не бих потрзао овај стих но остао при оном, како сам казао у 41. броју „Јавора," но ми дају повода ријечи г. Решетара, а наиме: Владика дакле овдје још мисли, да би било зло по Цр. Г нав лити на потурице, а никако не оклијева, с тога 120 тумачећи те његове ријечи говор о оклијевању (које је ваљда срећа, а ваљда несрећа за Цр. Гору) уноси неки моменат, што га у ријечима владичиним никако нема!" То се односи на ме, а да сам тумачећи ст. 526—27. споменуо и оклијевање, наведе ме говор Вука Мићуновића, који гласи: Не држи нас овако, владико, но отршај оволико људства; свако гледа што ће чут од тебе А ти си се нешто замрсио: нит' што збориш, нити нас отршаш, у образ си као земља дошâ; сам се шеташ пољем без никога; нит' што једеш, нити застат м жеш. . . и т. д. На то владика одговара: Слушај, Вуче и остала браћо! ништа ми се немојте чудити, што ме црне растежају мисли... и т. д. па онда изговара ст. 526—27.

Држим, ако се не варам, да се јасно види, како особито из говора Мићуновићевог, тако и владичиног, да исти нешто отеже, друкчије *оклијева.* Истина је само, да ријеч оклијевање нигдје није споменута, а да онај, кога други гоне на неки посао, а оно не може да се ријеши, не збори, не једе, не пије и не спава и т. д., ништа друго не чини, већ оклијева, сасвим је јасно!

Но, ма да је дуго, још једном, да чујемо тумачења г. Решетара. „Владика, не зна би ли рекао, да

је то, што види више од осталијех, за њега срећа (јер боље разумије ствари од њих) или несрећа је тако види и погибељ што пријети домовини, а они је не виде.)

Не знам каква би била за њега (односно за све) срећа, што више види (разумије боље ствари), кад се не би умио оријентирати у приликама, којима се налазе, или каква је по њега већа несрећа, него по остале усљед тога, што он види „погибељ“ домовини, а они је не виде? Чини ми се, да је баш једно исто за обије стране, ако морају пропасти! Опет дакле велу: *Владика не зна, да ли је срећа за њега и њих, што он више види (предвиђа опасности, које могу наступити), те се не решава на посао, који га гоне што заиста и јесте срећа, ако не би успјели. А ако би успјели, а он усљед тога, што више види, не решава се, већ живе* у оној неизвесности, *онаквом стању, баш је несрећа.*

ст. 583—84.

Јунаку се чешће путах хоће
ведро небо насмијат грохотом!

Г. Решетар наводи стихове, који овим претходе и вели: па пошто је пјесник лијепо исказао жалост Иван Бегову за братом, да није имао ништа друго да рече већ да се такој и толикој жалости небо руга? душе ми то би било врло непристојно са стране неба а врло слабо са стране пјесника.“ Још смјешније би било, кад би когод тврдио, да се небо може смијати, или ругати, као и то, кад би се пјеснички изрази буквално преводили! К тумачењу, како сам навео, руководило ме је то, што ријеч *смијати се* има бар у народу, из ког је пјесник, гдјекад смисао: *ругати се, сардати се*, дакле као и у опште, што ријечи имају више значења, зависећи, где је и у ком смислу употребљена. Држао сам дакле, пошто је пјесник исказао, какве је Иван-Бег поразе претрпио, да је овим стиховима навео закључак т. ј. хтио рећи, како је Иван-*Бега*, ма да је јуначког кољена, борио се, као лаф с Турцима и тд., опет изневерила срећа (небо му се насмијало, рекло: е, јуначе, није увијек божић!).

Но навешћу стихове: Бег Иван Бег, јуначко кољено, бораше се као лаф с Турцима на све стране у горе крваве; полу земље Турци му узеше, но пошто је сву облише крвљу и пошто му брата изгубише, змаја љута војводу Уроша, жалије му војводе Уроша, но обадва да изгуби сина; жалије му војводе Уроша, но сву земљу што је изгубио, жалије му војводе Уроша, него очи да је изгубио; ди би очи за брата Уроша. — Јунаку се чешће пута хоће ведро небо нисмијат грохотом“ [1]) Иван чашом наздрави освете и тд. Дакле опет мислим, да моје тумачење, које гласи: *често се дешава, да јунак у мјесто побједе (која обично јунаку предстоји) претрпи пораз, и тад му се небо смије (руга), као што је и Иван-Бегу, кад је . . . и тд.*, није тако погрешно. А што вели г Решетар, да треба оно „небо му се грохотом смије“ или „срећа му се грохотом смије“ (ако би се узело, да је то једно исто, као што сам ја узео) тумачити, као у страним језицима оно — руском: счастье улыбается ьем: das Glück lacht ihm и т. д., а значи: срећа му прија, срећан је. У нас, кад хоће, да се каже, да је неко срећан, не каже се: *срећа му се смеје*, већ увијек: *срећа му се весели*, као и, кад се коме жели срећа, рече се: свака ти се срећа веселила, а никад се не чује оно *смијала*. Овај израз *срећа му се весели* држим, да би боље одговарао оним страним изразима, што наводи г. Решетар.

Ст. 770—71.

Слабостима смо земљи призвеани,
ништава је него тврда веза;

Овдје г. Решетар узима, да се ово *тврда веза* односи на слабости, а ја опет, да се односи на земљу т ј, да је пјесник мислио, да веза, која нас везује за земљу није јака (ништава је, слаба је), а то с тога, што „данас јесмо, сутра нијесмо.“ А што г. Решетару изгледа бесмислица, кад се оно *ништава* је замијени са *није јака*, па се онда супститујише у ст. 771., те тако добијемо по његову начину: *није јака него је тврда веза.* Ако ћемо тако онда је сам пјесник у том стиху казао бесмислицу, јер на тај начин стих гласи: *ништава, је него је тврда веза.* У том стиху ја узимам, да је *него тврда веза* подмет, а ништава је прирок, док по начину замјењивања изгледа, да г. Решетар ту налази двије реченице: ништава је, (није јака) него је тврда. Доиста, ако узмемо апстрактно ову реченицу, односно стих, оно јесу двије реченице, али у конкретном смислу овдје је *само* једна реченица.

Не слажем се, кад вели г. Решетар, да треба овај стих разумјети онако, као што он хоће, тако: „човјечје су срасти (слабости) презрења достојне али опет тврда веза, која га веже за материјалну покварену земљу те каљају његову чисту душевну нарав.“ Држим, да нас не везују за земљу ни презрења достојне страсти,“ као ни похвале достојне врлине, већ живимо (везани смо) зато, што смо се родили, а докле ће то бити, не зависи ни од страсти ни врлине, већ од Бога. Мислим дакле да пјесник овим каже: *да ми, као бића подвргнута слабостима, морамо живјети на земљи (везани би-*

[1]) Грохотом и значи: гласно-јасно.

ти за земљу), јер, да смо анђели, били би на небу. А што је песник употребио уз *везу* ријеч (атрибут) *тврда, то она заиста јесте тврда у погледу тога, што нас тврдо веже за земљу, као бића подложна слабостима, а опет је врло ништава у погледу тога, што смо данас ту, а сјутра нас нема.*“

Ст. 2511—12.

Тјело стење под силом душевном,
колеба се душа у тијелу.

Колико се може узети, да је први стих добро протумачио г. Решетар, толико, да сам и ја други, јер држим, да не стоји то, што он каже: „не премишља душа, би ли не би ли учинила тијелу по вољи већ се ш њим бори, па не иде равно својим путем како би ишла, да тијело не иште, да је с њега одврати:“ а затим, наводећи иза стиха 2512. стих 2514.; колебљу се у мору небеса, вели: „тако и небеса не промишљају хоће ли се не ће ли се срушити у море, већ и преко воље се тресу под силом морском, која о њих удара.“ Знам да не стоји то: да небо премишља хоће ли се сурвати у море, але да се оно *колеба се душа* у ст. 2512. може замијенити са *премишља душа,* такође знам јер се у Цр. Г. рече, кад се ко о чему премишља, *колеба се.* За то мислим, да нијесам погрешио, кад сам у ст. 2512. замијенио *колеба се душа* са *премишља душа,* јер се може допустити, да душа умије премишљати, а тиме није искључена ни њена борба с тијелом! Већма бих погријешио, кад бих оно *колебљу се* у ст. 2514 замијенио с *премишљају.* У овом стиху колебати се никако не значи премишљати, већ је ту право значење љуљати се, јер небо у ствари не може ни премишљати (ако се не узме у метафори), али држим, да не стоји ни оно, што рече г. Решетар: „већ и преко воље се тресу под силом морском, која о њих удара!“ Борбу између душе и тијела већ је пјесник казао у ранијем стиху 2502: „у њ ратује душа са тијелом.“

Ст. 2274.

Свету ламау луд вјетар угаси.

Што мислим, да је пјесник под „Светом ламном“ разумио Исуса, а „лудим вјетром“ *управо* смрт његову, то ми даје повода говор Игумана Стефана, који вели: „Разгледа сам и све три пећине, ђе се сунце християнству родило, ђе је небо јасли освештало, ђе су цари небесном младенцу похитали с даром поклонит се. Гледао сам гетсиманску башту, оцрњену страшћу и издајом. — Свету лампу луд вјетар угаси! Ми видимо на плодним њивама, ђе се грдно трње растићило, храм Омаров ђе се повисио на свјештени основ Соломонов и т. д. Дакле видио мјесто, гдје се родио Христос, гдје су му се цареви поклонили, гдје је ухваћен; па зар да не спомене и његову смрт? Управо издајство јудино каже се у ст. 2273., а ово „луд вјетар угаси“ представља смрт Христову, као што сам и прије разумио, а у броју 41. овог листа казао. Прије ће бити, да тумачење г. Решетара одговара стиховима 2275.—79.

Но, као што у почетку рекох, на оволики говор наведоше ме ријечи г. Решетара: „да нијесам само казао своје мишљење о појединим стиховима „Г. В.“, дотично о начину, како их је протумачио, већ изрекао суд о његовом коментару тиме, што сам казао, да има извјестан дио читалаца, који би могли разумјети „Г. В.“ и без његовог коментара.“ Вељу, да нијесам ни тиме, ни у оште о њему суд изрицао, а кад бих, то би заиста тај суд био најбољи. А кад сам рекао, да има извјестан дио, који би могао разумјети „Г. В.“ и без овог коментара, колико и ш њиме, ту нијесам мислио у опште Црногорце, већ неки дио књижевника, па био тај од петорице, sed sententia me fefellit, пошто доиста онима, који су се до данас бавили око „Г. В.“, није посао пошао тако лијепо за руком, као г. Решетару, а о другима нијесам морао боље мислити, док дјелом не докажу.

Мој приговор, да су се могли још многи стихови као и поједине ријечи објаснити, држим, да није био излишан, пошто су многи стихови, као и ријечи исказани у руху самога народа, обучени у одијело провинцијализма, које, ако се хоће, да буду јасне читалачком свијету других српских покрајина, треба објаснити, а да таквих има, који су остали необјашњени, не да се опорећи, но ипак то ни за длаку неће умалити важност рада г. Решетара, јер се то можда истом омашило. Иначе су могли још многи остати непротумачени, ако се не би тежило, да дјело што популарније буде.

А што вели г. Решетар, да се његовим коментаром свак, кога је читао „барем донекле окористио“, па и сам *ја,* то му потпуно одобравам, што се тиче мене, не само да сам се „барем донекле“, него *баш много окористио,* а мислим и сваки други у већој и мањој мјери; зато ја, а и сваки Црногорац и други Србин, ком на срцу лежи овај алемкамен српске књижевности, биће захвалан на његову раду, а тим прије, што је у њему изашао с таквијем резултатом, какав приличи дјелу овог генијалног пјесника, који је истински тумач мисли и осјећаја својег народа и који га износи онаквог, какав је од врх главе до дно пете; зато има право г. Вуловић, кад каже у својој дивној расправи, да ш њим може сваки Србин слободно погледати у очи свим великим свјетским пјесницима. Па и ако је то тако, опет

видимо, да се неки наши књижевници радије заносе генијалношћу страних цјесника, него својих, као што то у неколико потврди и сам г. Решетар, кад рече „да се о њему (т. ј. „Г. В.“) још одвећ мало мислило, писало и говорило“. Оволико, да види г. Решетар, како мислим о његову коментару, као и, да се још држим оног тумачења наведеног у 41. броју „Јавора“, а у овом поновљеног односно наведених стихова.

У *Биограду*, 4. децембра 1891.

Лабуд Гојнић.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

XVI.

О трима, Вуком забележеним народ. изрекама.

Како се купе нар. пословице и изреке? — „За пјесме и за приповијетке може чоек кога питати да му их каже — вели Вук у предговору своје збирке пословица —; али за пословице не може (као ни за ријечи), него, кад се с ким говори, ваља пазити и чекати док се која не рекне у разговору“ и т. д. Тако је.

До душе, сваки члан нашег народа и не зна правог смисла, у ком се н. пр. једна нар. пословица или изрека употребљава; за то ће се више пута чути, да двојица или више њих особа, па макар они и у истом селу живјеле, неће једну исту пословицу или изреку у истом смислу употријебити. Како ће је, дакле, један скупљач нар. умотворина истумачити? — Просто: заћи у народ и распитивати у ком се смислу иста употребљава, па гдје буде већина народа, ту ће и скупљач — *глас народа, глас Сина божјега.* Така је пословица или изрека са свим на свом мјесту.

Колико би времена требао један скупљач нар. умотворина, да сакупи и тачно прибиљежи и десетину пословица, а камо ли читаву збирку, као што је Вукова, — кад би ради поједине пословице распитивао по народу, у ком је смислу већина употребљава?! Најпошље на што толики труд утома? Народ не griјеши у свакој пословици. Ја мислим, да неће ни један скупљач нар. умотворина толико тумарати кроз народ, ако није чуо, да се иста у различним случајевима употребљава. Оћемо ли му то уписати у гријех? — Не ћемо, е не смијемо. — Оћемо ли га смјети побити, да није на свом мјесту тумачење њиме забиљежене пословице? На ово, пак, могло би се двојако одговорити: *би* и *не би.* Први би одговор вриједио за пословице, које се у једном истом крају у више смисала употребљавају, док други, за оне, које у сваком другом крају имају своје особито тумачење; а да ли би први одговор и за ово задње вриједио, не усуђујем се рјечице изустити . . .

Држећи се горње теорије, па ма је *когод* и не одобрио, изнијећу неке своје примједбе о трима, Вуком забиљеженим, нар. изрекама, што ће уједно послужити, као одговор, г. Михајлу Милановићу, на његове „књижевне ситнице“, штампане у 32. бр. „Јавора“ од о г.[1])

Ево тих примједаба:

1., „*Ако нема другијех ногу за зиму, зло.* Рече се млитаву чоеку“ (Вук. посл.).

Гдје је забиљежена горња изрека, не зна се. — Код нас се тако рече за човјека, коме су одвише танке ноге, е човјек *млитав* („lau, ohne Kraft und Munterkeit, segnis“ [Вук. рјеч.]) може бити и дебелијех ногу, и за таког код нас не вриједи горња изрека. Ако ли је, пак, Вук чуо од више особа, да се тако рече „млитаву чоеку“, онда је и његово тумачење на свом мјесту, разумије се у оном крају, гдје се поменута изрека употребљава.

2., „*Врућ с леђа.* Ко има јако братство, те не смије нико на њ. У Кривошијама. Гледај: Студен с леђа“ (Вук посл.).

Овдје имам да додам, да се код нас по приморју (и у Кривошијама) тако вели и за човјека, било новцем, било добрима, богата, па ма он и не имао јака братства. Такође и: *Студен с леђа* вели се и за човјека сиромаха, — па ма и најјаче брат-

---

[1]) Држао сам за сувишно и рјечице проговорити о дотичним „књижевним ситницама“ г. Милановића, али сам касније увидио, да бих тиме неправо урадио — да би тиме код когагод изгубило своју вриједност моје тумачење мноме забиљежене изреке („Шјор ја, шјор ти“ и т. д.), против које је г. Милановић без икаква промисла устао, а која се данас широм Боке употребљава онако и у оном смислу, као што сам је ја и растумачио у 29. бр. „Јавора“ од о. г. А да је г. Милановић завирио у Бошковићеву књигу „О српском језику“, не би се ни најмање чудио, што *туђу ријеч* („шјор“) „без потребе трпа г. Радојевић у наш расадник“, е би тамо видио, да је и „газда“ *туђа ријеч,* прем да би му се могло у пола и опростити, што још није дорастао, ни научио, да поштује племениту жељу Вукову: „Биљежити све, што народ *говори*, зна и т. д.“ *В. Р.*

ство имао, разумије се: у претресању имовине, трговине, куповине и т. д.

3., *„Грди, Боже, имаш и кога.* Кад се какоме чоеку какво зло догоди, за које се мисли да га је заслужио. У Будви“ (Вук. посл.).

Код нас се тако каже за њекога, који себе прави смијешним, као н. пр. обућом, одјећом, непристојним ходом, говором и т. д. Дакле тај се израз код нас употребљава једино у карикатури; а карикатура је, разумије се, и њеко зло; али ако је Вук чуо и истумачио дотичну изреку у горњем мом наводу, на криву је путу, е заслужених зала може се човјеку догодити и без икакве карикатуре, и онда дотична изрека, у том смислу, код нас нема мјеста. — Еле, кад би се когод из Будве потрудио, те распитао опширније по народу за горњу изреку, били бисмо на чисто: прва би вриједила за Будву, док друга за Херцег-Нови с околином му, или — у најгорем случају — Вуково тумачење било би погријешно, што не би било никака чуда, е и Вук је био самртан, као и сви остали људи.

Прем да има људи, који — и ако знаду за нар изреку: „Бог је непогрјешив“, која је подигнута на челичну темељу — држе Вука за непогрјешива; којима је *све* алем-камен, што је њиме забиљежено; који устају, „држећи се дрва и камена“, против свакога, који се усуђује ма и најбољим доказима изнијети какав недостатак Вукова рада; прем да има — такових људи, ипак се усудих, да, у хатар истине, изнесем оно, што ми је лежало на срцу; у хатар истине — велим —, а у прилог онога, чим се сваки Србин дичи и поноси: — у прилог српских нар. умотворина.

У Херцег-Новоме, на заглаву Ваведенија, 1891.

Вељко Радојевић.

XVII.

„Бабица, „пањ, „рез,“

Пошто и овде у Барањи живи српски народ, ма да скоро одељен од осталог овостраног српства, опет је сачувао међ' оволиким туђим елементом своју веру, свој језик и своје лепе обичаје, по којима се познати може, да је и он један део од оног народа, који се Срби зову.

Барањски Срби говоре јужним лепим наречјем, а интелигенција говори већином источним, велећи да је онако „паорски,“ а ови опет, кад би ко из њихне средине говорио источним, рекли би да говори „господски.“

Но да пређем на ствар Поштована г. г. Мојо Медић и Св. М. Бајић труде се у више чланака, да један другом докажу ко тумачи, прибор за кошење као што треба. То је посао заиста мучан, за то, да би им се у неколико ствар олакшала ево овде износим, како те поједине делове зову Срби код нас у Барањи.

Дакле на ствар. Оно дрво, у које се удари гвожђе на ком се коса откива, зову наши Барањци *„пањ“* или *„пањић.“* Оно гвожђе, које се у пањић удари, зову *„бабица“*, — а оштрицу косе зову *„рез“* или *„ошков.“*

По томе и код нас се зову онако ове три ствари, ка' што их Вук прибележи, а и као што г. Медић доказује.

С. Л. З.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Из 4, 5. и 6. свеске а I. књиге Београдскога *„Наставника“* прештампан је у засебну књигу српски превод беседе Ватрослава Јагића под натписом **„Питање о Ћирилу и Методију у словенској филологији“**. Беседа је та читана била на јавном скупу другог одељења царске академије наука у Претрограду 5. априла 1885. године. На српски ју је превео Хајнрих Лилер, предавач гимназије у Нишу.

= У Задарском хрватском листу „Iskri“ изишле су у најновијем броју три песме *Јована Сундечића*, православног свештеника, којом приликом уредништво „Iskre“ јавља, да му пријатељ песник Сундечић јавља, да је накан издати своје љубавне песме у збирци, те је већ скупио 140 песама за ту збирку. Скорим ће изићи позив на претплату. Без сумње опет само латиницом.

= И ако мало доцкан, али ипак је изишао **„Извештај о православном богословском заводу у Задру“**, за школску годину 1890—91. На првоме месту штампан је чланак: *„О зборницима каноничкога права у римокатоличкој цркви“*. Из старијих бележака по црквеном праву проф. М. Затим је извештај о наименовању дра Никодима Милаша за епископа далматинског и истријског, а уз то неколико песама у славу његову. После овога долазе школске ствари и статистика. Свега је било слушалаца богословије 25, а приправника за богословију 24, свега 49.

= Лист за српску младеж **„Голуб,“** што га у Сомбору издаје књижара М. Каракашевића улазећи у тринаесту годину свога живота јавља, да ће од нове године излазити двапута месечно, а цена ће му бити на читаву годину 2 фор.

= У Загребу је покренут нов стручан часопис за световну и црквену глазбу под натписом **„Гусле“** (латиницом). Излазиће месечно једанпут на читавом табаку са прилозима. Годишња цена 3 фор. Претплата се шаље Вјекославу Клајићу у Загребу.

= Из отаџбине је засебно отштампан чланак дра Мил. Р. Веснића **„Наш политички буквар“**. поводом књиге Ристе Стојаковића: „Грађански буквар, Београд 1890. Из истога журнала прештампан је и прилог к српској патолошкој ста(ти)стици дра П. Миљанића: **„Душевно болесни, глухонијеми, епилептични и слијепи у Црној Гори.“**

= **Мавро Јокаји** написао је књигу пуну бајака за децу и приказао је то своје дело ћерчици покојнога престолонаследника Рудолфа.

= Хамерлингова красна песничка приповетка **„Amor und Psyche“** преведена је на мађарски а превео ју је познати мађарски песник Емил Абрањија.

= Др, Миленко Р. Веснић покреће у Београду лист за правне и државне науке под именом „**Правник**“. Излазиће у месечним свескама од 4—5 штампаних табака и стајаће 15 дин. на читаву годину.

БЕЛЕШКЕ.

(**Позив на прилагање за подизање споменика Исидору Стојковићу.**) Жива успомена на врлог покојника Исидора Стојковића по Српство заслуге пуног бившег професора на учитељској школи у Сомбору; љубави пуна оданост и позив са свих страна, где његови благодарни ученици прожмати од покојника у аманет наслеђеним духом чиста родољубља, делају на пољу народне просвете: побудило је његове бивше ученике и поштоватеље у Сомбору, да образују одбор у сврху купљења прилога за подизање споменика, као видљивог знака оне оданости, поштовања и благодарности, које према неуморном раденику, врлом родољубу а сада упокојеном свом бившем наставнику, односно поштоваоцу осећа до двадесет учитељских и учитељичких нараштаја. Да би споменик што достојнији био великих заслуга милог учитеља и да би престављао вернију слику оног поштовања, које осећамо и којим дугујемо незаборављеној успомени драгог нам покојника, то потписани у име одбора, позивамо све бивше његове ученике — учитеље и учитељице, да по могућству свом приложе на ову одиста племениту цељ, давши тиме видљиви знак оних нежнијих осећаја, која их везују за успомену свог некадањег духовног оца, но уједно се умољавају, да позову на прилагање и остале поштоватеље покојникове. Одбор ће путем јавних гласила издати признанице прилагачима о приложеним своташа. Да би се пак споменик могао подићи на годишњи дан преседења у вечност милог покојника, то одбор моли све штоване прилагаче, да се пожуре са прилозима и исте најдуже до половине месеца фебруара године 1992. пошљу, како би се почетком месеца марта исте године споменик могао ставити на кућу вечног боравлења његовог. Прилови ее шаљу на председника одбора Из седнице одбора држане у Сомбору 24. новембра 1891. г. Председник: **Милан Стојшић** с. р. професор учит. школе. Благајник: **Милош Кољовић** с. р. учитељ основ. школе. Перовођа: **Жарко Поповић** с. р. катихета на виш. дев. школи.

РАЗНО.

(**Српске списатељице**). Међу српске списатељице без сумње може се уврстити и име гђице *Каменке Пухор*, учитељице у Плашком, родом из Госпића, која је у књизи „Живот и обичаји Срба-граничара“, од Николе Беговића, ево ове срп. нар пјесме штампати дала: „Сјајна пера“; „Момче болује“; „Сјајна копуља“: „Ко крсно име служи том и помаже“; „Дјевојачке жеље“; „Дјевојка цркву саградила“; „Дјевојка испрошена па остављена“; „Дјевојчица — варалица“; „Кућа Дамјанова“; „Бијело лице у бијелој погачи . . .“; „Дјевојка кућена“; „Исус и Марко“; „Никола чобан и цар“; „Опет то мало друкчије“; „На жалост матерпну и Бог се срди“. Под овим нар. срп. пјесмама налази се њен потпис, а има их из Плашкога још и без потписа у истој књизи, које је без сумње она сакупила, али се под њих не хтједе или сама потписати, или је можда њен потпис г. Беговић испустио. Осим тих пјесама, има у поменутој књизи штампаних, по истој гђици сакупљених и „загонетака“, и срп. нар. обичаја из Плашкога. Скоро ће вријеме показати, да је и са оригиналним својим радовима богата, јер иста гђица непрестано на томе ради.

Плашки, 3. (15.) децембра 1891. *Никола Кукић.*

(**Удовица Ивана Тургењева**) умрла је пре неки дан на свом двору Вербоа. Оставља за собом два сина, од којих је један даровит сликар. Покојница је била протестантске вере. Сахранили су је на гробљу Пер-ла-Шез у Паризу. Тургењев почива у својој домовини Русији.

(**Он није лакоуман.**) Неки млад човек изгуби десет хиљада форината, и објави путем новина, да ће оног, ко га извести да је новце нашао, наградити са пет стотина форината. После кратког времена, добије он једно писмо овог садржаја: — Ево вам жељена извешћа: Ваши новци налазе се у писца ових редака, који није тако лакоуман као ви, јер ће тај новац умети боље сачувати. Оних пет стотина форината који ми по вашем обећању као известиоцу с правом припадају, поклањам вама као отштету за онај новац што сте изгубили.

(**Умрьо са доследности.**) Балзак се у своја дела тако умео уживити, да је често јунаке из истих сматрао за живе створове. Тако је када се на смрт разболео, најодлучније одбијао сваку лечничку помоћ, изјављујући да му довову неког лечника Бланшона, јер он само у њему има поверења. Но како је тај поменути лечник био особа из једног његовог књижевног производа, који је у својим последњим данима писао, нису му могли жељу испунити. Балзак је свом уверењу и захтеву остао доследан, али је умрьо, јер се није хтео ни од ког другог лечити.

(**Насео је.**) У неком друштву разговараху о разним књижевницима, па дође на ред и Виктор Иго. — Ал молим вас — приметиће један противник великог песника, — знате ли ви да је Иго врло мало кроз школе пролазио и да по томе нема никаква знања. — Бога ми је он онда своје незнање ејајно употребио, како ће тешко још ко умети.

(**Американац насео.**) Неки Американац путујући по свету, сврне, пошто је опет у неку варош стигао, у једну гостионицу да руча. Па да би свој кишобран, који је негде у трапезарији оставио, по ручку опет нашао, придене на исти цедуљицу са овим речма: — Онај, чији је овај кишобран, тако је јак, да песницом вола строваљи. Исти ће се за десет минута вратити. — Но како ли се зачуди, кад дошав по кишобран нађе место истога празан кут, а на зиду цедуљицу на којој је прочитао ово: — Онај, који је ову цедуљицу оставио, тако је брз, да за један час пређе двадесет миља Исти се неће никад овамо вратити.

(**Практична глумица.**) Госпођа Едињтоновица, негдања славна глумица у Лондону, бавила се осим глумовања још нечим. Она је на име имала тако развијен и на далеко познат естетичан укус, да су јој многе енглеске помодарке долазиле и с њоме се световале о својим тоалетама. Она је свој укус практично употребила, јер се за свако тако световање дала добро наплатити На тај начин заслуживала је она 1500—1600 фуната стерлинга.

ОДГОВОРИ.

Др Ј. Р. В. у Зем. — Приповетку Вашега пријатеља донећемо у „Јавору“ ако не ове, а оно за цело од нове године. Хвала Вам и на други пут

Г. Г. З: у М. — Маните, молимо Вас! Ко би се још и са онима пуштао у полемику, који веле да у листу за „*поуку*“ немају места чланци из *физике, природних наука, етнографије* и т. д.! Оставите их у њиховом слатком уверењу.

Г. * у В. — „Матица српска“ је расписала награду од 100 дуката из фонда Терезије Остојићке за „Историју српске књижевности за школе“.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 51. У НОВОМ САДУ 22. ДЕЦЕМБРА 1891. Год. XVIII.

И ОПЕТ СЕ НЕ ЗНА ГРОБ СИМЕ МИЛУТИНОВИЋА.*)

— — — — — — — — — —

Браћо свет' ја смрћу преблажена . . . . . .
Простите ми што вам покој рушим!

Сима Милутиновић-Сараіліја.

Кад сам упутио своје писмо уреднику „Јавора“, и рекао што ми је било познато о гробу Симе Милутиновића, поменуо сам, да ће се можда наћи неко, који ће приговорити што тврђењу, да се данас не зна место, где Симине кости леже, које се оснива на речима и запискама мога покојног оца. Доиста, понајмање сам се надао, да ће тај „неко“ бити поштовани Јован Ђорђевић, мој бивши директор и професор у београдској великој гимназији.

Али, у спорним, непречишћеним питањима од општег, и јавног значаја, сваки је позван, да каже што му је знано, и што би ишло у прилог расветљавању, справедљивости и истини. Тако је. Ствар о гробу Симе Милутиновића ја нисам први покренуо; шта више споменуо сам, да сам се из многих обзира устручавао, да изнесем што ми је о томе било познато, ну, кад је она избила већ у јавни претрес, дужност ми је била, да изађем из своје резерве. Исто тако ангажован сам и сада, да се осврнем на саопштење Јована Ђорђевића „О гробу Симе Милутиновића“, штампано у 49. броју „Јавора“, да бих узео у одбрану тврдњу мога пок. оца, по што је евидентно, да је г. Ђорђевић свој чланчић и написао с алузијом на моје писмо у „Јавору“, јер на једном месту спомиње исто писмо, а у главноме обара оно, што сам ја, по казивању очевом, саопштио.

Неће бити, држим, ни најмање опасности по саму ствар и по „част српскога племена“, коју хоће Ђорђевић да спасава, ако се овде позабавимо неким местима из његовог чланчића, те да видимо хоће ли моћи издржати критику, и да ли су премисе, помоћу којих г. Ђорђевић изводи онакав закључак и подупире своју тврдњу, толико јаке и озбиљне, да не морају пасти пред трусом здраве логике и противних факата.

Да пређемо одмах на ствар! Шта је побудило Ђорђевића, да пише о гробу Симину? Који су му докази и на чему он оснива своју тврдњу, да је познат Симин гроб? Оставимо га да нам то он сам каже. Шетајући се једном по Марковом гробљу, у Београду, у пролеће 1877. године, нашао се случајно са пок. Пантом Бесарићем, бив тада рачуновођом српског министарства просвете, па му је овај показао гроб Симе Милутиновића. Ђорђевић то прими за готово и одмах скицира план околних гробова. Сетио се зар, да ће му то кад тад затребати!

*) Кад је већ покренуто ово питање пуштамо и ове разлоге нека се чују. Пре ће се доћи до чисте истине, кад се ствар што свестраније испита и саслуша. Сваки, који допринесе што при оваким истраживањима учинио је добро дело и народ треба да му је захвалан. Уредн.

То је лепо, коректно и похвално. А Панти Бесарићу може се веровати — вели Ђорђевић — „јер је он био младић од 16—17 година, кад је Сима умр'о; а што је такође *главно*, био је многогодишњи рачуновођа у министарству просвете, човек од рачуна, који зна, шта је тачност и прецизија. Бесарић није најпре тражио и разгледао, него је одмах сигурном ногом стао на оно место и казао: „Овде је!“

Тако вели Ђорђевић. Станимо мало овде и разбистримо горњи цитат његовог чланка Као што се види, цела тврдња Ђорђевићева, прво, да се данас зна где је Сима сахрањен; и друго, да му гроб није прекопаван, оснива се на речима покојног Панте Бесарића. Он — Бесарић — је алфа и омега свега, што се тамо навело, и што Ђорђевић тако одлучно и позитивно тврди. Дабоме, да се случајно није нашао Ђорђевић са Бесарићем на београдском гробљу, ми, савременици, били бисмо и даље обманути у уверењу, да се Симин гроб заборавио, и да је част индиректно српског племена, а директно шумадинаца — београђана претрпила овим непријететним фактом веома много од свога достојанства и угледа

Хајде дакле, да боље расветлимо премисе, из којих је Ђорђевић извео своју тврдњу, те да изађемо на чистину истине и логике.

Пре свега овде нам се намеће један психички моменат, који је по све познат из свакидашњег живота, а који је, тако нам се чини, играо и овде улогу. Ево шта овим мислимо. Ђорђевић налази на београдском гробљу Бесарића, и жали му се, помињући, како је стидно, што се толиким заслужним и славним људима ни гроба не зна, јер су у сиротињи умрли, па узима за пример Јоакима Вујића и Симу Милутиновића. На једанпут, на велико изненађење Ђорђевића, Панта Бесарић вели на то: „па *ја* знам где су обојица сахрањени и води тамо Ђорђевића, стане „сигурном ногом на једно место и каже: „Овде!“

Зар нисте можда у своме животу сусретали веома много људи, који се радо размећу, да нешто позитивно знају, да т *само они* знају, а други *нико осим њих* то не зна. Нарочито је ово случај код спорних и не рашчишћених питања. Није дакле неосновано, да се овим може анализисати и Бесарићева тврдња, кад је „сигурном ногом“ показао, где је гроб Симин, а дотле га нико, па и од тог доба, све до данас, није знао прецизно показати! Није тешко веровати, да Бесарић „није најпре разгледао“, јер се и онда знало, да је Симин гроб ту негде иза звонаре, а близу гроба Глише Возаровића, само што нико није знао право место; а да би тврдња Бесарићева изгледала Ђорђевићу што вероватнија, врло је појамно, да је било потребно стати „сигурном ногом“, и са прецизијом показати речено место. Тиме се само боље даје објаснити онај познати психички моменат, који горе поменусмо, по што је оваква прецизија Бесарићева проста и природна последица праве побуде.

У осталом не само 1877. године, но и пре тога могао се у круговима Београђана чути прекор, што се Симин гроб заборавио, те је и то могло побудити Бесарића да га он покаже, или путем јавности и преко пријатеља опровргне те гласове. То је он био дужан да учини као Симин рођак, па и из оне психолошке истине, којом где који човек хоће на тај начин да прибави себи и својим тврдњама поштовања или дивљење!

То је прво. Претпоставимо, да тако и није било, е да ме г. Ђорђевић не би упутио на латинску изреку; „De mortuis nihil nisi bene“ — на што би, с друге стране, ја и њега могао опоменути, јер он у своме чланку, о гробу Симином, ништа друго и не чини, но обара тврдње и казивање мога покојног оца, који никад није неистине износио, нити се њима китио.

Пођимо даље. Г. Ђорђевић вели: „*Бесарић није најпре тражио, но је одмах сигурном ногом стао, и рекао: овде је!*“

Ну како се то сад опет слаже што мало даље Ђорђевић наводи:

— „*Не знам поуздано* у коме је гробу Сима, а у ком Јоаким Вујић“, и т. д вели Бесарић па наставља: „*у осталом кад би се копало*, ласно би било разазнати оба костура, јер је Сима био крупних, а Јоаким ситнијих костију“ . . .

Шта је то сад опет? Дакле Ђорђевићев једини први и последњи, непоколебљиви сведок, „човек од разума и прецизије“ „рођак Симин“, Панта Бесарић, ево где сам вели, *да не зна поуздано*, у коме је гробу Сима а у коме Јоаким! Па каква му је онда то „прецизија“? Шта нам је вајде што је он „рођак Симин“, што је био на пратњи, и што је „ра-

чуновођа" кад не може тачно да нам рекне оно што хоће г. Ђорђевић?

Даље и сам Ђорђевић, говорећи о гробу Симине жене Марије, вели: *„ако је гроб Симин ваиста онде, где ми га је показ о Бесарић"*. Значи дакле да и сам по мало у то сумња. А ово не треба изгубити из вида.

Је ли пак нужно помињати потврду Ђорђевићеву, да се мора веровати казивању пок. Бесарића, за то, што је овај био „рачуно вођа", „човек од рачуна" и т. д.? Је ли нам потребно да овај *доказ* обарамо, и нарочито истичемо његову свуколику безначајност? Мислимо да није. Можемо рећи онако најблажијим изразом, да је тај „доказ", као и сви, који су му слични, по све „невине" природе!

Што се тиче онога да је Бесарић био рођак Симин то може да има свог значаја, али факт, да му је био и на пратњи, не доказује млого, јер од толиких људи, који су му на пратњи били, нико се до данас није усудио, да са прецизијом рекне: овде је Сима сахрањен!

Но ради лепше илустрације оне прецизије, којом је пронађен гроб Симин по плану Ђорђевићевом а казивању Бесарићевом треба поменути и признање самога Ђорђевића да је одбор за прославу Симине стогодишњице украсио био, и одржао помен на оном месту, на коме је по истоме плану сахрањена Милутиновићка, а не на месту где је Сима сахрањен!

Шта то значи? Ђорђевић нам не казује, но изгледа да се, и ако не изречно, на то жали. Ну и из тога се види да сам одбор није ни до данас на чисто са Симиним гробом Одбор је морао распитивати људе, савременике Симине, оне, који му беху на пратњи, његовог сина као и тражити од цркве св Марка податке и прецизне доказе о месту, где је Сима сахрањен, али узалуд! За што пак није одбор усвојио план Ђорђевићев није нам јасно али је вероватно, да се с друге које стране спорила „прецизија", те је као нетачан одбијен За то нађоше за боље да ограде украсе и одрже помен над хумком Симине „пунктаторке".

Истина Ђорђевић се теши и овим, па вели: „Симина слава неће трпети никаква уштрба ако је помен учињен на гробу верне му сапутнице у животу." То је доиста тако, као што се неће никад окрњити што од славе Душанове, Обилићеве и Хајдук-Вељкове што им се никако не зна места где им кости бораве.

Не, не, оваквим се доказом не може ствар разбистрити, нити ћемо и после исказа Ђорђевићевог веровати, да се зна, где почивају кости певца „Сербијанке".

У своме прошлом писму уреднику „Јавора", споменуо сам, како ми је пок. Јаша Игњатовић, српски књижевник говорио у Новоме Саду, у лето 1886. године, да је дошав у Београд, након не пуне године после Симине смрти узалуд тражио Симин гроб, јер му га *нико* није знао показати! Ово не треба заборавити. Факт овај потврђује и Вуловић цитираним писмом Јашиним, у „Годишњици" Чупићеве задужбине.

И сам Ђорђевић приповеда, кад је дошао после не пуних 16 месеци по Симиној смрти у Београд, да је упитао једног свог пријатеља „данашњег чувеног српског државника", да му Симин гроб покаже, а овај га одвео на једно место, иза звонаре Маркове цркве и стао се обзирати с речима: „Он је ту негде сахрањен, али сад *не знам управо, на ком месту*" . . .

Овај пријатељ Ђорђевићев, и ако нам он његово име прећуткује, није нико други него садашњи краљевски регент у Србији, Јован Ристић И шта чусмо? Тек се испунила година по Симиној смрти, а ни Ристић не зна да му покаже гроб! Ристић је онда важио као виђени омладинац, као песник, који је такође био на пратњи Симиној, а није се могао за гроб свог парнаског собрата мање интересовати од једног дечка Бесарића. Значи дакле, да Симин гроб по своме положају и околини, није имао какво видно обележје, него је био на месту, где је мање упадао у очи, па се тако могао и заборавити.

Кад је, вели Ђорђевић, Бесарић рекао, да зна место, где је Сима сахрањен, он му је одмах на то приметио: „А како ви то да знате, а *толике* сам већ питао па се нисам ништа помогао?"

Ђорђевић је дакле већ питао *толико* људи па се ништа није могао помоћи! Још један прилог више ономе факту, да се Симин гроб, и ако још свеж, био заборавио.

Ну, то није све. Честити старина — песник Јова Илијћ, српски државни саветник, исправљајући „Дневни Лист", који је саопштио, да је он — Јова — означио место, где је гроб Симин, вели: „како је Сима „ту не-

где“ близу гроба пок. Возаровића сахрањен, а да ли је баш до самог Возаровића то не тврди, па и за ово, вели, да му је „казао тако“ Иса Георгијевић, свештеник београдски . . и т. д.

Сад узмимо у обзир, да је Јова Илијћ био такође песник у то доба, виђена личност међу ондашњом омладином, а за тим и то, да је он говорио Сими опроштајну беседу, кад су га у гроб спуштали, па ко би боље од њега могао означити гроб Симин? ну, ми видимо, да га и он не зна.

Навели смо, како Јова Илијћ вели: да му је то нагађање о гробу Симином казао Иса Георгијевић, стари и вајкадашњи свештеник Маркове цркве. Из тога видимо, да ни сам Георгијевић на сигурно не зна, да одреди то место, да се дакле то ни по запискама црквеним, ни по плану гробља св. Марка, не може закључити и извести тако прецизно. Георгијевић је један од најстаријих свештеника те цркве, па ето ни он није толико смео, да тврди оно, што је неизвесно.

Да сведемо све у један резиме. Видели смо, да се већ после Симине смрти, на годину дана, заборавио гроб његов. Ово тврди Јаша Игњатовић, Јован Ристић, па и сам Јован Ђорђевић. То данас не зна ни најстарији свештеник са гробља Маркова, Иса Георгијевић, па ни Јова Илијћ, који је говорио беседу при сахрањивању, то није могао да сазна ни одбор за Симину прославу, и најзад то место не зна ни Симин син, Драгиша, који је и данас жив, а заједно је професор на великој школи са г. Ђорђевићем. Да поред свих додам још и мога оца, који, како сам у броју 47. „Јавора“ споменуо тврди, да се Симин гроб заборавио, изгубио.

На крају дакле остаје нам да верујемо казивању једног пок. Панте Бесарића. Нека му верује г. Ђорђевић, и ко год хоће с њим, али поред изложених факата, остало је веома мало основа за тотално поверење у наведене доказе Ђорђевићеве.

Видели смо, како је Симин гроб био заборављен, па је ли онда чудно, ако је и прекопан?

Ђорђевић тврди, да је место, које му је Бесарић за Симин гроб означио, почев од године 1877. обилазио по више пута годишње, па није приметио, да га је ико прекопавао. То би доиста био један јак аргуменат, али само тада, кад би било позитивно да је „то место“ Симин гроб. Овако кад то стоји недоказано и нерашчишћено, онда ни његова тврдња промашује свој циљ. Стражарење Ђорђевићево није ту ништа помогло.

Све што сам у свом писму уреднику „Јавора“ навео, оснивало се на казивању покојног ми оца. Кад је дакле он тврдио, да је Симин гроб заборављен и заравњен, он то није рекао на памет, нити из не знам којих побуда, осем немиле истине, која га је тешко у срце дирала. Ко је год њега познавао, знао га је као узор тачности, одмерености и прецизности. У томе је он био јединствени егземплар, те је са своје класичке тачности прешао и у причу. Треба ли у потврду тога да поменем што друго осим факта, да је он пуних 35 година, из дана у дан водио своје мемоаре! Ни један дан није оставио неубележен. Осим тога он беше нешто више но рођак Сими и његовој породици. О томе сам већ говорио. И он је био на пратњи Симиној, а од тога доба живео је непрекидно у Београду, те је обилазио хумке својих знанаца и свога добротвора Симе, тим пре, што је и наша породична гробница у близини. Он дакле не може говорити неистину, нити је уписивати у своје мемоаре. Ко га је год ближе познавао, то ће одмах потврдити. У толико ми је чудноватије, што г. Ђорђевић, за кога знам, да је био добар знанац мога оца, истиче се сада онако лабавим контра-доказом против онога, што је он рекао о гробу Симином!

Само још неколико речи Познато је, да је Марково гробље најстарије и вајкадашње гробље београдско. Хришћански је обичај, и сваки воле да му је гроб милих и драгих што ближе цркви. У непосредној близини цркве Маркове, гробови су многобројни и претрпани. Највише пак нагомилано је оно честим гробовима са северо-источне и југо-источне стране, дакле баш тамо, где треба да је и Симин гроб. Тек доцније ширило се оно и на друге стране, на брдо према „тркалишту“ с једне, и до „ташмајдана“, с друге стране. Оскудица у земљишту, изазвала је потребу прекопавања старих, запуштених, неограђених, или без плоче и крстова, гробова, да би се, или зидале гробнице, или учинило места новим мртвацима. Највише је то чињено с гробовима у близини цркве и звонаре.

И сам Ђорђевићев план показује, да су у непосредној близини, на простору где је Сима сахрањен, (близу Возаровића, толико је за сад само прецизно) прекопавани стари гробови. Ту видимо гроб др. Линдемајера, који је сахрањен чак 1883. године, дакле на месту, које је, како рекосмо, било претрпано мртвацима! Значи дакле, да је тај део земљишта прекопаван, а по што се Симин гроб није знао, нити се и данас зна, јер није имао никаквог обележја, то за што да је немогуће, да је и он прекопан? „Светотатство“ то и ако је учињено није учињено с намером, али осуда за оволику нехат неоспорно остаје и даље на нама, не за то што мој отац то говори, но за то, што смо је заслужили.

Ја жалим, што ми сад нису при руци очеви мемоари (остављени су у Београду) те да овде испишем из њих што је потребно, што се односи на ову ствар, али ћу их у скоро добити, те ћу бити спреман још боље, да станем на белегу и на браник онога, што износим.

Да поменем и ово. Последњих дана пише ми један сродник, који сада у Ваљеву живи, и испоручујући ми поздрав од Љубомира Ненадовића, књижевника и члана академије наука, вели: „Чика Љуба каже, да је све онако у истини, како си ти писао о гробу Симе Милутиновића.“ Није на одмет да се и ово чује.

Ја као да прозирем у намеру г. Ђорђевића. Он је племенит и осетљив, па је у интересу српског имена хтео да одбије од њега ову заслужену осуду. Ако је то, онда му је намера похвална, и са свим de bonne politique са гледишта родољубља, али је за то, како ми се види, по све недовољна само добра воља, и онакви докази, које нам износи. На против, ја мислим, да није рђаво роду износити и голу истину, право огледало и врлина и порока, ма то било и опоро, и непријатно, шат буде доцнијим поколењима од користи. Сетимо се само Вукових костију, које и данас леже у туђини, и оног жалосног крајичка изломљење плоче уз Саборну београдску цркву, која обележава гроб нашег великог и неумрлог просветитеља Доситија Обрадовића, сетимо се . . . али и оволико је доста, мислимо и сувише.

У Приштини, 12. децембра 1891. год.

Сима Ј. Аврамовић.

СЛОЖНО! . . . .

Сложимо се браћо мила —
Срећа нам се насмешила,
Напред, сложно сви!
Нек се груди пуне жара,
Нек устаје кој' с' одмара,
Који санак спи! . .
Нек нам жеља к небу лети,
Која тежи правој мети.

Сложно браћо! . . На рад свети,
Хајд'мо сложно жељној мети,
Напред роде мој!
Нека виде и душмани,
Да су дошли среће дани
За род мили мој.
Нек се смију, нека реже, —
Њихне груди злоба стеже!

Српство мило! . . Од Косова
Прође пуних пет вјекова
Како тужиш ти! . . .
Ти знаш, да смо пуно туге,
Пуно бола, пуно туге
Претрпели ми! . . .
На посао! не чекајмо!
Напред, сложно похитајмо!

Сложно браћо! . . . Нек с' у грудих
Наших, л'јепа мисô буди,
Српству нам на спас!
На рад, дакле, српски роде,
Нек се мисли наше сроде,
Нек се чује глас:
„Напред роде! на рад смјело,
„Сложено је Српство цјело!“

Сложимо се браћо мила, —
Срећа нам се насмешила,
Напред сложно сви! . . . .
Нек се груди пуне жара,
Нек устаје кој' с' одмара,
Који санак спи! . . . .
Нек нам *жеља к небу лети*
Која *тежи правој мети!* . . . .

Сарајево, 23. септ. 1891.

Мих. Милановић.

ЛУДА.

— ПРИПОВЕТКА. —

Написао Никола Арсеновић.

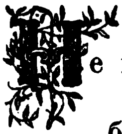

Не познајете га.

А где би га и познавали, кад нисте били ни у Славујевцу, а тамо он живи. Славујевац је мало село с два-три шора кућа, а не лежи баш на ударцу, па и становници кажу, да су за божји леђи.

У том селу ето живи он, или боље ту је он жив сахрањен.

Ено га и сад: огрнуо издерану кабаницу у руке узео велику тољагу, а на главу натак'о шешир, кроз који му провирују густи праменови проседе разбарушене косе, па јури средом шора. Дуги брци му се измешали у испреплетану браду па се повили уз старе груди, и покривају их у место издеране кошуље.

Ено га стаде . . . измахну тољагом, лупи о земљу и ено га иде, хити, бега, јури, а виче кол'ко га грло доноси:

„Крв! Крв! Ха ха ха ха!“ засмеја се и одјури гробљу.

Тамо седе на гроб „лепе Маре“, говори сам собом размахује се, а ено га сад грли крст и плаче, плаче . . . .

I.

Ухватише се у коло а Зурка засвира, па све поред Јове Чичовца, који се ухватио поред Маре Плавшићеве Јова јој све нешто шапуће, а она се смешка.

„Нека, нека,“ вели Пера Гајић, који преко од њих игра, „опет ће она моја бити.“

Ал' и јесте лепа та Мара Плавшићева! Очи, струк, коса све као написано, а глас све звони! Па није ни чудо, што се отимају о њу Талошкиња је та отац, Сава јој је после Гајићеве куће најимућнији, а добра је газдарица. Пера све за њом, ал' она ни да га види Она би за Јову Чичовца, ал' не да јој отац Вели: „не дам ја тебе за мог слугу“. Више пута су тако почели о том, ал' Сава неће па неће. О Ђурђеву отпустио Јову из службе, ма да му је он најбољи радин био.

„Свирај Зурка!“ подвикне тек Пера, а Зурка баш онда застаје

„Свирај Зурка!“ подвикне Јова, а гајде све везу.

Пустише се из кола већ пред мрак и разиђоше се. Пера и још други уђоше у бирцуз а Јова се упути с Маром кући.

Та кад их видиш сад, рекао би паун и пауница Она лепо очешљана, пустила неколико прамичака свилен-плаве косе низ право чело, а он обучен лепо, у кордованске чизме задео штап, па завалио мали шешир на очи.

„Маро, буди вечерас на пољу,“ рече јој кад дођоше до рогља.

„Оћу, Јово,“ рече му Мара тијо, „кад одзвони девет.“

. . . . Звоно одкуцну последњи пут, и стаде. Јек му прохуја кроз Славујевац и заустави се чак тамо код липе у хатару села Вилинграда. Звезде трепере на плавом небу. а месец осребрнио читав Славујевац. Све се умирило Само каткад забрује кроз поноћ нему Зуркине гајде, ил' лане који пас.

„Ој, Маро! Љубим те више свега, више самог себе!“ говорио је Јова тихо а Мара му прислонила главу на плећа.

Ветрић пирну, а лишће великог дуда шушну и склони се, да месечевом зраку начини места. Месец упр'о баш у бледо лице Јовино, који баш сад притиште врео пољубац на обло лице лепе Маре

„Не плачи, Маро! Волео бих седам пута умрети, нег' тебе оставити, ал' ето видиш! Цару треба катана, па морам!“

Рукама зарони у густу косу, а из груди му се оте тежак уздах при помисли, да мора оставити Мару.

„Да сам газда, платио бих, к'о и Пера, ал' овако! . . Ех! . . “

„Ој. Јово!“ бôно заусти Мара а низ бело лице јој потекоше сузе чисте, невине љубави. „Чекаћу те, Јово!“

„Не, Маро!“ настави Јова. „Отац ти је строг а Пера је имућан. Удај се, ако те за проси!“

„А ти?!“ чисто изненађена викну Мара. која није ни помислити могла, да би могла за другог поћи, него за Јову.

„Ја?“ горко уздану Јова. Ја сам сиромах — па ето ти.“

Задубише се у мисли и заћуташе. Ветар јаче духну и отргну их од сањарија.

„Идем, Маро? Идем у бирцуз, да се још

провеселим у моме селу, а после, Бог зна, шта ће бити!“

Ћутећки устадоше, а Јова настави:

„Не квари вољe оцу, Маро! волела си ме, а ја сам тебе. али ми једно а Бог друго“.

„Немој тако Јово,“ кроз плач рече Мара и паде му у наручје.

„Чуј ме, Маро,“ и даље поче говорити Јово, а глас му све тавнији. „Писаћу Зурки, јер само ми је он пријатељ Упитај често њега. Поздрављаћу те, а сећаћу те се увек Кад ми непријатељско тане прохуји кроз главу, и онда ћу на тебе, само на тебе мислити!“

Поток суза проли Мара, а и Јова се једва уздржа.

„Збогом, Маро!“

„Збогом, Јово!“

Нема тих речи, нема тог пера. које би знало описати, шта се у тај пар збивало у срцима им

Кроз сузне очи се погледаше, загрлише се и пољубише, и Јова оде...

II.

„Ко? Мара? Заборавиће она Јову, чим изађе из села.“ Тако је говорио Пера Гајић момцима то вече код Митра у бирцузу.

„Неће, Перо, Бога ми неће,“ захори се с врата, а Јова Чичовац ступи унутра

Сви се згледаше, а Пера је мало и пребледео.

„Вина, Мито!“ викну Јова. и седе баш за онај астал, где је и Пера седио. Пи'те. браћо, ја плаћам! Свирај!“

Зајечаше гајде, а Јова трезан опијен

„Певајте. пи'те!“ виче он, а види се да му срце плаче „Вина!“

Запеваше. а Јова игра, свира а суза му заблиста на оку.

„Ти си, Перо, газда!“ поче говорити, кад се већ напио. „Ал' за то и ти пиј, сиротиња плаћа газдачким пијаницама!“

„Пази, Јово, шта говориш!“ попрети му Пера.

„Ја да пазим?“ виче Јово. „Бећару, пијаницо!“

„Гољо!“ цикну Пера и скочи.

Одоше на чистину.

„Бећару, пијаницо!“ Залетеше се једно на другог. и уватише се у коштац.

„Бећару!“ повика Јова и издиже Перу, а у тај мах га тресну о тле. да је све јечало. Пера устаде а у руци му се засија нож Јова скочи, истрже му нож из руке и хитну га, а Перу и опет свали.

„Пијаницо!“ говорио је и поче га стезати за врат.

„Доста је Јово,“ рече Зурка и извуче Перу.

„Бећару!“ говорио је сав задуван Јова, а Пера се одвуче у ћошак и седе на клупу. „Збогом, Мито. збогом, момци!“

„Збогом, збогом!“ Сви се руковаше.

„Збогом, бећару!“ подругљиво викну на Перу. „Пази на Мару, Перо! Ако њу увредиш, мене си увредио а ја ћу ти —“ стиште песницу и попрети му. „Ајде, Зурка, прати ме. можда последњи пут!“

Изађоше, а Зурка засвира тужно, сетно...

Јутарње бледило се већ показивало, а где где је већ горела и свећа у соби, кад је Јова средом шора, баш поред Маре пролазио. Зурка већ смислио нову песму, па пред Марином кућом запева:

„Слушај, Маро, шта ј' ново,
Одлази ти твој Јово,
Три године сад ће дана,
Бит' царски катана . . . ој!“

Завеса се дрмну на прозору, а Зурка доврши:

„А кад натраг дође Јова,
Ал' ће бит' сватова . . . ој!“

И Јова се осврну и погледа на прозор Погледи им се сукобише. Јова стаде да се нагледа лепа лица, да види последњи пут своју „лепу Мару“.

„Збогом Зурка!“

„Збогом, Јово! Пиши ми!“

„Оћу, оћу. Поздрави ми Мару, а реци и Пери, да ћемо се рачунати после три године, ако Мару дира!“

Пољубише се две сироте — та обоје су сами самцити — и растадоше се два најбоља друга . . .

III.

Сви Славујевчани жале за Јовом. Од кад он оде ни коло се не игра тако, к'о кад је он био у селу. Па и Зурка нешто не свира тако често. Сваки час иде на пошту, па никад ништа. Ако свира, свира само у пркос Пери:

Зелен ора деб'о лад,
Село нам је пусто сад.
Нема песме ни сватова
Катана је Јова, ој!

Момчадија прихватила ову песму, па читаво село јечи од те песме.

„Да, лако је Јови," брани се Пера, „ја пијан, а сам, а он трезан, па му сви помажу. Ал' Мара ће опет за то моја бити!" дода некако ирошки.

И запросио је одмах у недељу. Газда Сава вели: биће! Мара све чула из вајата, па плаче. Кад оде Перин отац, дозове је Сава у собу.

„Ти ниси већ више дете," поче јој он, а она узела крајичак од кецељца, па вуче конце из њега.

„Девојка си на удају, а ето те запросио Пера Гајић. Кућа је поштена, газдинска."

„Ал' је Пера пијаница," усуди се прозборити Мара.

„Поправиће се он. Даклем, гледај, шта ћеш с аљином и с оправом," рече Сава и изиђе.

„Ох, нано моја!" заплака се Мара, кад остаде с матером.

„Немој плакати, дете моје!" теши је мати готово кроз плач. „Поправиће се он."

„Никад, нано! Нећу за њега!"

„Али —"

„Никад, никад!"

Мати приповеда Сави шта је и како је.

„Дао сам реч, мора за њега," викну Сава и уђе у собу.

„Бабо!" врисну Мара и паде му пред ноге.

„Ти мораш за Перу! викну Сава а очи му севају. „Оћеш чекати оног Чичовца? У недељу ће бити прстен, а пред св. Димитрију венчање!"

„Ја нећу поћи за њега!" рече Мара одлучно и исправи се

„Нећеш?!" чисто ван себе викну Сава и подиже руку.

„Саво!" молила га је Јула, жена му и придржа му руку и изведе га из собе.

..... Гајићеви питају за сватове, а Сава се изговара.

„Нешто је слаба," вели, „на пролеће."

Мари ништа не говори, али види се, жао му је. Лице му све блеђе, очи све мутније а чешће и побољева. Тако до Божића, а на св. Стевана леже у кревет.

Мара види, да није добро, па плаче увек. Нешто се мисли и премишља о нечем, а једног дана оде код кревета Савиног.

„Бабо!" поче говорити уздрхталим гласом. „Опрости ми, бабо, видим да нисам добро урадила. Поћи ћу за Перу."

Сава је помилова по лицу, а очи му дођоше веселије.

..... „Маро!" зовну је после неколико дана Зурка „Ево пис'о ми Јова, па те поздравља и каже, да неквариш воље оцу."

Мара се заплака.

„Поздрави га, кад му успишеш," рече јецајући и покри лице марамом.

..... Сава се мало по мало опоравио, а радује се, што ће се с Гајићима опријатељити. Нешто му је неправо, што Пера увек пије, ал' се ипак нада, да ће се поправити.

„Перо!" ослови га Зурка, кад га је срео. „Ево, пис'о ми Јова. Поздравља те и вели, да чуваш Мару!"

„Гоља!" рече Пера и оде Мити.

(Свршиће се.)

ЗАМАН ПЕСМА. . .

Заман песма што се чује,
Заман свирка што се ори;
Не питајте како ми је,
Кад ми срце туга мори.

Веселости нема више,
Настало је мутно доба;
Срце моје грудва земље
Из дубине мрачног гроба.

Остадоше све радости
У детињству, у младости,
Место свега свет ме гони,
Јер је живот пун пакости.

Заман песма што се чује,
Заман свирка што се ори;
Не питајте како ми је,
Кад ми срце туга мори.

Београд 1891. г.

Н. Д. Илић.

БЕЗ ЧЕГА ЧОВЕК НЕ МОЖЕ ЖИВЕТИ.

Српска народна приповетка.

Био један сиромах човек и жена Они су обадвоје служили код цара. Јèдаред ће сиромах рећи цару: „Хо мај! шта сам ја ноћас снив'о; к'о моја жена родила сина, а ваша жена родила кћер, па мој се син оженио па уз'о вашу кћер." Цару то није било по вољи, јер је и царица и слугина жена била под теретом Није прошло млого времена а слугина жена роди сина; а мало за тим породи се и царица и роди — кћер Цар се поплаши, да не буде онако, као што је сиромах снивао, те заповèди једном слузи, да потајно дете слугино украде, да га у шуму однесе и тамо га остави. Слуга уради онако, као што му је цар заповедио.

У тој истој шуми, где је слуга дете оставио, био је неки старац, који је имао нешто оваца и тако са својом бабом у пустињи живео. Чувајући овце по шуми, наиђе једаред на дете у повоју, узме га и однесе својој баби и рекне јој: да дете пази, негује и одрани, па — вели — и тако деце немамо, може то наша рана бити. Баба чим је дете видела, па још да је мушко, здраво се обрадује и пазила га је као и мати рођена, и чинила му, шта год је хтео, живео је као код рођене матере. Његов поочим и помајка већ су дочекали те му је двадесет година, а изишао леп момак, да не може лепши бити; дакле науме да га ожене; јербо давно је већ свог поочима заменио, те старац не чува овце, дакле треба и помајки замена.

Једнога дана баш кад су сви код куће били, наиђе цар са својим слугама, како су лов ловили, те их пут нанесе и на њихову кућу. Цар чим стигне пред њихову кућу, сјаше с коња, уђе унутра, назове им бога и запита: „Та зар и овде има жива света, где сам ја мислио да нема?" „Има светли царе" — одговоре му стари. После дужег разговора о свачем — запита цар: „Како ви тако стари људи, па да имате тако младог и лепог сина?" Старац му одговори: „кад ме питате право да вам кажем: ово дете није наше, него ја, чувајући моје овце овде по шуми наиђем једаред на мало дете у повоју, ја шта ћу! узмем га и фала Богу одраним, као што видите — до човека." „Па то је лепо од вас стари" — рекне цар а овамо се одмах сетио, чије је то дете, и науми, ма како било да га стамани само да се не испуни његовог слуге сан. Напише једно писмо и рекне деди и баби да њихов син то мора царици однети, јербо вели, он ће још дуго овде остати да лови. „Царска се не пориче, с драге воље ето одмах нека иде" — каже деда. Син одмах послуша свога поочима, узме у торбу леба, метне тамо и писмо, пољуби оца и матер у руку и крене се на пут. У писму је стајало, што га је цар пис'о: „Ко год ово писмо донесе, одмах га погубите." Сиромах, није ни знао, за чега писмо носи. Али Бог је наредио друкчије. Идући стигне у једну шуму, и ту легне у крај пута да се одмори, како је легао, он и заспи. Тим путем прођу њих два путника, два сиромаха, па идући тако баш су се разговарали: како никако да угледају какво село или какву кућу, да што заишту за јело, јер ни мрвице леба код себе немају. У том опазе, где овај сиромах спава. Један проговори: „Хајде да га пробудимо, можда има леба, па да заиштемо, можда ће нам дати." „Та како би га будили, кад видиш како лепо спава" — одговори други путник — него да видимо има л у торби, па ако има ми ћемо узети и сами, шта ћемо кад смо гладни." И с тим отворе торбу, извади му лебац и нађу писмо. Кад су се најели а они хајд' да виде шта пише у писму, да виде од куда је тај момак и да виде куд он иде.

Кад они видеше шта у писму пише, онда онај један каже оном другом: „Хо мај! та овај човек иде тамо главу да изгуби, хајде да и ми њему добро учинимо, та ми смо се из његове торбе наранили, хајде да ми напишемо, друго писмо: чим стигне и однесе писмо да га одма венчају са царском кћерком."

Што су намислили то су и урадили. Наместе све како је било и оду даље својим путем. Сиромах кад се пробудио крене се даље, не знајући ништа о том; иш'о је, иш'о је, елем једаред стигне и у царски двор. Изађе пред царицу и преда јој писмо. Кад је царица видела, шта у писму пише, а она, дај брже боље да прави сватове, док цар није дош'о — јер тако је цар напис'о — кад он дође кући да буде све готово. Тако се они лепо венчају. Једаред ево и цара кући; зачуди се кад опази у његовој кући оног ког је заповедио да се погуби. Запита царицу: „да ли је она тако и тако писмо добила?" „Јесам" — одговори царица — „и у писму је стајало: да чим писмо добијем, да одмах децу венчам, ја сам то и урадила." „Та ја сам пис'о да ти њега погубиш, а не да их венчаш; та то је онај што је по мојој заповести у шуму однет; ал макар што се он венчао опет неће мој зет бити, сад науми да му се опет освети. Лепо га дозове пред себе и рекне му: „Видиш синко, ти си се оженио, а да ли ти знаш без чега човек не може живети?" „Ја не знам" — одговори му зет „Па добро, кад не знаш а ти иди у свет па разбирај и питај, без чега чо-

век не може живети, па кад чујеш и научиш, а ти дођи па ми кажи па ћеш онда мој зет бити," — каже му цар. Сиромах шта ће него спреми се и пође на пут. Идући много времена стигне у прво царство, цар дочује за њега па га да дозвати и кад је чуо куд иде и за што, рекне му: „Па ако се ти синко помогнеш, питај: зашто у мојој царевини нема воде, па ако ми помогнеш ја ћу тебе богато даривати" Сад се крене даље. Стигне у друго царство. Цар чује за њега па га да дозвати, па кад је чуо куд иде рекне му: „Ако се синко помогнеш, питај: зашто моја крушка у башчи не роди од неколико година, испре је родила, а сад неће, па питај синко, ако се сетиш и за мене, па ја ћу те богато наплатити." Крене се даље, и стигне у треће царство; кад је стиг'о опази да је све у црно завијено, а он запита: зашто да је цела варош завијена у црно? Они му казаше да је царску кћер укр'о змај, па зато је цела земља у жалости за њом. Отиде цару и јави се, цар му рече да распита за његову кћер, па ако чује да му јави, па ће га богато наградити Пође даље. Идући наиђе на једну воду, како ће да пређе? изађе једна велика риба па га запита куда ће: он јој одговори, куда ће; а она му каже: „ја ћу те на мени пренети само питај кад одеш и за мене: зашто ја плода свог немам? Тако она њега пренесе и он отиде.

Идући спази пред собом један велики град и пред градом стоји један змај а на руци држи топ; он се упути управо тамо, назове му Бога и запита; „Ко живи у том граду?" „Хеј, мој брајко," — одговори змај — „овде живи најстарији змај, он је укр'о од једног цара кћер, па ето видиш морам и ја овде да шилбочим; него, кад већ идеш њему у његов двор, питај, докле ћу ја овде шилбочити, па ми кажи, док се вратиш Отиде управо у двор. Дочекала га лепа и млада девојка (а то је она што је све за њом у црно завијено) и рекне му: „А од куд ти овамо крштена душо, кад овамо ни свака птица долетити не може" „Нужде ради дош'о сам овамо." И с тим он њој све од краја исприповеда и за себе и за оне цареве, и за рибу и за оног змаја, једном речи све. Онда она њему каже: „па добро, хајде унутра, ево је већ ноћ; сад ће и змај доћи, па ако те види погубиће те, већ уђи у собу па лези под кревет, па што ја будем ноћас с њим разговарала а ти добро слушај, ја ћу њега све редом питати." У том ево и змаја, вечера, па леже спавати. Царска кћи одмах га запита: „Ала, човече, оћеш ми казати што ћу те питати, ти млого по свету идеш, па млого и знаш." „Па зашто да не, што знам то ћу ти све казати." Она запита: „Без чега човек не може живети?" „Хо маі, лако је то," — каже јој змај — „човек не може живети: *без леба, без воде и без соли.*" Она даље запита: „Има један цар, па у његовом царству нема воде, зашто је то, знаш ли?" „Знам" — каже змај — „да знају као што не знају, па да уђу у цркву, па да увате ону жабу што је под патосом и што им свето причешће увек поједе, — само да је убију, било би воде." Царска кћи га опет запита: „Има један цар па има једну крушку здраво лепу, и лепо је и родила, а сад не роди никад; знаш ли то зашто?" „Под том крушком има мртво дете закопано, то дете да се ископа, крушка би и опет родила" — каже змај. Царска кћи запита даље: „Кажи ти мени, за што ова риба у овој води, под нашим градом, нема плода?" „Па зато, што није крштену душу изела," — каже јој змај. А онај под креветом све то добро слуша.

Царска кћи стане испитивати даље: „Кажи ми, бога ти, докле ће овај змај, што држи топ у руци, на нашој капији стојати и кад ће се он изменути?" Змај одговори: „Он ће отићи онда и измениће се, кад се *ти* рукујеш са крштеном душом." Царска кћи чим чу, одмах полагано пружи руку под кревет и рукује се У тај исти ма', пукне онај топ што га је змај у руци држ'о, а овај змај одмах оде на шилбок и измене оног' и здраво се покаје што је жени све каз'о, ал' бадава сад је доцкан, он мора шилбочити. Ово двоје кад су видели, покупе све па оду. Кад су до рибе дошли, риба га запита: јел пит'о за њу „Јесам ал нас најпре пренеси па ћу ти онда казати." Риба их пренесе, а он јој онда каже. „А моли се богу што ми пре ниси каз'о, а с тобом бих се ја заранила." Стигну у оно царство, што је све у црно завијено, преда оцу кћер, а овај му да млого новаца, сад оде и код она два цара, и каже им све што је чуо, ови му даду доста новаца, и он стигне са млого новаца кући. Цар кад је видео онолико новаца, полакоми се, па се крене на пут, тим истим путем, кад је дошо до рибе, риба се с њиме зајазила. Они кад су чули, прогласе сиромаха за пара — као зета — и он је дуго срећно и задовољно поживео са својом женом.*)

Прибележио **Тоша Грбић**.

---

*) Ову ми је приповетку причала Сока Стефановић, жена око 60 год. и како год ми је причала, ја сам је тако верно и прибележио. Т. Г.

КАПЉА РОСЕ.

Сјајно чедо зоре ране
На ружицу дивну пало,
Пало па се од сунчаних
Зракова све засијало.
„Ој покри ме!“ капља росе
Ружу дивну разговара,
А ружа јој од листића,
Постељицу меку ствара.

Облак црни сунце покри,
Ветрић љуљну танку грану,
Капља росе не остаде,
У свом малом, меком стану.

Заљуљну се, покрену се,
На земљицу црну паде,
Заблиста се мало време,
Па је, јадне, и нестаде.

Она ружа, дивна ружа,
Ти си, него моја била,
Која си ме много пута
Загрлила, пољубила
Ја сам она капља росе,
Што је смести од милоте.
Онај ветар — судбина је,
Што ми те за навек оте.

6/XII. 1891.

Н. Арс

СРПСКА ИМЕНА У РУСИЈИ.

Крв није вода и ма колико се човек узвисио као човек, ма колико му *разум* говорио: сви су људи једнаки; народност, као идеја угинуће, као и неке друге идеје — ипак нас осећаји враћају ономе крају, у којем смо поникли.

Шилер је био космополита, светски грађанин Писао је, да је народносна идеја ништава, па ипак вели, да нас нека тајна чежња вуче родном крају и ако у туђини добро живимо. Разум и осећаји као да су налик на оне две светске силе у природи: једна гони у даљину, друга вуче центру.

Латас, Србин постао је Турчин, паша. Пољак Чајковски такођер Па ипак овај последњи прича, да су се обојица у души осећали као Словени. Па тако и Срби, што су у Русији, не заборављају оно гнездо, где су рођени.

Кад се оно пре петнаест година дигоше Срби на оружје, похиташе и многи Срби из Русије, па и они, који су заборавили и говорити српски. Језик се изгубио, али су осећаји остали.

Од старих имена Срба у Русији сећамо се *Милорадовића*, *Прерадовића*, *Светозарева*, *Милошевића;* а од млађих: *Суботића*, *Стефановића Козаковића*, *Анастасијевића Ивановића*, *Ристића* и др

Писац ових редака живи већ тринаест година у Русији — ох, ако је то време брзо пролетело! — па не нађе ни једнога Србина, који би крио своје српско порекло! На против сви се скоро силно интересују за српске ствари, српски живот и друштвени развитак.

Ево чак и овде у Сибирији неког капетана *Миловановг*. По лицу сам познао да је наше горе лист И отац му се родио у Русији, али му је изглед српски остао па и нарав

Име се најдуже држи, па онда *нарав*, *лице; језик* се лакше губи

Ђенерал *Емануило* не говори српски, али се јако обрадује, кад види Србина. Синчића свога је научио неке стихове, где му се спомиње, да је *Србин*. За богаташа *Сушичића* у Одеси, којега лично не познајем, чује се да је ваљан Србин и Словен. *Стеблин-Каменскаја*, по пореклу Српкиња из старе славне породице Милорадовића, има своју приватну гимназију и онде даје бесплатно једно место Српкињама Из те славне породице Милорадовића има и сада виших чиновника с тим именом.

Име *Петра Текелије*, стрица Савиног, као да се изгубило. Али *Косић* и *Анастасијевић*, обојица губернатори, спомињу се и хвале по новинама као ваљани губернатори. Косић је у Саратову, Анастасијевић у Чернигову.

У медицинској науци наилазимо на ова српска имена: *Лазаревић*, *Рашковић*, *Давидовић*, *Радуловић*.

У Петрограду живи Србин *Костовић* (породица му је у Будиму. Ур.), који спрема неку оштроумно удешену згоду за летење

по ваздуху. Онде је и честити пуковник *Прилева.* — *Караџић*, син славнога Вука, умрьо је не давно. Такођер и ђенерал *Мирковић.*

Пре је живео у Петрограду пуковник *Николић Србоградски*, син познатога родољуба

Јагић и *Богишић* оставили су Русију. Овде се сећам Остојићева чланка о Јагићу, у којем вели, да је Јагић тако исто Србин, као и Хрват. У опште може се рећи, да Срби у Русији, или Хрвати или други Словени, не могу бити онако *уског* погледа на народност, као што су многи им земљаци код куће. Узрок је томе широка Русија сама по себи, она нам *шири груди*, и с тога не можемо да будемо *тесногруди*, а у толико мање могу то да буду тако светле личности, као што су Јагић, Богишић и др.

Колико смо опазили код руских Словена: Срба, Чеха, Хрвата, па у неколико и код Пољака — сви су они ближе чисто *човечанској идеји*, него *уској* српској, хрватској, чешкој и т. д.

Од старих српских имена постоји још и *Шевић*. Један је од њих негде губернатор; а за другог се чује да је у Америци. Има и *Никшића* доста на руском југу. О потомцима славног ђенерала *Чорбе* не чује се ништа. Старо име *Божидаревић* познато је Српству још из времена ратних. Он је човек из вишег друштва и ваљан Словен. Наилазио сам и на потомке *Хорвата*, основаоца Елисаветграда.

Има једна варош у Русији, која се зове *Славјаносербск*, и једно село именом *Сербиновце*.

По новинама сам наилазио на презимена *Сербин* и *Сербинов*.

На просветном пољу оставио је врло леп спомен *Јанковић из Миријеева*. Његово се име слави као оснивача руских народних школа.[1]

Ни „лепи“ *Зорић*, или као што га је царица Екатарина звала „красавец“ Зорић, није после себе оставио знатан нараштај. Ђенерал *Оклобџија* умрьо је, а може бити да има још кога од његових у Русији но не чује се ништа о њима. У Варшави живи и прокурор *Ђуричић*, који се побринуо, да му и браћа нађу места у Русији „Болан, ти ћеш сву Русију посрбити!“ говорили су му пријатељи

И овде у Сибирији био је некада пре 200 година, не далеко од мога Омска, познати научењак и панслависта Хрват *Крижанић*. Њега спомиње историчар Костомаров. Споменућу још и старог књижевника Србина *Пишчевића*. Он је штампао свој дневник и руска га критика хвали.

Споменуо сам она српска имена, којих сам се у овај мах сетио. Без сумње сам нехотице многа још имена изоставио, не знајући их или не сећајући их се.

Али не смемо заборавити на оне две високе светле Српкиње, које су нам долетеле из соколовог гнезда, дичне Црне Горе.

Омск (Сибирија). **Т. Т. Јечинац.**[2]

[1] Тодор Јанковић Миријевски рођен је у Каменици (у Срему) г. 1741. а умрьо у Петрограду 23. маја 1814. Био је први реформатор српских народних школа у Аустро-Угарској, а одазван у Русију уредио је тамо основне школе по начелима Фелбингеровим. С тога је постао членом академије наука, државним саветником, племићем (Миријевски, по селу Миријево, где му је старина). В. „Паметник“ М. Ђ. Милићевића, стр. 369. и „Историју педагогије“ од истога, стр. 555—556. Уредн.

[2] Онај књижевник српски, чији сте адрес искали, бави се сада стално овде у Новом Саду. Ур.

ДРАГА И РУЖИЦА БЕЛА.

павај, спавај, ружо мала!
Спавај санак благи!
Кад ми будеш опет цвала:
Доћ' ће и мој драги.

Да је мени твога сана
Преко ове зиме:
Престала би тешка рана
Болети за њиме.

А за саном, ружо бела,
Ти би ми већ цвала;
А ја — *здрава и весела*:
Драгом би те дала.

Ал' овако туговаћу,
Кукаћу за њиме;
Тешку рану осећаћу — —
Целе — дуге зиме.

Беч, 1891.

Светозар Манојловић.
капетан.

КЊИЖЕВНОСТ.

Биографија и државничка радња Вука Бранковића и Милоша Обилића. Темат награђен видовданском наградом Од Ж. М. Романовића. Београд 1891. Стр. 93 (Свршетак.)

Шести одељак: „Вуков рад после боја на Косову,“ израђен је сасвим по Ковачевићеву делу: Вук Бранковић, а по где што је узето из Мишковића.

У седмом одељку говори писац о смрти Вуковој и навађа (по Ковачевићу и Мишковићу) разне верзије о смрти Вуковој.

Од 61.—88. стр. говори писац о Милошу Обилићу. Чудно ми је изгледало, чим сам видео наслов књиге: „*Биографија и државничка радња* Вука Бранковића и *Милоша Обилића*“. Милош је светла звезда на небу српске историје, звезда, која је у један мах синула, па је одмах нестало, а не знамо више ништа о њој. И шта се може расправљати о државничкој радњи Милошевој; и како се може писати биографија Милошева, кад о њему само то знамо, *да је на Косову убио Мурата и — ништа више?* Да видимо шта је г. Романовић говорио о Милошу.

У првом одељку (стр. 61.—65) говори писац о презимену Милошеву, а у другом испитује „одакле је Милош“ (стр. 65 —72.). У оба одељка писац је готово све исписао из Руварчева дела: О кнезу Лазару, те је наравно у оба одељка дошао до истих резултата, до којих и Руварац: да се Милош звао Кобилић, и да се не зна, од куда је родом Да ли је имало места у популарном делу наводити множину писаца како пишу презиме Милошево, о томе нећу говорити; али ћу споменути нешто, што показује, како је писац велики труд и пажњу уложио у израду свога дела. Руварац у свом делу „О кнезу Лазару“ на стр. 321. пише ово: „Јеротије Рачанин на свом путу год. 1704. у Јерусалим, списаном год. 1721.“ пише: „то зову шаторишта Марка Краљевића, Милоша Кобилића — (покојни прота Стаматовић . . , . . . заменио је Кобилић са Обилић; а то је исто и г. Стојан Новаковић у Гласнику књ. XXXI. стр. 298. учинио; а што?); — напослетку да поменем још и „Пѣснь ïсторечеескую . . . . .“ у којој се пѣсни у 29. строфи каже:

„Саблю пашетъ, кона яшетъ
„Милошъ Кобилићю,
„Он се хвали, витезъ славны:
„Цара посѣћи ћью.“

А г. Романовић пише на стр. 64.: „Кобилићем зову Милоша . . . . . Јеротије Рачанин . . . . . — па и она старинска песма, што је г. Стојан Новаковић припоштио у XXXI. св. „Гласника“: „Сабљу пашет“ и т. д. Овоме не треба коментара! Г. Романовић није схватио Руварчеве речи, а није ни видео XXXI. Гласник, и у њему пут Јеротија Рачанина у Јерусалим, што га је издао Ст. Новаковић, а тамо нема никакве песме.

У трећем одељку расправља писац о племену Милошеву. Писац узима по новијим историјским испитивањима, да Милош није био зет Лазарев.[1]) На стр. 75. и 77. пише г. Романовић, да је „Милош погинуо у добу између 24. до 27. године“. Одкуд то писац зна? Доба, у ком је Милош био кад је погинуо, није ни у једном споменику забележено, с тога је *без икаква основа* тврдња г. Романовића, да је „Милош погинуо у добу између 24. до 27. год.“

У четвртом одељку говори писац о раду Милошеву до боја косовског. Све, што је овде написано, измислио је г. Романовић. *О раду Милошеву до косовског боја, ми не знамо апсолутно ништа.* А што писац каже, да „стоји као историјски факат . . . . да је победа (код Плочника) дело Милошево“, то просто *није истина.* Наши су летописци забележили: „оуби Црепь и Витомирь Тоурке на Доубравници“- а о боју на Плочнику бележе: „побѣже царь Моурать испрѣдь кнеза Лазара“. Зашто онда летописац не спомену, да је *Милош* потукао Турке на Плочнику, кад је поименце споменуо војводе дубравничког боја? На истој страни вели писац: „одмах после ове битке Ниш је повраћен од Турака и скоро суверенска права Муратова над Србијом престала су више важити. И то је заслуга Обилићева“ Напред смо већ казали, да у споменицима нема спомена о томе, да су Срби после 1386. заузели Ниш од Турака. Исто тако споменули смо, да Мурат пре Косова није имао никаквих „права“ над Србијом. А о томе, да је то Обилићева заслуга, не вреди ни говорити.

У петом одељку говори писац о Милошу на Косову. Г. Романовић спомиње (по Мишковићу стр. 118.) ратни савет у очи битке („у народу познато је то вече под именом — Кнежева вечера“ вели г. Романовић). Руварац је већ казао (О кнезу Лазару стр. 351.) „да будући српски историк“ у повести о боју косовском не може споменути „Кнежеву вечеру“, јер у најстаријим и најбољим изво-

[1]) У Отаџбини књ. XXX. стр. 158. погрешно је назначено, да се „писац *свуда* у спорним питањима придржава гледишта П. С. Срећковића.“

рима нема о њој спомена. И Јовановић је замерио Мишковићу, што је споменуо саветовање код Срба кад „о том саветовању не говоре извори све до пред крај XV. века“ (Критика стр, 41). Познати наш критичар др. Милан Јовановић вели, да „кнежева вечера“ нема места ни у историјској драми. Он мисли „да је епска кнежева вечера верна копија новозаветне вечере“. (Гласник срп. ак. XIX. стр. 40.). То сравњење има и г. Романовић Па инак он ту вечеру узима као историјски факт.

Г. Романовић без икаква разлога не прима мишљење Руварца, Ковачевића и др, да је Милош убио Мурата за време битке, и вели, да њему не изгледа „да је дело Милошево у смислу етике благородније, кад он Мурата на бојишту, нежели кад га под чадором живота лишава“, што рекао пок. *Василије Суботић ц. кр. архидука леопоилдовог полка № 53 војног свештенике*“. Ова титула Суботићева заиста ће „унети много светлости ма у шире кругове“!

На крају имам још споменути, да је г. Романовић врло наиван, кад верује Милојевићу, да се у тулбету Муратову налази „кратак мач“ и на њему да стоји: „Милошь (избрис) Обил....“ Колико вере заслужује Милојевић у оваким стварима, не треба ни помињати. Ко се иоле тиме бави, биће му познато (ср. Величко Трпић: Милош С. Милојевић у Призрену и његовој околини; Летопис М. С. 115. стр. 172.—178.; Отаџбина IV. стр 207.—209.; Гласник 57. стр. 92.)

*

Држим, да сам оправдао оно, што сам у почетку рекао, да ово дело, ма да се г. Срећковић о њему похвално изразио, ***нема апсолутно никакве вредности***. Само још молим читаоце, да не мисле, да су овде набројане *све* погрешке, јер „њих је као песка у мору, да их је немогуће све пребројати“. (Отаџбина XVIII. стр. 575.)

Срб-Костадин.

НАРОДНЕ РАЗНОЛИЈЕ-ЗАБАВКЕ.

Скупио Јован Ф. Иванишевић.

1. Један старац причаше: три су врсте људи: бутум-човјек, тек-човјек, и ништо-човјек. Бутум човјек пита за свашто људи, па и послуша; тек човјек по ђе-што пита људе и по ђе-што послуша, а ништо-човјек нити кога што пита нити слуша, па је и сам ништа.

2. Срете сељак калаџију, па га питао: окле идеш? — Из Чађавице — Ђе? — У Рђавицу. — Како ти је име? — Аврам. — Што то носиш? — Катрам.

3. Срете човјек групу људи, па запита: колико ве је ту? — Оволико и још оволико и од оволико половина и од половине трећина и од трећине половина и ти један, па ће бит таман стотина. (? = 36.)

4. Сједио човјек и жена, а наљезе други човјек и упита их: што сједите заједно, ако нијесте што своји? — Жена одговори: моја мати његову родила (син и мати).

5. У четири угла једне четвороугласте куће сједе четири мачка пред сваким мачком по три мачка; колико их је свијех? (4.)

6. Једноме Пивљанину бјеше умаро син, па наљезе покрај једног познаника и назва му: „Помага Бог!“ а овај му одговори: „Добра ти срећа! — глава да ти је здраво!“ а Пивљанин продужи: „с браћом, кумовима и пријатељима!“

7. Кад је дошао један гост Бају Пивљанину, па отишао из Баја куће, окреве се на Пиву, која бјеше много глибовита, па рече: „пи, каква си!“ — отуда се онај крај и прозва — Пива.

8. Уфате људи три ђавола, па их крену сјећи све три и посјеку два, а трећи им каже чудо — телеграф, те га пустише.

9. Кад коме кућа гори, трчи народ да претуљује и виче: „ко је витез, претули се кућа тога и тога!!“

10. Женама не расте брада, јер не би могле говором чекат, док се обривају

11. Кад ћаше Србљн, који бјеше под Турцима, донијет и метнут пред турскијем судом: рало, јемљеш, гужбе, мотику и сав алат земљодјелски, то бјеше знак, да му је учињена велика неправда и с кривцем се строго поступаше.

12. Биле девет сестара, па осам старијех љубиле једног момка, те им се то дознаде, а ни једна се не одаваше, да је истина, те се упореде све у врсту и најмлађу ставе на крај, па најстарија почне од себе: „ова девет; која каже? ова каже! којој каже? овој каже! зашто каже? зато каже, да ова зна, — да га је љубила ова девета!“ те тако све

старије учине лаж — истином, да га је љубила девета, која га није ни гледала.

Црногорске пословице.

1. Ура пиђу цијени.
2. Ни шака дана ни врећа година.
3. Нит је лијеп ђаво, нит му добра мајка.
4. И пљана врана за сокола зна.
5. Не пије се вода од иједа, но од слана сира из мијеха.
6. Не зна ракија, ко је кадија
7. Кокош лећет не умије, док сокола не опази.
8. У тврдице нема узданице.
9. Дао узео, недао гледао.
10. Док дијете не заплаче, мајка га се не сјећа.
11. Есап на штап, кабаницу на главицу.
12. Рани сироту за твоју срамоту.
13. И ако је омар густ, ема није пуст.
14. Што масније, то часније
15. Небојшу вук коље.
16. Пусто расло, манито старало.
17. Кад је бјела насред села, ти ћеш онда иза села
18. Свети Виде иде да обиде: што је никло. да је никло, а што није и не никло
19. Беспослен алија фишеке савија.
20. Стоји мирно као вода кад вјетар дува
21. Ко туђу кокош узима, своју за ноге веже.
22. Тешко самцу и на ваганцу.
23. Грун земље по земљи иде
24. Врабац се пење, да на више сједе, а кад дође до бесједе, сам се каја, ђе сједе.
25. Куд му глава туд му рана.
26. Тијелом на част, а душом у рај не може се.
27. И вода зубе има.
28. Дала бака што је јака.
29. Зла година пријерала орла, те се орај дружи с кокошкама.
30. Волим бит на мачки глава, но на лаву реп,
31. Гради котац, ђе ти га је градио отац!
32. О згоднијем (женама) збор збори, а о добријем кућа живи.
33. Сити вуци, а цијеле овце.
34. Иза вука се и лисица нафука.
35. Не бије торба но оно из торбе.
36. Зајам за врћање.
37. У ову (руку). нема, а ова празна.
38. Немилу госту затворена врата.
39. Ко од страха мре, на душу му тамјан не пале.
40. Кога је змија клала, боји се и од гуштерице.
41. Залуд је дебло, кад је озебло.
42. Имах те, непознадох те, немах те, познадох те.
43. С талијера на тридест динара.
44. Кад је преша, ђе си поша, кад је није, ни од-куд си.
45. Од зла мрса боље постит, но се њим гостит.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **За Божић!** Баш пред Божић обрадова нас издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду читавим низом лепих и корисних књижевних и музикалних издања. Издања А. Пајевића, још и пре него што је отворена његова књижарница, увек су се одликовала ваљаним избором и нема ни једне књиге, што је изишла у његовој накладн, а с које би се издавач постидети морао. Он је увек стојао и стоји у свези са нашим изврсним књижевницима и откупљује те издаје по избор књиге поучне, забавне и школске, те је с тога фирма његова у народу нашем као једна од најсолиднијих позната. Списак најновијих издања његових донели смо у прошломе броју, а сада их овим топло препоручујемо пред велике празнике свакој српској кући, јер ће сваки читалац наћи у њима много зрнце бисерово ради поуке, многу лепу мисао ради удовољства и многу забавну слику ради насладе Пре свега споменућемо **„Кућарство,“** што га је написала даровита наша списатељица *Милева Симићева*, учитељица срп. више девојачке школе у Н. Саду. Ту вам је изложено све оно, што треба домаћица да зна при вођењу куће; а изложено је све то тако лако и разумљиво, да ће поуку ту свака наша млада Српкиња врло лако запамтити и користити се тиме. Књигу ову препоручује већ и то, што ју је високи народни црквено школски савет одобрио за наше више дев. школе и тако је овим Милева Симићева уједно испунила и велику празнину, која се при предавању овога предмета у школама нашим осећала. Још једну школску књигу издала нам је ова књижарница сад пред ове велике празнике, а то је **„Наука о чувању здравља и спасавању живота“**, што ју је за народне школе написао др Л. Сел, а превео *Стеван В. Поповић*, епархијски школски референат. Ову књигу је наградило кр уг. министарство богочасти и просвете, а намењена је за употребу у народним школама. И овде је поука тако кратка и јасна, да ће ју лако схватити и мало школско дете! Ту вам се набраја све, што је за неговање и чување здравља нужно: чист ваздух, здрав стан, згодно одело, строга чистота, удесна храна, сразмеран рад и одмор, брижљива нега чула и разумно избегавање свега, што је код разних заната и занимања по здравље шкодљиво. — Врло је красна збирка **„Српских народних пјесама“** слепца Раде Рапајића, што ју је за штампу приредио Манојло Кордунаш. То вам је збирка од 40 заиста врло лепих народних песама а пред овима опис живота и рада *Раде Рапајића*, српског народног певача и гуслара. И песме саме и језик у њима заиста су красни и могу се рачунати међу најлепше народне песме наше. — Згодан је за долазеће празнике и **„Зборник црквених духовних песама на Божић“**, што их је *Иван М. Поповић* врло вешто и лепо превео са црквено-славенскога језика на наш народни језик у стиховима. О вештини његовој у овоме послу уверили смо се већ и из „Школскога листа“, „Српског Сиона“ и иначе. С тога треба и ове црквене песме да набави свака побожна кућа српска. — За оне родитеље, који би хтели да учине деци својој какву радост о

Божићу и о другим светлим празницима, што долазе, постарала се књижарница А. Пајевића међу осталим и са три особито лепе књижице са красним дечјим приповеткама, а то су: **„Што ти је мати!“** приповетка за децу од познатог и признатог немачкога писца Фрање Хофмана, а у преводу Јована Грчића: Друга је **„Мува — Славуј. — Румене и беле руже“**, три приповетке Хр. Шмида, за Срчад превео Јов. Грчић. Ко су Хофман и Шмид у Немаца на овоме пољу и како је вешт преводилац Јован Грчић — то је већ тако познато нашим читаоцима, да мислимо, да нема потребе обашка још дела ова похваљивати и препоручивати. Доста је јавити да су изишла, па да их сваки родитељ при бирању дарова за своју децу без оклевања набави. Исто то важи и за трећу дечију књигу: **„Петко Циганин“** од Ф. Хофмана, а у преводу Светозара Влашкалића. И ово је дело врло лепо преведено, а младога преводиоца би свакојако ваљало подстаћи на даљи рад. — Још обраћамо пажњу наших образованих Српкиња и на две нове композиције **„Весела је Србадија“** од Х. Дубека и **„Српски звуци“** од проф. Тих. Остојића, о којима смо у 46. броју овога листа говорили.

РАЗНО.

(Прилог збирци имена српских списатељица и њихових књижевних радова.) У 39. бр. овогодишњег цијењеног „Јавора“, цитирајући бројеве истога, у којима су биљежана имена српских списатељица, поткрао ми се бр. 24., у кому је г. Васа Папрић, из Винковаца, забиљежио нешколико имена наших списатељица, и њихових књижевних радова. Оволико сам држао за вриједно да споменем — ради себе а и ради сабирача материјала за грађу збирке имена срп. списатељица и њихових књиж. радова, е би се и другоме, као и мени, могао лако поткрасти дотични 24. бр., још лакше, ослањајући се на поменуту моју цитацију у 39. бр. — К томе додајем још имена и радове шљедећих списатељица:

Мил. Г. Трипковића превела је књижицу Ј. Јенч-а: „Мала огледница или збирка опита и најстаријих поправа и примера, на којима се виде велики закони физикални“. — У 44. бр. „Јавора“, од о. г., међу именима српских списатељица, стоји. да у „Домаћици“ ради и † *Милица Трипковићка* (педагошке чланке)“. Ваљада је ово иста?.. Како било, свакако је на свом мјесту барем горње именовање рада ове вриједне Српкиње, по што у дотичном бр. „Јавора“ вели се — као што смо видјели — да пише педагошке чланке“, док овијем се види, да је радила, разумије се, пријеводом, и на физици.

Анђелина А. Гавриловића, коју сам већ споменуо у 39. бр. „Јавора“ од о. г. написала је у „Бос. Вили“ приповијечицу: „Кора хљеба“ (1890.)

П. Бијелићева сакупила је у дубровачки „Slovinac“ „Moralne riječi“ (1881.). Да ли је П. Бијелићева Српкиња или Хрваткиња, не знам, е су и Хрвати радили па „Slovincu“.

Катарина Ђурђевићева, учитељка, написала је у „Малој Србадији“ пјесму: „Поље нишко“ (г. 1890.).

Цвета Василића рођ. Петровићева, учитељица, написала је у „Малој Србадији“ пјесму: „Сећање“ (г. 1890.).

Којанка написала је у „Невену“ пјесму: „Волов'о па умрьо“ (г. 1890.).

Катица М. П. превела је с њемачког у „Невену“ пјесму: „Опет снешко бели“.

Катарина Ђ(урђевићева?) писала је пјесме у „Невену“ (1890.) и у „Малој Србадији“ (1880.).

Поред *Катарине Ђурђевићеве, учитељке, Катице М. П.* и *Катарине Ђ.* наишао сам у „Невену“ (г. 1890.) и још на једну *Катарину*, која је такође писала пјесме. Такође у 16. бр. „Јавора“, од о. г. међу именима српских списатељица налази се ље 4—5 *Катарина* са својим презименима. Бог би сами знао, да ли је ово која од поменутијех или је, можда са свим која друга?

У *Херцег-Новоме*, на Стев Дечанског, 1891.

Вељко Радојевић.

(Сиромах берберин!) „Шта је вама, та ето сте страшно збуњени!“ рече Балзак децембра године 1839. свом берберину. — „Еј, господине, из најпоузданијег сам извора чуо, да ће одмах после нове године све живо на земљи уминути. 2. јануара пропашће *марва* а 4. *људи*.“ — Та то је страшно! Ко ће онда мене 3. јануара бријати?“

(Згодан закон.) У Кини већ пет стотина година није пала ни једна банка. Узрок томе је што се при последњем паду једне банке донео закон, да се у сваком таком случају сав персонал, који у банци дела, почев од шефа па све до послужитеља мора погубити.

(Шта је тражио то је нашао.) Једном приликом када је Александар Дима (отац) био на једној вечерњој забави код неке отмене госпође, а са некима разговарао баш о својим књижевним делима, прође му неки улицкани а жутокљуни и уображени племић и упита га дрско: — Јесте ли ви господин Дима? — На служби. — Извините, ал јел' истина да је ваш отац био мулат? — На служби. — Дрски жутокљунац се мало замисли па онда рече: — О, о, па то је онда ваш деда био црнац. — На служби. — А ваш прадеда? — Мајмун. Као што видите моје порекло тамо почиње где ваше свршава. — Одговори му Дима и окрену му леђа.

(Сафирова слабост.) Познати хумориста Сафир, имао је ту слабост, да се волео хвалити како многе отмене личности с њиме својски живе. Једном приликом, започе он у неком друштву овако приповедати: — Пре неки дан запита ме гроф Шандор — ала молим те Сафиру, реци ми јеси ли ти чуо — шта, — прекиде га обрштар Корвин, коме је његово хвалисање већ додијало — зар ви допуштате да гроф Шандор вас тако ослови као свог слугу? — Сафир је разумео шта је обрштар хтео, ал је за умесно нашао, да преко те приметбе пређе ћутке.

(Из дуга времена.) Неко добије са острва Мадагаскара а из места Мањакандријаномдане писмо. — Волео бих знати, упита га пријатељ који се баш онда код њега десио — зашто ти људи имају тако дуге речи. — Е знаш — одговори му он важно — тима људма је са њихова нерада дуго време, па да себи време прекрате, казују по неколико дугачких речи на дан.

ОДГОВОРИ.

Г. В. Р. у Х. Н. — Јевстахије — Ета — Михајловић не може се бројити у „српске *списатељице*“ из тог простог узрока, што он није био женскога рода. Под именом „Олга К—ћ“ крије се некадањи гимназиста „страха ради директорскога“, но та је иста „Олга“ данас изврстан српски свештеник.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 52. У НОВОМ САДУ 29. ДЕЦЕМБРА 1891. Год. XVIII.

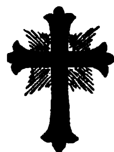

Мита Петровић

редовни професор учитељске школе у Сомбору, члан књиж. одсека „Матице српске“, дописни члан срп. кр. академије наука и уметности, члан срп. ученог друштва у Београду, прави члан хрватског педагог. збора у Загребу, редовни члан српског пољопривредног друштва у Београду, члан народописног музеја у Лајпцигу, члан српског народно-црквеног сабора, научењак и књижевник српски и т. д.

1848. † 1891.

Тежак и претежак губитак постигао је српски народ. Један од највреднијих и најспособнијих синова његових оде под земљу црну, да се више никад не поврати међу своје сународнике, да с њима заједно дели светле и црне дане у животу, да се више никад не лати пера да шири науку и знање међу омладином свога народа, да више никад са своје катедре не подигне реч од науке и поуке, да ју посеје на плодну њиву млађане душе поверених му ученика....

Силни душевни напори прекидоше жицу разбора и мишљења његова, помрачише му умље, сломише му дух. А наскоро ево и тело његово пропаде, јер не могаде без душевног рада да живује, та Мита је само *у раду* живео и без рада не мога више бити и постојати.

Он премину, школи и књизи српској на црну штету и голему тугу. Губитак овај неће се скоро моћи надокнадити, јер је Мита за млађана века свога много и много научио и знао, те од свога огромнога знања много и много поделио речју и писмом међу сународнике своје, предавајући омладини школској и пишући књиге и чланке за широку публику.

Наш „Јавор“ изгубио је у Мити Петровићу веома заслужног и вредног сарадника, који је до смрти своје у „Јавору“ живо и много радио, па и ове текуће године *био је до смрти своје стални унутарњи сарадник „Јавора“* и радио је у њему тако рећи до последњега дана живота и свести своје.

У идућим бројевима донећемо опширнији животопис Петровићев, уврстићемо га у читуљу наших заслужних и незаборављених покојника и побројати шта је све Мита у књижевности нашој у опште, а у „Јавору“ специјално радио.

У првом овом поразу душевном само смо још у стању да му кликнемо:

Слава ти неуморими радниче на пољу просвете српске! Вечан ти спомен у народу твоме, за који си толико много радио и урадио!

---

*

е питај за јаде ове
Моје груди што их таје
Ни за тајне сузе моје
Ни за вреле уздисаје

Кад би знала шта ми тишти
Бoно срце, груди младе
Кад би чула песме мрачне
Што их поју мртве наде —

Можда би се облак свио
На млађано твоје чело
Пресјало би око црно
Смагнуло би лице бело.

Умрло би прамалеће
На ганити што ми цвати
Од туге би свисн'о анђ'о
Што ти ведри живот прати —

О, та за то не смеш знати
Душе моје сумрак сиви —
Гледаћу те умирући
А ти цветај, живи . . . живи!

Ленскій.

ЛУДА.

— ПРИПОВЕТКА. —

Написао Никола Арсеновић.

(Свршетак.)

IV.

Венчали су се. Мара није хтела да буде много гостију, па за то и није било весеља. До неко доба ноћи седише, а онда се разиђоше.

„Јесам ли ти каз'о, Маро,“ рече јој Пера „да ћеш моја бити.“

Мара му није одговорила, а још га већма омрзну, кад се уверила, да је он њу само за то узео, да покаже другима, да он свашта може.

Сутра дан је већ био пијан, трећег опет, па тако је то бивало с дана на дан.

„Немој тако Перо,“ рече му једанпут. „Ћути ти само“ обрецну се он на њу. „Боље ти је кад си сама, бар се исплачеш за оним гољом.“

Више му није пребацивала, ал' оцу се потужи. Сава га опомене, ал' Пера опет по старом.

После два месеца му умре отац, а он ни да је сузе пустио. Шта више неки кажу, да је код Митра говорио, да је боље што је умр'о, бар је сад слободнији.

„Перо,“ рече му Сава, кад су с укопа ишли кући. „Сад си свој газда, ал' ако тако будеш и даље радио, нећеш дуго газдовати.“

„Шта Вас се тиче?“ одговори му заједљиво. „Не трошим Ваше.“

Окрене се и оде — у бирцуз.

У зору је дошао кући, и затече Мару где плаче.

„Што плачеш?“ запита је.

Мара оћута.

„Што плачеш?“ викну јаче. „За оним гољом жалиш? А?!“

„Зацело би с њим сретнија била“, одговори му мирно.

Баш у тај мах се захори пред кућом песма момака и девојака, који су на посао ишли:

Аој Перо, ал' си се проло'о!
Увек пијеш, никад не престајеш,
А све вола за волом продајеш.“

„Сретнија!?“ викну разјарени Пера и ћуши је.

Она паде, а он је стаде газити.

„Сретнија?“ понављао је, па леже на креветац.

Сирота Марина мати, кад чу шта се збило, свисну од туге.

Горко је плакала Мара, та матери се бар изјадала, па јој је лакше било.

После тога је готово свако јутро, кад је дошао, тукао немилостиво.

Тако је две године прошло. Мара све блеђа, болеснија. Пера само пије, а већ се и карта. Увалио се у дуг, а коње, волове све испродавао.

„Перо“ ослови га једном Зурка „ове јесени долази Јова.“

Пера се трже.

„Шта ме се тиче!“

И Мара је чула за ово, ал' је већ у кревет пала.

Јесење сунце продираше у собу, где је Мара лежала.

Зурка прође поред куће и погледа у собу. Чисто се трже кад виде оно као босиље жуто лице, тамне, упале очи. Суза му кану из ока.

„Маро“ довикну јој „прексутра у недељу долази „Јова.“

„Поздрави га,“ слабим гласом рече, а осмејак јој прелети преко паћеничког лица. То јој је био први и последњи осмеј од како је жена Перина Сутра дан пред подне умре у наручју Савином.

„По . . здра . . ви . . Јо . . ву!“ То су јој биле последње речи. Погледала је благо у оца, уздахнула је, а Сава проли сузе над мртвим телом своје несретне кћери. . .

Послао је по Перу, који се у бирцузу частио. Мало се тргао, доња му је усна задрхтала, ал' сузе не проли — та он је само за вино живио! Срце му је окорело, није њега ништа занимало.

„Пићемо, веселићемо се,“ рекао је, да би скрио забуну.

„Сутра долази Јова“, опомене га Зурка.

„Сутра?!“ понови и пребледи, а нешто га текну у срце.

Цео се Славујевац слегао на погреб Марин. Као осуђеник, ишао је за сандуком Пера. Испод очију је погледао око себе, а поглед му увек стане на Зурки, који је плакао. Чисто би га молио, да опоречe да ће Јова данас доћи.

Баш онда кад су Мару спуштали у кућу вечну, мрачну, хладну, кад предадоше земљи тело паћенице, жртву немилог мужа: баш онда је улазио у село Јова Чичовчев. Нешто се прену кад чу звона и кад виде погреб.

„Кога то сарањују?“ запита неку девојчицу.

„Мару Пере Гајића“ рече безазлено девојче, и чисто се застраши од лица Јовиног.

„Ма—ару?“ једва изговори Јова и ухвати се за чело, а хладан га зној проби.

„Па да“ одговори му девојче „Чича Саве Плавшића.“

Јова одјури у село.

„Јово, Јово!“ викну га Зурка „Стани!“

„Је л' истина?“ запита га Јова место поздрава и погледа гробљу.

„Да, Јово,“ тужно му одговори Зурка. „Њу сарањују.“

„Па тако млада, тако здрава!“ примети Јова као за себе а суза му кану.

„Пре три године је то тако било. Ал' јед, туча —“

„Туча? Зар је тук'о хуља?“

„Још кол'ко!“

„Несретник!“ викну Јова и појури гробљу.

На крају села срете Саву, па му приђе.

„Добар дан!“

Сава подиже главу.

„Јова?!“ и заплака се „Видиш Јово!“ рече кроз плач и показа руком на гробље.

„Знам све.“

„Ајде кући.“

*

Већ је и ноћ била, кад му је Сава све испириповедао.

„Баш је он отера у гроб, несретник!“ заврши Сава па се и опет заплака.

„Чекај Перо!“ зашкрипи Јова и устаде

„Куд' ћеш?“ запита га Сава кроз плач „Куће немаш, па остани код мене. Самац сам, а тебе је Мара волела. Буди ми син.“

„А он?! Пера?!“ викну Јова, зграби неки нож и одјури.

Појури у ноћ. На рогљу се нађе с Пером, који је баш у бирцуз пошао. Кад спази Јову колена му поклекоше, и он се пожури.

„Перо!“ викну Јова, који га је познао.

„Јова?“ некако усиљено весело се изненади, али и задрхта, кад спази нож

„Ајде Перо!“ рече му брзо Јова и повуче га.

„Шта оћеш ти самном?“ одговори му Пера и истрже се.

„Замном!“ понови Јова и принесе му нож пред очи.

Одвуче га све до Мариног гроба.

„Је л' Перо, зашто отера Мару у гроб?“ запита га тамним гласом, и издиже нож.

„Јово!“ цикну Пера и паде пред њега на колена.

„Бекријо, бећару!“ промуклим гласом, готово шапућући је говорио Јова „Каз'о сам ти да ћу ти ја судити.“

Врба се помакну и заклони зрак месечев, да не види шта се збива.

„Умри, бећару!“

Крв му прсну из груди, коса му се накострешила, а дисање му престајаше.

„О . . про . . “ Даље није могао. Кад га је Јова на ново погледао, видио је мртво тело Перино, где се ваља у својој крви.

V.

„Убијен је Пера Гајић.“

„Ено га на Марином гробу.“

„И право је.“

Таки се гласови проносише по селу.

„Убио се и сам.“

„Није, није. Јова Чичовац је.“

„Ено воде га.

И заиста, ено воде Јову везана, а иде ено и варошки судија.

Цео се Славујевац упути за њима.

Дођоше до гроба, где је Пера убијен.

„Ха ха ха ха! Крв! Крв!“ повика Јова а они се сви згледаше.

„Пст, пст! Мара ено . .“ поглед му паде на крв. „Крв! Крв!“

„Полудео је! Бог му је судио!“ рече стари свештеник.

„Бог му је судио!“ понове сви, а судија заповеди да га одреше.

— — — — — — — — — —

Ено га и сад: огрнуо издерану кабаницу, у руке узео велику тољагу, а на главу натакао шешир, кроз који му провирују густи праменови проседе, разбарушене косе, па јури средом шора. Дуги брци му се умешали у испреплетану браду, па се повили до стари груди, и покривају их у место издеране кошуље.

Ено га стаде . . . измахну тољагом, лупи о земљу и ено га иде, хити, бега, јури, а виче кол'ко га грло доноси:

„Крв! Крв! Ха ха ха ха!“ засмеја се и одјури гробљу.

Тамо седе на гроб „лепе Маре,“ говори сам собом, размахује се, а ено га сад грли крст и плаче плаче.“

Сомбор 2/XII.

ДРУШТВЕНЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМИЦЕ.

Од Јов. Ф. Иванишевића.

I.

За усија горки пелин,
Под овом, под оном гором зеленом,
Да ми пелин брду расте, —
Под овом, под оном гором зеленом.
Ја добавих шушу козу,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду расте,
Под овом, под оном гором зеленом.
Ја добавих мрка вука,
Да ми вуче шушу коље,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду расте,
Под овом, под оном гором зеленом.

Ја добавих бојно копље,
Да ми копље вука боде,
Да ми вуче шушу коље,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду расте,
Под овом, под оном гором зеленом.
Ја добавих живу ватру,
Да ми ватра копље гори,
Да ми копље вука боде,
Да ми вуче шушу коље,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду́ расте
Под овом, под оном гором зеленом.
Ја добавих ладну воду,
Да ми вода огањ ћеши,
Да ми огањ копље гори.
Да ми копље вука боде,
Да ми вуче шушу коље,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду расте,
Под овом, под оном говором зеленом.
Ја добавих врана коња.
Да ми коњиц воду пије,
Да ми вода огањ ћеши,
Дами огањ копље гори,
Да ми копље вука боде,
Да ми вуче шушу коље,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду расте,
Под овом под оном гором зеленом.
Ја добавих бојно седло,
Да ми седло коња јаше.
Да ми коњиц воду пије,
Да ми вода огањ ћеши,
Да ми огањ копље гори,
Да ми копље вука боде,
Да ми вуче шушу коље,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду расте,
Под овом, под оном гором зеленом.
Ја добавих малог миша,
Да ми мишу седло дубе,
Да ми седло коња јаше,
Да ми коњу воду пије,
Да ми вода огањ ћеши,
Да ми огањ копље гори,
Да ми копље вука боде,
Да ми вуче шушу коље,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду расте,
Под овом, под оном гором зеленом.
Ја добавих малу мачку,
Да ми мачка миша коље,
Да ми мишу седло дубе,
Да ми седло коња јаше,
Да ми коњу воду пије,
Да ми вода огањ ћеши,
Да ми огањ копље гори,
Да ми копље вука боде,
Да ми вуче шушу коље,
Да ми шуша пелин ије,
Да ми пелин брду расте,
Под овом, под оном гором зеленом.
Нешће мачка миша клати,
Нешће мишу седло дупсти,
Нешће седло коња јахат,
Нешће коњиц воду пити,
Нешће вода огањ ћешит,
Нешће огањ копље горет,
Нешће копље вука бости,
Нешће вуче шушу клати,
Нешће шуша пелин јести,
Нешће пелин брду расти,
Под овом, под оном гором зеленом.

II.

Ја посијах бјелицу шеницу
За Стамболом старинскијем градом,
Ја добавих мишкињу с мишчадима,
Сатрије ми шеницу бјелицу.
Ја добавих мачкињу с мачадима,
Да потера мишкињу с мишчадима,
Микни микна, макни макна,
Миш ми жито сатрије.[1])
Ја добавих кучкињу с кучадима,
Да поћера мачкињу с мачадима,
Микни микна, макни макна, кукни кукна,
Миш ми жито сатрије.
Ја добавих вучкињу с вучадима,
Да поћера кучкињу с кучадима,
Микни микна, макни макна, кукни кукна,
вукни вукна,
Миш ми жито сатрије.
Ја добавих мечкињу с мечадима,
Да поћера вучкињу с вучадима,
Микни микна, макни макна, кукни кукна,
вукни вукна, мекни мекна,
Миш ми жито сатрије,
За Стамболом каменијем градом,

Црногорски припјеви.

1.

Дој-гигој, дој, до ђевојке : хеј !
Варај не варај,
Ђидо, ђидио,
Дико, Јоване !

[1]) Сљедује подобни стих за куницу и вечицу.

2.

— Тумоверчице моја!
Тумоверни се тамо;
Окрен'дер ми се амо! —
— Немој мене, мој драгане!
Да легнем, да прилегнем,
Да мало душом данем! —

3.

За оградом — виноградом,
Иза лозе — нерезане, невезане,
„Ђе 'но троје дапли дипле
И четверо накарада;
А ја луд, а ја млад;
Ја у мајке, неожењен,
Мене моме, да премаме —
Те ме варају. —

4.

Стојане, боле! Шћепане, ђоле!
Божо, ми ножо, Мато ми злато!
Веде ми свиле, Јеле ми руже,
Никола, душо! Јован соко!
По гори ода
Са горе, са боре,
Ој бимбере мој!

5.

Те орлови гору ломе,
Те орлови брдом лете.
— Ој, ђевојко рбанашка,
Ој, ти дођи до мене! —

6.

Не бери грожђа,
Не чини трага
Преко винограда!

7.

Нуто, нуто љепе Маре,
Трени, трени оком на ме!

8.

Ђевојчице!
Црнојчице!
Не стој поред мене! —
Е погубих
Бјеле овце
Гледајући тебе![1])

[1]) Ови су прицјеви већином из Катунске нахије, туди је се могу чути, а не кажем, да су ту никли.

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= После дугога застанка обрадова нас 13 свеска скупљених списа **Љубомира П. Ненадовића**, у којој су тридесетак песама и шест омањих прича Ненадовићевих, које се све с тако исто пуно насладе читају, као и они радови његови у пређашњим свескама. Од причица најлепша и најевгровитија је она под натписом *„Први лонац“*, која је пуна здраве поуке и којој је тенденција да покаже, како само онај може бити срећан, ко — *ради*. Књига је ова издање књижарс Љ. Јоксимовићеве у Београду. Штета што овака красна дела не изиђоше и у спољашњој лепшој одећи, на финијој хартији и са бољим и крупнијим словима.

= Милан Ђ Милићевић опет нас је обрадовао једном новом књижицом. Ми смо до душе навикнути, да нам Милићевић пружа књиге само у великом обиму — поред ваљана и одабрана садржаја — али и ова мала књижица скромнога облика тако је исто лепо написана, као што су и други лаки списи Милићевићеви. Књижица ова носи натпис *„Јован Ђак, један биографски запис“* и то је животопис и рад једнога вреднога човека без школа и науке, а мудра и свесна, коме иисац има да захвали на свему добру, што га је доживео у животу. „Јован Ђак“ је — отац пишчев био. Из живота и рада свога човека види се, да је он заиста био „редак човек, који беjаше у маленкости велик, у простоти мудар, у доброти чист“. Књижица ова служи на част и ономе, коме је посвећена, и ономе, ко ју је написао.

= У Сарајеву је у накладн земаљске владе за Босну и Херцеговину изишла књига *В. Радимског* о томе, како се истражују **„Прехисторичка налазишта“** и како се с нађеним предметима поступа Ова је књига написана с особитим обзиром на Босну и Херцеговину и оне крајеве у Аустро-Угарској монархији, где има прехисторичких останака. У књизи има табела и 337 слика у тексту.

РАЗНО.

(**Чудноват обичај.**) У неком француском путопису из прошлог столећа обележени су са острва Корзике разни народни обичаји Између осталих и овај: Кад муж умре, нападну на удовицу му све жене којима су мужеви живи, те исту туку, колко која више може. Овај обичај — вели се даље у путопису том — показао се врло целисходан, јер се тако све жене упињу, да мужеве своје што боље и дуже одрже у животу.

(**Обавестио га.**) На неком банкету који је био приређен једном драмском песнику, било је много књижевника и глумица — Ала молим вас запитаће један глумац неког драматичара — разјасните ми шта је шала, а шта жалосна игра. — Што ви то не знате за мене је шала, а за вас жалосна игра. — Одговори му драматичар.

(**Изненађење.**) — Чим ћеш ти твоју бабу о новој години изненадити? — Упита неки раденик свог пријатеља. — Доћи ћу јој кући трезван. — Одговори му овај.

ПОШТ. ПРЕТПЛАТНИЦИМА „ЈАВОРА“.

Ево нас на завршетку 18 годишњега течаја „Јаворова“ излажења, и дужност нам је при закључку овогодишњега посла осврнути се, те се са захвалношћу сетити свију оних родољуба, који су допринели да се лист могао и ове године сретно пробити кроз толике борбе и сметње, које су обично нагомилане на путу, којим су до сада увек корачала и корачају сва наша, а особито наша *периодична* књижевна подузећа.

Нека је хвала дакле нашим уваженим *књижевницима*, који су и ове године свој корисни и племенити јавни рад и преко „Јаворових“ листића пуштали у народ српски, да га забаве и поуче у свему оном, што је лепо, добро и племенито. И нека је хвала нашим драгим родољубивим *претплатницима*, који су се за материјалну страну листа овог за његов живот и опстанак својим топлим одзивом постарали.

Ове 1891. године радили су на „Јавору“ међу осталима ови уважени књижевници српски, чија имена овде по хронологичном реду, кад су који ове године у „Јавору“ што радили, доносимо:

Паја Марковић (Адамов), проф. **Јован Грчић**, **Александар Ј. Ђурчић**, проф. **Мита Петровић**, **Милорад П. Шапчанин**, **Др. Лаза Секулић**, проф. **Јован Живановић**, проф. **Доброслав М. Ружић**, проф. **Мојо Медић**, **Светозар Мл. Бајић**, **Змај Јован Јовановић**, **М. Ј. Илијћ**, проф. **Драгутин Блажек**, **Сима Ј. Аврамовић** (Приштина), **Ђока Јовановић**, **Владимир М. Јовановић**, **Др Милан Савић**, **М. В. Веселиновић** (Цариград), **Лазар Николић**, **Алекса Шантић** (Мостар), **В Милан Марин**, **Др. Јован Радивојевић Вачић**, **Бошко Петровић**, **Јован Стефановић Виловски**, ц. и кр. мајор (Беч), проф. **Стеван Миловaнов**, проф. **Александар Сандић**, **Војислав Илијћ**, **Васа Крстић-Љубисав**, **Данило А. Живаљевић** (б. уредник „Кола“ у Београду), **Светозар Манојловић** ц. и кр. капетан (Беч) проф. **Андрија М. Матић**, **Вељко Радојевић** (Херцег-Нови), **И. Шумановић**, **А. Ђукић** (ц. и кр. обринтендант у Прагу), архимандрит **Иларијон Руварац**, **Р. Ј. Одавић**, проф. **Тихомир Остојић**, **Јов. П. Јовановић**, свештеник, **Ристо Михаиловић** (Вуковар), проф. **Мита Калић**, **Иван Мартиновић**, **Д. Л. Ђокић**, **Љуб. П. Ненадовић**, **Јован Ђорђевић**, проф. Велике Школе у Београду, **Милутин Трбић**, свештеник, проф. **Милан А. Јовановић**, **Јован Добријевић**, **Владислав Ристић**, **Ђорђе Н. Милић**, **Мелхиор Ердујхељи**, **Симеон Кончар**, **Т. Т. Јечинац** (у Омску у Сибирији), **Милан Иванчевић**, **Милета Јакшић**, **Томо Крстов Поповић** (Херцег-Нови), **Душан Јанковић**, **Михаило Миланковић**, **Буде пл. Будисављевић**, вел. жупан, **Јован Храниловић**, грч. кат. протопоп, **Емил Степанов** свештеник, **Саво Ст. Рачета**, **Иван М. Поповић**, **Јован Ф. Иванишевић**, **Јован А. Дучић**, **Свет. Ћоровић** (Мостар), **Ј. З. Медурић**, **Лабуд Гојнић**, **Никола Кукић**, **Др Милан Решетар** (Беч), **Жарко Радонић**, **Стеван Ненадовић**, **Стеван Радић**, **„Срб-Костадин“**, **Миливој Чудомировић**, **Младен Симоновић**. Од умног *женскиња* нашег, које се и пером бави, донео је овогодишњи „Јавор“ по који прилог од: **Милеве Симићеве**, **Илке Грујићке**, **Анђелије Спајићеве** и **Љубице Вукадиновићеве**.

Осим тога донели смо од *упокојених* књижевника српских песама и прича, што још дотле не беху нигде штампане, и то поименце од: дра **Јована Суботића**, **Милана Берића** и **Милице Стојадиновићеве, Српкиње**.

У лепоме низу ових сарадника наших, с којима се „Јавор“ поноси, има велики део *старих опробаних раденика*, чија су имена у нашој књижевности постала у велико већ звучна и уважена. Међу њима има ловором увенчаних *песника*, има припознатих *приповедача*, има изврсних *стручњака* у природним наукама, хисторији, филологији, пчеларству, музици и др., има неподмитљивих *критичара*, који су оценили у „Јавору“ по који важнији